HISTORIA
BAP. PLATINÆ DE VITIS PONTIFICVM ROMANORVM,

A D. N. IESV CHRISTO VSQVE AD PAVLVM II. VENETVM PAPAM, LONGE QVAM antea emendatior, doctiſsimarumque annotationum Onuphrij Panuinij acceſsione nunc illuſtrior reddita.

CVI, EIVSDEM ONVPHRII ACCVRATA ATQVE FIdeli opera, reliquorum quoque Pontificum vitæ, vſque ad Pium V. Pontificem Max. nunc recens adiunctæ ſunt. Acceſsit eodem etiam auctore, Romanorum Pontificum Chronicon, longè quàm anteà emendatius atque locupletius.

Alia quoque cùm ipſius Platinæ, tum Onuphrij opuſcula huic æditioni nunc recens addita ſunt, quæ ſequenti pagina annotata offendes.

Acceſſere item Indices duo pernéceſſarij, quorum priorem qui eſt Pontificum, in fronte: poſteriorem verò, qui eſt rerum, in calce reperies.

LOVANII,
Apud Ioannem Bogardum, ſub Biblijs Aureis.
M. D. LXXII.

CVM PRIVILEGIO REGIAE MAIESTATIS.
Subſig. De la Torre.

Sola nobilitas Virtus.

BAP. PLATINÆ VITA EX libro Ioannis Trittemij Abbatis Spanhemenſis de ſcriptoribus Eccleſiaſticis.

BAP. cognomento Platina, patria Cremonenſis, Apoſtolicus quondam Abbreuiator, vir vndecunque doctiſsimus, Philoſophus & Rhetor celeberrimus, ingenio ſubtili & vehemens eloquio diſertus & mulcens, animo conſtans & validus, multas à Paulo Papa II. calamitates ſuſtinuit, adeò vt bonis omnibus & dignitate ſpoliatus, poſt equulei ſuſpenſionem, in carcerem crudeliſsimè detruſus, vſque ad mortem ipſius Pauli detentus ſit. Qui à Sixto mox liberatus, ad imitationem Elitrandi Ticinenſis diaconi, à Berengario Rege Italiæ ſimilia paſsi, Pauli mores per antipodoſim non inſulſe notauit. Scripſit enim ad Sixtum Pontificem IIII. de Geſtis Romanorum Pontificum Librum vnum, de naturis rerũ Librum vnum, Epiſtolarum ad diuerſos, & quædam alia. Moritur Romæ ex peſte ſub Frederico Imperatore III. & Sixto Pontifice IIII. Anno Domini M.CCCC.LXXXI. indictione XIIII.

Hæc Trittemius. Cæterum de proprio ipſius Platinæ nomine, controuerſiæ quiddam eſt, Baptiſtáne ſit, an Bartholomæus: nam vetuſtiſsima quæque exemplaria habent abbreuiatè ſcriptum. BAR. recentiſsima, BAP. Nos, vt quibus non ſatis conſtaret, vtrum rectiùs eſſet, recentem lectionem ſecuti, veteris te admonitum volumus, vt ſit de quo ſententiam & ipſe feras: tantummodo, ne fortuitò aut temerè per nos deprauatum putetur.

Huic operi, præter vitas & chronicon Summorum Pontificum,
hæc etiam acceſſerunt:

Platinæ:
- De Falſo & Vero bono, Dialogi. III.
- Contra amores. I.
- De vera Nobilitate. I.
- De optimo ciue. I.
- Panegyricus in Beſſarionem doctiſsimum Patriarcham Conſtantinopolitanum.
- Oratio ad Paulum II. Pontificem Maximum, de bello Turcis inferendo.

Onuphrij:
- De ritu ſepeliendi mortuos apud veteres Criſtianos, & cœmeterijs eorundem.
- Interpretatio multarum vocum Eccleſiaſticarum, quæ obſcuræ, vel barbaræ videntur.
- De ſtationibus Vrbis Romæ.

S. D. N. PIO V. PONTIFICI MAXIMO.

ONVPHRIVS PANVINIVS VERONENSIS, FRATER EREMITA AVGVSTINIANVS. S. P. D.

QVVM maxima ſit, Pie V. Pontifex Maxime, rerum omnium, quæ cæli terræque ambitu continentur, varietas, atque in his variæ quoque hominũ propenſiones, diſsimilia ſtudia, & inuenta ſint, inter omnes ingenij, & ſtudiorum ſolertia præſtantes, eximia ſemper laude digni præter cæteros, ij potiſsimũ viſi ſunt, qui aut excellentium regnorum, rerũmue publicarum, aut clariſsimorum hominum res geſtas monumentis litterarũ tradere, eaſque ab obliuione vindicare ſtuduerunt. Quandoquidem eorum opera & induſtria fit, vt aduerſus edacis temporis iniuriã, fortiſsimis quaſi quibuſdam armis, ac præſidijs muniti, res fere vniuerſas, præclarè olim excellenterque geſtas, memoria tuentes, imitemur. Hinc illæ faces, quibus ad immortalis gloriæ ſtudium præclaræ indolis animi vehementer inflammantur, contraque à vitijs improbi, quum ſceleratorum hominum memoriam exagitari intelligant, omninò deterrentur. Verum enimuero ſi tanta ijs omnium hominum iudicio gloria debetur, qui clariſsimarum gentium origenes, & res publicè, priuatimque geſtas, qui locorum, & regionum ſitus, vel vetuſtiſsimarum ciuitatum, aut populorum mores, & ritus ſuis comentarijs oſtenderunt, quum ad res prophanas omne ſtudium contulerint, quo nam eos præconio extollendos cenſebimus, qui ſacrarum, & eccleſiaſticarum rerum memorias temporum vi, & eorum hominum, qui ſuperioribus ætatibus vixerunt, negligentia prorſus obſcuratas, litteris illuſtrandas ſuſceperunt? maiore haud dubie, & honorificentiore: nam vt profanis ſacras hiſtorias, ſic harum ſcriptores longè illis præferendos puto, tum propter excellentioris argumenti dignitatem, tum quod rari ſemper fuerint homines, qui ſibi in hoc ſcribendi genere laborandum duxerint. Nec ideo dico, quaſi improbem illorum ſtudia, qui rebus Romanis, Græcis, & Barbaris tradendis exornandiſque ſe totos dederunt, ſed quod antiquitatem Chriſtianam, qua nihil antiquius nobis eſſe debet, negligant, & valde miror, & plurimum doleo. Atque ego

quidem huius, pænè dixerim criminis,& quidẽ eiuſmodi, quo nullum tetrius eſſe exiſtimem, labem vitaturus, poſt profana, quæque multis cõmentarijs à me explicata, ad res eccleſiaſticas cõſcribendas, maiorũq; noſtrorum memoriam renouandam animum conuerti: acceſsit ſummorum virorum auctoritas, & dignitas, à quibus, cum de Romanorũ pontificum,& Cardinalium rebus geſtis librum in manibus haberem, rogatus, vt dum ea immenſi prope laboris commentaria vnus ipſe cõfeciſſem, Platinæ hiſtoriam, quam de vitis Romanorum pontificum conſcripſit emẽdatiorem, & locupletiorem ſtudio, curáque mea edendam curarẽ, vt eſſet interea, quod Chriſtianæ hiſtoriæ ſtudioſi ad ſubleuandos ſeuerioribus ſtudijs affectos animos per otium lectitarent, donec ederem ea, quæ ego maxima iam ex parte eodem argumento conſcripſi: honeſtiſsimis poſtulatis refragrari non auſus, Platinæ ſatis pro illa temporum conditione diligentis ſcriptoris librum infinitis librariorum mendis repurgatum, & aliquot annotationibus cognitu non indignis, pontificumque vitis auctum in lucem cum ſanctiſsimi nominis veſtri præſcripſione emiſi. Cui enim aptius dicari de maximis pontificibus liber ſcriptus potuit, quam pontifici maximo, & ei pontifici, qui diuinitus nobis in hac temporum, hominumque prauitate datus eſt. Qui pietate, religione, iuſtitia, prudentia, & humanitate eccleſiæ ipſi iam in ſenium vergenti. & fere collapſæ, pias manus porrigit eam iacẽtem attollit rurſum, atque pænè cofectam ſua virtute, & Dei beneficio, quantum in ſe eſt, reſtituit. Eum igitur S. V. libenter accipiat, qui quum ad alia complura, ſi quando per aſsiduas Chriſtianæ reipub. curas ei licebit, non inutilis legenti futurus eſt, tum ad id conducet præcipue, vt ex eo multa poſsit appoſite in præclariſsimarũ actionum ſuarum exemplum, non ſine magna anmi voluptate, non dubia laude conferre. Deus optimus maximus ſanctitatẽ veſtram diu eccleſiæ ſuæ ſeruet incolumem. Romæ Kalend. Nouemb. Anno ſalutis

M. D. LXVII.

ILLVSTRISSIMO ET EXCELLENTISSIMO D. PERAFANNO DE RIBERA, DVCI ALEALAE, PROREGI NEAPOLITANO, &c. IVSTISSImo Pientiſsimoque principi, Onuphrius Panuinius Veronenſis, frater Eremita Auguſtinianus S. P. D.

ORbem terrarum, & vniuerſa quæ in eo comprehenduntur, non ſine maximo diuini numinis conſilio regi, & gubernari, ferè iam vniuerſo mortalium generi perſuaſum eſt. Id ipſum cùm vbique, tum præcipue in republica Chriſtiana, tam certum & expreſſum videtur, quam ea quæ ſenſibus, experientiáue percipimus. Vt enim admirabilia illa prætercam, quibus omnium ſcriptorum monumenta, iam inde ab eo die, quo Chriſtus in cælum aſcendit, referta ſunt, quibus liquido patet, ex turbulentiſsimis tempeſtatibus, ſæuisque procellis, ſolo Dei gubernaculo Petri nauim, ſæpius incolumem eſſe conſeruatam, illud certè diuinitus procuratum fuiſſe neminem adeo ſenſu deprauato fore exiſtimo, qui inficiari audeat, qualia ſcilicet pericula fuerint, quantique labores reipublicæ Chriſtianæ, tales tantosque propugnatores, & duces extitiſſe. Itaque initio exorientis eccleſiæ non defuerunt apoſtoli primùm, deinde eorum diſcipuli, vel ſucceſſores, præſertim epiſcopi Romani, & præter hos Diui Ignatius, Clemens, Apollonius, Quadratus, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, innumerabiles alij, qui pro eius dignitate tuenda, aduerſus improbos Iudæorum conatus, & nefaria tyrannorum Neronis, Domitiani, Maximini, Decij, Valeriani, Diocletiani edicta, ac poteſtatem, cùm animi robore, & ſcriptis, vitæque ſanctiſsimæ exemplo, tum etiam proprio ſanguine decertarent. Pace demùm à Tyrannis eccleſiæ diuinitus parta, quum in ipſo Chriſtianiſmi ſinu pernicioſa de dogmatibus diſsidia quotidie Satanæ artibus exorirentur, aduerſus Manichæum, Sabellium, Arrium, Macedonium, Donatum, Neſtorium, Eutychen, cæterasque huiuſmodi peſtilentes furias: Athanaſius, Baſilius, Nazianzenus, Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, Cyrillus, Leo papa, & alij multi, doctrina, & ſanctitate præſtantes viri, Dei optimi maximi munere, diuini plane heroes ad conficienda monſtra ſunt exorti. Iam verò quis non videt funeſtis illis, calamitoſisque temporibus, quibus Italiam omnem, atque adeo Occidentem Gothorum, & Longobardorum immanitas deuaſtabat, primum Benedictum apud Caſinum Montem, deinde verò Romæ D. Gregorium Magnum, in Hiſpania Iſidorum & Leandrum, in Gallijs Remigium, & Cregorium Turonenſem, ſumma Dei prouidentia ad remedium tantarum calamitatum repentè veluti à cœlo dilapſos eſſe: & in Gregorio quidem Romano ea magnitudo animi, conſilij vis, prudentia, & innocentia viguit, vt quum vitam eius, resque geſtas animo complector intueri planè mihi videar, par illud pulcherrimè compoſitum, fortem virum cum aduerſa fortuna decertantem. Ab eo tempore quum iam reges Occidentis, cognita ſalutis æternæ via, ex hoſtibus ſerui Chriſti euaſiſſent, nec de dogmatibus, aut nulla, aut parua controuerſia eſſet, accidit quod ferè ſolet in rebus humanis, vt diuturnum ocium, & tranquillitatem, deprauatio morum, vitæ luxuria, deterior eccleſiæ conditio conſequeretur. Quæ mala tanquam animorum caligines vt facilius diſsipari poſſent, Leo IX. Victor III. Alexander II. Gregorius VII.

Vrbanus II. Paſchalis II. Romani Pontifices mirabili pietate viri, & de grege ſibi commiſſo admodum ſolliciti: item ſancti Romoaldus, Ioannes Gualbertus, Bruno, Robertus, Bernardus, Dominicus, Franciſcus, Petrus Martyr, Antonius Patauinus, Nicolaus Tolentinas, ſanctiſsimi homines repente exorti, veluti ſoles, vniuerſum orbem terrarum, tetra caligine oppreſſum ſalutaribus inſtitutis recrearunt. Atque his ipſis temporibus, quibus omnia calamitatum genera, veluti repentino quodam terræ fœtu de improuiſo ſimul eruperunt, in eam rerum omnium, non difficultatem modò, ſed pœnè etiam deſperationem peruentum eſt, vt omnibus Reipublicæ Chriſtianæ membris peſsimè affectis, idonea ſatis medicina non adhiberi ſolum, ſed nec excogitari poſſe videatur. Orbem Chriſtianum terra, marique oppugnat violentiſsimus hoſtis, & poſt Macedonas, Romanoſque, omnium qui aliquando fuerunt, Rex Turcarum maximus, atque potentiſsimus. At verò longè ſæuior, pernicioſiorque peſtis inhæret viſceribus noſtris, crudeliſsimeque intus debacchatur. Nemo certè eſt qui neſciat, quàm pernicioſa, & teterrima dogmata, quàm inſolentes, & nefariæ in ſacris ritibus opiniones emerſerint, quæ maiorem Europæ partem peſtifera contagione peruagatæ, aduerſus Romanam, atque adeo Catholicam Eccleſiam inſurrexerunt, vt eius dignitate diſsipata liberius & ſecurius in miſeros populos graſſarentur. Qui autem omnium ordinum mores paulò antè fuerint, & nunc etiam pleriſque in locis ſint, quæ in Deum pietas, quæ in proximum charitas, non minus dolore, quàm verecundia, ne dicam abſterreor. Inter tot ærumnas, & laborantis mundi calamitates, Deus Optimus Maximus manus ſuas non ſubtraxit. Egregios enim morum reſtitutores, ſcelerum vindices, eccleſiaſticæ maieſtatis aſſertores, hoc potiſsimum tempore excitauit Pium quintum pontificem maximum, Hiſpaniarum catholicum regem Philippum, & te Peraſanne princeps optime, inter eius miniſtros præcipuum. Pio enim pontifici Chriſtianam rempublicam adminiſtrandam, communi, & propenſiſsimo ſuffragio patres detulerunt, & ea quidem ratione, vt nemo ſit tam peruerſus, tamque diuinæ prouidentiæ vehemens hoſtis, qui diuino id factum, conſilio negare audeat. Quid verò ex hac admirabili, ac ſynceriſsima, longeque integerrima electione ſtatim probi homines ſperarint, ita vulgò iactatum eſt, vt citra notam aſſentationis, quæ ab inſtituto noſtro ſemper abfuit, litteris commendari poſsit. Polliciti enim ſibi de eo ſunt pietatem ſummam, animi magnitudinem, vitæ innocentiam, in rebus publicis conſtituendis, hæreſibusque extirpandis, atque in religione moderanda ſolertiam ſingularem: neque id temerè fecerunt. Conſiderabant enim quem preclarè omnia munera ante pontificatum ei commiſſa obierit, quàm egregijs ſummi ſacerdotij initio, atque inuſitatis, ac perpetua memoria dignis operibus, bonorum hominum animos in ſui admirationem excitauerit, ita vt certò ſibi perſuaſerint, præpotentis Dei ope, noſtra item hac ætate, ſuperiorum temporum exemplo, par tantis ærumnis præſidium in apoſtolatu ſuo mortalibus conceſſum eſſe. De pietate optimi regis Philippi quid dicam? qui tot prouincias, & regna, quæ plurima, & maxima ſua ditione complectitur, ita moderatur, & regit, vt ſummam iuſtitiæ, clementiæ, liberalitatis, animi magnitudinis laudem diu antè ſit adeptus. At hæc cum alijs regibus fortaſsis etiam communia eſſe poterunt. Quod ad eius propriam laudem pertinet, eſt, religionis ſtudium, quo optimos paſtores ſuis gregibus inſtitui procurat, eccleſiaſticam morum diſciplinam Tridentino Concilio inſtitutam exequitur, hæreticorum perfidiam, ſalutari ſeueritate radicitùs euellere ſtudet, cunctaſque prouinciarum ſuarum eccleſias ad antiquarum inſtitutionum regulas inſtitui procurat. Regnorum non tantum regem, ſed etiam paſtorem ſe, ac parentem eſſe profitetur. Quibus rebus proculdubio fiet, vt eccleſiæ ſuæ poteſtati commiſſæ, priſtinum decus, antiquum ſplendorem, maiorum virtutem recipere poſſe videantur. De te verò optime princeps ſi merita tua reſpicere voluero multa, at vt præſentis loci ratio poſtulat, pauca dicam. Qui illuſtriſsimo, atque adeo etiam regio genere ortus, ſummo ſtemmatis ſplendori egregias inuſitatæ virtutis actiones adiunxiſti. Nobiliſsimæ, & armis ſtrennuæ terræ Cathaloniæ Prorex, quum ex multis, tum ex his præcipuè maximam laudem reportaſti, quod prouinciam perpetua ſæuiſsimorum lartonum

tonum infeſtatione vexatam, aſsidua cura ita repurgaſti, ſic ex æquo, & bono iura illis populis reddidiſti, vt ad huc te communem ampliſsimæ regionis parentem appellent. His virtutibus notus quanquam valetudine infirma à Diuo Carolo V. glorioſiſsimæ memoriæ Imperatore, & ipſius filio Philippo rege Catholico Neapolitano regno ſumma cum poteſtate, nil minus cogitans, præpoſitus es. In eo munere ſummum magnificentiæ, æquitatis, ciuiliſque prudentiæ ſpecimen præbuiſti. Incredibili ſolertia hoſtium Chriſtiani nominis Turcarum, & Pœnorum vim repreſsiſti. Horum quidem quum tua ipſius opera Oranum ad Africi maris littus opportunum Hiſpaniæ oppidum, ab ijs circumuallatum, & in periculum adductum, claſſe admirabili celeritate immiſſa, publico Hiſpanorum omnium commodo, obſidione, Algeritano rege in fugam acto, exemiſti. Turcarum verò cum validiſsimis Germanorum legionibus euocatis, eos à regni Neapolitani inuaſione repuliſti. Pietatis & iuſtitiæ memor, duobus interregnis pontificijs ſacri ſenatus vſui operam arma, teipſum obtuliſti, eccleſiaſticæ ditionis fines ita pacatos continuiſti, vt nulla controuerſia, nullum facinus, nullum in ijs diſcrimen exortum fuerit. In hæreticos, & teterrimarum opinionum profeſſores, adeo ſeuerus, vt eos vbique accuratiſsimè ſumptu non mediocri, vigilantia maxima inueſtigatos, Romam ad ſanctæ inquiſitionis tribunal plectendos remiſeris, eccleſiaſticam diſciplinam, quantum tui muneris ratio exigit, ſartam, tectam conſeruare cupiens, pontificis, & regis tui, quorum vtriuſque miniſter es, exemplo. Tot virtutum commendatione inſignis à Romanis pontificibus apoſtolicæ ſedis dextera compellaris, quo quidem nemo ardentius ijs obtemperauit. Certè Pius V. ſummi ſacerdotij dignitatem tuis ſtudijs maximè ſubleuari, tuiſque precibus ſe Petri cathedram conſcendiſſe publicè profeſſus eſt. Quarum ego te virtutum decore fulgentem, huius libri potiſsimum patronum delegi, quo quatuordecim Romanorum pontificum vitæ comprehenduntur, in quo multa præclariſſimarum tuarum actionum exempla intueri poteris, quod noſtro ſæculo inter ſummos viros, qui de ſancta apoſtolica ſede benemeriti ſunt paucos æquales, neminem certè ſuperiorem habeas. Ex quo dubitare non licet, quin te Deus optimus maximus in hac mortali vita diu incolumem, florentemque conſeruet: in futura verò perpetuæ beatitudinis gloriam tibi largiatur. Vale. Romæ Kalend. Septembris, anno ∞ D LXVII.

AD LECTOREM.

BReuem & neceſſarium Catalogum hunc, tum ex hoc Platinæ volumine, tum ex alijs ſcriptoribus collegimus, qui præter Romanos Præſules ſuo ordine poſitos, etiam Imperatorum nomina, qui illorum temporibus imperarunt, & Concilia, quæ ſub illis quoque celebrata ſunt, continet. Atque in eo hoc obſeruatum eſt, vt Concilia generalia tam Latina, quàm Græca maiuſculis literis excuderentur, addito illis tempore, quo celebrata fuerunt, quáque de cauſa coacta, & à quibus approbata fuerint: Prouincialibus verò litera P præponeretur. Imperatores autem, præterquam quòd temporibus Pontificum & Conciliorum reſpondeant, etiam tẽpus ſui Imperij annotatum habent. Hũc laborem in tuum commodum aſſumptum grato animo ſuſcipe, atque ſtudia tua in Eccleſiæ vtilitatem conuerte. Vale.

	ROM. PONTIFICES.	Annus	Menſes.	Dies	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
	IESVS CHRIſtus Pontifex in æternum. fol. 3.						*IVLIVS Cæſar* Imperauit *annis 5. menſ. 7.* *Octauianus Auguſtus, Ann. 56.*
	Eius Vicarij hoc ordine ſequuntur.						Tiberius, *Ann. 23. vel 21. vt aiunt alij.*
1	S. Petrus Apoſtolus Martyr primùm Antiochiæ ſedit 7. annis Romæ verò	25	2	3	5	CONCILIA aliquot celebrata ſunt, vt illud Hieroſolymitanum, de quo Acto. 15. & in quo Canones Apoſtolorũ ſunt cõpoſiti, qui approbati ſunt in 6. Synodo generali.	*Caius Caligula. Ann. 3. menſ. 10. dieb. 8.* *Claudius, Ann. 13. menſ. 9. dieb. 28.*
2	S. Linus Tuſcus, Martyr	11	3	12	9		*Nero, Ann. 14. menſ. 7. diebus 28.*
3	S. Cletus Romanus, Martyr.	12	1	11	10		*Prima perſecutio Chriſtianorum.*
4	S. Clemens Romanus, Martyr	9	2	10	11		*Galba, menſ. 7.* *Otto primus, menſ. 3.* *Vitellius, menſ. 7.*
5	S. Anacletus Athenienſis, Mattyr	9	2	10	12		*Veſpaſianus, an. 9. menſ. 11. diebus 22.*
6	S. Euariſtus Cræcus, Martyr	9	10	2	13		*Titus, annis 2. menſ. 8.* *Domitianus regnauit an. 15. menſ. 4.*
7	S. Alexander I. Romanus Martyr	10	7	2	14		*Secunda perſecutio.*
8	S. Sixtus I. Romanus, Martyr	10	3	21	15		*Nerua an. 1. mẽſ. 4. di. 8.* *Traianus an. 19. menſ. 6. diebus 5.*
9	S. Teleſphorus I. Cræcus, Martyr	11	3	22	15		*Tertia perſecutio.* *Adrianus, ann. 21.*
10	S. Higinus Athenienſis, Martyr	4	3	4	16		*Quarta perſecutio.* *Antoninus Pius cũ filijs Aurelio & Lucio regnauit an. 23. menſ. 3.*
11	S. Pius Aquileienſis,	11	4	3	17		*M. Antonius Verus cum L. Aurelio Commodo fratre. Annis 19. Menſe vno.*
12	S. Anicetus Syrus, Martyr	11	4	3	18		

13 S.So-

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Men.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
13	S. Soter I. Fundanus	9	3	21	18		*Antonius Commodus. Ann. 13.*
14	S. Eleutherius I. Nicopolitanus	15	3	2	19		
15	S. Victor I. Apher	10	3	10	20	Huius tempore Concilia aliquot in Paleſtina celebrata ſunt de ratione Paſchatis.	*Ælius Pertinax, Ann. o Mẽſ. 6.* *Iulianus Iuriſperitus, Menſ. 7.* *Seuerus pertinax, Ann. 18.* *Quinta perſecutio.*
16	S. Zepherinus I. Romanus	8	7	10	20		
17	S. Caliſtus I. Romanus Martyr	6	10	10	21		*Antoninus Caracalla, Baſſianus antea dictus, Ann. 6. Mẽſ. 2.*
18	S. Vrbanus I. Romanus, Martyr	4	10	12	22		*M. Aurelius Antoninus Heliogabalus, Ann. 4.*
19	Pontianus Romanus, Martyr	9	5	2	23		*Diadumenus* *Macrinus* *Albinus Edax* } *Ann. 1.* *Alexander, Ann. 13.*
20	S. Antherus Græcus Martyr	11	1	12	24		*Maximinus, Ann. 3.* *Sexta perſecutio.*
21	S. Fabianus Romanus, Martyr	14	11	11	24	Romanum 60. Epiſcoporum contra Nouatianam hæreſim. fol. 24.	*Gordianus Ann. 6.* *Philippus I. Chriſtianus cum Philippo filio, Ann. 5.*
22	S. Cornelius Romanus, Martyr	2	2	3	25		
23	S. Lucius I. Romanus, Martyr	3	3	3	26	Carthaginẽſe de rebaptizãdis hęreticis ſub D. Cypriano aliquo modo confirmatur in Trullo.	*Decius, Ann. 2.* *Septima perſecutio.* *Gallus cum Voluſiano filio, An. 2. Menſ. 4.*
24	S. Stephanus I. Romanus, Martyr	7	5	2	27		*Æmilianus tyrannus, Menſ. 3.* *Valerianus & Galienus, An. 15.* *Octaua perſecutio.*
25	S. Sixtus II. Athenienſis, Martyr	2	10	23	27		*Imperiũ tum vacabat, ſcilicet cũ tyrannidem in Gallijs occupat Poſthumus: & poſt eum Victorinus, deinde* *Tetricus Senator.*
26	S. Donyſius I.	6	2	4	28	Antiochænum, quo damnatur Paulus Samoſatenus, fol. 28.	*Claudius, Ann. 1. Menſ. 9.*
27	S. Felix Romanus, Martyr	4	3	15	29		*Quintilius Claudij frater, die. 17.* *Aurelianus, ann. menſ. 6.* *Nona perſecutio.*
28	S. Eutychianus Tuſcus, Martyr	1	1	1	29		*Tacitus, Menſ. 6.* *Florianus, Menſ. 2. dieb. 20.*
29	S. Gaius Dalmateus, Martyr	11	4	12	30		*Probus, ann. 6. menſ. 4.* *Carus cum Carino & Numeriano filijs, ann. 2.*
30	S. Marcellinus Romanus, Martyr	9	2	16	30	Sinueſſanum in Campania 180. Epiſcoporũ, fol. 31. P. Ancyranũ confirmatum in Trullo Canon 2.	*Diocletianus & Maximianus, ann. 20.* *Decima, eaq; maxima perſecutio.*
31	S. Marcellus Romanus, Martyr	5	6	21	32		*Conſtantius primus, ann. 13.*
32	S. Euſebius Græcus	6	1	3	32		*Galerius, ann. 16. à quo in partem imperij aſſumptus eſt Licinius, ann. 16.*
33	S. Melchiades Apher Martyr	4	7	9	33	Neocęſarienſe confirmatum in Trullo.	*Maxentius Maximinus, ann. 6. & Conſtantinus I.*

34. S. Syl.

	ROMANI PONTIFICES.	Annus	Menſ.	Dies	Fol.	CONCILIA	IMPERATORES.
34	S. Sylueſter Romanus.	23	10	11	34	Anno Domini 330. I. NICÆNVM Generale 318. Epiſcoporũ contra Arrianos à Sylueſtro confirmatũ, cuius nomine præfuerunt Concilio Hoſius Epiſcopus Cordubenſis, & Victor atque Vincentius Presbyt. Romani, fol. 34. Romanum 75. Epiſcoporũ. Romanum aliud. P. Elibertinum. P. Arelatenſe. I. P. Gangrenſe confirm. in Trullo. P. Arelatenſe II. P. Carthaginenſe. Romanum.	*Conſtantinus primus ſolus, ann. 30. menſ. 10.*
35	S. Marcus Romanus	2	8	20	37	Agrippinenſe.	
36	S. Iulius I. Romanus	15	2	6	38	Antiochenum confirmatum in Trullo. Sardicenſe confirmatum in Trullo. Hieroſolymitanum. Syrmenſe. Laodicenum contra Arrianos confirmatum in Trullo.	*Conſtantinus II. ann. 24. Conſtans ann. 17. Conſtantius II. fratres.*
37	S. Liberius Romanus	6	3	4	29	Romanum 48. Epiſcoporũ. quo ipſe Felix electus fuit Pontifex, & aliquot ab eccleſia ſeparati. fol. 39. Romanum aliud 48. Epiſcoporum, omnibus Epiſcopis eſſe ad Concilium veniendum, fol. 41.	
38	Felix II. Romanus, qui quoniam viuente adhuc Liberio Pontifex factus eſt, non deberet meritò inter Ro. Pontifices numerari. Dicitur tamen ab hæreticis cum multis alijs Catholicis interfectus.	1	4	2	40	P. Laodicenum confirmatũ in Trullo. Anno Domini 370. II. CONSTANTInopolitanum I. 150. Epiſcoporum contra Macedonium confirmatur à Damaſo, & in ſexta Synodo in Trullo. P. Valentinum in Gallia 30. Epiſcoporum Aquilienſe. Romanum.	*Iulianus Apoſtata ann. 1. menſ. 8. Iouinianus mẽſ. 8. Valentinianus cum Valente fratre, ann. 13. menſ. 5. Gratianus cum Valentiniano, ann. 6. cum ipſis & poſt ipſos Theodoſius I. ann. 11.*
39	S. Damaſus Hiſpanus	19	3	11	42	P. Telenſe. P. Carthaginenſe II. confirmatum in Trullo. P. Carthaginenſe III. confirmatum in Trullo. P. Carthaginenſe IIII. confirmatum in Trullo. P. Taurinatenſe confirmatũ in Trullo.	
40	S. Syricius Romanus	15	11	25	45		

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
41	S. Anaſtaſius I. Romanus.	3	10	0	44	Carthaginenſe V. Epiſcoporum 73. confirmatum in Trullo. P. Toletanum I. Epiſcoporum 15. confirmatum à Leone Papa.	
42	S. Innocentius I. Albanus.	15	2	25	45	Mileuitanum approbatum ab Innocentio. Burdegalenſe, in quo damnatur Priſcilliani dogma, fol. 45.	*Arcadius cum fratre Honorio, ann. 13.*
43	S. Sozimus.	1	3	12	46	P. Carthaginenſe VI. Epiſcoporum 217. confirmatum in Trullo fol. 47.	
44	S. Bonifacius I. Romanus	3	8	7	47	P. Carthaginenſe VII. Epiſcoporum 38. confirmatum in Trullo. Aphricanum. Anno Domini 413.	*Theodoſius II. Iunior Imper. an. 27. & cum eo & poſt eum, Valentinianus, ann. 30.*
45	Cæleſtinus I. Campanus.	8	10	17	48	III. EPHESINVM 200. Epiſcoporum contra Neſtorium & Pelagianos, confirmauit Cæleſtinus I. cuius loco præfuerunt Cyrillus & Arcadius Epiſcopi, præterea vi. Synodus in Trullo, fol. 50. P. Agathenſe 35. epiſcoporum. P. Rhegienſe 13. Epiſcoporum, Romanum 57. Epiſcoporum, in quo Sixtus iij. abſolutus fuit, fol. 49.	
46	S. Sixtus III. Romanus.	8	0	19	49	P. Auriſcanum I. Auriſcanum II. de libero arbitrio. Valenſe I. 18, Epiſcoporum. Valenſe II.	
47	S. Leo primus Tuſcus.	2	1	13	50	Carpentoracenſe. Arelatenſe III. Conſtantinopolitanum ſub Flauiano inſertum actioni primæ Chalcedonenſis. Tyrium actioni ix. Chalcedonenſi inſertum, Beritenſe actioni X. Chalcedon. Anno Domini 443. IIII. CHALCEDOnenſe 630. Epiſcoporum contra Eutichetem, cuius loco præfuerunt Paſchaſius & Lucentius Epiſcopi & Bonifacius Presbyter.	*Martianus. ann. 7.*
48	S. Hilarius primus Sardus.	7	3	10	51	Item VI. Synodus in Trullo fol. 50. P. Veneticum. P. Turonenſe 8. Epiſcopor. Romanum.	*Leo I. ann. 16.*

49 S. Sim-

	ROMANI PONTIFICES.	Annus	Menſ.	Dies	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
49	S. Simplicius Tiburtius.	15	1	7	52		*Leo II.* *Zeno, ann 17.*
50	S. Felix III. Romanus	8	11	17	53	P. Tarraconenſe 10. Epiſcoporum.	
51	S. Gelaſius Apher	4	8	17	53	Romanum, fol. 53. P. Epaunenſe 70. Epiſcoporum.	*Anaſtaſius Imper. ann. 26.*
52	S. Anaſtaſius II. Romanus	1	10	24	54		
53	S. Symmachus Sardus	15	6	22	55	Rauennenſe, quo Symmachus in Pontificatu confirmatur, fol. 55. Sex concilia Romæ celebrata ſunt, fol. 55. Ilerdenſe 8. Epiſcoporum. Valentinum Hiſpaniæ 6. Epiſcoporum.	
54	S. Hormiſda Fruſinonius	9	0	8	55	Romanum, in quo Eutychiani damnantur. fol. 56.	
55	S. Ioannes I. Tuſcus Martyr	2	8	0	56	Aurelianenſe 33. Epiſcoporum. P. Gerundenſe.	*Iuſtinus primus ann. 8.*
56	S. Felix IIII. Samius	4	3	13	57	Cæſaraugustanum 12. epiſcoporum.	
57	Bonifacius II. Romanus	2	0	2	57		*Iuſtinianus ann. 40.*
58	Ioannes II. Romanus	2	4	0	58	Toletanum II.	
59	S. Agapetus Romanus	0	11	19	58	Hieroſolymitanum II. cuius mentio fit actione 1. Conſtant. II.	
60	S. Siluerius Campanus	1	5	12	59		
61	Vigilius Romanus	15	6	26	59	Anno Domini 553. V. CONSTANTINOpolitana II. 160. Epiſcoporum contra Theodorum. qui D. Virginem θεότοκον dici nolebat, præſidente Menna Patriarcha confirmauit Gregorius I. & VI. Synodus in Trullo. Aurelianenſe II. P. Aurelianenſe III. Auernenſe,	
62	S. Pelagius I. Romanus	10	10	28	60	P. Aurelianenſe IIII. P. Turonicum II. P. Pariſienſe I.	*Iuſtinus ſecundus ann 11.*
63	S. Ioannes III. Catellinus	12	11	26	61	Aurelianenſe V. Pariſienſe II.	
64	S. Benedictus I. Romanus	4	1	28	62		*Tiberius ſecundus ann. 7.*
65	S. Pelagius II. Romanus	10	2	10	62	Hiſpalenſe I. Robur habens à ſede Roman.	*Mauritius an. 19.*

66 S. Gre-

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
						Toletanum III. Arrij hæreſis damnatur. P. Matiſconenſe I. P. Matiſconenſe II.	
66	S. Gregorius I. Romanus	13	6	10	63	Lateranenſe. Romanum.	*Phocas, ann.* 8.
67	Sabinianus Tuſcus.	1	5	9	66		
68	Bonifacius III. Romanus	0	9	0	66	Romanum 72. Epiſcoporũ de electione Rom. Pontificis, fol. 66.	
69	Bonifacius IIII. Marſus	6	8	13	68		*Heraclius ann.* 29. 30.
70	S. Deuſdedit Romanus	3	0	23	68	Antiſiodorenſe.	
71	Bonifacius V. Campanus	5	0	10	69		
72	Honorius Campanus	12	11	17	70	P. Hiſpaleoſe II. Toletanum IIII. 70. Epiſcoporum. Toletanum V. 21. Epiſcoporum.	
73	Seuerinus Romanus	1	2	0	71	Toletanum VI. 52. Epiſcoporum. Bracarenſe I.	
74	Ioannes IIII. Dalmata	1	9	9	71	P. Bracareoſe II.	*Conſtantinus III. menſ.* 4.
75	Theodorus primus Græcus	6	5	18	72	Toletanum VII. 38. Epiſcoporum.	*Conſtantius III. Ann.* 28.
76	S. Martinus I. Tudertinus	6	1	26	72	Romanum Lateranenſe 150. Epiſcoporum cõtra Monothelitas, fol. 72. Commendatur ab Agathone in qnadam decretali ad VI. Synodum. Toletanum VIII. 55. Epiſcoporum. Toletanum IX. 16. Epiſcoporum. Toletanum X. 17. Epiſcoporum. P. Cabilonenſe I. Toletanum XI. P. Bracarenſe III. Anglicanum I.	*Cõſtantinus IIII. à patre in partẽ Imperij ſuſcipitur. Merentius à militibus creatus Imperator, Conſtãtio interfecto, ſcilicet nõ multo poſt occiditur, & Conſtãtinus IIII. Solus Imperat. ann.* 17.
77	Eugenius I. Romanus	2	9	0	73	Anno Domini 719.	
78	Vitalianus Signinus	14	6	0	73	Anglicanum II. aduerſus Monothelitas, cui iorerfuit Ioannes Abbas iuſsione Agathonis.	
79	Adeodatus Romanus	4	2	5	74	VI. CONSTANTINOpolitanum III. 289. Epiſcoporum aduerſus Monothelitas. Poſteà verò in Trullo fuerunt Patres 227. loco Agathonis inter-	
80	Donus Romanus	5	5	10	75		
81	S. Agatho Siculus	2	6	15	76		

	ROMANI PONTIFICES.	Annus	Menſ.	Dies	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
						fuerunt Theodorus & Georgius Presbyteri, & Ioannes Diaconus confirmauit Leo II. fol. 76.	
82	S. Leo II. Siculus	0	10	0	77	Toletanum XII.	
83	Benedictus II. Romanus	0	10	12	77	Toletanum XIII.	*Iuſtinianus II. ann. 10.*
84	Ioannes V. Syrus	1	0	0	78		*Leontius Imperiū inuadit, ann. 3. quo expulſo Tiberius III. ab exercitu eligitur, regnat menſibus 7. ſed paulo poſt Iuſtinianus Imperio reſtituitur duobus iſtis è medio ſublatis, regnauit, ann. 6.*
85	Conon Thrax	0	11	3	78		
86	Sergius I. Syrus	13	8	23	79		
87	Ioannes VI. Græcus dicitur eſſe Martyr	3	3	0	80		
88	Ioannes VII. Græcus	2	7	17	81		
09	Siſinnius, vel vt alij volunt Soſinus Syrus	0	0	20	81	Romanum, quo imagines ſanctorum depingi debere ſtatuitur, fol. 82.	
90	Conſtantinus I. Syrus	7	0	20	82		*Philippicus hæreticus, Anno vno, menſ. 6.*
91	Gregorius II. Romanus	16	9	11	83	Romanum.	*Anaſtaſius II. Arthemius, an. 3. poſtea ſacris initiatur. Theodoſius iij. anno vno.*
92	Gregorius III. Syrus	10	8	24	85	Francicum.	
93	Zacharias Græcus	10	3	0	86	Arelatenſe III.	
94	Stephanus II. Romanus	5	1	0	87	Romanum, fol. 89.	*Leo iij. Iconomachus hæreticus, ann. 24.*
	Ante quem tamen Stephanus quidam Presbyter à populo creatus tertia poſt die obijt.						
95.	Paulus I. Romanus	10	1	0	89		*Conſtantinus v. an. 34. menſ. 2. dieb. 26.*
	Conſtantinus II. *Hic ab alijs ponitur, quem tamen quia non legittimè pontificatum adeptum, licet anno ſedem occuparit, in Pontifices Platina meritò non numerat.*					Lateranenſe, fol. 90.	*Cum Leone iiij. filio, ann. 5.*
96	Stephanus III. Siculus	4	5	27	90	Anno Domini 781. VII. SYNODVS GENERALIS, QVÆ eſt II. Nicæna contra Iconomachos 350. Epiſcoporum, cui præfuerunt Petrus Presbyter & Petrus Monachus loco Hadriani: cōfirmauit Hadrianus I. & ex ea quoq; teſtimonium ſumit Nicolaus I. ad Michaelem Imperatorem	*Cōſtantinus vi. cū matre Irene, ann. 19.*
97	Hadrianus I. Romanus	23	10	17	91		*Irene Sola, ann. 4. Transfertur imperium ad Gallos.*

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
98	Leo III. Romanus	21	0	0	95	Arelatenſe III. Turonicum III. Cabilonenſe II. Moguntinum.	*Carolus Magnus I. ann. 14.*
99	Stephanus IIII. Romanus	0	7	0	96	Remenſe. Apud Theodonis villam 32. Epiſcoporum. Aquiſgranenſe I. Ticinenſe, potius conuentus Imperialis, quàm Synodus Epiſcoporum fuit. Aquiſgranenſe II.	*Ludouicus Pius I. ann. 15. Platina dicit, ann. 36. Cum Lothario filio.*
100	Paſchalis I. Romanus	7	3	17	97	P. Vvormacienſe circa hæc tempora fuit.	
101	Eugenius II. Romanus	4	6	24	98	Romanum 30. Epiſcoporum, in quo Paſchalis accuſatus ſe purgauit, folio 97.	
102	Valentinus Romanus	0	0	40	98		*Lotharius I. Solus, ann. 15.*
103	Gregorius IIII. Romanus	16	0	0	96		
104	Sergius II. Roman.	3	0	0	100		
105	Leo IIII. Romanus	8	3	6	101		
106	Ioannes VIII. fœmina Moguntina, quæ tamen inter Pontifices numeranda non eſt.	2	1	4	108		
107	Benedictus III. Romanus	2	8	9	106		
108	Nicolaus I. Romanus	7	9	13	106	Romanum 113. Epiſcoporum.	*Ludouicus II. ann. 11.*
109	Hadrianus II. Romanus	5	9	12	108	Anno Domini 914. VIII. GENERALIS SYNODVS Conſtantinopolitana 300. Epiſcoporum contra Photium: præfuerunt nomine Hadriani Donatus Hoſtienſis, Stephanus Depreſinus Epiſcopi & Marinus Diaconus: hac Synodo confirmantur 7. præcedentes generales, & ipſam approbat Hadrianus.	
110	Ioannes IX. Romanus	10	0	2	109		*Carolus II. Caluus ann. 6. Carolus III. Craſſus. ann. 12.*
111	Martinus II. Gallus	1	5	0	109		
112	Hadrianus III. Romanus	1	2	0	110		
113	Stephanus V. Romanus	6	0	11	110		*Arnulphus iuxta quoſdam deiecto Carolo ſufficitur. Ann. 12.*
114	Formoſus	5	6	0	121	Colonienſe.	*Ludouicus III. Ann. 6.*
115	Bonifacius VI. Tuſcus	10	0	26	112	P. Moguntiacum. P. Triburienſe Concilium 22. Epiſcoporum Germaniæ.	*Transfertur imperium ad Longobardos, apud Italos.*
116	Stephanus VI. Romanus	1	3	0	112		
117	Romanus I. Roman.	6	3	0	112		*Berengarius I. an. 4. apud Germanos Conradus I. Ann. 7.*
118	Theodorus II. Romanus	0	0	20	113		

	ROMANI PONTIFICES.	Annus	Menſ.	Dies	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
519	Ioannes X. Romanus	2	0	15	113		*Berengarius I I. anno 4.*
120.	Benedictus I I I I. Romanus	3	4	0	113		
121	Leo V.	0		14	114		
122	Chriſtophorus I.	0	7	0	ibi.		*Api d Germ. Hēricus 1. dictus Auceps, an. 18.*
123	Sergius I I I. Romanus	7	4	16	ibi.		
124	Anaſtaſius I I I. Romanus	2	0	0	115		*Hugo, ann. 10.*
125	Landus Romanus	0	6	21	ibi.		
126	Ioannes X I. Romanus	13	2	3	ibi.		
	Innadit tum ſedem alius Ioannes, qui inter Pontifices tamen non numeretur.						*Berengarius I I I. ann. 11.*
127	Leo V I. Romanus	0	6	15	116		
128	Stephanus V I I. Romanus	2	1	12	ibi.		
129	Ioannes X I I. Romanus	4	10	15	ibi.		*Lotharius I I. ann. 2.*
130	Leo V I I. Romanus	3	6	10	517		
131	Stephanus V I I I. Germanus	3	4	12	117		*Berengarius iiij. cum Alberto filio ann. 11.*
132	Martinus I I I. Romanus	3	6	10	117		*Transfertur imperium ad Germanos.*
133	Agapetus I I. Romanus	9	7	10	ibi.		*Otho ij. Magnus cū Othone filio, ann. 12.*
134	Ioannes X I I I. Romanus	9	3	5	118		
135	Benedictus V. Romanus	0	6	5	119		
136	Leo V I I I. Romanus	1	4	0	ibi.		
137	Ioannes X I I I I. Romanus	6	11	5	ibi.		
138	Benedictus V I. Romanus	1	6	0	520		*Otho iij. poſt patrem, ann. 17.*
139	Donus I I. Romanus	1	0	0	ibi.		
140	Bonifacius V I I.	0	7	5	ibi.		*Othonem iiij. hic ponit Platina.*
141	Benedictus V I I. Romanus	8	6	0	125		
142	Ioannes X V. Romanus	0	3	0	ibi.		
143	Ioannes X V I. Romanus	0	8	0	122		

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
144	Iohannes X V I I. Romanus	10	6	10	122		*Otho iiij. ann. 18.*
145	Gregorius V. Saxo.	2	5	o	ibi.		*Ratio eligendi Imperatoris inſtituitur ann. 1004.*
146	Ioannnes X V I I I. Græcus.	o	10	o	123		
	Non eſſet hic meritò inter Pontifices numerandus, quia viuente adhuc Gregorio ſedem occupauit & reliquit.						
147	Silueſter I I. Gallicus	4	1	10	124		
148	Iohannes X I X.	o	4	20	125	Salegumſtadienſe.	
149	Iohannes X X. Romanus	4	4	o	ibi.		*S. Henricus ij. an. 14. Hunc Imperatorem. Platina Henricum primũ nominat, ſed quia Germani in diſſenſione tempore Longobardorum orta alium Henricũ elegerunt, quem primum vocant, &. Platina inter Henricum iiij. nullum V. agnoſcit, ſed tantum vi. & vij. viſum fuit Germanorũ numerum amplectendum eſſe.*
150	Sergius I I I I. Romanus	2	o	15	ibi.		
151	Benedictus V I I I. Tuſculanus	11	1	13	126		
152	Iohannes X X I. Romanus	11	o	9	127		
153	Benedictus I X. Tuſculanus	10	4	9	ibi		
154	Silueſter I I I. Romanus	o	o	49	ibi		
	Pontificibus non eſſet annumerandus, quia viuo Benedicto ſedem occupauit, & deſeruit.						
155	Gregorius V I.	2	7	o	124		*Conradus ij. an. 15.*
156	Clemens I I.	o	9	o	ibi.		
157	Damaſus I I. Bauarus	o	o	23	129		
158	Leo I X. Alemannus	5	2	6	ibi.		*Henricus iij. Niger, ann. 17.*
159	Victor I I. Bauarus	2	3	o	130		
160	Stephanus I X. Lotharingus	o	7	8	ibi.		
161	Benedictus X. Campanus	o	9	20	ibi.		
162	Nicolaus I I. Allobrogus	3	6	26	131	Elorentinum contra Simoniacos, fol. 130.	*Henricus Senior iiij. ann. 48.*
163	Alexander I I. Mediolanenſis	11	6	o	132	Sutrij, fol. 131. Lateranenſe contra Simoniacos, ibidem. Mantuanum, fol. 132.	

	ROMANI PONTIFICES.	Annus	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
164	Gregorius VII. Hetruſcus	12	1	3	133	Tertium Lateranēſe contra Rauennatem Archiepiſcopum, fol. 113.	
165	Victor III.	1	4	0	138	Melphi de pace componenda, fol. 139.	
166	Vrbanus II.	12	4	19	139	Placentinum contra licentiā Eccleſiaſticorum, fol. 139. Apud Clarum montem ad recuperandam Hieroſolymam, ibidem.	
167	Paſchalis II. è Flaminia	18	6	7	141	Guardaſtalli de Homagijs feudis, &c. fol. 143. Trecaſsinum de cultu Eccleſiaſticarum, ibidem. Lateranenſe contra Henricum V. fol. 144. In Apulia, fol. 145.	*Henricus Iunior V. ann. 29.*
168	Gelaſius II. Caietanus	1	0	5	146		
169	Caliſtus II. Burgúndus	5	10	6	147	Lateranenſe 900. Patrum de recuperanda rerra ſancta. fol. 148.	
170	Honorius II.	5	2	0	148	Ad Clarum montem contra Petrum Antipapā, fol. 150	*Lotharius iij. Saxo ann. 11.*
171	Innocentius II. Romanus	14	7	13	149	Remenſe ibidem. Placentinum ibidem. Piſanum pro tuenda fide ibidem. Lateranenſe ne laicus Clerico vim inferret.	
172	Cæleſtinus II. Tuſcus	0	5	0	151	Gallicanum contra Abelardum Peripateticum, folio 152.	*Conradus iij. Sueuus, ann. 15.*
173	Lucius II. Bononienſis	0	11	4	ibi.		
174	Eugenius III. Piſanus	8	4	20	152		
175	Anaſtaſius IIII. Romanus	1	4	24	153		
176	Hadrianus IIII. Anglicus	4	10	0	153		*Fridericus primus cognomento Barbaroſſa anno 37.*
177	Alexander III. Senenſis	21	0	19	154	Ad clarum montem contra Imperatorem Fridericum fol. 154. Lateranenſe 280. Epiſcoporum, tum vt mores reformentur, tum ne infidelibus arma deferantur, fol. 156. quidam iſtud primum generale Latinorū faciunt, celebratū eſt Anno Domini 1180. præſidente ipſo ſummo Pontifice.	
178	Lucius III. Lucenſis	4	2	18	159		
179	Vrbanus III. Mediolanenſis	1	10	25	160		*Henricus vi. anno. 10.*
180	Gregorius VIII. Beneuentanus	0	0	57	161		
181	Clemens III. Romanus	3	5	0	161	Veronenſe vt Chriſtianis in Aſia ſuccuratur, fol. 159.	

182 Ce-

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
182	Cæleſtinus III. Romanus	6	7	11	162		
183	Innocentius III. Anagninus	18	7	16	163	Anno Domini 1215. SYNODVS Lateranēſis celeberrima partim contra errores Abbatis Ioachim, partim de expugnatione terræ ſanctæ, præſide ipſo Rom. Pontifice præſentibus Patriarchis Conſtantinopolitano & Hieroſolymitano, Metropolitanis 70. Epiſcopis 400. Prioribus 800. Græci & Romani imperij legatis, oratoribusque Regum Hieruſalem, Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ, & Cypri, folio 165.	*Otto V. ann. 3. alij elegerunt Philippū Frederici filium, quo mortuo eligitur Fredericus II. ann. 33.*
184	Honorius III. Romanus	10	7	13	165		
185	Cregorius IX. Anagninus	14	3	0	167		*Henricus depoſito Friderico eligitur, quo mortuo ſuccedit Vuilbelmus, quāuis Conradum iiij. Frederici filiū nonnulli præponant.*
186	Cæleſtinus IIII. Mediolanenſis	0	0	18	169		
187	Innocentius IIII. Genuenſis	11	6	12	ibi.	Lateranenſe contra Fredericum II. Imperat.	
188	Alexander IIII. Campanus	7	0	0	171		
189	Vrbanus IIII. Trecenſis	3	1	0	173	Lugdunenſe citatur Imperator ad Pontificē, fol. 220.	
190	Clemēs IIII. Narbonenſis	3	0	25	175		
191	Gregorius X. Placentinus	4	2	10	178		
192	Innocentius V. Burgundus	0	6	2	180		
193	Hadrianus V. Genuenſis	0	40	0	181	Anno Domini 1246. LVGDVNENSE de proceſsione Spiritus ſancti à Patre & Filio: præfuit ipſemet Pontifex, folio 178.	*Rodulphus, an. 19.*
194	Ioannes xxij. Vlyxibonenſis	0	8	0	ibi.		
195	Nicolaus iij. Romanus		8	15	182		
196	Martinus iiij. Turonenſis	4	1	0	183		*Adulphus qui electus cum Imperij iura repeteret, ab Alberto Rudulphi filio interficitur.*
197	Honorius iiij. Romanus	2	0	1	185		
198	Nicolaus iiij. Aſculanus	4	1	8	18[illegible]	Romanum quo Philippus Rex Franciæ Alberto Imperatori ſubijcitur, folio 190.	
199	Cæleſtinus V. Eſermenſis	5	5	0	187		*Albertus primus ann. 10.*
200	Bonifacius vij. Anagninus	8	9	7	188		

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
201	Benedictus X I. Taruicinus	o	8	17	190		
202	Clemens V. Vaſco	8	10	15	191		
	Ab hoc Pontifice transfertur ſedes in Galliam.					Tria Concilia habuit Clemens, fol. 194.	*Henricus VII. Lucemburgenmenſe 9. Ludouicus Bauarus IIII. Fredericum ſuperat, & ſolus Imperio potitur, regnauit, ann. 33.*
203	Ioannes XXIII. Caturcenſis Gallus	19	4	o	195	Anno Domini 1305. CONCILIVM Viennenſe, in quo probantur conſtitutiones, quæ in Clementinis habentur, feſtum corporis CHRISTI inſtituitur, & Begardi & Beguinæ damnātur. Præfuit ipſemet Pontifex fol. 194.	
204	Benedictus XII. Toloſanus	7	3	17	198		
205	Clemens VI. Lemouicenſis	10	6	28	199		
206	Innocentius VI. Lemouicenſis	9	8	6	201		
207	Vrbanus V. Lemouicenſis	8	4	o	203		*Carolus IIII. ann. 32.*
208	Gregorius XI. Lemouicenſis	7	5	5	ibi.		
	Refertur ſedes Apoſtolica ex Gallijs Romam.						
209	Vrbanus VI. Neapolitanus	11	8	o	205		*VVenceslaus an. 22*
210	Bonifacius IX. Neapolitanus	14	9	o	209		
211	Innocentius VII. Sulmonenſis	2	o	o	213		
212	Gregorius XII Venetus				215	Piſanum ad tollēdum Schiſma, fol. 216.	
213	Alexander V. Cretenſis	o	8		216		
214	Ioannes XXIIII. Neopolitanus	4	10	o	217	Anno Domini 1415. CONSTANTINENſe Concilium contra Huſſitas, & ad Schiſma tollendum, fol. 218. confirmatur à Martino V. fol. 220.	*Robertus Bauarus ann. 10.*
215	Martinus V. Romanus	14	3	o	220		
216	Eugenius IIII. Venetus	16	o	o	225	Senenſe fol. 224.	
217	Nicolaus V. Sarzanus	8	o	o	235	Anno Domini 1431. BASILEENSE contra Huſſitas confirmatur ab Eugenio IIII. fol. 229.	*Sigiſmundus, ann. 17.*
218	Caliſtus iij. Satiuenſis in Hiſpania	3	3	16	242		
219	Pius ij. Senenſis	6	o	o	245	FLORENTINVM in quo facta eſt vnio Græcorum, Armenorum, & Latinorum, confirmatur ab Eugenio IIII. qui præfuit concilio, fol. 230.	
220	Paulus II. Venetus	6	10	o	252		*Albertus ſecundus ann. 2.*
221	Sixtus IIII. Ligur	23	o	o	263		*Fredericus III. ann. 54.*

222. Inno-

	ROMANI PONTIFICES.	Ann.	Menſ.	Dies.	Fol.	CONCILIA.	IMPERATORES.
222	Innocentius VIII. Genuenſis	8	0	26	269		*Maximilianus, ann. 26.*
223	Alexander VI. Hiſpanus	11	0	8	273		
224	Pius III. Hetruſcus	0	0	26	277		
225	Iulius II. Genuenſis	10	0	11	278	Anno Domini 1513. LATERNENSE pro reformatione Eccleſiæ, fol. 280. præfuit ipſe Pontifex.	
226	Leo X. Florentinus	9.	0	0	282		
227	Adrianus VI. Traiectenſis	2	0	0	287		*Carolus quintus Ann. 39.*
228	Clemeus VII. Florentinus	10	10	7	292	Ratisbonenſe ad reformandum clerum Germaniæ. P. Senonenſe contra Lutheranos & alios hæreticos. P. Colonienſe ſub Hermanno: Hildemenſe.	
229	Paulus III. Romanus	15	0	28	297	Anno Domini 1545. TRIDENTINVM cõtra Lutheranos & alios hæreticos.	
230	Iulius III. Aretinus	5	5	10	313	Auguſtanum diocœſanum. Treuirenſe diocœſanum. P. aliud Treuirenſe.	*Ferdinandus, ann. 6. menſ. 4. abdicante Carolo V. fratri.*
231	Marcellus II. Tuſcus	0	0	22	321	P. Colonienſe ſub Adolpho. P. Moguntinum.	
232	Paulus IIII. Neapolitanus	4	2	27	329	Anno Domini 1562. TRIDENTINVM.	*Maximilianus ij.*
233	Pius IIII. Mediolanenſis	5	11	15	336		
234	Pius V. Alexandrinus						

INDEX PONTIFICVM IVXTA ORDINEM ALPHABETICVM.

ADeodatus pag. 74.
Agapetus I. 58.
Agapetus ij 117.
Agatho i. 76.
Alexander i 14.
Alexander ij 131.
Alexander iij 154.
Alexander iv 171.
Alexander v 216.
Alexander vi 273.
Anacletus i 11.
Anaſtaſius i 44.
Anaſtaſius ij 54.
Anaſtaſius iij 115.
Anaſtaſius iv 153.
Anicetus 18.
Anterus 24.
BEnedictus i 62.
Benedictus ij 77.
Benedictus iij 106.
Benedictus iv 113.
Benedictus v 119.
Benedictus vi 120.
Benedictus vij 121.
Benedictus iix 126.
Benedictus ix 127.
Benedictus x 130.
Benedictus xi 190.
Benedictus xij 198.
Bonifacius i 47.
Bonifacius ij 57.
Bonifacius iij 66.
Bonifacius iv 68.
Bonifacius v 69.
Bonifacius vi 112.
Bonifacius vij 110.
Bonifacius iix 188.
Bonifacius ix 209.
CHRISTVS pag. 3
Cæleſtinus j. 48.
Cæleſtinus ij 151.
Cæleſtinus iii 162.
Cæleſtinus iiij 169.
Cæleſtinus v. 187.
Caius 30.
Calliſtus i. 21.
Calliſtus ij. 147.
Calliſtus iij. 242.
Chriſtophorus 114.
Clemens i. 11.
Clemens ij. 128.
Clemens iij 161.
Clemens iv 175.
Clemens v 191.
Clemens vj. 199.
Clemens vij 292.
Cletus 10.
Conon 78.
Cornelius 25.
Conſtantinus 82.
DAmaſus i 42.
Damaſus ij 129.
Deusdedit 68.
Dionyſius 28.
Donus i 75.
Donus ij 120.
ELeutherius pag. 19.
Euariſtus 13.
Eugenius i. 73.
Eugenius ij 98.
Eugenius iij 152.
Eugenius iv 225.
Euſebius 32.
Eutychianus 29.
FAbianus pag. 24.
Felix i 29.
Felix ij 40.
Felix iij 53.
Felix iv 57.
Formoſus 111.
GElaſius i. pag. 53.
Gelaſius ij 146.
Gregorius i 63.
Gregorius ij 83.
Gregorius iij 85.
Gregorius iv 99.
Gregorius v 122.
Gregorius vi 128.
Gregorius vij 133.
Gregorius iix 161.
Gregorius ix 167.
Gregorius x 178.
Gregorius xi 203.
Gregorius xij 215.
HAdrianus i 91.
Hadrianus ij 108.
Hadrianus iij 110.
Hadrianus iv 153.
Hadrianus v 234.
Hadrianus vi 285.
Hilarius 51.
Honorius i 70.
Honorius ij 148.
Honorius iij 165.
Honorius iv 185.
Hormiſda 55.
Hyginus 16.
INnocentius i. pag. 45.
Innocentius ij 149.
Innocentius iij 163.
Innocentius iv 169.
Innocentius v 180.
Innocentius vj 201.
Innocentius vij. 213.
Innocentius iix 259.
Ioannes i 56.
Ioannes ij 58.
Ioannes iij 61.
Ioannes iv 71.
Ioannes v 78.
Ioannes vj 80.
Ioannes vij 81.
Ioannes iix 103.
Ioannes ix 109.
Ioannes x 113.
Ioannes xi 115.
Ioannes xij 116.
Ioannes xiij. 118.
Ioannes xiv 119.
Ioannes xv 121.
Ioannes xvi 122.
Ioannes xvij ibid.
Ioannes xiix 125.
Ioannes xix 125.
Ioannes xx ibid.
Ioannes xxi 127.
Ioannes xxij 181.
Ioannes xxiij 195.
Ioannes xxiv 217.
Iulius i 38.
Iulius ij 278.
Iulius iij 313.
LAndus pag. 115.
Leo i 50.
Leo ij 77.
Leo iij 95.
Leo iv 101.
Leo v 114.
Leo vi 116.
Leo vij 117.
Leo iix 119.
Leo ix 129.
Leo x 282.
Liberius 39.
Linus 9.
Lucius i 26.

Lu-

INDEX PONTIFICVM.

Lucius ij 151.
Lucius iij 159.
Marcellinus 30.
Marcellus 1. 32.
Marcellus ij. 321.
Mareus 37.
Martinus 1 72.
Martinus ij 109.
Martinus iij 117.
Martinus iv 183.
Martinus v 220.
Milciades, ſeu Melchiades 32.
Nicolaus 1 106.
Nicolaus ij 131.
Nicolaus iij 182.
Nicolaus iv 186.
Nicolaus v 235.
Paulus 1 89.
Paulus ij 252.
Paulus iij 297.
Paulus iv 325.
Paſchalis 1 97.
Paſchalis ij 141.
Pelagius 1 60.
Pelagius ij. 62.
Petrus 5.
Pius 1. 17.
Pius ij 245.
Pius iij 277.
Pius iv 336.
Pius v 349.
Ponrianus 23.
Romanus 112.
Sabinianus 66.
Sergius 1 79.
Sergius ij 100.
Sergius iij 114.
Sergius iv 125.
Seuerinus 71.
Siluerius 59.
Siluester 1 34.
Siluester ij 124.
Siluester iij 12[illegible].
Simplicius 52.
Siricius 43.
Siſinnius 81.
Soter 18.
Stephanus 1 27.
Stephanus ij 87.
Stephanus iij 90.
Stephanus iv 96.
Stephanus v 110.
Stephanus vi. 112.
Stephanus vij. 116.
Stephanus iix. 117.
Stephanus ix 130.
Symmachus 55.
Teleſphorus pag. 15.
Theodorus 1. 72.
Theodorus ij 113.
Valentinus 98.
Victor 1 20.
Victor ij 130.
Victor iij 138.
Vigilius 59.
Vitalianus 73.
Vrbanus 1. 22.
Vabanus ij 139.
Vrbanus iij 160.
Vrbanus iv 173.
Vrbanus v 203.
Vrbanus vi 205.
Xyſtus 1. ſeu Sixtus 15.
Xyſtus ij 27.
Xyſtus iij 49.
Xyſtus iv. 263.
Zacharias 86.
Zepherinus 20.
Zoſimus ſiue Sozimus 46.

RATIO

RATIO CVR PER PONTIFICES ROMAnos deducta ſit Hiſtoria.

Tertull. lib. de præſcriptionibus aduerſus hæreticos.

Cupio oſtendant mihi, ex qua authoritate prodierunt, edant origines Eccleſiarum ſuarum, euoluant ordinem Epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſsiones ab initio decurrentem, vt primus ille Epiſcopus aliquem ex Apoſtolis, vel Apoſtolicis viris, qui tamen cum Apoſtolis perſeuerauerit, habuerit auctorem & anteceſſorem: hoc enim modo Eccleſiæ Apoſtolicæ cenſus ſuos deferunt: ſicut Smyrneorum Eccleſia Policarpum à Ioanne collocatum refert, *ſicut Romanorum Clementem à Petro ordinatum edit, & cæt.* Confingant aliquid tale hæretici.

Auguſtinus contra epiſtolam Manichæi funda. cap. 4.

Multa ſunt alia quæ in eius (Eccleſiæ) gremio me iuſtiſsimè teneant, tenet conſenſio populorum atque gentium, tenet auctoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata. *Tenet ab ipſa Sede apoſtoli Petri, cui paſcendas oues ſuas poſt reſurrectionem Dominus commendauit, vſque ad præſentem epiſcopatum ſucceſsio ſacerdotum.* Tenet poſtremo ipſum catholicæ nomen, &c.

Idem in Pſalmo contra partem Donati, tomo 7.

Numerate ſacerdotes, vel ab ipſa Sede Petri, & in ordine illo patrum, quis cui ſucceſsit videte, ipſa eſt Petra, quam non vincunt ſuperbæ inferorum portæ.

Optatus lib. 2. contra Parmenia. vbi Rom. Epiſcopos enumeraſſet ad Syriciũ vſque.

Veſtræ, inquit, cathedræ vos originem reddite, qui vobis vultis ſanctam Eccleſiam vendicare.

Epiphanius lib. 1. cap. 27. tom. 2. vbi ſeriem Rom. Epiſc. ex catalogo enumerauit.

Et ne quis, inquit, miretur quod ſingula ita recenſemus, per hæc enim charitas oſtenditur.

D. Paulus Epheſ. cap. 4.

Ipſe (Chriſtum intelligit) dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem *Paſtores & doctores* ad conſumationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti: donec *occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei*, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti: *vt iã non ſimus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrina*, in nequitia hominum, &c.

AD

AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

B. PLATINÆ IN VITAS ROM. PONTIFICVM.

PROOEMIVM.

MVLTA quidem in vita vtilia eſſe beatiſſ. Pontifex, & humano generi cõmoda, nemo eſt qui ambigat. Scripſere philoſophi multa, ſcripſere mathematici excogitata & inuenta, ad ingenia hominum excolenda. Magnum fuit (ne mentiar) ſecreta naturæ rimari, & cœlos ſcandere: atque inde ad nos doctrinam & artem earum rerũ traducere, quæ auctor & parens omnium Deus, procul ab oculis mortalium collocauerat: vt cùm tantam pulchritudinem, tantum ac tam perpetuum ordinem admirantes intueremur, maieſtatem diuini numinis meritò collaudaremus. Negari certè nõ poteſt, quin ex hac philoſophandi ratione magna vtilitas ad homines peruenerit, ingenio præſertim vtentes: quippe qui pulchritudine diuinitatis commoti, humana contemnentes, vitam cæleſtem in terris ducere nituntur. Verùm (vt ait Poëta) non omnia poſſumus omnes. Inuenienda igitur via fuit, quæ omnibus aditum ad felicitatem præſtaret, ne ſolis philoſophis conſultũ videretur. Ea certè rerum antea geſtarum cognitio eſt, quas ipſa hiſtoria cõtinet, ex qua non quid vna, ſed quid omnes ætates egregiè fecerint colligentes, magiſtram vitæ noſtræ vetuſtatem ipſam habituri, priuati etiam quouis imperio digni exiſtimamur. Præterea verò ex hac cognitione, ad prudentiam, ad fortitudinem, ad modeſtiam, ad omnes deniq; virtutes animi hominum ita concitantur, vt laude ipſa nil antiquius, turpitudini autem nil deteſtabilius exiſtiment. Quòd ſi veteres illi, apud quos virtus in precio fuit, celebrari maiorum ſuorum ſtatuas in foro collocatas, pro templis & alijs in locis publicis volebant, ad vtilitatem hominum reſpicientes: quanti à nobis facienda eſt hiſtoria, quæ non muta, vt ſtatuæ, non vana, vt picturæ, veras præclarorum virorũ imagines nobis exprimit, quibuſcum loqui, quos conſulere & imitari vt viuos fas eſt? Addo præterea quòd hiſtoriæ lectio, quę vitam hominum continet, ad eloquentiam, ad humanitatem, ad vſum rerum quauis facultate gerendarum confert plurimum, atque adeo quidem, vt eos etiam, qui rebus geſtis nequaquam

interfuêre, dum aliquid compoſitè atque eleganter narrant, ſupra cæteros ſapere & intelligere arbitremur. Tu itaque theologorum ac philoſophorum princeps maxime Pontifex, hac hominum vtilitate motus, ſimulq́ue dignitati eccleſiaſticæ conſulens, non fruſtra mandaſti, vt res geſtas pontificum ſcriberem, ne illorum benefacta perirent negligentia ſcriptorum, qui ſuo ſudore & ſanguine hanc rempublicã Chriſtianam tam amplam nobis, tamq́ue præclaram reliquêre: vtq́ue deinceps haberent poſteri noſtri, quo ad bene beateq́ue viuendum incitarentur, cum legendo perdiſcerent quid imitari, quídue fugere oporteret. Non ſum tamen neſcius, futuros quoſdam, qui dicant me hoc onus fruſtra ſuſcepiſſe, cùm id antea à pleriſque factum ſit. Leguntur certè multi (Damaſum ſemper excipio) qui nullum florem orationis, nullam compoſitionem & elegantiam ſequuntur, non de induſtria (vt ipſi iactitant) ornatum fugientes, quod eleganti ſtylo res ſacræ ſcribi non debeant, ſed inſcitia & ignoratione bonarum litterarum. His autem obijcere Auguſtini, Hieronymi, Ambroſij, Gregorij, Leonis, Cypriani, Lactantij eruditionem & doctrinam ſit ſatis, qui hac in re Ciceronis auctoritatem ſequentes arbitrati ſunt, nil eſſe tam incultum & horridum, quod non ſplendeſceret oratione. Non negauerim tamen huic generi ſcribendi difficultatem quandam ineſſe, cum nudis verbis interdùm, ac minus Latinis quædam exprimenda ſunt, quæ in noſtra Theologia continentur. Hæc autem ad Latinitatem qui referat, magnas perturbationes ingenijs noſtrorum temporum hac conſuetudine imbutis afferat neceſſe eſt, mutatis præſertim terminis, vnde omnis diſputandi ac ratiocinandi ſeries colligitur. Sed habeat hanc quoque auctoritatem ætas noſtra, vel Chriſtiana Theologia potius. Fingat noua vocabula, Latina faciat, nec veteribus tantummodo id licuiſſe videatur. Verùm iam tandem huic Proœmio finem imponam, vbi lecturos prius admonuero, nõ eſſe mirandum, ſi cum Pontificum vitas, & mores ſcripturum me pollicitus ſum, imperatorum quoque, principum, ac ducum res geſtas inſeruerim. adeo enim hæc ſimul connexa ſunt, ſi primos imperatores, dum Chriſtianis aduerſantur, ſi vltimos, dum fauent, inſpicis, vt alterum integrè ſine altero exprimi nequiuerit. Legant ergo æquo animo: & ſi quid emolumenti ex hac ſcriptione noſtra perceperint, tibi ſoli Pontifex optime gratias agant, cuius ſanctiſsimo imperio libenter obtemperaui.

PLATINAE DE VITIS PONTIFICVM HISTORIA, QVAM A VITA CHRISTI MERITO AVSPICATVS EST, AD XYSTVM IIII. PONTIFICEM MAX.

D. N. Iesvs Christvs.

MAXIMAM nobilitatis partem duci ex his maioribus, qui clari, iuſtique fuêre, quique ob ſingularem aliquam virtutem imperauerunt, nemo eſt qui ambigat, niſi qui Platonis auctoritatem non adeo probat, cuius quadripartitam de nobilitate diuiſionem, quantum ad genus pertinet, Chriſtus rex noſter conſecutus eſt. Quem enim ex gentilibus habemus, qui gloria & nomine cum Dauid & Salomone, quique ſapientia & doctrina cum Chriſto ipſo conferri meritò debeat ac poſſit? Neminem certè. Naſcitur Chriſtus ex tribu Iuda, nobiliſsima quidem ob vetuſtatem & imperium inter Hebræos, vnde propheta Iacob inquit: Non auferetur ſceptrum de tribu Iuda, quoad venerit qui mittendus eſt: Is erit profecto expectatio gentium. Quot autem reges vel duces, vel pontifices in ea tribu fuerint, non attinet dicere, cum libri tum noui, tum veteris teſtamenti, huius nobiliſsimæ genealogiæ mentionem faciant. Verum cum poſt longiſsima tempora inter Ariſtobulum & Hyrcanum Alexandri regis & pontificis filios, orta ſeditio de principatu eſſet, tandem Herodi alienigenæ regnum Iudæorum à Romanis traditur: ex patre enim Idumæo & matre Arabe natus, & & Iudæorum legiſperitos interfecit, & genealogias incendit ad integendam generis ſui notam. Ceſſauit ergo, ac meritò quidem eorum vnctio, hoc eſt Imperium, quia ex Danielis ſententia ſanctus ſanctorum venerat, quem Maria virgo Angelo annunciante ex Spiritu Sancto concepit, & peperit in Bethleem Iudæ, Quirino tunc Syriæ præſide, anno ab vrbe condita D C C L I I. Imperij verò Augusti Cæſaris, qui tum orbi imperitabat anno xlij. Imperium enim à Caio Cæſare, tum propinquitatis, tum hæreditatis iure accipiens: vel potius pulſis ac interfectis parricidis tyrannisque rep. vſurpare conantibus, monarchiam orbis terrarum in meliorem formam redigens, ſuis temporibus miram felicitatem præſtitit. Nam pacatis rebus tum externis, tum domeſticis, tanto in honore non ſolum apud ſuos, verumetiam apud exteros reges fuit, vt eius nomine ciuitates conderent, quas Sebaſtias vel Cæſareas appellarunt. Venere etiam multi reges ad vrbem viſendi hominis cauſa: quos ita comiter & perbenignè ſuſcepit, vt ex amicis ſibi amiciſsimos redderet. Cum ciuibus autem ſuis humaniſsimè vixit: in delinquentes clemens, erga amicos liberaliſsimus eſt habitus: in comparandis amicis paratus, in retinendis conſtantiſsimus. Liberalium artium adeo ſtudioſus fuit, vt nullus pene laberetur dies, in quo non legeret aliquid, aut ſcriberet, aut declamaret. Ingenio & doctrina Saluſtij, Liuij, Virgilij, Horatij, Aſinij, Pollionis, Maſſalæ, Coruini oratoris inſignis, delectatus eſt, quorum ſcriptis etiam eius res geſtæ immortalitati commendatæ ſunt. Vrbem Romam ita exornauit, vt gloriatus ſit ſe vrbem Lateritiam inueniſſe, marmoream relinquere. Hanc felicitatem quæ (ne mentiar) magna fuit: maiorem certe reddidit ſaluberrimo ortu ſuo Chriſtus rex noſter. Interceſſere autem à creatione mundi vſque ad hunc feliciſsimum natalem diem, anni * quinque millia centum & xcix. Naſcitur puer ſine dolore matris: quippe qui diuinus erat, non humanus partus, vnde mater integra ſtatim ſurrexit, & infantem de more pannis inuoluit. E taberna autem meritoria in Transtiberina regione ex terra oleum erupit, vt ait * Euſebius, fluxitque toto die ſine interuallo, Chriſti gratiam gentibus oſtendens. Narrat Oroſius, Auguſtum Cæſarem eadem die mandaſſe, ne quis ſe Dominum deinceps vocaret: diuinantem credo verũ principem orbis terrarum ac mundi totius natum eſſe. Idem quoque mandauit, vt in orbe Romano omnium hominum capita cenſu notarentur: ac ſi maiori principi rationem gubernari imperij aliquando redditurus eſſet. Huic autem cenſui Quirinum virũ conſularem ex ſenatuſconſulto præfecit. Pax præterea & quies tanta fuit, tũ domi, tũ foris, quanta nunquam antea. Hũc enim iuſtitiæ & pacis

Marginal notes: *Chriſti genealogia.* — *Gene. 49.* — *Daniel. 9.* — *Auguſti humanitas.* — *alibi V. M. D. L.* — *alibi Extra pons.* — *Auguſtus Chriſto nato noluit ſe dominũ vocari. Oroſius lib. 6. cap. 22.* — *Matth. 5.*

regem prophetæ appellarunt. Defertur autem octaua die ad templum circuncisionis cauſa: neque enim venerat abrogare legem, ſed adimplere. Erat autem circuncisio teſtamenti ſignum inter Deum & homines, vt ait Auguſtinus. Die verò tertiodecimo adoratur à Magis, & muneribus donatur, qui ex Oriente Hieroſolymam eius rei cauſa venerant. Magos enim quidam orientales populi reges ſuos & ſapientes appellant. Ne verò legem Moſæos prætermittere videretur, mater purificationem ſumptura, licet intacta & incorrupta luſtratione minimè indigeret, puerum ad templum defert. Hunc autem Simeon vir iuſtus & ſingularis religionis, in vlnis retinens, diuino numine afflatus, regem ſuum & ſaluatorem profitetur, vnde Ieſus Chriſtus appellatus eſt. Nam Ieſus nomen ſaluatoris eſt, Chriſtus verò regis, qui myſtico illo chriſmate vnctus, quo reges omnes: Meſſias Hebraicè dicitur. Vt enim Romani imperatores purpura, ſic Hebræorum reges vnguento cæteris inſigniores habebantur. Idem fecit Hanna ſpiritu prophetico incitata. Quid de Chriſto ſenſerint Sibyllæ, non eſt cur ſcribamus, cùm omnes ferè eius ſaluberrimum aduentum prædixerint. Celebrata hac luſtratione, recognitoque iure primogenitorum ſecundum legem diuinam, in Nazareth patriam rediere ciuitatem Galileæ, vbi per quietem Ioſeph: exiſtimatus Chriſti pater, ab Angelo admonetur, vt fugiens in Ægyptum puerum ſecum & matrem deferat. Futurum enim paulò pòſt, niſi id fecerit, vt Herodes puerum occideret. Verùm id agere tunc quod deſtinauerat, homo crudeliſsimus non potuit. A filijs enim ob ſæuitiam accuſatus, Romam ad cauſam dicendam proficiſcitur: quam ſimulata concordia in prouinciam rediens, Ariſtobolum & Alexandrum filios

Herodes filios ſuos in Cæſarea laqueo peremit.

adoleſcens quidam egregios & doctos, quippe qui apud Cæſarem Auguſtum fuerant educati, in Cæſarea laqueo peremit. Ad decem deinde puerorum conuerſus homo regnandi cupidus, quòd natum eſſe alterum regem Iudæorum à prophetis intellexerat, omnes qui tum in Bethlehem erant & finibus ſuis: à bimatu & infrà occidi iubet, ſecundum tempus quod à Magis exquiſierat: nec filio proprio eius ætatis parcit. Vnde ferunt Auguſtum

Maluit Auguſtus Herodis eſſe porcus quàm filius.

Cæſarem crudelitatem hominis deteſtatum, hoc dixiſſe: Maluiſſem Hærodis porcus eſſe quam filius. Iudæi enim ex lege non modò deguſtare, ſed tangere etiam ſuillam carnem prohibentur: quare fit, vt neque eos alant neque comedant: hanc ob rem in porcos clementes dicuntur. Ioſeph autem ſeptennio in Ægypto commoratus, vbi Herodem tyrannum tabe & ſacro igne mortuum intellexit. Hieroſolymam cum puero proficiſcitur: nec diu ibi immoratus, cum Archelaum Herodis filium regnare intellèxerat, in partes Galilææ alterius imperio obtemperantes, ſeceſsit, & Nazareth ciuitatem incoluit, vnde puer Na-

Deorũ ſimulacra in Ægypto ceciderunt. Iſaiæ 19.

zareni nomen ſumpſit. Dum autem in Ægypto eſſet, cecidere (vt Hieronymus ait) Deorum omnium ſimulacra, ceſſarunt oracula, & mors quorundam dæmonum ſubſecuta eſt ex vaticinio prophetæ: Ecce, inquit, leuem nubem conſcendet, & mouebuntur ſimulacra Ægypti ab eius conſpectu, & cor Ægypti in eius medio tabeſcet. Annum verò xij. agens, Hieroſolymam cum parentibus de more ad diem feſtum celebrandum proficiſcitur. Hi verò poſtea peracto ſacro abeuntes, cum puerum ſubſequi non viderent, ſollicitudine pleni ad templum redeunt, eumque doctores ſciſcitantem offendunt, quod maximè adoleſcentem deceret. Supra ætatem enim ſapiebat: quia (vt Euangeliſta ait) Dei gratia &

Luca 2.

virtus in illo erat. Parentes deinde benè monentes ſecutus, in patriam reuertitur. Quid verò egerit in hac ætate vſque ad trigeſimum annum, quo à Ioanne Zachariæ filio aqua baptizatus eſt, dicere prætermittam, cùm non ſolum Euangelia & epiſtolæ rebus à ſe optimè ac ſanctiſsimè geſtis plenæ ſint, verumetiam eorum libri, qui ab eius vita, moribus

Antiquitatum lib. 18. cap. 9.

& inſtitutis abhorruere. Flauius ille Ioſephus, qui lingua Græca antiquitatem Iudaicam viginti libris conſcripſit, cum ad Tiberij principis imperium veniſſet. Fuit, inquit, eiſdem temporibus Ieſus vir quidam ſapiens, ſi tamen virum eum nominare fas eſt. Erat enim mirabilium operum effector, ac hominum doctor, eorum maximè, qui quæ vera ſunt, libenter audiunt. hanc ob rem multos tum ex Iudæis, tum ex gentibus ſibi adiunxit: Chriſtus hic erat. Hunc autem cum Pilatus à principibus noſtræ gentis inſtigatus, in crucem agendum cenſuiſſet, non tamen hi deſeruere, qui eum ab initio dilexerant. Eiſdem præterea die tertio poſt mortem viuus apparuit, quemadmodum diuinitus inſpirati prophetæ, & hec & alia de eo innumerabilia miracula futura eſſe prædixere. Perſeuerat & vſque in hodiernum diem celebre Chriſtianorum nomen ab ipſo ſumptum: perſeuerat & genus, Idem quoque Ioſephus Ioannem Bapriſtam verum prophetam, & ob eam rem

Ibidẽ ca. 10

ab omnibus in pretio habitum, iuſſu Herodis, magni Herodis filij, paulo ante mortem Chriſti cæſum fuiſſe affirmat in caſtello Machærunta, non quod ſibi & regno timeret, vt idem ait, ſed quod Herodiadem Agrippæ ſororem, ac Philippi fratris viri optimi vxorem, inceſtis nuptijs ſibi coniunxerat. Hic eſt ille Ioannes, quo nemo maior inter natos mulierum fuit. Saluatoris noſtri ſententia, Interficitur & Chriſtus verus Dei filius, verita-

Ibidẽ xix.

tis, iuſtitiæ, pietatis, religionis aſſertor, anno decimooctauo Tiberij Cæſaris: ætatis verò ſuæ anno trigeſimotertio, & eo magis, quod ei vita propagata eſt ab octauo calendas Ianuarij vſque ad octauũ calendas Aprilis, quo die conceptus in virginis vtero eſt de Spiritu ſancto.

Accuſatus

Accuſatus à Iudæis, quod ſabbatis non vacaret, ſaluti hominum quouis tempore conſulens: & quod baptiſmum circuncíſioni anteferret, & quod abſtinétiam ſui ille carnis auferret: quibus in rebus Iudaicæ religionis ſacramenta conſiſterent. Cædis autem tam nefariæ, etiam cœli ipſi ſigna dedere. Nam & ſolis tanta defectio facta eſt hora ſexta diei, vt & dies in obſcuram noctem verſus ſit: & Bithynia etiam, licet multum ab Hieroſolymis diſtet, terræmotu concuſſa: & multa Nicænæ vrbis ædificia corruêre: & velum tépli quod ſeparabat duo tabernacula ſciſſum: audita & vox ex adyto templi Hieroſolymitani, Tranſmigremus ciues ex his ſedibus. Admonitus Tiberius à Pilato de Chriſti morte ac dogmate, ad ſenatum retulit, cenſuitq; Chriſtum in Deos referendũ ac templo honorandum. Fieri id non modò ſenatus vetuit, quod non ad ſe prius, ſed ad Tiberium ſcripſiſſet Pilatus, verumetiam pellendos vrbe tota Chriſtianos cenſuit. Propoſita ſunt accuſatoribus præmia, quos Tiberius à tanto ſcelere minis & morte prohibuit. Auctores autem tam nefarij parricidij pœnas dedêre. Nam & Iudas laqueo vitam finiuit, & Pilatus maximis calamitatibus vexatus, ſibi manũ iniecit: licèt ſint qui ſcribant eum ſceleris pœnituiſſe, ac veniam à Deo meritum. Iudęi autem amiſſa libertate, iuſti ſanguinis meritas pœnas adhuc luunt. Hæc ſunt ferè quæ de vita Chriſti regis ac Pontificis noſtri quàm breuiſsimè ſcribenda cenſui, quo & mihi facilior aditus ad opus mente conceptum daretur, & legẽtibus gratior fieret lectio, quæ tanquam irriguus fons ab Imperatore Chriſtianorum, in Pontifices Romanos per ordinem vſque ad tempora Xyſti quarti deriuaretur.

S. PETRVS APOSTOLVS.

POST Chriſti mortem & reſurrectionem, completis iam diebus Pentecoſtes, Spiritum ſanctum accepêre diſcipuli: quo imbuti, variis linguis tes geſtas ſummi Dei locuti ſunt, etſi plerique eorum ſine vlla eruditione ſint habiti, maxime verò Petrus & Ioannes. Eorum autem vita ad vtilitatem communem reſpiciebat: nil proprij habebant, quicquid ante pedes eorum ob religionem ponebatur, id totum vel partiebátur inter ſe ad commoda naturæ, vel pauperibus erogabát. Hi verò prouincias partiri ſunt: Thomas Parthos ſortitus eſt, Matthæus Aethiopiã, Bartolomæus India çiteriorem, Andreas Scythiam, Ioannes Aſiã, vnde & apud Epheſum cõmoratus, poſt longos labores & diutinas ſolicitudines è medio ſublatus eſt. Petro autem principi Apoſtolorum Pontus, Galatia, Bithinia, Capadocia obtigit. Petrus enim natione Galilæus ex Bethſaida ciuitate Ioannis filius, Andreæ Apoſtoli frater, primus ſedit annis ſeptem in epiſcopali ſede apud Antiochiam Tiberij tempore: qui Auguſti priuignus & hæres, annis viginti tribus variè imperauit. Neque enim inter malos omninò, neque inter bonos principes numerari poteſt. In homine fuit multa litteraturа, & grauis elóquentia: bella per ſe nunquam ſed per legatos geſsit, tumultus exortos prudenter ſuppreſsit. Multos reges à ſe blanditiis euocatos nunquam remiſit, maximè verò Archelaum Cappadocem, cuius regnum in prouinciam vertit. Multos ſenatores proſcripſit, quoſdam etiam interfecit: magnis quoque ſuppliciis ab eodem necatur C. Aſinius Gallus orator, Aſinij Pollionis filius. Moritur & Vocienus Montanus Narbonenſis orator in Balearibus, eo enim relegatus à Tiberio fuerat. Frattem quoque Druſum veneno eius iuſſu necatũ, tradunt hiſtorici. Hac tamen moderatione vſus eſt, vt publicanis quibuſdam & præſidibus prouinciarum augenda eſſe vectigalia dicentibus, reſponderit: Boni paſtoris eſſe tondere pecus, non deglubere. Mortuo Tiberio, C. Cæſar cognomento Caligula à caſtrenſi loco ducto, Imperium occupat. Filius enim Druſi Auguſti Cæſaris priuigni, & ipſius Tiberij nepos habebatur, homo omnium ſceleſtiſsimus. Nil enim vel domi, vel foris ſtrennè geſsit. Auaritia omnia expilauit: tantæ libidinis fuit, vt etiam ſororibus ſtuprum intulerit. Tantæ crudelitatis, vt ſæpius exclamaſſe dicatur, Vtinam populus Rom. vnam ceruicem haberet: exules quoque omnes interfici iuſsit. Nam cùm vnum ab exilio renocaſſet, quæreretque quid potiſsimum exules optarent, cùm ille imprudẽter reſpondiſſet, morte principis, omnes paſsim ſuſtulit. De conditione temporum ſuorum ſæpe etiam quæſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignerentur, velut Tiberij tempora, quibus obtrita ferunt ad viginti millia hominum caſu theatri apud Tarracinam. Ita autem Virgilij & Liuij glorię inuidit, vt paulum abfuerit, quin eorum ſcripta & imagines ex omnibus bibliothecis amouerit: quorum alterum, vt nullius ingenij minimæque doctrinæ: alterũ, vt verboſum in hiſtoria, negligentemque carpebat. Dicebat Senecam harenam eſſe ſine calce. Præterea Agrippam Herodis regis filium, à Tiberio in carcerem coniectum, quod Herodem accuſauit, liberat: & regem Iudææ facit: ipſum autem Herodem perpetuo exilio Lugdunum relegat: Seipſum verò in Deos transfert: imagines in templo Hieroſolymitano collocat. Poſtremò autem à ſuis tandem necatur, Imperij anno tertio,

Vocienus Montanus Narbonenſis orator.

Caius filius fuit Germanici Cæſaris & huius Druſi nepos non filius.

menſe decimo. Duo libelli in ſcripris eius reperti ſunt: quorum alteri pugio, alteri gladius pro ſigno erat impreſſus. Ambo lectiſsimorum virorum vtriuſque ordinis ſenatorij & equeſtris nomina & notas continebant morti deſtinatorum. Inuenta eſt & ingens arca variorum venenorum, quibus mox Claudio Cæſare iubente demerſis, infecta maria traduntur, non ſine magno piſcium interitu, quos euectos in proxima littora paſsim æſtus eiecit. Libuit hominum mõſtra perſcribere quo facilius appareret Deũ vix potuiſſe tum retineri ab excidio orbis terrarum mundiq; totios, niſi & filium miſiſſet, & Apoſtolos: quorum ſanguine humanum genus Lycaonem imitatum, ab interitu redimeretur. Horum itaque temporibus fuit Petrus ille, quem his verbis Chriſtus allocutus eſt: Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & ſanguis non releuauit tibi, ſed pater meus qui in cælis eſt: & tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: ac tibi dabo claues regni cæleſtis, poteſtatemque ligandi & ſoluendi. Is verò omnium diligentiſsimus, vbi Aſiaticas Eccleſias ſatis cõfirmaſſet, confutatis eorum opinionibus, qui circunciſionem approbabant, ſecundo Claudij anno in Italiam venit.

Matth. 6.

S. Petrus quo tempore Romam venit.

Claudius enim C. Caligulæ patruus, quem nepos in ludibrium reſeruauerat, imperium accipiens, quintus ab Auguſto Britanniam, quam neque ante Iulium Cæſarem, neque poſt eum quiſquam attingere auſus eſt, in deditionem accepit. Orcadas inſulas Romano adiecit imperio: Iudæos tumultuantes Roma expulit, compreſsit & ſeditiones in Iudæa à quibuſdam pſeudoprophetis cõcitatas. Obtrita etiam ſunt triginta millia Iudęorum in portis Hieroſolymitani templi Azymorum diebus, Cumano eius iuſſu procurante Iudæam. Laboratum eodem quoque tempore annonæ caritate vbique eſt, Agabo propheta tantã calamitatẽ prædicente. Ab externo hoſte ſecurus, perfecit aquæ ductũ, cuius ruinas apud Lateranũ cernimus, à Caio inchoatum. Emittere quoq; Fucinum lacũ eſt aggreſſus, non minus cõpendij ſpe quàm gloriæ, cum quidã priuato ſumptu emiſſurũ ſe polliceretur, ſi ſibi ſiccati agri cõcederentur. Per tria autẽ paſſuum millia partim effoſſo monte, partim exciſo, cuniculum ægrè abſoluit poſt vndecim annos, triginta millibus hominum ibi ſine intermiſsione elaborantibus. Portũ quoq; Oſtienſem, quem adhuc cũ admiratione intuemur, extruxit, ducto dexra læuaq; brachio ad coercẽdos maris fluctus. Meſſalina vxore conuicta probari interfecta, Agrippinam Germani fratris ſui filiam contra ius faſq; ducit vxorem, à qua poſtea imperij decimoquarto anno boletis veneno illitis necatur. Petrus itaq; Romam caput orbis terrarum tunc venit: & quod hanc ſedem pontificali dignitati conuenientẽ cernebat, & huc profectum intellexerat Simonem Magum Samaritanũ quendam, qui prſtigiis ſuis eo erroris iam deduxerat populum Romanũ, vt Deus crederetur. Romæ enim iam titulum adeptus erat inter duos pontes poſitum, ac Latinis litteris ſic ſcriptũ: Simoni Deo ſancto. Hic dũ in Samaria eſſet, tamdiu ſe credere in Chriſtum ſimulauit, quoad baptiſmũ à Philippo vno ex ſeptem diaconis acciperet, quo quidẽ poſtea in malã partem vtens, multarum hæreſum fundamẽta iecit, cum Selene inpudica muliere, quam ſceleris ſociam habuit, prouocare Petrum miraculis morte pueri homo nefarius auſus eſt: quem eius carmine primo mouere viſa ſunt. Verùm cum poſtea nihilominus puer iaceret, in nomine Ieſu Petro iubente ſurrexit. Hanc ob rem indignatus Simon, vidente populo ſe volaturũ ex Capitolino monte in Auentinũ pollicetur, ſi Petrus ſubſequi vellet: ea ratione dignoſci poſſe, vter ipſorũ ſanctior haberetur, & Deo carior. Cùm iam volaret, rogatu Petri ad cœlũ manum tẽdentis ac rogãtis Deum, ne deludi magicis artibus tantum populum ſineret, Simon decidit, ac crus infregit: cuius dolore non ita multò poſt Ariciæ mortuus eſt. Nam eo poſt tantam ignominiam delatus à ſuis fuerat. Hinc Simoniaci hęretici originẽ habent, qui donum Spiritus Sacti emere ac vendere cõſueuiſſent: quiq; affirmabant creaturã non à Deo eſſe, ſed ex ſuperna quadam virtute prouenire. Conuerſus deinde ad propagandũ verbum Dei Petrus ſermone & exemplo, rogatur à Romanis vt Ioanni cognomẽto Marco, eius in baptiſmate filio conſcribendi Euangelij negocium tradat. Probata namq; erat eius vita, probati mores. Is enim, vt Hieronymus ait, in Iſrael ſacerdotiũ agẽs ſecundũ carnem Leuita, id eſt, additus vel appoſitus, ad Chriſti fidẽ conuerſus, in Italia Euangeliũ ſcripſit, oſtendẽs quid generi ſuo deberet & Chriſto. Extant eius Euangelia teſtimonio Petri cõprobata. Deinde verò in Ægyptũ miſſus, vt ait Philo Iudæus ſcriptor egregius, vbi docendo & ſcribendo Alexandrinam Eccleſiã optimè cõſtituiſſet, doctrina ac moribus inſignis, viij. Neronis anno Alexãdrię moritur, & ſepelitur, in locumq; demortui Anianus ſufficitur. Anno verò antea moritur & Iacobus, cognomento Iuſtus Domini frater. Nam ex Ioſeph & alia vxore natus erat: vel, vt alij volũt, ex ſorore Mariæ Chriſti matris. Hic enim, vt Egeſippus ait, Apoſtolorũ temporibus vicinus, in vtero matris ſanctus fuit, vinum & ſicerã non bibit, nil carnis deguſtauit vnquam, intonſus, nec balneo, nec vnguento vſus eſt, veſtibus lineis tantummodo indutus. Sancta ſanctorum ingreſſus, ita aſsiduè flexis genibus pro ſalute populi orabat, vt eius genua camelorum more occalluerint. Verùm abeuntre ex Iudæa

Act. 18.

Agabus prophet.

Act. 11.

Act. 8.

De Simone Mago.

Simoniaci

Act. 8.

Marcus.

Iacobus Domini frater.

Feſto

Feſto ipſius prouinciæ gubernatore,priuſquam ei Albinus ſuccederet,pontifex Ananus Anani filius,compellens publice Iacobum Chriſtũ Dei filium negare,recuſantem lapidibus obrui iuſsit:qui cum præceps de pinna templi deiectus eſſet,ſeminiuus adhuc,& manus ad cœlum tendens pro perſecutoribus oraret, fuſte,quo fullones vtũtur, tandem necatur. *Ioſephus anti.lib.10. cap.6.* Refert autem Ioſephus hunc tantæ ſanctitatis fuiſſe,vt propter eius necem publicè creditum ſit,Hierololymam eſſe ſubuerſam. Hic eſt ille Iacobus,cui Dominus poſt reſurrectionem apparuit,cuique panem benedicens ac frangens dixit,mi frater,comede panem tuum, quia filius hominis è morte reſurrexit. *Hiero. ex euangelio ſecundum Hebræos.* Annis verò triginta Hieroſolymitanæ eccleſiæ præfuit,id eſt,vſque ad ſeptimum Neronis annum. Cuius ſepulchrum iuxta templum vnde deiectus fuerat,cum titulo,Hadriani tẽporibus adhuc extabat. Mortuum quoque Barnabam Cyprium, qui Ioſeph Leuites cognominatus eſt, ante Petri martyrium conſtat. *Barnab. Act. 4. Act. 13. Act. 15.* Hic enim cum Paulo gentium Apoſtolus electus,vnam tantum epiſtolam ad Eccleſiam pertinentem conſcripſit, licet ea quoque inter apocryphas ſcripturas habeatur. Diſſentiens item à Paulo ob Marcum diſcipulum,in Cyprum proficiſcitur Marco comite: vbi Chriſti fidem prædicans, martyrio coronatur. Paulus autem qui antea Saulus dicebatur, ex tribu Beniamin & oppido Iudææ Giſcalis originem ducebat: quo à Romanis bello capto,cum parẽtibus ſuis Tarſum Ciliciæ commigrauit: inde Hieroſolymam ob ſtudia legis miſſus,à Gamaliele viro doctiſsimo eruditur. *Paulus Apoſt. Act. 7. Act. 9.* Acceptis deinde epiſtolis à Pontifice templi,eos perſequens,qui Chriſtum verum Deum eſſe profiterentur,Stephani protomartyris neci interfuit. At verò cùm Damaſcũ pergeret, Spiritu diuino ad fidem compulſus,vas electionis vocari meruit: nomenq́; à Paulo procõſule Cypri accepit, quem prædicatione ad fidem tedegerat. *Gala.2.* Vna deinde cum Barnaba multis vrbibus peragratis,Hieroſolymam rediẽs,à Petro,Ioanne,Iacoboq́; gentiũ Apoſtolus eligitur. Hic autem poſt Chriſti mortem anno vigeſimo quinto,id eſt, Neroniani Imperij ſecundo, eodem tẽpore quo Feſtus procurator Iudææ Felici ſucceſsit, Romam vinctus, *Act.27.* Ariſtarcho concaptiuo comitante, vt ciuis Romanus mittitur: vbi biennio in ſatis libera cuſtodia manens,cum Iudæis quotidie diſputabat. Dimiſſus tãdem à Nerone & prædicauit multa,& ſcripſit. Extant eius decem ac quatuor epiſtolæ:ad Romanõs vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Epheſios vna, ad Philippenſes vna,ad Coloſſenſes j.ad Theſſalonicenſes ij.ad Timothæũ ij.vna ad Titũ,ad Philemonem altera:quæ ad Hebræos eius nomine fertur,incerta habebatur propter ſtyli ſermoniſq́; differentiã. *Paul. quot Epiſtolæ. Act.28. Petri epiſtolæ.* Erãt etiã olim,qui hanc & Lucæ,& Barnabæ,& Clementi aſſciberent. Scripſit & Petrus duas epiſtolas,quæ canonicæ nominantur. Secunda à pleriſque eius eſſe negatur,quod à ſtylo primæ diſsideat. Verùm quia pluribus intentus eſſe non poterat,cùm orationi & prædicationi vacaret,duos Epiſcopos ordinauit,Linum ſcilicet & Cletum,qui ſacerdotale miniſterium Romano populo, & aduenis bene ſentientibus exhiberent. His rebus intentus vir ſanctiſsimus,tãtum nominis ſibi apud omnes comparauerat,vt iam ferè pro Deo coleretur. Hãc ob rem indignatus Nero,mortem hominis quærere:vnde Petrus monẽtibus amicis ad declinandam inuidiam & iram Principis,via Appia ab vrbe diſcedens,ad primum lapidem Chriſto,vt verbis Egeſippi vtar, fit obuiam, quem quidem adorãs rogat, *Lib.3.cap.2. Verba Petri ad Clementem.* Domine quò vadis? Tum Chriſtus:Romam iterum crucifigi. Extat ſacellum eo in loco,vbi hæc verba ſunt habita. Tum Petrus de martyrio ſuipſius dictum exiſtimans, quod in ſe Chriſtus paſſurus videretur, ad vrbem rediit. ac ſtatim Clemẽtem Epiſcopũ conſecrat,eiq́; cathedram & Eccleſiam Dei commẽdat his verbis: Eandem ego tibi poteſtatem ligandi & abſoluendi trado,quam mihi Chriſtus reliquit: ſpretis ac cõtemptis rebus omnibus,tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione ſaluti hominum, vt bonum paſtorem decet,conſule. Cùm hęc autem ita diſpoſuiſſet,non multò poſt vnà cum Paulo iuſſu Neronis necatur,vltimo eius anno, diuerſis tamen cruciatibus. Petrus enim cruci affigitur capite in terrã verſo, eleuatiſq́; in ſublime pedibus:ita enim voluit: quod diceret ſe indignũ eſſe,qui mortẽ Saluatoris imitaretur. Sepultus eſt autem in Vaticano via Aurelia ſecus hortos Neronis nõ longe à via triumphali,quæ ad Apollinis tẽplum ducit. Sedit autẽ annis xxv. Paulus verò eodẽ die capite mulctatus, funeratur via Oſtienſi,anno poſt mortẽ Chriſti trigeſimo ſeptimo. Hoc idẽ approbat Caius Hiſtoricus in Proculũ quendam Cataphrygum diſputans:Ego,inquit,trophęa Apoſtolorum habeo quæ oſtendam: ſiue enim via Regali pergas, quæ ad vaticanum ducit,ſiue Oſtienſi trophæa eorũ inuenies,qui hanc ſtabiluẽre Eccleſiã: duo certè fuẽre,Petrus & Paulus. Præterea verò in iiſdem Neronianis hortis multi cineres Sanctorũ martyrum recõditi ſunt. Nam cùm incẽdium tempore Neronis à cliuo Scauri ad Eſquilias vſq́; ſex diebus vagatum,multas fortunas ciuiũ conſumpſiſſet, ac omnis culpa principi aſſcriberetur,ipſe,vt ait Cornelius Tacitus,abolendo rumori intentus, falſos teſtes ſubornauit, qui id factum à Chriſtianis cauſarentur. *Incendium tempore Neronis Libro 15.* Vnde tot capti & interfecti ſunt,vt ex eorum cadaueribus per aliquot noctes lumina continuata dicantur. Sunt tamen qui dicant illud incendium ab eo excitatum fuiſſe, vel vt Troiæ ãrdentis ſimilitudinem cerneret, vel offenſus

deformitate veterum ædificiorum,& anguſtiis flexibilibusq; vicorum,homo libidino-
ſus,intemperans,ſæuus,& auiculo Caligula omnibus in rebus nequior ac ſceleratior.Nã
& magnam partem ſenatus interfecit, & turpiter in ſcena videntibus omnibus cecinit
ac ſaltauit.Tantæ præterea luxuriæ fuit,vt frigidis lauaretur vnguentis, retibusq; aureis
piſcaretur, quæ attrahere funibus purpureis conſueuerat . Hæc omnia vitia principio
Imperij ſui ita occultauit,bonam ſpem omnibus præ ſe ferret.Nam cum admoneretur,
vt in ſupplicio cuiuſdam capite dãnati ex more ſubſcriberet,Quã vellem,inquit,neſci-
re literas.Splendidè tamẽ cum in vrbe,tum foris ædificauit. Nam & thermas ſuo nomi-
ne Romæ,& domũ auream, & porticũ trium miliũ paſſuum mira celebritate perfecit:
& portũ Antij quem ego nuper mira cum voluptate inſpexi, ſumptuoſiſsimis operis ex
truxit.Ad ſæuitiam eius redeo, qua in Senecam præceptorem,in M.Annæum Lucanũ
poëtam egregium,in matrem Agrippinam, in vxorem Octauiam, in Cornutum philo-
ſophum præceptorem Perſij,quem in exilium egit; in Piſonem,in omnes denique, qui
aliquo in precio apud ciues ſuos erant, vſus eſt . Tandem verò populi Rom.iram & o-
dium ita in ſe concitauit, vt ad pœnas quæſitus quam diligentiſsimè ſit.Quæ tales pro-
fectò erant,vt vinctus in publicum ſub furca duceretur,& virgis vſque ad necem cęſus,
in Tiberim proijceretur.Verum is fugiens ad quartum militarium, in ſuburbano liber-
ti ſui inter Salariam & Nomentanam viam ſemetipſum interfecit,ętatis ſuæ anno trige-
ſimo ſecundo Imperij vero decimoquarto.

IN VITAM B. PETRI APOSTOLI, ET QVATVOR ſequentium Pontificum Annotationes.

*B.Platina,qui ante nonageſimum annum in vrbe vixit.ſub Xyſto Papa IIII.(à quo bibliothecæ
Põtificiæ,quàm in Vaticano magna librorum copia inſtructam reſtituerat, præfectus fuit) vitas Ro-
manorum Pontificum ſcribere aggreſſus, Damaſum Papam,qui à Petro Apoſtolo initium facient,
opus vſque ad ſua tempora perduxit, & qui eum ſuppleuerunt,auctores eſt ſequutus.Hi fuère Ana-
ſtaſius Monachus, & S.R.E.bibliotecarius,id eſt cancellarius,qui à Damaſo ipſo vſque ad Nicolaũ
Primũ ſcripſit.Guillelmus alter Apoſtolicæ ſedis bibliothecarius,qui ab Hadriano II.vſq; ad Alexã-
drum II.& Pãdulphus Piſanus,qui à Gregorio VII.vſq; ad Honoriũ II.eaſdẽ vitas perſecuti ſunt.
Martinus Polonus ordinis Ciſterſienſis à beato Petro incipiẽs,vſq; ad Honoriũ IV.vitarũ opus ædi-
dit. Ex cuius libro,quæ ab Innocẽtio II.vſque ad Honoriũ IV.Damaſo adiecta fuère,excerpta ſunt.
Quæ poſt eundẽ Honorium,vſque ad eundẽ Vrbanũ IV. pertinent Theodoricus à Hiem Germanus,
qui diuturni ſchiſmatis tempore vixit, & de eo egregium volumen compoſuit, & alij quidam colle-
gère. Qui deincept ab Vrbano VI.vſque ad Martinum V.(eo enim vſque vitarum liber, qui ſub Da-
maſi nomine circumfertur,perductus eſt)memoriæ prodiderint,incompertum eſt.Ex his igitur omni-
bus auctoribus, adiuncto fratre Ptolemæo Lucenſi ordinis Prædicatorum, qui ſub Bonifacio VIII.
Romanorum Pontificum res geſtas inſigni opere conſcripſit, Platina quæ de Pontificum actis vſque
ad Eugenium IIII.concinnauit,ad verbum ferè,ſtylo paululum elaboratiore,aſſumpſit.Quibus externa
& profana ex alijs ſcriptoribus interponens,opus illud, quod de Romanorum Pontificum vitis nun-
cupauit,conſtituit. Ab Eugenio deinde vſque ad Paulum II. quo in Pontifice operi finem imponit,
quæ videre potuit,vel ab iis,qui viderunt,audiuit,monumentis tradidit literarum. Vir fuit protem-
porum cõditione ſatis diligens & eruditus.Cæterum, cùm in quibuſdam rebus ab eo diſſentiam(poſte-
rior enim hominum diligentia , multa quæ ante parum comperta fuerunt, inuenit) breuiſſimè omnia
ſingulis in locis ſuggeram, de quibus mihi cum eo non admodum conuenit, quo rerum ipſarum clarior
cognitio habeatur.*

*Atque ante omnia à prima quinque Pontificum ſucceſſione,de qua maxima, tum inter Græcos,
& Latinos: tum inter Latinos ipſos controuerſia eſt,ſcribendi initium faciam,cum res ſit meo iudicio
neceſſaria,& cognitu non indigna.Hanc porro quæſtionem accuratè in libro,quem de rebus geſtis Ro-
manorum Pontificum ædidi,accuratius verò,& latius in hiſtoria Eccleſiaſtica tractaui, & quæ dixi
multis argumentis, & veterum ſcriptorum ſententijs confirmaui. Cuius tractationis ſumma, quam
nunc breuitatis cauſa ſine rationibus,argumentis,& auctoritatibus ipſis,referam,hæc eſt.Petrum A-
poſtolum poſt Chriſti mortem annos xxxiiij.menſes iij.& dies aliquot vixiſſe cenſeo. Si enim Chri-
ſtus xix.anno Tib.Cæſaris,ætatis ſuæ xxxiij.menſe iij.olympiadis ccij.quarto,Galba & Sylla conſu-
libus,vt in faſtorum cõmentariis probaui,cruci affixus eſt:& Petrus nouiſſimo Neronis anno,Chri-
ſti verò lxix. Auſo & Capitono conſulibus(vt D.Hieronymus & Damaſus tradunt)occiſus,pro-
fectò id,quod dixi omnino neceſſe eſt,totidem enim anni interiacent. Ex his nouem primis,vſque ad
initium ſecundi anni imperij Claudij,Petrum Iudæa unquam exceſſiſſe,ex actis Apoſtolorũ,& Pau-
li Epiſtola ad Galatas apertiſſimè conſtat, idem in Chronico refert Euſebius, & ego alibi multis ra-
tionibus probaui. Si igitur, vt inter omnes auctores conuenit,ſecundo Imperij Claudij anno (is de-
cimus fuit à paſſione Chriſti) ex Agrippæ vinculis diuinitus liberatus Romam venit, illud certè ne-*

ceſſarium

ceſſarium videtur, eum ante ad vrbem aduentum, Antiochiæ ſeptem annis non ſediſſe, cùm antè ex Iudæa nunquam diſceſſerit, ſed hanc eius Antiochænam cathedram alio tempore fuiſſe. Quam rem ex vetuſtiſſimorum auctorum teſtimonio ſic conſtitui. Decimo poſt Chriſti paſſionem anno, qui adhuc ſecundus erat Imperij Claudij, quanquam in fine, Petrus poſt annuam prædicationem, quàm ex carcere liberatus ad vrbem peregrinando fecit, Romam xiiij. Kal. Februarij primum ingreſſus eſt. Vnde ea etiam die cathedræ ſancti Petri Romanæ ſolennitas recens eſt reſtituta: à quo tempore vſque ad illius obitum anni plus minus xxiiij. interſunt, quibus, & ſi eum Romæ ſediſſe veteres ſcribant, non tamen propterea ſequitur ipſum ſemper in vrbe commoratum eſſe. Nam ſeptimo Claudij anno, quarto verò eius ad vrbem aduentus, poſtquam Simone Mago extincto, Romanam Eccleſiam conſtituiſſet, edicto Claudiano, quo Iudæi pulſi ſunt, Roma exire coactus (nullum enim adhuc inter Iudæos, & Chriſtianos diſcrimen noſcebatur) Hieroſolymã reuerſus eſt, Agrippa, cuius metu ex Iudæa aufugerat, iam mortuo. Ibi concilio Apoſtolorum de abroganda circumciſione, & morti beatiſſimæ Virginis interfuit. Inde Antiochiam, relicto Hieroſolymis Iacobo Apoſtolo profectus, ſeptem ibidem annis, vſque ad Claudij obitum, & Neronis Imperium permanſit. Cuius imperij initio Romam cum Marco Euangeliſta reuerſus, Romanam dilabentem reparauit Eccleſiam, Linum Cletum, in chorepiſcopos, ſiue coadiutores ſuos inſtituit, duas epiſtolas ſcripſit, Marcum, vt Euangelium ſcriberet, monuit. Peregrinatione deinde per vniuerſam ferè Europam ſuſcepta, Romam, Nerone in Chriſtianos tanquam publici incendij auctores deſæuiente, cum Apoſtolo Paulo rediens, nouiſſimo eius imperij anno, cùm Clementem epiſcopum Romanum, poſt ſe futurum delegiſſet, III. Kal. Iulij Martyrium crucis paſſus eſt, xxiiij anno, menſe V. & die xij poſtquam primum ſub Claudio in Vrbem venerat. Hæc ego ex actis Apoſtolorum, epiſt. Pauli ad Gal. cap. 1. & 2. item Dionyſio Corinthiorum epiſcopo, & Caio antiquo ſcriptore apud Euſebium lib. 2. cap. 25. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, Iuſtino in Apologia ad Imp. Antoninum Pium. Ireneo lib. 3. cap. 1. & 3. Tertulliano pluribus in locis, Origene tomo 3. in Geneſin, Euſebio Cæſarienſe libro 2. cap. 25. & in chronico, Damaſo, in vitis quattuor Pontificum Petri, Lini, Clementis & Cleti, Hieronymo in libris de viris illuſtribus in martyrologio & contra Iouinianum Epiſtolarum libro 1. Tomo 2. Geneſis 27. Lactantio lib. 4. cap. 2. Oroſio lib. 7. cap. 6. & alijs vetuſtis auctoribus collegi.

S. LINVS.

LInus natione Tuſcus, patre Herculaneo, ab vltimo Neronis anno vſque ad Veſpaſiani tempora peruenit: à conſulatu Saturnini & Scipionis vſque ad Capitonem & Rufum conſules. *1. Pont.*

Hoc autem interuallo imperarunt, ſed breui tempore, Galba, Otho, Vitellius. Galba enim vir antiquiſſimæ nobilitatis in Hiſpania imperator à militibus creatus, vbi Neronis mortem comperit, Romam confeſtim venit. Verum cum omnes auaritia ac ſegnitia offenderet, infidijs Othonis Romæ ad lacum Curtij iugulatur, ſeptimo imperij ſui menſe, cum Piſone nobiliſsimo adoleſcente, quem in filium per adoptionem ſuſceperat. Vir certè fuit vita priuata inſignis militaribus ac domeſticis in rebus: Sæpe tamen conſul, ſæpe proconſul, frequenter dux fuit grauiſsimis bellis. Hunc vt laudem, facit M. Fabij Quintiliani doctrina, quem ſecum Galba ex Hiſpania Romam duxit. Otho verò materno genere quàm paterno nobilior, vita priuata, mollis, quippe qui Neronis familiaris fuerat, inter tumultus, vt dixi, cædesque inuaſit imperium. Cum autem ciuile bellum contra Vitellium in Germania imperatorem creatum molitus, tribus leuibus prœlijs ſuperior fuiſſet, vno ad Alpes, alio apud Placentiam, tertio ad Caſtorem, quarto apud Bebriacum ſuperatur: vnde rerum deſperatione ſibimet manum iniecit, imperij ſui menſe tertio. At Vitellius familia magis honorata quàm nobili Romam veniens, ac imperio potitus, in omnem nequitiam, ſæuitiam & ingluuiem prolapſus eſt. Nam tantæ voracitatis fuit, vt ſæpius in die comederet, & vna cœna ſuo iuſſu duo millia piſcium, & ſeptem millia auium appoſita ſint. Verum vbi comperit Veſpaſianum apud Iudæam Palæſtinæ ab exercitu Imperatorem creatum, cum legionibus aduentare, primum deponere Imperium conſtituit: poſtea verò à quibuſdam animatus, ſumptis armis, Sabinum Veſpaſiani fratrem cum flauianis in Capitolium compulit: quo quidem ſuccenſo omnes concremati ſunt. Quare ſuperueniente Veſpaſiano, cum nullum veniæ locum ſibi reliquiſſet, è cella palatij, in qua delituerat, turpiſsimè tractus per viam ſacram, nudus ad ſcalas gemonias ducitur, vbi excarnificatus in Tiberim proijcitur. *Galba imperator.* *Otho imperator.*

Hoc itaque tempore Linus fuit Petri ſucceſſor. Sunt qui hunc locum Clementi aſſcribant, & Linum ac Cletum prætermittant, quos non ſolum hiſtoria, verumetiam Hieronymi auctoritas reprehendit. Quartus, inquit, poſt Petrum Romæ epiſcopus Clemens fuit: ſiquidem Linus ſecundus, Cletus tertius ſunt habiti, tametſi Latinorum plerique poſt Petrum ſtatim Clementem numerent: quem certè conſtat (tantæ modeſtiæ fuit) coëgiſſe Linum ac Cletum ante ante ſe munus Pontificatus obire, ne poſteris hæc principatus ambitio pernicioſi exempli haberetur licet eidem Petrus,

trus,

tris, quaſi ex teſtamento ſucceſsionis locum tradiderit. Linus vero ex mandato Petri conſtituit, ne qua mulier, niſi velato capite, templum ingrederetur. Præterea verò ex ſacris ordinationibus in vrbe habitis, presbyteros decem & octo, epiſcopos, xi. creat. Scripſit & res geſtas Petri, maximè verò eius contentionem cum Simone mago. Huius autē temporibus fuit Philo Iudæus natione Alexandrinus, qui multa ita eleganter & grauiter ſcripſit, vt dictum merito ſit, aut Plato Philonem ſequitur, aut Platonem Philo. Is autem ſua doctrina & elegantia, Appionis temeritatem contra Iudæos ab Alexandrinis miſſam compeſcuit. Romæ verò imperante Claudio, conſuetudinem cum Petro habuit. Inde mul-
Ioſephus Mathathiæ filius ta de laudibus Chriſtianorum cōſcripſit. Ioſephus quoque Mathathiæ filius, & Hieroſolymis ſacerdos à Veſpaſiano captus, ac cum Tito filio tantiſper relictus, donec Hieroſolymæ caperentur, Romam veniens, Iudaicæ captiuitatis libros ſeptem patri ac filio obtulit, Lini Pontificatu, qui etiam in bibliothecam publicam repoſiti ſunt, & auctor ipſe ob ingenij gloriam ſtatua ac merito certè, donatus eſt. Scripſit & alios xxiiij. antiquitatum libros, à principio mundi vſque ad xiiij. Domitiani Cæſaris annum. Linus autem cum ſanctitate & moribus in precio haberetur, dæmones fugaret, & mortuos in vitam reduceret, Saturnino conſule, cuius filiam à dæmonibus liberauerat, capitali ſupplicio afficitur: ſepeliturque in Vaticano iuxta Petri corpus die [x]i. Calendas Octobris, cum ſediſſet in pontificatu annos vndecim, menſes tres, dies xij. Sunt qui ſcribant Gregorium epiſcopum Oſtienſem corpus ſanctiſsimi Pontificis Oſtiam ex voto tranſtuliſſe, & in templo diui Laurentij magnificè collocaſſe.

S. CLETVS.

3. Pont. CLetus patria Romanus, de regione Vicopatritij, patre Æmiliano, adhortante Clemente pontificatus onus inuitus ſuſcepit, licet doctrina, moribus, & dignitate plurimum apud ſuos valeret. Fuit autem temporibus Veſpaſiani & Titi, à conſulatu Veſpaſiani ſeptimo & Domitiani quinto, vſque ad Domitianum & Rufum conſules, vt Damaſus ſcribit.

Veſpaſianus enim, vt antea dixi, Vitellio ſuccceſsit, bellumque Iudaicum biennio ante protractum, Tito filio commendauit, quod quidem biennio pòſt conſtantiſsimè abſoluit. Nam capta Iudæa, euerſis Hieroſolymis, temploque ſolo æquato, ad DC. millia hominum interfecta referuntur: licet Ioſephus Iudæus eo bello captus ac vita donatus, quod & mortem Neronis, & Veſpaſianum Imperatorem breui futurum prædixerat, vndecies centena millia ferro ac fame eo bello perijſſe ſcribat: captaque ad centum millia, ac publice venundata. Nec id verò diſſonum videri, cum referat Azymorum dies tum fuiſſe, quo tempore ex omni Iudæa Hieroſolymam tanquam in publicum carcerem tum vel maximè die Phaſe, quo Chriſtum occiderunt, ſunt profecti, daturi pœnas, & frequentis contra populum Romanum defectionis, & ſceleris atque perfidiæ, qua Chriſtum innocentem peremere. Deuictis itaque Iudæis triumpharunt pater & filius eodem curru vecti, ſubſequente Domitiano equo albo inſidente. Extant adhuc in via noua huius triumphi monimenta: apparent inſculpta candelabra, apparent tabulæ veteris legis è templo ablatæ, & in triumphum ductæ, hac etiam in victos humanitate vſus, vt omnes qui ex familia Dauid ſuperfuiſſent, velut ex regia ſtirpe conquiſitos in precio habuerit. Idem quoque imperio ſemper modeſtiſsime vſus eſt. Tantæ enim lenitatis & clementiæ fuit, vt reos etiam maieſtatis, verbis tantum caſtigatos dimitteret: petulantium & loquacium dicta contemneret, offenſarum & inimicitiarum immemor. Colligendarum tamen pecuniarum nimium ſtudioſus habitus eſt, licet ex alieno non raperet, eis denique pecunijs ad liberalitatem & magnificentiam vteretur. Nam & templum Pacis foro proximum diui Claudij cœptum perfecit & amphitheatrum, cuius partem cum admiratione adhuc cernimus, inchoauit. Virtutem autem Titi filij tanti ſemper fecit, vt tumultuantibus quibuſdam ob cupiditatem imperandi dixerit, Aut neminem, aut filium Imperio potiturum: & meritò quidem, cum ob virtutem & integritatē animi, Titus amor & delitiæ humani generis haberetur. Nam & eloquentiſsimus in pace, & fortiſsimus in bello, & clementiſsimus in delinquentes eſt habitus: ita comis & liberalis, vt nulli quicquam negaret. Hoc cum reprehenderent amici, reſpondiſſe fertur, Neminem à vultu principis triſtem diſcedere oportere. Addidit & illud, recordatus quod nihil vnquam muneris dediſſet, amici, diem perdidi. Nemo ante ſe magnificentia maior fuit: abſoluto atque dedicato amphitheatro, thermiſque edita venatione ferarum quinque millium. Reuocauit etiam ab exilio Muſonium Rufum philoſophum inſignem, & Aſconij Prædiani viri doctiſsimi familiaritate delectatus eſt. Perijt autem anno imperij ſui ſecundo: delatusque ad ſepulcrum eſt publico luctu, ac ſi parente orbati omnes eſſent.

Sunt autem qui ſcribant, anno ſecundo Veſpaſiani, qui annis decem imperium obtinuit, Cletum Lino ſucceſsiſſe. Vtcunque ſit, conſtat Cletum virum optimum ac ſanctiſsimum

fuiſſe

fuiſſe, nihilque prætermiſiſſe, quod ad augendam eccleſiam Dei pertineret. Huius autem temporibus fuit Lucas medicus Antiochenſis, Græci ſermonis apprimè doctus, Pauli Apoſtoli imitator, & omnis peregrinationis eius comes ac ſocius. Scripſit autē Euangelium, quod à Paulo laudatur. Vnde meritò Euangelium illud ſuum eſſe Paulus dicit. Apoſtolorum verò res geſtas, quemadmodum viderat, conſcripſit. Vixit annos octoginta quatuor, vxorem non habens in Bithynia ſepultus eſt Conſtantinopoli: ad quam vrbem xx. Conſtantij anno eius oſſa cum reliquijs Andreæ Apoſtoli de Achaia trāſlata ſunt. Philippus quoque eadem tempeſtate ex Scythia, quam viginti annis in fide, exemplo, prædicatione retinuit in Aſiam rediens, Hieropoli moritur. Cletus autem cum eccleſiam Dei optimè pro tempore couſtituiſſet, redactis in ordinem ex mandato Petri vigintiquinque presbyteris, ſub Domitiano martyrio coronatur, ac ſepelitur apud beati Petri corpus in Vaticano, quinto Kalen. Maij. Affecti & alij multi martyrio, inter quos eſt habita & Flauia Domicilla, Flauij Clementis conſulis ex ſorore neptis, in inſulam Pontiam relegata, quia Chriſtianam ſe faſſa eſt. Sedit autem Cletus annis xij. menſe vno, diebus xj. Sedes autem huius morte diebus viginti vacat.

S. CLEMENS I.

CLemens patria Romanus de regione Cælij montis, patre Fauſtino, Domitiani temporibus fuit: qui ab Auguſto nonus Tito ſucceſſit. *4. Pont. Domitianus Tito ſucceſſit.*

Neroni aut Caligulæ ſimilior quàm patri Veſpaſiano aut fratri: moderatior tamen primis annis eſt habitus. Mox in ingentia vitia prorupit: libidinis, deſidiæ, iracundiæ, crudelitatis, quibus criminibus tantum odij in ſe concitauit, vt penè patris ac fratris nomē aboleuerit. Multos autem ex nobilitate interfecit, pleroſque in exilium miſit, eoque in loco truncari iuſsit. Tantæ vero deſidiæ fuit, vt in cubiculo ſolus muſcas præacuto ſtylo configeret, vnde quidam prodiens interrogatus: eſſet ne quiſpiam cum Cæſare? reſpondit per iocum, Ne muſca quidem. Eo præterea dementiæ & iactantiæ venit, vt ſe dominum ac Deum vocari, ſcribi, colique iuſſerit. Hic autem ſecundus poſt Neronem Chriſtianos perſequitur. Exquiri quoq; quæſtionibus & tormentis genus Dauid inter Iudæos mandauit, conquiſitumque funditùs perdi ac deleri. Tandem verò diuina ſuperueniente vltione, in palatio à ſuis interficitur anno imperij decimoquinto. Huius vero cadauer per veſpillones delatum ignominioſe ſepelitur. Philix enim in ſuburbano ſuo Latina via illud funerauit.

Clemens autem quartus, vt dixi, tum erat Romæ poſt Petrum epiſcopus. Nam Linus ſecundus eſt habitus, tertius Cletus, tametſi plerique Latinorum ſecundum poſt Petrum putauerint Clementem fuiſſe: quod etiam epiſtola ad Iacobum Hieroſolymitanum epiſcopum plane ſignificat: Simon Petrus vbi finem vitæ ſuæ adeſſe ſenſit, in corona fratrum poſitus, apprehenſa manu mea, hunc, inquit, vrbis epiſcopum conſtituo, qui mihi in rebus omnibus poſteaquam Romam veni, comes fuit. Subterfugiebam ego tantum onus, tum ille, tibi tantummodo conſules, populum Dei in fluctibus ambulantem deſeres, cum periclitanti ſubuenire poſsis? Verum hic omnium modeſtiſsimus, vt dixi, Linum & Cletum ſponte ſibi in tanto honore prætulit. Scripſit idem Romanæ Eccleſiæ nomine ad Corinthios epiſtolam quidem perutilem, nec characteri epiſtolæ differentem, quæ ſub Pauli nomine ad Hebræos fertur. Legitur hæc publicè à nonnullis: extat & ſecunda eius nomine quam veteres non adeo probarunt. Diſputationem quoque Petri & Appinionis, longo ſermone ab eodem conſcriptam, Euſebius in tertio hiſtoriæ ſuæ volumine coarguit. Perueniſſe autem ad hæc vſque tempora Ioannem Apoſtolorum cōſtat, Zebedæi filium, Iacobi fratrem. Hic verò omnium nouiſsimus Euangelium ſcripſit, ac ea confirmauit, quæ à Matthæo, Marco, Luca conſcripta fuerant. Ferūt & id ob eam rem à Ioanne poſtremo factum quo Ebionitarum dogma conſurgens infringeret, qui aſſerebant & impudenter quidem, Chriſtum ante Mariam non fuiſſe: eius enim diuinam naturam Ioannes explicat. Scripſit & alia multa, tum verò Apocalipſim, relegatus à Domitiano in Patmos inſulam, quo poſtea interempto, & actis eius ob nimiam crudelitatem à ſenatu reſciſsis, imperante Nerua Epheſum redijt: ibique vſque ad Traianum principem conſilio & ſcriptis Eccleſias Aſiæ ſuſtentans, ſenio confectus, ſexageſimooctauo poſt paſsionem Chriſti anno in domino quieuit. *Ioānes quādo ſuū Euāgelium ſcripſerit.* Clemens autem pietate, religione, doctrina multos ad fidem Chriſti quotidie traducebat. Quamobrem P. Tarquinius ſacrorum princeps cum Mamertino vrbis præfecto Traianum in Chriſtianos concitat. Cuius Imperio in inſulam Clemens deportatur: vbi ad duo millia Chriſtianorum ad ſecanda marmora damnatorum inuenit. Dum ibi verò aquæ penuria laboraretur, quam ſexto milliario repetebant, Clemens collem haud longè poſitum conſcendens, agnum vidit, ſub cuius dextro pede fons diuinitus abundantem aquam ſcaturiebat, qua quidem recreati omnes ſunt, & multi ad fidem Chriſti conuerſi. Hanc ob rem motus Traianus ſatellibus ſuis quoſdam mittit, qui Cle-

qui Clementem in mare proijcerent, alligata ad collum ancora cuius ſacratiſsimum corpus non ita multò pòſt ad littus delatum eſt: atque eo loci ſepultum extructo templo, vnde fons diuinitùs emanauerat. Hoc autem factum narrant xix. Kal. Decembris, anno tertio Traiani principis. Sedem verò Petri retinés annis nouem, menſibus duobus, diebus decem & regiones ſeptem notarijs diuiſit, qui diligenter res geſtas martyrum ſcriberent: & habitis quoque de more ſacris ordinibus Decembri menſe, presbyteros decem, diaconos duos, epiſcopos quindecim creat. Eius autem in morte dies xxij. ſedes vacat.

ANNOTAT.

Si S. Clement Papa, & martyr poſt Petri mortem epiſcopatum Romanum ſuſcipiens, ſedit annos ix. menſes iiij. & dies xxvi. vt in Damaſi libro, ex conſulatum ordine elicitur, Idemq́ Euſebius in annorum numero confirmat illud profectò neceſſe eſt, eum non ſub Traiano, vt Platina tradit, ſed ſub Veſpaſiano relegatum eſſe. Quum præfectus Vrbis Chriſtianis tanquam Iudaizantibus parum tunc æquus fuiſſet, nam Veſpaſianum Auguſtum aliquid ijs moleſtiæ intuliſſe, non memini legiſſe. obijt autem auctore Damaſo, Veſpaſiano Auguſto vij. & Tito Cæſare v. conſulibus. Is fuit annus imperij Veſpaſiani octauus.

Clementis vero Pontificatus menſe tertio, ix. Kal. Octobris, eodem quo Petrus anno, Linus Chorepiſcopus ſiue Petri in Epiſcopatu Romano coadiutor interfectus eſt ſacerdotij ſui anno xij. mēſe quartò vt auctor eſt Damaſus.

Clementi porro, in exilio vita functo, Cletus chorepiſcopus, ſiue coadiutor alter ei ſuperſtes, anno ſalutis lxxvij. ſub Veſpaſiano imperatore ſucceſsit, ſeditq́ vt ex Damaſi conſulatibus & faſtis intelligitur, annos vi. menſes v. & dies iij. Poſt cuius mortem, ſeptimo vacantis ſedis die, iiij. nonas Maij anno Chriſti xxciii. imperij Domitiani ſecundo, Anacletus Romanam ſedem obtinuit, ſeditq́ annos xii. menſes ii. & dies x. Hæc ex Damaſo in horum pontificum vitis, Ioanne Papa III. in quadam epiſtola decretali ad epiſcopos Germaniæ & Galliarum & faſtis conſularibus.

Qua ratione fit, vt nullo pacto audiendi ſunt auctores, quidam tam Græci, quàm Latini, qui Cletum tum Anacleto confundunt, quum tam ex Damaſo, quum ex eccleſiaſtica traditione quam omnibus ſcriptoribus, hac in re præpono, manifeſtè liqueat, Cletum ab Anacleto nomine, Patre Patria, rebus geſtis, mortis tempore, & die diuerſum eſſe. Ille.n. fuit natione Romanus, Æmiliani filius, ſub Veſpaſiano creatus, & initio imperii Domitiani VI. Kal. Maij occiſus: hic vero natione Græcus, patria Athenienſis, patre Antiocho, & nouiſsimis Domitiani temporibus III. Idus Iulii interfectus, vtriuſque etiam tanquam diuerſi feſtum diem ſancta Mater Eccleſia adhuc diuerſum celebrat.

S. ANACLETVS I.

5. Pont. Nerua imperator.

Anacletus natione Græcus, patria Athenienſis, Antiocho patre natus, Clementi ſuccedit, Neruæ Traiani temporibus, Nerua enim moderatæ vitæ, tum publicæ, tum priuatæ princeps, æquiſsimum ſe atque vtilem reip. præſtitit. Præterea verò eius opera ex ſenatus decreto, Domitiani acta abrogata ſunt, vnde multi ab exilio rediere. Plerique verò bona ſua, quibus antea ſpoliari fuerant, huius beneficio recepere. At Nerua cum iam ſenio premeretur, & mors inſtaret, reip. cauens, Traianum principem in filium per adoptionem accipiens, ſecundo & ſeptuageſimo ætatis anno moritur, Imperij verò ſui anno primo & menſe quarto.

Nerua itaque Traianus, genere Hiſpanus, cognomento Crinitus, imperium accipiens, militari gloria, vrbanitate, & moderatione omnes principes ſuperauit. Nam fines imperij longè & latè diffudit Germaniam Tranſrhenanam in priſtinum ſtatum reduxit, Daciam & multas trans Danubium gentes imperio Romano ſubegit, Parthos recepit, Albanis regem dedit, trans Euphratem & Tigrim prouincias fecit, Armeniā, Aſſyriam, Meſopotamiam, Seleuciam, Cteſiphontem, Babylona vicit & tenuit, vſque ad Indiæ fines, & mare rubrum acceſsit, in quo etiam claſſem conſtituit, qua Indiæ fines vaſtaret.

Anacletus autem inſtitutis & moribus Eccleſiam Romanam confirmaturus, conſtituit ne præſul, neue clerici barbam vel comam nutrirent, neue epiſcopus à paucioribus quàm à tribus epiſcopis ordinaretur: vtque clerici publicè, nón priuatim, ad ſacros ordines aſciſcerentur. Omnibus quoque fidelibus præcepit, vt per acta conſecratione communicarent, qui verò nollent, è ſacris ædibus eliminarentur. Augebatur hac ratione mirum in modum Chriſtiana reſp. Quare Traianus veritus ne quid detrimenti Romanum imperium inde caperet, tertiam perſecutionem in Chriſtianos conceſsit, qua quidem multi interempti ſunt: maximè verò Ignatius, Antiochenæ Eccleſiæ tertius poſt Petrum epiſcopus, qui captus & dānatus ad beſtias, dum Romā à ſatellitibus traheretur, quos decē leopardos vocat, omnes Chriſtianos in itinere oratione vel litteris in fide cōfirmabat: Sic inquiēs, vt Ieſum Chriſtū inueniā, ignis, crux, beſtiæ, cōfractio oſsiū & totius corporis cōtentio, & tormēta diaboli in me ve-

me veniant,dummodo Chriſto fruar. Cùm autem iam audiret leonum rugitum , frumen-
tum ſum,inquit, dẽtibus beſtiarum molar,vt panis mundus inueniat. Moritur autem vn-
decimo Traiani anno , eiuſque reliquiæ Antiochiæ iacent extra portam Daphniticam. At Lib. 10.
verò Plinius Secundus , qui cum prouinciam gubernabat , miſericordia ob multitudinem Epiſt. de
interemptorum motus,ad Traianum ſcribit:Innumera hominum millia quotidie obtrun- Chriſt. ad
cari,in quibus nihil omninò ſceleris deprehenderetur, aut aliquid, quod Romanas leges of- Traianum.
fenderet,niſi hoc ſolum quod ante lucanos hymnos Chriſto cuidam canerent Deo : adul-
teria verò aut huiuſmodi crimina apud eos illicita haberi. Vnde permotus Traianus,reſcri-
bit,Chriſtianos quidem non eſſe requirendos,oblatos tamen puniri oportêre. Periit etiam
illo tumultu Simeon Domini conſobrinus , Hieroſolymitanus epiſcopus in cruce poſitus,
filius Cleophæ,qui centum & viginti compleuit annos. Hæc autem quę dixi,ſub hoc Pon-
tifice geſta ſunt , non autem ſub Cleto, vt Euſebius tertio hiſtoriæ ſuæ libro oſtendit. Da-
maſus enim Cletum ab Anacleto patria,& genere mortis,differre oſtẽdit. Nam Cletus na-
tione Romanus,ſub Domitiano: Anacletus verò Athenienſis,ſub Traiano principe mori-
tur. Hic autem & memoriam Petri compoſuit, & ſeorſum à plebe loca vbi martyres ſepeli-
rentur aſsignauit: & ſacris ordinibus ſemel menſe Decembri habitis,presbyteros quinque,
diaconos tres,epiſcopos diuerſis in locis ſex numero creauit,quo quidem vltimo ſupplicio
perempto,vacat epiſcopatus diebus tredecim. Sedit autem annis nouem,mẽſibus duobus,
diebus decem.

ANNOTAT.

*Poſt S. Anacletum, Romanus Pontifex quartodecimo Domitiani anno creatus eſt Euariſtus.cui im-
perij Traiani duodecimo ſuffectus eſt Alexander. Qui decimonono eiuſdem principis anno moriens, ſuc-
ceſſorem habuit Xyſtum. Ex Damaſo, Euſebio in chronicis, hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libro tertio, & faſtis
conſulum. Cæterùm cum in ſingulorum ferè Pontificum annis à Platina diſſentiam, qui eos longa, diffici-
li, & operoſa ſupputatione formaui, & nimis faſtidioſum eſſet vnicuique Pontifici, meam ſententiam ad-
iungere, in libri ſine breuem omnium Romanorum Pontificum catalogum cum annorum, quibus vnuſ-
quiſque ſedit, numero adijciam, ex vetuſtis, probatiſq; auctoribus à me conſtitutum. Quæ omnia poſtea la-
tius explicabo in meo de Romanorum Pontificum rebus geſtis libro, quem haud ita multò pòſt ſum
publicaturus.*

S. EVARISTVS.

EVariſtus natione Græcus,patre Iudæo,nomine Iuda,ex Bethleem ciuitate, 6 Pont.
ad Traiani tempora peruenit. Traianus Imperator.

Cuius principis ob ſingularem iuſtitiam & humanitatem libenter men-
tionem facimus. Nam vbique terrarum ita ſe æqualem omnibus præbuit,
vt vſq; ad Iuſtiniani tempora in creatione principum ſit acclamatum, Fe-
licior ſit Auguſto,ac Traiano melior. Præterea verò tantæ comitatis & hu-
manitatis fuit in viſendis ægrotis,ſalutandis amicis, celebrãdiſque paſsim feſtis diebus,in-
uitantiumque conuiuiis,vt ei tanta benignitas vitio daretur. vnde dictum illud Imperato-
re dignum prodiit : Talem priuatis Imperatorem eſſe oportêre , quales ſibi priuatos optat
habere . Honores autem, diuitias, facultates, præmia, benemerentibus æquè diſtribuit.
Nulli quicquam iniuriarum fecit augendi ærarij gratia. Immunitates ciuitatibus ino-
pia laborantibus dedit. Fluminum traiectiones ac itinera periculoſa , tuto & ſaluberrimo
opere compoſuit. Portum Auconitanum,ducto præalto & lato muro ad coërcendos maris
fluctus,muniuit. Nihil in vita agens,nihil cogitans,quod ad cõmunem vtilitatem non per-
tineret. Hac tanta gloria belli domique parta, apud Seleuciam Iſauriæ ciuitatem proflu-
uio ventris periit, anno Imperij eius decimo octauo,menſe ſexto : cuius oſſa Romam po-
ſtea delata ſunt,& in vrbe ſepulta,vrna aurea in foro , quod ipſe ſtruxit ſub columna coch-
lide , quam adhuc cernimus: cuiusque altitudo centum & quadraginta pedum eſt.

At Euariſtus(vt Damaſus ait)titulos in vrbe Roma presbyteris diuiſit, & ſeptem diaco-
nos in ordinem redegit , qui cuſtodirent epiſcopum prædicantem, propter ſtylũ veritatis.
Idẽ conſtituit,ne plebis in epiſcopum accuſatio reciperetur. Ordinationes ter habuit menſe
Decẽbri,ac presbyteros ſex,diaconos duos,epiſcopos per diuerſa loca numero quinq; crea-
uit. Huius tempore Papias fuit, Ioannis auditor, Hieropolitanus epiſcopus, qui non tantũ
hiſtoria,veterum diſcipulorũ Domini, quantum voce Ariſtonis & ſenioris Ioannis adhuc
viuentis,delectatus eſt. Vnde apparet ex ipſa nominum dinumeratione,cum omnium ferè
Apoſtolorum mentionem feciſſet , alium eſſe Ioannem, qui inter Apoſtolos locatur: alium
ſeniorem Ioannem , quem poſt Ariſtonem numerat , qui certè doctiſsimus eſt habitus:
quemque etiam multi ſecuti ob doctrinam ſunt , vt Irenæus , Apollinaris , Tertullia-
nus , Victorinus Pictauienſis , Lactantius Firmianus . Quadratus quoque Apoſtolorum

diſcipulus,eccleſiam Dei tum periclitantem,fide & induſtria ſua quoad fieri potuit,ſuſtentauit.Nam cum Hadrianus tum Athenis hyemem agens,ſymmyſteſque Eleuſinæ omnibus pene ſacris initiatus, occaſionem ſæuiendi in Chriſtianos dediſſet, Quadratus ipſe librum Hadriano porrexit de honeſtate religionis Chriſtianæ compoſitum,plenum fidei & rationis.Idem fecit Ariſtides Atheniẽſis philoſophus, ſub priſtino habitu Chriſti diſcipulus: volumen nanque noſtri dogmatis rationem continens, eodem tempore, quo & Quadratus Hadriano principi obtulit.His autem apologeticis libris factum eſt,vt Hadrianus iniuſtum fore exiſtimãs,Chriſtianos indicta cauſa vbiq; occidi,Minutio Fundano Aſię procõſuli ſcripſerit,neminem occidendum,niſi de accuſatore & crimine conſtaret. Euariſtus autem (vt quidam tradunt)martyrio coronatur vltimo Traiani principis anno. Sed melius cenſent, qui ſub Hadriano nondum in Chriſtianos placato,id ei contigiſſe ſcribunt. annis enim nouem ſedit,menſibus decem,diebus duobus.Sepultus eſt autem Euariſtus in Vaticano apud beati Petri corpus,ſexto Calendas Nouembris. Vacat tum ſedes dies xix.

S. ALEXANDER I.

7. Pont. ALexander patria Romanus,patre Alexandro,ex regione Caputtauri,iuuenis ætate,moribus ſenior,vſque ad Ælij Hadriani tempora peruenit.

Hadrianus enim conſobrinæ Traiani filius, imperium accipiens, primo quidem Chriſtianis aduerſatus eſt,poſtea(vt deinceps dicetur)cognita eorum religione & pietate,in eos admodum beneficus fuit. De populo Romano benemeritus,pater patriæ ſtatim appellatur: eiuſque vxor Auguſtæ
Hadrian. Imperator. nomen ſuſcepit. Vtraque verò lingua eruditiſsimus,& leges multas compoſuit, bibliothecã inſignem Athenis retulit,Plutarchi Cheronęi,Xyſti,Agathoclis & Enomai philoſophi doctrina ac familiaritate delectatus. Athenienſibus autem leges petentibus, ex Draconis & Solonis ſententia iura compoſuit. Idem quoque ſacris Eleuſinæ initiatus,multa Athenienſibus dona contulit,eorumque pontem reſtituit,quẽ Cephyſus fluuius inundatus alluuione diſſoluerat. Fecit & Romæ ſui nominis pontem,qui adhuc extat,& ſepulchrum in Vaticano apud Tiberim,quo nunc Pontifices pro arce vtuntur. Tiburtinam quoque villam miro ſumptu ædificauit, quæ quidem hodie Tibur vetus appellatur, in eaque prouinciarum & locorum celeberrima nomina inſcripta erant. Peluſium autem veniens,Pompeij tumulum magnificentius extruxit: murum duxit in Britannia octoginta millia paſſuum, qui barbaros Romanoſque diuideret. Septicio Claro prætorij ſui tum præfecto & Suetonio Tranquillo epiſtolarum magiſtro, multiſque aliis, qui apud Sabinam vxorem iniuſſu eius familiarius ſe tunc egerant, quàm reuerentia domus aulica poſtularet, ſucceſſores dedit.

At verò Alexander Romanus Pontifex,primus ob memoriam paſsionis Chriſti in ſacrificio addidit,Qui pridie quam pateretur, vſque ad hanc clauſulam,Hoc eſt corpus meum. Inſtituit item,vt aqua,quam ſanctam appellamus,ſale admixta interpoſitis ſacris orationibus,& in templis,& in cubiculis adfugandos dæmones retineretur. Voluit quoque aquam admiſceri vino in conſecratione ſanguinis & corporis Ieſu Chriſti, quo ſignificatur Chriſtum Eccleſiæ coniunctum eſſe. Oblationem quoque ex azymo,non autem ex fermentato,vt antea,fieri mandauit:quia hoc modo purior haberetur, & Ebionitis hæreticis calumniandi occaſio auferretur. Huius verò temporibus fuit Agrippa cognomento Caſtor, qui
Agrippa cognomento Caſtor. Baſilidis hæretici volumina in Euangelium ſcripta,ſua doctrina mirificè confutauit:Barcaban & Marcob eius prophetas, conficta ſcilicet ad terrorem nomina, & Deum Maximum eiuſdem Abraxan, deridens. Mortuus eſt autem ea tempeſtate Baſilides: qua & Cochebas dux Iudaicæ factionis, Chriſtianos varijs ſupplicijs perſecutus eſt. Huius verò atq;, Iudęorum omnium pertinaciam Hadrianus Imperator vltima cæde perdomuit,præcepitque ne cui Iudęo facultas introeundi Hyroſolimam daretur,Chriſtianis tantummodo ciuitate permiſſa,quam mœnibus & ædificiis inſtaurans,de ſuo nomine Aelian appellauit.In eadem vero ciuitate Marcus ex gentibus primus epiſcopus conſtituitur, ceſſantibus iis, qui fuerant ex Iudæis. Huius quoque Pontificis tempore martyrium pro fide Chriſti Saphyra Antiochena,& Sabina Romana mulier paſſæ ſunt:& Fauorinus,Palæmon,Herodes Athenienſis, Marcus Byzantius rhetores inſignes habentur. At Alexander poſt ordinationes tres, quas habuit menſe Decembri,quibus presbyteri quinque,diaconi tres, epiſcopi per diuerſa loca quinque creati ſunt,martyrio coronatur cum Euentio & Theodulo diaconis,ſepeliturque in via Nomentana,vbi interfectus eſt ſeptimo ab vrbe miliario, V. nonas Maij. Sedit annis x. menſibus vij. diebus duobus. Vacauit autem ſedes dies vigintiquinque.

S. XYSTVS

S. XYSTVS I.

XYſtus natione Romanus,patre Paſtore:vel vt alij volunt,Heluidio,fuit Hadriani tempore, vſque ad Verum & * Anniculum conſules. 8 Pont a-lib. Bibalb.

Quem quidem Hadrianum inter bonos principes numerandum cenſuimus.Liberalis enim,ſplendidus,magnificus,ac clemens fuit. Nam & ſeruum in ſe gladio furentem, medicis curandum tradidit, & ægrotos bis térue in diem inuiſit, & Alexandriam à Romanis euerſam ſua inſtaurauit impenſa: Romæ Pantheon teſtituit,ac munera aromatica populo dedit. Moriens hos verſus feciſſe dicitur.

Animula,vagula,blandula,
Hoſpes,comesq́ue corporis,
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula,rigida,nudula:
Nec,vt ſoles, dabis iocos.

Moritur autem morbo intercutaneo,xxij.Imperij ſui anno,ac ſepelitur Puteolis in villa Ciceroniana. Xyſtus auté rei diuinæ(vt par erat)curam gerens,conſtituit ne à quoquam niſi à miniſtris ſacrorum,myſteria & vaſa ſacra tangerentur,maximè verò à fœminis:néue, quod ſacerdotes corporale vocant;ex alio quàm ex lineo panno,& quidem puriſsimo,fieret.Idem cenſuit,ne epiſcopi ad ſedem Apoſtolicam vocati, redeuntes à ſuis reciperentur, niſi ſecum deferrent litteras plebem ſalutantis.In celebratione verò mandauit,vt Sanctus, Sanctus,Sanctus,dominus Deus ſabaoth,cantaretur. Nuda primo hæc erant,& omnia ſimpliciter tractabãtur.Petrus enim vbi cõſecrauerat,oratione pater noſter,vſus eſt.Auxit hęc myſteria Iacobus epiſcopus Hieroſolymitanus:auxit & Baſilius, auxêre & alij: Nam Cæleſtinus Miſſæ introitũ dedit, Gregorius Kyrieeleyſon, Gloria in excelſis Deo Teleſphorus, collationes Gelaſius primus,epiſtolã & euangelium Hieronymus. Alleluia verò ſumptum eſt ex eccleſia Hieroſolymitana.Symbolum in concilio Niceno: Mortuorum autem commemorationem Pelagius inuenit.Thus Leo tertius,Oſculum pacis Innocẽtius primus. Vt caneretur Agnus Dei,Sergius Pontifex inſtituit. Cùm verò Xyſti temporibus propter frequentes cædes pauci reperirẽtur, qui nomen Chriſti profiteri auderent, & Galli Chriſtianĩ præſulem ſibi depoſcerent,eò Peregrinum Romanum ciuem miſit, qui confirmatus in fide Gallis,Romam rediens, vltimo ſupplicio afficitur in via Appia, eo loci vbi Chriſtus diſcedenti Petro apparuit. Eius corpus in Vaticanum per fideles delatum, apud ſepulcrum Petri recõditur. Aquila quoque Iudæus natione Ponticus,cum Priſcilla vxore edicto Claudij diſcedens, vſque ad hæc tempora (vt nonnulli aiunt) ſuperuixit, ſecundus Moſaicæ legis interpres, poſt illos lxx. qui Philadelphi temporibus fuêre, At verò Xyſtus vbi ordinationes ter menſe Decembri habuiſſet,quibus presbyteros xj.diaconos vndecim, epiſcopos per diuerſa loca iiij. creauit, martyrio coronatur, & in Vaticano apud Petrum ſepelitur. Sedit autem annis decem, menſibus tribus, diebus viginti vno. Vacat tum ſedes biduo tantum.

Aquila & Priſcilla.

S. TELESPHORVS.

TEeleſphorus natione Græcus ex patre Anachoreta, Antonini Pij temporibus fuit. 19. Pont

Cuius quidem imperatoris paternum genus è Gallia Ciſalpina originem habuit. Imperauit autem cum filiis Aurelio & Lucio annis ij. ac viginti, menſibus tribus,tanta cum modeſtia & benignitate, vt meritò Pij cognomentum adeptus ſit,ac pater patriæ appellatus. Nulli enim vnquam tum priuatim,tum publicè acerbus fuit:aut in redimendis pecuniis,aut exactione tributi, quod quidem interdum ita remiſit,vt cautionibus incenſis omnium debita relaxaret.Quid plura de hoc principe dicam?Qui religione,pietate,gratia,humanitate,clementia,iuſtitia,modeſtia cum Numa Pompilio bonorum omnium ſententia comparari poteſt. Is præterea cum Tiberis inundatione plurima Romæ vexaſſet ædificia,tum priuata, tum publica, ſua impenſa ciues in reſtituenda vrbe liberaliſsimè iuuit. Tarracinenſem quoq; & Caietanum portum miris operibus,vt nunc etiam apparet,reſtituit. Eius quoque impẽſa erectam eſſe columnam illam cochleam putarim, à qua vrbis celeberrima regio nomen accepit.

Antoninus Pius.

Teleſphorus autem quem diximus Xyſto ſucceſsiſſe,conſtituit, vt ſeptem hebdomatibus ante Paſcha ieiunium obſeruaretur: vtq́ue in natali IESV Chriſti noctu tres Miſſæ celebrarentur: prima in dimidio noctis,quo Chriſtus in Bethleem naſcitur: ſecunda, illucente aurora, quando à paſtoribus cognitus eſt: tertia, eadem hora diei, qua nobis dies redemptionis & veritatis illuxit, cùm omni reliquo tempore ante horam tertiam celebrare interdictum eſſet, qua hora Dominus noſter in crucem ponitur,

Iuſtinus Philoſ.

vt Marcus ait. Conſtituit item, vt ante ſacrificium hymnus ille caneretur, Gloria in excelſis Deo. Huius temporibus multũ elaborauit pro fide Chriſti Iuſtinus philoſophus ex Neapoli vrbe Paleſtinæ, qui & Antonino Pio principi, ac filiis eius librum dedit contra gentes ſcriptum, & dialogum contra Tryphonem principem Iudæorum habuit. Inuectus eſt & in Marcionem, qui Cerdonis dogma ſecutus, alterũ bonum, alterum iuſtum Dominum aſſeruit, tanquam duo contraria principia creationis & bonitatis. Impugnauit & Creſcentem Cynicum vt guloſum, mortis timidum, luxuriæq́; ac libidinum appetétiſsimum, Chriſtiq́ue blaſphemum: cuius inſidiis ad extremum circunuentus pro dignitate Chriſtiani nominis ſanguinem fudit. Hunc autem Iuſtini hoſtem nõ philoſophum fuiſſe, ſed Philopompum, id eſt, amatorem arrogantiæ ſcribit Euſebius. Eodem quoque tempore inualuiſſe Valentinianam hæreſim conſtat. Hi quidem Valentini cuiuſdam Platonici ſectatores, dicebant Chriſtum de corpore virginis nil ſumpſiſſe, ſed per eam tanquam per fiſtulam quandam purum tranſijſſe. Photinus autem tum Lugdunẽſis epiſcopus, vir certè ſingularis virtutis & doctrinæ (vt ait Iſidorus) iam nonagenarius, martyrij coronam cõſtanti animo perpeſſus eſt. At verò Teleſphorus cum ordinationes quatuor menſe Decembri habuiſſet, creaſſetq́ue presbyteros quindecim, diaconos octo, epiſcopos tredecim, martyrium ſubiens, apud beati Petri corpus in Vaticano ſepelitur. Sedit annis vndecim, menſibus tribus, diebus xxij. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

Valentiniana hereſis.

S. HYGINVS.

10. Pont.

HYginus natione Græcus, patria Athenienſis, patre philoſoho, Antonino Pio imperante, Teleſphoro ſucceſsit.

Laudes Antonini Pij imp.

Addere verò aliquid etiam de laudibus Pij, antequã ad Hyginum veniam hominis virtus me cogit. Qui adeo moderatæ gloriæ fuit in re militari, vt defendere magis prouincias quàm augere ſtuderet: vtq́ue hanc Scipionis ſententiam ſæpius vſurparet ac diceret, Malle ſe vnum ciuem ſeruare, quàm mille hoſtes occidere, contra Domitiani inſtitutum, qui populi Romani exercitum hoſtibus obijciebat, quò rarior in patriam reuerteretur, adeo multitudinem oderat, & reformidabat ob eius ſæuitiam. Tantæ autem iuſtitiæ Pius fuit, vt multi reges, multæq́ue nationes poſitis eius iuſſu armis, ad hominem controuerſias ſuas, liteſq́ue deferrent, eiuſdemq́ ſententiæ ſtatim parerẽt. Ob hæc autem merita quæ maxima ſunt, populus Romanus mortuo & flaminem, & circẽſes & templũ, & ſodales Antonianos, lacrymantibus omnibus, conſtituit.

At Hyginus vrbis Romæ epiſcopus, tùm maximè clerum prudenter in ordinem redegit, gradus diſtribuit, inſtituitq́ue ne templa ſine celebratione dedicarentur, néue augerentur diminuerenturq́; ſine arbitratu metropolitani vel epiſcopi. Vetuit itẽ ne tigna, reliquáue materies ad ædificanda templa congeſta, in prophanos vſus conuerteretur, poſſe tamen ad ſtructuram alterius templi vel cœnobij, concedente epiſcopo, transferri. Voluit item vnum ſaltem patrimum vnámue matrimam baptiſmo intereſſe: ſic enim eos appellant, qui infantes tenent dum baptizantur, licet reuera patrimus & matrima aliud ſignificent. Eſt enim patrimus (teſte Feſto) qui cum pater ſit, patrem adhuc habeat: idem de matrima dicendum eſt. Inſtituit præterea ne metropolitanus epiſcopum prouinciæ ſuæ alicuius criminis reum faceret & damnaret, niſi prius à prouincialibus epiſcopis cauſa diſcuſſa & cognita fuiſſet. Sunt tamen qui hoc poſtremum Pelagio Pontifici aſſcribant. Huius quoque tempore fuit & polycarpus Ioannis Apoſtoli diſcipulus, Smyrnæus epiſcopus ab eo creatus, ac totius Aſiæ religione & doctrina tùm facile princeps. Is autem Romam veniens, plurimos fidelium Marcionis & Valentini falſa perſuaſione deceptos, ad fidem reduxit. Cum autem Marcio fortè huic obuiam factus, diceret, mé ne cognoſcis? Reſpondit, cognoſco quidem primogenitum diaboli. Negabat enim patrem Chriſti Deum eſſe Creatorem, qui per filium mundum fecerat. Poſtea verò imperante M. Antonino & L. Aurelio Commodo, quarta poſt Neronem perſecutione Smyrnæ ſedente proconſule, igni crematus eſt. Melito quoque Aſianus Sardenſis epiſcopus, Frontinuſq́ue oratoris diſcipulus, librum de doctrina Chriſtiana M. Antonino tradidit. Huius ingenium Tettullianus mirum in modum laudat: dicitq́ue à pleriſq́ue noſtrorum prophetam habitum eſſe. Scripſit & Theophilus Antiochenſis eccleſiæ epiſcopus librum contra Marcionem, imperante M. Antonino: ſcripſit & librum contra Hermogenis hæreſim, qui materiam non naturam introducens, Deo non autem naturæ eandem comparauit, materiam elementorum & Deum appellans. Hyginus autem bene de Eccleſia Dei meritus, cum ordinationes ter Decembri menſe habuiſſet, creaſſetq́ue presbyteros quindecim, diaconos quinque, epiſcopos ſex, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano ſepelitur tertio idus Ianuarij. Sedit annos, quatuor, menſes tres, dies quatuor. Sedes autem quattriduo tum vacat.

Polycarpus Ioannis Apoſtoli diſcipulus.

ANNO-

ANNOTAT.

A. S. Petro Apoſtolo vſque ad Teleſphorum omnes Pontifices ob Chriſti confeſſionem capitis pœnas dediſſe, Damaſus auctor eſt. Vulgo etiam traditur, omnes quotquot deinde fuerunt epiſcopos Romanos vſque ad ſanctum Sylueſtrum martyrio vitam finiſſe, quod (ſalua ſemper veritate) à veteribus hiſtoricis traditum non reperio. Quin etiam non ſemper quæſtiones capitis in Chriſtianos exercebantur. Traianus reſcripto ſuo inquiſitionem in nos fieri prohibuit. Hadrianus, Pius, & Marcus neminem, quod Chriſtianus eſſet, in ius vocari voluerunt, vt ex ipſorum reſcriptis, quæ adhuc extant, conſtat. Et quanquam populorum, vel præſidum rabie eiuſmodi decreta, quæ Chriſtianis fauere videbantur, ſæpe infringerentur, & ipſi in Chriſtianos atrociſsimè deſæuirent, non tamen perpetua erat perſequutio, nec ſemper crimen capitale cenſebatur Chriſtiani nomen. Hyginus, & Pius, in optimi Principis Antonini Pij tempora inciderunt, quem & perſequutiones in nos cohibuiſſe, & Chriſtianis æquum fuiſſe refert in epitoma Dionis Xyphilinus. Martyrij inſuper ipſorum nulla in Damaſi libro mentio eſt. Inſuper extat in bibliotheca Pontificia Vaticana vetuſtiſsimus liber ante ſexcentos annos in membranis ſcriptus, in quo omnes Romani Pontifices vſque ad Silueſtrum ij. exarati ſunt, ab accuratiſsimo quodam ſcriptore collecti. in his ante S. Silueſtrum Papam Anacletus, Eleutherus, Zephyrinus, Antherus, Dionyſius, & Miltiades apertè & clarè confeſſores, reliquorum verò pars martyres appellantur. Sunt enim aliquot qui neque martyris neque confeſſoris adiectionem habent. Porro autem omnes hi Pontifices fortè martyres dicuntur, quod & ſi violenta morte non deceſſerint, multa tamen pro Chriſti confeſſione à furente plebe, & iniquis magiſtratibus, qui perpetuum in Chriſtianos odium retinebant, paſſi ſunt, ſed eiuſmodi à Beato Cypriano confeſſores video appellari.

S. PIVS I.

11. Pont. *Marcus Antonius Verus imp.*

PIVS natione Italus, patria Aquileienſis, patre Rufino, M. Antonij Veri tempora attigit, qui tum vnà cum L. Aurelio Commodo fratre annis decem & nouem imperium æquo iure adminiſtrauit.

Bellum autem contra Parthos ſimul ſuſceptum, admirabili virtute & felicitate geſſerunt, de hoſtibusque triumphârunt. Verùm non ita multò poſt apoplexiæ morbo è medio ſublato Commodo fratre, Antonius ſolus imperium obtinet: quem certè ob eius præſtantem in omni genere virtutis animum, mirari facilius quàm laudare licet. Hic enim & quia à teneris annis eiuſdem animi eiuſdemq; vultus in quauis fortuna ſemper eſt habitus, & quia benignitas naturæ cum doctrina à Cornelio Frontone oratore habita, in eodē viro certabat, ab omnibus Philoſophus meritò appellatus eſt. Platonis ſententia, quam ſemper (Capitolino teſte) in ore habuit ſæpius repetitam, tum demum florêre ciuitates, ſi aut philoſophi imperarēt, aut imperātes philoſopharentur. Adeo autem doctrinæ auidus fuit, vt imperator etiam Apollonium philoſophum & Sextum Plutarchi nepotem, legentem audiuerit. Frontonis quoque præceptoris ſtatuam honoris cauſa in ſenatu collocauit.

Hermes.

Hoc tempore Pius Pontifex conſuetudinem & quidem magnam cum Hermete habuit qui librum ſcripſit titulo paſtoris inſignitum. Quo quidem in libro angelus paſtoris perſonam induēs, ei mandat, vt omnibus perſuadeat Paſcha die Dominico celebrari: quod etiam fecit. Cōſtituit item Pius, ne hæreticus quiſpiam ex Iudæorum hæreſi ſuſciperetur & baptizaretur. Rogatu primo Praxedis ſanctiſsimæ fœminæ thermas Nouati in Vico patricij in honorem ſororis ſuæ diuæ Pudentianæ dedicauit: Multaque dona huic templo obtulit, ac ſæpius eodē in loco ſacrificium Deo præſtitit. Vbi & fontem baptiſmi cōſtituit, ac benedicens cōſecrauit, multosq; venientes ad fidē in nomine Trinitatis baptizauit. Illis quoq; pœnam conſtituit, qui negligentes ſunt in attrectando Chriſti ſanguine & corpore. Pœnitentiam (inquit) agant quadraginta diebus, quorum negligentia in terram aliquid deciderit: ſi ſuper altare, tribus diebus: ſi ſuper linteū, quatuor: ſi in aliud linteum, nouem diebus. Vbicunque decederit, ſi recipi poteſt, lambatur: ſin ſecus, aut lauetur, aut radatur: lotum & raſum, aut comburatur, aut in ſacrarium reponatur. Huius tempore in precio eſt habitus Apollinaris in Aſia Hierapolitanus epiſcopus, qui inſigne volumen de fide Chriſti M. Antonino ſecundo tradidit. Scripſit & in Cataphrygas, qui tunc etiam cum Priſcilla & Maximilla inſaniebant vaticinantes, incipiente tamen Montano quorum omnium hæc erat opinio, aduentum ſpiritusſancti non in Apoſtolis, ſed in ſe traditum fuiſſe. Illis quoq; temporibus laudabatur & Tatianus vir doctiſsimus, quamdiu ab opinione Iuſtini martyris præceptoris ſui non diſceſsit. Nam poſtea inflatus opinione ſui, nouam hæreſim condidit, quam poſtea Seuerus auxit, vnde Seneriani appellati. Hi vinum non bibunt, carnes faſtidiunt, & vetus teſtamentum ac reſurrectionem non recipiunt. Præterea verò Philippus Cretenſis epiſcopus, præclarum contra Marcionem librum hoc tempore edidit. Nam (ſicuti dixi) Marcioniſtæ. Cerdonis dogma ſequebantur. Scripſit & Muſanus librum contra quoſdam qui ad Encra-

Apollinaris Aſia Hierapolitanus.

Tatianus hæreticus.

 ad Encra-

Muſanus contra hæreticos. ad Encratitarum hæreſim declinabant: horum quidem opinio cum Seuerianis conuenit. Omnem enim coitum ſpurcum putabant, ciboſque damnabant, quos Deus generi humano propoſuiſſet. At verò Pius vbi in ordinationibus ſuis, quæ quinque fuêre, menſe Decembri presbyteros decem & nouem, diaconos vnum & viginti, epiſcopos decem creaſſet, moritur, & apud beati Petri corpus in Vaticano ſepelitur, quinto idus Iulij. Sedit verò annis vndecim, menſibus quatuor, diebus tribus. Vacauit tum ſedes dies tredecim.

S. ANICETVS.

12. Pont. ANicetus natione Syrus, patre Ioanne de Vicomurco, vel (vt Damaſo placet) Humiſia, eiuſdem Antonini Veri tempore fuit, de quo in Pio diximus.

Quem quidem Antoninum Philoſophia nequaquam à rebus in bello gerendis retardauit. Nam Germanos, Marcomános, Quados, Sarmatas ingenti virtute & felicitate vnà cum filio Commodo Antonino ſuperauit, ac triumphum egit. Iturus autem ad hoc bellum, cùm non haberet vnde ſtipẽdia militibus præberet exhauſtó ærario, omnem imperatoriam ſupellectilem, omnemque ornatum vxoris in foro Traiani haſtæ ſubiecit. Verùm cùm poſtea ſuperato hoſte in patriam rediſſet, emptoribus precia reſtituit. Nemini tamẽ moleſtus fuit, qui reddere empta noluiſſet: parta victoria, in omnes de rep. meritos liberalis fuit. Tributa quibuſdam prouinciis remiſit. Fiſcalium titulorum monumenta in foro cõgeſta cremari iuſsit. Leges ſeueriores nouis conſtitutionibus temperauit. His rebus geſtis factum eſt, vt ab omnibus ita diligeretur amareturque, vt ſacrilegi nomen incurreret, qui eius imaginem domi non habuiſſet.

Anicetus autem eccleſiæ Romanæ conſulens, ne moribus petulantium quorundam labefactaretur, inſtituit ne clericus vllo modo comam nutriret ſecundum Apoſtoli præceptum: néue epiſcopus conſecrari poſſet à paucioribus, quàm à tribus eiuſdem ordinis viris, quod poſtea Nicæna ſynodus confirmauit. Vbi verò Metropolitanus cõſecrandus eſt, omnes prouinciales intereſſe debent. Statuit præterea (vt Ptolomæus ait) ne epiſcopus crimen Metropolitani ſui ad alium, quàm ad primatem aut ad ſedem Apoſtolicam deferret, quod & dicta ſynodus, & auctoritas ſummorum Pontificum deinceps confirmauit. Eiuſdem etiam inſtitutum fuit, ne archiepiſcopi niſi ex ſingulari titulo primates nominarentur. Hi autem meritò patriarchæ vocantur, cæteri autem archiepiſcopi nominẽtur: vel (vt quidam volunt) Metropolitani. *Egeſippus.* Huius temporibus Egeſippus laudator fidei noſtræ fuiſſe dicitur, qui omnem à paſsione Domini vſque ad ſuam ætatem Eccleſiaſticorum operum texuit hiſtoriam ſermone ſimplici: vt quorum vitam quam diligentiſsimè obſeruauit, eorum quoq; dicendi genus imitaretur. Affirmat autem ſe Romam Aniceti tẽpore, decimi poſt Petrum epiſcopi perueniſſe, ac perſeueraſſe vſque ad Eleutherium, qui Aniceti quõdam diaconus fuerat. Multa verò in idololatras ſcripſit, quod tumulos mortuis templaq; facerent, vt Hadrianus qui in honorem Antinoi ſerui, quem in delitiis habuerat, gymniacum agona cõſtituit apud Antinoum ciuitatem, quam de nomine ipſius conditam vocauit, ac prophetas in templo ſtatuit. Sunt qui & Dionyſium huius ætate fuiſſe dicant. Variantur hoc loco tempora, cum alij Pium, alij Anicetum præponant: variantur & hiſtoriæ. Vtcunque ſit, in tam remota hiſtoria, tantaque maiorum negligentia, ſatius erit res ipſas paulò ante vel poſt geſtas aliqua ex parte attingere, quàm eas omnino prætermittere. Anicetus autem vbi ex ordinationibus quinque, quas menſe Decembri habuit, presbyteros nouẽdecim, diaconos quatuor, epiſcopos nouem creaſſet, martyrio coronatus, ac ſepultus eſt in Calliſti cœmiterio via Appia xv. Calend. Maij. Sedit annos vndecim, menſes quatuor, dies tres. Sedes verò dies ſeptemdecim poſt eius mortem vacat.

ANNOTAT.

Anicetum, & Victorem martyrio vitam finiſſe tradit Damaſus. Idem martyrij Soteris, Eleutheri, & Zephyrini nullam mentionem facit, & certè ſingulorum obitus dies in quieta, & pacifica Eccleſiæ tempora inciderunt, & in vetuſtiſſimo bibliothecæ Palatinæ libro apertè confeſſores, vt paulo ante dixi, vocãtur.

S. SOTER.

13. Pont. SOter natione Campanus, patria Fundanus, ex patre Concordio, L. Antonino Commodo imperante fuit.

Hic enim omnibus incommodus, vt Lampridius ait, nil commune cum patre habuit, niſi, quod & ipſe contra Germanos adiuuantibus Chriſtianis militibus feliciter pugnauit. * In eo bello cum exercitus Commodi penuria aquæ laboraret, ferunt precibus Chriſtianorum militũ aquam diuinitùs è cælo miſſam, pluraque fulmina in Germanos & Sarmatas cecidiſſe, quod etiam imperator *Hoc ſub eius patre Marco non ſub commodo factum fuiſſe cõſtat.*

ipſe acci-

ipſe accidiſſe literis ſuis teſtatus eſt. Cæterùm ad vrbem rediens, in omnia luxuriæ & obſcœnitatis dedecora prolabitur, nihil virtutis & pietatis habens. Gladiatoriis quoque armis in ludo, Neronem imitatus, depugnauit. In amphitheatro feris ſeſe frequenter obiecit. Plurimos quoque ſenatores interfecit, & eos maximè quos nobilitate induſtriaque excellere animaduertit.

Soter autem à tantis malis animum ad rem diuinam conuertens, inſtituit, ne monacha vlla pallam attrectaret, néue thus in acerram poneret dum ſacrificia fierent. Eius extabat epiſtola hac de re ſcripta ad epiſcopos Italiæ. Inſtituit item, ne legitima haberetur vxor, niſi cui ſacerdos ex inſtituto benedixiſſet, & quam parentes ſolemni pompa more Chriſtiano marito collocaſſent: quamque etiam paranymphæ de more cuſtodiuiſſent. Hoc autem conſtituit, multa pericula reijciens, quæ in nouas nuptias cadere ſolent ex præſtigiis & magicis artibus quorundam improborum. Gratianus tamen hoc decretum Euariſto aſſcribit. Vtri verò ſit attribuendum, legentes dijudicent. Non enim multum refert, illi ne an huic attribuatur. Soteris temporibus fuiſſe Dionyſium Corinthiorum epiſcopum ſcribit Euſebius, qui tantæ eloquentiæ & induſtriæ fuit, vt non ſolum ſuæ ciuitatis & prouinciæ populos, verumetiam aliarum vrbium ac prouinciarum epiſcopos ſuis epiſtolis erudiret. Inſtructus enim Pauli Apoſtoli doctrina, facilimè potuit ſanctitate & eruditione alios in officio continere. Mulra & Theodotion genere Aſianus, Tariani diſcipulus, ad laudem religionis noſtræ tum ſcripſit. Maximè verò Appellem hæreticum ſcriptis ſuis percommodè irridet, quod Deum, quem coleret, ignorare ſe diceret. Affirmabat enim Chriſtum non Deum in veritate, ſed hominem in phantaſia, apparuiſſe. Non deſunt qui dicant Cataphrygarum hęreſim hoc tempore ortam auctore Montano. Clemēs præterea Alexandrinæ Eccleſiæ preſbyter multa conſcripſit, è quibus illa ſunt, Stromatum, id eſt, varietatum libri octo, Hypotypoſeon, id eſt, informationum libri totidem, contra gentes vnus. Huius autem diſcipulum Origenem fuiſſe conſtat. Huius quoque ætati & Pinytum Cretenſem virum eloquentiſsimum, & Oppianum, qui Halieutica ſcripſit, poëtam inſignē, & Herodianum grammaticum quidam aſſcribunt. Soter autem vbi per ordinationes quinque, menſe Decembri habitas, presbyteros octo, diaconus nouem, epiſcopos vndecim creaſſet, moritur, ac ſepelitur via Appia in cœmiterio Caliſti. Sedit annos nouem, mēſes tres, dies vnum & viginti. Vacat tum ſedes dies totidem.

Apelles hæreticus.

Cataphrygarum hæreſis.

Origenes Clementis diſcipulus.

S. ELEVTHERIVS.

ELeutherius natione Græcus, patria Nicopolitanus, patrè Habundio, temporibus L. Antonini Commodi fuit, cuius flagitioſæ vitæ vrbs ipſa pœnam tulit. *14. Pont.*

Nam Capitolium fulmine ictum vnà cum egregia illa bibliotheca maiorum cura parata, concrematur. Ædes quoque in proximo ſitæ, eandem calamitatem ſenſere. Exortum eſt deinde aliud incēdium, quo & ædes Veſtę, & palatium, bonaq; vrbis pars exuſta eſt, ac ſolo æquata. Tantę præterea temeritatis fuit, vt & ſuæ imaginis caput coloſſo permagno & egregio, priore detracto, imponi iuſſerit, & mēſem Decembrem ad imitationem Auguſti Cæſaris, Commodum appellari voluit. quæ omnia poſt mortem eius abrogata ſunt, ipſeque mortuus, etiam humani generis hoſtis adiudicatus eſt: adeo eius vita flagitiis contaminata omnibus erat odio. Stragulatus in domo Vectiliani duodecimo imperij ſui anno & menſe ſeptimo, è medio ſublatus eſt.

L. Antoninus imp.

Eleutherius autem, quem diximus Soteri ſucceſsiſſe, inito pontificatus, ſtatim epiſtolam accepit à Lucio rege Britanno, qua rogabatur, vt ſe ac ſuos in Chriſtianorum numerum reciperet. Quare Fugatium & Damianum viros optimos eò miſit, qui regem ipſum ac populum baptizarent. Erant tum in Britannia pontifices quinque & viginti, quos flamines vocabanr. Inter hos autem tres archiflamines habebantur, quorum in loco archiepiſcopi tres conſtituti ſunt, vt Ptolemæus ait. Protoflaminum vero loco primitiua eccleſia patriarchas inſtituit. Idem etiam ſtatuit, ne quis ob ſuperſtitionem cibi genus vllum reſpueret, quo humana conſuetudo veſceretur, noluit præterea quempiam de gradu ſuo deijci, niſi accuſatus, reus criminis conuinceretur, exemplo Saluatoris, qui errore Iudæ, licet rei, nondum tamen conuicti, ita æquo animo tulit, vt quicquid interim egiſſet, pro dignitate apoſtolatus ratum firmumque manſerit. Prohibuit etiam, ne abſente eo quem accuſator reum facit, vlla in cauſa decerneretur, quam quidem ſententiam & Damaſus Pontifex, & ius pontificum poſtea confirmauit. Huius autem pontificatu & eccleſiis pax data eſt ac quies, & nomen Chriſtianum per omnem terram mirum in modum auctum, Romę potiſsimum, vbi multi ex nobilitate Romana cum coniugibus & liberis in fidem recepti, baptiſmi charactere notati ſunt. Solus verò Appollonius orator inſignis, martyrium tum paſſus eſt, habita prius oratione de laudibus Chriſtianæ fidei, quod illis temporibus capitale habebatur. mortuo Apollonio, multæ hæreſes inualuêre. Marcionis quippe ſecta variè diuiſa eſt. Alij enim vnum principium fatebantur, alij duo, alij tria: & tres naturas confirmantes, fidem

imperium peruenit. Parcus admodũ, natura ſæuus, multis bellis laceſſitus, fortiſſime quidẽ temp. licet laborioſiſſime gubernauit. Ad bellicam gloriam, laudẽ quoq; litterarũ addidit, philoſophię admodum ſtudioſus. Foris Parthos & Adiabenos ſuperat. Arabas autem interiores ita cecidit, vt regionem eorum prouinciam Romanam faceret. *Seuerus imperat.* Hanc ob rem triumphans, vt in eius arco ſub Capitolio poſito adhuc apparet, Parthicus, Arabicus, Adiabenicus, cognominatur. Aedificijs præterea publicis vrbem exornauit. Nam & thermas Seuerianas & Septizonium extruxit. non longe à Circo maximo Palatinum inter & Cælium montem. Paululum autem abfuit, quin Pauli ſecundi Pontificis iuſſu lapicidæ quidam ſuperioribus annis eam partem Septizonij, quæ adhuc extat, demolirentur. At Zephyrinus Pontifex rei diuinæ magis, quàm humanæ intentus, conſtituit, vt aſtantibus clericis & laicis fidelibus, & leuita & ſacerdos ordinaretur, quod poſtea in Chalcedonenſi concilio confirmatum eſt. Statuit item vt conſecratio diuini ſanguinis in vitreo vaſe, non autem in ligneo, vt antea, fieret. Hæc quoque inſtitutio ſequentibus temporibus immutata eſt. Vetitum enim eſt, vt neque in ligno fieret propter raritatem qua ſacramentum imbibitur, neque in vitro propter fragilitatem, neque ex metallo ab tetrum ſaporem, quem inde concipit: ſed fieri voluère ex auro argentóue aut ex ſtanno, vt in Triburienſi & Remenſi concilio ſcriptum apparet. Idem præterea inſtituit, vt omnes Chriſtiani annos pubertatis attingentes ſingulis annis in ſolenni die Paſchæ publicè communicarent. Quod quidem inſtitutum Innocentius tertius deinceps non ad communionem ſolum, verumetiam ad confeſſionem delictorum traduxit. Mandauit item ne epiſcopus, vel à patriarcha, vel à primate, vel à metropolitano ſuo in iudicium vocatus, ſine auctoritate apoſtolica damnaretur. Voluit poſtremo presbyteros omnes adeſſe celebrante epiſcopo, quod etiam (vt dictum eſt) Euariſto placuit. Huius autem temporibus fuere & Heraclius, qui in Apoſtolum commentarios ſcripſit, & Maximus, qui famoſam quæſtionem inſigni volumine diſcuſſit, & Candidus qui Hexameron compoſuit, & Origenes qui decimo Seueri Pertinaci anno perſecutione *Heraclius Maximus Candidus Origenes.* in Chriſtianos mota, Leonida patre interempto, quem ipſe adoleſcens ad martyrium adhortatus eſt, cum ſex fratribus & matre vidua, pauper relinquitur, redactis in fiſcum paternis bonis, quod Chriſtum verum Deum profiterentur, vnde grammatica ſibi ac ſuis victum quæſiuit. Diſcipulum autem Plutarchum habuit, qui poſtea martyrio coronatus eſt. Totus deinde ad religionem conuerſus, catechizandi, hoc eſt, prædicandi officium habuit. Tanti autẽ ingenij fuit, vt nulla eũ lingua nulla literatura latuerit. Mira vtebatur cõtinentia in cibo & potu, abſtinẽtia in rebus alienis. Nã & paupertatẽ Chriſti imitatus eſt, & multis annis nudis ambulauit pedibus: *Matt. 19.* illud quoq;, quod in euangelio dicitur, ſecutus eſt, etſi puerile habetur, quia ſunt eunuchi qui ſe ipſos caſtrauerunt propter regnum Dei. Huius virtutem plerique imitati, martyrium pro fide Chriſti æquo animo paſſi ſunt: maximè verò Potamiena mulier, calida pice in caput eius fuſa. Zephyrinus autẽ cum ex ordinationibus quatuor, menſe Decembri habitis, presbyteros tredecim, diaconos ſeptem, epiſcopos tredecim creaſſet, moritur Seueri tempore: ac in via Appia non longe à cœmiterio Calliſti ſepelitur ſeptimo Calendas Septembris. Sedit autem annos octo, menſes ſeptem, dies decem. vacat tum ſedes dies ſex.

S. CALLISTVS I.

Calliſtus natione Romanus, patre Domitio, ex regione vrbis Rauẽnatum, *17. Post* vſque ad Seueri tempora peruenit, cuius cum animo fortuna mutata eſt.

Nam vbi quintus à Nerone perſecutionem in Chriſtianos mouet, continuo variis periculis & bellis diſtrahitur: hinc à Peſcennio Nigro, qui magnos in Syria motus concitauerat: hinc à Clodio Albino, quem tamen in Gallia non incruento prælio ſuperauit. Inde verò in Britãniam profectus, deficientibus fere ſociis omnibus, variis caſibus afflictatus, apud Eboracum Galliæ moritur anno imperij ſui decimoſeptimo, duobus filiis relictis, Baſiano & Geta: quorum Geta hoſtis publicus iudicatus eſt ac interfectus, eum ob vitam eius omnibus probris contaminatam: tum vel maxime, * quia Papinianum iuris ciuilis alterum aſylum, ſua manu necauerat. *Hoc à Caracalla, non à Geta factũ, Caracalla.* At Baſianus ſumpto à ſenatu Antonini nomine, imperio potitus eſt: ac Caracallæ cognomentum accepit à genere veſtis, quam populo dono dedit. Is autem patre aſperior, & omnium libidine intemperantior, nullum genus facinoris in vita prætermiſit. Nam & fratrem Getam occidiſſe putatur, licet Geticum triumphum eius nomine duxerit, & nouercam ſuam in vxorem duxit. Nihil egregium de ſe reliquit præter thermas Antoninianas, quas ipſe inchoauit, & Alexander perfecit: muniuit & viam Nouam. Eos præterea capitali pœna affecit, qui remedia quartanis ac tertianis collo geſtarent. Damnati præterea ab eo ſunt qui ad ſtatuas minxiſſent. Hic poſtremò dum bellum in Parthos mouet, inter Edeſſam & Charras ab hoſtibus circumuentus, occiditur ſeptimo imperij ſui anno, dum leuandæ veſicæ cauſa ex equo deſcendiſſet.

Calliſtus

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Calliſtus autem Pontifex in tanta rerum pertubatione tamque ſceleratis imperatoribus, nequaquam ab inſtituto ſuo diſcedens, conſtituit, vt ter in anno ieiunaretur, die ſabbati, præſertim frumenti, vini & olei gratia, ſecundum prophetiam, videlicet quarto menſe, ſeptimo & decimo, inchoando annum Hebręorum more. Verùm poſtea mutata ſententia, id in quatuor anni tempora tranſtulit, in vernale ſcilicet, æſtiuale, autumnale & hyemale, quibus temporibus deinceps ratio ſacrorum ordinum habita eſt, cum antea id quidem tantummodo Decembri menſe fieri conſueuiſſet. Idem quoque inſtituit, ne clericorum delatores & accuſatores vel infames, vel ſuſpecti, vel inimici, in accuſationibus & iudiciis reciperentur. Eos verò hæreticos putauit, qui arbitrantur ſacerdotes poſt crimen admiſſum etiam ſi dignam pœnitentiam ſubiiſſent, ad priſtinos honores redire non poſſe. Hunc ædificaſſe baſilicam in Tranſtiberina regione in honorē beatę Virginis, Damaſus ſcribit. Non tamen crediderim hanc illam eſſe, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cùm ea tempeſtate ob crebras perſecutiones occulta eſſent omnia, & ſacella potius, atque eadem abdita, & plerunque ſubterranea, quàm apertis in locis ac publicis fierent. Cœmiterium quoque de ſuo nomine condidit via Appia, eo loci vbi multorum martyrum cineres antea repoſiti fuerant. Vnde mirum cuipiam videri non debet, ſi prius multos eiſdem in locis ſepultos diximus, cum nomen illud poſtea à notiore perſona traxerit. Inuiſi ego hæc loca cum amicis quibuſdam religionis cauſa. Viſuntur adhuc cineres & oſſa martyrum, viſuntur ſacella, vbi priuatim ſacrificia fierent, quę publice quorundam imperatorum edicto exhiberi Deo non poterant. Huius tēporibus fuit Tertullianus Afer, Centurionis proconſularis filius, quem Hieronymus primum poſt Victorē & Apollonium inter doctos Latinos commemorat. Acris enim ingenij fuit, multa volumina ſcripſit. Vidi ego, (Hieronymus inquit) Paulum quendam Concordiæ, quod oppidum Italiæ eſt, qui ſe beati Cypriani notarium cum ipſe admodum adoleſcens eſſet, Romæ vidiſſe diceret, referetque Cyprianum nunquā abſque Tertulliani lectione vnam diem præterijſſe. Is verò cum vſque ad mediam ætatem presbyter manſiſſet, inuidia deinceps & contumelijs clericorū Romanæ vrbis, ad Montani doctrinam lapſus, contra eccleſiam volumina cōpoſuit, maximè verò de pudicitia, de monogamia, de ieiunijs. Scripſit & contra Apollonium libros ſex. Eiſdem quoque temporibus multa præclara geſsit Origenes. Nam & Hebioneorum hæreſim impugnauit: qui & Chriſtum ex Ioſeph & Maria natum, purum eſſe hominem dicebant, & legem Iudaico ritu ſeruandam prædicabant. Hoc idem & Symmachus ſentiebat. Traduxit etiam ſua doctrina ad veram fidem Ambroſium quendam Valentiniani dogmatis (vt ait Euſebius) imitatorē, vel (vt Hieronymo placet) Marcionitem, cui pro Theoctiſto presbytero liber Origenis de martyrio inſcribitur. Hunc quidem etſi hoſtem ſibi Porphyrius deſumpſerit, Chriſtiani nominis acerrimus perſecutor, ita tamen interdum laudat, vt nunc doctiſsimum, nunc philoſophorum principem vocet: & cum dicat eum omnia Platonis ſecreta conſecutum, carpit tamen quod religioni Chriſtianæ ſe addixerit. Scripſiſſe Origenem ad ſex millia volumina librorum, Hieronymus ipſe refert. Errauit tamen (vt eidem & Auguſtino placet) in pleriſque, maximè verò in libro de principatu, quem Periarchon appellauit. Hunc verò & Pamphylus martyr, & Euſebius, & Rufinus Aquileienſis presbyter, mirifice commendant. At Calliſtus vbi ex ordinationibus quinquies per menſem Decembrem actis, presbyteros ſedecim, diaconos quatuor, epiſcopos octo creaſſet, martyrio coronatus eſt, ac ſepultus in cœmiterio Calepodij via Aurelia, tertio ab vrbe milliario, pridie idus Octobris. Sedit annos ſex, menſes decem, dies decem. Vacat tum ſedes dies ſex.

Pſalm. 4.

Ieiunium quatuor temporum.

Tertullianus.

Origenes multa præclara geſsit.

S. VRBANVS I.

18. Pont.

VRbanus natione Romanus, patre Pontiano, M. Aurelio Antonino imperatore fuit, anno Chriſti ducenteſimo vigeſimo ſexto. ab vrbe verò condita, noningenteſimo & ſeptuageſimo.

Hic autem (vt putabatur) Caracallæ filius (Erant enim qui dicerent eum vulgò conceptum) Romam veniens, magna omnium expectatione imperium adeptus, Elagabali nomen ſumpſit à Sole, cuius ſacerdos erat ædito templo. Phœnices enim Elagabalum ſolem vocant. Verùm ita pręter expectationē is vixit, vt nullam de ſe, niſi flagitiorum, totiusque obſcœnitatis memoriam reliquerit. Nam & in virgines Veſtales inceſtum commiſit, & probroſas mulieres ſemper domi habuit, & iracundia incitatus, Sabinum conſularem virum (ad quem Vlpianus ſcripſit) è medio tolli iuſſit. Dignitates autem & honores malis ac flagitioſis committebat, quos quidē ita aliquando deridebat, vt cum ſecum accubuiſſent, ſtratis follibus in cœna, eiſdemque reflatis, ſubito ſub menſa omnes reperirentur. Ita autem inhoneſtè ridebat, vt publicè in theatro ſolus audiretur. Primus Romanorum holoſerica veſte, menſis, ac capſis argenteis vſus eſt. Admonentibus amicis, caueret ne ad inopiam redigeretur, reſpōdit: quid melius, quàm vt ipſe mihi hæres ſim & vxori meæ? Eò veſaniæ interdum prouectus eſt, vt decem millia pondo aranearum

Marcus Antoninus imp.

nearum collegerit,qua ex re dicebat magnitudinem vrbis Romæ comprehendi poſſe.Ex-
hibuit præterea decem millia murum,mille muſtelas,mille ſorices. Hac verò inſania adeò
contemni cœptus eſt, vt tumultu milirari exorto,ipſe cum matre necaretur. Aiunt,cum ei
à ſacerdotibus Syriis dictum eſſet,vi moriturum,eum paraſſe funem ſerico & cocco intor-
tum, quo vitam laqueo finiret. Moritur autem quarto imperij ſui anno, quo rempore in
Palæſtina Nicopolis vrbs, quæ prius Emmaus dicebatur,condita eſt, legationis induſtriam *Nicopolis.*
eius rei gratia ſuſcipiente Africano rerum ac remporum ſcriprore.

Vrbanus verò, qui huius monſtri tempore fuit,non autem Diocletiani (vt quidam vo-
lunt)multos ſanctirate vitæ, & doctrina ſingulari ad fidem traduxit. Inter hos autem Va-
lerianum virum præſtantiſsimum, beatæ Cæciliæ ſponſum, & Tiburtium eiuſdem Vale-
riani frarrem,qui poſtea martyrium conſtanti animo tulēre. Quam conditionem etiā vir-
go ipſa ſubiit in domo paterna, iam antea ſuo rogatu ab Vrbano Deo dicata. Eiuſdē quoq;
Vrbani inſtitutum fuit,vt eccleſia prædia, ac fundos,à fidelibus oblatos reciperet, partire-
turq́ue prouentus clericis omnibus viritim,nihilq́ue cuiuſpiam priuatum eſſet,ſed in com-
mune bonum, quod hodie obſoleuit.tanta eſt hominum rapacitas & libido. Sunt qui huic
atrribuunt diſtinctionem quatuor temporum ac ieiunij, quæ antea confundebantur ho-
minum imperitia. Huius temporibus Tryphonem Origenis auditorem fuiſſe conſtat, qui *Tryphon.*
librū pręcipue cōpoſuit de vacca ruffa in Deuteronomio. Minucius item Felix,inſignis tum *Minucius*
Romæ cauſidicus dialogū ſcripſit, quo Chriſtianū & erhnicū diſputantes inducir. Scripſit &
contra mathematicos,cuius etiam Lactantius meminit. Alexander quoque Hieroſolymi- *Alexander.*
tanus epiſcopus bibliothecam illam Hieroſolymis tum inſtiruit, vnde tantum laudis con-
ſecutus eſt. At vbi ex ordinationibus quinquies menſe Decembri habitis, presbyteros no-
uem,diaconos quinque, epiſcopos nouem creaſſet, martyrio coronatus eſt, & ſepultus in
cœmiterio Prærextari via Tiburtina. Sedit annos quatuor, menſes decem, dies xij. Sedes
autem dies xxx. tum vacat.

S. PONTIANVS.

Pontianus natione Romanus,patre Calpurnio, temporibus Alexandri im-
peratoris fuit, anno ab vrbe condita. DCCCCCLXXIIII. anno verò *19. Pont.*
Chriſti CC, & XLV.

Inter imperium verò Elagabali & Alexandri, tres imperatores ſunt ha-
biti, Macrinus, Diadumenus, & Albinus: quorum nomina prætermittere
inſtitui, cum quia parum imperarunt, tum vel maximè, quia nihil me-
moria dignum geſsēre. ſolus tamen Albinus ob edacitarem nomen aliquod apud poſteros
conſecutus eſt, vt ait Cordus, qui cērum perſica Campana, decem melones Oſtienſes, quin-
gentas ficus paſſarias, quadringenta oſtrea vna cœna comedebat. Sed omittamus hæc mon-
ſtra, ad Alexandrum venio vnicum virtutis exemplar, qui ſenatus ac militum ſtudio im-
peraror creatus, ad componendam remp. vitio ſuperiorum principum labefactatam, ani- *Alexander*
mum adiecit. Adiutores autem ad hanc rem habuit, Iulium Frontinum virum doctiſsimū, *vnicum vir*
Vlpianum & Paulum viros in iure ciuili præſtanriſsimos. Iuſtitiam verò ita coluit, vt ne- *tutis exem-*
mo vnquam de illata ab eo iniuria queſtus ſit. Procul omni pompa & ambitione vixit, vn- *pla.*
de ſemel tantum dum conſul eſſet, picta toga vſus eſt. Si quis aurem inter ſalutandum ca-
put flexiſſet, aut blandius aliquid dixiſſer, vt adularor, reijciebatur. erat præterea tātæ pru-
dentiæ, vt à nemine decipi poſſet: vnde Turinum qui munera accipiebat, quòd magnæ eſ-
ſe auctoritatis apud imperatorem videretur, in foro Tranſitorio ad palum alligatum fumo
necari iuſsit, præcone clamante: Fumo punitur, qui fumum vendidir. Pecunias autem, qua-
rum mater Mammæa, vt mulier, ſtudioſa fuit, omnino cootempſit. Gemmas reiecir, vt res
muliebres, dictitās in Virgilio (quem Platonem poëtarū vocabat) plures & meliores gem-
mas eſſe. Lenonum vectigal & meretricum & exoletorum, in ſacrum ærarium inferri ve-
tuit, idq́ue ſumptibus publicis aſsignandum cenſuit, quo & theatrum & circus & amphi-
theatrum & ſtadium inſtaurarentur. Statuas ſummorum virorum vndique conquiſitas, in
foro Tranſitorio locauit: Thermas verò Antonini Caracallæ, quæ hodie Antoninianæ vo-
cantur, perfecit & ornauit. Templum Chriſto ædificare voluit, eumq́ue inter Deos recipe-
re. Habuit præterea Chriſtum ipſum, Abraham & Orphæum in larario ſuo. Alexander igi-
tur tor virtutibus inſignis, iuuenis admodum imperator creatus, bellum ſtatim contra Per-
ſas ſucepit, ac Xerxem eorum regem conſtanriſsimè vicit. Diſciplinæ verò militaris adeò
ſeuerus emendator fuit, vt quaſdam eriam integras legiones exauctorauerit. Qua ſeuetita-
te factum eſt, vt militari tumultu apud Maguntiacum in Gallia occideretur.

Pontianus autem Pontifex Romanus, inſtigantibus ſacrificulis idolorum, mandato prin-
cipis ab vrbe Roma in Sardiniam inſulam cum Philippo presbytero deportatur, eo poriſ-
ſimum tempore, quo Origenes Germanum presbyterum Aotiochenum, & Beryllum Ara-
biæ epiſcopum, ab hæreſi ad veritatem reduxit. Negabat Beryllus Chriſtum ante incarna-
tionem

tionem fuiſſe. Aliqua opuſcula hic ſcripſit, maxime verò epiſtolas aliquot, quibus Origeni pro ſana doctrina gratias agit. Extat & dialogus Origenis & Berylli, in quo Beryllum hæreſeos arguit. Tanti autem ingenij fuit Origenes & doctrinæ, vt ſeptem notarij ſibi inuicē ſuccedentes, homini vix ſufficerent. *Liberarij Origenis.* Liberarios habuit totidem, & puellas apprimè eruditas, quos omnes ingenij copiam & vbertatem effundendo defatigabat. Ab Antiochia verò accerſitus Romam à Mammæa Alexandri matre, in quam filius vnicè pius fuit, in precio habitus Origenes, mulierem Chriſtianam fidem edoctam relinquens, Antiochiam redijt. Pōtianus verò multas calamitates & grauia tormēta pro fide Chriſti in Sardinia paſſus, tandem moritur: cuius corpus poſtea à Fabeano pontifice Romam cum magna veneratione ac totius cleri ſupplicationibus reportatum eſt, ac ſepultum via Appia in Calliſti cœmiterio. Hic autem ex ſacris ordinibus bis menſe Decembri habitis, ſex presbiteros, diaconos quinque, epiſcopos ſex creauit. Vixit autem in Pontificatu annis nouem, menſibus quinque, diebus duobus. Vacat tum ſedes à martyrio eius dies decem.

ANNOTAT.

Pontianum in exilio Sardinienſi naturali morte, Calliſtum verò, Vrbanum, Anterum, Fabianum, Cornelium, Lucium, Stephanum, & Xyſtum II. martyrio vitam finiſſe tum ipſa tempora, quæ Chriſtianis horribilia perſequutionum immanitate fuerunt, tum omnes penè quotquot extant veteres ſcriptores declarant.

S. ANTERVS.

20. Pont.

ANterus natione Græcus, patre Romulo, Pōtifex creatur Maximino imperante, qui anno ab vrbe cōdita. DCCCCLXXXVII. ex corpore militari, poſteaquam bellum in Germania proſpere geſſerat, ſine vlla ſenatus auctoritate imperator electus eſt.

Fuit autem ingentis ſtaturæ vir, adeò vt pedes octo excederet. Pedem habuit tantæ magnitudinis, vt poſtea in prouerbij locum ceſſerit, cum de *Adagium.* longis & ineptis hominibus loquimur, Maximini caligam requirit. Pro anulo autem vxoris dextrocherio vtebatur. Tantæ verò bibacitatis erat, vt vini amphoram vna cœna biberet. Verum cùm ſextus à Nerone Chriſtianos cædibus perſequeretur, tertio anno poſteaquam *Maximinus imp.* regnare cœperat, à Pupieno Aquileiæ quam obſidebat, vnà cum filio Maximino interfectus, perſecutioni ſimul & vitæ finem impoſuit, Mammææ mulieris Chriſtianæ & Origenis mortem permaximè cupiens. Ferunt in ea obſidione Aquileienſes fœminas funes ex capillis ſuis feciſſe, cum nerui deeſſent aut funes, ad emittendas ſagittas. Vnde in honorem matronarum, templum Veneri Caluæ ſenatus dedicauit.

Anterus autem primus ſtatuit, vt res geſtæ martyrum diligēter exquiſitæ à notariis ſcriberentur: *Alias ærario.* conſcriptas recondi in* ærario eccleſiæ mandauit, propter Maximum quendam, qui martyrio coronatus eſt, ne vnà cum vita bene agentium memoria aboleretur. *Epiſcopus ſua ipſius nō cauſa transferri ad alium epiſcopatū poteſt.* Cenſuit item, epiſcopū omiſſo primo epiſcopatu ad alium neceſsitatis cauſa & vtilitatis, non ſuijpſius, ſed creditarum ouium poſſe transferri, interpoſita ſummi pontificis auctoritate, quod hodie à pleriſque contra fit: ad vtilitatem enim propriam reſpicientes, imò voluptatem, vt habeant vnde expilent, ad vberiorem ſemper reſpiciunt. Non quòd oues, & qua ratione paſcendæ ſint quærentes, quod eſt officium boni paſtoris, ſed ſciſcitantes quantum ſingulis annis inde excerpi poſsit. De cura animarū parua fit mentio, de augendis prouentibus magna: quò multa iumenta & plures ſeruos, ac eos quidem ignauos & ſtolidos, domi alant. Huius autē temporibus Iulius Africanus fuit inter ſcriptores nobilis, conſtituta etiam (vt Euſebius ait) Cæſareæ ſuo nomine inſigni bibliotheca. Hic ſub M. Aurelio Antonino legationem ſuſcepit pro inſtauratione Emmaus, quæ poſtea Nicopolis appellata eſt, vt ante diximus. Scripſit item epiſtolam ad Origenem, qua oſtendit fabulam Suſannæ apud Hebræos *Geminus Heraclas.* non haberi contra quem poſtea Origenes ob hanc rem grandem epiſtolam ſcripſit. Geminus quoque Antiochenæ eccleſiæ presbyter, & Heraclas Alexandrinæ eccleſiæ pontifex, tum quidem in precio ſunt habiti. Anterus verò vno tantummodo epiſcopo creato, martyrium ſubiens, in cœmiterio Calliſti via Appia ſepelitur, tertio nonas Ianuarij. Sedit annis vndecim, menſe vno, diebus duodecim. Vacat tum ſedes dies tredecim.

S. FABIANVS.

21. Pont.

FAbianus natione Romanus, ex patre Fabio, à Gordiano & Philippo vſque ad Decium imperatorem peruenit.

Gordianus imp. Gordianus enim imperium adeptus, cum Parthos iam erumpentes ingenti clade ſuperaſſet, ad triumphum rediens, à Philippo necatur. Cuius hæc fuit præcipua laus, quòd ad ſexaginta duo millia librorum in bibliotheca habuiſſe dicitur. Philippus autem anno ab vrbe condita noningenteſimo

teſimo nonageſimo ſeptimo, reductis militum copijs è Syria, in Italiam vna cum filio Philippo annos quinque imperat. Hunc autem primum imperatorem Chriſtiani habuere: qui quidem myſteria adire nunquam eſt auſus, niſi confeſſus. Poſt tertium verò imperij ſui annum, milleſimus ab vrbe cōdita annus impletus eſt: vnde & ſæculares ludi celebrati ſunt, qui centeſimo quoque anno repetebantur: instituti à Valerio Publicola poſt exactos reges à ſæculo nomen ducentes, quod eſt humanæ vitæ ſpatium. Hi tamen Decij fraude licet, diuerſis in locis, interfecti ſunt: nam Philippus pater Veronæ, ſed Romæ filius occiditur.

Fabianus autem Pontifex ſeptem diaconis regiones diuiſit, qui à notarijs martyrum res geſtas colligerent ad cæterorum exemplum, qui Chriſti fidem profitebantur. Idem quoque in cœmiterijs pro dignitate martyrium ædificauit. Statuit præterea, vt ſingulis quibuſquā annis in cœna Domini chriſma renouaretur, ac vetus in eccleſia cōbureretur. Huius tēpore exorta eſt Nouatiana hæreſis. Nouatianus enim vrbis Romæ presbyter, ob cupiditatem epiſcopatus, omnia diuina atque humana miſcebat, ne in manus Cornelij, qui Fabiano ſucceſsit, pontificatus deueneritur. Ab eccleſia. n. ſeparatus, ſe met ac ſuos καθαροὺς, id eſt, mundos appellabat. Negabat apoſtatas etiam pœnitentes, recipiendos eſſe. Hanc ob rem Romæ conſilium ſexaginta epiſcoporum, totidem presbyterorum cum diaconis pluribus habitū eſt, quo Nouatiani opinio vt falſa improbatur, quòd Saluatoris exemplo nemini pœnitenti deneganda ſit venia. Eiſdem quoque temporibus Origenes hæreſim quorundam ſuſtulit, affirmantium animos hominum vnà cum corporibus interire, rurſumque in anaſtaſi (quam noſtri reſurrectionem vocant) vnà cum corporibus ſuſcitari. Suſtulit & hæreſim Helcheſaitarum, qui Paulum Apoſtolum omnino reſpuunt: quique aſſerunt negantem in tormentis Chriſtum, nihil criminis habiturū, modo integri & recti ſit cordis. Scripſit etiam idem auctor in Celſum Epicureum Chriſtianos impugnantem. Litteras quoque de fide ad Philippum & Seueram eius vxorem dedit. Ad Fabianum poſtremo de ordine fidei multa conſcripſit. Alexander verò Cappadociæ epiſcopus, cùm deſiderio ſacrorum locorum Hieroſolymam perrexiſſet, cogitur à Narciſſo eiuſdem vrbis epiſcopo iam ſene, adminiſtrationem epiſcopatus ſecum ſuſcipere. verū ſub Decio ardente perſecutione, quo tempore Babylas Antiochiæ martyriū paſſus eſt, Cæſaræā ductus, ob confeſsionem Chriſti necatur. At Fabianus Pontifex, cui dum Anthero ſucceſſor quæreretur, colūba vt creditum eſt, ſupra caput aſtitit eiuſdem formæ qua illa viſa eſt, quæ ſpiritum ſanctum ſuprà caput IESV apud Iordanem detulit martyrio coronatur, vbi ex quinque ordinationibus menſe Decembri habitis, presbyteros duos & viginti, diaconos ſeptem, epiſcopos vndecim creaſſet. ſepultus eſt autem in cœmiterio Calliſti via Appia xiiij. calendas Februarij. Sedit annos xiiij. menſes vndecim, dies vndecim. Vacat autem ſedes diebus ſex.

Nouatiana hæreſis.

Concilium Romæ.

S. CORNELIVS.

23. Pont.

Ornelius natione Romanus, patre Caſtino, Decij temporibus fuit. Qui in Pannonia inferiore Budaliæ natus, interfectis Philippis, imperium ſumpſit, odio in Chriſtianos exardens, propter Philippos eiuſdem ſectæ imitatores. Verùm cum poſtea biennio cum filio Cæſare imperaſſet, à barbaris opprimitur, adeò vt eius cadauer nuſquā repertum ſit. Digno certè damnatus iudicio, qui ſeptimam poſt Neronem perſecutionem in Chriſtianos mouens, multos ſanctiſsimos viros interemit.

Decius imp. mouet perſecutionem in Chriſtianos.

At verò ſub Epiſcopatu Cornelij, qui apoſtatas recipiendos cenſebat, pœnitentes præſertim, Nouatus Nouatianum extra eccleſiam ordinauit, & in Africa Nicoſtratum: quam ob rem confeſſores qui à Cornelio receſſerant, cum Maximo presbytero ac Moyſe ſentientes, ad eccleſiam reuerſi, veri confeſſoris nomen adepti ſunt. Verùm poſtea inſtantibus hæreticis, Cornelius Centum cellas in exilium mittitur, ad quem Cyprianus Carthaginenſis epiſcopus in carcerem coniectus litteras mittit, quibus intellexit & amici calamitatem, & exilij ſui confirmationem. Extant & aliæ Cypriani ad Corneliū epiſtolæ, plenæ religionis fidei, ſed illa potiſsimum elegans habetur, qua Nouatum Diſcipulum quendam ſuum accuſat & damnat. De eadem quoque hæreſi & Dionyſius Alexandrinæ vrbis epiſcopus, Originis olim auditor, ad Cornelium ſcripſit. Nouatianum præterea alia epiſtola reprehendit, quod à communione Romanæ Eccleſiæ diſceſsiſſet, quodque etiam ſe inuitum ad pontificatum obeundum diceret eſſe deductum. Tum ille, ſi inuitus Nouatiane (vt dicis) deſignatus es, probabis, cum volens receſſeris. Cornelius autem priuſquam in exilium mitteretur inſtante Lucina matrona ſanctiſsima, corpora Petri & Pauli è catachumbis, vbi minus tuta eſſe videbantur, noctu leuauit. Paulum Lucina in prædio ſuo via Oſtienſi collocat, eò loci vbi interfectus fuerat: Petrum verò Cornelius apud locum reponit, vbi crucis martyriū ſubierat, in templo Apollinis ad radices aurei montis tertio calendas Iulij. At verò Decius vbi intellexit Corneliū literas à Cypriano accepiſſe, eū à Cētum cellis Romā perduci iubet,

quem ita in Telluris templo,aſtante vrbis præfecto,alloquitur:Sic(inquit)obſtinate vitam ducere inſtituiſti, vt neque Deos cures, neque præcepta vel minas principum timeas, & contra rempub.litteras arripias ac mittas? Huic Cornelius: De laudibus Chriſti, de ratione redimendorum animorum, non de imminutione imperij, litteras accepi & reddidi. Tum Decius iratus,ſanctiſsimum virum plumbatis cædi, genus id flagelli eſt, atque deinceps ad templum Martis duci iubet,vt ſimulacrum eius adoraret: id ſi facere abnueret,pœna capitali afficeretur. At vir ſanctus dum ad ſupplicium duceretur, omnia bona ſua Stephano archidiacono commiſit. Poſt hoc verò tertio nonas Maij obtruncatur. Huius corpus beata Lucina vnà cum quibuſdam clericis noctu ſepeliuit,in harenario prædij ſui,via Appia non longe à cœmiterio Calliſti. Sunt qui ſcribant hunc pontificem ſub Gallo & Voluſiano paſſum.At ego multo magis Damaſo credo, qui Decij iuſſu hoc factum affirmat. Cornelius autem menſe Decembri ſacrorum initiandorum poteſtatem bis fecit, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, epiſcopos ſeptem creauit. Sedit annis duobus, menſibus duobus,diebus tribus.Sedes autem diebus quinque & triginta tum vacat.

ANNOTAT.

Poſt S. Fabiani obitum, & Cornelij electionem,primum in Eccleſia Romana turbam fuiſſe conſtat. Nouatianus enim quidam presbyter S.R.E. ambitionis ſpiritu inflatus, Nouato presbytero Afro, magni nominis viro, & quibuſdam confeſſoribus, eiuſdẽ Nouati dolis, & fallacijs circumuentis auctoribus (hi duo pro Chriſti fide in vinculis fuerant) Pontificatum contra Cornelium, Romæ aſſumpſit, occaſione accepta,quod Cornelium Papam, & qui ei conſenſiſſent, in hæreſim prolapſus eſſe diffamaſſet, cùm præter ipſius & ſociorum eius ſententiam, eſt, qui idolis ſacrificauerant pœnitentes in eccleſiæ communionem,ſuſcepiſſent.Nouati enim ſocij lapſis, & immundis ſacrificiis coinquinatis,quanquam eos dignè pœnituiſset,ſpem omnino eccleſiaſticæ reconciliationis denegabant, Deo eiuſmodi cauſam remittentes, qui ſolus peccata dimittere poſſet. Diu autem in ſchiſmate contra Cornelium & eius ſucceſſores Romæ epiſcopus fuit. A quo hæreſis Nouatianorum manauit. Hæc Euſebius libris VI. & VII. hiſtoriæ eccleſiaſticæ, & Damaſus in vitis Fabiani & Cornelij pontificum. Huius Nouatiani in Epiſcopatu ſucceſſores Romæ vſque ad Cæleſtini Papæ pontificatum permanſerunt, à quo deinceps publicè epiſcopum habere prohibiti ſunt, vt auctor eſt Socrates libro VII.cap. XI. hiſtoriæ eccleſiaſticæ. Huius ſchiſmatis, & hæreſis frequens mentio eſt, in epiſtolis ſancti Cypriani,qui hoc tempore vixit.

S. LVCIVS I.

23. Pont. Gallus imp. LVcius natione Romanus, patre Porphyrio, imperante Gallo Hoſtiliano, Pontifex eligitur.

Gallus enim cum Voluſiano filio imperium obtinuit: quorum temporibus in vltionem Chriſtiani nominis tãta peſtis exorta eſt,vt paucæ domus, nedum ciuitates & prouinciæ extiterint,quæ non tãtam calamitatem ſenſerint. *Valerianus & Gallienus imperatores.* Verùm Gallus & Voluſianus dum contra Aemilianum res nouas agitantem, bellum ciuile moliuntur, Interam ne necantur, nondum completo imperij ſui biennio. Æmilianus verò obſcuro locus natus, tertio menſe occupatæ tyrannidis opprimitur.Mox autem Valerianus in Rhetiis & Norico ab exercitu,Gallienus Romæ à ſenatu imperatores eliguntur.Quorum imperium pernicioſum Romano nomini fuit,principum ignauia,& in Chriſtianos ſæuitia. Nam & Germani Rauennam vſque peruenẽre, ferro ac flamma omnia vaſtantes,& Valerianus in Meſopotamia bellum gerens,à Parthis captus,in ſeruitute turpiter vixit. Eò enim vt ſcabello Sapores Perſarum rex equum inſcenſurus vtebatur:ac meritò quidem,cùm ſtatim vbi imperium arripuit,octauus à Nerone adigi tormentis Chriſtianos,idola colore, abnegantesque interfici vbique iuſſerit. Territus autem tam claro Dei iudicio Gallienus,pacem eccleſijs tribuit.Serò tamen:iam enim Dei voluntate barbari omnes in fines Romanos eruperant,& tyranni quidam pernicioſi exorti ſunt, qui quod domi relictum erat ab externo hoſte, peſſundarent. Gallienus verò cùm remp. deſeruiſſet,ac Mediolani libidinibus operam daret,occiditur.

Lucius igitur mortuo Voluſiano exilij pœna liberatus, Romam veniens conſtituit vt duo presbyteri,diaconi tres, vbique locorum epiſcopum comitarentur,eius vitæ & actionis teſtes. *Cyprianus.* Huius autem temporibus martyrium paſſus eſt Cyprianus, qui primo rhetoricam docuit:deinde ſuadente presbytero Cæcilio, vt Hieronymus ait,à quo & cognomen ſortitus eſt,ad Chriſtianos tranſiens, omnes facultates ſuas pauperibus erogauit. Presbyter primò,deinde Carthaginenſis epiſcopus creatus,ſub Gallo & Voluſiano martyri pœna afficitur. Cuius vitam & martyrium Pontius eiuſdem Cypriani presbyter & exilij comes, egregio volumine compoſuit. Ante verò quàm moreretur Cyprianus, venerat in ſententiam eccleſiæ Romanæ,non eſſe rebaptizandos hæreticos, ſed ſola manus impoſitione in

gratiam

gratiam recipiendos. Hac enim de re inter Cyprianum & Cornelium magna fuerat olim contentio. Lucius verò antequàm ad martyrium iubente Valeriano duceretur, omnem poteſtatem eccleſiæ Stephano archidiacono ſuo permiſit. Ter autem dandis ordinibus ſacris vacauit Decembri menſe, vnde presbyteros quatuor, diaconos quatuor, epiſcopos ſeptem creauit. Sepultus eſt in cœmiterio Calliſti via Appia octauo calendas Septembris. Sedit annis tribus, menſibus tribus, diebus tribus. Dies quinque & triginta ſedes tum vacat.

S. STEPHANVS I.

STephanus natione Romanus, patre Iulio, cùm iam de imperio Romano actum videretur, pontifex eligitur, eo potiſsimum tempore, quo Poſtumus in Gallia tyrannidem occupat, cum maximo reip. emolumento. *24. Pont.*

Nam annis decem ingenti moderatione vſus, pulſis hoſtibus, prouinciam in priſtinam formam redegit. Huic deinde militari tumultu apud Maguntiacum interfecto, Victorinus ſucceſsit, vir quidem in re militari ſtrenuus: ſed dum nimiæ libidinis eſſet, & aliena matrimonia corrumperet, Agrippinæ occiditur.

Stephanus autem ad otdinandam eccleſiam conuerſus, inſtituit, ne ſacerdotes & leuitæ veſtibus ſacris alibi quàm in eccleſia, & peragendis ſacris vterentur: ne ſi ſecus facerent, pœnam Balthaſat regis Babylonis ſubitenr, qui vaſa ſacra prophanis manibus attigerat. De rebaptizandis autem his qui ad fidem rediiſſent, eadem ſenſit quæ Cornelius Pontifex: neque vllo modo his communicandum eſſe qui rebaptizarent. Vnde Dionyſius qui antea hac de re cum Carthaginenſibus & orientalibus ſenſerat, mutata ſententia, ad Stephanum ſcribens, eum bono eſſe animo iubet, cum eccleſiæ tam Aſianæ quàm Africanæ, mutata opinione, in ſententiam Romanæ ſedis iam veniſſent. Iuuit & eccleſiam Dei illa tempeſtate Malchion eloquentiſsimus Antiochenæ eccleſiæ presbyter. Hic enim contra Paulum Samoſatenum epiſcopum Antiochenum ſcripſit, quòd dogma Artemonis inſtaurare conaretur, affirmantis Chriſtum communis naturæ hominem tantummodo fuiſſe, ſed à Maria ſumpſiſſe principium. Quæ opinio poſtea in Antiocheno concilio omnium cõſenſu improbata eſt. Hac autem de re idem Malchion grandem epiſtolam nomine Synodi ad Chriſti fideles ſcripſit. Stephanus autem cum opere & verbis multos gentiles ad fidem Chriſti conuertiſſet, conquiſitus à Gallieno, vt quidam volunt, vel ab his qui ex Deciano edicto Chriſtianos perſequebantur, vnà cum pleriſque ſuorum ad martyrium rapitur. Capite enim mulctatus, in Calliſti cœmiterio via Appia ſepelitur, quarto nonas Auguſti, cum iam ex ordinibus ſacris bis menſe Decembri propoſitis, presbyteros ſex, diaconos quinque, epiſcopos tres creaſſet. Sedit annis ſeptem, mẽſibus quinque, diebus duobus. Sedes autem ad dies duos & viginti tum vacat. *Malchion presbyter.*

S. XYSTVS II.

XYSTVS ſecundus, natione Græcus, patria Athenienſis, ex philoſopho Chriſti diſcipulus factus eſt, durante adhuc Deciana & Valeriana perſecutione. *25. Pont.*

Sed non erit à re noſtra alienum, reliquos tyrannos, vt cœpimus, ſparſim ſcribere, quo ad verum principem attigerimus. Nam Victorino in Gallia interempto, Tetricus ſenator, qui tum Aquitaniam gubernabat, abſens à militibus imperator creator. At verò dum hæc in Gallia agerentur, per Odenatum Perſæ victi, defenſa Syria Meſopotamia vſque ad Cteſiphontem recepta eſt.

Eaque tempeſtate exorta doctrina eſt apud Ptolemaidem, quæ olim Barce vocabatur, Pentapoleos ciuitatem, plena blaſphemiis in Deum patrem & in Chriſtum, quem ſummi Dei filium eſſe negabat, primogenitumque omnis creaturæ, ſimul etiam Spiritusſancti intellectum auferabant. Hi Sabelliani à Sabellio auctore, tam peruerſæ ſectæ inuẽtore, vocati ſunt. Quid dicam de ſpurciſsimo Cherinti dogmate? Qui poſt mille annos futuram anaſtaſim, & regnum Chriſti in terris dicebat: vnde Chiliaſta à Græcis vocatus eſt. Is autem quia libidinum & cupiditatum impatiens erat, voluptates ipſas in promiſsionibus futuri regni ſanctis proponebat, abundantiam ciborum, & mulierum copiam. Idem ſentiebat & Nepos in partibus Aegypti epiſcopus. In delitijs enim corporis & voluptatibus omnibus regnaturos in terra ſanctos cum Chriſto dicebat. Hinc Nepotiani, tam turpis ſectæ imitatores, vocati ſunt. Confutate & extinguere has opiniones Xyſtus aliquãdo meditabatur, verum accuſatus quod Chriſti fidem contra imperatorum decreta prædicaret, captus ad Martis templum ducitur, vt aut Marti ſacrificet, aut ſi id facere noluerit, pœnam capitis ſubeat. Euntem ad ſupplicium Laurentius archidiaconus ita alloquitur: Quo (inquit) progredieris ſine filio pater? Quo ſacerdos optime ſine miniſtro properas? Cui Xyſtus, *Sabelliani.* *Nepotiani.*

ego te non deſero fili, maiora tibi pro fide Chriſti ſuperſunt certamina, poſt triduum me ſequeris ſacerdotem leuita. Interim autem ſi quid in theſauris habes, id pauperibus diſtribue. Eodem verò die vnà cum Xyſto diaconi ſex interficiuntur: Feliciſsimus, Agapitus, Ianuarius, Magus, Innocentius, Stephanus ſexto idus Auguſti. *Laurentius* Laurentius verò triduo poſt vnà cum Claudio ſubdiacono, & Seuero presbytero, & Creſcentio lectore, & Romano oſtiario, variis cruciatibus necatur quarto idus Auguſti. Exuſtum igni Laurentium ferunt. Vincentius verò quem Xyſti diſcipulum fuiſſe conſtat, in Hiſpaniam profectus huic martyrio intereſſe non potuit. Xyſtus autem in pontificatu ſuo ſacrorum ordinum poteſtatẽ bis fecit menſe Decembri, vnde & presbyteros quatuor, diaconos ſeptem, epiſcopos duos creauit: Xyſti corpus in cœmiterio Calliſti via Appia ſepelitur. Reliqui verò martyres iacent in cœmiterio Prætextati in agro Veranio via Tiburtina. Sedit autem Xyſtus annos duos, menſes decem, dies tres & viginti. Vacat tum ſedes dies quinque & triginta.

ANNOTAT.

Ita certum, & manifeſtum eſt Xyſtum Papam II. & eius archidiaconum Laurentium cum plerisq; alijs clericis, & laicis fidelibus Romanis, ſub Valeriano, & Gallieno imperatoribus martyria conſumaſſe, quàm ea quæ auribus, & experientia percipi conſueuerunt: paſſim tamen eos ſub Decio imperatore occiſos fuiſſe legimus, hiſtoricorum quorundam proculdubio incuria, Decium cum Valeriano confundentium. Nam Fabianus quidem ſub Decio: Cornelius ſub Gallo, & Voluſiano: Lucius, Stephanus, & Xyſtus II. ſub Valeriano pro Chriſto capite pœnas dediſſe ex temporum ordine, atque ex aliquot epiſtolis D. Cypriani Damaſi, Euſebijq; libris VI. & VII. hiſt. eccleſiaſticæ manifeſtè liquet.

Poſt Xyſti II. mortem, ob perſequutionis ſæuitiam, Romanam ſedem annum I. menſes XI. & dies XV. paſtore vacaſſe tradit Damaſus, qui etiam presbyteros, vacanti eccleſiæ præfuiſſe inter pontificatus tempore refert. Sed hoc ex inſtituto in fine operis oſtendam.

S. DIONYSIVS.

26. Pont. Dionyſius, cuius origenem Damaſus inueniri potuiſſe negat, ex monacho Põtifex creatus, presbyteris eccleſias & cœmiteria in vrbe Roma ſtatim diuiſit. Parochias & diœceſes foris diſtribuit, quò quiſque finibus ſuis limitibuſue contentus eſſet.

Claudius imp. Huius temporibus fuiſſe Claudium exiſtimauerim: qui vbi ex voluntate ſenatus imperium ſuſcepit, Gothos annis iam quindecim, Illyricum Macedoniamq́ue vaſtantes, bello adortus, incredibili clade ſuperauit. Hanc ob rem in curia aureus clypeus, in Capitolio aurea ſtatua eidem à ſenatu decreta eſt. Morbo autẽ correptus apud Syrmium moritur, nondum expleto biennio in imperio. Quo mortuo ſtatim Quintillus frater ab exercitu imperator eligitur, vir quidem vnicæ moderationis, & qui ſolus fratri præferri poſſet. Is quoque decimoſeptimo imperij die interficitur.

Dionyſij verò temporibus, Paulus Samoſatenus ab orthodoxa fide deſciſcens, Artemonis hæreſim ſuſcitauit. *Paulus Samo apoſtata.* Nam in Demetriani locum Antiochenus epiſcopus creatus, ſuperbe nimium ſeſe habebat. Inter eundum enim præ ſuperbia & litteras relegebat, & dictabat epiſtolas, multis conſtipato agmine præcedentibus ac ſubſequentibus, vnde propter hominis arrogantiam, Chriſtianam religionem plerique deteſtabantur. Sed quid facerent noſtra tempeſtate, qua nil vel ſuperbiæ vel pompæ, nolo dicere luxuriæ, addi poteſt, ſi tot adoleſcentes ante ambulones ſericatos & coccinatos in equis præferocibus, ac phaleratis viderent? Siq́ue ſubſequentium presbyterorum turbam cernerent, chlamydibus optimi cuiuſque coloris hinc inde ab equis deauratis pendentibus? Execrarentur eos ſat ſcio: dicerent nil eis cum Chriſto præter ſimilitudinem quandam religionis commune eſſe. Ad Paulum redeo, quem tutius reprehendere licet. Is enim inflatus opinione ſuijpſius, ac tribunal altius quærens, negabat Dei filium è cælo deſcendiſſe, ſed à Maria cœpiſſe originem, & initium è terra habuiſſe. Hanc ob rem in concilio Antiocheno omnium epiſcoporum, qui aderant, conſenſu, publicè damnatus eſt: maximè verò Gregorij Cæſarienſis epiſcopi, viri ſanctiſsimi ſententia, qui tanto concilio interfuit: & poſtea pro fide Chriſti martyrij pœnam ſubiit. *Gregorius Cæſarienſis epiſcopus.* In Paulum verò Malchio Antiochenus presbyter multa diſſeruit & ſcripſit quia Artemonis hæreſim (vt dixi) inſtaurare conabatur. Huic autem concilio propter ſenium intereſſe Dionyſius non potuit. Ea tamen de re ad eum per Maximum Alexandrinũ epiſcopum latè perſcriptum eſt. Mortuus autem Dionyſius, ſepelitur in cœmiterio Calliſti, vbi ex inſtitutionibus duabus, menſe Decembri habitis, presbyteros duodecim, diaconos ſex, epiſcopos ſeptem creaſſet. Sedit annis ſex, menſibus duobus, diebus quatuor. Vacat tum ſedes dies ſex.

ANNOTAT.

Huius Dionyſÿ eccleſia, quod ſciam, Salomonem memoriam non colit. Quem naturali morte deceſſiſſe ex eo opinor, quòd diu vixit: & nemo eius martyrium commemorat, atque in tranquilla eccleſiæ tempora, pace à Gallieno edictis publicis, Chriſtianis data, mors eius incidit. Liber quoque bibliothecæ Vaticanæ quem ſupra citaui eum confeßorem aperte nominat. Damaſus Felicem, & qui huic ſucceßit Eutychianum, item Caium, Marcellinum, & Marcellum martyres prodit: ita etiam eos eccleſia celebrat.

S. FELIX I.

FElix natione Romanus, patre Conſtantino, Aureliani tempore fuit. 27. Pont.
Qui anno ab vrbe condita milleſimo ac vigeſimoſeptimo imperium a- Aurelianus
deptus, vir militari diſciplina Clarus, Gotbos apud Danubium graui præ- imp.
lio ſuperat. In Aſiam deinde traijciẽs, Zenobiam, quæ occiſo Odenaro marito orientis tenebat imperium, apud Thymas haud longe ab Antiochia terrore magis quàm prælio vincit, eamq́ue in triumphum vnà cum Tetrico ducit, quo apud Catalaunos ſuperato, Gallias receperat. Aureliani tamen clementia & humanitate Zenobia honorificè in vrbe conſenuit: vnde Zenobia familia Romana originem habuit: & Tetricus conſeruatus, Lucanis deinde præfuit. Ad pacis verò opera cõuerſus imperator, & templum Apollinis, & muros vrbis magnificentiſsimis operibus extruit. Hic autem poſtea mota in Chriſtianos perſecutione, nonus à Nerone, de cælo tactus inter Conſtantinopolim & Heracleam in Zenophrurio occiditur.

Felix autem martyrum gloriæ conſulens, ſtatuit vt quotannis ſacrificia eorum nomine celebrarentur, vtq́ue nullibi, quàm in ſacro loco & à viris ſacris initiatis ſacrificiũ, quod Miſſam appellant, celebraretur, neceſsitaté ſemper excipiens. Quòd ſi de conſecratione templi ignoratum fuerit, vtpote vetuſtate & abolitione monumentorum, conſecrari denuò mãdat. Neque enim (vt ipſe aiebat) iteratũ dicitur, quod factum eſſe neſcitur. Huius tempore
Manes quidam gente Perſa, vita & moribus barbarus, profiteri ſe Chriſtum auſus eſt, aſci- Manes Perſa
tis in ſocietatem duodecim diſcipulis, quò fidem rebus in omnibus faceret. Vt autem tum impugnatur Manes ob impietatem & ſuperbiam, ita maximè laudatur Anatolius Laodicenus epiſcopus propter religionem & doctrinam. Auſus etiam eodem tempore Saturninus eſt nouam Antiochiam condere, exercitus opera fretus. Verùm dum audacter nimium imperium quoque molitur inuadere, Apameæ tandem occiditur. Felix autem vbi repetitis ſacris ordinibus menſe Decembri, presbyteros nouẽ, diaconos quinque, epiſcopos quinque creaſſet, martyr via Aurelia ſepelitur, tertio calendas Iunij in baſilica, quam antea in honorem Dei condiderat, ſecundo ab vrbe milliario. Sedit autem annis quatuor, menſibus tribus, diebus quindecim. Vacat tum ſedes dies quinque.

S. EVTYCHIANVS.

EVTYCHIANVS natione Tuſcus, patre Maximo, temporibus Aureliani fuit. 28. Pont.
Cui quidem interempto Tacitus ſuccedit, vir certè idoneus reipub. gubernandæ ob eius virtutem & integritatem. Verùm in Ponto ſexto menſe
poſt adeptum imperium occiſus eſt. Florianus quoq; qui Tacito ſucceſsit, Tacitus imp.
tertio demum imperij ſui menſe, apud Tarſum occiditur. Florianus
Eutychianus autem inſtituit, vt in altari fruges benedicerentur, maximè verò fabæ ſucceßit Tacito.
& vuæ. Conſtituit item, ne, qui martyres ſepelire vellent, ſine Dalmatica, colobióue purpureo id facere auderent, ſe neſciente præſertim. Sunt qui ſcribant huius tem-
poribus Dorotheum eunuchum fuiſſe, virum certè Cræca & Hebraica lingua doctiſsimũ, Dorotheus.
cuius doctrina mirificè delectatum Aurelianum ferunt. Nàm ita primis imperij ſui annis Chriſtianis fauit, vt Pauli Somoſateni ſectam ab eccleſia ſeparauerit. Verùm poſtea malis conſiliis ſubornatus, in Chriſtianos (vt dixi) perſecutionem mouens, ſcriptis iam ea de re ad Præſides prouinciarum litteris, diuino iudicio interimitur. Ipſius autem Dorothei ſcri-
pturas ſacras exponẽtis, auditor Euſebius etiam adoleſcens fuit. Anatolius quoque Alexã- Anatolius
drinus Laodiceæ Syriæ epiſcopus, multæ doctrinæ vir, præclara quædam in mathematicis, Alexandrinus.
& ſcriptura ſacra tum compoſuit. Inuectus eſt & in Manichæorum hæreſim, quæ tũ maxi- Epiſcopus
mè inualuerat: Hi ad reliquos errores & duas ſubſtantias introduxerunt, bonam & malam, Laodicea.
dixêreq; animas ex Deo quaſi ex aliquo fonte manare. Teſtamentũ vetus omninò reſpuebant: nouum verò aliqua ex parte recipiebãt. At Eutychianus vbi ex ſacris ordinibus mẽſe Decembri habitis, presbyteros quatuordecim, diaconos quinque, epiſcopos nouem creaſſet, martyrio coronatur: & in cœmiterio Calliſti via Appia ſepelitur, octauo calendas

Auguſti. Sedit annum vnum, menſem vnum, diem vnum. Vacat tum ſedes dies octo. Sunt tamen qui ſcribant eum annis octo, menſibus decem in pontificatu vixiſſe, ſed ego multò magis Damaſo credo, qui primæ ſententiæ auctor eſt.

S. CAIVS.

29. Pont.

Probus imp.

Carus Narbonenſis.

CAius natione Dalmata, patre Caio, ex genere Diocletiani imperatoris, primùm Probi tempore fuit, deinde Caio & Carino imperantibus.

Probus autem rei militaris gloria inſignis, ſuſcepta reipublicæ adminiſtratione, Gallias à barbaris occupatas ingenti felicitate reſtituit. Saturninum imperium vſurpare conantem in oriente, Proculum & Bonoſum Agrippinæ magna celeritate oppreſsit. Apud Syrmium tamen vir acer & iuſtus tumultu militari & licentia occiditur, anno imperij eius ſexto, poſt quem Carus Narbonenſis imperium ſuſcepit, ac biennio tenuit. Hic cum filios duos, Carinum & Numerianum ad gubernacula imperij traduxiſſet, bello Parthico captis etiam Charris & Cteſiphonte nobiliſsimis vrbibus, in caſtris fulmine ictus concidit. Numerianus verò, qui tum cum patre erat rediens, Apri ſoceri ſui fraude necatur. Carinus autem probris omnibus cõtaminatus, à Diocletiano, difficili tamen bello in Dalmatia victus, ſcelerum ſuorum pœnas tandem luit.

Victorinus Pitabonienſis epiſcopus. Pamphilus Euſebij neceſſarius.

Caius verò ordines in eccleſia diſtinxit, quibus tanquam gradibus quibuſdam ad epiſcopatum aſcenderetur. Hi erant oſtiarius, lector, exorciſta, acolytus, ſubdiaconus, Diaconus, presbyter, epiſcopus. Idem quoque (vt quondam Fabianus) regiones diaconis diuiſit, qui res geſtas martyrum conſcriberent. Conſtituit etiam ne prophanus quiſpiam ſacris initiatum in iudicium vocaret, néue paganus, aut hæreticus accuſandi Chriſtianum hominem poteſtatem haberet. Huius tempore fuiſſe Victorinum Pitabionenſem epiſcopum conſtat, qui multa commentaria in ſacros codices ſcripſit. Inuectus eſt etiam in hæreſes omnes, licet non æquè Græcam linguam ac Latinam nouerit, vt Hieronymo placet, qui affirmat eius ſcripta grandia ſenſu, compoſitione viliſsima apparuiſſe. Pamphilus verò presbyter Euſebij Cæſarienſis epiſcopi neceſſarius, adeo diuinorum voluminum cupidus fuit, vt magnã partem librorum Origenis ſua manu deſcripſerit: quos quidẽ libros Hieronymus affirmat ſe vidiſſe in bibliotheca Cæſarienſi tanta auiditate, vt Crœſi diuitias conſecutum ſe arbitraretur. Scripſit idem Pamphilus Apologeticum pro Origene, quod etiam Euſebius non multò pòſt fecit. At verò Caius orta in Chriſtianos tempore Diocletiani tanta perſecutione, quanta nunquam antea, in ſubterraneis locis, quas cryptas vocant, diu latuit. Captus deinde à perſecutoribus vnà cum Gabinio fratre, eiusq; filia Suſanna, martyrio coronatur, & via Appia in cœmiterio Calliſti ſepelitur, decimo calendas Maij. Sunt etiam qui ſcribãt Luciam, Agatham. Hagnetem non multò pòſt martyrium paſſas fuiſſe. Sedit autem Caius annis vndecim, menſibus quatuor, diebus duodecim. Quo quidem tempore presbyteros quinque & viginti, diaconos octo, epiſcopos quinque creauit, quater ordinibus ſacris menſe Decembri habitis. Vacat tum ſedes dies vndecim.

S. MARCELLINVS.

30. Pont.

Diocletianus imp.

MArcellinus natione Romanus, patre Proiecto, Diocletiani Dalmatæ obſcuro loco nati, & Maximiani temporibus fuit.

Diocletianus enim anno ab vrbe condita M.XLI. ab exercitu imperator electus, Aprum qui Numerianum interfecerat, ipſemet occidit. Verùm moto in Gallia tumultu potius quàm bello, eò cum exercitu Maximianum cognomento Herculeum miſit, qui agreſtes facilè compeſcuit. At verò circunſtrepentibus vndique bellis, cum ſolus Diocletianus reſiſtere tot periculis non poſſet, Maximinianum Auguſtum: Conſtantium verò & Maximinianum Galerium, Cæſares creat. Maximianus autẽ Herculeus Carauſio fraude Alecti interempto, Britãniã poſt annos decem recipit. At Conſtantius, cum primò in Gallia malè pugnaſſet, renouata ſecundò pugna, multa millia Alemanorum occidit, qui eò venerant mercede conducti, ac Gallias pacatas reddidit. Diocletianus interim captam Alexandriam, quàm Achilleo reſiſtẽte menſibus octo obſederat, diripiendam militibus dedit. Præterea verò Maximianus Galerius cũ duobus præliis contra Narſeum bene pugnaſſet, poſtremò inter Galletium & Charras ſuperatur. Atque tam ſiniſtra pugna amiſsis copiis ad Diocletianum confugit: à quo ita arroganter acceptus eſt, vt per aliquot millia paſſuum purpuratus ante currum eius cucurriſſe dicatur. Is autẽ hac contumelia motus, repetito bello hoſtes ſuperat ac domat.

Decima Chriſtianorum perſecutio.

Pacatis hoc modo vndique rebus Diocletianus in oriente, Maximinianus verò Herculeus in occidente vaſtari eccleſias, Chriſtianos affligi, interficique mandant, decima poſt Neronem perſecutione quæ certè omnibus diuturnior & immanior eſt habita. Nam &

ſcripturæ

ſcripturæ ſacræ igni exuſtæ ſunt, & ſi quis Chriſtianus in magiſtratu fuiſſet, eo ſublato remanebat infamis. Preterea verò ſerui, qui in Chriſtianiſmo perdurabant, libertatem conſequi non poterant, imilites item Chriſtiani cogebantur aut immolare idolis, aut militiam pariter vitamque deponere, edicto principis in foro poſito. Hoc verò quidam lacerare auſus, pelle nudatus, ſuperfuſo aceto & ſale tam diu cruciatur, quoad vita ſuperfuit. Hunc in fide confirmârunt Dorotheus, & Gorgonius viri clariſsimi. Iiſdem diebus fortè fortuna in vrbe Nicomediæ regia domus incendio conflagrare cœpit, vnde imperator à Chriſtianis id factum falſa ſupicione exiſtimans, multos interfici, pleroſque viuos in ignem conijci iubet. Eadem quoq; ſæuitia vſi ſunt, qui in Militene prouincia, in Syria, in Africa, in Thebaide, in Ægypto cum imperio erant. In planitie verò Paleſtinæ & Tyri multi ſæuiſsimis beſtiis expoſiti ſunt. Nullum autem genus tormenti Chriſtianis tum non adhibitum eſt. Pro vngulis enim teſtas fictilium vaſculorum adhibebant: quibuſdam verò arundines acutæ ſub vnguibus figebantur. Hoc etiam tormento vexatæ mulieres ſunt, arundinibus ipſis per pudẽda corporum adactis. Vrbs quædam in Phrygia tota combuſta eſt, quia ciues idolis ſacrificia exhibere recuſarunt, Adaucto Romano viro ſanctiſsimo eos in fide retinente: ad hæc poſtremo venêre ſæuiſsimi tortores, vt oculis effoſsis, ac cauterio aduſtis ſæuirent. Paſsi etiam martyrium ſunt Anthimus Nicomediæ epiſcopus, Lucianus presbyter. Antiochenus vir doctiſsimus, Pamphilus Cæſarienſis, Phileas Aegyptius, qui & Thmuenus epiſcopus vocabatur. Is enim capitali pœna afficitur, quòd & librum de laudibus martyrum compoſuit, & impugnare iudices male iudicantes auſus eſt. Quid plura? cùm Damaſus referat xvij. millia hominum vtriuſque ſexus diebus xxx. per diuerſas prouincias martyrio coronata fuiſſe. Omitto eos, qui in inſulas relegati ſunt, vel ad metallum, vel ad opus metalli, vel ad fodiendas arenas, excidendoſque lapides damnati, quæ multitudo prope infinita eſt habita. At Marcellinus Pontifex ad ſacrificia gentium ductus, cum minis inſtarẽt carnifices, vt thura diis exhiberet, metu perterritus, Deos alienos adorauit. Habito deinde non ita multò pòſt concilio C, & L X X X. epiſcoporum in Sinueſſa vrbe Campaniæ, eò & Marcellinus ſqualidus & puluerulentus ac cilicio indutus proficiſcitur, petitque vt ſibi pro inconſtantia, debita pœna tribuatur. Qui eum damnaret, in tanto concilio nemo vnus inuentus eſt, cum dicerent omnes ea fermè ratione Petrum peccaſſe, ac flendo peccati pœnã luiſſe. Rediit Romam Marcellinus iratus, Diocletianum adijt, hominemque increpat, quĩ ſe impulerit diis gentium immolare. Ducitur ad martyrium Diocletiani iuſſu Marcellinus cum Claudio, Cyrino, Antonino Chriſti fidelibus. Inter eundem verò Marcellum presbyterum admonet, ne Diocletiani præceptis obtempet in rebus maximè ad fidem pertinentibus: néue corpus ſuum ſepulturæ traderet, quòd diceret ob negatum Saluatorem ſe id nequaquam mereri. Horum autem ſimul interẽptorum corpora, Diocletiani iuſſu ad dies ſex & triginta inſepulta iacuerunt via publica. Vnde Petri Apnſtoli iuſſu, qui Marcello in ſomnis apparuit, via Salaria in cœmeterio, quod Priſcillæ deinceps nomen habuit, ſepeliuntur, ſexto calendas, Maias apud beati Creſcenrionis corpus. Tandem verò aperuit oculos Deus (vt Euſebius ait) & eò Diocletianum compulit, vt depoſito imperio priuatus viueret. Idem fecit & Maximianus eius collega, acerrimus perſecutionis Chriſtianæ auctor, qui poſt aliquot annos multis, variiſque morbis vexatus, ac poſt longos cruciatus, inſania mentis percitus, furiiſque ſcelerum agitatus, ſeipſum tandem peremit. Hanc autem calamitatem, quam noſtri paſsi ſunt, à Deo permiſſam refert Euſebius, propter corruptos nimia libertare & indulgentia Chriſtianorum mores, maximè verò eccleſiaſticorum, quorum peruerſitatem diuina iuſtitia frenare hac perſecutione inſtituir, dum ſimulationem in vultu, dolum in corde, fallaciam in eorum verbis cerneret. Hi enim liuore, ſuberbia, inimicitiis, odiis inter ſe certantes, tyrannidem potius quàm ſacerdotium ſapere videbantur, Chriſtianæ pietatis omnino obliti, ac diuina myſtetia profanantes potius, quàm celebrãtes. Sed quid futurum noſtra ætate arbitramur? qua vitia noſtra eò creuère, vt vix apud Deum miſericordiæ locum nobis reliquerint. Quanta ſit auaritia ſacerdotum, & èorum maximè qui rerum potiuntur, quanta libido vndique conquiſita, quanta ambitio & pompa, quanta ſuperbia & deſidia, quanta ignoratio tum ſuijpſius, tnm doctrinæ Chriſtianæ, quàm parua religio, & ſimulata potius quàm vera, quàm corrupti mores, vel in profanis etiam hominibus (quos ſeculares vocant) deteſtandi, non attinet dicere, cùm ipſi ita apertè & palàm peccent, ac ſi inde laudem quærerent. Veniẽt (mihi credite, vtinam falſus ſim, vates) veniet Turcus hoſtis Chriſtiani nominis, Diocletiano & Maximiano violentior. Italiæ clauſtra iam pulſat. Nos deſides & ſomniculoſi interitum communem expectamus, voluptati priuatę potius, quàm communi vtilitati conſulentes. Ad Marcellinum venio, quem vtinam aliquando imitati, ad ſanitatem redeamus. Hic enim (vt dixi) cognito errore ſuo, quo à fide defecerat, ad ſe rediens, martyrium pro fide Chriſti conſtanti animo paſſus eſt, vbi ex ſacris ordinibus bis menſe Decembri habitis, presbyteros quatuor, diaconos duos, epiſcopos quinque creaſſet. Sedit autem annis nouem, menſibus duobus, diebus ſedecim. Vacat tum ſedes dies quinque & viginti.

Anthimus epiſ. Lucianus preſ. Phileas Aegyptius.

S. MARCELLVS I.

31. Pont.

MArcellus natione Romanus, patre Benedicto, ex regione viæ latæ, à Cõſtantio & Galerio vſque ad Maxentium peruenit.

Conſtantius & Galerius imp.

Conſtantius enim & Galerius, abdicantibus ſe ab imperio Diocletiano & Maximiano, imperii gubernacula ſuſcipientes, prouincias inter ſe partiti ſunt. Nam Galerius Illiricum, Aſiam & orientem ſortitus eſt: Conſtantius verò ſingulari moderatione vſus, Gallia tantùm & Hiſpania contentus fuit, licet ei & Italia ſorte obtigerit. Vnde Galerius duos Cæſares legit, Maximianum quem orienti præfecit, & Seuerum, cui Italiam commendauit. Illyricum ipſe retinuit, quòd ea barbaros hoſtes populi Rom. iter facturos ſentiebat. At Conſtantius vir ſingularis manſuetudinis & clementiæ, Gallis omnibus cariſsimus fuit, præcipuè verò quòd & Diocletiani vafrum ingenium, & Maximiani crudelitatem non ſi ie magno diſcrimine euaſerant. Moritur autem Conſtantius Eboraci in Britannia, principatus ſui anno decimotertio, atq; in diuos ſummo omnium conſenſu refertur.

Ad Marcellus diuino cultui intentus, vbi Priſcillam matronam Romanam impuliſſet cœmiterium ſuis ſumptibus via Salaria conſtruere, titulos quinque & viginti in vrbe Roma conſtituit, quaſi diœceſes ad commoditatem baptiſmi & oportunitatem eorum, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant, conſultum iri & eo modo ſepulturis martyrum videbat. *Maxentius imp.* Maxentius verò vbi Lucinam matronam Romanam inſtituiſſe Eccleſiam Dei terum ſuarum hæredem intellexiſſet, iratus, & mulierem ipſam relegauit ad tempus, & Marcellum captum impellere minis conatus eſt, vt & epiſcopatu ſe abdicaret, & Chriſtianum nomen deponeret, quem vbi contemnere & deridere ſua præcepta vidit, in cacabulum ad cuſtodienda animalia publica (vt quidam volunt) ſtatim incluſit: quo in loco nec orationes vnquam, nec ieiunia prætermiſit. Parrochias item non ſecus ac ſi liber eſſet, epiſtolis gubernabat. Menſe autem nono captiuitatis ſuæ à clericis nocte à cacabulo liberatus eſt, qua ex re maiore percitus ira Maxentius, ſanctiſsimum virum in cacabulum redegit: vbi cum fœdè, & incommodè habitaret, pedore & ſitu mortuus eſt. At verò Lucina ſanctiſsimi viri corpus via Salaria in cœmiterio Priſcillæ condidit decimo ſeptimo calendas Februarij. Poſtea autem re Chriſtiana creſcente, cacabuli domus in Eccleſiam erigitur beati Marcelli nomine, quæ etiam ætate noſtra inuiſitur. Sunt autem qui ſcribant Mauritium cum vna *Marcus, Sergius, Coſmas, Damianus, mart.* Chriſtianorum legione apud Rhodanum flumen à perſecutoribus cæſum. His additur Marcus, Sergius, Coſmas, Damianus, aliiſque complures, qui vbique terrarum cædebantur. Marcellus autem annis quinque ſedens, menſibus ſex, diebus vno & viginti, ex ſacris ordinibus menſe Decembri habitis, presbyteros ſex & viginti, diaconos duos, epiſcopos vnum & viginti creauit. Vacat tum eius morte Romana ſedes dies viginti.

S. EVSEBIVS.

32. Pont.

EVſebius natione Græcus, patre medico, pontificatum adijt Conſtantino & Maxentio imperantibus.

Conſtantinus imp.

Nam mortuo Conſtantio (ſicut dixi) Claudij ex filia nepote, Conſtantinus eius & Helenæ in gratiã Herculei repudiatæ filius, occidentis imperium maximo omnium conſenſu adeptus eſt. Romæ interea prætoriani excitato tumultu, Maxentium Maximiani Herculei filium, Auguſtum nuncupant, Vnde Maximianus ſpe recuperandi imperij ex ſolitudine Lucaniæ Romam venit, litterie Diocletianum adhortatus, vt idem ipſe faceret. Contra hos motus miſſus à Galerio Seuerue cum exercitu, dum vrbem Romam obſidet, fraude militum, qui cum Maxentio ſentiebãt, circunuentus, fugiens demum Rauennæ occiditur. Paululum etiam abfuit, quin Maximianus pater, militum beneuolentiam pollicitationibus & largitione quærens, à filio Maxentio occideretur. Is autem in Gallias ad Conſtantium generum profectus, dum circũuenire hominem ſtudet, detecto per Fauſtam eius filiam dolo, quæ rem omnem marito aperuit, fugiens, ac Maſsiliæ oppreſſus, ſuorum ſcelerum pœnas tandem luit: vel ſeipſum (vt quidam volunt) deſperatis rebus interfecit.

Inuentio S. Crucis. *Iudas crucis inuentor.* *Lactantius Firmianus.*

Dum autem Euſebius in pontificatu viueret, crux Domini inuẽta eſt quinto nonas Maij, & ab Helena Conſtantini matre exornata, ac in magna, veneratione habita. Baptizatur & Iudas crucis inuentor, quem poſtea mutato nomine Cyriacum vocarunt. Hæreticos quoque idem pontifex reconciliauit, impoſita tantummodo manu. Inſtituit præterea, ne prophani quos laicos vocant, epiſcopũ in iudicium vocarent. Huius verò temporibus fuiſſe Lactantium Firmianũ conſtat Arnobij diſcipulum. Hic cum Rhetoricam Nicomediæ doceret, infrequentia diſcipulorũ motus, quòd in Græca ciuitate ageret, ad ſcribendum ſe contulit, qua in re tantùm valuit, vt poſt tempora Ciceronis ab eo ſecundus habeatur. Multa ſcripſit, ſed illa potiſsimum extant, quæ contrà Gentiles, de opificio hominis, de ira Dei

con-

conſcripſit. In extrema ſenectute conſtitutus, Cæſaris Criſpi, filij Conſtantini præceptor fuit in Gallia. Euſebius quoq; Cæſareæ Paleſtinæ epiſcopus, ac bibliothecæ diuinæ cum Pamphilo martyre diligentiſsimus inueſtigator, *Euſebius Cæſarea.* multa eiſdem temporibus ſcripſit, maximè verò libros euangelicæ præparationis, eccleſiaſticæ hiſtoriæ, in Porphyrium Chriſtianorum hoſtem acerrimum. Apologias item ſex pro Origene compoſuit: de vita Pamphili martyris, à quo ob amicitiam cognomentum accepit, libros tres. Euſebius autem Pontifex, habita ſemel ratione ſacrorum ordinum, menſe Decembri, cùm presbyteros tredecim, diaconos tres, epiſcopos quatuordecim creaſſet, Romæ moritur, ac in cœmiterio Calliſti via Appia ſepelitur ſexto nonos Octobris. Sedit autem annis ſex, menſe vno, diebus tribus. Vacat tum ſedes diem vnum.

ANNOTAT.

Quod ex Damaſi (vt videtur libro) Platina tradit, crucem Chriſti ab Helena imperatoris Conſtantini matre ſub Euſebio inuentam fuiſſe, qua nam ratione fieri potuerit, non inuenio: cùm nihil tum Conſtantinus in Syria iuris haberet, quæ incredibili Maximini tyrannide premebatur, neque adhuc ipſe plenè in Chriſtum credebat, quod poſt crucis in cœlo viſionem ardentiſsimè fecit. Inſuper Rufinus libro primo, cap. vij. & viij. Theodoretus libro primo, cap. xviij. Sozomenus lib. ij. cap. primo, & ij. & Socrates libro primo, cap. xvij. hiſtoriæ eccleſiaſticæ, id xxv. ferè anno pòſt, Niceno iam Concilio celebrato, quod magis quadrat, factum fuiſſe referunt.

S. MILTIADES.

Miltiades natione Afer, Maxentij, Licinij & Maximini temporibus fuit. Licinius enim ex Dacia oriundus, à Galerio in partem imperij recipitur 33. Pont. propter eius in re militari præſtantiam. Hi, quòd Conſtantinum videbant apud omnes magno eſſe in precio, Chriſtianis parcebant. Maxentius tamē milites clanculum mittebat, qui obuium quemque cæderent. Arte quoque magica delectatus, grauidas, maximè verò Chriſtianas, funeſtis ſacris adhibiris ſcindebat infantum cauſa, quorum cineribus in magia vtebatur, vt oſtenderet tyrannidem ſeruari etiā per nefas poſſe, Simili veſania & crudelitate Maximinus quoque in oriente vtebatur, qui magorum magiſtris & malarum artium doctoribus præmia etiam decernebat, auguriis ac diuinationibus fidem præſtans. Sæuior ceteris in Chriſtianos hæc omnia contemnentes eſt habitus. Vetera autem delubra renouari, ac more veterum ſacra diis exhiberi iubet. In hos verò Conſtantinus mouens, & Maxentium graui prælio victum apud pontem Miluium ita ſuperat, vt dum præ dolore ſuarum fraudum oblitus, pontem ad decipiendum hoſtem ſtructum decipulis tranſit, cum magna parte ſuorum ſatellitum ſubmergatur. Et Licinium ſororium nauali ac terreſtri prælio victum, apud Nicomediam dedere ſeipſum coëgit, vitamque Theſſalonicæ priuatam ducere, ac meritò quidem, cum à fide ob inuidiam deficiēs, Chriſtianos Conſtanrino fauentes grauibus ſuppliciis perſequeretur. Maximinus verò diuina vltione inflatis ſubito viſceribus, ſuppuratiſque inteſtinis ita diſtenditur, vt inter ſe & putridum cadauer nil intereſſet, ſcatentibus vndique vermibus, & tabo ſerpente, tanto pedore, vt ſuſtineri fœtor non poſſet. Hoc volebant eius merita, qui & noſtros ad cœmiteria conuenire vetabat, & ſimalacrum Antiochiæ conſecratum, ſubornatis ſacerdotibus, qui ex adytis id enunciarent, clamaſſe dicebat, pellēdos ab vrbibus Chriſtianos, & præmia in prouinciis diſtribuit ſacerdotibus ſimulacrorum, qui contra Chriſtianos agerent, Tandem verò tyrannus pœnitētia ductus, medico verum dicente, decreto publico vetuit Chriſtianos lædi, eoſque ſuis legibus vti ſinit, Sed hoc nihil ei profuit cum vi fierēt omnia. Nam grauiſſimis morbis diutius cruciatus, viuendi finem tandem fecit, homo ſæuus & varius: nunc enim in Chriſtianos, nunc pro Chriſtianis agebat.

His autem cladibus multi Chriſtiani interfecti ſunt, maximè verò Dorothea virgo ſan- *Dorothea.* ctiſsima & pulcherrima, quæ mortem potius quàm ſtuprum tyranni pati voluit. Sophronia quoque à Maxentio ſæpius de ſtupro appellata, cum diutius vitare periculum non poſſet, ſeipſam interfecit, Lucretiam imitata. Miltiadis autem inſtitutum fuit, ne dominico, néue quinta feria ieiunaretur, quia hos dies pagani quaſi ſacros celebrant. Multa quoque in oblationibus faciendis conſtituit, quod Manichæorum hæreſis in vrbe Roma tum maximè inualeſcebat. His autem peractis, Maximini iuſſu martyrio coronatur. Idem fatum ſubiere & Petrus Alexandrinus epiſcopus, & Lucianus Antiochenus presbyter, vir moribus & doctrina inſignis, & Timotheus presbyter Romanus, alijque complures epiſcopi & ſacerdotes. Sepultus eſt autem Miltiades via Appia in Calliſti crypta quarto idus Decembris. Viuens adhuc ex ordinibus ſacris ſemel habitis, presbyteros ſeptem, diaconos ſex, epiſcopos duodecim creauit. Sedit annis quatuor, menſibus ſeptem, diebus nouem. Vacat tum ſedes dies ſeptendecim.

ANNO-

ANNOTAT.

Maxentium, qui Romæ Marcelli, Euſebij, & Miltiadis temporibus tyrannidẽ geſsit, hoſtili aliquando in nos animo fuiſſe, Marcelli Papæ acerba mors, quam ipſi tyrannus intulit, teſtimonio eſſe poteſt. Mitiorem deinde in Chriſtianos factum, perſecutionemq́ prohibuiſſe refert libro primo contra Donatiſtas Optatus Afer epiſcopus Mileuitanus. Sub quo Euſebium etiam morte naturali conſumptum eſſe exiſtimo, tum propter eam, quam dixi, rationem, tum etiam, quod eius martyrium, nec Damaſus, nec eccleſia profitetur.

De Miltiade (non vt vulgo legitur Melchiade) dubium eſſe non debet. Nam eum Romæ viuum poſt Maxentij necem, ſub Pij Conſtantini imperio, & ab ipſo imperatore iudicem datum cum quibuſdam alijs epiſcopis in cauſa Ceciliani epiſcopi Carthaginenſis libro primo refert Optatus Mileuitanus & Euſebius hiſtoriæ eccleſiaſticæ lib. 10. cap. 5. idem propemodum tradit. Sed nec Damaſus vllam eius martirij mentionem facit, vir in his enumerandis alioqui diligens. Liber quoque vetuſtiſsimus bibliothecæ Vaticanæ eum confeſſorem vocat. Nam quod Platina ſcribit eum Maximini iuſſu cæſum fuiſſe fieri omnino non potuit, cum nullum Maximini Romæ, vel in occidente imperium fuerit, Euſebius, & Optatus ſub Conſtantini principatu, poſt Maxentij, & Maximini ipſius obitum Romæ vixiſſe tradant, Conſtantino IIII. & Licinio III. Auguſtis conſulibus. Quo etiam anno IIII. idus Decembris mortuus eſt, Silueſtro ſucceſſore relicto, auctor Damaſus.

S. SILVESTER I.

34. Pont. SIlueſter natione Romanus, patre Rufino, Conſtantini temporibus fuit anno ab vrbe condita milleſimo, nonageſimoprimo, Domini verò anno CCCXVI.

Sub hoc tandem principe Chriſtiani à tyrannis antea oppreſsi, non nihil reſpirare incipiunt. Nam corporis ac animi dotibus cum optimo quoque principe comparari Conſtantinus potuit, militaris enim gloriæ appetentiſsimus fuit, in bello fortunatus. Pacem petentibus libenter dedit. liberalibus ſtudiis, vbi per ocium licebat, delectabatur. liberalitate & gratia omnium beneuolentiam ſibi comparabat. multas leges abrogauit ex æquo & bono, ſuperfluas abſcidit, ſeueras nimium emendauit. vrbem in Byzantij ruinis de nomine ſuo condens, eam Romæ magnitudine ædificiorum parem facere conatus, ſecundam Romam vocauit: vt litteræ ſub equeſtri eius ſtatua indicabant.

Conſtantinus imp.

Is igitur tantus princeps omnia circunſpiciens, omnia conſiderans, vbi honeſtatem Chriſtianæ religionis intellexit, qua ſeruare parſimoniam, paupertate gaudere, manſuetudinem colere, paci ſtudere, ſimplicitate & conſtantia vti iubemur, eam ita complexus eſt, vt iturus ad bellum, non alio quàm crucis ſigno vteretur. Quod ſereno cælo dum in Maxentiũ tyrannum copias mouet, & viderat & adorauerat, aſtanteſque Angelos audierat dicentes: Conſtantine, ἐν τούτῳ νίκα, quod etiam fecit, ac tyrannos omnes à ceruicibus populi Romani Chriſtianorumq́ue omnium depulit, maximè verò Licinium, qui Chriſtianos & domo & militia pulſos, aut relegatione, aut carcere (vt dixi) ad mortem vſq; macerabat: aut leonibus obijciebat, aut ſuſpenſos tanquam porcos, membratim lacerans diſsipabat. Tantum itaque principem ac tam humanum Silueſter nactus, relicto Soracte monte, quo à tyrannis ſæuientibus relegatus fuerat (vel vt quidam volunt) ſeceſſerat, Romã veniens, Conſtantinum erga Chriſtianos bene animatum, promptiorem ad optimè de eccleſia Dei promerendum reddidit. Nam & pontificibus diadema aureum diſtinctum gemmis concedebat: quod quidem Silueſter aſpernatus, tanquam religioſo capiti minime conueniens, phrygia mitra & candida tantummodo contentus fuit. Permotus autem Conſtantinus ſanctitate Silueſtri, eccleſiam in vrbe Roma condidit in hortis Equitij non longe à thermis Domitianis, quæ titulum Equitij vſque ad tempora Damaſi præ ſe ferebat. Cui quidem eccleſiæ imperator munificus hæc etiam dona præſtitit, patenam argenteam librarum viginti, ſcyphos duos viginti librarum, calicem aureum duarum librarum, & alia vaſa tum argentea tum aurea, quæ enumerare longum eſſet. Fundum quoque Valerianum dono dedit in agro Sabino poſitum, vnde quotannis ſolidos octoginta capiebat. Hortum intra vrbem ad regionem Duorum amantium, vnde ſolidi quindecim capiebantur. Domum in regione Orphea intra vrbem, vnde ſolidi octo & quinquaginta proueniebant. Verùm, dum hæc Romæ agerentur, apud Alexandriam presbyter quidam Arrius nomine, vir ſpecie & forma magis quàm virtute inſignis, & laudis ac gloriæ potius quàm veritatis cupidus, ſerere diſcordiam in fide Chriſti cœpit, ſeparare enim filium ab æterna & ineffabili Dei patris ſubſtantia conabatur his verbis: Erat aliquando quando non erat, non intelligens filium patri coæternum eſſe, & eandem in trinitate ſubſtantiã, cum dictũ ſit: Ego & pater vnũ ſumus. Cùm autẽ Alexãder Alexandrinæ vrbis Epiſcopus fruſtra reuocare Arriũ ab errore tẽtaſſet, Conſtãtini mandato, adhibita etiã impenſa munificè quidẽ, apud Nicæam vrbem Bithyniæ cõcilium generale indicitur: cui trecenti & octodecim epiſcopi interfuère. Diſputatum eſt in eo loco aliquandiu, & quidẽ acriter. Nam viri aliquot in quæſtionibus callidi, Arrio tum

Arrius hæreticus.

Concilium Nicænum.

quidem

quidem fauebant,ſimplicitati fidei noſtræ aduerſantes,licet ex his quidam doctiſsimus philoſophus diuino ſpiritu motus,vno momento fidem noſtram,quam antea impugnabat, vt ſanctam & integram ſtatim amplexus ſit. Tandem verò re ipſa in concilio diligenter diſcuſſa,concluditur ὁμοούσιον ſcribi debere,id eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ filium confiteri.Qui verò cum Arrio ſentirent,fuere ad decem & ſeptem, affimantes extrinſecus creatum eſſe Dei filium,& non ex ipſa patris diuinitate progenitum. Cognita autē tantæ controuerſiæ veritate, Conſtantinus decretum concilij affirmat, propoſito contradicentibus exilio, vnde ſex tantum cum Arrio exulauere, reliqui enim in ſententiam bene iudicantium venēre. In eodem damnatos ferunt & Photinianos,à Photino epiſcopo Gallogræciæ nomen ducentes,qui Ebionitarum hæreſim imitati,affirmabant Chriſtum à Maria pio coitu fuiſſe conceptum. Damnati & Sabelliani, qui vnam tantùm perſonam patri & filio & ſpirituiſancto aſſcribunt. In eodem verò concilio querimoniarum libellos (vt fit) epiſcopi ipſi Conſtantino dabant,ſe inuicem accuſantes,expetenteſque à principe iudicium:quibus ita imperator optimus reſpondet, combuſtis eorum libellis, eos Dei tantummodo & non hominum iudicium expectare debere. Præterea autem in eodem concilio decretum eſt, ne qui ſe impatientia libidinis caſtrarent,in clerum amplius reciperentur: néue neophytus antequam cautius examinaretur,clericus fieret: & ne in militiam Dei aſcitus, cum extraneis mulieribus habitet:cum matre verò,ſorore,amita id tantummodo licere,ne epiſcopus in ordinem aſciſceretur,niſi ab omnibus,vel ſaltē à tribus prouinciæ epiſcopis: & ne,quem alius epiſcopus expulerit,vel clericum,vel laicum alius ſuſcipiat.Decernitur etiam ac quidem ſanctè, ne cuiquam fieret iniuria, vt ſingulis annis concilium in prouincia habeatur. Quare hoc ſanctum inſtitutum aboleuerint noſtræ ætatis pontifices, non video, niſi quòd cenſuras bene viuentium ac ſentientium reformidabant. Conſtitutum quoque eſt, vt qui abſque tormentis in perſecutionibus lapſi fuerint, annos quinque inter catechumenos vitam ducant. Poſtremò verò decernitur, ne quis de minore eccleſia ad maiorem tranſeat ambitionis & auaritiæ cauſa,quod certè non obſeruatur, cum ſiccis faucibus,tanquam lupi famelici,precibus,pollicitationibus, muneribus, largitione,vberiores epiſcopatus, omiſsis primis,omnes quærant & efflagitent.Silueſtri autē conſtitutiones hæ ſunt habitæ,vt chriſma ab epiſcopo tantùm conſecraretur, vt epiſcopi baptizatum ſignarent propter hæreticam ſuaſionem,vt baptizatum chriſmate liniat presbyter, occaſione mortis.Addit prætetera,laicus clericum in iudicium ne vocet. Diaconus in eccefia celebrandi cauſa dalmatica induatur,& palla linoſtima læua eius tegatur. Clericus cauſas in curia ne agat:nec ante iudicem ſecularem cauſam dicat. Presbyter celebraturus neque ſerico, neque panno tincto vtatur,ſed lineo,& quidem albo. Sic in albis celebrandum eſſe dicebat,quemadmodum in linea ſindone & alba Chriſti corpus ſepultum fuit. Gradus quoque in ordinibus eccleſiaſticis conſtituit,vt vnuſquiſque vno tantum ordine contentus ſit,& vnius ſolum vxoris vir. Conſtantinus autem augendæ Chriſtianæ religionis cupidus, Baſilicam Conſtantinianam (quam Lateranenſem vocant) ædificauit,doniſque plurimis eandem exornauit. Nam & faſtigium argenteum templo obtulit,habens in fronte Saluatorem ſedentem in ſella quinque pedum,centum & triginta librarum,& xij. Apoſtolos in quinis pedibus librarum nonaginta cū coronis argenti puriſsimi. Saluatorem quoque addidit reſpicientem in apſida, ſedentem in throno V. pedum,cuius pondus centum quadraginta librarum erat. Angelos quatuor ex argento ponderis centum & quinque librarum, coronas quatuor ex auro puriſsimo cum delphinis viginti librarum, altaria ſeptem ex auro puriſsimo ducentarum librarum. In vſum verò luminum maſſæ Gargilianæ prouentum ex agro * Sueſſano conſtituit ſolidos CCCC. Additur & maſſa Vrbana, quæ in agro Antiati eſt. Sactumque prætrea fontem inſtituit apud eandem Baſilicam ex lapide Porphyretico, cuius tota pars illa quæ aquam continet,ex argento erat.In medio autem fontis columna porphyretica poſita erat,in qua aurea phiala L.librarum balſamo plena, in celebritate paſchæ vſum nocturni luminis præſtabar.In labro fontis ſtabat agnus auri puriſsimi,vnde aqua fundebatur. Nō longè ab agno erat Saluatoris ſtatua argenti puriſsimi centum & L X X. librarum. Ad alteram partem ſtabat Ioannis Baptiſtæ ſtatua argentea centum librarum, hunc titulum præ ſe ferens,Ecce agnus Dei,ecce qui tollit peccata mundi.Septem verò cerui aquam fundebant:quorum ſinguli octoginta librarum erant.Prouentus autem ſacri fontis ex maſſa Statiliana in agro Corano,ex fundo Baſsi,ex domibus & hortis,aliquot in vrbe poſitis,ex quibuſdam fundis in Africa, Numidia, & Græcia ſitis. Idem etiam Conſtantinus rogatu beati Silueſtri Petro Apoſtolorum principi Baſilicam in Vaticano ædificat, non longè à templo Apollinis,quo in loco eiuſdem Apoſtoli corpus ſplendidè,ac mirificè collocauit:ex ære enim & cupro vndique clauſum erat. Supra beatiſsimi Apoſtoli ſepulcrhum crux centū & quinquaginta librarum extabat ex auro puriſsimo.Aderant circunquaque cādelabra IIII. argento concluſa, cum ſigillis argenteis,vnde Apoſtolorum actus cernebantur.His addidit calices aureos tres,librarum duodecim,calices argenteos XX.quorum ſinguli X.librarum erant.Metretas argenteas IIII. CC. librarum.Patenam auream cum thure & columba

ornatam

Photiniani & Sabelliani hæret.

* Sinueſſano

ornatam gemmis hyacinthinis & margaritis XXX. librarum. Ipſum autẽ altare erat clauſum argento & auro, diſtinctumque pluribus gemmis. Hos verò prouentus huic baſilicæ addidit, in Antiochia domum Daciani, ſolidos centum & L. præſtantem. Cellam in Aphrodiſia ſolidos D.XV. præbẽtem. Horum Maronis, thermas complures, popinas, piſtrina condonauit, vnde multum colligebatur ad vſum ſacerdorum. Idem quoque Conſtantinus inſtante Silueſtro, Baſilicam Pauli via Oſtienſi extruxit: corpus verò Apoſtoli ita condidit, vt de Petro diximus. Vaſa etiam aurea, argentea, ænea totidem donauit, quot diuo Petro, maximè autem crucem auream centum & quinquaginta librarum, ſupra loculum beati Pauli collocauit. Venêre prouentus ad eandem Baſilicam ex Tarſo Ciliciæ, ex poſſeſsione Tyri venit oleum, venêre aromata & caſsiæ: venit balſamum ex locis hæc eadem ferentibus: venit crocum, ſal, piper, cinnama. Ædificatur etiam imperatoris iuſſu Baſilica in atrio Seſſoriano ſub titulo ſanctæ crucis in Hieruſalem, vbi ſanctæ crucis partem aliquam repoſuit, inuentam ab Helena matre, fœmina in comparabilis fidei, & religionis. Hæc enim magnitudine animi mota & viſis nocturnis, Hieroſolymam petijt; vt lignum crucis perquireret. Difficile id quidem erat, quia ab antiquis perſecutoribus eò loci ſimulacrum Veneris collocatum fuerat, vt Chriſtiani Venerem Saluatoris loco adorarent. At mulier religione percita, vbi locum ipſum ruderibus purgaſſet, tres cõfuſo ordine cruces reperit. In vna inſcriptio illa legebatur tribus linguis, IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM. Aſtabat autem Marcarius illius vrbis tum epiſcopus, qui vnam ex his manibus cum religione retinens, veram eſſe dicebat: at tertia mulieri mortuæ admota, eidem vitam reſtituit. Hanc ob rem Conſtantinus motus, edicto vetuit, ne quiſpiam deinceps eo ſupplicio vteretur. Helena verò ædificato eo in loco templo, vbi crucem repererat, abiens clauos, quibus Chriſti corpus cruci affixum fuerat, ſecum ad filium portat. Horum ille vnum in frenos equi tranſtulit, quibus in prælio vteretur, alio pro cono galeæ vtebatur, tertium in mare Hadriaticum (vt ait Ambroſius) ad compeſcendas ſæuientis maris procellas deiecit. Illa autem crucis pars, quam eadem mulier ſecum in thecis argenteis detulerat, gemmis & auro diſtincta in Baſilica Seſſoriana collocatur. Huic hæc munera adduntur, argentea candelabra quatuor, argentei ſcyphi quatuor, calices aurei decem patena argentea auro cluſa librarum L. altare argenteum CCL. librarum, agros quoque circa palatium poſitos, eccleſiæ dono dedit. Ex Faliſcis autem & Nepeſino agro fundos quoſdam donauit. Sunt qui ſcribãt & Baſilicam ſanctæ Hagnetis Conſtantini iuſſu ædificatam eſſe, rogatu Conſtantiæ eius filiæ, & baptiſterium eccleſiæ additum: vbi & filia & ſoror Conſtantini eiuſdẽ nominis, batizatæ ſunt. Huius Baſilicæ hæc fuêre munera: patena aurea librarum viginti, calix aureus librarum decem, calices argentei quinque, fundus ex agro Fidenatium, fundus ex vico Piſonis. Idem quoque imperator baſilicam ſancti Laurentij extra muros ædificat in agro Veranio ſuper harenarium cryptæ, gradusque extruxit: quibus aſcenſus ac deſcenſus his daretur, qui ad viſendum beati Laurentij corpus accederent. Templi ornamentum erat, apſis, argento & porphyreticis lapidibus ornata. In aditu cryptæ, lucerna erat ex auro puriſsimo librarum viginti. Ante corpus martyris erant lucernæ X. argenteæ librarum XV. Fundus autem Cyriacetis fœminæ, quem fiſcus perſecutionum tempore ocupauerat huic baſilicæ aſsignatur: fundus item Veranius, vnde ſolidi LX. veniebant. Via etiam Lauicana idem imperator inter duas lauros baſilicam beatis martyribus, Marcellino presbytero & Petro exorciſtæ ædificat. Non longè verò mauſoleum erexit in honotem matris, quam ſepulchro porphyretico incluſit. Huic templo martyrum & matris gratia hæc dona data ſunt, patena ex auro puriſsimo librarum quinque & triginta, candelabra argentea IIII. auro cluſa in pedibus XII. calices aurei tres cum gemmis praſinis & hyacinthinis: amæ aureæ duæ: ara ex argento puriſsimo librarum CC. ſcyphus ex auro puriſsimo librarum viginti: fundus Laurentinus cum balneo iuxta formam prodeũtis aquæ poſito, fundus Auguſtæ Helenæ, vnde ſolidos trecentos & viginti, ſacerdotes quotannis habebant. Sunt qui ſcribant (ſine auctore tamen) Sardiniam cum fundis ſuis, & Meſanam, & Maritimam cum monte Argentario, ac fundis omnibus huic eccleſiæ dono datam. Ad has baſilicas in vrbe Roma ædificatas, alias quoque foris extruxit. Nam & Oſtiæ non longè à portu eius mandato templum ædificatur in honorem beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli ac Ioannis Baptiſtæ, quibus etiam hæc dona eius munificentia oblata ſunt: patena argentea librarũ XXX. calices argẽtei X. patena argentea chriſmatis librarum X. peluis ex argento ad vſum baptiſmi librarum XX. His muneribus additi & Gracchorum fundi Ardeatini agri, fundus Quirini in agro Oſtienſi. In Albano quoque Ioanni Baptiſtæ templum ædificat, cui hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum triginta, ſcyphum argenteum deauratum librarum duodecim, amas argẽteas librarum viginti, fundum Laurentinũ cum adiacentibus prædijs, fundũ cum lacu Albano, fundum Ti. Cæſaris. Caput etiam baſilicam Apoſtolorum cõdidit, quam ciues Cõſtantinianam appellarunt. Cui & hæc dona oblata, patenæ argenteæ XL. librarum, candelabra Græca IIII. cum pedibus X. His additur fundus ex agro Caietano, & fundus Paternus ex agro Sueſſano. Aliam poſtremo baſilicam Neapoli ædiſicauit, vt ait Damaſus, in

Baſilica Pauli ædificatur.

Helena.

cuius

cuius honorem eam erexerit, non ſatis conſtat. Proinde reticere donaria templo dedicata inſtitui, ne videar cum aliis errare. Sunt etiam qui ſcribant, Silueſtrum titulum ſuum in tertia regione vrbis apud thermas Domitianas inſtituiſſe, Equitium quidam vocant. Huic titulo multa dona Conſtantinus obtulit, vt patenam argenteam librarum XX. ceroſtrata ænea X V I. fundum Barbatianum ex agro Ferentinati, fundum Sulpicianum ex agro Corano. Ne autem nouæ Romæ ſacerdotes imperatoriæ munificentiæ expertes eſſent, duas item baſilicas Conſtantinopoli ædificat, quarum altera Iræne, altera Apoſtolorum vocatur, euerſis prius paganorum templis, aut in vſum Chriſtianorum tranſlatis, ſublatisque è medio tripodibus Delphicis, vnde infinita mala oriebantur. Hæc ſunt Conſtantini dona, quæ antea narrauimus, quibus hoc etiam addidit: Certum enim vectigal à ciuitatibus pēdi ſolitum, eccleſijs prouincialibus cleroque diſtribuit. Dationem verò ipſam, decreti ſui auctoritate validam in perpetuum eſſe voluit. Vt autem virginibus & qui in cœlibatu viuerent, teſtari liceret, aliquidq́; ſacerdotibus ex teſtamento relinquere, (qua ex re ego arbitror eccleſiæ patrimonium auctum eſſe) legem ſuſtulit antea latam ad prnpagandam ſobolem, qua illi vetabantur hæreditatem adire, qui vigeſimoquinto ætatis anno vxorem non duxiſſent. Hinc ius illud trium liberorum iuuētum à principibus eſt, quo in amicos prole carentes plerunque vtebantur. Hæc Socrates & Sozomenes in tripartita ſua accuratè ſcribunt. Fuère autem & Silueſtri temporibus multi præclari viri, quorum opera & labore gentes & nationes pleræque ad fidem noſtram venère, maximè verò Iuliani, Frumentij & Ediſij prædicationibus: quos philoſophi quidam Alexandrini eò perduxerant. Iberorum quoque gens, quæ ſub axe pontico iacet, fidem Chriſti intelligunt à captiua muliere, & credunt, Baccurio rege omnes ad id cohortante. Valuit etiam multnm illis remporibus ad monendos homines Antonij eremitæ ſanctiſsimi auctoritas, cui litteris & nuncijs Helena ſe ac filios ſæpius commendauit: eius cibus ſolus panis erat, aqua potus: nec vnquam, niſi in occaſu ſolis comedebat: homo ægyptius omnino contemplationi deditus. Huius quidem vitam Athanaſius Alexandrinæ vrbis epiſcopus inſigni volumine perſcripſit. Silueſter autem vbi ex ſacris ordinibus ſepties menſe Decembri habitis, presbyteros duos & quadraginta, diaconos ſex & triginta, epiſcopos quinque & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ via Salaria, tertiò ab vrbe milliario, pridie calen. Ianuarij. Sedit autem annos tres & viginti, menſes decem, dies vndecim. Vacat tum ſedes dies quindecim.

Hæc parentheſis in pleriſque deſideratur.

Antonius eremita.

Athanaſius Alexandriæ epiſcopus.

ANNOTAT.

Conſtanti omnium ſcriptorum ſententia, optima pax, quies, & libertas ſub Silueſtro Papa, hoſtibus noſtris Galerio, Maxentio, & Maximino mortuis, atque Licinio necato, vniuerſis Chriſti eccleſiis, quæ in toto orbe Romano erant, non ſolum à Conſtantino imperatore conceſſa eſt, ſed etiam optimis legibus, & multis ſanctionibus aduerſus vim & audaciam aduerſariorum noſtrorum, circa annū Chriſti CCCXXV. (quo celeberrima cccxiix. patrum Nicæna Synodus contra Arrij hæreſim celebrata eſt) ſepta, & communita fuit: Poſtquàm diabolus Chriſtianorum hoſtis, & hoſtis quidem atrox, atque immanis, Romanorum Principum miniſterio, & præſidum prouinciarum, ac populorum furentium opera, annis plus minus ccc. in gentem inermem, atque imbellem omnem ſæuitiæ ſuæ vim nouem perſecutionibus fruſtra effudiſſet. Quarum primam Nero iuſsit, ſecundam Domitianus indixit, tertiam Traianus, quartam ſub Marco Aurelio furentes populi, & peſſimi prouinciarum aliquot rectores imperatore conniuente, quintam Seuerus, ſextam Maximinus, ſeptimam Decius, octauam Valerianus, nonam omnium acerbiſsimam, ac maximè diuturnam duodecim annorum Diocletianus, inſtaurarunt. Cui per Conſtantinum (vt dixi) ſublatæ, decima omnium longè periculoſior hæreticorum Arrianorum à Conſtantio Magni Conſtantini filio imperatore incepta ſucceſſit, quæ per continuos xl. annos adeò in Chriſti eccleſiam debacchata eſt, vt cuiuis ſuperiorum, vel temporis diuturnitate, vel ſuppliciorum magnitudine comparari potuerit. Multa de ea apud Euſebium, Rufinum, Ephiphanium, Socratem, Sozomenum, Theodoritum, Damaſium, D. Hieronymum, & alios veteres hiſtoriæ ſcriptores, tradita ſunt.

MARCVS I.

MArcus natione Romanus, patre Priſco, Magni Conſtantini temporibus fuit, de quo varia ſcribunt hiſtorici. 33. Pont.

Sunt enim qui affirmant Conſtantinum vltimis imperij ſui annis, inſtigāte ſorore, Arrium ab exilio reuocaſſe, quod inuidia damnatum hominem mulier diceret, in eiusque dogma declinaſſe. Hos ego deceptos ſimilitudine nominis puto, & patri illud aſſcribere, quod filij ſcelere factum eſt. Neque enim ſimile veri eſt, principem illum ſapientiſsimum, quod ſemper improbauerit, ea potiſsimum ætate

qua ſapere datur, illud idem collaudaſſe. Scribunt præterea Conſtantinum ab Euſebio Nicomediæ epiſcopo Arriani dogmatis imitatore, baptizatum eſſe. Quod quidem falſum eſſe,& religio principis oſtendit, & baptiſterium huius rei cauſa Romæ ab eo magnificentiſsimis operis ædificatum. A Silueſtro enim vnà cum Criſpo filio baptizatur,pulſis ab vrbe tyrannis,fidemque edocetur. Aiunt qui aliter dictum ſentiunt, Conſtantinum tantam rem diſtuliſſe, quoad ei ad Iordanem peruenire contingeret,in quo ad imitationem Saluatoris baptizari cupiebat. Verùm dum in Parthos proficiſcitur Meſopotamiam incurſionibus vaſtantes, vno & trigeſimo imperij ſui anno,ætatis verò ſexto & xl.apud Nicomediá via publica diem extremum obijſſe:nec ad Iordanẽ baptiſmi cauſa peruenire potuiſſe: atque illic tum demum extremo vitæ tempore baptizatum fuiſſe. Miſceant iſti, vt volunt, rem hanc:& nos quod omnes ferme ſentiunt,credamus, Conſtantinum qui in ſigno crucis toties hoſtes vicerat,qui tot templa in honorem Dei ædificauerat,qui ſacris concilijs interfuerat,qui toties cum ſanctis patribus in myſteriis orauerat, baptiſmatis charactere,vbi ſapere cœpit,muniri etiam contra hoſtem humani generis voluiſſe. Non latet me certè quid Socrates & Sozomenes in tripartita ſua velint,quidq; alij plerique:veritatem ſequor,optimi principis religioni & pietati conuenientem. Quod verò in lepram inciderit, vt vulgò dicitur, baptiſmoq; mundatus ſit, cõficta prius de ſanguine infantiũ neſcio qua fabula,nullo modo credo, Socratẽ hac in re ſecutus, qui affirmat Conſtantinũ ipſum vbi ſexageſimumquintum ætatis annum attigiſſet,ægritudine captum, ex vrbe Conſtantinopoli ad aquas calidas egreſſum valetudinis cauſa, nulla de lepra mentione habita. Præterea verò hac de re à nullo ſcriptorũ fit mentio, non dico ab his, qui ethnici ſunt habiti,ſed ne à noſtris quidem.Non reticuiſſet hoc Oroſius,non Eutropius, non illi qui Conſtantini res geſtas quam diligentiſsimè ſcripſere. Ante verò tanti principis mortem ſtellam crinitam inuſitatæ magnitudinis(quam Græci cometen appellant) fulſiſſe aliquandiu conſtat.

Marcus autem Romanus Pontifex ad curam Chriſtianæ religionis conuerſus,inſtituit vt epiſcopus Oſtienſis à quo Romanus cõſecratur,pallio vteretur. Voluit præterea diebus ſolennibus ſtatim poſt euangelium ſymbolum à clero & populo magna voce decantari:& eo modo quo fuerat in Niceno concilio declaratum. Duas item eccleſias Romæ condidit, vnam via Ardeatina,in qua ſepultus eſt:alteram in vrbe Roma ad Palatinas, quas quidem Conſtantinus his muneribus exornauit & auxit: Fundo Roſarum cum omni agro campeſtri,patena argentea librarum xx.ſcypho argenteo x.librarum, corona argentea librarum x. Fundo Antoniano,qui eſt via Claudia, Fundo Marmoreo via Ardeatina. Huius autem

Iuuencus Hiſpanus presbyter.

& Cõſtantini temporibus fuit Iuuencus Hiſpanus presbyter genere nobilis,qui tetrauangelia hexametris verſibus ferè ad verbum transferens,quatuor libris compoſuit. Scripſit & quædam eo genere metri ad ſacramentorum ordinem pertinentia. Marcus autem poſteaquam ex ſacris ordinibus bis menſe Decembri habitis,presbyteros quinque & viginti,diaconos ſex, epiſcopos octo & viginti creaſſet,moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Balbinæ via Ardeatina tertio nonas Octobris. Sedit autem annis duobus,menſibus octo,diebus viginti. Vacat tum ſedes dies viginti.

IVLIVS I.

36. Pont. Conſtantinus imper.

IVlius natione Romanus,patre Ruſtico,temporibus Conſtantij fuit: qui cum Conſtantino & Conſtante fratribus imperium adeptus, annis quatuor & viginti imperauit.

Habitus eſt etiam inter ſucceſſores magni Conſtantini Delmatius Cæſar fratris filius adoleſcens ſanè præclaræ indolis, qui haud ita multo poſt tumultu militari opprimitur,ſinente potius Conſtantio quàm iubente. Interea ve-

Arriana hæreſis inualuit.

rò Arriana hæreſis inualuit fauente Conſtantio, qui noſtros cogebat Arrium recipere. Secundo itaque Conſtantij anno apud Laodicœam vrbem Syriæ, vel vt alij volũt,apud Tyrum concilium indicitur. Eo conuẽnere catholici & Arriani:diſputatur quotidiè, homuſión ne,an ſecus,Chriſtum cum patre vocarent. Inſtabat Athanaſius Alexandrinus epiſcopus rationibus & argumẽntis,affirmans filium patri homuſion eſſe. Id cùm refellere Arrius non poſſet,ad conuicia verſus,magicas artes Athanaſio viro ſanctiſsimo obijcit,prolato in

Athanaſius Alexandrinus.

loculis Arſenij brachio. Damnatur itaque violenter iubente Conſtantio Athanaſius: quiquidem fugiens, ſex continuis annis in lacu ciſternæ carentis aqua ita delituit, vt ſolem nunquam uider[i]t. Indicante deinde ancilla quadam, cum in eo eſſet vt caperetur, Dei monitu ad Conſtantis partes confugit, qui fratrem Conſtantium minis certè coẽgit Athanaſium recipere. Arrius interim epiſcoporum & populi frequentia ſtipatus, dum leuandi ventris cauſa ad publicum locũ declinat, egerere conatur,inteſtina omnia in cuniculum latrinæ demiſit,mortem certè paſſus vita turpiſsima condignam.

Iulius autem Pontifex multis incommodis vexatus in tanta rerum perturbatione,tandẽ poſt menſes decem Romam ab exilio rediit,audita præſertim Conſtantini morte:qui bellũ

fratri

fratri Conſtantini inferens, dum apud Aquilciam inconſultè dimicat, occiditur. non deſtitit tamen Iulius orientales epiſcopos reprehendere, maximè verò Arrianos, qui iniuſſu Romani pontificis Antiochiæ concilium indixerant, cum id ſine eius auctoritate fieri non poſſet, quòd Romana eccleſia ceteris præeſſet. Conſutabant id orientales, non ſine ironia, quod dicerent à ſe ad occidentem Chriſtianæ religionis principes cõmigraſſe, hanc ob rem ſuam eccleſiam tanquam perennem fontem, vnde tanta gratia manauerat, ceteris præferendam. Conſtat autem Iulium ipſum omiſsis his contentionibus, duas ædificaſſe baſilicas: vnã iuxta forũ Romanũ, aliam in Tranſtiberina regione. Tria item cœmeteria, extruxit vnũ via Flaminia, aliud via Aurelia, tertiũ via Portuenſi. Conſtituit præterea ne ſacerdos alibi, quàm apud iudicem eccleſiaſticum cauſam diceret. Voluit item vt omnia ad eccleſiam pertinentia, per notarios aut per primicerium notariorum conſcriberentur: hos hodie (vt arbitror) protonotarios vocamus, quorum officium eſt res geſtas præcipuè cõſcribere. Verùm noſtra ætate adeò plerique (nolo dicere omnes) litterarũ ignari ſunt, vt vix ſciant nomen ſuum latinè exprimere, nedum aliorum res geſtas perſcribere. De moribus nolo dicere, cùm è lenonum numero, & paraſitorum quidam in hunc ordinem relati ſint. Conſtantini autem & Conſtantij tempore in precio fuit Marcellus Ancyranus epiſcopus, qui multa ſcripſit, maximè verò contra Arrianos. Feruntur tamen contrà hunc Aſterij & Appollinarij libri, eum Sabellianæ hæreſis arguentes, eiuſdem quoque erroris eum Hilarius arguere conatur: quem certè Marcellus refellens, ſe tamen nequaquam cum Iulio & Athanaſio ſentire oſtendit. Contra hunc præterea ſcripſit & Baſilius Ancyranus epiſcopus librum vnum de virginitate. Nam Baſilius Macedonicæ partis vnà cum Euſtachio Sebaſteno princeps fuit. Theodorus quoque Heracleæ Thraciarum epiſcopus, elegantis copioſæque elocutionis vir, multa tum ſcripſit, maximè verò commentarios in Matthæum, in Ioannem, in Pſalterium, in Apoſtolum. Iulius verò cum ex ſacris ordinibus ter menſe Decembri in vrbe habitis, presbyteros octodecim, diaconos tres, epiſcopos nouem creaſſet, moritur, ac ſepelitur via Aurelia in cemiterio Calepodij, ab vrbe Roma milliario tertio, pridie idus Auguſti. Sedit annos quindecim, menſes duos, dies ſex. Vacat tum ſedes dies quinque & viginti.

S. LIBERIVS I.

LIberius natione Romanus, patre Auguſto, Conſtantij & Conſtantis temporibus fuit. 57. Pont.

Conſtantinus enim (vt antè dixi) dum Conſtantem fratrem bello incautius perſequitur, ab eius militibus opprimitur. Conſtans autem varia fortuna contra Perſas vſus, cum nocte intempeſta ſeditione militum ſuſcipere prælium cogeretur, tandem vincitur. Verùm poſtea cum de ſeditioſis militibus ſuſcipere pœnas inſtituiſſet, Maxentij dolo ac fraude in oppido Helena interficitur anno imperij ſui xvij. ætatis verò xxx. *Conſtantius & Conſtans imper.*

Mortuo autem Conſtante, rurſum in Athanaſium conſurgunt veteres illi Arrianæ hæreſis ſuſcitatores. Nam concilio apud Mediolanum habito, omnes qui Athanaſio fauebant, in exilium pelluntur. Præterea verò cum in ſynodo Ariminenſi orientales ſacerdotes callidi homines & acuti, occidentales ſimplices & imperitos argumentis ac fallaciis conuincerent, prætermittere eam diſputationem pro tempore ſatius viſum eſt. Chriſtum enim cum patre Homuſion eſſe negabant. Hoc autem, quia primum Liberius Pontifex apertè impugnabat, quòdque etiam damnare Athanaſium iubente imperatore nolebat, in exilium ab Arrianis pellitur, atque ita triennio ab vrbe abſuit. At verò ſacerdotes congregata ſynodo, in Liberij Locum, Felicem presbyterum virum optimum, pontificem crearunt, qui ſtatim octo & quadraginta epiſcoporum conuentu duos presbyteros, Vrſatium & Valentem ab eccleſia ſeparauit, quòd cum Conſtantio Auguſto in fide ſentirent. Hanc ob rem rogatu & precibus eorundem, Conſtantius Liberium ab exilio reuocat, qui imperatoris beneficio motus, cum hæreticis in rebus omnibus (vt quidam volunt) ſentiens, illud tamen cum catholicis tenebat, hæreticos ad fidem redeuntes, non eſſe rebaptizandos. Ferunt Liberium apud cœmiterium ſanctæ Hagnetis aliquandiu habitaſſe cum Conſtantia Conſtantij ſorore, quo eius rogatu & auxilio vrbem tutius ingrederetur: ſed mulier catholica dolum ineſſe ſentiens, id ſe facturam omninò recuſauit. Tandem verò Conſtantius, inſtigantibus Vrſatio & Valente, pulſo Felice, Liberium introduxit. Vnde perſecutio ita vehemens exorta eſt, vt in eccleſijs presbyteri & clerici paſsim necarentur. Sunt tamen qui ſcribant mulieres Romanas in circenſi ſpectaculo reditum Liberij ab imperatore precibus impetraſſe. Pontifex autem tametſi cum Arrianis ſentiebat, eccleſias Dei quàm diligenter exornauit, maximè autem ſepulcrum beatæ Hagnetis, & baſilicam, quam de nomine ſuo fecit apud macellum Liuiæ. Fuit autem hac miſera tempeſtate Euſebius Emeſenus, qui multa contra Iudæos, gentes, & Nouationos doctè admo- *Euſebius Emeſenus.*

dum, & eleganter ſcripſit. Triphylius quoque Cypri Ledrenſis, ſiue Leucotheonis epiſcopus, in cantica canticorum copioſè & accuratè commentarios compoſuit. Præterea verò Donatus Afer (à quo Donatiani nomen ſumpſere) multa in catholicos ſcribens, totam penè Aphricam & Iudæam ſua perſuaſione decepit. Affirmabat enim patre minorem eſſe filium, & ſpiritumſanctum minorem filio, catholicosque rebaptizãdos eſſe. Extabant autem Hieronymi tempore eius multa ſcripta ad hæreſim pertinentia, & de ſpiritusancto liber, Arrianæ doctrinæ conueniens. Et ne quicquam Arrianæ perfidiæ tum deeſſet, Aſterius eius factionis philoſophus, imperante Conſtantio, multa ſcripſit in epiſtolam ad Romanos, in euangelia, in pſalmos, quæ ab hominibus ſuæ hæreſis ſtudioſiſſimè leguntur. Lucifer præterea Caralitanus epiſcopus, cum Pancratio & Hilario Romanis clericis ad Conſtantium à Liberio miſſus, cum nollet ſub nomine Athanaſij Nicænam damnare fidem, relegatus, cõtra Conſtantium imperatorem ſcripſit, librumque ei legendum miſit: moritur tamen ſub Valentiniano principe. Ferunt autem Fortunatum Aquileienſem epiſcopum Liberiũ fidei cauſa in exilium pergentem, vt in hæreſim & diſcordiam laberetur, ſollicitaſſe. Serapion, quoque, qui ob elegantiam ingenij, Scholaſtici cognomen meruit, addidit tum aduerſum Manichæum librum egregium: nec vnquam Conſtantij minis à confeſsione veritatis deſtitit: ad hominem enim profectus quo eum pacatiorem magno Athanaſio redderet, minis tanti principis è gradu conſtantiæ nũquam decidit. Ideò autem Athanaſius magnus eſt habitus, quod paganis & hæreticis conſtanti animo ſemper reſtitit. Liberius verò vbi ex ſacris ordinibus bis in vrbe Roma habitis, presbyteros octo & decem, diaconos quinque, epiſcopos decem & nouem creaſſet, moritur: ac ſepelitur via Salaria in cœmiterio Priſcillæ ix. calendas Maij. Sedit autem annos ſex, menſes tres, dies quatuor. Vacat ſedes dies ſex.

Donatus hæreticus. — *Aſterius Arrianæ factionis philoſophus.* — *Lucifer Caralitanus epiſcopus.*

FELIX II.

38. Pont. — *Conſtantinus imp.*

FElix ſecundus, natione Romanus, patre Anaſtaſio, Conſtantij temporibus fuit.

Qui ſolus poſt interfectum à Magnentio Conſtantem, imperio potitus eſt. Mox Iulianum patruelem ſuum, quippe qui ex Conſtantio patris Conſtantini fratre natus erat, Cæſarem creatum in Gallias ſeditione quorundã tyrannorum tumultuantes miſit, qui breui & Gallorum & Germanorum motus virtute ſua compeſcuit: vnde militum omnium conſenſu Auguſtus appellatur. Quo audito, Conſtantius rebus Parthicis occupatus, ad bellum ciuile conuerſus, apoplexia in itinere obiit inter Ciliciã, Cappadociamq; in Mopſocrene oppido, anno imperij quarto & vigeſimo, ætatis quinto & quadrageſimo. Hoc autem morbo dixêre medici hominem interiiſſe ob dolorem animi & grauem cogitationem, in quã rebellante Iuliano inciderat. Ob eius autem moderationem (Chriſtianorũ cauſam ſemper excipio, in qua vnicè impius fuit) & comitatem, inter diuos more veterũ referri meruit. Nam poſt ſuſceptum imperium, Romam cum triumpho via Flaminia ingreſſus, aureo carpento ciues obuiam factos, mira benignitate inſpexit & veneratus eſt, dictitans illud Cyneæ Pyrrhi legati verum eſſe, tot ſe videre reges in vrbe Roma quot ciues. In vna tamen re populum Romanum ad riſum potius, quàm ad indignationem concitauit, quòd portas vrbis ingrediens, celſas & faſtigiatas, arcusque triumphales prælatos & latos, homo paruæ ſtaturæ caput incuruaret, more anſerum læſionem veritus. Is præterea campum Martium cum admiratione inſpiciens, ſepulcrum Auguſti Cæſaris tot ſimulacris marmoreis, & æneis ornatum, forum Romanum Iouis Tarpeij delubra, thermas, porticus in prouinciæ modũ auctas, amphitheatrũ Tiburtino lapide extructum tantæ altitudinis, vt eò vix inſpicere humanus oculus poſſet, Pantheon mira altitudine ſpatioſis molibus fornicatum, templum pacis, Pompeij theatrum, circũ maximum, ſeptiſolium, tot arcus triumphales, tot aquæ ductus, tot ſtatuas per vrbẽ ad ornatum poſitas, obſtupuit ac tandem dixit, naturam vires omnes in vnam vrbem effudiſſe. Stabat Traiani equus æneus in atrio, cuius inſtar alterum ſibi fieri Conſtantinopoli Conſtantius petebat ab Hormiſda architecto, quem ſecum duxerat. Cui Hormiſda, ſtabulum quoque tale condas oportet, ſi voles equum latè ſuccedere. Idem quoque Hormiſda à Conſtantio interrogatus, quid de vrbe Roma ſentiret, Id tantum ſibi placere reſpondit, quòd didiciſſet ibi quoque homines mori, vt philoſophum decebat, locutus.

Felix autem, quem diximus in Liberij locum à catholicis ſubrogatum eſſe, licet id factum ab hæreticis Euſebius & Hieronymus affirment, quod certe miror ſtatim vbi pontificatum iniit, Conſtantium Magni Conſtantini filium, hæreticum & ſecundo rebaptizatum promulgat ab Euſebio Nicomedienſi epiſcopo in Aquilone villa non longè à Nicomedia. Hinc autẽ deprehendi error poteſt, quo ducuntur nonnulli, qui hanc hæreſim Magno Conſtantino aſcribunt. Quod profectò (vt ex hiſtoria vides) in tantum principem, tamq; religionis Chriſtianæ amantiſsimum nec debuit cadere, nec potuit. Dum autem altercatio

eſſet, &c

eſſet,& quidem magna (vt diximus) inter Liberium & Felicem, Arriana hæreſis bifariam diuiditur. Nam Eunomius (vnde Eunomiani) vir corpore & animo leproſus, nec ſecus interius quàm exterius morbo regio correptus, affirmabat in rebus omnibus & filium diſſimilem patri, & ſanctum ſpiritum cum patre & filio nihil habere commune. Macedonius autem quem noſtri ante errorem Conſtantinopolitanum epiſcopum fecerant, ab Arrianis expellitur, quia filium patri ſimilem fatebatur, licet Spiritumſanctum non ſecus atque illi blaſphemaret. Aiunt quidem Felicem cõcilium octo & quadraginta epiſcoporum habuiſſe, in quo decernitur vt epiſcopi omnes aut ad concilium generale veniant, aut litteris rationem reddant, quare id facere nequeant. quod quidem inſtitutum, Carthaginenſi in concilio poſtea renouatum eſt. Huius autem temporibus fuit Acacius, quem quia luſcus erat, μονόφθαλμον vocarunt. Hic verò Cæſarienſis eccleſiæ in Paleſtina epiſcopus, multa in eccleſiaſten conſcripſit: tantæque auctoritatis ob eloquentiam & verſutiam apud Conſtantium fuit, quemadmodum Hieronymus ait, quod ego certè miror, vt Romæ in Liberij locum Felicem Arrianum epiſcopum conſtitueret: quem profectò catholicum fuiſſe conſtat (vt ſcripſimus) & Arrianos ſemper damnaſſe. Felix autem poſtremò cum nulla in re orthodoxæ fidei deeſſet, ab aduerſariis captus, vnà cum multis ſecum bene ſentientibus interficitur, ſepeliturque in baſilica quam ipſe ædificauit via Aurelia, ſecundo ab vrbe Roma milliario, duodecimo calendas Decembris. Sedit autem tantummodo annum vnum, menſes quatuor, dies duos, propter ſeditionem à Liberio motam, quem, Damaſum ſecutus, licet immeritò, inter pontifices numeraui.

ANNOTAT.

Marcellus Papa II. vir ſempiterna memoria dignus antiquum Romanæ eccleſiæ regiſtrum ab horum temporum clericis ſcriptum mihi aliquando deſcribendi copiam fecit, quod ille Eugubij in monaſterio ſanctæ crucis de Auellana litteris vetuſtiſſimis, & maiuſculis in membranis ſcriptum inuenerat. In eo accurata huius ſchiſmatis inter Liberium, & Felicem deſcriptio extat, ab eo, qui tunc vixit, proculdubio facta. Res autem ſic ſe habet. Conſtantius Auguſtus Athanaſio epiſcopo Alexandrino Arrianæ hæreſis, cui imperator addictus erat, oppugnatori conſtantiſſimo infenſus, cũ eum omnibus modis ſede ſua eijcere vellet, epiſcoporum ſynodum congregari iuſſit: ex cuius decreto iuxta Cæſaris ſententiam ſedẽ ſuam, alio ſubrogato ſanctus pontifex amiſit. Hunc (inquit) illorum temporum ſcriptor Ammianus Marcellinus rerum geſtarum libro 15. per ſubſcriptionem adijcere ſede ſacerdotali paria ſentiens ceteris iubente principe, Liberius monitus, perſeueranter renitebatur, nec viſum hominem, nec auditum damnare nefas eſſe ſæpè exclamans, aperte ſcilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanaſio ſemper infeſtus licet ſciret impletum, tamen auctoritate, qua potiuntur æternæ vrbis epiſcopi firmari deſiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato Liberius ægre populi metu, qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit aſportari. Hæc ille. Extat apud Theodoretum lib. 2. cap. 16. hiſt. eccleſiaſticæ Liberij ipſius colloquium ſuper hac re cum imperatore conſtantiſſime antequam in exilium pelleretur, habitum. Porrò autem antequã Liberius ex vrbe diſcederet, clerus omnis Romanus ſanctiſſimo interpoſito iureiurando ipſi pollicitus eſt, ſe nullum alium Pontificem vnquam illo viuente ſuſcepturum. cæterum relegato, ſtatim Felix archidiaconus eius contra ſacramẽti fidem epiſcopus ordinatus in ſchiſmate Romanum inuaſit ſacerdotium, quod vniuerſus populus Romanus valde egrè ferens, ſe ab eius ſeparauit cõmunione. Biennio poſt Conſtantio Romam venienti populus Romanus pro Liberij reditu ſupplicauit. Cui annuens Liberium ad Vrbem reuocauit, Felice à populo, & ſenatu notato, & vrbe pulſo. Qui nihilominus ſacerdotij iura in ſchiſmate dum vixit contra Liberium modo in vrbe modo extra in alia ciuitate annos x. mẽſes iij. & dies xi. retinuit: obijt enim x. Kal. Decẽbris Valẽtiano, & Valente Auguſtis conſulibus, Tum Liberius miſericordia motus, clericos omnes, qui peierauerant abſoluit, & locis ſuis, quibus viuente Felice priuati fuerant, reſtituit. Et anno ſequenti, qui ſalutis erat CCCLVI. Gratiano, & Dagalaipho conſulibus viij. Kal. Octobris rebus humanis exceſſit.

Quo mortuo preſbyteri aliquot, & diaconi S.R.E. Liberianæ partis ſtatim Vrſicinum diaconum pontificem conſtituunt, & à Paulo epiſcopo Tiburtino ordinari faciunt. Hi verò, qui Felici adhæſerant Damaſum in ſchiſmate etiam ipſi pontificem Romanum renunciant, atque ita peſſimum ſchiſma, & ciuilis ſeditio vrbem vexare cœpit., quæ eò vſque populo in duas factiones diuiſo ſuccreuit, vt in baſilica Sicinij armatis vnà concurrentibus ad c. & xxxvij. interfecti ſint. Quod cum imperator Valentinianus cognouiſſet, ſeditionis Vrbanæ, ſchiſmatisq́; tollendi cauſa, Damaſo in pontificatu confirmato, Vrſicinum vrbe expulit anno primo, & menſe ſecundo ordinationis eius, atque ita ſolus Damaſus præſul Apoſtolicæ ſedis permanſit. Hæc ex vetuſtiſſimo illo regiſtro excepi, quæ multo magis Ammiani Marcellini libro 15. D. Hieronymi in Chronico, Rufini lib. 1. cap. 12. & lib. 2. cap. 10. Socratis lib. 2. cap. 27. & lib. 4. cap. 29. Theodereti 2. cap. 15. 16. 17. Sozomeni lib. 4. cap. 11. & lib. 6. cap. 23. & aliorum hiſtoriis quadrant, quam ijs quæ vulgo circunferuntur, de Liberio, & Felice. Neque enim Liberius vnquam Arrianus fuit, neque Felix legitimè pontificatum adeptus eſt, aut quid contra Conſtantium geſſit, vel ab eo capite eſt cæſus.

Hæc Anaſtaſius bibliothecarius (vt opinor) primus credidit, & vt pleraque alia Damaſi libro interpoſuit. Hac igitur ratione ſchiſmata duo fuerunt breui tempore ſub quatuor pontificibus fere continuata. & Felix cum ſciſmaticus fuerit, nulla ratione inter legitimos Romanos pontifices enumerandus eſſet, duo enim ſimul Papæ eſſe non poſſunt, ſed hæc in meo libro apertius, & diſtinctius conſcripſi.

S. DAMASVS. I.

39. Pont. Iulianus imp. DAmaſus natione Hiſpanus, patre Antonio, Iuliani temporibus fuit, viri certè egregij, ſi domi, ſi foris eius ingenium reſpicis, Nam & Eubolo ſophiſta & Libanio philoſopho præceptoribus vſus, liberalibus diſcipliuis ita erat imbutus, tum Græcè, tum Latinè, vt cuiuis optimo principi comparari poſſet. Multæ erat memoriæ, ingentis facundiæ, in amicos liberalis, prouincialibus iuſtiſsimus, gloriæ cupidus. Verùm hæc omnia ad extremum euertit, dum Chriſtianos perſequitur. Callidior tamen ceteris perſecutor, non vi neque tormentis primo, ſed præmiis, honoribus, blanditiis, perſuaſionibus maiorem ferè populi partem, quàm ſi atrocior fuiſſet, elicuit. Vetuit autem ne Chriſtiani auctorum gentilium ſtudia adirent, néue ſcholæ niſi his qui Deos deaſque venerarentur, paterent. Vni tamen Prohæreſio viro doctiſsimo conceſſum eſt, vt Chriſtianos publicè doceret, quam gratiam ipſe indignatus contempſit. Militare cingulum dari niſi Gentilibus vetuit. Statuit præterea, procurationes prouinciarum iuriſque dictionem Chriſtianis non debere permitti, quippe quibus lex ipſa Chriſtiana proprio vti gladio vetat. Athanaſium tamen apertè oppugnat, atque in exilium mittit, à magis, & auguribus inſtigatus, quorum artibus maximè delectabatur, quod dicerent Athanaſium obſtare, quò minus eorum artes in pretio eſſent. Cum Daphne quoque in ſuburbano Antiochiæ iuxta fontem Caſtalium litaret Apollini, & nulla ex his, quæ quærebantur, reſponſa ſuſciperet, cauſaſque ſilentij percontaretur à ſacerdotibus, dæmones aiunt ſepulcrum Babylæ martyris propè aſtare, & ideò reſponſa reddi. Tum Iulianus Galilæis imperat, hoc enim nomine Chriſtianos appellabat, vt ſepulcrum martyris inde auferant. Qui dum ſepulcrum mira exultatione traherent, dicentes: Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, & qui gloriantur in ſimulacris ſuis, ita iram Iuliani principis concitarunt, vt multos præter inſtitutum ſuum interfici iuſſerit. Miror ego id à Iuliano factum, cum diaboli artes iam vanas eſſe cognoſceret. Semel enim magum quendam in ſpeluncam ſecutus, cum voces dæmonum perhorreſceret, ſigno crucis vſus eſt, quo fugati ſunt dæmones. Cũ verò Iulianus diceret, ſigno crucis aliquid mirum ineſſe, reſpondit magus, dæmones etiam genus illud ſupplicij formidare. Hanc ob rem Iulianus pertinacior quàm antea factus eſt, adeò vanitati magicæ deditus erat, licet prius Chriſtianam religionem ſimulato animo amplexus fuiſſet, vt Conſtantij odium vitaret, legiſſetque publicè diuinos codices, ac baſilicã nomine martyrium ædificaſſet. Præterea verò idem imperator quò noſtris ſtomachum faceret, Iudæis templum Hieroſolymitanum reſtituit, cum dicerent ſe alibi ſacrificare non poſſe. Qui certè tanta arrogantia elati ſunt, vt maiore impenſa, quàm antea, reſtituere templum conarentur. Verùm non ita multò pòſt terræmotu templum corruens, & multos Iudæos ſimul oppreſsit, & illud approbatum eſt, lapidem ſupra lapidem poni non debere. Sequenti autem die incendio diuinitus immiſſo, & ferramenta ipſa conſumpta ſunt: & eò miraculo multi Iudæi perterriti, ad fidem Chriſti venêre. In Perſas verò proficiſcens Iulianus, quos intellexerat res nouas moliri, in reditu ſuo malam quidem rem Chriſtianis minatur. Cum autem ſuperatis hoſtibus incompoſito agmine victor rediret, apud Cteſiphontẽ confoſſus perijt. A ſuis, an ab hoſtibus id factum ſit, incertum eſt, quanquam ſunt qui ſcribant ſagitta ex incerto miſſa transfixum fuiſſe, eundemque exclamaſſe manu ad cælum extenſa, Viciſti Galilææ, viciſti: nam Chriſtum, Galilæum appellabat & fabri filium: vnde illud adoleſcentis in Libanium ſophiſtam, interrogantem quid ageret fabri filius. Iuliano, inquit, locellum componit: nam paulò poſt eius cadauer locello auectus eſt. Sunt etiam qui ſcribant, hunc antea clericum fuiſſe, ac poſtea à fide noſtra defeciſſe, vnde hominem apoſtatam vocant. Perijt autem poſt annum, & octo imperij ſui menſes, anno verò ætatis ſecundo & trigeſimo. Huic deinde ſuccedit Iouinianus, qui ab exercitu imperator electus, non prius profiteri imperatoris nomen voluit, quàm omnes conclamarent ſe Chriſtianos eſſe. Quibus collaudatis, & imperium ſuſcepit, & exercitum è manibus barbarorum liberauit, Ni ſibi ac magna Meſopotamiæ parte Sapori regi Perſarum relicta. Hic autem octauo imperij ſui menſe, cruditate ſtomachi, ſiue tetro odore prunarum moritur.

Viciſti Galilææ. Iulianus.

Iouinianus imper.

Damaſus autem electus ad Pontificatum obeundum, Vrſicinium diaconum competitorem habuit in baſilica, quæ Sicini appellatur, vbi multi vtrinque cecidere in ipſo templo, cum res non ſuffragiis tantum, ſed vi & armis tractaretur. Verum non ita multò pòſt, ſacerdotũ ac populi conſenſu Damaſus epiſcopus cõfirmatur, & Vrſicinus ad Neapolitanam eccleſiam

Vrſicinus.

eccleſiam traducitur. Damaſus autem adulterij accuſatus, publico conſilio cauſam dixit: vbi & innocens abſoluitur & concordius atque Calliſtus diaconi falſi accuſatores damnati, ac reiecti ab eccleſia ſunt. Cautumque lege eſt, vt deinceps pœnam talionis ſubeant qui aliquem falsò accuſauerint. Pacata tãdem eccleſia, Damaſus otio litterario delectatus, vitas pontificum omnium qui ante ſe fuere, conſcripſit, eaſque ad Hieronymum miſit. Non deſtitit tamen & templa & cultum diuinum augere. Duas enim baſilicas ædificauit: vnam iuxta theatrum, alteram via Ardeatina ad catachumbas, Dedicauit & platoniam, vbi corpora Petri & Pauli aliquando iacuerant. verſibus quoque elegãtibus ſanctorum corpora eò loci ſepulta exornauit ad memoriam poſteritatis. Præterea verò baſilicam quã ipſe in honorem diui Laurentij non longe à theatro Ponpeiano condiderat maximis muneribus ornauit, patena argentea librarum viginti, ama argentea librarum quindecim, ſcypho argenteo anaglypho librarum decem, calicibus argenteis quinque coronis argenteis V. domos quoque circa baſilicam poſitas domo dedit: fundum etiam papirianum agri Ferentinatis: fundum Antonianum, balnea non longe à templo poſita vt pſalmi quoq; alterius vicibus in eccleſia canerentur, in fineque eorum verba hæc ponerentur. Gloria patri & filio & ſpiritui ſancto, inſtituit. Primus etiam Hieronymi ſcriptis auctoritatem dedit, cũ priùs ſeptuaginta interpretum ſcripta tantummodo in pretio eſſent, Nam & biblia Hieronymi legi cœpta eſt, & Pſalmi eiuſdem fideliter ex hebraico traducti, cum antea apud Gallos poriſsimum incompoſitè legerentur. Mandauit item, vt in principio celebrationis (quam Miſſam vocant) confesſio diceretur, vt hodie fit. Idem verò Damaſus, vbi ex ſacris ordinibus quinquies habitis presbyteros vnum & triginta, diaconos vnum & decem, epiſcopos duos & ſexaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur via Ardiatina cum matre & ſorore in baſilica à ſe condita, tertio idus Decembris. Sedit annos xix. menſes tres, dies xi. Vacat tum ſedes diem vnum & viginti.

SIRICIVS I.

SIricius natione Romanus, pate Tiburtio, Valentiniani temporibus fuit. 40. Pont.
Qui à Iuliano multa incommoda ob fidem Chriſti paſſus, pulſusq; militia cũ ſcutatorum princeps eſſet. Mortuo autem Ioniniano, militum omnium conſenſu imperator electus, Valentem fratrem in partem imperij accipiẽs eidem orientem aſsignat, Poſtea verò imperij ſui anno tertio Gratianum *Valentinianus imper.* filium, nec dum bene puberem ſocrus & vxoris hortatu Auguſtum creat. Procopium quidem apud Conſtantinopolim res nouas molientem, cum ſatellitibus ſuis mira celeritate opprimit.

Sed valens ab Eudoxio Arriani dogmatis epiſcopo baptizatus in ſæuiſsimam hæreſim declinans, noſtros perſequitur, & in exilium pellit, mortuo præſertim Athanaſio, quo viuente res Chriſtiana ſex & quadraginta annis mirificè ſuſtentata eſt. Inſtabat Lucius hæreticus hoſtilem in modum noſtros perſequens, neque illis quidem parcens, qui in eremo erant: eos enim immiſsis militibus aut trucidabat aut in exilium mittebat. *Eudoxius Arriani dogmatis epiſcopus.* Magne auctoritatis tunc erant Antonij diſcipuli, Macharij duo in Syria. quorum alter in ſuperiore, alter in inferiore habitabat eremo. Iſidorus quoque tum in prætio erat, Paphnutius, Pambo, Moſes, Beanim, Paulus Alpheliores, Paulus Phocenſis, Ioſeph *Macharius Iſidorus.* qui mons Antonij dicebatur. Hos cùm exilio vexaret Lucius, mulier phanatica proclamabat, viros Dei in inſulam Ægypti nequaquam mittendos eſſe, Maunia quoque Saracenorum gentis regina, cum frequentibus prœlijs Romanorum opes attriuiſſet, Palæſtini & Arabici limitis oppida vaſtans, orata pacem, non aliter repromittit, niſi Moſen Chriſtianum virum ſanctiſsimum, genti ſuæ epiſcopum deſignarent. Id agere Lucius conabatur. verùm Moſes inclamat, Arguunt te, ò Luci per metalla damnati Chriſtiani in inſulas relegati & carcere incluſi: quare manus tuas ad me conſecrandum nunquam inijcies. Reuocatis itaque epiſcopis qui ſe conſecrarent, datur reginæ preſul, ac pax Romanis redditur. Sæuiebat in Chiſtianos Valens & Lucius, licet Themiſtij philoſophi litteræ Valentem aliquantulo mitiorem reddiderint. Sæuiebat & Athanaricus Gothorum rex, qui plurimos *Themiſtius philoſophus* barbarorum martyrio affecit.

Interim verò Valentinianus Saxones gentem in Oceani littoribus poſitam locis inuijs, & Burgundiones virtute ac rei militaris ſcientia oppreſsit, At verò dum Sarmatæ ſeſe per Pannonias effudiſſent, bellumque in eos parat, ſubita ſanguinis effuſione apud Bergentionẽ oppidum moritur. Tum Gotthi ſedibus ſuis pulſi, per omnes ſe Thracias effundunt: quibus dum Valens ire obuiam cum exercitu parat, reuocatis prius, ſed ſero ab exilio epiſcopis & Monachis, quos etiam militare coegerat, prœlio victus, igni exuritur. Hæc quidem clades Romani imperij ac totius Italiæ exitium fuit.

Siricius autem (dum hæc agerentur) cenſuit monachos, quorum vita probata eſſet, poſſe ſacris initiari à primis ordinibus vſq; ad epiſcopatum. Cenſuit item ordines per inter-

ualla dandos, Manichæos prætera qui in vrbe erant, vetuit communicare cum fidelibus. Pœnitentes autem & redeuntes ad gremium orthodoxæ fidei, recipiendos eſſe cenſuit, ſi monaſterium ingrederentur, atque ibi ieiunijs & orationibus ſe toto ſuæ vitæ tempore macerarent. Viaticum ſiquidem tum demum ab eccleſia recipiebát, vbi de optima eorum vita conſtaret. Conſecrari autem presbyterum ab epiſcopo tantum cenſuit. Inſtituit item, vt quicunque aut viduam aut ſecundam vxorem duxiſſet, ab officio eccleſiaſtico pelleretur. Hæreticos quoque per manus impoſitionem recipiendos cenſuit. *Hilarius Pictauorum epiſcopus.* Huius temporibus Hilarius fuit, orbis Pictauorum Aquitaniæ epiſcopus, qui & contra Arrianos duodecim libros ſcripſit, & alterum contra Valenrem & Vrſatium: atque non ita multo poſt Pictauis moritur. *Victorinus Afer.* Victorinus autem natione Afer, Romæ tum primum rhetoricam docuit: poſtea vero in extrema ſenectute fidei noſtræ ſe tradens, contra Arrium libros more dialectico ſcripſit. Multa quoque compoſuit ad commendationé fidei noſtræ. *Gregorius Bæticus.* Gregorius Bæticus Iliberi epiſcopus. *Photinus hæreticus.* Photinus auté Gallogrecus, Marcelli Ancyrani epiſcopi diſcipulus, Hebionis hæreſim inſtaurare tũ conatus eſt. Hebion enim Chriſtum pio coitu Mariæ natum, virũ iuſtum putauit. Is quidem à Valentiniano imperatore pulſus, plura ſcripſit volumina, ac præcipua contra gentes. *Didymus Alexandri.* At Didymus Alexandrinus, a teneris annis oculis captus, & ob id etiam primarum literarum ignarus, ita geomitriam & dialecticam, quæ magno vſu indigent, iam grádis natu cum primis elementis didicit, vt præclara quedá opera in mathematicis ſcripſerit, in Pſalmos quoq; & in euangelium Matthæi ac Ioannis, & contra Arrianos multa edidit. *Optatus epiſcopus Miliuitanus.* Optatus quoque Afer epiſcopus Miliuitanus, libros ſex contra Donatiſtas compoſuit. Seuerus autem Aquilius Hiſpanus, agnationem ab illo Seuero ducens, ad quem Lactantij duo extant epiſtolarum libri, volumen compoſuit, quod cataſtrophen vocauit. Siricius vero compoſitus eccleſiæ rebus, & creatis ſex & viginti presbyteris, diaconis ſedecim, epiſcopis duobus & triginta, ex ſacris ordinibus quinquies habitis, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ via Salaria octauo calédas Martij. Sedit enim annos quindecim, menſes vndecim, dies quinque & viginti. Vacat tum ſedes dies viginti.

ANASTASIUS I.

41. Pont. ANaſtaſius natione Romanus, patre Maximo, imperante Gratiano, vrbis Romæ epiſcopus creatur.

Gratianus imp. Nam Gratianus adoleſcens religione clarus, militia ſtrenuus, apud Argétariam oppidum Galliæ, vno prælio ad triginta millia Alemanorum fines Romanorum vaſtantes, cum minimo ſuorum incommodo interfecit. In Italiam deinde rediens pulſa Arriana hæreſi, totam prouinciam ad veram Chriſti fidem redegit. At vero cum inſtantibus Gotthis, rempub. in magno diſcrimine videret, Theodoſium ex Hiſpania oriundũm virum clariſsimum, ſocium ac imperij comitem ſibi delegit, qui ſuperatis Alanis, Hunnis & Gotthis, orientale imperiũm reſtituit, icto cũ Athalarico rege Gotthorum fœdere: quo quidem mortuo, ac Conſtantinopoli egregiè ſepulto, omnes eius milites Theodoſium virum optimum ſecuti ſunt. Interim verò Maximus in Britannia tyrannidem occupans, ac in Galliam traijciens, apud Lugdunum Gratianum interfecit: quare Valentinianus iunior frater metu perterritus, ad Theodoſiũ in orientem confugit. Sunt autem qui ſcribant hos quidem fratres in tantam calamitatem incidiſſe matris Iuſtinæ crimine, quæ Arrianam hæreſim fouens, Chriſtianos perſequebatur, maximè vero Ambroſium, quem etiam inuitum populus Mediolanenſis tum epiſcopum delegerat. Mortuo enim Auxentio hæreticorum epiſcopo, ſtatim ſeditio Mediolani exorta eſt. *Ambroſius.* Cum hanc itaque reprimere Ambroſius conaretur, qui tum conſularis eiuſdem prouinciæ faſces regebat, eccleſiamque, ingreſſus multa de concordia partiũ diſſeruiſſet, ab omnibus ſucclamatum eſt, non alteri quam Ambroſio epiſcopatum committi debere, quod etiam factum eſt. Ex catechumeno enim Chriſtianus factus, & ſacris initiatus, Mediolanenſis epiſcopus creatur. Cuius doctrina & ſanctitas quanta fuerit, eius vita ac opera doctiſsimè & elegantiſsimè ſcripta oſtendunt.

Tunc autem Anaſtaſius rei diuinæ cauſis, conſtituit ne ſacerdotes vllo modo ſederent, ſed curui & venerabundi ſtarent, cum ſacrum euangelium aut caneretur aut legeretur in eccleſia Dei: Néue peregrini, maxime autem tranſmarini, in clerum reciperentur, niſi quinque epiſcoporum præ ſe ferrent chirographa. Hoc autem factum eſſe aiunt propter Manichæos, qui tum in Africa magno in precio erant, & ad corrumpendá fidem de ſuis quoquouerſum mittebant. Conſtituit item, ne debiles & manci, néue aliquo membro carentes, in numerum clericorum reciperentur. Baſilicam quoque, quæ Creſcentiana vocatur, in regione ſecunda via Mamurtina dedicauit. Huius & Damaſi & Siricij tempora, illuſtrarunt non modò optimi imperatores, Iouinianus, Valẽtianus, Gratianus, Theodoſius, verũ etiam ſanctiſsimi atque excellẽtes in quauis facultate & doctores, tum Græci, tum Latini. *Gregorius Baſilius.* Gregorium nobis Chriſtianis cum Baſilio Cappadocia genuit, vt ait Euſebius, ambo fuere

nobiles,

nobiles, ambo Athenis eruditi. Baſilius enim Cæſareæ Cappadociæ, quæ prius Mazaca vocabatur, epiſcopus contra Eumonium egregios libros edidit. Scripſit volumen de Spiritu ſancto, & monachorum inſtituta. Duos habuit fratres, Gregorium & Petrum viros doctiſſimos. Gregorij extabant Euſebij temporibus alia volumina. At Gregorius Nazianzenus qui Baſilium ad monaſterium perduxit, Hieronymi præceptor multa ſcripſit, maxime vero in laudem Cypriani, Athanaſij, Maximi philoſophi. Scripſit & contra Eunomium libros duos, contra Iulianum Imperatorem librum vnum. Laudauit & nuptias & virginitatem hexametro verſu. Leuauit & Conſtantinopolitanos ab hæreſi rationibus & ſuo elegantiſſimo dicendi genere, in quo Polemonem virum eloquentiſſimum ſecutus eſt. Is poſtremũ dum ſenex admodum eſſet, ſucceſſorem ſibi eligens, ruri vitam monachi duxit. Baſilius autem ſub Gratiano, hic vero ſub Theodoſio moritur. Epiphanius quoq; Cypri Salaminæ epiſcopus, hæreſes omnes elegantiſſimis voluminibus impugnauit. Compoſuit tum etiam multa ſermone Syro, Efræm Edeſſenæ eccleſiæ diaconus, qua ex re ad tantam venit dignitatem, vt poſt lectionem ſcripturæ ſacræ, publice in quibuſdam eccleſijs eius ſcripta legerentur. Anaſtaſius autem vbi ex ſacris ordinationibus bis in vrbe menſe Decembri habitis præsbyteros octo, diaconos quinque, epiſcopos decẽ creaſſet moritur, & ſepelitur in cœmiterio ad Vrſum pileatum quinto calendas Maij. Annos vero tres, dies decem ſedit. Vacat tum ſedes dies vnum & viginti.

Gregorius Nazianzen.

Epiphanius Efræm Edeſſenus.

INNOCENTIVS I.

41. Pont. Theodoſius imp.

INnocentius natione Albanus, patre Innocentio, particeps Theodoſij temporum fuit.

Qui ſingulari celeritate & conſilio vſus, Maximum tyrannum Gratiani interfectorem, apud Aquileiam occidit. Hanc calamitatem Maximo ipſi Martinus vir ſanctiſſimus antea prædixerat, dum Britanniam militaribus copijs ſpoliat, in Italiam contra ius faſque venturus. Tunc enim à circio Scoti, ab aquilone Picti, inſulam vacuam militibus ingreſſi, longè ac latè omnia vaſtarunt. Theodoſius autem diuino auxilio fretus. & Andragatium Maximi comitem, & victorem eiuſdem tyranni filium, Arbogaſtem & Eugenium tyrannos, mira celeritate vſus opprimit, vnde merito Claudiani poëtæ carmina in laudem Theodoſij extant:

O nimium dilecte Deo, tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſsica venti.

Accidit Theodoſio ad diſciplinam militarem laus ingens, qua plurimum valuit, & religionis. Nam cum Mediolani ingredi eccleſiam vellet myſteria viſurus, prohibitus ob quoddã facinus (vt fieri ſolet) ab ingreſſu eccleſiæ niſi pœniteret, ita æquo animo id tulit, vt vltro ipſi Ambroſio gratias egerit, atque pœnituerit. Huius vxor Flaccilla fuit ex qua Arcadium & Honorium ſuſcepit. Iratus ſemel Theodoſius quòd Theſſalonicenſes in theatro militem occidiſſent, vel (vt alij volunt) iudicem ſuum, ægrè retentus à ſacerdotibus Italieis eſt, quo minus omnes Theſſalonicenſes occideret. Qui poſtea ad ſe rediens, re cognita, & lacrimis pœnitentiam prope patrati ſceleris egit, & legem tulit, & ſententiæ principum ſuper animaduerſione prolatæ, in *tertium diem differentur quo miſericordiæ vel pœnitentiæ locus daretur. Ferunt principem ipſum, ſi quando ira percitus fuiſſet, hac deinceps cunctatione vſum, vt notas omnes litterarum expreſſe recenſeret, quo interim iræ daretur locus. Affirmant quidam principem ipſum familiaritate cuiuſdam Ioannis monachi anachoretæ in Thebaide vſum, cuius conſilio tum bellum tum pacem gerebat. Theodoſius autem quinquageſimum ætatis agens annum, Mediolani moritur.

Theodoſius ab ingreſſu eccleſiæ prohibitus.

aliàs xxx.

Innocentius verò tanta imperij tranquillitate & benignitate principis vſus, multa ad religionem Chriſtianam pertinentia meditatus eſt. Conſtituit .n. vt ſabbato ieiunium celebraretur, & quod tali die Chriſtus in ſepulchro iacuiſſet, & quod eius diſcipuli ieiunaſſent De Iudæis quoque & paganis, deq; monachis regulas quaſdam tulit. Cathaphrygas autem hæreticos, quorum auctores fuere, Montanus, Priſcilla & Maximilla, & antè dixi, ab vrbe expulit, Theodoſio annuente, vel in monaſteria (vt alij volunt) relegauit. Præterea verò Pelagiũ monachũ & Cæleſtinũ hæreſeos damnauit, & quod liberũ arbitrium diuinæ gratiæ anteferrent, & quòd dicerent ad implenda diuina iuſſa, voluntatẽ per ſe ſufficientem eſſe. Contra hos quoque multa ſcripſit Auguſtinus Pelagius autem in Britanniam proficiſcens, totam inſulam errore ſuo infecit adiuuante Iuliano tanti mali comite & ſocio. Baſilicia verò Geruaſij & Protaſij dedicauit Veſtinæ mulieris impenſa ſtructam & ornatam, venditis eius bonis ex teſtamento relictis iuſto prætio. Templi dona hec fuere: pateræ argenteæ duæ lx. librarum, coronæ xij. ceroſtrata argentea quatuor. Ad ornatum baptiſterij ceruum obtulit quinque & xx librarum fundentem aquam, vas chriſmatis ex argento librarum v. ſcyphos duos argenteos anaplyphos xx. librarum. Dos autem templi erat domus ad baſilicam Liuianam, balneum ad templum Mamuri domus, itẽ iu cliuo Salutis balneatæ, fundus in

Pelagius & Caleſtinus damnantur.

dus in agro Cluſino, alter fundus in agro Fundano. His addita domus Emeriti in cliuo Mamurtino, domus altera in vico longo, balneum quoque in eodem vico. Curam verò & adminiſtrationem huius baſilicæ & ſanctæ Hagneris, Leopardo, ac Paulino presbyteris commiſit. Huius tēporibus fuit Apollinarius Laodiceæ Siriæ epiſcopus, vir ſanè in diſputādo vehemens, & ita acutus, vt auſus ſit dicere, corpus, non animam à domino in diſpenſatione ſuſceptum. poſtea verò cùm rationibus vrgeretur, ait eum quidem habuiſſe animā non tamen ex ea parte qua rationabilis eſt ſed ex ea ſolum, qua corpus viuum reddit: ad ſupplementum vero rationabilis partis, ipſum verbum Dei fuiſſe perhibebat. Quæ quidē

Apollinariſtæ. ſententia, & à Damaſo antea, & Petro Alexandrino epiſcopo expluſa eſt. Hinc Apollinariſtæ originem habuere. Pacianus autem Barcilonæ vrbis epiſcopus, caſtitate & eloquentia inſignis, bene cum fide ſenſit, & Nouatianos ſcriptis ſuis impugnauit. Cyrillus vero

Cyrillus. Hieroſolymitanus epiſcopus, ſepe pulſus eccleſia, & receptus, ad extremum ſub Theodoſio principe annis octo epiſcopatum tenuit, multaque ſcripſit Euzoius item apud Theſpeſium rhetorem cum Gregorio Nazianzeno epiſcopo adoleſcens Cæſareæ eruditus plurimo labore Origenis & Pamphili corruptam bibliothecam membranis inſtaurare conatus eſt. ſcripſit & ipſe multa. Eodem quoque tempore Hieronymus presbyter in Bethleem

Hieronymi habitatio. habitans, ingenio ac facunda ſua Chriſti fidem mirum in modum auxit: quod etiam eius ſcripta declarant. Improbatur item eo tempore in ſynodo Burdegalenſi Priſcillani dogma ſumptum ex Gnoſticorum & Manichæorum hæreſi, de qua ſuperius diximus. Innocentius vero vbi per ſacros ordines quater in vrbe habitos, presbyteros triginta, diaconos duodecim, epiſcopos quatuor & quinquaginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio ad ad Vrſum pileatum quinto calendas Auguſti. Sedit annis quindecim, menſibus duobus, diebus quinque & viginti. Vacat tum ſedes dies duos & viginti.

ZOSIMVS I.

43. Pont. ZOſimus natione Græcus, patre Abrahamo, mortuo Theodoſio, Arcadij & Honorij, qui patri in imperio ſucceſſere, temporibus fuit.

Hi quidem gubernacula imperij ſuſcipientes, paribus auſpicijs illud rexere, diuiſis

Arcadius & Honorius. tantummodo adminiſtrationibus. Arcadius enim orientem, Honorius vero occidentē gubernabat, licet Theodoſius filiis adhuc adoleſcentibus tres duces reliquerit, qui Romanum gubernarent imperium, Rufinum qui orientem, Stiliconem qui occidentem, Gildonem qui Africam regerent. Qui deinceps cupiditate imperandi moti, ſpretis paruulis, regnum occupare conati ſunt. Gildoni res nouas in Africa molienti, Maſcezel fratris eius crudelitatem veritus, cum exercitu obuiam factus, hominem fundit fugatque: qui vel dolore animi, vel veneno, non ita multo poſt, moritur. Item quoque Maſcezel tanta victoria elatus, cum nec Deo nec hominibus parceret, à militibus occiditur. Rufinus verò ab Arcadio opprimitur, dum orientale imperium conatur inuadere. Ingreſſus tum Italiam Rhadagaſus Gotthorum rex immaniſſimus, ferro ac flamma omnia vaſtabar. Verum Romani comparato exercitu, barbarum in feſulanis montibus opprimunt, duce Stilicone. Huic vero ſucceſsit Alaricus, quem Stilico regni cupidus, eum ſuperare poſſet, & fouit & iuuit. Verùm poſtremo cum Alaricus in Galliam proficiſcens, concedente eo loci ſedes ad incolendum Honorio apud Polentiam conſediſſet, Saulum gente & religione Hebræum, à Stilicone cum militibus immiſſum, quo fœdus turbaretur, hoſtem ſenſit. Facilè enim fuit, barbaros nil tale ſuſpicantes, & diem paſchæ obſeruantes, incautos perturbare. Verū ſequenti die ſumptis armis, & Saulum cum exercitu ad internecionem cædit, & omiſſa Gallia, in Stiliconem & Romanos mouet. Quibus ſuperatis, vrbem Romam poſt longam & grauem obſidionem capiunt, anno eiuſdem conditæ milleſimo ac centeſimo & ſeptuageſimoquarto: ſalutis verò Chriſtianæ, anno duodecimo & quadringenteſimo. Hac tamen moderatione Alaricus vſus eſt & clementia, vt ſuis mandauerit, à cæde & ſanguine quoad fieri poterat, abſtinere: vtque confugientibus ad Baſilicas Petri ac Pauli, parceretur. Rex verò tertia die ab vrbe diſcedens, minus calamitatis quàm putaretur perpeſſa (parum .n. incendij ſenſerat) in Lucanos & Brutios proficiſcitur, vbi apud Conſentiam vj captam & direptā, moritur. Cui ſtatim omnium Gotthorum conſenſu Athaulphus ob affinitatem & genus ſuccedit, quem quidem ad vrbem Romam cum exercitu redeuntem, Galla Placidia ſuperioris Theodoſij filia, eius vxor, ita placauit, vt à cædibus & rapinis tēperatum, & ſuis magiſtratibus vrbs dimiſſa ſit. In animo certe ei prius fuerat, vrbem Romam delere, ac nouam condedere, eamque Gotthiam appellare, & imperatoribus nomen de ſe relinquere, vt non Auguſti deinceps, ſed Athaulphi vocarentur. Mentem hominis Placidia non modo à tanto facinore auertit, verumetiam fœdus inter Athaulphum, Honorium & Theodoſium iuniorem compoſuit, Arcadij iam mortui filium.

Zoſimus autem in tanta rerum perturbatione rem diuinam nunquam omiſit. Conſtituit enim vt diaconi, dum celebraretur, Læuas tectas haberent linoſtimis. Conceſsit item,

vt in parochijs cerei Sancto ſabbato benedici poſſent. Bibere autem in publico clericis vetuit: in cellis fideliũ, id fieri poſſe non negauit. Vetuit etiam ne ſerui in clerum reciperentur, quod huiuſcemodi viros liberos & integros eſſe oporteret. Aſciſcuntur nũc non modò ſerui & vulgò concepti ac nati, verumetiam flagirioſi omnes ex flagitioſo quoque geniti quorum ſceleribus eccleſia Dei magnum aliquod incommodum tandem capiet. Ferunt tũ Zoſimum miſiſſe ad Carthaginenſe conſilium Fauſtinum epiſcopum, duoſque vrbis Romę presbyteros, vt oſtenderet nil vſquam publicè agi debere ſine conſenſu eccleſiæ Romanæ.
Huius autem pontificatu fuit Lucius Arrianæ partis epiſcopus, qui variarũ hypotheſeon libellos ſcripſit. Diodorus quoque Tarſenſis epiſcopus, dum Antiochiæ presbyter eſſet, multa tum ſcripſit, Euſebij ſententias, non autem eloquentiam imitatus, propter ignorationem ſæcularium litterarum. Scripſit & Tiberianus apologeticum ob ſuſpicionem hæreſeos, quia cum Priſciliano accuſabatur. Euagrius præterea acris & feruentis ingenij, vitam beati Antonij de Græco Athanaſij, in ſermonem noſtrum tranſtulit. Scripſit & Ambroſius Alexandrinus auditor Didymi, in Apollinarium volumen præclarum. Fuere tũ etiam in pretio Ioannes Conſtantinopolitanus & Theophilus Alexandrinus illuſtres epiſcopi. Hunc ego arbitror Ioannem Chryſoſtomum fuiſſe, qui ob elegantiam dicendi hoc cognomentum merito adeptus eſt, quiq; Theodorum & Maximum condiſcipulos ſuos ad fidem Chriſti traduxit, relictis præceptoribus Libanio & Andragathio philoſopho. Interrogatus Libanius iam morti propinquus, quem potiſsimũ in ſchola ſucceſſorem relinquere vellet, non alium quam Chryſoſtomũ dixit, niſi hominem Chriſtiani ad ſe traduxiſſent. Perlata tũ etiam ſunt ad Zoſimum ſynodalia decreta, quibus confirmatis, Pelagiana hæreſis vbique damnatur. Sunt qui ſcribãt & Petronium Bononienſem epiſcopum virum ſanctiſsimum. & Poſsidonium Africæ prouinciæ epiſcopũ, magnam ſanctitatis opinionem de ſe tum cõcitaſſe. Scripſit & multa contra hæreſes Primaſius ad Fortunatum epiſcopum. Sunt qui ſcribant Probam Adelphi pro conſulis vxorem, Centonas Virgilij in laudem Chriſti tum compoſuiſſe. Hanc certè laudem quidam Eudoxiæ aſſcribunt, Theodoſij iunioris vxori. Auguſtinus verò beati Ambroſij in fide diſcipulus, homo certè omnium, qui tum fuere, doctiſsimus, Hippone in Africa epiſcopus, fidem noſtram ſcriptis & diſputationibus tum maxime tuebatur. At Zoſimus creatis in vrbe Roma presbyteris decem, diaconis tribus, epiſcopis octo, moritur, ac ſepelitur via Tiburtina apud corpus beati Laurentij martyris ſeptimo calendas Ianuarij. Sedit annum vnum, menſes tres, dies duodecim. Vacat tũ ſedes dies vndecim.

Lucius Arrianæ partis epiſcopus. Tiberianus. Euagrius. Ambroſius Alexand. Ioannes Chryſoſt. Petronius Poſſidonius Primaſius. Auguſtinus Hipponenſis

ANNOTAT.

Zoſimum hunc fuiſſe natione Græcũ Aſiaticum, patria Cæſarienſem in Cappadocia, eiusq́ Hermogenis nepotem, qui in conſilio Nicæno ſymbolum edidit, facile ſuſpicari poſſumus ex quadam epiſtola Baſilij Cæſarienſis epiſcopi, quam ad Papam Innocentium ſcribit, in quo eum virum depingit quem ex multis circunſtantijs Zoſimum hunc eſſe intelligitur. Qui cum eſſet vir doctiſsimus, & ſanctiſsimus propter eius incredibilem virtutem à Baſilio Epiſcopo Cæſarienſe (cum eſſet ſuæ eccleſiæ presbyter) ad prædeceſſorem ſuum Innocentium Papam miſſus Romam veniens ſtatim poſt Innocentij mortem omnium ſuffragijs Romanus Pontifex Theodoſio iuniore Auguſto VII. & Palladio V.C. conſulibus anno Chriſti CXVI. renunciatus, ſedit annos III. menſes IIII. & dies VIII. Poſt cuius obitum altero die Bonifacius preſbyter in ſciſmate Romanus Pontifex ordinatus eſt cũ Eulalio archidiacono. Qui Eulalius menſe III. & die XV. initæ dignitatis coactus abdicauit, & factus eſt epiſcopus in cãpania, Bonifacius verò Apoſtolicam ſedem in pace obtinuit. Fuit hoc ſciſma quintum in Romana eccleſia, ab Anaſtaſio Bibliothecario, & in eo regiſtro, de quo ſupra dixi, accuratiſsimè, & ſingulatim deſcriptũ, de quo ego plura in meo de Pontificibus libro. Ceterum de ijs quæ de Zoſimo dixi, monuit me vir doctiſsimus & præſtantiſsimus Guillelmus Syrletus ſedis protonotarius.

BONIFACIVS I

Bonifacius natione Romanus, patre Iucundo presbytero, Honorij temporibus fuit. Orta quidem tum in clero ſeditio eſt. Nam dum Bonifacius in baſilica Iulij, vrbis Romæ epiſcopus creatur, Eulalius in Conſtantiniana electus, huic ſtatim obijcitur. Quod vbi honorius, qui tum Mediolani erat, intellexiſſet inſtãte Placidia cum filio Valentiniano, ambo ab vrbe pelluntur. Reuocatur tamen ſeptimo menſe poſt Bonifacius, & ſolus vrbis præſul cõſtituitur. *44 Pont. Honorius imper.*
Interea verò mortuo Athaulpho, Gotthorum rex Vallias decernitur, qui Dei iudicio perterritus, Placidiam apud ſe tamen honeſte habitam, Honorio fratri reddidit, pacemq́ue cum eo datis dilectiſsimis obſidibus inijt. Idem fecêre Alani Vandali & Sueui. Placidiam verò Honorius Conſtantio, quem Cæſarem declarauerat, in matrimonium collocat: vnde

Conſtan-

Conſtantius Valentinianum filium ſuſcepit: quæ poſtea à fratre pulſa ad orientem cum filijs Honorio & Valentiniano proficiſcitur.

Bonifacius autem Pontifex tum conſtituit, ne mulier vlla aut monacha ſacratam pallam attractaret, aut thura contingeret: néue ſeruus aut obnoxius, vel obæratus, in clerũ reciperetur. Cõdidit præterea oratoriũ in cœmiterio ſanctę Felicitatis martyris, eiusq́; ſepulchrũ ornauit marmoribus & argẽto. Nam & patenã argenteã dono dedit librarũ viginti, & ſchyphũ argenteũ librarũ decẽ, & coronas argenteas tres, calices minores duos. Huius quoque
Hieronymus presby. pontificatũ inſignem reddidere multi præclari viri, maximè verò Hieronymus presbyter,
patre Euſebio natus oppido Stridonis, quod à Gotthis euerſum, Dalmatiæ quondam Pannoniæq́; in finibus fuit. Quantum iſte iuuerit eccleſiã Dei, vita & ſcriptis, non attinet dicere cùm & vita eius ſanctiſsima omnibus præluceat, & ſcripta eius ita in precio & honore ſint,
Gelaſius epiſcopus. vt nemo magis legatur, ab eruditis præſertim. Moritur autem Hieronymus in Bethleheo ætatis ſuæ anno lxxxxj. pridie calendas Octobris. Laudatur & Gelaſius Cæſariæ Paleſtinæ poſt Euzoium epiſcopus, vir accurati elegantisque ingenij. Scripſit & hiſtoriam Dexter Paciani filius ad Hieronymum. Laudauit & Spiritum ſanctum Amphilochius eleganti ſtylo. Laudat & Sophronium Hieronymus, quod de euerſione Serapis librum copioſe ac docte ſcripſerit. Aiunt & Lucianum presbyterum Deo innuente, tum quidem reliquias Stephani protomartyris & Gamalielis Pauli præceptoris inueniſſe, deque ea re ſermone Græcó ad omnes eccleſias ſcripſiſſe: quam ſcriptionem poſtea Abundius presbyter Hiſpanus Latinam fecit ad Oroſium presbyterum. Sunt etiam qui huic ætati addunt Ioannem
Caſsianus Eutropius. Gaſsianum & Maximinum viros doctiſsimos. De Eutropio autem Auguſtini diſcipulo, nõ ita ambigitur, qui Hiſtoriæ Romanę Epitomen fecit ab vrbe condita vſque ad tempora ſua ſatis eleganti ſtylo & oratione. Scripſit & ad duas ſorores Christo dedicatas de [illegible] &
alias Hieroſolymitanus amore religionis. Laudatur & Iuuenalis, qui tum * Conſtantinopolitanus epiſcopus erat. Fuit etiam in pretio Heros vir ſanctus, ac beati Martini diſcipulus, Arelatenſis epiſcopus iniuria pulſus. Bonifacius autem vbi ex ſacris ordinibus ſemel habitis, presbyteros tredecim, diaconos tres, epiſcopos ſex & triginta creaſſet, moritur, ac via Salaria ſepelitur apud corpus ſanctæ Felicitatis martyris octauo calendas Nouembris. Sedit annis tribus, menſibus
Eulalius reuocatur. octo, diebus ſeptem. Mortuo Bonifacio, clerici quidam Eulalium ſtatim ad vrbem reuocãt qui vel indignatione, vel contemptu rerum humanarum reuocationem ſpernens, anno poſt Bonifacium moritur. Vacat tum ſedes dies nouem.

CÆLESTINVS I.

CAELESTINVS natione Campanus, Theodoſij iunioris temporibus fuit.
45 Pont. Theodoſius iunior. Hic enim mortuo Honorio principe clariſsimo, Valentinianum Placidiæ amitæ ſuæ filium Cæſarem creatum ad regendum occidentale imperium mittit. Qui ſtatim totius Italiæ conſenſu imperator creatus, gubernacula imperij apud Rauennam ſuſcipiens, hoſtes Romani nominis, maximè verò Ioannẽ tyrannum, mira felicitate in Italia compeſcuit, Interea verò Vandalorum, Alemannorum, & Gotthorum effera gens, ab Hiſpania in Africam Genſerico rege traijciens, prouincia ferro ac flamma depopulata, fidem quoque catho-
Auguſtinus moritur. licam Arriana impietate fœdauit, pulſis etiam in exilium quibuſdam epiſcopis bene ſentientibus, in qua perturbatione beatus Auguſtinus Hipponenſis epiſcopus, tertio obſidionis menſe, quinto calendas Septembris moritur, ſeptimo & lxx. ætatis anno. Vandali autem capta Carthagine in Siciliam traijcientes, inſulam depopulantur & vaſtant. Idem fecere Picti & Scoti, inſulam Britanniam occupantes. Accitus autem à Britannis in auxilium Aetius patritius, vir bellicis artibus inſignis, nõ modo laborantibus auxilium non fert, verum etiam regnandi cupidus, Hunnos ad inuadendam Italiam ſolicitat. Vnde Britanni ab Aetio deſtituti, ab Anglis auxilium petiere, quos hoſtes deinceps, non aux[illegible]ares ſenſere. Ab his enim oppreſsi & patriam ſimul & nomen amiſere. Interim verò Theodoſio Conſtantinopoli mortuo, ſeptimo & vigeſimo imperij ſui ac patrui honorij anno. Bleda & Attila fratres Hunnorum reges, Illyricum ingreſsi, omnia incendunt & [illegible]ant.

At Cæleſtinus d[illegible] cult[illegible] intentus, conſtituit vt pſalmi Dauid ante ſacrificium antiphonatim ab omnibus canerentur, quod ante fieri non conſueuerat. Perlecta enim epiſtola & euangeli[illegible], finis ſacrificio imponebatur. Refert Martinus Caſsinas, Iudica me Deus & diſcerne cauſam meam, quod [illegible]rincipio ſacrifici[illegible] dicitur, eius inuentum fuiſſe. Graduale quoque huic aſſcribitur, Mul[illegible]a præterea conſtituit de omni eccleſia, quæ tum in archiuijs legebantur. Dedicauit & ba[illegible]icam Iu[illegible]am, cui etiam hæc dona obtulit, patenam argenteam librarum v. & xx ſcyphos ij. argenteos xx. librarum, aquam anulos argenteos xx librarum, candelabra argentea duo lx. librarum, cantharos, ceroſtrata ænea quatuor & viginti magni ponderis. Neſtorius autem Conſtantinopolitanus epiſcopus, nouũ

cum

Neſtorius Conſtantinop.

Synodus Epheſina

Germanus. Palladius

Diabolus perſonam Moſi indutus.

cum errorem inducere conatus eſt. Prædicabat enim Chriſtum ex Maria hominem tantum, & non Deum natum, atque diuinitatem collatam eſſe pro meritis, cui impietati & Cyrillus Alexandrinus epiſcopus, & Cæleſtinus Pōtifex, mirum in modum aduerſati ſunt. Nam habita apud Epheſum ſynodo cc. epiſcoporum, impius Neſtorius cum hæreſi nominis ſui, cumque Pelagianis omnibus, qui dogma illud prope conatum iuuabant, omnium conſenſu xiij. canonibus eorum ſtultitiam impugnantibus damnantur. Præterea Germanum Antiſiodorenſem epiſcopum in Britanniam mittit, qui deturbatis hæreticis, inſulares ad catholicam fidem redigeret. Miſit ad Scotos Chriſti fidem optantes Palladium, quem ipſe epiſcopum creauerat. Huius certè atque ſuorum opera, magna pars occidentis ad veram Chriſti fidem conuerſa eſt. Ferunt hoc tempore diabolum perſonam Moſi indutum, multos Iudæos decepiſſe, dum eos ex Creta in terram promiſsionis ad ſimilitudinem hiſtoriæ veteris ſicco pede per mare deducere pollicetur. Multi enim ex his falſum Moyſen ſecuti, in vndis periēre. Aiunt autem illos ſolos euaſiſſe, qui tum Chriſtum verum eſſe Deum crediderе. At Cæleſtinus vbi ex ſacris ordinibus ter in vrbe menſe Decembri habitis, presbyteros duos & triginta, dioconos duodecim, epiſcopos duos & lx. creaſſet, moritur, ac ſepelitur in cœmiterio Priſcillæ via Salaria octauo idus Aprilis. Conſederat annis octo menſibus decem, diebus & ſeptem. Vacat tum ſedes dies vnum & viginti.

XYSTVS III.

46. Pont.

XYSTVS III. natione Romanus, patre Xyſto, Valentiniani tempora attigit.

Valentinianus imp.

Qui occidentalis imperij gubernator, pacem cum Genſerico Vuandalorum rege inijt ac certis finibus Africam ſibi ac Genſerico diuiſam, Vuandalis incolendam dedit. Subornatus deinde Genſericus ab Arrianis, eorum impietatem extollens, variis terroribus epiſcopos noſtros perſequitur. Interim verò dum Valentinianus Conſtantinopolim proficiſcitur, & Theodoſij filiam in vxorem ducit Vuandali Genſerico duce Carthaginem iterum capiunt ac diripiunt, anno quingenteſimo & lxxxiiij. poſteaquam Romanorum eſſe cœperat. Dum hæc autem in Africa gererentur. Attilla cum Bleda fratre Hunnorum reges, non contenti occupaſſe Pannonias Macedoniam, Myſiam, Achaiam & vtraſque Thracias ferro ac flamma deuaſtat, Bledamque fratrem obtruncat, quò ſolus regno potiretur. Inde verò animos ſumens ad occupandum occidentale imperium, copias vndique celeriter colligit atque iter ſtatim carpit. Quod vbi Aetius intellexiſſet, legatos de pace ſtatim Toloſam ad Theodoricum regem mittit, cum quo fœdera ita ſunt inita, vt communi impenſa & paribus copijs bellum contra Attilam gereretur. Romanorum ac Theodorici auxiliares copiæ fuēre, Alani, Burgundiones, Franci, Saxones, atque omnes ferè occidentales populi. Tandem verò ſuperueniente Attila in campis Catalaunicis, magno ardore animorū prælium vtrinque committitur. Pugnatum erat aliquādiu atque acriter, cum vox ſuperueniens incerto auctore, certamini finem impoſuit. Ad centum & octoginta millia hominum in eo prœlio vtrinque cecidiſſe conſtat, neutra inclinante acie, aut cedente. Ferunt tamen Theodoricum Thuriſmundi regis patrem, eo prælio cecidiſſe.

At Xyſtus pontificatum iniens, à Baſſo quodam reus in iudicium accerſitur. Hic autem congregata ſeptem & quinquaginta epiſcoporum ſynodo, ita cauſam dixit vt ab omnibus vno conſenſu abſolueretur. Damnatur Baſſus calumniator iniquus, annuente Valentiniano & Placidia eius matre: in exiliumque mittitur, ita tamen, vt vltimo die viaticum ei ei ob pietatem eccleſiæ non negaretur. Eius autem prædia non fiſco, ſed eccleſiæ aſſcribuntur. Aiunt Baſſum poſt exilium non multum vixiſſe, tertio enim menſe diem extremum obijt: cuius corpus Xyſtus epiſcopus linteaminibus inuolutum, & aromatibus conſperſum, proprijs manibus ad ſanctum Petrum ſepeliuit in loculis parentum. Ædificauit autem Xyſtus baſilicam beatæ Mariæ virginis, quæ ab antiquis Liberij cognominabatur iuxta Marcellum * Liuiæ. accepit deinde nomen ad præſepe: poſtremo verò ſancta Maria maior, vocata eſt. Xyſtum autem huius templi auctorem fuiſſe, titulus ipſe in frontiſpicio primi fornicis declarat his verbis: XISTVS EPISCOPVS PLEBI DEI. Per x enim in principio & y ſcribitur Græca ortographia, licet noſtra ætas conſuetudini ſeruiens. Sixtum ſcribat per s & iota. Huic quoque templo pontifex hæc dona obtulit, altare argenteum puriſsimum, CCCC. librarum ſcyphos argenteos quinque, calices decem, coronas argenteas octo & viginti, candelabra argentea tria, thymiamatariū librarū quindecim, fundū Scauri in agro Caietano, fundū Celeris, ceruū argenteū fundentem aquā in fontem baptiſterij. Ornauit & ambonem eccleſię porphyreticis lapidibus, quem nos ſuggeſtum

appellamus, vbi euangeliũ & epiſtola canitur. Præterea verò rogatu Xyſti Valentinianus templa quædam ſanctorum mirifice excoluit. Nam & ſupra confeſsioné beati Petri aureá Saluatoris imaginem gemmis aureis diſtinctam collocauit, & faſtigium argenteum baſilicæ Conſtantinianæ à barbaris ſublatum reſtituit. Ornauit & confeſsionem beati Petri ex argento. Aiunt præterea huius temporibus Petrum epiſcopum natione Illyricum, ædificaſſe templum diuæ Sabinæ in monte Auentino non longe à monaſterio ſancti Bonifacij, in quo diuus Alexius iacet. Quod ego factum Cæleſtini primi tempore crediderim, vt etiam carmina heroica indicant, quæ adhuc leguntur his ferè verbis.

Culmen apoſtolicum cum Cæleſtinus haberet,
Primus & in toto fulgeret epiſcopus orbe:
Hæc, quæ miraris, fundauit presbyter vrbis
Illyrica de gente Petrus, vir nomine tanto
Dignus, ab exortu Chriſti nutritus in aula.
Paupertas locuples, ſibi pauper, qui bona vitæ
Præſentis fugiens, meruit ſperare futura.

Sunt etiam qui ſcribant huius temporibus fuiſſe Euſebium Cremonenſem & Philippum Hieronymi diſcipulos, qui pleraque eleganti oratione ſcripſere. Laudatur & Eucherius Lugdunenſis epiſcopus doctrina, dicendi copia. Non improbatur poſtremò Hilarius Arelatenſis epiſcopus, vir ſanctitate & doctrina ea tempeſtate inſignis. Xyſtus autem cum omnia quæ habuerat, aut in ædificiis & ornamentis eccleſiarum, aut pauperibus erogaſſet, creatis presbyteris octo & viginti, diaconis duodecim, epiſcopis duobus & quinquaginta, moritur, ac ſepelitur in crypta via Tiburtina apud corpus beati Laurentij. Sedit autem annis viij. diebus ix. Vacat tum ſedes dies duos & viginti.

Hilarius

LEO I.

27. Pont.

LEO natione Tuſcus, patre Quintiano.

Eo tempore fuit, quo Attila à pugna Catalaunica rediens, in Pannonias comparatis magnis copiis, Italiam hoſtili manu ingreſſus, ac primo Aquileiam in limitibus prouinciæ poſitam, triennio obſedit. Verum cum iam deſperatis rebus in eo eſſet vt ſtatiua moueret, vidiſſetque ciconias ex vrbe in agros pullos ſuos deferentes, auſpicio motus, adhibitis machinis, miſeram ciuitatem acriter oppugnatam, tandem capit, diripit & incendit: nec vlli generi hominum parcit, flagellum Dei ſe vocitans. Inde Hunni veluti ruptis clauſtris, per totam Venetiam ſeſe effundentes, vrbes omnes occupant, Mediolanum, ac Ticinum diripiunt. Iturus deinde Romam infeſtis ſignis, cum eo loci conſediſſet, vbi Mincius Padum influit, amnem traiecturus, vir ſanctiſsimus Leo Pontifex calamitatem Italiæ & vrbis Romæ miſeratus adhortante etiam Valentiniano, ei fit obuiam, perſuadetque Alarici exemplo, qui ſtatim Dei iudicio poſt captam vrbem mortuus eſt, ne vltra progrediatur. Monitis pontificis optimi obtemperans Attila, quod dum ſimul loquerentur, cernere duos viros ſupra caput ſuum ſtrictos tenentes gladios, ac mortem minitantes, niſi pareret, viſus eſt. Ij Petrus & Paulus apoſtoli putati ſunt. inde mouens, Pannonias repetit: vbi non ita multò poſt, effundente ſe hubertim propter ebrietatem è naribus ſanguine, moritur.

Attila flagellum Dei.

Leo verò ad vrbem rediens, totus ad confirmandam catholicam fidem conuertitur, quæ tum potiſsimum à multis hæreticis impugnabatur, maximè autem à Neſtorianis & Eutychianis. Neſtorius enim Conſtantinopolitanus epiſcopus, virginem non Dei, ſed hominis tantummodo genitricem dixit, vt aliam carnis, aliam diuinitatis perſonam faceret, & ſeiunctim alterum eſſe Dei filium, alterum hominis oſtenderet. Eutyches autem Conſtantinopolitanus abbas, ne ſentire cum Neſtorio videretur, diuinam cum humana natura in idem compoſitum recidiſſe affirmabat, vnumque factum, nec vllo modo inter ſe diſtingui debere. Hanc hæreſim cum Flauianus Conſtantinopolitanus epiſcopus damnaſſet, Theodoſio annuente, ſynodus Epheſina indicitur, in qua Dioſcoro Alexandrino epiſcopo præſidente, Eutyches reſtituitur, Flauianus verò damnatur. At Leo, mortuo Theodoſio, in eiusque locum ſuffecto Marciano principe catholico, concilium Chalcedonenſe indicit, in quo ſexcentorum & triginta epiſcoporum auctoritate decernitur credendum duas naturas in Chriſto fuiſſe: vtque vnus idemque Chriſtus Deus & homo crederetur, ac ſtatim Neſtorius & Eutyches nefandus Manichæorum præſul damnarētur. Combuſti etiam publicè ſunt Manichæorum libri, calcata & depreſſa eſt Dioſcori ſuperbia atq; hæreſis. Interim verò mortuo à ſuis Valentiniano, Maximus tyrannus imperium occupat, Eudoxamque quondam Valentiniani vxorem, ſibi violentis nuptiis adiungit. Hanc ob rem Vandali ex Africa acciti, Genſericho duce Romam hoſtili manu ingreſsi, Maximum in illo tumultu ab Vrſo milite Romano occiſum, in Tiberim proijciunt, vrbem diripiunt atque incendunt, templa & ſacraria ſpoliant, nec Leonem Pontificem exaudiunt clamantem & dicentem,

Concilium Chalcedonenſe Neſtorius Conſtantino politanus epiſcopus.

vt vrbi

vt vrbi & templis parcentes, prædam quò vellent abigerent. Abeuntes quartodecimo die poſt vrbem captam, atque Eudoxiam cum filia & ingenti captiuorum numero ſecum trahentes, in Africam reuertuntur. At Leo ad reparandam vrbem & templa conuerſus, Demetriam ancillam Dei impulit, vt baſilicam beato Stephano via Latina tertio ab vrbe milliario in fundo ſuo conderet. Ipſe verò in honorem beati Cornelij epiſcopi baſilicam via Appia ædificauit. Templa diffracta reſtituit, ſacrorum vaſa cõminuta aut ablata vel denuo renouauit, vel ex integro quoad fieri potuit, reſtituit. Cameras præterea tres condidit in tribus baſilicis, Ioannis, Petri ac Pauli. Sepulcris quoque Apoſtolorum cuſtodes addidit ex clero Romano: hos cubicularios appellauit. Præterea verò monaſterium prope ſanctum Petrum condidit, conſtituitque vt intra actionem myſterij diceretur: HOC ſanctum ſacrificium &c. néue vlla monacha velamen capitis benedictum acciperet, niſi approbatum fuiſſet, eam quadraginta annis caſte & integre vixiſſe. Dum autem his curis vir ſanctus intentus eſſet, ſubito exorta eſt Acephalorum hæreſis: qui ideo Acephali vocati ſunt, quia ſine cerebro & ſine auctore habebantur. Hi autem Chalcedonenſe concilium improbant, proprietatem duarum ſubſtantiarum in Chriſto negant, vnam tantum in eiuſdem perſona naturam prædicantes: quam quidem hæreſim epiſtolis ſuis eleganter & docte ad Chriſti fideles ſcriptis acerrime confutauit. Sunt qui ſcribant Paulinum Nolanæ vrbis epiſcopum, Proſperum Aquitanum virum doctum, Mamercum Viennẽſem epiſcopum, in pretio tum fuiſſe. Primus.n. Mamercus (vt aiunt) ſupplicationes, quas Græci litanias vocant, inſtituit ob frequentes terræ motus, qui tum maximè Gallias vexabãt. Leo poſtremò creatis ex inſtitutione ſacrorum lxxxj. presbyteris, diaconis xxxj. epiſcopis ſex & lxxx. moritur, ac ſepelitur apud ſanctum Petrum in Vaticano iiij. idus Aprilis. Sedit annis vno & viginti, menſe vno, diebus tredecim. Vacat tum ſedes dies octo.

Acephalorũ hæreſis.
Paulinus
Proſper.
Mamercus.

HILARIVS I.

HILARIVS natione Sardus, patre Criſpino, ad Leonis tempora peruenit.

48. Pont.

Leo.n. primus ex Græca natione, in locũ Marciani imperatoris demortui ſufficitur, qui ſtatim filium ſuum eiuſdem nominis, Auguſtum creat. Sub hoc quidem imperatore reſpublica Romana magnas calamitates paſſa eſt, ſubortis quibuſdam tyrannis imperium vſurpare conantibus. Hac verò oportunitate illectus Genſericus Vandalorum rex, ex Africa in Italiam ſtatim nauigat, Romanum imperium inuaſurus. quod vbi intellexit Leo, *Baſiliſcum patritium cum valida claſſe in auxilium Anthemij principis Romani mittit. Hi coniunctis copiis & animis ad Populoniam Genſerico fiunt obuiam, hominemque claſſe decernere impellunt: qui quidẽ ſuperatus ingenti clade, turpi fuga in Africam rediit. Vexare interea vrbem Romanam parabat Ricimer ille patricius, qui Biorgum Alanorum regem in montibus Tridentinis ſuperauerat, elarus tãta victoria, ni Epiphanius Ticienſis epiſcopus, hominem Anthemio vrbem defendenti conciliaſſet.

Leo primus imp.

Hilarius autem in tanta perturbatione rerum, diuinam rem intermiſit nunquam. Præterea verò inſtituit, ne pontifices deinceps ſucceſſorem ſibi deligerent, quæ inſtitutio ad omnes eccleſiaſticos gradus pertinet. Fecit & decretalem, ac per vniuerſum orbem ſparſit. Epiſtolas quoque conſcripſit de fide catholica, tres ſynodos confirmantes, Nicænam, Epheſinam, & Chalcedonenſem, quibus item Eutychem, Neſtorium, & Dioſcorum cum ſectatoribus damnat. In baptiſterio autem Conſtanrinianæ baſilicæ tria oratoria ædificauit, auro & prætioſis lapidibus diſtincta, tribus ſanctis dedicata, Ioanni Baptiſtæ, Ioanni Euangeliſtæ, & ſanctæ Cruci: quorum ianuæ erant æneæ argento cælato clauſæ. in oratorio autem τοῦσαυρου erat lignum crucis auro clauſum, & ornatum gemmis. Stabat & eo loci agnus aureus duarum librarum in columna onychina. ante oratorium erant columnæ miræ magnitudinis, quæ dicuntur hecaton. In fonte Ioannis erat lucerna aurea librarum decem, ceruĩ argentei tres, octoginta librarum, aquam fundentes, columba aurea duarum librarum. Addidit & oratorium ſancti Stephani baptiſterio Lateranenſi. Duas quoque bibliothecas apud eundem locum ædificauit. Ad Lunam verò, monaſterium in vrbe ſtruxit. Omitto dona templis oblata, quæ quidem propè infinita fuére, ex auro, argento, marmoribus & gemmis. Sunt qui ſcribant, Germanum Altiſiodorenſem & Lupum * Trecharenſem epiſcopos, huius temporibus fuiſſe, qui tum multũ iuuère Chriſtianã fidem, gentilium ac Pelagianorũ opera plurimũ labefactatã. Gẽnadius præterea Cõſtantinopolitanus epiſcopus, ingenio, doctrina, & moribus eccleſiæ catholicæ multum profuit. Victorinus autẽ natione Aquitanus arithmeticus inſignis, rationẽ Paſchæ ad curſum lunæ tũ redegit, Euſebiũ & Theophilũ ea in re ſuperans. Sunt qui Merlinũ Anglũ vatẽ inſignem his tẽporibus aſſcribant, de quo plura fortaſſe, quã ſatis eſt, ſcribuntur. Hilarius autẽ vbi ea peregiſſet, quæ ad optimum põtifi-

Trecaſſen.
Gennadius epiſcopus.
Victorinus Aquitanus.
Merlin. vates.

Ferunt ea tempeſtate & Eliſei oſſa in Alexandriam tranſlata eſſe, & corpus Barnabæ Apoſtoli cum euangelio eius manu ſcripto, repertum. At Simplicius cum eccleſiam Romanam non inſtitutis ſolum, verumetiam donis auxiſſet, creaſſetque ex ordine ſacrorum presbyteros octo & quinquaginta, diaconos vndecim, epiſcopos ſex & octoginta, moritur, ac ſepelitur in Petri Baſilica ſexto nonas Martij. Sedit autem annos quindecim, menſem vnũ, dies ſeptem. Vacat tum ſedes dies ſex & viginti.

FELIX III.

Felix tertius, patria Romanus, patre Felice presbytero, ex regione Faſciolæ, à rege Odoacre, qui annis quatuordecim Italiæ imperauerat, vſq; ad Theodoricum peruenit. 50 Pont. Odoacer.

Qui etſi Rauennam ſedem regni feciſſet, tamen vrbem Romam quoad fieri potuit, exornauit: Nam & ſepulcrum Octauij inſtaurauit, & ſpectacula de more exhibuit, & ædificia ac baſilicas pleraſque reſtituit, nihilque omiſit quod ad optimum principem pertineret. At verò vt regnum aliquando ſtabiliret, & Clodouei Franciæ regis filiam Andefledam in vxorem duxit, & ſororem Hunerico Vandalorũ, & filiarum ſuarum alteram Alarico Veſegotthorum, alteram Gundibato regibus in matrimonium collocauit.

Felix autem tum maximè intellexerat Petrum Eutychianum, quẽ ante diximus ob hæreſim in exilium pulſum, inſtiganre Acario, tunc demum ab eodem reuocarum eſſe. Quare ſanctus Pontifex fraudem ſubeſſe veritus, ex auctoritate ſedis Apoſtolicæ concilio bene ſentientium approbata, Petrum & Acacium damnat. Poſt annos verò tres cum Zeno fidem facere hos homines pœnitere, Felix eò miſit epiſcopos duos, Meſſenum & Vitalem, qui re cognita damnatos abſoluerent. Hi itaque Heracleam ciuitatem ingreſſi, pecunia corrupti, nihil ex ſententia Felicis egêre. Vnde Pontifex meritò indignatus, habita de more ſynodo, hos vt præuaricatores & Simoniacos à communione deiecit. Meſſeno tamen pœnitentiæ tempus aſſcriptum eſt, qui errorem ſuum faſſus eſt, pœnitendique tempus petijt. Idem quoque Felix baſilicam ſancti Agapeti ædificauit non longe à baſilica Laurentij martyris. Conſtituit itẽ vt eccleſiæ non niſi ab epiſcopis conſecrarentur. Aiunt autem huius tẽpore Theodorum presbyterum Græcum, librum contra hæreticos ſcripſiſſe de conuenientia veteris ac noui teſtamenti. Sunt etiam qui huic ætati aſſcribant Ioannem Damaſcenum, virum doctiſſimum ac theologum inſignem. Hic enim librum ſententiarum compoſuit, in quo Gregorium Nazianzenum, Gregorium Nyſſenum, Didymum Alexandrinum imitatus eſt, libros quoque medicæ artis compoſuit, quibus morborum cauſam & medelas deſcribit. At Felix cum ex inſtitutione ſacrorum ordinum, quos in vrbe Roma menſe Decembri bis habuit, presbyteros octo & viginti, diaconos quinque, epiſcopos triginta creaſſet, moritur, ac ſepelitur in Pauli baſilica. Sedit annos octo, menſes vndecim, dis decem & ſeptem. Vacat tum ſedes dis quinque. Theodorus presbyter. Ioannes Damaſcenus

ANNOTAT.

Gelaſius, de quo mox Platina ſcribit, canonicos (vt vocant) regulares ordinis ſancti Auguſtini Lateranì primus collocauit, qui ibidem vſque ad Bonifacium VIII. à quo expulſi ſunt, permanſerunt, ex archiuijs baſilicæ Lateranenſis.

GELASIVS I.

Gelaſius natione Afer, patre Valerio,

Eo tempore fuit, quo Theodoricus Clodoueo ſocero ſuo Francorum regi bellum intulit, quòd Alaricum generum Veſogotthorum regem in agro Volgadenſi interfeciſſet, Vaſconiamque occupaſſet, vterque affinis, erat. Iuſtior habebatur Alarici cauſa, vnde ſocerum genero prætulit. Superatis itaque Francis ingenti prælio, Vaſconiam recipit, receptamque pro Almatico Alarici filio, donec adoleſceret, gubernat. Idem Theodoricus Siciliam, Dalmatiam, Liburniam, Illiricum, Narbonenſem Galliam, Burgundiam ſuo regno adiecit. Tridentum vrbem in alpibus muro cinxit, & Italiam ab externo hoſte tutatus eſt, collocatis Erulis in extremis Italiæ partibus apud prætoriam Auguſtam, quorum regem adhuc adoleſcenrem in adoptationem ſuſceperat. 51. Pont.

Gelaſius autem Manichæos in vrbe deprehenſos exilio damnat, eorumque libros apud baſilicam diuæ Mariæ publicè comburit. Inſtante præterea ſynodo, cognita Meſſeni pœnitentia, eum libello prius ſatis facientem, purgarum eccleſiæ ſuæ reſtituit. Cum verò intellexiſſet Petri & Acacij ſeditionibus multa flagitia & parricidia in eccleſijs Græciæ committi,

mitti,confeſtim eò miſit,qui hos, ſi non ſtatim pœniterent,in perpetuum damnarent. Erat autem conſuetudo primitiuæ eccleſiæ, diutius expectare ad gremium pietatis ſuæ aliquando redituros.Confugerat tum Ioannes Alexandrinus epiſcopus , vir catholicus illorum ſeditionibus vexatus,ad pontificem Romanum,à quo perbenignè & comiter ſuſceptus eſt. Dedicauit Gelaſius eccleſiam Euphemiæ martyris in ciuitate Tiburtina.Dedicauit & baſilicam ſanctorum Nicandri & Eleutherij via Labicana,& baſilicam ſanctæ Mariæ via Laurẽtina in fundo Criſpi vigeſimo ab vrbe lapide.Clerũ quoque amauit & auxit.Pauperes ſemper mira beneuolentia & caritate complexus eſt.Ciuitatem Romanam à multis periculis liberauit,maxime verò ab inopia rerum & fame. Hymnos etiam compoſuit ad imitationem beati Ambroſij,edidit & libros quinque contra Eutychen & Neſtorium,duos item contra Arriũ.Orationes habuit elegantes & graues.Epiſtolas prætereaad amicos & domeſticos fidei ſcripſit,nõ minus graues quã doctas:quæ opera in publicis bibliothecis tũ legebantur.

Anaſtaſius imper. Sunt qui ſcribant Gelaſium excommunicaſſe Anaſtaſium imperatorem Conſtantinopolitanum, Zenonis ſucceſſorem, quòd hæreticis & Acatio faueret. vnde conſtat imperatorẽ errantem in fide & monitum,ſi non paruerit,à pontifice Romano excomunicari poſſe. Eadẽ auctoritate vſus eſt etiam contra Vandalos eorumque regem , qui Arriana infecti hæreſi, catholicos cruciatibus & ſuppliciis perſequebantur . Fuere etiam in primo huius pontificis tẽpore Germanus & Epiphanius,quorũ alter Ticinenſis,alter vero Cãpanus epiſcopus fuit. Hi multum auctoritate & ſanctitate ſua Italiam à barbaris vexatũ iuuêre , orationibus & blãdicijs barbarorum corda mollientes. Multum præterea tum in Gallia profecere,& Lannociatus abbas Carnotenſis, & Aurelianus & Mezentius Pictauienſis viri optimi ac docti, qui Clodoueum regem Franciæ,ac Crocildim eius vxorem eò perpulere, vt Chriſtianiſsimi fierent,& fidem catholicam vbique tutarẽtur.Sunt qui hanc laudem Remigio viro ſanctiſsimo aſſcribant.Gelaſius autem poſteaquã presbyteros duos & triginta,diaconos duos, epiſcopos ſeptem & ſexaginta creaſſet,moritur , ac ſepelitur in baſilica beati Petri Apoſtoli xj.Calendas Decembris. Sedit annis quatuor,menſibus octo,diebus decem & ſeptem. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

ANASTASIVS II.

51.Pont. Anaſtaſius imper. ANaſtaſius ſecundus,patria Romanus, patre Fortunato, Anaſtaſio imperante fuit.

Quo tempore Tranſamundus Vandalorum rex , & catholicas eccleſias claudit,& centum ac viginti epiſcopos exulatum in Sardiniam mittit . Ferunt tum apud Carthaginem Olympium quendam Arrianum epiſcopum, ſanctam trinitatem publicè in balneis deteſtantem,tribus fulminibus ictum *Olympius de cælo tactus.* concidiſſe, eiusque cadauer exuſtum omnino fuiſſe. Cum item Barbas quidam Arrianus epiſcopus,neſcio quem baptizaturus eſſet his verbis,Baptizat te Barbas in nomine patris per filium in ſpirituſancto , ferunt aquam nuſquam comparuiſſe, quo miraculo permotus , qui charecterem expectabat,confeſtim ad noſtros tranſit.

Anaſtaſius verò (vt quidam ſcriptores referunt) Anaſtaſium imperatorem excommunicauit,quòd Acatio faueret,tametſi poſtea ipſe ab Acatio ſeductus, dum eum reuocare clanculum tentat,clerum à ſe grauiter alienauit, qui ſe à communione pontificis tum maxime ſubtraxit, quòd etiam ſine catholicorum conſenſu Photino Theſſalonicenſi diacono communicaſſet,qui tum Acatij errorem imitabatur. Hanc ob rem ferunt diuino nutu hominem ſubito morbo correptum interijſſe . Sunt qui dicant eum in latrinam effudiſſe inteſtina,dũ *Fulgentius* neceſsitati naturæ obtẽperat. Huius tẽporibus Fulgentius natione Afer, Rumpenſis,epiſcopus qui in Sardiniam quoq; cũ aliis catholicis Africæ à Tranſamundo exulatũ miſſus eſt,nil prætermiſit quod ad veram Chriſti fidem pertineret docendo, prædicando,monendo . Edidit & libros de trinitate,de libero arbitrio,de regulis fidei . Scripſit & contra Pelagianam hæreſim . Orationes quoq; habuit ad populos elegantes quidem & graues. Iuuit etiam ſcri- *Egeſippus.* ptis ſuis eccleſiam Dei Egeſippus vir doctiſsimus , qui & monachorum regulas compoſuit, & Sancti Seuerini abbatis eleganti ſtylo vitam edidit. Fauſtus autem apud Gallos epiſcopus multa tum ſcripſit copioſe & ornate,ſed eius illud opus potiſsimum laudatur , quod contra Arrianos ſcripſit, in quo oſtendit τριάδα,hoc eſt, trinitatẽ eſſentialem eſſe. Scripſit & contra eos qui dicunt , increatis aliquid incorporeum eſſe.qua in re oſtendit , tum patrum ſententijs,tum diuinæ ſcripturæ teſtimoniis , ſolum Deum incorporeum dici poſſe, ne etiam creata incorporea dicerentur. Hæc de Anaſtaſio & eius pontificatu, qui ex ſacris ordinibus ſemel Decembri menſe in vrbe habitis, presbyteros duodecim , epiſcopos ſedecim creauit. Sepultus eſt autem in baſilica Petri xiij.calendas Decembris. Sedit annum vnum,menſibus decem,dies quatuor & viginti. Vacat tum ſedes dies quatuor.

SYMMACHVS I.

53. Pont.

SYmmachus natione Sardus, patre Fortunato mortuo Anaſtaſio, Pontifex creatur, non ſine magna diſcordia. Nam dũ pars cleri Symmachũ apud baſilicam Conſtantinianam pontificem decernit, pars altera apud baſilicã Mariæ in via Noua, Laurentium in locum demortui Anaſtaſij ſufficit, ſeditio ingens in ſenatu ac populo Romano bifariam diuiſo orta eſt, vnde omnium conſenſu conſilium Rauennæ indicitur: diſcuſſaque re præſente Theodorico, Symmachus tandem in pontificatu confirmatur, qui certe magna clementia vſus, Laurentium competitorem Nucerinis epiſcopum dedit. Verùm anno quarto poſt clerici quidã ſeditionibus gaudentes, adiuuantibus Feſto & Probino ſenatorij ordinis viris, Laurentiũ reuocant, qua ex re indignatus rex Petrum Altini epiſcopum Romam mittit qui pulſo vtroque ſedem teneret. Verùm Symmachus habita centum & viginti epiſcoporum ſynodo, & obiecta conſtanti animo diluit, & omnium ſententijs obtinuit, vt Laurentius & Petrus malorum omnium capita relegarentur. Orta autem ob hanc rem tanta ſeditio Romæ eſt, vt multi tum ex clero, tum ex populo paſsim cæderentur, nec ſacris virginibus parcerent. Opprimitur eo tumultu Gordianus presbyter, vir optimus ad vincula ſancti Petri, nec finis tantæ cædis factus fuiſſet, ni Fauſtus conſul clericos miſeratus, cõtra Probinum tanti mali auctorem arma ſumpſiſſet.

Gordianus presbyter.

Reſpirante deinde aliquãtulum republica Chriſtiana, Clodoueus pulſis Arrianis hæreticis, & Catholicos reduxit & Pariſiorum ciuitatem regni caput conſtituit.

Symmachus vero Manichæos tum ab vrbe expulit, eorumque libros ante fores Conſtantinianæ baſilicæ concremauit. Baſilicas verò multas, aut ornauit, aut à fundamentis erexit. Nam & templum beate Andreę Apoſtoli apud ſanctum Petrum ædificauit, multoque argẽto & auro exornauit, & templũ ipſius Apoſtolorum principis ac porticum cum marmoribus opere verimculato in anguſtiorem formam redegit. Gradus quoq; ipſius baſilicæ ampliores fecit, aliosque gradus ſub diuo dextra leuaque epiſcopia præterea cõſtruxit. Aedificauit etiam baſilicam Agathe martyris via Aurelia in fundo Lardario. Baſilicã ſancti Pancratij cum arcu argẽteo librarum quindecim. In baſilica Pauli renouauit apſidã, cui ruina imminebat, picturisque ornauit poſt apſidam vero aquam introduxit, balneũque fundamẽto erexit. In vrbe autem baſilicam ſanctorum Silueſtri & Martini à fundamentis extruxit iuxta Traiani thermas, vbi & ſuper altare ciborium fecit argenteum librarũ centũ viginti, arcus argenteos librarum decem: confeſsionem argenteam librarum quindecim, ſuggeſtum quoque erexit porphyreticis & cruſtis marmoreis inſignem. Fecit & gradus baſilicæ Ioannis & Pauli poſt Apſidem, Auxit & baſilicã archangeli Michaelis, aquamque introduxit. Sanctorum Coſmæ & Damiani oratoria à fundamentis erexit via Tiburtina in fundo Paciano, adiuuantibus Albino & Glaphyra illuſtribus viris. Pauperibus quoque ad baſilicas Petri & Pauli habitacula extruxit, curauitque ne quid eis deeſſet, quod ad victum pertineret. Amator enim pauperum fuit, & epiſcopis ac cæteris clericis in Africa & Sardinia propter catholicam fidem exultantibus, pecunias & veſtes ſubminiſtrabat. Reparauit etiam baſilicam ſanctæ Felicitatis: & apſidam beatæ Hagnetis cum Baſilica, quæ ruinam minabantur, in meliorem formam reſtituit. Redemit & captiuos in diuerſis prouincijs multa pecunia. Conſtituit item vt die dominico, vel natalitijs martyrum caneretur hymnus, Gloria in excelſis Deo. Cœmiterium quoque Iordanorum vel fecit, vel in meliorem formam redegit. Nil poſtremò omiſit, quod ad omnipotentis Dei gloriam pertineat. Huius quoque tempore eccleſiam Dei multum iuuit Gennadius Maſilienſis epiſcopus, qui diligens Auguſtini imitator, & librum de dogmatibus compoſuit: & quid cuique ad ſalutem neceſſarium eſſet, declarauit. Scripſit item de viris illuſtribus, Hieronymum imitatus Symmachus autẽ creatis duobus & lxxxx. presbyteris, diaconis xvj. epiſcopis cxxij. habitis de more ſacris ordinibus, moriens, ad baſilicam Petri ſepelitur xiiij. calendas Augusti. Sedit autem annis xv. menſibus ſex, diebus xxij. Vacat tum ſedes dies ſeptem.

Epiſcopia. Ciborium. Gennadius Maſilienſis epiſcopus.

ANNOTAT.

Schiſma hoc pernitioſum, & atrox à primo Nouatiani ſciſmate quartum fuit, cuius præter bibliothecarium in dialogis libro iiij. cap. xl. beatus Gregorius mentionem facit, vbi de Paſcaſio Diacono loquitur. Reliqua ſchiſmata in meo indice diligenter annotabo.

HORMISDA I.

54. Pont. Theodoricus imper. Boethius.

HOrmiſda patria Fruſinonius, patre Iuſto, ad Theodorici & Anaſtaſij tempora peruenit, à conſulatu Senatoris vſque ad conſulatum Boethij & Symmachi.

Quos Theodoricus ob ſuſpicionem affectatæ libertatis, exilio primo, mox carcere afficit. In hac calamitate conſtitutus Boethius, multa ſcripſit quæ adhuc leguntur. Tranſtulit & pleraque ex Ariſtotele, in eademque commen-

tatus eſt. In mathematicis doctiſsimus eſt habitus, quod eius muſice arithmetice oſtendũt. Poſtremo vero cum Symmacho ſenatore Theodorici iuſſu necatur. Sunt autem qui ſcribant Boethium tantam calamitaté ſubiiſſe, quod in Arrianos inueheretur, ad quos Theodoricus declinauerat. Superior ſententia mihi verior videtur.

Hormiſda autem hortante Theodorico, prouincialem ſynodum in vrbe habuit omniumque conſenſu Eutychianos iam antea improbatos, damnauit. Ioannem quoque Cõſtantinopolitanum epiſcopum litteris & nuncijs adhortatus eſt, vt ab eadem hæreſi deſiſteret, crederetque duas in Chriſto naturas eſſe, diuiná & humaná. Deſijt parere Ioannes Anaſtaſij viribus fretus, quem non ita multo poſt fulmine ictum, dediſſe pœnas creditum eſt, tum propter hæreſim quæ grauis erat, tum vel Maximè, quia legatos ab Hormiſda miſſos, cõtra ius gentium magna affecerat contumelia: reiectos enim à ſe, naui quaſſa & rimoſa ea conditione nauigare iuſsit, vt recta in Italiam redirent. nec vllum Græciæ littus attingerét. Hæc etiam eiſdem mandata ad Pontificem dediſſe referunt, vt ſciret imperatoris proprium eſſe imperare, & non imperata pontificis aut cuiuſuis alterius accipere. Fuere aũté legati, Euodius Ticinenſis epiſcopus, Fortunatus Catinenſis, Venátius vrbis Romæ presbyter, & Vitalis diaconus. Mortuo itaque Anaſtaſio vij. & xx. imperij anno, Iuſtinus orthodoxæ fidei amator imperium accipit, ac ſtatim nuncios ad pontificem mittit: qui & ſedis apoſtolicæ auctoritatem confirmarent, & pacem eccleſijs omnibus exquirerent, quantum per religionem concederetur. Quare permotus hormiſda Theodorico annuente Germanum Capuanum epiſcopum, Ioannem & Bládum presbyteros, & Felicem, ac Dioſcorum diaconos, legatos ad Iuſtinum mittit, qui eos nullo non genere honoris adhibito, effuſa obuiã honoris gratia monachorum, ac magna orthodoxorum & illuſtrium virorum multitudine honorificè accipit, congratulante clero vnà cum Ioanne Conſtantinopolitano epiſcopo. At qui cum Acatio ſentiebant, iſtorum aduentum veriti, ſe in templo quodam munitiſsimo incluſerunt, & nuncios habita conſultatione ad imperatorem miſere, affirmantes ſe nullo pacto in ſententiam apoſtolicæ ſedis venturos, niſi eis reddita fuerit ratio, quamobré Acatius damnatus eſſet, hos omnes Iuſtinus ex templo atque ab vrbe expulit. Idem fecit Hormiſda contra Manichæos iterum in vrbe Roma pullulantes, eorumque codices ante fores baſilicæ Conſtantinianæ incendio conſumpſit.

Iuſtinus imper.

Eodem tempore mortuo in Africa Tranſamundo Vandalorum rege, Ildericus filius, quem ex captiua Valentiniani filia ſuſceperat, regnum obtinet. Hic non hæreſim paternã imitatus, ſed matris Catholicæ monita ſecutus, omnes catholicos, quos Tranſamundus in exilium miſerat, reduxit, atque eos ſuo inſtituto viuere permiſit. Dona præterea multa ac precioſa eodem tempore Romam ad ornandas baſilicas ſanctorum ſunt miſſa. Gẽmas enim magnæ æſtimationis Clodoueus rex Franciæ miſit. Delata & dona tum aurea, tum argẽtea: Delata euangelia cum tabulis aureis gemmis diſtinctis à Iuſtino imperatore voti gratia. Miſit & patenam auream librarum viginti cum hyacinthis, ſcyphum aureum gẽmis circumdatum. Ornauit & templum beati Petri Theodoricus rex trabe argentea M. & xl. librarũ. ceroſtratis argenteis duobus librarum lxx. Certauit & Hormiſda muneribus cum his principibus. Locauit enim ante altare Cõſtantinianæ baſilicæ coronã argenteã librarum viginti, cantharos argenteos ſex. Ornauit etiam templum Pauli ſcyphis argenteis decem, amis argẽteis tribus. His demum ex ſententia peractis, cũ etiam de more presbyteros vnum & viginti, epiſcopos quinque & l. creaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri octauo idus Auguſti, conſulatu Maximi. Sedit annis nouem, diebus octodecim. Vacat tũ ſedes dies ſex.

IOANNES I.

55. Pont. IOannes natione Tuſcus, patre Conſtantio, à conſulatu Maximi vſque ad conſulatum Oliberij peruenit, Theodorici regis temporibus & Iuſtini Auguſti, qui Orthodoxæ fidei diligentiſsimus obſeruator, vt tandem hæreticorũ nomen extingueret, Arrianos expulit, eorumque, eccleſias catholicis aſsignauit. Quam quidem rem Theodoricus ægrè ferens, Ioannem Pontificem, Theodorum, duosq; Agapetos oratores ad Iuſtinũ mittit, qui eum adhortarẽtur, vt Arrianos reſtitueret: ſin ſecus animatus eſſet, ſciret ſe omnes Italiæ eccleſias, catholicas præſertim, demoliturum. Magnificè & per benignè primo quidẽ excepti legati ſunt, qui vbi rationem legationis expoſuere, cum flectere Iuſtinum non poſſent, ad lachrymas verſi, ac ſuppliciter petentes, vt periituræ Italiæ vna cum catholicis omnibus ſubueniret, eò tandem pium hominem perpulere, vt Arrianos reſtitueret, atque eos viuere ſuis legibus & inſtitutis ſineret. Sunt qui ſcribant Theodoricum rabie ſæuiendi tum incitatũ, Symmachum & Boethium reuocatos ab exilio & carcere, eo tempore occidiſſe. Vtcunque ſit, necatos Theodorici iuſſu conſtat, nec multum refert Hormiſdæ ne, an Ioannis temporibus aſſcribantur. Ioannes auté Rauennam ad Theodoricum rediens, in carcerem propere cõijcitur: ac parum abfuit quin eum ſtatim occideret: adeo in hominem exarſerat, & fide &

moribus cum Iuſtino ſentientem. Perijt tamen ſanctiſsimus homo in carcere pedore, ſitu, & inedia: quam quidem ſæuitiam ira diuina non ita multò pòſt grauiore pœna compeſcuit. Apoplexia enim Theodoricus moritur, eiusque anima (vt quidam eremita vir ſanctiſsimus retulit) in ignem Lipareum immerſa eſt.

Theodorico autem in regnum Amalaſiuntha filia ſucceſsit, cum gnato Athalarico, quem ex Eucherio marito ſuſceperat. Quæ quidem mulier ſupra ſexum prudentia vſa, & patris decreta mala præſertim emendauit, & Boethij ac Symmachi filijs bona paterna in fiſcum delata reſtituit, & filium optimis diſciplinis erudiuit, aduerſantibus Gotthis, & acclamantibus, non litteris, ſed rei militaris diſciplina, regem ſuum imbuendum eſſe. Iuſtinus autem ſenex admodum, eodem ferme tempore Iuſtiniano ſororis ſuæ filio imperatore relicto moritur, & Clodoueus Franciæ rex, filijs quatuor in regno relictis. Fuere tum in pretio & Benedictus Nurſinus, qui rationem monaſticæ vitæ Italis dedit, & Brigida Scotica mulier *Benedictus.* ſanctiſsima, & Ioannes Antiochenæ eccleſiæ presbyter, qui multa contra eos ſcripſit, qui *Brigida.* in vna tantum ſubſtantia Chriſtum adorandum cenſebant. His addidit Iſidorus Cyprigniũ quendam epiſcopum Hiſpanum, qui eleganter in Apocalypſim ſcripſit.

Ioannes autem Pontifex, antequam Conſtantinopolim proficiſceretur, tria cœmiteria reſtituit: Primum fuit Nerei & Achillei via Ardeatina: Secundum, ſanctorum martyrum Felicis & Adaucti: Tertium, Priſcillæ. Ornauit etiam altare ſancti Petri gemmis & auro. Detulit & ſecum Iuſtini imperatoris munere patenam auream librarum viginti, calicem aureum gemmis librarum quinque, quæ dona vnà ſecum periſſe arbitror. Creauit etiam habitis de more ſacris ordinibus epiſcopos xv. Feruntur corpus viri ſanctiſsimi Rauenna ad vrbem delatum, ſepultumque in baſilica Petri vj. calendas Iulij Olibrio conſule. Sedit autem annis duobus, menſibus octo. Vacat tum ſedes dies octo & quinquaginta.

FELIX IIII.

Felix quartus natione Samnis, patre Caſtorio, Iuſtiniani tempora attigit. *56. Pont.*

Qui Beliſario duce in prœlijs vſus de Perſis & Vandalis trijphat, quorum *Iuſtinianus* gentem in Africa traijciens idem dux præſtantis animi & ſingularis virtutis ſuperauit, ac prope deleuit, capto eorum rege Gilimere, & in triumphum ducto. Amalaſiuntha vero ſeditionibus Gotthorum diu vexata, mortuo filio Athalarico, quo cum moleſte vixit Theobaldum conſobrinum ſuum regni conſortem fecit. Erat autem Theodahatus ita Græcis & Latinis litteris edoctus, vt & tem- *Theodahatus.* porum ſuorum hiſtoriam eleganter ſcripſerit, & Platonicam diſciplinam optimè calluerit ſegnis tamen ad res agendas habebatur. Verum hortante Amalaſiuntha, Burgundiones & & Alemannos felicibus prœlijs ſuperauit.

Felix autem rei diuinæ interim curam gerens & patriarcham Conſtantinopolitanum declinantem à fide, anathemate notauit, & ſanctorum Coſmæ & Damiani templa, quæ adhuc extant in vrbe via Sacra apud forum Romanum ædificauit, quod carmen vermiculato opere notatum adhuc indicat. Baſilicam quoque ſancti Saturnini via Salaria incendio *Caſsiodorus* conſumptam, reſtituit. Sunt qui ſcribant Caſsiodorum hac ætate fuiſſe, qui & ſenator de *Priſcian.* regenda repub. multa conſcripſit: & monachus pſalterij ſententias eleganti oratione ac *grammaticus.* ſtylo edidit. Ferunt etiam Priſcianum Cæſarienſem grammaticum inſignem, librum ſuum grammatices tum compoſuiſſe. Arator quoq; vrbis Romæ ſubdiaconus, verſibus hexametres euangelia conſcripſit. Laudatur & Iuſtianus Valentinæ eccleſiæ epiſcopus: multa enim prędicauit & ſcripſit ad doctrinam Chriſtianam pertinentia. At Felix habitis de more ſacris ordinibus, vbi præsbyteros quinque & quinquaginta creaſſet, diaconos quatuor, epiſcopos nouem & viginti, moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur quarto idus Octobris. Annis quatuor ſedit, menſibus duobus, diebus tredecim. Vacat tum ſedes dies tres.

BONIFACIVS II.

Bonifacius ſecundus, patria Romanus, patre Sigeuulte, Iuſtiniano imperante fuit. *57. Pont.*

Quem quidem imperatorem tanti conſtat ingenij, tantæque doctrinæ fuiſſe, vt mirum non ſit, ſi leges Romanas ſparſas & incompoſitas in ordinem ad vtilitatem hominum redegerit, eaque abſciderit, quæ ſuperuacanea & inutilia videbantur. Hac tamen in re, conſilio & opera Ioannes patricij Treboniani, Theophili, & Dorothei vſus eſt, qui tum doctrina & auctoritate inſignes habebantur. Immenſum namque illud librorum pelagus (ad duo enim fere millia librorum fuiſſe conſtat) coaceruatis ſimul ab vrbe condita vſque ad hæc tempora tot iudicijs, in quinquaginta libros titulatim digeſsit, quos nunc Digeſta, nunc Pandecta appellant: quod omnem ciuilem doctrinam contineant. Idem quoque legum Epitomen fecit librorum quatuor.

Has

Iuſtiniani codex. Has autem leges inſtitutiones vocat. Dicimus etiam Iuſtiniani codicem & volumen eſſe. Sunt præterea qui dicant Iuſtinianum ipſum libros de incarnatione Domini eleganter ſcripſiſſe, templumque in honorem Dei patris (nam filius ſapientia eſt) ſanctæ Sophiæ, quo nullum eſt in orbe maius, ſua impenſa, ſuoque iuſſu ædificatum.

Huius itaque tempore Bonifacius Pontifex creatur, non ſine contentione tamen: nam & Dioſcorus diuiſo bifariam clero, in demortui Felicis locum ſubrogatur. Exagitatus autem clerus hac ſeditione diebus octo & viginti, morte Dioſcori à tanta perturbatione tandem liberatur: vnde Bonifacius ad confirmandam eccleſiam conuerſus, inſtituit ne quiſpiā ſibi in epiſcopatu ſucceſſorem deligeret, quod poſtea multi pontifices confirmarunt. Inſtituit item vt in demortui locum alter pontifex, ſi fieri poſſet, tertia die ſufficeretur, ne dilatio ſeditionem faceret. Diuiſit & populum à clero dum celebraretur. Hoc eodem tempore multi ex Romana nobilitate Benedicti ſanctitate moti, in montem Caſsinum peruenere religionis gratia: inter quos Maurus quidem ac Placidus inſignes habentur. Laudatur & Dionyſius abbas, qui tum Romæ Paſchæ calculum mira ratione compoſuit. Facundi quoque ſcripta contra Eutychianos quoſdam tum pullulantes, laudantur. Martinus præterea gentem Sueſsionum prædicatione & ſcriptis ab Arriana hæreſi ad noſtros traduxit. At Bonifacius cum in pontificatu ſediſſet annis duobus, diebus duobus, moritur, & in baſilica Petri ſepelitur. Sedes autem menſibus duobus tum vacat.

IOANNES II.

58. Pont. IOannes ſecundus, patria Romanus, patre Proiecto ex Cælio monte, Iuſtiniani tempore fuit: qui ſtatim vbi pontificatum inijt, Anthemium epiſcopum damnauit, quòd in Arrianam hæreſim declinaſſet. Sunt qui ſcribant hūc epiſcopum Conſtantinopolitanum fuiſſe. Iuſtinianus verò ſedem Romanam veneraturus, Hyppatum & Demetrium epiſcopos Romam cum muneribus mittit, qui & Romanum Pontificem ſuo nomine ſalutarent, & munera hæc beati Petri templo offerrent, ſcyphum aureum circundatum gemmis librarum ſex, ſcyphos argenteos duos librarum duodecim, calices argenteos duos librarum quindecim. Interim verò, dum hæc dona miſiſſet, Mundus exercitus Iuſtiniani dux, Salonas vrbem munitiſsimam capit, ac Gotthos prælio vincit non incruenta victoria. Vnà enim cum filio egregiæ virtutis adoleſcente, Mundus eo prœlio occiditur, quo nihil potuit Iuſtiniano moleſtius nuntiari: tanti faciebat hominis virtutem & fidem. Ioannes autem pontifex, de quo pauca admodum ſcribunt hiſtorici, moritur, vbi ex ſacris ordinibus ſemel habitis, presbyteros quindecim, epiſcopos vnum & viginti creaſſet, ſepeliturque in Baſilica Petri ſexto calendas Iunij. Sedit annis duobus, menſibus quatuor. Vacat tum ſedes dies ſex.

ANNOTAT.

Huius Ioannis mentio extat in antiqua tabula, ſita in pauimento baſilicæ S. Petri ad vincula, his verbis.

*SALBO PAPA N. IOANNE COGNOMENTO MERCVRIO. EX SANCTÆ ECCL. ROM. PRESBYTERIS ORDINATO. EX TIT. S. CLEMENTIS. AD GLORIAM PONTIFICALEM PROMOTO. BEATO PETRO AP. PATRONO SVO A VINCVLIS EIVS SEVERVS PRESB. OFFERT ET IT. P. C. LAMPADI ET ORESTIS VV. CC. VRBICLVS CERDINVS EST.

AGAPETVS I.

59. Pont. AGapetus patria Romanus, Gordiano presbytero eccleſiæ ſanctorum Ioannis & Pauli, pontifex creatus, à Theodahato, ſtatim ad Iuſtinianum mittitur, ei infenſum, quod *Amalaſiuntha.* Amalaſiuntham Athalarici matrem, in inſulam lacus Vulſinienſium relegauerat, interficique iuſſerat. Erat enim hæc femina ita Græcis & Latinis litteris imbuta, vt cum quouis docto diſputando congredi auderet. Præterea verò ita linguas barbarorum omnium callebat, vt ſine interprete cum his omnibus loqueretur, qui tum Romanum inuaſerant imperium. Huius autem mulieris interitum Iuſtinianus ita ægre tulit, vt bellū Theodahato ſe illaturum minaretur. Agapetus itaque eò miſſus, ac benignè & honorificè ſuſceptus, cum pacem impetraſſet ab imperatore, tentatur vt Eutychianā opinionē confirmaret. Verum cū Iuſtinianus ab ea re hominē ſanctiſsimū abhorrere cerneret, precibus minas addidit. Tum Agapetus, ego, inquit, ad Iuſtinianū Chriſtianiſsimū principē venire optaui, ſed Diocletianum inueni, quē Chriſtianorū hoſtē fuiſſe cōſtat. Hac libertate loquendi & Dei nutu Iuſtinianus

permotus,

permotus,& fidē catholicā amplexus eſt, & pulſo Anthemio Cōſtantinopolitano epiſcopo qui Eutichyanam hæteſim tuebatur, Menam catholicū in eius locum ſuffecit Agapeto conſecrante,qui haud multò poſt Conſtantinopoli moritur,cuius corpus loculis plumbeis cluſum , Romam defertur, ac in baſilica Petri ſepelitur. Sedit autem menſibus vndecim, diebus vndeuiginti. Vacat tum ſedes menſem vnum, dies nouem & viginti.

SILVERIVS.

SIluerius natione Campanus, patre Hormiſda epiſcopo, Theodahato iubēte 60. Pont.
pontifex creatur,cùm antea non regum, ſed imperatorum auctoritas interuenitet. Plus autem valuere Theodahati minæ quàm decreti ratio. Mortem enim his clericis minatus eſt,qui nomina ſua non ſubſcriberent in creatione Siluerij.

Hanc ob rem,& vt etiam Amalaſiunthæ necem vlciſcetetur Iuſtianus,Beliſarium patritium cum exercitu in Italiam mittit.Nauigans hic primò Siciliam attigit,eáque in fide imperatoris tetinuit. Interim verò mortuo Theodahato, cum Gotthi regē cōtra voluntatem Iuſtiniani creaſſent , Beliſarius è Sicilia mouens , Italiam à tyrannide Gotthorum liberatutus, in Campaniam veniens,Neapolim mandata imperatoris nequaquam facientem vi capiens ac diripiens, Gotthos omnes qui in præſidio erant, ac magnam partē ciuium interfecit,abactis inde virginibus ac pueris cum omni præda. In tanto autem belli furore & templa ſpoliata, & virgines ſactas violatas fuiſſe conſtat. Inde verò Romam cum exercitu properans, noctu vrbem iugreſſus, tantum terroris Gotthis, qui in præſidio erant incuſſit, vt omnes relictis portis ac mœnibus Rauennam confugerint. Beliſarius autem ſuperventurum Vitigim cum ingenti exercitu ratus, cui aperto marte nequaquam par eſſe poſſet,mœnia vrbis pro tempore vallo ac foſſa opus eſſe videbatur quā celerrime muniuit. Superueniente deinde Vitige cum ingenti exercitu, ad centum namque millia hominum Vitigis.
ſecum duxiſſe fertur, continere ſe mœnibus Beliſarius contentus fuit, cum non amplius quinque millibus hominum ſecum duxiſſet. Caſtra inter duos aquæ ductus locat Vigitis, quò munitiora ſint: quorum alter ad Latinam viam, alter verò ad Præneſtinam vergit, ſeque inuicem iungunt quinto ab vrbe milliario:& ne aqua ad vrbem Romam influeret,omnes aquæ ductus,quos ad quatuordecim fuiſſe conſtat, interciſi ſunt.Portum quoque Virigis cum parte copiarum occupat, qua ex re magna calamitas Romanis illata eſt , cū & bello ſimul & fame laboratum fit.

Interea verò inſtigante Vigilio diacono ciue Romano & apocriſario, Theodora Augusta Siluerio imperat, additis etiam minis, vt polſo Menna ab vrbe Conſtantinopoli, Anthemium reuocet, quem diximus ob Eutichianam hæreſim damnatum eſſe. Id autem cum facere pontifex recuſaret,ſcribit ad Beliſarium mulier, vt pulſo Siluerio, in eius locū Vigilium ſufficiat. Beliſarius autem rei bellicæ intentus, rem Antoninæ vxori ſuæ committit, quæ quidem ſubornatis à Vigilio teſtibus qui affirmarent Siluerium vrbem Romam Gotthis hoſtibus prodere voluiſſe,hominē coegit abdicare ſe pontificatu:ac poſito pallio cucullam monaſticam ſumere, qui in Pontiam inſulam in exilium miſſus, non ſine opinione ſanctitatis moritur . Ferunt Gallos hoc tempore nuncijs & litteris Benedictum rogaſſe , vt vnum aliquem ex diſcipulis ſuis ad ſe mitteret,qui Gallos monaſticam vitā edoceret.Quare Benedictus Maurum eò miſit, qui omnibus vita & moribus rationem bene ac beatè viuendi dedit: quiq; etiam multa monaſteria conſtituit. Vigilius autem clericis Romanis ex Vigilius
Antoninæ ſententia ita petentibus, pontifex creatur. At verò Siluerius vbi annum vnum, Pontifex
menſes quinque, dies xij. in pontificatu vixiſſet, vt dixi, in inſula Pontia moritur ac ſepelitur xij. calendas Iulij. Vacat tum quidem epiſcopatus dies ſex. creatur.

VIGILIVS I.

VIgilius patria Romanus,patte conſule,imperāte Iuſtiniano,Pontifex creatur cuius temporibus Conſtantinopoli quinta ſynodus habita eſt contra Theodotum & omnes hæteticos, qui affirmabant beatiſsimam Virginem ſolum hominem, non etiam Deum & hominem pepetiſſe: qua quidem in ſynodo 61. Pont.
ſtatutum eſt, vt beata virgo Θεοτόκος diceretur, quod Deum ſuo partu no- Synodus Conſtanti-
bis edidiſſet. nopolitana.

Interim verò Beliſarius auctis copijs, cum per annum integrum & dies nouem mœnia vrbis tutatus eſſet, egredi conſtituit, & collatis ſignis cum Vitigine decernere. Is autem copijs ſuis diffidens, incenſis caſtris Rauennam magnis itineribus proficiſcitur.Eò & Beliſarius propere mouet, ac Vitigim in vrbe captū cum omni familia & magna procerū parte, recuperataque fere tota Italia, Conſtantinopolim ſecum ducit, quinto anno poſtea quàm in Italiam venerat. Idem quoque Mauros Africam vaſtantes, mira celeritate perdomuit,

deque

deq́ue hoſtium manubijs crucem auream gemmis diſtinctam librarum centum, ceroſtrata duo magni pretij, Petro Apoſtolorum principi dono miſit. Duo item xenodochia, quæ nos domos hoſpitales appellamus, ſua impenſa Romæ ædificat: quorum alterum in via lata, alterum via flaminia extabat. Condidit & monaſterium ſancti Iuuenalis apud hortam vrbem, additis fundis, vnde Monachi paſcerentur.

Inſtabat tum Theodora, vt Vigilius Pontifex Conſtantinopolim proficiſceretur, Anthemiumq́ue vt pollicitus fuerat, reſtitueret. Negat vigilius ſe id facturum, quod malis promiſsis ſtandum non ſit. Cenſere enim ſe quæ Agapetus & Siluerius contra Anthemum hæreticum egiſſent, iute facta eſſej: & propterea eorum acta nullo modo ſibi reſcindenda videri, Irata Theodora, Romanis quibuſdam adiuuantibus, vigilium in iudicium vocat: & quòd eius fraudibus Siluerius circũuentus exulatum abierit: & quod ipſo iubẽte, adoleſcens quidam à nepote Vigilio Aſterij conſulis filio cæſus ad necem ſit. At verò ne iudicij pœnam Vigilius refugeret, Anthemium quendam cum his mandatis Romam mittit, vt Vigilium parere recuſantem, ad ſe vi etiam perduceret. Is verò Romam veniens, mandata facturus in baſilica ſanctæ Cæciliæ hominem comprehendit, munera populo ob diem natalem ſuum diſtribuentem more Romano, ac captum quibuſdam Romanis adiuuantibus Conſtantinopolim perducit. Ferunt Vigilium naui per Tiberim deuectum, fuſtibus & ſaxis cum execratione à populo impetitum: cumq́ue hac exprobatione, Malè meritus de Romanis es, mala omnia tecum veniant. In Siciliam verò perueniens concedentibus his qui captum ducebant, quoſdam ad ſactos ordines aſciuit, ex hiſq́ue Ampliatum presbyterum, & Valentinum epiſcopum, qui clerum & Romanam eccleſiam interim gubernaret. Ei verò è Sicilia Conſtantinopolim mouenti, Iuſtinianus cum magno comitatu fit obuiam. Ingrediuntur vrbem clero præcedente, vſque ad templum Sanctæ Sophiæ. Tentare tum Theodora Vigilium, vt quod pollicitus erat, præſtaret. Cui ille, malle ſe quoduis ſuppliciũ pati reſpondir, quàm ſententiam mutare: & cùm mulier & qui ſecum aderant, minis inſtarent, Ad Diocletianum ſe, non ad Iuſtinianũ, quemadmodum arbitrabatur veniſſe, dicens, ita cæſus eſt, vt paulum abfuerit, quin tum occideretur. Fugiens itaque in templum ſanctæ Euphæmiæ, quod haud procul aberat, inde à craſſatoribus trahitur & iniecto in collũ eius fune, tanquam latro per totam vrbem vſque ad veſperam trahitur. Deinde verò carceri incluſus, pane & aqua tantummodo aliquandiu vitam duxit, ita patienter & æquo animo, vt ſemper diceret ſe etiam peiora meritum, ſi digna pro peccatis pœna irrogaretur. Clerici autem qui hominem ſecuti fuerant, partim in exilium, partim ad excidenda metalla deportati ſunt. Verùm poſtea rogantibus Romanis omnibus, qui iam ſententiam mutauerãt & inſtante Narsete, quem Iuſtinianus contra Gotthos Romam miſerat, Vigilius ac exules omnes in patriam remittuntur. At verò, cùm Syracuſas in Siciliam perueniſſent, Vigilius quem tot mala, tot curæ occidere non poterant, ex calculo moritur: eiuſq́ue corpus Romã defertur, & apud ſanctum Marcellum via Salaria ſepelitur. vixit autem in pontificatu cùm Romæ tum alibi annis decem & ſeptem, menſes ſex & viginti. Vacat tum ſedes eius morte menſibus tribus, diebus quinque.

ANNOTAT.

Huius Vigilij ingreſſus parum legitimus fuit, cùm præter eccleſiaſticas regulas prædeceſſore ſuo Silverio viuente, & Pontificatus adminiſtratione ſubmoto, per vim pontificatum Romanum occuparit. Et idcirco ſextum ſchiſma, quod Siluerij morte finitum eſt, notaui. Proculdubio Vigilius ambitionis ſpiritu diu laborauit. Nam paulo ante ſub Bonifacio Papa II. ſe in pontificatu coadiutorem creari procurauerat, & ea re ille tunc ex animo ſuccedente, aliquo tempore poſt, Siluerij locum inuaſit. Quæ omnia illi Siluerius exul in epiſtola quadam, quæ ſecundo conſiliorum tomo excuſa eſt, vehementer exprobrat, auctor Bibliotecarius.

PELAGIVS I.

62. Pont. PElagius primus, patria Romanaus, ptre Ioanne Vicariano,

Eo tempore fuit, quo Totila Gotthorum rex Varuiſio mouit cũ magno exer- Totila Gotthorum rex citu, Italiam inuadens ac diripiens, adeo vt propter ſæuitiam & rabiem, flagellum Dei vocatus ſit. perueniens deinde ad montem Caſsinatem in Campaneam iturus, gregarij militis habitu à Benedicto viro ſanctiſsimo dignoſcitur: & minis deterretur, ne rantopere in Chriſtianos ſæuiat. Inde vero mouens, in Samnium proficiſcitur, Beneuentum oppugnar, vrbis mœnia demolitur, Neapolim obſidet, Cumas recipit, & magna benignitate ac modeſtia vſus pleraſq; matronas Romanas ibi captas Romam ad ſuos intactas remittit. Capta deinde Neapoli, atque occupata omni illa Italiæ parte, quæ ad Siciliam vergit, in Romanos mouet: quos quidem occupato prius portu, vnde ſubuehi comeatus poterant, tam acri obſidione preſsit, vt inopia rerum, humana quidam veſcerentur carne. Tandem verò Totila per Oſtienſem portam vi irrumpens, vrbem

capit,

vrbem capit, ac direptam incendit. Sunt tamen qui ſcribant ei in animo fuiſſe vrbẽ ſeruare, miſiſſeque noctu præcones per vrbem, qui militibus mandarent, vt vrbi parcerent. Hoc verò vbi Iuſtinianus comperit, Narſetem Eunuchum cum magno exercitu in Italiam propere mittit. Narſes enim, vt nonnulli ſcribunt, primo quidem bibliopola fuit. hunc cùm in cubiculum ſuum accepiſſet imperator, cognita hominis virtute, eum in ordinem patriciatus aſciuit. Pietatis enim, religionis, miſericordiæ, munificentiæ, gratiæ poſtremo vnicum exemplar tum omnibus erat. Is igitur acceptis etiam auxiliaribus copiis ab Alboino Longobardorum rege, Gotthos inuadit, obtruncat, perſequitur. Nam & Totila apud Brixellũ malè pugnans occiditur, & Theias in eius locum ſuffectus, non longe à Nuceria fortiter pugnas, virtute Narſetis opprimitur. Atque ita ſecundo & ſeptuageſimo anno poſtea quã Theodoricus eorum rex primò Italiam ingreſſus eſt, Gotthorum nomen cum regno interiit. Iuſtinianus quoq; non ita multò pòſt quadrageſimo imperij ſui anno moritur, vir quidẽ memoria dignus, cũ merito ſuo Alemannicus, Gotthicus, Vãdalicus, Perſicus, Africanus, more veterum imperatorũ appellari poſſet, licet aliorũ opera & ſuo conſilio hæc geſta ſunt.

Narſes mittitur.

Alboinus.

Pelagius autem eccleſiam Dei in tantis perturbationibus non deſerens, conſtituit vt hæretici & ſchiſmatici coërceri etiam ſæcularium manu poſſent, quando ad ſanitatem rationibus non deducerentur. Hic autem accuſatur quod malorum Vigilij cauſa fuiſſet, cum Iuſtinianus cum Vigilio præferret, vidente populo & clero crucem tangens & euangelium, iureiurando ſuſcepto, ſe à tanto crimine purgat. Inde Narſes ad vrbem veniens, ſupplicationes pro rebus bene geſtis à ſancto Pancratio vſq; ad ſanctum Petrum celebrat, vrbemque à Gotthis liberatam, quoad fieri poteſt inſtaurat. Vnà verò cum Pelagio inſtituit, ne vllus ambitione vel pretio ad quoſuis ſacros ordines admittatur. Pelagius præterea Valentinum notarium ſuum, virum probatæ fidei & religionis, theſauris eccleſiæ præficiens, baſilicam Apoſtolorum Iacobi & Philippi inchoat. Sunt qui ſcribant Caſiodorum monachum virum doctiſsimum, vſque ad tempora Pelagij peruenisſe, qui primum conſul, inde ſenator factus, poſtremo monaſticam vitam, ſpretis rebus omnibus, complexus eſt. Aiũt & Victorem Capuanum epiſcopum librum Phaſe tum compoſuiſſe, quo potiſsimum Dionyſium abbatem Romanum inſcitiæ arguit, qui Paſchalem calculum inepte nimium compoſuiſſet. Ornarunt etiam Pelagij tempora ſanctitate & doctrina Sabinus Canuſinus, Gregorius Lingonenſis, Vedaſtus beati Remigij diſcipulus, & Attrebatum epiſcopus. Herculanus verò Peruſinus antiſtes à Totila interemptus, in ſanctos refertur. Pelagius autem vndecimo ſui pontificatus anno, menſe decimo, die octauo & vigeſimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur: vbi ex ſacris ordinibus bis mẽſe Decembri habitis, presbyteros ſex & viginti, diaconos vndecim, epiſcopos vndequadraginta creaſſet. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus ſex & viginti.

Caſiodorus

Victor Capuanus.

IOANNES III.

IOannes tertius, patre Anaſtaſio ex illuſtri genere orto, Iuſtini temporibus fuit, qui Iuſtiniano ſucceſsit, cuius certè nulla in re ſimilis fuit.

63 Pont.

Iuſtinus Iuſtiniano ſucceſsit.

Auarus enim, improbus, rapax, deorum atque hominum contemptor habitus eſt. Hãc ob rem, cum totus auaritię & cupiditati inhæreret, libidine habendi in inſaniam vertitur, cuius vxor Sophia imperium vſque ad Tiberij ſecundi tempora gubernauit: hæc autem mulier inſtigãtibus quibuſdam delatoribus, qui Narſetem oderant, hominem ab Italia ad ſe cum ignominia verborum reuocat, videlicet vt eunuchus ad lanam & penſa rediret. Ferens id iniquo animo, vt par erat, Narſes, reſpondet ſe talem orſurum telam, quæ inextricabiles errores æmulis atque inimicis ſuis præſtaret, quod etiam fecit. Alboinum nanque Longobardorum regem cum omnibus copiis è Pannonia in Italiam ad capeſſandas ſedes vberiores quas in Pannonia occupauerant, litteris & nunciis acceſſit. Obtemperans itaque Narſetis monitis Alboinus, Italiam per Syrmium ingreſſus cum coniugibus & liberis, cumque exercitu lectiſsimo, primo quidem omnem Venetiam occupat. inde Inſubriam ingreſſus, Mediolanum vi capit ac diripit. Papiam triennio obſeſſam, in poteſtatem ſuam tandem redigit. Hac autem victoria lætus Alboinus, Veronam ſe contulit, quam regni totius ſedem cõſtituerat. Vbi verò conuiuio exhilaratus, Roſimundam vxorem ea patera bibere compellit, quam ex patris ipſius mulieris capite à ſe occiſi, in poculum redegerat. Erat autem in exercitu Alboini Helmechidis Longobardus adoleſcens forma inſignis. & nobilitate atq; armis pręſtantiſsimus, cuius conſuetudine Roſimunda quidem delectabatur: quemq; in cubiculum ſecreto ducens, propoſita regni ſpe, Alboinum obtruncare compulit. Verùm cum aduerſantibus Longobardis de ſpe regni decidiſſent, ambo ad Longinũ, qui tũ Rauennæ præerat, confugère. Nec ita multò pòſt, ſeipſos inuicem veneno petentes, diem extremum claudunt. Multas clades tum paſſa Italia eſt, irrumpentibus in prouinciã barbaris, quas quidem portendere prodigia illa tempeſtate viſa, & igneæ acies in cælo apparentes: ita etiam in immenſum Tiberis creuit, vt inundatione ſua populo Romano magnas calamitates intulerit.

Interim verò Ioannes pontifex & ſanctorum cœmiteria reſtituit, & Iacubi ac Philippi eccleſiam à Vigilio inchoatam perfecit: & Narſetem Romanis non diſsimulanter iratum, quòd de ſe malè opinarentur, idq́ue ad Sophiam ſcripſiſſent, è Neapoli ad vrbem ducit: vbi haud ita multò pòſt Narſes moritur, cuius corpus loculis impoſitum, Conſtantinopolim defertur. Actum tum demum de nomine Italico putaſſem in tanta rerum perrurbatione, niſi ſanctiſsimi viri perituræ prouinciæ ſuccurriſſent. Nam & Paulus patriarcha Aquileienſis, & Felix epiſcopus Taruiſinus, Alboinum vbi Italiam attigit, mitiorem ciuibus ſuis & prouinciæ reddidêre. Et Fortunatus vir ſingularis litteraturæ & eloquentiæ Gallos ad mitiorem cultum redegit ſcriptis & exemplo. Ad Sigibertum enim eorum regem, libellum de gubernādo regno perſcripſit, ac beati Martini vitam eleganter compoſuit. Sunt qui ſcribant Germanum Pariſiēſem epiſcopum, virum quidem ſanctiſsimum hoc tempore fuiſſe, qui Franciæ reges ſemper in officio cōtinuit & adeo quidem, vt inter ſe certatum religione, pietate, gratia, humanitate ſit. Nil enim in Germano cernebant, quod ipſi nō imitarentur, tantum valent boni paſtoris exempla. Ioannes autem, cuius temporibus Armenij fidē Chriſti recepêre, moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur pontificatus ſui anno duodecimo, menſe vndecimo, die ſextu & vigeſimo. Vacat tum ſedes eius morte mēſibus decem, diebus tribus.

Paulus patriarcha.

Paſtoris boni exempla.

BENEDICTVS I.

64 Pont.

BEnedictus pattia Romanus, patre Bonifacio, Tiberij ſecūdi tēporibus fuit. Quem quidem Iuſtinus per adoptionem in filium & regni hæredē ſuſceperat, ac merito certè, cum in homine ea ornamenta eſſent, quæ in optimo principe requituntur, clementia, iuſtitia, pietas, religio, ſapientia, conſtantia & perpetua fortitudo. Verùm inter alias eius virtutes benignus & liberalis in omnes, potiſsimū verò erga pauperes habitus eſt, & ob eam rē dominus largas opes ei ſubminiſtrauit. Nam dum ſemel per ædes ſuas contentius inambularet, cerneretq́ue in pauimento marmoream crucem, eam religionis cauſa, ne pedibus culcaretur, auferri iuſsit, melioriq; loco atque honeſtiore reponi. Poſt hanc verò vna atque altera inuenta eſt: ſub qua tantam vim auri & argenti reperit, quantam hominis beneficentia requirebat: cuius quidem magnam partem pauperibus erogauit. Ferunt etiam Narſetis theſauros ad eum ex Italia delatos fuiſſe, quibus conflatis ad munificentiam & liberalitatem vſus eſt. Ad Sigibertum nanque Francorum regem, qui ſe per legatos inuiſerat, cum reliquis muneribus, quæ magna fuere, aureos etiam quinquaginra ſingularum librarum miſit: quorum pars vna imagine principis ſignara erat his litteris, Tiberij Conſtantini perpetui Auguſti: Altera verò pars quadrigam continebat cum aſcenſore: atq; his litteris, Romanorum Gloria. Et ne quid ad integram eius felicitatem deeſſet, exercitus, quem in Perſas miſerat, victor rediens, tantam prædam cum elephantis viginti auexit, quantam nullus vnquam antea. Hoc requirebant eius merita erga genus humanum: hoc religio in Deū Saluatorem noſtrum: hoc poſtremò eius beneficentia erga populum Romanum, quem & armis quoad fieri potuit, ab hoſtibus turatus eſt: & immiſſo ex Ægypto frumento, à ſæuiſsima fame liberauit, interuenientibus Benedicti Pontificis precibus, quem Tiberius mirum in modum dilexit & obſeruauit. Adeo enim Longobardi longè & latè Italiam vexauerūt diutino bello, vt ex illa vaſtatione rerum omnium caritas & inopia oriretur. Dum hæc in Italia agerentur, Ioannes Conſtantinopolitanæ vrbis epiſcopus, orientalem eccleſiā quoad fieri potuit, in fide continuit, legendo, diſputando, ſcribendo, monendo, docēdo, licet multos aduerſarios habuerit. Idem quoque fecit Leander Toletanus, vel (vt quidam volunt) Hiſpalenſis epiſcopus, in quo doctrina, & eloquentia pari lance certabant. Multa enim cōpoſuit, tum ad confirmationem noſtri dogmatis, tum ad confutationem Arrianæ perfidiæ, quā tanquā teterrimam labem Vādali ex Africa in Hiſpaniā à Beliſario pulſi, ſecū detulerāt.

Leander Toletanus

Benedictus autem (vt quidem ſcribūt) ſolicitudine & dolore, quem in calamitatibus vrbis Romæ & prouinciæ Italiæ conceperat, moritur quarto pontificatus ſui anno, menſe vno, & diebus octo & viginti. Vacat tum ſedes menſibus duobus & diebus decem.

PELAGIVS II.

65. Pont.

PElagius ſecundus, patria Romanus, patre Vnigildo, à Tiberio ad imperatorē Mauricium Tiberij generum peruenit.

Huic enim & ſi Cappadox erat, imperium tamē ob virtutem & ſtrenuitatem in rebus agendis commiſſum eſt. At verò Longobardi, cum poſt mortē Alboini viginti annis ſub ducibus fuiſſent, Autharim regem ſibi creât, quem & Flauium appellarunt: quo quidem cognomento omnes Longobardorum reges deinceps vſi ſunt. Mauricius autem pellere Italia Longobardos conatus, Sigibertum Francorum regem mercede ad id bellum ſolicitat, qui ſtatim comparato Gallorū & Germanorum

Mauricius Tiberij gener.

manorum magno exercitu, cum Authari decertás, magno accepto incommodo ſuperatur. Hac autem elati victoria Longobardi, vſque ad fretum Siculum peruenere, vrbes Italiæ in poteſtatem ſuam redigentes. quò minus verò vrbe Roma diu obſeſſa potirentur, fecere imbres, & quidem frequentes: quibus hoſtes à mœnibus propelluntur. Tanta enim tum aquarum inundatio fuit, vt Noe diluuium renouatum crederetur.

Hæc autem vna fuit cauſa, quare Pelagius iniuſſu principis tum pontifex creatus ſit, cũ extra obſeſſam ab hoſte vrbẽ mitti quiſpiã nõ poſſet. Nil enim tũ à clero in eligendo põtifice actum erat, niſi eius electionem imperator approbaſſet. *Aquarum inundatio.* Miſſus itaque Conſtantinopolim ad placendum imperatorem Gregorius diaconus vir optimus atque doctiſsimus, vbi ex ſententia pontificis omnia peregiſſet, nequaquam otio & ingenio ſuo abuſus, & libros moralium in Iob compoſuit, & Eutychium quendam Conſtantinopolitanæ vrbis epiſcopum, ita præſente Auguſto diſputationibus conuicit, vt omnia, quæ in libro ſuo de reſurrectione conſcripſerat, retractare coactus ſit. Dicebat enim corpus noſtrum in illa reſurrectionis gloria vento aëreque ſubtilius futurum, & ob eam rem tangi nõ poſſe. Quod cõtra illud dominicum eſt, palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, quem- *Luc.24.* admodum me videtis habere. Pelagius autem vbi Gregorium rogatu populi Romani ad vrbem reuocaſſet, & domum paternã in xenodochion pauperum ſenum redegiſſet, Hermetisque martyris cœmiterium ac baſilicam Laurentij martyris à fundamentis extruxiſſet, peſtilentia moritur: quæ tum maximè Europam omnem vexabat, anno pontificatus ſui x. menſe ſecundo, die decimo. Sepultus eſt autem in eccleſia beati Petri in Vaticano. Vacat tum ſedes menſibus ſex, diebus octo & viginti.

ANNOTAT.

In eo, quod Platina ſcribit Pelagium Pontificem iniuſſu Principis creatum, nihilq́; tum à clero in eligendo pontifice actum eſſe, niſi eius electionem imperator approbaſſet, non ita accuratè rem hanc attigiſſe viſus eſt, quæ ſic ſe habet. Gothis Italia omni per Narſem patricium pulſis, eaq́; cum vrbe Roma orientalis imperij parte facta: ſub Iuſtiniano imperatore, ex auctoritate Papæ Vigilij nouus quidam in comitijs Põtificijs mos inoleuit. Is fuit, vt mortuo Papa, noua quidem electio more maiorũ ſtatim à clero S.P.Q.R. fieret, verùm electus Romanus Pontif. non ante conſecrari, atque ab epiſcopis ordinari poſſet, quã eius electio ab imperatore Conſtantinopolitano confirmata eſſet, ipſeq́; litteris ſuis patentibus licentiam electo Pontifici concederet, vt ordinari, & conſecrari poſſet, atque ita iuriſdictionem pontificatus tum obtineret. Pro qua licentia conſequenda electo neceſſe erat certam pecuniæ quãtitatem imperatori tranſmittere. Qua venia obtenta, ipſe poſtea conſecrabatur, & Romanum adminiſtrabat Pontificatum. Antea enim idem dies comitiorum, & conſecrationis Pontificis renuntiati erant. Hoc autem ideo Iuſtinianum imperatorem, vel ex eius auctoritate Vigilium Papam inſtituiſſe credendũ eſt, vt imperator certus eſſet de conditionibus noui Pontificis, cuius tum maxima eſſe auctoritas cœperat, imperatoribus præſertim Italia abſentibus, ne aliquo Pontifice factioſo, vel imparatoris hoſte ordinato, Vrbs, & Italia eo auctore ab orientali imperio deficeret, ſeq́; finitimis barbaris traderet, quod Silnerium Papam aliquãdo quæſijſſe ſibi perſuadebat. Qua ratione fiebat, vt in nouis comitijs eum potiſsimum Romanum Pontificem crearẽt, quem imperatori, à quo confirmandus erat, amicum eſſe ſcirent, & de quo ille confideret nihil in Italia contra imperium moliturum, barbaris præſertim Longobardis, eam paulo poſt vexãtibus. Perdurauit hæc conſuetudo vſque ad Benedictum II. cuius ſanctitate permotus Conſtantinus imperator Heraclij pronepos edicto ſuo iuſsit, vt deinceps quem clerus S.P.Q.R. Pontificem ſummũ deligiſſent, is nulla amplius imperatoris confirmatione expectata, more vetuſtiſsimo, ſtatim ab epiſcopis ordinaretur. Rurſus Hadrianus primus hoc ius, & paulo amplius Carolo magno Francorum Regi, & eius ſucceſſoribus Regibus Francorum, primum, deinde Imperatoribus Romanorum conceſsit: quod ſucceſſoribus eius ab Hadriano III. ereptum Othoni primo Germanorum Regi, & Romani Imperatori reſtituit Leo VIII. Id poſtremo Gregorius VII. Herico IIII. ademptũ Cardinalibus, & clero S.P.Q.R. primum, deinde alij Pontifices, qui ſecuti ſunt, Cardinalibus tantum permiſere, quod ad noſtra vſque ſecula perdurat. Ex epiſtola S. Gregorij IIII. libri primi, Anaſtaſio Bibliothecano in vitis Pelagij II. Vitelliani, Agathonis, & Benedicti II. Romanorum Pontificum. Item poſt Carolum magnum, Gregorij IIII. Sergij II. Leonis IIII. Benedicti III. & Nicolai. Abbate Vrſpergenſe ex Ademaro monacho S. Germani in eorundem Pontificum enarrationibus. Regiſtro Gregorij Papæ VII. Sigeberto in Chronico, Guillelmo Tyrio lib. 1. cap. 13. de bello ſacro, Gratiano in decretis diſtinctione lxiij. Concilij Lateranenſis ſub Alexandro III. Papa celebrati actis, & alijs vetuſtis S.R.E. monumentis.

GREGORIVS I.

GRegorius patria Romanus, patre Gordiano, viro ſenatorio, vno omnium conſenſu *66.Pont.* inuitus etiam pontifex creatur, anno domini DCX. Monachus nanq; erat, ac Leuita. Is autẽ, cũ principis cõſenſus requireretur, vt antea dixi, nuntios cũ litteris miſerat, qui Mauritiũ obſecrarẽt, ne pateretur electionẽ cleri & populi Romani ea in re valere.

 Inter-

Interceptæ ſunt litteræ à præfecto vrbis, ac diſcerptæ, ſcriptæque aliæ, quibus rogabatur, vt quem populus ac clerus in pontificem legiſſet, eundem imperator confirmaret, quo nihil ei nunciari iucundius ac gratius potuit, cum ſecum familiariter, dum Conſtantinopoli erar, Gregorius vixiſſet, filiumque eius è fonte baptiſmaris leuaſſet. Remittit itaque Mauritius nuntios, ac quidem properè, qui Gregorium confirmarent, cogerentque hominem ſanctiſsimum pontificatus gubernacula in tanta perturbarione rerum ſuſcipere. Is itaque non ſibijpſi, ſed vrilirati hominum, ac honori diuino conſulens, quem certè ob religionem & pieratem rebus omnibus ſemper ante tulerat, ſpretis opibus, poſthabiris volupratibus atque omni ambitione, & potentia, gubernacula reipublicæ Chriſtianæ ſuſcipiens, ira vixit, vt vſque ad tempora noſtra neminem ex ſucceſſoribus parem habuerit, nedum ſuperiorẽ vel ſanctirate vitæ, vel diligentia in rebus agendis, vel doctrina & ſcriptis. Nam & librum de ſacramentis compoſuir, & Antiphonarium ram diurnum quàm nocturnum, & commentarios in Ezechielem & quadraginta homilias in euangelia, in Iob quoque (vt dixi) allegoricè ad mores, & hiſtoriam reſpiciens, eleganrer ſcripſit. Edidit & libros quatuor in dialogo: & librum quem paſtoralem appellauit, ad Ioannem epiſcopum Reuennatẽ de ratione gubernandæ eccleſiæ. Inſtituit prætetea, ne quid ornatus & concentus inrer ſacrificandum deeſſet, vt antiphonæ canerentur: hæ vulgò introitus vocantur. Eius quoque inuẽtum eſt, vt nonies kyrieeleyſon eaneretur, & Halleluia, interpoſitis ſeptuageſimæ diebus vſque ad Paſcha. Cantatur etiam poſt Euangelium, poſt communionem ſuo mandato. Idẽ quoque in canonem redegit, Dieſque noſtros in tua pace diſponas. Præterea verò ſupplicationes maiores, quas Græci litanias vocant, primus inſtituit: Srarionum quoque magnam partem, maximè autem, quæ in baſilica Petri habentur, die natali IESV CHRISTI, in epiphania, in dominica paſsionis, in albis paſcæ, in aſcenſione, in pentecoſte, in natalibus apoſtolorum, in tertia dominica aduentus, in dedicarione eiuſdem baſilicæ, die Feſto ſancti Andreæ, in cathedra Petri: dum maior Litania fit in ſabbato quatuor temporum. Quid plura de hoc ſanctiſsimo viro commemorem? cum omnis inſtitutio eccleſiaſtici officij, veteris præſertim, ab eo ſit inuenta & approbata: quem quidem ordinem vtinã ſequeremur. Non abhorrerent hodie à lectione officij viri docti, quemadmodum faciunt propter barbariem, neſcio quam illi latinitati & compoſirioni additam. Ne verò vlla in re vir ſanctiſsimus eccleſiæ deeſſet, ſynodum habuit apud ſanctum Petrum quatuor & viginti epiſcoporum, qua certe multa ſuſtulit, quæ nocitura, multa etiam addidit, quæ profutura fidei noſtræ videbantur. Miſit & viros optimos in Britanniam, Auguſtinum, Melitum, & Ioannem, cumque his monachos quoſdam probatiſsimæ vitæ: quorum monitis & prædicationibus fidei noſtræ dogma Angli tum primum integrè receperunt. Rediere etiam Gothi Gregorij opera ad vnionem carholicæ fidei. Sunt præterea qui ſcribanr Gregorium dialogum ſuum de moribus ad Theudelindam Lõgobardorum reginam miſiſſe, cuius lectione præferocem & indomitum viri ſui Autharis animum, ad religionem & mitiorem cultum redigeret. Erat enim matrona inſignis, & fidei Chriſtianæ ſtudioſiſsima. Nam & baſilicam beari Ioannis Bapriſtæ Modoetiæ ædificauit, quod oppidum decem millibus paſſuum à Mediolano diſtat & eandem eccleſiam prædijs, ac vaſis aureis ornauit.

Angli & Gothi receperũt fidẽ.

Ferunt eo tempore quo Hermichildus à patre Leuigildo Gothorum rege interfectus eſt, quòd fidem catholicam confiteretur, Ieſu Chriſti tunicam quæ ſorte vni militum obtigerat, inuentam eſſe apud vrbem Zaphat in arca marmorea eo loci repoſitam, Thomæ Hieroſolymitani epiſcopi, & Ioannis Conſtantinopolitani, ac Gregorij Antiocheni tẽpore. Intereà verò Mauritius, ſuperatis in Etruria & Campania, Exarcho Romano duce, Lõgobardis, in omnia vitia & omnem arroganriam prolapſis, legem tulit, vr qui Romanæ miliriæ aſcriptus eſſet, niſi finita miliria, aur mãcus, & debilis ex vulnere factus, Deo milirare non poſſet. Hanc ob rẽ motus Gregorius, hominẽ admoner, ne eius religionẽ impugnet, cuius benignitate ex infima ſorte hominũ, ad ſummũ gradũ dignitatis peruenerat. Præterea verò cum Ioannes Conſtantinopolitanus epiſcopus habira Græcorũ ſynodo, ſeipſum œcumenicũ, id eſt, vniuerſalem patriarcham creaſſer, monuiſſetq; Gregoriũ Mauritius, vt Ioanni obtemperarer, Reſpondit homo conſtantis ingenij & fidei, poteſtatem ligandi & ſoluendi Petro traditam, eiusque ſucceſſoribus, non epiſcopis Conſtanrinopolitanis: proinde deſineret iram Dei in ſe concitare, dum ſeditiones ſtudioſe nimium in eius in eccleſia ſerir. Nequaquam verò his malis contentus Mauritius, reuocaris militibus ſuis, qui in Italia erãt, Longobardos adhortatur, vt ſpretis fœderibus iam ictis, Romanos adorirentur: quare Agilulphus & Ciſalpina mouens, vaſtatis longè ac latè Etruriæ agris, qua iter faciebat, vrbem Romam magnis illatis calamitatibus integrum annum obſedir: quo quidem tempore Seuerus Aquileienſis epiſcopus in hæreſim prolapſus eſt, quæ multorum malorum ſeminarium fuit. Nam Seuero mortuo, Aquilienſis eccleſia bifariam diuiſa eſt, cum Agilulphus Longobardorum rex, Ioannem Aquilienſem, Gregorius Candianum Gradenſem Foroiulianis epiſcopos præfeciſſent. Agilulphus verò, omiſſa ſpe potiundæ vrbis, obſidionem ſoluens, Mediolanum redijt. At Mauritius non ſpontè, ſed coactè pœnitentia ductus, cum

Seuerus Aquileienſis.

Gregorio mitius agere cœpit, quòd intellexerat quendam monachi habitu indutum, ſtrictum gladium in manu tenentem, in foro Conſtantinopolitano clamaſſe, imperatorem breui gladio moriturum: hoc idem eius ſomnium confirmauit, quo ſe, vxorem ac liberos cædi videbat. Interim verò milites ſtipendiis ſuis defraudati, Phocam centurionem imperatorem creant, & Mauritium obtruncant vndeuigeſimo imperij ſui anno. At Gregorius exornatis quibuſcunque rebus potuit baſilicis Romanis, dedicataque Gothorum eccleſia, quæ in Sabura eſt Agathæ martyris nomine, Fl. Ricimeris viri conſularis opus (vt litteræ muſicæ indicant) paternam domum in Cliuo Scauri poſitam non longè à Circo maximo, in monaſterium redegit, quo in loco & hoſpites continuo accipiebat, & pauperes vndique confluentes, cibo & potu in vita retinebat. Vir certè omni laude dignus, ſi vitam, ſi mores, ſi doctrinam, ſi ſolertiam in rebus tum diuinis tum humanis inſpicis. Neque eſt cur patiamur Gregorium hac in re à quibuſdam litterarum ignaris potiſsimum carpi, quod ſuo mandato veterum ædificia ſint diruta, ne peregrini & aduenæ (vt ipſi fingunt) ad vrbem religionis cauſa venientes, poſthabitis locis ſacris arcus triumphales & monumenta veterum cum admiratione inſpicerent. Abſit hæc calumnia à tanto pontifice Romano, præſertim cui certè, poſt Deum, patria, quàm vita, carior fuit. Multa profectò ex collapſis ædificijs exedit vetuſtas. Multa præterea demoliuntur homines ædificandi gratia, vt quotidie cernimus. Impacta illa foramina quæ tum in concauo fornicum, tum in coniuncturis marmorum quadratorumue lapidum videntur, non minus à Romanis quàm à barbaris auellendi æris cauſa crediderim. In fornicibus enim, quò leuior eſſet moles, ollas cum numiſmatibus collocabant. Lapides verò quadratos æneis clauis firmabant. Factum id quoque à Romanis, dixi, ſi Epirotæ, Dalmatæ, Pannonij, & fex totius orbis terrarum huc miſſa, Romani appellari poſſunt. Gregorius autem confirmata omni ratione eccleſia Dei, anno xiij. menſe ſexto, die decimo, pontificatus ſui moritur: Phoce verò imperatoris anno ſecundo, ſepeliturque collacrymantibus omnibus in baſilica Petri ante ſecretarium, quarto idus Martij. Eius verò in morte menſibus quinque, diebus decem & nouem, ſedes Romana tum vacat.

Phocas creatur imperat.

ANNOTAT.

Multa de hoc Pontifice dicenda eſſent, à Platina vel omiſſa, vel leuiter tacta, quæ ego in meis Romanorum Pontificatum vitis accuratè, & copioſè deſcribam, puta de ſtationibus, ritibus eccleſiaſticis, cantoribus, ſeptem Romanæ eccleſiæ officiis, videlicet primicerio, ſecundicerio, arcario, ſacellario, adminiculatore, primicerio defenſorum, & protoſcriniario cum xij. ſcriniarijs, & alijs multis. Illud tantum de eius ſepulchro dicam: Quod moriens in extrema porticu ante baſilicam S. Petri apoſtoli, propè ſecretarium, quod nunc dicitur, ſancta Maria de Febre (vbi etiam ſepulti fuerunt Leo, Simplicius, Gelaſius, Symmachus, & aliquot alij Romani pontifices) conditus eſt, vt libro 4. eius vitæ tradit Ioannes diaconus, cuius corpus poſtea Gregorius IIII. intra baſilicam tranſtulit, & ſub B. Andreæ apoſtoli altare collocauit. Priori eius tumulo hoc epitaphium poſitum fuit.

Suſcipe terra tuo corpus de corpore ſumptum
Reddere, quod valeas viuificante Deo.
Spiritus aſtra petit, leti nil dira nocebunt,
Cui vitæ alterius mors magis illa via eſt.
Pontificis ſummi hoc clauduntur membra ſepulchro.
Qui innumeris vixit ſemper vbique bonis.
Eſuriem dapibus ſuperauit, frigora veſte
Atque animas monitis texit ab hoſte ſacris.
Implebatq́ actu quicquid ſermone docebat
Eſſet, vt exemplum myſtica verba loquens.
Anglos ad CHRISTVM conuertit pietate magiſtra.
Acquirens fidei agmina gente noua.
Hic labor, hoc ſtudium, hæc tibi cura, hoc paſtor agebat.
Vt Domino offerres plurima lucra gregis.
Hisq́ Dei conſul factus lætare triumphis,
Nam mercedem operum iam ſine fine tenes.

SEDIT BEATÆ MEMORIÆ SANCTISSIMVS GREGORIVS PAPA ANNO XIII. MENSES VI. DIES VIII. OBIIT IIII. IDVS MARTII. INDICTIONE VII. ANNO DOMINICÆ NATIVITATIS DCIIII.

SABINIANVS I.

67. Pont.

SAbinianus cuius patria ignoratur, ac meritò quidem, Gregorio ſucceſsit. Homo enim obſcuro loco natus, obſcurior moribus, rebus geſtis Gregorij viri ſanctiſsimi aduerſatus eſt. Nam cum ſuo pontificatu fame laboraretur, inſtarentque pauperes, vt pietatem Gregorij eleemoſynis imitaretur, nil aliud reſpondebat, quàm Gregorium popularem famam aucupantem, patrimonium eccleſiæ, largitionibus diſsipaſſe. Paululum etiam abfuit, quin libri eius comburerentur adeò in Gregorium ira, & inuidia exarſerat homo maleuolus. Sunt qui ſcribant Sabinianum inſtigantibus quibuſdam Romanis, hoc in Gregorium molitum eſſe quod veterum ſtatuas in tota vrbe dum viueret, & obtruncauerit, & diſiecerit, quod quidem ita à vero diſſonum eſt, vt illud, quod de abolendis ædificijs maiorum in vita eius diximus. Iacent ſtatuæ tum propter vetuſtatem collapſæ, tum etiam quia baſibus ſublatis, vel æris, vel etiam marmorum cauſa, ſtare tantæ moles non poterant. Quòd autem capitibus careant, mirum nequaquam videri debet, cùm ipſius ſtatuæ caſu ea pars vtpote fragilior, & ad accipiendam læſionem paratior, potiſsimum frangatur. Sed quid ego has coniecturas quæro? Videmus ſtatuas exciſis capitibus, non diffractis iacere, quia facilius eſt caput ſtatuę quàm totum corpus deferri: quod hodie quoque fit ab his præſertim, qui antiquitatis ſtudioſi ſunt. Non eſt igitur cur tantum facinus Gregorio obijciatur. Ad Sabinianũ redeo, cuius hoc fuiſſe inſtitutum ferunt, vt & horæ in eccleſijs diſtinguerentur officij gratia, & accenſæ lampades continuò retinerentur, potiſsimùm verò in eccleſia beati Petri.

Sunt qui Scribant Phoca annuente, pacem tum cum Longobardis ictam, reddita Agilulpho eorum regi filia, quæ in bello capta fuerat. Tanta verò hoc tempore apparuerunt prodigia, quanta nunquam anteà, quibus certè futuræ calamitates portendebantur. Nam & comites viſus eſt perlucidus, & Byzantij puer quadrupes naſcitur. Et apud Delon inſulam duo marina monſtra omnino humanam ſpeciem habentia, viſa ſunt. Sirenes fortaſſe fuere Acheloi filiæ, vt aiunt Poetæ: quod ſi ita fuiſſet, nequaquam pro monſtro habenda erant, cum elementum aquæ, animalia terreſtribus ſimilia, in omni ſpecie producat. Sunt qui ſcribant tempore Sabiniani & Ioannem patriarcham Alexandrinũ virum pietate & doctrina inſignem, & Latinianum epiſcopum Carthaginienſem Ioanni nequaquam diſsimilem, dignitatem vtriuſque eccleſiæ mirum in modum auxiſſe. Seuerus quoque Latiniani familiaris, vir doctiſsimus, multa tum in Vincentium Cæſar Auguſtanum epiſcopum ſcripſit, qui in Arrianum dogma declinauerat. Idem quoque de virginitate librum ad ſororem ſcripſit, quem aureolum appellauit. *Prodigia.*

At Sabinianus cùm annum vnum, menſes quinque, dies nouem, in pontificatu ſediſſet, moritur, funuſque eius à ſancto Ioanne per portam Aſinariam & pontem Miluium ad baſilicam Petri defertur. Vacat ſedes, eius morte, menſes vndecim, dies ſex & viginti.

BONIFACIVS III.

68. Pont. Phoca imperat.

BOnifacius tertius, patria Romanus, à Phoca imperatore obtinuit, magna tamen contentione, vt ſedes beati Petri apoſtoli, quæ caput eſt omniũ eccleſiarum, ita & diceretur, & haberetur ab omnibus: quem quidem locum eccleſia Conſtantinopolitana ſibi vendicare conabatur, fauentibus interdum malis principibus, affirmantibuſque eo loci primam ſedem eſſe debere, vbi imperij caput eſſet. Affirmabant Romani pontifices vrbem Romam, vnde Conſtantinopolim Colonia deducta eſt, caput imperij meritò habendam eſſe, cùm etiam Græci ipſi litteris ſuis principem ſuum, τῶν ῥωμαίων αὐτοκράτορα, id eſt, Romanorum imperatorem vocent, ipſique Conſtantinopolitani etiam ætate noſtra ῥωμαῖοι, non Græci vocentur. Omitto, quòd Petrus Apoſtolorum princeps ſucceſſoribus ſuis pontificibus Romanis, regni cælorũ claues poteſtatemq; à Deo ſibi cõceſſam reliquerit, non Cõſtantinopoli, ſed Romæ.

Illud tantùm dico, multos principes, maximè verò Conſtantinum comparandæ ſynodi, ac diſſoluendæ, confutandi vel confirmandi ea, quæ in ſynodis decreta erant, Romanæ ſedi tantummodo conceſsiſſe.

Meritò igitur ſedes Romana ceteris antefertur, cuius integritate, & conſtantia cunctæ hæreſes confutatæ ſunt & exploſæ. Idem quoque Bonifacius inſtituit, habita ſynodo epiſcoporum duorum & lxx. presbyterorum xxx. diaconorũ trium, ne quis ſub anathematis culpa in locum demortui põtificis aut epiſcopi ſubrogaretur, niſi tertia ſaltem poſt obitum eius die: vtque anathematizarentur, qui largitione, & gratia ad pontificatum, vel epiſcopatum aditum ſibi quærerent. Voluit item electionem epiſcopi à clero pariter, & populo fieri, eamque ita ratam fore, ſi à principe ciuitatis approbata eſſet: & ſi ſummus pontifex denique his verbis auctoritatem ſuam interpoſuiſſet, Volumus & Iubemus: ſancta quippe inſtitutio, & pernecesſaria noſtris præſertim temporibus, quibus *Largitionibus nõ quærendus epiſcopatus.*

in peius

in peius omnia dilabuntur. Eſt enim ſimile veri, clerum & populum, ac principem ciuitatis, ſi libera ſuffragia ſunt, non alium electuros, quàm qui meritò poſsit, & debeat aliis præeſſe, quod eſt epiſcopi proprium, vt vocabuli etymologiam, huic rei accommodatam repetamus. Licèt reuera (pace bonorum dicam) multi epiſcopatum deſiderent explendæ auaritiæ, & libidinis ſuæ cauſa, non quò communi vtilitati, vt eorum expoſcit officium, & nomen, conſulant. Quæritur enim quantum reddat epiſcopatus, non quot oues paſcuæ in eo ſint, ſed de his ſatis. Ad Bonifacium redeo, cuius cum vita, vt video, etiam decreta extincta ſunt, pontificatus ſui menſe nono. Sepultus eſt autem in baſilica Petri. Vacat tum ſedes menſe vno, diebus ſex.

ANNOTAT.

Vetuſtiſsima patriarchalium ſedium priuilegia in concilio etiam Nicæno canone 6. approbata fuere, vt Romana ſedes primum locum, ſecundum Alexandrina, & tertium Antiochena, obtineret. Nã Hieroſolymitana longo tempore poſt inter patriarchales eccleſias connumerata eſt. Conſtantinopoli verò cõdita in concilio generali ſecundo in ea vrbe ſub ſeniore Theodoſio congregato, decretum eſt, vt Conſtantinopolitana ſedes ſecundum poſt Romanam locum, & ante Alexandrinam obtineret, quòd Conſtantinopolis eſſet noua Roma. Ita eiuſdem concilij vulgatus canon 3. & Socrates hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro 5. cap. 8. Quem tamen canonẽ ſuppoſititiũ eſſe, & à Græcis fictum fuiſſe apertè in concilio Chalcedonenſi proclamarunt legati Leonis papæ, & S.R.E. qui in concilio papæ nomine præſidebant. Vt ex eiuſdem ſynodi actione 16. liquet. Nam cùm eius canonis occaſione concilium Chalcedonenſe prærogatiuam ſupra omnes eccleſias poſt Romanam tamen, ſedi Conſtantinopolitanæ denuo tribuiſſent, repugnarunt ijdẽ legati, affirmantes nihil tale vnquam ei eccleſiæ ante id tempus fuiſſe conceſſum, & decretum illud, quod cæterarum eccleſiarum dignitatem tolleret, iniquum eſſe. Vtcunq; autem ſit, illud ſatis conſtat quod epiſcopi Conſtantinopolitani ambitione, & regiæ vrbis magnificẽtia, ſplendoreq; elati, non ſolum ſuper cæteras ſedes locum ſibi vendicaſſe contenti, maiora etiam auſi, ſub Leone papa, vnus eorum Anatolius cæterarum ſedium priuilegia, & eorundem epiſcoporum conſecrationem ad ſe vnum reuocare, eoſq; in ordinẽ cogere, & ſibi ſubdere conatus, acerrimum oppugnatorem habuit Leonẽ papam. Is enim ſcribens ad ipſum Anatolium epi[illegible]la 51. poſt illa (inquit) ordinationis tuæ non inculpata principia, poſt conſecrationem Antiocheni epiſcopi, quam tibimet contra canonicam regulam vindicaſti, doleo etiam in hoc dilectionem tuam eſſe prolapſam, vt ſacratiſsimas Nicænorum canonum conſtitutiones conareris infringere, tanquã opportune ſe tibi hoc tempus obtulerit, quo ſecundi honoris priuilegium ſedes Alexandrina perdiderit, & Antiochena eccleſia proprietatem tertiæ dignitatis amiſerit, vt HIS LOCIS IVRI TVO SVBDITIS omnes Metropolitani epiſcopi proprio honore priuentur. De eadem re Martiano imperatore, & Pulcheriæ Auguſtæ ſcripſit epiſt. 52. & 53. eius regiſtri. Cuius poſtremo induſtria res turbatæ compoſitæ ſunt. Cæterum aliquo tempore poſt ſub Pelagio II. Ioannes, & qui ei ſucceſsit Cyriacus patriarchæ Conſtantinopolitani, longè maiora moliti, & aduerſus ipſam ſanctam ſedem Apoſtolicam inſurgere auſi. Vniuerſalis ſibi epiſcopi nomen, & primum in eccleſia locum, in præiudictum non ſolum omniũ eccleſiarum, ſed etiam Romanæ aſſumere conati, Gregorium papam eorum ſuperbiæ reſiſtentem habuere. Cuius in regiſtro ſuo de hac controuerſia aliquot graues epiſtolæ extant vt lib. 4. epi. 76. 78. & 80. 82. & lib. 6. epi. 168. 169. 170. Et cùm res Mauritij inertia ſub S. Gregorio tranſigi non poſſet, eo mortuo ſub Bonifacio III. ab imperatore Phoca ita conſtituta eſt, vt Romanus pontifex, iuxta Apoſtolica dogmata, & vetuſtiſsimam ſanctorum patrum traditionem primum omnino locum in catholica eccleſia retineret, ſecundũ verò Conſtantinopolitanus antiſtes. Ita Beda in lib. de temporum ratione: & Paulus diaconus hiſtoriæ Longobardicæ lib. 4. cap. 21. & lib. 18. hiſtoriæ Romanæ Eutropio adiunctæ. Proceſſu temporis, & præſertim poſt Photium patriarcham Conſtantinopolitanum vtraque parte conniuente illud vſurpari cœptũ, vt ambo epiſcopi, Romanus ſ. & Conſtantinopolitanus Oecumenici, i. vniuerſales appellarẽtur, hic, quod vniuerſalis patriarcha, nõ quod ſibi vni aliorũ iura vẽdicares, ſed quod ijs dignior eſſet, primũq; poſt papam locum haberet: ille verò vniuerſalis papa. Additumq; vt Papæ nomen, quod omnium vocabulorum epiſcopalium excellentius eſſe ſtatutum eſt, ſolus Romanus pontifex, cùm ante omnibus commune eſſet epiſcopis, retineret: quo vno, & illi tantum particulari nomine, poteſtatis eius dignitas, & ſupra cæteras eccleſias vetus prærogatiua deſignaretur: cæteri verò quatuor epiſcopi præcipuarum ſedium, videlicet Conſtantinopolis, Alexandriæ, Antiochiæ, & Hieruſalem patriarchæ vocarentur. Ex his porrò epiſcopus Conſtantinopolitanus œcumenici nomen, quod initio vſurpauerat, etiam continuauit, & præſertim poſt Photium, atq; ita ſcribere ſolitus eſt: N. miſeratione diuina archiepiſcopus nouæ Romæ Cõſtantinopolis, & Oecumenicus patriarcha. Epiſcopus verò Romanus ſuperbi nominis ambitioſo titulo ſemper abſtinuit, neque alio quàm humillimo nomine, videlicet N. epiſcopus ſeruus ſeruorũ Dei, vel catholicæ eccleſiæ epiſcopus ſe appellauit. In publicis tamen acclamationibus, quæ in miſſarum ſolennijs, & celebratione cõciliorum fieri ſolebant, hunc titulũ ſibi ab alijs attribui ægre permiſit ſic: D. N. N. vniuerſali Papæ vita, &c. Atque hic fuit litis finis inter duos ſummos Chriſtiani orbis epiſcopos. Quã rem ego ex hiſtoriarum tum Græcarũ, tum Latinarũ varia lectione obſeruaui. Sed hæc alio loco abundãtius.

& religionis Chriſtianæ defenſore acerrimo. Hiſpanis quoque Iſidorus Hiſpalenſis epiſcopus Leandri ſucceſſor, multa tum ſcripſit, quæ fidem Chriſtianam mirificè iuuãt. De ſummo enim bono, de viris illuſtribus, de vocabulis grammatices, & etymologiis libros compoſuit. Hiſtoriam prætereà ab Adam vſque ad tempora Heraclij, vitas quorundam ſanctorum, hiſtoriam Longobardorum, & breuem quandam coſmographiam ſtylo ſatis eleganti edidit. In eo homine pluris facienda eſt certè ſanctitas, quàm eruditio. Sunt qui ſcribant Iſidorum Germanum fuiſſe, quanquam Hiſpani hunc ſuum eſſe affirment: vtcunque ſit, ſatis conſtat, eum fuiſſe quauis laude dignum ob doctrinam & ſanctitatem. *Iſidorus.*

Deuſdedit autem, cuius tempora ad hæc etiam, quæ diximus, notiora fecere & terræmotus, & ſcabies quædam ita ad elephantiam tendens, vt deformitate cognoſci homines non poſſent, moritur pontificatus ſui anno tertio, die tertio & vigeſimo, ac ſepelitur in baſilica Petri, ſexto idus Nouembris. Eius morte epiſcopatus tum vacat menſem, vnũ, dies xvj.

ANNOTAT.

Hic ante pontificatum presbyter Cardinalis fuit tituli ſanctorum Ioannis & Pauli, cuius mentio extat in vetuſto diplomate S. Gregorij Papæ tabula marmoreæ inciſo, quæ adhuc eſt in ipſorum ſanctorum titulo his verbis.

Gregorius epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, dilectiſſimis in Chriſto filijs, Deuſdedit Cardinali, & Ioanni archipreſbytero tituli S S. Ioannis, & Pauli, & per vos in eodem titulo in perpetuum. Credite ſpeculationis impellimur cura, &c.

BONIFACIVS V.

BOnifacius quintus, natione Campanus, patre Ioanne, eo tempore pontificatum inijt, quo Eleutherius patricius Romam ab Heraclio miſſus, vindicata Ioannis Exarchi morte, ſemetipſum regem Italiæ creat. *71. Pont. Eleutherius patricius.*

At verò cùm Romam proficiſceretur, à militibus ſuis necatur, eiuſque caput Cõſtantinopolim mittitur. Huius in locum poſteà Iſaatius patricius Conſtantinopolitanus, Exarchus ſuffectus eſt. At Theudelinda (vt diximus) mortuo Adoaldo marito, vnà cum filio regnum Longobardorum ſapienter, & integrè gubernans, inter Longobardos & Italos pacem decennio continuit, eccleſias multas donis, & muneribus exornauit, fundos quoque his adiecit, quorum prouentibus ſacerdotes vterentur. Anno verò duodecimo Heraclij Mahometes Arabs, vt quidam volunt: vt alij Perſa, nobili genere natus, patre, qui Deos gentium coleret, matre Hebraica Hyſmaelitici generis, magnum in Chriſtiano populo excitauit incendium, & ita magnum, vt verear ne eius ſecta, noſtra potiſſimùm ætate, reliquias Chriſtiani nominis penitus extinguat: adeò tepeſſimus, & animo, ac corpore languidi interitum noſtrũ expectantes concidimus. Inualeſcit eius ſecta nunc multo magis quàm anteà. Nam tota Aſia & Africa, magnaque pars Europæ Mahumetanis principibus ſubiecta eſt. Inſtant nunc Turci terra, ac mari, vt nos tanquam cuniculos ex his Europæ latebris eruant. Sedemus otioſi, alterũ expectantes, quaſi hoc malum vniuerſæ reipublicæ Chriſtianæ non immineat. Expectant ſacerdotes, vt à ſecularibus hoc tantum bellum, & tam neceſſariũ ſumatur. Expectant item ſeculares, vt presbyteri tuendæ religionis cauſa pecunias in ſumptus bellicos polliceantur & ſubminiſtrent, nec in peiores vſus effundant, quemadmodum facere plerique conſueuere, pecunias eleemoſynis, & ſanguine martyrum comparatas, in aurea & argentea vaſa, & prægrandia quidem fundentes, parum de futuro ſoliciti, Dei, quem tantùm vtilitatis gratia colunt, & hominum contemptores. Ad Mahometem redeo, virum adeo verſutum, & acris ingenij, vt cum inter Chriſtianos diu verſatus eſſet, omneſque omnium, qui ante fuêre ſectas cognouiſſet, nouam quandam ſuperſtitionem introduxit, vt videmus, qua propè noſtra religio extincta eſt. Auſus eſt etiam comparato ingenti Arabum exercitu, fines Romani imperij turbare, cuius motus Heraclius citò compeſcuit, ſolicitatis eius ad defectionem militibus, pollicitationibus, & præmiis. *Mahometes Arabs.*

Bonifacius autem Pontifex vir ſingularis humanitatis & clementiæ, magna in homines benignitate, & gratia vtens, nullum genus officij, quod bonum paſtorem deceret, prætermiſit. Inſtituit prætereà ne qui ad eccleſias confugerent, inde vi retraherentur: néue acolyti reliquias martyrum attrectarent, quod eſt presbyteri, aut ſubdiaconi officium. Mandauit item vt quouis in loco ſacrilegi anathematizarentur: vtue teſtamentum iuſſu principis vbique valeret. Cœmiterium autem beati Nicomedis fecit, & dedicauit. In clericos verò integrè viuentes, vnicè liberalis, & munificus fuit. Gallus autem beati Columbani diſcipulus ita in occidente tùm viuebat, vt etiam in vita ſancti nomen mereretur. Huius veſtigia ſecutus eſt Euſtachius abbas, ſecuta & ſancta Aurea, in cuius honorem beatus * Eligius monaſterium virginum ædificauit. Ferunt etiam Baſilium quẽdam Iſidoro æqualem vita, moribus & *Eligius.*

ribus &

ribus & doctrina inſignem tum habitum fuiſſe. Moritur autem Bonifacius pontificatus ſui anno quinto, die decimo, & in baſilica Petri collachrimantibus omnibus ſepelitur. Eius autem in morte diebus tredecim ſedes tum vacat.

HONORIVS I.

72 Pont.

HOnorius natione Campanus, patre Petronio viro conſulari.

Eo tempore pontificatum inijt, quo Theudelinda moritur, eiuſque filius Adoaldus è regno deijcitur, ſuffecto in eius locum Arioaldo. Inſtabat tũ (vt dixi) Heraclius, qui de Perſis triumphauerat, vt omnes Iudæi imperio ſubiecti baptizarentur. Hanc ob rem Sarraceni, & Arabes arma ſumentes, à natiuitate Chriſti anno DCIII. ac vigeſimo, ita Heraclij duces ſuperarũt, vt hominem felicem primò, mox in feliciſsimum reddiderint, duce Mahomete, qui cum magnum ſe Dei prophetã aſſereret, magicis artibus Aſianos, & Africanos deludens, ita populos quoſdam concitauit noua à ſe religione imbutos, vt paulum abfuerit, quin omnino imperij nomen delerent, capta Alexandria, multiſque alij Syriæ & Ciliciæ vrbibus. Saracenos ſectatores ſuos habuit,* à Sara Abrahæ legitima vxore ita appellatos, quaſi legitimos diuinæ profeſsionis ſucceſſores & hæredes. Secutus eſt homo callidiſsimi ingenij hac in re Hieroboam exemplum, qui tribui ſuæ alios colendi ritus conſcripſit, ne vnquam Iudæorũ imperio ſubeſſent. Idem poſteà fecere Græci à Catholicis diſſentientes, non ob religionẽ tantummodo, ſed ob imperium, cuius gratia Neſtorianorum, Iacobitarum, & Hebionitarum errores ſecuti ſunt. Verùm poſtremò hac pertinacia eò deducti ſunt, vt vna cũ religione & ſecta imperium, omnino amiſerint, in turpiſsimam ſeruitutem redacti. Mahometes autem (vt in Alcorano légitur) quò magis ſectatores ſuos à religione Chriſtiana ſeiungeret, hæreticos quoſdam in componendis legibus, maximè verò Neſtorianos ſecutus eſt, multa hinc inde contra legem Moſeos, & euangelij Dei aſtutè colligens, ac in vnum quaſi corpus redigens. Ferunt Heraclium tum quidem deſperatione, & fœdam pacem cũ Sarracenis inijſſe, & Pyrrhi patriarchæ Conſtantinopolitani & Cyri Alexandrini epiſcopi fraudibus deceptum, in hæreſim quoque Monothelitarum incidiſſe, vnam tantummodo volũtatem in Chriſto eſſe dicentium, vnde nomen accepere.

Stephanus à Sarracha vrbe.

Hos tamen poſteà tanti erroris auctores, hortante Honorio, & verum ante oculos litteris, & nuntijs ponente, relegauit Heraclius. Honorius autem à rebus externis aliquantulum quietis adeptus, doctrina, & moribus ſanctiſsimis omnem propè clerum renouauit. Baſilicam beati Petri tegulis æneis ex Ioue Gapitolino ſumptis cooperuit. Aedem Hagnetis martyris via Nomentana, vt carmen in apſide indicat, ædem Pancratij via Aurelia reſtituit. Templum quoque S. Anaſtaſij ac aquas Saluias, templum quatuor Coronatorum martyrum, templum beati Cyriaci via Oſtienſi milliario ſeptimo, templum S. Seuerini apud vrbem Tiburtinam magnificentiſsimis operis ædificauit: & argento, auro, porphyreticis, & marmoreis lapidibus, incruſtatione parietum, opere tectorio, opere vermiculato exornauit. Reſtituit etiam cœmiterium S. Marcellini & Petri via Lauicana. Eccleſiã quoque beatæ Hagnetis apud ſanctum Silueſtrum, eccleſiam beati Hadriani in tribus foris, huius mandato, & impenſa ædificatas fuiſſe, ſcribunt nonnulli: vt vero vnoquoque ſabbato à ſancto Apollinari ad diuum Petrum iretur cum litanijs, primus inſtituit. Moritur autẽ vir ſanctiſsimus anno pontificatus ſui duodecimo, menſe vndecimo, die decimo ſeptimo, ac in baſilica Petri ſepelitur quarto idus Octobris. Eius morte annum vnum, menſes ſeptẽ, dies decem & octo ſedes interim vacat.

ANNOTAT.

Video in ſextæ ſynodi Conſtantinopolitanæ tertiæ vulgatis codicibus, ſanctiſſimo huic viro Monothelitarum hæreſis crimen impingi, cum falſiſſimum ſit ipſum ei hæreſi nunquam ſubſcripſiſſe, immo conſtet eam condemnaſſe, vt ex Maximi monachi eius contemporanei, qui ſub Martino Papa vixit epiſtolis Græcis, & dialogo, contra Pyrrhũ patriarcham Conſtantinopolitanum hæreticum Monothelitam, quæ in bibliotheca platina extant, ſatis manifeſtum eſt. Eundem etiam pontificem catholicum ſemper fuiſſe ſcriptis confirmarunt Emanuel Calleca Græcus, qui paulo poſt concilij ſecundi Lugdunenſis ſub Gregorio decimo Papa anno CCLXXIIII. celebrati tempora vixit, & inſignem librum pro Latinis contra omnes Græcorum hæreſes ſcripſit, Io. de Turre cremata in lib. de primatu S.R.E. & noſtris temporibus Albertus Pigius in libris de Eccleſiaſtica Hierarchia. Cæterum vulgata ſexta ſynodi exemplaria à Græcis corrupta, eiuſq; canones, in quibus Honorius cõdemnatur, ſuppoſititios eſſe ex Theophane Iſauro Græco hiſtoriæ eccleſiaſticæ ſcriptore docet Anaſtaſius bibliothecarius in hiſtoria ſua Latina, quam ex eodem Theophane, Nicephoro, & Georgio abbate compoſuit. Hæc animaduertit Guillelmus Sirletus Apoſt. ſedis protonotarius, vir doctrina, pietate & omni virtutum genere cumulatiſſimus.

SEVE-

SEVERINVS I.

73. *Pont. Electionem pontificis imperator confirmare ſolebat.*

SEuerinus patria Romanus patre Labieno, in demortui Honorij locum ſubrogatus, ab Iſaatio totius Italiæ Exarcho in pontificatu confitmatut. Vana tunc enim habebátur cleri, ac populi electio, niſi id imperatot es, aut eorum Exarchin confitmaſſent. Iſaarius itaque ob eam cauſam Romam profectus cum pontificem confirmaſſer, ne gratuitò tantum laboris ſuſcepiſſe videretur, theſautum & ſacrariũ baſilicæ Latetanenſis adiuuantibus Romanis quibuſdam ſpoliat, reſiſtentibus aliquandiu fruſtra tamen ſacerdotibus rempli, quotum primates omnes poſteà in exilium miſit. Indignabatur enim Iſaatius eos tantum in theſauris habete neque quicquam in vſus bellicos conferre, præſertim cùm milites inopia rerum omnium tunc laborarent, Huius prædæ partem militibus conceſsit, partem ſecũ Rauennã detulit, teliquum verò ad imperatorem miſit.

Sarraceni autem, quos pretio conductos ab Heraclio diximus, cùm eis auarè, malignéq; pacta merces perſolueretut, in Syriam profecti, Damaſcum imperio ſubiectam vi capiunt. Deindè verò cum reliquis Arabibus, qui domi remanſerant coniuncti, commeatibus, & armis adiuti, Machometis furore incitati, Phœnicem & Aegyptum peruagati, teſiſtentes cum imperio ſuo, tum legi Mahometanæ paſsim cædunt. Verſi deinde in Perſas, Hormiſda Perſarum tege interempto, non prius vaſtandi omnia finem fecère, quàm Sarracenorum legem, & imperium ſuſcipiunt. Verùm Heraclius audita Sarracenotum licentia, capta præſertim Antiochia, veritus ne Hieroſolỳmam occuparent, ctucem domini Conſtantinopolim deferendam curauit, ne itetum in Agarenorum manus deuenitet. Agarenos enim Græci Arabas appellarunt ob ignominiam, quaſi ab Agar ancilla Abrahæ ortos: neque ita multò pòſt Hieroſolyma capta eſt. Mahomete autem (vt quidam ſcribunt) ad Mecham mortuo, in principatu Calipha ſuccedit. Poſt hunc Hali. Quo quidem pulſo, quòd nimiũ ſuperſtitioſus eſſet, alterum Calipham ſibi ducem Ægyptij creauère. Ferunt tum etiam, ne quid calamitatis deeſſet, quod Romanum vexaret imperium, Siſebutum Gothorum regem omnes Hiſpaniæ ciuitates Romanis ademiſſe: ac tum demùm Romanos imperare in Hiſpania deſijſſe.

Seuerinus autem pontifex vir ſingularis pietatis, & teligionis, amator pauperũ, in calamitoſos benignus, in omnes munificus, in reparandis templis ſplendidus, pontificatus ſui anno primo, menſe ſecundo moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri quarto nonas Auguſti. Vacat tum ſedes menſes quatuor, dies vndetriginta.

IOANNES IIII.

74. *Pont. Rhotaris Arioaldo in regno ſucceſsit. Arriana ſecta.*

IOannes quartus, natione Dalmata, patre Venantio, pontificatũ iniens ſtatim mira pietate vſus eſt. Ex reliquis enim theſauris, quos Iſaatius apud Lateranũ teliquerat, captiuos omnes, quos potuit, Iſtros, & Dalmatas à captiuitate redemit.

Intereà verò Rhotaris, qui Arioaldo in Lõgobardorum regnũ ſucceſſerat, licet iuſtitia, & pietate inſignis habitus ſit, ad Arrianos tamen declinat, paſſusque eſt, vt eodem tempore omnibus regni ſui ciuitatibus duo epiſcopi pari poteſtate præeſſent: alter enim catholicus, alter Arrianus habebatur. Tanti prætereà ingenij fuit, vt leges quæ ſola memoria & vſu retinebantur, in ſeriem quandam redigerit, codicemque ipſum edictum appellari præceperit. In re autem militari ita præſtans fuit, vt Etruriam omnem, & Liguriam cum ora maritima Maſsiliam vſque in ſuam tedegetit poteſtatem. Anno deinde ſexto regni ſui moriens, Rhodoaldo filio regnum reliquit. Ferunt ſacerdotem quẽdam Rhotaris corpus apud templum Ioannis Baptiſtæ ſepultum, noctu aperto tumulo ſpoliaſſe: ſolent enim prætioſa quædam cum regum corpotibus teponi. Hanc ob rem beatus Ioannes homini appatens, ei mortem interminatus eſt, ſi deinceps templum ſuum ingtederetur. Huic enim ſancto Rhotaris mirum in modum in vita deditus fuerat. Idem contigit temporibus noſtris Alouiſio cardinali, patriarchæ Aquileienſi. Eruto enim ſepulchro ab his ſpoliatur, quos ipſe ex infima ſorte hominum ad dignitatem ſacerdotalem, & meliorẽ fortunam erexerat. Rhodoaldus igitur regni gubernacula ſuſcipiens, Gundibergam reginæ Theudelindę filiam in vxorem accipit quæ religionem matris imitata, vt illa Modoetiæ ſic ipſa Terracinæ Ioannis Baptiſtæ templum ædificat, plurimoque auro & argento exornat. At Rhodoaldus in adulterio deprehenſus, à marito adulteræ interficitur. Huic autem ſucceſsit Aripertus Gudualdi filius, Theudelindæ reginæ frater, qui apud Ticinum Saluatoris oraculum condidit, varijſque ornamentis inſigniuit, & fundis dotauit.

Ioannes autem pontifex veritus ne corpora Vincentij, & Anaſtaſij aliquando in manus barbarorum deuenirent, vt Romam quam diligentiſsimè ferrentur curauit, ac iuxta fontem Lateranenſem in oratorio beati Ioannis Baptiſtæ magna cum veneratione collocault.

Sunt

qui ſcribant huius pontificis tempore & Vincentium Beluacenſem epiſcopum, & Muardum archiepiſcopum Remenſem, ſanctitate & doctrina in pretio fuiſſe. His addunt & Riginulpham Gallam motronam, genere, & ſanctitate inſignem: & Renaldum Traiectenſem epiſcopum, vita, & miraculis clarum. Iodocus quoque his nequaquam inferior eſt habitus, qui Britonum regis filius, ſpreto regno, cum aliquandiu in eremo vixiſſet, tandẽ in pago Pontio moritur. Ioannes autem pontificatus ſui anno primo, menſe nono moriẽs in baſilica Petri ſepelitur quarto idus Octobris. Vacat tum ſedes menſem vnum, dies tredecim.

THEODORVS I.

75 Pont.

THeodorus natione Græcus patre Theodoro epiſcopo Hieroſolymis oriundo, pontificatum iniens, omnia, quæ ad dignitatem religionis Chriſtianæ pertinere arbitrabatur, circunſpiciebat, vt bonum paſtorem decet: in omnes maximè autem erga pauperes, mira benignitate vtens.

Conſtantinus filius in locum Heraclij ſufficitur.

Intereà verò Heraclius trigeſimo imperij ſui anno, morbo intercutaneo perijt, cum paulò ante Theodorum cognomento Calliopam mortuo Iſaatio Exarchum in Italiam miſiſſet. In locum verò demortui Heraclij pαimo ſufficitur Conſtantinus filius, qui quarto ſuſcepti imperij menſe, veneno opprimitur Martinæ nouercæ & Heracleonis inſidijs, quos quidem ad tantum facinus (vt aiunt) Pyrrhus patriarcha inſtigauerat. Heracleon itaque mortuo fratre imperinm occupat, eo potiſsimùm tempore, quo Cyrus, Sergius, & Pyrrhus Acephalorum hæreſim inſtaurantes, vnam operationem in Chriſto, humanitatis ſcilicet & diuinitatis, vnamq́ue voluntatem prædicabant. Ex his autem Pyrrus audita Heraclij morte, redeundi in patriam cupidus, ex Africa vbi exulabat, Romam veniens, ac errati veniam petens non ex animo, ſed fictè, à Theodoro viuendi formam accepit. Verum prius vitam amiſit, quàm tanto ſcelere quæſitam dignitatem potuerit obtinere. Senatus enim, populusq́ue Conſtantinopolitanus cognito ſcelere, in Martinam, Hetacleonemq́ue conſurgens, cum hunc naſo, illam lingua mutilatam relegaſſet, Pyrrhum de fuga retractum interficit. Conſtantium verò Conſtantini dolo necati filium imperatorem creat. In locum autem Pyrrhi Paulum epiſcopum ſufficit, quem Theodorus pontifex Romanus dignitate priuauit, quia orthodoxæ fidei normam, & rationem ſuſcipere recuſabat, adiuuante eius ſtultitiam Conſtantio, in eandem hæreſim ſtolidè nimium prolapſo. Conuerſus deinde ab hoc certamine pontifex ad ornanda ſanctorum corpora, Primi, & Feliciani martyrum reliquias ex harenario viæ Nomentanæ ablatas in vrbem deferens, in baſilica Stephani protomartyris in Cælio monte collocat: multis ornamentis, tũ ex argento, tum ex auro adhibitis. Idem quoque baſilicam ædificat via Flaminia non longè à ponte Miluio, & ſtatim dedicat. Duo poſtremò oratoria conſtruxit, & ornauit: quorum alterum erat apud Lateranenſem baſilicam beato Sebaſtiano: alterum verò via Oſtienſi, Eupolo martyri dedicatum. His ita conſtanter, & ſanctè peractis, moritur pontificatus ſui anno ſexto, menſe quinto, die decimo octauo: ſepeliturq́ue in baſilica Petri pridie idus Maij. Epiſcopatus autem diebus duobus & quinquaginta tum Vacat.

MARTINVS I.

76. Pont.

MArtinus primus, patria Tudertinus, patre Fabritio, in Theodori locum ſuffectus, legatos ſtatim Conſtantinopolim miſit, qui Paulum adhortarentur, vt omiſsis erroribus ſuis, aliquando veritatis callem ingrederetur. Is autem non modò pontifici benè momenti non obtemperat, verumetiam eius legatos Conſtantij auctoritate abuſus, in diuerſas inſulas relègat. Quam ob rem indignatus Martinus, ſynodum centum, & quinquaginta epiſcoporum Romæ habuit, in qua Cyri Alexandrini, Sergij, ac Pyrrhi damnationem renouauit, & Paulum patriarcham omni anathematis vinculo damnatum, priuauit.

Intereà verò, dum hæc ita agerentur, pax Italiæ, quæ inter Romanos, & Longobardos annis triginta durauerat, turbari iam cœpta eſt, Longobardis omnia ad vtilitatem ſuam trahentibus: contrà verò recuſantibus Romanis, quæ præter ius faſq́ue mandarentur, maximè verò cum Rhotaris Arriana labe inquinatus, nullam ferme ciuitatem haberet, cui non Arrianum pariter, & catholicum epiſcopum præpoſuiſſet. Hunc autem errorem emendare conati Theodorus, & Martinus, rem ſæpius fruſtra tentauerant. Ob has igitur cauſas inſtante etiam Theodoro Italiæ Exarcho, bellum Longobardis indicitur. Non detrectarunt illi certamen. Ad Scultennam ſiquidem Mutinæ amnem acriter vtrinque pugnatum eſt. Tandem verò Theodorus ſuperatus funditur, & fugatur. Quo quidem in prœlio ex ſnis ad ſeptem millia deſiderati ſunt, Rhotaris autem tãta victoria elatus, Liguriam omnem haud magno negocio breui in poteſtatem ſuam redigit.

Intereà verò Conſtantius fortunam cum duce mutaturus, reuocato Theodoro, Olympium Ex-

pium Exarchum in Italiam ſtatim mittit,qui primò quidem,& Monothelitarum ſectã per omnem Italiam ſpargeret, & Martinum pontificem aut interficeret, aut captum ad ſe perduceret. At Olympius Romã veniens, vbi iam ſynodus habebatur contra hunc, atque alios orientalis eccleſiæ errores,cum virus conceptum ſpargere non poſſet, lictorem ſuum immiſit,qui Martinum in eccleſia ſanctæ Mariæ maioris caperet,& ad ſe perduceret, vel ſaltem parère recuſantem interficeret. Facturus mandata lictor,Dei miraculo ſubita cæcitate corripitur.Atque ita diuinæ maieſtatis nutu tantum diſcrimen rum Martinus euaſit. Hac verò orientalis,& occidentalis eccleſiæ diſcordia freti Saracenı, Alexandria cum ingenti claſſe ſoluentes, Rhodum peruenêre:captaque vrbe, coloſſum fama celeberrimũ demoliti ſunt,ex cuius ære nongentos camelos onuſtos ferunt. Erat enim ſeptuaginta cubitorum cuius auctor Chares Lyſippi diſcipulus habitus eſt. Deinceps verò occupatis multis Ægei maris inſulis,in Siciliam nauigantes , multa damna Siculis intulere : ob quod Olympius Martini precibus motus,eos inſula depulit, non ſine magna nauium, militum, ac ſuiipſius iactura:ibi enim morbo correptus moritur. Conſtantius verò tot calamitatibus nihilo melior factus, Theodorum Calliopam cum his mandatis iterum in Italiam mittit, vt primo quoq; tempore Martinũ pontificem ad ſe vinctum mitteret:eiq; rei ſocium addidit Paulum Pellarium,qui tantũ facinus curaret. Theodorus à Romanis perbenignè exceptus cum ſalutandi cauſa adire pontificem ſimularet,homini cathenas inijcit,eumque Conſtantinopolim mittit.Vnde poſteà in Cherſonneſum Ponti exilij cauſa deportatur : vbi quondam beatus Clemens Romanus præſul exulauerat. Martinus autem multis calamitatibus circumuentus,ac inopia rerum omnium preſſus,tandem in exilio moritur,pontificatus ſui anno ſexto,menſe vno,diebus ſex & viginti.Sedes autem Romæ quatuordecim menſibus tum vacat,quia nil certi de ſanctiſsimi viri morte habebatur. *Olympius.* *Rhodus à Sarracenis capitur.*

EVGENIVS I.

Vgenius primus,patria Romanus,patre Rufiniano è Cœlio monte Martino in pontificatu ſucceſsit, eodem fermè tempore,quo Petrus in locum Pauli hæretici Cõſtantinopoli ſufficitur.Hic enim etſi melius aliquãtulum de religione ſenſit,quàm Paulus,non tamẽ vſque adeò eandem fidei normam tenuit,quam ſancta Romana eccleſia prædicat,& ſeruat. Cuius quidẽ litteræ Romam miſſæ,duas operationes,& volũtates in Chriſto negantes, ita ſunt exploſæ, vt clerus ipſe interdicere pontifici auſus ſit, quò minus in eccleſia ſanctæ Mariæ maioris ſactificaret,niſi prius tam profanas litteras reieciſſet. *77.Pont.* *Litteræ ad Eugenium negantes duas operationes & voluntates in Chriſto.*

Intereà verò Grimoaldus dux Beneuentanus Rhomoaldo filio Beneuenti duce relicto, cum ingenti exercitu in Galliam Ciſalpinam mouens,Papia Pertherim , Mediolano Gundibertum Arithperti filios expulit.Quod vbi Clodouæus Francorum rex intellexiſſet,caſum adoleſcentum miſeratus,magnas copias ſtatim in Italiam miſit,quæ adoleſcentes in regnum paternum reſtituerent. In Tranſpadana regione prœlium vtrinque magna virorum concitatione committitur, cum illi redire in ditionem paternam , hic retinere bello partũ conarentur . Tandem verò ſe inclinante ad Grimoaldum fortuna, fuſi ac fugati Galli Italia expelluntur, Sunt tamen qui ſcribant Gallos hac ratione deceptos eſſe. Longobardi enim ſimulata fuga,caſtra rerum omnium copia,ac vini potiſsimum plena relinquentes,haud lõge in inſidijs conſtiterant: Galli verò caſtra ingredientes,rati veram eſſe hoſtium fugam,in omnem voluptatem effunduntur , epulis , & vino replentur : quare ſuperuenientibus hoſtibus,cum ſomnolentia grauati paſsim, veluti pecora ſine cuſtode iacerent, ita ab hoſtibus cæduntur,vt vix nuntius ſuperfuerit,qui tantam cladem Clodoueo nuntiaret. Hac victoria fretus Grimoaldus, omnem prouinciam ſtatim in poteſtatem ſuam redigit.

Eugenius autem pontifex,vir miræ pietatis,religionis,manſuetudinis,comitatis, munificentiæ,pontificatus ſui anno ſecundo,menſe nono moritur : ac in baſilica Petri ſepelitur quarto nonas Iunij. Vacat tum ſedes menſem vnum,dies viij.& xx.

VITALIANVS I.

Italianus patria Signinus,ex oppido Volſcorum,patre Anaſtaſio,eo tempore pontificatum inijt,quo Cæſarea Perſarum regina, neſciente marito cum paucis fidelibus Conſtantinopolim venit, anno ſexcẽteſimo tertio ac lxxx. Quæ quidem ab imperatore honorificè ſuſcepta, non multò pòſt characterem baptiſmi ſuſcepit,cuius rei cauſa profectò venerat.Hoc vbi intellexiſſet Perſarum rex,legatos ſtatim Conſtantinopolim mittit,qui vxorẽ ab imperatore repetant.Reſpondet imperator, in arbitrio reginæ eſſe ſtandi vel diſcedendi, proinde eam ſciſcitentur.Interrogata regina reſpõdet,nunquam redituram in patriam,niſi rex *78.Pont.*

Chriſtiani nomen ſuſciperet, qui ſtatim re cognita cum quadraginta millibus hominum Conſtantinopolim pacato agmine veniens, perbenignè ab imperatore ſuſceptus, vnà cum militibus ſuis baptizatus, in regnom cum vxore reuertitur. Poſteà verò Conſtantius Conſtantino filio in partem imperij ſuſceptò comparata ingenti claſſe, Conſtantinopoli ſolués, Tarentum peruenit, copias etiam terreſtres nauibus onerarijs ſecum vehens. Inde verò terreſtri itinere in Samnium veniens, obſidere Beneuentum inſtituerat. Verùm vbi intellexit vrbem valido præſidio, multiſque commeatibus Rhomoaldi diligentia munitam eſſe, Luceriam mouens, vrbem vi cœpit: ac direptam ſolo æquauit. Inde autem Acherontiam profectus, cum vrbem munitiſsimam capere non poſſet, Beneuentum oppugnare adortus, ſtatim obſidionem ſoluit, quòd intellexerat Grimoaldum ptopediem cum magnis copijs affuturum vt filio Rhomoaldo opem ferret. Neapolim igitur primò mox Romam, inde Conſtantius petens, magna incommoda in itinere paſſus eſt. Saburro autem ciue Romano cum viginti millibus hominum apud Formias relicto, qui hoſtes reprimeret, tandem ad vrbem peruenit, prodeunte obuiam pōtifice cum clero, & populo vſque ad ſextum lapidem honoris cauſa. Ductus pet vrbem plaudente multitudine ad baſilicam Petri, pallium auro intertextum ſancto obtulit. Interim verò Rhomoaldus patris auxilio fretus Saburrum aggreditur, & ſuperat, at plurimos Græcos interficit. Hac deſperatione motus Conſtantius, quinta poſteà, quàm vrbē ingreſſus eſt, die, ad direptionē conuerſus, omnes ſtatuas ex ære, & marmore ad ornatom vrbis locis in ſignibus poſitas, omnia eccleſiarum ornamenta paulò decentiora diſtrahit, ac nauibus ad id ſubuectis imponit: pluſque ipſe ornamentorum ſeptem diebus vrbi detraxit, qoam barbari anteà ducentis, & quinquagintaocto annis. ne dicant maleuoli, hiſtoriarum ignari, Gregorij pontificis iuſſu cominutas eſſe maiorum ſtatuas & monimenta. Duodecimo autem die Roma in malam rem abiens Græculus nequam & perfidus, Neapolim contendit: inde quoque in Siciliam proficiſcitur, vbique tributa adeo acerbè colligens, vt filij obærati à parentum complexibus diuellerentur. Commoratus aliquandiu in Sicilia homo auariſsimus, dum Syracuſis in balneo libidini vacat, à ſuis occiditur: in eiuſque locum Mezentius, cuius fraude necatum putant Conſtanrium, imperator à militibus creatur. Magna fuit in hoc homine varietas. Nam primò quidē vbi intellexit Vitalianum pontificatum inijſſe, nuntios miſit, qui ei ſuo nomine gratularentur: quique euangelia aureis litteris ſcripta, ac multis gēmis ornata beato Petro condonarent. Deinde verò mutata ſententia, nec dijs, nec hominibus pepercit, diuina humanaque omnia cōfundens. At Vitalianus cultui diuino intentus, & regulam eccleſiaſticam compoſuit, & cantū ordinauit, adhibitis ad conſonantium (vt quidam volunt) organis. Theodorum quoque archiepiſcopum, & Hadrianum abbatem viros doctiſsimos, atque optimos in Britanniam mittit (quam Angliam vocant) cum magna poteſtate ligandi, & ſoluendi, quò Britannos in fide, prædicationibus, & exemplo contineret. Fecère mandata ac quidem diligenter viri optimi. Librum præterea Theodorus ſcripſit, quo declarauit, qua pœnitentia dilui vnumquodque peccatum poſsit. Sunt tamen qui hoc opus Theodoro pontifici aſcribant. Vitalianus autem benè, & ex ſententia quantum in eo fuit, gubernata eccleſia, anno xiiij. pontificatus ſui, mēnſe vi. moritur: ac ſepelitur in baſilica Petri, vj. calendas Februarij epiſcopatus autem tum vacat menſibus quatuor, diebus quindecim.

Cantus ordinatur ab Vitaliano.

ADEODATVS I.

79. Pont.

ADeodatus patria Romanus, patre Iouiniano, ex monacho pontifex creatur, eo tempore potiſsimùm, quo Lupus Foroiulianorum dux, regnū Italiæ occupare conatus eſt.

Grimoaldus enim (vt diximus) à filio Romoaldo duce Beneuentano contra Conſtantiúm imperatorem in auxilium accitus, Lupo (vt aiunt) regnum, & oues commendault. In Etruria enim, Aemilia, & tranſpadana Italia omnia tumultu Lupus inuoluit. Hanc ob tem Grimoaldus Auatos duce Cacanno in Lupum pecunijs, & pollicitationibus mouet: qui primò congreſſu à Lupo ſuperati ſunt. Verùm ſequenti die prœlium repetentes, Lupō ſuperant, & obtruncant, ac totum Forumiulij diripiunt. Grimoaldus autem abeunte ex Italia Conſtantio in Ciſalpinam rediens, Forum Pompilij ſabbato ſancto aggreſſus, cæſis omnibus, diripuit, ac ſolo æquauit propter iniuriam, quam eo loci à Rauennatibus acceperat, cum in auxilium filij proficiſceretur. Dū verò Arnefites Lupi filius, adiuuantibus Dalmatis, ducatū paternum repetit, ad Natiſonem fluuiō à Longobardis ſuperatus, duce Vectari Vicentinorū comite cæditur. Opitergini quoq; hanc calamitatem ſenſere. Domo enim, & patria pulſi ſuut, quia Arneſitis ſtudioſi erant. in Sicilia verò tum quoq; laboratū eſt: eò enim ex omnibus prouincijs Romanis profecti milites ſont, ad opprimendum Mezenriū cuius dolo Conſtantius interfectus fuerat. Quo ſublato cūomnes paſsim dilaberentur, ſupetueniētibus cum magna claſſe Sarracenis, & Syracuſæ, & tota inſula occupatur. Vnde poſteà onuſti prædę Alexandriam redeuntes, vrbis

Lupus foroiulianorum dux.

vrbis quoque Romæ ea ornamenta ſecum detulere, quæ Conſtantius Syracuſas aduexerat eo animo, vt inde Conſtantinopolim traijcerentur. Indicabat profectò tot clades, tot mala, & ſtella crinita, quam Græci cometen appellanr: quæ tribus continuis menſibus apparuit: & pluuiæ magnæ, ac frequentia tonitrua, qualia nunquam antea fuere. Sed cæcum eſt humanum genus: etſi enim futura præuidet, non tamen, vt deceret, ſibi cauet. Ferunt autem his frequentibus pluuiis, omnes ſegetes conculcatas iterum renatas eſſe: & ad maturã frugem perueniſſe, in Ciſalpina potiſsimum.

Cometis apparitio.

Intereà verò Adeodatus vir religione, & omni comitate præditus, in delinquentes clemens, in pauperes beneficus, in hoſpites benignus, erga calamitoſos miſericors, eccleſiam beati Petri via Portuenſi iuxta ponrem Meruli tum inſtaurauit, ac dedicauit. Auxit & monaſterium ſancti Eraſmi in Cælio monte ædificiis, & fundis, vbi ipſe monaſticam vitam duxerat. Supplicationes quoque frequentes habuit ad abolenda prodigia, quæ diximus tum apparuiſſe. Demũ verò peractis pontificatus ſui annis iiij. menſibus ij. diebus v. vir ſanctiſsimus moritur: & ab omnibus fletus ad baſilicam Petri ſepelitur, ſexto calendas Iulij. Vacat tum ſedes menſibus quatuor, diebus viginri.

DONVS I.

80. Pont.

Grimoaldus Longobard.

DOnus patria Romanus, patre Mauritio, Eo tempore ponrificatum inijt, quo Grimoaldus Longobardorum rex moritur ix. die poſt phlebotomiam in brachio factam, dum arcu in columbam ſagittam acriter intendit, quod fieri non ſine magna neruorum, & venarum contentione ſolet, vnde ſanguis ſine vlla intermiſsione prodijt. Fuere in hoc rege multæ præclaræ corporis, & animi dotes. Tanrum enim prudenria, & conſilio valuit, non ſolùm in rebus externis, verùm etiam in domeſticis, vt quædam capitula ac quidem vtilia, Rhotaris regis edicto addiderit, quæ poſteà legis formam accepere. Fuit præterea mediocris ſtaturæ, corpore validus, capite caluo, promiſſa barba, nec animo minus in rebus agendis, quàm corpore promptus. Sepultus eſt autem Papiæ in baſilica beati Ambroſij, quam ipſe ſua impenſa ædificauerat. Pertharis autem Arithperti regis filius, quem pulſum à Grimoaldo diximus, dum exul ex Gallia in Britanniam traijceret, incerta voce admonetur, vt mortuo Grimoaldo regnum paternũ repetat: qua quidẽ voce permorus, licet incertus haberetur auctor, in Italiam rediens tertio menſe poſt Grimoaldi mortem, regno paterno ſine cõtentione potitus eſt. Eodem fermè tempore Dagobertus Francorum rex, vir callidi, & aſtuti ingenij, nec conſilio minus, quàm manu promptus moritur, cuius animam è manibus dæmonum Lypaream inſulam propè attingentium, liberatam ferunt Dionyſij, ac Mauritij martyris, ac etiam Martini cõfeſſoris auxilio, quos ſemper, dum vixit, vt patronos coluit, & templis honoratiores reddidir.

Donus aurem pontifex honori, & cultui diuino conſulens, veſtibulum beati Petri (quod paradiſum vocant) quadriporticum marmoribus ſtrauit, ſublatis (vt arbitror) ex illa pyramide, quæ in vaticano eſt è regione molis Hadrianæ. Inſtaurauit prætereà, & reſtitutas dedicauit eccleſiam apoſtolorum via Oſtiẽſi & eccleſiam beatæ Euphemiæ via Appia ſitam. Clerum quoque diuerſis ordinibus diſtinxit, & honoribus auxit. Monachos verò quoſdam Syros cum Neſtorianis ſentienres, in monaſterio Boethiano deprehenſos & caſtigatos, in varia monaſteria diuiſit: Boethianumque Romanis incolendum tradidit. Prætereà autem tantum doctrina, & ſanctitate vitæ emicuit, vt Rauennatem eccleſiam à Romana iam pridem ſegregatam, & ob eam rem Allocephalim appellatam, ſedi Apoſtolicæ obtemperantẽ reddiderit, Theodoro eiuſdem eccleſiæ præſide in hanc opinionẽ deſcendente. Sunt etiam qui ſcribant huius temporibus & Proiectum epiſcopum in agro Cameracenſi ob fidem Chriſti martyrij pœnam, & gloriã ſubiiſſe: & Mezelindim feminam incomparabilis pudicitiæ rum habitam, quæ ab Ardenia amatore petita, & varijs cruciatibus affecta, etiam pro perſecutore ob crimen, Dei nutu obcæcato, ita orauit, vt eius precibus homini ſceleſto, & intemperãti lux randem ſit reddita. At Donus pontificatus ſui anno v. die x. moritur, ac ſepelitur ad baſilicam Petri Apoſtoli iiij. idus Aprilis, cuius in morre epiſcopatus vacat menſibus ij. diebus ſexdecim.

Allocephalis ecclesia.

ANNOTAT.

In antiquo muſiuo, quod eſt Romæ in eccleſia ſanctæ Martinæ, hic pontifex Domino, non Donus, ſiue Domnus apellatur: ſic in antiquis codicibus Cuno, non Conon alius, qui paulo poſt pontifex fuit, vocatur.

AGATHO I.

Bi. Pont.

AGatho narione Siculus,patre Romano,anno Domini D C C I I.ex monacho pontifex creatur, vir certè tantæ ſanctitatis, vt leproſum obuium factum oſculo ſuo ſtatim liberauerit. Tātæ præterea manſuetudinis,& humanitatis fuit, vt neminem à ſe vnquam triſtem dimiſerit. Nactus itaque imperatorem moribus ſuis haudquaquam diſsimilem Monothelitarum cauſa conſilium habere conſtituit. Expectauit itaque donec Conſtantinus à bello in patriam rediret, qui Sarracenos à ſe victos, imperio Romano vectigales reddidit. At verò cum Bulgari ex Scythia venientes, Thraciam tum inuaſiſſent, eorumq́ue imperij retardare imperator conaretur, ab hoſtibus Pannoniam inter,& Mœſiam ingenti clade ſuperatur. Hanc ob rem pacem non æquis conditionibus inire neceſſe fuit. Pannonia ſiquidem & Mœſia his ad incolendum conceſſa eſt, non ſine magno reipublicæ Chriſtianæ emolumento, & incommodo. Hi enim tanquam propugnatores noſtri bellum iam ſeptingentis & ſeptuaginta annis contra Turcas Chriſtiani nominis hoſtes aſsiduè gerunt. Pace itaque hac ratione parta, Agatho ponrifex ſtatim legatos Conſtantinopolim mittit, Ioannem Portuenſem epiſcopum,& Ioannem Romanæ eccleſiæ diaconum. Hos perbenignè ſuſceptos, mira caritate Conſtantinus adhortatus eſt, vt omiſsis cauillationibus, & ſophiſticis altercationibus ex æquo & bono, omni controuerſia ſublata, duas eccleſias vnam tandem facerent. Aderant in ea ſynodo ducenti, & octogintanouem epiſcopi. Elati in medium ſunt imperatoris iuſſu è bibliotheca Conſtantinopolitanā libri, vnde antiquorum patrum ſententiæ, & decreta perlegerentur. Inuertebant veras maiorum ſententias Georgius patriarcha Conſtantinopolitanus,& Macarius Antiochenus, vnam tantum voluntatem,& operationem in Chriſto eſſe dijudicantes. Verùm cum orthodoxi rarionibus & auctoritatibus inſtarent, ac Georgium in veram ſententiam deduxiſſent, Macarium pertinacem anathematizant, eiusq́ue ſectatores:& Theophanē abbatē vera ſentientem, in locum Macarij Antiochenum epiſcopum creant. Hac autem re ex ſententia feliciter geſta, vt Deo gratiæ agerentur, quod vtranque eccleſiam vnam feciſſet, ſententia, & animis, Ioannes epiſcopus Portuenſis octaua Paſchæ coram principe, ac patriarcha, coramq́ue populo Conſtantinopolitano in baſilica ſanctæ Sophiæ miſſam latinè celebrat, approbantibus omnibus, qui tū aderant, verum eſſe, ac ſanctum illum ſacrificandi morem:& qui aliter ſentiunt, à recto, & honeſto diſcedere. Hæc eſt autem ſexta vniuerſalis ſynodus ducentorum, & octogintanouem epiſcoporum Conſtantinopoli habita, quà Cyrilli, Athanaſij, Baſilij, Gregorij, Dioniſij, Hilarij, Ambroſii, Aoguſtini, Hieronymi, ſententia concluſum eſt, duas naturas, & operationes in Chriſto eſſe, exploſaque illorum pertinacia, qui vnicam eſſe in domino voluntatem dicerent, vnde Monothelitæ vocati ſunt. Prima enim ſynodus trecētorum & xviij. patrum (vt antea diximus) Nicææ habita eſt, pontifice Iulio,* ac Conſtanrino principe contra Arrium, qui diuerſas in trinitate ſubſtantias ponębat. Secunda Conſtantinopoli centum & quinquaginta patrum, Gratiani principis, & Damaſi papæ temporibus contra Macedonium, & Eudoxum, negantes Deum eſſe Spiritumſanctum. Tertia in Epheſo ducentorum patrum Theodoſio iuniore principe, & pontifice Cæleſtino contra Neſtorium Conſtantinopolitanum epiſcopum, qui virginem non Dei, ſed hominis tantum genitricem appellauit: quiq́ue aliam perſonam carnis, aliam faceret diuinitatis: & ſeiuncti alterum eſſe filiū Dei, alterum hominis prædicaret. Quarta Chalcedonæ, quæ vrbs è regione Byzantij eſt, ſexcentorum & triginta patrum, Leone pontifice,& Martiano principe, contra Euthycem Conſtantinopolitanum abbatem: qui aſſerere non dubitabat Ghriſtū poſt humanā aſſumptionem, non ex duabus naturis conſiſtere, ſed ſola diuina contentum eſſe. Quinta Conſtantinopoli contra Theodorum & hærericos omnes, qui Mariam virginem ſolum hominem peperiſſe dicebant, non Deum, & hominem: qua in ſynodo conſtitutum eſt, vt beata virgo theotocos diceretur, quia verum Deum & hominem pepererat. De ſexta ſynodo ſatis ſuperius diximus, in qua etiam plurimū valuere litteræ Damiani epiſcopi Ticinenſis, Manſueti archiepiſcopi Mediolanenſis nomine miſſæ, quibus hæc potiſsimum inerant: Hæc eſt vera Dei & hominis fides, vt duæ credantur in Deo voluntates, duæ operationes. Ego (inquit) quantum ad diuinitatem, & pater vnum ſumus: quantum vero ad humanitatem pertinet, pater maior me eſt. Præstereà verò ſecundum homanitatem eum in naui dormientē cernis, ſi diuinitatem inſpicis, ventis, & mari imperat. Agatho verò, cuius tempore poſt lunæ ac ſolis eclipſim peſte, ac grauiſsima quidem laboratum eſt, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe ſexto, die qointodecimo moritur, ac ſepelitur ad ſanctum Petrum quarto idus Ianuarij, cuius morte annum vnum, menſes quinque ſedes tum vacat.

Conſtantinus Sarracenis deuictis Romā cedit.

Sexta ſynodus.

Prima ſynodus Nicæa. alias Silueſtro.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

LEO

LEO II.

LEo ſecundus, natione Siculus, patre Paulo, vir doctiſsimus fuit Latinè, ac Græcè, vt eius ſcripta indicant. Præterea verò adeò muſices peritus eſt habitus, vt pſalmodiam compoſuerit, hymnosq́ue ad meliorem concentum redegerit, artem exercitatione confirmans. Idem quoque inſtituit, vt in celebratione pax populo daretur. Sextam verò Synodum (de qua in Agathone diximus) ita ſuſcepit, vt eoſdem anathematizauerit, quos ſancta ſynodus præſente Conſtantino dãnauerat. Contudit etiam ſuperbiam præſulum Rauennatum, quod Agatho inchoauerat. Inſtituit enim, ne electio cleri Rauennatis valeret, niſi eadem Romanæ ſedis auctoritate confirmata fuiſſet. Anteà verò Exarchorum potentia freti, diuina atque humana omnia pro arbitrio animi miſcebant, nemini obtemperantes, quaſi Romanis pontificibus pares. Leonis quoque inſtitutum eſt, ac quidem ſanctum (quod vtinam hodie obſeruaretur) ne ad archiepiſcopatum aſſumptus, pro vſu pallij aliorumúe officiorum quicquam eccleſiæ perſolueret, cum ex largitione multa quotidie mala orirentur. 82. Pont.

Agebantur hæc à Leone, cum Rhomoaldus dux beneuentanus comparato magno exercitu, Tarentum, Brunduſium, ac totam Apuliam occupat, eiuſq́ue vxor Theodata mulier pientiſsima, ex his manubijs non longè à Beneuento Baſilicam in honorem beati Petri ædificat, addito ſacrarum virginum cœnobio. Moritur deinde Rhomoaldus, cui Grimoaldus filius ſine ſtirpe virili ſuccedens Giſulpho fratri ducatum reliquit.

At Leo, in quo præter doctrinam, & eloquentiam ſingularis religio, mira pietas, & clementia fuit, quique omnes verbis, & exemplo ad iuſtitiam, & fortitudinem, humanitatẽ, benignitatem adhortabatur, pontificatus ſui menſe decimo moritur, ſepeliturq́ue collacrymantibus omnibus tanquam publico parente orbatis, ad baſilicam Petri quarto calendas Iulij. Poſt eius mortem menſibus vndecim, diebus vno & viginti epiſcopatus vacat. Breuis fuit huius ſanctiſsimi viri pontificatus, ſed gloria tanta, vt diutius vixiſſe appareat, cũ eius nomen omnium laudibus meritò celebretur.

BENEDICTVS II.

BEnedictus iunior, patria Romanus, patre Ioanne, ab ineunte ætate Chriſto militans, diuinæ ſcripturæ ita operam dedit, vt doctrina, & exercitatione in rebus diuinis ſingularis tum haberetur. Addo eius humanitatem, pietatem, gratiam in omnes, maximè verò erga pauperes, quibus virtutibus hominum corda ita ſibi deuinxit, vt tum vnus haberetur, qui omnium ſuffragijs in locum demortui Leonis meritò ſubrogaretur. Ad hunc autem Conſtantinus imperator hominis ſanctitate permotus, ſanctionem miſit, vt deinceps quem clerus, populus, exercituſque Romanus in Pontificem delegiſſet, eundem ſtatim verum Chriſti vicarium eſſe omnes crederent: nulla aut Conſtantinopolitani principis, aut Italiæ Exarchi expectata auctoritate, vt anteà fieri conſueuerat. Id enim ratum erat in creando pontifice, quod princeps confirmaſſet, vel qui eius vices in Italia gerebat. 83. Pont. Conſtantini ſanctio de pontifice.

Pertharis verò Longobardorum rex religionem Benedicti, & pietatem imitatus, monaſterium Papiæ in honorem ſanctæ Agathæ ædificat. Eius autem vxor Rhodelinda viri exemplo permota, extra mœnia Ticinenſium baſilicam beatæ virgini extruit, quæ ad perticas dicitur.

Hoc autem fecere æmulatione moti, quòd intellxerant Benedictum pontificem Romæ beati Petri apoſtoli, Laurentij martyris in Lucina, beati Valentini via Flaminia, virginis genitricis ad martyres templa magnis ſumptibus reſtituiſſe: eademq́ue ophirico, & porphyretico lapide, incruſtatione parietum, opere tectorio & vermiculato, argenteis atque aureis vaſis, veſtibus inauratis, & holoſericis exornaſſe.

Erat & Perthari in animo maiora templa extruere, ſed eũ retraxit Alalchis Longobardus Tridentinus dux qui elatus victoria, quod Bauaros ingenti clade ſuperaſſet, in regem ſuum arma mouet. Verùm Pertharis comparato exercitu hominem primò impetu fundit, ac fugat, clauſum Tridenti aliquandiu obſidet: quo quidem noctu fuga inde abeunte, Tridentino potitur. Tanta prætereà Pertharis regis clementia fuit, vt & hominẽ ad ſe redeuntem in gratiam reciperet, & eum Brixianorum ducem creauerit.

Sunt qui ſcribant Benedicti temporibus, ſtellam iuxta Vergilias per aliquot dies & noctes apparuiſſe ſereno cælo inter natalem Domini, & Epiphaniam, Stellã ipſam apparuiſſe non negauerim, & quidem crinitam, atque aliquid portendentem. Sed de ortu Vergiliarũ non cohæret, niſi id quoque prodigiosè factum arbitremur, Aequinoctio enim verno oriuntur Vergiliæ, cum Sol Arietis ſignum ingreditur: quod fieri conſueuit nono calendas Aprilis, occidereq́ue incipiunt æquinoctio autumnali. Quod autem ex Veſuuio monte

Campaniæ tantus ignis tum eruperit, vt loca circunquaque poſita exuſta ſint, minus mirũ videtur, cùm Plinius ille, qui naturalem hiſtoriam ſcripſit, ex claſſe, cui tum iuſſu Traiani præerat, ad viſendum ſpectaculum profectus, conſumptus incendio dicatur. Vtcunque ſit, conſtat tamen non ita multò pòſt, cædes, rapinas, incendia, mortes principũ ſubſecutas eſſe, maximè verò Benedicti pontificis, qui vt æquè omnibus in vita carus fuit, ita poſt mortẽ ab omnibus vt ſanctus, & bene de humano genere meritus celebratur. Moritur autem põtificatus ſui menſe decimo, die duodecimo, ſepelitúrque apud beatum Petrum Idibus Maij. Eius autem in morte ſedes vacat menſibus duobus, diebus quindecim.

IOANNES V.

84. Pont. Iuſtinianus ſecundus filius Conſtantini imperatoris.

IOannes quintus, natione Syrus, patria Antiochenus, patre Cyriaco, pontifex creatur fermè tempore, quo imperator Conſtantinus decimo ſeptimo imperij ſui anno moritur filio Iuſtiniano ſecundo in imperio relicto.

Qua quidem tempeſtate Sarraceni Lybiam, & Africam inuaſere, omniaq; mari expoſita haud magno negocio occuparunt. Verùm Iuſtinianus confirmato aliquo ex parte imperio, comparatoque ſatis magno exercitu in Sarracenos mouens, eorum duci Abimelech (quem Admiratum vocant) tantum terroris incuſſit, vt vltro pacem petierit, atque Africam reſtituerit. Sunt qui ſcribant pacem in decenniũ his conceſſam, hac conditione tamen, vt mille nummos aureos, ſeruum vnum ex gẽte ſua equo inſidentem Romano imperatori ſingulis diebus penderent.

Ioannes itaque vir ſingularis religionis, & manſuetudinis, vno omnium conſenſu pontifex creatus in eccleſia Saluatoris, quæ Conſtantiniana appellatur ad Lateranum, ea ratione, qua Leo ſecundus conſecratur à tribus epiſcopis, Oſtienſi, Portuenſi & Veliterno: quẽ quidem morem poſteri deinceps tenuère. Huius pontificatum celebrem eius fecère, & Felix Flauiani patruus, vir tantæ integritatis & doctrinæ, vt Condiperthus Arithperti filius Longobardorum rex, ei baculum argento, & auro inſignitum virtutis gratia dono dederit: & Ioannes Bergomatum epiſcopus, cui ob ſanctitatem, & doctrinam reges etiam, & principes honoris gratia aſſurgere conſueuerant. Ioannes autem, & anteà, & in pontificatu valetudinarius, cum libellum de pallij dignitate compoſuiſſet, pontificatus ſui anno primo moritur, ſepeliturq; ad ſanctum Petrum iiij. nonas Auguſti. Eius in morte ſedes vacat menſibus duobus, diebus xix.

CONON I.

85. Pont.

COnon Thracia oriundus, in Sicilia educatus, inde Romanæ eccleſiæ militans, ex presbytero põtifex creatur. Nam dum Romani Petrum archiepiſcopum, exercitus verò Theodorum presbyterum in Ioannis demortui locum ſufficere conarentur, tandem poſt longam altercationem in hanc ſententiam venère omnes nutu diuino impulſi, vt Cononem eligerent, virum certè tanto principatu dignum, ſi animi dotes, ſi corporis inſpicimus. Erat enim moribus, litteratura pietate, religione, dignitatis ſpecie inſignis, quem nonnulli angelicum ob venerandam caniciem, & dignitatem formæ appellarunt: animi ſimplicis & integri, modeſtiæ & iuſtitiæ ſingularis, conſtantiæ & prudentiæ pluſquã humanæ ſemper eſt habitus. Hanc ob rem è veſtigio omnes, ad quos pertinebat, eum confirmarunt cum maxima acclamatione laudum ſuarum. Idem fecit Theodorus Exarchus Rauennas, cui quidem in magiſtratu mortuo, non ita multò pòſt Ioannes Platina in Exarchatu ſucceſsit: hunc ego crediderim dediſſe nomen meo natali ſolo, quod Platina appellatur, in agro Cremonenſi poſitum. Nam cum inter Exarchos, & Lõgobardorum, reges frequentia bella committerentur, haud diſſonum vero ſit, eum ille locus propè medius inter Rauennam,. & Papiam ſit, quarum altera Longobardorum altera Exarchi ſedes haberentur, ibidem aliquãdo vel pugnatũ eſſe, vel caſtra habita: quibus ex rebus locis ipſis plerunq; nomina indita legimus: vt in eodem agro Vitellianam, oppidum à Vitellianis caſtris, & vicum Bebrignanum non longè à Bebriaco Othonis clade inſignem videmus. Ad Cononem redeo, qui poſt initum pontificatum ſtatim in valetudinem incidit: vnde Paſchalis * archipresbyter, ac theſauri pontificij diſpenſator regnandi cupidus, Ioannẽ Exarchum pecunia ſollicitat, vt eius ſuffragiis poſt mortem Cononis pontificatus ſibi decernatur. Accepit pecuniam Exarchus: quanquam nihil eorum, quæ promiſerat, deinceps præſtiterit. Nõ erat certè alio præmio quàm fruſtatione dignus, homo auarus, & imperandi cupidus, qui theſaurum eccleſiæ, quem mandato Cononis, tum in eleemoſynas pauperum, tum in reſtitutionem templorum erogare debuerat, in largitionem effuderit: quo nihil poteſt eſſe in viro præſertim eccleſiaſtico, deteſtabilius. Hoc non feciſſet Gubertus epiſcopus Britannus vir ea tempeſtate doctrina, & integritate vitæ inſignis: non Leodegarius martyr epiſcopus Auguſtodunenſis, qui Thodorici Francorũ reges iuſſu interfectus eſt, quòd cum perſæpe

Platina in agro Cremonenſi.

** Alias archidiaconus Paſchalis pecunia ſollicitat pro pontificatu.*

ſæpe tyrannidis arguerit. Non Audonus Rhotomagenſis archiepiſcopus, doctrina & ſanctitate nulli ſecundus. Hi enim non in ambitione & auaritia, ſed in Deo & doctrina ſpem omnem ſuam collocarunt: vnde poſteà condignam, cum apud Deum, tum apud homines accepere mercedem felicitatis æternæ, ac gloriæ. Moritur autem Conon pontificatus ſui menſe vndecimo, die tertio, ſepeliturque ad ſanctum Petrum vndecimo calendas Octobris. Vacat tum ſedes menſibus duobus, diebus tribus viginti.

SERGIVS I.

SErgius natione Syrus, patria Antiochenus, patre Tiberio, Adeodati pontifi- 86. Pont.
cis tempore Romam veniens, in clerum Romanum aſciſcitur. Deinde verò ob eius doctrinam, & diligentiam circa myſteria, ac rem diuinam, per ordines conſcendens, ſanctæ Suſannæ ad duas domos presbyter cum titulo eius loci creatur. Frequentare tum magis atque magis cœmiterea cœpit, eiſdemque in locis ſolennia celebrare, qua ex re tantum ſibi nominis comparauit, vt defuncto Conone, in eius locũ ſuffectus ſit, non ſine altercatione tamen. Populus enim Populi diuiſio ob electionem.
Romanus bifariam diuiſus, hinc Theodorum, hinc Paſchalem archidiaconum petebat. Irruperat iam Theodorus cum factione ſua interiorem partem epiſcopatus Lateranenſis: exteriora verò Paſchalis occupauerat ab oratorio ſancti Silueſtri vſque ad baſilicam domus Iuliæ, quæ campo imminet. Verum cùm ibi tanta altercatio, & rixa eſſet, vt de pugna nõ ambigeretur, cum alter alteri ceſſurus non videretur, niſi vi, & armis pulſus, principes ciuitatis, cleri, militiæque Romanæ, vnum in locum ſecedentes, quid maxime fieri oporteret ad tollendam ſeditionem, conſultant. Tandem verò re ipſa diſcuſſa, cum neutri eorũ qui ob ambitionem tantos motus cõcitauerant, demandandũ pontificatum cenſerent, Dei nutu nemine aduerſante, Sergium pontificem deligunt: eundemque è media turba humeris tollentes, primò in oraculum Cæſarij martyris, mox in Lateranenſem epiſcopatum detulerunt, refractis vi foribus, repulſiſque his qui locum occupauerant. At verò Theodorus cognito omnium conſenſu, Sergium pontificem ſalutat, & oſculatur. Idem fecit Paſchalis alter competitor, licet inuitus, cogente multitudine, quæ armis circunſtrepebat. Hic tamen clanculum Ioannem Platinam Exarchum Rauennatem litteris, nuncijs, & pollicitationibus adeò cõcitauit, vt quæ anteà pollicitus erat, largitione corruptus tandem præſtaret, vt idem Ioannes Romam confeſtim veniret nullis præmiſsis nuntijs, quò negligẽtes & incautos opprimeret. Verùm vbi intellexit Sergium omnium conſenſu pontificem declaratum, inſtaretque, vt quæ Paſchalis pollicitus erat, ſibi præſtarentur, aduerſante Sergio quòd tantam largitionem improbaret, donaria quædam ex baſilica ſuſtulit. Verùm Paſchalis tanti mali cauſa magices accuſatus & conuictus, vt ſortilegus archidiaconatu priuatur: in monaſteriumque pœnitentiæ cauſa retruditur: vbi quinquennio poſt eadẽ ſemper pertinacia vſus, moritur. Intereà verò Iuſtinianus cum in Deum, in homines, mira inconſtantia vſus, & Sarracenos, & Bulgaros præter fœdera pacis initæ adoritur, à quibus certè plus incõmodi accepit, quàm intulit: & Conſtantinopolim rediens, à ciuibus omnibus odio habitus, quod ſæuitiã præfecti vrbis non cõpeſcuiſſet, ſynodũ habuit, in qua nonnulla approbata ſunt, orthodoxæ fidei nequaquam congruentia. Eadem quoque Sergij apocriſarius, qui tum Conſtantinopoli erat, ſub ſcriptione ſua ſtolidè nimium confirmauit. Verùm cùm poſteà Romam delata à Sergio exploderentur, qui non vnam, ſed duas in Chriſto naturas tenebat, ac virginem θεοτόκον fuiſſe, ita percitus Iuſtianus, Zachariam prothoſphatarium (quem nos principem militiæ dicere poſſumus) Romam miſit, qui Sergium ad ſe vinctum traheret: quod vbi ſenſere milites Exarchatus Italici, raptis properè armis, non ſolum põtificem à tanta iniuria tutati ſunt, verùmetiam parum affuit, quin Zachariam occiderent: quem põtifex ad ſe confugientem, in cubiculo ſuo aliquandiu conſeruatum, clanculum ad imperatorem remiſit.

Agebantur hæc Romæ cum Leontius annuente Callinico patriarcha, plebe Conſtantinopolitana ad arma excitata, refractis omnibus cuſtodijs vrbis: vnde multi nexi prodiere, Iuſtinianum imperio deiecit, ac truncis naribus exulatum in Cherſonneſum Ponti mittit. Hæc cum intellexiſſet Abimelech Sarracenorum admiratus, Africam ſtatim inuadit ſeditionibus Conſtantinopolitanorum fretus, eò properè & Leontius copias ſuas mittit, quæ barbarorum impetum retardarent. Verùm non ita multò pòſt ſeditione inter eos orta. Tiberium quendam ciuem Conſtantinopolitanum imperatorẽ creant: qui confeſtim Conſtantinopolim cum exercitu adnauigans, Leontium capit, & eodem affectum ſupplicio quo Iuſtinianum diximus, in carcerem conijcit maiori ludibrio hominem reſeruans. Philippum prætereà Nicephori patricij filius, qui in eo adipiſcendo imperio fauerat, in exilium mittit, quò æqualibus ſuis narrauerat ſe per quietem vidiſſe aquilam caput ſuum alis obtegere, veritus ne imperium adoleſcenti portenderetur. Dum hæc Conſtantinopoli agerentur, Pipinus Auſtriæ gubernator, & dux, occupandi regnum Franciæ fundamenta iecit.

Cum enim intellexiſſet Bertarium quendam ignobilem,cuius opera Theodoricus Francię rex plurimum vtebatur,omnibus odio eſſe,coactis in vnum ingentibus copiis in Galliam traijcit,ac Thedoricum cum Bertario obuium factum,collatis ſignis fundit,fugatque. Salutem ſibi Bertarius fuga quæſiuit. In regnum verò, Theodoricus ſeſe recipiens, Pipinum victorem pace ſequeſtra regni gubernatorem,& maiorem domus (vt Galli aiunt) efficit. Is autem in Auſtraſiam rediēs, quòd à Germanis,& Sueuis vexari ſuos intellexerat,ſuperatis hoſtibus:in Franciam denuo redijt,quod mortuo Theodorico regnum ad Childepertum fratrem eius perueniſſe cognouerat,eò perueniens,& à rege perbenignè ſuſceptus,cum filium Grimoaldum domus regiæ gubernatorem inſtituiſſet, in Sueuos,& Germanos iterū rebellantes infeſto animo rediit.

At verò Sergius pontifex,relegato Iuſtiniano pace ac quiete vſus,baſilicam Petri ablatis ruderibus,renouatiſque tignis,ſtillicidijs,ac parietibus,in antiquam formam reſtituit. Frōtiſpicium baſilicæ opere vermiculato exornauit, candelabra atque alia templi ornamenta ex auro,& argento conficit in eadem baſilica, & partem dominicæ crucis inuenit in capſula ænea:& beati Leonis corpus vilius vſque ad tempora ſua iacens, quàm eius merita requirebant,honeſtiore,ac celebrariore loco repoſuit. Statuas Apoſtolorum vetuſtate exoletas renouauit. Multarum præterà eccleſiarum,quas commemorare lōgum eſſet, ornamenta collapſa,vel reſtituit,vel noua de integro fecit. Conſtituit præterea vt in fractione dominici corporis,caneretur, Agnus Dei,qui tollis peccata mundi,miſerere nobis : vt litaniæ quoque à ſancto Hadriano quotannis dicerentur per vrbem die annunciationis ſanctæ genitricis,ac Simonis,inſtituit:Rauennatibus autem Damianum, Berflauardum verò Britannis archiepiſcopos dedit. Eccleſiam Aquileienſem quintam ſynodum non omnino approbantem ad ſanitatem doctrina,& auctoritate ſua tandem perduxit. Sunt qui ſcribant Lambertum virum ſanctiſsimum,apud Leodium ea tempeſtate martyrium ſubijſſe,quòd Pipinum reprehenderit,qui vxori pellicem Elpiadem ſuperinduxerat. Hoc autē facinus ipſius Elpiadis fratrem commiſiſſe,qui poſteà morbo pediculari conſumptus eſt. Sunt etiam qui ſcribant, Sergij virtute, & ſanctitate Saxones tum primum fidei noſtræ characterem ſumpſiſſe. His tot rebus vir ſanctiſsimus inſignis,pontificatus ſui anno xiij. mēſe octauo,die iij. & xx. moritur,in baſilica Petri collacrymantibus omnibus præ dolore ob amiſſum pontificem,communem omnium parentem,magno funere ſepelitur vj. idus Septēbris. Vacat tum ſedes menſem vnum,diebus viginti.

Lambertus epiſcopus.

IOANNES VI.

87. Pont.

IOannes ſextus,natione Græcus, eo tempore pontificatum iniit,quo Theophylactus Exarchus Italiam petens,primò in Siciliam venit. Quod vbi ſenſere milites Itali,veriti ne quid mali eius aduentus portenderet, quòd ſuperioribus temporibus ferè magis cum pontificibus, quàm cum imperatoribus ſenſiſſent,ingreſſurum vrbem Romam interficere cōſtituerant. Verū Theophylactus auctoritate Ioannis pontificis defenſus, qui ſequeſtrum ſe inter ducem,& milites fecerat,compoſitis rebus omnibus Rauennam proficiſcitur. Intereà verò Giſulphus Beneuentanus dux militum, & Exarchi diſcordia fretus, Campaniam inuadit, Soram,& Arpinum occupat,villas incendit,ruſticos,& pecora abigit:quibus malis permotus pontifex,legatos ad Giſulphum mittit,qui ei mandent vt omiſsis Campaniæ,& Hernicorum oppidis, in Samnium reuertatur : quòd ſi ſe ſecus fecerit, breui ſenſurum omnipotentis Dei in ſe iram. His monitis perterritus Giſulphus,oppida, quæ ceperat,reſtituēs,Beneuentum reuertitur. Captiuos autem omnes quoad per ærarium eccleſiæ ſibi licuit,Ioannes redimit ex toto Samnio conquiſitos.

At Iuſtinianus(quem diximus)à Tiberio in Cherſonneſum Pōti relegatum,inde fugiens ad Cacānum Auarum peruenit,à quo primò ita perbenignè ſuſceptus eſt, vt ei filiā in vxorem ſpoponderit : verùm poſteà pecunia, & muneribus à Tyberio corruptus, hoſpitem, & generum ei prodere inſtituerat. Hoc vbi Iuſtinianus intellexiſſet, ad Trebellium Bulgarorum regem confugit, à quo etiam non ita multò pòſt vi, & armis in imperiū reſtituitur. At verò dum hæc in Europa agerentur,Sarraceni occupata Lybia, & Africa, ex Lepta ſoluentes tranſmiſſo Athlantico freto,omnes Hiſpanias præter Aſtures,& Cātabros occupāt. Hi enim ſicuti vltimi fuère in Hiſpania,quos Romanum ſubigeret imperium, vltimi quoque:qui ab eo deficerent:ſoli poſtremò,qui Viſegothorum à ſe diſcuterent iugum:ita nunc demum accepta Chriſti fide, & religione armis ſe à perfida Sarracenorum gente conſtantiſsimè tutati ſunt. Africa igitur, quæ à Beliſario primi Iuſtiniani duce recuperata, centum & ſeptuaginta annis Romano paruit imperio, Sarracenis vnà cum Bætica Hiſpania (quam nunc granatam vocant)tum occupata,eorum moribus,& legibus iam ſeptingentis,& quadraginta annis obtemperat, cum maxima Chriſtiani nominis ignominia : etſi Hiſpani, qui iactare ingenium,& fortitudinem ſolent, nequeant tantam labem ab Europa propellere.

Sarraceni occupata Lybia & Africa Hiſpaniam occupant.

Sunt

Sunt qui ſcribant, Bedam, qui eiſdem temporibus fuit, hanc calamitatem litteris ad principes Chriſtiani nominis, ſcriptis lamentatum fuiſſe, quò bellum in hoſtes Dei atque hominũ ſuſciperent. Beda enim præter Græcæ, atque Latinæ linguæ doctrinam, quam non mediocriter tenebat, ob religionem etiam, atque modeſtiam, Venerabilis cognomentum adeptus eſt. Scripſit enim multa in Actus Apoſtolorum, in Lucam. Edidit & librum de temporibus, & homilias pleraſque, quibus multùm Gallici ſacerdotes vtuntur. Strabo quoque, & Haymo viri doctiſsimi, Bedæ fratres ſunt habiti: quorum alter pleraſque homilias eleganti ſermone compoſuit, alter verò geneſim commentarus eſt. *Beda venerabilis.* *Strabo & Haymo Bedæ fratres*

At Ioannes pontifex reſtituta baſilica ſancti Andreæ in Vaticano, ſarctoque tecto diui Marci, atque ornato altari principis Apoſtolorum Petri, ductis columnis dextra, læuaque, moritur pontificatus ſui anno iij. menſe iij. martyrio vt quidam volunt. Sed à quo martyrium paſſus ſit, non ſatis conſtat. Sepultum ad catæchumbas S. Sebaſtia. via Appia quidam affirmant. Eius ex morte vacat tum ſedes menſem vnum, dies vndeviginti.

IOANNES VII.

IOannes ſeptimus, natione Græcus, patre Platone,

Eo tempore pontificatum inijt, quo Iuſtinianus Conſtantinopolim reuerſus, Tiberium, & Leontium, à quo fuerat imperio deiectus, ſpectante populo interfici iuſsit. Multos prætereà ex inimicis è medio ſuſtulit vario genere mortis, pleroſque in carcerem coniecit: quorum de numero quotidie aliquẽ ſupplicio afficiebat, cum nares emungẽdo illatæ iniuriæ reminiſcebatur. Præterea verò Callinicum patriarcham Conſtantinopolitanum confoſſum oculos, Romam exulatum miſit: Cyrumque abbatem, cuius munificentia in Ponto vixerat, in locum Callinici patriarcham ſufficit. *88. Pont.*

Eadem verò ſtultitia vexatus, qua fuerat ante amiſſum imperium Sergio pontifice, duos metropolitanos Romam miſit, qui Ioannem adhortarentur, vt habita ſynodo, quæ de homuſio crederent orientales, eadem vera etiam occidentales affirmarent, præpoſitis libellis, in quibus ei ſubſcribendum erat. Homines autem re infecta ad imperatorem pontifex remiſit, neque tamen (vt par erat) errores in malè de Deo opinantium emendauit cenſuris, & interdictis, quemadmodum conſtantem pontificem decuiſſet. Sunt qui ſcribãt (ſine auctore tamen) Arithpertum Longobardorum regem religione motum, donaſſe alpes Gottias beato Petro: & quicquid à Taurinis, & Medullis Genuam vſque, Liguſticamque protenditur. Alij autem affirmant donationem ipſam ab Arithperto confirmatam fuiſſe. Verùm cũ de donatione nil certi habeatur, paleamque pontificij iuris periti appellant, quod ſine frumento ſit, nihilque Conſtantinianæ elegantiæ, ac dignitatis habeat, quomodo de confirmatione conſtabit? Ad Ioannem pontificem redeo, virum certè multæ eloquentiæ, & ſanctitatis, qui in baſilica Petri oratorium (ita enim appellant locum orandi) in honorem Dei genitricis extruxit, cuius parietes vermiculato opere intecti, dextera, læuaque quorundam ſanctorum patrum vultus oſtendebant. Baſilicam præterea ſanctæ Eugeniæ reſtituit, iampridem vetuſtate collapſam. Cœmiteria quoque ſanctorum martyrum Marcellini, Marci, Damaſique pontificis exornauit. Poſtremò verò multas Baſilicas pictura, & ſtatuis ſanctorũ cultiores reddidit. Has autẽ qui cernebant, ipſum pontificẽ intueri videbantur, vnde exemplaria grauitatis, & dignitatis pictores, ac ſtatuarij ſumpſerant. Moritur autẽ Ioannes ſecundo pötificatus ſui anno, mẽſe ſeptimo, die xvij. ſepeliturque in baſilica Petri ante altare Dei genitricis quod ipſe extruxerat, quintodecimo calendas Nouembris. Eius autem in morte tribus menſibus ſedes vacat.

SISINNIVS I.

SIſinnius, vel (vt alij volunt) Zoſimus, natione Syrus, patre Ioanne, xx. tantum diebus in pontificatu vixit, quo quidem tempore ferunt S. Benedicti corpus è mõte Caſsino furto ſublatum propter ſolitudinem loci, & in Galliam trãſlatum fuiſſe. Siſinnius autẽ licet podagra, & chiragra ita laboraret, vt neq; ambulare, neq; cibũ capere poſsit, tamẽ ita vrbis Romæ, & reipub. Chriſtianæ curam geſsit, vt nil prætermiſerit, & ante pontificatũ, & in ipſo magiſtratu, quod bonum pontificem deceret. Iam enim materiam omnem parabat, qua & mœnia vrbis, & templa vetuſtate collapſa, in meliorem formam reſtitueret, celebrarioraque redderet. Verùm ſubita morte correptus, in baſilica Petri ſepelitur octauo idus Nouẽbris. Vacat tum ſedes menſem vnum, & dies decem & octo. *89. Pont.*

CONSTANTINVS I.

90 Pont.

Iuſtinianus imperat.

COnſtantinus natione Syrus,patre Ioanne, eo tempote pontificatum inije quo Romæ triennio famæ laboratum eſt : qua quidem in re ita omnes, tum vel maximè paupetes iuuit, vt Conſtantinum cælitus miſſum homines arbitrarentur . Interea verò Iuſtinianus odio pontificij nominis Mauritium patticij ordinis virum , & Heliam Sparharium in Cherſonneſum, vbi exulauerat, cum claſſe mittit, qui omnes puberratem ſupergreſſos occiderent. Fecêre mandata præfecti claſsis , vt rabiem imperatoris explerent. Et ne in homine ſolam crudelitatem fuiſſe exiſtimes, tantæ ingratitudinis fuit, vt Ttebellium regem, cuius ope, & copijs in impetium reſtitutus fuerat, cum Thtacibus cõtendentem, de improuiſo hoſtili manu adorius ſit : quem certè Trebellius non modò ſuſtinuir, verumetiam cum detrimento repulit. De priſtina vita ob calamitates, quas perpeſſus fuerat Iuſtinianus, nil immutauerat, præter hoc tantum , quod ſedem apoſtolicam contra atque antea conſueuerat, veneratione deinceps obſeruauit,tutatusq́ue eſt . Nam cũ Felix archiepiſcopus Rauennas ordines à Romano pontifice accepiſſet, cogereturq́ue de mote formulam obtemperandi ſcripto , & pecuniam Romam mittere , neque id præ arrogantia faceret , Iuſtinianus re cognita Theodorum patricium claſsis præfectum ſtatim admonet, vt primo quoque tempore ex Sicilia in Rauennates moueat. Is autem dicto imperatoris obtemperans, & Rauennates prœlio ſuperatos, maximis affecit cladibus, & Felicem carhenis vinctum Conſtantinopolim miſit, quem poſteà Iuſtinianus in Pontum relegauit,orbatum prius luminibus æneo vaſe concauo,ac quidem cãdente diu inſpecto. Inde enim pyramis ignea exir, quæ facilimè oculorum aciem perſtringit, & obcæcat. Nequaquã tamen hanc ſæuitiam Conſtantinus probauit : redigete enim hominem ad ſanitatem volebat non tantis malis affici.

Interea verò cùm hæc à Pontifice & imperatore agerentut, Ariſprandus regnum auitũ repetens, auxilio Bauarorum fretus, in Italiam deſcedens, collatis ſignis cum Arithperto dimicat & vincit regnoq́ue Longobardorum potitur, Arithperto ipſo dum trepidè nimiũ aufugit,in rapido flumine ſubmerſo, Verum Ariſprãdus non ita mulrò pòſt moriens,Luithprandum filium regni ſucceſſorem approbantibus omnibus reliquit.

Iuſtinianus autem videndi Conſtantini Pontificis admodum ſtudioſus, hominem rogat vt ad ſe proficiſcatur, pręmiſſa claſſe quò tutius nauigaret . Appropinquanti autem vrbi regiæ Conſtantino Tiberius Iuſtiniani filius cum regio comitatu, & Cyrus patriarcha cum omni clero honotis cauſa ad octauum lapidem obuiam prodeunt,eumq́ue Camelanto põtificali amictu indutum , ſolenni pompa vrbem ingreſsi in regiam perduxere . Inde verò Nicodemiam proficiſcens,quò venturus & imperator Nicæa erat,nõ ſecus quàm Conſtantinopoli à Nicomedienſibus ſuſcipitur. Iuſtinianus autem non ita multò poſt vrbem ingreſſus ,non ſolùm pontificem amplectitut, verumetiam eius pedes venerationis cauſa exoſculatut.Cùm verò ſequentibus diebus multa inter ſe colloquuti fuiſſent,cõfirmaſſetq; Iuſtinianus pontificum decreta, Conſtantinus abiens hominem adhortarur, ne in Philippicum in Gherſonneſo exulantẽ grauius aliquid decerneret, veritus ne aliquid mali oriretur, quod Philippicum magni animi eſſe, & conſilij virum inrellexerat. Verùm Iuſtinianus cõſilio pontificis bene monentis nequaquam obtempetans, claſsem in pontum mirrit eo animo, vt Philippicum inrerficeret: qui quidem deficientibus ad ſe militibus, eadem claſſe vſus, duodecimo ab vrbe Conſtantinopoli milliatio, eum Iuſtiniano, & Tiberio dimicans eos vincit, & interficit, imperioq́ue ſtatim omnium conſenſu potirur. Deinde verò Cyro patriarcha in pontum relegato, quòd bene cum pontifice Romano ſentiret , in eius locum Ioannem monachum hæreſiarcham ſufficit. Cuius quidem dogmata ſtatim Romam miſit, mandauitq́ue vt omnium conſenſu, approbarentur . At Conſtantinus habita ſynodo, non modò Philippici,& Ioannis monachi opiniones improbat, verumetiã decernit , vt ſanctorum patrum imagines,qui ſex conciliis ab omnibus ptobatis interfuerant,in porticu beati Petri depingerentut,cum intellexiſſet eas à Philippico è parietibus ſanctæ Sophię ignominiæ cauſa abraſas fuiſſe . Prætereà verò idem pontifex conſtituit , ne imperaroris hæretici nomen publicis ſctiptis, aut priuatis in ære,argento, plumbóue reciperetur . Ar Anaſtaſius cognomento Arthemius,ſumptis armis Philippicum impetio deiecir,anno primo,& menſe imperij vj.eumq́ue captum oculis priuauit . Litteras prætereà ad Conſtanrinum pontificem mittit,quibus ſe catholicæ fidei , ac ſextæ ſynodi acerrimum defenſorem futurum pollicetur. Verùm hic quoque triennio pòſt à militibus ſprerus,imperio deijcitur,cogiturq́ue à Theodoſio,qui in eius locum ſuffectus eſt,ſactos ordines recipere, ne ei ſacris initiato amplius redire ad imperium liceat. Theodoſius aurem catholicus imperator ſtatim imagines ſanctorum patrum(vt diximus)à Philippico demolitas,reſtitui ptiſtino in loco mandauit.Felix verò(quem diximus) in Põtum à Iuſtiniano relegatum,à priſtina hæreſi diſcedens,in patriam reuertitur,ac ſedem,vnde pulſus fuerat,repetit. Declaratum eſt eriam eodem tem-

Imagines ſanctorum Patrum depingi in parietibus.

Imperator hæreticus.

dem tempore, Ticinenſem epiſcopum Romanæ ſedi tantùm, non etiam Mediolanenſi archiepiſcopo obtemperare debere. Ea enim de re magna, & diuturna inter vtrunque antiſtitem contentio fuerat. Sunt qui ſcribant duos reges Saxonum hoc eodem tempore Romam voti, & religionis cauſa veniſſe, mortuoſque ibidem eſſe peſte vt arbitror. Poſt hos verò non ita multò pôſt moritur Conſtantinus, vij. pontificatus ſui anno, die xx. ac in baſilica Petri ſepelitur iiij. idus Februarij. Sedes autem huius in morte mẽſem vnum & dies xl. rum vacat.

Ticinenſis epiſcopus cui vt obtemperet decretum.

ANNOTAT.

Primus omnium Romanorum pontificum imperatori Græco Philippico, qui Iuſtiniano iuniore Orthodoxo principe occiſo, imperium inuaſerat, in os reſiſtere palàm auſus fuit Conſtantinus Papa. Imperator enim in Iconomachiæ hæreſim lapſus, ſanctas imagines vbique tollendas eſſe etiam Romano pontifici iuſſerat, quod ille facere conſtantiſsimè recuſauit. Leoni verò III. Auguſto ſimilia iubenti, Gregorius, qui Conſtantino ſucceſsit, maiora auſus, Italicum imperium, quod de Longobardis ſupererat, iure eripuit anno Domini DCCXXIX. Gregorius deinde III. quem ſecundus moriens ſucceſſorem reliquit, orientalibus deſtitutus auxilijs, primus ad Francorum opes longè lateq́; patentes confugit, & ab ipſorum duce Carolo Martello, Pipini poſteà regis patre auxilia contra Longobardos Romam vexantes implorauit, Quæ res ſemel incepta cum Longobardici regni excidio finita eſt. Ex Anaſtaſio S.R.E. bibliothecario, in ſupradictorum pontificum vitis, Paulo Diacono lib. 6. cap. 11. & 13. hiſt. Longobardiæ, Annonio, qui ex Ademaro monacho de rebus geſtis Francorum ſcripſit lib. 4. cap. 57. item annalibus Conſtantinopolitanis, qui ſub Eutropij nomine circunferuntur lib. 21. Quorum auctor fuit Nicephorus patriarcha Conſtantinopolitanus, qui ante annos 70. vixit, eosq́; Anaſtaſius bibliothecarius è Græco in Latinum vertit.

GREGORIVS II.

GRegorius ſecundus patria Romanus, patre Marcello, ſub Sergio pontifice ſacris initiatus, ſacellis, & bibliothecæ præfuit, tantæ fidei & integritatis eſt habitus. Sumens deinde diaconatus ordinem, Conſtantinopolim cum Cõſtantino pontifice proficiſcitur: vbi cum acriter diſceparetur quibuſdam de rebus ad fidem pertinentibus, ita acutè reſpondit, vt omnibus ingenij ſui, & doctrinæ admirationem iniiceret. tantæ. n. eruditionis, & facundiæ erat, vt facilè conuinceret malè de fide noſtra opinantes. Initio autem pontificatu, & mœnia vrbis aliqua ex parte vetuſtate collapſa inſtaurat, & trabes baſilicæ principis apoſtolorũ, Laurentijque martyris extra muros, annoſitate quaſſas reſtituit, refectis tectis ac parietibus, introductiſque de more aquis, compaginatis fiſtulis iamdudum vetuſtate, & hominum incuria vitiatis. Alias quoque eccleſias reſtituit, muneribusque tum aureis, tum argenteis exornauit: quas quidem enumerare longum eſſet. Non reticebo tamen, reſtitutum eſſe ab eo monaſterium in via Oſtienſi poſitũ, non longè à baſilica Pauli, cuius ruinas adhuc cernimus. Reſtitutumq́ue etiam monaſterium beati Andreæ, quòd Barbaræ nuncupatur, ibique diſpoſitos monachos, qui die, ac noctu laudes Deo canerent. Huius præterea hæc peculiaris laus eſt, quòd eius opera Germani ad fidem noſtram conuerſi ſunt, miſſo eò Bonifacio monacho, qui eos è tenebris educeret propoſita veritatis luce. Ipſorum autem Germanorum magnam partem Romam venientem, ſuis manibus vir ſanctus baptizauit. Impulit item ſuá auctoritate Luithprandum, primò quidem recuſantem, Arithperri donationem (de qua anteà diximus) confirmare: qui quidem Luithprandus principio regni ſui, & Baiouariæ magnam partem occupat, & Rauennam obſidet, ac capit. Eiuſdem temporibus Tiberis adeò in immenſum creuit, vrbem porta Flaminia influens, vt & in via Lata hominis magnitudinem aqua ferè æquaret, & à ponte Miluio vſq; ad gradus ſancti Petri nauigaretur lintribus non paruis. Durauit autem hæc illuuies diebus ſeptem cum maximo ciuium damno, & detrimento, euerſis domibus, ac erutis arboribus, ſatiſque. Luna quoque eclipſim tum paſſa, vſque ad mediam noctem colorem ſanguineum præ ſe tulit. Dedit & ſigna futuri mali cometes, extenſa ad ſeptentrionem cauda. Gregorius autem quò ſummi Dei iram à ceruicibus Chriſtianorum auerteret, frequentes ſupplicationes vrbe tota facit. Dum hæc Romæ à põtifice agerentur, nunciatum eſt Longobardos Beneuentano duce arcem Cumanam inſidiis occupaſſe: qua ex re Gregorius vehementer commotus, Longobardos admonet, vt arcem præter fœdera pacis, fraude occupatam reddant, aliter eos breui indignationem omnipotentis Dei ſenſuros: cùm hoſtes ſæpius moniti, res repetitas non redderent, Neapolitanos pontifex adhortatur propoſito præmio, præmiſsiſque etiam quibuſdam militibus Romanis, vt arcem vi occupent. Hi verò mandata ſtrenuè facientes, Theodoro ſubdiacono hác rem curante arcem recipiũt, cæſiſque trecentis ex his, qui in præſidio erant, ad quingentos viuos capiunt, ac Neapolim perducunt, vbi ſtatim militibus præmia reddita ſunt. Pace itaq; foris

90. Pont.

Germani ad fidẽ conuerſi

foris parta, Gregorius reparandis locis ſacris animum adijcit, baſilicam nanque ſanctæ crucis in Hieruſalem iampridem deſtitutam reſtituit, porticus circunquaque poſitas inſtaurat fornicibus, & tectis. Oratorium Suſannæ in monte Cælio, à fundamentis extruxit. Domum paternam mortua matre in honorem Agathæ Chriſti martyris dedicauit, eoque loci monaſterium extruxit, additis ſuburbanis, & ruſticis prædijs ad monachorum vſum & cõmoditatem.

Sarraceni autẽ diſcordia Chriſtianorum freti, ex Lepta Africæ in Hiſpaniam traijciẽtes, prouinciam omnem præter Bæticam à ſuis iam anteà poſſeſſam depopulantes, ad Aquitaniã vſque cum coniugibus, & liberis peruenêre, eam quoque prouinciam occupaturi.

Martellus. Erat tum Carolus Martellus Pipini ducis filius magno apud omnes in pretio: duos enim filios Pipinus tum habuit, mortuo Grimoaldo, Carolomannum, & Carolum Martellum, qui poſteà ſolus hoc quoque mortuo regnum Franciæ obtinuit, multis tamen aduerſantibus: maximè verò Eudone Aquitaniæ duce, & Chilperico rege, quem Franci quidam poſt Theodoricum æmulatione moti regem conſtituerant. Verùm Carolus Martellus tranſmiſſo Sequana fluuio, in Aurelianos mouens, vno impetu hoſtes fundit, fugatque ac regno Franciæ ſolus potitur. Rhenum deinde traijciens, Saxones, Alemannos, Sueuos, Bauaros regno ſuo adijcit. Verum cum intellexiſſet Sarracenos ab Eudone in Galliam euocatos, magnis itineribus in hoſtem proficiſcitur: pugnandique poteſtatem facit, & vincit non lõgè à Turonum finibus. in eo autem prœlio ſcribunt hiſtorici ad trecenta & lx. millia Sarracenorum cecidiſſe: ex Francis verò mille tantummodò centum, & quinquaginta deſideratos. Sunt tamen, qui ſcribant, Eudonem tanto periculo motum, poſtremò cum Carolo ſenſiſſe. Hac itaque ratione Sarraceni beneficio Caroli à ceruicibus Hiſpanorum, & Gallorum pulſi, rabiem omnem, & indignationem ex tanta clade conceptam, in Conſtantinopolitanos vertère: vrbem enim terra marique triennio obſident. Verùm cum fame, frigore, peſte, bello, poſtremò magna incommoda paterentur, obſidionem ſoluentes, ad ſua quique rediere. Ex Conſtantinopolitanis autem ad trecenta millia eadem peſte conſumpta traduntur. In Italia verò Longobardi duce Luithprando, Rauennam diu obſeſſam, tandem capiunt, & diripiunt: inde Ticinum, auferentes quicquid præclarum in vrbe erat, vnde crediderim tum equum illum æneum viro inſidẽte, Papiam aduectam, quem acolæ Regis ſolem vocant. Sed ita fit, in rebus humanis viciſsitudo eſt. quod enim Theodoricus, alijque reges Gothorum, atque deinceps Exarchi Rauennates Roma Rauennam detulerant, id poſteà in varia loca diſiectum eſt.

Interim vero Romæ à quibuſdam ſeditioſis in pontificem coniuratur, principibus coniurationis Baſilio, Iordane cartulario, Ioanne ſubdiacono cognomento Lurion, Marino ſpathario, qui ducatui Romano imperatoris nomine tum præerat. Verùm dilata in aliud tempus res eſt, quòd Marinum imperator reuocauerat. Tentare & Paulum Exarchum cõiurati cœpere, quo quidem duce in tanta re vti volebant. Sed Romanus populus re ipſa tãdem patefacta, arma capit, Ioannem & Lurionem interficit, reliquoſque coniuratos diſsipat. Baſilium monaſterio includit: vbi & vitam finiuit. Paulus autem vehementer pontifici infenſus, quod ab eo prohiberetur, quò minus noua vectigalia exigeret, clàm & apertè mandato imperatoris viri ſanctiſsimi mortem quærere, ſed Romani & Longobardi ſumptis armis, quò minus id fieret, prohibuere. Tum verò Leo tertius imperator, cum apertè inuehi in pontificem non poſſet, edictum proponit, vt omnes qui ſub imperio Romano eſſent, ſanctorum omnium, martyrum & angelorum ſtatuas, atque imagines è templis abraderent, & auferrent, tollendæ (vt ipſe dicebat) idololatriæ cauſa: qui verò ſecus feciſſet, eum ſe pro hoſte publico habiturum. Gregorius autem tantæ impietati non modò non obtemperat, verumetiam omnes catholicos admonet, ne in tantum errorem timore, vel edicto principis vllo modo dilabantur. Qua cohortatione adeò certè animati ſunt Italiæ populi, vt paulum abfuerit, quin ſibi alium imperatorem deligerent. Quò minus autem id fieret, auctoritate ſua obſtare Gregorius annixus eſt. Rauennæ tamen tanta ſeditio orta eſt, cùm alij imperatori, alij pontifici obtemperandum dicerent, vt in ipſo tumultu Paulus Exarchus cum filio occideretur. Mittitur deinde ab imperatore Eutychius eunuchus, qui pollicitationibus, & donis Longobardos à beneuolentia, & ſocietate Romani pontificis ſeperaret. Verùm cùm id fruſtra quæreretur, rem toties tentatam ad tempus omiſit, vnde pontifex tanta moleſtia liberatus, loca pauperum, & baſilicas inuiſere cœpit, eaque reſtituere, quæ ob vetuſtatem, & incuriam, ruinam minabantur. Pacem præterea inter regem Longobardorum, & duces Spoletinum, ac Beneuẽtanum compoſuit. Hos enim rex ipſe opprimere inſtituerat, cuius animum adeo pontifex ad mãſuetudinem redegit, interpoſita Saluatoris noſtri auctoritate, vt omiſſo bello, armillas, baltheum, enſem, ac reliqua arma templo principis apoſtolorum offerret: cum exercitu enim vſque ad Vaticanũ peruenerat, pacato tamen agmine, hac de re cum pontifice locuturus. Leo autem imperator phanatico ſpiritu iterum incitatus, omnibus mandat, vt ſimulacra, vel lignea, vel ænea, vel marmorea ad ſe deferãt, & delata ſtatim incẽdit, non deferentes verò capit, & obtruncat. Ger-

Seditio Rauennæ propter imperatorem & pontificem.

cat. Germanũ patriarcham id potiſsimùm improbantem, in exilium mittit, in eiuſque locũ Anaſtaſium malè ſentientem ſufficit, quem poſteà Gregorius ſynodo habita priuauit, & ab officio diuino ſemouit, niſi ad catholicam fidem reuerteretur. Sæpius prætereà, vt ſanctiſſimum virum decuit, litteris imperatorem admonuit, vt omiſsis quorundam improborum erroribus, veram tandem amplecteretur fidem: & abolere ſanctorum imagines deſineret, quorum memoria, & exemplari ad virtutem & imitationem excitarentur homines. Sunt qui ſcribant Bonifacium huius pontificis tempore è Britannia Romam veniſſe, & ex monacho ob eius ſanctitatem epiſcopum factum, ac in Germaniam ad confirmandos prædicatione, & exemplo Germanos in fide miſſum, quod quidem ita egregiè fecit, vt Maguntinus epiſcopus creari meruerit: in Friſiam deinde proficiſcens cum verbum Dei elegantiſſimè prædicaret, ab hoſtibus Chriſtiani nominis occiditur. Ferunt & ſanctum Egidium natione Græcum, exemplo, & miraculis inſignem tum habitum fuiſſe, & Petronacem ciuem Brixianum ex voto baſilicam beati Benedicti propè derelictam, ſua impenſa reſtituiſſe. At Gregorius qui ſuo exemplo omnes ad virtutem, & ſanctitatem incitabat, põtificatus ſui anno ſextodecimo, menſe nono, die vndecimo moritur, ſepeliturque ad baſilicam Petri, tertio idus Februarij. eius in morte epiſcopatus tum vacat dies quinque & xxx. Centum autem & vij. ac xl. epiſcopos toto ſuo pontificatu creaſſe dicitur.

Germanus patriarcha in exilium mittitur.

GREGORIVS III.

GRegorius tertius, natione Syrus, patre Ioanne, anno domini ſeptingenteſimo quinquageſimonono omniũm conſenſu pontificatum inijt. Fuit autem vir ſingularis doctrinæ, & humanitatis præcipuæ, Græca atque Latina lingua eruditus, mentem diuinæ ſcripturæ ita callens, vt nemo tum diſertior prædicatione atque interpretatione rerum occultarum & admirabiliũ haberetur. Præterea verò, ne verbo tantum & cohortatione populus mouiſſe arbitreris, omnia, quæ exemplo mouere poſſunt, ita aſsiduè obibat, vt iudicare difficile ſit, promptiórne lingua quàm opere habendus eſſet. Orthodoxæ fidei ita acerrimus defenſor fuit, vt ob eam rem maximorum principum graues ſimultates & inimicitias ſuſceperit, non armis, non potentia, non minis cuiuſpiam è gradu conſtantiæ ſuæ deiectus. Tantæ proſtremò humanitatis fuit, vt & pauperes mira charitate cõplecteretur, ac eleemoſynis foueret, captiuos redimeret, ære alieno nexos ſolueret, vidoas & pupillos, quò minùs à potentibus circunuenirentur, tutaretur adeò, vt ferè omniũ parés ac paſtor meritò vocaretur. Hic ſtatim vbi pontificatum iniit, cleri Romani conſenſu Leonem tertium imperatorem Conſtãtinopolitanum, imperio ſimul & communione fidelium priuat, quod ſanctas imagines è ſacris ædibus abraſiſſet, & ſtatuas demolitus eſſet, quodque etiam de homuſio malè ſentiret. Interim verò cum Luithprandus Lõgobardorum rex cupiditate imperandi motus, vrbem Romam obſideret, captis circunquaq; oppidis omnibus, Gregorius legatos naui, quia terreſtri itinere non licebat, ad Carolum Franciæ principem ſtatim mittit, qui hominem rogarent, vt primo quoque tempore laboranti Romæ & eccleſiæ auxilium ferret. Conſueuerãt autem pontifices Romani, ſi quid mali ab externo hoſte immineret, auxilia ab imperatore Conſtantinopolitano petere. Quod facere Gregorius ſubſtitit, cum ob eaſdem cauſas, quas paulò antè cõmemoraui, tum vel maximè quòd vrbem regiam ægrè Leo à Sarracenis tutaretur, nedum alios defenderet. His itaque rationibus accidit, vt tunc primum tutela eccleſiæ ab imperatoribus Conſtantinopolitanis ad alios tranſlata ſit. Carolus autem rogatu Gregorij patrocinium eccleſiæ ſuſcipiens, Luithprandum regem amicum & compatrem rogat, vrbémne obſideat, ac pontificémne vexet, hac re nil ſibi fieri moleſtius quicquam aut grauius poſſe. Obtemperat Carolo Luithprandus, atque vrbem obſidione ſoluit.

92. Pont.

Leo tertius imperator à Gregorio & imperio & communione fidelium priuatur.

Nam inito iam antea inter ſe fœdere, Carolus Pipinum filium in Ciſalpinam Galliam ad Luithprandum miſerat, vt ei capillum de more ſacrorum ſuccederet, vnde compatres more Chriſtiano inuicem facti ſunt, quod eſt quoddam affinitatis vinculum. Remiſerat puerum ad parentes Luithprandus multis ac maximis donatum muneribus. At Carolus pacatis Italiæ rebus, in Burgundiones verſus, eos vi capit, & præ modeſtia ſocios appellat, Friſones idololatras opprimit: Lugdunum Arelate, Maſsiliam de Veſogothis occupat, qui Athimum Sarrcenorum regem in auxilium vocant. Is itaque cum magno exercitu Rhodanum traijciens, Auinioné vi capit, opportunitate loci pro arce vſurus. At Carolus re cognita eò propere cum exercitu mouit, & Auinioné recuperat, interfectis Sarracenis omnibus, qui in præſidio erant. Inde Narbonam proficiſcitur, quò aufugiſſe Athimum cognouerat. Ab obſidione Narbonæ diſcedens quòd Amoreum alterum ex Sarrcenis Hiſpaniæ regem, venire in auxilium Athimy cũ magno exercitu intellexerat, haud procul inde in vallé Corboriá deſcendit: vbi inerat planities ad dimicandum aptiſsima. Amoreus autem arbitratus Carolum deſperatione rerum in fugam verſum, in vallem ingreditur, ſtatimque pugnandi copiam facit. Non detrectat certamen Carolus, licet hoſtium numerus propè infinitus eſſet.

Tandem verò vbi acriter aliquando vtrinq; pugnatum eſſet, cadēte autē in primis aciebus Amoreo, funduntur hoſtes fuganturque quorū pars magna in proximis paludibus & ſtagnis quò confugerant, oppreſſa eſt. Athimus verò forte fortuna nauigium nactus, inde in Hiſpaniam vlteriorem fugiens, omnes inſulas, quas adiit, deſperatione rerum ferro ac flāma vaſtat. Eodē fermè tempore beati Auguſtini corpus, quod antea ducentis & quinquaginta annis ab Hippone in Sardiniam tranſlatum fuerat, cum Vandali prædabundi Africam vaſtarent, diligentia Luithprandi ex inſula ipſa Papiam delatum eſt, & egregio in loco reconditum. At Sarraceni his cladibus domiti, intra Pyreneū ſe deinceps continent, vnde Veſogothi omnes qui citeriorem Hiſpaniam & partem Galliæ occupauerāt, auxilio carentes, in poteſtatem Caroli deuenêre, atque ita Gothi, qui trecentis propè anois imperauerant, funditus deleti ſunt præter paucos, quos Barchinonenſes ab interitu liberaruot. Sunt qui ſcribant Luithprandū copias auxiliares in tanto bello Carolo miſiſſe, atque ita rebus bene geſtis ſuos omnes onuſtos præda domum redijſſe.

Auguſtini corpus Papiam delatum eſt.

Interim verò Gregorius pontifex nequaquam ocio & pace abutens, ad exornandas eccleſias animum adijcit. Nam & altare beati Petri ſex columnis onychinis auguſtius reddidit, dextra ac læua poſitis ad Philopareas vetuſtate ferè comminutas. Stabant in his columnis trabes argento delibutæ. In trabibus verò æquis ſpatiis Saluatoris & Apoſtolorum ſimulachra diſtinxit. Struxit & oratorium in eadem baſilica, in quo de reliquiis ferè ſanctorum omnium recondidit, celebrarique eo loci quotidie mandauit, atque in canone celebritatis hæc verba addidit, marmoribus circunquaque poſitis inſculpta. Quorum ſolennitas in conſpectu tuæ maieſtatis celebratur domine Deus noſter toto in orbe terrarum, & cætera. Quibus verbis nunc ſacerdotes in ſecretis non vtuntur. Prætereà verò huic baſilicæ multa argentea vaſa donauit, eius quoque iuſſu & impenſa aurea Dei genitricis imago Saluatorē amplectens, extructa eſt, & in baſilica ſanctæ Mariæ ad Præſepe collocata. Reſtituit etiam tectum ſancti Chryſogoni, eoque in loco monachos collocauit, qui rem ſacram quotidie celebrarent. His addidit & fundos vnde viuerent. Monaſteria quoque multa partim reſtituit, partim verò à fundamentis extruxit, addita regula, qua monachi integrè & ſanctè viuerent. Inſtaurauit & mœnia vrbis, magna ex parte vetuſtate collapſa. Idem etiam Centum cellis fecit iā propè deſertis propter collapſa mœnia. Inſtituit præterea, vt ferè ſine interuallo & à presbyteris hebdomadariis & à monachis in eccleſia ſancti Petri diuina officia celebrarētur: vnde apparet & monachorum & presbyterorū ſecularīu domicilia multis in locis contigua fuiſſe, qui æmulatione moti, Deo quam diligentiſsimè ſeruiebant. Gregorius verò bene de Deo & hominibus meritus, anno pontificatus ſui decimo, menſe octauo, die quarto & vigeſimo moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur quarto calendas Decembris, collacrymantibus omnibus tanquam communi parente orbatis. Sedes autem dies octo tantummodo tum vacat.

ZACHARIAS I.

93. Pont.

ZAcharias natione Græcus, ex patre Polycronio, inter optimos pontifices annumeratur. Fuit enim vir mitiſsimi ingenij, miræ ſuauitatis & gratiæ, omni virtute præditus, cleri ac populi Romani amator: ad iram tardus, ad miſericordiam & clementiam promptiſsimus, nulli malum pro malo reddens, ſed ad imitationem Saluatoris malum in bono vincens: & adeo quidem, vt quos habuerit æmulos & inimicos, & eoſdē poſteà inito pontificatu honoribus & prçmijs affecerit. Cum autem initio pontificatus ſui ardentē bellis Italiam offendiſſet, legatos de pace cōponenda ſtatim ad Luithprandū Longobardorum regem miſit, perſequentem bello Tranſmundum Spoletinum ducem. Verùm cum à legatis ea de re nil fieret, ipſe comitante clero Romano in Sabinos proficiſcitur. Ferunt autem octauo milliario à Narnia regem pontifici honoris cauſa obuiam factum, ex equo deſcendiſſe, ac pedibus virum ſanctiſsimum in vrbem comitatum fuiſſe. Qui ſequenti die inter Miſſarum ſolennia orationem publicè habuit, & quidem elegantem, qua oſtendit, quid maximè regem Chriſtianum deceret, ſiue pacem, ſeu bella gerat. Hac oratione ita permotum regem ferunt, vt ſtatim arbitrium omne componendæ pacis ei commiſerit. Iam verò Trāſmūdum ducatu Spoletino rex priuauerat, in eiusq; locum Agrādum nepotē ſuū ſuffecerat. Accipitur tamen in gratiam Tranſmundus rogatu pootificis: & ex duce in clericatum aſſumitur. Redduntur item Romanis oppida ſua ex Sabinus capta: redditur Narnia & Ancona ex Picentibus: & quicquid à Longobardis triginta iam annis in Etruria occupatum fuerat. Redduntur & captiui omnes eo bello capti. Mira etiam humanitate pontifex vſus eſt: adhibito enim rege in conuiuium, nullum genus comitatis & gratiæ prætermiſit. Inde verò rex pacato agmine abiens non ita multò pòſt moritur, anno regni ſui trigeſimo ſecundo.

Fuit autē vir tanto regno dignus: quippe qui ſapientia, prudentia, cōſilio plurimū valebat, ac ita manu prōptus erat, vt nemo veteranus eo pugnacior haberetur. Iuſtitia autē &

clementia

mentia ita inſignis habebatur, vt difficile iudicaretur vtra in re maiorem laudẽ mereretur. Huic autem in regno Aldeprandus nepos ſuccedit: quo quidem poſt menſes ſex defuncto, Rachis dux omnium ſuffragiis rex decernitur, vir certè omni laude dignus, ſi vitam eius, ſi mores, ſi animi integritatem inſpicis. Redintegratum quoque fœdus cum hoc rege à pontifice eſt miſsis legatis, quibus omnia ex animi ſententia rex ipſe pius & religionis amator, benigniſsimè conceſsit. Poſt quartum verò regni ſui annum, rex diuino numine tactus, ſpreto regno, vitam monaſticam amplectitur: vxorem & filios, vt idem ipſi facerent, adhortatus. Huius quidem frater Aiſtulphus regnum occupat, qui ob aſtutiam ingenij & ferocitatem animi omnibus arma intentabat, maximè verò pontifici & Romanis: quorum ditionem ſibi vendicare armis conabatur. Intereà verò Carolus Martellus graui morbo correptus, ſuadentibus amicis, regna à ſe armis occupata filiis ſuis diuidit. Nam Carolomanno maiori natu Auſtraſia & Sueuia, Pipino verò iuniori Burgundia & pars Franciæ obtigit. Moritur autem Carolus vir animi magni & ſapientiæ ſingularis villa Cariſiaco apud Iſarim fluuium, anno magiſtratus ſui (quem maiorem domus vocant) quinto & trigeſimo, ſepeliturque Pariſiis in baſilica Dionyſij martyris. Habuit & alium filium Carolus ex prima vxore ortum, quem Grifonem appellabant: cuius cum nomine etiam mores conueniebant. Rapere enim ex alieno conſueuerat, vnde & bella fratribus intulit, & Saxones, gentem ferociſsimam contra eos ſollicitauit. Carolus autem & Pipinus hoſtili manu prouinciam Saxonum ingreſsi, Theodoricũ gentis principem in deditionem accipiunt. Ab hac autem expeditione digrediens Carolomannus, Romam venit: ibique dimiſſa imperiorum & regni gloria, in mõtem Caſsinatem ad monaſterium ſancti Benedicti proficiſcitur: vbi & monachi habitum & mores ſuſcipit.

At Pipinus regnandi cupidus, legatos ſuos ad pontificem mittit, eumque rogat, vt regnũ Franciæ ſibi auctoritate ſua confirmet. Annuit pont. fex eius poſtulatis, accepti beneficij & veteris beneuolentiæ memor, quæ inter pontifices & principes huius familiæ interceſſerat, atque ita eius auctoritate regnũ Franciæ Pipino adiudicatur, anno domini ſeptingenteſimo quinquageſimo tertio: ex maiore nanque domus, qui poſt regẽ ſummus erat apud Francos magiſtratus, reges Franciæ deinceps à Pipino ſecũdo eiusq; familia origenẽ habuêre. Ferunt Carolum, quem diximus, monachi habitum ſumpſiſſe, ex mõte Caſsino cum aliis monachis ad Zachariam pontificem veniſſe: ab eoque precibus obtinuiſſe, vt eis liceret repetere ſancti Benedicti corpus furtim ablatum, quod tum in Floria cenſi monaſterio regni Franciæ collocatum fuerat. Annuit iſtorum precibus pontifex, & litteris Pipinum adhortatur, vt patiatur monachos ſancti Benedicti corpus repetere. Quod quidem rex haud grauatè conceſsit, quia inde furtim ablatum à monachis quibuſdam ſenſerat. Zacharia autem pace iam vbiq; parta, multas baſilicas ruinam minantes reſtituit. Porticum quoque & turrim ante baſilicam Lateranenſem à fundamentis erexit: vbi & cancellos & portas æneas extruxit. In ipſo frõtiſpicio porticus vbi orbis terrarum imago deſcripta erat, ſanctorum imagines vetuſtate exoletas renouauit. Lateranenſes ædes auxit & exornauit. Bibliothecam beati Petri reſtituit. Vectigal præterea vnicuiq; baſilicæ aſsignauit, vnde oleum pro lampadibus emeretur. Condonauit, & veſtem altari beati Petri, auro gemmisque diſtinctam, in qua depicta inerat Ieſu Chriſti natiuitas. Idem quoq; baſilicam beati Georgij in Velabro condidit, eoque loci caput ipſius ſancti collocauit. Ædificauit & oratorium beatæ Cæciliæ via Tiburtina quinto ab vrbe milliario. Huic autem baſilicæ oratorium quoque addidit in honorem beati Cyri abbatis: addidit & fundos, vnde ſacerdotes viuerent. Reſtituit & tectã Euſebij martyris, quod ſuo tempore corruerat. Conſtituit item, vt buccellarij quotidie eleemoſynas è Lateranenſi palatio cuiuſuis generis præberent. Venetis prætereà inhibuit ſub anathematis pœna, ne ſeruos Chriſti ſigno notatos, Sarracenis & gentilibus venderent, vt mercatores facere conſueuerunt. Poſtremò verò, ne litteras in tanto rerum faſtigio eum prætermiſiſſe arbitreris, quatuor libros Gregorij in dialogo è Latino in Græcum tranſtulit, vt haberent Græci vndè bene viuendi rationem perdiſcerent. Cùm verò ita ſancte & integrè populum Dei annis decem, menſibus tribus cum maxima omnium beneuolentia gubernaſſet, moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri idibus Martiis. Eius autem ex morte epiſcupatus tum vacat diebus duodecim.

STEPHANVS II.

STephanus ſecundus, natione Romanus, patre Conſtantino, per gradus eccle- 49. Pont.
ſiaſticos ad pontificatum peruenit, licet defuncto Zacharia Stephanũ quendam presbyterum Romanum pontificem populus ſtatim creaſſet, qui tertia die pontificatus ſui ſomno excitus, dum res domeſticas diſponere incipit, morbo apoplexiæ correptus interiit. Poſt hunc verò cleri ac populi conſenſu in templo ſanctæ Dei genitricis ad Præſepe, Stephanus ſecundus pontifex creatus, humeris omnium (adeò erat omnibus gratus) in baſilicam Saluato-

ris,quæ etiam Conſtantiniana dicitur,deportatur,atque inde in patriarchatum Lateranenſem.Erat autem vir ſingularis religionis & prudentiæ,amator cleri,eccleſiarum reſtitutor, Chriſtianæ doctrinæ diligens prædicator & ſcriptor,pater pauperum,pupillorū & viduarū defenſor acertimus,fortiſsimus & conſtans in rebus agendis,non tamen pertinax. Placare enim Aiſtulphum,Romanorum agros & fines bello vexantem,primò quidē verbis & muneribus conatus eſt. Nam tributum ſibi rex auariſsimus pendi volebat à populo Romano, quotannis ſingulis aureis in capita collatis : vnde pontifex coactus ad externa auxilia confugere,ad Conſtantinum imperatorem Conſtantinopolitanum legatos mittit, qui auxiliū petant contra Aiſtulphum totam Italiam vexantem , quique iam Rauennam Exarchatus ſedem & magnam partem Flaminiæ cœperat. Verùm cùm id fruſtra ac ſæpius tentaſſet,eius rei cauſa profiſci ad Pipinum regem Franciæ inſtituit. Mittit itaque legatos ad regem, qui Aiſtulpho mandet , vt ei tuto liceat iter facere per regnum ſuum . Poſtulata conceſsit Aiſtulphus Pipini rogatu . Stephano iam fines regni Franciæ attingenti, Carolus Pipini filius, cui poſteà à rebus geſtis Magno cognomentum fuit ad centeſimum lapidem honoris cauſa fit obuiam. Idem facit Pipinus tertio ab vrbe lapide,qui ex equo deſcendens, & pedes ſanctiſsimi viri exoſculatus eſt,& à freno equi,quo pōtifex vehebatur,pedes ipſe nunquam diſceſsit , donec hominem in vrbem perduceret, & in cubiculo, vbi diuerſaturus erat,collocaret. Aiſtulphus autem veritus, ne quid mali in ſe Stephanus moliretur, Carolomannum monachum ad fratrem Pipinū mittit,qui eū adhortaretur,ne Stephani gratia bellum Longobardis inferret:qui certè non modo monacho non obtemperat, verūetiam eum in Viennenſe monaſterium relegat,vbi non multò pòſt dolore animi & cruciatu moritur. Intereà verò cum pro anni tempore bellum geri non poſſet,Pipinus veteri amicitiæ multum tribuens,legatos ad Aiſtulphum mittit, qui hominē adhortentur,res repetitas reddere:aliter enim ſe eas bello & armis breui repetiturū . Non paruit ſanis admonitionibus Aiſtulphus,vnde Pipinus appetente iam verè,copias in Longobardos mouet,præmiſsis leuis armaturæ militibus,qui Aiſtulphi præſidia è clauſtris alpium deturbarent. In planitiem deinde Iuſubrium deſcedens, cum longè ac latè omnia depopulatus eſſet , nemine obſtante, Papiam Longobardorū ſedem obſidione cingit & oppugnat, defendēte Ariſtulpho, & qui cū eo in præſidio erāt. At Stephanus tot calamitatibus hominis pertinaciſsimi & prouincialium motus,pacem vltro Aiſtulpho pollicetur,modò ablata reſtituat. Accepit tandem conditiones pacis Aiſtulphus,& plura etiam quàm quæ peterentur,promiſit iureiurando interpoſito. Hanc ob rem Pipinus ſatisfactum pontifici arbitratus , ſoluta obſidione in patriam reuertitur,relicto Varreno huiuſce pacis arbitro. Eunt Romam Stephanus & Varrenus,arbitrari Aiſtulphum promiſſa breui præſtiturum,qui contractis celeriter vndique copiis tumultuario magis quàm iuſto exercitu eos ſubſecutus,Romam obſidione cingit : ac ſuburbana omnia vaſtat & incendit, maiore propè damno ex hoc latrocinio accepto, quàm trecentis iam ante & quatuor ac quadraginta annis ab inclinatione imperij ſenſiſſent. Rogatus denuo Pipinus à pontifice , vt vrbi Romæ perfidia & rabie Aiſtulphi laboranti opem ferret, exercitum quanta maximè celeritate poteſt,comparat.

Papia Longobardorū ſedes.

Interim verò Turci meliores ſedes experentes, Alanos primò,mox Colchos, & Armenios,inde minoris Aſiæ populos,poſtremò Perſas & Sarracenos vincunt & opprimunt, anno domini ſeptingenteſimo quinquageſimo quinto. Sunt qui ſcribant hos fuiſſe Scythas,ex his præſertim,quos Alexander Macedonum rex intra Hyperboreos ferreis repagulis clauſit,hac metaphora vſi,quòd gentem indomitam In angulum illum tanquam in ergaſtulum incluſiſſet. Verùm cùm poſt multas illatas inuicem & acceptas clades , de pace inter Sarracenos & Turcos conueniſſet,decretū eſt, vt Turci,qui in Perſide habitabant,Sarraceni appellarentur:atque ita æquiore animo Sarraceni in Aſia regnare Turcos paſsi ſunt:& quòd etiam eos breui accepturos Mahumetanam ſuperſtitionem videbant,adeo erant eorum ingenia ad malum prona.

Turci quos vicerunt.

Pipino autem iam in Italiam cum exercitu deſcendenti , Gregorius Conſtantini quarti imperatoris protoſecretarius fit obuiam, hominem imperatoris nomine admonet , ne Exarchatum Rauennatem oppreſſum à Longobardis , ad ſe pertinentem , vel pontifici , vel Romanis dedat,ſi ei contingerit Longobardos ſuperare. cui Pipinus ita reſpondet,ſe quidē in Italiam ideo veniſſe,vt & pontifici & populo Romano rem gratam faceret,conſulturumq; eorum cōmodis quoad eius fieri poterit. Deinde verò Papiam mouens,ita Aiſtulphum obſidione preſsit , vt breui eum coēgerit priſtinas cōditiones pacis accipere. Redditus itaque Romanis Exarchatus eſt : quicquid Padum & Apennium interiacet à Placentinis vſque ad ſtagna Venetorum· & quicquid intra Iſaurum flumen,Apenninum & Hadriaticū continetur . Addo etiam quæ Aiſtulphus de Etruſcis & Sabinis cœperat . Pipinus autem qui ad radices alpium tamdiu moratus erat , donec deditio fieret , relicto abbate Pholcado cum parte copiarum,qui Aiſtulphum in officio contineret , non prius alpes tranſcendit , quàm intellexit Aiſtulphum in venatione apoplexia interiiſſe,nōdum plane deditione facta. Deſiderius autem qui dux Etruriæ erat, copias Longobardorū ſtatim vndiq; contrahit,regnū inuaſurus.

Pholcadus alij Hokadus.

inuaſurus. Idem quoque facit Rachiſius Aiſtulphi frater, quem diximus monachi habitum ſumpſiſſe. Hunc autem Longobardi omnes, præter eos, qui in Etruria erant, ſecuti ſunt. Verum Deſiderius multa pontifici & Romanis pollicitus, eos ſtatim in ſententiam ſuam trahit, qui quidem propere legato ad Rachiſium miſere, atq; inter hos Pholcadum abbatem, qui homini mandarent, vt armis diſcederet, ac Deſiderio obtemperaret. Atque ita Fauentia & Ferraria poſtremò pontifici reddita, nomen Exarcharus ceſſat, qui centum & ſeptuaginta durauerat annos, à Narſete vſque ad captam ab Aiſtulpho Rauennam. Foris itaq; pace parta, atq; aucta mirum in modum eccleſiæ ditione, Stephanus habita ſynodo, oēs ſuas atque earum paſtores recenſet, delinquentes caſtigat ſeruata clementia: errantes in viam rectam deducit, ignaros docet & admonet quid deceat epiſcopum, quid presbyterū, quid denique omnes ſacris initiatos, proponit. Litanias præterea inſtituit ad placandam Dei irā. Itum eſt primo ſabbato ad ſanctam Dei genitricem ad præſæpe, ſecundo ad beatū Petrum in Vaticanum, tertio ad ſanctum Paulum via Oſtienſi. Reſtituit & baſilicas quaſdam ab Aiſtulpho, dum vrbem obſideret, comminutas, nō tamen recuperauit ſanctorū reliquias quas idem rex Papiam ſecum detulerat, [illegible]ue nō indecorè in quibuſdam baſilicis collocauerat. His itaque artibus Stephanus vir ſanctiſsimus bene de Deo, de patria, de ciuibus ſuis, deq; omnibus Chriſtianis meritus, pontificatus ſui anno v. menſe primo moritur, ac ſepelitur in baſilica Petri collacrymantibus omnibus, tanquam communi parente orbatis, vj. calendas Maij. Vacat tum ſedes dies duos & xxx.

PAVLVS I.

PAulus natione Romanus, patre Conſtantino Stephani ſecundi frater in patriarchatu mores & doctrinam eccleſiaſticam perdidicit, ſub Gregorio ſecundo & Zacharia pontificibus, à quo in diaconatus ordinem cum fratre aſcitus eſt: verùm mortuo fratre in ipſo pontificatu cum ſucceſſor quæreretur, fuere qui Theophylactum archidiaconum proponerent. Fuere item qui dicerenr Paulū ob integritatem vitæ & doctrinam in demortui fratris locum ſubrogandum eſſe. Exploſo itaque poſt longam contentionem Theophylacto, ſolus bonorum omnium ſuffragiis Paulus pontifex decernitur Conſtantini & Leonis temporibus. Erat autem Paulus vir mitiſsimi ingenij, clemētiæq; ſingularis, & adeo Saluatoris noſtri imitator, vt nulli vnquam malum pro malo redderet, ſed contra malos, à quibus perſæpe iniuria afficiebatur, in bono vinceret. Hic autem tantæ pietatis & humanitatis fuit, vt noctu cum duobus & eò amplius tribus familiaribus cubicula pauperum ægrotantiū circuiret, vnumquenque eorum & verbis & eleemoſynis ad recuperandam valetudinem cohortatus. Carcerem quoque frequenter adibat, indeque pleroſque ære alieno nexos, perſoluto creditoribus prætio dimittebat. Pupillos & viduas circunuentas fraude cauſidicorum tuebatur, & eleemoſynis ſuſtentebat. Idem quoque congregato clero, vniuerſoque populo Romano, corpus beatæ Petronellæ Petri filiæ, vnà cum ſepulchro marmoreo his literis notato, Petronellæ filiæ dulciſsimæ, ex via Appia in Vaticanū detulit canētibus (vt fit) ſacerdotibus, populoque celebritatem agente. Atque corpus ipſum ſanctiſsimum in templo Apollinis ad caput Baſilicæ patri dedicatæ collocauit. Interea verò cum Conſtantinus Imperator ſacras imagines vbique demolitus, Conſtantinum regiæ vrbis epiſcopum, impietati ſuæ reſiſtentem, verberibus necaſſet, in locumq; demortui Nicetam ſpadonem ſui ſacrilegij conſcium ſuffeciſſet, pontifex ipſe omni ex parte religioni conſulens, nuncios Conſtantinopolim mittit, qui imperatorem adhortarentur, vt ſacras imagines & ſtatuas reſtitueret: id ſi facere recuſaret, eidem anathematis cenſuram minarentur. 95. Pont.

Sed Conſtantinus in ſacrilegio ſuo pertinax, & ſanas admonitiones contempſit, & Sabinum Bulgarorum regem in demoliendis ſacris imaginibus eius impietatem imitatum, in gratiam recepit, cum antea bello Bulgaros perſecutus fuiſſet. Aſcito deinde Leone filio eius nominis quarto in partem imperij, cui Irenen Athenienſem mulierum omnium pulcherrimam, in matrimoniū collocarar, fœdus cum Sarracenis iniit, ſtomachum orthodoxis Chriſtianis facturus. Interea verò Pipinus & Taxillonem Bauarorum ducem ſuo imperio ſubijcit, & Saxones in amicitiam recipit, hac tamen conditione, vt trecentos equites, quoties bellum gerere oporteret, auxilio mitterent. cum Aquitanis diuturnum ei fuit bellum: quod quidem poſtremo Carolo adoleſcenti commiſit, cum ipſe ſenio confectus, intereſſe non poſſet. Hoc bello abſoluto, Carolus Borbonium, Claromontem, & multa de Aluernis oppida vi cepit. At Pipinus, quem diximus annis grauem eſſe, non ita multo poſt moritur, duobus filijs Carolo ac Carolomanno in regno relictis. Sunt qui ſcribant hoc tempore mortuum eſſe Aiſtulphum Longobardorum regem, quem diximus multa ſanctorum corpora Romæ Papiam ſecum detuliſſe: eorumque ſacella ædificaſſe, ac monaſteria virginum, vbi & filias deo dicauit. Monachos autem ſupra modum dilexit, quorum etiam in manibus regni ſui anno ſexto, mēſe quinto moritur: In principio regni nimiū ferox & audax,

in fine moderatus. Tantæ præterea litteraturæ fuit, vt edicta Longobardorum in leges retulerit. Huic (vt dixi) Deſiderius dux militaris ſucceſsit, langueſcente iam ob delitias Lõgobardorum virtute. Moritur & Paulus in baſilica Pauli via Oſtienſi, reſtitutis quibuſdam eccleſijs vetuſtate collabentibus: pontificatus ſui anno decimo, menſe vno: eiuſque corpus magna ac ſolenni pompa in Vaticanum defertur. Vacat tum ſedes annum vnum, menſem vnum.

STEPHANVS III.

96. Pont. STephanus tertius, natione Siculus, patre Olibrio, anno domini ſeptingẽteſimo ſexageſimooctauo pontificatum inijt, vir certè doctus atque eruditus, & in rebus agendis, maximè verò eccleſiaſticis, ſtrenuus admodũ ac conſtãs. Hic enim à teneris annis Romam veniens, mandato Gregorij tertij in monaſterio ſancti Chryſogoni rationem bene viuendi, & doctrinam eccleſiaſticam perdidicit, accepto clerici ac monachi ordine. Vocatus deinde à Zacharia pontifice in patriarchatum Lateranenſem, cum eius vita & doctrina ab omnibus probaretur, ſanctæ Cæciliæ presbyter cum titulo inſtituitur, quem tamen & Zacharias & Stephanus & Paulus à ſe nunquam dimiſere: tantæ probitatis erat & præſtantiæ in agendis rebus. Mortuo autem Paulo, quem nunquam ne in extremo quidem ſpiritu reliquit, Deſiderius, quem ex duce regem Lõgobardorum creatũ eſſe adiuuante Paulo diximus liberatus omni metu Pipini morte, Totonem Nepeſinum ducem adhortatur, vt Conſtantinum fratrem vi etiam, quando largitione & ambitione fieri non poſsit, pontificem delegat. Is itaque Romam cum exercitu profectus, Conſtantinum fauentibus quibuſdam amicis largitione & pollicitationibus corruptis, pontificem creat. Fuère etiam qui Philippum quendam hic præponerẽt, qui ſtatim abdicare ſe magiſtratu armis cõpulſus eſt. Cogitur & Gregorius Præneſtinus epiſcopus, Conſtantinum ipſum laicum ſacris ſtatim initiare, atque epiſcopum inungere, cuius manus ita ob eam rem exaruiſſe miraculo dicuntur, vt eas ori admouere nõ poſſet. Cùm verò Conſtantinus munera pontificatus per annũ obſtinate exercuiſſet, tandem è ſede deijcitur à populo Romano, ira & indignitate rei percito: in eiuſq; locum omnium ſuffragijs Stephanus tertius ſufficitur. Hanc ob rem Conſtantinus in baſilicam Saluatoris perductus, videntibus omnibus ac ſacris canonibus perlectis vt fieri ſolet, depoſito Pontificali habitu, magiſtratu ſe abdicat, in monaſterio vitam priuatam ducere iuſſus. Tunc verò Stephanus in baſilica ſancti Hadriani inter tria fora à tribus epiſcopis cõſecratus, & ab vniuerſo clero ac populo vt verus pontifex ſalutatus, ad corrigendos mores quorundam improborum, labe[…]are integritatem eccleſiæ Romanæ volentium, animum adijcit. Indicto itaque conſilio, Carolum litteris ac nuncijs adhortatur, vt primo quoque tempore epiſcopos quoſdam Galliæ ad hanc rem doctrina & integritate morum idoneos Romam quãprimum mittat. Idem quoque cæteris principibus Chriſtiani nominis ſcribit. Obtemperarunt omnes mandato pontificis. in Lateranenſi baſilica conciliũ habetur. Multa inter ſe de componendis eccleſiæ rebus collocuti, Conſtantinum ad ſe perduci iubent.

Conſtantinus laicus initiatur ſacris.

Nam cum Deſiderij Longobardorum regis ſubornatione & Pauli cognomento Aphiarthæ imperatoris Conſtantinopolitani fraude, crebræ ſeditiones in populo Romano orirentur, quòd Deſiderius reuocare animos Romanorum à Carolo ad imperatorem ſtuderet: & interfecti plerique ſunt, & Conſtantinus, cuius cauſa tot mala cõmittebantur, ab aduerſa factione reclamante Stephano & indignante, oculis capitur. Sed ire obuiã populo in furorem verſo non licet. Perductus itaque in medium Conſtantinus & accuſatus, quòd nullis ſacris initiatus, ſedem apoſtolicam occ[…]paſſet, omne crimen in vim populi & quorundam facinoroſorum reijcit, quòd ſe etiam inuitum coëgerint pontificatum obire. Cùm verò in pauimento pronus & ſupplex iaceret veniam petens, commiſeratione moti qui aderant, eũ è medio duci iubent: atque ita rem integram in ſequentem diem reijciunt maturius cõſulturi, quid in tali re facere oporteret. Verùm Conſtantinus ſequenti die in concilium rediens, mutata ſententia, oſtendit quæ adhuc egerat, maiorum exemplo feciſſe: quod & Sergius Rauennatum archiepiſcopus, & Stephanus Neapolitanorum, ex laico epiſcopus creatus ſit. Ob hanc verò impudentiam indignati, qui in conſilio aderant, eum turpiter eijcientes, ad componendam rempublicam Chriſtianam animum adiecére, abrogatis primò Conſtantini decretis. Inſtitutum eſt autem omnium conſenſu, ne quiſquam laicus, niſi per gradus eccleſiaſticos aſcendens pontificatum occupare auderet ſub anathematis pœna, promulgatum eſt item, vt qui epiſcopis dignitatem Conſtantini tempore conſecuti fuerant, magiſtratu ſe abdicantes, ad priſtinos o[r]dines reciderent. Quod ſi iſtorum vita & doctrina à populo probata fuiſſet placere vt ad ſedem apoſtolicam venientes, denuo conſecrarentur. Idẽ de presbyteris & diaconis adiudicatũ eſt. Vetitum tamen eſt, ne qui iſtorũ maiores gradus attingerent: vetitos credo, ne quid erroris, aut ſecta aliqua inde oriretur, tanquã ex ſeminario quodã diſcordiæ ac ſeditionis. Conſtitutũ eſt præterea vt quæ Cõſtantinus in re

ſacra

ſacra egiſſet, irrita haberentur, præter baptiſmum & chriſma. Poſtremò verò abrogata ſynodo Conſtantiniana, qua decretum inter Græcos fuerat, vt ſanctorum ſimulacra & ſtatuæ è templis abraderentur, eijcerenturue: couſtitutum eſt, vt eædem ſtatuę vbique reſtituerẽtur, anathematizãtes execrabilem & pernicioſam illam ſynodum, qua Dei immortalis conditio peior quàm hominum fieret. Referre.n. ſtatuas mortalium bene de repub. meritorũ licet, ne ingrati videamur, vtq́ue eorum facta æmulatione imitari cogamur: Dei non licet, quem ſemper ante oculos, ſi fieri poſſet habere deberemus, ſi eius merita erga humanum genus, ſi naturæ diuinæ dignitatem inſpicimus? His verò ex ſententia peractis, decretum eſt vt ſequenti die ſuppplicationes haberentur, quibus & Deo gratias agerẽt, & iram ipſius, ſi qua ex hominum peccatis concepta eſſet, placarent. Itum eſt autem à Lateranenſi baſilica ad ſanctum Petrum cum maxima omnium religione nudis pedibus, & à pontifice & ab omnibus, qui tum aderant.

Nunc verò adeò refrixit pietas & religio, non dico nudis pedibus, ſed caligati & cothurnati vix ſupplicare dignantur. Non flent inter eundum, vel dum ſacrificatur, vt illi ſancti patres: ſed rident, & quidem impudenter, de his etiam loquor, quos purpura inſigniores facit non hymnos canunt: id.n. ſeruile videtur, ſed iocos & fabulas ad riſum concitandum inter ſe narrant. Quid plura? quò quis dicacior eſt & petulantior, eò maiorem in tam corruptis moribus laudem meretur. Seueros & graues viros reformidat hic noſter clerus. Quid ita? quia in tanta licentia malunt viuere, quàm bene monenti, aut cogenti obtemperare, & ob eam rem Chriſtiana religio quotidie in peius labitur.

Ad Stephanum virum ſanctiſsimum redeo, qui peractis ſupplicationibus ſtatim quæ in concilio acta erant, & voce apocriſarij & ſcripto promulgauit, pœnamq́ue anathematis illis propoſuit, qui abrogare auderent, quæ in ſancta ſynodo inſtituerant. Verùm non ita multò poſt mortuo Sergio Rauennatum archiepiſcopo, Michaël eiuſdem eccleſiæ ſcriniarius ſedẽ occupat, nullis ſacris initiatus, adiuuante Deſiderio rege & Mauritio Ariminenſium duce, quos Michaël pecunia & largitione corruperat pulſo Leone archidiacono, quem potiſsimum clerus expetebat. Auſi quinetiam miſsis ad Stephanum legatis eum pecunia ſubornare, vt eundem Michaëlem in eccleſia confirmaret: qui non modo dona reiecit, verum etiam edictum propoſuit, quo ille anathematis pœna notaretur, niſi ſedem relinqueret, quam cõtra ius faſque occupauerat. Tam diu tamen vi Rauennatum eam obtinuit, quam aliquid habuit & profanum & ſacrum, quod Deſiderio munerum cupientiſsimo elargiretur. Verũ cùm pontifex eò legatos ſuos miſiſſet, cum oratoribus Caroli regis ob eam rem in Italiam miſsis, admonuiſſentq́ue quid maxime pontifex expeteret, ſtatim eiecto Michaële Leonẽ deligunt, quem pontifex confirmauit. At verò cùm ob hanc rem a Deſiderio clanculum vexaretur, Carolum rogat vt Deſiderium admoneat, vt ab iniurijs inferenda caueat. Fecit id Carolus, & quidem perdiligenter, retinere tamen hominem in officio armis non potuit, quòd ei mortuo fratre, qui ſecum paribus animis biennio regnauerat, multa bella obire neceſſe fuit. Aquitanos enim, quod bellum pater inchoauerat in poteſtatem ſuã redegit, Vaſcones domuit in Aquitannia poſitos. Deinde verò tranſmiſsis Pyrenæis montibus, fuſis ac fugatis Sarracenis, vſque ad Bætim flumen peruenit, quo nunc in Hiſpania Sarraceni Granatæ ſe continent. Interim verò Stephanus paſtor quàm diligentiſsimus, & verus Petri ſucceſſor, ac Chriſti imitator, quarto pontificatus ſui anno moritur, menſe quinto, die vij. & xx. ſepelitur inque baſilica Petri. Eius autem ex morte dies nouem ſedes tum vacat.

HADRIANVS I.

HAdrianus primus, patria Romanus, patre Theodoro ſummæ nobilitatis viro, 97. Pont.
pontificatum iniens, nequaquam à maioribus ſuis degenerauit. Nam magnitudine animi, conſilio, doctrina, & ſanctitate vitæ, cum quouis optimo pontifice comparari poteſt. Cuius amplitudinem Deſiderius Longobardorum rex veritus, ſtatim de pace ineunda & de amicitia mentionem per legatos fecit. Verùm Hadrianus cognita hominis perfidia pluſquam Punica, in aliud tempus pacem diſtulit. Intereà verò mortuo Carolomanno, Berta eius coniunx Hildegardæ Caroli vxori ob amplitudinem mariti inuidens, Adorarij cuiuſdam concilio vſa, cum filijs ad Deſiderium regem in Italiam confugit, qui eam perbenignè ſuſcepit: & quod ſe tutiorẽ futurum hac ratione ab impetu Gallorum exiſtimabat, & quod Francos propoſitis Carolomanni filiis, facilius ſumpturos arma in Carolum regem, ſi quid in ſe moueret, arbitraretur. Verum cum obtinere ab Hadriano precibus non poſſet, vt filios Carolomanni reges inungeret, ad vim conuerſus, in Rauennates mouens ditioni Romanæ obtemperantes, Fauentiam & Comaclum vi cepit. Præerat tum Rauennæ archiepiſcopus & tribuni tres, qui primo quoque tempore ab Hadriano auxilium petiere. Pontifex autem primò quidẽ Deſiderium nuntiis & litteris adhortatus eſt, vt ſuis finibus ſe cõtineret, nec ditionem eccleſiæ inuaderet. Deinde verò vbi intellexit eum Vrbinum, Senogalliam, & Eugubium cepiſſe,

tum magis atque magis minari, cum paulò pòſt affuturum Deum vindicem violati fœderis diceret. Qui quidem in tantis minis nil aliud dicebat, quam pontifici in ſuas partes tranſeundum eſſe. Separare enim hominem ab amicitia Caroli omnino nitebatur, & ob hanc rem cum precibus & pollicitationibus id obtinere non poſſet, minabatur ſe vrbem breui obſeſſurum. Iam .n. Spoletium cum Aldagaſio Carolomanni filio venerat, inde tamen ad vrbem peruenturus (vt ipſe dicebat) pacato agmine voti gratia. Verùm Hadrianus redactis in vrbem reliquijs omnium baſilicarum, quæ extra vrbis mœnia habebantur, tres epiſcopos ad Deſideriũ miſit, qui ei ſub anathematis pœna minarentur, ne vllo modo fines Romanos attingeret. Rex igitur veritus ne iram Dei incurreret, in Ciſalpinam ſtatim redijt. Interea verò Carolus ab Hadriano de iniuria ſibi illata certior factus, Deſiderium per legatos admonet, ac fruſtra quidem, vt res iniuria ablatas pontifici reſtitueret: aliter ſe breui cum exercitu affuturum, vt quod ſponte nollet, id vi facere cogeretur. Vtrinque igitur magni parãtur exercitus, ſed Carolus mira celeritate vſus, præmiſſa parte copiarum quæ in tranſitu alpium Iouis montem occuparet, cum reliquo exercitu per montem Ciniſum in Italiam deſcendit, fuſoque ac fugato Deſiderio obuiam facto, omnia longè ac latè populatur & capit. Deſiderius autem deſperatis rebus tanto accepto incommodo: Papiam ſe recepit, vxore ac liberis Veronam miſsis. At Spoletini, Reatini ac Longobardi omnes, qui eas regiones incolebant, audita Deſiderij calamitate Romam venientes, ſe ac ſua omnia Romani pontificis fidei committunt, adhibito iureiurando, depoſito capillo & barba, quod apud eam gentem maximum veræ deditionis ſignum erat. Horum ſecuti exemplum Anconitani, Auximates, Firmani, pontifici ſe ac ſua liberè dedunt. Longobardis autem ad ſuos redire nolentibus, Faticani ſedes ad incolendum conceſſa, quò poſteà ex tota Italia multi ſuæ gentis confluxère, iſtorum exemplo permoti. At Carolus relicto Bernardo patruele ſuo in obſidione Ticinenſis vrbis, cum parte copiarum Veronam proficiſcitur: quæ quidẽ ciuitas haud ita multò pòſt inclinante in partes Francorum Berta ac Carolimanni filijs, deditionem fecit. Aldegiſius verò Deſiderij filius inde abiens, ad imperatorem Conſtantinopolitanum confugit. Carolus autem acceptis in deditionem omnibus fermè Tranſpadanæ Italiæ vrbibus, Romam petit, vnà cum pontifice reſurrectionis feſtum celebraturus: cui iam vrbi appropinquanti ad tria millia iudicum honoris gratia accurriſſe, bibliothecarius ſcribit: iudices eos vocans, qui nequaquam ſordidis artibus impliciti eſſent. Expectabat hominem Hadrianus cum clero ſuo in gradibus ſancti Petri: quem quidem accedentẽ mira beneuolentia complexus eſt, nec retinere eum potuit, quò minus pedes ſuos exoſcularetur. Inde poſt datam acceptamq́ue ſalutem baſilicam ingreſsi, cum ad altare Apoſtoli ſimul perueniſſent, iurauerunt mutuo Carolus ac pontifex, Romani ac Franci, & perpetuã ſe amicitiam ſeruaturos: & communes eorum hoſtes fore, qui alteram partem laceſsiſſent. Vrbem deinde ingreſſus, omnes baſilicas piè admodum & religioſè inuiſit, muneribus quibuſdam ornauit. Nudius verò quartus poſteaquam vrbem ingreſſus fuerat, quod dono pater Pipinus Gregorio tertio dederat, eadem ipſe amplioribus priuilegijs confirmauit iureiurando interpoſito. Quæ quidem (vt Bibliothecarius refert) hæc ſunt, quicquid in Liguria ab vrbe Luna iampridem euerſa vſque ad Alpes Italiæ fines pertinet, huic ditioni additur: & Corſica inſula, & quicquid Lucam & Parmam interiacet. Additur & Forumiulij cũ Exarchatu Rauennatum, cumq́ue Beneuentano & Spoletino ducatu. His autem rebus ita compoſitis, Carolus cum bona Hadriani gratia in Tranſpadanam rediens, ſexto menſe poſteà quàm obſideri cœpta eſt, Papiam deditione occupat.

In Deſiderium autem clementia vſus, hominem ſpoliatum regno, non etiam vita, Lugdunum cum vxore & liberis exulatum mittit. Verſus deinde Arachium Beneuentanum principem Deſiderij generum, qui eius furores iuuerat, hominem pacem petere breui coẽgit, duobus filijs obſidibus datis. At verò dum iter in Ciſalpinam facit, ad Caſinum diuertens religionis cauſa, omnia monaſterij dona ab alijs principibus diuo Benedicto data confirmauit. Atque ita ſedatis in tota Italia rebus propoſitiſque Ciſalpinæ firmiſsimis præſidijs, cum magna præda & gloria in patriam reuertitur. Caroli fratris vxorem & liberos ſecum ducens, quos quidem ſemper in honore habuit. Paulum quoque Longobardũ Aquilienſis patriarchatus diaconum, Deſiderio ob doctrinam & ingenium admodum carum, ſecum in Galliam ducens, libertate donauit: in pretioq́; aliquandiu habuit. Verùm cũ poſteà comperiſſet hominem Deſiderij libertatem quærere, eum in Diomedis inſulam relegauit, vnde poſt aliquot annos aufugiens, & ad Arachim perueniens, rogatu Adelpergæ Deſiderij filiæ & Arachis vxoris Eutropij hiſtoriæ duos libros addidit, à Iuliano principe vſque ad primi Iuſtiniani tempora omnia perſcribens. Mortuo inde Arachi, Caſinenſe cœnobium ingreſſus, reliquum vitæ ſanctiſsimè vſque ad mortem ducens, ſæpe ad Carolũ regẽ litteras elegantes & humanitatis plenas ſcripſit, ab eodemque, à quo fuerat ob litteraturam ſeruatus, viciſsim accepit. Longobardi itaq́ quarto & ducẽteſimo anno poſtquam in Italia venerant, regnũ amiſere, anno Domini ſeptingẽteſimo ſeptuageſimo ſexto. Carolus autẽ nulla interpoſita mora in Saxones idololatras, qui ob eius in Italiam diſceſſum rebellauerant,

uerant, mouet, eoſdemque, quibus cum ad triginta annos bella geſſerat, vincit, & fidem Chriſti omnino ſuſcipere cogit. Cõuerſus deinde in Hiſpanos, à noſtra quoque fide alienos, Pápalunam & Auguſtam vi captas militibus diripiendas conceſsit. Neque Hiſpanis pacẽ & quietem daturus erat, niſi ipſi quoque integrè fidem Chriſti recepiſſent. In Galliam verò tum quoque rediens, rebus ex ſententia geſtis, dum Pyrenæos tranſit, in Vaſconum inſidias incidit: quo in prœlio licet ſe acriter tutatus ſit, Anſelmum tamen & Egibardum ſummos in bello duces amiſit. Sunt qui eo quoque prœlio cecidiſſe ſcribant Rolandum Caroli ex ſorore nepotem, poſt editam ingentem hoſtium cędem & ſtragem. Perierítne ſiti (vt aiunt) an vulnere, haud ſatis conſtat. Vaſcones vero tandem à Carolo ſuperati, defectionis ac perfidiæ meritas pœnas dedêre. Mouent bellum in Francos, taxillo Baiouariæ dux, Deſiderij gener, ſolicitatis Hunnis, quod quidem celeritate ſua prius penè Carolus confecit quàm inchoatum ſit: huic quoque pacem non negauit acceptis prius obſidibus. Dum hæc in Gallia gererẽtur, Conſtantinus orientis imperator elephantiæ morbo correptus, vnde fortaſſe nata eſt illa de lepra magni Conſtantini vana opinio, ob ſimilitudinem nominis, moriens Leonem quartum imperatorẽ reliquit, qui adeò gemmis delectarus eſt, vt direpto ſacrario ſanctæ Sophiæ, coronam magni ponderis ac pretij ſibi conſtituerit, qua quidem ita frequẽter vtebatur, vt aut propter pondus, aut ob frigiditatem lapillorum ſubito morbo correptus ſit.

Leone itaque mortuo, Irene eius vxor & filius Conſtantinus ſextus imperium accipiẽtes, conſilio trecentorum & quinquaginta epiſcoporum in Nicæna vrbe ſecundo habito inſtituere, vt qui ſacras imagines delendas dicerent, perpetuò anathemate notarentur. Quã quidem conſtitutionem Conſtantinus adoleſcens patris flagitia ſecutus, quorundam improborum ſuaſu, non ita multò pòſt & abrogauit & matri omnino adminiſtrationem imperij abſtulit. Repudiata deinde vxore, Theodoram eius ancillam corona imperij auguſtiorem redditam, in ſuos complexus traduxit. Subornauit & duces ſuos, quos in Italia habebat, contra finitimos: hos quidem vnico nuncio ſua auctoritate Carolus in officio continuit, qui tum in Sclauos & Hunnos (quos Vngaros meritò dicemus) copias mouerat, quod horum incurſionibus circa Danubium vexarentur omnia, quibus certè perdomitis, in Frãconiam duxit maiorum ſuorum natale ſolum, vnde Franci nomen ſumpſere. Qua quidem prouincia haud magno negotio in poteſtatem ſuam redacta, biennio poſt Theophylactus & Stephanus epiſcopi inſignes Hadriani nomine ſynodum Francorum Germanorumque epiſcoporum habuêre: in qua & ſynodus (quam ſeptimã Græci appellabant) & hæreſis Feliciana de tollendis imaginibus abrogata eſt.

Synodus ſeptima abrogata & hæreſis Feliciana.

Hadrianus verò opera & auctoritate Caroli à terrore bellico ſecurus, ad exornandã vrbẽ ſacraſque baſilicas animum adijcit. Nam & corpus beati Pauli laminis argenteis incluſit, & altare Petri Pallio exornauit auro intertexto, in quo depicta hiſtoria inerat, quemadmodũ angelus beatum Petrum è vinculis liberauerat. Reſtituit item & ſtrauit marmoribus Pauli Apoſtoli atrium, iam antea vetuſtate collapſum. Inſtituit item, vt ſingulis diebus centum pauperes in atrio Lateranenſi paſcerentur, in quo etiam diſcumbentes pauperes picti cernebantur. Reſtituit præterea magna impenſa aquæ ductus quoſdam & vetuſtate & hoſtiũ maleficio collapſos: Alſietinum potiſsimum ductum, iam antea ab Auguſto via Claudia ex lacu Alſietino duobus ac viginti millibus paſſuum in ſubiacentem Tranſtiberinam regionem magis ad vſum hortorum, naumachiæ, thermarumue, quàm ad potum, cum aqua illa inſalubris haberetur. Sabatinum verò ex lacu Sabatino nomen ducens, quem quidem lacum alio nomine Anguilariæ appellant, à tribus angulis, quos præ ſe fert, via Aurelia in Vaticanum duxit, vt eo vterentur ſacerdotes beati Petri, tum ad vſum baſilicæ tum ad lauandos Chriſti pauperes, qui in Paſcharæ eleemoſinam accepturi lauabantur ad imitationem apoſtolicæ doctrinæ & religionis. Molendi quoque vſum ea aqua interdum præſtabat, è Ianiculo in planum cadens. Sabbarinum autem lacum Anguilariæ etiam appellatum fuiſſe declarat emptio Polæ Rutiliæ, quæ fundum hac ratione in ripa lacus Sabbatini, vel Anguilariæ emit, vt quicquid agro exhauſto lacu deſiccaretur, id fundo Polæ adiudicaretur, quaquà verſum fundus tenderet. Reſtituit & Iuliam à duodecimo lapide via Latina in vrbem ductam, quæ quidem (vt ait Frontinus) Tepulæ ex agro Tuſculano ductæ riua intercipitur. Ita verò Claudiam formam reparauit via Sublacenſi conceptam ad trigeſimũoctauum lapidem ex duobus fontibus ampliſsimis, vt eius aquæ pars in baptiſterium Saluatoris ad Lateranũ deriuaretur. reſtituit etiam Virginis formã ab octauo lapide via Collatina in vrbẽ introductam. Tecta quoq; multarũ baſilicarum ob vetuſtatem ruinam minãtia, reſarſit. Dum verò his operibus detineretur Hadrianus, adeò in immẽſum excreuit Tiberis, vt & portã flaminiam à fundamentis euerterit, & pontem Antonini Pij, quem olim Sublicium vocarunt, inter Ianiculum, & Auentinum, & multa vrbis ædificia demolitus ſit, ſecum & arbores & ſegetes & vrbis ornamenta trahens. In tanta autem calamitate hac diligentia Hadrianus vſus eſt, vt per vicos nauiculas mitteret, vnde cibaria ob excreſcentiam aquæ egredi domo nequeuntibus ſubminiſtrarẽtur. Eos præterea, qui tanta calamitate ma-

gis ac

gis ác magis vexati fuerant, & verbis & muneribus conſulatus eſt. Turres & vrbis muros collapſos reſtituit, centum auri libris in eo ſumptu expenſis. Quid plura? nil prætermiſit in vita Hadrianus, quod ad bonum principem, & ad optimum pontificem pertineret. Nam & religionem Chriſtianam, & libertatem ciuium ſuorum & vitam pauperum, pupillorum viduarum acerrimè tutatus eſt. Moritur autem pontificatus ſui anno tertio & vigeſimo, menſe x. die decimoſeptimo: ſepeliturque magna cum laude in baſilica Petri ſexto calendas Ianuarij.

ANNOTAT.

Sub Hadriano papa, Deſiderio Longobardorum rege à Carolo Magno prælio victo, & capto, ipſorum regnum, quod CC. & amplius annis durauerat, in Italia defecit. Auctores Anaſt. Bibliothecarius in vita Hadriani papæ, Amoninius ex Adimaro lib. 4. cap. 69. 70. & 71. Eginardus in vita Caroli magni, & abbas Vrſpergenſis.

Nemo porro poſt apoſtolum Petrum Romanorum pontificum diutius in pontificatu, quam Hadrianus papa vixit. Sedit enim, vt ex eius ſepulchri elogio intelligitur, annos, xxiij. menſes x. & dies. xvij. Huius autem Epitaphium, quod à Carolo Magno editum, ſepulchro eius in baſilica ſancti Petri collocatum eſt, ſubijcere placet, quod eſt einſmodi.

Hic pater eccleſiæ, Romæ decus, inclytus auctor
Hadrianus requiem papa beatus habet.
Vir cui vita Deus, pietas, lex, gloria Chriſtus,
Paſtor apoſtolicus promptus ad omne bonum.
Nobilis, ex magna genitus iam gente parentum,
Sed ſacris longè nobilior meritis.
Exornare ſtudens deuoto pectore paſtor
Semper vbique ſuo templa ſacrata Deo.
Eccleſias donis, populos & dogmate ſancto
Imbuit, & cunctis pandit ad aſtra viam.
Pauperibus largus, nulli pietate ſecundus.
Et pro plebe ſacris peruigil in precibus.
Doctrinis, opibus, murisq́ erexerat arces
Vrbs caput orbis honor inclyta Roma tuas.
Mors cui nil nocuit, Christi quæ morte perempta eſt
Ianua, ſed vitæ mox melioris erat.
Poſt patrem lacrymans Carolus hæc carmina ſcripſi
Tu mihi dulcis amor, te modo plango pater.
Tu memor eſto mei, ſequitur te mens mea ſemper
Cum Chriſto teneas regna beata poli.
Te clerus, populus, magno dilexit amore,
Omnibus vnus amor optime præſul eras.
Nomina iungo ſimul titulis clariſsime noſtra
Hadrianus Carolus rex ego, tuq́ pater.
Quiſq́ legas verſus, deuoto pectore ſupplex
Amborum mitis dic miſerere Deus.
Hæc tua nunc teneat requies chariſsime membra,
Cum ſanctis anima gaudeat alma Dei.
Vltima quippe tuas donec tuba clamet in aures.
Principe cum Petro ſurge videre Deum.
Auditurus eris vocem ſcio iudicis almam:
Intra nunc Domini gaudia magna tui.
Tum memor eſto tui nati te pater optime poſco,
Cum patre dic natus pergat & iſte meus.
O pete regna pater felix cæleſtia Chriſti,
Inde ſuum precibus auxiliare gregem.
Dum ſol ignicomo rutilus ſplendeſsit ab axe
Laus tua ſancte pater ſemper in orbe manet.
Sedit beatæ memoriæ Hadrianus papa
Annos xxiij. menſes x. dies xvij. obijt ſeptimo Kl. Ianuarij.

LEO

LEO III.

89.Pont.

LEo tertius, patria Romanus, patre Azzupio, pontifex creatur, ac meritò quidem. Ab ineunte enim ætate ita erat educatus & eruditus diſciplina eccleſiaſtica, vt dignus eſſet qui cæteris anteferretur. Fuit prætereà vir caſtus, integer, pudicus, facundus: doctorum virorum ita amator, vt eos vndiquaqua ad ſe præmijs alliceret, eorumque conſuetudine mirum in modũ delectaretur. Præterea verò ægrotos viſere eosque ad patientiam adhortari eleemoſynas indigentibus præbere, deſperatos conſolari, errantes in viam rectã deducere prædicationibus, admonitionibus, quibus plurimum ob eloquentiam & doctrinã valebat, ei peculiare fuit homo certe ita mitis ingenij, vt omnes diligeret, neminem odio haberet, tardus ad iram, ad miſerendum promptus, inſignis pietate, fortiſsimus rerum eccleſiaſticarum, honoriſque diuini procurator & defenſor. Creatur itaque (vt dixi) pontifex vno omnium conſenſu in natalitijs Stephani protomartyris, ſequentique die acclamantibus omnibus præ fauore in ſede Petri collocatur.

Irene Conſtantini imperatoris mater.

Iiſdem verò temporibus Conſtantini imperatoris mater Irene, filij flagiria nequaquam ferens impellentibus quibuſdam ciuibus Conſtanrinopolim reuertitur, ac Conſtantinum captum oculis in carcerem conijcit: vbi & meritò tanquam ſacrilegus minimæque pietatis quippe qui matrem relegauerat, vitam finiuit. Interim verò cum Carolus multis rebellantibus vndique laceſſeretur, Pipinum filium in Vngaros miſit, quos quidem grauibus prœlijs ſuperatos, tandem ad deditionem compulit. Adelphonſus autem Aſturiæ & Galliciæ rex acceptis, à Carolo auxiliaribus copijs, ſuperatisque Sarracenis, Vlyxibonum vicepit. qui verò in præſidio Barchinonæ erant, Carolo audita Adelphonſi victoria, ſe confeſtim dedunt. Superantur & Bauari, qui Foroiulianos vexabant, ab Henrico Caroli præfecto.

Interea verò Leo tertius dum ſupplicationes à beato Gregorio inſtitutas, Romæ agit cum populo & clero, Paſchalis primicerij & Campuli presbyteri fraudibus apud ædẽ Beati Siluestri captus, ac pontificali amictu priuatus, multiſque verberibus adeo cæſus vt oculis & lingua captus putaretur, in monaſterio ſancti Eraſmi in vincula conijcitur: vnde poſtea Albini cubicularij induſtria cuſtodes fallens, in Vaticanũ ſeſe proripuit: ibique rãdiu latuit, quoad Vinigiſius Spoletinorum dux clanculum accerſitus, eum incolumen Spoletium perduxit, cohortibus militũ itinere ſtipatum, ne aliqua hoſtium vi obrueretur. At ſeditioſi cum ſæuire in Leonem & Albinum non poſſent, eorum domos à fundamentis diruunt. Iidem quoque (adeo audaces erant & temerarij) ad Carolum qui tum bellum contra Saxones gerebat, quoque Leonem profectum intellexerãt, accuſandi hominis cauſa peruenêre. Verùm Carolus reiecta in ãliud tempus diſceptatione, pontificem cum egregio comitatu Romam mittit, ſe eò breui peruenturum pollicitus, componendarum rerum Italicarum gratia. Leoni verò ad pontem Miluium honoris & gratulationis cauſa clerus ac populus Romanus obuiam factus, virum ſanctiſsimum in vrbem introducunt, Carolus autem non diu immoratus per Maguntiacos in Belgis poſitos, Noricumque montem in Forumiulij deſcendens, Taruiſinos graui ſupplicio afficit, quòd Henricum præfectum occidiſſent. Creato verò in huius demortui locum altero, Rauennam primo, mox Romam expectatus proficiſcitur. vrbem ingredienti omnia certe, & merito quidem honoris genera adhibita ſunt. Octauo autem die poſteaquam vrbem ingreſſus fuerat, in baſilica Petri aſtante populo & clero, epiſcoporum omnium, qui eò ex tota Italia & Francia conuenerant ſententias de vita & moribus pontificis rogat. Verũm ab omnibus vna voce reſponſum eſt, ſedem apoſtolicam omnium eccleſiarum caput, à nemine (laico præſertim) iudicari debere. Omiſſa autem ob tam graue reſponſum à Carolo quæſtione, Leo pontifex, qui id iudicium maximè expetebat, ſuggeſtum conſcendens, ac euangelia in manibus retinens, iure iurando affirmauit ſe omnium rerum, quæ ſibi obijcerentur, inſontem eſſe. Fuit is dies Idibus Decembris, ſalutis anno octingẽteſimo. Dum hæc autem Romæ agerentur, Pipinus mandato patris Beneuentanos duce Grimoaldo finitimos ſuos vexantes aggreſſus, magnis cladibus ita perdomuit, vt ægre ſe mœnibus tuerentur: cui bello Vinigiſium Spoletinum ducem præficiẽs ad patrem reuertitur imperij coronam breui ſumpturum. Nam põtifex Carolo optimè de eccleſia Dei meritò aliquam gratiam relaturus, cum videret imperatores Conſtantinopolitanos ægrè id nomen tueri, ac ob eam rem vrbem & Italiam ipſam magnas calamitates paſſam, in baſilica Petri poſt ſolennia ſacta populi Romani ſcito ac precibus ipſum Carolum magna voce Imperatorem decernit, ac diademate donat, ter acclamante populo Romano Carolo Auguſto à Deo coronato magno & pacifico imperatori vita & victoria. Pontifex item hominem inunxit vna cum Pipino filio quem Italiæ regem ſolenni decreto pronunciauit. Accepta itaque imperij poteſtate Carolus Campullum & Paſchalem coniurationis reos, capite plectendos cenſet At pontifex omni ex parte clemens, à Carolo rege tamen obtinuit, vt his vita condonaretur, in Franciam tantummodo relegarentur. Pòſt hoc verò

Sedes Apoſtolica omnium eccleſiarũ caput.

fuere

fuere qui Carolo ſuaderēt, vt omnes Longobardos Italia expelleret. Verùm cum id nequaquam tutū videretur, quòd multis Italiæ populis ſanguine & affinitate cōiuncti eſſent, cenſuère ſimul & Carolus & Leo, vt Longobardorum nomen ibi tantummodo remaneret, vbi ea gens præcipuè ſedem habuiſſet.

Pipinus autem cum in Samnium rediſſet fruſtraque per aliquot menſes Beneuentum oppugnaſſet, Theate ſe conferens, oppidum vi captum incendit ac diripit. Inde Ortonam & Luceriam mouens, eas ciuitates timore perculſas in deditionem ſtatim accipit, ac Grimoaldum Beneuentanum ducem Luceriæ capit: qui non ita multo poſt dolore animi perijt. Interea verò Conſtantinopolitana imperatrix miſsis in Italiam legatis, cum Carolo pacem & fœdus inijt, imperiumque his terminis diuiſit, vt Irene ea Italiæ parte potiretur, quæ ad dexteram Neapoli incipiens, ad ſiniſtram Syponto (quæ vrbs nunc Manfredonia dicitur) infero ſuperoque mari clauditur vnà cum Sicilia. Reliqua verò Italiæ pars Carolo ipſi ex fœdere obtigit, ea tamen loca ſemper excipio, quæ ditionis eccleſiaſticæ habebantur. At Nicephorus patricius ægrè ferēs Irenes mulieris imperiū, cúm eam dolo captam Lesbum in exilium miſiſſet fœdus iam antea initum per legatos cùm Carolo renouat, qui tum Saxones toties deficientes, migrare in Franciam cum vxoribus & liberis compulit, eos in itinere cū legionibus ſubſequens ne quid maleficij inter eundem committerent.

At Leo cum ſeditionibus ſemper vexaretur, ab vrbe diſcedens, Mantuam proficiſcitur ad viſendum Chriſti ſanguinem, qui tum miraculis magno in pretio erat. Is autem à Mantuanis perbenignè ſuſceptus, approbato Chriſti ſanguine ob frequentia miracula, ad Carolum proficiſcitur, vt hominem veritatis cognoſcendæ cupidum, eius rei certiorem faceret: ſimulque etiam vt de componendis rebus Italicis inuicem colloquerentur. Rediens deinde in Italiam, adiuuante Pipino rege, mandato patris, de coniuratis quibuſdam & ſeditioſis nō ſine clementia ſupplicium ſumpſit.

Carolus autem iam ſenio grauis, cùm intellexiſſet Pipinum, quem (vt diximus) Italiæ regem præfecerat, Mediolani mortuum eſſe, Ludouicum filium minorem natu, Aquitaniæ regem & imperij ſucceſſorem, Bernardum verò nepotem Italiæ regem declarat, eique mandat, vt Ludouico rebus in omnibus obtemperet. Fines imperij hos eſſe voluit: in Gallia Rhenum ac Ligerim, qui in Celtis oriens, eos à Biturigibus diuidit: in Germania verò Danubium & Sauum fluuios: his autē prouincijs Aquitaniam, Vaſconiā, magnam partem Hiſpaniæ, Ciſalpinam Galliam, Saxoniam, vtranque Pannoniam, Iſtriam, Libornos addidit: maritima verò Dalmatiæ Imperio Conſtantinopolitano ſubiecta erant. Rebus autem ita compoſitis, dum Aquiſgrani eſſet valetudinis cauſa, propter aquas calidas, quæ ibi ſcaturiunt, febre ac dolore laterum moritur, ætatis ſuæ anno ſecundo & ſeptoageſimo, quinto calendas Februarij: ſalutis verò anno octingenteſimo ac quintodecimo. eius autem corpus nullo non genere honoris adhibito, in templo beatæ Virginis, quod ipſe magnis ſumptibus Aquiſgrani extruxerat, ſepelitur hoc addito epigrammate:

MAGNI CAROLI REGIS CHRISTIANISSIMI, ROMANORVMQVE IMPERATORIS CORPVS HOC SEPVLCHRO CONDITVM IACET.

Fuit autem Carolus, ſi eius res geſtas tum domi tum foris inſpicias, tantæ amplitudinis & integritatis imperator, vt poſtea neminem ſuperiorem, nedum parem habuerit. adeo autem (cum ei per otiū liceret) ſtudijs litterarū delectatus eſt, vt primus (ſuadente tamē Albino) gymnaſium Pariſienſe inſtituerit. Tres autem menſas argenteas habuit, quarum vnā (in qua vrbs Conſtantinopolitana inſculpta erat) baſilicæ beati Petri, aliam (vbi imago vrbis Romæ cernebatur) eccleſiæ Rauennati dono dedit, Tertiam filijs reliquit vbi inerat orbis terrarum deſcriptio. Sunt item qui ſcribant hanc auream fuiſſe.

At verò Leo pontifex reſtituto ſancti Pauli tecto, quod terræmotu conciderat, ædificatoque à fundamentis apud ſanctum Petrum ampliſsimo hoſpitali, quod Græci xenodochiū vocant, necnon inſtitutis trium dierum ſupplicationibus ante diem Aſcenſionis, quibus prima die ab eccleſia Dei gēitricis ad Præſepe, ad baſilicam Conſtantinianam, ſecunda ab eccleſia beatæ Sabinæ martyris ad ſanctum Paulum, tertia à ſancta Cruce in Hieruſalem ad S. Laurentium extra muros ibatur: moritur primo ac vigeſimo pontificatus ſui anno, quo etiam cometes apparuit (vt nonnulli putant) tantæ calamitatis indicium. Sepelitur autem in baſilica Petri pridie idus Iunij: eius in morte ſedes tum vacat diebus decem.

STEPHANVS IIII.

99 Pont. STephanus quartus, patria Romanus, patre Iulio, pontificatus ſui menſe tertio ad Ludouicum Imperatorem in Gallias proficiſcitur: quamobrem autem id fecerit, haud ſatis conſtat, Sunt tamen qui coniectant, id ab eo factum ad vitandam ſeditionem & reliquias Campiulanæ coniurationis, quæ iam inualeſcebat mortuo Leone. in Aurelianis tunc erat Ludouicus imperator cognomento Pius: qui vbi intellexit pontificem aduentare,

ſtatim ei honoratiſsimum,quenqoe obuiam miſit: maximè verò Theodolphum Aurelianorum epiſcopum,cum clero & magna populi parte. Ipſe verò ad primum lapidem pródiens, cùm hominem vidiſſet,ex equo deſcendit: atque eum, data acceptaque ſalute , cum maxima veneratione in vrbem introducit , præcedente clero , ac ſæpe carmen repetente , Te Deum laudamus. Erat enim Stephanus ex nobili genere ortus, tantæ doctrinæ & integritatis,vt facilè apud omnes ſanctitatis nomẽ nãciſceretur: quippe qui ſub duobus ſanctiſsimis viris Hadriano & Leone educatus,rationem benè ac beate viuendi didicerat . In vrbem introductus,ſuſtentante eum imperatore propter impetum multitudinis ſtudio videndi concurrentis,in regiam diuertit, vbi & ſæpe cum imperatore de componẽdis Italiæ rebus collocutus eſt:& ita ſe mutuò conuiuiis excepere,vt rarò alter ſine altero conuiuaretur. Retinuiſſet hominem apud ſe diutius imperator,niſi tum grauibus implicitis bellis,ſeſe obijcere hoſti neceſſe fuiſſet.Nam & Vaſcones ab imperio defecerant,quos breui in poteſtatem ſuã redegit:& Britones res nouas molientes,armis in officio continuit, & conuentu Aquiſgrani habito,legatis Sarracenorum Cæſaream Auguſtam incolentium,pacem conceſsit.Abiturus itaque Stephanus ad imitationem Saluatoris noſtri,qui etiam inimicis pepercit,à Ludouico impetrauit,vt exulibus omnibus & captiuis,quos ſceleris conuictos in Leonem admiſsi Carolus mulctauerat,redire ad vrbem Romam liceret.Secum quoque detulit crucẽ magni ponderis magnæque æſtimationis,quam Ludouicus ſua impenſa beato Petro dicauerat. At verò ſanctiſsimus pontifex ad vrbem rediens , ſeptimo pontificatus ſui menſe vita functus in baſililica Petri ſepelitur . Sedes autem eius morte, dies vndecim tum vacat.

PASCHALIS I.

PAſchalis patria Romanus,patre Bonoſo,nulla interpoſita imperatoris auctoritate pontifex creatur:hanc ob rem vbi pontificatum iniit , ſtatim legatos ad Ludouicum miſit,qui eius rei culpam omnem in clerum & populum reijcerent,quòd ab his vi coactus eſſet pontificium munus obire. Accepta hac ſatiſfactione Ludouicus reſpondit populo & Clero , maiorum inſtituta & pacta ſeruanda eſſe,cauerent ne deinceps maieſtatem læderent. 100. Pont.

In conuentu autem apud Aquiſgranum habito,Lotharium filium maiorem natu,imperij ſocium ſibi deligens,Pipinum ſecundum à Lothario Aquitaniæ,Ludouicum tertium Bauariæ, reges appellauit. At verò cum Bernardus Italiæ rex, inſtigantibus quibuſdam epiſcopis & ſeditioſis ciuibus ab imperio defeciſſet , coëgiſſetque ciuitates quaſdam & populos in ſua verba iurare , Ludoouicum in ſe concitauit,qui prefectos quoſdam cum ſatis valida manu in Italiam miſit.Horum verò impetus retardere conatus Bernardus,in alpibus ſuperatur. Seditionis auctores ſtatim capti necanrur . Ipſe verò Bernardus quamuis ſupplex veniam peteret,Aquiſgrani ſupplicio capitali afficitur . Epiſcopi autem tanti mali auctores , ſynodali decreto in monaſteria quædam relegantur. Sedato itaq; Italico tumultu verius quàm bello,in Saxones,qui ab imperio defecerant,copias mouet,eorumque tyrannum Viromarchũ regnum affectantem, & ſecum congredi auſum ſuperat atque interficit.

Deinceps verò Lotharium filium regem Italiæ declaratum,ad pontificem miſit,à quo in baſilica Petri inungitur,& Auguſtus appellatur. Intereà verò tumultuante Italia , & ad res nouas ſpectante, cum Lotharius tantis motibus nequaquam ſe parem cerneret,maiores copias paraturus,ad patrem ſe contulit. Hanc ob rem Theodorus Primicerius,& Leo Nomẽclator Romæ in Lateranenſi palatio per ſeditionem confoſsis oculis necantur. Fuere qui tantũ crimen in Paſchalem reijcerent: qui quidem in ſynodo triginta epiſcoporum habita, & coniecturis,& rationibus , & iuramento à tanto ſe crimine liberauit. Accepit hanc ſatiſfactionem Ludouicus,&,vt Bibliothecarius ait,cum Paſchali reſcriberet, ne deinceps ſeditio ex re incerta oriretur,ciuitates Etruriæ imperio ſubiectas litteris declarauit: Arretinum, Volaterras,Cluſium,Florentiam à patre Carolo reſtitutam & auctam, Piſtorium , Lucam, Piſas, Peruſiam, & vrbem veterem:cætera verò eccleſiæ Romanæ aſſcribebat. Addidit & Tudertum in Vmbria,& vltra Appẽninum Flaminiam,ac Rauennę vrbis Exarchatum.Idẽ quoque Bibliothecarius ſcribit, Ludouicum liberam eligẽdorum epiſcoporum poteſtatem Paſchali dediſſe , cùm antea ea quoque in re imperatores conſulerentur : quam poteſtatem ab Hadriano pontifice Carolo conceſſam, idem auctor refert . Paſchalis itaque, quem Stephanus ob eius virtutem & doctrinam dum viueret,monaſterio beati Stephani martyris in Vaticano præfecerat , pontificatum iniens , & corpora ſanctorum minus religioſè iacentia, in vrbem cum maxima veneratione introducta , honeſtiore loco recondidit , & captiuos perſoluto creditoribus precio , è vinculis liberauit . Idem quoque Praxedis beatiſsimæ Chriſti martyris templum à fundamentis extruxit , non longè à veteri , quod iam ob vetuſtatem & incuriam ſacerdotum ruinam minabatur : quo quidem in templo à ſe dedicato & perſepe celebrauit, & multorum corpora ſanctorum collocauit , iam autem in cœmiteriis paſsim & ſine veneratione iacẽtia. Extat & in eadem baſilica oratoriũ beatæ Hagnetis

Libera poteſtas eligẽdorum epiſcoporum Paſchali data.

dedicatum, quod ipſe pluribus ornamentis auguſtius reddidit. Idem quoque beatæ Cæciliæ templum extruxit, quod carmen in apſide notatum nunc etiam indicat, eò quoque loci & ipſius virginis & eius ſponſi Valeriani, Tuburtij, Maximi martyrum, Vrbani, Lucij, pontificum corpora collocauit, multis additis muneribus & ornamentis ex auro, argento & quouis genere marmorū. Reſtituit prætereà beatæ genitricis templum ad præſepe vetuſtate quaſſum, eiusque apſida in meliorem formā redegit. Qui non ita multò pòſt nullo religionis, pietatis, humanitatis, benignitatis exemplo prætermiſſo, ſeptimo pōtificatus ſui anno, menſe tertio, die decimoſeptimo moritur, ſepeliturque in baſilica Petri. Vacat tum ſedes dies quatuor.

EVGENIVS II.

101. Pont. EVgenius ſecundus, patria Romanus, patre Boëmundo, tantæ religionis, ſanctitatis, doctrinæ, humanitatis & eloquentiæ fuit, vt omnium conſenſu pōtifex crearetur, eo maximè tempore, quo Lotharius in Italiam veniēs, magiſtratum delegit, qui populo Romano ius diceret. Romani enim imperante Carolo ac filiis, libertate aliqua poſt longam & grauem ſeruitutem vſi ſunt.

Interim verò Lodouicus cùm quadraginta diebus ferro ac flamma Britanniam vaſtaſſet, acceptis obſidibus Rhotomagum petit, vbi Michaëlis Conſtantinopolitani imperatoris oratores audit, eum conſulentes, quid de ſacris imaginibus faciendum cenſeret, abolendæné, an reſtituendæ viderētur. Hos autem ad pontificē reiecit, cuius maximè intererat ea de re decernere. Bulgatós deinde Pannonias inuadentes primò quidem pepulit: verùm cùm Haydo Aquitaniæ præfectus rebellaſſet, Abderamāni Sarracenorum regis auxiliis fretus, omittere tantum bellum neceſſe fuit. hanc ob rem Bulgati per medias Pannonias in Dalmatiam infeſto agmine penetrarunt. Sed antequàm Ludouicus in Haydonem mouiſſet, magnā Hiſpaniæ partem deficiētibus populis iam occupauerat, dimiſſa circunquaq; claſſe, quæ maritimas ciuitates vexaret. Solus autem Bernardus Barchionenſium comes terra marique vexatus, in imperatoris fide permanſit.

At Eugenius dignitate corporis & præſtantia animi inſignis, ſpretis rebus omnibus humanis, vel potius fortunæ bonis, ad munificētiam & liberalitatem verſus, adeo rem frumentariam curauit, vt nullibi vilius, quàm Romæ, annona venderetur. Prætereà verò pauperū, pupillorum, viduarum cauſas & vitam ita tutatus eſt, vt ab omnibus meritò pauperum pater diceretur. Hoc autem genere viuendi & ante pontificatum vſus eſt: & dum beatæ Sabinæ in Auentino presbyter eſſet, quam ædem pontifex in meliorem poſtea cultum reſtituit: & dum baſilicæ Lateranenſis archipresbyter eſſet, quo ex loco deinceps tantæ integritatis & modeſtiæ fuit, ad pontificatum omnium ſuffragiis traductus eſt. Huius prętereà opera & precibus, captiui omnes & exules ex Gallia tandem ad vrbem rediêre, quos bonis paternis & fortunis omnibus ſpoliatos, ſuis facultatibus ſuſtentauit, & in vita retinuit. Per eū quoq; non ſtetit, quò minus Sico dux Beneuentanus Neapolitanos obſidione ſolueret, quos tum vehementer premebat: vnde beati Ianuarij corpus Beneuentum trāſtulit, & in maiori baſilica cum Deſiderio & Feſto honorificè collocauit. Siconem nanque mouere in Sarracenos pontifex adhortabatur, qui Panhormum in Sicilia iam ceperant. Cùm his itaque artibus in pontificatu annis quatuor vixiſſet, moritur pontifex optimus collacrymantibus omnibus, & ſuam vicem potius, quàm mortē ſanctiſsimi viri, dolentibus, cùm mors ei ad felicitatem via optatiſsima eſſet: ſepelitur autem in baſilica Petri Apoſtolorum principis.

VALENTINVS I.

102. Pont. VAlentinus patria Romanus, patre Leontio, tantæ virtutis & ſanctitatis fuit, vt nondum presbyter, ſed diaconus ſummum pōtificatus gradum meruerit: nec mirum, quippe cùm apud Paſchalem & Eugenium viros ſanctiſsimos & doctrinam & rationem benè ac ſanctè viuendi à teneris annis vſque ad maturam ætatem didiciſſet. Non ludis, non iocis, aut voluptatibus intentus, vt plerique omnes adoleſcentes facere cōſueuerunt, ſed doctrinam & beatè viuendi normam ex lectione veterum, & exemplo ſanctorum pontificum ſumens. Fuit prætereà in homine tanta ingenij dexteritas, tanta eloquētia, vt facilè quod vellet ſuaderet & diſſuaderet: nil niſi ſanum, & quod doctrinam ſaperet ac modeſtiam, proponens. Poſtremò autem pietate, clementia, liberalitate, tum in vita priuata, tum in pontificatu, nulla maiorum ſecundus eſt habitus. Has ob res omnium conſenſu pontifex creatus, meritis hominum, qui tum erant, id fortaſſe exigentibus quadrageſimo pontificatus ſui die moritur, ac in baſilica Petri ſepelitur, cōquerentibus omnibus eum hominem ſibi morte ſublatum eſſe: quo ſtante labefactari Romana libertas, & Chriſtiana religio vix poterat. Vacante autem

ſede,

ſede Sicardus dux Beneuentanus, qui patre mortuo tyrannicam vitam ducebat, Deuſdedit montis Caſsini abbatem, à quo pecunias expetebat, in carcerem cõiecit, quo in loco non ſine opinione ſanctitatis mortuus eſt.

GREGORIVS IIII.

103. Pont. Sarraceni Aſiam occupauerunt.

GRegorius quartus, patria Romanus, patre Ioanne, tituli Sancti Marci presbyter eo tempore pontificatum iniјt quo & Sarraceni Aſiam occupantes, ad ſancta Paleſtinæ loca Chriſtianis aditum intercluſere.

Et Mauri in Siciliam claſſe delati, ipſius inſulę magnam partem vaſtauerũt, occupato (vt dixi) Panhormo. Nec prohibere Veneti potuêre, quò minus id facerent, eò claſſe rogatu Michaëlis imperatoris Conſtantinopolitani contendenres. Maior enim erat Maurorũ claſsis, maiores etiam nauales copiæ. Creſcebat tum res Veneta, quæ originem à Venetis omnibus habuerat, eo maximè tempore, quo Hunni Attila rege Aquileiam, Concordiam, Altinum, aliaſque Venetiæ prouinciæ vrbes ceperũt, ac diruerunr, à ſæuitia barbarorum ſolis æſtuarijs & paludibus ſeipſos tuentes. Dux Venetorum Iuſtinianus Patritius tum erat cuius nomen ideo commemorare libuit quod ſuis tẽporibus corpus ſancti Marci Alexandria à mercatoribus Venetis in patriam delatum eſt: vbi nũc in maxima venerarione habetur, extructo egregio tẽplo in celebriore vrbis loco, multiſque donarijs in ipſo ſacello reconditis. Hinc primum Veneti Marci imaginem vrbis patroni in vexillis retulêre.

Corpus S. Marci à Venetis mercatoribus in patriam delatum eſt.

At verò Gregorius cum intelligeret à Venetis barbaros pelli ex inſula non poſſe, legatos ad Ludouicum & Lotharium miſit, qui eos rogarent, vt primo quoque tempore Siculis auxilium ferrent. Tergi verſabantur hi, cum dicerent id bellum ad Michaelem imperatorẽ Conſtantinopolitanum pertinere, ſe tamen paratos eſſe communi impenſa communibuſque copijs rem ipſam gerere. Interea verò cùm legati ea de re vltro citroque mitterentur, Bonifacius Corſicæ comes, cum fratre Bertario, & auxilijs quorundam populorum Etruriæ, claſſe in Africam delati, inter Vticam & Carthaginem quater cum hoſtibus congreſſus tantam hominum ſtragem edidit, vt coacti ſint Mauri, vt olim à Scipione vexati, ſuos ex Sicilia reuocare, qui patriæ laboranti auxilium ferrent. Hac igitur ratione Sicilia à barbarorum manibus liberata eſt. Redijt itaque ex Africa in Corſicam Bonifacius cum claſſe victrici ingenti præda onuſta. Sunt qui ſcribant, dum omnia vbique in Italia placata eſſent, Lotharium ægrè ferentem quod Ludouicus Carolum natu minimum, cui poſteà Caluo cognomentum fuit, rebus in omnibus ſibi præferret, patri vincula indidiſſe, nec ita multò poſt eum liberum dimiſiſſe: eaque oportunitate barbaros illectos, ex Africa cum ingenti claſſe in Italiam delatos, Centumcellis applicuiſſe: vrbemque (quæ nunc Ciuitas vetus appellatur) vt quidam volunt, deleſſe: atque inde Romam mouentes, vrbem ipſam cepiſſe, quod quidem vero diſſonum eſt. De Centumcellis nõ negauerim. Barbaros verò vrbẽ oppugnare adortos conſtat: ſed Guidone Ciſalpinæ Marchione eam acriter defendente, incenſis ſuburbijs, ac baſilicis Petri & Pauli via Latina, in ſaltum Caſsinatem mouentes, vbi ſancti Germani oppidum, & monaſterium beati Benedicti in monte poſitum auertiſſent, iuxta Lyrim fluuium ad mare deſcendentes, claſſe ab Oſtia eo auecta, Tarentum & Siciliam inuaſere: atque (vt dixi) Bonifacij virtute in patriam à ciuibus bello oppreſsis reuocati ſunt. Crediderim ego tum Bartholomæi apoſtoli corpus ex Lypari Siciliæ, Beneuentum trãſlatum fuiſſe à Sicardo Beneuentanorũ principe, qui tanto bello interfuit, ne ſanctiſsimi apoſtoli corpus in hoſtium Chriſtiani nominis manus deueniret. Ad Gregorium redeo, qui tãtæ modeſtiæ fuit, vt electus à clero populoque Romano, non prius pontificium munus obire voluerit, quàm à legatis Ludouici imperatoris ob eam cauſam Romam miſsis, qui diligenter tantam electionem diſcuſſerant, confirmatus eſſet. Fecerat id Ludouicus non ſuperbia motus, ſed ne iura imperij amitteret, quippe qui natura clemens & humaniſsimus eſt habitus, quique iura eccleſiæ & dignitatem ſemper tutatus eſt. Inſtituit enim ne Chriſti ſerui vlli ſeruituti humanæ ſubiecti eſſent: & vt vnaquaque eccleſia ſuos prouentus haberet, vnde ſacerdotes viuerent ne ob inopiam rerum, cultum diuinum deſererent: néue ob neceſsitatem quæſtui ſeſe dederent. Idem præterea octingenteſimo ac trigeſimo dominicæ incarnationis anno, ſynodum multorũ epiſcoporum habuit, excogitatam ad honorem Dei & vtilitatem eccleſiaſticæ dignitatis: in qua quidem conſtitutum eſt, ne epiſcopi & clerici cuiuſuis gradus pretioſas & exquiſitas veſtes, vtpote ſericas & coccinei coloris aut bracteatas ferrent: néue in digitis gemmas, niſi dum præſules ſacrificant, ne in cingulis, calceis, aut crepidis aurum & argentum ferrent, quæ certè procul omni religione ſunt, & magnæ incontinentiæ ac vanitatis ſigna manifeſtiſsima. Vtinam noſtris temporibus Ludouice viueres. Indiget nunc eccleſia tuis ſanctiſsimis inſtitutis, tua cenſura, adeò in omnem luxum & libidinem ſeſe effundit eccleſiaſticus ordo. coccinatos & trabeatos nũc inſpiceres nõ homines, quod leue fortaſſe videretur, ſed equos & iumenta præcedente, dum incedunt magno ado-

no adoleſcentum, & altero presbyterórum agmine ſubſequente, non in aſinis, vt Chriſtus noſtri dogmatis auctor, & bene viuendi vnicum in terris exemplar, ſed in equis præferocibus & phaleratis, ac ſi ex hoſte deuicto triumphum ducerent, De argenteis vaſis, & egregia eorum ſuppellectile, deque cibarijs non attinet dicere, cum & Siculæ dapes, & Attalica ornamenta, & vaſa Corinthia, ſi hæc inſpicias, nullius pretij dici poſsint. Quid verò ex hac intemperantia naſcatur, prætermittam, ne hos (vt ipſi aiunt) in cælum ponam. Ad Ludouicum redeo, qui his artibus & humanis & diuinis rebus conſulens, imperij ſui anno trigeſimoſexto moritur ſepeliturque Meris in baſilica beati Arnulphi. Hunc autem non multò pòſt ſecutus eſt Gregorius pontifex, nobilitate inſignis, ſanctitate clarus, doctrina & eloquētia præcipuus, diligentiæ ac ſollicitudine, tum in rebus diuinis, tum in humanis admiratione dignus. Nam & populi ſui commoda mirum in modum curauit: diuites in officio continendo, pauperes paſcendo, deſperatos ſolando, errantes ſanis admonitionibus in viā rectā deducendo, eccleſias quoque multas vetuſtate collapſas reſtituit. Electos in ſortem domini doctrina, & exemplo, quoad vixit, in officio continuit. Tranſtulit idem ſanctiſsimus pōtifex beati Gregorij corpus: atque eò loci collocauit, vbi nunc iacet, magnis adhibitis ornamentis, quo in loco multi temporibus illis, religionis aut voti cauſa excubare conſueuerāt. Ferunt & ab eodem corpore Sebaſtiani & Tiburtij à cœmiterijs, in quibus ante iacebant, ad baſilicam Petri tranſlata fuiſſe. Sunt qui ſcribant rogatu Ludouici Gregorium ſanctorum omnium celebritatem calendis Nouembris inſtituiſſe, eamque rem magnopere à Rabano monacho theologo inſigni, carminibus & proſa laudatam fuiſſe. In his enim duobus dicēdi generibus vir doctus, vt illa maximè tempeſtate, ſatis valebat. Commentatus eſt idem Rabanus & librum Paralipomenon, & Machabæos. Habuit etiam ſermones ſatis elegantes ad populum, ſed is potiſsimùm laudatur, quem habuit in celebritate omnium ſanctorum. Moritur autem Gregorius pontificatus ſui anno decimoſexto, ſepeliturque in baſilica Petri ac ſedes eius in morte, diebus quindecim vacat.

SERGIVS II.

104. Pont. Sergius ſecundus, patria Romanus, patre Sergio è regione quarta, eo tempore pontificatum inijt, quo Michael imperator Cōſtantinopolitanus moritur. Sūt qui Sergium primo quidem Os porci appellatum fuiſſe dicant, & ob turpitudinem cognomenti Sergij nomen ſumpſiſſe, eamque conſuetudinem ad noſtros manaſſe, vt qui pontifices crearentur, ſuo omiſſo, maiorum nomina ſibi inderent, licet ab omnibus non ſit obſeruatum, Vtcunque eſt, conſtat Sergium ex illuſtri familia ortum, nequaquam à maioribus ſuis degeneraſſe, adiuuantibus eius præclaram ingenium, Leone tertio, Stephano quarto, Eugenio ſecundo, & Gregorio quarto: ſub quorum moribus & doctrina ita vixit, vt ſolus mortuo Gregorio dignus haberetur qui pontificium munus obiret. Exarcerat tum inter Ludouici filios tantum odij, propter imperij diuiſionem, vt in Antiſiodorenſi agro apud Frontanetum acerrimè à Ludouico & Carolo contra Lotharium fratrem dimicatum ſit, quo quidem multi vtrinque cæcidere. Lotharius enim tandem victus, Aquiſgranum confugit, atque inde quoque deturbatus inſtantibus hoſtibus, Viennam cum coniuge & liberis ſe contulit, Inſecuti & eò cum exercitu fratres, ad quos quidem placandos non ſolùm multi regni ipſius proceres, ſed ex Italia quidam iuſſu Sergii profecti ſunt, inter quos Georgius archiepiſcopus Rauennas primus eſt habitus: qui cum ſecundo prœlio apud Lotharium componendæ rei cauſa eſſet, ac fortuna ad Ludouicum & Carolum inclinaſſet, totum comitatum in prœlio amittens (eo enim cū trecentis equitibus venerat) vix ſolus è tanta ſtrage fuga prolapſus eſt. At verò hi cōmunem totius regni calamitatem & interitum miſerati, fœdera pacis in hunc modum ineunt, vt pars illa occidentalis regni, quæ à Britannico oceano vſque ad Moſam flumē pertinet Carolo obtemperaret, in eaque etiam Francorum nomen maneret: vtque Ludouico Germania contingeret vſque ad Rheni fluenta, & trans Rhenum quicquid genitor poſſediſſet. Lotharius autem cum imperij titulo vrbem Romam obtineret cum Italia & ea parte Galliæ, quæ olim Narbonenſis, nunc Romano prouincia vocatur: huic autem addidere eā quoque partem, quæ inter Scaldin & Rhodanum fluuios, Lotharingiæ nomen accepit à Lothario, vt arbitror. Rebus autem ita compoſitis, Lotharius Ludouicum filium, quem regni ſocium aſciuerat, in Italiam cum ingenti exercitu mittit: huic ſocios addidit Drogonem Mittenſem epiſcopum, atque alios viros eccleſiaſticos prudentia & auctoritate dignos, quorum conſilijs vteretur. Is autem adoleſcens nimia felicitate elatus quacunque iter facit, cædibus omnia & rapinis vaſtat, incendit, & diruit. Verùm cùm vrbi appropinquaſſet, eique obuiam honoris cauſa Romani ciues prodijſſent, depoſita ferocitate illa Gallica, mitior eſſe cœpit, quod ei præter ſententiam ingredi vrbem pacato agmine liceret. Prodeunt & obuiam ad primum lapidem ſacerdotes cum crucibus, & hoc cantu, Benedictus qui venit in nomine domini, Oſanna in excelſis. Atque eum vſque ad gradus ſancti Petri comitantur.

Nomina pontificum immutandi cōſuetudo.

ibi

ibi pontificem offendens, mutuo oſculo, mutuaque ſalute data & accepta, ad argenteas portas ſimul peruenere clauſas quidem. Tum pontifex, Si pacato magis, quàm hoſtili animo ad nos veniſti, ſique ad reip. Chriſtianæ vtilitatem magis reſpicis, quàm ad voluptatem ſæuiendi prædandiue, meo iuſſu ingredere: ſin aliter animatus es, foréſne tetigeris: nam ſupra caput enſem habes ſcelerum omnium vltorem. Cùm autem bono animo eſſe pontificẽ ſuſsiſſet, ſtatim eius iuſſu fores patuere. Ingreſsi itaque pariter magna Romanorum ac Frãcorum multitudine tum præcedente tum ſequente, cùm ad altare beati Petri perueniſſent, procidentes ſimul omnipotenti Deo & apoſtolorum principi gratias egerunt, quòd ſine vllo maleficio res ex ſententia acta eſſet, pentecoſtes octaua. Verùm cùm poſteà à multitudine militum ſuburbia vaſtarentur, parumque abeſſet, quin vrbem prædandi cauſa irrumperent, octauo, ex quo venerat, die videntibus omnibus, qui aderant, Ludouicum regem oleo ſancto inungit, corona donat, Italiæ regem decernit. Ad quẽ Siginolphus dux Beneuentanus ſalutandi hominis cauſa ſtatim venit, qua quidem multitudine & arbores truncatæ, & pecora diſtracta, & ſegetes (vt fit) in pabulum equorum ſucciſæ ſunt: His itaque pontifex quicquid petiere, honeſtum præſertim, facilè conceſsit, quò citius ab vrbe diſcederent. Vnde Romani tyrannicæ immanitatis metu liberati, ſanctiſsimum pontificem verum Chriſti vicarium & vnicum patriæ parẽtem prædicabant. Qui quidem adornanda tẽpla conuerſus, baſilicam ſanctorum Silueſtri & Martini vetuſtate collapſam reſtituit, in eaque vnà cum ipſis confeſſoribus, Fabiani, Stephani, Soteris, Aſterij, Cyriaci, Mauri, Smaragdi, Anaſtaſij, Innocentij, Quirini, Leonis, Arthemij, Theodori, Nicandri corpora collocauit, Struxit & à fundamentis ad ipſius baſilicæ latus in honorem Petri ac Pauli monaſterium, vbi continuò res diuina agebatur. Demum verò ſanctiſsimus pontifex re eccleſiaſtica bene ac integre gubernata, tertio pontificatus ſui anno moritur, ſepeliturque in baſilica Petri. Vacat tum eius in morte Romana ſedes menſibus ij. diebus xv.

Ludouicus Italiæ rex decernitur.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina ex Martino tradit, Sergium II. *primum fuiſſe qui nomen mutauerit, apud neminem veterum auctorum inueni, immo ex Anaſtaſio Bibliothecario, qui hoc tempore vixit, contrarium magis elicitur, eum ſcilicet etiam ante pontificatum Sergium vocitatum eſſe. Fortè Sergij prænomen ſemper habuit, Oſporci verò cognomen, & pontifex factus cognomen, prænomine tantum retento, omiſit. Sed iſta nec ſic concinnata mihi quadrant.* Ioannem XII. *ego primum inueni, qui priſcũ nomen papa creatus mutarit, cum ante pontificatum Octauianus diceretur, vt infrà oſtendam.*

LEO IIII.

LEO quartus, patria Romanus, patre Radulpho, anno incarnationis octingenteſimo quadrageſimooctauo pontifex omnium conſenſu decernitur, ac meritò quidem. Vir enim fuit in omni vita priuata etiam, religione, innocentia, pietate, humanitate, gratia, liberalitate, doctrina eccleſiaſtica præcipue inſignis. Tantæ preterea prudentiæ & virtutis fuit, vt euangelij ſententia ſerpentis aſtutiam vbi oportebat, & colũbæ ſimplicitatem imitaretur. Tã Conſtanti autem fama impulſus Sergius ſecundus Romanus pontifex, hominem totius virtutis exemplar, ex ſubdiacono presbyterum creat, eundemq; titulo ſanctorum Quatuor Coronatorum præficit. Vnde poſteà mortuo Sergio ad Lateranenſem baſilicam ductus, ac in ſede Petri collocatus, vt verus & dignus pontifex ab omnibus ſalutatur. Exoſculati ſunt etiam eius pedes, qui propè aderant, morem antiquum ſeruantes. Sunt qui arbitrantur huius ſanctiſsimi viri orationibus Deum permotum, Sarracenorum rabiem naufragio, dum onuſti præda domum redeunt, compeſcuiſſe. Nam ſuperato apud Tarentũ nauali prœlio Theodoſio Michaelis imperatoris duce, Italiam nemine obſtante longè ac latè populati, captaque Ancona ac direpta, vexatoque item Dalmatico ſinu, dum læti domum redeunt, volente Deo procellis fluctuum obruuntur. Liberatus Sarracenorum metu Leo & ſedilia in ueſtibulo atrij Lateranenſis poſita ex marmore cõſtruxit, & ſolariũ à Leone tertio inchoatum perfecit. Inſtituit item pius antiſtes, vt quotãnis à cuncto clero in baſilica Pauli, ipſius apoſtoli natalis dies hora veſpertina celebraretur. Mãdauit prætetea, ne laicus quiſpiã preſbyterium ingrederetur, dum ſacra fierent. Habitæ ſunt etiam eius iuſſu eiſdem ferme diebus ſupplicationes ad auertendam iram Dei, quàm frequentes terræmotus præ ſe ferebãt. Crucem quoque quam Carolus Romanorum imperator Conſtantinianæ baſilicæ donauerat, furto gemmis ſpoliatam, mirum in modum exornauit. Hunc autem tantæ ſanctitatis fuiſſe conſtat, vt & baſiliſcum ſerpentem (quem Latini regulum appellare poſſunt) ſuis orationibus è fornice ſanctæ Luciæ virginis in Orthea expulerit, cuius halitu & veneno multi mortalium perierant: & incendium illud ſigno crucis extinxit, quod diu per domos Saxonum & Longobardorũ vagatum, diui Petri baſilicæ appropinquabat. Hoc autem fa-

105. Pont.

ctum eſt octaua die ab aſſumptione beatæ Dei genitricis, qui dies poſtea vt feſtus celebratus eſt non longè à baſilica Laurentij martyris extra mœnia. Eo nanque loco ipſius virginis templum extabat, cui munificentiſsimus pontifex multa dona ex argento auróue obtulit. Præterea verò opus muſiuum baſilicæ ſancti Martini & Silueſtri in mõtibus, incruſtationemque parietum à Sergio inchoatam ipſe perfecit, vt epigramma indicat, quod ſolum ſupereſt: nam pictura iam pridem corruit, vel incuria hominum, vel vetuſtate & ſitu. Eius quoque iuſſu crux illa, quæ ante pontificem à ſubdiacono fertur ex auro facta, gemmis ornatur: dum nullum genus ornamenti relinqueret, quod ad dignitatem Saluatoris noſtri pertineret. Reſtituit quoque vrbis mœnia & portas vetuſtate collapſas. Ad hæc verò xv. turres propugnacula vrbis à fundamentis erexit: harum duas maximè neceſſarias, hinc dextera, hinc ſiniſtra Tiberis amnis poſuit infra Ianiculum & Auentinum, ne ſubuehi naues hoſtium ad diripiendam vrbem poſſent. Idem quoque ſua diligentia corpora ſanctorum Quatuor coronatorum inuenit, eorumque templum in ſplendidiorem formam inſtaurauit. Sanctos ipſos ſub altari collocauit, Sempronianum, Claudium, Nicoſtratum, Caſtorium. His addidit & corpora Seueri, Seueriani, Carpophorij, Victorini, Marij, Felicisſimi, Agapeti, Hippolyti, Aquilæ, Priſcæ, Aquilini, Narceſsi, Marcellini, Felicis, Apollinaris, Benedicti, Venantij, Diogenis, Liberalis, Feſti, Marcelli. Addidit & caput ſancti Proti, & Cæciliæ, Alexandri, Xyſti, Sebaſtiani, Praxedis. At verò dum his rebus, vt ſanctiſsimũ virum decebat, quam diligentiſsimè vacaret, nunciareturque Sarracenos cum magna claſſe deripiendæ vrbis cauſa aduentare, & Neapolitanos ac ceteros illius oræ maritimæ paulò pòſt ipſi vrbi auxilio futuros, ipſe ſtatim cum quanta potuit manu Oſtiam proficiſcitur: eoque omnes auxiliares copias conuocat, cum hoſtibus dimicaturus, ſi copiam pugnandi feciſſent. Suos autem ſanctiſſimus pontifex ad communionem primò adhortatus, vbi id obſequentiſsimè feciſſent, orationem ad Deum his verbis habuit:

Oratio pontificis prima.

Deus, cuius dextera beatũ Petrum ambulantem in fluctibus, ne mergeretur, erexit, & coapoſtolum eius Paulum tertio naufragantem de profundo pelagi liberauit, exaudi nos propitius, & concede, vt amborum meritis horum fidelium tuorum brachia contra inimicos eccleſiæ tuæ ſanctæ dimicantia, omnipotenti dextera tua corroborentur & conualeſcant: vt de recepto triumpho nomen ſanctum tuum in cunctis gentibus glorioſum appareat. His dictis, ſtatim facto ſigno crucis pugnandi copiam fecit, qui ira alacriter pugnam iniêre, ac ſi victoriam certam ſibi propoſitam viderent. tandem verò poſt longum & acre certamen hoſtes ſuperantur fuganturque multi in ipſo prœlio vtpote nauali periere: plerique tamen viui capti, & Romam perducti ſunt. Placuit etiam ciuibus Romanis quoſdam ad terrorem non longe à portu Romano furca ſuſpendere aduerſante tamen Leone ob manſuetudinem & clementiam, qua potiſsimum inſignis habebatur ſed ire obuiam multitudini, in tanto præſertim furore, non licuit. Eorum verò opera, qui viui Romam perducti ſunt, vſus eſt Leo in reſtituendis eccleſijs, quas ipſi Agareni quondã diruerant & incenderant, in extruendis mœnibus, quibus Vaticanum cinxit,

Leonina vrbs.

Leonianamque vrbem de ſuo nomine appellauit. Idque potiſsimum effecit, ne deinceps hoſtibus liceret eccleſiam beati Petri vna vel leui incurſione ſpoliare & incendere, vt antè conſueuerãt. Non caruere ſuis precationibus portæ. In ea enim quæ ad ſanctum Peregrinum ducit, hæc erant in marmore inciſa:

Oratio pontificis ante portã prima.

Deus, qui apoſtolo tuo Petro collocatis clauibus regni cæleſtis, ligandi atque ſoluendi pontificium munus tradidiſti, concede, vt interceſsionis eius auxilio à malis nexibus liberemur: & hanc ciuitatẽ, quam nouiter te adiuuante fundauimus, fac ab ira in perpetuum manere ſecuram, & de hoſtibus, quorũ cauſa cõſtructa eſt, nouos ac multiplices habere triumphos.

Secunda.

In ſecunda verò porta, quæ apud Hadriani molem ad prata ducit, hæc verba inerant: Deus qui ab ipſo huius mundi principio hanc ſanctam catholicam & apoſtolicam Romanam eccleſiam ab hoſtibus cuſtodire & confirmare dignatus es, iniquitatis noſtræ chirographum propitiatus emenda, & vrbem hanc, quam tuo ſancto nomini per apoſtolorum Petri & Pauli ſuffragia nouiter dedicauimus, ab omnibus inimicorum inſidijs ſecuram permanere concede.

Tertia.

Tertia autem precatio erat in frontiſpicio portæ, qua ibatur, ad ſcholam Saxonum, his verbis: Præſta quæſumus omnipotens & miſericors Deus, vt ad te toto corde clamantes intercedente beato Petro apoſtolo, tuæ pietatis indulgentiã conſequamur, vt vrbs, quam ego famulus tuus Leo quartus epiſcopus Romanus, te auxiliante meo nomine Leonianam vocaui, nouoque opere dedicaui, vt ſecura atque illæſa permaneat, apud clementiam tuam iugiter exoramus. Hanc autem vrbem primo pontificatus ſui anno inchoatam, demũ ſexto abſoluit: eamque Corſis, quos Sarraceni ex inſula depulerant, incolendam dedit, aſsignatis viritim agris, vnde viuerent. Sed miror in portis ipſis aliam nunc inſcriptionem legi verſibus hexametris ineptis quidem, quos certè Leonis nullo modo eſſe arbitror, licet ſub eius nomine ferantur. Ex manubijs verò Sarracenorum dona quædam, tum ex auro, tum ex argento baſilicis Romanis obtulit. Sunt qui ſcribant eius mandato etiam baſilicam ſanctæ Mariæ in via noua ædificatam fuiſſe, & turrim in Vaticano apud ſanctum Petrum, quam adhuc cernimus. Fores prætereà ſancti Petri ab Agarenis direptas ex argento reſtituit.

Synodus ſeptẽ & quadraginta epiſcoporum.

Synodum ſeptem & quadraginta epiſcoporũ habuit, in qua ex decretis

maiorum ſuorum Anaſtaſium presbyterum cardinalem ſancti Marcelli, multis criminibus conuictũ damnat, & ab eccleſia reijcit, eo maxime, quòd parochiam ſuam per annos v. cõtra canonũ inſtituta deſeruerit. Colonias præterea ex Sardinia, Corſicaq́;, quæ pulſis Sarracenis iam reſpirare cœperant, Oſtiã cultoribus propter inſalubritaté aëris & frequẽtes direptiones vacuam, duxit. Lothario poſtremò egregiè ſatisfecit, qui delatione quorundã impulſus Romam venerat, quòd intellexerat Leoné transferendi imperiũ ad Conſtantinopolitanos cõſilia iniiſſe. De delatoribus in mendacio deprehenſis (vt par erat) ſupplieiũ ſumitur, atq; amicitia inter vtrũque integratur. Sunt qui ſcribant Ioannem Scotum huius temporibus fuiſſe, virũ in rebus diuinis doctiſsimum, qui in Franciam veniens regis Ludouici iuſſu hierarchiã beati Dionyſij è Græco in Latinum tranſtulit, nec ita multò poſt (vt aiunt) à diſcipulis ſtilo cõfoſſus periit. Tanti ſceleris cauſa nuſquã traditur. Ferũt item Alidulphum Angliæ regẽ, ob religionẽ, inſulam vectigalem eccleſiæ Romanæ feciſſe, ſingulis nummis argenteis in ſingulas domos quotãnis collatis. Moritur autem Leo vir ſanctiſsimus, & optimè de eccleſia Dei, deque vrbe Roma ac nomine Chriſtiano meritus, conſilio, auctoritate, diligentia, doctrina, magnificentia præclarorum operum, anno pontificatus ſui octauo, menſe tertio, die ſexto, xvj. calendas Auguſti, ſepeliturque in baſilica Petri. Vacat tum ſedes menſibus duobus diebus xv. *Ioannes Scotus.*

IOANNES VIII.

IOannes Anglicus, ex Maguntiaco oriundus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus eſt. Mentitus enim ſexum, cum femina eſſet, adoleſcens admodum Athenas cum amatore viro docto proficiſcitur: ibique præceptores bonarum artium audiendo tantum profecit, vt Romam veniens, paucos admodum etiam in ſacris litteris pares haberet, nedum ſuperiores. Legendo autem & diſputando doctè & acutè, tantum beneuolentiæ & auctoritatis ſibi comparauit, vt mortuo Leone in eius locum (vt Martinus ait) omnium conſenſu pontifex crearetur. Verùm poſteà à ſeruo compreſſa, cum aliquãdiu occultè ventrem tuliſſet, tandem dũ ad Lateranenſem baſilicam proficiſceretur, inter theatrum (quod Coloſeum vocant à Neronis coloſſo) & ſanctum Clemẽtem, doloribus circunuenta pepetit: eoque loci mortua, pontificatus ſui anno ſecundo, menſe vno, diebus quatuor, ſine vllo honore ſepelitur. Sunt qui ob hæc ſcribant, pontificem ipſum, quando ad Lateranenſem baſilicam proficiſcitur, deteſtandi facinoris cauſa, & viam illam cõſultò declinare, & eiuſdem vitandi erroris cauſa, dum primo in ſede Petri collocatur, ad eam rem perforata, genitalia ab vltimo diacono attrectari. De primo non abnuerim, de ſecundo ita ſentio, ſedem illam ob id paratam eſſe, vt qui in tanto magiſtratu conſtituitur, ſciat ſe non Deum, ſed hominem eſſe: & neceſsitatibus naturæ, vt pote egerendi ſubiectum eſſe, vnde meritò ſtercoraria ſedes vocatur. Hæc, quæ dixi, vulgò feruntur, incertis tamen & obſcuris auctoribus: quæ ideo ponere breuiter & nudè inſtitui, ne obſtinatè nimium & pertinaciter omiſiſſe videar, quod ferè omnes affirmant: erremus etiam nos hac in re cum vulgo, quanquam appareat, ea quæ dixi, ex his eſſe, quæ fieri poſſe creduntur. Sunt qui dicant huius temporibus beati Vincentij corpus è Valentia citerioris Hiſpaniæ ciuitate, à quodam monacho in pagum Albienſem vlterioris Galliæ deportatum. Dicunt prætereà Lotharium iam grandem natu, ſumpto monachorum habitu, filium Ludouicum imperatorem reliquiſſe, qui ſtatim in Germaniam prouinciam rediens, omnes ad arma ſpectantes ſua præſentia in officio continuit. *Ioã. Pont.*

ANNOTAT.

Hanc Ioannis feminæ fabulam, etiam antequam in hiſtoriarum pœnitioribus ſtudiis verſari cœpiſſem ſemper ſuſpectam habui & iure, neque enim mihi veriſimile vnquam videri potuit, homines hac tempeſtate adeò ſtupidos, & ſtultos fuiſſe, vt in tantæ poteſtatis gradu ignotum hominem, & qui per longa tempora ipſis probatus non fuiſſet, imo feminam pro maſculo collocare potuerint. Quod ſi tanta fuiſſet huius ſeculi inertia, vt hoc facinus committere potuiſſent, non eſt exiſtimandum Deum tuliſſe, vt ſedem Petri, quam ipſe conſtituerat, à qua eccleſia ſancta dirigitur, femina nullius ordinis capax polluiſſet. ceterum cùm multos & magni nominis viros hiſtoriam hanc ſuſcipere eamquoque vulgo veram exiſtimari, animaduertiſſem, diu ipſe mecum hæſitaui. poſtremo in animum induxi, vt vnde huius rei origo manarit, eiuſq́ auctorem, ſi fieri poßet, inuenirem, & ſubtili examinatione rem totam diſcuterem. Vetuſtiſsimis igitur tam bibliothecæ vaticanæ, quàm aliarum libris diligenter perlectis, ceteriſq́ vetuſtis eccleſiaſticis monumentis accuratè perluſtratis, tandem in apertam, & manifeſtam totius fabulæ cognitionem deueni. Oſtendam igitur primum, rem hanc nulla ratione vnquam fieri potuiſſe, ſed fabuloſam eße, deinde vnde originem habuerit, & qui de ea primum ſcripſerint, reperiam. Multis autem argumentis non grauabor rem omnem, quæ Romanæ Eccleſiæ tantam ignominiam, & dedecus attulit, diſſoluere, & meras nugas eſſe demonſtrare. Primum autem incipiam de tempore diſputare, in quo huius Pontificatum, qui de ea ſcripſerunt, conijciunt. Omnes igitur, qui de ea meminerunt auctores, Ioannis feminæ pontificatum annorum duorum, menſium V. & dierum trium, inſuper menſtruæ vocationis ſedis inter Leonis IIII. & Benedicti III. ſacerdotium præter vnum tantum mendoſum indicem in fine ſeptimi libri Othonis Fri-

ſingenſis collocatum interponunt. Quo tempore Anaſtaſint S.R.E. bibliothecarius, qui vitas Romanorum pontificum, vſque ad Benedicti III. *ſucceſſorem Nicolaum ſcripſit, viuebat, & creationibus Sergij* II. *Leonis* IIII. *Benedicti* III. *Nicolai* I. *Hadriani* II. *& Ioannis V I I I. vt ipſemet refert, interfuit. Is non ſolum nullam biennalis pontificatus* Ioannis *feminæ mentionem facit, verum etiam Romanam ſedem, poſt Leonis* IIII. *obitum, dies tãtum quindecim vacaſſe ſcribit, ſubijcitq́; Leoni mortuo non Ioannem aliquem, ſed Benedictum ipſum* III. *ſtatim ſuffectum. Cuius verba hæc ſunt. Sanctiſſimus Leo Papa* IIII. *obdormiuit in Domino X V I. Kalen. Auguſti, ſepultus ad ſanctum Petrum, & ceſſauit epiſcopatus dies quindecim. Quo mortuo mox omnis Clerus Romanæ ſedis, vniuerſi proceres, cunctusq́; populus, ac ſenatus congregati ſunt, Domini clementiam exorantes, vt beatificum illis in omnibus demonſtrare dignaretur paſtorem, qui Apoſtolatus culmen regere valuiſſet tranquille. Qui diuinitus, æthereoq́; lumine inflammati, vno conſenſu, vno conamine Benedictum pro tantis, quibus pollebat ſacris operibus, Pontificem promulgauerunt erigere. Miro verò vniuerſa & alacri ſtudio plebs, & populi cætus ad Calliſti titulum properantes, eum cum hymnis & canticis ſpiritualibus, ad Patriarchium Lateranenſe perduxerunt, & vt moris eſt, in pontificali ſolio collocarunt. Hæc ille. Nullam igitur de hac femina mentionem facit Anaſtaſius. Ex quo etiam illud apertè intelligitur, Ioannem ipſam, veritate illius hiſtoriæ ſtante, nulla ratione hoc tempore eſſe potuiſſe. Sed faciamus Anaſtaſium ipſum eam ipſo loco collocaſſe, hoc quoque fieri non poteſt, cùm temporum, & annorum ratio, quibus* Romani Pontifices *huius temporis ſederunt, apertè repugnet, neque biennij ſpacium inter ſe ab Hadriano I. vſque ad* Ioannem V III. *illorum Pontific[illegible]um anni, qui ex horum temporum monumentis concinnati ſunt, capiant. Ab anno enim Chriſti* D C C X X I I. *quo Hadrianus primus creatus eſt, vſque ad annum* D C C C X X C I I. *in quo obiit* Ioannes V III. *ne menſis quidem vnus ne dum duo anni alieni pontificatus interijci poſſunt, ſtante maximè temporum, & annorum ſerie, quam ego accuratiſſimè ex Anaſtaſio ipſo anno, non vetuſtis inſcriptionibus, diplomatibus & inſtrumentis conſtitui. Deinde cum annus agatur D C C V* I. *ex quo hanc feminam pontificem fuiſſe ſcribant (eius enim creationem in annum Chriſti circiter D C C C L V. conijciunt) qua nam ratione fieri potuit, vt non ſolum Anaſtaſius bibliothecarius, qui hoc tempore vixit, ſed nemo, qui vitas* Romanorum *pontificum, aut ex inſtituto, aut obiter ſcripſerunt, (plures autem fuere) vſque ad annum Chriſti* D C C C L. *per annos continuos quadringentos, nullam omnino de ea mentionẽ fecerunt?* Paulo *poſt Anaſtaſium hiſtoria, in qua frequenter ſummorum* Pontificum *meminit, edidit Ademarus monachus ſancti Hermanni* Lutetiæ *Pariſiorum, quem Annonius eiuſdem monaſterij monachus ante quadringentos annos ſequutus eſt. Regino quoque Abbas Prumienſis ante ſexcentos annos, Hermannus contractus, &* Lambertus *Schafna Burgenſis ambo monachi ante quingentos, Otho Friſingenſis ante quadringentos, Chunradus de* Lichtenaw *abbas Vſpergenſis ante trecentos, chronica vel hiſtorias ſuas ſcripſerunt, & nemo hunc* Ioannem *profitetur, diligenti alioqui in Romanorum pontificum ſucceſſione enumeranda. Sed nec* Leo *oſtienſis epiſcopus,* Ioannes *Cremonenſis presbyter, aut alius quiſpiam aliquid de ea tradiderunt. extant in bibliotheca Platina ſex vel ſeptem* Romanorum *Pontificum breues enumerationes, ſiue indices quorum vnus verſibus exaratus eſt, quem paulo poſt ſubijciam, ante* Innocentium IIII. *varijs in libris ſcripti, nullus in his eſt* Ioannes *papa femina. Inſuper in vetuſtis quinq́; Damaſi, Bibliothecarij, & Pandulphi Piſani vitarum libris nulla huius feminæ memoria eſt, ſed in margine inter* Leonem IIII. *& Benedictum* III. *alienis characteribus ab exemplaribus vetuſtis longè differentibus, huius rei fabula à poſterioriore auctore eſt addita. Deinde quanam ratione* Leo *nonus, qui ducentis plus minus annis poſt vixit, ſcribens ad* Conſtantinopolitanum *patriarcham Michaelem Cerularium, &* Leonem *Acridanum epiſcopum in hæreſim, & ſchiſma lapſos, in quadam epiſtola reprehẽdere potuit eccleſiam Cõſtantinopolitanam, quòd feminam, & eunuchos in patriarchatu ſuo collocaſſet, (Nicetam, &* Ignatium *intelligit) ſi femina etiam* Romæ *ſummum ſacerdotium, quod longè peius eſt, tenuiſſet? Scribit enim in epiſtola illa magna, ſiue libello aduerſus* Græcorum *hæreſes capite 23. Abſit autem vt velimus credere, quod publica fama non dubitat aſſerere,* Conſtantinopolitanæ *eccleſiæ contigiſſe vt eunuchos contra primũ S. concilij Niceni capitulum paſſim promouendo, femina & in ſede pontificum ſuorum ſublimaſſet aliquando, hoc tam abominabile ſcelus, & deteſtabile facinus, & ſi enormitas ipſius, vel horror, fraternaq́; beneuolentia nõ permittit nos credere: conſiderata tamen in curia veſtra erga ſanctorum cẽſuram canonum, quod eunuchos & aliqua parte corporis imminutos non ſolum ad clericatum, ſed & ad pontificatum indifferenter ac ſolẽniter adhuc promouetis, fieri potuiſſe penſamus.* Sed *& ſi faceremus multos eam ſcriptores commemoraſſe id tamen fieri non potuiſſe ex fabulæ ipſius contextu etiam oſtendam. Nemo Romæ legitimus vnquã pontifex creatus fuit per annos plus minus nongẽtos à S. Petro Apoſtolo vſq́; ad Formoſum papam, qui ab ineunte ætate* Romana *in Eccleſia educatus non eſſet, & per omnium ordinum eccleſiaſticorũ gradus ad diaconatum ad minus, vel ſacerdotium ſaltem non aſcendiſſet. Quod facilè pontificum ſeriem conſideranti, inuiolabiliter obſeruatũ fuiſſe manifeſtum erit: & modo femina ignota, incertæ originis, & patriæ, ſine vllo ordine, & teſtimonio anteactæ vitæ, ita inconſulto põtifex fieri potuit? Qua demũ ratione eius fabulã concinnarunt?* Ioannes *(inquit auctor fabulæ, ex quo Platina, & alij acceperunt) Anglicus natione Magũtinus, ſedit annos ij. menſem vnũ, & dies iiij. alias menſes v. & dies iij. & ceſſauit epiſcopatus mẽſem vnũ. Vide inſcitiã ſcribẽdi: Anglicus natione Maguntinus. An Magũtia for-*

tè eſt

ta eſt in Anglia, & non in Germania? Sed Platina diligentior præter auctoris ſententiam, eam quidem ratione Anglicam refert, verùm Maguntiaco oriundam. Subijcit. Hic (vt aſſeritur) femina fuit, & in puellari ætate à quodam ſuo Amaſio in habitu virili Athenas deducta, ſic in diuerſis ſcientijs profecit, vt nullus ſibi par inueniretur. Athenas profectam fabula narrat. Et cur? vt (inquit) literis operam daret? Rectè: cum neque Athenæ eo tempore, neque in ijs amplius vllum gymnaſium eſſet, ſed omnia tunc in Attica, vt ex horum temporum ſcriptoribus intelligitur, fœda barbarie oppreſſa tenerentur. Adiungit. Adeò vt poſtquā Romæ fuiſſet per bienniū legens, magnos magiſtros diſcipulos, & auditores haberet, & cùm in vrbe vita, & ſcientia magnæ opinionis eſſet, in papā concorditer eligitur. Duo hic ſuffarcinat mendacia, primū, eam tum bonas literas publicè in vrbe profeſſam eſſe; quod omnino falſum eſt, cum huius temporis hominibus nihil minus curæ eſſet, quàm vt in vrbe quiſpiam publicè doceret: quod ex hiſtoriarum contextu facilè liquet: alterum biennij ſpacio pontificatum adeptum eſſe, cùm vt dixi, nō niſi preſbyteris, vel diaconis cardinalibus in Romana eccleſia ab incunabulis enutritis pontificatus demandari perpetua conſuetudo tunc fuerit. Sequitur. Sed in papatu per ſuum familiarem impregnatur. Verùm tempus partus ignorans, cùm de ſancto Petro in Lateranum tenderet anguſtiata inter colloſſeum, & eccleſiā ſancti Clementis peperit, & mortua, ibidē (vt dicitur) ſepulta. Hic animaduerſione dignū, quòd huius fabulæ auctor, qui rem hanc ita imperitè tradidit, eam difficilem creditu etiam ipſe exiſtimauit, & ideo initio hic (vt aſſeritur) inquit, femina fuit. Nunc (vt dicitur) ſepulta eſt, ſcribit. Rem non affirmat, ſed per vt aiunt, & tradunt, eam refert. Cæterum hæc mulier non niſi in papatu impregnatur? & quæ diu ante pontificatum, amatorem habuerat ſine partu aliquo, nunc ſenex (vt veriſimile eſt) papa ingrauidata peperit? Nonnè ante partum vterum intumeſcentem præſeferebat? & nemo ex tot familiaribus, ex tot aulicis, qui Romanum pontificē comitari ſemper ſolent, rem tam claram non animaduertit? Non, Quia cum duobus, vel tribus tantum familiaribus clauſa in palatio permanebat, immo è contra, nam ſi pauco ante partum tempore, in quo magis veriſimile eſt eam quieſcere debuiſſe, à ſancto Petro Lateranum profecta eſt, multo magis antea quoq; grauida, ſui conſpiciendi, & alloquendi omnibus copiam faciebat. Fieri non poteſt, vt ſint, qui exiſtiment omnes huius ſeculi homines adeò ſtupidos, & ineptos tunc deueniſſe, vt nemo fuerit, qui à maſculo feminam, ore, voce, geſtiſq; non internouerit, & feminam quidem nouem mēſibus grauidam, tot moleſtijs, quæ partus præmittere ſolet circumuentam? nonne habebat ſeruos, familiares, medicos, aulicos? & nemo tam longè duorum annorum interuallo rem cognouit. Res certè Martino Ciſterſienſi monacho auctore digna eſt: qui vitas Romanorum Pontificum ſcribens, primus quod ſciam, ante trecentos annos rem euulgauit. Sed antequam de hoc viro loquar, fabulam expediamus. Et quia Dominus Papa eandem viam ſemper obliquat, creditur à pluribus, quod ob deteſtationem facti hoc faciat. Nec ponitur in catalogo ſummorum Pontificū, propter mulieris ſexum. Hæc ille. Porro autem, quod Papa Lateranum illac non pergat, ea non eſt cauſa, ſed quia per medium amphytheatrum, cui via illa correſpondet, ob loci anguſtiam magna hominum, & equorum manu comitatus tranſire nequit, ſiniſtra ad colloſſeum deflectit, deinde recta progreditur verſus SS. Petrum, & Marcellinum, ne tot giris obequitans, comitatus ordinem confundat, reuertenda denuo circum amphitheatrum ad viam, quæ ſub SS. IIII. coronatis Lateranum ducit. Eadem ratio eſt cum reuertitur. Quam tamen rem à multis pontificibus omnino neglectam ſcio. De ſacello vero quod nunc eo loco extat, in quo eam ſepultam tradunt, item ſedibus porphyreticis Lateranenſibus ex quibus Papa an eſſet maſculus cognoſcebatur, aliquid dicere ſuperfluum eſſet & inane exiſtimo, cum omnia fabuloſa ſint & ab imperito vulgo ficta. Primus autem (vt dixi) quibuius feminæ fabulam tradiderit, fuit Martinus quidam (vt ferunt Polonus) monachus Ciſtertienſis, & Papæ Innocentij IIII. pœnitentiarius qui vitas Romanorum Pontificum vſque ad ſua tempora, item librum, cui mirabilia Romæ nomen eſt, conſcripſit, ab alio poſtea grauioribus mendacijs, auctū: & non eſt hic, vt quidam perperā intellexerunt, celeberrimus ille vir Martinus Cromerus Polonus, qui hiſtoriam Polonicam accuratiſſimè, & peritiſſimè edidit, ſuiq; regis diu apud Imperatorem Ferdinandum optimum, & integerrimum oratorem egit. Homo moribus, doctrina, rerum gerendarum experientia, & omni virtutum genere cumulatiſſimus. ſed ad Martinū illum redeamus, fabulæ huius (vt opinor) auctorem: Eam enim in nullo, qui ante ipſum ſcripſerit, inueni, præterquam in vno Segeberti chronico: in quo inter Leonem, & Benedictum ita ſcriptum eſt. Ioannes Papa Anglicus. Fama eſt hunc Ioannem feminam fuiſſe, & vni ſoli familiari tantum cognitam, qui eam complexus eſt, & grauis facta peperit Papa exiſtens, quare eam quidem inter pontifices non numerant, ideo nomini numerum non facit, ita ibi. Cæterum hanc rem ex infectionibus Galfridi monachi, qui poſt Martinum vixit, aut Roberti, qui Sigibertum ſuppleuit, eſſe, teſtimonio eſt, quod in antiquis, veris, & germanis Sigiberti exemplaribus non extat. Porro autem vt quis hic Martinus, qui hanc rem primus ſcripſit, fuerit, quantaq; illi fides adhibenda ſit, intelligamus, ſcitu dignum, hunc auctorem eum eſſe, ex quo mirabilium vrbis Romæ liber manauit, qui ſcripſit. Primus ſucceſſor Romuli Pompilius pater Numæ, ſecundi Romanorum Regis ponitur, eodem libro Virgilius. Numa Pompilius Romæ tribunus plebis. Qui portas Oſtienſem, Capenam & prope arcem ſancti Angeli, colinam vocat. Qui Pantheum Agrippæ, Cybeles ædem dicit. Qui amphitheatrum templum ſolis fuiſſe tradit. Statuam M. Aurelij æneam equeſtrem Ruſticum Tiburtinum cum bubone, equos Quirinalis à philoſophis factos, templum pacis nocte Natalis CHRISTI corruiſſe, & multa alia einſmodi primus ſcripſit.

Ab hoc

Ab hoc igitur haud multum occupato, ſed potius ſimplici ſcriptore Ioannis feminæ fabulam, omnes quotquot poſt eum ſcripſerunt, hauſere. Sed Platina rem totam ſtilo paululum elaboratiore, quibuſdam de ſuo addiens, tradit. Cui quantum credendum ſit, iam multis argumentis oſtendi. Sed quoniam omnia inſignia mendacia ab aliqua veritate originem habent, hanc fabulam ex Ioannis Papæ XII. viri impuræ vitæ manaſſe crediderim. Is Ioannes per vim, patris Alberici Romani principis potentia adhuc pene adoleſcens papa factus, aliquot concubinas, vt Luithprandus Ticinenſis illorum temporũ ſcriptor lib. 6. cap. 6. & 7. tradit, habuit: in his præcipuè erant Ioanna, Raineria, & Stephania. Ex Ioanne igitur Papa, & eius item ſcorto Ioanna, ad cuius fortè arbitrium tanquam Papæ omnia Romæ pendebãt, Ioannis feminæ Papæ fabula manauit, quæ proceſſu temporis aucta, in hiſtoriæ auctoritatem imperiti alicuius ſcriptoris opera, paulatim irrepſit.

BENEDICTVS III.

107. Pont. BEnedictus tertius, patria Romanus, patre Petro, meritò Benedictus appellatus eſt ob ſanctitatem vitæ & rerum diuinarum gratiam. Sub Gregorio enim militans, cum ab eò ſubdiaconatus gradum accepiſſet, ita deinceps vixit, vt mortuo Leone vnus Benedictus tanti pontificis dignus ſucceſſor haberetur. Ad hunc itaque concurrentes omnes tanquam ad vnicum & benigniſsimum ſidus à Deo in terras miſſum, eum pontificem decernunt. Qui flens, & Deum ac ſanctos teſtes faciens, ſe nequaquam dignum eſſe, qui tantæ ſedi præficeretur, dicebat. Acclamantibus itaque omnibus, & electionem approbantibus, inuitus tandem pontificiũ munus ſuſcipiens, in atrium Lateranenſe perducitur, & in ſede Petri collocatur. Inde verò in equo albo ſedens, ad eccleſiam ſanctæ Mariæ ad Præſepe ductus, ieiunijs triduo & orationibus vacauit, Deum rogans, vt ſibi liceret ſanctè & integrè eccleſiam ſuam gubernare. Eò autem poſt diem tertium iterum venêre omnes, & eius pedes de more oſculati ſunt. Hi potiſsimùm, qui Rhodoaldi Portuenſis epiſcopi factionem ſecuti, alium neſcio quem: vel (vt quidam volunt) Anaſtaſium à Leone pontificatu deiectum, hominem ignotũ pridie eius diei Benedicto præferre conati fuerãt: ſed cognito errore (vt dixi) veniam petentes in ſententiam bonorum tandem venêre, & hominem ſanctiſsimum de more adorarunt. Idem fecere & Ludouici imperatoris legati, ad confirmandam cleri ac populi electionem Romam miſsi. Sequenti verò die comitante populo ad baſilicam Petri deductus videntibus omnibus, vt mos eſt, & antiqua traditio dictat, conſecratus inſignia pontificis ſuſcepit, acclamantibus omnibus & plaudentibus. Tantæ enim manſuetudinis fuit, tantæ dignitatis corpore & animo, vt tam in magiſtratu cõſtitutus, quàm in vita priuata charus omnibus & gratus videretur. Hic quidem ad cultum diuinum cõuerſus, multas eccleſias vetuſtate collabentes reſtituit, & dona pleraque in earundem ſacraria repoſuit. Inſtituit præterea, vt funeribus epiſcopi, presbyteri, aut diaconi, pontifex vnà cum clero intereſſet honorandi corporis defuncti, & commendandæ animæ gratia: mandauitque, vt viciſsim clerus mortui pontificis funus celebraret. Ipſe verò quod inſtituit, dum in vita eſſet, non verbis tantum, ſed re ipſa comprobauit. Sacerdotum enim funeribus ſemper interfuit. Ægrotos præterea inuiſit, pauperes aluit, deſperatos & calamitoſos cõſolatus eſt, viduas & pupillos accerrimè tutabatur. His artibus vitam ſanctiſsimam traducens ſuo magis, quàm populi Romani tempore, moritur pontificatus ſui anno ſecundo, menſe vj. die ix. Sepultus eſt autem ante fores baſilicæ beati Petri Apoſtoli. Interim verò dies xv. epiſcopatus vacat.

NICOLAVS I.

108. Pont. NIcolaus primus, patria Romanus, patre Theodoſio benè ac ſanctè à teneris annis educatus, primo quidem ſubdiaconus à Sergio, mox verò diaconus à Leone creatur. In quo ordine adhuc cõſtitutus, nullum genus pietatis omittens, Benedicti corpus ſuis manibus tumulo collocauit non ſine multis lacrymis. At verò cùm peracto de more funere, creare alterum pontificẽ neceſſe eſſet, cumq; ieiunijs, vigiliis, orationibus inſtarent homines, vt talem à Deo conſequerentur pontificem, qualem amiſerant, in baſilica ſancti Dionyſij confeſſoris atque pontificis (eò nanque eius rei cauſa conuenerant) poſt lõgam conſultationẽ Nicolaũ abſentem pontificem creant: & fugientem in Vaticanum, latitantemque vitandi honoris cauſa, conquiſitum in atrium Lateranenſe perduxerunt, & nolentem etiam in ſolio apoſtolico collocarunt. Deinde verò in baſilica Petri conſecratus, ſumptaque de more pontificia corona, multa cum Ludouico Cæſare, qui tum aderat, collocutus eſt, tum ad pontificũ, tum ad imperium pertinentia. Cum verò Ludouicus ipſe ab vrbe diſceſsiſſet, conſediſſetq; in loco, quem Romani quintum appellabant, eò profectum Nicolaum ferunt eum proceribus vrbis Romæ, itaque honorificè ſuſceptum, vt imperator ad mille paſſus pontifici

obuiam factus, ex equo deſcendens, eum freno manibus attectato in caſtra perduxerit. Erat enim tantæ venerationis & maieſtatis, & tantæ eloquentiæ & doctrinæ, vt ab omnibus tanquam numen coleretur. Habito autem ſimul longo & ſecreto colloquio poſt epulas oſculoque inuicem dato & accepto, ad vrbem pontifex rediјt quam quidem excreſcentia Tiberis ita vexatam inuenit, vt non niſi lintribus de vico ad vicum tranſire liceret. Nam & eccleſiam ſancti Laurentij in Lucina & monaſterium beati Silueſtri, & totam illam planitiem, quæ à via Lata ad radices Tarpeiæ rupis, & viam Argentariam, ad Auentinum ducit, ita occupauerat, vt inſtare diluuium vulgò putatum ſit. Hac inundatione & multæ domus euerſæ ſunt, & plures arbores euulſæ, & ſata paſsim diſiecta. Neque hoc ſemel eo anno, ſed iterum Decembri menſe Romæ accidit. Emendare hæc damna, vel potius delenire pōtifex enixus, nullū genus officij & pietatis in ciues ſuos omiſit. Interim verò Michael Theophili filius Conſtantinopolitanæ vrbis imperator, legatos cum muneribus Romam miſit, qui & limina Apoſtolorum & pontificem inuiſerent. Hæc autem munera fuère patena aurea, & calix aureus iuſti ponderis cum gemmis magnæ æſtimationis. Hic eſt ille Michael, quem poſtea Baſilius conſors imperij factus, dolo necauit, vt ſolus imperio potiretur, Habiti ſunt autem à pontifice perbenignè legati, & domum viciſsim cum muneribus miſsi. Nicolaus verò pontificiæ dignitati admodum conſulens, Ioannem archiepiſcopum Rauennatem, ad ſedem apoſtolicam propter obiecta crimina venire recuſantem, dignitate priuauit. Is autē Papiam ad Ludouicum confugiens, ab imperatore litteras commendatitias ad pontificem obtinuit, & legatos, qui à pontifice impetrarent, vt Ioanni archiepiſcopo Romá ad cauſam dicendam tutò proficiſci liceret: quod haud grauatè pontifex conceſsit. Ioannes autem facta dicendi copia in magno præſulum conuentu in domo Leonina, nil aliud faſſus eſt, quā ſe maieſtatis reum eſſe, ob eam rem & à pontifice, & ab his, qui eo in conuentu aderant, ſe veniam petere. Motus hac confeſsione pontifex, & precibus eorum, qui tum aderant, his conditionibus Ioannem in gratiam recipit, vt & ſe in conſilio de hæreſi purgaret, vtque quotannis Romam ſe profecturum polliceretur, quoad fieri poſſet: & ne electos etiam canonicè in Flaminia epiſcopos, conſecrandi facultatem haberet, niſi id ſibi à ſede apoſtolica literis concederetur: néue eoſdem epiſcopos Romam proficiſci quotieſcunque vellent, prohiberet vtque ei nullam exactionem, quam ſacri canones non recipiunt, nullum morem, nullam conſuetudinem introducere liceret. Poſtremò verò ei ſub anathematis pœna mādatum eſt, ne de bonis eccleſiæ quicquam immutaret aut decerneret inconſulta ſede apoſtolica néue etiam profana ei recipere liceret, niſi id placere ſommo pontifici intellexiſſet. Has autem ſanctiſsimas iuſsiones tota ſynodus ita approbauit, vt ab omnibus ter acclamatū ſit, Rectum iudicium ſummi præſulis, Iuſta definitio paſtoris vniuerſalis eccleſiæ, Salubris inſtitutio Chriſti diſcipulis omnibus placet. Omnes autem eadem dicimus, eadem ſapimus, eadem iudicamus. Tum verò Ioannes videntibus omnibus, eadem ſe conſeruaturum iureiurando & ſcripto confirmauit. Atque ita ſoluta ſynodo, Ioannes Rauennam ad ſuos rediјt liberatus autem hac moleſtia pontifex eccleſiam Dei genitricis (quæ prius antiqua, nunc vulgò noua appellatur) reſtituit, egregijsque picturis exornauit. Regem Bulgarorum cum omni prouincia ad fidē Chriſti litteris & ſanis admonitiònibus conuertit, eiſdémq; Bulgaris epiſcopos & presbyteros dedit, qui neophytos in fide confirmarent, Pulſo Photino, cuius fraude in errorem Bulgari dilapſi fuerant. Pacem prætereà inter Ludouicum imperatorem & Andaliſium Beneuentanum ducem compoſuit, Sarracenos Beneuentum vſque aliquando peruagatos repulit. Poſtremò verò approbante Ludouico imperatore inſtituit ne princeps vllus ſecularis aut imperator conſilijs clericorum intereſſe auderet, niſi de fide ageretur, licere tum ac par eſſe cenſuit. Sunt qui ſcribant beatum Cyrillum ex Cherſona Ponti, ſancti Clemētis corpus Romam tū detuliſſe: idque in eccleſia his temporibus ſancti Clementis appellata, reconditum fuiſſe, nec ita multò pòſt Cyrillū mortuum eo loci ſepultum iacere, Nicolaus autem in omni genere virtutis vnici viri exemplar, ſeptimo pōtificatus ſui anno, menſe nono, die decimotertio moritur & ante fores baſilicæ beati Petri ex teſtamento ſepelitur. Sunt qui ſcribant, poſt mortem eius, annis octo, menſibus ſeptem, diebus nouem ſedem vacaſſe.

Tiberis excreſcentia tā magna, vt diluuium inſtare Romæ putauerāt

ANNOTAT.

Ad hunc vſque Nicolaum Romanorum pontificum vitas, quæ adhuc apud me ſunt, ſcripſit Anaſtaſius monachus, & S.R.E. bibliothecarius, ſub quo, & eius ſucceſſoribus, Hadriano II. & Ioanne VIII. in vrbe floruit. Quæ ſequuntur, concinnauit Guillelmus quidam alter bibliothecarius, quæ in libro qui ſub Damaſi nomine circunfertur, extant. Porrò autem cùm ſequentes pontifices, vſque ad Clementem II. neq; perpetuum quendam habeant ſcriptorem, & maiorem ſuorum actorum partem amiſerint, tempora adeo incerta, & obſcura habent, vt neque quo loco, neque quo ordine aliquot Romanorum pontificum nomina reponerentur ſatis liqueat. Quidam verò etiam noni irrepſerunt pontifices, vt poſt Marinum Agapitus,

& poſt

& poſt Hadrianum III. Baſilius, quos Sigibertus in chronicis prodidit. Quibus ſtante maximè hiſtoriæ veritate, & temporum ratione, locus in hac ſerie eſſe non poteſt. Hi enim vel iidem, nominibus mutatis cum aliquot alijs pontificibus, vel ſchiſmatici fuerunt, vel omnino nunquam extiterunt. Vnumquodque autem horum aſſerere dubium eſt, & incertum, cæterum ſi quæ alia animaduerſione digna occurrēt, ea non omittam.

HADRIANVS II.

109. Pont. Hadrianus ſecundus, patria Romanus, patre Valaro epiſcopo, Sergio pontifici familiaris fuit, à quò cùm aliquando denarios quadraginta dono accepiſſet, domum rediens diſpenſatori mandauit, vt eos peregrinis & pauperibus, qui in veſtibulo domus ſuæ ſtabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret ne minimæ quidem parti tantula re ſatisfieri poſſe, ad Hadrianū rediens, rem ipſam exponit. Tū Hadrianus accepta pecunia ad pauperes veniens, & ternos denarios ſingulis præſtitit, & totidem ſibi, rei familiari ſatisfacturus reſeruauit, admirante diſpenſatore miraculo rei. Cui Hadrianus, vides, inquit, quàm benignus & largus ſit dominus, his præſertim, qui liberales & munifici in pauperes ſunt? Hac & alijs virtutibus tanto in pretio apud omnes fuit, vt cùm de pontifice creando ſermo haberetur, certatim omnes vnicum Hadrianum deligerēt, quem etiam ab eccleſia ſanctæ Dei genitricis ad Præſepe, ad Lateranēſem baſilicam nolentem detulere, ac ſtatim pontificem crearūt. Non eſt habita in tanto tumultu cuiuſpiam ratio. Hanc ob rem Ludouici legati, qui eius rei cauſa aderant, indignati, quòd nuſquam (vt par erat) dum hæc agerentur intereſſe potuiſſent, & auctoritatem imperatoris in creando pontifice interponere. Legatis autem hac ratione ſatisfactum eſt, quòd dicerent multitudinis voluntatem in tanto tumultu moderari non potuiſſe, eos tamen rectè facturos, ſi virum optimum, quem & clerus & populus elegerat, de more pontificem ſalutarent. Fecere id legati, quanquam apertè cernerēt clerum & populum eligendi pontificis totam auctoritatem ſibi vendicare, ne deinceps principis cuiuſpiam nutus expectaretur: fortè etiam vt libertas eccleſiaſtica tum inoleſceret. Superuenere à Ludouico imperatore litteræ, quibus Romanos admodū laudat, quòd ſummum pontificem ſanctè & integrè creaſſent, non expectato aliorum voto, qui fortè ea in re ob ignorationem perſonarum minus iudicij habuiſſent. Quî enim fieri poſſe dicebat, vt peregrinus & hoſpes dignoſcere poſsit in aliena repub. quis potiſsimum cæteris præferendus ſit? Id maximè ad ciues pertinere, & ad eos præſertim, qui cum inquilinis familiariter vixêre. Hadrianus autem pontificatum adeptus, omnia, quæ ad honorem ſummi Dei pertinerent, diligenter circunſpiciebat, verbis, exēplo, auctoritate, tum ſua, tum maiorum, vnumquenque ad benè beateque viuendum cohortatus: Circumuentos etiam aliorum iudicijs & potentia, acerrimè tutatus eſt. Haberi enim ſynodum Conſtantinopoli paſſus eſt, qua & pulſus eſt Photius vir ſeditioſus, & reſtitutus Ignatius iam antea iniuria pulſus. Habita etiam in eadem ſynodo longa contentio eſt, Bulgari (quorum legati tum aderant) ſedíne Romanæ, an Conſtantinopolitanæ ſubiecti eſſent. Tandem verò Baſilio contradicente, Romanæ ſedi adiudicantur. Quare Hadrianus à Bulgaris rogatus, vt virum vita & doctrina in prouinciam mitteret, cuius auctoritate & exemplo in fide Chriſti retinerentur: tres ſanctiſsimos viros eò cum ſumma poteſtate miſit, qui eccleſias illas ex ſententia ad meliorem cultum redigerent. Hi autem fuere, Silueſter ſubdiaconus, Leopardus Anconitanus, Dominicus Taruiſinus, qui rem omnem ex ſententia pontificis breui compoſuere. Quanquam Bulgari non ita multò pòſt donis & pollicitationibus à Conſtantinopolitanis corrupti, pulſis Latinis ſacerdotibus, Græcos receperint: quæ quidem ſeditio multorum malorum incendia inter Græcos & Latinos ſuſcitauit. Hadrianus verò ſéſe omnibus eccleſiæ hoſtibus, quoad fieri poterat, obijciens, cùm mortuo Ludouico Carolum filium inuncturus eſſet, moritur pontificatus ſui anno quinto, menſe ix. die xij. Eius autem ante mortem & tribus diebus ſanguine apud Brixiam pluit, & locuſtæ Gallias mirum in modum vaſtarunt, tam calamitoſæ mortis indicia permaxima.

Tribus diebus ſanguine pluit.

ANNOTAT.

Synodus, cuius leuiter Platina meminit, à Latinis octaua vniuerſalis Conſtantinopolitana iiij. appellatur, CCCXXCIII. epiſcoporum. cui Donatus Oſtienſis. Stephanus Nepeſinus epiſcopi, & Marinus S.R.E. diaconus poſtea papa apoſtolicæ ſedis legati præfuerūt. Quam ex Græco in Latinum Anaſtaſius bibliothecarius, qui ei interfuit conuertit. In qua Photio patriarcha eius ſedis inuaſore pulſo, Ignatius ex papæ Hadriani auctoritate eſt reſtitutus, ſed de hac re latius aliàs. Huius ſynodi tā Græca, quàm Latina exemplaria extare dicuntur. Latina autem apud me ſunt. Eius etiam meminit Annonius libro quinto, capite vigeſimo ſeptimo de rebus geſtis Francorum.

IOANNES IX.

20. Pont.

IOannes nonus, patria Romanus, patre Gundo, initio pontificatus ſui Carolum, qui tum Romam venerat, imperatorem decernit. Hanc ob rem indignati duo Caroli, Ludouici regis Germaniæ filij, contractis vndique copijs in Italiam deſcendunt, patruum Carolum imperio ſimul & vita priuaturi. Is autem Tridentinos ſaltus nepotibus clauſurus, cum exercitu Veronam properans, apud Mantuam valetudine correptus, venenata potione moritur, quam Sedechias Iudæus, quo medico vtebatur, curandæ valetudinis cauſa (vt creditum eſt) ei dederat. Ea re cognita, Ioannes pontifex omnibus viribus annitebatur, vt Ludouicus rex Franciæ Caroli filius, imperator decerneretur. Quò minus autem id faceret, obſtitere Romani proceres, Carolum tertium Germaniæ regem, qui cum fratre Carolomanno iam partem Italiæ occupauerat, imperatorem eſſe cupientes. In tanta verò ſeditione cum non deeſſent, qui etiam Ludouico fauerent, pontifex capitur, & in vincula conijcitur. Hanc ob rem non ita multò pòſt adiuuantibus quibuſdam amicis, è vinculis prolapſus, ad Ludouicum cognomento Balbum, in Franciam confugit: vbi per annum immoratus & regem inunxit, & controuerſias quaſdam inter eccleſiaſticos ortas ſuſtulit. Nam Gibertus Neumanenſis epiſcopus, Leonem abbatem poſſeſsione monaſterij ſui vi priuauerat. Erat enim monaſterium ſancti Petri, in quo beati Egidij corpus quieſcebat. Situs autem loci Flauianus appellatus eſt à valle Flauiana, quam Flauius quondam rex beato Egidio donauerat: is poſteà eò loci in honorem Petri & Pauli monaſterium condiderat. Multis itaque epiſcopis & iudicibus aſtantibus, pontifex cognita cauſa Leoni monaſterium adiudicat. Arelate hæc contentio extincta eſt. vnde Ioannes abiens, annuente Ludouico, apud Trecas ciuitatem concilium habuit: in quo & multa ad fidem pertinentia ſunt inſtituta, & Flandris, qui tum primùm ex locis nemoroſis ad meliorem cultum venerant, epiſcopus datus eſt. Verùm cum Italia à Sarracenis vaſtaretur, cumq́ue iam montis Caſsini monaſterium cepiſſent ac diripuiſſent, Ioannes Romam accitus, adiuuantibus principibus Chriſtianis, Agarenorum magnam partem Italia ac Sicilia expulit. Carolum præthereà, quò ei liberius in vrbe viuere liceret, imperij corona donauit, tertiuſq́ue Carolus appellatus eſt. Qui poſtea in Normannos mouens, Franciam & Lotharingiam vaſtantes, ita eos perdomuit, vt Rhothifredus eorum rex, pacem petere & fidem Chriſti ſuſcipere coactus ſit: quem imperator in gratiam recipiens, è baptiſmatis fonte leuauit, vt ſcribit Anaſtaſius, qui tum in pretio erat, Romanæ eccleſiæ bibliothecarius, vir ſanè ita vtraque lingua doctus, vt è Græco in Latinum & ſeptimam vniuerſalem ſynodum, & Hierarchiam Dionyſij Areopagitæ, & vitas multorum ſanctorum, Caroli gratia in Latinum eleganter & doctè tranſtulerit. Sunt qui ſcribant Carolum ipſum multa monaſteria condidiſſe, ac rem diuinam auxiſſe. Sed hæc eius præcipua laus, quòd multos ad ſcribendum impulit. Nam & Milo beati Amandi monachus, eiuſdem ſancti vitam accommodatè perſcripſit: & Ioannes Scotus quædam noſtræ religionis acutiſsimè diſputata, grauiſsimè compoſuit. Non caruit etiam hac laude ſcribendi Ioannes pontifex dum adhuc priuatus eſſet. Diaconus enim, primi Gregorij vitam quatuor libris egregiè conſcripſit. Cùm verò in pontificatu annis decem, diebus duobus vixiſſet, moritur, & in baſilica Petri ſepelitur.

Carolus imper.

Flandri.

ANNOTAT.

Ioannes hic omnino VIII. non IX. eſt, vt à Platina deſcribitur, nam & ſi Ioannes femina papa, quam profitetur, fuiſſet, non tamen numeri notam habere debuiſſes, ſacri ordinis non capax. Adde quod in omnibus huius pontificis hiſtorijs, bullis, & inſtrumentis, Ioannes VIII. ſemper appellatur. Ad quem Ioannes quidam diaconus cardinalis S. R. E. quatuor libris vitam S. Gregorij, ex eius potiſſimum operibus excerptam, diligenterq́ in vnum collectam, quæ etiam circumfertur, conſcripſit. Annonius in hiſtoria Francorum libro 5. à cap. 32. vſque ad 37. de hoc Ioanne in Galliam profecto, multa, & maximè memoratu digna literarum monumentis commendauit. Huic ſoli Romanorum pontificum accidit, vt breui temporis ſpatio tres imperatores coronaret, Carolum Caluum, Ludouicum iij. Balbum, & Carolum iij. Craſſum. Annonius in locis ſupra citatis, & Otho Friſingenſis libro hiſtoriarum 6. cap. 7. & 8.

MARTINVS II.

MArtinus ſecundus, natione Gallus patre Palumbo, poſt Ioannem pontificatum inijt. Sunt qui hunc Marinum vocent, quos ego ſimilitudine ſcriptionis de-

121. Pont. alias Marinus.

ceptos puto. Martinus itaque appellatur: cuius vita ideo breuior eſt, quia breui tempore in pontificatu vixit, imperantibus apud Conſtantinopolim Leone & Alexandro Baſilij filijs, in occidente verò Carolo tertio, quem ab Ioanne octauo coronam accepiſſe ſcripſimus: quemq́ue Normannos Galliam infeſtantes, ita continuis prœlijs attriuiſſe, vt eos & fidem Chriſti, & leges victoris accipere cogeret. Sunt qui ſcribant Martini fraude, vt in Formoſo dicetur, Ioannem pontificem ita ſeditionibus agitatum fuiſſe, vt ei in vincula coniecto aufugere neceſſe fuerit. Martinus autem malis artibus pontificatum adeptus, breui moritur. Annum enim & menſes quinque tantummodo in pontificatu vixit, nil dignum memoria gerens, vel ob breuitatem temporis, vel quòd nil tum accidit, quo nomen eius fieret illuſtrius, vel quòd Dei nutu malis artibus principatus acquiſiti, veram gloriam, vnicum optimi principis cibum amittunt.

ANNOTAT.

Pontifex hic, quem Martinum II. Platina vocat, in eius diplomatibus, inſtrumentis ſuo tempore confectis, & vetuſtis libris hiſtorijsq́, vt Leonis Oſtienſis, Guillelmi Bibliothecarij, Annonij, & ſimiliũ, Marinus vbique vocatur, non natione Gallus, ſed ex Galleſio Faleriorum in Etruria oppido ortus, quemadmodum, & eius affinis Romanus, qui, & ipſe paulo poſt papa fuit. Hoc ex antiquo Bibliothecario Guilelmo animaduertit Antonius Maſſa Galeſius in patria ſua deſcribenda vetuſtate diligentiſſimus. Vir probitate, doctrina, fide, & humanitate in vrbe clariſſimus, & de me optimè meritus. Idem de Martino III. dicendum eſt, qui vbique in iiſdem, quæ ſuprà citaui, monumentis Marinus II. ſiue iunior vocatur. Quare Martinus IIII. & V. ſecundus, & tertius vocandi eſſent.

HADRIANVS III.

112. Pont.

HAdrianus tertius, patria Romanus, patre Benedicto, tanti animi fuit, vt initio pontificatus ſui, ſtatim ad ſenatum populumq́ue retulerit, anno Domini octingenteſimo nonageſimoquinto, ne in creando pontifice imperatoris auctoritas expectaretur, vtq́ue libera eſſent & cleri & populi ſuffragia: quod quidem inſtitutum à Nicolao primo tentatum potius, quàm inchoatum diximus. Illectum credo hac oportunitate Hadrianum, quòd Carolus imperator ab Italia cum exercitu diſcedens, in Normannos rebellantes mouerat. Fuerat ei in animo gentem inquietam omnino delere. At verò cùm id difficile videretur, nec fieri ſine magna ſuorum clade poſſet, partem illam Galliæ ad incolendum his conceſsit, quæ vltra Sequanam flumen eſt, quæq́ue hodie à gente ipſa, Normandia vocatur. Pendere autem quotannis vectigal regibus Franciæ ſunt iuſsi, ne vi, ſed benignitate imperatoris Caroli loca illa obtinuiſſe viderentur. Intereà verò Guilielmus cognomento Pius Aquitaniæ dux & Aluerniæ comes cùm ſtirpe virili careret, Cluniacenſe monaſterium in fundo paterno Burgundiæ pago Maſticenſi magnificentiſsimis operibus inchoauit, eidemq́ue loco Bernonem abbatem præfecit, deſignatis prouentibus, vnde monachi viuerent. Ante tempus verò Guillielmus moriens, monaſterium imperfectum reliquit, Elbo comite Pictauienſi hærede inſtituto, qui rem ipſam ex teſtamento curaret.

Hadrianus autem pontifex, de quo clerus populuſque Romanus magnam ſpem conceperat ob eius virtutem & magnitudinem animi, anno primo & menſe ſecundo pontificatus ſui moritur, ſepeliturq́ue in baſilica Petri, collachrymantibus omnibus & ingemiſcentibus tantum parentem iniquo tempore tam repente ſibi ablatum eſſe.

STEPHANVS V.

113. Pont.

STephanus quintus, patria Romanus, ex via Lata patre Hadriano, pontificatum inijt eo tempore, quo Normanni adiunctis ſibi Dacis omnem ferme Galliam ruptis fœderibus vaſtarunt.

Timore verò tantæ incurſionis beati Martini corpus Turonis Antiſiodorum deportatum eſt, & in eccleſia ſancti Germani collocatum. Accidiſſe miraculum tum ferunt, orta inter monachos diſcordia, cui potiſsimum ſancto nomen eccleſiæ aſcriberetur. Hanc ob rem diſcutiẽdæ ambiguitatis cauſa leproſus in medio vtriuſque ſancti collocatus, ea parte ſanatur, quæ ad Martinum vergebat: conuerſus deinde in alteram partem virtute beati Martini integer omnino redditur. Hoc totum à Germano hoſpiti ſuo tributum creditur, ne de ſanctitate eius ob tranſlationem quicquam diminutum videretur. Sunt qui ſcribant huius pontificis tempore Carolum cognomento Craſſum, qui iam annis duodecim imperauerat, poteſtate deiectum ab optimatibus ſuis fuiſſe, ob ſegnitiem corporis & ingenij tarditatem: in locumq́ue eius Arnulphum nepotem ſuffectum fuiſſe, qui ſeptimus à Carolo Magno imperator eſt habitus. Hac itaque pertur-

perturbatione rerum illecti Hunnigens Scytica (vt Vincentius & Martinus ſcriptores referunt) in Pannoniam inferiorem ad conſanguineos Vngaros deſcendentes, pulſis inde Gepidis & Auaribus, ipſam occupant: inde in Germaniam hoſtili agmine mouentes, ad Belgicam vſque Galliam peruenere, ferro ac flamma omnia vaſtantes. Stephanus verò in tanta rerum perturbatione, ſanctitate Luithprandi Ticinenſis eccleſiæ diaconi, Valdridi Bauari, Bernardi Pictauienſis, mirificè recreabatur. Quorum vita ac moribus ita Chriſtiana fides inoleuit, vt & monaſteria multa & ſacella magnis ſumptibus in vtraque Gallia ſint condita.

Moritur autem Stephanus pontificatus ſui anno ſexto, die xi. Vacat tum ſedes diebus quinque.

ANNOTAT.

Stephanus hic VI. dicendus eſſet, non V. & ſic deinceps in cæteris huius nominis pontificibus numeri nota ſeruanda, quod ante Stephanum illum, quem ſecundum Platina vocat, fuerit papa Stephanus alius, qui triduo tantum vixit, vt tradit An. bibliothecarius. Non enim plus, vel minus viuendi ratio aliquem verum facit eſſe pontificem, ſed vera & legitima comitia, quibus Stephanum illum ſecundum renunciatum fuiſſe conſtat. Ideo & in Stephanis numerorum notæ mutandæ, & qui alijs eſt II. III. IIII. *V. & ſic deincept, deberet eſſe* III. IIII. *V. VI. & cæteri vſque ad decimum.*

FORMOSVS I.

FOrmoſus Portuenſis epiſcopus, poſt Stephanum pontifex creatur, qui ſtatim initio magiſtratu eccleſiam Petri principis apoſtolorum leui pictura exornauit. Hic aliquando Ioannis pontificis ſeueritatem veritus, epiſcopatum ſuum deſerens, in Gallias aufugit. Verùm cùm reuocatus redire abnueret, anathemate notatus, Romam veniens, omni eccleſiaſtica dignitate priuatus, profana indumenta ſimul cum moribus aſſumens. Sunt qui arbitrantur hoc ideo Formoſo accidiſſe, quòd eius coniurationis conſcius & auctor fuerit, qua Ioannes captus & in vincula coniectus eſt. Hac itaque contumelia motus Formoſus, ab vrbe diſcedens, iureiurando affirmauit, ſe nunquam poſtea vel Romam vel ad epiſcopatum rediturum. At verò Martinus pontifex Ioannis ſucceſſor, hominem poſtea iuramento ſolutum in patriam & priſtinam dignitatem reſtituit, vnde ad pontificatum non ita multò pôſt largitione potius, quàm virtute contradicentibus quibuſdam aſſumitur. *114. Pont.*

Arnulphus autem quem ſeptimum à Carolo imperatorem diximus, primo quidem ſtrenuè ſumptis armis Normannos adhuc rebellantes, magnis cladibus perdomuit. Verùm poſtea nimio ſucceſſu elatus, ita contumax in omnes, tum vel maximè in eccleſiaſticos factus eſt, vt Dei nutu pediculari morbo breui conſumptus ſit. Huius in locum poſtea ſuffectum Ludouicum imperatorem legitur, quem tamen nuſquam habuiſſe imperij coronam accepimus. Hic autem (vt Martinus ſcribit) cum Berengario duce Forojuliano, à regibus Longobardorum originem ducente, & auitum paternumque regnum repetente, armis decernens, eum primò quidem ſuperat & vincit: Mox renouato prœlio apud Veronam Ludouicus ſuperatus ingenti ſuorum clade capitur, & oculis priuatur. * Atque ita imperium, quo annis ferè centum Franci potiti ſunt, demum in Longobardos transfertur, imperante apud Græcos Conſtantino Leonis filio. Verùm neſcio quo fato accidiſſe dicam, vt vnà cum induſtria imperatorum, ſimul etiam pontificum, virtus & integritas defecerit: quæ quidem tempora infœliciſſima eſſe arbitror, cum auctoritate Platonis tales ſoleant eſſe reliqui ciues, quales ſunt in republica principes. *Is non eſt Ludouicus Arnulphi filius, ſed alius.*

Ad Formoſum redeo, cuius tempora ne omnino infeliciſſima haberentur, effecit Remigij Altiſiodorenſis virtus & doctrina. Hic enim multa commentatus eſt, & ſcripſit in Matthæum potiſſimum & Pauli epiſtolas, Sunt qui ſcribant huius interpretationis auctorem fuiſſe Remigium Remenſem non autem hunc, de quo loquimur: vtcunque ſit, conſtat vtrunque Remigium doctiſſimum fuiſſe. Formoſus autem pontificatus ſui anno quinto, menſe ſexto moritur. Vacat tum ſedes diebus duobus.

ANNOTAT.

Formoſus Papa, vt ego obſeruaui, primus omnium Romanorum Pontificum ex alienæ diœceſeos epiſcopo, Romanus Pontifex eſt factus, cùm ante ipſum non niſi ex presbytero, vel diacono cardinalibus factus fuiſſet Romæ papa. Idem refert vetuſtiſsimus & ſine auctoris nomine ſcriptus liber Bibliothecæ Vaticanæ. Multa de hoc ſcribit Luithprandus Ticinenſis libro primo, capite primo & octauo hiſtoriarum ſuarum, & Luithprands Abbas Veſpergenſis. Quæ verò de eius cadauere ex ſepultura à ſucceſſoribus eruto dicuntur, proculdubio ſabulæ magis quàm vera ſimilia ſunt, quod ex illorum, qui de ea re ſcripſerunt, diuerſitate, & repugnantia facilè liquet, & ego alibi demonſtraui.

BONIFACIVS VI.

BOnifacius ſextus, natione Tuſcus, in demortui Formoſi locum pontifex creatur. Quantum autem in pontificatu vixerit, magna controuerſia eſt. Plus enim alij, minus quidam temporis huic aſſcribũt. Sentio ego cum pluribus, qui affirmant pontificem hunc diebus tantummodo ſex & xx. in pontificatu vixiſſe. Hoc vt credam, faciunt hiſtoriæ, in quibus nulla vel parua de hoc homine fit mentio. Quo enim modo fieri poſſet, vt huius tempora ſub ſilentio præterirentur, ſi annis duodecim (vt quidem referunt) in ſede Petri vixiſſet? Ponere itaque hunc hominem in catalogo ſummorum Pontificum inſtitui, non propter res geſtas, quæ nullæ ſunt. (Quid enim geri in tanta breuitate temporis potuit) ſed quia legitimè & rectè pontifex creatus eſt. Moritur enim (vt dixi) pontificatus ſui die ſexto & vigeſimo, ſepeliturque in baſilica Petri.

STEPHANVS VI.

116. Pont. STEPHANVS ſextus, patria Romanus, Ananignus epiſcopus, pontifex creatus, tanto odio perſecutus eſt Formoſi nomen, vt ſtatim eius decreta abrogauerit, res geſtas reſciderit, licet quidam ſcribant ipſum Stephanum epiſcopatum Anagniæ à Formoſo conſecutum fuiſſe. Sed ego arbitror hoc odium ex ambitione ortum fuiſſe, cùm iam eò deueniſſent eccleſiaſtici, vt non coacti, vt antea, ſed ſponte & largitionibus pontificium munus obirent. Hinc odium ortum eſt quo etiam in mortuum Stephanus ſæuiebat, quòd ei antea impedimento fuiſſet, quò minus optata ſede potiretur. Refert Martinus ſcriptor, *Martinus hiſtoriarum ſcriptor.* Stephanum tanta rabie deſæuiſſe, vt habito conſilio corpus Formoſi è tumulo tractum põtificali habitu ſpoliatum, indutumque ſeculari ſepulturæ laicorum mandauerit, abſciſſis tamen dexteræ eius duobus digitis, illis potiſsimùm, quibus in conſecratione ſacerdotes vtuntur: in Tiberimque proiectis, quòd (vt ipſe dicebat) contra iura ſacramenti Romam & ſacerdotium repetiſſet, quo à Ioanne octauo iure ſpoliatus fuerat. Magna fuit hæc controuerſia & peſsimi exempli, cùm poſtea ferè ſemper ſeruata hæc conſuetudo ſit vt acta priorum pontificum, ſequentes, aut infringerent, aut omnino tollerent. Quod hactenus certè ab optimis illis pontificibus, quorum vitas conſcripſimus, alienum fuit.

Interim verò ignauia pontificum fretus Conſtantinopolitanus imperator, Symbaticum patritium protoſpatarum ſuum, in Italiam cum exercitu mittit, qui Beneuentum tertio menſe poſteaquàm obſideri cœptum eſt, in poteſtatem ſuam redegit poſſeſſum ante à Lõgobardis annis CCC. & XXX. Verùm anno tertio pòſt Guido Longobardus, pulſis Græcis, vrbem recuperat, atque ita denuo ad Longobardos recidit.

Ad Stephanum redeo, qui pontificatus ſui anno primo, menſe tertio moritur. Sedes autẽ eius ex morte tribus diebus tum vacat.

ROMANVS I.

117. Pont. ROmanus patria Romanus, vbi pontificatũ inijt, Stephani pontificis decreta & acta ſtatim improbat abrogatque. Neminem ſiquidem vnquam inuenies alienæ famæ inuidere, niſi qui omnibus probris contaminatus, deſperat ſui apud poſteros celebre nomen aliquando futurum. Hi ſunt, qui fraude, malitia, dolo, maledicentia de humano genere benè meritos mordent, lacerant, accuſant, corrodunt, tanquam ignaui canes & inutiles, nec feris ſeſe obijcientes ob timiditatem, ſed vinctas & caueis incluſas mordentes. Commemorare tamen huius pontificis nomen libuit, quia de more Petri ſedem obtinuit, in qua tertio pontificatus ſui menſe demoritur.

THEO-

THEODORVS II.

THeodorus ſecundus, patria Romanus, pontifex creatus, veſtigia ſeditioſorũ ſequitur. Nam & Formoſi acta reſtituit, & eius ſectatores in pretio habuit, imperante adhuc in Italia (vt quidam volunt) Arnulpho, regnante in Frãcia Carolo Simplici, Conſtantinoque Leonis filio orientale imperium gubernante. 118. Pont.

Quo quidem tempore Sarraceni Apuliam ingreſsi, occupatoque ſancti Angeli monte, magnam vim hominum & pecorum cepêre. Verùm Itali tumultuaria manu comparata, magna ex hoſtibus edita ſtrage prædam recuperant. Agebantur hæc in Italia, cum Guillelmus cognomento Sectorferi, Engoloſinæ comes, à Carolo Caluo originem ducens, monaſterio Carthugienſi reliquias ſanctorum, quæ incurſionis Normandicæ tempore inde ablatę fuerant, reſtitui mandauit. Videbat enim ſeditionem inter populos oriturã, quieſcentibus iam Normannis, niſi in loco priſtino reliquiæ collocarentur. Qui fuerint Normanni, haud ſatis conſtat. Sunt tamen, qui dicant eos ex Nnruegia in Galliam deſcendiſſe. *Sectorani Engoloſinæ comes.*

At Theodorus vigeſimo pontificatus ſui die moritur, nulla magnopete de ſe relicta memoria ob breuitatem temporis.

IOANNES X.

IOannes decimus, patria Romanus, pontifex creatus, Formoſi cauſam in integrũ ſtatũ reſtituit, aduerſante magna populi Romani parte, qua ex re tanta ſeditio orta eſt, vt paulum admodum ab iuſto prœlio abfuerit. Is autẽ Rauẽnam profectus, iiij. & lxx. epiſcoporum, habito conuentu, & Stephani res geſtas improbauit, & Formoſi acta reſtituit, dijudicans perperam à Stephano factum, qui cenſuit eos iterum ordinandos eſſe, quos Formoſus ad ſacros ordines aſciuerat. Hoc idem accidiſſe putauerim ego, cum quia pontifices ipſi à Petri veſtigijs diſceſſerant, tum vel maximè, quia reſpub. Chriſtiana ignauos & deſides principes habebat, quorum maximè intererat nauiculam Petri fluctibus exagitari: ne ſi gubernator aliquãdo* reſipiſceret, principes ipſos vt malos nautas è rep. deijceret. 119. Pont. *reſpiceret*

Deditus erat voluptatibus Arnulphus. non multum diſtabat à ſuo cognomento Carolus rex Franciæ, quem ſimplicem vel potius ſtolidum vocabãt. Hac autem oportunitate illecti Vngari gens quidem fera & indomita, hoſtili manu Italiam primò mox Germaniam & Galliam ita inuadit, nemine propè reſiſtente, vt ferro ac flamma omnia quoquò proficiſceretur, abſumeret, nulli mortalium ætati aut ſexui parcens. Pærerea verò Afri Calabriam ingreſsi, cùm iam magnam prouinciæ partem cæpiſſent, oppugnarentque Conſentiam, eorum rege in oppugnatione ictu fulminis diuinitus mortuo, paſsim dilabuntur & ad ſuos redeunt. Deus enim populi ſui calamitatem miſeratus à principibus terræ derelicti, tum demum telũ ſuum in hoſtes Chriſtiani nominis direxit: quod niſi feciſſet de nomine Italico, deque eccleſia actum profecto tum putabatur. adeò ſocordes & nullius precij homines in principatibus tum erant. *Vngari Italiam Germaniã & Galliam inuadunt.*

Ioannes autem pontificatus ſui anno ſecundo, die decimo quinto moriens, nil de ſe dignum memoria reliquit, niſi quòd ſeditiones quaſdam propè extinctas reuocauit.

BENEDICTVS IIII.

BEnedictus quartus, patria Romanus, põtifex creatur ob eius humanitatem & clementiã. Verùm nil ſuo tẽpore geſtum eſt, quod magnopere collaudari poſsit. Acciderat huic ætati, quod alijs interdũ ſolet, vt hominũ induſtria in quouis genere virtutis conſeneſceret, nullis calcaribus adhibitis, quibus hominum ingenia ad laudem excitarentur, quod fieri à bene inſtitutis populis optimiſque principibus conſueuit. Conſtat enim (vt antea dixi) falſum Ludouicum Arnulphi filium imperium paternum repetere conãtem, eo tempore Veronæ captum & interfectum à Berengario fuiſſe atque tum primùm genus Caroli Magni ignauia poſteriorum principum tam Franciæ, quàm etiam Germaniæ imperij titulos amiſiſſe: Verum eſt certè quod Criſpus ait, quæ orta ſunt, occidunt: quæ aucta ſeneſcunt. Imperium ipſum magnum habuit incrementum: verùm poſtea principum ac populi Romani ignauia ſplendor ille Romani nominis in obſcuras tenebras conuerſus eſt, tũ vel maximè, vbi remiſſa exercitatione virtutis, voluptatibus ſe & thermis ad effiminanda corpora iuuentis, tradidêre. Idem etiam accidiſſe pontificali dignitati dicere poſſumus. Sanctitate enim & doctrina, quæ non niſi magnis laboribus conſumataque virtute comparantur, pontificium decus ſine vllis opibus primo quidem auctum eſt inter tot hoſtes & obſtinatos perſecutores Chriſtiani nominis: mox verò vbi cum ipſis opibus laſciuire cœpit 120. Pont.

eccleſia Dei, verſis eius cultoribus à ſeueritate ad laſciuiam, peperit nobis tanta licentia peccandi, nullo principe flagitia hominum tum coërcente, hæc portenta: à quibus ambitione & largitione ſanctiſsima Petri ſedes occupata eſt potius, quàm poſſeſſa. Hæc tamen Benedicti laus eſt, quòd in tam corruptis moribus grauiter & conſtanter vitam ducens, pontificatus ſui anno tertio, menſe quarto moritur. Vacat tum ſedes diebus ſex.

LEO V.

121. Pont. LEO quintus, cuius patriam hiſtorici non ponũt, pontificatũ adeptus, à Chriſtophoro eius familiari dominandi cupidine capitur, & in vincula conijcitur: quod quidem fieri non ſine magna ſeditione & multorum interitu potuit. Quantæ enim auctoritatis pontificatus tũ eſſet vitio priorum pontificum, ex hoc vel maximo comprehẽdi poteſt, quòd à viro priuato tanta dignitas vi & factione vno ferè momento occupata eſt. Verum eſt certè quòd dici ſolet: plus auctoritatis dignitates ex hominibus capere, quàm ex dignitatibus homines, vt in cẽſura Romana apparuit, quæ primò vt exiguus magiſtratus poſthabita eſt: verùm vbi ciuitatis optimates obire munus illud dignati ſunt, tantam ei auctoritatem tribuêre, vt inter optimates infelix propè haberetur, qui cenſoriam dignitatem conſecutus in vita nõ fuiſſet. Chriſtophorus itaque ſedem occupat xl. Leonis in pontificatu die: quem ego præ dolore animi paulò pòſt perijſſe crediderim, quòd ab eo potiſsimùm honore ſpoliatus fuiſſet, quẽ ipſe vt lupum domi aluerat, vt illud Theocriti, enutrito lupos, qui te comedant.

CHRISTOPHORVS I.

122. Pont. CHRISTOPHORVS, cuius patria & cognomentum ob ignobilitatem ignoratur, pontificatum malis artibus adeptus, malè amiſit. Septimo enim menſe dignitate ac merito quidem eiectus. Sunt qui ſcribant Chriſtophorum deiectum pontificatu fuiſſe, Ludouico tertio imperante: alij hæc tempora Berengario aſſcribunt, quem diximus è duce Foroiuliano imperatorem creatum, quòd in Italia oriundus eſſet è ſtirpe Longobardorum regum: quodq́ue etiam in eo ſolo ſpes vnica imperij collocari tum maximè poterat ob virtutem & nobilitatem. Vt autem credam Berengarium tum imperaſſe, facit & pontificum, qui antè fuere, breuis vita, quos tanquam monſtra quædam è medio breui Deus ſuſtulit, & ipſius imperatoris tẽpus, qui ſuperato Guidone duce Spoletino, interfectoque Ambroſio comite Bergomate, quos primo hoſtes habuerat, accepta à Formoſo imperij corona, annis ix. vixit. Quid verò poſtea Chriſtophoro acciderit, è pontificatu deiecto, in Sergio dicetur.

SERGIVS III.

123. Pont. SErgius tertius, patria Romanus, patre Benedicto, pontificatum iniens, baſilicam Lateranenſem, quæ tum corruerat, reſtituit, Chriſtophorum è monaſterio tractum in vincula coniecit. Rebus deinde cõfirmatis, Gallias profectus, Lotharij gratia & amicitia fultus, qui tum regnabat, in Italiam rediẽs, & Chriſtophorum arctiore cuſtodia reuinxit, & Formoſi acta ita improbauit, vt denuo ad ſacros ordines eos admittere neceſſe fuerit, quos Formoſus antea ſacerdotali ordine dignos cenſuerat. Neque hanc quidem ignominiam mortuo intuliſſe contentus, eius cadauer è ſepulchro tractum, capitali ſupplicio, ac ſi viueret, afficit, corpusq́ue ipſum in Tiberim proiicit, tanquam ſepultura & honore humano indignum. Ferunt piſcatores corpus ipſum inter piſcandum repertum, ad baſilicam Petri detuliſſe, atque dum funus celebratur, ſanctorum imagines, quæ in templo locatæ erant, corpus ipſum veneratas fuiſſe: & ob eam rem creditũ eſſe. Formoſum iniuria quidem tali ignominia affectum fuiſſe. Sed factúmne ſit hoc à piſcatoribus, haud ſatis conſtat, viuente præſertim Sergio, qui Formoſi factionem perſequebatur, quod antea ei impedimento fuerat, quò minus pontificatum conſequeretur. Vide quæſo quantum iſti degenerauerint à maioribus ſuis. Illi enim, vtpote viri ſanctiſsimi, dignitatem vltro oblatam contemnebant, orationi & doctrinæ Chriſtianæ vacantes: hi verò largitione, & ambitione pontificatum quærentes & adepti, poſt habito diuino cultu, inimicitias non ſecus ac ſæuiſsimi quidam tyranni inter ſeſe exercebant: ſuas voluptates poſtea ſecurius expleturi, cum nullibi extarent, qui eorum vitia coercerent. Crediderim ego Sergium hæc facere à Lothario cõpulſum, quod Formoſi opera à Gallis in alieni genas imperiũ tranſlatũ ſit. Sergius autẽ his artibus vitam ducẽs, ſeptimo pontificatus ſui anno, mẽſe quarto, die xvj. moritur: cùm paulò ante igneæ faces in cælo & ſtellæ micantes, diſcurrenteſque præter conſuetudinẽ ſint viſæ. Vnde non ita multo poſt Vngari Italiam cum exercitu ingreſsi, multas viciſsim intulere accepereq́; clades.

ANA-

ANASTASIVS III.

ANaſtaſius tertius, patria Romanus, eo tempore pontificatum inijt, quo Lādulphus Beneuentanus princeps, graui prœlio in Apulia cũ Græcis decertauit & vicit. 124. Pont. Nam Patritius Leonis Conſtantinopolitani imperatoris dux Italiam ingreſſus, ſe omnia breui euerſurum minabatur, niſi Leoni properè obtemperarent. Verũ (vt dixi) Landulphi virtute impetum ſimul cũ loquacitate omiſit, quanquam verò à Berengario iam pararetur copiæ, quæ Patricio obuiam fierent, plus terroris, quàm virium ſecum ferenti. Anaſtaſius autem à quo nil memoria dignum geſtum eſt, ſecundo anno pontificatus ſui moritur & in baſilica Petri ſepelitur. Hunc tamen pontificem hac vna in re laudare poſſumus, quòd neminem eorum, qui ante ſe in pontificatu fuere, ignominia aliqua notauerit, vel maledicentia perſecutus ſit: modeſtè enim & integrè vixit, nec in ſe quicquam habuit, quo reprehendi poſsit.

LANDVS I.

LAndus patria Romanus, Anaſtaſio ſucceſsit. Huius autem vita ita obſcura fuit, 125. Pont. vt etiam ſint, qui eum inter pontifices non numerent, maximè autem Vincētius hiſtoricus. Aliter tamen Martinus & Cuſentinus ſentiunt, horum de numero & Gothifredus eſt, qui ſcribit Landum auctoritatem ſuam interpoſuiſſe, quò minus Berengarius & Rhodulphus comitis Guidonis filius, inter ſe decertarent.

Sunt qui ſcribant Rodulphum apud Veronam Berengarium ſuperaſſe, ac imperio tribus annis potitum eſſe. Magna enim tum erat inter Italos, Germanos & Francos de poſſeſsione imperij concertatio. Vnde & grauiſsima bella orta ſunt, nec extincta ſine multorum interitu, omniumque prouinciarum calamitate. Annitebantur tamen Romani Italique imperij nomen in prouincia retinere, obſtantibus barbaris omnibus, licet duce & auctore rā præclari facinoris indigerent, extinctis iam non ſolũ illis præclaris luminibus, quæ Italiam quondam per totum orbem terrarum illuſtrarunt, verùm etiam ſublato omnino & exciſo illo egregio ſeminario, vnde tam præclaræ radices pullulabant.

Landus autem ſexto pontificatus ſui menſe, die vigeſimoprimo moriens in baſilica Petri ſepelitur.

IOANNES XI.

IOannes vndecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice, anno Domini 126. Pont. nongenteſimonono pontificatum inijt, Præſul Rauennas is antea fuerat, epiſcopatu deiectus populi tumultu. Verùm lando mortuo, pontificatum adeptus, ſpiritus militaris magis, quàm religioni deditos geſsit. Indigebat huiuſcemodi pontificè tum quidem & eccleſia & Italia. Nam Græci (vt diximus) vt Lamdulphi virtute ſuperati, Sarracenos in Italiã vocant, qui ex Calabris & Apulis in Lucanos & Campanos mouentes, vrbi Romæ exitium ſe illaturos propediem minabantur. Hoc autem periculo motus Ioannes, Alberico Etruriæ Marchione in auxiliũ accito habito delectu cum Sarracenis confligens & ſuperans, ab Vrbis finibus ſubmouit. Verùm nil actum ea victoria exiſtimans, niſi fugientes inſequeretur, eos ad Lyrim fluuium nactus, (quem Gariglianum vocant) apud Minturnas tanta clade ſuperat, vt de relinquenda omnino Italia cogitauerint, locaque omnia fermè quæ in littore Italico obtinebant, incenderint. Poſtea tamen mutata ſententia occupato monte Gargano incurſionibus loca circunquaque poſita vexabant. Interim verò Ioannes in triumphi modum Romam rediens cùm omnia ſibi vendicaret. Alberici odium ita in ſe concitauit, vt ingens ſeditio ſit orta, qua quidem Marchio pulſus Ortam proficiſcens, oppido munito & arce, Vngaros præmijs ſollicitatos in Italiam vocat: qui certè prouinciam ingreſsi, plus propè calamitatis Italiæ intulere quàm olim Sarraceni. Pueros enim & virgines abducebant, grandioribus natu necatis: neque ipſis quidem Etruſcis pepercere, quos ex fœdere Alberici intactos eſſe oportebat: imò verò magis in hos quàm in cæteros Italos ſæuitũ eſt, incenſis & euerſis ferè omnibus oppidis quæ ipſi occupauerant. Crediderim ego Berengarium, qui tum Ciſalpinam tantummodo tuebatur, hoſtibus iter in Etruriam dediſſe, modò ſine vllo ſuorum maleficio tranſirēt. Hac autem dulcedine prædæ illecti Vngari, frequenter deinceps Italiam repetebant. Qua calamitate Romani permoti, cùm ſæuitie in hoſtem præferocem & potentem non poſſent, Albericum capiunt & obtruncant. Ioannes quoque ſeditioni militari, maximè verò à militibus Guidonis comitis captus, & in vincula coniectus, ceruicali in os coniecto necatur pontificatus ſui anno xiij. menſe ij. die ilj. Cuius in locum alter Ioannes ſubrogatur: verùm quia vi ſedem occupauerat, è loco ſtatim deiectus, connumerari inter pontifices non meruit.

ANNOTAT.

Hic Ioannes X.(vt dixi)appellandus eſſet,fuitq́, vt ex horum temporum ſcriptore Luithprando Ticinenſi lib.2.cap.13.rerum per Europam ſuo tempore geſtarum liquet, natione Romanus,ante ex epiſcopo Bononienſe factus archiepiſcopus Rauennas, Ioannis cuiuſdam,vt auctor eſt Guillelmus bibliothecarius non papæ Sergij I I I. filius. Cui Ioanni papæ ceruicali ſuper os coniecto,& ſuffocato,ſi Luithprando Ticinenſi horum temporum ſcriptori credere volumus, Ioannes X I. Sergij papæ & Marociæ nobiliſſimæ inter Romanas feminæ filius, matris quæ tunc in vrbe potentiſſima erat, auctoritate & ſtudio ſucceßit. cæterum omnes quotquot de Romanis pontificibus ſcripſerunt, plures autem fuere, Ioanni huic non alterũ Ioannem,ſed Leonem VI. & illis Stephanum VII. ſubijciunt. Poſt quos Ioannem ipſum XI. Sergij papæ filium communi conſenſu referunt. Quos & magis ſequendos eſſe exiſtimo.

LEO VI.

127. Pont. LEO ſextus,patria Romanus, legitimis ſuffragiis pontifex creatus,nil tyrannicum in vita præ ſe tulit, integrè ac modeſtè vitam ducens, ac rei diuinæ conſulens,quantum illa tempora in tam corruptis moribus patiebantur. Reuocare enim ciues ad cõcordiam, temeritate & ſtultitia priorum pontificũ adhuc tumultuantes,componere res Italas, pacare externum hoſtem, propulſare barbaros à ceruicibus Italiæ conatus eſt: quo certè nil melius aut laudabilius in tam breui magiſtratu fieri potuit. Septimo enim menſe, die xv. pontificatus ſui moritur, ſepeliturque in baſilica Petri magno ſui apud Romanos deſiderio relicto.

STEPHANVS VII.

128. Pont. STephanes ſeptimus,patria Romanus,eo tempore pontificatum iniit(vt quidam ſcribunt)quo Vngari Alemanniam Saxoniamq́ue populantes, ab Henrico Germaniæ rege apud Merſpurgum ingenti clade ſuperati ſunt.

Ferunt tum etiam Rodulphum Burgundiorum regem, in Italiam hoſtili manu contra Berengarium ſecundum deſcendiſſe,eumq́ue ſuorum fraude regno ſpoliatum ad Vngaros confugiſſe,qui ſumptis armis,tertio anno poſt pulſum Berengarium in Italiam cum magno exercitu duce Salardo veniẽtes, Papiam vi captam,ferro & igne magna ex parte vaſtarunt. At verò Itali cum non ſatis virium in Rodulpho cernerent, Hugonem Arelatenſem comitem in Italiam vocant. Huic autem non ſine contentione tamen Rodulphus cedens,cùm hoſtes acriter inſtarent,in Burgundiam ſeſe recepit. Hugo verò non ſatis his fidens,qui ſe vocauerant,multos in exilium pepulit: qui quidem ad Arnoldum Bauarorum ducem confugientes,hominem regnandi cupidum mouere copias in Italiam propellunt. Deſcendentem itaque ex alpibus Veronenſes ſtatim intra mœnia benignè ac comiter recipiũt: verùm Hugo in eum mouens,commiſſo prœlio hominem ſuperat. Veronamq́ue ſtatim recipit. Mortuo autem apud Bauaros Berengario, vt alij volũt, apud Vngaros, Berengarius tertius primi Berengarij ex filia nepos,in Italiam veniens,anno ſalutis nongẽteſimo trigeſimo quinto imperio potitur. Sunt autẽ qui hæc,quæ ſcripſi,huius pontificis temporibus aſſcribant. Ego verò & priorũ quorundam & ſequentium tẽporibus aſsignanda crediderim,cùm ea,quæ breuiter ſcripſi,nõ ſine diuturnitate geri potuerint. Sed ſatius fuit in tanta ſcriptorum varietate & temporum, omnino aliquid ſcribere, quàm quæ ſunt aliquando geſta,ob incertos auctores omittere. Cõſulimus poſteritati, nec ita ſuperſtitioſi ſumus,vt nolimus ea credere, quæ varij auctores ſparſim conſcripſere.

Huius quoque pontificis tempori meritò aſſcripſerim ſanctum Vgibertum nobilem Lotharingiæ principem,qui Gemblacence cœnobium propria impenſa magnis operibus breui extruxit. Ferunt & hac tempeſtate Spireneum Bohemiæ ducem fidem Chriſti tum primũ recepiſſe. Nam duces antea qui Bohemiæ præerant, nunc demum reges appellantur auctis opibus & copiis. At Stephanus, cuius vita manſuetudinis & religionis plena fuit, ſecundo pontificatus ſui anno,menſe vno, die duodecimo moritur,inq́ue Petri baſilica ſepelitur.

IOANNES XII.

129. Pont. IOoannes duodecimus, patria Romanus, patre Sergio pontifice,vt quidã volunt,eò tempore pontificatum iniit, quo ſanguinis fons(vt Martinus & Vincentius aiunt) Genuæ largiſsimè effluxit,futuræ calamitatis indicium. Nam & Genua à Sarracenis ex Africa venientibus tum capitur ac diripitur,& Vngari Italiã ingreſsi,lõgè omnia ac latè populati ſunt. Verum dum onuſti præda Pelignorum fines attigiſſent, à Marſis, qui repente arma ceperant,opprimuntur,

muntur, atque ita prædam omnem cum vita amiſere. Scripſit tum multa Racherius ex monacho Veronenſis epiſcopus factus, in exiliumque Papiam ab Hugone rege miſſus, quòd aperrè nimiùm in eius mores inueheretur. Ioannes autem pontificatus ſui anno quarto, menſe decimo, die xv. moritur. Vacat tum ſedes diebus duodecim. *Racherius epiſcopus Veronenſis.*

LEO VII.

LEO ſeptimus, natione Romanus, Hugone & Lothario in Italia imperātibus, pontificatum adeptus, nil dignum memoria geſsit. Huius autem tempora illuſtriora fecêre Spireneus Borhemiæ dux (vt Martinus refert) iuſtitia & religione inſignis, & eius filius Vinceſlatus, nequaquam à patre degenerans, à fratre Boleſlao interemptus ob regni cupiditatem: qui quidem Vinceſlaus poſtea in ſanctos referri meruit, comprobata eius vita approbatiſque miraculis in vita & poſt mortem editis. Leo autem pontificatus ſui anno tertio, menſe ſexto, die decimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur. Vacat tum ſedes dies tres. *130. Pont.*

STEPHANVS VIII.

STephanus octauus, natione Germanus, pontificatum iniens, ita à Romanis ſeditionibus vexatus eſt, vt nil memoria dignum ab eô geri potuerit, imò verò (vt Martinus refert) in tanta ſeditione mutilatus turpiter aliquandiu vitam duxit, cum ob inhoneſta vulnera prodire in publicum erubeſceret. Parabat quidem rex Hugo tantam iniuriā vlciſci, ſed in ipſo apparatu moritur: cui quidem Lotharius filius in regno ſuccedens, hac de re nullā mētionem fecit: vel quod populi Romani amicus eſſet, vel quòd breui regnauit: biennio enim tantum poſt mortem patris ſuperuixit. Otho autem Germanorum rex, Vinceſlai Bothemiæ regis mortem vlturus, in Boleſlaum, qui fratrem per ſcelus interfecerat, copias mouēs hominem tandem poſt multas illatas acceptaſque clades in poteſtatem ſuam redegit. Stephanus verò pontificatus ſui anno tertio, menſe quarto, diebus xij. moritur. Vacat tum ſedes diebus x. *131. Pont.*

MARTINVS III.

MArtinus tertius, patria Romanus manſuetudinem & placabilitatem Stephani ſeptimi imitatus eſt: pontificatu enim adeptus, bella omittens, religioni ſeſe totum addixit, templa vetuſtate collapſa inſtaurans, pauperes eleemoſynis paſcens. Non caruit tamen huiustemporibus Europa ipſa bellica rabie. Nam cum Otho annireretur Italiam ingredi aduerſante Lothario, magnæ cædes vtrinque commiſſæ fuit. Adhortante tamen eos Martino pontifice, vt ab armis diſcederent, tum vel maximè, cùm vbique fame & penuria rerū omniū laboraretur, ſuccifis vndique arboribus, proſtratis ſegetibus, & abductis grauiſsimo bello colonis ac pecoribus: apud Conſtantinopolim quoque tumultuatum vehementer eſt. Nam ciues ipſi Conſtantinum imperatorem captum, abraſo capite, in inſulam relegarunt. Verùm non ita multò pòſt Conſtantinus Leonis filius imperium adeptus, ſeditioſos ciues eadem turpitudine tantum affectos, qua ipſi Conſtantinum notauerant, in eandem inſulam exulatum mittit. Martinus autem tertio pontificatus ſui anno, menſe ſexto, die decimo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur. Eius autem in morte ſedes Romanā diebus duodecim tū vacat. *132. Pont. aliàs Marinus II.*

AGAPETVS II.

AGapetus ſecundus, natione Romanus, ardente tumultu bellico in Italia pontifex creatur. *133 Pont.*

Vngari enim tum etiam hoſtili manu Italiam ingreſsi, iam ferè omnem oram Tranſpadanam occupauerant, cum Henricus Bauariæ dux, ſumptis propere armis, comparatoque exercitu in prouinciam mouens, non ſine magno incolarum incommodo duobus grauiſsimis prœlijs eos ſuperat ac prouinciam omnem ab Aquileia Papiam vſque occupat. Vnde non ita multò pòſt propere in Auſtriam diſceſsit, quòd iam aduentare Berengarium cum magno exercitu intellexerat. Potitus autem Italia Berengarius, imperatoris nomen ſibi indit, filiumque Albertum regē Italiæ nuncupat, coniecta in carcerem Adalinda Lotharij fratris filia, ne Papiam vrbem dotalem repeteret. Interim verò Agapetus pontifex, Italiæque proceres, cognita Berengarij ſuperbia, quòd omnia ſibi contra ius faſque vendicaret Othonem Germaniæ regem in Italiam vocant: qui quidem per Forumiulij prouinciam cum quinquaginta millibus hominū ingreſſus, deturbatis ſtatim è regno Berengario & Alberto, Adelindam Lotharij filiam è *Henricus Bauariæ dux.*

carcere

carcere ductam in vxorem accepit, ex qua poſtea filium ſuſcepit, cui Othoni ſecundo nomen fuit. Otho tamen Italia decedens, hac moderatione vſus eſt, vt Berengario & Alberto gubernandæ prouinciæ arbitrium permiſerit, compoſitis inter pontificem & Berengarium rebus. Idem quoque Otho Ludouicum regem Franciæ magnis eò propere deductis copijs iuuit, quem proceres prouinciæ adiuuante Hugone Pariſiorum comite, ipſius Othonis ſororio propè è regno depulerant. At verò Albertus Berengarij filius, qui tum Rauennæ præerat, Comaclenſium claſſe & auxiliis fretus, mercatores Venetos aduerſante Agapeto põtifice infeſtabat, vnde Veneti ita incenſi comparatis propere quibuſdam nauigijs, Comaclum expugnatum incendunt.

Dum hæc itaque hoc modo agerentur, Agapetus pontifex vir innocens, & reipublicæ Chriſtianæ amator: ponrificatus ſui anno nono, menſe ſeptimo, die x. moritur, eò ferè tempore, quo Oddo Cluniacenſis monaſterij abbas in Domino quieuit. Cuius quidem diſcipulus habitus eſt Domaielus vir miræ ſanctitatis & monaſticæ diſciplinæ reſtitutor.

IOANNES XIII.

134. Pont. IOannes decimustertius, patria Romanus, de via Lata patris Alberici potentia fretus, pontificatum occupat. Octauianus is quidem primo vocabatur, homo ſanè ab adoleſcentia omnibus probris ac turpitudine contaminatus, venationibus magis, ſi quid temporis à libidinibus ſuperat quàm orationi deditus. *Romæ duo annui conſules.* Erant tum Romæ duo annui conſules, ex nobilitate præfectus vnus, qui ius populo diceret: ex plebe autem decarchones xij. creabantur, qui vicem ſenatus gererent. Non carebant aliqua ditione Romani. nam & vicina Etruriæ oppida intra Vrbeuetanum Tudertinumq́ue agrum, & quicquid à Neapoli Beneuentoq́ue à Marſis, à Reatinis ad vrbem ſpectat, Romani ciuitati obtemperabat. Vlteriora partim Græci, partim Sarraceni occupauerant. Quis tum Picenum Spoletinumq́ue agrum obtineret, incertũ eſt. Octauianus itaque patris potentia in ſatis libera ciuitate fretus, pontificium munus humeris ſuis nequaquam conueniens, ſibi deſumit. Hac quidem indignitate moti duo cardinales, literis Othonem obſecrant, vt clerum populumq́; Romanum è manibus Berengarij Ioanniſq́ue duodecimi vendicare conetur, aliter Chriſtianam fidem vnà cum imperio perituram. Otho enim tum magno in pretio erat, domito Bodeſlao (vt dixi) Bothemiæ rege, ſuperatiſq́ue tribus grauiſsimis prœlijs Vngaris Germaniam vaſtantibus, ac captis tribus eorum regulis, quos Germani contradicente imperatore vitam finire laqueo coegere. Interim verò dum Otho expectaretur, re per indices patefacta, Ioannes pontifex cardinales ipſos capit, & huic naſum, illi verò manum abſcindit. Hanc ob rem Otho in Italiam mouens primo quidem Berengarium & Albertum filium in poteſtatem ſuam redigit: alterumq́ue Conſtantinopolim, alterum in Auſtriam relegat. Mox vrbem ingrediens, ab ipſo Ioanne honorificentiſsimè ſuſcipitur, coronaturq́ue (vt quidam tradunt) accepto Germaniæ Pannoniæq́ue titulo, quod reliqui imperatores deinceps obſeruarunt, tranſlato tùm primum ad Germanos imperio. Alij verò à Leone octauo, de quo paulo poſt dicemus, hoc factum exiſtimant. quorum opinionem Gratianus in decreto ſecutus eſt. priorem ſententiam Richardus & Cuſentinus non improbant, Lateranenſis autẽ bibliothecarius Othonẽ Ioannis tempore Romam veniſſe ſcribens, de coronatione eius nullam mentionem facit, adeo confuſa ſunt & perturbata hæc tempora, ſcriptorum negligentia & incuria. Otho autem compoſito aliquántulum ſtatu ciuitatis, cum Ioanne ſecreto collocutus, hominem primò blandè appellando à flagitijs deterrens ad virtutem adhortabatur: verùm cùm nequaquam moueri à ſentententia verbis eum cerneret, ad minas conuerſus concilium indicit, conuocatis epiſcopis Italiæ, quorum iudicio vita ſceleratiſsimi hominis dijudicaretur. Is itaque iudicium bene ſentientium reformidans, in Hernicos aufugit, in ſiluiſq́ue more feræ aliquandiu delituit. Hác ob rem Otho perſuadente clero, Leonem Romanum ciuem Lateranenſis eccleſiæ protoſcriniarium pontificem creat. Verùm abeunte imperatore, Ioannis cognati & clientes, pulſo Leone, Ioannem ipſum reuocant: quem quidem diuinitus eiſdem fermè diebus perijſſe creditum eſt, ne eccleſia Dei pernicioſa ſeditione iam gliſcente labefactaretur. Sunt qui ſcribant hunc ſceleratiſsimum hominem, vel hoc monſtrum potius, in adulterio deprehenſum & confoſſum interijſſe. Verùm non ita quoque leuata ſeditio eſt. Nam Romani mortuo Ioanne in eius locum Benedictum ſubrogant, idq́ue ab imperatore, qui tum Spoleti erat, confirmari contendunt. At imperator iratus, non ſolùm Romanos vtpote iniqua poſtulantes, à ſe repulit, verumetiam eoſdem armis (vt poſtea dicetur) coegit abrogato Benedicto Leonem ſuſcipere. Ferunt multa prodigia tum in Italia apparuiſſe. *Prodigia multa apparuerunt.* Nam & lapis de cœlo miræ magnitudinis cecidit ſæuiente ventorum atque imbrium procella, & in veſtibus multorum ſignum crucis, ac quidem cruentæ, diuinitus apparuit. Quæ quidem portenta indicare magnas clades & calamitatem eccleſiæ multi interpretabantur.

Ioannes autem vir omnium, qui vnquam ante ſe in pontificatu fuêre, pernicioſiſsimus &
ſceleratiſsimus, pontificatus ſui anno ix. menſe iij. die quinto moritur. Eius verò in morte
ſedes in ſeditione dies xij. tum vacat.

ANNOTAT.

*Ioannem hunc XII. ab omnibus ſcriptoribus (præter vnum Platinam) appellari obſeruaui. Quem
primum eſſe inueni, qui nomen in pontificatu mutarit. Nam cùm antea Octauianus vocaretur, vt Guil-
lelmus bibliothecarius ſcribit, gentili nomine omiſſo tanquam parū maieſtati & religioni pontificiæ ido-
neo, ſe Ioannem appellauit. Cuius exemplum ſequentes pontifices qui deforme, & parum conueniens tan-
to magiſtratui nomen habuere, ſenſim, & paulatim ſequuti, leuem conſuetudinem tanquam in legem per-
petuam tranſtulerunt. cæterum hanc rem Romani pontifices, & maximè ex Germania lecti, Bruno, Ge-
rebertus, Suidegerus, Poppo, alius Bruno, Geberardus, Fridericus, Gerardus, Cadolus, Anſelmus,
Huldebrandus, & ſimiles maxime confirmarunt, barbarorum nominum deformitate commoti.*

BENEDICTVS V.

BEnedictus quintus, patria Romanus, ex diacono in ſeditione pontifex cre- 135. Pont.
atur, ab his potiſsimùm, qui Ioanni cognatione factioneque coniuncti fue-
rant, ægrè ferentes Leonem ab Othone Ioanni antelatum. Verùm cū impe-
rator hanc electionem nequaquam probaret, Romanos id maximè expe-
tentes à ſe repulit, eoſque ferro & flamma omnia circa vrbem poſita vaſtās
compulit, pulſo Benedicto vel dedito potius, Leonem ſuſcipere, adactos
ſacramento, nil ſe earum rerū immutaturos, quas ipſe imperator in re pontificia conſtituiſ-
ſet. Compoſitis autem hoc modo rebus, Otho in Germaniam rediens, ſecum Benedictum
ipſum duxit, qui non multò pòſt dolore animi apud Hamburgum moritur, vbi relegatus e-
rat. Vixit autem in pontificatu menſibus ſex, diebus quinque. Sedesque deinceps diebus
* triginta vacauit. * viginti

LEO VIII.

LE O octauus (vt antè dixi) protoſcriniarius, à clero populoque Romano, pul- 136. Pont.
ſo Ioanne pontifex creatur. Nam cum Ioannes flagitioſè nimium & intem-
peranter viueret, inſtarentque Romani apud imperatorem, vt alterum pon-
tificem abrogato Ioanne crearet, reſpondit electionem ad populum & cle-
rum pertinere: Eligerent quem maximè idoneum putarent, ſe eum ſtatim
approbaturum. Vnde cum Leonem elegiſſent, quem ipſe confirmauerat, de-
inde mutata ſententia abrogato eodem Benedictum ſuffeciſſent, iratus Otho, eos vi & ar-
mis compulit, dedito etiam Benedicto Leonem ſuſcipere, qui ſtatim Romanorum incon-
ſtantiam pertæſus, auctoritatem omnem eligendi pontificis à clero populoque Romano ad
imperatorem tranſtulit. Verùm Leo in pontificatu non diu vixit. Anno enim primo, mē-
ſe quarto moritur.

IOANNES XIIII.

IOannes decimuſquartus, Narnienſis epiſcopus, patria Romanus, patre Ioan- 137. Pont.
ne epiſcopo, Leoni ſucceſsit. Verùm Romani inita iam conſuetudine pel-
lendi pontifices, hunc quoque ſeditionibus fatigant. Accerſito enim Iofredo
Campaniæ comite. Lateranenſes ædes vi irrumpentes. Ioannem capiunt,
captumque primo in Hadriani molem perducunt, mox inde hominem in
Campaniam exulatum mittunt. Verùm interfecto Iofredo eiusque vnico fi-
lio à Ioanne Campano principe, pontifex vndecimo menſe ſui exilij Romam propere re-
dijt. Otho præterea cognita pontificis calamitate, cum Othone filio ingentibusque copijs
magnis itineribus Romam perueniens, conſules & præfectum cum Dearchonibus captos
in vincula conijcit, ſciturus coniurationis capita. Quæſtionibus autem re cognita, conſules
in Germaniam mittuntur: Dearchones verò laqueo ſuſpenſi, pœnas ſtatim dedere. Petrus
autem vrbis præfectus malorum omnium fons & origo, diu cum ignominia per publica vr-
bis loca tractus ac virgis cæſus, in Germaniam vinctus mittitur. Sunt qui ſcribant Petrum
ipſum ex carnificandum pontifici traditum abraſā barba, capillis ſuſpenſum ad caput equi
Conſtantiniani aliquandiu ſtetiſſe, vt eius exemplo talia facinora malefici declinarent. Inde
autem ablatum, aſinoque ſuperimpoſitum, verſo ad clunes vultu, & manibus ſub cauda
ligatis, atque ita per vrbem ductum, & virgis cæſum ferè vſque ad interitum fuiſſe: poſteà
verò in Germaniam exulatum miſſum. Hac etiam ſeueritate (exempli gratia) in Iofredum
à Ioāne principe Campano (vt diximus) cæſum, imperator vſus eſt, vt eius ac filij cadauera
è loco

è loco ſacro tracta, in profanum proijci iuſſerit. Intereà verò Sclaui, qui Hadriani tertij pontificis, & Suerophyli principis Dalmatiæ tempore fidem Chriſti ſuſceperant, in Italiam traijcientes, Sarracenos ingenti clade ſuperatos monte Gargano deiecerunt. Horum autem exemplum & virtutem imitati Vngari, reliquias Sarracenorum ita attriuere, recuperata Conſentia iam ab hoſtibus capta, vt Othoni magni Othonis filio eò cum exercitibus miſſo, haud difficilè fuerit reliquias bellorum abſoluere. Nec contentus Sarracenos cædere, Græcos quoque qui cum Mauris fœdera inierant, grauiſsimis prœlijs ita perdomuit, vt eos ferè omni Calabria & Apulia eiecerit. Sunt qui ſcribant idcirco Othonem Græcos perſecutum fuiſſe, quia Nicephorus Conſtantinopolitanus imperator filiam iam ei pactam, in matrimonium daturum ſe negabat. Conſtat tamen Othonem ipſum adoleſcentem egregium, pulſo Nicephoro & Ioannem filium in imperio confirmaſſe, & Theophaniá ſororem in vxorem accepiſſe, quam quidem Ioannes tertiuſdecimus vnà cum marito apud Lateranenſem baſilicam corona imperij exornauit, annuente Othone ſene, qui filium conſortem imperij creauerat. In tanta autem & tam publica lætitia, Campana eccleſia Metropolitanæ nomen à Ioanne pontifice conſecuta eſt. Otho verò in Germaniam proficiſcens, ſenio confectus, Viennæ moritur: quem non ita multò pòſt Ioannes pontifex ſexto pontificatus ſui anno, menſe xj. die v. ſubſecutus eſt. Eius in morte dies xiij. ſedes tum vacat.

BENEDICTVS VI.

138. Pont. Benedictus ſextus, patria Romanus: Ioanni in pontificatu & calamitatibus ſucceſsit: à Cintio enim Romano ciue & quidem præpotenti captus, in Hadrianam molem (quam ſancti Angeli arcem nunc vocant) cuſtodiam noxiorum, vel potius innocentium includitur, eodemque in loco non multò pòſt ſtrangulatur: vel (vt Cuſentinus refert) fame moritur. De tanta iniuria nullam ſumptam eſſe vindictam, vel à ciuibus Romanis aduerſæ factionis, vel ab Othone imperatore, non poſſum ego non admirari, præſertim cum Otho ipſe vir optimus ſit habitus, & eccleſiæ Romanæ defenſor acerrimus. Sed vereor ne talia fuerint Benedicti merita, quale præmium à Cintio conſecutus eſt. Malè tamen à Cintio actum eſt: neque enim ad ſe pertinebat, etiamſi Benedictus grauiter deliquiſſet, pontifici manus inijcere. Sed heus, vt rerum omnium viciſsitudo eſt. Nam Romani pontifices noſtra ætate Romanos ciues, aut delinquentes, aut ob potentiam ſuſpectos, eò loci tanquam in Tullianum carcerem includunt & macerant. Crediderim ego Othonem alijs negocijs implicitum, Romani pontifici præſtare auxilium nequiſſe, ob eamque rem anno primo, menſe ſexto, pontificatus ſui mortuum eſſe.

DONVS II.

139. Pont. Donus ſecundus, patria Romanus, tantæ modeſtiæ fuit, vt ſi nihil in pontificatu geſſerit, quo magnopere laudaretur, non tamen vel aliqua iniuria affectus, vel ignominia notatus eſt. Huius autem tempora, ne omnino obſcura eſſent, effecere res quædam, tum à principibus quibuſdam, tum à ſanctis viris geſtæ.

Nam Baianus artis magicæ peritus Bulgarorum princeps, ita Baſilium & filium Conſtantinum Byzantinos principes bello vexabat, vt paulum ab capienda vrbe regia abeſſet, negligentia Græcorum propè derelicta. Inita tamen ſunt inter eos fœdera, licet non æqua, & pax compoſita eſt. Adalbertus autem Bothemus Pragenſis epiſcopus tátæ ſanctitatis tum habitus eſt, vt diuino ſpiritu impellente in Pannoniam deſcedens, & Regem Vngarorũ baptizauerit, & omnes prouinciæ epiſcopos ad bene de Deo promerendum exemplo & vita inſtruxerit. Profectus deinde in Pruſiam, dum fidem Chriſti quàm diligétiſsimè prædicat, martyrio coronatur. Ferunt & beatum Eduardum Angliæ regem, ſanctitate in pretio tum habitum fuiſſe quem certè nouercæ dolis & fraude interfectum conſtat. His addit & Richardus ſcriptor ſanctum Maiolum abbatem, qui in Cluniaco magnum ſui apud poſteros vita & miraculis exemplum reliquit.

Donus autem anno pontificatus ſui primo moritur, & in baſilica Petri ſepelitur: diebus tantummodo duobus ſedes tum vacat.

BONIFACIVS VII.

140. Pont. BONIFACIVS ſeptimus, cuius cognomen & patria ob ignobilitatem credo reticetur, pontificatum malis artibus adeptus, malè etiam amiſit. Nam inito magiſtratu conſpirantibus ſimul bonis ciuibus, relinquere vrbem coactus, precioſiſsima quæq; è baſilica Petri ſubtrahens Cóſtantinopolim confugit: vbi tandiu ſubſtitit, quoad diuenditis,

quæ

quæ ſacrilegio abſtulerat, magnam vim pecuniarum comparaſſet, quibus tanquam adminiculis occupandæ tyrannidis fretus, vrbem repetit, ciues Romanos largitione corrupturus. Obſtabant conatibus ſuis viri boni, maximè verò Ioannes diaconus cardinalis, quem captum adiuuantibus quibuſdam pernicioſis hominibus, oculis ſtatim priuauit. Atque ipſe tantorum malorum auctor gliſcente maiorem in modum ſeditione, ſiue timore, ſiue pœnitentia patrati ſceleris, turpiter vitam finiuit. Vide quæſo quantum degenerauerint hi pontifices à maioribus ſuis, qui hanc rempublicam Chriſtianam tam amplam, tamque magnificam ſuo ſanguine nobis reliquere. Pontifex Romanus ſacrorum pater & rex, ſacra ipſa furto abſtulit: & qui vindicare ſacrilegia debuerat, tanti ſacrilegij factus eſt auctor. Hoc autem contingere in quauis rep. conſueuit, quando plus malorum ambitio & auaritia valet, quàm bonorum virtus & grauitas. In clerum igitur deligendi eſſent, quorum vita & doctrina probata ſit: non autem hi, qui cùm nil virtutis & religionis habeant, ambitione & largitione ſibi potentiam quærunt. Vixit autem Boniſacius in pontificatu menſibus ſeptem, diebus v. Vacat tum ſedes dies viginti.

BENEDICTVS VII.

Benedictus ſeptimus, patria Romanus, ſtatim inito pontificatu, Arnulphum epiſcopum Remenſem ſeditione quorundam pulſum, habita ſynodo in integrum reſtituit. 141. Pont.

Eo maximè tempore, quo Otho ſecundus & Henricum Bauarorum ducem rerum nouarum cupidum perdomuit, & in Lotharium mouit, qui Lotharingiam Romani imperij prouinciam occupauerat, Aquiſgranenſemque agrum populatus fuerat. Otho autem ſuperato Lothario, vaſtatiſque Sueſsionum agris ac incenſis Pariſiorum ſuburbijs, dum in patriam copias reducit, apud Anxonam fluuium nonnihil incommodi accipit. Deinde verò comparato maiore exercitu in Italiam contra Baſilium & Conſtantinum imperatores Græcorum veniens, qui iam Calabriam & eam partem Italiæ occupauerant, quæ ad Siciliam vergit, apud Baſentellum ſuperatus, ſcapham conſcendens, ſalutem ſibi fuga quærebat: A piratis autem fortè fortuna captus, in Siciliam defertur. Verùm Siculi redempto homine, ac Romam miſſo, de piratis autem ſupplicium ſumpſere. Otho deinde comparato ſatis iuſto exercitu, animaduertere in Romanos & Beneuentanos conſtituerat, à quibus initium fugiendi factum fuerat, dum ad Baſentellum contra Græcos pugnaretur, agere id in Romanos minus tutum viſum eſt. In Beneuentanos itaque conuerſus, vrbem capit & incendit, tranſlato inde ſancti Bartholomæi corpore, Romæque in inſula Tiberina collocata, eo loci maximè, qui olim Iouis hoſtia Lycaonia dicebatur, quique triremis puppim præ ſe fert. Nam inſula vt adhuc ex Tiburtino lapide cernitur, triremis formam habuit, ad ſimilitudinem illius credo, qua Æſculapius Romam aduectus eſt: viſitur adhuc ſerpens lapidi inſculptus, viſuntur tranſtra, adeo viri illi excellentes ſtudioſi erant vel naturam in artem redigere, vel artem ad naturam. Ad Othonem redeo, qui non multo poſt tranſlatum ſancti Bartholomei corpus Romæ moritur, & in veſtibulo beati Petri (paradiſum vocant) labro porphyretico, quod adhuc introeuntibus ad læuam apparet, honorificentiſsimè ſepelitur. Cùm autem de creando nouo imperatore conſultario haberetur, & alij Othonem tertium ſecundi filium, alij verò Henricum Bauariæ ducem, primi Othonis ex fratre nepotem expoſcerent, inſtarentque Itali quidam, vt Creſcentio Nomentano viro clariſsimo res committeretur, Germani ſtatim, qui tum frequentes Romæ aderant, Othonem tertium delegere. Bartholomæi corpus tranſfertur.

Inſtabat Benedictus vir optimus vnumquenque rogando, vt in creando imperatore reipub. Chriſtianæ conſulerent, quæ tum maximè perito & ſolerti gubernatore indigebat. Tandem verò ne ſeditio aliqua oriretur, Germanorum ſententiam approbat. Moritur & ipſe pontificatus ſui anno octauo, menſe ſexto. Vacatque ſedes diebus quinque Valderico Amburgenſi epiſcopo tum maximè in pretio exiſtente doctrina, moribus, & ſanctitate vitæ.

IOANNES XV.

Ioannes decimuſquintus, patria Romanus, vel (vt nonnulli volunt) Papienſis, poſt adeptum pontificatum menſe tertio à Romanis capitur & in mole Hadriani, vt publica cuſtodia incluſus, ibi tandiu pedore carceris, inedia & moleſtia animi maceratur, quoad vitam turpiter finiuit. Sunt qui ſcribant eum vi mortuum fuiſſe à Ferrucio Boniſacij ſeptimi parente magnæ potentiæ viro, ob eam rem credo, quod filio in pontificatu aduerſatus fuiſſet. Vtcunque eſt, conſtat eum in carcere mortuum & in baſilica Petri ſepultum. Deiectúſne pontificatu fuerit, vel ob impotentiam & tyrannidem, vt quidam coniectant, vel ob inuidiam maleuolorum & ſeditioſorum quorundam, haud ſatis conſtat: adeo ſunt confuſæ iſtorũ temporum hiſtoriæ. 142. Pont.

Fuiſſe tamen in pretio hac tempeſtate conſtat & Odilonem abbatem Cluniacenſem & Berengarium Turonenſem, viros ſanctitate & doctrina inſignes, quanquam ſint qui dicant Berengarium amplitudine doctrinæ confiſum, primo in fide erraſſe, cum de ſacramento eucharistiæ malè opinaretur, errorémque ſuum poſtea publico concilio Romæ habito emendaſſe, ac ſtatim omiſſo ſtudio ſophiſticæ diſciplinæ, cum eſſet archidiaconus Andegauenſis, omnia pauperibus erogans, labore manuum ſuarum victum ſibi quæſiuiſſe.

IOANNES XVI.

143. Pont. IOannes decimuſſextus, patria Romanus, patre Leone presbytero, è regione Gallinæ albæ, pontificatum adeptus, miro odio in clericos exarſit, vnde merito ab ipſis clericis odio habitus eſt, maximè vero quod diuina humanaq; omnia cognatis & affinibus ſuis elargiebatur, poſthabito Dei honore & Romanæ ſedis dignitate, quem certè errorem ita poſteris tradidit, vt ad noſtram quoque ætatem peruenerit. Qua quidem conſuetudine nil certè dici pernicioſius poteſt, cum non ob religionem & Dei cultum appetere pontificatum noſtri ſacerdotes videantur, ſed vt fratrum vel nepotum vel familiarium ingluuiem & auaritiam expleant. Apparuiſſe cometem tum ferunt futuræ calamitatis indicium: nam & fame & peſte diu laboratum eſt, & terræmotu Beneuentum ac Capua concuſſa, eaque mala ob ſuperbiam & rapacitatem pontificis, contemptumque Dei & hominum accidiſſe putatum eſt. Moritur autem Deo volente octauo pontificatus ſui menſe, ſepeliturque in baſilica Petri.

IOANNES XVII.

144. Pont. IOannes decimuſſeptimus, patria Romanus, pontificatum inijt Othone imperante, ſed nondum coronam imperij adepto. Fuit autem Ioannes vir tantæ doctrinæ, vt multa quidem eleganter ediderit, quemadmodum Martinus ſcribit. Agitatus deinde ſeditionibus á Creſcentio conſule Romano, imperiũ vrbis ſibi vendicare conante, cupiditati hominis cedens, exulatum in Hetruriam abiit. At verò Creſcentius cognita Ioannis indignatione, qua percitus Othonem contra ſe cum exercitu in Italiam vocabat, ipſius pontificis cognatos & amicos, qui in vrbe remanſerant, ad hominem mittit rogatum, vt omiſſa accerſendi Othonis cura, ad vrbem cum poteſtate redeat, polliceturque ſe ei rebus in omnibus obtemperaturum. Precibus autem ſuorum motus Ioannes, veritus etiam, ne ſi Otho cum exercitu Italiam ingrederetur, plus maleficij, quàm beneficij ſecum afferret, ad vrbem veniens, prodeunte obuiam Creſcentio cum omnibus magiſtratibus, & vrbana multitudine, in ædes Lateranenſes magno comitatu introducitur: quaſdam in veſtibulo eius pedes Creſcentius & omnes ſeditionis auctores, petita venia, exoſculati ſunt, atque ita in concordiam redacti, vitam ſimul quietè traduxere.

Ferunt tum Henricum abbatem Lobienſem in Lotharingia, & Adeoboldum epiſcopum Vltraiactenſem, qui multa in laudem beatæ virginis, ſanctæque Crucis ſcripſit, & Albonem abbatem Floriacenſem (qui poſtea in Vaſconia ob fidem Chriſti martyrium paſſus eſt) doctrina, religione, ſanctitate, magno in pretio habitos.

Moritur autem Ioannes pontificatus ſui anno decimo, menſe ſexto, die decimo. Vacat tum ſedes diebus ſex.

GREGORIVS V.

145. Pont. GRegorius quintus, natione Saxo, patre Othone, Bruno ante vocatus, Othonis tertij auctoritate ob affinitatem pontifex creatur. Verùm abeunte in Germaniam Othone, ſeditionibus Romanorum exagitatus, in Etruriam primò, mox in Germaniam ad imperatorem confugit. Interim verò Romani Creſcentium denuo cum ſumma poteſtate conſulem decernunt, qui ſtatim Ioannem quendam natione Græcum, epiſcopum Placentinum, non minus pecunioſum, quàm doctum, pontificem creat, cuius certè nomen inter pontifices quidam ſupprimunt, vtpote minus legitimè creatum: alij verò xvij. hunc vocant, quòd populi clerique Romani conſenſu, ad quos electio ſpectabat, pontificatum inijſſet. Ad Creſcentius cognito Othonis cum magno exercitu ad vrbem aduentu, vrbis mœnia & portus quàm diligentiſsimè firmat, molem Hadriani munit, poſitis in vnaquaque ſtatione firmiſsimis præſidijs. Hinc eſt quòd poſtea moles Hadriani, Creſcentij arx appellata eſt, ſumpto nomine ab ipſo munitore Creſcentio. Superueniente deinde imperatore, vrbemque oppugnare adorto, populus Romanus cum nequaquam tantis copijs par eſſe poſſet, clementia Othonis fretus, Germanis portas aperit. Tùm Creſcentius & Ioannes conſilij & auxilij inopes, in arcem Hadriani confugientes, ſeſe acriter contra hoſtes tuebantur, Verùm propoſita ſpe veniæ, dum ex arce ad imperatorem ſe conferunt, multis vulneribus à multitudine Creſcentius confoditur. Ioannes autem, effoſsis prius oculis, pontificatu ſimul & vita priuatur, in priſtinamque eundem Gregorius xj. menſe poſteaquàm pulſus fuerat, reſtituitur.

Is au-

Is autem cognita imperij imbecillitate varietateque fortunæ, quò diutius apud Germanos ſumma poteſtas remaneret, illeque ceteris præeſſet, qui virtute & dignitate cæteris præſtaret, ſanctionem retulit haud abnuente Othone de imperatore eligendo anno Chriſti M. ac ſecundo, quam vſque ad tempora noſtra ſeruatam videmus, Videlicet ſolis Germanis licere principem deligere, qui Cæſar & Romanorum rex appellatus, tum demum imperator & Auguſtus haberetur, ſi eum Romanus pontifex confirmaſſet. Hos autem imperatoris eligendi auctoritatem primo habuiſſe Ptolemæus refert, archiepiſcopum Maguntinum Germaniæ, archiepiſcopum Treuerenſem Galliæ, archiepiſcopum Colonienſem Italiæ nomine. His additi & iiij. principes, Marchio Brandemburgenſis, imperatoris poſt electionem camerarius, comes Palatinus qui dapes, dux Saxoniæ qui enſem fert. Sunt qui ſcribant Bohemiæ regem vij. electorem, imperatoris pincernam eſſe: hiſque in eligendo additum eſſe ad tollendam diſcordiam partium: ad vtros enim inclinaſſet, ea pars certè potior habebatur. Tuliſſe hoc iniquo animo Francos aiunt. Verùm quia in Ludouico Lotharij filio genus Caroli Magni defecerat, regnumque illud ad Hugonem ducem cognomento Caputium venerat (nam à regibus ad duces res aliquandiu tranſlata eſt) repetere imperium deſtitère: maximè verò quòd ipſi duces noui homines, illa fortuna tum contenti, moliri maiora non ſunt auſi: quippe qui nondum bene regni fundamenta iecerant. Laudatur tamen, & meritò quidem Robertus magni Hugonis filius, regnum à patre accipiens fortitudine, iuſtitia, modeſtia & religione. Hic enim etſi rei militaris admodum ſtudioſus erat, tum vbi per otium licebat, ita Dei templa frequentabat, diuinaque officia celebrabat, acſi ſacrorum omnium initiatus fuiſſet. Ferunt cantum illum eius inuentum fuiſſe, Sancti ſpiritus adſit nobis gratia. His artibus autem non minus quàm armis crediderim ego Robertum conciliaſſe ſibi animos vulgi, eoſque à prima illa Caroli Magni ſtirpe, ad genus ſuum nouum tranſtuliſſe. Ferunt tum quoque magno in pretio fuiſſe Robertum quendam Carnotenſem epiſcopum doctrina & ſanctitate vitæ. Multa enim ſcripſit, & canendi modum in ſacris meliuſculum reddidit. Gregorius autem ij. pontificatus ſui anno, menſe v. moritur. Vacat tum ſedes diebus xv.

Germanis ſolis electio imperatoris permiſſa.

Principes electore.

ANNOTAT.

Quæ hic Platina de electoribus tradit, ſatis à me examinata ſunt in libro quem de comitijs imperatorijs ſcripſi. Nam quæ ſub Gregorio X. inſtituta ſunt, quinto adſcribunt. Huius ſepulcrum adhuc in baſilica ſancti Petri propè altare ſancti Andreæ extat cum hoc epitaphio,

Hic, quem tegit humus, oculis vultuq; decorum,
Papa fuit Quintus nomine Gregorius.
Ante tamen Bruno Francorum proles
Filius Othonis de genitrice Iudith.
Lingua Teutonicus Vangia doctus in vrbe
Sed iuuenis cathedram ſedit Apoſtolicam.
Ad binos annos, & menſes circiter octo
Ter ſenos Februo connumerante dies.
Pauperibus diues per ſingula ſabbata veſtes
Diuiſit numero cautus Apoſtolico.
Vſus Franciſca vulgari, & voce Latina
Inſtituit populos eloquio triplici.
Tertius Otho ſibi Petri commiſit ouile
Cognatis manibus vultus in imperium.
Exuit, & poſtquam terrenæ vincula carnis
Æquiuoci dextro ſubſtituit lateri.
Diſceſſit xij. Kal. Mart.

IOANNES XVIII.

IOannes decimus octauus, Placentinus epiſcopus, vt diximus, potentia Creſcentij Romani conſulis fretus, quem pecunia corrupiſſe creditum eſt, tempore Gregorij quinti per factionem pontificatum occupat. Tantum enim pecuniarum ex Conſtantinopoli ad vrbem ſecum detulerat, vt conſtantes etiã ſua largitione ad maleficium impelli potuiſſent, nedum Creſcẽtius homo auariſſimus & regnandi cupidus. Miror ego hiſtoricos Ioannem ipſum inter pontifices numeraſſe, cum viuente adhuc Gregorio ſedem occupaſſet, niſi fortè in conſcribendis pontificum vitis ita faciendum cenſent, vt in perpetua hiſtoria fit. Nam & tyrannorũ perversè facta, optimorum principum rebus geſtis annumerantur, vt quantum inter ſe boni & mali diſsideant, à legentibus cognoſci poſsit, quò malorum exẽplo à vitijs deterreantur: & bonorũ exẽplo ad virtutẽ impulſi, vitã ducãt in terris felicẽ & beatã: qua quidẽ beatitudine

146. Pont.

Ioannes caruit, fut certè in pontificatu & latro: non enim, vt par fuerat per oſtium intrauit. Moritur autem, atque cum ignominia quidem decimo vſurpati pontificatus menſe. Vacat tum ſedes dies viginti.

147. Pont. SILVESTER II.

Silueſter ſecundus, Gerebertus antea vocatus, natione Gallus, malis artibus (vt aiunt) pontificatum adeptus eſt. Adoleſcens enim & Floriacenſi cœnobio in Aureliana diœceſi poſito dedicatus monachus & addictus relicto monaſterio, diabolum ſecutus, cui ſe totum tradiderat, Hiſpalim ciuitatem Hiſpaniæ bonarum artium cauſa peruenit. Erat enim admodum doctrinæ & litteraturæ cupidus, qua in re tantum profecit, vt breui ex diſcipulo optimus præceptor ſit habitus. Diſcipulos autem eius hos fuiſſe Martinus teſtatur, Othonem imperatorem, Robertum Franciæ regem, Lotharium virum nobilitate & doctrina inſignem, qui poſtea Senonenſis archiepiſcopus creatus fuit. Gerebertus igitur ambitione & diabolica dominandi cupiditate impulſus, largitione primò quidem archiepiſcopatum Remenſem, inde Rauennatem adeptus, pontificatum poſtremò, maiore conatu adiuuante diabolo, conſecutus eſt, hac tamen lege, vt poſt mortem totus illius eſſet, cuius fraudibus tantam dignitatem adeptus erat. Nam cùm Gerebertus regnandi cupidus, diabolum ſciſcitaretur, quamdiu in pontificatu victurus eſſet, reſpondit humani generis hoſtis ambiguè, vt ſolet: ſi non attigeris Hieruſalem, diu viues. Dum itaque pontificatus ſui anno quarto, menſe vno, die decimo in baſilica ſanctæ Crucis in Hieruſalem Romæ ſacrificaret, fato moriturum ſe ſtatim cognouit, vnde pœnitentia motus & errorem ſuum coram populo faſſus, omnes primò poſthabita ambitione & diabolicis fraudibus, ad benè & ſanctè viuendum adhortatus eſt: deinde verò vnumquenque rogauit, vt poſt mortem truncum corporis ſui laceri & diſiecti, quemadmodum merebatur, bigæ ſuper imponerent, eoque loci ſepelirent, quò ſponte ab equis vectum foret. Ferunt itaque Dei nutu & prouidentia, vt ſcelerati ſciant apud Deum locum veniæ ſibi relictum eſſe, ſi in vita aliquando eos pœnituerit, equos ipſos ſponte ad Lateranenſem baſilicam perueniſſe, eoque loci ſepultum eius corpus fuiſſe. Scribit idem Martinus tam ex colluſione oſsium, quàm ex ſudore ipſius ſepulchri, vel humectatione potius, deinceps morituri pontificis ſigna, & quidem manifeſtiſsima colligi, idque ipſius ſepulchri epitaphium indicare. Verùm ne ſit, an ſecus, ipſi pontifices viderint, ad quos pertinet.

ANNOTAT.

Huius in bibliotheca Alexandri Farnaſii cardinalis ampliſſimi extat in membranis ſcriptus vetuſtiſſimis characteribis liber, cum hac præſcriptione. INCIPIT LIBER GEOMETRICÆ ARTIS EDITVS A DOMINO GERBERTO PAPA ET PHILOSOPHO QVI ET SILVESTER II. EST NOMINATVS. *Cuius mortis fabulam ex Martino Ciſtertienſe, & additionibus Galfridi in chronicum Sigeberti ſequutus eſt Platina, quare nihil abſurdius, magisq́, inter ſe repugnans. Non poſſum certe non mirari tantam fuiſſe hominum in eiuſmodi rebus perquirendis negligentiam, immo facilem credulitatem, vt viris optimis, & doctiſſimis ab horum, & ſequentium temporum parum diligentibus ſcriptoribus talia crimina impingi impunè non ſolum permiſerint, verum inſcitiam quoque ipſorum ſequuti ſint. Vir fuit Silueſter II. vt Annonius lib. 5. de rebus geſtis Francorum cap. 46. Guillelmus bibliothecarius: Vetuſtiſsimus liber regni Siciliæ, qui eſt in bibliotheca Vaticana, & alij tradunt, doctiſſimus: Mathematicus, & philoſophus egregius, monachus ex Floriacenſi cœnobio, propter inſignem doctrinam primum archiepiſcopus Remenſis, deinde ab Othone III. imperatore archiepiſcopus Rauennas, demũ papa creatus, quod omnes etiam horum temporum ſcriptores referunt. Verùm quoniam rari admodum tunc in occidente erant, qui philoſophiæ, & mathematicis operam darent, ſi quis eiuſmodi eſſet, ab imperito vulgo ſtatim magus, & nigromanticus vocabatur. cæterùm hanc de morte eius, ſiue diaboli percuſsione famam alibi commodius conuellam. Addam tantum eius ſepulcri, quod Laterani adhuc viſitur, elogium, quanquam barbarum, rem tamen totam aperiens, ab eius ſucceſſore Sergio papa factum, ſit.*

Iſte locus mundi, Silueſtri membra ſepulti,
Venturo Domino conferet ad ſonitum,
Quem dederat mundo celebre doctiſsima virgo,
Atque caput mundi culmina Romulea.
Primùm Gerbertus meruit Francigena ſede,
Remenſis populi Metropolim patriæ.
Inde Rauennatis meruit conſcendere ſummum,
Eccleſiæ regimen nobile ſitq́, potens.
Poſt annum Romam mutato nomine ſumpſit,
Vt toto paſtor fieret orbe nouus.

Cui nimium placuit ſociali mente fidelis,
Obtulit hoc Cæſar tertius Otho ſibi.
Tempus vterque comit clara virtute ſophiæ,
Gaudet & omne ſeclum, frangitur omne reum.
Clavigeri inſtar erat, cœlorum ſede potitus,
Terna ſuffectus, cui vice paſtor erat.
Iſte vicem Petri poſtquam ſuſcepit, abegit
Luſtralis ſpatio ſæcula morte ſui.
Obriguit mundus diſcuſſa pace triumphus,
Eccleſiæ mutans dedidicit requiem.
Sergius hunc loculum miti pietate ſacerdos,
Succeſſorq́ ſuis compſit amore ſui.
Quiſquis ad hunc tumulum deuexa lumina vertis,
Omnipotent Domine, dic miſerere ſui.

OBIIT ANNO DOMINICÆ INCARNATIONIS M III. INDICTIONE I. MENS. MAI. DIE XII.

IOANNES XIX.

IOannes decimusnonus, cuius cognomentum & patria ob ignobilitatē ignoratur, quarto menſe, die xx. poſt initum pontificatum moritur. Vnde ob breuitatem pontificatus nil ab eo, vel à quopiam alio geſtum memoria dignum ſcribitur, niſi quod illo quinquemeſtri pontificio multa prodigia apparuere, futura mala indicantia: viſus & cometes, & terræ motu multæ vrbes concuſſæ. 148. *Pont.*

In his autem malis vnicum leuamen Hugo præfectus Othonis in Italia, & Etruriæ gubernator eſt habitus, adeò enim iuſtè & integrè prouinciam ſibi creditam rexit, vt optimi principis deſiderium nemini non prouincialium reliquerit. Quem poſteà Piſtorij mortuum Etruſci omnes non ſecus ac publicum parentem luxere, nullo non genere honoris funeri eius adhibito. Placuit hoc loco Hugonis laudes commemorare, vt gubernatores prouinciarum intelligant, ſatius eſſe bene & integrè viuendo laudem & gloriam, quàm malè agendo diuitias malè partas cum ignominia & nota ſempiterna reportare.

Satius eſt bene viuendo laudem & gloriā quā male agēdo diuitias cū ignominia reportare.

IOANNES XX.

IOannes vigeſimus, patria Romanus, è regione portæ Metodij, pontificatum iniens, ad otium conuerſus, nil dignum memoria geſsit. 149. *Pont.*

Laudari vel maximè Robertus rex Franciæ poteſt, qui ea tempeſtate non minus piam, quàm regalem vitam ducebat. Nam & doctrina & ſanctitate omnes reges Chriſtianos ita anteibat, vt diſputationibus nulli ſecundus haberetur: longè aliter ſentiens, quàm quod noſtrorum temporum reguli arbitrantur, nequaquam principe dignum eſſe dictitantes, ſcire literas, cùm maximè deceat, qui populos regunt, bene gubernandi rationem ex aliorum præceptis colligere: quod fieri ſine doctrina & lectione non poteſt. Quid enim aliud eſt princeps illiteratus, quàm imago leonis cæteris feris imperantis? Sedent affectus tum ſuos, tum populorum neceſſe eſt, qui digni haberi volunt vt alijs imperent. Meritò igitur Robertum laudamus, cuius præterea tanta fuit religio, vt quoties ſibi per occupationes bellicas liceret, horas canonicas vnà cum ſacerdotibus caneret. Hac autem pietate hoc meritum ferunt, cum oppidum quoddam ex hoſtibus obſideret, neque horas ſuas intermitteret, mœnia hoſtium diuinitus corruerent, ſtatimq́ue irruentibus ſuis oppidum caperetur.

Robertus rex Francorum.

Princeps illiteratus.

Ioannes verò (vt quidam auctores ferunt) pontificatus ſui anno quarto, menſe item quarto moritur, ſepeliturq́ue in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus vndeuiginti.

ANNOTAT.

Ioannes hic quem xxi. Platina vocat, ſe ipſe xix. appellat, in ſuis, quæ apud me extant diplomatibus, item publicarum tabularum inſtrumentis ſuo tempore factis, quare Ioannes illi, quos nos xxi. xxij. & xxiij. vocamus xx. xxi. & xxij. dicendi eſſent.

SERGIVS IIII.

SErgius quartus, patria Romanus, patre Martino, vir ſanctiſsimæ vitæ gratæq́ue conſuetudinis, & antè pontificatum & in ipſo magiſtratu fuit. In pauperes liberalis, in amicos & familiares iucundus, in delinquentes clemens, in contumaces modeſtus, Tantæ præterea prudentiæ fuit, vt toto ſuo pōtificatu nil cōmiſſum ſit, quo meritò reprehēdi gubernantis negligētia poſsit. In Deū enim omnē mentem conuertens (quod facere pontifices 150. *Pont.*

omnes deberent) iuſtè ac integrè omnia ex animi ſui ſententia bene natura & moribus inſtituti, gubernabat. Interea verò huius conſilio & monitionibus principes Italiæ compoſito fœdere conſilia ineunt pellendi Sarracenos è Sicilia. Idque moliri paribus animis & copijs inſtituunt.

Erant tum in Italia Tancredi magni Normandiæ ducis filij plerique quorum de numero Guillelmus cognomento Ferrabrach, tanti animi fuit, vt aſſumpto in ſocietatem expeditionis Malocho Michaelis Catalaici Conſtantinopolitani imperatoris copiarum duce, Sarracenos è Sicilia breui expulerit, adiuuantibus etiam Campano & Salernitano principibus. Verùm cum poſteà Malochus prædam malignè diuideret, Guillelmus diſsimulandum eſſe ad tempus ratus, in Italiam rediens cum quadraginta millibus Normannorum militum, qui tum ab expeditione Hieroſolymitana redierant, Apuliam Græcis obtemperantem occupat: ad Melphiam Malochum cum exercitu occurrentem fundit fugatque. Atque ita virtute Guillelmi à Græcis ad Normannos regnum Apuliæ tranſit. Verùm poſteà mortuo ſine heredibus Guillelmo Drogo frater, Drogoni autem Hunfridus iunior ſucceſsit. vnde poſteà Robertus Guiſcardi & Rogerius frater originem habuere.

Dum hæc autem in Apulia agerentur, laborante Italia, ac ferè toto orbe terrarum fame ac peſte, Sergius vir ſanctiſsimus ſecundo pontificatus ſui anno, die quintodecimo moritur, ſepeliturque in baſilica Petri. Vacat tum ſedes diebus octo.

BENEDICTVS VIII.

151. Pont.

BEnedictus octauus, patria Tuſculanns, patre Gregorio, inito pontificatu in demortui Othonis tertij locum Henricum primum è gente Bauara imperatorem, ſecundum inſtitutionem Gregorij quinti creatum, corona imperij donat. Sunt qui ſcribant Othonem ipſum Romæ mortuum, eiusque corpus in Germaniam delatum fuiſſe: alij autem in baſilica Petri ſepultum affirmat. Vtcunque eſt, conſtat Henricum Bauarorum ducem virum optimum ac ſanctiſsimum imperatorem creatum, habuiſſeque vxorem, quæ nequaquam mariti laudibus, pietate, religione, humanitate cederet.

Verùm dum is res Germaniæ componit, Sarraceni Italiam ingreſsi, Capuam occupant, Barum obſident. Barenſibus autem fame laborantibus, Veneti annonam claſſe Inportant. At verò dum nihilominus ciuitas ipſa obſideretur, ijdem Veneti adiuuantibus Græcis Sarracenos aggreſsi, multis interfectis, Barum obſidione liberant, anno ſalutis octauo & milleſimo: quo quidem tempore Turci Hieroſolymis captis, non tamen ſepulchrum Domini eccleſiasque montis Syon aut Bethleem violauere. Laborantibus Hieroſolymis ſuccurrere Venetis erat in animo, niſi Iaderenſes hoſtes eos diſtinuiſſent. Quos quidem Veneti apud Lauretum tãta clade perdomuere, vt nunquã poſtea inferre bellum finitimis ſint auſi. Henricus autem compoſitis Germaniæ rebus Romam veniens accepta imperij corona Capuam mouens, Sarracenos inde expulit, ac Bubaganum Græcorum ducem, qui Mauris fauerat, acerrimo bello adeo perſecutus eſt, vt eum quoque è Troia eiecerit, quæ in finibus Apuliæ à ſe eo loci condita fuerat, vbi olim Hannibalis caſtra ſunt habita. Sunt autem qui ſcribant Henricum cũ vxore Chunegunda ita caſtè ac ſancte vixiſſe, vt vterque in morte miraculis claruerit. In vita enim nil prætermiſit, quod ad honorem Dei pertineret. Nam & Bambergenſem fundauit epiſcopatum, & ſororem ſuam regi Vngarorum in vxorem collocauit, cuius opera rex ipſe & populi omnes imperio eius ſubiecti, integrã Chriſti fidem accẽpere. Moritur autem Henricus decimooctauo imperij ſui anno, magno de ſe relicto apud ſuos deſiderio.

Bambergẽſis epiſcopatus.

Benedictus verò mortuo Henrico, quo defenſore rebus in omnibus vtebatur, per ſeditionem alio in locum eius ſuffecto pellitur. Verùm poſtea inita cum inimicis ſuis concordia pulſo adulterino pontifice, in vrbem cum dignitate rediens, vndecimo pontificatus ſui anno, menſe vno, die xiij. moritur, ſepeliturque in baſilica Petri. Sunt etiam qui referant epiſcopum quendam die in ſolitudine vidiſſe Benedictum equo nigro inſidentem, eumque interrogaſſe, quid cauſæ eſſet, cur mortuus equo nigro veheretur: Tum Benedictum hominem rogaſſe; vt pecunias, quas occultauerat (locum indicat) pauperibus ſuo nomine erogaret: quæ antea datæ fuerant eleemoſynarum nomine, nil ei profuiſſe, quia ex rapinis partas conſtabat. Facit mandata epiſcopus, ac ſtatim epiſcopatu ſe abdicat, & vitam monaſticam amplectitur. Scribit Vincentius Gerardum Canodienſem epiſcopum, doctrina & moribus eiſdem temporibus magno in precio fuiſſe: huic addit Guthet epiſcopum pragenſem doctrina & ſanctitate vitæ tum præcellentem, & ob eam rem ab hoſtibus orthodoxæ ſidei martyrio coronatum. Tanta præterea eodem tempore peſte laboratum eſt, vt plures mortui, quàm ſuperſtites ſint habiti. Quam quidem calamitatem in Lotharingia fons ſaluberrimæ aquæ indicauit, in ſanguinem tum verſus.

IOANNES XXI.

IOannes vigeſimos primus, patria Romanus, patre Gregorio, epiſcopus Portuenſis, vt quidam volunt, vt alijs placet, nullis ſacris antè initiatus pootificium munus ſuſcepit, eo tempore, quo Conradus Sueuus in demortui Henrici locum trienoio pòſt legitimis ſuffragijs imperator creatur. 125. Pont. Hoc autem interregno crediderim ego multas Italiæ ciuitates ſpe libertatis erectas, ab imperio defeciſſe.

Hanc ob rem Conradus vir in re militari præſtans, quippe qui apud Henricum diu ordinum dux fuerat, coactis propere copiis in Italiam deſcendens, primò in Mediolanenſes ducit tantæ defectionis auctores, eos obſidet, ſuburbia incendit, excidiumque & interitum vrbi minatur. Mutata deinde ſententia obſidionem ſoluit, Colonienſi antiſtite id ei ſuadente, quòd diceret beatum Ambroſium ſibi inter miſſarum ſolennia apparuiſſe, exitiumque omnibus minitantem niſi ab vrbe deſcenderent; cuius patrocinium ipſe ſumpſerat. Romam itaque Conradus proficiſcens, accepta à Ioanne pontifice imperij corona, in Sclauos & Vngaros ducit, qui rebellantibus Italicis auxilia præſtiterant, eosque breui perdomuit. At verò Rodulphus Burgundionum dux, ſuorum ſeditionibus vexatus, Conradi fidei & patrocinio ſe commiſit. *Burgundia Imperialis prouintia.* Quamobrem Burgundia deinceps imperialis prouincia aliqua ex parte habita eſt. Ferunt Conradum ipſum leges multas ac perutiles quidem tuliſſe, hanc præcipuè, vt cuiuis principi capitale eſſet pacem & quietem prouinciarum turbare. Hac itaque ratione motus, Lapuldum comitem Germaniæ acerrimè perſecutus eſt, quòd ab eo turbandi otij & quietis initium ortum fuerat. Nuncios præterea miſit, qui Græcis & Normannis inter ſe de regno Apuliæ concertantibus imperarent, vt ab armis diſcederent. Romanis quoque exitium interminatus eſt, ſi diutius quemadmodum cœperant, pontificem ſeditionibus vexaſſent, cuius tempore quorundam abbatum ſanctitate & vita monaſtica religio in Gallia præcipuè floruit, & Himericus beati Stephani Vngarorum regis filius, ſanctiſsimus ob miracula eſt habitus.

Ioannes autem, cuius vita mirificè laudatur, vndecimo pōtificatus ſui anno, die nono moritur. Vacat tum ſedes diebus octo.

BENEDICTVS IX.

BEnedictus nonus, vt quidam volunt, Ioannis nepos, patris Tuſculanus, patre Alberico, eo tempore pontificatum inijt, quo Cumitus Anglorum rex, 153. Pont. voti & religionis gratia Romam venit, qui voti compos factus, io patriam rediens, filiam ſuam Henrico Conradi filio in matrimonium locat.

Verùm non ita multò pòſt Conrado vita functo, Henricus filius eiuſdem nominis ſecundus, patri ſuccedens comparato ſtatim exercitu, cum Olderico Boemorum rege dubio marte decertat. Repetito deinde certamine Oldericum ſuperat & capit, vectigalemque factum incolumem dimittit. Mouens deinde in Vngaros de regno inter ſe diſsidentes, Petrum ab Alboino pulſum in regnum reſtituit.

Interim verò Romani Benedictum hominem ignauum, & nullius pretij peroſi, è ſede deijciunt, in eiusque locum ſufficiunt Ioannem Sabinum epiſcopum, Silueſtrum tertium appellantes, quo poſt nouem & qoadraginta dies pulſo, denuo Benedictus reſtituitur. Is autem cum cerneret ſe iterum ſubiturum eadem diſcrimina, Ioanni archipresbitero ſancti Ioannis ad portam Latinam, qui poſtea Gregorius ſextus appellatus eſt, pontificium munus libere ceſsit: vel (vt quidam affirmant) vendidit. Hanc ob rem meritò ab omnibus benedictus ipſe accuſatus eſt, & iudicio diuino damnatus. Conſtat enim ſimulacrū eius admodum mōſtruoſum poſt mortem cuidam apparuiſſe: interogatumque quid illa horrida imago præ ſe ferret, cùm antea pontifex fuiſſet. Quia (inquit) in vita ſine lege & ratione vixi, ideo volente Deo & Petro, cuius ſedem omnibus probris fœdaui, ſimulacrum meum plus feritatis quàm humanitatis in ſe habet. Nam cum annis decem, menſibus quatuor, diebus nouē per interualla ſedem Petri occupaſſet, tandem moritur. Nec vacaſſe tom ſedes dici poteſt, cùm pontificatum vendiderit. Sunt qui ſcribant hoc tempore Gerardum Venetum Vngarorum epiſcopum, virum optimum & doctiſsimum, ab hoſtibus Chriſtianæ fidei martyrium æquiſſimo animo paſſum. Ad currum enim ligatus, ex altiſsimo, monte in præceps demittitur ac laceratur.

SILVESTER III.

SIlueſter tertius, patria Romanus, patre Laurentio, in locum pulſi Benedicti ſubrogatus, 154. Pont. non diu in Pontificatu manſit. Nono enim & quadrageſimo die factione ſuorum Benedictus reſtituitur. Eò enim tum pontificatus deuenerat, vt qui plus largitione & ambitione noo dico ſanctitate vitæ & doctrina valeret, is tantummodo dignitatis gradum

bonis oppreſsis & reiectis obtineret, quem morem vtinam aliquando non retinuiſſent noſtra tempora. Sed hoc parum eſt, peiora (ni Deus caueat) viſuri aliquando ſumus. Ad Silueſtrum redeo cardinalem Sabinum pontificem creatum, non dico à collegio patrum, quod tolerabilius fuiſſet, ſed largitione, vt quidam tradunt: quo quidem pulſo ac merito, cum non per oſtium, ſed per poſticum intraſſet vt fur & latro, Benedictus denuo reſtituitur tumultuante vrbe, & nunc alium appetente, quod fieri ab his populis conſueuit, qui duce & rectore carent, quique malos pluris, quàm bonos faciunt.

GREGORIVS VI.

155. Pont. GRegorius ſextus, ſancti Ioannis ad portam Latinam archipresbyter, pontificatum (vt diximus) à Benedicto nono accepit. Has ob res Henricus ſecũdus in Italiam cum magno exercitu veniens, habita ſynodo, cum Benedictum nonum, Silueſtrum tertium, Gregorium ſextum tanquam tria teterrima monſtra abdicare ſe magiſtratu coegiſſet. Suidegerum Bambergenſem epiſcopum, cui Clementi ſecundo appellatio fuit, pontificem creat. Gilbertus tamen hiſtoriarum ſcriptor, affirmat Gregorium bene de eccleſia Dei meritum eſſe cùm ſedis apoſtolicæ dignitatem negligentia priorum pontificum labefactatam, ſua auctoritate & animi magnitudine breui reſtituerit. Nam & ditionem eccleſiæ recuperauit, & latrones circa vrbem poſitos, quorum ſæuitia peregrini ad vrbem religionis cauſa accedẽtes necabantur è medio ſuſtulit, prius execrationibus & interdictis admonitos, deinde vi & armis domitos. Hanc ob rem ferunt à pernicioſis hominibus vulgò homicidam, ſimoniacum & ſanguinis humani appetentiſsimum habitum, idque à Cardinalibus etiam quibuſdam prædicari ſolitum. Motum itaque Gregorium ipſum in ea ægritudine, qua poſtea moritur, Cardinales ad ſe vocatos verbis caſtigaſſe, quodque iuſtè & ſanctè feciſſet, ipſi liuore moti reprehenderent: & vt, inquit, ſcire poſsitis, vbi mortuus fuero, rectè an perperam fecero, corpus meum antè fores eccleſiæ ſiſtite vectibus obſeratas: ſi diuino nutu aperientur, cenſetote me dignum Chriſtiana ſepultura: ſin ſecus corpus meum vnà cum anima damnatum, quò volueritis, eijcitote. Fecere mandata Cardinales, itaque ita portæ coorto graui vento apertæ ſunt, & corpus cum admiratione omnium & opinionẽ magnæ ſanctitatis introlatum eſt. Hæc ferè ſunt, quæ à varijs auctoribus de Gregorio ſcribuntur: quem quidem conſtat in pontificatu ſediſſe annis duobus, menſibus ſeptem, durante ſchiſmate.

ANNOTAT.

Huius tẽporis ſchiſma accurate ſane deſcribitur ab Hermanno Contracto monacho in Chronicis, Leone Oſtienſe hiſtoriæ Caſsinen. libro II. *cap. xxc. & xxcij. & Othone Friſingenſe epiſcopis in hiſtoriarum ſuarum lib. 6. ca. 32. & 33. ex quibus ego illud diligenter in meis libris digeſsi. Illud igitur à Platina omiſſum ſcitu dignum Benedicto VIII. pulſo Silueſtrum* III. *ſuffectum eſſe, quo à Benedicto ipſo vrbe exacto, Benedictus ſecum ordinari fecit alium Pontificem nomine Ioannem. Atque ita tres Pontifices Romanam ſedem vexabant. Quibus proborum hominum precibus & pollicitationibus ſacerdotiorum ſuorum iuri cedentibus, quartus ſuffectus eſt Ioannes Gratianus archipresbyter S. Ioannis ante portam Latinam, Gregorius VI. vocatus, qui Cluniaci pontificatu priuatus (quo ab* Imperatore *Henrico tertio relegatus fuerat) mortuus eſt, & non vt Platina tradit, illo mortis genere adhuc pontifex affectus. Ea enim, quæ poſt eius mortem accidiſſe ſcribit, minus certa ſunt probatosq́ ſcriptores deſiderant. Multa de eo ſcripſit Gregorius Papa* VII. *qui eius diſcipulus, & alumnus fuit.*

CLEMENS II.

156. Pont. CLemens ſecundus, Suidegerus antea vocatus, Bambergenſis epiſcopus in ſynodo pontifex creatur, annuente Henrico ſecundo, vel imperante & cogente potius. Verùm Henricus accepta à Clemẽte imperij corona, Romanos in verba ſua iurare coegit, pontificum electioni ſe nequaquam interfuturos, niſi iuſſu imperatoris id facere cogerentur. Videbat enim imperator eò licentiæ factioſum quenque & potentem, quamuis ignobilem deueniſſe, vt corruptis ſuffragijs tantam dignitatem conſequeretur: quæ certè niſi ſanctitate & doctrina bene meritis volente Deo demandari cuipiam non deberet. Inde verò Capuam profectus, rebus in prouincia bene diſpoſitis, conductisque eò loci militibus, qui Sarracenis hoſtibus reſiſterent. Roma deinceps in Germaniam iter facit. Abeunte itaque imperatore, vt quidam ſcribunt, Romani pontificem iniuſſu ſuo creatum, veneno è medio ſuſtulẽre, pontificatus ſui menſe nono. Scribunt auctores venenum ipſum in hos vſus à Stephano paratum, qui ei in pontificatu ſucceſsit, Damaſusque ſecundus appellatus eſt, eò maximè tempore, quo Odiloni abbati Cluniacenſi in magna ſanctitate mortuo Hugo abbas ſubſtituitur, vir genere, pietate, religione, clementia, doctrina inſignis, regnante altero Henrico in Francia, Alphonſo in Hiſpania, Michaele cum filio Conſtantino Byzantij: quod quidẽ imperium iam tum maximè labefactatum erat.

ANNO-

ANNOTAT.

Quatuor ſequentes pontifices, viros quidē ſanctiſſimos, optimos & de Dei eccleſia bene meritos, ex imperatoris Henrici tertij, auctoritate creatos ex horum temporum ſcriptoribus Hermanno Contracto in Chromeo, Lamberto Schafnaburgenſe in hiſtoria Germanica, Othone Frinſingenſe lib.6.cap. 33. & alijs probatis auctoribus conſtat. Vnde miror Platinam optimi pontificis Damaſi II. famam ita fœdaſſe. Sed venia dignus eſt: nam alios auctores minus quam par eſſet diligentes hac in re forte eſt ſecutus, Martinū dico & Galfridum. Poſt hæc tempora ob inſignem librorum & auctorum copiam, quæ hactenus deſiderata eſt, clariora & illuſtriora omnia erunt. Vnde ex obſcuriſsimis tanquam tenebris hiſtoriarum egreſsi, paulatim in apertiſsimam lucem prodemus. Quare deinceps non eſt quod multum laborem, cum Platinæ ipſius longè poſt hæc accuratiorem hiſtoriam habeamus. Breui tamen quæ memoratu digna exiſtimabo, tangam.

DAMASVS II.

DAmaſus ſecundus, natione Bauarus, cognomento Bagniarius, vel Popo, vt 157. Pont.
quidam volunt, pontificatum per vim occupat, nullo cleri populiq́ue conſenſu. Adeo enim inoleuerat hic mos, vt iam cuiq́ue ambitioſo liceret Petri ſedem inuadere. Sed obſtitit Deus iuſtus vindex, vt is cæteris exemplo eſſet, ne quod virtus dare conſueuit ambitione & largitione, quæreretur. Nam tertio & xx. pontificatus ſui die moritur. Cenſent nonnulli hunc inter pontifices nequaquam numerandum eſſe, cum non rectè pontificatum adeptus ſit. Miranturq; cur Romani tanta rei indiginitate moti contra iuſiurandum Henrici iuſſu habitum abdicare ſe magiſtratu hominem ſtatim non coegerint. Sed cùm breui admodum tempore vixerit, cumq́ue vix ſui colligendi Romanis facultas data ſit, nequaquam eos aliqua cenſura dignos putauerim. Ad Leonem deinceps tranſeamus.

LEO IX.

LEo nonus, natione Alemannus, anno Domini milleſimo quadrageſimo nono 158. Pont.
pontificatum hac ranione inijt. Nam cum Romani legatos ad imperatorem miſiſſent oratum, vt optimum pontificem ſibi daret, is ſtatim Baunonem epiſcopum Tullenſem, virum bonum & ſimplicis ingenij, legatis & eccleſiæ Romanæ obtulit. Cui quidem Romam pontificio habitu petenti, abbas Cluniacenſis, & Hildebrandus monachus Soana oriundus, obuiam facti perſuaſere vt depoſito pontificali ornatu, Romam priuatus ingrederetur, quod dicerent Henricum nullam creandi pontificis poteſtatem à Deo habere, ſed ad clerum populumq́ue Romanum id pertinere. Motus his verbis Leo, cùm etiam vocem è cœlo intereundum audiuiſſet, Ego cogito pacis cogitationes, non afflictionis, depoſito pontificio apparatu, priuatus vrbem ingreditur, ſeipſum accuſans, quod imperatori maluerit, quam Deo obtemperare. At verò Romanus clerus ſuadente Hildebrando eundem Baunonem in pontificem eligunt, eò libètius quòd omnem auctoritatem eligendorum pontificum ab imperatore (vt par erat) ad clerum tranſtuliſſet. Fecerant tamen vitia quorundam pontificum, quemadmodum ſcripſimus, vt meritò ipſi clero ſublata poteſtas videretur Dei iudicio, quò in melius eorum mentes flagitijs contaminatæ aliquando verterentur, ne Chriſtiana reſp. malis rectoribus commiſſa peſſundaretur. Pontificatū itaque hoc modo Beaunon. adeptus ac mutato nomine Leo nonus appellatus, Hildebrandum ipſum ſtatim ſanctæ Romanæ eccleſiæ ſubdiaconum cardinalem creat: eidemq́ue ſancti Pauli eccleſiam gubernandam committit vt quaſi conſors pontificij muneris ſecum videretur, cùm alter Petri, alter Pauli templum tueretur & regeret. Interim verò Drogone Normannorum comite in Apulia mortuo, Giſulphus frater regnum adeptus, Beneuentum vrbem Romano pontifici deditam per vim occupat. Nam cùm Henricus imperator in honorem beati Georgij templum Bambergæ condidiſſet, cuperetq́ue id in cathedralem eccleſiam conſecrari, annuente Benedicto octauo quotannis cenſus nomine daturam eccleſiam ipſam Romano pontifici, centum argenti marcas cum equo albo ac Falerato. Leo nonus dono Beneuentum ab imperatore accipiēs Bambergenſis eccleſiæ tributum remiſit. Hanc itaque ob rem Leo ſuo iure & copijs imperatoris fretus, cum in Giſulphum incompoſito agmine mouiſſet, ab eo ſuperatur & capitur. Nec ita mnltò pòſt Romam incolumis cum magno comitatu remittitur. Sunt qui ſcribant Robertum Guiſcardi è Gallia in Italiam cum exercitu profectum, fugatis Græcis & Afris, Apuliam occupaſſe, ſtatuamq́ue reperiſſe circa caput æneum circulum habentem his literis notatum, Calendis Maij oriente ſole aureum caput habebo. Vnde Sarracenus quidā magicæ obſeruationis peritus, à Roberto Guiſcardi captus, notato termino vmbræ ipſius ſtatuæ, Calendis Maij oriente ſole effoſſo loco theſaurum inuenit, quo ſe à Roberti manibus liberauit. Ad Leonem redeo, virum certè pietate, innocentia, benignitate, gratia, hoſpitali-

ſpiralitate adeo inſignem, vt eius domus peregrinis & pauperibus ſemper patuerit. Nam cùm ſemel ante fores ſuas leproſum pauperē inueniſſet, eumq́ue præ miſericordia collocari in lecto ſuo mandaſſet, apertis mane à ianitore foribus, nuſquā pauper inuentus eſt, Chriſti pauperis nomine eo loci recubuiſſe creditum. In rebus præterea ad religionem pertinentibus tanta diligentia & ſolertia vſus eſt, vt & in Conſilio Vercellenſi Berengarium hæreſeos auctorem damnauerit, & Conſtantinopolitanum imperatorem ſuis monitionibus impulerit ſepulchrum Domini Hieroſolymis à barbaris diruptum reſtituere, eo maximè tempore, quo & Theobaldus nobilis Francus ſanctitate vitæ apud Vincentinos in precio fuit, & Vicentius Franco Leodienſis epiſcopus doctrina & moribus inſignis, ad Hermannum præſtantis ingenij virum de quadratura circuli doctè multa & acutè ſcripſit. Moritur autem Leo pontificatus ſui anno quinto, menſe ſecundo, die ſexto.

VICTOR II.

159. Pont. VIctor ſecundus, Gebehardus antea vocatus, natione Alemannus ex Bauaria pontificalem dignitatem poſt Leonem adeptus eſt, magis Henrici gratia, quam liberis ſuffragijs. Verebatur enim clerus populusq́ue Romanus Henrici potentiam, quem in creandis nouis pontificibus aliquando læſerant. Ne itaque contra iuſiurandum moliri aliquid viderentur, Victorem proponūt, legato Hildebrando ad Henricum ob eam rem miſſo, qui omnia ex ſententia Romani cleri imperatoriſq́ue perfecit. At Victor in ſede omnium conſenſu confirmatus, magnam ſynodum annuente imperatore Florentiæ habuit. in qua quidem multos epiſcopos, tum Symoniæ tum fornicationis cauſa epiſcopatu priuauit, clerumq́ue admonuit quid maximè ad ſe pertineret, propoſita pœna bis, qui leges canonicas tranſgrederentur. Sunt qui ſcribant Victorem ad Henricum profectum, magnificentiſsimeq́ue ab eo habitum: ſed ego ſolum Hildebrandum eò profectum puto, qui auctoritate legationis fretus, Henricum tertium Henrici filium, Cæſarem creat.

Interim verò dum Capua à Sarracenis obſideretur, trepidarentq́ue omnes finitimæ ciuitates, Robertus Guiſcardi ſumptis armis, fugatis Sarracenis, & Campanos obſidione, & finitimos omni formidine vno impetu liberat. Vnde autem originem habuerit Robertus ipſe haud ſatis conſtat, cum alij Normannum, alij Francum fuiſſe exiſtiment. Vtcunque ſit, conſtat eum magni animi excellentiſq́ue ingenij fuiſſe, & ob eam rem meritò Apuliæ regnum adeptum.

Victor autem pontifex, de quo nunc ſermo fit, ſecundo pontificatus ſui anno menſe tertio, die quartodecimo moritur. Vacat tum ſedes diebus xj.

STEPHANVS IX.

160. Pont. Eccleſia Mediolanenſis Romanæ reſtituta. STephanus nonus, Federicus antea vocatus, natione Lotharingus, Caſsinenſis abbas, pontificatum adeptus, ſtatim curauit, vt Mediolanenſis eccleſia, quæ à Romana ducentis ferè annis ſe ſubtraxerat, nunc demum eidem obtemperaret, vt veræ omnium eccleſiarum parenti & altrici, quam poſtea non ſecus obſeruauit, ac veræ filiæ pientiſsimam matrem facere conſueuerunt.

Hoc ferè tempore & Henricus tertius in locum Henrici patris demortui ſufficitur: & Alexius Nicephoro imperatori Conſtantinopolitano ſuccedit. Et Robertus Guiſcardi Græcos magno prælio ſuperatos è Calabria omnino expulit, relictis tantummodo Græcis ſacerdotibus, qui vſque ad noſtram ætatem linguam ſeruant cum moribus. Adeo enim Conſtantinopolitanum imperium iam erat imminutum à Sarracenis, vt ægrè Thraciam, Galatiam, Pontum, Teſſaliam, Macedoniā, Achaiam obtineret, è quibus prouincijs nunc Turci, nunc Sarraceni quotidie aliquid ſubtrahebant.

Stephanus autem ſeptimo pontificatus ſui menſe, die octauo Florentiæ moritur, eo quoque in loco honorificè ſepelitur, vt Martinus ſcribit. Sunt qui dicant Stephanum pontificem in Henricum imperatorem hæreſeos nomine inuectum eſſe, quòd ſummorum pontificum auctoritatem diminueret, contempta religione, ſpretoq́ue immortali Deo.

BENEDICTVS X.

161. Pont. BEnedictus decimus, natione Campanus, qui prius Mincius dicebatur, Veliternus epiſcopus, factione quorundam nobilium eo maxime tempore pontifex creatur, quo Hagnes Henrici tertij mater, Gibertum Parmenſem virum inſignem, regni Italici gubernatorem inſtituit.

Erat & tū in Italia Cotifredus Mithildis comitiſſæ feminæ nobiliſsimæ maritus, vir ſanè potens

potens. Nam Mithildis mater Beatrix, Henrici ij. imperatoris ſoror fuerat, nupſeratque Bonifacio cuidam viro potentiſsimo ac nobili Luca vrbe Etruriæ oriundo: quo mortuo, omnis potentia primò ad Beatricem, poſtea ad Mithildem & maritum Gotifredum peruenit. Nam & Lucam, & Parmam, & Rhegium Lepidi & Mantuam, & eam partem Etruriæ poſsidebant, quam nunc patrimonium ſancti Petri vocamus.

Ad Benedictum redeo, ab Hildebrando pontificatu pulſum, quod non per oſtium quẽadmodum decebat, ſed per vim & largitionem intraſſet. Fidem enim dederant clerici omnes Hildebrando ſubdiacono, non prius ſe habituros ſuffragia noui pontificis creandi, quã ipſe Florentia, quò tum proficiſcebatur, ad vrbem reuerteretur. Rediens itaque cum Gerardo epiſcopo Florentino, in omnes acerbiſsimè inuectus eſt, tum vel maximè in eos qui fidem dederant ſe eius aduentum expectaturos. At verò cum hac de re magna contentio eſſet, probarentque nonnulli Benedictum ipſum vt virum optimum & ſapientiſsimum: contrà autem eam electionem plerique magnis clamoribus improbarent, vtpote minus canonicè & legitimè factam: tandem plurimorum conſenſu Hildebrando inſtante, Gerardus vir tanto magiſtratu dignus, eiecto Benedicto, pontifex creatur. Sunt tamen qui ſcribant hanc electionem Senis factam, cùm libera ſuffragia Romæ ob factionem quorundam potentum haberi non poſſent. Benedictus itaque menſe ix. die xx. pontificatu deiectus, Velitras exulatum abijt.

ANNOTAT.

Hic Benedictus legitimus põtifex non fuit, cum Simoniace per vim, & metum contra canones, & iuramenta pontificatum occuparit. Quod diſerte in epiſtola quadã refert Petrus Damiani epiſcopus Oſtienſis, qui hoc tempore vixit. Vnde meritò alio ſubrogato, exactus eſt, quare in numeri nota eius ratio habenda non eſſet. Vide auctores Hermannum Contractum, Lambertum Schaſnaburgenſem, Leonem epiſcopum Oſtien. hiſt. Caſsinen. lib. 2. cap. 102.

NICOLAVS II.

NIcolaus ſecũdus, natione Allobrox Gerardus antea vocatus, epiſcopus Florentinus, ob virtutem & animi præſtantiam abrogato Benedicto, haud legitimè creato, pontifex maximus Senis decernitur, qui ſtatim inito pontificatu Sutrium conceſsit: ibique anno Domini milleſimo quinquageſimononono conſilio habito, cui non ſolùm epiſcopi, verùm multi Italiæ proceres interfuere, Benedictum abdicare ſe pontificio munere & habitu coegit, & Velitras exulatum abire. Inde verò Romam proficiſcens, ſecundo apud Lateranũ concilio habito legem tulit, vt in decretis legitur, Romanæ eccleſiæ admodum ſalubrem quæ talis eſt: Si quis pecunia vel gratia humana, aut populari militarſue tumultu ſine concordi & canonica electione cardinalium fuerit in throno Petri collocatus is non apoſtolicus, ſed apoſtaticus, id eſt, à ratione deficiens meritò vocetur: liceatque cardinalibus, clericis & laicis Deum colentibus, illum vt prædonem anathematizare, & quouis humano auxilio à ſede apoſtolica propellere: atque quouis in loco, ſi in vrbe non liceat, catholicos huiuſce rei cauſa congregare. In eodem quoque concilio reuocatum ab errore ſuo Berengarium diaconum Andegauenſis eccleſię ferunt, qui arbitrabatur in ſacramento euchariſtiæ & calicis non eſſe verum Chriſti corpus, integrumque ſanguinem, niſi vt in ſigno & figura myſterióue: quem quidem errorem inſtante & vrgente Nicolao & Alberico diacono viro doctiſſimo, publice conſeſſus eſt, affirmans illud eſſe verum Chriſti corpus, integrumque ſanguinem. Scripſimus hunc errorem à Leone nono damnatum non tamẽ emendatum fuiſſe. Quæ certe laus tota Nicolai eſt, vt Lafrancus ſcribit, vir ea tempeſtate doctiſsimus, qui errores eiuſdem Berengarij præclaro opuſculo notauit. Dum hæc à pontifice Nicolao Romæ agerentur, Gotifredus Normannus, qui Drogoni fratri in Apuliæ Calabriæque comitatum ſucceſſerat, moriens Bagelardum filiũ comitatus hæredem inſtituit: verùm Sobertus Guiſcardi frater (vt quidam volunt) hoc ægrè ferens, pulſo nepote, Apuliam & Calabriam occupat, adiecta Troia, quæ pontificibus Romanis parere conſueuerat. Hac autem ob rem indignatus pontifex, nonnihil Roberto ſuccenſuit. Is verò cùm poſtea rogatu Roberti in Apuliam profectus fuiſſet, receptis, quæ de eccleſia amiſerat, non ſolum hominem in gratiam accepit, verùm etiam eundem vectigalem eccleſiæ factum, Calabriæ & Apuliæ (prouincias Romanæ eccleſiæ cenſuarias) ducem crearet. Accepto deinde magno à Roberto exercitu, ad vrbem rediens, Præneſtinos, Tuſculanos, Nomentanos Romanæ eccleſiæ rebelles perdomuit. Tiberim quoque traijciens direpta Galeria, alijſque Gerardi comitis Sutrium vſque caſtellis expugnatis, ditionem Romanam tutiorem reddidit. Sunt qui ſcribant Hẽricum tertium à Nicolao ſecũdo coronam imperij accepiſſe, totoque tempore pontificatus ſui ob beneficium acceptum, nil contra eccleſiaſticos molitum eſſe. Nicolaus autem vit 162. Pont.

omnia

omni vita probatus, tertio pontificatus ſui anno, menſe ſexto, die vi. & xx. moritur. Vacat tum ſedes diebus xij.

ALEXANDER II.

163. Pont. ALexander ſecundus, Anſelmus anrea vocatus, patria Mediolanenſis, epiſcopus Lucenſis, mortuo Nicolao, ob humanitatem, benignitatem, & doctrinam abſens etiam pontifex creatur. At verò Ciſalpini epiſcopi arbitrati ob dignitatem prouinciæ ſuæ, par eſſe, vt è ſuo numero aliquis eligeretur Giberto Parmenſi viro potentiſsimo admodum annitẽte, ab Henrico imperatore obtinuere, reclamante eius matre Hagnete, vt alter quoque pontifex eligeretur. Quare epiſcopi ipſi habito conſilio Cadolũ Parmenſem epiſcopum pontificem creant. Cui ſtatim Ciſalpini omnes obtemperauere, præter Michildem optimam feminam & cum eccleſia Romana bene ſentienrem. Superueniẽte deinde Cadolo ab bis, qui Alexandro aduerſabantur, accito, in parris Neronianis ſub radicibus aurei montis graue prœlium committitur: in quo multi vtrinque cecidere, Alexandro & Gotifredo Mithildis viro ſeſe ad ædes Lateranenſium continentibus. Incerti enim erant quibus potiſsimùm ſe tutò committerent, adeo omnia infida & fluxa videbantur. Sunt qui ſcribant Alexandrum ante prœlium commiſſum. Lucam profectum vitandæ cædis cauſa eoque loci quietè aliquandiu vixiſſe. Neque ingratũ tantæ erga ſe Lucenſium beneuolentiæ, eccleſiam & ciuitatẽ multis priuilegijs, vt in eorum annalibus apparet, inſigniorem reddidiſſe. Repulſus tandem ab vrbe Cadolus, non diu in prouincia quieuit: accitus enim à Romanis quibuſdam, quorum maximè intererat omnia Romæ perturbari explendarum voluptatum cauſa, comparato maiore exercitu, quam antea, Romam venit, ac vrbem Leoninam eccleſiamque beati Petri vi occupat. At verò erumpentibus Romanis cum Gotifredi copijs, tantus terror repente hoſtes inuaſit, vt & effuſa fuga omnes abierint, & paulũ abfuerir, quin Cadolus caperetur à ſuis derelictus, quem Cincius Romani præfecti filius, facto cum ſuis cuneo, per media ciuium agmina ægre in arcem Hadriani perduxit. vbi aliquandin obſeſſus, cùm nullum liberè abeundi ſubeſſe ſpem videret, trecentis argenti libris ab his ſe redimens, qui arcem obſidebant, cõſcenſo ſtrigoſiſsimo equo inde ſolus aufugit. At verò Annon. Golonienſis archiepiſcopus, apnd Henricum adoleſcentem Haguetem criminatus, quod contra maieſtatem imperij Chriſtiana reſp. mulieris nutu gubernaretur, accepta poteſtate componendæ ex arbitrio eccleſiæ Dei Romam veniens, Alexandrum primò quidem grauiſsimis verbis increpat, quod ſedem Romanam iniuſſu Cæſaris, & contra atque conſuetudo & lex ipſa iubebat, occupaſſet. Tum Hildebrandus archidiaconus, qui fortè tum aderat, partes pontificis acerrimè rutatus, quod diceret electionem ad clerum pertinere, ſi ius, ſi antiquam conſuetudinem vellet inſpicere, facilè Annonem in ſententiam traxit. Quare Henricus cognito errrore ad ſe poſtremò rediens, Alexandrum rogat, vt concilium, quò ſe peruenturum pollicetur, indicat. Vrbs Mantua ad eam rem potiſsimùm idonea viſa eſt, eò proficiſcuntur omnes, ad quos pertinere videbatur eccleſiæ ſalus & tutela. Vbi compoſitis rebus omnibus imperator ipſe non ſolum in gratiam pontificis redijt, verùm etiam precibus ab eo impetrauit, vt & Cadolo veniam perenti ignoſceret, & Gibertum tanti mali (vt diximus) auctorem, Rauennatis eccleſiæ archiepiſcopum crearet. primum haud grauate fecit, Saluatoris noſtri exemplum imitatus, qui nouit etiam pro perſecutoribus exorare ſecuncundum inuitus conceſsit, & non niſi precibus Henrici fatigatus quod verebatur, ſicuti poſtea accidit, ne ea res eccleſiæ Romanæ magnas calamitates afferret. Abiens Mantua pontifex, ac Luca iter faciens, eccleſiam maiorem cuius epiſcopus antea fuerat, ſacris ſolennibus adhibitis conſecrat, tamdiu ibi immoraturus, quoad ab Hildebrando archidiacono res in Apulia pacatiores redderentur. Is enim acceptis à Mithilde comitiſſa auxiliaribus copijs, non ſolum Richardi & Guillelmi impetus repreſsit, verùm etiam eos coegit, quæ de eccleſia cepiſſenr, reſtituere. Veniens itaque ad vrbem Alexander pontificatus ſui anno vndecimo, menſe ſexto moritur, in baſilicaque Lareranenſi ſepelitur, nullo genere honoris, quod impendi ſummo pontifici poteſt, non adhibito, & à clero & à populo. Ferunt tum magno in pretio fuiſſe Ioannem Gualbertum monachum Vallis vmbroſæ, & illius ordinis auctorem virum ſanctiſsimum ac miraculis inſignem.

ANNOTAT.

Cadolus hic ſchiſmaticus, de quo Platina ſcribit, Honorius II. in ſuo pontificatu vocatus eſt, vt ex antiquo eius diplomate didici.

GREGORIVS VII.

GREGORIVS ſeptimus, Hildebrandus antea vocatus, natione Etruſcus, patria Soanenſis, patre Bonicio, omnium bonorum conſenſu pontifex creatur. Ipſius autem electionis verba ita annotata ſunt, Nos ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinales, clerici, acolyti, ſubdiaconi, presbyteri, præſentibus epiſcopis, abbatibus, multiſque tum eccleſiaſtici, tum laici ordinis, eligimus hodie decimo calendas Maij in baſilica ſancti Petri ad vincula, anno ſalutis M. L X X I I I. in verum Chriſti vicarium Hildebrandum archidiaconum, virum multæ doctrinæ, magnæ pietatis, prudentiæ, iuſtitiæ, conſtantiæ, religionis, modeſtum, ſobrium continentem, domum ſuam gubernantem, pauperibus hoſpitalem, in gremio ſanctæ matris eccleſiæ liberè à teneris annis vſque ad hanc ætatem educatum, doctum: quem quidem cum ea poteſtate eccleſiæ Dei præeſſe volumus, qua Petrus Dei mandato quondam præfuit. Adeptus pontificatum Gregorius, ſtatim Henricum imperatorem admonet, ne deinceps largitione corruptus, epiſcopatus & beneficia alicui per Simoniacum cupiditatem committat, aliter ſe vſurum in ſe & delinquentes cenſuris eccleſiaſticis. His admonitionibus & quidem ſanis non modò non obtemperauit Henricus, verum etiam Hagnetem imperatricem bene admonentem, quid fieri cum religione oporteret, omni adminiſtratione depulit. quæ Romam profecta, non diu ſuperuixit, dolore animi vitam cum morte permutans. Tandem verò multis legationibus vltro citroque miſsis, imperator in gratiam cum Gregorio redijt, eundemque in pontificatu confirmauit, vt tum imperatorum mos erat. At verò cùm Henricus in bono leuis, in malo pertinax, Simoniam nequaquam omitteret, ſæpius admonitus: illos anathematis cenſuris pontifex notauit, qui epiſcopatus & beneficia largitione adepti erant. Et ne id temerè feciſſe videretur, concilium apud Lateranum habito, in quo multi epiſcopi interfuere, maximè verò Gibertus Parmenſis archiepiſcopus Rauennas, rationem reddidit, quamobrem cenſuris eccleſiaſticis Simoniacos notaſſet: facturum quoque id in imperatorem crebrò dicebat, niſi ſententiam mutaret. Tum verò Gibertus ſoluto concilio, & criminandi Gregorij occaſionem nactus, ad pontificatum viam quærens, Cincium Romanum ciuem Stephani præfecti vrbis filium, hominem temerarium & ſeditioſum, in pontificem animat, magna ei pollicitus Imperatoris nomine, ſi tantum facinus ex ſententia confeciſſet. Structis itaque inſidijs Cincius, dum pontifex media nocte natalis Domini noſtri celebrat in templo beatæ Mariæ ad Præſepe, quæ maior nunc dicitur, irrumpens cum ſatellitibus & coniuratis, dum hoſtiam ſacrificij comminuit, hominem capit, & in regionem Parionis ſecum trahens, in turri quadam munitiſsima eum collocat. Sequenti verò die populus Romanus, cognito facinore, in Cincium arma ſuſcipit, pontificem liberat, ædes ac turrim ſcelerati hominis à fundamentis euertit, familiamque eius nares mutilatam ab vrbe pellit. Ipſe verò Cincius tanti mali auctor, fuga ſalutem quærens, in Germaniam varijs tramitibus ad imperatorem tandem peruenit. Gibertus autem tanti doli machinator, cùm inſidiæ ex voto non ſucceſsiſſent, ſimulata beneuolentia à pontifice dimiſſus, Rauennam peiora moliturus ſe contulit. Nam & Theobaldum Mediolanenſem archiepiſcopum, & pleroſque alios Ciſalpinæ antiſtites coniurare in Gregorium pollicitationibus perpulerat. His addidit Hugonem Candidum ſanctæ Romanæ eccleſiæ cardinalem: qui & ſi antè idem fecerat, in gratiamque ſimulato animo redierat, nunc malum animum, malam mentem præ ſe tulit. Is enim viribus omnibus annixus eſt imperatorem & Normannos inter ſe de imperio diſsidentes, compoſita pace, initiſque fœderibus, in pontificem concitare. Quod vbi Gregorius reſciuit, congregata ad Lateranum ſynodo, propoſitis rationibus quare id faceret, Gibertum & Hugonem dignitatibus priuatos anathemate notat. Dum hæc Romæ agerentur, Henricus cum Saxonibus hoſtibus feliciter pugnans, adeo felicitate illa elatus eſt, vt habito conuentu apud Vormatiam, Sigifredo Archiepiſcopo Maguntino negotium procurante, interdicere omnibus auſus ſit, ne vlla in re pontifici Romano obtemperarent. ex illo autem conuentu mandato Henrici Rolandus clericus Parmenſis Romam veniens, & Gregorio publicè interdixit, ne quid ageret deinceps quod ad magiſtratum pontificis pertineret: & cardinalibus ipſis mandauit, vt relicto Gregorio, alium habituri pontificem, ad ſe proficiſcerentur. Tum Gregorius tantam iniuriam diuinæ maieſtatis cauſa non diutius ferens, & Sigifredum alioſque clericos cum Henrico ſentientes, dignitatibus ac beneficijs priuauit, & imperatorem ipſum anathemate notauit, priuatum prius omni regia adminiſtratione. Abrogationis autem pontificiæ habita ferè hæc formula eſt: Beate Petre Apoſtolorum princeps, inclina quæſo aures tuas, & me ſeruum tuum exaudi, quem & ab infantia educaſti, & vſque ad hunc diem ab iniquorum manibus vendicaſti, qui me pro mea in te fide oderunt & perſecuti ſunt. *Abrogationis pontificiæ formula.*

Tu mihi teſtis es optimus, & pia IESV CHRISTI mater, & frater tuus Paulus tecum martyrij particeps, me non ſponte, ſed inuitum pontificatus gubernacula ſuſcepiſſe. Non quòd rapinam arbitratus ſim ſedem tuam legitimè conſcendere, ſed malebam vitam meam in peregrinatione degere, quàm locum tuum pro fama & gloria tantum occupare. Fateor ego, ac meritò quidem, mihi tua gratia, non meritis meis, populi Chriſtiani curam demandatum eſſe, conceſſamque ligandi & ſoluendi poteſtatem. Hac itaque fiducia fretus, pro dignitate & tutela eccleſiæ ſuæ ſanctæ, omnipotentis Dei nomine Patris, Filij, & Spiritus ſancti, & Henricum regem Henrici quondam Imperatoris filium, qui audacter nimium & temerariè in eccleſiam tuam manus iniecit, imperatoria adminiſtratione regiaque deijcio: & Chriſtianos omnes imperio ſubiectos, iuramento illo abſoluo, quo fidem veris regibus præſtare conſueuerunt. Dignum eſt enim, vt is dignitate careat, qui maieſtatem eccleſiæ imminuere conatur. Præterea verò quia monita mea, imò tua ad ſuiipſius populorumque ſalutem pertinentia contempſit, & ſe ab eccleſia Dei, quam ſeditionibus peſſundare cupit, ſeparauit, eum anathematis vinculo colligo, certò ſciens te eſſe Petrum, in cuius petra, vt in vero fundamento rex noſter CHRISTVS ædificauit eccleſiam ſuam. Fuere tum multi poſt execrationem, qui pacis mentionem facerent: Quibus ita Gregorius reſpondit, ſe pacis conditiones non abnuere, modò Henricus ipſe primò cum Deo pacem ineat. Non ignoratis, inquit, quandiu & quantis malis Romanam affecerit eccleſiam, quotieſque à me ſit admonitus, vt meliorem vitam moreſque probatiores indueret. Hoc tribuimus beneuolentiæ & charitati, qua Henrico patri coniuncti olim fuimus, Sed nil profecimus, adeo mores à patre auerſos imbibit. Inſtabant tamen ex his, qui aderant, nonnulli regem non ita citò anathematizandum eſſe. Quibus ita pontifex reſpondit: Quando, inquit, CHRISTVS eccleſiam ſuam Petro commiſit, & dixit, Paſce oues meas, excepitne reges? Nam cùm eidem ligandi & ſoluendi poteſtatem daret, nullum excepit, vel neminem eius poteſtatiæ ſubtraxit. Hanc ob rem, qui dicit ſe vinculo Eccleſiæ ligari non poſſe, reſtat etiam vt fateatur ſe abſolui ab eius poteſtate nullo modo poſſe: & qui hoc impudenter negat, à CHRISTO & eccleſia eius ſe omnino ſeiungit. At Henricus cognita Gregorij cenſura, multas literas ad gentes & nationes conſcripſit, quibus ſe contra ius faſque damnatum à pontifice oſtendebat. Gregorius autem id à ſe iure factum, non verbis tantùm & litteris, verùm etiam ratione & teſtibus comprobabat, re ipſa antea oculos omnium propoſita. Interim verò cùm pars regni ab Henrico defeciſſet, & iam Saxones bellum contra Henricum quàm diligentiſsimè pararent, Alemanni principes veriti, ne quid mali in prouincia naſceretur, conuentu habito decernunt, vt ſi Gregorius in Alemanniam pergat, Henricus ſupplex veniam errati petat. Quod ſe facturum rex ipſe interpoſito iuramento pollicitus eſt. Motus itaque pontifex his pollicitationibus & precibus Treuirenſis archiepiſcopi Henrici oratoris, Auguſtam prætoriam petiturus, Vercellas vſque iam peruenerat, vbi ab Epiſcopo loci ipſius regni Italiæ cancellario, clam reſciuit Henricum hoſtili in ſe animo cum exercitu aduentare. Tum verò pontifex omiſſo inſtituto itinere, Canoſſam ſe recepit, oppidum agri Regienſis, ditioni Mithildis comitiſſæ ſubiectum. Venit & eò properè cum omnibus copijs Henricus, qui ſtatim depoſito regali ornamento, nudis pedibus, vt oppidanos ad miſericordiam commoueret, portæ oppidi appropinquans, ſuppliciter intromitti petebat: denegatum ingreſſum æquo animo tulit, aut tuliſſe diſsimulauit, quamuis aſpera eſſet hyems, & gelu cuncta rigeſcerent. In ſuburbio quidem oppidi triduo immoratus, continuò veniam petens tandem rogatu Mithildis, & Adelai Sabaudienſis comitis, & Cluniacenſis abbatis introductus abſoluitur, & eccleſiæ reconciliatur, pace iureiurando confirmata, obedientia promiſſa. Regij autem iuriſiurandi hæc formula eſt, Rex Henricus compoſita pace ex ſententia Domini noſtri Gregorij ſeptimi, affirmo me pacta & fœdera conſeruaturum, curaturumque, vt quoquo voluerit idem pontifex ſine vllo diſcrimine ſuiipſius & comitatus proficiſci poſsit, maximè autem per loca imperio noſtro ſubiecta, neque per me ſtaturum, quò minus liberè pontificio munere vbique locorum vti poſsit, & hæc obſeruaturum me iureiurando addico: Actum Canoſſæ quinto calendas Februarij, indictione decima quinta. Tum verò rebus ita ex ſententia peractis, dilabentibus inde omnibus varijs itineribus, dum Henricus Papia iter facit. Cincium amittit ſubita febri correptum. non tamen mortuo tam pernicioſo homine, Henricus rebus nouis ſtudere deſtitit. Pacis enim fœdera abrumpens, eò Alemannos principes indignitate rei motos perpulit, vt Rodulphum Saxoniæ ducem, regem prouinciæ crearent poſthabito Henrico. Petijt primo quidem Henricus à pontifice, vt Rodulphum execrationibus ab occupatione regni depelleret. Id verò cùm impetrare nequiſſet, ſumptis armis, magna clade & incerta victoria vtrinque dimicatum eſt. Miſsi tum quidem ab vtroque legati ad pontificem rogatum, vt in partes ſuorum declinaret: quibus nil aliud ipſe reſpondit, quàm vt ab armis diſcederent.

Regij iuriſiurandi formula.

Pugna-

Pugnarent iterum ſimul æquo marte Henricus & Rodulphus. Verùm cùm tertiò prœlium inijſſent, magna cæde vtrinqne commiſſa ac ſuperior aliquantulum Henricus videretur, Rodulphi legatos pacem petentes audire noluit, ad pontificemq́ue denuo ſcripſit, vt Rodulphum regnum occupare conantem, execratione anathematis notaret. Quod cùm facere Gregorius recuſaret, tanta ira percitus Henricus eſt, vt die noctuq́ue nil aliud cogitaret quàm quod ad ponrificis perniciem & exitium vergeret. Interea verò nc quid in orbe Chriſtiano deeſſet, quod ſeditionibus non agitaretur, Michaël cum Andronico filio à Nicephoro cognomento Botoniata, vi ab imperio Conſtantinopolitano deiectus, ad Gregorium confugit, qui: & Nicephorum excommunicauit, & Rogerio Romanæ eccleſiæ feudatario negorium dedit, vt Michaëlem, quo cum Ceparam locurus eſt, in imperium reſtitueret. Is itaque mandato pontificis compatata claſſe, Rogerio minore naru in Italia dimiſſo, Boemundum alterum filium ſecum ducens, Auleon primò adnauigat, & ad Dyrrachium caſtra facit, vrbem tanto bello perneceſſariam primò occupatutus. Sed Dominicus Siluius dux Venetus cum Nicephoro ſentiens, Rogerium ab obſidione repellit, magno illato acceptoq́ue incommodo. Verùm non ita multò pòſt Nicephorus ab Alexio cognomento Mega copiarum ſuarum duce deceptus, libertate ſimul & ciuitare priuatur, quam triduo Alexius militibus diripiendum ex pacto conceſsit. Caprus ipſe Niçephorus in templo ſanctæ Sophiæ, vita donatur, hac conditione tamen, vt monachi habitum cum vita ſuſciperet. At verò Gregorius cùm videret Henricum contra eccleſiam Dei à quibuſdam ſeditioſis epiſcopis concitari, habita ingenri ſynodo, Giberto Rauennati archiepiſcopo ob ſuperbiam & malitiam interdicit ſub anathematis pœna, ne epiſcopali & ſacerdorio munere fungatur. Vocatus prætetea ad ſedem apoſtolicam, ſcelerum ſuorum conſcius parere deſierat, qua ex re tantummodo pœnam anathematis meretebatur. Rolandumq́ue Taruiſinum cenſura notauit, quòd legatus ad res componendas inter Henricum & ſe factus, conſequendi epiſcopatus cauſa ſemina diſcordiarum, non pacis ſeuerat. Nec Hugoni quidem tituli ſancti Clementis Cardinali pepercit, quòd cum Cadolo Parmenſi epiſcopo in ſeditionibus & hæreſi ſenſiſſet. In eodem poſtremò conuentu tres legatos delegit, Bernardum diaconum, alterum Bernardum Maſsilienſem abbatem, Odonem, Treuerenſem archiepiſcopum, qui de latere ſedis apoſtolicæ ad componendas res inter Henricum & Rodulphum proficiſcerentur. Videbat enim ſapientiſsimus pontifex eam diſcordiam, niſi ſedata foret, magnas aliquando calamitates populo Chriſtiano parituram. Verùm quia certò ſciebat non defuturos pernicioſos quoſdam, qui id quò minus fieret, impedire conarentur, quòd eorum maximè intererat diſcordias augeri, non tolli, Litteras apoſtolicas in hunc modum conſcriptas, legatis ad principes & nationem dedit: *Litteræ pont.* Cognita imbecillitate, cupiditate & ambitione humani generis, mandamus ne quiſpiam cuiuſuis conditionis ſit, vel rex, vel archiepiſcopus, epiſcopus, dux, comes, marchio, ſiue miles, aliqua elatione temerarióue auſu, fraude, dolo, cupiditate ductus, legatis noſtris reſiſtere audeat, ne pacem & concordiam ex æquo & bono componere poſsint. Quicunque autem temeritate ductus, quod non optamus, hniuſce noſtræ conſtitutionis violator extiterit, legatiſq́ue noſtris impedimento fuerit, quò minus pacem componant, eum anathematis vinculo alligamus: & non ſolum in ſpiritu, verùmetiam in corpore, atque in omnibus fortunæ bonis apoſtolica poteſtate colligamus, victoriamq́ue in armis partam ei auferimus, vt ſaltem confundatur, ac duplici pœnitentia conteratur. Mandatum prætetea legatis eſt, vt in Alemannia conuentu babito, maturè decernant, vtri duorum regum ex æquo & bono ius competat, eidemq́ue conſenſu bonorum regnum decernant, cuius cauſa iuſtior & potior videbitur: ſe verò poſteà re cognita, quod egerint, confirmaturum, interpoſita omnipotentis Dei & beati Petri auctoritate, qua nulla poteſt eſſe maior. Intereà verò Gregorius, ne Romana eccleſia ob largitionem & Simoniacam cupiditatem aliquid incommodi caperet, cònuenru habito, maiorum decreta ad reſcindendam hanc labem pertinentia confirmauit, his verbis: *Pontificis decretum.* Sanctorum patrum inſtituta nunc ſequentes, quemadmodum in prioribus concilijs fecimus, auctoritate omnipotentis Dei decernimus ac confirmamus, vt qui deinceps epiſcopatum, vel cœnobium, vel aliquod aliud eccleſiaſticum beneficium à laico acceperit, nullo modò in numero epiſcoporum, abbatum, vel clericorum is cenſeatur: néue idem ſub cenſura anathematis limina apoſtolorum atringat, priuſquàm locum ambitione & contumacia conquiſirum, quod eſt idololatriæ ſcelus reſipiſcendo commutauerit. Eiſdem quoque cenſuris teneri volumus & alligari reges, duces & principes, qui epiſcoparus eccleſiaſticáſue dignitates, quod contra ius faſq́ue eſt, demandare alicui fuerint auſi. Confirmamus præterea anathematis ſententiam meritò latam in Theobaldum Mediolanenſem, Gibertum Rauennatem archiepiſcopum, in Rolandum Taruiſinum præſulem, & Petrum olim Redonenſem epiſcopum, nunc autem inuaſorem Narbonenſis eccleſiæ, pari cenſura damnamus.

Prætereà verò gratiam S. Petri & ingreſſum eccleſiæ his interdicimus, quouſque pœnituerint, ſatis fecerintque, ſiue Normanni ſint, ſiue Itali, vel cuiuſuis nationis, qui aliqua ex parte læſerint, aliquóue incommodo affecerint Marchiam Firmanam in Picentibus, ducatum Spoletinum, Campaniam in Hernicis, agrum Sabinum, Tiburtinum, Præneſtinum, Tuſculanum, Albanum: & quicquid in Volſcis & Etruſcis ad mare vergit. His addo monaſterium ſancti Benedicti: & quicquid in Caſsinatum agro poſitum eſt, nec Beneuentum in Samnitibus excipio. At ſi quis iſtorum auferendi res repetitas & non redditas habere iuſtam cauſam ſe dixerit, prius à nobis vel à magiſtratibus noſtris iuſtitiam requirat: quòd ſi eis non fuerit factum abundè ſatis, concedimus vt ad res ſuas recuperandas inde tantum auferant, quantum ſat eſt: nec more prædonum modum excedant, ſed agāt vt Chriſtianos decet, & eos maximè, qui ſua magis repetunt, quàm aliena percupiant: quique & iram Dei & execrationem beati Petri reformidant ac timent. Præterea verò execrationem in Henricum his verbis denuo confirmauit: Beate Petre apoſtolorum princeps, & tu Paule gentium doctor, veſtras quæſo aures mihi paululum præbete, meque clementer exaudite: nam veritatis diſcipuli eſtis & amatores: quæ dicam, vera ſunt. Hanc cauſam ſuſcipio veritatis gratia, vt fratres mei, quorum ſalutem exopto, mihi obſequentius acquieſcant, ſciant, intelligant quòd veſtro auxilio fretus poſt Chriſtum & matrem eius ſemper virginem, flagitioſis & iniquis reſiſto: fidelibus autem præſto adſum & auxiliū fero. Non enim volens & libens hanc ſedem conſcendi, ſed inuitus & lacrymans, quòd me indignum iudicabam qui in tam excelſo throno ſederem. Hæc autem dico, quia non ego vos, ſed vos me elegiſtis, & grauiſsimum pondus humeris noſtris impoſuiſtis. In me autem veſtro iuſſu montem ipſum conſcedentem, clamantem & annunciantem populis eorum ſcelera, & filijs eccleſiæ peccata, membra diaboli conſurrexêre, & ad ſanguinem vſque manus ſuas in me coniecêre. Aſtiterunt enim reges terræ & principes ſeculi, cum his coniurarunt eccleſiaſtici quidam, & vulgares in Dominum & nos Chriſtos eius, dicentes: Dirumpamus vincula eorum & proijciamus à nobis iugum ipſorum: hoc autem fecêre, vt me vel morte vel exilio mulctarent: quorum de numero fuit Henricus, quem regem vocant, Henricus inquam, Henrici imperatoris filius, qui cornua & calcem contra eccleſiam Dei ſuperbè nimium erexit, facta coniuratione cum multis epiſcopis Italici, Gallici, Germanicique nominis, cuius ſuperbiæ veſtra adhuc reſtitit auctoritas, qui fractus potius, quàm ad ſanitatem redactus, ad me in Ciſalpinam perueniens, abſolutionem anathematis ſuppliciter quæſiuit. Hunc ego, quem ad pœnitentiam veniſſe credideram, in gratiam recepi, huicque tantummodo communionem reddidi, non tamen in regnum, è quo eum in Romana ſynodo meritò depuleram, reſtitui, nec vectigalibus regni, vt ad finem redirent, conceſsi. Hoc ideo feci, vt ſi redire in gratiam cum finitimis ſuis, quos ſemper vexauerat, differret, redderéque res tum eccleſiaſticas tum profanas ex fœdere abnueret, cogi ad officium execrationibus & armis poſſet. Hac opportunitate adiuti quidam Germaniæ epiſcopi, & principes ab hac fera beſtia diu vexati, in locum Henrici ſuis flagitijs è regno cadentis, ducem ſuum & regem Rodulphum deligunt. Qui regia modeſtia & integritate vſus ſtatim nuncios ad me miſit, à quibus intelligerem, ſe coactum regni gubernacula ſuſcipere, non eſſe tamen adeo regnandi cupidū, vt non malit nobis, quàm regnum pollicentibus optemperare: futurū ſe in Dei poteſtate ſemper ac noſtra, idque vt arbitremur ipſum facturum, filios obſides pollicitus eſt. Stomachari tum Henricus cœpit, & nos primò quidem precari, vt Rodulphum ab occupatione regni execrationibus propelleremus. Dixi me velle videre, cui ius competeret, & eò miſſurum nuncios, qui rem omnem reſciſcerent, meque deinceps iudicaturum vter ipſorum in cauſa potior habendus eſſet. Vetuit Henricus quò minus rex à legatis noſtris decerneretur multoſque tum ſeculares tum eccleſiaſticos interfecit, eccleſias diripuit & profanauit, atque hoc modò ſeſe anathematis vinculis illigauit. Hanc obrem fidens in Dei iudicio & miſericordia, inque patrocinio beatæ virginis, fultus etiam auctoritate veſtra, ipſum Henricum eiuſque fautores vinculo anathematis colligo: atque iterum regiam ei poteſtatem adimo, interdicoque Chriſtianis omnibus illo iuramento abſolutis, quo fides regibus dari conſueuit, ne Henrico vlla in re optemperent, Rodulphum in regem ſuſcipiant, quem multi prouinciæ principes abrogato Henrico in regem optimum ſibi delegêre. Etenim par eſt, vt ſicuti Henricus ob ſuperbiam & contumaciam facultatibus ſuis priuatur, ita Rodulphus omnibus gratus, pro ſua pietate & religione regia dignitate & poteſtate donetur. Agite igitur apoſtolorum ſanctiſsimi principes, & quod dixi veſtra auctoritate interpoſita confirmate, vt omnes nunc demum intelligant, ſi poteſtis in cœlo ligare & ſoluere, in terra quoque imperia, regna, principatus, & quicquid habere mortales poſſunt, auferre & dare nos poſſe. Si enim quæ ad Deum pertinent iudicare poteſtis, quid de his inferioribus & profanis cenſendum eſt? Et ſi Angelos dominantes ſuperbis principibus veſtrum eſt iudicare, quid in ſeruos illorum facere * vos decet? Ediſcant nunc reges huius exemplo & omnes ſeculi principes, quid in cœlo poſsitis: quantique apud Deum ſitis, ac deinceps timeant

Execratio pontificis in Henricū.

net.

ſanctæ

ſanctæ eccleſiæ mandata contemnere. Hoc autem iudicium citò in Henricum exercete, vt intelligant omnes iniquitatis filium non fortuitò, ſed veſtra opera è regno cadere. Hoc tamen à vobis optauerim, vt pœnitentia ductus, in die iudicij veſtro rogatu gratiam à Domino conſequatur: Actum Romæ nonis Martij, indictione tertia. Ad hoc verò Gibertum diſcordiarum omnium & hæreſum, quæ tunc erant, auctorem, ab eccleſia Rauennate deijciens, ſacerdotibus omnibus eidem eccleſiæ obtemperantibus mandauit, ne Giberto facinorum omnium auctori, & ob eam rem execrationis vinculo illigato vlla in re obedirent: & ne populi illi gubernatore indigerent, Petrum imitatus, qui Apollinarem quaſi ſupplementum mittere conſueuerat, vbi oportebat, eò alterum archiepiſcopum proficiſci iubet cum integra poteſtate, qui & hæreſim Giberti auelleret, & mentes hominum in fide confirmaret. Tum verò Henricus irritatus magis his cenſuris, quàm monitis, capto Oſtienſi epiſcopo è legatione redeunte, habitoque epiſcoporum ſecum malè ſentientium conuentu, Gibertum olim Rauennatem archiepiſcopum pontificem creat, Clementemque appellat. Verùm cùm à Saxonibus premeretur, relicto ad tempus nouo pontifice, in eos mouet, ac commiſſo pœlio magno ſuorum incommodo ſuperatur. Victor Rodulphus accepto vulnere paululum abſcedens, mortuus inuentus eſt. Ferunt Henricum ea clade adeo perterritum fuiſſe, vt vix decimoſeptimo die repertus ſit, quo quidem tempore Germani Henricum eius filium eiuſdem nominis quartum, in locum patris ſuffecerant. Qui ſimul poſtea coniunctis copijs in Italiam venientes, Clementem ſuum in pontificatum collocaturi, pulſo Gregorio Mithildim obuiam cum exercitu factam leui prœlio ſuperant. Quæ quidem mulier primo marito mortuo, paulò antè Azonem marchionem Eſtenſem prioris viri conſanguineum, ac tertio gradu affinitatis ſibi coniunctum, in coniugem accepit. Verùm re poſteà cognita ſuadente Gregorio, diuortium cum Azone fecit. Henricus itaque ſuperata apud Parmam Mithildi eiusque marito Azone, Romam hoſtili animo proficiſcens, in pratis Neronianis caſtra collocat, vrbem Leonianam ingreditur, ſancti Petri baſilicam cum ſuo clemente profanat, porticuſque demolitur. Idem quoque factum de baſilica Pauli conſtat, At verò cum vrbem ingredi non poſſet: Tibur concedens, inde tanquam ex arce belli in Romanos quotidie incurſiones faciens, vaſtatis rebus omnibus, eò inopiæ eos redegit, vt pacem quauis conditione expeterent. Admotis itaque copijs Henricus re per transfugas cognita, vrbem ingreditur. Tum pontifex haud ſatis populo fidens in molem Hadriani ſe confeſtim recepit, vbi aliquandiu obſeſſus eſt, acriter, qui in præſidio erant, arcem ipſam defendentibus. Non eſt vſus ea fortuna Gregorij nepos ex fratre, qui eo tumultu ad Septem ſolia Seueri Afri opus confugiens, cùm ferre oppugnationem non poſſet, deditionem turpiter fecit. At verò Henricus, cognito Guiſcardi aduentu Apuliæ ducis in auxilium Gregorij, non amplius immorandum ratus, ad dolos conuerſus, Cluniacenſem abbatem ad Gregorium in arcem mittit, qui diceret ſe in Germaniam propere cum exercitu rediturum, ſi ab eo in Laterano coronaretur, populus quoque Romanus, vt idem fieret, precibus inſtabat. Facturum ſe id Gregorius dicebat, ſi errata ſua Henricus corrigeret, veniamque peteret: quod cùm facere recuſaret, & iam aduentare cum exercitu Guiſcardum ſentiret, Clementem antipapam in Lateranenſi baſilica corona pontificia publicè donat, eam rem procurantibus Bononienſi, Ceruienſi, Mutinenſi epiſcopis. Quo facto, ſtatim Senas proficiſcitur Clemente ſecum ducto. Guiſcardus autem per portam Flaminiam irrumpens, reſiſtentibus ciuibus vſque ad triumphalem Domitiani arcum vrbem incendio conſumpſit. Munierant Capitolium ciues, & ſe acriter contra Guiſcardum defendebant, qui Lateranum iam ceperat. Vnde cùm multa crebro vtrinque committerentur certamina, & illa pars vrbis euerſa eſt, quæ Lateranum & Capitolium interiacet, & ipſum Capitolium poſtremò vi captum, ferè vſque ad ſolum æquatur. Inde verò ſuperata iam & capta Roma, fortuniſque ciuium militibus in prædam datis, ad molem Hadriani profectus, vbi pontifex obſidebatur, hominé multis calamitatibus vexatum, tandem è manibus hoſtium liberauit, ſecumque Caſſinum ac Salernum perducit. Vbi non ita multò pòſt pontificatus anno xij. menſe vno, diebus tribus ſanctè & piè moritur. Vir certè Deo gratus, prudens, iuſtus, clemens, pauperum, pupillorum, viduarum patronus, atque vnicus eccleſiæ Romanæ fortiſsimus & acerrimus defenſor contra hæreticorum improbitatem, & malorum principum potentiam, res eccleſiaſticas per vim occupare conantium.

ANNOTAT.

Huius Gregorij viri celeberrimi, & maximè memorabilis vitam, & res geſtas, quinque libris conſcripſi. Animus erat quædam de eo cognitu digniſſima hic ſubijcere, neque à Platina, neque ab alijs, qui circunferuntur auctoribus, quod ſciam ſcripta: ſed rei ipſius moles longè maiorem locum, quàm annotationis deſiderat. Illud tantum dicam hunc maximum pontificem, totius eccleſiaſticæ libertatis vnicum aſſer-

torem fuiſſe, qui quanquam vir ſanctiſſimus eſſet, vt ab infinitis penè ſuorum temporum ſcriptoribus traditur, tamen nec ipſe ineptiſſimam vulgarium hominum opinionem effugere potuit: ab alijs enim necromanticus, ab alijs Simoniacus, à qua labe ſupra omnes alienus fuit, ab alijs ſanguinarius, & ſimilibus nominibus appellatur. Quæ omnia in gratiam imperatoris, quo cum maximas inimicitias ob liberalitatem eccleſiaſticam, quæ eius & tyranni deprimebatur, recuperandam geſſerat conficta fuerunt. Sed de his alias latius. Multa de hoc pontifice & ſcitu digna ſcribit Lambertus Sahafnaburgenſis monachus Iſerueldenſis. Leo epiſcopus Oſtienſis libro tertio hiſtoriæ Caſinenſis, qui eo tempore vixerunt, Otho epiſcopus Friſingenſis hiſtoriarum libris 6. & 7. & alij complures.

VICTOR III.

165. Pont. VIctor tertius, Deſiderius antea vocatus, montis Caſsini abbas, pontifex creatus, ſtatim Gregorij partes ſuſcepit. Hanc ob rem crediderim eum quoque Henricum regem hoſtem habuiſſe, cuius fraude (vt Martinus ſcribit) veneno in calicem iniecto dum ſacrificat, necatur. Vincentius tamen longè aliter ſentit, cum dyſenteria perijſſe hominem dicat, quod à ſuſpicione dati veneni nequaquam alienum eſt, vnde, in in dyſenteriam veneno petiti interdũ vertuntur, correptis & labefactatis inteſtinis.

Vindicaſſet autem tantam iniuriam Guiſcardus, ne ei mori properè nimium contigiſſet. Superatis enim Græcis in Caſsiopam inſulam delatus moritur, cui abſente Boemundo Rogerius natu minor in Apuliæ ducatu ſucceſsit. Ferunt & eodem tempore in toto ferè orbe terrarum fame laboratum eſſe, qua quidem occaſione Auful Gallæciæ rex, Toletum multis annis obſeſſum de Sarracenis cepit, eandemque vrbem Chriſtianis incolendam tradidit. Hẽricus præterea in Germania ſiniſtro Marte cum Saxonibus dimicans, quatuor milia militũ amiſit Deo volente, vt tandem deſiſteret eccleſiam ſuam perſequi, & calamitatibus vexare. Sunt qui hoc tempore multa prodigia apparuiſſe ſcribant, quòd & aues domeſticæ, vtpote gallinæ, anſeres, columbi, pauones, ad loca montana confugerint, ſilueſtreſque ſint factæ, & piſces tum fluuiales tum marini magna ex parte perierint. Terræmotu etiam quædam vrbes adeo conculſæ ſunt, vt Syracuſis maior baſilica corruens, dum veſperæ celebrarentur, omnes qui tum in templo aderant, contriuerit, duobus tantum diuinitus ſuperſtitibus, diacono ſcilicet & ſubdiacono. Sunt qui dicant hoc tempore corpus ſancti Nicolai Barũ tranſlatum à mercatoribus eſſe, ibique in pretio habitum, vt Martinus Scotus vir magnæ doctrinæ ſingulariſque viræ, in ſua hiſtoria conſcribit. Victor autem, cuius gratia Deuſdedit librum canonum in ordinem redegit, anno vno, menſe quarto pontificatus ſui non ſine ſuſpicione dati veneni moritur.

Nicolai corpus tranſlatum.

ANNOTAT.

Victoris III. vitam, & res geſtas diligentiſsimè ſcripſit Leo Marſicanus monachus, Caſsinẽ. Oſtienſis epiſcopus in libro 3. hiſtoriæ Caſsinenſis. Vir certè tanto pontificatu, & qui Gregorio VII. ſucceſsiſſet, dignus. Obijt Caſsini, cuius monaſterij ante pontificatum abbas fuerat, ibiq; cum hoc elogio ſepultus.

Caſsini, in monaſterio S. Benedicti, Victoris III. ſepulchro.

Quis fuerim, vel quid, qualis, quantuſq; doceri
Si quis forte velit, aura ſcripta docent.
Stirps mihi magnatum, Beneuentus patria, nomen
Eſt Deſiderius, Tuq; Caſsine decus.
Intectam ſponſam, matrem, patriamq; propinquos
Spernens, huc propero, monachus efficior.
Abbas dehinc factus, ſtudui pro tempore totum
Vt nunc aſpicitur hunc renouare locum.
Interea fueram Romana clarus in vrbe
Presbyter eccleſiæ Petre beate tuæ.
Hoc ſenis luſtris minus anno functus honore
Victor apoſtolicum ſcando dehinc ſolium.
Quatuor, & ſenis vix menſibus inde peractis
Bis ſex luſtra gerens, mortuus his tumulor.
Solis Virgineo ſtabat lux vltima ſigno
Cum me ſol verus huc tulit ipſe Deus.

VRBANVS II.

VRbanus ſecundus, Otho vel Obdo antea vocatus, monachus Cluniacenſis primò, deinde Cardinalis Oſtienſis, poſtremò quinto menſe poſt mortem Victoris pontifex creatur, ac meritò quidem. Doctrina enim & ſanctitate vitæ quouis grandi magiſtratu dignus erat. Tum verò Rogerius opportunitatem nactus, quòd mortuo Gregorio res ad Vrbanum nouum hominẽ deueniſſet, Capuam vrbem & quicquid inde vſque ad Tiberim pertinet, de Romanis & pontifice vi cepit. Hanc ob rem Vrbanus parum etiam Romanis iam pridẽ rebus nouis ſtudentibus fidens, Melphim ſe contulit: ibi verò ſynodum habiturus, quò tutius eò proficiſci liceret, Rogerio & Boemũdo inter ſe de ducatu Apuliæ contendentibus imperat, vt ab armis diſcedant, hac tamen condirione, vt Rogerius permiſſa Boemundo Apuliæ parte, ipſe reliquam patris ditionem haberet. Tum pontifex ex ſententia animi ſedatis rebus Italicis, compoſitoque rei eccleſiaſticæ ſtatu, quantum in tanta perturbatione licuit, Troiam proficiſcitur, recogniturus quid maxime clerus eo loci ageret, correcturusq; errores quorundam male viuentium. Interim verò Boemundus fratre Rogerio in Sicilia contra Sarracenos bellum gerente. Melphim furto occupat. Hanc autem ob rem Rogerius è Sicilia rediens, viginti millibus Sarracenorum bello conductis fratrem Boemundũ Melphi obſidet, acriter ciuitatem qui in præſidio erant, defendentibus. Pontifex itaque cum in Italia nullibi quietis locum cerneret, in Gallias profectutus, Placentiæ ſynodum habuit, in qua licentiam quorundam eccleſiaſticorum mirificè compeſcuit. Inde verò in Gallias abiens, rem memoratu dignam aggreſſus eſt. Conſilio enim apud Clarum montem habito, ita principes Galliæ ad recuperandam Hieroſolymam à Sarracenis iamdiu occupatam animauit, vt anno ſalutis milleſimo & octogeſimo quarto trecenta millia hominum nomen in militiam Chriſti dederint, ſignumque crucis ſuſceperint, quo facto Romam ſtatim redijt, vt compoſitis in Italia rebus, Italos ad eam quoque rem animaret.

166. Pont. Placentiæ Synodus.

Non deſtitit interim Henricus rex, homo pernicioſus, Robertum Flandriæ comitem prœlio laceſſere, quò eum à ſancta expeditione auerteret. Multi tamen Petrum quendam eremitam virum incomparabilis ſanctitatis ſecuti, per Germaniam & Pannonias iter facientes, Conſtantinopolim communem belli ſedem peruenere, quòs non ita multò pòſt ſecuti duo fratres ſunt Gotifredus, Euſtachius & Balduinus, cognomento Bolioui, Galliæ comites, viri & animi conſtantia & corporis robore inſignes. Præterea verò & Podienſis epiſcopus & Raymundus ſancti Egidij comes, & Hugo Magnus Philippi regis Francorum frater, & duo Roberti: quorum alter Normandiæ, alter Flandriæ comes erat, & Stephanus Carnoti Comes, tranſmiſsis alpibus magnis copijs iter per Italiam facientes, primò Romam peruenere. Vnde recognitis prius ſanctorum locis, ſacelliſque inuiſis, accepta à pontifice benedictione Brundusium peruenere, inde in Epirum traiecturi. Verum quia non omnes idem portus capiebat (tanta erat multitudo) pars Barum pars Idruntum petijt, Boemundus autem (quẽ diximus Melphim occupaſſe) cupiditare gloriæ inceuſus, relicta Melphi, cum duodecim millibus delectorum hominum Italicæ iuuentutis in eandem expeditionem proficiſcitur. Huius autem virtus & animi præſtantia adeo fratrem Rogerium permouit, vt poſitis armis dixerit ſibi omnia cum fratre communia deinceps fore, ac ſtatim Trancredum filium pugnandi cupidum, belli comitem fratri tradidit. Peruenerat iã Conſtantinopolim Petrus eremita, & in ſuburbijs caſtrameratus, tot mala ciuibus inferebat, nõ ſponte, ſed militum licentia, vt omnium interitum Græci peroptarent. Permotus itaque ſuorum malis Alexius imperator, Petrum compulit negato commeatu, ante tempus Boſphorum traijcere: qui Micomediam primò, mox Nicæam peruenientes, ciuitatem ipſam natura & præſidio Sarracenorum munitam, oppugnare adorti ſunt. Verùm cùm obſidentibus commeatus deficerent, dilaberenturque paſsim milites Chriſtiani, eius rei cauſa à Sarracenis inſidijs oppreſsi, ac relinquere obſidionem coacti, tantum in fuga detrimentũ accipere, vt & Reynaldus dux Alemannorum abnegara Chriſti fidem cum aliquot militibus deditionem fecerit, & Petrus legationis nomine ſine militibus Conſtantinopolim redierit. Quæ res Alexio grata admodum fuit, quod ſperaret Chriſtianos tanto accepto incommodo, eam expeditionem omiſſuros. Interea vero ſuperuenientibus alijs copijs, cùm eos aperto Marte repellere Alexius non poſſet, clam noctu in ſuburbijs Conſtantinopolitanis caſtrame tantes aggreditur, ſed nil eſt actum, acriter qui in ſtatione erant, caſtra defendentibus, donec reliqui milites ſomno excitati, arma caperent. Pugnatum eſt item ſequenti die paruo vtrinque accepto incommodo. Tum Boemundus exercitus nomine ad Alexiũ miſſus, hominem partim minis, tum pollicitationibus ad pacem in eundum compulit his fœderibus, vt & iter tutum per loca imperio eius ſubiecta facere liceret, & commeatum ac ſupplementa præberet, vtque quod è Sarracenis caperetur, eius imperio ſubijceretur, excepta Hieroſolyma. Peractis his rebus ex ſententia, transmiſſoque Boſphoro, primo Nicomediã, inde Nicæam ventum eſt, à Turcis, qui in præſidio erant, acriter defenſam. Sarraceni enim

& Turci paribus copijs auſpicijsq; bellum contra Chriſtianos tum gerebant. Ad ſexaginta enim Turcorum millia, qui proximos montes inſederant, ſigna eruptionis oppidanis præbentes, Chriſtianorum caſtra adorti, magno accepto incommodo, ad montes ipſos, re infecta, rediêre. Difficile tamen erat vrbem oppugnare, quia commeatus & ſupplementa militum ſubmitti per lacum vrbi adiacentem continuò poterant. Verùm ſuperuenientibus è Conſtantinopoli lembis non paucis, in lacumque miſsis rerum omnium inopia oppidani preſsi, dies poſt duos & quinquaginta ab initio obſidionis deditionem fecere, Turcis, qui in præſidio erant, cum rebus ſuis & armis abire permiſsis. At verò Chriſtiani munita Nicæa, inde abeuntes, cùm iter per loca deſerta facère neceſſe eſſet, bifariam copias diuiſere. Cùm autem Boemundus herbidum ſolum ad riuum quendam inueniſſet, caſtris poſitis reficere militem labore itineris feſſum inſtituerat, cùm ſubitò eum Sarraceni & Turci Solimanno duce adorti ſunt: quē certè oppreſiſſent abundante vndique multitudine, ni Hugo & Gotifredus cum quadraginta millibus equitum, ei confeſtim re per nuncios cognita opem tuliſſent. Pugnatum eſt vtrinque acriter & diu, nec dirimi niſi noctis interuentu certamen potuit. Eo autem prœlio, quo Medi, Turci, Syri, Chaldæi, Sarraceni, Arabes interfuêre, quadraginta millia hominum cecidiſſe ſequenti die cognitum eſt. Solimannus autem effuſa fuga inde abiens, ac vbique prædicans ſe victorem fuiſſe decem millia Arabum ad exercitum venientium obuiam habuit, quos ſtatim ſecum in Lycaoniam duxit, Chriſtianis eò proficiſcentibus commeatus & iter intercepturus. At Chriſtiani ſegetibus iam matureſcentibus adiuti, ſine vllo incommodo Iconium primam Lycaoniæ ciuitatem peruenêre: qua in poteſtatem dedentibus ciuibus redacta, pari felicitate Heracleam, Tarſumque cepere. Tum Balduinus præſtantis animi & ingenij vir, primus ommium in Aſia dominatum adeptus eſt, Tarſo donatus, & quicquid in ea regione caperet: qui quidem paulò pòſt Edeſſa & Manifeſta vrbibus potitus eſt. Flexit inde in Ciliciam maior exercitus, quæ nunc minor Armenia vocatur. Quam quidem primo impetu captam, Palinuro Armenio cum noſtris militare ſolito regendam commiſere. Capta deinde Cæſarea Cappadociæ, in Antiochiam mouere, tranſmiſsis altiſsimis montibus. Antiochiæ verò Caſsianus rex tum præerat, quæ vrbs antea Reblata appellata eſt. Hanc autem duplici muro circundatam, de ſuo nomine rex ille quondam Aſiæ dominator appellauit, ductis circunquaque quadringentis & ſexaginta turribus. Hæc item quōdam Petri apoſtoli ſedes fuit. Hinc Lucas euangeliſta, & ille Theophilus originem duxerunt, ad quem Lucas euangelium & actus Apoſtolorum ſcribit. Hic tamen primum baptiſmatis fonte renati, Chriſtianos ſe appellauere, in eaque ſub Chriſtiano imperio mille annis floruere. Centum etiam ac lx. epiſcopos ſub patriarcha Antiocheno fuiſſe conſtat ante vrbem à barbaris captam, in qua ad trecentas & lx. eccleſias fuiſſe legimus. Anno igitur ſalutis noſtræ milleſimo nonageſimoſeptimo, vrbs Antiochia magnis operibus obſideri cœpta eſt.

Sedes Petri Apoſt.

Quo quidem tempore Vrbanus maximis ſeditionibus exagitatus, in domo Petri Leonis potentiſsimi ciuis biennio ſe continuit, apud eccleſiam ſancti Nicolai in carcere Tulliano. Verùm mortuo Ioanne pagano ſeditioſiſsimo homine, liberior factus, ad componendum eccleſiæ ſtatum animum adijcit. Nam & archiepiſcopum Mediolanenſem iam antea magiſtratu pulſum, quòd, ab vno tantùm epiſcopo contra ius diuinum conſecratus fuerat, in gratiam recepit, cùm antea mutato habitu eius rei cauſa in cœnobio ſponte ac ſanctiſsime vixiſſet, & eidem pallium ſuppliciter petenti cum integra poteſtate tranſmiſit, his verbis: Litteris tuis exorari cum apoſtolicæ ſedis benedictione pallium fraternitati tuæ mittimus, quod quidem dignitatis genus nulli antè niſi præſenti conceſſum eſt. Præterea verò Toletano archiepiſcopo, qui Romam veniens de more in verba pontificis iurauerat, palllium & priuilegia quædam conceſsit, eundemque totius Hiſpaniæ primatem inſtituit. Regē autem Gallaciæ cum omni diœceſi ſancti Iacobi, anathematis vinculo illigauit: quia prouinciæ epiſcopum in carcerem, inaudita cauſa coniecerat. Eodem ferè tempore Henricus Sueſſionenſis epiſcopus Romam ad Vrbanum veniens, epiſcopatu quem à rege Francorum acceperat, liberè ſe abdicat ſine vlla reſtitutionis ſpe. Hanc ob rem Vrbanus cum neceſsitas prouinciæ ita exigeret, nolenti & recuſanti epiſcopatum reſtituit, accepto iureiurando. His tamen verbis in reſtitutione hominem vſum ferunt, Excommunicatis ab hac ſede deinceps ſciēs & volens non communicabo: Similiter verò conſecrationibus eorum qui epiſcopatus vel cœnobia à laïcis contra ius faſque acceperint, nūquam interero: & ita me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei euangelia, vt nunquam de ſententia cedere inſtituerim. Idem quoque in Beluacenſem epiſcopum actum ferunt. Nec eſt cur eum ob has res pertinacem quiſpiam fuiſſe putet. Didicerat enim vbi erat opus, mutare ſententiam, quod eſt viri boni proprium. Nam cùm clericum quendam à Giberto antipapa ad ordinem ſubdiaconatus antea prouectum, iterum ad ſacros ordines admiſiſſet, ſentētiam mutauit, quòd ea res mali exempli videretur, pariturаque aliquando eſſet ingentia mala, Ciſterſienſem autē ordinem primò in Burgūdiam excitatum, ſua auctoritate confirmauit. Sunt etiam qui ſcribant Carthuſienſes religioſos huius pontificis tempore originem habuiſſe. Alij autem temporibus

matur, & Carthuſien- Ciſterſienſiū ordo confir-

Victoris

Victoris tertij hoc aſcribunt. At verò cùm Vrbanus ſanctiſsimus pontifex non opere ſolū & exemplo, verùm etiam ſcriptis contra hæreticorum dogmata eccleſiam Dei confirmaſſet, duodecimo pontificatus ſui anno, menſe iiij. die xix. apud ſanctum Nicolaum in carcere Tulliano in ædibus Petri Leonis ciuis egregij moritur, iiij. calen. Auguſti, cuius corpus per Tranſtiberinam regionem ad vitandas inimicorum inſidias, qui etiam mortuum lædere conabantur, ad ſanctum Petrum in Vaticano delatum eſt, ibiq́ue honorificentiſsimè ſepultum. *matur, & Carthuſienſes, vt quidam ſcribūt ex huius tēpore originē habuere.*

PASCHALIS II.

Paſchalis ſecundus, Rainerus ante pontificatum vocatus, natione Italus è Flaminia, patre Creſcentio, matre Alſacia, eò ferè tempore pontifex creatur, quo Chriſtiani in Aſia dimicantes Antiochiam cœpêre, Pyrrho Antiocheno ciue admodum potente, vrbis ingreſſum præbente. 167. Pont.

Qui Boemundi virtutem admirarus, dediturum ſe illis vrbem ſpopondit, ſi reliqui Chriſtiani eidem cum imperio præeſſe Boemundum paterentur. Ingreſsi vrbem, Chriſtiani, omnibus ferè pepercere, in præſidia Sarracenorum tantummodo ſæuitum eſt. Caſsianus autem rex ad loca montana confugiens, ab Armenijs trucidatur Sola arx ſupererat: quam dum Boemundus acerrimè oppugnat, femur ſagitta traijcitur: & adeo grauiter, & per aliquot dies ab oppugnatione deſtiterit. Verùm ſuperueniente Corbane Perſarum regis militiæ principe, cum Senſadolo Caſsiani filio Antiochiam recuperaturis, Boemundus iam ex vulnere integer obuiam cum exercitu factus, ſtatim pugnandi copiam facit. In montibus ſe hoſtes continebant, nec elici ad certamen vllo modo poterāt. Quare Boemundus penuriâ rerum omnium vrgente, decertare omnino inſtituit etiam iniquo loco Prælata itaque lancea illa tanquam vexillo optimo, qua Chriſti latus transfixum à Longino fuit, nuper in baſilica S. Andreæ Antiochiæ reperta, hoſtes primò acriter reſiſtentes ſuperat & cædit, quorum de numero ad centum millia perijſſe conſtat. Præterea verò in eorum caſtris ad quindecim millia camelorum capta traduntur: indeq́ue tanta præda auecta, vt ab extrema inopia ad ſummam rerum omnium vbertatem ventum ſit. Præfectus autem arcis, cognita ſuorum calamitate, & arcem Boemundo tradidit, & Chriſti fidem ſuſcepit: permiſſum & his, qui in præſidio erant, vt ſi Chriſti fidem amplecterentur, abire cum rebus ſuis liceret quoquò vellent. Magna deinde inter Boemundum & Raymundum concertatio orta eſt, cum Boemundus ſibi Antiochiam depoſceret, & Raymundus inſtaret, vt imperatori Conſtantinopolitano ex fœdere prius inito ſine vlla controuerſia traderetur, Sacerdotes autem, quibus eius rei arbitrium commiſſum eſt, Boemundo Antiochaim ſtatim adiudicant. Intereà verò mortuo Hugone Magno, qui componendarum rerum cauſa Conſtātinopolim iuerat, reliqui duces Raymundo excepto, qui Cæſaream Cappadociæ obſidebat proficiſci Hieroſolymā cum exercitu inſtituere in Lyciam ſimul conuenientes. In itinere autem Tortoſam oppugnari adorti, tribus menſibus fruſtra conſumptis ſoluta obſidione, Tripolim mouere: cuius regulus pecunia, commeatu, armis benigne præbitis, pacem hac lege impetrauit, vt ſi Hieroſolymæ caperentur, Chriſtianum nomen amplecteretur & fidem. Inde verò mouentes, ac Cæſaream Paleſtinæ prætereuntes, quinis caſtris Hieroſolymam tandem peruenere, in arduo monte ſitam, ac pluribus conuallibus diſtinctam, adeo, vt non niſi à maximis exercitibus obſideri vrbs poſſet. Adde quod aquis fontanis & fluuialibus caret quæ exercitibus maximè neceſſariæ ſunt. Solus enim Syloe amnis, & is quidem æſtate perennis, ac interdum nullus, per montem Syon in cōuallem Ioſaphat delabitur. Sunt tamen permultæ in vrbe & in agris ciſternæ, quæ ſolis ciuibus aquā præſtent, non etiam magnis exercitibus & iumentis militaribus. Chriſtiani tamen comparato omnifariam commeatu, quatuor locis oppugnare vrbem magnis viribus adorti, eam Hieroſolymitanis acriter defendentibus, idibus Iulij vi cœpere, trigeſimonono die poſteaquam obſideri cœpta eſt, anno ſalutis milleſimo nonageſimonono: anno quadringenteſimo nonageſimoq́ue poſteaquam imperante Heraclio à Sarracenis occupata fuerat. Præcipua tamen in recuperanda tanta vrbe laus Gotifredi fuit, qui partem muri ei ac fratribus ad oppugnandum aſsignatam primus conſcendit: Balduinoq́ue poteſtatem fecit, vt in vrbem deſcendens Chriſtianis portas recluderet: quibus certe irrumpentibus, tanta cædes facta eſt, cum in vrbe, tum vel maxime in templo, vt morientium cruor talos hominum ſupergrederetur. Cœpiſſent eadem quoque die tēplum, niſi nox ſuperueniſſet. Verùm ſequenti die repetita oppugnatio eſt: & his venia conceſſa, qui poſitis armis ſuppliciter ſalutē periêre. Chriſtiani autem tanta victoria potiti, vbi & diebus octo à bellicis rebus quieuiſſent, & ſancta vrbis loca ac Domini ſepulchrum de more viſum iuiſſent, vno omnium conſenſu Gotifredum humeris etiam in regiam delatum, regem, decernunt. Qui regni quidem titulum non abnuit, coronam verò auream reiecit, indignum arbitratus illic aureo diamate hominem vti, vbi rex regum Chriſtus ſpineam coronam pro redemptione humani generis tuliſſet. Præterea verò Arnulphus presbyter patriarcha creatus, ab epiſcopis, qui tum aderant

erant, conſectatur. Pertertiti autem hac victoria Neapolitanæ vrbis Aſſyriæ ciues, legatos ad Gotifredum miſere, qui ſe ac ſua omnia illi dederent. Verùm cùm non ita multo pòſt nunciatum fuiſſet, Solimanni Babylonis regis ingentem exercitum Aſcalonem perueniſſe vrbem viginti millibus paſſuum ab Hieroſolymis diſtantem, Hieroſolymitanoque populo ſemper infenſam, occurrere hoſti Gotifredus ſtatuit, Petro eremita ad cuſtodiendam vrbē relicto: reuocatoque Euſtachio & Tancredo, quos Neapolim cum duabus legionibus miſerat. In hoſtem itaque profectus, cùm ex captiuis comperiſſet Clementem eſſe regis Babyloniorum Solimanni militiæ principem, quo cùm quinquaginta millia hominum militarent, eundemque habere claſſem frumento & machinis onuſtam, decertare omnino inſtituit. Vnde pugna commiſſa victoriæ compos, ad xxx. millia hominum interfeciſſe traditur. Clemens autem hoſtium dux, naui fugiens ſalutem ſibi quæſiuit. Aſcolonitæ verò tāto accepto incommodo, vrbem ſtatim Gotifredo tradidere, in qua tantum auri & argenti deprehenſum eſt, quantum alio vnquam in loco. Recuperatis itaque Hieroſolymis, multi principes voti cōpotes facti, redire in Europam ad ſuos inſtituēre. Inter quos ſancti Egidij Trecenſiſque comites ſunt habiti. Gotifredus autem cum fratribus mira felicitate victoriæ vſus & Ioppem maritinam & Ramulam vrbem expugnauit, quæ impedimēto Chriſtianis erat, quò minus tutò ab Aſcalone Hieroſolymam proficiſcerentur. Obſedit & Caipham, quæ alio nomine Prophoia dicitur, ad Carmeli radices ſitam & quatuor millibus paſſuum ab Accon ſemotam. Verùm durante adhuc obſidione, Tiberias Galilææ vltro ſeſe obtulit. Caipha non ita multò pòſt ex fœdere recepta. Sed nihil in humanis rebus, quod ad felicitatem pertineat, diuturnum eſt. Anno enim vno poſt captā tot laboribus Hieroſolymām Gotifredus febri correptus moritur, cui ſtatim Chriſtiani, ne ob interregnum aliquid detrimenti caperent, Balduinum fratrem in regnum ſufficiunt, anno ſalutis noſtræ centeſimo primo ac milleſimo.

Ad Paſchalem autem redeo, quem quidem Gregorius ſeptimus ob virtutem & doctrinam, ſancti Clementis presbyterum creauit, in quo quidem loco clerus ipſe poſt Vrbani mortem eundem Paſchalem vita priuata contentum (quippe qui antea monachus fuerat) etiam nolentem & latitantem pontificem creat, quod diceret humeros ſuos nequaquam tanto oneri ſuffecturos, ſed expetente populo, eligente clero, collaudante cardinalium ſenatu, pontificium munus ſuſcepit: maximè verò cùm ter acclamatum eſſet, Sanctus Petrus Rainerium virum optimum pontificem elegit, cui poſtea primiſcrinij & ſcribæ regionarij Paſchalis nomen indidēre. Indutus deinde coccineam chlamydem, tiaraque capiti eius impoſita, comitante populo & clero, equo albo ad Lateranum perducitur, maximè verò ad eam porticum, quæ ad auſtrum verſa, in Baſilica Saluatoris ducit, quam Conſtantinianam vocant: vbi cùm in ſede ad eam rem de more parato aliquandiu quieuiſſet, atrium Lateranenſe conſcendens, balteo ſuccingitur, vnde ſeptem claues ſeptemque ſigilla pendebant, vt intelligeret ſe ſecūdum ſeptifariam ſancti ſpiritus gratiā ſanctarum eccleſiarum quibus Deo auctore præerat, claudendi, ſigillandi, aperiendi, recludendique rationem habere. Inuiſit ſceptrum pontificium manibus gerens, ea quoque loca, quæ ſolis pontificibus ſunt adiudicata. Sequentibus verò diebus cōnſecrationem accepturus, ad baſilicam beati Petri proficiſcitur, in qua eum chriſmate inunxēre Oddo Oſtienſis epiſcopus, Mauritius Portuenſis, Gualterus Albanus, Bouo Lauicanus, Milo Prænestinus, Offo Nepoſinus. Oddoni Oſtienſi primæ partes, quas adhuc retinet, obtigere. Poſt vnxionem verò in vrbem rediens, coronam de more accepit. Hoc ita futurum Albertus Alatrinus epiſcopus aliquando diuinauit. Nam cum ab amico interrogaretur, quem Vrbano ſucceſſurum putaret, Rainerium, inquit, propter fidem & conſtantiam Deus eligat. Ferunt & eundem Albertum tempus ipſum, quo in pontificatu victurus erat, prædixiſſe. At verò Paſchalis eccleſiæ Dei propè labenti quorundam ſeditionibus conſulturus, copias ſuas in Gibertum antipapam mittit malorum omnium caput. Vt autem tanto bello ſufficere pontifex poſſet, Rogerius Siciliæ comes ei turmas aliquot, & mille auri vncias auxilio miſit. Albæ Marſorum Gibertus homo pernicioſus tum degebat. Qui vbi intellexit hoſtes aduentare, haud ſatis copijs ſuis fidens à Richardo Campano comite acceptis, relicta Alba in Furconenſium montana, quæ nunc Aquilanorum mutato nomine habentur, ſeſe proripuit. Vbi non ita multò pòſt ſubita morte correptus, ſui ſceleris pœnas luit. A malis tamen eccleſia Dei non ſtatim, tam pernicioſo homine ſublato, quieuit. Richardus enim, quem diximus Giberto copijs & opibus fauiſſe in locum demortui Albertum quendam ſufficit Atellanum ciuem, quæ vrbs Auerſa nunc dicitur, inter Neapolim & Capuam poſita, qui ſtatim à bene ſentientibus abdicare ſe magiſtratu coactus relegatur. Cauenſes autē agri Prænestini incolæ, Richardi ſtultitiam & arrogantiam imitati, Theodoricū quendam pontificem creauere. Verùm hi quoque pœnitentia ducti, quinto & centeſimo die è pontificatu deiectum, anachoritæ habitū induere cogunt, & vitam ducere priuatam. Tertius præterea Maginulphus Romanus ciuis apud Rauennam pontificatus titulum vſurpare auſus eſt: quem quidem & Romani exilio mulctarunt, & Rauennates omni humana ope deſtitutum, ab vrbe ſua pepulere. Pacata autem hoc

modo

modo Romana eccleſia, Paſchalis vir magni ingenij atque animi, à religione ad arma conuerſus adiuuante Rogerio, vrbem Caſtellanam & Beneuentum ab hoſtibus occupatam recipit. Interim verò Petrus Columna Romanus ciuis, impellente Richardo Campano comite, cuius maximè intererat copias pontificis diſtrahere, Cauas occupat pontificiæ ditionis oppidum. Hanc ob rem pontifex in eum mouens, non ſolùm Cauas recepit, verùm etiam Zagarolum & Columnam paternæ hæriditatis caſtella ei abſt lit. Ex Columna hanc familiam cognomentũ duxiſſe certè putauerim. Erat & alia familia Romæ ãdmodũ potens, Corſi ſunt appellati, Gregorio ſeptimo adeo fideles, vt eorum domus ſub Capitolio poſitæ, ab Henrico tertio ſint exuſtæ & ſolo æquatæ. Verùm poſtea mutato conſ io Stephanus eiuſdem familiæ princeps, abſente Paſchali, ſancti Pauli baſilicam & caſtellum eo loci ædificatum furto occupat: vnde incurſionibus mirum in modum vrbem Romam continuò vexabat. Hanc ob rem omiſsis rebus externis, pontifex ad vrbem properè rediens, Stephanum inde vi deiecit: quem ideo incolumen abijſſe credimus, quòd monachi habitum indutus, irrumpentes decepit. Apparuiſſe tum multa prodigia auctores plerique ſcribunt, quod & mare quibuſdam in locis littus præter ſolitum viginti paſsibus occupauerit: in quibuſdam verò à littore in altum centum exceſſerit. Hoc ego quoque ſuperiore anno apud Puteolos vidi, exeſis quibuſdam columnis marmoreis vſque ad tres cubitos, quas mare (vt incolæ dicebant) triennio ante abluere conſueuerat. Apparuiſſe & cometem miræ magnitudinis tum affirmant, qui in occaſu cadẽte ſole ſtatim apparebat. Non mouebatur his prodigijs Paſchalis, quippe qui fieri hæc natura cernebat. Verùm cùm intellexiſſet Florentinũ epiſcopum affirmare ſolitum Antichriſtum natum eſſe, eò ſtatim proficiſcitur conciliòque habito re ipſa admodum diſcuſſa, cùm leuitate quadam, vt alicuius magnæ rei auctor videretur, motum epiſcopum cerneret hominem verbis caſtigatum dimittit, atque inde in Ciſalpinam proficiſcitur. Vbi ad Guardaſtallum conuẽtu multorum principum & epiſcoporum habito, de homagijs, de feudis, de ſacramentis epiſcoporum laicis antea exhibitis, exhibendiſue, magna eſt habita ratio. At verò cum intelligeret Gallos ſacerdotes, non ita integrè, vt dicebat, vitam ducere, eò profectus, apud Trecas conuentu habito, redactis ad laudabiliorem cultum eccleſijs, earumque præſidibus partim pulſis, partim caſtigatione emendatis, in Italiam properè redijt, quòd intellexerat omnia ſed tioſor m quorundam factionibus perturbari. Stephanus enim Corſus montem altum & Ponticelum de ea parte Etruriæ, quam nunc principis apoſtolorum patrimonium vocant, ceperat, præſidijsque muniuerat, vnde frequenti incurſione omnia circunquaque vexabat, quem pontifex inſecutus, ex altero caſtello deiecit: alterum vi capere non potuit, natura loci obſtante & hyeme, quæ iam appetebat. Iturus itaque in Apuliam componendarum rerum Italicarum gratia, Lauicano epiſcopo eccleſiam, Petro Leonis, & Leoni Fregepani vrbem vrbanaque omnia, Ptolomæo Sublacenſi domino, quæ circa vrbem ſunt, quàm diligẽtiſsimè commendauit, relicto Gualfredo nepote militiæ principe: qui vna cum his ditionem eccleſiaſticam tueretur. Verum abſente pontifice, quem ferunt Ptolemæum tanti mali auctorem dicere ſolitum, nunquam amplius ad vrbem rediturum, ab eccleſia Dei hi homines defecere: Petrus Columna quem pontifex in gratiam receperat, Farfenſis abbas cum Anagninis, Præneſtinis, Tiburtinis, Tuſculanis, Sabinis. Auſus & idem Ptolemæus comparato exercitu Albam Latinam oppugnare, ciuibus ipſi acriter vrbem defendentibus. Verùm ſuperueniente pontifice cum principe Caietano, cumq; Richardo Aquilano egregijs copiarum ducibus, pulſis tyrannis eccleſiam Dei occupare conantibus, & Albam obſidione liberat, & reliqua oppida, quæ iam defecerant, in deditionẽ recipit. Tibur obſtinate reſiſtens expugnat non ſine magno vtriuſque partis incommodo. Montem altum, deiecto inde Stephano, recipiens, totum patrimonium breui pacatum reddidit. Pace deinde compoſita, ad bellum Aſiaticum animum adijcit, principes Chriſtianos litteris & nuncijs ad eam rem quàm diligentiſsimè animat, quod intellexerat Gotifredo Hieroſolymis mortuo, Sarracenos recuperandæ Hieroſolymæ cauſa magnos exercitus eò duxiſſe. ſuperatiſque Chriſtianis ingenti clade, & comitem Burgundiæ in ipſo prœlio cecidiſſe, ac Boemundum viuum in manus hoſtium deueniſſe, ipſum verò Balduinum regem Gotifredi fratrem, ægre ex tanta clade ſeſe proripuiſſe, nec paulùm abeſſe, quin vrbs caperetur.

Familia cognomentum ex colũna.

Conuentus ad Guardaſtallum.

Veruntamen barbari tanta victoria potiti, obſidere Hieroſolymã nequaquam ſunt auſi, Tancredus autem egregiè defenſa Antiochia, Laodiceam vrbem imperio Conſtantinopolitano ſubiectam vi cœpit quòd intellexerat Alexium imperatorem Chriſtianorum clade delectatum, militibus quoque noſtris impedimento fuiſſe quò minus ſupplementi cauſa ex Europa in Aſiam traijcerent. Felicitate & audacia Tancredi Balduinus rex percitus, comparato properè exercitu, in Accon ducere ſtatuit, vocatis in auxilium Genuenſibus & Venetis: qui eò properè cum octoginta roſtratis nauibus ac triremibus pleriſque profecti ſunt: quare & vrbs terra mariq́ue acriter oppugnata, vigeſima die tandem capitur & Sarraceni, qui eò venerant tuendæ vrbis cauſa, fuſi fugatiq́ue ſunt. Tancredus autem tantæ fuit pietatis in patruum Boemundum ab hoſtibus triennio in vinculis detentum, vt ei magna vi

auti

auri redempto, Antiochiæ principatum reſtituerit: Poſtea verò idem Boemundus Antiochiam ipſam Tancredo committens, in Italiam primò mox in Calliam profectus, Conſtantiam Philippi regis Francorum filiam in vxorem aecepir. Cognito deinde Alexij imperatoris Conſtantinopolitani conatu, qui maritimas Antiochiæ vrbes infeſtabat, in Italiam rediens, parata claſſe in Dalmatiam nauigat, Dyrrhachiumque obſidet, vt ea ratione Alexium à bello Aſiatico reuocet, quod etiam breui factum eſt: pacem verò petenti Boemundus hac lege edidit, vt bello Antiocheno omiſſo, militibus Francis nullo maleficio per ſua loca tranſeuntibus, iter in Aſiam tutò facere liceret. Compoſita autem pace, cum ea claſſe, quam in Alexium parauerat, in Aſiam Boemundus contendens, adeo Chriſtianorum animos recreauit, vt Balduinus rex Berytum vrbem maritimam Phœniciæ inter Sydonem & Byblium poſitam, ac Tyro metropoli obtemperantem, obſeſſam duobus menſibus vi tandem cœperit, non ſine magno ſuorum incommodo. Hanc ob rem & paſsim in omnes ſæuitum eſt, & vrbs ipſa tanquam colonia Chriſtianis omnibus conceſſa eſt. Eodem quoque tempore capta & Sydon eſt. In tanta verò Chriſtianorum felicitate Boemundus clariſsimus princeps morte ſublatus, luctu omnia compleuir, qui Boemundum filium paruulum admodum, ex Conſtantia vxore ſuſceptum, principatus Antiocheni ſucceſſorem relinquens, Tancredo nepoti donec adoleſceret, commendauit.

Interea verò Henricus quartus mortuo patre, quem apud Leodium bello ſuperauerat, compoſitis in Germània rebus, in Italiam veniens, apud Sutrium ſubſtitit, quod ſenſerat eius aduentum Paſchali parum admodum gratum eſſe: quippe qui & eccleſias multas in bellis euerterat, & epiſcopatus contra ius faſque pro libidine animi, cui placuiſſet demandauerat. Verùm miſſis vltro citroque legatis, cùm imperator iureiurando interpoſito polliceretur ſe, & pacato agmine vrbẽ ingreſſurum, & coacturum ſuos epiſcopos, vt ſe à poſſeſſione epiſcopatuũ abdicarent, quos largitione acceperant & potentia, portæ repente apertæ ſunt. Nam Sutrio mouens Henricus ad montem Guadij, vel (vt alij volunt) ad montem Malum (ſunt etiam qui montem Aureum hunc appellent) caſtra poſuerat. vnde poſtea annuente populo prodeunteque obuiam honorato quoque vrbem Leonianam primo ingreditur, præcedentibus ſacerdotibus cum infulis & reliquijs ſanctorum à mole Hadriani. Nam per eam portam vrbem Leonianam ingreſſus eſt vſque ad baſilicam ſancti Petri, cuius in gradibus pedes pontificis eoſque cum cardinalibus prodeuntis exoſculàtus eſt. Poſitis deinde militibus ſuis in ſtationibus, vnà cum pontifice, ad dexteram tamen, templum ingreditur, in quo poſt orationem ad altare factã, à pontifice petit, vt illos confirmet, quibus ipſe epiſcopatus dederat, licet iuſiurandum antea interpoſuiſſet, ſe nunquam id à pontifice petiturum. Paſchalem verò id facere recuſantẽ, intromiſsis militibus, dato ſigno, vna cum cardinalibus ſtatim capit, eumque cum magna parte cleri ſpoliati prius in caſtra perducit. Permotus tam inſigni iniuria populus Romanus, ſumptis armis, Teutonicos ex vrbe Leoniana pellir, portaſque omnes claudit. Tum verò imperator ad Soractis montem perueniens, quem nunc ſancti Silueſtri vocant, in loc excelſo & munitiſsimo pontificem & cardinales collocat, dipoſitis circunquaque cuſtodibus & præſidijs, ne inde aufugere vel retrahi ab aliquo poſſent. quo facto, ſtatim reliquas copias vrbẽ oppugnaturus mouens, ad Anienem peruenit. Vnde occupato prius ponte Mammæo, à Mammæa matre Alexandri imperatoris nomen ducente, ac tanti operis auctore, incenſis circunquaque villis, incurſiones continuò in Romanos faciebat. Quare pontifex incommodis ciuium & precibus motus, ad pontem ſalarium perductus, accitis ex vrbe notarijs, qui pacta conſcriberent, eos omnes (licet inuitus) in epiſcopatu confirmauit, quos ante Henricus delegerat. Hoc itaque modo compoſitis rebus dimiſsis captiuis omnibus, imperator à pontifice coronatur in baſilica ſancti Petri, clauſis prius vrbis portis, ne populus erumperet, firmataque ſtationibus ipſa ab Henrico baſilica. Vnde non ita multò poſt voti compos factus in Germaniam redijt. Pontifex verò pacata aliquantulum Italia, Piſanos nauali gloria admodum potentes adhortatur, vt ex inſulis Balearibus, quas iam antea occupauerant, in Sarracenos moueant mare noſtrum & littora Ghriſtianorum infeſtantes. Quare Piſani cupiditate gloriæ capti, comparata ingenti claſſe, impoſitaque maiore iuuentutis ſuæ parte in hoſtem proficiſcuntur. Verùm dum apud vada Volaterrana ventum expectant, Lucenſes eorum vrbem defenſoribus vacuam inuadunt, quam quidem Florentini Piſanorum precibus moti, repulſis Lucenſibus, acerrimè tutati ſunt. Ob quam rem Piſani de Sarracenis victores domum redeuntes, Florentinos duabus porphyreticis columnis donant: quæ adhuc ad portam ſarelli beati Ioannis Baptiſtæ viſuutur. Interim verò Paſchalis conſilio apud Lateranum habito, omnia, quæ Henrico promiſerat, reuocat, quòd coactus, non libens in eius ſententiam armis, non rationibus munitam deſcendiſſet, inſtantibus cardinalibus, qui in vinculis erant populoque Romano, qui ab Henrico bello vexabatur, vt quauis conditione pacem componeret. Satius itaq; viſum eſt retractare malè acta, violenter præſertim, quàm pati exemplo pernicioſo, vt id quoque reliquis principibus licere videatur, quod Henricus ab inuito pontifice exorſerat. Hoc autem tempore Mathildis comitiſſa admodum ſenio confecta

moriens

moriens, Romanæ eccleſiæ ex teſtamento reliquit, quicquid à Piſsia amne & ſancto Quirico agri Senenſis vſque ad Ceperanum inter Apenninum & mare pertinet, addita Ferraria, quæ adhuc Romanæ eccleſiæ vectigalis eſt. Sunt qui ſcribant, quorum de numero Vincentius eſt auctor egregius, hanc mulierem Florentiæ mortuam eſſe eo incẽdio, quo & magna pars vrbis conſumpta eſt, & ad duo millia hominum combuſta traduntur, eiusq́; corpus poſtea in Ciſalpinã trãſlatum eſſe, & in monaſterio ſancti Benedicti, quod ab vrbe Mãtua xij. millibus paſſuum diſtat, ſepultum. Crediderim ego mulierẽ ipſam Mantuæ diem extremum obijſſe, ſuoq́; iuſſu ad ſanctum Benedictum ſua impenſa ædificatum, tranſlatam & ſepultam procurante eam rẽ Anſelmo viro ſanctiſsimo ac tanti monaſterij auctore: quippe qui operam dederat Mathildis impenſa, vt cœnobium tam amplum, tamq́; magnificum ædificaretur. Eodem quoque in loco ſepultum fuiſſe eundem Anſelmum epiſcopũ Lucenſem comperi, ac Mantuam deinceps trãſlatum in eccleſiam cathedralem, ob eam rem credo, ne à vicinis furto ſurriperetur, cùm miraculis continuò clarior fieret. Affirmant Lucenſes corpus Mathildis apud ſe eſſe: quod ne credam, facit Guidonis Gonzage auctoritas. Qui dum monaſterium ſancti Benedicti reſtitueret, inuentum corpus honeſtiore loco (vt par erat) collocauit. Alium quoque Anſelmum fuiſſe his temporibus quidam auctores ſcribunt, virum doctiſsimum, & apud Anglos tãti pretij habitum, vt breui ex monacho abbas, deinde Cantuarienſis archiepiſcopus ſit factus: qui etiam libros de meditationibus, cur Deus homo, de libero arbitrio, de ſimilitudinibus, de cruce, de beato Ioanne Baptiſta conſcripſit. Felicia certè hæc tempora fuere, quæ & Sigibertum monachum Cẽblacenſem virum ſpectatæ doctrinæ, & Bernardum ex Caſtilione Burgundiæ nobili genere ortum, protulẽre. Is xxij. annum attingens, ſub abbate Stephano, qui tertius fuerat ab inchoato Ciſtertienſi monaſterio, vnà cum triginta ſocijs monachi habitum ſuſcipiens, tanti pretij ob doctrinam & ſanctitatem eſt habitus, vt breui abbas Clareuallenſis monaſterij, tum primum Roberti viri illuſtris impenſa ædificati creatus ſit, cui certè loco cum maxima gloria ad annos ſex & triginta præfuit. Moriens deinde Bernardus, præter ſanctitatem, multa quoque ſcriptis ingenij ſui monumẽta reliquit: maximè verò commentarios in cantica canticorum cõſiderationes diuinæ contemplationis ad Eugenium pontificem, vnde pontificij muneris ratio duceretur: ſcripſit & varias epiſtolas: vnam potiſsimùm ad Romanos, qua eos vehementer carpit, ſcripſit & apologeticum & ſermones in ſolennibus habitos. Ad Paſchalem redeo, qui in concilio apud Guardaſtallum habito decreuit, ne vrbes Æmiliæ, Placẽtia, Parma, Regium, Mutina, Bononia, Rauennati eccleſiæ antea Metropoli ſubiectæ amplius eſſent, quòd ſæpius ob ſuperbiam in Romanam ſedem præſules Rauennates cornua erexerant. Pontificem verò ad vrbem redeuntem rogarunt ciues quidam, vt in locum Petri præfecti vrbis demortui filium ſubrogaret. Quod cùm facere pontifex negaret, propter ætatem pueri, qui vix decimum attigerat annum tanta repentè ſeditio exorta eſt, vt ei abire ex ciuitate neceſſe fuerit, ne magna aliqua cædes inter ciues committeretur, cùm multi ineſſent, qui nequaquam tantum magiſtratum puero committendum dicerent. Neque ita quoque ſeditionis ſemina abſtulit. Nam cum Albæ eſſet, intellexiſſetque Petrum Leonis eccleſiæ fautorem, in ædibus ſuis ab aduerſa factione oppugnari, eò properè Ptolemæum mittit ab Aricia accitum cum ſatis valida manu, qui pulſos in Tranſtiberinam regionem aduerſarios partim interfecit, partim capit, ac per municipia cuſtodiendos diuidit. Sed magna repentè in Potlemæo inconſtantia apparuit. Nam quos ipſe paulò antè ceperat, eoſdem poſtea ſuo quoque nutu ad municipia proficiſcentes, dum iter per Algidum faciunt, ex inſidijs adortus, capit, & Ariciam ſecum ducit: inter quos & demortui præfecti filius erat. Non contemptus autem tanto admiſſo facinore Ptolemæus, Sarminerum, Nymphæum, Tiberiam, oramq́ue maritimam occupat. Interim verò Henricus è Germania in Italiam cum exercitu deſcendens magno terrori omnibus fuit. Verùm cùm is Romam veniſſet, abſentè pontifice, qui tum in Apulia concilium habebat, cumq́ue ſe priuatum dignitate imperij putaret, vna cum poteſtate dandorum epiſcopatuum, à Bracharenſi archiepiſcopo patria exule, iterum coronatus ante beati Gregorij corpus, in patriam abijt. Paſchalis autem abſoluto conuentu ex Apulia Romam cum copijs Normannorum rediens, & multa oppida ab hoſtibus occupata recepit, & Præneſte Caloioannis imperatoris Conſtantinopolitani, qui patri Alexio ſucceſſerat, oratores libenter audiuit, eiſdemq́ue in mandatis dedit, vt Caloioannem ſuo nomine contra Sarracenos animarent. At verò Farfenſis abbas & Ptolemæus, qui nullum ſibi veniæ locum apud pontificem ob ſua maleficia reliquerant, latebris deliteſcentes, tandem per amicos in Paſchalis viri mitiſsimi gratiam redeunt. Pacatis hoc modo rebus, dedicataq́ue Præneſte Agapeti baſilica, Romam effuſa obuiam vrbana multitudine honoris cauſa tandem redijt: qua quidem ex frequentia in valetudinem incidens, ſe paulò poſt moriturũ cognouit: quare acceptis eccleſiæ ſacramentis, cohortatusq́ue clerum ad pacem & concordiã, põtificatus ſui anno decimo octauo, menſe ſexto, die ſeptimo moritur decimoquinto calẽdas Februarij: ſepeliturq́; honorificẽtiſsima põpa in Baſilica Cõſtantiniana. Suo autem pontificatu facta poteſtate ſacrorum ordinum presbyteros quinquaginta, dia-

conos triginta, epiſcopos centum creauit. Romæ præterea eccleſias quindecim conſecrauit, maximè verò baſilicam ſancti Hadriani in tribus foris profanatam quorundam factioſorum ſcelere, eccleſiam ſanctæ Mariæ Monticelli in regione Ariolæ: poſtremò vero reſtituit & conſecrauit baſilicam ſanctorum coronatorum, eo tempore dirutam, quo Robertus Guiſcardus Salernitanus princeps eam partem vrbis incendit, quæ à Laterano ad Capitolium vergit, vt in vita Gregorij ſeptimi diximus.

GELASIVS II.

Pont. 168.

GElaſius ſecundus, Ioannes antea vocatus, patria Caietanus, patre Creſcentio, nobili genere natus, ingenueq; à teneris annis educatus & doctus, in monte Caſsino religionis fundamẽta perdidicit ſub Oderiſio abbate viro ſanctiſſimo. Hanc ob rem ab Vrbano ſecundo Romã accitus, cognita hominis virtute & fide, ſemper in precio eſt habitus. Verùm in primis eius fides perſpecta eo tempore eſt, quo Vrbanus põtifex à Germanis, & Giberti antipapæ factionẽ ſequentibus in inſula Lycaoniæ Romæ inter duos pontes obſeſſus eſt. Solus enim vnà cum Petro Leone viro illuſtri, hominem ſanctiſsimũ nunquam deſeruit. Hanc ob rem poſteà cùm Vrbanus meliore fortuna vteretur, tanti beneficij memor, Gelaſium primo quidem ſecretis ſuis admonet ob fidem & doctrinam: eique negotium dedit ob elegantiam compoſitionis ſuæ, vt Romanæ curiæ ſtylum negligentia & ignorantia maiorũ labefactatum, in meliorem formam & ornatum redigeret. Poſtea verò cognita hominis amplitudine, eundem referre in cœtum cardinalium inſtituerat, eaque de re ſæpius in ſenatu locutus fuerat, aſſentientibus omnibus. Verùm mortuo non ita multò pòſt Vrbano, Paſchalis meritorum tãti viri non immemor, ſtatim eum diaconum cardinalem decernit. Mortuo deinde Paſchali, cum de creando nouo pontifice ratio haberetur, ob eamque rẽ cardinales omnes in monaſterio ad Palladium paululum infra ædes Leonis & Cincij Fregepanis congregati eſſent, vno omnium conſenſu Ioannes Caietanus Gelaſius pontifex creatur. Verũ Cin-

Cincius Fregepanis homo factioſus.

cius Fregepanis ira ob hanc electionem percitus, quòd vnum ex ſuis cardinalibus collegio propoſuerat, quem pontificem eligerent, in monaſterium Palladij cum armatis ſatellitibus irrumpens, refractis foribus, obuium quenque percutit: pontificem obtorto collo in terram deiectum calcibus conterit, in vinculaque conijcit. Cardinales autem fugam parantes, ex mulis & equis deijcit, nullumque genus contumeliæ prætermittit, quo affici tanrus ſenatus poſſet. Non tulit autem tantam iniuriam populus Romanus. Ad ædes Cincij Fregepanis armatus concurrit, eique ac familiæ interitum minatur, niſi properè Gelaſium incolumen reddat. Faciunt mandata Fregepanes: maximè verò Leo, qui pontificis pedes videntibus omnibus ſæpius exoſculatus, veniam ſuppliciter petebat. Equum itaque albũm conſcendens pontifex, via ſacra in Lateranum ducitur, comitante clero populoque Romano, ibique de more coronatur. Interea vero Balduinus, quem ſtatim literis & nuncijs põtifex adhortatus eſt, vt barbarorũ impetum tandiu ſuſtineret, quoad in Aſiam noua ſupplementa mitterentur, caſtellũ in Syria Sobal vocitatum occcupat & munit, vt Chriſtianis cõtra barbaros continuè dimicantibus receptaculum eſſet, At vero Boemundo adoleſcente mortuo, Tancredus tutor Antiochiæ princeps ab omnibus Chriſtianis declaratur: quẽ quidẽ confirmato prius principatu, Balduinus Hieroſolymitanus rex ad ſe cũ militibus ſuis vocat, dimicaturus cum hoſtibus Turcis, Sarracenis, Arabibus: qui cum magno exercitu prouinciã Hieroſolymitanam ingreſsi erant. Eò itaque veniens Tancredus, cognita Chriſtianorũ paucitate, fruſtra Balduino diſſuaſit, ne collatis ſignis cum hoſte decerneret: néue rem Chriſtianam in ſummum diſcrimen abduceret. Nam cum hoſtibus ipſis pugnandi copiã feciſſet ingenti clade ſuperatus, ægrè cum paucis Heroſolymã ſe recepit, diuerſis præterea tramitibus Tancredus Antiochiam perueniens, fuga ſalutem ſibi quæſiuit. Elati autẽ tanta victoria hoſtes, montem Tabor conſcendentes, monaſterium eo loci poſitum diruunt, monachis ad vnum omnibus interfectis.

Nec interim quietus ab externo hoſte Gelaſius fuit, qui Henrici imperatoris furorẽ Italiã vaſtantis, Iamiamq; vrbem hoſtili animo ingreſſuri deuitãs, ad ædes Bulgamini potẽtiſsimi ciuis primò cõfugit. Verùm cùm ibi quoq; nequaquã tutus videretur, vnà cũ ſuis triremes conſcendens: duæ enim iam ad id inſtructæ paratæque erant, Oſtiam Tiberi delabitur, inſequentibus Germanis militibus, & pontificẽ telis ac ſagittis petentibus. Cùm oſtiã verò perueniſſet, neque ingredi mare propter inſtãtes procellas liceret, terreſtri itinere Ardeã proficiſcitur. Hugone xij. apoſtolorũ cardinali viro ampliſsimo ſemper eũ comitante. Cadẽtibus autẽ fluctibus Oſtiã reuerſus, Tarracinã primò, mox Caietã adnauigat, vbi perbenignè à ciuibus ſuis ſuſcipitur. Cõuenere eo ſtatim & Guilielmus Apuliæ dux, & Robertus Cãpanus princeps ac Richardus Aquilanus, pollicentes ſe in eius poteſtate ſemper futuros, vt veros decet eccleſię dei vectigales. Cùm igitur parari exercitũ cõtra ſe Hẽricus intellexiſſet, Mauritiũ Bracharẽſem archiepiſcopũ antipapam creat: quẽ potiſsimũ Gelagio obijceret, eumq; Fregepanum familiæ commendauit: Gregorius is appellatus eſt. Non contentus autẽ tam

perni-

perniciοſo exemplo Henricus, in Anagninum agrum copias ſuas mouens, omnia hoſtilem
in modum diripit & capir, Turriculum quoque munitiſsimum locũ iam oppugnabat,cum
ſubito nunciatum eſt Gelagium cum proceribus Apuliæ, magnoq́ue cum exercitu aduen-
tare : quare motis caſtris Italia cedens,cuncta cædibus & rapinis compleuir. Gelaſius autem
remiſsis in Apuliã proceribus Romã venit,arbitratus ob diſceſſum Henrici omnia deinceps
pacata fore. Verùm lõge ſecus,quàm putarat,accidit. Nam cum intellexiſſet anripapã Fre-
gepanum auxilio fretum Romæ mãſiſſe,potentiã iſtius familiæ veritus,apud amicos quoſ-
dam prius delituit. At verò cùm poſtea in eccleſia ſanctæ Praxedis myſteria celebraret, in-
ſtantibus hoſtibus cum factione ſua,vix ſeſe ab eorum manibus fuga ſubtraxit,Corſis,Nor-
mannis,familijs egregijs ac Creſcentio nepote acerrimè defendentibus. Sequenti verò die
à ſuis armis & clientelis bene muniris , in vrbem vocatus (nam ad ſanctum Paulum con-
fugerat) habito cardinalium conuentu diſcedere ab vrbe inſtituit, ne creſcenre in dies ma-
gis magisq́ue ſeditione,magna aliqua clades orirerur. Relicto itaque Petro Portuenſi epi-
ſcopo, qui vices eius quantum ad rem ſacram pertinebat,Romæ gereret,commendataq́ue
Beneuentanæ ciuitatis cura Hugoni cardinali xij. apoſtolorum,Piſas primò adnauigar,cùm
terreſtre irer nequaquam ſibi ac cardinalibus,quos comites ſociosq́ue habebat,tutum vide-
retur. Exceptus itaque perbenignè à Piſanis,cùm rationem diſceſſus ſui ab vrbe audienribus
omnibus reddidiſſet,inde ſoluens in Galliam,ad portam ſancti Egidij peruenit:vbi cùm ab-
bate Cluniacenſi viro optimo,tum à monachis,& omnibus fidelibus,qui eò eius rei gratia
vndique conuenerant,magnificè ac ſplendidè ſuſcipitur. Deinde verò per cõrinentem ho-
neſto comitatu magis quam ſplendido,vt nunc fit,incedens,inter eundum baſilicam ſanctæ
Cæciliæ in Stragello, eccleſiam ſancti Silueſtri in Tillano, eccleſiam ſancti Srephani in Tor-
naco dedicat lapidibusq́ue eccleſiarum terminos notat. Tandem verò ad Cluniacenſe mo-
naſterium perueniens pleureſi correptus,pontificatus ſui anno primo,die quinto moritur,
vir ſanctiſsimus & omni laude dignus,ſi vitam conrinentiſsimam,ſi mores,ſi doctrinam in-
ſpicis : quibus ex rebus ſit, vt facillimè credam eum, qui ita conſtanter & ſanctè in tantis
procellis humanarum perturbationum vixerit,nunc beatam & ſempirernam vitam in cœlo
ducere. Sepelitur autem eius corpus inrra limina Cluniacenſis cœnobij. Sunt qui ſcribãt hu- *Templarij*
ius pontificatu inchoatam eſſe templariorum militum originem,qui non longè à ſepulchro *milites.*
Domini habitantes,peregrinos ſuſcipiebant,eosq́ue per loca ſacra armati ducebant ac redu-
cebant: quò eis ſine vllo maleficio inuiſere loca ſancta liceret. Hos vita,fide,gratia mirum
in modum Cuſentinus commendat.

CALLISTVS II.

CAlliſtus ſecundus, Guido antea vocatus, natione Burgundus, Viennenſis
archiepiſcopus,originẽ à regibus Franciæ ducens,ab his cardinalibus pon- *169. Pont.*
tifex creatur,qui mortuo Gelaſio Cluniaci tunc aderant. Verùm is nõ prius
ponrificium habitum ſibi deſumpſit, quàm intellexir ſe ab his quoque car-
dinalibus confirmari,qui Romæ & in Italia remanſeranr. Re itaque litteris
& nuncijs cognita, Romam veniens,populo obuiam prodeunte ac hono-
rato quoque vrbem ingreditur,congratulantibus omnibus tum pontifici,tum ciuitati Ro-
manæ quòd hunc quietis & pacis auctorem futurum cernebant. Rebus autem ex ſententia
Romæ compoſitis, Beneuentum proficiſcitur,quò & principes omnes ſtatim conuenere,
ſalutandi(vt mos eſt)põtificis cauſa,maximè verò Guillelmus Apuliæ dux, Iordanus Cam-
panię comes, Arnulphus Ariolæ, Robertus Lorotelli comes,viri inſignes & ſine contenrio-
ne illius partis Italiæ facilè principes:qui etiã polliciti ſunt adhibito iureiurãdo,ſe in poteſta
te põtificis ſemper futuros. Calliſtus autẽ,qui nil aliud meditabatur, quã bellum Aſiaticũ,in
quo de Chriſtianis ægre rot barbaras gẽtes ſuſtinẽribus addubitabatur,Romã rediẽs,Lãber-
tum Oſtiẽſem epiſcopũ, Saxonẽ S.Srephani in Cælio mõte presbyterũ cardinalẽ, Gregoriũ
S.Angeli diaconũ,legatos ad imperatorẽ mittit:qui pace ſine vlla cõtentione compoſita,ad
vrbẽ redeuntes,tabellã pacis ad Lateranenſem baſilicã ſuſpendere. Qua quidẽ perlecta,tanta
repentè læritia publica exorra eſt, vt paſsim congratulantium cœtus audirentur, Verùm ne
diuturnior hæc lætiria videretur,effecit Rogerius Siciliæ comes,qui Calabriam & Apuliam
abſenre Cuillelmo comite occupar, Guillelmus enim Alexij imperatoris Conſtantinopoli-
tani filiã in vxorẽ ducturus,abiens Calabriã & Apuliã ponrifici cõmendauerat. Hãc ob rem
Calliſtus ab vrbe diſcedens, Beneuentũ peruenit, indeq; Hugonem cardinalem ad eũ miſit,
arcem Nicèphorium tũ in Calabria obſidentẽ. Monitus autẽ Rogerius vt ab armis diſcede-
rer, nequaquã ponrificis edicto obtemperat,imò acrius inſtabat,ne Guillelmus conſobrinus
rediens,ei impedimento foret, quo minus Apulia & Calabria potiretur. Parabat iam arma
ponrifex,cùm ſubiro vnà cum magna parte ſenatus febri correptus redire ad vrbem re infe-
cta compellitur. Hanc ob rem Rogerius nemine aduerſante, Apulia & Calabria potitur.

Atque hoc modo Guillelmus vxore fruſtratus ac principatu deiectus , apud Salernita-
num principem vitam degens,ſine hæredibus breui moritur. Rogerius itaque tanto aduer-
ſario ſublato , regem Italiæ ſe nuncupat . Calliſtus autem recuperata valetudine , apud

Lateranum noningentorum patrum concilium habuit, in quo quidem deliberatum eſt, vt primo quoque tempore ſupplementa militiæ iam deficientis Chriſtianis in Aſia bellum gerentibus ſubminiſtrarentur. Qua ſpe erectus Balduinus Hieroſolymitanus rex, Gazim regem Turcorum minorem Aſiam incolentium, cum magno exercitu in ſe mouentem ſuperat, & captum in carcerem cõijcit. Eadem quoque fortuna vſus, Damaſci regem Hieroſolymas cum exercitu hoſtili animo petentem fundit fugatque duobus millibus hoſtium cæſis, millæque captis. Verùm ſuperueniente cum magnis copijs Balahac Parthorum rege, cui ſtatim nullis expectatis auxilijs congredi auſus eſt, tanta clade ſuperatur Balduinus, vt etiã ipſe vna cum proceribus multis captus & in vincula coniectus ſit.

Quare Calliſtus pontifex maturandum ratus, ne reliqui Chriſtiani amiſſo rege opprimerentur, inſtante Veramundo Hieroſolymitano patriarcha viro optimo ac doctiſsimo, Venetos ſpe gloriæ & præmij concitos in hoſtem magna claſſe permouit, Dominico Michaële duce, milleſimo centeſimo ac vigeſimo ſecundo ſalutis noſtræ anno: qui quidem ad Ioppem claſſe delati, quam Sarraceni Babylonis terra marique obſidebant, ſuperatis barbaris ingenti clade, obſidionẽ ſoluunt. Itum eſt & in Tyrum, quam diu obſeſſam haud incruenta victoria cœpere, pacti tamen prius, vt Tyri & Aſcalonis dimidium obtinerent, ſi eorum opera in Chriſtianorum poteſtatem deueniret. Verùm Emanuel Græcorum imperator Caloioanni ſuffectus, tantam victoriam Latinis inuidens, vel Latina litteratura vtentibus, Venetis mandat vt claſsis ſuæ præfectum reuocent: qui certè eorum dicto opremperans, ira incenſus Rhodum, Chium, vnde corpus beati Theodori martyris Venetias tranſlatum tum eſt, Samum, Mitylenen, Andron imperatoris iuſulas, diripuit: Motonium ſpoliatum incolis muniuit. Tragurium ex Vngaris captum, ditioni Venetæ ſubiecit. Lapidem præterea ſecum in patria detulit, ſuper quo apud Tyrum CHRISTVS ſediſſe fertur. At verò Balduinus, quem diximus ab hoſtibus captum, precio redemptus, Hieroſolymas rediens, Chriſtianam remp. iam labentem aliquandiu ſuſtinuit. Hanc obrem Calliſtus aliquid quietis à rebus externis nactus, & cardinales xij. creat, & Baſilicas multas vetuſtate collapſas reficit. Mœnia vrbis inſtaurar, aquam in vrbem inducit, arces eccleſiæ munit, donaria plurima argenti aurique baſilicis diuidit. Fundos pleroſque coëptos beato Petro donat. Eccleſiam beati Nicolai in palatio ædificat. Verùm ne tanta felicitas ſine aliquo incommodo diutius in terris eſſet, Gregorius antipapa Burdinus antea vocatus, nomen pontificis vſurpare conatus, Sutrij ſe continens, auxilio quorundam tyrannorum fretus, & Romanos incurſionibus vexabat, peregrinos negotij ac religionis cauſa ad vrbem accedentes ſpoliabat. Quare Calliſtus comparatis repentè copijs præmiſſoq; cum expeditiſsimo quoque Ioanne Cremenſi ſancti Chryſogoni presbytero cardinali, ſubſequens ipſe hoſtẽ vincunt, Sutrium capiunt, Burdinum camelo impoſitum, in triumphi ſpem Romam ducunt: quem pontifex vita donatum, Cauenſi monaſterio incluſit. Calliſtus autem de Deo deque hominibus bene meritus, pontificatus ſui anno quinto, menſe x. die vj. in Domino moritur. Vacat tum ſedes dies viij.

ANNOTAT.

Sub Calliſto II. *inter imperium, & ſacerdotium, inſignis illa pax, & concordia facta eſt, anno plus minus quinquageſimo ex quo inter Gregorium V*II. *& Henricum* IIII. *diſcordia ingens ob ſacerdotiorum collatione excitata fuerat. In qua epiſcoporum, & abbatum electiones quæ ad imperatorem, & reges hactenus pertinuerant, clero & monachis reſtitutæ ſunt. Cuius tranſigendæ cauſa papæ Calliſti legati omni memoria digni fuerunt Lambertus Bononienſis, Oſtien. epiſcopus, poſt Honorius* II. *Saxo de Comitibus Anagninus presbyter, & Gregorius de Papareſcis Romanus, pòſt Innocentius* II. *tunc diaconus cardinalis. cuius rei adhuc mentio cum pictura extat in antiqua vetuſti palatij pontificum camera Lateranenſis, vbi eſt hoc elogium.*

ECCE CALLISTVS PATRIÆ DECVS HONOR IMPERIALE
NEQVAM BVRDINVM DAMNAT, PACEMQVE REFORMAT.

Huius rei mentionem fecerunt Chunradus de Liſtenaw abbas Vrſpergenſis in vita Henrici v. imper. Guillelmus Tyrius lib. de bello ſacro 1. cap. 13. Otho Friſingenſis lib. 7. cap. 16. Pandulphus Piſanus in vita Calliſti papæ II. *& alij multi.*

HONORIVS II.

170. Pont. HOnorius ſecundus, qui & Lambertus, ex agro Imolenſi oriundus, Oſtienſis epiſcopus, Eo tempore pontifex creatur, quo Balduinus ab hoſtibus precio redemptus, Antiochiam Hieroſolymitano regno adiunxit, mortuis his omnibus, ad quos principatus ille iure deueniebat. Verùm cùm tantus principatus retineri ſine præſide non poſſet, eidem præfecit Raymundum Guillelmi ducis Auſtriæ filiũ, cui ſuperioris Boemũdi filia nupſerat. Hoc autẽ modo cõpoſitis rebus, regẽ Aſcalonitarũ, Ægyptiorũ copijs fretũ, & ob eã rẽ Hieroſolymitanos infeſtantẽ, vnico prœlio repulit. Baldeuinũ præterea Damaſci regulũ idem molientẽ, ſed maioribus copijs, tribus grauiſsimis prœlijs fundit fugatq;, multis paſsim more pecorum cæſis.

Ad Ho-

Ad Honotium redeo, qui & ſi obſcuro loco natus erat, tamen litteratura & moribus tanto magiſtratu dignus videbatur. Verùm non adeo eius ingreſſus laudatur, cũ ambirione quorundam potius, quàm omnium bonorum cõſenſu pontificatum inierit. Mortuo enim Caliſto, cùm de legendo nouo pontifice ratio haberetur, Leno Fregepanis omnibus cardinalibus interdixit, ne vſque ad diem tertium pontificem crearenr, quò & maturius deliberare, & canones inſpicere licerer, quamuis non ea mente id fecerit homo acutus & ad fallendum vafer, quàm verbis præ ſe ferebat, ſed ei tantiſper diſponere hominum ſuffragia liceret, quibus Lambertus põtifex crearerur. Nam populus ipſe Saxonem ſancti Stephani cardinalem, pontificem percupidè nimium optabat. Id quoque ſe cupere Leo Frigepanis oſtendebat, quò & populum & patres negligentes & incautos in ſententiam ſui quauis arte pelliceret. At verò cùm id velle Leonem cardinales quidã cernerent, ne ex eius ſententia pontificem legerent, omiſſo Saxone, Thebaldum ſanctæ Anaſtaſiæ presbyrerum cardinalem, pontificem deligunt, quem Cæleſtinum appellarunt. Tunc autẽ Leo non amplius immorandum ratus, quòd iam offenſum hac electione populum cernebat, Lambertum (de quo antè diximus) pontificem magna voce proponit, acclamante populo, cleroq́ue eam electionẽ, manibus, & nutibus approbanre. Tum Leo maturandum ratus, ne ſententiæ hominum immutarentur, in Simijs, loci nomen eſt, non longè ab eccleſia ſancti Silueſtri, hominem põtificali habiru exornat, Qui & ſi primò artibus quibuſdam rantùm magiſtratum adeptus eſt, tamen poſtea omnium conſenſu pontifex maximus conſalutarus. Pontificatũ adeprus, cardinales quoſdam viros inſignes creauit, quorum opera poſtea magnis in rebus vſus eſt. Familiaritare enim præclarorum virorum mirificè delectatus eſt. Nam pontium quendam abbarem Cluniacenſem, virum induſtrium Romæ retinuit, Ingenium quoque Hildeberti Cenomanenſis epiſcopi mirificè extulit: quem deinceps Turonenſem archiepiſcopum creauit, quòd plurimùm heroico, elegiacóue, carmine valeret, Huius quoque tempore clariora fecit Hugo de ſancto Victore, ſi cognomentum inſpicis: ſi patriam, Pariſienſis doctor inſignis. *Hugo de S. Victore.* Hic enim tum dicendo, tum ſcribendo ingenij ſui præclara monimenta reliquit. Extat eius liber de ſacramentis, liber ſenrenriarum, liber in dialogo, qui Didaſcalus appallarur: liber de cura animæ, liber de artibus & doctrinis. Hos autem omnes ranta beneuolentia Honorius pontifex amplexus eſt, vt nullum genus officij prætermiſerit, quo eos ad honeſtiorem dignitaris gradum euehi poſſe exiſtimaret. Vnum tamen ſuis temporibus accidit, quod nequaquam probandum eſt. Arnulphus enim Chriſtianæ religionis prædicaror egregius clericorum inſidijs Romæ necatur, quòd acerbè nimium in eorum laſciuiam & libidinem inueheretur: quodq́ue eorum pompam, & incomparandis diuitijs nimium ſtudium improbaret, paupertatem Chriſti & integerrimam vitam ad imitationẽ omnibus proponens. Hunc multi ex nobilitate Romana tanquam verum Chriſti diſcipulum & prophetam ſequebantur. Hunc laudibus ad cœlum tollebant. Hinc odium, hinc iræ in perniciem bene ſentientis vſque ad necem excitatæ. Fuerit ne hic ſanctiſsimus vir presbyter, an monachus, an eremita, haud ſatis conſtat. Sunt qui ſcribant Honorio ipſi id admodũ diſplicuiſſe, non tamen tanti facinoris auctores vnquã inuentos. At verò cùm in pontificatu rectè gubernato quinquennio ac menſibus duobus vixiſſet, collacrymãtibus omnibus moritur, & in baſilica Lateranenſi nullo non genere honoris adhibito ſepelitur. Vacat tum ſedes diebus octo. Neſcio ego quid ſibi velit marmor illud ſuo nomine inſcriptum, quod ante ædes beatæ Praxedis adhuc extat.

INNOCENTIVS II.

INnocentius ſecundus, patria Romanus, ex Tranſtiberina regione, patre Ioanne, pontifex creatus, in Rogeriũ Rogerij comitis Siciliæ filium hęredem nuncupatum, quòd mortuo Gulielmo Apuliæ duce, omniq́ue Roberti Guiſcardi familia in eo deficiente, dominatum Apuliæ occupare nitebarur, ſtarim mouet. Nam is ad ſanctum Germanum caſtra habebat, quem certè primo impetu repulit. tantum valuit Romani exercitus fortitudo & virtus: oppidoq́ue ipſo capto, tyrannum in Galucio aliquandiu acriter obſedit. At verò Guillelmus Calabriæ dux cum magnis copijs adueniens, & patrem vnico prœlio feliciter habito obſidione liberat, & pontificem cum his cardinalibus capit, qui in exercitu Romanorum erant. Hos autem omnes non ita multò pòſt Rogerius mira modeſtia vſus, vnà cum põtifice liberos facit. Quam ob rem deinceps quod voluit facilè à pontifice obtinuit, præter regni titulum, quem maximis præmijs & pollicitationibus impetrare contẽdebat. Interim verò Petrus Romanus ciuis, Petri Leonis potentiſsimi hominis filius, Romæ antipapa creatur, quorundam facinoroſorũ ſeditionibus, Anacletusq́; appellatur: qui ſpoliatis Romanę vrbis tẽplis, ſpoliatis eccleſiarũ theſauris, vi irrũpens, maximè verò in baſilicã Petri, vnde crucifixũ aureũ & coronas pendẽtes ſuſtulit: tantũ pecuniarum cõflauit, vt perfacilè largitionibus ſeditioſum quenq́ue Romæ in ſententiam ſuam alliceret. Innocentius autem ad vrbem rediens, vbi ſeditionibus plena omnia cerneret, ſpectareq́ue rem ipſam ad cœtum multorum videret, ſponte cedens, primò quidem Piſas adnauigat, deinde Genuam, poſtremò in Franciam peruenit. 1131. Pont.

Interim verò Anacletus antipapa, tanto aduerſario ſubmoto, & animos ciuium cum Innocentio ſentientium quoad fieri poteſt, ſibi largitionibus conciliat: & Rogerium in partes ſuas facilè deſcendentem, quò magis ei obnoxius eſſet, vtriuſque Siciliæ regem creat. Innocentius autem celebrato apud Clarum montem concilio, in quo Petrum antipapam cum ſectatoribus damnauit. Aurelianum ſe contulit, viſoque rege Philippico, à quo perbenignè eſt habitus, Carnotum in Belgis petijt: vbi Henricum Angliæ regem in itinere obuiam factũ, multis rationibus ad expeditionem in Sarracenos adhortatus eſt. In Lotharingiam inde flectens, Lotharium Leodij repertum, à Germanis tum regem creatum, de ſe reſtituendo multa pollicentem, ſacramento adigit expeditionem parare, qua quidem tutus etiam ad vrbem reduceretur. Remis deinde in Belgis altera ſynodo habita, in Italiam redijt, celebratoque concilio apud Placentiam, Piſas ſe contulit: quam ciuitatem iam pridem cum Genuenſi populo diſsidentem, in gratiam tandem redegit. Genuenſem quoque epiſcopum, qui Mediolanenſi ſuberat, archiepiſcopum creat, tribus Corſicæ epiſcopis illi cum Bobienſi parere iuſſis. Piſanis quoque archiepiſcopum dedit, tribus item alijs Corſicæ epiſcopis cum Populonienſi eidem ſubiectis, Lotharius autem cum magno exercitu in Italiam veniens, admonito pontifice quid fieri oporteret, partitis copijs ad vrbem mouet. Nam dum ipſe occupato prius Ianiculo vrbem ingreditur, Innocentius Anienem ponte Mammæo traijciens in Lateranum perducitur, nuſquam apparente antipapa, cuius factionem Lotharius mira felicitate ad ſanitatem redegit, cauitque quantum in eo fuit, ne deinceps vexari ab aduerſarijs Innocentius poſſet. Tanto itaque beneficio deuictus Innocentius, mortuo Henrico, Lotharium imperatorem Romanum creatum imperij corona exornat, quo ſtatim in Germaniam abeunte ad compeſcendos Leuticorum motus, dum pontifex conſilium Piſis pro rep. Chriſtiana, proque tuenda fide de more habet, rurſum antipapa, quem in eodem concilio damnauit, factioſis quibuſdam & Rogerio adiuuantibus, in pontificem ſurgit. Quare & Lotharius imperator iterum cum exercitu ſuperatis Leuticis Italiam repetit, & Piſani claſſem potentiſsimam in auxilium pontificis educunt. quibus copijs & Romæ ſeditionẽ oppreſſere, & Rogerium terra marique oppugnatum, amiſsis rebus omnibus, Italia in Siciliam breui pepulere. Audita tanta victoria Ioannes Conſtantinopolitanus imperator, qui Rogerio aduerſabatur, legatos ſtatim ad Lotharium mittit de ſuperato hoſte congratulatum, quorum de numero quidam philoſophus erat, qui diſputationibus oſtendere nitebatur Latinam eccleſiam admodum errare, quòd contra ſententiam Nicæni concilij, vt ipſe dicebat, quo declaratum eſt ſpiritum ſanctum à patre procedere, Latini à filio quoque id fieri addidiſſent. Tum Petrus diaconus homo doctus & argutus, qui tum in corona aderat diſputandi gratia: Si, inquit, Latini damnandi ſunt, quòd addiderint ſpiritum ſanctum à filio quoque procedere, damnandi multò magis Græci videntur, qui id fieri à ſolo patre addiderint, cum ipſum conſilium à patre dixerit. Deluſus homo audax tam acuto reſponſo ſubſtitit amplius hac de re diſceptare. At verò pontifex, ne abeunte imperatore, Rogerius iterum Apuliam repeteret, Rainonem Lotharij imperatoris comitem, cum aliquot cohortibus ad propulſandam iniuriam relictum, ducem Apuliæ creat. Mortuo deinde antipapa occulteque à ſuis ſepulto, cùm etiam eius cardinales in fidem Romani põtificis deueniſſent, quietura iam reſp. Chriſtiana videbatur, cùm ſubito Romani quidam ſeditionibus potẽtiam quærentes ſenatores creauere, qui remp. Romanam ditionemque ad ſe pertinentem gubernarent. His autem dum pontifex reſiſtit habito apud Lateranum concilio, quo inſtituit, ne quis laicus manum violentam clerico inijceret, pontificatus ſui anno xiiij. menſe vij. die xiij. moritur, M C X I I I I. ſalutis noſtræ anno quo tempore magno in pretio ſunt habiti & Gilibertus è Britannia oriundus, vir tantæ doctrinæ, vt ob varietatẽ diſciplinarũ vniuerſalis appellaretur, & Ambertus Remenſis archiepiſcopus, Giliberto præceptore nequaquam eruditione & doctrine inferior. Huius quoque pontificis illud opus eſt, quod adhuc cernimus in fornice ſanctæ Mariæ Tranſtiberinæ è muſiuo.

ANNOTAT.

Innocentium II. natione Romanum, de regione Tranſtiberim, ex parte Ioanne fuiſſe conſtans fama eſt. Cæterùm familiam eius de papa, ſiue de Papareſeis vocatam eſſe intelligitur ex antiquo pulpito marmoreo, quod Romæ in ædicula S. Iacobi trans Tiberim adhuc extat, ab eius nepote Cincio Cardinali S. Hadriani facto, vt elogium marmoreæ tabulæ inſcriptum indicat. Hanc verò gentem eam eſſe, quæ nunc de Matthæis appellata, nobiliſsima in vrbe viget, ex eo mihi perſuadeo, quòd in vetuſtis tabularum eius familiæ inſtrumentis, qui nunc de Matthæis tunc de Papareſeis vocantur. Meam verò hanc opinionem maximè confirmat, quod Matthæiorum familia ex Tranſtiberina regione oriunda eſt, & noua hæc eius gentis inſignia, haud multum ab antiquis illius clypeis differunt. Hoc tempore populus Romanus multa cum finitimis Tiburtinis, Tuſculanis, Albanis, Præneſtinis, & reliquis Latij populis bella gerere cœpit. Quare Tuſculi tandem excidio quinquageſimo poſtquam ſuſcepta fuerant anno finita ſunt. Quorum occaſione Romano pontifice Innocentio II. qui pacem, quàm bellum malebat, à ciuitatis admi-

admini-

adminiſtratione ſubmoto, nouum reipublicæ corpus, præter eius voluntatem, conſtitutum eſt. Senatoribus aliquot (non conſulibus, vt Platina, & Volaterranus tradunt) equeſtri ordine, patricio qui omnibus præeſſet, iudicibuſq́ quibuſdam, veterum Romanorum exemplo, inſtitutis. In quibus controuerſiis populus Romanus, quod pontifici rebellis eſſet, anathemate notatus, tunc primùm à pontificijs comitijs omnino excluſus eſt, & ad ſolos cardinales, pontificis electio paulatim, cleri etiam primoribus omnino excluſis, vel in cardinalium collegio cooptatis redacta. Primus porrò ſine vllo populi interuentu papa creatus eſt mortuo Innocentio ſecundo, Cæleſtinus ſecundus. Ex vetuſto ſine auctoris nomine libro bibliothecæ Palatinæ, & Othone friſigenſi libro hiſtoriarum ſeptimo, cap. xxvij. xxxi. & xxxiiij. Item libro primo de geſtis Friderici imperatoris cap. xxvij. xxix. qui hanc etiam de electione rem tantùm tetigit.

CAELESTINVS II.

Pont. 171.

CÆleſtinus ſecundus, Guido antea vocatus, ſancti Marci presbyter cardinalis, natione Tuſcus, è caſtro Felicitatis, quod nonnullli ciuitatem Caſtelli eſſe affirmant, Tyfernum ab antiquis appellatum, pontifex in demortui Innocentij locum omnium conſenſu creatur, eo maximè tempore quo in Aſia Balduino tege vita functo. Andegauenſium comes Fulco, Balduini gener tertio loco, ſi ordinem ſucceſsionis inſpicis, regnum Hieroſolymitanum accepit, quod duorum etiam filiorum virtute fretus aliquandiu acerrimè tutatus eſt.

Nam cùm Turci ſinum Perſicum incolentes in agrum Antiochenum incurſiones feciſſent, eos non ſolùm fudit rex Fulco, verùm etiam ex his tria millia interfecit, totidemq́ue cœpit. Hac autem clade excitus Alaph genere Turcus, Babylonum auxilijs fretus, Edeſſam Meſopotamiæ ciuitatem, Atach ab Hebræis vocatam, inuaſit: quam antea diximus Balduinum à fratre Gotifredo precibus obtinuiſſe. Capta eſt autem vrbs & à barbaris crudeliter direpta, occiſis omnibus Chriſti fidem abnegare recuſantibus, ſtupratis etiam nobiliſsimis matronis ſuper altari ſancti Ioannis Baptiſtæ, quod ſciebant à noſtris piè ac ſanctè cultum fuiſſe. Sed neſcio quo fato dum parantur copiæ, Fulco in venatione leporem concitatè nimium & incautè inſequens, caſu equi moritur: cui filius Balduinus eiuſdem nominis tertius in regno ſucceſsit.

Cæleſtinus autem pontificatus ſui menſe v. moritur, ſepeliturq́ue in Lateranenſi baſilica, vnà tantum re felix, ob breuitatem temporis, vt arbitror, quòd nullis ſeditionibus toto ſuo pontificatu vexatus fuit.

LVCIVS II.

173. Pont.
Edeſſam Thadeus ad fidem Chriſti conuertit.

LVcius ſecundus, patria Bononienſis, patre Alberto, eo tempore pontificatum inijt, quo Edeſſæ vrbis euerſio nunciata eſt. Ea enim ciuitas edeſſa eſt, ad quam Thobiam miſiſſe filium Gabelo ſacræ litteræ teſtantur: quamq́ue Thadæus apoſtolus ad fidem Chriſti conuertit: & in qua beati Thomæ oſſibus ornata Abagarus regnum obtinuit, qui datis ad Ieſum literis, ſcripta manu Dei reſponſa accipere meruit. Hac verò clade audita, Bernardus Clarauallenſis vir & ſanctitate & doctrina, vt dixi, inſignis patrocinium religionis Chriſtianæ aſſumens, principes omnes Chriſtianos tum litteris, tum nuncijs adhortatus eſt, vt crucem in Sarracenos Chriſti vexillum ſumerent. Hanc ob rem Conradus Sueuus, qui Lothario in regnum Romani nominis ſucceſſerat, in militiam nomen dedit. Dum hæc autem pro fide Chriſti in Gallia & Germania pararentur, Rogerius pontificum negligentia in Italiam reuerſus, quæ amiſerat breui recuperauit, nullo repugnante: qua ex re copijs deinceps & animis auctus, claſſe in Africam traijciens, adeo regem Tuneſij vexauit, vt hominem data pace perſoluere tributum quotannis coëgerit, quod certè ad triginta annos continuò exegit. Conradus verò magno cruce ſignatorum comparato exercitu, Conſtantinopolim perueniens, ab Emanuele ſecundo Græcorum imperatore precibus compellitur, nullo comparato commeatu, Iconium ſtatim ducere: ſe enim præſtaturum omnia, quæ exercitui neceſſaria erant, Emanuel pollicebatur. Obſeſſa eſt vrbs natura & artificio munita aliquandiu atque acriter. Verùm cùm ſceleſtus imperator, Græco vſus ingenio, gypſum farinæ miſcuiſſet, ex eaq́ue re panis fieret, quo exercitus Chriſtianorum aleretur, tot ſtatim milites periere, vt re infecta, relicta obſidione, in Thraciam ſecedere oportuerit. Hoc tamen emolumẽti illa expeditio præſtitit, quod Balduinus quartus Hieroſolymitanus rex animo auctus, Aſcalonam diu obſeſſam tandem vi cœpit, cum paulò ante Gazam vrbem antiquiſsimam penitus ab hoſte derelictam ædificaſſet, incolendamq́ue fratribus templarijs conceſsiſſet. Auſus quin etiam idem Balduinus Turcorum ſatrapas Hiericontinos infeſtantes propulſare, quorum de numero vnico prœlio ad quinque millia interſecta feruntur. Noradinum quoque Damaſcenæ militiæ principem, Hieroſolymitanum agrum vexantem, tanta clade

ſuperauit & perſecutus eſt, vt ægrè Chriſtiani retenti ſint, quò minus vnà cum hoſte Damaſci mœnia ingrederentur.

Ad Lucium pontificem redeo, qui interim nil prætermittebat, quod ad tantam expeditionem, tamque neceſſariam pertineret. Credo ego hominem ipſum miro amore excitatũ retinendæ Hieruſalem, quod tituli ſanctæ crucis in Hieruſalem presbyter cardinalis, pontifex creatus fuerat, quam quidem baſilicam totam fermè reſtituit. Eius præterea conſenſu in Gallia ſynodus epiſcoporum quorundam & abbatum facta eſt contra Petrum Abelardum philoſophum Peripateticum, virum multæ doctrinæ, non benè in quibudſam cum fide noſtra ſentientem, qui præſente etiam Ludouico rege, rationibus victus, non modò ſententiam mutauit, verùm etiam monaſticam vitam & religionem induit, ac deinceps vnà cum quibuſdam diſcipulis in loco deſerto ſanctiſsimè vixit. Lucius autem pontificatus ſui menſe xi. die iiij. moritur, ac in baſilica Lateranenſi ſepelitur.

EVGENIVS III.

Pont. 174. EVgenius tertius, Piſis oriundus, ſancti Anaſtaſij abbas, in monachum antea à Bernardo viro ſanctiſsimo electus, in eccleſia ſancti Cæſarij pontifex creatur. Nam cùm haud ſatis inter cardinales conſtaret, quem potiſsimum è numero ſuo deligerent, diuino nutu pereiti virum ſanctiſsimum Eugeniũ deligunt. Qui vbi Romanos inſtare minis etiã cognouit, quò ſui confirmarentur ſenatores, ad Farfenſe monaſterium noctu in Sabinos abijt comitãte cardinalium cœtu, ibique conſecrationis munus ſuſcepit. Verùm cùm poſtea Romanorum non minas tantummodò, ſed etiam facta contemneret, ſenatores ipſos eò perpulit, vt petita pace magiſtratu ſe abdicarent. Romam itaque rediens vbi intelligit Romanos nequaquam bono animo, ſed fraudi in gratiam ſecum rediſſe, inſidias veritus Tibur delabitur, fugientem Romani telis & ſagittis inſequuntur. Poſtea verò Piſas profectus, nauigio in Franciam contendit, regemque Ludouicum cruce ſignatum in Turcos & Sarracenos animat, quem Conſtantinopolim cum exercitu profectum non ſecus Emanuel fraude circumuenit, quàm olim Conradum Sueuum.

Perſuaſum enim iniquo tempore ducere copias per deſerta Syriæ, eo neceſsitatis eum compulit, vt lacerum exercitum difficultate & inopia rerum Antiochiam re infecta ducere coactus ſit. Hanc ob rem Rogerius Siciliæ rex Emanueli inſenſus claſſe in Græciam delatus Corcyram inſulam, Corinthum, Thebas, & Euboeã de imperio Emanuelis occupat, duxiſſetque eodem animo Conſtantinopolim, ni Veneti inſtructa in Hadriatico ſexaginta triremium claſſe, quò minus id faceret, prohibuiſſent. Flexit itaque Rogerius ad littora Aſiæ Deo volente. Nam tum forte Sarracena claſsis Ludouicum regem Franciæ circumuenerat qui non longè à portu ſancti Simeonis ſoluens, Palæſtinam petiturus erat. Rogerius itaque barbaros in anguſto nactus oppugnat & vincit, Chriſtianumque regem cum exercitu ab interitu liberat. Interim verò claſsis Veneta, quæ Emanueli admodum fauebat, ea loca recipit, quæ Rogerius occupauerat, immunitaque ac ſine vllo præſidio reliquerat. Rogerius autem dimiſſo apud Ioppem Ludouico Conſtantinopolim delatus, ſuburbia vidente Emanuele incendens, eoque victoria delatus eſt, vt & ædes imperatoris aliquandiu oppugnauerit, & poma ex hortis eiuſdem manu legerit. Verùm cũm poſtea inde in Siciliam compoſita claſſe abiret, in Venetos incidens inſtructos, & ad dimicandum paratos, ex ſuis triremibus xx. amiſit, ægreque fuga ſibi ſalutem quæſiuit. Interim verò Conradus, Ludouicus & Balduinus iunctis copijs animiſque Damaſcum magnis conatibus obſident: quam vrbem ſeruos Abrahæ fundaſſe conſtat, loco campeſtri naturaque arido, ſed artificio hubere atque fœcundo. Ager enim effoſsis cuniculis ductiſque fiſtulis, vnde irrigari poteſt, miram hubertatem præ ſe fert. Paruus amnis in regione vnicus non longe ab vrbis mœnibus præter labens, lingulam quandam facit, in qua noſtri caſtra poſuerant, vnde facile cohibere ab aquatione oppidanos poterant: verùm Aſſyrio quodam perſuadente, cui maxime Balduinus in rebus arduis credebat, caſtra ad alteram vrbis partem transferuntur: quòd diceret facilius irumpi hoſtium mœnia eo loci poſſe, vtpote minus munita. Motis itaque caſtris Damaſceni repentè ſtatiua noſtrorum occupant ac muniunt, noſtroſque ab aquatione & commeatu prohibent. Quare cum ſiti fameque laborarentur, tandem non ſine contumelia obſidionem ſoluunt Hieroſolymam Balduinus in Europam Ludouicus & Conradus comminutis varijs caſibus exercitibus reuertuntur, M C L I I. ſalutis anno.

Venerat tum Romam Eugenius, excitis ad expeditionem Chriaſtinis, qui egregiò apparatu & magna ciuium charitate ſuſceptus eſt, Tarracina autem, Seria, Norbano ac Eumonis arce receptis. quæ loca hoſtes ac tyranni circunquaque poſiti occupauerunt, Tibur recreandi animi gratia conceſsit. Vbi non ita multò pòſt pontificatus ſui anno viij. menſe iiij. die vigeſimo moritur: cuius corpus Romam delatum, magna, vt decebat, pompa in baſilica Petri ſepelitur. Eius autem iuſſu & impenſa extructa eſt porticus, vel reſtituta potius ſanctæ Mariæ ad Præſepe, quemadmodum ex inſcriptione apparet.

ANA-

ANASTASIVS IIII.

Pont. 175.

Alphonſus rex ab expeditione Hieroſolymitana reuertitur.

ANaſtaſius iiij. patria Romanus, patre Benedicto, abbas antea ſancti Rufi Veliternæ diœceſis, ex cardinali pontifex creatut, eo potiſsimùm tempore quo Alphōſus Hiſpaniæ rex ab expeditione Hieroſolymitana rediens moritur: in eiusque locum ſufficitur Sanctius filius, cui pauloposſt mortuo pro Chriſti fide in Arabia bellum gerenti, Ferdinandus frater in regno ſuccedit. Anaſtaſius autem pontificatum adeptus, & calicem pulcherrimi operis magnæque æſtimationis Lateranenſi baſilicæ condonauit, & ædes egregias apud Panthæon, quod ſanctam Mariam rotundam vocant, bteui ædificauit. Plura quoque mente deſtinauerat, tum ad dignitatem eccleſiæ, tum ad ornatum vrbis Romæ pertinentia, ſi ei aliquandiu viuere licuiſſet. Fecit tamen cùm ſpes ex eo concepta, tum Richardi de ſancto Victore doctrina, ne eius tempora ignobilia viderentur, Richardus enim doctor inſignis multa & grauiter & copioſè tum ſcripſit, præcipue verò librum de trinitate. Habuit & ſermones ad populum non minus doctè quàm eleganter. Laboratum hoc etiam tempore in tota ferme Europa ſame eſt, Anaſtaſio pontifice & clam & aperte pauperibus ipſis elemoſynas præbente, qui pontificatus ſui anno vno, menſe quarto, die quarto & vigeſimo moritur, ſepeliturque in Lateranenſi baſilica, concha porphyretica.

Richardus de ſancto Victore.

HADRIANVS IIII.

176. Pont.

HAdrianus quartus, natione Anglicus, Albanus epiſcopus & cardinalis ab Eugenio creatur, quòd in Noruegiam miſſus, prædicando & bene monendo prouinciam illam ad Chriſti fidem redegerat. Mortuo deinde Anaſtaſio pontifex creatus, tentatusque à Romanis tum precibus, tum minis, vt * cōſulibus liberam vrbis adminiſtrationem relinqueret, id ſe facturum conſtantiſsimè renuit. Inſtabat Romanus clerus vt Lateranum proficiſceretur faciendæ conſecrationis cauſa, quod etiam facere recuſauit, niſi prius Arnaldus Brixianus hæreticus, ab Eugenio antea damnatus, ex vrbe pelleretut. Hoc autem ægrè ferens populus, cardinalem ſanctæ Pudentianæ ad pontificem via Sacra proficiſcentem, vno atque altero vulnere afficiunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eos acerba etiam execratione perſecutus eſt, quoad mutata ſententia, & Arnaldum ab vrbe pepulere, & conſules abdicare ſe magiſtratu coegere, relicta pontifici adminiſtrandæ vrbis libera facultate. Interim verò Guillelmus Siciliæ rex, qui mortuo Rogerio ſucceſſerat Beneuentana ſuburbia, Ceperanū Baucunque in Hernicis de eccleſia occupat. Ob quam rem indignatus pontifex, regem graui anathemate notat, eiusque ditioni, ſubiectos omni ſacramento liberat, quo facilius à rege deficerent, nullo iureiurando aſtricti. Fredericus autem primus hoc tempore ex gente Sueua imperator creatus Ciſalpinam Galliam cum exercitu ingreſſus, cùm Dertonam haud ſatis imperio obtemperantem aliquandiu obſeſſam, vi tandem cœpiſſet, magnaque celeritate, Romam verſus iter ſtatim fecit. Pontifex autem Viterbij tum agens confirmaturus in fide eccleſiaſticas ciuitates circunquaque poſitas, Oruietum, & ciuitatem Caſtellanam adijt. Verùm cùm poſtremò ſe imparem tanto exercitui cerneret, pace per internuncios compoſita, in agro Sutrino imperatori fit obuiam: qui ex equo deſcendens, eum vt verum Chriſti vicarium ſalutat. Cùm verò ad vrbem veniſſent, & pontifex in baſilica Petti Fredericum imperij corona donaret, populus Romanus clauſis tum portis ne quid tumultus excitaretur, per Hadriani pontem vi erumpens, Teutonicos cum pontifice præter eorum voluntatem ſentientes, paſsim cædit. Excitus quidem tanto tumultu imperator intromiſſo exercitu, qui in pratis Neronianis conſederat, Romanos ex Vaticano in vrbem retrudit, multis cæſis captisque pontificis tamen precibus imperator lenitus, captiuos incolumes demittit. Verùm cùm poſtea, vt mos eſt, ituri ſimul ad Lateranum pontifex & imperator eſſent fierique id nequaquam tutò viderent, Romanis ad arma ſpectantibus, Mallianam ſimul proficiſcuntur: vbi tranſmiſſo flumine pet Sabinos & pontem Lucanum ad Lateranum peruenientes ſolennia perſoluere. Dum hæc autem Romæ agerentur, Tiburtini ad imperatorem venientes, ſe, ac omnia ei ſpontè dedunt. Verùm cùm imperator intellexiſſet vrbem illam ad pontificatum pertinere, eandem Hadriano ſtatim reſtituit, neque ita diu immoratus.in Germaniam redijt. At pontifex à proceribus Apuliæ rogatus Beneuentū ſe contulit, maioremque regni partem ſua tanta præſentia Guillelmo abſtulit. Interea verò Palæologus, vir quidem nobilitate inſignis, Emanuelis ſecundi imperatoris Conſtantinopolitani nuncius & orator, Anconam primo nauigio delatus, terra deinde Beneuentū petijt, pontificiq; imperatoris nomine ſpontè obtulit auri libras quinque millia, fugaturumque ſe ex Italia Guillelmum, ſi tres maritimæ in Apulia vrbes, ei ex fœdere rebus bene geſtis darentur. Quod vbi Guillelmus reſciuiſſet, pontificem ad miſeticordiam cohortatus, pollicetur non modò ſe reſtituturum quæ de eccleſia abſtulerat, verùm vltro quædam alia condonaturum, Romanosque

aliâs ſenatoribus.

noſque eccleſiæ rebelles in officio retenturum, ſi vtriuſque regni titulis tam citra, quàm vltra Pharum poſiti, inſignior fieret. Facere id quidem pontifici nequaquam licuit, aduerſantibus, quibuſdam cardinalibus Hanc ob rem Guillelmus inſtructo exercitu Apuliam hoſtili animo ingreſſus, cùm omnia ferro ac flamma conſumpſiſſet, in Græcos & Apulos mouens qui apud Brunduſium caſtra poſuerant, eos facilè ſuperat: vnde Salentini, Apulique omnes deditionem ſtatim fecere. Pontifex autem cardinalibus infenſus, qui obſtiterant quò minus pax componeretur. Guillelmum in gratiam recipit, eidemque vtriuſque regni titulos aſſcripſit, adhibito prius ſacramento, ſe nil deinceps moliturum, quòd eccleſiam Romanam offenderet. Rebus autem ex ſententia compoſitis, pontifex per Caſsinates, Marſos, Reatinos, Narnienſes, Tudertinos iter faciens, ad Oruietum tandem peruenit, primus pōtificum Romanorum, à quo ea vrbs & inhabitata, & cultior reddita eſt. Cum verò inſtantibus Romanis ad vrbem rediſſet, vexareturque à conſulibus libertatem Romanam reſtituere conantibus, Anagniā petijt: vbi non ita multò pòſt moritur, pontificatus ſui anno quarto, menſe x. relicta magno in precio eccleſiæ Romanæ ditione. Nam & circa lacum ſanctæ Chriſtianæ multa caſtella muniuit, & Radicofanum, quod nunc Senenſes obtinent: muro & arce propè inexpugnabile reddidit. Horum autem temporum hiſtoriam ſcripſit ſatis eleganti ſtylo & oratione Richardus Cluniacenſis monachus, quem alij ſcriptores non parum laudant. Corpus autem Hadriani Romam delatum, in baſilicà Petri ſepelitur non longè à ſepulchro Eugenij pontificis.

ALEXANDER III.

177. Pont. ALexander tertius, patria Senenſis, patre Ranucio, mortuo Hadriano, duorū & viginti cardinalium ſuffragijs pontifex creatur, licet Octauianum Romanum ciuem tituli ſancti Clementis presbyterum cardinalem, Victorem appellatum. tres tantum ſubrogaverint, vnde ſchiſma ortum eſt. Tum verò Alexander, ne diutius ſeditio illa cum pernicie eccleſiæ Romanæ protraheretur, Fredericum imperatorem Cremonam tum obſidentem, per legatos rogat, vt interpoſita auctoritate imperatoria ſeditionem tollat. Reſpōdit ille vtrūque pontificem Papiam ire oportere, quò & ipſe proficiſceretur cognoſcendæ diſceptationis cauſa. At verò cùm Alexander accepto tali reſponſo Anagniam ſe contuliſſet, Octauianus Siginam occupat. Tum imperator indignatus quòd dicto ſuo pontifex non obtemperaſſet, epiſcopos ij. ad Alexandrum mittit, qui eum non pontificem, ſed cardinalem appellatum, ad concilium citarent. Hi autem ab Alexandro confutati & reiecti, ad Octauianum ſtatim ſe conferunt: eumque Papiam perducunt, vt haberent quem Alexandro obijcerent. Habito deinde concilio, Fredericus Octauianum pontificem confirmat, eumque equo albo inſidentem per vrbem Ticinenſem ducit, & de more adorat. Qua iniuria Alexander permotus præmiſſa admonitione Octauianum & Fredericum anathematis vinculo colligat, litteraſque mittit ad Chriſtianæ reip. principes & populos, quibus intelligant id à ſe iure ac meritò fieri. Rediens deinde Romam Alexander pontificatus ſui anno ſecundo. multos aduerſarios in vrbe inuenit, in ſe cornua palàm erigentes, quòd Frederici exercitus præter vrbem veterem & Anagniam, omnem eccleſiæ ditionem iam occupauerat. Quare Alexander, adhortante etiam Philippo Francorum rege, Tarracinam profectus, conſcenſo nauigio ad eam rem mandato Guillelmi Siciliæ regis parato, in Franciam contendit: conuentuque in Claro monte habito anathema in imperatorem & Octauianum factum ſtatim enunciat. Dum hæc autem in Europa agerentur, mortuo apud Hieroſolymam Balduino iij. Almericus frater ſtatim regnum accepit: ne ob interregnum in tanta barbarie & perfidia aliquid noui exoriretur. Verum compoſitis pro tempore rebus in Ægyptios ducens, Drogonem copiarum præfectum edita ingenti cæde, ſtatim ſuperat: Alexandriamque obſidet, quam Tiracinuus Soldani Sarracenorum regis præfectus, in ſuam poteſtatem fraude redegerat: Alexandrini autem cùm nec diutius pati obſidionem poſſent, nec ſubijci Chriſtianorum imperio vellent, Almerico ſe hac conditione cōmiſere, vt in Soldani poteſtatem pulſo Tiracino tyranno redigerentur. Almericus itaque ingenti pecunia recepta, Soldano vrbem reſtituit. Verùm cum ſecum fraude homo ingratus ageret, nec pactam pecuniam præſtaret, in eum ducens, Cares vrbem, nunc Cairum appellatam, obſidet. Fredericus autem tyrannica poteſtate vſus, direpta Dertona, & Mediolanum ſolo æquauit (vnde tranſlata magorum corpora Coloniam tum crediderim à Rodolpho Colonienſium archiepiſcopo) & Cremonenſes magnis incommodis affecit. Quare Veronenſes Vincentini, Patauini, Veneti, communi periculo moti decreuere, ne amplius vlla auxilia Frederico Ciſalpinam vaſtanti præſtarentur.

Magorū corpora Coloniam trāſferuntur.

Fredericus itaque ira incenſus, Veronam ducens oppugnandæ vrbis cauſa, cùm eò perueniſſe aliarum vrbium auxilia intellexiſſet, retrocedens, ac Papiam ſeſe recipiens, litteris & nuncijs Franciæ regem adhortatur, vt tollendi ſchiſmatis cauſa Alexandrum ſecum ad concilium ducat, quò & ſe vnà cum Victore profecturum pollicetur. Apud Diuonem locus eſt vbi

Concilium apud Diuonē

eſt, vbi Sano fluuius Gallos à Germanis diuidit. Is locus concilij eſt habitus, quò Fredericus, rebus Italiæ pro tempore compoſitis, profectus cum Octauiano eſt, Scotiæ ac Boemiæ regibus, magniſque armatorum copijs ſtipatus. Verùm cùm Alexander ad id ſe profecturũ concilium recuſaret, quod ipſe non indixiſſet, Turoniq́ue inchoaſſet, Fredericus ira ac minarum plenus in Germaniam rediens. Octauianum quem paulò pòſt ſecuturus erat, in Italiam miſit: quo quidem Lucæ mortuo, Guido Cremenſis in antipapam Octauiano ſubrogatur. At verò Romani creatis * conſulibus, Alexandro pontifici amicis, eum ſtatim ex Francia reuocant, qui primò in Siciliam, mox Romam nauigio delatus, congratulantibus omnibus perbenigne ſuſcipitur. Aduentu autem Alexandri Ciſalpinæ Galliæ populi in ſpẽ libertatis erecti, anno ſalutis, M C L X V. in Fredericum ſæue nimium imperantem arma ſumunt, præſidiaque eius ex arcibus quibuſdam deijciunt. Verùm Fredericus comparato magno exercitu in Italiam veniens, præter ſpem nulli noxius, traiecto ratibus Pado in agrum Bononienſem deſcendens, copias partitur. Cohortes enim quaſdam Lucã miſit, quarum præſidio tutus antipapa eſſet, qui tum Lucæ erat. Ipſe verò cum reliquo exercitu Anconam profectus, vrbem aliquandiu obſidens, in ſuam tandem redegit poteſtatem. Interim verò ſociæ Ciſalpinæ Galliæ ciuitates, Mediolanum reſtituunt ac muniunt: Laudenſes Mediolanenſium hoſtes in ſocietatem recipiunt, quo facilius Frederico reſiſtere poſſent, ſi in eos moueret. Verùm Fredericũ maior cura inceſſit. Mortuo enim Guillelmo Normãno Siciliæ rege, Emanuel Græcus imperator legatos ad pontificem miſit, qui ei pollicerentur, & magnas copias in Fredericum, & vnicam mentem omnium Græcorum cum eccleſia Romana conuenientem, vt orientalis cum occidenrali eadem fieret, ſi pateretur imperium Romanum antea diuiſum in vnum corpus redigi. Legatis autem quid ſit reſponſum, haud ſatis conſtat, cum bellum inter Romanos, Tuſculanos, atque Albanos ortum, pontificem impediuerit, quò minus certum reſponſum legatis daret. Nam cum Tuſculani Albaniq́ue pendere Romanis tributa immoderatius imperata recuſarent, incenſus ira populus Romanus, reclamante pontifice, populariter in Tuſculanos mouenr. Tuſculanorum rempub. tum maximè gubernabat Raino comes, quem Rogerius ducatu Apuliæ deiecerat, Is itaque in re militari peritus, accerſitis Germanis, qui apud Nepete Sutriumq́ue conſederãt, tanta Romanos clade affecit, vt deinceps vix ſe tueri mœnibus, nedum hoſtem foris laceſſere potuerint. Tum verò Fredericus vlciſcendi iniurias (vt ipſe dicebat) ab Alexandro acceptas occaſionem nactus Ancona diſcedens, Romam mouet. Poſitis autem in pratis Neronianis caſtris, irrumpere ſuburbium Vaticani conatus, à familiaribus Alexandri conſtantiſsimè repellitur. Sequenti verò die baſilicam Petri incendiſſet, ſi æditui furentem ac iam facem intentantem admiſiſſent. Pontifex autẽ haud ſatis tutò in Laterano conſiſtens, quod Iamiam irrupturos Germanos videbat in ædes Fregepanum ad Palladium diuertentes confugit. Tum verò Guillelmus Siciliæ rex magni Guillelmi filius, audito pontificis diſcrimine, magnam vim pecuniæ & triremes duas paratiſsimas ei miſit. Inſtabat cum populo Romano Fredericus, cui pacem promittebat, vt de duobus pontificibus digniorem eligeret, altero eliminato & reiecto. Quæ res certè cum tota ad Frederici nutum ſpectaret, pontifex noctu abiens nauigatione, ſalutem ſibi fuga quæſiuit: Caitam primo, mox Beneuentum delatus. Expulit & Fredericum ab vrbe Roma peſtis qua paſsim veluti pecora & ciues & milites oppetebant. Venienti autem in Ciſalpinam Galliam Frederico imperatori, fœderatæ ciuitates cum exercitu obuiam fiunt: quos acriter nimium inſtantes detrectato certamine ſtudioſè vitans, in Germaniam peruenit. Abeunte itaque Frederico, ſociæ ciuitates Alexandriam de nomine Alexandri pontificis nuncupatam, apud Roretum Taro amni adiacentem, paribus animis impenſaq́ue condunt: in eamq; ex omnibus ciuitatibus quindecim millia hominum ad incolendum mittunt, diuiſis agris viritim, partitiſq́ue in vrbe locis ad ædificandum. Romani autem acceptæ cladis memores, abeunte Frederico Albam vi capiunt ac diruunt. Idem etiam in Tuſculanos feciſſent ni ponrifex eos nunc minis, nunc exečrationibus à tanto facinore deterruiſſet. Miſit tum etiam Emanuel imperator Conſtantinopolitanus alias oratores qui maiora pollicebantur, ſi pontifex in ſentenriam ſuam deſcẽdiſſet: quibus Alexander ita reſpondit, ſe nolle id in vnum coniungere, quod olim de induſtria maiores ſui diſiunxiſſent, Moritur interim Guido Cremẽſis antipapa in baſilica ſancti Petri: quam magno Frederici præſidio adhuc obtinebat, cuius in locum à ſeditioſis quibuſdam ſufficitur Ioannes Strumienſis abbas ex Pãnonia, vir pridem furto infamis, cuiq́ue Raino comes ſibi timens ob cladem antea Romanis illatam, Tuſculum tradidit, montem Flaſconem ex pacto recepturus. Verùm cum Raino à Flaſconenſibus non reciperetur, recuſarentq́ue Tuſculani antipapam recipere, Tuſculum rediens omnino excluditur. Indè verò ad Alexandrum, qui tum Verulis erat abiens, ius omne ſuum, quod in Tuſculo habebat ei cõdonauit. Vnde Tuſculani, publico etiam decreto ac conſilio adhibito, pontificem recipiunt, quo in loco Henrici Angliæ regis oratores auditi ſunt, regem ſuum purgantes, quòd falſo diceretur in necem beati Thomæ archiepiſcopi Cantuarenſis coniuraſſe. Hanc ob rem pontifex cum non facilè oratoribus regis crederet in Angliam duos cardinales cum magna

poteſtate

* *Aliâs ſenatoribus.*

poteſtate mittit, qui rem ipſam diligenter inſpicerent, quibus certe rex omiſſo Hybernico bello quo erat implicitus, honoris cauſa apud Normanniam occurrit: reque diſcuſſa ad hoe venrum eſt, vt Henricus iuramento adhibito cum non ſatis de facto conſtaret, ſeſe purgauerit, promiſeritque ſe pœnitentiam pro nece ſanctiſsimi viri acturum: cuius etſi fuiſſet inſons atque inſcius, occaſionem tamen præſtitiſſe ſit viſus, quod viuentem ſimultate & odio perſecutus ſit. Additum prætetea, vt cc. milites Hietoſolymam mitteret, qui ſuis auſpicijs, ſuaque impenſa per annum contra Sarracenos dimicarent: vtque ipſe triennio cum quanto poſſet exercitu contra barbaros bellū gereret, libertatem eccleſiaſticam in ſuo regno tueretur appellationibus ad curiam Romanam factis non aduerſaretur. His autem rebus iureiurando confirmatis, regni Anglici titulum in ſe, atque in heredes ſnos transferri meruit, pontifice annuente. Hinc autem obſeruatum eſt, vt omnes Anglici reges à Romano pontifice regni iura recognoſcant. Alexander autem diu cum Romanis colluctatus, cum diceret ſe vrbem eorum pace ingreſſurum, nil amplius quàm tem diuinam curaturum, omiſſa eis cura rerum ſæcularium, cum id etiam non impetraret, Signiam proficiſcitur: ibi auditis legatis, qui ex Anglia venerant, cognitisque beati Thomæ miraculis, eum in numerum ſanctorum refert. Fredericns autem in Italiam per montem Ciniſium rediens, Secuſam dolo captam diruit: Aſtienſes timore perculſos in deditionem accipit: Alexandriam menſes quatuor graui obſidione premens, magnum incommodum ab erumpentibus accipit. Poſtea verò pertæſus longitudine laborum, in die Paſchatis obſidionem ſoluens Papiam venit: vbi de pace Italiæ eſt actum, interpoſita pontificis auctoritate, quam Veneti cum imperatore Conſtantinopolitano antea ſentientes, libenter amplexi ſunt, ob violatum à Græcis ius gentium Henticum enim Dandolum ciuem ſuum, legatum ad Emanuelem miſſum, tamdiu cadentia ænea inſpicere coegere, quoad oculorum aciem amitteret. Interea verò Almericus Hieroſolymitanus rex Cairum obſidens, quamuis ſpe potiundæ vrbis non careret, tamen ingenti pecunia accepta, obſidionem ſoluit in Aſcolonam mouens, quam paulò pòſt re item infecta reliquit, quod commeatibus indigeret: quodque etiam milites feſſos diutino & graui labore cerneret. domum autem rediens, cum non diu ſuperuixiſſet, moriens filio Balduino regnum reliquit. Qui etſi lepra ac quidem vehementi laborauit, regnū tamen conſtantiſsimè ac prudentiſsimè gubernauit, Alexander autem pontifex cum iam pacata eſſe omnia exiſtimaret. Alexandriæ nouæ vrbi epiſcopum dedit, anno ſalutis noſtræ M C L X X V. Verùm non ita diu pòſt Fredericus in Italiam cum magnis exercitibus deſcendens, omnia ſtatim infeſta reddidit. Mediolanenſes tamen adiuuantibus ſocijs omnibus, eius copias ita attriuere frequentibus prœlijs, vt paulum abfuerit, quin ipſe quoque imperator ſubfoſſo eius equo interficeretur. Ex Papienſibus autem, & Comenſibus, qui imperatori fauebant, multi deſiderati ſunt. Ipſum verò Papienſem epiſcopum pallij & ferēdæ crucis dignitate priuauit pontifex, qui in partes imperatoris declinauerat. Tum verò Frederici proceres arbitrati id ei accidiſſe, qood eccleſiam Dei perſequeretur, palam minari ſe in patriam redituros, omiſſa iam iniqua malitia, ni properè cum pontifice in gratiam rediret. Dum itaque pax in Italia tractaretur, in locum Noradini Sarracenorum regis demortui, Saladinus vir fortiſsimus ſufficitur: qui rege Ægypti armis capto atque occiſo, Ægyptum ſtatim ac Syriam ſuo adiecit imperio. In Chriſtianos deinde mouens, nequaquam certè tali fortuna vſus eſt. Nam primo prœlio apud Aſcolonam, ſecūdo ad Tiberiadem duce Balduino, ſuperatnr. Comparatis deinde copijs contra Emanuelem in Siciliam profectum exercitum mouet, quem ſimulata fuga in anguſtas conualles protractum ſuperat & capit: eaque conditione omittit, vt quæ in Aſia cœperat, ſtatim dimitteret. Conuenerat iam Venetias Alexander componendæ pacis Italiæ cauſa, eò & Fredericus accedens, in veſtibulo S. Marci pontificis pedes exoſculatur: ſimul deinde ad altare maius profecti, accepta dataque ſalute de fœderibus pacis inter ſe multum diuque collocuti ſunt, quæ poſtea ſequenti die ex ſententia confecta eſt. Abiens deinde imperator cum bona pontificis veniæ, Rauennam primò, mox Bertonorum ſe contulit: quod oppidum cum retinere ob oportunitatē loci inſtituiſſet, rogatu Alexandri eccleſiæ tandem reſtituit. Abiens quoque Venetijs Alexander cum triremibus xiij. Guillelmi Siculi, & iiij. Venetorum, ornato ob beneficiū acceptum eorum ſummo magiſtratu inſignibus quibuſdam & muneribus, Sypontum primo venitis delatus, atque inde Troiam & Beneuentū, per Caſsinenſem ſaltum Anagniam ſe contulit: vbi non diu immoratus, Tuſculum petens, de abrogandis C O S S. agere cum Romanis cœpit, antequam pax componeretur. Verùm quia res in L. annum protracta, tolli difficillimè videretur. pacti ſunt, vt non prius electi à populo C O S S. magiſtratum inirent, quàm in verba pontificis iurarent, ſe eccleſiæ Romanæ fideliſsimos fore: nihilque vnquam molituros quod dignitati pontificiæ obeſſet. Hoc itaque modo rebus compoſitis. pontifex tertium Romam profectus. prodeunte obuiam gratulationis & honoris cauſa honoratiſſimo quoque concilium ſtatim in Laterano concelebrat: tum vt mores curiæ iam nimia licentia labefactatos componeret, tum vel maximè, vt decerneretur ſub anathematis pœna, ne quis ferrum, ligna, armáue infidelibus, & à religione noſtra alienis importaret. Moriens

hoc ſe-

hoc fere tempore Emanuel Conſtantinopol[illegible] imperator, Alexium filium hæredem imperij reliquit, Andronico Græco re[illegible] e[illegible]to [illegible] annis imperium ſapienter & ſumma cum fide admini[illegible] us Franciæ rex, Hagnetem filiam ad[illegible] in matrimo[illegible] m[illegible] nominis Hieroſolymitanus, qui rem ſuam [illegible] m [illegible] Guillelmo Montis ferrati Mar[illegible] cognomento [illegible] antiſsimo, in vxorem collocat: arbitratus, ſi opus eſſet, [illegible] Chriſtianis principibus rei ſuæ laboranti opem ſtatim a[illegible] er p[illegible] longos & aſſiduos labores, cum iam quieturus à [illegible] continatus ſui anno xxi. die xix. R[illegible] mæ moritur [illegible] cibus, quorum ſeditionibus eccleſia Romana fere [illegible] eſt.

ANNOTAT.

Alexandri III. *&* *Victoris* IIII. *[illegible] ſucc[illegible], & [illegible] cauſas accuratè, diffuſeq́ Radeuicus canonicus Friſingenſis in libro ſecun[illegible] quarti hiſtoriarum, quas Othoni Friſingenſi epiſcopo adiunxit à cap. 54. [illegible] ad caput 70. item Ioan[illegible] Cremonenſis presbyter, abbas [illegible]rſpergenſis, ac innominatus Alexandri papæ* III. *capellanus, [illegible] tempore vixerunt, [illegible]. Ex cuius rei occaſione, clero omnino, & populo a pont[illegible] excluſi, ea ad cardinales [illegible], tunc primum redacta eſt, lexq́ ſalutaris de duobus terti[illegible] ſuffragiorum ca[illegible] ad euitanda in poſterum ſchiſmata, ab Alexandro iſto tertio in concilio generali Lateranenſi facta eſt anno Domini* ∞ *CLXXIX. Iuxta cuius conſtitutionis formam, [illegible] ratione Lucius papa* III. *primus creatus eſt, vt ex eiuſdem pontificis diplomate, quod apud me eſt, liquet. Cæterum non alienum a meo inſ[illegible] eſſe mihi viſum eſt, hic ſubijcere breue Romanorum pontificum Catalogum, verſibus a Nicolao quodam Maniacutio canonico regulari Lateranenſi, qui hoc tempore vixit exaratum ad incorrupta nomina pontificum, rectamq́ ſeriem conſeruandã maxime facientem, & ad plura, de quibus ſi præ ver[illegible], confirmanda aptiſsimum, quem ex antiquo Lateranenſis baſilicæ archiuio accepi. Eſt vero huiuſmodi.*

NICOLAI MANIACVTII CANONICI REGVLARIS LATERANENSIS ORDINIS S. AVGVSTINI VERSVS DE ROMANIS PONTIFICIBVS AD ALEXANDRVM PAPAM III.

Si vis pontifices Romanæ n[illegible]ere ſedis,
Carminibus no[illegible] perle[illegible] re[illegible]:
Primo papat[illegible] eſt [illegible],
Qui conſeder[illegible] C[illegible] f[illegible]
His Clemens [illegible]: [illegible] ſit [illegible],
Hinc n[illegible] at mu[illegible] qua[illegible]tus, [illegible] ne ſecundus.
Hinc Anacletus præſedit, hinc Euariſtus,
Hinc Alexandro ſuccedit in ordine Xyſtus,
Hos iuxta poſitus Telephorus eſt, & Hyginus
Additur Anicetus, ſeu præſul nomine Pius
Soter, & Eleuther, quibus eſt Victor quoque mixtus.
Quos Thephorinus habet comites, martyrq́ue Caliſtus
Vrbanus turbæ CHRISTI prælatus in vrbe.
Poſt hos papatus ſuccedit Marcel[illegible]catus,
Hinc Pon[illegible]nus, hinc Anter[illegible]s, hinc Fabi[illegible]s,
C[illegible]el[illegible]s, Luc[illegible]us, Stepha[illegible] Xyſtu[illegible]ue ſecundus.
Ho[illegible]ans iuxta Dionyſi[illegible] ede ve[illegible]ſta
Felix Romanus, cui i[illegible]gitur Euti[illegible]hianus.
His comites Caius, ſeu Marcellinus [illegible]
Marcellus, nec non Euſebius enumere[illegible]r.
Miltiades etiam, poſt quem Silueſter [illegible]aberi
Te Dominus papam decreui in ordine cleri.
Marcus cui Iulius ſuccedit, Liberiuſque
Felix, & Damaſus, cleri ſpeculumq́ue, decusq́ue.
Exuli Liberio Felix in ſede locatur,
Martyriumq́ue ſubit, cum Liberius reuocatur.
Quare Liberij Damaſus ſucceſſor habetur,
Sicut Hieronymi chronica nar[illegible] ante docetur.
Poſtea Siricium numeramu[illegible] Anaſtaſi[illegible]mq́ue.
Hinc Innocenti te, qui comitaris vtrunque.

Poſt Soſimum ver[illegible] Bonifaci[illegible] enumeretur,
Hi[illegible] Cæleſt[illegible]nus c[illegible]m Xyſt[illegible] c[illegible] cie[illegible].
H[illegible]em [illegible]a Le[illegible] mu[illegible]e[illegible]at,
E[illegible] quo m[illegible] fueri[illegible] ma[illegible]ſ[illegible]et.
H[illegible] s[illegible] [illegible]pli[illegible] [illegible]e[illegible]quuntur.
F[illegible] P[illegible] al[illegible]
S[illegible], p[illegible]e Ioannes
[illegible]
P[illegible]a[illegible] [illegible]tu[illegible].
[illegible]os me[illegible]
Papam p[illegible] [illegible]e[illegible] e[illegible]tum.
Pelagi[illegible] [illegible]e,
H[illegible] G[illegible],
Ec[illegible] C [illegible].
Poſt [illegible]le[illegible],
[illegible]
[illegible], & [illegible].
H[illegible] c[illegible]e[illegible]
Iner [illegible]
P[illegible] Th[illegible] [illegible] Roma[illegible], [illegible]m[illegible]s,
De [illegible].
Addit[illegible] [illegible]
Ade[illegible] [illegible].
De[illegible] Ag[illegible] [illegible]s al[illegible]us,
Le[illegible] [illegible] le[illegible]us.
Hi[illegible] unga[illegible] [illegible]us, atque I[illegible]annes,
[illegible]t Conon tec[illegible]m[illegible], ſextu[illegible]e Ioannes.
[illegible] alio papa [illegible] e[illegible] Rom[illegible] Ioanne,
Et te S[illegible] [illegible]e [illegible]tere I[illegible]anne
P[illegible]ſt Conſt[illegible]um G[illegible]rin[illegible] alter habetur,
Tertius I[illegible]is etiam Greg[illegible]us a[illegible]cietur,
C[illegible] Zacharias, Stephanus, Paulu[illegible] q[illegible]e decenter,
Hic Conſtantinus, Stephanus quoque connumerentur.
P[illegible]ſt Hadrianum Le[illegible] tert[illegible]us eſſe videtur,
Poſt Stephanum quar[illegible]m, Paſ[illegible]h[illegible] [illegible]ræſu[illegible]betur.
E[illegible]genius vero Papa ſu[illegible]ſcribi[illegible]s,
[illegible]ucceſſor tu[illegible] Valen[illegible]e fu[illegible]
Gre[illegible]rius q[illegible]s, & S[illegible]us [illegible] co[illegible]tus
Pon[illegible]ficem [illegible], [illegible]imu[illegible] Benedictum,
Hi[illegible] Nic[illegible]lae [illegible]et [illegible]a dec[illegible]re,
G[illegible] Had[illegible] p[illegible]te[illegible] [illegible]re.
O[illegible] v[illegible]t poſt h[illegible] d[illegible] Ioannis,
A quo Mar[illegible]s.
P[illegible] præ[illegible] ſ[illegible] [illegible]s
E[illegible] Ste[illegible]h[illegible] pate[illegible].
Poſtea [illegible] m [illegible]
Inde B[illegible] Pa[illegible]
Poſt St[illegible], R[illegible] ta[illegible]em,
[illegible]p[illegible]ſt Th[illegible] I[illegible]
C[illegible] Bened[illegible]e pate[illegible], Le[illegible].
De [illegible],
S[illegible]s h[illegible] A[illegible]
[illegible]uat[illegible]
[illegible]e I[illegible]
[illegible] Le[illegible] [illegible] I[illegible]
C[illegible] Le[illegible], p[illegible]e[illegible]s,
N[illegible] Ma[illegible]
Pr[illegible],
C[illegible],
[illegible]s,
[illegible]e Ioannem,
[illegible] I[illegible]em,
[illegible] decim[illegible]m [illegible] poſt [illegible]os ſcribe Ioannem,

Gregorium quintum prius, & poſt ſcribe Ioannem,
Poſt quem Silueſtrum prius, & poſt ſcribe Ioannem,
Huic etiam nonum decimum ſubſcribe Ioannem,
Sergius hinc quartus ſubnectitur & Benedictus.
Reſtat viceſimus Ioannes & Benedictus.
Hunc nonum decimum deptomunt ſcripta Ioannem,
Quod cur euenerit, dabir hoc agnoſcere carmen:
Quendam Ioannem ſi Mercurium vocitamus
Iuſtum viceſimum, nonum decimum numeramus.
Silueſter cum Gregorio, Clemenſque ſecundus,
Cum Damaſo rutilat Leo, Victorque ſecundus,
Srephanus huic nonus, nec non decimus Benedictus
Et ſuccedir eis Nicolaus in ordine mixtus
Alrer Alexander, & Gregorius copulatur.
Victor, & Vrbanus cum Paſchali comitatur
Celaſium mundo conceſsit poſtea CHRISTVS,
Cui decedenri ſucceſsit papa Galliſtus.
Honorius cathedram poſt omnes hos decorauit,
Hinc Innocenti papam Roma vocauit.
Poſt Cæleſtinus cæleſti dogmate functus,
Chriſmate lætitiæ fit præ conſortibus vnctus.
Lucius hinc mundi cupiens reſiſtere morbis,
Aſt raptus ſtatim, quia dignus non erat orbis
Tertius Eugenius, qui nunc præclarus habetur.
Donec vult viuat demum ſuper aſtra tenerur
Sunr centum quinque, nec non, & ſeptuaginta.
Quartus Anaſtaſius poſt eccleſiam viduauir,
Quam ſibi mox copulans Hadrianus clarificauit.
Hinc licet inuictum papali ſede potitum
Scimus Alexandrum, per ſæcula commemorandum
Sunt omne centum, ſunt octo, & ſeptuaginta.

LVCIVS III.

LVcius tertius, natione Tuſcus, Luca vrbe, gente nobili oriundus omnium conſenſu eo rempore pontificatum inijr, quo Andronicus Græcus, quem diximus Alexio pupillo turorem datũ, pulſis Latinis, qui puero fauebanr, Conſtantinopolitanum imperium vſurpauit, necato in vndis puero, dum laxandi animi cauſa paruo nauigio huc illuc remere dilabitur. Præterea verò ne facinore partam tyrannidem amitreret, facinus haud paruum addidir. Nam proceres omnes quorum virturum ſuſpectam habebar, breui interfecit. Ar verò Guillelmo Lõgaſpata Hieroſolymis mortuo, Balduinus rex nepoti conſulturus, Sybillam nouo marito collocar Cuidoni Luſigniano è Pictauorum gente oriundo, hac tamen lege, vt ſe mortuo Guido pro nepote Balduino quoad pueritiam ſupergrederetur, regnũ gubernarer: illudq́; deinceps nepoti traderet. Agebãtur hęc omnia Lucij põtificis auctoritate, qui ad Chriſtianã remp. pertinere arbirrabatur, principes Aſiæ quàm maximè intet ſe beneuolentia & affinitate connexos eſſe, quò facilius Sarracenis & Turcis in bello reſiſterent. Is tamen ex vrbe eijcitur, dum fauentibus quibuſdam ciuibus Romanis, abolere conſulum nomen annititur. Fautoribus eius in vrbe deprehenſis effoſsi, oculi ſunt. Accepta autem ram inſigni contumelia pontifex Veronam profectus, concilio habito, & Romanorum licentiam ac ſuperbiam improbauit, & principes omnes Chriſtianos adhortatus eſt, vt noſtris in Aſia pro fide Chriſti laborantibus ſuccurrererur: maximè vero cum ſeditione principum noſtrorum hoſtes freti, duce Saladino Hieroſolymitanum agrum popularentur. Nam pulſo Guidone Luſignano ab adminiſtratione regni ob ſuperbiam, Bertrando comite Tripolitano tutore deſignaro, ad arma ciuilia res ipſa ſpectare videbatur. Non deſtitit tamen pontifex & literis & nuncijs eos adhortari, vt poſitis ſimulratibus, vna mente, eodemq́ue animo tam diu hoſtibus reſiſterent, quoad nouæ copiæ in ſupplementum militiæ ſubmitterentur. Iam enim inſtante Heraclio patriarcha Hieroſolymitano, qui primo Veronam eius rei cauſa ad Lucium venerat, deinde ad Philippum Franciæ regem acceſſerat, milites cruce ſignati ad tantam expeditionem mittebantur. Verùm Guillelmus Siciliæ rex, iniquo tempore iniurias Latinis ab Andronico Conſtantinopolitano imperatore illatas vlrurus, cum armato exercitu in Cræciam traijciens, omnia perturbauit. Nam & Theſſalonicam Macedoniæ vrbem vi cœpit, & multas Cræciæ Thraciæque ciuitates varijs calamiratibus Pont. 178.

affectas partim cæpit, partim dirupit: nuſquam occurrente Andronico, & dijs & ciuibus ſuis infeſto, propterea quòd multos occiderat, pleroſque exilio damnauerat. Hac verò neceſsitate impulſi & coacti Conſtantinopolitani ciues Iſaacium quendam regia progenie ortum, è Peloponneſo ad imperium vocant: qui Andronicum prœlio ſuperatum & captum, varijs cruciatibus interfecit. Quo ſublato, Lucio pontifici haud difficile fuiſſet. Guillelmum regem pace cum Iſaacio compoſita, impellere pollicitationibus, & præmijs, vt in Aſiam traijceret. Verùm dum ob hanc rem nuncij vltro citroque mitterentur, Lucius vir optimus pontificatus ſui anno quarto menſe ſecundo, die xviij. Veronæ moritur: ſepeliturque magna adhibita pompa ante altare cathedralis baſilicæ. Hic autem pontifex non immemor patriæ ſuæ, eam multis muneribus, tum diuinis, tum humanis ante mortem ornauit. Ab imperatore enim Frederico, quocum in pace vixit, obtinuit, ne Etruſci alia quàm moneta Lucenſi vterentur, quemadmodum Logobardi ſolam Papienſem admitterent ſignatam imperatoria nota. Nam Ciſalpinos iam antea pontifex imperatori conciliauerat. Scribit Ptolemæus Lucenſis & Petrum Comeſtorem, qui hiſtoriam vtriuſque teſtamenti conſcripſit, & Ioachimum abbatem in Calabria apud monaſterium Floris ab eo conditum, in pretio tum fuiſſe, doctrina & diuinandi arte, quam ſub ambagibus quibuſdam præ ſe ferebat.

ANNOTAT.

Lucius iſtæ Lucæ ortus, ex nobili gente, quæ Allucingula dicebatur, tertio pontificatus ſui anno Veronam patriam meam florentiſsimam tunc Italiæ vrbem ciuili ſeditione vrbe à ſenatoribus (non vt Platina ſcribit, conſulibus) pulſus, vt Chriſtianorum principum conuentum ageret, adiens, ibidem diem clauſit extremum, in cathedrali eccleſia cum hoc elogio ſepultus.

Luci Luca dedit sibi ortum, pontificatum
Oſtia, papatum Roma, Verona mori. *Immo*
Verona dedit tibi lucis gaudia, Roma
Exilium, curas Oſtia, Luca mori.

Huic Vrbanus III. *Veronæ à cardinalibus creatus, & Ferrariæ mortuus ſucceſsit. Cui Gregorius* VIII. *ſubrogatus eſt, deinde huic Clemens* III. *Piſis renuntiatus. Ex vetuſtis eorundem pontificum bullis ſiue diplomatibus, quorum exempla apud me ſunt, ex bibliotheca Palatina excepta.*

VRBANVS III.

179. Pont. VRbanus tertius, patria Mediolanenſis, patre Ioanne, è gente Cribella, pontificatum iniens reuocare ad concordiam Chriſtianos principes primò annixus eſt, ne diſsidentes à barbaris opprimerentur. Verùm mortuo Balduino quarto lepra laborante, non potuit Tripolitanus cômes, tutor Balduini quinti deſignatus, curam eius ſuſcipere, Sibilla pueri matre, Guidoneque Luſignano prohibentibus.

Non ſuperuixit diu puer: octauo enim menſe poſt patrem moritur, cuius mortem tam diu occultauit mater, donec largitionibus ac blanditiis in ſententiam ſuiipſius deducto patriarcha & proceribus, Guidonem creare regem obtinuit. Tulit eam quidem rem grauiter & iniquo animo Raymũdus Trypolitanus comes, atque quò ei facilius vlciſci iniurias ſuas liceret, inducias cum Saladino paciſcitur. Hoc itaque modo Tripolis & Tiberiadis & Gallilææ principatus à Chriſtianis auulſus eſt. Raymundo enim comiti tum parebant ob vxorem, quam nuper duxerat: & nequid Saladino deeſſet, occaſionẽ belli gerendi enixe quærenti, Montis regalis Chriſtianus princeps, qui vltra Iordanem longè ac latè imperitans, annonam & quidem abundantẽ Hieroſolymis perpetuo ſubminiſtrabat, inducias temere violauit. Hanc ob rem Saladinus veniſſe tempus ratus, quod maximè expetebat: comparato ingenti peditum atque equitum exercitu, ad Ptolemaidam caſtra ponens, cum templarijs in præſidio poſitis acerrimè dimicat. Fuêre ſuperiores templarij, optimo tamen quoque de ſuis occiſo. Nam & magiſter militiæ & pleriq; alij conſilio ac manu prompti, eo prœlio cæcidere. Auxit exercitum Saladinus, & à calamitate animum ſumens, Templarios magis magiſque vrget. Hanc ob rem Raymundus haud ſatis Saladino credens, Tiberiadi vxore relicta, quam firmiſsimo præſidio munierat, Tripolim reuerſus, in gratiam cum Guidone rediens, barbarorum inducias contempſit. Quare Saladinus belli gerendi occaſionem nactus Ptolemaida omiſſa, in Tiberiadem ſuo iure mouet. Inſtantibus itaque Chriſtianis omnibus, maximè verò Templarijs, vt exercitus in hoſtem duceretur, Guido rex in Saladinum mouens, qui loco irriguo & amœno caſtra poſuerat, repulſus ab hoſte, haud longe caſtrametatus loco iniquo & arido, ſequenti die ad pugnam compellitur, ac magna clade ſuperatur, laborantibus ſiti Chriſtianis. In tam vero ſiniſtra pugna capti fere omnes principes ſunt, maximè autem Guido rex, & Templariorum magiſter: quorum de numero multi ſecuri percuſsi ſunt. Hac itaque victoria potitus Saladinus, Aconem propere duxit: quam ſtatim Chriſtiani dedidere, cum ſingulis veſtimentis abire permiſsi.

Eadem quoque fortuna vſus, Berytum, Byblum, ac maritima omnia occupat. ſuli Aſcalonnitæ munitionibus fiſi, reſponderunt, ſe non niſi poſt captam Hieroſolymam deditionem facturos. Multum certe Saladini humanitas & fides Chriſtianis obfuit. Nemo enim (adeo ſe æqualem omnibus præbebat) eius imperium aſpernabatur. Is itaque Aſcalonam mouens decem dierum oppugnationem eam his conditionibus in deditionem accepit, vt reddito Guidone rege, & templi magiſtro, quos in vinculis habebat, ciuitatem dedentibus incolis acciperet. Vt hæc autem deditio quamprimum fieret, Saladinus properabat quod iam Tyrum perueniſſe Conradum intellexerat Montis ferrati Marchionem, cum claſſe ab Iſaacio imperatore Conſtantinopolitano accepta, cuius ſororem nuper in vxorem duxerat, eóque peruenturum breui ſuſpicabatur Guillelmum Siciliæ regem cum triremibus xl. At verò Turci, cum intellexiſſent tanta cum gloria Chriſtianos à Saladino ſuperatos, æmulatione gloriæ moti Laodiceam profecti, vrbe recepta in Antiochenum agrum deſcendunt: quo in loco à Chriſtianis tanta clade ſuperati ſunt, quantam Saladinus Chriſtianis intulerat. Oppugnabat tum Saladinus vrbem Hieroſolymitanam, & quidem acriter: quam tandem ij, qui in præſidio erant, deſperatis ſuppetijs, hanc conditione dedidere octauo & octogeſimo anno, poſteaquam à Gotifredo capta fuerat, vt tantum abeunti cuique ferre liceret, quantum ſuis tantummodo humeris ſuſtinere poſſet. Migrantium Chriſtianorum pars Tyrum, pars Antiochiam, pars Alexandriam delata eſt. Inde verò multi deinceps Sicula claſſe in Italiam delati ſunt. Saladinus autem Hieroſolymam ingreſſus, campanas primò è turribus deiecit, mox baſilicas omnes, præter Salomonis templum, prophanauit: quod priuſquam ingrederetur, aqua roſacea lauiſſe ferunt. Manſere Hieroſolymis Chriſtiani Aſiatici, Syriani Armenij, Iacobitæ, Georgiani, Græci, permittente Saladino: qui relicto eo loci firmiſsimo præſidio, Tyrum propere ducit: quam Guillelmus publico conſilio, auxilióque defendendam acceperat. Hic itaque Siculæ claſsis auxilio fretus, Saladinum ab vrbe repulit. Verùm cùm poſtea conſtaret hominem ferocem Antiochiam oppugnandæ vrbis cauſa, profectum, Vrbanus pontifex, qui omnibus viribus annixus fuerat, ne Hieroſolymæ caperentur, Venetias, comparandæ claſsis gratia proficiſcens, dolore animi, quem ex calamitate Chriſtianorum acceperat, Ferrariæ in itinere moritur, pontificatus ſui anno primo, menſe decimo, die vigeſimoquinto.

GREGORIVS VIII.

GRegorius octauus, patria Beneuentanus, ſummo omnium conſenſu pontifex creatus, ſtatim nuncios, & literas ad principes Chriſtianos mittit, eos cohortatus, vt viribus omnibus vnà ſecum comparato exercitu, terra marique Hieroſolymam ab hoſtibus captam recuperarent. Quò verò id liberius fieri liceret, ipſe Piſas ſtatim proficiſcitur, vt compoſita inter Piſanos & Genuenſes pace, vtrunque populum bello maritima præpotentem, in ſanctam expeditionem concitaret. Verùm dum hæc intentiore cura vir ſanctiſsimus agit, Piſis moritur, pontificatus ſui die lvij. P.xi. 180.

CLEMENS III.

CLemens tertius, patria Romanus, patre Ioanne, cognomento Scholaris, pontificatum iniens, ſtatim de bello in Sarracenos gerendo edictum proponit. Nam Saladinus ſecundam victoriæ fortunam ſecutus, iam ciuitates quinque & viginti de principatu Antiocheno cæperat: ipſamque Antiochiam corrupto largitionibus patriarcha, denique occupauerat. Pont. 81.

Hanc ob rem moti Chriſtiani principes, bene admonente pontifice arma ſumunt: quorum de numero præcipui fuere Fredericus imperator, Philippus Franciæ, Richardus Angliæ reges, & Otho Burgundiæ dux, ſubſequentibus multis epiſcopis archiepiſcopiſque. Veneti quoque & Piſani paratiſsimas eduxere claſſes. Venetæ præfuit archiepiſcopus Rauennas, Piſanæ Piſanus præſul. Guillelmus autem Siciliæ rex, pacato à piratis mari Annonam omnifariam ex Sicilia & Apulia proficiſcentibus ſubminiſtrabat, Friſones præterea, Dani, & Flandrenſes cum quinquaginta triremium claſſe inter nauigandum ad Africæ littora flectentes Sarracenos magnis incommodis afflixere, capta ac direpta Siluma eorum vrbe. Bela autem Poloniæ rex, ſaluti Chriſtianorum conſulens, Vngaris pacem dedit, quò omnibus proficiſci facilius ad tantam expeditionem liceret. Tyrum iam peruenerant omnes, indéque paribus animis è Ptolemaida mouerant, vrbemq; oppugnabant. tū ſuperueniente cū magno exercitu Saladino, & à tergo, & à frōte eodem tēpore cōtra hoſtem dimicare neceſſe fuit. Pugnatū eſt diu, atq; acriter & iam ad Chriſtianos victoria inclinabat, cum æquus è manibus gregarij cuiuſdam elapſus, Chriſtianis fugiēdi initium fecit, arbitrantibus ſuos in fugam verſos. Verùm Gaifredus Luſignanus ad cuſtodiam caſtrorum relictus, eruptione facta & hoſtes repreſsit, & ſuis animum ad reſiſtendum dedit. Conſtat tamen ex Chriſtianis ad duo millia eo die cæſos fuiſſe. Periêre item ex acceptis vulneribus

Templariorum magiſter,& Andreas Bremenſis comes. Durante autem diutius obſidione, tanta fame obſidentes oppreſsi ſunt, vt etiam ab hoſte annonam peterent. Quare Saladinus bene gerendæ rei oportunitatem nactus, caſtra rerum omnium copia referta ſine vllo cuſtode dimiſit: ad quæ diripienda cum paſsim nullo ſeruato ordine Chriſtiani accurriſſent, Saladinus rediens, multos incautos & nil tale opinantes opprimit. Non deſeruere tamen tam grauem & diurinam obſidionem Chriſtiani, licet ad cætera mala, dyſenteria quoque in caſtris laboratũ ſit: quo quidem morbo & Sybilla Guidonis vxor, & quattuor filij quos ex ea ſuſceperat, in caſtris periere. Inierim verò dum hæc in Aſia agerentur, Cuillelmus Siciliæ rex, Panhormi moritur: cuius regnum ad eccleſiam recidebat, nullo legitimo hærede relicto: licet inſulæ proceres Tancredum ſtatim ſuffecere, ex Rogerio Normanno,& pellice quadam genitum, hominẽ certè tantæ ſocordiæ, vt eum Guillelmus negaret ex Rogerio genitum.

Repeiturus itaque ſua iura Clemens pontifex, copias eò celeriter miſit: quibus dum Tancredus reſiſtit, rapinis,& cædibus omnia repleta ſunt. Mouerat iam copias ſuas in hoſtes Chriſtiani nominis Fredericus, & per Vngariam iter faciens, Thraciamque, iam Conſtantinopolim peruenerat: quem certè Iſaacio imperator eius potentiam veritus, traijcere Boſphorum ſtarim adhortatus eſt. Tranſmiſsis itaque copijs, Fredericus, inſtante etiam litteris & nuncijs Clemente,& Philomelium vrbem de Turcis capit: & agrum Iconio adiacentem populatur,& Armeniam minorem in poteſtatem ſuam redigit. Verùm dum lauandi cauſa rapidum amnem inexplotato ingreditur, in vndis perijt. Tum verò eius exercitus in Antiochenum agrum delatus, partim morbo, partim fuga conſumptus eſt. Philippus autem, Richardusque reges, Gallico Tyrrhenoque pelago Meſſanam ſimul delati, varia fortuna deinceps vſi ſunt. Nam Philippus proſpera nauigatione vſus, Ptolemaidis portum attingens, Chriſtianorum exercitũ, & animos auxit. Richardus verò tempeſtate in Cyprum delatus, cum à Græcis portu prohiberetur, inſulam vi ingreſſus, expugnatam, ſpoliatamque firmo ſuorũ communiens præſidio, Ptolemaidem tandem in caſtra peruenit. Oppugnabatur tum acriter vrbs: ſed inerat validum Saladini præſidium: quo quidem perſæpe erumpente, Chriſtiani magna incommoda recipiebant. At verò Clemens omiſſo tantiſper Tancredo, donec Chriſtiani contra Sarracenos dimicantes, meliorem fortunam nanciſcerentur ad componendas res eccleſiaſticas animum adiecit. Nam & mores clericorum quorundam non ſatis probatos ſeueritate ſua emendauit, & clauſtrum ſancti Laurentij extra muros ædificauit,& Laterani ædes non mediocri impenſa reſtituit: templumque vermiculato opere, ac muſiuo exornauit. Moriens deinde haud ita multò pòſt pontificatus ſui anno tertio, menſe quinto, in baſilica Lateranenſi ſepelitur, ducta ingenti funeris pompa.

ANNOTAT.

Perpetua per annos plus minus quinquaginta inter populum pontificesq́ Romanos, ab Innocentio II. *vſque ad Clementem III. diſcordia ciuilis fuit, regiminis Vrbani occaſione excitata: cum populus Romanus pontifici ſuo vrbis adminiſtratione ſubmoto ſenatores, qui reipublicæ præeſſent, cum patricio quodam, ſumma cum auctoritate creaſſent, vt Otho Friſingenſis epiſcopus libro hiſtoriarum 7. & lib. primo de geſtis Frederici imperatoris, capitibus ſuprà citatis, & abbas Vrſpergenſis, item vitarum pontificum incerti nominis ſcriptor bibliothecæ Platinæ auctores ſunt. Ex cuius rei occaſione Innocentius* II. *& Cæleſtinus* II. *animi dolore defecerunt, Lucius* II. *penè eſt interfectus. Eugenius III. Alexander III. & Lucius* III. *vrbe pulſi, Vrbanus* III. *& Gregorius* VIII. *exules fuere: donec nouiſsimè tanti diſsidij vtraque parte pertæſa, populus Romanus cum põtifice populari ſuo Clemente iij. pacem æquis conditionibus facit, ſenatoribus confirmatis, patricij vero loco præfecto, quem magiſtratum aboleuerant, refecto. Huius pacis fœdera, & conditiones cum omnium ſubſcriptionibus ex libro cenſuum cameræ Apoſtolicæ exceptas adhuc apud me ſunt. Diuturna deinde quies, & tranquilla eccleſiæ tempora fuerunt.*

CAELESTINVS III.

Pont. 182. CÆleſtinus tertius, patria Romanus, patre Petro, cognomento Bubonis, pontificatum adeptus, ægrè ferens Tancredum regno Siciliæ potiri, Conſtantiam rege Rogerio natam, occultè è monaſterio Panhormitano eduxit: eamque licet Deo dicatam, Henrico ſexto Frederici Barbaroſſæ filio diſpenſatione apoſtolica in matrimonium collocauit: Hac conditione, vt regnum Siciliæ cis,& vltra Pharũ doris nomine repeteret, reſeruato cenſu, qui pontifici feudatario iure quotannis ſolueretur. Hac autem beneficentia motus Henricus, Tuſculum (quod ipſe firmo præſidio munierat) Cæleſtino reddidit, quod ſtatim Romani à pontifice acceptum, adeo diripuere euerrereque, vt ſaxa demolitæ vrbis in Capitolio vſque ad multam ætatem in memoriam tantæ cladis ſeruata ſint.

At verò Henricus,& Conſtantia Neapolim oppugnãtes, ſoluere obſidionem coacti ſunt, peſte

peſte exercitum populante. Chriſtiani autem, qui biennio Ptolemaidem obſedetant, tandem eam dedente præſidio receperunt, his conditionibus, vt & pars dominicæ crucis, quã ſuperius amiſſam diximus, à barbaris redderetur: & eiſdem cum ſingulis veſtimentis abire liceret. At verò cum dominica crux non reperiretur, multos è barbaris Richardus trucidauit. His itaque malis perterritus Saladinus, deſperanſque poſſe teliqua tueri, quarundam vrbium mœnia demolitus, de reddenda Chriſtianis Hieroſolyma cogitauit: quod certe ne faceret diſcordia inter Philippum Richardumque orta de principatu inter ſe contendentes, effecit. Verùm abeunte ex Aſia Philippo, ſimulato interim morbo, Richardus maiori animo rem bellicam deinceps aggreditur, eo potiſsimum tempore, quo Conradum Mõteferratum Tyri in foro agentem, ſicarij duo (arſaculas Sarraceni vocant) gladijs confodere, deuoti prius ac iurati ſe hoſtes omnes ſuæ ſuperſtitionis ea ratione interfecturos. Hi autem poſtea de fuga retracti, exquiſitiſsimis cruciatibus ſunt interempti. Henricus verò Campaniæ comes, Iſabella regina in vxorem ducta, Tyri dominatu potitus eſt. At Richardus Guidonem Luſignanum blandè eum appellando, in eam ſententiam tandem adduxit, vt ſibi regni Hieroſolymitani iura permitteret, quẽ titulum Anglici reges adhuc vſurpant. Auctus itaque omnino Richardus, obſidere Hieroſolymam inſtituerat. Verùm in itinere à Saladino extremum agmen carpente vexatus, cum iniquo loco decertare neceſſe eſſet, hoſtem magno ſuorum incommodo tandem ſuperat. Qui poſtea non longè à Bethleem munitiſſimo loco caſtrametatus, intercipere cõmeatus inſtiruerat, quò minus ab Ægypto ad Chriſtianos Hieroſolymam obſeſſuros importarentur. Ob hanc itaque cauſam & ob hyemem, quæ iam appetebat, Richardus relicta tam neceſſaria obſidione, ad quam pontifex eum cõtinuo ſubminiſtratis pecunijs animabat, Aſcalonam conceſsit: quam pariter, & Gazã à Saladino antea deletas inſtaurauit. Dilabẽtibus deinde paſsim maritimis copijs, Piſani in hadriaticum delati, Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Hanc ob rem Veneti aucta maiorem inmodum ſua claſſe Piſanos Pola eijciunt, vrbemque diripiunt: eos quouis in loco perſecuturi ni Cæleſtinus reip. Chriſtianæ cauens, vtrumque populum ad pacem cohortatus fuiſſet. Inſtabat iam ver, & mouere copias Hieroſolymam Richardus inſtituerat, cùm ſubirò nunciatum eſt, regem Franciæ Normanniam ea mente vexare, vt in Angliam traijciens regnum illud fraudi Ioanni acquireret. Mutata itaque ſententia Richardus pacem cum Saladino componit, his condirionibus, vt ſibi omnia præter Tyrum & Ptolemaidem haberet: reliqua autem quæ in poteſtate Chriſtianorum remanerent, nequaquam vexaret. Ictis hoc modo fœderibus, Richardus in Europam rediens, ab hoſtibus capitur. Redemptus autem ingenti pecuniæ vi, tandem in Angliam proficiſcens, ſæpe cum rege Franciæ decertauit, inclamãte pontifice, qui ſuo, ac Chriſtianorum omnium iniquo tempore tãtum certamen excitaſſent: maximè verò, quod Saladino mortuo tum maxime recuperari Hieroſolyma poſſet. Feriit Saladini viri clariſsimi trophæum hoc in funere habitum. Eius enim interior tunica lancea ſuſpenſa, ante funus deferebatut præcone clamante, Saladinum Aſiæ dominatorem, ex tanto regno, tantiſque opibus nil aliud ſecum ferre: Dignum ſane tanti principis ſpectaculum, cui nil aliud ad ſummam laudem defuit, quàm Chriſti character.

Tum verò Saladino mortuo, Cæleſtinus in magnam recuperandæ Hieroſolymæ ſpem veniens, Henricum imperatorem, qui mortuo Tancredo regnum Siciliæ occupauerat, ad bellum Aſiaticum adhortatur, quod cum ipſe obire non poſſet, eò Maguntinum archiepiſcopum, & Saxoniæ ducem cum magnis copijs properè mittit. Idem quoque feciſſet & Franciæ rex, ni Sarraceni Mauritaniam incolentes, in vlterioremque Hiſpaniam ttaijcientes, capta rege Caſtellæ, Bæticam omnino cæpiſſent, quæ hodie Granata dicitur. Non enim quieturos barbaros Galli arbitrabantur, tanta victoria elatos ſed illaturos bella finitimis. Hanc itaque ob rem militẽ in Europa tetinebanr. Germani verò in Aſiam traijcientes, & Berytum à Sarracenis deſtitutum muniuere, & Ioppem obſidione preſſam libetauerunt: petituri deinceps Hieroſolymam, ni Cæleſtino tum mori contigiſſet, pontifici ſanctiſsimo & qui nil in vita prætermiſit, quò terra ſancta (ita enim Hietoſolymas vocant) recuperaretur. In rantis autem perturbationibus rerum, tantoque ſumptu bellico ædes egregias tũ apud ſanctum Petrum, tum ad Lateranum ædificauit, qua recipi pontifices percommodè poſſent, Extant adhuc in Laterano valuæ æneæ è regione ſancta ſanctorum ſuo iuſſu, ſuaq; impenſa fabrefactæ. Præterea verò ciuitatis nomen Viterbio dedit: eccleſiamque eorum cathedralem fecit Tuſcanenſem & Centumcellenſem ita in eandem transferens, vt vnus epiſcopus omnibus præeſſet. Moritur autem Cæleſtinus pontificatus ſui anno ſexto, menſe ſeptimo, die vndecimo, ſepeliturque in baſilica Petri, bonis omnibus, præ dolore, & deſiderio hominis lachrimantibus.

INNOCENTIVS III.

INocentius rertius, patria Anagninus, patre Traſimundo è familia Comitum, vir etiam anre pontificatum doctrina & moribus inſignis, à Cæleſtino in numerum cardinalium refertur: quo mortuo, in eius locum omnium conſenſu pontifex ſufficirur. Hic autem Fort. 183.

ſtatim vbi magiſtratum inijt, bello Aſiatico animum adijciens, Germanos propter Henrici mortem in Aſia tumultuantes retinere in officio litteris, nuncijs, præmijs, pollicitationibus conatus eſt. Verùm id quidem fruſtra tentauit. Germani enim nemini obtemperantes, relicta Aſia, in Europam cum maximo Chriſtianorum detrimento tranſeunt: potiſsimùm verò Ioppenſium, in quos omni ope deſtitutos: delati Turci, Sarraceniq́ue, etiam deditionem facturos, vi captos ad vnum omnes interfecere, euerſa ſtatim à fundamentis vrbe. Orta & in Germania ſeditio non parua eſt, cum pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, pars Philippum Germanum Sueuiæ ducem, quem Henricus tutorem filij moriens reliquerat, imperatorem optaret. Et ne quid mali ad perturbanda omnia deeſſet, rex Franciæ, Philippo, Othoni rex Angliæ fauebat. At verò Innocentius ne tumultu omnia complerentur, Othonem imperatorem confirmat, legitimè ab his, ad quos pertinebat, electum. Non deſtitit tamen Philippus ob hanc rem, & Etruriam in Italia, & Sueuiam in Germania firmo præſidio munire. Idem fecit & Conſtantia Henrici vxor, quæ Frederici ſecundi filij ſui adhuc pueri Siciliæ regnum cis & vltra Pharum præter conditionem ſexus, ad propulſandam vim hoſtium conſtantiſsimè muniuit. Increbeſcentibus itaque hoc modo diſcordijs, non omittendum bellum Aſiaticum Innocentius ratus, ſua auctoritate & Bonifacium Montiſferrati Marchionem, & Balduinum Flandriæ, & Henricum ſancti Pauli, & Ludouicum Sabaudiæ comites in Sarracenos mouit.

Hi autem omnes coniunctis copijs Venetias delati, non prius Venetos perpulere claſſem in Turcos & Sarracenos armare, quàm polliciti ſunt omnes paribus animis Iaderam, quæ iterum ad Vngaros defecerat, recuperaturos. Comparata itaque claſſe, & Tergeſtinos mare infeſtantes compeſcunt, & Iadarenſes poſt longam obſidionem capiunt. Agebantur hæc in ſinu Hadriatico, cum Alexius Iſaacium fratrem imperatorem Conſtantinopolitanum, quo Latini amiciſsimo vſi ſunt, imperio depulit, & captum oculis in vincula coniecit. Hác ob rem Alexius adoleſcens Iſaaci filius, ex fuga in caſtra perueniens, opem pro patre contra Tyrannum petit, quæ profecto hac conditione ei conceſſa eſt, vt & Græcam eccleſiam Romanæ ſubijceret: & auri marcas xxx. millia perſolueret ob damna, quæ olim Emanuel imperator Venetis Franciſq́ue intulerat. Hoc autem modo ictis fœderibus ab Iadera mouentes, dum Cretam prætęrlabuntur, eam puer Alexius in deditionem accipiens, Bonifacio Montisferrato ſibi cognatione coniuncto condonauit. Inde verò Conſtantinopolim profecti, dum terra mariq́ue vrbem oppugnant, Theodorum Laſcari, Alexij tyranni generum erumpere conantem, intra mœnia retrudunt, vrbemq́ue biduo continuata oppugnatione vi capiunt, Aufugerat noctu Alexius, relicto magno auri pondere apud Irenem virginem Deo dicatam. Redeuntes itaque in vrbem pater Iſaacius & filius Alexius, non diu ſuperuixêre: Pater enim morbo, filius autem veneno penitus interiere. Interea verò Bonifacius Montisferratus regno Theſſaliæ potitus, cum pecunia indigeret, ſuadente Balduino accepta ingenti vi auri, Cretam Venetis dedit. His autem pecunijs fretus Bonifacius, Hadrianopolim à tyranno preſſam oppugnans, & Valachos olim Romanos vlteriorem Danubij ripam incolentes, & Bulgaros vicinos in ſe excitauit. Multitudinē itaque hoſtium timens, Conſtantinopolim petijt, Soldano Iconij iturus obuiam, qui Satellia vrbe Græca capta, maximis calamitatibus Chriſtianos quotidie vexabat. Innocentius autem tot hoſtibus vndique laceſsitus, conquiſitum vndequaque militem continuò ſubmittebat. Qui vbi accepit Hilminolinum maxima claſſe in Hiſpaniam traieciſſe, Toletumq́ue oppugnare, publico edicto omnes, qui ferre arma poſſent, ad extinguendum tantum incendium concitauit. Conuenerant eò multi Galli opem Hiſpanis allaturi: qui ſtatim in patriam rediere, vbi aduentum ſuum Hiſpanis minimè gratum ſenſere. Hanc ob rem Hilminolinus vtramque Hiſpaniam incredibili celeritate hoſtilem in modum peruagatus, Arelatum vſque & Auinionem perueniens, cædibus omnia, & popularionibus compleuit. Hac autem calamitate perciti quatuor Hiſpaniæ reges, Caſtellæ. Aragoniæ, Portugalliæ & Nauarræ, copijs ſimul iunctis, cum Sarraceno congreſsi, maximam victoriam adepti, nil præter Granatam Hilminolino reliquere.

Dominicus hæreſim apud Toloſam compeſcit.

Oborta tum apud Toloſam hæreſis eſt, quam Innocentio procurante beatus Dominicus qui poſtea in ſanctos relatus eſt, mira celeritate cōpeſcuit, adiuuante etiam Simeone Mōtefotti. Non enim diſceptationibus verborum tantum, verùm etiam armis opus fuit: adeo inoleuerat tanta hæreſis.

Otho interim Romanorum imperator, vbique à Philippo ſuperatus, cum in Agrippina Colonia obſideretur, eruptionemq́ue infeliciter tentaſſet, à Colonienſibus excluditur, qui ſtatim Philippo deditionem fecere. Non diu tamen ſuperuixit Philippus: à comite nanque Palatino inſidijs petitus necatur. Cognita verò huius morte, Germani ducem Saxoniæ imperatorem deligunt. Othonem quintum appellatum: quem Innocentius ſequenti anno Romæ coronauit. Veneti autem tum maximè rei maritimæ ſtudentes, cum obire omnia publicè non poſſent, priuatis etiam ciuibus negotium dedere, vt qua vellent inſulas occuparent, modo in fide reip. permanerēt. Vnde multi ciues inſulas Ionij & Ægei occuparunt,

publicè tamen Corcyram, Moronium, Coronum in ſuam redegere poteſtatem.

Otho verò, quem diximus ab Innocentio coronam imperij ſuſcepiſſe, contra ius, faſque occupatis Monteflaſcone, Radicofano, multisque eccleſiæ Romanæ oppidis, in regnum Neapolitanum mouens, id adoleſcenti Frederico ſecundo ſublaturus, cuius ob ætatem curam tutores adhuc gerebant, iram pontificis in ſe concitauit: à quo & anathemate notatur, & imperij titulis priuatur, cum monitus vt ab iniuria diſcederet, parere deſierit. Hanc ob rem Boemiæ rex cum Maguntino & Treuerenſi archiepiſcopis, Lantgrauio Turingiæ, atque Auſtriæ duce ſuadente, Fredericum ſecundum Siciliæ regem, vigeſimum agentem annum, Romanorum imperatorem deligunt. Otho itaque in Germaniam rediens, paternæ ditioni conſulturus, Innocentio recuperandi omnia, quæ in Italia ceperat, facultatem dedit. Veneti autem rebellantem Cretam in fide armis continentes, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo quartodecimo, eandem in Coloniæ formam redigere, miſsis eò ciuibus, qui Cretenſes in officio continerent. Venerat tum Romam Fredericus ſecundus coronæ gratia: quam vbi ab Innocentio impetrare nequiuiſſet in Germaniam profectus, regni Germaniæ diadema à Maguntino archiepiſcopo accipiens, cum Ludouico rege Franciæ amicitiæ & fœderis ſocietatem inijt: qua quidem amicitia Ludouicus ipſe fretus, Ioanni Angliæ regi bellum ſtatim intulit. Verùm Ioannes auxilio diuino & humano vſurus, Angliam Hiberniamque Romanæ eccleſiæ vectigales faciens, centum auri marcas quotannis ſoluturũ ſe pollicebatur, quod poſtea aliquandiu ſeruatum eſt. Fredericus autem Othonẽ perſequens à Ludouico rege Franciæ graui bello ſuperatum Aquiſgranum cæpit: ibique iterum Innocentij pontificis auctoritate fretus, vexillum crucis ſuſtulit: laturus (vt ipſe dicebat) opem & quam primùm, Chriſtianis contra Sarracenos in Aſia dimicantibus. Præterea verò vt grati animi ſignum aliquod præ ſe ferret, Fundanum comitatum eccleſiæ Romanæ dono dedit: vel datum antea, & vſurpatum deinceps, reddidit: At pontifex, vbi videret Sarracenorum potentiam in Aſia concreſcere, apud Lateranum maximum conſilium celebrat, cui interfuere Hieroſolymitanus, Conſtantinopolitanus patriarcha, Metropolitani lxx. epiſcopi quadringenti, duodecim abbates, priores conuentuales octingenti Græci & Romani imperij legati, regum verò Hieruſalem, Franciæ, Hiſpaniæ, Angliæ & Cypri oratores. Venere multa tum quidem in conſultationem, nec decerni tamen quicquam apertè potuit, quòd & Piſani & Genuenſes maritimo, & Ciſalpini terreſtri bello inter ſe certabant. Eò itaque proficiſcens tollendæ diſcordiæ cauſa pontifex. Peruſij moritur, pontificatus ſui anno decimooctauo, menſe ſeptimo, die decimoſexto, cuius vita adeo probata fuit, vt poſt eius mortem nil earum rerum, quæ in vita egerit, laudauerit, improbaueritque, immutatum ſit. Nam & decreta pleraque retulit, quibus tam laicorum, quàm clericorum mores componerentur. Scripſit & libros de ſacramento euchariſtiæ, de ſacramento baptiſmi, de infelicitate conditionis humanæ. Habuit item ſermones temporibus & ſolennibus diebus accomodatos. Improbauit præterea abbatis Ioachimi libellum quendam, non ſanam doctrinam præ ſe ferentem. Damnauit & errores Almerici hæretici, qui poſtea Pariſijs cum ſectatoribus ſuis exuſtus eſt: qui ad reliquos errores affirmabat ideas, quæ ſunt in mente diuina, & creare & creari, cum ex ſententia beati Auguſtini in mente diuina nil niſi æternum & incommutabile ſit. Dixerat præterea in charitate conſtituto nullum peccatum imputari. Iuuere autem huius pontificis virtutem & doctrinam beati Dominici, vnde prædicatorũ, & Franciſci Aſsiſinatis ſanctitas, vnde Minorum ordo tum originem habuit. Sunt qui ſcribant & Gratianum compilatorem decreti, & Papiam Lombardum, qui vocabula Latina in ordinem redegit, tempore Innocentij fuiſſe, de Papia non ambigitur: Gratianum Alexandri tertij pontificis temporibus quidam aſſcribunt. Et ne exiſtimes Innocentiũ opera pietatis in tanto pontificatu prætermiſiſſe, ſcito eius opera & impenſa hoſpitale ſancti ſpiritus conditum fuiſſe au- *Hoſpitale ſancti ſpiritus cõditur.*
ctumque adeo magnis prouentibus: quibus & peregrini, & ægroti, & vulgò concepti ac orphani alerentur. Ornauit & altare ſancti Petri opere vermiculato, vt eius imago, & litteræ in fornice ipſo ſcriptæ indicant. Vniuerſis præterea vrbis Romæ eccleſijs librã argenti dedit, vnde calices ſacrificanda gratia conficerentur. Reſtituit & beati Xiſti eccleſiam iam vetuſtate collabentem. Hoc ideo factum ab eo maledici dicebant, ne omnem impenſam in turrim quandam, nunc Comitum appellatam cognomento familiæ ſuæ tranſtuliſſe videretur. Vtcunque eſt, conſtat eum in quouis genere vitæ probatiſsimum fuiſſe, dignumque, qui inter ſanctos pontifices cenſeatur.

HONORIVS III.

HOnorius tertius, patria Romanus, patre Americo, omnium ſuffragijs põti- *184. Pont.*
fex creatur, ad quem Petrus imperator Conſtantinopolitanus cum Iole vxore veniens in baſilica ſancti Laurentij extra muros coronatur, deligiturque ſtatim Ioannes Columna cardinalis Romanus, qui legatus ad res Aſiæ componendas cum ijs copijs proficiſceretur, quas Innocentius ad eam rem collegerat, Peruenerant iam aconem Chriſtiani proceres Honorio hortante

tante: maximè verò Andreas Vngariæ rex venetorum nauigio fretus, quibus ob tantum beneficium ius omne conceſsit, quod in Dalmatia dux Auſtriæ habuerat.

Andream quoque ſecuti ſunt & Henricus comes Niuernenſis, & Gualtherus regis Franciæ camerarius. Hi autem omnes inito conſilio cum Ioanne Hieroſolymitano rege, Damiatam Ægypti vrbem obſidere inſtituentes anno ſalutis milleſimo ducenteſimo ac decimo octauo, menſe Maij eò proficiſcuntur. * Heliopolis hæc vrbs quondam appellata eſt, ab Ælio pertinace, qui eam triplici muro circundedit, deducta Nili particula, quæ vrbem in inſulæ formam redigeret. Suburbia habebat circunquaque poſita plena mercimonijs, hæc primo miles diripuit. Verùm cum poſtea ſtantibus zephyris Nilus in immenſum creuiſſet, corrupta annona, laborare inopia rerum Chriſtiani tum cœpere, præcipuè autem obſidente aditus Soldano, ne quid importaretur, qui non longè à noſtris caſtra poſuerat. Hac itaque difficultate rerum moti Chriſtiani, in Soldanum copias mouent. Is autem terrore perculſus, relictis caſtris rerum omnium copijs refertis, noſtris obſidendi vrbem quam liberaturus venerat, facultatem præſtitit. Cordirius autem magni Soldani filius, Hieroſolymæ retinendæ ſpem abijciens, ſi Damiata Chriſtiani potirentur, dirupto vrbis moro, turrim Dauid & templum Domini tantummodo integrum reliquit: nec ſepulchrum Chriſti violauit, motus (vt aiunt) illorum Chriſtianorum precibus, qui ea loca incolebant. Dum noſtri autem Damiatam acriter oppugnant, Soldanus cum maioribus copijs rediens, inter Cairũ & Damiatam caſtra poſuit, nec vnquam elici ad certamen conuicio, aut maledicto potuit. Hac verò indignitate mori Galli, ſine ordine in eos ruẽtes magnum incõmodum ab erumpentibus accepêre. non tamen obſidio Damiatæ relicta eſt, quæ tandem mẽſe decimo quinto à Chriſtianis capitur: direpta, militem ingenti præda locupletauit.

falſum.

Interim verò Honorius Romæ & ordinem beati Dominici ipſo inſtante confirmat, & Fredericum ſecundum anathemate notatum, imperij dignitate priuat, quòd mortua matre Conſtantia, quæ ipſum in officio continebat, Romam veniens, contra ius faſque ditionem pontificiam vexabat. Hanc igitur ob rem motus Soldanus, quod de amicitia pontificis & imperatoris ei conſtabat, maiorem, quàm nunquam antea, comparauit exercitum, arbitratus Chriſtianos nuſquam apparaturos, qui ſtatim ſuadente Ioanne Columna cardinali Romano ſumptis armis, hoſti ad Nilum obuiam fiunt.

Ordo Dominici confirmatur.

Is verò timorem ſimulans, ne à loco, in quo conſederant, abirent, Nili excreſcentiam expectauit quæ Paulò pòſt apertis vndique ipſius fluminis cataractis, ira omnia inundauit, vt cubitum quouis in loco excederet. Hoc autem malo perterriti Chriſtiani, pacem ſtatim hac conditione iniêre, vt Damiata relicta, captiuis vtrinque dimiſsis, reddito à barbaris crucis ligno Chriſtianis, Aconem, Tyrumque redire liceret. Damiata itaque in celebritate purificationis beatæ Virginis à Chriſtianis prius habitari cœpta, in eiuſdem natali die barbaris tum ex fœdere reddita eſt, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo & vigeſimoprimo. Quo quidem anno Tartari gens Scythica, vel (vt alij volunt) à montibus Indiæ digreſſa vaſtata Parthia, Media, Perſia, Aſſyrea, Armenia, in Sarmatas tandem peruenit: atque non longè à Mæotidos palude concedentibus accolis ſedes poſuit.

Chriſtianorum autem duces, cum moliri in Aſia nil poſſe viderent, obſtantibus hoſtibus cum Ioanne Columna in Italiam redeunt, quos ſubſecutus Ioannes Hieroſolymitanus rex cùm Romam veniſſet, perbenignè magnis donatus muneribus ab Honorio ſuſcipitur. Frederico deinde, quem diximus anathemate pontificis notatum, filiam ex Iole vxore ſuſceptam, in matrimonium locat, eique ius illud condonat dotis nomine, quod ſibi hæreditario iure in regno Hieroſolymitano competebat. Hinc eſt quod omnes Siciliæ Neapolitaniq; reges, Titulum Hieroſolymitani regni verbis, non etiam armis ſibi vendicant. Ioannes deinde in Frãciam proficiſcens, meliore certè fortuna quàm antea vſus eſt. Nam Philippus rex Franciæ moriens, ei ex teſtamento quadraginta millia librarum argenti, totidéque magiſtro templi Hieroſolymitani reliquit: quo adminiculo fretus, in Hiſpaniam proficiſcens ad perſoluendum votum beato Iacobo promiſſum, Berengariam regis Hiſpaniæ ſororem in vxorem accipit: eo præſertim anno, quo Dominicus vir ſanctiſsimus Bononiæ moritur, quoque Fredericus Henricum filium decennem adhuc, Alemanniæ regem promulgat. Honorius autem ſatis à rebus externis quietus, & eccleſiam ſancti Laurentij extra muros, & baſilicam Sancta ſanctorum, & eccleſiam ſanctæ Vibianæ reſtituit. Ædes præterea Baſæ Marij ædificauit: ſemifornicem, & Ciborium beati Pauli miris operibus exornauit. Decretales quoque epiſtolas compilauit. Ordinem beati Franciſci comprobauit, quem biennio pòſt Gregorius in catalogum ſanctorum retulit. Hoc autem modo Honorius benè ac beatè vitam ducens, vt bonum paſtorem decebat, anno pontificatus ſui decimo, menſe ſeptimo, die decimotertio moritur, ſepeliturq; in baſilica ſanctæ Mariæ maioris ad Præſepe. Poſt cuius mortem tanti terræmotus repentè exorti ſunt, vt in montibus Saluijs ad quinque millia hominum perijſſe conſtet, cadentibus domibus, ſaxiſque ex cacuminibus montium in habitatas conualles paſsim ruentibus.

GRE-

GREGORIVS IX.

[illegible] 18, Pont.
[illegible] Fredericum [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] par-
te [illegible]
te [illegible]
te [illegible]
[illegible] ex t,
o [illegible] el-
lis [illegible]
tan [illegible] m
ñaugi [illegible] e-
cta ab [illegible]
ſententia [illegible] n F [illegible]
rotum im [illegible]
gonum re [illegible] tanta [illegible] a
vrb [illegible] Sarracenis [illegible] C [illegible].
Na [illegible] C [illegible] vſ-
que vt Chri [illegible] be [illegible], alo [illegible] em [illegible]. At verò
d [illegible] Sol [illegible] ora [illegible]
p [illegible] m [illegible] Pic [illegible] P [illegible]
[illegible] e-
re [illegible] m
ſtatim [illegible] D [illegible] hæc à [illegible] ce
ag [illegible] vide pauli [illegible] ar-
mis b [illegible] D [illegible]
co [illegible] tam [illegible]
t [illegible] turum. V [illegible] m [illegible] x co [illegible] C [illegible] A [illegible] ni-
cante adm [illegible] rede [illegible] ca [illegible]
mum [illegible] em [illegible] m [illegible] e [illegible] Ra [illegible]-
dum [illegible] m [illegible] di-
nalem [illegible] Sarra-
ce [illegible] m [illegible] a ab e [illegible], [illegible] bre-
ui rece [illegible] ac autem ca [illegible] em [illegible] ericinom [illegible] mi-
li [illegible], [illegible] is quæ occupa [illegible], [illegible] re [illegible]. Interim verò F [illegible] cus
Brund [illegible] redi [illegible], ac [illegible], [illegible], vt in [illegible] re-
ci [illegible], [illegible] erat [illegible] ap [illegible], ac [illegible] S [illegible]. Quod
qu [illegible] p [illegible] is [illegible] anæ
ob [illegible] ca [illegible] A [illegible]-
ſe. Cum [illegible] us [illegible] P [illegible] um
res ab e [illegible] s p [illegible], e [illegible] commouere [illegible] R [illegible] m [illegible] ta
ſed [illegible] & h [illegible], [illegible] ta [illegible], H [illegible] F [illegible] um
quibu [illegible] am ſ [illegible] e [illegible] us m [illegible] te [illegible] R [illegible] in
eccl [illegible] am Dei coniurauerat, ſed l [illegible]. Nam & Tiberis ſupra
mo [illegible] m in [illegible] dans, m [illegible] a [illegible] e labora [illegible] vt deci-
mus [illegible] e vix ſupe fier [illegible] am [illegible] u-
lo R [illegible] it, [illegible] e ſena [illegible] e hæreſi fac [illegible] ti-
b [illegible], ac ſa [illegible] rem [illegible] de [illegible]
co [illegible], [illegible] ereres [illegible] acas e [illegible] ſtitu [illegible], [illegible]-
tudini [illegible] c [illegible] A [illegible] d [illegible]
quidam [illegible] S [illegible]-
nium, V [illegible], Pa [illegible] m [illegible] au-
ctorem, [illegible] Anagniam deinde re [illegible] a m [illegible],
Roma [illegible] m [illegible] auerat, po-
pulu [illegible] vrbem poſſa Romanu [illegible] penderent: non
eſt [illegible] adentibus ca [illegible] R [illegible] Romanos
ad [illegible], [illegible] moriendo, tum ca [illegible] ande. Verum [illegible] nihil proficeret, Rea-
te [illegible] contulit, quo & Fredericus imperator collocuti ſimul de rebus agendis, in hanc ſtatim

ſententiam

ſenten[illegible] V[illegible]ere, vt primo [illegible]que temp[illegible]te R[illegible] [illegible]i-ent[illegible]r. Decep[illegible] [illegible]dem [illegible]cem, vt a[illegible]tea ſem[illegible]er [illegible] Fr[illegible] [illegible] maniam abie[illegible] mam[illegible], et R[illegible]ma[illegible] [illegible]que pe[illegible] [illegible] cum [illegible] Recupe[illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] rma [illegible]

Pontifex ab Imperatore deceptus.

Eliſabeth regni Vngaria ſitia.

[illegible] Ca[illegible] [illegible] ſerat, [illegible] [illegible] in Italia [illegible] ob [illegible] in ſancta Maria [illegible] Petrus [illegible] Romanæ eccleſiæ [illegible] Federicum impera[illegible] [illegible] non longè ab eadem [illegible] & Frede[illegible] iterum a[illegible] hemate [illegible] imperio [illegible] & [illegible] Gregorius [illegible]

Guelphi & Gibellini.

[illegible] alteri Gibel [illegible] [illegible] nobiles [illegible] Pellant & G[illegible] [illegible] in Ve[illegible]a, [illegible] Vi[illegible]enſes. Defeciſſent etiam Ro[illegible]

ni [illegible]

ni pontifex delatis per vrbem ſupplicando apoſtolorum capitibus, populum ad commiſerationem mouiſſet, habita etiam in baſilica ſancti Petri oratione digniſsima: qua tumultuantes in ſententiam ſuam traxit, vt eos impelleret pro eccleſia Dei crucem & arma ſuſcipere. Hi poſtea venientem hoſtili agmine ad vrbis mœnia Fredericum armis ſubmouere, qui indignabundus captiuum quemque varijs cruciatibus necans, in Samium conceſsit: Beneuentum vi captum diripuit, ac mœnia circunquaque euertit. Iterum autem ad vrbem rediens via Latina hoſtili animo Caſsinenſe monaſterium ſpoliat, eiectis inde monachis: Soramque quondam Samnitium ciuitatem, ad Lyris fluuij caput ſitam, ferro, flammaque vaſtat. Templariorum bona vbique diripit. Sarracenos verò adeo dilexit, vt eorum opera præ cæteris in bello vteretur, magiſtratuſque eis, ac propriam vrbem conceſſerit, quæ noſtris quoque temporibus Nuceria Sarracenorum vocatur. Fratrem prætereà regis Tuniſij, Panhormi baptiſmum petentem, ne id faceret, verbis deterruit. Rauennam autem repentino incurſu petitam, in poteſtatem ſuam redegit. Hanc ob rem Gregorius concilium apud Lateranum indixit, in quo de abrogando Frederico ratio haberetur. Verùm Fredericus terra mariq́ue vias præcluſit, & quoſdam cardinales ac prælatos de via & nauigatione captos, adiuuantibus Piſanis in carcerem coniecit. Quare ex re tantum dolorem Gregorius cæpit, vt non diu ſuperuixerit. Mortuus eſt autem pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe tertio, cum paulò antè ſolis eclipſis tanta apparuiſſet, quanta nunquam antea. Raymundum autẽ Barchinonenſem, quo adiutore in compilando libro decretalium Gregorius vſus eſt, ita quidam tum laudant, vt maiori cõmmendatione laudari nemo poſsit. *Solis eclipſis ante mortẽ Gregorij.*

CAELESTINVS IIII.

C Æleſtinus quartus, patria Mediolanenſis, è familia Caſtilionum, epiſcopus Sabinus vita & doctrina inſignis, ſenex admodum & valetudinarius in locum Gregorij ſuffectus, decimoſexto ſuo pontificatus ſui die moriens, in baſilica Petri ſepelitur, magno ſui deſiderio relicto, quòd homines ſperabant ſe eius pontificatu Felices fore. Vacat tum ſedes vno & viginti menſibus. Cenſuere enim qui tum auctoritate in eccleſia Dei valebant, neminẽ in pontificem eligendum eſſe, donec cardinales à Frederico in carcere detinerentur. Interim verò ſede vacante, Fredericus agrum Picenum percurrens in Flaminiam vſque Fauentiam, & Bononiam aliquantulum reſiſtentem vi occupat, ſcholamq́ue Bononienſem, quibus admodum infenſus erat, tum primum Patauium transfert. Omnes prætereà, quos fautores eccleſiæ intellexerat, varijs calamitatibus afficit. Balduinus autẽ Conſtantinopolitanus imperator, omiſſa ſpe omni bene gerendæ rei in Aſia, cum Raymundo Toloſano comite in Italiam veniens, tantum precibus valuit, & auctoritate apud Fredericum, qui tum Parmæ erat, vt cardinales captiuos, alioſque eccleſiaſticos, incolumes dimitteret. Qui non ita multò pòſt Anagniæ conuentu habito, de creando nouo pontifice rationem habuere. *Pont. 186.*

INNOCENTIVS IIII.

I Nnocentius quartus, Sinibaldus antea vocatus, patria Genuenſis, familia Eliſca, è Lauaniæ comitibus, Anagniæ pontifex creatur, quo nuncio Fredericus imperator non admodum delectatus eſt, Norat enim hominis virtutem, magnitudinemq́ue animi. Antea namque ſimul familiariter aliquandiu vixerant, & ob eam rem verebatur, ne à ſe anteactæ vitæ rationem expoſceret. Quare congratulantibus amicis dixiſſe ferunt. Sinibaldum cardinalem ex amico optimo in hoſtem acerrimum ob pontificatum mutatum eſſe. Innocentius autem pontificium habitum indutus Romam veniens prodeunte obuiam honorato quoque magno omnium applauſu ſuſcipitur: qui ſtatim peractis quæ de more in conſecrandis, coronandiſq́ue pontificibus fieri conſueuerunt, de pace cum Frederico ineunda mentionem facit, Balduino ad rem conficiendam auctoritatem ſuam interponente. In longum verò protracta res, quatuor menſium tempus inſumpſit, conuentumq́ue inter eos tandem, vt pontifex ciuitatem Caſtellanam petens, eo loci imperatorem operiretur, ſecum de componendis rebus ſermonem habiturum. Verùm cũ Innocentius paratas ſibi à Frederico inſidias, tum Romæ tum in itinere certo indice comperiſſet, Genuenſium nauigio fretus, quod apud Centumcellas in portu conſederat, in Franciam proficiſcens, ſecunda nauigatione vſus, Lugdunum peruenit, ab omnibus benignè & comiter ſuſceptus, Concilio deinde eo loci indicto, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſexto, litteris, nuncijs, præcone poſtremò imperatorem ad ſe citat, propoſita pœna niſi dicto obtemperet, Imperator autem Sinueſſanum quendam iureconſultum eò mittens, nihil aliud præter dilationem temporis à pontifice petens, iturum ſe breui pollicetur. Datum eſt tempus quo *187. Pont.*

id fieri deberet. Verùm cùm Fredericus fallendi arte callidus, occaſionem calumniandi, & opprimendi Innocentij quæreret, omnium conſenſu imperio & regnis priuatur. Hāc ob rem Fredericus ira incenſus, ædes ac villas cognatorum quorundam Innocentij, qui eius monitu Parma, vbi fundos habebant, Placentiam commigrauerant, dirui iuſsit. Inito deinde fœdere cum duce Burgundiæ proficiſci Lugdunum inſtituit, parato ingenti comitatu. Peruenerat iam quidem ad Taurinos, cum ei nunciatum eſt Parmenſes exules, ſuperatis ad Tarum fluuium ciuibus ſuis vrbem vi ingreſſos maximam cædem ediddiſſe. Hanc ob rem Fredericus omiſſo itinere quod cœperat, conuocatis ex tota Italia copijs ſuis quæ ad ſexaginta millia hominum fuiſſe conſtat, obſidere Parmam inſtituit. ad quam tuendam magna profectò ciuitatum ſociarum cum legato apoſtolico auxilia conuenerant. Is autem biennio conſtanti animo obſidionem paſſus, tandem erumpens, Fredericum nil tale metuentem fundit, fugatque, eumque caſtris rerum omnium copia refertis ſpoliat. In vrbis enim modum caſtra vallo ac foſſa Fredericus ipſe hac mente munierat, vt direpta & verſa Parma in quam magnum conceperat odium, eo loci vbi ſtatiua habuerat, nummoſque conflarat Victorinos appellatos, Victoriam vrbem conderet. Sunt qui ſcribant Fredericum ea clade & coronam maximi precij, & vaſa aurea magni ponderis amiſiſſe, ægreque ex tanta calamitate ad Cremonenſes confugiſſe: quorum tamen vrbem intrare nequaquam auſus eſt, quod multi ex Cremonenſibus cum Frederico militantibus eo prœlio ceciderant. At verò Innocentius vbi intellexit Fredericum tanta clade infractum animo, voluptatibus ſeſe dediſſe, extructis amœniſsimis hortis, in eiſdemque incluſo cum ſpadonibus ſuis pulcherrimarum mulierum agmine, hominis ſortem miſeratus, omiſſo concilio, legatos per Franciam, & alias prouincias miſit, qui populis ſuaderent militiam Chriſti ſuſcipere, Ludouicumque regem Franciæ ſequi, in Aſiam traijcere properantem. Id enim ſe facturum Ludouicus dum graui valetudine cruciaretur, pollicitus eſt, & nouit.

Impedire tamen hanc expeditionem nonnihil viſi ſunt Tartari, qui agmine bipartito Europam, tum & Aſiam inuaſerant. Nam qui Aſiam petiere, Georgianam ſuperioremque Armeniam peruagati, Iconium vſque Turcorum regiam peruenere. Alia verò manus Batone duce Poloniam, & Vngariam populari, ad mare ponticum deflexere, vbi Ruſsiam ſiue Rutheniam, & Gazam ampliſsimas regiones vaſtarunt. Eodem quoque tempore Groſſoni gens Arabica, Soldano Babylonis impellente. Templarios aggreſſi eos fundunt, ac Hieroſolymam facilè capiunt mœnibus carentem, Chriſtianos, qui tum in ea erant, trucidant Sepulchrum Chriſti quouis genere turpitudinis fœdant. Hanc ob rem motus Innocentius regem accelerare iter in Aſiam cohortatur cum eo exercitu, quem ad eam comparauerat. In Cypro hyemare ei neceſſe fuit, quia eò iniquo anni tempore peruenerat. Vere autem appetente, Damiatam contendens, & claſſem Soldani repulit, & pugnantes in littore terreſtres hoſtium copias ſuperat, ibique ſtatiua tamdiu habuit, donec ab Italia reliquæ copiæ ſubſequerentur. Quo minus autem ex Italia eò miles proficiſceretur. Frederici rabies effecit, quia à libidinibus quibus aliquandiu immerſus fuerat, ad arma conuerſus, totam prouinciam tumultu compleuerat, impuleratque quaſdam ciuitates ſtudio partium à pontifice deſciſcere, maximè verò Foroliuienſes, Ariminenſes, Vrbinates, ac totum Picenum. In vmbria præterea defecerant omnes præter Tudertinos, Peruſinos, Aſiſiates. Soli autem Florentini in Etruria pōtificem ſequebantur, quos certè adeo bello Fredericus vexauit vt tandem eos coegerit Guelphos conciues ſuos ab vrbe pellere, Bononienſes verò cum Henrico Frederici præfecto pugnare auſi, hominem vincunt, & obtruncant. Sunt autem qui ſcribant Fredericum hoc tempore, dum in Siciliam traijcit, Panhormi mortuum. Alij verò affirmant eum in Apulia graui morbo laboraſſe, & iam conualeſcentem à Manfredo filio adoleſcenti ex nobili concubina ſuſcepto compreſſo vi ore, mori coactum. Illud certè cōſtat, Fredericum paulò antè mortem Manfredo, quem Tarentinis principem dederat, multa etiam oppida, præter ipſum principatum dediſſe: Conradum verò ex Iole Ioannis Hieroſolymitani regis filia ſuſceptum, hæredem rerum omnium reliquiſſe, quem poſtea Manfredi opera veneno petitum conſtat, cum tamen prius Neapolim, & Aquinum vi captum diripuiſſet, obſtante pontifice, & fruſtra reclamante: qui pacem Italiæ ea mente quærebat, vt ei tranſmittere militem Italum ad Ludouicum iam Damiatam oppugnantem liceret. Verùm capta Damiata, cum Robertus Pictauienſis comes nouas ex Gallia copias traieciſſet, Damiata mouens ad Pharamiam vrbem exercitum mouet, quò Soldanus cum magnis copijs id veritus iam peruenerat. Fluuius certè duos excercitus dirimebat, qua ex re factum eſt, vt nunquam collatis ſignis ad ſummam dimicationem ventū ſit. Leuia interdum committebantur prœlia vtroque excercitu caſtra ſua tuente. Robertus tamen maiora auſus, cum temere progrederetur, ab hoſtibus capitur.

At verò Innocentius incendijs bellorum iam penè in Italia extinctis, ad vrbem redire inſtituit, redacto tamen prius in ſanctorum numerum Edimundo confeſſore Cantuarienſi archiepiſcopo. Cum verò Peruſiam iam perueniſſet, Romam conſulto declinans ob ſenatoriam poteſtatē, quæ nimia ei, ac curiæ Romanæ videbatur, Petrū Veronenſem ordinis

prædica-

prædicatorum ab hæreticis Mediolanum & Comū intercæſum, in ſanctos Chriſti martyres retulit. Idem fecit de ſancto Staniſlao Cracouienſi epiſcopo, qui in vita miraculis claruit. Accerſitus deinde à proceribus regni Siculi, Neapolim nuper inſtauratã ſtatim proficiſcitur: ibiq́ue moritur ac ſepelitur, in eccleſia ſancti Laurentij, pontificatus ſui anno vndecimo, menſe ſexto, die duodecimo, dum breui ſe toto regno potiturum arbitratur. Ipſius autem Innocentij viri optimi decretum fuit, vt octaua natiuitatis beatæ Mariæ virginis in eccleſia Dei quotannis celebraretur. Idem verò bono conſilio vſus, cardinalium ſedes iam pridem vacuas optimo quoque in collegium cooptato repleuit, ſtatuitq́ue vt cardinales equo in publicum vecti, galero rubro vterentur, honeſtandi ordinis cauſa. Multa quoque vir doctiſsimus in tanto rerum faſtigio collocatus, edidit, & compilauit. Apparatus nanque decretalium compoſuit, quo ipſi canoniſtæ plurimùm vtuntur. Continent enim diſputationes quaſdam, quæ rem ipſam mirificè aperiunt. Edidit & alium in concilijs approbatum, quem Oſtienſis in ſumma ſua Autencticas vocat. Scripſit & librum de iuriſdictione imperij & auctoritate pontificis, contra Petrum quendam cognomento de Vinea, qui imperij, & aliarum rerum omnium arbitrium imperatori tantum adſcribebat. Hunc librum poſtea Innocentius apologeticum vocauit. Doctorum quoque virorum familiaritate mirificè delectatus eſt, quos etiam ad dignitatis gradum euexit. Hugonem enim vita & doctrina inſignem, ſanctæ Sabinæ cardinalem prommulgauit, qui ob dignitatem acceptam à priore vita nuſquam deceſsit: ordinis ſancti Dominici prius habebatur. Scripſit idem Hugo & gloſſas in Biblia & concordantias, vt iſtorum vocabulo vtar. Huius quoque pontificis tempore & mandato Alexander de Ales ordinis Minorum frater, qui iam grandis natu religionem ingreſſus fuerat, ſummam in theologiam ſcripſit admodum copioſam. Edidere & libros ſuo tempore in decretales, quos apparatum vocarunt, Bernardus Parmenſis & Compoſtellanus viri doctiſsimi, ad hanc laudem diligentia & benignitate Innocentij excitati. Pontificis verò nepos Guillelmus, patruum nō multò poſt ſequitur, cuius quidem ſepulcrum in ſancto Laurentio extra muros adhuc cernitur.

Cardinales rubro galero vtuntur.

ANNOTAT.

Hic in vigilia natalis Domini anno ∞ CCXLIIII. Lugduni in concilio generali, xij. cardinalibus viris excellentiſsimis creatis, eius ordinis hominibus proprium inſigne pileum rubeum dedit. Auctor Martinus, qui eo tempore vixit in huius pontificis vita, quo ſignificabatur eos etiam caput ſuum, ſi opus eſſet, pro eccleſiaſtica libertate tuenda, gladio offerre debere, & præſertim eo tempore, Romana eccleſia à Frederico ij. imperatore, vehementer oppugnabatur. Reliqua eius ordinis inſignia poſteriores pontifices excogitarunt, in his præcipuus fuit Paulus ij. Hæc F. Ptolemæus, Platina, & alij auctores tradunt.

ALEXANDER IIII.

ALexander quartus natione Campanus (nam Hernicos olim, nunc Cāpanos vocant) patria Anagninus, in locū Innocentij ſuffectus, Manfredum ſtatim admonet, ne quicquam contra dignitatem eccleſiæ moliatur qui accerſitis à Nuceria Sarracenis, copias eccleſiæ nil tale metuētes apud Foſſam aggreſſus partim occidit, partim cæpit, iampridem animos regios gerens, mortuo (vt ipſe fingebat) Coradino, cuius ſe hæredem meritò futurum dicebat. *Pont. 182.*

Chriſtiani autem, quos diximus ad Pharamiam caſtra habuiſſe, peſte ac fame laborare cœperunt, parte Nili ab hoſtibus occupata, per quam commeatus in caſtra vehebantur. Eò enim Hieroſolymitanus patriarcha cum multis nauigijs profectus, ab hoſtibus capitur. Hāc ob rem Ludouicus ne fame opprimeretur, Damiatã repetens, in maximas incidit hoſtium copias, à quibus bello ſuperatus, cum Alphonſo Pictauienſi, & Andegauenſi comite fratribus germanis capitur. Verùm interfecto à ſuis poſt tantam victoriam Soldano, alter, qui ei ſuffectus eſt, recuperata Damiata, & accepta pecunia, Chriſtianos omnes liberos & incolumes Ptolemaidem perduxit. Ludouicus autem rex, ſuadente Alexandro pontifice, remiſsis in patriam fratribus tamdiu in Aſia commoratus eſt, quoad Cæſarea, Ioppe & Sidon, quæ oppida Chriſtiani de Sarracenis nuper receperant, inſtaurata præſidijs firmarentur. Tum demum verò ſexto expeditionis ſuæ anno in patriam reuertitur.

Interea quidem Alexander pontifex excommunicato Manfredo, Anagniam profectus Octanianum Vbaldina gente ortum, eccleſiæ Romanæ cardinalem, Neapolim mittit, qui Neapolitanos contra Manfredum in fide confirmaret, pollicitus ſe breui Campanis omnibus ac Neapolitanis auxilium allaturum. Sed Manfredus non contentus Neapolitanos vexare, in Etruria quoque factiones mouet: maximè verò Florentiæ, quæ mortuo Frederico, ſtatim in libertatem ſeſe vendicauerat. Vnde communi decreto placuit Guelphos ſub Frederico eiectos in patriam reducere, qui Gibellinorum conatibus ceſiſterent. Hac itaque ratione Guelpha factio tantum in Etruria valuit, vt Piſtorienſes,

Arretinos, Piſanos, Senenſes, qui Guelphos ciues ſuos eiecerant, graui odio & maximis bellis perſequerentur: Lucenſes contra Piſanos potiſsimum adiuuantes, quos certè Florentini tum oppreſsiſſent ſuperatos ad Arbiam fluuium, niſi Bonitij oppidi ſuſpectam fidem habuiſſent. Erat enim Bonitium in valle Helſæ ſitum, à Senis duodecim millibus paſſuum diſtans, loco, natura, & arte munitum: quo quidē Gibellini, vt arce belli, in Guelphos vtebantur: hoc vi ſublato & euerſo, Florentini, contra quos Manfredus ſenſerat, Alexandro pontifici Manfredi aduerſario copias pollicentur. Hanc ob rem Manfredus iam Panhormi rex declaratus, conducto Sarraceno milite, & legatum apoſtolicum magnis cladibus attriuit, & Iordanem copiarum ſuarum præfectum cum mille & quingentis equitibus in auxilium Senenſium contra florentinos miſit, qui non ita multò pòſt Florentinos ad Arbiam flumen tanta clade ſuperarunt, vt relinquere vrbem hoſtibus ſint coacti. Non deſtitit tamen pontifex tyrannos vbique locorum perſequi. Cum enim Ecelinus tyrannus, quem diximus totam fere Venetiam occupaſſe, Mantuam obſideret, Philippum Fontaneſium archiepiſcopum Rauennatem Alexander Venetias properè miſit, qui prædicata CHRISTI cruce, comparatoque exercitu Anſediſium Ecelini ex vxore nepotem, Patauio expulit. Hanc ob rem Ecelinus Mantuam obſidione ſoluens, ac Veronam concito gradu petens, cum recuperandi Pataui ſpem omnino omiſiſſet, Patauinos omnes (ad duodecim millia fuiſſe in caſtris conſtat) varijs cruciatibus necauit. Tum verò theologi quidam ordinis Minorum Brixiam miſsi, eò, prædicando ciuitatem deduxere, vt & Guelphos extorres reciperent, & partes eccleſiæ ſequerentur. Idem quoque Placentini & Cremonenſes feciſſent ni Vbertus Pallauicinus dominatum adiuuantibus Gibellinis occupaſſet. In hunc verò & Ecelinum belli ſocium, legatus Apoſtolicus Brixia mouens, adiuuantibus Guelphis, apud Gambatam magna accepta clade ſuperatur, & capitur cum epiſcopo Brixiano, & factionis Guelphæ optimatibus, quos omnes Ecelinus accepta prius Brixia incolumes ſtatim dimiſit, anno ſalutis milleſimo ducenteſimo quadrageſimo nono. Legatus autem apoſtolicus veritus ne Ecelini potentia ſupra modum creſceret, ſeiungere Vbertum Pallauicinum ab Ecelino inſtituit. Id autem potiſsimùm per Boſium Douarium ciuem Cremonenſem & domi nobilem tentat, qui Vbertum impulit, propoſita cum deteſtatione Ecelini crudelitate & ſæuitia, vt omiſſo Ecelino, cum Mediolanenſibus & Mantuanis, alijſque ſocijs ciuitatibus fœdus iniret. Tum verò Ecelinus ira percitus, quod omnes propemodum in ſe coniuraſſe cerneret, comparato ad Caſſanum exercitu, omnem Inſubriam vaſtans, ſocias ciuitates ad bellum excitauit, à quibus non ita multò poſt ſuperatus & captus, Soncini moritur: eò enim, poſt acceptum graue vulnus, delatus fuerat. Omnes itaque Ciſalpinæ ciuitates libertatem mortuo tyranno conſecutæ, Alexandri pontificis deinceps auſpicia & monita ſecutæ ſunt. Legatus autem apoſtolicus, qui Patauinos in libertatem vendicauerat, relquias bellorum perſecutus, Albericum Ecelini fratrem Taruiſio pulſum, cum vxore & liberis obtruncat. Alexander vero pontifex ſublatis tyrannis, extincto tanto incendio, repetere bellum Aſiaticum inſtituerat: ſed diſcordia inter Genuenſes & Venetos orta effecit, ne tam pium bellum tamque neceſſarium ſumeretur. Ptolemaidem Tyrumque, vrbes admodum diuitijs & opibus præpotentes, Chriſtiani tum incolebant: maximè verò Genuenſes, Piſani, Veneti mercatores, qui per annos iam quattuor & ſexaginta, omnes fere orientis, atque occidentis mercaturas eò contraxerant. Hi autem mercatores ſeparatas habebant aras, ſeparatos vicos, portoria propria, nec quicquam commune inter Venetos Genuenſesq; apud Ptolemaidem erat præter diuina templa. De monaſterio ſancti Sabæ orta contentio eſt, quod vtraque ciuitas ſibi vendicare conabatur. Componere hanc litem pontifex annixus, literas vtrique dedit, quibus oſtendebat ſibi placere monaſterium vtrique ciuitati commune eſſe debere. Sed Genuenſes cognita prius pontificis voluntate, fretique beneuolentia Philippi Montis fortis vrbis præfecti, excluſo Veneto monaſterium capiunt, & in arcem munitiſsimam redigunt. Hanc ob rem Veneti populariter abeuntes, inito fœdere cum Manfredo Siciliæ rege, contra Genuenſes arma ſumunt, eorumque claſſem duarum triremium & trium ac viginti magnarum nauium, in portu Ptolemaidis vi irrumpentes incendunt, ac monaſterium ſancti Sabæ eodem impetu captum euertunt. Genuenſes autem hac calamitate magis irritati quàm perterriti, comparata denuò claſſe, apud Tyrum Venetis occurrunt, qui de induſtria cedentes, in pontum delati, Selymbriam vrbem de Sarraceno expugnatam diripiunt. Interim verò auctis vtrinque copijs Tyrum communem belli ſedem ab vtroque contenditur. At pontifex veritus, ne aliqua magna clades ex hac contentione oriretur, legatos vtriuſque populi ac Piſanos ad ſe vocat, componendæ pacis cauſa: quæ propemodum cōpoſita erat, cum nunciatum eſt inter Tyrum & Ptolemaidem Piſanos ac venetos eo bello ſocios, Genuenſes ingenti clade ſuperaſſe, vigintiquinque eorū nauibus partim captis partim ſubmerſis, atq; victores Ptolemaidem victos Tyrū rediјſſe. Ptolemaidi autē omnia Genuenſiū ædificia diruta, omnia bona direpta fuiſſe pulſosque inde ciues omnes. Hanc cladem ita moleſte tuliſſe dicitur pontifex, vt non prius admittere Venetorum legatos voluerit, quam captiuos Genuenſiū incolumes dimitterent:

& ne

& ne vni tantum incommodo pontifici mederi neceſſe eſſet, Balduinus imperator Conſtãtinopolitanus, quo ſtante ſpes aliqua recuperandæ terræ ſanctæ ſupereſſet, de relinquenda Conſtantinopoli cogitabat. Michaël enim Palæologus duorum Theodori Diplobatacij filiorum ob affinitatem ex teſtamento patris tutor: omni genere iniuriarum Latinos perſequebatur, pulſo ex Achaia Guillelmo Franco, vexatoque Balduino & domi & foris armis ac ſeditionibus. Quo quidem abeunte ad tuendam oram Ponticam ab hoſtibus vexatam, Conſtantinopolitani ciues nocte concubia Palæologum in vrbem admiſere. Hanc ob rem Balduinus & Pantaleo patriarcha Ponto in Europam flectentes, contentiones belloſq; omiſere. Tum verò Palæologus ſublato æmulo & hoſte, occiſis clam pueris, imperium ſibi deſumit, quod poſt annos octo & quadraginta à Latinis in Græcos rurſum tranſlatum eſt. Interea verò Octauianus cardinalis Vbaldinus, re Neapolitana parum feliciter adminiſtrata ſtatim ad pontificem redijt: qui vbi Claram virginem ordinis ſancti Franciſci Anagniæ in ſanctas retuliſſet, Viterbium ſtatim proficiſcitur pacem inter Genuenſes & Venetos compoſiturus. Qua in re diutius vexatus, eo loci tædio animi tãdem moritur, & in eccleſia ſancti Laurentij honorificè ſepelitur, pontificatus ſui anno ſeptimo. Vacat tum ſedes menſibus tribus, diebus quattuor. Huius pontificis vita ab omnibus certè mirificè laudatur. Beneficus enim & liberalis eſt habitus, maximè verò erga pauperes Chriſti, & bene de religione Chriſtiana meritos: vnde libellos quoſdam contra paupertatem editos à quodam Guillelmo de ſancto amore, perpetuo edicto aboleuit. Affirmabat enim vir ille perniciosus, pauperes religioni deditos eleemoſynis viuentes, non eſſe in ſtatu ſalutis. Combuſſit etiam vidente curia Romana libellum peſtiferum, quo auctor aſſerebat ſtatum gratiæ non à lege Euangelij, ſed à lege ſpiritus procedere. Quæ opinio ex libris Ioachimi abbatis ſumpta dicebatur. Hic autem liber à ſectatoribus Euangelium æternum dicebatur. Ipſe verò Alexander vbi ab externis negotijs vacuus fuit, aliquid ſemper, quod ingeniũ ſaperet, edidit: nam & decretales epiſtolas compilauit, & viris doctis ita fauit, vt eos ad cardinalatum vſque prouexerit: maximè verò Henricum cardinalem Oſtienſem, virum diuini, humaniq; iuris peritiſsimum. Vſus eſt & magna liberalitate erga Bartolomæum Brixianum, qui multa in decretales edidit, quibus ex rebus præter doctrinam ſingularem & ſanctitatem, magnã cõſecutus eſt laudem. eius quoque opera redactum eſt templum teſtudineum, quod apud ſanctam Hagnetem cernimus, ad cultum diuinum, cum antea Baccho dicatum eſſet, conſecrationemque altaris beatæ Conſtantiæ huius manibus factam, litteræ ipſæ indicant in veſtibulo templi poſitæ.

ANNOTAT.

Et hic pontifex, quod Platina omiſit, è nobili genere Comitum fuit, Innocentij III. *& Gregorij* IX. *à quo cardinalis creatus fuit propinquus. Rolandus antea vocatus, epiſcopus cardinalis Oſtienſis & Veliternus, ex eiuſdem pontificis regiſtris, qui in bibliotheca Palatina Romæ conſeruantur.*

VRBANVS IIII.

VRbanus quartus, ex Trecenſi Gallica vrbe oriũdus, patriarcha Hieroſolymitanus, pontifex creatus, ſtatim è Gallia milites conuocauit, quos Manfredo ditionẽ eccleſiæ vexanti obijceret. Hanc ob rem Iordanis copiarũ Manfredi in Etruria cõtra Guelphos dux reuocatus in regnum, Guelphis reſpirandi facultatem aliquantulam dedit: maximè verò Florẽtinis & Lucenſibus, quos è medio tollere omnino Gibellini inſtituerant. Laboratur & eadem peſte in Ciſalpina Gallia, Vberto Pallauicino factionem Gibellinam vbique extollente, cõtrariamque deprimente. Tantæ etiam verſutiæ is fuit, vt Brixia potitus ſit vtraque factione id approbante, cum ſe omnibus pariter affuturum oſtendit. Tum verò Mutinẽſes & Regienſes Ferrarienſium ac Bononienſium conſilio vſi, qui verebantur ne Pallauicinus omnia occuparet, in partes eccleſiæ declinantes, Gibellinos ciuitatum ſuarum eijciunt, eorumque bona Guelphis Florentinorum exulibus condonant, quo factio ſua vbique validior haberetur. Fiebant hæc in Ciſalpina Gallia, pontifice ipſo omnes continuò ad pacem cohortante. Apud Cõſtantinopolim verò Palæologũ Veneti imperio deieciſſent, niſi à Genuenſibus ſocijs & amicis fuiſſet adiutus. Factus deinde potẽtior Palæologus capta Manouaſia, Venetis & Guillelmo Acaiæ principi facile reſiſtebat. Parauerat iam legatũ põtifex, qui pacem inter Venetos & Genuenſes cõponeret, cùm ſubito Manfredus cõparatis nouis Sarracenorũ copijs, agrum Picenum iam anteà nutantem occupat. Pontifex itaque eundem legatũ in Galliam mittit, qui Gallos cruceſignatos, iam antea ea de re monitos, maturare iter precibus & pollicitationibus impelleret: qui certè duce Guidone epiſcopo Antiſiodorẽſi in Italiã deſcẽdentes, ſuperato ad Brixiã Pallauicino, nemine deinceps reſiſtẽte. Viterbiũ vſq; peruenere. Vnde nõ ita multò poſt accepta põtificis benedictione digreſsi, per Vmbros & Marſos iter facientes, Sarracenos qui eo confugerant, facillimè ſuperant, & ad Lyrim vſq; propellunt. Pent. 1[?]9.

Eodem quoque tempore Romani, & ſi ditionē eccleſiæ nequaquam vexarent, non tamen pontificis imperio obtemperabant, magiſtratus in vrbe ſuo nutu creantes. Deſinentes itaque ſenatorem ex ciuitate Romana creare, tum primum ex exteris Brancaleonem Bononienſem magni animi conſilijque virum ad tantum magiſtratum magno propoſito præmio acciuere. Verùm poſtea mutata ſententia, hominem comprehenſum in carcerem conijciūt. Hac autem iniuria Bononienſes moti Romanos quoſdam captos non alia conditione dimiſſuros ſe affirmant, niſi reſtitutum in libertatem ciuem ſuum Brancaleonem intellexerint. Tum verò Romani ſuis cauentes, non ſolum Brancaleonem dimittunt, verùm etiam eundem in priſtinam dignitatem reſtituunt: alio etiam ex omni regione vrbis delecto magiſtratu (quem Bandereſios appellabant) penes quem vitæ ac necis hominum arbitrium eſſet. Hac autem inſolentia ideo vti Romanos pontifex intelligebat, quod ſe à Manfredo vexari armis cernerent, nec eorum conatibus poſſe reſiſtere. Quare tyrannos à ceruicibus eccleſiæ aliquando reiecturus legatos, ad Ludouicum Franciæ regem mittit, qui eum adhortentur, vt primo quoque tempore Carolum prouinciæ & Andegauiæ comitem conſobrinum & generum ſuum cum exercitu in Italiam mittat, quod ſibi in animo eſſet Manfredo pulſo, hominem regem Siciliæ citrà & vltrà Pharum creare. Feciſſent tum id quidem (adeo erat ad tantam rem ob ingratitudinem Manfredi animatus) ni ægritudo à rebus gerendis eum abſtraxiſſet. Quod deinceps à ſequenti pontifice poſteà factum autumant. Sunt qui adſcribant huius pontificis ætati Albertum Teutonicum ordinis Prædicatorum fratrem quem ob amplitudinem doctrinæ magnum appellant. Qui & omnia opera Ariſtotelis commētatus eſt, & Theologiam Chriſtianam acutiſsimè aperuit, & de paruis naturalibus quàm diligenter ſcripſit. Edidit & librum de coæquæuis, in quo quidem res naturales theologiæ, quantum fieri poteſt perſimiles oſtenduntur. Expoſuit & magnam partem Bibliæ, Euangelia ac Pauli epiſtolas gloſsis optimis aperuit. Inchoauit etiam ſummam Theologiæ, ſed non perfecit. Tantæ præterea modeſtiæ fuit, adeoque lectionum appetentiſsimus, vt Ratiſponenſem epiſcopatum abnuerit, quem tumultu & armis gubernare interdum opus erat, vt nunc etiam apud Cermanos mos eſt, quorum plerique epiſcopi enſe & milite rem ſuam tutantur. Priuatus itaque Coloniæ aliquandiu publicè legit. Tandem verò octogeſimum ætatis agens annum, eodem in loco moritur, multis diſcipulis, qui poſteritati conſulerent, relictis, maximè autem Thoma Aquinate: qui relicta patria inſignique cognatione (originē enim è comitibus Apuliæ ducebat) Coloniam pergens, tantum profecit, vt poſt aliquot annos apud Pariſios primum in doctrina locum teneret. Vbi & quatuor libros in ſententias edidit. Scripſit & librū contra Guillelmum de ſancto amore virum pernicioſum, vt antea diximus. Duos præterea libros edidit, quorum alter eſt de qualitate & eſſentijs, alter verò de principijs naturæ. Romam deinde ab Vrbano accerſitus, ſpretis dignitatibus, quæ vltrò ei offerebantur, totum ſeſe lectioni & ſcriptioni dedit. Nam & ſcholam Romæ inſtaurauit, & rogatu Vrbani multa conſcripſit, & totam fere naturalem philoſophiam ac moralem commentionibus expoſuit, & contra Gentiles librum edidit. Declarauit & Iob, catenamque auream contexuit. Compoſuit & officium de Chriſti corpore, quo in opere plurimæ figuræ teſtamenti veteris continentur. Ad Vrbanum pontificem redeo, qui pontificatus ſui anno tertio, menſe vno, die quarto Peruſij moritur, in cathedralique baſilica ſepelitur. Vacat tum ſedes menſibus quinque.

Albertum magnū hoc tēpore fuiſſe aliqui ſcribunt.

Thomas Aquinas Alberti diſcipulus.

ANNOTAT.

Vrbanus papa IIII. Iacobus, vel vt alij Pantaleo (quod fortè cognomen erat) antea vocatus, fuit natione Gallus patria Trecenſis, quæ Campaniæ vrbs eſt, humili ac ſordido loco natus ex patre (vt fertur) ſutore veteramentario. Qui cum eſſet Hieroſolymitanus patriarcha, Viterbij vbi tunc curia Romana erat, à cardinalibus numero nouem inter ſe diſcordantibus, extra eorum collegium iiij. Kal. Septēbris anno Domini ∞ *CCLXI. Romanus pontifex renuntiatus, ſedit annos tres, menſem i. & dies quattuor. Hic veterem ac nobiliſſimam Tuſciæ vrbem accedēs, loci aſpectu & ſecuritate delectatus (eſt enim ſummo ſaxo poſita, & ad expugnandum difficillima) diu in ea cum Romana curia permanſit. Nam Manfredi Siciliæ regis Romanæ eccleſiæ hoſtis potentia, & vi ſancta ſedes tunc præcipuè vexabatur. A ciuibus Vrbeuetanis honorificentiſſimè ſuſceptus Monaldēſes & Philippenſes primarios vrbis ciues, bello ciuili inter ſe laborantes, in concordiam redegit, & dum vixit, eam conſeruauit. Vrbem ſibi & Romanæ eccleſiæ fideliſſimam varijs ædificijs, tum publicis tum priuatis, multis item priuilegijs exornauit. A fundamentis autem ædificauit ſuperbas illas ædes pontificias in loco, qui dicebatur Solianum prope S. Mariam Priſcā quarum adhuc parietes ſuperſunt. extruxit etiā eccleſiam & monaſterium S. Auguſtini, eccleſias verò Minorum & Prædicatorum reſtituit & ampliauit. Ibidem etiam concilium, ſiue multorum prælatorum conuentum celebrauit, in quo inter cætera tractatum eſt. quanam ratione ſancta ſedes apoſtolica à Manfredi potentia & tyrannide ſe tueri poſſet, decretumq́; vt Carolus Ludouici Francorum regis frater prouinciæ comes, & dux Andegauenſis in Italiam contra Manfredum cum Siciliæ regis titulo euocaretur. Cardinali legato ad illum ob eam rem miſſo, quod poſtea ſub Clemente IIII. factum eſt.*

In ea

In ea poſtremo vrbe anno Domini ∞ CCLXIIII. ſacratiſsimi corporis CHRISTI ſolennitas quinta feria poſt octauam Pentecoſtes ab eodem pontifice perpetuis temporibus cum ſolenni ſupplicatione, quæ nunc etiam celebratur, inſtituta eſt, cum eius ſolennitatis officiũ ſanctus Thomas Aquinas, qui eo tempore publicè theologiam in ea ciuitate profitebatur, compoſuiſſet. Id verò factum fuit propter miraculum, quod hoc tempore Vulſinijs in diœceſi & ditione Vrbeuetana in eccleſia ſanctæ Chriſtianæ accidit. Nam dum ſacerdos quiſpiam ſacra miſſarum ſolennia celebraret ſacramento iam confecto, de panis & vini tranſubſtantione, & CHRISTI corpore dubitauit. Vnde ſtatim (dictu & auditu mirum) ex ſanctiſsima, quam in manibus tenebat hoſtia, viuus ſanguis manare cœpit, & totam mappam, quam corporale vocant, tinxit. quo miraculo attonitus pontifex Vrbanus IIII. corporale primum ad ſe ab epiſcopo loci cum proceſsione vrbem veterem transferri voluit, & illud ſolennitate inſtituta in eccleſia Vrbeuetana recondidit. Quæ omnia ex eiuſdem pontificis bulla, quæ adhuc extat, intelliguntur. Quanquam non me lateat, quoſdam eſſe, qui neſcio quid de quadam muliere ſancta Moniali recluſa nomine Eua fabulentur. Quorum ſententiam nihil moror: cùm quod ſupra dixi, vulgariſsimum ſit. In cuius poſtea rei memoriam ciues Vrbeuetani tunc nobiles ditiſsimi & potentes nobiliſsimum templũ Deo & beatæ virgini Mariæ à fundamentis conſtruere cœperunt, tanta mole, apparatu, & impenſarum magnitudine celebre, vt nullum in toto terrarum orbe, tunc ei potuerit comparari. cæterùm hoc non niſi xxv. anno, poſt CHRISTI verò ∞ CCXC. factum fuit Nicolao IIII. pontifice maximo, qui eodem anno xij. de Nouembris primum lapidem in maximi & anguſtiſsimi tẽpli fundamentis. Cardinalibus cum omni Romana curia, multis peregrinis prælatis, epiſcopo ciuitatis, clero, magiſtratibus, nobilibus, & vniuerſo populo Vrbeuetano adſtantibus, poſt celebres ſupplicationes habitas, ſolenniter poſuit, maximasq́ ſingulis annis ipſo die eccleſiam illam viſitantibus indulgentias largitus eſt, ab alijs poſtea pontificibus confirmatas & auctas. In quo celeberrimo templo, cùm perfectum penè fuiſſet poſtea ſanctum corporale collocatum eſt, altari & tabernaculo ad illud conſeruandum elegantiſsimè fabrefactis, quod ſingulis annis in die corporis CHRISTI in celebri illa ſupplicatione deuotiſsime circunfertur, finitimis omnibus populis eo illa die ad id videndum confluentibus. Eius porro templi anterior pars tota è marmore Pario incruſtata eſt, varijs & elegantibus ſigillis noui & veteris teſtamenti exornata, multisq́ alijs decorata ornamentis. quæ eo tempore excellentiſsimi in ſtatuaria opus exiſtimata eſt, omnium quæ toto terrarum orbe id genus eſſent.

CLEMENS IIII.

CLemens quartus, Guido Fulcodij antea vocatus, natione Narbonenſis è villa S. Ægidij, meritò ob ſanctitatem & doctrinam pontifex creatur. Is 190. Pont.
enim iureconſultus totius Galliæ ſine contentione primarius, in curia regia cauſas integerrimè agens, vxorem & liberos habuit, quá mortua, primo Podienſis, deinde Narbonenſis epiſcopus, poſtremò cardinalis omnium conſenſu creatus, ſolus ob integritatem & auctoritatem deligitur, qui lites inter Henricum Angliæ regem & Simonem montis ferrati comirem componeret. Poſteà vero pontificatum adeptus, (vt quidam tradunt) mendicantis religioſi cuiuſdam habitu indutus, Peruſium incognitus peruenit: eò deinceps profecti cardinales, quem etiam abſentem in pontificem delegerant, hominem ipſum Viterbium honorificè perducunt. Carolus autem, quem diximus ab Vrbano in regnum accitum, cum triginta triremibus Maſsilia ſoluens, Tiberi amne ſubuectus, Romam ingreſſus, tamdiu ſenatorium munus mãdato pontificis obiuit, quoad ſuperuenere cardinales à pontifice miſsi, qui hominem in Lateranenſi baſilica Hieruſalem & Siciliæ regem declararunt: hac conditione, vt Carolus ſacramento adactus, quotannis feudi nomine quadraginta millia nummum aureorum eccleſiæ Romanæ perſolueret: néue imperium Romanum etiam vltrò oblatum acciperet. Magna enim de imperio contentio iam orta erat inter Alphonſum regem Caſtellæ, imperium armis & largitione quærentem, & Richardum Carnubiæ comirem regis Angliæ fratrem: ad quem electores non facilè reſpiciebant. Ne igitur Manfredo ſpes vlla ſubeſſet diſcordiarum inter Alphõſum & Carolum ad quem magna pars hominum imperium deferebat, ſublata petendi facultate, pontifex hominem in Manfredum concitabat eccleſiæ Romanæ contemprorem.

Iam enim Caroli copiæ, ſuperatis Alpibus, in Ciſalpinam deſcenderant: factoque per Flaminiam itinere, omnes factionis Guelphæ milites Romam vſque perduxerant. Vnde Carolus mouens & Ceparanum capit, pulſo inde Manfredi præſidio: & ſaltum Caſsinarem occupat, quem Manfredus ipſe cuſtodiendum acceperat: quanquam deinde mutato conſilio, Beneuentum profectus expectare hoſtem in planis patentibusque locis inſtituerat, quod plurimùm equitatu valeret. Mouit & eo Carolus: & facta pugnandi copia, licet ex itinere feſsi milites eſſent, prœlium non detrectat. Ciet vterque dux ſuos in pugnam. Verùm dum Carolus laboranti ſuorum turmæ intentius, vt fit, ſuccurrit, ex equo conſternatus, ita hoſtium animos auxit, vt Manfredus extra ordinem incautius pugnás interfectus, apparente

ſubito Carolo, fortunam belli ſtatim mutauerit. Ex ſuis enim in fugam verſis multi interfecti ſunt, plerique verò viui capti, Carolus autem tanta victoria potitus, Beneuentum mouens, vrbem dedẽtibus vltro ciuibus, ingreditur. Nuceriam deinde oppugnare adortus, quò ſe noui vetereſque Sarraceni receperant, magiſtrum militiæ ſuæ (quem mareſcallum vocant) cum quingentis equitibus in Etruriam mittit, qui Guelphos ex torres in ciuitates ſuas reduceret. Is itaque profectus, abeuntibus ſponte Gibellinis, magiſtratum ſine prouocatione Florentiæ conſtituit, quem accolæ factionis Guelphæ capitaneos vocant. Inde verò in Senenſes mouens, omnes Gibellinos Etruriæ, maximè verò Piſanos, in ſe concitauit, dum ad Bonitium caſtra habet, quod Gibellini acriter defendebant. Carolus autem vtroque regno in poteſtatem recepto, excepta Nuceria, Sarracenis tandem pacem concedit, permiſsis etiam ſuis legibus in Italia viuere. Ipſe verò cum exercitu vocante pontifice, Viterbium ſe contulit, quò & Henricus à fratre rege Caſtellæ pulſus, paulò antè peruenerat: quem pontifex Caroli commendatione motus, & multis muneribus donauit, & ſenatorem vrbis creauit. Carolus autem in Etruriam mouens, Gibellinos domiturus, qui Corradinum adoleſcentem Conradi Sueui nepotem, in Italiam contra Guelphos vocabant, Bonitium egregiè defenſum & natura munitum, cum vi capere non poſſet, fame ad deditionem compellere inſtituit, quo tandem poſt longam obſidionem recepto, in Piſanos mouens, Mutronium eorum oppidum captum, Lucenſibus dono dedit. Moliturus etiam maiora rum Carolus videbatur, niſi à ſuis in regnum properè vocatus fuiſſet, ob factioſos quoſdam qui Corradini rebus fauebant, maximè verò Sarracenos, quos deinceps munitiſsimis caſtellis in Nuceria concluſit, quò ei tutius in Corradinum proficiſci liceret, quem Piſani in regnũ deducere cõnabantur, vaſtatis prius Lucenſium agris: ſuperatoque atque interfecto apud Arretium Caroli mareſcallo, adiuuante præſertim Guidone Ferretano, totiuſque Ciſalpinæ factione Gibellina.

Ferunt pontificem (dum adoleſcens per agrum Viterbienſem iter in regnum faceret) eius caſum miſeratum, prophetica voce dixiſſe, Corradinum ipſum vt victimam ad cædem duci. Is itaque Romam proficiſcens, Henricum ſenatorem ad pontem Miluium cum populo Romano obuium habuit, imperatoris nomine ſæpius acclamato, timore ne id fecerint, an ſtudio partium, haud ſatis conſtat. Dimiſſo autem Romæ Guidone ferretano, ipſe cum exercitu in regnum properans, vbi intellexiſſet Carolum ſaltus Hernicos Latinamq; viam occupaſſe, flexit inde ad Æquicolos mõtes, quos Taliacocij vocant, in Marſos profecturus. Caſtra itaque primò non longè à lacu poſuit, ferè aquæductu vetere & ædificiorũ ruina munita. Mouerat & eò Carolus, decimo inde ſtadio ad concauæ vallis fauces caſtra locans, qui Alardi Neapolitani conſilio vſus, (is enim cũ Germanis diu militauerat) partem exercitus ſtatim præmiſit cum mareſcallo regia veſte induto, laceſſendi hoſtis cauſa. Ipſe verò citra collem cum fortiſsimo quoque in inſidijs bene gerendæ rei occaſionem interim expectabat. Ad tres autem horas iam pugnatum eſt dubio marte, cum mareſcallus fortiſsimè pugnans occiditur: cuius in morte cedentibus Gallis, Germani ferociores facti, paſsim ſine vllo ordine inſequebantur. In hos itaque incompoſitè ruentes Carolus delatus, ſtatim fundit fugatque magna in fuga edita hoſtium ſtrage. Henricus autem ſenator Reate in fuga captus eſt: & Corradinus cum doce Auſtriæ cognitus, dũ traijcere Tiberim nauigio in Etruriam tentat ad Carolum pertractus, capitali ſupplicio afficitur: quod, vt diximus, pontifex futurum propediem diuinauerat. Carolus itaque anno ſalutis milleſimo ducenteſimo ſexageſimo octauo, tanta victoria potitus, totoque regno ſine contentione in poteſtatem ſuam redacto, Romam proficiſcens, ſenatorium munus volente pontifice aliquandiu adminiſtrauit miſſo mariſcallo ſuo in Etruriam: cuius certè & induſtria & opera pax inter Senenſes & Florentinos compoſita eſt. Verùm mortuo Clemente pontificatus ſui anno tertio, die vigeſimoprimo, eodemque Viterbij ſepulto, tanta repente non ſolum inter populos Italiæ, quos aliquantulum in officio ſanctiſsimus pontifex auctoritate ſua continebat, verumetiam inter cardinales diſcordia orta eſt de creando nouo pontifice, vt biennio ſedes vacauerit. Tum verò Carolus omnia circunſpiciens, ne quid mali eccleſiaſticæ ditioni obueniret. cum parte exercitus in Etruriam profectus, Bonitium oppidum (vnde initium turbandæ pacis ortum eſt) captum Florentinis vendidit. Quo demolito nouum haud longè in plano condidere. Poggium Bonitium appellarum. Carolus deinde inita cum Piſanis pace, quorum nauigijs in Africam traiecturus vti inſtituerat, redire in regnum conſtituit, relicto cum parte copiarum in Etruriam Rufo Anguillariæ comite, qui Etruſcos in officio contineret. Interim autem Ludouicum regem Maſsilia ſoluentem tres filij adoleſcentes, rexque Nauarræ Theobaldus, & comes Campaniæ cum legato apoſtolico ſecuti ſunt. Tuniſium itaque ſimul applicantes, vrbem obſidione cingunt, incurſionibus omnia circunquaque poſita vaſtantes. Verùm orta in caſtris peſtilentia ac diutius, per ignota capita vagata, Lodouicũ regem cum filio minore natu, cumque legato apoſtolico è medio ſuſtulit: cuius in locum Philippus filius ſuffectus, de diſceſſu cogitare iam cœperat. Superueniente autem Carolo Siciliæ rege, hac conditione pax compoſita eſt, vt dimiſsis vtrinque captiuis, rex gentis Carolo

Carolo tributum penderet, liberamque in Africa Chriſti prædicationem ſineret. Reductis deinde in Siciliam copijs, mortuus apud Direpanum rege Nauarræ & Campaniæ comite, Philippo & Carolo placuit, partim pietate motis, partim vitandæ contagionis cauſa, Centumcellas adnauigare, inde terreſtri itinere Viterbium ituri: vbi de eligendo pontifice cardinales adhuc contendebant, qui certè tantorum regum præſentia moti Theobaldum Placentinum, Leodienſem archidiaconum abſentem, pontificem crearunt.

Ad Clementem redeo: cuius vita omni ex parte laudanda eſt doctrina, pietate, religione, humanitate, modeſtia, chaſitate, in proximum & pauperes Chriſti. Bona autem eccleſiæ ita acuratè diſpenſauit, vt plus Deo quàm affinitati & cognationi tribuiſſe videatur. Duas habuit filias ex mortua vxore ante pontificatum ſuſceptas, quarum alteræ in monaſteriũ collocatæ triginta libras Turonenſium paruorum dedit, alteræ autem quæ marito ſuæ conditionis nupſerat, trecentas libras Turonenſium dotis nomine numerari iuſsit: hac conditione, ne quid vnquam amplius peteret. Habuit & nepotem clericum: quem vbi comperit tres præbendas (ita enim canonicatus vocant) habere, optionem facere compulit, vt quam vellet ex his retineret, duas relinqueret. Verùm inſtantibus amicis, non ſolùm quæ habebat, nepoti dimitteret, ſed maiora & plura tribueret. Reſpondit vir ſanctiſsimus (quem vtinam noſtræ ætatis pontifices imitati eſſent) ſe Deo, non autem carni & ſanguini acquieturum, Deum ita velle, vt ſua in pias cauſas erogarentur, nec eſſe dignum Petri ſucceſſorem, qui plus cognationi quàm pietati & Chriſto tribueret. Dum autem Viterbij eſſet, referreturque quotidie Eduigem Poloniæ duciſſam iampridem mortuam, miraculis ſummo in præcio eſſe, eam in ſanctas retulit. Delectatus eſt etiam mirificè doctrina Bonauenturæ ordinis Minorum generalis: qui grauiter & copioſè tum ſcripſit in primum, ſecundum, tertium, & quartum Sententiarum librum. Hac autem commendatione moriens vir ſanctiſſimus, magnum ſui apud omnes deſiderium reliquit. Hinc contentio inter cardinales orta eſt, cum dignus Clementi ſucceſſor quæritur. *Bonauentura ordinis Minorum Generalis.*

ANNOTAT.

Hic pontifex vir optimus, & ſanctiſsimus fuit. Cuius rei eius res in pontificatu geſtæ, vita innocenter, pureq́, acta & incredibilis morum, & vitæ ſanctitas, quæ omnia de eo à fide dignis auctoribus feruntur, fidem facilè facere poſſunt. Verũ vt hæc magis eluceſcant, ſequentem bullam addere institui, quã vbi pontifex renunciatus fuit, cuidam Nepoti ſuo ſcripſit, quæ inuenta eſt à Petro Michelio Hiſpano, Barchionenſi notario ſcriptore hiſtoriæ Hiſpanicæ diligenti, in antiquo libro ſacriſtiæ monaſterij ordinis prædicatorum Barchione pag. 240. eam autem refert in hiſtoria Hiſpanica pagina lxijx.

Clemens epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, dilecto filio Petro Groſſo de ſancto Egidio ſalutem & apoſtolicam benedictionem.

Multis de noſtra promotione gaudentibus, nos ſoli ſumus, qui certius immenſitatem oneris experimur. Et idcirco quod alijs gaudium, nobis metum ſubminiſtrat, & fletum. Sane vt ſcias, qualiter his auditis debeas te habere, ſcire te volumus, quod humilior ſolito debes eſſe, neque enim quod nos vehementer humiliat, debet, noſtros extollere, maximè cum honor huius ſæculi momentaneus ſit, & ſicut ròs tranſeat matutinus: nec ad nos te, nec ad fratrem tuum, vel ex alijs noſtris aliquem venire volumus, ſine noſtro ſpeciali mandato. Quia ſpe ſua fruſtratus, ſi ſecus venire præſumeret oporteret redire confuſus. Sed nec in tuæ ſororis nuptijs gradum queras propter nos altiorem, nec enim nos haberes propitios, nec in aliquo adiutores. Si tamen eam filio militis ſimplicis deſponſaueris in ter centum libris Turonenſibus tibi proponimus ſubuenire. Et ſi altiora quæſiueris, nec à nobis denarium ſperet vnum, & hoc ipſum ſecretiſſimum eſſe volumus, & tibi & matri ſolummodo, notum eſſe. Illud etiam ſcias, quod nullum, nullamq́ de ſanguine noſtro ſub noſtri ſublimatione obtentu inflare volumus, ſed tam Mobliam quàm Cæciliam illos viros habere volumus, quos haberent, ſi eſſemus in ſimplici clericatu. Sybillam viſita, & dic ei, quod locũ non mutet, ſed remaneat apud ſuſam, & omnem maturitatem, & habitus honeſtatem obſeruet, & preces nobis pro aliquo non præſumat aſſumere, nam & ei, pro quo fierent, eſſent inutiles, & ipſis, qui rogauerint, damnoſæ. Et ſi fortè per aliquos ex hac cauſa munera offerentur, ea reſpuat, ſi vult noſtram gratiam retinere. Saluta matrem & fratres, non ſcribimus tibi, nec familiaribus noſtris ſub bulla, ſed ſub piſcatoris ſigillo, quo Romani pontifices in ſuis ſecretis vtuntur. Datis Peruſii in feſto SS. Perpetuæ & Felicitatis. Hanc habui ab Antonio Auguſtino rotæ auditore, quem ob inſignem pietatem, eruditionem, & morum grauitatem, maximamq́ in rebus gerendis dexteritatem, & fidem Philippus Hiſpaniarum rex maximus proximè epiſcopum Ilerdenſem à Romano pontifice Pio IIII. poſtulauit, & vt ex Alli. eccleſia ad eandem transferetur obtinuit.

GREGORIVS X.

Pont. 191. GRegorius decimus, Theobaldus antea vocatus, natione Italus, patria Placentinus, Leodienſis archidiaconus, in Aſia exiſtens, Viterbij à collegio cardinalium pontifex creatur.

Eo enim tempore, quo Ludouicus in Africam nauigauit, Odoardus regis Angliæ filius, ex Anglia cum ingenti claſſe in Aſiam traiecit, recuperandæ terræ ſanctæ cauſa. Verum dum Ptolemaidi tam diu immoratur, quoad Ludouicus rex Franciæ, vt pollicitus erat, eò ex Africa victor traijceret ab Arſacida familiari, dum ſolus in cubiculo eſſet, tribus vulneribus petitus, ægrè mortis periculum euaſit, adiuuante altero familiari: qui manum ſicarij tam diu retinuit, donec à domeſticis diſcerptus & extractus à cubiculo ſceleratus Arſacida eſt. Odoardus autem vbi ex vulneribus conualuit, Theobaldum contubernalem ſuum magno ſemper in precio habitum, quippe qui omnes reges & principes Chriſtianos continuò in Sarracenos animauerat, iturum Romam pontificatus gratia à cardinalibus accitum, nauigio, pecunijs, egregio comitatu mirificè iuuit: eo potiſsimùm tempore, quo Henricus adoleſcens. Richardi paulo ante mortui comitis Cornubiæ filius, Viterbium vidẽdi Clementis cauſa venerat. Quo mortuo, dum adoleſcens ipſe ibi aliquandiu moram trahit, malo fato ſublatus eſt: à Guidone enim Monteforti qui tum cum Philippo Francorum rege cathedralem eccleſiam audiendæ rei diuinæ cauſa perierat, ante aram interficitur, quod à Richardo pater eius Simon in Anglia dolo necatus fuerar. Vltus hoc modo patris necem, ad Rufum Etrutiæ præfectum incolumis euaſit. Abiere Viterbio hac in dignitate moti, non ita multò pòſt, & Philippus in Galliam, & Carolus in Apuliam, qui pace cum Sarracenis inita, Theobaldum Sypontum, quod & Manfredoniam nunc vocant, nauigijs appulſum, Ceperanum vſque comitatus eſt. Inde verò pontifex per Marſos & Sabinos iter faciens, Viterbium tandem peruenit: vbi à cardinalibus perbenignè & honorificentiſsimè ſuſceptus, coronaque pontificia ornatus omnem poteſtatem accipit, quam CHRISTVS Petro reliquit. Compoſito deinde pro tempore pontificatu, ad componendam pacem inter Genuenſes & Venetos animum adijcit. Hi enim populi inter ſe magnis cladibus iam dudum decertauerant. Hanc ob rem Philippus rex Franciæ Cremonæ ſubſiſtens, pontificis rogatu vocatis Genuenſium & Venetorum legatis pacem inter eos in quinquennium compoſuit: quo ſimul omnibus proficiſci in Sarracenos liceret. Quieſcebar iam Italia, cum initium perturbandi omnia à Venetis ortum eſt, noua vectigalia exigentibus. Inſtituerant enim ne quis in ſinu Hadriatico nauigaret, maximè verò Pola Venetias, niſi ſoluto portorio è mercium numero. Hanc autem indignitatem non ferentes Bononienſes, qui magnæ Flaminiæ parti tum præerant, triennio varia fortuna cum Venetis decertarunt. Demum verò feſsi hac lege pacem acceperunt, vt dirupto caſtello, quod in primo Padi oſtio ædificauerant, quarundam mercium liberam eductionem haberent, hoſtiorum Padi Veneto libera cuſtodia dimiſſa. Anconitani quoque indignabundi, quòd Veneti Hadriatici maris dominatum ſibi vendicarent, vectigalque à nauigantibus exigerent, ea de re apud pontificem conqueruntur, cuius officium eſt prohibere, ne noua vectigalia imponantur. Is autem Venetis ſtatim imperauit, vt exactionem illam tollerent, qui certe nil aliud reſpondere, quàm pontificem nõ habere rei ipſius planam cognitionem, verùm re cognita, rum melius iudicaturum. Non potuit Gregorius rem inchoatam ex ſententia perficere. Eundum erat ad concilium, quod Lugduni indixerat: quò & Palæologus

Concilium Lugduni. imperator Conſtantinopolitanus cum magno comitatu profectus tertiadecima vice in ſententiam Romanæ eccleſiæ Græcos toties deficientes pertraxit. Huius præterea auctoritatem quidam Tartari proceres ſecuti, ſacrum baptiſma tum recepere. Interea verò vacante imperio occidentali, Rodulphus Haſpurgenſis comes, ab electoribus hac conditione imperator creatur, vt ſequenti anno Romam peteret coronæ accipiendæ cauſa. Florentini autem Guelphi, Gibellinos conciues ſuos à Gregorio (dum iter in Galliam facit) in patriam reductos, ſtatim eijciunt. Hanc ob rem iratus pontifex, eis ius fasque omne interdxit: paulùmque abfuit quin idem quoque in Bononienſes agerer, qui Lamberteſcos Aſinelloſque Gibellinos cum præclaris familijs eiecerant: ſed hi non ita multò poſt pœnas dedere. Nam cum exercitum in Foroliuianos duxiſſent, qui exules ſuos perbenignè ſuſceperant, eruptione facta, de Bononienſibus ad octo millia cæſa traduntur. qua quidem calamitate confiſæ quædam Flaminiæ ciuirates ab ipſis Bononienſibus ſtatim defecere: maximè vero Ceruia, vnde magnum ſalis vectigal ſuſcipiebant. Gregorius autem abſoluto Lugdunenſi concilio, in quo multa decreta ſunt, ad electionem ſummi pontificis, ad expeditionem in Sarracenos, ad vnionem Græcæ Latinæque Eccleſiæ, ad pacem Chriſtianorum pertinentia, iter in Italiam faciens, obuium habuit Alphonſum Caſtellæ, regem apud Bellocadorum, admodum conquerentem, quòd imperium Rodulpho mandaſſet. Verùm accepta pontificis factione, ius omne ſuum Rodulpho conceſsit. Pontifex autem perbenignè ab omnibus Ita-

lis ſu-

lis ſuſceptus, dum iter per Etruriam facit, Florentinos ſponte deuitans, ne interdictum tolleret, Arretium peruenit: vbi pontificatus ſui anno quarto, menſe ſecundo, die decimo, moritur, & ſepelitur: vir certè in omni vita clarus, prudentia rerum gerendarum, fortitudine animi, qua pecunias & res humiles contemnebat: humanitate, clementia, benignitate in pauperes Chriſti, & eos potiſsimum, qui ad gremium ſedis apoſtolicæ confugiebant.

ANNOTAT.

Ratio cur conclauis vſus in creatione Romani pontificis inuentus fuerit. Anno Dominicæ natiuitatis MCCLXVIII. Clemens papa IIII. *Viterbij, vbi cum curia ſua toto penè ſui pontificatus tempore permanſerat, in die ſanctæ Cæciliæ ægrotare cepit, & octauo die pòſt morbo, ſenioq́ confectus, iij. Kal. Decembris obijt. Cuius cadauer honorificè ad Eccleſiam Prædicatorum ſanctæ Mariæ ad gradus Viterbij ſepultum eſt. Quo mortuo vacauit ſedes propter cardinalium diſcordiam annos duos, menſes ix. & diem. Eo porro vita functo, cardinales, qui tunc in curia* Romana *præſentes erant numero xvij. in creatione futuri Pontificis diſſentire ceperunt, electionisq́ ratio adeo diſcordijs agitata eſt, vt propè in triennium protraheretur. Sæpius ſiquidem congregati, negotium conficere nulla ratione valuere, dum vnuſquiſque ipſorum ad pontificatum aſpirans, nemini cedere vellet. Eo autē tempore nequaquā vt nunc conſuetudo eſt, cardinales in conclaui recludebantur, ſed ſummo mane ſingulis diebus, ſi Romæ erant, Laterani: vel in baſilica ſancti Petri, aut alibi prout occaſio ſeſe offerebat: ſin autem extra vrbem, in eccleſia cathedrali illius ciuitatis, in qua tunc commorabantur, vnà conueniebant, perinde, ac noſtro tempore faciunt, cùm congregationem ſunt habituri, de* Romani *pontificis electione tractantes. Quo interim tempore ad curiam* Romanam *Viterbium venerunt Philippus Francorū, & Carolus Siciliæ reges, collegiumq́ pro celeri & matura pontificis electione rogantes, parum profecerunt, ſed rebus infectis reuerſi ſunt. Tunc Ioannes epiſcopus cardinalis Portuenſis videns cardinalium pertinaciam, ijs in comitio exiſtentibus, & ſpiritum ſanctum inuocantibus, publicè dixit: Domine diſcooperiamus tectum cameræ huius, quia ſpiritus ſanctus nequit ad nos per tot tecta ingredi. Qui etiam cùm papam Gregorium renunciatum animaduertiſſet, hos de ſua electione verſus iſtos edidiſſe fertur.*

Papatus munus tulit archidiaconus vnus.
Quem patrem patrum fecit diſcordia fratrum.

Poſtremo poſt longiſsimum duorum annorum, menſiumq́ nouem interregnum, quod maximo Reipublicæ Chriſtianæ malo, & incommodo fuit: à Viterbienſibus propemodum coacti, cum diſcordantibus animis, vt vnum ex ſe eligerent, fieri non poſſet, tandem per viam compromiſsi, in ſex cardinales facti ſuadente maximè S. Bonauentura ordinis Minorū generali miniſtro, Kal. Septem. Anni MCCLXXI. in pontificem maximum renunciauerunt Thealdum *vicecomitem Placentinum, archidiaconum Leodienſem virum ſanctum, & religioſum extra collegium cardinalium & abſentem. Is in obſequio Chriſti tunc trans mare in Syria apud Ptolemaidem commemorabatur, cum Odoardo primogenito regis Anglorum, tempus oportunum expectans, vt Hieroſolymā cum cæteris peregrinis proficiſceretur. Qui decreto electionis à collegij legatis trans mare miſsis, accepto, atque confirmato, menſe Decembri ex Syria nauigio receſsit, Brunduſiumq́ primum, demum Viterbium ſequenti anno, vbi cardinales erant, iij. idus Februarij venit, Romam pontificatus inſignia ſuſcepturus. Inde Viterbio diſcedens, Romam profectus eſt, vbi vi. Kalend. Aprilis conſecratus & coronatus, Gregorius X. eſt appellatus. Sedit autem à die electionis annos iiij. menſes iiij. dies x. Hæc ex regiſtris eius, F. Ptolemæo Lucenſi, Martino Polono, Theodorico à Niem, Ioanne de Columna & alijs horum temporum ſcriptoribus, qui huius Pontificis vitam edidère, excepi. Qui pontifex altero poſt conſecrationem anno, Chriſti verò MCCLXXIIII. maximo Chriſtianorum concilio Lugduni in Galliis congregato, multas ſuper eccleſiæ catholicæ reformatione leges edidit, quos canones appellant. Inter quas has quoque de futura* Romani *pontificis electione tulit, longiſsimis interregnis, quæ in poſterum accidere poſſent, remedium aliquod allaturus. quæ proceſſu temporis paululum varietate in hanc propemodum formam ex vſu redactæ ſunt.*

Præcipuæ leges, quæ in comitijs Romani *pontificis ſeruari debent.*

I *Vt noui pontificis comitia habeantur, loco idoneo, vbi pontifex præcedens cum ſua curia reſidens, cauſarumq́, & litterarum apoſtolicarum audientiam habens, mortuus fuerit. Quod ſi in villa, pago, aut oppido obierit, & propterea commodè ibidem comitia haberi requierint, in vrbe, in cuius diæceſi villa, pagus, vel oppidum fuerint, habeantur, niſi interdicta ſint. Quo caſu in proximiore vrbe non interdicta ipſa electio fieri debet. Si verò ipſa audientia alio loco fuerit, tunc non vbi papa obierit, ſed vbi eadem audientia fuerit, futuri pontificis creatiò habeatur* Gregorius X. & Clemens *V.*

II *Vt mortuo pontifice, comitia non habeantur, niſi ad minus decem dierum ſpatio interiecto, quo tēpore, & cardinales abſentes, expectari, & nouem dialia demortui pontificis per cardinales præſentes celebrari debent.*

III *Vt cardinales omnes quauis ratione à conclaui abſentes, nullum ferendorum ſuffragiorum ius habere poſsint.*

Vt non

IV Vt non ſolum cardinales abſentes, ſed & omnes cuiuſuis ordinis, & conditionis homines in Romanum pontificem creari poſſint.

V Vt finitis nouemdialibus, ſacriſq́; die decimo rite ſancto ſpiritui factis, omnes cardinales, qui adſunt (ſiue abſentes venerint, ſiue non) in palatio, in quo mortuus pontifex habitabat, loco tuto, vndique clauſo, ac optimè cuſtodito, quod conclaue vocant, recludantur, cum duobus tantum, vel, vt nunc conſuetudo eſt, tribus, aut quatuor famulis, qui eis neceſſaria ſubminiſtrent, quo in loco comitia habeantur. Nec alicui præterea fas ſit, locum ingredi, vel egredi, niſi infirmitatis cauſa, certiſq́; quibuſdam hominibus, quorum opera in conclaui exiſtentibus, maximè eſt neceſſaria. Is porro locus conclauis nullum intermedium parietem habeat, ſed omnes cardinales in cellulis ſuis laneis diſtinctis pannis ipſum inhabitent in communi.

VI Vt locus, & portæ conclauis diligentiſſimè cuſtodiantur, ſi Romæ electio habeatur, primum à prætorianis, deinde à Regulis Romanis, & oratoribus principum ſacramento prius aſtrictis, demum in loco oſtio conclauis proximiore ab epiſcopis, & conſeruatoribus vrbis. Si autem extra vrbem comitia hæc habentur, à loci eiuſdem dominis temporalibus, eodem iuramento fidelitatis obligatis. Quorum munus eſt, conclaue cuſtodire, & diligenter cauere, ne quid conclaui inferatur, ſeu exportetur, quò minus legitima ſuffragia ferri poſſint, atque ſingula ſcrutari, quæ vel cibi, vel alterius rei cauſa inferuntur ad eos, & prouidere, ne quid detrimenti patiantur cardinales, omnibuſq́; ipſorum nutibus præſto eſſe ac eligere pontificem differentes ad maturandum arctiat e. Milites vero prætoriani, ac Reguli Romani conclaue ab omni impreſſione tutum reddere debent.

VII Vt cardinales conclaui egredi nulla ratione poſſint, niſi Romano pontifice creato, quod ſi re infecta egreſſi fuerint, ab his qui conclauis cuſtodiæ præſunt, iterum ingredi cogi debent.

IIX Vt Cardinalibus venientibus poſt ingreſſum conclauis, & antè papæ creationem, poteſtas ſit conclaue ingredi, & cum cæteris ſuffragia ferre, nulluſq́; cardinalis quauis occaſione, aut prætextu etiam excommunicationis vinculo innodatus, ab electione ipſa arceri poſſit.

IX Vt poſt triduum ingreſſus conclauis, niſi pontifex renuntiatus fuerit, epiſcopi, Reguli Romani, & qui conclauis cuſtodiæ præſunt, maximam in epulis, & cibis, quæ cardinalibus inferuntur rationem habeant, & illis non niſi ferculum vnum inferri permittant.

X Vt in comitijs habendis ſub anathematis pœna, nulli fas ſit aut largitione vti, aut quicquam polliceri, aut prenſare, ſiue ambiendo, animos cardinalium ſibi in noua creatione deuincire. Quo interim tempore cardinalibus nulli alij negocio vacandi ius, poteſtaſq́; ſit, quo electio maturetur.

XI Vt nemo Romanus pontifex renunciari poſſit, niſi duarum partium ex tribus cardinalium, in conclaui præſentibus integra ſuffragia tulerit.

XII Vt mortuo Romano pontifice, omnes eccleſiaſtici magiſtratus, & officia ſtatim ceſſent, atque à muneribus ſuis vacent præter pœnitentiarum maiorem, minoreſq́;, & camerarium S. R. E. quorum munera etiam mortuo papa perdurant. Ex libro 6. decretalium, Bonifacij papæ VIII. libro primo, titulo ſexto de electione & electi poteſtate capite tertio. Vbi periculum. Item libro Clementinarum primo, titulo 3. de electione & electi poteſtate. cap. Ne Roman.

Porro autem iuxta Gregorij X. conſtitutionem, Arretij, vbi Gregorius X. papa obierat, primum papa creatus eſt Innocentius V. ex ordine Fratrum Prædicatorum ad epiſcopatum Oſtienſem aſſumptus anno ſalutis MCCLXXVI. deinde eo mortuo Hadrianus V. Romæ: nouiſſimè Viterbij Ioannes papa XXI. Vigeſimus rite dicendus, vt ex ijſdem auctoribus, quot paulò antè citaui, intelligitur. Idem refert gloſſa capituli vbi periculum quam fecit Io. Andr.

INNOCENTIVS V.

Pont. 192. INnocentius quintus, Petrus Tarantaſienſis antea vocatus, natione Burgundus, ordinis ſancti Dominici, vir in ſacris literis doctiſsimus, anno Domini MCCLXXV. Arretij pontifex creatur: vnde paulò pòſt Romam abiens in ſancto Petro coronatus, ſtatim animum ad pacandas res Italas adiecit. Quare legatos magnæ auctoritatis viros miſit, qui & Etruſcos in perniciem Piſanorum conſpirantes, & Genuenſes ac Venetos de vita ac ſanguine inter ſe certantes, ab armis diſcedere ſub anathematis pœna cogerent. Aderant & oratores Caroli regis, cuius etiam auctoritate rem magis ex ſententia confici poſſe ſperabat. Fecere mandata Etruſci, maximè Florentini, quos ob hanc rem pontifex ab interdicto Gregorij abſoluit. Genuenſes autẽ & Veneti, quorum odia magis inoleuerant, in armis continuò erant ſeſe inuicem mutuis cladibus conficientes, quos tamen Innocentius in ſententiam ſuam traxiſſet, ſi ei diutius viuere licuiſſet: adeo ad eam rem animatus erat. Moritur autẽ pontificatus ſui menſe ſexto, die ſecundo, ſepeliturque in Lateranẽſi baſilica. Quo minus autem mors eius moleſta presbyteris ſecularibus videretur, effecit eius iudiciũ paulò antè latũ. Nã cũ Viterbij inter ſacerdotes cathedralis eccleſiæ & fratres prædicatores de corpore Clementis quarti orta contentio eſſet, vterque enim ordo ſanctiſsimum corpus apud ſe volebat, adiudi-

adiudicauit id fratribus committi debere, quod diceret ſanctiſsimum pontificem id ita dum viueret, inſtituiſſe. Hanc itaque ob rem leuem offenſiunculam Innocentius contraxit, alioqui vir optimus, & de quo bona omnia ſperari poterant.

HADRIANVS V.

HAdrianus quintus, patria Genuenſis, familia Fliſca, Othobonus antea vocatus, Romæ in atrio Lateranenſi pontifex creatus. Fuit autem Innocentij quarti nepos: ſanctique Hadriani diaconus cardinalis ab eodem creatus, & in Angliam legatus cum ſumma poteſtate miſſus ad ſedandum tumultum inter regem & barones ortum. Creatus itaque pontifex, Viterbium ſtatim proficiſcitur; Rodulphumque imperatorem ad comminuendam Caroli potentiam, qui tum Romæ omnia pro arbitrio agebat, in Italiam vocat. Verùm Rodulphus Boemico implicitus bello Hadriano ſatisfacere non potuit. Carolus autem ad declinandum inuidiam intentus, omnem vim belli in Achaiam transfert, viam ſibi ad imperium Conſtantinopolitanum facturus. Verùm mortuo Hadriano pontificatus ſui die quadrageſimo, in Italiam redijt. Moritur autem pontifex Viterbij ante munus conſecrationis ſuæ, ſepeliturque in conuentu fratrum Minorum. Fuerat quidem ei in animo, & ditionem eccleſiæ tutiorem à tyrannis reddere, & conſtitutionem Gregorij de eligendo pontifice, in meliorem formam redigere non omnino tollere. Eius autem conatibus & animi magnitudini mors obſtitit. Vacat tum ſedes dies octo & viginti. Pont. 193.

IOANNES XXII.

IOannes vigeſimus ſecundus, natione Hiſpanus, patria Vlixiponenſis, Petrus antea vocatus, ex epiſcopo Tuſculano pontifex creatur. Hic & ſi doctiſsimus eſt habitus: tamen ignoratione rerum gerendarum, & morum inæqualitate, plus detrimenti, quàm honoris & emolumenti pontificatui attulit. Multa enim ſtoliditatem & leuitatem præ ſe ferentia egit. in vno tantum commendatione dignus, quòd adoleſcentes litterarum ſtudioſos, inopes maximè, beneficijs eccleſiaſticis & pecunia iuuit. Vexabant tum Veneti Anconitanos, quòd in Dalmatia mercaturam exercerent, nullo perſoluto Venetis portorio: neque eos (vt par erat) vectigales eccleſiæ pontifex ipſe tuebatur, in verbis tantummodo promptus, in rebus agendis timidi & infracti animi. Anconitani autem pontificis auxilio deſtituti, ſeipſos colligentes, eruptione facta, Venetos vrbem obſidentes, magno illato incommodo propellunt. Vſus tamen conſilio Ioannis Caietani, cuius nutu omnia tum gerebantur, quod ipſius auxilio & ſuffragijs pontifex creatus fuerat, legatos tum ad Palæologum, tum ad reges occidentales miſit, qui eos ſuo nomine cohortarentur, vt pace inter ſe inita, arma in Sarracenos & hoſtes Chriſtiani nominis pararent. Pollicebatur homo ſtolidus ſibi longam vitam, & diu ſe victurum omnibus prædicabat: quippe cuius vita & mores omnibus patebant, adeo erat inuerecundi & ſecordis ingenij. Sed ecce dum hanc ſtultitiam omnibus prædicabat, camera quædam noua, quam in palatio Viterbienſi extruxerat, ſubitò corruit, atque inter ligna & lapides inuentus, ſeptima die poſt tantam ruinam acceptis omnibus eccleſiæ ſacramentis, pontificatus ſui menſe octauo moritur, Viterbijque ſepelitur, vir (vt dixi) admodum litteratus, ſed parum prudens. Multa enim in vita ſua ſcripſit, potiſsimum verò canones quoſdam ad medicinam pertinentes. Nam medendi arte admodum peritus habebatur. Scripſit & librum, quem theſaurus pauperum vocat. Edidit & problemata quædam, Ariſtotelem imitatus. Sed hoc neſcio quo pacto compertum eſt, vt viri quidam admodum litterati, ad res agendas parum idonei videantur. Neſcio quo pacto dixi, cum mirum potius omnibus videri debeat, vt qui contemplatione delectatur, idem etiam rebus terrenis animum applicet. Pont. 194.

ANNOTAT.

Poſt Innocentij V. mortem, qui ei ſucceſsit Hadrianus papa V. Gregorij X. de conclaui conſtitutionem ſtatim renocauit. Cuius reuocationem, ſiue ſuſpenſionem, quod ante eius coronationem facta fuiſſet, inualida erat, Ioannes XXI. confirmauit. Atque ſine conclauis recluſione, qui deinceps ei ſucceſſerunt Romani *pontifices Nicolaus* III. *Martinus* II. *dictus* IIII. Honorius IIII. *Nicolaus* IIII. *&* *Cæleſtinus* V. *creati ſunt. A Cæleſtino vero eadem qua Gregorius X. cauſa, moto, ipſius Gregorij conſtitutionem de conclauis recluſione denuo renouatam, & approbatam, qui ei ſuffectus eſt Bonifacius papa* VIII. *ratam habens, & confirmans libro decretalium ſexto regiſtrauit. A quo deinceps tempore vſque ad noſtram memoriam perpetuo obſeruata eſt. Hæc ex Gloſſa capituli vbi periculum. Cuius auctor fuit Io. Andreæ celeberrimus iureconſultus.*

NICOLAVS III.

Plat. 195. NIcolaus tertius, patria Romanus, ex familia Vrſina, Ioannes Caietanus antea vocatus, pontifex tandem creatur, protracta in ſex menſes electione, non ſine magna cardinalium contentione, quorum conclaui ſenator Siciliæ rex præfuit, qui admodum inſtabat, vt vnus aliquis ex natione Gallica eligeretur. Nicolaus autem inito pontificatu, anno Domini milleſimo ducẽteſimo ſeptuageſimooctauo, Caroli potẽtiam comminuturus, Etruriæ vicariatum abſtulit, quod diceret Rodulphum id ægrè ferentẽ, non aliter expeditionem pro terra ſancta promiſſam acturum, cum Etruria imperatoriæ iuriſdictionis haberetur. Hoc conſecutus põtifex, nihilominus Flaminiam ipſamq́ue Bononiam cum Exatchatu Rauennatum, quæ tum imperatori ſuberant, in poteſtatem ſuam redegit: eoq́ue miſit Bertoldum nepotem, Romandiolæ comitem declaratum. Miſit & altetum nepotem Latinum cardinalem legatum in Etruriam, qui reſtitutus vbique Gibellinis, Florentiæ ac in cæteris Etruriæ vrbibus pto arbitrio animi magiſtratus impoſuit. Munus verò ſenatorium, quod principibus & regibus demandari conſueuerat, ipſe ſolus obiuit. Legatos Venetorum (qui tum Anconitanos bello vexabant) à cõſpectu ſuo reiecit. Abeuntes præterea ex itinere reuocatos, grauiſsimis verbis increpauit, & perniciem eorum ciuitati comminatus eſt, ni ab Ancona oppugnanda deſiſterent. Tandem verò multis vltro citroq́ue illatis incõmodis, æquis conditionibus pax inter vtranque ciuitatem componitur. Huic autem pontifici in animo fuerat duos teges creare, vtrunque Vrſinum: quorum alterum Etruriæ, alterum Lombardiæ præficeret: qui inde Teutonicos partẽ Alpium incolentes, hinc Gallos Siciliam & Regnum Neapolitanum tenentes, armis in officio continerent. Vt verò id ei facere liceret, Petro Arragonum regi perſuaſerat, vt iure hæreditario Conſtantię vxoris ſuæ, regnũ Siciliæ tepetere anniteretur. Senatoriam autem dignitatem ipſe à Carolo ad ſe tranſtulit: vetuitq́ue perpetuo edicto, ne quis rex aut princeps magiſtratum ipſum petere aut obire auderet. Fuit autem Nicolaus pontifex (vt auctores ſcribunt) vir magni animi atque conſilij, adeoq́ue moribus & vita integer, vt vernacula lingua compoſitus vulgo diceretur. Armator & cultor doctorum virorum, & eorum maximè, qui doctrinam cum prudentia & religione coniunctam haberent. In partiendis autem dignitatibus & honoribus communis omnibus eſt habitus. Nam ſemel habita poteſtate ſacrorum initiandorum, Albanum epiſcopum ex ordine Minorum, Oſtienſem & Portuenſem ex ordine Prædicatorum delegit. Præneſtinus & Tuſculanus epiſcopi ſeculares fuere. Creauit & duos presbyteros, videlicet Gerardum tituli duodecim apoſtolorum, & Hieronymum ordinis Minorum, tituli ſanctæ Pudeutianæ. His addidit duos diaconos videlicet Iordanem fratrem ſuum ſancti Euſtachij, virum multæ doctrinæ & innocentiæ: & Iacobum Columnam ſanctæ Matiæ in via Lata, virum exactæ religionis & grauitatis. Ædificijs præterea ædes pontificias exornauit. Ædes enim apud ſanctum Petrum petcommodè extruxit, quarum partem aliquam adhuc cernimus. Has poſtea Nicolaus quintus, magna impenſa reſtituit. Cinxit etiam mœnibus in vrbis modum pomarium ſancti Petri, quod viridarium nunc vocant. Eccleſiam quoque ſancti Petti ferè vetuſtate collabentem reſtituit, ac pictura ſummorum pontificum exornauit. Idem etiam fecit in baſilica pauli. Auxit præterea mirum in modum diuinum cultum, aucto canonicorum numero, & ſeruientium eccleſijs prouentu. Diuiſit etiam ordines eccleſiaſticos inter ſe, & quid cuique conueniret oſtendit. Habitationes quoque vnicuique aſsignauit: vt & aduenæ ſcire poſſent, quo in loco quiſque magiſtratus, curialis præſertim, inueniri poſſet. Perfecit etiam Lateranenſes ædes ab Hadriano quinto antea inchoatas. Condidit ptæterea à fundamentis Sancta ſanctorum, primo ſacello iam vetuſtate collapſo: templumq́ue ipſorũ opere vermiculato (vt adhuc cernitur) & cruſta marmorea exornauit: eoq́ue tranſtulit apoſtolorum capita, donec templum Conſtantinianum ſua impenſa reſtitueretur. Quo facto, ſtatim in capſulis argenteis ſuo iuſſu extructis, comitante populo in templum reſtituit: cõdunturq́ue in ſacello ad eam rem percommodè fabticato. Eodẽ quoque die baſilicã ipſam conſecrauit, ptidie nonas Iulij is dies eſt habitus. Scribunt hiſtorici quidam, neminem ante ipſum ſacrificare religioſius viſum, cum ſemper dum ſolennia ageret lachrymas funderet. Erat enim religionis obſeruantiſsimus, & adeo otdinis Minorum, ob contemptum rerum humanarũ, amator, vt ipſe etiã decretali epiſtola quãdã ipſius ordinis ambigua declarauerit. Vacãtibus eccleſijs nullus põtifex celerius ac maturius conſuluit, cũ eas ſtatim optimo cuique & idoneo cõmiſerit. Prius enim mores hominũ & doctrinam inſpiciebat, deinde vacãtes ſedes his ſtatim cõmittebat: quòd diceret in mora periculũ eſſe, cũ non deeſſent, qui diuina etiã cupidiſsimè diriperẽt & occuparẽt. Notarios & tabelliones, vtpote ſanguine pauperũ litigantiũ viuẽtes, à ſe vt peſtiferos reiecit, Gregoriũ decimũ & Ioannẽ viceſimumprimũ hac in re imitatus. Verùm quoniã vbiq; terrarũ magna in magiſtratibus corruptela erat, cõſtituit ne magiſtratus ipſi vllo in loco magis quam annui crearẽtur: eos ſi quiſpiã retinere vlterius auſus fuiſſet, anathematis pœna notabatur, à qua, niſi à põtifice abſolui non poſſet. Multa præterea conſtituit, ad vtilitatem cleri populiq́ue Chriſtiani pertinentia, vt in titulis

ſuis

ſuis apparet. Non caruit tamen in tantis laudibus reprehenſione. Suos enim ita amaſſe dicitur, vt aliunde raperet quod eis condonaret. Nam quibuſdam nobilibus Romanis caſtella vi abſtulit, ac ſuis dono dedit, maximè vero Surianum. Vbi idem pontifex cibi ac potus continentiſsimus, ſubita tamen morte correptus, tertio ſui pontificatus anno, menſe octauo, die quintodecimo moritur. Quam mortem prædixiſſe quendam ferunt, notato per excreſcentiã Tiberis vaticinio. *Tiberis inundatio.* Adeo enim in immenſum excreuerat, vt altare ſanctæ Mariæ rotundæ quattuor pedibus & eo amplius excederet. Eius antè corpus Romã delatum, in ſacello beati Nicolai à ſe condito in baſilica ſancti Petri ſepelitur, tumulo marmoreo & vermiculato opere exornato, quem adhuc cernimus, anno Domini M C C L X X X. aſſumptionis octaua die. Quo quidem anno Carolus rex beatæ Magdalenæ corpus iam antea à beato Maximino in villa ſui nominis conditum, ornatiore ſepulcro & maiore ſacello exornauit caputque eius ſeorſum in theca argentea condidit. In morte autem Nicolai vacaſſe pontificatum quinque menſibus ferunt. Nam dum Viterbij à cardinalibus noui pontificis electio fieret, præeſſetque conclaui Richardus ex Hannibaldenſium familia Romana, ac ſine contentione primaria, qui paulò antè Vrſum mortui Nicolai nepotem, prætura Viterbienſi deiecerat: erat enim huius familiæ hoſtis acerrimus: duo cardinales ex familia Vrſina impediebant, quò minus electio fieret, niſi Vrſus in præturã reſtitueretur. Hanc ob rem Viterbienſes Richardum ſecuti, conclaue ingreſsi, cardinales capiunt, & in vincula conijciunt. Quod vbi Romæ ſcitum eſt, eadem Hannibaldenſium factio familiã Vrſinam ab vrbe pellit, quæ ſtatim populariter cum ſua factione abiens, Præneſte ſeceſsit. Poſt quintum itaque menſem Gallici cardinales abſentibus Vrſinis, ſuffragijs Italos ſuperantes. Gallicum pontificem creant.

MARTINVS IIII.

Martinus quartus, Simon antea vocatus, tituli ſanctæ Cæciliæ presbyter cardinalis, natione Gallius, patria Turonenſis, pontifex electus, Viterbij coronari noluit, quòd ei ciuitati ob impetum in cardinales factũ, interdictum *Pont. 196.* ſacris putabat. Vrbem itaque veterem petens, quod Oruietum vocant, eo loci omnia ſolennia peregit decimo calendas Aprilis. Reſurrectionis autem die ſex cardinales creauit: quorum de numero fuere Comes Mediolanenſis tituli ſanctorum Marcellini & Petri, & Benedictus Caietanus ſancti Nicolai in carcere Tulliano diaconus. Regem verò Carolum ad ſe venientèm, nõ modò perbenignè ſuſcepit, verùm & eidem ſenatoriam dignitatem, qua à Nicolao priuatus fuerat, reſtituit. quod non ita ab omnibus probatum eſt, cùm ea res excitatura videretur magnas in vrbe ſeditiones, teuerſis iam Vrſinis & pulſis Hannibaldenſibus. Vrſinis enim ob odiũ in Nicolaũ conceptum, Carolus mirificè aduerſabatur. Ioannes itaque Latini fratris vlturus iniurias, tutaturuſque dignitatem ſibi à populo Romano traditam, comparato ſatis iuſto exercitu, in Viterbienſes mouens, eorum agros longè ac latè populatus eſt. At Martinus qui tum in Monteflaſcone erat, Viterbienſium calamitate permotus, Matthæum ex gente Vrſina cardinalem, Romam propetè miſit ad res componendas: qui ex itinere Ioannem populi Romani capitaneũ (ita enim populi ducem appellant) ſecum duxit. Venerant & eò omnium factionum capita mandato legati: maximè verò Richardus Hannibaldenſis, vt ab interdicto, quod Viterbij contraxerat, dum conclaue violenter irrupit, & cardinales Vrſinos in carcerem coniecit, abſolueretur legati auctoritate. Is itaque ad cardinalis pedes prouolutus, laqueum collo gerens, quod eſt maximum pœnitentiæ ſignum, ac veniam petens abſoluitur. Compoſita autem hoc modo inter vtranque factionem pace, reuocatoque exercitu Romano ab iniuria Viterbienſiũ, pontifex Romanis ſtatim cõceſsit, vt ex ciuibus duos ſenatores ſibi deligerẽt, qui vrbẽ gubernarẽt. Delecti itaq; duo, Hannibaldus Petri Hãnibaldi filius, & Pandulphus Sabellus, qui ciuitatẽ toto ſuo magiſtratu optimè gubernarunt: eo potiſsimũm tẽpore, quo Martinus pontifex Palæologum vnionis pacta non ſeruantẽ, inſtante Carolo Siciliæ excõmunicauit. Tum verò Palæologus Caroli potentiam veritus, clã fœdera cum Petro Arragoniæ rege inijt, qui regnum Siciliæ ob Conſtantiam vxorem Manfredi filiam, & Corradini neptem, ſuo iure repetebat. Communi itaque impenſa magna claſsis ab vtroque parabatur. Quare pontifex legatũ ad Petrũ mittit ſciſcitatũ, quid ſibi vellent tãti apparatus. Cui ille ita reſpõdit, interiorem ſe tunicã laceraturũ, ſi illam arbitraretur ſuarũ cogitationũ conſciã fieri poſſe. Abijt itaque re infecta legatus. Petrus verò cõparata iam claſſe in Africã cõtendens. Hipponenſium littora vehementer populatus, in Sardiniã redijt, expectans vt à Ioanne Prochita res nouæ in Sicilia orirentur, quemadmodum inter eos conuenerat.

Oborti ſunt interim & noui motus in Ciſalpina Gallia. Nam Vicecomites familia nobiliſsima, duce Luchino Turrianos admodum potentes, Mediolano pellunt. Inde verò Luchinus in Etruriam vicarius ab imperatore miſſus, apud Miniatem oppidũ ſe continens, Florentiuos & Lucenſes grauiſsimis incurſionibus vexabat, ſpretis pontificis interdictis, quibus hominem à ceruicibus ſociorum remôuere conabatur. Peruſini quoque ſumptis armis ita Fulginiates tum inuadunt, vt eorum vrbem vi cœperint, & mœnia aliqua ex par-

te demoliti ſint. Quam ob rem à pontifice ſacris interdicti, veniam deinceps meruere, perſoluta tamen prius magna pecunia pœne nomine. Interim verò Siculi, quorum motus rex Petrus in Sardinia expectabat, ſuperbiam ac libidinem Gallorum amplius ferre nequeuntes, ſuadente Ioanne Prochita, in Carolum coniurationem ineunt, data die ad rem conficiendam, vt cum primũ veſperi càmpana audita fuerit, vbique Galli nullo ſexus diſcrimine habito cederentur. Qua in re adeò certè ſæuitum eſt, vt etiam mulieres Gallico compreſſu prægnantes cæſæ dicantur. Hinc tritus ille ſermo eſt, cùm quis multorum interitum exoprat, vt veſperas Siculas commemoret. Malum quoque fatum expertus eſt eodem tẽpore Guido Appius, cum octingentis equitibus Gallici nominis, ad recuperandã Romandiolam miſſus pontificis nomine. Nam dum Forũ liuij obſidet, eſſentque erumpendi cupidi ciues, Guido Bonatus aſtrologiæ peritiſsimus, conciues ſuos adhortatus eſt, expectata aſtrorum benignitate, vt tum demum erumperent, quando eis ſignum daret. Fecere illi mandata, & in tempore erũpentes Guidonẽ cum omnibus ferè Gallis interfecere. Atque ita vrbs tanta obſidione liberata eſt. Carolus autẽ audita Siculorum defectione & ſæuitia, cum magnis copijs in Siciliam traijciens, primo Meſſanam vrbem obſidet, quam certe per deditionem tandem cœpiſſet, niſi Galli vltionis cupidi, deleturos ſe vrbẽ minati fuiſſent: Tum verò Petrus Arrago tantos motus (vt diximus) expectans, ea de re certior factus, è Sardinia properè in Siciliam traijciens, Panhormum contendit, à ciuibus & Siculis perbenignè ſuſceptus: à quibus etiam regium nomen conſecutus eſt, confluente vndique ad eum omni multitudine. Hanc ob rem Carolus perterritus, Meſſana relicta, in Calabriam ſe ſtatim recepit, expectaturus filium Salerni principem, quem paulo poſt è Narbonenſi prouincia cum aliquot cohortibus venturum ſciebat: Reprehenſus à Carolo Petrus Arrago, quòd affinis conſanguineuſque regnum inuadere auſus eſſet, reſpondit ſe miſericordia motum, calamitoſo populo & indigna ferenti petitam opem negare non potuiſſe: quanquam id quoque regnum iure hæreditario ei deberetur, propter vxorem Conſtantiam Manfredi filiam, & Corradini neptem. Concreſcentibus autem vltro citroque, iurgijs, res tandem ad ſingulare certamen deducta eſt: hac conditione tamen, vt vterque rex centum ſibi ad tantum certamen commilitones cooptaret, loco certandi apud Burdegalem delecto.

Vtrique enim rex Angliæ affinitate cõiunctus erat, qui tamen certamen, adiuuante Martino pontifice, tandem diremit. Verùm cum nihilominus Petrus Carolum bello premeret, Martinus Gerardum Parmenſem cardinalem, legatum Neapolim miſit, qui & populos in fide Caroli contineret, & Carolum ipſum adoleſcentem conſilio & auctoritate iuuaret. At verò cum Petrus Rogerium Doriam claſsis ſuæ præfectum Neapolim miſiſſet, Carolus aliter ſentiente legato & reclamãte nequaquam tantum regnum fortunæ committendũ eſſe, in hoſtem mouens, non longe à Neapoli, ingenti ſuorum clade ſuperatur: & captus in Siciliam primo, deinde in Arragoniã perducitur. Hoc certè ei non accidiſſet, ſi bene monenti legato (vt par erat) obtemperaſſet. Nam paulò pòſt pater Carolus cum ingenti claſſe superuenit, qua etiam cum hoſte nondum victore decertare potuiſſet. Martinus autem calamitate Caroli permotus, Petrum Arragonẽſem anathemate notat, eiuſque regnum in prædã id occupare volenti exponit, ſubiectos à Petri iuramento abſoluit, cruce ſignatos in hominem concitat, bonorum eccleſiaſticorum vſurpatorem, vt ipſe dicebat. Milites quoque eccleſiaſticos Carolo auxilio miſiſſet, ni ei bellũ in Flaminia gerere neceſſe fuiſſet contra Foroliuianos, qui adiuuante Guidone Montisfeltri comite, deficere ab eccleſia ſunt auſi, & quædam etiã caſtella haud longe poſita oppugnare. Verùm cum Guido ipſe pœnitentia ductus, pacem cum pontifice inijſſet, & mœnia Foroliuianorũ demolitus eſt in vltionẽ Guidonis Appij, & magnam partem Flaminiæ breui recepit. Vrbinum quoque, quod tum oppugnabat, cæpiſſet, ni Rubeus Anguillarius Etruriæ comes, in oppugnatione ipſa mortuus fuiſſet. Duo tum caſtris præerant duces, quorum alter in Etruriam miſſus eſt, ad eam oram tuendã, quæ ad Soanam vergit: alter verò (quem Iuuenatij comitẽ vocabant) obſidionem iuſſu pontificis continuabat, ſubminiſtrante clanculũ auxilio & commeatu oppidanis ipſis Guidone Mõtefeltrano. Interim verò cùm Martinus curis agitatus addubitaret, à quo duorum populorum, Piſanorum ſcilicet & Genuenſium, contra Petrũ Arragonenſem auxiliũ peteret, tanta repente inter hos de poſſeſsione Corſicæ contentio exorta eſt, vt ipſi aliunde auxilium peterent, Legatum tamen apoſtoli cũ pontifex adhortatus eſt, vt tam diu populos in fide contineret, quòd Carolus cum ſupplemento copiarum ſuperueniſſet. Ingreſſus deinde Neapolim Carolus confirmatiſque ciuium animis, in Africam proficiſcens febri correptus moritur: quare ad legatum ipſum totum gubernandæ prouinciæ pondus recidit. Erat tum rumor ac prope conſtans fama, Philippum regis Franciæ filium comitem Attrebatenſem, eius regni cauſa aduentare: qui tamen deterrere Petrum non potuit, quò minus regnum vexaret, cum iam conſtaret eum cum paruis copijs aduentare. Nam pater Philippus in Arragoniam cum magno exercitu profecturus erat, ad occupandum Petri regnum à Martino pontifice grauibus cenſuris prius interpoſitis, in prædam occupanti datum. Pontifex autem tot curis circunuentus, Vrbeuetanis etiam tumultuantibus

(nam

(nam Gibellini Guelphos expulerant, Peruſium proficiſcitur. Vbi non multò pòſt lenta febri, diu vexatus, tandem moritur, pontificatus ſui anno quarto, menſe vno, ſepeliturque in cathedrali baſilica. Ad cuius ſepulchrum multi valetudinarij, delati multi cæci perducti, multi & claudi priſtinam valetudinem ſanctiſsimis pontificis meritis à Deo recepere.

HONORIVS IIII.

HOnorius quartus, patria Romanus, è gente Sabella, familia nobiliſsima, Iacobus antea vocatus, diaconus cardinalis, Peruſij pontifex creatus, Romam venit, anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto, fratre eius Pandulpho ſenatoriam dignitatem tum gerente. Tantæ enim ſeueritatis & iuſtitiæ Pandulphus eſt habitus, vt quoties Romani ciues purgare vrbem latronibus, ſicarijs, furibus, parricidis vellent (quorum tum in ſolo Romano magna copia ob ſeditiones ciuium erat) non alium ſenatorem, quàm Pandulphum expoſcerent. Is etſi podagra & chiragra vexabatur, non tamen animi magnitudine & conſtantia à bene valentibus ſuperabatur. Eodem quoque morbo ita etiam interdum Honorius laborabat, vt ei inſtrumentis quibuſdam ad id aptè fabrefactis, ſacrificare neceſſe eſſet. Conſilio tamen, & prudentia tantum valuit, vt non multum corporis vires in eo deſiderarentur: quippe cum ſolus plura prope videret, quàm omnes ſimul, qui tum in vrbe aderant. Habitauit hic in Auentino apud ſanctam Sabinam, egregiasque ædes (quarum veſtigia adhuc cernuntur) in monte ipſo ædificans eò ad incolendum multos quoque Romanos excitauit, vnde breui mons ipſe frequentibus ædificijs incoli cœptus eſt. Cum autem neminem lædere in potificatu ſuo conſtituiſſet, omnibus prodeſſe quoad fieri poterat, prouocatus Petri Arragonum regis iniuria, qui regnum Siciliæ occupare conabatur, Martini interdicta contra Petrum confirmauit. Rodulphus autem imperator comparandæ pecuniæ ſtudioſus, cancellarium ſuum è gente Fliſca in Etruriam miſit: qui populos omnes liberos faceret, & eos potiſsimum, qui ſe pecunia redimerent. Perſoluere autem ob eam rem Lucenſes duodecim millia nummum auri. Florentini verò ſex millia, qui ſtatim liberi omnino facti, magiſtratum (quem priores artium vocant) addito vexillifero iuſtitiæ creauere. Non diſplicuit hæc venditio Honorio, licet indigna tanto principe videretur, quòd ea ratione eccleſiaſtica ditio futura ſecurior videbatur, cum non amplius imperatori liceret liberas ciuitates vexare. Dum verò rex Franciæ vrbem Gerundenſem obſideret, curaretque Petrus Arrago, quò minus in caſtra hoſtium commeatus à Narbona ferrentur, acri prœlio commiſſo graue vulnus accipiens, paulò poſt malè curatus moritur, atque ita Gerunda dedentibus ex pacto ciuibus, in poteſtatem regis Franciæ redacta eſt, qui non diu ſuperuixit. Ex febre enim moritur contracta in caſtris, dum Perpinianum obſidet. Cuius etiam claſsis non multò poſt in portu Narbonenſi à Rogerio Doria capta & incenſa eſt. Duos habuit filios Petrus Arrago, Ferdinandum & Iacobum. Ferdinandum autem natu maiorem Arragoniæ, Iacobum verò Siciliæ regem ex teſtamento reliquit. Hac autem ratione mortuis primis regibus, bella ad ſecundos tranſlata ſunt: qui hinc Piſanos, hinc Genuenſes maritimis prœlijs inſignes, trahere in partes ſuas conabantur. Verùm hi odio & armis inter ſe certantes, tanta rabie apud Lamellum inſulam Piſano portui vicinam concurrunt, vt ex Piſanis qui triremes quadraginta nouem amiſere, duodecim millia hominum deſiderata ſint, partim cæſa, partim capta: quam quidem calamitatem Honorius ita ægrè tulit, vt paulum abfuerit quin Genuenſes obſtinatè nimium Piſanos inſequentes, interdicto eccleſiaſtico notaret. Ea calamitas adeò certè Piſanos attriuit, vt nunquam poſtea vires recuperauerint. Odoardus verò Angliæ rex in Vaſconiam tum ſe contulit, pacem compoſiturus inter Carolum adoleſcentem regis Franciæ filium, quem diximus bello captum, & Ferdinandum Arragoniæ regem. Confecta iam ex ſententia res erat, & de libertate Caroli agebatur, cum interim legatus apoſtolicus & comes Arrebatenſis, Auelini comite adiuuante, Catinam vrbem occupant, eoque ex Etruria collectas copias tranſmittunt. Hanc ob rem Odoardus re infecta in patriam redijt. Rogerius autem Doria gallicam claſſem ex Sicilia redeuntem occupans, Ferdinandi regis fortunam meliorem reddidit. Adijcere certe animum huic bello Honorius non potuit, quod armis à Guidone Ferrano in Flaminia vexaretur. Verùm tandem ſuperato Guidone, totam Flaminiā breui recipit. Non diu tamen poſt moritur pontificatus ſui anno ſecundo, die vno, corpusque eius à ſancta Sabina ad baſilicam Petri magni funeris pompa transfertur: ſepeliturque ſepulcro marmoreo, quod adhuc extat in numerum à Pio pontifice trāſlatum, vt inſignia familiæ indicant, eiuſque epigramma: & meritò quidem, cum vir fuerit omni vita probatiſsimus, & Chriſtianæ religionis amantiſsimus. Nam & Ordinem Carmelitarum non ſatis in concilijs probatum, mutatis chlamidibus nigris in albas, & ordinem Eremitarū apud Pariſios improbatū, cōfirmauit. Solū autē cardinalē Ioannē Buccamatiū epiſcopū Tuſculanū, ſuo pōtificatu creauit, viros dicēs & eoſdē bonos ac doctos, non etiā rudes & rerū humanarum ignaros, in tantū collegium cooptandos eſſe,

Plat. 197.

Adeò verò aulicos amauit, vt quotannis, æſtate præſertim, Tibur proficiſceretur vitandi æſtus vrbani cauſa, vnde multæ ægritudines oriuntur. Mortuo autem Honorio, decem menſibus ſedes tum vacat. Nam cùm apud ſanctam Sabinam conclaue haberetur, multi cardinales repentina ægritudine ſunt correpti, quorum de numero moritur Iordanus Vrſinus Comes Mediolanenſis, Hugo Anglicus, Geruaſius Andegauenſis decanus Pariſienſis, & Antherus vir inſignis. Hanc ob rem ſoluto conclaui, in aliud tempus magis ſalubre rem ipſam reijciunt, maximè verò cum terræmotus ipſi, qui tum permagni fuere, religionem quandam iniecerint, quò minus tum quidem id fieret.

NICOLAVS IIII.

Pont. 198. NIcolaus quartus, natione Picentinus, patria Aſculanus, Hieronymus antea vocatus, ordinis Minorum frater & generalis, deinde presbyter cardinalis. apud ſanctam Sabinam, decimo menſe poſt mortem Honorij pontifex creatur, collocaturque in ſede Petri ipſius ſancti cathedra. Reate deinde profectus ob ſeditiones, quæ tum Romæ ſubortæ erant, quoſdam cardinales creat ex omni fere religione. Omnes enim pariter amabat: nec plus debere affinibus & cognatis, quàm cuiuis bono arbitrabatur. Virtutes & vitia faciebant, vt in hunc magis quàm in illum inclinaret. Horum de numero quos cardinales creat, fuere Neapolio Petrus Columna, Hugo de Biliamo ordinis Prædicatorum doctor inſignis, Mathæus de Aquaſparta Fratrum Minorum generalis, epiſcopus Portuēſis, Romam deinde poſt annum rediens, ſedatis aliquantulum perturbationibus ciuium, apud ſanctam Mariam Maiorem habitauit, quam baſilicam ipſe vnà cum Iacobo Calumna reſtituit, vt in fornice maiori apparet: vnde Saluatoris ipſiusque pontificis, ac Iacobi cardinalis imago ex opere muſiuo adhuc cernitur. Idem quoque pontifex anteriorem poſterioremque partē baſilicæ Lateranenſis reſtituit, ornauitque opere vermiculato, quemadmodum litteræ ipſæ indicant.

Interim verò reges Arragoniæ & Siciliæ his fœderibus, adhortante Nicolao pacem ineunt, vt rex Carolus è vinculis miſſus, ſua impenſa Iacobum Arragonem Siciliæ regem cōſtitueret: quod niſi triennio id effeciſſet, in carcerem ſe rediturum pollicebatur, datis ob eam rem obſidibus duobus filijs: Carolo cui poſtea regi Vngariæ creato, Martello cognomentum fuit, & Ludouicum, qui poſt benè actam in ordine beati Franciſci vitam in ſanctos relatus eſt. Dum hæc autem in Europa gererentur, Soldanus diſcordijs Chriſtianorū fretus, Tripolim Aſiæ ciuitatem inſignem quidem, interfecto Chriſtianorum præſidio, igni ferroque vertit. Parem quoque calamitatem Sydon & Berytus pertulere, nemine adiuuante. Reſtabat Ptolemais in annos duos inducias à Soldano conſecuta: hanc vt tueretur Nicolaus pontifex annixus, milites ad vexilllum Chriſti vocat, ære ſuo conductos. Hi ad mille & quingenti fuere. Hos poſtea multi nullo dato nomine, nullis ſignis & auſpicijs, ſecuti, cum Ptolemaidem perueniſſent, non minora Chriſtianis quàm Sarracenis damna intulere. Soldanus autem cum res ſuas repetijſſet, nec redditæ eſſent, noſtris omnibus exitium comminatus eſt. Magna inter Chriſtianos de poſſeſsione Ptolemaidis concertatio tum orta erat, cum eam patriarcha Conſtantinopolitanus. Templarij Teutonici, rex Cypri, Siciliæ rex Carolus vindicare anniterentur. Erat & Piſanis in animo Ptolemaidem repetere (vt ipſi dicebant) ſuo iure, quos profecto bellum in Etruria ortum, à tanta rei fœditate auertit. Hi enim Vgolino comite cum duobus filijs, totidemque neptibus in carcerem coniectis, inedia interempto, animos Gibellinorum in Guelphos ita concitarunt, vt omnibus pariter exitium minarentur. In Arretinos primum arma conuerſa ſunt, petentibus id exulibus Gibellinis. Præerat tamen Arretio Guillelmus Petramala eiuſdem ciuitatis epiſcopus, cui Feltrantus comes & Florentini auxilio venerant. Verùm cum Florentini non ſatis ſuis copijs fiderent, etiam eò miſere Carolum ſecundum cum aliquot cohortibus, qui ad pontificem iturus, forte eà tum iter faciebat. In agro Tifernate collocata ſunt caſtra caſtris: Tifernum, ciuitatem Caſtelli mutato nomine nunc vocant. Commiſſo itaque prœlio magna ſtatim de Florentinis cædes fieri cœpta eſt. Verùm non ita multò pòſt mutata fortuna, cadentibus tamen in prœlio Guillelmo epiſcopo, & Feltrano comite ex Gibellinis ad tria millia interfecta, & duo millia capta dicuntur. Campaldinum locum vbi pugnatum eſt, accolæ dixere. Carolus autem tanta victoria potitus recta ad Nicolaum proficiſcitur, ac vtriuſque Siciliæ regnum feudatario iure obtinet. Hoc vbi Iacobus Arrago intellexit, oppugnare Caitam ſtatim aggreditur. Ne quid autem deeſſet ad perturbandam Chriſtianorum quietem, inter Philippum Franciæ & Odoardum Angliæ reges, grauiſsimum bellum exortum eſt: quæ res & Chriſtianos in Aſia mirificè perturbauit, & hoſtibus noſtris delendi in Aſia Chriſtianorum nomen audaciam & ſpem dedit. Soldanus enim, qui tum ægrotabat, ad centum & quinquaginta millia hominum, filio duce Ptolemaidem miſerat. Interim verò duorum menſium obſidione protracta, patre mortuo, filius ſtatim ſufficitur: qui certè acrioiribus animis vrbem oppugnans, completis foſsis prædaque militibus promiſſa, ad

mœnia

mœnia vſque iam pugnando peruenerat, cùm iam à Chriſtianis erumpentibus magno ſuorum incommodo in caſtra retruditur.

Dum hæc in Aſia gererentur, Nicolaus pontifex duos à latere legatos, Benedictum Caietanum, & Gerardum Parmenſem in Franciam properè mittit, qui compoſita inter duos reges pace, eos contra Sarracenos Ptolemaidem oppugnantes animarent. Nam & pacem inter Iacobum Arragonenſem & Carolum captum his conditionibus (quas ſupra memoraui) iam compoſuerat, quò omnibus in hoſtem liberius proficiſci liceret: & parare claſſem cœperat, de pace ferè certus. Sed nec reges ipſi pontifici benè monenti obtemperarunt, nec qui in præſidio Ptolemaidis erant inter ſe diſsidentes (quemadmodum poterant) vim hoſtium propulſarunt. Dilabentibus enim quotidie multis, ſoli tum ad duodecim millia remanſere, qui poſtea cum patriarcha Hieroſolymitano per dromonem ad id ſeruatum, fugientes primò ſecunda nauigatione vſi, tandem ſub ipſam Cyprum naufragio periere. Soldanus autem deſertam cultoribus vrbem ingreſſus, eam ferro ac flamma ſtatim euertit, anno centeſimo nonageſimo ſexto, poſteaquam à Gotifredo, capta fuerat. In tantis autem malis inſula Cyprus & Armenia minor, Cilicia prius appellata, in fide Chriſtianorum tamen permanſere. Inſtabat tum vel maximè Nicolaus, veritus ne hoſtes reliquiâ Aſiæ occuparent, vt imperator Rodulphus eò copias ſuas mitteret, Quo nō ita multò poſt mortuo, cum Adolphus de Naſſau electus ſucceſſor, imperij iura repeteret, ab Alberto Rodulphi filio in agro Spirenſi prœlio interficitur. Vir quidem inſignis, ſed parum milite ac pecunijs potens: oppreſſus enim multitudine hoſtium, potiuſquam ſuperatus dicitur. Nicolaus autem pontifex tædio animi (vt quidā putāt) quòd malè ſibi cedere omnia videret: quodq́; etiam pluſquam pontificem decebat, in partes declinauerat, Romæ apud ſanctam Mariam Maiorem, pontificatus ſui anno quarto, menſe vno, die octauo moritur, eoq́ue loci ſepelitur, ad caput baſilicæ apud Petri Columnæ cardinalis ſepulcrum, vt in pauimento cernitur, emblemate & porphyreticis lapidibus notato. Poſt eius verò mortem cardinales Peruſium profecti, quò eis liberius eligere pontificem liceret, rem ipſam diſcordijs inteſtinis biennio menſeque tertio in longum deduxere. Interim autem Michael Palæologus imperator Conſtantinopolitanus moritur. Quò minus autem eius corpus in loco ſepeliri ſacro vetuere ſacerdotes & monachi, quòd occidentali eccleſiæ in Lugdunenſi concilio acquieuiſſet. Andronicus autem Michaëlis filius, libenter tum quidem cùm Latinis ſenſiſſet, ſi quid auxilij à noſtris habuiſſet. Verùm cum ſedes vacaret, deſtitutus auxilio Andronicus, à fide catholica tandem defecit. Hæc autem incommoda Carolus ſecundus rex Neapolitanus proſpiciens, è Narbonenſi prouincia Peruſium veniens, cardinales ipſos ſæpius ad concordiam & electionem pontificis adhortatus eſt. Nec id quidem facere deſtitiſſet vir inſignis, niſi acriter reprehenſus à Benedicto Caietano patria Anagnino, quòd inſtando acerbè nimium, ipſis cardinalibus vim afferre videretur, quorum ſuffragia libera eſſe deberent.

CAELESTINVS V.

CÆleſtinus quintus, Petrus Moronens antea vocatus profeſsione anachoreta, patria Eſernienſis, ſecundo à Sulmone milliario cœnobium incolens inſtante Carolo rege & Latino cardinali, pontifex creatur: adeo maiore omnium admiratione, quo ob ſanctitatē vitæ à tanto faſtigio rerum ſponte remotior eſſe videbatur. Aquilam itaque poſt creationem ſuam profectus, eò ſtatim cardinales omnes Peruſio ad ſe vocat. Inſtabant tamen illi & litteris & nuncijs, vt Peruſium proficiſceretur ciuitatem pontificali dignitati magis conuenientem. Vicit demum Cœleſtini ſententia, quòd ita velle Carolum regem intelligebat. Omnes igitur eo profecti, Cæleſtinum ipſum vt verum pontificem adorant. Eius autem coronationi interfuiſſe ducenta millia hominum Ptolemæus ſcribit: & ſe etiam affuiſſe fatetur, homines credo motos nouitate rei & ſanctitate viri, quòd homo heremita ad tantum dignitatis gradum non niſi diuinitus prouectus eſſe videretur poſt tam lōgam eligentium contentionem. Inito itaque pontificatu, duodecim cardinales ſtatim creat, viros integerrimos, quorum de numero duo heremitæ ſunt habiti. Verùm cum Cæleſtinus à priore vita ob pontificatum nequaquam declinaret, adeo benignus & facilis omnibus petentibus erat, vt eadem diuerſis concederet: vnde & cōtemptus dignitatis, & imminutio pontificatus oriebatur. Erat ſiquidem ob priuatam vitam, quam anteà in heremo duxerat, rebus agendis parum idoneus. Hanc ob rem de abrogatione eius mentio fieri cœpta eſt: maximè verò mortuo Latino cardinali viro optimo, cuius auctoritate Cæleſtinus tantum pondus adhuc ſuſtinebat. Verùm inſtantibus acriter cardinalibus quibuſdam, maximè verò Benedicto Caietano, viro in iure ciuili & canonico peritiſsimo vafroque, qui primum locum apud pontificem tenebat, vt ſe pontificatu abdicaret ne eccleſia Dei ob imperitiam gubernantis periclitaretur, de omittendo pontificatu cogitare cœpit. Hac autem eius lenitate & ſuperſtitione motus Carolus, hominē amiciſsimum Neapolim perducit, eiusq́;

Prat. 199.

Aquilam.

animum à tanta fœditate rei amouere conatur, clamante vbique locorum populo ſe nolle alium pontificem quàm Cæleſtinum, idque ab eodem pontifice precibus & obſecrationibus contendente. Cui pontifex reſpondit, nil aliud ſe eſſe facturum, quàm quòd Deus vellet, quodque ipſe è rep. Chriſtiana eſſe cenſeret. Tum verò cardinales abdicationem hominis quærentes, vehementer inſtant, vt id quamprimum agat, propoſito reipub. Chriſtianæ diſcrimine, quod ſua ignoratione imminere omnium ceruicibus oſtendebant, affirmãtes omnia mala tum accidentia, die iudicij ſibi imputatum iri. Motus his verbis vir ſanctus & ſimplex, futurum ſe in eorum poteſtate dixit; modò id iure fieri poſſet. Quare cõſtitutio omnium conſenſu facta eſt, licere pontifici abdicare ſe magiſtratu. Quam quidem conſtitutionem Bonifacius octauus eius ſucceſſor poſtea confirmauit, quemadmodum libro ſexto decretalium apparet. Tum verò Cæleſtinus ad priuatam vitam ſe redigens, alterius ſubrogandi pontificis cardinalibus ex inſtituto poteſtatem dat, pontificatus ſui menſe ſexto. Atque ita Benedictus Caietanus plurimorum conſenſu pontifex creatus, Cæleſtinum ad hæremum abeuntem, ex itinere ad ſe retrahit, eundemque præfecto arcis Fumonis, quæ in Hernicis eſt, cuſtodiendum tradit. Hac ratione motus, vt ipſe dicebat, ne auctores ſeditionum aliquam calamitatem hoc duce eccleſiæ Dei aliquando inferrent, licet reuera hominis ſanctitatem admirarentur. Vtcunque eſt, conſtat hominem ipſum magnæ ingratitudinis & calliditatis fuiſſe: quippe qui ambitionis cauſa & virum ſanctum deceperit, dum eum magiſtratu ſe abdicare compulit, & captum vitam heremiticam appetentem, in arce Fumonis dolore animi ante tempus mori coegerit, anno vno, menſe quinto poſt initum pontificatum. Sunt autem qui ſcribant Cæleſtinum poſt mortem adeo miraculis claruiſſe, vt plerunque in concilijs de eo in ſanctos referendo habita mentio ſit: fuiſſeque pleroſque qui eum pro ſancto colerent, & in catalogo confeſſorum recenſerent. Eius autem celebritas quartodecimo calendas Iulij, qua die moritur, quotannis obſeruatur ex inſtitutione Clementis quinti Auenioni facta.

BONIFACIVS VIII.

Fest.200. BOnifacius octauus, natione Hernicus, patria Anagninus, Benedictus Caietanus antea vocatus, Neapoli pontifex creatur in vigilia natalis Domini M. CCXCIIII. vir quidem doctrina & experientia rerum inſignis, Diu enim in curia verſatus fuerat, & per omnes dignitatis gradus ad pontificatũ, non ſine tamen ambitionis crimine peruenerat. Nam dum eſſet ſancti Martini in montibus presbyter cardinalis, adeo dignitatem pontificatus exoptauit, vt nil ambitione & fraude prætermiſerit, quod ad eam rem conſequendam pertinere arbitraretur. Tantæ præterea arrogantiæ fuit, vt & omnes ferè contemneret, & gratias à Nicolao quarto & Cæleſtino V. factos reuocauerit. Gibellinos quoque mirificè perſecutus eſt. Hinc oritur illa inter pontificem & Columnenſes Gibellinos contentio, qui etiam Anagniæ contra pontificem factionis ſuæ partes fouebant. Hos itaque maximè verò cardinales duos, Petrum & Iacobum eiuſdem familiæ viros inſignes, calumniari cœpit, quod theſauros eccleſiæ in morte pontificum diripuiſſent, quodque libellos famoſos contra ſe ſparſiſſent. Scripſerunt ſiquidem poſt illatam ſibi iniuriam ad reges, ad principes, ad nationes de arrogantia Bonifacij, de ambitione, quod contra ius faſque pontificatus ſedem occupaſſet, reiecto fraudibus Cæleſtino, eodemque in carcerem coniecto. Sunt enim qui ſcribant Bonifacium immiſiſſe ſubornatores clanculum quoſdam, qui noctu dimiſſa quaſi cælitus voce in cubiculum Cæleſtini hominis ſimplicis, ei perſuaderent, vt pontificatum dimitteret, ſi ſaluus fieri vellet. Citati autem cardinales cum nuſquam apparuiſſent, Bonifacij pertinaciam veriti, Nepete enim ſeceſſerant vnà cum tota Columnenſium familia, publico decreto ſciſmatici habentur, beneficijs, dignitatibus, fundis paternis, caſtellis, oppidis priuantur: quam priuationem Bonifacius poſteà in decreti formam retulit, vt libro apparet, quem ſextum appellant. Sumptis deinde armis Bonifacius, concitatiſque multis cruceſignatis, eos opprimere conatus, Præneſte, quò ſe cum Sciarra viro inſigni eorum patruo receperant, obſidione cingit. Dilapſos inde, capto ac direpto Præneſte Zagalorum & Columnam confugientes perſequitur: vnde non ita multò poſt abire ob multitudinem hoſtiũ neceſſe fuit, à quibus hæc item caſtella diripiuntur, maximè verò Columnæ paternum ſolum. Cardinales autem inde quoque dilapſi, Reate petiuere. Sciarra verò apud Antium multum diuque in memoribus vixit, ſæuitiam Bonifacij veritus: ſed in piratarum manus incidens, remigio admotus multas calamitates perpeſſus eſt. quanquam ſic quidem æquiore animo exilium pati mallet, quàm ſæuitiem Bonifacij experiri, qui Gibellinos omnes vno odio perſequebatur. Notum eſt illud certè, quo Procheto dixerit Genuenſi archiepiſcopo, ad pedes eius die cinerum prodeunti. Nam cum dici à ſacerdote tum ſoleat, memẽto homo quia cinis es & in cinerem reuerteris, dixit mutatis quibuſdam verbis, memento homo quia Gibellinus es, & cum Gibellinis in cinerem reuerteris: in eiusque oculos cinerem

rem

cinerem coniecit, non in caput, vt mos eſt. Eundemque ob nomen factionis, archiepiſcopatu priuauit, licet poſtea in integrum reſtituerit, cum intellexiſſet cardinales Columnenſes, quemadmodum ipſe ſuſpicabatur. Genuam non periiſſe. Pulſis hoc modo Columnenſibus, Bonifacius duplicem celebritatem & apoſtolis & euangeliſtis, & quatuor eccleſiæ doctoribus, Gregorio, Auguſtino, Hieronymo, Ambroſio ſtatuit. Idem etiam dum in Vrbe veteri eſſet, beatum Ludouicum ex regia Francorum ſtirpe ortum, vtpote ex Carolo ſecundo, ordinis ſancti Franciſci profeſſum, vt quidam volunt, in ſanctos retulit. Idem quoque eccleſiam cathedralem ſanctæ Cæciliæ Albienſis ciuitatis, canonicis ſæcularibus pulſis inde, regularibus commiſit, inſtante Bernardo Caſtaneto Albienſi epiſcopo. Edidit præterea ſextum pontificij iuris codicem, ſuo iuſſu à tribus doctiſsimis viris compilatum, quibuſdam decretis nouis à ſe additis. Vrbem quoque Eugubium, quæ Gibellinorum auſpicijs ab eccleſia defecerat, breui recuperauit. Alberto duci Auſtriæ, imperij confirmationem bis terque petenti, negauit. Mortuo autem Iacobo Arragonio, cum Robertus Caroli filius Calabriæ dux in Siciliam traieciſſet, Catinamque cœpiſſet, tantum repentè bellum exortum eſt, vt tota fere Italia tumultuaret. Nam & Siculi Arragonenſibus fauentes, comparata claſſe, Philippum Roberti fratrem bello ſuperant, & captum in carcerem conijciunt. Quare Robertus relicta Catina, re infecta, in Italiam reuertitur. Fredericus autem Arrago ex Hiſpania cum exercitu in Siciliam delatus, non ſolum Siciliam totam, verumetiam Calabriam recuperauit. In Etruria verò adeò cõtra Piſanos Genuenſes exarſerant, vt & Liburnum cepetint, incendioque euerterint: & naues onerarias in fluminis oſtio demerſerint, ne Piſanis nauigare liceret. Fiebant hæc in Italia cum magno prouinciæ detrimento, pontifice nullibi ad pacem conficiendam auctoritatem ſuam interponente. Et ne exiſtimares tũ Deum cum hominibus pacem habuiſſe, tantus repentè terræmotus exortus eſt, quantus nunquam anteà: quo quidem multis diebus per interualla plurima durante, ædificia paſsim corruere. Reate pontifex tum erat cum tota curia, qui certè veritus ne ruina ædificiorum opprimeretur, caſulam quandam ex tabularijs ſublitibus, in medio clauſtro fratrum Prædicatorum, prato admodum lato, ædificari iuſsit: eoque in loco aliquandiu reſedit, licet horrida ſæuiret hyems. In celebritate namque ſancti Andreæ hæc perturbatio exorta eſt, Apparuit tum quoque cometes, magnæ alicuius futuræ calamitatis indicium. Verùm Bonifacius poſt tantos & tam diuturnos terræmotus, ad ſe rediens, cardinales aliquot creauit, quorum de numero fuere archiepiſcopus Toletanus, Richardus Senenſis, Nicolaus Tarniſinus, ordinis Prædicatorum magiſter, Ioannes Murro ordinis Minorum generalis Petrus Hiſpanus. Iubileum quoque idem retulit anno milleſimo trecenteſimo, quo plenam delictorum omnium remiſsionem his præſtabat, qui limina apoſtolorum viſitaſſent, ad exemplum teſtamenti veteris, licet primo quidem apud Iudæos huius longè alia ratio habita ſit. Iubileum namque quinquageſimo quoque anno repetebant, quo debitores à creditoribus laxabantur. vt ait * Ioſephus, & ſerui libertatem vendicabant: vnde libertatis nomen præ ſe fert tam animi, quam corporis. Nam liberi verè hi dici poſſunt, quibus peccata remittuntur. Idem etiam centeſimo quoque anno obſeruari mandauit. Ob hanc rem eo anno tanta vndique hominum multitudo Romam venit, vt vix incedere per vrbem, amplam quidem & vaſtam, liceret. Venerat & Romam Carolus Valeſi comes, Philippi Francorum regis frater, qui filiam Balduini vltimi Conſtantinopolitani imperatoris in vxorem duxerat; à Bonifacioque impetrauerat, vt ſocero ſuo liceret imperium ipſum repetere, à quo depulſus fuerat. Fecerat id quidem libenter Bonifacius, quod ei in animo erat hotum principum auxilio exercitum in Aſiam tranſmittere, qui Hieroſolymam recuperaret. Interim verò dum res ipſæ componerentur, & Carolum ipſum patrimonio ſancti Petri cum omni poteſtate præfecit, & legatũ in Etruriam miſit, qui nouas ſeditiones cõpeſceret. Nam à Gibellinis & Guelphis, ad Albos & Nigros tranſierát. Verùm cum legatus nil proficeret, propoſitis etiã interdictis, Carolus Valeſius eò pontificis mandato profectus, continere Florentinos nõ potuit, quò minus Albos nõ ſine magna cæde ab vrbe ſua pellerent. Albi enim Gibellini tum appellati ſunt. Sed pontifex Hieroſolymitanam expeditionem iam pridem meditatus, Apameenſem epiſcopum ad Philippum regem Francorum mittit, qui hominẽ ad eam rem cohortaretur. Is itaque eo profectus cum nil precibus impetraret, minas quidam addidit. Hanc itaque ob rem iratus Philippus, hominem ſubitò in carcere conijcit. Quod vbi Bonifacius reſciuit, eò ſtatim miſit Narbonenſem archidiaconum, virum certè inſignem, qui pontificis nomine Philippo mandaret, vt miſſum faceret epiſcopum Apameenſem. Id ſi non impetraret, diceret audientibus omnibus regnum Franciæ ad eccleſiam deuolui ob contumaciam Philippi, & violatum ius gentium: adderetque anathema, & omnes Francos à iuramento regio abſolueret. Fecit omnia quàm diligentiſsimè archidiaconus, ac regem compulit epiſcopum Apameenſem dimittere. Rex autem aliqua ex parte iniurias ſibi à pontifice illatas vlturus, edictum propoſuit, ne quiſquam è regno ſuo Romam proficiſceretur, aut eò pecunias mitteret. Secundo verò poſt Iubileum anno, Carolus Valeſius ad Carolum ſecundum conſobrinum ſuum ſe contulit: cuius aduentu motus Fredericus

Iubilei ratio Antiquitatum lib. 3. cap. 14.

dericus Arrago pacem his conditionibus petijt & impetrauit, vt redditis quæ in Italia ceperat, ei Siciliam qnoad viueret, retinere liceret. Verùm abeunte ex Etruria Carolo Valeſio, Albi Florentia pulſi Forumliuij populariter commigrarunt: quotum de numero habitus eſt Dantes Aldegerius vir doctiſsimus, & ſua vernacula lingua poeta inſignis: qui poſtea redire in patriam perſæpe conatus eſt, ſed fruſtra adiuuantibus etiam Bononienſibus, & Canegrandi Veronenſium domino, quo cum poſtea familiariter aliqnandiu vixit. Sunt qui ſcribant Bonifacium hoc tempore Hermanni cuiuſdam corpus apud Ferrarienſes iam viginti annis pro ſancto cultum, exhumari mandaſſe, ac comburi, habita de eius hæreſi quã diligentiſsima inquiſitione. Hunc ego è fratricellis fuiſſe crediderim, quorum ſecta tum maximè inualeſcebat. Interim verò Philippus tex Franciæ, Bonifacij arrogantiam iniquo animo ferens, habito apud Pariſios eccleſiaſticorum & nobilium magno conuentu, commemoratiſque iniurijs à Bonifacio acceptis, eiuſque ambitione & malis attibus ad occupãdum pontificatum, quem iniuſtè teneret, ad ſedem apoſtolicam tum vt ipſe dicebat, vacantem, futurumque conſilium appellauit. Qua quidem re percitus Bonifacius, habito generali concilio, Philippum eiuſque regnum Alberto imperatori ſubijcit, quem in initio pontificatus ſui repulerat. Tum verò Philippus ſuperbiam hominis domiturus. Sciarram Columnenſem in portu Maſsiliæ cognitum à piratis redemptum, cum Guillelmo Nogaretio Callo equite fidiſsimo Romam mittit, hac ratione (vt ipſe palam dicebar) vt appellationem ſuam publicarent. Verùm ei longè alia mens fuir, nam Sciarra ſeruili habitu Latium ingreſſus collectis vndique amicis, Nogaretium cum ducentis equitibus Gallis mercede conductis è militia Caroli Valeſij Ferentinum præmittit: qui inde ei, ſi opus eſſet, auxilium ferret. Ipſe verò Anagniam clam noctu ingreſſus, adiuuantibus Gibellinis, quos Bonifacius diu multumque vexauerat, pontificem nil tale metuentem in domo paterna capit, refractis valuis, captumque Romam perducit, vbi quinto & trigeſimo die pòſt dolore animi confectus perijt, pontificatus ſui anno octauo, menſe nono, die decimoſeptimo; ſepeliturque in baſilica Petri ſepulchro à ſe antea extructo, quod quidem adhuc extat in ſacello à ſe cõdito opere vermiculato. Idem quoque ſuggeſtum condidit cum porticu apud baſilicam Lateranenſem, in quo execrationes in cœna domini fiunt: quoque in loco & Philippum regem Franciæ, & Columnenſes anathemate notauit. Moritur autem hoc modo Bonifacius ille, qui imperatoribus, regibus, principibus, nationibus, populis terrorem potius, quàm religionem inijcere conabatur: quique dare regna & auferre, pellere homines ac reducere pro arbitrio animi conabatur, aurum vndique conquiſitum plus, quàm dici poteſt, ſitiens. Diſcant itaque huius exemplo principes omnes tam religioſi, quàm ſæculares præeſſe clero & populis, non ſuperbè & contumelioſe, vt hic, de quo loquimur, ſed ſanctè & modeſtè vt Chriſtus rex noſter, eiuſque diſcipuli ac veri imitatores: & malint à populis amari, quã timeri, vnde tyrannorum pernicies oriri meritò ſolet. Sunt qui ſcribanr hunc quoque diſcordias inter Italos aluiſſe: maxime verò inter Genuẽſes & Venetos, populos quidem nauali prœlio ſatis potentes.

BENEDICTVS XI.

Pont.201, BEnedictus vndecimus, natione Italus, patria Taruiſinus, Nicolaus antè vocatus, cardinalis Oſtienſis, Romæ calendis Nouembris pontifex creatur, Hic enim ab ineunte adoleſcentia ordinem prædicatorum ingreſſus, tantum virtute & doctrina apud fratres ſuos valuit, vt eum per omnes magiſtratus ad Generalis dignitatem prouexerint. Vnde & pontifex creatus, magnum breui tempore virtutis ſuæ documentum præſtitit. Ita enim vixit, vt poſt mortem inter beatos merito cenſeatur. Inito autem pontificatu Nogarerium & Sciarram, omneſque Anagninos cum his in capiendo Bonifacio ſentientes, & citatos antea ad iudicium nec apparentes, grauiore anathemate notat. Cognita quoque regis Philippi cauſa hominẽ Bonifacij cenſuris irretitum abſoluit, in gratiam præterea recipit Ioannem & Iacobum cardinales Columnenſes, quos ingenti odio Bonifacius factionis Guelphæ ſtudioſus, plus quã pontificem decebat, perſecutus fuerat. His quoque bona reſtituit, à galero tantum rubeo, quo à Bonifacio priuati fuerant, ſed breue tempus, abſtinere ſunt iuſsi. Compoſitis autem hoc modo in vrbe rebus, creatiſque cardinalibus quibuſdam, quorum de numero Nicolaus Pratenſis ordinis prædicatorum eſt habitus, animum ſtatim ad componendam Italiæ pacẽ adijcit. Verùm quia in Etruria magis, quàm alibi ſeditionibus laborabatur, eo Nicolaum epiſcopum Oſtienſem cum ſumma poteſtate mittit: qui & nouos magiſtratus Florentiæ conſtituir, in illiſque ædibus collocauit, quas nuper ad recipiendos magiſtratus ædificauerant, dominorum palatium nunc vocatur. Tum verò Nicolaus plura his ſibi licere arbitratus, de reducendis exulibus mentionem facit: quod vbi ex animi ſententia non impetrauit, propoſito anathemate, Pratum ſe contulit. mortuo deinde non ita multò pòſt Benedicto pontifice tumultuantibus in Etruria omnibus exules omnium ciuitatum in agrum

Bono-

Bononienſem conuenientes, primo ingredi Florentiam inſtituunt, atque ita clam noctu apud portam, quæ Bononiam ducit, mœnia nondum perfecta ſuperingreſsi, vſque ad templum diuæ Reparatæ paulò antè inchoatum perueniunt. Verùm dum & prædam cupidè nimium quærunt, & amicos conſulunt, quid maximè agendum cenſeant, hoſtibus ſuis ſumendi animos, & capiendi arma tempus dant: à quibus non ſine multorum cæde properè expelluntur. Conducto deinde Roberto Calabriæ duce, non ſolum ſua tueri, verùm etiam aliena oppugnare auſi, Piſtorium obſidione cingunt, adeò egregiè ab his, qui in præſidio erant defenſum, vt eruptione facta, Robertum cum exercitu Prarum vſque repulerint. Benedicti autem viri optimi ac ſanctiſsimi mens fuerat, pacata Italia, Tartaros, Syriam & Palæſtinam ingreſſos iuuare, à quibus litteris & nuncijs ad tantam rem conficiendam continuò inuitabatur. Mortuus itaque Peruſij (eo enim profectus cum curia fuerat) pontificatus ſui menſe octauo, die decimoſeptimo, rem deſtinatam omittit. Sepelitur autem magna pompa, vt par fuit, in eccleſia fratrum Prædicatorum, nonis Iunij milleſimo trecenteſimo tertio. Fuiſſe autem Benedictum virum optimum ac ſanctiſsimum, declarant miracula à ſe poſt mortem edita, ſanatis ægrotis, pulſiſque dæmonibus è cordibus obſeſſorum. Vacauit tum ſedes à nonis Iunij vſque ad Nonas Iulij inſequentis anni, licet cardinales in conclaui ob eam rem cōſtituti, à Peruſino populo impulſi perſæpe ſint, minis interdum additis, vt pontificem deligerent.

CLEMENS V.

Clemens quintus, natione Vaſco, Burdegalenſis epiſcopus, Bertrandus Gotho antea vocatus. Peruſij à collegio cardinalium abſens, poſt longam cōtentionem pontifex tandem creatur. Is autem electioni conſentiens, ex Burdegala Lugdunum profectus, eò cardinales omnes ad ſe vocat: qui ſine mora pontifici obtemperarunt, atque ita curia Romana in Gallias tranſlata eſt, milleſimo trecenteſimo quinto: vbi etiam ad ſeptuaginta quatuor annos remanſit cum magno Chriſtianorum incommodo, potiſsimum verò vrbis Romæ cuius templa magna ex parte ob ſolitudinem & ſitum corruere, abſentibus his, ad quos quidem ea reſtituere pertinebat. Coronationi autem pontificis interfuere, & Philippus rex Franciæ, eiuſque frater Carolus nuper ex Italia reuerſus, Ioannes Britanniæ dux, qui ruina muri oppreſſus moritur, cum pleriſque alijs, dum Pompa coronationis, vt fit per vrbem ducitur. Philippus quoque rex ea ruina aliqua ex parte debilitatus eſt. Pontifex autem in tanta trepidatione ex equo deturbatus, ſolum carbunculū ex tiara amiſit, precij aureorum ſex millium, vt quidam ſcribunt. Peracto deinde ſolenni ſedatiſque rebus omnibus, Clemens multos cardinales Gallicos tum creat, ex Italia nullū, licet Ioanni & Iacobo Columnenſibus dignitatem cardinalatus integram reſtituerit. Tres præterea cardinales cum ſenatoria poteſtate Romam miſit, quorum auſpicijs vrbs ipſa atque Italia gubernaretur. At verò cum cerneret Genuenſes & Piſanos inter ſe grauiſsimo bello implicitos, interimque Sardiniam à Sarracenis occupatam eſſe, inſulam hac cōditione Frederico Siciliæ regi conceſſit, vt primo quoque tēpore eam pulſis inde hoſtibus recuperaret. Veneti autem cū Carolo ſecundo contra imperatorem Conſtantinopolitanum fœdus ineuntes, eò Raſsianum regem perpulere, milleſimo trecenteſimoſeptimo, vt orthodoxæ fidei rationem à Romano pontifice petierit. Verùm cum poſtea Veneti ac Carolus refrixiſſent, Raſsiani ipſi malo exemplo ſententiam mutant. Interim verò apud Nouarienſes noua hæreſis à Dulcino & Margarita inuenta eſt, qua mares & feminæ ſimul habitantes, in omnem libidinem prolabebantur. Fraticelli hi ſunt appellati, quos opprimere Clemens conatus, eo ſtatim milites quoſdam cū apoſtolico legato miſit, qui eos in alpibus poſitos, partim inedia & frigore, partim armis oppreſsit. Dulcinus autē & Margarita viui capti, membratim lacerantur: eorumque oſſa cōbuſta diſsipantur. Reſcitum quoque eodem fere tempore eſt, Templarios olim Chriſti milites, à noſtris ad Sarracenos defeciſſe. Hanc ob rem interfecti illi ſunt, qui comprehendi potuere: eorumque bona partim Rhodijs militibus qui inſulam paulò antè occupauerant, partim verò nouis religionibus ſunt attributa. Iudæos quoque Philippus rex Franciæ cum ſingulis veſtimentis è prouincia ſua deiecit, direptis eorum bonis ob maleficia quædam & auaritiam. Verùm cum non ita multò poſt Albertum imperatorem Ioannes ex fratre nepos interfeciſſet, omnes fere ciuitates Ciſalpinę Gallię dominos ſibi eos delegere, quos antea capitaneos habuerant. Capitaneos enim præfectos vrbium vocant, vt Verona Scaligeros, Mantua Paſſerinos, Patauiū Carrarienſes. Eſtenſes autē iampridem dominatu Ferrariæ potiebantur, ſed tunc potiſsimum Mutinam in poteſtatē ſuam redegere. nec indignatus eſt Carolus ſecundus Neapolitanus rex, Beatricem filiā Azoni Marchioni Eſtenſi vxorem tum collocare. Verùm Friſcus eius filius nouercam ſibi ſuperinductam cernens patrem in carcerem coniectum necat, Ferrariaque potitur, impetrato à Venetis auxilio ad expugnandum Thealdum, caſtellū (ita accolæ vocant) ponti impoſitum. Tum verò cardinalis cognomento

Pont. 202.

Templarij ad Sarracenos defecerunt.

Pelagura,

Pelagura, Bononiam à Clemente miſſus, Venetis ſub anathematis pœna imperat, vt à re Ferrarieſi abſtineant. Optabant quidem Ferrarienſes ipſi ditioni eccleſiaſticæ ſubeſſe. Hanc ob rem Veneri maturandum rari, caſtellum die noctuque oppugnatum tandem capiunt: quo facto, Friſcus ipſe vindictæ cupidus, dimidiam Ferrariæ partem incendit, potiſsimùm verò eorum domos, qui rebus nouis ſtudere videbantur. At ciues tantam iniuriam non diutius laturi, ſumptis armis Friſco dominatu eiecto, Venetis ſeſe dedunt, cum cernerent ſe ab his egregiè defendi poſſe, Quare Pelagura indignatus, cruce ſignatos in Venetos & Ferrarienſes vndequaque properè ad ſe vocat. Clemens verò cognita Venetorum contumacia & regnãdi cupiditate, eis anathemate notatis ſacra interdicit: pro ſeruiſque direptis eorum bonis, vbicunque locorum reperirentur, haberi iuſsit. Quamobrem gens ipſa mercaturæ admodum dedita, & in Anglia & in Gallia maxima imcommoda perpeſſa eſt. Alios præterea cardinales in Etruriam bellis tumultuanrem pontifex miſit, qui Roberto Calabriæ duci, Florentinis ac Lucenſibus reliquiſque prouinciæ populis mandarent, vt oppugnare Piſtorium deſiſterent. Paruere tum omnes præter Florentinos & Lucenſes: quare his quoque à ſacris interdictum eſt. Verùm abeunte Roberto Auinionem ſalutandi pontificis cauſa, Piſtorienſes diutino bello fatigati, deditionem tandem fecere, Cepræ vrbis Florentini & Lucenſes mœnia euertunr, foſſas complent, agrũ ſibi diuidunt: à ſanguine tamen ciuium temperatum eſt. Solum vrbis vtrique populo commune remanet. Quod quidem Florentini non ita multò pôſt conrra fœdera inter ſe & Lucenſes inita occuparunt, ducto circunquaque muro, eliminatiſque foſsis. Iidem præterea vt omnia circunquaque tutiora haberent, Acianum gentis Vbaldinæ caſtellum in agro Mugellano poſitum, emptum pecunia diruunt: in planoque haud longè Scarpariam, vt paucis ante annis in valle Arni Caſtelfrancum & ſanctum Ioannem, condunt. Miſſus tum quidem in Etruriam Neapoleo cardinalis Vrſinus, qui res ipſas componeret, ſpretus à Florentinis & Lucenſibus, eò iræ prorupit, vt anathemata & interdictum publicè conrinuaret. Hanc ob rem Florentini clerum ipſum grauiſsimis exactionibus diu multumque vexarunt. Vſi præterea hac ſæuitia ſunt: nã Curſium Donatum ciuem egregium & de rep. benemeritum, interfecere, quia Hugutionis Fagiolani filiam in vxorem duxerat, adeo nobilitatem odio habebant. Verùm cùm poſtea Pelaguram legatum in recuperanda Ferraria caſtelloque Thedaldo à Venetis occupato iuuiſſent, à pontifice in gratiam recipiunrur, milleſimo trecenteſimo nono.

Eodem verò anno Carolo ſecundo rege Neapolitanó mortuo, filius Robertus in regnum à pontifice miſſus, Bononiam ad Pelaguram proficiſcitur: quem ſtatim eccleſiæ nomine tumultuanti Ferrariæ præfecit. Is autẽ Neapolim iturus, Degũ Catelanũ virum inſignem, cum cohorte equitum in præſidio reliquit. Qui vbi continere Ferrarienſes vrbis & minis in officio non poſſet, equites ex arce in ciues dimiſit: quorũ de numero multos certe trucidauit. Ad octo nanque & viginti ex optimatibus Eſtenſium dominatum appetentes laqueo necauit. Eodem verò tempore Henricus Lucemburgenſis à Germanis imperator electus, hac quidem lege à pontifice confirmatur, vt intra biennium coronam Romæ habiturus, Italiam ingrediatur. Hoc autem animo id egerar ponrifex, vt imperatoris aduentu motus Italici comprimerentur. Imperaror itaque omnia ſe facturum pollicitus, oratores ſtatim in Italiam ad populos & principes mittit, maximè verò ad Florentinos, qui tum Arretinos vexabant: petitque vt ſibi & exercitui ſuo hoſpitium in vrbe parent, ac vexare Arretinos deſinanr reſpondere rum Florentini, tantum quidem principem imprudenter agere, qui barbaros in Italiam ducere conetur, quam ipſe imperij cauſa à barbaris tueri deberet. Arretinis præterea imperarorem ipſum non benè conſulere, quos ſciret Guelphos quidem ciues ſuos expuliſſe: exules enim ab imperatore reſtitui conſueuiſſe, & extorres retineri. Ferunt tum Dantem Florentinos cæcos appellaſſe, quod imperatori tam inſulſe reſpondiſſent: quo certè nil poterat eſſe magis à republica ſua alienum: maximè autem tanto principe cum tanto exercitu hoſtili animo aduentãte. Animos ſiquidem eis dabant Roberti regis promiſſa, qui in regnum proficiſcens, factionis Guelphæ defenſorem acerrimum vbique ſe futurum pollicitus erat. Imperaror autem ad Taurinos alpes tranſgreſſus, in plana deſcendens, omnes ferè ciuitatum principes honoris cauſa obuios habuit. Duæ tum præerant Mediolani factiones: quarum altera Turrianorum, altera vicecomitum habebarur. Guelphis præerar. Guido Turrianus populi capitaneus, vt gentis vocabulo vrar: Gibellinis verò Maphæus Vicecomes. Veritus autem Guido, ne Vicecomes Henrici grariam ob factionem præoccuparet, contracto exerciru in agro Mediolanenſi caſtra ponit, viſurus, vt ipſe dicebat, qui nam vrbem ſe inuito ingrederentur. Tum verò Maphæus nuncijs imperatorem ipſum properè Mediolanum vocat, ad vrbem, vt ipſe dicebat, imperij Romani domicilium. Henricus itaque copias vrbi admouens, magnos tum quidem tumultus ingreſſo iam Guidone concitauit, quos ſtatim rebus hoc modo compoſitis repreſsit, vt Guido Vercellis poriretur, Maphæus verò equitum ſuorum dux & præfectus haberetur. potitus Mediolano imperaror omnes fere ciuitates ſtatim in deditionem accepit, præter Alexandrinos. Coronam itaque ferream Mediolani accipiens, quam modo etiam de more capere debuerar, tãta

ciues

ciues impenſà vexauit, vt grauata onere plebs, quæ libertatem ſperabat, arma ſumpſerit. Tum verò Germani eum ab vtraque factione ſuos cædi viderent, ex ſuburbijs vrbem ingreſsi, factionum capita aduocant. Galeatius autem Maphei Vicecomitis filius, relicto domi genitore, cum magna clientum manu ad imperatorem proficiſcitur, oſtenditque Turrianos tyrannidem vrbis affectantes, tantum tumultus concitaſſe. Hanc ob rem Germani cum Gibellina factione in vnum conuenientes, Turrianos nonnihil apud plateam ſanctæ Mariæ nouæ reſiſtentes ab vrbe pellunt: qui Guidone ſuadente, Vercellas populariter petunt. Ex hac autem factione ad triginta interfecti referuntur, quorum de numero quattuor Turriani fuere. Mouens deinde in Cremonenſes & Cremenſes Henricus, qui Gibellinos eiecerant, Guelphos ad ſupplicium vocat, ſed libera Cremonenſium deditio, Henricum mitiorem reddidit. In Cremenſes aliquantulum ſæuitum eſt, & eorum mœnia funditus euerſa ſunt. Parmenſes autem timore perculſi, qui Giberto Corrigia ſuadente, Rubeos in vrbem acceperant, pulſis Guelphis imperatoris vicarium recipiunt. Tutati ſunt aliquandiu ſe Brixiani. Verùm cum acriter ab Henrico oppugnarentur, noctu ad Montana confugientes, vacuam cultoribus vrbem reliquere. Ingreſsi itaque Germani, vrbis mœnia confeſtim demoliuntur. His autem vicinorum calamitatibus perterriti Mantuani, Veronenſes, Vicentini, Patauini, Taruiſini, Veneti, mandata imperatoris ſtatim fecere. Placentini quoque pulſo Alberto Scoto Guelphorum duce, imperatoris præfectum ſuſcipiunt. Compoſitis itaque hoc modo Ciſalpinæ Galliæ rebus imperator Amedeo Sabaudiæ comite Piſanorum Genuenſiumque oratoribus ſubſequentibus, per Placentinos iter faciens Genuam proficiſcitur. Quo etiam non ita multò pòſt applicuere & legati Roberti Neapolitani & Frederici Siculi regis: illi ſimulatam, iſti veram amicitiam præ ſe ferentes. Nam Robertus rex mareſcallum ſuum cum duobus millibus equitum in Etruriam miſerat, qui Florentinis & Lucenſibus, ſi opus videretur, contra imperatorem auxilio eſſent. Verum Henricus Piſas claſſe delatus, præmiſsis terreſtribus copijs, maximis incommodis Lucenſes afficit. Libuit hactenus commemorare hæc incommoda Italis illata, quorum omnis culpa à quibuſdam in Clementem transfertur, qui Henricum impulerit cum exercitu Italiam ingredi. Sunt tamen qui ſcribant id ex vtilitate prouinciæ à Clemente factum ob inteſtina mala, quæ quotidie cum magna hominum cæde in vnaquaque ciuitate, imò in quouis paruo etiam caſtello, committebantur. Cædebantur ciues, necabantur ſenes, allidebantur infantes, nec vllus crudelitatis modus inerat: vnde Clementi placuit, quod ſcriptum apud Homerum eſt, vnus ſit princeps, ad quem omnia referantur. Henricus autem Romam verſus iter arripiens, cum quingentis equitibus Ludouicum Sabaudienſem Amedei filium præmittit, qui certè apud Stephanum Columnam non longè à Lateranenſi palatio diuertens, magnum Vrſinæ factioni timorem iniecit. Henricus tamen Viterbium primo, inde Romam veniens, effuſo obuiam honorato quoque cum vrbana multitudine perbenignè ſuſcipitur. Coronatus deinde à tribus cardinalibus, Romanos omnes in verba ſua, vt mos eſt, iurare compulit, edito ingenti conuiuio, cui omnes ciuitatis proceres, exceptis dumtaxat Vrſinis, interfuere. Ne tamen in tanta celebritate quicquam tumultus ob concitatas hominum mentes oriretur, milites ſuos in theatris, thermis locisque munitis pro ſtatione collocauit: quibus præſidijs adeò confiſus eſt, vt auſus ſit etiam tributum inſuetum à populo exigere. Qua ex re omnes vtriuſque factionis ciues ad Vrſinos confugiunt: qui ædes ſuas prope Tiberim & Hadriani pontem ſitas, validis præſidijs communierant. Tum verò imperator ira percitus, ſagittarios nauales, à Piſanis miſſos, in vrbem contra Romanos vocat, quos certè nil tale metuentes, Ioannes Roberti regis frater, qui ſuas nauales copias ſub Auentino collocauerat, facile in fugam vertit: & intromiſſo equitatu haud longè in ſtatiuis collocato, populo Romano adiuuante, imperatorem ipſum Tibur abire coegit. Diſceſsit & Ioannes Roberti frater cardinalium iuſſu, vrbemque pacatam reliquit. Henricus autem Peruſio iter faciens, cum Aretium peruenisſet, Robertum regem maieſtatis reum facit: citatumque nec apparentem regno priuauit, improbante eam rem Clemente, quo in loco nequaquam idoneo tantam rem, nec ad ſe pertinentem peregiſſet: pontificis enim proprium eſſe dicebat, regnum Siciliæ cis & vltra Pharum dare & adimere. Mouens Aretio imperator in Florentinos & Lucenſes cum Roberto ſentientes copias ducit. Verùm cùm vrbem oppugnare non poſſet, occupato Bonitio, eodemque munito, Senenſibus bellum indicit, qui auarè nimium ac malignè commeatus ei ſubminiſtrabant. At verò cùm ægrotare cœpiſſet, ad Marcereti balnea ſe contulit, vnde multo imbecillior quàm anteà ad Bonconuentum redijt: vbi poſt aliquot dies moritur, non ſine ſuſpicione dati à Florentinis veneni, ſubornato pollicitationibus & præmijs monacho quodam, qui ei Euchariſtiam veneno illitam dederat, vt nonnulli ſcribunt. Piſani autem mortuo imperatore Florentinorum potentiam veriti, Hugutionem Fagiolanum ducem ſibi ac tyrannum deligunt: qui paulò pòſt ab equitatu cum Henrico militare ſolito adiutus, Lucenſes agris mulctatos, in poteſtatem ſuam redegit. Clemens verò ad cætera mala, quæ Italia patiebatur,

audito incendio baſilicæ Conſtantinianæ vehemẽter indoluit: pecuniaſque clero ac populo Romano miſit ad templum reſtituendum, licet eo anno tanta caritate penuria rerum laboratum in regno ſit, vt vix ad cibum & potum ſatis pecuniarum haberet. Quæ quidem mala & frequentes eclipſes ſolis cometeſque portendebant, & ipſa peſtis, qua fere vbique tum laboratum eſt. Clemens autem cum animum ad componendum eccleſiæ ſtatum adieciſſet, ſacris ordinibus ter habitis, & pleroſque cardinales viros optimos creauit, & tribus concilijs diuerſis in locis varijſque temporibus habitis, multa prudenter & maturè egit. Nam & Dulcini ſectam eccleſiaſticos impugnantem, vt dixi, perdomuit: & Templarios ſuſtulit in maximos errores prolapſos, Chriſtum ſcilicet abnegantes, eorumq́ue bona Hieroſolymitanis militibus addixit: & regi Franciæ apud Pictauium quædam inhoneſta petenti, quò minus id impetraret, teſtitit: nam & damnari Bonifacium, & abſolui Nogaretium ac Sciarram petebat. Primum certe nunquam obtinuit, ſecundum poſtremo impetrauit, pollicente Nogaretio ſe iturum pœnitentiæ gratia contra Sarracenos. Quam quidem expeditionem Clemens ipſe maximè optabat, vt ex eius concilijs apparet. Præterea verò & Cæleſtinum quintum approbatis eius miraculis, in ſanctos retulit ſub nomine Petri confeſſoris: & librum Clementinarum à ſe compoſitum in Viennenſi concilio edidit. Deinceps verò varijs ægritudinibus afflictatus: nunc dyſenteria, nunc ſtomachi ac laterum dolore cruciabatur, octauo pontificatus ſui anno, menſe decimo, die quintodecimo moritur. Vacat tum ſedes annis duobus, menſibus tribus, diebus ſeptemdecim, dum non ſatis inter cardinales conſtat, quem potiſsimum deligant. Nec minor quidem diſcordia inter electores imperij tum fuit mortuo Henrico, cum alij Ludouicum Bauariæ, alij Fredericum Auſtriæ duces proponerent. Quibus inter ſe prœlio concurrentibus, ſuperato Frederico, tanta ſuperbia Ludouicus elatus eſt, vt abſque auctoritate Romanæ ſedis & imperatorem ſe appellauerit: & ita Vicecomitibus in Ciſalpina fauerit, vt Mediolano potiti ſint, quò ei facilius Romam proficiſci liceret ad coronam auream, vt mos eſt, accipiendam. Tum verò Etruſci omnes, ac maximè Guelphi trepidare cœperunt, quod cernebant Ludouicum imperatorem omnia imperij iura, adiuuantibus Vicecomitibus & Hugutione Fagiolano Piſanorum & Lucenſium tyranno, breui repetiturum. Hanc ob rem & Guidonem Petramalam epiſcopum Arretinum ac dominum, & Philippum Tarentinum principem Roberti regis fratrem, in partes ſuas pollicitationibus & muneribus pellexerunt. Multum enim Philippus equitatu & diſciplina rei militaris tum valebat.

ANNOTAT.

Clemens papa V. comitiorum pontificalium legibus à Gregorio X. editis confirmatis, nonnulla addidit, ſeu ſuppleuit in generali concilio Viennenſi, quæ etiam ſupra annotaui, à Ioanne papa XXII. in libro Clementinarum primo, titulo ſertio de electione, & electi poteſtate, cap. Ne Romani pontificis &c. poſtea regiſtrata. Poſtremo Clemens VI. bullam de moderatione legis cibariæ cardinalium, in conclaui reclusorum fecit, quæ in libro ceremoniali extat. De quibus omnibus latiſſimè in libris, quos de varia creatione Romani Pont. ſcripſi, diſſerui.

Ratio creandi Romani pontificis.

Rationem verò, qua Romani pontifices deinde creari conſueuere breuibus ſubijcere placuit, vt nihil poſtremò deſit, quod accuratus lector deſiderare poſſit. Eſt autem eiuſmodi.

Patres conclaue ingreſſi diem integrum ſequentem formandis legibus impendunt, ad ſanam Romani pontificis adminiſtrationem maximè neceſſarijs, quibus patrum quiſque ſubſcribens iureiurando votoq́ promittit obtemperaturum ſe illis, ſi pontifex factus fuerit. His actis ſtato quodam die prima comitia indicuntur. Mane autem eius diei patres omnes induti pallijs, à ſummo deorſum apertis, quas croccias vocant, in capellam vbi corpus Chriſti aſſeruatur conueniunt. Ibi diuina ſpiritus ſancti rite ſacra celebrantur. Quibus abſolutis, ſuo loco diſponunt ſe per ſubſellia. Quiſque autem quos eligere decreuit, in codicillo ante deſcribit, huncq́ ſuo annulo obſignat. Inde tres ex patribus ad altare aſcendentes, Decanus videlicet, preſbyterorum, & diaconorum primi calicem, in quo eo die, ſacra facta ſunt, ad medium altaris conſtituunt, cuſtodes ipſi omnium ac inſpectores aſtantes. Poſthæc eodem ordine procedunt & reliqui patres, atque ante altare in genua procidentes, codicillum ſigillatim in calicem dimittunt. Id autem poſtquam ab omnibus factum eſt, tres illi, quos dixi, calicem ipſum ad cæteros inferius conſedentes, ſublatum altius oſtendunt, conſiſtentes in ſubſelliorum medio, vnde ſpectari, & audiri à circumſtantibus poſſunt: numerant mox codicillos quorum, vt conueniſſe numerus inuenitur, ſinguli à Decano aperiuntur, & leguntur, ac diacono proximo pronuntiandi traduntur. Patrum quiſque papirum tenens, ac pugillare, quos quiſque eligit, chirographo annotatus. Nullus autem ex Alexandri III. conſtitutione pro pontifice haberi poteſt, niſi qui duarum partium ex cardinalibus integra ſuffragia tulerit. Qui numerus ſi ex codicillis adimpletur, tum pontifex creatus eſt: ſin minus, liberum eſt cuique quem voluerit patrum, non electum à ſe ſcripto, voce eligere, quæ electionis ratio acceſſus appellatur. Rarum eſt quempiam ex ſolis codicillis eligi, vocum acceſſio conficere totum opus ſolet.

Alius

Alius eſt quæ creandi pontificis mos, qui per adorationem dicitur. Hoc autem eſt cùm duæ partes cardinalium non expectato, vt vocant, ſcrutinio, ſed voce tenus omnium conſenſu, & voluntate quempiam ex cardinalibus in Romanum pontificem ſalutant, atque venerantur. Qua ratione Iulius III. Marcellus II. & Paulus etiam IIII. renunciati fuerunt.

IOANNES XXIII.

IOannes vigeſimus tertius, Iacobus Caturcenſis anteà vocatus, epiſcopus Portuenſis, poſt longam viginti trium cardinalium altercationem Lugduni pontifex creatus, nonis Septembris in eccleſia cathedrali coronam pontificatus accepit. Inde verò Auinionem cum curia profectus, octo cardinales in ieiunijs quattuor temporum aduentus Domini creauit: quorum de numero fuit Iacobus Caturcenſis eius ex ſorore nepos, & Ioannes Caietanus ſancti Theodori diaconus cardinalis è gente Vrſina. Præterea verò in ſanctos confeſſores retulit Ludouicum epiſcopum Toloſanum, quondam Caroli regis Siciliæ filium. Sunt tamen qui hoc Bonifacio octauo aſſcribant, vt antea dixi. abdicare autem ſe epiſcopatu & ſacerdotio compulit Hugonem Caturcenſem epiſcopum, priuatum omnibus pontificalibus inſignibus, anulo, mitra, cappa, pileo, camiſeaque Romana. Priuatum autem, degradatum (vt iſtorum vocabulo vtar) ac curiæ ſeculari traditum, omnibus cruciatibus coactum eſſe vitam cum morte commutare, quòd in pontificem coniuraſſet. Eccleſiam verò Toloſanam, quam vnicè dilexit, ad archiepiſcopatum tranſtulit: cuius quidem caſtella ſex in ciuitates erexit, vt haberet archiepiſcopus Toloſanus, quibus cum dignitate præeſſet. Diœceſes quoque archiepiſcopatui Narbonenſi aſcripſit, Limoſam & abbatiam ſancti Pontij. Adeo præterea rebus nouis pontifex ipſe ſtuduit, vt & ſimplices epiſcopatus bifariam diuiſerit, ac diuiſos in vnum redegerit: & abbatias in epiſcopatus & epiſcopatus in abbatias viciſſim tranſtulerit. Nouas quoque dignitates, noua collegia in eccleſijs conſtituit ac conſtituta prius in aliam formam tranſtulit. Hac tamen gratitudine vſus eſt, quòd Clementinarum editionem confirmauit, mandauitque doctoribus omnibus publicorum gymnaſiorum, vt librum ipſum publicè legerent. Ordinem autem Grandimontenſem, quorundam improborum factionibus labefactatum, in meliorem formam redegit, amputatis his quæ ordini obeſſent, additiſque inſtitutionibus quibuſdam, quibus tanta religio conſtaret. Cum verò Cæſar Auguſtanam eccleſiam admodum diligeret, eam in Metropolitanam erexit, quinque cathedralibus eccleſijs ex vndecim, quæ Tarraconenſi ſubſunt, huic aſſignatis. Inſtituit & nouum ordinem militum, qui militare ſub Chriſto dicerentur in Luſitania, quæ Portugallia dicitur, qui Sarracenis reſiſterent, Bæticam & Africam incolentibus. Bætica apud antiquos ea pars Hiſpaniæ dicebatur, quæ ad mare mediterraneum vergit, noſtris temporibus Granatæ nomen obtinens à cocco, vt arbitror, quo ea pars Hiſpaniæ maximè abundat. Coccum autem nunc granum vocant, vnde lanæ inficiuntur. Huius autem ordinis, quem diximus à pontifice conſtitutum, caput in maritimo Siluenſis diœceſis oppido repoſitum eſt: militibuſque omnia bona templariorum, annuente rege Portugalliæ conceſſa ſunt, quo liberius militiæ CHRISTI vacarent. Cuius cenſor & moderator eſt abbas Alcoaſiani monaſterij Ciſtercienſis ordinis Vlyxiponenſis, qui & conſcribendi & exauctorandi milites facultatem habet. Deinceps verò duos Thomas in ſanctos retulit, Thomam ſcilicet epiſcopum Herferdenſem virum nobilem genere, probatum moribus, doctrina inſignem, miraculis clarum; & Thomam Aquinatem ordinis ſancti Dominici doctorem præcellentem, de cuius vita & ſcriptis multa ſuperius annotauimus. Creatis deinde ſeptē cardinalibus ſecunda ordinatione, milleſimo trecenteſimo vigeſimoſecundo, ſtatim edictū propoſuit, quo eos declarauit pertinaces & hæreticos, qui affirmarent Chriſtū eiuſque diſcipulos nihil priuati vel proprij habuiſſe, quod certè non multum cum ſacra ſcriptura conuenit, quæ multis in locis teſtatur Chriſtum eiuſque diſcipulos ac veros imitatores nil proprij habuiſſe, vt illud euangelij: Qui non vendiderit omnia, quæ habet, & pauperibus dederit, non poteſt eſſe dignus me diſcipulus. Præterea verò hæreticum putauit eſſe, ſi quis affirmaret ipſis diſcipulis vendendi, donandi, teſtandi, acquirendi ſuopte ingenio ius non competere, quod ad religionem euntes, in alterius arbitrium tranſeant: vnde fit vt domini mancipia non ſibi, ſed domino acquirant: vel acquiſita prius ex arbitrio & mādato eius pauperibus diſtribuant. Harum autem inſtitutionem litteras apoſtolicas ad gymnaſia publica tranſmiſit, ne amplius ſcholaſtici ea de re diſputare auderent. Damnauit præterea gloſſulam quandam Fratris Petri ordinis Minorum, qui conuentum quendam tertij ordinis ad imitandam Chriſti paupertatem animauerat, quorum de numero multi damnati & exuſti fuere. Habita præterea conſtitutione, vt eorum vocabulo vtar, decem cardinales creauit: inter quos Ioannis Columnæ & fratris Matthæi è gente Vrſina ordinis Prædicatorū, ratio eſt habita.

Dum hæc à pontifice agerentur, Florentinus exercitus ingenti clade nō longe à monte

Post. 203.

Matth. 19.

Catino ab Hugutione Fagiolano ſuperatus eſt. Verùm Lucenſes non diutius tyrannidem Hugutionis laturi, capta occaſione, Nerium eius filium vrbe eijciunt, dum Caſtrucium virum domi nobilem & manu promptũ, quem in carcerem cõiecerat ob prædam ex hoſtibus captam ad ſupplicium ducit. Pulſus itaque Luca Nerius, patrem in Lucenſes concitat, cui quidem ex vrbe in hoſtem prodeunti, Piſani ſtatim clauſere portas. Is autem cum filio ad Malaſpinas confugiens, tentato ſæpius, ac fruſtra ad tyrannidem reditu, tandem in Flaminiam, ſolum paternum pontifice iubente rediјt. Atque ita Caſtrucius ab extrema calamitate ad ſummam felicitatem perducitur: è carcere enim ad dominatum ciuitatis Lucenſis traductus eſt. At verò pontifex intelligens & Eſtenſes, pulſo præſidio eccleſiaſtico, omnino Ferraria, & Vicecomites, adiuuante Ludouico Bauaro Mediolano potitos eſſe: omiſſis, vt ipſe dicebat, ad tempus Eſtenſibus, Vicecomites interdictis notauit, magis in Ludouicum, qui titulos imperij ſibi vſurpabat, quàm in Vicecomites inuectus. Eodem quoque tempore Gibellini Genuenſes à conciuibus ſuis Guelphis pulſi, adiuuante Roberto rege, cuius poteſtati ciuitatem commiſerant, Sauonam populariter migrauere. Hos poſtea etiam extorres bello inſequens Robertus, dum in Gallias traijcit, vnà cum Sauonenſibus in poteſtatem ſuam redactis, aliquandiu malè habuit. Pontifex autem intelligens diſceſſu Roberti Guelphos vbique opprimi, Carolum Valeſij comitem, Franciæ regis Philippi filium, in Italiam mittit, qui Guelphis præſidio eſſet: & his potiſſimum qui apud Vercellas cum Turrianis erant, vrbis ditione potitis. Verùm ſuperueniente Ludouici imperatoris iuſſu Galeatio Vicecomite ante aduentum Caroli, Turriani Vercellis pelluntur, eaq́; vrbs in poteſtatem Vicecomitum redigitur: Potitur & Caſtrucius non ita multò pòſt Piſtorio, vt Guido Patramala paulò antè Tiferno, Florentinis aduerſantibus. Sed Caſtrucius Galeatij Vicecomitis auxilio fretus, (nam Accium filium cum mille & quingentis militibus ei auxilio miſerat) Florentinos magna clade ſuperatos ad mœnia vſque perſequitur.

Tum verò pontifex videns in Bauaro turbandi omnia principiũ ineſſe, ei ſacra interdicit more ſolenni, vt fieri conſueuit: Guidonemq́ue Patramalam poſt occupatum Tifernum, ſacerdotio exauctorauit. Cortonam quoque à diœceſi Arretina ſeparatam in ciuitatem erexit, creato Ioanne Viterbienſi Cortonienſium epiſcopo. Interim autem Nicolaus Eſtenſis Ferrariæ dominus, Argentam Rauennatis eccleſiæ oppidum vi occupat, adiuuante Baſſarino Bonacoſſio vrbis Mantuæ tyranno, qui ſororem Nicolai paulò antè in vxorem duxerat. Hi etiam iunctis ſimul copijs Bononienſes aggredi ſunt auſi, ſed à Betrando eccleſiæ copiarum duce ſuperati, cum magno incommodo abiêre, non ita multò pòſt à pontifice anathemate notati. Ferrariæ præterea interdictum ſacris, donec Argenta redderetur. Caſtrucius verò adeo Florentinos tum vexabat capto oppido Signa, vnde frequentes incurſiones in eos faciebat, vt deſperatione rerum adducti, Carolum Roberti filium in dominum vocauerint. Tum verò Ioannes pontifex Ioannem Vrſinum in Italiam properè mittit, qui Florentinos & Guelphos omnes in Bauarum confirmaret, iam alpes cum magnis exercitibus tranſeuntem. Is autem Romam iter facturus, primo Mediolanum proficiſcitur, Gibellinorum precibus motus. Verùm cùm accepta ferrea corona pecunijs indigeret, atque eas à populo exigeret, quem Galeatius tuebatur omnibus. Vicecomitibus in carcerem coniectis, quatuor & viginti ciues deligit, quàm temp. adminiſtrarent addito præfecto, quem ex gente ſua vrbi præfecit. Bauarus tamen poſtea Caſtrucij precibus motus, Vicecomites omnes incolumes dimiſit, dum Lucæ eſſent, vbi imperator à Lucenſibus magna cum benignitate ſuſceptus eſt. Inde verò abiens, comitante cum mille & quingentis equitibus Caſtrucio Romam peruenit: apud ædes Laterani iuſſu cleri populiq́ue Romani à Stephano Columna coronatur. Præerant tum vrbi duo ex nobilitate Romana, quos Romani imperatoris vicarios appellabant. Tum verò cùm Nicolaus comes alter collega abeſſet, Stephano ea ſors obtigit. Coronatus imperator, Petrum Corbarienſem ordinis Minorum, ex Reatino agro oriundum, pontificem ſtatim creat, Ioannis vigeſimi tertij, æmulum futurum, hominem quidem humili loco natum, ſed doctum, & ad res agendas aptiſſimum. Habuit hic primo vxorem, qua renuente ac reclamante, religionem & habitum ſancti Franciſci ſuſcepit. Creatus itaq́ue pſeudopontifex, ac Nicolaus quintus appellatus, ab imperatore & his, qui tum cum eo aderant, vt verus Chriſti vicarius conſalutatur. Creauit is quoque cardinales & epiſcopos homines ſuijpſius conſimiles.

Interea verò cùm equites Galli in præſidio Florentinorum relicti, noctu inſidijs Piſtorium occupaſſent, Caſtrucium Roma abire confeſtim cogunt: qui primo iunctis cum Vicecomitibus copijs, Piſas Lucamq́ue peruenit: inde verò in Piſtorium mouens, ciuitatem diu obſeſſam fame ad deditionem tandem compulit. Subſequens autem Caſtrucium cum exercitu Bauarus, Viterbij antipapam reliquit, Florentiam oppugnaturus: quam fortaſſe occupaſſet, ni Caſtrucio graui morbo ex immenſis laboribus contracto, mori contigiſſet. Bauarus tamen tanti accepti beneficij immemor, eius filios Piſis ac Luca expulit, dum in ciuitatibus præſidia diſponeret, vrbibuſque ipſe potitus eſt. Mortuo quoque eodem tempore Galeatio Vicecomite, eius filij ad Bauarum confugiunt, homine rogantes.

vt accepta grandi pecunia, quam ipſi pollicebantur, ſe in patriam remittat. Tum ille pecuniæ admodum cupidus, Accium in patriam remittens, Marcum fratrem tandiu obſidem apud ſe detinuit, quandiu ei pecuniæ redderentur. Verùm Bauarus relicto Piſis antipapa Marcoque Vicecomite, Mediolanum profectus, in Germaniam iturus, nequaquam ab Accio in vrbe recipitur paternarũ iniuriarum memore. Germani autem milites, qui in Etruria Marcum Vicecomitem obſidem tenebant, cognita hominis virtute, in eius verba iurauere, ex captiuo ducem creantes: qui ſtatim dedentibus arcem Caſtrucianis militibus, Luca potitus eſt. Verùm non ita multò pòſt abſente Marco, Germani milites mutata ſententia, Lucam vrbem cuidam Genuenſi ex gente Spinola, qui multum claſſe valebat, vendidere. Abeũte præterea in Germaniam Bauaro, re omni infecta ad imperium ſpectante, Bonifacius Piſanus comes rem gratam Ioanni pontifici facturus, antipapam Auinionem perducit: vbi in carcerem coniectus, vitam cum morte permutauit. Tum verò pontifex duabus maximis curis liberatus: quod antipapam è medio ſuſtulerat, quodque Bauarus in Germaniam relicta Italia abierat, inſtante Franciæ rege, expeditionem in Sarracenos promulgat, impoſitis decimis, quæ Philippo ipſi ad expeditionem ituro, darentur. Cœperant tum Lucam Florentini, vnde à militibus Boemicis ſtatim expelluntur, quos antea Brixiani contra Bergomates in Italiam accerſierant: quorumque auxilia fretus pontificis legatus, Parmam, Regium, Mutinamque ceperat. Is autem inita cum Ioanne rege Boemiæ amicitia, omnem rationem factionum Italicarum repentè commutauit. Nam quibus pontifex & Boemię rex amici ac ſocij erant, illis Robertus ac Florentini repentè aduerſabantur, nullo Guelphorum aut Gibellinorum diſcrimine habito. Maſtinus enim Scala Veronæ, Philippinus Gonzaga Mantuæ, Carrarienſes Patauij, Eſtenſes Ferrariæ domini, amicitiam & ſocietatem cum Roberto ineunt, cuius etiam auxilio Florentini adiuti, Piſtorium capiunt, dedentibus tamen vrbem quibuſdam ciuibus, nemineque aduerſante. Interea verò Marchiones Eſtenſes non prius ab interdicto eccleſiaſtico abſoluti ſunt, quàm Ferrarienſium precibus fatigati. Argentam à ſe occupatam, eccleſiæ Rauennati reddidere. Hi tamen auxilio Scaligerorum freti, caſtellum ſancti Felicis agri Mutinenſis obſidere incipiunt. Verùm ſuperueniente Carolo Boemiæ regis filio, Manfredoque, cognomento Pio Carpi domino, qui ſocietatem ſimul inierant. Eſtenſes funduntur fuganturque. Ex eorum militibus ad octingentos cæcidiſſe ea pugna conſtat, multoſque ex nobilitate captos, maximè verò Nicolaum Eſtenſem Rainaldi Marchionis fratrem. Hac autem opportunitate motus legatus Bononienſis, comparato ſatis iuſto exercitu, cui & Caleotus Malateſta Ariminenſis & Franciſcus Ordelaphus Foroliuienſis, & Richardus Manfredus Fauentinus, & Hoſtaſius Polentanus Rauennas præfuere, Ferrariam obſidet. Nam hi omnes ſuarum ciuitatum dominatum paulò antè occupauerant, cum prius earundem capitanei haberentur. Oppugnabatur tum acriter Ferraria, capto ſancti Antonij ſuburbio, cum auxiliares copiæ à Philippino Gonzaga, à Maſtino Scala, ab Vbertino Carrarienſi miſſæ, animum ad erumpendum Ferrarienſibus dedere, qui & hoſtes fundunt, & omnes ferè duces capiunt. Captus autem Romandiolæ comes, cum Nicolao Eſtenſi commutatur: reliqui deinceps incolumes ad ſuos remittuntur, hac conditione tamen, ne arma amplius contra Eſtenſes capiant. Elatus verò tanta victoria Rainaldus Eſtenſis, in agrum Bononienſem mouens, longè omnia populatus, à capiẽda vrbe paululum affuit. Venturum quidem in auxilium legati regem Boemiæ Bononienſes ſperabant: & jam eſſe in itinere dicebatur, cum ſubito ei nunciatum eſt, & Maſtinum Scalam Brixiam ac Bergomum in deditionem accepiſſe: & Accium Vicecomitem Papiam ingreſſum, arcem oppugnare. Hanc ob rem ab inſtituto itinere diſcedens, relicto Parmæ filio, cum aliquot cohortibus Papiam ipſe profectus, cum ſuperare munitiones Vicecomitis non poſſet, vaſtato Mediolanenſium agro, Parmam deinceps re infecta redijt: vbi quoque intellexit Americum Caſtrucij filium, Lucam amicorum opera recepiſſe. Oppugnabatur tamen arx, quam etiam rex accepta grandi pecunia Lucenſibus & Americo reliquit, breui in Germaniam iturus, Italicas factiones pertæſus. Nam Vicecomites capta iam arce Papienſi, longè & latè vires ſuas diffundebant. Mutinæ itaque & Regij impoſito Germanorum præſidio, commendataque Parma Marſilio & Petro Rubeo, in Germaniam abijt, celerem reditum cum maioribus copijs pollicitus. Abeunte autem rege, Bononienſes ipſi adiuuantibus Florentinis, & Marchione Eſtenſi, pulſo legato, in libertatem ſe vendicant, cæſo tum in vrbe, tum in agris eccleſiaſtico præſidio. Hanc ob rem legatus omni ope deſtitutus, Auinionem proficiſcitur anno Domini milleſimo trecenteſimo quarto, quo tempore eodem in loco Ioannes pontifex moritur ætatis ſuæ anno nonageſimo, pontificatus verò xix. menſe quarto, relicta in theſauris tanta vi auri, quantam nullus ante ſe pontifex. Sepelitur autẽ in eccleſia cathedrali cum magna funeris pompa. Sunt qui ſcribant Petrum Muroneum, quondam pontificem, à Ioanne in ſanctos relatum: Gentilemque Fulginatem & Dynum Florentinum medicos inſignes magnis præmijs & honoribus tum ab eo affectos. Amator enim doctorum virorum eſt habitus.

BENEDICTVS XII.

Pont. 204. BEnedictus duodecimus,patria Toloſanus,otdinis Ciſterciensis Iacobus antea vocatus,ſanctæ Priſcæ presbytet cardinalis,ſextodecimo die poſt Ioannis mortem, Auinione pontifex creatus, ſtatim cenſuras in Bauarum à Ioanne factas, vt in vſurpatorem imperij confirmauit. Hac autem ratione vacante imperio, ad arma omnia reſpiciebant,cùm vnuſquiſque quantumuis paruus dominus,rapere ex alieno conatetur,Scaligeri enim non contenti Veronæ Brixiæ, Bergomi dominatu, Parmam adimere Rubeis conabantur: Gonzaga Regium Eſtenſis Mutinam, Florentini Lucam appetebant. Verùm cum Scaligeri potiri Parma nequirent, acriter qui in præſidio eranr, vrbem defendentibus, maximè verò Germanis militibus, qui Scaligero infenſi habebantur, in Vicetinos exercitum mouenr: vnde re infecta abeuntes, cum Germanos milites abijſſe Patma intellexiſſenr, eò profecti, vrbe ſtatim potiuntur, Rubeis ipſis eam dedentibus. Nicolaus quoque Eſtenſis, Beatrice Guidonis Gonzage filia in vxorem accepta, ſoceri copiis adiutus, Mutinam capit. Philippinus item Gonzaga ciuibus ipſis vltro dedentibus, Regium Lepidi in poteſtaté ſuam ſtatim recipit. Tum verò creſcente Maſtini ſcalæ potentia, qui & Parmam & Lucam & Patauiũ, dedente Vbertino Carraria, in poreſtaté ſuam redegerat, ad tantum dominatum extinguendum omnés ferè Italiæ populi & principes ſimul coniurarunt; maximè autem Veneti & Luchinus Vicecomes, qui Accio paulò antè mortuo in dominatu ſucceſſerat. Cinxerunt Veronam obſidione Veneti, Gonzaga, Eſtenſiſque, dum Luchinus alio exercitu Brixiá & Betgomum in ſuam poteſtaté redigit. At verò cum Veneti timerent, ne dum potentiá vnius extinguere parant, alterius augerent, pacem hac conditione cum Maſtino Scaligeto ineunt, vt omiſſo Patauio Catrarienſibus, dimiſſaque Btixia & Bergomo Vicecomiti, quas vrbes nuper occupauerat, ipſe Vetonam, Viceriam, Parmam Lucamque retineret. Diſplicuit vehementer hæc pax Florentinis ſocijs & amicis, qui potiri Luca admodum cupiebant: ſed reiecta in aliud tempus quærela, tum quidem reticuere.

Pontifex autem miſſo in Italiam legatn, ſenatui populoque Romano petſuaſit, vt ſenatoriam dignitatem, quam diu tegio nomine geſſerant, ſuis tandem & eccleſiæ auſpicijs adminiſtrarent. Hanc ob rem & Stephano Columnæ ſenatoria dignitas in quinquennium prorogata eſt, & collegæ annui ei dati ſunt. Verùm cùm pontifex Stephanum ad ſe Auinionem vocaſſet, Vrſus Anguillariæ Comes, Stephani, collega, Franciſcum Petratcham virum eloquentiſsimum, maximè autem vernacula lingua rythmiſque vulgaribus corona poetica in Capitolio donauit, aſtante popolo omnique Romana nobilitate, anno ſalutis milleſimo trecenteſimo trigeſimooctauo. At pontifex veritus, ne vacante imperio Italia ab aliquo externò hoſte inuaderetur, Luchinum Vicecomitem Ioannemque eius fratrem archiepiſcopum Mediolanenſem, Mediolani aliarumque vrbium, quas poſsidebant, vicarios inſtituir. Eandem quoque poteſtatem Maſtino Scalæ, Veronæ & Vicetiæ: Philippino Gonzagæ Mantuæ & regij: Albertino Carratiæ, Patauij: Obicoini Eſtenſi Ferrarię, Mutinæ, Argentæ ſuo iure (vt ipſe dicebat) tribuit: quòd vacante imperio, omnis eius poteſtas in pontificem reſcidat, Ieſu Chriſti ſupremi regis vnicum in terris vicarium. Obicioni tamen Eſtenſi hoc vectigal impoſuit, vt quotannis decem millia nummum auri eccleſiæ Romanæ perſolueret. Semel autem toto ſui pontificatus tempore ſex presbyteros cardinales creauit, viros egtegios, non de ſua ſtirpe, vt nunc fit, ſed vndequaque ad tantam dignitatem vocatos. Non improbo tamen eos, qui ob cognationem & affinitatem ad ſummos dignitatis gradus eriguntur, ſi tanta conditione digni ſunt. Tantæ prætetea conſtantiæ fuit, vt dimoueri à recto vel vi, vel precario, vel pollicitationibus nunquam potuerit. Bonos enim diligebat, & vicisſim malos ac ſceleratos apertè odio habebat. Componere item pacem inter Philippum Franciæ & Eduardum Angliæ regem ſæpe tentauit per legatos, at fruſtra, qui maximis cladibus quàm ſæpiſsimè inter ſe concertarunt. Nam Eduatdi claſsis ſupra Scluſas non longè à portu Flandriæ, tanta vi cum Gallis dimicauit & vicit, vt ad triginta tria millia Gallorum vna pugna intetfecta tefetantur. Ponrifex autem rem ſæpius tentatam omittens, ædes pontificias cum turribus & pometis inchoauit ac perfecit: ſuoque iuſſu impenſaque baſilicæ ſancti Petri tectum reſtituir, quemadmodum epigramma ad eius ſtatuam in eadem baſilica poſitum, indicat. Moritur autem pontificatus ſui anno ſeptimo, menſe iij. die xvij. Multam vim auri non cognatis ſuis & affinibus, ſed eccleſiæ reliquit. Iotum pictorem illa ætate egregium, ad pingendas martyrum hiſtotias in ædibus ab ſe ſtructis conducere in animo habuit. In morte autem optimi pontificis & doctiſsimi, omnes verò collacrymarunr; idque in pompa funeris qui adetant, fletibus & gemitu præ ſe tulere.

Franciſcus Petrarcha.

CLEMENS VI.

Pont. 205.

Clemens ſextus, patria Lemouicenſis, Petrus antea vocatus, primo monachus, deinde archiepiſcopus Rhotomagenſis, poſtremò pontifex Auinione creatus eſt. Fuit autem vir multæ doctrinæ compoſitæque eloquentiæ, liberalis in omnes, comis & perhumanus. Electus itaque nonis Maij, milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſecundo, coronatur xiiij. calendas Iunij. Sequentibus verò ieiunijs pontificatus ſui anno primo, octo presbyteros cardinales creat, diaconos duos, ſcilicet fratrē ſuum monachum Totellenſis profeſſionis, & Guillelmum ex ſorore nepotem. Ex his prætereaquos presbyteros creauit, vnus ei affinitate coniunctus fuit. Sequenti autem anno duos item creauit, quorum alter eius erat ex altera ſorore nepos. Petentibus ſiquidem Romanis, vt quemadmodum Bonifacius octauus olim conceſſerat, vt centeſimo quoque anno (quod ſeculum antiqui appellabant, vnde ludi ſæculares nominati ſunt) plenam peccatorum omnium remiſsionem viſitantibus limina apoſtolorum Petri & Pauli, quinquageſimo quoque anno id facere libenter annuit, cum dicerent ætatem hominum iubileum illum centum annorum attingere non poſſe. Verùm cùm intelligeret totam Italiam in tumultu eſſe, ſolos Luchinum & Ioannem Vicecomites, vicarios Inſubriæ confirmauit, de reliquis Italiæ principibus nulla mentione habita. Exiſtimabat enim ſolos Vicecomites Bauato reſiſtere poſſe, in Italiam (vt ipſe prædicabat) deſcenſuro, qui viciſsim, vt par pari pōtifici redderet, in ditione eccleſiaſtica multos vicarios imperiali auctoritate confirmauit. Nam Ioannem de Vico vrbis præfectum Viterbij, Galeotum Malateſtam & fratres, Arimini, Piſauri, & Fani: Antonium Feltranum, Vrbini: Nolphum & Gallaſium fratres, Callij: Alegretum Clauellum Fabriani: Bulgarutium Matelicæ: Iſmedutium, ſancti Seuerini: Gentilem Verraneum Camerini: Michaēlem montis Milonis: Pongonium Cingoli: Nicolaum Obſcaretum Æſij: Guidonem Polentenſem Rauennæ: Franciſcum & Sinebaldum, Foroliuij & Cæſennæ: Ioannem Manfredum, Fauentiæ dominos confirmauit: licet ante quidam ex his loca ipſa partim vi, partim beneuolentia ciuium adepti fuerant, vt in Benedicto diximus. Interim verò Freſcobaldi Florentini ciues admodum potētes à ciuibus ſuis pulſi, Piſanis ad arma concitant iniquo quidem tempore. Florentini enim Parmam à Scaligeris empturi tum erant: & ob eam rem filios obſides iam Ferariam miſerant, quingenta millia nummum auri polliciti. Sequeſter enim ad eam rem conficiendam, Ferrarienſis ab vtroque electus eſt. Verùm cum Florentini alia ſuper aliam clade, tum à Piſanis, tum ab eorum ſocijs affictari eſſent, omittere tantam emptionem coacti ſunt: ferre tamen auxilium Lucenſibus à Piſanis obſeſsis non omiſere, adiuuantibus etiam ſocijs, copiarum duce Malateſta Ariminenſi, cognomēto Vngaro, qui Piſanos à ceruicibus Lucenſium armis quidem repulit. Tum verò Robertus Florentinorum amicus, ſociorum calamitatibus permotus, Gualteriū quendam Gallum Athenarum ducem appellatum, cum paruo equitatu in Etruriam miſit, qui artibus exquiſitiſſimis deiecto Malateſta, vt imperito belli duce, ita gratiam Florentini populi aucupatus eſt, vt breui & copijs eorum & vrbi præficeretur, deiectis & extinctis omnibus vrbis magiſtratibus. Huius quoque fortunam iuuēre Arretini, Piſtorienſes & Volaterani, qui homini ſeſe ſtatim dedidere. At cum Accius Corrigienſis Parmam vrbem, quam ipſe tueri non poterat, Obicioni Eſtenſi dediſſet, Philippus Gonzaga bello ab ipſo Obicione laceſsitus, comparato exercitu in agro Regienſi hominem inuadens, collatis ſignis tanto impetu fundit, vt fugientem Ferrariam vſque perſecutus ſit. Tum verò Obicio deſperatione rerum motus, Parmam ipſam, quam retinere non poterat, Luchino Vicecomiti tuendam tradit, anno Domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimoſexto. Cum autem Florentini ferre Gualterij tyrannidem diutius non poſſent, necarenturque quotidie multi, in eum ob libertatē coniurantes, Angelus Accaiolus vrbis epiſcopus, ciues armatos in epiſcopatum properè ad ſe vocat, patriam in libertatem vendicaturus. Quare tyrannus imparem ſe ciuibus videns, epiſcopo ipſo pacis ſequeſtro adhibito, incolumis cum militibus & rebus ſuis decimo tyrannidis ſuæ menſe abijt. Verùm plebs ipſa ingrata vt ſemper nobiles ciuitatis, quorum cōſilijs & armis libertatem conſecuta erat, exules facit direptis eorum bonis ædibuſque euerſis. Et ne quid deeſſet ad perturbandam totam Italiam, in regno quoque Neapolitano magnæ diſcordiæ exortæ ſunt. Rex enim Robertus ſine ſtirpe virili moriens, Ioannam filiam Andreæ nepotis ſui Caroli regis Vngariæ filio vxorē dedit. Neapolim enim illis diebus adoleſcens venerat. Verùm Ioanna hominē ſocordem peroſa, eum in vrbe Auerſa per inſidias interimit: alterique fratrueli nubit, Ludouico olim Tarentini principis filio, quem Roberti quoque fratrem fuiſſe cōſtat. Tum verò Ludouicus rex Vngariæ primi mariti frater tantum ſcelus vlturus, cum paratiſsimo exercitu in Italiam veniens, primo Sulmonenſes reſiſtere auſos oppugnare adoritur. Interim autem Romæ creandorum Senatorum ex auctoritate apoſtolica cōmutata ratione, Nicolaus Rentij ciuis Romanus publicus ſcriba, vir quidem erecti ad libertatem excelſique animi, occupato armis Capitolio, tantum ſibi bene-

Vide Sabellicum lib. 8 Ennead. 9. non longe à fine.

uolentiæ & auctoritatis apud omnes comparauit, vt facilè quò vellet mentem populi Romani flecteret. Is autem quò magis animos hominum commoueret, hoc titulo vſus eſt. Nicolaus ſeuerus & clemens libertatis pacis iuſtitiæque tribunus ac ſacræ Romanæ reip. liberator illuſtris. Hac autem verborum pompa tantam de ſe & admirationem & opinionem concitauit, vt omnes Italici nominis per legatos pacem amicitiamque ab eo petierint. Fuere & quædam externæ prouinciæ, quæ ad Romani imperij gloriam renaſcentem, vt ipſæ putabant, reſpicerent. Sed parum inoleuit fucata gloria: nam dum parti ciuium conſulit, parti aduerſatur, repente ex patrono tyrannus eſt habitus. Hanc ob rem ſeptimo magiſtratus ſui menſe, ſponte ſua, ignaris omnibus, mutata veſte, per obſcuram noctem Roma abiens, ad Carolum Ioannis filium in Boemiam proficiſcitur: quem Clemens pontifex ob multarum linguarum litterarumque peritiam, in Bauari etiam contumeliam ab electoribus in Cæſarem deſignari paulò antè fecerat. Captus itaque Tribunus à Carolo, & Auinionem miſſus, pontifici dono datur: Ludouicus autem Sulmone poſt longam oppugnationem potitus, regnum deinceps facilè occupat, abeuntibus in prouinciam Narbonenſem ob timorem Ioanna & adultero Ludouico relicto ad regni cuſtodiam duce Dyrrachino Roberti regis nepote: quem Carolus prœlio ſuperatum & captum, vltimo ſupplicio affecit. At verò cum fere in tota Italia peſte laboraretur Carolus relicto ſatis magno præſidio, tertio menſe in Vngariam reuertitur, eò maximè tempore, quo Ioannes archiepiſcopus magni animi conſilijque vir, mortuo fratre Luchino, vicariatum Mediolanenſem à pontifice ſuſcepit. At Clemens retento in vinculis Nicolao, cardinales quoſdam Romam miſit, qui ſtatum vrbis componerent: ad quos Franciſcus Petrarcha perſcribens eis perſuadet, vt promiſcuè ſenatores ad tollendam ſeditionem ex plebe ipſa creent, cùm non ſatis conſtet in ipſa vrbe Roma, qui ſenatorij, quique plebei ordinis ſint, quo omnes ferè peregrini ſint & ignotis parentibus orti. Declarati itaque ſenatores ſunt, Petrus Sciarra Columnenſis, & Ioannes Vrſi filius. *Peſtis in Italia.* Quo quidem tempore peſtis adeo triennio totam Italiam peruagata eſt, vt vix decimus quiſque ex milleſimo homine ſuperfuerit. Nec id quidem mirum, cum ob iubileum cõtagione hominum & multitudinem vndique Romã commigrantium ſualore, ſitu, pedore, omnia inficerentur. Venere autem tum in poteſtatem Florentinorum Collis oppidum, & Geminianum. Venit & in poteſtatem archiepiſcopi Mediolanenſis Bononia, ciuibus ipſis vltro dedentibus. Quare pontifex commotus, miſſo in Italiam legato, Florentinos & Maſtinum Scalam in Vicecomitem concitat. Sed mortuo Maſtino archiepiſcopus Canem grandem Maſtini filium, omneſque Flaminiæ & Etruriæ Gibellinos in fœdus amicitiamque ſui pelliciens, Bernabouem nepotem Bononiam miſit, qui ciues in fide contineret. Interim verò Florentini nemine vetante, Piſtorieſes ac Pratenſes aggreſsi, eos tandem in poteſtatem ſuam armis redigunt. Verùm poſtea ab archiepiſcopo vexati, duce copiarum Ioanne Aulegio, vix tum quidem ſe mœnibus tutati ſunt. Defeciſſe tum Anglare & Burgum ſancti ſepulchri eccleſiæ oppidum ad Vicecomites conſtat. Pugnaſſe tum etiam legitur Genuenſes & Venetos inter ſe bello nauali, in quo primo victi Genuenſes ſunt: mox victores præfecto claſsis Philippo Auria, & Chium inſulã de Venetis cepere, & Euboeam (quam Necropontũ vocant) magnis cladibus vexarunt. Clemens autẽ quieti Italiæ tandem conſulturus, Ludouicum Tarentinum principem, regem Neapolitanum decreuit, pacem cum Vngaro inſtaurat. vrbem Auinionenſem à Ioanna regina emit, eius enim patrimonium habebatur. Perſoluitur precium feudi permutatione: tantundem enim & eò amplius ob regnum Neapolitanum eccleſiæ Romanæ debebat. At verò dum Anglerianus Vicecomes Scarperiam in Mugulio obſideret, Senenſes, Arretini, Peruſini ſuis rebus timentes, nouam ſocietatem cum Florentinis contra Vicecomites ineunt. Sentire cum Vicecomitibus Piſani apertè non poterant ob Gambacurtos familiam potentem Florentinis amicam: qui reſiſtere Vicecomiti nequeuntes. Carolum imperatorem in Italiam vocát. Hanc ob rem motus pontifex veritusque ne Italia ferro ac flamma vaſtaretur, quemadmodum ſe facturum imperator minabatur: & Vicecomitibus Bononiam hac lege permittit, vt xij. millia nummum auri quot annis eccleſiæ perſoluerent: & pacem inter Vicecomites & Florentinos componit his conditionibus, vt neuter iſtorum Piſanos, Lucenſes, Senenſes, Peruſinos vexaret. vtque Burgus ſancti ſepulchri eccleſiæ obtemperaret, libertatemque Cortonenſium Vicecomites tuerentur. Pacem quoque & fœdus componere inter Philippum regẽ Franciæ & Eduardum Angliæ annixus eſt, ſed fruſtra: adeo erát ad bellum animati, in quo Eduardus victor cæſis viginti Gallorũ millibus, Caleſium vndecim menſibus obſeſſum, vi tandem cæpit. Eadem quoque fortuna ſuperantur Scotij ab his, qui Eduardi auſpicijs in Scotia rum militabant. Pontifex autem boni paſtoris officio functus; cum foris prodeſſe Chriſtianis non poſſet, domi eccleſiaſtico ſenatui conſuluit. Aliquot enim præſtantes viros in cardinales legit: maxime vero Egidium Hiſpanum archiepiſcopum Toletanum, Nicolaum Capocium Romanum ciuem Rainaldum Vrſinum eccleſiæ Romanæ protonotarium. Nepotem quoque ſuum huic numero aſſcripſit, qui poſtea pontificatum adeptus eſt, & Gregorius vndecimus appellatus. Sunt qui ſcribant hunc pontificem in ſan-

ctos

ctos retuliſſe Luonem presbyterum & confeſſorem Britannicum. Pontificatus autem ſui anno decimo, menſe ſexto, die vigeſimooctauo, milleſimo treceteſimo quinquageſimoſecundo mortuus, Auinione ſepelitur, adhibita à cardinalibus, qui tum aderant, honeſta funeris pompa.

INNOCENTIVS VI.

INnocentius ſextus, patria Lemouicenſis, Stephanus antea vocatus, pontificij ciuilisque iuris vir conſultiſsimus, procurator primò, mox epiſcopus Claromontanus, deinde cardinalis, pontifex tandem creatur, anno Domini milleſimo treceteſimo quinquageſimoſecundo, decimoſexto calendas Decembris. Fuit autem vir integerrimæ vitæ, magnæque conſtantiæ & ſeueritatis. *Poſt.: 06.* Beneficia autem eccleſiaſtica non niſi probatiſsimis ſacerdotibus tum vita, tũ doctrina dedit. Poſt verò coronationem ſuam multas reſeruationes à Clemente factas ſuſpendit: conſtituitque ſtatim, vt omnes prælati, omneſque qui beneficia habebant, ad eccleſias ſuas ſub anathematis pœna proficiſcerentur. Dicebat enim oues paſcuas à proprio paſtore, non à mercenario cuſtodiri debere. Impenſam quoque domeſticam, quæ magna erat, iminuit, familiam ſuam ad certum & honeſtum redigens numerum. Nec domi voluit niſi viros habere probatiſsimos. Idẽ vt facerent cardinales, acerrimo edicto mãdauit, dictitans ſuam ac omnium eccleſiaſticorum vitam cæteris exemplo eſſe debere, ad imitationẽ Saluatoris noſtri, cuius totà vita ad inſtitutionem humani generis reſpiciebat. *Vita eccleſiaſticorum alijs exemplar.* Præterea verò ſacri palatij auditoribus ſalaria inſtituit, ne muneribus corrumpi in decernẽdis litibus ob inopiam poſſent. Dicebat enim famelicos non facilè etiam ab alieno cibo aſtinere, ſi ſit oblata quouis modo edendi facultas. In victu parcus eſt habitus, in ſumptu bellico largiſsimus dum bello repetit quæ à Tyrannis ſuperioribus temporibus occupata fuerant. Egidium nãque Hiſpanum è gente Carilla cardinalem Sabinum virum inſignem, è latere ſuo in Italiam miſit, qui bello tyrannos perſequeretur, ditionemque eccleſiaſticam tutiorem redderet, eò maximè tempore, quo imperator Conſtantinopolitanus, Arragonum rex, & Veneti, contra Genuenſes fœdera inter ſe iniere. Hi autem comparata ingenti claſſe, numero nauium & copia militum ſuperiores, Genuenſes inter Conſtantinopolim & Chalcedonem aggrediuntur loco ipſis Genuenſibus iniquo, vento aduerſante. Pugnatũ eſt ab aurora vſque ad veſperam: ac tandem Græcis in fugam verſis, Veneti ac Catelani magna ex parte cum præfecto claſsis cæduntur, Pagano Auria duce. Veneti autem tantam cladem & ignominiam iniquo animo ferentes, redintegrata cum Catelanis claſſe, Nicolao Piſano Venetæ claſsis præfecto, ſequenti anno non longè à Corſica Genuenſes fundunt, eorumque triremes quadraginta viris onuſtas demergunt. Hac clade perterriti Genuenſes, archiepiſcopo Mediolanenſi ciuitatem ac ſua dedunt: qui Venetos bello aggreſſus, Patauium principem, Veronenſem, Ferrarienſem, Mantuanum & Florentinos in ſe concitat, veritos ne ſuperatis Venetis, ad ſe demũ iretur. Pugnabatur terra marique: ſed Genuenſes præfecto Pagano Auria, mira felicitate nauali pugna vſi, apud Sapientiam Peloponneſi promontorium Venetos ſuperant: eorumque præfectum Nicolaum Piſanum captum cum quinque millibus hominum, Genuam perducunt, anno Domini milleſimo treceteſimo quinquageſimoquarto. Verum ſequenti anno mortuo archiepiſcopo Mediolanenſi, Veneti ac ſocij magna cura liberati ſunt. Bernabas & Galeatius ex Luchino fratre nepotes, patrui hæredes fuere. Sola Genua ab his defecit, inito cum Venetis fœdere. inchoato prius à Bernaboue & Galeatio, ſuadente pontifice, Egidioque eius legato, Interim verò Calo Ioannes Conſtantinoplitanus imperator in patriam redijt, pulſo armis Ioanne Cantacuſeno imperij contra ius faſq; occupatore. Id autem factum eſt Franciſci Gataluſij Genuenſis opera, viri rerũm maritimarum peritiſsimi: cui Mitylenem cum Lesbo dono dedit, grati animi ſignum præ ſe ferẽs quam certe inſulam ſuperioribus annis Turcus Gataluſiis ipſis vi abſtulit, occupata prius Conſtantinopoli, totaque Thracia. Nec Romæ certe minor perturbatio, quàm Conſtantinopoli tum fuit. Franciſcus enim Baruncellus Romanus ciuis admodum potens, pulſis ſenatoria dignitate Ioanne Vrſino & Petro Columnenſi, tribunitiam dignitatẽ ſibi vſurpat cũ his titulis, Franciſcus Baroncellus ſcriba ſenatus, Dei gratia almæ vrbis tribunus ſecundus, ac Romanus conſul. Tum verò Innocentius pontifex re cognita, ad comprimendã hominis audaciam Nicolaum Gencij, qui eodem modo dominatum appetierat, è carcere Auinionenſi ductum, Romam mittit ad Tribunatum repetendum. Is itaque vrbem ingreſſus, adiuuante nobilitate, ac magna plebis parte, Baruncellum è Capitolio deiectum interficit, ac ſolus tribunatu potitur. Verùm cum non ita diu priſtinæ conditionis immemor nobilitatem perſequeretur, maximè verò Columnenſes à porta Exquilina in Hernicos cum clientela proficiſcentes, magno incommodo pulſis, in Capitolium ſe recepit: vnde fugiens inſtantibus hoſtibus, mutata veſte cognitus à ciuibus Romanis obtruncatur. Tum verò auctoritate apoſtolica Guido Iordanis vnicus ſenator ad annum creatur, Imperator autem regis Boemiæ filius, perbenignè à Carrarienſibus, Gonzaciacis Vicecomitibus ſuſceptus,

Mediolani

Mediolani coronam ferreã, vt mos eſt, accipit. Inde verò Piſas abiens, legatos Senenſium, Volaterranorum, totiuſque ferè Etruriæ obuios habuit, qui dicerent ſe paratos eſſe eius mandata facere. Idem feciſſent Florentini niſi prius data ingenti pecunia ſe ab eius manibus redemiſſent. Romam autem proficiſcens, hac conditione à duobus cardinalibus ad eam rem miſsis coronatur, vt neque Romæ, neque in Italia diutius immoraretur. Quo quidem in Germaniam abeunte, Egidius legatus omnia ferè oppida breui recepit, quæ tyrãni inſtigante Bauaro in Flaminia, quam Romandiolam vocamus, in Marchia Anconitana, in patrimonio ſancti Petri occupauerant. Eos tamen vicarios in oppidis ſuis confirmauit, quos videret eccleſiæ Romanæ obſequentes, vtpote Galeotum Malateſtam, & Guidonem Polentanum in Flaminia, Varrenenſes in Piceno, Ordelaphos autem nequaquam eccleſiæ Romanæ obtemperantes bello biennio perſecutus, eos tandem è Foroliuij, Foroque Popilij, ac Ceſena deturbauit. Potuiſſent hi quidem aliquam partem dominatus retinere, adiuuante Iacobo cardinali Columnenſi, viro huic familiæ amiciſsimo, ſed maluere totum conſtãter amittere, quam partem turpiter retinere. Egidius autem parata Flaminia, adeo Foroliuij delectatus eſt, vt & ærarium eccleſiæ & pecuniam ab Auinione miſſam, vnde arces Italiæ ædificarentur, eo loci repoſuerit, & inſtitutiones quaſdam vbi compoſuerit, quibus adhuc prouincia ipſa vtitur. Cùm autem Egidius Italiam pacaſſet arceſque in ditione eccleſiaſtica plures ac perneceſſarias ædificaſſet, omneſque Italos principes ac populos ad officium redegiſſet, ad annum quintum legationis ſuæ ſucceſſorem habuit, Arduinum Borgundum abbatem Ciſtercienſem, hominem rebus agendis nequaquam idoneum. Hanc ob rem abeunte Egidiò, omnes Italiæ principes ad populi arma capiunt. Nam & Piſani Florentinos adeò vexauere, vt cum nemo prodire obuiam auderet, agrum omnem Florẽtinum diriperent, capto Figino ſuperioris Arni caſtello, incenſiſque villis omnibus, quæ paſsim in agris ædificatæ erant. Dux autem Florentini exercitus Pandulphus Malateſta tum erat, quem populus abdicare ſe magiſtratu coegit, quia nunquam congredi cum hoſte auſus eſt. Tum verò Piſani elatiores facti, non tam ſpe potiundæ vrbis quam inferendæ contumeliæ cauſa, leuibus aliquot prelijs ante portas cõmiſsis, cum magna præda domum redeunt, inſtante iam autumno: Bernabos quoque Bononiam bello agitatam, acriter eam defendente abbate Cluniacenſi, multis caſtellis ſpoliat. Erat quidem Bononia, vt antea diximus, Vicecomitum dominatui ſubiecta, ſed Aulegianus eam abbati Cluniacenſi prodidit, Firmum in mercedẽ proditionis accepturus. Verùm dum Bernabos Bononiam & Regium bello premit, legatus apoſtolicus accitis in ſocietatem belli Philippino Gonzaga, Cane Veronenſi, Nicolao Eſtenſi, in Brixianos mouet. Tum Bernabos Brixianorum periculo motus, relicta Bononia ac Regio, in hoſtem proficiſcens, apud Montemclarum tanta prœlio ſuperatur, vt ægrè deinceps vrbis mœnia tutatus ſit. Eodem ferè tempore Florentini Galeoto Malateſta duce Piſanos ſuperant, illectis prius ad ſe eorum militibus pecunia. Hanc ob rem Piſani in Cãbacurtos ciues ſuos præpotentes, omne crimen conijcientes, quod auarè maligneque ſtipendia militibus perſoluerent, Ioannem Agnellum exulem Bernabouis amicum & Cambacurtis aduerſantem reuocant, qui ciuitatem breui in poteſtatem ſuam redegit, ſublatis è medio aduerſæ factionis amicis. Verùm compoſita à pontifice inter Piſanos & Florentinos pace, Ioannes Haucut Piſanorum ſtipendijs militare ſolitus, milites omnes paſsim per omnem Italiam ſparſos colligens, magnum omnibus terrorem iniecit, tumultuante potiſsimum ciuitate Romana in creandis ſenatoribus, quam diſcordiam Innocentius optimè ſedauit, externo ſenatore ad vrbem miſſo Raymundo Ptolemæo ciue Senenſi, qui annum integrum magiſtratum geſsit, anno Domini milleſimo treceteſimo quinquageſimonono. Non quieuere autem compoſitis etiam hoc modo rebus Romani. nam pulſo ſenatore, ſeptem ciues crearunt cum ſumma poteſtate, quos Reformatores totius reipub. vocarunt. Hanc ob rem Innocentius Hugonem Luſignaneum, Cypri regem, ad bellum, quod in Turcos gerebatur proficiſcentem, ſenatorem creauit, mandauitque vt magiſtratum Reformatorum omnino aboleret. Erat autem tum maxime intentus obolendo bello, quod inter Anglos & Gallos gerebatur, quò omnibus proficiſci in Turcum liceret. Verùm cũ Angli in Pictienſi agro Gallos ſuperaſſent, cœpiſſentque regẽ cum Philippo filio, rem difficiliorẽ facti feciſſe videbãtur. Cum Eduardus magnitudine animi motus, captiuos omnes hac conditione liberat, ne amplius cõtra ſe bella gerant: qui non ita multò pòſt pacis fœdera rumpentes, Eduardũ capere arma & obſidere Pariſios impellunt. Parare & claſſem contra hoſtes Chriſtiani nominis Innocẽtius conſtituerat, cum & Piſani, qui rem nauticam optime norant, cũ Florentinis, & Veneti, qui claſſe plurimum valebãt, cũ Ludouico Vngariæ rege bella tũ gererent. Taruiſium enim rex magnis copijs tũ obſidebat: nec ſeditionibus inteſtinis Veneti carebãt. Nam Marinus dux affectatæ tyrãnidis cõuictus, ſecuri percutitur. In tantis verò animi perturbationibus afflictatus Innocentius, pontificatus ſui anno nono, mẽſe octauo, die ſexto moritur: eo potiſsimũ tẽpore, quo & Bartholus Saxoferratus vir illa ætate omniũ cõſultiſsimus. Ante verò pontificis mortẽ tanta ſolis defectio facta eſt, quanta nunquam anteà. Viſum itaque omnibus eſt, tantæ mortis planetas etiã ſigna aliqua dediſſe.

Bartholus Saxoferratus.

VRBA-

VRBANVS V.

VRbanus quintus, patria Lemouicenſis, Guillelmus Griſant antea vocatus, Pont. 207. ſancti Victoris Maſsilienſis abbas, abſens etiam omnium conſenſu pontifex creatur. Legatione enim tum apud Vicecomites in Italia fungebatur. Vocatus itaque Auinionem pontificatum iniens, vir ſingularis virtutis ingentis animi, innocentiſsimæque vitæ, ſtatim ad tuendam libertatem eccleſiaſticam animum adijcit: eorumque opera vtitur, qui ad eam rem animati erãt. Egidium enim Hiſpanum virum præſtantem (de quo anteà diximus) in Italiam cum ſumma poteſtate mittit: qui ita Ludouicum Gonzagam, Nicolaum Eſtenſem, Franciſcum Carrarium initis fœderibus in Beruabonem concitauit, vt prœlio ab his ſuperatus, & ſaucius ægrè aufugerit, amiſſo in bello filio; captiſque Andræa Pepulo Bononienſi exule, Sinebaldō Ordelapho, Paulo Mirádula, Guidone Foliano, Azone Corrigenſi, Guillelmo Caualcaboue egregijs copiarum ſuarum ducibus. Permoti autem calamitate Vicecomitum, Franciæ, Angliæ, ac Gypri reges, legatos ad Egidium miſere oratum, vt Vicecomitibus pacem redderet. Non diſceſſere re infecta legati: reddita ſi quidem pax eſt, quæ non diuturna fuit. Ioannes enim Haucut Vicecomitibus militás, cum Florentinos bello laceſſeret, eorũ copias apud Miniate oppidum grauiter profligauit. Hanc ob rem Egidius legatus Thomam Obicionem egregium copiarum ducem, cum tribus millibus equitum, & ſatis magno peditatu Florentinis auxilio mittit. Pugnatum eſt inter Arretinum & Cortanam dubio Marte quatuor horis: atque demum Thomas ita hoſtes ſuperat adnitente peditatu, vt ex ſex millibus equitum, qui cum Anglico militabant, pauci euaſerint, atque ipſe dux in deditionem venerit. Huius autem tantæ victoriæ fama permoti, qui ab eccleſia defecerant, ſtatim deditionem fecere. At verò cùm Vrbanus ad quartum ſui pontificatus annum in Italiam veniſſet componendarum rerum cauſa, ei legatus Egidius Corneti fit obuiam, rationemque adminiſtratæ prouinciæ reddens, dum Corneto Romam proficiſcitur liberatus tantæ legationis onere, quieturus ob ſenium Viterbium redijt: vbi & tertio menſe poſt moritur: vir certè ſingularis virtutis, præſtantiſque animi: quique dignitatem eccleſiaſticam, dum vixit, mirificè tutatus eſt. Eius autem corpus Aſsiſium delatum, in eccleſia beati Franciſci tumulatur, ſepulcro à ſe condito dum viueret. At verò cùm Carolus imperator intellexiſſet Vrbanum Romam profectum, eò & ipſe quoque cum vxore, & liberis ſtatim aduolans, in itinere Lucam Piſanis, Miniate oppidum Florentinis adimit, ſibique vendicat. Profectus ne ſit Romam, haud ſatis conſtat, cum ab Innocentio ſexto pontifice Romano coronam imperij accepiſſe dicatur, cardinali Oſtienſi Romam ob eam rem miſſo. Accepta autem à Florentinis ingenti pecunia, ne eos bello vexaret, tertio menſe poſteaquam venerat. Italia ceſsit, anno milleſimo treceenteſimo ſexageſimooctauo. Vrbanus verò apoſtolorum capita diu quæſita tandem inuenit: deſierant enim in honore eſſe propter deſuetudinem & ignorationem hominum. Apud verò Sancta Sanctorum reperta, ac locellis argenteis recondita, ad altare maius baſilicæ Lateranenſis cum maxima veneratione & celebritate collocantur, aſtante clero populoque Romano. Idem quoque pontifex ædes pontificias tum in vrbe veteri, tum in Monteflaſcone conſtruxit, vt ei ac cæteris pontificibus eò proficiſci liceret, vitandi vrbani æſtus cauſa. Breui autem in Galliã reuerſurus, Ioannem Haucut egregium copiarum ducem è carcere miſſum, copijs illis omnibus præfecit, quæ antè ſub Egidio militauerant, vt tam diu ditionem eccleſiaſticam ab hoſte tueretur, quoad ipſe reuerteretur. Redire nanque ad Italiam ei in animo fuit. Verùm dum in Gallias proficiſcitur, pontificatus ſui anno octauo, menſe quarto Maſsiliæ moritur: vel (vt alij volunt) Auinione vitam finiuit, eo maximè tempore, quo Brigida deuotiſsima Chriſti mulier, Suetiæ princeps, Romam voti cauſa venerat, motuſque nonnulli in Apulia exorti ſunt, mortuo Nicolao Acciolo, eiuſdem prouinciæ gubernatore, vno ſtrenuo ac in rebus agendis ſapientiſſimo.

GREGORIVS XI.

GRegorius vndecimus, patria Lemouicenſis, Petrus Belfortis anteà vocatus, Pont. 208. ſanctæ Mariæ nouæ diaconus cardinalis, Auinione põtifex omniũ conſenſu creatur. Hunc enim adoleſcentem, vix decimumſeptimum annum attingentem, Clemens ſextus eius patruus, cardinalem creauit: & ne videretur carni ac ſanguini magis, quam eccleſiæ conſuluiſſe, eundem ad exquiſitiſſimos doctores, maximè verò ad Baldum, qui tum Peruſij legebat, diſciplinæ gratia ſtatim miſit, vbi tantum in quouis genere doctrinæ profecit, vt idem Baldus eius auctoritate in confirmandis rebus dubijs plerunque vteretur. Fuit præterea tantæ innocentiæ & placabilitatis, adeoque humanus & pius, vt ab omnibus vnicè deligeretur. Eo itaque tempore, quo pontificatum inijt, Romæ ſenator ſingulo ſemeſtri à pontifice datus, ius po-

ius populo dicebat. Vrbis autem cuſtodiam totamque reipublicæ adminiſtrationem & curam Bandereſij tum gerebát. Bandereſij enim appellati ſunt Germanico verbo à vexillis, quibus in bello vtebantur. Singulæ enim decuriæ ſigno internoſcebantur ſuo. Capita regionum nunc vocantur, qui vrbis tribubus præſunt. In Ciſalpina autem principes illi, quos diximus in Vicecomites coniuraſſe, Regium à Vicecomitibus poſſeſſum, proditione occupant. Supererat arx, per quam Bernabos vrbem ingreſſus, hoſtes primo impetu fundit, Regiumque liberè recipit, Lucio Teutonico duce inde deturbato. Agebantur hæc in Italia, cum Perinus Cypri rex, Petro genitori in regnum ſuffectus, magnarum diſcordiarum inter Genuenſes & Venetos cauſa fuit. Nam dum Famaguſtæ coronationis ſuæ pompam duceret, adeſſetque Genuenſis & Venetus Bailus, (ita enim appellant mercatorum Prætores) velletque vterque ad dexteram regis incedere, tantus repentè tumultus exortus eſt, vt Genuenſes cæſi ac pulſi per ignominiam ſint, rege in Venetos magis, quàm in Genuenſes, inclinante. Hanc ob rem Genuenſes Petri Fregoſi auſpicijs dominici Fregoſi ducis fratris, comparata quadraginta triremium claſſe. Cyprum hoſtili animo inuadunt, quatuordecim millibus hominum in inſulam poſitis, qui omnia ferro ac flamma vaſtarent ob violatum ius gentium. Rex verò ab omnibus auxilio deſtitutus, ad miſericordiam confugiens, dedita Famaguſta, quadraginta millia nummum auri quotanni Genuenſibus pollicetur, ſi pacem reddiderint. At verò cum legatus pontificis in Italiam veniſſet, reſque eccleſiaſticas recenſeret, inita cum Vicecomitibus pace, initium perturbandi omnia à Ptatenſibus ortum eſt. Hi enim vindicare ſe in libertatem à populo Florentino quærentes exercitum eccleſiæ permittente legato in Etruriam vocant: quem ita Florentinus populus pecunia corrupit, vt eorum auxilio Pratum ingreſſus, & coniurationis capita vltimo ſupplicio affecerit, & multa vexilla libertatis litteras, & nomen præ ſe ferentia, pluribus cohortibus diſtributa ad oppida tranſmiſerint: populos vt dominos cohortantes, vt libertatis eccleſiæ memores, iugum reijcerent. Primi autem Tifernates (quos Caſtellanos vocant) ab eccleſia deſciuere hos deinceps Peruſini, Tudertini, Spoletini, Eugubini, Viterbienſes, Forolinienſes, Aſculani ſecuti ſunt. Occupauerat tum etiam Aſtorgius Manfredus ſub Bauaro, tyrannidis dulcedine guſtata Granariolum agri Fauentini caſtellum, ad quem opprimendum è Benonia legatus Ioãnem Haucut cum aliquot cohortibus mittit. Tutati ſunt Aſtorgium Florentini & Bononienſes, qui excluſo Haucut cum omni præſidio, in libertatem ſe vindicauerant. Haucut verò cernens Fauentinos ad rebellionem ſpectare, & ciuitatem crudeliter diripuit cæſis paſsim omnibus: quos obuios miles habuit: & ſolum vrbis viginti millibus nummum auri Nicolao & Alberto Eſtenſibus fratribus vendidit, occupato Bagnacauallo, vbi impedimenta exercitus ſui ad tempus repoſuit. Tum verò pontifex cognita tanta rerum permutatione, cardinalem Gebēnenſem legatum cum ſex millibus equitum Britonum in Italiam mittit, qui per Taurinos deſcendentes, ſine vllo maleficio vſque ad Bononiæ portas peruenere, vrbem obſeſſuri. Sed legatus cognito Florentinorũ aduentu, qui Rodulpho Varraneo duce Bononienſibus ſuppetias ferebant, cum copijs ſuis Ceſennam hyematum conceſsit: in qua vrbe ita tumultuatum eſt ob ſuperbiam Gallorum, vt ſexcenti Britones interfecti ſint, reliqui vrbe eiecti. Qui poſtea per arcem ingreſsi, aucti numero, cædibus & rapinis omnia compleuere: neque his quidem parcentes quorum ætas ſuppliciter veniam petit: ſolæ virgines & iuniores matronæ ad iniuriam reſeruatæ ſunt. Foroliuienſes autem veriti ne à legato inopia conſilij & gubernatoris opprimerentur, Sinebaldum, Pinum, Ioannem, Theobaldum, Ordelaphos dominos in vrbem recipiunt, quorum virtute ab impetu Britonum defenſi conſtantiſsimè ſunt. Exiſtimans autem Gregorius pontifex hæc omnia mala, quæ in Italia committebantur, ſua abſentia fieri, naufragiumque tam diuturnum abſente gubernatore committi, de profectione ſua ad Italiam vir bonus diu multumque cogitare cœpit: ſed hominem maximè mouere cuiuſdam epiſcopi verba, qui interrogatus à pontifice, dum ſimul laborarent, cur non rediret ad eccleſiam ſuam, quam aut par erat tamdiu ſine paſtore nudam relinqui: Cur, inquit, tu ſumme pontifex cæteris exemplum daturus, tuum epiſcopatum non repetis, eccleſiamque Romanam? Motus his verbis pontifex paratiſque in Rhodano vna & viginti triremibus, aliò ſe iturum ſimulans ne à Gallis retineretur, ſi ſe profecturum ad vrbem intellexiſſent: ipſam namque curiam emolumenti cauſa in Gallia volebant. Genuam itaque primò, inde Cornetum contendit, vnde terreſtri itinere nauigationē pertæſus, hyeme præſertim, Romã peruenit anno Domini M CCCLXXVI. idibus Ianuarijs pontificatus ſui ſeptimo, migrationis verò Romanæ curiæ in Gallias anno ſeptuageſimo. Quo autem apparatu, quamque incredibili populi Romani lætitia ſuſceptus in vrbem ſit, honorato quoque obuiam prodeunte, non attinet dicere, com vultu, geſtu, acclamationibus omnem lætitiæ ſpeciem effuderint, vt filij ſolent redeunte peregrè exoptato parente. Indigebant omnia aduentu pontificis. Nam & mœnia & Baſilicæ & publica ac priuata ædificia vbique ruinam minabantur, quæ certè magna ex parte reſtituit, vt turris ſuo iuſſu ædificata ad ſanctam Mariam Maiorem indicat. Labefactati etiam ita ciuitatis mores erant, vt nihil vrbanitatis habere videretur: vtque illi mores aliunde petendi eſſent,

eſſent, quæ totum orbem terrarum quondam ad vrbanitatem redegerat. Collocata itaque in vrbe ſede ſua pontifex (vt bonum paſtorem decet) omnia circumſpicere cœpit, de medelaq́ue vulneribus inferenda cogitare: pax igitur, qua ſanari nondum obducta vulnera poterant, ſibi diu multumq́ue cogitandi oblata eſt. Legatum itaque primò ad Florentinos mittit, qui ad arma ſpectabant, eosq́ue adhortatur, vt æquas pacis conditiones non detrectent. Hi verò pontificis potentiam ſuſpectam habentes, ne ad pacem cogerentur, cum Bernaboue hoſte paterno auitoq́ue fœdus & amicitiam ineunt. Poſtea verò Ioannem Haueut pecunia & pollicitationibus corruptum, ab eccleſia in partes ſuas trahunt, quo ſucceſſu elati, nullum iniuriæ contumeliæq́ue genus prætermittunt, quod in pontificem transferri poſſet: qua ex re anathemate notati, hac inſolentia vſi ſunt, vt etiam ſacerdotes ſuos quibus à ſacris interdictum erat, celebrare contra ius, fasq́ue coëgerint. Tum verò pontifex à precibus ad arma conuerſus, conciliatis prius Bononienſibus, qui ſuo nomine vrbem gubernarent, Varraneum mercede conducit, hac in re Florentinorum artibus vſus: eiq́ue exercitum eccleſiæ committit, paulò poſt in Florentinos moturo. Id ne, vt deſtinauerat, ſtatim faceret, diſcordia inter Genuenſes & Venetos orta effecit. Veritus enim eſt, ne aliqua externa vis Italiam inuaderet, ſi ipſe quoque cum Florentinis decertaret. nam dum Andronicus Genuenſium auxilio fretus, quibus Tenedon inſulam mercedem facinoris permiſerat, patrem Caroli Ioannem Conſtantinopolitanum imperatorem regno deturbaſſet, Veneti eundem in patriam reduxerunt, ac Tenedon inſulam ab eo accepêre. Qua ex re indignati Genuenſes, in aliud tempus vindictam diſtulere, veriti pontificis anathema, qui vtrique populo interminabatur, niſi ab armis diſcederent, cùm diceret neutri eorum bellum illud competere. Sed dum vir ſanctus accuratè agit omnia, quæ ad pontificem pertinent, intolerabili veſicæ dolore moritur, ſui pontificatus anno ſeptimo, menſe quinto, quinto calendas Aprilis, milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimooctauo: ſepeliturq́ue in baſilica beatæ Mariæ in via Noua ſepulcro marmoreo, quod adhuc viſitur, tanto omniũ cum gemitu & lachrymis, quanto nunquam antè quiſquam ſepultus eſt: parente enim & vnico genitore priuati omnes videbantur: lugebantq́ue non modò præſentem, verum etiam futuram calamitatẽ, in quam ſublato optimo pontifice ob patrũ diſcordiam incidere.

VRBANVS VI.

MOrtuo itaque Gregorio cùm de creando nouo pontifice mentio haberetur, clerus populuſque Romanus ad cardinales concurrunt, eosq́ue rogant, vt vnum aliquem virum præſtantem deligant è natione Italica, qui & eccleſiam Romanam & Chriſtianam remp. integrè ac ſanctè gubernet: aliter de Chriſtiano nomine illo maximè tempore actum eſſe, niſi optimus paſtor tum deligeretur. Italum autem requirebant, ne ſi Gallus deligeretur, Romanæ curiæ iterum migrare vltra montes neceſſe eſſet, cum maximo vrbis Romæ totiuſque Italiæ detrimento & damno: quod dicerent abſente pontifice omnem prouinciam, vrbemq́ue Romam tyrannicis ſeditionibus continuò vexari eccleſiasq́ue Romanas neglectas, & incultas, ſitu & ſqualore iam magna ex parte prolabi: tolliq́ue ob eam rem populorum pietatem Romam continuè proficiſcentium, cum videant & ſedem pontificiam, titulos cardinalium, & monaſteria, ac ſacratiſsima martyrum loca ſine tecto, corruentibus iam parietibus, pecoribus & brutis animalibus patere: æquum eſſe, vt eo loci pontifex reſideat, vbi Petrus ſedem pontificiam relicta patria ſua, relicta natione, volente Deo collocauerit: auxeritq́ue martyrum, confeſſorum, ſanctiſsimorum pontificum cineribus ac ſanguine: vnde paſtores eccleſiæ vndequaque circumſpicientes mandatorum CHRISTI memores, incitatiq́ue maiorum exemplis, quorum martyria & res geſtas ante oculos haberent, ſaluti hominum conſulerent: patrimonium beati Petri recuperarent, quod pontificum abſentia in Etruria, in Sabinis, in Hernicis, in Vmbris, in Piceno, in Flaminia à tyrannis quibuſdam occupatum fuerat. Reticere ſe in præſentiarum, quàm imminuta ſit hominum pietas & peregrinatio ad vrbem Romam, imò ad ſanctorum corpora & reliquias viſendas ob pontificũ abſentiam, quæ adhuc redintegrari poſſet: ſi pontifex Italicus crearetur. Reſpondere tum cardinales, ſibi curæ fore, vt virum optimum deligerent, qui eccleſiæ Dei præeſſet, nulla perſonarum aut nationum acceptione habita, ad imitationem Saluatoris, qui ad Apoſtolatum viros ex omni natione delegit, irent ipſi & bono animo eſſent, arbitrarenturq́ue ſe nihil acturos, quod non totum ad honorem Dei, ad vtilitatem eccleſiæ Romanæ, totiuſq́ue Chriſtiani populi pertineret. Diſpoſito deinde apud ſanctum Petrum conclaui, collocatiſque in Vaticano militum ſtationibus, ne tumultu aliquo tanta electio impediretur: vbi de ineundis ſuffragijs mentionem faciunt, magna contentio ſubitò exorta eſt. Tredecim erant cardinales Gallici: hi pontificem è ſuo corpore volebant, quattuor erant Italici: quorum vnus ex gente Vrſina ad pontificatum maximè aſpirabat. Inclinabat autem in Gallos, quippe qui plures erant, res ipſa: ſed forte fortuna inter Lemouicenſes & reliquos Gallos, orta diſcordia, cùm vtraque pars è ſuis aliquem creari vellet, Pont.209.

effecit, vt Bartholomæum Barenſem archiepiſcopum, patria Neopolitanum, vel, vt alibi legitur, Piſanum, exrra collegium cardinalium pontificem crearent, abſentem quamuis, Vrbanumque ſextum appellarent. Prius tamen quàm in publicum prodirent, ſcitumque eſſet Vrbanum poutificem creatum eſſe, calumniari Galli electionem illam fraudibus & meru extortam, inſtantibus Romanis vi & armis, vt Italus aliquis crearetur. Cardinales aurem è conclaui prodeuntes, parrim in Hadriani molem, partim verò ad monrana loca confugêre, impetum populi furentis vitaturi. Seceſsit & ad Vicouarum cardinalis Vrſinus, in tanta diſcordia magnam ſpem conſequendi pontificatus collocans. Verùm non ita multò pòſt cardinales pœnitentia ducti, ad vrbem venêre, Vrbanumque ànte electum confirmarunt, conſalutaruntque vt verum pontificem decebat. Poſt menſem verò tertium in calores vrbanos Galli culpam reijcientes, à pontifice petunt, vt ſibi proficiſci Anagniam cum bonà eius venia liceat, aërem mutaturi peſtilentem, æſtate præſerrim, maximè verò Callis: ſed reuera ſeueritatem Vrbani veriti, abiêre. Nam ſemel atque irerum eos ad ſe vocatos admonuit, vt manus abſtinentes haberent, non dona aliqua, non munera acciperent, dum cauſas agunt, dum patrocinium ſuum beneſicia petenti præſtant. Inrerminarusque eſt ſe acerrimè puniturum in Simonia deprehenſos, aut iniuſtas cauſas ſouentes. Præterea verò oſtendit ſibi placere, & ita velle, vt pompam dimitterent, tantamque familiarium turbam & equorum, cùm id quod in tales ſumptus conſumerent, eccleſiæ Romanæ pernicioſos, pauperibus & reſtituendis corruentibus baſilicis deberetur: ſe deinceps bonorum delectum habiturum dicebat, affirmans malos ſuorum flagitiorum pœnas laruros, niſi ſententiam mutarent. Et quia ſentiebat cardinales Gallicos de reditu curiæ Romanæ in prouinciam ſuam aliquando mentionem facere, apertè oſtendit, ſe Romæ manſurum: neque cuiquam ſuadenti, vt inde abiret, obtemperaturum, quòd diceret fundamentum vniuerſalis eccleſiæ fideique Chriſtianæ, Romæ iactum & auctum ad culmen eſſe. His itaque rationibus moti cardinales Gallici, & hi maximè, qui theſauros eccleſiæ in morte pontificum expilauerant, quique pro arbitrio animi ſui prius agebant, Anagniam primò, mox Fundos cõfugere: vbi primò in Vrbanum (vt falſum pontificem) inuecti ſunt, quòd dicerent hominem vi crearum, vi etiam coronam pontificatus accepiſſe, cùm electio illa & coronatio in loco minimè tuto ſit habita, in qua liberæ deberent eſſe hominum voluntates, libera ſuffragia, cum contrà ipſi à populo Romano coacti ſint Italicum potius quàm Gallicum eligere. Has autem ob cauſas ſede vacante, vt ipſi dicebant, (decem & octo nanque erant) Ioanna regina fauente, Gebennenſem cardinalem, qui antè legatus in Iralia fuerat, pontificem deligunt, eique Clementi ſeptimo indita appellatio eſt. Hinc magna diſcordia in eccleſia Dei orta, & diuturna, quam ſchiſma vocant, cùm pars Chriſtianorum principum Vrbano, pars Gebennenſi faueret. Neque hoc modo conteuti ſeditioſi cardinales, Britones, qui mulra eccleſiæ caſtella, multas vrbis villas diripuerant, arceſque occupauerant, in pontificem & Romanos mittunt. Ad pontem Salarium Romanus populus hoſti incompoſito agmine obuiam factus, ſuperatur & cæditur. Verùm cum poſtea apud Marinum pugnam magna animorum concitatione inijſſent, adeò Britones cædunt, vt vix nuntius tantæ cladis ſuperfuerit. Qui in arcibus erant, ſe aliquandiu ac ſuos tutati ſunt, maximè verò arcis Surianæ præfectus, qui poſt multos annos Martino pontifici deditionem fecit.

Interim vero Genuenſes odium, quod in Venetos mente conceperant, oſtendunt, aſcito in ſocietarem belli Ludouico Vngariæ rege, Franciſco Carrarienſi Parauino domino, Auſtriæ duce, patriarcha Aquileienſi. Sentiebant tum cum Venetis Perinus Luſignaneus Cypri rex, & Bernabos Vicecomes. In primo autem congreſſu nauali prœlio ſuperiores Veneti fuere in littore Antiatum, Victore Piſano claſsis præfecto. Ex decem nanque Genuenſinm triremibus quinque amiſſæ ſunt. Tum vero Marchiones Carreti adiuuante Bernaboue, Albingaunium (quod nunc Arbengam vocant) Naulum & caſtrum Francum de Genuenſibus occupant. Verùm non ira diu poſt in gratiam cum Genuenſibus redeuntes, omnia reddidere. Genuenſes præterea coniecto in carcerem Dominico Fregoſo duce, eiusque fratre Petro, & Nicolaum Gualchum ducatui, & Lucianum Aurium claſsi maritimæ præficiunt. Bernabos vero, qui filiam regi Cypro in matrimonium collocauerat, eam cum triremibus, ſex Catelanis, totidem Venetis, honorificè ad maritum in Cyprum miſit: quibus triremibus Perinus deinceps terra marique Famaguſtam oppugnar, ſed fruſtra acriter, qui in præſidio erant, vrbem defendentibus, diſiectaque etiam ventis & procellis claſſe. Non ceſſabaut hinc Veneti, hinc Genuenſes maria ipſa, tum inferum, tum ſuperum vexare. Nam dum Carolus Zenus claſsis Venetæ præfectus, Tyrrhenum mare Genuenſibus infeſtum reddit, Lucianus Auria Hadriaticum cum magno Venetorum detrimento diſcurrit, ab Iadera, vbi ſtationes habebat, in Veneros mouens, Iadera nanque regis Vngariæ erat. Ob hanc autem iniuriam commoti Veneti, cùm allicere ad certamen Lucianum non poſſent, Cararum & Sibinicum ipſius regis oppida, incendunt. Interim verò mortuo Galeatio Vicecomite, anno Domini milleſimo trecenteſimo ſeptuageſimonono

mono, tota ferè Inſubria ad Bernabonem inclinatura videbatur: qua ex re maximam voluptatem cepere Veneti, ſed fruſtra. nã & dimidia pars regionis primò, deinde tota Ioãni Galeatio nepoti obtigit. Lucianus autem Genuenſiũ præfectus, Polam mouens claſſem Venetorum in portu ipſo ſuperat & capit. Verùm dũ incautè nimium in hoſtẽ fugientem ruit, lancea transfixus moritur. Vtraque claſsis & victrix & victa, Iaderam perducitur: quò ſtatim Genuenſes Petrum Auriam in demortui fratris locum miſere cum triremibus nouem, alijs nauigijs compluribus. Qui victoriam fratris recenſens, ad duo millia captiuorum inuenit, deprehenditque multos in prœlio & in vndis perijſſe. Oppugnabantur & terra Veneti à Carrarienſi eiuſque ſocijs, quos antea commemoraui, quibus Veneti Albericum Barbianum Cunij comitem, egregium copiarum ducem, oppoſuere. At Petrus Auria Genuenſium præfectus, ſexaginta triremium totidemque nauigiorum comparata claſſe, Venetias contendens, Gradum, Comaclum, Caprulas vi captas incendit. Inde verò Clugiã mouens à præſidio Veneto aliquandiu egregiè defenſam, tandem eam vi capit, Patauino tyranno cõmeatum ſubminiſtrãte. Cæcidiſſe ea oppugnatione ad ſex millia hominũ cõſtat, & ad nõgentos, & quinquaginta ex Venetis captos, Iaderamq; miſſos muliebri tamen pudicitiæ in tanta clade ignotum eſt. Fracti autem tãta calamitate Veneti, cum nec terra, nec mari auxilia ſperarẽt, captiuis Genuenſium è carcere liberatis, eiſque Clugiam ad præfectũ Genuenſium impetrandæ veniæ cauſa miſsis, pacem petiuere, eas accepturi leges, quas victor impoſuiſſet. Genuenſes verò ſuperbia elati, vt victores facere conſueuerunt, Venetos reijciunt, niſi ſe ac ſua omnia dedentes, qui ad tuendam patriam conuerſi, deductis ante portus fauces catenis ferreis, diſpoſitiſq; in littore portus trecentis equitibus, totidemq; peditibus, ad vnũ aliquem ex ciuibus reſpiciunt, quem bello præficerent. At verò dum fluctuarent in tanta perturbatione, quem potiſsimum deligerent, incerto auctore vox audita eſt, vnicũ Victorem Piſanum, qui Genuenſes optimè noſſet, idoneũ eſſe qui tantæ rei præficeretur. Non eſt audita temerè ea vox, quaſi auſpicato emiſſa. Ad carcerem concurrunt omnes (eò enim deductus fuerat ob rem malè ad Polam geſtam) eductumque, bello maritimo ſolũ præficiunt. Inſtabant Genuenſes, & captis circunquaque caſtellis, ingredi vrbẽ parabant: quos poſt lõgam pugnam Ioannes Barbadicus armatis lembis quibuſdam perfacilè repulit, cùm progredi vlterius in æſtuarijs illis triremes Genuenſium non poſſent. Hac etiam arte Barbadicus vſus eſt: inuenta tum primum à quodam Teutonico bombarda fuit, à ſono & tonitru ſic dicta, nulla erat ſcapha Venetorum, nullus lembus, qui non duas bombardas & eo amplius haberet: quibus multi Genuenſes, vt à re inſolita, nec ad præcauendum ſcita, opprimebantur. Singulæ enim bombardæ vno ictu binos ternóſue plerunque necabant, cùm præſertim in triremibus declinare ictus, vt in terra, non liceat. Adhortabantur autem Veneti Bernabouem Vicecomitem, ſocium & amicum ita Genuenſes bello premere, vt obſidione tam graui liberarentur: iam enim commeatibus carebant. De Venetis tum quidem actum fuiſſet, ſi (vt Carrarienſis admonebat) Genuẽſes cauiſſent, ne commeatus mari Venetis importari poſſent. Bernabos autem Venetis aliqua ex parte ſatisfacturus, exercitum ſuum in Genuenſes mittit, qui vallem Pulceferæ, deprædatus, acceptiſque decem & nouem millibus nummum auri, omiſsis Genuenſibus, auro cum Bernaboue, non ferro decernentibus, onuſtus præda in Inſubriã redijt. Non eſt vſus ea felicitate Aſtorgius fauentinus, eò cum equitatu à Bernabuue miſſus. Vrbi enim appropinquans, ab erumpente populo Genuenſi funditur fugaturque, ægrè quidem Aſtorgius euaſit ruſtico cucullo indutus. At Caloioannes imperator Græcorum cum Venetis ſentiens, Peram Genuenſium Conſtantinopoli vicinam, oppugnare adoritur. Videbat enim Genuenſes pluribus bellis, & quidem grauiſsimis implicitos, ſed Andronicus eius filius, patri ac Veneto æque hoſtis, Turcorum Bulgarorumque præſidijs & ſocietate fretus, eam acerrimè defendit: eoque terroris partem deduxit, vt in partes Genuenſium ſtatim tranſiret.

Bombarda vſus primus.

Interim verò Vrbanus non intentus componendæ paci inter Chriſtianos, vt par erat, ſed iniurias à Ioanna regina acceptas vlciſci cupiens, Ludouicum Vngariæ regem impulit, vt Adreaſij fratris mortem ſe adiuuante vlciſceretur: qui Carolum filium in Taruiſinis contra Venetos dimicantem, in Ioannam concitans, res Venetorum propè afflictas, meliuſculas facit.

Superuenit & Carolus Zenus Venetus, vir bello nauali egregius, qui depreſsis duabus onerarijs nauibus autem portum Clugienſem, eò neceſsitatis Genuenſes perduxit, cùm educere naues ſuas non poſſent, clauſis reliquis oſtijs, vt ipſi obſidentes, quàm obſeſsi maiore rerum omnium penuria laborarent. Sed nihil æquè Genuenſes afflixit, quàm Petri Auriæ mors ictu bombardæ interfecti, dum munimenta Clugiæ acriter defendit. In cuius locum Matthæus Rufus ſtatim ſuffectus, dum Clugiam peteret cum nouis triremibus, apud Manfredoniam Thadæum Iuſtinianum cum ſex triremibus annona onuſtis cæpit. His verò cladibus motus Agapitus cardinalis Columna, & Genuenſes & Venetos ſæpe ac fruſtra ad pacem adhortatus eſt. Sed hi de vita & ſanguine, non de imperio inter ſe dimicantes, ſanis bene admonentium conſilijs nuſquam optemperarunt.

Poſtremo itaque Genuenſes Clugiæ obſeſsi, cùm erumpere uon poſſent, premente Veneto, haberéue commeatus nequirent à Matthæo Rufo, Patauinoque domino, qui id ſe facturos breui pollicebantur, deditionem fecêre calendis Iulij, milleſimo trecenteſimo octogeſimo. Capti autem ſunt ea deditione ex hoſtibus ad quattuor millia trecenti & quadraginta. Plures autem fame & ferro in ipſa oppugnatione perijſſe conſtat. Non quieuêre tamen tanta accepta clade Genuenſes, qui cum triremibus octo & triginta Tergeſtinos deficere à Venetis ad patriarcham Aquileienſem compulêre. Cepêre & Iuſtinopolim, excepta duntaxat arce. Aucta deinde claſſe, Venetias iterum contendunt: ſed cùm nemo ad certamen prodiret, in Iſtriam redeuntes, Polam vrbem vi captam incendunt. Multæ vtrinque cædes inuicem acceptæ datæque ſunt. Veneti tamen bello terreſtri à Carrario opprimebantur, licèt Iacobus Caballus egregius copiarum dux, eos acerrimè tutaretur, dum Taruiſium oppugnatur, quod fame in hoſtium poteſtatem ferè venerat. Verùm cùm feſſus & defatigatus iam vterque populus tam diutino & atroci bello eſſet, dux Sabaudiæ pacem inter eos hac formula componit octauo calendas Septẽbris, milleſimo trecenteſimo octogeſimoprimo: vt regi Vngariæ decimo quoque anno Veneti ſeptem millia nummum aureorum perſoluerent, ſi nullum piratam in ſuis Dalmatiæ locis tutum eſſe paterentur, ſique nullibi ſal fieri ſineret, vtque patriarchæ Aquileienſi in Foroiulio eadem maneret conditio, quæ ante bellum fuerat. Venetis autem & Genuenſibus imperatum, vt captiuos alterutrum incolumes dimitterent, de præda vtrinque capta nulla mentio. Mandatum Patauino vt ab obſidione Taruiſij recederet: vtque arces & turres in ſtagnis & ad fluuiorum oſtia excitatas, ſtatim demoliretur, termini inter Venetum & Patauinum poſiti. Interea verò Carolus, quem diximus à pontifice ex Vngaria contra Ioannam accitum, cum octo millibus equitum in Italiam veniens, Arretium primo in poteſtatem ſuam redegit, Guelphorum & Gibellinorum ſeditionibus diu agitatum. Inde verò in Florentinos mouens, à Ioanne Haucut, qui tum ſtagiæ erat, propellitur. Sed Florentini veriti ne ſuſtinere tanti regis impetum non poſſent, pacem à rege datis quadraginta millibus nummum auri redimunt. Haucutque ſine ſtipendio dimittunt, qui Bagnacauallum Nicolao Albertoque Eſtenſibus vendidit, quò facilius retinere Fauentiam in ſua poteſtate poſſent: quam tamen haud ita multò pòſt amiſere, Aſtorgio Manfredo eam quidem proditione adepto. Carolus verò ſalutato Romæ Vrbano, regnum ingreſſus, ſuperatis etiam Ioannæ ducibus, Neapolim dedentibus ciuibus, capit. Obſidebatur in caſtello nouo regina, cum Arretini Guelphi tumultu excitato, Iacobum Carazolum Neapolitanum ciuem, eò à rege miſſum, fugere in arcem compellunt, Confugere eò & Gibellini: quibus certè vir æquus non magis quàm Guelphis conſulebat. Volebat enim omnia pari iure in ciuitate agi. Accito itaque ob acceptam iniuriam Alberico Barbiano à Tudertinorum finibus, vrbem ingreſſus, dum Guelphos ad officium redigere conatur, Gibellinorum quoque bona diripit. Ferrabac autem alter copiarum dux Albericum ſecutus, quod reliquum ſuperfuerat in Arretio, abraſit. Dum hæc ad Neapolim & Arretium agerentur, noua belli nubes Italiam inumbrauit. Nam Ludouicus Andegauenſis à regibus Francorum originem ducens, Italiam ingreſſus, cum triginta millibus equitum, non longè à Bononia conſederat, à Clemente antipapa impulſus: non tam vt reginam Ioannam obſeſſam liberaret, quàm vt Vrbanum armis pontificatu deijceret. Hanc obrem Carolus omiſſo Arretio, Albericum & Ferrabac: ad ſe vocat. Florentini quoque Ioannẽ Haucut rogatu Vrbani ad Carolum miſêre. Ludouicus autem per Marſos iter faciens, ad Caſsinenſem ſaltum iam peruenerat. Adhuc enim ad duodecim millia equitum expectabat: qui Italiam ingreſsi duce Andegranio, per Placentinum, Lucenſem, Florentinum, Senenſem agrum iter facientes, Arretium iam peruenerant: vrbemque à Guelphis introducti, poſt illatam ab Alberico cladem, diripuere. Defendebatur arx Guelphorum præſidio, quæ diebus quadraginta oppugnata in Gallorum poteſtatem propediem ventura erat, niſi Ludouici Andegauenſis mors interueniſſet. Tum Andegranius re cognita, hortantibus Arretinis in arce obſeſsis, vrbem Florentinis vendidit, in Galliaſque redijt, Andegauenſes autẽ milites morte ducis conſilio carentes, bini terníue mendicantes etiam in patriam redière.

Tum verò Vrbanus terrore Gallico liberatus, Neapolim ſe conferens, à rege petit, vt ſibi liceat creare nepotem ſuum Campanum principem: quod cùm impetrare nequiuiſſet, homo ſub ſpecie iuſti & honeſti minus Vrbanus ac nulli gratus, ad minas conuerſus, eò iracundiæ regem compulit, vt cuſtodijs adhibitis per aliquot dies prodire publicum nequiuerit. Verùm diſsimulata ad tempus iniuria, Nuceriam ad vitandos æſtus, vt ipſe dicebat, cum bona regis venia profectus, communitaq; firmis præſidijs vrbe, & nouos cardinales creat, & ſeptem ex veteribus in carcerem conijcit, quod diceret eos cum rege & antipapa contra ſe coniuraſſe. Præterea verò & proceſſum, vt iſtorum more loquor, contra regem inchoauit, miſſa de more citatione, qui breui ſe venturum Nuceriam reſpondit, diluiturumque obiecta crimina, non verbis modò verùm etiam armis. Nuceriam itaque cum ſatis magno exercitu veniens, vrbem obſidet. Motus autem hac indignitate Raimundus Bal-

dus Balcianus è gente Vrſina, comitis Nolani filius, qui poſtea Tarentinus princeps eſt habitus, ſuis copijs fretus, quas ſub rege ductauerat, Vrbanum cum tota curia ad proximum littus deductum, Genuenſium triremibus ad inſtructis paratiſque impoſuit. Quibus dum Genuam pontifex defertur, ex ſeptem cardinalibus Nuceriæ captis, quinque ſaccis inuolutos, in mare demerſit.

At verò mortuo Ludouico Vngariæ rege, proceres Vngari Carolum ſtatim per legatos accerſunt: qui eò profectus dum conuentum ad res componendas celebrat, curante regina quæ odium diſsimulauerat, obtruncatur, anno milleſimo trecenteſimo octogeſimo quinto, quo tempore Ioannes Galeatius Bernabouem Vicecomitem, cui erat ex fratre Galeatio nepos, captum in carcerem Modoeriæ conijcit, ac coniectum vſque ad mortem detinet, eiuſque ditione potitur. Prius enim dum patrimonium diuidunt, Papia, Vercellæ, Nouaria, Dertona, Alexandria, & cætera ad Appenninũ, Alpesque pertinentia Galeatio; Placentia verò, Cremona, Parma, Lauda, Brixia, & Bergomum Bernabouii ſorte obtigerant. Mediolanum autem vtrique commune erat.

At Vrbanus circumacto anno, quo ſe Genuam contulerat, intelligens eccleſiaſticas ciuitates à Florentinis ad libertatem, vt anteà, incitari, Lucam primo, mox Senas & Peruſium peruenit. Confirmatis deinde aduentu ſuo ciuitatibus, deſiderio vt ipſe dicebat, videndi Neapolim, Ferentinum vſque proficiſcitur: ea mente reuera, vt Ladiſlaum admodũ puerum & Ioannem Caroli filios, hæreditate paterna deturbaret. Multi enim proceres Ludouico Andegauenſi ſtudere ſoliti, potiundi regni ſpem ei præſtabant: ſed magna vſi fide Caietani, pueris in vita retentis, regnum quoque cum ſumma laude ſeruauerunt. Pontifex itaque re infecta Romam rediens, cum magno apparatu honoreque pluſquam dici poteſt, à populo Romano in vrbem ſuſcipitur: licet haud ita multò pòſt à Bandareſijs inſidias perpeſſus ſit, quas certè omnino deuitauit & ſuſtulit, creatis vna die nouem & viginti cardinalibus: quorum de numero Romani tres ſunt habiti. Reliqui verò ferè omnes Neapolitani fuere.

Interea verò Antonius Scala Veronenſis, & Franciſcus ſenior Patauinus dominus, grauiſsimo inter ſe bello contendêre, Ioanne Vbaldino Carrarij, & Ioanne Ordelapho Scaligeri copias ducentibus. Verùm Galeatius Vicecomes inſtigante Carrario ſuperatis Scaligeris, Verona Vicentiaque potitur. Neque hoc quidem contentus Galeatius, paucorum menſium obſidione Patauium capit, ac Franciſcum Carrarium in carcerem Modoetianum conijcit. Eius verò filius Franciſcus iunior, fuga ſalutem ſibi quæſiuit. Florentini quoque augendæ ditionis cupidi, Politianum Lucinianũ oppida ex veteri Senenſium dominatu, arte magis quàm viribus in poteſtatem ſuam redegere. Præterea verò Carolum Bernabouis filium, & Antonium Scalam cum quinque millibus equitum in agrum Senenſem hoſtili animo immittunt. Hanc ob rem Galeatius motus, legatos ad Florentinos mittit, qui ſuo nomine conquerantur, Carolum Vicecomitem & Antonium Scalam hoſtes ſuos, à populo Florentino, quo cum ipſe pacem antea inierat & fœdus, mercede conductos eſſe, vexàrique ab eis bello Senenſes amicos & ſocios contra ius faſque. Legatis item mandatum eſt, vt niſi ab iniuris Senenſium diſcederét, exauctorarentque ſuos belli duces, Florentino populo bellum indicerent. Quò minus verò id ſtatim Galeatius faceret, Petri Gambacurtæ Piſanorum tyranni precibus factũ eſt, qui Galeatio & Florentinis amicis, rem inter vtrunque compoſiturum ſe prædicabat.

Interim verò Vrbanus pontifex pontificatus ſui infeliciter acti, anno vndecimo menſe octauo, Romæ moritur, ſepeliturque in beati Petri baſilica, paucis admodum eius mortem vtpote hominis ruſtici & inexorabilis, flentibus. Huius autem ſepulchrum adhuc viſitur cùm epitaphio ſatis ruſtico & inepto.

BONIFACIVS IX.

Bonifacius nonus, patria Neapolitanus, Petrus cognomento Tornacelius antea vocatus, Romæ cardinalium omnium conſenſu pontifex creatur, anno Domini milleſimo trecenteſimo octogeſimonono. Hic etſi annorum circiter triginta eſſet dum pontificatum inijt, ita tamen deinceps vixit in tam florida ætate, & tanta peccandi licentia, vt nulla ei libido, nulla voluptas impingi vel obijci poſſet. Iuuentutem certè cum ipſa ſenectute commutaſſe videbatur. Fuit præterea tanti animi conſilijque, vt primus populi Romani vim omnem in pontificem transtulerit, creatis ſuo nutu magiſtratibus omnibus, munitaque ſancti Angeli arce in mole Hadriani ſita ad Tiberis pontem, quo ab vrbe in Vaticanum itur, munitiſque item pontibus quibus in Tranſtiberim Romani commeant. Pont. 219.

Verùm dum Bonifacius nonus adhuc in põtificatu eſſet. Galeatius Florẽtinos & Bononienſes bello aggreditur, Ioãne Vbaldino & Lantedeſco Petramala copiarum ſuarum ducibus, qui vallem Arni ſuperioris ingreſsi, omnia longè ac latè populabantur. Iacobuſque Vermes Bononienſem agrum ſuo nomine ingreſſus, ciuitati quoque multa damna intulit.

Tum verò Florentini ad præcauenda mala ſolliciti, & Ioannem Haucut, & Carolum Bernabouis filium & Antonium Scalam cum quattuor equitum, peditum duobus millibus, Bononienſibus ſocijs & amicis auxilio miſere. Sollicitare præterea litteris & nuncijs Stephanum Bauariæ ducem, ad quem Franciſcus iunior confugerat, & Iacobū Armeniaci comitem magna mercede conductum, vt in Italiā contra Vicecomitē deſcenderent, eumque à ceruicibus ſuis ad propria tuenda auerterent. His cohortationibus motus Franciſcus iunior, mutata veſte fauentibus Venetis, ſecreto tamen, Patauium ingreditur, vrbeque potitur. Subſecutus verò Bauariæ dux vrbem ingreſſus, oppugnare arcem non deſtitit. Veronenſes autem harum rerum permutatione moti, pulſo Vicecomitis præſidio, Antonium Scalam ad ſe vocant, qui ferè his diebus in Etruria mortuus erat, relicto vnico filio in prima pueritia adhuc ſuperſtite. Qua quidē re cognita pœnitentia ducti, in primis Vgolotum Blancardum, qui in Cremonenſi agro cum exercitu Galeatij erat, ad ſe vocant impetrata prius errati venia, perſolutiſque aliquot millibus nummum auri, ad redimendam tanti erroris culpam. Ingreſſus vrbem Blancardus, retinere milites à direptione tam opulentæ vrbis nequaquam potuit. Vxor verò Galeatij tantæ ciuitatis calamitatem miſerata, triduo pòſt militibus direptionem inhibuit. At dux Bauariæ conqueſtus ſe mercede à Florentinis defraudatum, ab oppugnatione Patauinæ arcis in Germaniam diſceſſit. Tum Florentini præbente aditum Alberto Eſtenſi, qui iam pridem ab amicitia Galeatij diſceſſerat, Ioannem Haucut Carrarienſi ſocio auxilio miſere: cuius fortitudine & aſtu arx Patauina in deditionem breui recepta eſt. Vnde Galeatij copiæ, quæ eò recuperandæ vrbis cauſa venerant, in Vicentinos ſeceſſere. Deſcenderat iam tum etiam comes Armeniaci è Florentinis mercede conductus, per Taurinos in Italiam cum viginti millibus equitum, Caſtellatiumq; in Alexandrinis vi captum diripuerat, quare Galeatio neceſſe fuit copias ſuas è Vicentinis reuocare, quas hoſti opponeret. In ſuburbio Alexandrino conſederant Mediolanenſes, in quos delati Armeniaci ſine vllo ordine, excidium ipſis militibus & ciuibus minabantur. Pugnatum eſt pro portis aliquandiu, & ab Italis tandiu protracta pugna eſt, donec ſui (quos circumacto itinere ad carpendum extremum hoſtium agmen miſerant) nil tale opinantes, aggrederentur. Dum pugnatur, ſuperuenere illi: atque ita à tergo, à lateribus, à fronte cæſi, prius penè oppreſsi ſunt ingenti cæde, oppidanis etiam ſuperuenientibus, quàm diſcrimen in quod delati fuerant, cognouerint. Comes ipſe Armeniaci tanti exercitus dux captus, ex vulnere in prœlio accepto ſtatim moritur. Capti & Rainaldus Ianfiliatius & Ioannes Ricius Florentini equites, qui Armeniacum in Italiam duxerant. Tum verò Galeatius tanta victoria fretus, partem copiarum in Haucutum mittit, qui ea mente Ateſim & Mintium traiecerat, vt ſe cum Armeniaco coniungeret. Verùm Haucutus re cognita, quanta maximè celeritate potuit, in Patauinos mouit, non paucis ſuorum in itinere amiſsis ob deriuatas paſsim à ruſticis aquas, ne redire hoſti impunè liceret. At Florentini bello preſsi à Iacobo Verme, qui eò à Galeatio cum duodecim millibus equitum, peditum quattuor, miſſus fuerat, Haucutum reuocant, qui hoſtes Florentinorum, quibus par eſſe aperto Marte non poterat, miris artibus ludificatus eſt. Interim verò hortante Bonifacio pontifice, & Antonio Adurno Genuenſium duce, pax æquis conditionibus inter Galeatium & Florentinos Genuæ compoſita eſt. Sed dum vnum incendium extinguitur, alterum exardeſcit. Nam & Franciſcus cognomento Vicus, vrbis præfectus Viterbium pontifici proditione abſtulit: & Petrus Gambacurta Piſarum dominus, à Iacobo Appiano publico ſcriba, & omnium conſiliorum ſuorum participe cū filijs occiditur, ipſeq; Appianus dominatu potitur. Mortuo autem Alberto Eſtenſi, Accius & ipſe Eſtenſi familia ortus, iam pridem patria pulſus, adiuuantibus Cunij comitibus, redire in patriam inſtituerat. Sed tutores Nicolai pueri Alberti filij, ſumptis armis Accium Ferraria ſummouentes, Lucum & Concilicæ oppida Ioanni Cunio promiſere, ſi Acciū interficeret. Tum Ioannes compoſita fallacia vitum Accio perſimilem interficit, & acceptis oppidis, verum Accium in publicum producit. Non commiſiſſet tantum facinus Albertus ex eadem familia ortus, cui plus Itali debent quàm omnibus ducibus, qui tum fuere. primus enim docuit Italos bella gerere, iam pridem arma ferre deſuetos, quibus ſe deinceps ab inteſtino externoque hoſte tutati ſunt. Prius enim ſi quid gerere Itali vel inter ſe, vel in barbaros voluiſſent, accire externum militem opus erat. Sed tanta militum copia hoc duce breui ſuborta eſt ſub vexillo ſancti Georgij, vt Britones, qui prouinciam noſtram & eccleſiæ caſtella euerterāt, Teutonicos, Anglicos, poſtremo omnia vaſtantes Italia expulerit. Hinc Brachiani & Sfortiani milites originem habuere, quorum armis Italia apud exteros tantum nominis conſecuta eſt, vt aut exteri timore perculſi quieuerint, aut aditum ad nos tentantes, magnis cladibus ſuperati ſint. Interea verò mortuo Clemente ſeptimo adulterino pontifice, in eius locum à cardinalibus tanti ſchiſmatis auctoribus, Petrus Luna Benedictus xiij. appellatus, Auinione ſufficitur.

Clemens adulterinus Pontifex.

Succeſsit tum etiam Carolo imperatori Romano Vinceſlaus filius, à quo Ioannes Galeatius Vicecomes Mediolanenſis ducatus titulū accepit, miſſo oratore Petro Philargi Mediolanenſi

lanenſi archiepiſcopo: qui poſtea Romanum pontificatum adeptus, quintus Alexander appellatus eſt. Galeatius autem mortuo Ioanne Haucut Florentiæ ſepulto, quo vno duce in rebus bellicis tum maximè Florentini vtebâtur, mittere Albericum ſuis copijs in Etruriam conſtituit: qui Florentinos Appianum Piſanorum tyrannum bello laceſſentes, in officio contineret. Erant in eo exercitu Paulus Vrſinus, Ceculus, Brolia Brandulinus, Paulus Sabellus, Lucas Canalis, cohortium præfecti inſignes: qui ſimul coniunctis copijs animisq́ue oppugnare Florentiam adorti, ad monaſterium Carthuſienſe caſtra poſuerant: vnde crebris incurſionibus tum agros, tum ciuitatem Florentiam continuo vexabant, cædibus rapinis incendiisq́; omnia complentes, anno Domini milleſimo trecenteſimo nonageſimo ſeptimo.

Quo quidem tempore & Bonifacius Peruſium ſe contulit nobilitatem plebeis Raſpantibus conciliaturus. Sed plebs præſente pontifice præter datam fidem arma capiens, interfectis ad octoginta ex optimatibus, Biordum & Michelorſi plebeiarum partium principes in vrbem intromiſſos, dominos conſtituunt. Indignatus autem ob eam rem pontifex, Aſsiſium petens, inde ad ducem Galeatium oratores miſit, qui eum adhortarentur, vt oppugnare Mantuam deſineret: quam tum aqua & terra obſidionem premebat, accito in Ciſalpinam Galliam ad id bellum Alberico Barbiano.

Hanc autē ob rem ex fœdere Florentinis licuit, & Venetis belli ſocijs Mantuano auxiliū mittere, Carolo Malateſta Mantuani ſororio tātarum copiarum duce, qui ingenti clade Galeatij exercitum apud Gouernolum profligauit. erat tum quoque in animo Florentinis Piſanos bello perſequi, ſed eos à tanta re auertebant Pupei Balneiq́ue comites & Vbertini rebelles, qui Florentini ciuitati exitium minabantur, ſi in Piſanos mouerent. Verùm mortuo non ita multò pòſt Iacobo Appiano, filius Gerardus patri ſuccedens, cum retinere Piſas in poteſtate ſua non poſſet, ob ſeditiones à Florentinis excitatas, vrbem ipſam Galeatio Vicecomiti vendidit, Plumbino oppido tantummodo ſibi ac ſuis retento, milleſimo trecenteſimo nonageſimonono.

Interfecto autem Biordo Lantedeſci inſidijs, Peruſini vindicare ſe in libertatem conati ſunt. Verùm cum Vgolinus Trincius Fulginas pontificis vicarius, eius nomine Peruſium in ditionem eccleſiæ trahere conaretur, indignitati ciues, Galeatio ſeſe dedunt: qui poſt menſes duos Bononia quoque & Luca falſo potitur. Hunc maior timor Florentinos inceſsit, paſſim de ſe ac libertate ſua actum dicentes, niſi Galeatius morte è medio auferetur. Appropinquante verò Iubilei anno, legati Romanorū pontificem adeunt, rogantes vt Aſiſsio Romā proficiſceretur: qui & ſi id magnopere cuperet, tamen diſsimulato deſiderio, factutum ſe quod petebant, negauit: quod diceret eos noluiſſe recipere ſenatores ex nobilitate externa ſecundum conſuetudinem & inſtituta pontificū: quodq́ue cameræ conſeruatores ſuopte ingenio elegiſſent, homines quidem parum idoneos, & quorum licentia Bandereſijs omnia licerent. Tum verò Romani, vt rem gratam pontifici facerent & Bandereſeos tollunt, & Malateſtam Pandulphi filium Piſaurienſem, virum doctum, pontificis nomine in ſenatorem recipiunt, pecuniasq́ue inſuper Bonifacio dant, quò ei proficiſci ad vrbem liceret. Vrbem itaque ingreſſus, munita mole Hadriani (vt antea diximus) mœnibus & turribus, dominatu vrbis ſenſim potitus eſt. Celebratos deinde Iubilei anno, M C C C C. quo innumera ferè hominum multitudo ad vrbem religionis cauſa venerat, Florentini Galeatium à ceruicibus ſuis auertere cupientes, Robertum Bauariæ ducem, quem imperij electores abrogato ob ignauiam Vinceſlao Boemo, delegerant, hac conditione in Italiam vocant, vt non prius promiſſam mercedem accipiat, quàm Vicecomitis ducatum attigiſſet. qui Brixianum agrum ad Benacum ingreſſus, parte pecuniarum accepta, cum Galeatij copijs congrediens ſuperatur, ac Tridentinum fuga petit, Retinere hominem Veneti & Florentini multa polliciti, quò minus in Germaniam rediret, nequaquam potuere. Tum verò Bonifacius, ſiue Vicecomitum potentiam veritus, ſiue augendæ ditionis eccleſiaſticæ cupidus, Annatarum vſum beneficijs eccleſiaſticis primus impoſuit. hac conditione, vt qui beneficium conſequeretur, dimidium annui prouentus fiſco apoſtolico perſolueret. Sunt tamen qui hoc inuentum Ioanni vigeſimoſecundo aſſcribant. Hanc autem conſuetudinem omnes admiſere præter Anglos, qui id de ſolis epiſcopatibus conceſſere in cæteris beneficijs non adeo. Cōfirmata hoc modo pecunijs arce, magiſtratibus ſuo nutu in vrbe delectis, ditione eccleſiaſtica, pontifex Ladiſlaum adoleſcentem Caroli Neapolitani regis filium, in regnum paternum reſtituit, à tyrannis & populis occupatum, qui Ludouici Andegauenſis partes ſecuti fuerant. Quo autem facilius & honeſtius id fieret, priuationem Caroli ab Vrbano ſexto Nuceriæ factam, abrogauit: cardinalemq́ue Florentinum Gaitam miſit, quæ ſola in fide remanſerat, vt & eo loci adoleſcentem coronaret, vbi ſumma cum fide ſeruatus fuerat.

Vicecomes autem redeunte in Germaniam imperatore Roberto, copias ſuas Alberico duce ad opprimendum Ioannem Bentiuolum miſit, qui Bononienſem vrbem in ſuam redegerat poteſtatem, pulſo Vicecomitum præſidio. Militabant tū in exercitu Galeatij, Franciſcus Gonzaga, compoſita inter eos pace: militabat Pandulphus Malateſta, Caroli frater: aderat & Otho bonus Rubeus, Parmenſis ciuis: quorum nominibus perterriti Florentini,

Bernardonem copiarum ſuarum præfectum, Bononienſibus ſocijs auxilio mittunt: cuius aduentu Bononienſes animis aucti, hoſti mœnibus appropinquanti occurrere audent: quo prœlio ſuperati, omnem equitatum cum Bernadone in ipſa pugna inreremPto, amiſere. Captus etiam eo prœlio Iacobus Carraria, Franciſci Gonzagæ precibus conſeruatur. Aufugerat tum cum paucis Bentiuolus in vrbem: quam dum acriter nimium totatur, in globum incidens, cum viuus capi non poſſet, obtruncatur. Potitus itaque deinceps, nullo reſiſtente Bononia Galeatius, magnum terrorem Florentinis iniecit. Eò enim ſe breui moturum omnem belli impetum oſtendebat. Verùm morte eius adiuti, vt ipſi optabant, non ita multò pòſt tanto metu liberati ſunt. Mortuo autẽ ex febre Ioanne Galeatio apud Merengnanſi, cum ante cometes tantæ mortis indicium apparuiſſet, anno milleſimo quadringenteſimo ſecundo, multi repentè tyranni oborti ſunt, aut ciuitatũ ſuarum principes, aut cohortium præfecti, à militibus ducis ob largitionem ad occupandas ciuitates adiuti. Oborta tum quidem infinita mala ſunt, cùm nemo vnus præeſſet, qui vitia hominum imperio & auctoritate compeſceret. Innouata eſt etiam Guelphorum & Gibellinorom pernitioſa ſeditio, quæ ducentis & eo amplius annis per Italiã vagatã: omnes ciuitates ita ad arma ciuilia cõcitauit, vt fermè ad internecionem certatum ſit. Nam Vgorinus Caualcabos, oppreſsis Gibellinis, Cremona imperitabat: Parmam Otho Tertius, interfectis ac pulſis Rubeis obtinebat: Soardi Bergomum, Ruſconij Comum, Viginatæ Laudam: Vercellas, Alexandriam, plurimaq́ue per eam regionem oppida Facinus Canis dux copiarum egregius vi occupauerat. Omitto reliquos tyrannos à Galeatio pulſos, qui tum quidem redeundi ad tyrannidem & dominatum ſpem aliquam ſumpſere. Maximè verò Guillelmus Scala, & Carolus Vicecomes Bernabouis filius, qui principes omnes & populos ad defectionem ſollicitabant. Hinc etiam Pynus Ordelaphus patria pulſus, Foroliuio potitur. Albericus quoqoe Cunij comes, Fauentiam bello preſſam in ſui poteſtatem redegiſſet, niſi à Ladiſlao adhortante etiam pontifice in regnum accitus properè fuiſſet: magnusq́ue coneſtabilis, vt eorum vocabulo vtar, creatus. Miſerat & eò cum ſatis iuſto exercitu fratrem ſuum pontifex, vt regi auxilio eſſet: qui à Neapolitanis repulſus, Peruſium mouens, ciuitatem ipſam in poteſtatem pontificis breui redegit. At Baldeſar Coſſa Neapolitanus ciuis, ſancti Euſtachij cardinalis Bononienſes aliquandiu obſeſſos; redire tandem ad eccleſiam compulit, Brachio Montonio copias eccleſiaſticas ducente, quem vt virum in re militari præſtantem Albericus in Flaminia reliquerat. Sub eo enim ab ineunte ætate militauerat, ordinesq́ue duxerat. Idem etiam contigerat Sfortiæ, è Cotignola Flaminia oppido originem ducente: quorum virtute militia Italica ita breui creuit, vt qui duce in re bellica deinceps indigerent altero iſtorum vterentur. Hinc illæ factiones militares exortæ ſunt, vt ſexaginta iam annis nihil propè geſtum in Italia ſit, quod non alteri iſtarum aſſcribi poſsit. Qui enim à Brachianis opprimebatur, viciſsim à Sfortianis alteram factionem precio conducebat. Albericus autem (vnde tanquam ex equo Troiano innumerabiles belli principes emanarũt) Neapolim diu oppugnatam, tandem in poteſtatem Ladiſlai recepit. Qua victoria moti omnes regni principes ciuitatesq́ue ſtatim in deditionem regis peruenere. At verò Ladislaus regnandi cupidus, priuſquam fundamenta regni Neapolitani confirmaſſet, accitus ab Vngaris, ad illud quoque regnum iure hereditario ſuſcipiendum, cùm copias traieciſſet, Iaderamq́ue obſideret, certior ab amicis fit, Neapolitanos & aliquot regni proceres ad defectionem ſpectare. Iadera itaque potitus, eademq́ue Venetis diuidenda, Neapolim redijt: reuocatoq́ue è Flaminia Alberico (eò nanque ad ſuos viſendos profectus erat) omnes proceres dominatu priuauit. Recuſantes autem parere è patria deiecit. In Seuerinatũ verò familiam crudeliter animaduertit, primatibus ipſis vltimo ſupplicio affectis.

Bonifacius autem in tanta rerum perturbatione diu afflictatus, dolore laterum tandem moritur, pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe nono, milleſimo quadringenteſimoquarto. Sepeliturq́ue in baſilica Petri ſepulchro marmoreo, vermiculato opere diſtincto, quod adhuc cernitur, cum gentilitijs inſignibus: quæ item indicant, multa ædificia tum in mole Hadriani, tum in Capitolio, tum in palatio Vaticani, huius iuſſu & impenſa ædificata tum fuiſſe. Huic autem pontifici ad ſummam gloriam nil certè defuiſſet, niſi affinium & cognatorum affinitatibus obtemperans, aliquam notam contraxiſſet. Multa enim crimina per Simoniacam prauitatem committebantur, petentibus contra ius faſq́ue omnia tum fratribus, tum cognatis: quorum magna multitudo quæſtus gratia Romam venerat. Indulgentiæ verò & quidem plenariæ ita paſsim vendebantur, vt iam vileſceret clauium & literarum apoſtolicarum auctoritas. Reuocare hæc omnia Bonifacius conatus, cognatorum precibus eò identidem redire cogebatur. vnde melius actum cum eccleſia Dei cenſerem, ſi pontifices reiectis affinibus & cognatis, vel ſaltem in mediocri fortuna collocatis, pontificię dignitati potius, quàm carni & ſanguini conſulerent. Maximè verò hoc tempore, quo mortuo Tamburlano, qui Turcos ſuperauerat, eorumq́ue regem catenis vinctum ſecum trahebat, Armenios, Perſas, Ægyptios, Aſſyrios, ſine gubernatoribus reliquerat: qua ex re facilè Chriſtianis tum fuiſſet Hieruſalem, ac ſanctum Domini ſepulcrum recuperare. In noſtros enim

Indulgẽtias vendere inſue erat, quare vileſcebant.

enim conuerſus, Albos ſuo pontificatu nouam ſuperſtitionem introducentes perſecutus eſt. Ex alpibus nanque deſcendiſſe in Italiam anno ante iubileum presbyterum quendam cum magna hominum multitudine, ex patre meo, qui hominem viderat, intellexi. Is quidem albo indutus panno, tantam modeſtiam vultu ac verbis præ ſe ferebat, vt ab omnibus ſanctus haberetur. In Italiam itaque deſcendens, magnam hominum ac mulierum multitodinem in ſententiam ſuijpſius breui deduxerat. Linteis albis circumuoluti omnes ſine diſcrimine, mares an fœminæ, ruſtici an ciues, ſerui an liberi eſſent, paſsim veluti pecora, vbi nox oppreſsiſſet, dormiebant. Publicè in vicis epulabantur, perlatis vndique certatim quaſi ad ſacrum epulis, Crucifixum ſacerdos ipſe præ ſe ferebat: quem lacrymari ob hominum errata dictabat. Id quoties accidiſſet, ſucclamabant omnes, veniã à Deo petentes. Laudes beatæ virginis canebant euntes & ſtantes, hymnis ad id aptè compoſitis. Ex Ciſalpinis autem Flaminiam, Etruriam, Picentes, aucta opinione ſanctitatis veniens, non plebem modò rudem & credulem, ſed & principes & epiſcopos ciuitatum in ſententiam ſuam facilè pertraxit. Subſtitit Viterbij cum magna multitudine labore itineris feſſus, Romam inde, vt ipſe dicebat, ad viſenda loca ſancta ſanctorumque corpora venturus. Sed Bonifacius fraudẽ ſubeſſe veritus, quòd diceret hominẽ ſuperſtitioſum pontificatũ appetere, adiuuante illa multitudine, milites aliquot præmittit, qui hominem comprehenſum ad ſe perducant. Sunt qui ſcribant huius fraudem quęſtione detectam fuiſſe hominemque in tanto facinore deprehenſum, meritas pœnas luiſſe igne ſcilicet quo exuſtum ferunt. Sunt etiam qui dicant nil fraudis in homine deprehenſum fuiſſe: ſed id fictum à pontifice abolendo rumori, quo hominem per inuidiam captum & necatum affirmabant. Vtrum verius ſit, Deus nouit. Hoc tamen conſtat, poſt tantam colluuionem, quæ partim hac ſuperſtitione, partim frequentia iubelei obuenerat, magnam homioum multitudinem peſtilentia cõſumptam fuiſſe. In tantis autem malis quibus prouincia noſtra affligebatur, vnum tamen bonum in Italiam aduectum eſt. Ad nos enim Chryſoloras Byzantius litteras Græcas attulit, quæ annis iam quingentis in Italia conticuerant. Hinc Græcæ Latinæque linguæ ſcholæ exortæ ſunt, Guarino, Victorino, Philelphi, Ambroſio monacho, Leonardo Artetino, Caroloque, ac pleriſque alijs tanquam ex equo Troiano io lucem prodeuntibus, quorum æmulatione multa ingenia deinceps ad laudem excitata ſunt.

Noua ſuperſtitio introducta.

INNOCENTIVS VII.

Pont. 211.

INnocentius ſeptimus, patria Sulmonenſis, Coſmatus antea vocatus ſanctæ crucis presbyter cardinalis, Romæ pontifex creatur, tumultuante tota Italia.

Mortuo enim Ioanne Galeatio, duobus filijs ſuperſtitibus, ſed adoleſcentibus, adhuc tota Italia ad arma reſpiciebat. Ioannes Maria maior natu, id enim ei nomen erat, ducatum Mediolani ſibi vendicat: Philippus verò Maria minor natu, Papiæ dominatum, cuius comes iure habebatur, facilè obtinuit. reliquæ ciuitates: vt antea dixi ad quinque enim & viginti fuiſſe conſtat, ab imperio Vicecomitum defecere. Nam & Paulus Guinifius ciuis Lucenſis, patriæ dominatum ſibi vſurpauit: & Franciſcus Carrarios ſublato è medio tanto duce, cuius arma mirum in modum timuerat, augendæ ditionis in magnam ſpem veniens, Veronam, Brixiam, Bergomum, Cremonam, legatos ad ſolicitandos in partes ſuas Guelphos miſit. Verùm vbi videt Guillelmum Scalam & Carolum Vicecomitem, qui imperia ciuitatum ſuarum deſiderabant, poſſe conatibus ſuis obſtare, Goillelmo Veronæ, Carolo Mediolani, acceptis ab eo mutuo triginta millibus aureis, dominatum pollicitus eſt. Reducto itaque in patriam Guillelmo, eodemque, non ita multò pòſt veneno ſublato, Verona ipſe potitur. Eadem quoque fraude Carolum aggreſſus eſt, cum is inſtaret, vt non apparentibus promiſsis, pecuniam ſaltem mutuo datam ſolueret. Litteris qooque Franciſcum Gonzagam admonet, vt deſcendere in partes ſuas ſponte velit, amplectique eius amicitiam & ſocietatem: ſin ſecus eſſet animatus, habiturum ſe eum pro hoſte, facturumque vt breui eius pertinaciæ pœniteat: fieri perfacilè id poſſe dicebat, cum Veronam Mantuanis finitimam adeptus, Brixiam quoque in poteſtatem ſuam breui ſit redacturus; vnde percommodè Mantuanos bello premat. Nil reſpondere Franciſcus inſtituit, priuſquam Venetorum legatos audiret, quos in via ad ſe euntes intellexerat. Veneti enim Carrariorum potentiam ſuſpectam habentes, Vicentiam dedentibus vltro ciuibus in deditionem & tutelam recipiunt, quòd Franciſci arma vererentur: quodq; ſub quouis alio, quàm ſub Patauino domino eſſe malebant: quippe cum inter Patauinos & Vicẽtinos immortale odium intercedat. Admonet tum Frãciſcum Carrarium Venetus, ne Vicẽtinos vectigales ſuos bello attingat: vtque ab expugnanda Colonia (quam ſuæ ditionis eſſe rebantur) abſtineat: aliter Venetos bello perſecuturos illatas iniurias. Reſpondet Franciſcus mirari ſe Venetorum impotentiam, qui cum nullum ius in continenti habeant, leges tamen meritò imperantibus velint perſcribere: irent, & æſtuarijs ſe ac paludibus continerent: eoſque præeſſe ciuitatibus ſinetent, qui eam facultatem à maioribus ſuis accepiſſent.

accepiſſent. Indignati mirum in modum Veneti legatos ſuos, qui in via erant, admonent vt fœdus & ſocietatem cum Franciſco Gonzaga ineant: eumque primum copiarum ſuarum ducem deligant, addita pecuniarum ſumma, quæ ei ſtipendij nomine quotannis daretur. Tum verò Franciſcus icto fœdere maturandum ratus, quod iam hoſtes potitos Colonia intellexerat, conſcripto magno militum numero, Veronenſes ad eam partem adoritur, qua ad Mantuanos vergunt. Idem faciunt Veneti, ex Vicetinis eò mouentes. Quo impetu Veronenſes perterriti, cum nulla ſpes auxilij ſubeſſet, deditionem fecere. Oderant etiam ciues Franciſcum Carrarienſem, qui Guillemum Scalam veneno necaſſet, eiusque filios occupata fraude Verona, in carcerem conieciſſet. Dum vrbem verò inſtructis aciebus ingrediuntur, ne qua fraus ab hoſte ſubeſſet, Iacobus Carraria, qui ibi cum præſidio erat, repentè cum militibus aliquot Hoſtiliam profugit. Sed dum Padum traijcit, captus Venetias mittitur. Munita autem firmiſsimo præſidio Verona, inde cum omnibus copijs Veneti Patauium mouentes, vrbem præaltis muris ac profunda foſſa munitam, defenſamque firmo præſidio obſident: & tandem poſt aliquot menſes interclusis vndique commeatibus, in deditionem accipiunt. Confugerat in arcem Franciſcus cum filijs ac nepotibus, quam tamen Veneti non ita multò pòſt cepere, vrgente eos, qui in præſidio erant, ad deditionem fame. Franciſcus autem captus ac Venetias miſſus, vnà cum fratre necatur. Hunc exitum & finem habuit, qui humanam cupiditatem ſecutus, ſpreta pace, omnia bello occupaturus videbatur

Neque in hoc quidem malorum omnium finis fuit. nam vel ignauia pontificum, qui interdictis antea, minis, armis poſtremò tollere diſcordias conſueuerant, vel ſciſmate potius (quo tum eccleſia Dei multum laborabat) eo ventum erat, vt viliſsimus quiſque tyrannus poſt mortem Ioannis Galearij, vnumquodque facinus quantumuis magnum aggrederetur. Innocentius enim dum adhuc cardinalis eſſet, carpere negligentiam & timiditatem priorum pontificum conſueuerat, quod diceret eorum ſecordia factum, ne ſchiſma eccleſiæ Romanæ, totiusque reip. Chriſtianæ pernicies, hactenus extinctum & ſublatum eſſet. Verùm ipſe pontificatum adeptus, ſecutusque in quibuſdam Vrbani & Bonifacij veſtigia, quos priuatus carpebat, non modò quod tantopere laudabat effecit, verùm etiam iniquo animo ferebat, ſi quis apud ſe ea de re verbum vllum feciſſet. Præterea verò adeo tumultuoſe omnia gubernabat, vt cum ſemel Romani reſtitui in libertatẽ, reddique ſibi Capitolium, pontem Miluium, & arcem Hadriani peterent, inſtarentque item, vt ſchiſma rem pernicioſi exempli de eccleſia tolleret, bella extingueret & ſeditiones, rege Gallorum ad eam rem conficiendam operam ſuam pollicente: ac Petro Luna antipapa nequaquam tantam concordiam abnuente, Romanos ipſos pontifex ad Ludouicum nepotem diuertentem apud hoſpitale ſancti Spiritus in Saxia, tanquam ad certum carnificem miſerit. Vndecim enim ciues reip. ſuæ labenti in negligentia pontificis conſulturi, ſtatim necantur: è feneſtriſque deijciuntur, quod diceret eo modo tolli ſeditiones & ſchiſma non alio quidem poſſe. Hac autem ſæuitia motus populus Romanus, accito Ladiſlao Apuliæ rege, arma capit, ſupplicium de Ludouico ſumpturus. Verùm pontifex declinaturus populi furorem, Viterbium cum Ludouico citato greſſu proficiſcitur. Tum verò populus cum ſæuire in auctorem tanti facinoris non poſſet, in aulicos iram cõuertit, quorum bona magna ex parte direpta ſunt. Seruati tamen quidam dicuntur in ædibus cardinalium Romanorum, qui adiuuantibus clientibus, ægrè tamen, ad ſe confugientes tutati ſunt. Capto deinde Capitolio, occupatoque ponte Miluio, arcem Hadriani oppugnare fruſtra conati ſunt, adiuuantibus etiam Romanos Ioanne Columna Troiæ comite, Gentile Monterano, comite Carrariæ, egregijs tum copiarum ducibus, & Ladiſlai regis auſpicijs militantibus. Verùm ſuperueniente Paulo Vrſino mandato pontificis cum Moſtarda & Ceccholino turmarum præfectis, in pratis Neronianis Ioannem Columnam & reliquam Ladiſlai militiam fundunt. Hanc ob rem Romani quidem multis incommodis circumuenti, cùm & homines & eorum pecora abigerentur, reſidente etiam ira iam antea concepta, pontificem in gratiam recipiunt, rogantque vt ad vrbem redeat. Erat enim natura comis & blandus: adeoque pontificij ciuiliſque iuriſperitus, vt facile homines tum rationibus tum ſuauitate dicendi in ſuiipſius ſententiam alliceret. Rebus itaq; hoc modo compoſitis Romã veniens, plures cardinales delegit: quorum de numero fuit Angelus Carrarius, patria Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis in pontificatu Gregorius duodecimus appellatus. Fuit & Petrus Philardi natione Cretenſis, baſilicæ duodecim apoſtolorum presbyter cardinalis, Alexander quintus deinde creatus. Tertius habitus eſt Otho Columna, natus è principibus Romanis ad vellus aureum, ſancti Georgij diaconus cardinalis, Martinus quintus poſtea vocatus. Confirmata autem hoc modo pontificatu ſuo, Ludouicum nepotem agri Piceni Marchionem creat: eundemque Firmanum principem conſtituit. Ipſe verò non diu pòſt Romæ moritur pontificatus ſui anno ſecundo: ſepeliturque in baſilica Petri in ſacello quod olim pontificibus dedicatum erat, quodque vetuſtate & ſitu corruens, Nicolaus quintus poſtea reſtituit, notato etiam hoc epitaphio hominis ſepulcro.

INNOCENTIO SEPTIMO PONTIFICI MAXIMO CVM NEGLE-

CTI

CTI EIVS SFPVLCHRI MEMORIA INTERIISSET, NICOLAVS QVINTVS PONTIFEX MAXIMVS RESTITVI CVRAVIT.

Interim autem cùm & verò pontifice & optimo imperatore carerent Itali, vnicuique ſcelerato peccandi licentia data eſt. Nam Gabrinus Fundulus, cuius opera Carolus Caualcabos multũ & belli & pacis artibus vtebatur, ſpe occupandæ tyrannidis elatus quòd ei non ſecus ac Carolo magiſtratus omnes atque arcium præfecti parerent, redeñtem Lauda Pompeiana Carolum, ad Machaſturmam ab vrbe Cremona decem millia paſſuum cum fratribus & cognatis òbtruncat. Inde verò properè antequam tes in vrbe ſciretur, cum aliquot militibus Cremonam properans, occupata arce ac portis omnibus, ſorum armato ingreſſus milite, quos videt conatibus ſuis obſtare poſſe, aut obtruncat aut pellit, Obtinẽdæ autem tyrannidis cauſa, nullum genus crudelitatis omittit. Erant tum quoque in armis Mediolanenſes principes, ne dicas eorum opera tyrannos opprimi potuiſſe, inſtante ptæſertim Gutecaldo Genuæ ptæfecto regis Gallorum nomine qui tum redigere Mediolanum in poteſtatem regis conabatur: contra verò Facino Cane egregio tum copiarum duce, retinere Ioannem Mariam in dominatu paterno conante. Otho quoque Tertius Parmenſis dominus ad colloquium ſpe componendę pacis cum Nicolao Eſtenſi pellectus, ad Ruberam, caſtelli nomen eſt, obtruncatur. Cuius quidem cædis, Sfortia Cotignola iubente Nicolao, auctor habitus eſt. Mortuo autem Ohtone, Rhegio ſtatim & Parma dedentibus ſponte ciuibus, qui oderant Othonis nomen, Nicolaus potitur. Ladiſlaus verò occupara Roma vt anteà dixi, acceptaque in ditionem Petuſia quam tum armis Brachius vexabat, in Etruriam hoſtili animo mouet: quæ certè induſtria & auſpicijs Malateſta Piſaurienſis egregiè defenſa eſt. Repulſus enim inde Ladiſlaus, in regnum ttepidus ſeſe recipit, maiore propè accepto quam illato hoſtibus incommodo. Liberati autem tanto hoſte Florentini, in Piſanos conuerſi, poſt longam oppugnationem Piſas tandem capiunt, Tartalia, Sfortia ducibus, anno Domini milleſimo quadringenteſimoſexto.

GREGORIVS XII.

AT verò dum ſchiſma in eccleſia Dei lõgius protraheretur cũ petniciæ Chriſtiani nominis, altero pontifice Romæ creato, altero Auinione; ptincipes Galliæ, duces ſcilicet Biturícenſis, Burgundus, Aurelianus, qui tum ob valetudinem regis Gallias gubernabant, calamitatem eccleſiæ tandem miſerati, Auinionem ad Petrum Lunam, Benedictum decimum tertium appellatum perueniunt: hominemq́ue rogant, vt collabenti eccleſiæ tandem conſulat, etiam ſi abdicare ſe pontificatu neceſſe eſſer, quemadmodum in conclaui ſe facturum promiſerat iureiurando interpoſito, dum pontifex creatur. Spondent præterea alterum pontificem, qui tum Romæ crearetur poſt mortem Innocentij, idem facturum. Ita enim inter hos ptincipes, & qui in Italia erant, reſp. Chriſtianæ amantiſsimi, conuenerat, vt abrogatis duobus de pontificatu contendentibus, quorum alrer Gallicæ, alter Italicæ factionis haberetur, vnus aliquis poſtea deligetetur omnium nationum pater & pontifex. Reſpondet Benedictus ſe quidem grauiter Deum offenſurum, ſi eccleſiam Dei deſereret, cui patronus & publicus pater conſenſu bonorum non ſuttim, ſed publicæ aſſcriptus eſſet, nolle ſe in dubium ponere, quod iuſtis ſuffragiis ſibi demandatum fuerat. Quod dicerent, ſubiato ſchiſmate, de concordia agendum eſſe, ſibi admodum placere, modo id in loco fieret libero: ne coactus quiſpiam potiùs, quam ſpontè facere aliquid videretur. Vnum tamen ſe polliceri, idq́ue iureiurando affirmare, ſi aliter tolli ſchiſma non poſſet, depoſiturum omnem pontificiam dignitatem; modò idem eodem tempore, ab altero antipapa ſtatim fieret. Principes itaque cognita hominis voluntate, conſultare inter ſe cœperunt, quonam modo Benedictum in ſententiam ſuam perducerent, quorum colloquia & conſultationes Benedictus veritus, pontificias ædes armis & commeatu optimè muniuit: in quibus aliquot menſes obſeſſus, tandem paratis ad fugam triremibus, per Rhodanum in Cataloniam, vnde oriundus erat, adnauigauit. Sunt autem qui ſcribant principes Gallos id molitos in Benedictum eſſe, inſtantibus cardinalibus Gallicis, qui eum oderant, quod alterius nationis eſſet, & non Gallicæ. Nam cum poſt mortem Clemẽtis de creando pontifice Gallico inter eos non conueniret, hunc poſt longam altercationem ctearunt. vt virum bonum & reipublicæ Chriſtianæ amantiſsimum: qui eos ſæpe admonuit, vt honeſtè ac ſanctè viuerent: vtq́ue à Simonica prauitate cauerent, aliter ſe in eos grauiter ſe animaduerſurum. Huius itaque mores ferre nequeuntes, principes Gallos in virum optimum & conſtantis vitæ concitaſſe. At verò cardinales, qui poſt mortem Innocentij Romæ erant, cognita trium ptiorum pontificum in tollendo ſchiſmate negligẽtia, cognitoq́ue etiam diſcrimine, in quo reſpublica Chriſtiana vbique terrarum, maxime verò in Gallia verſabatur, in vnum conuenientes, conclaui ad ſanctum Petrum in Vaticano habito, iurarunt ſinguli maximis execrationibus interpoſitis, abdicaturos ſe ſtatim pontificatu, ſi ſibi deligi ad tantum magiſtra-

Pont. 212.

tum

tum contigiſſet, hac conditione tamen, vt id quoque ab antipapa fieret. Venerat antem in hanc ſententiam, vt & Gallicæ nationi ſatisfacerent, quæ ob impotentiam creandi antipapæ conſuetudinem introduxerat, à qua remoueri non ſine ignominia videbatur, niſi id quoque ab Italis fieret: vtque in ſententiam Benedicti venirent, qui hac vna ratione, non alia, ſanari eccleſiã poſſe dicebat. Quòd ſi ſibi contigiſſet vtrunque abrogari, vnum verum pontificem omnium, qui tum erant, cardinalium conſenſu creandum eſſe, cui omnes reges & principes obtemperarent. Creatus itaque Romæ anno Domini milleſimo quadringenteſimoſexto pridie calendas Nouembris, Angelus Corrarius Venetus, tituli ſancti Marci presbyter cardinalis, qui (vt dixi) Gregorius duodecimus appellatus eſt, ſtatim quod ante pontificatum promiſerat ſe facturum, ſcripto, adhibitis etiam notarijs & teſtibus confirmauit: ſuaque manu ſcripta tabellionum notauit. Cum verò de eligendo loco, quò ſine diſcrimine vterque venire poſſet mentio haberetur, neque ea de re ſatis inter eos conuenitet, colluſores & fœdifragi ab vtroque cardinalium conuentu ſunt habiti: qui Piſas, hinc Roma, hinc Auinione adnauiganres, vno conſenſu Gregorium & Benedictum dignitate pontificia priuarunt, conſentientibus in tam grauem ſententiam omnibus nationibus, præter Hiſpaniam citeriorem, regem Scotiæ, comitem Armeniaci, qui Benedicto fauebant. Inita deinde creandi noui pontificis ratione, qui benè ac ſanctè ſine vlla ſeditione eccleſiam Dei gubernaret, venere in hanc ſententiam, vt Alexandrum quintum crearent. Dum autem Gregorius abeſſet, creandique Alexandri ratio haberetur, armis omnia Romæ circunſonabant. Ladiſlaus enim rex occupata Oſtia Pedeſtribus naualibusque copijs, adeo Romanos incurſionibus vexauit, vt inita pace honorificè poſtea in vrbem receptus tanquam dominus, & magiſtratus mutauerit, & portas ac mœnia pro arbitrio animi ſui operibus & cuſtodijs firmauerit. Verùm ſuperueniente Paulo Vrſino eccleſiaſtico duce, apud ſanctum Iacobum in Septimiano acerrimè pugnatum eſt, multis vtrinque deſideratis. In Tranſtiberi nanque rex ſuos rum continebat, arbitrarus ſe illo in loco tutiorem eſſe ob nauales copias, quas Oſtia Romam ſubuexerat. Is verò deinceps cedens potius, quàm fugiens Vrſinæ factioni quæ in dies magis magisque augebatur, Neapolim proficiſcitur, debilitata præſertim factione ſua ob ſuperatos ante ingreſſum ſuum Columnenſes, Ioanne Columna, Baptiſta Sabello, Iacobo Vrſino, Nicalao Columna ducibus, qui occupata ſancti Laurentij porta, vrbem iam ingreſſi erant. Verùm ſuperueniente Paulo Vrſino, ſuperati (vt dixi) & capti magna ex parte fuerãt. Ex his capitali ſupplicio duo affecti ſunt: quorum alter Galeottus Normannus eques inſignis, alter verò Richardus Sanguineus eſt habitus, è familia nobili ac vetuſta originem ducens. Reliqui verò incolumes dimiſſi fuerant hac tamen conditione, ne amplius Ladiſlai auſpicijs militarent. His autem perturbationibus adeo Romæ annonæ caritas inualuit, vt menſura tritici (quam Rubeum vocant) florenis decem & octo venderetur, propter abacta pecora & ruſticos partim captos, partim necatos, vt in bello fieri conſueuit.

ALEXANDER V.

Pont. 213. ALexander quintus, natione Cretenſis, Petrus antea vocatus, ordinis Minorum frater, archiepiſcopus Mediolanenſis, vir doctrina & ſanctitate vitæ præclarus, omnium cardinalium conſenſu, qui tum in cõcilio Piſano erant, pontifex creatur. Hanc ob rem Gregorius in Auſtriæ ciuitatem profectus, quaſi profugus de cõcilio generali mentionem fecit. Verùm cùm eo in loco nequaquam ſe tutum arbitraretur, Ariminum profectus à Carolo Malateſta perbenignè & ſplendidè eſt habitus. Benedictus autem poſt habitum in Perpiniano concilium, quò tutior eſſet, ad caſtellum, Paniſcholæ, locum muniriſsimum confugit, vbi diutius immoratus eſt. Vterque autem licet in Piſano concilio exauctorati eſſent, tanquam veri pontifices, cardinales crearunt, maxime verò Gregorius; quod dum Lucæ eſſet de conſenſu cardinalium, qui nondum ab eo diſceſſerant, Gabrielem Condelmericum cardinalem creat: qui poſtea in pontificem electus, Eugenius quartus appellatus eſt. Ad Alexandrum redeo, virum in omni vita & ætate præſtantem. Hic enim ab adoleſcentia ordinem Minorum ingreſſus, adeo Pariſijs liberalibus ſtudijs theologicæque diſciplinæ vacauit, vt breui & publicam ſcholam habuerit, & in libros ſententiarum doctè & acutè ſcripſerit. Magnus quoque orator, magnus prædicator eſt habitus. Hanc ob rem à Ioanne Galeatio duce Mediolanenſi accitus, primum locum in conſultationibus ſuis habuit. Creatur deinde rogatu Galeatij Vicetinus epiſcopus, poſtea Nouarienſis mutato loco, poſtremo præſul Mediolanenſis factus, ab Innocentio ſeptimo cardinalis baſilicæ duodecim apoſtolorum creatur: quo quidem gradu pontificiam dignitatem adeptus, meritò Alexandri nomen conſecutus eſt, cum & liberalitate & magnitudine animi, cum quouis optimo principe conferri poſſet. Addo enim munificus erat in pauperes & viros ſua benignitate dignos, vt breui nil ſibi reliquerit. Vnde per iocum dicere interdum ſolebat, ſe diuitem epiſcopum fuiſſe, pauperem cardinalem, mendicum pontificem. In eo enim defuit illa habendi cupiditas, quæ vnà cum ea

ætate

ætate & accreſcit ſimul. Sed hoc vitium cadere in viros bonos & rerum humanarum contemptores non poteſt: qui quò magis conſeneſcunt, eò minus viatico indigere ſe cognoſcunt, & ob hanc rem cupiditates ſedant, refrenant auaritiam, ac cæteras animi labes expellunt. Tanti præterea animi Alexander fuit, vt Ladiſlaum regem tum potentiſsimum, qui ditionem eccleſiæ pontificibus abſentibus diu multumque vexauerat oppidaque aliquod vi occupauerat, in concilio Piſano approbantibus qui tum aderant, regno priuauerit, iuſque illud Ludouico Andegauiæ duci competere declarauerit. Soluto autem concilio Piſano pontifex Bononiam proficiſcitur: cui ciuitati tum præerat Baldeſar Coſſa ſancti Euſtachij cardinalis: quem Alexander in legatione confirmauit, quòd eius induſtria ac Præſidijs Piſanum concilium habitum fuiſſet quodque etiam vir erat, qui percommodè tyrannis ac rem eccleſiaſticam occupare conantibus, obijci quouis tempore poſſet. In homine tamen plus ferociæ, pluſque audaciæ & ſecularitatis (vt ita dicam) erat, quàm eius profeſsio requirebat. Militaris propè habebatur eius vita, militares mores, adeo vt multa etiam, quæ loqui fas non eſt, ſibi licere arbitraretur. Cùm verò Alexander grauiter ægrotare cœpiſſet, noſſetque mortem propè inſtare, cardinales ad ſe venientes, ad concordiam, ad pacem, ad tuendam eccleſiæ dignitatem adhortatur. Teſtatus præterea eſt per eam mortem, quàm ante oculos ſe continuo cernere dicebat, nec reformidare, conſcientia bene actæ vitæ motus, ſe exiſtimare & credere quæ in concilio Piſano decreta fuiſſent, rectè atq; integrè facta eſſe omnia ſine dolo malo fraudéue. Cùm hæc dixiſſet lacrymantibus omnibus qui aderant, illud Saluatoris verbum ægrè proferens, Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis, ſtatim moritur pontificatus ſui menſe octauo, ſepeliturque Bononiæ in eccleſia fratrum Minorum. Laboratum eſt autem hoc anno fame ac peſte.

IOANNES XXIIII.

IOannes vigeſimuſquartus patria Neapolitanus & nobilis, Baldeſar cognométo Coſſa antea vocatus, Bononiæ omniũ conſenſu pontifex creatur. Sunt autem qui ſcribant id factum violenter eſſe, quod & legatus Bononienſis eſſet, & armatos milites tum in vrbe, tum in agris pro ſtatione habuerat: vt ſi precario id obtinere non poſſet, minis & armis tandem conſequeretur. Vtcunque eſt, conſtat eum pontificem creatum fuiſſe, ad eamque dignitatem ſemper aſpiraſſe. Nam cùm adoleſcens eſſet, ac Bononiæ aliquod annis iuri ciuili operam dediſſet, aſſumpto (vt nunc fit) doctrinæ gradu Romam iter inſtituit. Interrogatus autem ab amicis quò proficiſceretur, ad pontificatum reſpondit. Romam itaque veniens, à Bonifacio nono in cubiculum ſecretum recipitur. Creatus deinde ſancti Euſtachij cardinalis, legatus è latere Bononiam mittitur, quam breui conducto milite vnà cum magna Flaminiæ parte in poteſtatem eccleſiæ redegit pulſis quibuſdam tyrannis, alijſque extremo ſupplicio affectis. Verùm poſt nouem annos cum longa pace ciuitatem Bononienſem mirum in modum auxiſſet grandemque pecuniam ſibi comparaſſet, mortuo Alexandro, largitione vſus, maximè verò erga cardinales à Gregorio creatos, pauperes adhuc, pontifex creatur. Quo facto, oratores ſtatim ad electores imperij miſit, eos oratum, vt Sigiſmundum Lucimburgum Vngariæ & Boemiæ regem, imperatorem crearent, virum ſtrenuum (vt ipſe dicebat) & ad omnia fortiter agenda promptiſsimum. Hac enim ratione hominis gratiam aucupabatur. Vbi verò hoc ei ex ſententia accidit, cum in conuentu Piſano conſtitutum eſſet, vt ad certum tempus concilium haberetur, ne alibi transferretur, celebraturũ ſe id Romæ prædixit: & quò liberius eò proficiſci omnibus liceret, pacare Italiam conatus eſt, maximè verò Ciſalpinam, in qua bellum indies magiſque creſcebat, Facino Cane diſcordias ſuſcitante: qui mercenarios milites retinere ſine bello apud ſe nequaquam poterat. Pont. 214.

Eos enim rapinis, direptioniſque vrbium paſcere conſueuerat. Fortè tum accidit vt Papienſes, quos Philippus ob tenellam adhuc ætatem retinere in officio non poterat, ſtudio partium concitati, ad arma concurrerent. hinc Gibellini Beccaria familia duce, Facinum cum exercitu in vrbem introduxere, pacti fortunas Guelphorum. Verùm is cum armato milite ingreſſus, neutri in diripiendis fortunis pepercit. Quærentibus autem Gibellinis, ſua quoque bona contra datam fidem diripi, reſpondit, ac egregie quidem Gibellinos ſaluos fore: eorum verò bona, quòd Guelpha eſſent, militibus ſe in prædam conceſſurum, deridens vtriuſque factionis ſtultitiam & cupiditatem. Inde verò abiens, relicto in portis & in arce firmo præſidio, tutelam Philippi donec adoleuiſſet præ ſe ferens, contra Pandulphum Malateſtam ducens, Brixianos & Bergomates incurſionibus ac rapinis vexat, nec à Cremonenſibus quidem abſtinuit, quibus tum Gabrinus Fũdulus imperitabat. Dum hæc autem in Brixiano agerétur, Vngariæ rex iturus (vt ipſe prædicabat) Romam libero itinere ac accipiendã imperij coronã, duodecim millia equitum, peditũ octo in Venetos mittens, capto primo impetu Foroliuio, Taruiſiũ oppugnat. Huic verò tanto exercitui Veneti Carolum Malateſtam obijciunt, qui cunctando magis quàm dimicando exultanté victoria hoſtem remora-

retur. Parum etiam abfuit quin Veneti eodem anno Veronam proditione quorundam ciuium amitterent, ad rapinam magis quàm ad libertatem ſpectantium. De nocentibus pœnaſumpta, ac ſtatim ſedata ſunt omnia. Mutina autem eodem anno Facino Cane coniurati quidam Ioannem Mariam Mediolani ducem interficientes, Bernabouis filios & nepotes in vrbem recipiunt. Tum verò Philippus perſuadentibus amicis Beatricem viduam ob Facini mortem ditiſsimam, & cuius auctoritate, qui ſub marito militauerant, admodum mouebantur, duxit vxorem. Qua ex re & ciuitates omnes, quæ Facino parueranr, ſtatim in deditionem accepit: & Carmignolam, Siccumque Montagnanum: qui legionem mortuo Facino per ſeditionem diuiſerant, in ſuam militiam perſuadente Beatrice pertraxit: quibus ducibus Philippus poſtea vſus, Aſtorgium Bernabouis filium Mediolano pellens, in exupugnatione Modoeciæ interfecit. Agebantur hæc in Inſubria, cùm Ioannes Franciſcus Gonzaga Franciſci iam mortui filius, cum ſatis iuſto equitum peditumque numero, Bononiam præſidij cauſa proficiſcitur, mandato Ioannis pontificis, cuius auſpicijs tum militabat. Nam Malateſta Ariminenſis Ladiſlai regis mercenarius, vrbem ipſam graui bello tum premebat. Is itaque adiuuantibus Bononienſibus, grauia aliquot prœlia cum hoſtibus fecit: quibus ſuperior factus, vrbem acerrimè tutatus eſt.

Sequenti verò hyeme Ioannes pontifex à Ladiſlao bello vexatus, Roma Florentiam, atque inde Bononiam veniens, haud ita multò pòſt Mantuam proficiſcitur, vbi ſplendidè ac magnificè à Ioanne Franciſco Gonzaga ſuſceptus eſt. Quem inde abiens eum magna parte copiarum Laudam Pompeianam (quo venturum Vngariæ regem ſciebat) ſecum ducit. Multum enim huic principi fidebat, cuius fidem & integritatem Bononienſi bello optimè norat, quamuis pollicitationibus & donis in partes regias à Malateſta ſollicitaretur. Cùm itaque pontifex ac rex haud quaquam ſe tutos Laudæ arbitrarentur, Ioannem Franciſcum Mantuam (quò ſe velle ire dicebant) ad parandos commeatus, diſponendamque vrbem, quò recipi commodè tanta multitudo poſſet, properè mittunt: qui breui paratis rebus omnibus, Cremonam (quò iam perueniſſe pontificem ac regem intellexerat) redijt. Hos autem inde Mantuam abducens, populo omni ferè obuiam effuſo, opinionem omnium benignitate & gratia ſuperauit. His verò conuentibus, qui Laudæ, Cremonæ, Mantuæ ſunt habiti, de pellendo ex Latio, Vmbria, Etruria Ladiſlo, qui Romam & multa eccleſiæ oppida occupauerant, eſt actum. Videbant hi Italiam incendijs bellorum aliter liberari non poſſe. de impenſa bellica non Mantuæ, ſed Bononiæ (cùm eò veniſſent) agendum cenſuêre. Verùm maior eos cura inceſsit. Ad concilium namque Ioannes omnium nationum conſenſu citatus, ad tollendum ſchiſma, duos cardinales ſtatim in Germaniam miſit: qui vna cum principibus Gallicæ & Germanicæ nationis locum concilio idoneum deligerent. Conſtantia Maguntinæ prouinciæ ciuitas, ad id potiſsimum idonea eſt viſa. Eò itaque ad certam diem ex inſtituto proficiſcuntur omnes proficiſcitur & Ioannes pontifex, admonentibus tamen quibuſdam ne id faceret, quòd vererentur, ne cum pontifex accederet, priuatus reuerteretur: quod etiam contigit. Eò namque proficiſcens cum viris quibuſdam in omni genere doctrinæ præſtantibus, diu multumque Germanos diſputationibus incertos & ambiguos tenuit, quid potiſsimum decernerent. Verùm ſuperueniente Sigiſmundo, factaque omnibus dicendi quod liberet, poteſtate, multa crimina & quidem grauiſsima pontifici obiecta ſunt: quorum cauſa mutato habitu familiaque, Conſtantia clanculum Scaphuſam ſe contulit veritus ne quid grauius in ſe conſuleretur. Erat Scaphuſa, Frederici Auſtriæ ducis ciuitas, quò etiam plerique cardinales à ſe creati fuga peruenêre. Verùm his poſtea concilij auctoritate reuocatis, Ioannes Scaphuſa Friburgum confugit, iturus inde, ſi tuto fieri poſſet, ad Burgundiæ ducem. Sed curante concilio, Ioannes capitur, & in inſula ſancti Marci prope Conſtantiam in carcerem conijcitur, pontificatus ſui anno quarto, menſe decimo. Cauſam fugæ diſquirere concilium tum cœpit, certoſque iudices viros grauiſsimos & doctiſsimos delegit, qui crimina Ioanni obiecta diſcuterent, eademque concilio ex ordine referret. Ad quadraginta capitula, & eo amplius contra hominem probata ſunt: quorum aliqua cum in eo minimè immutari poſſent, adeo erant inueterata, contra fidem iudicata ſunt, aliqua verò Chriſtianis omnibus, ſi non damnarentur, ſcandalum paritura. Venientibus itaque omnibus in eandem ſententiam, Ioannes meritò è pontificatu deiectus, ſententiam, in ſe latam comprobat. Quo facto, ſtatim ad Ludouicum Bauatum, qui cum Gregorio duodecimo ſentiebat, cuſtodiendus mittitur, donec aliud decerneretur. In Haldeberga caſtello munitiſſimo, triennio ſine vllo cubiculario famulóue Italico diligenter, aſſeruatus eſt. Teutonici erant cuſtodes omnes: quibus cum Ioannes nutu & ſignis loquebatur, cùm nec ipſe linguam Teutonicam, nec illi viciſsim Italicam ſcirent. Abrogatum Ioanni pontificatum ab his tantummodo, qui cum eo antè ſenſerant, ferunt. Nondum enim qui cum Gregorio & Benedicto ſentiebant, conuenerant. Hi igitur vt abrogationem à ſe factam, ratam & integram iudicarent, omnes ſynodicum decretum promulgarunt, quo affirma-

Pontifex capitur & in carcerē prope Conſtantiā conijcitur.

affirmabant concilium generale legitimè congregatum, habere ſtatim à Chriſto poteſtatem. Hoc quidem fundamento conceſſo, ipſum etiam pontificem concilio ſubijciebant. Quare Gregorio neceſſe fuit, ſuadente etiam imperatore Sigiſmundo, vnum aliquem ad concilium mittere, cum ipſe proficiſci recuſaret, qui ſuo nomine concilij ſententiam approbaret. Miſſus itaque Carolus Malateſta vir certè inſignis, cùm videret omnes in hanc ſententiam venire, vt Gregorius quoque pontificatu ſe abdicaret, in publicum prodiens, ac in ſede Gregorij non aliter extructa, ſi ipſe adeſſet, collocatus, perlecta renuntiandi facultate, Gregorium pontificatu abdicat: quem ſtatim conuentus omnis pro tam libera abdicatione, agri Piceni legatum creat. Is itaque non multò pòſt Recaneti moritur, dolore animi (vt aiunt) propter ſubitam abrogationem ante conſtitutum tempus à Carolo factam. In longum enim re protrahi volebat, in mora ſpem aliquam ponens. Mortuus igitur ante Martini pontificatum, in Recanetenſi eccleſia ſepelitur. Sublatis duobus pontificibus, tertius, in quo abrogando maior difficultas inerat, reſtabat, Petrus Luna Benedictus tertiuſdecimus (vt anteà dixi) vocatus. Vt autem is etiam nolens abdicare ſe magiſtratu cogeretur, Sigiſmundus imperator vnà cùm oratoribus concilij ad Franciæ & Angliæ reges peruenit: eoſque adhortatus eſt, vt pro ſalute Chriſtiani nominis iam ob ſchiſma periclitantis, in abrogando Benedicto, ſublatis alijs duobus, eius ſequerentur ſententiam. Grato autem reſponſo accepto, inde Narbonem properat, ad Ferdinandum Aragonum regem, cuius populi magna ex parte Benedicto obtemperabant. Quocum inter alia capitula hoc pactus eſt, vt Benedictum rationibus moueret ea facere, quæ Gregorius & Ioannes in concilio Conſtantienſi egiſſent. Id verò ſi facere recuſaret, populos cogeret ab eo ad cōcilium Conſtantienſe deficere. Benedictus autem in caſtello Paniſcholæ loco munitiſsimo ſe cōtinens, moueri perſuaſionibus è ſententia ſua non poterat, quòd diceret & ſe verum Chriſti vicarium eſſe, & Conſtantiā nō eſſe locū libertati eccleſiaſticæ conuenientē, cùm Ioānes vigeſimuſtertius ab his etiā abdicare ſe pōtificatu coactus fuerat, qui partes ſuas antea ſequebatur. Tū verò principes Hiſpanię cernētes pertinaciā Benedicti, cōcilij opinionem ſecuti, in reliquorum ſententiā venère. Gerebantur res in concilio quinque nationum ſuffragijs, Italica, Gallica, Germanica, Hiſpanica, & Anglica. Quicquid verò harum nationum ſuffragijs decernebatur, id ita ratum erat, atque per præconem, aut per notarium publicum pro curia enuntiabatur, ſi omnium conſenſu poſtea confirmatum fuiſſet. Qua quidem auctoritate Benedictus, diſcuſſa aliquandiu re, pontificatu tandem priuatur, abſentibus reiectiſque nationibus, quæ cum eo ſentiebant, maximè verò Scotis & comite Armeniaci. In eodem quoque concilio condemnata eſt, Ioannis VViglef hæreſis: & duo ex ſectatoribus eius combuſti ſunt, Ioannes Hus, & Hieronymus eius diſcipulus, tanquam hæreſiarchæ: Rebus autem hoc modo compoſitis, cum de reſtituenda eccleſia, emendandiſque moribus clericorum mentio haberetur, fieri id non poſſe exiſtimarunt vacante ſede. Vnde de eligendo nouo pontifice ſermo eſt habitus, quo decreta concilij maiorem deinceps auctoritatem haberent. Cùm igitur hac de re verbum haberetur, placuit ex vnaquaque natione viros ſex deligi, & quidem probatos qui vnà cum cardinalibus conclaue ingreſsi, pontificem deligerent. Anno igitur milleſimo quadringenteſimo decimoſeptimo, ſexto idus Nouembris conclaue ingreſsi conſentientibus cardinalibus duobus & triginta, nationibuſque omnibus præter omnium ſpem & opinionem cùm iam quadriennio verò pōtifice caruiſſet eccleſia, multique ſciſmatici tum intereſſent, tertio idus Nouembris, in celebritate beati Martini hora tertia Otho Columna Romanus princeps, ſancti Georgij ad vellus aureum diaconus cardinalis, pontifex creatur, tanta omnium lætitia, vt præ gaudio loqui vix homines poſſent. Effuſus nimio gaudio imperator, nullo habito dignitatis ſuæ diſcrimine, conclaue ingreſſus, & gratias omnibus egit, qui tantum virum & tam neceſſarium reipublicæ Chriſtianæ propè extinctæ delegiſſent: & ante pontificem proſtratus, cum ſumma veneratione eius pedes exoſculatus eſt, quem contra pontifex amplexus, non ſecus ac fratrem in precio habuit, eique gratias egit, quòd ſua opera & induſtria pax tandem eccleſiæ Dei reddita eſſet. Vocari autem Martinus voluit, quod ea electio in Martini celebritate habita fuiſſet. Interim verò dum hæc Conſtantiæ agerentur, mortuo etiam Ladiſlao contra Florentinos proficiſcente, Romæ ad arma & libertatem conclamatum eſt. Cogitur à populo Petrus Mattheucij etiam nolens gubernacula reipub. ſuſcipere: qui poſtea magiſtratu ſe abdicauit, cùm intellexiſſet legatum à Ioanne pontifice iam antea deſignatum, paulo poſt affuturum cum ſenatore ciue Bononienſi, qui vrbem ingreſsi, & Paulum Palonium, & Ioannem Cincium ſeditioſos ciues, capitali ſupplicio affecere. Sequenti vero anno Brachius Montonius Romam cum exercitu veniens, vrbe potitus, oppugnare arcem ſancti Angeli adortus eſt: quæ firmo Ioannæ reginæ præſidio defendebatur. Nam Ioanna Ladiſlao fratri in regnum ſucceſſerat. Verùm ſuperueniente Sfortia militum reginæ duce: non ſolum Brachium ab oppugnanda arce dimouit, ſed etiam hominem pugnantem continuo ab vrbe expulit, Romanis in neutram partem inclinantibus. In ea pugna occiditur Ioannes Columna à milite, qui olim cum Paulo Vrſino militauerat:

quem Ludouicus Columna cum Brachio militans in agro Fulginati interfecerat. Erat autem militi in animo, Ludouicum obtruncare vlci[illegible] Pau[illegible]ecis cauſa, ſed Ioannes Ludouicum defenſurus, innocens moritur. Dum autem Roma hoc mod[illegible]aret, in varias partes declinans, creato Martino, ſpem aliqnam exoptatæ q[illegible]etis tandem concepit.

MARTINVS V.

Pont. 215. MArtinus quintus, patria Romanus, Otho cognomēto Columna prius vocatus, non magis ſuo, quàm eccleſiæ iam labentis tempore pontifex in concilio creatur, nationum omnium & cardinalium conſenſu. Is enim à teneris annis cura parentum moribus & lireris imburus, vbi adoleuiſſet, iuri ponrificio Peruſij operam dedit, vnde ad vrbem rediens, ob integritatem & doctrinam Vrbani ſexti referendarius factus eſt: quod munus tanta cum humanitare, iuſtitia, & manſuetudine geſsit, vt diaconus cardinalis ab Innocentio ſeptimo creatus ſit. Nec ob eam quidem rem à natura ſua diſceſsit. Humanior enim quàm antea factus, patrocinium ſuum omnibus præſtabat, ita tamen, vt in rebus publicis non multum ſe immiſceret. Nam cum in conuentu Conſtantienſi multæ in vtranque partem altercationes haberentur propter diuerſa factionum ſtudia, ipſe medium quoddam tenuit quo in alterutram partem inclinare nullo modo videbatur, communi vtilitati ſemper conſulens. Hanc ob rem & imperatori, & cardinalibus ac denique omnibus gratus, pontifex creatur. Quo in magiſtratu non ſomno & otio, ſed negotio & ſolicitudini deditus, audire, refellere, approbare, ſuadere, diſſuadere, hortari, deterrere accedentes ad ſedem apoſtolicam conſueuerat, cognita petentium honeſtate, vel ſecus. Mira enim vtebatur facilitate, & honeſta petentes à ſe voti compotes dimittebat. In conſultationibus autem miræ prudentiæ vir eſt habitus. Nam & quid ageudum, & quid vitandum eſſet, ſtatim re propoſita acutiſsimè dijudicabat. Breuis in dicendo, cautior in agendo, adeò vt prius rem factam cernerent homines quàm ab eo excogitatam putarent. Eius autem ſermo plenus ſententijs erat. Ex ore eius nullum verbum tam crebro, quàm iuſtitiæ nomen prodibat. Ad ſuos perſæpe conuerſus, maximè ad eos, qui prouincias & ciuitates gubernabant, his verbis vtebatur: Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram. Indigebat tum profectò tali pontifice eccleſia Dei, qui nauiculam Petri ſchiſmatis & ſeditionum omnium fluctibus quaſſam redigere in portum ſalutis gubernaculo admotus ſ[illegible]iret & poſſet. Adeptus itaque tantum magiſtratum, cùm reſtare adhuc caput renaſcentis hydræ cerneret, Bened[illegible]ctum Lunam cum aliquot cardinalibus & Prælatis Paniſcholæ tanquam in arce ſchiſmatis ſe continentem, quibuſdam Aragoniæ populis in vtram partem inclinarent adhuc titubantibus, approbante concilio, Alemannum Ademarium virum doctiſsimum, & cuius ſepulchrum in ſancta Maria noua adhuc cernimus, patria Florentinum, ſancti Euſebij presbyterum cardinalem legatum è latere ſuo in Aragoniam mittit, qui ſub pœnis & cenſura eccleſiaſtica Petrum admoneret, vt ſe pontificatu abdicaret. Cardinales autem, qui cum Petro ſentiebant, intelligentes vltimam concilij & pontificis ſententiam, Petrum ipſum adeunt rogantque, vt de eccleſia Dei tandem omne ſchiſma tollat, quo iam multis annis Chriſtiana reſp. magnis calamitatibus afflicta erat. Id autem ob ſalutem labentis eccleſiæ, à Gregorio & Ioanne factum eſſe. Reſpondit petrus cauillationibus quibuſdam, id ſibi nequaquam integrum eſſe, ſibi autem cum Martino conuenturum, ſi vera eſſent quæ de hominis integritate & humanitate dicerentur, ſinerent ſibi id negotij, nec amplius ea de re ſolliciri eſſent. Ex quattuor verò cardinalibus duo pertinaciam hominis inſpicientes, ab eo ad Martinum ſtatim defecêre. Qui autem in fide manſêre, anticardinales ſunt habiti: quorum alter Cartuſienſis fuit, alter verò Iulianus Dobla appellatus eſt. Martini quoque auctoritatem Hiſpania omnis ſtatim ſecuta eſt. Idem fecêre non multò pòſt & Scoti & Armeniaci. Atque ita omnis Reſpublica Chriſtiana, vna duntaxat Paniſcola excepta, Martini auctoritatem ſecuta eſt. Compoſita autem ex ſententia tanta re principum omnium eccleſiaſticorum & ſæcularium, maximè verò Sigiſmundi imperaroris labore & induſtria, de componendis moribus nimia licentia iam labefactaris, tam laicorum, quàm clericorum mentio haberi cœpta eſt. Verùm quia quadriennio Conſtantienſe concilium iam durauerat, cum magno prælatorum & eccleſiarum incommodo, Martino placuit approbante concilio, rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre. Dicebat enim rem ipſam matur[illegible]ate, & concilio indigere: quia ex Hieronymi ſententia, vnaquæque prouincia ſuos habet mores, ſuos ſenſus, qui rolli ſine perturbatione rerum ſubitò non poſſunt. Verùm quia ſchiſma ex parua re antea ortum fuerat, d[illegible]iuſque cum magna calamitate Chriſtianæ reipublicæ durauerat, de celebrandis concilijs talem ſententiam promulgauit, maximè verò vbi intellexit Ioannem vigeſimum tertium è cuſtodia lapſum, aufugiſſe. Verebatur enim ne rurſum aliud concilium inchoaretur. Eius autem ſententia & decretum tale fuit, vt à fine concilij Conſtantienſis non niſi ad quinquennium vſque

conci-

concilium denuo celebraretur: atque à quinquennali in ſeptennium aliud transferretur: ab hoc verò in decennium res protracta, legis haberet locum, vt ſingulis quibuſque decennijs generale concilium idoneo haberetur loco, vbi de rebus omnibus ad fidem & rempublicam Chriſtianam pertinentibus, mentio fieret. Ad hanc autem inſtitutionem approbandam patentibus litteris (quas bullas vocant) comprobari Martinus rem voluit, in eius ſententiam concilio veniente. Omnia autem decreta ante pontificatum ſuũ in ſchiſmate facta, niſi ad fidẽ & bonos mores pertinerẽt, omnino ſuſtulit. Vt verò omnes intelligerent ſibi in animo eſſe concilium habere, locum ad id aptum publico concilio diſquirit: ac tandem approbantibus omnibus, Papiam, quam idoneum habendi concilij locum decernit, litteraſque apoſtolicas in hanc ferè ſententiam ſuper ea edidit: Martinus epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei, ad futuram rei memoriam: Cupientes ac etiam volentes huiuſce generalis concilij decreto ſatisfacere, concilio approbante & conſentiente, cum de loco ambigeretur, Papiam vrbem auctoritate noſtrarum litterarum deſignamus. Nulli ergo hominum liceat huius noſtri decreti paginam infringere. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, omnipotentis Dei iram, beatorumque Petri & Pauli apoſtolorum eius ſe noſcat incurſurum. Datum & actum Conſtantiæ in loco publicæ ſeſsionis tanti concilij decimotertio calendas Maij, pontificatus noſtri anno primo. Præterea verò diſſoluendi concilij, cupidus, anno Domini milleſimo quadringenteſimo decimooctauo, conuentum habuit publica ſeſsione: quo ſublato conſenſu omniũ, maximè verò imperatoris, hæc verba mandante pontifice à Rainaldo ſancti Viti in Marcello diacono cardinali, audientibus omnibus enunciata ſunt: Domini, ite in pace. Abeundi itaque omnibus poteſtas facta eſt. Cùm autem pontifex hinc ab imperatore & Germanis rogaretur, vt in Germania aliquandiu remaneret, hinc à principibus Gallicis, vt in Galliam proficiſceretur, oſtendit ſibi id nequaquam integrum eſſe, quod diceret patrimonium eccleſiæ abſente pontifice, à tyrannis quibuſdam in Italia occupatum diſtrahi & lacerari: vrbemque Romam religionis Chriſtianæ caput cùm rectore ſuo careret, penè ad interitum redactam eſſe, peſte, fame, ferro, igne, ſeditionibus. De baſilicis verò ac ſanctorum martyrum ſacellis nolle dicere quæ abſente pontifice aut iam corruerent, aut paulò pòſt collapſuræ viderentur. Proinde ſibi abeundum eſſe dicebat. Ferrent æquo animo quod vellent ratio & neceſsitas: paterenturque eum ſedere in ſolio Petri, quem pontificem omnium conſenſu decreuerant. Eccleſiam Romanam caput eſſe & matrem omnium eccleſiarum, proinde in ea immorandum pontifici eſſe, ne verus gubernator à puppi ad proram transferatur, cum magno nauigantium (hoc eſt, in Chriſtiana Republica viuentium) periculo & detrimento. Abiens itaque Conſtantia, ac per Sabaudiam iter faciens, dum Italiam petit, Mediolanum peruenit. Vbi à Philippo duce populoque Mediolanenſi, nullo non genere honoris adhibito, perbenignè ſuſcipitur. Erat tum quidem Philippus in armis, ditionem paternam repetens, defendentibus ſe acriter tyrannis: qui guſtata ſemel imperandi voluptate, non ita facilè de poſſeſsione pellebantur. Vrgebat tum Carmignola primus Philippi copiarum dux, Pandulphum Malateſtam, qui capto Bergomo prodente arcem præfecto, pecunia & pollicitationibus corrupto, in Brixianos mouens, eum omni dominatu breui ſpoliaſſet, niſi à Venetis ingenti pecunia ac firmiſsimo equitatu eſſet adiutus: & à Martino pontifice, qui auctoritate & gratia Philippum ad pacem cum Pandulpho Malateſta ineundam perpulit, quæ poſtea Mantuæ, Martino eò accedente, Ioanne Franciſco ſequeſtro adhibito, his legibus compoſita eſt, vt Pandulphus quotannis tributo, tandiu Brixia potiretur, quoad ei viuere liceret, nulla in teſtando de ciuitate, quæ meritò ad Philippum deuolueretur, relicta poteſtate. Hanc verò pacem ſequenti anno Pandulphus diſturbauit, annixus pecuniis & milite retinere Gabrinum Fundulum in vrbe Cremona: quem armis Philippus continuò vexabat, ciuitatem paternæ ditionis, tot annis à tyranno poſſeſſam, repetens. Erat tamen fama Pandulphum vrbem ipſam à Gabrino emiſſe, Salodij Riperiam (ita ripam Benaci vocant) in precium pollicitus. Ab hoc autem bello Ioannes Franciſcus deterrere hominem ob affinitatem conatus eſt, miſsis legatis, qui eum admonerent contra ius faſque agere, quod fœdera ſperneret, quòd tyrannum tutaretur, quod contra eum arma ſumeret, à quo dominatu Brixiano donatus fuerat. Non eſſe contemnendam auctoritatem Martini de ſua nolle dicere, cuius auctoritate pax erat compoſita: ſi hominum auctoritatem contemneret, Deum ſaltem inſpiceret, quem teſtem violati ab eo fœderis, dum pax fieret, inuocauerant. Abiens autem Mantua pontifex quarto poſt acceſſum menſe, Ferraria ac per Flaminiam iter faciens, Florentiam peruenit, vitata de induſtria Bononia: quæ poſteaquam intellexerat Baldeſarem Coſſam coactum eſſe abdicare ſe pontificatu, pulſis eccleſiæ magiſtratibus, in libertatem ſe vindicauerat. Inſtat tum acriter Carmignola iubente Philippo, qui ſuo iure ducere exercitum in Pandulphum poſſet, atque breui capta magna Brixiani agri parte, ad Montemclarum caſtra locat, cum Ludouico Meliorato Innocentij ſeptimi nepote certaturus: qui aduentare cum magno equitatu in auxilium Pandulphi dicebatur. affines nanque erant, & id Ludouicus neceſsitudini tribuebat.

Conſerto itaque prœlio, ac Ludouico turpiter fugato, Carmignola haud ita multò pòſt, Brixiam in poteſtatem Philippi redegit. Potitur & breui Cremona Philippus, ac Gabrinum tyrannum ad caſtellionem captum, capitali ſupplicio afficit. Hoc tanto Philippi ſucceſſu Nicolaus Eſtenſis motus, ſponte facturus id, ad quod armis cogi potuiſſet, Mediolanum profectus, Parmam (quam mortuo Othone Tertio occupauerat) Philippo reddidit, retento Regio Martini pontificis rogatu feudi nomine. Profectus & eò Ioannes Franciſcus Mantuanus princeps Philippo gratulatum pro re bene geſta, cum minus comi fronte inſpiceretur, cumque intelligeret Philippo in animo eſſe, quicquid de Cremonenſibus & Brixianis teneret, iure ſuò repetere, properè Mediolano abiens, Venetorum deinceps & Florentinorum amicitiam ac ſocietatem ſecutus eſt. Hi enim duo populi ſibi timentes, vnumquenque in partes ſuas blanditijs & pollicitationibus alliciebant, quod Philippus regnandi cupidus, ruptis legibus initi fœderis, & vltra Macram Sarzanam oppidum Lunenſis agri, Thomæ Fregoſo dediſſet, quem è principatu vi & armis deiecerat, ne cum Genuenſibus exulibus quicquam aduerſus ſe moliretur & Bononienſes Florentini populi ſocios ad defectionem concitaſſet, eorumque milites ſtipendio conduxiſſet, & Forumliuij nunc ob Thebaldi pueri tenellam ætatem, nunc ob Ferrarienſis principis gratiam (vt crebrò dicebat) occupaſſet, cum fœderibus cautum eſſet: ne Philippus Bononiam & Flaminiam armis attingeret. Verebantur, item ne trium ſimul potentiſsimorum principum, Philippi, Martini pontificis, Alouiſij regis: quos ſocietatem inijſſe conſtabat, vi & armis occuparentur omnia, cùm contrà Philippus omnium malorum crimina in Venetos & Florentinos reijceret, quod Veneti retinere Pandulphum in dominatu Brixiano ſint annixi, quodque Florentini & Genuenſes quoſdam hoſtes ſuos commeatu pecuniaque iuuiſſent: quòd Liburnum ditionis Genuenſis, quam tum in poteſtatem ſuam redegerat, centum millibus nummis aureis emiſſent. Satis tum quidem ad concitandum bellum hæc diſcordiarum ſemina videri poterant, ſed nihil eſt quod æquè Venetorum animos ad bellum impulerit, quàm auctoritas Franciſci Carmignolæ viri bellica laude inſignis, atque ea ætate clariſsimi: qui (vt ipſe dicere ſolebat) ægre ferens Philippi inſolentiam, ad Venetos tum confugerat, eosque ad bellum animauerat, operam ſuam in ea re pollicitus. Quare hi duo populi, aſcito in ſocietatem belli principe Mantuano & Ferrarienſi, partitaque bellica impenſa, cum exercitu equitum duodecim, peditum octo millibus, cui Carmignola præficitur, cum fluuiali & maritima claſſe Philippum eodem tempore multis à lateribus oppugnare adorti, à Guelphis, Brixianis, qui Philippo aduerſabantur, in vrbem vocantur: qua quidem ex parte occupata, Veneti tandem ſeptem menſium oppugnatione totam denique in poteſtatem ſuam redegere. Ducente deinde Carmignola ad capienda Brixianorum caſtella, Martinus pontifex Philippi ducis calamitate motus, cardinalem ſanctæ crucis ad Venetos mittit, qui pacem inter Philippum & Venetos componeret. qua infecta, quòd Veneti & Florentini iniqua poſtulare viderentur, rurſum magnis viribus bellum vtrinque parari cœptum eſt. Pugnatum eſt ter eo anno collatis ſignis ad Gotolengum Brixianorum caſtellum, ad ſummum Cremonenſem vicum, quibus in locis æquo Marte vtrinque diſceſſum eſt. Ad Maclodiū tertia pugna eſt habita: quo in prælio ſuperantur Philippi copiæ, capiturque Carolus Malateſta totius exercitus dux. Conſtat autem hanc tantā fuiſſe cladē, vt ſi milites captos retinere Carmignola voluiſſet, ſignaque ocyus perterritis inferre, eijcere principatu Philippum conſternatum, tanto accepto incommodo, haud magno negocio potuiſſet. Captus (vt dixi) eo prœlio Carolus à Mantuano principe, ob affinitatem incolumis dimittitur. Interim verò dum Carmignola ad oppugnanda Brixianorum oppida, quæ in Philippi fide permanſerant, copias ducit, eidem Philippo reſpirandi ſpatium dat. Nam & pacem cum Amadeo Sabaudiæ duce, à quo bello premebatur, datis ob id Vercellis componit, & Sigiſmundum ac Brunorum Scalam in Venetos concitat. Martinus autem põtifex Philippi rem in maximo diſcrimine videns, cardinalem ſanctæ Crucis ſecundo ad componendam inter Philippum & Venetos pacem mittit: qui Ferrariæ ſubſiſtens, eò proficiſcentibus cum mandatis principum ac ciuitatum legatis, ita pacem compoſuit, vt Brixiam Veneti & oppida Brixianorum Cremonenſiúmue, quæ antea ceperant, retinerent. Præterea vti Philippus Bergomum Bergomatémue agrum Venetis ex fœdere dederet, hac conditione, ne ſocios Venetorum Florentinorumque bello laceſſeret, aut ad id defectionem concitaret. Approbauit hanc pacem Martinus, veritus ne Philippus ducatu omnino pelleretur. homini enim amiciſsimo, cum ob religionem auxilio eſſe non poterat, tum vel maximè quòd ſuperioribus annis ærarium pontificum exhauſtum omnino fuerat, eo bello quod contra Brachium geſſerat. Nam eo tempore, quo Florentiam profectus eſt, offendit Brachium Montonium, virum in re militare præſtantem, Peruſiam, ducatum Spoletinum, & magnam patrimonij partem ita occupaſſe, conductis mercede quibuſdam tyrannis circunquaque poſitis, vt ipſe tuto proficiſci Romam non poſſet. Cùm verò admonitus Brachius redire ad ſanitatem nollet, armis ſpiritualibus, hoc eſt, cenſuris primo in eum pontifex vſus eſt.

Inter-

Interdictum enim à ſacris his omnibus eſt, qui Brachio parerent vetitiq́ue ſacerdotes decreto pontificis eiſdem in locis celebrare. Hanc ob rem Florentini moti amici Brachij incommodo, de pace cum Martino agunt, hac conditione, vt Brachius ad pedes Martini prouolutus, veniam peteret: quod etiam fecit, oppidaque aliquot eccleſiæ redderet: vtq́; etiam ſtipendijs pontificis militans, Bononiam rebellem in Martini poteſtatem redigeret. Cui quidem bello Gabriel Condelmerius, tituli ſancti Clementis presbyter cardinalis & legatus præfuit: cuius induſtria & Brachij virtute Bononia in poteſtatem eccleſiæ breui redacta eſt, Interim verò dum hæc Bononiæ agerentur; quatuor illi cardinales, qui olim cum Petro Luna adulterino pontifice ſenſerant, Florentiam ad Martinum venientes, cum magno & honorificentiſsimo comitatu publico conſiſtorio ſuſcepti, dignitatem ſuarum titulos retinuere. Tres enim diaconi cardinales erant: quartus verò, qui antea canonicus regularis fuerat, presbyter cardinalis eſt habitus. Cum autem Baldeſar Coſſa adhuc in vinculis apud Heidelberg in Germania à comite Palatino detineretur, quidam Florentini ciues, quorum de numero Coſmus habitus eſt, rogare pontificem Martinum omnino non deſiſtebant, vt tandem è carcere Baldeſarem liberaret. Facturum ſe id pontifex pollicitus eſt verùm dum eò legatum ob eam rem mittit, Baldeſar moræ impatiens, tringinta millibus nummum aureorum Palatino comiti perſolutis, ſe è vinculis redimens, in Italiam veniens, vt recta Florentiam proficiſceretur, apud Petrum Rubeum agri Parmenſis baronem veterem amicum diuertens, parare ſibi inſidias intelligit. Hanc ob rem noctu cum legato pontificis, qui eum in via conuenerat, ad Thomam Fregoſum veterem amicum confugiens, magnam iniecit omnibus ſuſpicionem, ne rurſum ſchiſma innouaretur. Erat enim vir magni animi, ſagaciſsimiq́ue, & qui priuatam vitam nequaquam pateretur. Non deerant præterea qui hominis audaciam ad res nouas moliendas concitarent, adeo tum rebus nouis ſtudebatur: ſed Deus omnipotens eccleſiæ ſuæ conſulturus, Baldeſarem impulit, nullis pactionibus interpoſitis, nulla requiſita cautione, Florentiam ad Martinum proficiſci: quò cùm veniſſet admirantibus omnibus, exoſculato pontificis pede, eundem audientibus omnibus, vt verum pontificem & Chriſti vicarium canonicè electum ſalutauit. Mira profectò hæc res omnibus viſa eſt, & Dei potius, quam hominum induſtria eò deducta, quod homo regnandi cupidus, in ſummo rerum faſtigio ante collocatus in loco libero, vbi plurimum ab omnibus deligebatur amabaturq́ue, tanta vteretur manſuetudine. Quæ certè omnibus præ gaudio lacrymas excuſsit, maximè verò his cardinalibus, qui eum prius vt pontificem ſecuti fuerant. Martinus autem viciſsitudine rerum humanarum motus, poſt aliquot dies hominem in numerum cardinalium aſciſcens, epiſcopum Tuſculanum creat, atque deinceps eò habuit in honore, quo reliquos cardinales tam publicè, quàm priuatim. Verũ Baldeſar dolore animi, vt putatur, (ferre enim vitam priuatam nõ poterat) aliquot poſt menſes Florentiæ moritur: ſepeliturq́ue honorificentiſsimo ſepulchro in templo ſancti Ioannis non longè ab eccleſia cathedrali, magna adhibita funeris pompa, eam rem Coſmo Medico procurante: quem homines exiſtimant pecunia Baldeſaris opes ſuas in tantum auxiſſe, vt & primarius apud Florentinos ciues, & ditiſsimus omnium apud Italos, ac fortaſſe apud exteras quoque nationes deinceps ſit habitus. Sepulcro hominis hæc verba fere inſcripta ſunt, BALDESARIS COSSÆ, IOANNIS XXIII. QVONDAM PAPÆ CORPVS HOC TVMVLO CONDITVM. Interim verò dum hæc Florentiæ agerentur, oratores imperatoris Conſtantinopolitani ad pontificem venere, pollicẽtes Græcos quod ad fidem pertineret, velle in ſententiam Latinorum venire, ſi æquæ conditiones proponerentur. Hos & perbenignè ac ſplendidè pontifex ſuſcepit, & legatum è latere creauit, Petrum Fonſecam ſancti Angeli cardinalem hominem Hiſpanum in quauis facultate doctum, qui Conſtantinopolim ad res componendas proficiſceretur. Verùm priuſquam virum integerrimũ à ſe dimitteret, eò præmiſit fratrem Antonium Maſſanum ordinis Minorum generalem gubernatorem, qui imperatoris ac Græcorum explorata ſententia, quid ea in re poſtea ſuperandum eſſet, pontificem admoneret. Inſtantibus autẽ Romanis, demum pontifex Romam proficiſceretur, Martinus cum bona Florentinorum gratia diſceſſurus, ciuitatem honore metropolitico exornauit. Nam cum antea ab ipſa penè vrbis origine epiſcopatum tantummodo habuiſſet, in archiepiſcopatum eorum cathedralem eccleſiam tranſtulit: eiq́ue ſubiecit vt matri Volaterranam. Piſtorienſem, Feſulanam eccleſiam, Dedicauit præterea ipſemet maius altare ſanctæ Mariæ Nouellæ ordinis Prædicatorum, apud quam baſilicam tandiu diuertit, quãdiu Florentiæ fuit. Eſt enim conuentus ille ad recipiendos pontifices maximè commodus. Abiẽs itaque Florentia, Romam tandem peruenit, effuſa obuiam omni vrbana multitudine: effuſis principibus tantæ vrbis qui hominem non ſecus ad quoddam ſalutare ſidus, vel vnicum patriæ parente expectabant. Diem illum in faſtis annotauere Romani, decimo calendas Octobris, anno Domini mileſimo quadringenteſimo vigeſimoprimo. Vrbem Romam adeo diruptam & vaſtam inuenit, vt nulla ciuitatis facies in ea videretur. Collabentes vidiſſes domos, collapſa templa deſertos vicos, cœnoſam & oblitam vrbem, laborantẽ rerum omnium charitate & inopia.

Quid plura? nulla vrbis facies, nullum vrbanitatis indicium in ea videbatur. Dixiſſes omnes ciues aut inquilinos eſſe, aut ex extrema omnium hominum fece eò commigraſſe. Ciuium itaque ſuorum calamitate permotus pontifex optimus, animum ad exornandam ciuitatem, componendosque ciuium ita adiecit, vt breui cõualeſcens, meliorem faciem præ ſe tulerit. Hanc ob rem ciuitas ipſa, eum non modò ſommum pontificem, verùm etiam patriæ parentem appellauit. Sed ne tam publica lætitia diuturna eſſet ſine aliqua moleſtia, ſequenti anno menſe Nouembris in vigilia beati Andreæ, adeo in immenſum Tiberis creuit, vt per portam Flaminiam ingreſſus, totam vrbem in plano ſitã inundauerit: templumque Pantheon vſque ad altare maius repleuerit. Decreſcens autem biduo pòſt, multa animalia paſsim ſecum traxit, multaque ciuibus damna intulit: qui non ſecus per vicos nauigabãt, ac per alueum Tiberis facere conſueuerunt. Alouiſius autem rex Ludouici regis filius, eodem tempore Romam ad pontificem veniens, regni Neapolitani titulum à Martino conſecutus eſt, cardinalium omnium conſenſu. In regnum nanque per adoptionem à regina Ioanna Ladiſlai ſorore vocatus, ſine vllo Marte hoc modo conſecuturum ſe regnum putabat. Verùm ſtudio partium ab vrbe Neapoli ſubmotus in Calabriam ſeceſsit. Cum autem concilij tempus inſtaret (vt ex decreto Conſtantienſi inſtitutum erat) Martino placuit ſentientibus etiam ita cardinalibus omnibus, præmittere quoſdam prælatos, qui Papiæ illud inchoarent. Is enim locus ad eam rem omnibus maximè commodus videbatur. Miſsi itaque eò ſtatim Petrus Donatus archiepiſcopus Cretenſis, Iacobus Camplo epiſcopus Spoletinus, Petrus Roſarius Aquileienſis diœceſis abbas: frater Leonardus Florẽtinus, fratrum Prædicatorum generalis, concilium inchoarunt: ad quod nemo quidem adhuc venerat, præter duos abbates Burgundos. Differre itaque rem in aliquot dies placuit, donec ex omni natione vnus aliquis ſuperueniret. Ex Gallica enim & Germana natione nondum quis venerat. Parui nanque momenti fore putabant, quod ſine iſtorum auctoritate & ſuffragijs eſſet inchoatum. Sed ecce dum hos expectant, tanta repentè peſtis Papiam inuaſit, vt præſidentes concilij mutare locum & tempus ſint coacti. Placuit itaque omnibus ex ſententia pontificis Senas migrare: quò maior ex omni natione multitudo quàm Papiam peruenit. Alphonſus autem Aragonum rex Martino infenſus, qui titulum regni Siciliæ & Neapolis habere nequiuerat, datum (vt antea dixi) Alouiſio regis Ludouici filio, oratorem ad concilium mittit: qui & concilium in longum duceret, & cauſam Petri Lunæ adhuc in Paniſchola ſuperſtitis reſtitueret, largitione, pollicitationibus ambiendo vnumquenque ex his, qui in concilio auctoritatem haberet. Hanc ob rem Martinus non ignarus quantam calamitatem ea res eccleſiæ Romanæ allatura eſſet, quantumque periculi in mora haberetur, mandauit concilium ſtatim diſſolui, approbatis decretis concilio habitis, quæ ad fidem pertinebant. Et ne ſubterfugere conuentum Chriſtianorum videretur, inſequens ſeptennium concilio adiudicauit, quod in Baſilea celebraretur. Atque hoc modo ſchiſmatis & diſcordiarum ſemina à quibuſdam in concilio Senenſi iacta & ſparſa, ſublata hominis prudentia & aſtu ſunt. Tum verò Alphonſus palàm de Martino conqueſtus eſt, quòd diceret eius opera & ſe à regina Ioanna abrogatum regno eſſe quem prius hæredem inſtituerat, & Alouiſium regis Siciliæ filium, nouum hæredem inſtitutum. Refellebat quidem hæc crimina perfacilè Martinus, quòd diceret Alooiſium hæredem Ioannæ ab Alexandro quinto, & Ioanne vigeſimotertio in regno prius confirmatum fuiſſe, reijceret eam omnem culpam in reginam, non autem in ſe, ad quem pertineret feudatarios eccleſiæ confirmare, non autem tollere, niſi aliquod grande facinus in ſedem Romanam commiſiſſent: ſe non videre cur Alouiſius Ioannæ ſuo iuſſu coronatæ, legitimus hæres eſſe non poſſet. At verò Brachius cùm videret pontificem multiplici cura implicitum, ob ſimultatem cum Alphonſo contractam, multis oppidis eccleſiæ per vim potitus, Aquilam vrbem regni Neapolitani graui obſidione premit. Hanc ob rem motus pontifex, comparato ſatis iuſto exercitu, liberare Aquilam annixus, adiuuantibus his, qui cum regina & Alouiſio militabant, non longè ab Aquila petenti cãpo Brachium ſuperat & interficit. Aderant in eo prœlio Sfortiani Franciſco duce Sfortiæ filio, qui ſuperioribus annis dum Piſcariam flumem traijcit, quod Aternum veteres appellabant, in vndis perierat. Delatum itaque Romam Brachij cadauer, in loco profano extra portam ſancti Laurentij ſepelitur. Hac autem victoria tanta deinceps tranquillitas exorta eſt, redactis ad ditionem eccleſiæ Peruſio, Tuderto, Aſsiſio, alijsque oppidis, quæ Brachius occupauerat, vt Auguſti Octauij Felicitate & pax redijſſe ſua ætate videretur. Licebat tum frui otio, & liberè per ſiluas noctu etiam tutò commeare. Nulli latrones tum extabant, nulli ſicarij & fures, adeo hoc hominum genus perſequebatur, ſublato è medio Tartalia, Lauello, alijsque tyrannis, qui latrocinijs potitus, quàm militia vitam traducebant. Huic autem felicitati obſtare Boemi hæretici videbantur, qui hæreſi & armis Germanos catholicos continuò vexabant. Vt igitur hi quoque rationi & eccleſiæ obtemperarent, cùm benè moniti parere noluiſſent, legatos in Germaniam miſit, qui catholicos ad arma concitarent. Ac primò quidem ſeorſum tamen, Henricum ſancti Euſebij cardinalem, deinde Bartholomæum Placentinũ, poſtremò verò his reuocatis Iulianum Cæſarinum

ſancti

ſancti Angeli cardinalem eò miſit, qui certè non ſua culpa ſed ignauia militum, magnum incommodum ab hoſtibus accepit. Martinus autem ob eam rem haud animo concidens, maiora in hæreticos parabat. Verum priuſquam tantam rem aggrederetur, ſedare Italorum diſcordias inſtituerat. Nam pace, vt diximus, à Martino compoſita inter Philippum & Venetos, Florentini ægrè ferentes, Ladiſlaum Pauli Guinilij tyranni Lucenſis filium ſuperiore bello ſub Philippo militaſſe occaſionem opprimendæ Lucæ nacti, quod ſuperiore pace nil ſcriptis de Guiniſio cautum fuerat, in agrum Lucenſem copias mouent, Nicolao Fortebrachio copiarum duce. Captis itaque non ita multò poſt quibuſdam caſtellis circumquaq; poſitis, vrbem obſidione cingunt. Tum Philippus ſollicitatus Pauli precibus veritusque ne ſi Luca in Florentinorum poteſtatem deueniret, acriores eos vtpote propinquiores haberet hoſtes, Franciſcum Sfortiam cum magno equitatu primo in Parmenſem agrum mittit, vnde pedeſtres copias conſcriberet. Qui quidem verè iam appetente Apennium tranſgreſſus, tantum terroris Florentinis iniecit, vt prius quàm in vallem nebulorum, ita enim accolæ vocant, deſcenderet, hoſtes mouere caſtra, ac Lucam obſidione liberare præ metu coegerit. Eius autem aduentus eò gratior Lucenſibus fuit, quòd pulſis hoſtibus ac capto tyranno, liberi omnino Franciſci auxilio futuri videbantur. Verùm Franciſcus acceptis quinquaginta millibus nummum aureorum ex ærario Florentino depromptis Lucenſes maiore in diſcrimine, quàm vnquam antea fuerant, reliquit, pactus ob datam pecuniam ſe eo toto ſemeſtri Philippi imperio non obtemperaturum. Obſideri deinde Lucẽſes acrius ſunt cœpti. Quare Philippus inſtante Martino pontifice, qui Lucenſium quoque vices dolebat, Nicolaum Picennium cum maximo equitatu eo ſtatim mittit, qui fuſis ac fugatis hoſtibus, non ſolùm Lucam obſidione liberauit, verum etiam inde mouens, ex Piſanis ac Volaterranis multa caſtella vi cœpit, Senenſibus etiam rem gratam facturus qui tum Florentinos bello inuaſerant. Martinus autem ab externo hoſte quietus, ad exornandam patriam baſilicasque Romanas animum adijecens, porticum ſancti Petri iam collabentem reſtituit: & pauimentum Lateranenſis baſilicæ opere vermiculato perfecit: & teſtudinem ligneam eidem templo ſuper induxit: picturamque Gentilis, opus pictoris egregij inchoauit. Ædes præterea vetuſtate collabentes ad duodecim apoſtolos reſtituit, vbi & annos aliquot habitauit. Huius autem ſtudia cardinales ſecuti, titulos ſuos ita certatim reſtituunt, vt iam aliqua facies redijſſe vrbi Romæ videretur. Creauit & cardinales, quorum de numero fuit nepos ſuus Proſper Columna, ſancti Georgij ad Vellus aureum diaconus cardinalis. Interea verò mortuo Petro Luna in Paniſcola, ne aliquid deeſſet, quod eccleſiam vexaret, duo illi anticardinales, de quibus mentionem fecimus, Alphonſo Martini hoſte adhortante, Egidium cognomento Munionis, canonicum Barchinonenſem genere nobilem, pontificem deligunt, Clementemque octauum appellant: qui ſtatim & cardinales creauit, & fecit quæ à pontificibus fieri conſueuerunt. Verum cùm Martinus in gratiam cum Alphonſo redijſſet, eò ſtatim Petrum de fuxo cardinalem mittit, apoſtolicæ ſedis legatum: in cuius manus iubente Alphonſo Paniſcholæ domino, Egidius omnia pontificatus inſignia depoſuit: erga quem hac benignitate Martinus poſtea vſus eſt, vt eum Maioricenſem epiſcopum declarauerit. Cardinales autem ab Egidio creati, ſpontè cardinalatu ſe abdicarunt. Illi autem duo, quos à Petro Luna creatos diximus, in ſuaque pertinacia manſiſſe, cum pontifici Romano parere nollent: in carcerem à legato conijciuntur. Atque hoc modo Martini pontificis ſapientia & induſtria omne ſchiſma vndique ſublatum eſt. Pacata hoc modo vndique eccleſia Dei, in dandis beneficijs mira prudentia vſus eſt. Non enim vnicuiq; ea petenti conferebat, ſed ſtatim mente agitabat quis potiſsimum eſſet idoneus, cui talis cura demandaretur. Quod ſi homines prouinciarum non noſſet, in quibus vacare beneficia contigiſſet, ſtatim peritos regionum conſulebat, quis aut in curia, aut gymnaſijs publicis eſſet doctrina, nobilitate, moribus tanta prouincia dignus. Atque hac quidem ratione & eccleſijs & hominibus honore dignis pariter cõſulebat cum maxima celebritate nominis ſui. Tantæ præterea conſtantiæ fuit, cum duos haberet fratres, quorum alter Iordanus princeps Salernitanus maior natu peſte moritur: alter verò minor natu, Laurentium appellant: in turri igne caſu iniecto exuſtus eſt, vt nil ex eo ſit auditum nil viſum, quod impatientiæ aut abiecti animi ſignum aliquod præ ſe ferret. Hic autem vir in omni vita integer, demum pontificatus ſui anno quartodecimo, menſe tertio. Romæ apoplexia moritur, ætatis ſui anno ſexageſimotertio, ſepeliturque eius mandato in baſilica Conſtantiniana ante capita apoſtolorum, ſepulcro æneo comitante populo Romano, comitante clero non aliter flente, quàm ſi eccleſia Dei, ſi vrbs Roma vnico atque optimo parente orbata fuiſſet. Vacat tum ſedes dies xij.

EVGENIVS IIII.

EVgenius quartus, patria Venetus, familia Condelmeria, populari quidem, ſed antiqua, patre Angelo natus, pontificatum hac ratione adeptus eſt. Creato enim pontifice Gregorio duodecimo è gente Corraria, patria Veneto, Antonius Corarius Gregorij Post 116.

gorij nepos Cæleſtini habitu canonicus congregationis ſancti Georgij in Alga. Romam iturus, Gabrielem Condelmerium, qui eiuſdem profeſſionis erat, quo cum ab ineunte ætate familiariter vixerat, ſecum aliquandiu recuſantem duxit; cuius ingenio & ſolertia delectatus Gregorius, eum primo theſaurarium fecit, deinceps verò epiſcopum Senenſem creauit, præfecto Bononienſibus in eadem dignitate Antonio nepote. Recuſarunt aliquandiu Senenſes Gabrielem in epiſcopū, quòd dicerent hominem aliunde natum, nequaquam in tanta re ciuibus Senenſibus præficiendum, eam curā debere ciuis alicuius eſſe, qui mores hominū & ritus ciuitatis noſſet. Verùm cum poſtea Gregorius rebus ſuis diffidens, Roma Lucam profectus fuiſſet, aucturus cardinalium numerum, Antonium nepotem & Gabrielem Condelmerium in cardinales retulit. Gabrielis autem opera in magnis rebus poſtea Gregorius, & Martinus abrogato Gregorio vſus eſt: maximè verò in legatione Picentina, qua & Picentes in fide eccleſiæ confirmauit, ſumpta de quibuſdam ſeditioſis & coniuratis pœna: & templum ſanctæ Hagnetis Anconæ dirutum, portumque eiſdem ciuitatis ad imitationem diui Traiani magna impenſa reſtituit, fluctibus quaſſum, & vetuſtate conſumptum. At verò cum Martinus intellexiſſet Bononienſes rebus nouis ſtudere, eò è Piceno Gabrielem legatum miſit, qui ſuo aduentu ſeditionem omnem ſtatim ſuſtulit. Cum autem inde Romam veniſſet, mortuo haud multò pòſt Martino, ſolus è duobus de viginti cardinalibus, qui tum in conclaui apud Mineruam aderant, pontifex creatur anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimoprimo, quinto nonas Martij: Eugeniusque mutato nomine, vt fit, appellatus, ad ſanctum Petrum comitante populo & clero ſtatim perducitur. Accepta deinde corona pontificia de more, inuiſaque baſilica ſancti Ioannis Lateranenſis, in Vaticanum rediens, conſiſtorium generale propoſuit indicta die: qua certè tanta multitudo affuit, vt cum trabes deficerent eius loci, vbi nunc conſiſtorium publicum fit, trepidatum adeo tumultuosè ſit, vt in ipſa fuga Senogalliæ epiſcopus ciuis Romanus è gente Mellina, obtritus perierit. Nondum enim ædes ipſæ pontificiæ hanc formam quam nunc habent, acceperant. Dimiſſo conſiſtorio, Eugenius tumultus deinceps ex induſtria vitauit. Inſtantibus deinde quibuſdam delatoribus, qui dicerent Martinum congregandi auri cupidum, maximos theſauros reliquiſſe, idque ſciturum Eugenium ex Martini familiaribus nepotibusque, eo veſaniæ hominem perpulere, vt Oddum Poccium Martini vicecamerarium comprehendi iuſſerit, idque negocium Stephano Columnæ dederit, quem copijs ſuis præfecerat. Ab alijs enim Columnenſibus is ſolus diſſentiebat, cardinali Vrſino & cardinali Comitum inſaniam hominis adiuuantibus, quorum artibus hæc omnia contra Columnenſes geſta putantur, ob inueterata factionū odia. Mandauerat Eugenius vt Oddo ad ſe ſine vllo tumultu, ſine ignominia perduceretur, quòd contra à Stephano factum eſt. nam & eius bona à militibus direpta ſunt, & ipſe vi tanquam latro per ora hominum ad pontificem tractus eſt. Hac indignitate motus Eugenius, Stephano admodum ſuccenſuit, eique interminatus eſt, quod & Oddonem, & epiſcopum Tiburtinum olim Martini cubicularium, ita indecenter ad ſe pertraxiſſet. Veritus itaque Stephanus Eugenij iram, & Præneſte ad principem Columnam confugit: eumque adhortatus eſt, ſuas opes pollicitus, vt Eugenium ab vrbe pelleret, quòd diceret ei in animo eſſe nomen Columnenſium extinguere; id ſe optimè ſcire eiusque conſiliorum participem fuiſſe, & ob eam rem aufugiſſe, quòd ſciret partem illius calamitatis ad ſe quoque (niſi tantum mali ſimul declinarent omnes) peruenturam. Motus his verbis princeps, & eorum calamitatibus qui Martini pontificis familiares fuerant, ſumptis properè armis, pontificem aggredi inſtituit. Subſtitit tamen aliquandiu donec Proſper frater diaconus cardinalis, quem quidem præmonuerat, ab vrbe diſcederet. Viſo autem fratre è Præneſte marinum, atque deinceps Romam tanquam ex arce belli in Eugenium mouens, occupata per Ioannem Baptiſtam porta Appia, vrbem armato milite ſine vllo maleficio primo ingreditur. Iam peruenerat ad ſanctum Marcum, & in vicum Columnam cum ſubito eis obuiam facti ſunt pontificis milites, magna populi parte adiuuante. Pugnatum eſt in vrbe aliquandiu, atque acriter: qua in pugna multi vtrinque cecidere & capti ſunt. Quare Columnenſes cum viderent populum Romanum longe aliter ſentire, quàm arbitrarentur, cedere ex vrbe inſtituentes omnia paſsim rapiunt, pecora abigunt, homines abducunt. Talionem tamen his reddidere pontificis milites, Romano populo mixti. Nam & Proſperi cardinalis & Columnenſium omnium, ac eorum, qui cum Martino familiariter vixerant, domos hoſtilem in modum diripiunt & vaſtant. Irritatis hoc modo vtrinque animis, non ſolum aperto Marte, verum etiam proditionibus res agi cœpta eſt. Capitur namque archiepiſcopus Beneuentanus Antonij Columnæ filius, ac quidam Maſius frater, qui faſſus eſt quæſtione adhibita ſibi in animo fuiſſe arcem ſancti Angeli dolo capere, interfecto ipſius arcis præfecto, eamque Columnenſibus prodere: qua occupata & pontificem & Vrſinos ab vrbe pellerent. De Maſio ſacerdotio abrogato, quod degradare appellant, ſumptum ſupplicium eſt in campo Floræ eiusque corpus quadrifariam ſub furca diuiſum, ad quatuor vrbis celeberrimas vias ſuſpenſum eſt, de archiepiſcopo Beneuentano nulla mentione habita. At verò cum Eugenius in ægritudinem quandam incidiſſet, vel

dolore

dolore animi, quo in tantis perturbationibus afflictabatur; vel veneno, quo appetitum à Soldano ſuo quidam dicebant, agere de pace cum Columnenſibus cœpit, curante ea rem Angeloto Fuſco ciue Romano, quem non ita multò pòſt vnà cum Franciſco Condelmerio nepote ſuo, cardinalem creauit. Diuulgata itaque pace quanta maxima celeritate potuit, quòd iam ingreſſum Italiam Sigiſmundum intellexerat, Romam venturum, nepotem Franciſcum Camerarium inſtituit huicque viros quoſdam præſtátes addidit, quorum conſilijs vteretur in gubernanda eccleſiaſtica ditione. Dum hæc autem Romæ agerentur, Florentini & Veneti elatiores facti quod & Philippum Genuæ dominum claſſe in littore Genuenſi ſuperaſſent, quodque Eugenium ciuem pontificem haberent: Philippum ipſum bello terreſtri, aggrediuntur: qui accito properè ex Etruria Nicolao Picennio, & claſſem Venetam ad Cremonam diſiecit: & Carmignolæ impetus facillimè retardauit, quem Veneti haud ita multò pòſt quæſtionibus, litteris, teſtibus condictum, vt ipſi dicunt, capite mulctarunt: quod per eum ſtetiſſet, quò minus Cremona potirentur, capta á Gaualcaboue ipſius vrbis porta: quodque etiam claſsis ſub ipſius oculis diſiecta ab hoſtibus fuiſſet, cum ex propinquo loco à tanto exercitu id fieri perfacilè potuiſſet. Tum verò Florétini aduentum imperatoris in Italiam veriti, quò Philippi rebus fauere videretur, Nerio Capponio ciui ſuo negotium dant, vt quibus rationibus maximè poteſt, Eugenio oſtendat & perſuadeat, aduentum imperatoris ad vrbem, non minus apoſtolicæ ſedi, quam Florentinis exitium ac perniciem minari, deſtineri hoſtem facillimè poſſe, quò minus Arnum ad Senenſes tranſeat, qui Florentinos iam pridē bello laceſsierant, ſi Nicolao Tollentinas, qui tum pontificis nomine ſtipendia faciebat, coniunctis copijs & animis cum Micheleto Cotignola Florentinarum copiarum duce, ad Arnum Sigiſmundum coerceat, ne flumen cum Germano equitatu traijciat. Venerat in eandem ſententiam perfacilè Eugenius: & cum de impenſa bellica aliquantulum addubitaretur, rem Nerius ita ſtatim partitus eſt, vt duobus millibus equitum Eugenij, populus Florentinus tandiu ſtipendia præberet, quò ad bellum illud protraheretur. Tum verò Nicolaus Tolletninas iuſſu pontificis ex hybernis mouens, dum Senenſes incurſionibus & rapinis vexat: Sigiſmundo traijciendi Arnum tempus & facultatem dat, adiuuante Antonio Pontadēra egregio tum copiarum duce, & acerrimo Florentinorum hoſte: qui deinde per Volaterranum iter faciens, pacato magis quam hoſtili agmine ab omnibus expectatus proficiſcitur. At imperator cum iam ſex menſibus Senis ſubſtitiſſet, cum magna populi Senenſis impenſa, tentatam fruſtra cum Florentinis pacem omittens. ad Eugenium conuerſus, inito cum eo fœdere Romam profectus, perbenignè à pontifice populoque Romano ſuſceptus, corona imperij donatur. Verùm dum è Vaticano vbi coronam acceperat, ad Lateranum vbi diuertebat proficiſcitur, in ponte Hadriani vt imperatorum mos eſt, multos tum Italos, tum Germanos in equeſtrem ordinem aſciuit, Sunt qui ſcribant Eugenium hominem vſque ad pontem comitatum, ad ſanctum Petrum rediſſe, Abiens deinde cum bona Eugenij gratia, imperator per Picentes & Flaminiam iter faciens, Ferrariam atque Mantuam peruenit. Vbi aliquot dies immoratus, & Ioannem Franciſcum Mantuæ dominum marchionali dignitate additis imperij ſignis ornauit: & Barbaram Ioannis marchionis Brandiburgenſis filiam, Ludouico Ioannis Franciſci filio ſpopondit in vxorem, quæ nuptiæ honeſtare familiam Gonziacam ſunt viſæ: & quod Sigiſmundo imperatori puella affinitate coniuncta erat, & quòd pater Ioannes poteſtatem ineundi ſuffragia ad creādum imperatorem habebat. Abeunte autem ab Italia imperatore, cum iam omnia bello feruerent, Nicolaus Eſtenſis Ferrarienſis marchio hortante Philippo Venetias profectus, Venetos ad pacem multis rationibus adhortatus eſt, qui & hominis auctoritate permoti, & quod etiam nimia belli impenſa exhauſti priuatim ac publicè eſſent legatos Ferrariam cum Nicolao mittunt, vbi Calendis Aprilis, anno trigeſimotertio ſupra quadringenteſimum & milleſimum veniente in eadem ſententiam Eugenio, pax his conditionibus compoſita eſt, vt Philippus Glarea Abduæ id eo loco nomen eſt, decederet. vtque marchioni Montisferrati & Orlando Pallauicino dominatum redderet: vterunque enim ditione paterna ſpoliauerat: Florentinorum, Lucenſium, Senenſiumue, quæ bello capta fuiſſent, ad priſtinos dominos reciderent, communi omnium hoſte habito, qui infra trigeſimum diem capta non reddidiſſet. Pace autem hoc modo vbique parta, quietura aliquandiu omnia videbantur, cum ſubito omnis belli vis in Eugenium conuerſa eſt. Nam Philippus nouarum rerum cupidus, & Franciſcum Sfortiam cum magnis copijs in Flaminiam miſit, hominem iturum in Apuliam ſimulans, quam Alphonſus bello vexabat, defenſurū ea oppida, quæ pater Sfortia eo loci adeptus erat. Qui quidem paratiſsimis copijs per Picentes & Vmbros iter faciens, oppida illla ex inprouiſo adortus, breui in poteſtaté ſuam redegit. Non hoc contentus Philippus, Nicolaum Fortebrachium, virum ingenio & manu promptum, cū delecto equitatu adeo celeriter in Eugenium miſit, vt prius prope & pontē Miluium & portam Flaminiam occupauerit, quam aduentare hoſtem ſit cògnitum, Militauerat prius ſub Eugenio Nicolaus, & eius nomine præfectum Vici Vetralla & ciuitate veteri ſpoliauerat, adiuuantibus Venetorum triremibus, quæ mari arcem continuo oppugnabant.

nabant. Verùm cum poſtea Nicolaus ſtipendia ſua peteret, reſpondit Eugenius, tantum prædæ ex caſtellis præfecti eum auexiſſe, maximè verò ex direpto Vico, vt ei pro ſtipendio ſat eſſe poſſent. Quam ob rem indignatus Nicolaus, agrum Romanum ingreſſus, tãtum tumultus concitauit, ingenri præda tum hominum, tum pecorum abacta, vt Eugenius aliquandiu incertus remanſerit, quorſum iret. Concurrebaur Romani ciues ad Eugenium, queſtum de illatis iniurijs, quos pontifex eo potiſsimum tempore conſilij expers & bonæ valetudinis, ad Franciſcum camerarium remittebat, qui ocio & voluptatibus deditus, nil aliud reſpondebat, cum crebræ de ablatis pecoribus quærelæ fierent, eos nimiam ſpem in pecoribus collocaſſet: Venetos quidem ſine gregibus & iumentis longè vrbaniorem vitam ducere. Indignati huiuſcemodi reſponſi Romani, cum iam Nicolaus & Tibur, pulſo inde comite Taliacocij, & Sublacenſe oppidum cepiſſet, traxiſſetque in partes ſuas Columnenſes omnes, interfecto à principe Stephano Columna, qui ſemper diuerſa ſentiebat, ad libertatem reſpicientes, ſublato clamore ad arma & libertatem conclamatum, pulſis omnibus Eugenij magiſtratibus, ac capto Franciſco camerario, nouos ipſi magiſtratus creant. Septem fuere è ciuibus Romanis, quos ipſi gubenatores appellabant, penes quos vitæ ac necis hominum ſumma poteſtas erat. At verò Eugenius in tanta rerum perturbatione incertus, quid potiſsimum faceret, de fuga cogitare cœpit. Mutato itaque habitu, ſumptoque monaſtico cucullo, vna cum Arſenio monacho nauiculam ingreſſus, Tiberi Oſtia vehebatur cùm ſubito Romani quidam cognita hominis fuga, eum lapidibus, ſagittisque inceſſunt. Diſtinere enim hominem tandiu cupiebant, quoad arce ſancti Angeli potirentur. Abeunre autem Eugenio nonis Iulij, eodemque Piſas, ac deinde Florentiam triremibus ad id paratis delato, Romani adoppugnandam arcem ſeſe accingunt, vallo & aggeribus omnia loca munientes, quæ dare acceſſum hoſtibus poſſent. Contra autem qui in arce erant, prodire in certamen nonnunquã conſueuerant. At verò præfectus artibus agendum cum Romanis ratus, adiuuante Baldeſare Aufida viro ſagaciſsimo, qui inferiorem arcis partẽ tuebatur vni, ex militibus ſuis in certamen prodeuntibus negocium dat, vt captus de induſtria ab hoſte, caſtellani ſæuitiam & auaritiam criminetur; polliceaturque eis, ſi velint pactam mercedem præſtare, & mortem præfecti, & arcis proditionem. Fecit ille mandata diligenter. Captus, nullo non genere maleficij in Antonium Ridium coniecto (ita enim arcis præfectus vocabatur) fidem dat ſe cum ſocijs omnia tranſacturum. Dimiſſus itaque arcem ingreditur, veſtes Antonij ac caligas, addita etiam capitis furma ſuſpendit: longe idem videbatur. Clamabat Baldeſar, de ſcelerato ſumptum eſſe ſupplicium, ingrederentur aliquot ex optimatibus, & enumerata pecunia iam pacta arcem reciperent. Credidere miſeri nullam ſubeſſe fraudẽ: ingreſsi aliquot, ſtarim capiuntur. Fit clamor exultantium in arce, conijciuntur in populum Romanũ miſsilia, bombardæq;. Deſiſi autem hoc modo Romani, de redimendis captiuis cogitantes, & Cameratium Eugenij nepotẽ, quem in vinculis habebant, dimittunt, ſuos, qui in arce erant, recepturi: & demum in Eugenij poteſtatem veniunt, quinto poſt libertatem adeptam menſe. Creati itaque magiſtratus eccleſiæ nomine, ſtatim Capitolium firmo præſidio & commeatibus muniunt. Superueniente deinde Ioanne Viteleſco, quem patriarcham vocabant, abeunte ad Eugenium Frãciſco nepote, tantus repentè terror Romanis incuſſus eſt, vt hiſcere præ metu non auderent. Erat enim Viteleſcus homo imperioſus & ſæuus, & tyrãnicam magis quam religioſam vitam præ ſe ferens.

Agebantur hæc Romæ, cum Alphonſus interim Neapolim & Caietam oppugnat, à mercatoribus Genuenſibus acriter defenſam. Succurendum itaque ſuis Genuenſes rati, claſſem quanta maximè celeritate poſſunt, inſtruunr, Philippo Vicecomite eorum duce annuente, ac pedites, aliquot præbente. Facti non longè à Caieta hoſti Alphonſo obuiam, cum eo confligunt. Poſt longam & acrem pugnã ſuperatur Alphonſus rex, & capitur vnà cum ſuis omnibus, quorum de numero aliquot principes fuere. Perducitur Mediolanum ad Philippum Alphonſus, ſuſcipiturque non vt captiuus & Genuenſium hoſtis, ſed vt rex & amicus Habitus autem honorificentiſsimè per aliquot dies, multisque & magnis muneribus á Philippo donatus, in regnum abiens, Caieta ſtatim potitur. Tum verò Genuenſes indignabundi quod Alphonſum hoſtem, quem rãto cum periculo captum, tam leuiter dimiſiſſet, Thoma Fregoſo auctore à Philippo deſciuere, eundemque Thomam ducem crearunt. Tum verò Picenninus in Genuenſes miſſus, cum ciuium pertinaciam cognouiſſet, capta Sazana, in Piſanos mouens, ſimulata in regnum profectione iuuandi Alphonſi gratia, multa ex Piſanis caſtella diripuit. Hominis tamen impetus retardarunt Florentini, accerſito Eugenij nutu Franciſco Sfortia, qui iam Picenum occupauerat, quærebatque adiuuantibus Florentinis & Venetis, vt marchiæ dominus decerneretur. Facturum ſe id recuſabat genius, quòd diceret pontificis eſſe redimere etiam bello, ſi oporteret, eccleſiaſticas res, non alienare. Dilara tum res in aliud tempus eſt: atque hac ſpe ductus Franciſcus, & Picennium ab obſidione Bargæ repulit, capto Ludouico Gonzaga, qui cum Picennino militabat: & Lucam Florentinorum nomine, acri obſidione cinxit. Sed Picenninus Lu-

cenſibus

tenſibus auxilio futurus, tranſitu Apennini prohibitus, liberaturum ſe alia ratione Lucenſes prædicans, per Bononienſem agrum ſine vllo maleficio iter faciens, vbi Oriolum Florentinorum oppidum expugnaſſet, Lucenſium memor, cum exercitu victore eò profectus ſuperatis Florentinis abſente Franciſco Sfortia, Lucam obſidione liberat. Tum verò pontifex ancipiti cura diſtractus, & quòd bellis vndique premeretur, & quòd Baſileenſe concilium iam antè inchoatum Martini decreto, augeri indies cerneret, concurrentibus eò Hiſpaniæ, Galliæ, Germaniæ, Pannoniæque principibus, qui communem reip. Chriſtianæ cauſam in arbitrio concilij reponebant: ad tollendum concilium verſus, illud primo quidem ex Baſilea Bononiam tranſtulit cardinalium omnium, qui ſecum aderant, conſenſu. Sed imperator alijque principes & prælati, qui tum Baſileæ erant, non modo pontifici non obtemperarunt, verùm etiam eum bis terque monuerunt, vt Baſileam idoneam à Martino celebrandi concilij locum delectum, vnà cum cardinalibus proficiſceretur, aliter ſe in eum acturos vt in præuaricatorem & contumacem. Motus iſtorum verbis Engenius Baſileenſe concilium litteris etiam apoſtolicis confirmauit, facta vnicuique eundi ad concilium poteſtate. Adeo enim bellis vndequaque vexabatur, vt vix ei reſpirandi facultas daretur. Verùm recuperata vrbe Roma, vt diximus, eò ſtatim Ioannes Vitelleſcus ab Eugenio mittitur, homo quidem ad res agendas aptiſsimus, ſed natura ſæuiſsimus & immitis: qui in Columnenſes & Sabellos totamque Gibellinam factionem ducens, & caſtellum Gandulphum ad lacum Albanum poſitum, & Sabellum & Borgetum in Latio de Sabellis diripuit & euertit. Albam, ciuitatem Lanuuianam, Præneſte, & Zagarolum cepit, incolis omnibus, qui ſuperſtites fuere, Romam migrare iuſſis. In Hernicos deinde conuerſus, quam nunc Campaniam vocant, omnes in ditionem eccleſiæ redegit. Captum Antonium Pontaderam hoſtem eccleſiæ, apud Fruſinonem ad oliuam turpi laqueo ſuſpendit. Reuerſus deinde Romam trepidantibus omnibus, & domos quorundam coniuratorum, qui portam Næuiam, quam maiorem vocant, concitato in vrbe tumultu ceperant, diruit: eoſque hoſtes eccleſiæ dijudicat. Ex his autem captum Pulcellum, & forcipibus ignitis in curru excruciatum, in Campo Floræ ſuſpendit. Verùm conquerente populo Romano, quòd diuitum quorundam auaritia, caritate annonæ laboraretur, tantum repentè tritici ſuo iuſſu in forum delatum eſt, vt à magna caritate ad ſummam copiam breui ſit ventum: adeo omnes eius imperia obſeruabant. Pacatis hoc modo rebus, in regnum Neapolitanum conuerſus, quod paulo antè Alphonſus occupauerat, quodque ipſe dicebat ad eccleſiam & pontificem pertinere, principem Tarentinum eum duobus millibus equitum cepit, comitis Nolani ditionem occupauit. Paulum etiam abfuit quin Alphonſum caperet fraude potius, vt aiunt, quam vi, cum induciæ inter eos eſſent, & pax propè certa. Acceptis quæ ad eccleſiam pertinebant oppidis, principem dimiſit. Rediens, ad vrbem, Præneſte ad rebellionem ſpectans, Laurentio Columna inſtante, funditus euertit, Præneſtinis populariter migrare iuſsis, anno Domini milleſimo quadringenteſimo triceſimo quinto. Quo quidem anno Eugenius Florentia abiens, conſecrara prius vel dedicata Florentinorum cathedrali eccleſia, Bononiam profectus, & arcem ædificat ad eam portam, qua Ferrariam itur, & ædes in foro poſitas, vbi legatus nunc reſidet, muro præalto & lato à tergo potiſsimum & turribus firmat. Anno verò ſequenti publico conſiſtorio Baſileenſe concilium, quod ante approbauerat, Ferrariam transfert, quod diceret Græcos cum eccleſia Romana in fide conuenturos, eundem locum ſibi delegiſſe. Inſtabant tum concilij Baſileenſis præſides, & precibus ac pollicitationibus Græcos adhortabantur, vt omiſſo Eugenio ad ſe proficiſcerentur. Neque hoc contenti abrogaturos ſe Eugenium prædicabant, niſi ipſe qooque eò proficiſceretur. Subſtitit aliquandiu Eugenius animi dubius, quid potiſsimum decerneret, miſſo tamen eò legato Ioanne Franciſco Capiteliſta iureconſulto, Patauinoque equite, qui eius cauſam tueretur. Verùm mortuo Sigiſmundo imperatore, à quo Baſileenſe concilium incrementum habuerat, creatoque ab electoribus imperij Aiberto Auſtriæ duce, concilium Ferrarienſe Eugenij nomine cardinalis ſanctæ crucis inchoauit. Eò proficiſcitur & Eugenius, quòd aduentare imperatorem Conſtantinopolitanum Ioannem Palæologum intellexerat cum pleriſque triremibus, tum ſuis tum Venetorum Eugenij gratia obuiam miſsis, ne qua vis imperatori fieret: quod intellexerat concilij nomine triremes Gallicas in Ionium miſſas, quæ aut imperatorem ad ſe adducerent; aut ſi id fieri non poſſet, ſaltem hominem remorarentur, quo minus Ferrariam proficiſceretur. Harum verò triremium præfectum ita largitionibus corrupit Eugenius, vt relicto concilio partes ſoas deinceps ſecutus ſit. Imperator autem Ferrariam ingrediens, non aliter ſuſceptus ab Eugenio eſt, ac Romani imperatores ſuſcipi conſueuere. Viteleſcus vero ſedata eccleſiæ ditione, ſumptoque ſupplicio. de presbyteris quibuſdam, qui lapides precioſos è capitibus Petri & Pauli apoſtolorum furtim ſubtraxerant iu baſilica Lateranenſi, in qua quidem ſacerdotes erant, interfectoque cum ſocijs Iacobo Galeſio, qui res nouas moliebantur, Ferrariam proficiſcitur, ac publico conſiſtorio cum magna laude in numerum cardinalium recipitur. Cardinalis namque

ſex menſes antea Bononiæ creatus fuerat, qui poſtea maiore eum auctoritate rediens, & præfectum Vici Verrallæ, & Dominum Fulginatem tyrannide pulſum, in arce Suriana capitali ſupplicio affecit. Eugenius autem duas eccleſias iam pridem diſsidentes, in vnum corpus redigere cupiens, M C C C C. trigeſimooctauo habita ingenti ſupplicatione, celebrataque ſpiritus ſancti Miſſa, concilium vnà cum imperarore Græcorum & patriarcha Conſtantinopolitano ingreſſus, ſedente imperatore condigna ſede, alijsque Græcis è regione pontificis, primo quæſitum eſt vellent ne tam Latini, quàm Græci ex duabus eccleſijs iam pridem diſsidentibus vnam fieri: Ad quam vocem omnes ſucclamarunt placere & velle, modo rationibus illa prius confutarentur, quæ rantæ diſcordiæ cauſa fuerant. Diſputabatur quotidie ea de re ab his, qui tum à Græcis tum à Latinis delecti ad tantam rem fuerant. Verùm cum peſtis Ferrariæ inoleuiſſet, eodemque in loco non ſine magna incommoditate ſtaretur. Florenriam transferre concilium placuit. Eò itaque vbi ventum eſt, ſtatim Picenninus Forumliuium, Imolam, Rauennam Bononiam occupat mandato Philippi, cogitata Eugenij, qui Venetis & Florentinis hoſtibus fauebat, diſturbare conatus. Præterea verò in Parmenſem agrum reuerſus, comparato ingenti equitatu, Padum ratibus traijciens, & Caſale maius, & Platinam meum natale ſolum, & quicquid Veneti in Cremonenſi agro tenebant, breui recepit. Pulſo deinde ad Caluatonum Gattamelata Veneti exercitus duce, aſcitoque in ſocietatem belli principe Mantuano, Brixiam aliquot menſibus oppugnat, eam & ciuibus & Franciſco Barbaro viro doctiſsimo atque vrbis prætore, acriter defendentibus. Qua quidem omiſſa cum magno ſuorum incommodo, iniquo hyemis tempore ad occupanda caſtella circunquaque poſita conuerſus, ne commeatus ſubmitti in vrbem poſſent, Verònam vſque & Viceriam longè ac latè omnia populatus, Venetis nil reliqui fecit. Occupato & magna ex parte Mincio, Atheſi, Benaco, Sebinioque lacu, ne ſubuehi quicquam nauibus poſſet penuria laborantibus. Ex Atbeſi ramen remulco naues quædam attractæ vſque ad lacum, quem ſancti Andreæ accolæ vocant, ſenſim in Benacum à Peneda ad Torbolim demiſſæ & refectæ: quia attractu & illiſione quaſſatæ erant, rem Venetam meliorem aliquanrulum fecere. Verùm cum nihilominus Nicolaus Picennius Veronenſes & Vicetinos vrgeret, Veneti de ſe actum putantes, niſi vnum aliquem egregium bello ducem mercede conducerent, Iacobum Donatum ad Florentinos ſocios mittunt oratum, vt ſi reipublicæ Venetæ, ſi ſaluti & libertati Italiæ conſultum velint, Franciſcum Sfortiam properè cum omnibus copiis in Venetiam mittant, Philippi ac Mantuani armis penè oppreſſam. Tum verò Florentini ſuo ac ſociorum periculo moti, Franciſcum adhortantur, vt arma pro Venetis ſumat, publica fide polliciti, ſe ei quæ de Romana eccleſia tenebat oppida, id enim maximè petebat, conſtanter defenſuros. Extorſere præterea ab Eugenio litteras apoſtolicas, quibus declarabat Franciſcum agri Piceni marchionem & dominum. His tamen verbis, accipiat, quod Petrus & Paulus ei malè vertant. Franciſcus autem cum ſuo equitatu ſecus Hadriæ littus in agrum Ferrarienſem deſcendens, traiecto raribus Pado, auctoque in Patauinis exercitu (Nam & duodecim equitum peditum quinque milia habuiſſe ſub ſignis dicitur) hoſti primo ad Suaue in agro Veronenſi fit obuiam: vbi aliquandiu & acriter pugnatum eſt, neutri inclinanre victoria. Cedente deinde Picennino ob ægritudinem & paucitatem copiarum, cum Franciſcus omnia de Vicetinis & Veronenſibus caſtella recepiſſet, Brixiam obſidione liberaturus, interclusos alios aditus cernens, Atbeſim traijcit: ac in Tridentinum agrum mouens, ad Arcnm oppidnm oppugnaturus peruenit. nam comes Arci, Pbilippi partes ſequebatur. Venit & eò Picenninus, comitem loci defenſurus: verùm dum cupidius, vt eius mos erat, quàm cautius pugnat, à reliquo exercitu ſeclnſus, magno accepto incommodo, fuga ſalutem in ſubiectas valles petens, ab hoſte captus fuiſſet, niſi Carolus Gonzaga Ioannis Franciſci filius, ſeſe hoſtibus obijciens, hominem è tanto periculo liberaſſet: qui quidem abundante poſtea multitudine, captus illico eſt, & Veronam in carcerem ductus. Sunt qui ſcribant Picenninum debilitatum altero latere propter accepta in prœlijs vulnera, cum equo ad ſuos redire non poſſet, à Todeſchino ingentis magnitudinis ac roboris famulò humeris tanquam cadauer ſacco inuolutum, ad ſuos etiam per caſtra hoſtium delatum. Dum hæc in Venetia agerentur, Philippus ægrè ferens Florentinos, adiuuante Eugenio atque adhortante, Franciſcum Sfortiam Venetis auxilio miſiſſe, cum his agit, qui in Baſileenſi concilio erant, vt Eugenium citarent. fecere illi id quidem bis terue. Verùm cum id ex ſententia ei non cederet, eo dementiæ eos perpulit, vt abrogato Eugenio Amedeum Sabaudiæ ducem ſocerum ſuum, qui eremitanam vitam ad Ripaliam cum quibuſdam nobilibus ducebar; pontificem crearent, Felicemque appellarent. Hinc magnæ ſeditiones in eccleſia Dei exortæ ſunt, cum Chriſtiana reſpublica trifariam diuiſa. aut Felicem aut Eugenium ſequeretur, eſſentque qui neutrales vocarentur, quòd neutri obtemperarent. Eugenius tamen haud animo concidit. nam habito ſx-

toſæpius conuentu, diſcuſſaque Græcorum & Latinorum contentione, tandem eò ventum eſt, vt Cræci rationibus victi, faterentur & ſpirirum ſanctum à patre filioq; procedere, homuſionque eſſe, non à patre tantum, vt ipſi credebant, prouenire, vtque in azymo ſine fermento triticeo pane corpus Chriſti conſecraretur, ac purgatorij locum eſſe crederent. Poſtremò verò, vt faterentur Romanum pontificem verum Chriſti vicarium, Petrique legitimum ſucceſſorem, primum in orbe locum tenere, cui & orientalis & occidentalis eccleſia meritò pareret. Abeuntibus autem Græcis re hoc modo compoſita, Armenij etiam cum fide noſtra conuenere, ſublatis crebris diſputationibus eorum erroribus, promulgatiſque Eugenij litteris ſuper ea re, quæ rationem concordiæ oſtenderent, cum inſcriptione, Datum in ſacroſancti œcumenici concilij Florentini, quod in cathedrali eccleſia habitum eſt ſeſsione anno Domini milleſimo quadringenteſimo triceſimo nono, vigeſima ſecunda Nouembris die. Præterea verò vt partes ſuas augendo, Baſileenſe concilium infirmaret, eodem tempore conſiſtorio publicò decem & octo cardinales creauit: quorum de numero fuere duo Græci, Rutenus & Nicenus, vt eorum auctoritate Græcorum natio in fide contineretur: quæ haud ita multò pòſt in antiquos mores recidit. Habete tamen ſe alios dixit, quorum nomina deinceps nunciarurus eſſet. Hi autem fuere Petrus Barbo ex ſorore nepos, & Alouiſius Patauinus, quem deinceps patriarcham Aquileienſem & camerarium fecit, tranſlato ad Vicecancellariatum Franciſco Condelmerio. Interea verò dum illa, quæ ſcripſimus, ad ripam Tridenti agerentur, exiſtimarentque homines Picenninum & Mantuanum principem accepto tanto incommodo ceſſuros, inde celeriter abeuntes, Veronam vrbem capiunt, per Citadellam ingreſsi, admotis ad muros ſcalis, nemine vigilium ſentiente, ſtridente maximè ea nocte aquilone vento, ad quem vitandum ob immenſum frigus, relictis magna ex parte ſtationibus, cuſtodes ſeſe intra tabernacula receperant. Franciſcus autem Sfortia captam ab hoſtibus Veronam intelligens, eò properè omnes copias mouens, recuperandæ vrbis ſpem mente concepit, vbi vidit & caſtrum vetus & arcem ſancti Felicis in monte ſitam, adhuc in poteſtate Venetorum eſſe; quà quidem ſtructis aciebus, vrbem ingreſſus hoſtes magno clamore inuadit. Fuerunt obuiam Philippi duces cum paucis equitibus: nondum enim omnes eius copiæ ſuperuenerant. Pugnatur acriter in ea parte vrbis, quam inſulam vocant. Tandem verò cum pauci à pluribus pellerentur, in pontem (quem accolæ nouum appellant) Picennini ac Mantuani principis milites ſeſe recipientes, vim hoſtium aliquandiu ſuſtinent. Ibi dum ab equitibus (vt fit) manus conſeruntur, dumque plures paruo in loco conglobati reſiſtunt, pons ligneus, quo lapideus coniungi ac diſiungi pro arbitrio ſolet, nimio pondere preſſus concidit. Submerſi fermè omnes qui è ponte in flumen ceciderant, feſsi diutina pugna & pondere armorum preſsi. Accurrens deinde ad pontem nauium Franciſcus, traductis copijs, Picenninum & Mantuanum fidem ciuium ſuſpectam habentes, penitus vrbe quatriduo poſt captam eandem, expulit. Tum verò Philippus animo concipiens diſtrahi Franciſcum à Venetis poſſe, ſi Florentinos bello vexaret, qui paribus auſpicijs atque impenſa Franciſcum mercede conduxerant, Picenninum media hyeme in Etruriam cum ſex millibus equitum mittit. Tum Florentini accerſito Petro iam Paulo egregio copiarum duce, rogatoque Eugenio, vt milites ex fœdere ad defendendam Etruriam acciret, ire obuiam Picennino inſtituerant. Verùm cognita Ioãhis Vitelesci cum Philippo coniuratione, qui tum exercitui eccleſiaſtico legatus præerat, cum non amicus vt præ ſe ferebat, ſed hoſtis in Etruriam ſex millibus equitum venturus eſſet, iunctiſque cum Picennino copijs Florentinos inimico & hoſtili animo perſecururus, dant operam qui tum Florentiæ in magiſtratu erant, ſiue veris, ſiue fictis Eugenij litteris; vt dum copias per pontem Hadriani traijcit, ab Antonio Rido arcis præfecto interficeretur, quod etiam factum eſt. neque enim iuuari à ſuis potuit, qui iam pontem traiecerant: ipſe nanque extremum agmen ſubſequebatur. Comes auerſus, qui ſub patriarcha militabat, amiſſo duce, eius impedimenta Roncilionem ſecum detulit. Liberati autem tanto timore Florentini, cum Eugenio callidè agunt, vt Ludouicus Patauinus in demortui Vitelleſci locum ſuffectus, copijs eccleſiæ in vnum coactis, reipublicæ Florentinæ iret auxilio. Alouiſij enim vafri & aſtuti opera ſublatumè medio Vitelleſcum crediderim. Picenninus autem in Mugellanam vallem deſcendens, longè ac latè Feſulas vſque cædibus & rapinis omnia complebat. in Caſſentinum deinde conuerſus, comite Popij adiuuante, multa oppida ad defectionem compulit. Inde verò Aeruſium proficiſcens, vrbem pacato agmine ingreſſus, legatum, qui tum ibi cum imperio erat, ad pontificem Eugenium cum mandatis quibuſdã mittit. Interim verò capto ærarij magiſtro, quẽ vulgo theſaurariũ vocant, totũ ciuitatis ſtatum repente mutauit. Delegit enim ciues decem, qui vitæ ac necis in reliquos omnes poteſtatẽ haberent. Veriti autem Peruſini ne tyrannidem occuparet, cum homine pepigere, vt acceptis quinquaginta millibus nummũ aureorum, ab vrbe diſcederet: qui accepta pecunia Cortonam mouens, vrbẽ, vt ipſe arbitrabatur, proditione occupaturus, patefacta cõiuratione, ac proditoribus partim interfectis, partim ab vrbe pulſis Tifernum, quod ciuitatẽ caſtelli vocant, adijt.

V 3 Mouens

Mouent & Florentini Anglare ſuæ ditionis oppidum, ſuis auxilio futuri, ſi quid per vim moliri Picenninus conaretur.

Agebantur hæc in Etruria, cum Franciſcus Sfortia, ſuperata ad Benacum Philippi claſſe, cui Italianus Furlanus præerat, non ſolum Brixiam ac Bergomum obſidione liberat, verùm ea æſtate ſuperatis ad Soncinum Philippi ducibus, captiſque eiuſdem mille & quingentis equitibus; & Brixiana caſtella, & partem Cremonenſis Mantuanique agri ac rotam Gerram Abduæ in Venetorum poteſtatem breui redigit. Amiſit tum Mantuanus princeps Aſolam, Lonatum, Piſcheriam, tria oppida ſatis magna ac munita, nemine defendente: nam abſente Picennino, congredi cum hoſte aperto Marte nuſquam auſus eſt. Tum verò Picenninus commutatam in Venetia fortunam intelligens, ob eamque rem frequentibus nuncijs & litteris accitus, tum à Philippo, tum à Mantuano principe; fatigatusq; militum precibus, nam magna ex parte Ciſalpini erant, motis à Tiferno caſtris ad Burgum ſuæ ditionis oppidum, quòd è regione Anglarij poſitum eſt, peruenit; ea mente, vt vel vi vel aſtu cum Florentinorum pontificiſque exercitu decerneret, qui (vt diximus) ad Anglare conſederant. Ad tertium itaqne calendas Iulias, dies is Petri & Pauli celebris erat, Picenninus ſtructis aciebus emenſus planitiem quattuor millium paſſuum, prœlium, iniquo loco commiſit, ratus occaſionem bene gerendæ rei ſibi oblatam eſſe, quòd gregarios hoſtium pabulatum profectos intellexerar. Subeundum erat ei in aduerſum cliuum, quem facilè è ſuperiore loco hoſtes propellebanr. Dimicatum eſt tamen ad quinque horas conſtanter: tandem verò Picenninus à multitudine hoſtium & ſtultitia Franciſci filij, qui à ſtatione diſceſſerat, ſuperatus, Burgum repetit, magno accepto incommodo, amiſsiſq; ſignis militaribus. Sequenti autem die, relicto Burgo in poteſtate oppidanorum, cum his tantum, qui ex prœlio ſupererant, iter per Flamimiam faciens, ad Philippum redijt. Oppidani Burgenſes veriti ne in eos aſperius animaduerteretur, quòd à pontiſice deſciuiſſent, impetrata per oratotes venia, & corporum ac rerum omnium incolumitate, ſeſe legato dedidere. Gratiſsima ea victoria tum Eugenio, tum Florentinis fuit. Ferunt Alouiſium Patauinum ob eam victoriam in numerum cardinalium tum relatum fuiſſe. Eadem quoque æſtate Florentini, comitem Popij, qui cum Picennino ſenſerat, Etruria pellunt. Philippus autem tot cladibus circumuentus, ad externa auxilia reſpiciens, Alphonſum Neapolitano regno tum potitum. rogat vt quæ Sfortiani in regno oppida tenerent, bello vexaret, quò Franciſcus Sfortia à Venetis diſtraheretur. Hac itaque in re Philippo morem gerens Alphonſus, Franciſcum tamen à bello inito reuocare nunquam potuit. Is enim vbi primum pabuli copia eſſe cœpit, cum equitum quindecim millibus, peditum ſex, Piſcheria Brixiam mouens, apud Cignanum vicum Picennino fit obuiam hoc animo, vt hoſti pugnandi copiam faceret. Non detrectauit certamen Picenninus, etſi numero copiarum inferior erat, ſuorum virtute fretus. Pugnatum eſt aliquandiu, atqne acriter, incerta tamen victoria vtrinque diſceſſum eſt. Tum verò Franciſcus ſatis ſibi factum ad belli famam exiſtimans, quòd vltrò hoſtem ad certamen prouocaſſet, exercitum circumferens, quædam oppida per hyemem à Picennino capta, in poteſtatem Venetorum redigit. Martinengum deinde profectus, quod Picenninus firmo præſidio munierat, oppidum obſidione cingit & oppugnat. Verum Picenninus aucto exercitu aduentu Franciſci filij & principis Mantuani, eò proficiſcens, mille paſsibus longè ab hoſte caſtra locans, eum frequentibus prœlijs ad vniuerſæ rei dimicationem prouocat: qui remiſſo priore manum cum hoſte conſerendi ardore, ad expugnandum oppidum totus ferebatur. At verò cum Picenninus caſtra ſua hoſtium caſtris magis indies conferens, eo diſcriminis Franciſcum redegiſſet, vt neque eius gregarius miles ire pabulatum ſine periculo, neque commeatus ſubmitti tuto, neque inde exercitus abduci ſine magno diſcrimine poſſet: præter omnium ſpem pax ſubito enunciata eſt, iam antea occulte agitata inter Philippum & Franciſcum, Euſebiolo quodam cognomento Chaim, vltro citroque commeante, ignaro Picennino qui tanta re percepta, Deos homineſque accuſabat, præcipuè verò Philippi inconſtantiam, qui victor, pro victo pacem peteret. Digredientibus autem inde exercitibus, ad Caprinam pax hoc modo compoſita eſt, milleſimo quadringẽteſimo quadrageſimoſecũdo, vt Franciſcus Blancha Philippi ducis filia in vxorẽ ducta, Pontremolum & Cremonem dotẽ cum agro Cremonẽſi acciperet, prætet Picigitonum, & ea caſtella, quæ Mantuanus & Pallauicinus de Cremonenſibus poſsideret: vtque illa prætetea, quæ Philippus & qui cum Philippo ſentiebant, bello cepiſſent, quæq; item Veneti, eorumque ſocij, præter Aſolam, Lonatum, Piſcheriam, quæ Mantuani principis ante id bellum fuerant, redderentur: vtque qui huic ſententiæ ſtare noluiſſet, communis omnium hoſtis haberetur. Hanc verò pacis conditionem ægrè admodum Eugenius ferens, quòd Franciſcus cæteris ſocijs ſe poſthabito, de amiſsis reſtituendis cauiſſet, exiſtimationemque ſuam non reddita Bononia, quam Picenninus occupauerat, contempſiſſet, abire Florentia Romam inſtituit, eoq; in loco, vtpote liberiore de recuperanda eccleſiæ ditione cogitare. Verùm vt omnia pacata inueniret, Alouiſium Patauinum ſancti Laurentij in Damaſo presbyterum cardinalem præmiſit, qui & canonicos regulares pulſis ſecularibus

laribus

laribus in eccleſiam Lateranenſem remiſit. Pulſi enim à presbyteris ſecularibus fuerant, dum contenditur vtri Chriſti corpus ferrent in celebritate eiuſdem, dum letaniæ fiunt ac ſupplicationes. Et de Gino Albaneſio viro in re militari præſtanti ſumptum ſupplicium, quia per eum nõ ſtetiſſet, quo minus pax inter Alphonſum & Eugenium inita turbaretur. Afficitur & capitali pœna Paulus de Lamolara, vir præſtantis animi inuictiq; roboris, cuius virtus homini magis aſtuto quàm forti ſuſpecta erat. Rebus autem hoc modo cõpoſitis, Eugenius Florentinis quouis modo fruſtra eum retinere annixis, Romam veniens anno MCCCCXLIII. xxviij. Septembris, effuſa obuiam vrbana multitudine, nullo non genere honoris adhibito, ad portam Flaminiam noctu diuertit. Sequenti verò die ad ſanctum Petrum iturus, paratis de more ſupplicasionibus, pontificio habitu per vrbem incedens, tumultuantem populum intelligit ob duplicatum tributum vectigalque nouum vino impoſitum. Hanc ob rem facto ſilentio, audientibus omnibus exactionem illam vt minus liberalem ſuſtulit. quo facto, ſtatim ſucclamatum ab omnibus eſt: Viuat Eugenius, cum antea clamaſſent, Moriantur noua vectigalia eorumque inuentores. Poſt dies verò decem & nouem ad Lateranum proficiſcens, concilium generale eo loci ſe habiturum omnibus denunciat, miſsis ad principes litteris & nuncijs, quibus ea de re certiores fierent. Hac enim ratione infirmari ac tolli omnino concilium Baſileenſe volebat. Rebus autem hoc modo Romæ compoſitis, iniuriarum memor Picenninum belli ducẽ in Picentes, quos Franciſcus bello ſubegerat, acciuit, qui Bononia abiens, dum Peruſium proficiſcitur Tiſernates Florentini populi ſocios ad defectionem compulit. Eugenio rem gratã facturus Florentinis inſenſo, quòd Franciſcum pecunia ad oppugnandum retinendumque Picenum ſemper iuuiſſent. Alphonſus item, qui ſuperiore anno Neapolim iam diu obſeſſam, per cloacã ingreſſus, pulſo inde renato ceperat, Picennini virtute ac fama permotus, hominem non ducem ſolum, quem exercitui ſuo præficeret, deligit, verùm etiã honoris gratia eum in adoptionem familiæ Aragonenſis recipit, qui ſtatim acceptis ab Eugenio & Alphonſo in ſumptus belli pecunijs, Picentes ingreſſus, multa oppida fruſtra retinente Franciſco Sfortia, qui relicta Cremona cum firmo præſidio eò profectus fuerat in deditionẽ eccleſiæ redigit. Eodem fere tempore mortuo Ioanne Franciſco Gonzaga, Veneti & Florentini de futuro ſoliciti, Ludouicum Gonzagam Ioannis Franciſci hæredem & filium, quem Philippo ſi oporteret, obijciant, mercede conducunt. Quieſcentibus autem in Ciſalpina rebus, Hannibal Bentiuolus in arce Peregrini oppidi, iubente Picennino ob ſuſpicionem coniurationis aliquandiu aſſeruatus, deceptis cuſtodibus Bononiam rediens, conuocato ad libertatem populo, Franciſcum Picenninum vrbis præfectum cum præſidio comprehendit, quo facto, exules omnes, tum ſuæ tum aduerſæ factionis, maximè verò Baptiſtam Cannedolum in patriam euocat. Miſsi deinde ſunt à Bononienſibus ad Venetos & Florentinos legati, ſocietatem & amicitiam petentes. Qua quidem impetrata, domum redeuntes, arcem quæ adhuc in poteſtate hoſtium erat, cum ſociorum copijs ad id miſsis capiunt, ac captam ſtatim diripiunt, Alouiſiumque Vermem ex agro Bononienſi fugant. Tum verò Philippus ægrè ferens, Bononienſes cum Venetis ac Florentinis ſentire, amicos quoſdam Baptiſtæ ſubornat, auxilium eis pollicitus vt Hannibalem è medio tollant, quò principes ipſi cum ſua factione in ciuitate remaneant. Tum Betotius Cannedolus fraudi ac ſceleri intentus, Bononienſem quendam ſubornat: cui cum caſu filius natus erat, vt Hannibalem in baptiſmate pueri compatrem ſibi deligat, quo exorato dat operam, vt ſequenti die infans ad ſacerdotem deferatur. Baptizato puero, Hannibalem pater ad ædem ſancti Ioannis Baptiſtæ, cuius rum ſolenne erat, inuitat. Obtemperat etiam ea in re proditori Hannibal, nullam fraudem ſubeſſe ratus, qui dum in via eſſet, à coniuratis circumuentus occiditur, reſiſtentibus aliquãdiu duobus famulis charitate Domini vim propulſare conantibus. At Bononienſis populus indignitate rei motus, ſumptis properè armis Cãnedolæ factionis principes obtruncat: maximè verò Baptiſtã, cuius cadauer & per vrbẽ tractum, & cum magna ignominia ſepultum eſt. Accidit & tũ Romę ſcelus ingens, à ſuo enim cubiculario Angelotus ſancti Marci presbyter cardinalis, & vita & fortunis, quas tãta cũ auiditate aggregauerat, priuatur. Captus ſceleratus ille, ac varijs cruciatibus necatus, quadrifariam diuiditur ad quattuorque vrbis portas ſuſpenditur. Veneti autem & Florentini veriti ne Bononia vtriq; ciuitati in rebus bellicis per opportuna, in manus Philippi veniret, eò ſtatim cohortes aliquot mittunt, quæ ſocios Bononienſes iuuarent. Non fefellerat hæc opinio Venetos eò enim Philippus rogantibus exulibus mittere Picenninium cum exercitu inſtituerat, ni hominem mors præripuiſſet. Mortuum ferunt dolore animi, cum intellexiſſet Franciſcum filium, quem in Piceno cum exercitu reliquerat, cardinali Firmano, legato, à Franciſco Sfortia ſuperatum. Sequenti tamen anno Philippus haud animo concidens, Eugenium ad repetendam bello Bononiam adhortatur, militem ac impenſæ partem pollicitus. Quare permotus pontifex, inito etiam cum Alphonſo fœdere, Sigiſmundum Malateſtam cum magno equitatu in Picentes contra Franciſcum mittit: quò facilius diſtractis Florentinorum copijs, Bononia premi ad deditionem poſſet.

Præmiſerat iam Philippus & Guillelmum Montiſferratum, & Carolum Gonzagam cum magnis copijs, qui agrum Bononienſem hoſtiliter ingreſſi, incurſionibus longè ac latè omnia vexabant. Moti verò ſociorum periculo Florentini, Aſtorgium Fauentinum cum equitibus mille & quingentis, cumque peditibus ducentis mittunt, qui Bononienſibus auxilio ſit, donec aliud à Venetis & Florentinis decerneretur. Agebantur hæc in Flaminia, cum Philippus præter opinionem omnium Franciſcum Picennium ex Picenis accitum, cum magno exercitu calendis Maij in Cremonenſes nil tale metuẽtes mittit: qui captis paſſim ruſticis, tantum terroris vrbem die noctuque oppugnando ciuibus iniecit, vt paulum à capienda vrbe abfuerit. Moti tum Veneti ac Florentini Franciſci ac communi periculo, Cremonam & Bononiam eodem tempore tueri inſtituunt. Mittunt itaque Tibertũ Brandolinum ducem impigerrimum, qui cum populo Bononienſi, cumque his quos Florentini auxilio miſerant, in hoſtes tendens, ſimultate & odio inter ſe certantes (ad ſanctum Ioannem oppidum hi conſederant) pertracto in partes Bononienſium pollicitationibus & præmijs Guillelmo Monferrato, ac Carolo haud magno negotio fuſo & fugato, oppida omnia ex hoſtibus breui recepit. Pacata autem hoc modo Bononia, auxiliares copiæ Venetorum ac Florentinorum mandato bifariam diuiſæ, pars Franciſco Sfortiæ, qui vſque ad Vrbini mœnia ab Eugenio & Alphonſo vi pulſus fuerat, pars Cremonenſibus grauiter à Franciſco Picennino preſsis auxilio miſſa. Veneti decernere aperto Marte cum Philippo inſtituẽtes, legatos, qui ei bellum indicant, mittunt; ni oppugnare Cremonam deſtiterit. Oratoribus per internuncios reſponſum (neque enim alloqui hominem fas erat) eos alibi quam Mediolani tutiores fore. Quo reſponſo commoti Veneti, Micheleto Botignolæ copiarũ ſuarum duci imperant, qui tum Brixiæ erat, vt in agrum Cremonenſem, quem Philippus magna ex parte occupauerat, cõfeſtim moueat, & cum hoſte vbicunque eum nactus fuerit, decertat. Is autem mandata diligenter facturus, traiecto Olio, ad Caſale maius celeriter proficiſcitur, hoſtemque haud longè inſula Padi munitiſsimo loco confidentem, vado traijciens caſtris exuit, ac magnam vim equitum cepit. Recuperatis deinde oppidis omnibus liberataque obſidione Cremona, aucto etiam Ludouici Gonzagæ copijs exercitu (qui Platinam & caſtella quædam agri Cremonenſis in deditionem Venetorum redegerat) in Gerram Abduæ mouentes nil præter Cremam citra abduam Philippo reliquere. Flumen deinde traijcientes, Mediolanum vſque perueniunt, incendijs & rapinis omnia paſsim complentes; dirępto autem Briantiæ monte, Breuioque capto, qua ponte Abdua iungitur. Lecum Larij caput oppugnare adorti, acriter qui in præſidio erant, locum defendentibus, cum integri feſsis ac ſaucijs nauibus ſubmitti poſſent, multis in ea oppugnatione deſideratis, equisque ad extremam maciem inopia pabuli redactis, tandem re infecta abire, de Franciſco Sfortia ſoliciti, quem in partes Philippi deſcendere clam intellexerant. Interim verò Alouiſius Patauinus pontificis legatus, qui his præerat copijs, quæ in Picentibus cõtra Franciſcum Sfortiam dimicabant, cognita Italiani ac Iacobi Gatuani, qui partim Philippi, partim Eugenij ſtipendijs militabant, ad Franciſcum tranſitione, eos antequam id fieret ad Rocham contrariam comprehendi iubet, & captos ſupplicio capitali affici. Vterque enim mille & quingentis equitibus præerat. Hac autem re permotus Franciſcus Sfortia cum amplius ſuſtinere hoſtes non poſſet, quippe à multis ſimul oppugnatus, & à nemine adiutus, adhortante ad eam rem Eugenio & Alphonſo, qui rem Venetam augeri indignabantur, omiſſo Piceno, Philippi militiam ſecutus, eius copijs præficitur.

Interea verò Eugenius, ne rem bellicam ſolum curare videretur, Nicolaum Tolentinatem ordinis S. Auguſtini, miraculis clarum, in ſanctos referens, à ſancto Petro cum omni clero ſupplicando, ad ſanctum Auguſtinum profectus, ſolennia ipſe celebrat, aſtante populo Romano, cardinaliumque omniũ cœtu. Præterea verò pulſis omnino è ſancto Ioanne Laterano canonicis ſecularibus, admiſsisque tantummodo regularibus, & porticum illam extruxit, qua ab eccleſia ad Sancta ſanctorum, & elauſtrum, vbi ſacerdotes habitarent, reſtituit. Auxit & picturam templi à Martino antea inchoatam. prætetea verò ſancti Silueſtri mitram, Romam Auinione delatam ipſemet è Vaticano ad Lateranum detulit, magna cum veneratione & letania ſacerdotum omnium, populique Romani. Verùm cum Alphonſus rex Tiburtum veniſſet, de ratione belli gerendi cum Eugenio collocuturus eius ægritudinem intelligens, aliquantulum ſubſtitit. Eugenio autẽ in animũ venerat, Florentinos, qui hoſtem iuuerant, bello perſequi. Exiſtimabat nanque, ſi ſuis, ſi regis, ſi Philippi copijs eos adoriretur, eá vrbẽ in quas vellet partes facilè adductũ iri: verùm interuẽtu mortis diſturbata ſunt omnia. Moritur autẽ põtificatus ſui anno decimoſexto, vij. calẽdas Martij, anno milleſimo quadringenteſimo quadrageſimoſexto, vir certè in vita varius. Principio enim pontificatus ſui malis conſilijs ductus, diuina humanaq; omnia perturbauit. Nam & populum Romanum ad arma exciuit: & concilio Baſileenſi, vnde infinita mala orta ſunt, auctoritatem dedit, approbatis eorum per litteras apoſtolicas decretis. Verùm poſtea ad ſeipſum rediens, omnia prudenter ac conſtantiſsimè egit, vir aſpectu inſignis & veneratione dignus, grauis in dicendo potius quàm eloquens, modicæ litteraturæ, multæ cog-

tæ cognitionis, hiſtoriæ præſertim. Liberalis in omnes, tum vel maximè in litteratos, quorum familiaritate delectatus eſt. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium auriſpam, Trapezuntium, Blondum, viros doctiſsimos, ſecretis ſuis admiſit. Ad iram non facilè mouebatur ob iniurias illatas, & maledicentiã hominum aut mimos & dicteria ſcribẽtium, Gymnaſia autẽ omnia quàm diligentiſsimè fouit, maximè verò Romanum ad quod omne genus litteratúræ adhibuit. Religioſos mirum in modum dilexit, eoſque opibus & immunitatibus auxit: bella autem ita amauit, quod mirum in pontifice videri debet, vt ad ea quæ ſcripſimus ab eo in Italia geſta, & Delphinum Caroli regis Franciæ filium, cõpoſita prius inter regem & ducem Burgundiæ pace, cum magno equitatu in Baſileenſes concitauerit, cuius impetu diſsipatus ille conuentus eſt, & Vladiſlaum Polonum regem cum Iuliano Cæſarino diacono cardinali in Turcos miſerit: quorum de numero ad xxx. millia vno prœlio cæſa inter Hadrianopolim & Danubium ſunt, licet in tanta victoria rex ipſe cum cardinali ab hoſtibus interfectus ſit. Conſtans præterea in pactis ſeruandis eſt habitus, niſi quid pollicitus fuiſſet, quod reuocare quàm perficere ſatius eſſet. Splendidus in victu familiæ, parcus in ſuo: & à vino ita alienus, vt abſtemius meritò vocaretur. Familiares habuit admodum paucos, ſed viros doctos, & quorum opera in grauibus rebus vti poſſet: quoſq; tanquam ſuæ modeſtiæ teſtes in cubiculum cenaturus admittebat, ac ſciſcitabatur quid in vrbe fieret, quid de pontificatu ſuo ſentirẽt homines, vt errata ſua vel ſuorum, ſi quid perperam factum eſſet emendaret. Exornare autem eccleſiam Dei ædificijs & ſacellis eſt annixus, vt ex capella pontificia & æneis ſancti Petri valuis apparet. Moritur autem (vt dixi) vir ingenio & rebus geſtis inſignis, ætatis ſuæ anno ſexageſimoquarto; ſepeliturque in baſilica ſancti Petri ſepulchro marmoreo, his verſibus notato.

Eugenius iacet hic quartus, cor nobile cuius
  Teſtantur vitæ ſplendida factæ ſuæ.
Iſtius ante ſacros ſe præbuit alter ab ortu,
  Alter ab occaſu Cæſar vterque pedes:
Alter vt accipiat fidei documenta Latinæ,
  Alter vt aurato cingat honore caput.
Quo duce & Armenij Graiorum exempla ſecuti,
  Romanam agnorunt Æthiopeſque fidem:
Inde Syri ac Arabes, mundíque è finibus Indi.
  Magna, ſed hæc animo cuncta minora ſuo.
Nam valida rurſum Teucros iam claſſe petebat;
  Dum petit, aſt illum ſuſtulit atra dies,
Qui ſemper vanos tumuli contempſit honores:
  Atque hac impreſſa condite, dixit, humo.
Sed non quem rubro decorauerat ille Galero,
  Non hoc Franciſcus ſtirps ſua clara tulit:
Suſceptique memor meriti, tam nobile, quod nunc
  Cernis tam præſtans ſurgere iuſsit opus.

Vacat tum ſedes diebus duodecim.

NICOLAVS V.

NIcolaus quintus, Thomas Sarzanus antea vocatus, à Sarzana oppido Lunenſis agri, pontifex omniũ conſenſu creatur pridie nonas Martias. MCCCCXLVII. vir quidem modicis parentibus, vtpote matre Andreola, patre Bartolomæo phyſico natus: ſed virtute, doctrina, comitate, gratia, liberalitate, magnificentia tanto pontificatu dignus, licet, ipſe adeo modeſtus erat vt tanto magiſtratu ſe indignum arbitraretur: rogaueritque cardinales omnes ſupplex etiam, vt eccleſiæ Dei maturius conſulerent. Verùm Tarentino cardinali eum adhortante, ne curſum ſancti ſpiritus impediret; collum tanto oneri ſubiecit. Interrogatus (vt fit) cardinalis Portugalenſis è conclaui prodiens, quem pontificem creaſſent, reſpondit, non nos Nicolaum, ſed Deus pontificem deſignauit. Sunt autem qui ſcribant Thomam Piſis natum, Lucæ educatum, Bononiæ litteras & bonas artes didiciſſe; maximè verò philoſophiam & theologiam, adiutus beneficentia ſanctiſsimi viri Nicolai Albergati cardinalis ſanctæ crucis, adoleſcentis ingenio delectati. Hanc ob rem in pontificatu hominis de ſe bene meriti nomen ſumpſit. Cùm verò magiſtri nomen in gymnaſio conſecutus eſſet, acerrimus diſputationibus probatus. Cardinalem ſanctæ Crucis, ſequutus, familiæ tanti viri œconomus factus in numero ſcriptorum pœnitentiariæ primo refertur; deinceps ſubdiaconatum pontificium adeptus, bene agendo vitamque ſine inuidia & æmulatio- 217. Pont.

ne ducendo, maiora mente concepit. Iam enim Eugenius cognita hominis doctrina & integritate, in illis potiſsimum diſputationibus quæ cum Græcis Florentiæ & Ferrariæ ſunt habitæ, eum cardinalem deſtinauerat. Verùm vt id honeſtius fieri poſſet, hominem cum Ioanne Caruagialla, qui poſtea ſancti Angeli cardinalis eſt habitus, in Germaniam mittit ad tollendum Baſileenſe cõcilium neutraliratemq́ue. Neutrales enim ideo Germani ſunt dicti, quòd neque Felicis, neque Eugenij dictis obtẽperarent. Quas ob res eccleſia Dei multas & maximas calamitates incurrebat, cum imminutione maieſtatis pontificiæ. Hac autem de re pluribus inconuentibus apud Fredericum Romanorum regem eſſe diſceptatum Ænea Picolhomineo, qui deinceps pontifex fuit, quiq́ue tum regis ſecretarins erat, ad tantam rem tamq́ue neceſſariam longis orarionibus omnes adhortante. Difficile quidem erat remonere Germanos ab opinione ſua, falſa præſertim. Difficile item videbatur perſuadere Eugenij oratoribus, vt poſtulatis Germanorum obtemperarent. Tandem verò delinita orationibus nimia oratorum ſeueritate, & caſtigatis Germanorum poſtulatis, ſchiſma & neutralitatem, rem quidam Romanæ ſedi pernicioſiſsimã ſuſtulerant ſi ſtare promiſsis Germani voluiſſent. Redeuntes itaque ad Engeninm cum hac opinione legati ſucclamantibns omnibus, cardinales decernuntur, eisq́ue Eugenius ad portam Flaminiam Galeros obuiam mittit, vt vrbem inſigniores ingrederentur. Vno itaque eodemq́ue anno Thomas Sarzanus & epiſcopatum Bononienſem, & cardinalis dignitatem, & pontificatum adeptus eſt, cum maxima totius cleri populique Romani lætitia: licet, dum adhuc in conclaui cardinales eſſent, tumultuatnm aliquantulum ſit, Stephano Porcario equite Romano, viro in dicendo acerrimo & eleganti, ciues ſuos in eccleſia Aræ cœli congregatos, ad capeſſendam libertatem cohortante, quòd diceret paruum quodq́ue oppidum mortuo loci domino, de libertate vel ſaltem de moderanda regentium cupiditate verba facere. Verùm reclamanre archiepiſcopo Beneuentano tum quidẽ vicecamerario, de re ipſa nil deliberatum eſt. Veriti etiam Romani ſunt Alphonſum regem, qui Tibure ſubſtiterat, mortuo Engenio dubius animi, retro ne cederet an Florentinos bello perſequeretur, quemadmodum ante cum Eugenio & Philippo inſtituerat. Hominem autem ita nutantem duo Senenſes, qui ciuilibus diſcordijs alebantur, ad Etruriæ imperium adijcere animum perpulere: quod perfacilè eſſet conſecutus, ſi Senas profectus, eam ciuitatem ſpontè ſeſe dedituram, in poteſtatem ſuam redegiſſet. Collaudauit Senenſes rex, eisq́ue ad ſollicitandos animos ciuium dimiſsis, affuturus ſe in tẽpore pollicetur. At Nicolaus pontifex pacis & quietis amator, celebrata de more coronatione ſua, factisq́ue ingenti apparatu litanijs. quibus ipſe pedes ſupplicabat, cardinalem Morinenſem Ferrariam mittit, componendæ pacis commune domicilium: quò legati interuentu & auctoritate, ad pacem magis impellerentur partium animi. Miſsi & eò properè Alphonſi, Philippĩ, Venetorum, Florentinorumq́ue legati, qui poſt longam diſceptationem hanc Philippo optionem dedere, vt vel inducias in quinquennium à Venetis Florentinisq́ue acciperet, vtraque parte poſsidente quæ tenebat: vel pacem permutata Crema, cum his oppidis, quæ vltra abduam vel in ripa Abduæ bello Veneti cepiſſent, Caſſano tantum in arbitrio pontificis relicto, quod illi ex fœdere debebatur, cui primo illatæ eſſent iniuriæ. Hoc autem additum eſt, quò pax diuturnior haberetur. Miſſus autem ex legatis Philippi vnus, qui ei oprionem facerer, vt vtrum mallet, eligeret: hominem pridie eius diei, quo Mediolanũ peruenerat, apoplexia mortuũ intelligit, vi. idus Auguſti, MCCCCXLVIII. Tum Morinenſis cognita Philippi morte, legatos omnes ad ſe properè vocat, & nihilo ſegnius quàm antea de pace agit. Interrogati Veneti, iréntne in eã ſententiam, quàm prius approbauerant, reſpondent Philippi morte eius rei nil ſibi integrum relinqui, ad ſenatum ea de re velle perſcribere, tum demum facturos quod à ciuitate mandaretur. Hac itaque mora interpoſita, qui aderant legari, cognita Venetorum cupiditate, quod totius Italiæ dominatum appeterent, ſoluto conuentu domos quiſque ſuas rediere, legato pontificis fruſtra eos ad concordiam reuocante. Veneti autem, qui ad Soreſinam in agro Cremonenſi ſtatiua habebant, quòd Cremonam tumultuantem adiuuantibus Guelphis in deditionem poſſe recipi ſperabant: cognita Philippi morte, Laudam properè mouent, qua recepta, Placentinos quoque eadem, qua Laudenſes, condirione in fidem ſuſcipiunt, miſſis eò ac properè quidem mille & quingentis equitibus, qui Placentinis auxilio eſſent, ſi qua vis ingrueret. At verò Franciſcus Sfortia, qui tum Piceno pulſus, in Bononienſi agro conſederat, refecturus excercitum diutino bello, armis, equis, viris exhauſtum, occupari omnia à Venetis ſoceri morte intelligens, magnis itineribus Cremonam proficiſcens, à Mediolanenſibus ſtatim ſummo omnium conſenſu excercitus ac copiarum dux contra Venetos deligitur: qui Pado amne ponte coniuncto caſtellisq́ue ac machinis firmato, quo minus Veneti Placentiam claſſe contenderent, Abduam amnem ad Picigitonum traijciens, non longè ab hoſtibus ad Camuragum conſidentibus caſtra ponit. Vbi parua quædam certamina ad tentandam credo hoſtium patientiam ſunt commiſſa. Tum verò Papienſes ſumptis ob aduentum Franciſci paululum animis, cum ab imperio Mediolanenſium propter vetus inter eos odium abhorrerent, cumq́ue item extrema quæque pati mallent, quàm Venetis

obtem-

obtemperare, qui eorum ſocietatem aſpernari eſſent, vrbem Franciſco dedunt, præfectò arcis non abnuente: quo additamento Sfortia Inſubriæ dominatum ſtatim mẽte concepit. Agebantur hæc in Ciſalpina Gallia, cum Alphonſus eodem tempore Nicolao pontifice fruſtra reclamante, cum exercitu in Senenſium maritima deſcendens, eorum libertatem ſubuertiſſet, ni Florẽtinus populus cognita regis calliditate, legatum Senas miſiſſet, qui ciuitatem admoneret Alphonſum regnandi cupidum, Senenſes bello non minus quàm Florentinos petere. Tum verò Senenſes cognito periculo, & ſi regi commeatus non negabant, non tamen quempiam ex regijs militibus ingredi ſua mœnia deinceps ſunt paſsi. Rex itaq; cognita Senenſium diligentia, in Volaterranum & Piſanum agrum deſcendens, multa caſtella partim deditione, partim vi cepit: maximè verò Caſtillionum Piſcariæ quæ oppida Florentini haud ita multò pôſt recepere præter Caſtilionum, Sigiſmundo Malateſta duce: quem antea Alphonſi ſtipendio conductũ, ab eo ad ſe deficere pecunijs compulerant. Non deſiſtebat interim Nicolaus pontifex nũc regem, nunc Venetos adhortari, vt pacem quàm bellum mallent: ſed hi ferocia exultantes, benè monenti nequaquam obtemperabant. Hanc ob rem Franciſcus comparato ingenti exercitu, in quo robur Italicorum militum inerat, Brachianis & Sfortianis militibus ſimul iunctis, ad Placentiam firmo Venetorum præſidio munitam, medio autumno caſtra locat, partemque murorum bombardis demolitus, creſcente Pado adeo, vt Galeones, ita enim naues fluuiales ad bellum aptas vocant, mœnibus appellerentur, terreſtri ac nauali oppugnatione vrbem capit ac diripit. Magna hæc Franciſci laus eſt habita, quod hyeme tanta imbrium inundatione, vt ægrè in tabernaculis miles retentus ſit, tantam vrbem vi ceperit. Non deſtitit tamen Nicolaus pontifex de pace tum quidem mentionem facere, inſtantibus etiam apud Venetos ſocios Florentinis, quod regis potentiam vererentur, qui tum cum exercitu in Etruria erat. Verùm ea de re nil actum eſt, quòd Laudam Veneti Mediolanenſibus id maximè petentibus, reddere grauarentur. Nicolaus autem pontifex omiſſa re toties fruſtra tentata, ad rem diuinam animum applicans ingentes ſupplicationes decernit ad placandam iram Dei; præcandumque vt pacem Chriſtiano populo præſtaret, his litanijs pontifex ipſe cum omni clero à ſancto Petro vſque ad S. Marcum profectus eſt, multam religionẽm & ſingularẽ pietatem præ ſe ferens. Verùm neque ira quidem, exigentibus id fortaſſe hominum meritis, Dei ira placata eſt. Nam ſequenti biennio adeo vbique ferè peſte laboratum eſt, vt pauci de multis ſuperfuerint. Quod quidem malum & frequens terræmotus, & eclipſis ſolis indicare videbatur. Minabantur hi quos Prædicatores vulgo appellant, futuram calamitatem: maximè verò Robertus ordinis ſancti Franciſci profeſſus prædicator inſignis, qui concionibus ſuis adeo populum Romanum mouit, vt pueri paſsim feminæque per vrbem incederent miſericordiam à Deo expoſcentes. Et ne quid mali in Italia deeſſet, bella, quæ ante inchoata diximus, adeo inualeſcebant, vt ſedari nullo modo poſſe viderentur. Nam Frãciſcus Sfortia ſequenti æſtate expugnatis quibuſdam Venetorum caſtellis, in eorum claſſem qua Cremonenſes vexabant, cum terreſtri naualique exercitu profectus, eam cedere retro ad Caſale maius coegit: quò & hoſtem inſecutus, cum eius claſſem in naualia ſubductam bombardis diſiecerit, ad tantam deſperationem præfectum Venetum redegit, vt incenſa claſſe, quam tueri non poterat, effuſa fuga in oppidum ſeſe receperit. Inde verò Franciſcus abiens, non amplius de Cremona ſolicitus, ſublata hoſtium claſſe, in Glaream Abduæ mouẽs, ad Carrauagium firmo hoſtium præſidio munitum caſtra locat. Mouent & eo Veneti, de exiſtimatione ſua actum putantes, ſi oppidum à Mediolanenſibus occuparetur, qui poſitis ex regione hoſtium circiter mille paſſus caſtris ſuis, tẽpori ſe affuturos, ſi oppugnatione vexarentur, oſtendunt. Crebra quotidie committebantur prœlia, vtpote ex tam propinquis caſtris. Verùm cum ad ſummam dimicationem ventum eſt in via paludibus vndique coarctata, ad quam primæ Venetorum acies retruſæ, neque cedere, vt in pugna facere plerumque neceſſe eſt, propter ſubſequentes, neq; pugnare in tam anguſto loco, propter inſtantes hoſtes poterant, oppreſſæ penitus & obtritæ cecidiſſent, niſi à nouiſsimo agmine fugiendi initiũ ortũ fuiſſet. Tum verò Franciſcus cedentem hoſtem inſecutus, & caſtris opulentiſsimis eum exuit, & equitum ac peditum circiter quinque millia capit. Poſtea verò Franciſcus, Brachianis eo inuito ad expugnandam Laudam mandato Mediolanenſiũ proficiſcentibus, cum reliquo exercitu Brixiam mouens, vrbem obſidione cinxit. Hac verò calamitate promoti Veneti, de ſe actum exiſtimabant, niſi pacem cum Franciſco componerent, orta iam inter Franciſcum & Mediolanenſes ſimultate. quæ his legibus compoſita eſt, vt ſumptis in Mediolanenſes armis quicquid vltra Abduam Padúmue Franciſci quicquid verò citra Abduam caperetur, Venetorum eſſet, collatis eidem à Florentinis ac Venetis ſingulis menſibus ſedecim millibus nummum aureorum: immiſſisque aliquot turmis auxilio, donec Mediolano potiretur. Inito itaque hoc modo fœdere, allectisque ad ſe quos potuit copiarum ducibus pollicitationibus & premijs, in Mediolanenſes conuerſus, omnes ferè eorum ciuitates in deditionem recepit. Quo quidem ſucceſſu promoti Veneti longè aliter euenire Franciſco cernentes quàm arbitrati fuerãt, accepta ex fœdere Crema reuocatisque militibus ſuis, fœdus cum Mediolanen-

ſibus

ſibus ineunt, Franciſci potentiam reformidantes ſi Mediolano potiretur. Franciſcus autem ſimulata cum Venetis beneuolentia, priuataque magis Coſmi Medices, quàm publica Florentini populi pecunia adiutus, poſt multas acceptas illatasque clades, poſt longam & grauem oppugnationem, vtpotè media hyeme poſt defectionem & tranſitionem militum ad hoſtes, aduerſante etiam Alphonſo, qui Mediolanum iure hæreditario deberi dicebat, ob eamque rem Ludouicum Gonzagam mercede conduxerat, & in Bononienſes miſerat. quò ſuis tutius in Ciſalpinam tranſire liceret, Mediolano tandè potitur, anno M C C C C X L I X. Iuuabant quidem Mediolanenſes Veneti, immiſſo cum exercitu ſuo Sigiſmundo Malateſta, qui ſe Picennino auſpicijs Mediolanenſium militanti coniungeret, ſed pernegligenter: vt enecti fame, ciuitatem Venetis potius quàm Franciſco committerent. Quarè longè aliter euenite cernentes quàm putarant, cum Alphonſo agunt, qui Franciſcum inimico & hoſtili animo perſequebatur, inito prius fœdere vt homo dominandi cupidus priuſquam inualeſceret ducatu Mediolanenſi pelleretur. Inuirant & Florentinos ad eam rem. Verùm cum hi nunquam ſe aduerſaturos Franciſco dicerent, eorum mercatores ab vrbibus ſuis Veneti pellunt: idemque vt Alphonſus faceret, tandem etiam impetrarunt.

Nicolaus autem pontifex totam Italiam ad arma concitari cernens, auctoritatem ſuam ſæpius interpoſuit, quò pax componeretur, vt ſequenti anno liberè omnibus ex tota Europa ad Iubileū venire liceret. Inſtabat enim quinquageſimus annus, quo iubileus de more indicebatur. Cardinales præterea ſex creauit: quorum de numero fuere Latinus Vrſinus & frater ipſius pontificis vterinus tantum Philippus tituli ſancti Laurentij in Lucina preſbyter cadinalis, vir certè bonus, ingenijque liberalis. Interim verò Fredericus imperator inſtante pontifice, Felicem compulit, vt ſe pontificatu abdicaret, quod cerneret tantam ſeditionem & tam diuturnam, eccleſiæ Romanæ perniciosam eſſe. Vſus tamen hac benignitate erga Amadeum Nicolaus eſt. Ad hominem nanque galerum cardinalatus miſit: eundemque legatū Germaniæ fecit, ne omnino ſine dignitate viueret. Venere & in arbitrium pontificis cardinales illi, quos Amadeus creauerat. Hac verò concordia adeo lætatus eſt non modò clerus omnis, verùm etiam populus Romanus, vt in ſequenti nocte eius diei, quo hæc audita ſunt, M C C C C X L I X. xxiij. Aprilis, cum faculis per vrbem in equis incederent, clamantes, Viuat Nicolaus. Pontifex autem, ne ingratus erga Deum tanti beneficij videretur, ſupplicationes admodum celebres cum populo & clero in Vaticano habuit. Idem fecere & reliqui Italiæ populi tam perniciosa ſeditione liberatam eccleſiam Dei cernentes. Tanta præterea fuit pontificis auctoritas & gratia, vt animos principum ad bellum iam concitatos, aliquandiu repreſſerit. Inſtigabant namque Venetos ad id bellum & Iacobus Piceuninus, & Sigiſmundus Malateſta & Carolus Gonzaga, acerrimi ipſius Franciſci Sfortiæ hoſtes & inimici. Pellexerant etiam in ſocietatem ſuam Veneti Sabaudiæ ducem, marchionem Montisferrati, ac Corregij dominos. Bononienſeſque & Peruſinos, reclamante pontifice & minante ne id facerent, concitare, ſed fruſtra conati ſunt, pacti cum Alphonſo, vt dum ipſi Franciſcum adorirentur, Florentinos bello deſtineret; At Franciſcus Florentinorum amicitia ac potentia fretus, aſſumptoque in ſocietatem belli Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad bellum ſe conſtanti animo parabat. Hinc ortæ ſunt inter Carolum & Ludouicum graues inimicitiæ, quòd amicitiam ſequeretur, quem ipſe hoſtem haberet: quodque oppida ſua occupaſſet, quæ ei pater ex teſtamento reliquerat. Nam Ludouicus fratris in carcerem coniecti vas factus, cum ſpopondiſſet, octoginta millia nummum auri, quò frater liberaretur, vetuiſſetque ſolum Carolus, cùm Franciſcus aut nummos, aut oppida peteret, maluit nummos perſoluere, & oppida retinere, quàm tam vicina & propinqua loca dimittere. Hanc itaque ob rem Carolus fratrē calumniabatur, vt raptorem & alieni appetentiſſimum, non modò apud Venetos, quorum partes ſequebatur, verum etiam ab imperatore ius ſuum repetere.

Iam attigerat annus Iubileus, cùm ſubito tanta multitudo Romam venit, quanta nunquam anteà. Vnde cùm ſemel è Vaticano viſa Saluatoris imagine ad vrbem redirent, facta obuiam mula quædam Petri Barbi cardinalis ſancti Marci, cum neque venientes, neque redeuntes ob inſequentem multitudinem cedere poſſent, cadente vno atque altero ſuper mulam illam iam à multitudine oppreſſam, ad ducenta hominum corpora, & equos tres, obtrita & ſuffocata in ponte Hadriani cōſtat. Multi etiam à lateribus pontis in flumen cadentes, in vndis periere. Sepulta in ſancto Celſo ad centum & triginta ſex conſtat: reliqua verò ad campum ſanctum delata ſunt. Hanc ob rem Nicolaus pontifex vices eorum qui mortui fuerant, dolens, caſulas quaſdam anguſtiorem viam ad pontem facientes omnino ſuſtulit: totumque ferè annum illum in celebritatibus conſumpſit, ſtationes ipſemet quotidie inuiſens cum cardinalium cœtu. Cauit etiam quàm diligentiſſimè, ne abundante tanta multitudine, commeatus & omnia ad victū neceſſaria in vrbe deeſſent. Curauit item execrationibus & ſatellitibus, ne graſſatores in peregrinos ad vrbem accedentes ſæuirent. Sequenti verò anno quòd venturum ad vrbem Fredericum imperatorem intellexerat, tum vt coronam imperij acciperet, tum vt Leonoram regis Luſitaniæ filiam Alphonſi neptem in vxo-

in vxorem duceret, portas vrbis ac turres, Capitolium, arcem ſancti Angeli, muris firmiſſimis munire cœpit, veritus credo, ne aduẽtante imperatore noui aliquid & ab eo, & à populo Romano oriretur: erat enim natura formidoloſus. Hanc ob rem milites omnes ſuos cum collecticijs copijs Romam acciuit. Ad deliniendos verò multitudinis animos, tredecim mareſcalcos, qui tredecim regionibus vrbis præeſſent, delegit, eiſdemque tredecim veſtes coccineas dono dedit. Imperator itaque prodeuntibus obuiam tredecim cardinalibus, omnique vrbis magiſtratu, ac honorato quoque, per portam caſtelli ingreſſus, & ad ſcalam ſancti Petri perueniens, obuium habuit pontificem, à quo vnà cum Leonora vxore, quam Senis offenderat iam ex Hiſpania auectam, in templum Petri introducitur, milleſimo quadringenteſimo quinquageſimoſecundo, die ix. Martij. Vnde facta oratione digreſsi, in ædibus illis diuertere, quæ ad ipſos ſancti Petri gradus adhuc viſuntur, meliorem formam quàm antea habentes, Romani cardinalis Conſtantienſis impenſa. Pontifex autem ſequentibus diebus in ſancto Petro Miſſam celebrauit, benedixitque imperatori & imperatrici, vt in nuptijs fieri conſueuit, antequam ſponſus cum noua nupta coeat, eoſque deinceps eodem in loco xviij. eiuſdem menſis imperatoria corona donauit. Dum verò imperator (vt fit) ad ſanctum Ioannem coronatus proficiſcitur, pluresque auratos equites in ponte Hadriani creauit. Abiens deinde Neapolim cum vxore viſendi Alphonſi regis cauſa, à quo ſumptuoſa ac magnifica impenſa cum tanto comitatu eſt habitus. rurſum ad vrbem mari rediens, iter in patriam ſtatim arripuit, quòd intellexerat quoſdam principes res nouas in Germania & Vngaria moliri, ob regem Ladiſlaum adoleſcentem egregium, quem imperator ſecum ducebat. Hominem autem abeuntem duo cardinales ad quinquaginta millia paſſuum comitati ſunt, Bononienſis ipſius pontificis frater, & Caruaial ſancti Angeli cardinalis.

Abeunte autem imperatore, Veneti comparato ingenti exercitu, Cremonenſem agrum ingreſsi, omnia prius longè ac latè populati, Soncium atque oppida vicina oppugnare ſunt adorti, quæ in poteſtatem eorum haud ita multò pòſt venere: captis ibi aliquot equitum turmis, quòd ſerius quam decebat Frãciſcus exercitum comparauerat. Verùm poſtea ſuperueniente Ludouico Gonzaga amico & belli ſocio, in agrum Brixianum mouens, eò Venetos redegit, vt palndes egredi nunquam ſint auſi, & aperto Marte collatis ſignis ſecum decernere. Protrahi rem volebant, in mora ſpem omnem victoriæ reponentes, quod exiſtimabant Franciſcum propter inopiam ærarij, impenſæ bellicæ haud diu ſuffecturum, ſimul etiam ſperabant, Mediolanenſes exortæ quondam libertatis memores, Franciſco tanto bello implicito aliquid noui ad excutiendum ſeruitutis iugum molituros. At Ferdinandus patris Alphonſi iuſſu, cum equitum circiter octo, peditum quattuor millibus, in Etruriã contra Florentinos mouens, cum Cortonam ad defectionem tentaſſet, Foianum Arretini agri oppidum quadraginta dierum oppugnatione, multis vtrinque deſideratis capit. Inde verò abiens, ac per Senenſem agrum iter faciens, cum Caſtellinam fruſtra oppugnare tentaſſet, in maritima Senẽſium hyematum deſcendit, captis in itinere quibuſdam Volaterranorum caſtellis. Obſeruabar hominem continuo Sigiſmundus Malateſta Florentini exercitus dux occaſionem bene gerẽdæ rei captaturus. Florentini autem cum pollentes Alphonſi ac Venerorum opes terra marique reformidarent, ad externa auxilia confugere inſtituñt. Franciſco id approbante. Miſſus itaque in Galliam Angelus Acciaiolus equeſtris ordinis Florentinus orator ad regem Franciæ commemorata Florentinorum in regiam domum beneuolentia. hominem eò perpulit, vt & duci Sabaudiæ & Allobrogis imperaret, qui iamiam in Franciſcum arma ſumpſerant, ne Franciſcum Florentini populi ſocium & amicum dicto aut facto læderent, affirmans ſe illi hoſtem futurum. qui ſecus feciſſet. Et Renatum impulit pecunias ei ac militem pollicitus, regnum Neapolitanum, vnde fuerat ab Alphonſo pulſus, repetere: maximè verò quòd rex Florentinorum bello tum deſtineretur. Hac autẽ legatione Florentinorum ac Franciſci res adeo ſecundæ ſunt factæ, vt Veneti pacem deinde haud quaquam ſint aſpernati, fuſis præſertim non longè à Godio eorũ copijs, quas in Mantuanum principem Carolo Gonzaga duce miſerãt, ne ipſa vna cum Tiberto Brandolino ad Franciſcum Sfortiam, cuius auſpicijs militabanr, proficiſcerentur; coniunctiſque copijs maiorem exercitum, quem Gentilis ductabat, adorirentur & funderent. Venerat nanque ſuperiore anno ad exercitus Caruaial ſancti Angeli cardinalis, Nicolai nomine pacem inter concertantes compoſiturus: qui re infecta abiens, Deum hominesque reſtatus eſt per Nicolaum pontificem nõ ſtare, quo minus pace inter Italos compoſita, bellnm cõmuni omnium Chriſtianorum conſenſu in Turcos decerneretur: quos iam parare arma contra Conſtantinopolitanos ſenſerat, & ob eam rem cardinalem Rutenum patria Conſtantinopolitanum eo miſerat, qui imperatori & ciuibus auxilium polliceretur, ſi ad catholicam fidem vt in Florentino concilio promiſerant, redire voluiſſent. Intèrim verò Renatus recuperandi regni Neapolitani cupidus, ad quàm rem Franciſcus ac Florentini copias & opes pollicebantur, ſi Alpes tranſmittens, contra Venetos exercitum mouiſſet, fruſtra tentato cum duobus millibus equitum per Allobroges itinere, quos nunc Sabaudienſes vocant, æſtateque in re penè conſumpta, Sauonam alio itinere atque inde ad Franciſcum peruenit; qui acceſſu

tandi

tanti regis & non paruis copijs, atque animo auctus, hoſtem pauidum, & certamen detractantem mouere caſtra ad montana Brixiæ coegit. Inde verò exercitum circumferens ex Brixianis & Bergomatibus ad quadraginta oppida, partim vi, partim deditione cepit. Superueniente deinde hyeme, cum in hyberna vndique itum eſſet, Renatus relicto in Italia apud Florentinos filio malè in eos & Franciſcum animatus, in Galliam redijt. Verùm frigeſcentibus vnà cum hyeme iam omnium animis exhauſtisque item aſsidua bellorum impenſa populorũ ac principum ærarijs, de pace iam antea à Nicolao pontifice tentata, mentio fieri cœpta eſt; ad quam Veneti & Florentini militaré licentiam peroſi, ſummo ferebantur ſtudio. Sed Nicolaus pontifex coniuratione Stephani Porcarij equitis Romani tum deprehenſa, rem inchoatam omittens ad ſedandum inteſtinum bellum animum adiecit. Stephanus enim maioris animi quàm potentiæ, vir quidem in dicendo materna lingua eloquentiſsimus, multa liberádæ patriæ indicia præ ſe ferens (vt in principio diximus) Bononiam à pontifice relegatur hac conditione, vt ſingulis quibuſqoe diebus, Niceno gubernatori vrbis ſeſe offerret, quem ſimulata ægritudine decipiens, Romam admonentibus coniuratis properè redijt, hac mente, vt cum vrbem attigiſſet, ſumptis armis populum ad libertatem conuocando, pontificé & cardinales caperet. Verũ dum feſſus longitudine itineris & diutina vigilia aliquantulum quieſceret, aliquot enim noctes inſomnes duxerat, detegendæ rei tempus & occaſionem dat. Cognita hominis audacia, pontifex ſenatorem Iacobum Laoagnolum Veronenſem ciuem, & vicecamerarium cum armato milite domum eius ſtatim mittit, vt captum in carcerem perducerent. Is autem aduentare armatos intelligens, ad ſororem confugit, relicto domi Baptiſta Sciarra, cum aliquot ſeruis, homine quidem impigerrimo & audaciſsimo: qui domo cum ſocijs erumpens, incolumis aufugit. Cognita deinde Stephani per indices fuga, hominem apud ſororem in capſa deliteſcentem capiunt, & captum ac ſeriem coniurationis faſſum ad muros arcis ſancti Angeli ſuſpendunt. Eodem quoque ſupplicio afficitur in Capitolio Angelus Maſſa cum filio ac ſocio Sauo, lecta prius audientibus omnibus coniurationis ſerie, milleſimo quadrigenteſimo quinquageſimotertio quinto idus Ianoarij. Perſecutus deinde reliquos coniuratos omnes oppreſsit, maximè verò Franciſcum cognomento Gabadeum, & Petrum Monterotundum, & Baptiſtam Sciarram à Veneris ad ſupplicium deditum. Eo enim confugerat poſt parefactam coniurationem, Nicolaus autem, qui hactenus Romanos omni genere officij & liberalitatis iuuerat, quiqoe liberior quàm vllus antea pontifex, incedere per vrbem conſueuerat, ſibijpſi deinceps cauens, moroſior cùm in omnes, tum vel maximè in Romanos factus eſt. Accedẽtes enim alloquendi cauſa non ita facilè admittebat. Acceſsit & podagra, qua tum maximè laborabat. Sed nihil fuit, quod æquè hominẽ cruciaoerit, quam vbi audiuit Conſtantinopolim & Peram eodem impetu à Turcis captam, obtruncatumque cum multis hominũ millibus Conſtantinopolitanum imperatorem. Captum quoque arbitrabatur & necatum cardinalem Rutenum, quem eò (vt dixi) miſerat. ſed is mutata veſte incolumis abijt. Ipſi tamen pontifici in animo fuit, claſſe & milite Conſtantinopolitanos iuuare, quemadmodum eius literæ ad imperatorem ſcriptæ indicant, quibus & eorũ à catholica fide defectionem, & ſimulatum in gratiam cum Latinis reditũ, in calamitatibos increpat. Verùm adeo repente vrbs illa capta eſt, vt vix de mittendo auxilio cogitare licuerit. Præterea verò ne quid deeſſet, quod hominem cruciaret, Comes Auerſus iniuſſu ſuo Nurſinos bello aggréditur, à Spoletinis mercede conductus: hi enim populi de finibus inter ſe certabant. Hanc ob rem Angelum cognomento Ronconem cum militibus eccleſiaſticis mittit, qui comiti iter intercloderet, quò minus ad oppida ſua reuerteretur. At verò eùm intellexiſſet per Angelum ſtetiſſe, quò minus redeuntem milites caperent, hominem ad ſe vocatum, in arce Hadriani capitali ſupplicio afficit, tertia noctis hora. Sunt autem qui ſcribant Nicolaum eius rei mirificè pœnituiſſe, quodque ira percitus mandauerat, adeo accuratè præfectus arcis egiſſet. At Veneti fruſtra de pace mentionem fieri cernentes, cùm eam rem ſæpius tentaſſent, veriti ne tanta res perſuaſu Ludouici Gonzagæ à Franciſco intermitteretur, Iacobum Picenninom copiarum ſuarum ducem, cum magna equitatus parte ad Voltá celerrimè mittunt: qua capta, retruſoque in Godiom Angelo comitis non ſine aliquo Ludouici incommodo, qui tum ibi ægrotabat, hominem in hyberna reuocant, exiſtimantes iam ſatis motum ad petendam pacem Ludouicum eſſe. Interim verò Simonetus ordiois Eremitarum vltrò citroque commeans, cum nunc Venetos, nunc Franciſcum ad concordiam pluribus verbis adhortatus eſſet, eos tandé perpulit, vt pacé initis fœderibos firmarent, quæ omniũ conſenſu quinto idus Aprilis publicæ per præcones enunciata eſt. M C C C C L I I I I. his federibus, vt quæ cuiuſque ante id bellum fuiſſent redderẽtur præter Gerrá Abduæ, quam Franciſcus de Venetis, & Caſtilionum Piſcariæ, quod Alphonſus de Florentinis ceperat. Hoc verò quo firmius haberetur, vtue Alphonſus dignitatis regiæ habitam fuiſſe rationem dignoſceret, ad hominem mittendos legatos principes ac ciuitates cenſuere: quo cum vndique conueniſſent, cumque Dominicus Capranicus cardinalis ſanctæ crucis, ac maior pœnitentiarius, vir magnæ prudentiæ & auctoritatis legatus à pontifice miſſus, hortádo, mo-

nendo

nendo, pacis & cõcordiæ ſequeſtrũ ſe fore oſtẽderet, ita id fœdus poſt longas diſceptationes tandẽ ventũ eſt: vt quã Veneti ac Franciſcus pacem compoſuiſſent, eadem firma & ſtabilis ab omnibus haberetur: vtq́; ſi quæ deinceps diſſenſio diſcordiáue inter eos orta eſſent eius tollendæ ius poteſtatemq́; pontifex haberet: vtq́; qui arma alteri intuliſſet, cognita à pontifice cauſa, is ſtatim cõmunis omniũ hoſtis haberetur. Data itaq; publica per omnes fide, iureiurãdoq́; adhibito, fœdus deniq; Neapoli firmatur, anno ferè poſt ſuperiorẽ pacẽ, qua nulla memoria patrũ noſtrorũ maior aut firmior eſt habita. Omnes enim præter Genuẽſes in eãdem ſententiã venere; quibus cũ Alphõſo ex gẽte Catalonica nequaquã cõueniebat ob tributũ promiſſum, nec redditũ, vt Alphonſus dicebat. Relicta eſt etiã legatorũ negligẽtia vel induſtria (vt quidam volũt) anſa quædã ad bellũ, qua Alphonſus poſteà Sigiſmundũ Malateſtã bello perſecutus eſt, quòd receptis anteà à ſe mercedis nomine pecunijs, tranſitione facta cũ Florẽtinis hoſtibus ſuis cõtra ſe militaſſet. Nicolaus autẽ põtifex, ſiue tædio animi, quod maximè cruciabatur poſt captã Cõſtantinopolim, ſiue febri & podagra, qua potiſsimũ vexabatur, põtificatus ſui anno octauo moritur, milleſimo quadringẽteſimo quinquageſimo quinto; ſepeliturq́; in baſilica Petri honorificẽtiſsima põpa, cuius in ſepulcro hoc epitaphiũ meritò inſcriptum eſt.

Hic ſita ſunt quinti Nicolai antiſtitis oſſa,
  Aurea qui dederat ſecula Roma tibi.
Conſilio illuſtris, virtute illuſtrior omni,
  Excoluit doctos doctior ipſe viros.
Abſtulit errorem, quo ſchiſma infecerat vrbem;
  Reſtituit mores, mœnia, templa, domos.
Tum Bernardino ſtatuit ſua ſacra Senenſi.
  Sancta iubilei tempora dum celebrat.
Cinxit honore caput Frederici coniugis aureo;
  Res Italas icto fœdere compoſuit.
Attica Romanæ complura volumina linguæ
  Prodidit, en tumulo fundite thura ſacro.

Laudatur quidem eius liberalitas, qua in omnes vſus eſt: maximè erga litteratos quos & pecunia, & officijs curialibus, & beneficijs mirificè iuuit. Eos enim præmijs nũc ad lectiones publicas, nũc ad cõponendum de integro aliquid, nũc ad vertẽdos Græcos auctores in Latinũ ita perpulit, vt litteræ Græcæ & Latinæ, quæ ſexcẽtis iã antea annis in ſitu & tenebris iacuerãt, tũ demũ ſplendorem aliquẽ adeptæ ſint. Miſit & litteratos viros per omnẽ Europã, quorũ induſtria libri cõquirerentur, qui maiorũ negligentia & barbarorũ rapinis iã perierant. Nã & Poggius Quintilianũ tũ inuenit, & Enoch Aſculanus Marcũ Cæliũ, Appicium, & Põponium Porphyrionẽ in Horatij opera ſcriptorẽ egregiũ. Ædificauit præterea magnifice & ſplendidè, tum in vrbe, tũ in Vaticano; in vrbe ædes pontificias apud ſanctã Mariam ad Præſepe. Reſtituit & templũ ſancti Stephani in Cælio mõte: à fundamentis verò erexit ſancti Theodori tẽplum inter Palatinũ & Capitolinũ montem in plano ſitũ. Pantheõ quoque in medio vrbis poſitũ templũ vetuſtiſsimũ M. Agrippæ opus plũbeo tecto reſtituit: in Vaticano autẽ & pontificias ædes ſumptuoſis operis in hanc formã, quam nunc cernimus, redegit & muros Vaticani præaltos & latos inchoauit, iactis inſanis fundamẽtis ad turres & maiorẽ molem ſuperædificãdam, quibus coërceri hoſtes poſſent, ne ædes põtificis & beati Petri templum, vt antea ſæpe factũ eſt, diriperentur. Inchoauit præterea ad caput tẽpli beati Petri amplã teſtudinẽ, quam vulgo tribunã vocãt, quò templũ ipſum auguſtius, & hominũ magis capax eſſet. Põtem quoq; Miluiũ reſtituit, & ædes egregias ad balnea Viterbiana ædificauit. Iuuit & multos pecunia, qui in vrbe ædificabãt. Eius etiã mãdato vici vrbis ferè omnes ſtrati ſunt. Eleemoſynas quoq; multas in pauperes erogauit, maximè verò in nobiles ad inopiã ob varios rerũ humanarũ caſus redactos. Virgines inopes ſua pecunia & munificẽtia maritis collocauit. Legatos aliunde venientes munificè ſemper ſuſcepit, nullo non genere honoris & liberalitatis adhibito. Facilis ad iram fuit, ne mentiar, quippe qui billioſus erat, facilis etiam reditu ad beneuolentiam: hoc eſt, quod anſam maleuolis dedit ad carpendum hominem de Deo omnibus optimè meritũ. Auaritiæ autem adeo expers fuit, vt neque officium vllum vendiderit vnquam, neque beneficium Simoniaca prauitate ductus vlli collocauerit. Gratus erga de ſe & eccleſia Dei meritos, amator iuſtitiæ, pacis auctor & conſeruator, clemens in delinquentes, ceremoniarum diligentiſsimus obſeruator, nihil, quod ad diuinum cultum pertineret, omittens. Extant adhuc vaſa aurea & argentea, extant cruces gemmis ornatæ, extant & ſacerdotales veſtes auro & margaritis inſignitæ, extant peripetaſmata & aulæa auro & argento intertexta, extat & mitra pontificia, quæ hominis munificentiam nobis oſtendunt. Omitto tot libros ſacros ſuo iuſſu, deſcriptos, auro & argento redimitos. Licet inſpicere bibliothecam pontificiam ſua induſtria & munificentia mirificè auctam. Religioſos, vt vernaculo vocabulo vtar, ita amauit, vt eos & mira beneficentia & eccleſiaſticis beneficijs iuuerit. Beatum quoque Bernardi-

num Senenſem ordinis Minorum, in ſanctos retulit, quod prædicando, docendo, monendo, caſtigando eriam factiones Italiæ Guelpham ſcilicet & Gibellinam, magna ex parte extinxerit, & Chriſtianis hominibus benè beateque viuendi vitã oſtenderit. Cuius corpus nunc etiam Aquilæ magna cum veneratione inuiſitur.

CALIXTVS III

221 Pont. CAlixtus tertius, Alphonſus cognomento Borgia antea vocatus, natione Hiſpanus, patria Sauinenſis, Valentinę diœceſis, patre Ioanne, matre Franciſca generoſis parentibus natus, ac liberè educatus, carnalium ſuffragijs pontifex creatur ſexto idus Aprilis. MCCCCLV. Is enim quartum decimum natus annum, poſt ptima ſiterarũ erudimenta ad Ileridenſe gymnaſium miſſus, tantum ſtudio & diligẽtia profecit, vt breui doctor in vtroque iure factus, acutè ipſe alijs ac perdoctè deinceps legerit. Hanc ob rem Petrus Luna (quem Benedictum tertiumdecimum appellarunt) proprio motu nemine rogante, canonicatũ Ileridenſis eccleſiæ ei contulit. Verùm cum iam eius doctrina omnibus nota eſſet, ad Alphonſum Arragonum tegem profectus, eius conſilio & ſecretis ſtatim adhibetur. Cum autẽ Martino pontifice eccleſię Maioricenſis gubernator factus eſſet, perſuaderentque amici, vt eccleſiam ipſam in titulum acciperet, factutum ſe id tenuit, quòd diceret ſe expectare epiſcopatum Valentinnm, quem haud ita multò pòſt ſuo merito conſecutus eſt. Cum enim mortuo Benedicto tertiodecimo, duo illi anticardinales, de quibus in Martino mentionem feclmns, Egidium quendam Barchionenſem canonicum in locum demortui Paniſcholæ pontificem creaſſent, quem Clementem octauum appellabant, eò ſtatim miſſus ab Alphonſo rege, qui iam cum Martino pontifice in gratiam redierat, Alphonſus Botgia eſt, non ſine magno ſui ac comitum diſcrimine: adeò locus ille Paniſcholæ tyrannicè cuſtodiebatur, & ab his potiſsimum, quorum maximè intererat diſcordias alere. Quĩ Alphonſus adeo rationibus & auctoritate Egidium ipſum ad ſanitatem deduxit, vt poſteà ſuperueniente Petro Fuxo Martini legato pontificio nomine ſe abdicauerit, in poteſtatemque pontificis deuenerit. Hanc ob rem Martinus & Egidium Maioricenſem, & Alphonſum Botgiam Valentinum epiſcopum creauit. Orto deinde bello inter Alphonſum Arragoniæ, & Ioannem Caſtellæ reges, ſolus Alphonſus Borgia delectus eſt, qui ad pacem & concordiam reges adhortaretur, quam ſeptennio pòſt inchoatum bellum tanta cum diligentia compoſuit, contracta etiam inter eos affinirate, vt hodie quoque aliquod illius fœderis pacta ſeruenrur. Verùm cum poſtea inualeſcente Baſileenſi concilio, rex Alphonſus qui tum in regno Neapolirano bellum gerebat, rogaretnr vt aliquem ex ſuis eò mitteret, Alphõſo Borgiæ id negotium demandauit, qui ægrè ferens rem tam pernicioſi exempli ſibi committi cum tegina egit Alphonſi vxore, vt in Italiam ad regem ptoficiſceretut cum Ferdinando regis filio, eumque adhortaretur, vt tandem poſt multos labotes, & tot pericula adita, in quibus tum etiam frequentet verſabatut, in patriam rediret. Rex autem ſe id facturum abnuens, hominem ad Eugenium miſit, qui tum Florentiæ erat, quò cum de pace ageret. Viteleſcus enim Eugenij nomine regnum Neapolitanum armato milite ingreſſus, longè ac late omnia populabatur, prohibiturus quò minus rex Neapolim, quam tum oppugnabat, potiretur. Cum autem in longum res protraheretur, Eugenioque in mentem veniſſet viginti cardinales creare, Valentinum epiſcopum horum in numerum retulerat. Quam quidem dignitatem conſtantiſsimè renuit, quod diceret id ſibi nequaquam integrum eſſe, re præſertim, ob quam venerat, infecta. Redeunte deinde Romam Eugenio, cum patriarcha Aquileienſis Tarracinam ad regem miſſus, pacem inter pontificem & regem compoſuiſſet, fœderaque inijſſet, quibus Valentinus epiſcopus ſemper interfuit, auctoritatemque ſuam interpoſuit & diligentiam adeo à pontifice diligi cœptus eſt, vt eum breui cardinalẽ creauerit, tituli ſanctorum Quattuor coronatorum, Romamque ad ſe accerſierit, non minore modeſtia in cardinalatu vtens, quàm anteà in epiſcopatu fecerat ab omni pompa & inani glotia alienus ſemper fuit. In dicendis autem in ſenatu ſententijs ita grauis habebatur, vt nihil vnquam per adulationem & gratiam locutus ſit. Mortuo deinde Eugenio, eiuſque ſucceſſore Nicolao pontifice, Alphonſus Borgia, vt dixi, in ædibus ſancti Petri pontifex creatus, Calliſti nomen de more ſuſcipiens, bellum Turcis ſtatim indixit. Id ſe ante pontificatum vouiſſe oſtendens ſuo chirographo, his verbis ſcripto quod in libro quodam ſuo extabat. Ego Calliſtus pontifex Dei omnipotenti voueo, & ſanctæ indiuiduæ trinitati, me bello, maledictis, interdictis, execrationibus, & demum quibuſcunque rebus potero Turcos Chriſtiani nominis hoſtes ſæuiſsimos perſecuturum. Admirati ſunt omnes, qui aderant quod pontificatus nomen ſibi deſumpſiſſet ante adeptam dignitatem, quodque homo ſenex ac ferè decrepitus, tantum animi haberet. Vt autem quod promiſerat, re ipſa præſtare poſſet, prædicatores per totã Europã ſtatim miſit, qui omnes Chriſtianos in Turcos animarẽt, quique facultatum aliquid & opum ſuarum ad tantã expeditionẽ conferrent.

Ex his

Ex his autē facultatibus ad ſedecim triremes Romę ædificatas in hoſtem miſit, patriarcha Aquileienſi præfecto, qui triennio maritima hoſtium Aſianorum vexauit, inſulas quaſdam cepit, ac magnas calamitates hoſtibus intulit. Alphonſus autem rex & Burgundiæ dux crucis ſignum ſuſcipientes, ituros ſe quoque in hoſtem profitebantur, vel armatos milites eò miſſuros. Verùm vt res vno impetu mota eſt, ita etiam facilè reſedit, principibus ipſis ob voluptatem rem tantam & magnam gloriam parituram omittētibus. At verò dum pontifex ipſe in baſilica Lateranenſi coronaretur, duo milites, quorum alter ſub comite Auerſo, alter ſub Neapolione Vrſino diuerſarum partium ducibus militabat, de adoleſcente armigero contendentes, ita ſe mutuis vulneribus confecere, vt vterq; ſtatim perierit. Hanc ob rem Neapolio factionem Vrſinam ad arma conuocans, ædes, vbi comes Auerſus diuertere conſueuerat, diripuit. aberat tum comes. Ad Lateranum itaque iturus Neapolio, vt comitem adoriretur, ægrè à Latino fratre, & à camerario pontificis retentus eſt. Non poterat certè ſine magna vrbis calamitate eò proficiſci Neapolio, cum tota Columnenſium factio, quæ comiti fauebat, iam in armis eſſet. Miſerat & ad vtrunque pontifex Ioannem Baruncellum, & Lælium de Valle aduocatos conſiſtoriales, qui pacem inter eos componerent: atque hoc modo auctoritate pontificis ſedata ſunt omnia, non tamen vetus ſimultas inter eos ſublata eſt. Bello enim ſæpius inter ſe concertarunt cum magno ſuorum incommodo. Pontifex autem ad tranſigenda negocia pontificia animum adijciens, B. Vicentij Hiſpani ordinis prædicatorum, & B. Edmundi Anglici memor, eos in ſanctos retulit: ob eamque rem ſupplicationibus Deo gratias egit, ab eccleſia Mineruæ vſque ad ſanctum Petrum cōtinuato magno cleri ac populo Romani apparatu. Verùm ne quid ad diſturbandam eccleſiæ quietem deeſſet ruſtici quidam Palumbaræ oppidi, quod in Sabinis eſt, extorres antea à Iacobo Sabello loci Domino facti, domum redeuntes, duobus Iacobi filijs obtruncatis, eccleſiæ oppidum ipſum ſe dedituros polliciti ſunt: quod non modo Calliſtus renuit, verùm etiam eò cardinalem Columnenſem miſit, qui in gratiam Iacobi eos redigeret. Tum verò Neapolio veritus, ne cardinalis Palumbaram ſuo nomine occuparet, eò cum militibus ſuis profectus, locum ipſum aliquot dies obſedit. Verùm ſuperueniente Mathæo Poiano & Franciſco Sabello ac pleriſque alijs militum ductoribus pontificis ac cardinalis Columnenſis mandato, ſoluta obſidione Palumbaram ingreſsi, ad viginti ruſticos ex his potiſsimum, qui tumultum concitauerant, laqueo interemptos membratim diuiſere, cæteris exemplum daturi, ne in dominos ſuos tam grande facinus molirentur. Apparente deinde per aliquot dies cometa crinito & rubeo, cum mathematici ingentem peſtem, caritatem annonæ, magnam aliquam cladem futuram dicerent, ad auertendam iram Dei Calliſtus aliquot dierum ſupplicationes decreuit: vt ſi quid hominibus immineret, totum id in Turcos Chriſtiani nominis hoſtes conuerteret. Mandauit præterea, vt aſsiduo rogatu Deus flecteretur, in meridie campanis ſignum dari fidelibus omnibus vt orationibus eos iuuarent, qui contra Turcos continuo dimicabant. Crediderim tum ego precibus omniū Chriſtianos ad Bellogradum contra Turcos dimicantes duce Ioanne Vaiuoda viro clariſsimo, aſtante etiam Ioanne Capiſtrano ordinis Minorum, crucemque pro vexillo hoſtibus inferēte, eos Bellogradum oppugnantes ingenti clade ſoperaſſe. Ad ſex enim hominum millia ex hoſtibus interfecta ſunt, cum parua noſtrorū manu, vt Caruaial ſancti Angeli cardinalis, ad pontificem & ad Dominicum Capranicum ſanctæ crucis cardinalem ſcripſit: hoſtium quoque commeatus omnes, ad centum & ſexaginta bombardæ captæ ſunt, qua clade perterritus Turcus, Conſtantinopolim properè ſe recepit. Actum de crudeliſsimo genere tunc certè fuiſſet, ſi Chriſtiani principes omiſsis inteſtinis bellis & odijs, terra ac mari tātam victoriam proſecuti fuiſſent, quemadmodum Calliſtus prædicabat & monebat. Verùm is reſumptis viribus & Trapezon prius imperatore interempto, & Boſsinam deinceps rege capto atque interfecto, poſtea cepit, admonentibus Chriſtianos omnes his, qui rerum experientia & locorum cognitione tantam cladem à longè tanquam è ſpecula quadam præuidebant. Non ceſſabat Calliſtus litteris & nuncijs principes Chriſtianos adhortari, vt in tanto malo oculos aliquando aperirent, fruſtra remedia deinceps quæſituros, vbi iam hoſtis inualuiſſet. Ecce autem, dū vir bonus hæc meditatur & prædicat, Iacobus Picenninus à Venetis diſcedēs, cum magno equitatu ac peditatu in agrū Senēſem hoſtili animo deſcendit, repetens à Senenſibus aliquot millia nummū aureorum, quæ, vt dicebat, patri Nicolao, qui eorum auſpicijs quondam militauerat, ipſi merito debebant. Senenſes autem ſuæ reip. cōſulturi, omnes Italiæ principes ex fœdere in auxiliū vocāt: maximè verò pontificē, qui eos primo admonuit, vt ne quadrantē quidem Iacobo darēt, deinceps verò & milites ſuos cōtra Picenninū ipſum miſit, ac principes Italiæ adhortatus eſt, vt idē ipſi facerent, ne aliquod graue incendiū in Italia excitaretur; quod non ita facile extingui poſſet. Veriti omnes, ne id certè eueniret, quod pōtifex prædicabat, auxilia propere Senēſibus miſere. Solus autē Alphōſus, qui Iacobo fauebat hominēq; ad ſe vocauerat, eius beneuolētiæ memor, quā antea cū patre Nicolao Picēnino cōtraxerat, Senēſibus ex fœdere auxilio nō fuit, imo vero & comitē Petilianū in Senēſes ita cōcitauerat, vt tāti mali prima cauſa inde exorta videatur.

Cur in meridie cāpanæ ſono Deum ſalutemus.

Verùm ſuperuenientibus auxiliaribus copijs, tum à Franciſco Sfortia tum à Venetis, eò redactus eſt Picenninus aliquot prœlijs, ſi non fuſus, ac mutilatus & debilitatus, maximè verò ad Orbetellum, vt concenſis Alphonſi triremibus, quæ ad hominem miſſæ ſunt, rerum omnium inopia laborantem, in regnũ tanta re fruſtra tentata, profectus ſit. Quare & Calliſti & ſociorum opera atque auxilio Senenſes magno periculo liberati ſunt, qui non minus inteſtino quam externo bello laborabant cum non deeſſent ciues quidam qui ſpreta libertate factionem Alphonſi ſequerentur. quorum etiam opera tantum bellum concitatum crediderim. ſed ciues bene ſentientes, aut pulſis aut cæſis malè de patria merentibus, libertatem, quam tum magno labore & ſumptu peperere, nunc etiam & quidem diligenter tuentur: animaduertere & tum acerrimè in militarem licentiam transfugas, interfecto Giberto Corrigia, eiuſque milite in prædam dato: paululum quoque affuit, quin idem etiam Sigiſmundo Malateſtæ acciderit, qui tum eorum ſtipendio militabat, quique & bellum in longum ducebat & prædam ex agris eorum non aliter abigebat ac ſi hoſtis eſſet. Eodem quoque anno tantus in regno Neapolitano terræmotus exortus eſt nonis Decembribus, vt, & multa templa, & plures ædes cum magno hominum ac pecorum interitu corruerint, maximè vero Neapoli, Capuæ, Caietæ, Auerſæ, cæteriſque veteris Campaniæ vrbibus, quarum ruinas ego cum maxima admiratione deinceps inſpexi, dum cetnendæ vetuſtatis ſtudioſus eò me contuli. Repetebat tum votum Alphonſus tertio quoque verbo, quod in Turcos fecerat, & ſe quòd vouerat, breui facturum dicebat: verùm nec ſic quoque impelli ad ſanctam militiam potuit, adeo erat illecebris Neapolitani regni irretitus. Calliſtus autem ſedatis Italiæ rebus, nouem cardinales creat: quorum duo ex ſororibus fuere eius nepotes, Rodoricus Borgia, & Lucius Ioannes cognomento Millanus ex ſorore nepos. Æneam quoque Senenſem epiſcopum cardinalem creauit, cuius opera in componenda Italiæ pace, dum Senenſes bello vexarentur vſus fuerat. Verùm mortuo comite Taliacocij, quem ſuperiore anno pontifex vrbis præfectum creauerat, ſtatim inter Auerſæ comitem & Neapolionem Vrſinum orta diſſenſio eſt, cum Auerſæ comes Monticellum non longè à Tibure poſitum occupaſſet, quòd diceret eam hæreditatem ad nurum ſuam pertinere comitis filiam. contra inſtaret Neapolio, id ſuum eſſe dedere iure hæreditario, quippe cùm comes ipſe ex gente Vrſina haberetur. Ex altercatione autem duorum de hæreditate inter ſe, armis etiam concertantium, maxima dãna populus Romanus tum certè perpeſſus eſt. Verùm compoſita hac etiam controuerſia, iuſſo vtroque ab armis diſcedere, Calliſtus Borgiam nepotem ſuum & vrbis præfectum creauit in locum demortui comitis, & eundem militibus eccleſiaſticis præfecit, quò facilius barones vrbis Romæ in officio contineret. Mortuo verò non ita multò pòſt Alphõſo, hærede legitimo carente, tanti animi Calliſtus fuit, vt regnum illud repetere ſit auſus, dictitans id ad ſedem apoſtolicam Alphonſi morte iure feudatario deuolutum eſſe. Parabantur iam vtrinque arma: nec Ferdinandus Alphonſi hæres animos hominis contemnebat. Norat enim hominis ingenium & animi eius amplitudinem. Verùm eius morte diſturbata ſunt omnia, & tanto metu Ferdinandus liberatus eſt. Moritur autem Calliſtus pontificatus ſui anno tertio, menſe tertio, die decimoſexto, ſepeliturque in Vaticano ad ſiniſtram baſilicæ ſancti Petri in templo Rotundo, quod ſanctæ Mariæ in febribus dedicatum eſt, Nicolai impenſa antea reſtitutum. Moritur etiam non multò pòſt Borgias nepos, qui in ciuitatem veterem confugerat. Vrſinæ familiæ odia declinans, quæ ipſe contraxerat, dum alreti factioni magis fauet. Calliſtus autem in omni vita vir integerrimus eſt habitus, ſed hæc eius præcipua laus eſt, quòd dum epiſcopus eſſet aut cardinalis, beneficium aliquod in commendatione nunquam voluit, dicens ſe vna ſponſa, & quidem virgine contentum eſſe, hoc eſt, eccleſia Valentina, vt ius pontificium mandat. Eleemoſynas præterea pauperibus Chriſti, & ſeruis Dei frequentes dabat, tum publicè, tum priuatim. Virgines pauperes collata dote maritis collocabat. Nobiles ad Inopiam redactos, ſua impenſa in vita retinebat. Vtebatur & munificẽtia erga principes quando opus erat: maximè verò erga eos, qui nomen Chriſtianum auctoritate & opibus ſuis iuuare poterant. Ad Vſumcaſſanum, Perſarum & Armeniæ principem, ad regem Tartarorum Ludouicum Bononienſem ordinis ſancti Franciſci fratrem, miſit cum multis & magnis muneribus, eos in Turcum excitans, qui perſuaſu hominis & magnas Turcis calamitates intulere, & oratores ſuos, quos ad Calliſtum deſtinauerant, ad Pium pontificem demum miſit: quos certè cum admiratione, tum ab interualla locorum, vnde venerant, tum vel propter habitum noſtris oculis inſuetum inſpeximus. Ferunt Vſumcaſſanum, ſuperatis perſæpe hoſtibus ad pontificem ſcripſiſſe, ſe quidem victoriam ex hoſte reportaſſe ob preces ab eo ad Deum habitas, eiuſque beneficij diuini potius quàm humani ſe aliquando memorem futurum. Inchoata hæc amicitia à Calliſto eſt, quàm nunc conſtanter Chriſtiani cum ipſo principe retinent, qui Turcum continuis prœlijs vexat. In ædificijs autem paruos ſumptus fecit, quòd ei parum viuere licuit: quodque pecunias in vſum tanti & tam periculoſi belli colligebat. Reſtituit ſolum ſanctæ Priſcæ in Auentino templũ, & mœnia vrbis dirupta ac ferè ſolo æquata. Aulæa tamẽ quædã auro intertexta ab eo empta cernuntur:

V In victo

In victu ſuo parcus eſt honeſtiſſimus, in ſermone modeſtiſſimus. Facilis aditu quantum ei per ætatem licebat (iam enim octogeſimum attigerat annum) nec tamen de ſtudijs ſuis quicquam remiſerat. Legebat ipſe, aut legentes audiebat, ſi quid in tanto rerum faſtidio ei temporis ſupererat. Officium transfigurationis domini noſtri Ieſu Chriſti ipſe compoſuit, iuſsitque eo modo atque cum his indulgentijs celebrari, quibus celebritas corporis Chriſti in precio haberetur. Oratores ad ſe venientes mira beneuolentia complectebatur: quorum precibus aut poſtulatis ab honeſto diſcedere nunquam voluit. Hanc ob rem cum Alphonſo ſimultates exercuit, quòd is peteret, epiſcopatus interdum his dari, quibus vel propter ætatem, vel ignorationem tum litterarum, tum rerum humanarum, committi nequaquam debebant. Moriens autem Calliſtus, centum & quindecim millia nummum aureorum reliquit, quos in vſus bellicos contra Turcos comparauerat. Dum autem Calliſti funus celebraretur, moritur & Dominicus ſanctæ crucis cardinalis, & ſummus pœnitentiarius, vir quidem grauis ac ſapientiſsimus: ſepeliturque in templo Mineruæ bonis omnibus præ dolore lacrymantibus.

PIVS II.

Pius ſecundus, Æneas cognomento Picolhomineus antea vocatus, natione Italus, Senis oriundus, Corſiniani ortus, patre Siluio, matre Victoria, patrum omnium conſenſu pontifex creatur tertiodecimo calendas Septembris milleſimo quadringenteſimo quinquageſimooctauo. Nam pater eius à plebe Senenſi cum reliqua nobilitate è republica deiectus, & ad fundum gentilicium Corſinianum vallis Vrciæ oppidum ſe conferens infantem eo loci ex vxore ſuſcepit. Nato puero, Æneas Siluius nomen pater indidit. Puerpera autem per quietem viſa eſt ſibi infantem cum mitra parere, quæ (vt pronæ ſemper in peius mentes hominum ſunt) verita eſt, ne ſomnium illud puero & familiæ ignominiam portenderet: neque antea huiuſcemodi ſuſpicione leuari potuit, quàm poſtea nuncium exceperit filium Tergeſtinum epiſcopum deſignatum fuiſſe: quo nuncio omni prorſus metu liberata, immortali Deo gratias egit, quòd defunctum meliore fato, quàm ipſa coniectauerat, filium ſibi videre contigiſſet. Prius tamen cum iam per ætatem diſcere aliquid potuiſſet, Corſiniani ſingulari memoria & ſumma docilitate grammaticam didicit: parcè adeo ac duriter vitam ducens, vt omnia ruris officia ob inopiam adire ſit coactus. Annum verò decimum & octauum agens, Senas proficiſcitur: vbi à neceſſarijs & cognatis adiutus, poëtas primo, mox oratores audiuit: quibus facultatibus tantũ ingenio & diligentia valuit, vt breui præclara poëmata Latina & Etruſca lingua ediderit, ludens credo in amorem, quo ætas illa maximè conflictatur. Inde verò ad ius ciuile ſe contulit: quod profecto non ita multò pòſt deſerere coactus eſt. Orto nanque inter Senenſes & Florentinos bello, caritatem annonæ veritus, & nobilitatem plebi Senenſi ſuſpectam cernens, voluntarium ſibi velut exilium adſciuit, ſecutus ampliſsimum virum Dominicum Capranicum, qui tum Senis iter faciens, ad Baſileenſe concilium proficiſcebatur, queſtum iniurias ab Eugenio pontifice ſibi illatas propter denegatum galerum cardinalatus inſigne, quo etiam abſentem Martinus ob eius virtutem & integritatem merito donauerat. Huius igitur contubernio vſus, poſt longos itineris labores ſuperatis alpibus cœlo vicinis, & congelatis niuibus opertis, per inferni pontem. Lucernæ lacum, Heluetiorum campos, Baſileam tandem peruenit. Quo in conuentu, & ſi multa negocia Æneæ Dominici ſecretario obuenerint, ſemper tamen eſt aliquid ocij ſuffuratus, quod litteris traderet. Dominicum deinceps paupertate & inopia circumuentum, quippe cui beneficiorum & paternæ hæreditatis prouentum omnem Eugenius denegabat, relinquere non ſine lacrymis cogitur, Bartolomæum Nouarienſem epiſcopum ſecutus, quò cum Florentiam, vbi Eugenius pontifex erat, peruenit. Sed hunc quoque in iudicium ob crimen læſæ maieſtatis ab Eugenio accerſitum, Æneas relinquere impellitur, Nicolaum ſanctæ crucis cardinalem ſecutus, patrem certè optimum, ac omnium opinione ſanctiſsimum, qui Atrebatum profectus Eugenij iuſſu, vbi conuentus Gallorum principum habebatur, pacem inter ducem Burgundiæ, qui cum Anglis ſentiebat, & regem Franciæ compoſuit. Redeunte autem in Italiam Nicolao, quem Veneti ac Philippus Mediolani dux auctorem componendæ pacis requirebant, Æneas non admodum Eugenio gratus Baſileam proficiſcens, magno ſemper in honore apud omnes eſt habitus. Fuit enim ſcriba in ſynodo illa celeberrima, & litterarum apoſtolicarum abbreuiator, Duodecimuir, qui magiſtratus in eo conuentu cenſorius habebatur. Nihil enim publicè per quempiam agi poterat, niſi horum virorum ſententia auctoritas interueniſſet: & ſi qui admiſsi ad conſultandum de rebus conciliaribus minimè idonei habiti ſunt, horũ iuſſu ſenatu mouebantur. Erát in eo concilio quatuor conuentus, qui deputationes more aulico vocabãtur, apud quos de fide, de pace, de reformatione, de communibus agebatur. His magiſtratibus ſinguli præſidentes ſingulis menſibus præficiebátur. In deputatione fidei, cui Æneas erat aſſcriptus, ſæpe præſedit. 219. Pont.

Inter collatores beneficiorum bis quoque electus in eo autem conuentu perſæpe orauit, ſed illa eius oratio egregia & elegans eſt habita, qua in eligenda concilij ſede idonea, Auinioni, Vtini, Florentiæ, Papiam anteferendam oſtendit, rerum opportunitate, ſitu loci, ædium priuatarum magnificentia, cœli benignitate & clementia, commoditate rerum omnium, quæ vrbi poſſunt importari, liberalitate Philippi ducis. Cum verò aliquid per nationes agendum erat, vnus ſemper ex Italica deligebatur, qui rebus agendis præeſſet, tanta erat in homine morum facilitas, & ingenij dexteritas. Legationes verò plures concilij cauſa obiuit, Argentinam tertio, Tridentum ſemel, Conſtantiam ſecundo, Franco fordiam ſemel, in Sabaudiam iterum mittitur. Deſignato autem poſt longas conſultationes concilij in pontificem Felice, Eugenioque excluſo, cum octo viri ex vnaquaque natione deligerentur, quibus ſumma poteſtas in rebus conciliaribus permitteretur, Æneas pontificis ſecretarius, magiſtratum illum vltro oblatum renuit. Orator deinde ad Fredericum imperatorem à Felice miſſus, tantum dexteritate ingenij apud hominem valuit, vt eum corona poëtica donatum, in amicos & protonotariũ receperit, ita eos Germani appellant, quos principes ſecretis adhibent. Relatus deinde in ſenatorium ordinem, quem princeps in rebus grauibus conſulit tantum valuit doctrina & auctoritate, vt facilis in quauis re ad ingenium pertinente primus haberetur, licet æmulos & obtrectatores multos habuerit. Interim verò cum de abolendo ſchiſmate inter Eugenium & imperatorem agi cœptum eſſet, eiuſque rei cauſa ad pontificem Æneas proficiſceretur, Senis aliquandiu moratus, à ſuis vehementer rogatur, ne ad Eugenium proficiſceretur: veriti enim ſunt, ne in eum pontifex grauiter animaduerteret, quod eius auctoritas in Baſilenſi concilio ab Ænea epiſtolis & orationibus perſæpe impugnata diceretur. At homo conſtans ſua innocentia fretus, ſpretis cognatorum precibus, Romam proficiſcẽs ſe primum apud Eugenium eleganti oratione purgat, quod eorum auctoritatem ſecutus eſſet, quorum ſententia Baſileenſe concilium fuerat approbatum. Deinde verò his de rebus cum eo agere cœpit, quarum gratia ab imperatore venerat. Miſsis deinde in Germaniam duobus ab Eugenio oratoribus, quorum alter Thomas Sarzanus fuit, alter verò Ioannes Caruaial; tandem horum virtute & Æneæ induſtria vt in Nicolao diximus, neutralitas ſublata eſt. Vt verò etiam id rebus, non verbis tantum appareret, imperator Æneam ipſum Romã mittit qui Eugenio publicè diceret, ſe ac Germanos omnes in humanis diuiniſque ei deinceps optemperaturos. Mortuo autem eo tempore Eugenio, dum alter pontifex in locum demortui ſuffragijs patrum deligitur, Æneas conclaui præfuit: nullus enim orator tũ in vrbe erat tanto munere dignior. Creato autem Nicolao pontifice, accepta abeundi venia, dum ab Eugenio ſubdiaconus creatus, iter in Germaniam facit, epiſcopus Tergeſtinus moritur, in cuius locum Æneas, ſe quidem inſcio à pontifice & imperatore ſuffectus eſt. Philippo præterea Vicecomite ſine hærede mortuo, à Cæſare ad Mediolanenſes orator mittitur. Apud quos orationem habuit de imperio vrbis hæreditario, deque fide ſeruanda; cui quidem ſi populus ille obtemperaſſet, adhuc fortaſſe libertate vteretur. Secundo verò ad eos rediens, extrema quæque ob libertatem patientes, obſidente Mediolanum Franciſco Sfortia, vrbem ipſam cum maximo diſcrimine ingreditur, relictis ad Nouocomum collegis, quos timor ab officio deterruerat. Inde autẽ re infecta abiens, imperatoris mãdato ad Alphonſum Aragoniæ regem proficiſcens, epiſcopus Senenſis, vnde originem ducebat, à Nicolao creatur. Compoſita deinde inter Alphonſum & imperatorem affinitate, ad hominem in Germaniam rediens, eum ſemper adhortatus eſt vt primo quoque tempore in Italiam ad accipiendam imperij coronam proficiſceretur. Vnde Fredericus iter in Italiam ingreſſus, Æneam præmiſit, vt Leonoræ vxori è Luſitania vel Portu gallia, vt nunc dicitur, ad Hetruſcũ littus peruenturæ honoris gratia obuiam fieret. Qui vbi Senas peruenit, non diu in vrbe moratus, populo ſuſpectus eſſe cœpit, ne aduentãte imperatore pulſis popularibus optimates reipub. gubernandæ præficeret. Æneas igitur vt populum ſuſpicione leuaret; Thalamonem, quò Leonoram peruenturam putabat proficiſcitur: non tamen ob eius diſceſſum quieuere popularium animi. Relegata nanque per agros ad tempus omnis nobilitas eſt, cui paulò pòſt vt mutabiles ſunt popularium mentes, redeundi in vrbem poteſtas facta eſt, cognita imperatoris integritate, & Æneæ modeſtia. Is verò Piſas contendens, quo Luſitanos applicuiſſe intellexerat, puellam vni ſibi creditam ad imperatorem, qui tum Senis erat, perduxit. Romam deinde tum proficiſcens, & priuatim & publicè (dum Cæſar corona imperij donaretur) egit omnia. Imperator præterea ad Alphonſum ſalutandi hominis cauſa iturus, Ladiſlaum regium adoleſcentem, quem Pannonij & Boemi furtim ab eo ducere ſæpe tentauerant, Romæ ſub tutela & cuſtodia Æneæ, qui plurimam fidem præſtabat reliquit. Imperator autem Romam iterum rediens, cum gratias pontifici egiſſet, Ferrariam proficiſcitur, Borſioque Eſtenſi Mutinæ duce creato: vbi Germaniam attigiſſet, Æneam ſtatim ex mandato pontificis cum ſumma poteſtate oratorem in Boëmiam & omnes Auſtriæ ciuitates mittit. orta nanque erat inter eas & imperatorem controuerſia pro Ladiſlao rege, quem illæ ad ſe mitti poſtulabant. Sublata autem tanta controuerſia, ac pace inter vtroſque compoſita, Æneas haud ita multò pòſt

tò pòſt ad conuentum Ratiſponenſem mittitur: vbi imperatoris vices gerens, præſente Philippo Burgundiæ duce, & Ludouico Baioariæ de immanitate Turcorum, & de calamitate reip. Christianæ tanta contétione dixit, vt omnibus, gemitum & lacrymas excuſſerit, præcipuè autem Philippum Burgundum ad eam expeditionem adeo animare viſus eſt, vt bellum ſtatim omnium conſenſu decerneretur: quod poſtea omiſſum eſt eorum ambitione & ſtultitia, qui cuncta ſibi deberi putabant. Æneas verò ingraueſcente iam ætate, tædio laborum ac diutina inter exteras gentes peregrinatione feſſus, redire Senas ad lares patrios inſtituerat: quem tamen facilè imperator, è ſententia mouit, cùm diceret ſibi in animo eſſe, Turcis ipſis bellum inſerre. Miſſus itaque ob eam rem ad Francoſordienſem conuentum Germanos principes, qui ex tota prouincia eò conuenerant, grauiſsima & longa oratione ad bellum periculoſum & neceſſarium, multis rationibus adhortatur. Viſus eſt quidem omnes vehementer commouere. Verùm hnc natura compertum eſt, eorum animos eito reſidere, quorum affectus perfacilè mouentur. Tertius item eadem de re in Noua ciuitate conuentus habetur, in quo Æneas mirificè annixus pedibus & manibus eſt, vt aiunt, rem ex ſententia perficere: priuatim & publicè vnumquemque ad id bellum cohortando, quo ſalus Europæ, principum ac populorum libertas, dignitas Christiani nominis continebatur. Nec aberat à ſpe perſiciendæ rei, cum ſubitò nunciatum eſt Nicolaum pontificem è vita migraſſe, cuius in morte diſturbata ſunt omnia: nam & conuentus ſoluitur, & Germani rerum nouarum cupidi, perſuadere imperatori annixi ſunt, ne pontificibus amplius obtemperaret, niſi quædam ad pragmaticā tendentia ab ipſis prius impetraſſent, quod dicerent Germanis longè peiorem conditionem eſſe, quàm vel Gallis vel Italis: quorum ſerui, Italorum in primis, ni res immutarentur, merito eſſe dicebantur. Nec certè procul abfuit, quin imperator tumultuantibus obſequeretur. Quo minus autem id fieret, grauiſſima Æneæ auctoritas interceſsit: cuius hæc fuit apud Cæſarem ſententia, Inter principes etiam de magnis rebus inter ſe diſsidentes, pacem aliquando & amicitiam componi poſſe. At inter principem & populum immortale odium ſemper interueniſſe; quare dicebat, ſatius ſibi videri cum pontifice ſentire, quàm eorum cupiditatibus obtemperare, quorum mentes non ratione, ſed appetitu & cupiditate ducuntur. Motus hac ratione imperator, ſpreta populorum poſtulatione, Æneam oratorem deligit, qui ad Calliſtum mitteretur. Is autem Romam profectus, cum Frederici iuramentū pontifici de more exhibet, collaudato quantum ſatis erat vtroq;, tota eius oratio fuit de bello Turcis inferendo: adeo erat ad eam rem animatus. Videbat enim vir ſapientiſsimus id, quod poſtea vſu accidit, barbaros victoria elatos, occupata Græcia non quieturos. Inde verò ad pacem Italiæ conuerſus, qua perfecta, bellum Turco inferri poſſe exiſtimabat, pontificem ad eam rem vehementer adhortatur. Premebantur tum Senenſes comitis Perilliani & Iacobi Picennini armis, qui Alphōſi potius quàm proprijs auſpicijs bellum illud gerebant. Vt igitur omnis belli vis extingueretur, Æneas iuſſu pontificis & ciuium ſuorum rogatu, Neapolim ad Alphonſum proficiſcitur: quò etiam totius fermè Italiæ legati de pace acturi conuenerant: quibus cum certè vſque ad eam diem ea de re nil adhuc actum erat. Verùm ſuperueniente Ænea, tum demum ſibi de pace conuenturum dixit: quando is quidem quem vnicè diligebat, ad ſe ob eam rem acceſsiſſet. Imperata itaque pace, ac liberata ab hoſte patria, apud Alphonſum, cuius familiaritate plurimum delectabatur, aliquot menſes fuit, quo tempore ſeruata oportunitate hominem eleganti & copioſiſsima oratione ad bellum maritimum orientalibus inferendum perpulit. Inde verò Roma abiens, iter in patriam facturus, à Calliſto pontifice retētus eſt, à quo etiam non multò pòſt patrum omnium conſenſu in numerum cardinalium refertur. Apud Calliſtum verò tantæ auctoritatis & gratiæ fuit, vt hominem impulerit oratores ad Senenſes mittere, qui tum ciuili diſcordia laborabant, vt populum tumultuantem ad pacem & concordiam adhortarentur. At verò dum in balneis Viterbianis valetudinis cauſa eſſet, hiſtoriamque Boemicam inchoaſſet, mortuo Calliſto Romam ſtatim rediјt: cuius expectatio tāta fuit, vt magna pars populi Romani officij cauſa, obuiā progreſſa, hominem quaſi diuinarent, vt pontificē ſalutant. Ad hunc enim conſenſu omnium pontificatus deferebatur. Ingreſſus itaque conclaue, patrum omnium ſuffragijs pontifex maximus, vt dixi, creatur. Accepta deinde pontificia corona, qua tertio nonas Septemb. pontificali apparatu baſilicam Petri ingreſſus eſt, cum Deo immortali gratias egiſſet, ſe totum confirmata prius eccleſiæ ditione, ad curam reip. Christianæ conuertit. Nam & bellum ante eius pontificatum in vmbria exortum, Iacobo Picennino duce rerum nouarum cupido, ſtatim eo pontifice ſublatum eſt, Aſsiſium & Nuceria ab hoſte recepta. Inter Ferdinandum regem & Sigiſmundum Malateſtam, quod difficillimum factu videbatur, compoſitæ induciæ, quò Mantuam omnibus, vbi communem Chriſtianorum conuentum indixerat, tuto proficiſci liceret. Creato autem principe Columnenſi vrbis præfecto in locum demortui Burgæ, relictoque Romæ legato Nicolao Cuſa ſancti Petri ad vincula cardinali, media hyeme ab vrbe diſcedit, per eas ciuitates iter facit, quæ ciuili diſcordia ad bellum potius quàm ad pacem ſpectare videbantur, populos ad concordiam & quietem ad-

hortatur. Mantuam poſtremo vndequaque ventum eſt. Magnus aderat principum numerus, magna legatorum vis. Ex tota enim Europa nulla natio, gens nulla fuit, quæ non aut principes, aut legatos eò miſerit. Actum deinde eſt in illo celeberrimo conuentu, Pio ipſo dicente, vt bellum communi omnium decreto Turcis indiceretur. Dictæ ſententiæ, qua id ratione geri poſſet. Propoſitum periculum, quod ceruicibus Chriſtianorum immineret. Motæ ſunt omnibus lacrymæ, cum eorum calamitates exponerentur, qui à barbaris in grauiſsimam ſeruitutem quotidie abducebantur. Incenſi animi, cum oſtenderet Turcos occupata Græcia & Illyrico, interiorem Europam penetraturos. Nil eſt certè ab eo prætermiſſum, quod ad mouendos Chriſtianorum animos pertineret. Magna quidem in dicendo Pij laus fuit, quòd, cum ſæpius iiſdem de rebus loqueretur, diuerſa ſemper viſus eſt dicere: tanta erat in homine elegantia & copia. Gallorum querimonias & calumnias Renati regis, quòd eundem corona regia donaſſet, tribus actionibus acerrimè confutauit. Agebantur hæc in Mantuano conuentu, cum tota ferè Europa relicto externo bello, ad inteſtinum animos atque arma conuertit. Surgunt Germani, partim in ſeipſos, partim in Pannonios: quorum opera tantum tamque neceſſarium bellum magna ex parte confici potuiſſet. Excitatur Britannia duplici factione: quarum altera veterem in inſula regem, altera nouum, fugato vetere, retinere conatur. Surgunt præterea Hiſpani Barchionenſibus auxilio futuri: quos Aragoniæ rex Callorum armis adiutus, bello premebat. Et ne quid ad diſturbanda omnia deeſſet, Italia Europæ caput, relicto externo bello, ad inteſtinum animos atque arma conuertit. Gerebatur tum bellum in Apulia, quo Ioannes Renati regis filius Ferdinandum regno pellere conabatur. Hinc duplex factio in tota prouincia exorta eſt: cum ij Ferdinando, illi Renato fauerent. Pius itaque omiſſo Mantuano conuentu, ad ſedandos motus in Etruriam rediens, Viterbium ab aduerſa factione per fraudem occupatum, haud magno negocio recipit. Picentes ob fines domeſticos acerrimis bellis exagitati partim ratione, partim metu ad pacem rediguntur. Vmbros ſimili contentione diſtractos, ac magnis cædibus oblitos & fœdatos, auctoritate ſua tandem ſedauit. Senenſium rempublicam ſublatis ſeditionibus omnibus, quibus triennio ante laborauerant, conſtituit. Exules quoſdam, viros certè præclaros, in patriam reſtituit. Nobilibus reipublicæ adminiſtrationem reddidit: in Sabinorum verò perfidiam animaduerſum eſt, quòd hoſtem publicum commeatu & tráſitu iuuiſſent. Romæ grauiſsimos tumultus ſicariorũ repreſsit, capto cum aliquot ſocijs Tiburtio Angeli Maſsiani filio: quem diximus à Nicolao ob coniurationem interemptum & laqueo ad feneſtras Capitolij ſuſpenſum: quòd auſi fuiſſent templum Pantheon occupare, atque inde tanquam ex arce in optimũ quemque graſſari. Tyrannos quoſdam ad res nouas ſpectantes, è finibus eccleſiæ bello ſubmouit. neminem vnquam bello attigit, ad quem legatos non prius miſerit, ſi quo modo ad ſanitatem rationibus adduci poſſet. Fredericum Vrbinatem copiarum ſuarum ducem, Alexandro Sfortia in Marſos miſit, qui Iacobum Picenninum remoraretur à Renato mercede conductum ne in Apulia ad Gallos Ferdinandum bello vexantes tranſiret. Ferdinando autem * ad Sardinum fuga-
Sarnum. to auxilio fuit, quò minus regno ſpoliaretur: veritus, ne ſi Galli regnum occupaſſent, victoria elati, liberratem Italiæ ſubuerterent. Legatorum à Gallis venientium minas & pollicitationes, quibus ſe à Ferdinando ad Renatum traducere conabantur, facilè contempſit. Sigiſmundi Malateſtæ eccleſiæ Romanæ vectigalis furores ad rabiem, cenſuris & armis compreſsit. Is enim ſpreto fœdere, quod inter ſe & Ferdinandum fuerat à pontifice ictum ca-
Nidaſtort. ſtella omnia ob feſtinandam fidem data, contra ius faſque vicepit. Legatum eccleſiæ Romanæ * Nidaſtorem fugauit, Picentibus bella intulit. Huius verò rabies ſequenti anno ad Senogalliam Frederico Vrbanitate & Neapolione Vrſino ducibus, graui prœlio compreſſa & caſtigata eſt, recuperata Senogallia. Expugnatum fortunæ fanum Nicolao Piſtorienſi cardinali ſanctæ Ceciliæ legato, ac magna pars Ariminenſis agri ei adempta eſt, ne poſſet aliquando ad rebellionem ſpectare. Pugnatum eſt præterea non ita multò poſt à Ferdinando pari felicitate ad Troiam Apuliæ oppidum, quo prœlio princeps Tarentinus ac plerique alij qui nouarum rerum cupidi Gallica ſequebantur arma, adeo ſunt perterriti, vt ſupplices à rege pacem petentes, in eius amicitiam redierint ferè omnes præter paucos, quos poſtea rex bello inſecutus, aut regno expulit, aut ad ſanitatem redegit. Pius autem duobus maximis ac grauiſsimis bellis liberatus expeditionem Aſiaticam, quæ in Mantuano conuentu regum ac principum ambitione & auaritia fuerat omiſſa, repetit: ſocios belli Vngariæ regem, Philippum Burgundiæ ducem ac Venetos, quod hi promptiores ad eam rem eſſe viderentur ſibi adiungit. Oratores & nuncios cum litteris apoſtolicis ad gentes & nationes Chriſtianas mittit, qui principes omnes, qui populos ad tantum bellum tamque neceſſarium adhortarentur. Ipſe interim Senas proficiſcitur, iturus vbi ei per anni tempus liceret, ad balnea Petriolana, quæ potiſsimum eius ægritudinem lenire videbantur. Ibi autem cognoſcit Philippum Burgundum, qui ſe et vectigalibus ſuis milite & claſſe vouerat, à tanta pollicitatione deſtitiſſe. Intellexit præterea multos eſſe principes ac populos, non exteros modo, ſed Italos quoque, qui ambitione & liuore rem tantam diſturbare conarentur, quia eos viderent

rent

rent nobiliſsima præmia reportaturos,qui tãtam belli molem ſubirent. Hos autem (vt pontificem decuit) ad ſanitatem reducere conatus eſt. Relictis verò balneis, ad vrbem proficiſcitur: vbi vehementi dolore pedum & febre dies aliquot laborauit: qua ex re factum eſt,vt nonis Iunij,quemadmodum publico decreto enunciauerat,Anconæ eſſe nequiuerit. Delinita autem aliqua ex parte ægritudine, oratores à regẽ Gallorum & Burgundiæ duce venientes, eiusque moram excuſantes, audit. Vocatis deinde ad ſe patribus cardinalibus, regi Boemiæ de fide catholica malè ſentienti diem dicit: inde ab vrbe diſcedens, per Sabinos, Vmbros, Picentes, Ancona lectica iacens defertur. In itinere autem magnam vim hominum ex Germania, Callia, Hiſpania venienitum ad bellum Turcis indictum offendit: quorum magnam partem abſolutam peccatis, Germanorum potiſsimum in patriam remiſit, quòd minus idonei bello gerendo eſſent: quodque etiam belli impenſam vt in litteris apoſtolicis continebatur, ſecum non detuliſſent. Dum claſſem, quæ paſsim in partibus ſuperi inferique maris ad tantum bellum fuerat ædificata; dumque Venetorum ducem belli ſocium Anconæ expectat, diutina & lenta febri afflictatus, moritur anno ſexageſimoquarto ſupra quadringentos & mille ſeptimodecimo calendas Septembris, horam circiter tertiam noctis: anno verò pontificatus ſexto, diebus ſex minus. Tantæ autem conſtantiæ & fortitudinis fuit, vt tota ægritudine, graui quidem & longa, occupationes intelligendi cauſas diuerſarum gentium audiendi, inhibendi, decernendi, iudicandi, ſignandi, admonendi, caſtigandi, intermiſerit nunquam. Eo autem die, quo è vita migrauit, duas horas ante extremum vitæ ſpatium patres cardinales ad ſe vocatos conſtanti animo & voce non inconcinna ad concordiam in eligendo nouo pontifice adhortatus eſt: quibus item honorem ſummi Dei, dignitatem eccleſiæ Romanæ, bellum à ſe in Turcos ſuſceptum, ſalutem animæ ſuæ, familiam omnem, nepotes verò maximè ſi commendatione dignos ſe præſtiterint, conſtanti ac graui oratione commendauit. Petijt ſponte ſacramenta omnia, & ſigna integerrimi Chriſtiani omnibus in rebus præ ſe tulit. Præterea verò acerrimè tum quidem diſputauit cum Laurentio Rouerella epiſcopo Ferrarienſi theologo doctiſsimo, liceretne extremam vnctionem iterare, qua ſemel inunctus fuerat, dum Baſileæ peſtilentia grauiſsimè ægrotaret. Orationes Canonicas, vt intermitteret in tanta animi anxietate, neque domeſticorum quidem precibus exorari potuit. Symbolum Athanaſij conſtanter pronunciauit: & pronunciatum, veriſsimum ac ſanctiſsimum eſſe dixit. Non mortem exhorruit, non perturbationis, aut inconſtantiæ, dum ſupremum ſpiritum efflaret, ſignum aliquod edidit. Extinctus profectò magis quam mortuus dici poteſt, adeo longis ægritudinibus maceratus erat, vt corpus ſuum Romam deferretur, ſuis mandauit. Affirmant polinctores viuaciſsimum cor in homine inuentum. Funus Ancona Romam defertur, comitante familia lugubri veſte induta, ac lacrymis ſualida. Peractis autem de more exequijs in baſilica ſancti Petri cõditur ad altare ſancti Andreæ, ſepulcro Frãciſci cardinalis Senenſis impenſa condito cum hoc epitaphio: PIVS SECVNDVS PONTIFEX MAXIMVS NATIONE TVSCVS, PATRIA SENENSIS, GENTE PICOLHOMINEA: ſedit annos ſex. Breuis pontificatus, ingens fuit gloria. Conuentum Chriſtianorum Mantuæ pro fide habuit. Oppugnatoribus Romanæ ſedis intra atque extra Italiam reſtitit: Catharinam Seneſem inter ſanctas Chriſti retulit: pragmaticam in Gallia abrogauit. Ferdinandum Aragonenſem in regnum Siciliæ cis fretum reſtituit: rem eccleſiæ auxit. Fodinas inuenti tum primum aluminis apud Tolfam inſtituit: cultor iuſtitiæ & religionis. Admirabilis eloquio. Vadens in bellũ, quod Turcis indixerat, Anconæ deceſsit ibi & claſſem paratam, & ducem Venetorum cum ſuo ſenatu commilitones Chriſti habuit. Relatus in vrbem eſt patrum decreto, & hic conditus, vbi caput Andreæ apoſtoli ad ſe ex Peloponneſo aduectum collocari iuſſerat. Vixit annos quinquaginta octo, menſes nouem, dies ſeptem & viginti. Collegio autem cardinalium quinque & quadraginta millia nummum aureorum, à vectigalibus eccleſiæ penſum, ob indictum Turcis bellum reliquit. Has autem pecunias cardinales & triremes, quæ tum in portu Anconitano erant, Chriſtophoro Mauro Venetorum duci, qui biduo ante Pij mortem cum triremibus vndecim applicuerat, committunt his conditionibus, vt nauigijs pro eorũ arbitrio bello nauali vterentur: pecunias verò ſtipendij nomine ad Matthiam Vngarorum regem mitterẽt, bellum aſsiduo cum Turcis gerentem. Mortuus eſt vir fortitudinis certæ, ac prudentiæ ſingularis & qui non ad ocium, ad ſegnitiem, ſed ad res agendas, & maximas quidem natus videbatur. Augere maieſtatem pontificis conatus eſt ſemper. Non reges, non duces, non populos, non tyrannos in ſe aut eccleſiaſticum quempiam delinquentes, bello, cenſuris, interdictis, exercrationibus perſequi prius deſtitit, quàm eos ad ſanitatem redijſſe cognouerit. Ludouico autem regi Gallorum aduerſatus eſt, quod libertatem eccleſiæ minuere conaretur, eum ab eo antea pragmaticam eccleſiæ Romanæ pernicioſiſsimam peſtem extorſiſſet. Borſio duci Mutinenſi minatus eſt, quòd ipſe Romanæ eccleſiæ cenſuarius, & Sigiſmundo Malateſtæ hoſti eccleſiæ, & rebus Gallicis faueret. Sigiſmundum verò Auſtriæ ducem grauiſsimis cenſuris perſecutus, quòd Nicolaum Cuſanũ cardinalem ad vincula Petri

cepiſſet,

cepiſſet, ac comprehenſum aliquandiu in carcere detinuiſſet. Dieterum Iſembergenſem Maguntinum antiſtitem, malè de eccleſia Romana ſentientem, ſede depulit, inque eius locum alterum ſuffecit. Beneuentanum archiepiſcopum contra ejus voluntatem res nouas molientem, Beneuentumque Gallis prodere conantem, archiepiſcopatu mouit. Franciſcum Copinum plus auctoritatis cum magna pernicie & clade hominum in legatione Britannica ſibi vendicantem, quàm ei à ſede apoſtolica conceſſum fuerat, epiſcopatu Interamnenſi priuauit. Tarracinum, Beneuētum, Soram, Arpinum, ac magnam partem Hernicorum, quæ nunc Campania vocatur, in deditionem eccleſiæ redegit. Nil regibus, nil populis timore & auaritia conceſsit vnquam. Quoſdam verò ſeuerisſimè arguit, quòd ea peterent, quæ ſine eccleſiæ detrimēto & eius ignominia fieri nullo modo poſſent. Tantum terroris dominis quibuſdam Italicis præſertim iniecit, vt officio & fide nil antiquius ducerent. Vt hoſtes publicos conſtanter perſecutus eſt, ſic amicos humanisſimè ac officiosisſimè fouit. Fredericum Romanorum imperatorem, Mathiam Vngarorum regem, Ferdinandum Alphonſi filium, Philippum Burgundum, Franciſcum Sfortiam, Ludouicum Gonzagam vehementer dilexit, duodecim cardinales ſuo pontificatu veteribus addidit, Reatinum, Spoletinum, Thernenſem Alexandrum Saxoferratenſem, Barptolomæum, Rouerellam, Iacobum Lucenſem, Franciſcum Laodamiæ ſororis ſuæ filium, Frāciſcum Gonzagam, Ludouici principis filium. Hi omnes Italici ſunt habiti. Ex tranſalpinis Saltzpurgenſem, Ludouicum Alibretum Attrebatenſem Vergelenſem, Viuendi autem rationem ita partiebatur, vt ocij & deſidiæ accuſati nullo modo poſſet. Surgebat mane aurora illuſcente, & habita ratione valetudinis ac re diuina caſtè & piè facta, ad negocia publica ſtatim egrediebatur. Functos officio, ac per hortos recreandi animi gratia delatus, prandebat, Mediocri cibo vtebatur nō exquiſito & lauto. Cibos raro ſibi apparati iuſsit: quod opponebatur, hoc edebat. Vini parcisſimus, dilutique ac lenis magis quàm auſteri amator. Sumpto cibo, dimidium horæ cum domeſticis aut fabulabatur, aut diſputabat. Cubiculum deinde ingreſſus cum paululum quieuiſſet horis canonicis de more repetitis, tamdiu legebat aut ſcribebat, donec ei per munera publica licuiſſet. Idem faciebat noctu, quod die poſt cenam: nam & legebat & dictabat vſque ad multam noctem iu lecto iacens: nec amplius quam horis quinque aut ſex quieſcebat. Homo fuit ſtaturæ breuis caput habuit ante annos canū, faciem ante dies ſenectam præ ſe ferentem. Aſpectu ſeueritatem facilitate conditam oſtendebat. Circa cultum corporis neque moroſus, neque negligens, laboris patiens habebatur. Sitim æquo animo & famē tolerauit. Robuſtum ei corpus natura dederat, quod tamen longæ peregrinationes & crebri labores, & frequentes vigiliæ attriuerant. Accedebant morbi eius familiarisſimi, tuſsis, calculus, & podagra: quibus ita perſæpe cruciabatur, vt præter vnicam vocem nil ei, quare viuus dici poſſet relictum videretur. Aditu etiam dum ægrotaret facilis erat, verborum parcus, inuitus petita negauit. Pecuniarum quantum collegit, tantum erogauit: quarum neque ſtudioſus, neque aſpernator fuit. Dum numerarentur, dum reponerentur, intereſſe nunquam voluit. Fouere ingenia ſuorum temporum non viſus, quod tria grauisſima bella ob ea ſuſcepta: ærarium pontificium ita continuo exhauſerant, vt ære alieno, ac magno quidem ſæpe præmeretur. Multos tamen muneribus aulicis & beneficijs eccleſiaſticis iuuit, litteratos dico. Oratores autem poemata recitantes libenter audiuit: eorumque iudicio, qui aliquid ſapere viderentur, ſua ſcripta commiſit. Mendaces & delatores odio habuit, iram facilè collegit, collectam facillimè repreſsit. Laceſſentibus eum conuitijs & dictis petulantioribus conſtanter ignouit, ni ſedi apoſtolicæ facta eſſet iniuria: cuius dignitatem adeo acriter tutatus eſt ſemper, vt eius cauſa magnorum regum ec principum graues inimicitias frequenter ſuſceperit. Erga domeſticos mira comitate & facilitate vtebatur. Nam quos vel inſcitia, vel ignauia deliquiſſe deprehendiſſet, paterna caritate admonebat. Mala de ſe opinantes vel loquentes coercuit nunquā: liberè enim de libera ciuitate loqui omnes volebat. Quærenti neſcio cui apud eum quod malè audiret, reſpondit, de me quoque qui malè ſentiant, ſi in campum Floræ proficiſceris, multos audies. Si quando cœlum Romanum tanquam naturæ ſuæ contrarium & inſalubre mutare conſtituiſſet, æſtate præcipuè, aut Tibur, aut Senas in patriam proficiſcebatur. Seceſſu autem abbatiæ mirè delectabatur, quæ in agro Senenſi, tum amœnitate loci tum opacitate ſiluarum mira refrigeratio æſtate habetur. Frequentauit Maceratana & Petriolana balnea valetudinis cauſa. Rara veſte vtebatur, & argento frugali magis quàm regio. Eius enim voluptas omnis quando à munere publico vacabat, in lectione & ſcriptione frequenti repoſita erat. Libros pluſquam ſaphiros & ſmaragdos charos habuit, quibus chryſolitorum magnam copiam ineſſe dicebat. Menſam autem artificioſam ita contempſit, vt ad fontes ad nemora, ad loca agreſtia delatus, quæ ſæpe frequentabat animi cauſa non apparatu pontificio, ſed humili ac propè ruſticano ſit vſus. Hanc eius crebram locorum mutationem nō deſinere, qui carperent, ex aulicis maximè, quod id nunquam ab alijs pontificibus factum eſſet, niſi aut bello, aut peſte vrgente. Horum autem querelas contempſit ſemper, quòd diceret, nil ob eam rem à ſe prætermitti, quod ad dignitatem pontificatus

ad vti-

ad vtilitatem aulicorum pertineret. Signabat omnibus in locis, audiebat, cenſebat, reſpondebat, affirmabat, refellebat: quibus ex rebus quouis etiam in loco abunde omnibus ſatis fieri poterat. Non libenter ſolus commedebat. Hanc ob rem, vel Spoletinum cardinalem vel Theanenſem, vel Papienſem in conuiuium adhibebat: inter cenandum de ſtudijs bonarum artium loquebatur, memoriam veterum repetebat: & quid quiſque laudis vel dicendo vel ſcribendo conſecutus eſſet exquiſito iudicio oſtendebat. Ad virtutẽ ſuos frequenter adhortabatur, à vitijs deterrebat, cum eorum res geſtas commemoraret, qui in via rectè aut perperam egiſſent. Auguſtino Patritio lectore vſus eſt: à quo etiã (dum ipſe dictabat) deſcribebantur omnia: ſales interdum libenter audiebat, negocijs præſertim vacuus. Florentinum quendam interdum adhibebat, cui Græco nomen eſt, hominem certè cuiuſuis mores, naturam, linguam cum maximo omnium, qui audiebant, riſu facilè exprimentem. Homo fuit verus, integer, apertus, nil habuit ficti, nil ſimulati. Chriſtianam autem religionem ita coluit & obſeruauit, vt omnem prorſus hypocryſis ſuſpicionem à ſe remoueret, frequenter confitebatur & communicabat. Rem diuinam aut ipſe faciebat, aut dum fieret, obſeruatis de more cæremonijs omnibus, aſtabat. Somnia, portenta, prodigia contempſit ſemper. Fulgura procurauit nunquam, Geomantibus & cæteris id genus nullam fidem adhibuit. Timiditatis & inconſtantiæ ſignum nullum in homine cognitum. Extolli ſecundis rebus, & perturbari aduerſus nunquam viſus eſt. Suos plerunque vt timidos & formidoloſos reprehendit, quod acceptas clades (vt in bello contigit) apertè ei denũciari vererentur. Incommodis enim conſilio & manu mederi poſſe dicebat, ſi id ad tempus, quòd accidiſſet, ſcitum foret. Socios belli, vel magnitudine impenſæ, vel hoſtium potentia perterritus deſeruit nunquam. Bella ſuſcepit inuitus: tamen & multis ac maximis iniurijs laceſsitus pro tutela eccleſiæ, pro defenſione religionis. Ædificandi ſtudio vehementer delectatus eſt. Impenſa enim ſua ſcalæ templi ad Vaticanum vetuſtate collapſæ inſtauratæ. Veſtibulum ædium ad dignitatem & tutelam loci munitum. Aream pro templi foribus ruderibus purgatam ſternere parabat. Porticum vnde pontifex populo benediceret, inchoauerat. Tibure arcem perfeciſſe priuſquam inchoaſſe viſus eſt. Senis quadrato ſaxo gentilibus ſuis porticum faſtigiatam & ornatiſsimam extruxit: Corſinianum, quod Pientiam à Pio nomine in pontificatu accepto appellauit, ciuitatem fecit: templumque teſtudineum celebre id quidem, & ornatiſsimas ædes extruxit. Sepulcrum marmoreum paternis maternisq; oſsibus Senis in templo beati Franciſci ſuo iuſſu conditum, hoc diſticho notauit.

Siluius hic iaceo coniunx Victoria mecum eſt:
Filius hoc clauſit marmore papa Pius.

Quattuor habuit ex ſorore nepotes: ex his duo minores natu eius gratia & auctoritate à rege Hiſpano equeſtri ordini ſunt additi. Primus, cui Ferdinandus rex filiam in matrimonium locauerat, dux Amalphitanus creatur. Secundus, quem (vt antea dixi) Pius in numerum cardinalium retulit, tanta cum integritate & virtute adhuc viuit, vt in eo nil ſit requirendum quod ad ampliſsimum virum pertineat: ingenio, moribus, ſolertia, religione, modeſtia, grauitate. Ad Pium redeo, qui in tanto rerum faſtigio collocatus, litteratum ſtudium intermiſit nunquam. Adoleſcens, & nondum ſacris initiatus poemata edidit laſciuiæ magis & feſtiuitati accommodata, quàm preſſa & grauia. Surgit tamen nonnunquam & dum iocatur, mordacitate non caret. Extant eius epigrammata referta ſalibus. Ad tria millia variorũ verſuum ſcripſiſſe dicitur, quorũ pars magna Baſileæ periјt. Orationi ſolutæ reliqua vita ſe totum dedit, magnitudine rerum inuitatus, delectatus eſt etiam mixto ſcribendi genere, & ad philoſophandum aptiore. Libros in dialogo edidit de poteſtate concilij Baſileenſis, de ortu Nili, de ſtudio venandi, de fato, de præſcientia Dei, de hæreſi Boemorum. Reliquit dialogum imperfectum contra Turcos inchoatum pro defenſione fidei catholicæ, Epiſtolas digeſsit in tempora: & quas prophanus, quas ſacris initiatus, quas antiſtes, quas põtifex maximus ſcripſerit, voluminibus ſeparat. His reges, nationes, ciuitates, principes atq; omne genus hominũ ad religionis arma incẽdit. Extat eius epiſtola ad Turcum, qua hominem adhortatur, vt poſthabita Mahometana perfidia, veram Chriſti Ieſu religionem ſequatur. Libellum edidit de miſeria aulicorum. Scripſit etiam de inſtitutione artis grammaticæ ad Ladiſlaum adoleſcentem Vngarorum regem. Orationes circiter duas & xxx. habuit ad pacem regum, ad concordiam principum, ad tranquillitatem nationum, ad defenſionem religionis, ad quietem totius orbis terrarum ſpectantes. Boemicam hiſtoriam perfecit: auſtralem imperfectam reliquit. Aggreſſus eſt hiſtoriam rerum vbique locorum ſua ætate geſtarum: quam negociorum multitudine oppreſſus imperfectam reliquit. Commentariorum de rebus à ſe geſtis libros duodecim ſcripſit, tertium decimum inchoauit. Scribendi genus lene eſt, ac temperatum. Conciones habet ſplendidas & rei accõmodatas. Mouet affectus, ac eos denique ſedat. Candorem & ornatum orationis nunquam intermittit. Deſcribit appoſitè ſitus & flumina. Varios pro tempore ſumit eloquentiæ vultus. Cognitionem rerum antiquarum non omittit. Nullius oppidi occurrit mentio,

cuius

cuius originem non repetat, ſitū non notet. Qui duces, qua ætate claruerint, diligentiſſimè perſcribit. Mimos etiā ad voluptatem notauit. Sententias in prouerbij modū reliquit multas: quarum partem aliquam quod ad inſtitutionem humanæ vitæ pertinere viſæ ſunt, ſubiungere inſtitui. Diuinam naturam credendo melius quàm diſputando intelligi ac comprehendi poſſe dicebat. Omnem ſectam auctoritate firmatam humana, ratione carere. Chriſtianam fidem, ſi miraculis non eſſet approbata, honeſtate ſua recipi debuiſſe. Vnius diuinitatis tres eſſe perſonas, non quaratione probetur, ſed à quo dicatur animaduertendum. Mortales menſores cœli & terræ, audaces magis videri quàm veros. Siderum inueſtigare curſus, pulchrius eſſe quàm vtile. Amicos Dei & hac & futura perfrui vita. Sine virtute nulli ſolidum eſſe gaudium. Neque auarum pecunia, neque doctum cognitione rerum vnquam repleri. Cui plura noſſe datum eſt, eum maiora ſequi dubia. Plebeis argenti, nobilibus aut principibus gemmarum loco litteras eſſe debere. Bonos medicos non pecuniam, ſed bonam valetudinem ægroti quærere. Artificioſam orationem ſtultos, non ſapientes flectere. Sanctas eſſe leges, quæ vaganti frena licentiæ imponunt. In plebem vim habere leges in potentes mutas. Res grauiores armis, non legibus diffiniri. Vrbanus ſuam domum ciuitati, ciuitatem regioni, regionem mundo, mundum Deo ſubijcit. Lubricum eſſe primum apud reges locum. Vt in mare flumina omnia, ſic vitia in magnas aulas fluere. Aſſentatores maximè quò volunt, reges ducere. Nulli magis principes aures, quam delatori præſtare. Peſſimam regibus peſtem adulatoris linguam. Regem, qui nulli fidit, inutilem eſſe: nec meliorem, qui omnibus credit. Qui multos regit, à multis regatur oportet. Non eſſe regio nomine dignum, qui ſuis commodis publica metitur: neque qui ſacra negligit, eccleſiæ prouentum: neque regem qui iuridicundo non aſsidet, vectigalia digna petere. Litigatores, aues: forum, aream: iudicem, rete: patronos, aucupes dicebat. Dignitatibus viros dandos, non dignitates hominibus. Magiſtratus alios mereri & nō habere: alios habere, & non mereri. Graue pontificis onus, ſed beatum ei, qui benè fert. Indoctum epiſcopum aſino comparandum. Corpora malos medicos, animas imperitos ſacerdotes occidere. Vagum monachum diaboli mancipium eſſe. Virtutes clerum ditaſſe, vitia pauperem facere. Fideli amico nullum theſaurum anteferendum. Vitam amico, inuidiam morti comparandam. Hoſtem in ſe nutrire, qui nimis filio ignoſcit. Nulla in re auarum placere hominibus, niſi in morte. Vitia hominum liberalitate obtegi, nodari auaritia. Mentire ſeruile vitium eſſe. Vini vſum & labores & morbos auxiſſe mortalibus. Vinum, quod mœrem excitet, non quod obruat, ſumendum. Libidinem ætatem omnē fœdare, ſenectutem extinguere. Quietem vitam non aurum ipſum, non gemmas præbere. Dulce bonis, durum iniquis mori. Generoſam mortem turpi vitæ omnium philoſophorum ſententia anteferendam. Hæc ſunt ferè quæ de vita Pij pontificis ſcribi poſſunt: ad cuius laudes hoc etiam addo, quòd & beatam Catharinam Senenſem in ſanctas retulit, caput ſancti Andreæ è Peloponneſo à principe loci Romam aduectum, in ſancto Petro cum maxima veneratione, cumque ſupplicationibus cleri populique Romani in ſacello ad id fabricato collocauit, repurgato templo, eo loci potiſsimum, dimotiſque quorundam pontificum & cardinalium ſepulcris, quæ baſilicam ipſam temere occupabant.

PAVLVS II.

Pont. 220. PAulus ſecundus, Petrus Barbo antea vocatus, patria Venetus, patre Nicolao, matre Polixena, ſancti Marci presbyter cardinalis, pridie calend. Septembris pontifex creatur, MCCCCLXIIII. Is enim Eugenij pontificis ex ſorore nepos adoleſcens adhuc iturus in mercaturā erat, quæ apud Venetos in precio eſt, & à Solone non improbatur: & iam ſcrinium & arma in triremes detulerat, cum ei nunciatum eſt Gabrielem Condelmerium auunculum ſuum pontificē creatū eſſe. Subſtitit itaq; adhortātibus amicis & fratre Paulo Barbo maiore natu, ac litteris, licet iam adultus eſſet operā dedit: præceptore vſus Iacobo Ricionio, qui diligentiam hominis ea in re laudare conſueuerat. Habuit & alios præceptores, nec tamen ob ætatem admodum profecit: quos omnes præter Ricionem, dum pontifex eſſet, dignitate & facultatibus honeſtiores reddidit, oſtendens per eos non ſtetiſſe, quò minus doctior euaderet. Paulus autem Barbo magni animi ac prudentiæ vir, cognita fratris natura, quæ potius quietem quàm negocia appetebat, Eugenium rogat (nam Florentiam videndi hominis cauſa venerat) vt Petrum ad ſe vocet, initiatumque ſacris in aliquo dignitatis gradu collocet. Vocatus itaque Petrus, archidiaconatum Bononienſem, ac non ita multò poſt epiſcopatum Ceruiæ commendatione adeptus, protonotarius ab auunculo creatur, ex his potiſsimum, qui emolumentorum participes ſunt. His autem facultatibus aliquot annis vitam ducens, tandem vnà cum Alouiſio Patauino medico, quem poſtea patriarcham & camerarium appellarunt, cardinalis ab Eugenio creatur, inſtantibus quibuſdam Eugenij familiaribus, vt haberent, quem Alouiſij potentiæ interdum obijcerent: inter quos

inter quos poſtea tanta ſimultas fuir, vt nuſquam maiore odio certatum ſit: his etiam diſcordias alentibus, qui ſeditionibus ali & augeri conſueuerant. Dolebat enim Petrus primũ locum apud Eugenium ſibi ſurripi, cum nepos eſſet, cumq́ue etiã patricius Venetus. Hanc ob rem inimicitias non vulgares exercuit cum Franciſco Condelmerio vicecancellario ex amita Eugenij nato: quo deinceps mortuo, totum ſe in patriarcham vertit, licet, ſæpius intercedentibus amicis in gratiam rediſſent ſimulato animo. Hãc ob rem ſub diuerſis pontificibus ita inter ſe mutuis odijs certarunt, vt alter alteri non pepercerit, ſiue facultates ſiue dignitatem inſpicias. Iactata & inter eos varia probra ſunt, quæ conſulto prætereo, ne maledicis fidem præſtitiſſe videar. Mortuo autem Eugenio, cum in eius locum Nicolaus V. ſuffectus eſſet, tantum apud hominem gratia & blanditijs valuit, vt & primum ipſe locum è natione ſua apud eum tenuerit, fratre Nicolai hominẽ adiuuante: & ita Nicolaum animauerit, vt camerarij dignitatem Alouiſio diminueret. Erat enim Petrus Barbo natura blandus, arte humanus, vbi opus erat. Præterea verò eò indignitatis plerunque deueniebat, cum prædicando, rogando, obteſtando, quod vellet, conſequi non poſſet vt ad faciendam fidem precibus lacrymas adderet. Hanc ob rem Pius põtifex hominem Mariam pientiſsimam appellare interdum per iocum ſolebat. His quoque artibus apud Calliſtum vſus eò perpulit hominem, vt Alouiſium cum triremibus in Turcos mitteret, oſtendens hominis amplitudinem, huic tantæ rei maximè conuenire, cum alias & exercitus ductaſſet, & ditionem eccleſiæ ab hoſtibus conſtanter tutatus fuiſſet. Hac demũ moleſtia liberatus Petrus, Calliſtum deinceps ita in ſententiam ſuam ſemper traxit, vt donec vixerit, nullius magis quam huius conſilio ſit vſus. Facilè præterea quicquid volebat à pontifice impetrabat, ſua vel amicorũ cauſa. Erat enim propenſior in amicos: & quos in clientelã ſuſceperat, quibuſcuuque rebus poterat iuuabat, ac conſtantiſsimè tuebatur, cum apud vnumquenque magiſtratum, vel tum maximè apud pontificem. Tantæ præterea humanitatis fuit, vt in ægritudinibus curiales ipſos, qui aliquo in precio erant, inuiſeret: & quibuſdã remedijs adhibitis, eos ad valetudinem adhortaretur. Semper enim domi habebat vnguenta Venetijs auecta, oleum, tyriacam & cætera id genus quæ ad curandam valetudinem faciunt. Ex his aliquid ad ægrotos mittebat. Curabat item, vt vni ſibi magis quàm alteri ægrotantium teſtamenta committerentur, quæ poſtea ex arbitrio ſuo partiebatur: & ſi quid inerat quod ad rem ſuã pertineret, facto tamen ſub haſta precio, id ſibi pecunia vindicabat. Romanorum verò quorundam amicitia delectatus eſt, quos ſæpe in conuiuiũ adhibebat, tum ad iocum tum ad riſum: quem & Priabilius ſuus & Franciſcus Malacaro ſalibus, mimis, dicterijs, ſcommatibus frequenter non ſine vrbanitate excitabant. His quidem artibus effecerat, vt tum ciuibus Romanis, tum aulicis ipſis charus eſſe putaretur. Præterea autem ne domi tantum poſſe videretur, foris etiam auctoritatem ſibi comparare annixus eſt. Nam & in Hernicos (quam nunc campaniam Romanam vocant) profectus eſt ad populos quoſdam ſedandos, qui de finibus contendebant: & litem componere inter comitem Auerſæ & Neapolionem Vrſinum conatus, paulum abfuit, quin turpiter captus in vincula conijceretur, adeo in eum comes Auerſus ob quandam verborum licentiam, malè animatus erat. Re itaque infecta abiens, homini ſemper aduerſatus eſt. Mortuo deinde Calliſto, in eiuſq́ue locum Pio ſuffecto, cum permutare epiſcopatum Vicetinum in Patauium inſtando acerbè nimium rogandoq́ue anniteretur, & Pij pontificis & Venetorum iram adeo incurrit, vt Paulũ fratrem ſenatorio munere amouerint, & ei interdixerint, quò minus aliorum beneficiorum prouentibus potiretur niſi ſententiam mutaret. Hanc ob rem indignatus homo, vlciſcendi tempus obſeruans, interim acerbè nimium in eos inuehebatur, per quos ſtetiſſet, quò minus voto potiretur. Mortuo autem Pio, in eius locum ipſe ſuffectus, ſtatim vbi magiſtratum inijt; ſiue quod ita pollicitus erat, ſiue quòd Pij decreta & acta oderat, abbreuiatores omnes, quos Pius in ordinẽ redegerat, tanquam inutiles & indoctos (vt ipſe dicebat) exauctorauit. Eos enim bonis & dignitate indicta cauſa ſpoliauit: quos etiã propter eruditionẽ & doctrinam ex toto orbe terrarũ conquiſitos, magnis pollicitationibus & præmijs vocare ad ſe debuerat. Erat quidem illud collegiũ refertũ bonis ac doctis viris. Inerãt diuini atque humani iuris viri peritiſsimi. Inerant poëte & oratores plerique, qui certe non minus ornamẽti ipſi curiæ afferebant, quàm ab eadẽ acciperẽt, quos omnes Paulus tanquã inquilinos & aduenas poſſeſsione pepulit, licet emptoribus cautum eſſet litteris apoſtolicis, cautũ etiam fiſci pontificij auctoritate, ne qui bona fide emiſſent, è poſſeſsione honeſta ac legitima deijcerentur. Tentarunt tamen hi, ad quos res ipſa pertinebat hominem è ſentẽtia dimouere. Atque ego certe, qui horum de numero eram, rogando etiã vt cauſa ipſa iudicibus publicis (quos rotæ auditores vocant) cõmitteretur: tum ille toruis oculis me aſpiciens, Ita nos, inquit, ad iudices reuocas, ac ſi neſcires omnia iura in ſcrinio pectoris noſtri collocata eſſe? Sic ſtat ſententia, inquit, loco cedant omnes, eant quò volunt, nihil eos moror, pontifex ſum, mihiq́; licet pro arbitro animi aliorum acta & reſcindere & approbare. Hac verò tam immiti ſententia accepta, vt lapidem immobilem volueremus, obſeruabamur, & fruſtra quidẽ die ac noctu in foribus aulæ, viliſsimum etiã quenq́ue ſeruum rogantes, vt nobis alloqui pontificẽ liceret.

Epiſtola Platinæ ad Paulum II.

Reijciebamur non ſine cõtumelia, tanquam aqua & igni interdicti ac prophani. Hac autem diligentia xx. continuis noctibus vſi ſumus: nil enim fere niſi noctu agebat. Ego verò tanta ignominia excitus, quod mihi ac ſocijs meis coram non licebar, id agere per litteras inſtitui. Scripſi itaque epiſtolam his fermè verbis. Si tibi licuit indicta cauſa ſpoliare nos emptione noſtra iuſta ac legitima, debet & nobis licere conqueri illatam iniuriam iniuſtamq́; ignominiam. Reiecti à te, ac tam inſigni contumelia affecti, dilabemur paſsim ad reges, ad principes, eosque adhortabimur, vt tibi concilium indicant, in quo potiſsimum rationem reddere cogaris, cur nos legitima poſſeſsione ſpoliaueris. Lectis litteris, Platinam reum maieſtatis accerſit, in carcerem trahit, compedibus reuincit, mittit Theodorum Taruiſinum epiſcopum, qui quæſtionem habeat. Is ſtatim me reum facit, quòd & libellos famoſos in Paulum ſparſiſſem, & concilij mentionem feciſſem. Primum crimen ita confutaui, eos quidem dici libellos famoſos, in quibus ſcribentis nomen reticetur: at meum nomen in calce litterarum extare, non igitur libelli famoſi ſunt. Quod verò de concilio mentionem fecerim, me non adeo graue crimen id putaſſe, cum in ſynodis à ſanctis patribus ſtabilita ſint fundamenta orthodoxæ fidei, prius ſparſim iacta à Saluatore noſtro eiuſque diſcipulis, vt maiores cum minoribus æquo iure viuerent, ne cuiquam fieret iniuria. Vnde etiam apud Romanos inſtituta eſt cenſura, qua & qui priuati & qui in magiſtratu fuerunt, rationem habiti magiſtratus, & vitæ anteactæ reddere cogebantur. Cùm verò his rationibus nihil profeciſſem, reuinctus compedibus, & quidem grauiſsimis, media hyeme ſine foco celſa in turri ac ventis omnibus expoſita coërceor menſibus quattuor: tandem verò Paulus Franciſci Gonzagæ cardinalis Mantuani precibus fatigatus, ægrè pedibus ſtantem moleſtia carceris me liberat: admonet ne ab vrbe diſcedam, in Indiam, inquit, ſi proficiſcere, inde te trahet Paulus. Feci mandata: Triennio in vrbe commoratus ſum, arbitratus hominem aliquam medelam meis incommodis interim allaturum. Coronatus Paulus de more, memor à Calliſto quondam pulſos eſſe è ſancto Ioanne Laterano canonicos regulares, quos eodem in loco Eugenius pontifex ante collocauerat, eodem reuocauit, vt ſeorſum à canonicis ſecularibus diuina officia celebrarent. Præterea verò canonicorum ſecularium eo in loco nomen aboliturus, ſi quis moriebatur in demortui locum neminem ſufficiebat: aut ſi quod beneficium vacabat, coactos ſe canonicatibus illis abdicare, ad alias eccleſias transferebat, vt tandem beneficia illa in vnum corpus redacta, canonicis regularibus ſatisfacerent ſine vllo ſuo diſpendio, cum eos tum paſcere ob inopiam oporteret. Hanc autem ob rem Paulus multum à ſe alienauit ciuium animos, quod dicerent illa beneficia à maioribus ſuis inſtituta, pulſis ciuibus, inquilinis dari. Neque hoc contentus Paulus, ſeorſum canonicos quoſdam allocutus, eos minis etiam adhibitis abdicare ſe illis canonicatibus impellebat. Nonnulli tamen eius minas contẽnentes, tempus vindicandæ libertatis expectabant, quod poſtea eo mortuo eluxit. At verò cum nunciatum eſſet, Turcos capta iam ferè tota Epiro, in Illiricum iter parare, oratores ſtatim ad reges & principes miſit, eos oratum, vt compoſitis rebus ſuis, de bello Turcis inferendo, ad propulſandam iniuriam cogitarent. Qua de re nil certè actum eſt, cum inter ſeſe grauiſsimis bellis decertarent: hinc Germani, hinc Anglici, nunc veterem regem, interdum vero nouum expetentes. Hinc Hiſpani, hinc Galli principes veriti regis potentiam, qui regio nomini omnes obtemperare volebat, iactabatque ſe breui facturum, vt eos pœniteret, qui ſecus feciſſent. Præterea vero Paulum vrgebat regis Boemiæ perfidia, qui ſe paulatim à toto corpore Chriſtiani nominis ſubtrahebat. in hunc itaque mittere Vngariæ regem cum exercitu inſtituerat, ſi ei per bellum in Turcos ſuſceptum licuiſſet: ſique rem inter regem & imperatorem componere potuiſſet. Nam mortuo Ladiſlao rege Vngariæ eius nepote, qui hærede carebat, imperator ipſe regnum illud, quod Matthias Vaiuodæ filius occupauerat, ſibi deberi prædicabat. Differendam itaque rem Paulus in aliud tempus cenſens, ad componendas quaſdam ſimultates ciuium Romanorum inter ſe diſsidentium, animum adiecit. Orta namque rixa erat inter Iacobum Ioannis Albertini filium, & Felicem nepotem Antonij Capharelli: hanc ob rem accitis ad ſe partibus familias, eos aliquandiu renitentes, ad concordiam datis vadibus compulit. Verùm non ita multo poſt Iacobus Alberini filius, nuſquam laturus iniuriam patri illatam, Antonium Capharellum interficere conatus, confoſſum aliquot grauibus vulneribus, tanquam mortuum reliquit. Hanc ob rem indignatus Paulus, quod contra atque Alberinus iurauerat, filius egiſſet euerſis eorum ædibus redactiſque in fiſcum omnibus bonis, eos ab vrbe demum exules facit. Hos tamen poſtea ſuo iuſſu ad vrbem redeuntes in gratiam recepit, reſtitutis rebus omnibus, paceque inter diſsidentes compoſita, cum tamen ambo aliquandiu in carcere ſteti ſſent. Anno verò M C C C C L X V. Alouiſius Patauinus pontificis camerarius, & tituli ſancti Laurentij in Damaſo presbyter cardinalis, vir quidem ditiſsimus, & in rebus agendis ſagax, ſed vltimo ſuæ vitæ tempore parum prudens: quippe qui ex teſtamento maxima ex parte hæredes reliquerat duos fratres cognomento Scarampos, alioquin bonos & liberales ingenij, ſed nequaquam tantis fortunis & prouentibus eccleſiæ partis dignos. Quid homines ſuſpicarentur ſcimus.

Has au-

Has autem facultates Paulus ei licet teſtandi facultatem vltro permiſiſſet, ſibi vindicauit. Scarampos cœpit, & tandiu, honeſto tamen loco retinuit, quo ad quæ Florentiam delata fuerant, ad ſe deferrentur. Fugientes Scarampi dum hac de re ageretur, capti in carcerem conijciuntur. Verùm cum bona patriarchæ Florentia Romam delata fuiſſent, Scarampos cum bona parte incolumes dimittens, in reliquos patriarchæ familiares maiore benignitate vſus eſt, quàm ipſe teſtator inſtituiſſet. Atque hoc modo bona hominis tanta diligentia parta, maiore retenta, cum magna opum iactatione, ac ſi annos Matuſalem victutus eſſet, ab eo ſunt partim poſſeſſa, partim diſtributa, quo cum diutius ſimultatibus, odijs, maledicentia certauerat, cum maluiſſet ad Turcos ipſos quàm ad Paulum bona ſua recidere. Sed neque hoc contenta diuina prouidentia, voluit eius quoque corpus iam ſepultum in prædam dari. Ab ipſis enim, quibus ipſe beneficia ſancti Laurentij in Damaſo dederat, noctu aperto ſepulcro, annulo & veſtibus ſpoliatus eſt. In hos autem Paulus re cognita, grauiter animaduertit. Eodem ferè tempore Fredericus adoleſcens egregius Ferdinandi filius, Mediolanum iturus ad ducendam Franciſci Sfortiæ filiam fratris vxorem in regnum, Romam veniens, prodeunte obuiam honorato quoque & Rhoderico vicecancellario, perbenignè à Paulo ſuſcipitur, ac roſa donatur, quam pontifices quotannis donare alicui ex principibus Chriſtianis conſueuere. Interim verò cum Ferdinando in animo eſſet, eos bello perſequi, & potiſsimum in regno ſuo exiſtentes, qui dum à Gallis premeretur, à ſe defecerant, miſiſſetque copias quaſdam ea mente, vt ducem Soranum adoriretur. Pontifex diuertere id bellum cupiens, archiepiſcopum Mediolanenſem eò properè miſit oratum, vt copias illas quemadmodum ratione feudi tenebatur, ad ſe mitteret, quòd diceret ſibi in animo eſſe comitis Auerſi filios, eccleſiæ nequaquam obtemperantes, è medio tollere. Nam eo ferè tempore Auerſus comes moritur, quo Paulus pontifex creatur: corpusque eius Romam delatum, in baſilica ſanctæ Mariæ Maioris, ſepelitur. Rex itaque acerrimus Deiphobi hoſtis, quippe qui ab eo ſuperiore bello inſidijs, veneno & armis petitus fuerat, copiarum ſuarum præfectis mandat, vt primo quoque tempore proficiſcantur, quò pontifex ire iuſſerit. Antea enim Deiphobum & Franciſcum ad ſe vocatos monuerat, vt & iter tutum à latronibus ſeruarent, ne Romam aliunde venientes, in ipſis propè vrbis Romæ portis ſpoliarentur: vtque Securanciæ præfecti, Vici quondam filio, Caprarolam (quod oppidum eſt) redderent, cum omnia ferè ipſius præfecti bona poſsiderent. Vtrunque verò non modo facere recuſarunt, verùm etiam minas addidere, iactantes ſæpius ſe comitis Auerſi filios eſſe, nec laceſſentibus parcituros. Tum verò Paulus clanculum paratis rebus omnibus ad bellum neceſſarijs ſuperuenientibus etiam regijs copijs, quintodecimo die poſteaquã inchoatum eſt, bello eos incautos & nil tale opinantes oppreſsit, redactis in poteſtatem eccleſiæ nouem caſtellis: quorũ de numero aliqua ita munita natura & arte erant, vt vix opera hominum expugnari poſſe crederentur. Deiphobus autem veritus ne captus ad regem mitteretur, ſalutem ſibi fuga quæſiuit. Capitur autem Franciſcus frater cum filio & quinquennio in arce Hadriani retentus, demum creato Xyſto liberatur. Hinc poſtea inter Paulum & regem ipſum ortæ graues inimicitiæ ſunt, cum Ferdinandus hoc tanto merito peteret ſuperiorum annorum tributum, quod eccleſiæ pendebat, ſibi ralaxari: & quod deinceps ſoluturus eſſet, diminui, cum regnum Siciliæ patruus ſuus poſsideret, cuius ipſa vnà cum regno Neapolitano vectigal penderet: Inſpicienda dicens & ſua merita, & conſiderandum, quid poſſet in contrarium accidere, cum diceret ſe continuo acies quaſdam in armis habere, non magis ſua quàm pontificis Romani gratia, vt in bello contra Auerſanos paulò antè nouerat. Commemorabat viciſsim Paulus merita eccleſiæ erga Ferdinandum: atque hoc modo altercationibus in longum res ipſa ſemper protracta eſt, cum vterque reperendi ius ſuum, tempus quæreret. Moliri res nouas rex interim cauebat, Iacobi Picennini, qui Sulmonem in Marſis & alia oppida tenebat, potentiam veritus: quem poſtea Franciſcus Sfortia ſocer ad regem miſit, data fide ſe quoties libuiſſet, incolumem rediturum. Verùm aliter Iacobo quàm putarat accidit. Captus enim Neapoli à Ferdinando cum filio, & in carcerem coniectus, non ita multò pòſt vita priuatus, figmento adhibito quòd in carcere ipſo decidens crus fregiſſet, dum redeuntes ab Iſchia (quam Ænariam antiqui vocabant) triremes regis de Gallis victrices, ſtudioſus quàm cautius per feneſtram inſpicit. Sunt qui arbitrantur hominem adhuc viuere. Quod ego nullo modo credo, cum nullus eſſet in Italia aptior, ſi auctoritatem hominis in militiam reſpicis, ad euertendum Ferdinandi regis imperium. Subſtiterat in via hac re cognita (Senis nanque erat) ducis Mediolani filia Neapolim ad maritum itura, vt fidem faceret, nulla patris ſui culpa Ferdinandum in Iacobi Picennini necem conſpiraſſe. Quid autem ea de re ſuſpicati ſint homines, optimè nouimus. Fuere etiam qui dicerent id prius à Paulo pontifice ſcitum fore, cum illis diebus archiepiſcopus Mediolanenſis à pontifice ſcitum fore, cum illis diebus archiepiſcopus Mediolanenſis à pontifice ad regem, & à rege ad pontificem frequenter commeauerit, cum Paulus ipſe dixerit, audita hominis captiuitate, appellationum iudicem à medio ſublatum eſſe. Sed verum eſt illud Virgilianum.

Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ.

Nullius enim magis quàm Iacobi Picennini opera reprimere Ferdinandi contumaciam Paulus potuiſſet, ſi tum in vita fuiſſet, quando inter eos de ſoluendo tributo contentio eſt orta, ac bellum propè certum. Nam celebratis nurus ac filij nuptijs hac vna re & Iacobi morte ſtabilito regno, Ferdinandus cum pontifice inſtat, & vt tributum ei diminuatur, & quædam oppida quæ de regno poſſidebat eccleſia, ei redderentur. Miſit eò Paulus Barptolemæum Rouerellam legatum, tituli ſancti Clementis presbyterum cardinalem, qui regis mentem aliqua ex parte leniuit. Verebatur tum (credo) vterque ne ſolis ac lunæ eclipſes, quæ tum fuere cum maxima hominum admiratione, regnorum mutationem portenderent. Moritur tamen (ne corpora cæleſtia fruſtra pati exiſtimes) ſequenti anno Franciſcus Sfortia Inſubriæ & Liguriæ dux. Nam Genuæ dominatum biennio ante adeptus fuerat, dedentibus ſeſe ciuibus diutino bello, partim inteſtino & graui, partim externo agitatis, Gallorum enim dominatum, quem ſponte petierant reijcientes, ad ſex millia Gallici nominis ante oculos Renati regis interfecère, qui eum triremibus aliquot benè armatis aderant, recuperandæ vrbis cauſa, quæ iam à Gallis defecerat. Mortuo itaque Franciſco Sfortia Mediolanenſium duce, cardinales ſtatim Paulus ad ſe vocat, quid eſſet agendum conſulit. Cenſuere omnes mittendas eſſe litteras & nuncios ad principes Italiæ, ad populos, qui eos adhortarentur nil noui moliri, ſed pacem ante initam ſeruare: maxime verò tam iniquo tempore, quo à Turco communi Chriſtianorum hoſte vexaremur. Præterea verò epiſcopum Conchēſem Mediolanum mittit oratum populum illum, vt nil antiquius fide putaret, quam Galeatio Franciſci filio præſtiterat. Aberat tum Galeatius iuſſu patris in Galliam cum exercitu miſſus, dum rex Alouiſius cum principibus regni dicto ſuo haudquaquam obtemperantibus bellum gerit. Ex fœdere enim dum Genuam in feudum accipit, præſidia regi Franciſcus ſubminiſtrabat. Requirebat & hoc affinitas inter eos contracta, cum Galleam reginæ ac ducis Sabaudiæ ſororem, in vxorem accepiſſet. Qui cognita patris morte, relicto bello, quod regio nomine contra Burgundiæ ducem inchoauerat, Lugduno abiens, ac eum paucis permutata veſte in patriam rediens, ditione paterna auxilio matris, quæ populos in fide continuerat, ſine vlla contentione potitur. Paulus verò compoſitis hoc modo Italiæ rebus, cum intelligeret militiam Rhodiorum militum ob inopiam ad nihilum redigi, eorum magiſtrum ac primates religionis ad ſe vocat corrigendi erroris cauſa, qui poſt frequentes conuentus apud ſanctum Petrum habitos, tædio animi & ſenio confectus moritur, ſepeliturque in baſilica ſancti Petri non longè à ſacello ſancti Andreæ: in cuius locum Carolus Vrſinus ſuffectus, Rhodum ad tuendam inſulam properè mittitur. Interim verò cum Paulo nunciatum eſſet, in Poli oppido in Æquicolis poſito multos hæreticos ineſſe, dominum loci cum viris octo & feminis ſex comprehenſos, & ad ſe perductos, cognito hominum errore, ignominia notauit, & quidem grauiſſima, eos potiſſimum, qui pertinaciores fuere. Nam mitius cum his eſt actum, qui errorem confeſſi, veniam petiere. Erant enim eius ſectæ, quàm à peruerſa mētis opinione eſſe dicimus, quod dicerent nullum verum Chriſti vicarium eſſe eorum, qui poſt Petrum fuere, niſi qui paupertatem Chriſti imitati ſunt. Aucto deinde cardinalium numero, ad x. enim eodem tempore creauit, quorum de numero hi fuere: Franciſcus Sauonenſis ordinis Minorum generalis, M. Barbo præſul Vicetinus, cuius opera & conſilio magnis in rebus ſemper eſt vſus, Oliuerius archiepiſcopus Neapolitanus, A. Epiſcopus Aquilanus, Theodorus Monferratus reliqui partim Galli, partim Vngari, & Angli ſunt habiti. Senatu itaque in hunc modum aucto, ad componendam Italiæ pacem totus conuertitur. Nam cum Florentini quidam, à factione Petri Medices ciuili diſcordia pulſi, vt Deteſaluus Neronius, & Angelus Accioiolus, ac Nicolaus Soderinus Barptolemæum Bergomatem concitaſſent, qui magnam vim equitum ac peditum habebat, vt in Etruriam cum exercitu mouens ſe ac extorres omnes in patriam reduceret, adiuuantibus etiam Venetis, occultè tamen, primo quidem impetu poſſe & velle ſubuertere totam Italiam viſus eſt. Verùm cum in Flaminia Galeatium ducem Mediolanenſem obuium habuiſſet cum regis ac Florentini populi copijs, habenas inhibuit, & cunctando potius quàm pugnando vincere annixus eſt. Pugnatum eſt tamen ſemel atque acriter comitis Vrbinatis auſpicijs in agro Bononienſi ad Ricardinam (id ei loco nomen eſt) dum caſtra metatur. Quo quidem tempore de Bergomate actum certè erat, ſi tum Galeatius affuiſſet, qui Florentiam componendæ rei bellicæ cauſa profectus paulò ante fuerat. Ferunt qui tanto prœlio interfuere, nuſquam ætate noſtra maiore contentione certatum eſſe: nec prœlium antea fuiſſe, in quo plures deſiderati fuerant, tum autem Veneti ſibi potius quàm homini cauentes eohortibus aliquot & turmis ei in auxilium miſsis, pacem enixius quærere, eius conficiendæ arbitrium omne in pontificem deferentes. Qui rei ſuæ quoque admodum timens, ſi victoria ad regem & ducem recideret, vt pax conficeretur inſtabat, erat enim opinio quorundam hominum non vulgarium, Barptolemæum conniuente pontifice Padum traieciſſe,

quo mutato Florentinorum ſtatu, inferre bellum Ferdinando regi commodius poſſet, cui ita infenſus erat, vt accire contra eum nouos quoque in Italiam hoſtes cogitauerit. Vocatis itaque ad ſe omnium principum legatis pacem his rationibus compoſuit, vt vtraque pars quæ bello ceperat, redderet: vtque Bartholemæus copias ſuas in Ciſalpinam Galliam reduceret: ſeruareturque pax illa, quæ antea inter Franciſcum Sfortiam & Venetos apud Laudam Pompeianam compoſita fuerat. In vna re tantum addubitatum eſt, excluderetur ne à pace Italiæ Sabaudiæ dux, vel Philippus frater, qui eo anno Venetorum ſtipẽdijs militauerat, prouinciam Galeatij bello vexauerat. Petebãt Veneti, vt inter fœderatos is quoque cenſeretur. Negabat id fieri poſſe Galeatius, cum diceret eum ſe nunquam pro amico & ſocio habiturum, quem rex Franciæ hoſtem haberet. Verùm tantum valuit Paulus blanditijs & pollicitationibus, vt legatum Galeatij contra principis ſui decretum in ſententiam ſui ipſius traxerit. Hanc ob rem iratus Galeatius, & Laurentium Piſaurienſem legatum ſuum exilio mulctauit, & Sabaudienſes ita bello vexauit, vt eos pacem expoſcere coëgerit: quæ quidem ex arbitrio regis Franciæ poſtea compoſita eſt, interuenientibus & reginæ & vxoris Galeatij precibus, quæ ducis Sabaudiæ ſorores ſunt. Compoſitis autem hoc modo rebus, Paulus ad ocium conuerſus, populo Romano ad imitationem veterum ludos quàm magnificẽtiſſimos & epulum lautiſſimum iuſtituit, procurante eam rem Vianeſio Bononienſi pontificis vicecamerario. Ludi autem erant pallia octo, quæ curſu certantibus in carniſpriuio proponebantur ſingulis diebus. Currebant ſenes, adoleſcentes, iuuenes, Iudæi, ac ſeorſum paſtillis primo quidem pleni, quò tardiores in curſu eſſent. Currebant & equi, equæ, aſini, bubali tanta cum omnium voluptate, vt omnes præ riſu pedibus ſtare vix poſſent. Curſus autem & ſtadium erat ab arcu Domitiani vſque ad ædes ſancti Marci, vnde pontifex ipſe ſolidam voluptatem percipiebat. Ac etiam in pueros cœno oblitos poſt curſum munificentia vſus, vt ſinguli carlenum (nummi argentei id genus eſt) condonaret. Sed ecce in tam publica omnium lætitia ſubitus terror Paulum occupat. Nunciatur ei, quoſdam adoleſcentes duce Calimacho in eum conſpiraſſe, cui præ timore vix reſpiranti, neſcio quo fato nouus etiam terror additur. Aduolat enim quidam cognomento Philoſophus, homo facinoroſus & exul, qui vitam primo & reditum in patriam deprecatus, nunciat, ac falſo quidem, Lucam Totium Romanum ciuem Neapoli exulantem, eum multis exulibus in nemoribus Veliternis à ſe viſum, ac paulò pòſt affuturum. Timere Paulus ac magis trepidare tum cœpit, veritus ne domi & foris opprimeretur. Capiuntur permulti in vrbe, tum ex aulicis, tum ex Romanis. Augebat hominis timorem Vianenſius, Augebant & alij eius familiares, qui ex tanta perturbatione aditum ad maiorẽ dignitatem & uberiorem fortunam ſibi quærebant. Irrumpebant cuiuſuis domum ſine diſcrimine. Trahebant in carcerem quos ſuſpectos coniurationis habuiſſent. Et, ne ego tantæ calamitatis expers eſſem, domum vbi habitabam multis ſatellitibus noctu circundant: fractis foribus ac feneſtris, vi irrumpunt: Demetrium Lucenſem familiarem meum comprehendunt: à quo vbi ſciuere me apud cardinalem Mantuanum cenare, ſtatim accurrunt, & me in cubiculo hominis captum, ad Paulum confeſtim trahunt. Qui vbi me vidit, ita inquit, duce Calimacho in nos coniurabas? Tum ego fretus innocentia mea, ita conſtanti animo reſpondi, vt nullum conſcientiæ ſignum in me deprehendi poſſet. Inſtabat ille diſcinctus & pallidus: & niſi verum faterer, nunc tormenta mihi, nunc mortem proponebat. Tum ego cum viderem omnia armis & tumultu circunſonare, veritus ne quid grauius ob formidinem & iram in nos conſuleretur, rationes attuli, quam ob rem crederem Calimachum nil aliud tale vnquam moliturum, nedum meditatum fuiſſe, quòd conſilio, lingua, manu, ſolicitudine, opibus, copijs, clientelis, armis, pecunijs, oculis poſtremo careret. Cæculus enim erat, & P. Lentulo ſomniculoſior, ac L. Craſſo ob adipem tardior. Omitto quòd nec ciuis quidem Romanus erat, qui patriam liberaret: nec præſul, qui pontificatum ſibi Paulo interempto deſumeret. Quid poterat Calimachus? Quid auderet? Erat ne lingua & manu promptus? Habebitne ad tantam rem conficiendã certos homines delectos & deſcriptos, quorum opera vteretur? niſi forte vellent Glaucum & Petreium fugæ ſuæ comites alteros Gabinios ac Statilios eſſe. Tum Paulus ad Vianenſiũ conuerſus hic, inquit (me toruis oculis aſpiciens) tormento cogendus eſt verum fateri: nã coniurandi artẽ optimè nouit. Vtinã cõſideratius mecũ egiſſet Paulus: nõ enim me ſtatim tormẽto ſubiecisſet. Nã, cũ verùm coniectura quæritur, nec de facto cõſtat, in cõiuratione potiſſimũ, & quæ ante ſuſceptũ negocium, & poſtmodum geſta, quæritur. Conſideratur vita coniurationis, cõſiderantur mores, ambitio, cupiditas tũ facultatũ, tũ honorũ: & ſi quid antea dictũ, ſcriptũ, aut factum ſit, quod eò tendat. Horum nihil conſiderauit Paulus, in carcerem nos conijcit. Verùm cum admoneretur ab his, qui bene ſentiebant, quibuſque exploratum erat Lucam Tortium nuſquam pedem Neapoli mouiſſe, ne tantũ tumultũ cum ſuo diſcrimine concitaret, reuocat edictum tertio die, quo præmia illis proponebat, qui Lucã reũ maieſtatis, vel viuũ vel mortuum in poteſtatem ſuã redegiſſent: non tamen Quadratios fratres, quos ob eã ſuſpicionem ceperat & torſerat, dimiſit. Subeſſe aliquam latentẽ cauſam videri volebat, ne leuitatis argueretur.

Liberatus hoc metu Paulus, ad nos ſtatim animum adijcit. Mittit in arcem Hadriani Vianenſium cum Ioanne Franciſco Clugienſi Sanga,& ſatellite,qui nos quouis genere tormentorum adigat, ea etiam fateri, quæ nuſquam ſciebamus. Torquentur prima & ſequenti die multi: quorum pars magna præ dolore in ipſis cruciatibus concidit. Bouem Phalaridis ſepulcrum Hadriani tum putaſſes adeo reſonabat fornix ille concauus vocibus miſerorum adoleſcentum. Torquebatur Lucidus homo omnium innocētiſsimus. Torquebatur Marſus Demetrius, Auguſtinus Campanus optimus adoleſcēns, & vnicum ſeculi noſtri decus, ſi ingenium & litteraturam inſpicis: quibus cruciatibus & dolore animi mortuum poſtea crediderim. Feſsi tortores, non tamen ſatiati. Nam ad viginti ferè eo biduo quæſtioni ſubiecerunt: me quoque ad pœnam vocant. Accingunt ſe operi carnifices, parantur tormenta, ſpolior, laceror, trudor tanquam graſſator & latro. Sedet Vianenſius tanquam alter Minos ſtratis tapetibus, ac ſi in nuptijs eſſet, vel potius in cena Atrei & Tantali, Homo, inquam, ſacris initiatus, & quem ſacri conones vetant de laicis quæſtionem habere: ne ſi mors ſubſequatur, quod in tormentis interdum accidere ſolet, irregularis (vt eorum verbo vtar) & impius habeatur. Neque hoc quidem contentus,dum penderem miſer in ipſis cruciatibus, monilia Sangæ Clugienſis attrectans, hominem rogabat, à qua puella donum amoris habuiſſet. De amoribus locutus, ad me conuerſus inſtabat, vt ſeriem coniurationis, vel fabulæ potius à Calimacho confictæ explicarem, dicerēque quid cauſæ eſſet, cur Pomponius, qui tum Venetijs erat, ad me ſcribens, patrem ſanctiſsimum in ſuis litteris appellaret, te inquit, pontificem creauerant coniurati omnes? Flagitat item, dederim ne litteras Pomponio ad imperarorem, aut ad aliquem Chriſtianum principem ſuſcitandi ſchiſmatis, aut concilij cauſa: Reſpondeo me nunquam cōſiliorum Calimachi participem fuiſſe, quippe cum inter nos ſimultas eſſet haud parua. Neſcire item cur Pomponius me patrem ſanctiſsimum appellaret, ſciturum ab eo: nam paulò pòſt vinctum affuturum dicebat. De pontificatu verò non eſſe cur ſoliciti eſſent, quod vita priuata ſemper contentus fuiſſem. Ad imperatorem verò me nunquam litteras miſiſſe, nec Pomponij opera ea in re vſum eſſe, id etiam ab eo ſciturū. Tandem verò delinitus aliquantulum tot meis cruciatibus non tamen ſatiatus, deponi me iubet veſperi maiores ſubiturū. Deferor in cubiculū ſemimortuus, nec ita multò pòſt reuocor à quæſtoribus bene potis & pranſis. aderat & Laurentius archiepiſcopus Spalatenſis. Petunt quid mihi colloquij fuerit cum Sigiſmundo Malateſta, qui tum in vrbe erat. De litteris, inquam, de armis, de præſtantibus ingenijs tum veterum, tum noſtrorum hominum loquebamur, deque his rebus, quæ in hominū colloquia cadere poſſunt. Minari tū Vianeſius ac maiores cruciatus proponere; niſi verùm faterer. Rediturū ſe die ſequenti, meditarer interim vbi eſſem & quibus cū mihi eſſet agendū. Reducor iterū ad cubile, vbi tantus me repentè dolor inuaſit, vt vitā cū morte cuperē cōmutare, recrudeſcentibus doloribus ob refrigerata membra, quaſſa vehemēter ac læſa. Recreabat me tamen non parū angeli Bufali Romani equitis humanitas, quē anno ante Paulus in carcerem cōiecerat, ob interfectum à Marcello filio Franciſcum Cappoeiū. Id enim factū Angeli ſuaſu Paulus dicebat. Angelus itaque ac Franciſcus nepos, quibus cum in eodem cubiculo diuertebant, quò minus doloribus & inedia moreter, ſuis manibus & medelas & cibum mihi afferebant. Poſt biduum verò Chriſtophorus Veronenſis Pauli medicus ad me veniens, bono, inquit, animo te eſſe iubet Paulus, ac de ſe bene ſperare, breuique liberum futurum. Sciſcitor quando id fore ſperaret: Reſpondet homo liber audientibus omnibus, qui tum aderant, non ita cito fieri poſſe, ne leuitatis & ſæuitiæ argueretur pontifex, quòd illos quòs tanto tumultu concitato cepiſſet ac torſiſſet, ſtatim veluti innoxios dimitteret. Neque hoc quidem contentus Paulus quos paulò antè coniurationis & maieſtatis accerſierat, eoſdem mutata ſententia ob diuulgatam fabulam hæreſeos accuſat. Trahitur ad vrbem Pomponius Venetijs captus, per totam Italiam tanquam alter Iugurtha ducitur in iudicium Pomponius, vir ſimplicis ingenij, neque coniurationis, neq; alicuius ſceleris conſcius. Rogatus cur nomina adoleſcentibus immutaret, vt homo liber erat. Quid ad vos, inquit, & Paulum ſi mihi Fœniculi nomen indo, modo id ſine dolo & fraude fiat? Amore nanq; vetuſtatis antiquorum præclara nomina repetebat, quaſi quædam calcaria, quæ noſtram iuuentutem æmulatione ad virtutem incitarent. Trahitur & Lucillus ad vrbem tanquam reus maieſtatis, qui in Sabinis tetricam illam vitam ducebat, quod ad Campanū ſcribens, quæ litteræ vt poſtea deprehenſæ ſunt, Heliogabali cuiuſdam amores reprehendebar, ita occultè tamen, niſi à conſcio dignoſci res ipſa non poſſet. Vianeſius autem diligens paſtor ad nos cum tormentis ſæpius rediens, torto etiam Petreio Calimachi comite in fuga comprehenſo, ac nihil confeſſo, quod diceret ebrioſam illam Calimachi collocutionem nullius momenti exiſtimandam fuiſſe, omnia oculis colluſtrans, ne refractis parietibus tanquam Dædali alta arce volaremus, carcerem ſubterraneum meditatur; ac fabris ſtatim locat: eoque conijcit Franciſcum Anguillaram, Gattaluſium, Franciſcum Aluianum, Iacobum Ptolemæum quadriēnio ante moleſtia carceris maceratos. De libertate noſtra interim nullū verbum fiebat. Erat tum Imperator in vrbe: voti enim gratia venerat cum magno comitatu, quem Paulus ma-

lus magna cum impenſa honorificentiſsimè ſuſcepit expenſis decem & octo millibus nummum aureorum. Ambos ex mole Hadriani ſub eodem pallio à Laterano redeuntes, comitante honorato quoque inſpexi. Subſtitit Paulus in ponte, donec imperator equites aliquot crearet. Abeunte deinde imperatore, eum iam metu omni liberatus eſſet: nam & equitum & peditum ſuorum magnam partem in vrbem vocauerat: veritus ne quid tumultus à populo Romano excitaretur, præſente imperatore, decimo menſe poſt captiuitatem noſtram in arcem veniens, ne tantum tumultus fruſtra concitaſſe videretur, multa nobis obijcit, ſed illud potiſsimum, quod de immortalitate animorum diſputaremus, teneremuſque opinionem Platonis, quam diuus Auguſtinus Chriſtianæ religioni ſimilimam eſſe cenſet: Merito, inquit Aurelius, Cicero Deum inter philoſophos Platonem vocat qui certè cunctos ingenio & ſapientia ſuperauit: hunc mihi delegi, quo cum diſputarem, qui & de vltimo hominis fine, & de diuina natura melius quam cæteri philophatur. In dubium, inquit Paulus, diſputando Deum vocabatis. Quod quidem omnibus philoſophis & theologis noſtrorum temporum obijci poteſt, qui & animos & Deum & omnes intelligentias ſeparatas diſputandi ac veri inueniendi cauſa in dubium plerumque vocant. Præterea verò hæretici ſunt, vt ait Auguſtinus, qui quod praue ſapiunt, pertinaciter defendunt. Sanam diſciplinam nunquam aſpernati ſumus, quod facere conſeuerunt (vt ait Leo) erroris magiſtri qui ſeorſum ab eccleſia ſentientes, hæretici meritò, Hieronymo teſte, ſunt appellati. Rationem vitæ meæ poſteaquam ſapere per ætatem cœpi, vſque ad hæc tempora reddere vobis poſſum. Nullum mihi facinus impingi poteſt, non furtum, non latrocinium, non ſacrilegium, non depeculatus, non parricidiũ, non rapina, nõ Simonia. Vixi, vt Chriſtianum decebat, confeſsionem & communionem in anno, ſemel præſertim intermiſi nunquam. Nil ex ore meo excidit, quod contra ſymbolum eſſet, aut hæreſim ſaperet. Non ſum imitatus Simoniacos, carpocratianos, Ophytas Seuerianos, Alogios, Paulinos. Manichæos, Macedonianos aliámue hæreticorum ſectam. Præterea verò Paulus crimini nobis dabat, quod nimiũ gentilitatis amatores eſſemus, cum nemo eo huius rei ſtudioſior eſſet, quippe qui & ſtatuas veterum vndique ex tota vrbe conquiſitas, in ſuas illas ædes, quas ſub Capitolio extruebat congereret, auecto etiam ex ſancta Hagnete beatæ Conſtantiæ ſepulcro, fruſtra reclamantibus monachis loci, qui poſtea mortuo Paulo, ſepulcrum illud porphyretieum à Xiſto pontifice repetiere. Præterea verò numiſmata propè infinita, ex auro, argento æréue ſua imagine ſignata, ſine vllo ſenatuſconſulto in fundamẽtis ædificiorum ſuorum more veterum collocabat: veteres potius hac in re, quàm Petrum, Anacletum & Linum imitatus. Cum verò noſtra de re inter Palatinos epiſcopos & duos fratres eſſet aliquãdo diſceptatum, quorum alter erat ordinis Franciſci, alter Dominici, venerunt ferè omnes in hanc ſententiam, nihil eſſe in nobis, quod hæreſim ſaperet. Verùm cum Paulus in arcem veniſſet excluderetúrq; de induſtria Franciſcus patronus noſter veritatis aſſertor, quo liberius Leonardo loqui liceret, eadem dicit quæ pridie. Rogati ſententiam qui tum aderant, etſi ad nutum pontificis aliqua ex parte loquebantur, noſtram tamen cauſam leuiorem faciebant, ac pontificem mitiorem reddere conabantur. Solus autem inter omnes Lælius de Valle Romanus ciuis & aduocatus conſiſtorialis, noſtram cauſam liberè tutatus eſt. Cõfutat omnia, quæ à Leonardo dicta erant, quæque partim affirmauerat alter aduocatus Andreas ſanctæ crucis. Fit autem inter dicendum de Academia mentio. Inclamat tum M. Barbus ſancti Marci cardinalis, nos non Academicos eſſe, ſed fœdatores Academiæ. Quid turpitudinis autem à nobis in Academiam prodierit, certè non video cum nec fures, nec latrones, nec incendiarij, nec decoctores eſſemus. Veteres Academicos ſequebamur, nouos cõtemnentes, qui in rebus ipſis nihil certi ponebant. Paulus tamen hæreticos eos pronunciauit, qui nomen Academiæ vel ſerio, vel ioco deinceps commemorarent. Iuſta eſt hæc ignominia Platoni, ipſe ſe tueatur. Volebat Paulus rebus in omnib' videri acutus & doctus: volebat item videri facetus, deridebat ferè omnes contemnebatque. Interrogat tum Pomponium hominem irridens, quod ei à teneris annis nomen impoſuerant parentes. Reſpondet Pomponius, ſe binonium fuiſſe. Confuſus nouitate rei Paulus, ſubſtitit amplius de nomine quærere. Ad me autem conuerſus, in omnem contumeliam prorupit, omitto quod mihi coniurationem, hæreſim, maieſtatis crimen obijceret, quæ omnia iam purgata erant: obijciebat etiam ingratitudinem, quòd in me licet ingratum officioſus fuiſſet. Si ſpoliare homines emptione ſua incognita cauſa, ſi carcere, ſi tormentis, ſi ignominia, ſi calumnia afficere beneficium eſt, certè erga me beneficus & liberalis dici poteſt Paulus, & ego ingratus: qui tantorum maleficiorum immemor, ab vrbe non diſceſſerim, ſuis mandatis obtemperans, ſuis pollicitationibus toties fruſtratus. Abijt inde minabundus, & ob iram quã tum conceperat, nos vſque ad integrum annum retinuit, ita eum credo iuraſſe: quando nos cœpit, & in carcerem coniecit, noluit periurus videri. Dimiſſos tandẽ in ædibus ſuis viginti diebus ita nos retinet, vt efferre pedẽ domo nõ liceret. Vagari deinde per Vaticanũ ſinit. Fatigatus poſtremo cardinalium precibus, liberos tandem nos facit. Vocor non ita multò pòſt litteris à Ludouico Gonzaga principe Mantuano, ad balnea Petriolana valetudinis

cauſa, quam in carcere dextro humero debilitatus contraxerã. Eò vt proficiſceter, primo vetuit Paulus, quòd diceret ſe breui rei meæ bene conſulturum. Eo tamen ac redeo, ſpondente reditum meum Beſſarione cardinali Niceno, viro præſtantis ingenij, & ſingularis litteraturæ. Fidem meam commendat Paulus, ac crebro iactat optimam eius erga me voluntatem. Poſt diſceſſum Borſij Eſtenſis, quem ad vrbem cum magno equitatu venientem magnificentiſsimè & lautè ſuſceperat, ducemque Ferrariæ creauerat, me breui viſurum quo in me animo eſſet. Idque etiam oratoribus tum Venetorum, tum Ducis Mediolanenſis, qui me ei commodauerant, ſæpe pollicitus fuerat. Biennio hac ſpe ductus vel fruſtratus potius, ire Bononiam inſtitueram cum cardinali Mantuano, eiuſdem ciuitatis legato. Quo minus id facerem, vetat Paulus: dixitque (ita erat vrbanus & facetus) me ſatis ſapere, & facultatibus potius quam litteratura indigere. Sed ecce, dum expecto, vt mei tandem tot calamitatibus, tot malis circumuenti miſereatur; pontifex ipſe apoplexia moritur ſecunda hora noctis, ſolus in cubiculo nemine vidente, cum eo die lætus etiam conſiſtorium habuiſſet, pontificatus ſui anno ſexto, menſe decimo, quinto calendas Auguſti, M CCCC L X X I. Fuit autem in homine quantum ad corpus pertinet, maieſtas pontifice digna. Erat enim magni ac vaſti corporis, adeò vt dum ad rem diuinam proficiſceretur, ſolus immineret. Circa cultum corporis etſi moroſus non erat, nequaquam tamen negligens habebatur. Fuere etiam qui dicerent, eum, dum in publicum prodiret, faciem ſibi fucis concinnare. De apparatu pontificio non eſt cur ambigas, maiores ab hoc vno ſuperatos, regno præſertim, ſiue mitram velis appellare, in quam multas opes contulit, coemptis vndique ac magnis precijs adamantibus, ſaphiris, ſmaragdis, chryſolithis, iaſpidibus, vnionibus, & quicquid gemmarum in precio eſt, quibus ornatus tanquam alter Aaron, in publicum forma humana auguſtiore prodibat. Inſpici tũ ab omnibus volebat & admirari. Hanc ob rem nonnunquam peregrinos in vrbe retinuit, intermiſſa oſtendendi ſudarij conſuetudine, quo à pluribus eodem tempore cerneretur. Præterea verò, ne ſolus differre à cætetis videretur, publico decreto mandauit propoſita pœna, ne quiſpiam bireta coccinea (ita appellant capitis tegmen) præter cardinales ferret: quibus etiam primo pontificatus ſui anno pannum eiuſdem coloris dono dedit, quo equos vel mulas ſternerent dum equitant. Voluit præterea in decretum referre, vt galeri cardinalium ex ſerico coccineo fierent: ſed id quò minus decerneretur, vetuere illi, qui bene ſentientes, diminuendam eſſe eccleſiæ pompam, non augendam cum detrimento Chriſtianæ religionis prædicabant. Ante pontificatum verò prædicare ſolebat, ſi ſors vnquam ei contigiſſet, ſingulis cardinalibus ſingula caſtella ſe donaturum, quo vitandi æſtus vrbani cauſa ſecedere percommodè poſſent. Sed pontificatum adeptus, nil minus cogitauit. pontificatus tamen maieſtatem tum auctoritate tum armis augere conatus eſt. Nam Tricaticenſem epiſcopum in Gallias miſit, qui cognita Leodienſium & ducis Burgundiæ contentione, eos ad concordiam reuocaret, ſublato interdicto, quo Leodienſes notati erant, ob pulſum iniuria epiſcopum ſuum. Verùm dum Tricarienſis hæc quam accuratè agit, vt id ad ſolum pontificẽ pertinere oſtenderet, à Leodienſibus cum eorum epiſcopo capitur. Hanc ob rem dux Burgundiæ inita pace cum Ludouico Franciæ rege (tum enim bellum inter ſe gerebant) adiuuante ipſo rege, Leodienſes grauiſsimis cædibus perſecutus, eorum vrbem tandem euertit, & captos epiſcopos liberauit. Præterea verò, Paulus cognita regis Boemiæ perfidia, in homine Laurentio Rouerella epiſcopo Ferrarienſi legato ita Vngaros & Germanos concitauit, vt breui & ſtirpem Georgij funditus ſuſtulerit: & nomen hæreticorum fuerit deleturus, ni Poloni id regnum ad ſe pertinere dicentes, Matthiam Vngariæ regem tenuiſſent bello laceſsitum, quo minus regno Boemiæ potiretur. Duo tamen bella, & quidem parua in Italia ſuſcepit, quæ nulla re prius repetita bello, ſed inſidijs primo inchoata, poſtea deſeruit. Tum igitur Tolphæ veteris dominos inſidijs primò, mox armis, cum id non ceſsiſſet, duce Vianeſio aggreſſus eſſet, obſideretque locum, & oppugnaret, ſuperuenientibus regijs copijs, quæ à bello, quod in Flaminia contra Barptolemæum Bergomatem geſtum eſſe diximus, quo in exercitu Vrſini militabant, repente effuſa fuga obſidionem deſerit, cum amplius ſexaginta millibus paſſuum hoſtes abeſſent. Atque ita Tolpham poſt longam contentionem, qua etiam Vrſinos ſibi inimicos ac propè hoſtes fecerat, decem & ſeptem millibus nummum auri emit, familiæ Vrſinæ potentiam veritus, quæ dominis loci affinitate coniuncta erat. Iiſdem quoque artibus Robertum Malateſtam Sigiſmundi mortui filium aggreſſus; cum etiam dolo ſuburbium Ariminenſe cæpiſſet, vrbemque aliquandiu oppugnaſſet, Laurentio Spalatrenſi archiepiſcopo tantum negocium procurante, ſuperueniente poſtea Frederico comite Vrbinati cum regio ac Florentini populi exercitu & obſidionem relinquere coactus eſt, & fuſo turpiter ac fugato exercitu, pacem turpi etiam conditione initam non tenuit. Affirmat Laurentius, potiundi Arimini oportunitatẽ amiſſam eſſe, dũ auarè nimium ſtipẽdia militibus perſoluit: dumque ignoratione rerum exercitate ingenij, rem ipſam quæ momento temporis colligitur, in bello potiſsimum, in longũ ducit. Natura enim in rebus agendis ita præpoſterus Paulus erat, vt niſi fatigatus, rem quantumuis claram, apertam & inchoa-

inchoaret, aut inchoatam perficeret. Quanquam ipſe iactare ſolebat, id ſibi in multis vſui fuiſſe, cùm in pluribus (ſi verum fateri volumus) ſibi ac Romanæ eccleſiæ id admodum nocuiſſet: in colligendis autē pecunijs ita diligens fuit, vt ferè ſemper beneficia & epiſcopatus his committeret, qui officium aliquod venale haberent, vnde elici munus poſſet. Omnia enim officia ſuo tempore venalia erant, quam ob rem factum eſt, vt qui epiſcopatum aut beneficium vellet, officium aliquod emeret, quo lenocinio quòd vellet, conſequeretur, ſuperatis competitoribus omnibus, doctrina & probitate vitæ, quouis magiſtratu, & honore dignis. Præterea verò, cum epiſcopatus vacaret, quo plures annatæ eodem tempore ſoluerentur, digniores (vt ipſæ prædicabat) ad vberiores epiſcopatus mouens, magnā pecuniarum vim vndique colligebat. Redimendarum quoque penſionum vſum non improbauit. His autem pecunijs interdum etiam ad liberalitatem vtebatur. Nam & cardinales pauperes maximè, & epiſcopos & principes ac nobiles domo extorres, virgines, viduas, ægrotos frequenter iuuabat. Curauit idem vt Romæ, annona cæteraque ad victum pertinentia, vilius quàm antea venderentur. Ædificauit etiam ſplendidè ac magnificè tum apud ſanctum Marcum, tum verò in Vaticano. Quod ad munificentiam pertinet, venationem quoque miro apparatu edidit duci Ferrarienſi in campo Merulæ. Huic autem præfuit eius ex ſorore nepos ſanctæ Luciæ cardinalis, quem vna cum Baptiſta Zeno altero nepote cardinales ante creauerat. Adire hominem die dormientem, ac noctu vigilantem attrectantemq́ue gemmas, & margaritas, difficile erat, nec niſi poſt multas vigilias, quod ſi tibi patuiſſent fores, audire hominem, non audiri ab homine neceſſe erat: adeo copioſus in dicendo habebatur. Moroſus erat & difficilis, tum domeſticis, tum externis: & ſæpe quod promiſerat, mutata ſententia inuertebat. Volebat videri aſtutus rebus in omnibus, hanc ob rem perplexè nimium interdum loquebatur, quare amicitias principum ac populorū non diu ſeruauit, quod variarum partium haberetur. Varia ciborum genera ſibi apponi volebat: & peiora quæque ſemper deguſtabat. Clamabat interdum, niſi quæ expetebat, ex ſententia ei appoſita fuiſſent. Bibaciſsimus quidem erat, ſed vina admodum parua & diluta bibebat. Peponum eſu, cancrorum, paſtillorum, piſcium ſuccidiæ, admodum delectabatur. Quibus ex rebus ortam crediderim apoplexiam illam, qua è vita ſublatus eſt: nam duos pepones, & quidem prægrandes comederat eo die, quo ſequenti nocte mortuus eſt. Iuſtus tamen eſt habitus & clemens. Pleroſq́ue autem latrones pœna carceris ad ſanitatem redigere conatus eſt, fures, patricidas, perfidos, periuros. Humanitatis autem ſtudia ita oderat & contemnebat, vt eius ſtudioſos, vno nomine hæreticos appellaret. Hanc ob rem Romanos adhortabatur, ne filios diutius in ſtudijs litterarum paterentur ſatis eſſe ſi legere & ſcribere didiciſſent. Durus interdum & inexorabilis, ſi quid ab eo peteres habebatur: neque hoc contentus, conuicia & probra in te conijcebat: plura tamen præſtabat, quàm vultu facturum præ ſe ferret. Vno tamen poſtremo laudari poteſt, quod domi monſtra non aluerit, quodq́ue domeſticos ſuos & familiares in officio continuerit, ne ob faſtum & inſolentiam populo Romano & aulicis ſtomachum facerent.

Huc vſque Platina,

SVBSEQVENTES PORRO XIIII. PONTIFICVM vitæ, Onuphrij Panuinij opera acceſſere.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI, PONTIFICVM ROMANORVM vitæ, à Xyſto IIII. Papa, vſque ad Pium V. Pontificem Maximum.

AD ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM D. PERAFANNVM, DE RIBERA, DVCEM ALEALÆ, Proregem Neapolitanum: ad quem epiſtolam dedicatoriam in fronte huius operis collocatam offendes.

Onuphrius Panuinius Candido Lectori.

ANTE Annos circiter XIIII. hortatu Marcelli Cardinalis ſanctæ Crucis, quem poſtea ſummum pontificẽ vidimus, cui ego me tunc temporis in clientelam totum dederam, beati, & ſanctiſsimi illius viri virtutes admiratus, ab hiſtorijs profanis conſcribendis ad eccleſiaſticas res, vſque ad ea tempora à paucis, aut leuiter tentatas, aut omnino neglectas, tractandas, & explicandas animum conuerti. Libellum igitur ante omnia de Romanis pontificibus cum Cardinalium breui chronico adornaui, quem adhuc imperfectum, neque vllam libri faciem habentem, quum & inuito, & neſciente me vulgatum cognouiſſem, incredibili dolore affectus, quo ei errori remedium aliquod adferrem, breuiorem alium librum ſtatim, etiamſi contra animi mei ſententiam, publicaui, in quo eadem res aliquando diligentius tractarentur, ſed & is, quum immaturus, & celeriter confectus eſſet, non omni ex parte incorruptus, & integer exire potuit: res enim magni laboris, & multarum vigiliarum longius omnino tempus deſiderabat. vnde quibuſdam rebus non ita accuratè exploratis, vt librum quam primum publicarem, coactus ſum: ne quæ in priore opere iam edita erant falſa, incertaq́; legentium mentibus obreperent. Atque hac ratione factum eſt, vt etiam in poſteriore editione ad eundem modum, ſed tamen multo leuius peccatum ſit, & incorrupta, ac quæ in rerum ſcriptore maximè deſideratur, certiſsima veritas, ad amuſsim non reſpondeat. Cæterum ab his, quorum intereſt admonitus, probatiſsimisq́; annalibus, & vetuſtiſsimis publicis monumentis ſubleuatus, certiſsimam rerum ſeriem, & veritatem inueni. Ob has igitur cauſſas librum ipſum longè locupletiſsimum, accuratiſsima diligentia iam magna ex parte concinnaui, quò Romanorũ pontificũ, & Cardinalium, quorum memoria extat, vitas effuſe ſcripſi: Atqui quum res magni & difficilis negotij ſit, non ita facile quanquam iam diu multumq́; in eo elaborauerim, confici potuit. Interim amicorum quorundam grauiſsimorum hominum hortatu, dum liber meus publicetur, Platinam qui iam in officinis eſſe deſierat, multis mendis purgatum reſtitui. annotationibus illuſtraui, & quanto breuius, & diligentius à me fieri potuit, XIIII. ſequentium pontificum à Xyſti IIII. (vbi ille ſcribendi finem facit) Pontificatu, ad noſtra vſque tempora adiunxi. In quibus deſcribendis, præter priuatos, publicosq́; annales, diaria, & acta conſiſtorialia, Raphaelem quoque Volaterranum, & Paulum Iouium præcipue auctores ſum ſecutus, quin & aliquot ex ijs ab ipſo Iouio breuiſsimè mutuatus ſum, publicam ſtudioſorum vtilitatem vbique atque eam ſolam reſpiciens. Aequiſsimum nanque mihi videbatur, vt qui ad haſce vitas legendas animum adiecisſet, ne quum iam ad finem ferè peruenisſet, præ propere, ac parum opportunè deſtitueretur. Qui ſi cupiditati ſuæ (neque enim auiditatem ipſius expleri volui) ſed tamen, ſi cupiditati ſuæ aliqua ex parte crediderit à me factum eſſe ſatis, tum ego quem ex hoc labore meo vnicum cupio, eundem mihi videbor fructum abunde conſecutus.

XYSTVS

XYSTVS PAPA IV.

GEns Robotea, quæ & de Ruuere dicta eſt, Auguſta Prætoria Taurinorum orra, inter Subalpinas nobilis, à Longobardis originem ducere, multorum conſenſu traditur. Cuius familiæ auctorē fuiſſe Hermundum, qui Ragumberti ducis Taurinenſium, Pauli Diaconi in hiſtoria Longobardica teſtimonio clari, tempore circa annum Domini DCC. vixit, antiquis annalibus relatum eſt. Caſtellum vicus nouus eius familiæ vetus ditio, nam Cincianum, & Riualba poſterioribus temporibus acquiſita fuere. Simo Ruuereus ob pinguedinem cognomine Craſſus, ante multos annos ex Taurinis in Ligures concedens, ad vada Sabatia, quam nunc Sauonam vocamus, ſubſtitit, à quo gens de Ruuere manauit, inter eius ciuitatis familias non poſtrema, De Ruuere autem gentis nomen eſt vernacula lingua, quod nos Latinè robur appelleremus, vel potius quercum, ob inſigni gentilico clypeo quod eſt quercu aurea expreſſum. Ex ea quæ erat Sauonæ familia de Ruuere, Xyſtus papa IIII. originem duxit, cuius parentes fuere Leonardus, vir inter vrbis ſuæ ciues honoratus, & omnibus in patria magiſtratibus functus, & Luchina Munliona honeſto loco Sauonæ nata. Extant adhuc Leonardi, & patris auique ſuiorum elogijs in eccleſia cathedrali Sauonenſi ſepulcra, ante omnem Xyſti fortunam condita, iſthæc referentia. Natus eſt Xyſtus XII. Kalendas Augusti, anno Domini MCCCCXIIII. Ioanne XXIII. Romano pontifice. Cellis qui eſt pagus maritimus ab Vrbe Sauona quinque millibus paſſuum diſtans: eo namque parentes confugerant vitandæ peſtis cauſa, quæ tum maximè Ligures vexabat. Videre per ſomnium viſa eſt mater, ante partum editum infantem à beatis Franciſco & Antonio cucullam & cingulum piè ac ſanctè indui, quo habitu ipſorum diuorum fratres vtuntur, Minores vocati. At verò dum obſtetrix puerum cui propterea Franciſci nomen inditum fuit, vt fit, acurate in balneo lauaret ipſumque in vndis aliquãdo deficientem, ac pæne mortuum ad matrem detuliſſet, illa ſomnij memor, vouit ſe induturum filium S. Franciſci habitu, facturamque vt eundem ſex menſibus ferret: quo ſemeſtri tranſacto, amoto habitu, puer iterum in grauem infirmitatem incidit, annum iam natus, & eo amplius; cæterum voto repetito, mater ſtatim filium incolumē recepit, & quum parumper creuiſſet, nonum agens annum, cœnobio adiectus eſt ſancti Franciſci. Cuius pueri curam ſuſcepit Ioannes Pinarolius vir optimus, à quo ordinis mores, vitamque fratrum Minorum inſtructus, grãmaticam tanto ſtudio perdidicit, vt breui Ciceronis volumina partim ab alijs audierit, partim verò ingenij acumine, nulla alterius opera intellexerit. Chetium deinde vbi adoleuiſſet profectus, Dialecticæ & logicæ doctores eius loci audiuit ita diligenter, & acuratè, vt poſtea facultatem eandem ipſe alijs legerit. Papiæ deinde & Bononiæ celeberrimis gymnaſijs philoſophiam, & theologiam didicit, præceptoribus vſus Iacobo Textore, & Andrea Nolano doctiſsimis viris. Vigeſimo ætatis anno nondum, doctorum capitulo generali ſui ordinis Genuæ congregato, ita copioſe, ita deſertè, & eleganter diſputauit, vt vnus omnium doctiſsimus exiſtimatus ſit, & à Generali miniſtro ordinis Guilelmo Caſali maximis laudibus ornatus. Patauij demum magiſterij gradu ſuſcepto, philoſophiam & theologiam multis in gymnaſijs vt Patauino, Bononienſi, Papienſi, Senenſi, Florentino, & Peruſino publicè profeſſus eſt. Hominem tota Europa clariſsimum, quū multi alij pręclari viri, tum præcipue Beſſario Cardinalis Nicænus, vir Latina, & Græca doctrina inſignis, frequenter audiuit; cuius familiaritate ita delectatus eſt, vt eodem perſæpe vſi ſint contubernio. Sacras conciones annuis quadrageſimæ diebus, in omnibus fere Italiæ vrbibus, magna hominum gratia habuit. Miniſtri generalis Iacobi Sarguellæ poſtea ſocius ſactus, non longè poſt Liguriæ prouincialis, quem miniſtrum vocant primum, deinde ſui ordinis in Romana curia procurator, & totius Italiæ generalis vicarius, poſtremo in capitulo generali Peruſij celebrato, omnium votis Iacobo Sarguella ob ſenium abdicante, miniſter generalis eſt renunciatus. Quibus in magiſtratibus tanta gratia & auctoritate apud omnes valuit, vt nihil quamuis difficile & arduum tentarit, quod non facile fuerit conſecutus. Pius ſecundus eum maximo in precio ſemper habuit. Qui vero ei ſucceſsit Paulus ſecundus, eius doctrinæ fama permotus, annitentibus maximè Beſſarione Nicæno & Franciſco Mantuano cardinalibus, illum abſentem, & inſcium (Papiæ enim morabatur Venetias iturus) cardinalem presbyterum tituli S. Petri ad Vincula, cum alijs ſeptem anno Domini ∞ CDLXVII. xiiij. Kal. Octobris, creauit. Qui Romam veniens comiter ab omnibus ſuſceptus, & quorundam cardinalium benignitate adiutus (pauper enim erat) ædes S. Petri ad Vincula rimoſas & ruinæ proximas, ita reſtituit, vt ſe & familia percommode incoli poſſent. Cuius in cardinalatu potiſsimum inſtitutum fuit, vt familiam ſuam in officio contineret. Nec tamen

Pont. 221.

eum

eum aut parta dignitas, aut grauiſsimarum rerum cura à ſtudijs litterarum auocauit. Nam in cardinalatu librum de ſanguine CHRISTI, & de futuris contingentibus edidit. Scripſit etiam Commentarios de potentia Dei, de Conceptione Virginis, & contra errores cuiuſdam Carmelitæ Bononienſis, qui affirmabat Deum ſua omnipntentia, damnatũ hominem ſaluare non poſſe. Aggreſſus eſt & aliud opus, in quo validis rationibus oſtendere nitebatur, D. Thomam Aquiratem, & Scotum in ſententijs conuenire, quanquam verbis differrent ad tollẽdas diſcordias, & altercationes, inter Prædicatores, & Minores. Tantæ enim doctrinæ habebatur, vt huic vni ex cœtu cardinalium ad fidem pertinentia potiſsimum committerẽtur, quibus rebus dum ſtudioſius operam daret, Paulus papa II. viij. Kal. Augusti noctis hora tertia, morte repentina diem clauſit extremum. In cuius locum omnium cardinalium ſuffragijs, qui xvij. tunc erant, in Conclaui recluſi in palatio apoſtolico apud S. Petrum, v. Idus Auguſti, xiiij. vacantis ſedis die, anno Domini ∞ CCCCLXXI. Romanus pontifex renunciatus eſt, Latino Vrſino, Roderico Borgia cancellario, & Franciſco Gonzaga magnopere ſuffragantibus; cuius beneficij pontifex memor, Latino quidem camerariatũ, Roderico abbatiam Sublacenſem, Gonzagæ verò monaſterium S. Georgij conceſsit. At verò viij. Kal. Septembris in coronationis ſuæ ſolennibus, dum in magna populi frequentia lectica portaretur apud baſilicam Lateranenſem tantus repente tumultus exortus eſt, dum Romani quidam ciues in via ab equitibus pontificijs premerentur, vt maximum vitæ periculum adierit, ſaxis enim ſeu caſu, ſeu ex compoſito appetitus, à lecticarijs certè deſtiturus fuiſſet, niſi Latini cardinalis auctoritas, à quo ſeditio ſedata eſt, interceſsiſſet, coronatione celebrata ad rem eccleſiaſticã Chriſtianamq; componendam animum adiecit, atque ante omnia concilium Laterani ſe indicturum oſtẽdit, in quo & res eccleſiaſticæ corrigerentur, & de bello Turcis indicendo tractaretur, quemadmodum Pius papa II. inſtituerat. Cæterum dum imperator Fridericus iij. concilium Vtini in Carneis loco magis oportuno à pontifice indici contendit, pontifex verò iure id facere recuſaret, re in longum protracta, alia remedia quæri placuit. Patrum igitur conſenſu, Xyſtus quattuor legatos ſumma cum poteſtate creauit Beſſarionem Nicæmm in Galliam, Rodericum Borgiam cancellarium in Hiſpaniam, & Marcum Barbum in Germaniam, & Pannoniam, qui inter ſe diſsidentes Chriſtianos principes ad cõcordiam reuocarent. Ludouicus enim xj. rex Gallorum ducibus Karolo Burgundiæ, & N. Britanniæ arma intulerat, reges Ferdinandus Arragonũ, & N. Iuſtinianæ ob regnum Caſtellæ legitimo rege deſtitutum ad fœdum certamen venerant. Pannoniæ & Poloniæ reges de regno Boemiæ vacante inter ſe bella decertabant. Prioribus legatis quartum adiecit Oliuerium Carafam, quem claſsi maritimæ in Turcos paratæ præfecit, magna cum impenſa, ſingulis enim legatis in ſingulos menſes quingenti aurei aſsignati. Legati, qui ad reges profecti fuerant, rebus parum feliciter geſtis, rediere. Eugenij porro, Nicolai, Calliſti, Pij, & Pauli creditoribus vna concurrẽtibus, quum initio pontificatus pecuniæ deeſſent, gemmis quas Paulus II. in theſauris reliquerat diuenditis, ſatisfieri voluit. Ærario enim inani, non niſi quinque millia Aureorum præter hominum opinionem inuenit. Auditis deinde publicè & perbenignè oratoribus Chriſtianorum principum, qui ſedi apoſtolicæ, & ipſi obtemperaturos ſe quemadmodum mos eſt, pollicebantur, duos cardinales proximis quatuor temporibus natalis Domini deſignatos, eo die in publicum miſit, quo legati domus quiſque ſuas magno cum honore reducti ſunt. Horum alter fuit Petrus Riaria mediocri familia Sauonæ ortus, & ab eo, à teneris annis, in ordine S. Frãciſci educatus, quem epiſcopum Taruiſinum ante ab ſe dictum, presbyterum cardinalẽ tituli S. Xyſti creauit. Alter verò Iulianus Raphaelis fratris filius epiſcopus Carpentoratenſis presbyter cardinalis S. Petri ad Vincula tituli Eudoxiæ fuit. Is poſtea pontifex maximus renunciatus, Iulius II. vocatus eſt. Xyſtus enim ſuorum amantiſsimus ac indulgentiſsimus, omnium iudicio eſt exiſtimatus. Quorum cauſa multa præter fas iuſq; egiſſe & conceſsiſſe vitio illi datum eſt. Petrus ipſe ampliſsimis ſacerdotiorum redditibus auctus, ita ſplendidus erat, vt pecuniæ perdendæ natus eſſe videretur, nam eo biennio, quo tantum poſtea ſuperuixit, ducenta aureorum millia in victu abſumpſiſſe, lx. verò millia æris alieni, argenti autem cælati ccc. pondo reliquiſſe traditur. Obijt voluptatibus confectus, annorum xxiix. ſepultus ad S. Apoſtolos. Paulo ante obitum creatus à Xyſto fuerat totius Italiæ legatus. Qua decurſa & vbique ac Mediolani præſertim, Venetijs & Patauij honorificentiſsimè ſuſceptus, Romam, vbi non longè poſt exceſsit, reuerſus eſt. Cuius frater Hieronymus ex tenui alioqui & humili fortuna, in eius potentiæ locum ſuccedens, & Forocornelij ac Foroliuij princeps factus, poſt eum rem omnem eccleſiaſticam adminiſtrauit, ingenio magis ſeuero ac voluptatibus minimùm præter vnam venationem, deditus. Vxorem is duxit Catherinã Galeatij Inſubrum ducis ex concubina filiam, cuius rei cauſa filium eius Aſcanium cardinalem Xyſtus poſtea creauit. Poſt hos verò pontifex fratrum ſororumq; filios, quos multos habuit, ad magnos honores diuitiaſq; prouexit. Nam Leonardum fratris filium, data ei in matrimonium regis Ferdlnandi filia notha vrbis præfectum dixit, & in eius defuncti locum alterius fratris filium Ioannem Iuliani cardinalis fratrem ſuffecit,

Sora

Sotæ ac Senogalliæ principatu adiuncto. Is ex vxore Ioanna Frederici Feltrij Vrbinatium ducis filia Franciſcũ Mariam genuit, qui poſt auunculi Guidonis Vbaldi ſine maſcula prole obitum iure hæreditario, adoptionis, & dotis nomine ducatum Vrbini obtinuit. Chriſtophorum deinde & Dominicum Ruuereos fratres patria Taurinenſes ex regulis Vicinoui ſucceſsiue, item ſororis filium Hieronymum Baſſum, & Petri Riarij ſorore natum, Raphaëlem Sanſonium, qui Riarium nomen tulit, annorum xvij. & Ioannem Iacobum Sclafenatem Mediolanenſem Parmæ epiſcopum cubiculatium ſuum, quem ſeruitio ſolo ſibi acceptum & gratum ex humili loco in altum euexit, cardinales diuerſis temporibus dixit. His inter quattuor & triginta, quos varijs lectionibus in ſenatum cooptauit, Stephanum Nardinum, Ioannem Baptiſtam Cybo, Georgium Luſitanum, Ioannem Aragonium Ferdinandi regis filium, Ioannem Columnam, Ioannem Baptiſtam Sabellum, Ioannem comitem, & Baptiſtam Vrſinũ è proceribus Romanis adiunxit. Initio pontificatus Lateranum canonicos ſæculares reduxit, eiectis inde à Romanis ſtatim poſt Pauli mortem regularibus quos olim Eugenius IIII. vt in antiquam poſſeſsionem, qua à Bonifacio VIII. iniquè ſpoliati fuerant, introductos, Calliſtus III. expulerat, Pauluſque II. reſtituerat: hiſque templum S. Mariæ de pace ab ſe media vrbe conſtructum conceſsit. Quum verò admodum liberalis eſſet, nec vllì prorſus negare quicquam ſciret, plurimis eaſdem gratias importune rogantibus ſæpe conceſsit. Qua de cauſa, vt litium & diſcordiarum initia & occaſiones tolleret, ſubſignandis bellis Ioannem Monte mirabilem virum in aula exercitatum, & induſtriũ, ſeuerioriſq; ingenij præfecit, quòd non ritè conceſſa inducere poſſet. Ad arma conuerſus, quibus maxime deditus fuit, initium à bello Turcico fecit. Prima expeditione dum claſſem in Turcas miſit, legato & duce Oliuerio Carafa cardinale Neapolitano, centum millia aureorum expendit; ſecunda verò lxv. millia Laurentio patriarcha Antiocheno fratris filio, qui Oliuerio ſucceſſerat, vna cum Ferdinando & Venetis tantum bellum adminiſtrante. Nam cum Oliuerio pontificis nomine cum xxiiij. triremibus bellum gerente, quinquaginta Venetorum, Ferdinando verò xxiiij. triremes communibus auſpicijs militarunt. Nihil tamen præclare geſtum eſt, nuſquam prodeuntibus ex Boſphoto in Ægeum hoſtibus. Smyrna tantum in Aſia capta incolæque omnes abacti. Oppugnare quidem Sataliam ante adorti erant, occupato per vim portu, tefractaque cathena ferrea, cuius partem foribus Baſilicæ Vaticanæ præfixam nunc etiam cernimus, ſed defendentibus acriter, qui in præſidio erant Turcis prœlium omittunt atque ita re infecta abeuntes plus terroris quam calamitatis hoſtibus intulere, quum fere omnium conſtans fama eſſet, Chriſtianos eo anno magnam Aſiæ partem occupaturos fuiſſe, ſi ipſi mari, quemadmodum Vſumcaſſanus Perſarum rex terra, Turcas vexare voluiſſent. Per quos verò ſteterit, quo minus res ex ſententia geretetur, haud ſatis liquet. Quum Volaterrani in Etruria, occiſo propter imperij acerbitatem prætore Florentino & Salinarum controuerſiâ à Florentinis defeciſſent, Xyſtus veritus ne eius rei occaſione Italiæ pax turbaretur, motus etiam Florentinorum precibus, eò ſtatim copiarum ſuarum partem miſit, quibus factum eſt, vt Volaterrani expugnati perdómitique temeritatis atque Sæuitiæ ſuæ pœnas dederint. Interim Pontifex imperij diuturnitate, viribus inſtauratis, vt erat magni animi vir, pontificiam dignitatem augere, imperium armis proferre, & Hieronymum Riarium ampliſsimis fortunis honeſtare cupiens, fœdere cum Arragonio Ferdinando Neapolitanorum rege inito aliquot in vmbriæ tyrannos tumultuantes, & aduerſus eccleſiam minus quàm beneficiarios deceret, contumaces tollere conſtituit. Ingenti igitur exercitu ab ſe congregato, imperatorem Fridericum Felttium, quem ex comite Vrbini ducem nullo non honoris genere adhibito, creauerat, tum abſentem, legatum verò fratris filium Iulianum cardinalem S. Petri ad vincula præfecit. Legatus ducis aduentu non expectato, in Tudertinos primum deinde in Spoletinos tumultuantes, pontificique rebelles impreſsionem facit: quos Iulio Varano Camertium duce opem ferente, ſedatis inteſtinis diſcordijs factionumque capitibus relegatis, in eccleſiæ fide non ſine maxima Spoletinorum clade continuit. In Nicolaum deinde Vitellium Tifernatem Regulum, ferocis ingenij hominem arma mouit, quem cum antea Xyſtus amicum habuiſſet, Laurentij Tifernatis acerrimi Nicolai hoſtis impulſu pontifex bello perſequebatur. Vitellius impar pontificijs viribus, poſt trimeſtrem oppugnationem, Vrbinatium Ducis Friderici aduentu audito vrbem legato hac conditione dedit, vt ei tuto viuere priuati hominis more in patria liceret. Cauerat autem iam ſibi Nicolaus amicitia Ducis fretus, vt accepto à Pontifice quanti bona eius vendi poſſent pretio, exulatum quo vellet abiret. Cæterùm aliquot annis poſt ciuibus fauentibus in vrbem reuerſus, arcem quam Xyſtus quo ciuitatem in ſuam poteſtatem facilius continere poſſet, extruebat, diſiecit, ſeque intra oppidum firmo præſidio muniuit. Porro autem longam illam trium menſium obſidionem non abſque Laurentij Mediceis, qui tum in rep. Florentina principem locum obtinebat, pecunia, auxilijsq; tulit. Qui tranquillitatis, atque otij ſtudio potentiam principum in Italia exæquatā volebat, nec pontificis ſibi ex mutata quadam æmulatione, & fratris Iuliani in cardinalatus petitione repulſa parum amici, vires

nimio plus creſcere patiebatur, vnde aduerſariom ſe libidini eius, moderatæque cupiditati ſemper oſtendit. Pontifici ita irritato, inſignem aliam contumeliam adiunxit. Totis enim viribus operam dedit, ne pontifex Imolam Flaminiæ vrbem, quam Forum Cornelij vocant, emeret, quam princeps egeſtate coactus venalem propoſuerat, eiuſdem Regulo per amicos menſarios magna pecunia ſubleuato. Ita vt iam Laurentio cum pontifice apertæ ſimultates intercedere viderentur. Quæ res Mediceis, vt poſt dicam pæne exitio fuit. Dum hæc in Italia geruntur Scodra quod nunc Scutarum vocant, ditioois Venetæ oppidum à Turcis oppugnabatur, quod Xyſtus commeatu & pecunia iuuit, ne Turca munitiſsima recepta arce ea ad occupandum Epirum, & deinceps Illyricum vteretur. Simultas interea inter Xyſtum & Mediceos adeo creuerat, vt pontifex ab aduerſa Mediceorum factione cuius princeps Franciſcus Parius nobilis Trapezita erat ſolliciratus, clam egerit, vt conſpiratione facta fratribuſque Mediceis Laurentio & Iuliano interfectis, reſp. ſui ipſius arbitrio conſtitueretur. Xyſtus tamen ne tam atrox ſceleſtumque conſilium ſanctis auribus admiſiſſe videretur, rem totam occultè tractandam, perficiendamque Hieronymo Riario demandauit, egitque cum Ferdinando Arragonio, vt Alfonſus eius filius cum exercitu in Etruriam mitteretur, ea ſpe vt ſublatis aut eiectis Mediceis Florentinos ſibi eo beneficio obſtringeret, quorum poſtea opera ſubnixus maiore cum auctoritate pontificatus dignitatem tueretur. Totum igitur negotium Hieronymi nomine datum eſt Ioanni Baptiſtæ Monteſicco qui erat & Hieronymo, fidus manu ac ingenio promptus. Florentiæ verò conſpiratorum capita fuere Barptolemæus Saluiatus archiepiſcopus Piſanus, Laurentio ob priuatam veterem ſimultatem offenſus, Franciſcus Pactius, & Iacobus Poggius Poggij oratoris clariſsimi filius. Atque vt rem tutius aggrederenrut, Florentiam mittitur Raphaël Riarius cardinalis S. Georgij Hieronymi ſororis filius adoleſcens, qui tum in gymnaſio Piſano commorabatur, vt ſi qui dubij ac timidiores forent, eius præſentia & auctoritate, maiore fiducia ad maturandam cædem inducerentur. Coniurarione igitur inita in quam plures nomina dederant, ad vj. Kal. Maij die Solis in auguſtiſsimo diuæ Reparatæ templo conſpirati, Mediceos fratres ſacris myſterijs aſsiſtentes adoriuntur. Ibi Iuliano interfecto dum Laurentius leui vulnere ſaucius in ſacrarium ab æditui s incolumis, coniuratis ianua prohibitis, receptus eſſet, archiepiſcopus Piſanus, & Iacobus Poggius curiam occupare tentarunt. Tam immanis ſceleris rumore per vrbem delato, quum Laurentium ſeruatum eſſe cognitum eſſet, impetu in coniuratos à ciuibus & magiſtratibus Mediceæ factionis ſtudioſis facto, Piſanus archiepiſcopus, & Iacobus Poggius capti ſtatim cum omnibus comitibus, e feneſtris ſuſpenſi laqueis præcipitantur, Antonius Volaterranus & Stephanus ſacerdos qui Laurentium aggreſsi fuerant, Franciſcus Pactius coniurationis princeps, qui Iulianum occiderat omnesque eorum affines, ſatellites, & qui aliquam eis operam tanto in ſcelere nauaſſent laqueis ſtrangulati eundem vitæ exitum habuerunt. Nil eo ſpectaculo atrocius fuiſſe memoratur, Monteſicco demum à quo quæſtionibus habitis totius coniurationis ſeries extorta eſt, interfecto, cardinalis qui ad aram maximam ptimo rumore confugerat, Laurentij precibus vix ſeruatus, & in cuſtodia aliquandiu detentus, non longè poſt eius innocentia cognita in pontificis gratiam eſt dimiſſus. Hac re inritatus Xyſtus, quod ſacrato viro & archiepiſcopo ita fœdè interfecto cardinalem quoque captiuum feciſſent, Hieronymo inſtigante grauiſsimum Florentinis, ſacris omnibus intetdictis, bellum intulit. Eccleſiaſtici exercitus imperator dux Vrbini Fridericus lectus, qui in Flaminiæ finibus arma parabat, pro rege verò Ferdinando pontifici fœdere coniuncto adetat iam cum exercitu Alfonſus filius Calabriæ dux. Florentini eo bello Gallorum regem, Venetos, Mediolanenſium. Mantuanorum, & Ferrarienſium principes fautotes habuere. Quod aliquot cladibus vtrinque acceptis, oppidiſque nonnullis à duce expugnatis. Laurentij poſtremo Medicis diligentia & ſtudio, nulla te inſigni in eo geſta finitum eſt. Is ad regem Neapolim profectus, eius animum prudentia, auctoritate, & diſertiſsimis rationibus adeo expugnauit, vt pacem ab eo & fœdus haud iniquis conditionibos Florentiam reportarit, in quo aperte illud adiectum erat, vt Arragonij & Florentini ſi bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia, muruis auxilijs iuuarentur. Initi eius fœderis fama Xyſti papæ animum grauiſsime perculit: & haud dubie primo quoque tempore res nouas moliturus eſſe videbatur, niſi eius conſilia repentinis Turcarum aduentus diſcuſsiſſet. Qui Hydrunre in Salentinis vi capta, Italiam omoem incredibili terrore compleuerant. Tum Xyſtus Turcico tumultu exterritus, pacem cum Florentinis fecit, & mulctæ nomine quindecim triremes ijs ad bellum Tutcicum imperauit. Illud memoraru dignum, quod Florentino bello ardente, quum ab aduerſariorum legatis Xyſtus papa huius controuerſiæ, quæ iniuſta videbatur, occaſione ad concilium citatus fuiſſet, ipſe ingenti animo, ſummaque conſtantia reſpondiſſe fertur: Se concilium quidem libenter admiſſurum, vbi ſperaret ſe omnium illorum principum, criminibus patefactis, res plutimas eccleſiæ ablatas, ab ijs repetiturum. Vnde qui illum metu expugnare ſperabant, ab eodem perterriti alia perfugia quæſiête. Per hæc tempota Cypri regibus patre & filiolo mortuis,

Veneti

Veneti inſulam, quod regis nouiſſimè defuncti mater Veneta è gente patricia Cornelia hæres eſſet, ne in Turcarum poteſtatem veniret, occuparunt. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis viribus Mahometes ille, qui Conſtantinopolim ceperat. Verùm eam acriter Petro Daubuſon magno magiſtro tuente, re infecta diſcedere coactus eſt, & furorẽ ſuum in Italiam conuertit vbi Hydrunte (vt dixi) capta quum Italiæ omni minitaretur repentino morbo oppreſſus, & ſuos in Italia fortiſsime repugnantes deſtituit, & Chriſtianorum principum animos longe maximo metu liberauit. Cuius mortis & receptæ Hydruntis nuntio confirmatus pontifex, qui iam de relinquenda Italia cogitauerat, Venetis fauere cœpit, qui Herculi Eſtenſi Ferrarienſium duci bellum atrox maxime repẽtinum intulerant. Xyſtus porro cum Venetis fœdus inierat, vt ex Herculis calamitate, ſi victores Veneti euaſiſſent Hieronymi Riarij potentiam amplificaret. Herculi adfuere Ferdinandus rex ſocer, Florentini, & Ludouicus Sfortia, qui tutor pueri principis Inſubrum imperio potiebatur. Hi communicatis concilijs Fridericum Vrbinatum ducem, exercitus imperatorem creatum, in agro Ferrarienſi Venetis opponunt. Alfonſum regis filium in agrum Romanum cum valido exercitu maturare iubent. Pontifex exercitus ſui ducem Robertum Malateſtam Sigiſmundi filium crearat, quem venienti Alfonſo obiecit. Is ad Latinam vſque portam infeſto cum exercitu veniens magno Vrbi terrori fuerat, nihil ſeſe propterea animo demittente pontifice, fortiterque armis rem gerente. Signis ad Campũ Mortuum in agro Veliterño collatis Alfonſi numeroſior exercitus, Roberti virtute à pauciori milite ſuperatus, capti proceres omnes, & Romam adducti ſunt. Dux ipſe Antium vſque fugiens Neapolim trepidus ſe recepit. Verum Robertus cuius virtute tanta victoria parta erat triduo poſt celeriter extinctus ſuſpicionem ſuſcepti veneni reliquit. Iiſdem diebus ipſe etiam Fredericus Vrbinas qui Venetis oppoſitus bellum pro duce Ferrariæ gerebat, in caſtris ad Stellatam, Guidone Vbaldo filio ſuperſtite moritur. Pace paulo poſt inter pontificem & regem facta, captiui omnes in pugna ad Campum mortuum remiſsi, & cardinales Columna Sabellusque quos belli initio ſibi tanquam regis fautores ſuſpectos in Hadriani molem pontifex coniecerat, dimiſsi. Columnenſes quoque qui regi fœdere coniuncti, illum intra oppida ſua ſuſceptum commeatu adiuuerant, ſibique multis illatis incommodis vbique aduerſati fuerant, primum quidẽ venia donauit, deinde grauiter bello perſecutus eſt, quum Laurentius protonotarius ex ea familia ruſsus contumax nimium videretur, quem tumultuantem Romæ in domo ſua armis cohorteque pontificia cum Vrſinorum auxilio expugnatum captumque breui tempore poſt in arce ſecuri percuti iuſsit. Eorũ inſuper iam omnia ferè oppida ceperat, quum medio ardore belli fato functus eſt. Dum bellum cum Columnenſibus Xyſtus gereret, fœderatorum principum precibus ſollicitatus, qui Venetum imperium Herculè ferè oppreſſo creſcere ægrè ferebant, à Venetorum ſocietate auulſus, fœdus cum cæteris Italiæ principibus aduerſus Venetos percuſsit eosque monuit, vt à Ferrarienſi agro penitus abſtinerent, illos autem non ſolum non obtemperantes, ſed quanto maximo ſtudio atque apparatu fieri poſſet, bellum inſtaurantes, ſacris interdixit. Conuenere tum totius Italiæ principes apud Cremonam, vt de bello conſultarent. Cõmunique omnium ſententia Venetorum furori, vt obuiam iretur decretum. Igitur magna vi ac ingentibus copijs bellum ſubinde redintegratum eſt, quo nullũ grauius ac periculoſius antea Veneti geſſerant. Iamque Alfonſi ducis Calabriæ ductu fractæ eorum vires videbantur, niſi Ludouicus Sfortia à ſocijs diſcedens, victis iam planeque perdomitis præter omnium ſententiam, æquiſsimam pacem inuito etiam Xyſto, attuliſſet. Tot itaque prœliorum & bellorum ſumptibus pontifex exhauſtus, quum magna pecuniæ vi indigeret, noua collegia primus omnium Romanorum pontificum, quæ venirent, excogitauit. Dato itaque negocio Sinolfo de Caſtro octerio protonotario viro ſolerti, & induſtrio Breuiatores minoris præſidentiæ reſtituit, à Pio creatos, & ab eius ſucceſſore Paulo II. ſublatos, quorum loca quingentis: poſtea ſollicitatores, quorum trecentis veniere. Deinde certos adſtipulatores ſine quibus nullæ poſſent confici tabulæ, lanicerorum quoque Stradiotarum, & Mamaluchorum officia induxit. Ex quibus Mamaluchos & adſtipulatores, qui ei ſucceſsit Innocentius VIII. abrogauit. Poſtremo apoſtolici fiſci noue notarios conſtituit, quibus reditus vnius aſsignauit, qui antea cuncti præerat. Atque hac ratione Romanæ aulæ libertas in compedes quaſi coniecta omni induſtrij ac laborioſi ingenij dilig&etilde;tia ſublata, quum non niſi pecunia hæc munera parentur, quæ antea gratuito doctis & probis viris tribui ſolebãt. Primus etiam vendidit officia procuratoris Cameræ notariatus apoſtolici, protonotariatus Capitolij, notariatus Gymnaſij, metiẽdi ſalis, & camerariatus vrbis. Vectigalia noua inuenit vetera auxit. Plures à ſacratis hominibus decimas nõ ſine maxima auaritiæ nota exegit. Sed hæc ſeu temporũ neceſsitati, ſeu verius proximis ac miniſtris eius tribuẽda exiſtimo, præſertim quũ nemo ad eã diẽ pontificũ, nec animo ad munificentiã liberalitatẽque propẽſior, nec in dãdo hilarior, nec in remunerãdis hominibus promptior fuiſſe memoratur. Miſeros enim atque à Turcis, vel alias ob calamitates auitis ſedibus, & imperijs eiectos Andream Palæologum Peloponnenſi, & Leonardum Toccum Epiri deſpotas, honeſtis ſumptibus aluit.

 Sophia

Sophiæ Thomæ Palæologi filiæ Ruthenorum duci in matrimonium collocatæ, præter alia munera, dotis nomine ſex millia aureorum donauit, Carlottam Cypri, & N. Boſsinæ reginas regnis fortuniſque omnibus ſpoliatas, & ad ſe ſupplices confugientes, benigne ſuſcepit, ſuaque munificentia ſubleuauit. Chriſternum virum religioſiſsimum Daniæ, Sueciæ, Noruegiæ, & Gotthorum, ac N. Boſsinæ & Valachiæ annis grauem & ſenio confectum reges, item N. Saxonum, & Alfonſum Calabriæ duces, voti cauſa ad limina Apoſtolorum, & ad ſe ſalutandum mira cum deuotione venientes, magnificentiſsimis ſumptibus in Palatinis ædibus excepit. Idem Ferdinando Arragonio Neapolitanorum regi, ad Iobileum cum magno comitatu venienti, regio apparatu officia omnia præſtitit, & annuũ cenſum quem eccleſiæ Romanæ debitum pendebat, equo tantum falerato tributi nomine retentu eidem remiſit: eius filiam Leonoram per Vrbem ad maritũ Ferrariæ ducem tranſeuntem pompa & donis regijs proſecutus eſt. Et vt à profanis ad ſacra tranſeam, B. Bonauenturam ordinis ſui olim Cardinalem virum doctiſsimum, & miraculis clarum inter diuos retulit. Multas veteribus ſolennitates adiunxit, vt conceptionis, & oblationis beatiſsimæ Virginis Deiparæ, ſanctorum Annæ, Ioſephi & Franciſci, quas in eccleſia celebrari iuſsit. Priuilegia à pontificibus, qui ante eum fuerunt, iure quattuor mendicantiũ ordinibus conceſſa, quieti eccleſiæ & communi ſaluti conſulens, ampliſsimis diplomatibus confirmauit, & auxit. Pro quibus rebus quantopere dilectus ſit facile ſuſpicari poſſumus, præſertim quum in operibus publicis conſtruendis, vel reparandis æque maximus fuerit. Nam Vrbem ante omnia à ſitu & cœno vindicauit, vijs Vrbis primum munitis, & lateribus ſtratis, porticibuſque & mœnianis diſiectis, quæ vias deformes, & inconcinnas reddebant ac obſcurabant. Cui rei viatorum magiſtros, accuratores ab ſe inſtitutos præfecit. Quum verò annus Iobileus inſtaret, quem ex quinquageſimo ad xxv. contraxit, primuſque anno ſalutis MCDLXXV. celebrauit, animum ad religioſa loca, & peregrinæ multitudini ad Vrbem venturæ oportuna inſtauranda adijciens, in primis pontem veterem Ianiculenſem iam diu ante diſiectũ quem ruptum meritò ciues appellabant, publicæ, commoditati, & decori, à fundamentis magna cura & impenſa ex Tiburtino lapide reſtituit, ſuoque de nomine Xyſti vocari iuſsit, opus ſane omni antiquo principe dignum. Xenodochium S. Spiritus abſoletum ac ſordidum & vetuſtate pæne collapſum totum vſque ad ſolum diſiecit, & pulcherrimis ædificijs in meliorem ſplendidioremque formam ampliauit. Quumque puellos expoſitos, puellaſque ad pedes ſuos cum nutricibus proſtratos vidiſſet, locum habitandi ijs aſsignauit, mandauitque puellas nubiles maritis cum honeſta dote locari, nonnullas verò religioſiores infirmorum ſeruitio perpetuo dicauit. Nobilium quoque calamitate, & ægritudine motus ſeorſum à promiſcua plebe loca idonea decenterque ornata, his attribuit. Religione deinde & ſingulari pietate inflammatus, qua ſemper beatam Virginem proſecutus eſt, nobilem ædem cum ampliſsimo cœnobio S. Mariæ de populo ordinis Auguſtinorum à fundamentis erexit. Templum S. Mariæ de pace cum monaſterij parte canonicis regularibus S. Auguſtini ex congregatione Friſonaria Laterano pulſis media vrbe de nouo ædificauit. Nam Oliuerius Carafa cardinalis Neapolitanus monaſterium ipſum poſtea totum à fundamentis extruxit. Diui Petri in Vaticano Baſilicam ante repurgatam marmoreis & vitreis feneſtris templo accommodatis, dilucidiorem reddidit, & ruinam ſiniſtro latere minantem, additis lateritijs repagulis confirmauit. Baſilicæ quoque Conſtantinianæ repurgatæ & in auguſtiorem formam redactæ latera ſtrauit. Palatium vetus Lateranenſe ruinoſum reſarciuit. Multas per vrbem ſacras ædes vetuſtate labefactas, in his SS. Apoſtolorũ abſidam, S. Petri ad Vincula, S. Suſannæ, S. Vitalis, SS. Nerei & Archilei, S. Balbinæ, SS. Quirici & Iulitæ, S. Viti in marcello, S. Saluatoris trans Tiberim, & alias multas ſua impenſa, vt ex eius inſignibus, & elogijs liquet, refecit. Muros vrbis multis locis temporum iniuria collapſos inſtaurauit. Vtilitati vrbanæ conſulens ductus aquæ Virginis pæne confractos, elimatos perpetuo fornice à monte Pincio ad Triuij fontem cum aqua perduxit. Cloacas vrbis, qua ſordes in Tiberim vehuntur, repurgatas firmauit. M. Aurelij ſtatuam æneam equeſtrem humili & ſordido loco iacentem, in area Lateranenſi auguſtiore loco expoſuit. Ædes pontificias in Vaticano ampliſsimis porticibus deductis, renouauit; Prætorianis excubitoribus, qui põtificis corporis & palatij cuſtodiæ, ab eo primũ lecti ſunt, magiſtratibus inſuper & munera obeũtibus, loca quibus commode habitarent condidit, qui antea præter dignitatẽ in cellis pænè penuarijs, ſitu ſqualentibus agitarent. Bibliothecam Palatinam in Vaticano toto terrarum orbe celebrem Palatina præfecto, aduectiſque ex omni Europa libris conſtruxit; certoſque prouentus, vnde cuſtodes, & libetarij Græci, Latini & Hebraici menſtrua ſalaria quibus ali poſſent, haberent, librique emerentur aſsignauit. opus omniũ præclariſsimum, & pontifice maximo dignum. Nec his contentus reliquos patres ſæpe hortatus eſt, vt exemplo ſuo pro facultate quiſque monumentis vel nouis, vel reſtitutis vrbẽ exornarẽt. Vnde multa à multis extructa ſunt vel adornata, quemadmodum à Guillelmo Eſtouteuilla epiſcopo cardinale Oſtienſe, & camerario nobiliſsimum templũ cum Monaſterio S. Auguſtini cuius ordinis protector erat, & propinquum iuxta S. Apollonarem palatium; Baſilica verò S. Ma-

S. Mariæ maioris in exquilijs ductis leua dextraque fornicibus, item oſtia cum arce ab eodem reſtituta ſunt. Sed & cardinalis Agrienſis eccleſiam SS. Sergij & Bacchi cui præerat ruinæ proximam refecit. Raphaël Riarius luculentiſsimas apud S. Laurentium in Damaſo ædes tum inchoauit, ab alijs vero complura & egregia palatia fabricata ita vt vere vrbem ex Lutea Lateritiam, ſe reliquiſſe dicere iure poſſet, quemadmodum Auguſtum olim dixiſſe accepimus ſe ex Lateritia marmoream. Merito igitur verſus hi ſimulacro eius in Palatina Bibliotheca adſcripti ſunt.

Templa, Domum expoſitis, vicos, fora, mœnia, pontes,
 Virginiam Triuij quod repararis aquam
Priſca licet nautis ſtatuas dare commoda portus,
 Et Vaticanum cingere Xyſte iugum.
Plus tamen vrbs debet, nam quæ ſqualore latebat
 Cernitur in celebri Bibliotheca loco.

Eius porro pontificatus fuit aliquot publicis calamitatibus inſignis, in his maximæ & frequentes tempeſtates, fulgura, terræmotus, Solis lunæque defectus, bis Tiberis alueum egreſſus vrbem totam inundauit, bella tota Italia exarſere, cometes pluries viſus, magna in Vrbe annonæ & perpetua caritas, inteſtinæ tota ditione eccleſiaſtica, & præſertim Tuderti Gabriele Catelauo Guelphæ factionis principe in vrbe interfecto, item inter Vrſinos & Columnenſes diſcordiæ, & cædes. Illud quoque non negligendum quod eo pontifice mercatus qui ante ſub Capitolio fieri conſueuerat, auctore cardinale Rothomagenſe Camerario, tum primũ in circo Agonali iiij. nonas Septẽb. die Mercurij. anno ∞ CDLXXVII. factus. Nihil enim vnquam Xyſtus quod publico vrbis decori, & commoditati eſſe cenſeret, quin perficeret deſtitit. Rem Romanam ſedisque Apoſtolicæ dignitatem, ita in trepidè & egregiè tuebatur, & non facilè cuiquam quamuis maximo principi eſſet, ei aliquid moleſtiæ impune inferre. Quod quũ in his quæ ſupra dixi, tum in nouiſsimo oſtendit bello quod cum Venetis & Genuenſibus ſocijs contra Herculem Eſtenſem Ferdinandi Arragonij, Ludouici Sfortiæ, & Florentinorum præſidijs fultum, deinde contra Venetos pro eodem duce geſsit. In quo Venetis iam contuſis, & aliquot prœlijs fractis, quum pacem à ſocijs auctore Ludouico Sfortia præter eius voluntatem, immo ſe neglecto, & inſcio, datam conſpexiſſet, animi dolore, podagra inſuper aggrauante, qua in vltimis annis maximè laborabat in quintum diem in Vaticano palatio expirauit, noctis hora inter quartã & quintam, cui Idus Auguſti illuxerunt, anno ſalutis ∞ CDLXXXIIII. ætatis lxx. die xxij. pontificatus verò ſupra diem quartum anno xiij. Cadauer in Baſilica S. Petri ære monumento conditum, quod in Sacello ab ſe extructo, Iulianus cardinalis S. Petri ad Vincula fratris filius ſtructuræ elegantia inter cætera vrbis ornamenra in primis couſpicuum ante aram maximam faciundum curauit. Vacauit tum ſedes Romana dies xvj.

INNOCENTIVS PAPA VIII.

INnocentij Papæ VIII. maiores ex nobili Græcia ortos ante quadringentos Pont.285. annos Genuenſium rebus maximè florentibus, Neapoli, & Genuæ vrbibus Italiæ Clariſsimis conſediſſe conſtat. Cuius migrationis cauſas in re adeo obſcura, & vetuſta, haud ſatis exploratas habeo, Neapoli Tomacellorũ nomen incertum quo caſu adepti, inter primarias eius ciuitatis familias locum tenuere. Quanquam ſint qui prodant Tomacellorum nomen à gentis in ea vrbe principe Tomacello viro egregio manaſſe: cuius poſteri, vetuſto familiæ nomine relicto, eius qui primus Neapolim acceſsit prænomen pro familiæ gentilicio nomine vſurparunt, qui frequentiſsimus per ea tẽpora mos fuit, id quod multis facilè confirmari poſſet exemplis. Ex hac gente Bonifacius IX. Romanus Pontifex ingentis animi, & ſpiritus vir, cuius maxime memorabilis extitit pontlficatus origenem duxit, qui annos xiiij. in ſummo ſacerdotio, ante centum lxx. annos vixit, cuius res geſtas in meo de Pontificibus libro accuratè deſcripſi. Eadem verò gens, quæ Genuam migrauit auito nomine retento, Cybo Græca voce, ex gentilicij clypei inſignibus appellati ſunt. Eſt enim in eo rutilo colore decorato trãſuerſa faſcia pluribus quadratis cæruleo atque albo colore alternis æquiſq; ſpacijs cõfecta, quę Cybi Latine, Gręcè verò χύβοι vocãtur. Hæc inſignia vtriq; gẽti cõmunia ſunt. Cæterũ crux rubra, in ſuperficie argentea, quę Genuenſiũ publicũ inſigne eſt, familiæ Cybo clypeis adiũcta, ſuper neq; collocata, cuius ſtirpis propriũ decus eſt, rebus egregie pro patria geſtis, vt infra dicam, publice partum. Huius familiæ homines ab eo vſque tempore, quum florente Latinorum primum, deinde Palæologorum Conſtantinopoli imperio oppidum Pera, quod prope Byzantium ſitum eſt, Genuenſes obtinebant, omnibus honoribus, qui in libera ciuitate maximi, atque ampliſsimi exiſtimantur geſtis in nobilium ordine, cuius partes tuendas ſuſceperunt, clari inſignesque fuere: plures verò ex hac genere ſtirpes Genuæ manaſſe, quæ nunc in ea ciuitate inter nobiles relatæ ſunt, oratores ipſius Reip. ad Innocentium Papam VIII. more maiorum initio eius pontificatus miſsi, publicè teſtati ſunt.

Quorum adhuc extat oratio. Vniuerſi generis honores exequi, quia longum eſſet, familiæ huius tantum breuirer percurram. Ante annos trecentos ſupra quadraginta Honorio I I I. Pontifice maximo Fredericus Cybo ſummo Sauonenſium ſacerdotio præfectus inſigne religionis, & ſanctiratis ſpecimen dedit. Vigeſimo anno poſt Lanfrancus Cybo inter eos, qui nobilitatis ſuffragijs adlecti Remp. obtinebant ſummum in ciuitate magiſtratum, qui conſulatus dicebatur, geſsit, vir belli pacisq; artibus inſtructiſsimus, Guillelmus Cybo, qui paulò pòſt hæc tempora equeſtri dignirate, quæ tum eximia erat, à Frederico ij. Imperatore ornatus enituir, nobilem in ptimis Legationem, pto difficillimis Reip. negotijs ad Clementem I I I I. Pontificem maximum obijſſe fertur: cui in ea Legatione egregie de ſuis ciuibus meriro, crux rubra, de qua ſupra dixi, publicè donata eſt: quæ gentilicijs Clypeis addita præclarum ſummæ laudis teſtimonium præbet. Sextodecimo poſt hunc anno, quo tempore Piſani cum Genuenſibus difficili, & periculoſo bello decertabant, Mutuis Cybo trireme priuatis ſumptibus comparata, prope Calarim Sardiniæ vrbem ex prouocatione cum roſtrata Piſana congreſſus, egregiam de hoſtibus victoriam eſt conſecutus. Poſt hos circa annum Chriſti ∞ C C X C. Princiualles Cybo vt ex priuarorum hominum annalibus, qui ſeorſum diligenriſsimè conſeruantur, intelligitur, cum principibus nobiliratis aduerſus plebem coniurauit, quum nobiles omnem Reip. adminiſtrarioné in ſe transferre, paucorum aliquot nobilitatis ſtudioſorum conſpiratinne, mitterentur. Hos omnes virtute, prudentia, conſilio, & animi magnitudine ſuperauit, qui quinquageſimo fetè anno poſt vixit Daniel Cybo, qui aduerſus Afros, tam ſuis quàm communibus Patriæ auſpicijs magnas res geſsit, gratiaque & auctoritate plurimum inrer ſuos ciues excelluir; cuius filia in matrimonium collocata eſt Luciano Grimaldo in nobilitaris ordine primario, ac tum Domino portus Herculis Mœneci. Horum ferè omnium meminit Auguſtinus Inſtinianus, qui Italica lingua Genuenſium annales conſcripſit. Innocenrij poſtremo paret Aaron Cybo equeſtris ordinis vir, rerumque geſtarum gloria clariſsimus in ciuitate ſua diu vixit: eius enim forti, fidelique opera, vt libro vij. de rebus geſtis Alfonſi rradit Barptolemæus Facius, Primum Renarus, deinde bello Neapolitano perfecto Alfonſus rex victor multis maximisque in rebus poſtea eſt vſus. Nam quum per belli rempora, quo de iure regni Neapolitani Alfonſus, & Renatus reges decertabant, Genuenſes duce ipſo Aaron viro forti ad D C C C. ſagittarios Renato miſiſſent, & Adegauenſis factionis dux Renato regi egregiè operam nauaſſet, præeſſe Neapolitanis iuſſus, ira illos pro rege abſtinenter, & ſumma cum integritare iure dicundo ſibi deuinxit, vt parra victoria Alfonſus illum Neapolitanorum ptecibus adductus, & in gratiam receperit, & pro regem eundem ijs eſſe iuſſerit, ita ille. Romæ quoque Calliſto I I I. Ponrifice maximo præfectus iuri dicendo, quem ſenarorem vocant, creatus, id munus ſumma cũ laude geſsit, eius adhuc in palatio capitolino cum elogio inſignia exrant. Aaronis filius Ioannes Baptiſta anno ſalutis ∞ C D X X X I I. natus forma egregia animoque libetali, diu inter Alfonſi regis miniſtros fuit, quo mottuo in Ferdinandi quoque filij familia aliquandiu vixit; inde Romam veniens longo tempore in contubernio Philippi Calandrini cardinalis Bononienſis, qui Nicolai papæ V. frater fuit commoratus eſt: cuius etiam magnificas ædes proximè S. Laurentium in Lucina poſt eius obitum iam Cardinalis creatus obtinuit. Epiſcopus deinde Sauonenſis à Paulo I I. poſtea Melfitenſis à Xyſto I I I I. & datarius, demum nonis Maij anno ∞ C D L X X I I I. cum alijs V I I. presbyrer cardinalis tituli S. Balbinæ primum, mox S. Cæciliæ ſecunda patrum lectione dictus eſt, tam patriæ ſtudio, quàm fauore Iuliani cardinalis S. Perri ad vincula pontificis fratris filij, æmularione Petri Riarij cardinalis S. Xyſti, cuius precibus dicebarut Stephanum Nardinum Mediolanenſem, illo tempote eandem digniratem conſecutum fuiſſe, ne plus hic, quam ille auctoritate apud pontificem valere diceretut. Sed profecto magis ei profuit anteactæ vitæ conſtans & cõmendata opinio, quam vel patriæ charitas, vel alicuius ſtudium. Pontifici enim Xyſto ob morum incredibilem ſuauitatem, & ſummam probitatem vehementer gratus fuit, vulgo quidem chariſsimus ob humanitatem, qua omnibus ira præſtitit, vt infimæ ſortis quoque homines amplecti, & ijs benigne omnia polliceri conſueuerir. In cardinalatu Vrbi primũ abſente Xyſto difficillimis temporibus, & peſtilentia in vrbe graſſante præfuit, deinde in Germaniam legatus deſignatus eſt, vt Cæſarem Fredericum iij. & Marthiam Coruinum Hungariæ regem multis iam annis exitiabili bello decertantes conciliaret, arque conuentui Nurimbergenſi proxima quadrageſima indicto, pontificis nomine intereſſet: ei enim muneri ob integritatem maximè idoneus viſus eſt, ab omnibusq; eius opera duos principes facile in concordiã reduci poſſe exiſtimatũ, verùm legitimis cauſis impeditus eo profectus non eſt. Nouiſsimè anno ſalutis ∞ C D L X X I I I I. mortuo Xyſto quatruor, & viginti patrũ votis Iuliano Ruuereo epiſcopo Oſtiẽſi, & Roderico Borgia cancellario maxime annirẽtibus, ex presbytero cardinale tituli S. Laurẽtij in Lucina iiij. calend. Septẽbris hora xiiij. die ſolis Põtifex maximus renunciarius in Innocentij I I I I. Genuẽſis, cuius memoriã ſanctè colebat, recordationem Innocenrius V I I I. appellari voluit. Coronatione verò ad prid. idus Septembris perfecta Pontificatum ingreſſus eadem qua

priuatus

priuatus antea ſemper humanitate & manſuerudine vixit. Cæterum quum omnibus comis & benignus eſſer, parcus tamen, & minimè liberalis pro ſuæ gentis gloria, innatam auaritiam ſcommatibus, & dicterijs velabat. Pacis arque otij ſtudioſiſsimis omnes Chriſtianos principes frequentibus nuntijs hortabatur, vt muruis diſſentionibus, & bellis compoſitis, fœderibus iuncti, Turcarum vires toto iam terrarum orbe formidabiles retunderent pontificatus inirio Venetos ob bellum cum duce Ferrarię geſtum ſacris à Xyſto interdictos abſoluit. Cum ſingulis principum Chriſtianorũ & rerum publicarum oratoribus qui ad eum plurimi honoris cauſa veniebant, de pace, communiq́ue cõcordia diligenter agebat, quum enumerarer bellorum incommoda, violari templa, ſummi Dei cultum intermitti, vrbes diripi, virgines inceſtari: hæc, & eiuſmodi ſæpe repetebat. Ad componendas res eccleſiaſticas conuerſus, quum Romanis ſua priuilegia renouaſſet, vrbem caſtigandis nefarijs hominibus, boniſq́ue publicis muneribus euehendis, purgauit. Mamaluchorum officium à Xyſto factum antiquauit, publicè ſe adeuntes patientſsime audiens: ius ſeueriſsimè à ſuis magiſtratibus dici mandauit. Proximo Epiphaniæ feſto Leupoldum Auſtriæ ducem miraculis clarum Friderici imperatoris precibus inter ſanctos retulit. Magiſtrum ordinis Auguſtiniani Ambroſium Coranum ob vereres ſimultates in arcem coniecit. Tum calices duo aurei magni ponderis, quos Ludouicus xi. Galliarum, & Ferdinandus Neapoliranorum rex Baſilicæ Conſtantinianæ donauerant, item mitra, quam regnum appellant, quæ S. Silueſtri fuiſſe ferebatur ſurrepta, nec tanti ſceleris auctores vnquã inueniri potuerũt. Quum graui morbo decubuiſſet proceres Vrſini, Virgilio, & Paulo auctoribus veteribus factionibus ſuſcitatis, arma Columnenſibus quorum principes eranr, Proſper, & Fabritius intulerunt. Pontificisque, qui conualuerat hortationibus neglectis, inteſtinis bellis, & ſeditionibus ſeinuicem lacerabant, non ſine maximo vrbis Latij & finitimarum vrbi regionum damno, & clade. Hi adeo in mutnam perniciem exarſerant, vt omnia non niſi cædibus, rapinis, incẽdijs tranſigerent, bonis Romanorum ciuium vbique direptis, Pontifice fruſtra reclamanre, cui Virginius Vrſinus tunc infenſiſsimus erat, quod ſe palatij apoſtolici præfectura Iuliani Cardinalis S. Petri ad Vincula hortaru, priuaſſet; eo bello inſula, Campagnanum Caleria Bracianum, Cæreuetus & aliquot alia Vrſinorum oppida à Columnenſibus direpta. Inreſtinum Romanorum procerum bellum maius externum ſuſcitatum ſedauit Ferdinandus Neapolitanorum rex comite Montorij ob quaſdã ſuſpiciones ſecuri percuſſo, Aquilanos Comiti fœdere iunctos, & omnes regni ſui proceres cõtra ſe concitauit, qui ad cauſam dicendam Neapolim à rege euocati, cum recuſarent ipſius iram veriti, Aquilanis, qui regio prætore interfecto, defeceranr, adiuncti, Pontificem maximum, & Venetos in ipſorum auxilium euocarunt. Hos Pontifex imperitorũ hominum conſilijs impulſus, vt opulenram vrbem eccleſiæ imperio adijcerer, fouendos tuendosq́ue ſuſcepit, occaſionem eo cupidius amplexus, quod in regem antea non optimè animatus erar, ob annua rributa, quibus ex fœdere adſtrictus erat, eccleſiæ non perſoluta. Cõpijs igitur non contemnendis comparatis, Proſperoq́ue & Frabritio Columnenſibus, & Ioanne Sabello ſibi fœdere coniunctis, Vrſinos quoque in ſuam amicitiam ſollicitauit. Qui regi obſtricti arma in eum ſuſcipere recuſarunt. Venetis inſuper in belli ſocietarem accitis totius eccleſiaſtici exercitus Robertus Sanſeuerinas lectus eſt imperator, vir militari diſciplina clarus. Legatus verò Ioannes Michaelius cardinalis Veronenſis creatus. Intetim Ferdinandus grauiſsimis periculis implicitus à Florentinis, & Inſubrum duce auxilia poſtulauit, quæ non modo facile impetrata, ſed celeriter tranſmiſſa Pontificis rerum bellicarum imperiri conſilia perturbarunr. Oderant eum valde Florentini, quòd Lunenſi bello Liguribus contra ipſos fauiſſet. Vrſini, qui aperta vi à Pontifice defecetant, à rege ſtipendio conducti, in eius caſtris aduerſus Pontificem militabant. Nam regiarum copiarum præfectus eo bello fuit Virginius Vrſinus, qui Columnenſium Pontifici militantium acerrimus, & perpetuus hoſtis erat. Belli initio Aquilani regijs præſidijs omnino pulſis, ſe Pontifici dedunt. Vrſini regijs copijs aucti Columnenſium & viciſsim Columnenſes à Pontifice adiuti Vrſinorum agros, & oppida igni ferroq́ue vaſtarunt, Pugnabatur ad Anienis pontes, omniaq́ue ſuburbana oppida, quæ in Etruria Vrſinæ dirionis erant Arragonijs fauebant. Belli dux Robertus ad vrbis præſidium accitus, eorum impetum ſuſtinens, non ſatis pro vetere cum fidei, tum virtutis opinione rem gerebat. In vrbe enim moram ac diem trahens aliam atque aliam rem cauſatus, tertio poſtquam venerat menſe, Nomentanum tantum pontem, qui ab Vrſinis militibus tenebatur, expugnauit. Ibi eius filij Fracaſsi pila tormento emiſſa faciem defœdauit. Nomento deinde in in deditionem accepto. Romam inglorius reuertitur, pecunia, argento, multoq́ue commeatu fruſtra conſumptis. Hoc bello in Etruria omni eccleſiaſticæ ditionis & præſertim Viterbij tumultuatum eſt. Pontifex à ſuis ſe deceptũ animaduerrens, præſertim quum Alfonſus Calabriæ dux copioſo cum exercitu Larium, & Etruriam, multis oppidis captis & direptis vexaret, belli temere ſuſcepti, eas poſtremo pœnas dedit, vt neceſſariam potius, quàm decoram pacem Aſcanij Sfortiæ, Michaelis legati, Senenſis, & Cancellarij cardinalium interuentu perferre coactus ſit, Ioanne Balues Gallo cardinale Andegauenſe maximè

contradicente, qui Francorum regem pontifici auxilio propediem aſſuturum affirmabat. Pacis conditiones fuere, vt rex Romanæ ſedi annuum vectigal penderet, regni proceres rebelles ſeruaret incolumes, vt Pontifex pro arbitrio omnia regni ſacerdotia deſtribueret, vt Aquilanis ſua libertas ſeruaretur, ne Pontifex impedimento eſſet, ſi Galli in regnum impetum aliquando facturi eſſent, vt Vrſini, & in his Virginius, Pontificis arbitrio ſe totos dederent, & ſupplices veniam peterent. Rex Hiſpaniæ, Ludouicus Sfortia, & Laurentius Medices pro rege Ferdinando pacis vates fuere. Eo bello ærario exhauſto pontifex Xyſti exemplum ſequutus, quo pecuniam colligeret, lij. viros inſtituit, quos plumbatores Bullarum apoſtolicarum vocauit, eiſque certos eccleſiæ prouentus in perpetuū conceſſit, ex qua inſtitutione ad xxvj. millia aureorum cepit. Veniere ſinguli quingentis aureis: eodem exemplo quæſtus gratia, xxvj. ſecretariorum collegium, quorum officia venderentur erexit priore numero aucto; à quibus ad lx. millia aureorum exegit: veniere ſingula duobus millibus, & quingentis aureis. Ripæ quoque præſidentium officium venale induxit xxx. viris creatis, qui ſingula officia cc. aureis emerent. Cæterum quum Ferdinandus quæ in pacis fœderibus ſpopōderat minime præſtaret, Petrus Vicerinus epiſcopus Cæſenas apoſtolicæ cameræ auditor vir audaciſſimus, & Iacobus Volaterranus ſecretarius, ac cubicularius apoſtolicus vir prudens ad repetendas res à pontifice miſſi, rebus infectis Romam reuerſi ſunt, non ſine magna pontificis indignatione, qui haud ita multò pòſt regem ob non ſolutum vectigal anathemate notatum, Francorum regis in primis litteris conciratus, Neapolitano regno priuauit, Gallus enim id ad ſe ex legitima ſuceſſione, & hæreditate pertinere affirmabat. Bello Neapolitano confecto, ad pacis ſtudia conuerſus, ciues aliquot Romanos, quorum capita erant Margani, & Sanctacrucij armis fetalibus diſſidentes, idem Vrſinos, & Columnenſes adhuc diſcordes ſumma diligentia conciliauit, quum nihil antiquius duceret quàm vrbis quieti, copiæque ſtudere. Vnde toto eius pontificatu, & annonæ maxima vbertas, & vrbs à graſſatoribus, latrocinijsque, quibus bello manente maxime obnoxia fuerat, tuta fuit, quum eſſet in vindicādis criminibus inexorabilis. Nam & Pij, Pauli, & Xyſti edicta contra homicidas & ſicarios renouauit, & omnes vrbe ditioneque eccleſiaſtica eiecit. Duos fratres Franciſci Bubali filios, Petrum, & Hieronymum, qui ſeditioſis omnibus receptaculum erant, ob potentiam diu impunitos, vna die ſimul capi, & ſecuri percuti mandauit; quanquam cum parente ipſorum longo antea tempore amicitiam contraxiſſet, Dominicum etiam Viterbienſem, & Franciſcum Maldentem nobiles viros & ſcriptores apoſtolicos falſarios, omnibus ſuis reclamantibus, ſuſpendio enectos, medio foro conbuſſit. In Bucalinum Auximi tyrannum in ciues ſuos ſæuientem, qui vrbe ex priuato occupata ab eccleſia defecerat, copias mouit, & non ſine magna ſtrage expugnatum, captiuum ad Ludouicum Sfortiam Inſubrum ducem tranſmiſit: cuius præcipue ope id bellum, duce Ioanne Iacobo Triuulcio confecerat. Cum Venetis fœdus renouauit. Quum ante pontificatum aliquot filios ſuſcepiſſet, duos ex his pontificatui ſuo ſuperſtites magnis honoribus, & opibus euexit. Nam Franciſco oppida nonnulla vrbi vicina dedit, Laurentijque Medicis filiam Magdalenam formoſiſſimam puellam matrimonio iunxit: alteram Theodorinam Gerardo Vſumari Genuenſi nuptam magnis diuitijs cumulauit. Vna creatione octo cardinales prioribus adiunxit. Laurentium Cybo fratris ſui nothum Archiepiſcopum Beneuentanum, & arcis præfectum, & Ioannem Medicem Laurentij filium nurus ſuæ fratrem vix xiij. annum agentem, Ardicinum de la porta, & Antoniotum Palauicinum veteres familiares ſuos viros honeſtiſſimos, Ludouicum Spinay rege Francorum, Franciſcum Sanſeuerinatem Roberto patre, & Maffeum Gerardum Venetis petentibus, item magnum hoſpitalis Rhodi magiſtrum fratrem Petrum Daubuſſon, qui ideo cardinalis creatus fuit, quod eius opera Zizimus Sultanus Mahometis filius, prœlio à fratre Baiaſete apud Pruſiam Bithiniæ victus in ſuam poteſtatem veniſſet. Is Rhodum quum fugiſſet ab Inſulæ magiſtro ad Francorum regem mox ab eo ad pontificem miſſus eſt, qui Chriſtianis ad concordiam reductis bellum eius opera Turcis inferre meditabatur. Vixit Zizimus toto deinceps Innocentij pontificatu Romæ in Vaticano honeſta cuſtodia; ad cuius ſubſtentationem frater Baiaſetes Conſtantinopolitanus imperator xl. aureorum millia annuatim dum vixit miſit. Pontifex interim ducem Ferrariæ Herculem voti reum Romam venientem ſplendidè in ædibus Palatinis ſuſcepit. Factum eſt autem eiuſdem Pontificis humanitate, ne dicam ſegnitia, vt aliquot vrbium eccleſiaſticarum proceres ſuperbe ſe efferentes vrbibus, quibus præerāt occupatis, tyrannidē in ſua quiſque patria conſtituerit. In his præcipuus fuit Ioannes Bentiuolus Bononienſis regulus. Idem factum eſt Peruſij, Tuderti, Fulginei, Hortisque: quos poſtea tamen vel ipſe, vel qui ſequuti ſunt pontifices pœnitus extinxere. Innocentius autem ædificandi ſtudioſus, inſignes in palatio Vaticano porticus, item villam pontificum vſui, quam Beluedere vocant, extruxit. Fontes media ſancti Petri platea fecit, baſilicæ Lateranenſis abſidam ante aram màximam duabus ingentibus Columnis ſuppoſitam ædificauit: diaconiam S. Mariæ in via Lata fundamentis conſtrui iuſſit. Cuius exemplo inflammati patres multas per vrbem ſubſtructiones & ipſi aggreſſi ſunt. In his Petrus Gundiſaluius de Mendocia

dociadum tectum, & abſidam titoli S. Crucis, in Hieruſalem repararet, in medio templi pariete pars tituli Crucis CHRISTI triplici lingua exarati inuenta eſt, ibidem à Placidio Valentiniano Imperatore ante mille annos recluſi. Quo die Ferdinandus, & Heliſabeth catholici Hiſpaniarum reges Granata vrbe expugnata Maurorũ in Hiſpania vetuſtiſsimum imperium funditus exciderunt. Contingit etiam, vt eodem quo titulus CHRISTI inuentus eſt anno, Baiaſetes Turcarum imperator, quo Pontificem fratris captiui cauſa ſibi gratiorem redderet, pro magno munere ferrum haſtæ; qood latus Domini perfoderat ad eum mitteret. Quod olim apud ædem S. Andreæ Antiochiæ repertum, capta iam ciuitate Boemundus in prœlio corripiens, & quum arcem expugnare non poſſet, prælatum; eam illico cepit, & hoſtium multa millia prodigioſe deleuit. Id Conſtantinopolim dono imperatori aduectum, poſtremo Turca hoc anno pontifici miſit, quod arx ad ſe conditæ marmoreo tabernaculo concluſum in baſilica Vaticana religioſiſsimè paulò ante obitum ſuum collocauit. Fuit Innocentius corpore procero, candido & decoro, ingenio culto & à litteris non alieno. Inter officia publica quandoque dormitare videbatur, valetudine non ſatis proſpera. Nam biennio antequam decederet in extaſim quandam ſoporiferam ex morbo incidens horis ferè viginti ſine arteriarum motu immobilis fuit. Famaque iam mortis eius quoquo verſus perlata, cardinales de ordinandis circa ſucceſſorem omnibus conuenerant, quum ſubito magna omniũ admiratione viuus apparuit. Exceſsit biennio poſt ex eodem ferè morbo Romæ in Vaticano viij. cal. Auguſti hora noctis quinta. Anno ſalutis ∞ CD-XCII. ætatis lx. Pontificatus verò vij. menſe x. die xxvij. Cadauer in baſilica S. Petri ſepulrum æreo monumento, iuxta aram ab eo deſignatam, in qua ferrum haſtæ, de qua paulò ante dixi, condi iuſſerat. Vacauit tum ſedes dies xvj.

ALEXANDER PAPA VI.

ALexander papa VI. Rodericus antea vocatus, ex nobili familia Lenzolia Valentiæ in Hiſpania originem duxit. Patrem habuit Ioſiedum equitem prædiuitem, matrem verò Calliſti Papæ III. ſororem. Qui quàquam gente Lenzolia ortus eſſet. Boriæ tamen, vel Borgiæ nomen, quo cum gentilicijs inſignibus ab auũculo donatus fuerat, auito relicto, vſque ad obitum retinuit. Ipſe adhuc adoleſcens ab eodem pontifice Archiepiſcopus Valentinus primum deſignatus eſt, deinde xj. Kal. Octobris anno ∞ CDLVI. diaconus Cardinalis ſancti Nicolai in carcere Tulliano, & ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cancellarius creatus. A Xyſto verò IIII. Epiſcopus Cardinalis Albanus, & paulò poſt Portuenſis factus; multas tam ſub eo, quam ſub alijs pontificibus, & maximas legationes obiuit; & præcipue Hiſpaniam Xyſti pontificatus initio. Is eò legatus eſt, vt reges Luſitaniæ & Arragonum ad bellum pro regni Caſtellæ poſſeſsione pronos, impellerent. Qui rebus parum ex animo confectis, quum in Italiam triremibus Venetorum rediret, valida oborta tempeſtate, omni pæne ſupellectile amiſſa parum abfuit quin in littore Piſano mari obrueretur. Altera enim triremis, qua multi ex ſuis vehebãtur, perpetua nocte, & magna parte diei fluctib⁹ quaſſata, tandem vndis ſubmerſa eſt, in qua ad centum & octuaginta homines periere, in his Epiſcopi tres, & aliquot Cæſarei pontificijque iuris periti. Mortuo Innocentio VIII. in eius locum Romæ, in Vaticano duorũ & viginti cardinalium ſuffragijs anno ſalutis ∞ CDXCII. iiij. idus Auguſti, pontifex maximus conſalutatus, vij. calendas Septembris ſolemni pompa coronatus eſt. Nonnullorum autem Cardinalium cæca ambitione & auaritia corruptorum opera, tantam dignitatem dicitur eſſe aſſecutus, qui poſtea in ingrato pontifice perfidiam maximam experti, debitas ſcelerati ſtudij, venaliſque ſuffragij pœnas dedere. Horum princeps fuit Aſcanius Sfortia, emptus proculdubio pro fuſiſsima largitione, vt hic omnium eius ordinis deterrimus, pro optimo pontifex renunciaretur, qui Cancellariæ munus ex ea ſuffragatione conſecutus aliquot annis poſt exitiabilis amẽtiæ dignas pœnas luit. Fuere tum aliqui in comitio patres, qui Hiſpanum occultæ iniquitatis, ſummeque ſimulationis hominem, ſtultiſsimè pontificem creatum, exitio tandem cunctis futurum non falſi vates denunciarunt. Ex reliquis porro, qui eius pontificatus auctores fuere, aliqui non longè poſt varijs calamitatibus ſunt affecti; partim exilio, partim teterrimo carcere, partim violenta morte damnati. In his duo præcipui fuerunt Iulianus Oſtienſis Epiſcopus, & Raphael Cardinalis ſancti Georgij camerarius ſanctæ Romanæ Eccleſiæ perpetuo dicennali exilio, ſpontaneo tamen, multatique quod ſibi ſuſpecti eſſent, alter ob veterem priuatam ſimultatem, alter ob Riarios pueros ſanguinis neceſsitudine ſibi coniũctos Catharina matre capta, Forouiuij & Forocornelij vrbibus vi pulſos. Proceres quoque Romani, quorum Cardinales eum extulerant, alij alia de cauſa ſublati; Baptiſta Vrſinus qui magnificas eius ædes, & Ioannes Michael qui epiſcopatum Portuenſem cum omni eius ſupellectile, quæ præcioſiſsima erat, conſecuti fuerant, infeliccem ab eo vitæ exitum tulerunt, quum alter in arce aperta vi, alter veneno clam extincti fuerint. Sed hæc pòſt acciderunt. Porro autem

Pont. 223.

tem eius pontificatus initio, rebus Vrbanis intentus, carcerum viſitatores inſtituit, & quatuor iudices creauit, qui de quacunque cauſa capitali cognoſcerent; & die Martis omnibus ſe adire, & alloqui volentibus, ſe ipſum exhibuit. Vnde ius in Vrbe ſeueriſſime dici cœptum. Quo tempore Fridericus Romanorum imperator imperij anno quarto & quinquageſimo, diem clauſit extremum, Maximiliano filio Romanorum rege ſucceſſore relicto. In primo conſiſtorio pontifex Ioannem Borgiam Valentinum ſororis filium Archiepiſcopum Montiſregalis presbyterum Cardinalem titulæ Sanctæ Suſannæ creauit, quem mortuo Ferdinando rege Neapolim apoſtolicæ ſedis legatum miſit, vt filium eius Alfonſum nouum regem, quo cum affinitatem contraxerat, confirmaret, & ſacramento ſuſcepto, coronaret. Quo anno Carolus viij. Francorum rex bellicæ laudis auidiſſimus adoleſcens, exitiabili diſsidio, ſingularique dementia Italicorum principum in Italiam euocatus, præter terribiles copias, inuiſitato etiam bombardarum apparatu cuncta proſternebat. Petebat ipſe Neapolitanum regnum, quod iure hæreditario ad ſe pertinere affirmabat, impellente Inſubrum duce Ludouico Moro, vt Alfonſi regis audacia magna ſemper appetentis, tanto immiſſo hoſte, frangeretur. Cuius vires veritus pontifex, qui tum cum Arragonijs affinitate fœdereque coniunctus erat, ne quid Italiæ detrimenti terribilis eius aduentus afferret, multas militum cohortes Vrbis præſidio conſcripſit, quibus Vrbem, ſeque à Gallorum armis tueretur. Cum Arragonio, & pontifice fœdus Florentini percuſſerant. Quorum viribus diffiſus papa, Venetos etiam & Regem Hiſpaniæ Ferdinandum incaſſum in ſuam ſocietatem euocarat, qui medij, & ſpectatores tanti belli eſſe maluerunt. Carolus per Inſubres & Etruſcos cuncta proſternẽs itinere habito Florentinorum copijs ad Maceram amnem fuſis, eo imperata facere coegit. Romã deinde Calẽdis Ianuarijs, initio anni ∞CDXCIIII. validiſsimis cum copijs xx. millium peditum & v. millium equitum ingreſſus, magnam commeatus copiam, qui exercitus longi itineris incommodis defatigatus, ſubleuaretur inuenit. Edixerat enim Romanos nil detrimenti paſſuros ſi facilis ei Romam tendenti pateret aditus, tranſitusque, & commeatus abunde ſuppeditaretur, quæ ſi negarentur ſe armis omnia paraturum. Eo igitur Romæ perhumaniter ſuſcepto, milites à tumultu & rapina abſtinere iuſsit, his qui non obtẽperauerant ſupplicio affectis. Pontifex omni conſilio ſpeque deſtitutus, in arcẽ fugit. Qui nullo tumultu militari audito, cuncta pacata videns ſecuriorq; iam factus, fœdus cũ Carolo quanquã inuitus percuſsit. Rex ab Vrbe diſcedens, quũ Pontificis fidem ſuſpectã haberet, Cæſarem Borgiam Cardinalem Valẽtinum papæ filium ſecum obſidem, legationis ſpecie, & Turcarũ imperatoris fratrẽ Zizimũ eduxit, vt potius regno, Zizimi opera contra Turcas vteretur, qui haud longe poſt Capuæ magna Chriſtianorũ iactura dyſenteria deceſsit. Neapolis rex Alfonſus deſperatis rebus, quum ſe omnibus inuiſum eſſe cognoſceret, regno filio Ferdinando iuniori tradito, qui in omnium amore erat, trepidus in Siciliam cum regia ſupellectile nauigio ſe recepit. Ferdinãdus tanto Francorum apparatui impar, continente relicto nauibus apud Ænariam paruam inſulam ſalutem tuebatur. Carolus perpetuò victoriæ curſu, incredibilique celeritate, regno omni, arcibusque potitus omnes Europæ principes tanta victoria attonitos ſibique metuẽtes contra ſe concitauit. Hi fuere: Pontifex, Cæſar, Rex Hiſpaniæ Catholicus, Ferdinandus, Dux Ludouicus Sfortia, & Veneti, qui fœdere iuncti pro Italiæ ſalute, contra Gallos conſpirarunt, & xl. millium virorum exercitum communibus impenſis inſtruxerunt, vt regi in Galliam tendenti trãſitum impedirent. Quorum copiæ apud Forum nouum, iuxta Farrum torrentem non longe à Parma, quum Gallos magnis à Neapoli itineribus expedito delectoque exercitu fortes contendentes expectaſſent, ancipiti dubiaque victoria, & cruento maxime prœlio dimicarunt. Poſt pugnam Carolus nobiliſsimo quoque amiſſo, tandem Aſtam ſe recepit. Pugna ad Farrũ audita, qua vires Gallicæ fractæ erant, Ferdinandus quæ facile amiſerat, fortunæ arridentis fauore, facilius recepit, & Gallorum præſidia omnia propinqui ſui Ferdinandi regis Catholici auxilio, ſub duce magno Conſaluo in deditionẽ accepit, hoſtili parte omni extra regni terminos eiecta. cui paulo poſt ſine liberis vita defuncto ſucceſsit patruus Fridericus, nam & Alfonſus pater paulo ante exceſſerat. Quo tempore Carolo viij. Francorum Regi mortuo, regnum excepit Ludouicus xij. Aurelianenſium dux. Hic cum Regno Neapolitano, Inſubrum quoque imperium hæreditaris iure ad ſe pertinere contendens (quippe cuius auia Valentina fuerat primi Inſubrum ducis Ioannis Galeatij filia) contra Ludouicum Sfortiam, & Regem Fridericum cum pontifice, quem varijs officijs ſibi deuinxerat. Florentinis, Venetis, & Ferdinando Hiſpaniæ rege execrabile, ac Italiæ funeſtum fœdus, his conditionibus percuſsit. Vt principatu Mediolani acquiſito, Cremona Veneris dederetur; & Cæſar Borgia papæ filius, qui ſacram purpuram, ducta vxore Carolata de Alibẽrto regis Nauarræ filia, & Francorum regis propinqua, depoſuerat, ſociorum auxilio, Æmiliam, Flaminiam, Picenum, & Vmbriam, veteribus dominis eiectis, obtineret; Reges verò Hiſpaniæ & Francorum regnum Neapolitanum ſibi diuiderent. Ingentibus igitur & potentiſsimis copijs comparatis, Morus paruo labore à Ludouico rege Mediolani imperio exutus, & non longe poſt, cum fratre Aſcanio Cardinale captus, in carcere Gallico obijt.

obijt. Cremona Venetis ex fœdere ceſsit. Bello deinde in regnum traducto, Fridericus rex conſternatus, tantis viribus impar, hoſtis potius manifeſti Ludouici xij. quam regis affinitatis gradu ſibi coniuncti Ferdinandi miſericordiam experiri voluit. Ad quem ſupplex profectus, parum ex dignitate, & contumelioſus quam ſperabat, ab eo tractatus eſt. In regni autem diuiſione, inter Hiſpanos Galloſque diſcordia exorta, Gallis omnibus cæſis, Regnum ad ſolos Hiſpanos duce magno Conſaluo peruenit. Dum hæc in Italia bella geruntur, Cæſar Borgia papæ filius adhuc cardinalis, quo ſibi totius eccleſiaſticæ ditionis imperium compararet, regulos omnes aggredi cœpit quum pater omnes ſuas rationes, & conſilia ad id vnum conuertiſſet vt nothos ſuos magnis opibus, & potentia extolleret. Vrſini proceres ante omnes bellum ſuſtinuerunt æſtate vna, in quo duces fuere Guido Vbaldus Vrbinatium regulus, ac pontificis filius Ioannes vna cum Bernardino lunate legato. Captis aliquot oppidis, res ad Brachiani obſidionem redacta eſt, quod mulieris viduæ virtute eatenus defenſum fuit, donec Carolus Virginij ex illicito concubitu filius, cum parua ac collectitia manu ſuperueniens, totum pæne exercitum duce capto legatoque & pontificis filio vix fuga elapſis, profligauit. Sed pace Vrſinis data, Guido xxx. millibus aureorum ſe redemit. Hac re proſpere non cedente animum ad firmiora præſidia matrimonijs ſibi comparanda pontifex adiecit. Itaque Lucretiam filiam, quam ante pontificatum Hiſpano cuidam in matrimonium dederat, eidem ablatam, Ioanni Sfortiæ Piſaurenſi principi primum, deinde abdicatam Alouiſio Arragonio Alphonſi regis filio notho, quo demum interfecto Alfonſo Eſtenſi Ferrariæ duci, apud quem obijt, locauit. Ex filijs verò natu minimum Gofredum principem Squilatinum fecit, medium Cæſarem Cardinalem maximum natu Ioannem ducem Gandiæ in Hiſpania creari procurauit. Cui etiam vxorem dedit filiam notham regis Alfonſi. Qui breui tempore quum nocte quadam vagaretur, inſidijs Cæſaris Cardinalis fratris interfectus, & in Tiberim proiectus eſt, quum ſimul apud matrem Zannociam pauló antea cenaſſent; conniuente prorſus ad immane patricidij ſcelus patre pontifice, qui & vim ſibi afferri ab efferato filio proculdubio metuebat. Itaque ſublato principatus æmulo, armorum ſtudio teneri & contemnere galeri decus cæpit; non enim ob aliam cauſam fratrem interfecerat, quam vt eo qui ductaret exercitum extincto, ipſe in eius locum pontificiarum copiarum dux efficeretur. Poſt fratris igitur nefariam cædem, ſe totum à Senatorio ordine, abiecta purpura, ſumptoque militari ſago auertens, ad arma tranſtulit. Pontificioque exercitui præfectus Gallis ſe coniunxit, quorum regis propinquam Carlottam de Albereto, vt dixi, in Vxorem ducens, Oppidum Valentiam dotis nomine, à quo dux Valentinus dictus eſt, accepit. Ludouici deinde xij. regis auxilio, perpetuoque fœdere, patre adiuuante, maximum ſibi in Italia imperium comparauit. Pontifex enim totus in eam incubuerat curam, vt ingentes filio opes, maximique imperij facultates, vel ſumma cum omnium iniuria pararet. Sfortianis igitur dominatu Inſubrum pulſis, & in carcerem coniectis, dum aduerſus Arragonios bellum paratur, Cæſar Borgia adiuuante Gallo, immani ſæuitia Æmiliam omnem, præter Bononiam, eiectis partimque necatis antiquis dominis in poteſtatem redegit. Riarijs enim pueris pulſis, & in eorum matre Catherina capta, parumque virili ſuperbia Romam in Triumphum ducta, Forumliuij & Forumcornelij, occupauit. Fauentiam deinde Aſtore Manfredo regulo necato, Ariminum, & Piſaurum N. Malateſta, & Ioanne Sfortia deiectis, & paratim cædem effugere coactis, cum Senogallia vi cæpit. Eodẽ victoriæ curſu Guidonem Vbaldum Feltrium Vrbini principatu dolo exutum Mantuam aufugere coëgit. Nam quum vt hoſpes & amicus à Guidone duce cum exercitu apud Gallium exciperetur, exemplo dato ſigno, Vrbem corripuit, inde propere Vrbinum inuadi mandat. Guido tam repentino caſu conſternatus, quum non ſatis virium ad reſiſtendum haberet, ne in truculentiſsimi tyranni hoſtis manus perueniret, nocte ſequenti relictis omnibus, paucis comitatus, fuga ſibi ſalutem quæſiuit, In Varanios deinde Camertium regulos vetuſtiſsimæ nobilitatis homines conuerſus, Iulium Cæſarem, & Venantium, aliosque duos captos, Vrbe occupata, ſtrangulauit; & reliquos paſsim opibus illuſtres eodem ambitionis ardore furens, inexorabili crudelitate perſequebatur. Vertit poſtremo eandem ſæuitiæ rabiem in finitimos Vrbi regulos; cæpitque à Caitanis vetuſta, & nobili familia, qui aliquot in Volſcis oppida poſsidebat. Iacobo igitur Caitano Honorati filio apoſtolico protonotario necato, adoleſcentem vnicum Nicolai filium familiæ ſuperſtitem abſentem iugulari iuſsit. Columnenſium deinde Gallorum auxilio expulſorum imperium omne inuaſit, eosque exules per Apuliam & Siciliam vagari cogebat. Quod reliquum erat quum ad Vrſinos anhelaret, nec ſatis cauſæ haberet, occaſionem nactus eſt, quam optanti, cum nemo hominum aptiorem promittere potuiſſet, ipſa dies vltro attulit. Vrſini enim tantos Cæſaris ſucceſſus inexhauſtamque imperãdi cupiditatẽ conſpicati, ſibi quanquã amicitia coniunctis, timere cæperunt; ne omnibus iam ſublatis, in ſeipſos etiam crudeliſsima laniena verreretur. Itaque cum his, qui pari timore tenebantur Peruſij conſilio facto aduerſus Ceſarem conſpirant. Fuere autem Ioannes Bentiuolus Bononiæ, Ioannes Paulus Balio Peruſij, Vitellocius Vitellius Tiferni, Liberoctus Firmi, Paudulfus Petruccius Senæ

Tuſcæ

Tuſcæ tyranni Baptiſta Cardinalis, & Paulus Vrſini. Hi collectis copijs, inruptione è veſtigio facta, Vrbino & Camerino receptis, Cæſariſque cohortibus, quæ ſubſidio mittebantur, profligatis, ad alia Æmiliæ oppida repetenda, iter conuertunt. Pontifex tantæ cladis nuntio accepto, mirum in modum commotus, omni ſtudio placare Vrſinos ſibi in primis conabatur, quod facile cunctos ipſorum ſperabat autoritatem ſecuturos. Eos igitur ingentibus pollicitationibus, conditionibusq;, & magna humanitate delinitos, ſeu potius deceptos, in ſuam ſententiam adduxit. Illi conciliati iam capta reſtituunt, & Senogalliam Cæſari recuperant; quò Paulus & Franciſcus Grauinæ dux Vrſini, Vitellocius, & Liberoctus vná conuenerant. Cæſar qui Forocornelij erat, oportunum vindictæ tempus veniſſe ratus, eò cum Vaſconum cohortibus de improuiſo proficiſcitur. Illi inermes obuiam procedentes, veniam præteritorum petunt, humaniter exceptis, cuſtodiæ clã ne effugere poſſent adhibitæ. Cæſare autem vſque ad Prætorium deducto, cum diſcedere vellent, ſimulatione colloquij militaris in domum perducti, extemplo ianuis clauſis à deſtinatis militibus capti ſunt. Vitellocius & Liberoctus eodem die, alij paulo poſt ſtrangulati, meritas certo iure pœnas pependerũt, quod ſe à ſanguinario nefarioque tyranno ſincere in fidem receptos imprudentiſsimè putarint. Quanquam ea reditus leuitas exitio cunctis futura, ab ingenio Pauli Vrſini largitione promiſsiſque corrupti, Vitellocio fruſtra reclamante, emanaſſe credatur. Tum Peruſia, & Tifernum eiectis Balionibus & Vitellijs pontifici ſe dediderunt. Qui Romæ vbi celeri nuntio noctu captos hos eſſe accepit, Cardinalem Vrſinum, quem multis blanditijs ſpeque ſecurum reddiderat, ſummo mane hortatur, vt ad palatium veniat, fingẽs Columnenſes captis pontibus, prope vrbem adeſſe. Ille credulus cum obtemperaſſet captus eſt, & in Hadriani mole miſer, cum Abbate Vrſinarum partium Alouiſio Liuiani fratre conijcitur. Antiſtes porro Florentinus, Rainaldus è gente Vrſina, & Iacobus Sanctacrucius eadem hora capti, & in palatio cuſtoditi. Sanctacrucius poſtridie vadibus datis, conſentiente Cardinale ad oppida Vrſinorũ pontifici tradenda dimiſſus; ipſe verò Cardinalis paucis diebus poſt veneno iuſſu pontificis epoto, interijt. At Cæſar quum perſequi reliquias coniuratorum ſtatuiſſet, è Senogallia cum xv. millium armatorum exercitu contra Pandulfum Petruccium in agrum Senenſem profectus caſtella nonnulla capit. Senenſes qui ab initio reſiſtere, Pandulfoque omnia promittere, ſtatuiſſent tantis viribus impares, vrbe ad tempus cedere illum maluerunt, quam vnius hominis cauſa Rempulicam periclitari. Quapropter quum is Lucã cum omni familia profectus eſſet, bellum in Senenſes deſijt Ioannes Bentiuolus tantis Cæſaris viribus parumper commotus, ſuſpectis tamen ciuibus, aut pulſis, aut interfectis, ita ſeſe vti ſagax tyrannus munierat, vt eius periculi vexationem pecunia facilè redemerit. Inde Cæſar ad Vrſinorum Oppida reliqua occupanda ſe conuertit, ac Cære vetuſtam gentis arcem loci ſitu & arte munitiſsimam oppugnare aggreſſus, quum ea iamiam potitutus eſſe videretur, cum Iulio Vrſino Cardinalis fratre, qui illam defendebat, pactus eſt, vt tradito caſtello, incolumi ſubſtantia diſcederet. Victor igitur, ne cætera gentis Oppida adoriretur, Gallorum regis litteris reuocatus eſt, qui id Ioanni Iordano Vrſino Virginij filio ſibi militanti præſtiterat. His tantis belli ſumptibus, & Cæſare magnos alente exercitus, regioque luxu liberalitatem paſsim oſtentante, cum pontificij ærarij pecunia minime ſufficeret, Alexander aliorum pontificum exemplo nouum lxxx. ſcriptorum breuium collegium inſtituit quorum loca ſingula D C C L. aureis veniere reliquorum collegiorum emolumenta, quod omnia venditarentur, nihilque pecuniæ negaretur, ab initio vberrima quidem; verum poſtea tenuiora fuere, diuiſa cum Cardinale Rothomagenſe Galliæ Legato rerum omnium facultate. Magnum quoque vectigal ex his, quos vulgus Maranos vocabat, à rege catholico ex Hiſpania pulſos, & ab ſe Romæ magna cum eius regis indignatione ſuſceptos, colligebat. Cardinales multos pretio creauit. Hæc quoque quum ingentibus ſumptibus non ſufficerent, inopiæ metu rapax, atque immani ingenio ſæuus, opulentiſsimum quemque in aula ſacerdotem & in his aliquot Cardinales cæteris ditiores veneno tollendos conſtituit, vt eorum opibus in fiſcum redactis potitus, profuſiſsimè largiretur, inexplebilemque filij cupiditatem expleret, haud dubie in reliquos aulæ ſacerdotijs atque diuitijs inſignes hæreditatis ſpe ſæuiturus, niſi mirabili Dei prouidentia, homo ad Italiæ exitium natus, quum animo adhuc maiora de filio conciperet, diuturnamque ſibi vitam polliceretur, fatali pincernæ errore ſibi mortem, ſupremam verò Cæſari filio calamitatem peperiſſet hilariorem ſcilicet in cena, dum ad vmbroſum Vaticani ruris fontem venenum bibunt, medicata Falerni vini Lagena, pocillatoris errore commutata, quam dira fraude ad opulentiorum aliquot ſenatorum, qui conuiuio aderant, exitium honoris ſpecie parauiſſet. Cæſar qui dilutius biberat, exquiſitis antidotis, vel ipſo viuente robore veneni vim ſuſtinente, atrociſsimo quidem, ſed non letali morbo correptus eſt, ſic vt magnis ſtipatus copijs dux acer, ſibi vſui eſſe nequierit, & dilabentes copias duoſque veteres hoſtes paucißimis diebus pontifices creatos viderit. At pater pontifex iam ſenio grauis quũ non diu veneni vim ferre poſſet, Romæ in Vaticano ad xv. calendas Septembris, anno ſalutis ∞CDIII. ætatis circiter altero & ſeptuageſimo, põtificatus verò xj. die viij. eſt extinctus.

Cuius cadauer in ſacrario baſilicæ Vaticanæ, lateritio & vili monumento ſepultum eſt. Vacauitque tum ſedes ſupra dies tres, menſem vnum. Cæterum in Alexandro (vt ſuorum temporum ſcriptor tradit) æquabant vitia virtutes. Inerat namque ingenium, ratio, cogitatio, memoria, diligentia, eloquentia verò quædam naturalis, & ad perſuadendum apta, quæ multis exitio fuit, vt nemo rem cautius proponeret, aut acrius defenderet, ſeu quò deſiderabat, impelleret; ſeſe vnum omnium animis accommodando, cum iucundis de remiſsione, cum ſeueris de diſciplina, cum patribus de republica loquebatur. Aduerſarios lenitate ac patientia deuinciebat, nam ijs, qui de numero patrum exulabant, quosue ſuſpectos habuerat, nihil de priſtina dignitate detraxit. Gallorum animos contumaciſsimos ita ſedauit, vt amiciſsimi diſcederent. In tanta procerum Romanorum clade, quod ſane incredibile eſt, nullum in vrbe tumultum, nulla arma audita, omnia ipſe obire, paruum in rebus arduis cuiquam fidere. Idem in otio ſolutiſsimus, in metu conſtantiſsimus, nunquam negotia voluptate omiſit, res in multam noctem protrahebat breuiſsimi ſomni cibique. Artes liberales ſi non colebat admirabatur, & iuris præſertim ſcientiam; ſalaria doctoribus, ſtipendia militibus, mercedem operarijs nunquam eſt differre, nec dum auferre viſus; cuius rei gratia exercitum, quem magnum ductore filio nutriebat, obſequentiſsimum habuit, breuique tempore ac paruo negotio tantum ei imperium comparauit. In annonæ difficultate, quæ bis contigit, aduecta è Sicilia magna vi frumenti ita diligenter vrbi prouiderat, vt plebs nullum fere ſentiret incommodum. Hæc igitur animi ornamenta magnis obiuerat vitijs, perfidia pluſquam Punica, ſæuitia immani, auaritia immenſa ac rapacitate, inexhauſta parandi filio imperij per fas & nefas libidine. Si quando negocijs non premeretur, omni ſe iucunditatis generi ſine diſcrimine dedit. Mulieribus maxime addictus ex quibus quattuor filios, & duas filias tulit. Omnium præcipua fuit Vannocia Romana, quam à formæ venuſtate, & morum illecebris miraque demum fœcunditate, in minori fortuna legitimæ propè vxoris loco habuit. Comedias Plautinas cæteraque ludicra libenter ſpectauit, frequenterque in Hadriani molem quam propugnaculis, muro, foſſaque muniuit, ventitabat, vt palam perſonatos hilaribus feſtis, ac per omnes dies celebres, ſi quid elegantius in hominum genere per viam præteriret, propius aſpiceret. In filiæ nuptijs quæ ad virum Ferrariam profectura erat, equeſtres ludos, & venationem in Vaticano extra ordinem dedit. In vrbe gladiatorum & ſicariorum nunquam licentia maior, nonquam populo Romano libertas minor, delatorum ingens numerus, breuiſsimo maledicto pœna mortis erat. Graſſatorum inſuper omnia plena, nec noctu tutum per vrbem iter, nec interdiu extra vrbem. Roma gentium profugiũ & aſylum, omnibuſque ſæcolis populorum omnium tutiſsima arx, iam carnificina facta erat, quæ quidem omnia ſuorum cauſa, quibus omnia indulſerat, permittebat. Quos etiam vt magnis clienteiis ſubleuaret, dominationis præſidia in eo quoque ijs parauit, vt ad xliij. cardinales varijs lectionibus in his xviij. Hiſpanos creauerit. Inter hos præcipui fuere Bernardinus Caruaial Hiſpaniæ regis orator tituli ſanctæ crucis, Ioannes Lopes Datarius. Iacobus Serra Arborenſis, Franciſcus Cuſentinus, & Ioannes Salernitanus. Italicorum verò Ioannes Antonius Alexandrinus, Alexander Farneſius, poſt Paulus III. Ioannes Antonius Triuulcius, Ioannes Baptiſta Ferrarius, Franciſcus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, Ioannes Stephanus Ferrerius viri magnæ in aula Palatina auctoritatis & exiſtimationis. Anno ∞ D. Iubileum ex veteri inſtituto celebrauit, delictorum venia his, qui venire neglexerant, vel minimè poterant per diplomata conceſſa.

PIVS PAPA III.

MOrtuo Alexandro VI. Cæſar Borgia ſtatim pecunias, & pretioſa quæque corripuit; Vaticanum; quod XII. armatorum millibus tenebat, & Hadriani molem operibus munijt eo conſilio, vt patres in eodem loco veteri inſtituto cogendos ad nouum creandum ſucceſſorem in ſua vota compelleret. At illi ad euitandum periculum in ædem prædicatorum ad Mineruam congregati ſubito à Cæſarianis, quos Michalettus Corellia Cæſaris ægrotantis dux adducebat, cirumdantur. Fama peruagante captos eſſe cardinales, direptiones ac cædes tota vrbe fieri, omnes illico pauor inuaſit. Tabernis clauſis, arma arripiuntur, & tranſtris, trabibus, eantheniſque ferreis viarum exitus obſtructi; haud aliter quam ſi rorſus Annibal ſub vrbis mœnibus eſſet, Michalettus quod duram forte prouinciam aſſumpſiſſe videretur, paulo poſt quam venerat diſcedens, Vrſinorum tantum ædium partem apud Montem Iordanum incendit. Patres interim ad vrbis cuſtodiam peditum quattuor millibus ſcriptis, proceres Romanos accerſunt, cardinales tranſalpinos, & vndequaque euocatos, præter conſuetudinem expectant. Proſper Columna, qui ad vrbem cum Fabio Vrſino, Pauli à Cæſare ſtrangulati filio venerat; ad Cæſarem à patribus mittitur, rogatum vt ab ea mente deſiſtat. Idem fecerunt Galli Hiſpanique Pont.224.

regum oratores. Quibus obtemperans cum omnibus copijs vrbe ſe deferri lectica iuſsit. Arx verò adhuc ab eius militibus tenebatur, quanquam præfectus Bernardini Caruaialis Cardinalis S. Crucis opera, ſe patribus obtemperaturum polliceretur. Vaticanum igitur recipitur. Vbi more maiorum nouemdialibus celebratis, tantiſper comitia diſtulerunt, donec Gallorum exercitus, qui tum illac contra Hiſpanos in Campaniam iter habebat, iubente Georgio Ambroſio Cardinale Rothomagenſe, qui ſumma apud Gallos auctoritate erat, mœnibus egrederetur, ne quauis, aut tumultus patribus in comitio occupatis exoriretur. Cardinalibus igitur qui tum ſeptem & triginta erant, conclaue ingreſsis, ſenatus melior pars, quanquam paucisſimis innixa ſuffragijs, longe maiorem patrum numerum, tum factionibus, tum Cæſaris imperio ſeruientem, ex longa diuturnaque contentione peruicit, effecitque vt x. Kalend. Octobris omnium eius ordinis optimus Franciſcus Picolhomineus Senenſis S. Euſtachij diaconus cardinalis, ac tum eius ordinis princeps, pontifex maximus omnium ſuffragijs renuntiatus ſit, & Pij III. nomine aſſumpto viij. Idus Octobris coronatus. Huic patria Sena Etruriæ nobiliſsima ciuitas fuit. Ipſe natus erat vij. Idus Maij, anno ſalutis ∞ CDXXXIX. Qui quum Pij papæ II. ſororis Laodomiæ filius fuiſſet, ab auunculo cuius cura à teneris annis omnibus diſciplinis & iuri in primis operam dederat, gentilitijs inſignibus, & Picolhomineorum familiæ nomine donatus, archiepiſcopus Senenſis deſignatus, haud longè poſt abſens iij. nonas Maij anno ∞ CDLX. in ampliſsimorum patrum collegium vix decimumſeptimum annum ingreſſus cooptatus eſt. Varijs porrò legationibus & Germanica præſertim, ſub ſuperioribus pontificibus ſumma cum laude functus, non tam Pij auunculi ſanctiſsimi pontificis memoria, quam ſumma de eo ſpe ab omnibus concepta, tanquam labentem Chriſtianæ pietatis ſtatum vnus confirmare ſua virtute poſſet, ampliſsimum ſacerdotium obtinuit. Ad cuius creationis nuntium, Cæſar, qui ad eam diem Nepet cum copijs ſubſederat cum parte ſuorum Romam venit, patribuſque gratias egit, quod virum optimum Chriſtianæ reipub. præfeciſſent, ipſumque pontificem in primis adorat. Interim Vrſini vindictæ cupidi, Cæſarem in Vaticano agentem cum armatis inuadunt, cæduntur que multi Valentino ſe egregiè tutante. Qui haud longe poſt pontificis iuſſu in Hadriani molem ducitur, vnde nonniſi ex pontificis voluntate ei abire liceret. Pius interim ſenectæ vitijs, & mortifero cruris vlcere vehementer affectus, intra ſextum & vigeſimum pontificatus diem, xv. Kalend. Nouembris, non ſine veneni ſuſpicione Pandulphi Petrucij Senenſis tyranni conſilio vulneri illiti in palatio Vaticano magno bonorum omnium dolore interijt, anno ſalutis ∞ DIII. ætatis lxiiij. menſe quinto, die decimo, cadauer in baſilica Sancti Petri, ſacello Sancti Andreæ prope auunculum Pium II. marmoreo & eleganti ſepulcro conditum eſt. Vacauit tum ſedes dies xiiij.

IVLIVS PAPA II.

Pont. 215. IVlij Papæ ſecundi, genus quum Xyſti quarti vitam breui commentario conſcriberem, expoſui. Ipſe qui ante pontificatum, Iulianus vocabatur, patrem habuit Raphaëlem Xyſti papæ quarti fratrem, matrem verò Theodorem Manerolam. Natus eſt Iulius Sauonæ littoris Liguſtici oppido, Anno ſalutis LIII. ſupra ∞ CCCC. fratres ei fuere Barptolemæus ordinis Minorum ſacerdos, Epiſcopus Ferrarienſis, & Patriarcha Antiochenus Ioannes vrbis præfectus Soræ ac Senogalliæ princeps, Guidonis Vbaldi Vrbinatium ducis, & Iulij Ruuerei Cardinalis Sancti Petri ad Vincula auus. Luchina quoque Galeotti & Xyſti Cardinalium mater eius ſoror fuit. Ante pontificatum filiam tulit Felicem, quam Iordano Vrſino pontifex factus, in matrimonium dedit, quum & Columnenſes affinitate ſibi coniunxiſſet, Lucretia eiuſdem Luchinæ filia M. Antonio Colũnæ deſponſata. Eum Xyſtus quartus patruus pontificatus initio xvij. Kalendas Ianuarij, anno ∞ CDLXXI. ex epiſcopo Carpentoractenſe presbyterum Cardinalem tituli S. Petri ad Vincula cum Petro Riario creauit. Hac dignitate accepta quum alias virtutes, tum moderationem in omnibus, & dictis, & factis præcipuè coluit amabilis & charus ſummis & infimis, grauitate, comitate, & morum elegantia. Nec ſatis habuit ſe talem præſtare, ſed familiares quoque ſibi quoad fieri potuit, modeſtos delegit. In eam præcipue curam incumbens, vt bene vndique audiret. Acri porrò & callido ingenio, animoque excellenti quum eſſe exiſtimaretur, variam admodum in vita ſua fortunam expertus eſt, vt ei modo mater, modo nouerca fuiſſe videatur. Priuatus in ædificijs extruendis, ita delectabatur, vt præter profanas ædes baſilicam S. Petri ad Vincula cui præerat, quemadmodum nunc cernimus breui & magnificè reſtituerit. Inchoauit & porticum miræ faſtigatum ante veſtibulum baſilicæ ſanctorum Apoſtolorum: ædes quoque proximas, quas Petrus Cardinalis Riarius inchoauerat, & morte præuentus non abſoluerat, perficere aggreſſus eſt. Caſtellum apud Cryptam Ferratam bello olim diſiectum ad monaſterij tutelam, ad vrbemque venien-

tium

tium commoditatem, iuſtaurauit. Xyſto porrò ex presbytero titul i S. Petri ad Vincula epiſcopus Cardinalis Albanus primum, deinde Sabinus & maior pœnitentiarius, demum Oſtienſis & Veliternus Auinioniſque legatus renuntiatus eſt. Apud Innocentium V I I I. plurimum & gratia, & auctoritate valuit. Alexandro pontifice quo cum veteres & priuatas ſimultates habebat, perpetuis decem annis vrbe abfuit, in Gallis & Auinione commoratus. Nouiſsimè Pio I I I. breui vita functo inſtauratis comitijs, tanto ſtudio in eum patruum omnia ſuffragia ſunt conuerſa, vt pænè priuſquam conclaue ingrederentur, Pontifex ſit dictus, incredibili cum Cæſaris Valentini dolore, qui ad exemplum incertæ nutantiſque formæ, quum Hiſpanos Cardinales vti clientes ſuos iurare ſolemni ſacramento coëgiſſet; ſe neminem niſi Borgiæ familiæ ſtudioſum ſuffragio adiuturos; ijsque Cardinalem Rhotomagenſem Georgium Ambroſium propoſuiſſet, eum ſtatim primo comitiali die vij. & xxx. cardinalium in comitio ad Vaticanum exiſtentium votis, Kalend. Nouembris, anni ∞ D I I I. ſub ſacra thiara pontificem viderit, quem ipſe paterque Alexander vti grauiſsimum hoſtem perpetuo decem annorum exilio mulctaſſent. Nec multo poſt cum vj. Kalend. Decembris ſupra gradus baſilicæ Vaticanæ coronatus eſſet, Cæſarem Borgiam fugam adornantem, vel mille neces meritum, copijs vrbibuſque ac omni dignitate exutum, ea conditione dimiſit, vt Cæſenæ & Coriliuij arces eius præſidio munitas, reciperet. Impetrata itaque libertate Cæſar, quum Oſtia nauigio Neapolim perueniſſet, iuſſu regis Catholici à magno Conſaluo captus, in Hiſpaniam tranſmittitur. Inde cum ex cuſtodia ad Ioannem Nauarræ regem profugiſſet: ignobili quodam in prœlio à Cantabris interfectus eſt. Iulius pontificatu firmato, cum proximis bellis & inaudita immanique ducis Valentini tyrannide, totam eccleſiaſticam ditionem labefactatam, atque occupatam inueniſſet, non ad recuperanda ſolum quæ amiſſa erant, ſed etiam amplianda animum adiecit. Nemo enim ſuperiorum pontificum Petri patrimonium maiore animi præſtantia tutatus eſt, aut latius proferre contendit. Primum itaque in Ioannem Bentiuolum Bononienſem tyrannum veterem hoſtem arma mouet, quem cum vxore, & filijs, vrbe expulſum, exulatum Buſſetum Parmenſis agri, oppidum abire coëgit; eiusque eximiæ ſtructuræ domum furenti populo excindendam obiecit. Ad Veneti nominis excidium, qui Ariminum, Fauentiam & Rauennam de eccleſiæ Romanæ ditione occupauerant cum Cæſare Maximiliano Francorum, & Hiſpaniæ regibus, Ferrariæ, & Mantuæ ducibus Cameraci in Belgis fœdus percuſsit, eosque repugnantes aquæ & igni interdictos grauiſsimo anathemate notauit. Cuius atrociſsimi turbinis procellam quum Veneti ferre nequiuiſſent, amiſſo ad Glaream Abduæ exercitu omni & ingenti prœlio à Ludouico Francorum rege ſuperati, atque ex ducibus Liuiano capto, Pitiliano fugato, cunctas breui momento copias, & vrbes quas in continente poſsidebant amiſere. Cæſar enim Maximilianus, qui nihil ferè præter legatos, & Auguſtum nomen ad id bellum attulerat. Veronam Vicetiam, Patauium cum Carnis; Gallus Bergomum, Brixiam, Cremonam, & Cremam; Hiſpanus Tranum, Monopolim, & Barlettam in Apulia; Pontifex Rauennam, Ariminum, & Æmiliam omnem; Ferrariæ dux Rodigium, Mantuæ verò Aſulam receperunt. Atque ita gens cuius toto orbe terrarum maxima & inueterata auctoritas erat, tot vrbibus amiſsis, intra paludes ipſasque Venetias circumflui maris beneficio permunitas, redacta eſt. Fuit tantæ cladis, & Veneto nomini funeſtiſsimus dies xiiij. Kalendas Maij, anni ∞ D I X. Iulius ſua quum recepiſſet, vti pius, æquiſsimus ac vere Italus pontifex, Venetorum nomen tantis fluctibus obrutum, & pæne demerſum miſeratus, eos ſuppliciter deprecantes, ſubleuandos cenſuit. Legatis porrò eorum in Vaticana baſilica ſolenni precatione adiecta pro templi foribus expiatis, vrbi Venetæ ſacra reſtituit, ictoque ſubinde fœdere: quo illi maris imperium eiurabant, & ſacerdotia pontificis arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit, totiſque viribus vt eos Cæſari conciliaret operam dedit, quo tempore Patauio per dolum recepto, imperatorem ab ineundis ſecum pacis conditionibus auerterunt. Conatus quoque eſt pontifex Alfonſum Eſtenſem Ferrariæ ducem à Gallorum amicitia auertere, quo eorum vires toti iam Italiæ formidabiles frangeret; ſed ille Veneti nominis antiquus hoſtis, & qui ſeſe Ludouico regi perſoluta pecunia, & ictis fœderibus applicauerat, pontificis adhortationem contempſit. Vnde iratus pontifex bellum ei indixit, & à fœdere Ludouici xij. Galliarum regis diſceſsit, ſpecie quod eundem Alfonſum, qui à Romano pontifice Ferrariam beneficiario iure obtinebat, aduerſus ſe tuendum defendendumque ſuſcepiſſet. Quum ille terra à Gallis, & Pado amne ab ſe profligatis Venetis, apud Comaclum, ſalinas maximi prouentus ſibi vindicaſſet, neque in his rebus voluntati pontificis obtemperaret. Has ob cauſas pontifex Alfonſum vti contumacem ſacris interdictum armis perſequi cœpit, & hoſtiliter in eius fines copias eduxit; rebus Romæ compoſitis, & multa pecunia coacta, ab vrbe profectus Bononiam contendit, quo facilius imminenti bello operam ſubminiſtraret. Rex papæ iratus Maximilianum Cæſarem pontificis hoſtem ob reconciliatio-

nem cum Venetis in ſuas partes traduxit, cuius præſidio & auctoritate rex fultus, ſimulque aliquot Cardinalium, qui ad eum confugerant conſilio adductus, generalem Chriſtianorum conuentum indicendum curauit, in quo Iulius II. ad cauſam dicendam citaretur. Pontifex porro fœdere cum rege Hiſpaniæ Ferdinando icto. Heluetijs gente ferociſsima mercede conductis, & communis ſui, Venetorumque exercitus imperatore creato Franciſco Mantuæ Marchione, impetum in Ferrarienſem ducem fecit, & mutina ei adempta cum duodecim millium peditum copijs Mirandulam, quæ Gallicis præſidijs tenebatur, expugnat; haud ſatis ſpecioſo præmio pro tantis laboribus. Mirandula capta Iulius vti victor Bononiam reuerſus eſt, ex qua pauló pòſt copiarum ſuarum clade apud foſſam Giliolam audita recedens, Rauennam ſe contulit. Bononiam præſidio vacuam Bentiuoli adiuuantibus Gallis, Franciſci Cardinalis Alidoſij legati vel dolo, vel negligentia, occupant. Legatus cum Rauennam ad Iulium, vt ſeſe expurgaret profectus eſſet, à pontificis fratris filio Vrbini duce interficitur. Galli ſucceſſu rerum elati, Cæſare, & Cardinalibus, qui à pontifice deſciuerant, auctoribus, pontificem ad concilium, quod ad Kalendas Septembris Piſis futurum eſſet, citant. Papa quum omnem operam dediſſet vt recepta Bononia, Piſanoque conciſio dimiſſo pacem cum Francorum rege faceret, illumque victoria inſolentem, & obſtinatiſsimè recuſantem animaduertiſſet, quo Piſannum conciliabulum tolleret, Antonij de Monte conſilio, Romæ Laterani concilium generale indixit. Regem Francorum denuo, Florentinos qui concilio locum Piſas conceſſerant, & omnes conuentui illi præſentes grauiſsimo anathemate perſecutus eſt. Cardinales quinque qui eius conuentus auctores fuerant, omnibus dignitatibus, & Galero priuatos ordine ſenatorio amouit, hi fuere omnium & concilij princeps Bernardinus Caruaial Hiſpanus Sabinenſis, & Guillelmus Briſſoneta Gallus Prænestinus Epiſcopi Franciſcus Borgia Hiſpanus tituli S. Cæciliæ, & Renatus de Bria Gallus tituli S. Sabinæ presbyteri, demum Fridericus Sanſeuerinus Italus S. Angli diaconus Cardinalis. Qui poſtea omnes præter vnum Borgiam iam fato functum mortuo Iulio II. à Leone X. ſchiſmate eiurato, ad priſtinas dignitates ſunt reſtituti; Lateranenſi verò concilio omnia Piſani conuentus acta antiquata ſunt. Sperauerant Cardinales Iulio rebelles fore, vt pontifice abrogato, alius vti optimus atque ſanctiſsimus Chriſtianis ſactis præficeretur, & quiſque eorum ad pontificatum hac ratione adſpirabat atque in primis Caruaial ipſe ambitione & inani gloria perditus. Iulius vbi videt ſe à Gallis tam aperta vi, & tantis inſidijs oppugnari, ab Anglorum, & Hiſpaniæ regibus Henrico, & Ferdinando auxilium implorauit. Qui Pontificis iniurias tuendas quum ſuſcepiſſent, arma in Gallos mouent, Anglus quidem contra Aquitanos, Hiſpanus verò contra Ioannem Nouarræ regem fœdere Gallis coniunctum, & à pontifice ſacris interdictum. Neque Iulius quieſcebat, quia in dies Francorum regem æquis conditionibus ad pacem ſollicitaret, Illo verò incredibili pertinacia in ſuſcepto conſilio perſeuerante. Pontifex cum principibus fœderatis, Heluetijs quoque in belli ſocietatem euocatis, vt Gallos Italia eijceret in gentes copias adornabat; in Florentinorum odium, qui concilio Piſas ſedem dederant, Ioannem Medicem Cardinalem, Florentiæ cum tota Medicea domo exulem, Bononiæ, & Æmiliæ totiuſque fœderati exercitus legatum creat. Horum conatibus rex animo nonnihil conſternatus Brixia præſertim à Venetis occupata maiora præſidia parabat. Cardinales concilij Piſani veriti ne in Iulij Pontificis poteſtatem venirent, Piſis ſynodum Mediolanum tranſtulerunt. Cæterum Brixia à Callis recepta, & direpta, rex Franciſcus obſtinantiſsimè bellum gerere pergebat. Quum verò ab Hiſpanis & Anglis regni ſui fines vexari cognouiſſet, belli aleam in Italia iacere nouiſsimoque prœlio cum hoſtibus decertare conſtituit. Copiarum Gallicarum dux Gaſto Foiſſeius erat rei militaris peritiſsimus, & imperatorum ſui temporis longe præſtantiſsimus, qui Bononia obſidione qua à pontifice premebatur liberata, Heluetijſque repreſsis, Brixiam de Venetis incredibili celeritate receperat. Is copijs omnibus quas tum Brixiæ tum Bononiæ habebat in vnum collectis, & propè Rauennam vt cum fœderato Ferrariæ duce ſe coniungeret, traductis (fuere tum Gallorum copiæ mille & quingenti equites cataphracti, & xiiij. millia peditum) prœlium committere, & Fortunam experiri cupiebat, nec fœderatorum caſtra quæ Rauennæ præſidio aduenerant procul erant, xiij. millium peditum, & mille octingentorum equitum cataphractorum. Cum autem pontificij fœderatiq; certamen aliquandiu recuſaſſent, cognito Rauennā muris vbique tormētorum vi diſiectis, pænè expugnatā eſſe, quo vrbi cōſulerent, prœliū inire coacti ſunt, die ſancto Paſchatis. Haud procul à Rauenna atrox certamen habitū eſt, quod horas ſex perdurauit, in quo tanta animorum pertinacia pugnatum eſt, vt cuinam parti victoria ceſſura eſſet, diu incertum fuerit. Poſtremo cum ducis Ferrariæ Alphonſi (qui belli præcipuè cauſa erat) cōſilijs tormenta bellica magno in obliquū circuitu, in latus, & terga hoſtiū conuerſa eſſent, Franci adeo cruenta victoria omnibus pænè præcipuis Gallorum ducibus cæſis, Hiſpaniſque & pontificijs in fugam verſis potiti ſunt, vt victores longe maiori periculo expoſiti fuerint quam victi. Ad xx. hominum millia eo prœlio, vtrinque ferè æquata clade, cæſa tradūtur, in his C L. nobiles ex aula regis Gallorū, & quinq; militum tribuni,

cum to-

cum totius exercitus imperatore. Foiſſeio, Ex pontificijs legatus, & aliquot duces capti. Ad primum cladis nuntium pontifex, & Ferdinandus ita animo conſternati ſunt, vt alter regnum ſe tueri poſſe diffideret, alter fugam nauigio Oſtiæ præparato adornaret. Atqui reparatis viribus, belliq́ue imperatore Ferdinando Conſaluo in Italiam tranſmittere iuſſo, maxime recreati ſunt nouiſsima Francorum clade audita. Nam & ſi ad Rauennã proſpere pugnarant, ita tamen vires eorum attritæ fuerant, vt Venetorum, & Heluetiorum ſub Cardinale Sedunenſe opera, Italia omnino ſeptuageſimo à pugna die maximo fortunæ Ludibrio exacti ſint, nam Palicia, qui Foiſſeio ſucceſſerat, quum exercitus reliquijs, certamen cum Venetorum & Heluetiorum, qui paulo antè à pontifice euocati; in Italiam deſcenderant, copijs detrectans, in Galliam ocyſsimè reuerti iuſſus eſt, vt regno ab Anglis, Hiſpanis, & Heluetijs vndique vexato opem ferret. Mediolano, & Inſubrum arcibus modico præſidio munitis. Sed & conſilij Piſis inchoati, & Mediolani parum proſpere renouati, patres Heluetiorum timore perterriti, illud repente diſſoluunt, & Lugdunum in vlteriorem Galliam transferunt. Gallorum porrò reliquijs ab Heluetijs cæſis. Inſubres aduerſam eorum fortunam conſpicati, receptis armis, Francorum, quorum arrógantiam immoderatamq́ue libidinem ferre vix poterant, præſidia omnia eiecerunt. Eo modo paucis diebus Mediolanenſe imperium Gallis eſt ereptum, & Maximiliano Sfortiæ Ludouici Mori filio vti legitimo principi ex Cæſaris auctoritate cuius beneficiarium eſt: Iulij II. pontificis, Venetiq́ue ſenatus auſpicijs, & vna maximè Heluetiorum virtute reſtitutum; idq́ue Laterani in concilio pro Cæſare Matthæus Langus Cardinalis Gurgenſis imperatoris in Italia procurator approbauit. Nec mora Banonia pulſis Bentiuolis, Rauennaq́ue recepta, Parma & Placentia ex fœderis legibus pontifici traditæ: Genua quæ Gallis parebat à Fregoſijs occupata; Veneti Cremam & Brixiam receperunt. Medicei factionis pontificiæ Florentiæ reſtituti perpetuo vexillifero Petro Soderino vrbe exacto. Et quum hæc Heluetiorum ope præcipuè facta fuiſſent, papa eos multis muneribus donatos, ſpecioſo Italicæ libertatis aſſertorum titulo decorauit: quibus ſumma cum felicitate geſtis, pontifex cum imperatore contra Venetos nouum fædus percuſsit, quod Veronæ Vicetiæq́ue imperium Cæſari obſtinatiſsimè cedere recuſaſſent. Quo tempore Veneti pontificem infracti animi veriti ſimulq́ue ab Hiſpanis contra fæderis leges Brixia turpiſsimè excluſi cum Ludouico Francorum rege perpetuo pontificis Hiſpanorumq́ue hoſte ſocietatem ineunt, qui nouos contra Iulium Cardinalium rebellium opera tumultus in dies in Gallijs excitabat, abbatemque Cluniacenſem quem ſummum ſacerdotem dicerent. Iulio opponebant. Pontifex Venetorum conſilijs cognitis, ipſos quos fœdere cum Cæſare facto irritauerat, Francorumq́ue amicitiam petere coẽgerat, vt à Gallis auerteret, ſæpius fruſtra tentauit, quo non impetrato animi dolore ſenioq́ue ex leui, ſed tenaci febricula fluente ſenſim aluo confectus, ſchiſmatiſq́ue timore, decubuerit, & Romæ in Vaticano ix. Kal. Martij hora xj. rebus humanis exceſsit, ſeptuagenario maior, ſalutis anno MDXIII. pontificatus veix. menſe iij. ſupra diem xxj. Lateranenſe adhuc concilio perdurante; bellica gloria pluſquam pontificem deceret clarus. Cadauer in baſilica Vaticana Xyſti patrui ſacello pone aram maximam conditum eſt. Vacauit tum ſedes dies xviij. Fuit Iulius pontifex animo magnus, conſtans, rerum eccleſiaſticarum defenſor acerrimus, contumeliarum inſolens, & contumacibus implacabilis, in calamitatibus ſemper ſe ipſo maior, & excelſior, inuicto animo, rebus proſperis continens, ingenti liberalitate; neque ob alias cauſas tot bella geſsit, quam vt imperium eccleſiaſticum à diuerſis occupatum recuperaret. Eccleſiæ Romanæ, Bononiæ, cum Æmilia, & Flaminia pulſis tyrannis & Venetis, firmiſsimum imperium, & maximè ſtabile reſtituit, potiundæ Mutinæ eccleſiæ initia dedit, Parmam, Placentiam ditioni eccleſiaſticæ adiecit, ſuorum parum indulgens, eis nihil de vetere eccleſiæ ditione donauit, fratris enim filium Franciſcum Mariam in Ducatu Vrbini à propinquo ſuo Guidone Vbaldo Feltrio ſine prole maſcula decedente adoptari & hæredem conſtitui procurauerat. Piſaurum Ioanne Sfortia ſine hærede mortuo eidem ſtipendij debiti nomine aſsignauit. Inter xxvij. Cardinales quos creauit, quattuor tantum è gente ſua Galeottum & Xyſtum ſororis Luchinæ filios S. R. E. cancellarios, item duos conſobrina ſua natos Clementem Mendenſem & Leonardum Agenenſem maiorem pœnitentiarium ſucceſsiuè, ſeptem antiqua familiaritate & ſeruitio acceptos, reliquos in gratiam principum, vel doctrinæ laude commendatos fecit; in his fuere Antonius de Monte, Petrus Accoltus, & Achilles Craſſus Rotæ præſtantiſsimi auditores, templum S. Petri Vaticanum nouum, veteris parte diſiecta Bramantis eximij architecti opera, portentoſæ vaſtitatis inchoauit. Vir nunquam ſatis Laudatus ob eccleſiæ ditionem fortiter conſeruatam, & auctam, quanquam à nonnullis parum probatus, quod armis magis quàm ſacroſanctum pontificem deceret deditus eſſe videretur.

LEO PAPA X.

GEns Medicea, quæ nunc rerum in Etruria potitur, lectiſsimorum virorum prole fœcundiſsima, Florentiæ inter veteres, & honoratas popularis ordinis ſamilias enumeratur. Eam primus magnus ille Coſmus Medices Ioannis filius, Auerardi nepos, vir in libera ciuitate omnium præſtantiſsimus illuſtrauit, decreto publico pater patriæ vocatus. Qui ex vxore Conteſina Barda Ioannem & Petrum filios ſuſcepit, Ioanne iuuene fato erepto, Petrus paternæ potentiæ hæres extitit. Petri filij fuere Laurentius & Iulianus, qui poſtea admirabili ſorte geminos Pontifices maximos Leonem x. & Clemenrem vij. genuerunt. Iuliano Pactiana coniuratione interfecto, ſolus paternarum opum, & potentiæ Laurentius Medices hæres ſupetfuit. Is Clarice Vrſina nobiliſsimi ſanguinis matrona in matrimonium accepta, tres mares, & totidem fœminas tulit. Marium natu minimus Iulianus, medius Leo x. Ioannes ante pontificatum vocatus, maximus Petrus fuit, qui paterna potentia exutus, & patria Gallicis armis Italiam vexantibus ciuili ſeditione profugus, decimo exilij anno in Lyri amnis oſtio ſubmerſus eſt. Huius vxor Alfonſina Vrſina fuit, ex qua Laurentium filium auſpicatioris fortunæ hæredem reliquit. Quem à patruo Leone pontifice eiectis Ruuereis Vrbini ducem conſtitutum, ſed non diu eodem principatu lætatum ſuperſunt qui viderunt, ex quo Catherina Henrici ij. Francorum Regis vxor legitima matrimonio, ex maternæ verò ancillæ furtiuo congreſſu Alexander Medices primus Florentinorũ dux geniti ſunt. Iuliani verò ex nobili vrbinati vidua Hyppolitus Medices Cardinalis filius fuit. Feminæ Magdalena, Conteſina, & Lucretia clariſsimis nobiliſsimarum familiarum Cybo, Rodulfæ, & Saluiatæ viris in matrimonium locatæ quatruor Cardinalium parentes extitere Innocentij Cybo, Nicolai Rodulfi Ioannis, & Bernardi Saluiatorum. Natus eſt Leo x. Florentiæ iij. Idus Decembris, anno ſalutis M C D L X X V. patris doctiſsimi, & grauiſsimi ciuis cura à teneris annis bonis moribus ornatus, & optimis diſciplinis latina græcaque doctrina, muſica item inſtructus, præceptores habuit Angelum Politiannm, & Bernatdum Michelotium, viros græcis, & latinis litteris, verſu & ſoluta oratione eruditiſſimos. Eum in Laurentij patris gratiam Ludouicus xj. Galliarum rex etiamnum puerum inſigni, & amplo Archiepiſcopatu honeſtauit. Qui poſtea ab Innocentio viij. adhuc adoleſcens vix tum xiij. annum excedens, Laurentio patri gratificaturo, qui filiá Magdalenam Franciſco Pontificis nato deſponderat, Diaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ in Dominica pridie Idus Martij, anno ſalutis ∞ C D X X C I X. cooptatus, ætatis defectu diu Vrbe abfuit. A puero ſtatim frugi apparuit, mores eius pudici, inceſſus grauis, & honeſtiſsimè eius actiones fuere. Paulo antequàm Pater excederet in vrbem Innocentio V I I I. adhuc pontifice veniens, ſupra bonarum artium notitiam, ex patris diſciplina ab humanitate, ſuauitateq́ue ingenij omnibus charus eſſe cæpit. Vbi verò de Patris morte nuntium accepit: continuo Florentiam eſt reuerſus. Abeuntem Pontifex totius Etruriæ legatũ creauit. Rebus compoſitis, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula conſtituro, non multo poſt Romam redijt vbi paucis inde diebus Innocẽtius moritur. Comitijs Alexandri præſtantiſsimis ſe Cardinalibus Senenſi, & Neapolitano adiunxit. Nec multò pòſt in Italiá iugruit Carolus viij. Francorum rex, cuius vi, ciuiliq́ue diſſenſione, Petro fratre à Reipublicæ gubernaculis ſubmoto, & Florentia pulſo, atque cum omni Medicea familia telegato, Ioannes grauiſsimum fortunæ telum ſenſit. Medicei patria & auita dominatione exacti, totos decem & octo annos exules fuere. Quo temporis interuallo, quum ter tam per veteres amicos pacificè, quàm aperta vi, & inſidijs in patriam regredi in proſpera fortuna tentaſſet, Ioannes excedere Italia tantiſper & per externos populos, vt tempori ſeruiret, peregrinari conſtituit, cum dignirate enim Romæ eſſe non poterat quod Alexander Pontifex Florentinis tum fœdere iunctus eſſet. Italia igitur omni Germania & Gallia peragratis Genuam in Ligures profectus, apud Magdalenam ſororem aliquandiu ſubſtitit; denuoq́ue ſed parum proſpere in patriam teditus fortunam tentauit. Nam Florentini perpetuum dictatorem Reipublicæ Petrum Soderinum conſtituerant. Per id tempus Petrus frater in oſtio lyris fluctibus maris obrurus interijt, ſuperſtite Laurentio filio. Romam deinde mortuo Alexandro cum redijſſet bello, quod Iulius I I. & Hiſpanus rex adiunctis Venetis cum Gallorum rege Ludouico xij. gerebat legatus eſt creatus, adiuncta inſuper totius Æmiliæ adminiſtratione. Clade Rauennati à Gallis captus, quum eis abeuntibus è via auſugiſſet, Raimundum Cardonium Hiſpanicas copias infelici pugnæ ſuperſtites reparantem adijt, eumq́ue adinuante pontifice Florentinorum, qui Piſis conciliabulo locum dederant, hoſte ſibi coniunxit. Cuius ope expugnato Prato, quũ Florentiá tenderet priuſquàm ab aduerſarijs præſidia parari poſſent, à beneuolis propinquis ſuis in patriá cum familia omni eſt receptus. Ibi Petro Soderino perpetuam dictaturam abdicante rempublicam ad arbitrium conſtituit, Iuliano fratre in patria principe relicto. Quarto menſe poſt Iulio I I. mortuo, quum ad vrbem veniſſet, comitium in Vaticano ingreſſus, Cardinalium iuniorum Arragonij, Gonzagæ,

Corne-

Cornelij, Petrucij, Saulij, & Sedunenſis in primis opera, v. Idus Martij anno Domini M D X I I I. triũ,& xx. Cardinalium ſuffragijs, Pontifex maximus renuntiatus, xiiij.Kal. Aprilis inauguratus eſt, & iij. Idus anniuerſario cladis Rauennatis, die magnificentiſsimo apparatu,tota vrbe aulæis, & feſtiuis frondibus, arcubuſq; ornata, baſilicam Lateranenſem veteri pontificum inſtituto viſitauit. Initio pontificatus Europam omnem bellicis turbinibus agitatam, temque eccleſiaſticam ſchiſmate pæne dilapſam ſedare, & reparare ſtudens, pacem, ſeu inducias inter Chriſtianos principes per legatos tractauit, vt feralibus odijs pacatis, & diſcordibus animi lenitis, teterrimis ſeditionibus, ciuilibus diſcordijs, & inteſtinis malis ſublatis, Italiæ pacem, cuius in primis amantiſsimus fuit, afferret, homo quieti, & voluptatibus deditus. Illudque agebat, vt his omnibus compoſitis, bellum communi hoſti Turcæ inferretur. Maximiliano Sfortia in Mediolanenſi principatu confirmato, Heluetios qui ei præſto fuerant magnis ſtipendijs proſequutus eſt. Cardinales à Iulio I I. ordine ſenatorio amotos, & priuato habitu Romam ad ſe ſupplices venientes eiurato ſchiſmate conciliorumque Piſani, Mediolanenſis, & Lugdunenſis actis inductis in priſtinas dignitates reſtituit. Concilium à Iulio Laterani cæptum multis de cauſis celebrandum, perficiendumque curauit. Mutinam à Maximiliano Cæſare xxx. aureorum millibus coemit. Bello inter Cæſarem, & Venetos ob Veronæ, Vicetiæque imperium adhuc vigente, totus in eam curam incubuit, vt pax inter eos æquis conditionibus fieret. Heluetijs magnis ſtipendijs in Sfortiæ auxilium contra Gallos euocatis, Octauianum Fregoſium Genuenſium imperio præfici curauit. Francorum rege Ludouico xij. edaci febre vita functo, quum qui ei ſucceſſerat Franciſcus Valeſius gener bellum Inſubrum Duci Maximiliano Sfortiæ intuliſſet, noua rurſus arma Italiã turbare cæperũt. Gallus enim & Anglus reges cum Venetis fœdere iuncti, Maximilianũ Sfortiam Cæſaris, Heluetiorum, & Hiſpanorum regis armis munitum aggreſsi fuerant. Pontifex quod Galli Parmam, & Placentiam ſe repetituros pulſo duce minitabantur, Sfortiæ ſtudebat, Heluetiasque cohortes magnis præmijs auctore Cardinale Sedunenſe legato in ſua fide continebat. Interim Francorum rex Franciſcus validiſsimis copijs inſtructus, quum Heluetij bellum adornarent, in Italiam deſcenderat, pontificij exercitus imperator Iulianus Medices pontificis frater creatus. Pugna ad Melennianum commiſſa, Heluetijs ad internicionem pæne cæſis, rex Mediolanum nullo negocio obtinuit. Sfortia qui ſe ei dederat in Galliam miſſus, xxxv. millium aureorum redditu pro principatu à rege impetrato. Placentia, & Parma quæ Iulius papa I I. eccleſiæ adiecerat à Francis pontifici repugnare non auſo occupatæ. Leo pontifex quum Gallica arma plurimum formidaret, parere præſenti fortunæ, & cum victore amicitiam inire conſtituit, Ludouici igitur Canoſſæ Veronenſis pontificij legati opera, papa à rege pacem petijt, cui ineundi rex, & pontifex Bononiam cum ingenti apparatu ſe contulerunt; ibi pacis conditionibus tranſactis, rex Mediolanum, & mox relicto in Inſubribus Borbonio, in Galliam eſt reuerſus. Redijt & Leo Florentiam, deinde verè nouo Romam. Nec multo poſt Florentiæ Iulianus frater nulla edita è Filiberta coniuge prole moritur, qui ducis Allobrogum ſoror, Francorum regi conſanguinitate coniuncta erat. Ferunt Leonem X. aliquãdo cogitaſſe Iulianum fratrem ex Maximiliani Cæſaris cum quo fœdus percuſſerat, & eo mortuo Laurentium fratris filium ex Caroli v. auctoritate, Lucenſium, & Senenſium imperio beneficiario iure præficere, cui ipſe Vrbinum & Ferrariam veteribus regulis pulſis adiungeret, ſed hæc conſilia Iuliani, & Laurentij immaturæ mortes diſturbarunt. Iuliano igitur extincto, Laurentius Petri fratris filius rebus Etruſcis præficitur, ita conſtituta republica, vt amiciſsimorum ciuium induſtria regeretur, ſumma conſiliorum ad eum vnum reſpiceret. Quem quum pontifex matris Alfonſinæ precibus maiori in dies cum imperio, & dignitate eſſe percuperet, vt ſunt mortalium deſideria, quæ in immenſum aucta, nullis demum terminis contineri poſſunt, leuibus quibuſdam occaſionibus quæſitis, Franciſcum Mariam Feltrium Ruuereum Vrbini ducem ſibi ſuſpectum, & inuiſum, armis aggreſſus eſt. Quẽ miſsis copijs Rentio Cærite duce, Vrbino cæteriſque eius ditionis oppidis, atque vrbibus ſpoliauit Laurentio fratris filio duce conſtituto. Ipſe Feltrius cum vxore, & liberis excedens Mantuam ſe recepit, Feltrio pulſo, non ſine ingrati animi nota Borgeſium, & eius fratrem Alfonſum Cardinalem Petruccios, Pandulfi Senenſium tyranni filios patria expulit, imperio ciuitatis ad Raphaelem Petruccium veterem amicum, & qui quondam exilij comes extitiſſet, tranſlato. Hinc odij inter pontificem, & Alfonſum origo, quod eo vſque proceſsit, vt ipſe ira immodica efferuens, de necando pontifice nefaria conſilia agitarit, quæ cognita exitio ei fuere. Non diſsimili animo, quanquam diſpari euentu, Leo ducem Ferrariæ Alfonſum diutinis inſidijs afflixit, verum vir militari gloria præſtans, & munitiſsima ciuitate tutus, vim Leonis, aduerſosque conatus fregit. Obierat per hæc tempora catholicus Hiſpaniarum rex Ferdinandus Hiſpaniæ, Neapolis atque Siciliæ regnis Carolo nepoti iure hæreditario relictis. Tum Heluetij, qui nihil de priſtina armorum ferocia etiam inſigni paulo ante clade ad Melenianum accepta remiſerant, cum Maximiliano Cæſare fœdus percuſſerunt, vt conſociatis viribus Gallos Italia depellerent, fruſtra reclamante pontifice, qui pacem quaqua

ratione, quàm arma in Italia malebat, & propterea ad Cæſarem, Egidium Viterbienſem Cardinalem ſingulari eloquentia præditum, legatum miſerat. Galli Heluetiorum, & Cæſaris armis non ſine gloria contuſis, Venetis adiuncti Brixiam de Hiſpanis vi, Veronam verò de Cæſare ſolutis cc. aureorum millibus receperunt. Quo anno qui fuit ∞ D X V I I. res Italicæ maximis bellorũ turbinibus agitatæ aliquantiſper compoſitæ ſunt. Fuit annus, tum pace Italica. & alijs quibuſdam rebus admodum memorabilis, rum Romanæ eccleſiæ grauiſsimus, ac peſtilentiſsimus. Tunc enim Martini Lutherl hæreſiarchæ infandum nomen ex vltimæ Germaniæ finibus audiri primo cæptũ eſt. Selymus Turcarũ imperator duobus Sultanis victis, & interfectis Syriæ, & Ægypti ampliſsima regna obtinuit, maximo cũ Chriſtianorum omnium, qnorum ceruicibus imminebat, terrore. Vnde Leo ſolennes illas habuit ſupplicationes, qua pedibus diſcalciatus cum omni Romana aula à ſancti Petri baſilica ad ſanctæ Mariæ de Minerua templum profectus eſt, ſacratis omnibus ferculis, ſanctorum reliquijs & imaginibus in pompa delatis Dei opem aduerſus efferati tyranni vim implorans, quas exaudiſſe Deus viſus eſt, immani patricida paulò pòſt ex cancri morbo extincto, & mitiore filio Solymanno tanti imperij ſucceſſore relicto. Eodem anno Petrucciana coniuratione detecta, Põtifex Cardinales aliquot, qui aduerſum ſe coniurauerant, vel eius conſilij conſcij fuerant cæpit, & dignitatibus omnibus priuatos ſenatorio ordine mouit; ex his Alfonſus Petrucius conſpirationis princeps in Hadriani mole Orlandi Ethiohis manu eliſis faucibus ſtrangulatus, Hadrianus Cornetanus qui aufugerat, rubri pilei honore priuatus, Raphaël, Riarius, & Bendinelus Saulius ordine smoti non longe poſt reſtituti. Soderino in Fundanum agrum liberum exilium conceſſum. quapropter quum tot aflictorum Cardinalium pœnis ſenatum nonnihil contumacem haberet, nouis patribus ſibi opus eſſe dictitans, vna lectione, incredibili liberalitate, vnum & xxx. cardinales ex toto terrarum orbe conquiſitos partim pretio, partim virtutis cauſa, in his ſucceſſorem ſuum Hadrianum vj. creauit. Nam præter quattuor veteres reſtitutos, ad duos, & xl. patres in ſenatum varijs lectionibus cooptauit. Prima creatione Iulium Medicem patruelem ſuum, quẽ & cancellarium fecit, cardinalem dixit. qul poſt Clem. V I I I. fuit. Exinde ad totius Europæ reges è cardinalibus virtute ac eloquentia inſignes legatos miſit Thomam Viũ Caietanum ad Cæſarem, Bernardum Bibienam ad Gallum, & Egidium Viterbienſem ad Carolum Hiſpaniarum regem, vt ſublatis offenſionibus, communi conſilio viribus conſociatis inpotenti tyranno, bellum terra mariq; ad publicam tuendam ſalutem inferretur. Sed fatali Chriſtianorum principum ſocordia, Leonis ſaluberrima conſilia perierunt. Nec multò pòſt Maximiliano Cæſare defuncto, Carolus nepos Hiſpaniarum rex Frantiſco Francorum regi competitori prælatus, imperator deſignatus eſt, legis venia à Leone V I I. millibus aureorum annuorum impetrara, qua cautum erat, ne Neapolitanus rex, Cæſar deligi poſſet. Quo tempore Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia concepto letali morbo, Florentiæ interijt; vxorem is duxerat è Galliæ regis cognatione. Nam Feltrio pulſo, Vrbinoq; occupato, Laurentius totum ad Franciſci Francorum regis amicitiamque ſe contulerat. Laurentio mortuo pontifex Iulium Cardinalem Florentiam miſit, vt reipublicæ præeſſet Paulum Baleonem è Peruſia Romam euocatum, eiusq; lenitati impenſe confidentem in arce ſecuri percuſsit. Ama Deum Ricinantium tyrannum ſuſpendi iuſsit. Cæſari deinde fœderi coniunctus, arma Gallis intulit, vt ijs Italia pulſis, Franciſcus Sfortia Mori filius iure paternæ hereditatis Mediolanenſe imperium obtineret, Placentia verò & Parma à Gallis impotenter ereptæ Leoni reſtituerentur. Summa belli Proſpero Columnæ demandata eſt, pontificij copijs præfuit, Fredericus Gonzaga Mantuæ princeps. His adiuncta ſunt Germanorum, & Heluetiorum auxilia, legatus totius exercitus Iulius Medices deſignatur. Hi coactis copijs, Mediolanum, & Inſubres omnes pulſis breui tempore Gallis qui ſuperbia & ſæuitia iam ferri non poterant, occuparunt. Ducatus Franciſco Sfortiæ Cæſaris auſpicijs ex fœderum lege datus, Parma, & Placentia eccleſiæ reſtitutæ. Tanræ victoriæ nuntio, quum in Manliana villa eſſet, accepto, pontifex incredibili gaudio eſt affectus nec multo poſt priusquam cenaret obriguit, ſenſimq; exorta eſt febris lenis quidem, ſed quæ ei ſuprema fuit. Ob id ſequenti die in vrbem reuectus, aliquot diebus poſt creſcente morbo, Romæ in Palatio ad iiij. nonas Decembris hora noctis præcedentis vij. non ſine veneni ſuſpicione rebus humanis exceſsit, anno ſalutis ∞ D X X I. ætatis xlv. menſe xi. die xx. pontificatus verò viij. menſe viij, die xx. Ferunt eum paucis horis antequam è vita migraret, ſupplicẽ Deo gratias egiſſe, conſtãtiſsimeq; profeſſum eſſe ſe æquo animo mortem ferre, poſtquam Parmam Placentiamq; ſine vulnere recuperatas vidiſſet. Porro antem paulo ante obitũ, ſanctum Franciſcum Faulenſem Calabrum Franciſco rege petente, ſanctorũ confeſſorum albo adſcripſerat. Fuit enim rerum diuinarum diligens obſeruator, ſacris ceremonijs deditus, corpore procero, decora facie, naſo grandiore, oculis cæcutientibus, & cæſijs, aſpectu grato, & venerabili in dicendo elegans, ſententijs grauis, ingenio peracuto, in audiendo patiens, in loquendo prudens, elogio facilis, aditu omnibus permiſſo. Iuſtitiæ acerrimus cultor, nam & graſſatores cohibuit, vt ex ijs multos capitali pœna affecit.

affecit. Id vnum ei datum, quod voluptatibus, venationibus, aucupijs effuſe deditus, luxui, & ſplendidiſsimis conuiuijs, muſicæque magis quam tantum pontificem deceret, totus impenderet. Pecuniæ quærendæ cauſa (quum multa, tum ædificijs, tum effuſis largitionibus & bellorum vſibus, aſſumpſiſſet) pretio cardinales aliquot legit, & officia quædam venalia excogitauit, vt cubicularios, Scutiferos milites, S. Petri, & Ripæ Portionarios. Fuit X. omnium, qui ad eam diem fuerant Romanorum pontificum liberaliſsimus, muſicos magnopere amauit, quum eſſet eius artis peritiſsimus. Doctos, & eruditos viros coluit, & magnis muneribus perſequutus eſt. Nihil enim antiquius duxit, quam bonarum artium ſtudia maiorum ſuorum, maximeque Laurentij patris exemplo prouehere, & liberaliſsimè exornare. Ante omnia ab epiſtolis Petrum Bembum, & Iacobum Sadoletum, omnium litteratorum eloquentiſsimos habere voluit. Vaticanæ bibliothecæ Beroaldum iuniorē præfecit, Gymnaſium Romanum accitis vndequaque grauiſsimarum artium præſtantiſsimis profeſſoribus inſtaurauit, Auguſtinus Niphus Sueſſanus philoſophiam, Chriſtophorus Aretinus Medicinam, Hieronymus Butigella iuris ſcientiam profitebantur, humaniora vero ſtudia Ianus Parrhaſius Conſentinus, græcas litteras Baſilius Calchondiles Demetrij filius docebat. Singulos verò, vel mediocri nominis litteratos magna liberalitate ſubleuebat, Romanis porro vectigal ſalis imminuit, conſeruatorum poteſtate amplificata, eoſque præmijs ac immunitatibus multis, publicè priuatimque eſt proſecutus. quam ob rem ſolenni decreto, fratrem eius Iulianum ciuitate donatum inſigni maximoque apparatu, conuiuioq; in Capitolio. & varijs ludicris ſcænicisque artificijs ſuſceperunt, & ei ad teſtificandum gratiſsimi animi ſtudium marmoream ſtatuam in palatio Capitolino dedicarunt, cum hac inſcriptione.

OPTIMO PRINCIPI LEONI X. MED. IOAN. PONT. MAX. OB RESTITVTAM INSTAVRATAMQ. VRBEM AVCTA SACRA BONASQ. ARTES ADCITOS PATRES SVBLATVM VECTIGAL DATVM CONGIARIVM S. P. Q. R.

Eius pontificatu, quem omnium lætiſsimum, ac beatiſsimum Roma vidit, Emanuel Luſitaniæ rex elephantem ad vrbem miſit, ante mille annos Romæ non viſum pontificique nobiliſsimas ſacratas veſtes margaritas refertiſsimas dono dedit. Ædificandi ſtudio incenſus baſilicam Vaticanam miro artificio à Iulio II. inchoatam perficiendam, quantum in eo fuit, magno animo ſuſcepit, palatium Vaticanum triplicibus longis & præamplis porticubus eximia ſtructura, auratis laquearibus, egregijs, nobiliſsimique operis picturis ſplendidiſsimum fecit, Deiparæ virginis ædem cui cardinalis præfuerat in monte Cælio à fundamentis pænè refecit, & laqueari aureo exornauit, lauacrum Conſtantini Lateranenſe ruinam minitans reſtituit, laminis plumbeis tectum reparauit, Pyrgorum portu cœnu, & ſaxis repletum publicæ commoditati purgato, oppidum muro cingere cæpit. Arcem montis Flaſconis; Corneti, cardinalis Vitelleſci, & in multis patrimonij oppidis per amplas ædes, vel reſtituit, vel à fundamentis ædificauit, Manlianam villam aqua corriuata, elegantiori ædificio exornauit, Romæ ſancti Alexij caput argentea theca cluſit, aulæa è Belgis ſerica, auroque intertexta quinquaginta aureorum millibus ſacelli pontificij ornamenta coemit. Poſtremo nihil ardentius, quam liberalitatis ſummam gloriam, à qua cæteri ſacerdotes abeſſe longè conſueuerunt, in omni vita expetiuit, eos principe loco indignos exiſtimans, qui nequaquam beneficia, & larga manu fortunæ muneribus, & ijs præſertim, quæ nullo aut paruo labore parta ſunt, vteretur: ſacerdotium nullum vnquam venale propoſuit. Hoc modo vrbem Romam moderantem cunctis læta pace fruentibus mors præpropera adhuc ætate florentem, eripuit. Cadauer in baſilica Vaticana latericio tumulo rum ſepultum, poſtea Paulo III. ad Mineruæ ædem cum Clementis corpore tranſlatum, & nobiliſsimo marmoreo monumento conditū eſt. Vacauit eo mortuo, ſedes Romana mēſem vnum, dies vij.

HADRIANVS PAPA VI.

HAdrianus VI. patria Traiectum fuit inferioris Germaniæ ad Belgicum oce- Pont.227.
anum vbrs quæ prouinciæ nomen dat, ac inter Batauos & Cananefates principem locum tenet. Ipſe natus eſt vj. nonas Martij anno ∞CDLIX. Patrem habuit Florentium, qui familiæ nomen tulerat, virum ex ingenua plebe (quemadmodum ipſe de ſe ſcribebat) & vt alij addunt, aulæorum textor (quanquam pleriſque placeat coctoris ceruiſiæ miniſtrum eum fuiſſe) probus tamen & frugi. Is adeo anguſta domi, re familiari vtebatur, vt filio, ad bonas artes propenſo, vnde ſubueniret, non haberet. Itaque Louanium miſſus Hadrianus, impetrauit, vt in pedagogio Portiorum gratuito nutriretur. In quo vetere inſtituto, honeſtis atque ingenuis adoleſcentibus egeſtate preſsis, in aliquot annos ad bonas artes perdiſcendas, alimenta ex publico præbentur. Per hunc modum Hadrianus patre Florentio an-

nua

nuæ impenſæ metu liberato, cum incredibili vitæ integritate & continentia ſeſe totum liberalibus diſciplinis, ita dedit, vt breui tempore inter dialecticos, philoſophos, mathematicos, & theologos principem locum obtinuerit. Sed nec pontificij iuris expers fuit. Cuius virtutem & caſtiſsimæ vitæ famam, quum Margarita Cæſaris Maximiliani filia, quæ tum Belgis imperabat audiſſet, eum nihil tale expectantem ſacerdotio parœciali in Hollandia liberaliter honeſtauit. Nec multò pòſt, ob hanc morum doctrinæ præſtantiam, ſacerdotum omnium ſuffragijs, Decanus Louanij in templo maximo eſt effectus, qui ſummæ dignitatis gradus eſt. Id ſacerdotium alium quoque honorem ſecũ traxit, In gymnaſio ſummum. Vicecancellarius enim, vt vocant, creatus eſt, qui in ſcholis collegiorum omnium cuncta moderari ſolet. Ab hoc ſacerdotio magiſtratuque ditior factus, nil mox antiquius duxit, quàm Louanij Collegium, ſub Hadriani nomine ædificare adiunctis redditibus quibus ſtudioſi adoleſcentes inopes cum doctoribus ſuſtentarentur. Quod aliquot annorum interuallo abundè præſtitit, non ſine maxima omnium admiratione. Per id tempus Philippus Hiſpaniarum princeps, Maximiliani Cæſaris filius, apud vrbem Burgos morbo correptus interijt, Carolo ſepteni filio, qui poſteà imperator fuit, relicto; huic ipſe auus Cæſar quum præceptorem eſſet daturus, vnum Hadrianum præcipua quæſitum cura delegit, his qui ſe ambitioſe obtulerant, vel amicorum ſtudio perducti ingenium varijs artibus oſtentabãt reiectis. apud Carolũ ipſo in munere aliquandiu vixit. Cui ſumma in eo puero excolendo felicitas defuit. Nam Carolus quum mores in principe litteris potiores exiſtimaret, nec his perdiſcendis tantum operæ vel temporis, quantum æquorum & armorum ſtudijs impartiendum arbitraretur, deprecante præceptore citius quam debebat ſcholam deſeruit. Vnde haud longè pòſt Hadrianus ad Ferdinandum regem in Hiſpaniam mittitur ampliſsimo cum legationis munere. Apud quem tantum gratia & auctoritate valuit, vt breui Derthuſenſis epiſcopus ab eo renunciatus ſit, & in eodem legationis munere obeũdo, vſque ad eius vitæ exitũ perſeuerauit. Mortuo Ferdinando, quum Carolus nepos ſummo populorũ ſtudio toc regnorum hæreditatem conſecurus eſſet, remanſit etiam tum in Hiſpania, ex legato conſiliorum rerumque omnium particeps & moderator effectus. Summa enim regendæ Hiſpaniæ penes Cardinalem Toleranum erat. Quo in munere abſens, ob egregiam nominis famam tum cognitus, cõmendationeque Cæſaris Maximiliani expetitus à Leone X. anno ∞ D X V I I. Kal. Iulij magna illa vnius & xxx. Cardinalium lectione, in patrũ collegium eſt cooptatus, & titulo Pammachij SS. Ioannis & Pauli præfectus, ſequenti anno Carolus confirmata cum Franciſco Francorum rege ad Nouiodunum amicitia in Hiſpaniam venit, circumactisque vlterioribus prouincijs paſsim ciuitates ac regulos in verba ſua iurantes ſacramento adegit. Nec multò pòſt Cæſar Maximilianus in Germania moritur. Inde pro nouo Cæſare deligendo procerum comitia habita. Quibus etiam ipſe Francorum rex magnis innixus largitionibus eum pro ſe honorem petebat. Sed eo repulſam ferente, Karolus omnium ſuffragijs prælatus Cæſar appellatus eſt. Qua imperij maieſtate auctus, vti neceſſe erat, quam primùm in Germaniam redire conſtituit, vt de more patentibus campis & Cæſar, & imperator militaribus comitijs acclamaretur. Itaque eo in Germaniam contendenti Hadrianus cum imperio toti Hiſpaniæ præficitur, tanta cum dignitate, vt Cæſar recuſantem & peroptantem ſequi humaniſsimè vt manere vellet exorare cogeretur, quando rege abſente in Hiſpania præſide opus foret præclaræ dignitatis & famæ, qui populos nouo principatu nequaquam adhuc parendi obſequio confirmatos, omnibus moderationis & iuſtitiæ exemplis in officio contineret. In cuius imperio coniurantes contra Cæſarem cum aliquot regulis vlterioris Hiſpaniæ populi auctoribus Padillia & Brauo; Indaci Vellaſci, & Friderici Henrici, quos pari cum imperio ei negocio & expeditioni Cæſar præfecerat, tantæ conſpirationis ducibus vltimo ſupplicio affectis, domiti, & imperata facere ſunt coacti. Seditionem Hiſpanicam, bellum Gallicum eſt conſecutum, quod eorundem ducum fortitudine recuperata Nauarra à Gallis occupata, egregiè & feliciter tranſactum eſt. Quo tempore Leo papa leui ab initio & fere contemnenda, ſed mox vehementi atque mortifera febre inopinantibus medicis extinguitur. Tum cardinales nouemdialibus defuncto perſolutis, ad comitia in Vaticano coeunt, Aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem equis Iulius Medices pontificis mortui patruelis, qui pulſis Gallis apud exercitum legatus erat. Is multos ſibi deuinxerat cardinales & xvj. præſertim iuniores à Leone paulo ante creatos. Cuius præcipuè opera, quũ ipſe repugnante aduerſa ſeniorũ cardinalium factione pontifex fieri non poſſet, vt & hi qui eum oppugnabant, ſummo ſacerdorio, ad quem totis viribus anhelebant excluderentur, præter omnium expectationem Hadrianus ipſe v. idus Ianuarij anno ∞ D X X I I. abſens iix. & xxx. patrũ ſuffragijs põtifex maximus eſt renuntiatus. Qui comitiorum actis ad victoriam Vellicam Cantabriæ vrbem ſuſceptis, altero die poſt pontificalia inſignia ſuſcepit. Petebant per litteras patres, vt poſteaquam legittimis omnium ſuffragijs pontifex eſſet creatus, quamprimum paratis ad nauigandum rebus omnibus in Italiam maturaret, bello & ciuilibus diſcordijs acerrimè oppreſſam. Venit ac ipſum Cæſare Auguſtæ tunc agentem, Alexander Cardinalis Cæſarinus ab vrbe, qui Pontificem

ſacri

ſacri ſenatus, & Romani populi nomine vehementer impellebat ad nauigandũ, vt Italiam atrocibus bellis, & in primis Romani pontificis prouincias, ab ipſa factionum inſania, cædibus ac incendijs expoſitas, maturo aduentu liberaret. Profectione igitur in Italiam edicta, ipſe Tarraconæ Prid. Non. Auguſti profectus, leniſsimis tempeſtatibus Genuam peruenit, vbi à totius Galliæ proceribus viſitatus eſt. Inde ſecundiſsima nauigatione ad Liburnum Piſanum portum deuectus, obuios habuit Iulium Medicem cum quinque cardinalibus, & totius Italiæ principum legatos Franciſcumque Gonzagam Mantuanum regulum, pontificij exercitus imperatorem. A quo portu ſecunda vigilia ſoluens breui Pyrgos eſt deuectus. Ibi fuere à ſenatu miſsi Pompeius Columna, & Franciſcus Vrſinus Romani Cardinales, qui exceptum ſub vmbella pontificem ad templum deduxerũt, vbi orario à Pompeio Columna habita eſt, ei lætitiæ accommodata. A Pyrgis poſtridie oſtiam, inde Tiberi ad S. Pauli monaſterium ſubuectus, ea nocte conquieuit. Altera die ad iij. Kal. Septembris populus Romanus, ſingulisque ſacerdotum ordines, ſolenni pompa per vrbem inuectum, ad Vaticanum palatium deduxerunt. Ibi ante fores baſilicæ S. Petri vetere inſtituto poſtridie Prid. Kal. coronatus eſt. Tum totum ſe præbuit vrbanis magiſtratibus, vt cuncta ſigillatim cognoſceret, opemque afferret labanti reip. nam Romæ peſtilentia vulgus inuaſerat, & ærarium non modò exhauſtum, ſed & gemmæ, publicæ, & ſacrorum ſolennium ornamenta, feneratoribus à Leone, & interregni tempore oppignorata erant, vt præſidia afflictis rebus pararentur. Ariminum occupauerat Sigiſmundos Malateſta, Turcæ incredibili apparatu mari Rhodon, terra Pannoniam vexare nuntiabantur. Quibus de cauſis pontificem rerum Italicarum penitus ignárum vehementer conturbari neceſſe erat. Pontificijs igitur negocijs intentus Guilielmum Enchauordium, quem Datarium & Derthuſenſem epiſcopum fecerat, Theodericum Hezium à ſecretis Belgas & Ioannem Rufum epiſcopum Conſentinum veteri amicitia ſibi coniunctos intimos conciliarios adſciuit. Quorum arbitrio omnibus in rebus regebatur. Horum igitur conſilio pontifex Sigiſmundum Malateſtam bello aggreſſus Arimino expulit, adiuuantibus Ferrariẽſe & Vrbinatium ducibus. Nec multò pòſt ad pacandam Italiam conuerſus Alſonſum Eſtenſem Ferrariæ, & Franciſcum Mariam Ruuerum Vrbini duces in gratiam recepit, decretis ijs antiquatis, quæ contra eos Iulius II. & Leo X. ediderãt. Miſit & legatum ad Venetos vt eos Cæſari coniungeret nouisque initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Franciſcum Soderinum veterem Cardinalem arcanarum rerum, & intimorum conſiliorum participem in Hadriani molem concluſit, quum eius litteras Iulij Medicis Cardinalis opera intercepiſſet, quibus Frãciſcum Gallorum regem ad transferendum bellum in Siciliam exulum multitudine, & Hiſpanorum odio nouandis rebus oportunam, hortabatur, & Cæſariani ab Inſubribus ad tuendum id regnum traherentur, monebatque vt nihil pontifici temere crederet, qui quum de pace agere videri vellet, Cæſari tamen perpetuo ſtudio obſequeretur, nec quicquam magis exoptaret, quàm eum nouis victorijs auctum conſpicere, neque eum in componenda pace æquum iudicem exiſtimare debere, qui in attollendo Cæſare parentis & præceptoris officia ſemper impleſſet. Quare incitatus pontifex, aliquanto ſuſpicatior, & ſenatui minus familiarior eſſe cœpit, quum ab ijs prodi ſe quæreretur, quibus ſummopere confidebat. Rarius igitur cunctis conſilia ſua communicare, & eis non ſine magno omnium ſtomacho neglectis, hominibus tantum Belgis quos, præclara fide eſſe aiebar, fidere. Mox quoque ſuccurſum voluit vrbi Rhodo, quæ tertium tum menſem à Solymanno Turcarum Imperatore grauiſsima obſidione premebatur, cuius ſalutem maximum eſſe momentum ad reliquarum prouinciarum Chriſtianæ ditionis ſalutem minimè ignorabat, niſi quòd ratio, qua id commodè fieret, iniri non poterat, deficiente ſcilicet belli neruo pecunia, neque prò expedienda ea moram re patiente. Verſabat quidem ſe in omnes cogitationes, accerſitis patribus, ſi quid illi præſentis fidique conſilij afferrent, implorata fide omnium, quorumcunque poterat, miſsis litteris ad Siculos, Neapolitanos, Hiſpanos, ad quoſcunque denique vnde aliquid ſubſidij affore poſſet ſperare. Contractaſque aliquot naues apud Genuenſes, milite, commeatu, armisque quantum potuit inſtruxit, inſtructaſque Rhodum verſus miſit. At verò dum ventus nauibus deeſt, & ij quorum auxilium implorarat, prolatando tempus omne idoneum ſi quod erat nauigandi conſumunt, ac Turca indies acriùs obſidionem vrget, ſpe omni præſidij poſita Rhodij pacti incolumitatem vitæ rerumque, deditionem fecere, ipſo die nato Chriſto ſacro, anno humanæ ſalutis M D X X I I. cum ingenti eius mœrore, quòd tanta clades reipublicæ Chriſtianæ illata, eaque labes nomini ſuo apud poſteros, licet immerenter, aſſcribenda eſſet. At quid potuit ſolus? inani ærario? in ſumma monarcharum diſcordia? Germania tot ſuperſtitionibus corrupta? & adeo denique omnibus à reuerentia ſacroſanctæ ſedis alienatis? Si idem religionis ardor, idem pietatis ſtudium principum animos, proximis aliquot ſæculis habuiſſet, qui Gotthofredum Bulonium, Hugonem Magnum, Tancredum, Robertos, & reliquos proceres ſacri belli, quum Hieroſolyma recipiebatur, haud dubiè etiamnum Rhodus noſtra eſſet, neque Rhodus modò, ſed etiam clariſsima illa duo imperia Conſtantinopolitanum, & Trapezuntinum, & reliqua

Græciæ

Græciæ regna longè florentiſsima. Verùm ô mores, ô tempora, locum habet adagium, Olim fortes Mileſij. Poteſtque Eccleſia Catholica iure optimo illud Hieremiæ deplangere: Non eſſe qui ſe conſoletur ex omnibus charis ſuis. Omnes amicos ſe ſpreuiſſe, & factos ſibi inimicos. Sed querelæ alibi locus ſit. Eodem die atque adeò eadem penè hora, qua Rhodus debebatur, ſaxum ingens è ſuperiore limine portæ ſacelli Pontificij in Vaticano prodigioſè decidit, cùm Pontifex vno aut altero non amplius paſſu à limine abeſſet, iam ingreſſurus pro religione diei, ad faciendum ſolenne ſacrum, oppreſsitque vnum ex Heluetijs, qui ex more cuſtodiæ corporis eius adhibiti erant. Inter hæc non minore ſollicitudine Lutheraniſmum profligare nititur. Conuentus erat principum, liberarumque ciuitatum Germaniæ apud Nurenbergam. Huc Franciſcum Cheregatum mittit, ſibi anteà in Hiſpania cognitum, dum is illic nuncius Apoſtolicus ageret, tum recens à ſe, propter opinionem virtutis, præſulem Fabrianenſem declaratum, qui verbis ſuis, acerrimè Germanos hortaretur, ſi ditiones quoque ſuas ſaluas vellent, nollentque omnia ſua etiam fœde euaſtari, mitterēt auxilia primo quoque tempore, abrupta omni tergiuerſatione, proximè ſito Ludouico Vngariæ Regi adoleſcenti, tum de impetu Turcarum grauius laboranti, quàm vt ſolus poſſet reſiſtere, neque ſinerent nobiliſsimum regnum, quod vniuerſæ Germaniæ velut firmiſſimus obex præiaceret, immaniſsimo hoſti prædæ fieri, qui alioqui ad ipſos quoque pronum acceſſum habiturus eſſet: Simul exploderent impia dogmata à literis ſacris traditisq; Eccleſiæ & priſcorum patrum aliena, quæ apud eos paſsim ſuboleſcerent, memores quanto ardore maiores eorum religionem ſanam, remque Catholicam olim aſſeruiſſent, à quibus degenerare, cùm ad famam turpe, tum verò impium foret. Dedit ad hæc litteras ferè ad ſingulos quoſque principes, & Eccleſiaſticos & laicos eiuſdem exempli, ſed præſertim ad Ducem Saxoniæ Fredericum, in cuius dominatu, totius incendij fax Lutherus agebat monens eum, vt haberet ob oculos quàm ineluibilis, tetraque gloriæ ſuæ ad poſteros macula foret, fouiſſe hominem phreneticum, qui non minus impijs ac Satanicis, quàm ſtolidis nænijs orbem pænè vniuerſum in exitium inuolueret: Præterea adiutorem fuiſſe labefactandæ pietati, quam tot martyrum fuſus ſanguis, tot eruditiſsimorum hominum vigiliæ, tot fortiſsimorum principum inuicta arma, ſummo nixu ſtabiliuiſſent: alioqui non eum de ea temeritate cauſam feliciter dicturum, cùm ſtandum eſſet ad tribunal iudicis Chriſti. Et alia multa in eandem ſententiam. Reſipiſceret igitur, & ingreſſus per veſtigia fidei maiorum ſuorum, non ſineret prudentiam ſuam præſtigijs vnius rabioſi homunculi illudi, qui ſcilicet nihil ſcriptis ſuis nefandis produceret, quod temporum ſuperiorum Concilijs ex profeſſo damnatum non eſſet. Spondebat ad hæc, vbi primum ſedatis bellorum turbis poſſet, indicere Concilium vniuerſale, vt quicquid Romæ quicquid alibi, apud Epiſcopos, Abbates & vniuerſum denique ordinem Eccleſiaſticum collapſum eſſet, in priſtinum gradum reſtitueretur, ne quid hac parte poſſent obtendere, quò minùs monitis ſuis morem gererent. In ſumma, tantum effecit ſedulitate, auctoritateque, quàm ſanctitas vitæ, præſtantiaque doctrinæ pepererant, tum gratia, qua maxima apud Germanos, Pontifex Germanns valebat, vt malum illud iam tum vtcunque miteſceret, & ſpes magna eſſet, niſi mors eius impediſſet, fortaſsis breui, aur in totum, aut ex maxima certè parte explodendum. Iam verò legatum in Vngatiam Thomam Caietanum Cardinalem diui Sixti mittit, cuius ſupra meminimus, cum quinquaginta ducatorum millibus, ita demùm erogandis, ſi expeditio aliqua memoranda ab ijs in Turcam pararetur, quam pecuniam vir ille inſignis, nullo modo aliter atque ex præſcripto erogare ſuſtinuit, tametſi ab Vngaris magnis & conuitijs & minis, vt pro eorū potiùs arbitratu, qui neceſsitates ſuas magis quàm quiuis exterus noſſent erogaretur, acerrimè vrgeretur. Eadem pietate permagnam vim frumenti puluerisque tormentarij, per extremas vrbes arceſque Dalmatiæ & Croaciæ miſit, quæ ob captam Rhodum in ſummo diſcrimine verſabantur. quid quæris? In his rebus non ſolnm quantum potuit, verùm etiam ſuprà quàm potuit præſtitit. Porrò animum ad eccleſiam Chriſti fœdis abuſibus corruptam, reſtituendam adiecerat, eiuſque rei cauſa in vrbem Vaticanaſque ædes acciuerat Ioannem Petrum Carafam Archiepiſcopum Thretinum, & Marcellū Caietanum, veteris diſciplinę Chriſtianę moribus venerabiles, & in omni grauiore doctrina lectiſsimos, vt eorum conſilia in morū cenſura, & Eccleſiæ reſtitutione vteretur. Atque vt promiſſum de corrigendis Eccleſiaſticis etiam re, nō verbis præſtaturus videretur, multa protinus Romæ in ſtatum alium vertit, noua officia ſuper ordinarijs ſacroſanctæ ſedis prouētibus à Leone inſtituta ex quibus pretio datis, plurimum quæſtus fiſco eius acceſſerat, paulatim abolebat, & quotquot eius generis deinde vacaſſent, nulli pretio dabat, etiamſi ipſe id temporis grauiter re nummaria laboraret: Sciebat quippe quantum illa ſedi Apoſtolicæ oneroſa eſſent, & ſic data ampliſsimam paſsim materiam offendiculis & obtrectationibus præberent. Abrogabat quoque ea nonnullis, qui gratis nacti fuerant, ratus ſatis eis eſſe debere, quod inde annis plurimis ſine vllo ſumptu onereque commoda nō exigua accepiſſent: Quanquam ea in re plurimum difficultatis paſſus eſt, multorum quoque offenſam ſubijt, qui quæſtui ſuo per hoc plurimum decedere videbant, quod tamen ipſe minimi fecit, quia

mores

mores temporum, ſtatusque rerum præſens, ſic facere commoueret. Quanquam ſi Paulo Iouio fides eſt, damna illa ademptorum officiorum, aliunde nimirum cenſu ſacerdotiorum penſaturum ſe pollicererur, atque nonnullis etiam penſauerit. Accedit quòd indulgentias, quas vocamus, parcius longè quàm anteceſſores concedebat, propterea quòd profuſiore largirione ad vilitatem contemptumque apud plebem recidiſſent, & Lutherus ex earum abuſu prima veſaniæ ſuæ auſpicia ſumpſiſſet, vt ſpes eſſet, ſi diutius ſuperfuiſſet, ad priſtinam reuerentiam redituras eſſe, prout iam tum opera ipſius vtcumqne cœperant. Adde quod reſeruas, acceſſus, regreſſus, coadiurorias, præſertim conceſſas ſine aſſenſu eorum, quorum erant ſacerdoria, & id genus alia, Romani aucupij neſcio quo nomine appellara retia, quæ facilitate Leonis ſupra modum propagata erant, magna ex parte ſuſtulit, præſertim quod ea via plurimi probroſi ineptique ad opima ſacerdotia obreperent, qui pecuniam haberent, qua nihil non parare eſt, maximè Romæ, probi literatique, qui hanc non haberenr, ab eis excluderentur. Multaque alia, quæ longum eſſet commemorare, quæ anteceſſores eius paſsim ſolent concedere, cum graui offendiculo plebeiorum, & ſacroſanctæ poteſtaris contemptu, còncedere noluir. Conſtituerar nanque inter cætera diſſolutæ ciuitatis mores corrigere, Maranos delere, blaſphemos, ſymoniacos, fœneratores, & aduerſæ Veneri deditos imprimis ex legum ſcitis acerbiſsimè caſtigari; ſed mors eius maturior cœptis pijſsimis conſilijs ſucceſſum eripuit. Quid quòd non paucos, quos idoneos ſciter, nec ambientes, nec expectantes, ſacerdotijs auxerit, diplomatibus, quæ in huiuſmodi pretio nanciſci neceſſe eſt, graris plumbaris, ad eoſque tranſmiſsis? qua via aliquot præclaros iam viros Louanij ad honeſtam fortunam perueniſſe commemini. Hinc item fuit quòd difficulter cognatos ad beneficia proueheret, non quia eis candidè non faueret, ſi alioqui idonei fuiſſent, ſed quia, vt dicere ſoler, ædificare Sion in ſanguinibus nollet, hoc eſt, quia in ſacris reſpicere neceſsitudines naturæ noller, vt quæ ibi locum non haberent. Quinimo in ijs etiam in paribus dotibus alienorum porius, quàm ſuorum, rationem habiturus videbatur. Ex quo fuit, quòd litteris magnatum quorundam inferioris Germaniæ ſollicitatus, vt quendam propinquum ſuum adoleſcentem & forma & ingenio præſtantem, qui tum recens Magiſter philoſophiæ creatus, ſtudia altiora Louanij ſequebatur, galero Cardinalitio ornarer, ex more ſolenni aliorum Pontificum, nequaquam voluit. Patruelis ſui filium, Senæ Etruſcæ in Gymnaſio literis operam nauantem, quod Romam nequaquam vocatus intermiſsis ſtudijs repentè venerat, confeſtim meritorio equo impoſitum remiſit, animi leuitarem identidem obiectans, & ſeuerè admonens, vt ab ſe modeſtiæ & temperantiæ exemplum oportunè ſumeret. Alios quoque nec remoto affinitatis gradu neceſſarios, qui ſpe celſioris fortunæ è Germania pedibus Romam venerant, mirum in modum increpauit, donariſque ſingulis, ſagis laneis, & frugi viatico pedibus ſimiliter in patriam redire iuſsit. Quarum rerum teſtimonio ſuperiorum pontificum profuſam erga propinquos liberalitatem, vti grauem, & Reipub. pernicioſam, deteſtari erat ſolitus. Simile quiddam fertur etiam de Clemente Pontifice eius nominis quarto, qui & ipſe interpellatus ab amicis, vt conſanguineo cuidam ſuo, tria habenti beneficia, plura adhuc tribueret, reſpondens, non, inquit, carni & ſanguini obtemperabo, ſed potius Deo, nec dignus Petri ſucceſſor eſt, qui plus cognationi quàm Chriſto rribuir. Autór eſt Platina. Conſtituerat quoque, vt aſſerunt qui id coràm à narrante audiuere, antiquare exemptiones ſecundariarum (vt vocant) Eccleſiarum collegiorumque diœceſis Leodinenſis, etiamſi opera ſua aliquando impetraras, quòd videret eas contrà quàm ratus eſſet ad nihil aliud vſurpari quàm ad impunitatem ſcelerum, & materiam maioris laſciuiæ & nequitiæ, neque viſitationem annuam ad vitia exemptorum corrigenda à Decanis ad id deſignatis, fieri iuxta formam diplomaris à ſe imperrati. Qua ipſa de cauſa forraſsis etiam alias plæraſque antiquaturus erat. Deſtinauerat denique ijs ipſis vacationibus, quæ obitum eius anteceſſerunt, adhibitis Theologis & Iuriſperitis Romanæ curiæ diſcutere leges Compoſitionum, vt vocant ad quas Datarius ab his, quibus quid Pontifex indulget, aliquid ſubſidij nummarij in neceſsitates Ponrificias de more exigit, vt quæ moderaræ & tolerabiles forent, retinerent vſum: ſi quæ graues & immodicæ, tolerentur. Sed morte occupatus, propoſito luſus eſt.

Cæterùm ne quid item in moribus ſuis priuatis deſideraretur, illicò à Pontificatu Romæ de numero ſatellitum, equitum peditumque, quos etiam Pontifices vetuſto more aſciſcunt, multum præcidit. In illa atrociſsima peſtilentiæ vaſtitare, quæ omnia id temporis Romæ depaſcebatur, paſtor oues non deſeruit, ſed alijs plæriſque magnaribus ſibi fuga conſulentibus, ipſe nec pauidus mulrum nec anxiè pharmacis armatus, in vrbe permanſit, eo officio incolis mirificè gratificatus. Si quando anteà, tum maxime ſpeciem omnem impudicitiæ amouit. Eoque cùm adoleſcentes aliquot honeſtæ tum indolis tum ſtirpis in gratiam parentum in familiam aſcitos, ex Hiſpanijs ſecum in vrbem duxiſſet, intellexiſſetque Italos ex conuictu illorum, neſcio quæ abominanda, noſtratibus inuſitata ſuſpicari, ſtatim in Hiſpanias remiſit, in Academia Salmaticenſi plenius litteris imbuen-

dos quibus anteà domi ipſius à pio ſimul & erudito viro Theodorico Hezio ſecretario ipſius vtcunque imbuti fuerant eo iubente. Inter prandendum & cœnandum ſemper lectorem aſsiſtentem habebat, quomodo anteà. Æquè parce, vt ſolet, aut etiam parciùs cibum capiebat. Ædes ſacras per vrbem cum religione ſubinde viſebat. Suo quoque tempore in catalogum beatorum, Antonium Archiepiſcopum Florentinum retulit, virum ſuo æuo & pietate & doctrina ſingulari, vt luculenter ſcripta eius demonſtrant. Ad hæc Bennonem, Miſnenſis olim, ni fallor, Eccleſiæ præſulem, virum ſua tempeſtate ſanctiſsimum & apud Germanos miraculis etiam hodie nobilem. Et tamen cùm iſta integritate eſſet, ſtuderetque pro viribus, in omnibus abſoluti Pontificis partes implere, vt argentum ſine ſcoria non eſt, in quibuſdam nonnihil officio defuiſſe viſus eſt. In abſoluendis negotijs vndique Romam confluentibus, aliquanto lentior timidiorque erat, quam pro nonnullorum animo: Vnde illa in eum Hieronymi Balbi Vngari libertas, qui cùm legatus Romam miſſus à Ferdinando Cæſaris fratre, coërcendis Lutheranis & Turcis, auxilium imploraret, & ille cunctantius perplexiusque in re petita ageret, frequenti cœtu patrum, Sanctiſsimè, inquit, pater Fabius Maximus cunctando rem Romanam reſtituit, tu cunctando rem Romanam, atque adeò vniuerſam Europam perditurus videris: quò ſcommate & Pontifex mirificè pudefactus, & plæriſque patribus riſus excuſſus fuit: Sed cauſam ceſſationis in eo putant, quòd cùm de omnibus ritè firmeque ſtatuere cuperet, non haberet quibus cum ex animo conſultaret, quique adiutarent, vbi opus eſſet, neque ſciret, vtpote nouus illic hoſpes, quibus quid tuto committeret, quos proceſſu temporis cogniturus erat: Alioqui in abſoluendis negotijs nihil minùs quàm ceſſator erat, vt ad liquidum patet ex rebus eius geſtis in Hiſpanijs: Diſplicuit quoque hoc nomine, quòd menſæ ſuæ ſæpenumerò ſcurram quendam Hiſpanum, Tocinum nomine, aſsiſtentem haberet: cùm is ad eum in vrbem, toleratus potius, quàm accerſitus, veniſſet: Rurſus quòd in nonnullos ſacerdotia contulerit, qui ad ea non ſatis idonei viderentur: Ad hæc, quòd quibuſdam deformitatibus Romanæ curiæ, vix aut nullo pacto excuſandis, diutius iuſto indulſerit: Sicut etiam multò ante Pontificatum malè quoſdam habuit, quòd Guillermo Croio, etiam tum adoleſcenti, de quò ſuprà meminimus, poſtea Archiepiſcopo Toletano, & Cardinali, nepoti Marchionis Cheruiani, ad Abbatiam illam opimam Affliginianam apud Brabantos adiumento fuit: Interpretabantur quippe eum hoc facere, ad promerendam voluntatem, vitandamque offenſam Marchionis, qui id temporis magno in aula Caroli loco eſſet, cùm hoc maximè ſpectaret, vt monaſterium illud fœdè prolapſum, autoritate opeque potentum ad frugem recoleretur, quæ adoleſcenti illi generoſæ indolis, ampliſsimæque ſpei per Marchionem patruum minimè defutura videbantur, ſicut vtique nec defuerunt, cùm omnibus palam ſit opera eius & conſiliariorum omnia ferè eo loco in melius correcta eſſe: Sunt & alia plæraque, in quibus nonnullis minùs probabatur, in quibus eum non omninò tueri velim, quaſi ipſe ſolus omnibus horis ſapere potuerit, id quod rectè nemini conceſſum perhibetur. Porrò illud confidenter dixerim, ſicubi ab orbita aberrauit, ac ſi qua in re aliter ſe geſsit, quàm fortaſsis plæriſque ſapientum probatum fuerit, id tamen nec à ſciente factum eſſe, nec de induſtria: Si quid indulſit, quòd fortaſsis ſatius eſſet non indulſiſſe, ingenuè aſſero, & ij item aſſerunt, qui propius eum cognouerunt, non ſic indulſit quin ratio aliqua probabilis, cur indulgeret, ei conſtiterit aut certè conſtare viſa fuerit: Non dubium quin multa conceſsit ad grauiora incommoda, quæ alioqui ſatis idoneis indicijs oritura videbantur, excludenda: Multa quoque malè doctus conceſsit, quòd aliter exponerentur quàm veritas haberet: Multa per ignorantiam, quòd eo fuco coloreque polirentur, vt quòd improba eſſent, à tantis curis diſtracto ægrè poſſent deprehendi. Iam vero nonulla primùm intuentibus, viſus eſt inconſultius agere, quæ tamen ab acutius attendentibus, & ex ipſo euentu rerum, non ſolùm non inconſulte, ſed ſalubriter admodum & prudenter ab eo acta compertum eſt: Adde quòd plurima non approbauit quidem, ſed tantum ad tempus tolerauit, quia protinus corrigere non potuit, correcturus tamen ſuo tempore, cum commodius poſſet. Illud conſtat, ſi quando per affectus, aut per fucatas aliquorum ſtrophas ſibi impoſitum ſentiret, illico ſua ſponte nulloque monente, erratum correxiſſe ſi modo integrum foret, vel vehementer doluiſſe, ſi non foret. Vtut eſt, certum habeat, quiſquis nonnulla deſiderauit, diuinum potiùs quàm humanum eſſe, ita ad omnia perpetuo vigilare, vt non alicubi tibi excidas, præſertim in tantis occupationibus, & apud homines tam aſtutos, qui mille præſtigias, mille colores quærunt, ſub quibus res ſuas meliores faciant, nihil interim penſi habentes, æquum ſit an iniquum, pium an impium quod ſequuntur, dummodo via aliqua aſſequantur. Credat denique functionem ſedis Apoſtolicæ operoſiorem eſſe, quàm imperitis rerum, & in otio, quieteque egentibus prima ſpecie videatur: vbi non intempeſtiuè quis illud Comici produxerit, Tu ſi hic ſis, aliter ſentias. Ferunt eo Pontifice Theophilum Patriarcham Alexandrinum, permotum fortaſſe claritate nominis eius, literas Græce ſcriptas, ad eum transmiſiſſe, quibus ſedi Apoſtolicæ obedientiam obſequiumque detulerit, & caput Eccleſiæ Catholicæ reuerenter agnoue-

agnouerit, quas vir multarum linguarum ſimul & diſciplinarum exacta cognitione clarus Hieronymus Alexander, tunc Pontificiæ bibliothecæ curator, nunc Brundusinæ ſedis Archiepiſcopus, Latinè interpretatus eſt,& vnà cum ipſa interpretatione,ni fallor,in ſcrinijs Pontificijs ad memoriam poſteritatis repoſuit: Atq; hæc fermè in Pontificatu ſaluus ac validus geſsit. Cæterùm quonam modò amplisſimam ſpem, quam omnibus de ſe concitarat, & honeſtisſimos eius maximarum rerum conatus,præſertim in ſarciendis quæ pasſim diruptæ iacebant, obrepens mors eluſerit, reſtat vt paucis item exponamus. Ecce dum totus & mente & viribus reformationem Eccleſiæ meditatur,putatque principes eam ad rem piam ſcilicet & neceſſariã haud dubiè enixè adiuturos eſſe, euentus non omninò votis & conatibus eius reſpondit: Fœdere tamen iunxit non quidem omnes, ſed præcipuos Chriſtianæ pietatis monarchas, liberasque Italiæ ciuitates, inprimis ſedem Apoſtolicam, Carolum le-ctum Cæſarem, Henricum Angliæ, Ludouicum Vngariæ reges, & minores aliquot Italiæ principes. Quorum omnium legatis apparatisſimum epulum Romæ Pompeius Columna Cardinalis dedit. Tametſi cauſa fœderis præcipua erat,tueri Italiam ab incurſu Turcarum, qui à capta Rhodo feroces,à bello minimè ceſſaturi videbantur: quam ob cauſam Cæſar etiam cum Venetis pacẽ firmauit. Vnus Gallus extra ius fœderis erat,ſed ſic, vt inſeri poſſet, ſi conditionibus oblatis vellet. Ac conſtitit fœdus illud, vſque ad obitum Pontificis, à quo mox diremptum fuit: Fœderi autẽ publicãdo locus conſtitutus, ædes virginis matris erat, vulgò ſanctæ Mariæ Maioris, olim ſanctæ Mariæ ad præſæpe appellata. Hic cùm Pontifex per ſe intereſſe cuperet,quò res maioris autoritatis eſſet,medici vetuerunt: Quippe iã tum laborare è renibus cœpit, quo malo antè quadrageſimum poſtea diem, abſumptus fuit. Conatique ſunt perſuadere, publicatiouẽ eam in æde diui Petri celebrari iuberet, palatio videlicet Pontificio proxima, quo accedere ſine magno valetudinis incommodo poſſet, cùm ſi ad ædem illã virginis concederet, quæ longo ſatis interuallo inde diſtabat, id non poſſet ſine magna corporis concusſione, quæ ſic affecto, non poſſet non eſſe vehementer noxia, & propemodum exitialis. Verùm ille ſiue fiſus auxilio numinis, cuius negotium bona fide ageret, ſiue non ratus tantum ſubeſſe diſcriminis quantum denunciaretur,vt ſententia cederet,adduci non potuit. Quarto itaque Auguſti,qui dies longè feruidisſimus erat,aliquanto poſt meridiem in palatium conceſsit, ædi illi virginis, de qua diximus,vicinum,comitãtibus aulicis omnibus. In quo quidem itinere plurimum pulueris hauſit, qui multitudine equorum,in ingenti ſcilicet terræ ſiccitate, quãlis per æſtatem Romæ eſſe ſolet, excitabatur: Ac diuturniore equitatione adeò defatigatus eſt, vt veſperi cubitum diſceſſerit incœnatus,appetentia ſcilicet cibi prorſus deiecta:Poſtridiè,qui dies item plurimum feruebat, languidus admodum in templum venit, & amictu Pontificali non parum ponderoſo oneratus, ſacroſolenni prolixoque, quod Pompeius Columna Cardinalis celebrabat,publicationique fœderis,quæ à Vincentio Pompei,à ſecretis ſiebat,ad finem vſque interfuit. Vndè multò magis deiectus,totóque corpore ſudore deſtillans,vt etiam veſtes ipſæ maderent in palatium, vbi pernoctarat,redit. Ac mox veſtibus poſitis, in lectum cubitum concedit,cubantem ſudor ingens repetit, vt lectum ſtragulamque penitus madefaceret. Neque vllum cibi deſiderium adeſt, vt tot ſudoribus exhauſtas vires, poſſet refouere. Et tamen ſic proſtratus, eodem die ſub veſperam pari difficultate Vaticanũ repetijt, poſtridie ſcilicet quàm inde abiſſet.Ex eò tempore, renum dolor indies magis ingraueſcebat,vt ſuprema illi adeſſe facilè poſſet intelligi. Qui animaduerſo,conuocatis fratribus Cardinalibus, vltimum vale dicit,ſummo eis ſtudio re Chriſtiana mandata, quæ tum ſi vnquam aliâs grauiter laboraret, quamque ipſe ad ſtatum meliorem,pacem,quietemque reducere cupiuiſſet quidem, ſi modò rerum arbiter Deus, vitam longiorem induliſſet,ſuppeditatis ſimul viribus & auxilio, Porro pileum Cardinalitium,quo titulo ipſe habuerat,circunſtantibus patribus, præſertim Iulio Medice & Ludouico Sueſſano,in Guillermum Enchauordium cõtulit,in quem quoque antea Epiſcopatum ſuum Dertuſenſem trãſtulerat,nonnullis agentibus, vt eo ipſo pileo Theodoricum Hezium decoraret, quod & fortaſsis factum fuiſſet,ſi modò viro illo optimo,ad dignitatem eam tuendam,aliunde ſatis proſpectum fuiſſet. Atque eum admodum rebus omnibus publicè priuatimq; rite quantũ potuit ordinatis ſacramentiſq; Eccleſiaſticis Chriſtiano ritu religioſè acceptis,octauo cal.Octobris,qui dies exaltatæ cruci tũ feſtus erat, ad extremũ fermè halitũ mentis cõpos,Romæ in Vaticano naturæ conceſsit: quo tempore Galli Bonniueto duce,repulſis Cæſarianis,amnem Ticinũ tranſierant,anno humanæ ſalutis M D X X I I I. Pontificatus ſui anno ſecũdo cùm annos ſexaginta quattuor, menſes ſex dies ſedecim ætatis impleuiſſet, vir dignus,qui Pontificatui annis multis præſediſſet, quem vtinam ita Romani,Italique, vt Germani, ijque apud quos ab ætate viridi, vegetaque verſatus erat,penitùs cognouiſſent: Crediderim falſuros fuiſſe,haud alium vllum ſæculis multis fuiſſe, qui Spartam eam (vt aiunt) felicius ornare potuiſſet. Neque acceſſuros cuidam ipſorum, qui in libro, quem de piſcibus inſcripſit, de eo prodit, hominem ſicuti in adminiſtranda republica hebetis ingenij,vel deprauati iudicij, ita in eſculentis inſulſisſimi guſtus fuiſſe. Sic ſcilicet de viris bonis cenſent, qui affectus in conſilium,non rem ipſam adhibent.

Bb 2 At ve-

At verò ſæculum illud turbulentum, & nunc multò turbulentius fortaſſe tali Pontifice dignum non fuit, vt non rarò Deus iratus, ſalutare reipublicæ rectores de medio tollit: quia ſubditi per mores improbos diu habere non merentur. Fateor, iuſta erat ſenectute, & ad metas humanæ ætatis accedere incipiebat. Atqui immatura mors eorum virorum, meo quidem animo, omnibus videri debet, qui per ingenium etiamnum florentiſsimum, per memoriam adhuc præſentiſsimam, per multiplicem rerum vſum, quantò maiorem eum ſenes iam, quàm olim iuuenes habent, quæ omnia in Hadriano erant, in publicum prodeſſe, & poſsint & velint quidem, ſed per communem omnibus mortalitatis ſortem non permittuntur. Quanquam egregia eius virtus, eximia pietas, excellens eruditio, de omnibus bene merendi incredibile ſtudium, eum facilè ni fallor, ab interitu aſſerent: Viuet quippe per hæc, viuet in ſæcula, atque eò quidē diutius, quò æquiores poſteri de omnibus, quàm præſentes erunt iudices. Defuncti corpus in templo diui Petri, in veſperam vſque inſequentis diei, in publico conſtitit, affluentibus eò certatim omnis generis mortalibus, alijs religione quadam manus pedesque, quos hominis verè ſancti eſſe credebant, oſculaturis: alijs propius liberéque viſuris mortuum, quem reuerentia quadam contingere auſi non fuerant viuum. Quare multorum afflatu, vtique in tanto æſtu, quantus tum Romæ erat, reſoluto corpore, adeò facies deformata fuit, vt Hadriani eſſe vix agnoſceretur, vt inde plerique ſuſpicionem caperent, ſublatum veneno. Quod vt familiares eius conſtanter aſſerere non velint, ita nec inficiari auſint. Sanè diſſecto corpore, quo rei fides exploraretur, veneficij notas certas nullas compertas ferunt. In ore ſtomachi initia quædam fuere apoſtematis atri, quòd vel ſolum breui extinguendo ei, medicus qui aderat, ſuffecturum aiebat. Id autem natum coniectabant ex mœtore, triſtioréque melancholia, quòd tot paſsim malis, ex vniuerſo orbe, velut de compoſito irrumpentibus ex animi ſententia non poſſet occurrere: cùm alioqui nihil minùs quàm melancholicus eſſet. Prætereà nihil ſingularis vitij in corpore repertum aiunt. Conditus eſt temporario monumēto in æde diui Petri inter duos Pios, ſecundum & tertium, Picolhomineæ familiæ Pontifices, cum hoc elogio: HADRIANVS SEXTVS HIC SITVS EST, QVI NIHIL SIBI INFELICIVS IN VITA, QVAM QVOD IMPERARET DVXIT: Qua vtique parte elogium verum dixit. Quippe nunquàm ei in Pōtificatu ita benè fuiſſe annotari poterat, quin intra priuatim vitam conſiſtere, multo malle videretur. Cæterùm Cardinalis Enchauordius; vt in defunctum quoque amicitiæ fidem præſtaret, quam luculentam in viuum præſtiterat, alterum ei monumentum ampliſsimum & magnifici operis ex alabaſtro, poſuit in templo ſanctæ Mariæ Germanorum, ad arcum Flaminium, cum plurimis eiuſdem materiæ ſtatuis, virtutum eius, quarum ductu ad id faſtigij emerſerat, clariſsimis indicibus. Vacauit eius obitu ſedes menſes duos ſupra dies quattuor.

CLEMENS PAPA VII.

Pont. 228. CLementis Septimi pater Iulianus Medices fuit, ſenioris Laurentij frater, qui coniuratione Pactiana, anno ſalutis ∞ CDLXXVIII. quinto cal. Maij nefariè interfectus eſt; in quo iuuene ſingularis humanitas, cū inſigni liberalitate coniuncta, omnium ætatum, ac ordinum hominum incredibilem ei beneuolentiam comparauit. Natus eſt illi ex parum certa, neque propalam legitima vxore, altero circiter atque triceſimo ab obitu die ad ſeptimum calend. Iunior filius poſtumus nomine Iulius, nō modò lineamentis oris, ſed toto corporis habitu patri ſimillimus: cuius nunc vitam paucis enarrare conſtitui. Is ſub patrui Laurentij tutela puer educatus, à teneris annis ſingularis viuidique ingenij ſpecimen præ ſe ferebat, Vnde optimis, qui tunc Florentiæ erant, præceptoribus vſus, animum ita compoſuit, vt litterarum cognitioni maximam morū elegantiā adiunxerit. Mediceis antē Gallorum regis Caroli VIII. vi Florentia pulſis, quū Petrus, Leonis X. natu maximus frater Venetias, ipſe cum patruelibus Ioanne Cardinale & Iuliano Pitilianū, atq; inde Tifernū ad Vitellios veteres amicos confugit. Fuit autem abſens à patria totos xiix. annos. Quo tempore miles Hoſpitalis ſancti Ioannis Hieroſolymitani, & prior Capuanus creatus eſt. Patruelem vero Ioannem Cardinalē in aduerſa, proſperaque fortuna ſemper ſecutus, pugnæ interfuit Rauennati, ex qua Ioanne Cardinale, qui tum legationis munere fungebatur capto, Cæſenā cum Antonio Leua aufugit, inde Romā per diſpoſitoſe quos profectus, pontificem Iulium II. funeſta, & pænè exitiabili clade conſternatum, fugamq; meditantē confirmauit, & legati, qui in hoſtium poteſtate erat, ſalutem ac dignitatem eidem commendauit. Cæterùm quum Ioannes in Galliam duceretur, ex via clam aufugiens, ſeſe Hiſpanici exercitus reliquijs, qui cladi ſuperfuerant adiunxit; quorum ope quum Cardonio duce Pratum expugnaſſet, Petro Soderino perpetuo vexillifero pulſo, patriam etiam ſuam recepit, Iuliano fratre reipub. clauo admoto. Intra quartum menſem Iulio II. mortuo, quum ei incredibili felicitate Ioannes ipſe, Leo X. vocatus ſuffectus eſſet, pontificatus initio, Iulium Medicem Patruelem archiepiſcopum Florentinum deſignatum ix. Kalend.

Octobris anno ∞ D XIII. diaconum cardinalem ſanctæ Mariæ in Dominica, mox preſbyterum tituli ſancti Clementis, deinde mortuo Xyſto Ruuero S. R. E. cancellarium, qui ſummus Romæ magiſtratus eſt, creauit. Eo pontifice, qui otio, & voluptatibus deditus à curis imperij, quantum poterat ſe expediebat, Iulius vnus magnas negociorum moles ſubſtinuit: vnde auctoritas, & opes maximæ ei acceſſere. Fœdere quod Leo cum Venetis & Cæſare ad Gallos Italia exturbandos fecerat, exercitus eccleſiaſtici legatus Parmam & Placentiam à Gallis occupatas Romanæ eccleſiæ reſtituit. Eius præcipue commendatione Leo X. pontificatus illi ſubſidia ſtruens, magna illa patrum lectione, multos cardinales in ſenatum cooptauit. Quo mortuo vnius præcipue Iulij opera pontificatus Hadriano abſenti delatus eſt: apud quem ſumma auctoritas fuit. Is leui, ſed tabifica febre quum decubuiſſet, adulatione medicorum eo perductus eſt; vt pæne prius quàm venæ tangerentur, improuiſa morte perierit. Duo poſt eius obitum ad pontificatum maxime aſpirabant: Iulius Medices, & Pompeius Columna, opibus, dignitate, & genere maxime illuſtres. Ille inſuper magnis patrum clientelis, & recentis Leonis X. grauiſsimi pontificatus memoria præſtans hic nobilitate, & Cæſaris gratia, atque amicitia pollebat. Quorum diſsidijs non ſine ſumma contentione, interregnum ad menſes duos, & dies quattuor productum: ſeniorum prærogatiuam, ad quos ſe conuerterat, Pompeius vehementiſsime tuebatur. Iuniores omnes conſtantiſsimè Iulio fauebant. Poſtremo quum Iulius ſumma ope à Pompeio oppugnatus, ſpe pænè decidiſſet, obiecto quem pontificem diceret Francioto Vrſino, Cæſaris familiæque Columnæ ex profeſſo hoſte, Pompeium eò impulit, vt ſe pontificatu ornandum ſe conuerterit, qui ſi ei obſtinatius obniteretur, proculdubio Vrſino ſe ſuffragaturum Iulius minabatur, veteri amicò, & arctiſsima cognatione familiæ Mediceæ coniuncto. Nec mora, auctore atque hortatore Pompeio Cardinales omnes, qui tunc xxxiix, comitijs aderant. xiij. Kalend. Decembris anni ∞ D X X I I I. Iulium, qui tum presbyter cardinalis tituli ſancti Laurentij in Damaſo erat, Pontificem maximum ſalutant, & proximo vj. calend. Decembris die thiara ſacra redimitum, inaugurant. Cuius nauatæ operæ Pompeius præmium tulit, magnificentiſsimas ædes à Raphaële Riario extructas, quas Iulius paulò antè Riario mortuo à Leone obtinuerat; item cancellariatus officium. Nouo Clementis pontificatu, anno ſæculari, quem ∞ D X X V. celebrauit, horrendi à ruſticis tumultus in Germania paſsim excitati, cuncta vexabant. Hi veſano furore perciti, religionis ſpecie, omnia libera eſſe debere contendebant, occaſione à Chriſtiana libertate accepta, quæ tum vbique à multis temere ex peſtilenti Lutheri doctrina prædicabatur. Cæpit exitiabilis ſuperſtitio in Pannonia inferiori, mox latius ſerpens ſuperiorem etiam, & demum totam Germaniam peruaſit. Verùm quum hi non ſolum eccleſiarum bona inuaderent, & diriperent, ſed etiam nobilitatem omnem extinguere molirentur, aut ſaltem in ordinem redigere; vix tandem centum pænè, & quinquaginta millibus ex ijs paſsim cæſis repreſsi ſunt. Quibus motibus, niſi celeri remedio obuiam itum fuiſſet (quod partim aperta vi, partim dolis factum eſt) præſens erat periculum, ne Italiam quoque veterum barbarorum more fuiſſent perturbaturi: nam regionibus etiam longinquis, & Italiæ in primis minitabantur. Ad quod malum declinandum Clemens, vt erat in rebus agendis ſagax & induſtrius, multum aduigilauit in Italia. Quo tempore Cæſarianorum, Venetorumque armis: & Piſcarij eximij ducis virtute, Guillelmus Goffetius appellatus, Ammiras, Francorum regis præfectus, qui in Italiam cum quadraginta peditum, & decem equitum Gallorum millibus deſcendens Mediolanum aliquandiu obſederat, duobus prœlijs ad amnè Seſithem victus Italiæ, finibus pulſus eſt. Ea victoria adeo Cæſaris duces elati ſunt, vt Carolo Borbonio, qui per eos dies à Galliæ rege ad Cæſarem defecerat, concitante, Gallias aggredi non dubitarint. Borbonius is, coniuratione detecta, qua Galliarum regnum affectaſſe exiſtimatus eſt, exul factus, ad Cæſarianos ſe contulerat. Quibus de cauſis Frãciſcus rex, quũ pro ſalute imperij, & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparaſſet, hoſteſque, qui iam Maſsiliam oppugnare aggreſsi erant, prouincia expuliſſet, in Italiam ſuperatis alpibus tranſcendit, primoque impetu Mediolano potitus, Ticinum obſidebat. Formidoloſa iam Cæſaris potentia pontifici & Venetis eſſe cæperat; qui exæquata in Italia imperia, vireſque non admodum impares eſſe volebant. Cæſar enim immodica, & inſatiabili cupiditate, non Italiæ ſolum, ſed totius Europæ imperium affectare videbatur, quando Gallias demum ipſas Italia non contentus, ex qua Gallos paulò ante eiecerat, armis inuaſiſſet. Ob id occulto metu conſternati, & de libertate Italiæ ſolliciti, ſtudia ſua erga Cæſarem non modò remiſerant, verùm nequaquam tranſmiſsis opportunis auxilijs, eum remorabantur, & qui ſocij, & fœderati erant ſpectatores euaſerant, in eo potiſsimè ſtudia ſua collocantes, vt inter Gallos, & Cæſarianos multorum menſium induciæ producerentur. Pontifex enim vim Cæſarianorum retardare, Gallorum regem confirmare, & pacem inter vtrunque honeſtis conditionibus adſtruere, totis viribus contendebat. Verùm dum intempeſtiue neutri partium fauere videretur, Cæſariani duces Germanicarum aliquot cohortium præſidio confirmati, Franciſcum regem Ticinum obſidentè cruenta edita pugna,

ſuo atque equi vulnere retardatum, cum maxima totius Galliæ iactura viuum ceperunt. Interiere hoc prœlio nobiliſsimi quique Francorum duces, capti rex Nauarræ, Hanno Memorantius, poſtea magnus ſtabuli comes, & alij multi maximi, nominis & dignitatis viri. Tum Clemens tantæ victoriæ nuntio conſternatus, Albanum reuocauit, qui eiuſdem conſilio è regijs caſtris cum valida copiarum parte ad Aquilam vſque peruenerat, in Neapolitanum regnum præſidijs ſpoliatum impreſsionem facturus, Andegauenſis præſertim factionis præſidio ſubleuatus. Gallica igitur auxilia ex Italis Corſiſque conflata ad vrbẽ redeuntia Latini Columniæ factionis & ditionis populi, aliquotque Cæſariani equites, auctoribus præcipuè Columnenſium proceribus diripuere; in vrbe quoque Vrſinæ domus ad Montem Iordanum ab eiſdem Columnijs Clementis maieſtate contempta vexatæ. Animos enim Cæſariani omnes, & in primis Columnenſes celebri Cæſaris ad Ticinum de tanto rege victoria audita, erexerant; quod pontificem maximè perturbauit. Huic rei inſignis alia acceſsit contumelia: nã pontifex multo auro exoluto, cum Cæſarianis ducibus antiquum fœdus renouauerat, ea conditione, vt Regium Lepidi; quod Hadriano mortuo Alfonſus dux Ferrariæ occupauerat, à Carolo Lanoio fœderis ſponſore pontifici redderetur. Cæterùm Cæſar id fœdus ratum eſſe noluit, ne eius vrbis acceſsione pontificiæ vires augerentur. Itaque Pontifex pecunia circumuentus, vrbe etiam ea excluſus eſt. Direptis inſuper per eos dies à Cæſarianis Parmenſium & Placentinorum agris, lacrymabilem miſerorum ciuium legationem pontifex ſuſceperat; quibus rebus irritatus, occulta cum Venetis, & Gallis ducibus conſilia inire cæpit, vt Cæſarem Mediolano, Franciſco Sfortia in auitam poſſeſsionem reſtituto, exueret, quem perfidiæ à Cæſarianis ducibus apud Imperatorem inſimulatum Cæſar Mediolano eiectum in arce obſidebat: qui pace per eos dies cum rege Francorum Franciſco, quem captum detinebat, duris conditionibus facta, & ſorore ſua illi in matrimonium tradita, abire duobus eius filijs obſidibus acceptis permiſerat. Rex liber factus, negauit ſe his conditionibus teneri, quas Cæſar vltima carceris neceſsitate expreſſiſſet, atque ita fœdus cũ Clemente, Venetiſque pro Italica libertate tuenda, & Sfortia paterno imperio reſtituendo, amicitiamque percuſsit. Contractis in vnum fœderatorum copijs, Laus Pompeia primo impetu capta, & vt Franciſco Sfortiæ obſidione in arce Mediolani cincto famæque laboranti ſubueniretur, edictum. Venetorum igitur, pontificis, Galli regis & Heluetiorum copijs coniunctis, acre in Inſubribus bellum contra Cæſarem gerebatur. Cæſarianorum ducum egregia tum facinora enituere, arce Mediolani non ſolum per ditionẽ recepta, ſed & hoſtibus procul ab vrbe ſubmotis; qui Cremona aliquot diebus pòſt occupata, eam Franciſco Sfortiæ tradiderunt. Interim pontifex Ariminum à Sigiſmundo Malateſta occupatum miſsis copijs, pulſo regulo, recipit. Ludouicus quoque Pannoniæ rex prœlio à Turcis victus, & interfectus, Regni & vitæ finem, Búda etiam amiſſa, habuit. Tum Columnenſes proceres Clementis conſilijs cognitis, & præuiſo magno Cæſarianorum periculo, auctore Pompeio cardinale, qui belli initio ex vrbe ſe in Tuſculanam villam ſubduxerat; quò ſtudia eorum erga Cæſarem aliquo edito facinore præclariora viderentur, copias inſtruere cæperunt, ſpecie tuendi regni Neapolitani; re autem ipſa in Pontificem aliquid moliturι. Clemens his cognitis longè maiore exercitu conſcripto Columnenſibus iuſsit, vt armatos ab ſe lectos extra imperij eccleſiaſtici fines abducerent, & quo quò vellent ad tuendos regni fines proficiſcerentur, Cardinale itaque Vallenſi auctore res compoſitæ ſunt, hac conditione, vt in ditione pontificia Columnenſes armis abſtinerent: ſi Cæſari operam ſuam nauare vellent id extra eccleſiæ limites facerent. Clemens nouo fœdere fretus, armis depoſitis, copias, quas legerat, amicis omnibus, & familiaribus reclamantibus, non ſine inſigni auaritiæ nota exauctorauit. Tum Columnenſes pontifice omnibus præſidijs nudato, Hugone Moncata ſibi adiuncto, copijs reparatis & breui auctis, vrbem Cœlimontana porta irrumpunt, & Xyſti ponte, ac Septimana porta cum armatis inſtructiſque agminibus, ad Vaticanum contendunt. Clemens rebus deſperatis trepidus in arcem fugit, fruſtra auxilium, opemque quærens; qui inuiſitata auaritia, vſque adeo omnium hominum odia in ſe concitarat, vt nemo eſſet, qui vicem eius tam fœde & præter ſacramenti fidem oppreſsi doleret. Nam ſacratos viros nouis decimis onerarat, officiorum collegijs redditus auerterat; gymnaſij ſalaria doctoribus conſtituta ſubtraxerat; irata etiam tum maximè plebs erat, quòd certis horreorum monopolijs, magno Fiſci quæſtus, annonæ tum in vrbe ſumma charitas eſſet. Inſuper vt vias vrbis ad normam redigerat, plurimorũ domus funditus exciderat non ſine magno multorum damno, & incommodo, vt alterum è duumuiris viarum, iniquo illo quæſtu expleret. Nemine igitur in tanto pontificis periculo, qui omnium odio flagrabat repugnante, Columnenſes, ducibus Marcello Pompei Cardinalis fratre, Hieronymo Samenſi comite eius genero, Hugone Moncata, Veſpaſiano, & Aſcanio Columnijs in vrbem Leonianam irrupetunt, & Palatio Vaticano omni ſupellectile ſacra & profana direpto, in omnium quoque auguſtiſsimam baſilicam ſancti Petri nefarias manus iniecere. Pompeius tum domi ſuæ conſtiterat. Clemens ita circũmuentus, quum commeatu in arce deficiente,

ficiente, nullam in aliquo ſpem haberet, Hugonem ad colloquium magnis precibus, Cardinale Pompeio reluctante, aduocauit. Ibi poſt multos ſermones, pax ita compoſita eſt, vt Papa exercitum ex Gallia Ciſalpina reuocaret, Pompeio & Columnenſibus parceret, obſes mitteretur Neapolim vir pecunioſiſſimus Philippus Strocius; cui Petri Medicis eius patruelis filia in matrimonium data fuerat. Hugo vrbe relicta in regnum cum omnibus copijs reuerteretur, daretque operam, vt quæ ex ſacrarijs ablata eſſent, ad myſteriorum cultum pertinentia redderentur: atque ita Hugo Moncata vrbe exceſſit, grauiter indignante Pompeio, idque factum deteſtante, qui ſperabat capto, vel quoquo modo ſublato pontifice ſe ſummum ſacerdotium Cæſare adiutore adepturum. Clemens metu ſolutus, quum eius fama fœdè apud populum proſcinderetur, nec tantæ iniuriæ contumeliam æquo animo ſuſtinere poſſet, quod malignis hoſtibus credens, & doloſis inducijs fidens, tantam & exiſtimationis & Vaticanæ ſupellectilis iacturam feciſſet, abrupto indecoro fœdere & ſpretis obſidibus bellum Cæſarianis inferendum cenſuit. Accitus igitur Mediolano copijs Heluetiorum duo millia, & Italicas cohortes ſeptem virtutis eximiæ, quibus Ioãnes Medices præerat, & magnam equitatus partem ad vrbem reuocauit; nouas alias copias conſcripſit, duces his, & tribunos præfecit eximiæ virtutis iuuenes aliquot è Romana nobilitate præſtantes. Cæſar hoc rerum motu Pontificis conſilijs occurrendum ratus, Carolum Lanoium proregem Neapolitanum cum ſex millibus Hiſpanorum, & xxx. onerariarum nauium claſſe in Italiam miſit, ſcripſitque fratri Ferdinando, vt Georgius Frouſpergius magnæ auctoritatis dux apud Vindelicos cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur: quibus Ioannes Medices, & Franciſcus Maria Feltrius eccleſiaſtici exercitus duces coniunctis copijs, quum occurriſſent, vt eos Padi tranſitu prohiberent, Ioannes Medices tormento ictus occubuit, non ſine maximo Italiæ, & præſertim vrbis mox ruituræ damno. Interea pontifex Pompeium, & reliquos Columnenſes inter hoſtes eccleſiæ refert, illum ſenatoria dignitate, adempto pilei rubri vſu mouet, addit diras, aqua & igni omnes interdicit, & armis perſecutos, omnia eorum oppida in Latio ad xiiij. inſigni acerbitate diripuit, incenditque, & in his Sublaqueum, proprias cardinalis delitias. Fœderibus itaque ſolutis bellum magnis cõtentionibus vtrinque inſtauratur. In ditionis eccleſiæ finibus Cæſariani Fruſinonem adoriuntur. Pontifex Valdemontium regia ſtirpe ortum, in ſpem potiundi regni Neapolitani è Gallijs euocat: qui claſſe aduectus Salerno primo impetu expugnata, infeſta ad ipſam Neapolim arma vertit, effuſumque cum vrbana multitudine Moncatam intra portam compellit. Ingens etiam bellum in ipſis regni finibus miſsis à pontifice copiarum ſupplementis agebatur. Totius exercitus eccleſiæ legatus erat Auguſtinus Triuultius Gallicæ factionis ſtudioſiſſimus. Pontificiorum virtute Cæſarianus exercitus ſoluta Fruſinonis obſidione, prœlio victus, trepidus intra regni terminos ſe receperat. Inter hæc pontifex ærario exhauſto omnium rerum penuria, & belli moleſtiæ pertæſus ad pacem inclinare cœpit, ei Cæſaris nomine tum à Franciſco Quignonio, quem poſtea cardinalem creauit, ob eam cauſam miſſo, oblatam, Borbonius quoque qui in Inſubribus pro Cæſare erat, maximè formidabilis apparebat, is ingentibus, lectiſsimisque inſtructis copijs, totius eccleſiaſtici imperij, & vrbis in primis opes in prædam militibus ſe concedere publicè prædicabat; itaque idibus Martijs denuo pax facta eſt, conſcriptæque pacis leges, in his vt Lanoius, qui pro rege erat, daret operam, ne Borbonius ad vrbem appropinquaret. Lanoius ſe id facturum pollicitus, exercitui obuiam proficiſcitur. Clemens, qui iam ſemel deceptus fuerat, fatali auaritia, præter omnium ſententiam, copias omnes dimiſit, Heluetiorum duo millia, & valentiſſimas illas cohortes, quæ ſub Ioanne Medice meruerant, nigræque ab atris ſignis vocabantur, quod vbi Borbonij exercito cognitum eſt, Borbonius pacis legibus ſtandum non eſſe contendens, cum ingentiarum copiarum manu, contempto Lanoij edicto ad vrbem mira celeritate properabat, ita vt longe citius quàm opinione hominum expectare poſſet, ad mœnia Vaticani, & Ianiculi peruenerit: in ipſo pugnæ ardore dum Borbonius ad muros Vaticani ſuos cohortatur, & ſcalam conſcendit, pila tormenti traiectus cecidit, Deo Optimo Maximo haud dubie hominem vlciſcente, ne vrbis a ſe captæ, & direptæ ſpectaculo gloriaretur. Vaticano, & Ianiculo, paucis, qui repugnare auſi erant, interfectis pridie nonas Maij, anno ſaluris ∞ D X X V I I. expugnatis; exercitus omnis, qui ex Germanis, Hiſpanis, & Italis ad xl. millia hominum coactus erat, per pontem Xyſti in vrbem impetum fecit, & tanta cæde debacchatus eſt, vt nunquam poſt hominum memoriam maiore truculentia, vel in Turcas, vel in perpetuos, & infenſiſſimos hoſtes vindictæ libidine ſæuitum ſit. Omnes qui primo impetu obuij fuerant tam inermes, quàm armati ad vnum cæſi. Pontifex repentino tot hoſtiũ impetu conſternatus, ſummæ rerum & ſaluti ſuæ diffidens, conſilij expers, trepidus ſeſe in arcem recepit. Ea nocte nihil vnquam lugubrius, aut funeſtius Roma vidit: omnibus in locis ad ſatietatem vſque ædite hominum ſtrages, nobiliſſimi quique tormentis excruciati, virgines, matronæ, & ſacræ virgines violatæ, cardinalium domus, & principum, item legatorum expugnatæ: nemo denique ſeruatus, niſi qui vitam & libertatem vniuerſa re domeſtica redemiſſet. Templa ferè

omnia multis necatis, aut excruciatis ſacerdotibus direpta. Tum arx, in quam pontifex cũ aliquot cardinalibus ſe receperat, obſideri capta eſt, iá diligenti cuſtodia, ne quid obſonij intra inferretur adhibita, vt conſumpto cõmeatu omni, pontifex deditionem facere fuerit coactus, ea conditione, vt cuncta, quæ Cæſar imperaſſet, ſe facturum polliceretur. Conflauitque omnia ſacrorum templorum ornamenta, vt inde pecunia cuderetur militibus diuidenda, quæ quum ſatis non eſſet, pilei tres cardinalitij venales conceſsi, vt illis licitantibus, qui ad ſenatoriam dignitatem aſpirabant, aurum proferrent; eò modo ad haſtam propoſitis emptores non defuere. Dum pontificis liberatio vltro citroque legatis miſsis cum Cæſare qui tum in Hiſpania erat, tractaretur; audito Odetum Lotrechium copioſo cum exercitu Chriſtianiſsimi Franciſci regis iuſſu alpes tranſiſſe, vt pontificem proditum in libertatem aſſereret, furentes milites, eſſerique, ſtipendia depoſcebant, vt vrbe poſtea exirent. His nummariæ rei difficultatibus coactus eſt Clemens obſides dare, quos ipſi milites delegiſſent homines maxime pecunioſos, & honoratos, quos quum malè & iniquè tractarent fuga elapſi, militum ſpes omnes eluſerunt. Pompei porrò cardinalis Columnenſis, quo cum in arce in gratiam redierat opera, pecuniam quum inueniſſet Clemens ducum animos mitigauit. Franciſco Quignonio adipiſcendæ libertatis auctori præcipuo Galerum dedit, & vt milites maiore pecunia leniret, Marinum Grimanum, & Franciſcum Cornelium Venetos, Antonium Sanſeuerinatem, Ioannem Vicentium Carafam & Andream Matthæium Palmerium Neapolitanos, Henricumque Cardonium Hiſpanum, pretio legerat in ſenatum vtque ſanctius Cæſari fidem obligaret, quinque cardinales obſides dedit: quibus amici, pacatique animi ſignum rebus geſtis, quum comitante, exercitus parte vrbem veterẽ Tuſciæ oppidum petiturus eſſet, ipſe mutato habitu intempeſta nocte ex arce exiuit, & Ludouico Gonzaga comitante, quò conſtituerat ſeptimo menſe poſt captiuitatem acceſsit; eò paulò pòſt curia omnis, & omnium principum legationes peruenerunt. Lucem porrò in arce expectare noluerat, veritus hugonis Moncatæ ſentẽtiam, qui Lanoio peſtilentia mortuo, pro rege erat. Is vt pontifex libertati redderetur nunquam conſenſerat. Cæterum eò clandeſtinè elapſo, Cæſariani duces vrbe excedentes Neapolim ſe contulerunt: iam enim Lotrechius in regnum peruenerat. Ad famam porrò capti Pontificis Florentini ad arma exciti Hyppolito, atque Alexandro Mediceis adoleſcentibus eiectis, ſeſe in libertatem vindicauerant. Eodem tempore quum aliquandiu in Brutijs & deinde in Apulia cum Venetis, atque reliquijs Gallorum eſſet dimicatum, qui mortuo Lotrechio, & maiore exercitus parte peſtilentia conſumpto pauci ſupererant, pax inter Gallum & Cæſarem eſt inita: ex cuius legibus exceſſere Galli & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obſides vicies centenis millibus aureorum perſolutis, cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æſtate inter Clementem, & Cæſarem amicitia renouata eſt ijs conditionibus, vt Cæſar Margaritam filiam ſe cælibe ſuſceptam Alexandro Medici Laurentij iunioris filio deſponderet: bellum aduerſus Florentinos ſuſciperet, vt Mediceis vetus in patria dominatus redderetur: Florentini enim natura Gallorum ſtudioſiſsimi, eiectis Mediceis, Lotrechio adhæſerant: miſerât ad eum Neapolim auxilia, profeſsique Gallicam amicitiam Cæſarem oppugnabant, nunquam futurum exiſtimantes, vt Pontifex in gratiam cum Cæſare rediret tantis ab eo contumelijs affectus. Venit paulò pòſt in Italiam Cæſar triremibus ab Andrea Auria Genuã aduectus; deinde Bononiam acceſsit, vbi à Clemente ſeptimo ſuſceptus, Romani imperij diademade Pontificis manibus more maiorum accepit, & incredibili apparatu, magnificentiſsimaque pompa Auguſtus ipſo natalis ſui die ſexto cal. Martij ∞ D X X X. appellatus eſt, quum Clementis, & Venetorum precibus Franciſcum Sfortiam in gratiam recepiſſet, reddito ei Inſubrum imperio (Mediolani tamen arce ad tempus retenta) de quo tantis cladibus omni deuaſtata Italia dimicauerant. Demum in Germaniam pace cum Venetis facta contra Turcas profectus eſt; exercitu Italico, cui Filibertum Aurantium cum Vaſtio præfecerat, aduerſus Florentinos miſſo. Quo anno Tiberis alueum egreſſus magis quàm ad eam diem hominum memoria, vel vetuſtis monumentis relatum eſſet, vrbem inundauit, incredibili cum Romanorum damno, & ædium detrimento. Per hæc tempora Ferdinandus imperatoris frater Boemiæ, & Pannoniæ rex Cæſar Septemuirorum procerum comitijs Coloniæ Agrippinæ coactis, ex fratris Auguſti auctoritate, ne ſucceſſor in incerto eſſet, appellatus & ſolẽni diademate Aquiſgrani coronatus eſt. Intereà imperatore cum valido exercitu in Turcas Viennam obſidentes profecto, Florentini integrum annum ſub imperatoribus Malateſta, Balionio callido & forti duce, & Stepano Columna viro impigro libertatem ſuam conſtantiſsimè defenderunt: binis caſtris vrbs obſeſſa, è citeriore parte ab Aurantio, ab vlteriore à Vaſtio interfluente Arno. Erant in his caſtris Columnenſes fratres, Aſcanius Sarra, Camilli duo, & Martius cohortum alarumque præfecti. Demum anno vertente Florentini fame domiti, deditionem fecerunt, quum ipſorum auxilia, quæ ad opem ferendam Piſis adueniebant, Aurantius in agro Piſtorienſi profligaſſet, in qua tamẽ victoria ipſe dux cecidit. Florentinis in deditionem acceptis nouo more dux impoſitus eſt Alexander Medices libertatis ſpe penitus ſublata. Ancona

verò

verò quæ rebellauerat defectionis auctoribus caſtigatis, recepta, Pontifex ad Cæſarem viſendum, qui Mantuam vſque venerat, acceſsit; aliquod ram Cæſare, quàm Francorum rege petente, creauit Cardinales viros grauiſsimos: parcus enim, & pauló retractior in nouo legendo ſenatu habitus eſt. Iuliani Medicis patruelis ſui filium Hyppolirum quem opulentiſsimo Montis regalis ſacerdorio honeſtauerat, in patrum collegium adſcitum, Pompeio Columna Cardinale mortuo cancellarinm S. R. E. creauit. Henricum viij. Angliæ regem Catherinam vxorem, quæ Imperatoris amita erat, repudiare totis viribus vigeſimo matrimonij celebrati anno conantem, quo Annæ Boloniæ amaſiæ nuptijs potiretur, quum id diuortium improbaſſet, terribilesque minas, & anathema intentaſſet, eo impulit, vt patria religione deſerta, noua & nefaria Lutheri dogmata quæ antea ſcripto improbauerat, ſequeretur. Porrò autem dum Bononiæ Clemens eſſet, fœdus in ſex menſes productum eſt inter Pontificem, Imperatorem, duces Mediolani, Ferrariæ, Florentinos, Genuenſes, Senenſes, & Lucenſes, contra eos, qni pacem Italiæ perturbare conarentur, vt ſi opus eſſet conſociatis viribus bellum gereretur, cuius dux Antonius Leua creatus eſt. Interea orta inter Ferrariæ ducem, & Clementem de Mutinæ, Regijque principatu controuerſia, res ad Cæſaris arbitrium remiſſa eſt: qua in re iuris periti Cæſarei quum Clementi nonnihil fauere viderentur, tandem à Cæſare pro duce Ferrariæ contra pontificem eſt pronunciatum; duæque vrbes Cæſaris iudicio Romanæ eccleſiæ ereptæ Ferrarienſium duci traditæ ſunt. Imperarore in Hiſpaniam profecto Clemens nouam cum Frãcorum rege amicitiam iniuit; in qua Laurentij iunioris filia Catherina Medices Henrico, Franciſci regis ſecundo genito in matrimonium collocata eſt. Res Maſsiliæ, quo Pontifex & rex Gallus conuenerant, incredibili pompa tranſacta, ibique ſolennes nuptiæ factæ. Aderant cum Pontifice & rege, totius aulæ Romanæ, & Gallicæ præſtantiores quique, cardinales ob eam rem quattuor, petente rege creati, & Pontifex claſſe Gallica Romam reuerſus, haud diu ſuperuixit; longo enim & vario, difficilique morbo vexatus, poſtremò cum cardinales xxxiij. creaſſet, reſque domeſticas optime diſpoſuiſſet, in aduerſa, proſperaque fortuna ſemper conſtans, Romæ in Vaticano vij. calendas Octobris, hora inrer xiix. & xix. rebus humanis exceſsit, anno ſalntis ∞ DXXXIIII. ætatis lvj. menſe quarto pontificatus verò x. menſe decimo ſupra diem ſeptimum, cadauer primum ad ſanctum Perrum, poſtea Pauli tertij pontificatu cum Leonis X. reliquijs ad Mineruæ delatum eſt, & marmoreo ſepulcro locatum. Vacauit tum ſedes dies xvij.

PAVLVS PAPA III.

GEns Farneſia, quum à maioribus, quorum ſummi honores, & res præclarè Poſt.229. geſtæ memorantur, magnum decus, atque ornamentum accepit; tum ætate noſtra, quibus rebus mortalium vita honeſtatur, iјs ita omnibus excellit, vt Italicarum gentium paucíſsimas cum ea, vel opibus, vel dignitate conferri, virture quidem, & ſtudio maximarum rerum, vnde vera nobilitas petitur, præferri nullam poſſe exiſtimem. Quo ego libentius breuem vitam Pauli papæ III. Farneſij, qui vetera familiæ decora vehementer auxit, mandare litteris aggredior: nam me quoque ipſum licet aliena narrantem res tamen ipſa, & laudatiſsimi principis acta afficiunt, rerumque ab eo præclarè geſtarum maieſtate cogor, eas poſteris tradere, vt ad eorum exemplum, qui laudabilirer vixerunt, omnes, qui hæc legent, vitæ ſuæ quaſi curſum inſtituant. Paulus igitur pontifex ex nobili & antiqua Farneſiorum familia, quæ principem hodie locum inter Romanos obtinet, ortus eſt. Cuius honorificam mentionem, ante annos pœnè quingentos in Vrbis veteris vetuſti Etruriæ oppidi annalibus & antiquis monumentis extare didici. Hanc gentem priſcis temporibus cùm alijs multis, quæ paſsim per varia terræ Italiæ loca conſedere, ex Germania in Cæſarum comitatu, qui Italicum iter magna nobilium Germanorum copia ſtipati, frequentare ſolebant, veniſſe traditum eſt. Cuius generis proceres, quum multa animi, corporisque egregia documenta dediſſent, aliquor oppidorum in Vulſinienſibus, & Salpinatibus ditionem ſibi vindicarunt. In vrbem deinde virtutis ergo adſciri ad noſtram vſque ætatem potentia, & opibus ſummum claritatis locum obtinuere. quanquam ipſum familiæ nomen à Farneto Etruriæ pago, quo familia ipſa potitur, traxiſſe quibuſdam placuiſſe videtim, qui à frequentibus farnis, quod quercus genus eſt, appellarionem obtinuit. Hinc in antiquis monumentis eos de Farneto vocari animaduerti. Clariſsimus inter multos ex hac gente fuit Petrus Farneſius, Ranutij filius, Peponis nepos, qui anno à partu Virginis ∞ CCCXIII. Vrbis veteris multis regulis, & nobiliſsimis familijs tunc refertæ, princeps factus, patriam à ciuili Guelforum, & Gibellinorum ſeditione liberauir. Ante annos quoque CCCCLXX. Paſcale II. Romano pontifice, Petrus ſenior Farneſius equitum eccleſiaſticorum magiſter, inſigni victoria de põtificis hoſtibus in Vulcientium lirrore parta, vetuſtiſsimam Coloniam Coſſam, Vrbitelli nomine reſtituit. Prudentius Petri ſenioris filius Lucio II. & Prudenrio

geniti,

geniti, Popo, & Ranutius Innocentio III. egregiè pro eccleſiaſtica libertate operam nauarunt. Quorum poſteri in ciuilibus inter Romanos pontifices, & Imperatores diſſenſionibus, Romanæ eccleſiæ partes ſæpè afflictas, & diſiectas, magna fortitudine, & felicitate ſuſtinuere. Florentini Petro Farneſio duce Piſanos grauiſsimo prœlio attritos, eò redegerunt, vt clariſsimæ ciuitatis vires, præcipuis ciuibus amiſsis, paulatim conciderint. Petrus Ancaranus, ciuilis, pontificijque iuris præſtantiſsimus interpres, cuius plura ingenij plena extant inſignia monumenta, ex gente Farneſia originem habuit. Pontificis Pauli tertij auus Ranutius Farneſius Petri filius Ranutij nepos, eccleſiaſtici exercitus ſtrenuum Imperatorem Eugenio IIII. pontifice maximo, contra Romanæ eccleſiæ perduelles, qui frequentes, & potentiſsimi per ea tempora fuere, egit, ab eodem pontifice ob rem militarem bene geſtam, aurea roſa donatus. Huius filius Petrus Luiſius, ex Ioannella Caietana de Sermoneta, Bonifacij VIII. gentile, illuſtri ſanguine nata, lectiſsima & antiqui exempli matrona, Paulum III. papam genuit, Alexandrum ante ſummum ſacerdotium vocatum. Ipſe natus eſt Carini, quod eſt oppidum in Etruria paternæ ditionis, pridie calendas Martij, anno à partu Virginis ſexageſimo octauo, ſupra milleſimum, & quadringenteſimum, Paulo ſecundo Veneto pontificatum maximum obtinente, in cuius rei memoriam Pontifex poſtea factus, eius nomen adſciuiſſe exiſtimatur. Puer ſingulari parentum diligentia educatus Romæ Pomponium Lætum primùm audiuit, poſtea Florentiam, vbi tunc temporis Græcarum, ac Latinarum literarum clariſsimi erant profeſſores, ad diſcendum miſſus, celeberrima in Laurentij Medicis ſchola omnibus diſciplinis, quibus illa ætas impertiri debet imbutus, ante omnia Latinas, & Græcas litteras magna felicitate didicit: enituit enim ſtatim in eo ingenium viuidum, ſublime, & quod ad rem maximè pertinet, in perdiſcendo gloriæ auidum. Iis artibus, quom quantum temporis ſatis videbatur impendiſſet, & magnæ ſpei adoleſcens euaſiſſet, Romam ſub Xyſti quarti ſucceſſore Innocentio VIII. ſe contulit, vt quum litteris rerum quoque maiorem vſum, qui vnus ad maximas dignitates induſtrios homines euehit, pari felicitate coniungeret. Ac ſtatim ad Rodericum Borgiam Cardinalem Epiſcopum Portuenſem apoſtolicæ ſedis Cancellarium, atque tum ampliſsimi ordinis principem obſequijs, officijsque colendum, omne animi ſui ſtudium contulit, à quo ob morum elegantiam, vehementer amatus eſt. Quum aliquando ob rem familiarem à matre diſſentiſſet, eius rogatu ab Innocentio VIII. in Hadriani molem coniectus eſt, quo iuuenis paulò audacioris ſpiritus teprimeretur. Haud ita multò pòſt Pauli Marganij propinqui opera, dum omnes ſupplicationibus corporis CHRISTI religioſiùs vacant, funibus ex præalta arce demiſſus, feliciter ſeſe carceris tædio eripuit. In pontificis gratiam rediens, quum animum ſacro viuendi inſtituto addixiſſet, ſcriptor apoſtolicus, & protonotarius creatur. Innocẽtio VIII. mortuo ab Alexandro VI. quem antea ſemper obſeruarat, ærarij præfectura, & epiſcopatu Montis Flaſconis, Cornetique ornatus, mox purpuræ honore collato, in ſenatum magna duodecim patrum lectione XII. Kal. Octobris anno ſalutis ∞CDXCIII. cooptatur, annum ætatis nondum egreſſus XXVI. eique Diacono SS. Coſmæ, & Damiani diaconia more maiorum commiſſa. Inde accumulata dignitate Viterbij primùm legatus, in quo honore Carolum VIII. regnum Neapolitanum armis repetentem, honorificè ſuſcepit: deinde agri Piceni factus eſt. In his legationibus ita ſe geſsit, vt ſummis, infimis æque gratus, magnum ſui deſiderium munere defunctus, prouincialibus reliquerit. Hiſce de cauſis ſibi gratum Iulius II. ad ſe auitum, & pro Picena legatione Parmenſi epiſcopatu donatum, in Lateranenſi concilio eius opera vſus, eundem quoad vixit apud ſe Romæ detinuit, atque opulentiori ſancti Euſtachij diaconiæ præfecit. In ampliſsimo ordine, in quo quod paucis antea contigerat, annos ſupra quadraginta vixit, talem ſemper ſe geſsit vt in Gallorum ne, an Hiſpanorum, quorum tunc factionibus Italia omnis ſeruiebat, res magis pronus eſſet, neutri partium ſatis planè vnquam conſtiterit. Itaque cum omnibus gratum, nemini priuatim addictum, & magna cũ integritatis prudentiæ dexteritatisque laude munere ſuo aſsidue vacantem, cœpit omnibus ſæculis laudatum ædificandi ſtudium atque eius domus Antonio Sangallo architecto fundamenta iecit, quæ nunc non procul à Flore campo ſtructuræ elegantia, & laxitate cunctas noſtri temporis, vel ſumptuoſiſsimas regias longe ſuperat, artificio autem, neque veterum quidem Romanorũ ſuperbiſsimis olim palatijs cædit. A Leone X. ex diacono Cardinale ſancti Euſtachij epiſcopus Cardinalis Tuſculanus factus, ex vitæ ſuæ inſtituto id adeptus eſt gratiæ, vt quum Leo leni ab initio, ac ferè contemnenda, ſed mox vehementi ac mortifera febre inopinantibus medicis extinctus eſſet, & tanta ſacerdotio dignus ſucceſſor quæreretur Cardinales aliquot cũ ſuffragijs ſuis prætulerint. Bernardinus etenim Caruaial Hiſpanus ſenatus tum princeps, & is ipſe Alexander Farneſius Cardinales inter plures candidatos, ante omnes prodierant, ſed ille, quum vel demiſſe prenſando, apud ſurdas Cardinalium aures nihil proficeret, quum per ſe quiſque patrum, ab illa valde dira, & prope execrabili Alexandri memoria Hiſpanici nominis ingenia perhorreret, facilè repulſam tulit. Id accedebat quod ipſe quanquam probe eruditus, & grauis recẽtis adhuc ignominiæ notam præferebat, quod

Iulio

Iulio II. excitato ſciſmate, negocium faceſsiſſet. Alexander vna cum ætatis honore, magna Romanæ nobilitatis, ac variarum virtutum, & litterarum præſidia ferens, & prudentis, ciuilisque modeſtiæ nomine omnibus cōmendatus, inuiſus nemini, haud dubiè ad ſummum quod petebat honoris faſtigium perueniſſet, ſi ad ſuffragiorum numerum, quem ſperat, tenorem in acceſsibus eſſet conſecutus. Sed Iulius Medices, qui iuniorum patrum ſuffragia, ſine quibus res confici non poterat, moderabatur, quamuis hominem probaret, & coleret, eum tamen ſibi minimè præferēdum ratus, à ſuffragando ſuis deterritis, illius ſpes facilè præcidit. Gallos etiam patres ſuboffenderat, quod quum aliquandiu diligenter ambiendo, & prenſando plures ſibi amicos adſciuiſſet, & patribus ad ſuffragia vocatis fortunæ ſuæ periculum facere decreuiſſet, vt Cæſarianorum certiore ſtudio vteretur, Manueli Imperatoris legato fidem obſtrinxerat, ſe Cæſari nūquam defuturum, ſi eius auſpicijs pontificatum obtinuiſſet: quæ res aperta Gallicæ factionis Cardinales ab eo auertit. Biennio poſt, quum Hadrianus VI. fato conceſsiſſet, inſtauratis comitijs eadem iuniorum conſpiratione Iulio Medice ſubrogato, ipſe rurſus obtinendi pontificatus ſpe decidit; Nimirum nondum tempus illud aduenerat, quo eum Deus tanto excelſæ dignitatis honore ornare deſtinarat: quem eo abnuente, nulla demum, quantumuis diligenti humana induſtria adipiſci quiſquam poteſt, neque vlla rurſus ſolertia vllus præuertere. In quo tamen, vti poſtea conſtitit, bene haud dubiè cum illo actum tum fuit, quum procul à dubio odio, in quo Clemens temporum calamitate ſtatim incidit, ipſe meliore fore diuina certè prouidentia ad feliciora ſeruaretur. Id quod inde maximè videri licuit, quum mortuo Clemente annus longè omnium eius ætatis ſecura domi pace, mira cœli clementia, læta paſsim agrorum copia, & vbertate, Punicaque victoria inſignis Pauli III. Pontificatus initia nobilitauit, ita omnes, qui luctuoſa Hadriani, & Clementis tempora èuaſerant, ſe tunc primum natos crederent, ſalutem & fortunas ſuas in tuto poſitas arbitrarentur, exiſtimarentque expiatis tot cladibus inuectam eſſe aurei ſæculi felicitatem, quam haud dubiè Pauli III. pontificatum ciuili ſapientia, prudentiaque plenum attuliſſe ſibi perſuadebant, cuius rei Clemente adhuc viuo haud modicum ſpecimen datum fuerat. Sub cuius pontificatus initijs Paulus ipſe Præneſtinam primum eccleſiam deinde Sabinam poſt Portuenſem nouiſsimè Oſtienſem obtinuit. Mortuo verò Nicolao Fliſco Senatus principe, id munus vetere inſtituto ſuſcepit, quod tanta cum dexteritate, prudentia, auctoritate, ac integritatis opinione annos decem ſuſtinuit, vt nemini dubium eſſet, ijs artibus gradum ſibi ad ſummum pontificatum, quo vnus omnium digniſsimus exiſtimatus eſt, præparaſſe. Romæ munus legationis iterum obiuit, in Hiſpaniam legatus eo tempore deſignatur, quo Clemens Vrbe direpta in arce obſidebatur, in itinere Parmæ ſubſtitit & Lotrechium, vt in pontificis obſeſsi auxilium expeditis itineribus veniret, maximè ſollicitauit. Cæſarem vero tunc primum in Italia venientem Genuæ cum Franciſco Quignonio Cardinale S. Crucis, & Hippolyto Medice legatus excepit. Quum Carolus Imperator Bononiam iterum veniſſet, eo animo vt inter alia circiter xv. Cardinales à Pontifice è factione ſua creare procuraret. Farneſius eum auctoritate & rationibus ne id faceret, perſuaſit. Ob eas apud Clementem adeò gratia, & auctoritate valuit, vt cū pontifex diuturno ſtomachi vitio tabefactus, ſæpe repreſſo, & rurſus erumpente morbo, omnem vitæ ſpem conſtanter abieciſſet, eum ſibi ſucceſſorem teſtamento ſcriptorem affirmaret, ſi pontificatus hæreditate pararetur: quin morti proximus ei vni iudicio ſuo omnibus patribus prælato, eccleſiam propediem vacaturam cōmendauit, & propterea Hippolytum Medicem etiam atque etiam fuerat adhortatus, vt vnum omnino Farneſium collaris amicorum ſtudijs attollendum, ornandumque ſuſciperet, quando nemo in adminiſtranda repub. & tuenda dignitate ſacroſanctæ maieſtatis, eo potior eſſe videretur. Eo deinde rebus humanis exempto, quum nequaquam quærendus eſſet, qui in eius locum legeretur, ſed legendus qui ætate, prudentia, rerum diuturnò vſu, inueterata virtute, & præcellentibus litteris præ omnibus ſine controuerſia emineret, patres haud diu cunctati, cogitarunt eum nouo, & inuiſitato exemplo ante celebrata nouendialia, ſine vllo conclauis cœtu, demortuo pontifici ſubrogare. Quod ipſe tāquam præter maiorum morem conſtantiſsimè recuſauit. Iuſtis igitur Clementi VII. celebratis, Cardinales XXXV. qui aderant, in comitium in Vaticano ad quintum Idus Octobris anno à partu Virginis ∞ DXXXIIII. ſunt ingreſsi, nam multi in Vrbem è prouincijs ad comitia conuolarant. Poſtridie ad quartum Idus Hippolytus Medices, Cardinalis Clementis preceptorum memor, & ſua ſponte, & ſuorum omnium hortatu, & amicorum Cardinalium propēſione adductus, cum Ioanne Cardinale Lotharingio, viro inter patres nobiliſsimo egit, vt vtriuſque opera. qui ſupra viginti ſenatorum ſuffragia moderabantur, pontificatus Farneſio traderetur. Paucis igitur conſilio communicato, ad Farneſium circa horam noctis ſecundam pergunt, eumque primos comitiorum æſtus tranquillo animo in cella expectantem pedibus aduoluti pontificē maximum ſalutār. Qua in re memoratu dignum id accidit Lotharingius Cardinalis Gallicam legationem ad ſe transferri rogauit, ſibi certo pollicitus, illum in tanta animi alienatione eam rem ſibi non negaturum. At Farneſius nondum plane pontifex, id de-

corſ

cori ſuo conuenire negans, preces eius obaudiuit. Cæterum Medices & Lotharingi exemplum Cardinales amici primum, deinde dubij, nouiſsime pauci competitores & aduerſarij ſecuti, eum ſubita veluti religione tacti adorant. Nulla vnquam à multis ſæculis comitia ſincerius, ſimplicius concordiusq́ue inita peractaq́ue ſunt, quum nullo liuore protracta nullo ambitu corrupta, nulloq́; metu demum præcipitata fuerint. Eum populus Romanus incredibili lætitia, & gratulatione accepit, quod in vrbis ciuitaté pontificatum maximum, quo quidem illa iam annos plus centum à Martino V. deinceps caruerat, nobiliſsimus ciuis ſui fama nominis & eximia virtutum claritate reuocaſſet, qui latronum, & ſicariorum audaciam, quæ in prouincijs & Romæ ægro pontifice, & per interregnum eruperat, quàm primum contundere poſſet. Poſtridie quum in ſuffragia itum eſſet, ſyngraphis ſuffragiorum præter morem apertis, in ſacratum calicem, quod ſcrutinium vocant, coniectis, pontifex denuo omnium votis renũtiatus, ad tertium Nonas Nouembris Pauli III. nomine aſſumpto, coronatus eſt; qua die ab eo felici auſpicio publica hilaritate percelebri in eius honorem nobiliſsimi Romanæ iuuentutis adoleſcentes per Vaticanam aream ſimulacro equeſtis pugnæ edito iucundiſsimè decurrerunt. Nec defuit ſpes: nam pontificatum adeptus tribunalis populi Romani Capitolini, officiorum, curalium, priuilegia confirmauit & auxit: eccleſiarum prædia temere locata, vindicauit: & ita ſe in adminiſtranda rep. geſsit illuſtri quodam in ſpeciem diuerſarum virtutum temperamento, vt pontificis ſimul, & principis nomen tueretur. In omni nanque conſilio & ſingularis pietas, & ſumma prouidentia eminere videbantur, & non obſcura idem amplificandæ ſuorum potentiæ voluntas. Nam ante omnia, quod in re magnopere expediebat, ſe neque harum, neque illarum partium, quod Cardinalis etiam facere conſueuerat, ſed communé omnium parentem profitebatur, propterea nequaquam adduci vnquam potuit, vt id fœdus renouaret, quod Bononiæ Clemente, Cæſareq́ue auctoribus, pro tuenda Italiæ libertate haud obſcurè ad arcendos Gallos percuſſum fuerat, quum ab vtroque aliquod fortuna ſua dignum munus expectaret. Quin & concilium toties à Germanis veræ pietatis deſertoribus ad terrendos Romanos pontifices efflagitatum, à quo grauiſsimis de cauſis Clemens diffugiſſe videbatur, vltro ſe appetere, & ad id locum, tempusq́ue ſe decernere paratum eſſe prædicabat: apud principes verò Chriſtianos inſtitit, vt ſibi concilium indicturo conſentirent. Miſsis quoque pro tuenda ſacroſancti nominis dignitate, qua priuatæ ſpes tegerentur, in Galliam & Hiſpaniam legatis, aſſidue dabat operam, vt Franciſcus Gallorum rex vno conſenſu ad oppugnandum Turcam opulentiſsimo Africæ partitum regno cum Carolo Cæſare, firma pace, vel renouatis fœderibus iungeretur, vt ea ſaltem ratione Turcarum, & Gallorum amicitiam labefactaret. Sed quanquam eſſet apud Gallos eximia pontificis auctoritas, nil tamen quod ad fœderum vel conferendorum auxiliorum rationem pertineret, impetrare potuit. Franciſcus enim Gallorum rex Italia omni pulſus, Cæſaris felicitatem. qui magnam Italiæ partem tenebat, ferre non poterat. Ad amplificandos deinde ſuos conuerſus, proximo Decembri duos ex filio & filia nepotes diaconos Cardinales creauit, Alexandrum Farneſium Petri Luiſij filium, & Guidonem Aſcanium Sfortiam, Conſtantia & Boſio natum. Ex his priorem, mortuo paulò poſt Hippolyto Medice, S.R.E. cancellarium, poſteriorem vero camerarium, haud ita multò poſt Spinula defuncto, fecit. Poſtea ſtatui eccleſiaſtico inſtaurando confirmandoq́ue animum adijciẽs, nihil antiquius duxit, quàm vt viros egregios toto terrarum orbe conquiſitos in patrum ampliſsimorum ordinem legeret, Eccleſiæ ſalutem ijs verè inniti affirmans. Proximis igitur ſenatorum lectionibus aliquot, inter multos ad XX. amplius ſelectos Cardinales creauit, omnes ſummo ſacerdotio digniſsimos, quos, vt in ſuam rempublicam adlegeret, è totius orbis Chriſtiani ſenatibus decerpit. Nemo Romanorũ pontificum ad hanc diẽ plures patres, qui vnus è ſeptuaginta fuere, ſacræ purpuræ honore donauit. Quatuor ſummi pontifices, qui nuſquam interupta ſerie poſt eum ad ſummum ſacroſanctæ pontificiæ dignitatis apicem peruenere, ex eius lectionibus prodierunt, Iulius III. Marcellus II. Paulus IIII. Pius IIII. præter quos F. Nicolaus Archiepiſcopus Capuanus Germanus, ordinis prædicatorum theologus, Ioannes Ballaius Gallus, orator regius: Hieronymus Ginutius Cameræ, Iacobus Simoneta, Rotæ auditores: Ioannes Fiſcherius Anglus, epiſcopus Roſenſis Theologus, paulò poſt ab impio Hẽrico VIII. rege pro CHRISTO capite cæſus, Gaſpar Contarenus ampliſsimus ſenator Venetus, Philoſophus eximius Marinus Caractiolus pro duce Mediolani, Chriſtophorus Iacobatius ſupplicibus libellis ſubſignandis præfectus Iacobus, Sadoletus theologus Rodulphus Pius, vitæ integritate, rerum gerendarum prudentia experientiaq́ue præſtans, Hieronymus Alexander archiepiſcopus Brunduſinus, trium linguarum peritia illuſtris, Reginaldus Polus Anglus vir eximia ſanctitate, & vario doctrinarum genere clariſsimus, F. Ioannes Toletanus ex ordine prædicatorum, Petrus Bembus, Fridericus Fregoſius, Petrus Paulus Pariſius, Bartholomæus Guiditionius, F. Dionyſius Lauretius ordinis ſeruorum magiſter, Ioannes Moronus, D. Grego. Corteſius monachus Caſinas, F. Thomas Badia ex ordine prædicatorum, Ranutius Farneſius alius nepos, quem maiorem pœnitentiarum fecit, Latinis Græcisq́ue literis eruditus, &

alij multi

alij multi numerantur, vel nobilitate clariſsimi, vel omni virtutum doctrinarumque genere cumulatiſsimi, ita vt non immerito reſpublica Chriſtiana plurimum ei debeat, cuius vnius graui, prudentique delectu ampliſsimo ſenatui orbis Chriſtiani ornamento ſuus eſt honor reſtitutus. Initio pontificatus Pauli furioſa, & inſana Anabaptiſtarum hæreſis paulo ante exorta. Monaſterium ciuitatem Veſtfaliæ munitiſsimam occupauerat. In qua à loci Epiſcopo acriter obſeſsi, aſperrimasque oppugnationes paſsi, tandem commeatu abſumpto extrema inedia confecti, mures, feles, canes, animalium coria, & alia id genus comedere ſunt coacti, ita vt vrbs illa verè noua Hieruſalem dicta ſit. Id enim nomen ei indiderat hæreticorum Rex nouus, Ioannes Leidenſis Batauus, homo profanus, ſordida conditione, ſed animo plane excelſo, qui ad id munus à Deo ſe vocatum eſſe miſeris perſuadens, ad hanc nouam Hieruſalem & montem Sion miſsis ſuis quaqua verſum prophetis, mira audacia omnes inuitabat. Cæterùm capta Vrbe omnes cum rege occidione deleti ſunt, & funeſtæ hæreſis delitiorum, & ineptiarum refertiſsimæ domicilium diſsipatum. In Anglia per hæc tempora maior rerum moles fuit. Henricus VIII. Britanniæ rex, qui edito præclaro volumine inſanam Lutheri hæreſim oppugnauerat, & ob eam rem fidei catholicæ defenſoris, ſpecioſo titulo à Leone X. ornatus fuerat, patriæ religionis deſertor ob hanc cauſam eſt factus. Vxorem is duxerat Catherinam Arragoniam, Ferdinandi catholici, Hiſpaniarum regis filiam, ac Caroli V. Cæſaris materteram, Arturo fratri diu ante mortuo deſponſatam, cui quum inſani amoris libidine correptus vigeſimo matrimonij anno repudij libellum miſiſſet, Annam Boleniam adulteram, cuius furioſo amore flagrabat, in coniugalem thorum recepit. Hanc cauſam aliquandiu in celeberrimis totius orbis Chriſtiani gymnaſijs tractarant inter ſe diuinarum, humanarumque legum periti: poſtremo quum Clemens pontifex & in Cæſaris gratiam, & vt æqua iura poſtulabant, repudium id auctoritate ſua ſancire noluiſſet, ſed eas nuptias vti nefarias damnaſſet, rex male ſano amore deprauatus, omnem veterem ſuam virtutis, ac pietatis laudem, & gloriam abdicauit, & noua damnataque Lutheranorum dogmata ſequutus, ab auctoritate Romani pontificis impiè deſciuit. Hinc factum, vt quum efferatum animum ad ſæuitiam impuliſſet, multis ſupplicijs damnatorum procerum aulam funeſtauit, ſublato ante alios, quod etiam promeruiſſe videri poterat, ipſo Thoma Vulcer Cardinale Eburacenſe, qui nefarijs conſilijs peruertiſſe regem atque infatuaſſe inuidentis populi iudicio accuſabatur. Nec mora, ſeueriore diſtricto gladio complures exploratæ probitatis viros, & litterarum doctrina illuſtres, quod eius nefariæ ſententiæ aſſentiri nollent, interfecit. In queis fuere Thomas Morus, regij ſcrinij magiſter, & Ioannes Fiſcerius Cardinalis Roffenſis, paulò ante à Paulo III. creatus. Boloniæ autem regalibus ornamentis traditis, & tanquam ex legitimis nuptijs communicato geniali thoro, Catherinam legitimam vxorem miſerabiliter thoro domoque expulit, quæ quum dolorem ferre nequiret, breui, filia Maria relicta, fato conceſsit.

Ab hiſce diris principijs ad peiora progreſſus, ſeipſum quoque publico edicto eccleſiæ Anglicanæ primarium ſub CHRISTO caput contempto pontifice ſuperbe, & arroganter pronunciauit, catholicamque omnem religionem hæreſi Lutherana ſuſcepta abrogare totis viribus contendit: monaſteria, & ædes ſacras profanauit: clericos, monachos, & fratres religionum omnes multis ex ijs immani ſæuitia occiſis omnino deleuit, bonis eorum vel in fiſcum redactis, vel quo plures erroris ſui participes haberet, miniſtris inſaniæ ſuæ ſceleratè conceſsis, omnia poſtremo rapinis, cædibus, cruciatibus, & impietate repleuit. Hiſce de cauſis, commotus Paulus pontifex, frequenti ſenatu Henricum Anglum, ob inauditæ hæreſis crimen Chriſtianorum numero haberi indignum cenſuit, anathemateque notatum, & abrogata eidem omni poteſtate, in ordinem redactum regijs titulis pro auctoritate ſua aliquandiu cunctatus priuauit. Nec mora, prædura ſcelerum vltrix adfuit Dei dextera: nam idem rex nouo inuſitatæ ſeueritatis facinore edito, eandem quam tantopere amauerat Boleniam adulterij damnatam, palàm capitali ſupplicio affecit. Suſceperat hoc tempore Cæſar Carolus expeditionem Tunetanam, vt immanem prædonem, & piratarum ſæuiſsimum ducem Hadriadenum Barbaruſſam vlciſceretur, qui immenſis Solymani Turcarum imperatoris copijs, ac ingenti eius claſſe ſubnixus, poſt vaſtata cuncta Italiæ Siciliæ atque Hiſpaniæ littora, Tunetum in Africa eiecto Muleaſſe rege occuparat, & barbarè arrogantèrque felicitatis ſuæ metas progreſſus, de regno Neapolitano occupando, magna ſpe concepta, haud dubia conſilia agitabat. Ad hoc bellum conficiendum Paulus pontifex liberaliter contulit: nam & de ſuo decem triremes Genuæ exornari iuſsit, quibus tres quoque veteres adiunxit, quæ in cuſtodia Romani littoris eſſe conſueuiſſent, & in bellicos ſumptus ſacerdotiorum totius Hiſpaniæ decimas Cæſari conceſſit. Claſſi ſuæ tum Pontifex Virginium Vrſinum Auguillariæ comitem præfecit, nauandæ operæ cupidum, vt ea generis claritas præfecturæ, maiorem auctoritatem adſtrueret. Eaſdem

etiam decimas ex æquata liberalitate, Franciſco regi conceſsit, quò ille ſi vſus poſceret ad tuenda Etruſci maris, pontificiæque dirionis littora, è Maſsilia vigiuti triremes mitteret. Quum autem Alfonſus Vaſtius ſuo antiquo pedeſtris militiæ imperio fungens, Germanicas ac Italicas legiones in Africam eſſet tranſportaturus, pontifex qui eum appulſurum Centum cellas intellexerat, ad declarandum ſuum in tam pio bello ardens ſtudium confeſtim eò ſecontulit, vt ſacris precationibus Deum Optimum maximum, diuoſque Chriſtiani imperij tutelares, ad victoriam de hoſte parandam nauigantibus propitiaret; ita ipſo præeunte, verba & hymnos ſacerdotum choro decantante, triremes, naueſque onerariæ ab excelſa ſpecula expiatæ, luſtrataæque ſunt. Datum eſt item vexillum, & ſceptrum Chriſtianæ religionis in templo de manu pontificis Virginio Vrſino, poſtridiæque Vaſtius, cum eò nactus idoneam tempeſtatem, Neapolim primùm, in Siciliam deinde curſum direxit, vt proſpera demum nauigatione Africæ littora contingeret. Paolò ante quoque ad Andream Auriam toti maritimo negocio à Cæſare præfectum, & cuncta ad bellum nauale ingeuti cura, famaque adminiſtrantem poutifex gladium de mòre ſolennibus ceremonijs conſecratum dono miſit: is erat gemmato capulo, cælataque vagina eum baltheo aureis bullis, & fibulis valde couſpicuo, & præter eum etiam villoſo è ſerico pileum margaritis phrygio opere depictum. Ea ſunt eximij, pijque ducis adoerſus Chriſtianæ religionis hoſtes depugnantes iuſignia, magnis regibus donari ſolita, ſic vt non immerito ſtrenuus ſenex, quanquam multa iam nauali gloria plenus, ad peteudam noui decoris laudem accenderetur. Interea Hyppolytus Medices dominandi auidus, animo vehementer perturbato, inuidere apertius fortunæ Alexandri Florentiæ ducis atque eius vitæ inſidiari cœpit, ita vt ex ſubitario tormentariæ pulueris incendio Ioanne Bapriſta Cybo Epiſcopo Maſsilieñ. impulſore execrabile exitium eidem machinàretur, quod ſcilicet ipſo ſublato, dominatum Florentiæ adipiſci ſe poſſe per exules vaniſsima cogitatione confidebat. Harum autem inſidiarum indicia Deo detegente ab Alexandro depræhenſa ſunt, atque illico Romam ad Paulum pontificem delata. Pontifex quanqoam ruituræ Medicææ domus excidio, quod aliena cum inuidia parabatur, gauderet, in ſpem ſcilicet ingeuris lucri ex ampliſsimis ſacerdotijs, quæ in Farneſios nepotes transferrentur. Alexandri tamen iniuriam uegligere videri noluit. Quum Octauianum Tengam hominem facinoroſum ex Hippolyti ſatellitibus nefarij conſilij conſcium compræhendi iuſsiſſet. Sunt qui ob impotentiam & præpoſteros mores eum in vinculis habitum affirmant, quum pontifex nullam in eius captione coniurationis rationem habuiſſet. quo capto Hippolytus vario timore exterritus, ære alieno oppreſſus, & Gallica ope, cui multùm fidebat deſtitutus, ex vrbe in Tiburtini agri ſancti Angeli caſtellum aufugit: poſtea, commutata voluntate ad ſanitatem redire, Alexandroque reconciliari cùm voluiſſet, Romam redijt, honorificè à pontifice ſuſceptus, & mitioribus verbis admonitus. Inde Neapolim profecturus in itinere ad oppidum Iter Fundani agri, quod eſt viæ appiæ impoſitum, oborta peſtileuti febre, vel (vt alij tradunt) veneno petitus, ſexto die ad IIII. Idus Auguſti rebus humanis eximitur, & in vrbem relatus tota vrbe lacrymante in Laurentianis ædibos tumulatur, magna hercle exulum lætitia, & poutificis commodo, quum hic eius ſpolijs & ſacerdotijs ſuos ditaret, in his Alexandrum Farneſium cui ampliſsimo cãcellariæ munere honeſtato, monaſterium trium fontium, quæ Hippolyti fuerant, commendauit; illi verò vno erepto alterum tanquam propinqui ope deſtitutum vti mox euenit, facilè tolli poſſe diuinarent. Cæſar autem ingenti claſſe comparata ex Sicilia, Italiaque ſoloens, ad Vticæ littus feliciter appulit, vbi exercitu expoſito, fugato Barbaruſſa Tunete paucorum dierum labore expugnato, reſtitutoque duris conditionibus Muleaſſe beneficiario rege, & Guleta arce firmiſsima impoſitis Hiſpanis præſidijs inſigniter munita, ad viginti millia captiuorum Chriſtiani nominis, qui ex diuerſis regionibus à ſæuiſsimo prædone capti, illic miſerrimæ ſeruitutis iugũ ferebant, liberauit, & inde ſoluens in Siciliam primùm, deinde Neapolim, vbi triumphali pompa ſuſceptus eſt, peruenit. Hæc tam inſignis victoria tanta gratulatione eſt excepta, vt pontifex ſolennibus indictis ſupplicationibus, gratias Deo publicè egerit, & ad Cæſarem legatos duos Cardinales Ioannem Picolomineum epiſcopum Oſtienſem, & Alexandrum Cæſarinum diaconum ei ſuo nomine de tanta victoria gratulatum miſerit. Quum Cæſar in itinere eſſet, quo ex Sicilia Neapolim properabat, Franciſci Sfortiæ nouiſsimi Inſubrum ducis mors ei nunciata eſt, cuius obitu grauiſsima bella ſunt exorta. Nam Cæſar Antonio Leua pro duce Inſubribus impoſito ducatũ Mediolanẽſem imperiali fiſco applicatũ in prouinciæ formam redegit, Franciſco Francorum rege magnopere repugnante, qui Ciſalpinæ Galliæ imperium à Cæſare ſibi concedi poſtulabat, cum ſuo iore antiquæ hæreditatis ab abauia Valentina Vicecomite repetito, tum præclara Maximiliani Cæſaris conceſsione, qui id tabulis rite confectis, acceptaque honorarij muneris pecunia Ludouico XII. regi poſt exactum captumque Ludouicum Sfortiam adiudicaſſet. Cuius, quum Cæſar rationem habere nollet, non ignarus quantum commodi ſibi ex Mediolanenſi imperio accederet,

deret, occaſionem irato regi, vt pacis fœderibus ſolutis, arma moueret dediſſe viſus eſt. Rex enim Gallus in Carolum Sabaudium Alobrogum ducem, qui in Cæſaris clientela erat arma vertit, vt per eius ditionis fines expeditum ſibi in Italia pararet iter. Nec mora Galli duce Philippo Sciaboto, qui Brion Amiralius dicebatur, coactis copijs Sabaudium Tranſalpinis oppidis exuerunt, trãſgreſsique alpes aliquot munita oppida Subalpinæ regionis in primiſque Taurinum magna cum imperatoris indignatione occuparunt: qui Gallorum impetu audito, vt eorum arma ab Allobrogum ducis fœdere ſibi iuncti ditione auerteret, Gallicam expeditionem edixit. Igitur adulto iam verè initio anni ∞ D X X X V I. Cæſar Neapoli profectus, nonis Aprilibus per Appiam à Capena porta Romam intrauit, triumphali pompa à Cardinalibus, Epiſcopis, & reliquis omnium ſacerdotum & Romanorum ciuium ordinibus exceptus, & ad Baſilicam Vaticanam, vbi à pontifice Paulo tertio ſuper Baſilicæ gradus ſedente, more maiorum expectabatur, deductus, læto populo ob antiquorum imperatorum memoriam. Adorato pontifice Cæſar ea parte Vaticani palatij exceptus eſt, quæ exornata laquearibus aureis, & marmoreo inſigni mœniano vrbem ſpectat ab Innocentio VIII. condita, qua etiam Alexander VI. Carolum VIII. Galliæ regem ſuſceperat. Cæſar Romæ ſanctum Paſchæ diem coluit, in quo Pontifex Cæſare imperialibus inſignibus ornato adſtante, rem ſacram ſolenni apparatu in Baſilica Vaticana fecit. Treſdecim autem dies moratus Romæ, de ſumma rerum, & maximis reipublicæ Chriſtianæ negocijs, cum pontifice locutus, pridie, quàm proficiſceretur, præſente pontifice cunctoque ſenatu, & principum ferè omnium legatis, non obſcura in Gallos ira ſuccenſus grauiſsimam habuit concionem, qua animi ſui intimos receſſus ardentiſsima facundia patefecit, quod Gallorum legati pænè conuitioſe expoſtularent, vt Henrico regis filio Inſubrum principatum beneficiario iure adiudicaret: id enim Cæſarem promiſiſſe Claudius Velleius orator regius affirmabat. Inter perorandum autem repetiris, quæ contra maiores ſuos Galli reges multis iam antea annis male patrauerant, & nouiſsimè de ijs quæ paulo ante Rex Franciſcus ſibi intulerat iniurijs quæſtus, ita excanduit, vt regem Gallum ad ſingulare certamen prouocarit, vt enſe, & pugione ambo dimicantes ad eum modum tandem controuerſiam finirent. Tum pontifex clementiora ominatus, Cæſaremque complexus obſecrauit, ne vel non iniquæ iracundiæ impenſius, quàm pietati indulgere mallet. Galli oratores Matiſconenſis, & Velleius breui reſponſo Cæſaris excepere. Pontifex ex quibuſdam Cæſaris verbis veritus, ne Cæſar Romæ diu commoratus eius occupandæ illecebris caperetur, clam Bellaium, & Stephanum Columnam, vt in Italiam Gallos accirent emiſit. Quorum vi Cæſar coactus, ea conſilia, vt parum opportuna dimitteret. Quarto decimo igitur die Roma Cæſar profectus, per Etruriam, & Ligures iter faciens, rectà in Gallum mouit, & Antonio Leua auctore Galliæ Narbonenſis fines intrans, tandem id bellum propter rei frumentariæ difficultates, & cœli inclementiam tractu durius, atque exitu aſperius expertus eſt, quam Leua putarat. Hinc inter duos ſummos orbis Chriſtiani principes; maximo cum reipublicæ incommodo atrox bellum exarſit. Dum Carolus Auguſtus adhuc Romæ maneret pontifex eius rogatu, & ſui alioqui officij memor, vt ſalutaribus ſanctionibus vetus ea controuerſia quæ paulatim exorta, & in immenſum aucta, placita Chriſtianæ pietatis, & Romanorum pontificum auctoritatem lacerabat, tandem finiretur generale Chriſtianorũ omnium concilium, diu multumque deſideratum, vigeſimo demum anno, poſteaquam Lutherana hæreſis irrepiſſet, in proximum annum M D X X X V I I. indixit, Mantuam omnibus conuocatis; ſed mox Ducis, qui Imperatoris vires timebat, rogatu locum mutauit, aſsignata Vicetia Venetorum ditionis vrbe, & Laurentio Campegio primum, deinde Iacobo Gymoneta, & Hieronymo Alexandro Cardinalibus tanto negocio præfectis. Qui verò concilium Germanis indiceret, delectus eſt Petrus Vorſtius epiſcopus Aquenſis. Ipſe per litteras reliquis principibus rem inſinuauit. Verùm & ea res difficiliorem ſucceſſum habuit, alia ex alijs quotidie ſuborientibus impedimentis. Nam Vicetia etiam dimiſſa eſt, quod hæc à ſchiſmaticorum ſedibus paulo longius abeſſet. Et Veneti rem non probabant, ne Turcarum Tyrannum incitarent, qui Chriſtianorum conuentum timebat. Interea Pontifex deprauatis clericorum moribus corrigendis nouem grauiſsimos & doctiſsimos viros delegit, Gaſparem Contarenum, Io. Petrum Carrafam Teatinum, Iacobum Sadoletum, Reginaldum Polum Cardinales, Fridericum Fregoſium Salernitanum, Hieronymum Aleandrum Brundufinum archiepiſcopos, Io. Matthæum Gibertum Veronenſem epiſcopum, Gregorium Corteſium abbatem, S. Georgij maioris, Venetiarum F. Thomam Badiam magiſtrum Sacri palatij, qui libello edito, quo reformationis præcipua capita comprehenderunt, illum pontifici obtulerunt. Pontifex interea pacis & quietis Chriſtianorum ſtudioſus, binas legationes emiſit. Altera Auguſtino Triuultio Cardinali demandata, quæ Franciſcum regem reſpiceret, altera Marino Caracciolo, qua Cæſar adiretur, qui ab vtroque armato principe pijs precibus impetrarent, ne ſummo reip. Chriſtianæ detrimento armis concurrerent, ſed pace facta, aut fœderibus ictis poſt concilium celebratum, pia arma in Turcas verterent.

Quanquam autem hiſce legationibus nihil ad leuandas ſimultates, aut minuendam eius ſuſcepti belli controuerſiam animis vtrinque in mutuam perniciem irritatis, perfectum ſit: eximium tamen ſacroſanctæ æquitatis ſpecimen in pontifice, qui pacificatoris nomen quærebat, præbuerunt. Sequenti anno, qui fuit à partu Virginis ∞ D X X X V I I. octauo Idus Ianuarij, Alexander Medices Florentiæ dux, qui Hippolyti Cardinalis inſidias diligentiſsimè vitarat, in alterius propinqui familiariſsimiq; ſodalis inuſitatam perfidiam incidit, quum à Laurentio Medice magnis ſibi obſtricto beneficijs, intempeſta nocte alte ſtertens gladio per coſtas adacto ſæuiſsimè ſit interfectus. In cuius occiſi locum, quum Coſmus eſſet ex S. C. ſubrogatus, Florentini exules, item Saluiatus, Rodulfus, Gaddus, Montius Cardinales ad recuperandam patriæ libertatem infeſtis armis Florentiam properarunt. Incenſos, proclinatoſque ad bellum Paulus pontifex dicitur incitaſſe, quod ſuis rebus, atque conſilijs tum priuatis, tum publicis conducere iudicaret, ſi Etruriæ imperium æquabili, liberoque reſtitutæ reipublicæ conſilio, potius quam vnius principis nutu, atque auſpicio regeretur, in ea præſertim Vrbe, quam ipſe liberam incoluerat, in qua bonas litteras adoleſcens didicerat; tum etiam, quod ſuſceptis nuper cum Alexandro ſimultatibus, Coſmo in eundem dignitatis locum ſuccedente, & eadem ſimultatis cauſa vigente, nomen tantum non animum principis immutatum eſſe exiſtimaret; ſed fortuna Coſmo conſtantiſsime fauens, omnes hominum conatus eluſit. Cliſſa per eadem tempora Dalmatiæ oppidum paulo ſupra Salonam nobiliſsimam Vrbem, quod pontifex pietatis memor cohortibus, & opportuno tormentorum inſtrumento, atque ita commeatu contra Turcarum vim flamma & ferro tum per totam Delmatiam debacchantium inſtruxerat, Petro Croſiccio regulo occiſo, magno Chriſtianorum incommodo in barbarorum poteſtatem deuenerat. Quapropter pontifex magno concepto dolore grauiora metuẽs, indictis ſolẽnibus ſupplicationibus à diui Marci ad Mineruæ pedibus ſupplex profectus eſt, miſsis ſtatim in omnes partes legatis, qui Chriſtianos principes depoſitis tandem mutuis odijs ad ſacrũ bellum hortarentur. Ipſe paulo ante filio Petro Luiſio duce eccleſiaſtici exercitus creato, vrbis mœnia inſtaurare aggreſſus eſt, initio ſub Auentino facto. Quo etiam anno quum Turcæ qui graue cum Venetis bellum gerebant totam ipſorum ditionem grauiſsime vexarent, pontifex totis viribus eo incubuit, vt Cæſarianorum, ſuis, Venetorumque armis conſociatis, & communibus ſumptibus inſigni claſſe comparata, bellum imponentibus barbaris inferretur. Fœdus igitur cum Cæſare, & Venetis pontifex his conditionibus percuſsit, vt Cæſar octoginta duas triremes inſtrueret, totidem Venetus, ipſe vero pontifex triginta ſex pararet, vt ducentarum triremium numerus efficeretur. Renuntiari ſunt claſsium duces, Cæſarianæ Andreas Auria, Venetæ Vincentius Capellus, pontificiæ autem Marcus Grimanus patriarcha Aquileienſis. Hanc claſſem belli duces aduerſus Barbarum tyrannum in Græciam educerent. Illud poſtremo cautum eſt, vt ſi in hoſtile littus deſcendendum eſſet, terreſtribus copijs Ferdinandus Gonzaga Siciliæ præfectus cum imperio præeſſet. Hoc fœdere iuncto veritus pontifex, ne Cæſare ſacro bello occupato Francorum rex à tergo in Cæſaris prouincias irrueret, conatus eſt, vt pacem, vel ſaltem inducias, inter vtrunque componeret, & ob eam rem legatos creauit duos Cardinales, Chriſtophorum Iacobatium quidem ad Cæſarem; Rodulfum verò Pium Carpenſem ad Gallum. Cæſar quoque veritus, ne ſe abſente, & bello Turcarum occupato pontifex in Gallorum partes deſcenderet, Margaritam filiam Octauio Farneſio pontificis nepoti matrimonio, vt iungeretur propoſuit. Id pontifex regi Gallo inſinuauit, ſperans ea ratione, vtriuſque regis animum ad affinitatem ſecum contrahendam allicere poſſe. Quo tempore exeunte anno, quum Cæſariani, Gallique pari ſtudio ſuarum partium oppidis, nouo præſidio, nouoque commeatu confirmandis in ſubalpinis occupati eſſent, & Vaſtius intente proſpiceret, quo regis, qui tum ſuis præſidio in Italiam venerat, ſigna verterentur, è Belgio allatum eſt, Mariæ, & Eleonoræ ſororum clariſsimarum reginarum auſpicijs, inter ipſos certantes armis principes propinquos ſuos, inducias in decem menſes percuſſas. Iiſdem ferè conditionibus, quibus ante aliquot annos ea immania diuturni belli incendia reſtrinxerant, quas eaſdẽ principes in ſpem mutui colloquij certiſsimæque pacis eſſent probaturi. Itaque per eam quæ ſubſequuta eſt hiemem, Paulus pontifex enixe legati Carpenſis præcipua opera procurauit, vt Carolus ipſe Cæſar, & Franciſcus rex reipub. cauſa ſecum in colloquium venire minimè grauarentur; cui poſtulationi neuter refragari conueniens eſſe exiſtimauit. Opportuniſsimam autem omnibus futuram conuentui ſedem pontifex decernebat, apud Nicæam Prouinciæ vrbem, quæ erat ditionis Caroli Sabaudij Allobrogum principis, ſupra mare in Galliæ Italiæque finibus ſitum. Ad magnam itaque ſpem futuræ concordiæ commoti, non ita multo pòſt omnes eodem conuenerunt. Relictus eſt Romæ legatus Cardinalis Neapolitanus, cuius poteſtatem pontifex amplificauit. Qui longum, & laborioſum iter exactæ iam ætatis ſenex reip. cauſa ſuſcipiens nullis precibus obtinere potuit, vt ambo reges in complexum mutuaque colloquia ſe petente adſtanteque deuenirent, vterque enim ſeorſum, Cæſar quidem in ſacra diuo Franciſco, vbi pontifex cõmorabatur, extra vrbem æde, Rex verò

Gallus

Gallus magnifica domo lignea ab ſe in Suburbano extructa, pontificem more Chriſtiano venerati ſunt cui Nicææ arx hoſpitio attributa fuerat, quod dux rebus ſuis timens non ſine Cæſaris indignatione recuſauit. Fuere, qui tum exiſtimarent neque Cæſarem, neque Franciſcum regem, poſteaquam è tam diuerſis diſiunctiſque regionibus pontificem conueniſſent, à colloquio (vti par eſt) abhorruiſſe, ſed quodam ſecretiore conſilio pontifici tantæ voluptatis aſpectum, & laudis famæque ſucceſſum inuidiſſe, quod ſecum reputarint pontificem minime religionis, belliq́ue ſacri ſtudio, ſed priuatorum ſpe commodorum, ipſorum colloquia ita affectaſſe, qui Margaritæ Auſtriæ Alexandri Medicis viduæ nuptias iam ſibi oblatas, pro nepote Octauio firmare, & Clementis exemplo Victoriam neptem quæ Guidobaldum Vrbinatium principem poſtea maritum habuit, cognationi regiæ coniectis, in Vandomium oculis inſerere, percupere videretur. Secretiora vero introſpicientibus vera cauſa patuit. Nam magiſtri & proceres, vtriuſque principis, & præſertim Hanno Memorantius magnus Regij Gallorum ſtabuli Comes, ob inuidiam & priuatis de cauſis impedimento fuere, ne ſimul cum pontifice conuenirent. Cæſar tamen per internuncios Franciſco pollicitus eſt, ſe in eius complexus, colloquiaq́ue priuſquam in Hiſpaniam renauigaret deuenturum. Quum de pace inter reges nulla ratione conueniret, hoc tantum obtinuit pontifex, vt inducias annuas à reginis, quas diximus in Belgio conceptas & promulgatas, ipſi reges in nouem præterea annos ſolenni tabularum adſtipulatione firmarent. Nec multò poſt Franciſcus diſcedens à pontifice in regnum ſuum eſt reuerſus. Pontifex triremes Gallicas conſcendens ab Imperatore comitatus Genuam ambo acceſſerunt, exceptusq́ue eſt hoſpitio in Fliſcorum ædibus, & nullo non honoris genere adhibito à Genuenſibus honeſtatus. Exinde Cæſari valefacto claſſem conſcendit, partim mari vſus, partim terreſtri itinere per Ligures, & Tuſcos Nepet peruenit, vbi ob calores, & itineris labores febre correptus aliquandiu iacuit. Valetudine recuperata Romam ad IX. cal. Auguſti ingreditur maxima totius vrbis lætitia, & gratulatione ſuſceptus. Cæſar interea qui Pontificem Genuam vſque comitatus fuerat, ad Maſilienſem oram delatus, circa Foſſas Marianas (Aquas mortuas vocant) ex condicto auctore Eleonora Cæſaris ſorore Regis vxore Franciſcum regem eò diſcedentem cum liberis ſua quadrireme prætoria humaniter exceptum arcte complexus eſt, vbi biduum ferè commorati, plures horas arcanis ſermonibus impenderunt, tanta omnium, vel eorum qui aderant, vel illorum, qui id poſtea ab alijs didiciſſent exultatione, & lætitia, vt ferè nemo reperiretur, qui non planè exiſtimaret, reges ipſos deterſis odijs, conciliatos, fraternæ amicitiæ fœdera concepiſſe, in ſpem maturæ pacis, atque concordiæ. Vnus tamen Paulus ipſe pontifex, pro vetera ſua prudentia, vt id crederet, adduci non poterat, poſtquam parum pio, aſperoq́ue vtriuſque principis conſilio, præſentibus colloquijs excluſus, eius clandeſtinæ apperitæ amicitiæ ratio, quæ nullam ſyncetæ voluntatis, & religionis ſpeciem præ ſe ferret, nequaquam compoſiti animi diuturnam ſimulationem habitura putaretur. Quum Nicææ adhuc eſſet pontifex actum eſt inter illum & Cæſarem, vti antea compoſitũ fuerat de ſuſcipiendo bello nauali in Turcas; nam noua legatio à Venetis ſupra veterem ad pontificem Cæſaremq́ue peruenerat, quæ Veneti pacem inter regem, & Cæſarem procurabant, ſignificabantq́ue æſtate iam adulta feſtinandum eſſe, & vt appararentur claſſes, poſtquam Venetijs cuncta iam parata eſſent ad nauigandum, magnoq́ue incommodo futurum eſſe prædicabant, ſi reliquos etiam æſtates inanibus conſultationibus effluere ſinerent, quibus res magis opportunè geri poterat. Nam (vt memoraui) paucis antea menſibus Romæ fœdere inter ſe icto, hi tres principes Paulo III. auctore validiſsimã, atque ornatiſsimam claſſem communibus impenſis in Græciam aduerſus barbarum tyrannum ſtatuerant educere. Itaque cohortantibus demum Venetis ingenti claſſe, & Turcis maximè formidabili comparata, in Turcam eſt itum. Sed huius maligni ſæculi fortuna aliena prorſus & infenſa Chriſtianis, labante vetere diſciplina, priſcaq́ue virtute obſoleſcente, ita barbaris tum fauit, vt noſtri apud Actiacum promontorium (quod Præuiſam vocant, Octauij Cæſaris victoria inſigne) collatis cum Barbaruſſa improſperè viribus, Andrea Auria Cæſarianæ claſsis præfecto pugnam detrectante, Turcis relictis, in tres iterum partes diuiſi, & veluti in fugam acti, tota nauali exiſtimatione exuerentur, torq́ue & tanti pontificis optimi. Venetorumq́ue conatus irriti fuerint, caſtro nouo præſertim paulò pòſt in Dalmatia à Turcis occupato. At pontifex pòſt Nouariam vrbem Petro Luiſio à Cæſare Romæ agente biennio ante impetratum, celebratis quoque nuptijs Octauij nepotis & Margaritæ Auſtriæ Cæſaris filiæ, Alexandri Florentiæ ducis viduæ magno apparatu cum dote redditus xv. millium, aureorum in Sabinis, quum forte per eoſdem dies è vita exceſsiſſet Franciſcus Maria Ruuereus Vrbinatium dux, ad Camerinum recuperandum animum adiecit. Erat enim vt ferebatur ad eccleſiam ipſo iure deuolutum, iam inde à morte Ioannis Mariæ Varani, quem eius oppidi ducem crearat Leo Pontifex, quod nullam videlicet maſculam Varanorum liberorum prolem ſuperſtitem reliquiſſet; ſed occuparat Ruuereus, quod filius Guido Vbaldus Iuliam Ioannis filiam, Clemente pontifice repugnante, præter eius ſententiã matrimonio ſibi haberet cõiunctam.

Iraque pontifex occaſione hæredis bellicæ rei imperiti arrepta, conſcripto milite bellum in eum continuo mouit: huiuſmodi nanque tempus prudenter expectandum cenſuerat, qui antea vix inito pontificatu eandem expeditionem, patre acriter reſiſtente fruſtra ſuſcepiſſet. Neque fefellit eum opinio, quum ad primam ſtatim ſuſcepti belli famam, oppidum à Ruuereo iuuene redderetur. Reſtitutum illud pontifex, grandi pecunia eunctis qui aliquod ius in eo prætenderent perſoluta, Octauio Farneſio nepoti, vnà cum ducatus inſignibus beneficiario iure coocesſit, quum ipſum paulò ante in eiuſdem Ruuerei defuncti locum Vrbis præfectum dixiſſet. De ornamentis deinde, & præſidijs eccleſiæ cogitans, nouos aliquot Cardinales legatos Verulanum Galliæ Ciſpadanæ, Iacobatium Peruſij, Eporedienſem Bononiæ, & Carpenſem Piceni creauit; frequentes præterea ampliſsimos doctiſſimosque viros legatos pro tollendis religionis controuerſijs, & ad eos, qui ab eccleſia ſeiuncti erant reducendos, in Germaniam deſtinauit. In his primum Cardinalem Brunduſinum, deinde Contarenum, qui Ratiſponenſi conuentui pontificis nomine interfuit. Sub id tempus, quum exhauſto ærario tributa, vectigalia, & portoria multa, vel de nouo acerbè exegiſſet, vel auxiſſet vetera, Peruſini, qui ob ſalinarum auctum vectigal impoſitum rebellarant, armis dnmiti, & imperata facere coacti ſunt. Ad hæc exempli cæteris ſtatuendi cauſa abolita proi ſus decurionum poteſtate, eos immunitatibus pleriſque exuit, & ipſorum legaros Romam ſupplices, atque atratos venire, & admiſsi ſceleris veniam petere coēgit. Per id rempus Aſcanio Columnæ contumacius renitenti, totam in Latio paternam ditinnem armis abſtulit. Palliani mœnia, & arcis papæ demolitus. Ieſuitarum ſocietatem, quam Paulus III. approbauit inſtituere, per id tempus viri aliquot pietate celebres. Ignatio Ioiala nobili Hiſpano primo eiuſdem magiſtro auctore. Hi diuinis meditationibus vacantes praxim adiunxere; pueros per Vrbes gratis erudiendo, diuini verbi prædicationibus inſiſtentes, ignotas antea Indorum Breſilli & Periſcanas terras penetrarunt. Maximè in his Floruere, præter Ignatium, Laines Franciſcus Borgia olim dux Gandiæ, Boadiha, Ledeſina, Toletus, Caniſius, & alij multi viri doctrina & pietate illuſtres. Cæterum quæ annis ∞ DXXXIX. & ∞ DXLI. acta ſunt, quia ea fuſius in Farneſij, & Contareni Cardinalium vitis ſum perſecutus, breui in præſens tranſcurram. Nam per id tempus Cæſar in Hiſpaniam reuerſus, vxorem Iſabellam Auguſtam amiſit. Auditaque Gandauenſium, Belgarum graui rebellione, & in mora periculum eſſe ſentiens, per Galliam breuiori itinere iter facere conſtituit. Luteriam itaque Pariſiorum veniens amicè ac magnificentiſsimè à Gallorum Rege Franciſco excipitur. Eò pontifex nepotem Alexandrum Farneſiū Cardinalem legatū miſit vtriſque pontificis nomine gratulatū, Cæſar vt in Belgiam cum Aledro legato peruenit, quæ de pace cum Franciſco rege Pariſijs agitauerat, in vita fecit, omnibuſque animi viribus ijs rebus firmandis incubuit, quæ imperium eius continerent, parum deturbatæ religionis remedijs, inteſtinis diſsidijs vexatus, tunc cogitans, quæ res ſimultatē & inimicitias inter ipſum & pontificē peperit. Multa hyeme anni ∞ DXXXIX. cum Cæſare à legato acta de religionis in Germania ſtatu, quæis cnnuentus Ratiſponenſis manauit. Pontificis in Cæſarem ita auxere quæ in eodem conuentu acta ſunt, quo circa tranſſubſtantiationis in eucharistia myſterium cardinalis Contarenus legatus circumuentus fuiſſe dicitur. Quo tempore pontifex ab externis rebus ad emendandos mores conuerſus, quod illi rei præcipuum adferre momentum cogitaret, ſi epiſcopi commiſſos ſibi populos pro ſe quiſq; in officio coràm continerēt, vt ad eccleſias ſeſe ſuas conferrent diligenter eos eſt adhortatus. Cæterum diuturna eorum cōſuetudine victus, hnc illis facilè remiſit. Reip. conſtituendæ vacans Egidianas conſtitutiones firmauit, ita tamen vt auditoris cameræ iura non infringerer. Refcrendariorum iura immunitates auctoritatem auxit, Decedentium ſacerdorum ſpolia cameræ apoſtolicæ applicauit, qui ius teſtamenti condendi non obtinuiſſent. Iudæis ad Chriſti fidem venientibus bona ante conuerſionem acquiſita retinere permiſit. quò facilius conuerterentur. Contractuum vectigal, contrahentium fraudibus læſum reformauit. Eos, qui fiſcum rabulis deprauatis fraudarent, repreſsit. Præfectorum carceris, iudicum cauſarum ciuilium, & capitalium iniurias, quibus inopes vinctos vexabant, repreſsit. Mortuo Cardinale Auxitano Farneſium nepotem Auenionis legatum creauit. Diſſoluto autē eo conuentu, qui anno ∞ DXLI. Ratiſponæ habitus eſt, Cæſar qui ſe curarurum cum pontifice promiſerat, vt intra biennium generale concilium haberetur, diſceſſurus è Germania poſtulauit à pontifice, vt ſibi in Italiam venienti, & in Africam ad Algerianā expeditionē traiecturo ad Lucā occurrere veller, vt mutuis colloquijs deliberando quid de tota ratione cōcilij ſtatuendū eſſe videretur, decerneret. Improbarūt tum vehemēter profectionis conſilium medici, letale ei futurum dictantes medijs caloribus ab vrbe diſcedere: nonnulli qunque ſenatores retinere eum conabantur, in primiſque Franciſci regis legati, ſubueriti, ne Cæſar honeſtiſsima petitione in belli punici ſumptum, quod tum aduerſus Aſanagam, qui Algerij cum imperio Barbaruſſa fuerat relictus ſuſceperat, pecuniam impetraret, quæ demum occulto conſilij exitu ad excidiū Narbonenſis Galliæ verteretur. Sed pontifex, & omnia ætatis pericula, quæ publicam ſalutem includerent facile contemnebat,

nebat,& recrudeſcentia pereuntis Chriſtianæ reipub. vulnera omnino Cæſari detegenda, indicandaque vitia ſerpentis peſtis exiſtimabat, vt vno concordiæ remedio ſanarentur. Accendebatur enim vt ire pergeret, ea de cauſſa magis ac magis quod ſuborta erat inter Franciſcum & Cæſarem noua ſimultas, veluti inducijs decennalibus, eius præſertim opera initis Antonij Rinconis, & Cæſaris Fregoſij (quos Gallus ad Turcas cum mandatis miſerat) cæde violatis. qua re maxime premebatur, veteriſque odij flamma compreſſa aliquandiu induciarum fide, in multo atrocius quàm antea belli incendium exarſura eſſe videretur. Itaque Cardinale Carpenſe Romæ legato relicto,& æſtuoſo itinere Gaſsiam viam emenſus, Lucam perueniens ibidem Cæſarem expectauit. Cæſar Lucam cum veniſſet, ter pontificem, pontifex verò ſemel Cæſarem ad mutua colloquia adijt, cui ſingulas enumerando plagas, quas nobis ſæpe Barbarus hoſtis, ac nuper rurſum ad Budam in Pannonia inflixiſſet, eò omnes cogitationes, & conatus ſuos vertit, vt eum ad pacem cum Franciſco rege ineundam hortaretur, ne in Gallos per Narbonenſem prouinciam arma verteret, veritus. Quum nihil impetraſſet, ſuadere conatus eſt, vt quas Algerium in Africam copias eſſet traiecturus, relicta nauali expeditione aduerſus Turcas educeret, fratris Ferdinandi, Auſtriacique imperij præſidio, ſi ea recenti ad Budam victoria Solymanus vteretur. Verùm Cæſar fatali innixus conſilio in ſententia permanſit, nihilque magis eo tum colloquio ſtatutũ eſt, quàm vt concilium, quod maxime exoptare Cæſar videbatur, in annum ſequentem indiceretur. Actum etiam, vt ea emendarentur, quæ in comitijs Ratisbonenſibus male Cæſaris permiſſu, præter antiquos patrum regulas, acta erant. Abeunte Cæſare pontifex Deũ de more vt nauiganti Cæſari feliciter aſpiraret ſuppliciter precatus, nepotẽ Octauium Farneſium, ad ponendum militiæ rudimentum in ſoceri Cæſaris contubernio, ſtudij ſui, atque vt beneuolentiæ obſidem collocauit, & paulò poſt per Piſtorienſes montes Bononiam, atque inde per Æmiliam & Flaminiam modicis itineribus in vrbem redijt. Cæſarem porrò infauſtæ in Algerium expeditionis difficillimo anni tempore ſuſceptæ mox pœnituit: nam ventorum vi, & ſæuis Autumni tempeſtatibus claſſe diſiecta, & magna Florentiſsimi exercitus parte, vel à Pœnis extincta, vel mari ſubmerſa, inglorius in Hiſpaniam eſt reuerſus. Clade Algeriana accepta, pontifex Granuelani rogatu Nicolaum Ardingellum à ſecretis in Gallias miſit, vt Regem ad bellum Cæſari afflicto inferendum pronum auocaret. Initio anni ∞ D X L I I. pontifex Carbinales legatos creauit Contarenũ Bononiæ, Ciſpadanæ Galliæ Gambaram, Peruſieque Ariminenſem. Conuentus quoque imperij procerũ Vormatiæ celebratus eſt, cui etiam Lutherus interfuit, in quo inanibus diſputationibus habitis, nihil quod ad fidei concordiam ſpectaret fieri potuit. Quum bellum inter Cæſarẽ & Gallum inſtauratum magnis vtrinque ſtudijs gereretur, põtifex pro pace, vel inducijs componendis legatos ad eos miſit, viros grauiſsimos, Contarenum quidem ad Cæſarẽ, & Sadoletum ad Franciſcum regem. Contareno verò vita functo, in eius locum legationem Bononienſem ſuſcepit Michael Siluius Cardinalis Viſenſis. In conuentu Norinbergenſi cui interfuere omnium penè principum, & liberarum Germaniæ ciuitatum legati, quum de dogmatum diſsidijs & religionis controuerſijs tractatum eſſet, quærentibus locum Concilio idoneum rerum nouatoribus, à pontifice nouo loco medio propemodum inter Italiam & Germaniam delecto, Tridenti generale concilium, circiter cal. Nouembris, ex S. C. tertio indictum eſt, & tres Senatorij ordinis patres eo legati, qui bene auſpicato inchoandæ ſynodi, futuræque tot gentium frequentiæ ſedem pararent. Hi fuere Petrus Paulus Pariſius diuini, ac humani iuris profeſsione inſignis Ioannes Moro ſecunda morum, atque doctrinæ fama per multos Germaniæ conuentus legationis munere functus, & Reginaldus Polus Britannus qui ſupra regiæ ſtirpis decus, & eximiæ latinæ facundiæ laudem, eximium Chriſtianæ virtutis ſpecimen præferebat. Recrudeſcentibus inter Gallos, & Hiſpanos bellis, pontifex has litteras ad Cæſarem, & Francorum regem Franciſcum pro pace ineunda ſcripſit.

PAVLVS III. PAPA, DILECTO FILIO KAROLO V. Romanorum Imperatori Auguſto.

CAriſsime in Chriſto fili noſter ſalutẽ, & apoſtolicam benedictionem. Mirum fortaſſe Maieſtati tuæ videri poterit, nos hunc laborem procurandæ inter te & Chriſtianiſsimum Francorum Regem pacis, toties à nobis alias, ac noniſsimè per Legatum ad te miſſum fruſtra tentatum, nunc repetere: Sed ſi eadem Maieſtas tua officium noſtrum, quale in hoc eſſe debeat, recordata fuerit, ſi ſtatum afflictum Chriſtianitatis reſpexerit, profectò eadem Maieſtas tua, quæ æquitate & ſapientia pollet, & nos quod agimus valde neceſſario agere fatebimur, & æquiori animo has noſtras litteras leges: quas nobis Dei honor, ſalus populi Chriſtiani, proximiq́ ac grauiſsimi periculi omnibus imminentis, metus ac dolor expreſſit. Quamuis enim iam inde ab ini-

Pontificatus noſtri, ſicut tuæ Maieſtati notum eſt, nihil antiquius nobis fuerit, quàm lenire veſtras iras, per quas iam infenſiſsimo hoſti aperiri ad Chriſtianitatis exitium videbamus, atque ob eam cauſſam litteras, nuntios, legatosq́; noſtros ſæpius ad vos miſerimus. Nosq́; etiam ipſi Nicæam nauigauerimus, licet hactenus à Deo (noſtris forſan peccatis obicem, inter nos & illius gratiam ponentibus) nos meruerimus obtinere, vt noſtræ preces & hortationes ad pacem à vobis exaudirentur. Tamen quoad nobis ſuppetet vita, nunquam à noſtro officio, captataq́; via ceſſandum nobis putabimus. Sancta enim inſtantia (fili charisſime) & pia importunitas, & tuæ Maieſtatis videri debet, nos non cedere labori aut repulſæ, ac ſalutẽ omnium communem, quæ ſi vnquam antea, hoc maximè tempore & communi hoſte Turca in maximum eſt adducta diſcrimen. Si quidem ille per ſe potentiſsimus, occaſione etiam noſtrarum diſcordiarũ fretus, & mari inualuit, qua parte antea inferior putabatur, & Hungariam propè occupauit. Magna etiam nunc elatus fiducia, ex ijs quæ ibi nouiſsimè geſta ſunt, ita vt viribus noſtris attritis, ſuis adauctis, valde timendum ſit, nec omninò dubitandum, quin ſequenti anno graue vulnus Chriſtianitati infligat, niſi Dei miſericordia nos iuuerit: ad quæ mala impendentia, cum remedium die noctuq́; conquireremus, nullum ſane aliud poſt opem diuinam nobis occurrit, niſi veſtra concordia, & vniuerſali concilio. Quod cum iam ducum indictum nuperrimè Tridenti conuocauerimus, tanquam loco omnibus idoneo, & præcipuè ad tranquillandam Germaniam apto, cuius quidem inclytæ nationis præcipuam curam hæc ſancta ſedes ſemper habuit, vt debuit: miſerimusq́; eò iam tres S. R. E. Cardinales, alterum nobis reſtat, vt veſtræ conciliationis curam, quamuis hactenus infeliciter tentatam, nunc acrius repetamus. Quam cum æqua hinc inde charitate, animiq́; noſtri ſynceritate, & erga vtrunque veſtrum beneuolentia ſemper tractauimus, nullumq́; noſtri laboris fructum retulimus, quemadmodum ex literis legati ad te miſſi moleſtiſsime intelleximus: parte autem altera, certiſsimis nuntijs & literis cognouimus, ipſum Turcam maximos apparatus terra mariq́; facere, ad nos proximo vere inuadendos. Nos conſiderantes quod ſtante hac inter te & regem Chriſtianiſsimum bello, eidem Turcæ poterit ratione obſiſti: poſtea autẽ omnis prouidentia ſera futura eſt: Statuimus enim Dei adiutorio vt nihil intentatũ relinquamus, experiri iterum per nos ipſos, id quod hactenus per literas, nuntios, & legatos noſtros aſſequi non potuimus, nullaq́; ætatis noſtræ vel temporis, aut alterius ratione habita, prodire ipſi ex noſtra Sede, verſusq́; vos iter facere, colloquij vobiſcum habendi cauſſa, ſperantes ſi non noſtra, ſaltem eius cuius vicem gerimus reuerentia, vos noſtrum congreſſum pro ſalute præſertim publica non eſſe recuſaturos, ſed aliquem ad locum nobis propriorem venturos, in quo cum vtriuſque veſtrum commodo, & ſecuritate congredi nobiſcum, vt ea in hoc, vtinam non extremo Chriſtianitatis periculo, explicare vobis poſſemus, quæ Deus omnipotens inſpirauerit, ad publicam omnium fidelium, veſtramq́; etiam priuatam vtilitatem. Quamobrem ita nos vrgente noſtri officij debito, Maieſtatem tuam per Dei miſericordiam rogamus, vt nobis facultatem huius colloquij præbere, interimq́; ab armis ceſſare, & viam tabellarijs, & alijs per nos ad hoc mittendis, aperiri facere Dei & chriſtianitatis cauſſa velis. Decreuimus enim poſteaquam qualicunq́; Dei iudicio nos tali tempore, talibus periculis, in hoc loco reperimus, nullas prætermittere partes vel parentis, vel iudicis, quæ ad nos noſtrumq́; officium pertineant: ſperare tamen volumus, quod vos pro bonitate, & ſingulari veſtra prudentia, huiuſmodi periculis animaduerſis, quodq́; nos nullo alio reſpectu moueri niſi ſalutis publicæ, quæ ad veſtram propriam redundat. Cum tanquam potentiſsimi principes plus quàm cæteri in communi ruina amittere poſsitis, & plus Deo debeatis, quam cæteri: propterea memores veſtræ dignitatis atque officij, & conuenire alicubi nobiſcum, & noſtris fideliſsimis monitis aures præbere non recuſabitis: Cum iam dudum proſpicere potueritis, quod ad æqualitatem noſtri in vos amoris pertinet, nos omni affectu vacuos eſſe, atque hunc laborem noſtræ certè ætati non leuem, nulla alia niſi noſtri officij ac diuini obſequij, cõmunisq́; ſalutis cauſſa ſuſcipere. Hortamur inſuper ſerenitatem tuam, vt velit pro ſua pietate curare atque perficere, vt omnes prælati tuorum regnorũ tam Hiſpaniæ quam Neapolis & Ciciliæ, aliorumq́; tuorum dominiorum ad Concilium quanto citius proficiſcantur, ſicut ex officij ſui debito, ac noſtra etiã iuſſione facere tenentur. Datum Romæ apud S. Petrũ ſub annulo piſcatoris. Die XII. Nouembris, anno ∞ D X L II. pontificatus noſtri anno nono.

PAVLVS

PAVLVS III. PAPA, DILECTO FILIO FRANciſco Francorum Regi Chriſtianiſsimo.

CAriſsime in Chriſto fili noſter ſalutem, & apoſtolicam benedictionem. Et ſi vereri poſſumus, ne hoc noſtrum officium ſuadendæ inter te, & ſereniſsimum Cæſarem pacis, toties iam à nobis fruſtra tentatum, quoadq́; his litteris nunc repetere inſtituimus, nimis crebrum aut immodicum tuæ Maieſtati videatur, propterea quod iam inde, & ab initio pontificatus noſtri continuata, & nunquam intermiſſa cura, litteris, nuntijs, & legatis, & noſtris antea & nuperrimè ob eam rem miſsis, demumq́; nos ipſi Nicæam profecti, nihil aliud egimus: tametſi eadem tua Maieſtas pro tua ſapientia animũ ad noſtrum officium, neceſsitatemq́; Chriſtianitatis, & pericula illi impendentia retulerit, ſperamus eam, & boni conſulturam eſſe hãc noſtram toties repetitam inſtantiã, & æquo animo has noſtras litteras perlecturam, quo vt facere velis ſtudioſè abs te petimus. Si enim vnquã antea (fili Cariſsime) pax inter vos expetenda, & omnibus modis procuranda fuit, hoc certè tempore magis eſt. Cum hoſtes Turcæ, illi quidem antea potentiſsimi, nunc etiam opinione maritimarũ virium aucti, & ijs, quæ proximè apud Peſtum in Hungaria ſunt geſta, elati, maximos terra, mariq́; exercitus indies apparare dicũtur, ſicut nobis certiſsimè ſignificatum eſt: nec verò poſſumus dubitare, quin his copijs afflictam diſſenſionibus & attritam viribus Chriſtianitatem, & ipſam præcipuè Italiam Vere proximo inuadant: nec ſperare ſi inuaſerint, eis poſſe alia ratione obſiſti, quàm ſi Dei clementia, per huius quem ſuademus pacis beneficium, nos à potentiſsimo hoſte tueri voluerit. Quamobrẽ nos hanc curam die noctuq́; voluentes, vt ſi qua poſſumus ratione his malis occurramus, nullum aliud remedium poſt diuinam opem, niſi in Concilio vniuerſali, veſtraq́; concordia, reperimus. Cum ipſum Concilium iam pridem, vt tua Maieſtas nouit indictum nuperrimè Tridenti conuocauerimus, loco tam omnibus idoneo, tum ad tranquillandam Germaniam, cuius rei ſummo deſiderio tenemur (vt debemus) maximè apto, illuc etiam tribus legatis noſtris S. R. E. Cardinalibus iam deſtinatis. Reſtat nobis alterum vt pacis inter vos curam repetamus, eò nunc acrius quo magis & propius vrget periculum, vt ſicut facere debemus, nunquam ab officio noſtro deſiſtamus. Conſiderantes igitur omnem poſtea operam ſeram nobis & incaſſum futuram, ſi ad veſtram diſcordiam extremum bellum & potentiſsimi hoſtis impetus acceſſerit: ſtatuimus (Deo adiuuante) priuſquam omnia corruant, experiri iterum per nos ipſos id, quod per noſtros legatos obtinere non potuimus, nulla neque temporis, neque noſtræ ætatis, aut alterius reſpectus ratione habita, prodire ipſi ex noſtra Sede, iterque verſus vos arripere, colloquij vobiſcum habendi cauſſa, ſperantes vos, ſi non noſtra, at illius cuius vices gerimus reuerentia, noſtrum congreſſum præſertim pro ſalute publica non eſſe recuſaturos, ſed aliquem ad locum nobis propriorem venturos, & cætera, vt in præcedenti.

Ijs litteris regum animis in mutuã perniciem acccenſis, parum profeciſſe pontifex viſus eſt. Quinimo bello inter vtroſque redintegrato, Concilium aliquanto pòſt ſuſpenſum fuit, & legati reuocati. Sub id tempus Cæſar qui diu poſt infauſtam Algerianam expeditionem in Hiſpania fuerat, quum magnis in belgio detrimentis à Gallis ſe affectum cognouiſſet, qui toties ab ſe victi, etiam ſe præſente Hiſpaniæ fines intrari auſi fuiſſent, cum Britanno rege Gallorum perpetuo hoſte ictis fœderibus, & ad gerendom bellum tempore conſtituto, Hiſpania excedere, ac in Italiam vt in Belgas properaret, aduauigare conſtituit. Ferebatur autem totus ira turgidus in Regulum Cliuenſem, qui ante aliqoot menſes Brabantos finitimos populos in contumeliam Cæſaris Gallorum præſidio ſubnixus, magnis cladibus affecerat. Pontifex autem cognito Cæſaris decreto, ſupplicationibus habitis Vrbe ad quartum cal. Martij initio anni ∞ D X L I I I. profectus, & imperio fere omni eccleſiaſtico circuito (fuit enim Mutinæ, Regij, Parmæ, Ferrariæ & poſtea Anconæ, Peruſiæ, Viterbij, & per patrimonium) Bononiã vſque profectus eſt, vel niuoſo veris initio, atque eò ſenibus maximè maligno. Maturata ſiquidem profectione Cæſaris aduẽtum præoccupare, atque item Tridentinis actionibus, ſi frequentes epiſcopi vndique conueniſſent, ex propinquo venturi famam præbere, & ante omninò Cæſarem à bello auertere cupiebat, ſed arcani conſilij alias grauiores ſubeſſe cauſſas homines putabant, qui eum Mediolanenſis imperij dominatum affectare dicebant, quum non obſcure nepotum ſuorum alterum inſinuans, id præſenti pecunia comparare poſſe ſibi perſuadebat ab egente Cæſare, & ad Belgicum bellum prope-

rante. Cæſar quoque ſummo aſtu hanc pontificis ſpem nutriebat. Decedente Pontifice Rodulfus Pius Carpenſis Romæ legatus eximiæ virtutis, atque paudentiæ Cardinalis, vrbanarum rerum curam ſecunda iam vice ſuſcepit. Alexandro autem Vitellio, qui præſidijs, bellicisque operibus præerat, Leonianæ vrbis muro cingendæ munus impoſitum, vt poſtquam Roma ad Orientẽ ſolem vaſta intus & antiquis vtique mœnibus, à frequentia ædium remotis rectè communiri non poterat, vel paruis copijs defendi, certum ſaltẽ & temporarium ad ſalutem perfugium in repentino periculo per Ælium pontem ad Vaticanas ædes populo pararetur. Cæſar demum tardiſsima nauigatione vſus, circa ſolſtitium Genuam peruenit. Exceptus eſt ornatiſsimo Aurianæ domus apparatu, & præſto ei adfuere Coſmus Medices, Florentiæ dux, Alfonſus Vaſtius, Ferdinandus Gonzaga, ac è Bononia miſſus à pontifice Petrus Luiſius Farneſius, Octauij Cæſaris generi pater, qui quũ ea de cauſſa veniſſet, vt ad explicanda maximarum arcanarumque rerum conſilia colloquio dies & locus ſtatueretur, ad id prædurum, atque difficilem Cæſarem reperiebat; properanti nanque ſibi in Germaniã, & animo à pontificis congreſſu alienato, quippe à pace abhorrens, non ignorabat nihil aliud ponrificem, quàm pacem ab ſe requiſiturum, nihil colloquio opus ſibi eſſe reſpondebat, ne reliquum æſtatis tempus Sicambrico deſtinatum bello, inutili mora conſumeret, quando recentibus iniurijs affecto, nullus conciliandæ cum rege Gallo pacis locus amplius relictus eſſet. Nec decorum videri Cæſari poſſe de concordia cogitare, niſi prius vindicatis iniurijs, ac tum demum matura, certaque pax ab ipſo victore peteretur. In hanc quoque declinandi colloquij ſententiam abruptè filiam à Bononia litteris acciuerat, vt eam ex itinere ad Papiam inuiſeret, poſtquàm pontificem minimè viſurus eſſe videretur. His cognitis, pontifex demulcendum Cæſarem ratus, Alexandrum Farneſium Cardinalem magnis itineribus Genuam miſit, breuique eius iuuenis opera ingenioque, quum ſumma quoque ad perſuadendum ineſſet auctoritas, Cæſar adductus eſt, vt ad Buxetum cum ponrifice iungeretur. Id oppidum eſt Palauicinæ familiæ inter Cremonam, atque Placentiam. Fuere qui exiſtimarent, Cæſarem ad id colloquium ſe inuitum trahi videri voluiſſe, ne Britanniæ regem pontificiæ dignitatis hoſtem, contra Gallos ſibi fœdere coniunctum offenderet. Cæſari autem ſibi arma in Germaniam paranti, quum pecunia deeſſet, pontifici Mediolanenſe principatum cupienti per ambages obtulit, vt grandi pecunia perſoluta Octauius nepos Inſubrum Auguſta auctoritate dux conſtitueretur, cum res non conueniret. Hiſpanorum enim verſutijs haud fidebat põtifex. Imperator cum Coſmo Medice de redimendis imperij ſui arcibus, quæ Cæſareo præſidio tenebantur opportune tranſegit, ita vt ſupra ducenta millia aureorum nummũ in bellicos ſumptus ſoluerentur. At pontifex, cùm perſonæ, tùm reipublicæ dignitatem domeſticis commodis anteferret, priuati conſilij cogitationes pænitus abiecit, in eamque vnam omnino curam incubuit, vt Cæſar repræſentato Ferdinandi fratris periculo, & propoſitis æquiſsimis de pace conditionibus, ab inſtituto bello, contra Solymanum verteretur. Pontifex prior Bruxetum venerat ad vndecimum calendas Iulij, poſtridie totius aulæ occurſu Cæſar oppidum ingreſſus fuerat, ſed vel tridui accurato colloquio, tum prædurum, inueteratoque odio à Gallorum amicitia abhorrentem expugnare eum Pontifex non potuit. Igitur illo pacẽ abnuente, Paulus poſtulauit, vt poſtquã ipſe hortando nihil profeciſſet, ſenatores Cardinales de concordia reipub. Chriſtianæ commodoque diſerte verba facturos, audire minimè grauaretur. Id verò Cæſar honori ſenatus facile tribuit, & Grimanum Cardinalem orantem ocioſè audiuit, Sed vt à veteri conſilio diſcederet, perſuaderi non potuit. Pontifex quanquam conciliandæ pacis conſilio deiectus rationem & ſtudiũ æquitatis, veræque gloriæ decus alioqui ſemper eximium in Cæſare cæca obſtinatione ſuperari mirabatur. Ferdinandi tamen regis pericula, quæ ei à Solymano imminebant, reipub. pariter ac amicitiæ cauſſa, ſe minimè neglecturum Cæſari confirmauit. Nec multò pòſt Baptiſtã Sabellum prætorij præfectũ, & Iulium Vrſinum cum XXX. cohortibus tuendo Norico ad Pannoniæ fines tranſmiſit. Quinque diebus eo colloquio fruſtra conſumptis, & Cæſare in Germaniam contendente, pontifex pari digreſſu Bononiam eſt reuerſus, vt feſtum diem diuo Petro apoſtolorum principi dicatum, ſolenni cæremonia celebraret. Quo eodem die Barbaruſſa à Turca, Gallorum regis rogatu miſſus, vt Cæſari inſigne aliquod damnum inferret, à Pontijs inſulis ad Taracinenſium littora delatus, ad Oſtia Tiberis appulerat, tanto terrore hominum ab ora in montes refugientium, vt populus Romanus ſubito metu concitatus in fugam, vrbem omnino deſerturus eſſe videretur, niſi à Polino Galli regis legato, qui cum Barbaruſſa erat, litteræ ad Rodulfum legatum conſcriptæ, allatæque Romam per Tarracinenſium prætorem, tumultum magna ex parte compreſiſſent. Cæſar in Germaniam profectus, Sicambris domitis, legatum nepotem pontificis Alexandrum Farneſium Cardinalem audiuit, pro pace inter ſe & regem Gallum miſſum. Is Cæſari æquiſsimas pacis conditiones obtulit, Regem ſcilicet regni Neapolitani & Mediolanenſis principatus iura Cæſari conſeruaturum, Sabaudiam Duci redditurum ea lege, vt Subalpinam regionem bello acquiſitam retineret. Hæc Cæſar cum recuſaſſet, legatus paululum commotus, ſe exiſtimare, haud longe pòſt Cæſarem eam occaſio-

nem deſide:aturum, dixit, rebuſque infectis diſceſsit. Sequutus eſt annus quadrageſimus quartus ſupra milleſimum ac quingenteſimum à partu Virginis, poſt grauiſsimum inter Cæſarem & Gallum bellum, & maximè cruentam ad Ceraſulam pugnam, inexpectata pace valde inſignis, quæ certis conditionibus icta eſt apud Crepmium in Sueſsionibus caſtellum ad X I I I I. calendas Octobris. Hoc confectæ pacis nomen quum alijs Europæ principibus incredibilem lætitiam attulit, tum verò Paulum pontificẽ inprimis exhilarauit, qui paulo antè maximè ſolennibus ſupplicationibus Romæ celebratis, inteſtinis Chriſtiani belli diſcordijs finem adferri, accuratis, continuiſque præcibus exoptabat, quum certo ſciret, non aliter indictum Concilium facilem ſucceſſum habiturum, niſi prius inter reges compoſitis odijs rerum humanarum controuerſiæ finerentur. Cognoſcens verò quæ in pace Crepinij contra Romanam curiam reges agitauerant, Concilium bello hactenus impeditum denuò conuocauit in ſequentis anni menſem Martium. Ioannes Maria de Monte, & Marcellus Ceruinus, qui pontifices maximi alter ab altero poſteà fuere, cum eodem Polo Tridentum ablegati ſunt. Legatos porrò ſequuti ſunt aliquot præclari nominis epiſcopi, quos ad repræſentandam eius ordinis dignitatem, excellenti ingenio doctrinaque ſupra centum pontifex adſcripſerat, qui de rerum diuinarum veritate ſaluteque labantis reipublicæ in conſenſu gentium omnium diſputarent. Frequentes præterea ex Gallia, & Hiſpania patres Tridentum conuenere, vt ſæpius indictum concilium, & ſæpius emergentibus cauſis ſuſpenſum, tandem inchoaret: ſed quum id quoque Lutheranis minus probaretur, modò locum, modò præſides, modò aliud atque aliud calumniãtibus, illud ſatis manifeſtè conſtitit, nihil minus ipſis, quàm generale concilium curæ eſſe, quod vſque ad id tempus, quaſi per prouocationem à Romana Sede poſtulauerãt; atque ita ea quoque res optato euentu etiam tum caruit, præſertim, quum ſimultate inter Cæſarem, & pontificem orta, peſteque Tridenti (vt deuulgatum fuit) inualeſcente, poſt habitas aliquot ſeſsiones & ſalutaria quædam decreta examinata, promulgataque, ex pontificis auctoritate concilium Bononiam tranſlatum fuerit. Cuius eiuſdem anni principio, per Prouinciam & ditionem Venauſinam Auenionenſemque à Lutheranis aliquot populis magnus eſt tumultus excitatus, qui multis in partes ſuas ſe ductis, & in his oppidis Gabriere, Mirandula, & Bronios occupatis, longius graſſaturi videbãtur, ni propere Antonius Triultius, epiſcopus Tolonenſis Auenionis pro legato exercitu adiuuantibus regis Francorum miniſtris collecto, principijs obuiam feliciter iuiſſet. Is igitur deuictis deletiſque omnibus, & oppidis pontificis iuſſu igne exuſtis, ſoloque æquatis, cuncta in poſterum reddidit pacatiora. Obiere per hæc tempora maximè inſignes bonis maliſque artibus viri Henricus Anglorum & Franciſcus Gallorum reges, Odoardo V I. & Henrico I I. Britanniæ & Galliarum regibus ſucceſſoribus relictis: item Alfonſus Vaſtius, rei militaris peritia inſignis dux, & Martinus Lutherus, omnium ſciſmatum hæreſeonque auctor & princeps, quum annos iam X X I X. de reliquo Chriſtiano nomine ſibi ſuiſque triumphare iuſſus eſſet. Pontifex in conſiſtorio Cæſare petente cunctas cathedrales eccleſias Inſularum maris magni Oceani orbis terrarum, quem vocant, Noui, & Indiarum Occidentalium diſiunxit à prouincia metropolitanæ eccleſiæ Hiſpalenſis, cui metropolitico iure ſuberant, archiepiſcopo Hiſpalenſe conſentiente: Illarumque epiſcopos, clerum, populum à correctione, & iuriſdictione eiuſdem archiepiſcopi omninò exemit. Vrbeſque magnas illarum regionum, Mexicanam, S. Dominici, & regum ſedes, metropolitanas conſtituit, earumque epiſcopis, archiepiſcopi dignitatem, iura, palliũ & crucem conceſsit. Mexicanæ verò ſedi, ſeptem eccleſias, Anto querenſem. Mechoacanenſem, Taxcalenſem, Guatinalienſem ciuitatis regalis, Nauenſem, Chrapenſem, & quæ in poſterum in noua Galitia erigendæ ſunt cathedrales ſubiecit: Metropolitanæ S. Dominici eccleſias octo, Conceptionis, Vegenſem, Inſulæ S. Ioannis de portorico, Inſulæ Cuchæ, ciuitatis Decoro prouinciæ de Véceuala, S. Marthæ, Carthaginis nouæ Trugilli prouinciæ de Hondras. Regum archiepiſcopali eccleſiæ, ſedes epiſcopales quinque Cuſcanam, Quitenſem, Caſtelli de auro prouinciæ terræ Firmæ, Legionenſem in prouincia de Ricaragna, Papaianenſem, & ſi quæ in futurum in eis regionibus erigendæ ſunt, parere ſanxit, & ſuffraganeos ipſarum more S. Romanæ eccleſiæ eſſe voluit. Bellum poſt hæc acre, & periculoſum Cæſar ſuſcepit perdonandæ Germaniæ cauſſa, quæ non modo multo maxima ex parte ab inſtitutis maiorum ſuorum, placitiſque religionis impie deſciuerat, ſed etiam à maieſtate imperioque Cæſaris arrogantiſsimè rebellarat. Deficientis autem Germaniæ duo præcipui duces extiterunt Philippus Lantgrauius Heſſorum princeps, & Ioannes Fridericus Saxonum regulus, qui contumaci animo contemptis diu cùm Cæſaris edictis, tum eo præſertim iuſſu, quo cum alijs principibus ad Ratiſponenſem conuentum, in quo de communi Germaniæ ſtatu publica pace, & fidei concordia tractaretur, euocabantur, pro defendenda libertate Germanici nominis, excitis in id bellum liberis ciuitatibus eadem infectis ſecta, arma ſumpſerant. Fœdus hi ad communem tuẽdam cauſam in Saxoniæ oppido Smalcaldo diu ante percuſſerant, inde fœderis Smalcadici nomine eorum conſpiratio vocata. Hi euangelicorum & proteſtantium ſpecioſis nominibus aſſumptis, Cæſaris conniuentia, ſecordiam & igna-

uiam interpretati, abutebâtur. Cæterum Cæſar pro dignitate ſua neque id ſæuum bellum reformidans, re cum cardinale Farneſio legato anno antè commuuicata, ita illud inchoauit vt qui initio parum paratus arma accepiſſet in Vindelicia, ægre promptiſsimorum, atque vrgentium hoſtium impetum ſuſtineret, & ſeſe in Baioariam amicitia Guillelmi principis fretus, recipere cogeretur, Hoſtium numerus tota Germania delectus erat ingens, ad L X X X. millia peditum, & X V I I I. millia equitum æſtimatus. Ad Cæſaré autem quum aliæ multæ è Belgis, Inſubribus, & regno Neapolitano collectæ, tum præcipue Italicorum tres nobiliſsimæ legationes, & mille Galeati equites, à Paulo pontifice religionis atque amicitiæ nomine trans alpes miſſæ, opportuniſsimo tempore Farneſio Cardinale legato, & Octauio fratre Cæſaris genere duce ſuperuenerunt. Fuit Cæſaris exercitus ab initio hoſtium longe inferior, ad triginta quinque millia peditum ſcilicet & tria millia equitũ. Burani comitis aduentu ad duodecim millia equites aucti. Quibus auxilijs confirmatus imperator bellum quod inferabatur conuerſa fortuna, ita hoſtibus intulit, vt protracto per octo menſes bello, fractoque Germanorum impetu, quum nuſquam ferè iuſto prœlio eſſet dimicatum. Germania omnis inter Danubium, Albin, & Rhenum incredibili felicitate vtroque duce capto, alteroque electoris dignitate exuto, poſtremo ſubacta ſit, & magna pecunia impoſita imperata facere coacta. Hac victoria vehementer lætatus eſt pontifex, præſertim quum religionis cauſſa ipſomet auxiliares copias ſubminiſtrante bellum illud Cæſar ſuſcepiſſet. Itaque Franciſcum Sfondratum Gardinalem magnis itineribus ad eum ſtatim gratulatum miſit, ſcriptis in eandem quoque ſententiam litteris, cum Inuictiſsimi & Maximi imperatoris præſcriptione & hæc quidem publicè. Clam verò pontifex non obſcure Cæſari infenſus erat, veritus ne ille ad totius Italiæ imperium aſpiraret, præſertim quod ne ipſe vſquam, vti publicæ libertatis defenſor, commouere ſe poſſet graues Tridentini Concilij compedes inieciſſet, quum Cæſarianę partis præſides pontificiæ dignitati grauiter, maligneque aduerſos extitiſſe didiciſſet famaque vulgaſſet: Cæſarem, quò Germanos in officio contineret, priuatique commodi gratia, non publicæ vtilitatis Concilium in longũ protrahere conſtituiſſe. Quo factum, vt & Petrus Luiſius filius, qui nunquam impetrare potuerat (hæc alia ſimulratum occaſio fuit) vt Parmæ, & Placentiæ principatum ſibi vel potius Octauio filio Cæſaris genero à pontifice donatum probaret, relicto Cæſare, non ignaro aut diſsimulante patre ad Gallias partes ſeſe conuerteret, & ipſe pontifex alienati animi non obſcura ſigna daret, quum aliquando iniquius, quàm Chriſtiana pietas flagitaret, & pontificia maieſtas requirere videretur, Cæſarem Anglo hæreſeos damnato adhæſiſſe in ſuam contumeliam aſsiduè, prædicaret. Hunc in modum Cæſari non diſsimulanter iratus de concilij, quod Tridenti in gratiam Cæſaris celebrari iuſſerat, ſuſpenſione tranſlationeque apud Bononiam cogitare cœpit, & eo quidem propenſius, quòd quibuſdam ſanctionibus odioſa diſputatione ad decretum relatis quorundã ſubornatorum præſulum malignitate dignitatem ſuam perſtringi, & offendi cognouiſſet. Itaque eiuſdem anni quo Cæſar de Germanis victoriam retulit, initio, legati pontificij aeris intemperiem excuſantes, monente pontifice, relicto Tridento Bononiam ſe contulerunt, Atque ita viuente Paulo tertio biennij ſpatio annis ∞ D X L V I. & X L V I I. quibus Goncilium Tridenti, & Bononiæ celebratum fuit, decem ſeſsiones habitæ, octo priores Tridenti, duæ reliquæ Bononiæ. Prima ſeſsione Idibns Decembris anni ∞ D X L V. celebrata, initium Concilio factum. Secunda, ratio viuendi, & quæ in Concilio ſeruari deberent præſcripta. Tertia, Symbolum fidei promulgatum. Quarta, canonicarum ſcriprurarum index editus. Quinta, peccati originalis. Sexta, iuſtificationis. Septima, ſacramentorum in vniuerſum, priuatim vero Baptiſmatis, & Confirmationis doctrina & canones promulgati, atque ad ſolutam clericorum vitam coercendam leges, quas reformationes vocant editæ. Octaua V. Idus Martij anni ∞ D X L V I I. Concilium Tridento Bononiam ex pontificis auctoritate tranſlatum: duæ nouiſsimæ nullis rebus memoratu dignis Bononiæ aſſumptæ. Quũ vero nullis Cæſaris, aut obteſtationibus, aut cõteſtationibus pontifex Paulus I I I. adduci potuiſſet, vt ſuos Epiſcopos Tridentum reuocaret, Cæſar anno, qui ſequutus eſt Auguſtæ conuentu habito, præfatus ſerius quàm ſperauerat concilium ſperatum finem habiturum, de eorundem principum imperij conſilio, librum euulgauit certa religionis capita continentẽ, quæ omnes paſſim obſeruarent, donec cõcilium perficeretur. Vnde etiam I N T E R I M ſiue I N T E R R E L I G I O quaſi ad certum tempus duraturum librum ipſum inſcripſit. Hæc res in pontificis animum altius deſcendit, & iam apertas cum Cæſare ſimultates concipiebar, quum aliena curantem, & quæ pontificij muneris erant, moleſtiæ ſibi ſolum exhibendæ cauſſa, contra quam ſentiret occupantẽ, grauiter ſcripta epiſtola accuſaret. Sed ante omnia exaſperabant eũ Placentia erepta, & filius occiſus, qui alienato à Cæſare animo, & ei vbique aduerſus, atque Gallicis parribus addictus, nuper etiá Io. Luiſio Fliſco Andreæ Auriæ trucidandi & occupandæ Genuæ ſocius, atque adeo auctor fuiſſe (falſo tamen) dicebatur. Quamobrem Cæſari maximè & ſuſpectus, & inuiſus Cæſarianorum conſilio, conſpiratione contra eum à principibus ciuitatis facta, domi confoſſus fuerat, Placentia in ipſo tumultu à

Cæſa-

Cæſarianis, incredibili cum pōtificis mœrore occupata, & Parma ægrè à pontificijs retenta, ita vt prudens & diſsimulare omnia ſolitus pontifex, vnam temporis opportunitatem expectare videretur, qua iniurias illatas tuto poſſet vindicare. Hæc agitantem mors eum intercepit, concepta ex dolore ſimul & ira, quod Octauius nepos, quem poſt patris necem veritus ne vitæ quoque eius inſidiaretur, in vrbe cuncta iter continebat, ipſo inuito ac vetante Roma clam celerrimè profectus, Parmam vel ſcriptis literis minirabundus occupare tentaſſet, & à Camillo Vrſino vrbi præſidio à pontifice impoſito nō admiſſus (quod pontifex cuſtodiendam nō duci iuueni tradendā putaret) in proxima turris Claræ arce ſubſiſtebat. Grandæuus namque ſenex, & omnis contumeliæ inſolens, doloris impatientia non multò poſt in grauem febrem incidit, cui quum diutius reſiſtere nequiret, corporis viribus deſtitutus, integerrimis alioqui ſenſibus, quinto poſt die ad IIII. Idus Nouembris paulò ante lucem in Quirinali, quo ſeſe tanquam ad ſalubriorem vrbis locum conferre ſolebat, ſacramentis eccleſiaſticis piè ſuſceptis è vita diſceſsit, anno à partu Virginis ∞ DXLIX. ætatis LXXXI. menſe VIII. die X. pontificatus verò XV. die XXIIX. conditus autem eſt temporario monumento in Baſilica diui Petri, domeſticorum humeris per mediam vrbem nulla pompa eodem illatus. Vacauit tum ſedes menſes duos, dies XXIX. Fuit hic pontifex multis inſignibus virtutibus clarus humanitate affabilitate, clemētia, comitate, præcipuè vero prudentia ſingulari per ſexaginta fere annos, quibus publica munera obijt feliciter collecta. Vnus omnium ſuæ ætatis principum aptiſsimè nouerat detegere hominum ſtudia, nudare voluntates, ſcrutari, atque introſpicere ſenſuum intimos receſſus, in magnos ſcilicet vſus publicarum actionum. Ea autem omnia ſolerter tum aſſequebatur, quum in negocio diſſentiendi materiam ſimulata conſultatione præbuiſſet. Hinc collecta parataq; habebat reſponſa, quæ legatis daret, excuſationeque legitima in alternos vſus opportunè tranſlata, Cæſaris, & Galliæ regis offenſiones erudiſsimè deuitaret. Hiſce virtutibus adiunctam habuit bonarum artium litterarumque egregiam ſcientiam, mathematicis non nihil operam dedit. Eorum tamen ſtudiorum, quod occulta, & exitu plerunque vana ſint, & alioqui ſacratis viris parum digna, culpam ſubſtinuit. doctos, & eruditos viros amauit, erga ſuos verò ſanguinis propinquitate ſibi coniunctos adeo indulgens, vt & intemperanter eis fauerat, & ad ſummos honores, aut ad ſummum autoritatis locum, ſtabilesque diuitias eoſdem proueheret. Certè ſuſceptis CC. millibus aureorum Mutinæ & Regij cum Ferrariæ duce quæſtionem finiuit. Contra voluntatem complurium Cardinalium Petro Luiſio Parmam, & Placentiam nobiliſsimas Romanæ Eccleſiæ beneficiarias in Gallia Ciſpadana vrbes vectigales, Camerino Eccleſiæ à nepote Octauio reſtituto, decemque millium aureorum anno tributo impoſito addixit: & quod antea factum non meminerant, duos nepotes Farneſios fratres in idem Cardinalium collegium adſciuit. Sed ſuperioris eum facti haud dubiè pœnituit, quum Octauio, Petro Luiſio patre interfecto, perſuadere conaretur, vt pro Parma Camerinum reciperet. Huius verò eum excuſare libet, quod ab inſigni indole & omnium virtutum concurſu cunctos honores promeriti digniſsimi eſſent legibus, qui ſoluerentur. Et certè pontifex, qui ex omni natione quoſque, virtute, doctrina nobilitateque clariſsimos hoc dignitatis gradu ſibi exornandos ſumpſerat, non erat cur ſanguine cunctos iiſdem virtutibus illuſtres illiberaliter excluderet. Fuit autē ſtatura mediocri, capite non magno, oculis rutilantibus, naſo paululum producto, labijs paulo eminentibus, promiſſa barba, viribus corporis firmis. Et niſi grauioribus vectigalibus, tributiſque paulo aſperior ſubditos aſsiduè vexaſſet, in his Triennali ſubſidio toti ſtatui eccleſiaſtico graui, nemo ad eum diem per multos annos iucundiorem ſui memoriam reliquiſſet. Et quanquam recens mortuus non admodum probaretur, inſequentium temporum tamen infelici euentu maximè à bonis omnibus, & ab infima etiam multitudine deſideratus eſt.

IVLIVS III PAPA.

IVlij Tertij maiores ex oppido agri Arretini, cui montis Sancti Sabini nomen eſt orti, familiæ ſuæ recens nomen de monte, à natali loco obtinuerunt, quum antiquitus Ciocchi dicerentur. Pater ipſius Vincentius Fabiani filius, inter celeberrimos Vrbis iurecōſultos, & diſertos cauſarum, quæ coram Pontifice agitantur, patronus fuit: mater verò Senis nobili loco orta eſt. Ipſe natus eſt Romæ in regione Parionis, propè domos Mellinorum, IIII. Idus Septembris, die qui Sancto Nicolano Tolentinati ſacer eſt, anno Salutis ∞ CDXXCVII. Ioannes Maria vocatus. At quanquam in Vrbe natus & educatus eſſet, Arretinus tamen à paterni agri natalibus eſt dictus. Patruum habuit, Antonium de Monte, virum iuris ciuilis ſcientia egregium doctrina, & rerum experientia illuſtrem, quem ex archiepiſcopo Sipontino, & Rotæ auditore, Iulius II. papa Cardinalem presbyterum tituli Sanctæ Praxedis creauerat. Cuius diligentia Ioannes Maria, adhuc adoleſcens ingenio docili, poſt humaniorum litterarum ſtudia, in quibus Raphaele Brandolino Lippo viro docto præceptore vſus grauiter profecit: Peruſiæ & Senis celeberrimis gymnaſijs iuris ante omnia ciuili

 ponti-

pontificioq́ue operam ſtrenuè nauauit, vt eo certo, nobiliq́ue iuris prudentiæ præſidio, familiæ ſplendorem, dignitatemq́ue tueretur. Quare cùm eruditus & eloquens, tum rerum experientia inſignis euaſit. Teſtes ſunt orationes multæ, vernacula, & latina lingua etiam in pontificijs celebritatibus habitæ, & præſertim illa, quam adhuc iuuenis in quinta Seſsione Lateranenſis Concilij, ſub Iulio ſecundo dixit. Quum patruo ſe archiepiſcopatu abdicante, archiepiſcopus Sipuntinus à Iulio ſecundo factus eſſet, Peruſiæ & Vmbriæ primum, prolegato, patruo legationem obtinente ſub Leone X. ſecundiſsima nominis fama fuit: deinde ſub Clemente Septimo bis Vrbis gubernationi integrè præfuit: erat enim mirificus iuſtitiæ, & æquitatis cultor. Quin & ſuauiſsimis moribus ornatus quum eſſet, vniuerſis Romanæ aulæ optimatibus gratiſsimus fuit. Vnum tamen in eo homines reprehendebant, quod nimijs indulgeret voluptatibus, quæ tamen res dum priuatus ſub alieno imperio fuit, eum minimè à publicis muneribus auocabat: nam Æmiliæ & Flaminiæ præſidens Ariminum Malateſtis, qui rediuiuis ſemper viribus, oppidum ſæpius ereptum occuparant, eiectis egregiè recepit. Vrbis excidio in vitæ penè diſcrimen incidit, quando cum alijs aliquot præſtantiſsimis viris, ipſe etiam à Clemente VII. rei numariæ difficultatibus implicito, furioſis militibus aurumq́ue immaniter, & inſolentiſsimè petentibus, obſes datus fuit, quum bis in Campum Floræ omnes ſimul ad patibulum cathenati latronum more tracti eſſent, biſq́ue ſententijs de eorum ſupplicio, in militum corona graui, & infeſto concionis fremitu eſſet diſputatum. Cæterùm fuga cum ſocijs incolumis die Sancti Andreæ ſacro quem poſtea coluit elapſus diuinaque haud dubiè prouidentia maximo ſacerdotio reſeruatus, libertatem afflicto pontifici maturauit. Pauli tertij pontificatus initio, Bononiam pro legato adminiſtrauit, poſtea auditoris Cameræ apoſtolicæ munus ſumma cum laude ſuſtinuit. Cæſari Carolo Quinto à victoria Tunetana, Neapolique ad Vrbem venienti, pontificis nomine obuiam Tarracinam vſque, profectus eſt. A quo deinde pontifice liberalitatem, & beneficentiam in benemeritos exercere ſolito, aliquot alijs lectiſsimis viris adiunctis, inter quos Paulus Quartus, Iacobatius, Sadoletus, Carpenſis, & Polus fuere, presbyter Cardinalis ſancti Vitalis tituli Veſtinæ, anno ſalutis ∞ D X X X V I. eſt creatus. Et certe pauci fuerunt qui in Romana curia diuturnius, iuſtius, fidelius, & laborioſius per tot annos, quàm Iulius tertius verſati fuerint, in quo vno nullus vnquam in maxima varietate rerum gerendarum ſuperbiam, nullus auaritiam, nullus negotiorum, quæ is ſuſcepiſſet, neglectum, aut quæſtus aliquam cupiditatem notauit. In Pauli pontificatu, aliquot legationibus Galliæ Ciſpadanæ, Flaminiæ & Æmiliæ, & nouiſsima Bononienſi integre adminiſtratis, concilio etiam Tridentino apoſtolicæ ſedis legatus, collegis Marcello Ceruino, & Reginaldo Polo pontificis vice præfuit. Paulo Tertio vita functo, Romæ in Vaticano, poſt diuturnam Cardinalium in partes deductorum diſceptationem, tandem præter omnium ſpem, & cunctis inopinantibus, tertio vacantis ſedis menſe iam ferè tranſacto, ſeptem & quadraginta patrum, qui tum in comitio aderant, votis auctoribus Farneſio & Guiſio Cardinalibus, Marcello verè Creſcentio ſtrenuè operam nauante, ex epiſcopo Cardinale Prænestino, Bononiæq́ue, & Concilij legato, VII. Idus Februarij circa horam noctis tertiam anno ∞ D L. pontifex maximus renunciatus Iulij Tertij nomen in Iulij II. à quo fortunæ ſuæ initia emanaſſe, affirmabat, memoriam ſibi adſciuit, & proximo diui Petri Cathedræ Antiochenæ ſolenni die, de more à Cardinale Cybo diaconorum principe coronatus eſt. Sedit autem imperatore Cæſare Carolo quinto Auguſto annos quinque, menſem vnum, & dies ſexdecim. Pontifex porrò coronatus die ſancto Matthiæ apoſtolo dicato, ſacræ anni quinquageſimi Iubilei ſalutis ∞ D L. celebritate, more maiorum apertis ſolennibus quattuor portis initia fecit, quem toto anno religioſè coluit, eaſdemq́ue anno vertente, Epiphaniæ die veſperi, magna cum cæremoniarum pompa clauſit. Conuenere tunc ad Vrbem frequentes gentium, ſed tantum Italicarum concurſus, ſacræ quattuor patriarchales ædis, Vaticana, Sancti Pauli, Lateranenſis, & ſanctæ Maria Maioris à ciuibus & peregrinis frequentiſsime viſitatæ omnes ſanctorum reliquiæ viſitantibus ſæpiſsime prolatæ. Pontifex ſæpe populo benedixit, & auguſtioribus infulis, ſacratiſque veſtimentis indutus, ſpectandum ſe omnibus præbuit. Eodem anno Catholicorum omnium principum & rerum publicarum oratores, publicis in conſiſtorijs veteræ Romanæ eccleſiæ inſtituto, ad præſtandum ſibi obedientiam admiſit. Stephanum Armeniæ maioris patriarcham, quem Catholicum vocant, qui ſub Paulo tertio comitibus archiepiſcopo vno & duobus epiſcopis Romam venerat, atque in omnibus Romanæ eccleſiæ fidei conſenſerat, multis honeſtatum donis in patriam remiſit. Vectigalia aliquot à Paulo III. imperata molarum, & contractuũ ædicto ſuſtulit. Montem Iulium non perpetuum ex vectigalibus annonæ, Ripæ, & Ripetæ inſtituit, qui in duodenos aureos annuos pro centenario redderet. Vrbem incolentium, & curialium priuilegia confirmauit, ius teſtamenti condendi ijs tribuit, ab eorum etiam ab inteſtato morientium iniurijs fiſcum apoſtoli-

cum

cum repreſsit, edictum, quo ſpolia Romæ decedentibus, clericis eripiebantur, abrogauit. Pulcherrimo edito diplomate hæreticos & ſchiſmaticos ad apoſtolicæ ſedis vnitatem inuitauit, libros hæreticorum damnauit, eoſque legi & teneri graui pœna vetuit, idem de Iudæorum libro Thalmud, & alijs eorum codicibus, queis contra fidem Chriſti blaſphemiæ ineſſent ſanxit quibus etiam priuilegia confirmauit. Romanæ ſedis Pœnitentiarij munus firmauit, eius poteſtatem in dubium reuocantes coarguit, epiſcoporum aſsiſtentium priuilegia auxit, Apoſtatas ad ſua monaſteria redire iuſsit, prælatoſque ipſos recipere præcepit, ac à facili monaſteriorum exitu eoſdem repreſsit. De rebus vero religionis componendis aliquam ſpem præbuiſſe viſus eſt, quando primo ſui pontificatus anno auctore Cæſare Carolo V. publico diplomate generalem Chriſtianorum conuentum Tridenti inchoatum, & à Paulo tertio Bononiam, tranſlatum, rurſum ad proximas Kalend. Maij anni ſequentis, Tridenti inſtaurandum, & continuandum indixit. Quod diploma ad Carolum V. Cæſarem ab eodem miſſum, quum imperialis conuentus Auguſtæ Vindelicorum ageretur, inoptimatum conuentu Imperatoris iuſſu eſt publicatum. Confluxere tunc ex Germania, Hiſpania & Italia epiſcopi aliquot, miſſuſque pro more Apoſtolicæ ſedis legatus, Marcellus Creſcentius Cardinalis presbyter tituli Sancti Marcelli, & cum eo duo aſſeſſores. Sebaſtianus Piginus Archiepiſcopus Sipontinus, & Luiſius Lipomanus Epiſcopus Veronẽſis qui pontificis nomine concilio præeſſent. Interim Romæ Pontifex alijs muneribus vacans, quum ad Baſilicam Lateranenſem die feſto Sancti Ioannis Baptiſtæ profectus eſſet. Innocentium de Monte, quem conditione humili Placentiæ natum, & educatum in familiæ nomen, & ad Cardinalatum vſque euexerat, affirmans ſe ad tanti honoris decus euectum, ob ea beneficia quibus illum puerum antea affeciſſet, Bononiæ, Andream Cornelium Viterbij, Iacobum Sabellum Piceni legatos creauit, & Andrea mortuo Ranutium Farneſium ſuffecit. Bloſio Palladio, qui Pontificis ſcriba fuit, vita functo, ſubſtituit Galeatium Florimontium epiſcopum Aquinatem, & Romulum Amaſæum litteris Græcis & Latinis eruditiſsimum. Quum vrbs graui frumenti inopia laboraret, tritico aduecto, famis incommoda, quantum potuit, ſubleuauit. Solennes, recepta à Chriſtianis de Turcis ad Africum littus Lepti, quam noſtri Africam, Pœni, Maomediam vocabant, munitiſsima Vrbe, ſupplicationes habuit. Cardinales ad viginti quattuor lectionibus creauit, inter hos aliquot viros & doctos & granes, aliquot ſibi genere coniunctos, aliquot vero veteri familiaritate commendatos. Inter hos fuit Cæſare Ferdinando petenti Georgius Martinuſius Delmata, cucullatus ordinis S. Pauli primi Eremitæ Tranſiluaniæ, & eius prouinciæ principis pupilli curator à decedente patre relictus. Is proditionis, & clandeſtinæ cum Turcis amicitiæ, & ſocietatis inſimulatus, paulò poſt Cæſaris iuſſu per inſidias à Sfortia Palauicino interfectus eſt. Conſtituerat Iulius ſui pontificatus initio, otium auidiſsimè amplexus, nulla ſe bella, ne legitima quidem, ſuſcepturum: verùm præter animi ſui (vt ipſe dicebat) ſententiam, mentem mutare coactus, bellum Parmenſe vel imprudens ſuſcepit, quo Italia omnis & Europa deflagrauit. Cuius ego belli initium & exitum quàm breuiſsimè exponam. Paulus tertius, Petro Luiſio interfecto, & Placentia amiſſa, ad Parmæ quam ægrè retinuerat, cuſtodiam, Camillum Vrſinum magna apud omnes, in re bellica opinione virum, miſit, vt eam vrbem Romanæ Eccleſiæ nomine à Cæſarianorum vi, qui iam Placentiam obtinebant, tueretur, præcipiens ne cuiquam iniuſſu ſuo eam redderet. Cæterùm Pontifice haud longè pòſt animi dolore extincto, Comitijs noui Pontificis indictis, patres omnes in conclauis legibus, eam etiam ſanxerunt, vt qui pontifex renuntiatus eſſet, bellorum auertendorum cauſa, Parmam Octauio Duci confeſtim redderet. Id Iulius III. Pontifex factus, initio pontificatus, Vrſino reuocato egregiè præſtitit: quam Vrbem ea conditione (vt fama fuit) Octauio reſtituit, ne ſe inconſulto, aliquod intra mœnia præſidium externi principis ſuſciperet, ne qua ingentis belli occaſio, inter ſe concordibus regibus præberetur: atque propterea, vt Vrbem à Cæſarianorum vi & inſidijs, qui eam (vt ferebatur) eripere tentabant, tueretur, ſingulis menſibus, duo aureorum millia attribuit. Octauius diffidens ſe inuito Cæſare diutiùs illam tenere poſſe, quum ea pecuniarum ſumma, quam etiam perſoluere paulò poſt pontifex recuſauit, tantæ ciuitati tuendæ non ſufficeret, pontificem per fratrem Cardinalem Farneſium interpellauit, vt vel maiore ſe ſubleuaret, ac perpetuo menſtruo ſtipendio, vel rebus ſibi ſuis conſulere, atque alicuius ſe Principis fidei credere permitteret, cuius ope contra Cæſaris potentiam Parmam tueretur. Pontifex derepente, re non cogitata, & parum (vti euentus docuit) prudenter Cardinali fratris nomine roganti reſpondit: vt qua commodius videretur ratione, ſuis Dux difficultatibus conſuleret. Quibus verbis veluti facultate accepta, eius quod poſtulaſſet, Octauius adductus, quum aliunde ſubſidij ſpes nulla eſſet, Gallorum Regi Henrico percupidè occaſionem oblatam amplectenti, Fratris Horatij opera, qui Regi gener deſtinatus erat, plurimumque apud eum valebat, ſe coniunxit. Firmo Gallorum præſidio Parma munita, pontifex quod præter animi ſui ſententiam id factum eſſe contenderet. poteſtatem factam, Cæſaris timore inficiatus, cui de ea re monenti pro certo affirmauerat,

Octauio Farneſio Imperatoris copijs & commeatu fretus indixit, Cardinalem Farneſium Florentiæ, quoad bellum eſſet permanere voluit. Belli Parmenſis dux Ferdinandus Gonzaga, qui tum inſubres pro Cæſare obtinebat, factus, pro pontifice vero legatus fuit Io. Angelus Medices, Cardinalis Marchionis Meleniani, qui in eo bello cum imperio erat frater. Quum interim cognitum eſſet Mirandulæ à Francorum Rege, Duce Farneſio delectus haberi, milites ſcribi, commeatumque pro ſubleuanda Parmæ obſidione parari, à Gallis quoque ducibus Petro Strotio, & Horatio Farneſio impetus in agrum Bononienſis factus eſſet, Mirandulam etiam obſidione cingi placuit: huic Mirandulanæ prouinciæ, Ioannes Baptiſta de Monte Balduini fratris Pontificis filius, & Alexander Vitellius præfecti. Atque ita eodem tempore Parma & Mirandula, à Cæſarianis & pontificijs copijs obſeſſæ. Bello in Italia concitato multæ & ingentes cædes, ruinæ, populationes, & hæ, quas bella ferunt, calamitates inter vtroſque exercitus editæ ſunt. Ager omnis Parmenſis, & Mirandulanus igne ferroque vaſtatus: quanquam Gallorum pars ſæpius, & præſertim Mirandulæ præualere viſa eſt, quæ frequentibus incurſionibus eccleſiaſticas copias, multis carptim cæſis, maximè vexabat. Continuatum eſt bellum ferè per annum, nullo memorabili Cæſarianorum facinore, diutiusque protractum fuiſſet, niſi Briſacus Regius in Subalpinis copiarum dux, quò Parmæ obſidionem auerteret, ea parte in agrum Ducis Allobrogum, captis aliquot oppidis impreſsionē feciſſet. Ea re Gonzaga, vt Subalpinis opem ferret, cum exercitus parte eò migrare coactus eſt, Parmenſi prouincia Marchioni Meleniani relicta. At verò dum arma in longum magnis difficultatibus, maioribus ſumptibus protraherentur, Pontifex diuturni belli pertæſus, quum eſſet ingenij mitis, & ad pacem propenſus, quod id certamen potius vt Imperatori gratificaretur, Didaci Mendocij oratoris Cæſarei, qui Farneſios oderat, impulſu, quàm vllo Parmæ occupandæ conſilio ſuſceperat, Medicis legati ſuaſu, & Cardinalium aliquot Gallorum, præſertimque Turnonij (cuius maxima auctoritas erat) interuentu pacem vtriſque obſidionibus ſolutis fecit. Cuius fœdera antequam in caſtris Mirandulanis audita eſſent, Ioannes Baptiſta de Monte eruptione ab hoſtibus facta, miſerè magno cum pontificis dolore tormenti ictu occiſus eſt. Meleniani Marchio Parmæ obſidione ſoluta, cum eo copiarum ſupplemento ad tuendas à Gallorum impetu Subalpinas gentes conceſsit. Cuius belli occaſione pontifex vectigalia aliquot, & Montes quos vocant inſtituit. Triennale ſubſidium à Paulo III. ad tempus certum indictum prorogauit. Annatarum & quindenniorum, pro impetrandis, vel vniendis ſacerdotijs, ſolutiones, quæque à ſuperioribus pontificibus de ijs ſancita fuerant, confirmauit: eos qui ſacerdotia ſine apoſtolicis literis retinuiſſent, caſtigauit. Sacerdotum morientium pecunias inexactas non eorū hæredibus, ſed in ſacerdotio ſucceſſoribus acquiri. Cardinalium, qui diem obirent, pecunias, & ſupellectilem, quæ cameræ, & ſacello apoſtolico peruenirent, tradi. Bona Eccleſiarum temere alienata reſtitui voluit. Inter ſe verò commiſsi reges, quod alius alij auxilio veniſſet, bella ex bellis ſerebant, quæ in nouum protracta annum, multas, & maximè miſerabiles clades Chriſtianis inuexerunt. Tridentum interim multi Catholici doctores, ſacerdotes, epiſcopi, & archiepiſcopi: in his tres imperij electores Cæſaris iuſſu iam conuenerant. Nam ex Lutheranis nemo vnquam adduci potuit, vt eò proficiſceretur. Fide enim publica data acciti, loci ſitum cauſabantur, in quo liberè, quæ ſentirent, dicere tutum non eſſet, quare, quæ concilij erant, leniter tractabantur. Annuo tamen ſpatio ſeſsiones ſex habitæ, quædam decreta in ijs promulgata, quæ reformationem clericorum reſpicerent. Seſsiones fuere ab vndecima ad ſextamdecimam. igitur decretum, vt concilium reuocatum proſequeretur, duodecima & quintadecima, nihil memoratu dignum actum, tertiadecima Euchariſtiæ, quartadecima Pœnitentiæ, & extremæ vnctionis, ſacramenta cum ijs, quæ ad ea pertinent explicata ſunt. Sextadecima ſeſsione Concilium diſſolutum. id enim anno ∞ D L I I. ingruentibus in Rætos, Vindelicos, & Noricos Germanorum Imperatori rebellium auctore Mauricio Saxonum Duce armis, Oenipontéque (quod tridui ſpatio à Tridento abeſt) occupato, ſolutum eſt, patresque ingenti metu perterriti, veriti, ne Germani Tridentum quoque contenderent, Tridento quamprimum diſceſſere. Henricus enim Francorum rex, Cæſari iam belli Parmenſis occaſione hoſtis factus, quo vires eius toti Europæ formidabiles frangeret, arma ſemel ſuſcepta retinebat, Germanosque aliquot Principes hæreſis Lutheranæ, inter quos Mauricius Saxonum dux eminebat, clam vt à Cæſare deficeret ſollicitauit: etenim Mauricius Imperatori infenſus, graues cū eo inimicitias gerebat, quod ad eam diem Philippum Lantgrauium Heſsiæ, ſocerum ſuum, ab ſe fide publica Cęſari aliquot annis antè deditum, diuturno carcere magna omniū offenſione maceraſſet. Hác ob cauſam ira & odio inflammatus, copioſo exercitu collecto in Rætos impetū repentè fecit, Cæſaremq; nihil tale ſuſpicantē veluti in fugā actū, Oeniponte abire coegit. Qui Villacū in Carnis Auſtriacæ ditionis oppidum paucis aliquot ex aulico miniſterio comitatus, nocte intēpeſta vix ſe proripuit. Qua victoria Mauricius elatus, inſtaurato cōtra Albertū Marchionē Brandeburgēſem bello, qui per Germaniā ferro & flāma in Catholicos imprimis debacchabatur, aſpero & pe-

riculoſo

riculoſo inito prœlio ſclopetæ ictu victor occiſus eſt. Occubuere eodem etiam in prœlio ſummæ expectationis principes duo, Carolus Victor, & Philippus Magnus fratres. Illuſtriſsimi principis atque ducis Brunſuicenſis Henrici filij, qui Mauritij partes contra Albertum iuuarant. Per id tempus pontifex domi quietus agens, Tridentini conuentus diſſolutione viſa, certos quoſdam patres delegit, quibus id negocium dedit, vt poſtquam concilium ſucceſſu caruiſſet, quæ ad Chriſtiani nominis quietem, & ad morum, ac diſciplinæ publicæ correctionem facere viderentur, ipſi diſpicerent, atque emendarent. Ea res aliquandiu ſedulò agitata, obortis tandem multis difficultatibus, & impedimentis, poſt aliquot demum menſes vel refrixit, vel in aliud tempus dilata fuit. Quum Eccleſia orientalis, Aſſyriæ mortuo Simone Mama, totius orientis trans Euphratem vſque ad Indos Metropolitano, Patriarcham ſibi conſtituiſſet Simonem Sulakan, Danielis filium de familia Bellu, monaſterij de Hormiſd, ordinis Sancti Baſilij, in Vrbe Muzalana, quæ eſt in inſula Tigridis fluminis, eundem virum moribus egregijs, eximia doctrina, & Catholica fide ornatum, Romam ad Apoſtolicam ſedem, vt confirmaretur, miſit: qui cum ſuæ Eccleſiæ litteris, ad limina apoſtolorum venit, & pulcherrima doctaque fidei confeſsione edita, hanc de ſe, & Eccleſia ſua relationem Iulio Papæ obtulit: Sulaka, hoc eſt, accedens Arabice, vulgò haod dictus, annos iam natus circiter quadraginta, in ciuitate Muzal, quæ & Aſſur vocatur, octodecim Chriſtianorum Eccleſijs inſigni, quarum quindecim ſunt Neſtorianorum, tres verò Iacobitarum, ſita in ripa citeriore Tigridis fluminis, à qua ex altera parte ripæ abeſt Niniue illa Ionæ prædicatione nobilis, bis mille paſsibus, quæ nunc circiter mille ædibus, tantum habitatur: parentibus, inter ſuos ciues optimatibus, admodum puer, ſuo ipſius genio inſtigatus, monaſticam vitam amplexus eſt, quam hactenus, cum ſua & noſtra religione coluit in Cœnobió nuncupato Rabban Hormiſd, quod ſitum eſt vltra Tigrim, circiter octo millibus paſſuum à Niniue in monte, vt ſunt omnia in illis regionibus monaſteria, propter ſeceſſum, & ſolitudinem. In quo monaſterio ipſe Sulaka iam annos ferè duos & viginti abbatem egit, habetque fratres ſupra quinquaginta. Abeſt autem ab hoc monaſterio duobus tantũ milliaribus Altus, patria Naum prophetæ, vbi illi in hanc diem celeberrimum extat ſepulchrum, ad quod Iudæi longè lateque confluunt, & Chriſtiani, qui ſoli eam ciuitatem circiter mille domibus incolunt, & id ſumma cum religione venerantur. Longe maxima pars Chriſtianorum, qui per Aſſyriam, Perſiam, ac reliquas orientales prouincias habitant, appellantur Neſtoriani. Nam Maronitæ extra Libanum montem pauci ſunt. Iacobitæ ſparſi quidem habitant, ſed non frequẽtes. At Cophti, ſiue (vt ipſi ſcribunt) Ægophti magis verſus Ægyptum, à qua videntur mihi hoc nomen ſumpſiſſe vergunt, & prouincias Preſti Ian. Verùm hi Neſtoriani, nomen potius Neſtorij hæretici quàm errores, retinuiſſe mihi videntur. Nam nihil planè quod illam ſectam referat, in his hominibus, qui hic adſunt cõperio. Inuidia verò qua apud Maronitas, Iacobitas, Cophtus, & reliquos earum regionum Chriſtianos laborant, fortaſſe tum ex ipſo nomine, tum ex eo quod reliquos omnes, numero ac multitudine populi, eccleſiarum frequentia, rerum opulentia aliquanto feliciore ſuperant, nata videri poſsit. Porrò autem ante annos circiter trecentos, ex communi eius gentis decreto, huc ad ſacroſanctam ſedem Apoſtolicam miſſus quidam eſt nomine Marſus, vt apoſtolica auctoritate in Patriarcham crearetur, qui à ſummo Pontifice Patriarcha creatus, atque ad ſuos remiſſus eſt. Veriſimile itaque eſt, eũ multa illic de vetere religione, in ſynceriora dogmata, & noſtræ orthodoxæ eccleſiæ conſentanea mutaſſe. Succeſſu vero temporis accidit, vt ante annos circiter centum quidam illic patriarcha, ſacroſanctum hoc munus ſibi, ſuiſque poſteris hæreditarium facere ſit conatus, ita vt ex eo tempore nemo niſi ex ipſius familia in archiepiſcopum, aut epiſcopum ſit creatus, ac deinde in Patriarcham. Cum vero nunc tandem poſtremus patriarcha ſimili modo fratris filium, puerum octo annorum epiſcopum feciſſet, vt ea ratione ſibi in Patriarchatu ſucceſſorem relinqueret, antequam puerum in eam auctoritatem euehere potuiſſet, fato functus eſt. Ea re vniuerſus populus, tam laicorum quàm Eccleſiaſticorum, datum ſibi diuinitus abrogandæ illius vſurpationis occaſionem ratus, de vindicando vetere eligendi ritu agitauit. Conuenerunt igitur ſuperiori anno mox atq; ille Patriarcha eſſet defunctus in ciuitate Muzal epiſcopus Arbelæ, ea eſt ciuitas, apud quam Alexander Dariũ ſuperauit: Item Epiſcopus de Salmaſt, & epiſcopus de Adurbeigan, hæ ambæ ſunt in Perſia, octo aut nouem dierum itinere à Niniue in ditione Pſophis, qui epiſcopi tres tunc ſoli ei genti ſuperfuere, & præter eos ex omnibus ciuitatibus latè vicinis, non quidẽ Populus vniuerſus, ſed ex ſingulis viri primates, Chriſtiani tres aut quatuor cum literis cuiuſque populi, nomen ac voluntatem teſtantibus, vtpote ex Babylonia, quam modo Bagdat vocant, ex Carca ex inſula Tigridis quæ in medio flumine circiter duodecim millia paſſuum ſupra Muzal eſt, ex Tauris quæ eſt in Perſia ſedes Pſophis, ex Ecbatana in libro Iudith appellata, ex Niſibi, quam Migdoniæ Antiochiã veteres nominarũt, vt Strabo teſtatur, ſita ſub mõte Maſio ad amnem Hormiz, qui illic per agros paſsim deriuatus, eos ita fœcũdat, vt ſaccus orizæ quantũ equus ferat, vix duobus tribuſue Iulijs væneat, ex Merdino (quæ Marda Ptolomæo eſt) ex Amet,

quæ Ammea ab eodem dicitur, ex Naſa Cepha, hoc eſt, forti petra, quæ ſupra petram inſulam Citerioris ripæ Trigidis rupi munitiſsimæ inſidet, fortaſſe eadem Seleucia Nicanoris Srraboni dicitur. Ac denique ex omnibus reliquis vicinis locis conuenere legati populorum Chriſtianorum ad ciuitatem Muzal, ad eligendum ſibi patriarcham. Quò cum omnes conueniſſent, facta re diuina per vnum ex eis epiſcopis, & poſteà propoſito ſacrorum Euangeliorum libro, ac ſancta cruce ex ordine primum ipſi epiſcopi, ac deinde reliqui ſuæ quiſque Reipublicæ nomine ſententias dixerunt. Quæ ſententiæ omnes in hunc Sulakan ob perſpectam omnibus vitæ eius probitatem latæ ſunt, quem niſi tertio miſsis nuntijs, & tum quidem per vim, ex eo monaſterio ad ſe pertrahere potuerunt. Celebrata itaque iterum re diuina, inuocatoque humiliter ſpiritu ſancto, ac deinde ipſo in medium producto, quum ibidem maximo omnium applauſu denno ſententiæ omnes in hnnc comprobatæ eſſent, viſum eſt eum pro confirmatione, huc legare ad pedes ſanctiſsimi domini noſtri tanquam vicarij Chriſti, & Succeſſoris Petri, capitis Apoſtolorum. Scriptæque publico decreto literæ illæ ſupplices, quas ipſe huc ad ſanctiſsimum dominum noſtrum Papam pertulit; & redacta eſt tora res in acta publica, vt geſta erat. Miſsique ſunt cum eo viri cùm eccleſiaſtici, rùm Laici ex primatibus Chriſtianorũ vſque ad Hieroſolyma circiter L X X. id quod etiam teſtanrur literæ Gardiani montis Sion; & ex eo numero qui ipſum comitarentur delecti ſunt tres, quorum vnus nomine Calephi vir Laicus. Sed apud ſuos in ea quàm dixi inſula Trigidis primi nominis, hic adeſt; alter morbo perijt in itinere, tertius verò æger relictus eſt. Ipſe verò Simon Sulaka obſecrat humillime ſanctiſsimum dominnm noſtrum Papam, vt ipſum in Patriarcham velit confirmare, idque quoad poteſt fieri citiſsimè, qno poſsit cum primum nauibus verſus patriam proficiſci, à qua iam pluſquam ſeſqui annum abeſt. Veretur enim, ne populus mortem eius ſuſpicans, de nouis rebus circa religionem cogitet. Præter ea perit ſibi, ac populo, regionibuſque orientalibus ſanctam benedictionem à ſanctiſsimo domino noſtro dari. Optaret etiam, vt vnà ſecum quiſpiam vir eccleſiaſticarum rerum peritus ablegaretur, qui illis ritus huius orthodoxæ eccleſiæ noſtræ doceret. Promittitque mox, ſi quis talis mitteretur, eum aut in epiſcopum, aut ad aliam dignitatem promouendum, ac ſe daturum ipſi viro locum & ædes, in quibus commodiſsimè habirare poſſet. Addit eriam, illic quatuor concilia magna magnis voluminibus haberi, atque etiam alios libros, veterum doctorum, quibus hic caremus, qui per eundem virum poſſent ad Vrbem tranſmitti, & cæt. Hac relatione optimè examinata, Pontifex eundem Simonem Patriarcham conſecrari fecit, eique manu ſua pallium, quod eſt inſigne ſummæ patriarchalis poreſtatis, in ſecreto conſiſtorio, impoſuit, apoſtolicaque benedictione & muneribus donatum, in patriam remiſit, adiunctis ei quemadmodum ille poſtulauerat religioſis hominibus aliquot Syri ſermonis peritis. At verò nec eo tempore in Italia res quietæ fuerunt. Senenſis populus tum liber à Cæſaris in ea ciuitare procuratore, Didaco Hurtado Mendocio, qui tum etiam Imperatoris apud pontificem orator erat, graui imperio premebatur, is eorum ciuiles diſcordias cauſatus quò facilius eos in Cæſaris fide continere poſſet, arcem vrbi liberæ imponendam, tanquam Imperatore iubenre curabat. Cnius rei mole à Senenſium primarijs ciuibus animaduerſa, quum omnes timerent ea arce perfecta, illos miſerrimæ ſeruitutis iugum effugere non poſſe: arce nondum finita. Hiſpanorumque rebus haud ſatis firmis, conſpiratione facta, clam ad Francorum Regem Henricum defecere. Is Senenſium legatos quoſdam ad ſe miſſos, bene ſperare iuſsit, pollicitus ſe ciues in priſtinam collocaturum libertatem, quam amiſſam tantopere deflebant. Cuius pollicitationibus freti, qui conſpirationis capita erant, tumultu concitato, adiuuantibus regijs miniſtris, Cardinaleque & fratribus Farneſijs, ac eorum ſuaſu Nicolao Vrſino Petiliani regulo, qui tota ea Etruriæ parte, vbi eorum ditio erat, delectus, mira & incredibili celeritate, tanquam alio profecturi, habuerant, Hiſpanos omnes vrbe & arce eiecerunt, ſeque præſidio Henrici I I. Francorum regis freti, arce diruta in libertatem vendicarunt. Tum Iulius Papa, quò res Senenſium componeret, eò legatum miſit Fabium Minianellum Senẽſem Cardinalem, qui re infecta haud longè pòſt Romam redijt. Imperator qui tunc Metim in Mediomatricibus Lotharingiæ prouinciæ metropolim imperio fœderatam, & ab Henrico rege dolo interceptam, valentiſsimis & maximis copijs obſidebat, audita Senenſium defectione, Petro Toletano Neapolitani regni proregi eam prouinciam demandauit, atque vt eo ipſe proficiſceretur, iuſsit. Is copioſo ex Italis, Hiſpanis, & Germanis exercitu comparato, media hyeme, ipſe maritimo itinere Neapoli diſceſsit: exercitus verò terreſtri via in Etruriam contenderunt, initio anni ∞ D L I I I. Quas copias, pontifex per fines ſuos tranſituras metuens, quanquam pacem cum Cæſare haberet, Clementis V I I. incautam fiduciam recordatus, octo millia peditum legit, delectum tota vrbe, quam munierat habuit, Camillo Vrſino duce creato. Quum igitur omnia tota Europa bello arderent, pontifex boni paſtoris exemplum ſecutus, duos ſedis apoſtolicæ legatos, Hieronymum Dandinum, ad Cæſarem, & Hieronymũ Capur ferreum ad Regem Francorum, pro pace inter eos componenda fruſtra miſit, animis vtrinqne in mutuam, & populorũ perniciẽ incitatis.

Cardina-

Cadinalis Petrus Pacciecus Neapoli Prorege eſſe iuſſus, donec Petrus Toletanus rediret, quo poſtea vita functo, ibidem biennium permanſit. Dum bellum in Etruria magnis vtrinque cõtẽtionibus adornatur, pontifex Guidonẽ Vbaldum Vrbinatium ducem ad Vrbem euocatum, totius Eccleſiaſtici exercitus imperatorem creauit, cuius ſi opus eſſet opera vteretur. Senas pro rege Hippolytus, Cardinalis Eſtenſis, & Termeſius præſtantiſsimus rei militaris dux firmo præſidio tenebant. Munierant etiam arces omnes & caſtella Senenſis ditionis, quæ tueri poſſent. Congregatis porrò Cæſarianorum copijs, quæ ad X X. millia peditum fuere, prima in Monticulum expeditio fuit, quo expugnato exercitus Montem Ilcinum agri etiam Senenſis oppidum obſidione cinxit, quod validiſsimæ Gallorum copiæ loci ſitu munitæ tuebantur: ibi multa vltro citroque leuia prælia, varij caſus, cædis direptiones, & incendia facta. Quumque omnia per Etruriam bello flagrarent, vt Senis apud Montem Ilcinum, Vrbitelli, Groſſeti, Cluſij & alijs locis cuncta cædibus, rapinis & flammis complerentur, & vtrinque magnæ difficultates & pericula augerentur, actum eſt inter partium duces, vt tollendi belli cauſſa Sena pontificis Romani fidei dederetur, quo vſque eius legitima poſſeſsio iure explicata fuiſſet. Iulius vt rem trãſigeret, Viterbium cum Marcello Ceruino Cardinale Sanctæ Crucis profectus eſt, eo conſilio, vt ſi Vrbem tanquam ſequeſter in depoſitum obtinuiſſet, ipſum Senenſibus legati nomine præficeret. Sed Cæſariani, eorum rebus labantibus, quum mortuo prorege Petro Toletano commeatus & pecunia ijs animo fractis deficere viderentur, ſimulque inani quodam timore perculſi, ne Turcarum claſsis regnum Neapolitanum inuaderet, à Mõtis Ilcini obſidione præpropere diſcedunt. Cardinalis Ferrarienſis, qui pro Rege Senis erat, initis paulò antè conditionibus, vt Cæſarianis ſuperior factus abſceſsit, ita nulla deinceps concordiæ ſpe relicta Iulius rebus infectis Romam reuertitur. Garzias Toletanus Petri Proregis filius, & alij belli Etruſci duces prouincia aliquot cohortibus exauctoratis, & ijs quæ ſupererant reuocatis excedentes, Neapolim rediere, quum ea quæ obtinuerant Caſtella firmis præſidijs muniuiſſent, fruſtra, reclamante Florentiæ duce, qui eius concordiæ cupidus clàm pecunias, commeatumque ijs ſe ſubminiſtraturum pollicebatur, quo ſaltem belli ſpeciem repræſentarent, ne ab initis de tradenda Sena pactis, Galli tanquam adhuc manente bello recederent. Per id tempus Iulius pontifex, inani quadam ſuſpicione motus, quòd Aſcanius Columna ob priuatas ſimultates alienato à Carolo V. Cæſare animo eſſet, Cardinalem Pacciecum Neapolitanum proregem monuit, vt eundem Aſcanum, qui tum in Marſis agebat, quòd ita è re Cæſaris eſſe videretur, in cuſtodia haberet. Prorex eum per prouinciæ pręſidem captum Neapoli honeſto carcere ſeruauit. Interea Iulius M. Antonio Aſcanij filio, qui tum à clade Stroziana Brachianum ad vxorem matremque redire conſtituerat, ſcripſit, vt expeditis itineribus Marinum contenderet, quo iam Iulianus Cæſarinus pontificis iuſſu profectus, Columnenſium oppida in deditionem acceperat. Audita vero Aſcanij captiuitate, pontifex & prorex Cæſaris iuſſu M. Antonium vtrique ditioni, quæ in Latio & regno Neapolitano eſt, ſumma cum poteſtate præfecerunt, donec patris quæſtio habita eſſet, quo haud ita multo poſt Neapoli mortuo, M. Antonius filius paterna caſtella hæreditario iure rite poſſedit. Bello priore Senenſi tranſacto, poſterius longè maius exarſit, cum Vrbis ſeruitute finitum. Coſmus Medices Florentiæ dux, qui occultis cum Rege Gallo conuentionibus priore bello, medius & ſpectator fuerat, ægrè paſſus Iluam ſuæ ditionis, inſulam à claſſe Turcica, & Gallica petiram, ab amicitia Henrici Francorum regis deſciuit. Hinc occulta odia & ſimultates exortæ. Rex qui iam Cæſarianorum conatus, in Etruria feliciter repreſſerat, eidem duci ſubiratus, ab exulibus Florentinis ſtimulatus, & quo Cardinalem Eſtenſem Senarum Vrbe ſubmoueret, magnis coactis ſpecie tuendæ Senæ copijs, earumque Petro Strocio Florentino exuli, Goſmi Florentinorum ducis hoſte acerrimo, Imperatore creato, ducis Imperio inſidiari videbantur. Dux ea re vehementer commotus, Cęſarem ad arma ſollicitauit, belli ſe ſocium profeſſus. Cæſar quod è re ſua eſſet, duci annuit. Coniunctis auxilijs Ioãnes Iacobus Medices Meliniani Marchio, militari gloria præſtans, belli imperator lectus. Is propugnaculo pro Senarum porta Camollia à Senenſibus neglecto; de improuiſo initio anni ∞ D L I I I. capto, aperto bello initum fecit: quo in magnam anni ∞ D L I I I I. partem protracto victoria demum penes Cæſarem & ducem fuit. Eo bello Senenſis ager ferro, flammaque vaſtatus, cuncta prædis direptionibus, rapinis, & cædibus repleta, ruſtici ferè omnes interfecti, & nobiliſsimum territorium ad ſolitudinem pœne redactum eſt. Nouiſsimæ I I I I. Nonas Auguſti, cum vtrique exercitus congreſsi eſſent, Petrus Strotius, prælio à Marchione victus, & aliquot vulneribus acceptis elapſus, Senenſium res ommino labefactauit, Inſigni victoria parta, hoſtium ſigna, captiui plurimi, & præda ingens Florentiam abacta. Multa de Senenſibus oppida, in his Licinianum commeatu refertiſsimum capta. Victi quum ſe intra Senarum mœnia recepiſſent, diuturna obſidione à Marchione preſsi, tandem fame coacti, quibuſdam cõditionibus in Cæſaris poteſtatẽ venerunt X I. Kal. Maij anni ſequentis. Senenſium multi & mobiliſsimi quique Cæſaris imperium recuſantes, apud montem Ilcinum loci ſitu & natura expugnabilem Reip. ſuæ corpus

ſub Francorum Regis præſidio conſtituerunt. Hoc bello Iulium III. Florentinorum duci Coſmo adiumenro fuiſſe, Senenſes lamentabantur, affirmantes eum aduectis ex Piceno, Vmbria, Erruria commeatibus, pecunia quoque ſubleuaſſe. Quod ipſi ægrè paſsi, ſeruitutis ſuæ culpam magna ex parre in pontificē non diſsimulanter conferebanr, quòd nequaquam tanquam communis paſtor eius Vrbis res curaſſet, in qua mater nata, ipſe educarus, & perpetua bumanitate cultus fuiſſet. Et Iulius Duci gratiam referre videbatur, quod pontificatus ſuo initio oppidum Etruriæ montis S. Sabini marchionatus tirulo Frarri Balduino liberaliter donaſſet. Qui eriam bello finito filiam in matrimonium Fabiano Montio Balduini filio, quæ poſtea Alfonſo Ferrariæ duci nupſir, deſpondit. Quibus de rebus, cum poſtea Paulus IIII. dubitaret, vt iure poſſet à duce pecuniam tanquam Eccleſiæ debitam repetere, Ioannem Franciſcum Lotinum, conſiliorum illius belli conſcium dum eſſet in mole Hadriani derentus, iudiciali riru interrogari voluit, & tandem reperit nullas neque pecunias neque commearus Iulium Duci ſubminiſtraſſe, qui quietis auidus, & priore bello afflictus ſe medium perpetuo geſſerat, quin etiam pacis præ ſe ſtudium ferens, neglecto bello finitimo, cui mederi non porerat, & externa quæque parum curans, fruendo potius, quàm regendo ponrificatui incumbebar, totusque erat in extruenda elegantiſsima ad voluprarios ſeceſſus, paulò ſupra portam Flaminiam, Villa Iulia, cuius inſanire ſtudio videbatur, in qua ſepruagenarius ferè ſenex per totum ponrificatū conuiuijs potius, quam publicæ procurationi, & grauiſsimarum rerum negocijs, cum magno Vrbis Chriſtianorumq́; omnium incommodo, vacabat. Cæterum anno ∞ D L I I I. Eduardo V I. Anglorum rege mortuo, Maria præſtāriſsima fœmina, Henrici V I I I. & Carharinæ Arragoniæ Cæſaris Caroli V. materteræ filia, regnum non ſine manifeſto diuinitatis auxilio ſuſcepit. Tum Iulius Ponrifex Reginaldum Polum Cardinalem Anglicum, virum in eo regno primarium, qui tunc in monaſterio Maguerano ſuper lacum Benacum agebat, Legatum in Britāniam inſulam ſummacum poreſtate creauit, vr qua ratione poſſet eam ad Catholicæ fidei vnitarem reuocarer. Polus non ante Italia excedere conſtituit, quam Anglici regni conditio ei explorata eſſet, quòd ob ſuperiora ſciſmata, maximis turbulentijs plenum eſſe exiſtimabar. Iulius de ea re Cardinalem Dandinum apud Cæſarem in Belgio Legatum monuit. Qui Io. Franciſcum Commendonum Venetum, pontificis cubicularium miniſtrum, impigrum, & acri virum ingēnij, ad ſe à pontifice miſſum, ſtarim in Inſulam traijcere iuſsit, eius ſtatum & opportuna quæque exploraturus. Is Londinum accedens, & quæ ei inuenta ſuere contemplatus eſt, & ita egit, vt Reginam ſæpe fuerir allocutus. A qua ſyngrapham accepir qua obedientiam apoſtolicæ ſedi pollicebatur, & ſciſmatis abſolutionem pro regno petebat: idque tum ob magnos tumultus, qui tota Anglia excitati erāt clàm, donec ijs ſedatis eadem publice per oratorem præſtare poſſer. Commendonus cum ijs mandaris Romam rediens, cuncta ponrifici ſecreto in conſiſtorio aperuit. Rebus ita conſtitutis. Polus Legatus in Angliam, ad expiandum luſtrandumq́ue regnum & catholicos ritus reſtituendos, iam ſecurus acceſsit, honorificè à Regina & tora Inſula ſuſceptus. Maria verò quum eſſer Carholicæ religionis, & verè pietatis cultrix ſtudioſiſsima, eodem Legato auctore anriquum & cerrum Dei culrum, vigeſimo anre anno ab Henrico patre diſsipatum, Anglis reſtiruit proſanum titulum quo Rex Henricus abuſus fuerat Anglicanæ eccleſiæ ſupremi capitis, ſuſtulit. Oratores ſuos Romam reliquorum Chriſtianorum principum more, ad pontificis venerationem & obedienriam præſtandam miſit, veniam & peccatorum condonarionem præcanres, quod vnum eſt Romani pontificis auctoritarem ſuſcipientis, indubiratum argumentū: Epiſcopos quoque Catholicos hæreticis pulſis cōſtituir, quas ob lætiſsimas & inexpectaras res Romæ ſupplicationes publicæ habitæ, & Deo grates ſacris à pontifice myſterijs celebratis, perſoluræ. Quo eriam anno Philippus Caroli V. Auguſti filius eadem Maria in matrimonium accepta, regna vtriuſque Siciliæ, quæ vocanr, Mediolanenſem principatum, & Belgium cum aliquot alijs prouincijs à patre Rex appellarus, per manus accepir. qui vt Catholico principi par eat, primo quoque rempore legatum Romam ad pōtificem miſir Piſcariæ Marchionem, qui regum veterum more Neapolirani regni, quod Romanæ Eccleſiæ beneficiarium eſt, iure iurando dato regis nomine legirimam poſſeſsionem obrineret. Quæ ei in publico conſiſtorio benignè à Pontifice cōceſſa fuit. Quum verò Iulius ingraueſcente ætate, haud ſatis proſpera vteretur valerudine, podagra enim & arriculorum doloribus laborabar, initio anni ∞ D L V. menſe Februrario leui (vt videbatur) morbo decubuir, concepto ex commurata viræ ratione. Ad arcendos nanque podagræ intolerabiles cruciatus, quum imprudenti medicorum conſilio nouis ſe in victu præceptis munijſſet, incidie in ſebrem, quæ inirio neglecta, paularimq́ue aucta, eum tandem inrra paucos dies decimo Kal. Aprilis, hora inter decimam, nonam & vigeſimam, Romæ in Vaticanis ædibus extinxir, ætatis anno ſeptimo, ac ſexageſimo ſupra mēſem V I. & diem X I I I I. Sunt qui conſtanter affirmenr, Iulium ſibi ipſi hac ratione mortem intuliſſe. Balduinus ponrificis frarer pro ſe & filio Fabiano, cui filiam Florenriæ ducis deſpondi procurarar. Camertio oppido potiundi deſiderio ardenti æſtuabat, fratremq́ue pontificē ſæpius interpellarus, eò adegerar,

vt ei permiſerit, ſed de ea re in cõſiſtorio quamprimum relaturum. Quum verò pontifex omnes ferè patres ſuæ ſententiæ aduerſaturos intellexiſſet, rem procraſtinando differebat, & ne conſiſtoria à fratre importuno habere cogeretur, languorem finxit, vtque rei fidem magis faceret, ſolitis cibis abſtinere, eoſque parcius ac inſolidos ægroto ſcilicet aptos ſumere cœpit. Ex ea vitæ ratione, ludibrio commutata, morbum ſerio contraxit, qui eum iam ſenem breuiſsime abſumpſit. Cadauer canonicorũ ſancti Petri humeris de more tenui pompa in Baſilica Vaticana delatum, triduoque populo expoſitum Lateritio monumento, ponè aram diui Andreæ conditum eſt. Vacauit tum ſedes dies xvij. Fuit Iulius ſtatura procerus, facie ſubagreſti, prolixa barba, naſo grandiore, ore paululum contracto, acri oculorum obtutu, vt facilis in excadeſcendo, ſic ira ſtatim depoſita mitiſsimus. Exiſtimatus & liberalis, delectabatur ruſticis, & caſsioribus cibis, capis præſertim, quæ prægrãdes Caieta ei aduehebantur, aſsiduè conuiuabatur: quòd ſi vitæ quam priuatus egit inſtitutum, pontificatum quoque adeptus conſtanter ſeruauiſſet, multa quæ eo tempore deprauata erant, in meliorem haud dubiè formam eſſent reſtituta. Qui nanque occupationibus totus intentus Cardinalis veluti furtim, voluptates ſequebatur, Pontifex factus votorum iam omnium compos, abdicata rerum cura hilaritati & genio ſuo nimium indulſit, vſque adeo homines premij ſpe potius ad virtutem amplectendam, quàm ipſamet, virtutis pulchritudine accẽduntur. Vnum poſtremo etiam ei crimen datum eſt, quod tãtæ poteſtatis oblitus, omnium maximi muneris dignitatem, parum animaduertens, leuibus & inanibus verbis, ſuam aliquando maieſtatem, non ſine audientium rubore aut riſu minueret.

MARCELLVS II. PAPA.

MArcellus pontifex, non obſcuris parentibus in agro Piceno, oppido Montis Fani, pridie Nonas Maij, anno ſalutis, ∞ D I. naſcitur. Quo tempore pater ipſius Ricardus eius prouinciæ quæſturam magna cum laude gerebat. Quo munere Pontifici & prouincialibus gratus, nouem annis ſub Alexandro VI. functus eſt. Extant eiuſdem pontificis, & Auguſtini Barbadici Venetiarum principis litteræ plumbo ſignatæ ad hunc ipſum Ricardum: Illius quidem ſic: Dilecto filio, Theſaurario prouinciæ noſtræ Marchiæ Anconitanæ, Alexander Papa VI. Huius verò ita: Auguſtinus Barbadico Dei gratia Dux Venetiarum, &c. Magnifico D. Ricardo Ceruino Marchiæ Anconæ Apoſtolico Theſaurario ſalutem, & ſynceræ deuotionis affectum. Vtraſque ipſe vidi. Is ipſe Ricardus fuit genere Etruſcus, gente Ceruina, apud ſuos honorata, Politiano oppido ditionis antea Sehenſis, tũm Florentinæ honeſtis parẽtibus ortus. Matrem habuit Marcellus Caſſandram Benciam, ſanctiſsimam fœminam, Fratres verò duos eodem patre at ex nouerca genitos, Alexandrum & Romulum Hic vir præſtantis ingenij, triennij ante eius pontificatum magno fratre mœrore deceſſit: Ille quiquennio pòſt è vita migrauit, quatuor filios ſuperſtites relinquens. Quorũ Herennius egregiæ indolis iuuenis, patrui virtutem referens, à ſupplicibus libellis referendis pontifici præſto eſt. Cæterùm Marcellus à prima ætate liberalibus diſciplinis patris ſtudio educatus, poſtquam adoleuit, Senis, vbi bonarum artium ſtudia maximè florebãt, aliquandiu commoratus atque in Academicorum ſodalitatem cooptatus, omnium fauorem ſibi facile conciliauit. Ea re breui factum eſt, vt ab æqualibus vt frater, à maioribus vt filius & alumnus diligeretur. Tanta autem fuit & modeſtia & continentia, vt cum quid non ſerio ſed per iocum inter amicos paulò liberius forte ageretur aut diceretur, aduentu Marcelli omnes illico cõticeſcerent. Naturæ porrò graui & ſeueræ, ſic illuſtre ingeniũ & induſtriam adiunxit, vt iam inde à primis ipſius annis facile quis futurum diuinaret, eum ad ſummam honoris atque imperij dignitatem eſſe venturum. Certè pater ipſius Ricardus Aſtrologiæ peritiſsimus (quãquam iudiciariam auerſaretur) Marcellum filium maximum in Dei Eccleſia virum euaſurum eſſe pro certo ſibi perſuaſerat. Qui animaduerſo ſtellarum curſu, qui tum erat, quum puer naſceretur, ex eorum coniunctione ſummam eccleſiaſticam dignitatem filio prædixiſſe fertur. cui quidem perſuaſioni poſtea Marcellus indulgens, quum poſt multos annos à ciuibus ſuis ad nuptias incitaretur, conſtãter recuſauit, per iocum nolle ſe dictitans, longè clariorem ſtatus conditionem, quam ſibi aſtra portendebant, matrimonio veluti vinculis impedire. Poſtquam Senis diceſsit, vbi honeſto otio, ac litteris aliquandiu operam dederat, Romam primùm in comitatu legatorum Florentinæ reipublicæ, qui Clementem VII. ciuem ſuum pontificem maximum recens creatum, Chriſtianorũ omnium more veneraturi adibant, profectus, pontifici innotuit quo cum Ricardus pater in in priuata vita amicitiam habuerat, eique patris nomine arcana quædam ad rectam aſtrologiæ cognitionem communicauit. Pontifex Marcello iniunxit, vt ad patrẽ reuerſus eum ſuo nomine ad Tabularum Aſtronomicarũ, quæ anni rectam curſus rationem reſpicerent, perfectionem ſolicitaret. Eam rem pontificis iuſſu Ricardus confectam Marcello Romam redire iuſſo pontifici miſit. Cuius ſuaſu Marcellus infelicis epiſcopi .... Datarij cõtubernio aliquandiu

aliquandiu permanſit. Lachrymabili Vrbis caſu in patriam profectus, rebus compoſitis Romam rediјt, vbi ſcriptor apoſtolicus factus, Alexandrum Farneſium Cardinalem, qui patrem eius Ricardum bellis domo profugum, caſtrique ſubſiſtentem, & Canini frequenter ſe adeuntem, ob Aſtrologiæ artis peritiam, magno in pretio habuerat, aſsiduus colere cœpit. Quo tempore in Angeli Colotij, Conſtantini Laſcaris & aliorum eius ætatis litteratorum amicitiam inſinuatus, virtutis cauſa non mediocri in honore habitus eſt. Tunc verò nobili perquirendorum veterum codicum ſtudio primum vacare cœpit, cui poſtea etiam Cardinalis tantum incubuit, vt refertiſsimam optimorum voluminum bibliothecam confecerit. Patris morte in patriam redire coactus, curæ familiari vacauit, ſorores honeſtis matrimonijs nuptui tradidit. Clemente V I I. mortuo, quum Alexander Farneſius Pauli tertij nomine pontificatũ obtiuuiſſet, Romam quarto in Roberti Pucij antiqui amici, qui poſtea Cardinalis & ipſe fuit, comitatu rediјt, à pontifice benigne ſuſceptus. Qui cum pontificatus initio Alexandrum Farneſium nepotem in diaconorum Cardinalium numerum allegiſſet, & viris vndique conquiſitis, quorum mores anteacta vita probaſſet, quoſque pueri coaleſcenti, & adhuc tenero, quaſi vitæ ſpecimen quoddam conſpidiendos proponeret, quo ijs quaſi ſcepta clauſtris lubrica ætas illa contineretur, inter alios etiam Marcellum adlegit, cuius opera in epiſtolis ſcribendis vteretur. Erat enim Paulus Pontifex ingeniorum æſtimator acerrimus. Quod munus maxima cum integritatis, prudentiæ, & dexteritatis opinione ita geſsit, vt omnibus qui Reipub. adminiſtrandæ, cæteris aptiores videbantur, vnus ipſe omnium iudicio præſtare putaretur. Quare quum Alexander Cardinalis in partem reipublicæ, à prudentiſsimo ſene eſſet aſſumptus, ne in tam tenere ætate, ſtatim maximorum negotiorum mole obrueretur, Marcellum, qui in conſilijs, & curis adoleſcenti aſſiduus eſſet, præſto eſſe voluit: erat enim rebus gerendis grauis, prudens, & iu eiſdem conficiendis expeditus. Quem tum etiam indies magis magiſque gratia ſua & fauore creſcente, pontifex protonotariorum numero adſcripſit, & eum ad Cæſarem vxoris obitu mæſtum in Hiſpaniam conſolandi graria, cum ampliſsimo adoleſcente Farneſio ire iuſsit. At non longè pôſt, quo maiore apud nepotem ſedis Apoſtolicæ iam negocijs præpoſitum, & iu Galliam de maximis grauiſsimarum rerum negocijs Legatum, cum dignitate eſſet, Neocaſtrenſem deſignauit epiſcopum. Nullum enim iam negotium, nulla legatio, Marcelli conſilio & viribus, non digna videbatur. Firmata iam ætate, quum ad Imperarorem Cæſarem Carolum qointum Auguſtum Cardinalis Farneſius Legationis munere fungeretur, eidem Marcellus, qui pontificis nnntius eſſet, comes eſt datus. Vbi à pontifice frequẽti Senatu, ſummo cum verborum honore commendatus, abſens in Belgis X I I I I. Kal. Ianuarij anno ſalutis ∞ D X X X I X. Cardinalis presbyter tituli Sanctæ Crucis in Hieruſalẽ renunciatur: & quum Reipublicæ cauſſa Alexandrum Cardinalem, non ita multo pôſt Romam reuerti opus eſſet, Pontifice de more in ſenatu referente, ſummo patrum conſenſu placuit, vt is apud Cæſarem legati munus pro Farneſio obiret. Romam demum reuerſus, Regienſem Epiſcopatum obtinuit. Paulum I I I. prudentia, & dexteritate ſua adeo ſibi deuinxit, vt grauiora & maioris molis negotia Pontifex ſine eius conſilio nunquam tranſigeret, ratus non alium quenquam, cui crederet, magis toto in ſenatu habere ſe poſſe. Tridenti generali patrum conſilio indicto, quum more maiorum Apoſtolicæ ſedis Legato eò mittendi eſſent, ipſe potiſsimum delectus eſt, cum collegis Ioanne Maria de Monte Epiſcopo Præneſtino, & Reginaldo Polo diacono Cardinale S. Mariæ in Coſmedin, qni ſummi pontificis nomine Cõcilio præeſſent. In qua ſynodo Marcelli maximè virtus, & eximie in pontificia poteſtaie. & auctoritate tuenda, libertas enituit. Nam quum Carolus V. Imperator priuatorum comodorum (vt fama erat) cauſſa Tridentini concilij tranſlationem, quam ex pontificis auctoritate legati adornabant, ægrè ferret, Marcelluſq; in ea re ab eo diſſenſiſſet, quod Cæſaris voluntatem Romanæ ſedis dignitati aduerſari videret, à Cæſaris miniſtris interpellatus, ueque miuis neque precibus à ſententia demoueri potuit: Ea re Cæſari inuiſus, quum grauiora eius verba ſibi relata audiuiſſet, Cæſarem quidem in corpus ſæuire, in animam verò ſuam nihil ei iuris eſſe, reſpoodit. Cæterum eius facta Dei iudicio reſeruari, qui vnicuique iuxta merita ſua eſſet tributurus. Tridentiui verò Concilij Bononiã tranſlationi operam ſuam præſtitit manſitque aliquandiu Bononiæ in ea ſynodo vbi Reipublicæ Chriſtianæ adminiſtrationi deditus, ab omnibus quaſi aliquãdo Põtifex maximus futurus obſeruabatur. Inde ſuſpenſo Coucilio Romam quum reuerti conſtituiſſer, Ioannes Maria Cardinalis de monte alter Concilij Legatus, eũ rogauit, vt à ponrifice ad vitæ ſuæ ſuſtentationem Bononienſem Legationem ſibi impetraret. Id Marcellus anuuit, in via pontificis diploma ſuſcepit], qua eum inſcium eadem legarione honeſtaium, vt Bonoutam rediret, monebat. Sed Marcellus amici memor, rectà Romam contendit, tantumque apud poutificem nonnihil reluctantem effecit, vt legario ipſa ab ſe ad Cardinalem Montanum tranſlata fuerit. Defuncto Paulo I I I. quum in eius locum iiſdem Cardinalis Iulius I I I. vocatus, quo cum arctiſsimæ amicitiæ nexu couiuuctus erat, pontifex factus eſſet, abſeus (conclaue enim aduerſa valetudine conflictatus exierat) primùm per nuntium ei gratulatus eſt,

mox

mox viribus parum per recuperatis, cum Vrbe egredi ad ſalubriora loca medicorum conſilio ſtatuiſſet, ſe ſellæ impoſitum, ad Pontificem deferri curauit. Quo cum longum ſermonem inſtituens, eum tot colloquiorum, quæ de communi eccleſiæ vtilitate Tridenti & Bononiæ, quum vterque eadem Concilij legatione fungeretur, habuiſſet, admonuit, vt quum ipſum Deus Optimus Maximus vicarium ſuum delegiſſet, modò in poteſtate ſua eſſe cognoſceret. pia illa deſideria exequi poſſe, enixéque eum rogauit, vt nulla neque propinquorum, neque aliarum perſonarum ratione habita, ſe à ſanctis inſtutis permitteret deijci, ſummi ſacerdotij & apparentis felicitatis honor breui tranſigi: mucietam, pileum, ſolеas purpureas, ſtolam lineam, tunicam ſericem, breui conſumi, quæ haud ita multò pòſt cum corpore ipſo vermium domicilium futura eſſent: benefactorũ verò præter æterne vitæ præmium, quàm diuturnã memoriam in benedictione hominum tranſmitti. His & ſimilibus affectuoſe dictis, pontifici lachrymas excuſsit. Eum deinde ſæpe vetuſtæ inter eos amicitiæ iure, & officij ſui memor, vbi occaſio ſeſe obtulit, modeſtè admonuit. Qui demum cum fratris, & amicorum importunis precibus peteretur, vt fratrem ipſum Balduinum Camertium Ducem crearet, eosque populos ab eccleſiaſtica ditione exemptos, in principatus formam redigeret, ipſe vero ſe id facturum initio conſtãter recuſaret, Marcellus eius conſtantiam laudare, optimi propoſiti firmam & immutabilem ſententiam, ſummo verborum honore extollere, & vt in ea opinione perſeueraret monere. Veritus verò, ne pontifex exigui animi propinquorum ſuggeſtionibus tandem ſuccumberet, eidem petenti concilium dedit, quo lege caueret, vt nullus pontifex bona Eccleſiæ Romanæ ſtabilia alienare poſſet, in quam legem ipſe, futuri pontifices, Cardinales quotquot in poſterum eſſent iurarent. Donationem verò neceſſario factam, non ante validam cenſeri, quàm duorum aut trium ſubſequentium pontificum auctoritas acceſsiſſet: atque hac ratione ſe omnes ſuorum impetus retundere poſſe docuit, ſi ea peterent, quorum tradendorum poteſtate eum exutum eſſe cognoſcerent. Poſtremò cum Iulius I I I. propinquorum importunis precibus, quæ de Camerino agitauerat, exequi conſtituiſſet, ac Cardinale quodam internuntio, eidem valer dinario, & poſtridie Vrbe exituro inſinuaſſet, Marcellus rem verbis quantum potuit acribus, & validis rationibus diſſuaſit. Cuncta verò alijs aliquot patribus, ne rei ignari de improuiſo in conſiſtorio præuenirentur, inſinuauit, & quum ipſe ex Vrbe ob infirmitatem diſceſſurus eſſet, eos monuit, ne põtifici de ea re referenti aſſentirent, quam ipſe tantopere diſſuaſiſſet. Vrbe excedens Engubium in Vmbria, cuius ciuitatis epiſcopatum gerebat, deinde ad Montem Fanum oppidum aëris ſalubritate conſpicuum profectus eſt. Cæterùm Iulio breui vita functo, ex eo oppido Romam ad ipſa comitia, quibus pontifex creatus eſt, venit, quo primum in lucem æditus fuiſſet. In via Peruſiæ in monaſterio monachorum Caſinatium S. Petri pernoctauit. Quẽ honoris ergò Vrbis prætor Michael Turrianus epiſcopus Cenetenſis, vir probitate inſignis conueniens, ab eo in familiari de noui pontificis comitijs ſermone, inter multa eiuſmodi verba, ſe audiuiſſe narrauit: Fieri ne tũc poſſe, vt noſtris diebus is pontifex maximus Dei benignitate afflictæ eccleſiæ concederetur, qui veteres illos ſanctos pontifices martyrij, doctrinæ, & ſanctitatis gloria illuſtres imitaretur, ea ex officio ſuo agens, quæ Chriſti in terris vicario cõuenirent. Multa in eam ſententiam verba addens, quæ eius benè affectum animum aperirent. Conclaui inſtituto, non diu patres de nouo pontifice deligendo cunctati, ſed omnium, qui tum nouem & triginta in Vaticanum comitium conuenerunt, votis, Ranutio Farneſio S. Angeli, & Guidone Aſcanio Sfortia Camerario Cardinalibus maximè ſuffragantibus, decimo octauo vacantis ſedis die, V. Idus Aprilis anno ſalutis ∞ D L V. Pontifex Maximus renuntiatus eſt: poſtridie epiſcopus in palatij ſacello ab Oſtienſi pontifice (is fuit Cardinalis Neapolitanus, poſtea ei in pontificatu ſucceſſor) priſco ritu inauguratus, eodem die in Baſilica Vaticana ſine ſolenni pompa ac cærimonia, quum feſta Paſchalia inſtarent, ſeruato veteri nomine, ſummæ eius dignitatis ſacra thiara à Cardinali Piſano Diaconorũ primo redimitus, inſignia me etiam prope aſtante, & cuncta accuratè contemplante accepit, magno omnium expectatione, maiore ſpe. præfulgebat enim ſanctitate, moribus & doctrina, ſic vt ipſius vita omnium cenſura haberi poſſet. Inito pontificatu quum à Cardinalibus rogaretur, vt priſco inſtituto ei diplomati ſubſcriberet quo iuramẽto obligaretur, certum tantum numerum Cardinalium eſſe creaturum. Id facere recuſauit, affirmãs ſe id opere præſtaturum, verbis nolle. Cardinalem Mantuanum, qui ei in ſacris aſsiſtebat, longo ſermone de pontificatus onere alloquens, inter cætera ei aliquando dixit ſe proculdubio ſcire, optimum eſſe, pauca dicere, multa verò præſtare: ipſum autem ea ratione multa polliceri, vt ijs verbis fidem ſuam obligaret, quod ſi aliquando mali dæmonis impulſu ab rectè cœptis deſiſteret, ſecum ipſe poſtea ita cogitaret & diceret: Quam iuſte de me vti hypocrita Cardinalis Mantuanus conqueri poteſt, & pontificatu indignum iudicare, poſtquam aperte cognouit verba & actiones meas prætericas adumbratas fuco & fallacijs plenas, nec ex bona radice ortas fuiſſe! Statim verò oratores Cæſaris & Gallorum regis ad ſe accitos grauiſsima oratione monuit, vt de ijs quæ ipſe eorum regibus ſcripſerat, & ipſi eoſdẽ certiores facerent, vt in pace ineũda

con-

conſentirent, quod ſi recuſarent, præter nuntios & legatos, ipſe quoque ad eos hortandos profecturus eſſet. Quum verò Regis Hiſpaniarum veniam pro quodam nobiliſsimo Romanorum homicidij peteret, reſpondit. Se pontificatum ab homicidij abſolutione auſpicare nolle: omnibus verò tribunalibus, quædam quæ inuiolata ad rectam iuris adminiſtrationem obſeruarent ſcripto mandauit. Audiendis ijs qui negotiorum cauſſa aderant, totus incubuit. Sed & Rotæ auditores ſe ſalutatum de more venientes, in poſterum domi ſe continere, & parum neceſſario ſalutandi officio omiſſo, muneri ſuo ſtudioſe vacare iuſsit. Neminem propinquorum Romam venire voluit, ne fratrem quidem quodq́ue his, & temporibus, & moribus nouum eſt: duos paruulos Alexādrj fratris filios Ricardum, & Herennium, quos ipſe in Vrbe educabat, à nemine ſalutari, raro etiam in publicum prodire, præterquam ad ſacra paſſus eſt, eos verò ſericeis veſtibus indutos modeſtiæ admonendos curauit, nec breui eo tempore, quo pontifex fuit, illos vnquam vidit. Interpellatus an in palatium ex priuatis ædibus introducendi eſſent, reſpondit: Quid illis cum palatio, eorum forte id patrimoniumne eſſe cēſetis? Tria quæ obtinebat ſacerdotia, Criſpo, & Saraceno Cardinalibus, ac Ioanni Franciſco Lotino Volaterrano donauit. Cardinali Tridentino legationem Bononienſem, quam ſedulo petierat, non conceſsit, ne magis Cæſarianis, quam Gallis fauere videretur, inter quos tanquam communis pater medium ſe gerere & pacem, qua tandem ratione poſſet, componere conſtituerat, cum Tridentinus inter Cęſaris partes princeps haberetur. Ei tamen ipſius legationis loco, aliquot Cardinalium, Mantuani præſertim conſilio, & impulſu, decem aureorum millia largitus eſt, quo eius labores, & expenſas in concilio Tridentino factas, aliqua ex parte ſubleuaret, Decreuerat enim legationes omnes biennales tantum eſſe. Quo temporis ſpatio Bononienſis legatio eam pecuniæ ſummā reddere ſciebat. Multa & magna & Apoſtolicæ ſedis decus penè obſcuratum inſtaurandū meditatum fuiſſe, ferebatur ab ijs, qui quum adhuc Cardinalis eſſet, mentem eius exploratam habebant, arcanorum omnium participes. Inter quæ illud præcipuum, quod fratris, libetiſq́ue ſuis tantum elargiri, quantum ſinguli à nobilitate homines in reditibus haberent decreuerat, nec vltra priuatorum ciuium conditionem ſe efferre paſſurus erat, nō ad principatum & dignitates euehi, ne aſſem quidē de fructibus Eccleſiæ, niſi de libera omnium Cardinalium ſententia, eos auferre permiſſuros. Id maximè percupere videbatur, vt eos Venetus ſenatus in Patriciorum numerum adſcriberet, ſummū id honoris genus, quo eos honeſtaret, eſſe reputans, omnem eccleſiaſticam iuriſdictionem, viris profanis, & nullis ſacris initiatis demandare cogitauerat. Illud ſubinde ſæpe in ore habebat, ſanctitati eccleſiaſticæ turpiſsimum eſſe, eos qui ſacerdotijs ad curam animarum ſpectantibus præfecti eſſent à ſuis gregibus paſcendis abeſſe, neque ſe eos Romæ, aut vſquam verſari, niſi Sacerdotijs abdicatis, boniſq́ue paſtoribus commiſsis, permiſſurum. Decreuerat item eiectis ex aulico miniſterio cunctis indignis, ſe neminem in palatinis, niſi qui frugi, & honeſtis moribus eſſet, cuiuſque opera foret neceſſaria, eſſe paſſurum. Luxum enim omnium malorum cauſam eſſe, & ipſum peſsimum eſſe dicebat. Quare etiam profuſas ſuperiorum pontificum Sportulas in modicam quandam pecuniarum ſummam iam vix pontificatum adeptus contraxerat. Collegium Cardinalium ſupra omnia exornare conſtituerat, neque quenquam præterea in eorum numerum lege veteri repetita, ſine omnium conſenſu legere, quæſitis quoque in eorum lectionibus ſummorum virorum teſtimonijs. Quanquam autem illud in ore habuerit ſe vectigalia, atque onera publica per ſuperiores principes impoſita, vel aboliturum, vel ad modeſtam quandam rationem redacturum. Initio tamen pontificatus ærario exhauſto, & magno ære alieno inſuper contracto, coactus eſt præter animi ſui ſententiam propoſitum mutare, & ſubſidium illud triennali trecentorum millium aureorum à Paulo III. indictum continuarē, quod tempus præſcriptum exactum eſſet, quo in maximis Romanæ Eccleſiæ neceſsitatibus ſubleuari poſſet. Sedis enim Apoſtolicæ ſtabiles reditus ſunt C L. millia aureorum, ex hoc ſubſidio reliqui, & X X X. millia qui cenſibus hauriuntur. Priori pecuniarum indictioni quartam partem redituum congregationum regularium ac vigeſimam Hebræorum adiunxit. Quod vectigal Cardinalium pauperum ſuſtentationi addicere decreuerat. Eius præcipua cura erat, æs alienum Eccleſiæ ſoluere. Quo perfecto, quæ de vectigalibus minuendis, vel tollendis conſtituerat ocyſsimè exequi. Id vt facilius faceret, ſe neque bella geſturum, neque inſanis ſubſtructionibus vacaturum, aut propinquis ſuis principatus empturū, publicè profeſſus eſt. Qua parſimonia, illud ſibi certo perſuadebat breui Eccleſiam Romanam ære alieno liberaturum. Quum aliquando eius menſæ cochlear, & alia inſtrumenta aurea appoſita eſſent, argentea ſufficere dixit: clibanum pro argenteo æreum voluit, & ex ijs pecunias vſibus Apoſtolicæ ſedis conflari iuſsit. Ferunt ipſum in animo habuiſſe Parmæ ſtatum mutare, Camerinoq́ue Farneſijs reſtituto eam Vrbem tum nutantem Eccleſiæ reddere. Senarum libertatem maximè deſiderabat. Rebus compoſitis viros militares, ac prorſus omnem militiam à ſe abigere, & in Eccleſiaſticæ ditionis limitibus procul ab Vrbe ad ipſos tuendos fines conſtituere voluiſſe, fama eſt: eundemq́ue aliquando cogitaſſe, de ipſis etiam Germanis corporis cuſtodibus ex

bus exauctorandis, illud ſæpe repetens, multos principes ſalutari ſignó crucis, potius quam armis aduerſus hoſtes defenſos: Pontificem verò Maximum qui pro Chriſto vniuerſam Eccleſiam gubernaret, ſcutis aut gladijs nõ indigere. Vnde ſatius eſſe, ipſum ab impijs, & ſceleratis ſi caſus ita tuliſſet occidi, quàm Reipublicæ Chriſtianæ tam indecorũ præbere exemplum. Religionis Chriſtianæ diſsidijs, & his quæ nunc vigent hæreſibus valde angebatur, & proculdubio, ſi vixiſſet omnem operam ſnam & ſtudium in eo collocaſſet, vt ſublato ſchiſmate omnes ad concotdiam redigeret, vel genetali Concilio, quod ſempet expetiuit, vel alia quauis ratione. Sanctiſsimam hanc eius mentem, ego non alijs referentibus, ſed ex familiaribus ſermonibus inter nos habitis dum Cardinalis eſſet, optime noui, me enim mulrum dilexiſſe viſus eſt. Amicitias nanque, quas iam inde vſque ab adoleſcentia coluit, conſtanter vſque ad ipſum pontificatum maximum retinuit, multis nihil minus cogitantibus, vltto etiam accitis. Doctos quoque, & graues viros dilexit inptimis, eorumque familiaritate iucundiſsimè vtebatur, quos conſilio, opera & facultatibus, aliquando ſubleuauit: in his Guillelmum Sirletum, incredibili doctrina & pietate virum, quem modo ſolius virtutis ergo Cardinalem videmus, quem multis annis domi ſuæ humaniſsimè aluit, Cibi, ac vini parciſsimus fuit, eaque ſimplicitate, qua priuatus quum eſſet, edebat, habebatque ſiue publicè ſiue priuatim conuiuaretur, Anagnoſtem in menſa qui ſacros libros, aut ſanctorum patrum ſcripta legeret. Poſt longum in prandio ſilentium recordatus aliquando ea Hadriani quarti Papæ verba: Romano pontifice nemo eſt miſerabilior, conditione eius nulla miſeriot, Totius eius vitæ lætitia, & felicitas amaritudo eſt, Cathedra Romani pontificis eſt ſpinoſa, iter vndique cõſertum aculeis, pondus tantæ molis, vt robuſtiſsimos premat & confringat humeros: manu menſam percutiens dixit: Non video, quomodo qui locum hunc altiſsimum tenent, ſaluari poſsint. Valetudine fuit non ſatis proſpera, honeſto corporis cultu, facie decorus, ore venerabilis, ſtatura procerus, corpore gracili, capillo ſubrufo ſupercilijs diſparibus, atque altero paulo eminentiore. Fuit modeſtus, quietus, temperatus, pro cenſu liberalis, eleemoſynis largus, in inceſſu & motu grauis, & quanquam rarus in riſu, tamen quandoque facetus, & vt vno verbo multa cõplectar, in quo magnum ſanctitatis ſpecimen, in tam corrupto ſeculo maximè relucebat, qui nobis non ſuo vllo damno, ſed noſtro maximè tam cito fuerit ereptus, maiore profecto noſtra, & Reipub. Chriſtianæ iactura, quam vllo ſuo detrimento. fuiſſet enim ſi quiſquam alius Chriſtianæ reipub. neceſſarius pontifex, miſeris hiſce & calamitoſiſsimis temporibus. Quum ſatis (vt dixi) firmis non eſſet viribus, & propterea anno ſuperiori diu etiam febre laboraſſet, corpore quoque tam comitiorum incommodis quàm obeundis publicis muneribus, quæ vetere Chriſtiani populi inſtituto, annuis Dominici cruciatus, & Reſurrectionis diebus per maximum pontificem fieri conſueuerunt, fatigato, duodecimo pontificatus die grauius è pituita, & non leui febre decubuit, poſtridie ſanguine emiſſo, febris quidem remiſsior fuit, verùm corporis vires imminutæ: viſus tamen eſt, per aliquot dies conualeſcere, quibus diebus ſemper aliquid per familiares egit. IIII. Kal. Maij quum melius ſe habere videretur, Vrbinatum III. Kal. Ferrarienſium Duces. Item Camerarium, Guiſium, Farneſium, & Eſtenſem Cardinales audiuit. De Farneſio dixit, ſe operam daturum, vt intelligeret familiæ ſuæ beneficio Paulum III. in ſe reuixiſſe. Nocte ſequẽti haud multum quieuit Prid. Kal. hora XII. apoplexi correptus, omnes paulatim ſenſus amiſit, & hora VII. noctis ſequentis, quæ Kal. Maij præcedit ſecundo, & vigeſimo pontificatus die, vitæ anno quinto & quinquageſimo minus ſex diebus, maximo ſui apud omnes bonos deſiderio relicto, rebus humanis exemptus eſt, inſigni hominum concurſu, communem iacturam dolentium ad Vaticanum facto. Cadauer publico funere elatum, tenui pompa canonicorum humeris in Vaticanam Baſilicam delatum, marmoreo conditum eſt monumento. Vacauit tum ſedes dies XXII. De eo vere Virgilianum illud carmen dici poteſt:

Oſtendent terris hunc tantum fata, neque vltra
Eſſe ſinent.

PAVLVS IIII. PAPA.

PAulo IIII. Pontifici maximo patria Neapolis Campaniæ fuit, quattuor Romanorum pontificum natalibus antea celebris. Maiores ex Germania clariſsimo ſanguine ortos, Piſis primum, deinde Neapoli conſediſſe fama eſt. Pauli auus Diomedes Carafa Matalunæ Comes magna apud regem Neapolitanum Ferdinandum Arragonium Seniorem auctoritate fuit. Pater verò Ioannes Antonius, inter Neapolitanos proceres inſignis, ab vxore Victoria Camponeſca Petri Lalli filia, in quam primaria Aquilanorum familia defecit, dotis nomine Montorij in Marrucinis Toparchiam ad xviij. ab Aquila vrbe lapidem mare verſus ſitam, comitatus titulo habuit: ex qua duos mares, plures vero fœminas, quæ clariſsimis viris in matrimonium datæ ſunt, ſuſcepit: harum

vna religioſa virgo monaſterij virginum Neapoli mulier ſancta exiſtimara eſt. Ex maribus alter natu maior, fuit Ioannes Alfonſus Montorij Comes, alter Paulus ipſe, Ioannes Petrus ante pontificatum vocatus: qui in lucem editus eſt in Hirpinis, vico cui nomen eſt Sancti Angeli de ſcala, prope furcas caudinas, ſeptimo à Beneuento lapide III. Kal. Iulij, ſalutis anno M CCCCLXXVI. A teneris annis ingenium ad bonas artes, ſacræ ac religioſæ vitæ inſtitutum, propenſum præ ſe tulit. Ea re cum Prædicatorum monaſterium eius ordinis religionem profeſſurus petijſſet, ægrè à parentribus imbecilliori ætate diffiſis, vi inde abduci potuit, ſed tandem eorum monitis cædens, ad ſtudia quibus antea vacauerat, denuo totus conuerſus, ingenium exquiſito literarum delectu gnauiter inſtruxit. Omnium porrò diſciplinarum, & præſertim ſacrarum litterarum, linguarum item Latinæ, Græcæ, Hebraicæ accuratæ cognitioni maximam à primis annis vitæ integritatem adiunxit. Romam adoleſcens veniens, diù in contubernio Oliuerij Carafæ Cardinalis Neapolitani eiuſdem propinqui, quod tum temporis ampliſsimi ordinis virtute, atque exiſtimatione princeps & erat & omnium iudicio habebatur, vixit. Cuius opera, & commendatione à Iulio II. primis Pontificatus menſibus epiſcopus Teatinus creatus. Neapolim haud ita multo pòſt legatus eſt, vt Ferdinandum regem Catholicum ex Hiſpania eò venientem, Apoſtolicæ ſedis nomine ſuſciperet. Cuius regis tunc primum gratiam promeruit. Aliquot annis pòſt Apoſtolicæ ſedis nuncius in Angliam ad colligendum ſancti Petri vectigal à Leone X. miſſus triennio in ea inſula manſit. Inde per Oceanum in Hiſpaniam ad aulam Ferdinandi Catholici Hiſpaniarum regis ſe conferens, à prudentiſsimo rege. qui eius virtutem Neapoli cognouerat, ad conſilia eſt admiſſus, & maximi Sacelli Regij ſacerdotis, quem magnum capellanum vocant, vicarius electus. Quo mortuo apud eius nepotem Carolum Hiſpaniarum Regem, & poſtea Imperatorem eadem munera aliquandiu ſuſtinuit. Manſit in Hiſpania annos circiter octo, quo tempore linguam Hiſpanicā perinde ac Italicam hauſit. Ab Hadriano VI. qui Leone X. ſucceſſerat, quo cum ob morum ſimilitudinem vetus ei interceſſerat, in Hiſpania conſuetudo, Romam cum Marcello Gazele viro ſanctitate illuſtri euocatus, inter eos patres relatus eſt, quorum opera, & conſilio pontifex in eccleſiaſtica morū cenſura, & inſtaurandis Chriſtianæ diſciplinæ legibus, ad reſtringendam ſolutam ſacerdotum vitam, ſanctioremque gerendi ſummi pontificatus rationem, quas omnino cogitabat, vteretur apud quem tanta auctoritate, & gratia valuit, vt ſi diutius vixiſſet, eum proculdubio in ampliſsimotum patrum ordinem adſciturus fuiſſe videretur. In ſequentibus poſtea annis, Hadriano ſexto infectis rebus è vita ſublato, ſedenre Clemente VII. quum eum Cæſar Carolus Quintus archiepiſcopatu Brunduſino ornare voluiſſet, non rantum recens oblatum ſacerdotium vetere longè opulentius recuſauit, ſed etiam quod iam obtinebat ſponte pontifici dimiſit, ſibique ſub monte Pincio longe ab hominum conſpectu recto vitæ inſtituto, modicis ædibus, neque ædificio, neque amœnitate conſpicuis, domicilium elegit, & ab omni rerum humanarum cura penitus ſe auertit. quo in loco ſacris aſsiduè intentus literis, religioſe aliquot annos egit, nouamque clericorum regularium congregarionem inſtituit, paupertatis, caſtitatis, obedientiæ votis, ritu cæterorum religioſorum, ante aram maximam Baſilicæ Vaticanæ, ſolenni cærimonia nuncupatis. Cuius pij inſtituti ſocij primi fuere Caietanus Tieneus nobilis Vicetinus, vir ſanctus Bonifacius Collenſis Alexandrinus, Paulus Conciliarius Romanus. Eam vitæ formam Clemēs VII. approbauit. Vrbis direprione, qua multa à neſario milite paſſus eſt, commotus, Roma diſcedens, Veronæ aliquandiu apud Ioannem Natthæum Gibertum Veronenſem Epiſcopum inter ſui ordinis homines clariſsimum, in remotos epiſcoporum Nazarenis hortos ſeceſsit: deinde quietioris illius ſanctiorisque vitæ deſiderio rurſum accenſus, Venetias commigrauit, vbi longo tempore moratus ibidem religioſorum, & morum ſanctitate ſibi commendatorum hominum maiore conuentu coacto, pio religioſi animi decreto, ſeueriorem vitam cum ijs profeſſus eſt, & apud ædem ſancti Nicolai Tolentinatis, non ſine magna ſanctitatis, & doctrinæ opinione aliquot annos egit, presbiterorum Teatinorum (ita ab epiſcopatu Teatino, quem obtinuerat) vocatorum, in ea ciuitate, in qua ſummopere amatus, & obſeruatus fuit, tum primùm ſodalitate inſtituta. In hoc ſacerdorum ab ſe delectorum contubernio adhuc viuens, à Paulo III. bis per pontificias literas Romam euocatur, vt eius conſilio, in morum emendatione, & concilij generalis celebratione, quam pontifex adornauerat, vteretur: à quo haud ita multò pòſt, auguſta illa generoſi iudicij maturitate facile ſuperiores pontifices antecedenre, nobiliſsima illa IX. Cardinalium publicatione, qua anno ſalutis ∞ D X X X V I. XI. Kal. Ianuarij, viros egregios, & præſtantiſsimos ex optimatibus Eccleſiæ vndique conquiſitos, in Senatum legit, Cardinalis prebyter tituli S. Clementis deſignatus, maximam dignitatem, nullum ambitioſi animi ſignum promens, ſuſcepit: Epiſcopatum verò quem ante ſponte dimiſit, paulò pòſt iterum adeptus. Varia apud homiues fama iactabatur, alijs ſanctiſsimum virum relicto quietioris vitæ inſtituto ad reipublicæ fluctus ſe vocari paſſum ſummis laudibus extollentibus: alijs contra id factum accuſantibus. Ipſe tamen collato honore in obeundis ſenatorijs muneribus intentus,

ita do-

ita doctrinæ, ac ſanctitatis fama fluebatur, vt obloquentium ſententiam facile eludere videretur: nam vitæ, innocentiæ, religionis, ſtudio, & optimis moribus, multam eruditionem, præxcellentem ſacrarum literarum notitiam, facundiam verò inſignem in dicenda publice ſententia, & omni ſermone, libertatem addiderat. Animo adeò conſtans & fortis, vt perſonæ ſuæ vbique bene memor, nec minis nec precibus à dicta ſemel ſententia recederet. Si quid à Rômanis Pontificibus Paulo & Iulio, ſub quibus Cardinalem geſſit, fortè referretur, quod non ita ex apoſtolicæ ſedis (cuius vnius commodum ante omnia propoſitum ſibi habere dicebat) dignitate eſſe cenſeret, vel conſilio aberat, vel ſi intereſſet non aſſentiebat. Cuius rei plura, & maxime memorabilia exempla extant. Pontifice Paulo I I I. auctor inprimis fuit, vt ſanctæ inquiſitionis admodum neceſſarium tribunal præſtantiſsimis patrum ad id munus iudicibus lectis, Romæ inſtitueretur, qui inquirendis damnandiſque hæreticis ſumma cum poteſtate præeſſent. Latius iam per totam Italiam ſerpente Lutherana hæreſi, cuius labe non profanos modò, ſed & religioſorum hominum multos polluerat. Qua ratione factum eſt, vt membris ægrotis, aut ſanatis, aut ſi ſanari non poſſent amputatis, quæ contagio inficiebantur, periculoque propriora erant, paulatim ſalutaribus remedijs adhibitis, priſtinę in Italia ſanitati reſtituerentur. Cæterum quum tam in inquiſitionis munere, cui ipſe præ cæteris delectus fuit abeundo, quam alijs rebus ab ſe geſtis adeo ſeuerè ageret, vt multos homines offendere videretur (eiuſmodi porro vitæ inſtitutum Chriſtianam ſeueritatem appellare ſolebat) magnum ſibi aulicorum hominum odium contraxit, qui ſeueritatem & rectam eius mentem aſperitatem interpretabantur. Illud certè conſtanti omnium hominum fama liquet, eum ante pontificatum magnæ quidem integritatis vitæ ac doctrinæ, ſed nimis ſeueri ingenij & in propoſiti ſententia permanentis animi, opinione vixiſſe, eoque ingenio hominum ſtudia promereri neſciebat. A Paulo I I I. ex presbytero Cardinale tituli ſanctæ Mariæ Tranſtiberim, Epiſcopus primum Albanus, deinde Sabinus, Archiepiſcopuſque Neapolitanus factus eſt: poſtea Iulio I I I. Tuſculanam, & nouiſsime Oſtienſem obtinuit Eccleſiam. Mortuo Marcello, apud quem ſummum gratiæ & dignitatis locum obtinuerat, X. Kal. Iunij die Aſcenſionis Comitijs in Vaticano habitis poſt non longas quidem, ſed acerrimas comitiales contentiones, aliquot ex collegio patribus Cæſarianæ factionis vehementer repugnantibus, tandem Alexandro Farneſio qui ei ſtudebat præualente, I I I I. & X L. patrum ſuffragijs Romanus Pontifex quum eſſet ſui ordinis princeps, annum natus L X X I X. creatus, Pauli nomine, beneficiorum ſibi à Farneſiis collatorum memor, aſſumpto, proximo die dominico maiorum more ante Baſilicam Vaticanam coronatus eſt, magna & vniuerſali hominum, qui eius ſeueritatem timebant, mœſtitia. Quod à nonnullis futurarum rerum luctuoſique graui bello pontificatus triſte omen iudicatum eſt. Ciuitas enim paulo liberius viuere, præſertim proximis ſub Iulio I I I. annis, quum ſolita eſſet, ſeuerum & acre hominis ingenium timebat, cuius anteactam vitam communi hominum viuendi rationi contrariam nouerat: quam aduerſam de ſe opinionem ipſe pontificatus initio auertere ſtudens, certis quibuſdam Cardinalibus vltro etiam non rogatus pollicitus eſt, ſe nihil omnino in vrbe nouaturum, ſed veteri inſtituto cuncta moderaturum. Timentibus verò ſeueram reformationem vetus illud vſurpauit: Vxorem non habentes ſępe verberant. Profuſis deinde ſumptibus, & magnifico apparatu tota vrbe aulæis ornata, omnibus Cardinalibus comitatus à Palatio Vaticano profectus ad ſanctum Marcum, ad ſiniſtram tollendam ſuſpicionem, priuatim & publicè multa liberalitatis & clementiæ ſigna dedit, & cum in publicum prodiret, humanis verbis omnium fauorem ſtuduit promereri. Rogatus quanam ratione ipſe, & fratris filij victuri eſſent, munificè reſpondit, & largè, more principum, quod re egregiè præſtitit. Nam pecuniæ minimè cupidus, clericatus, ſecretariatus, & Protonotariatus magni pretij officia liberaliſsimè donauit. Omnibus Chriſtiannrum principum, in his Reginæ Angliæ, & Rempublicarum oratoribus, qui gratulatum, & ad eius venerationem Chriſtiano more Romam venerant, publicis in conſiſtorijs admiſsis, ingenium rurſus ſecutus, ad ea, quæ deprauata ſibi videbantur, emendata conuerſus, totus ad tollendos abuſus, quos ſuperiorum temporum negligentia pepererat, incubuit, vt hac ſaltem ratione Lutheranorum voces contra Romanam curiam obloquentium retunderet. Multa igitur ſummæ ſeueritatis edicta propoſuit, quæ ad diſſolutos ciuitatis mores corrigendos pertinebant. Ob eam cauſam multis inuiſus, quanquam pleraque egregio principe digna ageret, non tam ea grata eſſe poterant, quam contra, odioſa ſi qua fortaſſecus feciſſet. Principio cogitauit de leuandis vectigalibus, & oneribus, à ſuperioribus pontificibus extra ordinem impoſitis, ſed ærario inani mentem mutare coactus eſt, ne grauiora indicere poſtea cogeretur.

Edito decreto prædia & bona eccleſiarum male & ſimoniace alienata, quæ à multis aut occupata, aut temere empta fuerant, magno multorum damno poſſeſſoribus deturbatis reſtitui iuſsit. Iudæos tota eccleſiaſtica ditione ſparſos, & paſsim Chriſtianis

nullis pæne diſtinctos ſignis admixtos, certis ſeptis more Veneto oppidatim concluſit, & ad eorum auaritiam, cuius vitij infamia gens illa inprimis laborat, coercendam eorum vſuris modum impoſuit, fœnus à centeſima ad quinquageſimam reduxit, crocei coloris pileum quo internoſci poſſent ferre coegit, mercaturam cunctarum rerum, quæ victui humano neceſſariæ ſunt, omne cum Chriſtianis commercium ſtabilia bona poſsidere ijs prohibuit: Chriſtianos quoque quicquam eiſdem miniſtrare: Synagogas, quibus ſuperſtitiones ſuas celebrarent, præter vnam: in ſingulis ciuitatibus ipſos habere vetuit manente nihilominus ac ſi plures eſſent cathecumenorum annuo decem aureorum pro ſingulis tributo, grauioribusque exactionibus, abrogatis ſemel cunctis priuilegijs, quibus à ſuperioribus pontificibus donati, immanes, & intolerabiles diuitias per fas & nefas congeſſerant, onerauit. Multa Iulij tertij quæ nunquam probauerat decreta induxit, aliquot ex eius familiaribus, quorum Iulius conſilijs vtebatur, in carcerem coniectis. Vrbis præfectum Vrbini ducem, in locum Horatij Farneſij pauló antè interfecti ſuffecit. Cardinales prouinciarum legatos minorum ordinum rectoribus ſubrogatis cunctos reuocauit, præter vnum fratris filium Carolum Carafam, quem initio ponrificatus ex equite Hieroſolymitano, & Neapolis priore, & qui militiæ perpetuo operam dederat, Cardinalem, & Bononiæ legatum dixerat, cuius plurimum opera vtebatur: hic rerum ſummæ præerat. Oſio antiquo familiari Datario declarato, Datariatus reditus ſuſpendit, eumque ſeuerè admonuit, vt nullas pecunias pro impetrandarum quarumlibet rerum, quæ conceſsione parum dignæ viderentur, compoſitionibus acciperet, quouſque à Cardinalibus quibuſdam, quibus id munus mandauit, corrigerentur, quum ſibi perſuaſiſſet, multas pecuniarum ſummas eo munere contra ius cogi. Complures ſuper ea re egregiorum hominum Theologorum, iuriſque pontificij conſultorum deliberationes habuit, quærens, an hæ pecuniarum ſolutiones, quæ compoſitiones vocantur, legitimæ eſſent, & à ſponte offerentibus pecuniæ licito capi poſſent. Dum omnium ſententias audit, grauiter, aliquando in eos inuectus eſt, qui accipiendas probarent, ab omni auaritia alienum animum præ ſe ferens. Regreſſus & acceſſus ad Cathedrales Eccleſias reuocauit. Diſpenſationes matrimoniales, inter ſecundi gradus affines, aut raro, aut non conceſsit, Publica ſanctione, cuncta, quæ ſuperiores Pontifices poſt Iulium ſecundum conceſſerant, quæ bona redditusque Eccleſiarum minuerent, ſuſtulit: Superiorum pontificum decreta de annaris, & quindennijs confirmauit, ad eorundem ſolutionem, quæ controuerſa erant expoſuit, quorum cauſas Cardinalibus Sarraceno, & Menianello, exequutiones verò Hieronymo Saulio Archiepiſcopo Genuenſi quæſtori, & Oſio ſupplicium libellorum magiſtro commiſerat. Pœnitentiariæ officium, item Cleri ſtatum, tam in veſtitu quàm victu, emendari, abuſibus ſublatis decreuit; nec vllius nomen recipi voluit inter ſacerdotiorum candidatos, quorum ante acta vita non probata eſſet: ei quæſtioni præfecit viros integros Tranenſem, Rebibam, Reumanum Cardinales, & Franciſcum Epiſcopum Gebennenſem Datarium. Ambientium ſacerdotia fraudes redarguit, Lenones, & facinoroſos homines vrbe exactos, grauiſsimis pœnis coercuit. Societates certarum pecuniarum, quibus præſcriptæ menſtruæ vſuræ perſoluerentur, præter eas quæ ex officijs Romanæ curiæ capiuntur, vti fœnebres edicto prohibuit. Eum ſenatus principem quem decanum vocant, eſſe voluit, qui decedente vetere decano, principem locum inter agentes Romæ Epiſcopos Cardinales obtineret. Seuerißimum promulgauit edictum in eos, qui ſanctiſsimam Trinitatem, Ieſu Chriſti Domini noſtri diuinitàtem, eius ex ſancto ſpiritu conceptum pro humani generis ſalute mortem, beatiſsimeque virginis deiparæ perpetuam virginitatem inficiarentur. Thomam Cromenum Archiepiſcopum Cantuarienſem hæreticum auctoribus, Philippo, & Maria Anglorum regibus, ſacerdotio priuauit, & puniri more maiorum iuſsit, qui pertinax in Anglia combuſtus eſt. Oſium eundem, quem ſupplicibus libellis (vt dixi) ſubnotandis ſummæque conſiliorum omnium præfecerat, & Epiſcopatu demum Reatino exornarat, morum ruſticitate, grauiorique eius ingenio ſuboffenſus, propinquorum quoque pontificis, quos negligebat relationibus petitum, gratia in odium verſa, poſtea in Hadriani mole præduro carcere habitum, per quadriennium ferè cuſtodiri iuſsit. Triumuiralem conſeruatorem vrbis & ſenatoriam in Capitolio poteſtatem amplificauit, & populo Romano immunitates omnes, & priuilegia à ſuperioribus pontificibus conceſſa liberaliter auxit & confirmauit. Tiburque Cardinali Eſtenſe ab adminiſtratione ſubmoto, eidem conceſsit. Ad leuandam Vrbis annonæ penuriam, triginta millium aureorum cenſum inſtituit, cuius fidei iuſsioni bona domus hoſpitalis ſancti Spiritus ſubiecit, qua pecunia frumentum inopi plebiculæ paſcendæ compararetur. Quadrantarium carnis vectigal in quinquennium à Iulio tertio impoſitum, extra Vrbem tantum exigi voluit. Quod tamen neceſsitate coactus, in nouennium ad omnes etiam regulorum ditionis eccleſiaſticæ Toparchias poſtea produxit, & ex eodem vectigali montem non perpetuum cum centeſimæ ſolutione conſtituit. Tot vero beneficijs populus Romanus inflammatus, ad teſtificandum grati animi ſtudium, ſolenni decreto ſtatuam ei

in Ca-

in Capitolio marmoream, quam ipſe potius quam æneam optauerat, antiquorum more erexit, & centum amplius ciues è nobilitate lecti, qui ſine ſtipendio pontificis per vicos perpetui corporis cuſtodes, nouo exemplo eſſent, Fidei equites ab eo creati. Dum hæc magna cum omnium laude ageret, quorundam è ſuis (vt fama eſt) Neapolitanorum quoque, & Florentinorum exulum, qui primarij ciues erant, conſilijs à priſtina mente deductos, quum ob quaſdam ſuſpiciones, (vitæ enim & auctoritati ſuæ inſidiari ab ijs ſibi perſuaſum habuerat) multos repente in carcerem coniecisſet, comparato exercitu Gallorum & Heluetiorum ſiue Retorum præſidijs in Italiam euocatis, bellum graue cum Philippo Hiſpaniarum rege Caroli Quinti filio ſuſcepit, & vetus odium reuocauit. Oderat enim ipſe iampridem Hiſpanorum nomen, quippe qui Vrbe direpta & incenſa ſacroſancti Pontificis maieſtatem violauerant, Italiam ſeruitio oppreſſam tenebant. His addebantur priuatæ iniuriæ, quod cùm in regia Hiſpaniarum verſaretur, in cancellariatus cuiuſdam petitione ſibi iure debiti, prælato Hiſpano, ipſe præter leges præteritus fuiſſet. Itaque eius rebellionis tempore, quo Neapolitani Petrum Toletanum, qui pro rege illius regni negotia curabat, quæſtionem religionis more Hiſpanienſi in regno inſtituere conantem, multis ſeditionibus & tumultibus fatigatum, ab eo conſilio deſiſtere coegerunt, medijs armorum fragoribus, ipſe Paulum Tertium ad arma Cæſari in regnum inferenda adhortatus fuiſſe dicebatur, ſua ſuorumque (quos multos in regno habere dicebat) operam pollicitus. Quæ conſilia prudentiſſimus Pontifex hominis animum admiratus, apertè quidem eius pietate & ſollicitudine laudata, tanquam parum temporis opportuna reiecit. Eius indignationem auxit, quod aliquot annis antea à Paulo Tertio Archiepiſcopatu Neapolitano donatus, poſſeſsione diu excluſus à regni prorege fuerat, tanquam Gallicarum nimis partium ſtudioſo. Pontifex igitur factus, ab iiſdem, quos ſupra memoraui ad bellum Cæſarianis inferendum ſolicitabatur, qui à latere eius nunquam diſcedentes, eum veteres iniurias repetendo, nouas arguendo, indies inflammabant, tempuſque veniſſe, quo Eccleſiæ iniurias, ſeſeque vlciſceretur, affirmantes, belli occaſiones captabant, in ipſo belli ardore Neapolitanos à rege non ita bene de ijs merito, ad ſe defecturos; & cuncta facilia futura, Gallico rege belli ſocio eidem bellicarum rerum imperito aſsiduè perſuadentes. Nec cunctata fortuna illudere rebus humanis ſolita, facilem præbuit occaſionem, qua & bellum legitime poſſet ipſe Pontifex indicere, & Gallos in belli ſocietatem ſibi adciſcere. Per id tempus Carolus Sfortia ex comitibus Sanctæ Floræ Longobardiæ prior, qui Francorũ regi Henrico bello Senenſi merebat, à Cæſarianis cũ fratre Mario captus cuſtodiæ adſeruabatur: is ab ſe duas poſſeſſas triremes ex Gallia diſcedens in portu Maſſilienſi reliquerat. Quarũ præfecti Philippi Vicquarronis fidei, quod in Cardinalis Camerarij Cæſarianæ factionis ſtudioſi clientela eſſe parum Rex credens, eo ſua auctoritate remoto illarum cuſtodiam Nicolao Alemanno exuli Florentino commiſit. Is cum triremibus in Inſulam Corſicam venerat. Id Prior iam liber factus cognoſcens, Regem Henricum per literas rogauit, vt triremibus reſtitutis ſoluta ſibi ſtipendia continuaret. Annuit Rex Alamannoque iuſsit, vt Centumcellas nauigans, triremes Priori traderet. Qui tunc apud Sancti Floræ oppidũ altero pede debilis manebat. Quo caſu impeditus, datis ad Alamannum literis, iuſsit vt triremes Alexandro fratri Cameræ Apoſtolicæ clerico traderet, qui ſuum interim aduentum expectaret. Alexander Centumcellas concitus abiens, triremes Alamanno, eas ſibi Priore abſente reddere recuſanti, vi eripuit, nihil veritus, quod in eccleſiaſticæ ditionis ſtatione eſſent, Alamannus imprudenti conſilio dimiſſus, apud Petrum Capuanum Centumcellenſis arcis Præfectum Alexandrum detulit, vim ſibi ab eo inventatam quærens, Præfectus Alexandrum rogauit, ne eis nauibus inſcio pontifice eductis, portum & pontificis maieſtatem violare videretur, permitteret ſe de ijs ante pontificis miniſtros monere. Id Ioannes Franciſcus Lotinus Volaterranus, Cardinalis Camerarij intimus, & conſiliorũ princeps, qui per eos dies à Cæſare redierat, Alexãdri citiſsimis litteris intelligens, ita apud Ioannem Montorij comitem pontificis fratris filium, rebus adhuc Cæſaris fauentem, rem extenuãdo egit, vt litteris ad præfectum Centumcellenſem datis, iuberet, ne ſe in regiorum miniſtrorum controuerſijs implicaret. Ita Alexander venia abeundi obtenta, portum exijt. Interea litteris præfecti Centumcellenſis Romam allatis, res ad Cardinalem Carafam Cæſaris rebus parum æquum defertur. Is confeſtim Præfectum pontificis nomine monet, ne Alexandrum cum triremibus portum egredi permitteret. Quod Alexander ſentiens, iam liber, & ob res geſtas Francorum fidei diffiſus, Caietam primo, mox Neapolim adnauigauit, amicè & munificè à Prorege Bernardino Mendocio, & Principe Auriæ claſsis Hiſpaniæ præfecto exceptus. Tum regij miniſtri Romæ apud pontificem queſti. Comes verò patrui iram veritus, à Lotino perſuaſum quærebatur. Pontifex ſuſpicatus non abſque Camerarij voluntate, vel ſaltem conniuentia id factum fuiſſe, Cardinale grauioribus verbis & minis exagitato, eundem Lotinum, quod Montorij comitem ad id induxiſſe videretur, in vincula coniecit. Hinc mutui odij & ſimultatum origo manauit, quas pontifex aliquot diebus poſt auxit, quum à Cardinale Burgenſe ei renuntiatum eſſet, quoſdam

Cæſariæ factionis proceres, modò apud Cardinalem Camerarium, modò apud Marcum Antonium Columnam clandeſtina colloquia contra ipſum, eius maieſtatem & auctoritatem habere, quodque ipſe Lotharius Cardinalis familiariſsimus ſtatim à comitijs ad Cæſarem miſſus eſſet, qui cum de tota comitiorum ratione & exitu, quæ Cæſari parum probanda viderentur, diligenter doceret. Pontifex, ſiue quod ita re ipſa comperiſſet, ſeu ira concitus, corporis cuſtodia aucta & aliquot cohortibus cõſcriptis, Cardinalem Camerarium, & paulò poſt Abbatem Breſignum Hiſpanum ad Vrbem à Cæſare redeuntem Bononiæ captum, & Romam productum in molem Hadriani coniecit. Cum Camerario Camillum Columnam etiam in cuſtodia habuit, omnium quidem rerum, quas in ſe patratas fuiſſe dicebat ignarum. Eum verò tanquam Columniæ familiæ principem, armis ſtrenuum, ſpectatum bello, ne aliquid nouaret, veritus, Gabijs Romam dolo accitum cepit. Alexandrum Sforⁿtiam abſentem cõtumaciæ damnatum clericatu priuauit. His turbis excitatis, Ioanna Aragonia audiens filium Marcum Antonium Columnam ad Vrbem venire, binos diuerſis vijs nuntios Marinum verſus miſit, qui filium ne rediret monerent. Eum Neapolim confeſtim profectum Pontifex ad cauſam dicendam citauit, & ſuſpicionibus indulgens, Iulianū Cæſarinum intra paucos dies, & Aſcanium Corneum ſibi ſuſpectos vadibus datis Vrbe diſcedere prohibuit. Triremibus autem, quas reddi Cardinalis, & orator regius Marchio Sariæ procurarat, portui reſtitutis, aliquot Cardinalium precibus Camerarium & Camillum Columnam, vadibus, ne Vrbe exiret datis, Pontifex è cuſtodia dimiſit, Marcum Antonium Columnam, qui ad tempus præſcriptum non adfuerat, paterna ditione, quam in agro Eccleſiaſtico habebat exuere cogitauit. Ioanna Arragonia matre cum Nuru & filiabus Vrbe egredi vetitis. Initio anni ∞ D L V I. Pontifex fratris filium Ioãnem Carafam Montorij Comitem Eccleſiaſtici exercitus Imperatorem creauit, cuius ſolenni pompæ prætoriani, & leuis armaturæ pontificij equites, de more interfuerunt. Quo die Ioanna Aragonia irritati pontificis vim timens, mutato habitu ſpecie quod Roberti Strotij vxor eſſet, deceptis portæ cuſtodibus Vrbe exceſsit, id oportunum tempus nacta, quo equites pontificij pompæ comitatus occupati erant, qui vbi de ſua fuga reſcitum eſſet, labore diurno feſſi, ipſam inſequi vti viſu venit, nequiuerunt. Ea re pontificis ira aucta, qui quæſtionibus habitis Marcum Antonium, & ipſius patrem Aſcanium, qui tum Neapoli in cuſtodia detinebatur anathemate notatos, honore, & accitis poſſeſsionibus, quas in ditione Eccleſiaſtica obtinebant diplomate publicato, quo eius priuationis cauſas commemorauit, exuit, & cuncta eorum oppida (quod multis durum, & futurorum malorum cauſa viſa eſt) Ioanni Comiti Montorij ducatus Paliani titulo addixit. Eorundem conſilio, qui vt alia, ita & hoc perſuaſerunt: valido, & fideli Romano pontifici poſſeſſori in illis oppidis inſtituto, atque firmato, poſſe gentem Columniam illis perpetuo excludi, neque in poſterum recuperandi facultatem illam habituram, quam cæteris pontificum interregnis nullo priuatim poſsidente habuiſſent. Capto nanque Palliano, de illius euerſione primo decretum, mox de oppidorum pro Eccleſia retentione fuerat cogitatum. Dux igitur, vt eius dignitatis inſignia caperet, celebri pompa ornamentis ducalibus indutus, toto comitante populo Romano, pontificiſque cuſtodibus prætorianis, & leuis armaturæ equitibus à Vaticano palatio in Capitolium proficiſcitur, vbi rei diuinæ ſolenni ritu celebratæ interfuit. Per Id tempus Pontifex ducis fratrem Antonium Carafam oppidi Montisbelli Marchionem, ac Diomedem Carafam ducis filium, Marchionem Cauenſem creauit. Montem verò bellum pontifex Comiti Balnei ob pecuniam, quam in bellicos vſus Francorum rex in Italiā amandauerat, vno ex tabellarijs occiſo in Eccleſiaſtica ditione deprædatam, armis eripuerat. Milites deſcriptos eccleſiaſtici Imperij, quos batalias vocant, priuilegijs auxit, quo eos ſibi firmiores ſtabiliret. Non ſine magno Cęſarinorum timore Palianum à Duce, Caroli Carafæ Cardinalis, & Petri Strotij, qui tum Romæ aderat conſilio, bellica arte munitum fuit tum quod ea ratione Columnijs eius recuperandi ſpes prorſus adimeretur, tum quod tanquam belli arx aduerſus regnum Neapolitanum eſſet futurum. Per eos dies Henricus Galliarum Rex, cuius res Italicas turbari intereſſe videbatur Pontificis animum in Cæſarianos incitatum cognoſcens, clam per oratores, & Cardinales Turnonium, & Lotharingium egit, vt fœdere cum pontifice inito, alter alteri auxilia in bellis gerendis ſubminiſtrarent. Ea re pontifex magis accenſus dum magnis viribus bellum adornat, inducias quinquennales, quæ inter Cæſarem, & regem Francorum ſe omnino inſcio factæ fuerant, nihil minus cogitans minus audiuit. Eam rem, quod ipſe in grauiſsimo tractatu neglectus eſſet, admodum ægrè ferens, ſe ſolum in periculo à Rege relictum multum conquerens, atque ipſas inducias ſuis officere animaduertens, legatos duos Cardinales, Scipionem Rebibam ad Regem Philippum, & Carolum, Carafam ad regem Francorum deſtinauit. Scipione proficiſcente quidem verum armis a Cæſarianis in ditionem Eccleſiaſticam illatis, ex itinere reuocato, Carafa ad regem maritimo itinere ſe contulit, cuius mandata fuere, primum vt pacem inter reges procuraret, cuius pontifex honorifica, & maieſtate pontificia digna conditione particeps fieret, id niſi impetrare poſſet, ſi quæ Cæſarionorum arma

ingrue-

ingruerent, auxilia à Rege quemadmodum ex fœdere paulò antè inito pollicitus fuerat, poſtularet. Legatus pace excluſi, quaſi ad opem pontifici ferendam, ne ab induciarum fide Henricus Rex ſine cauſa deficere videretur, Gallica auxilia duce Guiſio impetrauit. Pontifex interim Paliano munito, & duce belli fratris filio Imperatore creato, Vrbem maxima cum vicinarum ædium, & vinearum damno, terreis aggeribus munire, portas magnis præſidijs per diſpoſitas ſtationes, eius rei Camillo Vrſino demandata ſumma re, delectum tota eccleſiaſtica ditione habere, exercitum, commeatus, & cætera ad bellum neceſſaria comparare. Comperto per interceptas literas Garziam Laſſum Vegam, qui per eos dies à rege miſſus Romæ agebat, regis iuſſu Albæ ducem, ad bellum pontifici inferendum ſolicitaſſe, eundem, & Ioannem Antonium Taſſum magiſtrũ Tabellariorum equeſtrium in cuſtodia habuit. Per id tempus Aſcanius Corneus Velitarum munitioni præfectus, quum ob quaſdam ſuſpiciones à Pontifice capi iuſſus eſſet, fuga ſalutem quæſiuit, à Cæſarianis honorifice ſuſceptus. Ea re publicatis bonis exul factus, frater eius Cardinalis Peruſinus in arcem eſt cõiectus. Ferdinandus porro Toletanus Albæ dux, qui tum pro Rege Philippo regnum, atque Italiæ vicariatum obtinebat, his quæ Romæ fiebant auditis, metus in belli, quod timebat curas multis conſcriptis, & ex ſtatiuis in vnam coactis cohortibus incoluit. Frequentibus internuncijs cum pontifice egit, vt eiuſmodi bellici terrores amouerentur. Pontifex vt cauſam ſuam tueretur, Dominicum Nigrum Romanum cum epiſtola ad ducem miſit queſtum iniurias ſibi illatas. Dux ea re motus, Pirrho Lofredo equiti Neapolitano litteras ad pontificem dedit, quibus pontificis querelæ reſpondens, & quæ contra regem ſuum à pontificatus initio molitus fuerat ſigillatim aperiens, commemoratis bellorum incommodis, eum ad pacem poſtremo enixe hortabatur, addens quod ſi breui, quæ pontifex ſentiret de pace belloque non aperuiſſet, ipſe bellum indictum exiſtimaret. De eadem re ſcripſit etiam collegio Cardinalium, rogans, vt pontificem ad pacem ineundam hortarentur. Quum vero Paulus rem protraheret, poſt XV. dies impetum in fines agri Eccleſiaſtici dux fecit, & Pontem coruum in antiquarum Fregellarum veſtigijs ſitum, vi cepit. Ea re irritatus pontifex, Pyrrhum legatum carceri cluſit, regium legatum Marchionem Sariæ confeſtim vrbe exire iuſſit, iam antea pontifici odioſum, quod portam Vrbis militibus, qui ibi aderant repugnantibus, venandi gratia egreſſus fuerat. Quod tamen id ſibi licere Cardinalis Carafa mane prædixerat. Aucta vero ſuſpicione Iulianum Cæſarinum Regulum Romanum Fabium Columnam Archiepiſcopum Tarentinum, Hippolitum Capilupum, Herculis Gonzagæ Mantuani Cardinalis in Vrbe procuratorem è Cæſariana factione in carcerem coniecit, fatali Cæſarianorum ignauia quum nemo eſſet, qui accenſi belli flammam, quæ initio facili ſopiri poſſe putabatur, mitioribus concilijs, & agendi dexteritate reſtringueret. Armis autem primum à Cæſarianis in Eccleſiaſticæ ditionis finibus motis (inferre enim quam excipere apertum bellum maluere) Pons coruus primo impetu, deinde Fruſino, poſtea Anagnia, Marinum, Lauici, Præneſte, Tibur, Oſtia, Neptunum, Aba, Vicus Varronis, Monſfortinus & totum denique pœne Latium in eorum poteſtatem redactum eſt. Dux Albæ quæcunque Eccleſiaſticæ ditionis oppida ceperat, pro Eccleſia, & futuro pontifice ſeruaturum ſe affirmabat. Horum pars à pontificijs recepta, pars miſerè incenſa, & direptioni expoſita, eo bello, quo toto hoc anno, & magna ſequentis parte Gallis præſertim & Heluetijs in Pontificis auxilium euocatis, tanta animorum obſtinatione durauit, vt infelix Latium pænè totum igne, & ferro conſumptum ſit. Dum hæc in Latio geruntur, Dux Albæ pacis auidus, cum Carolo Carafa Cardinale egit, vt Sena Etruſca Io. Carafæ fratri ducis titulo conceſſa, Palianoque Columnijs reſtituto, certa firmaque pax conſtitueretur. Ei rei tranſigendæ in XL. dies induciæ initæ Quo tempore dux Albæ, qui Philippi regis mentem ad pacem quibuſuis honeſtis conditionibus ſuſcipiendam inclinatam exploratam habebat, validis præſidijs ijs, quæ cœperat, Caſtellis impoſitis, terreoque propugnaculo in inſula ſacra propè Oſtienſem portum ad fluminis Oſtia munito, Neapolim ſe recepit, atque Senæ negotium vt expediret Franciſcum Pacciecum, quem poſtea Pius IIII. Cardinalem creauit, ad regem miſit. Illud vero certò ſibi perſuadens, eum cum ijs mandatis rediturum, quæ ad pacem reſpicerent, rebus bellicis reſtituendis vacare ſuperſedit, quæ diuturno bello in peditatu, & equitatu admodum labefactate erant. Induciarum XL. diebus exactis pontificij à pace auerſi, Petro Strotio duce Vicum Varronis vi propugnaculum Oſtienſe pactione occuparũt. Ea res Strotij auctoritatem auxit, ita vt facilè ei poſtea fuerit pro fratre Laurentio Cardinalatus honorem adipiſci. Inexpectata re, & Ducis Guiſij aduentu mirum in modum Dux Albanus commotus, valido exercitu ſe ipſo pro Gallicas copias apud Ciuitellam expectandas putauit. Interea Franciſcus Pacciecus in Italiã cum pacis conditionibus à rege rediens, Romam acceſſit. Quæ præcipuæ erant vt Paliani Toparchia Marco Antonio reſtituta Io. Carafa Dux Senenſis crearetur. Animis Ducis Guiſij aduentu ad bellum inclinatis, Paccieco pontificis audientia negata eſt, & quia Cardinalis Venetias aberat, nonnihil cum Palliani duce locutus, a Cardinali Comenſe admonetur, vt Vrbe excederet. Ille carceris ſibi periculo intentato, Neapolim abijt, atque ita magnis vtrinque viribus bellum adornabatur.

Quo bello ærario exhauſto. Paulus magna, & extra ordinaria tributa indicere, & exigere coactus eſt. Montes Quattor inſtituit, duos in nouendecim perpetuæ ſolutionis beſſalibus vſuris, alterum S. Spiritus Hoſpitali domo, alterum Thoma Martino Genuenſi ditiſsimo viro fidei iuſſoribus, totidem item non perpetuos cum centeſimæ ſolutiones vnum ex Vectigalibus Peruſiæ & Vmbriæ, alium ex reditibus aluminum, quæ apud Tulfam coquuntur ſeſquicenteſimá bonorum æſtimatorii imperauit. Notariatus, & cancellariæ officia in quęſtionibus capitalibus totius Eccleſiaſticæ ditionie venalia propoſuit, duabus decimis omnium imperij Eccleſiaſtici ſacerdotium imperatis & menſtrua omnium officiorum ſolutione fiſco addicta, religionum ordines, in terreis quæ conſtruebat propugnaculis operá ſuam poſuerunt. Cuius belli vt creditum eſt, occaſione Placentia Octauio Farneſio Parmæ duci reſtituta, ipſe in gratiam à rege Philippo receptus eſt, quæ res Pontificis animum perturbauit, in eo certamine defixum. Nam Octauij vtpote regis Hiſpaniarum hoſtis operam eo bello ſibi pollicebatur. Cæterum Gallicarum copiarum aduentu recreatus, bellum anno integro continuauit, quo priuati homines, Vrbs Roma, Latium, Eccleſiaſticæ prouincię miſeræ attritæ & quanquam pax aliquando oblata eſſet, vt eam pontifex ſuſciperet adduci non potuit, quod pacis conditiones ſibi oblatas non probaret. Verũenimuerò præter Gallos & Heluetios in armorum ſocietatem euocatos, Veneti quoque à Cardinali Carafa, quem Pontifex cum poteſtate totius Italiæ legatum crearat, Venetiaſque ire iuſſerat, magnis propoſitis præmijs, ſed fruſtra ſollicitati. Francorum copias ſuperatis alpibus Dux Guiſus adduxit decem millium peditum, & duum millium equitum, qui Romam veniens, ea, quæ in bellicis vſus ſibi pontificis nomine pollicita fuerant non inueniens, nonnihil eſt commotus. Eo verò Romæ agente pontifex decem Cardinales creauit, in his rogatu ſuo Ioannem Bertrandum regni Franciæ ſigillorum cuſtodem. Totius verò regij exercitus, qui Eccleſię præſidio venerat, vel in Italia lectus fuerat, Imperator Hercules Ferrarienſium Dux eſt deſignatus. Gallicus exercitus, quum in Piceno diu ſtatiua non ſine Prouinciæ vexatione habuiſſet, Ciuitella in regni finibus fruſtra obſeſſa, commeatu deficiente, & pace paulò pòſt inter Pontificem, & Regem Catholicum facta, partim in Galliam & Corſicam reuerſus eſt, partim in Etruria apud Montem Ilcinum, qui regijs præſidijs tenebatur, reſedit. Aliquot Heluetiorum Cohortes, quæ pontificis ſubſidio venerant, apud Signiam à Marco Antonio Columna multis cæſis dimidiatæ fuerant. Bellum longius protractum fuiſſe multi opinati ſunt, niſi apud Sanctum Quintinum Philippi Regis aduerſos Francos victoria menſe Auguſto Anno ∞ D L V I I. audita eſſet, qua omnis fere Gallica nobilitas capta erat. Hæc res pontificis animum ad pacis conditiones accipiendas animauit, quum & illud intelligeret, eo ſe bello & parom proficere, & ſummo toti Italiæ damno eſſe. Roma præſertim paulo antè ab hoſtibus pænè per inſidias capta. His rationibus adductus, pacem tractare cœpit, quæ Venetæ Reipublicæ, Florentiæ Ducis & Cardinalis Camerarij opera decimo octauo Kalendas Octobris certis conditionibus apud Lauicos icta confectaque eſt: pro Pontifice Cardinalis Carafa, pro rege Dux Albæ pacis ſponſores fuerant. Pacis conditiones fuere; Quod res pontifici debitas ſubmiſsiones per priuatum oratorem facturus eſſet. Quod pontifex Regem ad Apoſtolicæ ſedis gratiam reciperet. Vt fœdere Gallico diſſoluto, pontifex neutri parti ſe addicet. Vt cunctis, qui huius belli occaſione in alterutrum principem deliquiſſent, venia eſſet, & ad honores ſuos omnes reſtituerentur. Vt oppida, & caſtella ſedis Apoſtolicæ quæ à Cæſarianis occupata fuerant diſiectis muris reſtituerentur. Vt Palianum in ſequeſtrum deponeretur, cuſtosque, qui vtrique parti gratus eſſet, eius præſidio communi ſumptu locaretur. His pacis conditionibus Pontifex, & Albæ Dux ſubſcripſere. Vix autem Cardinales, qui pro Pontifice pacis ſponſioni adfuerant, in Vrbem reuerſi erant, quum Vrbe tot malis nondum rite luſtrata expiataque, bello fere parem aliam cladem accepit. Tiberis enim alueum egreſſus, adeo occupatis Vrbis locis planis, qua frequentiſsimè habitatur, biduo ſtagnare, vt vrbs tota magna ædificiorum iactura nauigabilis eſſet, & omnes omnium fortunæ, quæ bello reliquæ erant, omnino perderentur. Peruenit aquarii colluuies vſque ad plateas Pantheonis, S. Marcelli & Marci: ita vt longe maior hæc eluuio exiſtimata fuerat, ea quæ anno ∞ D X X X. ſub Clemente ſeptimo accidit. Domus Tiberi impoſitæ multæ, vt Cardinalium Sermonetæ, Viſenſis & Farneſianorum hortorum partes corruerunt, pontis Palatini arcus, & Eccleſiæ Sancti Bartholomæi in Inſula pars concidere, homines pauci, pecora multa deſiderata, commeatus multum amiſſum, vndecim molæ ſubmerſę vineæ à Ponte Miluio vſque ad Baſilicam Sancti Pauli aquis obrutæ, ſimilem calamitatem diffluente extra ripas Arno, & longè grauiorem aliquot pontibus, vel dirutis vel exæſis Florentia ſenſit. Pace facta, Dux Guiſius cum copiarum parte Centumcellis mare concendens, in Galliam delatus eſt. Dux Albæ Romam eodem die ingreſſus, quo Dux Guiſius exierat, Pontificis pedibus oſculatis, omnibusque pœnis abſolutis, honorificè eſt ſuſceptus, quem Pontifex arctiſsimè complexum, publicè deoſculatus eſt, miris laudibus ornauit, eius vxori roſam de more miſit. Ducis precibus qui in arce Cæſatiani detinebantur, ex fœdere incolumes dimiſſi. Alexander Sfortia clericatu recuperato in gratiam receptus. Bello compoſito

poſito Pontifex ad priſtina emendandæ reipublicæ pereuntis conſilia reuerſus, animum ad res eccleſiaſticas componendas proximis armis afflictas conuertit. Carolum Carafam ad regem Hiſpaniæ, & Antonium Triuultium ad regem Francorum legatos pro pace inter eos, vel inducijs componendis, & domeſticis ſuper ducatu Paliani negocijs tractandis miſit. Vrbis penuriam, quæ proximo bello inualuerat, magnæ pietatis exemplo leuauit. Triticum enim octonis aureis pro rubto emptum, quinis plebi vendidit: qua liberalitate quinquaginta millia aureorum abſumpſit. Inquiſitionis deinde tribunali, coram quo non hæreſes ſolùm, ſed aliquot etiam crimina, quæ cæterorum Iudicum ſententijs diffiniri ſolebant, agitari voluit. Reliquis verò omdibus curis ab ſe abdicatis, & in aliquot miniſtros aut Cardinalem Carafam reiectis, ad cognoſcenda vindicandaque ea ſcelera totum ſe adduxit, magna reorum multitudine inquiſitionis carcere incluſa. Circiter VI. Cardinales qui eidem concilio intereſſent legit, maximo Inquiſitore fratre Michele Giſlerio Cardinale Alexandrino viro integerrimo creato, cui in hæreticos, & eorundem criminum ſuſpectos inquirendi animaduertendique ſummum munus demandauit. Incorruptam quantum in ſe erat religionem Chriſtianam conſeruare volens, cum plurima mala ex hæreticorum librorum lectione prouenire cognoſceret, librorum indicem, qui ſe ad hæreſim quoque modo pertinentes damnatos codices contineret, non ſine bibliopolarum querimonia publicauit, ipſosque graui edicto, & anathemate vel legi, vel haberi prohibuit. Cardinalem Polum virum moribus integrum, & multorum virtutum opinione vulgo commendatum, non ſine magna omnium admiratione legatione Angelica priuauit: Cardinalem & legatum in eius locum F. Guillelmum Pætum ordinis minorum, Epiſcopom Saresburienſem deſignatum fecit. Pontificis nuntio à miniſtris regijs in via impedito, Pætus fato præuentus oblatos ſibi honores non attigit. Per eos dies Ioannē Moronum Cardinalem & Thomam Sanfelicium Epiſcopum Cauenſem hæreſeos reos fecit, vtroſque in molem Hadriani concluſos longo carcere aflixit. Egidium Fuſcararium Epiſcopum Mutinenſem Moronis cauſa diu in Inquiſitionis cuſtodia habuit. Quo tempore, cùm Carolus Quintus Imperator rerum humanarum tædio affectus fratri Ferninando iam Cæſari creato, imperij quo ſe abdicauerat titulos per manus tradidiſſet, Pontifex tranſlationem illam tanquam ſe inconſulto & præter ſacros canones factam improbauit, neque Ferdinandum Imperatorem ſuſcipere, neque eius legatum Martinum Guſmanum nobilem Hiſpanum, qui ad Vrbem venerat, vt legatum publicè admittere quoad vixit voluit, priuatim tamen eum humaniter excepit. Auditoris cameræ officij nomen aboleuit, idque in regentem cameræ Apoſtolicæ conuerſum, maximisque priuilegijs auctum, fratris Nepoti Alfonſio Cardinali Neapolitano, magno Camerarij damno addixit. Multa enim è Camerarij munere adempta huic officio Paulus attribuerat, ea ſcilicet quæ ad eius muneris functionem pertinere videbantur. Monaſticam, ſeu religioſam vitam ſemel profeſſos, omnes in Monaſteria vnde quacunque de cauſa exierant, edicto ſuo redire nulla admiſſa excuſatione iuſsit. Id verò tanta adhibita ſeueritate fecit, vt non ita ſubito obtemperantes veluti detractantes imperium, ſatellitum cuſtodijs adhibitis tota Eccleſiaſtica ditione in vincula, & aliquos in triremes coniecit, omnes verò quotquot potuit in monaſteria ſua redire coegit. Venetiæ tum fuere miſeris, qui obtemperare ob varias cauſas non poterant, refugium. Laudem porrò magnam omnium teſtimonio promeruit, quum raro iuſtitiæ & æquitatis exemplo cognitis, quæ ſibi de fratris filijs (hi Eccleſiaſticæ ditioni præpoſiti erant) delata fuerant, quicquid ea fuerint, frequenti patrum Senatu Cardinalem Carafam à rerum cura & Bononiæ legatione ſubmouit: Paliani Ducem principis totius Eccleſiaſtici exercitus loci dignitate, & Triremium præfectura: Marchionem verò Montisbelli cuſtodia palatij Apoſtolici priuauit: in eos adeo vehementi oratione frequenti ſenatu inuectus qua nimiam eorum licentiam arguens, ſeuerisſimè eoſdem accuſabat, vt Cardinales quoſdam animum eius commotum ſedare, atque illos excuſare conantes, atroci vultu auerſatus longè grauiora, ni quamprimum omnes Vrbe cederent minaretur, & Cardinalem quidem Vrbe exactum apud Lanuuium, reliquos verò in ſua caſtella relegauit. Omnibns demùm ijs, quibus ipſi aliquos magiſtratus mandarant loco & dignitate pulſis, quibuſdam etiam vinctis, nouos prouinciarum præſides in eorum locum ſuffecit. Aliquot deinde quæ imperauerat portoria, & tributa quaſi ſe inſcio indicta, cum leuaſſet, Palatij & Vrbis cuſtodiam Camillo Vrſino commendauit. Cui Vita functo Ioannem Antonium Vrſinum Grauinæ ducis fratrem ſublegit. Ad XX. quoque Cardinalium, & XL. minorum ordinum ex officialibus Palatinis patrum, qui tanto muneri obeūdo idonei ei videbantur, collegium inſtituit, qui publica audientia ſemel in ſingulas hebdommadas inſtituta, ſecum omnes totius Eccleſiaſticæ ditionis cauſas cognoſcerent, vt his factis omnem in ſuos præteritarum rerum culpam deriuaret. Edicto etiam cauit, vt qui hactenus magiſtratuum, iniuria ſuarum rerum iacturam feciſſent, ad ſe recurrerent, ius ex æquo ijs ſe redditurum pollicitus. Quo tempore à cæteris curis parumper vacuus, totum ſe Inquiſitionis muneri dedit, inſtituitque, vt eius tribunalis cauſſæ, quæ delectorum Cardinalium auctoritate terminari ſolebant, coram Romano pōtifice die ſemel in hebdomada ſtatuto cognoſceren-

ſcerentur. Cardinales X I X. quattuor lectionibus creauit, in his tres è gente ſua, quinque vetere familiaritate coniũctos, reliquos doctrinæ & integritatis vitæ opinionẽ ſibi gratos: inter hos qui Tertius ab eo Romanus Pontifex fuit Pius Quintus. Ioannes Gropperus Germanus (quæ res inuſitata viſa fuit) ſacram purpuram recuſauit, & ſcriptis litteris eius facti rationem reddidit. Diem feſtum Cathedrę Sancti Petri Apoſtoli, quando Romam primùm venit, ad decimum quintum Kalendas Februarij, qui antiquitus in Romana Eccleſia celebratus iam exoluerat reſtituit: ſacrorum myſteriorum ſolennia quãtum in ſe erat augere cupiens, cunctos, qui pro ſummi pontificatus ambitu prænſarent, grauiſsimis pœnis ſubiecit. Formulam confeſsionis fidei, quam Epiſcopi recens creati profiterentur, pulcherrimam edidit, quæ in libris conſiſtorialibus extat. Aliquot in Indijs, quæ regi Portugalliæ parent, oppida, Eccleſias Cathedrales erexit, inter has Malaclinenſem, & Cochinenſem Eccleſias: Gaoanenſem verò ab obedientia Archiepiſcopi Olyſiponenſis eximens Metropolytanam fecit, nouoſque in his epiſcopos conſtituit. In Gallia Belgica, alias Inferiori Germania, quæ ditionis Philippi Hiſpaniarum regis eſt, multos Epiſcopatus, & Archiepiſcopatus aliquot erexit. Quam rem, quia memoratu digna eſt, vti in libris conſiſtorialibus annotatam inueni, ſubijciam. Paulus quartus pontifex maximus, cum mentis ſuæ aciem pro paſtorali officio, & Eccleſiarum omnium ſolicitudine conuertiſſet, ad eam inferioris Germaniæ partem, quæ Philippi Hiſpaniarum regis Catholici ditioni hæreditario iure ſubiecta eſt, ſciens meſſem quidem ibi multam eſſe, operarios autem paucos, propterea quod cum ea regio antiquitus erectionis Cathedralium Eccleſiarum ſuarum tempore ſparſim, & infrequenter admodum habitaretur, à tot iam tantiſque populis, & gentibus incolitur, vt pro oppidorum celeberrimorum, quibus vbique referta eſt frequentia, & caſtellorum, Pagorumque multitudine, paucæ admodum ibi ſunt Eccleſiæ Cathedrales. Quo fit, vt tam pauci Epiſcopi non ea, qua opus eſſet diligentia, tantam animarum multitudinem regere poſsint, quod quibuſdam eorum hoc etiam eſt difficilius, quod ipſorum Diœceſani lingua inſtitutiſque differunt, & quidam eorum etiam eiuſmodi priuilegia habent, vt ipſos ad ſedem epiſcopalem non liceat euocare, ita nec fidei doctrina, & piè viuendi præceptis commodè inſtrui, nec ſi quid deliquerint, facilè corrigi ab Epiſcopis ſuis poſsint. Ad ipſos verò Epiſcopos viſitandos, admonendos, & in officio continendos, ne vna quidem in tota illa tam celebri, & tã longè, lateque patente regione Eccleſia eſt Metropolitana, ſed illę, quibus ſubiecti ſunt extra fines ipſius Philippi regis ſunt, earũque archiepiſcopi propter multa, & varia impedimẽta, nulli ſuffraganeis ſuis vſui iampridẽ fuerant; ad quæ tanta incõmoda cum hoc quoque accedat, quòd cum ea regio omni ferè ex parte cincta ſit, & obſeſſa à populis ſchiſmaticis propter aſsiduas hæreticorum inſidias, dolos, & fraudes, peſtiferaſque doctrinas, catholica illic fides, & animarum ſalus in maximo diſcrimine, ac periculo verſatur. His cauſis adductus, precibus etiam annuere volens, & pio deſiderio ſatisfacere ipſius Philippi Regis, qui pro ſua pietate, & Catholicæ fidei ſtudio hac de re cum eo, & ſæpe, & perquam diligenter per litteras, & nuncios egit, habita, ſicut rei magnitudo poſtulabat, cum Sanctę Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus deliberatione matura, tam grauiter periclitanti in illis partibus fidei orthodoxæ, & animarum ſaluti aptiſsimum eſſe remedium duxit, ſi veterum Eccleſiarum in illa regione poſitarum diœceſes commodioris regiminis cauſa diuideret, nouiſque erectis Cathedralibus Eccleſijs eiuſmodi proficerentur Epiſcopi qui tum exemplo, tum verbo commiſſas ſibi oues paſcant, & proborum eorumque doctorum virorum copia muniti, idoneorumque opera miniſtrorum adiuti illas aduerſus inſidiantium luporum rabiem tueantur, defendant, & cuſtodiant, & Metropolitanæ aliquot Eccleſiæ opportunis eius regionis locis erigantur, ad quas commodè adiri poſsit, quibus qui præfuturi ſunt ſuffraganeos ſuos in officio contineant. Apoſtolica igitur auctoritate, & ex S. R. E. Cardinalium conſilio, ad Dei omnipotentis honorem, & ipſius Sanctæ Eccleſiæ vtilitatem, Cameracenſem, Traiectenſem, Atrebatenſem, Tornacenſem Eccleſias, ciuitates, & diœceſes à Remenſi Colonienſique Eccleſijs, & prouincijs, quibus erant Metropolitico iure ſubiectæ: Item Mechlinienſe, Antuerpienſe, Harlemenſe, Dauentrienſe, Leouardienſe, Gruningenſe, Middelburgenſe, Buſcoducenſe, Ruremundenſe, Namurcenſe, Audomarenſe, Iprenſe, Gandauenſe, Brugenſe, frequentiſsima Cameracenſis, Traiectenſis, Tornacenſis, Leodienſis, Morinenſis, diœceſium oppida, à ſua quodque eorum dioceſi & Prouincia exemit. Auulſit quoque eos Colonienſis, Oſnaburgenſis Monaſterienſis & Padeburnẽſis dioceſium partes, quæ in Philippi regis ditione erant, quas Eccleſijs Cathedralibus, ab ſe inſtitutis diſtribuit. Veteres verò epiſcopales ſedes, Cameracum & Traiectum ac Mechliniam oppidum Eccleſias archiepiſcopales conſtituit, reliqua tresdecim oppida Cathedrales ſedes erexit, quas hac ratione triũ Metropolitanarũ ſuffraganeas eſſe voluit. Cameracenſi quidem Metropolitanæ, Atrebatum, Tornacum, antiquas Epiſcopales Eccleſiæ, ex nouis verò Audomarum, & Namurcum ſubiecit. Traiectenſi Archiepiſcopali nouas ſedes epiſcopales Harlemenſem, Dauentrienſem, Leouardienſem, Gruningenſem, Middelburgenſem attribuit. Nouam Mechlinienſem Metropolitanam nouis Epiſcopatibus Antuerpienſi, Gandauenſi,

Brugenſi,

Brugenſi, Iprenſi, Buſcoducenſi, Ruremundenſi præeſſe voluit, cunctaſque has epiſcopales & Archiepiſcopales ſedes iuris patronatus Philippi Regis, & hæredum eius eſſe conſtituit. Cum quo de ipſarum Eccleſiarum redditibus, quibus epiſcopi, & canonici ali poſſent, tranſegit. Quum verò ſenio confectus aduerſa valetudine laboraret, qua etiam anno ante obitum grauiter decubuerat, Tranenſem, Spoletinum, Conſiliariumque Cardinales delegit, qui pro ſe cum Camilli Vrſini conſilio ditionis Eccleſiaſticæ cauſſas, ſumma & planè regia poteſtate cognoſcerent. Epiſcopos, vt ad ſuas Eccleſias regendas, & commiſſos ſibi greges coram paſcendos irent, luculenta & graui adhortatos oratione, in qua Epiſcopale munus illis in memoriam reuocabat, compulit. Quanquam igitur maxima egregij pontficis ſalutaria documenta, quod inficiari nemo poteſt, daret, quia tamen ea in turbulenta, & difficillima tempora inciderunt, nihil neque tam ſanctum, neque tam laudabile facere potuit, quod non etiam multorum ſermonibus caperetur, Tanti refert quod quidque tempore agatur. Carolus V. nobiliſsimæ memoriæ Imperator, qui poſt tot victorias partas, regnorum, maximi poſt Carolum magnum imperij, & rerum denique omnium humanarum cura abdicata, totum ſe quietori vitæ, & cœleſtis meditarionibus ſtudio dederat, in monaſterio Sancti Iuſti diœceſis Placentinæ Caſtellæ veteris X I. Kal. Octobris anno ∞ D L V I I I. rebus humanis feliciter exceſsit. Mortuo per eos dies Polo Cardinale, & Maria Anglorum regina, regnum Angliæ denuo ad priores hæreſes redijt, alterius Reginæ Iſabellę fomento. Pauli pontificatum diuina prouidentia illuſtrauit & inſignem fecit nobili illa & memorabili pace Dei beneficio inter duos ſummos orbis Chriſtiani principes poſt affinitatem contractam facta, Henricum Francorum, & Philippum Hiſpaniæ Reges. In cuius lætitia & celebritate Rex ipſe Henricus equeſtri ludicro certamine, quo nobiliſsimi quique ad ſpectantium matronarum voluptatem haſtis inter ſe concurrere ſolent, miſerè interfectus, fœderum & regni ſucceſſorem reliquit Franciſcum I I. filium adhuc impuberem. Cuius pacis cauſa Romæ à Pontifice more maiorum inſignes ſupplicationes habitæ, lætitiæ ſigna edita. At Paulus Henrici Regis morte audita, eorum, quæ in eo regno poſt eius obitum acciderant præſagus, publicè illacrymauit, Regnique illius vices indoluit. Cæterùm Henrici regis mortem, grauis ægritudo pontifici ſubſecuta eſt, qui aqua intercute laborans, diu in quibuſdam Palatij Vaticani cubiculis recluſus medicorum conſilio fuerat. Itaque creſcente morbo, quum eius vita deſperata eſſet, ad X I. Kal. Septembris hora X I I. Pontifex, qui ſibi mortē inſtare ſentiebat, Cardinales omnes euocare iuſsit, quibus in eius cubiculum conuenientibus, admirabili eloquentia, qua erat præditus, orationem habuit, ita præfatus: Viam vniuerſæ carnis ingredimur, diutius viximus, quam ſperare potuiſſemus, &c. Primumque ab eis petijt, vt ſi remiſsior in ſenatu cogenda fuiſſet, quam ſui officij ratio poſtulare videretur, id ætati, & incommodæ valetudini tribuerent: deinde vt conſentirent in optimo pontifice deligendo. Poſtremo ſanctæ Inquiſitionis officium, quod (vti eſt) ſanctiſsimum appellabat, & quo vno niti affirmabat apoſtolicæ ſedis autoritatem, eis commendauit, multiſque præterea dictis, verbis diligenter ſe excuſando, vegeto plane animo patres dimiſit. Quum Bartholomæus Cueua Hiſpanus Cardinalis vir bonus & pius, Iacobo Sabello Cardinale aſtante, patrio ſermone eum conſolaretur, diceretque inter cætera, admodum ægrè ferendum eſſe tantæ pietatis pontificem, eo potiſsimum tempore Reipublicæ Chriſtianę eripi, quo cunctis diſsidijs pacatis, in Eccleſiæ reſtitutione eius opera maximè neceſſaria videbatur: Ipſe illico eadem lingua Hiſpana, ſe ita vitę ſuæ curſum inſtituiſſe reſpōdit, vt quoties ex hac mortali vita ei abeundum eſſet, Dei vocationem propenſo & ſecundò animo ſuſciperet: proinde alacriter admodum, ſe hinc emigrare, quum quod hanc Dei voluntatem eſſe proſpiceret, tum quod eum Catholicæ fidei defenſorem à Deo Optimo Maximo delectum relinqueret, Philippum ſcilicet Hiſpaniarum optimum regem, cuius pietate, & virtute Rempublicam Chriſtianam afflictam proculdubio recreari, & reſtitui poſſe non dubitabat. Moribundi, verò ſuprema verba fuere: Letatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, in domum Domini ibimus. Eo iam animam agente, apertæ ſunt ſtatim vetere inſtituto omnes vrbis cuſtodiæ, & à furente populo, qui per vrbem veluti ames diſcurſabat, cum Tabularijs incenſus eſt carcer nouus Inquiſitionis, ijs qui eo tenebantur emiſsis. Intentatum quoque in ſacram Dominicanorum ædem ad Mineruam incendium eſt, à qua vix priorum precibus permoti ſeditioſi quidam manus abſtinuere. Deceſsit autē Paulus X V. Kal. Septembris, hora vigeſima prima, anno ∞ D L I X. ætatis ſuæ I I I. & octogeſimo, menſe vno, diebus X X I I. Pontificatus verò quarto ſupra menſem ſecundum, & diem X X I I I I. Cadauer Canonicis ſancti Petri feretrum ſuccollantibus in baſilica Vaticana tenui pompa delatum eſt, & præter morem metu populi militari manu aliquandiu cuſtoditum, lateritio ad tempus tumulo ſepultum. Pius V. quum eius beneficio gratus eſſe potuerit, magnificum ei è nobili marmore monumentum ad Mineruæ ſeptimo poſt mortem anno Pyrrhi Ligorij Neapolitani Architecti opera maiorum ſuorum ſacello extruxit. Vacauit tum ſedes menſes quatuor, & dies ſeptem. Quo ſtatim vita functo, quorundam priuatorum Ciuium impulſu, curſu ad capitolium ab exagitata & furente plebe facto caput cum dextera manu eius

ſtatuæ

ſtatuæ, quæ in Palatio conſeruatorum magno ſumptu è pario marmore nobilis artificis manu poſita erat præciſum, & per vrbem triduo prouolutum, tandem in Tybetim bonorum quorundam virorum miſericordia, quum iam populi exaturati rabies langueſcere cœpiſſet, proiectum fuit: Cautumque populi Romani edicto, incerto auctore promulgato, vti Carafæ familiæ inſignia ex Vrbe tollerentur, propoſita, ſi quis non optemperaſſet, perduellionis pœna. Itaque eo die nullum pænè in vrbe Carafarum inſigne reliquũ fuit. Malefactorum ſcilicet homines ſunt tenaciſsimi, benefactorum verò ijs plurima leuior eſt gratia. Fuit Paulus Quartus ſtatura magna, corpore gracili, ore ſubtriſti & minaci, vultu macro, oculis introrſus recedentibus, & vehementi obtutu ſcintillantibus, naſo paruo, rara & breui barba. Valetudine fuit, alioqui proſpera, & qui nunquam medicorum opera vſus fuiſſet, quanquam in victu non admodum diligens eſſet, cæterum liberalitate, religionis tuendæ conſeruandæque Zelo ſuper omnes retro pontifices maximè clarus, & quo pontifice primùm hominum & clericorum præſertim moribus deprauatis, ſalutaribus legibus certum remedium eſt adhiberi cœptum: confirmandæ enim ac reſtituẽdæ Eccleſiaſticæ diſciplinæ, in quam mirificè perturbatam eius pontificatus inciderat auctor & princeps extitit, ita vt ex eius fonte cogitationum rationumq; multa ſacri Tridentini Concilij decreta profluxiſſe poſtea videantur.

PIVS IIII. PAPA.

MEdiceorum gentis, quæ Florentiæ ex popularis ordinis honorifico tamen ſtatu, ad ſummam dignitatem, Vrbiſque principatum noſtro tempore peruenit, quoſdam bellis ciuilibus, quibus ea ciuitas perpetuo laborauit, profugos, in varias terræ Italiæ vrbes, Veronã, Cremam, Orbitum, Mediolanum conceſsiſſe, qui hactenus ex ea gente, in ipſis ciuitatibus ſuperſunt, teſtimonio ſunt. Eam familiam, quæ Mediolani ſubſiſtit Bernardinus Corius hiſtoriæ Mediolanenſis accuratus ſcriptor, & veteres quidam annalium Florentinorum ſine nomine auctores memoriæ prodiderunt. Vetuſta Mediceorum Florentiæ inſignia pilæ rubeæ incerto numero, aurea parma fuere, quæ nouem primò, deinde octo, poſtea ſeptem nouiſsimè ſex trianguli ſpecie concinnatæ, ſuperioris ordinis mediam Regum Francorum inſignibus, ex eorundem dono decoratam habuere. At Mediolani vetuſti Mediceorum clypei rubei coloris pilam tantum auream tuliſſe adhuc conſpiciuntur. Hi poſtea Florentinis ſimiles facti, Mediceorum Mediolanẽſium fortuna à Meleniani Marchione inſtituta, Pij IIII. pontificis maximi pater Bernardinus Mediceus Ioannis Iacobi filius honeſtæ inter ciues ſuos conditionis, publicorumque vectigalium redemptor, ex vxore Cecilia Sorbellonia ad XIIII. filios ſuſcepiſſe traditur, ex quibus decem ad maturam ætatem peruenerunt, quinque mares, & totidem fœminæ. Natu maximus Ioannes Iacobus fuit, is rei militaris gloria præſtans, cunctis artibus, ex tenui fortuna in ampliſsimam dignitatem euectus, Meleniani Marchio factus eſt, quem præclarum familiæ ſuæ ornamentum, & felicioris fratris fortunæ præcipuum auctorem fuiſſe conſtat. Poſt eum Pius IIII. natus eſt, Ioannes Angelus ante pontificatum vocatus, Tertius Ioannes Baptiſta fuit vir bellica, & domeſtica laude clarus, qui anno ſalutis ∞ DXLV. obijt: Quartus Auguſtus Meleniani poſt fratrem Marchio, fratri Põtifici pariſ gratus adhuc ſuperſtes. Nouiſsimus Gabriel anno ∞ DXXXI. in obſidione oppidi Leuci, bello, quod cum eiuſdem fratre Marchione Franciſcus Sfortia inſubrum dux geſsit, tormenti ictu apud Mandellũm occiſus. In quo iuuene præcipua animi, corporiſque militaris fortitudinis ornamenta fuiſſe referuntur. E ſororibus Pij IIII. tres Maria, Lucretia, & Anna, ſacræ Deo dicatæ virgines in monaſterio, quod Virginum dicitur, ordinis ſancti Dominici à ſtrictiſsimo viuendi inſtituto de obſeruantia apellato: duæ verò in matrimonium datæ fuere: Harum natu grandior Clara Vulcano, alias VVolf Comiti Altæmpſio nobili Germano in diœceſi Conſtantienſi nupſit, mater Marci Scitici Cardinalis, Annibalis, & Gabrielis Comitum: minor verò Margarita Giberno Borromæo nobiliſsimo Mediolanenſi Comiti Arronæ deſponſa, Carolum Cardinalem & Fridericum Comitem, duaſque fœminas genuit, quarum maior Iſabella ſacra virgo in eodem monaſterio Virginum Deo addicta Coronæ nomen accepit, minor verò Camilla auunculo Pio IIII. creato Cæſarem Gonzagam Ferdinandi V.C. filium maritum habuit. Natus eſt Pius IIII. anno ſalutis nonageſimo nono ſupra milleſimum, ac quadringẽteſimum, pridie Kalend. Aprilis, ſanctiſsimo Paſchatis die, quom forte mater è ſacris myſterijs doloribus partus tentata domum redijſſet, Mediolani in regione Portæ nouæ, vico, qui Moronum dicitur, parœciæ ſancti Martini ad Nuſigiam ab eius auiæ paternæ Concordiæ maioribus, qui Nuſigij dicebantur, conditæ, & prouentibus auctæ. Parentum cura liberalibus diſciplinis ab ineunte ætate imbutus, cum adoleuiſſet, Papiæ & Bononiæ logicæ philoſophiæ, & medicæ ſtudijs primum, deinde iuri operam dedit, vbi etiam Ruino præceptore vſus doctoratus inſignia conſecutus eſt. Poſtea in patriam reuerſus, & in iuriſperitorum collegium cooptatus,

aliquandiu induſtriæ forenſi ſe dedit, Hieronymo Morono familiæ ſuæ patrono ei maximè ſuffragante: demum cùm frequentibus bellorum procellis patria exagitata, in ciuili otio ibi degere non poſſet ad Vrbem profectus, eam VIII. Kalend. Ianuarij ineuntis anni ∞ DXXVII. eadem circiter hora & die primum ingreſſus eſt, quibus trigeſimo tertio anno pòſt Romanum pontificatum ibidem obtinuit. In patriam deinde reuerſus, bello, quod cum fratre ſuo Marchione Meliniani in expugnatione Leuci Franciſcus Sfortia Mediolani dux gerebat, obſes datus, in arce Mediolanenſi mortem vix euaſit, quum Marchio inita cum duce pacta violaſſe videretur. Tandem liber dimiſſus, Romam redijt, vbi fratris Marchionis, cuius tum bellicæ laudes celebrabantur, ſtudio & ope à Clemente ſeptimo ſummo pontifice inter Protonotariorum, qui participes dicuntur, collegium adſcitus eſt. Aditu iam ad maiora patefacto, Alexandrum Farneſium Epiſcopum, Cardinalem Oſtienſem, ac tum eius ordinis principem, qui poſt Clementis VII. obitum pontifex Romanus fuit, ſtudioſus obſeruare, & perquam aſsiduus colere cœpit, vnde illius cum eo principe origo manauit amicitiæ. Pontificatum Paulus III. adeptus, quum eius viri non mediocrem in rebus gerendis dexteritatem nouiſſet, multis eum publicis muneribus honeſtauit. Primùm enim anno ſalutis ∞ DXXXIIII. initio pontificatus illum Auſculanis Picentibus, deinde anno pòſt Tifernantibus in Vmbria, tertio poſtremum Parmenſibus præfecit. Quas vrbes in fide & quiete continuit, ipſarū verò iuriſdictiones non ſine integritatis, prudentiæ, ac æquabilitatis opinione geſsiſſe refertur. Nicææ verò quo in Pauli III. pontificis comitatu profectus erat, ita cum eo & Cæſare egit, vt duobus fratribus Marchioni Meleniani, & Ioanni Baptiſtæ ex arce Mediolanenſi, vbi quorundam peruerſorum hominum conſpiratione, ob inuidiam ex virtute contractam, in cuſtodia detinebantur, liberè abire Cæſare permittente licuerit. Annis deinde ∞ DXXXIX, Fano fortunæ, ∞ DXL. Parmenſibus iterum iuri dicundo ſumma cum laude præfuit. In Parmenſi præfectura ante tempus Verulano Cardinali legato ſucceſsit, qui nō niſi per annum præter leges, quæ biennium præſcribebant, in ea legatione fuerat: Vbertum Gambaram ipſe ſucceſſorem habuit. Ter eccleſiaſtici exercitus quæſtor, quem commiſſarium vocant, poſtea fuit, bis in Pannonia contra Turcas, ſemel in Germania bello Caroli V. Imperatoris contra Smalcaldici fœderis ſocios. Anno enim ∞ DXLII. quando Italicæ aliquot cohortes à Paulo III. lectæ, Alexandro Vitellio duce in Pannoniam inferiorem ad Pæſtanum bellum profectæ ſunt, Ferdinando Cæſari aduerſus Solymanum Turcarum tyrannum maximis equitum peditumque copijs Vngaris, Chriſtianis terribilia arma inferentem, ſuppetias laturæ, ipſe ab eodem pontifice delectus eſt, qui Comes Vitellio adeſſet, & militibus ſtipendia procuraret: quo bello bombardæ ſonitus prope eius caput volantis dexteræ auris auditum labefactauit: auctis verò familiæ honoribus, Danubianæ claſsis præfectus eiuſdem frater Marchio Meleniani fuit. Eo nomine magnam apud ipſum Regem gratiam ita inijt, vt inde diſcedens ab eo multa cum virtutis commendatione regijs muneribus donatus ſit. In Italiam reuerſus anno ∞ DXLIII. cum de limitibus inter Ferrarienſium ducem, & Rempublicam Bononienſem, non leuis orta eſſet contentio, finium terminandorum diſceptator & arbiter Buſleti à pontifice conſtitutus, tunc eam controuerſiam compoſuit.

Rurſus cum Turcica arma in Pannonia perſtreperent, Viennaque Auſtriæ ab ijs acriter premeretur, & quattuor millia hominum Italici peditatus à Paulo Papa Regis Romanorum Ferdinandi auxilio miſſa Duce Ioanne Baptiſta Sabello illuc contenderent, ipſe iterum generalis Pontificius quæſtor illi adiunctus eſt, ex qua prouincia rediens benignè à Pontifice receptus, nobili Anconitana gubernatione anno ∞ DXLIV. honeſtatur. Affinitate poſtmodum ab eodem pontifice cum eius fratre Meleniani Marchione anno ſequenti contracta (ipſe enim Marciam Vrſinam Comitis Pitiliani filiam Pontificis nurus ſororem vxorem duxit) Archiepiſcopus Epidaurenſis in Delmatia (Raguſinus hodie dicitur) creatus eſt. Anno ∞ DXLVI. cum magna Germaniæ pars nouorum dogmatum labe infecta aduerſus Pontificiam Cæſariamque maieſtatem rebelles animos induiſſet, & formidabili bello concitato, Orthodoxis hominibus extrema quæque minaretur, Paulus Papa tuendæ ſacroſanctæ religionis cauſſa, tres lectiſsimas Italici roboris legiones equitumque inſignes turmas Alexandro Farneſio legato, & Octauio eius fratre Duce, ad eos motus comprimendos Carolo V. Auguſto auxilio miſit. Qua expeditione, ipſo tertio ſupremus quæſtor eo amandatus eſt. Quum aut id bellum feliciter confectum fuiſſet, & memorabilis de Germania de victa triumphus actus eſſet, ipſe in Italiam reuerſus, anno qui ſecutus ∞ DXLVII. Bononiæ pro legato, Ioanne Morone Cardinale legato eſt renunciatus. In qua adminiſtratione Petro Luiſio principe interfecto, & Placentia à Cæſarianis ducibus occupata, Parmam profectus, & amicorum opibus, quos ibi habebat adiutus, militum manu collecta, Vrbem valido præſidio firmatam ſua vigilantia in eccleſiæ fide confirmauit. Nouiſsimè anno ∞ DXLVIII. Peruſiæ Vmbriæque prætor factus, Iulio Ruuereo Vrbinate Cardinale legationem obtinente, per

annum ferè ſanctè, & integrè ei muneri præfuit. In quo abſens à Paulo III: Papa VI. Idus Aprilis anno ∞ D X L I V. tanquan de republica Chriſtiana, ſanctaque ſede Romana presbyter Cardinalis ſanctæ Prudentianæ tituli Paſtoris lectus, haud ita multò pòſt Romam profectus eſt. Paulo III. mortuo, cum Iulius III. qui illi ſucceſſerat, bellum auctore Cæſare Carolo V. Octauio Farneſio Parmenſium duci indixiſſet, quod præter ſuam ſententiam (vt ipſe dicebat) cum Callorum Rege Henrico, maximo Cæſaris damno, ſocietate inita, fœdus percuſsiſſet, Gallicaque intra Vrbem præſidia recipiſſet, ipſe eccleſiaſticarum copiarum more maiorum à Pontifice legatus miſſus eſt, Ferdinando Gonzaga totius exercitus Duce creato. Bello non ſine ipſius conſilio, & ſolertia tandem compoſito, Romam reuerſus, & à Cæſare epiſcopatu Caſſanenſi in Brutijs ornatus, pontificibus Iulio III. & Paulo IIII. ſignaturæ gratiæ perpetuo, aliquando verò in locum Cardinalis abſentis vel mortui, iuſtitiæ, præfuit: Relicto dignitatis ſuæ priori titulo, titulum Sancti Stephani in monte Cælio, mox ſanctæ Anaſtaſiæ cepit. Paulo IIII. minus gratus fuit, qui in illum publicè in conſiſtorio & aperte inuectus fuerat, quod ex non bonis artibus archiepiſcopatum Mediolanenſem procuraſſe diceret. Quare eo rerum potiente, quum ſibi Romæ commorandum eſſe non arbirraretur, tuendæ valetudinis cauſſa, ad balnea Lucenſia primum profectus, poſtea deſiderio videndæ fruendæque patriæ Mediolanum concedens, ibidem ædibus à fratre Marchione Ioanne Iacobo cœptis perficiendis deditus, iocunde, & honeſtiſsimè vixit, diē interim nullū prætermittens, quo litterarijs ſtudijs non incumberet. Delectabarur in Cardinalatu viris egregijs, litteratis præſertim, eorumque conſuetudine libentiſsime vſus eſt, ita vt eius menſa doctorum virorum quaſi quoddam gymnaſium eſſe videretur, quod ego qui non ſemel interfui, meo ipſe teſtimonio poſſum confirmare. Prono ad miſericordiam ingenio, tum ex conſuetudine ac ſermone, tum ex rebus quas geſsit ſemper habitus eſt: nam præter occultas largitiones, publicè etiam quotidie omnibus inopia laborantibus, & oſtiatim victum quærentibus tantum ad ſubleuandas eorum miſerias diſtribuebat, quantum pro diuturno victu ſatis ijs eſſe poſſet, ex quo pater pauperum vulgo vocari cæpit, ſed tum præcipue, quum vrbe Tiberis inundatione Paulo IIII. fame vexata quicquid in horreis ad familiæ ſuæ annum vſum condiderat, liberaliter ad egenæ plebis ſuſtentarionem primis menſibus deprompſit. Quum fraternam hæreditatem adijſſet, veritus ne fratris cauſa, qui varijs præfuerat bellis, aliqui iacturam bonorum ſuorum feciſſent: reditum annuum aureorum mille, ex fraterno cenſu magnæ Mediolanenſium domui pauperum hoſpitali aſsignauit. Ingenium mite neque ſolers, neque calidum præſeferebat, ita vt à cunctis vix ſimplex & clemens haberetur. In amicos liberalis, omnibus comis & perhumanis, iuſtitiæ cultor, nefariorum hominum hoſtis acerrimus in ea ciuitate, quæ mores hominum diligentet examinare ſolet, omnium conſenſu exiſtimatus eſt. Quarum haud dubiè virtutum opinione, gradum ſibi ad maximum ſacerdotium fecit. Paulo IIII. vita functo, quum Cardinales in conclaui eſſent, columba caſu ſacellum Xyſtinum per feneſtras ingreſſa, diu circumuolauit, donec feſſa cum admiratione omnium auis quietem expectantium, eius cellæ inſedit, quæ res tunc luſui habita, ipſo pontifice renunciato, in prodigium verſa eſt. Vnus enim ipſe, poſt diuturnam quatuor menſium ob varias Cardinalium diſſentiones pontificatus vocationem, tandem ex presbytero Cardinale tituli ſanctæ Priſcæ potiſsime electus eſt Romanus pontifex, qui ſua humanitate, & clementia vrbem Romam ſuperiori bello afflictam recrearet, quam ſpem confirmare omnino & augere viſus eſt, Pij nomine ſibi indito. Pontifex autem maximus creatus eſt omnium Cardinalium ſuffragijs, qui quatuor & quadraginta tum comitijs apud Sanctum Petrum interfuere, Carolo & Alfonſo Carafis in primis Alexandro deinde Farneſio, Guidone Aſcanio, Sfortia Camerario. Cardinalique Cuiſio maxime ſuffragantibus, hora inter ſeptimam & octauam eius noctis, quæ diem natalicium ſaluatoris noſtri IESV CHRISTI inſecuta eſt, anno ſalutis ∞ D L X. ineunte, tanta mortalium omnium qui adfuerant, lætitia, quanta paucisſimos antea ad eiuſdem ſacerdotij dignitatem perueniſſe conſtat. Quibus ego quoque comitijs tum forte interfui, & ſingula quæ gerebantur contemplatus, cuncta oculis & auribus haud ſegniter perluſtraui. Epiphaniæ demum feſto de more coronatus, meruit vnus, quod nō temere alij vni eueniſſe conſtat, vt tribus celebrioribus anni totius Paſchatis feſtiuitatibus naſceretur, ſimul & pontifex crearetur, ac ſupremæ demum caperet, inſignia poteſtatis. Ei ſpectaculo magna vis hominum vndique confluxit. Pluuerat tota ea nocte, & diei parte, vnde marmorei ante Baſilicam Vaticanam gradus, & eorum præcinctiones lubricæ admodum factæ erant. Ea re in ſolenni nummorum iactu, in eiſdem ſcalis inſignis hominum ſtrages fuit, pecunias auide arripere cupientium: nam neque ſe eo impetu ſuſtinere à lapſu poterant, nec ſi qui paululum titubaſſent hærere afflicti veſtigio, alijque ſuper alios cadentes, miſere perierunt. Circirer X V I I I, homines turba necati, ſupra X L. luxati, & eliſi, quod miſerabile ſpectaculum fuit ac à quibuſdam ad ipſius pontificatus res geſtas pro omine relatum. Pontificatus initio, quo re ipſa præſtaret, quæ Pij nominis apellatione pol-

latione pollicitus fuerat, clementiam dico & humanitatem, omnium pæne Cardinalium, ſed præcipue Carafarum, qui alioqui læſi videbantur, precibus populo Romano omnium eorum veniam condonauit, quæ in Pauli IIII. marmoreum ſimulachrum, inſigniaque, & ſanctæ inquiſitionis contumeliam, ac dedecus vacante ſede commiſerat, damna modò ac detrimenta illata, quoad poſſet ſuis ipſe ſumptibus ſanctæ inquiſitionis officio ſarciret. Ad V. Kal. Februarij Baſilica Lateranenſi antiqua pontificum ſede, vetere inſtituto viſitata, oratoribuſque totius orbis Orthodoxi principum, id eſt Cæſaris, Regum Galliæ, Hiſpaniæ, Luſitaniæ, Poloniæ, Nauarræ, Venetorum, Alobrogum, & Florentiæ ducum, Genuenſium, Lucenſium, Heluetiorum qui rectè ſentiunt, Mediolanenſium ciuium, Ducibuſque Ferrariæ & Vrbini publicis in conſiſtorijs ad ſui venerationem more ſuperiorum pontificum receptis, animum ad eccleſię, & vrbis ſtatum diuturna ſedis vacatione, & difficili bello geſto pænè labefactatum, componendum conuertit. Iuito pontificatu, ſtatim alienam perſonam, alienos mores induiſſe viſus eſt. Nam qui hactenus humanus, patiens, beneficus, gratus, mitis, pecuniæ minimè cupidus exiſtimatus fuerat, derepente naturam mutaſſe apparebat. Ante omnia igitur quæcunque Paulus IIII. præter Curiæ Romanæ mores, & iam receptam à ſuperioribus pontificibus conſuetudinem, publicis edictis, vel diplomatibus nouauerat, diſquirens, ob multorum querimonias, qui ſe Pauli ſanctionibus male habitos lamentabantur, mutauit cauſſarum cognitionem, & explicationem ad rectam communis, & vſurpati Iuris rationem, inductis prioribus decretis, paulatim reuocauit, idoneoſque iudices, qui quæſtionibus huiuſmodi præeſſent, viros graues & prudentes delegit, iudicijs ex equo conſtitutis. Ferdinandi Cæſaris Imperatoriam dignitatem tranſlatam in eum ab eius fratre Carolo V. quem Paulus IIII. improbauerat, ratam habuit, eiuſque tanquam legitimi, & Catholici Imperatoris legatos perhonorificè ſuſcepit. Conclauiſtarum priuilegia confirmauit. In patriam gratus, collegio doctorum Mediolanenſium, è quorum corpore ipſe aliquando fuerat, Rotæ auditorem, & Conſiſtorialem aduocatum perpetuò conceſsit. Sanctionem quam ipſe Paulus de bonis eccleſiaſticis male, & ſimoniace alienatis non mediocre multorum damno ediderat, iuxta vetera decreta moderatus eſt. Quam tamen paulò ante obitum in integrum reſtituit, Cardinaleſque Vitellium Camerarium, & ſancti Georgij propinquum ſuum iudices delegauit, qui de ijs cognoſcerent, qui ſedem apoſtolicam quauis ratione fraudaſſent, ſolidataque computa ac ſi nunquam confecta eſſent reuiderent, pecuniam ex compoſitionibus ea ratione quærens. Monachorum, & fratrum mendicantium, quos in monaſteria vnde poteſtate à ſuperioribus pontificibus impetrata exierant, Paulus redire ſeuerisſimo edicto coegerat, cauſſas iterum cognoſci voluit, vt ijs qui canonicis legibus id ſe feciſſe probaſſent, ſuum ius redderetur. Aliquot magnæ exiſtimationis viros, quos ob hæreſis ſuſpicionem Paulus carcere afflixerat, cognita eorum per ſanctisſimam inquiſitionem innocentia, omni cùm iniuria eripuit, tum ſuſpicione liberauit: inter hos præcipue Cardinalem Ioannem Moronum, & Thomam Sanfelicium Epiſcopum Cauenſem. Epiſcopis, vt ad ſuas eccleſias, & curandos ſibi commiſſos greges reuerterentur, præcepit. Vt Regreſſus à Paulo IIII. ſublatos concederet agitauit. Cæterùm Concilij ab ſe indicendi cauſſa ab eis ſententijs deſtitit. Per id tempus inſignis Chriſtianis clades à Turcica claſsi illata eſt, quæ in catholici regis Philippi claſſem nauibus milite & commeatu inſtructisſimam bellum Punicum adornantem de improuiſo irruens eam oppreſsit, cunctos qui Girbæ inſulæ præſidio impoſiti fuerant expugnatos captiuos abduxit. Ea clade Chriſtiani nauali omnino exiſtimatione exuti, ingentem immanium barbarorum audaciam auxerunt. Pontifex interim vel eorum memor quæ in ſui contumeliam Cardinalis Carafa in conclaui dixerat, vel Ducis Paliani regiæ pro ducatu Paliani compenſationi (vt fama fuit) pro ſororis filio inhians, (aut quod ipſe aiebat) vt Romanorum pontificum propinquis ſalutare exemplum relinqueret, vt populos ſibi creditos clementer acciperent, & publica negocia pro eccleſiæ dignitate conficerent, ſpecie vindicandi ea crimina, quæ Carafæ patruo Pontifice, & bello potisſimum Neapolitano patrauerant, quæſtionem capitalem in eos inſtituere eſt aggreſſus. Ita vt ad VII. Idus Iunij ∞ D L X. quo die quinto antè anno, Carafa purpurei pilei honore donatus fuerat, Carolum ipſum & Alfonſum Cardinales ad conſiſtorium profectos, Ioannem verò Caroli fratrem, & Montorij comitem Paliani Ducem tum vocatum, qui paulo ante ex Galeſio Faliſcorum oppido in Vrbem cum ipſius pontificis licentia venerat, vxoriſque eius fratrem Comitem Allifanum, Leonardumque Cardinem fratrum propinquum nihil tale ſuſpicantes, in Hadriani molem, & per eoſdem dies aliquot alios Carafiæ domus clientes in publicum, carcerem conijci mandauit. Omnium quæſtionibus relatores præfecit. Vrbis gubernatorem Hieronymum Federicum, Epiſcopum Sagonenſem miniſtrum impigrum, audacem, & acris virum ingenij. Alexandrum Calanterium procuratorem Fiſci. Vt autem hoc iudicium rite peragere videretur, Cardinalium quæſtioni octo eiuſdem ordinis patres integritate, & iuſtitia inſignes Fridericum Cæſium Epiſcopum, Bartholomæum Cueuam, Ioannem

Michaelem Sarracenum, Ioannem Baptiſtam Cicadam, Michaelem Alexandrinum, Ioannem Betrandum presbyteros, Iulium Ruuereum, & Luiſium Cornelium Diaconos Cardinales adeſſe iuſsit, omnium inſpectores Gubernatori & Fiſcali aſsiſtentes. Quibus coram interrogati rei, Cardinalis Carafæ ſcriptæ literę productæ, & quæſtionum principia agitata. Nouiſsima verò cauſſæ cognitio ijs non admiſsis, quum per nouem menſes inſtituta, ſingulorumque obiecta examinata fuiſſent, Pontifex ſeorſum quæſtiones videre voluit. Poſtremò, vt totius iudicij ſeries ab omnibus patribus cognoſci poſſet, tota cauſſa ad pontificem pleno in conſiſtorio ab eodem, qui quæſierat Gubernatore diei ſpatio relata eſt non auditæ tamen patrum ſuper ea re ſententiæ fuere. Tunc Carolus Cardinalis maieſtatis ab ipſo pontifice damnatus, & omnibus bonorum gradibus exutus, curiæ (vt vocant) ſęculari caſtigandus traditus eſt: qui cũ Comitibus Montorij, & Alliſano, Leonardoque Cardine ab vrbis Gubernatore maieſtatis, & homicidij dãnatis, morti eſt addictus, iudicique rerum capitalium mandatum, vt iuxta ciuiles ſanctiones, lege in eos ageret. Sic ſententijs in Cardinalem à pontifice, in ducem verò à Gubernatore Vrbis ſubſcriptis, Carolus in Hadriani mole carnificis manu nocte, quæ Nonas Martias præceſsit, ſtrangulatus: Comites, & Cardines in Turris Nouæ carcere capitali ſupplicio affecti, maxime memorabile ſpectaculum, inſolensque inſtabilis fortunæ ludibrium, in publico ad pontem Ælium expoſiti, & paulò pòſt ad damnatorum ſepulcra relati, populo Romano attonito, & quorſum iſthæc tenderent admiranti, præbuerunt: ijs verò qui ſecundiori aura altius prouecti, extra omnem ſortem ſeſe collocatos exiſtimant documentum memorabile, quum omnes paſsim confluerent ad eos ſpectandos, qui miſerabiliter ab eo pontifice, quem ipſi potiſsimum ad tantæ poteſtatis culmen euexerant, extincti, nutu, renutoque ſuo cuncta moderabantur, Ducis præſertim caſum animo reputantes, quem paulò antè inſigni militum, & equitum manu ſtipatum, ac per Vrbem more pœnè Regio incedentem conſpexerant, tunc verò eius corpus capite truncum miſerabili aſpectu publice collocatum viderent. Illud memoratu dignum, vtroſque fratres non ſolum religioſe, pie, & quemadmodum optimos Chriſtianos decet, cum pœnitentiæ ſacramento exceſsiſſe, ſed fortiſsimo animo tanquam calamitatem, perinde ac à Deo iuſſam, excepiſſe. Ducis admirabilis conſtantia fuit, qui paulò ante obitum & ſocios metu cædis conſternatos egregia oratione ad mortis contemptum adhortatus eſt, & litteras pulcherrimas filio iuueni ſcripſit optimis monitis refertas, quibus ei Chriſtiano more bene precabatur. Cardinalis cadauer in propinqua diuæ Mariæ Transpontinæ æde publico ſepulcro datum, mox ab eius familiaribus ad Mineruæ translatum, & in familiæ eius ſacello cõditum eſt. Inter multas præcipue damnati Cardinalis cauſæ in quæſtionum codicillis relatæ ſunt, quod ſenem pontificem Paulum quanquam in bellum pronum, tamen bellicarum rerum imperitum, falſis nuntijs & conſilij decepiſſet, multos & maxime dignationis viros eius belli occaſionem vexare iuſsiſſet: quodque varias litteras, & notas arbitrarias ementitus, eius vnius præcipue opera quinquennalibus inter reges Hiſpaniæ, & Galliæ ictis inducijs fractis, totum id bellum quando Paulus geſsit ſuſceptum, diutiusque nõ ſine magno Sedis Apoſtolicæ detrimẽto productum fuiſſet, Comiti præter crimen leſæ maieſtatis, & ſocijs, vxoris grauidæ & adulteri indicta cauſa cædes obiectæ. Fuerunt plerique eo tempore iureconſulti, qui conſtantiſsimè aſſeuerarunt, iudicium id iniquum fuiſſe, quum Cardinalis ſine teſtibus, ex ſuis tantum litteris eorum redargutus damnatusque fuiſſet, quæ Pauli IIII. iuſſu ab ſe facta eſſe contendebat, ijs quæ ſibi obiecta fuerant, more Romano quæſtioni, & tormento ſubiecto, non expreſsis, dilationibus quas petebat non conceſsis, patronis vero eius raro auditis. Pontifex verò videri voluit, eos non eo conſilio vinxiſſe, vt morti traderet, at in quæſtionibus habendis exacerbatus, magnitudinem demum rei intellexiſſe, quum ei perſuaſum eſſet, Cardinalem animi excelſi & intrepidi, ſi dimitteretur, in ſuorum quempiam aliquando impetum facturum. Quo timore eum ſemel grauiſsimè læſum tolli iuſsit, in reliquos clementius, quos minus peccaſſe profitebatur, haud dubie acturus, ni fortuna ijs aduerſa pontificis inflammatum animum impuliſſet, vt eos potius perdendos, quàm Cardinalem non conſeruandum exiſtimaſſet. Aliquanto mitius cum Alfonſo Cardinale, qui manſuetæ continentiſque naturæ haud dubium ſpecimen dabat, actum: ipſe nanque, qui die obitus Pontificis quædam è cubiculo eius ſubripuiſſe accuſatus fuerat, centum millibus aureorum Vitellij Cardinalis ſtudio comparatis, perſolutis, Cameræ apoſtolicæ præfectura multatus, cum reliquis omnibus liberè ea conditione tamen dimiſſus eſt, ne Vrbe egrederetur. Regentatus munus à Paolo IIII. inſtitutum Alphonſi Cardinalis nomine pontifici ceſsit Vitellios. Qui illico eo abrogato, vetus auditoris Cameræ officium reſtitutum, Flauio Vrſino epiſcopo Murano quadraginta aureorum millibus vendit. Imperatorem Cæſarem Carolum Quintum Auguſtum, & ipſius filium Philippum Hiſpaniarum Regem innocentes eſſe pronunciauit, & cunctis quæ ei à Paulo IIII. obiecta fuerant, abſoluit. M. Antonio Columnæ cognita ipſius cauſſa, paternum principatum, quo à Paulo IIII. ſpoliatus fuerat, reſtituit. Capti per id tempus, & in Hadriani mauſoleum coniecti ſunt duo alij

Cardi-

Cardinales, Innocentius de Monte, & Scipio Rebiba Siculus: ille homicidij reus factus, quòd per proximi interregni pontificij tempora patrem & filium caupones interfeciſſet: hic tanquam Carafarum arcanorum conſcius. Vtrique poſt annum libere dimiſsi. Montanus quidem opulentiſsimis tribus ſacerdotijs S. Sabbæ, Cryptæ Ferratæ, & Miramundi ſpoliatus, Tibur relegatus eſt. Miramundum magnæ hoſpitali domui Mediolanenſi pontifex addixit. Cryptam Ferratam dimidiatis redditibus Alexandro Farneſio Cardinali ea lege tradidit, vt totidem redderet: ex S. Sabbæ reditu montem inſtituit. Rebiba verò in nullo crimine compertus, qui Archiepiſcopatu Piſano quem à Paulo IIII. obtinuerat, paulò antè multatus fuerat, cuius vice epiſcopatum Troianum tunc, Conſtantinopolitanum verò patriarchatum paulò antè Pij obitum recepit. Interea pontifex more aliorum pontificum iam recepto, ſororum filios & filias ad ſe euocatos varijs & nobiliſsimis matrimonijs, & dignitatibus honeſtatos, ad ſublimes honores euexit. In his Carolum Borroneum iuris ſcientia præditum, & Marcum Siticum Altæmpſium ſororum filios in patrũ collegium adſciuit. Borremiumque perhumanum, modeſtiſsimum, pientiſsimumque virum negocijs omnibus eccleſiaſticis tractandis præfecit. Eius fratrem Fredericum Comitem Aronæ qui Virginiam Ruueream Guidonis Vbaldi Vrbinatium Ducis filiam vxorem duxerat, regia Carafarum compenſatione donatum, totius militiæ eccleſiaſticæ gubernatorem, mox ducem generalem cum menſtruo mille aureorum ſalario, tradito ſolenni ritu baculo, creauit, & (vt fama fuit) Camertium principatum ei tradere conſtituens, litem Farneſijs intentauit, qui eam Toparchiam ſedi apoſtolicæ reſtituerant, Parmæ & Placentiæ ducatu obtento. Tres Cardinalis Borromei ex patre tantum ſorores nobiliſsimis matrimonijs iunxit: vnam Fabricio Columnæ puerelo M. Antonij filio deſpondit, alteram Fabricio Geſualdo Luiſij Conſani Comitis ditiſsimi hominis filio, tertiam alterius ſororis ſuæ filio Hannibali Comiti Altæmpſio. Ducem Florentiæ & Senarũ Coſmum Medicem Romam cum vxore Eleonora, Ioanne Cardinale, & Garzia filijs ad ſe ſalutandum venientem, magnifico apparatu Palatinis ædibus accepit. Quem veteris Vrbis admirabiles ruinas vendendi ſtudio auidum, per integrum diem vbique circumduxi. Is poſtremo patribus cunctis ſigillatim ſalutatis, & publicis aliquot ſupplicationibus ceremonijsque eum interfuiſſet, poſt alterum demum menſem diſceſsit. Pius enim hoſpitalitatis ſtudio maxime tenebatur. Nam præter Florentinorum ducem, eius filium Principem, qui anno inſequenti Romam venit, Vrbini, & Mantuæ duces, Tendiliæ Comitem, & Luiſium Abulenſem Philippi regis extra ordinarios oratores, lautiſsimè regio more in Palatinis ædibus excepit. Per id tẽpus abdyſu, id eſt ſeruus Ieſu Chriſtianorum Orientalium trans Eupbratem commorantium maximus patriarcha, vir doctus Chaldaicis, Arabicis & Aſſyrijs litteris ornatus, cuius iurisdictio interiores vſque ad Indos penetrat, Romam ad Apoſtolorum limina & pontificem ſalutaturus, cum aliquot ſocijs longiſsimo itinere peruenit, vt ab eo confirmatus pallium de corpore ſancti Petri ſuſciperet. Pontifici oblatus ei perpetuam obedientiam promiſit, & per interpretem S. R. E. fidem profeſſus eſt, cuius Syngrapha in Concilij Tridentini ſeſsione XXII. lecta eiuſmodi fuit: Confeſſus ſum puro corde, & fide non ficta coram Reuerendiſsimis DD. Michaele tituli S. Sabinæ Alexandrino, & M. Antonio tituli S. Marcelli Amulio S. R. E. presbyteris Cardinalibus in hanc formam, Ego Abdyſu filius Ioannis de domo Marcia, ex ciuitate Gezira in Tiridi flumine, olim Monachus ſancti Antonij monaſterij SS. Rothæ, & Ioannis fratrum electus, primas, ſiue patriarcha ciuitatis Muzale in Aſſyria Orientali, Iuro quod ita corde credo, & ore confiteor S. R. E. fidem approbatis omnibus & ſingulis illis, quæ ipſa approbat, & damnatis ſimiliter omnibus, quæ ipſa damnat, amplecto & promitto, & omnes fratres meos Metropolitas ſiue epiſcopos ac diœceſanos, quouis modo meæ iuridictioni ſubiectos, ita tenendum & credẽdum eſſe docebo, & modis omnibus pro quibus potero perſuadere conabor. Ita me Deus adiuuet, & hac ſancta Dei euangelia. In quorum fidem hanc meam fidei profeſſionem, & atteſtationem manu mea ſcripſi, & cætera. Actum Romæ die VII. Martij, anno ∞DLXII. De multis & difficillimis quæſtionibus interrogatus ſcitè reſpondit. Cunctos veteris nouique teſtamenti libros, antiquos Græcos, Latinosque patres, quibus nos Catholici vtimur Chaldaica, Aſſyriaca, & Arabica lingua verſos, & alios nobis ignotos, quos memoriter tenebat, ſe legiſſe dixit. Cunctos fere S. R. E. ritus, & ſacramenta apud ſuos ſeruari docebat. Vt Concilij Tridentini decreta ad ſe mitterentur rogauit. Fidem Chriſti ab Apoſtolis Thoma, Taddæo ipſorumque diſcipulo Marco, maiores ſuos accepiſſe, & hodie retinere profeſſus eſt. Redeuntem in patriam pontifex, auctore M. Antonio Amulio Cardinale, qui eum Romæ agentem fouit, amplis muneribus liberaliter donauit. Cum aliquando per interpretem alloquutus, virum eruditum, & grauem animaduerti. Eius iam ad ſuos reuerſi litteras Romam allatas vidi. Cum verò Pontifex ab ipſo ſummi ſacerdotij initio, labanti Chriſti eccleſiæ confirmandæ aſsiduè intentus eſſet, generale Concilium præcipuè appetere ſemper præ ſe tulit, quod ſuperiores pontifices non admodum cupere viſi ſunt, vel ſaltem negligentius quam par eſſet habuere.

Solẽnibus igitur Iubileo, ieiunijs,& ſupplicationibus à Vaticano Baſilica ad Mineruæ habi-
tis, quibus Pontifex cum Cardinalibus, & Florentiæ duce pedes inceſsit, publicatis litte-
ris, generale Chriſtianorum Concilium Tridenti proſequendum eſſe, & proximo Paſcha-
te anni ∞ D L X I. iterum inchoandum indixit. Illud vero ante omnia memoratu dig-
num, quod ipſe id ab alijs poſtulari, quemadmodum mos eſt, non expectauit, ſed vltro om-
nes qui Chriſtiani nominis cenſentur principes & reges per legatos, & litteras ad rem ad-
iuuandam incitauit, hortatus eſt, & quo ad eius fieri potuit, ad Concilium generale inſtau-
randum, celebrandumque compulit, vt eo ſaltem remedio, quod in calamitoſiſsimis tem-
poribus eccleſia ſemper maximum eſſe duxit, omnibus iam prouincijs deprauatæ religio-
nis vitio laborantibus peſsimeque affectis, aliqua medicina adhiberetur. Verum enim ve-
rò orta controuerſia, continuatio ne fieret Concilij Tridentini, an noua indictio, Pontifex
ſalubre temperamentum, quo animos omnium componeret, inuenit, dum in promulga-
tionis diplomate ea verborum formula vſus eſt, qua & vtrique parti fieret ſatis, & Triden-
tino Concilio ſua ſalua maneret auctoritas. Cuius indicti Concilij diploma, cum catholici
principes Ferdinandus Cæſar, Philippus Hiſpaniarum, Carolus Galliarum, & Sebaſtianus
Luſitaniæ Reges, item alij Orthodoxi principes ratum habuiſſent, omnibus ſuarum pro-
uinciarum epiſcopis, & ijs, quorum præſentia requirebatur, vt eò proficiſcerentur iuſſere.
Angliæ regina Heliſabet Lutherana labe polluta, Hieronymum Martinengum abbatem ad
ſe à pontifice Concilij cauſſa Legatum miſſum, audire quum recuſaſſet, è Belgio in inſu-
lam traijcere prohibuit. Germani principes, qui noua & falſa dogmata ſequuntur, Zacha-
riam Delphinum Pharenſem, & Ioannem Franciſcum Comendonum Zacynthium epiſco-
pos, oratores pontificios honorificè quidem ſuſcepere, verùm quum nihil ſibi eſſe cum
pontifice Romano negocij & de ea re ad Cæſarẽ ſe relaturos dixiſſent, eos re infecta dimi-
ſerunt. Horum Delphinus ſuperiore Germania, ad cuius principes pontificius orator erat,
peragrata, apud Cæſarem Legatus apoſtolicæ ſedis permanere iuſſus eſt. Commendonus
verò Germania inferiore, Saxonia, Rhenanis oris, Belgis, Hlotharingis, deinde Germaniæ
ſuperiore, & Baioaria percurſis, cunctiſque illarum regionum epiſcopis ad Concilium in-
uitatis, in Italiam, Tridentum, deinde à pontifice vocatus ad Vrbem reuerſus eſt: poſtea
ad Polonos nuncius eſt ablegatus, Tridentum interim more à maioribus accepto, Ponti-
fex apoſtolicæ ſedis Legatos Herculem Gonzagam Mantuanum, Hieronymum Scripan-
dum Neapolitanum, fratrum Auguſtinianorum olim magiſtrum, & Staniſlaum Hoſium
Polonum tunc ad Cæſarem Legatum S. R. E. Cardinales viros ampliſsimos confeſtim ire
iuſsit, quibus haud ita multò poſt Iacobum Simonitam Mediolanenſem, & Marcum Sci-
ticum Altæmpſium germanum Sororis filium Cardinales ab ſe creatos, legatos adiunxit.
Nam inter ſex & quadraginta, quos quattuor lectionibus vel in gratiam principum, vel ob
inſignem doctrinam, & religionem, vel de ſede apoſtolica bene meritos, vel ſanguiue con-
iunctos, aut veteri familiaritate, acceptos creauit Cardinales, ſacrarum literarum ſcien-
tia, morum grauitate, & vitæ ſanctitate Seripandus, & Hoſius inprimis fulxere Præter
hos viri clariſsimi fuere Granuelanus, Amulius, Nangerius, Sirletus, & alij complures.
Ad Concilium ex Italia, & Hiſpania frequentes patres conuenere: ex Germanis, Polo-
nis, Vngaris, & Boemis Catholicis pauci, cauſſantes ne ipſis abſentibus epiſcopatus ſibi
commiſsi inhiantium hæreticorum armis lacerarentur. Non multi ex Callis, quod opu-
lẽtiſsimum & Chriſtianiſsimum vſque ad noſtra tempora, & apoſtolicæ ſedi obſequentiſ-
ſimum regnum feralibus, & inuſitatis Orthodoxorum & hæreticorum, qui nouo nomi-
ne Hugonoti vocantur, diſsidijs completum eſſet. Hi ab Henrici regis infauſto obitu poe-
rorum Regum Franciſci I I. & Caroli I X. adoleſcentia & orbitate abuſi, Luiſio Borbo-
nio principe Condonenſi, & Caſpare Coligneo (quem Amiralium vocant) præcipuis au-
ctoribus, & ducibus, quum in omnibus Gallijs tum præcipue in Narbonenſi rerum nouan-
darum & mutandæ veteris religionis auidiſsimi, tumultuarijs equitum peditumque in-
gentibus copijs collectis, catholicos rapinis, cædibus & incendijs vexare ac ſæuiſsimè per-
ſequi non ceſſabant, Lugdunum totius Galliæ emporium, Aurelia, Rhotomagus, Apamiæ
Biturigium, Bleſium, Pictaui, Matiſconum, Valentia, Mons Peſulanus, Nemauſus, Bite-
næ, & multæ præterea ciuitates ab ipſis captæ, ijs calamitatibus inuolutæ ſunt. Quorum
furori & amentiæ à Regis nutricijs, & conſiliarijs ſeueriſsimis edictis primùm, mox ar-
mis obuiam itum eſt. Poſt multas clades Blaſius Molucius præfectus Aquitaniæ ſex millia
Hugonotorum Duce Duraſio pugnantium cæcidit. Pontifex quoque tuendæ Auenionis
& finitimæ regionis cauſſa, vbi maxime hæreticorum perfidia graſſabatur, aliquot mili-
tum cohortes conſcripſit, Fabricio Sorbellonio conſobrino ei Prouinciæ præfecto. Qui
Lucæ Antonij Thomaſouij Interamnatis ſtrenui & multæ experientiæ copiarum ducis
forti fideliq́ue opera vſus, Auenionem in fide Hugonotis Prouincia ſubmotis continuit,
Aurantium ipſorum oppidum haud longe ab Auenione ſitum vi captum deleuit, præſenti-
q́ue periculo & calamitate Prouinciam liberauit. Lucæ Antonij induſtriam Honoratus
comes Sumaripæ Tendæ principes regij exercitus in Prouincia dux intelligens, quum

acciter

aeriter ab Hugonotis præmeretur, eum Auenione in tuto poſita, cum cohorte ſua in regis auxilium euocauit. Cuius præcipue virtute Siſtaricum vrbem munitiſsimam, quo ſe Auenione pulſi hæretici, & alij ex omni Narbonenſi tanquam in Aſylum contulerant, obſedit, ſex millia ipſorum obſeſſis auxilio venientium, deleuit, vrbem vi expugnauit & diripuit. In eo victoriæ curſu Zatum ab Hugonotis obſeſſam ijs inſugam actis periculo liberauit. Lucas virtutis ergo ab Imperatore Gallo inſigni aureo torque donatur. Galliam vero diſsidio religionis à domeſticis hoſtibus vexatam pecunijs Pontifex adiuuit. Legatum eo miſit Hippolytum Eſtenſem Cardinalem Ferrarienſem, qui turbatæ religionis rebus remedium aliquod aſſerret. Rebus ad arma excitaris multę hominum ſtrages editæ, horribilia ſupplicia ab Hugonotis catholicis, & præſertim viris religioſis illata. Per idem tempus Concilij Tridentini initio Pontifex Iobileum denuo indixit, ſolenia ieiunia celebrauit, Supplicationes à Sancti Petri ad ſacram Popularem ædem haberi voluit. Concilio porro Tridentino, ſub Pio IIII. initio anni ∞ DLXII. principiũ datũ. Quod dum magnis incrementis producitur, pontifex Romanæ Curiæ diſciplinam perturbatam, & ſolutos aulicorum mores omni ope, & contentione corrigendos, & reſtituendos curauit. multa quæ deprauata erant, ſalutaribus ſanctionibus correxit. Quæis præcipua. Ante omnia publicis ſanctionibus patrum omnium ſubſcriptione firmatis, conclauis, & comitiorum Romani pontificis rationem ad vetera decreta moderatus eſt, legemque ſaluberrimam ijs remedijs, quibus temporum malitia opus eſſe monſtrauit refertam ſanxit. Decreuit, vt ſi in Concilij celebratione Romana ſedes vacaret, noui pontificis electio penes Cardinales tantum eſſet. Illud edito diplomate ſanxit, vt nemo Romanus pontifex ſibi ſucceſſorem deligere poſſet. Cancellariæ, eiuſdem correctoris, contradictarum Cameræ apoſtolicæ, eiuſdem auditoris, ac tribunalis, camerarij, pœnitentiariæ, iudicum XII. virorum rotæ, ſignaturę, gratiæ & iuſtitiæ, Gubernatoris, Senatoris, Conſeruatorum, procuratoris fiſcalis, notariorum, ſcribarum, & alia Vrbis officia, magiſtratus tribunaliaque ſeueriſsimis edictis emendauit. Magiſtratibus cunctis edixit, ne quid contra eiuſmodi ab ſe edita decreta cõficerent. Cauſſarum ciuilium Notariatus Cameræ apoſtolicæ applicauit, eorum mercedes limitauit. Cauſſas fiſcales, & rerum capitalium quæſtiones, & multa ad ius ciuile, in quo exercitatus admodum fuit, pertinentia, hominum malitia deprauata correxit. Carcerum & cuſtodum ſalaria limitauit, extorſiones cohercuit. Homicidas homines, ſicarios, facinoroſos & cęteros huiuſmodi, qui à magiſtratibus abſoluti nõ fuiſſent, Pij II. Xiſti IIII. Innocẽtij VIII. Iulij II. Clementis VII. legibus repetitis, Vrbe, & omni eccleſiaſtica ditione exegit, illorum abſolutiones, multis difficultatibus interiectis, difficiliores fecit. Sclopetos, qui duorum palmorum menſuram non excederent prohibuit. Aſyla omnia, quæ tam in cardinalium, & oratorum principum ædibus, quam alibi in Vrbe erant ſuſtulit, & contra eos, qui publicis lictoribus ſeſe opponerent, & iuridicorũ edicta contemnerent, grauia decreta promulgauit: Iis quam fidem publicam ob eas res obtinuiſſent priuilegium aboleuit: Pœnarum abſolutiones, quæ reis, & damnatis hominibus imponerentur in omni eccleſiaſtico imperio, à ciuitatibus, & priuatis magiſtratibus, ad fiſcum pontificium perpetuo tranſtulit, quum in dãnatorum gratiam minus ab eiſdem exigi cognouiſſet, re vera vt ea quoque ratione pecuniam compararet. Eos porrò, qui decoxiſſent, & beneficio Capitulorum ODOARDVS & PERVENIT, vt ſoluerent à creditoribus adigi non poſſent, pileum viride ferre graui ſub pœna à Paulo IIII. antea ſancita, voluit. Sacerdotiorum & præſertim Cardinalatus ambitum prohibuit. Illicitas pecuniarum tranſlationes, quæ cambia ſicca vocantur vetuit. Clericis Vrbem incolentibus teſtamenti condendi poteſtatem, & alia priuilegia confirmauit, & auxit. Eos qui libellos famoſos ederent corripuit. Egentes, & deliros homines moleſta, & fallaci mendicitati ſublata, certis locis diſtributos nutriri præcepit, præfecto ad pium opus Antonio Lomellino protonotario. cæterum ab eo conſilio rei difficultate deſtitit. Idem de quæſtuarijs qui ſancti Antonij, ſancti ſpiritus, Fabricæ Vaticanæ, & eiuſmodi ſimilium nomine, ſpecie indulgentiarum, ab imperito vulgo pecunias emulgebant, iuſsit. Indulgentijs quæ paſsim, & ſine diſcrimine concedebantur, modum poſuit. Eas omnes, & quæſtus reuocauit, quæ à quæſtuarijs, à nobiliſsimis eccleſijs ad varia delubra extenſa fuiſſent, poteſtatem inſtituendi eccleſias, ſacella, ſocietates, phetrias certis quibuſdam hoſpitalibus domibus eripuit. Lateritia mortuorum monumenta, quę paſsim eccleſiarum ornatum fœdabant, tolli iuſsit. Seuera Pauli IIII. in Iudæos edicta moderatus eſt. Vrbis annonam procurauit, præfectis aliquot viris induſtrijs creatis. Phillippo Hiſpaniarum regi ex reditibus omnium Hiſpaniæ ſacerdotiorum ſeptingenta millia aureorum conceſsit, quibus ſeptuaginta triremes contra Turcas parari, inſtrui, contineri poſſent, ſeptem millibus aureorũ in ſingulas diſtributis. Interim Concilio Tridentino finis impoſitus eſt, quod à Pio IIII. Tridenti reſtitutum, biennio ferè continuatum fuerat. Seſsiones nouem veteribus ſexdecim additæ. Quarum prima, quæ decimaſeptima à Concilio primùm ſub Paulo III. inchoato erat XV. Kal. Febr. anni ſalutis ∞ DLXII. celebrata, vt conſilium proſequeretur ſancitum, decimaoctaua decretum de librorum delectu, & cunctis ad ſynodum fide publica

inuitandis decimanona & vigeſima, nihil memoratu dignum actum, vigeſima prima, communionis ſub vtraque ſpecie, & paruulorum doctrina & canones promulgati. De reformatione eccleſiaſtica tum primum actum vigeſima ſecunda, ſacroſancti miſsæ ſacrificij quæſtio explicata. Interea Mantuano, & Seripando legatis initio anni ∞ D L X I I I. vita functis, à ſede apoſtolica in eorum locum noui legati Cardinales Motonus, & Nauagerius miſſi. Altæmſius verò reuocatus, vigeſimatertia ſeſsione ordinis ſacri, vigeſima quarta, Matrimonij ſacramenta explicata, Reformatio Eccleſiaſtica continuata vigeſima quinta, nouiſſima ſeſsione, I I I. & Prid. Non. Decemb. anni ∞ D L X I I I. graui pontificis morbo, quo de eius vita dubitatum eſt, audito, accelerata, patres de igne purgatorio, de inuocatione, veneratione, & reliquijs ſanctorum, de ſacris imaginibus, de indulgentijs, de dilectu ciborum, de ieiunijs, de diebus feſtis, de Cathechiſmo edendo, breuiario, & miſſali reformandis, de Concilij Tridentini ſaluberrimis ſanctionibus ſeruandis, non minus pia, quàm prudentiſsima decreta promulgarunt: reliqua verò, quæ ſuperant reformationis capita ſanxerunt. Quibus confectis ſummo omnium patrum conſenſu decretum eſt, vt cunctorum quę in Concilio acta eſſent, confirmatio ab apoſtolica ſede peteretur. Cardinalis verò Moronus primus legatus Concilio præſidens finem Conſilio ijs verbis fecit: Poſt gratias Deo actas, Reuerendiſsimi patres ite in pace. Ab vniuerſo cœtu Amen reſponſum, atque ita Concilio Tridentino finis feliciter datus eſt anno X X V I I. poſtea quam primum à Paulo I I I. Mantuæ indictum fuerat: à prima verò ſeſsione Tridenti celebrata decimo octaua. Durauit omnino annos quinque, biennium ſub Paulo I I I. annum ſub Iulio I I I. biennium iterum ſub Pio I I I I. Vniuerſis porrò Concilij decretis ſubſcripſerunt patres, quibus ea poteſtas erat, C C L V. Hi fuere legati Cardinales I I I I. Moronus, Varmienſis, Simoneta, Nauagerius: Cardinales non legati duo. Hlotharingus Archiepiſcopus Remenſis, & Madrucius electus Tridētinus: Patriarchæ tres, Hieroſolymorum, Aquileienſis, Venetus. Archiepiſcopi X X V. Epiſcopi C L X V I I I. Abbates V I I. Procuratores abſentiū cum legitimo mandato X X X I X. Magiſtri generales ordinum V I I. Interfuere tantæ ſynodo, præter eos qui ſubſcripſerunt, oratores Cæſaris Ferdinandi, Regum Francorum, Hiſpaniæ, Luſitaniæ, Venetorum, Heluetiorum, Ducum Bauariæ, & Florentiæ, Iuris Cæſarei, pontificijque doctores Concilio neceſſarij tres, Auditor rotæ aduocatus conſiſtorialis, promotor, Theologi clerici non clauſtrales X X. ex quinque mendicantium ordinibus circiter L X X. à ſuis magiſtris, varijs principibus, & epiſcopis vel miſsi, vel euocati. Ex ordine Prædicatorum X X. Minorum obſeruantium X. totidem conuentualium. Eremitarum X V Carmelitarum. Seruorum aliquot. Miniſtri Concilij præter Commiſſarium & Secretarium qui epiſcopatu fungebantur fuere, Scribe duo, Curſores duo, Cærimoniarum magiſter, Medicus, Depoſitarius, Forerius, Diaconus & ſubdiaconus cum cantoribus X I I. Grandem huic Concilij celebrationi pecuniarum ſummam abſumpſit, pontifex Pius, quippe cui menſtrua ad vitæ ſuſtentationem ſalaria Legatis, cunctis inopia preſsis epiſcopis & ſacerdotibus, omnibusque miniſtris liberaliſsimè tribuerit. Id muneris antiquitus imperatorum erat. Dum Tridenti Concilium celebratur, Cardinalis Hlotharingus Romam veniens multa de concilij exitu, quem pontifex expenſarum magnitudine oppreſſus mirum in modum exoptare videbatur, cum eo tractauit. Qui per eos dies grauiſsimis, febris, catharri, podagræ, cruciatibus, & alui profluuio laborans, animi corporisque viribus ita deſtitutus aliquando fuit, vt mors eius à multis ſecutura crederetur. Cuius rei nuntio legati permoti (Moroni præcipue id opus fuit) ne interregno pontificio Concilium apertum eſſet, iuſtiſsimis de cauſis ſynodi finem maturarunt, & incredibili dexteritate, quum plerique patres. Hiſpani præcipue reſiſterent, rem confecerunt. Pontifex valido corporis robore ſubleuatus; eccleſiæ ſacramentis de more ſuſceptis, triduo pôſt conualuit. Qui Concilij exitu audito, quanquam adhuc viribus debilis, patres in cubiculum euocauit, quibus aduerſæ valetudinis ſuæ, & Concilij finis rationem reddidit, Deo gratias agens omnes ad ſacroſanctas eccleſiæ ſanctiones ſeruandas, & ne quid præter eas ab ſe peterent, hortatus eſt. Celebreſque pro adeo fœlici exitu ſupplicationes indixit. Oblata vero ſibi Concilij decreta, Morono, Saraceno, Cicadæ, Alexandrino, Cardinalibus inſpicienda, examinanda, ad ſeque referenda tradidit. Quo facto legati, Moronus, & Simoneta, qui Romam tum redierant, Concilij nomine, quibus id publice demandatum fuerat, omnium in eo actorum confirmationē petierūt. Quorū rogatu Pius papa V I I. Ka. Februarij anno ∞ D L X I I I I. in conſiſtorio ſecreto cuncta Concilij acta, tam ea, quæ ſacra dogmata, quàm quæ reformationem eccleſiaſticam reſpicerent, comprobauit, ampliſsimum more maiorum confirmationis diploma plumbo obſignatum publicauit. Tridentino igitur Conſilio abſoluto, ex eius decretis mores denuo emendare, ſacerdotia ad veterē formam inſtituti reuocare Pontifex curauit, pluraque edita promulgauit ad Conſilij obſeruationem neceſſaria. Primùm tempus præſcripſit, quo eiuſdem decretis ſeruandis homines tenerentur. Octo patres Cardinales delegit, qui ea ſeruare facerent: hi fuere Moronus, Saracenus, Cicada, Alexandrinus, Araceli, Simoneta, Boromeus, Vitellius. Modum, quo Doctores ad epiſcopatum poſtea promo-

promouendi crearentur præſcripſit. Hanc fidei formulam, quam epiſcopi deſignati profiterentur, inſtituit.

Ego N. firma fide credo, & profiteor, omnia & ſingula, quæ continentur in ſymbolo fidei, quo ſancta Romana eccleſia vtitur: videlicet, Credo in vnum Deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, viſibilium omnium, & inuiſibilium. Et in vnum dominum Ieſum Chriſtum filium Dei vnigenitum: & ex patre natum ante omnia ſecula. Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum non factum, cõſubſtantialem patri, per quem omnia facta ſunt: qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem deſcendit de cœlis: & incarnatus eſt de ſpiritu ſancto ex Maria virgine, & homo factus eſt: crucifixus etiam pro nobis ſub Pontio Pilato, paſſus, & ſepultus eſt: & reſurrexit tertia die ſecundum ſcripturas: & aſcendit in cœlum, ſedet ad dexteram patris: Et iterum venturus eſt cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Et in ſpiritum ſanctum dominum, & viuificantem, qui ex patre filioque procedit, qui cum patre & filio ſimul adoratur, & conglorificatur, qui locutus eſt per prophetas: Et vnam ſanctam catholicam & apoſtolicam eccleſiam. Confiteor vnum baptiſma in remiſsionem peccatorum, & expecto reſurrectionem mortuorum, & vitam venturi ſeculi, Amen.

Apoſtolicas, & eccefiaſticas traditiones, reliquasque eiuſdem eccleſiæ obſeruationes, & conſtitutiones firmiſsimè admitto, & amplector. Item ſacram ſcripturam iuxta eum ſenſum, quem tenuit & tenet ſancta mater eccleſia, cuius eſt iudicare de vero ſenſu & interpretatione ſacrarum ſcripturarum admitto, nec eam vnquam niſi iuxta vnanimem conſenſum patrum accipiam & interprerabor.

Profiteor quoque ſeptem eſſe verè & propriè ſacramenta nouæ legis à Ieſu Chriſto domino noſtro inſtituta, atque ad ſalutem humani generis (licet non omnia) ſingulis neceſſaria, ſcilicet, Baptiſmum, Confirmationem, Euchariſtiam, Pœnitentiam, Extremam vnctionem, Ordinem & Matrimonium, illaque gratiam conferre: & ex his Baptiſmum, Confirmationem, & Ordinẽ ſine ſacrilegio reiterari non poſſe. Receptos quoque & approbatus eccleſiæ catholicæ ritus, in ſupradictorum omnium ſacramentorum ſolennia adminiſtratione, recipio, & admitto. Omnia, & ſingula, quæ de peccato orginali, & de iuſtificatione in ſacroſancta Tridentina ſynodo definita, & declarata fuerunt, amplector, & recipio. Profiteor pariter in Miſſa offerri Deo, verum, proprium & propitiatorium ſacrificium pro viuis & defunctis, atque in ſanctiſsimo Euchariſtiæ ſacramento eſſe verè, realiter, & ſubſtantialiter corpus & ſanguinem vnà cum anima & diuinitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, fierique conuerſionẽ totius ſubſtantię panis in corpus, & totius ſubſtantiæ vini in ſanguinem, quam conuerſionem catholica eccleſia Tranſſubſtantionem appellat. Fateor etiam ſub altera tantum ſpecie totum atque integrum Chriſtum verũque ſacramentum ſumi. Conſtanter teneo, purgatorium eſſe, animasque ibi detentas fidelium ſuffragijs iuuari. Similiter & ſanctos vnà cum Chriſto regnantes, venerandos atque inuocandos eſſe, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias eſſe venerandas Firmiſsime aſſero, imagines Chriſti ac deiparæ ſemper Virginis, nec nõ aliorum ſanctorum habendas & retinendas eſſe, atque eis debitum honorem & venerationem impartiendam. Indulgentiarum etiam poteſtatem à Chriſto in eccleſia relictam fuiſſe, illarumque vſum Chriſtiano populo maximè ſalutarẽ eſſe affirmo. Sanctam, catholicã, apoſtolicã Romanam eccleſiam omnium eccleſiarũ matrem & magiſtram agnoſco, Romanoque Pontifici beati Petri apoſtolorũ principis ſucceſſuri, ac Ieſu Chriſti vicario veram obedientiam ſpondeo ac iuro. Cætera item omnia à ſacris canonibus, & Oecumenicis Concilijs ac precipue à ſacroſancta Tridentina ſynodo tradita, definita, & declarata indubitanter recipio atque profiteor, ſimulque contraria omnia, atque hæreſes quaſcunque ab eccleſia damnatas, & reiectas, & anathematizatas ego pariter, damno reijcio, & anathematizo. Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo ſaluus eſſe poteſt, quam in præſenti ſponte profiteor, & veraciter teneo, eandem integram & inuiolatam vſque ad extremum vitæ ſpiritum conſtantiſsimè (Deo adiuuante) retineri, & confiteri, atque à meis ſubditis vel illis quorum cura ad me in munere meo ſpectabit, teneri, doceri, & prædicari, quantum in me erit, curaturum. Ego idem N. ſpondeo, voueo ac iuro, ſic me Deus adiuuet, & hæc ſancta Dei euangelia. Epiſcoporum reſidentiam grauiſsimis ſub pœnis ſanxit: paulò temperatius de Parochis edixit, qui minora ſacerdotia poſſiderent, quæ non niſi viris dignis, præmiſſo accurato examine, conferri voluit. Clericos qui ſacerdutia obtinerer, togatos, & honeſto clericali habitu indutos incedere iuſsit: grauesque pœnas cunctis non reſidentibus ſacerdotibus inflixit, contra eos legem edidit, qui eadem ſacerdotia in confidentiã (vt dicitur) vel darent, vel ſuſciperent. Matrimonia clandeſtina, & duella Conſillo abolita priuatim grauiſsimo edicto prohibuit. Græcos in Calabria prælatos epiſcoporum Latinorum poteſtati ſubiecit. Ordinis Hieroſolymitani priuilegia renouauit. Militiam ſancti Lazari Hieroſolymitanam temporum iniuria lebefactatam reuocauit, priuilegijs auxit. Nouum ſancti Stephani militium ordinem Coſmo Florentiæ Duce auctore, inſtituit. Qum Philippus Hiſpaniarum Rex, & Carolus princeps ipſius filius ca-

lius canonizationem B. Didaci expeterent, ipſe, qui rem examinarent, conſtituit Cardinales, Moronum, Sarracenum, Alexandrinum, Vitellium. Ædificandi nobili & generoſo ſtudio incenſus, Vrbem purgare, augere, & pulcherrimis ædibus vijsque ornare conſtituit. Multa vetera & publica ædificia, tam in Palatio, & hortis Vaticanis, quàm in reliqua Vrbe, vel vetuſtate collabentia. vel imperfecta, vel quæ omnino eſſe deſierant, reparare & perficere aggreſſus eſt. Leonianam Vrbem (quam Burgum vocant) craſsiſsimo muro laxauit, Arcem ſancti Angeli nouis muris, & propugnaculis cinxit, Palatio, & villa Vaticana, aulis, cameris, triclinijs, cænaculis, reſtitudine, & porticibus vel reſtitutis, vel nouis factis, laquearibus aureis, & varijs egregiorum artificum picturis exornatis. Hortos verò Pontificios, ædicula, porticu, atrio, lympheo, cubiculis, & turri ædificatis, corriuato fonte, nobiliſsimis ſignis, emblematibus, & opere teſſellato condecoratos, pulcherrimos reddidit. Inter Salariam & Nomentanam portam, & viam Pias publicæ commoditati, ac dignitati in Quirinalis dorſo aperuit & muniuit. Portam & viam Flaminias melius, & latius refecit. Viam Aureliam penitus obſtructam & ignotam priſtino vſui reſtituere curauit. Viam Campanam porta Cœlimontana, in editiorem locum tranſlata reficere cœpit. Aquam Saloniam, quam Antiqui Virginem appellarunt, ante annos mille ademptam, purgato fonte, & renouatis formis Vrbi reſtituere voluit. Oſtia bello Neapolitano, Aoconem vero, Centumcellas (quæ nunc ciuitas vetus dicitur) vetuſtate deſiectas, mœnibus, portubus, arcibus ſepit ac muniuit. Rauennam Vrbem ciuium numero, & virtute inſtructam firmis propugnaculis tutam reddidit. Palatium Pontificum Capitolinum à Paulo I I I I. deformatum refecit. Prætorium Capitolinum Triumuirorum Vrbis conſeruatorum à fundamentis mirabili opere inchoauit. Turrim Palatij ſancti Marci renouauit. Scholas, quibus ſapientiæ profeſſores Bononiæ docent, magnificentiſsimè refecit, Romæ verò inchoauit. Papiæ collegium inſtituit. Villam Iuliam miræ amœnitatis, ædificiorumque elegantia conſpicuam cameræ apoſtolicæ aſsignatam, Pontificum ſeceſſui excipiendisque Cardinalibus, vel Oratoribus, & Principibus Romam venientibus, perpetuo vſui eſſe voluit, quam etiam inſtaurare, & perficere aggreſſus eſt. Lauacrum ad Velabrum, & Turres Campanarias baſilicæ Lateranenſis refecit, eiuſdem laquearia aureis emblematibus exornata extruxit. Thermas Deocletianas vetuſtate corruptas S. Mariæ Virgini Dei matri dedicatas, magnificentiſsimo templo in ſacram ædem, & Chartuſianorum Cœnobium menſtrua quingentorũ aureorum ſolutione conuertit. Templum ſancti Petri Vaticanum toto terrarum orbe celebre, additis menſtruis ſalarijs perſiciendum curauit. Titulos, & Diaconias Cardinalium, & reliquas Vrbis ſacras ædes, vetuſtati collabentes, vel deformes, præfectis tanto negotio Iacobo Sabello Cardinale, eius in Vrbe Vicario, Marco Antonio Maffeo Archiepiſcopo Teatino, & Aſcanio Cæſarino epiſcopo reparari iuſsit. Cardinanales ſancti Angeli, Politianum, Sabellum, Amulium, & Camerarium prouiſioni ad cohercendas Tiberis inundationes præfecit. Officinam libris ſanctorum patrum accuratè, & integrè imprimendis inſtituit, accito Paulo Manutio Aldi filio, viro tum in ea facultate, tum vario litterarum genere claro, qui ei muneri præeſſet. Quibus rebus peragendis, & magno ære alieno, quo ſedes apoſtolica obſtricta erat tollendo, cum ingens pecuniæ vis requireretur, quum alia non pauca, tum verò Montes aliquot perpetuos, & equites Pios inſtituit, varijsque tributis, vectigalibus, & pecuniarum indictionibus Vrbem, & ditionem omnem eccleſiaſticam onerauit. Montes enim Pium perpetuum, & S. Spiritus non vacabilem condidit, illum quidem quadringentorum decem millium aureorum, vnde ſepteni annui cum dimidio pro centenis aureis capiuntur, hunc vero cẽtum aureorum millium, ex aliquot reditibus monaſterij ſanctæ Sabbæ, quod Cardinali Montano ereptũ magnæ Hoſpitali domui S. Spiritus adiunxit, ex quibus octoni annui perpetuo pro cẽtenis aureis habẽtur. Equites quoque Pios D X X X V. multis, & ampliſsimis priuilegijs ornatos, duabus lectionibus induxit, quibus, & Monti Pio macelli ſuper additum vectigal carnis quadrantarium, quod perpetuum eſſe voluit, in omni ditione eccleſiaſtica, præter Vrbem, & Bononiam aſsignauit. Cui ob equites Pios Camertiũ redditus fiſco, applicatos Ripæ, Ripettæ, Vrbanarum mercium, & directi Tritemium vectigalium partem adiunxit, pro ducentis ſexaginta ſeptem millibus, & quingẽtis aureis ab eiſdem equitibus apoſtolicæ ſedis ſubſidio perſolutis, quorum annuus reditus eſt X X V I. millium C D L X V. coronatum. Ad hæc alterum carni quadrantem, frumento molendo, & vino perigrino, quod Tiberi ad vrbem vehitur vectigalia grauiora impoſuit, vel auxit, populo Romano reclamante, & nulla ratione conſentiente, quorum tamẽ reditus Vrbis Leonianæ munitioni aſsignauit. Proxenetas vẽdendi vini interpres X L. Ripæ conſtituit, quos venales eſſe voluit, quum antea titulo gratioſo id munus concederetur. Venire ſinguli quingentis aureis. Ad hæc Bononiæ, in Æmilia, Piceno, Etruria, & Latio extra ordinaria tributa cunctis populis per legatos Romam propterea miſſos repugnantibus imperauit, vbique clamantibus ſibi ſuperiorum temporum iniuria expilatis non eſſe vnde ſoluerent, & hæc non apoſtolicæ ſedis ſubſidio indici, ſed inſanis ſubſtructionum fabricis abſumi. Pontifex enim congregandis pecunijs intentus, à nullius vexatione, modò

quæſtio.

qoæſtionem legitimam, nactus eſſet, temperari videbatur. Hinc varij in vrbe rumores orti, & libelli contumeliarum referti, in pontificis miniſtros per vrbem noctu affixi, ſuſpiciones auctæ, aliquot noti homines in carcerem coniecti, quæſtiones ſeriò habitæ, odium pontifici conflarum. Qui per id tempus publicis muneribus vacans, præteritas debitorum tabulas Cameræ reuiſoriæ titulo repetijt, Abbatias quaſdam, quæ commendari ſolebant monachorum congregationibus non ſine aliqũa compoſitione adiunxit. Aliquot oppidorum publicas pecunias ſibi addixit: Epiſcopatum Manruanum ad gentis Gonzagæ ius patronatus X X V. millium aureorum ſponſione tranſtulit: Aſcanium Corneum ſtrennuum copiarum ducem in Hadriani molem coniectum non longè poſt multatum dimiſit. Ferunt eo pontificæ certorum ecclesiæ Romanæ redditũ X X C. millia aureorum annuorum, incertorum verò L X X V. millia veniſſe. Quorum tamẽ reddituum maiorem partem ipſe pontificatus ſui tempore acquiſierar. Per id tempus pontifex graui dolore perculitur obitu Federici Borromei fratris filij. Vxor Virginia ad patrem Vrbinatium Ducem remiſſa. Ferdinandus Imperator mala affectus valetudine ne ſucceſſor incertò eſſet, filium egregiarũ virturum decore præfulgentem Maximilianum iam Boemis Regem impoſitum, Cæſarem deſignandum curauit. Indictis V I I. virorum impetij electorum more maiotum Francfordiæ Comitijs Maximilianus ipſe ad V I I I. Kal. Decemb. anni ∞ D L X I I. omnium ſuffragijs Cæſar renuntiatus, Oratorem ad pontificem de more ire iuſsit Georgium Comitem Elpheſtanum. Quum verò de ſolenni iuramento præſtando, ipſiusq́ue forma controuerſia orta eſſet, ei rei cũ Imperatoris legato tractandæ. Cardinales Carpenſem, Tridentinum, Auguſtanum, ſancti Clementis, & vitellium Pontifex præfecit: qui rem tandem poſt multam diſſenſionem compoſuerũt, ita vt legato publico conſiſtorio admiſſo vtrique parti factum fuerit ſatis. Exiru anni inteſtinò Gallorum bello ob religionem iam adulto, tandem erupit. Concurrere infeſtæ Catholicorum, & Hugonotorum acies in campis Druidum in Heduis: Regia factio imperatoribus Carolo Guiſio, & Hannonæ Metmorantio equitum magiſtro, rebelles Hugonotas profligaoit: nec incruenta victoria, captus perduellium dux præcipuus Ludouicus princeps Condonenſis. Amiratus ſalutem fuga quæſiuit. Ex Orthodoxis prima impreſsione equitum magiſter in hoſtium poreſtatem venit S. Andreæ Mareſcallus, vir fortiſsimus egregiè dimicans cæcidit. Pontifex ea victoria fauſtis vocibus Guiſium proſecutus, ſolennes, lætasq́ue ſupplicationes habuit: ſed nec duci Guſiæ diu victoria frui licuit: Sclopeti enim ictu in Aureliæ obſidione per Admirati (vt creditum eſt) inſidias vir præſtantiſsimus magno Catholicorum, maiore regni damno concidit. Cuius morte infauſta catholicis pax eſt ſecota, ijs conditionibus, vt Rex rebellibus parceret, ipſi verò quæ Regi eripuerant oppida, & Vrbes reſtituerent, atque quiſque in qua maximè religione vellet, viueret. Vtq́ue ijs locis. quibus ab ſe ante occupatis diſceſsiſſent, nouæ ſuperſtitionis miniſtris populos docere fas eſſet: in alijs verò certa loca deſignarentur. Angli qui, à rebellibus Hugonotis ex Inſula euocati, aliquot de Gallis oppida ceperant, bello ciuili abſoluto omni cootinentis ora pulſi. Ad dedecoroſæ, ſed neceſſariæ pacis nuncium pontifex commotus, Odetum Caſtilioneum Romanæ Eccleſiæ Cardinalem, Hugonotarum præcipuum ſacerdotio Beluacenſi, & Cardinalatu, item epiſcopos circiter X. eadem labe in Gallijs maculatos, ſacerdotijs exuit, Sanctæ inquiſitionis Tribunali nouẽ Cardinales propoſuit, ea lege, vt quæ maior pars ſanxiſſet rata eſſent. hi fuere, muneris princeps, Alexandrinus, Sarracenus, Cicada, Reumanus, Aracæli, Simoneta, Borromeus, Vitellius, Alciatus. Quorum poteſtatem auxit, & à ſuperioribus pontiſicibus indulta firmauit. Cum Heluetijs rectè ſentientibus fœdus percuſsit. Solennes pro conſeruato Orano ſupplicationes habuit. Hanc rem memoratu dignam breui aperiam. Cognouerat Algerij in Africa Rex claſſem regis Hiſpaniarum graue naufragium in portu Hiſpanici littoris Herradura, anno ſalutis ∞ D L X I I. paſſam, reliquas eius triremes per terræ Italiæ ſtationes procul ab Africæ littoribus diſtributas eſſe. Ea re tempus opportunum veniſſe ratus, anno qui ſecutus eſt, Oranum munitiſsimum Africæ regionis ad mare oppidum ipſi infeſtum occupare tum conſtituit, quom ei nullum aliunde auxilium afferri poſſe ſibi perſuadebat, vt eo præſidio quo Hiſpaniæ littora à piratarum myopuronibus de ſendi poſſunt, in poteſtatem ſuam redacto liberius vagaretur, Hiſpaniarumq́ue littoribus facilius inſultaret. Ipſe præterea nullam in terra Africa nauium ſtationem commodam ſe poſsidere, Oranum verò, & portum capaciſsimum, & vicinam regionem fertiliſsimam habere conſiderans, ita vt in eo Punica claſsis tuto ſtare & augeri, Turcica verò commodè propter commeatus copiam hyemare poſſet, prouinciam terra, matiq́ue aggreſſus eſt. Arcem igitur Maſarquiuir Oranenſis portus præſidio impoſitam primùm oppugnare decernit, illud ſibi certo perſuadens, hac expugnata, nullo labore Oranum poſtea in poteſtate ſua futurum eſſe. Ea recognita Philippus Hiſpaniarũ rex catholicus per tabellarios mari actuarijs nauiculis, terra magnis itineribus, & mutatis ad celeritatem iumentis Perafannum de Ribera Alcalæ ducem, eius in regno Neapolitano vicarium de imminenti periculo monuit, eiq́oe præcepit, vt quantamcunque ad regni cuſtodiam claſſem haberet, illicò in Hiſpaniam mitteret, & cum ea claſſæ,

verò

quæ in Hiſpania parata fuerat coniuncta, obſeſſorum auxilio quamprimum nauigaret. Etſi vero nulla prætermiſſa dilligentia, miraque fuerit tabellariorum celeritas, ea omnia tamen rebus pœne perditis, parum profuiſſent, niſi Dei optimi maximi beneficio, id aliquanto antea incerto quaſi rumore, Prorex Neapolitanus præſentiſſet. Qui adnimaduerſo maximo Chriſtianorum diſcrimine, ſi præſidium tam opportunum à barbaris occuparetur, ſtatim nullum regis Catholici mandatum expectans, quinque & viginti triremium, quæ Neapoli hyematuræ erant claſſem, commeatu & tormentis bellicis inſtructam, milite Hiſpano ex ſtationibus regni citiſsimè deducto, Ductore Io. Andrea Auria, maritimi belli peritiſsimo duce, in hoſtes nihil tale ſuſpicantes, aliquot diebus antea immiſerat, quam regij tabellarij cum mandatis Neapolim adueniſſent, incredibilis illa Proregis celeritas omnibus mirè commendata, Orano oppido Hiſpanis pernéceſſario, quod ad eam rerum deſperationem perductum iam erat, vt vix per quatriduum aduerſus Barbarorum impetum ſuſtentari poſſe putaretur, certam ſalutem attulit. Auria enim Hiſpana claſſe Neapolitanæ adiuncta, primo aduentu, nullo negocio rege in fugam acto, tormentis bellicis, cæteris rebus, quæ bello vſui erant, nauibusque aliquot ab Afris turpiter amiſsis, obſidionem Orani ſoluit. In hac prouincia Prorex ſimul Hiſpanias affecit maximo beneficio, & à rege omnium præſtantiſſimo ſummam laudem eſt conſecurus. Per eos dies Pontifex legationem Auenionis Borbonio Cardinali conceſsit à Farneſio dimiſſam, cuius vice prouinciam patrimonium, eidem perpetuò regendam tradidit. Haud longe pòſt controuerſia de honoratiori in conſeſsibus publicis loco, inter Oratores Gallum & Hiſpanum diu ante Franciſci Vargæ opera excitata, pontifex poſt longas tergiuerſationes ſummum Gallo locum aſsignauit. Cùm de concordiæ forma multum conſuluiſſet, nec vllam reperiſſet. Hiſpanus enim ſuperiorem conſeſſum Gallo negabat, Gallus Hiſpanum æqualem recuſabat. In Tridentino quoque Conſilio, quia pontificis iuſſu vtriſque oratoribus in ſacris thuris ſuffimenta ſimul oblata erant, magna diſcordia orta fuerat. Ob eam rem Ludouicus Requeſens magnus Caſtellæ commendator, Hiſpanus orator irritatus, poſt publicam conteſtationem Regis ſui nomine pontifici factam, quam pontifex ſuſcepit, & iudicium pollicitus eſt, Roma abijt. Eodem anno V I I. Kal. Auguſti, Ferdinandus pientiſsimæ memoriæ. Orthodoxus Imperator Viennæ Auſtriæ rebus humanis eximitur imperij anno octauo. Cui Maximilianus Cęſar filiorum natu grandior prudentia, liberalitate, animi magnitudini, clementia, & doctrina præſtantiſsimus in Imperio, Boemiæ regno, & Auſtriæ principatu ſucceſsit. Tirolis Comitatus Ferdinando, prouinciæ Stiria, Carniola, Carinthia, Carolo, more Germanico, ceſſere. Pontifex ſororis filium Cardinalem Altæmſium ad eos conſolandi gratia legatum miſit. Mortuo Guidoue Aſcanio Sfortia Cardinale Camerario id munus (quod quia officium eſt venale proponi licito poteſt) Vitellius L X X. millibus aureorum perſolutis ſuſcepit. Anno qui ſecutus eſt ſancti Angeli Cardinale Pœnitentiario maiore vita functo, ſororis filium Borromeum Cardinalem ſucceſſorem dedit. Deliri aliquot, qui in Pontificem conſpirauerãt, coniuratione detecta, iudici impunitate data, à carnifice necãtur. Anni ∞ D L X V. initio, annuo die coronationis Pontifex Annibalem Comitem Altæmſium ſororis filium militię eccleſiaſticæ magiſtrũ creauit. Qui vxorẽ patruelis ſui Cardinalis Borromei ſororem in matrimonium duxit. In earum nuptiarũ lætitia in Theatro Vaticano Carneualibus feſtis haſtiludia facta. Quibus nobiliſsimi quique Romanæ iuuentutis iuuenes concurrerunt. Ei celebritati Pontifex, Cardinales, & Populus Romanus interfuere. Eodem anno Solimanus Turcarum Rex militibus Rhodijs infenſus, numeroſiſsima claſſe eorum Inſulam Melitam obſidione cinxit. Eam rem præſentiẽs Garzias Toletanus, claſsis regiæ præfectus C C C C. fortiſsimis militibus Inſulam muniuit. Turcæ arce ſancti Elmi capta, Vrbem ad extremam pœnè deſperationem redegerunt. Ei obſidioni magno vſui fuere D C. milites Hiſpani, duce Robles, viro ſtrenuo & forti, per media hoſtium agmina intempeſtæ noctis ſilentio Vrbem ingreſsi. Hinc factum, vt Turcæ ſexto demũ menſe ea Inſula X X X. millibus hominum amiſsis turpiter eiecti ſunt, egregia præſertim Ioannis Valetæ magiſtri, & militum virtute, qui pertinaci animo acerrimam obſidionem pertulere, claſsiſque Hiſpanæ neceſſario præſidio. Quam cum I X. millibus hominum Aluaro Sandeo, Aſcanio Corneo, & Vincentio Vitellio ducibus, Garzias Toletanus eiuſdem præfectus adduxit. Ad C C L. equites & præcipui quique eo bello deſiderati. Ea re ſolennes ſupplicationes Pontifex multa lætitiæ ſigna dedit, militiæ Rhodiæ magiſtro per litteras gratulatus eſt. Qui haud ita longè pòſt vehementi catharri, febre accedenti, morbo ex victus intemperantia hauſto, laborans. Cardinalium aliquot rogatu centum aureorum millia ſororis filio Hannibali comiti Altæmpſio (ſi tamen ſe mori contigiſſet) donauit, cuncta verò eccleſiæ ſacramenta Chriſtiano ritu pientiſsimè à ſororis filio Carolo Cardinale Borromeo (id nemini, quod ſciam Romanorum pontificum adhuc contigiſſe legimus) ſuſcepit Paleotus & Syrletus Cardinales lectulo aſtantes, extremas preces, quas animæ commendationem dicimus, religioſiſsimè recitarunt. Ipſe attente, integris adhuc ſenſibus, cuncta audiuit, eis nouiſsimi pro ſe ſuſcepti laboris gratias egit. Dictu mirum, decimo antè menſe, cum Syrletum ſacræ purpuræ honore do-

nore donaret, Hinc (inquit) in ſenatum allegimus; vt quemadmodum Paulo IIII. morienti officioſe adſuit ita etiam ſuis precibus noſtram ex hac vita migrationem apud Deum adiuuet. Id præſagium fuiſſe, euentu comprobatum eſt. Ad extremum nullo de more patrum cœtu congregato, octauo ægritudinis die, hora noctis ſecunda, quæ diem Dominicum V. Idus Decemb. anno ∞ D L X V. ſequuta eſt, hæc verba proferẽs: Nunc dimittis ſeruum tuum Domine, ſecundum verbum tuum in pace, &c. rebus humanis eximitur, ætatis anno L X V I. menſe V I I I. die I X. Pontificatus verò V. menſe X I. die X V. Corpus baſilicæ Vaticanæ illatum, Latertio ad tempus extructo ſolio conditum eſt. Vacauit ſedes Romana dies X X I X. Eo pontifice Italiæ pax, Vrbi & prouincijs eccleſiaſticis à bello quies, rerum quæ victui humano neceſſariæ ſunt copia, publica incommoda vel pauca vel nulla fuere. Statura fuit iuſta, Fronte lata, oculis cæruleis, aſpectu obliquo, naſo eminenti & rubido, barba mediocri, habitudine corporis pinguiore, proſpera valetudine, manibus pedibuſque articulari morbo debilitatis: ſed non in facie aut in inceſſu dignitas, in riſum magis quam tanti magiſtatus gradus expoſceret aliquando pronus. Morum ei diuerſa tempora. Egregius vita famaque fuit, quoad priuatus, vel in magiſtratibus prioribus ſub pontificibus vixit. Pontifex creatus dum Tridentinum Conſilium viguit, multa optimi, pręclariq́oe pontificis documenta dedit. Concilio abſoluto ſuo ingenio libere vtens in multa, quæ nõ ita ab omnibus probabantur, prorupit. Inerat ei docilitas maxima ad omnes tum pacis tum belli artes: litterarum ſcientia, ac negociorum magna experientia, mira animi patientia, atque in laboribus perſeuerantia, eloquentia non mediocri memoria ſingularis, qui veterum iureconſultorũ, poetarum, & hiſtoricorum accurate de improuiſo integras paginas memoriter recitaret. Ingenio fuit viuaciſsimus, ac mente firmiſsimus, ſagax & aſtutus ſed ſimplex, & hebetior haberi volebat: in iocis dulcis, in conuiuijs, & domeſticorum priuata familiaritate comis, verbis, & ſcommatibus acutus, cibi viniq́ue auidus, ſed in prandio profuſus, in cena parcus, in voluptates pronus. Erat palam iracundus, occultè inuidus ad audiendum impatiens, & difficilis, in reſponſis aliquando acerbus, dominandi cupidus, vafer, cuiuſlibet rei qoæ ignorari ſua interetat ſimulator, ac diſsimulator, timidus, audax tamen ad occultandam audaciæ ſpeciei formidinem, parum gratus eſt habitus. Patres, & eos præſertim, quorum opera pontificatum, & alios honores obtinuerat, neglexit. Pecuniæ cupidus, ac ad aurum excipiendum etiam cum alieno detrimento attentus, ad ſeruandum verò parum cautus. Nam quæ excepit, cuncta pœnè liberaliſsimè abſumpſit. Ferunt autem eo pontifice H S bis millies hauſtum. Amicitias non ex re, ſed ex commodo æſtimabat. In propinquorum amore varius, nam ſororum filijs nimis indulſit: fratrem verò Auguſtum Marchionem Meleniant, cui ex priuatis odijs inſenſus erat, nunquam dilexit, ita vt eximias eius virtotes non mediocres defectos obſeruate viderentur. Cuius pontificatum perpetua pace & abundantia inſignem, nullis publicis cladibus afflictum fœlicem quis eſſe inficiabitur? qui præter hæc hominem tot animi, corporiſque ornamentis præditum attenderit, qui publicis fabricis, quibus infinitos pœnè pauperes aluit, hoſpitalitati, litterarum, & amicorum principum ſubſidio, tot Vrbis Romæ in rebus ſactis profaniſque reformationibus, multis demum alijs præclaris rebus ab ſe geſtis. Concilij generalis perfectionem tanto ſtudio adornatam adiunxit: contra miſerum fuiſſe, ſi auiditatem, iracundiam, in republica adminiſtranda impatientiam æſtimabimus: ita vt difficile admodum ſit, perfectum illum principem inuenire qui illuſtri, virtutum temperamento vitæ ſuæ curſum inſtituens eum vſque ad extremum integrum inlæſumq́ue perducat.

PIVS V. PAPA.

PAuci admodum ex omni Romanorum Pontificum memoria, humilioribus initijs vel breuiore tempore, vel ſi deprauata ſpectes hominum iudicia alieniore via, ad ſummos honores peruenerunt, quàm Pius V. Pontifex maximus: quippe qui ſodalis Dominicanus priuatus, ac pedes in Vrbem primum veniens, intra quintum decimum annum Magiſtratum ſacræ inquiſitionis, epiſcopatum, Cardinalatum, & pontificatum ſingulari quidem integritate & innocentia ſed pari ſeueritate, & vbi religionis, ac iuſtitiæ cauſſa ageretur, nullam gratiæ potentiæ cuiuſquã rationẽ habens, eſt conſequutus. Ex antiqua, ſed tenui iam, & ad paucos vel redacta, Ghiſleriorũ familia, quæ Bononiæ tamẽ ſenatoria eſſet, natus eſt Boſchi in oppido agri Alexandrini in Inſubribus ſtatelis. Anno ſalutis ∞ D V. X V I. Kal. Februarij, feſto Diui Antonij die, quod illi etiam luſtrali eius die nomen impoſitum eſt. Pater ei Paulus, mater Dominica Augeria, ac duæ tantũ ſorores fuere. Iſabella, & Gardina. Annum agens quintum decimum, Vogeriæ in prædicatorum familiam adſcitus, Michaelis nomen aſſumpſit, Vicleuani profeſſus, ibidem primum, tum Genuæ, ac Bononiæ philoſophicis, & theologicis ſtudijs aliquandiu operam dedit, & ijs maximè, quorum audientibus ſalutares confeſsiones, eſt neceſſaria cognitio, caſus conſcientiæ vocant. Finarij. Vicleuani etiam, Caſali, ac Rauennæ philoſophiam ex fratrum conſuetudine lectoris nomine eſt interpretatus.

Prior Albæ Soncini, ac Vicleuani foit, in Parmenſibus verò ſui ordinis comitijs definitor, Boſchi in patria, & aliquot præterea in locis ſacras habuit conciones. Alfonſi Dauali Vuaſtij marchionis, eiusque filiorum confeſsiones audiuit. Inquiſitioni in hæreticam prauitatem in ciuitate Nouocomenſi à conoentu ſui ordinis Ceſenæ habito præpoſitus, magnam ex eo munere laudem eſt adeptus. Tum Bergomum miſſus, vt in Victorem Superantium Bergomatum epiſcopom de religione quæſtionem haberet, re non ſine vitę periculo præclarè administrata, Romam venit, anno poſt Chriſtum natum ∞ D L I. vbi paulò pòſt à Ioanne Petro Carafa Neapolitano Cardinale cognitus, qui tum erat conſilij, ac iudicij ſacræ Inquiſitionis princeps, cuique iam antea abſentis hominis virtus, & in eo in genere induſtria probabatur, in F. Theophili Tropienſis mortui locum, commiſſarius Inquiſitionis, de collegarum ſententia deligitur. Quem poſtea idem Cardinalis Neapolitanus Paulus IIII. pontifex maximus renunciatus, primùm Nepeſinorum ac Sutrinorum epiſcopum fecit, deinde presbyterum Cardinalem titnli Sanctæ Sabinæ, ſummumque inquiſitòrem creauit. Pio dehinc IIII. pontifice, ornatus eſt epiſcopatu Montis Regalis, ac ptiore mutato titulo altero auctus Sanctæ Mariæ ad Mineruam. Eum poſt Pii IIII. mortem, nono ac vigeſimo interegni die, in perpetua illa ſua animi æquitate ac moderatione conquieſcentem, nihilque tale cogitantem, pręter omnium expectatoinem, de repente diuinitùs conflato patrum conſenſu, cum priuatim ſinguli reiecturi viderentur, communiter vniuerſi, VII. Idus Ianuarij anno ∞ D L X V I. pontificem maximum declarauerunt. Cuius ſuffragationis principes extitere Farneſius, & Bortomeus Cardinales, cùm tamen illi vltro ſe offerens Cardinalis Altempſius ſententiam ac ſtudium ſuum ad pontificatum eidem antea liberaliſsime pollicitus eſſet. Conceſsit id Borromei Columnæ etiam Cardinalis precibus, vt Pij V. nomen acciperet. Feſto Diui Antonij, ac natali ſuo die annum iniens ſexageſimum ſecundum ante Vaticanam baſilicam ab Vrbinate Cardinale, more maiorum; ſacra tyara coronatus eſt. Initio pontificatus omni cogitatione, curaque ſtatim incubuit, ad purgandam & propagandam religionem, ac reſtituendam vitæ, morumque diſciplinam. Ipſo etiam pootificię creationis die Franciſcum Commendonom Cardinalem ex Polonica legatione redeuntem, conuentui principum Germanorum, à Maximiliano II. Imperatore Auguſtæ Vindelicorum indicto, apoſtolicæ ſedis nomioe legarum, qui ei honos etiam à proximo pontifice decretus fuerat, iuſsit intereſſe. Non ita mulrò pòſt. Gardinę ſororis nepotem Michaelem, & ipſum ſocium Dominicanum, ſui Cardinalatus inſignibus ornauit, iuuenem innocentia, modeſtia, ac religione magni auunculi itineribus eontem. Carafios proximo Pontifice eiectos, benigniſsimè reuocauit. Nulla à ſacris, aut publicis muneribus intermiſſio, vna ei voluptas eſt, cura omnis & cogitatio, de vtilitate ac ſalute communi. Quibus aſsiduis, & laboribus, & actionibus in illa præſertim ſanctitate, ſummam apud omnes admirationem, & auctoritarem obtinet. Sed mihi non ſumpſi, vt hoc quidem tempore, quæ is in pontificatu vſque ad hanc diē inſtituerit aot egerit, ſubtiliter perſequi velim, plus enim illa operæ ac laboris deſiderant, & nos ab eo maiora indies expectamus. Tantum igitur quod tes eſt dicam in præſentia. Dedit Pius V. pontifex maximus adhuc, id religionis, iuſtitiæ,
patientiæ, liberalitatis, grati animi ſpecimen, vt, ſi ei tam longa dabitur vita, quàm
longam & exadmirabili qnadam ipſius victus temperantia ſperare debe-
mus, & tempus Reipublicæ poſtulat, neque ad bene adminiſtran-
dam Dei eccleſiam conſequentibus deinceps pon-
tificibus exempla, neque eloquentibus
viris ad laudem ingenij ab eo facta
deſutura videantur.

FINIS VITARVM PONTIFICVM.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS F. EREMITÆ AVGVSTINIANI PONTIFICVM ROMANORVM CHRONICON.

Anni Chriſti	Numerus Pontificũ		Anni.	Menſes.	Dies.

44 1 SANCTVS SIMON PETRVS Cephas Ioannis filius Bethſaidenſis Carpharnairani agri, Galilæus D. N. Ieſu Chriſti diſcipulus, atque ab eo princeps Apoſtolorum conſtitutus, primus Romanam eccleſiam fundauit, erexitque, ac in ea epiſcopus primus Ti. Claudio Cęſare Auguſto Germanico, & Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, ſedit annos 24 5 12

A die xv. Kal. Februarij Ti. Claudio Droſi F. Cæſare Auguſto Germanico iij. & L. Vitellio P. F. iterum conſulibus, qui annus erat poſt Chriſti natale 44. Quo primùm Vrbem ingreſſus eſt, vſque ad diem iij. Kal. Iulij. L. Fonteio L. F. Capitone C. Iulio C. F. Ruſo Conſulibus: is annus poſt Chriſtum natum erat 68. Quo Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Romæ capite deorſum verſo crucifixus eſt, atque in Vaticano ſecundum viam Triumphalem ſepultus.

57 Beatus Petrus apoſtolus Vrbis Romæ epiſcopus, quum vnus paſcendæ plebi non ſufficeret, duos Chorepiſcopus ſiue coadiutores ordinauit, Linum, & Cletum, quibus ſacramenta Chriſtianis exhibentibus, ipſe orationi, & prædicationi populum erudiens, vacaret.

68 Sanctus epiſcopus Petrus, paulò antè obitum ſuum, quum martyrij ſui tempus appropinquare cognouiſſet, B. Clemẽtem S. R. E. veterem presbyterum epiſcopum Romanum deſignatum in ſucceſſorem ſuum, per manum impoſitionem delegit, eique cathedram epiſcopalem, & Romanam catholicam eccleſiam, poſt ſe ab eo regendam commendans: Ego (inquit) eandem tibi poteſtatem ligandi atque ſoluendi trado, quam mihi dominus meus Ieſus Chriſtus reliquit, in qua ſpretis, ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione prædicatione, ſaluti hominũ (vt bonum paſtorẽ decet) conſule.

His itaque diſpoſitis, quũ ordinationes aliquot Romæ menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos vi. presbyteros x. & diaconos vij. creauit, non longè pòſt cum doctore gentium ſancto Paulo apoſtolo martyrio coronatus, migrauit ad cœlum anno poſt paſsionem Domini xxxiiij. menſe iij. die iiij.

57 2 Sanctus Linus Herculani filius, Volaterranus Thuſcus, Petri apoſtoli diſcipulus, & ab eo viuente cum ſancto Cleto Chorepiſcopus, ſiue coadiutor Romanæ Eccleſię ordinatus, ſedit Romæ, abſente vt plurimum Petro annos 11 3 12

Creatus Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, Q. Voluſio, L. F. Saturnio, P. Cornelio P. F. Scipione Coſs. anno Chriſti nati 57. pridie Idus Iunij, & ſedit vſque ad annum ſalutis 68. & ix. Kal. Octobris diem, quo Imp. Nerone Cæſare Auguſto L. Fonteio, L. F. Capitone, & C. Iulio, C. F. Ruſo conſulibus, quom eſſet etiam S. Clementis primi pòſt S. Petrum apoſtolum epiſcopi Romani Chorepiſcopus, ſiue coadiutor, altero menſe, & die xxvi. à beati Petri morte capite cæſus eſt, & iuxta eiuſdem apoſtoli corpus, propè Caij, & Neronis circum in Vaticano ſepoltus, ordinationibus duabus, B. Petri apoſtoli mandato celebratis, quibus epiſcopos xv. presbyteros xviij. & diaconos .... crearat.

68 3 Sanctus Clemens Fauſtini filius Romanus de regione ij. Cęlimontium ex S. R. E. presbytero, primus poſt ſancti Petri

apoſtoli mortem Romanus epiſcopus paulo ante ipſius obitum ab eodem deſignatus, Imp. Nerone Claudio Cæſare Auguſto Germanico, Ser. Sulpitio, C. F. Galba Imp. Cæſare Auguſto, Imp. M. Saluio Othone Cæſare Auguſto, A. Vitellio L.F. Germanico Imperatore Auguſto; & Imp. Cæſare T. Flauio Veſpaſiano Auguſto Romæ ſedit annos 9 4 26

A die iij. Kal. Iulij anni eiuſdem 68. vſque ad annum Chriſti 77. diemque ix. Kal. Decembris, quo Imp. Cæſare Veſpaſiano Auguſto vij. & Tito Cæſare Auguſti filio V. Coſ. quum in Ponto, vbi in exilium actus fuerat, in mare merſus fuiſſet, ibidem ſepultus iacuit, vſque ad Nicolai papæ tempora, quibus Romam tranſlatus in baſilica ſuo nomini dicata conditus eſt. Ordinationes porrò duas menſe Decembri fecerat, quibus epiſcopos xv. presbyteros X. & dicaconos ij. creauit.

77 4 Sanctus Cletus Æmiliani filius Romanus, de regione V. Eſquilina, quartus in ordine epiſcoporum Romanorum addito Lino, ſecundus verò poſt Petrum apoſtolum papa. Imp. Cæſare T. Flauio. T. F. Veſpaſiano Auguſto, Imp. Tito Cæſare Veſpaſiano Auguſto, & Imp. Cæſare Flauio Domiriano Auguſto Germanico, ſedit annos 6 5 3

Qui cum Chorepiſcopus, ſiue coadiutor Clementis, quemadmodum etiam antè & Petri fuerat, remanſiſſet, Clemente relegaro Romanam eccleſiam rexit, atque poſt eius obitum, vt antiquior in religione Chriſtiana diſcipulus, & de ea præ cęteris bene meritus, epiſcopus Romanus confirmatus fuit, audita Clementis morte, omnium presbyterorum, & reliqnorum cleri ordinum, plebiſque ſuffragijs, quum antea ſub SS. Petro & Clemente Chorepiſcopus ſiue coadiutor fuiſſet aunos 20. menſ. 5. dies 12.

Sedit igitur à die obitus ſancti Clementis, id eſt ix. Kalendas Decembris vſque ad annum Chriſti 84. quo vi. Kal. Maij Imp. Cæſare Flauio Domitiano, Aug. Germanico ix. & T. Virginio Ruffo ij. Conſulibus, quum ordinationem vnam xxv. presbyterorum feciſſet, oeciſus eſt, & in Vaticano iuxta Sanctum Petrum, prope Apollinis templum ſepultus. Sedit autem omnino Romæ, tam in Chorepiſcopatu, quàm in pontificatu annos 26. menſes 10. dies 15. Quo mortuo paſtore tunc primùm vacauit Romana ſedes per dies 0 0 7

84 5 Sanctus Anacletus Antiochi filius Athenienſis Græcus, S.R.E. presbyter à beato Petro apoſtolo ordinatus, quintus Pontifex Romanus Imp. Cæſare Flauio Domitiano Aug. Germanico Romæ, ſedit annos 12 2 10

Creatus iiij. Nonas Maij, occiſus iij. Idus Iulij anno Chriſti 96. Imperatore Cæſare Domiriano Aug. Germanico xvij. & T. Flauio Clemente conſulibus, & iuxta ſanctum Petrum in Vaticano ſepultus, quum ordinationes duas epiſcoporum vi. presbyterorum V. & diaconorum iij. menſe Decembri feciſſet. Quo mortuo paſtore Romana ſed. vac. dies 0 0 13

96 6 Sanctus Euariſtus Iudæ filius Bethleemites Syrus Græcus Imp. Cæſare E. Flauio Domitiano Auguſto Germanico, Imperatore M. Cocceio Nerua Cæſare Auguſto, & Imp. Cęſare Nerua Traiano optimo Auguſto Germanico Dacico, ſedit annos 13 3 0

Creatus vi. Kal. Auguſti. Et quum ordinationes tres menſe Decembri feciſſet, quibus Epiſcopos V. presbyteros vi. & dianos duos creauit, vij. Kal. Nouembris anno Chriſti 109. occiſus eſt, & iuxta S. Petri corpus in Vaticano ſepultus. Ap. Annio Trebonio Gallo, & M. Atilio Metilio Bradua Coſ. Eo mortuo vacauit ſedes dies 0 0 19

109 7 Sanctus Alexander Alexandri filius Romanus de vico caput Tauri Imp. Cæſare Nerua Traiano optimo Auguſto Germanico Dacico Parthico, ſedit annos

Creatus

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Menſes	Dies
		Creatus xvij. Cal. Decembris. Et quum ordinationes tres menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos quinque, presbyteros ſex, & diaconos duos legit, V. Nonas Maij anno ſalutis 117. cum Euentio, & Theodulo diaconis occiſus eſt, & via Nomentana ſeptimo ab Vrbe lapide ſepultus. L. Æmilio Æliano, & L. Antiſtio Vetere conſulibus. Quo mortuo vacauit ſedes dies	0	0	25
117	8	Sanctus Xyſtus Paſtoris filius Romanus de regione vij. Via lata, ex presbytero S. R. E. Imp. Cæſare Nerua Traiano Auguſto, & Imp. Cæſare Traiano Hadriano Auguſto, ſedit annos	9	10	9
		Creatus iiij. Kalendas Iunij. Et quum ordinationes tres menſe Decembri Epiſcoporum iiij. presbyterorum xi. & diaconorum iij. feciſſet, viij. Idus Aprilis anno ſalutis 127. occiſus eſt, & in Vaticano ſepultus, M. Lollio Pedio Vero, & Q. Iunio Lepido Bibulo Coſ. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	2
127	9	Sanctus Theleſphorus Anachoretæ filius Græcus presbyter S. R. E. Imp. Cæſare Traiano Hadriano Auguſto, ſedit annos	10	8	28
		Creatus V. Idus Aprilis. Ordinationibusque iiij. epiſcoporum xiij. presbyterorum xij. & diaconorum viij. menſe Decembri factis, Nonis Ianuarij anoo Chriſti 138. occiſus eſt, ac in Vaticano iuxta ſanctum Petrum ſepultus; L. Aelio Hadriani Auguſti filio Vero Cæſare ij. & P. Cœlio P. F. Balbino Vibullio Pio Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	7
138	10	Sanctus Hygeinus Philoſophi filius Athenienſis Græcus, presbyter S. R. E. Imp. Cæſare Traiano Hadriano Aug. & Imp. Cæſare T. Ælio Hadriaoo Antonino Aug. Pio ſedit annos	4	0	0
		Creatus Idibus Ianuarij. Qui quum ordinationes tres menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos ſex, presbyteros xv. & diaconos V. ordinauit, iij. Idus Ianuarij anno Chriſti 142. mortuus eſt, & in Vaticano ſepultus M. Peducæo Syloga Priſcino. & T. Hœnio Seuero Coſ. Vac. ſed. dies	0	0	3
142	11	Sanctus Pius Rofini filius Aquileienſis presbyter S. R. E. Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Auguſt. Pio, ſedit annos	11	5	27
		Creatus xiix. Kal. Februarij. Et quum ordinationes quinque menſe Decembri epiſcoporum xij. presbyterorum xiix. & diaconorum xi. feciſſet, V. Idus Iulij anno Domini 153. mortuus eſt, & in Vaticano ſepultus, Sex. Acilio Manio F. Glabrione, & C. Valerio C. F. Omollo Vetiano Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	13
153	12	Sanctus Anicetus Ioannis filius de vico Humiſia Syrus, S. R. E. presbyter, Imp. Cæſare T. Aelio Hadriano Antonino Auguſto Pio, Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Aug. & Imp. Cæſare L. Ælio Aurelio Vero Antonino Aug. ſedit annos	9	8	24
		Creatus viij. Kalendas Auguſti. Ordinationes quinque epiſcoporum ix. presbyterorum xvij. & diaconorum iiij. menſe Decembri fecit, Martyrio coronatus xv. Kal. Maij, anno ſalutis 163. & via Appia in cœmiterio, quod poſtea Calliſti appellatum eſt, tertio ab Vrbe lapide ſepultos, Q. Iunio Ruſtico ij. & ::: Vettio Aquilino Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	17
163	13	Sanctus Concordius Soter Concordij filius Fundanus Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Auguſto, & Imp. Cæſare L. Aelio Aurelio Vero Antonino Auguſto ſedit annos	7	11	18
		Creatus iij. Nonas Maij. Et quum ordinationes vi. menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos xi. presbyteros xviij. & diaconos ix. creauit, x. Kal. Maij anno 171. mortuus eſt, ac via Appia ad Catacũbas in cœmiterio, quod poſtea Calliſti nomen tulit, ſepelitur, M. Aurelio Seuero Cethego, & L. Iunio Claro Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	21

 Sanctus

Anni Chriſti	Numerus Pontificũ		Anni	Mẽſes	Dies.
171	14	Sanctus Habundius Eleutherus Habundij filius Nicopolitanus Græcus S.R.E. diaconus, Imperatore Cæſare M. Aurelio Antonino Aug. & L. Ælio Aurelio Commodo Auguſto, ſedit annos	15	o	3
		Creatus pridie Idus Maij. Ordinationes tres menſe Decembri habuit, epiſcoporum XV. presbyterorum XII. & diaconorum VIII. Mortuus eſt vij. Kal. Iunij anno Chriſti 186. & in Vaticano ſepultus : : : Triatio Materno, & M. Atilio Metilio Bradua conſulibus. Quo mortuo ſedes Romana vacauit dies.	o	o	5
168	15	Sãctus Victor Felicis filius Afer Imp. Cæſare M. Aurelio Cõmodo Antonino Pio Felice Aug. Imp. Cæſare P. Heluio Pertinace Auguſto, Imp. Cæſare M. Didio Iuliano Auguſto, & Imp. Cæſare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Auguſto, ſedit in cathedra ſancti Petri Romæ annos	12	1	28
		Creatus Kalendis Iunijs. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos xij. pręsbyteros iiij. diaconosq́ue vij. legit, v. Kalendas Auguſti, anno Chriſti 168. obijt, & in Vaticano ſepelitur, Ap. Claudio Laterano, & M. Mario, M. F. Rufino conſulibus. Quo mortuo paſtore ſancta Romana ſedes vacauit dies.	o	o	12
198	16	Sanctus Habundius Zephyrinus Habundij filius Romanus, Imp. Cæſare L. Septimio Seuero Pio Pertinace Auguſto, Imp. cęſare M. Aurelio Antonino Caracallo pio Felice Aug. & Imp. Cæſare M. Operio Seuero Macrino Felice Auguſto, ſedit annos	20	o	17
		Creatus iiij. Idus Auguſti. Ordinationes iiij. menſe Decembri fecit, quibus epiſcopos xiij. presbyteros xiij. & diaconos vij. creauit. Obijt vij. Kalendas Septembris, anno Domini 218. & in cœmiterio ſuo iuxta Catacumbas, via Appia ſepultus eſt Bruttio præſente, & Extricato conſulibus. Vacauit ſedes dies	o	o	6
218	17	Sanctus Domitius Calliſtus Domitij filius Romanns de vico Caſtrorum Rauennatium, Imp. Cæſare M. Opelio Macrino Felice Auguſto Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino pio Felice Aug. Elagabalo, & Imp. Cæſ. M. Aurelio Seuero Alexandro pio Felice Auguſto, ſedit annos	5	1	13
		Creatus iiij. Nonas Septembris. Et quum ordinationes V. menſe Decembri epiſcoporum viij. presbyterorum xvi. & diaconorum iiij. feciſſet pridie Idus Octobris anno Chriſti 223. occiſus eſt, ac in cœmiterio Calepodij, via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide ſepultus, Imp. Cæſare M. Aurelio Antonino Elagabalo P.F. Auguſto iiij. & M. Aurelio Seuero Alexandro nobiliſsimo Cæſare conſulibus. Vacauit ſedes dies	o	o	6
223	18	Sanctus Vrbanus Pontiani filius Romanus Imp. Cæſare M. Aurelio Seuero Alexandro Pio Felice Auguſto, ſedit annos	7	7	5
		Creatus xvij. Kal. Nouemb. Ordinationes V. de menſe Decembri fecit epiſcoporum viij. presbyterorum ix. & diaconorum V. Martyrio coronatus. viij. Kal Iunij anno Chriſti 231. ſepultus eſt via Appia, in cœmiterio Prætextati, Agricola & Clementino Coſs. Vacauit ſedes dies.	o	o	23
231	19	Sanctus Calpurnius Pontianus Calpurnij filius Romanus Imperatore Cæſare M. Aurelio Seuero Alexandro P.F. Auguſto, ſedit annos	5	5	2
		Creatus xiiij. Kal. Iulij. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, quibus epiſcopos ſex, presbyteros ſex, diaconos quinque creauit, anno 236. in exilium actus eſt in Inſulam Sardiniam, vbi xiij. Kal. Decembris obijt. Cadauer Romã relatum, in cœmiterio Calliſti via Appia ſepultum eſt. L. Catilio Seuero & L. Ragonio Vrinatio Tuſconio Quinctiano Coſs. Vacauit ſedes diem	o	o	1
236	20	Sanctus Anterus Romuli filius Græcus Imp. Cæſate C. Iulio Maximino Germanico, Pio Felice Auguſto ſedit menſem	o	1	14

Creatus

Anni Chriſti	Numerus Pontificii		Anni.	Mēſes.	Dies.
		Creatus in Sardinia, die poſt mortem Pontiani, xi. Kal. Decembris, & quum Romæ menſe Decembri epiſcopum tantum vnum creaſſet iij. Nonas Ianuatij, anno 237. occiſus eſt, ac via Appia in cœmiterio Calliſti ſepultus, Imp. Cæſare C. Iulio Maximino P. F. Aug. Germanico, C. Iulio Africano viro clariſſimo Coſs. Vacuit ſedes Romana dies	0	0	6
237	21	Sanctus Fabius Fabianus Fabij filius Romanus Imp. Cæſaribus Maximino Auguſto, D. Cælio Balbino, M. Clodio Pupieno Maximo M. Antonio Gordiano, M. Iulio Philippo, C. Meſsio Quincto Traiano Decio, Pijs Felicibus Aug. ſedit annos	14	0	11
		Creatus iiiij. Idus Ianuarij. Ordinationibusque V. menſe Decembri epiſcoporum xi. presbyterorum xxij. & diaconorum viij. factis xiij. Kal. Februarij anno Chriſti 251. occiſus eſt, & in cœmiterio Calliſti Via Appia ſepulrus, Imp. Cęſare Cn. Meſſio Quincto Traiano Decio P. F. Aug. ij. & ::: Annio Grato viro clariſsimo Coſs. Vacauit ſedes propter temporum difficultatem menſes	0	5	21
251	22	Sanctus Cornelius Caſtini filius Romanus ex presbyrero S. R. E. Imperatoribus Cæſaribus Cn. Meſsio Traiano Decio, C. Vibio Treboniano Gallo, & C. Vibio Voluſiano Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	2	2	5
		Creatus iiij. Idus Iulij. Et quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, epiſcoporum vij. presbyterorum iiij. & diaconorum iiij. die xviij. Kalendas Octobris capite cæſus eſt, ac iuxta cœmiterium Calliſti via Appia, in prædiolo Lucinæ, prope harenarium, in Cripta ſepultus anno Chriſti 235. Impp. Cęſſ. C. Vibio Treboniano Gallo ij. & C. Vibio Voluſiano Pijs Felicibus Augg. Conſſ. Vac. ſed. menſ.	0	2	5
252	1	*Nouatianus Romanus S. R. E. presbyter in ſchiſmate contra S. Cornelium papam auctore Nouato presbytero Carthaginienſis eccleſiæ creatus, ſedit annos plus minus*	6		
		Occiſus Romæ tempore Xiſti II. papæ, in perſecutione Valeriani Imperatoris.			
252		*Schiſma primùm in Romana eccleſia, inter S. Cornelium papam, & Nouatum Antipapam.*			
253	23	Sanctus Lucius Porphirij filius Romanus, Impp. Cæſaribus, Gallo. Treboniano, C. Iulio Æmiliano, Valeriano, & Gallieno, pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annum	1	3	13
		Creatus xij. Kalend. Decembris. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, quibus epiſcopos vij. presbyteros iiij. & diaconos totidem ordinauit. Martyrio coronatus iiij. Nonas Martij, anno Chriſti 255. & in cœmiterio Calliſti, via Appia ſepultus. Impp. Cæſs. Valeriano ij. & Gallieno Augg. Conſs. Vacauit ſedes menſem	0	1	5
255	24	Sanctus Iulius Stephanus Iulij filius Romanus, S. R. E. archidiaconus à Cornelio papa factus, Impp. Cæſs. P. Licinio Valeriano, & P. Licinio Gallieno, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	2	3	25
		Creatus V. Idus Aprilis Ordinationes duas menſe Decembri fecit epiſcoporum iiij. presbyrerornm vi. & diaconorum V. Capite cæſus iiij. Nonas Auguſti & in cœmiterio Calliſti, via Appia ſepultus, anno Chriſti 257. M. Valerio Maximo ij. & Manio Acilio Glabrione viris clariſsimis Coſs. Vacauit ſedes menſem	0	1	12
257	25	Sanctus Xyſtus ij. Iunior. Philoſophi filius Athenienſis Græcus, Impp. Cæſs. Valeriano, & Gallieno Auguſtis. Sedit annum	1	10	23
		Creatus xvij. Kal. Octobris. Et quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet epiſcoporum ij. presbyterorum iiij. & diaconorum vij. capite cæſus eſt. viij. Idus Auguſti, atque in cœmiterio Calliſti ſepultus, anno Domini 259. M. Aurelio			

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Menses	Dies
		Memmio Fiſco,& : : : : Pomponio Baſſo viris clariſsimis Coſſ. Vacauit eo occiſo ſedes Romana menſes	0	11	15
		Quo tempore presbyteri S. R. E. præfuerunt, immaniſsima perſecutione comitia pontificalia Romæ prohibente.			
260	26	Sanctus Dionyſius Monachus Impp. Cæſaribus Valeriano, Gallieno, & M. Aurelio Claudio, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	10	5	5
		Creatus xi. Kal. Auguſti Fuluio Aemiliano,& Pōponio Baſſo ij. viris clariſsimis Conſs. Ordinationes duas menſe Decembri fecit epiſcoporum vij. presbyterorum xij. & diaconorum vi. Obijt vij. Kal. Ianuarij,& in cœmiterio Calliſti ſepultus, anno Chriſti 270. Imp. Cæſ. M. Aurelio Clandio P. F. Aug. ij. & : : : Ouinio Paterno viro clariſsimo Conſs. Vac. ſed. dies	0	0	5
271	27	Sanctus Felix Conſtantij filius Romanus, Imperatoribus Cæſaribus M. Aurelio Claudio, & M. Valerio Aureliano, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	4	5	0
		Creatus kal. Ianuarij ineunte anno Domini 271. . . . . Flauio Antiochiano,& : : : Furio Orfito V V.CC. Conſs. Ordinationes duas menſe Decembri fecit epiſcoporum V. occiſus eſt iij. kal Iunij, anno Chriſti 275.& via Aurelia, in cœmiterio ſuo, ſecundo ab Vrbe lapide ſepultus, Imp. Cæſare Aureliano Auguſto ij. & C. Iulio Capitolino V.C. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	5
275	28	Sanctus Eutychianus Maximi filius Lunenſis Tuſcus Imp. Cæſaribus Aureliano, M. Claudio Tacito M. Annio Floriano, M. Aurelio Valerio Probo, M. Aurelio Caro, & filijs Carino, & Numeriano Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	8	6	4
		Creatus Nonis Iunij. Et quum ordinarionibus quinque menſe Decembri habitis, epiſcopos ix. presbyteros xiiij. & diaconos V. feciſſet, vi. Idus Decembris anno 283. occiſus eſt, & in cœmiterio Calliſti ſepultus Impp. Cæſs. M. Aurelio Caro ij. & M. Aurelio Carino Auguſtis Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	8
283	29	Sanctus Caius Caij filius Salonitanus Delmata ex genere Imperatoris Diocletiani, Imp. Cæſaribus M. Aurelio Carino, M. Aurelio Numeriano, C. Valerio Diocletiano, & M. Valerio Maximiano Pijs Felicibus auguſtis, ſedit annos	12	4	6
		Creatus xvi. kalen. Ianuarij. Ordinationibus quattuor menſe Decembri factis, epiſcoporum V. presbyterorum xxv. & diaconorum viij. die x. Kal. Maij anno 296. capite cæſus eſt, & in cœmiterio Calliſti ſepultus. Imp. Cęſare Diocletiano Aug. vj. & Fl. Valerio Conſtantio nobiliſsimo Cæſare iterum Cōſs. Vac. ſed. menſes	0	2	8
296	30	Sanctus Marcellinus Proiecti filius Romanus, Impp. Cæſs. Diocletiano, Iouio, & Maximiano Herculeo, Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	7	9	27
		Creatus Kal. Iulij. Qui quum ordinationes duas menſe Decembri feciſſet, epiſcoporum V. presbyterorum iiij. & diaconorum ij. capite cæſus eſt. vi. Cal. Maij, anno Chriſti 304. ac via Salaria in cœmiterio Briſcillæ, loco qui dicebatur Cubiculus clarus, in Crypta, iuxta corpus ſancti Creſcentionis ſepultus, Impp. Cæſs. Diocletiano ix. & Maximiano viij. Augg. Conſs. Vacauit ſedes eo occiſo menſes	0	2	0
304	31	Sanctus Marcellus Benedicti filius Romanus, de Regione vij. Via lata S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæſaribus Fl. Valerio Conſtantio Chloro, C. Galerio Valerio Maximiano Fl. Valerio Conſtantino Magno, & M. Aurelio Maxentio Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	5	6	21
		Creatus V. Kal. Iulij Ordinationes aliquot menſe Decembri fecit, epiſcoporum xxl. presbyterorum xxv. & diaconorum ij. Obijt xvij. Kal. Februarij, damnatus in equorum ſtabulo, anno Chriſti 310. & in cœmiterio Priſcillæ via Salaria ſepultus			

Anni Christi	Numerus Pontificū		Anni.	Menſes.	Dies.
		ſepultus eſt,ij.poſt conſulatum Maximiani Auguſti vij.& Diocletiani Iouij x. Vacauit ſedes dies	0	0	20
310	32	Sanctus Euſebius Medici filius,alias Medicus Græcus Impp. Cæſaribus C. Galerio Valerio Maximiano C. Valerio Aurelio Conſtantino Magno, & M.Aurelio Maxentio, Pijs Felicibus Auguſtis , ſedit annum	1	7	27
		Creatus viij.Idus Februa.Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum xiiij.presbyterorum xiij. & diacorum iij. Exceſsit iiij. Nonas Octobris , anno Chriſti 311. & via Appia, in Crypta iuxta cœmiterium Calliſti ſepultus , Impp. Cæſſ. Maximiano viij. & Licinio Augg. Conſſ. Vac.ſed. dies	0	0	7
311	33	Sanctus Miltiades Afer S. R. E.presbyter Cardinalis Impp. Cæſſ. Conſtantino Maximo, & Licinio Aug. ſedit annos	3	2	0
		Creatus vi. Idus Octobris. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit , epiſcoporum xij. presbyterorum vij. & diaconorum V. Mortuus eſt.iiij.Idus Decembris,anno 314.& in cœmiterio Calliſti ſepultus, C. Ceionio Rufio Voluſiano,& Anniano V V. C C. Coſ. Vacauit ſedes dies	0	0	17
314	34	Sanctus Syluester Rufini filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis à Marcellino papa factus, Imp. Cæſ. Conſtantino Maximo Auguſto, ſedit annos	21	0	4
		Creatus V. Kal. Decembris ineunte anno Chriſti 315. Ordinationes ſex menſe Decembri fecit , epiſcoporum lxv. presbyterorum xlij. & diaconorum xxvi. obijt pridie Kalend. Ianuarij finito anno Domini 335. ſepultus in cœmiterio Priſcillæ via Salaria, tertio ab Vrbe lapide, Fl. Valerio Conſtantio & C. Ceionio Rufio Albino V V. C C. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	15
325	I.	Sancta, & vniuerſalis prima Synodns Nicæna cccxiix. epiſcoporum contra Arrium presbyterum Alexandrinum, Chriſtum creaturam eſſe affirmantem collecta , menſe Aprilis , M. Iuni Cæſonio Nichomacho Anicio Fauſto Paulino, & P. Ceionio Iuliano Camenio V V. C C. Conſs.			0
336	35	Sanctus Marcus Priſci filius Romanus S. R. E.diaconus Cardinalis à ſancto Miltiade papa factus. Imp. Cæſ. Fl. Conſtantino Maximo Auguſto, ſedit menſes	0	8	22
		Creatus xvij. Kal.Febr. Fl.Popillio Nepotiano & Facundo V V. C C. Conſs. Ordinationem vnam fecit,epiſcoporum vij. presbyterorum V. & diaconorum vj. Obijt eodem anno Nonis Octobris, & in cœmiterio Balbinæ,via Ardeatina ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	20
336	36	Sanctus Iulius Ruſtici filius Romanus S.R.E.diaconus Cardinalis à ſancto Siluestro factus, Impp.Cæſaribus Conſtantino Maximo Auguſto, & filijs eius Conſtantino , & Conſtantio Iunioribus,Conſtanteque,Pijs Felicibus Auguſtis, ſedit annos	16	5	16
		Creatus V. Kalendas Nouembris. Ordinationes tres menſe Decembri fecit epiſcoporum ix. presbyterorum xiix. diaconorum iiij. Obijt pridie Idus Aprilis anno 353. & in cœmiterio Caleopodij via Aurelia, tertio ab Vrbe lapide ſepultus Cõſtantio Aug. vj. & Gallo Nob. Cæſare ij. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	25
353	37	Sanctus Liberius Auguſti filius Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis à ſancto Silueſtro papa factus, Impp. Cæſaribus Fl. Iulio Conſtantio, Fl. Claudio Iuliano, Fl. Iouiniano, Fl. Valentiniano, & Fl. Valente, Auguſtis, ſedit annos	13	4	17
		Et primum ante ſchiſma, & eius relegationem in pace ſedit annos 2. menſes 3. dies 5.			
		Creatus viij. Idus Maij, pontificatu ab Imp. Cæſare Conſtantio Auguſto exactus,& in exilium in Beroeam Thraciæ miſſus pridie Idus Auguſti , anno Chriſti 355. Mauortio Lolliano & Arbetione V V. C C. Conſs. Abfuit ann. 2. menſ. 3. dies 3.			

De

Anni Chriſti	Numerus Pontificū		Anni	Mēſes	Dies.
357		De exilio reuocatus xvij. Kal. Decemb. Romam reuerſus, in Suburbio ad ſanctam Haguetem permanſit vſque ad iiij. Nonas Auguſti ſequentis anni 358. quo die Romam ingreſſus, pontificatum Romanum adminiſtrauit, illumq́ue in ſchiſmate iterum renuit annos 8. menſes 10. dies 10. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum xix. presbyterorum xiix. & diaconorum V. Obijt vij. Kal. Octobris, anno Chriſti 366. ſepultus via Salaria in cœmiterio Priſcillæ, Fl. Gratiano nobiliſsimo puero, & Dagalaiſo v. c. Coſs. Vacauit ſedes dies	0	0	6
355	2	*Felix ij. Iunior Anaſtaſij filius Romanus, S. R. E. archidiaconus vel diaconus Cardinalis à Sancto Iulio papa factus, Imp. Caſ. Fl. Conſtantio Auguſto, ſedit in ſchiſmate contra Liberium papam annos* *Et primùm ſolus pulſo Liberio annos 2. menſes 3. dies 3.*	10	3	11
		Creatus pridie Idus Auguſti viuente Liberio papa, pontificatus iura ei abrogata ſunt, reſtituto Liberio xviij. Kal. Decembris, anno Chriſti 357. Conſtantio Aug. ix. & Fl. Claudio Iuliano nob. Cæſare ij. Cōſs. Quum ordinationē vnam menſe Decembri epiſcoporū xix. presbyterorū xxi. & diaconorum v. feciſſet, Felix obijt anno 365. x. Kal. Decembris ſepultus via Aurelia in baſilica ſua Impp. Cæſs. Valentiniano, & Valente Augg. Conſs.			
		Schiſma ſecundum in eccleſia Romana inter Liberium, & Felicem.			
355 366	38	Sanctus Damaſus Antonij filius ex oppido Vimarenſi, diœceſis Bracarenſis Luſitanus Hiſpanus S. R. E. diaconus, Imp. Cæſaribus Valentiniano, Valente, Gratiano, Valentiniano Iuniore, Theodoſio, & Arcadia Auguſtis, ſedit annos	18	2	11
		Creatus & conſecratus Kal. Octobris, Ordinationes quinque menſe Decembri fecit epiſcoporum lxij. presbyterorum xxxi. & diaconorum ix. Obijt Romæ iij. Idus Decembris, anno Chriſti 384. & via Ardeatina in baſilica ſua ſepultus, Fl. Ricimere. & Fl. Clearco V V. C C. Conſs. Vac. ſed. dies	0	0	17
336	3	*Vrſinus Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis in ſchiſmate creatus contra Damaſum diaconum, conſecratur à Paulo epiſcopo Tiburtino vij. Kalendas Octobris, die poſt obitum Liberij, qui Impp. Cæſs. Valentiniano, & Valente Auguſtis, ſedit annum*	1	1	23
		Anno ſequenti 367. xvi. Kal. Decembris ſponte abdicauit, & factus eſt epiſcopus Neapolitanus, Lupicinio, & Iouino V V. C C. Conſs.			
366		*Schiſma tertium in eccleſia Romana inter Damaſum, & Vrſicinum.*			
		Præcedentium pontificum idem eſt dies creationis & conſecrationis, quod ſequenti rempore obſeruatum non eſt.			
381	II.	Sancta & vniuerſalis ſynodus ſecunda Conſtantinopolitana, epiſcoporum cl. contra Macedonium epiſcopum Conſtantinopolitanum ſpiritum ſanctum creaturam eſſe dicentem, congregata, Flauio Annio Eucherio, & Poſtumo Syagrio V V. C C. Conſs.			
384	39	Sanctus Siricius Tiburtij filius Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, Impp. Cæſaribus Flauijs Valētiniano Iuniore Theodoſio Arcadio, & Honorio Auguſtis, ſedit annos	13	1	25
		Creatus & conſecratus iiij. Kal. Ianuarij ineunte anno Chriſti 385. Ordinationes quinque menſe Decembri fecit, epiſcoporum xxxij. presbyterorum xxxi. & diaconorum xvi. Obijt viij. Kalend. Martij, anno Chriſti 298. ſepultus in cœmiterio Priſcillæ via Salaria, Imp. Cæſare Fl. Honorio Auguſto iiij. & Fl. Eutychiano V. C. Conſs. Vac. ſedes dies	0	1	15
398	40	Sanctus Anaſtaſius Maximi filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæſs. Arcadio, Honorio Auguſtis ſedit annos	3	0	21
		Creatus & conſecratus vij. Idus Aprilis. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum x. presbyrerorum ix. & diaconorum v. Obijt v. Cal. Maij, anno Chriſti 401. ſepultus in cœmiterio ſuo iuxta vicum Vrſi pileati intra vrbē, prope locum,			

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Menſes	Dies
		cum, vbi nunc eſt baſilica ſanctæ Vibianæ, Ragonio Vincentio Celſo, & Fl. Frauitta V V.C C. Conſs. Vacauit ſedes dies.	0	0	10
401	41	Sanctus Innocentius Innocentij filius Albanus S.R.E. diaconus Cardinalis, Impp. Cæſs. Arcadio, Honorio, & Theodoſio Iuniore Auguſtis ſedit annos	15	2	21
		Creatus & conſecratus viij. Idus Maij. Quum Ordinationes quattuor menſe Decembri epiſcoporum liiij. presbyterorum xxx. & diaconorũ xvij. feciſſet v. Kal. Auguſti anno Chriſti 416. mortuus eſt, & in cœmiterio ad Vrſum pileatum ſepultus, Imp. Cæſare Fl. Theodoſio Iuniore Aug. vij. & Iunio Quarto Palladio V. C. Conſulibus Vac. ſedes dies	0	0	22.
416	42	Sanctus Zoſimus Habrahami filius Cæſarienſis Cappadox Græcus, S.R.E. presbyter Cardinalis ab Innocẽtio papa factus, Impp. Cæſs. Honorio, & Theodoſio Iuniore Auguſtis ſedit annos	3	4	7
		Creatus & cõſecratus xiij. Kal. Sept. Ordinationẽ vnã menſe Decembri fecit epiſcoporũ viij. presbyterorũ x. & diaconorum iij. Obijt vij. Kal. Ianuarij, ſepultus via Tiburtina, in baſilica ſanctorum Laurentij, & Stephani extra muros, iuxta cryptam, prope corpus ſancti Martyris Laurentij anno 419. fiuito, Fl. Monaxio, & Fl. Plinta V V. C C. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	1
419	43	Sanctus Bonifacius Iucundi presbyteri filius Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis Impp. Cæſs. Honorio, & Theodoſio Iuniore Augg. ſedit annos	3	9	28
		Creatus in ſchiſmate & conſecratus v. Kal. Ianuarij ineunte anno Domini 420. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum xxxvi. presbyterorum xiij. & diaconorum iij. Obijt viij. Kal. Nouembris anno Domini 423. ſepultus via Salaria in Baſilica ſanctę Felicitatis martyris, iuxta corpus eius. Ruſio Prætextato Mariniano & M. Aurelio Aſclepiodoto V V. C C. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	9
420	4	*Eulalius Romanus S. R. E. archidiaconus in ſchiſmate electus contra Bonifacium ſedit menſes*	0	3	7
		Creatus & conſecratus V. Kal. Ianuarij in fine anni anni 419. coactus abdicauit anno 420. iij. Nonas Aprilis, & factus eſt epiſcopus in Campania, Theodoſio Aug. ix. & Fl. Conſtantio nobiliſs. Cæſare iij. Conſs.			
420		*Shiſma iiij. in Eccleſia Romana, inter Bonifacium, & Eulalium.*			
423	44	Sanctus Cæleſtinus Priſci filius Romanus S. R. E. diaconus, Impp. Cæſaribus Flauijs Honorio, Theodoſio Iuniore, & Placidio Valentiniano, Auguſtis, ſed. ann.	8	5	3
		Creatus, & conſecratus pridie Nonas Nouembris, fecit ordinationes tres menſe Decembri, epiſcoporum xlvi. presbyterorum xxxij. & diaconorum vij. obijt viij. Idus Aprilis, anno Chriſti 432. ſepultus via Salaria in cœmiterio Priſcillæ, Fl. Aetio & Fl. Valerio V V. C C. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	21
430	III.	Sancta & vniuerſalis ſynodus iij. Epheſina CC. epiſcoporum contra Neſtorium patriarcham Conſtantinopolitanum, diuinam in Chriſto naturam negantem coacta, Theodoſio Iuniore xiij. & Placidio Valentiniano iij. Augg. Conſs.			
432	45	Sanctus Xyſtus iij. Xyſti filius Romanus S. R. E. presbyter, Impp. Cæſaribus Theodoſio Iuniore, & Plac. Valentiniano Augg. ſedit annos	7	11	0
		Creatus & conſecratus iiij. Kal. Maij Ordinationes quatuor menſe Decembri fecit, epiſcoporũ Lij. presbyterorum xxiix. & diaconorum xij. obijt v. Kal. Aprilis, anno 440. ſepultus via Tiburtina ad ſanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxta corpus eius, Imp. Cæſ. Plac. Valentiniano Aug. V. & Anatolio V.C. Conſs. Vac. ſed. menſ.	0	1	13
440	46	Sanctus Leo Magnus Quintiani filius Romanus S. R. E. ardiaconus, Imp. Cæſaribus Theodoſio Iuniore Valentiniano, Fl. Marciano,			

Anni Christi	Numerus Pontificis		Anni	Mẽſes	Dies
		Marciano, Fl. Anicio Maximo, Fl. Mæcilio Auito, Fl. Iulio Maioriano, & Fl. Leone Auguſtis, ſed. ann.	20	11	0
		Creatus & cõſecrarus IIII. Idus Maij die Dominico. Ordinationes quattuor menſe Decembri fecit, epiſcoporũ cxxcvi. presbyterorum xxci. & diaconorũ xxxi. Obijt iij. Idus Aprilis anno 461. & primus omnium Romanorum pontificum ſepulius eſt in Porticu ante baſilicam ſancti Petri, Seuerino, & Dagalaifo V V. C C. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	7
451	IIII.	Sancta, & vniuerſalis ſynodus iiij. Chalcedonenſis dcxxx. epiſcoporũ contra Dioſcorum patriarcham Alexandrinum, & Eutychem Abbatem Conſtantinopolitanum, corpus Chriſti fantaſticum fuiſſe dicentes coacta, Marciano Aug. & Clodio Adelphio V. C. Conſs.			
461	47	Sanctus Hilarus Criſpini filius Sardus S.R.E. diaconus. Imp. Cæſare Fl. Leone Fl. Vibio Seuero, & Fl. Antemio Auguſtis, ſedit annos	6	3	10
		Creatus & conſcrarus iij. Kal. Maij. Ordinationes tres menſe Decembri fecir, epiſcoporum xxij. presbyterorum xxv. & diaconorum V. Obijt V. Kalendas Auguſti, anno 467. ſepultus ad ſanctum Laurentium extra muros, in crypta iuxra corpus Xyſti iij. papæ, Ioanne & Puſæo V V. C C. Conſs. Vacauir ſedes dies	0	0	10
467	48	Sanctus Simplicius Caſtini, alias Caſtorij filius Tiburtinus Latinus, Imp. Cæſaribus Leone Seniore, Leone iuniore Zenone Fl. Antemio, Fl. Anicio Olybrio, Fl. Glicerio, Fl. Iulio Nepote, Fl. Momyllo Auguſtolo Auguſtis, & Rege Gothorum in Italia Odoacre, ſedit annos	15	6	23
		Crearus, & conſecratus vi. Idus Auguſti, Ordinationes tres menſe Februario, & Decembri fecit, epiſcoporum xxciix. presbyterotum lviij. diaconorum vj. obijt VI. Nonas Martij anno 483. ſepultus in porticu anre Baſilicam Sancti Petri apoſtoli in Vaticano, Anicio Fauſto V.C. Sine collega Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	6
483	49	Sanctus Felix ij. dictus iij. Iunior Felicis presbyteri Cardinalis ſanctorum Nerei & Archilei tt. Faſciole filius Romanus Impp. Cæſs. Flauijs Zenone, & Anaſtaſio Augg. & Odoacræ Gothorum in Italia rege, ſedit annos	8	11	17
		Creatus, & conſecrarus vij. Idus Martij. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum xxxi. presbyterorũ xxiix. & diaconorum vi. Obijt V. Kal. Martij, ſepultus in baſilica ſancti Pauli Apoſtoli, via Oſtienſi anno 492. Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſio Aug. & Fl. Rufino V. C. Conſs. Vacauit ſedes dies	0	0	5
492	50	Sanctus Gelaſius Valerij epiſcopi filius Afer, Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſio Dicoro Auguſto, & Fl. Theodorico Amalo, Gothorum in Italia rege, ſedit annos	4	8	19
		Creatus & conſecratus V. Nonas Martij. Ordinationes duas menſibus Februario & Decembri fecit, epiſcoporum lxvij. presbyterorũ xxxij. & diaconorum ij. Obijt xi. Kal. Decẽbris anno Chriſti 496. ſepultus ad ſanctum Petrũ Apoſtolum, Paulo V. C. Sine colloga Conſs. Vacauir ſedes dies	0	0	5
496	51	Anaſtaſius ij. Iunior Petri filius Romanus de regione Eſquilina Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſio Aug. & Theodorico Italiæ rege, ſedit annum	1	11	24
		Creatus & conſecratus V. Kal. Decembris. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum xvi. presbyterorum xiij. & diaconorum :::: Obijt xiij. Kal. Decembris anno 498. ſepulrus ad ſanctum Petrum, Decio Paulino & Ioanue Scythia V V. C C. Conſs. Vacauit ſedes, eo mortuo, dies	6	0	2
498	52	Sanctus Cælius Symmachus Fortunati filius, Sardus Imp. Cæſ. Fl. Anaſtaſio Auguſto, & Theodorico Gothorum rege, ſedit annos	15	7	28

Creatus,

Anni Christi.	Numer. Pontificū		Anni.	Menſes.	Dies.
		Creatus, & conſecratus X. kalend. Decembris. Ordinationes quattuor menſe Decembri epiſcoporum cxvij. presbyterorum xcij. & diaconorum xvi. fecit. Obijt xiiij. kalend. Auguſti, anno Chriſti 514. ſepultus ad ſanctum Petrum in Vaticano, M. Aurelio Caſsiodoro Senatore ſine conlega Conſ. Vacauit ſed. Rom. diem	0	0	1
498	5	*Laurentius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis in ſchiſmate contra Symmachum papam electus, ſedit annum*	1	....	....
		Creatus, & conſecratus X. Kal. Decembris, & anno ſequenti pontificatu Romano, quum ſe abdicaſſet, factus eſt epiſcopus Nuceſinus, Aſclepio, & Ioanne Gibbo VV. CC. Conſſ.			
498		*Schiſma V. in S. R. E. inter Symmachum & Laurentium.*			
514	53	Sanctus Cælius Hormiſda Iuſti filius Fruſinas Campanus, vel Latinus, Impp. Cæſſ. Anaſtaſio, & Iuſtino Auguſtis, ac Theodorico Italiæ rege, ſedit annos	9	0	18
		Creatus, & conſecratus xiij. kalend. Auguſti. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum LV. presbyterorum xxi. & diaconorum : : : : Obijt viij. Idus Auguſti, anno 523. ſepultus in baſilica ſancti Petri, Fl. Anicio Maximo V. C. ſine collega Conſ. Vacauit ſedes dies	0	0	5
523	54	Sanctus Ioannes Conſtantij filius Tuſcus S. R. E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis, & Pauli tt. Pammachij Imperat. Iuſtino Auguſt. & Theodorico Gothorum in Italia rege, ſedit annos	2	9	16
		Creatus, & conſecratus prid. Idus Auguſti. Ordinationes aliquot epiſcoporum xv. fecit. Exceſsit Rauennæ in carcere à Rege Gothorum Theodorico coniectus vi. kal. Iunij. Cadauer Romam illicò tranſlatum, ad ſanctum Petrum apoſtolum ſepultum eſt anno Chriſti 526. Anicio Olybrio Iuniore V. C. ſine collega Conſ. Vac. ſed. menſ.	0	1	27
526	55	Sanctus Felix iij, dictus iiij. Caſtorij filius Beneuentanus Samnis S. R. E. presbyter Cardinalis ſancti Silueſtri tt. Equitij; Impp. Cæſſ. Flauijs Iuſtino, & Iuſtiniano Magno Auguſtis, & Atalarico Gothorum in Italia rege, ſedit annos	4	2	18
		Creatus & conſecratus viij. kal. Auguſti. Ordinationes duas menſibus Februario, & Martio epiſcoporum xxix. presbyterorum lv. & diaconorum iiij. fecit. Obijt iiij. Idus Octobris anno 530. ſepultus ad ſanctum Petrum, Poſtumo Lampadio, & Fl. Oreſte VV. CC. Conſſ. Vacauit ſed. dies	0	0	3
530	56	Bonifacius ij. Iunior Sigeuultes filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ Imp. Cæſ. Fl. Iuſtiniano Aug. & Atalarico Italiæ rege ſedit annum	1	0	2
		Creatus, & conſecratus Romæ xvij. kal. Nouembris. Ordinationeque vna facta obijt xvi. kal. Nouembris anno 531. ſepultus ad ſanctum Petrum, Poſt conſulatum Lampadij, & Oreſtis VV. CC. Vacauit ſedes menſes	0	3	5
530	6	*Dioſcorus Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis in ſchiſmate contra Bonifacium, XVII. Kalendas Nouembris creatus, ſedit dies*	0	0	28
		Obijt eodem anno pridie Idus Octobris, ſepultus ad ſanctum Petrum.			
530		*Schiſma VI. inter Bonifacium, & Dioſcorum.*			
532	57	Ioannes II. Iunior cognomine Mercurius, Proiecti filius Romanus de regione Cælio monte S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſancti Clementis, Imp. Fl. Iuſtiniano Aug. & Alarico Gothorum rege, ſedit annos	2	4	6

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Menſes	Dies
		Creatus, & conſecratus xi. Kal. Februarij, I I. P. C. Lampadij, & Oreſtis V V. C C. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum xxi. presbyterorum xv. & diaconorum : : : : obijt vi. kal. Iunij, anno Chriſti 534. ſepultus ad ſanctum Petrum Fl. Iuſtiniano Aug. iiij. & Decio Theodoro Paulino V. C. Conſs. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	6
534	58	Sanctus Ruſticus Agapetus Gordiani presbyteri Cardinalis ſanctorum Ioannis & Pauli tt. Pammachij, filius Romanus S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæſ. Fl. Iuſtiniano Aug. & Theodahato Amalo Italiæ rege, ſedit menſ.	0	11	19
		Ceatus & conſecratus iij. Nonas Iunij. Ordinationem vnam epiſcoporum xi. & diaconorum iiij. fecit. Obijt Conſtantinopoli, quo à Theodahato Gothorum Tyranno Legatus fuerat, xij. kal. Iunij anno 535. Romam tranſlatus, ſepultus eſt ad ſanctum Petrum xii. kal. Octob. eiuſdem anni Fl. Beliſario V. C. ſine conlega conſule, Vacauit ſedes menſ.			
		———— ad electionem	0	1	28
		———— ad ordinationem	0	6	24
535	59	Sanctus Cælius Siluerius Hormiſdæ papæ filius Fruſinas. Hernicus, vel Latinus, aut Campanus S. R. E. ſubdiaconus regionarius, Imp. Cæſ. Iuſtiniano Auguſto Theodahato & Vitige Gothorum in Italia regibus, ſedit annum			
		———— ab electione	1	10	7
		———— ab ordinatione	1	5	11
		Creatus xiij. kal. Auguſti, conſecratus vero die Dominico xvij. kal. Ianuarij. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum xix. presbyterorum xiiij. & diaconorum v. Pontificatu exactus eſt. vij. kal. Iunij, anno 357. I I. P. C. Fl. Beliſarij V. C. & in inſulam Pontiam relegatus, vbi anno ſequenti 538. xij. kal. Iulij mortuus eſt, ibique ſepultus, Ioanne, & Fl. Voluſiano V V. C C. Conſulibus. Quo deportato vacauit ſedes			
		———— vſque ad creationem	0	0	1
		———— vſque ad cõſecrationem	0	0	19
537	60	Vigilius Ioannis conſularis viri filius Romanus S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæſare Flauio Anicio Iuſtiniano Aug. Vitige, Ildoualdo Ararico, Tutila & Teio Gothorum in Italia regibus ſedit ann.			
		———— à creatione	18	7	15
		———— à conſecratione	18	6	28
		Creatus vi. kal. Iunij, & conſecratus die Dominico xviij. kalend. Iulij, viuente prædeceſſore ſuo Siluerio. Ordinationes duas menſe Decembri fecit epiſcoporum xxci. presbyterorum xlvi. & diaconorum xvi. Obijt Syracuſis in Sicilia, Conſtantinopoli ab Imperatore rediens Romam, iiij. Idus Ianuarij anno 556. xv. poſt conſulatum Fl. Baſilij Iunioris V. C. Cadauer Romam relatum, ſepultũ eſt via Salaria in baſilica ſancti Marcelli. Quo mortuo vacauit ſedes menſes	0	3	5
537		*Schiſma vij. inter Siluerium, & Vigilium.*			
553	V.	Sancta & vniuerſalis ſynodus V. Conſtantinopolitana ſecunda, epiſcoporum clxv. contra hæreticos Origenianiſtas collecta xij. poſt conſulatum Flauij Baſilij. Iunioris V. C.			
556	61	Sanctus Pelagius Ioãnis Vicariani filius Romanus S. R. E. archidiaconus, Imp. Cæſare Iuſtiniano Auguſto ſedit ab ordinatione ann.	4	10	18
		Creatus . . . . ordinatus xvi. kal. Maij die Dominico paſchæ xv. poſt conſulatum Fl. Baſilij Iunioris V. C. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcopoaum xlix. presbyterorum xxvi. & diaconorum ix. Obijt iiij. Nonas Martij anno 561. ſepultus ad ſanctum Petrum poſt conſulatum Fl. Baſilij Iunioris V. C. Anno xx. Vacauit eo mortuo ſedes Romana			

ad ele-

Anni Christi	Numer. Pontific.		Anni.	Menses.	Dies.
		———— ad electionem	0	2	24
		———— ad ordinationem	0	4	12
561	62	Sanctus Iohannes iij. Catellinus Anaſtaſij filius Romanus, Impp. Cæſs. Flauijs Iuſtiniano, & Iuſtino Iuniore Augg. ſed. ann.			
		———— ab electione	13	0	16
		———— ab ordinatione	12	11	27
		Creatus iiij. kal. Iunij, Conſecratus die Dominico xvi. kalend. Auguſti. Ordinationibus duabus menſe Decembri habitis, epiſcopos lxi. presbyteros xxix. & diaconos xiij. fecit. Obijt iij. Idus Iulij anno 574. poſt conſulatum Iuſtini Auguſti anno vij. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſed. menſ.			
...	...	———— ad electionem	0	10	3
		———— ad ordinationem	0	10	19
575	63	Sanctus Benedictus Bonoſus, Bonifacij filius Romanus Impp. Cæſs. Iuſtino Iuniore, & Tiberio Conſtantino Augg. ſed. ann.			
...	...	———— ab electione	4	2	15
		———— ab ordinatione	4	1	29
		Creatus xvi. kal. Iulij, conſecratus die Domnico iiij. Nonas Iunij. viij. P. C. Iuſtini Aug. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit epiſcoporum xxi. presbyterorum xv. & diaconorum iij. Obijt iij. kal. Auguſti, anno 579. xij. P.C. Diui Iuſtini, ſepultus in ſecretario beati Petri Apoſtoli. Vac. ſed. Rom.			
		———— ad electionem	0	3	10
		———— ad ordinationem	0	4	[illegible]
579	64	Sanctus Pelagius ij. Iunior Vinigildi filius Romanus, Impp. Cæſaribus Tiberio & Mauricio Auguſtis, ſedit annos			
		———— ab electione	10	2	29
		———— ab ordinatione	10	2	10
		Creatus iij. Idus Nouẽbris, conſecratus die ſancti Andreæ pridie Kal. Decembris. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum xlviij. presbyterorum xxviij. & diaconorum viij. Obijt vi. Idus Febr. ex peſte anno 590. vi. P.C. Tiberij Flauij Mauricij Auguſti, Indictione v. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſed. menſ.			
		———— ad creationem	0	....	....
		———— ad ordinationem	0	6	25
590	65	Sanctus Gregorius, magnus eccleſiæ doctor Gordiani ſenatoris, & Siluiæ ſanctiſsimæ matronæ filius Romanus manachus, S. R. E. archidiaconus, & apocriſarius Conſtantinopoli apud Imperatorem, & Anglorum apoſtolus. Impp. Cæſaribus Tiberio Flauio Mauritio, & Flauio Phoca Auguſtis, ſedit annos			
		———— ab electione	14	....	....
		———— ab ordinatione	13	6	10
		Creatus.... Ordinatus die Dominico iij. Nonas Septembris. Ordinationes duas, vnam in Quadrageſima, aliam menſe Septembris fecit, epiſcoporum lxij. presbyterorum xxxix. & diaconorum v. Obijt iiij. Idus Martij anno Chriſti 604. ſepultus in porticu ante baſilicam ſancti Petri prope ſecretarium, hodie ſancta Maria de febre vocatum, Imp. Cæſare Flauio Phoca ſine collega Auguſto & conſule, Indict. vij. Vacauit ſedes Romana eo mortuo menſes			
		———— ad electionem	0	5	19
		———— ad ordinationem	0	6	6
604	66	Sabinianus Boni filius Bleranus Thuſcus diaconus Cardinalis, & apocriſarius apoſtolicæ ſedis Cõſtantinopoli apud Imperatorem à ſancto Gregorio papa creatus, Imp. Cæſare Fl. Phoca Aug. ſedit menſes			
		———— à creatione	0	5	19
		———— ab ordinatione	0	5	7
		Creatus Kalendas Septembris, conſecratus die Dominico Idibus Septembris. Ordinationem vnam, epiſcoporum xxvi. fecit.			

Anni Chriſti	Numerus Pontificū		Anni	Menſes	Dies
		fecit. Obijt XI. Kalendas Martij, Anno Chriſti 605. & ad Sanctum Petrum ſepultus .P. C. Fl. Phocæ Aug. Vacauit ſed. diem	0	0	1
605	67	Sanctus Bonifacius iij. Ioannis Catadiocis filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæſ. Fl. Phoca Auguſto ſedit menſ.	0	8	23
		Creatus, & ordinatus ix. kal. Martij die Dominico. Ordinauit epiſcopos xxi. alias xi. Obijt prid. idus Nouembris anno Chriſti 605. ſepultus ad ſanctum Petrum P. C. Imp. Cæſ. Fl. Phocæ Aug. Vacauit ſedes			
		——— ad electionem	0	....	....
		——— ad conſecrationem	0	9	15
606	68	Sanctus Bonifacius iiij. Ioannis Medici filius Valerienſis Marſus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæſs. Flauijs Phoca & Heraclio Auguſtis ſed. ann.			
		——— ab electione	....	....	....
		——— à conſecratione	6	8	12
		Creatus .... conſecratus die Dominico V. Kalendas Septembris, ij. poſt conſulatum Fl. Phocæ Auguſti, Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum xxxvi. presbyterorum :::: & diaconorum ix. Obijt viij. Idus Maij anno 613. ſepultus ad ſanctum Petrum, ij. poſt conſulatum Imperaroris. Cæſaris Fl. Heraclij Auguſti. Vacauit ſedes Romana menſes			
		——— ad electionem	0	....	....
		——— ad conſecrtionem	0	5	12
613	69	Sanctus Deuſdedit Stephani ſubdiaconi filius Romanns S. R. E. presbyter Cardinalis SS. Ioannis & Pauli, tr. Pammachij à ſancto Gregorio papa factus, Imp. Cæſare Fl. Heraclio Auguſto ſedit ab ordinatione annos	3	0	19
		Conſecratus die Dominico xij. Kal. Nouembris. Ordinationes tres epiſcoporum xxix. presbyterorum xiiij. & diaconorum V. fecit. Obijt vi. Idus Nouembris anno Chriſti 616. Indictione V. & ad ſanctum Petrum ſepultus, poſt conſulatum Fl. Heraclij Auguſti anno V. Vacauit ſedes vſque ad conſecrationem menſem	0	1	16
617	70	Bonifacius V. Neapolitanus Ioannis filius, Imp. Cæſare Flauio Heraclio Auguſto ſedit ab ordinatione annos	5	10	0
		Conſecratus vij. Kal. Ianuarij ineunte anno Dominicæ natiuitatis 617. Ordinationes duas menſe Decembri, epiſcoporum xxix. presbyterorum xxvi. & diaconorum iiij. fecit. Obijt viij. Kalẽdas Nouembris, anno 622. ſepultus ad ſanctum Petrum xi. P. C. Imper. Cæſar. Flauij Heraclij Auguſti, Vacauit ſedes dies	0	6	12
622	71	Honorius Petronij viri conſularis filius Campanus, Imperatore Cæſare Flauio Heraclio Auguſto ſedit annos	12	11	7
		Creatus, & conſecratus die Dominico vij. Idus Nouembris ordinationes rres menſe Decembri epiſcoporum xxci. presbyterorum xiij. & diaconorum xi. Obijt iij. Idus Octobris anno Chriſti 635. ſepultus ad ſanctum Petrum xxiiij. poſt conſ. Fl. Heraclij Aug. Vacauit Rom. ſedes vſque ad conſecrationem annos	1	7	18
637	72	Seuerinus Labieni filius, Romanus, Imperatore Cæſare Flauio Heraclio Auguſto, ſedit ab ordinatione annum	1	2	4
		Creatus ....conſecratus Kal. Iunij. die Domicico. Fecit ordinationem vnam, qua epiſcopos nouem creauit. Moritur iiij. Nonas Auguſti, ſepultus ad ſanctum Petrum anno Chriſti 638. poſt conſulatum Imp. Cæſaris Flauij Heraclij Auguſti anno xxvij. Vacauit ſedes vſque ad nouam conſecrationem menſem	0	4	22
639	73	Ioannes IIII. Venantij Scholaſtici filius Delmata S. R. E. diaconus			

Anni Christi	Numerus Pontificū		Anni.	Menſes.	Dies.
		diaconus Cardinalis, Imperat. Cæſar. Fl. Heraclio Auguſto	1	9	18
		Conſecratus viij. kalend. Ianuarij die Natalis Domini ineunte anno 639. Ordinationes duas mēſe Decembri fecit, epiſcoporum xiix. presbyterorum xix. & diaconorum v. Obijt iiij. Idus Octobris anno 640. ſepultus ad ſanctum Petrum xxix. poſt conſulatum Imperat. Cæſaris Flauij Heraclij Auguſti, Vacauit ſedes menſem	0	1	13
640	74	Theodorus Theodori epiſcopi filius Hieroſolymita Græcus Impp. Cæſaribus Flauijs Heraclijs Conſtantino, Herocleona, & Conſtante Auguſtis ſedit annos	6	5	19
		Conſecratus vi. kal. Decembris die Dominico. Ordinationem vnam menſe Decembri epiſcoporum xlvi. presbyterorum xxi. & diaconorum iiij. fecit. Obijt pridie Idus Maij anno 647. & ad ſanctum Petrum ſepelitur, V. P. C. Imp. Cæſ. Flauij Conſtantis Auguſti. Vacauit ſedes menſes			
		——— ad electionem	0	1	21
		——— ad conſecrationem	0	4	1
647	75	Sanctus Martinus Fabritij filius Tudertinus Tuſcus. Imp. Cæſ. Fl. Heraclio Conſtante Auguſto, ſedit annos			
		——— ab electione	6	4	7
		——— à conſecratione	6	1	28
		Creatus prid. Nonas Iulij, conſecratur die Dominico xvi. Kal. Octob. Ordinationes duas menſe Decembri fecit, epiſcoporum xxxiij. presbyterorum xi. & diaconorum V. Obijt Cerſone in Ponto, vbi in exilium pro tuenda catholicæ fidei veritate ab Imperatore Conſtante actus fuerat prid. Idus Nouembris anno 653. ibique ſepultus P. C. Fl. Conſtantis Auguſti anno xi. Vacauit ſedes menſes	0	8	28
654	76	Eugenius Rufiani filius Romanus de regione prima Auentienenſi, Imp. Cæſ. Fl. Conſtante Auguſto, ſedit annos	2	9	24
		Creatus, & conſecratus die Dominico iiij. Idus Auguſti anno xij. P. C. Conſtantis Imp. Ordinationes duas epiſcoporum xxi. fecit. Obijt iiij. Nonas Iunij, ſepultus ad ſanctum Petrum anno 657. xv. P. C. Conſtantis Imperatoris. Vacauit ſedes Romana menſem	0	1	27
657	77	Vitalianus Anaſtaſij filius Signinus Latinus, Impp. Cæſaribus Flauijs Heraclijs. Conſtante & Conſtantino Auguſtis ſedit annos	14	5	29
		Conſecratus die Dominico iij. Kalend. Auguſti. Ordinationes quatuor epiſcoporum xcvij. presbyterorum xxij. & diaconorum xi. fecit. Obijt vi. Kalend. Februarij, anno 672. ſepultus ad ſanctum Petrum P. C. Conſtantini Aug. anno V. Vacauit ſedes menſes	0	2	14
672	78	Adeodatus Iouiniani filius Romanus monachus presbyter Cardinalis, Imp. Cæſ. Fl. Heraclio Conſtantino Auguſto, ſedit annos	4	2	16
		Conſecratus iij. Idus Aprilis die Dominico. Ordinationem vnam menſe Decembri epiſcoporum xlvi. presbyterorum xiiij. & diaconorum ij. fecit. Obijt vi. Kalend. Iulij, anno 676. ſepultus ad ſanctum Petrum ix. P. C. Conſtantini Aug. Vacauit ſedes menſes	0	4	6
676	79	Domnio, aliàs Donus, alias Domnus Mauricij filius Romanus Imp. Conſtantino Auguſto, ſedit annos	2	5	10
		Conſecratus die Dominico, iii. Nonas Nouembris. Ordinationem vnam epiſcoporum vi. presbyterorum x. & diaconorum v. fecit. Obijt iij. Idus Aprilis anno 679. ſepultus ad ſanctum Petrum P. C. Conſtantini Auguſto, anno xij. Vacauit ſedes menſes	0	2	28
679	80	Agatho Pannonij filius Panormitanus Siculus monachus, S. R. E. presbyter Cardinalis, Imp. Conſtantino Auguſto, ſedit annos	2	6	0

Anni Chriſti	*Numerꝰ Pontificū*		*Anni*	*Mēſes*	*Dies.*
		Conſecratus vi. Idus Iulij die Dominico. Ordinationem vnam fecit, epiſcoporum xiix. presbyrerorum x. & diaconorum iij. Obijt iiij. Idus Ianuarij, anno 682. P. C. Imp. Conſtantini Auguſti anno xv. ſepultus ad ſanctum Petrū. Vac. ſedes menſes	0	7	0
681	VI.	Sancta, & vniuerſalis ſynodus vi. Conſtantinopolirana iij. ccxxcix. epiſcoporum contra Monothelitas hæreticos congregata, P. C. Conſtantini Auguſti annis xiij. xiiij. & xv.			
682	81	Sanctus Leo ij. Iunior Paulli filius Aidonenſis diœc. Catinenſis Siculus S. R. E. presbyter Cardinanalis, Imp. Cæſ. Conſtantino Auguſto, ſedit menſes	0	10	19
		Creatus iiij. Idus Auguſti die Dominico. Ordinationem vnam die xxvi. Iunij fecir, qua epiſcopos xxiij. presbyteros ix. & diaconos iij. creauit. Obijr iiij. Kal. Iulij, anno 683. ſepulrus ad ſanctum Petrum P. C. Imp. Conſtantini Auguſti anno xvi. Indictione xi. Vacauit ſedes menſes	0	11	21
684	82	Sanctus Benedictus ij. Iunior Ioannis filius Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis, Imp. Cæſare Heraclio Conſtantino Auguſto. ſedit menſes	0	10	27
		Conſecratus xiij. Kal. Iulij die Dominico. Ordinationem vnam epiſcoporum xij. fecit. Obijt Idibus Maij, anno Chriſti 685. Imp. Cæſ. Fl. Iuſtiniano Iuniore Auguſto ſine conlega conſ. ſepultus ad ſanctum Petrum Vacauit ſedes	0	2	9
		——————— { vſque ad creationem			
		{ vſque ad conſecrationem	0	2	15
		Pontifices, qui deinde fuerunt, creati & conſeccrari ſunt ſine Conſtantinopolitani Imperatoris iuſsione. Anaſtaſius Bibliothecarius.			
685	83	Ioannes V. Cyriaci filius Antiochenus Syrus S. R E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæſaribus Flauijs Heraclijs Conſtantino, & Iuſtiniano Auguſtis, ſedit à creatione annum	1	0	9
		Creatus viij. Kal. Auguſti, conſecratus iij. Kal. Auguſti. Ordinationem vnam fecit, epiſcoporum xiij. Obijt iiij. Nonas Auguſti anno 686. ſepulrus ad ſanctum Petrum poſt conſulatum Fl. Iuſtiniani Iunioris Aug. Vac ſed. menſ.	0	2	18
686	7	*Petrus Romanus S. R. E. archiepresbyter* } *in ſchiſmate, quod VIII. fuit creati.*			
	8	*Theodoretus S. R. E. presbyter Cardinalis*			
		Quibus pulſis pontifex Romanus renuntiatus eſt			
686	84	Cuno Thrax Benedicti filius S.R.E. presbxter Cardinalis, qui ſedit menſes	0	11	0
		Creatus, & conſecratus xij. Kal. Nouembris die Dominico. Fecit ordinationem vnam epiſcoporum xvi. Obijt xi. Kal. Octobris anno 687. ſepultus ad ſanctum Petrum, Iterum P. C. Iuſtiniani Aug. Vac. ſed.			
687	9	*Theodorus presbyter S. R. E.* } *in ſchiſmate, quod ix. fuit, creati.*			
	10	*Paſchalis Archidiaconus S. R. E.*			
		Vtriſque pulſis papa factus eſt			
687	85	Sergius Tiberij filius Antiochenus Syrus Panormi in Sicilia ortus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. Sanctæ Suſannæ ad duas domos à Leone ij. papa factus, Imp. Cæſaribus Fl. Iuſtiniano, Leontio, & Tiberio Habſimato Auguſtis, ſedit annos	13	8	13
		Creatus xvi. kal. conſecratus viij. kal. Ianuarij die natalis Domini. Ordinationes duas menſe Martio fecit, epiſcoporum xcvi. presbyterorum xviij. & diaconorum iiij. Obijt vi. Idus Septembris anno 701. Indictione xiiij. ſepultus ad ſanctum Petrum, poſt conſulatum Tiberij Habſimari Auguſti. Vacauit ſedes menſem	0	1	20
791	86	Ioannes vi. Græcus Paterni, alias Patronij filius, Imp. Tiberio Habſimaro Aug. ſed. annos	3	2	13
		Creatus iiij. kal. conſecratus iij. kal. Nouembris. Fecit ordinationem vnam, epiſcoporum xv. presbyterorum ix. & diaconorum ij. Obijt vij. Idus Ianuarij anno 705. Indict. iij. ſepultus ad			

Anni Chriſti.	Numeri Pontificū		Anni.	Meſes.	Dies.
		tus ad ſanctum Petrum, V. P. C. Tiberij Habſimari Aug. Vacauit ſedes menſem	0	1	18
705	87	Ioannes vij. Platonis filius Græcus, diaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ Nouæ, Impp. Cæſs. Tiberio Habſimaro, & Fl. Iuſtiniano iterum Auguſtis, ſedit annos	2	7	17
		Creatus, & conſecratus die Dominico Kalend. Martij. Fecit ordinationem vnam, qua epiſcopos xix. presbyteros x. & diaconos ij. creauit. Obijt Romæ iuxta eccleſiam Sanctæ Mariæ Nouæ, quam renouauerat xvi. Kal. Nouembris, ſepultus in baſilica ſancti Petri, ante altare ſanctæ Dei genitricis Virginis Mariæ, quod nunc Sudarij dicitur anno Chriſti 707. Indictione vi. Imp. Cæſare Fl. Heraclio Iuſtiniano Auguſto ij. ſine coulega couſule. Non vacauit ſedes			
707	88	Siſinnius Ioannis filius Syrus: Iuſtiniano Auguſto, ſedit dies	0	0	20
		Creatus xv. Kal. Conſecratus x. Kal. Nouembris. Ordinationem vnius epiſcopi in Inſula Corſica fecit. Obijt viij. Idus Nouembris, ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſedes menſes	0	1	16
707	89	.Conſtantinus Ioannis filius Syrus Impp. Cæſs. Iuſtiniano, & Philippico Bardanæ Auguſtis, ſedit annos	8	1	20
		Creatus x. Kalend. Ianuarij, conſecratus viij. kal. die natalis Domini. Ordinationem vnam epiſcoporum lxiiij. presbyterorum x. & diaconorum ij. fecit. Obijt iij. Idus Februarij anno 716. Indictione xiiij. ſepultus ad ſanctum Petrum, Fl. Artemio Anaſtaſio Aug. Coſ. Vacauit ſedes menſem	0	1	10
716	90	Gregorius ij. Iunior Romanus Marcelli filius S. R. E. diaconus Cardinalis à Conſtantino papa factus, Impp. Cæſaribus Flauijs Anaſtaſio Arthemio, Theodoſio Adtramiteno, & Leone Iſauro Auguſtis ſedit aunos	14	10	22
		Creatus xij. Kal. Conſecratus xi. Kal. Aprilis. Ordinationes ix. menſe Septembri fecit, & vnam menſe Iunio, quibus epiſcopos cxlix. presbyteros xxxv. & diaconos iiij. creauit. Obijt iij. Idus Februarij, Indictione xiiij. anno Chriſti 731. P. C. Leonis Auguſti anno xiiij. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	21
731	91	Gregorius iij. Ioannis filius Syrus S. R. E. presbyter Cardinalis, Impp. Cæſ. Flauio Leone Iſauro Auguſto, ſedit annos	10	8	24
		Creatus iij. Non. Martij, conſecratus xv. Kal. Aprilis. Ordinationes tres menſe Decembri fecit epiſcoporum xxc. presbyterorum xxiiij. & diaconorum iij. Obijt iiij. Kal. Decembris anno 741. Indictione x. ſepultus in baſilica ſancti Petri apoſtoli, poſt conſulatum Leonis Iſauri Auguſti anno xxiiij. Vacauit ſedes dies	0	0	2
		Italia ab Imp. Conſtantinopolitano Leone hæretico Iconomacho auctore Cregorio iij. papa defecit.			
741	92	Zacharias Polycronij filius Græcus monachus S. R. E. presbyter Cardinalis à Gregorio iij. creatus, Imp. Cæſ. Fl. Conſtantino Copronymo Auguſto, ſedit annos	10	3	15
		Creatus Kal. Decembris, conſecratus iij. Non. Decembris. Ordinationes tres menſe Martio fecit, epiſcoporum lxxxv. presbyterorum xxx. & diaconorum V. Obijt Idibus Martij anno Chriſti 752. Indictione V. ſepultus ad ſanctum Petrum, P. C. Conſtantini Copronymi Auguſti anno X. Vacauit ſedes dies	0	0	8
752	93	Stephanus ij. Iunior S. R. E. presbyter Cardinalis ſedit dies	0	0	4
		Creatus ix. Kal. Aprilis. Obijt vi. Kal. Aprilis, ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſed. diem	0	0	1
752	94	Stephanus iij. dictus ij. Iunior Cōſtantini filius Romanus S. R. E. diaconus Cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæſs. Flauijs Conſtantino Copronymo, & Leone Auguſtis, ſedit annos	5	0	29
		Creatus iiij. kal. Aprilis, conſecratus iiij. Nonas Aprilis. Ordinationem vnam menſe Martio epiſcoporum iiij. presbyterorum ij. & diaconorū ij. fecit. Obijt vi. kal. Maij, anno Chriſti 757.			

Anni Christi	Numer. Pontificũ		Anni	Mẽſes	Dies
		Indictione x.ſepultus ad ſanctum Petrum,P.C.Conſtantini Copronymi Auguſti anno xv. Vacauit ſedes dies	0	0	32
757	95	Paulus Conſtantini filius Stephani Iunioris papæ frater Germanus S.R.E.diaconus Cardinalis à Zacharia papa factus, Impp. Cæſ. Conſtantino, & Leone Augg. ſedit annos	10	1	0
		Creatus, & conſecratus iiij.kal. Iunij. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum iij. presbyterorum xij. & diaconorum ij. Obijt in monaſterio ſancti Pauli via Oſtienſi iiij. kal. Iulij, anno Chriſti 767. Indictione V. ſepultus ad S.Petrum P.C.Conſtantini Copronymi Aug. anno xxv. Vacauit ſedes an.	1	1	7
757	11	*Theophylactus Romanus S.R.E.archidiaconus Cardinalis in ſchiſmate x. contra Paulum papam creatus ſedit*	0	....	.....
		Coactus abdicauit.			
767	12	*Conſtantinus Nepeſinus Ducis Nepeſini filius quum laicus eſſet, contra canones Totonis & Paſsini fratrum ſuorum vi, à Laicis pontifex creatus, præter Cardinalium ſententiam, ſed. annum*	1	1	9
		Creatus die Dominico, quo mortuus eſt Paulus papa iiij. Kal. Iulij, poſtridie diaconus, & presbyter à Georgio Præneſtino epiſcopo factus Pontifex vero die Dominico ſequenti iij. Non. Iulij apud ſanctum Petrum à Georgio Præneſtino, Euſtratio Albano, & Citonato Portueſe conſecratus. Ordinationes fecit, epiſcoporum viij. presbyterorum viij. & diaconorum iiij. Anno ſequenti 768. coactus à Chriſtophoro Primicerio, & conſiliario apoſtolicæ ſedis, & Sergio eius filio ſacellario, abdicauit, Laterani in concilio epiſcoporum & Cardinalium die ſabbati, ante ordinationẽ Stephani papæ, viij. Idus Auguſti, & in monaſterio cellæ nouæ effoſsis oculis, relegatus, monachus factus eſt.			
768	13	*Philippus Romanus monachus abbas monaſterij ſancti Viti S. R. E. presbyter Cardinalis in ſchiſmate cõtra Conſtantinum à quibuſdam clericis auctore Valdeperto presbytero Longobardo papa factus, ſedit dies*	0	0	5
		Creatus & conſecratus prid. Kal. Auguſti die Dominico, & quinto die poſt coactus ab eodem Chriſtophoro Primicerio, pontificatu ſe abdicauit pridie Nonas Auguſti, atque ad ſuum monaſterium reuerſus eſt, & poſtridie Stephanus electus.			
767		*Schiſma xi. in eccleſia Romana maxime turbulentum.*			
768	96	Stephanus iiij. dictus iij. Olybrij filius Siculus monachus monaſterij ſancti Chryſogoni Romæ, ſub Gregorio iij. papa cubicularius Lateranenſis, demum S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ à Zacharia papa factus, Impp. Cæſaribus Conſtantino Copronymo, & Leone Augg. ſedit annos	3	5	27
		Creatus Nonis Auguſti, & conſecratus vij. Idus Auguſti xxvi. P. C. Conſtantini Copronymi Auguſti. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum .... presbyterorum V. & diaconorum iv. Obijt manè prid. kal. Februarij anno 772. Indictione x. ſepultus ad ſanctum petrum iij. poſt conſulatum Leonis iiij. Auguſti. Vacauit Romana ſedes dies	0	0	8
772	97	Hadrianus Theodori filius Romanus de regione Via lata prope ſanctum Marcum, nobiliſsimo genere ortus, clericus notarius regionarius, & ſubdiaconus à Paulo papa factus, poſt S. R. E. diaconus Cardinalis à Stephano iij. creatus Impp. Cæſ. Leone iiij. & Conſtantino eius filio Augg. ſed. an.	23	10	17
		Creatus, & conſecratus V. Idus Februarij die Dominico. Ordinationes duas menſe Martio fecit, epiſcoporum cxxcv. presbyterorum xxiiij. & diaconorum vij. Obijt manè vij. kal. Ianuarij anno 795. finiente. Indictione iiij. ſepultus ad ſanctum Petrum, P. C. Conſtantini Octaui Irenes filij Auguſti, anno xvi. Non vacauit ſedes	0	0	6
789	VII.	Sancta, & vniuerſalis ſynodus ſeptima Nicæna ſecunda cccl. epiſcoporum contra Iconomachos collecta P.C.Conſtantini viij. Aug. anno x.			

Leo iij.

Anni Christi	Numer. Pontifică		Anni	Menses	Dies
796	98	Leo iij. Azzupij filius Romanus S.R.E. presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Suſannæ Conſtantino viij. & Nicephoro Auguſtis ſedit annos	20	5	18
		Creatus vij. Kal. Ianuarij, poſtridie conſecratus. Ordinationes tres menſe Martio fecit, epiſcoporũ cxxvi. presbyterorum xxx. & diaconorum xi. Obijt prid. Idus Iunij anno 816. Indictione ix. ſepultus ad ſanctum Petrum, Vacauit ſedes dies	0	0	20
		Hic pontifex Carolum Magnum Francorum regem Imperatorem creauit.			
816	99	Stephanus v. dictus iiij. Iulij Marini filius Romanus S. R. E. diaconus alias presbyter Cardinalis à Leone iij. papa factus. Ludouico Pio Auguſto ſedit menſes	0	6	23
		Creatus v. Nonas Iulij, conſecratus prid. Non. Iulij. Ordinadinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum v. presbyterorum ix. & diaconorum iv. Obijt viij. Kal. Febr. anno 817. ſepultus in baſilica ſancti Petri apoſtoli. Vacauit ſedes dies	0	0	2
817	100	Paſchalis maximi Bonoſi filius Romanus monachus & abbas ſancti Stephani prope ſanctum Petrum S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Praxedis à Leone iij. papa factus, Luduoico Pio & Hlothario Auguſtis, ſedit annos	7	3	17
		Creatus v. Kal. Februarij, conſecratus Kal. Februarij. Ordinationes duas menſibus Decembri & Martio fecit, epiſcoporum .... presbyterorum vij. & diaconorum vij. Obijt prid. Idus Maij anno Chriſti 824. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	4
824	101	Eugenius ij. Iunior Bocmondi filius Romanus S. R. E. archipresbyter Cardinalis tt. ſanctæ Sabinæ à Leone iij. papa factus Impp. Cæſaribus Ludouico Pio, & Hlothario Augg. ſedit ann.	3	6	24
		Creatus xiiij. Kal. & conſecratus xi Kal. Iunij. Obijt prid. Idus Decembris anno 827. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſed. diem	0	0	1
824	14	*Zinzinus Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis in ſchiſmate contra Eugenium electus à minori parte, ſedit*			
		Coactus non longè poſt abdicauit.	0	....	[illegible]
		Schiſma in eccleſia Romana xij.			
827	102	Valentinus Leontij filius Romanus S. R. E. archidiaconus Cardinalis à Paſchale papa factus, ſedit menſem	0	1	10
		Creatus xix. Kal. Ianuarij, conſecratus poſtridie obijt xi. Kal. Februarij anno Chriſti 828. ſepultus in baſilica ſancti Petri. Vacauit ſedes dies	0	0	3
828	103	Gregorius iiij. Ioannis filius Romanus, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci à paſchali factus, Hludouico Pio, & Hlothario eius filio Auguſtis, ſedit annos	16	0	[illegible]
		Creatus vij. Kal. Februarij. Ordinationes quinque menſibus Martio, Septembri, & Decembri fecit, epiſcoporum, presbyterorum, & diaconorum cxxev. Obijt viij. Kal. Febr. anno Chriſti 844. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	15
844	104	Sergius ij. Iunior Sergij filius Romanus, de regione iiij. S. R. E. archipresbyter Cardinalis SS. Siluestri, & Martini tt. Equitij à Paſchali papa factus, Hlothario Auguſto, ſedit annos	3	2	3
		Creatus, & conſecratus iiij. Idus Februarij. Ordinationem vnam menſe Martio fecit epiſcoporum xxiij. presbyterorum viij. & diaconorum iij. Obijt prid. Idus Aprilis anno 847. ſepultus in baſilica S. Petri. Non vacauit ſedes, niſi vſque ad conſecrationẽ	0	2	15
847	105	Leo iv. Rodulfi filius Romanus monachus monaſterij ſanctorum Siluestri & Martini prope ſanctum Petrum S. R. E. presbyter Cardinalis tt. SS. quattuor coronatorum à Sergio ij. papa factus. Hlothario, & Hludouico Iuniore Auguſtis ſedit ann.	8	3	6
		Creatus die obitus papæ Sergij prid. Idus Aprilis, conſecratus vi. Kal. Iulij die Dominico. Ordinationes duas menſibus Martio, & Decembri fecit. epiſcoporum lxiij. presbyterorum xix. & diaco-			

Anni Christi	Numer. Pontific.		Anni	Menſes	Dies
		diaconorum viij. Obijt xvi. Kal. Auguſti, anno 855. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes			
		——— { vſque ad electionem	0	0	6
		——— { vſque ad conſecrationem	0	2	11
855	106	Benedictus iij. Petri filius Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis S. Mariæ Tranſtiberim tt. Calliſti à Leone iiij. factus. Imp. Cæſ. Hludouico Auguſto Iuniore, ſedit			
		——— { ab electione	2	8	16
		——— { à conſecratione	2	6	10
		Electus ix. kal. Auguſti, res turbatæ fuerunt vſque ad iij. kalend. Octobris, quo ſedato ſchiſmate conſecratus eſt. Ordinationem vnam menſe Decembri fecit, epiſcoporum xx. presbyterorum vi. & diacoui vnius. Obijt mane vi. Idus Aprilis anno 858. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	15
855	15	*Anaſtaſius iij. Romanus S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſancti Marcelli, in ſchiſmate contra Benedictum iij. . . . . Kalend. Auguſti creatus, ſed. menſ.*	0	....	....
		Et non longè pôſt coactus abdicauit.			
		Schiſma xiij. in eccleſia Romana.			
858	107	Nicolaus Magnus Theodori filius Romanus. S. R. E. diaconus Cardinalis à Leone I V. factus Imp. Cæſ. Hludouico Iuniore Auguſto, ſedir annos	9	6	20
		Creatus, & conſecratus viij. Kalen. Maij. Ordinationes plures menſe Martio, & Decembri epiſcoporum Lxv. presbyterorum vij. & diaconorum iv. fecit. Obijt mane Idibus Nouembris anno Chriſti 867. Indictione prima, ſepultus ante fores baſilicæ ſancti Petri, Vacauit ſedes Romana dies	0	0	7
867	108	Hadrianus I I. Iunior Romanus Talari epiſcopi filius, S. R. E. presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci à Sergio I I. papa factus, Imp. Cæſare Hludouico Iuniore Auguſto, ſedit annos	4	11	12
		Creatus xi. kal. Decembris, conſecratus ix. kal. Decembris. Obijt kalend. Nouembris anno 872. ſepultus ad ſanctum Petrum Vacauit ſedes menſem	0	1	12
869		Sancta & vniuerſalis ſynodus octaua Conſtãtinopolitana quarta ccc. epiſcoporum contra Photium patriarcham Conſtantinopolitanum coacta			
872	109	Ioannes viij. Gundi filius Romanus S. R. E. archidiaconus Cardinalis, Impp. Cæſaribus Hludouico Iuniore, Carolo Iuniore Caluo Hludouico iij. Balbo & Carolo iij. Craſſo Auguſtis ſedit annos	10	0	2
		Creatus, & conſecratus xix. kalend. Ianuarij. Obijt xiix. kalend. Ianuarij anno 881. Indictione prima ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſed. dies	0	0	3
877		Sanctæ, & vniuerſalis ſynodi octauæ Conſtantinopolitanæ iv. cccxxciij. epiſcoporum pro Photij patriarchatu coactæ, poſterior pars.			
882	110	Marinus Palumbi presbyteri filius Galeſianus Faliſcus S. R. E. diaconus Cardinalis, Carolo iij. Auguſto. ſedit annum	1	1	6
		Creatus xiiij. kal. Ianuarij, conſecratus die natalis domini. Obijt xv. kal. Februarij, anno 884. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſed. dies	0	0	1
884	111	Hadrianus iij. Romanus (quem alij Agapitum vocant) Benedicti filius, de regione via lata, Carolo iij. Imperatore ſedit annum	1	3	19
		Creatus xij. kal. Februarij, conſecratus vij. kal. Februarij. Obijt vij. Idus Maij, anno Chriſti 885. ſepultus in baſilica ſancti Petri. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	3
885	112	Stephanus vi. dictus V. Romanus (quem alij Baſilium vocãt) Hadriani filius de regione via lata, Impp. Cæſs. Carolo iij. Craſſo, & Arnulfo Auguſtis ſedit annos	6	0	9
		Creatus iij. Idus Maij. Obijt xij. kal. Iunij anno 891. ſepultus ad ſanctum			

Anni Christi	Numer. Pontifici		Anni	Menſes	Dies
		ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	o	o	5
891	113	Formoſus Portuenſis, Leonis filius, epiſcopus Portuenſis à Nicolao papa factus, Arnulfo Imperatore, ſedit annos	4	6	18
		Creatus vi. Kalend. Iunij, Indictione ix. Obijt xix. Kalend. Ianuarij anno 895. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	o	o	2
		Formoſus fuit primus ex epiſcopo factus papa.			
891		*Sergius iij. Benedicti filius Romanus ex comitibus Tuſculanis S.R.E. diaconus Crdinalis in ſchiſmate contra Formoſum papam creatus ſedit*	o	.....	....
		Coactus abdicauit, & in exilium actus eſt.			
891		*Schiſma in eccleſia Romana xiiij.*			
895	114	Bonifacius vi. Hadriani epiſcopi filius Romanus, Imp. Cæſare Arnulfo Aug. ſed dies	o	o	15
		Creatus xvi. Kal. Ianuarij. Obijt prid. Kal. Ianuarij anno 896. ineunte, ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	o	o	5
896	115	Stephanus vij. dictus vi. Ioannis presbyteri filius Romanus, epiſcopus Anagninus à Stephano V. papa factus, ſedit Arnulfo Imperatore annum	1	2	19
		Creatus viij. Idus Ianuarij. Obijt viiij. Kalend. Aprilis, ſepultus ad ſanctum Petrum Vacauit ſedes dies	o	o	3
897	116	Romanus Conſtantini Marini papæ fratris filius Galleſianus Faliſeus, Arnulfo Imperatore ſedit menſes	o	4	23
		Creatus V. Kal. April. Obijt xiiij. Kal. Septemb. anno 897. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	o	o	1
897	117	Theodorus ij. Iunior Photij filius Romanus ſedit dies	o	o	20
		Creatus xiii. Kal. Septembris. Obijt vi. Idus Septembris, ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	o	o	1
897	118	Ioannes ix. Rampoaldi filius Tiburtinus monachus, diaconus S. R. E. Imp. Cæſare Arnulfo Auguſto, ſedit annos	2	o	15
		Creatus V. Idus Septembris. Obijt ix. Kalend. Octob. anno Chriſti 899. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	o	o	1
897		*Sergius iij. Benedicti filius Romanus, ex Comitibus Tuſculanis, preſbyter in ſchiſmate iterum contra Ioannem ix. creatur, ſedit*	o	.....	....
		Coactus iterum abdicauit, & in exilium actus eſt.			
899	119	Benedictus iiij. Mammoli filius Romanus Imp. Hludouico iiij. Arnulfi filio, ſed. ann.	3	6	15
		Creatus viij. Kalend. Octobris. Obijt vi. Idus Aprilis anno 903. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	o	o	6
903	120	Leo V. è villa Priapi agri Ardeatini in Latio, ſedit menſem	o	1	10
		Creatus xvij. Kal. Maij. Coactus à Chriſtophoro presbytero Cardinale abdicauit ix. Kalend. Iunij, & monachus factus eſt. Non vacauit ſedes	o	o	o
		Obijt paulò poſt, Laterani in baſilica Conſtantiniana ſepultus.			
903	121	Chriſtophorus Leonis filius Romanus, presbyter Cardinalis tt. SS. Laurētij, & Damaſi, Cæſare Hludouico iiij. ſedit menſes	o	7	o
		Creatus viij. kal. Iunij, coactus à Sergio presbyrero abdicauit ix. kal. Ianuarij, & monachus factus eſt anno 903. Et moriens ad ſanctum Petrum ſepultus eſt.			
		Schiſma in Romana eccleſia xv. inter Leonem V. Chriſtophorum, & Sergium iij.			
903	122	Sergius iij. Benedicti filius Romanus ex comiribus Tuſculanis, S. R. E. presbyter Cardinalis, Hludouico iiij. Cæſare ſedit annos	7	3	16
		Creatus viij. kal. Ianuarij, die Natalis Domini ineunte anno 904. Obijt V. Idus Aprilis anno 911. ad ſanctum Petrum ſepultus. Vacauit ſedes dies	o	o	4
911	123	Anaſtaſius iij. Luciani filius Romanus, Cæſare Chunrado ſedit annos	2	1	22
		Creatus xvij. kal. Maij. Obijt pridie Non. Iunij anno 913. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	o	o	2

Lando

Anni Christi	Numerus Pontificum	PONTIFICES	Anni	Menſes	Dies
913	124	Lando Tami filius Sabinus, Chunrado Franco Cæſare, ſedit menſes	0	6	22
		Creatus vij. Idus Iunij. Obijt V. kal. Ianuarij ineunte anno 914. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	26
914	125	Ioânes x. Ioannis filius Rauennas, ex epiſcopo Bononienſi archiepiſcopus Rauennas, Chunrado Franco, & Henrico Aucipe Saxone Cæſaribus, ſedit annos	14	2	15
		Creatus ix. kal. Febr. Occiſus ſuffocatus Ceruicali ſuper os coniecto, in patriarchio Lateranenſi vij. Idus Aprilis anno 928. ſepultus Laterani. Vacauit ſedes dies	0	0	2
928	126	Leo vi. Chriſtophori Primicerij S. R. E. filius Romanus, Hērico Aucipe Saxone Cæſare, ſedit menſes	0	6	15
		Creatus v. Idus Aprilis. Obijt x. kal. Nouemb. anno 928. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	0	0	1
928	127	Stephanus viij. dictus vij. Tendemundi filius Romanus ſedit annos	2	1	15
		Creatus ix. kal. Nouembris. Obijt vi. Idus Decembris anno 930. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	2
930	128	Ioannes xi. Sergij iij. papæ filius nothus Romanus, ex comitibus Tuſculanis, Henrico Aucipe Saxone Aug. ſedit annos	4	10	15
		Creatus iij. Idus Decembris. Obijt viij. kal. Nouembris anno 935. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	0	0	1
935	129	Leo vij. Romanus, Othone magno Cæſ. ſedit annos	3	6	10
		Creatus vi. kal. Nouembris. Obijt prid. Non. Maij anno 939. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſem	0	1	0
939	130	Stephanus ix. dictus viij. Romanus, Othone Cæſare ſedit annos	3	4	15
		Creatus vij. Idus Iunij. Obijt xij. kal. Nouemb. anno 942. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	10
942	131	Marinus ij. Iunior Romanus, Othone Imperatore ſedit annos	3	6	14
		Creatus kal. Nouembris. Obijt prid. Idus Maij, anno 946. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	3
946	132	Agapetus ij. Iunior Romanus, Othone Cæſare ſedit annos	9	7	10
		Creatus xv. kal. Iunij. Obijt vi. kal. Ianuarij anno 956. ſepultus in baſilica Lateranenſi. Vacauit ſedes dies	0	0	12
936	133	Ioannes xij. Romanus. Octauianus ex comitibus Tuſculanis, Alberici Romani principis filius, de regione viæ latæ S.R.E. diaconus Cardinalis, Imp. Cæſ. Othone Aug. ſedit annos	8	4	6
		Creatus v. Idus Ianuarij, pontificatus ei abrogatus eſt à Concilio Romano viij. Idus Decembris anno 863. anno ſacerdotij ſui vij. menſe x, die xxvij. Non vacauit ſedes			
		Pontificatum fugato Leone viij. xvi. kal. Februarij anni 964. recepit, tenuitque menſ. iij. dies xxviij. Obijt eodem anno pridie Idus Maij, Laterani ſepultus. Non vacauit ſedes			
963	134	Leo viij. Romanus, Ioannis protoſcriniarij filius de regione Cliui argentarij, ſummæ apoſtolicæ ſedis protoſcrinarius, Imp. Cæſ. Othone Aug. ſedit annum	1	3	12
		Creatus à Synodo Romana, abrogato Ioanne xij. & conſecratus die Dominico viij. Idus Decembris. Obijt xvi. kal. April. anno 965. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſes	0	8	22
		Schiſma in eccleſia Romana xvi.			
963 964	16	*Benedictus V. Romanus, S. R. E. diaconus Cardinalis, in ſchiſmate poſt Ioannem xij. contra Leonem viij. creatus, ſedis menſem*	0	1	10
		Conſecratus die obitus Ioannis pridie Idus Maij, Coactus abdicauit eodem anno ix. Kal. Iulij, & in exilium in Saxoniæ oppido Hamburgo actus eſt, vbi anno 865. obijt.			
965	135	Ioannes xiij. Romanus Ioannis epiſcopi filius epiſcopus Narnienſis, Imp. Cæſ. Othone Magno Auguſto ſedit annos	6	11	5
		Creatus vi. Non. Octobris. Obijt viij. Idus Septembris, anno 972. ſepultus in baſilica ſancti Pauli apoſtoli. Vacauit ſedes dies	0	0	13

Donus,

Anni Chriſti	Numer' Pontificū		Anni.	Mēſes.	Dies.
972	136	Donus, alias Domnus, alias Domino ij. Iunior Romanus, Imperatore Cæſare Othone Magno Auguſto, ſedit menſes	0	3	0
		Creatus xij. kal. Octobris. Obijt xiiij. Ianuarij anno 972. Non vacauit ſedes			
972	137	Benedictus V. dictus vi. Hildebrandi filius Romanus, Imp. Cæſare Othone Iuniore Aug. ſedit annum	1	3	0
		Creatus xiij. Kal. Ianuarij, coactus abdicauit xiiij. kal. Aprilis anno 974. & in molem Hadriani concluſus, vbi à Cintio Stephani filio iuſſu Bonifacij vij. ſucceſſoris ſui ſtrangulatus eſt, & ad ſanctum Petrum ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	10
974		*Schiſma in eccleſia Romana xvij. inter Bonifacium vij. & Benedictum vi. dictum vii.*			
974	138	Bonifacius vij. Romanus Franco Ferrutij filius, S.R.E. diaconus Cardinalis, Imperatore Cæſare Othone ij. Aug. ſed. ann.	1	1	12
		Creatus iij. Kal. Aprilis coactus abdicauit, & ex vrbe fugatus eſt V. Idus Maij anno 975. Vacauit ſedes dies	0	0	20
975	139	Benedictus vi. dictus vij. ex comitibus Tuſculanis, Deuſdedit filius Romanus, epiſcopus Sutrinus Othone ij. Imperatore ſedit annos	9	1	10
		Creatus kalend. Iunij fugato Bonifacio vij. Obijt vi. Idus Iulij anno 984. ſepultus ad ſanctam Crucem in Hieruſalem. Vacauit ſedes dies	0	0	5
984	140	Ioannes xiiij. Papienſis Petrus antea vocatus Epiſcopus Papienſis, Imperatore Cæſare Othone iij. Auguſto ſedit menſes	0	8	0
		Creatus xvij. kalend. Auguſti, pontificatu exactus eſt à Bonifacio vi. in vrbem reuerſo xvij. kalend. Aprilis. Obijt eodem anno 985. in carcere xiij. kalend. Septembris, ſepultus ad ſanctum Petrum. Non vacauit ſedes	.		
985		Bonifacius vi. Romanus Franco Ferrutij filius factione quorundam nobilium Romam reuerſus, capto Ioanne xiiij. Romanum pontificatum Imp. Othone iij. Auguſto tenuit iterum menſes	0	4	6
		Ex ante diem xvij. kalendas Aprilis, vſque ad xij. kal. Auguſti anno 985. Quo mortuus eſt, & Laterani ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	10
985	141	Ioannes xv. Romanus Leonis presbyteri filius de vico Gallinæ Albæ Imp. Cæſ. Othone iij. Auguſto, ſedit annos	9	6	10
		Creatus Kal. Auguſti Obijt iiij. Idus Februarij anno 995. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	0	0	1
		Ioannes xvi. Romanus Roberti filius ſedit menſes	0	4	0
995	142	Creatus iij. Idus Februarij. Obiit V. Idus Iunij anno 995. ſepulrus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	6
995	143	Gregorius V. Saxo Germanus, Bruno Othonis filius ex vrbe Vangia presbyter & capellanus Imperatoris, Othone iij. Auguſto, ſedit annos	2	8	3
		Creatus & conſecratus xvi. kal. Iulij die Dominico. Obiit xii. kal. Martii anno 998. ſepultus ad ſanctum Petrū. Vac. ſed. menſ.	6	8	13
996	87	*Ioannes xvij. Græcus epiſcopus Placentinus in ſchiſmate contra Gregorium V. creatus ſedit menſes*	0	10	.....
		Coactus ab Imperatore Othone iii. abdicauit, & in Germaniam, effoſſis oculis relegatus eſt.			
996		*Schiſma in eccleſia Romana xviij.*			
998	144	Silueſter ij. Iunior Aquitanus Gallus, Gerebertus monachus Floriacenſis Cœnobii in Galliis, abbas Bobiēſis ex archiepiſcopo Remenſi Rauennas philoſophus eximius, Imp. Cæſ. Othone iij. Auguſto ſed. annos	4	6	12
		Creatus kal. Nouembris. Obijt iiij. Idus Maii anno 1003. Indictione 1. ſepultus Laterani. Vacauit ſedes dies	0	0	25
1003	145	Ioannes xvij. Sicco Romanus ignobilis de vico Biberatica, Imp. Cæſ. Henrico ij. iuniore Aug. ſedit menſes	0	4	25

Anni Chriſti	Numerus Pontificum		Anni	Meſes	Dies
		Creatus vij. Idus Iunij. Obijt pridie kalend. Nouembris anno 1003. ſepultus in eccleſia monaſterij ſanctæ Sabbæ in cella noua. Vacauit ſedes dies	0	0	19
1003	146	Ioannes xiix. Faſanus, alias Fanaſſus Romanus de vico portæ Metodii, Imperatore Cæſare Henrico Iuniore Auguſto, ſedit annos	5	7	29
		Creatus xij. Kalend. Decembris Obijt xv. kalend. Auguſti anno 1009. ſepultus Laterani. Vacauit ſedes dies	0	0	30
1009	147	Sergius iiij. Petrus Martini filius Romanus ſedit annos	2	9	12
		Creatus xv. kal. Septemb. Obijt iiij. kal. Iunij, anno 1012. ſepultus Laterani. Vac. ſed. dies	0	0	8
1012	148	Benedictus vij. dictus viij. Romanus, ex comitibus Tuſculanis Gregorij filius. Henrico Iuniore Auguſto, ſedit annos	11	8	21
		Creatus vij. Idus Iunij. Obijt iij. kal. Martij anno 1024. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1012		*Schiſma xix. in eccleſia Romana inter Benedictum viij. & alium quendam, cuius nomen inuenire non potui.*			
1024	149	Ioannes xix. Romanus, ex comitibus Tuſculanis Gregorij filius, Benedicti viij. frater, epiſcopus Portuenſis, Impp. Cæſs. Henrico, & Chunrado Iunioribus Auguſtis, ſedit annos	8	9	9
		Creatus pridie Kalendas Martij. Obijt vi. Idus Nouembris anno 1032. ſupultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	2
1032	150	Benedictus viij. dictus ix. Romanus, ex comitibus Tuſculanis, Theophylactus antea vocatus, Alberici Benedicti viij. & Ioannis xix. fratris filius, diaconus Cardinalis Imperatoribus Cæſaribus Chuntado Saliquo, & Henrico iij. Augg. ſed. annos	12	4	20
		Creatus iij. Idus Nouembris. Pontificatu exactus xi. kalend. Februarij anno 1045. ſacerdotij ſui anno xij. menſe I. die xij. In eius locum factus eſt			
1045	19	*Silueſter iij. Romanut Ioannes Laurentij filius, epiſcopus Sabinus, in ſchiſmate contra Benedictum ix. creatut, ſedit menſem*	0	1	29
		Creatus xi. Kal. Febr. Pontificatu à Benedicto ix. exactus eſt V. Idus Martij an. 1045.			
1045		Benedictus viij. dictus ix. Romanus pulſo Silueſtro iij. iterum ſedit menſem	0	1	21
		Ex ante diem vi. Idus Martij, vſque ad Kalendas Maij eius anni, quo die quum ſponte abdicaſſet, in eius locum factus eſt			
1045	151	Gregorius vi. Romanus Ioannes Gratianus Petri Leonis, archipresbyter ſancti Ioannis ante portam Latinam, qui Imp. Cæſare Henrico iij. Auguſto ſedit annum	1	7	20
		Creatus kalend. Maij. Coactus in concilio Sutrij, ab Imperatore Henrico iij. Auguſto congregato, abdicauit xiij. kalend. Ianuarij anno 1046. & ad monaſterium Cluniacenſe relegatus, ibidem paulò pòſt obijt, & ſepultus eſt. Vacauit ſedes Romana dies	0	0	4
1045		*Schiſma in eccleſia Romana xx.*			
1047	152	Clemens ij. Iunior Saxo Germanus, Suidegerus Bambergenſis epiſcopus, Henrico iij. Auguſto ſedit menſes	0	9	15
		Creatus Sutrij in Concilio ab Imp. Henrico iij. congregato xij. kal. Ianuarij, conſecratus, & coronatus Romæ die Natalis Domini viij. kal. Ianuarij. Obijt Romæ vij. Idus Octob. anno 1047. ſepultus Bambergæ in cathedrali eccleſia, cuius epiſcopus fuerat. Vacauit ſedes menſes	0	9	7
1047		Benedictus ix. Romanus pontificatu iam priuatus, mortuo Clemente ij. iterum papatum tenuit menſes	0	8	9
		Ex ante diem vi. Idus Nouemb. vſque ad xvi. kal. Auguſti, quo die ceſsit, & papa factus eſt.			
1048	153	Damaſus ij. Iunior Bauarus Germanus, Poppo Bagniarius epiſcopus Brixienſis, Imp. Cæſ. Henrico iij. ſedit dies	0	0	23

Creatus

Anni Chriſt.	Numer° Pontificū		Anni.	Menſes.	Dies.
		Creatus Polethæ in Germania, conſecratus, & coronatus Romæ xvi. kal. Auguſti die Dominico. Obijt Preneſtæ vi. Idus Auguſti, Romam relatus in baſilica ſancti Laurentij extra muros Vrbis via Tiburtina ſepultus eſt. Vacauit ſedes menſes	o	6	3
1048		Benedictus ix. Romanus, hoc etiam interregno pontificatum Romanum tertio adminiſtrauit menſes	o	6	o
1049	154	Leo ix. Francus Gallus Bruno Comes Dagſpurg. alias Eghiſein Hugonis filius, Tullenſis in Leucis epiſcopus, Imp. Cæſare Henrico iij. Auguſto ſedit annos	5	2	8
		Creatus Frinſingæ in Baioaria, conſecratus & coronatus Romæ pridie Idus Februarij Dominica prima Quadrageſimæ, Indictione ij. Cardinales, quorum memoria extat xxij. creauit epiſcopos vi. presbyteros x. & diaconus vi. Obijt Romæ xiij. Kalend. Maij anno 1054. ſepultus ad ſanctum Petrum prope Aram ſanctorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit ſedes menſes	o	11	24
1055	155	Victor ij. Iunior Sueuus Germanus. Gebohardus comes Calbenſis Arduigi filius epiſcopus Eiſtatenſis, Henrici iij. Imp. Conſiliarius, & propinquus, ipſo, & eius filio Henrico iv. Auguſtis ſedit annos	2	3	16
		Creatus Moguntiæ, conſecratus, & coronatus, Romæ Idibus Aprilis feria V. in cœna Domini. Cardinales epiſcopos ij. creauit, & presbyterum vnum ex antiquo diacono, Ordinatione vna menſe Iunio facta. Obijt Florentiæ V. kalend. Auguſti anno 1057. ibique in cathedrali ſepultus. Vacauit ſedes dies	o	o	4
1057	156	Stephanus x. dictus ix. Hlotaringus Gallus Fridericus Gozzelonis ducis Hlotharingiæ filius, S. R. E. archidiaconus ſanctæ Mariæ in Dominica Cardinalis, Bibliothecarius, & cancellarius à Leone ix. factus monachus abbas Caſinas, & presbyter Cardinalis tt. ſancti Gryſogoni à Victore ij. conſecratus, Imperatore Cæſare Henrico iiij. Auguſto, ſedit menſes	o	7	28
		Creatus Romæ iiij. Nonas Auguſti, poſtridie die Dominico conſecratus. Cardinalem epiſcopum vnum fecit menſe Martio. Obijt Florentiæ iiij. Kalendas Aprilis 1058. ſepultus ibidem in eccleſia cathedrali. Vac. ſed. dies	o	o	8
1058	20	*Benedictus ix. dictus x. Romanus Ioannes Mincius ex comitibus Tuſculanis Guidonis filius, epiſcopus Veliternus à Leone ix. papa factus Henrico iiij. Imperatore ſedit menſes*	o	9	20
		Creatus, & coronatus Romæ Laterani à Laicis contra canones Nonis Aprilis die Dominico, coactus abdicauit ix. Kalend. Februarij anno 1059. & paulò poſt V. Idus Aprilis moriens, ad ſanctam Mariam Maiorem ſepultus eſt. In eius locum factus fuit.			
1058	157	Nicolaus ij. Iunior Allobrox Gerardus Burgundio epiſcopus Florentinus, Imp. Cæſare Henrico iij. Rege iiij. Auguſto, ſedit annos	2	6	1
		Creatus Senis, conſecratus, & coronatus Romæ die Dominico iij. Nonas Ianuarij anno 1059. Cardinales fecit vij. epiſcopos ij. presbyteros ij. & diaconos iij. menſe Martio. Obijt Florentiæ V. Non. Iulij anno 1061. ibique ſepultus. Vacauit ſedes menſes	o	2	26
		Schiſma in eccleſia Romana xxi.			
1058 1061	158	Alexander ij. Iunior Mediolanenſis, Anſelmus de Badagio Anſelmi filius, canonicus regularis, epiſcopus Lucenſis in Tuſcia Imperatore Cæſare Henrico iiij. Auguſto ſedit annos	11	6	22
		Creatus, & conſecratus Romæ die Dominico pridie Kalend. Octobris. Cardinales fecit xxx. epiſcopos viij. presbyteros xvi. & diaconos vi. Obijt Romæ x. kal. Maij. nocte precedente,			

Anni Chriſti	Numer. Pontificū		Anni	Mēſes.	Dies
		anno 1073.& Laterani in baſilica Conſtantiniana ſepultus. Non vacauit ſedes			
1061	21	*Honorius ii. Iunior Parmenſis Cadolus Pallauicinus, epiſcopus Parmenſis in ſchiſmate contra Alexandrum ij. ab Imperatore & epiſcopis Longobardis creatus, ſedit annos*	5	....	.....
		Creatus Baſileæ V. Kalend. Nouembris, conſcratus . . . . Pontificatus ei in Conciſio Mantuano abrogatus eſt vi. Kalend. Nouembris anno 1064. & non longè poſt Parmæ mortuus eſt, & ſepulsus eſt.			
		Schiſma in eccleſia Romana xxij.			
1073	159	Gregorius vij. Soanenſis Tuſcus Hildebrandus, ex comitibus Pitiliani, & Soanæ Bonicij filius, monachus, & Prior olim Cluniacenſis, Abbas ſancti Pauli Romæ, ex S. R. E. Oeconomo, & ſubdiacono, archidiaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ in Domnica à Nicolao ij. factus, Imp. Cæſ. Henrico iiij. Auguſto, ſedit annos	12	1	3
		Creatus feria ſecunda x. kal. Maij, Romæ in baſilica ſancti Petri ad vincula, die obitus Alexandri ii. conſecratus iij. kal. Iulij apud ſanctum Petrum Cardinales fecit xx. epiſcopos iij. presbyteros xii. diaconos V.			
		Obijt Salerni viii. kalend. Iunij die Dominico, anno 1085. ſepultus ibidem in eccleſia cathedrali ſancti Matthæi, Vacauit ſedes annum	1	0	0
1080	22	*Clemens iii. Parmenſis, Gibertus de Corrigia, archiepiſcopus Rauennas ab Alexandro ii. factus, olim Imp. Henrici iiii. cancellarius, & eo auctore in ſchiſmate Romanus pontifex creatus, contra Gregorium vii. & eiuſq; ſucceſſores. Victorem iii. Vrbanum ii. & Paſchalem ii. eo Imperante ſedis annos*	21	.....	.....
		Creatus Brixini in Noricis à xxx. epiſcopis, auctore Henrico iiii. Imperatore, vii. Kalend. Iulii, feria V. Indictione iii. conſecratus Romæ ad ſanctum Petrum ix. Kalend. Aprilis dominica palmarum anno 1084. Cardinales fecit xix. epiſcopos V. presbyteros x. & diaconos iiii. Obiit Romæ in arce ſancti Angeli, poſt Kalend. Septembris anno 1101. ſepultus Rauennæ in cathedrali eccleſia, & non longe poſt corpus eius exhumatum, iuſſu Paſchalis ii. combuſtum eſt.			
1080		*Schiſma in eccleſia Romana peſſimum xxiii.*			
1086	160	Victor iij. Beneuentanus, Dauferius poſt Deſiderius Beneuentani principis filius, monachus Caſinas, diaconus Cardinalis à Leone ix. factus, abbas Caſinas, & presbyter Cardinalis tt. Sanctæ Cæciliæ à Nicolao ij. conſecratus, in ſchiſmate contra Clementem iij. Imp. Cæſ. Henrico iiij. Auguſto, ſedit annum	1	3	24
		Creatus Romæ die Pentecōſtes in diaconia ſanctæ Luciæ ix. kalend. Iunij, conſenſit Capuæ xij. kalend. Aprilis Dominica palmarum anni 1087. Conſecratus Capuæ vij. Idus Maij die Dominico. Obijt in monaſterio montis Caſini xvi. kalend. Octobris anno 1087. ibiq́ue in capitulo monaſterij ſepultus. Vacauit ſedes menſes	0	5	23
1088	161	Vrbanus ij. Iunior Gallus, Otho Milonis filius, ex oppido Caſtillionis, Remenſis diœceſis, canonicus regularis Lateranenſis, poſt monachus Cluniacenſis, epiſcopus Oſtienſis, à Gregorio vij. factus ſedit Imp. Heurico iv. annos	11	4	18
		Creatus & coronatus Tarracinæ iiij. Idus Martij, die Dominico. Cardinales fecit xxxvi. epiſcopos ix. presbyteros xiv. Diaconos xiij. menſibus Martio & alijs. Obijt Romæ in ædibus Petri Leonis ad ſanctum Nicolaum in carcere iiij. Kalend. Auguſti anno 1099. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	14
1099	162	Paſchalis ij. Bledenſis Tuſcus, alias ex vico prouinciæ Flaminæ Galliata, Rainerius Creſcentij filius, monachus Cluniacenſis, abbas ſanctorū Laurentij, & Stephani extra muros Vrbis via Ti-			

Anni Chriſti.	Numer⁹ Pontificū		Anni.	Mēſes.	Dies.
		via Tiburtina, presbyter Cardinalis tt. S. Clementis à Gregorio ſeptimo, Impp. Cæſs. Henricis iiij. & V. Auguſtis, ſedit annos	18	5	9
		Creatus Romæ apud ſanctum Clementem, Idibus Auguſti, à Cardinalibus L. præter ipſum, conſecratus poſtridie die Dominico. Plutibus ordinationibus per diuerſos menſes habitis, epiſcopos C. in his xiij. Cardinales creauit, presbyteros verò L. & diaconos xxx. Obijt Romæ apud ſanctam Mariam Tranſpontinā noctæ, quæ diem xij. kal. Februarij ſecuta eſt, anno 1118. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes dies	o	o	3
1101	23	*Albertus Atellanus in ſchiſmate poſt Clementem iii. contra Paſchalem ii. Ricardo Capuano comite auctore, creatus, ſed. menſ.*	o	4	.....
		Captus à militibus Paſchalis ij. & coactus, quum abdicaſſet in monaſterio ſancti Laurentij Auerſæ perpetuo carceri relegatur.			
1102	24	*Theodoricus Romanus in ſchiſmate poſt Albertum cōtra Paſchalem ij. Cauenſium opera creatus ſedit menſes*	o	3	15
		Captus à Paſchalis ij. præſidijs, & ſacerdotio priuatus, in monaſterium ſanctæ Trinitatis Cauenſis truditur, vbi monachus factus, anacoreticam vitam diu duxit			
1102	25	*Silueſter iij. Romanus, Maginulfus monachus, & abbas Farſenſis, in ſchiſmate poſt Theodoritum contra Paſchalem ij. auctore Vernero Imperatoris Henrici iiij. in Italia Duce creatus, ſedit menſes aliquot*	o	.....	....
		Fugatus Latio, & monaſterio ſua expulſus, animi dolore haud ita multò pòſt mortuus eſt.			
1118	163	Gelaſius ij. Iunior Caietanus, Ioannes Creſcentij filius monachus Caſsinas, S. R. E. diaconorum primus, ſanctæ Mariæ in Coſmedin, & cancellarius ab Vrbano ij. factus Imp. Cæſare Henrico V. Auguſto, ſedit annum	1	o	5
		Creatus Romæ in monaſterio Palladij à xlvij. Cardinalibus viii. kal. Februar. Conſecratus Caietæ kal. Martij. Cardinalem vnum creauit diaconum, Ordinatione vna menſe Martio facta, Obijt iiij. Kal. Febr. anno 1119. Cluniaci in Gallia ibique in monaſterij eccleſia ſepultus. Vacauit ſedes dies	o	o	2
1118	26	*Gregorius viij. Hiſpanus Mauritius Burdinus Archiepiſcopus Bracarenſis, in ſchiſmate contra Gelaſium ij. ab Imperatore Henrico V. Auguſto menſe Aprilis creatus, ſedit eo imperante annos*	3	.....	.....
		Coactus abdicauit ſub Calliſto ij. & in Turri monaſterij Caſinatis primum, deinde in monaſterio Cauenſi ſanctæ Trinitatis ab Honorio ii. relegatus, ibidem vitam finiuit.			
1118		*Schiſma xxiv. in eccleſia Romana.*			
1119	164	Calliſtus ij. Burgundus, Milo, alias Guido Guillelmi Burgundiæ comitis filius, archiepiſcopus Viennenſis, & apoſtolicæ ſedis Tranſalpes legatus, Henrico V. Auguſto, ſedit ann.	5	10	13
		Creatus kalend. Februarij Cluniaci in Galliis à xii. Cardinalibus, ibique conſecratus pridie Idus Octobris. Ordinationibus tribus menſe Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xiii. epiſcopos ii. presbyteros viii. & diaconos vii. Obiit Romæ Idibus Decembris anno 1124. Laterani ſepultus. Vacauit eo mortuo ſedes diem tantum	o	o	1
1123		Synodus vniuerſalis Lateranenſis prælatorum circiter mille.			
1124	165	Honorius ij. Bononiēſis, Lambertus de Fagnano ex archidiacono Bononienſi canonicus regularis Lateranenſis, epiſcopus Cardinalis Oſtienſis à Paſchali ſii. factus, Impp. Cæſs. Henrico, & Hlothario Saxone Auguſtis ſedit annos	5	2	3
		Creatus Romæ Laterani xix. kal. Ianuarij à L. Cardinalibus coronatus die Dominico xij. kal. Ianuarij. Ordinationibus tribus menſe Decembri factis, Cardinales fecit xxxi. epiſcopos iij. presbyteros xvi. & diaconos xi. Obijt Romæ xiiij. kal. Martij in monaſterio ſancti Gregorij, Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	o	o	1

Anni Chriſti	Numerũ Pontificũ		Anni	Mẽſes	Dies
1124	27	*Cæleſtinus ij. Romanus, Theobaldus Buccapeccus, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Anaſtaſiæ à Paſchali ij. factus, in ſchiſmate contra Honorium ij. creatus. ſedit diem*	0	0	1
		Creatus xix. Kal. Ianuarij, & eo die abdicauit, anno 1124.			
1124		*Schiſma in eccleſia Romana xxv.*			
1130	166	Innocentius ij. Romanus. Gregorius Ioannis Guidonis filius de papa, de regione Tranſtiberim canonicus regularis Lateranenſis, Prior diaconorum Cardinalium ſancti Angeli ab Vrbano ij. factus, Lothario ij. Saxone, & Chunrando Sueuo Auguſtis, ſedit annos	13	7	8
		Creatus à xvij. Cardinalibus xiij. kal. Martij, conſecratus die Dominico proximo Romæ. Ordinationibus vi. menſe Decembri factis, Cardinales creauit xlvij. epiſcopos ix. presbyteros xx. & diaconos xviij. Obijt Romæ viij. kal. Octobris anno 1143. ſepultus Laterani in concha porphyrite, quæ in mauſoleo Hadriani fuerat. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1130	28	*Anacletus ij. Romanus, Petrus Petri Leonis filius, ex diacono Cardinale ſanctorum Coſmæ & Damiani à Paſchali ij. facto, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Mariæ Tranſtiberim à Calliſto ij. ordinatus, Imp. Cæſ. Lothario ij. Saxone Auguſto ſedit in ſchiſmate ann.*	7	9	.....
		Creatus in ſchiſmate contra Innocentium ij. à xxi. Cardinalibus xiii. Kal. Martii Romæ, conſecratus die Dominico proximo, Ordinationibus aliquot menſe Aprili, & Decembri factis Cardinales creauit x. presbyteros v. & diaconos v. Obiit Romæ initio anni 1138. *ſepultus Laterani. In eius locum factus eſt.*			
1138	29	*Victor iiii. Romanus, Gregorius presbyter Cardinalis baſilicæ ſanctorum xii. Apoſtolorum à Calliſto ii. factus, poſt Anacleti obitum in ſchiſmate contra Innocentium ii. creatus, ſedit menſes*	0	5	.....
		Abdicauit iiii. Kal. Iunii in octaua Pentecoſtes anno 1138. *& remanſit vt antè presbyter cardinalis Baſilicæ Apoſtolorum.*			
1130		*Schiſma in Romana eccleſia xxvi.*			
1139		Synodus vniuerſalis Lateranẽſis epiſcoporũ plus minus mille.			
1143	167	Cæleſtinus ij. Tifernas Tuſcus, M. Guido de Caſtello, ex diacono Sanctæ Mariæ in via lata ab Honorio ij. facto, presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci ab Innocentio ij. ordinatus, Chunrado Sueno Imp. ſedit menſes	0	5	13
		Creatus Romæ à xxiix. Cardinalibus vij. kal. Octobris, ibique vi. kal. die Dominico conſecratus. Ordinatione vna menſe Februarij facta, Cardinales creauit xiiij. presbyteros vij. & diaconos vij. Obijt vij. Idus Martij in palatio Latenenſi, anno 1144. in baſilica Conſtantiniana ſepultus. Vac. ſedes dies	0	0	2
1144	168	Lucius ij. Bononienſis, D. Cerardus Cæcianimicus Alberti filius, canonicus regularis ex congregatione ſancti Fridiani Lucenſis, primus presbyterorum Cardinalium tt. ſanctæ Crucis in Hieruſalem à Calliſto ij. factus, cancellarius apoſtolicæ ſedis ab Innocentio ij. creatus, Imperatore Chunrado iij. Sueuo Aug. ſedit menſes	0	11	14
		Creatus Romæ à xli. Cardinalibus iiij. Idus Martij, conſecratus die Dominico proximo. Ordinationibus duabus menſibus Maio, & Decembri factis, Cardinales creauit vij. epiſcopum I. presbyteros iij. & diaconos iij. Obijt Romæ in monaſterio Sancti Gregorij v. kal. Martij anno 1145. Laterani ſepultus. Vacauit ſed. diem	0	0	1
1145	169	Eugenius iij Piſanus, D. Petrus Bernardus, ex oppido Montis magni diœceſis Piſanæ, ex vicedomino Piſanæ eccleſiæ, momonachus Ciſtertienſis, & ſancti Bernardi Magni Claraualleníis abbatis diſcipulus, abbas monaſterij ſanctorum Vincentij, & Anaſtaſij ad aquas ſaluias Romæ, Chunrado, & Friderico Barbaruſſa Sueuis Cæſaribus ſedit annos	8	4	12
		Creatus Romæ extra collegium Cardinalium, in eccleſia ſancti Cæ-			

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Menſes	Dies
		ẞi Cæſarij, in patriarchio Lateranenſi à xlij. Cardinalibus iij. kalendas Martij. Ordinatus in monaſterio Farfenſi liij. Non. Martij dominica proxima. Ordinationibus iij. menſe Decem-cembri, & alijs factis, Cardinales creauit xxiij. epiſcopos ij. presbyteros xi. & diaconos x. Obijt Tibre viij. Idus Iulij anno 1153. ſepultus Romæ ad ſanctum Petrum prope altare maius. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1153	170	Anaſtaſius iv. Romanus, Chunradus de Subura Benedicti filius, canonicus regularis, & abbas ſancti Rufi Valentinæ diœceſeos in Galliis, Epiſcopus Cardinalis Sabinus ab Honorio ii. factus, & Vicarius papæ in Vrbe, Imp. Cæſare Friderico Ahenobarbo Auguſto, ſedit annum	1	4	24
		Creatus Romæ à xxxvii. Cardinalibus vi. Idus Iulij, conſecratus iv. Iulij, epiſcopum Cardinalem vnum creauit. Obiit Romæ iij. Nonas Decemb. anno 1154. ſepultus Laterani mauſoleo prophyretico. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1154	171	Hadrianus iv. Anglus, D. Nicolaus Brekſpeare ex villa Maluiesbiria oppidi Virulamii, alias ſancti Albani, Baronienſis diœceſis, Roberti monachi filius, canonicus regularis, & abbas ſancti Rufi Valentiæ in Gallis, epiſcopus Cardinalis Albanus ab Eugenio iij. factus, Friderico Imperatore ſedit annos	4	8	28
		Creatus Romæ Nonis Decembris die Dominico à xxx. Cardinalibus, Ordinationibus duabus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xiij. epiſcopum I. presbyteros vi. & diaconos vi. Obijt Anagniæ in Hernicis prima vigilia kal. Septembris anno 1169. ſepultus ad ſanctum Petrum iuxta Eugenium iij. Vacauit ſedes dies	0	0	3
1159	172	Alexander iij. Senenſis Tuſcus, Rolandus Bandinellus Ranutij filius ex canonico Piſano diaconus Cardinalis ſanctorum Coſmæ, & Damiani, pòſt presbyter tt. ſancti Marci, & cancellarius S. R. E. ab Eugenio iij. factus, Imp. Cæſare Friderico Ahenobardo Auguſto ſedit annos	21	11	23
		Creatus Romæ in baſilica ſancti Petri in ſchiſmate à xxiij. Cardinalibus Nonis Septembris, conſecratus apud Treſtabernas, alias apud Nympham xij. kal. Octobris, Ordinationibus aliquot menſe Decembri, & alijs menſibus factis, Cardinales creauit xxxiv. epiſcopos ix. presbyteros xvi. & diaconos ix. Obijt Romæ vi. kal. Septembris anno 1181. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes diem	0	0	1
1180		Sancta Synodus vniuerſalis Lateranenſis pro reſtitutione eccleſiæ habita, epiſcoporum ccxxc.			
1159	30	*Victor iiij. Romanus, Octauianus de Monticello, ex diacono ſancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio ij. facto, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ ab Eugenio iij. ordinatus, Imp. Friderico Aug. in ſchiſmate contra Alexandrum iij. ſedit annos*	4	7	.....
		Creatus in baſilica ſancti Petri in ſchiſmate Nonis Septembris à V. Cardinalibus, ibidem iiij. Nonas Octobris coronatus. Obijt Lucæ in Tuſcia circa Idus Aprilis anni 1164. ibique ſepultus. In eius locum factus eſt			
1164	31	*Paſchalis iii. Cremenſis, Guido ex diacono ſancti Euſtachii, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Mariæ Transtiberim ab Hadriano iiii. factus, Friderico Imp. in ſchiſmate ſedit annos*	5	....	....
		Creatus in ſchiſmate Lucæ in Tuſcia . . . . Kal. Maii ibid. conſecratus Obiit Romæ . . . . anno 1169. ſepultus ad ſanctum Petrum. In eius locum factus eſt			
1169	32	*Calliſtus iii. Hungarus, Ioannes Monachus, & abbas Strumienſis, epiſcopus Cardinalis Tuſculanus à Victore iv. factus, in ſchiſmate contra Alexandrum iii. Imp. Friderico ſedit*	7	5	....
		Creatus in ſchiſmate Romæ, ibid. conſecratus. Abdicauit V. Kal. Auguſti anno 1176. & factus eſt archiepiſcopus Beneuentanus.			

Anni Christi	Numer. Pontific.		Anni	Menſes	Dies
1177	33	*Innocentius iij. Lando antè vocatus, in ſchiſmate contra Alexandrum iij. creatus, ſed. menſ. aliquot*	0	.....	.....
		Coactus abdicauit.			
1159		*Schiſma maximum in eccleſia Romana xxvii.*			
1181	173	Lucius iij. Lucenſis Tuſcus, Vbaldus Allucingolus Bonagiuntæ filius, ex canonico Lucenſi presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Praxedit ab Innocentio ij. & epiſcopus Oſtienſis & Veliternus, ab Hadriano iv. factus tunc prior epiſcoporum, Imp. Friderico Barbaruſſa ſedit ann.	4	2	28
		Creatus Romæ iiij. Kal. Septembris à xxv. Cardinalibus, ibidem poſtridie coronatus. Ordinationibus tribus Decembri, & Februario factis, Cardinales creauit xiiij. epiſcopum vnum, presbyteros vi. & diaconos vij. Obijt Veronæ vij. Kal. Decembris, nocte præcedenti, anno 1185. ſepultus ibidem in cathedrali. Non vacauit ſedes			
1185	174	Vrbanus iij. Mediolanenſis, Lambertus Cribellus Ioannis filius, ex presbytero Cardinale S. R. E. ab Alexandro iij. factus Archiepiſcopus Mediolanenſis, Imp. Friderico Ahenobarbo Auguſto, ſedit annum	1	10	15
		Creatus Veronæ à xxiv. Cardinalibus vij. Kal. Decembris die obitus Lucij iij. ibique iij. Kalend. coronatus. Obijt Ferrariæ xiiij. Kal. Nouembris, ſepultus in cathedrali anno 1187. Vacauit ſed. diem	0	0	1
1187	175	Gregorius viij. Beneuentanus, Albertus Spanachionius, alias de Mora, ex diacono Cardinale ſancti Hadriani, presbyter Cardinalis tt. ſancti Laurentij in Lucina ab Hadriano iiij. & cancellarius apoſtolicæ ſedis ab Alexandro iij. factus, tunc primus presbyterorum, ſedit menſem	0	1	27
		Creatus Ferrariæ à xix. Cardinalibus xiij. kalend. Nouembris, viij. kalend. ibidem conſecratus. Obijt Piſis xvij. kalend. Ianuarij, ſepultus in cathedrali Piſana anno 1188. Vacauit ſedes dies	0	0	20
1188	176	Clemens iij. Romanus Paulus, ſcolaris Ioannis filius de regione Pineæ, epiſcopus Cardinalis Preneſtinus ab Alexandro iij. factus, ſedit Imp. Cæſare Friderico Barbaruſſa Auguſto annos	3	2	20
		Creatus & coronatus Piſis à xiix. Cardinalibus viij. Idus Ianuarij die Epiphaniæ. Ordinationibus iv. Februario, Martio, Aprili, & Septembri factis, Cardinales creauit xxij. epiſcopum vnum, presbyteros x. diaconos xi. Obijt Romæ viij. kalend. Aprilis anno 1191. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	3
1191	177	Cæleſtinus iij. Romanus Hiacynthus Bobo Petri filius de regione Harenulæ, ſanctæ Mariæ in Coſmedin diaconus Cardinalis à Cæleſtino ij. factus, Prior eius ordinis, Henrico vi. Imperat. ſedit annos	6	9	11
		Creatus Romæ à xxvij. Cardinalibus iiij. kal. Aprilis, conſecratus die Paſchæ xviij. kal. Martij, apud ſanctũ Petrum. Ordinationibus duabus menſe Decembri factis. Cardinales creauit ix. presbyteros vi. & diaconos iij. Obijt Romæ vi. Idus Iannarij nocte præcedente. anno 1198. ſepultus in baſilica Lateranenſi. Non vacauit ſedes			
1198	178	Innocentius iij. Anagninus Hlotharius, ex comitibus Signiæ Tranſimundi filius, diaconus Cardinalis ſanctorum Sergij & Bacchi à Clemente iij. factus, Impp. Cæſaribus Henrico vi. Othone iv. & Friderico ij. Augg. ſed. an.	18	6	9
		Creatus Romæ à xxiij. Cardinalibus die obitus Cæleſtini iij. papæ vi. Idus Ianuarij, coronatus die cathedræ ſancti Petri viij. Kal. Martij. Ordinationibus multis per diuerſos menſes factis, Cardinales creauit xxxiiij. epiſcopos iix. presbyteros xij. & diaconos xiiij. Obijt Peruſiæ xvij. kalend. Auguſti anno 1216. ibique			

Anni Christi.	Numer. Pontific.		Anni.	Menſes.	Dies.
		ibique in cathedrali eccleſia Sancti Laurentij ſepultus. Vaaauit ſed. diem	0	0	1
1215		Sancta, magna, & vniuerſalis ſynodus Lateranenſis pro reformatione eccleſiæ celebrata prælatorum circiter mille.			
1216	179	Honorius iij. Romanus, Cencius Sabellus Aimerici filius ex canonico ſanctæ Mariæ maioris, diaconus Cardinalis ſanctæ Luciæ in Orthea, & camerarius S. R. E. à Cæleſtino iij. factus, pôſt presbyter tt. ſanctorum Ioannis & Pauli ab Innocentio iij. ordinatus, Imp. Cæſ. Friderico ij. Auguſto, ſedit annos	10	8	0
		Creatus Peruſiæ à xix. Cardinalibus, xv. kal. Auguſti, ibidem ix. kal. die Dominico coronatus. Ordinationibus quinque menſibus Decembri, & alijs factis, Cardinales creauit xij. epiſcopos V. presqyteros V. & diaconos ij. Obijt Romæ xv. kal. Aprilis nocte ſequenti feria vi. hebdomadæ quintæ quadrageſimæ anno 1227. ſepultus ante aram Præſepis in baſilica ſanctæ Mariæ maioris, Vacauit ſedes diem	0	0	1
1127	180	Gregorius ix. Anagninus, Vgolinus ex Comiribus Signiæ, ex diacono Cardinale ſancti Euſtachij epiſcopus Oſtiēſis, & Veliternus, ab Innocentio iij. factus, Imp. Friderico ij. Cæſ. Aug. ſedit annos	14	5	3
		Creatus Romæ prope Septizonium in diaconia Sanctæ Luciæ in Septiſolio ab xiix. Cardinalibus xiij. kalend. Aprilis die ſabbati, conſecratus ibidē die Dominico poſtridie die ſancti Bedicti, coronatus ad ſanctum Petrum V. kal. Aprilis die Paſchæ Ordinationibus quattuor menſibus Decembri, & Septembri factis Cardinales xi. creauit, epiſcopos V. presbyteros ij. & diaconos iiij. Obijt xi. kal. Septembris anno 1241. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	30
1241	181	Cæleſtinus iiij. Mediolanenſis, Gaufridus Caſtellio, ex preſbytero tt. ſancti Marci epiſcopus Cardinalis Sabinus à Gregorio ix. factus, ſedit diem	0	0	7
		Creatus Romæ ab xi. Cardinalibus x. kalend. Octobris, non coronatus. Obijt Romæ viij. Idus Octobris, anno 1241. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit eo mortuo Romana ſedes annum	1	8	15
1243	182	Innocentius iiij. Genuenſis Ligur, Smibaldus de Fliſco, ex Lauaniæ comitibus, Orhogundi filius ex Vicecancellario S. R. E. auditore litterarum contradictarum, presbyrer Cardinalis tr. ſancti Laurētij in Lucina à Gregorio ix. factus, primus presbyterorum. Imp. Friderico ij. Auguſto Chunrado iiij. Henrico vij. & Cuillelmo, Cæſaribus. ſedir annos	11	5	14
		Creatus Anaginæ à ix. Cardinalibus viij. kal. Iulij, ibique conſecratus iiij. kal. Iulij. Ordinationibus quattuor menſe Decembri factis. Cardinales creauit xx. epiſcopos vij. presbyreros vij. & diaconos vi. Obijt Neapoli vij. Idus Decembris anno 1254. ibidem in cathedrali eccleſia ſepulrus. Vacauit ſedes dies	0	0	13
1244		Sancta & vniuerſalis Synodus Lugdunenſis contra Imp. Fridericum ij. congregara.			
1254	183	Alexander iiij. Aoagninus, Rainaldus ex comitibus Signiæ Gerardi Retraentis aliàs Philippi filius, ex diacono ſancti Euſtathij epiſcopus Cardinalis Oſtienſis, & Velirernus à Gregorio ix. factus prior epiſcoporum, ſedit Guillelmo, Ricardo, & Alfonſo Cæſaribus, annos	6	5	5
		Creatus Neapoli ab xi. Cardinalibus, xij. kal. Ianuarij. Coronatus viij. kalend. Ianua. die naralis Domini. Obiſt Viterbij viij. kalend. Iun. ibidem in cathedrali eccleſia ſancti Laurentij ſepultus an. 1261. Vac ſed. menſ.	0	3	3
1261	184	Vrbanus iiij. Trecenſis Campanus Gallus. Iacobus Panroleo Patriarcha Hieroſolymitanus, ſedit in interregno, Ricardo & Alfonſo Cæſaribus annos	3	1	4
		Creatus extra collegium Cardinalium Viterbij iiij. kalendas Septem-			

Anni Christi	Numer. Pontific.		Anni	Meses.	Dies.
		Septembris ab viij. Cardinalibus, coronatut prid. Non. Septembris. Ordinationibus duabus menſe Decembri factis, creauit Cardinales xiiij. epiſcopos iij. presbyteros vi. & diaconos V. Obijt Peruſiæ vi. Nonas Octobris anno domini 1264. ſepultus ibidem in cathedrali. Vacauit ſedes menſes	0	4	2
1265	185	Clemens iv. Narbonenſis Gallus, Guido Groſſus Fulendij filius de villa ſancti Egidij, ex epiſcopo Podienſe, archiepiſcopus Narbonenſis, & deinde epiſcopus Cardinalis Sabinus ab Vrbano iv. factus, ſedit Ricardo & Alfonſo Cæſaribus ann.	3	9	25
		Creatus abſens Peruſiæ per compromiſſum præſentibus xx. Cardinalibus Nonis Februarij, erat enim legatus in Anglia, coronatus Viterbij die cathedræ ſancti Petri viij. kaléd. Martij anno 1266. Obijt Viterbij iij. Kal. Decembris anno 1268. ſepultus in eccleſia Prædicatorum ſanctæ Mariæ ad Gradus. Vacauit ſedes annos	2	9	2
1271	186	Gregorius x. Placentinus Thealdus Vicecomes, archidiaconus Leodienſis, Cæſare Rodulfo ſedit annos	4	4	10
		Creatus Viterbij abſens trans mare in Syria extra collegium Cardinalium, Kal. Septembris per compromiſſum in ſex Cardinales factum, præſentibus Cardinalibus xvij. conſecratus Romæ vi. kal. Aprilis anno 1272. Ordinationem vnam menſe Iunio v. epiſcoporum Cardinalium fecit. Obijt Arretij in Tuſcia iv. Idus Ianuarij anno 1276. ibidem in cathedrali eccleſia ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	10
1274		Sancta & vniuerſalis ſynodus Lugdunenſis ſecunda, pro recuperatione terræ ſanctæ coacta.			
1276	187	Innocentius V. Burgundus, Magiſter, frater Petrus Tarentaſienſis ordinis prædicatorum, ex archiepiſcopo Lugdunenſi, epiſcopus Cardinalis Oſtienſis, & Veliternus, & S. R. E. Maior pœnitētiarius à Cregorio x. factus, Cæſare Rodulfo ſedit mēſes	0	5	2
		Creatus Arretij xij. kal. Februarij à Cardinalibus xi. coronatus Romæ die cathedræ ſancti Petri viij. kal. Martij. Obijt Romæ x. kal. Iulij anno 1276. Laterani ſepultus. Vacauit ſedes dies	0	0	19
1276	188	Hadrianus V. Genuenſis Ligur, Othobonus Fliſcus ex Lauaniæ comitibus. Thediſij Innocentij iiij. fratris filius, diaconus Cardinalis ſancti Hadriani à patruo factus, ſedit menſ.	0	1	7
		Creatus Romæ à x. Cardinalibus in Palatio Lateranenſi iiij. Idus Iulij, non conſecratus. Obijt Viterbij xv. kalend. Septembris ſepultus ibidem ad Minorum eccleſiam S. Franciſci. Vac. ſedes dies	0	0	25
1276	189	Ioannes xx. dictus xxi. Vlyxiponenſis Luſitanus Hiſpanus, Magiſter Ioannes Petrus Iuliani epiſcopus Cardinalis Tuſculanus à Gregnrio x. factus Cæſare Rodulfo ſed. menſ.	0	8	8
		Creatus Viterbij à ix. Cardinalibus Idibus Septembris, coronatus ibidem xij. kalend. Octobris. Obijt Viterbij xiij. kalend. Iunij. Anno 1277. ibidem in cathedrali eccleſia ſepultus. Vacauit ſedes menſes	0	6	4
1177	190	Nicolaus iij. Romanus Ioānes Caietanus Vrſinus primus diaconus Cardinalis ſancti Nicolai in carcere Tulliano ab Innocentio iiij. factus, ſedit Cæſare Rodulfo annos	2	8	29
		Creatus Viterbij à vi. Cardinalibus vij. kal. Decembris coronatus Romæ vij. kal. Ianuarij. Ordinatione vna menſe Martio facta ix. Cardinales creauit, epiſcopos V. presbyteros ij. & diaconos ij. Obijt in caſtello Suriano Viterbienſis diœceſis xi. kal. Septembris anno 1280. ſepultus Romæ ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſes	0	6	0
1281	191	Martinus ij. dictus iiij. Turonenſis, Gallus, Simon de Bria Campaniæ Turonenſis diœceſis, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Cæciliæ ab Vrbano iiij. factus, Cæſare Rodulfo ſedit annos	4	1	7
		Creatus Viterbij à x. Cardinalibus viij. Kal. Martij. coronatus Vrbeueteri x. Kal. Aprilis. Ordinationem vnam menſe Martio fe-			

Anni Chriſti.	Numer' Pontificũ		Anni.	Menſes.	Dies.
		tio fecit, Cardinalium vij.epiſcopi vnius,presbyterorum V. & diaconi vnius. Obijt Peruſiæ iv. kal. April. anno 1285. ſepultus in ecçleſia cathedrali Peruſina. Vacauit ſedes dies	0	0	4
1285	192	Honorius iiij. Romanus, Iacobus Sabellus Lucç, filius primus diaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ in Coſmedin ab Vrbano iiij. factus, Cæſare Rodulfo ſedit annos	2	0	2
		Creatus Peruſiæ à xvij. Cardinalibus iiij. Nonas Aprilis, coronatus Romæ apud ſanctum Petrum xvij. kalend. Maij, epiſcopum Cardinalem vnum creauit menſe Decembri. Obijt Romæ iij. Nonas Aprilis apud ſanctam Sabinam anno 1287. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes menſes	0	10	18
1288	193	Nicolaus iiij. Aſculanus, M. Frater Hieronymus ex miniſtro generali ordinis Minorum presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Pudentianæ à Nicolao iij. & epiſcopus Præneſtinus à Martino iiij. factus, Rodulfo, & Adolfo Cæſaribus ſedit annos	4	1	14
		Creatus Romæ ab iix. Cardinalibus viij. kal. Martij, coronatus vi. kalend. Martij. Ordinatione vna menſe Maio facta, Cardinales vi. creauit, epiſcopos duos, presbyteros duos, & diaconos duos. Obijt Romæ prid. Nonas Aprilis anno 1292. ſepultus ad ſanctam Mariam maiorem. Vacauit ſedes annos	2	3	2
1294	194	Cæleſtinus V. Eſernienſis, frater Petrus de Murone Anglerij filius Sulmonenſis diœceſis, abbas ſui monaſterij, Cæſare Adolfo ſedit menſ.	0	5	7
		Creatus Peruſiæ ab xi. Cardinalibus Nonis Iulij abſens extra collegium, conſecratus Aquilæ iiij. kal. Septembris. Ordinatione vna menſe Septẽbri facta. xij. Cardinales creauit, epiſcopos ij. presbyteros vij. & diaconos iij. ſponte abdicauit eodem anno Neapoli Idibus Decembris. Obijt biennio poſt in cuſtodia in arce Fumonis xiiij. kalend. Iulij anno 1296. ſepultus in monaſterio ſancti Antonij de Ferentino ante aram maximam. Inter ſanctos relatus eſt iij. Non. Maij Auenione à Clemente V. Vac. eo abdicante ſedes Rom. dies	0	0	10
1294	195	Bonifacius viij. Anagninus Hernicus, Benedictus Caietanus Liutfredi filius ex Hiſpania oriũdus, ex diacono Cardinale ſancti Nicolai in carcere Tulliano à Martino iiij. facto, presbyter tituli ſanctorum Silueſtri, & Martini à Nicolao iiij. ordinatus, Adolfo, & Alberto Cæſaribus ſedit annos	8	9	18
		Creatus Neapoli in arce noua à xxi. Cardinalibus ix. kalendas Ianuarij, coronatus Romæ xvij. kal. Februarij. Ordinationibus iiij. menſibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xv. epiſcopos vi. presbyteros iii. & diaconos vi. Obiit Romæ V. Idus Octobris, ſepultus ad ſanctum Petrum anno domini 1303. Vacauit ſedes dies	0	0	10
1300		Hic pontifex Solennem annum Iobileum centeſimum inſtituit, primumq́ue celebrauit.			
1303	196	Benedictus ix. dictus xi. Taruiſinus, Magiſter frater Nicolaus Bocaſinus ordinis prædicatorum ex magiſtro generali, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Sabinæ, poſt epiſcopus Oſtienſis, & Veliternus à Bonifacio viij. factus, Cæſare Alberto ſedit menſes	0	8	6
		Creatus Romæ à xxij. Cardinalibus xi. kal. Nouembris, coronatus vi. Kal. Nouembris. Ordinationibus duabus menſibus Decembri, & Martio factis, tres Cardinales creauit, epiſcopum vnum, presbyteros ij. Obijt Peruſiæ die Martis hora ix. Nonis Iulijs, anno 1304. ſepultus ibidem ad Prædicatores. Vacauit ſedes menſ.	0	10	28
1305	197	Clemens V. Burdegalenſis Vaſco Gallus, Raimundus Gothus Bertrandi filius ex oppido Mihandrau diœceſis Burdegalenſis, ex epiſcopo Conuennarum archiepiſcopus eiuſdem Vrbis à Bonifacio viij. factus, Cæſaribus Alberto & Hẽrico vij. ſedit annos	8	10	16
		Creatus Peruſiæ abſens à xxi. Cardinalibus extra collegium Nonis Iunij, coronatus Lugduni in eccleſia ſancti Iuſti iij. Idus			

Nouem

Nouembris. Ordinationibus iij. menſe Decembri factis, creauit Cardinales xxiiij. epiſcopos viij. presbyteros x. & diaconos vi. Obijt in Roca Maula ſupra amnem Rhodanũ oppido ſito in Prouincia, xij. kalend. Maij anno 1314. ſepultus in Vaſconia in eccleſia beatæ Mariæ de Vreſta Vaſconenſis diœceſis villula ignobili, ob deuotionem, quam ad eum locum habuerat. Vacauit ſedes annos 2 3 17

1311 Sancta vniuerſalis ſynodus Viennenſis pro reformatione eccleſiæ habita.

1316 198 Ioannes xxi. dictus xxij. Caturacenſis Gallus, Iacobus de Oſſa Arnaldi filius Forudienſis Caturcẽſis diœceſis, epiſcopus Cardinalis Portuenſis, & ſanctæ Rufinæ à Clemente V. factus, ſedit Hludouico iiij. Bauaro Cæſ. ann. 18 3 28

Creatus Lugduni in monaſterio Prædicatorum vij. Idus Auguſti à xxij. Cardinalibus, coronatus ibidem Nonis Septembris Ordinationibus quinque menſibus Decembri, & Iunio factis, Cardinales creauit xxvij. epiſcopos viij. presbyteros xiiij. diaconos V. Obijt Auenione pridie Nonas Decembris anno 1334. ſepultus ibidem in cathedrali ſanctæ Mariæ de Donis. Vacauit ſedes dies 0 0 15

1327 34 *Nicolaus V. Reatinus, Frater Petrus Reinalutij de Corbario, Reatinæ diœceſis, ordinis fratrum Minorum in ſchiſmate contra Ioannem xxij. auctore Ludouico Bauaro, creatus, ſedit annos* 3 3 14

Creatus, & coronatus Romæ iiij. Idus Maij, Ordinationibus duabus menſibus Maio, & Ianuario factis, Cardinales vij. creauit. epiſcopum vnum, presbyteros V. diaconos ij. Coactus abdicauit Auenione viij. Kal. Septemb. anno 1330. ibidem obijt ad Minores ſepultus.

1325 *Schiſma in Romana eccleſia xxviij.*

1334 199 Benedictus x. dictus xij. Toloſanus Gallus, Frater Iacobus Fornenus de Sauarduno, Appamiarum diœceſis, prouinciç Toloſanæ, monachus Ciſtertienſis Theologus, abbas Fontisfrigidi, epiſcopus, Mirapiſienſis, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Priſcæ à Ioanne xxij. factus, Ludouico Bauaro Imperatore ſedit annos 7 4 6

Creatus Auenione apud Prædicatores à xxiij. Cardinalibus xiij. Kal. Ianuarij, coronatus ibidem die Dominico iij. Nonas Ianuarij. Ordinatione vna menſe Decembri facta vi. presbyteros Cardinales creauit. Obijt Auenione vij. Kalend. Maij anno 1342. ſepultus in cathedrali. Vacauit ſedes dies 0 0 11

1342 200 Clemens vi. Lemouicenſis Gallus, Frater Petrus Monſtrius Rogerij filius de Malmonte, Lemouicenſis diœceſis, monachus monaſterij caſæ Dei Elmomontanæ diœceſis, Theologus, abbas Fiſcanenſis, ex archiepiſcopo Arelatenſe, Senonenſis, poſt Rothomagẽſis, presbyter Cardinalis tt. ſanctorũ Nerei & Archilei à Benedicto xij. factus Auguſtis, Cæſs. Ludouico Bauaro, & Carolo iiij. Au. Impp. ſedit annos 10 7 0

Creatus Auenione in monaſterio Prædicatorum à xxi. Cardinalibus Non. Maij coronatus ibidem xiiij. kal. Iunij die Pentecoſtes. Ordinationibus quattuor menſibus Septembri, Maio, & Decembri factis, Cardinales xxv. creauit, epiſcopos ij. preſbyteros xvi. & diaconos vij. Obijt Auenione viij. Idus Decembris, anno 1352. ſepultus in monaſterio Caſædei. Vacauit ſedes dies 0 0 11

1350 Hic pontifex annum Iobileum quinquageſimum iterum celebrauit.

1352 201 Innocentius vi. Lemouicenſis Gallus Stephanus Alberti epiſcopus Claromontanus, ex presbytero tt, ſanctorum Ioannis, & Pauli epiſcopus Cardinalis Oſtiẽſis, & Veliternus, & maior pœnitentiarius à Clemento vi. factus, Carolo quarto Auguſto ſedit annos 9 8 26

Creatus

Anni Christi.	Numerus Pontificis		Anni.	Menses.	Dies.
		Creatus Auenione decimaquinta Kalendas Ianuarij à xxiiij. Cardinalibus, coronatus ibidem in cathedrali iij. Kalendas Ianuarij. Ordinationibus tribus, menſibus Martio, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit quindecim, epiſcopum vnum, presbyteros xi. & diaconos iij. Obijt Auenione pridie Idus Septembris, hora ix. id eſt, ſexta noctis ſequentis, anno 1362. ſepultus in cathedrali Aueniouenſi. Vacauit ſedes dies	0	0	14
1362	202	Vrbanus V. Mimmatenſis Gallus, Frater Guillelmus de Griſaco, Grimaldi filius, Mimmatenſis diœceſis monachus, & abbas ſancti Victoris Maſsiliæ, Carolo iiij. Auguſto, ſedit annos	8	2	23
		Creatus Auenione quinta Kalendas. Octobris, à XX. Cardinalibus abſens extra collegium nuncius Apoſtolicæ ſedis in Italia ad Vicecomites. Coronatus Auenione In cathedrali viij. Idus Nouembris. Ordinationibus quattuor menſibus Maij, Iunio, & Septembri factis, Cardinales creauit xiiij. epiſcopos iij. & presbyteros xi. Obijt Auenione ætatis anno lxj. Chriſti 1370. xiiij. kalendas Ianuarij, circa horam ix. ſepultus Auenione in cathedrali, deinde anno 1372. tranſlatus ad eccleſias ſancti Victoris Maſsilienſis Nonis Iunij. Vacauit ſedes dies	0	0	10
1370	203	Gregorius vndecimus, Lemouicenſis Gallus, Petrus Comes Bellifortis, primus diaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ nouæ à Clemēte VI. patruo ſuo factus, Carolo IIII. Auguſto, ſedit annos	7	2	29
		Creatus Auenione iij. Kal. Ianuarij à xvij. Cardinalibus, coronatus in cathedrali, die Epiphaniæ anno 1371. Die viij. Idus Ianuarij. Ordinationibus duabus, menſibus Iunio, & Decembri factis, Cardinales creauit xxij. epiſcopū vnū, presbyteros xvi. & diaconos v. Obijt Romæ circa horam ſecundā noctis vi. kal. April. anno 1378. ſepultus in diaconia ſanctę Marię nouę, Vac. ſed.			
		Dies	0	0	12
		Menſes	0	5	22.
1378	35	*Clemens vij. Gebennenſis Gallus Robertus, ex comitibus Gebennenſibus . . . . filius, Epiſcopus Cameracenſis presbyter Cardinalis Baſilicæ ſanctorum xij. apoſtolorum à Gregorio xi. factus, ſedit Auenione in ſchiſmate contra Vrbanum vi. Venceſlao Cæſare annos*	15	11	28
		Creatus Fundis in Campania, in ſchiſmate à xv. Cardinalibus xiij. kal. Octobris meridiæ, poſtridie publicatus, ibidem coronatus prid. Kalend. Nouemb. Ordinationibus xiij. menſibus Ianuario, Aprili, Maio, Iulio, Octobri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales xxxiiij. creauit, epiſcopos iiij. presbyteros xxvij. diaconos iij. Obiit Auenione xvi. Kal. Octobris hora inter nonam & decimā manè anno 1394. ſepultus in eccleſia Cæleſtinorum ad pontem Surgiæ. Vac. ſedes dies	0	0	11
1394	36	*Benedictus xi. dictus xiii. Arrago Hiſpanus, Petrus de Luna, diaconus Cardinalis ſanctæ Mariæ in Coſmedin à Gregorio xi. factus, Venceſlao Roberto & Sigiſmundo Cæſaribus poſt Clementem vii. in ſchiſmate, ſedit annos plus minus*	30	0	0
		Creatus in ſchiſmate Auenione à xx. Cardinalibus iiij. Kalendas Octobris, ibidem coronatus V. Idus Octobris. Ordinationibus vi. menſibus Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxvij. epiſcopum I. presbyteros x. & diaconos xvi.			
		Bis pontificatu priuatus, primùm in concilio Piſano die Mercurij Nonis Iunij anno 1409. pontificatus xiiii. menſe viii. die ix. Iterum in concilio Conſtantienſi, ſeſsione xxxvi. die vii. Kalend. Auguſti anno 1417. pontificatus xxij. menſe iv. die xxix. non paruit. Obiit Paniſcolæ in Hiſpania : : : : : Kal. Octobris anno 1424. ibiq; ſepultus.			

 In eius

Anni Christi	Numerus Pontificum		Anni	Menſes	Dies
		In eius locum in ſchiſmate auctore Rege Aarragonum Alfonſo factus eſt contra Martinum V.	4	....	.....
1424	37	*Clemens viij. Hiſpanus, Egidius Munionis canonicus Barchinonenſis, qui in ſchiſmate ſedit annos plus minus*			
		Creatus Paniſcolæ Arragoni coactus abdicauit anno 1428. factusq́ eſt à Martino V. epiſcopus Maioricenſis.			
1378		*Schiſma omnium peſſimum, & diuturnius in eccleſia Romana xxix. quod quinquaginta annos perdurauit.*			
1378	204	Vrbanus vi. Neapolitanus, Bartholomæus Prignanus, regens cancellariæ apoſtolicæ in abſentia Vicecancellarij, ex archiepiſcopo Acheruntino, Barẽſis à Gregorio xi. factus Vẽceſlao Aug. ſedit annos	11	6	7
		Creatus extra collegium cardinalium annorum lx. à xvi. Cardinalibus die Veneris V. Idus Aprilis Romę, coronatus ante gradus ſancti Petri die Paſchæ xiv. kal. Maij. Ordinarionibus quattuor mẽſibus Ianuario, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit liiij. epiſcopos iiij. presbyteros xxxvi. diaconos xiiij. Obijt Romæ die Veneris Idibus Octobris, anno 1389. vixit annos lxxij. ſepultus in baſilica ſancti Petri. Vacauit ſedes dies	0	0	17
1389		Hic pontifex annum Iobileum xxxvi. inſtituit.			
1389	205	Bonifacius ix. Neapolitanus, Perrus vel Petrinus Tomacellus ex diacono ſancti Ceorgij in Velabro, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Anaſtaſiæ ab Vrbano vi. factus, Venceſlao, & Roberto Cæſ. ſedit annos	14	11	0
		Creatus Romæ die Martis iiij. Nonas Nouembris à xilj. Cardinalibus annorũ xlv. coronatus apud ſanctum Petrum iij. Idus Nouembris. Ordinationibus duabus menſibus Iauuario & Decembri factis Cardinales vi. nouos creauit, epiſcopum I. presbyteros iiij. & diaconũ I. Obijt Romæ kal. Octobris anno 1404. ætatis lx. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	15
1390		Hic pontifex annum Iobileum tertiò celebrauit ab Vrbano vi. indictum.			
1400		Hic pontifex annũ Iobileum quartò more veteri celebrauit.			
1404	206	Innocentius vij. Sulmonẽſis Pelignus, Coſmatus Melioratus, diœceſis Valuenſis in Aprutio ex archiepiſcopo Rauennatæ, & epiſcopo Bononienſe presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Crucis in Hieruſalem, & S. R. E. Cameratius à Bonifacio ix. factus, Roberto Cæſare ſedit annos	2	0	21
		Creatus Romæ à vij. Cardinalibus, xvi. kal. Nouembris, coronatus apud ſanctum Petrum iiij. Nonas Nouembris. Ordinatione vna menſe Iunio facta, xi. creauit Cardinales, presbyteros viij. & diaconos iij. Obijt Romæ viij. Idus Nouembris anno 1406. ætatis : : : : : ſepultus in baſilica ſancti Petri. Vacauit ſedes dies	0	0	23
1406	207	Gregotius xij. Venetus, Angelus Corrario, ex patriarcha Conſtantinopolitano presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci ab Innocentio vij. factus Roberto & Sigiſmundo Auguſtis, ſedit annos	8	7	5
		Creatus Romæ à xiij. Cardinalibus pridie kalendas Decembris annorum xxc. coronatus ad ſanctum Petrum Nonis Decembris. Ordinationibus duabus menſibus Iunio & Septembri factis. Cardinales creauit xiij. epiſcopum I. presbyteros x. & diaconos ij. Pontificatu priuatus in concilio Piſano cum Benedicto xiij. die Mercurij, Nonis Iunij, anno 1409. papatus vero ij. menſe vi. die vi. Non paruit. Sponte abdicauit in Concilio Conſtantienſi abſens per legatos ſuos die Iouis ſeſsione xiiij. Quarto Nonas Iunij, anno 1415. Obijt Cardinalis epiſcopus biennio pòſt anno 1417. paulo ante Martini V. electionem annorum xc. in Piceno, ſepultus Recaneti in eccleſia cathedrali. Vacauit ſedes poſt eius in conſilio Piſano depoſitionem dies	0	0	20

Sancta

Anni Chriſti.	Numer° Pontificũ		Anni.	Meſes.	Dies.
1408		Sancta ſynodus Piſana pro tollendo ſchiſmate congregara.			
1409	208	Alexander V. Cretenſis, Frater Petrus Philargi ordinis Minorum, Theologus, ex archiepiſcopo Mediolanenſe. presbyter Cardinalis Baſilicæ ſanctorum xij. Apoſtolorum ab Innocentio vij. factus, Roberto Cæſare ſedit menſes	0	10	8
		Creatus in concilio Piſano à xxiij. Cardinalibus vtriuſque obediẽtię Gregorio xij. & Benedicto xiij. priuatis vi. kal. Iulij annorũ lxx. coronatus ibidẽ in eccleſia cathedrali Nonis Iulij die Dominico, presbyrerũ vnũ Cardinalẽ ex diacono fecit. Obijt Bononię v. Non. Maij die Sabbati noctę ſequẽti, hora v. anno 1410. ætatis lxxi. ſepultus ibidem ad Minorũ eccleſiã. Vacauit ſed. dies	0	0	13
1410	209	Ioannes xxi. dictus xxiii. Neapolitanus Baltsſar Coſſa, diaconus Cardinalis ſancti Euſtathij, & Bononiæ legatus à Bonifacio ix. factus, Sigiſmundo Auguſto, ſedit annos	5	0	15
		Creatus Bononiæ die Sabbati xvi. Kal. Iunij hora xi. à xvi. Cardinalibus, ibidem in cathedrali coronatus viij. kal. Iunij. Ordinationibus tribus menſibus Aprili, Iunio, & Septembri factis, Cardinales fecit xvi. presbyreros xiij. diaconos iij. In concilio Conſtantienſi iiij. kal. Iunij die Mercurij ſeſsione xij. depoſitus. Ipſe prid. kal. Iunij die Veneris in oppido Schafuſia conſenſit. Vac. ſed. ann.	2	5	10
		Obijt Florẽtię epiſcopus Cardinalis Tuſculanus, & diaconus xi. kal. Ianuarij, anno 1419. ſepultus in baptiſterio ſancti Ioãnis.			
1414		Sancta & vniuerſalis ſynodus Conſtantiẽſis, pro tollẽdo ſchiſmate congregara, triennio durauit.			
1417	210	Martinus iij. dictus V. Romanus, Oddo Columna, Agapeti filius, Domicellos Romanus, diaconus Cardinalis ſancti Georgij in Velabro ab Innocentio vij. factus, Sigiſmundo Cæſare ſedit, ſublato ſchiſmate, annos	13	3	10
		Natus anno 1368. creatus in Concilio generali Conſtantienſi à Cardinalibus xxij. & xxx. electoribus, ex ordinatione ſelectis, mane diei iij. Idus Nouembris, coronatus ibidem ante cathedralem eccleſiam xi. kal. Decembris. Ordinationibus tribus menſibus Iunio, & Nouembri factis, Cardinales creauit xvij. epiſcopum I. presbyteros xi. diaconos V. Obijt ex apoplexia Romę x. kal. Martij, manè crepuſculo diei anno 1431. ętatis lxiij. ſepultus in baſilica Lateranenſi ante capita apoſtolorum. Vacauit ſedes dies	0	0	10
1423		Hic pontifex annum Iobileum quinrò celebrauit.			
1431	211	Eugenius iiij. Venetus, D. Grabriel Condelmerius Angeli filius, canonicus Cæleſtini coloris ordinis ſancti Georgij in alga Veneticarum, epiſcopus Senenſis, presbyter Cardinalis tt. ſancti Clementis à Gregorio xij. factus, Sigiſmuudo, Alberto, & Friderico iij. Auguſtis, ſedit annos	15	11	21
		Natus Venetijs anno 1383. Creatus Romę in monaſterio Prędicatorum ad Mineruam à xiij. Cardinalibus die Sabbati V. Nonas Martij hora xxi. coronatus ad ſanctum Petrum V. Idus Martij à Cardinale ſanctorum quattuor. Ordinationibus vi. menſibus Iulio, Auguſto, Septembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxvij. epiſcopos ij. presbyteros xxij. & diaconos iij. Obijt Romæ vij. Kal. Martij die Iouis hora viij. noctis pręcedẽtis, alias duabus anre lucẽ horis, anno 1447. ætatis lxiiij. ſepultus ad ſanctum Petrum ante Oſtiom ſacrarij. Vacauit ſedes dies	0	0	10
1431		Sancta ſynodus Baſileenſis pro reformatione eccleſiaſtica cõgregata, durauit annos xij.			
1438		Sancta & vniuerſalis ſynodus Ferrariæ cõgregata, Florentiæ finita, pro erroribus Græcorum tollendis, durauit annum.			
1439	38	*Felix iiij dictus v. Allobrox, Amadeus, olim dux Sabandiæ, tũc verò Decanus militũ Ieſu Monaſterij S. Mauritij, ordinis S. Auguſtini, in ſolitudine Ripaliæ Gebẽnẽſis diœceſis, Friderico iij. Aug. in ſchiſmate ſed. an.*	9	5	.....

Creatus abſens ad ſuum Monaſterium Nonis Nouẽbris in concilio Baſilienſi, Cardinale vno electoribus xxxij. eligẽtibus electio ſeſſione xxxix. xv. Kal. Decembris confirmata. Coronatus anno ſequenti ∞ C D X L. Baſileæ ix. Kal. Augusti. Ordinationibus quatuor menſibus Aprili, Septembri, & Decembri factis, Cardinales xxiij. creauit, presbyteros xxij. & diaconum vnum. Abdicauit . . . . Kal. Maii anno 1449. Eius abdicatio Romæ audita eſt xxiij. Aprilis die. Obiit episcopus Cardinalis Sabinus Lauſanæ aliquot annis pòſt, ibiq; ſepultus

1439 *Schiſma in eccleſia Romana xxx.*

1447 212 Nicolaus v. Sergianenſis Lunenſis diœceſis, Thomas Lucanus Bartholomæi medici filius, artium, & Theologiæ doctor, ex epiſcopo Bononienſi presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Suſannæ, ab Eugenio iiii. factus, Imp. Cæſare Friderico iij. Aug. ſedit annos 8 0 19

Creatus Romæ à xvij. Cardinalibus prid. Non. Martij die Lunæ hora tertiarum in Monaſterio Prædicatorum ad Mineruam coronatus ad ſanctum Petrum xiiij. Kal. Aprilis. Ordinationibus tribus mẽſibus Martio, & Decembri factis, Cardinales creauit xi. epiſcopum I. presbyteros x. Obijt Romæ ix. kal. Aprilis hora inter v. & vi. noctis ſequentis anno 1455. ſepultus in baſilica ſancti Petri. Vacauit ſedes dies 0 0 14

1450 Hic pontifex annum Iobileum ſexto celebrauit.

1455 213 Calliſtus iij. Valenrinus Hiſpanus, Alfonſus Borgia ex caſtello Satiua Valẽtinæ diœceſeos Ioãnis filius, ex epiſcopo Valentino presbyter Cardinalis tt. ſanctorum iiij. coronatorum, ab Eugenio iiij. factus, Imp. Cæſare Friderico iij. Auguſto, ſedit annos 3 4 0

Natus anno 1378. creatus Romæ à xiiij. Cardinalibus vi. Idus Aprilis die Martis Paſchalis hora diei vi. coronatus ad ſanctum Petrum xij. kal. Maij. Ordinationibus duabus mẽſibus Septembri, & Decembri factis, creauir Cardinales ix. presbyteros vij. & diaconos ij. Obijr Romæ 1458. viij. Idus Auguſti ſepultus in ſacrario ſancti Petri. Vixit annos xxc. Vacauit ſedes dies 0 0 12

1458 214 Pius ij. Senenſis, Æneas Siluius Picolhominæus Siluij filius, ex epiſcopo Senenſi, diaconus Cardinalis S. Euſtachij, pòſt presbyter tt. S. Sabinæ à Calliſto iij. factus, Imp. Friderico iij. ſed. an. 5 11 27

Natus Corſiniani in Tuſcia xiiij. kalend. Nouembris anno 1405. creatus Romæ xiiij. kal. Septembris hora tertiarum, die ſabbati à xvij. Cardinalibus: coronatus iij. Non. Septẽbris ad S. Petrũ. Ordinationibus tribus, mẽſibus Martio, Maio, & Decẽbri factis. Cardinales xiij. creauir presbyteros xi. diaconos ij. Obijr Anconæ in Piceno xix. kal. Septembris, hora inter ſecundam & tertiam noctis ſequentis, die Aſſumptionis anno 1464. Vixit annos lviij. menſes ix. & dies xxvij. Cadauer ſepultum Romæ in baſilica ſancti Petri prope aram diuorum Andreæ, & Gregorij. Vacauit ſedes dies 0 0 16

1464 215 Paulus ij. Venetus Petrus Barbus Nicolai filius ex electo epiſcopo Vicetino, diaconus Cardinalis ſanctę Mariæ Nouæ, pòſt presbyter Cardinalis tt. ſancti Marci ab Eugenio iiij. factus, Imperatore Cæſare Friderico iij. Auguſto ſedit annos 6 10 26

Natus Venetijs vij. kal. Martij anno 1418. creatus Romæ à xix. Cardinalibus ſero diei Iouis iij. kalend. Septembris, & poſtridie mane publicatus. Coronatus ad ſanctum Petrũ xvi. kal. Octobris. Ordinationibus iij. menſibus Septembri, & Nouembri factis, Cardinales creauit xi. presbyteros viij. diaconos iij. Obijr Romæ viij. kal. Aug. die veneris hora tertia noctis ſequentis morte repenrina anno 1471. Vixit annos liij. menſes v. dies iij. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies 0 0 14

1471 216 Xiſtus iiij. Sauonenſis Ligur, Frater Franciſcus de Ruuere, Leonardi filius, ex ordinis Minorum generali miniſtro, presbyter Cardinalis tt. ſancti Petri ad Vincula à Paulo ij. factus, Friderico iij. Imp. ſedit annos 13 0 4

Natus

Anni Christi.	Numerus Pontificũ		Anni.	Mẽſes.	Dies.
		Natus Cellis Ligutæ, in agri Sauonenſis pago xij. kalendas Auguſti hora xiix. anno 1414. creatus Romæ à xvij. Cardinalibus V. Idus Auguſti, coronatus ad ſanctum Petrum viij. kalendas Septembris. Ordinationibus viij. menſibus Februario, Martio, Maio, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxxiiij. epiſcopum I. presbyteros xxvij. & diaconos vi. Obijt Romæ die Veneris prid. Idus Auguſti, inter quartam, & quintam horam noctis ſequentis anno 1484. Vixit annos lxx. dies xxij. horas xij. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	o	o	16
1475		Hic pontifex annum Iobileum ſeptimo celebrauit.			
1484	217	Innocentius viij. Genuenſis Ligur, Ioannes Baptiſta Cybo, Aaronis filius ex Melfitenſe epiſcopo Datarius, presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Balbinæ, pòſt ſanctæ Cæcilię deinde tt. ſancti Laurentij in Lucina à Xyſto iiij. factis Friderico iij. Imp. ſedit annos	7	10	27
		Natus Genuæ anno 1432. creatus Romæ die Dominico, iiij. Kal. Septembris, à xxiiij. Cardinalibus hora xiij. Coronatus ad ſanctum Petrum pridie Idus Septembris. Ordinatione vna menſe Martio facta, creauit Cardinales viij. presbyteros v. diaconos iij. Obijt Romæ viij. Kal. Auguſti die Mercurij, hora noctis ſequentis V. Vixit annos lx. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	o	o	16
1492	218	Alexander vi. Valentinus, Hiſpanus, Rodericus Borgia Iofredi filius, electus epiſcopus Valẽtinus, ex diacono Cardinale ſancti Nicolai in carcere Tullia à Calliſto iij. facto, epiſcopus Cardinalis Albanus, demùm Portuenſis & ſanctæ Rufinæ à Xyſto iiij. creatus, Vicecãcellarius S.R.E. & decanus, Imperatore Cęſare Maximiliano Auguſto, ſedit annos	11	o	8
		Creatus Romæ iij. Idus Aug. à xxij. Cardinalibus, coronatus ad ſanctum Petrum vij. Kal. Septembris. Ordinationibus x. menſibus Ianuario, Februario, Martio, Maio, Auguſto, Septẽbri & Decembri factis, Cardinales creauit xliij. presbyteros xxxi. diaconos xij. Obijt Romæ die veneris xv. kal. Septembris, hora xiix. anno 1503. ſepultus in ſacrario S. Petri. Vacauit ſed. mẽſem	o	1	3
1500		Hic pontifex annum Iobileum octauo celebrauit.			
1503	219	Pius iij. Senenſis Tuſcus, Franciſcus Todeſchinus Picolhomineus Nannis & Laodomiæ Pij ij. ſororis filius, ex electo archiepiſcopo Senenſi, primus diaconus Cardinalis ſancti Euſtachij à Pio ij. auunculo factus, Cæſare Maximiliano ſedit dies	o	o	26
		Natus Senis vij. Idus Maij anno 1439. creatus Romæ die Veneris x. kal. Octobris hora xv. à xxxvi. Cardinalibus. Coronatus die Dominico viij. Idus Octobris hora xx. Obijt Romæ xv. kal. Nouembris media nocte præcedenti, id eſt, hora inter vij. & viij. diei Mercurij anno 1503. Vixit annos lxiiij. menſes V. dies x. ſepultus ad ſanctum Petrum prope auunculum Pium ij. Vacauit ſed. dies	o	o	14
1503	220	Iulius ij. Sauonẽſis Ligur, Iulianus de Ruuere Raphaelis Xyſti. iv. fratris filius, ex presbytero Cardinale tt. ſancti Petri ad Vincula epiſcopus Albanus, pòſt Oſtienſis, & maior pœnitentiarius, à Xyſto iiij. factus, Imperatore Cæſare Maximiliano Auguſto, ſedit annos	9	3	21
		Natus in villa Albiciola, Sauonenſis diœceſis anno 1443. creatus Romæ à xxxvij. Cardinalibus kal. Nouembris, die Mercurij hora xvi. coronatus vi. kal. Decembris die Dominico hora xxij. Ordinationibus ſex menſibus Martio, Maio, Septembri, Nouembri, & Decembri factis, Cardinales creauit xxvij. epiſcopum I. presbyteros xxiij. & diaconos iij. Obijt Romæ ix. kal. Mar. die Lunæ hora inter x. & xi. præcedentis noctis anno 1513. Vixit annos lxx. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vac. ſed. dies	o	o	18
1512		Sancta & vniuerſalis ſynodus Lateranenſis Romæ, pro diſsidio eccleſiaſtico tollendo & reformatione eccleſiaſtica congre-			

Anni Christi.	Numer' Pontificũ		Anni.	Menſes.	Dies.
		rum errores congregata, intermiſſa & repetita durauit annos V.			
1550	225	Iulius iij. Arretinus, Ioannes Maria de Monte Vincentij filius Fabiani nepos, ex archiepiſcopo Sipuntino presbyter Cardinalis tt. ſancti Vitalis, poſt epiſcopus Præneſtinus à Paulo iij. creatus, Imp. Cæſare Carolo v. Auguſto, & Ferdinando Cæſare ſedit annos	5	1	16
		Natus Romæ in regione Parionis iiij. Idus Septembris anno 1478. creatus Romæ à xlvi. Cardinalibus die Veneris vij. Idus Februarij circa quartam horam noctis ſequentis, ibidem ad ſanctum Petrum coronatus viij. kal. Martij, die cathedrę ſancti Petri Antiochenæ. Ordinationibus quattuor mẽſibus Aprili, Octobri, & Decembri factis, Cardinales creauit xx. presbyteros xv. diaconos v. Obijt Romæ die ſabbati x. kal. Aprilis, hora inter xix. & xx. anno 1555. Vixit annos lxvij. menſes vi. dies xiiij. ſepultus ad ſanctum Petrum. Vacauit ſedes dies	0	0	17
1550		Hic pontifex annum Iobileum decimo celebrauit.			
1555	226	Marcellus ij. Iunior Polirianenſis Tuſcus, Marcellus Ceruinus Ricardi filius, ex epiſcopo Neocaſtrenſi presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Crucis in Hieruſalem à Paulo iij. factus, Carolo v. Auguſto ſedit dies	0	0	21
		Natus in oppido agri Piceni Montis Fani prid. Nonas Maij, anno 1501. creatus Romæ die Martis ſancti V. Idus Aprilis, hora xxiiij. à xxxvi. Cardinalibus. Poſtridie coronatus. Obijt die Mercurij kal. Maij hora inter vij. & viij. noctis præcedentis. Vixit annos liiij. menſes xi. dies xxv. ſepultus ad ſanctũ Petrum Vacauit ſedes eo mortuo dies	0	0	22
1555	227	Paulus iv. Neapolitanus, Ioannes Petrus Carafa, Ioannis Alfonſi Matalunæ comitis filius, archiepiſcopus Neapolitanus ex presbytero tt. ſancti Clementis, presbyter tt. ſanctæ Mariæ Trãſtiberim, epiſcopus Cardinalis Albanus, & Sabinus à Paulo iij. factus, Tuſculanus, & Oſtienſis à Iulio iij. Decanus, Impp. Cęſs. Carolo V. & Ferdinando Augg. ſedit annos	4	2	27
		Natus in oppido ſancti Angeli de ſcala iiij. kalend. Iulij anno 1476. in Hirpinis, haud procul à Beneuẽto. Creatus Romæ auctore Farneſio Cardinale à xliiij. Cardinalibus die Iouis feſto Aſcenſionis x. Kal. Iunij hora xvi. Coronatus ad ſanctum Petrum die Dominico proximo vij. kal. Iunij. Ordinationibus tribus menſibus Iunio, & Decẽbri factis, Cardinales creauit xix. presbyteros xv. & diaconos iiij. Obijt Romę die Veneris xv. kalẽd. Septẽbris, hora inter xxi. & xxij. anno 1559. Vixit annos xxciij. menſem vnum & dies xxij. ſepultus ad ſanctum Petrum, poſtea ad Mineruam tranſlatus. Vacauit eo mortuo Romana ſedes menſes	0	4	7
1560	228	Pius iiij. Mediolanenſis, Ioannes Angelus Medices, Bernardini filius, ex presbytero Cardinale tt. ſanctæ Pudentianę, presbyter tt. ſancti Stephani in monte Cœlio, poſt tt. ſanctæ Anaſtaſiæ, poſt tt. ſanctæ Priſcæ à Paulo iij. factus Imperatore Cæſare Ferdinando Auſtrio Auguſto, & Maximiliano ij. Cæſare ſedit annos	5	11	15
		Natus die Paſchæ prid. kal. Aprilis, anno 1499. Mediolani. Creatus Romę à xliij. Cardinalibus, vij. kal. Ianuarij, die Martis nocte præcedenti, hora inter vij. & viij. me electioni præſente, finito anno 1559. Coronatus die Sabbato proximo Epiphaniæ feſto viij. Idus Ianuarij anno 1560. Ordinationibus quattuor menſibus Ianuario, & Martio habitis Cardinales creauit xlvi. presbyteros xxxix. & diaconos vij. Obijt noctis ante diem iiij. Iduum Decembris hora ij. Anno 1565. ætatis lxvi. menſe viij. die x. ſepultus ad ſanctum Petrũ. Vacauit eo mortuo ſedes dies	0	0	29
1563		Concilium Tridentinum xxv. ſeſſionibus habitis, abſolutum & confirmatum.			
1566	229	Pius V. Alexandrinus, Frater Michael Giſlerius ex oppido Boſchi,			

Boſchi, Alexandrinæ diœceſis, Lombardus Inſuber, ordinis Prędicatorum, lector officij Sanctæ Inquiſitionis commiſſarius, Ex epiſcopo Sutrino, & Nepeſino presbyter Cardinalis tt. ſanctæ Mariæ ſuper Mineruam & ſummus inquiſitor à Paulo iiij. papa factus, poſtea epiſcopus Montis regalis in ſubalpinis & tt. S. Sabinæ demum iterum tt. S. Mariæ ſuper Mineruam à Pio iiij. creatus, Imp. Cæſare Maximiliano ij. Auſtrio Auguſto ſedet

Natus xvi. kal. Februarij anno ∞ D V. creatus Romæ à lij. Cardinalibus vij. Idus Ianuarij. hora xxij. die Lunæ. Coronatus die natalitio ſuo xvi. kal. Ianuarij, in feſto S. Antonij, ineunte anno eius vitæ lxij. ſuper gradus ante baſilicam Vaticanam ab Vrbinate Cardinale, me prope ſedem aſtante. Ordinationibus, & cæt.

ANNOTATIO IN CHRONICON Romanorum Pontificum.

ENumerat D. Onuphrius ſchiſmata aliquot in Rom. Eccleſia, circa quæ notandum eſt, pleraque eorum tantum fuiſſe controuerſias & diſſidia de Romano Pontifice inter electores aut electos, quæ non niſi improprie ſchiſmata dici poſſint. Quando autem ſecundum Eccleſiaſticam phraſim fuit veri nominis ſchiſma propter Pontificatū, vt in Nouatiano hoc nō fuit ſchiſma in eccleſia: ſed ab eo qui extra eccleſiam erat, contra caput Eccleſiæ. Vnde & hic eſt improprietas ſermonis dum tale ſchiſma ponitur in R. S. E. Denique quod habet nonnullos ab Imperatore creatos eſſe Pontifices, hoc nihil aliud ſignificat, quam Imperatore ſolicitante & negotium promouente eos electos eſſe in Romanos Pontifices.

I. MOLANVS.

DIVO SIXTO PONT. MAXIMO, BAP. PLATINA. S. D.

DIci non poteſt, beatiſsime pater, quàm vehementer interdum ſim admiratus hominum diuerſa ſtudia variaq́ue ingenia, quòd omiſſo philoſophiæ ſtudio, quæ certè eſt (vt ait Marcus Tullius) vitæ humanæ dux, virtutis indagatrix, expultrixq́; vitiorum, ad inanes curas & cogitationes ſe transferant. Hunc enim videmus pecunijs & opibus ſtudere, illum ambitioni & potentiæ: alium voluptates omni ſtudio & diligentia conquiſitas amplecti. Horum ſtudia quàm ſint inania, declarant non modo philoſophorum ſectæ (Epicuri diſcipulos ſemper excipio) verumetiam Saluatoris noſtri doctrina & vita, qua certè cohortamur, admonemur, cogimur caduca illa ac fragilia, vt falſa bona & nuſquam conſiſtentia, contemnere: Religionem verò, pietatem, humanitatem, gratiam, hoſpitalitatem, miſericordiam, virtutem denique omnem, vt vnicum & verum bonum, amplecti. Hæc eſt certè vera philoſophia, quæ non in opinione, vt de ſectis omnibus cenſebant Academici noui, ſed in veritate ipſa fundata eſt. Tota enim Chriſti vita vnicum virtutis exemplar habetur. Hanc profectò ſi intueri & imitari voluerimus, quod certè tum ipſius gratia, tum noſtra cauſa facere dedebemus, non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatatem & modeſtiam, fortitudinem Catonis, Reguli conſtantiam, & iuſtitiam Ariſtidis, Frabritij & Curij paupertatem, ſapientiam Socratis & Lælij clementiam, ac Cæſaris benignitatem requiramus. Veruntamen ne quicquam nobis ad bene beateq́ue viuendum deſit, repetita illa vetere philoſophia, ac vere noua, cuius autor Chriſtus eſt, vtpote ſanctiſsima, in ſocietatem & tutelam noſtram omninò aſcita, animorum noſtrorum morbos, ſumpta inde quoad fieri poteſt medela, curare debemus. Etſi enim variæ de bonorum & malorum finibus ab ipſis philoſophis diſceptatum ſit, multa tamẽ ex eorum ſcriptis ad rem noſtram pertinentia excerpi poſſunt: nec eſt cur vereamur dum ea legimus & intuemur, in errorẽ aliquem dilabamur, cùm religionis Chriſtianæ doctores iam pridem ſapientiæ cribro bonum à malo, veluti triticum à lolio ſecreuerint. Hac verò admiratione vel meditatio potiùs, quantum boni conſecutus ſim, dici non poſſet beatiſsime pater.

Nam dum à Paulo Pontifice in carcere & compedibus detinerer, dumque & amiſſam libertatem flerem, & eas facultates mihi vi ablatas lamentarer, quas mea induſtria, meis pecunijs in vrbe pepereram, pij pontificis beneficentia adiutus, tandem benignitate Dei & philoſophiæ gratia animum à perturbationibus & ſenſibus, ad dignitatem ſui ipſius reuocans, ita appoſitè mecum philoſophatus ſum, quemadmodum in libello meo ſcriptum apparet: quem quidem ideo ſanctitati tuæ dedicaui, quod & ſummus philoſopus es, & eius vicarius, meritò certè, qui nos nõ verbis tantùm, vt vani philoſophi ſolent, ſed doctrina & exemplo inſtruxit: vnde falſum à vero bono ſeiungeremus, quo & in vita felices, & in morte beati æuo frueremur ſempiterno. Tum ſic mecum locutus eſt mei conſolandi cauſa, Rhodoricus Calagoritanus Epiſcopus, arcis Romanæ præfectus, vir certè bonus & doctus, in illa noſtra prima calamitate, quæ profectò ſecunda cauſa fuit: imbecillium namque animorum eſt, eos ſemper velle, perſequi & maleficio opprimere, ne ad vindictam reſpirent, quos inſigni aliqua iniuria & calamitate affecere.

B A P.

BAP. PLATINAE DE FALSO ET VERO BONO. DIALOGVS.

RHODORICVS. PLATINA.

QVid agis Platina? quid eſt quòd ita mœſtus & abiectus iaces? PLA. Quid agam quæris? Quaſi neſcias ab eo agi nil poſſe, qui omni actione humana priuatus eſt, niſi fortè actionem exiſtimas, lugere ac mœrore affici: quibus perturbationibus nil certè ineſſe video, quod vel eum qui luget, vel eos quorum id cauſa ſit, iuuare poſſit, cùm omnis vera actio excercitatioque humana, finem ſibi aliquem vſui hominum accommodatum præſcribat: quam ob rem quærendum fuit potius cur non agerem, quàm quid agerem. RHO. Siccine te abijcis Platina? ſic à te ipſo diſcedis, vt nullum tibi in fortitudine & conſtantia præſidium colloces? ſecùs mihi tecum profectò loquendum eſt, quàm cum homine agreſti & indocto: illum vtpote minus docilem, quibus poſſem verbis conſolarer: te verò non admonebo ſolùm, ſed etiam reprehendam, ne te ipſum ob tantulam miſeriam poſternas, & deijcias. Quid egiſti quæſo in vita, ſi neque doctrina, neque experientia humanos caſus æquo animo ferre didiciſti? veniat tibi in mentem, quot homines in vita fuere qui maiorem quàm tu, paſſi ſunt calamitatem? Omitto reliqua miſeriarum genera, quæ turmatim, vt Heſiodus poeta ſcribit, homines quotidie inuadunt. Ad captiuitatem venio, de qua in præſentia nobis eſt ſermo. Quot inquam homines vel nobilitate generis, vel magnitudine imperij, vel diuitiarum & patriæ ſplendore, vel eruditione & doctrina, vel rerum geſtarum gloria, vel ſanitate vitæ præcellentes, moleſtiam carceris perpeſſi ſunt? Crœſus ille Lydorum rex, qui templa oraculorum omnium, quæ tum fuere, multis & magnis muneribus ornauit, quique in lateres aurum & argentum fudit, à Cyro Perſarum rege bello captus, quod reliquum ætatis ſuperfuit, in ſeruitute vixit. Exulauit autem apud Epaminundam Theobanum Philippus Magni Alexandri pater. Perijt in carcere Pauſanias Lacædomoniorum rex. Seruiuit barbaris Æſopus fabulator ille è Phrigia. Sunt qui affirment eandem quoque ſortem & Platonem philoſophorum principem ſubijſſe. Sumpto veneno Socrates in carcere vitam finiuit. Cruciatus omnes & pœnas M. Regulus à Carthaginenſibus captus, & in vincula coniectus, conſtanri animo tulit. Venditus à fratribus Ioſephus, cum Pharaoni aliquandiu ſeruiuiſſet, in vincula ob ſuſpicionem ſtupri conijcitur. Et ne ſanctorum nouæ legis exempla declinemus, addo Petrum, addo Paulum, addo Ioannem Baptiſtam, innumerabileſque alios, qui martyrij coronam, aut in ipſis vinculis, aut è carcere educti ſubiere. Non dico quot reges hodie, quot principes in vnoquoque genere virtutis præſtantes viri, aut vinculis ſeruiant, aut extrema quæque in carcere patiantur. Trahit ſecum Turcus iſte, qui noſtra ætate ferro ac flamma Chriſtianum nomen inuaſit, multis catenis & compedibus reuinctos, quos prœlio, fraude, vi, in direptione vrblum cepit: modo eos intelligat, vel diſciplina rei militaris, vel vetuſtate generis, vel regnandi, aut imperandi autoritate apud ſuos multum valuiſſe. Nouos autem cruciatus, nouas pœnas reticeo, quas barbarus ille ſæuus & truculentus quotidie excogitat, ad explendam crudelitatis ſitim, qua certè iam diu in ſanguinem Chriſtianorum exarſit, Præterea verò quot ſunt in hac atque item in reliquis Italiæ vrbibus, qui & tetriore & fœdiore quàm tu, carcere detinentur? Deſino commemorare, quos illi plerunque cuſtodes habeant, quàm aſperos, quàm immites, quàm crudeles. Horum tibi nihil adhuc contigit. Nam locus iſte in quo nunc reſides, nullam habet carceris formam, egregiè cameratus eſt. Vides orientem ſolem, vides occidentem, vides ſeptemtrionem, & quoquò te verteris libertatis potiùs quàm captiuitatis facies, ſi verum fateri vis, tibi ſe offert. PLA. Illud Terentij vna re dictum, mulris certè accommodari poteſt: Facilè omnes cùm valemus, recta conſilia ægrotis damus: reliquum conſultò prætereo, ne videar tuæ virtuti & conſtantiæ diffidere: eò enim ætaris rectè & honeſtè agendo deueniſti, vt iam nauigare in portu meritò tuo dici poſsis: ad me redeo. Collegiſti tu quidem memoriter, multorum exempla qui eadem calamitate, qua ego, ac maiore fortaſſe vexari fuere. Sed iſtud ad rem nihil pace tua loquar: conſolari me certè hac ratione inſtitueras, quòd contrà accidit. Neque enim amaritudine amaritudo fugatur, ſed dulcedine: vt nigrum albo, à contrarijs opprimuntur, vt in acie milites ſolent, qui facto globo, aduerſariorum

impetum frequenter ſuſtinent: quòd ſi ab ordine diſceſſerint, oppreſsi ſtatim in fuga concidunt. Alia tibi inuenienda fuit via, qua me conſolarere, hanc medicinam non admitto. RHO. Vulnus hoc tuum altiùs inſedit quàm putaram, ſi hoc pharmacum nil proderit, tibi certè maiora præſtabuntur remedia. Legiſti credo libros Ciceronis de philoſophia, refertos exemplis eorum, qui forti ac conſtanti animo, patriæ, parentum, filiorum, coniugum, fratrum, mortem & interitum æquo animo tulere, quique fortunarum, dignitatum, honorum amiſsionem tanti fecere, quanti maximè à bonis & conſtantibus viris fieri debèt: hos tanquam fortiſsimos athletas contra humanos caſus crebrò in certamen vocat Cicero, vt iſtorum exemplo & virtute eorum animi ad fortitudinem excitentur, qui aliquo incommodo afflictati ſunt: quod certè non faceret vir ille acutiſsimus, ſi vt paulò antè dixiſti, calamitoſorum exempla non lenirent, eorum miſerias, ſed augerent, qui aliqua inſigni calamitate premuntur. Quis eſt enim adeò rationis & cõſtantiæ expers, cui non moueantur affectus, quos Græci ta pathi vocant, vbi vel conſtanter aliquid vel iuſtè vel modeſtè, vel prudenter factum intelligunt? Leguntur in gymnaſijs poemata, leguntur hiſtoriæ, leguntur orationes, vt adoleſcentium animi pulchritudine honeſti, quæ quidem ex aliorum rectè factis elicitur, ad virtutem & laudem excitentur. Tanti nimirum Alexandrum feciſſe lectionem Homeri ex Plutarcho nouimus, quem in manibus crebrò habebat, vt Dario regno ac vita ſpoliato, dum eius deliciæ ſpoliorum nomine attrectarentur, ciſtella precioſiſsima ac pulcherrima in medium ſit delata: qua viſa, cùm qui aderant principes ad ſeruandas ſmaragdos, iaſpidas, ſaphiros dicerent eſſe accommodatam, reſponderit rex ille præſtantiſsimus, nil in eam commodius, & honeſtiùs quàm Iliadem, Ephodiontis Aretis, id eſt, commeatum virtutis, vt ipſe appellabat, reponi poſſe. Inde enim multa percipiebat, quæ bellicam virtutem adiuuarent, cùm Achillis, Hectoris, Neſtoris, Vlyſsis, Agamemnonis cæterorumque heroum res fortiſsimè ac ſapientiſsimè geſtas, ad imitandum legeret. Canere ſiquidem fidibus carmina ipſa in bello poetæ ſolebant, quo animos militum audita maiorum laude, ad benè de patria promerendum adhortarentur. Idem de annalibus & hiſtoria licet dicere: quæ adeo conſcripta eſt, & in ærario diligenter aſſeruata, vt haberent reges & populi, vnde calcaria ad virtutem ſumerent, ne æſtu, ne frigore, ne vigilia, ne fame, ne ſiti perterriti, rebus ſuis publicis in maximis periculis deeſſent. Quem animum quæſo ne excitat ad virtutem fortitudo Romuli? religio Numæ Pompilij? audientia Bruti illius, qui Tarquinium ab vrbe expulit? modeſtia Camilli? Quinti Mutij charitas erga patriam? continentia M. Curij? parſimonia Fabrici? Fabij Maximi perſeuerantia? Pauli illius patientia, qui duos conſulares filios continuatis propè funeribus ſine lachrymis & gemitu extulit? M. Catonis ſeueritas? M. Reguli conſtantia? P. Scipionis integritas & & modeſtia? nobis profectò adhuc pueris nemini dum iſta in ſcholis legerentur, animos ad laudem vehementer incendi, cùm hunc filiorum mortem conſtanter, illum fortiter pro rep. periculum, alium patienter carcerem, vincula, cruciatus omnes honeſti cauſa tuliſſe audiebam, quæ concitatio adeò menti meæ inſedit, vt crebrò quantum profeſsio mea patitur, hiſtorias repetam, & legam. Neque enim prophana ſtudia theologicis & ſacris ſunt præferenda, cùm nil excogitari poſsit ad benè beateque viuendum, quod non in his, vtpote diuinitus ſcriptis, huberiùs & meliùs quàm in illis inueniatur. Lautus ſiquidem cibus eſt, qui ex lectione ſacrarum literarum percipitur, ſiue humanas res, ſiue diuinas contemplari velis: ſed in ſtudijs fit, vt in cibo ſolet: Delectatur enim guſtus epularum varietate: vnde pro ſecunda menſa gentilium ſtudia mihi interdum apponi non recuſo, vt varietate delectetur, & recreetur animus. Verùm aut laudationes, quas Græci epitaphius logus, nos non ineptè funebres orationes appellabimus, ad hoc inuentæ ſunt, vt hi qui fortiter aliquid & conſtanter in vita egiſſent pro patria, pro liberis, pro parentibus, meritam laudem apud poſteros conſequerentur: & ij qui adhuc in ſtadio & theatro relicti eſſent, æmulatione gloriæ excitati, nullum in vita pro honeſto & recto laborem ac periculum recuſarent. Leguntur & crebrò quidem à viris religioni deditis vitæ ſanctorum patrum, leguntur actus apoſtolorum, leguntur martyrum res geſtæ. Quibus fit, vt plerique dum eorum vitam & mores imitari ſtudent, quorum anteactam vitam cum admiratione legunt, in ſanctos referri mereantur. Alius deligit ſibi quem imitetur Paulum, alius Petrum, alius Hieronymum, alius Auguſtinum, alius Ambroſium, multi Franciſcum: nec deſunt qui inediam, ſitim, frigora, æſtus, calumnias, cruciatus, tormenta, mortem denique, quamuis aſperam, conſtanti animo ſint ſubituri, ne ab eius inſtitutis & præceptis diſcedant, quem tantopere amant & ſequuntur. Hæc fieri ab hominibus ſine mente diuina vt credam, certè abduci nullo modo poſſum. Res enim quæ ſine ratione & Dei nutu inſtituuntur, vtpote fragile & caducæ citò euaneſcant & intereant neceſſe eſt. Quare ſi ſapis Platina, & ſi non omninò ob vnam hanc vel leuiſsimam plagam à ſede rationis conſternatus es, confiteare oportet, exempla ipſa ad perſuadendum valere plurimum. Quod ſi ſecus egeris, imbecillem te atque infracti animi prædicabo, qui ſic abiectè ſenſum guſtus ob tantulam ægritudinem amiſeris. Agè, excita animum, &

mentem

mentem à ſenſibus reuoca, ne tibi diei poſsir, Salmati, da ſpolia ſine ſudore & ſanguine. PLA. Acer profectò es ad perſuadendum Rhodorice: ita enim inſtas & vrges, vt quò me vertam neſciam. Vnus aliquis mihi certè videris ex his, qui nuper ex gymnaſijs dialecticorum & rhetorieorum prodeuntes, eruditionis & audaciæ pleni, acutè nimiùm de rebus propoſitis diſſerunt & perſuadent. In te quidem & doctrinam & ſingularem video ſapientiam eſſe qui ita aptè, diſtinctè & acutè ad perſuadendum locutus es: quare fit, vt tibi rerum etiam humanarum non ignarn & debeam & velim credere. RHO. Fugere quidem iſtud eſt, non verum ſateri. Tuam hanc technam optimè noui. Demulcere mihi aures laudibus inſtituiſti, qoò tibi faciliùs hanc confeſsionem euadere liceat. hirudo ſum non effugies, niſi prius hoc tibi perſuaſum apertè intellexero. Ironia illa certè fuerit, non confeſsio quid taces? PLA. Iube hos quieſcere qui eiulant, qui flent, qui lamentantur. Hoc vnum ad culmen noſtræ miſeriæ deerat, vt hos miſeros & ærumnoſos ſocios mihi adderetis. RHO. Sentis tu contra ac reliqui ſolent. Nam qui aliqua in calamitate ſunt conſtituti, eam certè leuius ferrè dicuntur, ſi doloris ſocios haboerinr. PLA. Mallem herclè ſolus eſſe, quàm cum hominibus calamitoſis & inductis eadem miſeria premi. Neque enim hi me propter inſcitiam, neque ego hos viciſsim propter dolorem conſolari poſſum. RHO. Mitte tandem has querelas, atque agè dic quod rogo, ſi feſſus es, recumbe paululum in dexteram. PLA. Qoid ego in dexteram recumbam? qui ſiue dexter, ſiue ſiniſter, ſiue pronus, ſiue ſupinus iaceam, hac compedum moleſtia continuò crucinr. Satis nimirum vobis eſſe debebat comprehenſum in carcerem trahere, & nõ me, qui mihi ac ſeptuaginta ſocijs meis illatam iniuriam quæſtus ſum, tanquam proditorem, craſſatorem, furem, latronem, grauiſsimis etiam cõpedibus reuincere. Putaſtis credo me alterum Dædalum eſſe, qui ſumptis alis ex hac celſa & munitiſsima turri in terram libertatis cauſa deuolarem. RHO. Non vlla profectò alia cauſa eſt, qoare huius nobiliſsimæ arcis præſidioin mihi commiſſum doleam, niſi quod & homines in carcerem trudere & eoſdem plerumque vinculis & compedibus vincire cogor, quod certè ab ætate & profeſsione mea alienum eſt. Multis enim prodeſſe & neminem lædere, meum ſemper fuit inſtitutum. Quare & tibi & mihi, quod ſumma poteſtas imperat, æquè ferendum eſt. Sed propediem hac moleſtia, niſi verò aliud mihi fuerit imperatum, te liberabo. PLA. Tum demum hoc fiet, credo, vbi crura circunqoaque exederit moles iſta grauiſsima. RHO. Ah Platina humanitati & pontificis clementiæ diffidere videris. Deſine malè ſperare, & eò tandem reuertere vnde noſtra defluxit oratio. PLA. Ne te diutios morer, tua iſta ampla & magnifica exemplorum poſitio, nobilium Gallorum ferculis, pauperum maximè mihi videntur eſſe ſimilima: vt enim in illis ſola magnificentiæ & liberalitatis ſpecies apparet: ſic & his nihil mihi præter inanem verborum pompam ineſſe videtur. Suadent hæc quidem aliquantulum, ſed non mouent. RHO. Videbar ego anteà & vultu & verbis ironicè loqui. Sed quæ, rogo, fuit cauſa cur ſecus ac ſentires, loquerere? Leuis nimirum atque inconſtantis viri eſt, quæ paulò antè affirmaueris, mutara ſententia refellere. PLA. Cenſent eum ſanom eſſe, qui in mœrore ac luctu vitam degit: vt enim corpus inæqualitate & ſuperfluitate, humorum, febribus quatitur: ſic animus perturbationum multitudine à ſede plerumque ſua dimouetur. RHO. In hoc mihi ſapere potiùs quàm deſipere videris quòd ea quæ dico, niſi placeant, vt vnns aliquis è ſchola Philoſophorum, appoſitè nimiùm confutas: quod fieri profectò nullo modo poſſet, niſi mente & animo conſiſteres. PLA. Indignantium mos eſt rectè dicta peruerſe ac ſtolide dictis, quaſi * vatis cuiuſdam, miſcere. Videmus pueros, videmus inſanos, ſententias, & eas quidem præclaras nonnunquam efferre. RHO. Non negauerim ego quidem iſtud perſæpe accidere, ſed coniongere ſequentia antecedentibus, vt quædam refellere, quædam approbare, non dementis certè, ſed benè ſani eſt proprium. Verùm hæc tandem omittamus. Age dic, quare aliter ac ſentiebas in meam ſententiam venire te dixeris? PLA. Eam ſiquidem moleſtiam percipiebam eiulatu iſtorum & cruciatu compedum, vt neque docentem, neque admonentem patienter ſatis audire poſſem. Demum verò me recreaſti, quòd hos iuſſeris tacere, quodque etiam mihi ſpem dederis, te propediem his compedibus me ſoluturum. RHO. Mollis nimiũ & delicatus es Platina, qui rebus aduerſis ſic frangeris: ſed illa, vt video, indiges medicina, quá ego bonos imitatus medicos grauioribus ægritudinibus adhibere ſoleo. Hæc ſi nihil proderit, te ſtatim miſſum faciam. PLA. Quale ſit iſtud antidotum, audire cupio: illud niſi amarum fuerit & ſtomachum faciat, bibere profectò non recuſabo. RHO. Quaſi verò & ſtomachus & aluus dilui poſsint, niſi contrarium quoddam ingeratur, quò pituita quæ inteſtinis adhæret, inde auellatur. Vt enim pudor petulantiæ, pudicitia ſtupro fides fraudationi, pietas ſceleri conſtantia furori, honeſtas turpitudini, continentia libidini, æquitas iniquitati, temperantia luxuriæ, fortudo ignauiæ, prudentia temeritati, copia egeſtati, mens ſana amentiæ, bona ſpes deſperationi rerum omnium opponitur, ſic bona ratio falſæ opinioni aduerſatur. Quæ quidem tibi non mediocriter ægrotanti pro medicina adhibebitur, ſi rectè admonenti parere non recuſaueris. PLA. Sine

* *veris quibuſdam*

me colligam aliquantulum, & animum ac corpus ad audieudum diſponam. Integere etiam pedes ſatius eſt, ne frigorea docilitate remouear: tu dicis, & ego interim mentum demulcebo, quò mens ſit ad audiendum pronior: barba enim inſueris potiſsimùm neſcio quid moleſtiæ affert, niſi crebro fuerit demulſa & attrectata. RHO. Coget me certè hæc tua attentio longius fortaſſe progredi quàm inſtitueram, ſi in ea te (vt par eſt) perſeuerare intellexero. Primùm hoc confiteare oportet, Deum ipſum ita creaſſe hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, vt meritò à Græcis mycrocoſmos, à Latinis verò paruus ſit mundus appellatus: in eo enim ſphæræ multæ ſuut, ineſt mens, quæ ad ſimilitudinem illius qui hunc mundi globum regit, ſubiectum mouet. Verùm hanc philoſophandi rationem, vtpote minus Chriſtianam, prætermittamus. Hominem conſtare ex materia & forma non ignoras. Omitto item materiam illam primã, quam Ariſtoteles tanquam chimæram quandam proponit. Ex quatuor aĩt elementis compoſitum hominem, tum demum eſſe & viuere dicimus, vbi ei addita eſt forma & indita, ad cuius integritatem quinta profectò illa eſſentia neceſſaria eſt, quam endilichian ille, nos verò intellectum continuò mouentem debemus appellare. Quattuor illa ſunt nobis certè cum brutis omnibus communia: hoc verò ſolo quo intelligimus, ratiocinamur, progreſſus & anteceſsiones rerum non ignoramus, ab ijſdem differimus: eſſentijs ſeparatis, quantum nobis per imbecillitatem humanæ naturæ licet, perſimiles. Diſcurrit enim mens iſta mira celeritate [animantium duntaxat datum] per elementa omnia, per ſuperiores circulos: & adeò Hac ſuper- ſua apparis eſt intelligendi auida, qualia ſint quæ in mundo habentur, vt Dei etiam ipſius qui à nobis omninò comprehendi non poteſt, rationem & magnitudinem audacter nimium inueſtigare conetur. Nullam diſciplinarum relinquit intactam: non grammaticam reliquarum doctrinarum fundamentum: non dialecticam, qua verum à falſo, diſcernimus: non rhetoricam, vnde rationem perſuadendi ac diſſuadendi ſumimus: non arithmeticam, ad reliqua methemata gradum perneceſſarium: non geometriam, ad diſtinguenda climata, demenſurandumque hoc immenſum terrarum ſpatium, non inutiliter inuentam: non muſicam, cuius harmonia corda hominum demulcentur: uon aſtrologiam, qua cœlos ſcandimus. De his diſciplinis ita differit, vt verùm à falſo, congruum ab iucongruo acutiſsimè ſeparet: falli, decipi, errare circa earum cognitionem, turpe ac dedecus exiſtimat, proinde die ac nocte inuigilat, ne in errorem aliquem inſcitia dilabatur. Quos videt hominum in his præcellere, eos, vtpote diuinæ eſſentiæ magis ſimiles ac propinquos, diligit & imitatur. Ignorantiam & ſtultitiam, tauquam duo magna præcipitia, ſtudioſiſsimè vitat. Verſari in cognitione rerum maximarum & ad mirabilium, quibus tanquam gradibus perneceſſarijs, ſeipſam poſteà intelligat, ſummum bonum eſſe exiſtimat. Fieri enim nullo modo poteſt, vt quis ſui ipſius perfectam rationem habeat & cognitionem, niſi per diſciplinas, tanquam humanæ cæcitatis expiatrices, diſcurrerit. Inde quippe ad ſui ipſius cognitionem conuerſa mens, cæcitatis latebras facilius explorat. Neque velim exiſtimes id vno tantùm actu fieri: Habitus enim, vt Ariſtoteli placet, & frequentatis actibus comparantur. Ad hoc namque ſæpius reuertitur, & quaſi apum diligentiam & ſolicitudinem imitata, inde ad cellulam ſuam recentem primò & inornatam, floſculos, quos paſsim ex florido illo atque amœniſsimo doctrinarum campo decerpſit, ſecum defert, eoſque ita aptè collocat, vt deinceps ſpetiem ſimul cum iucunditate præ ſe ferant. Neque ante cœpto deſiſtit, ſi generoſa eſt, quàm viderit domicilium in quo habitat, fugatis vitiorum ſordibus, virtutum omnium pulchritudine redimitum: tunc quieſcit, tunc parto vt formicæ ſolent, ſæuientibus etiam vitiorum procellis, cum ſecuritate & quiete fruitur: labores, vigilias, æſtus, ſolicitudines, quibus ferè tanquam inſtrumentis tantam felicitatem adepta eſt, delicias quaſdam putat. Pro iuſtitia, temperantia, fortitudine, modeſtia, nullum laborem recuſat. In his verò dum ſe exercet multos iuuando, neminem lædendo, incommoda pro vtili & honeſto fortiter patiendo, modum in rebus ſeruando, libidines coercendo, vitam ſibi beatam putat, otium & inertiam tanquam pernitiem humani generis deuitat; docet, admonet, caſtigat, reprehendit, neminem errare, quantum in ſe eſt, patitur. Si quem videt dolore, inopia, timore, ſollicitudine, vana ſpe circunuentum, eundem conſolatur, iuuat, & in viam rectam deducit. Regibus, principibus, nationibus, populis, ciuitatibus ius faſque præſcribit. Reſpublicas in ordines inter ſeſe conuenientes diſtinguit. Domos vni matrouæ & patrifamilias committit, quæ deinceps propogatæ, vicos in vrbe faciant. Affinitates, connubiaque proponit, quibus ciuitas in vnum corpus tandem redigatur, & ad externam vim propulſandam, & ad bellum his inferendum à quibus fuerint iniuria laceſsiti: & ne in tanta concitatione animorum contra æquitatem aliquid fieret, ius feciale conſcripſit, quo admonemur, & docemur; pro rebus repetitis & non redditis bellum hoſtibus inferre. Seruare item aduerſus hoſtes modum quendam admonet. Clientelas, hoſpitia, ſodalitates, amicitias optima ciuitatum vincula commendat. Quid plura? cõnatur profectò quoad fieri poteſt, vt idem ordo, eademque iuſtitia, & con-

& coſtantia in terris ſeruetur, quam eſſe apud ſuperos contemplatione & ſapientia no-
uit. Hæc itaque Platina, & plura alia cùm vides ab hominibus, ſapientibus potiſsi-
mùm, ad benè beateque viuendum eſſe excogitata & inuenta, ratione ne, an temerita-
te factum dices? P L A. Ratione profectò: ſeruari enim tanta decentia in rebus huma-
nis ſine mente & conſilio, nullo modo poteſt. R H O. Rectè ſanè. Cùm igitur mens
hominis benè inſtituta, tot acies, tot oppida, tot præſidia contra ignorantiæ & vitio-
rum omnium arma & machinas, fortiter ac conſtanter expugnauerit, ab eadem ne vnam
vel minimam quidem perturbationum quæ in vita accidunt, vinci poſſe abnues? P L A.
Minimè. R H O. Ergo & tu, ſi non omninò te deſeris, ſique teipſo vti voles, hunc do-
lorem quem ex carcere percipis, ratione & conſilio perfacilè mitigabis. P L A. Eò cer-
tè me tua dicendi copia perduxiſti, vt quæ affirmes & comprobres, tibi negare non au-
ſim: ſed vnum velis conſideres, animos noſtros rudes adhuc & indoctos, omnes diſcipli-
nas planè arduas, faciliùs diſcendo percurrere, quam vitiorum labem & perturbationum
agmina à ſeipſis dimouere: id vel in multis mea quidem ſententia videre licet, qui etſi do-
cti & eruditi ſunt, tamen cupiditatum nexibus irretiti, vitam agunt intemperantem & fla-
gitioſam. R H O. Hoc quod dicis, rationi certè cõſentaneum eſſe videtur: faciliùs ſiquidẽ
à familiari inimico (vt aiunt) quàm ab externo ſuperamur. Vna enim cum homine vitio-
rum & cupidatum ſemina naſcuntur, ereſcuntque indies, & augentur magis, niſi fuerint
ratione cognitionis ſuppreſſa, quæ (vt antea dixi) magno ſtudio & longa exercitatione
comparatur. Neque certè vllam aliam ob cauſam doctrinæ inuentæ ſunt, niſi vt his
labe omnino expiati animi, æuo fruantur ſempiterno. Vt enim ſtrenui imperatoris eſt,
videre priùs, quam in te potiſsimùm ab hoſte lædi poſsit, ne ab eodem dum manus con-
ſeritur, meatus opprimatur: ſic boni ac docti viri proprium eſt, vigilare continuò, ne
in culpam aliquam vitiorum illecebris dilabatur, vt Herculem virum fortem, ac conſtan-
tem feciſſe legimus, qui vno exciſo lerneæ beluæ capite, aliud ſtatim aggrediebatur, ne
ſi quid de virtute, timore, vel ignauia remiſiſſet, à tanta ac tam immani hydra abſume-
retur. Quod ſi quid docti videntur, vt ais, qui flagitioſe ac intemperanter viuant, eos e-
go non doctos, ſed ſures ac latrones appellabo, qui rei accommodatæ vſum longè aliter
percipiant, quàm fruendum ac vtendum acceperant. Quæ enim doctrina poteſt eſſe in
his, qui nullum ſcientiæ apud ſe locum reliquere? Caſtos amat, & ſanctos muſa (vt aic
ille) poetas. Præterea duo contraria in eodem eſſe ſubiecto nullo modo poſſunt: quare
nec auarum ego, nec libidinoſum, nec furibundum, nec turpitudinibus. omnibus & dede-
cori ſeruientem, ſapientem vnquam aut doctum appellabo, cùm nihil ſit tam contrarium
virtuti, quàm vitioſitas ipſa. Iuuenes ait Ariſtoteles, non eſſe idoneos auditores philoſophiæ
moralis, quòd hi ob ætatem magis æſtuent cupiditatum procellis, quibus certè veta-
mur earum rerum cognitionem habere, quæ ad virtutem ducunt. Coercendæ ſiquidem
libidines ſunt, refrenanda auaritia, & cæteræ animi labes expellendæ, ſi boni & docti,
quæ duo ſimul conſpirarunt, haberi volumus. Vnde Maro poeta bonum pro docto, non
incongruè poſuit Egloga V.

Cur non Mopſe, boni quoniam conuenimus ambo,
Tu calamos inflare leues, ego dicere verſus,
Hic corylis mixtas inter conſedimus vlmos?

P L A. Venio ego in hanc ſententiam pedibus & manibus, ſed id mihi mirum videtur,
quod acutè differant, aptè loquantur, non incongruè philoſophentur, ſi docti non
ſunt. R H O. Eadem ratione doctas appellabis picas, pſittacos, monedulas, quòd in-
terdum humanam vocem imitatæ, appoſitè aliquid exprimant. P L A. Habentur ta-
men hi apud vulgum in pretio. R H O. Quid? nónne equi, aſini, & cætera iumenta a-
pud vulgum in pretio ſunt? P L A. Minimè verò eadem ratione. Hos enim venera-
tur, hos ad ſummos honores & magiſtratus prouehit, hos muneribus, hos donis affi-
cit. R H O. Quod imperitum vulgus facit, ferendum potiùs quàm laudandum cen-
ſeo. Quid, ſi tibi oſtendero ætate noſtra ignauos & rudes, non bonos & eruditos, in
pretio eſſe? Vacet honor vacet alicuius dignitatis locus, quis ſufficitur: qui prope nihil
habet hominis in ſe, præter materiam, & eam quidem ſatis rudem. Boni verò, prudentes
docti, eruditi, ac rerum humanarum non ignari, tanquam manci & inutiles omittuntur.
P L A. Plerunque etiam videmus bonos in imperio alijs præeſſe, ne dicas eruditos
ſemper excludi. R H O. Id ſi interdum fit, non per ſe certè, ſed per accidens (vt aiunt
philoſophi) contingit. Verum prætermittamus tandem quæri hanc communem vbi-
que gentium calamitatem, exiſtimemusque viros ſapientes, etiamſi nullo honore ac
præmio fuerint affecti, beatos & felices eſſe. Sola enim virtus (vt Stoicis placet) ex ſe-
ſe ad benè beateque viuendum ſat eſt. Nam qui virtutem adeptus eſt, ei certè ad ſum-
mam felicitatem deeſſe nil poteſt. P L A. Hoc tamen Peripateticis non placet, qui nil
præclarum ab eo fieri poſſe oſtendunt, cui ad magnificentiam & liberalitatem faculta-
tes & copiæ deſunt. R H O. Sentio & ego cum illis, ſi ad felicitatem ciuilem reſpicis:

 loque-

loquebamur ſanè, ſi benè meminiſti, de homine ſapiente & perfecto, cuius certè tota felicitas in contemplatione rerum occultarum & admirabilium repoſita eſt. P L A. Quid iſte ſapiens, num comedit, num veſtibus, & latibulis ad frigora æſtusque vitandos indiget? Omitto quæ ad ſpeciem & ornatum ſunt pernecceſſaria, vt argentum, aurum, egregiam librorum vtenſiliumque omnium ſupellectilem. R H O. Hæ profectò eò faciliùs à ſapiente comparantur, quod paucis minimisque contentus eſt. P L A. Facis tu quidem hunc hominem à mendico nihil differre. R H O. In vnum tantùm differunt quod hic coactus, ille libens, oſtiatim, etiamſi oportuerit, panem mendicat. P L A. Non vtique hoc libere hominis officium eſſe puto, cum ſine rubore & dedecore fieri non poſsit. R H O. Imò liberrimi, qui extrema quæque pati mauult, quàm delicijs aliorum iniuria partis affluere. P L A. Quaſi verò facultates comparari non poſsint iuſtè & honeſtè. R H O. Difficile hòc quidē eſt, & vnum ex his quæ fieri poſſe vix puto: bilancem ſemper in manibus habere oportet, & diligenter attendere, ne examen in hanc magis quàm in illam partem flectatur: quod quidem fieri cupiditates noſtræ non ſinunt. Sumus enim fato neſcio quo ad rem auidi, & ita accuratè diuitijs ſtudemus, ac ſi annos Mathuſalem victuri eſſemus. Hinc nempe rapinæ, hinc latrocinia, hinc ſacrilegia, hinc peculatus, & infinita mala naſcantur oportet. Quare vir ſapiens, & bene natura inſtitutus, has tanquam improbiſsimas dominas dedecoris & turpitudinis declinat, adhæretque innocentiſsimæ ac ſanctiſsimæ paupertati, cuius adminiculo adiutus, otio & ingenio ſuo liberrimè fruitur. P L A. Non abhorrent à vero quæ dicis: quid alijs contingat neſcio, ſed hoc vſu euenire mihi ſolet, vt facilè ab omni ſtudio & cogitatione retrahar, vbi me paupertate & inopia circunuentum video. R H O. Hoc eſt ſignum ægrotantis animi, & virtutis antidoto nondum benè purgati: deeſſe tibi profectò nil poteſt Platina, ſi muneribus è natura datis vti volueris, & ſi diligenter conſideraueris, vnde in lucem veneris, & quò tibi redeundum decurſo vitæ tuæ ſpacio. Nudū primò natura te produxit. Huic tuo corpuſculo animum Deus & mentem indidit, qua tibi ad virtutem parares omnia. In lucem prodiens, lacte primò, mox pane fuiſti contentus. Vita qua fruimur, breuis eſt, & quidem quaſi ſomnus. Moriendum eſt poſtremò, vt depoſitum reddamus: nec timendum eſt, quod euitare non poſsis. Tam ſtultum eſt, vt ait Baſſus, mortem timere, quàm ſenectutē: vt enim ſenectus adoleſcentiā ſequitur, ita mors ſenectutem: quanquam ſi verū intueri volumus, non mortē timemus, ſed cogitationē mortis ipſius. Plus enim mali eſt in opinione quàm in re. Vera quidem ex parte Epicuri ſententia eſt qui affirmabat ſe parum admodom doloris in illo extremo halitu videre: quòd ſi quis eſſet, breuitate ipſa fieri leniorē: diuturnus enim eſſe dolor non poteſt qui magnus eſt: quòd ſi quis dolor ineſt, facillimè tollitur, ſi benè mori didicerimus. Benè aūt moritur, qui in vita philoſophatur. Tota enim philoſophorum vita, vt ait Cicero, cōmentatio mortis eſt: nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id eſt à corpore & omni negocio ſegregamus animum? quid inquam tum agimus, niſi animum ad ſeipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, longeque à corpore abducimus? Secernere aūt à corpore animum, nil aliud eſt, quàm emori diſcere. Quæ cauſa igitur eſt, ſi principium, ſi medium, ſi finem humanæ vitę inſpexeris cur paupertatem deteſtādo diuitias quæras? quaſi verò comparandum viaticum ſit, quò poſtea apud inferos nobis ſit vtendum: ſtolidum ſiquidem humanum genus eſt, & brutis animantibus hac in re deterius. Naturæ enim illa ſeſe committunt, & eo contenta ſunt quod dies quæque ſuggerit. Non negauerim ego hominibus longè aliter viuendum eſſe quàm brutis, quippe quibus à natura alia viuendi ratio ineſt. Sed hæc immenſa habendi cupiditas, humani generis hoſtis acerrima omninò certè reijcienda & deteſtanda eſt. Comparari diuitiæ & opes non poſſunt ſine multorum iniuria: ex quo ſit vt prouinciæ nonnunquam & ciuitates funditus deleantur, cum ij rapere, illi quæ ſua ſunt reuocare conantur. Non eſt igitur timenda paupertas. Nam qui ad naturam viuit, nunquam pauper eſt: qui ad opinionem, vt ait Seneca, nunquam diues. Natura enim parum deſiderat, opinio verò multum ac propè infinitum. Neque enim pauper eſt qui paucis indiget, & paruo contentus eſt. Satis eſt autem non algere, non eſurire, non ſitim vltra modum pati. Cibus parcus famam ſedat, potio etiam diluta ſitim extinguit, veſtis frigus arcet, domus imbres, æſtus grādines, niues vētosque propulſat. P L A. Abſit vt ego velim nedū cupiā diuitias cū aliorū iniuria partas. Semper certè hoc meū fuit inſtitutum, manus abſtinētes habere: atque vtinā herclè ſic me natura à reliqois vitijs retraxiſſet, quemadmodū hoc libens & ſpontè deuito. Cupere autem diuitias honeſtè & rectè partas quibus poſsis te ac tuos paſcere, non ita mihi videtur à ratione alienum. R H O. Si ad necesſitatem cupis, & non ad affluentiam, laudo: ſed vereor, ne eas tanquam voluptatum omnium miniſtras & adiutrices, deſideres. P L A. Non, ita me Deus amet. Ad quietem potius, & liberale otium diuitias cupio, quàm, ad flagitium & dedecus. Hoc vel ex mea anteacta vita colligere potes, in qua ſic vixi, vt nullum mihi inſigne facinus aſſcribi poſsit. Sed dic quæſo, quare vereri te dixiſti ne ad voluptatē reſpicerē? R H O. Conſentaneum eſt, eum qui ab vna perturbatione vincitur, ab alijs quoque ſuperari poſſe. Ratio nimirum

ad omnes

omnes affectus, diuerſis tamen modis eadem eſt. Quòd ſi moleſtia carceris, qua vehementer cruciaris, quæque ad tempus eſt, leuare te non poteſt, multò minùs à voluptate retrahet, quæ eadem ſemper conſtanſque habetur, in iuuentute præfertur. PLA. Exacerbaſti profectò vulnus noſtrum hac recordatione, cuius dolore eram aliquantulum tuo eleganti ac docto ſermone leuatus. RHO. Vulnus appellas quod vix pellem perfricuit. PLA. Pellem inquis? Vtinam non etiam præcordia traieciſſet. RHO. Cupio ex te audire, quid incommodi ex carcere patiaris. PLA. Libertatem amiſi: qua quidem ſublata, non video cur amplius in vita eſſe velim. RHO. Quam appellas libertatem? PLA. Poteſtatem eundi videlicet quò velis, & redeundi vnde digreſſus ſis. RHO. Quid ſi hæc non libertas eſt, ſed ſumma plerumque ſeruitus? Nónne itur ad ſtupra, ad furtum, ad incendia, ad rapinas, ad inceſtus, & ad cætera flagitia? Vtinam verò genus humanum catenis & compedibus tum reuinciretur, non videremus certè tot mala, quod indies cernimus. PLA. Itur etiam ad templa, ad phana, in forum, ad amicos officij cauſa: hoc ſi facere non liceret: non Deum certè, non ſanctos ex mandato adoraremus, precaremurque: non amicis fraude & iniuria circunuentis ſubueniremus, non patriæ conſulendo vel augendo auxiliaremur: non ad affines, ad cognatos, ad parentes ex officio viſendos proficiſceremur, non publica & priuata negotia obiremus. RHO. Duplicem eſſe ſeriem rerum non ignoras, mali & boni. Ad malum natura humana inclinata & prona eſt: ſi ad bonum itur, id ex mandato ſummi Dei gratia & ratione fit. Quare ad quod proniores natura ſumus, cùm id maximè periculoſum ſit, ab eo magis minis & pœnis omnibus coercere debemus. Nam ſi ſecus fieret, omnes profectò licentia deteriores eſſemus. PLA. Ex te audire cupio, quæ ſit vera libertas. RHO. Sanctè ac iuſtè viuere, multis prodeſſe, neminem lædere: ea demum eſt vera libertas: hac verò quicunque eſt præditus, ſeruus vel captiuus dici nullo modo poteſt, etiamſi teterrimo carcere & grauibus catenis detineretur. Cupiditate enim & turpitudine non alia vi, libertate ſua priuatur animus. Hinc illa certè perpetua concertatio inter hæc duo contraria oritur tanquam inter hoſtes acerrimos, cùm voluptas trahere in partes ſuas appetitum viribus omnibus nititur: contrà verò animus rationi benè conſentaneus, eundem ad ſe reducere & emendare conatur. PLA. Sit ita ſane, vt dicis: multis tamen commodis priuatur ad benè viuendũ, qui tanta miſeria premitur. RHO. Quænam ſunt iſta commoda? PLA. Conſuetudine & familiaritate amicorum vti. RHO. Erras Platina, & quidem vehementer, ſi tales hac ætate habiturum te exiſtimas: quis enim iſtorum fuit, quos tibi amicos putas, nõ dico qui ſanguinem, ſed qui vel minimã quidem fortunarum ſuarum partem pro tua ſalute ſponte obtulerit? PLA. Non ſit? de iniuria mihi illata queſtus ſum, redimere me tanquam bello captum, aliorum pecunia debui. RHO. Eſt ita ſanè, vt dicis, quod tua atque omnium literatorum cauſa Pius ſecundus inſtituerat, hic doctorum omnium hoſtis reſcidit & abrogauit, gloriæ Pij non minus quàm vtilitati tuæ aduerſatus: ſed quis iſtorum te inuiſit? quis tibi ad victum & cultum corporis neceſſaria obtulit? PLA. Primum fieri, timor fortaſſe vetuit: Secundum tua munificentia & liberalitate eis præripuiſti ne facerent. Omnia enim mihi ad traducendam vitam neceſſaria, abs te ſuggeruntur. RHO. Qualem eum in grauiſsimis periculis futurum exiſtimamus, qui vel leui timore ab officio remouetur? PLA. Nemo eſt enim qui vel in principijs huiuſcemodi perturbationum non moueatur. Ad ſe verò vbi redijt homo in officio, ſi vetus eſt amicus, remanet. RHO. Ex hoc autem cernere licet horum neminem tibi amicum eſſe, quòd neque ad ſe, neque ad te adhuc redierit nemo. Vtinam verò fuerint tibi non inimici. Vereor enim ne ſui purgandi cauſa in te vnum fabam omnem cuderint. PLA. Quam fabam? Hoc ſolum deferre potuerunt, me acerbe nimium fortaſſe queſtum eſſe, id mihi vi ablatum, quod ego pecunijs & induſtria mea pepererã. Nullum inſigne facinus mihi impingi poteſt, non furtum, non ſtuprum, non latrocinium, non incendium, non prophanatio templorum non homicidium, non proditio. Hoc autem ita eſſe, ex mea anteacta vita comprehendi poteſt. RHO. Res profectò perinde ac ſunt, non ſemper accipiuntur. Hoc tamen vnum fateare oportet, amicum te nullum habere. PLA. Fortaſſe. RHO. Quid fortaſſe? Oreſtis ne & Pyladis atque aliorum quos poetæ & oratores laudibus in cælum tollunt, ſimilem te amicum inuenturum exiſtimas? Vera eſt illa Theophraſti certè ſententia, qui præpoſterè officia permiſceri ab his cenſet, qui cum amauerint iudicant, & non amant, cum iudicauerint. Hoc enim ſapientis eſt proprium, qui etiam ſe ipſo contentus eſſe poteſt, nõ vt amico carere velit: ſed ſi id acciderit, ferre æquo animo ſciat & poſsit. Neque mea quidem ſententia audiendus eſt Epicurus, qui nil boni obijcit, quòd dicat ſapientem ſe ipſo contentum. Scipionis & Lelij amicitiam laudo, nõ eorum beneuolentiam quæ cum fortuna ſtat & cadit. PLA. Nollem ego tam obſtinatos amicos. RHO. Vtinam quidem inuenias, qui pro libertate tua quadrantem, nolo dicere aureum nummum, pollicerentur: diffugere omnes paſsim vt vides, qui te in carcerem coniectum intelligunt: & quos amicos putabas, ingens circa te ſolitudo indicat. Quid, quòd ne nomen

tuum

tuum quidem efferte audent, ac ſi Dianæ Epheſiæ templum incendiſſes? PLA. Mihi tamen eſt periucundum eorum conſuetudine frui: loquimur ſimul ad voluptatem & vtilitatem multa: de rebus præterea quæ quiſque legerit, audierit, commentus fuerit, in medium veri inueniendi gratia, confert. RHO. Si docti, ſi prudentes, ſi boni, fateor eorum conſuetudinem tibi iucundam videri. Verùm hæc rara eſt auis, nigroque (vt ait poeta) ſimillima cigno. Pauci ætate noſtra ſapientiæ ſtudent, quod eam nullo in pretio eſſe vident. Prudentiam verò & probitatem tanquam duo grauiſsima paupertatis ergaſtula deuitant, quòd cernant diuitias, honores, imperia, magiſtratus, poteſtati improborum & imprudentium ſubijci. PLA. In omni quidem virtutum præclariſsimarum ſerie (vt video) paucos bonos reperies: pauci ſunt iuſti, pauci conſtantes, pauci continentes, pauci prudentes, pauci ſapientes ac docti. RHO. Paucos vocas? imò fermè nulli ſunt. Quis enim omnium eſt, qui vel ex alieno rapere, vel voluptate & libidinibus frui non gaudeat? Quis item adeò fortis & prudens eſt, qui non aliquando timiditate & imprudentia de gradu deijciatur? Quis poſtremò eſt ita laborum & vigiliarum patiẽns, vt reiectis voluptatibus, omni velit doctrinam & ſapientiam ſolicitudine ac ſtudio complecti? PLA. Vnde iſtud dic quæſo? RHO. Duæ nobis de ratione viuendi deliberantibus viæ offeruntur: quarum altera ad voluptatem, altera ad virtutem ducit. Prima verò lata eſt & prona, voluptatumque omnium illecebris vnde quaque ſepta, cuius finis, humani generis calamitas & pernicies eſt. Eò namque maxima pars hominum deuoluitur, cupiditatibus & libidinibus allecta, quibus ineſſe vltimum bonorum omnium finem exiſtimat. Hinc infinita mala naſcantur oportet: rapinæ, vt habeant ad voluptatem inſtrumenta: ſtupra, inceſtus, adulteria, ne titillatione libidinis careant: fraudes, periuria, doli, proditiones, calumniæ, maledicentiæ, vt indolentia careant: ſtultitia, timiditas, iniuria, malitia, ne quid eis ad id quod ſummum bonum falſo putãt, in vita deſit. Tu verò cùm humanũ genus tot improbis dominis & tyrannis dedecoris ac turpitudinis obtemperet, mirabere ſi vt in cloacam præcipitium vitiorum omnium deferatur? Secunda autem quæ ad virtutem ducit, ardua & aſpera: cuius quidem latera confragoſis rupibus & altiſsimis ſcopulis ſunt minuta, ne per diuerticula degredi ab honeſto vllo modo liceat. Hæc nobis vigilias, æſtus, frigora, ſitim, famem, continentiam, integritatem, & labores ferè infinitos proponit: quibus ſuperatis, quod paucis admodum contingit, in arce veræ conſtantis & perpetuæ felicitatis nos collocat. Vnde certè cum tranquillitate & otio ea licet intueri, quæ nobis quidem duriſsima videbantur. Hac qui proficiſcantur vt ait poeta Heſiodus, pauci ſunt. Sumus enim neſcio quo fato à laboribus ad libidinem proni. Hinc eſt autem quod poſthabita virtute, ſqualoris & ſudoris plena, voluptatem fuco illecebrarum omnium ornatam ſequimur & amplectimur ferè omnes. PLA. Philoſophantem te ac diſſerentem profectò libenter audio, quòd in te eſſe ſummam doctrinam, ſingularemque ſapientiam intelligo. Verùm in deligendo qui meipſum amet, ago vt queo, quando vt volo non licet: modò enim habeam quo cum de rebus meis aliquando loqui poſsim, vt mecum æquo animo fero, ſi non Patroclum & Achillem inuenio. RHO. Vtinam non ſæpe de rebus alienis loqueremini. Nam ſi deambulatis recreandi animi & corporis gratia, totus ſermo veſter in maledicentia conſumitur. Hunc abſentem carpitis, illum tranſeuntem deridetis: illum ignauum docto, ſtolidum prudenti, libidinoſum continenti, auarũ liberali, falſo iudicio ſæpe præfertis. Ad templum ſi vobis ire contigerit, quòd perrarò, niſi pluuia (vt aiunt) ingruerit, fieri ſolet, non rei diuinæ, religioſe, ſanctè ac caſtè vacatis, vt vobis quidem Dei mandato imperatum eſt: ſed aut procamini, ſi puellæ & matronæ adſunt: aut canentem vel legentem ſacerdotem, vtpotè ineptum & rudem, ſubſannatis. Si quem verò intentiùs orare videtis, hominem hypocriſi notatis. Cogitabundum autem & curis oppreſſum, & ob eam rem minus attentè quod legitur audientem, phanaticum & hæreticum appellatis. Itur in forum iudiciale. Eò certè vbi ventum eſt, non prætoribus, non iudicibus, non cauſidicis, non patronis, non clientibus parcitis. Quid plura; nil fermè videtis cui à vobis nota aliqua non inuratur. Non dico quot mendacia, quot tabellas ad fallendum & deridendum fingatis. Demum inde redeuntes, conuiuia ad crapulam & ebrietatem celebratis: quibus certè fit, vt libidine incitati, vt flagitia cum magno veſtro diſcrimine committatis, quæ ego præ pudore & ſtomacho nominare non audeo. Hæc autem non ideo tibi à me dicta ſunt Platina, quod exiſtimem te morbo maledicentiæ & dicacitatis laborare, ſed vt minus moleſtè feras talium amicorum conſuetudine priuari: ea enim in re ſunt ingenij & doctrinæ ornamenta, vt tibi ipſi vel legendo vel ſcribendo aliquid memoria dignum poſsis eſſe voluptati: & quidem magnæ, cùm hi quos legis, iuſsi tacere taceant. Quod certè non idem tibi cum ſocijs contingeret, qui plerunque adeo proterui & loquaces ſunt, vt cum beluis malim quàm cum his verſari. PLA. Rectè ſanè: at ego talium virorum amicitiam, vt teterrimam quandam peſtem vitaui ſemper, delegique quoad fieri potuit, qui earundem rerum mecum ſtudioſi eſſent. Illæ verò comeſſationes lautæ quæ libidinum maximarum fomenta ſunt, nunquam mihi vel natura vel inſtituto placuerunt: lædere quempiam vel

dicto

dicto vel facto, niſi laceſsitus, caui ſemper. RHO. Serpunt (vt noſti) contagia: difficile ſiquidē eſt in piſtrino verſari abſque farinæ contactu. PLA. Leniuiſti tuis verbis aliquantulum hoc deſiderium, quo ego ardebam videndi amicos: non tamen omninò mihi perſuaſiſti, vt malim carcere detineri, quàm quò velim, & officium meum exigeret, abire. RHO. Quod vocas officium? PLA. Maiores natu, & qui in aliquo præclaro & excelſo dignitatis gradu ſunt conſtituti, ſalutare & venerari, æquales diligere & amare, inferioribus bene conſulere, eoſdemque quibuſcunque rebus poſsis iuuare. Quod fieri niſi ab homine libero non poteſt. RRO. Si monſtra hominum ſalutas, ſi eos diligis, qui vel maximo odio digni ſunt, ſi illos iuuas, qui ita viuunt, vt nullum auxilium ſint meriti, officio te functum dices, cùm officium ſit, quicqnid hominem decet? PLA. Nimium hæc ad viuum reſecas Rhodorice imbecillitati hominum ſiquidem ignoſcendum eſt. Non enim cum bonis ſemper & planè ſapientibus viuitur. Præterea vt illi meas ineptias plerunque tolerant, ſic ego viciſsim illorum mores & naturam ferre debeo. RHO. Placeret mihi hoc tuum de tolerantia reſponſum, diceremque te iam ad ſanitatem rediſſe, ſi moleſtiam carceris, qua maximè te perturbari video, patienrer & æquo animo ferres: ſed cum fruſtra adhuc noſter hic ſermo ſine vllo emolumento ſit conſumptus, tandem ego te miſſum faciam: functus ſum (vt arbitror) officio meo tu tuum facies, ſi teipſum ratione & patientia conſolabere. PLA. Cruciat me profectò hic tuus diſceſſus. Conſpectu enim tuo ſuauiſsimo & graui recreabar mirificè. Sed vnum te rogo, vt ad me cras, ſi tibi per otium licet, redeas, aut ſaltem aliquid conſolatoriè ſcribas, quo minus doleam, tua dulciſsima conſuetudine caruiſſe. RHO. Primum ego tibi affirmare non auſim, ſecundum me facturum repromitto. Apertiùs enim mecum epiſtola loquerere quàm adhuc coràm feciſti, verecundia aliqua fortaſſe detentus.

DE FALSO ET VERO BONO.

LIBER SECVNDVS.

ARiſtippum philoſophum Socraticum, beatiſsime pater, ferunt aliquando ad Rhodienſium littus graui naufragio eiectum fuiſſe, ibiq́; cum non ſine magna ſolicitudine cogitaret, quanto in diſcrimine fuiſſet, vidiſſe in arena figuras quaſdam geometricas, atque ita ad comites, mœrore poſthabito, hilari vultu exclamaſſe, bene ſperandum eſſe, nam & hic quoque hominum veſtigia cernimus. Is Rhodum profectus, cum publicè in gymnaſio doctè & acutè diſputaſſet, pluribus muneribus donatus eſt, quibus & ſuam & ſociorum iacturam magna ex parte leniret. Cùm ij verò deſiderio ſuorum redire in patriam ſtatuiſſent, rogarentq́; Ariſtippum, conductum pretio Rhodi manſurum, nunquid vellet: Tum ille: dicite, inquit, ciuibus meis, Nullam maiorem hæreditatem tradi à parentibus filijs poſſe, nullum maius viaticum, quo etiam in naufragio ſint tuti, quam ſi eos honeſtis artibus optimisq́; diſciplinis imbutos reliquerint. Verum eſt certè quod Theophraſtus ait, ſolum ex omnibus doctū, neque in aliena patria peregrinum, neque amiſsis familiaribus & comitibus, carere amicis poſſe: quos etiam nobis, licet incognitis, virtus ipſa comparat, non pecunijs, non opibus, non potentia, non armis, ſed doctrina & cognitione rerum munita. Hæc enim ſola quocunque ierimus, nos comitatur, nos reducit, In periculis quoque veluti clypeus, hoſtium & aduerſariorum venientes in nos ictus propulſat. Ad fortitudinem cohortatur: docetq́; nil in vita tam graue homini vel calamitoſo eſſe, quod ferri coſtanti animo ſuo adminiculo non poſsit. Hæc Socrati fortitudinē in moleſtia carceris & mortis præſtitit: Hæc patientiam Regulo dum cruciaretur à Pœnis: Hæc Senecæ, hæc Boetio, dum mors eis proponeretur, conſtantiam attulit. Pleni ſunt maiorum exemplis & præceptis: quibus certè ita ad virtutem incitamur, vt iam maiora calcaria habere non poſsimus: Omitto Platonis amplitudinem & vim, qui immortalitatem animorum ita expreſsit, & mortem laudauit, vt Theombrotus cupiditate æternitatis lecto Phædone è mœnibus vrbis ſe in mare præcipitem dederit. Illud dico, Socratis, Zenonis, Ariſtotelis, Ciceronis, Senecæ, Pauli, omniumq́; doctorum noſtrorum præcepta, ita nos continuò ad virtutem animare, vt verè (Deo ipſo excepto) his magis quàm parentibus noſtris debeamus: ab his enim vt eſſemus, ab illis vt bene viueremus, accepimus: quanquam verò & ab ipſis Athenienſibus plurimum laudis parentibus illis tribueretur, qui curarent vt filij optimis imbuerentur artibus, Quamobrem beatiſsime pater, illis multum me debere profiteor, quorum opera hoc parum

erudi-

hoſtes, multi latrones, multi graſſatores: quibus omnibus ea profectò mente obuiam eſt eundū, vt malis fortiter & conſtanter mori, quam vel turpitudini, vel impietati, vel ignauiæ, vel timiditati, vel deſperationi cedere. Legimus heroas, Herculem præcipuè ac Theſeum, labores ſibi maximos & periculoſos in vita delegiſſe, quibus certè & gloriæ benè de humano genere meriti conſulerent ſuæ, & præmium non fragile ac caducum, ſed perpetuum & immortale apud Deum conſequerentur. Nam qui vitiorum agmina in nos continuo ruentia propulſat, quique ſpem, metum, iracundiam lætitiam fugat, is Deo ſimilis quoad fieri poteſt, euadit. Contrà verò qui vitijs ceſſerit, quique vitam egerit intemperantem & libidinoſam, is tandem in præceps deuolutus, vel ignauiſsimis etiam hoſtibus triumphum de ſe cum perpetua ignominia relinquet. His rationibus parentes tui fortaſſe moti, te ab adoleſcentia eò miſêre, vnde virtutem & ſapientiam reportares, arma certè ad expugnandum humani generis hoſtem acerrimum, & in pernitiem noſtram ſemper aliquid molientem. PLA. Licet ne mihi Theodore liberè tecum loqui? THE. Licet profectò. PLA. Videntur mihi deterioris eſſe conditionis, qui docti ſunt & contemplatione rerum delectantur, quàm qui rudes, & animum rarò ad cognitionem rerum traducentes, muneribus à natura datis fruuntur, de futuris parum admodum ſolliciti: Sunt enim contenti & paruo. Ii minus ſentiunt corporis moleſtias, vt ſitim, famem, frigus, calorem, laborem, defatigationem, minus etiam angores animi & curas: vt ſpem, metum, gaudium, lætitiam, non quid ſibi conueniat, neque quid alijs debeatur, multum curantes. At verò qui liberalibus diſciplinis ſunt imbuti, contrarias qualitates acutiſsimè ſentiunt. Eſt enim eorum ſubiectum delicatius & mollius, & ſenſus habent ad cognitionem rerum promptiſſimos. His nempe tanquam inſtrumentis quibuſdam animus contemplatione agitatus continuò vtitur, quibus album à nigro, amarum à dulci, frigidum à calido, conſonum à diſſono ſeparat. Hac mentis & corporis continua motione fit, vt miſerrimam vitam agere videantur, cum perſæpè etiam intelligant ijs ſe ludibrio eſſe, à quibus honorem mererentur. Fieri quidem non poteſt, vt ignarus & rudis ſapientem & doctum diligat & obſeruet, cùm nihil tam ſit contrarium doctrinæ, quam inſcitia & ignoratio: non dico certè quid dolore animi angatur, cum videt amentem prudenti, intemperantem modeſto, timidum forti, iniquum iuſto, inertem laborioſo, petulantem pudenti, ſceleratum pio, in honore & emolumentis præferri. Quare fit vt nonnunquam vicem meam doleam, quod meo marte id expugnauerim, quod poſtea mihi detrimento futurū eſſet. Satius nimirum fuiſſet quietè vitam agere, quam tanto ſtudio & labore inueſtigare, quo poſtea cruciarer adepto. Ruſticos quidem & plebeios iſtos cernimus, qui procul ab omni ambitione ſunt, quique præſentibus quibuſcunque vtuntur, de futuris parum ſolliciti, ſolida ac integra habere corpora, venatu, aucupio, labore exercitata: quibus poſtea ſi opus fuerit patriæ ad propulſandos hoſtes, amicis ad negotia obeunda, domeſticis ad ea comparanda quæ vſui hominum ſunt accommodata, vtuntur. Nos verò ſtudioſa turba, quæ nobis ad voluptatem, vt mihi videtur, miſerias & calamitates confingimus & proponimus, adeo ſumus otio & vmbra remolliti, ac imbecilles facti, vt quinto quoque die ſumere pharmacum in choleram, in pituitam, in melancholiam oporteat. Frequenter enim laboramus catharro, laterum & ſtomachi dolore, podagra: qui quidem morbi ſolent ex nimio otio exoriri, cùm corpus exercitatione & labore ſemoto, exhalare ſuperflua non permittitur. Hinc (vt ait poeta)

—ſubeunt morbi, triſtiſq; ſenectus,

Et labor, & duræ rapit in clementia mortis:

quibus fit vt neque reip. neque noſtris, vbi & quando oporteat, auxilio eſſe poſsimus. THE. Si putarem te ex animo loqui, dicerem id certè tibi contigiſſe, in alia re tamen quod Neroni aiunt. Quem accuſare diſciplinas ſolitum ferunt, quod ab his vnde humanitas continuò fluit, crudelior & immanior ſit factus. Manauit certè inaudita illa & efferata iniquitas ex inſcitia potius & ſtultitia, quàm ex eruditione & doctrina. Fieri ſiquidem non poteſt, vt malum per ſe ex bono oriatur, neque viciſsim ex malo bonum. Malum enim non ex bono, & bonum non ex malo ſuopte ingenio naſci videmus. Legerat ille credo ex Homero & Marone Troianum incendium: ex tragicis crudelitatem Atrei, Herculis, Aiacis, Athamantis furores. Achillis iram & crudelitatem, Vlyſsis malitiam, Oedipi inhoneſtum, Sinonis fraudem, quæ omnia à poetis ea mente perſcribuntur, vt legentium animos à vitijs certè & crudelitate, quam ipſi deteſtantur, remoueant, & ad virtutem quam tantopere extollunt, adhortentur: tota enim poeſis nil aliud eſt, quàm laus ipſa virtutis. Proinde ſeipſum immanis illa belua, & non eruditionem accuſare debuit, quæ bonum, meliorem ſemper fecit: malum verò, ſi non poteſt in rectam viam traducere, vt inutilem à ſe reijcit. Te verò ea mente tantummodo loqui exiſtimo, vt ex me boni aliquid elicias. Propoſita enim deſperatione, arbitraris me nonnihil medelæ tuæ ægritudini ſtatim inuenturum. Faciam ego verò tibi hac in re quoad potero, ſatis. Primum igitur ex te quæro, putes ne hanc ſciendi cupiditatem humano generi fruſtra innatam eſſe? PLA. Minimè verò, cum omne quod eſt, ad aliquid factum eſſe videatur.

Virgilius 3. Georg.

ſtitutus ſis, niſi teipſum deſeris, vt perfacilè omnes fortunæ ictus ferre ac propulſare poſsis. PLA. Quid enim me colligam? quia ita malignitate fortunæ opprimor, vt vix queam reſpirare. THE. Quos vocas ictus fortunæ? PLA. Inopiam, captiuitatem, vincula, tormenta, extorrem domo ac patria eſſe. THE. Quare inopem quæſo te exiſtimas? PLA. Quia omni humana ac diuina ope careo. Nullum eſt mihi patrimonium, & ſi quod eſt, id eſt perexiguũ, nulla priuata pecunia, non domus, non ſupellex, tum librorum, tum rerum vtenſilium, rara veſtis, & quidem attrita. Hinc oritur vt nemini charus ſim, & quod peius eſt, ab omnibus ferme irridear: tanto enim ætate noſtra pecuniæ in honore ſunt, vt pro monſtro habeatur, qui ſpretis fortunæ bonis, virtuti ſe & cognitioni rerum addixerit: hunc vt phanaticum, vt prophanum contemnunt, deuitant, inſpuunt omnes: diuitem verò ſalutant, comitantur, reducunt, circunſtant officij cauſa. THE. Aut enim pauper, aut in magnis opibus natus es: ſi pauper, nil tibi fortuna abſtulit, cum nihil habueris: ſi diues, id ſuo iure repetere potuit, quod vel tibi vel parentibus tuis ad tempus commodauerat. Sed quid habeas cur de fortuna queri poſsis, non video, cùm nihil tibi in vita adhuc defuerit, quod vel ad neceſsitatem corporis, vel ad ingenij cultum pertineat. Nullum eſſe tuum patrimonium dicis: Age dic quæſo, vnde vixiſti? Nullam pecuniam: vnde tibi neceſſaria in vita vſque ad hanc ætatem comparaſti? Nullam domum: vbi habitaſti? ſub diò ne an ſub tecto? Nullam ſupellectilem: Non Diogenico more vixiſſe te, tuus iſte nitor vrbanus oſtendit. Nullos libros: vnde literas didiciſti? diuinitus ne? veſtem raram: ſatis eſt ſi pluuiam & imbres propulſat. Quid, fortunæ ne debere te plurimum negabis, quæ ex patrimonio & pecunia aliorum ſubtrahit, quod tibi condonaret? Vixiſti profectò, ſi verum fateri vis, ſuo beneficio ſine vlla animi moleſtia. Diuites enim & præpotentes (vt Ciceroni placet) non ſolùm libidine augendi ea quæ habent cruciantur, ſed etiam amittendi. Fundum itaque familiarem qui diligenter colant, omni cura exquirunt: grandinem, intempeſtiuum rigus, nimiam ſiccitatem, vehementes & longos imbres continuò timent: de ſerui furacitate & fuga, deque ruſtici negligentia, de boum & pecorum interitu, de incendio villæ continuò ſoliciti. Si bellum autem exortum fuerit, incurſiones hoſtium veriti, triſte aliquod nuncium ſemper expectant. Pecuniam magno labore partam, varijs inſidijs ab omnibus concupitam magno vident eſſe in diſcrimine, ſiue eam domi cuſtodierint, ſiue aliorum fidei commiſerint, cum nec ſerui, nec filij nec cuiuſuis alius exploratam habeant fidem. Expilant namque ſerui, dilapidant filij intemperantes, ac perfidi decoquunt atrienſes. Domini inde reſpicientes, eam vel augere vel reficere pro dignitate magna impenſa nonnunquam coguntur. Supellectilem verò domi & diuitijs congruentem, ſuis vident perneceſſariam eſſe. Hoc emunt, illud permutant: Multa reficiunt negligentia & ſtultitia ſeruorum conquaſſata & diffracta. Veſtire familiam, paſcere ſeruos, enutrire filios cum magno diſpendio coguntur, præſertim ſi bellum & annonæ caritas, duo grauiſsima mala ingruerint. Soluere autem tributum, pendere vectigal graue & oneroſum plerunque impelluntur. Omitto commemorare quot periculis continuò caput obijciant, cum hunc à latronibus, illum à furibus, multos à ſeruis domeſticis, plerosque etiam à coniugibus & liberis veneno & ferro interfectos ob diuitias ſciamus. Horum periculorum beneficio fortunæ nullum capiti tuo imminet. Dormis ad multam noctem ſine cura, iter quo places, ſecurè carpis. Legis, ſcribis, nec de tuo, nec de alieno ſolicitus. PLA. Homine pingis Theodore, qualem adhuc vidimus neminem. Quòd ſi quis eſt qui ſe fortiorem in contemnendis fortunæ bonis oſtendat, eum certè fatebor aliqua ex parte occultare poſſe animi ſecreta: paupertatem verò quam tantopere laudas, probare ex animo nullo modo poſſe. Ego (vt de me loquar) nunquã adeo ſum curis & ſolicitudinibus vacuus, quin totus à me ipſo diſcedam, vbi eius mihi in mentem venit: non legere, non ſcribere quicquam poſſum memoria dignum, quandoquidem omnia ad victum neceſſaria mihi deeſſe video. Dices, ſat ſcio, me tamen vſque ad hanc ætatem vixiſſe, etſi nihil habuerim: at ego arbitror ſatius eſſe ſemel mori, quam oſtiatim panem mendicare. Toties enim qui hoc agit, iugulatur ſi homo eſt, quoties id ei facere contigit. Quare paupertatem cuiuis laudato, mihi profectò nunquã perſuadebis vt eam exiſtimẽ opulentiæ anteferendam eſſe, cuius vel horrido nomine perſæpè ſomno excutior ac tótus contremiſco, ne dicas me dormire vſque ad multam noctem, & literis ſecurè operam dare. THE. Neque hoc quidem ex animo te loqui putarim vnquam. PLA. Non aliter certè ſentio ac dixi. THE. Quid ſi tibi probaro paupertatem diuitijs meritò anteferendam, & omnium bonorum quæ in vita fiunt, cauſam eſſe? PLA. Agè dic quæſo, hoc eſt quod ex te ſcire cupio. THE. Artium omnium tam liberalium quam mechanicarum inuentrix & autor paupertas eſt. Quis impulit Herodianum, Apollonium, Phocam, Apollodorum, Ariſtarchum, Palæmonem, artis grammaticæ: Lyſiam, Gorgiam, Protagoram, Empedoclam, Agrigentinum, Alcidamantem, Polycratem, Socratem, Ariſtotelem, Theophraſtum, Hermagoram, Marcum Catonem, Marcum Tullium rethoricæ dialecticæ ac Philoſophiæ: Parmenidem, Meliſſum, Platonem, Socratem, Ariſtotelem, arithmeticæ: Hiſmachum, Dinocratem:

geomitriæ Archimenidem, Euclidem: muſicæ Architam, Ariſtoxenum, Amphionem, Boethium: aſtrologiæ Periclem, Beroſum, Ptolemæum præcepta tradere? paupertas. Quis ſutorem ſuere, architectum ædificare, fabros denique omnium artium ex induſtria aliquid agere? paupertas. Arare profectò, agrum fodere, ſerere, inſerere, repaſtinare, & cæteraruris officia nobis obire neceſſe eſſet, ni ruſticos hoc agere paupertas cogeret. Præterea domos augeri, vicos componi, res publicas exiguis incrementis conditas, labore & ciuium induſtria extolli videmus, quod non fieret (adeo eſt humanum genus à labore ad otium & quietem pronum) niſi ad id paupertate impelleretur. Mercatura certè, quæ prouincijs & ciuitatibus neceſſaria eſt ad importandas exportandaſque res vſui hominum accommodatas, paupertatis inuentum eſt. Adiçe profectò tot labores, tot pericula quot nobis in vita ſeſe offerunt, non facilè inuenitur qui velit, niſi coactus. Militiam pariter rerum Publicarum neceſſarium & maximum propugnaculum, qua infinitis propè laboribus & periculis vexamur, quiuis amplecteretur, niſi id facere cogeremur? Poſtremò quis Deum coleret, quis Sanctos, ſi nuſquam paupertas eſſet? Hæc nos religioſos, hæc fortes, hæc induſtrios, hæc agiles, hæc ſanos & beneualentes facit. Contra verò diuitiæ ipſę homines reddunt intemperantes, libidinoſos, inertes, ſegnes, pingues, podagroſos, valetudinarios, hebetes, ingratos. deorum atque hominum contemprores. PLA. Adde etiam iſtud ſi placet, paupertas reddit homines fures, larrones, graſſatores, periuros, mendaces, inſidiatores, debitores, deos atque homines ſpernentes. THE. Hoc profectò non ageret ſancta paupertas: ea eſt enim deſperatio, & ſtultitia quædam. PLA. Paupertatis nimirum conſanguinea. THE. Deſine Platina maledictis paupertatem laceſſere. PLA. Hanc certè qui laudent multos, qui verò ſequantur paucos admodum vidi. Verbis tantùm magnificis & ſeueris philoſophamur Theodore, opera autem concidimus. Cernere licet ætate noſtra multitudinem propè infinitam eorum, qui Chriſti paupertatem & vitam imitaturos ſe voto & ſacramento polliciti ſunt: ex his certè paucos inuenies veræ paupertatis amatores: & ſi diligenter eorum manus obſeruaueris, profectò videbis eos ſub hoc paupertatis nomine, magnas ſibi quotidie parare diuitias. Crebras adeunt morientium hæreditates: fundos, villas, iumenta, ad augendas opes magnis pretijs emunt & conducunt. In perendo effuſi, in erogando verò parciſsimi ſunt. Quòd ſi beneficium aliquod, vt ipſi appellant, paulò opulentius vacauerit, quanta ambitione & cupiditate id petat, tu ipſe noſti. THE. Eos profectò decet qui aliquo in pretio apud ſuos cenſentur, diuitias & opes ſibi congruẽtes, honeſtè tamen ac iuſtè parare, ne contẽptui hominibus ſint. PLA. Nónne igitur malũ inopia eſt, quæ ridiculos (vt ait Satyrus) facit homines, eos etiã
Terentius in Andria. qui in magiſtratu ſunt conſtituti? Hos verò ſolum, non etiam priuatos lædit. PLA. Sit ita ſanè vt dicis, tu profectò ſi hic ſis, aliter ſentias, vt Comici verbis vtar. Vnum te rogo ne de paupertate verbum vllum amplius facias. Audire eius nomen qua frequenter opprimor, & propè enecor, ſine magno mœrore non poſſum: ad reliqua ſi placet pergamus. THE. Qui ingenium tuum non noſſet, ex animo credo te loqui putaret. Sed dic quæſo, quid aliud eſt quod te premat? PLA. Captiuitate (vt vides) ac vinculis crucior. THE. Quid tibi verò ob tantulam calamitatem accidiſſe putas? PLA. Omni libertate ſpoliatum me video, qua certè nil poteſt eſſe homini bene inſtituto vtilius ac grauius. Quid enim habet cur in vita eſſe velit is, cui libertas ſublata eſt? Videmus profectò animantia omnia hanc permaximè expetere. Quòd ſi cui in vinculis & cauea eſſe contigerit, vnde poſsit in libertatem prodire & erumpere, omni conatu experitur & tentat. Hoc verò ſi tanquam munus diuinum bruta mentis & ingenij experria tantopere expetunt, idem non faciet homo, cui ob dignitatem excellentiæ cuncta animalia parent & obſequũtur? THE. Homini profectò conſtanti & forti ſatis eſt libertate animi vti, id eſt, honeſtè & cum virtute viuere, quod fieri etiam in Phalaridis boue (vt ait Epicurus) à quouis homine benè inſtituto poteſt. Ærumnoſum quidem M. Regulum, dum à Pœnis cruciabatur, fuiſſe dicimus. Idem dici de Catone poteſt, dum in carcerem duceretur, de Socrate, de Seneca dum ad mortem obeundam tyrannorum iuſſu cogerentur. Idem de Laurentio, Stephano, ac cæteris martyribus dicendum cenſeo, quorum de numero nonnullos etiam in ipſo cruciatu Deum hymnis & cantu laudaſſe intelligimus, quòd poſt illos cruciatus magnam ſibi propſitam felicitatem & gloriam cernebant. PLA. Separas tu quidem vt video, ærumnoſos ab infelicibus. THE. Quid ni ærumnoſos dicimus calamitatibus oppreſſos, quòd quidem ad corpus & bona fortunæ ſpectat? Infelices verò eos qui animi morbo aliquo laborant, vt contra felices vocamus, quorum animi ſecundum virtutem in vita perfecta à ratione nunquam diſcedunt. PLA. Virtutis (vt ait Cicero) laus omnis in actione conſiſtit. THE. Ita ſanè. PLA. Agere ſecundum virtutem quonam modo poterit, qui vinculis & carcere detinetur? Prodeat in publicum neceſſe eſt, quem liberum volumus, vt oppreſſos potentum vi adiuuet, ignaros doceat, delinquentes caſtiget, errantes in viam rectam perducat: ſi parentes habet, eos paſcat, ſi filios, enutriat, amicis benè conſulat, patriam quibuſcunque rebus

poſsis

poſsit iuuet, tum conſulendo, tum magiſtratus ſibi commiſſos iuſtè modeſtè obeundo. Arma in hoſtes, ſi bellum illatum fuerit ſumendo, vigilando, cohortando de virtute, rimore & ignauia nil remittendo. Hæc profectò niſi ab homine ingenuo & libero, fieri nullo modo poſſunt. THE. Ergo ſenatus ille, cuius conſilio, non manu & opera pop. Rom. vtebatur, fruſtrà à Romulo primùm inſtitutus poſtea è conſulibus auctus eſt, ſi nihil fieri ſecundum virtutem poteſt, niſi ab eo qui viribus & corpore integer eſt, quique proficiſci quò velit poſsit? Nunus ne Appium Secum, Scipionem valetudinarium, Catonem ſenem, ac pleroſque alios vulneribus, podagra, paralyſi, ſtupore membrorum occupatos, profuiſſe reip. exiſtimamus, quod his ægritudinibus grauius etiam quàm carcere & vinculis permerentur? Non profectò. Sedebat Senatus ille auguſtiſsimus in curia & conſilio, & qua ratione totum orbem populus Romanus occuparet, oſtendebat: quo tempore reſpublica illa florentiſsima imperio rerum potita eſt: vbi verò ambitione & temeritate quorundam contemni & extingui tantum lumen cœptũ eſt, imperium illud patrum ac ſenum humeris fundatum & retentum, penitùs corruit. PLA. Hæc tua dicendi copia adeò me certè inuoluit, vt quæ ſentiam, liberè loqui mihi non liceat. Vnaquæque ætas ſuum profectò munus habet: Adoleſcentes, quorum vita omnis ad virtutem dirigenda eſt, doctrinæ & eruditioni operam dent oportet: Iuuenes, & qui in media ætate conſtituti ſunt, agere ſecundum virtutem præceptis & inſtitutis coguntur: Senum verò, quorum ætas quietem & laborum vacationem immerita eſt, conſulere, docere, admonere proprium eſt. Iuuenem me eſſe florentis ætatis vides, ad labores, ad vigilias, ad negotia ſatis aptum. Hoc autem ætatis flore quòd mihi vti non liceat, vehementer doleo. THE. Id mihi quidem optare videris, quod multi omni ſtudio ac diligentia declinant. Quare id cupias certè non ſatis video. PLA. Honoris hercle & gloriæ cauſa, ad quam natura ferimur omnes: ſed alius generoſior eſt alio, magis. THE. Neque hoc quidem admodùm expetendum eſt, cum ſine ambitione ac vitio non fiat: precari enim indignos cogimur, & largitione vti: qua ex re infecta propè mala naſcantur oportet, cum ij, quorum in poteſtate magiſtratus ſunt, his tantum eos decernant, qui enixius rogare, vel maiore largitione vti conſueuerunt. Hanc ob rem fit vt indigni bonis anteferantur, & ij qui alijs præeſſe cupiunt, ſpreta modeſtia & æquitate, ex alieno rapiant, fraude, vi, dolo quod his largiantur, quorum opera & auxilio magni in rep. eſſe percupiunt. Hinc furtum, hinc ſacrilegium, hinc depeculatus, hinc rapinæ, hinc cædes quotidie naſcuntur, cum maximo rerump. detrimento & interitu. Sint nobis exemplo Romani, ſint Carthaginenſes, ſint Lacedæmonij, ſint Athenienſes: quorum reſp. magnæ illæ quidem ac præclaræ, quæ nunquam ſinè habituræ videbantur funditus ſunt euerſæ ciuium ambitione & auaritia. PLA. Nemo ergo tua ſententia ad magiſtratus & reſp. gubernandas accedet vnquam, & ob eam rem incuria & negligentia interibunt omnia. THE. Vt ad ſacra, ſic ad reip. & magiſtratuum omnium gubernationem expiatos homines proficiſci vellem, ſi fieri poſſet, diſciplinis omnibus & præſertim ciuilis virtutis ſcientia imbutos: quod ſi fieret, felices (vt ait Plato) reſpublicas haberemus. Tu verò ſi patriam habes huiuſmodi ciuibus præditam, & ſi te ipſum talem præſtare potes, qualem ciuem reſp. benè inſtituta requiret, eò proficiſcare, nihil te moror. PLA. Hac tua ſeueritate Theodore quemuis etiam fortem & ciuili diſciplina mediocriter imbutum, ad deſperationem profectò reduceres. Non enim (vt aiunt) magiſtri naſcimur: paulatim nimirũ creſcunt habitus & vt non vno ictu, ſed crebris ingens & valida exciditur quercus: ſic nõ vno actu ſtudioſo, ſed pluribus ciuilis gubernationis habitus cõparantur. THE. Ego, vt ante dixi, cenſeo oportere ciues ad capeſſenda reip. gubernacula profecturos, inſtructos & præmonitos ire oportere, ne vnus multorum detrimento quod habeat diſcat. Actum ſiquidem eſſet de nautis omnibus ſi dum fluctibus & procellis agitantur, vnus aliquis ignarus, diſcendi cauſa ad apluſtre proficiſceretur. PLA. Nunquam mihi certè perſuadebis, vt malim in vinculis degere, quam ad honores & magiſtratus capeſſendos in publicum prodire. Hoc ſi non contigeret, liceret ſaltem eccleſiaſtica munera obire. THE. Quaſi verò faciliùs ſit cuſtodire à peccatis multorum animos, quam populos in officio ciuili continere. Quanto enim res præſtabilior eſt, tanto maiorem requirit ſollicitudinem nobilitate ſua & excellentia. Animum præſtantiorem corpore non negabis, tum eius forma perfectior ſit: abeunte ſiquidem anima, intereat corpus neceſſe eſt. Maiore igitur ſapientia & doctrina indiget, qui eccleſiaſticos honores quam qui ciuiles deſiderat. Benè & doctè legat oportet, quod ſine exquiſita grammatica fieri non poteſt. Benè prædicet, quod abſque rethorica, dialectica, theologia non fit, cum perſuadere, probare ac refellere, docere diuinas humanasque res neceſſe ſit. Benè cantet, quod muſicæ & harmoniæ ſcientiam requirit. Annum appoſitè diuidat, & ieiunia, vigilias, dies feſtos & interdictos populo, ne per inſcitiã peccetur, indicet oportet, hoc ſine arithmetica & aſtrologia bene fiet nunquã. Poſtremò verò quod omnium maximum eſt, maximeq; neceſſariũ, hunc quem ſacris præeſſe volumus, iuſtum, modeſtũ, continentẽ, prudentẽ eſſe oportet, ne aliqua ex parte tanti myſterij excellentiã & dignitatem

lædat, vtque ei errantes admonere, reprehendere, caſtigare, docere liberè liceat: quod profectò non fieret, ſi in alijs reprehenderet, quo ipſe meritò notari & argui poſſet. P L A. Vtinam quotam partem iſtorum quæ enumeraſti tenerent ij, quibus animorum noſtrorum cura mandata eſt. T H E. Non dico ego quales ſint qui ad ſacros ordines quotidie prouehuntur, auaritia & cupiditate quorundam, ſed quales eſſe oportet. P L A. Hæc omnia quando ita tibi placet, omittamus. Vnum proponam, quod ſcio te mihi conceſſurum. Eſt enim medium quoddam inter ſacram rem & publicam. T H E. Iſtud certè quale ſit, aud re ex te cupio. P L A. Liceat mihi ſaltem munera iſta aulica, quæ officia vocantur, obire. T H E. Non abnuerim ego in his minus periculi eſſe. Difficile tamen eſt, in tanta rerum corruptela mediocritatem tenere, cum non deſint, qui muneribus, pecunia, pollicitationibus quemuis etiam conſtantē, corrumpere audeant. P L A. Habet vnumquodque officium determinatum præmium, quod non eos fugit, qui huc ex tota Europa negotiorum cauſa commeant. Vnde fit, vt neque illi decipere, neque hi decipi vllo modo poſsint. T H E. Vllo modo dicis, ac ſi profectò neſcires auaritiam & largitionem duo grauiſsima mala, in tanta colluuione hominum poteſtatis habere plurimum. Multi enim ſunt, qui id impetrare pecunia tentant, quod vel induſtria vel virtute conſecuturos ſe nullo pacto vident. Ij concurſant, orant, inſtant, obſecrant, blandiuntur, palpant, circunſtant, ducunt, reducunt, muneribus & pecunia pleroſque corrumpunt. Horum importunitatem effugere qui poſsint, pauci admodum inueniuntur, cùm omnes ad rem neſcio quo fato auidi & proni ſimus. P L A. Qua voracitate dij immortales in tanta largitione hi debent vti, qui huc profectò ad explendam auaritiæ ſitim vndequaque veneres T H E. Conquirunt vbique magno ſtudio ſiccis faucibus tanquam rabidi canes, quos deuotent, & quorum ſanguinem ſitibundi exugant: proinde vt aliud genus viuendi tibi delegas probauerim ſemper, cum neque hoc quidem nequaquam ſatis tutum ſit. Confligtare enim cum huiuſcemodi hominibus, neque corrumpi, difficillimum quidem mihi videtur, cùm non deſint qui te continuò à recta via retrahere conentur, propoſitis voluptatum omnium illecebris, quibus certè ad vnumquodque facinus, quantuis magnum, facillimè impelluntur. Nam qui ad voluptates ſublato pudore, omni impetu fertur, is pecuniam voluptatum inſtrumentum, quacunque ratione poteſt, conquirit: Subducit, furatur, ſubtrahit, expilat, decipit, neque quicquam omittit, quod ad pecuniæ ſtudium pertineat. Hanc vltimam ac ſummum & vltimum bonorum omnium, viam perfectam exiſtimat, cùm honores, potentiam, gloriam, dignitates, voluptatem pariat. Sed falluntur miſeri: ſola enim virtus ad ſummum bonum via eſt. Hoc Platina vt aliquádo frui poſſis, inopiam, captiuitatem, vincula, tormenta, cruciatus, minas, valetudinem, mortem denique, æquo animo feras neceſſe eſt. Hi ſunt pulueres olympici, hi ſudores agonales quibus poſt celebrem victoriam abſciſsis, felices ac beati æuo poſteà fruimur ſempiterno. P L A. Eſt ne hoc illud viuendi genus, quod mihi paulò antè proponebas? T H E. Illud ſanè. P L A. Non delicias mihi aut voluptates proponis,

Hoc opus, hic labor eſt, pauci quos æquus amauit
Aeneid.6. *Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera virtus.*

THE. Ad hanc felicitatem conſequendam nil tibi certè deerit, ſi ingenio & induſtria tua conſtanter vti volueris. P L A. Diuinum profectò neſcio quid huic virtuti ineſſe debet, quàm mihi ineſſe tanto ſtudio ad imitandum proponis: eius enim vel ſolo nomine mirificè recreor. T H E. Hanc ſi deguſtaueris Platina, laboribus te, vinculis, periculis, tormentis, minis, morti poſtremò honeſti cauſa ſpontè offeres. P L A. Fortaſſe. Sed dic quæſo, ſeparás ne virtutem à ſummo bono? T H E. Quid ni: Eſt enim virtus ad ſummum bonum via. P L A. At ego virtutem ipſam ſummum bonum audieram. T H E. Bonum eſt, non tamen ſummum. Vltimum enim bonorum omnium illud eſt, quod vbi quis adeptus eſt, nil amplius deſiderat. P L A. Iſtud quale ſit, ex te audire cupio. T H E. Facerem ego id quidem haud grauatè, ſi mihi per occupationes meas liceret. Cras ſi potero, ad te reuertar. Interim vale, & teipſum ea ratione quam propoſui, conſolare. P L A. Vt redeas, te rogo mi Theodore. Non enim parum me recreaſti tuo erudito & eleganti ſermone: & ſpero fore, ſi redieris, vt penitùs omni moleſtia craſtina diſputatione me liberes. T H E. Faciam id ego, ac lubens, ſi mihi per otium licebit. Quòd ſi vſque ad meridiē non rediero, id ab alio, eo die præſertim, exquirito.

DE

DE FALSO ET VERO BONO.

LIBER TERTIVS.

ALexander ille Macedo, etiam adoleſcens regno potitus, beatiſsime pater, nil actum ſibi in tanto rerum faſtigio putauit, niſi & philoſophos penes ſe haberet, quorum conſilijs & doctrina vteretur: & hiſtoricos ac poetas, qui eius res geſtas æternitati commendarent. Accitis itaque magnis præmijs ac pollicitationibus philoſophis & doctis omnibus, cum ventum eſſet ad Diogenem illum Cynicum, qui ſpretis omnibus fortunæ bonis, dolio pro domo vtebatur, ſola rerum diuinarum & humanarum contemplatione contentus, neſlarentq́ legati vt ad Alexandrum proficiſceretur, aut ſaltem eius dona acciperet, vtrunque ſe facturum renuit. Tum Alexander nec indignatus quidem ob talem cõtumaciam, ſumpto egregio comitatu ad hominem nudum & ſola contemplatione gaudentem proficiſcitur. Sciſcitatus Diogenem, nunquid à ſe vellet: Hoc tantum, inquit, vt abſcedas, nec mihi vmbram facias: in ſole enim nudus apricabatur. Indignantibus autem qui tum aderant, quod nec regi aſſurrexiſſet, nec eos pluris quàm vmbras hominum feciſſet, ita rex inquit: Non eſt cur Diogenem contemnati: niſi enim Alexander eſſem, perſonam Diogenis ſubire non recuſarem. Arbitratus philoſophum ipſum, ſecundum à ſe principem orbis terrarum locum obtinere, nec immeritò quidem. Didicerat credo à præceptore Ariſtotele, contemplantes diuinam in terris vitam agere: eos enim feliciores putauit, & Deo amiciſsimos eſſe, qui mentem à ſenſibus reuocantes, diuinam intuerentur quoad fieri poſſet naturam, quàm qui rebus humanis immerſi actione ipſa delectarentur. Cùm enim diſciplinas omnes vt inuenta philoſophorum laudaret Plato, tres illas potiſsimùm commendauit, quæ nobis per contemplationem oſtenduntur, quæ ſit rerum omnium natura, qualis homo, & quem locum in mundo teneat, & an Deo res humanæ cordi ſint. Quam quidem cognitionem phyſicen appellauit: huic addidit mathematicen, quam Pythagorici gradum optimum ad cognitionem rerum diuinarum putarunt, cùm ab humanis ad diuina fieri tranſitus ſine theologia non poſsit. Hæc enim Platonicæ diuiſionis pars vltima, primarum cauſarum altiſsimarumq́ rationem hominibus quoad fieri poteſt, præſtat. Nam arcana ſummi Dei, vt ait Lactantius, qui fecit omnia in genio ac proprijs ſenſibus integrè comprehendi non poſſunt: alioqui nihil inter Deum hominemq́ diſtaret, ſi conſilia & diſpoſitiones illius maieſtatis æternæ cogitatu aſſequeretur humano. Cùm hæc in tanta calamitate, beatiſsime pater, mecum ipſe reputarem, ſuperuenit M. Valerius Viterbienſis, philoſophus inſignis & phyſicus ſingularis, mei viſendi cauſa: nam & animi & corporis medicina tum indigebam: qui certè non prius à me diſceſsit, quàm faterer optimis rationibus victus, ſummam felicitatem in Deo eſſe: quam adipiſci nemo vnquam poterit, niſi ſpretis fortunæ bonis repreſsisq́ cupiditatibus omnibus & perturbationibus, contemplationi rerum diuinarum ſeſe addixerit, vt ille Diogenes: vel melius, vt ſancti religionis noſtræ penè omnes fecere, exiſtimantes hac vna ratione falſi ac veri boni, quod nunc quærimus, cognitionem haberi poſſe

MARCVS VALERIVS. PLATINA.

ARcem profecto neque munitiorem hac, neq; magis pontificiæ dignitati conuenientem vſquam vidiſſe me memini. Eſt enim aptè poſita, & ad propulſandam vim externorum hoſtium, ad continendos in officio ciues, licet Hadriani imperatoris longè alia ſententia fuerit. Is enim Æliorum cineres & oſſa conſeruari hac mole voluit, non viuorum carcerem & ergaſtulum fieri. Sed ita fit, quod ad rem vnam quæſitum eſt, in alios vſus perſæpè conuertitur. Hi verò vt eorum vultus & impexa ac promiſſa barba oſtendit, captiui eſſe videntur: atque inter hos fortaſſe erit noſter Platina, quem minus conſtanter ferre aduerſam fortunam intellexi. P L A. Non eſt cur fortaſſe dicas, noſti ingenium Pauli pontificis, noſti pertinaciam: non ita properè quos capit, & in carcerem etiam ob leuem ſuſpicionem trudit, dimittere ſolet, ob hoc credo vt aut nil à ſe temere factum vulgò oſtendat, aut ne illatam iniuriam queri vel propulſare quiſquam poſsit, quod certè timidi animi & abiecti eſt. M A R. O noſter Platina ſalue. Sed quid ita mœſtus & cogitabundus iaces? P L A. Rogas? quaſi neſcias qui in vinculis & carcere detinentur, eos continuo mœrore affici. M A R. Qui in carcerem truduntur, aut iuſtè aut indignè hanc pœnam ſubeunt: ſi iuſte, cùm carcer ad coer-

cenda hominum flagitia & petulantiam ſit inuentus, neceſſe eſt eos quibus hac pœna affligi contigerit, id æquiore animo ferre. Nam qui maieſtatem lædit, qui leges contemnit, qui principum decretis, honeſtis præſertim, non obtemperat, is ſua & aliorum cauſa meritò puniendus eſt: Sua profectò, ſi dum in vita eſt, ei ſubterfugere pœnam humanarum legum contigerit, grauius ſupplicium poſt mortem & atrocius diuina iuſtitia continuò eſt paſſurus: aliorum verò, vt cæteris exemplo ſit, ne tale aliquid in vita agant, quò deinceps pœna carceris ſint puniendi. Sin iniuſtè, cùm nulla commiſsi criminis conſcientia ſubſit, eò æquiore animo ferre debes, quod in futurum delicias Dei benignitate ſis conſecuturus, Chryſoſtomo teſte? Quicquid, inquit, à quouis hominum iniuria paſsi fuerimus, id agit diuina iuſtitia, vt peccata noſtra deleantur, aut amplior fiat mercedis retributio. Neceſſe itaque eſt, vtrumlibet acceperis, teipſum conſolari, & Deo maximo gratias agere, qui certè non ſine cauſa voluit te hac moleſtia affligi: ſpero enim hanc præſentis breuiſque doloris vmbram, magnam voluptatem tibi deinceps allaturam. Nam qui aliquid iniuſtè patitur, is poſteà & Deo & hominibus charior eſt profectò ac gratior, cùm fortitudinis & cõſtantiæ laudem præ ſe ferat. PLA. Non dubito fore quin hanc laudem ſim conſecuturus, ſi corporis noſtri valetudinem qua iam diu crucior, & animi morbos quibus angor, ob acceptum incommodum curare volueris. MAR. Quo incõmodo quæſo afflictatus es? PLA. Num vides in pedibus hulcera ob magnitudinem compedum recrudeſcentia? Exeſa eſt caro, eliſi nerui, atque oſſa contuſa ſunt. Præterea verò ne illa ex parte intactus à fortunæ ictibus dici poſsim, quod ego mihi apud Pium pontificem induſtria, labore, pecunijs denique comparaueram, hic ob auaritiam & largitionem, nolo dicere libidinem, alieni cupidus me vita propè ac fortunis omnibus ſpoliauit. MAR. Ob tantulam rem ergo tanto mœrore afficeris. PLA. Non ob hanc ſolum profectò, verumetiam propter alia grauiora, quæ hinc, vt in malis fieri conſueuit, ſecutæ ſunt. MAR. Mitte quæſo has querelas, ne mulieri quidem conuenientes, & de nobis benè ſpera, qui huc venimus, vt corporis & animi tui ægritudinem leuaremus, qua te laborare, & quidem grauiter intellexeramus. Sed primum dic quæſo, quid cauſæ eſt quod ita cogitabundus ac penè ſtupidus iaces? PLA. Dicam certè & breuiter: ab his enim qui philoſophi appellantur, nihil video conſtanter dictum. Vt enim cæteros omittam, qui de hac re ſcripſere, ab Academicis à Peripateticis didiceram, virtutem eſſe ſummum bonum. MAR. Eſt id quidem ſummum bonum humanum, & via optima ad illud diuinum quod omnes appetunt. Hinc fit, vt felicitas in actionem contemplationemque diuidatur. Actio enim iuſtè, fortiter, modeſtè prudenter agendo comparatur, non vno quidem, ſed pluribus, & frequentatis actibus (vt Ariſtoteli placet) in vita perfecta. Contemplationem verò acquirimus, cùm mentem à ſenſibus atque ab ijs terrenis cupiditatibus ad cognitionem rerum diuinarum & admirabilium crebrò reuocamus. Sed vnde rogo, hoc tibi nunc in mentem venit? PLA. Fuit heri mecum Theodorus noſter mei conſolandi cauſa. Is enim collaudato vehementer ſummo bono, effecit vt miſerias æquiore animo, quàm anteà ferrem, & animum opreſſum curis ab his aliquantulum ad cognitionem veræ beatitudinis traduceret. Sed mihi in hoc accidit, vt famelicis in magna rerum penuria ſolet, quibus leni quidem prægustatione concitata appetentia, maior ſuboritur fames. Incendit ſiquidem me vehementer Theodorus ad cognitionem huius veri boni, & incenſum in medio curſu (vt aiunt) deſtituit. Hoc ne perficeret, retrahi ſe ocupationibus quibuſdam dicebat. Rogatus à me hodie tamen rediturum ſe repromiſit. Quod nondum fecit, nec facturum eum ſpero. Iam enim ad veſperam ſol inclinat. Quòd ſi non ante meridiem veniſſet, hoc vt ab alio peterem, me admonuit. Melius autem quam tu, qui mihi hac re facere ſatis poſsit, cognoſco neminem, cùm in te ſit virtus & doctrina propè ſingularis, hoc onus ne ſubterfugias mea cauſa, te rogo. MAR. Onus profectò eſt, aut Atlantis aut Herculis humeris dignũ. Explicari enim naturam diuinã, niſi à philoſopho excellentis ingenij & doctrinæ, poſſe nullo modo video: ſed rogatus tibi certe negare non poſſum, quod etiam ex inſtituto cogar & profeſsione ſponte facere, ſi in me illud ingenij lumen, ea doctrina ineſſet, quam tu opinione fortaſſe vana de me finxiſti. PLA. Nil de te mihi perſuaſi Marce quod tu re ipſa præſtare facillimè non poſsis. Age verò inuocata Vrania, dic aliquid te & tua ſapientia dignum. MAR. Abſit vt in tanta re figmentis poetarũ vtar. Tu ſi ea quæ dicam intelligere vis, ab omni poeſi animum prorſus reuocato, non hæc theatri, non ſcenæ plauſum, ſed ingenij vim & acumen requirunt. PLA. Faciam vt iubes. MAR. Qui reponere nouum merum volunt, vaſa prius diluant neceſſe eſt, ne retro fæculenti ac marceſcentis vini odore nouum inficiatur. Idem quoque mihi faciundum eſt. Propoſita enim falſa bonorum ſpecie, eodemque tuo conſenſu confutata, tibi non ita multò pòſt veri boni ſanctiſsimam imaginem ante oculos ponam: qua viſa, certè ſcio te ab illis aliquando concupitis, ad hæc animum ſtatim traducturum. De bono quod omnia appetunt, variæ philoſophorum extant ſententiæ: fuere enim qui ſpretis rebus omnibus, virtutem ſolùm eſſe bonum dicerent, quòd ei in quo virtus eſſet, nil deeſſe ad benè ac beatè viuendum affirma-

De ſummo bono variæ philoſophorũ ſententiæ.

affirmarent: hi Stoici ſunt appellati, quorum princeps Zeno habitus eſt. Inuenti ſunt item, qui ſummum bonum virtutem ipſam, & non ſolùm, vt Stoicis placebat, multis rationibus probare niterentur. Hi verò ſummum bonum dicentes, non excludebant à ſeriè boni diuitias, potentiam, gloriam, bonam valetudinem, & quæ tum corporis, tum fortunæ bona vulgus exiſtimat, quòd qui ſecundum virtutem agit, his ad magnificentiam & liberalitatem, ad fortitudinem & conſtantiam indigeret: hos quidem Peripateticos, non multum ab Academicis diſsidentes, appellarunt, quod inambulantes diſputarent: huius verò ſectæ Ariſtoteles auctor & princeps eſt habitus. Fuere præterea qui frui bonis à natura datis, nec vllum adminiculum foris ad commoditatem vitæ quærere, ſolùm bonum eſſe dicerent. Hi quod apertè in delinquentes clamarent, vel naturali deſiderio moti, in foro, in via, commoda ſua pudori anteferrent, Cynici meritò ſunt dicti. Cyna enim Græci canem vocant. Hi Diogenem autorem habuere. Non defuere poſtremo qui in voluptatibus bonum reponerent: hi dolorem vt ſummum malorum, omni vi fugientes, voluptatem ſummo ſtudio amplectebantur, quod ea felices homines fieri putarent: Epicurei hi ſunt appellati, à primo tam ineptæ opinionis autore. Ariſtonis autem & Herilli ſententias, ab omnibus iampridem exploſas, omittamus. In ſcientia enim ſummum bonum collocabant. Hi verò & eorum familiæ quaſi ſomniantes veram felicitatem inueſtigare ſunt auſi: quibus omnibus accidit quod ſagittantibus ſolet. Proponitur enim ſignum, quo parati certare ſagittam intendant. Tabularum magno ſtudio feriunt multi, ſed qui medium illud omninò attingat, in quo victoriæ ſpes omnis reponitur, nemo vnus inuenitur. Datur tamen præmium ei qui ad ſignum acceſsit magis, quaſi ſit cæteris ſagittandi arte præſtantior. Idem contigiſſe his philoſophis dici poteſt. Accedit ad bonorum finem alius alio magis, ſed qui liquidò (erroris* credo nebula) verum bonum inuenerit, nullus adhuc inuentus eſt Veritati tamen Stoici appropinquare magis viſi ſunt, qui in virtute quæ ad felicitatem via eſt, ſolum bonum collocarunt. Sed cum via ad Athenas & Athenæ non idem ſuſit: ſic quoque nec via ad bonum, & bonum idem erunt. Atqui virtutem eſſe viam ad felicitatem, ex hoc deprehendi poteſt, quod eos tantùm beatos dicimus, qui ſpretis cupiditatibus omnibus, iuſtè prudenter, caſtè, conſtanter vixerunt, his quaſi ſemitis quibuſdam in cælum profectos. P L A. Dic quæſo Marce, ſeparas ne felicitatem a verò bono? M A R. Minimè quidem. Idem enim felicitas eſt & ſummum bonum. P L A. Perge cnnfundebar aliquantum immutatione vocabulorum. Rogabo ego te inter dicendum, ni moleſtè fers, vbi huiuſcemodi ambiguitate traduci videbor, ne quod dicis apertè intelligam. Habet enim hæc doctrina, vt arcana eſt, ita etiam vocabula & locos à communi conſuetudine nonnihil ſemotos. M A R. Moleſtè ferrem, ſi cognoſcerem te vel modeſtia vel pudore retineri, quò minus ex me quod ad cognitionem tantæ rei pertinet, ſciſcitarere. Docenti certè nihil eſt acerbius, quàm videre rem perinde ac ipſe docet, ab auditoribus non percipi. Proinde me, quoties placebit, interrogato, ne fruſtra tantum laborem ſuſcepiſſe videamur. Virtutem præterea & ſummum bonum, non idem eſſe, ex hoc comprehendi poteſt, quod illa actibus humanis comparatur ad felicitatem: hoc verò, ad quod omnia quæ in mundo fiunt, referuntur, adeò per ſeipſum bonum eſt, vt ab eo totius felicitatis integritas petatur, ne quærendum ſit extrinſecus, quod tantam potentiam tamque diuinam efficiat. Poſtremò qui ſolum dicit, nil ſibi relinquit, quod præterea bonum dici poſsit: quo quid poteſt excogitari abſurdiùs, cùm in Deo ſummam & ſingularem poteſtatem videamus bonorum omnium copia refertam? Quod ſi cui vnitatis nomen eſt attribuendnm diuina potentia id tantùm ſibi vendicabit, ne dicant virtutem ſolum bonum appellari. Duo ſumma bona à ſe inuicem diſsidentia, non appellatio ſolùm nominis, ſed etiam res ipſa dici vetat, cum eius naturæ vnum non ſit, cuius alterum eſſe deprehendimus. Virtus enim celebris ac clara ſine actione humana eſſe nullo modo poteſt, cuius certe laus omnis in actione hominis conſiſtat. At Deus bonorum omnium fons, vera, ſimplex, ſinceraque felicitas eſt, nec certè cuiuſpiam actione & adminiculo ad ſui ipſius integritatem eget. Vnde meritò ipſum & non aliud quippiam ſolùm bonum appellabimus, cùm in eo ſumma ſint omnia, infinita, potentia, ſingularis ſapientia, æterna gloria: non igitur ſolùm bonum, nec ſummum (vt Peripateticis placuit) virtus eſt: quorum ea certè fuit opinio, vt diuitiæ potentia, dignitas, gloria, corporis robur, in numero etiam bonorum haberentur. Diuitias enim non ſolùm vt nullius rei indigerent, ſed ad magnificentiam & liberalitatem, ad copias, ad opes, requirere videbantur, vt multis gratificarentur. Potentiam verò vt rebus ſuis publicis cum imperio & poteſtate præeſſent. Dignitatem ideò expectandam dicebant quod ea celeberrimum quenque apud ciues ſuos faciat. Gloriam, qua non apud ſuos modo ſed etiam apud exteras gentes & nationes clariſsimum nomen conſequerentur. Corporis robur, quo cæteris valentiores haberentur. Vxorem quoque liberos, amicos, nobilitatem, auram popularem, pulchritudinem, velocitatem, & cætera id genus ſummi boni & non fortunæ membra dicebant, quos certe ratio ipſa vehementer improbat. Primum, qui fieri poteſt, vt diuitiæ bona ſint. Bonum enim ſua natura tale eſt, vt extorqueri à poſſeſſore

Diuitiæ non ſunt pars ſummi boni.

ſore quauis arte & induſtria non poſsit. Atqui diuinarum membra ita mutabilia ſunt, vt leui vento facilimè huc atque illuc impellantur: vnde non incongruè pilæ loco his fortuna vti dicitur, quo nil poteſt eſſe bono magis contrarium, cuius ea natura eſt, vt ſempet eodem modo ſeſe habeat. Non igitur diuitiæ bona ſunt: quæ quidem etiam longè alium ſortiuntur finem, quàm quo ab hominibus deſiderantur. Ad tollendam ſiquidem indigentiam omnem, experi videntur. Sed tantùm abeſt vr id efficiant, vt etiam ardentiorem ſitim poſsidentibus excitent, quæ non ex inopia, ſed ex magna copia oriri videtur. Quanto enim quis plura haber, tanto pluribus indiget. Neque ſolùm (vt ait Cicero) libidine augendi ea quæ habent, cruciantur, ſed etiam amittendi metu. Furum profectò, latronum, graſſatorum impetum continuò pertineſcunt. Nec dici certè poteſt, eos ſitim, famem, frigus, quarum rerum cauſa pecuniæ tanto ſtudio comparantur, magis quàm paupetes & inopes ſedare. Ea ſiquidem habendi cupiditate feruntur, vt inediam, frigora, ſitim, ac vehementes æſtus vſque ad necem plerunque patiantur. Habet præterea verum bonum modum quendam in ſe finitum & determinatum: quo quidem adepto, ac ſi in portu eſſemus, nulla amplius cupiditate iactamur. In pecunia verò nullus modus, nulla ſatietas eſt: vnde fit, vt eius ſtudioſi continua ſolicitudine angantur. Poſtremò, ſi diuitiæ bona eſſent, vnumquemque poſsidentem meliorem profectò facerent. Talis eſt enim natura boni, vt eos penes quos habitat, reddat præſtantiores. At contra vſu venire cernimus. Diuites enim, iniuſtos, intemperantes, mendaces, fallaces, violentos, libidinoſos, parricidas, flagitioſos, vt plurimum videmus, quod ſecum totius libidinis & intemperantiæ inſtrumenta ferant. Quare diuitiæ nec bona dici, nec in ſerie boni collocari vllo modo debent: quæ certè, quia fragiles ſunt & caducæ, & quia comparari ſine multorum iniuria non poſſunt, tanquam

Nec potentia.

teterrima quædam peſtis ſunt fugiendæ. Contenti enim noſtro & paruo eſſe debemus, cùm natura paucis ali ac foueri poſsit. Quare fit vt ſatis mirari non poſsim iſtorum ſtultitiam, qui non ſecus diuitijs & pecuniæ ſtudent, ac ſi ijs etiam poſt mortem vſuri eſſent. Potentia ſimiliter quid in ſe habeat, quod certè non fugiendum potiùs quàm expetendum ſit, minimè video, cùm eam inſidijs, proditioni, periculis omnibus ſubiectam cernamus. Eorum exemplis plena ſunt ſcriptorum monumenta, qui vitam & imperium cum morte permutatunt vt de Creſo, Cyro, Xerxe, Dario, Alexandro, Pompeio, Cæſare legimus: quorum potentiæ nequaquam tantæ fuere, vt eos à morte & interitu liberarent. Bonum ſiquidem potentia non eſt, cùm ſine multorum iniuria comparari ac retineri nequeat. Atqui ex bono melius ſemper naſcatur oportet, quod potentiæ omninò non contigit, vt Piſiſtrati, Phalaridis, Dionyſij, Tarquinij, Neronis tyrannides oſtendunt. Potentia igitur bonum dici nullo modo poteſt. Erunt fortaſſe qui potentum vitam ſecuriorem exiſtiment, quòd magnam ſatellitum vim ad cuſtodiam corporis habeant: quos quidem ego omnium hominum infelicißimos ac ſtolidißimos puto, quod eos eriam mercede conducant, à quibus perſæpe incauti opprimuntur: vt certè de multis legitur, qui vel familiarum inſidijs, vel prætorianorum militum vi & fraude periere. Quid? quod ambitione & timore duobus maximis malis continuò cruciantur, cùm vel incrementũ potentiæ cupiunt vel impẽdentem ruinam vitare ſtudioſißimè laborant, vt Damoclis ſella indicat? Poſſum ego multorum exempla commemorare, qui magiſtratum depoſuere, quique deponere potentiam & tyrannidem voluiſſent, ſi eis per iniurias plutibus illaras id facete licuiſſet. Quod certè ab his nuuquam concupitum diceremus, ſi in potentia ſummum eſſe bonum deprehendiſſent: vt de Sylla legimus, qui dictaturam ſummum in Rep. magiſtratum, poſt longas bellorũ ciuilium afflictationes & curas perſuadentibus amicis qnibuſdam depoſuit, priuatus vt altum dormiret. Hoc quoque malum non latuiſſet C. Cæſarem, quem vel Reip. componendæ cauſa, vel nimia ambitio eo tandem perduxit, vt vitam cum potentia & im-

Nec honores vel dignitates.

petio amitteret. Eadem fermè de honoribus & dignitatibus dici poſſunt: quæ ſi virtute & non ambirione ac largitione quærerentur, in vita ciuili non reprehenderemus. Sed neque hæc quidem bona deberent appellari, cum imptobos ſæpe ac dementes in magiſtratibus conſtitutos vedeamus, nec ab imptobitate & ſtultitia ſua, boni dignitate & præſentia dimoueri vnquam poſſe. Nam vt malo contagione quadam malos fieri dicimus, ſic bono meliores effici neceſſe eſt. Verum tanrum abeſt, vt bonos magiſtratus faciant, vt etiam pleroſque ad ſupremam ſæuitiam, libidinẽ & auaritiam perduxerint: vt de Appio illo decemuiro, qui Virginiam Virginij filiam, ob magiſtratum & potentiam ſtuprare eſt auſus. Quid verò egerint duo Gracchi, quid Saturnius, quid Spurius Melius, quid Clodius, quid plerique alij apud Romanos in magiſtratibus conſtituri, ex rebus eorum geſtis facilimè deprehendimus. Taceo C. Marii licentiam, L. Syllæ ſæuitiam, Verris auaritiam, C. Cæſaris dominatum, M. Antonij libidinem, Tiberij, Claudij, C. Caligulæ, Neronis crudelitatem, & rabiem. Hi etſi natura mali erant, adeptis tamen magiſtratibus, licentia peſsimi ſunt facti: quod eis nunquam contigiſſet, ſi honores per ſe in bonorum numeto haberi mererentur. Soleo ego mecum plerumque cogitare, vnde tanta ſtultitia hominibus inſit, vt id magno pretio nonnunquam parent quo adepto, & ludibrio ſint hominibus, vel in magnas ca-

calamitates perſæpè incurrant, vt Nonius ille Catuli, quem Strumam non hominem, in curuli ſedentem legimus. Quid eſt Catule, cur moraris emori? Sella in curuli Struma Nonius ſedet. Idem poeta neſcio quis, de ventidio Baſſo. Accurrite omnes augures aruſpicesque, monſtrum inuſitatum conflatum eſt recèns: nam multos qui fricabar, conſul factus eſt. Noſtra quoque ætate videmus pleriſque honores, tum prophanos, tum ſactos dedecori ac turpitudini eſſe, cùm vel ignaui ſint vel indocti, vel rerum humanarum imperiti habeantur. Satius nimirum fuiſſet hos priuatè viuere, quàm eò velle conſcendere, vbi tanquam in ſpecula quadam ab omnibus ignominia & ſocordia notarentur. Nota eſt Varonis plebei hominis audacia & ſtultitia, qui conſulatum, onus quidem nequaquam humeris ſuis conueniens, contra patrum conſenſum adeptus, ad Cannas cum Hannibale Carthaginenſium duce confligere eſt auſus, quo in prælio ad quinquaginta Romanorum Varonis ſtultitia cæſa traduntur. Idem de M. Craſſo, deque Quintilio Varo dici poteſt, quũ pecunia & ambitione viam ſibi ad ignominioſam mortem fecere. Alter enim bello Parthico, alter bello Germanico cum vniuerſo exercitu interijt. Omitto commemorare quot hominibus præclaris exilium ac pernitiem concupiti magiſtratus iam pepererint: vt M. Camillo, Cn. Cotiolano, Cincinnato, Scipioni apud Romanos: Soloni, Alcibiadi, Themiſtocli apud Athenienſes. Hanibali apud Carthaginenſes. Bonum itaque magiſtratus & honores non ſunt, cum bonis plerumque obſint ac magnæ calamitati ſint. Gloria verò quam *Nec gloria.* tanto ſtudio requirunt ij qui in vita & morte laudari cupiunt, quid in ſe boni habeat, certè non video, cum non eadem ſemper ſit. Fallax nanque eſt, & ad inflandas hominum mentes aureſque permulcendas tantummodo videtur inuenta. Quid? quòd nonnullos hominum eò inſaniæ vulgi opinione perducit, vt nil de ſe prædicari poſſe exiſtimenr, quod ipſi induſtria & virtute ſua, cùm ſint omnium ignauiſsimi, præſtari non poſsint: quos quidem detracto aliquando errore, proprijs laudibus erubeſcere neceſſe eſt, cùm cernant ſe eò cupiditate gloriæ profectos, vnde digredi ſine dedecore & ignominia non poſsint. Eſto magnitudine rerum geſtarum & non paruis meritis ſit acquiſita, quid boni viro ſapienti ac forti affert, qui non in voculis leuiſsimi vulgi, ſed in conſcientia tantùm rectè factorum ſuorum merita reponi deſiderat? Vide quæſo quanta ſtultitia feramur in vita. Sunt qui ita gloriæ ſtudeant, vt celebritate & fama nil putent eſſe melius. Non abnuerim ego hanc expetendam videri ſi per omnes gentes & nationes extendi poſsit. Verùm cùm id fieri adhibito etiam omni ſtudio non vident, cumque ciuibus ſuis vix ſe notos intelligunt, fit vt ex hoc quod ſummum bonum putabant, in grauiſsimos animi dolores cum ignominia recidant, quibus eos infeliciſsimos fieri contigit, cùm inſpiciant ſe tot labores tot vigilias fruſtra ſumpſiſſe: quare melius cum his agitur, qui in Deo gloriam omnem ſuam collocant, in quo certè ſumma felicitas ac perfecta gloria repoſita eſt. Dicere autem ex re imperfecta beatum ac felicem hominem fieri, abſurdum mihi ſanè videtur, cum beatitudo ex ſummo ac perfecto bono naſcatur. At gloria, vel quod non eadem eſt apud omnes, vel quod opinione in ſiniſtram famam quandoque vertitur, adeo eſt manca & debilis, vt celebrem hominem, inglorium mutata ſententia quàm ſæpiſsimè reddat. Eius enim maxima pars fortunæ ſubiecta eſt, qua nil volubilius: nil denique fallacius dici poteſt. Nam quos in cælum vſque ſummo fauore, gloria & fama peruexit, eos plerumque mutata opinione ita deprimit, vt nil vnquam commercij cum ipſa gloria habuiſſe videantur. Sed dic quæſo, quid dignitatis in ſe poteſt habere gloria, quæ tota pendet ex arbitrio imperitæ multitudinis? Cuius ea certè natura eſt illos tantum laudibus extollere, quibus fortunam viderit arridere. Aduerſi verò ſi quid acciderit, quòd fieri crebro videmus, quos antea ſapientes, fortes, prudentes appellauerat, eos demum mutata ſententia ſtolidos, imprudentes, timidos, reijciendos & contemnendos dicit. Non igitur gloria bonum eſt quæ non vero iudicio, ſed ſtultitia & voluntate hominum excitatur ac deprimitur. Eſſet aliquid ſi à viris bonis & planè ſapientibus laudaremur: quanquam ne in hoc quidem ſit vera felicitas. Iudicio enim nil eſt fallacius, cum aut odio, aut beneuolentia, aut alio aliquo affectu de rebus ipſis iudicare conſueuerimus. Iam verò viliſsimorum corporum noſtrorum quàm fragilia ſint bona, *Nec bona corporũ.* videamus. Si robur inſpicis, à tauris & leonibus ſuperamur: ſi velocitatem, à ceruis & tigribus: ſi formæ ſpeciem, parum admodum à vernis floribus diſtamus, quos vel paulò intenſior ſol, vel frigidior ſoliro ventus facilimè enecat. Videmus & quotidie quidem formoſiſsimos adoleſcentes & iuuenes, vel parua febricula turpiſsimos & informes citò reddi. Quod ſi diligenter contempta hac viliſsima ſpecie, quæ quidem pictura in ſuperficie corporis eſt introſpiceremus, deſineremus vtique pulchritudinem iſtam muliebrem & vilam admirari, in qua vtique non plus mali quam boni eſſet. Prudenter enim hoc à Naſone poeta notatum eſt. Lis eſt cum forma magna pudicitiæ. Mallem ego deformitatem Therſitæ, quam pulchritudinem Alcibiadis, ſi detrimento mihi & ignominiæ futura eſſet. Quod enim ad malum via eſt, id nequaquam bonum dici poteſt. At talis eſt forma ad intemperantiam: ſiquidem ad libidinem, ad flagitium multos perducit: non igitur forma bonum eſt. Atqui ſi certè volumus cõſiderare, hanc in pleriſque multorum malorum cauſam fuiſſe

depre-

deprehendemus. Quid bellum Troianum concitauit? Hælenæ forma. Quid Medeam fratrem Abſyrtum occidere & lacerare coegit? Iaſonis forma. Quid Scyllam parentem cum regno Athenarum hoſtibus prodere impulit? Minocis pulchritudo & forma. Verum nulla res profectò eſt, quæ nos falſo magis hæc inter bona adiudicare faciat, quam oculorum noſtrorum craſſus & obtuſus intuitus, quo turpes ac informes Veneri & Narciſſo plerumque comparamus. Hinc fit vt matres inhoneſtos & turpes filios, pulcherrimos dijudicent. De his vero qui libidinoſe & intemperanter amant, non attinet dicere, cum neque in hac quidem neque alijs in rebus vllo vero iudicio vtantur. Beſtijs enim perſimiles habentur, quæ ſola voluptate & libidine ad res concupitas feruntur. Ex his itaque comprehendi poteſt, robur, formam, celeritatem, corporis inter bona connumerari nullo modo debere. Ad Cynicos venio, quorum ſecta ideo reprehendenda eſt, quòd ſummum bonum, inurbanè & impudenter viuere, exiſtimarent.

Contra Cynicos.

Frui muneribus à natura datis, non eſt alienum à ratione benè ac beatè viuendi, modò id fiat opportunè: ſed in foro mingere, coire, ac cætera huiuſcemodi agere, quorum etiam nomina palàm enunciare natura ipſa vetat, alienum mihi ab omni felicitate prorſus videtur, in qua ſumma verecundia, ſummus pudor, ſumma dignitas ineſt. Sed dicát hi pertinaces philoſophi: ſi iſtas corporis partes vtiles quidem & neceſſarias, ſed turpitudinem & dedecus in dedecore ſi oſtendantur, præ ſe ferentes, natura ſagaciſsima in locis ſecretioribus occultauit, cur ipſi beſtias imitati, reiecto omni pudore, in foro, in ſcena, in theatro oſtendunt? Quòd ſi pueros adoleſcentes, quibus ob tenellam ætatem & recentes animi vires minus cognitionis & pudoris ineſt, accuratè pudibunda corporis integere videmus, cur non idem facient hi, quorum inſtituta ob ætatem in honeſtate & pudore, & non in canina impudentia fundata eſſe debent? Præterea quid eſt, quòd in vita adminiculis his vti recuſent, quæ vel à Deo nobis data, vel ab hominibus excogitata & inuenta ad communem vtilitatem ſunt: vt tecto ad hyemem æſtumque vitandum: veſte ad imbres ventoſque propulſandos: pileo, ne caput nobiliſsima corporis pars aliqua intemperie lædatur: calceis, ne ſi nudis pedibus terram frigidam & frequenti pluuia humectam conteramus, ſtomachus & reliquæ corporis partes offendantur? carne ſimiliter caſeo, lacte, vino & cæteris adminiculis ad alendum ſuſtentandumque corpus perneceſſarijs vti ſi nefas putant, diuinam prouidentiam nimirum accuſare videntur, quæ omnia ad vſum commoditatemque humani generis creauit. Mirari etiam ſatis non poſſum Pythagoræ illius Samij philoſophi, cæteris in rebus clariſsimi, pertinaciſsimum decretum, quo ſcelus eſſe & magnum quidem oſtendit, brutorum carnibus veſci. Sed vno & eo quidem perabſurdo dato, multa ſubſequi neceſſe fuit. Propoſita enim & affirmata tranſmigratione animorum, quæ ipſe metenphychoſim appellabat, cùm in brutorum corpora eos migrare diceret, accuratiſsimè vetuit domicilia (vt ipſe dicebat) noſtra ob voracitatem dentibus & morſu violari: ſed cum nec Pythagoræ, nec Diogenis præcepta propter nimiam rigiditatem admodum ſint ab hominibus approbata: cumque etiam plus ipſis iuuentoribus tam obſtinata doctrina humano generi obfuerit, his tandem omiſsis, ad cætera pergamus.

Contra Epicureos.

Epicurei verò poſtremi in ordine fuere, quorum ſententiam exponeremus: horum opinio Metrodori præſertim ac Hieronymi, ab omni prorſus virtute remota fuit: cum brutis enim & non cum hominibus ſentire videntur. Nam illi rationis expertes, ad id quod adeſt, modò ſentiant in eo eſſe aliquid quod delectat, appetitu feruntur, de futuris nihil ſoliciti: ſic hi reiecta continentia & poſthabita vera felicitate, voluptatem vt ſummum bonum amplectuntur, nec dici poſſet, quàm diligenter & accuratè vallo ac foſſa (vt dici ſolet) ſeſe defendunt. Non fruſtra, inquiunt natura dolorem vt ſummum malum declinamus, & voluptatem vt bonum appetimus. Nec id ſolùm ab hominibus fieri cernimus, verumetiam à cæteris animantibus. Videmus, inquiunt, beſtias diminutas etiam, & quibus minus animæ ineſt, vel fugere vel contrahere ſeſe, vbi moleſti aliquid, & quod nociturum ſit, ſenſerint: progredi verò, & omni conatu ad id quod iucunditatem voluptatemque præ ſe tulerit deferri. Horum pueriles rationes quàm facilè confutari poſsint, attẽde. Primum quid poteſt eſſe ſtultiùs, quàm aſſerere id rectè fieri, ad quod plura appetitione ipſa feruntur? Quod enim multi appetunt, hoc eſt furari, latrocinari, mœchari, ſtuprum & adulterium committere, vino & crapula repleri, ſomno & otio vti. Hæc ſi rectè & honeſtè fiunt, quid rectum certè ſit, non video: mea quidem, immò bonorum omnium ſententia, rectum id dicetur, quod cum virtute fit, cui certè nil poteſt magis eſſe contrarium, quàm flagitioſè & intemperanter viuere. Hac via, quòd laborioſa, quodque difficilis, pauci admodum ad virtutem: illa, quòd prona & lata, multi ad voluptatem proficiſcuntur. Non igitur quòd à multis falſo, ſed à paucis, vero iudicio approbatur, id profectò ſequi & amplecti debemus. Male enim cum humano genere actum eſſet, ſi in rebus agẽdis multorum opinionem & non paucorum, eorundemque bonorum ſequeremur. Hinc eſt quod in optimis rebuſp. pauci deligũtur, quorum conſilijs cætera multitudo, imperita quidem ac ſtolida, obtemperet. Auocandi prætereà, inquiunt, & reuocandi ſunt ad voluptatem animi. Hoc enim dicto tollunt prudentiam & modeſtiam, quarum altera præteritorum reminiſci

iubemur,

jubemur, ne ſtultitia & ſocordia aliquam calamitatem incidamus : altera verò frenare cupiditates, & libidinem coercere ne ingenio ſimul & corpori immoderata libido officiat, Sed vide quæſo quantum abſit, vt in voluptate ſummum bonum diei poſsit. Ex bono enim nil niſi bonum oritur. At verò ex hoc bono, quod profectò malorum omnium fons eſt, pœnitentiam, ſatietatem dolorem, morbos, ægritudinem, eneruationes corporum, ignauiam, timiditatem, negligentiam, nequitiam denique omnem exoriri oportet, cum qui ſe huic ſectæ addixerit, nil quod ad corporis aut animi vtilitatem pertineat, excogitare poſsit, adeo eſt libidinum omnium agmine circumuentus. Voluptas igitur non modo bonum non eſt, ſed malorum omnium caput. Ex ea enim petulantia, laſciuia, turpitudó, iniquitas, amentia, ſcelus, egeſtas, ignauia, fraudatio, deorum atque hominum contemptus continuò quaſi fons quidam irriguus manat. Quid plura? ex hominibus certè intemperantes ac ſæuiſsimæ fiunt beluæ. Sed hos tandem miſſos faciamus, & confutata falſa beatitudinis ſpecie, quæ vera ſit atque perfecta, niſi quid ad hæc dicere volueris, tandem explicemus. PLA. Nefas certè putarem, ea velle defendere, quæ tu falſo à philoſophis tradita multis ac maximis rationibus oſtendiſti : neque hoc quidem ad rem meam facerer, qui deſiderio incredibili iamdiu ardeo ex te audire, quod verum ſit ac ſummum bonum, quando nec diuitijs rerum neceſſariarum abundantiam, nec imperio & regnis potentiam, nec magiſtratibus venerationem, nec gloriæ & famæ veram celebritatem, nec voluptatibus conſtantem lætitiam ineſſe video, vt ex tua doctiſsima ac veriſsima diſputatione intelligi poteſt : Perge itaque ſi placet, & me qui inſcitia & errore multum de via flexeram, ad veri perfectique boni cognitionem tandem perducito. MAR. Si feſſus es audiendo mi Platina requieſce paululum. PLA. Quaſi verò quies vlla maior dolori meo afferri poſsit, quàm te cuius aſpectu mirifice recreor, admonentem docentemque intueri & audire. Idem mihi certè vſu venire ſentio, quod inferis accidiſſe poetæ ſcribunt. Vt enim illis omni pœna tamdiu caruiſſe contigit, quamdiu Orpheo cithara & fidibus pro ſalute Eurydices deprecari licuit : ſic mihi certe intermiſsio quædam ſit dolorum & calamitatum mearum, audita tua eleganti ac docta oratione. MAR. Reuocanda nunc quidem mens eſt ab omni ſenſu & cupiditate, & ad veri ac ſummi boni cognitionem traducenda. De rebus enim magnis ac diuinis agitur. PLA. Age dic quæſo, reflexi mentem in ſeipſam, vt nil excidat, quod à te dicetur. Viribus enim & firmo pectore nunc opus eſt. MAR. Ita eſt vt dicis. Contrahe paululum pedes, atque audi. PLA. En contraxi, & totum meipſum collegi. MAR. Omne profectò qualecunque id ſit, quod veri perfecti denominationem accepit, ita quidem dictum ob falſum imperfectumque nemo eſt qui ambigat. Nam qui album in ſubiecto videt, eidem quoque ineſſe poſſe eius contrarium, quod nigrum vocamus, deprehendit. contrarijs ſiquidem contraria dignoſcimus, vt album nigro dulce amaro, verum falſo, perfectum imperfecto. Cum igitur falſorum bonorum multiplices eſſe formas oſtenderimus, quæ tandem vera ſit ac perfecta, declaremus oportet. Ea nimirum in ſolo deo rerum omnium principe merito collocabitur. Deo ſiquidē nil poten- *Verũ ſummum bonũ.* tius, nil melius, nil perfectius, nil copioſius, nil glorioſius, nil quod magis animos noſtros dilectet, inueniri excogitariue poteſt. Hunc certè ni talem eſſe contigerit, rerum omnium patrem nullo modo appellaremus, cum bonum aliquod eo perſtabilius reperietur. Perfecta namque minus integris nobiliora eſſe comprehenduntur. Hæc enim ab illis, vt à potioribus, principium & augmentum accipiunt. At verò tale aliquid de deo cogitare, nefas putandum eſt, cum omne quodcunque in rerum natura eſt, ita rectè egerit, diſpoſuerit, ordinauerit, vt in eo ad integritatem nil vlterius requiri poſſe videatur. Eſt igitur in deo ſummi perfectique boni copia maxima, quæ nec continuo vſu diminuitur, nec extrinſecus alicuius ope augetur. Diminui enim, quod infinitū eſt, non poteſt. Alterius deinde egere auxilio eum qui omnibus adminiculo eſt, nequaquā certè conſentaneum vident. Deus enim ſemper idem eſt, nec vllo modo diminutus, aut à ſe diuerſus dici poteſt. Summum nanque dicere, cui deeſt quod ab altero accipiat, dementia profectò vident, præterea nil eſt quod magis diminutum aliquid aut imperfectum arguat, quàm aliquando à ſe diuerſum eſſe, vt ex illis fallacibus bonis deprehendit, qui à nobis paulo ante multis rationibus ſpreta ac contempta ſunt. Deus itaquē ſumma, conſtans, perpetua, integra beatitudo & felicitas eſt : hunc qui intelligit, eundem contemplatur, adorat, diuitias, potentiam, gloriam, honores, voluptates, facilimè contemnit. Beatus enim, & felix, ſummum bonum adeptus, quid amplius requirat non habet. PLA. Beatos igitur eos ſolos dicis qui ſpretis fortunæ bonis, vnica contemplatione delectantur. MAR. Quid beatos, immò deos : vt enim iuſtos iuſti participatione dicimus, ſapientes ſapientiæ, fortes fortitudinis : ſic diuos adepta diuinitate homines vocabimus quod etiam dei ipſius voce in Pſal. confirmatur : Dixi enim *Pſalm. 8.* vobis dij eſtis. Non igitur à ratione alienum eſt, beatos homines participatione diuinitatis deos haberi. PLA. Magnum eſt certè quod bonis ac ſanctis viris tua pollicetur oratio: Sed dic quæſo, iſtud quod ſummum bonum vocas, partibus no & mēbris conſtat, an totum idem eſt. MAR. Caue exiſtimes tantum bonum, tamque excellens membris conſtare.

Omne profectò quod partibus conſtat, integrum dici nullo modo poteſt, cum partibus plerunque magna diſcrepantia inſit. Non enim membra omnia ad idem ſemper concurrunt: inter quæ plerunque tanta contentio oritur, vt totum corrumpi neceſſe ſit: atqui in Deo omnia ſunt idem, quem quidem partibus conſtare minimè dici poteſt. Omne ſiquidem quodcunque eſt, tamdiu integrum & perfectum permanet, quamdiu eſt vnum. Nam quod partibus conſtat, partium corruptione & interitu diſſoluatur oportet: vt in corporibus animantium cernere licet, quæ animæ ac indiuidui iunctione vnom, quamdiu poſſunt, eſſe nituntur. Vbi verò mors interuenerit ſeiunctione partium, ſtatim dilabuntur & intereunt. Conantur illa quidem naturali deſiderio ſubſiſtere, & quoad fieri poteſt, eius naturam imitari, vnde originem habuere, nimirum id quod eſt cernentia, verum ac perfectum bonum dici nullo modo poſſe, quòd non conſtans, vnum, integrum, ſimplex, ſincerumque ſit. Hanc appetitionē vnitatis & diuturnitatis cum videas naturaliter animantibus omnibus & plantis ineſſe, non eſt cur ambigas, Deum vnum atque idem ſemper exiſtere, ad quem certè tanqoam ad arcem ſummi boni, naturaliter cuncta feſtinant. Quem igitur rerum omnium coniectura bonum eſſe comprehendis, ob eamque rem ab omnibus experi, integrum, verum, vnum ac ſimplex bonum fateare oportet: quo cognito & adepto, nil erit profectò, quod amplius requiras, cum in eo ſingularis potentia & vnica ſapientia inſint. Hunc enim mundi globum, quem ex tam diuerſis contrarijsque rebus conſtare vides, ipſe in ſphæricam formam redegit, nullius adminiculo vſus, eique immobilis ipſe perpetuum quendam motum & ordinem aſſcripſit, quo regi omnia inferiora ac gubernari miro ordine cernimus. Neque qoicquam eſt quod hanc diuinam diſpoſitionem queat infringere: adeo eſt potentiæ & ſapientiæ vinculis connexa, vt ſolis lunæ, reliquorumque planetarum perpetui motus, & eodem modo ſemper ſeſe habentes oſtendunt. Hoc itaque tantum, tamque excellens bonum qui iuſtè, fortiter, prudenter ac ſanctè viuendo conſecutus eſt, quid amplius ſibi velit non intelligo. P L A. Nunc demum verum fateor, falſi boni ſpeciem me hactenus inſcitia & errore ſtolidè nimium concupiuiſſe, cùm ſit quoddam æternum, diuinum, conſtans & perpetuum. Sed Deo gratiæ ſunt habendæ, qui te hodie diuinitus certè huc miſit, vt haberem qui me doctrina & ſapientia ſingulari, non afflictum modo conſolaretur, verùm etiam grauiter errantem in rectam ſemitam reduceret. Sed dic obſecro, qua ratione hoc tantum, tamque expetendum bonum adipiſci quis poſsit. M A R. Diſciplinis primum luſtranda mens eſt omni vitiorum macula, deinde & artibus inſtruenda, quibus tanquam gradibus paulatim ſuperiora aſcendens, deſcendens rurſum rediensque perſæpe cognita huius fragilis ac falſæ beatitudinis forma, veram illam & conſtantem totis viribos inquirat, complectatur. Hoc facere qui vult, omni prorſus vitio & concitato affectu carere debet, ne à tanta cognitione ancipiti cura diſtrahatur animus. Fortem eum & conſtantem eſſe oportet, ne laboribus & perturbatione aliqua vincatur: Temperantem, ne cupiditatibus & libidinum illecebris à recta via retrahatur: Prudentem, ne inſcitia & negligentia errorem aliqoem incurrat. Habes nunc veri ac falſi boni ſpeciem ſatis dilucidè, vt arbitror, explicatam. Proinde cura, effice, enitere in vita rectè & honeſtè agendo, dolores & miſerias æquo animo tolerando, mentē crebrò ab his terrenis ſolicitudinibus ad rerum cæleſtium cognitionē traducendo, quo poſt mortē beatus ſummo illo & perfecto bono cum tranquillitate vti ac frui poſsis. P L A. Nil eſt certè quod æquè facere cupiam & velim. Sed dic quæſo, quonam iturus es? adornare diceſſum te video. M A R. Si bene pedibus vales, nil eſt quod amplius operam meam requiras: iam enim ſedatis animi tui perturbationibus, delinitoque pedum tumore mea ac Theodori opera, functus officio meo videor, niſi quid præterea vis. P L A. Vt me ames volo, & ad me interdum redeas, vbi tibi per otium licebit: noſti imbecillitatem naturæ humanæ. Variæ indies oriuntur ægritudines, tum animi, tum corporis: has, vt hydræ renaſcentis capita, abſcindas tua induſtria & arte oportet. M A R. Vbi te opera mea indigere cognoro, ſtatim ac libens reuertar, ſi mihi per arcis præfectum id facere licebit, qui non ita libenter accedentes admittit.

BAP. PLATINÆ DIALOGVS AD LVDOVICVM STELLAM MANTVANVM CONTRA AMORES.

Stella.

SALVE Platina. PLA. Hem Stella, quonam & vnde? STEL. Domo, ad te. PLA. Quid cauſſæ fuit vt me adires? STEL. Amicorũ (vt eſt Græco prouerbio vſurpatum) omnia debent eſſe communia, ſiue illa quæ in vita contingunt bona ſunt, ſiue mala. PLA. Ita eſt: lætari enim ac dolore affici ex his, quæ in vtramque fortunam amico contingunt, eadem eſt vera amicitia. Quare ſi quid habes, quod te coquat, mihi qui chariorem habeo neminem ediſſere. Vulneri enim tuo, niſi altius inſedit ac omnino læthale eſt, nonnihil medelæ, cognita morbi cauſſa, fortaſſe adhibebo. STEL. Ex vultu, vt arbitror deprehendiſti me aliqua perturbatione angi. PLA. Amor eſt mi Stella, qui te cruciat, quòd inceſſus tuus, nunc tardior, nunc concitatior, habitudo corporis præter conſuetudinem ad maciem tendentis, pallidula facies, mobiles oculi, mens varia, crebra ſuſpiria cogitationes tuæ ſomniculoſæ etiam te tacente, perfacilè oſtendunt. STEL. Neſcio ego, reprehenſioniſne plus an laudis mereat, ſi apertè & ingenuè amare me dixerim. Nam quanti facis per Deum immortalem adoleſcentem, qui nullo amoris ſtimulo ad ſolertiam & ſagacitatem excitus, vitam agit inertem & ſomniculoſam? PLA. Vellem mihi ac tibi dari otium hac de re diſputandi: cognoſceres profectò nullam peſtem ingenijs adoleſcentum perículoſiorem amore & procacitate eſſe. STEL. Erit mihi otium, tamdiu certè, quamdiu per occupationes publicas à nobis aberit Franciſcus Gonzaga cardinalis inſignis & patronus noſter. Quare ſi vis, & ſi non omnino te ſolum amas, da te mihi hodie. PLA. Et hodie, & cras, quando voles me habebis. Soleo ego, & id quidem perſæpe, amicorum commoda meis anteferre. Sed diligendus eſt nobis locus in ſolitudine, quo vtrique noſtrum ingenio & mente vti liceat. Ita nanque ruſticorum ſtrepitu, & clamoribus tum diurnis tum nocturnis offendor, vt non cum hominibus, ſed cum leonibus & aſinis habitare me exiſtimem: adeò ſunt ab omni humanitate & ciuilitate remoti. STEL. Deſcendamus, ſi placet in hanc vallem, quæ * marinum attingit. PLA. Rectè admones, erit hic locus & ingenio & corpori vehementer accommodatus: nam & liberius ratiocinabimur, & aſcenſu ac decenſu corpora noſtra exercebimus. Quod ante cibum maximè faciendum ad valetudinem & robur, cenſent medici. STEL. Hac facilùs deſcendemus: te ſi vis Platina, quia minus bellè pedibus vales, humero meo deſcendentem ſublenabo. PLA. Immò vt hoc facias, te rogo, ne cum in vallem deſcendero, quod agitatione nimia fieri ſolet, rumore ac cruciatu pedũ ab hac noſtra diſputatione auocer. PLA. Retineo ego te, tu totus inhærero humero ſiniſtro, vt dextra, ſi in præceps deferor me teque pariter à decliuitate defendam. PLA. Ad illa prærupta ſaxa, quæ è regione ſunt, velim proficiſcamur, adiuuabunt fortaſſe nonnihil nos vmbræ illæ maiorum, quæ olim his in locis obſeruatæ ſunt. STEL. Eſtne illud quod vides manu factum à natura? PLA. Manu certè & opera factum eſt. Ex hac enim conualle, vt videre licet, excidebantur ſaxa, quibus formas illas ingentes & regias extructas videmus, quæ Romam nobis proficiſcentibus ad dexteram relinquuntur. Ex hac enim materia ædificari ſunt non hi modo aquæ ductus, ſed plurima etiam in vrbe Roma atria, plurimi arcus triumphales, plurima tum publica, tum priuata ædificia. Extant profecto adhuc ictus lapicidarum, extant ſemi exciſa ſaxa, & hic pons quem in ſaxo conciſum cernis, duabus rebus permaximè accommodatus eſſe debuit. Nam & exciſa de monte facilius per fornicem in conuallem deuoluebantur: & aqua iſta quæ nunc per infimam vallem delabitur, ſenſim ab ipſo fonte per decliuia montis, & per hunc pontem ad formas, quæ in plano ſunt, deriuata, ad vrbem facilius perduceretur. Eo ſiquidem altitudinis conſcendit aqua, cuius ipſe, vnde deriuatur, fons eſt. STEL. Hæc fieri ſine magna impenſa & multis opibus nullo modo potuere. PLA. Quaſi verò his defuerint opes & ſerui, qui prouincijs & nationibus omnibus imperitabant. Audiuiſti, credo, M. Craſſum ciuem Romanum. Taceo Lucullum & innumerabiles alios, dicere ſolitum, eum ſolum

diuitem ſibi videri, qui ſuis ſumptibus exercitum Romanum per annum alere poſſet. Quid? quòd & quinque, & ſex millia ſeruorum priuatis ſumptibus plerique nutriuere, nec tantis quidem opibus impares eos habuiſſe animos cernimus, cum in alienis elementis, ac ſi in terris anguſtè habitarent, auſi ſint ædificare: nam & plana montibus coæquarunt, & iactis inſanis molibus maria ſtrauere, quod nunc quoque tum in vrbe, tum in municipijs, tum in ſuburbijs, ex ruinis tot ac tantorum ædificiorum cernere licet. S T E L. Facilè crediderim eos, & hæc quorum ruinas cernimus, & alia quæ ſitus ac vetuſtas conſumpſit, ſtruxiſſe, cùm maria & terras virtute & tolerantia ſuo adiecerint imperio. Sed miſſa hæc faciamus Platina, in vallem deſcendimus, delige locum vbi mente & corpore quieſcamus.
In illa, vbi aquula per
P L A. *Ad illam* quæ per aquulam ſaxa leuiter ſuſurrat, ſub opaca ilice optimè manebimus: nam & æſtum vitabimus, & ſitim, quæ ex nimio ſermone excitari ſolet, æſtate præſertim, ſi opus erit, ſedabimus. S T E L. Locus eſt certè amœnus: ſed dic tandem, vnde medelam huic meo vulneri ſuſcipias. P L A. Definiendum eſt primò quid ſit amor, ex cuius deſcriptione quæ ſint morbi tui latebræ, facilimè deprehendemus: deinde ſi non omninò ſalutem tuam aſpernabere, remedijs adhibitis ad ſanitatem reduceris. S T E L.
Amor duplex.
Age dic quæſo quid ſit amor. P L A. Amor duplex eſt, honeſtus ſcilicet & inhoneſtus. Honeſtus eſt, qui oritur inter duos natura quoad fieri poteſt, & ſimilitudine bonorum morum perſimiles. Qualem fuiſſe Scipionis & Lelij accepimus. Inhoneſtus autem is dicetur, quo corpore & animo ſtolidè quidem ad rem concupitam ferimur, nulla adhibita modeſtia. Hac perturbatione qui angitur, non video cur ſanus dici vllo modo poſſit, cùm dulci veneno, amaro melle, triſti gaudio affectata deceptione delectetur. Vulnus enim (vt ait poeta) venis alit, & cæco capitur igni. Tanta ſiquidem huius morbi vis eſt, vt amantis immò, vt veriùs dicam, amentis animum cruciet, corpus conficiat, mentem ita ſede rationis dimoueat, vt nihil tandem præter imaginem & ſpeciem (vnde Zilotypia dicta eſt) amaſſe videatur. S T E L. Pinxiſti mihi, vt vulgo dicitur, inferos. Malè profectò mereris de amore, qui ſic eum, vt rem peſtiferam & pernicioſam, deteſtaris. Caue Platina ne iram tanti numinis hac verborum licentia in tuam perniciem concites. Cum voluptate enim, vt arbitror, nondum in gratiam rediſti: proinde deſine eum maledictis inceſſere, cuius ſæuitiam & olim expertus es, & in futurũ fortaſsis experiere. P L A. Dic meliora quæſo; quoduis enim ſupplicium pati malim, quàm tot æſtibus, ac tanta Charybdi rurſum vexari. Fatebor ego ingenuè quidem, dum feruore adoleſcentiæ æſtuarem, amoris procella & tempeſtate diu vexatum, neque prius portum quietis attingere potuiſſe, quàm expiata mente amoris illecebris, philoſophiæ me totum ac negotio addixi. Adoleſcentibus enim nulla res otio, & quiete pernitioſior eſt. Vnde Naſo poeta hac peſte laborantibus remedium daturus: Si tollas, inquit, otia, periere cupidinis arcus. Ea eſt enim adoleſcentium natura, is ætatis feruor, vt otioſi male agere diſcant. Nec mirum, cum in eos plus imperij ac poteſtatis habeat appetitus, quam ratio. Agitantur ſiquidem infinitis propè cupiditatibus, nondum in diſciplina benè viuendi ob tenellam ætatem firmatis eorum animis, quod fieri ſine tempore & longa excercitatione minimè poteſt. Quare ſi ſapis Stella, meo & aliorum exemplo edoctus, tibi ab hac peſte cauebis. S T E L. Non poſſum ego adduci, vt credam id eſſe malum, quod animantibus omnibus vtiliter à natura datum eſt. Natura enim vt audiuiſſe à philoſophis me memini, nihil agit fruſtra: deficerent profectò ſpecies animantium omnium, niſi ab hac coeundi cupiditas, & amor viuentibus naturaliter inſitus eſſet. Habet mea quidem ſententia, neſcio quid diuinum, cùm ad immortalitatem formarum omnium proſpicere videatur. P L A. Amorem eſſe rem præclaram & diuinam non negauerim ego, cum omne quod in mundo mouetur, & agitur, beneuolentia & amore quodam moueatur. Nam ſuperiorum ſphærarum & ſyderum, planetarumque curſus bene-
** deriuanda*
uolentia quadam in inferiora agunt, cum eodem modo ad *diuinandam genituram rerum omnium ſemper ſeſe habeant. Rurſum ignis, aer, aqua, terra, ea beneuolentia ad procreationem rerum generabilium, & corruptibilium concurrunt, vt partem naturæ ſuæ indiuiduis addant. Verum hic amor, vtpote diuinus, eodem ſemper modo ſeſe habet, non appetitu, non cupiditate, non licentia, non laſciuia, non libidine, vt is quo te angi video, effertur. Quod ſi quempiam inuenero his cupiditatibus tanquam tetertima labe repurgatum ad procreandum, & cura eorum quæ procreata ſunt, ſancto, legitimo, honeſto amore efferri, eundem caſtè, integrè, & ſanctè, amaturum dixero. S T E L. Nimium reſecas hæc ad viuum Platina. Nemo certè hac tua ſententia honeſtè amabit: & quod deterius eſt, multos hac tua verborum ſeueritate, à tanta tamque vtili & neceſſaria auocabis. P L A. Didiciſti, ni fallor, à Stoicis, nil eſſe vtile, quod non ſit honeſtum: proinde deſine neceſſarium, id & vtile dicere, quod cum turpitudine & flagitio fit: ſtuprum nanque committere, inceſtum, adulterium, ſacrilegium, ita per ſe nefas eſt, vt honeſto & vtili contrarium nil magis videatur. Honeſtè enim, vt ante dixi, is amare dicitur, qui ſpreta quoad fieri poterit, immoderata cupiditate, qua plerique omnes ferimur, coniunctionem appetet, vt ſimile ſibi procreet, quo nihil poteſt

eſſe ho-

eſſe homini bene morato & ciuili iucundius, cùm videt in filio honeſto & legitimo matrimonio nato, immortalitatem ſibi per ſucceſsionem generis quandommodo parari. S T E L. Eadem ratio, & maior fortaſſe iucunditatis & vtilitatis in notho eſt, quàm in legitimo, cùm plus in illo creando amoris concurrit, quæ res diuina habetur, quàm in hoc, quem facta neſcio qua ſeueritate procreati dicis. Quaſi verò generari quiſquam in quauis ſpecie poſsit, niſi interuenerit titillans illa libido, quæ in generatione cum voluptate maxima ſentitur. Hanc ego ita vtiliter animantibus omnibus à natura datam puto, vt hac ſublata, in contemptum venturam generationem exiſtimem, quaſi hac vt illecebra quadam excitentur ad procreationem omnia. P L A. Epicurus omnino es, vt mihi quidem videtur, qui voluptatem pluris quàm honeſtatem & vtilitatem facis: deciperis profectò, cùm ex non bona cauſſa tantam tamque præclaram rem oriri dicas. Non negabo ego titillationem tanquam inſtrumentũ quoddam in generatione neceſſarium eſſe: non tamen omnino dicam ex tam viliſsima re potiſsimùm, amantiũ indiuidua procreari. Quid? putas ne eam philoſophiam quæ de moribus eſt, fruſtra & inutiliter à philoſophis excogitatam eſſe? Hac retinetur in officio corpus, multis ac maximis voluptatum illecebris tanquam peſsimis ſatellitibus obſeſſum: hac ſenſus caſtigantur, hac appetitus obtemperare rationi cogitur: hinc tanquam ex fonte honeſti, quid deceat in vita, quidque dedeceat, deprehenditur: hinc matrimonij ratio, qua vetamur tranſire lineam ad vtilitatem & dignitatem humani generis inuentam, cùm hoc vinculo frena vaganti licentiæ & libidini ſint iniecta. Taceo fortitudinem, temperantiam, iuſtitiam, quibus & tolerantiam rerum quæ in vita accidunt, perdiſcimus. Addo & abſtinentiam cupiditatum, quibus tanquam procellis marinis continuò vexamur: & æqualitatem, ſine qua ſtare mundus, ne dicam ciuitates, vix poſſet. Hoc pulcherrimum inuentum, hoc donum deorum contemnere omnino videntur hi, qui rapere ex alieno, qui timidè & inconſtanter agere, qui in appetendis rebus nullũ habẽt honeſtum finem, nullam cupiditatum & libidinum meram in aliena vxore appetenda, in vitianda virgine, in quouis inhoneſto & illicito concubitu. S T E L. Iſtud tuum philoſophari Platina, ad rem noſtram nihil facit: amandum enim potius, quàm non amandum, adoleſcentibus vtile & neceſſarium multis rationibus oſtendam. Vtile id nunc ego exiſtimo, quod vulgus bonum expetendum dicit, ne rurſum me in nomine polyſemo captes. P L A. Neque mihi quidem defutura argumenta arbitror, quibus oſtendam te errore maximo detineri, qui tam obnixè pro voluptate certaturum te polliceris. S T E L. Mecum agas ſyllogiſmo nullo modo velim. P L A. Ab vtili ſomentur argumenta, Sed vnum te monitum velim, ne de amore, qui ad legitimum connubium reſpicit, verbum vllum facias, ne rem inhoneſtam ſancto tuearis nomine. S T E L. Nulla profectò res eſt, quæ magis excitet adoleſcentes ipſos ob tenellam ætatem dormitantes, quàm amor ipſe. Viſa enim pulcherrima forma, auditoque dulciſsimo concentu, olfactu item ac tactu rebus ſuauiſsimis excitatis, animum adhuc recentem & ob eam rem bonarum ignarum erigit, applicatque illi rei maximè diuinitùs credo, quæ ei & ætate & moribus & forma perſimilis eſt. Hanc ſequitur, hanc diligit: huic vt placeat greſſus rudes, manuum ac totius corporis mótum decenter componit, vt ciuis, & non ruſticus eſſe videatur. Verba idonea ad perſuadendum excogitat, omnibus in rebus quærit ornatum: nitidus, mundus, terſus, ciuilis, comis cupit videri. Ruſticitatem & moroſitatem tanquam res pernicioſas deuitat, maiores natu veneratur, æqualis obſequio & vrbanitate ſibi deuincere ſtudet, gymnaſia virtutis cauſſa frequentat. Quid plura? Nil dicit, nil facit, ex quo non eluceat pulchritudo quædam: dolet item ſi cui iniuria infertur. Magnificus & liberalis in eos eſt, quos nouit de ſe bene meritos eſſe. Quod ſi quid ei dicto vel facto exciderit, vt adoleſcentibus nondum in virtute bene firmatis contingere ſolet, erubeſcit, dolet, cruciatur, & demum quieſcit nunquam, donec erratum virtute & induſtria emendauerit. Fortitudinem verò bellicam magnitudine rei delectatus ita amplectitur, vt honeſtam mortem, quod mirum in adoleſcente videri debet, otioſæ & ignauæ vitæ anteferat: qualem fuiſſe Chorœbum Migdonidem legimus, qui amore Caſſandræ incenſus, in armis mori pro laude & gloria pulcherrimum exiſtimauit. Non dico quid egerit Tydeus ob amorem Thebano, quid Achilles Troiano, quid Æneas Latino bello. Quid item innumerabiles alij, qui dum omnibus placere ſtudent, maximè verò illi quam tantopere amant, nullum in grauiſsimis prælijs, pro patria, pro parentibus, pro cognatis, pro amicis periculum ſubire recuſarunt. Vnde quæſo poeſim habemos virtutum omnium clariſsimarum præconium omnium optatiſsimum? ab amore. Quid ingenium Orphei excitauit? Eurydice. Quis nobis Catullum poetam dedit? Lesbia. Quis Flaccum? Eſteriæ. Quis Naſonem? Corinna. Quis Gallum? Lycoris. Quis Anacreontem Lyricum poetam? Batillus adoleſcens. Quis Maronem deum poetarum? Calathea nympha. Quis Pindarum? Hearinus. P L A. Ex his mihi vnus videris eſſe Stella quos Ariſtoteles parum idoneos ad philoſophandum oſtendit. Fieri enim minimè poteſt, vt is rectè de moribus & cauſis rerum dijudicet, qui perturbationibus animi exagitatur. Vnde benè inſtitutum à Pythagoricis cenſetur, qui adoleſcentibus

Quæ mala adferat inhoneſtus amor.

eorum gymnaſia doctrinæ cauſa frequentaturis, in quinquennium ſilentium indicebant, ne prius hiſcere auderent, quàm rectè agere & doctè loqui didiciſſent. Senſus quidem dicis in adoleſcente tenero adhuc & imbecilli ob amorem & cognitionem rerum excitari, quod contra vſu euenire cernimus: ad epulas ſiquidem, ad luxum, ad libidinem, ad otium, ſpretis legibus, ſpreta religione, ſpreta diſciplina, incompoſitis & difluentibus ſenſibus, omni impetu feruntur: non formis rerum delectari, ad quarum cognitionem intellectus noſter dum perfici ſtudet, ſenſibus tanquam feneſtris & inſtrumentis quibuſdam vtitur. Nil enim in intellectu eſt, quod non prius fuerit in ſenſu. Hinc ſapiens quo animum paſcat, continuò ſumit, bonum à malo ſeparans, dulce ab amaro, vtile ab inutili. At adoleſcens qui non iudicio, ſed libidine cuncta metitur muliercularum illecebris & fucato colore captus, diuinum neſcio quid in eis eſſe falſo exiſtimans, quam amat, hanc ſequitur, hanc cupit, hanc probat, in hac bona omnia eſſe putat: eius oculos, faciem, manus, inceſſum, motumque ſic intuetur & admiratur, ac ſi inde elici ſummum bonum poſſe exiſtimet: ad huius verba ad cantum non ſecus flectitur, ac nauigantes in freto Siculo, vt ſcribunt poetæ, ſi quando inſcij & inconſtantes Syrenarum cantibus delectati, de nauigatione flexiſſent. Dices fortaſſe hac voluptate non adoleſcentes tantum, qui magis ſequuntur affectus, cruciari, verumetiam ſenes, in quibus cupiditatum fomenta ob ſenectutem extincta eſſe deberent: hoc ego non negauerim in quoſdam cadere, qui vel natura viuariores ſunt, vel minus bellè in vita voluptatibus obſtirere, vt de Salomone & Dauid legitur. Flexit item pulchritudo Helenæ apud Homerum ſenes Troianos, qui ſcæam portam conſcenderant. Paridis & Menelai ſingulare certamen inſpecturi: eo nanque cum mulier tanti certaminis præmium aſcenderet, elegantia formæ adeò mentes ſapientiſsimorum virorum primò cepit, vt tantum bellum eius cauſa meritò dicerent eſſe concitatum: addidere tamen prudentiſsimi ſenes, ſuorum credo cladibus admoniti & ab appetitu ad rationem reuocata mente: verùm habeat, quanquàm pulchra potiùs quàm patriæ noſtræ pernicies ſit. Non idem etiã contigit his, quos Meduſa incredibili ſua pulchritudine partim in ſaxa, partim in bruta conuertit? Saxei nimirum fiunt homines, & in brutorum tranſeunt naturam, qui muliercularum forma & illecebris capti, vitam agunt intemperantem & libidinoſam. Nec excitantur, vt dicis, adoleſcentes ad virturem ob amorem cum nihil ſit tam virtuti contrarium, quàm flagitioſe & intemperanter viuere: quanquam non conſtanti & ſuo, ſed alieno vt amantes, ſolent pendere arbitrio. Igitur in fabulis Iouem quoque Martem, Mercurium, cæteroſque deos puellarum amore exarſiſſe quod ideo certè ſcribunt poetæ, vt oſtendant viros etiam ſapientes & fortes quos vel deos vel ſemideos, vt Herculem, Theſeum, Petithoum vocamus, perturbationibus, & quidem vehementibus interdum commoueri: ſed eos virtute & continentia detentos, à tanto dedecore & tupitudine tandem redimi. Præterea quid eſt quod tam auocet mentem amantium à ratione benè viuendi, quam amor ipſe? Vnde certè omnes animi perturbationes oriuntur: crudelitas, vt de Medea legitur, quæ vt Iaſonem quem deperibat, tutiùs ſequeretur, Abſyrtum fratrem in itinere lacerarit, quo patrem inſequentem dolore, quem de morte filij capturus erat, remoraretur. Eadem quoque ira percita, quod nouos amores ſuis præferri videbat, duos filios ex Iaſone ſuſceptos, diſcerptos in ora patris coniecit. Quid Prognes ſtuprata ſorore? Nónne patri Tereo ob vindictam Itym filium epulandum appoſuit? Atreus item ſimulata reconciliatione cum fratre, qui eius vxorem inceſtaſſe dicebatur, Thyeſtæ filios epulandos appoſuit. Cõiurauit Clytemneſtra cum Ægyſto adultero in pernitiem mariti Agamenonis: quo interempto, Oreſtis furor in matrem concitatus eſt. Donauit Scylla Niſi, Minoi regi, cuius amore tenebatur, ſublato furtim crine aureo, vitam & imperium patris: huius autem tanti facinoris meritam poſteà mercedem ſcelerara filia conſecuta eſt. Decepit Theſeus Atiadnem, cui fidem coniugij dederat, prælata Phædra. Hæc poſtea amore Hyppoliti incenſa, patrem Theſeum in pernitiem filij concitauit. Ceſſauit à virtute Hercules amata Iole & Deianira, cuius gratia & tantum robur cecidit. Magnas clades Achillis ira Danais iniecit ſublata Bryſeide, quam mirum in modum amabat: hunc deinceps Polyxenæ nimius amor ad interitum perduxit. Demophoontis tardus reditus, amanti Phyllidi exitio fuit. Perijt in vndis Leander dum Boſphorum noctu ad amicam natitat. Remorata eſt Vlyſſem Circe: retardauit Annibalem quo minus victoria vteretur, amor fœmellæ Appulæ. Tarquinio regi exitio fuit ſtuprata à Sexto eius filio Lucretia. Perijt in vinculis Claudius decemuir, quòd Virginiam Virginijfiliam, ob amorem in ſeruam ſummiſsis falſis aſſertoribus, vindicare ſibi contra ius faſque conatus eſt. Virtutem C. Cæſaris nonnihil retardarunt illecebræ Cleopatræ, quæ poſtea M. Antonium minus certè conſtantem omnino dedit peſſum. Quid memorem quæ ſcelera, quas cædes, quas proditiones ob amorem commiſerint, Claudius, Caligula, Nero, qui cognatarum & affinium nefandos concubitus non reformidarunt? Dicis præterea adoleſcentes amore ad ſtudia bonarum artium, ad omnem denique virtutem excitari. Sed per Deum immortalem quónam modò fieri poteſt, vt qui fluctibus perturbationum omnium vexatur, mentem alicui præclaro negotio ap-

tio applicet? Amantium enim ij ſunt cruciatus, dolenr quum alium vident ſibi in amore præferri; gaudent ſi qoid vel minimæ ſpei redeundi in gratiam viderint: timent puellarum leuitatem: iraſcuntur cùm datam fidem falli vident. His affectibus fir, vt non ſolùm ſtudia diſciplinarum omittant, quæ mentem quietam & omni prorſus perturbatione carentem requirunt: verumetiam patrimonia diſsipent, parentes decipiant, amicos poſthabeanr. His autem erroribus plenæ ſunt comœdiæ poetarum omnium. Conqneritur. in Andria Simo de perfidia Daui, de cõtumacia filij Pamphili, aliam quàm ipſe volebat amantis. Cruciat Thraſonem Thais in Eunucho. Pellit in militiam durus pater Cliniam amantem, qua ex re, eafcon tæs merimnæs Æſchyni, obiurgat Mitio Demeam fratrem, quòd in filios amantes nulla indulgentia vtatur. Elegia quæſo à poetis celebrata, quid aliud ſibi vult, quàm vt aliorum malo & exemplo docti adoleſcentes, Charybdim amoris deuitent? Deſcribir affectus heroidum Ouidius, narrat miſerias ſuas Propertius. Maledicir nonnunquam amicæ, & lenam crebro execratur iratus Tibullus: Ardet in Alexin Virgilius: inſanir ob amorem Archylochus, mœret & lachrymatur abſente Phaone Sapho. Non negauerim ego iſtorum ingenia indignitate rei mota, dignum aliquid excudiſſe: ſed perinde eorum dicta accipi debenr, atque vatum inſanientium reſponſa: quæ ſi quidem ad rationem benè viuendi pertinenr, ſuſcipienda ſunt: quæ verò ſecùs, cautè vitanda, ac ſi roſas è ſpinis deligeremos. Memini me vidiſſe in gymnaſijs Iralicis adoleſcentes & quidem præſtantis ingenij, qui omnino ex amore perditi, otio & laſcinia florem ætatis conſumpſere, earum doctrinarum omnino ignari, quarum gratia à parentibus cum magno diſpendio rei familiaris ad præceptores ſunr miſsi: hinc oritur deſperatio, ſera pœnitẽtia ſubeunda, cum vident ingenium ſimul cum re ſe amiſiſſe. Hinc furta, hinc rapinæ, hinc cædes, hinc contemptus, deorum atque hominum. Quid, quòd in verbis, vultu, motu corporis, non ſanam mentem amantes præ ſe ferunr? vt de Didone Virgilius,

Incipit effari, mediaq́, in voce reſiſtit.

Non dormiunr noctu, ſurſum atque deorſum curſitant: vſque ad lucem vigilanr, ſuſpirant, lamenrantur, exanimantur quauis minima ſuſpitione. Non leuantur hac cura publicis ſpectaculis, non ludis, non iocis, non venatione, non aucupio: faſtidiunt omnia, riſus quidem in eis Sardonius eſt. Videas plerunque hominem rremere, pallere, oculos retorquere, & omnino mente alienari, ac ſi morbo comitiali agitaretur: quærit rixas, qoærit iurgia, quærir lites: digladiari etiam nudus cum armato non recuſat, adeo demens & inſanus eſt: ſtare promiſsis neſcit. Si quid iuramento etiam promiſit, idem poſtea periurio negar, neque quod pollicetur, putes eum præſtare. De rebus omnibus vitio mentis peruerſæ dijudicar, quod falſum eſt, affirmat, quod verum, refellir: ſi quid ei præter ſpem acciderit, non ignauiam, non ſtoliditatem ſuam accuſat, ſed cælum ac Deos hominem ad tempus, maximè autem vbi amica ei arriſir, ciuilem, comem, facundum putabis: mutata fortuna, inurbanum, contumacem, moroſum ac petulantem dices. Videas eom interdum ſqualidum, pallidum, macilenrum, ac ſi ab inferis rediret: adeo eſt à corporis cultu & ornatu virili alienus. Interdum vero ita munditijs ſtudet, vr nihil niſi ſexu, à proſtituta differat. Iter ſi quo ceperit imprudens facilè de via flectit. Inter loquendũ, inter cœnandum, perſæpe ſedet cogitabundus, quonam pacto amata potiatur: hac cogitatioue plurimum ſe oblectat, in hac quieſcit. Neque eſt cur in tanta animi & corporis perturbarione de eius ſalute queas ſperare, cùm neque bene admonentiũ conſilia audire, neque amicorũ remedia pati velit. Fortitudinem & modeſtiam non eſſe vllam in tam perdito adoleſcente quis non videt, cùm ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis facilime & primo congreſſu ſuperetur? Hunc ego fortem in rebus bellicis credam, quem ſola muliercula reuinctum grauiſsimis catenis in triumphum ducir, quem verberatum tanquam nequiſsimum ſeruum expellit, reuocat pro arbitrio quónam modo hoſtem armatũ ferrer, qui ne fœmellæ quidem ſubiratæ vultum ferre poteſt? ſub galea ne? ſub ſago? ſub aggere? ſub pellibus? Milirares labores & vigilias patietur, qui ob intemperantem vitã effœminatiſsimus eſt factus? illum poſtremò liberalem in amicos exiſtimabo, qui neque vnde ſuſcipiendum, neque cui dandum & quanrum ſatis ſcit; Niſi fortè liberalis is dici poteſt, qui & leonibus & meretricibus & proſtibulis explendæ libidinis cauſa, quod habet, inconſulrè ac temerè effundit, quid quod morbus iſte eò dementiæ & deſperationis amantes nonnunquam perducit, vt ſibi manum iniiciant? vt de Pyramo & Thisbe apud Ooidium legimus, de Didone apud Maronem qui in ficta perſona amantis fœminæ perturbationem mentis & rabiem appoſitè & eleganter ſcribir. Libet hoc in loco vnum profiteri, nullam peſtem ac morbum concitationi amoris hominibus capitaliorem eſſe. Induſtrium ſiquidẽ inertem, & deſidioſum facitt fortem, imbecillem, & effœminatum: magnanimum, rimidum: liberalem, auarum, vt habeat pecuniam inſtrumenrum libidinis. Modeſtum & intemperantem, inconrinentem & voluptuoſum: prudentem, inſanum & ſtolidum: vrbanum, ruſticum: ciuilem & iucundum, moroſum ac difficilem: verum, mendacem, & fedifragum: humanum, crudelem: vt de Phineo legimus, qui filios proprios ob amorem * Harpalicis occæcauit. STEL.

Retexiſti profectò vulnus amantum: neque me piget omnino tecum hac de te loeutum eſſe: apertè enim video, quo errore ſim implicitus. Verùm nihil abs te actum eſt, niſi addideris qua ratione mihi à tanro malo caueri poſsim. P L A. Si eius rei quam amas naturam & mores inſpexeris, facilè à tam intemperanti & libidinoſa belua animum tuum reuocabis.

Remedia cõtra inhoneſti amorẽ.

S T E L. Scio adoleſcentes ætatis vitio libidine maximè agitari his ſi fœminarum concubitus interdixeris, in maius fortaſſe ac tetrius vitium prolabentur. P L A. Si erunt bene morati, & ſi flagitioſam prædiconum ac puſionum vitam inſpexerint, facilimè honeſtatem turpitudini anteponent. Hoc enim vitio nullum poteſt eſſe turpius ac perniciosius: detogare ſiquidem videntur ij, qui hoc fœdiſsimo morbo laborant, fœcunditati humani generis, cùm virili ſemine aliter vtuntur, atque vtendum à ſummo Deo accepere. Ducant vxores illi, qui minus conſtanter Veneri reſiſtunt, procreent ſibi ſimiles: hac propagatione faciant vicos, augeant ciuitates. S T E L. Videris mihi inconſtanter loqui, qui in vno reprehendis, quod in altero probas: ducere vxorem, eandemque aſpernari, maximè mihi contraria videntur. P L A. Laudaui ego ante & nunc laudo amorem, vnde connubium oritur: Vituperaui itemque adulterium, inceſtum, ſtuprum, ac cætera flagitia, venerea præſertim. S T E L. Redi quæſo ad id quod inſtitueras, & qua ratione animum ab amore auocem, oſtende. P L A. Primum conſideres oportet, quanta ſit dignitas virilis, quot præclara munera ſeorſum à fœmina ſunt data, tum ingenij ſui, tum corporis quanta conſtantia, quanta prudentia, quanta diuinarum humanarumque rerum intelligentia, quantum robur in obeundis negotijs tum domi tum foris: Deinde oculum flectas ad hoc animal imperfectum, omnino imbecillitate ſua contemnendum: in quo certè ſi quid degnitatis & pulchritudinis ineſt, in totum viro eius gubernatori, tamque rudis & compoſitæ maſſæ, quaſi ſtatuario cuidam atribuendum eſt. Natura enim (vt Ariſtoteli placet) formis omnibus marem tanquam rem perfectam, ſpreta fœmina, nititur efficere: ad huius verò integritatem omnes vires confert, huic ſe accommodat, in hoc ſe oblectat, quòd amplitudinem ſuam ex perfectiore re extolli putat. Fœmellá autem ſi præter ſpem vel per accidens (vt philoſophi dicunt) creauerit, eam nobiliori cuidam annectit, emendatura quoad fieri poteſt, erratum ſuum. Hinc eſt quod hoc animal tam cupidè virum appetat, ab eo accepturum quod ei natura quidem deeſt. Verùm tãta eſt imbecillitas & inconſtantia huius ſexus, vt virum nõ omnino ſapientẽ, è ſede plerunque ſua facillimè dimoueat: huic autem periculo non obijcio ego, niſi viros probatos & conſtantes. S T E L. Mitte quæſo hoc tuum philoſophari, & vulneri noſtro iam diu detecto medere, ne continuo cruciatu peream.

Incontinẽtis feminæ vitia.

P L A. In muliere non caſta, nil boni eſt quare ſit appetenda, ſiue eius animum, ſiue corpus inſpicias. Fallax ſiquidem & mendax eſt, ac rerum omnium turpiſſimarum affectatrix: non herbis, non venenis, non comitibus, non execrationibus parcit explendæ libidinis cauſſa: quòd ſi dæmones rei ſuæ faueri exiſtimauerit contempta religione, & ſpretis dijs immortalibus, eos colit, eos inuocat, illis ſe totam tradit. De crudelitate eiuſdem & pertinacia non eſt cur ambigas, cùm trigide immanior ſit inuenta, vt de Medea & Agrippina legitur, quæ in multorum necem ob libidinem conſpirarunt. Nullum præterea bellum grauiſsimum exortum eſt, quod ex hoc malorum omnium fomento non ſit concitatum, vt Helenæ, Iouis, Europæ hiſtoria indicat. Quot cædes, quot incendia, quot rapinæ, quot ſtupra in tam grauiſsimis bellis ſint commiſſa, excidium Ilij perfacilè indicat. Nulla eſt in hoc ſexu conſtantia, nulla fides: in rebus autem turpibus, malitia & pertinacia vtuntur plus quàm dici poteſt: ſemper enim cogitat quomodo hunc expilet, illum circumueniat. Maritum ſi quæ habet, illi omnia de ſe bona pollicetur, illi blanditur, illum verbis Deum oſtendunt. Mœcho deinde oculis, vultu, manibus, excreatione, vel ſigno aliquo concubitus ſuos pollicetur. Eſt præterea tantæ audaciæ & calliditatis, vt in crimine deprehenſa, ſumma cum pertinacia ſe rectè feciſſe audeat approbare: polliceri aliquid, & pollicitum negare, apud eam pro ludo habetur: adeo eſt fallendi cupida. Non dico quos gemitus, quas lachrymas, quæ ſuſpiria ſimulet decipiendi amantis vel mariti gratia. Si quid ei quod non placeat, fuerit imperatum, quale illud, & quomodo ſit agendum, ſimulata ignoratione neſcire ſe oſtendit. Facilimè verò ad omnes affectus mouetur, nec ſecùs mobilis, ac frondes ſunt flantibus vẽtis. inuida eſt, auara, vt Amphiarani Thebani vatis calamitas oſtendit: quem viſo Argiæ cœſto, quærentibus prodidit. Non, ſi poſſet, maritum vel amicum ex quouis grandi periculo vno quadrante redimeret: nulla pietate, nulla gratia, nulla miſericordia, nulla religione, ad officium mouetur: non credit deos eſſe, non ſanctos: ſpectatum (vt inquit Naſo) vadunt, ſpectentur vt ipſæ. In inceſſu (dij immorzales) quam pompam, quos faſtus oſtendit: vt canis rabida, vt tigris excandeſcit, ſi quis ei obiter ſtructuram paleoli vel rugam paulò indecentius mutarit. Quanto ſtudio faciem quærat ſpeculo, quibus medicamentis eandem liniat, qua arte crinem flectat, qua diligentia ſynus cycladis & rugas componat, norunt ancillæ coſmatæ, quas verberat, quas cruciat, ſi qua ruga paulò incomptius ab humero defluxit. In his nugis diem conſumunt, perituræ dolore & inuidia, ſi quam viderint ornatiorem ſe in publicum prodiſſe. Hinc eſt

quod

quod auerſæ cubant marito: hinc ſuppellectilia omnia reſupinant, hinc ſeruos eijciunt domo, hinc ancillas vſque ad necem verberant: nec tantæ iræ modus vllus ineſt, donec maritum vel amantem impulerit, diuendito etiam patrimonio, ſericas veſtes & purpureas, ſapphiros, ſmaragdos, chryſolitos, margaritas, & quicquid gemmarum in pretio eſt, ſibi emere. Vult gregem ſeruorum, vult ancillas ex Scythia vſque & Æthiopia emptas. Quam exquiſitis delectetur epulis, neque terreſtribus ſolum, ſed maritimis, non attinet dicere, cum tota voluptatibus ſit dedita. Vult hædulos lactentes adhuc, gallinam altilem, perdicem, ficedulas, anates, querquedulas elixas, turdum, turturem, fartum leporem, altilia ex farina inuoluta, echinos, oſtrea, peloridas. Ex herbis, aſparagos, bulbos, erucas, & quicquid libidinem mouet. Vina non niſi pretioſa bibit: quibus adeo ſe ingurgitat, vt mariti ſinum perſæpe vrina & nauſea repleat: faſtidit menſam non magno apparatu poſitam. Vult myrrhina pocula, vult cryſtallina, vult pateras argento & auro cælatas. Hæc autem omnia quando placet, vel ſub haſta vendet, vel in pignus ponet, poſthabita cura rei familiaris. Balnea, porticus, theatra, ludos, choreas frequentat. His in locis quanta petulantia & procacitate vtatur, indicant rixæ inter amantes ortæ, cùm non vnum, ſed plures meretricijs illecebris ad amorem ſui pellexerit. Lenas habent, quæ validos & membroſos mœchos magnis præmijs conquirant. Adeunt templa rem diuinam audituræ, vt ipſæ ſimulant, ſed vel deſidioſum monachum vel fratrem ſimulatorem, ac diſsimulatorem, vel presbyterum intemperantem ad libidinem, oculis, lingua, labris prouocat. His ſe totam tradit: ab his vtpote libidinoſis & intemperantibus, eius libido aliqua ex parte lenitur. Labra dices eas & ſupplicè quidem mouere. Quid aliud quæſo Deum rogant, quàm vt libidini ſatis fiat ſuæ? Non pro ſalute mariti, vel filij, vel cognati, vel affinis vota ſuſcipiunt: ſed aut pro reditu mœchi ſi abeſt, aut pro valetudine lenonis ſi ægrotat: Si perigrinatio cum marito ſubeunda eſt, valetudinem ſimulant, & languorem animi præ ſe ferunt: Si cum adultero, nullum laborem, nullam peregrinationem, tum terreſtrem, tum maritimam recuſant. Eſt inſuper operæpretium cognoſcere, quos amatores ſibi deligant tam libidinoſæ beſtiæ. Hæc enim aut luſcum, aut lippum amat: illa aut claudum, aut varicoſum: alia aut ſtrumoſum, aut gibboſum. Nec expectant ſemper vt eas adulter adeat, ſed ipſæ furijs libidinum incenſæ tanquam rabidæ canes, noctu ac die amatores inuiſunt: domum reuerſæ, ſi aut marito aut cognatis reddenda fuerit abſentiæ ratio, cauſantur officij gratia ſe vel cognatum ægrotantem viſendi ac conſolandi hominis cauſa exiſſe, aut vicinam puerperam de more inuiſiſſe. Deprehenſæ in aliquo crimine, & verberibus cæſæ, continuò fiunt peiores: adeo ſunt ad delinquendum pronæ: quid agant ipſæ inter ſeſe, ex Satyro cognoſce. Qui & æquitare inuicem & lambere ſe oſtendit, præſertim cum vel calones, vel lixas, vel polictores domi non habuerint. Non dico quibus conuitijs maritos abſentes lacerent, maximè verò ſi vel ob modeſtiam vel imbecillitatem naturæ, in Venerem fuerint tardiores. Nolunt vllo modo hoc cibo defraudari ſæuiſsimæ viperæ: quicquid cogitant, quicquid ſomniant, quicquid agunt, id totum ad rem veneream ſpectat. De continentia, de modeſtia, de pudicitia nullum verbum. Illas felices ac fortunatas eſſe prædicant, quibus mariti vel adulteri intemperantes ac libidinoſi contigere, quod crebrò cum eis congrediantur. Quæ conuiuia dij immortales? Quas epulas? Quam exquiſitas celebrant inter ſeſe, vel cum amico, maritis abſentibus? quos certè verbis lacerant, quos ignominia notant. Dicit hæc ſuum vt ignauum & nullius pretij hominem tota nocte ſtertere: illa ſuum nimis ſapere, quòd lunam, quòd eclipſes, quod motum aſtrorum etiam in re venerea obſeruet. Alia ſuum non plus mentulæ habere, quam tenellũ impuberem. Quos audiunt ob magnitudinem virilis membri cum Priapo certare, eos magnis pretiis conducunt, his beryllos, his phialas, his denique quicquid pretioſi habent condonant, filiorum & mariti immemores. Sunt etiam quæ in tanta rabie nimiò viri ſui amore detineri ſe optime fingant: nam & blandis verbis & compoſito vultu venientem reſalutant: & ſi quando ob mœchum abſentem ſuſpirant, id eis nimiò ſuorum deſiderio accidere oſtendunt. Pendet fallax & blanda circa mariti oſcula, quem in cruce, ſi fieri poſſet, deoſculari vellet. Illius vitam ſibi chariorem eſſe ſua, iureiurando affirmat, quem certè non redimeret anima catellæ ſi poſſet. Ad hæc animi vitia, quàm incompoſiti ſint corporis, quam putridi, quam fœtidi, quam cadauroſi, attende. Etſi enim natura ſint eorum corpora noſtris corruptioni magis ſubiecta, tamen adeo libidinoſe & intemperanter viuunt, vt cadauere ſint fœtidiores, cum & dentes nimio faciei medicamine marcidos habeant: lippientes oculos, fraceſcentem cutem, ſtillantem ſanie naſum, pendulas & libidinoſas aures, defluentes capillos, limoſa labra, venenoſas gingiuas, linguam fallatricem, irumatum guttur, anhelitum odore corrupti in ouo pulli teteriorem: vuluam omni ſentina, omni latrina, omni denique cloaca putridiorem: barathrum dices apertum & auerni clauſtra relaxata, vbi mephitim illam pernicioſam & peſtilentem exhalat. Hanc cum rabie mixtam vt extinguat, imo vt aliqua ex parte leniat, nullam cataſtam, nullum proſtibulum, nullum lupanar relinquit intactum, vt de Iulia & Agrippina libidinoſiſsimis fœminis in hiſtoria legitur: neque virili concubitu contentæ,

quaſi

quaſi minus extinguatur tantum incendium, clunem brutis etiam & aſello & tauro ſubmittunt: quod fallaciſsimæ Paſiphaes probatur exemplo, quæ non contenta Minoë rege clariſsimo ſuſcepta vaccea forma, taurum cuius amore æſtuabat, in coitu decepit: Huius tantummodo ſexus quanta ſit rabies, menſtruo ſanguine à genitalibus per crura labente deprehendi poteſt, quo muſta aceſcunt, plantæ moriuntur, fructus immaturè decidunt, ſpeculorum diluciditas tollitur, ferri acies hebetatur, eboris nitor infuſcatur, aer inficitur, apum aluei necantur, canes in rabiem vertuntur, pueri faſcinantur. Hoc animal tam pernicioſum, tam fœdum, tam deteſtabile amabis Stella? & non teipſum ratione & conſilio à tàm callida & immani lupa vendicabis? STEL. Dij veſtram fidem, nunquam ego putaſſem tot vitia in hunc ſexum cadere poſſe. Deterruiſti me Platina, ne mentiar, ab amore. Sed mihi crede accidet, vt morbo aliquo graui laborantibus ſolet, qui non ſtatim quantum accepta medicina profuerit, ſed aliquot poſt dies decedente valetudine, & accedentibus paulatim viribus, ſentiunt. Cogitabo ego ſæpe mecum quo in diſcrimine verſer, & paulatim animum meum ab hac inani ſolicitudine ad meliora ſtudia traducam. PLA. Hoc ſi feceris nõ exiſtimabo hæc mea verba omnino mihi excidiſſe: ſin vero ſecùs, cùm, vt Cato cenſebat, reddenda mihi temporis ratio ſit, cruciabor miſer hoc temporis fruſtra inſumpſiſſe. STEL. Dabo operam te artificem, vt arbitror, non ignauum tui operis & induſtriæ pœniteat. PLA. Hoc vt facias, & meus erga te amor, & res tua tibi perſuadet. Sed eſt ne hic patronus noſter, quem ab vrbe redeuntem video? STEL. Is eſt profectò, opportunè hanc noſtram confabulationem tranſegimus: præcedam ego ne mei abſentis requirat operam. Mihi ignoſces ſi non eò te reduco, vnde deduxi. PLA. Facit mihi ſatis voluntas erga me tua. Reducet me hoc baculum, quo pedem alterum intumeſcentem à labore interdum ſubleuo. Sed vnum te rogo, vt ruſticos portarum cuſtodes admoneas, ne ſi tardius rediero, clauſis portis me ab ingreſſu caſtelli prohibeant. STEL. Faciam hoc & quidem ſedulò.

BAP. PLATINÆ DE VERA NOBILITATE, AD AMPLISSIMVM VIRVM IOANNEM Vrſinum Archiepiſcopum Tranenſem.

PRÆFATIO.

*Mirari ego perſæpe mecum ſoleo ampliſsime pater, quid eſt quod ita genus humanũ erroribus ducatur, vt de rebus fere omnibus falſo dijudicet: nonnulli alij ſummum bonum, potentiam atq; honores quidam exiſtimant. Sed quonam pacto bona illa dici poſſunt, quæ nuſquam conſiſtunt, transferanturq; ex libidine fortunæ ac hominum arbitrio? Nunc hodie alterum Craſſum ob magnitudinem facultatum videmus, vel Crœſum potius. Cras eundem, alterum Codrum & Diogenem dices. Magna fuit Perſei Macedonum potentia: ſed quis eo miſerior tum eſt habitus, cum à Paulo Aemilio in triumphum duceretur? Summo in pretio & honore C. Marius & Cn. Pompeius apud Romanos & gentes omneis tum fuere, cùm pro magnitudine rerum geſtarum meritò triumphabant. Verum vbi fortuna rerum domina immutata eſt, nihil Mario miſerius, dum Minturnarum cœno oblitus, e tetro carcere, vbi ad pœnam ſeruabatur, in Africam paruo nauigio cõfugit. Quam turpe ſpectaculum & horrendum fuerit, videre Magnum Pompeium cuius nutu totus fere orbis terrarum ad arma commouebatur eunuchorum & ſeruorum manibus trucidari, poſt acceptam bello Pharſalico cladem? Dicere illud Vergilianum ei licuit, Iacet ingens littore truncus, Auulſumq; humeris caput, & ſine nomine corpus. Quorſum hæc dices? vt intelligant omnes illud eſſe ſummum bonum, quod ſemper eodem modo ſeſe habet, quodq; fortunæ procellis impelli huc & illuc non poteſt. Hoc certe in ſola virtute tanquam in muniſsima arce repoſitum eſt: quæ quidem, vt Zenoni, Cleanthi, Chryſippo placet, beatos nos facere poteſt. Eſſe enim miſer ille nuſquam poteſt, qui virtute munitus ſit, cùm ſcutum habeat in omnes cupiditates, vnde infinita mala naſcuntur. Eſt autem virtus animi quædam inſtitutio, ita conſtans & conueniens, vt laudabiles eos efficiat, qui rẽ tam diuinam amplexi fuerint: hæc nimirum illa virtus eſt, quam tanti fecit Critolaus, vt cùm in altera lance collocaret animi bona, in altera corporis & externa tantum * perpendere in illam bonã lancem putat, vt terram & maria pondus ſecum deprimat. Iſtius autẽ virtutis habitus comparari certe ſine ſapientia non poſſunt, quæ nos à libidinum impetu à vano terrore, à fortunæ*

iniurijs

*iniurijs non modo liberat, verumetiam omnes vias docet, quæ ad beatudinem ducunt. Ad illam, inquam, beatitudinem, quæ in Gorgia laudatur a Socrate: nam cùm interrogaretur, Archelam Perdicæ filium, qui tum fortunatiſsimus putabatur, beatum ne exiſtimaret, haud ſcio, inquit: cum homine enim nunquam locutus ſum. Inſtabat idem vt ab eo ſciret, quid de rege Perſarum arbitraretur: tum ille: Quonam pacto id ſcire poſſum, cum ignorem * ac doctus ſit quam bonus, quod ex ipſa actione comprehenditur: ad quam certè ſi benè inſtituti ſumus, natura impellimur. Nam vt ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagandas feras canis natus eſt: ſic homo (vt Ariſtoteli placet) intelligendi & agendi cupidus, humanam naturam adminiculo virtutis cum diuina commutare nititur. Vt igitur particulam aliquam diuinitatis aliquando attingamus, virtuti nobis danda opera eſt, enitendumq́, vt bonis corporis ad vtilitatem communem bonis fortunæ ſi adſunt, ad liberalitatem & magnificentiam ita vtamur, vt hæc adminicula quadam eſſe ad felicitatem ciuilem arbitremur, quæ ex virtute omnino naſcitur. Vnde veram nobilitatem dici philoſophi omnes exiſtimant. Nullam eſſe differentiam inter baiulum & Alcibiadem ſummo loco natum, meritò dixit Socrates, ſi virtus abeſſet. Hanc itaque poſthabitis cupiditatibus omnibus amplectamur: hanc vt vitæ humanæ ducem optimam ſequamur, vt in tanta hominum multitudine veri nobiles, ingenui ac generoſi haberi poſſimus. Philoſophari tecum hactenus Vrſine, vt vides, mihi libuit, non quod te his præceptis indigere exiſtimem, quippe qui ob doctrinam & cognitionem rerum humanarum, docere ipſe alios & monere meritò poſsis: ſed vt tua auctoritate eos ad virtutem incitaremus impelleremusq́, qui ex nobilitate laudem quærunt. Non enim parum ad legendum incitantur, qui vident de nobilitate ad virum illuſtrem ſcriptum eſſe, tum ſic mecum exorſus es in Varrone tuo, dum ſimul in illa conualle eſſemus, quam rapidus Anio interſecat.*

BAP. PLATINÆ DE VERA NOBILITATE, DIALOGVS;

VRSINVS.

QVid circunſpicis quæſo Platina? Quid eſt quod ita cælum hoc noſtrum miraris? PLA. M. Varronem diuinum illum virum certè admiror & laudo, qui ſibi hunc locum quò æſtate ſecederet, ad habitandum non ſine cauſa delegit. Quid hoc Aniene æſtate frigidius eſt? Quid his collibus, quos non ſine voluptate inſpicimus, ſalubrius? Quid hac tua villa vel ara potius decentius & ad incolendum commodius? Qua ſuperiori æſtate ita percommode & ſplendidè pontificem Sixtum cum toto cardinalium ſenatu, magnaque aulicorum multitudine ſuſcepiſti, vt ad liberalitatem tuam & ſplendorem nil addi potuerit. Omitto quòd ædes has tuas egregiè cameratas & diſtinctas, ita pictura, laquearibus auretis, peripetaſmatibus, aulæis exornaſti, vt omnibus admirationem inieceris. VRS. Sequutus hac in re Ariſtotelis philoſophi autoritatem, paraui ædes diuitijs noſtris congruentes. Sed dic quæſo, cur Varronis potius quàm Vari vicum hunc fuiſſe cenſeas. Nam M. Cicerone teſte, Varro ipſe villam in Caſsinate habuit. PLA. Varum Quintilium egregium bello ducem, foris potius quàm domi vitam duxiſſe conſtat, belloque Germanico cum tribus legionibus legatisque omnibus & auxilijs communibus cæſum: qua clade percepta ferunt Auguſtum Cæſarem, concuſſo in parietem capite, ſæpius exclamaſſe: Vare Quintili redde legiones. Excubias quoque in vrbem induxit, ne quis tumultus ob acceptam cladem excitaretur. Cum Virgilio tamen, quo cum mira beneuolentia coniunctus erat, Syronem ſectæ Epicureæ philoſophum audiuit, ne bellicis rebus hominem tantummodo vacaſſe exiſtimes. Sed illa ætas (vt noſti) vtrunque laudis genus cõplexa eſt. De Varo tamen nil aliud legiſſe me memini. Quòd autem dicis, Varronem in Caſsinate villam habuiſſe, nequaquam tollit, eundem quoque in hac via Valeria, quæ ad Marſos ducit, villam ædificaſſe, cùm tantæ fuerint Romanorum opes, vt diuerſis in locis & in elemento alieno villas & ædes ſtruere ſint auſi, vt de Cicerone potiſsimum & Lucullo legitur, qui villas in Tuſculano Phormijs, Puteolis eodem tempore habuere. Vnde illud argutum reſponſum à Lucullo in Pompeium prodijt hominem accuſantẽ, quod villã in Tuſculano miro ſumptu ædificaſſet, villam inquam ob ventos & frigiditatem æſtate tantũmodo commodam, non etiam hyeme. Tum Lucullus imitatus ſe aues quaſdam reſpondit, vt hirundines, grues, ciconias, quæ pro anni tempore loca de induſtria mutant. VRS. Sit ita ſanè, vt dicis. Nil tamen habemus quò Varronis magis quam Vari hanc villam eſſe exiſtimemus. PLA. Eſt quidem

vt dicis,

vt dicis, ſed Varronis diuini hominis authoritate moti, eius hūc vicū eſſe exiſtimemus. Hic eſt ille Varro, quem omnium facilè acutiſsimum & ſine vlla controuerſia doctiſsimum, Aurelius Auguſtinus appellat: quique tam multa legit, vt aliquid ei ſcribere vacaſſe mirum ſit: tam multa ſcripſit, quàm multa quenquam legere potuiſſe credamus, ne Lactantij laus illa de homine vana eſſe credatur. Neminem enim hoc vno vnquam doctiorem nec apud Græcos quidem fuiſſe affirmat. Quare merito viuenti ſtatua poſita eſt in bibliotheca illa, quæ prima de manubijs Romæ publicata eſt ab Aſinio pollione Augusti Cæſaris imperio. V R S. Facilè potior hanc illius fuiſſe villam, quandoquidem talis fuit, qualem optare mortales vix poſſunt. P L A. Quantum verò laudis huic tribuat M. Tullius in philoſophia ſua, audi quæſo: Sunt, inquā, iſta Varro: nām nos in noſtra vrbe perigrinantes errantesque tanquam hoſpites tui libri quaſi domum deduxerunt, vt poſſemus aliquando, qui & vbi eſſemus, agnoſcere. Tu ætatem patriæ, tu deſcripſiones temporum, tu ſacrorum iura, tu ſacerdotum, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem locorum, regionum, tu omnium diuinarum humanarumque rerum nomina, genera, officia, cauſas aperuiſti: Plurimum quidem poetis noſtris omninoque Latinis & literis luminis & verbis attuliſti: atque ipſe varium & elegans omni ferè numero poema feciſti, philoſophiamque multis locis inchoaſti ad implendum ſatis, ad edocendum parum. Idem quoque Cicero dum Caſsinatem hominis ſanctiſsimi atque integerrimi propbanatum, à M. Anthonio cōmemorat, ita eum laudat, vt maiore præconio laudari nemo poſsit. Quam multos, inquit, dies in ea villa ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipſa miſera, quàm à diſpari domino, quanquā quomodo iſte dominus? ſed tamen quàm à diſpari tenebantur. Studiorum enim ſuorum M. Varro voluit illud eſſe, non libidinum diuerſorium. Quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Ro. monumenta maiorum, omnis ſapientiæ ratio, omniſque doctrina. V R S. Quid cauſæ fuit cur M. Anthonius in Varronis fortunas tantopere ſæuiret? P L A. Fecere id ſtudia partium bello enim Piratico cum Pompeio egregiè militauit, bello item ciuili eundem ſecutus eſt ducem, vnde in fortunas hominis debacchatus eſt M. Anthonius, aduerſante etiam Cæſare & ſæpius eum admonente, vt vni Varroni propter virtutem parceret. Verum cùm poſtremò vt bonis ciuis & Reip. amantiſsimus, triumuiratum improbaret, proſcriptione notatus, in M. Caleni amici optimi villam confugiens, ad pœnas perſæpe à M. Antonio quæſitus eſt. V R S. Doleo ego vehementer M. Varronis calamitatem, ſed quando ita accidit, illam Varronis villam in Caſsinate, quam hanc quæ nunc noſtra eſt, malo inquinauerit M. Antonius ebriorum vocibus, ſcortis vndique accitis, pueris meritorijs, & quouis genere flagitij. Non deerant ſua monſtra (vt video) illis temporibus, neque homines nobilitas generis à facinoribus retrahebat. P L A. Imò verò neſcio quo fato pleriq; iſtorum, quos nobiles vulgus appellat, in omnem turpitudinem prolapſi ſunt. Quem enim ſæuitia anteponis Syllæ ex gente Cornelia? quem libidine P. Clodio ex gente Claudia? quem ſeditione & libidine dominandi Catilinæ ex gente Sergia? fuere & alia monſtra, quæ maioribus ſuis talem immiſere notam, vt non inde nobilitatem deduxiſſe, ſed eo potius tranſtuliſſe turpitudinem videantur. V R S. Non eſt igitur (vt video) illa vera nobilitas quam Ariſtoteles in libro de Rep. probat. Dicit enim eoſdem ſibi videri nobiles, quorum maiores virtute & diuitijs aliquando floruerunt. P L A. Non eſt certè. Nam vera nobilitas non aliundè quàm ex ipſa virtute oritur, ne partem aliquam in opibus & facultatibus colloces. V R S. Cuperem ex te audire vnde vera nobilitas oriatur, ſi vacat & placet. Locus enim iſte te admonet, & ad dicendum inuitat. Nihil hic ſtrepitus, nihil tumulti. Suſurrus iſte præterlabentis Anienis, alni folia ventis circumacta hoc vt facias, te inuitant: ſi æſtu premeris, pulchrè in herba recumbes, ac petes recenti vnda continuò refrigerabis. P L A. Quod velle te video, mihi facere neceſſe eſt, & quidem breuiter, ſi conſequi potuero. Nam pluribus verbis id agere neceſſe non eſt: præſertim hoc anni tempore quo æſtu ac ſiti continuò premimur. Sed priuſquam dicere incipiam, ex te audire cupio, quid de nobilitate ab alijs acceperis, & ne oratione continua hoc tibi faciendum exiſtimes, ego te, vbi opus erit, interpellabo: quod tibi quoque, cùm ego contra exordiar, facere ſi voles licebit. V R S. Placet hoc quidem, ne quicquam intactum prætermittamus, quod etiam Dialogi ratio expetit. Putaui ego ſemper illam eſſe veram nobilitatem, quàm quis ex illuſtri maiorum ſuorum origine traxiſſet, quaſi hæreditarium munus ab illis accipiens. Ab illis, inquam, qui ſummos honores maximoſque magiſtratus in ſuis ciuitatibus diſciplina, moribus, virtute adepti fuerant. Multum enim generatio ad nobilitatem facit, quod etiam in quibuſdam animalibus cernimus, vtpote in equis, canibus, bubus. Hæc enim bruta empturi, gregis, nobilitatem prius ſciſcitamur & inſpicimus: quanquam in homine longè alia ratio inſit. Nam præter ingenia, quæ penè eadem ex parentibus ducimus, ex educatione & domeſtica conſuetudine, ex dictis factiſue ad gloriam capeſſendam vehementer incitamur, quod eſt maximum nobilitatis ſpecimen. Quid enim (præter gloriam parentum & genium quēdam domeſticum) Camillos, Fabios, Æmilios, Catones, Scipiones ad bene

Nobilitate ſua abutuntur multi.

ad bene de Rep. merendũ excitauit? collocari maiorũ ſtatuas in foro pro templis veteres illi Romani voluere, titulis rerum geſtarũ in baſi poſitis: quibus viſis & perlectis æmulatione gloriæ, excitara iuuentus, nullum laboré, nullum periculũ pro ſalute & dignitate patriæ recuſarenr. Mouent quidẽ homines ſimulacra, vt vides, mouent triũphi & monuméta maiorum: ſed nihil eſt quod æquè excitet, dormientes etiá, quam glorię cupiditas, quę à maioribus non ſine cauſà transfertur in poſteros. Vides profectò multis etiá exemplis parentes bene inſtitutos, nil aliud cogitare & moliri, quàm vt filios ſui ſimiles patriæ relinquát, quorum opera cum domi tum foris patens illa cõmunis pro arbitrio ſuo vtatur. Quá voluptatẽ percipere credimus eos, qui vita exceſſere, ſi quis ſenſus ſupereſt, ex liberorũ rebus fortiter ac conſtanter geſtis? Magná certè, cum cernant in filijs non paruá ſui partem relictam eſſe. Hinc ille in filios parentũ amor, illa nutriendi cura, ille ardor concitandi eos ad laudé capeſſendam, vt ipſi quoque tantæ gloriæ participes ſint. Victuros enim ſe diu in filiorũ & nepotum vita arbitrátur, ſi eos bene inſtitutos, & rebus à ſe præclare geſtis in pretio reliquerint. Expetebat hoc à filio M. Cato, hoc Cicero: ad hos enim iure hęreditario magná partẽ gloriæ ſuæ peruenturá dicebant, vt eos à libidinibus, ad quas adoleſcentes naturá & ætatis vitio feruntur ad virtuté reuocarent, cõmemoratione laudũ ſuarũ. Ex genere igitur nobilitas duci videtur: nam cum maiorũ noſtrorũ egregia facta cõmemorauimus, nil nobis meritò negari poſſe arbitramur. Suffragata enim multis apud Romanos in petitione magiſtratuũ nobilitas eſt cum illud diceretur, Date hoc parenti, date generi bene de Rep. meritò. Non enim alios nobiles vulgus appellar, quàm quos præclari parentes genuere. Senatorij ſiquidem ordinis eos Romani appellabant, qui ex ſenatoribus nati erant. Præterea verò ne vulgum me ſequi tantummodo exiſtimes & ij qui literarũ ſtudioſi ſunt, viuere nobiles generoſos appellant, quod in his ſit nobilitatis copia. Hoc etiam nomine in Dialogis ſuis perſæpe vtitur Plato, dum amicos ad laudem cohortatur. O generoſe, inquir, ſic eſt agendum, ex genere nobilitatem animi excitans, verum ne hæe nobilitas manca videatur, quidam adijciunt facultates & opes: quibus & domeſticus ſplendor conſeruatur, & amicis, quorum frequentia nobilitas indiget & gratia, retinentur. Hinc clientes quaſi patronum colentes appellauere antiqui. Hinc illa matutina ſalutatio patroni in clientes ſportula vel congiaria beneficentia, qua certè vti non poſſunr, quæ fortunæ bonis carent. Magna enim nobilitatis pars beneficentia eſt, qua in alios vti nequaquam poteſt, qui nõ habet vnde domeſticis ſatisfaciat. Eum igitur qué liberalé volumus, fortunæ bonis abundare oportet. Impoſsibile nanque eſt (vt Ariſtoteli placet) præclarum aliquid ab eo fieri, cui deſunt facultates. Totus enim nobilitatis ſplendor ſolo paupertatis nomine plerunq; inficiunt, quũ ſæpenumero in eos liberalis eſſe nõ poſsit, quorũ frequentia in dignitate retinetur. Verũ eſt certè quod Satyrus dicit:

Hand facile emergunt quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi, ſed Romæ durior illis *Conatus.*

Quod enim doctiſsimi viri ob inopiam rerum ſpreti & abiecti vitam miſere traduxere, vt de Plauto & Lactantio legimus: quorum alter, Hieronymo teſte, ita pauper fuit, vt neceſſarijs plerunque indiguerit rebus, nẽdum delicijs: alter vero difficultatem annonæ & inopiam rei familiaris, vbi à ſtudio vacabat, quod temporis ſupererat, molas truſatiles in piſtrino cibi gratia ducebat. Facultates itaque expetendæ ſunt ad ſplendorem nobilitatis ne à rebus gerendis inopia rerum omnium retrahamur, potuiſſet ne populus Romanus orbem terrarum ſuo adijcere imperio niſi pecunias belli neruos habuiſſet? Conciouabundus in Philippum Demoſthenes, pecunijs, inquit, ad tantam rem conficiendam opus eſt. Non habuiſſemus certè tot præclaros viros in familia noſtra, ſi maiores noſtri hanc facultatem contempſiſſent. Potuiſſet ne exercitus ſuos contra hoſtem alere Paulus Vrſinus? Potuiſſet Petrus, iam Paulus, dum vel pro patria dimicant, vel aliorum ditionem mercede conducti conſtanter tutati ſunt? Fugauit ex vrbe noſtra Ladiſlaum regem Paulus. Fugauit Nicolaum Picenninum ad Aglare Petrus, iam Paulus Florentinorum auſpicijs militans. At vero Iordanus Vrſinus eccleſiaſtici exercitus dux inclytus, pulſo vici præfecto eius ditionem pontifici ſubiecit. Franciſcus item è gente Vrſina miles egregius Senenſium ditionem conſtanti animo tutatus eſt. Non eſt habitus hoc inferior Franciſcus Vrſinus vrbis præfectus, qui pulſis in Foroliuij Vngaris, rem Venetá bello pene oppreſſam reſtituit. Militauit Alphonſi regis auſpicijs & opibus adiutus Vrſus Vrſinus tanta cum laude, vt addubitatum plerunque ſit, manu ne plus & animi magnitudine,* quam conſilio valeret. Demum vero Raymũdus Baucio è genre noſtra domito & interfecto tyráno quodá, regnũ Cypri reginæ iampridé pulſæ reſtituit, Tarẽtinusque princeps ob res in bello egregiè geſtas creari meruit. A nudo certè duce & inermi fieri nil egregiũ poteſt. Proinde hæc nobilitatis adminicula vt contemná, adduci nullo modo poſsũ. Quid, rogo, cõtinuit Paulũ Pontificé, quò minus nobis Vrſinis, quibus inimicus ac propè hoſtis fuit, bellum inferret? Noſtræ profectò opes, quibus ſuffulti fratres mei, hominé minis tantũmodo coegere æquas pacis cõditiones nõ aſpernari. Sumus, vt vides, in pretio ob vetuſtaté familiæ, facultatesq; partim à maioribus noſtris relictas, partim verò noſtra induſtria & armis partas. Ab hac aũt opinione nequaquá diſſentire

* ad

diuinus ille Plato, quem Cicero Homerum philoſophorum meritò appellat. Nam cùm veram nobilitatem quadrifariam diuiſiſſet, primam illorum eſſe ait, qui bonis, iuſtis clariſque parentibus ſunt orti: ſecundam eorum, quorum parentes principes extitêre: tertiam, cùm maiores noſtri ſama ac rebus bello geſtis in pretio fuere: quartam eorum, qui præclara aliqua doctrina excellunt. In hac diuiſione nil certè eſt, quod nos à nobilitate ſecludat. Nam ſi principum huius noſtræ ciuitatis vitam & mores inſpicimus, ſi dignitatem familiæ, ſi gloriá, ſi ingenium, fatebere certè nos inter nobiles cẽſendos eſſe: neque nos reijcies, quod opes præſtare aditum ad veram nobilitatem dixerim. Vnde enim magnificus, vnde liberalis & beneficus ille nobilis, quem volumus in quempiam eſſe poteſt, ſi ei facultates deſunt? Nam cum magnifici proprium ſit, ædes egregias, templa, porticus, oppida ſtruere: cumque item liberalitas circa dandas pecunias verſetur, quomodo id ab eo fiet, quem liberalem appellamus, ſi nihil habuerit quod donet, ſique ei potius aliorum benignitas expetenda fuerit? Meo itaque iudicio eos nobiles appellandos cenſeo, quos & genus antiquum, & diuitiæ bonæ partæ à maioribusque relictæ commendãt. Hæc eſt ſententia noſtra, niſi quid ad hæc dixeris. P L A. Antequam dicere incipiam quid hac de re ſentiam, mutemus locum, ſi placet. Pellit hinc nos ſol, vt vides ad veſperam iam inclinans. In illo Anienis flexu optimè manebimus, vnde vides vmbram ſub ſpecu elici. Traijciendus eſt amnis quod fieri hoc anni tempore vado percommodè poteſt. V R S. Traijciamus, me ſequere qui vadum noui, Sed heus tu frigidus es Anio eſtate etiam feruida? P L A. Ita eſt certe, vt dicis. Retinere in flumine pedes ob frigiditatem vix poſſum. Hanc ob rem exiſtimo Anienis veteris aquam potui minus ſalubré fuiſſe propter frigiditatem: & quia ſemper adeo rapax eſt, vt ſemper aliquid ſecum ex ripis trahat, quo etiam ſereno cœlo turbetur. Frigiditatem autem contrahi arbitror ex montibus (vt vides) cœlo vicinis & niuibus ſemper opertis. Influunt etiam hinc dextera, hinc ſiniſtra Sablacum proficiſcentibus continui fontes, quorum aqua deguſtari ob frigiditatem vix poteſt: quò enim pœnitioribus ex locis & magis ſaxoſis aqua egreditur, eo frigidior eſt, æſtate præcipue, qua frigidum & humidum propter contrarias qualitates ad tartara (vt dicitur) confugit. V R S. Ad quem igitur vſum has aquas in vrbem veteres introduxêre tanta cum impenſa. P L A. Vt eſſet vnde irrigationi hortorũ, balneis, fullonibus, reliquiſque fœdis miniſterijs ſatisfieret: concipiebatur autẽ ſupra Tibur extra portam Cartanam viginti millibus paſſuum. Verùm poſteri mutata ſententia, vt aquam clariorem haberent, omiſſo flumine, ex Sublacenſi Neronis villa meliorem duxere. Huius autem aquæ ductus caput pridem magna cum voluptate inſpexi, dum videndi antiquitatis ſtudioſus, Marſos & Pelignos inuiſo. V R S. Ad ſpecum iam venimus: ſed dic quæſo vbi conſederis, & crura & pedes ſiccaueris, vnde duci exiſtimes illos aquæ ductus, qui mille paſsibus ſupra Tibur apparent, partim arcuato opere, partim offoſſo monte. P L A. Nimis vetuſtatem amas, vt video. V R S. Immo vero nihil eſt quod æque mirer, & laudibus extollam. P L A. Rectè ſanè, Romanus es, tuos magis quam alienos amas: non ſine cauſa, cum vrbi Romæ par nihil vnquam fuerit, & nihil ſecundum. Ad formas illas redeo, quarum amplitudinem vetuſtas nondum exedit. Altera autem duci aquam Martiam ad vrbem Valeria via exiſtimo: altera verò Claudiam, ſumptam ex fontibus duobus ampliſsimis, eadem via ſcaturientibus in Subalcenſi. Sed quæ fuerit Martia & quæ Claudia, haud ſatis conſtat, conſumptis præſertim inſcriptionibus, euerſiſque tantarum rerum monumentis. Inſpexi ego nuper ex Sublacenſis rediens amœnis dextra ac ſiniſtra, qua duci aquas videbam, & nil quo certior hac de re fierem vidi. Ex hac autem diligentia hoc conſecutus ſum, vt repente in ſummum mœrorem inciderim, cum paſsim cernerem egregia illa opera diſiecta & neglecta iacere. V R S. Vnde quæſo Martiã & Claudiam aquam appellas? P L A. Ab his qui aquas duxere publico ac priuato ſumptu, vt Appiam & Iuliam dicimus: viarum quoque ſtratarum eadem ratio eſt, quibus ex rebus pleræque familiæ magnum conſecutæ ſunt nomen. V R S. Tandem verò, vt video, paulatim fateberæ, nobilitatem ex vetuſtate generis & magnis facultatibus oriri. P L A. Nobilem igitur hac ratione C. Caligulam dices, qui Puteolanum ſinum ponte iunxit: Nobilem Claudium, qui Fucinum magna impenſa emiſit, qui portum Romanum extruxit: Nobilem Neronem, qui dum auream domum, dum thermas & theatra, dum portum Antiatum extruit, populi Romani vires contriuit: Nobilem item Herodem, qui Romanorum hac in re magnificentiam imitatus, portus, vrbes, theatra, aquæ ductus in Syria miro ſumptu excitauit. Sed his monſtris, quæ fera vnquam immanior fuit? Nil enim in ſe habuere, quare homines, non dico nobiles, dicerentur. V R S. Contrahe pedes, ſi placet, & dic tãdem quos eſſe nobiles cenſeas. P L A. Nobilitas enim, vt Stoicis placet, eſt ſplendor * quidem non aliunde veniẽs quam ex ipſa virtute, qua bonũ à malo, dignũ ab indigno ſecludimus. Si animi noſtri bonis artibus & diſciplinis imbuti, ſeruare iuſtitiá, pietatem, conſtantiá, prudentiá rebus in omnibus didicerint, quonã pacto fieri poteſt vt is nobilis cẽſeatur, qui ſine doctrina & eruditione, intẽperantiæ ſe, iniuſtitiæ, impietati & nequitię addixerit? Immo verò hunc non modo ignobilẽ, verumetiã ſcurrã & nebulo-

Quid vera nobilitas.
* quidem.

nebulonem improbum appellabimus. Idem quoque ſentire Q. Cicero videtur: ſcribens enim ad M. fratrem de petitione conſulatus, cum Antonij & Catilinæ mentio haberetur: Nequaquam ſunt, inquit, ij tam genere inſignes, quam vitijs nobiles. Nobilitatis enim proprium eſt recta ſequi, gaudere officio, cupiditatibus imperare, auaritiam coercere. Hoc qui facit, etiamſi ex infima ſorte hominum natus fuerit, is merito ſuo nobilis haberi & dici poteſt. Neque eſt cur parentem rerum omnium naturam (vt quidam improbi faciunt) reprehendamus, quod hos nobiles, illos verò ignobiles faciat. Æquale ſiquidẽ omnibus temperamentum præſtat, non genus, non potentiam, non opes inſpiciens. Eadem enim * quò ad animum pertinet, naſcendi ratio in priuatorum hominum filijs eſt, qua in principum ac regum natis, licet ij in purpura & magnis domibus, illi in centonibus, & caſulis plerunque naſcantur. Virtutes certè & vitia faciunt, vt alter altero nobilior ſit. Seneca ex Stoicorum ſecta philoſophus inſignis, ad Lucilium ſcribens: Non fuit inquit, Socrates patricius, non eques Romanus, quem tamen philoſophia non accepit, ſed nobilem reddidit. Hunc item quo nemo vnquam mortalium doctior aut ſapientior Appollinis oraculo iudicatus eſt, mater, obſtetrix & pater marmorarius in lucem edidit, vt eſſet qui ſua doctrina multos ad nobilitatem traduceret. Seruius quoque Tullus in ſeruitute natus atque educatus, regnum ſua virtute adeptus, & de hoſtibus tertium egit triumphum: & vrbem Romam ita auxit, vt nil ei ad ſummam nobilitatem defuiſſe videatur. Idem dici de Tullo hoſtilio poteſt, qui humili tugurio natus, paſtor primo deinde Romanorũ rex merito creatus eſt. Fuere ij quidem nobiles Vrbane, ſi verum intueri volumus, non illi qui ob maiorum virtutem & merita nobilitatem in deſidia collocarunt. Nihil enim agere, in purpura non ſine crapula & ebrietate viuere, ſericatas & coccinatas habere veſtes, aurea calcaria gemmatos digitos, vnguenta ſapere, in ſumma nobilitate ponunt. Quæ omnia ita certè generoſitati contraria ſunt, vt virtuti vitium, & ſolertiæ ignauia. Vide quæſo quantum à cæteris differam. Soleo ego ac merito profectò illos irridere, qui aut equeſtrem ordinem, aut inſignia alicuius doctrinæ vel præcario vel ambitione & largitione ſibi emunt vt ignauiæ ſuæ argumenta circunferre impunè poſsint. Concedatur id bene meritis, vt olim apud Romanos fieri conſueuerat. Equites enim propter rem in bello egregiè geſtam annulo, fibula, & armilla aurea donabantur, virtutis, non ignauiæ, pignore. Concedatur & noſtris temporibus, vt ij qui in gymnaſijs publicis aliqua doctrina excellunt, aurum in baltheis & calcaribus circunferant, quo à cæteris differre videantur. Si quis autem præterea eſt, qui alia ratione nobilitatem ſibi vendicet, ſciat is ſe alienam, non ſuam perſonam gerere. Iactare item maiorum res geſtas, atria imaginibus diſtincta, porticus ſignis ac tabulis ornatas, ſuperbas ædes, plus certè admirationis in ſe habet quàm nobilitatis. Neque hæc nobis adiumento eſſe poſſunt, ſi illorum virtutem omittamus, quorum imagines verborum magnificentia collaudamus. Immò verò ſi rectè intueri volumus, illa virtus huic ignauiæ dedecori ac turpitudini eſt. Talem autem nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus, qui omnia contemnebat, malitiæ dixit, & ignauiæ velamen eſſe. M. certè Catonem priſcum illum, quem meritò Cenſorium vocarunt, non genus, non diuitiæ (Tuſculi enim natus eſt obſcuro genere tenui cenſu) ſed præſtãtes eximiæq́ue virtutes poſteris commendarunt. Idem quoque de C. Mario dici poteſt, qui mihi vnus omnium præſtantiſsimus viſus fuiſſet, ni ad extremum veram gloriam libidine dominandi cum ſæuitia commutaſſet. Neceſſe eſt autem vt aut nuſquam nobilitas ſit, aut illi verè nobiles ſint, qui ingenio, doctrina, induſtria, magnitudine animi, fortitudine, prudentia in omni vita excellunt. Oriri autem nobilitatem ex virtute, hac ratione comprehendi facilime poteſt, quod ij qui ex claris maioribus orti ob vitia degenerarunt, inglorij & degeneres ſunt habiti: vt ſuperioris Africani filius, qui bello Aſiatico ab Antiocho turpiter captus, vitam præcario præter Romanum morem ab hoſte impetrauit: de quo paulò pòſt L. Scipio patruus egregium illum ducturus erat triumphum. Filius autem Q. Fabij Allobrogi, à patre degenerãs; adeo libidinosè & intemperanter vixit, vt exhæredatum eum à Q. Pompeio prætore, nemo ægrè tuletit. Parentis enim amplitudo & turpitudini filij nil profuit. Nollem Q. Hortenſij oratoris clariſsimi nepotem in tantum dedecus prolapſum: qui dum popinas & lupanaria circuit, domeſticum ſplendorem propè extinxit. Quis eſt autem rerum humanarum adeò imperitus, qui hos cenſeat nobiles appellandos quorum vita quò turpior fuit, eò citiùs ſuorum nobilitatem extinxit? Solent ij quidem maiorum ſuorum res geſtas commemorare: ſed verum eſt quod ait Naſo poeta,

Et genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi, Vix ea noſtra puto.

Sunt quidem noſtra, ne mentiar, ſi eos imitati fuerimus: ſin ſecus, non magis noſtra ſunt, quàm illorum qui Sienem habitant. Immò verò ſi quis ſenſus apud vita functos ſupereſt, ſiue quid apud nos agatur ſentiunt, dolent & quidem vehementer, talem de ſe prolem reliquiſſe, quæ adeo culpabilior videtur, quo plures habuit maiores, quorũ virtutẽ & res geſtas imitaretur. Quod ſi mortuis quibuſdam redire in vitã liceret, ea profectò cẽſura in filios degeneres vterentur, qua Brutus ille primus libertatis vindex qui conſcios coniurationis

filios, virgis cædi ac ſecuri percuti iuſsit. Eandem quoque ſeueritatem imitatus Caſsius, filium ſuum pop. Rom. imperium affectantem necari iuſsit. Torquatus item, cùm filius eius D. Syllanus, à Macedoni[illegible]us repetundarum accuſaretur, ſolus concedente ſenatu cognitionem cauſæ ſuſcepit. Cognito autem re diligenter excuſſa filij crimine, ita iudicauit: Quum Syllanum filium meum immeritam pecuniam diripuiſſe conſtet, non iniuria paternis laribus, & Reip. munere, at omnium ciuium ſocietate eum indignum iudico. Abiens itaque à conſpectu patris filius, deſperatione motus, laqueo ſtatim vitam finiuit, cuius funeri vt indigni filij pater intereſſe noluit. Non poſſunt certè parentes optimi flagitioſos filios diligere: quin veteres illi Romani imperio & gloria digni, filios interdum exhæredarunt ob flagitia & turpitudinem, aliosque, quorũ ſpectata virtus erat, per adoptionem in familias ſuſcepere, ne ob ignobilitatẽ filiorũ agnationis nomen interiret. Rogatus ab vxore Socrates, vt propter filios in vita remaneret, nequaquam id ſibi integrum eſſe respondit. Tum illa, cui filios, commendas? Nemini, Inquit. Nam ſi mei ſimiles erunt, nulla indigebunt commendatione: ſin ſecus, nolo filii Socratis dicantur, non enim merentur. Quanta autem moderatione vſus ſit dum filium ſenatui commendat Antonius ille philoſophus; quem mirari vt aiunt ſcriptores, quàm laudare facilius eſt, eius verba perfacilè oſtendunt: Filium (inquit) meum commendo, ſi vobis & dijs immortalibus dignus erit. Modeſtè ſanè, ne ſi ſecus quàm vellet, accidiſſet, principatus ſui gloria aliquo filij vitio contaminaretur. Quid ſibi velint iſti, qui ex maioribus ſuis nobilitatem aucupantur, certe non video. Quemadmodum enim ſplendor in obſcura ſpeculi parte nuſquam apparet: ita neque gloria maiorum in minoribus flagitioſis eluſcere poteſt. Vnde Satyrus ad Ponticum ſcribens, inquit:

Stemmata quid faciunt? quid prodeſt Pontice longo
Sanguine cenſeri, pictosq́ oſtendere vultus
Maiorum, & ſtantes in curribus Aemilianos
Et Curios iam dimidios, naſumq́ minorem
Coruini, & Galbam auriculis naſoq́ carentem?
Quis fructus, generis tabula iactare capaci
Fumoſos equitum cum dictatore magiſtros,
Si coram Lepidis malè viuitur? effigies quo
Tot bellatorum, ſi luditur alea pernox?
Ante Numantinos ſi dormire incipis ortus
Luciferi, quo ſigna duces & caſtra mouebunt?
Cur Allobrogicis & magna gaudeat ara,
Natus in Herculeo Fabius lare, ſi cupidus, ſi
Vanus, & Euganea quantumuis mollior agna
Si tenerum attritus Catinenſi pumice lumbum
Squalentes traducit auos, emptorq́ veneni
Frangenda miſeram funeſtat imagine gentem,

Merito poſt tot flagitia, idem poeta ſubiungit:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas ſola eſt atque vnica virtus.
Paulus vel Coſſus, vel Druſus moribus eſto,
Hos ante effigies maiorum pone tuorum,
Præcedant ipſas illi te conſule virgas.
Prima mihi debes animi bona: ſanctus haberi,
Iuſtitiaq́ tenax, factis dictisq́ mereris.

Tunc addit: Agnoſco procerem, vt intelligerent omnes in ſola virtute nobilitatem collocatam eſſe. Fruſtra igitur nituntur, qui omiſſa virtute, nobilitatem tanquam hæreditarium munus à maioribus expetunt. Quis enim generoſum hunc dixerit, qui indignus genere & præclaro nomine tantum inſignis? Nobilitas enim virtutis ſocia & comes, proprio labore quæſita, non alieno, cum vitijs ſtare nullo modo poteſt. Vnde verum illud Senecæ tragici eſt. Qui genus iactat ſuum, aliena laudat. Gloriari quidem poſſumus, nos à claris maioribus ſanguinem, artus, viſcera accepiſſe: nobilitatem verò nequaquam, quæ [illegible] ex animis noſtris pendet, & non aliunde venit, ne ignarum vulgus ſequamur, qui perſæpe in maximos errores dilabitur, cuiuſque opinio raro cum ſapientia conuenit.

VRR.

VRS. Mutare ſententiam cogor, vt video. Sed nil mihi durius videtur, quam vt exiſtimem paupertatem iungi cum nobilitate poſſe. PLA. Cùm diuitiæ fortunæ bona ſint, non eſt cur eas cum nobilitate coniungas, quæ tota in virtute fundata eſt. Quanquam haud ſcio quid in paupertate ſit, quod ita eam aſpernere. De mendicitate non loquor, quæ turpis eſt, cùm petere oſtiatim panem neceſſe ſit. Magnæ inquit Seneca, diuitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem naturæ eſt, non eſurire, non ſitire, non algere vt famem ſitimque depellas. Non eſt neceſſe ſi paupertatem amplexus fueris, potentum aſsidere liminibus, nec ſupercilium graue & contumelioſam etiam humanitatem pati. Honeſta quidem res eſt læta paupertas: nec paupertas quidem dici poteſt ſi læta. Nam cui cum paupertate conuenit, diues eſt: non enim qui parum habet, ſed qui minus cupit, diues haberi debet. Si enim ad naturam viues, nunquam pauper eris: ſi ad opinionem, nunquam diues. Parum eſt quod natura deſiderat: quod opinio, immenſum illud quidem. Adhortatur nos idem Seneca, vt nobis paupertatem familiarem faciamus: Securius (inquit) diuites erimus, ſi ſciuerimus quàm non ſit graue pauperes eſſe. Imò verò alius alio nemo dignior, quàm qui opes contemnit: & eas ſi habet, intrepidè vbi opus eſt, patiatur. Non enim diuites naſcimur, in lucem prodeuntes, cibo & potu contenti eſſe debemus. Sine cupiditatibus Deus nos creauit, ſine timore, ſine ſuſpicione, cæteriſque peſtibus quæ nos quotidie cruciant, Falſa autem opinione imbuti, paupertatem ſummum malum exiſtimamus: quod non putarunt Romani illi veteres, qui non minus laudis ex paupertate conſecuti ſunt, quàm ex imperio & rebus præclarè geſtis. Caruiſſet honore ſepulturæ, adeo pauper Menenius ille Agrippa, ſenatus ac populi Romani in componenda pace arbiter, niſi collatis in capita ſextantibus funus ductum more maiorum fuiſſet. Valerio quoque Publicolæ, qui tertium conſulatum geſsit, ob inopiam rei familiaris funus ex publico exhibitum: nil enim præter gloriam in morte ſibi reliquum fecit. Cincinnatus autem ab aratro ad dictaturam accitus, plus gloriæ ex paupertate quàm ex ſuperatis hoſtibus populi Romani conſecutus eſt, ſeptem iugeribus agri contentus, quem ipſe colere ſolebat, vbi ſe magiſtratu abdicaſſet. Quam glorioſa autem fuerit Attilij Serani paupertas, non attinet dicere, cùm omnes hiſtorici huius clariſsimi viri nomen celebrent. Is enim quem à ſerendo cognomentum duxiſſe arbitror, dari ſibi in Africa ſucceſſorem poſtulauit, ne villæ ſuæ pauca quædam iugera perſum irent, mortuo villico, cuius induſtria vxorem & liberos alere conſi[illegible]erat. Senatus itaque ne inchoatum bellum omitteret, operam dedit vt ager eius col[illegible]etur, & vxori ac liberis publicè alimenta præſtarentur. Miſeros ne igitur & ignobiles hos præclariſsimos viros dicimus, quorum tantus virtutis ſplendor in paupertate reluceat? Petijt & Cn. Scipio in Hiſpania ſucceſſorem ſibi dari, quia filiam nuptui ſua induſtria daturus eſſet. Senatus autem ne tanto duce careret, dotem xl. millium æris virgini dedit, ac marito locauit: glorioſus ſenatus, qui ciui ſuo cauit: glorioſior Scipio qui ex paupertate tantum nominis conſecutus eſt, quantum nullus anteà ex diuitijs. Fuit olim Reſ. Romana apud omnes gentes & nationes magno in pretio, dum Romani ciues paupertate gloriabantur. Opes enim publicas oportere eſſe & non priuatas, cenſuere veteres illi, qui legem de repetundis ac de peculatu tulere. Verum vbi, hac mutata ſententia, ex publico & priuato rapere impune cœpere, poſthabita glorioſa paupertate, nulla deinceps religione, nulla pietate, nulla modeſtia vſi ſunt, adeo eos auaritia & habẽdi cupiditas de via retraxit. Hinc ortæ ſunt in tanta ciuitate ſeditiones, orta bella ciuilia, cum opes orbis terrarum in vnam vrbem congeſtæ, victorum præmia eſſent: proſcripti certè in triumuiratu plures ſunt propter facultates & diuitias, quàm propter ſtudia partium. Quos enim vel natura vel ratio à tanta pernitie retrahebat, eoſdem diuitiæ in diſcrimen vocabant. Secura eſt vbique paupertas, non latrones non veneficos timet. Etſi qui verè nobiles habendi ſunt, ij certè pauperes erunt, qui ſpretis fortunæ bonis omnes cupiditates perfacilè vincunt. Neque eſt Vrſine, cur quiſquam putet, pauperis nullam omnino liberalitatem eſſe, quòd facultatibus careat, vnde beneficentia oritur. Mira enim liberalitate vtebantur viri illi clariſsimi, de quibus paulò antè mentionem fecimus, dum patriam tuebantur, dum imperium augebant, dum munera Reip. caſtè ac ſanctè obibant. Benignitatis muneri vti quadrifariam ſecundum Platonem poſſumus: pecunijs, opera, diſciplinis, oratione pro circumuentis in iudicio, quod eſt ſummum liberalitatis genus. Exhauriri enim interdum ea beneficentia poteſt, quæ pecunijs & opibus exercetur: quantum enim ex pecunijs dando imminuitur, tantum ex ardore bene agendi detrahitur. At vero qui in priuatis publiciſque rebus opere, conſilio, officio prodeſſe nititur, eò liberalior indies fit, quò ſua authoritate de pluribus bene meretur, nulla ſublata bene agendi, hac in re præſertim, facultate. Quantum autem profecerint in iudicijs oratores & cauſidici circumuentis aduerſariorum potentia & malitia, declarant Ciceronis, Hortẽſij ac Demoſthenis orationes, qui perſæpe à faucibus potentũ inopes ſubtraxêre. Doctrina præterea & eruditione cõparari ingens benignitatis nomen poteſt, quod ea ſemper animis noſtris inſideat, comiteturque nos vſq; ad extremũ vitæ ſpiritũ. Transferũtur perfacile & amittũtur pecuniæ, mutãtur honores & dignitates pro arbitrio potentũ.

Paupertas cum nobilitate.

Pauperum & liberalitas.

Cadunt conſilia ſocordia interdum & ignauia. Contemnuntur orationes: ſola verò ſapientia firma ac ſtabilis habetur. Eſt enim earum rerum, quæ ſecundum Ariſtotelem ſemper & vbique eodem modo ſeſe habent. Vera nanque virtus, vera nobilitas, nulli caſui ſubiecta eſſe debet, ex qua fit animus liber & ingenuus, nulli vnquam flagitio, nulli turpitudini deditus. Qui igitur de nobilitate loquitur, de virtute ſe loqui intelligat neceſſe eſt: adeò ſimul hæc duo connexa ſunt. VRS. Non improbat, vt video, Plato partem illam beneficentiæ, quæ circa dandas pecunias verſatur. Pecunias autem dico more maiorum, quarum æſtimatio menſurant, nummo. PLA. Non improbat certè cùm dicat, hac nihil hominum naturæ accommodarius. Sed inſpicere diligenter oportet quemadmodum vtamur, cùm non in omnes, nec ob leuem cauſam, ſed erga bene merentes, & ob ſingularem aliquam virtutem beneficos nos eſſe oporteat: hoc velle iuſtitiam in partiendis rebus, hoc poſcere æquitatem. Ea præterea liberalitate vti iubemur, quæ proſit de nobis benè meritis, & nemini noceat. Quare tyrannorum quorundam, vt olim L. Syllæ, C. Marij, Cinnæ, Lepidi, M. Anthonij, pecuniarum & bonorum translatio à veris dominis ad iniquos ſatellites & ſeruos nequiſsimos, non debet liberalis videri, cùm auferantur vnde non oportet, & his dentur, quibus ob flagitioſam & ſceleſtem vitam negari aer, nedum victus, deberet. Admonet nos quoque M. Tullius, ne maiore vtamur benignitate, quàm facultates noſtræ requirunt: néve ita rem familiarem claudamus, vt eam liberalitas aperire non poſsit, quæ profectò omni oſtentatione & vanitate carere debet. Hoc autem prudenter fiet, ſi tempus conſiderabimus, ſi cauſam benignitatis, ſi rationem, ſi dignitatem tum noſtram, tum eorum erga quos liberales eſſe debemus. Nam qui ſine vitio vel menſura, quodam animi impetu, liberales videri magis quàm eſſe volunt, argui leuitatis non ſine cauſa poſſunt. Viro enim bono nil turpius eſt, quam aliquid facere, cuius probabilis ratio reddi non poſsit. Tenenda igitur mediocritas quædam eſt, ne ſi omnia temerè effuderimus, prodigi: ſi vbi dandum eſt non dederimus, auari & maligni videamur. More autem Chriſtiano, paruulos nutrire, pupillos tueri, virgines inopes connubio locare, viduas defendere, nobiles paupertate & valetudine oppreſſos iuuare, eſurientes paſcere, algentes veſtire, captiuos redimere, nexos ære alieno ſoluere, ſua pecunia & impenſa nobilis ac liberalis viri proprium eſt. Quod etiam Fabium illum maximum, qui cunctando rem Romanam reſtituit, feciſſe legimus. Captiuos enim ab Hannibale redempturum ſe pollicitus ſenatu recuſante, vt id quod inſtituerat, ſua impenſa faceret, fundum vendidit. Laudatur & liberalitate Gillus Agrigentinus. Is enim quingentos equites Gelenſium vi tempeſtatis in fundum ſuum compulſos, magna impenſa aliquandiu aluit. Omitto dicere quàm liberalis fuerit in edendis ſpectaculis, in curanda annona, in epulis apparandis, cùm omnium qui vnquam fuere, liberaliſsimus ſit habitus. VRS. Splendidè ſanè. Sed dic quæſo, ſeparáſne magnificentiam à liberalitate? PLA. Imò verò, Ariſtotelem ſecutus. Hæc enim in dandis pecunijs, illa verò in magnis ſumptibus, vnde nomen accepit, verſatur. Proprium nanque magnifici viri eſt, theatra, templa, fora, porticus, ædes ita ædificare, vt & ciuitatis dignitas requirit, & eius qui extruit, facultas & amplitudo. VRS. Pinxiſti iam mihi, vt arbitror, illum quem nobilem dici & haberi vis. PLA. Ducta ſunt certè vera nobilitatis lineamenta, ſed nondum planè neruos & colores ſuperinduximus. VRS. Perfice quæſo, vt tandem gloriari poſsim me illud nobilitatis quam quærimus, veram imaginem vidiſſe. PLA. Ita enim iuſtitia in humana ſocietate neceſſaria eſt, vt in animante anima. Huius enim motu cietur corpus, ſi inſit: ſin abſit, continuo riget & diſſoluitur. Quis eſt enim qui vt Deum quendam cælitus miſſum, iuſtum hominem non admiretur? Huic vt vides committunt homines fortunas ſuas, committunt liberos, coniuges, humanaque omnia: nec immeritò quidem, cum ipſa iuſtitia ſit, vt Ariſtoteli placet, non pars quædam virtutis, ſed tota virtus. Vt igitur perpetuam commendationem & famam veræ nobilitatis conſequamur, ipſam iuſtitiam amplectamur, oportet, ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile. Camillus dictator Romanus Phalarios, quos vi non poterat, iuſtitia & clementia in deditionem accepit, remiſſo pædagogo virgis cæſo ab eiſdem pueris, quos transfuga ſecum per fraudem in caſtra hoſtium duxerat. Magna eſt & Ariſtidis laus, qui iuſti cognomentum conſecutus eſt, quod Themiſtoclis conſilium de incendenda Lacedæmoniorũ ad Cithieum claſſe, vtile certè, non tamen iuſtum, improbauerit. Hanc autem iuſtitiam rectè obſeruabimus, ſi communibus pro communibus vtemur. Communia autem ſunt errantes admonere, ignaros docere, aut vt erudiantur, curare, aquam non prohibere, pati ignem ab igne ſumi, conſulentibus fidele conſilium dare. In hac autem ſocietate humana gradus diſtinguere ſuperuacaneum mihi videtur. Nemo eſt enim qui neſciat, plus ſe patriæ, parentibus, liberis, propinquis, ciuibus debere, eiuſdem nationis, eiuſdem linguæ, quam peregrinis & externis. Non eſt etiam alienum ab officio præſtantis & iuſti hominis curare vt in patria ſua leges, iura, ſuffragia, conſuetudines ſeruentur: vtque ciues ſui in dictis pactis datam fidem præſtent. Quod feciſſe M. Regulum legimus, vnicum inuiolatæ fidei exemplum. Is enim Carthaginem ad certam pœnam redire maluit, quàm datam fidem violare.

Quemodo vtendum pecunia.

Magnificentia quomodo differat à liberalitate.

Iuſtitia ad nobilitatem requiſita.

violare. Hæc autem Vrſine qui diligenter obſeruat, non modo ingenuus, verumetiam illuſtris mihi videtur. V R S. Probè quidem omnia pingis: ſi quid habes ad hæc, perge quæſo. P L A. Fortitudo, vt mihi videtur, omnium virtutum quaſi robur quoddam viro inſigni pernecesſaria eſt, ne iuſtitia vlli ex parte labefactetur. Verùm vt fortitudo ſine iuſtitia iniquitatis aſylum eſt, cùm validior imbecilliorem opprimat: ita iuſtitia ſine fortitudine eos plerumque deſerit, quos tueri meritò deberet. At verò cum fortitudo in res bellicas & domeſticas diuidatur, ſuperius illud Neapolioni equiti & fratribus tuis, qui militiam ſequuntur, omittamus, amplectamurque potius domeſticam illam fortitudinem, quæ animi magis quàm corporis viribus comprehenditur. Vera autem fortitudo eſt, primò ſeipſum vincere, iram cohibere, nullis illecebris capi, aduerſis non perturbari, ne extolli ſecundis, & quaſi vento huc & illuc impelli: nam qui cupiditatibus vincitur, qui metu frangitur, qui ira perturbatur, vti certè conſilio non poteſt. Is autem quem magni excellentisque animi eſſe volumus, nil admirari in rebus humanis, nihil magni facere præter virtutem debet. Honores præterea, vt Ariſtoteli placet, non quoſcunque nec à quouis oblatos ſuſcipiet, ſed illos tantùm quos eſſe dignos illuſtri viro arbitrabitur. Præterea verò ita dignitatem animi ſui in vtraque fortuna ſeruabit, vt à ſeipſo diſcedere nuſquam videatur. Contuliſſe in benemeritos beneficia lætabitur, feretque moleſtè ſi ipſe ab alijs acceperit, nec plura ſtatim reddiderit. Heſiodi præcepto, qui maiore menſura reddi mandat. Alienum verò ab eius natura eſt quem magni excellentisque animi eſſe volumus, beneficia in alios collata commemore: accipientis certè hoc proprium eſt, non autem dantis. Quamuis enim Lacedæmonij ab Athenienſibus beneficia accepta commemorant, ſua tamen in eoſdem collata verecundæ retinent. Excellere item in omni virtute mauult, quam videri, quod eſt vani hominis proprium. Apertè autem loqui, amare, odiſſe, magni animi proprium exiſtimat: timentis namque eſt, occultare ſententiam. Sit motus ipſius quem nobilem quærimus, tardus inceſſu, vox grauis, ſermo ſententijs plenus. Prorſus autem vera animi magnitudo ſine ingenti virtute conſtare non poteſt. Cauenda eſt tamen nimia gloriæ cupiditas. Nam dum magnitudine animi præſtare omnibus quærimus, æquitatem interdum ob ambitionem contemnimus, qua nullo publico ac legitimo iure vinci nos deinceps patimur. In rebus autem agendis magnum animum magnam ſpem præ ſe ferre debet, qui alios excellere cupit. Quod feciſſe ſecundo bello Punico Scipionem ferunt. Is enim cœtum ingreſſus deliberantium de relinquenda Italia poſt cladem Canenſem, ſtricto enſe mortem his comminatus eſt, qui talem approbarent ſententiam. Nam vt boni medici proprium eſt, vultu ac verbis bonam valetudinem ægrotantibus polliceri: ita illuſtrem virum decet deſperationi hominum fiduciam & bonam ſpem obijcere: quod Æneam feciſſe Virgilius ſcribit, vt illud:

Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.

Non eſt autem viro ingenuo vllo modò trepidandum, nec de gradu conſtantiæ, vt dicitur, cadendum: quo nihil poteſt eſſe viro ampliſsimo indignius, qui ad vnam fortitudinem pro vtilitate communi natus & educatus eſt. V R S. Indigetne alio adminiculo is, quem cæteris nobilitate animi præeſſe vis? P L A. Imò verò, & quidem magno. Neceſſe eſt autem vt in eo homine prudentia ſit ad bonorum malorumque delectum, quem iuſtum & conſtantem volumus. Prudentia enim cæterarum virtutum magiſtra ita eſt ars viuendi, & medicina valetudinis, nauigationis gubernatio. Vnde hac in re nequaquam laudandus eſt Theophraſtus, qui in Calliſthene ſuo vitam noſtram & regi fortuito dixit, quo nihil poteſt eſſe languidius, cùm vſu & doctrina compertum ſit, cælum & homines ſapientia gubernari. Sapientia enim, vt philoſophis placet, nil aliud eſt quàm diuinarũ humanarumq; rerum cognitio: quem quidem M. Tullius prudentiam interdum, ſapientiam nonnunquam vocat: Hanc qui aſpernatur & contemnit, quid à brutis differat non video, cùm virtutum omnium princeps ſit & magiſtra quædam, vnde omnis bene viuendi ratio colligitur. Quare ſancte à Platone ſcriptum eſt, tum demum beatas fore reſp. ſi eas docti & ſapientes regerent: bene ſiquidem conſultum ciuitatibus cenſuit, ſi is qui ſummam poteſtatem haberet, ſtudium omne ſuum in virtute collocaſſet. Quales fuiſſe Romæ P. Scipionem C. Lælium, M. Catonem accepimus, Spartæ Lycurgũ, Athenis Solonem. Illa enim pars, quæ vt M. Tullio placet in veri cognitione verſatur, maximè naturam attingit humanam. Is etiam meritò prudentiſsimus haberi debet, qui in quauis re videre & explicare poteſt, quid verum, quidue falſum ſit. Quare bene reſponſum ab Ariſtotele eſt: interrogatus enim quid differrent docti ab indoctis, quo (inquit) viuentes à mortuis. Eſt autem ſapientia recta ratio rerum gerendarum, quæ & voluptatibus modum imponit, & animi fortitudinem regit. Transfert hæc eadem ſe non modo ad remp. verumetiam ad familiarem: resque omnes non temerè, ſed conſiderate agendas. Sumendũ eſſe tempus in deliberatione oſtendit, re autem deliberata aliquid agendum, poſthabita ſocordia & ignauia. Huius enim virtutis tota laus in actione conſiſtit. V R S. Miror ego hæc duo nomina, videlicet ſapientiæ & prudentiæ, omninò confundi, cùm Peripatetici longè aliter ſentiant. P L A. Eſt

Fortitudo.

Magna nimitas.

Eſt ita ſanè vt dicis. Vt enim ſapientia principium eſt cognoſcendi res omnes exactiſsimè contemplandas: ita prudentia quid expetendum fugiendúmue ſit, nobis oſtendit. Verùm ſi rectè intueri volumus, parum admodum inter ſe differũt, cùm res ipſa conſiderata & perſpecta, quod ex ſapientia oritur, ad actionẽ nos perducit, in qua felicitas humana repoſita eſt. V R S. Non diſplicet hoc quidem. Habeo iam vt arbitror, illum quem verè nobilem quærimus. P L A. Vnum adhuc ſupereſt, quo veluti condimento hæc noſtra confabulatio vel diſputatio potius ſapidiot fiet. V R S. Quid id quæſo eſt? P L A. *Temperãtia.* Temperantia, quam interdum modeſtiam, nonnunquam etiam moderationem appellare ſolemus. Cuius virtutis proprium eſt, appetentis animi motus ſedare ac regere, ſemperque aduerſantem libidini moderatani in omni re ſeruare conſtantiam. Intemperantia enim omnem animi ſtatum perturbaret, & inflammaret, niſi huic vitioſitati illa virtus obſiſteret, cuius beneficio ægritudines omneſque animi perturbationes ſedantur. Animis noſtris atque naturæ vim duplicem ineſſe M. Tullius affirmat, quarum pars vna in appetitu repoſita eſt, hæc hormi Græcè dicitur, quæ hominem huc & illuc impellit: Altera verò in ratione quæ docet & aperit quid faciendum fugiendumque ſit. Ita fit autem vt ratio præſit, appetitus *Verecundia.* verò obtemperet, in homine potiſsimùm bene morato, cuius fundamentum ipſa verecundia erit, quæ non ſine cauſa prudentiæ adiuncta ſolique homini data, oſtendit aliud quidem iuueni conuenire, aliud ſeni. Saltauit (vt aiunt, qui veteris teſtamenti hiſtoriam ſcripſere) Dauid rex, non autem Samuel: & vt nec ille reprehenſus, ita iſte magis laudatus eſt. Abſtinuit fidibus ob verecundiam credo Themiſtocles ille Græciæ princeps, quod eas dignitati ſuæ nequaquam conuenire arbitraretur. Scribunt & poetæ Mineruam tibias abiecisse, quod dum eas inflaret, indecorem genarum in fronte perſpexerit, deæ minimè con- *Continentia* uenientem. Continentem & abſtinentem eum eſſe oportet, quem nobilem quærimus. Horum autem alterum in rebus eſt, alterum in moribus. Africanus ille Scipio, qui nobis multis in rebus exemplo eſt, eximiæ formæ puellam in bello captam, ac ſibi in Hiſpania voluptatis cauſa oblatam, conſtanter renuit, eamque inuiolatam marito reſtituit. Cato autem in Epiro, Achaia, Cycladibus, Veneris à lucri copia abundans, conſtantiſsimè, Numatio Ruffo teſte, tantam turpitudinem reiecit. Scitum ſanè illud Fabricij eſt in Cineam apud Pyrrhum voluptati omnia tribuentem: Vtinam, inquit, talem habeant mentem omnes populi Romani hoſtes. Quàm turpe autem ſit difluere luxuria, Sardanapali error nobis oſtendit, qui incidi iuſsit in ſepulchrum ſuum: Hoc habui, quod edi, quodque exaturata libido hauſit. Quid aliud, Ariſtoteles inquit, in bouis, non in regis, ſepulchro incideres? Rebus autem in omnibus tenenda mediocritas eſt, quæ ad valetudinem quoque pertinet. Eſt autem in deſiderio, non in ſatietate, iucunditas victus. Ille igitur quem nobilem & illuſtrem quærimus, omnes libidines coerceat, ægritudines animi ſedet, comprimat iracun- *Epilogus.* diam, vnde propè infinita mala naſcuntur. Præterea verò prudentia vtatur in bonorum malorumque delectu: Iuſtitia, vnicuique quod ſuum eſt tribuendo: Fortitudine, labores conſideratos periculaque obeundo: Temperantia, vt dixi voluptates omnes prætermittendo. Hoc qui conſtantiſsimè facit, etſi ruſticis parentibus ignobilique loco ortus eſt, nobilis tamen & ingenuus haberi debet. Hæc habui de nobilitate quæ dicerem. Sed iam finẽ ſi placet, faciamus, niſi quid aliud vis: Nam cœnæ tempus inſtat, & traiecto flumine, nobis per aduerſum collem in vicum Varronis ſubeundum eſt. V R S. Satisfeciſti mihi abunde, & iam tandem ſolos eos nobiles exiſtimo, qui aliqua ſingulari virtute præditi ſunt: non autem illos, qui bene loti & pexi & ſericati coccinatique accipitrem circunferunt, in ipſa ignauia, non in ſolertia, vt par eſſet, nobilitatem collocantes. P L A. Rectè ſanè. Conſcendamus, ſi placet. V R S. Quid ita quæſo acceleras? veniemus tempori. Non eſt quod ita properes. P L A. Facit pulchritudo & magnificentia harum ædium, quas nuper magna cum arte & miro ſumptu ædificaſti, vt eò faciliùs proficiſcar. Quid enim illis ædibus decentius reperiri poteſt, ſi trabes auratas, ſi parietes bene pictos inſpicis? Quid commodius, ſi ampla cœnacula, ſi porticus faſtigiatas, ſi cubicula venuſta, ſi hortos egregiè cultos intuemur? V R S. Gaudeo ſane vicum hunc noſtrum ita tibi placere. Curaui ego hanc ædificationem non magis mea quàm hoſpitum cauſa, nec priuatornm hominum ſolùm, verumetiam pontificum ac regum, vt ſi quando eis hac iter facere contingeret, meo beneficio percommodè recipi poſſent. P L A. Indicauit id modò pontificis Sixti aduentus, quem ita magnificentiſsimè accepiſti, vt à nemine meliùs aut lautius accipi potuiſſet, quod viri ſplendidi & illuſtris proprium eſt. V R S. Putaui ſanè hoc eſſe magnifici hominis officium. Sed tectum quæſo iam tandem ſubeamus, ne humiditate nocturna lædamur: nos præſertim, qui ob difficilem collis aſcenſum nonnihil ſudamus.

BAP. PLATINÆ DE OPTIMO CIVE AD LAVRENTIVM MEDICEM

PROOEMIVM.

QVi vitam ciuilem Laurenti ſibi deligere, ij mihi nimirum præter cæteros ſapere viſi ſunt. Laudent quantum velint Druidas ſuos Galli, laudent Gymnoſophiſtas Indi, nec ſuos Eremitas improbent Chriſtiani. Ego enim ſic exiſtimo, hunc mundum quem cernimus, quemq́; tam ornatum quodammodo pictum cernimus nullam ſpeciem habiturum, niſi a ciuilibus hominibus incoleretur, ij ſunt profectò, qui prouincias diuiſere, qui vrbes ſuis locis, qui pagos, qui villas, qui oppida condidere, qui homines in vnum congregatos, per tribus & vicos diuiſere, qui patremfamilias ſuis præeſſe voluere. At vero, vt ij in vnum congregati, benè ac ſanctè viuerent, ſuis legibus vita ciuilis deſcripta eſt, tum ab illis priſcis legum latoribus, Solone, Lycurgo ac Dracone, tum vel maxime à Platone & Ariſtotele, quorum libri, de moribus præſertim, ciuili diſciplina referti ſunt. Laudant ij certè priuatam vitam, contemplandiq́; rationem, & in ea ſolidam voluptatem collocant: ciuilem autem ita amplectuntur, vt in ea laudanda magna volumina conſcripſerint, quod certè non feciſſent, niſi hanc vitam fructuoſiorem, illi inerti ac deſidi præferendā multis rationibus intellexiſſent. Nam qui vitā ſolitudine ducit, quiq́; rerū ac deorum naturam contemplatur, is certe cùm ſollicitudines humanas ſubterfugiat, ac ſanctam ſocietatem deſerat, ſibi magis quàm alteri natus eſſe videtur. Magnum eſt profectò deos contemplari, eoſdemq́; nobis propicios reddere precibus ac votis. Sed illud quoque maximum eſt, ad quod natura rerum omnium parens impellit. Non enim ſolum nobis nati ſumus, vt ait M. Tullius, verùm ortus noſtri partem patria vendicat, partem amici, quibus certe ſatisfacere illi nequaquam poſſunt, qui in ſolitudinem ſecedentes, ſeſe ab hominibus vt a toto corpore ſepararunt. Delectati quidem multi cum ex Græcis tum ex Aegyptijs contemplatione ſunt, multaq́; ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium pertinentia conſcripſere, quod quidem ad paucos pertinet. Sed ego potiſsimùm Romanos laudo & admiror, qui poſthabita priuata commoditate, & voluptate animi, de legibus & moribus ſcribentes, communi hominum vtilitati ſemper conſuluere. Hac itaque ratione motus Laurenti, ne mihi tantummodo natus eſſe videar, ſcribere aliquid ad te de optimo ciue inſtitui, quò mihi & tibi pariter ſatisfacerem. Multum enim patriæ iſtæ tuæ florentiſſimæ debeo, quæ me licet externum, tot annis non modo aluit; verumetiam erudiuit. Multum præterea auo ac patri tuo, viris certe clariſsimis, quorum benignitate & gratia in clientelam familiæ veſtræ ſuſceptus ſum. Verum quia auus tuus Coſmus remp. Florentinam ſemper coluit, proq́; ea tuenda maxima bella & grauiſsimas inimicitias plerumq́; ſuſcepit: eundem quoque non modo tecum, ſed etiam cum reliquis ciuibus, quibus omnibus bene conſultū vult, loqui puto. Eius enim perſonam loquentem feci, quò tibi ac ciuibus tuis autoritate tanti viri maior ardor concitaretur, ad bene merendum de rep. quam nobis amplam & ſplendidam ſua induſtria & animi magnitudine reliquit. Neque eſt certe Laurenti, cur hoc noſtrum munuſculum aſpernere, quòd paruulum ſit, quodq́; etiam peregrinus ad ciuem ſcribat. Scribant alij magna volumina ad otioſos & inertes. Scribo ego ad te, cuius totà vita in actione repoſita eſt, quiq́; ciuitati tuæ conſulis, de tuo etiam, ne his grauiſsimis temporibus fame laboret, quæ grauiter quidem neſcio quo fato omnem Europam nunc vexat. Quod autem peregrinus ad ciuem Florentinum de gubernanda repub. ſcribam, non eſt cur quiſpiam miretur, cum multi ante me id fecerint: cumq́; etiam eiuſdem ciuitatis meritò ciuis appellari poſsim, in qua annis aliquot vixi, in tāta ciuium charitate & beneuolentia, vt facile dignoſci non poſſet, ciuiſne an peregrinus eſſem. Sed hæc quæſo tandem omittamus, atque auum tuum Coſmum, quid optimum ciuem facere oporteat, diſſerentem audiamus: abs te tamen vt à tyrone, res prius inchoabitur, vt velites & rorarij apud Romanos in prælijs ſolebant. Tibi enim primæ partes attribuuntur, qui ſic Platinam Carigium veſtrum adeuntem alloqueris.

BAP. PLATINÆ DE OPTIMO CIVE LIBER PRIMVS.

LAVRENTIVS, PLATINA, COSMVS.

HIC eſt Platina, ni fallor, quem ad nos venientem video, quid ſibi velit in Carigio noſtro, haud ſatis ſcio, relicta præſertim Florentia, vbi veneres omnes & blanditiæ inſunt. P L A. Quaſi verò pluris blanditias & voluptates faciam, quàm otium & quietem. Sereſsi paululum ab vrbe mi Laurenti, donec ludi iſti veſtri theatrales & mimici efferueant. Quieſcere enim interim non licet aut ingenio frui, dum Florentinus populus ad ludos natus, vocibus & clamoribus omnia complet, clamat, proſtrepit, explodit, laudat. Tubis præterea tibijs, fiſtulis, cornibus adeo cælum frangunt populares, vt nil excogitari vito dignum tum liceat. L A V. Qui de rep. ſcripſere, probarunt ne ludos? An hæc conſuetudo vt alia permulta irrepſit, vimque legis in ciuitatibus cepit? P L A. Philoſophos domi habes, & ex me peregrino quæris, quid ad ciuitaté pertinet? Auum tuum Coſmum virum ſapientiſsimum ſciſcitare, qui, vt arbitror, vſu, ætate & experientia neminem ſuperiorem, nêdum parem habet, quod etiam ipſo tacente reſp. veſtra florentiſsima indicat, quam & ab externo hoſte & à ſeditioſis ciuibus ſæpius exagitatam ac penè oppreſſam, non modo liberauit, verum etiam legibus & inſtitutis fortunatam reddidit. L A V. Nollem auo meo moleſtus eſſe, qui nunc in ripa Terriolæ in viridi opacoque loco ſub quercu illa animi & vitandi æſtus cauſa reſidet. Parendum eſt eius ætati, qui per ſe morbus eſt, vt ait Cicero, parcendum valetudini, qua perſæpe afflictatur. Adde quod ciuilibus negotijs & procellis exagitatus huc ſeſe vt in portum recipit. P L A. Quaſi vero à ſene bene inſtituto, beneque de re publica merito quicquam fieri iucundius poſsit, quàm aut quid ſit, agendum in vita ad bene beateque viuendum commemorare, aut ſuos edocere, quo pacto ciuitatem iuſtè ac ſanctè gubernent. Hoc vno ſiquidem modo omnem ei leuabimus ſenectutis & valetudinis moleſtiam. Ab his enim ad meliorem cogitationem animum eius traducemus, ex qua profectò non minorem ipſe quàm nos, voluptatem capiet, cum docentis æquè ac diſcentis par voluptas ſit, ſed accedamus propius, & dum in vita eſt, quicquid poſſumus, ex eo tanquam ex vberrimo fonte hauriamus, quod tibi ac tuæ reip. proſit, omiſsis ludis illis de quibus paulò antè diximus. Ego enim viciſsim hominé interrogabo, tu quæ dicet, notabis & ediſces. C O. Quid huc quæſo Platina? Carigium ne viſurus & Terriolæ riuum, & quercum hanc frondoſam, an æſtus vrbanique tumultus vitandi cauſa huc veniſti? P L A. Vt te viderem & ſalutarem Coſme, vtque aliquid à te perdiſcerem vna cum Laurentio nepote tuo, ad quem Florentina reſpublica poſt te ventura eſt. Nam Petrus filius adeo podagra & articulari morbo laborat, vt non longior ei vita futura videatur: hanc ob rem exiſtimo Laurentium noſtrum tibi ac patri breui ſucceſſurum, recepturumque ab vtroque rempublicam bene veſtris artibus ac labore inſtitutam. Quare vt auo ac patre dignus videatur, ediſſere, & quidem breuiter: nolumus tibi diu moleſti eſſe, quid optimum ciuem in gubernâda ciuitate deceat, vt tanquam optimus poeta, hunc extremum vitæ laborem * actum bene & vtiliter tranſigas. Hoc eſt munus tuum hoc à te expectatur, non à riuuli ſuſurro, non ab his virgultis & arboribus, quæ, vt Sócrati placet, nil habent in ſe quod homines doceant. Quam ob rem aggredere quæſumus da hoc nepoti, da patriæ, vt quæ ornata per te eſt, eadem quoque in futurum conſilio tuo per nepotem ſalua & aucta videatur. C O. Non poſtulatis à me hoc, vt video, ſed flagitatis Faciam ergo vobis, vt potero ſatis, quanquam hoc ſit philoſophi doctiſsimi ac ſapientiſſimi munus: à me autem hæc habetote, vt ab homine potius ætate & rerum humanarum cognitione perito, quàm doctrina & arte imbuto. Interim verò vacuum tempus & liberum mihi dari peto. Nam qui rem tantá ſuſcipit, cura certè & negocio vacare debet. Abigitote quæſo ruſticos iſtos à me, ne nos à republica ad rem ruſticam traducant. Importuni profectò ſunt: & quod volunt, nimis volunt, quippe qui affectus ſedare vſu vel arte nequaquam didicere. L A V. Hoc meum erit negotiû, meo iuſſu conticeſcent omnes: quieſce, ſi placet, & in hoc ceſpite recumbe, ac pedes contrahe, ne aqua ſubluti articulari morbo vexentur, quod in frigidis podagris accidere ſolet. Quæret ex te Platina aliud ex alio, & ego quod diſſeres tanquam ex oraculo percipiam & ediſcam. P L. Quia verò vt ait Maro, non omnia poſſumus omnes, ob eam rem, ſi quid mihi exciderit, aut prætermiſſum à me fuerit, tu ſtatim ad quem pertinet, id ſuggeſſeris, faciesque auum tuum rogando ad dicendum alacriorem, cum te ex ore ſuo tanquam ab hubere pendenté videbit L A V. Faciam ego vero quod velle te videro, & innueris. P L A. Conticeſcamus dicturus eſt aliquid auus tuus, mentum attrectat, & barbam mulcet. C O S. Ego vero cùm ſæpe alias, tum vel maximè nunc cogitabam, multum homini natura tributum eſſe, in eoque mentem ipſam magnam vim rerum optimarum continere: hinc faciendi quod honeſtum,

honeſtum, & vitandi quod turpe eſt, rationem colligimus, cum natos eſſe nos, in lucem editos ad decus & honeſtatem cernimus. Hoc etiam naturalis ſocietas, hoc hominum coniunctio inter ipſos experere videtur: qua ex re, illa quam quærimus, reſpublica naſciturt quæ eſt, vt Ariſtoteli placet, eorum qui in ciuitate degunt, inſtitutio, cuiuſque finis eſt bene viuere. Sed quoniam res tanta gubernari bene ſine parente & ductore omnium non poteſt, ab eo, ſi placet, exordiamur. Deo enim duce, errare nemo poteſt. Præterea verò ingrati videremur, cùm poetæ fabulas narraturi, vana numina inuocent, ſi nos Dei optimi maximi nomen præteriremus: nos, inquam, quos prouidos, ſagaces, acutos, memores, plenos rationis & conſilij fecit. Solus enim homo ex tot animantium generibus atque naturis, rationis particeps & cognitionis eſt, ob eamque rem Deo propius accedit. Quare ſi placet, & ni aliud vultis, hinc exordiamur. PLA. Rectiſsimè equidem, iſto enim duce errare nemo poreſt. Sed vocem attollas oportet Coſmæ: concentu enim auium, ſtrepituque fluminis non bene quæ dicis percipimns. COS. Accumbite quæſo, vt quæ dictorus ſum commodius intelligatis: mihi enim per ætatem vocem attollere non licer, nec arteriam defarigare. LAV. Accubuimus tua & noſtri cauſa, ne quicquam ex ore tuo exciderer, quod nos perciperemus. COS. Principiò quidem comparandæ autoritatis conſtituendæque reip. ſingulare fundamentum religio eſt. Non enim parum fidei apud ciues ſuos ille *Religio.* ſibi comparat, qui & Deum immortalem eſſe, & omnia poſſe exiſtimar: putatque quicquid humanum genus prouidum, acutum, in ſe præclarum & excelſum habet, non propria induſtria & ſagacitate, ſed diuini numinis gratia obtinere. Vr igitur vnus Deus ex inſtituro Chriſtianæ religionis in ciuitate noſtra piè ſanctèque colatur & adoretur Laurenti, curandum tibi potiſsimum eſt. Hoc enim à nobis ſuo merito vult Deus, qui patriæ noſtræ hanc remp. tam amplam tamque florentem præſtitit. Præterea verò, cùm fieri non poſsit, vt in magnis vrbibus inter ciues ipſos æmulatio interdum non oriatur, pietas iſta ad tutelam tui ipſius & munimentum, non parum roboris tibi præſtabit: minus enim (vt Ariſtoteli placet) reformidant homines, quem religioni & pietati dedirum viderint, minusque contra illum ſeditioſi audebunr, quem dijs amicum perſpexerint. Cyro quidem ad auum Aſtyagen ituro, hæc in primis mandata dat pater Cambyſes, vt eſt apud Xenephōtem ſcriprum. Hæc à me diſcas fili, quæ habentur maxima: nihil à te vel publicis vel priuatis in rebus agendum, niſi ſacris peractis, deorumque voluntate augurijs perſpecta & cognita. Humanum enim genus erroribus plenum eſt: at dij cum ſemper fuerint, cumque omnia norint præſentia, præterita ac futura, inuocati adſunt conſulationibus hominum, quibus propicij ob pietate fuerint, ſignisque oſtendunt, quid agere, quibúſue abſtinere oporteat. Quod ſi noluerint omnibus conſulrum eſſe, nil mirum videri debet: nulla enim neceſsitate vrgentur, vt quę nolint curent. Hoc aurem ſanctiſsimo mandaro permotus Cyrus, nil vnquam priuatim ac publicè egit, quod ad regem pertineret, quin prius litaret, comparataque victoria ſacrificando dijs gratias ageret. Tantum prærerea bene inſtituti regis exemplnm valuir, vt gens Perſarum, ferox antea & indocta, ad bonam frugem breui redigeretur. Nunquam verò bella ſuſcepit Dauid ille fortiſsimus, qui & Goliam ſingulari certamine ſuperauit, & finitimas gentes Iudæis infeſtas domuit, niſi prius ſacrificia Deo Maximo exhibuiſſet. Parta autem victoria, hymnos ſtatim cecinit, eidem grarias agens, vt oſtenderet Dei benignitate & gratia, non ſuis meritis, tantam felicitatem ſe conſecutum fuiſſe. Ad Antipatrum autem ſcribens Ariſtoteles, hominem certè rogat, vt Alexandrum Macedoniæ regem moneat, ne tot victorijs elatus, quot in Aſia adeptus fuerat, Deum contemnat, cuius nutu omnia mouentur: qui fortaſſe diutius in regno tot laboribus parto vixiſſet, ſi præceptoris ſapientiſsimi moniris obtemperauiſſet, nec coli vt Hamnonis filius & more Perſarum voluiſſet. Quanta autẽ ſit religionis vis, & obſeruatio humanæ pieratis erga Deos, ex hoc maximè comprehendi Laurenti poteſt, quod gentium quoque homines deos qualeſcunque colentes, feliciores ſunt habiti. Tantamque apud ciues ſuos autoritatem hac vna re compararunt, vr populos quoquò voluerint facile impulerint: vr de Numa Pompilio legitur, qui populum ferocem Romuli imperio religione iniecta, ad meliorem cultum redegir, depoſita ſæuitia illa & ruſticitate. Teſtantur hoc ancylia & ſacra quædam regni pignora, Ianus ſcilicet bifrons, belli & pacis arbiter focus Veſtæ virginibus creditus, pontifices, augures, ritus ſacrorum, feſti dies. Ante Numam hæc omnia incognita fuere. Verùm his acceptis, haud difficile factu, viſum eſt, populum licentia bellica efferatum in officio continere. Senatus verò Romanus ad hanc rem ſpectans, decreto inſtituit, vt ſingulis quibuſque annis decem patriciorum filij ad noſtros ſacrorum peritos mitterentur, qui Hetruſca imbuti diſciplina, in patriam redeuntes, dijs ſuis ſacra ritè exhiberent. Adducere tibi exempla multorum in medium profectò poſſem, cùm eorum qui ob pietatem etiam apud hoſtes tuti & in pretio ſunt habiti, tum illorum qui ſpreta religione, ſacrilegij & impietatis ſuæ pœnas tandem, & quidem graues dedere. Sed omiſsis his falſorum deorum opinionibus, ad religionem noſtram caſtam ac ſanctam redire placet: quæ etſi neceſſaria ſir, tamen ſi qua in re ab aliquo non bene inſtituto ambigeretur, propter honeſtatem & vtilitatem humani generis recipienda eſſer. Non

enim

enim ſoperſtitionem habet vt Iudaica, non aniles fabulas vt Gentilis,non turpitudinem,vt
Machometana. Ad iuſtitiam nos impellit, ad fortitudinem, ad modeſtiam. Pudorem no-
bis proponit, pudicitiam, fidem, conſtantiam, honeſtatem. Contrà verò, petulantiam vi-
tare, ſtuprum, fraudationem, ſcelus, furorem, turpitudinem, libidinem, iniquitatem, lu-
xuriam,ignauiam,temeritatē,nos admonet præceptis & inſtitutis:quare mi Laurenti hanc
religionem,cuius characterem à teneris annis in fide parentum ſumpſiſti,conſtāter ample-
ctere, noſtramq; ciuitatem tuo exemplo in hac fide contine, Chriſtū vnici Dei filium colē-
do cum patre ipſo ac ſpiritu ſancto regnantē : neque enim decet te ac reliquos Chriſtianos
vnum Deum in Trinitate perſonarum adorantes, & Trinitatem in vnitate diuinitatis agē-
tibus,religione & pietate ſuperari,maximè verò cùm illorum religio vel ſuperſtitio potius
fabulis(vt dixi)nitatur: noſtra verò ſanctiſsimis inſtitutis ac infinito propè martyrum ſan-
guine probata & confirmata tot annis ſit,tot doctiſsimorum virorum præceptis,quot Ec-
cleſia Romana in pretio habet, & vt de hominibus bene meritos colit. Multum profectò
Deo noſtro debemus. Inſpicienda igitur ſunt eius merita erga patriam noſtrā,quām toties
ab hoſte & quidem grauiſsimo tutatus eſt, quamque etiā à peſte & fame per ſæpè liberauit.
Nec minus certè quid noſtra familia ei debeat conſideraudum: quam quidem tumultu mi-
litari & ſeditionibus interdum exagitatam, in ciuitate, vt vides, cum dignitate retinuit.
L A V. Ego verò Coſme, quod velle te video, quodque etiam ratio dictitat, libenter fa-
ciam : ſed dic quæſo quæ ſit iſta ſuperſtitio quam toties commemoras. C O S. Dicet hoc
Superſtitio. Platina, ad quem pertinet : Nam hæ ſunt eius partes. P L A. Ego verò dicam quod Ci-
cero ſentit: Maiores noſtri, inquit, religionem à ſuperſtitione ſepararunt : nam qui totos
dies precabantur & immolabant, vt ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent, ſuperſtitioſi ſunt appel-
lati, quod nomen poſtea latius patuit. Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinent,
diligenter tractarent,& tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi, vt eligentes ex eligendo,
tanquam à diligendo diligentes,ex intelligendo intelligentes:his enim verbis omnibus in-
eſt vis eligendi eadem quæ in religioſo: vnde alterum vitij nomen eſt,alterum laudis. Eſt
autem religio veri Dei cultus: ſuperſtitio falſi,vt qui ſuperſtitem memoriam defunctorum
colunt tanquam Deos. Cur autem Lactantius religionem potius dictam velit à religando,
non hercle ſatis intelligo. Fuit biduo apud inferos Chriſtus, inquit, hoc vinculo pietatis
obſtricti Deo religati ſumus, vnde religio nomen accepit. Verum cùm ante Chiſtum ip-
ſum deorū quoque metus eſſet,cuius ſanguine & pietati religati eramus? Nullū certè tum
erat vinculū,imò titubabāt,& ſoluta erant omnia. Venit qui nos redimeret,& cuius pietatē
ac miſericordiā religaremus tantorū beneficiorū memores. Vter verò melius ſentiat,aliorū
ſit iudiciū. Perge Coſme,niſi quid ad hæc requiris. C O S. Altè verò,& vt oportuit,à ca-
pite repetiſti omnia. Aniles igitur ſuperſtitiones otioſorū quorundam vitabis Laurenti,ne
fruſtra tēpus in nugis teras,& ea rimeas quæ oſcitantes quidam aucupij gratia confingunt
& ſomniant. Non eſt cur ſacerdotes roges, quod irridendo Socratem feciſſe aiunt, vt Æſ-
culapio pro te gallum immolent : Sanctitatem vero, quæ eſt (vt ait Cicero) colendi Dei
ſcientia, amplectere : Hypocritas fuge, ne te ſuis artibus ſuperſtitioſum reddant. Eſt enim
genus hominum pernicioſum & maleficum : hos quidem vt rerum omnium ſimulatores
ac diſsimulatores, ſaluator ipſe in Euangelio deteſtatur & accuſat, Occultum quippe ſce-
lus eſt, nec vt alia vitia facile dignoſci poteſt. Virtutis enim ac ſanctitatis nomina ſemper
in ore habent, contemnere omnia videntur, ſaluatoris & ſanctorum ſimulacra publicè
magis quàm priuatè venerantur & adorant, obtorto ambulant collo, demiſſo vultu, ſqua-
lida barba & veſte : atque ij quidem magna ex parte ignaui, rudes, ſordidi, ſola oſtentatio-
ne & vultus pallore conſpicui hominibus, tanquam inutiles fuci, & alienis laboribus inſi-
diantes, infeſti ſunt. Quare bene à M. Tullio dictum eſt, nullam capitaliorem peſtem eſſe,
quam eorum qui cum mali ſint, id tamen agunt, vt boni viri eſſe videantur. Ad Lucil-
lum vero ſcribens Seneca, hominem monet, ne quid Hypocritarum more agat, qui non
perficere quod oſtentant,ſed conſpici cupiunt. Caute igitur cum huiuſcemodi hominibus
viuendum eſt,ne circumueniaris,néve in aliquam ſuperſtitionem eorum fraudibus incidas:
qui certè etiam in crimine deprehenſi, puniri non poſſunt, quòd eorum vitia interpoſito
religionis nomine obteguntur. Dubitant enim homines,rectè ne ij an perperam agant:fu-
giendi itaque ſunt tanquam inutiles fuci, & ciuitati graues. Sed his omiſsis, ad alia, ſi pla-
cet, pergamus. L A V. Quid ſubijcias ſecundo loco, expecto. C O S. Stoicorum qui-
Pietas in patriam. dem mos fuit, vbi de religione diſſeruiſſent, ſecundo loco charitatem patriæ, diſceptandi
& veri inueniendi cauſa proponere : quod certè non ab re factum eſt. Nam cum omnia
(vt ait M. Tullius) ratione animoq; luſtraueris, omniū ſocietatum nulla eſt gratior, nulla
charior, quam ea quæ cum rep. eſt. Vnicuique noſtrum chari ſunt parentes, chari liberi,
propinqui, familiares, ſed omnes omnium charitates patria vna complexa eſt, pro qua quis
bonus dubitet mortē oppetere, ſi ei ſit profuturus? Quo eſt deteſtabilior iſtorū immanitas,
qui lacerant omni ſcelere patriam, & in ea funditus delenda occupati ſunt. Augeri enim
patriam imperio, agris, honeſtis vectigalibus, optimi ciuis eſt proprium, qua ex re certè

magnam

magnam apud omnes bene ſentientes ij nanciſcuntur gloriam, vt Curio, Fabricio, Catoni ſeni obtigit. Contrà verò in vitio ſunt, qui poſthabitis commodis ciuium, explendæ auaritiæ & voluptatis cauſa exigunt, extorquent quicquid in mentem venit. Potuit ne vox vlla ſceleratior videri quàm illa Catilinæ ob auaritiam & imperandi cupiditatem? qui dicente Cicerone, incendium ab eo excitatum, Sentio, inquit, & illud quidem ſi aqua non potero, ruina ſaltem extinguam, patriæ excidium minatus. Sed hunc certè idem exitus manſit, ac meritò profectò, qui L. Saturnium, Sp. Melium, duos Gracchos tyrannidem ad exitium patriæ appetentes. Quantò autem laudabilior Brutus ille primus conſul poſt exactos reges, qui neque filijs quidem in coniuratione deprehenſis, neque ſibijpſi pepercit, dum ſtudio tuendæ patriæ, quam è Tarquinij manibus vendicauerat, collatis haſtis cum Arunte Superbi filio congreditur. Cecidere quidem ambo mutuis vulneribus, ſed diuerſo nomine: laudatur Brutus vt optimus ciuis, & bene de patria meritus: improbatur Aruns vt nequiſsimus patricida. Laudanda eſt & Deciorum charitas: quorum alter bello Gallico, alter bello Latino pro ſalute patriæ ſeſe deuouere. Iniecit ſe in lacum Curtius armatus, adoleſcens ſanè nobilis, equo calcaribus in voraginem adacto. Intellexerat enim vatum reſponſis hiatum terræ coire non poſſe, niſi ea re iniecta, qua popul. Rom. plurimum valeret. Hoc autem Curtij factum ita laudare ciues, vt in eundem locum ſinguli quique honoris gratia quadrantem coniecerint. Non caruere hac etiam laude Romanæ fœminæ: Nam captis Veis, cùm aurum mittendum eſſet, Delphico Apollini propter decimas, quas in bello Camillus vouerat, nec facultas in publico eſſet, ornamenta ſua matronæ in ærariũ detulere, patriæ magis quàm ſuis commodis conſulentes. Idem quoque fecere, cùm vrbs à Gallijs redimenda eſſet. At verò cum Traſybulus parua manu triginta tyrannos Athenis deijcere conaretur, vni ex conſcijs dicenti, quantum tibi Traſybule debebunt Athenæ, reſpondit: Dij faciant vt quantum patriæ debeo, tantundem exoluam. Themiſtocles verò ne patriæ bellum inferret, inſtante Xerxe Perſarum rege inſtituto ſacrificio, patera exceptum tauri ſanguinem hauſit, atque hoc pacto mori maluit, quàm patriæ aliqua ex parte nocere. Hoc idem ſi Coriolano, Mario, Cinnæ, Carboni propoſitum fuiſſet ante illatum patriæ bellum, gloriam certè multis laboribus partam, non vnà cum vita turpiter amiſiſſent. Hoſtes enim patriæ iudicati, in cuius ſinu educati fuerant, ſuorum ſcelerum pœnas tandem debere. Deflet ante omnia interitum patriæ apud Virgilium Æneas his verbis:

O patria, ô diuum domus Ilium, & inclytæ bello, Mœnia Dardanidum.

quod nobis (Deum ſemper excipio) nil patria charius in vita eſſe debet, aut dulcius, vt Græci aiunt. Idem quoque poeta hoſtes patriæ carpit, potiſsimum verò Curionem, vt quidam volunt:

Vendidit hic auro patriam, dominumq́; potentem
Impoſuit, fixit leges pretio atque refixit,
Gallorum captus ſpolijs & Cæſaris auro.

Vt Lucano placet. Grauiſsimum quidem hoc crimen eſt, cùm Ariſtotelis ſententia, amare patriam natura cogamur. Quid enim ſibi vult illud, quòd Vlyſſes ad Ithacæ ſaxa illa quidem parua & ignobilia, non ſecùs redire feſtinat, atque Agamennon nobiles Mycenas? Amor patriæ id quidem facit: quam velim ita amplectare, vt bonorum exemplo eam opibus, autoritate, dignitate, imperio, quoad fieri poteſt, augeas. Sed quoniam natura libertatem omnes appetunt, quæ eſt poteſtas viuendi vt velis, curandum tibi erit, ne patria noſtra à tyrannis opprimatur. L A V. Quónam tandem id fiet modo? COS. Si popularem remp. qualis noſtra cuiuſque propoſitum eſt: nemini ſubeſſe velle in æqualitate & officio continueris. Tria autem ſunt ad id permaximè neceſſaria libertas ſcilicet, diuitiæ, virtus. Libertatem diximus, poteſtatem viuendi vt velis, quod nequaquam ſeruis contingit. Huic verò duo genera hominum inſidiantur, quorum alterum domi interdum magna impenſa nutritur: alterum foris vel ſimulatione amicitiæ, vel fraudibus, vel vi rebuſpub. ſemper aduerſatur. Domeſticos tyrannos eos appello, qui propter ingentes diuitias, quibus ad largitionem vtuntur, in ciuitate ſua primò quidem principatum obtinent, mox diſcordias ſerendo, eo multitudinem traducunt, vt opera ſua contra nobilitatem vtantur. Sumptus itaque armis ac pulſis optimatibus, tyrannidē occupant: Veluti Philon apud Argos,* Planctius in Leontinis, Cypſelus Corinthi, Pyſiſtratus Athenis, Dionyſius Syracuſis Phalaris Agrigeni. Hoc autem ne contingat, bono ciui curandum eſt. Bonũ autem ciuem eum appello, qui periclitanti patriæ conſilio & manu opitulatur: ceu Hala Seruilius, P. Scipio, Naſica, qui omnium ſcientia ſapientiſsimus & optimus eſt habitus: maximus enim (vt ait Ariſtoteles) honos habetur, non ei qui furem occi-

Tyrannus.

derit, ſed qui tyrannum vt publicum hoſtem, quippe qui vt dominatum malis artibus partum retineat, potentiores expellit, ſapientes necat, commeſſationes & ſodalitates vetat. Tollit gymnaſia, & quicquid tale eſt, vnde oriri inter ciues, intelligentia & fides poteſt. Sua enim intereſſe putat, vt ciues inter ſe quàm maxime diſiuncti ſint: nam cognitio fidē generat. Id autem ne fiat, delatores ſubmittunt, qui clanculum excipiant quid à ciuibus in coronis dicatur, vt Hieron Syracuſis feciſſe dicitur: & noſtra ætate Ludouicus Melioratus, qui ex arce Firmanos ſagittis inceſſebant, ſi eos quaſi coniuratores in corona conſpexiſſet. Præterea verò potentes cum pauperibus committunt, diſcordias ſerunt, populosque in continuis ſumptibus & laboribus continent: quod Romæ ſuperbum Tarquinium, Athenis Piſiſtratum, in Samo Polycratem, feciſſe legimus. Ciues enim ſuos occupari continuis negotijs volunt, ne de libertate cogitent. Ne igitur patria noſtra talia monſtra aliquando ſuſtineat, Laurenti caue, malosque ciues & tyrannidem affectantes, ab vrbe pelle more patrio. Nolo quenquam interficias, Naſicam imitatus, niſi apertè in coniuratione deprehenſus fuerit. Ciuitas enim noſtra Athenienſium morem imitata, dominatum affectantes, aut in exilium mittit, aut ad tempus relegat. Legibus itaque noſtris & moribus tibi vtendum cenſeo, ne ſi secùs feceris, & degenerare à maioribus noſtris, & infamiam crudelitatis ſubire videaris. Externos autem tyrannos à ceruicibus patriæ facilè remouebis, ſi eorum concilia quàm diligentiſsimè obſeruabis. Simulata enim amicitia, inito fœdere, eò plerunque populos deducunt, quibus natura hoſtes ſunt, vt vel ſponte vel coacti iugo ſeruitutis colla ſubijciant. His igitur tantùm fidei præſtabis, quantum vita tyrannica exigit, inuigilabisque ne ciuitatem noſtram imparatam offendant. Id autem percommodè fiet, ſi populos finitimos, ſi principes fœdera & amicitia patriæ deuinxeris, ſiue milites paratos ad omnes caſus habueris. Ad hanc verò rem pecunijs opus eſt: quæ (vt Demoſtheni placet) reip. nerui ſunt: vt Ariſtoteli autem, ita neceſſariæ, vt euerti popularis reip. ſtatus neceſſe ſit, niſi ciuitas ſuos prouentus, ſua vectigalia habuerit. Facultates habeant ciues oportet, vt ſit vnde reſp. oportunè vires ſuſcipiat. Hanc ob rem fortaſſe Carthaginenſium conſuetudo improbanda non eſt, qui aliquem è populo ad prouincias gubernandas obeundosque magiſtratus ſemper mittebant: qui ditior factus, & cum reliquis ciuibus in pace viueret, & haberet vnde remp. iuuaret, quod ego cum reliquis ciuibus perſæpe feci, dum grauiſsimis bellis nunc à Vicecomitibus, nunc ab Alphonſo Ferdinandoque regibus multis annis premerentur. Virtutem autem his rebus coniunctam eſſe oportet, ſine qua certè integra felicitas haberi non poteſt: de qua etſi vbique dicitur, tamen ſuis locis & opportunè ratio habebitur. Sed ad inſti-

Pietas in parentes & propinquos

tuta, ſi placet, redeamus, niſi quid ad hæc vultis. P L A. Tu quem voles ordinem teneto, nos attentè quod dicturus es expectamus. C O S. Putate profectò (vt ait Plato) vnuſquiſque debet, omnia quæ poſsidet, eorum eſſe qui nos genuere, quique educauere: ſecundo loco, eorum quibus cum geniti & educati ſumus. Nam ſi contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum debeamus, poſt Deum & patriam ſequentur parentes, quorum beneficijs, & quidem grauiſsimis, aſtricti ſumus, ſequentur liberi, fratres & benè conuenientes propinqui. Hoc etiam in mandatis habemus, quò diutius

Exod. 20. Matth. 5.

viuas, patrem honorato & matrem. Præterea verò, qui dixerit fratri ſuo racha, reus erit gehennæ. Virtutum enim omnium, charitas ipſa (vt Ambroſio placet) fundamentum eſt: quæ certè dirimi inter parentes & natos, fratrumque inter ſeſe ſine nefario ſcelere non poteſt. Nam cum à Pomponio tribuno plebis dicta Manlio Torquato dictatori dies eſſet, quòd occaſione bene gerendæ rei exceſsiſſet imperij obtinendi legitimum tempus, & quòd optimum filium ab hominibus relegaſſet, & rure habitare iuſsiſſet, filius adoleſcens prima luce Romam venit ad Pomponium, vbi negotium exhiberi patri intellexit, à quo ſtatim intromiſſus, quia exiſtimaret contra patrem aliquid afferre, remotis arbitris, gladium ſtrinxit, Pomponiumque iurare coegit ſe patrem miſſum eſſe facturum. Plus enim mouit adoleſcentem pietas in patrem, quàm in ſe patris moroſitas & iniuria. Coriolanum quoque, quem nec Dij, nec homines dimouere ab obſidione vrbis poterant, ſola mater lachrymabundum etiam auertit. Laudatur apud Maronem Æneas, quòd patrem Anchiſen humeris ſuis ab incendio liberauerit. Nec improbatur Scipio ille, cui poſtea Aphricano cognomentum fuit, qui patrem apud Ticinum in prælio vulneratum ab hoſte ſeruauit. Prætor item mulierem ingenuam capite damnatam, & ob eam rem necandam, in carcerem coniecerat: pietate motus cuſtos non modo ſtatim eam non necauit, verumetiam filiæ, diligenter tamen excuſſæ, ne quid cibi ad matrem ferret, aditum præbuit, futurum exiſtimans vt ſine ſua noxa mulier inedia conficeretur. Viuebat tamen illa huberibus filiæ alita, qua re cognita liberata mater, filiæ pietati condonata eſt. Carpitur autē Neronis vita multis in rebus: ſed illud inter cætera ſcelera crimen ei obijcitur, quod poſthabita pietate matrem Agrippinam interemit, à qua procreatus, nutritus, & in tanto imperio collocatus fuerat. Meritò igitur ſceleratus homo, patriæ quàm omni

flagitio

flagitio contaminauit, & matri contra quàm vnicè impius fuit, pœnas tandem, & quidem graues dedit. Poſt parentes verò ſecundo loco fratres habebis, tertio propinquos. Qui enim te ſaluum in omni fortuna, qui ſe dignitatem tuam augeri malit, quàm frater Iulianus adoleſcens inſignis, inuenies neminem: & ob eam rem eum cæteris anteferendum arbitror, Scipionis exemplo: qui, cùm prouinciæ conſulibus decernerentur, maluit L. Scipioni fratri quàm Lælio amiciſsimo Aſiam committi: neque hoc quidem contentus ſe ei cùm anteà imperator fuiſſet, legatum præſtitit, quò victor cum triumpho in patriam rediret. Quantum amauerim ego fratrem Laurentium, cuius tu nomen obtines, ciues omnes optimi ſunt teſtes: quanta item beneuolentia coniuncti fuerint inter ſe pater patruuſque tuus filij mei dulciſsimi, te certè non latet, qui eos in vita vidiſti. Fratrem itaque imitatione noſtri amato, propinquos non modò in pretio habeto, verum eos quoque conſilijs tuis priuatis ac publicis adhibeto. Veriſimile enim eſt, eos tibi melius conſilium daturos, quàm illos qui nulla tibi affinitate coniuncti ſunt. L A V. Sunt tamen qui amicitiam cognationi anteferendam cenſent. COS. Dicat Platina, rectene ij ſentiant an ſecus, ego interim in ſiniſtrum latus recumbam, cubitoque innitar. P L A. Vulgaris hæc quidem opinio eſt, & ab omni ratione remota. Qui enim fieri poteſt, ſi naturæ vim inſpicimus & contemplamur, vt cuipiam charior ſit amicus quàm frater benè conueniens? Ex eodem vtero natus, eiuſdem huberibus alitus, eadem diſciplina imbutus, non antefertur ſocio & amico. Fruſtrà nos quidem germanos conſuetudo appellaſſet: Fruſtrà fratrem quaſi ferè alterum M. Varro dictum putaſſet, ſi non pluris fratrem quàm amicum faceremus. Vnius P. Scipionis & quidem ſapientiſsimi exemplum, ſat tibi eſſe debet, qui vt auus tuus paulo antè dixit, fratrem in honore C. Lælio antepoſuit. Sed perge Coſme, ſi percommodè iaces. COS. Quoniam de Lelio nuper mentionem feciſtis, videatis quæſo quanti faciendam amicitiam ſentiat. Quid, inquit, ſtultius eſt, quàm vt plurimum copijs, facultatibus, opibus valeat, cætera parare quæ parantur, pecuniam, veſtes, famulos, gloriam, vaſa pretioſa, amicos non parare, optimam & pulcherrimam vitæ ſupellectilem? Vita enim inculta & deſerta ab amicis, non poteſt eſſe iucunda. *Amicitia cum ciuibus* Tibi igitur Laurenti, quærenda ciuium omnium charitas eſt, humanitate, manſuetudine, comitate, & gratia. Tot enim oculos, tot manus, tot animos habebis, quot amicos. Rerum autem omnium (vt ait Cicero) nec aptius eſt quicquam ad principatum inter ciues tuendum atque tenendum, quàm diligi: nihil alienius, quàm timeri. Vnde præclarè ait Ennius: Quem metuunt, oderunt: quem quiſque oderit, perijſſe expetit. Neque certè vllius tantæ ſunt opes, quæ odijs multorum poſsint obſiſtere. Malus enim cuſtos diuturnitatis metus eſt, vt idem M. Tullius affirmat, contraque beneuolentia fidelis. Nam metui à ſint oportet beneuolentia & odium, & eos timere à quibus metui volumus, neceſſe eſt: quod Dionyſij ſuperioris, Alexandri Pheræi, Phalaridis Agrigentini vita oſtendendit, qui tandem oppreſſi, vitam meritò cum tyrannide amiſere. Quis autem non cenſeat C. Caligulam, Neronem, Domitianum portenta illa imperij Romani, iure cæſos, cùm eorum vita tota tyrannica eſſet, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla ſtabilis beneuolentiæ poteſt eſſe fiducia? His autem ſuſpecta ſunt omnia & ſolicitudine plena, cùm nullus apud eos ſit amicitiæ locus. Dices tamen eos coli ſimulatione duntaxat ad tempus. Verùm ſi fortè, vt per ſæpè fit de gradu ceciderint, intelligent quàm fuerint inopes amicorum: quod Tarquinium Superbum dixiſſe ferunt, tum cùm exul eſſet, ſe intellexiſſe quos fidos amicos habuiſſet, quoſque infidos, cum iam neutris parem gratiam referre poſſet. Verùm qui ad amicitiam fortunati ciuis multi confluere ſolent, deligendi à te ſunt, qui ob ſapientiam, virtutem & integritatem, amicitia tua digni habeantur, quique meritò boni viri appellari poſsint. Neque enim aliter vera amicitia dici poterit, niſi fuerit in virtute, conſtantia ac perpetuitate fundata: qualis fuit illa Scipionis & Lælij Oreſtis & Pyladis, ac duorum Pythagoricorum Damonis & Pythiæ. Hos verò ſi nimium exactæ amicitiæ reconditæque exiſtimas, delige ex ciuibus tuis qui ob virtutem firmi amici, ſtabiles & conſtantes futuri ſint: tales autem ij erunt, quorum vita omni ex parte probata fuerit, ne eos amicos exiſtimes, qui voluptatum inſtrumenta ſunt, quique meritò ob flagitia omnium ſeruorum turpiſsimi veriæ. Prius autem ex Iſocratis ſententia diligenter ſcrutabere, qualis exiſtimatio ſit apud bonos & rerum humanarum gnaros ij ſint, quos in amicitiam recepturus es. Nam eorum ingenij perfacilè iudicabere, cuius illi fuerint quos tibi familiaritate & amicitia adiunxeris. Præterea verò ſi boni erunt, horum integritati te ac rempub. noſtram committes: ſi mali, in te vnum omnis ferè culpa vertetur: maximè verò ſi quid detrimenti patriæ noſtræ illorum culpa acciderit. Bonos igitur delige ex omni hominum, potiſsimùm autem ex nobilitate: & eos quidem doctos ac rerum humanarum peritos, vt dixi. L A V. Ego verò ex te libenter audirem, quos

Vera nobilitas quae

Nobilitas. nobiles & viri boni amicitia dignos cenſeas. COS. Scribens ad Q. Fratrem Cicero de petitione conſulatus, cùm de Antonio & Catilina loqueretur: Nequaquam ſunt (inquit) ij tam genere inſignes, quam virijs nobiles. Eſt enim nobilitas ſecundum Stoicos, ſplendor quidam ex propria virtute proueniens, cui omnis generoſitatis palma tribuenda eſt. Quare mirari non ſatis poſſum, quod Ariſtoteles homo omnium qui vnquam fuere ſapientiſsimus in libro de repub. eos nobiles ſibi videri dicat, quorum maiores virtute & diuitijs aliquando floruerint, cùm vera nobilitas non aliunde quam ex ipſa virtute oriatur: alioquin piratæ & latrones ob diuitias hac ratione nobiles haberentur. Prꝑterea verò non eſt cur eos nobiles cenſeas, qui nobilitatem in deſidia collocant. Nil enim agere poſt crapulam & ebrietatem in purpura autem & ſubſellijs viuere, ſericatas ferre veſtes, aurata calcatia, gemmatos habere digitos, comam benè pectere, accipitrem circumferre, vnguenta ſapere, in nobilitate ponunt, quo certè nihil à generoſitate magis alienum. Apud Romanos olim mos fuit, vt equites propter rem in bello egregiè geſtam annulo, fibula, & armilla donarentur, virtutis non autem ignauiæ, monumenta & pignora. Iactare item res geſtas maiorum, atria imaginibus referta, porticus ſignis ac tabulis ornatas, ædes conſtructas oſtentare, plus admirationis, quam nobilitatis in ſe habent. Erunt tamen hæc nobis adiumento, ſi maiorum noſtrorum virtutem & animi præſtantiam imitati fuerimus, ſecùs verò, dedecori ac turpitudini. Huiuſcemodi autem nobilitatem irridens Diogenes ille Cynicus philoſophus, malitiæ & ignauiæ velamen eſſe dicebat. Quare M. Catonem priſcum illum, quem Cenſorium vocarunt, non genus, non diuitiæ (Tuſculi enim natus eſt obſcuro genere, tenui cenſu) ſed eximiæ pulcherrimæque virtutes nobilitarunt. Idem de C. Mario Seruio Tullio dici poteſt. Ipſam quidem nobilitatem quadrifariam diuidit Plato. Primam autem ait eorum eſſe qui claris, bonis, iuſtiſque parentibus ſunt orti. Secundam eorum, quorum parentes aliquando principes extitere. Tertiam, cum maiores noſtri fama & rebus bello geſtis vel publicis certaminibus parta corona claruerunt. Quartam eorum, qui præclara aliqua doctrina & animi magnitudine excellunt. Hos autem vt verè nobiles, cæteris omnibus philoſophus anteponit. Platonem verò Ariſtoteles ſecutus, eoſdem ſcripſit ſibi videri nobiles & virtutis ſtudioſos, in ſola virtute nobilitatem collocans. Seneca quoque ad Lucillium ſcribens, idem ſentire videtur. Non fuit, inquit, Socrates patritius, non eques Romanus: Hunc tamen & Platonem philoſophia non accepit, ſed nobiles reddidit. Sola enim virtus eſt quæ nobiles facit, quæque poſteros in nobilitate continet. Ex his igitur vt ex generoſa ſtirpe tibi amicos delige, quorum opera & præſentia ad virtutem excitare. Habes Donatum Acciolum, habes Alemannum Renocium, alioſque complures, quorum doctrina & peritia publicis priuatiſque in rebus vti pro arbitratu tuo poteris. LAV. Non eſt vt video, præcipitandum in deligendis amicis, adeò ad viuum omnia reſecas. COS. Imò verò cauendum ne circumueniare adulatio- *Adulatores cauendi.* ne blanditijs, aſſentatione quorundam leuium hominum atque fallacium nil ad veritatem, ſed ad voluptatem omnia loquentium, qua peſte nulla certè maior, adhiberi poteſt, his præſertim, qui plurimum opibus & dignitate in aliqua præſtanti repub. valent. Nam quodcunque dixeris fecerisve, ſine diſcrimine laudant & aſſentando extollunt, vultum fingendo & nutum, vt ait M. Tullius, non autem mentem & voluntatem obſeruando. Legiſti credo Eunuchum Terentij, aſtat turba Gnathonum, ait quis, aiunt: negat quis, negant: is quæſtus apud quoſdam non bene inſtitutos eſt multò vberrimus. Hoc autem facit aſſentatio illa pernitioſa, vt cùm poſteà verum quis dixerit, id audire fortunati iſti nolint. Illo enim veneno imbuti, cùm ſe plus quàm cæteri ſapere arbitrantur, bene admonentium conſilia & ſententias contemnunt, coruis (vt aiunt) oculos etiam in vita præbentes. Aſtant illi, aſſentantur, aſsident, mirantur, nec verbum vllum profers, quod non ponderetur ab ijs vt lucrum faciant. Præterea verò quæſtus gratia omnes animi affectus, quod quidem difficile videtur, inuertunt, vt Satyro placet, rides maiore cachinno, concutitur: flet, ſi lachrymas conſpexit amici. Aſſentatores enim (vt Ariſtoteli placet) ſordidi, humiles, ac ſeruilis conditionis ſunt. Tu verò Laurenti, vt bene inſtitutum ciuem decet, ab his illecebris animum ad rationem traducens, ex Thaletis Mileſij ſententia, teipſum cognoſce. Hac enim ratione perfacile intelliges, verùmne ſit quod iſti de re prædicant. At verò ſi mihi optemperaueris, illos potius amplectere, qui, cum erraueris, monere te prudenter & modeſtè audent. Hac autem liberrate loquendi fiet, vt ſi quando quicquam in conſultationem venerit, habeas qui tibi ac reipub. intrepide ſententiam explicent. Præterea verò ſi viros præclaros & veridicos habueris, adulatores ipſos ignominia notatos, in malam rem ſtatim abiges. LAV. Rectè admones Coſme, neque *Delatores nō audiendi.* hoc genere hominum noſtra ciuitas caret. Ad cætera, niſi quid ad hæc vuls Platina, pergamus. PLA. Eſt aliud genus hominum huic haud multum diſſimile, hominum genus dico execrandum & bonis pernicioſum, cuius fallacijs & maledicentia in maximum diſcrimen adductus interdum ſum. Hos delatores vulgus appellat.

COS.

COS. Benè admones Platina & ita eſt vt dicis. Inſerunt ſeſe perniriosi delatores in turbam hominum, benignè primò vnumquemque alloquuntur, & tanquam aucupes verbis quiquidam homines in eos ſermones alliciunt, vnde calumniæ colligi poſſunt. Quid quiſque dixerit obſeruant, nõnulla ſpontè ſciſcitantur, veluti rerum ignari, quo mentes hominum & conſilia exactius percipiant, ac talium rerum ſtudioſis deferant. Hinc autem ciuium ſimultates, odia, diſcordiæ, tormenta, ſupplicia, cædes, exilia oriuntur. Hinc rapinæ ex damnatorum bonis, hinc poſtremò vrbium interitus, bonorum omnium calamitas, adeo hoc venenum percommodè auribus hominum inſtillant, eoſque quoquò volunt impellunt. Apud Hadrianum imperatorem alioquin bonum principem, adeo valuere delatorum voces vt quoſdam amicos ad dignitatem antea euectos, deinceps hoſtium loco habuerit. Vendidit Platonem Dionyſius, hominem ſanè diuinum, concitato delatoribus odio. Mori à ciuibus ſuis coactus eſt Socrates malorum calumnijs, vir autem doctiſsimus atque innocentiſsimus. Boethius, Theodorici regis iuſſu, inſtigantibus delatoribus, patria ac vita priuatus eſt. Domitianus verò inter imperij monſtra connumeratus, hac in re ſolùm ſapere viſus eſt, quod delatores contempſerit, & ab vrbe expulerit, hanc vocem frequenter vſurpans, Delatores qui non caſtigat, irritat. Quales igitur æſtimandi ſunt ij, quos etiam ſceleſtus imperator odio habuit? Ac meriro quidem. Contra ſuperbos enim, iracundos, violentos, fures, prædones, ſicarios, inuidos ſunt nobis inuenta remedia: contra hos verò nullum, cùm verſuti quidem, vafri, ſubdoli, fallaces ſint, ac priùs te opprimant, quàm tale aliquid tibi euenturum ſuſpicari poſsis. Qui locus innocentiæ, vbi iſti regnant feris peiores, cùm ſocietatem humanã, qua nihil in vita melius eſt, maledicentia tollunt? Detrahere enim (vt ait Cicero) aliquid alteri, & hominem hominis incommodo ſuum augere commodum, magis eſt contra naturam quàm mors, quàm paupertas, quàm dolor, quàm cætera quæ poſſunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Contemnendi ergo & pellendi ij ſunt vt ſacrilegij & pernitioſi, vt furiæ Phlegerontis, & quid quiſque dicat conſiderandum, de quibúſue dicat. Hac enim ratione ciuitatis noſtræ quieti & incolumitati conſules. LAV. Multum tibi debeo Platina, qui auum meum admonuiſti, vt mihi antidotum darer contra venenatas delatorum voces. PLA. Omitte iſta Laurenti, nil mihi ob hanc rem debes. Debebis tamen, ſi mandata Coſmi obſeruaueris: debebũt & ciues tui, ſi per te hac peſte caruerint. Sed audi quæſo, quod auus deinceps dicturus eſt. Vultum, vt mihi quidem videtur, compoſuit, hilariorque quàm vnquam antea factus eſt. COS. Quaſi verò ſoli poetæ, & non etiam reliquum genus hominum, vultum rebus de quibus dicturi ſunt, accommodent. De humanitate dicturus, comitatem fronte oſtendere neceſſe fuit. PLA. Rectè ſanè ex Horatij ſententia. Sed perge, nam & nos quoque frontem porreximus, adeò tui ſtudioſi ſumus. COS. Scribens ad Q. fratrem Cicero, hominem admonet, vt in gubernanda prouincia ante omnia facilitate vtatur in adeundo, lenitate in reſpondendo. Nihil eſt enim quod æquè ciuem charum omnibus faciat & popularem, quàm ipſa comitas, cũ non ſine cauſa bonitas, liberalitas & amicitia connexa ſunt: quibus profectò ex rebus conciliari hominum beneuolentia ſolet, vt contra moroſitate, duritate & acerbitate amittitur. Verum eſt certè quod Cyrum dixiſſe aiunt, iucundiora multò acceptioraque hominibus videri in optimo viro humanitatis quàm belli opera. Bella enim plurimum mali intuliſſe mortalibus, humanitatem verò plura bona importaſſe. Ætate quidem noſtra plurimum bello & gratia valuit Franciſcus Sfortia Mediolani dux: ſed eum plus iuuit ad principatum comparandum humanitas quàm bellum: qua in re ego quoque, imò reſp. noſtra hominem iuuit, partim eius comitate mota, partim ne Tranſpadana Italia in poteſtatem Venetorum cum noſtro magno malo deueniret. Nam ſi Inſubriam occupaſſent, in nos quoque aliquando arma mouiſſent, adeò natura ſunt dominandi cupidi. Hoc igitur patriæ magis quàm Franciſco tribui. Tantæ verò humanitatis fuiſſe. C. Cæſarem legimus ante principarum, vt & ipſe ciues in conuiuiũ ſæpiùs adhibuerit, & inuitatus, illorum menſas non ſit aſpernatus. Laudat commeſſationes publicas Plato ad conciliandam hominum beneuolentiam inter ſe: cuius quidem præcepta plerique imitati, adeo multitudinem hac comitate delinire, vt eius opera poſtea in maximis rebus atque optimis ſint vſi, vt intelligas, totam hanc popularitatem ad vtilitatem reip. non ad priuatum commodum, ſpectare debere, licet ipſe C. Cæſar longè aliter ſenſerit, regnandi cauſa. Quam quidem cupiditatem ita velim à te reijcias Laurenti vt pernitioſam & teterrimam peſtem, ne te aliquando inficiat. Principum exempla de humanitate tibi propono, quò ciuibus tuis charior ac gratior ſis, maximè verò quando magiſtratum in ciuitate adeptus fueris, qui ipſe per ſe hominibus terrori eſſe ſolet. Memineris quæſo vocis illius diuinæ, qua vſum Titum imperatorem ferunt, velle quidem ſe talem priuatis exhibere, quales ſibi priuatos habere cuperet. Vt enim nihil pernitioſius eſt quàm odio haberi: ita nihil vtilius quàm diligi & amari. Quod certè humanitate, lenitate, facilitate comparatur. Nam vt ſuperbia remp. labefactat, ita humanitas labefactatam aliquando confirmat, ac hominum contumaciam ita interdum frangit, vt ad ſanitatem malè ſentientes traducat.

Boethius.

Apophthegma Domitiani.

Humanitas.

Blandè quidem poſt iniurias acceptas tumultuantem populum & ſeditioſum Moyſes appellabat, in laboribus ſolabatur, delinibat oraculis, rebus fouebat, & ob eam rem poſtea ſupra omnes homines ſapere exiſtimatus eſt. His enim artibus plebis Iudaicæ mentes adeò ſibi deuinxerat, vt eius amplitudinem magnitudinis gratia plus diligerent, quàm pro rebus geſtis admirarentur. Dauid autem ob placabilitatem iuuenis etiam ad gubernandum populum vno omnium conſenſu electus eſt, adeò vt parentes eum filijs ſuis, filij parentibus in amore præferrent, cùm ad vtilitatem hominum potius, quàm dominandi cupiditate ſumpſiſſe regnum videretur. Nam tumultuante populo, cædem veritus ob ſæuitiam Saul, maluit in Hebron exulare, quàm Hieroſolymis imperare: tanti faciebat populi ſalutem, cuius gratia regna & magiſtratus inſtituti ſunt. Quantum verò magnis ciuibus ſuperbia interdum nocuerit, M. Druſi tribuni plebis impotentia declarat, qui L. Philippo conſuli quòd ſe concionantem appellauerat, adeò collum intorſit, vt multus è naribus eius cruor eruperit. Idem quoque cum ſenatus ad eum mitteret, vt in curiam veniret: Quare non potius ipſe, inquit, in curiam Hoſtiliam propinquam roſtris, id eſt, ad me, venit? Tu itaque bonos viros imitatus, facilem te accedentibus præſta, dicentes benignè audi, interrogantibus comiter reſponde, petentibus, honeſta præſertim, obtempera.

Cum grauitate.

L A V. Quod de humanitate dixiſti, admodum laudo: & ita, vt iubes me facturum repromitto: ſed vereor ne interdum ob facilitatem contemnar. C O S. Ego verò huic tamen facilitati grauitatem adiunctam velim, propter temeritatem & ambitionem quorundam, omnia ſibi licere ſine diſcrimine arbitrantium. Hos autem cupiditate & appetitu omnia metiẽtes, facillimè propelles, ſi ea in te fuerint ornamenta quæ in optimo ciue eſſe debent: præeſſe namque ciuibus ſuis non debet, qui nõ didicit prius, qua id ratione fiat: quod quidem ſtudio, diligentia, doctrina, vſu comparatur, vt intelligas te non ad otium, ſed ad negotium: non ad ſomnum, ſed ad ſolertiam: non ad voluptatem, ſed ad modeſtiam & cæteras animi virtutes ſpectare oportere. Facilè nimirum contemnuntur, qui nihil virtutis, nihil animi, nihil neruorum habent, quique nec ſibi, nec alteri proſunt, vt dicitur. Contrà verò in admiratione omnium ſunt, qui anteire cæteros virtute putãtur, atque his vitijs carere, quibus alij non facilè poſſunt obſiſtere. Hos præterea admirantur populi, hos amant, hos colunt vt ſemideos: fieri enim non poteſt vt eum quis contemnat, quem viderit curare eniti, vt omnes ciues quàm beatiſsimè viuant. Nam qui dat operã vt ex æquo & bono ſuum quiſque teneat, quique omni diligentia & ſtudio curat, vt ciuitas moribus, induſtria, gloria, facultatibus augeatur, is certè admiratione omnium & laude dignus eſt. Graue enim pondus eſt, quod optimus ciuis humeris ſuſtinet, florentem ſcilicet ſecunda fortuna ciuitatem conſeruare: & ſi quando acciderit, eiuſdem calamitates atque pericula propulſare. Hãc itaque obrem (vti dixi) fuere qui hos ſemideos appellarent. Quid enim vtilius dari ciuitati poteſt? Quid fructuoſius quàm ciuis benè inſtitutus? Qui ſciat omnia prudenter ac modeſtè agere, iuſtitiam colere, liberalitate vti, circumuentos defendere, opem amicis ferre, præmia virtuti tribuere, prodeſſe quamplurimis. His autem virtutibus qui ſeptus eſt, non vtique à ciuibus contemnitur, non à flagitioſis iniuria afficitur. Nam cùm Metellus repetundarum accuſatus, cauſam diceret, & tabulæ adminiſtrationis inſpiciendæ iudicibus traderentur, omnes certè qui tum aderant, auertere oculos, indignum rati chartæ, & non integritati eius fidem præſtari, cui popul. Rom. tantam prouinciam commiſiſſet. Tutam autem eſſe virtutem & integritatem, non modò apud ciues, verumetiam apud hoſtes, declarat P. Africani maieſtas: ad hunc enim viſendum cùm prædones quidam Linternum veniſſent, poſitis armis, virtutis eius admiratores, non vt hoſtes, ſe acceſsiſſe dixerunt, quibus certè Africanus facilem ſe præbuit. At illi venerati limen domus tanquam aram, & deoſculata manu Scipionis, poſitis ante veſtibulum donis, læti diſceſſerunt. Hac itaque ratione Laurenti comitatem, ad quam te prius adhortatus ſum, tutiorem grauitas & conſtantia reddet. P L A T. Rectè ſanè admones. Sed dic quæſo, num hæc maieſtas reſpicit. C O S. Contra ambitionem & arrogantiam duo grauiſsima mala, plurimum certè valet: iuſtitiam ſiquidem & fidem à medio tollit nimia principatus ambitio: vnde præclarè ſcriptum eſt apud Platonem, ſimiliter facere eos, qui inter ſe contenderent, vter potius rẽpublicam adminiſtraret, vt ſi nautæ in periculo certarent, quis eorum potiſsimum gubernaret. Quid ſi imperia non ſunt expetenda, vt ait Cicero, aut potius non accipienda interdum, aut deponenda nonnunquam. Vel ſi tantum pondus ſuſcipitur, omnis ambitio & arrogantia vitanda eſt, ne ſi elati nimium videbimur ob delatos honores, beneuolentiam omnem ex animis hominum abradamus, quæ non imminuenda faſtu, ſed augenda eſt clementia & humanitate. Extant autem ſenatus verba ad Auguſtum Cæſ. per virum illuſtrem Valerium Meſſalam: Quod bonum, inquit, fauſtumque ſit tibi domuique tuæ Auguſte, ſenatus conſentiens cum popul. Rom. te patrem patriæ conſalutat. Hanc verò glorioſam ſalutationem Auguſtus nequaquam inſolenter accepit, ſed illachrymans ob pietatem & gratiam ſenatus erga ſe, reſpondit: Compos factus votorum meorum Patres conſcripti, quid habeo aliud quàm deos immortales precari, vt conſenſum veſtrum ad vltimum vitæ

Ambitio & arrogantia grauiſsima mala.

finem

finem mihi perficere liceat? De hac item te ſcribẽs ad generum Auguſtus, Vides, inquit, mi Agrippa, communem ſeniorum omnium conſenſum ergo nos: tertium & ſexageſimum annum euaſimus, deos oro, vt quantum mihi temporis ſupereſt, id ſalubriter ducere liceat in ſtatu reipub. feliciſsimo. Nondum enim ad vnum omninò imperium Rom. venerat. Hinc cœpit initium. Maluere enim ciues ad vnum deferri omnia, quam toties bellis ciuilibus, & quidem cruentis vexari. Continuit itaque hac ratione multos in officio Auguſtus, adhibita etiam maieſtate, ne ambitione & arrogantia quicquam præter honeſtum ſibi licere arbitrarentur. Eadem quoque modeſtia vſus eſt M. Antoninus, quem mirari (vt aiunt ſcriptores) quam laudare facilius eſt. Hic enim filium ſenatui commendans, omiſſa arrogantia & elatione: Commendatur, inquit, ſi vobis & dijs immortalibus dignus erit. Ob modeſtiam verò (vt in antiquitate Iudaica legimus) præfecturam recuſabat Moyſes, ac eam Dominus ſuſcipere coegit. Saul quoque regni gubernacola abnuebat, demum verò ſubmittere collum iugo cogitur. Horum autem admodum diſsimulis fuit Abſolon, Dauid regis filius, qui ambitione & largitione potentiam quærens, patri etiam arma palàm intulit. Ad compeſcendam autem hanc immanem beluam, quæ fratrem in fratrem concitat, filium in parentem, cognatos & affines inter ſe digladiari facit, legem ambitus quæ poſtea amiſſa libertate reticuit, Romani veteres ſanxere, qua certè ardor ille imperandi mentibus hominum inſitus comprimeretur, primumque locum in libera repub. ille obtineret, qui ſciret cupiditatibus ſuis imperare, refrenate libidines, ſpernere voluptates, iracundiam tenere, auaritiam coercere, cæteraſque animi labes repellere. Reticuit poſtea ſanctiſsima lex dum ad vnum omnia referuntur. Tu verò Laurenti grauitate tua & conſtantia ſi voles (velle autem debebis) vbi ad ætatem veneris, ita petulantium & ambitioſorum audaciam comprimes, vt non magnopere lex de ambitu deſideranda ſit. LAV. Credò herclè ita eſſe, & huic mandato facilè aſſentior. Sed dic quæſo, ſi hoc agam, quid præmij magis erit mihi in libera ciuitate, quàm cuiuis è populo? COS. Si cuiuis bono de reſcrenda gratia cogitandum eſt, non eſt fraudaodus ſuo merito bonus ciuis, & ille potiſsimùm, qui non de vno tantum, ſed de pluribus benemeritus eſt: Huius autem præmium non erit aurum, nnn gemmæ, non puellæ captiuæ, vt eſt apud Homerum, ſed vera & integra gloria, quæ eſt (vt ait M. Tullius) conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium excellente virtute. Quod autem frigora, calores, inedia, vigiliæ, laboreſque cæteri non æque graues his ſunt, qui rem optime gubernant, ac priuato homini, facit ipſa gloria, qua maxime boni ciues alendi ſunt. Hanc autem ob rem trophea, triumphi, ſtatuæ, coronæ, laudationes tum in vita tum in morte ſunt inuentæ. Addo etiam hiſtoriam & poeſim ac Muſicam, qua in conuiuijs ad cytharã heroum præclaræ res geſtæ cancbantur: heroum dico: quorum tota vita in virtute & non in oſtentatione locata erat. Præclaræ certè ſocietates hanc viam ad gloriam proximam, & quaſi cõpendariam ducebant, ſi quis id ageret, vt talis eſſet qualis haberi vellet: quòd ſi qui ſimulatione, & ficto non modo ſermone, ſed etiam vultu ſtabilem ſe gloriam conſequi poſſerentur, vehementer errant: nam vera gloria alte radices agit, atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam floſculi decidunt, nec ſimulatum quicquam poteſt eſſe diuturnum. Teſtes ſunt autem Saturnius tribunus plebis, Sp. Melius, Gracchi duo, M. Druſus, quorum vita in oſtentatione fundata erat. Aliud enim præ ſe ferebant vultu ac verbis, aliud fixum in mente gerebant. Vera certe fuit L. Bruti gloria, Q. Fabij Maximi, Pauli Æmilij, P. Scipionis, qui nihil aliud cogitarunt in vita, nihil egerunt, niſi quod præclarum & laudabile pro ſalute omnium & dignitate patriæ videretur, pro qua bonus ciuis ſi opus fuerit, non dubitet mortem oppetere. Is igitur ſit vnicus benemeriti de repub. cibus, quo velim ita paſcerere, vt in vita ciuili nil maius aut amplius tibi ſit requirendum. PLA. Bene hercle ſuades Coſme. Laurentium enim ad laudem adhortatis, optima ad capeſſendam virtutem calcaria. Verum ſi quid habes vlterius quod adoleſcenti profuturũ cẽſeas, id quoque ediſſere. COS. Habeo certè nonnulla, quæ etſi parua videbuntur, ac priuata magis quàm publica, tamen contemnenda non ſunt. Pertinere enim ad dignitatem præclari & excelſi ciuis crediderim, laxius & magnificentius habitare. Nam ſi magnifici ciuis eſt muros vrbis, naualia, ductus aquarum, theatra, porticos, phana, omniaque omnino quæ ad communem vſum ciuitatis pertinent ſtruere, quid eſt cur ædes ſibi magnificentiſsimas in præclaro ciuitatis loco non ædificet, præſertim cùm id etiam ad ſpleodorem & dignitatem ciuitatis pertinet? Cn. quidem Octauio, qui primus ex illa familia conſul factus eſt, honori fuiſſe M. Tullius refert, quod præclaram ædificaſſet in palatio & plenam dignitatis domum, quæ cum vulgo inuiſeretur, ſuffragata domino nouo homini ad conſulatum putabatur. Ornanda eſt item (vt idem ait) dignitas domo, non tota tamen ex domo quærenda, ne in cæmente & lapidibus veram gloriam repoſuiſſe videamur. Sit laxa & ampla vt priuati ac publici hoſpites magnifice & honorificentiſsime ſuſcipi poſsint: quod ego quoque feci non in vrbe ſolùm, verumetiam in agris, vt vides. His tamen ſumptibus modus quidam imponendus eſt, ne ſi laxius ædifices, ſuſpicionem affectati principatus inijcias, ſi anguſtius, aut vilius, auaritiæ

ac quidem ſordidæ crimen incurras. Domus autem ſplendidi viri ſecundum Homerum non ex auro, ebore, argentóve, ſed hoſtium ſpolijs ornanda eſt. Illa enim ornamenta deliciarum & muliebris laſciuiæ plena ſunt, à quibus certè quàm à Sireneis ſcopulis bonum ciuem declinare oportet. Exornat idem Homerus mollis & effœminati Menelai domum ex animi eius ſententia. Deſcribit præterea hortos Phæacum, Calypſus domum ac Circes, vt ex tam accurata pictura mores quoque incolentium comprehendi poſsint. Boni igitur ciuis ædes ita magnificæ & ſplendidæ ſunt, vt nil effœminatum, nil muliebre præ ſe ferant. PLA. Magnam certè laudem hac in re Coſme conſecutus es: nemo enim non dico in vrbe tua, verùm in tota Italia magnificentiùs te ac ſplendidiùs ædificauit: cernuntur tot templa, tot monaſteria, tot bibliothecæ, tot ædes tua impenſa ædificatæ & ornatæ, vt nil vlterius ad hanc magnificentiam operum addi poſſe videatur. COS. Feci id quidem, vt dicis, tum ad ſplendorem vrbis, tum etiam vt rem diuinam excolerem. Hoc autem noſtrum inſtitutum velim imitari Laurenti, & ſi quid inchoatum à me eſt, nec perfectum, id tandem abſoluas. LAV. Faciam id quidē. Sed ne excidat, quod anteà propoſuiſti, quænam quæſo illa ſunt quæ parua eſſe dixiſti? COS. Quærens Lycurgus omnia quæ ad mores Laconum pertinerent, primus ex Creta, vel vt alij volunt, ex Ionia, Homeri poeſim in Græciam detulit, cuius exemplo tum multa, tum conuiuia quæ illi phiditias cœnas vócant, inſtituit, non diffluentes varietate & luxu, ſed moderatione & medioeritate conditas, victum cultumq́ue corporis nō ad voluptatem, ſed ad valetudinem & vires referendum eſſe. Nam qui naturæ humanæ dignitatem & excellentiam conſiderat, intelligit quàm turpe ſit, diffluere luxuria & delicatè ac molliter viuere, quamq́ue honeſtum, parcè, continenter, ſeuerè ac ſobriè. In ea verò diſceptatione quam inter Alexandrum & Diogenem aliqnando ortam ſcribit Dion. vexari humanum genus ab aliquo quatuor dæmonum oſtendit, quorum illum certè ſecundum appellat, qui voluptati ſacrificia defert, & deam ipſam colit odoribus varijs ac ſaporibus gaudentem. Hic autem dæmon vt idem affirmat, auditum, guſtum, tactum, quouis modo poteſt, mirificè delectat, balnea frequentat, molles veſtes & laboratos accubitus amat, muliebres amplexus expectat. Hæc dea nimirum eſt ipſa Circe, quæ ſocios Vlyſsis in porcos mutat: ij verò deinceps, vt timidi & infracti animi, publicis ac priuatis in rebus inutiles habentur. Seruanda eſt igitur in victu cultuq́ue corporis mediocritas ob modeſtiam & valetudinem: qui enim fieri poteſt, vt delicijs aſſueti ciues, vbi opus erit, famem, ſitim, frigora, æſtus, atque incommoda pro republica patiantur? Concidant certè animis & corporibus in quouis etiam paruo negotio oportet, quī Sardanapalos, Antonios, Heliogabalos, Caracallas, Othones diffluētes libidine & luxuria imitantur. C. verò Cæſaris modeſtia & ſobrietas, vt noſti, ab hoſtibus etiam laudatur. Hic enim in ordinanda ciuitate legem ſumptuariam tulit, ne ciuium mores nimio luxu corrumperentur. Videbat enim vir ſapientiſsimus, nihil eſſe quod animos hominum æquè fatigaret, quàm libido & circumſedentes vndique voluptates. Ab his igitur vt ab improbis dominis dedecoris & turpitudinis, ſe vindicent optimi ciues neceſſe eſt: vt cùm libidinibus ipſi parere deſierint, præeſſe alijs meritò videantur. Nihil eſt autem quod magis autoritatem boni ciuis augeat, quàm ſi oſtenderit ſe nil minus quàm de voluptate cogitare. Eius enim mens tota in virtute collocata eſſe debet. PLA. Vt mihi quidem videtur, nil otij, nil quietis Laurentio noſtro relinquis: adoleſcens eſt, quieſcat interdum oportet. COS. Dormiendum non eſſe niſi corporibus labore & ſolicitudine defatigatis ad recuperandas vires cenſuit Socrates: & ſi alicui parū dormire licet, cui magis id conueniat quàm optimo ciui non video. Ariſtoteles autem in libro quem de moribus ſcripſit, bonos à malis, miſeros ab infelicibus in dimidio vitæ propter ſomnum nihil differre oſtendit, cùm felicitas hominis in actione, non autem in otio & ſomno repoſita eſt. Volo quieſcat, non marceſcat otio. Volo dormiat, non ſtertat ad multam noctem. Præterea verò ludos decentes & liberales animi gratia poſt cibum ei concedo: & quando ad hæc parua deſcendimus, non pudeat dicere quod ſentio: Ludus ſit teſſara, chartæ pictæ, latrunculi alueolus: ſed abſit inter ludendum omnis fraus & auaritia, qua fieri indecens ludus conſueuit, & ita interdum concitari ludentium animos, vt ex ludo ad conuitia & contumelias tranſeāt. Omnem enim aleatorem mendacem periurum, alieni appetentiſsimū, ſui prodigum eſſe oportet: qua ex re in furta plerunque & rapinas paſsim dilabuntur. Hos autē quanti fecerit Chilon Lacædomonius, attende. Is enim iungendæ ſocietatis cauſa Corinthum miſſus, cùm principes ciuitatis in alea occupatos inueniſſet, ſtatim infecto negotio redijt, dicens, ſe nolle gloriam Spartanorum tum quidem clareſcentem, ea maculare infamia, vt diceretur, Spartanos cum aleatoribus ſocietatem inijſſe. Hac verò in re ideo longior fui, quod noſtra ciuitas, vt mihi videtur, hac infamia non caret. Quam feruent interdum gymnaſia ludentium varijs in locis, non ſine ſtomacho loqui poſſum. Verùm tu Laurenti, quod ego ſæpe conatus ſum, ſi tibi licebit, interdicto & lege hanc corruptelam è rep. auferes, ne aliquādo ciuitas noſtra hac ignominia, vt Corinthus à Chilone notari poſsit. Iocus poſtremò, qui in verbis eſt, modo careat ſcurrilitate & ruſticitate, conditusq́ue ſit facetiis & ſalibus, inter

Aleator.

amicos

amicos præſertim, non erit improbandus. Is enim iocus qui non illiberalis eſt, non mentem ſolùm recreat ac reficit, verumetiam ad dicendum & reſpondendum ingenium acuit. Auguſtus Cæſar, ſeruato ſemper maieſtatis pondere, iocis ipſis mirificè delectatus eſt. Vt illud in Variniun podagræ morbum diſsimulare conantem, aſſerentemque ſe iam mille paſſus per diem ambulare. Minus (inquit) mirum eſt, cùm iam dies longiuſculi eſſe incipiant. Nomenclatori cuidam natura obliuioſo in forum ituro, percunctanti, num quid in foro agi vellet: Commendatitias, ait, literas tecum perfer, notū enim ibi nullum habes. Cùm verò iden forum extrui iuſsiſſet, architecti tarditatem accuſans, quod eodem tempore à Caſsio Seuero plurimi accuſari abſoluerentur. Vtinam (inquit) forum meum accuſaret Caſsius, citius enim abſolueretur. Hoc autem genere vrbanitatis non caret noſtra ciuitas, quod certe ingenuè & liberaliter efferri poteſt, ſi tempore & remiſſo fiat animo. Scurras verò, gnathones, mimos, omnino abs te reijcere, cùm dignitatem optimi ciuis obſcœnitate verborum & turpitudine indecentes motus ac geſtus dedecorent. Quæ potiſsimùm ad optimum ciuem pertinere mihi viſa ſunt, hactenus ſcripſiſſe ſat erit: deinceps verò & cras, ſi vultis, quid bonis ciuibus cum populo conueniat dicatur. PLA. Copioſe ſanè & grauiter omnia dixiſti. Sed vno ſermone, ſi potes, hoc præſertim die, omnia abſolue. Idem enim Plato fecit. Nam omnem orationem de legibus vno æſtiuo die perorauit. COS. Sequar ego, vt vultis, diuinum illum virum.

BAP. PLATINÆ DE OPTIMO CIVE
LIBER SECVNDVS.

Platina, Cosmvs, Lavrentivs.

SED viſne, quoniam iam adueſperaſcit & valetudini ac ſenectuti tuæ conſulendum eſt, locum mutemus, ne riuoli humiditate lædare, quod fieri veſperi conſueuit? COS. Volo ſanè. PLA. Ad illam porticum proficiſcamur, quæ ad orientem ſolem vergit, reſpicitque colles iſtos vitibus & oleis conſitos. COS. Sanè quidem: illa enim porticu libentiſsime vti ſoleo, ſiue quid ipſe mecum cogito, ſiue cum alijs de rebus magnis loquor: adde quod etiam villa propinqua eſt, vnde accitiſerui percommode poſſunt, ſi eorum opera indiguerimus. LAV. Vin ne antequam iam ventum ad porticum eſt, aliquid tibi ſubſterni, vt commodiùs iaceas? Non enim hic herba eſt, vt in ripa Tertiolæ. COS. Si vis aliquid de me, te ac reipub. noſtra dignum audire, fac vt commodè iaceam. LAV. En tibi pulchrè pauimentum inſtrauimus, lecticamque compoſuimus. Conſidamus, ſi placet, atque ad eam partem ſermonis, a qua digreſsi ſumus, reuertamur. COS. Præclarè exigis Laurenti, ordiar ego, tu autem, ſi quid exciderit, in mentem reducet Platina. PLA. Faciam id quidem ac libens. Ita Laurentium noſtrum tua oratione perdoctum fieri cupio. COS. Fieri omnia fortuito & temerè Democritum philoſophum eiuſque imitatorem Epicurum aſſeruiſſe, mecum ſæpè mirari ſoleo: maximè verò, quod intelligo ipſum Pythagoram, vnde & philoſophorum ſectæ manarunt, deos antea in dubium vocaſſe: hunc autem poſteà ſecutus eſt Diagoras atheos, qui omnino eos excluſit, ſponte omnia fieri confirmans. Sed quonam modo fieri poteſt, vt philoſophiam profitentes, in tantos tamque manifeſtos errores incidant, cùm eorum proprium ſit rerum cauſas & rationes afferre? Quantò melius cenſere Stoici, qui vt in alijs cauſas propoſuerunt, ſic quoque nec fieri mundum potuiſſe affirmant, nec conſtare poſſe, niſi ſumma ratione regeretur? Vnam mentem præeſſe mundo, qua gubernentur omnia, reſtatur Plato, qui plura vidit, quàm illi hallucinantes philoſophi. Ad hanc autem opinionem ſeſe vertens humanum genus, nihil agere tentat ſine ratione, modo ſit aliqua prudentia imbutum, quæ eſt, vt idem Plato in legibus ait, cæterarum virtutum magiſtra: hac verò qui munitus eſt, non ſatellite indiget, non armis. Vera eſt profectò illa Bionis ſententia, prudentiam ipſam tantum differre à cæteris virtutibus, quantum viſus à reliquis ſenſibus. Quid autem deeſſe poteſt homini in quo ſit prudentia, ad bonorum malorumque delectum? Hæc enim ita eſt ars viuendi vt medicina valetudinis, nauigationis gubernatio. Vexatur ac meritò quidem Theophraſtus in libris & ſcholis omnium philoſophorum, quod in Calliſthene ſuo illam laudauerit ſententiam, Vitam regit fortuna: negant enim ab vllo philoſopho quicquam dictum eſſe à vero longius, cum conſtet cælum & homines ſapientia regi. Eſt autem ſapientia, vt veteribus philoſophis placet, diuinarum humanarumque rerum cognitio: quam quidem Cicero nunc prudentiam, nunc ſapientiam vocat. Hanc itaque ſapientiam qui aſpernatur, quid à brutis differat nō video, cùm ſapientia ipſa virtutū omnium princeps ſit, & quidam quaſi irriguus fons, vnde omnes bene viuendi rationes manant. Hinc orta eſt Platonis ingenij atque doctrinæ principis, diuina illa ſententia: Tum denique beatas fore reſpub. ſi aut docti & ſapientes homines eas regere cœpiſſent, aut ij qui regerent, omne ſuum ſtudium in *Prudentia & ſapientia*

doctrina

doctrina & ſapientia collocaſſent. Hanc coniunctionem videlicet poteſtatis & ſapientiæ ſaluti cenſuit ciuitatibus eſſe poſſe, ſi is ſummam poteſtatem haberet, qui in doctrina, virtute, prudentia ſtudium omne ſuum collocaſſet: qualem fuiſſe Romæ P. Scipionem, C. Lælium, M. Catonem accepimus. Lycurgum Spartæ, Solonē Athenis. Pythagoras etiam, qui primus philoſophi nomen inuenit, Crotonem legibus optimè inſtituit. Viris enim fortitudinem propoſuit, mulieribus pudicitiam & connubij fidem, pueris verecundiam & literarum amorem, omnibus frugalitatis ſtudium. Thebanum quoque Epaminondam ad hos vſus erudiuit Lyſias Pythagoreus, Syracuſanum Dionem Plato, multiq́ue multos: tantum valet ſapientiæ ſtudium, quam Afranius vſum eſſe memoriæque filiam oſtendit his verſis: Vſus me genuit, mater memoria peperit: ſophiam vocant Graij, nos ſapientiam. Interrogatus autem Ariſtoteles quo differrent docti ab indoctis, quo (inquit) viuentes à mortuis. Philoſophiæ igitur danda opera eſt, qua nil optabilius, nil præſtantius, nil melius eſſe homini poteſt, cum eius cuſtos ſit, & naturæ humanæ comes, adiutrixque. Verum eſt certè quod M. Tullius ait, ex quatuor locis honeſti, illum qui in veri cognitione conſiſtit, maximè naturam attingere humanam. Omnes enim trahimur ad cognitionis ſcientiæ cupiditatem, in qua excellere pulchrum putamus: labi autem, errare, neſcire, decipi, malum & turpe ducimus. Vt enim quiſque maximè proſpicit, quid in quaque re veriſſimum, quique acutiſsimè & celerrime poteſt videre & explicare rationem, is prudentiſſimus & ſapientiſsimus ritè haberi ſolet. Nam ſicuti prudentia facit, vt res omnes expetendas & fugiendas cognoſcamus: ita ſapientia, ne omnino idem eſſe cum prudentia videatur, principium eſt cognoſcendi res omnes, exactiſsimè contemplandas ſecundum Peripateticos. Nam ſi in vita rebusque agendis laudatur vir prudens, cur ſapiens rebus contemplandis propria laude carebit? quod ſi in actione prudentiæ fælicitas humana repoſita eſt, cur ſapientem beatiſsimum non appellabis in contemplatione viuentē? nec in quauis, ſed in ea qua Deo quoad fieri poteſt, perſimilis ſit, cum res diuinas reuocato à ſenſibus animo intueatur & reſpiciat? Ad prudentiam redeo, ſine qua ciuitates benè muratæ nullo modo eſſe poſſunt. Eſt enim recta ratio rerum gerendarum, quæ voluptatibus modum imponi, fortitudinem animi regit, liberalitatis officium diſponit. Transfert hæc eadem ſeſe non ſolùm ad rempub. ſed etiam ad familiatem, & ad res omnes non temerè, ſed conſideratè agendas. In deliberatione ſecundum eſſe tempus re deliberata, omni ſocordia & ignauia remota, agendum aliquid ordine & conſtantia oſtendit, vt honeſtatem & decus conſeruare poſſimus. Ipſius enim virtutis tota laus in actione conſiſtit. At verò in omni deliberatione ſuſcipienda, illud maxime curandum eſt, ne incognita pro cognitis habeamus, iisque temerè aſſentiamur: quod certè non fiet, ſi adhibebimus ad res conſiderandas tempus & diligentiam. Verùm non vſque eadeo tamen immorandum eſt, quod quidam hebetioris ingenij & moroſi faciunt, vt occaſionem & opportunitatem rerum bene gerendarum amittamus. In omni autem conſultatione, & publica præſertim, videndum eſt, fieri ne poſsit quod proponitur, facultates ne habeamus & adminicula: aliter enim inanis noſtra omnis cogitatio eſſet, veniremusq́ue ad id quod à ſapienti viro longè remotum eſſe deber, vt dicendum ſit, non putaram. PLA. Non potuit herculè ſapientis ac prudentis officium exactius explicari, quàm à te nuper eſt ante oculos noſtros poſitum. Verùm cùm Laurentius noſter adoleſcens ſit, & prudentia ac ſapientia non niſi aſſuetudine comparetur, quónam fiet modo, vt nepos iſte auo in gubernanda republica dignus eſſe videatur? COS. Quaſi verò Laurentij noſtri cauſa hoc tantummodo dictum ſit. Ciuibus meis omnibus bene conſultum volo, quorum de numero cùm multi boni ſunt & ſapientes, eos velim obſeruet, eorumq́ue conſilia imitetur, donec gubernare tantam nauim primus ipſe didicerit. Fieri enim non poteſt vt ex iuuene ſententia optima eliciatur, cum in prudentem cadat præteritorum memoria, conſideratio præſentium, intelligentia futurorum, quæ haberi non poſſunt, niſi doctrina & aſſuetudine comparentur. Mirum illud in Salomone atque Ioſepho adoleſcentibus videri poteſt, vt certè eſt: diuino enim numine, non humana ſapientia & induſtria, factum putarim, vt illi præter ætatem tantum ſaperent. Senes igitur humanarum rerum periti in conſilium adhibendi ſunt. Nam ſenatus Romanus quem totus orbis terrarum conſulebat, a ſenibus certè, non à iuuenibus nomen accepit. Probati ſunt ij, quorum ſententiam reip. cauſa imitaturus es. Nihil habeant ficti, nihil ſimulati, nihil fallaciæ. Aperti ſint & veri. Plurimum autem in conſilijs dandis accipiendisque, valet integritas vitæ. Non poteſt eſſe conſilio bonus, qui ita vixit, vt ab omnibus malus haberetur. Voluptates ſiquidem reijciat, auaritiam compeſcat, affectus denique ac perturbationes ſedet, qui ſibi ac reipub. vtile conſilium daturus eſt. Nam qui aurum contemnit, qui munera ſpernit, qoi patriæ dignitatem & ſalutem cæteris rebus anteponit, facillimè contemnet hominum cupiditates, & honeſtum ac rectum ſeruabit. Corrumpi à Pyrrho muneribus & pollicitationibus Fabricius nō potuit, vt in ſenatu cenſeret contra dignitatem patriæ, regi pacem concedendā eſſe, antequam ab Italia diſcederet. Abiere [illegible] Samnitum legati, fruſtra Manlium Curium auro & argento impellere conati, vt dandam Samnitibus pacem

pacem in ſenatu cenſeret, cum illi toties violati fœderis nondum iuſtas pœnas dediſſent. Vt enim ſapientes & bonos dixi in conſolationem adhibendos eſſe: ita verſutos & callidos reijciendos cenſeo: qualis fuit Temiſtocles, cuius profectò conſilium de frangendis Lacedæmoniorum opibus, incenſa clanculum ad Cytheum eorum claſſe, Ariſtides dixit perutile quidem, ſed minimè honeſtum eſſe. Ij autem eò tibi ac reliquis ciuibus inuiſiores eſſe debebunt, quò plura ſapere videbuntur, detracta opinione probitatis. At vero ſi prudentiæ & ſapientiæ coniuncta iuſtitia fuerit, nihil erit quod tu ac reliqui ciues his autoribus non poſſe conſequi arbitremini. Tollendæ igitur aſtutiæ ſunt, eáque malitia quæ vult quidem videri prudentia, cum abſit ab ea, diſtetque plurimum. Mentiri enim emolumenti ſui cauſa, criminari, fallere, præripere, iu bonum virum cadere non poteſt: ſagaces eos ſanè velim, non tamen aſtutos & callidos. Eſt enim ſagacitas (vt Ariſtoteli placet) rerum agendarum ſcientia circa principia: eoſdem enim vt ſagaces & bonos dixit: Si, inquit, in deliberando intentio ſit honeſta, vis illa laudabilis eſt: Sin improba, aſtutia nuncupatur. Fieri ergo non poteſt vt quiſpiam prudens ſit habendus, niſi idem ſit bonus, cum virtus ſit habitua ratione determinatus, & ipſa recta ratio prudentia nuncupetur. Conſiderandum eſt ergo & circunſpiciendum quid quiſque ſentiat ac dicat, ne fallare. In corde enim nostro in ambitione tanquam in ampla domo Dauid propheta nos docuit: & cùm eo tanquam cum bonò contubernali verſari, vt & ipſe diceret ac loqueretur ſecum.

Locus obſcurus.

Scribens ad Curionem Cicero, Te, inquit, in conſilium adhibe, tecum loquere, te audi. Nolebat adoleſcentem circumueniri aliorum conſilijs. Audienda ſunt aliorum conſilia, & penſitanda priùs, quàm aliquid pro repub. aggrediare. Bibe, inquit Salomõ, de tuis vaſis & puteorum tuorum ſcaturitionibus, hoc eſt, conſilio tuo vtere, re etiam prius à bene ſentientibus perſpecta ac cognita.

Prouer. 5.

Hac item agitatione mentis tibi ac reliquis bene inſtitutis ciuibus prouidendum eſt, ne quid ciuitati in futurum ſiniſtri accidat, ne bello, ne ſeditionibus, ne charitate rerum, ne incẽdijs, ne rapinis, ne peſtilẽtia populus opprimatur. In conſilio nãque (vt ait Plato) præteritũ tẽpus nobis exẽpla ſuppeditat, cum attenditur, quid, cur quæque gens paſſa ſit, vt caueamus: aut quid prudenter egerit, vt immitemur: præſens, vt annoſos muros & rimoſos inſpicimus, homines timidos & imbelles, annonæ (vt ante dixi) caritatem: futurum, vt ne quid fiat temerè, vnde infinita mala oriuntur. Hoc autem ſi feceris Laurenti, & patriæ noſtræ bene conſules, & tibi felicitatẽ cum gloria comparabis. PLA. Cùm te audio Coſme, minus certè Platonem ipſum, minus Ariſtotelem, etſi qui de repub. ſcripſere. deſiderio: adeò rem ipſam ante oculos ponis. Sed ego multum hac in re cognationi tribuo, quæ te cogit patriæ & poſteritati tuæ his præceptis conſulere. COS. Ita eſt profecto vt dicis. Nemo enim omnium eſt cui velim magis conſultum, quam patriæ meæ quàm agnationi & gentilitati, familiæ noſtræ, quæ meum nomẽ, me etiam mortuo aliquando celebratura eſt. Quare niſi quid aliud vis, ſine pergam vt cœpi quandoquidem Laurentium noſtrum attentè omnia auditurum video. LAV. Vereor equidem Coſme, ne tibi contingat, quod aiunt cygno morituro, tum demum ſcilicet autem ipſam optimè canere, vbi mortem ſibi adeſſe ſentit. Superaſti certè teipſum: & quaſi vltimos conatus ingenij tui editurus ſis, mirabilis hodie mihi viſus es. COS. Sit ita ſane, ſi non doctrina, ſaltem autoritate, quod maxime cupio, apud te valebo. De morte alias dicetur latius, quam nec formido, nec opto. Sed ad inſtituta pergamus. Non apud Medos ſolum, vt ait Herodotus, ſed apud omnes gentes iuſtitiæ gratia delecti ſunt qui præeſſent. Acciti etiam quidam externi ſunt ob inſignem iuſtitiam, qui ciuitates regerent, vt de Numa legimus. Nam cum premeretur inops multitudo ab his qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugere neceſſe erat virtute præſtantem, qui ſummos cum infimis pari iure retineret. Eadem etiam cauſa conſtituendarum legum fuit, quæ cum omnibus vna atque eadem voce loquerentur. Aurea profecto videri debet (vt certè eſt) illa doctoris veſtri Argyropyli ſententia, qui aſſerit ita iuſtitiam in humana ſocietate neceſſariam eſſe, vt in animante animam. Atque vt ſi inſit illa, corpus interno motu cietur: ſin egreſſa fuerit, riget continuo diſſoluitur atque putreſcit: ſic ſi iuſtitia adminiſtretur, ſocietas conſtat: ſi poſthabita fuerit, langueſcit & exhalat. Nemo eſt enim qui vt Deum quendam, iuſtum non intueatur & admiretur. Huic homines ipſi committunt fortunas, liberos, coniuges, atque humana omnia: & merito quidem, cum iuſtitia ſit (vt Ariſtoteli placet) non pars quædam virtutis, ſed tota virtus, vt iniuſtitia tota vitioſitas eſt. Fundamentum ergo perpetuæ commendationis & famæ iuſtitia erit, ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile. Camillus dictator Romanus, remiſſo pædagogo virgis ab eiſdem pueris cæſo, quos ſecum transfuga in caſtra hoſtium duxerat, Phalerios quos vi non poterat, iuſtitia & clementia in deditionem accepit. Laudatur & Ariſtides, ac Iuſti cognomentum conſecutus eſt, cùm in omnibus, tum vel maximè, quod Themiſtoclis conſilium (vt antè dixi) vtile quidem, non tamen honeſtum & iuſtum, apud populum improbauit. Primum autem iuſtitiæ munus eſt, vt ait Marcus Tullius, ne cui quis noceat niſi laceſsitus iniuria: deinde vt cõmunibus pro communibus vtatur, priuatis ſuis quemadmodum legibus deſcriptum eſt & iure ciuili.

Communia autem ſunt, errantes admonere, ignaros docere, aut vt erudiantur curare, a-
quam non prohibere, pati ignem ab igne capere, conſulentibus fidele conſilium dare, quod
ad cõmunem vtiliratem pertineat. In hac autẽ ſocietare humana gradus diſtinguere, ſuper-
uacaneum quodammodo mihi videtur. Quis enim eſt qui neſciat, plus ſe parriæ, parẽtibus
liberis, propinquis, ciuibus debere, eiuſdem nationis, eiuſdem linguæ, quam peregrinis
& externis? Multa ſunt enim ciuibus inrer ſe communia, vt ait Cicero, quæ ſocietatem
humanam confirmant, forum, phana, porticus, viæ, leges, iura, ſuffragia, conſuetudines,
præterea & familiaritates, addo etiam connubia & affinitates, quibus tanquam firmiſsimis
nodis ciuitas inter ſe colligatur. Hinc eſt propagatio ſobolis & origo ciuitatum, cuius pro-
curatio non aliena eſt ab optimo ciue, quo magis ſimul nectantur volunrates ciuium, quo-
q́ue numeroſior noſter fiat populus. Sed quoniam nulla ſocietas præſtanrior, nullaq́ue
firmior eſt, quàm quæ cum bonis viris comparatur, curandum tibi erit ac reliquis ciuibus
vt moribus, doctrina, eruditione, ſi fieri poterit, imbuantur omnes. Hac enim ratione &
de patria noſtra bene merebere: & tibi, niſi omnino fuerint ingrati ciues noſtri, aliquan-
do parem gratiam referent. Præterea verò eos vrpote ratione imbutos, quoquò volueris,
pro vrilitate reip. facilè impelles, quod non adeo fit in hominibus literarum & doctrinæ

Fides in promiſsis.

ignaris. PLA. Addis ne huic virtuti aliud? COS. Addo certè. Nam cum totius iu-
ſtitiæ fides ipſa fundamentum ſit, curandum erit Laurenti, tuo potiſsimum exemplo in di-
ctis pactiſque eam ſeruent ciues noſtri. Standum ſiquidem promiſsis eſt, & id faciendum
quod iuſtitia & ratio exigit. Hanc enim ob rem fidem ipſam Stoici dictam putant. At ve-
rò ſi ſecus feceris, ſtatim diſſoluetur ea pars iuſtitiæ, quæ in ſocietate humana repoſita eſt.
Seruandam quoque fidem peregrinis & hoſtibus illud declarat, quod dij ipſi qui voluerint
longè ac latè diffundi, ipſam virtutem & iuſtitiam, vinculum ipſius fidei, interpoſita auto-
ritate nominis ſui, annecti paſsi ſunt. Eſt enim iuſiurandum affirmatio religioſa, tota qui-
dem ad iuſtitiam & fidem pertinens. Vnde præclare ait Ennius: O fides alma apta pinnis
& iuſiurandum Iouis. Cùm itaque iuſiurandum violatur, fides violatur quam in capito-
lio viciniam Iouis optimi maximi Romani eſſe voluerunt. Quod enim iuratum eſt, &
mens concepit fieri oportere, id obſeruandum eſt. M. Regulus vnicum certè inuiolatæ fi-
dei exemplum, maluit ad certam pœnam redire, quam datam fidem violare. Superatis au-
tem in Sicilia Carthaginenſibus, cùm Amilcar & Hanno de pace acturi eſſent, veriti pri-
mo adire conſules ſunt, ne ipſi quoque fidefragi in vincula conijcirentur, quemadmodum
à ſe olim Gornelius Aſina contra ius gentium coniectus fuerat. Verum Hanno conſcius
Romani animi, conſules adijt, apud quos cum de finibus ageretur, dixere quidam, poſſe
ei merito euenire, quod Cornelio per ſuos acciderat. At verò impoſito à conſulibus ſilen-
tio, Te, inquit, Hanno fides ciuitatis noſtræ hoc metu liberat. Seruandum ergo ius gen-
tium eſt, ſeruanda fides, non dico prædonibus, aut piratis, qui communes omnium ſunt ho-
ſtes, non perduelles. His autem ſi pactum pro libertate & capite pretium ciuis Florentinus
non attulerit, nulla fraus ineſt, ne ſi iurati quidem id non fecerint. Nam falſum iurare non
peierare eſt: ſed quod ex animi tui ſententia iuraueris, ſicut verbis concipitur, id non fa-
cere periurium eſt. Scitum eſt certe illud Euripidis, Iuraui lingua, mentem iniuratam ge-
ro. Reguli quidem periurium fuiſſet, niſi fidem datam ſeruaſſet. Hanc vero tanti ſemper
fecit populus Romanus, vt etiam præclaros viros hoſtibus dediderit, vt de T. Veturio &
Sp. Poſthumio, ac C. Mancino legitur, quod iniuſſu ſenatus cum hoſtibus fœdera inijſſent.
Poſt Cannenſem pugnam decem captiuos ad ſenatum miſit Hannibal iuratos ſe in caſtra
redituros, ſi de redimendis captiuis non impetraſſent: nouẽ ex his re infecta redijſſe con-
ſtat, vnum verò ex decem quipaulò pòſt quàm erat ingreſſus, è caſtris redijſſe quaſi aliquid
eſſet oblitus, Romæ manſiſſe: reditu enim in caſtra, liberatum ſe eſſe iureiurando inter-
pretabatur. Sed hunc quidem veteratorem & callidum, vinctum ad Hannibalem ſenatus
remiſit. Nullum enim vinculum ad colligendam fidem iureiurando arctius putandum eſt.
Id indicant leges, indicant fœdera, indicant pœnæ irrogatæ à cenſoribus, his potiſsimum,
aut fidem violarunt. Curato igitur tuo etiam exemplo, vt eam ſeruent ciues cum inter ſe
tum cum peregrinis: vtq́ue in emendis vendendiſque rebus, in contrahendo, locando,
conducendóue nulla fraude vtantur, nullo dolo malo. LAV. Non eſt ſatis Coſme, dicere
hoc vel illud agendum, niſi doceas qua id ratione fiat. COS. Probè quidem ſentis. Et

Qui ad magiſtratum eligendi.

quoniam vt corpus membris, ita etiam ſuis magiſtratibus ciuitas conſtat: videndum pro-
fectò quàm diligentiſsimè erit, poſt potiſsimum ex ciuibus ad gubernandam remp. deliga-
tis. Niſi enim paterfamilias qui interdum eius vices gerat, habuerit, nulla erit proculdu-
bio œconomiæ ratio: quod certè multo magis in ciuitatem cadet, quæ pluribus curatori-
bus indiget: qui non ex quouis genere hominum, licet popularis ſit ſtatus noſter, ſed ex
vera nobilitate, de qua antea diximus, deligendi ſunt: conſentaneum namque eſt, ex me-
lioribus ortos, meliores futuros, tum ad imperandum, tum ad parendum. Optimus enim
gubernator legibus ipſis plerunque anteferrur, quod non vniuerſa tantum vt leges, ve-
rumetiam partes inſpiciat. Hos eſſe bonos & peritos legum, ſi fieri poteſt, oportet, vel cõ-

ſuetudinis

ſuetudinis patriæ & rerum humanarum gnaros: quod certè non continget, niſi grandiores natu fuerint. Quæ quidem ætas potiſsimùm magiſtratui conuenit, cùm ſenes ob ætatem verecundiam populis inijciant. Præterea verò nemo præſertim benè inſtitutus, indignatur ſenioribus propter ætatem parere, quando & ipſe quoque cùm ad id ætatis peruenerit, ſciat te tale præmium recepturum: cumque intelligat, eum poſtea rectè alijs imperaturùm, qui prius modeſtè ac conſtanter alterius imperio obtemperauerit. Sint igitur quos deligetis ad magiſtratum obeundum, legem quidem loquentem, vt ait Cicero, boni modeſti, continentes, iuſti, fortes, prudentes, abſtinentes, & à quouis flagitio alieni, teneantque dijudicandi & imperandi modum. Tueri enim debent (vt ait Plato) commoditatem ciuium: & quicquid agunt, ad eam referre, obliti commodorum ſuorum. Totum præterea ciuitatis corpus curare debent, ne dum partem aliquam tuētur, reliquas deſerant. Nam qui parti ciuium conſulunt, partem negligunt, rem ſanè pernitioſam in ciuitatem inducunt, ſeditionem atque diſcordiam. Eorum enim munus eſt intelligere ſe ad cōmoditatem ciuitatis natos eſſe, deberetque eius diuinitatem & decus ſuſtinere, ſeruare leges, iura deſcribere, tueriqúe ea quæ eorum fidei commiſſa ſunt: quod profectò quàm diligentiſſimè facient, ſi intelligent ab optimatibus iuſtitiam & pietatem coli, eorumque cenſuræ aliquando ſtandum eſſe. Magiſtratuum autem animaduerſio omnis & caſtigatio contumelia vacare debet, neque ad ſe qui punit aliquem, aut verbis caſtigat, ſed ad ciuitatis vtilitatem referre debet. Cauendum eſt etiam, ne maior ſit pœna quàm culpa, nève ad iudicandum iratus accedat, quia mediocritatem illam tenere non poterit, quæ eſt inter nimium & parum. Sint autem qui iudicant & ciuitatem gubernant, ſi fieri poteſt, legum omninò perſimiles, quæ ad puniendum non iracundia, ſed æquitate ducuntur. Hanc ob rem Plato Xenocrati ad ſe accedenti, vel vt alij volunt, Speuſippo: Cæde, inquit, hunc puerum: mihi enim, quod iratus ſum, id nequaquam integrum eſt. Eadem quoque ratione vſum ferunt Architum Tarentinum, infenſum villico, quod agros negligenter coluiſſet. Hæc etſi priuatorum hominum exempla ſint, publicæ tamen animaduerſioni accommodari poſſunt. P L A. Poſſunt certè, & optimè quadrant. C O S. Imò verò magiſtratibus, & his qui cum imperio cæteris præſunt, curandum erit, ne plus ſeueritatis quàm clementiæ præ ſe ferant: propenſiores enim ad dandam veniam, quàm ad ſumendas pœnas eſſe illi quidem debent. Proprium enim magiſtratus eſt, non tam pertinaci ſeueritate & acerbitate, quàm lenitate & clemsntia adhibito conſilio & maturitate, populos in officio continere. Hinc eſt autem quod clementes Deo ſimiles exiſtimamus: contrà verò crudeles & immites deteſtamur & abominamur, vt inimicos & hoſtes humani generis. Quis non leget magna certe cum indignatione, L. Syllam dictatorem gloriari ſolitum ſe à nemine vnquam crudelitate victum, quatuor legiones ex Marianis militibus in campo Martio trucidari iuſsiſſe, Tyberim cadaueribus repleuiſſe, quinque millia Præneſtinorum interfici ac per agros ſpargi mandaſſe, quattuor millia ciuium & ſeptingentos proſcripſiſſe. De crudelitate marij, Hannibalis, Mithridatis, pleni ſunt libri tum poetarum, tum hiſtoricorū. Doleo quidem Athenienſes, vnde vrbanitatis & humanitatis nomen venit, Æginenſium iuuentuti pollices abſcidiſſe, ne à maritima ciuitate aliquando bello opprimerentur. Quid tibi Mezentium, Capaneum, Buriſim, Proclum, Phalarim, Piratas, Cypoclas, Læſtrigonas commemorē, cùm Tyberij, C. Caligulæ, Neronis, Domitiani recentior ſæuitia ſit? Horum nomina ita profectò nefanda ſunt habita, vt crudeles & immanes, noſtra quoque tempeſtate ijſdem nominibus tanquam notis Threicijs compuncti vocentur. Quam verò ſit durum, aſperum, & immite crudelitatis nomē, aliorum exemplo vides. Contrà verò, quàm ſuauis, quàque iucunda ſit omnibus ſanctiſsima clementia, ex his intelliges, quorum nomina ob placabilitatem & lenitatem adhuc in pretio ſunt. P. Æmilius, captiuum Perſeū Macedonū regem procūbere ad genua ſua volentem, dextera manu ad ſe traxit, lateriqúe ſuo aſsidere ac menſe voluit. Eadem quoque clementia vſum ferunt Cn. Pompeium erga Tigranem hoſtem, Armeniæ regem: iuſſum nanque fugere, & diadema quod ad miſericordiam mouendā abiecerat, ſumere, in regnum & priſtinam ſedem reſtituit. De C. Cæſare cuius diuinam virtutem ſola clementia qua omnes ſuperauit exornat, reticere inſtitui, cùm omnibus ſit nota: ex hac enim plus propè gloriæ, quàm ex imperio conſecutus eſt. Tu igitur Laurenti tot clariſsimos viros imitatus, magiſtratus ipſos in puniendis delinquentibus ad clementiam adhortabere, vt citra ſeueritatem potiùs pedem retrahant, quàm vltra progrediantur, ne ob atrocitatem pœnarum tu vnà cum ciuibus noſtris crudelitatis notam incurras, qua nihil poteſt eſſe in bono ciue aut deteſtabilius, aut pernitioſius. Verùm quoniam ex æquo & bono plerunque iudicare in ciuitatibus neceſſe eſt, compeſcenda erit audacia cauſidicorum, qui iudicijs cauillationes interponunt, quo diutius lucri gratia cauſæ ipſæ protrahantur. Iure enim gentium & ciuili cautum eſt, ne cui quis detrahat ſui commodi cauſa. Quid quod etiam tanta eſt eorum audacia, vt cauſas iniquas ſponte ſuſcipiant, & * ſuſpectas magnis acclamationibus defendant? Quo enim quiſque maximè clamat, eo ſapientior & honeſtior in cauſa putatur.

Nimia ſeueritas ſeu crudelitas cauenda.

Clementia in principe.

Cauſidici et aduocati.

Scribens ad fratrem Heſiodus, eum admonet, vt voraciſsimas eorum fauces deuitet. His ego addiderim aduocatos & tabelliones, niſi eorum vita probata & perfecta fuerit. Benè profectò inſtituta eſt à legum latoribus pœna temerè litigantibus, ne iniuria quiſpiam ob aduerſariorum potentiam circumueniatur. Rectè præterea condita eſt lex Cornelia de falſis, qua qui deliquere plectantur. Quis enim pupillus, quæ vidua, quis inops, quis peregrinus rapidos iſtorum dentes aufugiet, niſi fuerint tua ſeueritate coerciti, & intra proprios fines retruſi? Videat prætor, penes quem omnis publici priuatique iuris poteſtas eſt, cuique licet ius condere, ac vetera reſcindere, ne cuiquam fiat iniuria. Caueat iudex, ne aliter iudicet, quam legibus & moribus, aut conſuetudinibus proditum eſt. Idem faciant tabelliones, ne corrupti pecunia aut teſtamenta ſupponant, aut in empto, diuendito, locato, conducto, falſo autoritatem ſui nominis interponãt. PLA. Nil certè omittis, vt video, quod ad iuſtitiam pertineat. COS. Ego verò ad hanc quoque rem pertinere arbitror, quæſtorum, publicanorum, ac fœneratorum cupiditatem coercere.

Quæſtores et fœneratores

Quæſtores publicæ pecuniæ quærendæ præpoſitos eſſe nemo eſt qui ambigat. De quæſtoribus maleficiorum non eſt nunc dicendi locus. Verùm quæſtores publici prouentus, apud Romanos partim ærario vrbano, partim vectigalibus prouinciarum exigendis præficiebantur. Hos quidem habere, manus abſtinentes oportet: ſatis enim eſt publicum in ærarium referre, nedum priuata expilent, non publici certè commodi, ſed priuati cauſa. Multos enim vidimus in ciuitate noſtra, qui breui, quod ſine rapina fieri non poteſt, ingentes ſibi facultates compararunt, aut accipiendo, vnde non oportet, aut non reddendo quibus oportet. Hos tu Laurenti, vt vniuerſæ ciuitati pernitioſos, lege Iulia de repetundis ac de peculatu coercero. Bonis etiam ciuibus cauendũ eſt, ne noua vectigalia imponant. Quod ſi bello vrgente id facere interdum neceſſe fuerit, pace parta Iuſtiniani ſententia tollendum omnino erit; vt quod belli timor introduxerat, hoc pacis bonitas conſopiſcat. Publicani autem quorum illiberales & ſordidi quæſtus odia hominum facilè incurrunt, obſeruari quàm diligentiſsimè debent: ex his enim quos tantopere laudat Cicero, graues controuerſiæ, multæ iniuriæ, magnæ contentiones plerunque naſcuntur. Nam conductis ingenti mercede portorijs & vectigalibus, cum poſtea ſoluendo non ſunt, ex alieno rapiunt & extorquent, nec à ciuibus tantummodo, verumetiam à peregrinis mercaturæ aut negotij cauſa ad vrbem noſtrã accedentibus. Quòd cùm inutile ſit, tum vel maximè ciuitati turpe & indecorum eſt. Horum audaciam & temeritatem compeſcendam cenſens Vlpianus iureconſultus, edictum propoſuit, quo quicquid illicitè, publicè, vel priuatè extortum eſt, tantundem & eo amplius iniuriam paſſo exolui mandat. Per vim enim extortum, cùm pœna dupli reſtituitur: & qui tale facinus commiſere, extra ordinem plectuntur. Alterum enim vtilitas priuatorum, alterum publicæ diſciplinæ ratio poſtulat. Abſtinentes habeant manus oportet, ſciantque ſibi non plus licere quàm cuiuis è populo. Compeſcendi ſunt etiam fœneratores, qui certè deteſtabiliores ſunt habendi, quàm aut fures, aut latrones, aut piratæ. Ij enim magna diſcrimina ſubeuntes, ſitim, famem, æſtus, frigora parientes, vnde viuant conquirunt, maximis interdum acceptis vulneribus. Illi verò tecto & vmbra gaudentes, tanquam fœdiſsimæ harpyæ, & ne minimum quidem incommodum ferentes, non acceptis, ſed illatis ex fœnore vulneribus, hominum ſanguinem exugunt, carnem exedunt, oſſa corrodunt. Quid de hoc genere hominum ſentiat Cato ille ſenex, audi quæſo. Nam cùm ex eo quæreretur, quid maximè in re familiari expediret? reſpondit, bene paſcere. Quid ſecundum? ſatis bene paſcere. Quid tertium? bene veſtire. Quid quartum? arare. At verò cùm idem quæſiſſet, quid fœnerari? Tum Cato, Quid hominem, inquit, occidere? Ex quo intelligi poteſt, hos vt patricidas, ſi in tali crimine deprehenſi fuerint, vltimo ſupplicio Catonis ſententia affici debere. PLA. Rectè profectò admones: ſunt enim maiore odio digni, quàm qui apertè latrocinantur. COS. Sunt quidem humani generis domeſtici hoſtes. Verùm quoniam in emendis vendendiſque rebus fraus permagna ſubeſſe interdum ſolet; deligendi è numero bonorum ciuium erunt, qui ne annona, vinum, carnes, eſculentaque omnia vitioſius aut cariùs quàm ipſa anni tempora requirunt, vendantur: vtque emptori ſuccurratur, ſi iumentum aliquod morboſum pro valido ſanoque, ſiue quid vitioſum pro ſincero,

Mercatores.

fractum pro integro emerit, quod apud Romanos ædilitio edicto cautum erat. Ædilium quoque munus putabatur curare, vt fora, vici, ſtratæ, viæ publicæ, cloacæ, & aquæductus cæteraque ædificia lauta, munda, integra, expeditaque aſſeruarentur, tum ad vtilitatem, tum ad ſalubritatem ciuium. Verùm ne quid ciuitati noſtræ deſit, quam optimam & feliciſsimam eſſe cupio: cenſores adſint oportet, qui videant, rectè ne an ſecùs vixerint, egerintve qui in magiſtratu fuere: facilè enim in officio omnes cõtinebuntur, ſi rationem anteactæ vitæ habiti magiſtratus ſibi reddendam aliquando putarint. LAV. Munus ergo cenſorij erit cogere nolẽtes etiã, iuſtè, modeſtè, integrè, ac ſanctè viuere? COS. Erit ſanè. Sed quoniam apud philoſophos diffinitum eſt, iuſtitiam eſſe æqualitatem vnicuique quod ſuum eſt reddentem, pertinentemque maximè ad ſocietatem hominum inter ſe: quæ rurſum in æquitatẽ & beneficẽtiam diuiditur? quam eandem & liberalitatem & benignitatem

tem vocamus, non erit à re tua alienum exprimere quid potiſsimum ipſi æquitati obſtet. *Auaritia peſtis animæ.*
Ea profectò auaritia eſt, qua nihil poteſt eſſe pernitioſius, in his præſertim, qui remp. gu-
bernant. Nam cum duæ humani generis peſtes incumbant, luxuria & auaritia malorum
omnium fundamenta, pernitioſior tamen auaritia habetur, quòd omninò contra naturam
ſit, quodq́ue item mala omnia ſuadeat. Vtinam, inquit C. Pontius Samnis, ad illa tempo-
ra fortuna me ſeruaſſet, & tunc eſſem natus, quando Romani dona accipere cœpiſſent:
non eſſem certè paſſus eos diutius imperare. Eſt enim auaritia quædam vehemens habendi
ſitis: quæ vt in hydropico continuo hauſtu, ita in auaro frequenti etiam rapina extingui
non poteſt. Verum eſt profectò quod dici ſolet, Tam deeſt auaro quod habet, quàm quod
non habet, cùm ob animi anguſtiam parto etiam frui non audeat. Tollit præterea amici-
tiam & ſanctam ſocietatem auarus cùm nemini proſit, & multis noceat: pauperes enim
violat, diuitibus inſidiatur, ſocios expilat, ignotos & peregrinos vexat, publicus omnium
hoſtis, aqua certè & igni interdicendus, cùm inutilis ſit ciuitati, reip. pernitioſus, ſibijpſi
demum hoſtis acerrimus. Ij certè ſunt illi dæmones auari, triſtes, obſcuri, ſqualidi, ſordidi:
quos Diogenes cum Alexandro diſſerens, in primo loco ponit. Hos autem pecuniam plu-
ris facere, quàm patriam aut parentes aut cognatos, oſtendit. Propinquorum enim mor-
tes expectant explendæ ob hæreditatem auaritiæ cauſa: nunquam rident, omnes ſuſpe-
ctos habent, nemini credunt, inimicitias, odia, maledicta, nihil curant, modò rem faciant,
magneti perſimiles: vt enim ille ferrum trahit, ſic ij aurum & argentum vndique & quouis
modo rapiunt. Omni certè tyranno ſæuior eſt pecuniæ cupiditas, quam nemo ſapiens (vt
ait Criſpus) vnquam concupiuit. Ea quaſi malis venenis imbuta, corpus animumq́ue vi-
rilem effœminat, neque copia vnquam, neque inopia minuitur. Hanc ob rem Stoici men-
tes hominum ab hac peſte dimoturi, dixere nequaquam ſe adduci poſſe, vt quæ modo huc
modo illuc transferuntur, in bonis rebus ſint habenda: idq́ue etiã Biantis autoritate confir-
mant, qui in direptione patriæ admonitus vt aliquid de ſuo apportaret: Facio id quidem,
inquit, Solam enim virtutem, non autem diuitias, bonum putauit. Verum cum turpe ſit
omnibus auaritiæ morbo laborare, tum vel maxime optimatibus & bonis ciuibus turpiſsi-
mum, in quibus nihil poteſt eſſe immanius, nihil peruerſius. Nullæ enim ab auaris ciuibus
ſeruantur leges, nulla iura, nulla iudicia. Erunt ſcelera omnia impunita, ſi redimuntur
auro. Veri ciues ſpeculatores ſunt, & procuratores publici commodi eſſe debent, non au-
tem priuati: congerere pecunias, quæ ad vſum populorum ſunt conflatæ, nihil aliud eſt,
quàm cibum famelicis auferre, quod hoſtes patriæ & humanum genus peroſi facere con-
ſueuerunt. Quare in eos meritò lata hæc lex eſt, Auari in vrbe ne ſunto: ſi fuerint, publico
edicto eijciantur. Hanc autẽ eſſe ciuitatum labem nouit Iugurtha ille barbarus Numida-
rum rex. Diſcedens enim ab vrbe Roma, quæ tum flagrabat auaritia, reflectensq́ue oculos,
O vrbem venalem, inquit, & citò perituram ſi emptorem inuenerit. In ea enim ciuitate in
qua regnat auaritia, nulla poteſt eſſe religio, nulla virtus, nulla charitas, quæ omnino tanto
vitio contraria eſt. Apud Xenephontem Cyrus Pheraulam optãtem diuitias, haud rectè ſa-
pere oſtendit: Mihi, inquit, neque cibum neque potum, neque ſomnum dulciorem in o-
pulentia rerum ſenſi, quàm dum in egeſtate fui. Hoc autem ex diuitijs conſecutus ſum, vt
pluribus in laboribus verſarer, addito amittendi metu. Satius eſt igitur mediocritate vti,
quàm vel ex alio rapere, vel raptum cũ ignominia & cruciatu animi retinere. PLA. Ego
verò ita faciendũ cenſeo. Sed dic quæſo, cùm Laurentius noſter, cumq; permulti ſatis am-
plum habeant patrimonium, quònam modo eo vti debent? COS. Benè rogas. Au-
dite quæſo, repurgato prius animo à fœdiſsima auaritiæ labe, faciliùs erit liberalitatem, *Liberalitas.*
quam iuſtitiæ coniũctam eſſe diximus, inducere. Hanc verò cæteris virtutibus gratioſio-
rem, quadrifariam diuidit Plato. Fieri enim pecunijs, opera, diſciplinis, oratione pro cir-
cumuentis in iudicio oſtendit. Quintam ego, niſi temerè id facere videar, addiderim, ho-
noris ſcilicet diſtributionem, quod eſt magnum virtutis præmium. Honos enim (vt ait
Cicero) virtutes alit. Nemo profectò eſt, ſanè mentis præſertim, qui non bene mereri de
patria & ciuibus ſuis ſtudeat, vbi intellexerit operam ſuam apud bene memores collocari.
Quid enim ſibi voluere tot labores ciuium Romanorum, tot pericula adita, tot vulnera
in prælijs ſuſcepta? Honores certè & magiſtratus, maxima & pulcherrima virtutis præmia.
Omitto pecunias, agros, iumenta, arma ex hoſtibus capta, in quibus parum certè momẽti
ad virtutem eſt. Indignatus C. Cæſar, vt noſtis, quòd ſibi meritos honores negati quorun-
dam maleuolentia & liuore cernebat, arma ſumpſit, æmulos & inimicos è rep. deiecit.
Quoties tumultuarunt Romani exercitus iuſto honore fraudati? Quoties plebs à patribus
ſeceſsit, vbi denegari præmia bene merentibus vidit? Ne igitur patria noſtra ingratitudi-
nis arguatur, cuius acerrimi vltores Perſæ habebantur, curandum erit tibi Laurenti, ac re-
liquis ciuibus, vt dignitates, honores, magiſtratus, ijs cõmittantur, qui ſibi nobilitatem ma-
nu & ingenio peperere. Hac enim ratione & bene merentibus gratiam referetis, & alios
æmulatione honoris ac gloriæ ad virtutẽ excitabitis. Verùm hac in re tenenda mediocritas
eſt, ne quorũdam ſtultitiã imitemini, qui infimæ ſortis homines maximis honoribus & præ-

mijs extollunt. Eos volo, qui ingenio, moribus, induſtria, ſolertia, manu, opera reip. profuere, ac prodeſſe deinceps poſſunt: non autem lenones, ſcurtas, gnathones, aſſentatores: quorum ingenia voluptatibus & libidinibus, non amplitudini & modeſtiæ ſunt dedita. Conſilio quoque & oratione bene mereri de noſtris ciuibus poſſumus. Nam qui in conſultatione cùm publica tum priuata, de rebus dubijs & incertis veram ſententiam affert, beneficus meritò & liberalis haberi debet, & eò magis, quod hoc genus beneficentiæ, non ad vnum tantum, ſed ad plures extenditur. Oratio item in iudicijs habita pro reo, in hoc quoque genere habetur: reum voco, accerſitum in iudicium more cauſidicorum. Qui ergo circumuentum inimicorum calumnijs iuſtè defendit, meritò quidem benignitatis nomen adeptus eſt. Doctrina præterea & conditione comparari liberalitatis nomen poteſt, cùm ij habitus animis hominum imprimantur. Quænam poteſt eſſe maior beneficentia, quàm ea donare quæ nunquam ab hominibus auferri poſſunt? Transferri perfacilè & amitti pecunias videmus, defloreſcunt honores & dignitates, excidunt conſilia, oboleſcunt orationes: ſola verò doctrina firma ſtabiliſque habetur, cùm ſit earum rerum (vt Ariſtoteli placet) quæ ſemper eodem modo ſeſe habent, cumque etiam in proſperis rebus magnum ſit ornamentum, in aduerſis verò vnicum refugium. Quare ſi ſapis Laurenti, eos ſemper in pretio habebis, qui te ac ciues noſtros hoc ornamento inſigniores reddere poſſunt. Sed veniamus tandem ad illud genus liberalitatis, quod circa pecunias verſatur: pecunias autem dico, quarum æſtimatio menſuratur nummo. His autem ad liberalitaté vtendum eſt, qua nihil habetut naturæ hominum accommodatius. Verum quemadmodum vtare, diligenter inſpicere oportet. Non enim in quemcunque & ob omnem cauſam liberalitate vtendum eſt, ſed erga bene meritos, & propter aliquam inſignem virtutem quouis præmio dignos: quod profectò maximum iuſtitiæ fundamentum eſt. Ea etiam liberalitate vti debemus, quæ proſit amicis, nemini noceat. Quare L. Syllæ, C. Marij, Cinnæ, M. Lepidi. M. Antonij pecuniarum & rerum tranſlatio à iuſtis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. Cauendum eſt etiam Ciceronis præcepto, ne maior ſit benignitas quàm facultas, né ve res familiaris ita claudatur, vt eam liberalitas aperire non poſsit: quæ certè omni oſtentatione & vanitate carere debet. Hoc autem fiet, ſi cauſam, ſi tempus, ſi rationem, ſi dignitatem, tum noſtram, tum perſonarum in quos liberales eſſe debemus, conſiderabimus. Qui verò ſine iudicio vel modo in omnes quodam impetu animi incitati, beneficentia vtuntur, temeritate quadam moti potius quàm iudicio videri poſſunt: quàm certè leuitatem omnino vitare debemus, cùm nihil turpius ſit bono ciui, quàm aliquid facere cuius ratio reddi non poſsit. In hoc autem genere prodigalitatis duo mala inſunt: & quòd his rebus carent bene meriti vel propinqui vel cognati, in quos propenſiores eſſe debemus: & quod noſtra prodigimus cum dedecore & ignominia: Conſulendum profectò eſt famæ rebus in omnibus, non dedecus quærendum etiam cum diſpendio rei familiaris. Nam qui flagitioſis hominibus ſua largitur, is certè cũ magna iactura ſibi quærit infamiam. Tenenda igitur in hac re vt iu cæteris virtutibus mediocritas quædam eſt, ne vel prodigi videamur, ſi omnia ſine ratione effuderimus: vel auari, ſi ad viuum liberalitatis officium reſecabimus. Paruulos autem nutrire, pupillos tueri, virgines pauperes connubio locare, nobiles paupertate & valetudine oppreſſos iuuare, viduas defendere, errantes docere, eſurientes paſcere, algenres veſtire, captiuos redimere, nexos ære alieno ſoluere, parentibus liberos, parẽtes liberis reddere ſua pecunia & impenſa, boni ac liberalis ciuis proprium eſt. Fabius ille Maximus, qui cunctando rem Romanam reſtituit, captiuos ab Hannibale acceptos, redempturum ſe pollicitus, ſenatu recuſante, vt id de ſuo faceret, fundum vendidit. * Gillas verò Agrigentinus omnium qui vnquam fuere liberaliſsimus, ſpectacula edendo, epulas apparando, annonam in caritate rerum ſubminiſttando, virgines dotando, domum propriam adeò liberalitatis officinæ aſſcripſerat, vt quingentos equites Gelenſium vi tempeſtatis in prædia ſua compulſos, propria impenſa aluerit. Multos etiam captiuos ex vaſtitate Illyrij & Thraciæ redemptos Eccleſiæ impenſa refert Ambroſius: quo genere liberalitatis vtinam ſacerdotes noſtrorum .temporum aliquando vterentur, nec pateras aureas & argenteas ita ſtudioſe conſtruerent, cum quibus fortaſſe (vtinam falſus ſim vates) aliquando Turcæ illi bibent, qui Græciam, Epirum, & Illyricum bello vexant. Ad liberalitatem redeo, quæ ita à magnificentia diſtinguitur, vt hæc circa dandas pecunias quales & quantumuis verſetur: illa circa magnos ſumptus & fortunato ciui conuenientes. Magnifici namq; eſt, theatra, fora, templa, porticus, ædes pro dignitate ita extruere, ne plus minusve impẽſæ fiat, quàm bonum & magnum ciuem decet. Ad quam certè laudem te anteà meo etiam exemplo adhortatus ſum, cùm ad ſpeciem vrbis, tũ vel maximè ad commoditatem ciuiũ. PLA. Nihil certe omittis, quod ad optimũ ciuem inſtituendum pertineat. Sed quid huic diuinæ virtuti ſubijcias, audire cupit Laurẽtius noſter. LAV. Eſt ita herclè vt Platina dicit. COS. Ne aũr iuſtitia ipſa de qua diximus, vlla ex parte labefactetur, ſtatim fortitudo omniũ virtutũ robur & vallũ, ſubiungenda fuit. Vt enim fortitudo ſine iuſtitia iniquitatis materia eſt, cùm validior imbecilliorẽ opprimat: ita iuſtitia ſine fortitudine

Magnificentia.

Fortitudo.

terga

terga nonnunquam vertit, atque eos deſerit, quos tueri deberet. Sed cùm fortitudo in res bellicas & domeſticas diuidatur, ſuperius illud omittamus, amplectamurque nunc domeſticam fortitudinem, quæ animi magis quam corporis viribus comprehenditur. Vera enim fortitudo eſt, primò ſeipſum vincere, iram continere, nullis illecebris capi, aduerſis non perturbari, nec extolli ſecundis, & quaſi vento huc & illuc impelli. Non debet certè vinci cupiditatibus vera fortitudo, non frangi metu, non iracundia, quæ omninò conſilium tollit. Præclarum eſt etiam, ita animum informare, vt neque diuitias, neque voluptates ita in maximis rebus conſtituat, vt in his omne ſuum ſtudium conferat: quo nihil poteſt eſſe turpius, & à claro viro magis alienum, cùm huius ciuis, quem optimum volumus, proprium ſit, pro religione, pro patria, pro iuſtitia & honeſtate omne diſcrimen ſubire, ac pericula, conſiderata præſertim, contemnere. Hunc autem magni excellentiſque animi eſſe oportet. Nihil in rebus humanis admirari, nihil magnificare præter virtutem. Honores etiam non quoſcunque nec à quibuſuis oblatos ſuſcipiet, ſed illos tantùm, quos eſſe dignos optimo ciue arbitrabitur. Ita quoque dignitatem animi, vt diximus, in vtraque fortuna ſeruabit, vt ab aſtu naturæ diſcedere non videatur, ſi vel fortuna ſæuierit, vel ei blandius arriſerit. Beneficia verò contuliſſe lætabitur, feretque moleſtè ſi acceperit, nec plura ſtatim reddiderit. Ab eius natura ſit alienum, commemorare beneficia quæ in alios contulerit: accipientis enim hoc proprium eſt, non autem dantis. Vt enim ſua beneficia in Athenienſes reticent Lacedæmonij, ita ab illis accepta cõmemorant peropportunè. Superior item in omni virtute mauult eſſe quàm videri: nec id quidem inter humilis fortunæ homines, ſed inter optimates exoptat. Palam autem loqui, amare, odiſſe, ſui ipſius proprium exiſtimat: timentis eſt autem occultare ſententiam. Motus verò ipſius tardus eſſe debet, & vox grauis: ſermo quoque interuallis longioribus diſtinctus, grauitatem quandam ampliſsimo ciue dignam præ ſe fert. Omnino autem vera animi magnitudo ſine magna virtute conſtare non poteſt, vt intelligas Laurenti, enitendum tibi & vigilandum eſſe, ſi fieri poteſt, vt in omni genere virtutis excellas, ne ſub pondere reipub. noſtræ imbecillis concidas. Vnum tamen vitandum erit, quod plerunque magnis ingenijs nocuit, ne cùm magnitudine animi præſtare omnibus quæras, æquitatem contemnas: qua certè ſublata, nec diſceptatione à ciuibus, nec vllo publico ac legitimo iure vinci patieris. Refelli enim in ſententijs dicendis, non eſt alienom à rep. cùm in diſceptatione res propoſita dilucidior fiat. Cauenda eſt etiam nimia gloriæ cupiditas, quæ cæteris ad virtutem aditum obſtruit, cùm viderit ſolum ciuem tot pulcherrima præmia, quod è rep. veniunt, concopiſcere. Sed inter cætera hoc à te maximè obſeruandum erit, ne in reb. agendis, cum domi, tum foris, vllam timiditatis ſpeciem præ te feras. Vt enim medici eſt vultu ac verbis bonam valetudinem ægrotantibus polliceri: ita quoque optimum ciuem decet, deſperationẽ hominum fiduciam & bonam ſpem obijcere. Bello Punico ſecundo, Cannenſi accepta calamitate cogitantibus quibuſdam, Metello duce Italiã relinquere, Scipio adoleſcens cœtum ingreſſus, nudo enſe mortem tale aliquid deliberantibus cõminatus eſt. At verò Hannibale circumſedente Collinam portam, & ſupplementum in Hiſpaniam à Romanis miſſum eſt, & ager vbi hoſtis ipſe conſederat, haſtæ ſubiectus emptorem inuenit: voluit contra Hannibal fiduciam imitari, ſubiecitque haſtæ argentarias vrbis tabernas, nec ſector inuentus eſt. Hanc ob rem ita animo concidit Hannibal, vt tum demum potiundæ vrbis ſpem anteà conceptam depoſuerit. Malè profectò cum rep. noſtra actum fuiſſet niſi regi Alphonſo & Philippo Inſubriæ duci & Venetis, grauiſsimis bellis nos plerunque adortis, conſtantiſsimis animis reſtitiſſemus, incommoda quæque pro libertate paſsi. Non igitur trepidandum eſt & de gradu conſtantiæ cadendum, vt dicitur, quo nihil poteſt eſſe optimo ciue indignius, qui ad vnam fortitudinem pro rep. natus eſſe videtur. Sed neſcio quo pacto à fortitudine domeſtica ad bellicam deſcenderim, quam vrbana quidam certè maiorem putauere. Laudatur Themiſtocles, ac iure quidem, Salamina victoria clarus: laudatur & Solon cuius conſilio ac legibus victoria illa parta eſt. Haberent & Lacedæmonij Lycurgum ſuum quem Lyſandro obijciant rebus bellicis claro. Eadem quoque de Romanis licet dicere. Non enim minus iuuit armis remp. conſilio M. Scaurus, quam C. Marius armis, non Q. Catulus, Cn. Pompeio, non M. Cicero, C. Antonio bellum foris gerente. Omninò autem illud honeſtum, quod nunc quærimus, ex animo excelſo magnificoque oritur, non corporis viribus. Exercendom tamen corpus ipſum eſt (vt ait M. Tullius) & ita afficiendum, vt obedire conſilio ac rationi poſsit, non autem delicijs vacandum. Nihil eſt enim quod æquè animos molliat corporaque effœminet atque eneruet, quam delicijs affluere: quas velim te non ſecùs declinare, ac quondam ferunt ſyrenum voces cantuſque Circes ſapientiſsimum Vlyſſem. PLA. Præclarè herclè & axactè auus tuus Laurenti omnia diſſerit, id facit amor, qui vt philoſophis placet, ad poſteros reſpicit, in quibus ſe fore immortales aui ac parentes arbitrantur. TAV. Prorſus ita eſſe vt dicis, haud equidem aſſentior. Plus enim patriæ quàm cognationi auus meus ſemper tribuit. Sed hominem hac dicendi moleſtia liberemus, niſi quid aliud habet, quod exiſtimet ad me pertinere.

COS. Habeo ſanè totius noſtræ collocutionis remperamentum quoddam,& veluti in cōmœdia extremum actum: quo quidem explero, ab hac ſcena ad ludos vrbanos vobis proficiſci licebit. Hoc aurem tale eſt quod Sroici magnis etiam conrentionibus affirmanr omnium ſcilicer perturbationum fonrem eſſe intemperantiam, quæ eſt à rora menre & à recta rarione defectio, ſic aduerſa à præſcriptione rationis, vt nullo modo apperitiones animi vel regi vel contineri queant. Huius cerrè conrrariam virturem meſorira Græci vocāt, quam nos quidem, cùm temperanriam, tum moderarionem, nonnunquam etiam modeſtiam appellare ſolemus: cuius cerrè proprium eſt, morus apperentis animi ſedare ac regere, ſemperque aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. Continuò namque inremperanria huic inimica, omnem animi ſtatum inflammat & perturbat. Hinc verò ægritudines & metus ac reliqua animi peturbationes gignuntur, ad quas certè ſedandas, vna modeſtia adiuncto decoro inuēta eſt. Duplex eſt enim (vt ait M. Tullius) vis animorum atque naruræ, quarum pars vna in appetitu poſita eſt: hæc hormi Græcè dicitur, quæ hominem huc & illuc rapir: altera in ratione, quæ docer & explanat, quid faciendum fugiendumque ſir. Ira fit enim vt ratio præſit, appetirus verò obremperer, in homine poriſsimum bene moraro: cuius fundamenrum ipſa verecundia erit, quæ non ſine cauſa prudentiæ adiuncta, ac ſoli homini data, oſtendit aliud iuueni conuenire, aliud ſeni. Saltauir quidem ante arcam Domini Dauid rex, non aurem Samuel: & vr nec ille reprehenſus, ita iſte magis laudatus eſt. Themiſtocles verò princeps ille Græciç, quia fidibus neſciuir, indoctior eſt habitus. Abſtinuit ob verecundiam vir ille clariſsimus à cirhara, quod eam dignitati ſuæ nequaquam cōuenire arbitraretur. Mineruam quoque ribias abieciſſe ſcribunt poeræ, quod dum eas ſupra fontem inflaret, indecorum genarum tumorem inſpexerir, minimæque deæ conuenientem, contra quorundā opinionem, qui neminem ſatis vrbanum putant, ſi fidibus vel ribijs aut fiſtula neſciar canere. Idem quoque comati & benè ad ſpeculum pexi, ranquam inuerecundæ mulieres, per ora hominum feruntur. Hos tu Laurenti ruo exemplo, iniecta verecundia, ab inceſſu cultuque muliebri coercens, ad dignitatem virilem cohortare. Conrinenres quoque & abſtinentes eſſe bonos ciues oportet: quorum alterum in rebus, alrerum in moribus eſt. Scipio ille Africanus, qui torius virtutis vnicum exemplar fuit, eximiæ formæ puellam ſibi in Hiſpania volupraris cauſa oblatam conſtanter renuit: parentibus verò accitis, aurum pro redimenda puella doti addidit, eamque inuiolatam mariro reſtituir. In Epiro, Achaia, Cycladibus M. Cato veneris & lucri copiam habens, conſtantiſsimè à ranra turpitudine abſtinuir, Numatio Ruffo reſte. At verò cùm C. Fabricius populi Romani legarus, audiuiſſer Cyneam Athenienſem apud Pyrrhum voluptari omnia tribuentem: Vtinam, inquir, talem habeant mentem omnes pop. Rom. hoſtes. Superior autem ille Caro vir ſanè illuſtris, pellibus hædinis pro ſtragulis eſt vſus, trium quoque ſeruorum comiratu conrentus, Hiſpaniam gubernauir, eodem vtens cibo, eodemque vino quo ſerui & nautæ, vt cæteris hac ratione frugaliratis exemplum daret. Cùm Pericles haberer collegam in prætura Sophoclem, ijque de communi officio conueniſſenr, & caſu formoſus puer prærerirer, dixiſſetque Sophocles: O pulchrum puerum Pericle: tum Pericles, Prærorem, air, Sophole decet, non ſolum manus, ſed etiam oculos abſtinētes habere. Magna profectò fuit Xenocraris in victu conrinentia. Is enim cùm miſſa ſibi ab Alexandro talenra intellexiſſet, legatos ad exiguum apparatum inuitauit, cumque ab his quæreretur, cui numerari talenra vellet, Nonne (inquit) * externa cœna intellexiſtis Xenocratem huiuſcemodi muneribus minime indigere? Narura enim (vr ait philoſophus) paucis minimiſque conrenta eſt. Ad valerudinem quoque & appetentiam pertinere hanc in victu modeſtiam inrelligemus, ſi rerum iuſti æſtimatores fuerimus. Nam cùm Darius rex mulris antea epulis & poculis faſtiditis, aquam turbidam & cadaueribus inquinaram in fuga bibiſſer, negauit vnquam ſe bibiſſe iucundius, nunquam enim ſitiens biberat Nec eſuriens vnquam Ptolemæus ederar: cui cum peragranri Ægyptum comitibus non conſecutis, ſordidus panis datus eſt, nihil eſt viſum illo pane ſuauius. Exciranda ſiquidem fames eſt motu & exercitatione, non autem condimentis, cùm deſidioſe vixerimus. Ferunt Socrarem cum is vſque ad veſperum contentius ambularet, quæſitumque ab eo eſſer cur id facerer, reſpondiſſe, ſe quo melius cœnaret, obſonare in ambulando famem. Quid victus Lacedæmoniorum in phiditijs? Vbi cùm tyrannus cœnauiſſet Dionyſius, negauit ſe iure quod cœnæ capur erar, delectatum: Tum is qui illa coxerar, Minimè inquit, mirum condimenta certè ei defuere, labor in venatu, curſus ab Eurora, fames, ſitis: His enim Lacedæmoniorum epulæ cōdiuntur. Victus quoque Perſarū à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam prærer naſturriū, quanquā eriam quædam ſuauiora natura deſiderat. Adde ſiccitarem quæ ſequitur hanc continentiam in victu. Valetudiuis quoque integrirarem adde. Confer ructanres, ſudanres, refertos epulis ranquam opimos boues. Eſt enim in deſiderio, non ſacietare, iucundiras victus. Ferunt Timotheum clarum Athenis hominem & principem ciuitatis, cùm cœnauiſſer apud Platonem, eoque conuiuio admodum delectarus eſſet, vidiſſetque eum poſtera die dixiſſe: Veſtræ quidem cœnæ non ſolum in

Temperantia cum ſuis partibus.

lùm in præſentia, ſed etiam in ſequenti die iucundæ ſunt. Mouere te nimirum ac reliquos ciues noſtros tot exempla poſſunt: ſed nihil eſt quod æquè te ad frugalitatem adhortari debeat, quàm domus noſtræ parſimonia, & perpetua in victu cõtinentia. Nihil enim à plebeijs differunt menſæ noſtræ: qua ex re & valetudini & ciuitati hactenus conſuluimus. Quid quòd ne mente quidem vti poſſunt, multo cibo & nimia potione repleti? Extat Platonis præclara quidem illa Epiſtola ad Dionis amicos, qua diſplicuiſſe ſibi oſtendit, quòd Itali & Syracuſani bis in die ſaturi fierent, nec vnquam pernoctarent ſoli. Quàm turpe ſit etiam diffluere luxuria, Sardanapali error nobis indicat, qui incidi iuſsit in ſepulchrum ſuum,

Hoc habeo quod edi, quodq; exaturata libido Hauſit.

Quid aliud (inquit Ariſtoteles) in bouis, non in regis, ſepulchro incideres? Hæc autem omnia eò tendunt Laurenti, vt intelligas, tibi ac reliquis ciuibus, ſi vultis honeſtè ac rectè viuere, ſeruandam eſſe mediocritatem in victu cultuque corporis. Quid Xerxe ipſo libidinoſo turpius? qui refertus omnibus præmijs donisque fortunæ, non equitatu, non pedeſtribus copijs, non nauium multitudine, non infinito auri pondere contentus, præmium propoſuit, ei qui nouam inueniſſet voluptatem, qua tamen ipſa non fuit contentus. Neque enim vnquam finem inueniet libido. Sedandæ igitur ſunt omnes libidines cupiditatesque, ſedandæ ægritudines, comprimenda eſt iracundia, vnde propè infinita mala oriuntur, cùm ratio omnis ſubeunte illa inſania, è mentibus noſtris deturbetur. Hac autem ratione Laurenti ſi vixerimus, & prudentia in bonorum malorumque delectu, & iuſtitia ſuum cuique tribuendo, & fortitudine in laboribus periculisque obeundis, & demum tẽperantia in prætermittendis voluptatibus conſtantiſsimè vtemur. Quas quidem virtutes etſi in omnibus meis ciuibus ineſſe cupio, in te tamen ad quem hæreditas noſtri nominis ventura eſt, elucere peculiariter velim, vt habeat ciuitas noſtra quem imitetur, Platonis ſententia, qua admonemur, tales ſolere eſſe reliquos ciues, quales ſunt qui rempub. gubernant. Sed iam finem ſi placet, faciamus: inclinat iam ſol, niſi quid præterea vobis in mentem venit, quod mihi exciderit. L A V. Nihil prorſus habeo quod amplius velim. P L A. Abũdè ſatis factum eſt omnibus. Reducamus Coſmum, atque deinceps ad vrbem proficiſcamur. Quieuiſſe iam ludiones arbitror, quorum petulantia hodie ſum conſecutus, vt alterum Socratem me audiuiſſe exiſtimem. Dixit multa Coſmus, ne mentiar, Socraticam grauitatem redolentia. L A V. Cœnabis apud nos Platina, atque deinceps ſimul ſine ſole ad vrbem proficiſcemur, adeo propinquum hoc noſtrum rus eſt. P L A. Benè admoues, modò cœnæ veſtræ breues ſint, & mihi appetentiam relinquant in ſequentem diem. L A V. Credis aũum aliter viuere, quàm prædicat? Platonis cœnam tibi appoſitã putabis, vel ex lege ſumptuaria compoſitam, non ſecùs certè ac ſi cenſores aſſuturi eſſent. P L A. Eſt igitur quod hac quoque in re à Coſmo perdiſcam. Diſcumbant omnes, ne quid incommodi mei cauſa familia capiat. Iube aliquid Coſmo ſubſterni, quò recumbat commodius: hominem vt arbitror longo ſermone defatigauimus, ſi tamen docere, & aliquid grauiſsimo viro dignum explicare, labor potiùs quàm voluptas eſt.

PLATINÆ PANEGYRICVS IN LAVDEM AMPLISSIMI PATRIS BESSARIONIS
Epiſcopi Sabini, Cardinalis Nicæni, & patriarchæ Conſtantinopolitani.

SI vnquam tempus fuit Quirites, quo veterem Græcorum morem, Latinorum propè nouum repeteremus, id certè hac miſerrima tempeſtate faciendum eſt, qua vel maxima quæque virtus, candidiſsimũ quodque ingenium excellens quantumuis doctrina & eruditio, emergere ex tanta caligine & ignorãtia vix poteſt: tolerabilius profectò videretur, ſi virtuti à paucis cognitæ, ſi in arcanis & penetralibus, quia tutò vagari non licet, cultæ, ſaltem quieſcere ſine iniuria liceret: non etiam quorũdam hominum liuore & maleuolentia opprimeretur. Inſtant dolo, fraude, malitia, viqúe poſtremò, quando hoc occultè moliri * conari non licet: ſpargunt inuidentiæ ſuæ opacas vmbras, conceptam rubiginem circumquaque fundunt, quò ſuauiſsimas herbas & feraces plantas occupent atque enecent, ne ſi expectatos odores & ſuauiſsimos fructus aliquãdo ediderint, ipſi tanquam infructuoſæ & infelices arbores excidantur. Nos itaque, ne Beſſarionis diuini hominis ſapientia, virtus, amplitudo aliqua ex parte lædatur (opprimi certè cùm tanta ſit, tamq; excellens, nullo modo poteſt) Iſocratem magnũ oratorem & perfectè dicendi magiſtrum, & noſtratibus Plinium, Genethliacum Mamertinum, Nazarium Latinum, quoad fieri potuit imitati, conſuetudinem tum vtilem, tum neceſſariam multis iam ſeculis intermiſſam, reuocabimus. Hac enim ratione ad æmulationem gloriæ excitantur, qui magni ad virtutem, erectique ſunt

animi, cùm veram & integram laudem his propoſitam vident, qui ſapienter, honeſtè iuſteque vixerunt, quorumque vita omni ex parte humano generi & vtilis & fructuoſa eſt habita. Contra verò à vitijs deterrentur ij, non prorſus virtutem aſpernantur, qui effrenata cupiditate ducti, petulanter, audacter, proteruè ad flagitia declinarunt, cùm perpetuas notas, dedecoris & turpitudinis frõtibus ſuis inuri ab his vident, qui ſcriptis rerum geſtarum ſeriem, qui mores & vitam hominum memoriæ poſteritatis ad vtilitatem humani generis commendant. Verùm hoc loco Quirites, cùm vires ingenij mei conſidero, quàm paruæ, quamque exiguæ ſint, non poſſum cognita amplitudine conſpectus veſtri non commoueri, & eò maximè, quod mihi de eo viro dicendum ſit, qui ob magnitudinem rerum geſtarum quantumuis magnum oratorem, nedum meipſum inter ſtudioſos bonarum artium vix numerandum, deterrere à dicendo poſſet: recreat me tamen ac reficit, hortaturque ad dicendum humanitatis & pietatis veſtræ vulga opinio: qua quidem fretus, iamiam Beſſarionis diuini hominis laudes dicere aggrediar: quem qui laudat, virtutem extollit: parui enim refert, Beſſarionem ne an virtutem laudes, nec mirum id quidem. Is enim ex vetere Græcia oriundus, natusque in Aſia, vtrimque collegit generoſi ſpiritus ſemina. Trapezus Sinopenſium Colonia, huius patria eſt: Sinopem condidere Mileſij, Miletum Athenienſes: ex his vt à parentibus, auis, abauis nobilitatem referens, redundantiam Aſiani ingenij frugalitate Attica compeſcuit: nec tantum Diogenem admiratus eſt Timotheum, Deiphilium poetam, Thalem, Anaximandrum, Anaximenem, Hæcateum hiſtoricum, Æſchinem rhetorem illũ, qui in Pompeium inuectus eſt, licet ij agnationis iure propinquiores eſſent, quin obſeruauerit Socratis leporem, Platonis copiam & amplitudinem, Ariſtotelis acumen, Iſocratis lenitatem & numeros, vim Demoſthenis. Ab omnibus enim gentilitatis iure quod probabile, quodque optimum eſſet accepit, hæres tot ac tantorum ingeniorem. Ex his igitur Beſſarion animos ſumens, vbi primum è pueris exceſsit, cura parentum Byzantiũ tranſmittitur, celebrem quondam vrbem, & doctiſsimis hominibus liberalibusque ſtudijs affluentem. Grammatica celeriter ob acumen ingenij & poetica imbutus, poſthabita cura rerum humanarum, qua impediri contemplatio diuinarũ ſolet, totum ſeſe religioni addixit. Chriſti namque militiam ſecutus, vt veram gloriam, verosque triumphos parituram, Doſitheo archiepiſcopo Dorienſi vnici exempli moribus & ſanctitate viro, in primo tyrocinio tantæ expeditionis duce vſus eſt: cuius virtutẽ, religionem, doctrinam adeò imbibit, vt idem breui factus videretur. Beſſarionis ingenium & mentem propè diuinam ad cognitionem rerum occultarum & admirabilium vir ſanctiſsimus contemplatus, adoleſcentem ipſum ad archiepiſcopum Sylembrienſem virum optimum atque doctiſsimum miſit, vnde & oratoriam artem & philoſophiam perdiſceret. Sub quo certè tantum profecit, adhibita omni ad imitandum hominem cura, ſtudio ac diligentia, vt iudicare poſteà difficile fuerit, melior ne Beſſarion an doctior haberetur. Poſtremò autem ne aliquid tanto ingenio deeſſet, Platonem quem alij Gemiſto vocant, doctiſsimum præceptorem, & quem omnes ſecundum à Platone vocant, in Peloponneſo, quò ſe contulerat, doctrinæ cauſa nactus, mathematicis accuratè imbuitur. Vulgari tum demum tanti hominis nomen eſt cœptum, vt quo proficiſceretur famam expectatio, expectationem eius optatiſsimus aduentus admiratioque ſuperaret. Exiſtimabant tum homines eam demum ciuitatem beatam fore, ad quam veniſſet Beſſarionis diuina virtus. Hunc itaque omnes certatim vt cognitione & hoſpitio dignum ſuſcipiebant, venerabantur, obſeruabant. Contiones & quidem frequentes atque elegantes ad populos habuit (has Græci homilias vocant) tanto concurſo, vt templa ipſa permagna tantam multitudinem vix caperent. Populos ad religionem, ad iuſtitiam, ad æquitatem, ad modeſtiam hortabatur, bonis præmia, malis pœnas propoſitas oſtendens: & quos mouere integritate vitæ rationibus & exemplis non poterat, eoſdem obteſtationibus, precibus, lachrymis vt vagos & errantes in viam ſalutis reducebat. Multos inter ſe ciuilibus & inteſtinis odijs diſsidentes, aut coram oratione, aut abſens epiſtolis ſapientiſsimè & elegantiſsimè ſcriptis ad concordiam reuocauit. Hac tanta virtute moti imperatores duo Cõſtantinopolitanus & Trapezuntius, hunc vltrò citroque legatum frequenter mittentes, vtriusque imperij vires concatenabant, quò fortius & conſtantius propulſare Turcarum impetus poſſent, qui tanquam rabidi lupi inter vtrumque poſiti, occaſionem vtriuſque imperij diripiendi expectabant: quòd poſtea accidit cum magno totius reipub. Chriſtianæ dedecore ac detrimento. Sublatis enim duobus clauſtris, nunc ſeſe in Aſiam, nunc in Europam grauiſsima illa Turcarum procella nemine obſtante effundens, longè ac latè omnia vaſtat, obterit, conculcat, diripiuntur vrbes quantumuis magnæ, incenduntur villæ, necantur homines. Quòd ſi aliquibus fortuna belli pepercit, ij vnà cum pecoribus eò terrarum abiguntur, vnde nunquam in patriam ſint redituri. O miſeros & infortunatos Græcos. O infelices & calamitoſos. O etiam ipſorum crudeliſsimorum hoſtium lachrymis deplorandos. Dediſtis ne omnibus nationibus & gentibus doctrinam & ingenium, vt ipſi conſilio careretis? Dediſtis arma, vt ijſdẽ poſteà corrueremini? Cõſtans eſt certè Quirites, omnium benè ſentientium opinio, & eorum maximè, qui ſuo periculo iſtarum calamitatum gnari ſunt,

ſunt,duo illa imperia nunquam fuiſſe corruitura,ſi Beſſarion magni animi atque conſilij vir illis in locis tum fuiſſet, cùm tempeſtas illa contra non Græcos tantùm, ſed humanum genus exorta eſt.Excitaſſet enim vir omniũ vigilantiſsimus dormientem Græciam,armaſſet nimio otio languentes animos,ire in hoſtem ſuos,& à ceruicibus tantam calamitatem auertere, quantam paſsi ſunt, ſpe veræ & integræ laudis propoſita compuliſſet. Verùm eo abſente,cùm nemo eſſet qui monendo,conſultando,docendo, cohortando Græcos in officio contineret, capta ac direpta à Turcis Conſtantinopolis eſt, cæſa multa ciuium millia, obtruncatus imperator: idem accidit Trapezuntijs,idem Mitylenæis idem Peloppoñeſiacis principibus & ciuibus : idem reliquiæ Græciæ, idem Baſsinenſibus, qui regem & patriam & vitam vno Seuiſsimi hoſtis impetu amiſere,Beſſarione ipſo clamante ac perſæpè Romanos pontifices admonente, vt Macedonibus Dalmaticis,Illyrijs,Pannonijs hoſtium impetum ægrè ſuſtinentibus auxilio eſſent, ne refractis clauſtris,illinc ſæua illa & immanis belua Eridano violentior Italiam inundaret : quod propediem (vtinam falſus ſim vates) futurum videmus, niſi huic ſapientiſsimo viro tanquam è ſpecula omnia cernenti,clamanti, admonenti inſtare magnam pernitiem, aliquando fuerit obtemperatum. Multum certè huic ampliſsimo patri debemus, ad cuius res egregiè geſtas, ne in hanc calamitatem veniremus, libenter accedo. Is enim re Conſtantinopolitana nondum profligata, orientalem Eccleſiam in ſententiam occidentalis redigere conatus, non priùs deſtitit rogando, monẽdo imperatorem ac principes Græciæ, quàm eos impulerit grauiſsima oratione habita, in Italiam ad Eugenium põtificem maximum contendere: venere primò Venetias, atque inde Ferrariam,vbi pontifex erat,ibi grauem & elegantem orationem Beſſarion ad ſuos habuit, eos adhortatus, vt cognita frequentibus diſputationibus controuerſiæ cauſa,quę Latinos inter & Græcos quingentis iam annis ſerpſerat,poſita omni ſimultate, in eãdem ſententiam omnes tandem venirẽt : hac vna oratione aſſerens,ea demum recuperari poſſe cõiunctis copijs collataque impenſa, quæ & Turci quondam & Saraceni & Arabes Chriſtianorum diſsidijs magis quàm animis & armis proprijs freti,occuparant.Dicebat enim quod veriſsimum eſt, Mahometanam perfidiam latè creuiſſe, dum religionis noſtræ capita inter ſe diſsident, procedat ne ſpiritus ſanctus à patre tantùm,vt Græci, an à patre & filio,vt Latini volebant: his enim controuerſijs factum, vt ad Mahometanos partim vi,partim ſpõtè deficerent populi, dum Chriſtianæ religionis principes quid potiſsimum teneant, incertos vident: hinc amiſſam eſſe Antiochenam Eccleſiam,hinc Hieroſolymitanam,hinc Alexandrinam,hinc denique omnem fermè Aſiã & totam Africam hanc peſtem occupaſſe,& quod grauius eſt, Europæ quaſdam partes iamiam infeciſſe,ac longiùs euagaturam, ni properè ſublatis iam pernitioſis controuerſijs,ac pulſis Chriſtianæ reipub. hoſtibus,in poſſeſsionem veterem labore, vigilijs ac ſanguine martyrum comparatam, armati cum vexillo crucis peruenerint. Permouit tanti viri autoritas totum concilium, permouit religionis honeſtiſsima cauſa, permouit etiam imminens ceruicibus omnium periculum. Diſputari tum acriter inter vtriuſque Eccleſiæ theologos eſt cœptum. Aſſeuerabant Græci, Epiſcopo Epheſino, Pletone Scolario, Dionyſio Epiſcopo Sardenſi grauiſsimis autoribus, ſpiritũ ſanctum à Patre tantùm procedere. Inſtabant contrà Latini, à filio quoque idem fieri autoritate veterum theologorum, maximè verò Hieronymi, Auguſtini & Athanaſij id comprobantes. Re autem ipſa adhuc pendente, Florentiam proficiſci pontifici & curiæ viſum eſt. Ibi cùm de ea re aliquandiu diſceptatum eſſet, venere tandem Græci ratione ac Beſſarionis autoritate moti, in ſententiam Latinorum. Is enim etſi acriter ſuos primò tutatus eſt,tandem veritate illuceſcente, in Orthodoxã Eccleſiæ Romanæ non ſolùm deſcendit, verumetiam ſuos vt idem facerent, ad ſalutem diſputationibus & graui oratione adhortatus eſt. Vnum tandem animum, vnam mentem, idem ſpiritus ſanctus, pro quo diſceptabatur, omnibus dedit. Ventum tandem in concordiam,& ſymbolum Romanæ Eccleſiæ ab orientali publicè decantatur. Soluto demum conſilio, imperator Conſtantinopolim cum ſuis reuertitur. Eugenius autem pontifex cognita Beſſarionis ſingulari virtute & doctrina, hominem licet abſentem ex ſententia fratrum, in numerum cardinalium cooptat. Accerſitur in curiam Romanam vir ampliſsimus, vt vnus aliquis Quirites Romæ eſſet è Græcia ingeniorum altrice, doctrinarum inuentricæ quẽ admiraremini, quique viciſsim hanc veſtram ciuitatem dominam quondam rerum, nunc collapſam magna ex parte ac propè dirutam, in meliorem formam redigeret, homo certè Romani nominis amãtiſsimus. Accepto antem de more galero * inſigne cardinalatus, ita breui homo ingenioſus & acutus Latinorum mores & literaturã imbibit, vt ex n nſtratibus vnus, & non alibi natus videretur. Frequentabant tunc quoque eius domum plenam religione, comitate & graria, plenã ingenijs, tum Gręcis tum Latinis, viri ex tota curia doctiſsimi: hos vel inter ſe diſſerẽtes, vel aliquid quod ad cognitionem linguæ pertineret laudantes (vt fit) refellentes ve, ita attentè audiebat, vt ex abundantia ingenij animique perſpicacia, diſceptantium arbiter propemodum fieret. His artibus & ea vigilantia, qua maximè omnes excellit, breui effecit, vt quod Græcè antea in quouis genere doctrinæ perceperat, id Latina lingua aptè, diſtinctè & ornatè efferret ac ſcriberet,

beret. His ſtudijs vehementer delectatus, nunquam tamen quicquã omiſit, quod aut publicè ex officio, aut priuatim agendum eſſet: ad omnia promptiſsimũ ingenium, dexterrimã mentem ita circumferens, vt nil à bono patrefamilias & ab optimo principe differret. Hac tamen inſigni virtute & magnitudine animi permotus Nicolaus V. in locum demortui Eugenij pontifex maximus ſuffectus, Beſſarionem ad res agendas aptiſsimum, & ad omnia mala præcauenda vigilantiſsimum, Bononienſibus iam pridem ſæuitia partium inteſtino bello laborantibus, legatum cum ſumma autoritate præficit. Is eò proficiſcens, effuſa obuiam vrbana multitudine, non aliter ab omnibus inſpicitur, ac ſidus benignum & ſalutare à periclitantibus nautis & penè naufragis, inſpici ac conſalutari ſolet. Quanquam hominis huius Quirites maior ſit laus, quàm ſideris: illud enim duas tresve & eo amplius naues benigno intuitu conſeruat: Hic tantã ciuitatẽ, præclarã quondam Romani populi coloniam, hominum ad arma & litteras altricem, oculis omnia circumſpiciens, mente præuidens ac diſponens, lingua admonens deterensve, manu inſanabile vulnus & contagioſum abſcindens, ab interitu & propè ab inferis rouocauit. Notæ ſunt ciuitatis clades pluſquam ciuiles dum factio Bentiuola & Cenedula de principatu cõtendit, alentibus ſeditionem hinc Philippo vicecomite, hinc Venetis, hinc principe Ferrarienſi: inſtãtibus etiam duabus militaribus factionibus, Barchiana & Sfortiana: quæ dominatum appetentes, hanc ciuitatem veluti arcem Italiæ occupare armis ac fraude perſæpe conati ſunt. His enim ac tantorum malorũ autoribus ad id ſæuitiæ ventum eſt, vt eodem die & Hannibal Bentiuolus & Baptiſta Cenedulus cũ multis vtriuſque factionis tota vrbe tumultuante vno impetu cæderentur, nullo non crudelitatis genere adhibito: & ne vlla requies calomitoſis daretur, ſuperuenere ſępius externi hoſtes, vrbem oppugnaturi, ni Beſſarionis ſapientia ciues ad concordiam reuocans, externum hoſtem rabidum & voracem, à viſceribus ciuium Bononienſium propulſaret. Reſpirante deinde paulatim (tantum mali inerat) ab externa vi inteſtinoque malo ciuitate, totum ſeſe vir optimus ad componendos mores ciuium licentia bellica corruptos & labefactatos vertit: quem certè hac in re nihil æquè iuuit, quàm eius religio, pietas, iuſtitia, conſtantia, abſtinentia, grauitas comitate condita. Hac enim ratione ſine vlla vi quorundam hominũ arrogantiam repreſsit, libidines extinxit, cupiditates refrenauit, cùm fieri haud grauatè conſueuerit, vt eos mores imbibant homines, quos in principe tãquam in ſpeculo totius ciuitatis viderint. Hunc enim omnes non priuatas commoditates quærẽtem, ſed publicas: non otio, ſed negotio deditum, non ſomno, ſed vigilijs, ita cum admiratione intuebantur, vt beatos ſe demùm fore arbitrarentur, ſi aliqua ex parte Beſſarionis integritatem attigiſſent. Ad huius itaque mores ſeſe effingentes, ex calomitoſo felicẽ breui ciuitatem reddidere. Sublatis enim ſeditionibus, extinctis incendijs, furtis, rapinis, homicidijsque repreſsis, perfacilè fuit viro huic grauiſsimo adhibita facilitate in audiendo, lenitate in dicendo, diligentia in ſatisfaciendo, populum Bononiẽſem ad bonam frugem reuocare. Quem enim videbant iuſtiſsimum, quem modeſtiſsimum, hunc tanquam de cœlo miſſum, ea præſertim tempeſtate venerabantur, colebant & obſeruabant. Huic tantæ autoritati magnum additamentum doctrina eius ſingularis erat, qua perbeatas fieri poſſe reſpub. Plato ingenij ac ſapientiæ facilè princeps exiſtimauit. Doctrina enim poteſtati adiuncta, vel vitioſiſsimam quanque naturam mutare poſſet, nedum bonã ad bene de omnibus promerendum impellere. Hæc enim facit, vt prouinciarum præſides vrbiũque non ſolùm ſe faciles præbeant in cognoſcendis cauſis, hominibus audiendis, admittendisque maiorum exemplo, quorum res geſtas legere, verumetiam eoſdem admonent, vt cùm ipſi ſint optimi, ſuorum cupiditates refrenent, petulantiam reprimant, auaritiam coerceant: quod quidem Beſſarion maximè obſeruauit toto quinquennio, quo Bononiẽſi vrbi præfuit, ne ſuorum licentia & cupiditas, quod perſæpe multis accidit, tantæ ſapientiæ & integritatis laudem commacularet. Compoſito hunc in modum ciuitatis ſtatu, quo iam Bononia xx. ann. feilciſsimè vixit & nititur, gymnaſium vetuſtiſsimum negligentia & ſeditionibus ciuium penè intermiſſum & collapſum, nõ modò ædificijs, verumetiam inſtitutis & melioribus ſalarijs inſtaurauit ac reſtituit, conductis quamuis grandi pretio liberalium diſciplinarum doctoribus. Excitabat adoleſcentes ad ſtudia bonarum artium, propoſita præmij atque honoris ſpe: multos ob inopiam à ſtudijs defecturos, liberalitate & munificentia ſua iuuit, & in inſtituto cõtinuit. Quid plura de amplitudine huius optimi patris dicam Quirites? quàm iuſtè, quàm prudenter, quàm modeſtè, quàm clementer Coloniam veſtram Bononienſem gubernauerit, erexit, in pace retinuerit, ex hoc deprehendi poteſt, quòd poſteà more maiorum Bononienſium patronus apud põtifices ſemper eſt habitus. Illius enim ciuitatis legati huc venientes, hunc hominem ante omnes adeunt, ſalutant, conſulunt, comitantur, reducunt, quod eſt maximè integritatis & continentiæ ſignum. At Beſſarion, mortuo Nicolao V. cùm in locum eius ſuffici alterum pontificem neceſſe eſſet, Romam veniens, lachrymantibus Bononienſibus quaſi à patre deſtitutis, conclaue ingreſſus, quorundam patrum & optimorum ſuffragio pontifex deſignatur: quantum verò obſit maximis imperijs, prouincijs & ciuitatibus liuor atque inuidia, comprehendi certè hoc loco poteſt: quidam enim

ſtatim

ſtatim ſuborti ſunt leues & voluptuoſi, qui Beſſarionis integritatem & modeſtiam veriti, dicerent ſuffragia vitio inita, denuò repetenda eſſe. Non obſtitit vir optimus, quò minus id fieret, exiſtimans quod verum eſt, pontificatum ſua perſona plus indigere quàm ſe pontificatu, ad integrá gloriam qua profectò carere iam poteſt: eò enim exiſtimationis & famæ vir ampliſsimus deuenit, vt nulla ei vlterius dignitas ad veram felicitatem ſit requirenda. Dolere noſtram vicem & totius reipub. Chriſtianæ, non eius debemus, quòd tali caruimus principe, hac potiſsimùm tempeſtate, qua præter externum hoſtem, qui ceruicibus noſtris armatus continuò imminet, auaritia, libido, ignorantia Dei atque bonorum hominum cõtemptus, inteſtina & grauiſsima mala nos vrgent, opprimunt, enecant, nemine iuuante. Hoc pontifice indigebat religio Chriſtiana lacerata, non minus à vitijs noſtrorum, quàm ab externo hoſte, vt aliquando reſpiraret: hunc pontificem mores noſtri requirebant omni ex parte labefactati: huius pontificis opera indigebant bonarum artiũ ſtudioſi, & in quauis facultate induſtrij, qui nunc tanquam prophani contemnuntur, reijciuntur, eliminantur. Non deſtitit tamen Beſſarion Caliſtum monere & hortari, vt interpoſita autoritate pontificatus, ſæuientem hoſtem à ceruicibus Chriſtianorum propulſaret. Ad hoc quoque bellum adhortatus eſt Alphonſum Arragoniæ regem, dum à balneis Puteolanis, quæ adierat valetudinis cauſá, Neapolim proficiſcitur. Ad cryptam Neapolitanam rex magno comitatu honoris cauſa Beſſarioni fit obuiam, eumque nullo non comitatis & beneficentiæ genere adhibito, in vrbem ducit, acceptum lautè & magnificè abeuntemque eodem ſemper & veneratus & proſequutus eſt vultu. Mortuo deinde Caliſto, Pius ſecundus in eius locum ſuffectus, conuentum Mantuanum adhortante Beſſarione, Chriſtianis omnibus ad certam diem decreuit, quò omnium principum & populorum conſenſu bellum Turcis indiceretur. Conuenere eò principes multi aut legati regũ aut principũ, quos Beſſarion poſt Pium pontificem ad tantum & tam neceſſarium bellum eleganti oratione quam in manibus habemus, adhortatus eſt. At verò cùm huic tanto apparatui Germanorum principum inter ſeſe bella obſtarent, eò mittere Pius Beſſarionem virum grauiſsimum legatum instituit, qui rebus in Germania compoſitis, imperatorem Fredericum ac reliquos principes ad bellum Turcis indictum adhortaretur. Vadit optimus, licet, valetudinarius, etiam hyeme inſtante, quò Pius imperat. Venetias Pado amne primùm delatus, ducem ac ſenatum ad ſuſcipiendum tantũ bellũ adhortatus, in Germaniã honeſto magis quàm lauto & eleganti comitatu flectit iter. Sæuiebat tum hyems Februario menſe in Germania potiſsimùm, quæ regio frigidiſsima eſt. Vexatus itaque cum ventis tum imbribus, tum niuibus ac propè continuis, nullum diem intermiſit, quo vlterius non proficiſceretur: & cum ſtare pedibus equi præ glaciæ vix poſſent, vehiculo Germanorum (quod traham vocamus) non vectus, ſed tractus eſt. Tandem verò poſt labores propè infinitos Norimbergam venit, obuiã prodeunte honoratiſsimo quoque ciue, prodeuntibus Epiſcopis ac toto clero. Vrbem ingreſſus, literis ſtatim ac nuncijs principes Germaniæ, ad ſe vocat, populum quoque Norimbergenſem vt idem faciat, longa ac graui oratione adhortatur, id velle oſtendens Deum optimum maximum, id Pium pontificem, id res Chriſtiani populi afflictas propè ac profligatas. Superuenere autem non ita multò pòſt, autoritate ſedis apoſtolicæ & tanti viri fama permoti principes multi, vel principum oratores: hos enim in conuentu audita controuerſiarum cauſa, ad pacem & concordiam multis ac maximis rationibus reuocare ſæpenumerò conatus eſt. ¶ Quid non cogitauit, quid non egit, quid nõ dixit Beſſarion Quirites quò pacem inter diſsidentes componeret? Aderant principes multi, aderat cardinalis Auguſtenſis, aderant epiſcopi quidam, aderat Albertus Brandiburgenſis marchio, aderant legati Baioariæ ducis: hos duos principes inter ſe maximè diſsidentes odio propè ingenito, & monere & rogare & obſecrare vir optimus non deſinebat, copioſa & graui oratione de pace habita, quã paulò antè cum admiratione legimus, vt depoſitis ſimultatibus & odijs, de bello Turcis inferendo vnà cum pontifice & imperatore cogitarent. Ecce dum in conſultatione eſſent, literæ ei à legato Pannoniæ, ſancti Angeli cardinali redduntur, quibus fit certior, pugnatum cum Turcis eſſe, & Pannonios graui prælio ſuperatos ceſsiſſe, periculumq; imminere, ne hoſtes victoria elati, longè ac latè omnia occupẽt, vaſtent ac diripiant. Tum Beſſarion lachrymabundus ac vicem Chriſtianæ reipub. gemẽs, breuiter clades omnes noſtris illatas commemorat, imminens periculum oſtendit, pacem & concordantiam proponit, quò liberiùs & tutiùs coniunctis armis & copijs ire in hoſtem ferocem & recẽti victoria exultantem liceat. Cùm autem Norimbergæ nil fieri videretur, quòd eò propter diſtantiam proficiſci Rhenani principes grauarentur, maximè verò Palatinus comes, transferre conuentum VVormatiam legatus inſtituit, ne quicquam intentatum relinqueret, quod ad ſedandas lites pertineret. Ventum eſt tandem poſt multa & grauiſsima pericula Vuormatiam: neque enim peragrare Germaniam ſine præſidio militari licet, quod apud eos (tantum valet conſuetudo) rapinæ & latrocinia quodammodò conceſſa videtur. Suſceptus benignè à Vuormatienſibus Beſſarion, legatos tum imperatoris tum aliorum principum ad ſe vocat, quid ſit agendum proponit. Diſceptatur, nec ſemel tãtum, ſed iterum ac tertiò.

Mittit

Mittit Epiſcopos viros grauiſsimos & optimos, quos ſecum habebat ad vicinos principes, ne quid omitteretur, quod ad concordiam faceret. Vbi autem nihil fieri tanta ſolicitudine videretur, monendo, rogando, obſecrandoque, Viennam proficiſci ad imperatorem inſtituit, omnes adhortatus, vt eò ſe properè conferant arbitratus Cæſaris præſentia & autoritate rem optatam ex ſententia confici poſſe. Magnis quidem atque aſperis itineribus eò tãdem ventum eſt. Fit obuiam Beſſarioni imperator ad mille paſſus, eumque nullo non adhibita honoris genere in vrbem ducit. Data eſt tantummodò dies quieti: Poſtera verò cùm legatus ad imperatorem, contrà imperator ad legatum proficiſci honoris cauſa contenderet peruicit imperator ad Beſſarionem pergẽs, quo cum & de pace componenda inter Germaniæ principes, & de bello Turcis inferendo longiſsimus & grauiſsimus ſermo eſt habitus. Cùm itaque principes & legati multorum veniſſent, de eademque re quàm ſæpiſsimè omni conatu fruſtrà tractatum eſſet, propoſito ipſius prouinciæ emolumento & honore, redire tãdem in Italiam lucem feliciſsimam legatus inſtituit, ne fruſtrà & tempus & corpus valetudinarium frigoribus & labore itinerum ac tædio animi conſumeret. Inter exteras gẽtes Græcis ac Latinis natura infeſtas, periclitatum eſt ſæpiùs, dum temulenti & armati nõ ſolùm in agris, ſed in vrbibus graſſantur, Viennæ autem potiſsimùm, vbi gymnaſtici quauis licentia & petulantia vtuntur. Rediјt tandem poſt biennium Beſſarion veſter Quirites, vt quem abſentem Roma deſiderabat, cupiebat, & votis optabat, præſentem denique intueretur, admiraretur, venerareturque vt Eccleſiæ Romanæ vnicum columen, & patriæ veſtræ parentem. Non deſtitit tamen vir optimus & ſapientiſsimus Pium pontificem hortari, vt piјſsimum bellum iam antè contra impios decretum, amplecteretur. Hanc ob rem cùm Pius Anconam, vnde moturus erat in hoſtem, proficiſci inſtituiſſet, ibique claſſem vndique venturam à Chriſtianis expectaret, Beſſarion ad Venetos properè contendit, ſedis apoſtolicæ legatus, cuius autoritas tãtum valuit, vt & ducem & ſenatum ad id bellum impulerit. Parātæ triremes à Venetis ſunt, dux claſsi præficitur, nauigat Anconam, eò & Beſſarion ſenex ac imbecillis ob valetudinem cum triremi ſua impenſa ſtructa & armata, contendit. At verò in tanto apparatu Pio pontifice mortuo, cùm omnes paſsim dilaberentur, ipſe quoque Romam ad ineunda pro nouo pontifice ſuffragia, reuertitur: quo creato, cùm omnia ad otium ſpectarent, ingenio ſuo & doctrina fretus, quicquid otiј à rebus publicis dabatur, totum id ad ſcribendum contulit, homo omnium ſolertiſsimus. Cùm prodeſſe coram amicis aut periclitantibus non poſſet, eos literis pietatis & humanitatis plenis admonuit, erudiјt, à malo deterruit, ad officium ſi qua in re delinquerunt, reuocauit: harum extat numerus propè infinitus, tum Græcè tum Latinè ſcriptarum. Duas ſcripſit duorum locorum laudationis, & patriæ Trapezundos & Iſthmiј, adeò eleganter & abſolutè, vt prouinciæ ipſæ & benignitate cæli & hubertate frugum omnium & portuoſitate littorum, atque hominum ingenioſorum & fortiſsimorum copia, cuiuis prouinciæ conferri poſſe videantur. Non dico, quàm doctè, quàm memoriter horum locorum reſp. & quicquid in his tum bello tum pace geſtum ſit, commemoret, deſcribat, notet: facit id quidem adeò ingenioſe & accurate, vt res ipſæ non deſcriptæ, ſed ab eodem inſtitutæ & geſtæ videantur. In conſolationibus tribus, quas ad imperatorem Conſtantinopolitanum in morte vxoris habuit, ad conſtantiam & fortitudinem hominem ipſum pluribus rationibus reuocat, verbis grauiſsimis & ſententiјs oſtendens nil noui eius maieſtati accidiſſe, cùm mors omnibus ſit, non dico commune malum, ſed receptaculum à malis, ſi benè ac conſtanter vitam duxerimus, quemadmodum reginam ipſam vixiſſe oſtendit.

Confutauit acerrimè graui & copioſa oratione eos, qui pertinaciter nimis aſſeuerant dictum illud Ioannis de Petro, *ſic eum volo manere, quid ad te?* cùm dicendum ſit, *ſi eum volo manere, quid ad te?* Hoc autem probat & doctiſsimorum hominum autoritate, & græca litera, qua Ioannes Euangeliũ ſcripſit, & latina locutione, à qua modus ille dicendi longè abhorret. Sed adeò copioſe in aduerſarium ſurgit Quirites, vt nullum propè erratũ aut vitio interpretum commiſſum, aut negligentia liberaliorum, aut incuria legentium, in tota ſcriptura ſacra prætermittat. Aperit omnia, diſputat, refellit, docet. Eodem docendi ac diſputandi torrente Epheſini Epiſcopi opinionem, aſſerentis ſpiritum ſanctum à patre tantùm prodire, acerrimè confutat. Sancti Beſſarionis vnde ipſe nomen accepit, patriæ parentis ac patroni vitam diligenter ac copioſe ſcripſit. Sancti Franciſci ordinem, cuius Patronus habetur, conſtanter ac ſapienter tutatus eſt. Non eſt paſſus quempiã bene de genere humano meritum, maledicẽtia poſt mortem lacerari. Vnde acerrimè in calumniatorem Platonis inſurgit eo volumine, & quidem diuino, quod nuper magna cum veſtra expectatione edidit. Quàm grauis ſit in laudando, acerbus in vituperando, in ſententiјs argutus, in diſſerendo ſubtilis, in confutando acer, ex hoc libro comprehendi poteſt, in quo rerum omnium diuinarum atque humanarũ ſcientia tanquam in ſacrario repoſita videtur: hinc eſt certè quod hauriant theologi, philoſophi, mathematici, oratores, dialectici, & quoduis genus hominum ciuilium ac ſtudioſorum. Nullam ſectam philoſophorum prætermittit, quam non notet: quid quiſque dixerit, quod probari improbariúe poſſet, oſtendit: vt Pythagoræorũ

nimiam

nimiam pietatem, Cynicorum ruſticitatem, Stoicorum auſteritatem carpit : ita Peripateticorum & veterum academicorum mediocritatem laudat : extollit Ariſtotelem, Platonem philoſopborum principem facit, quò cum plura Chriſtianis oſtendit conuenire, quàm cum aliquo philoſophorum : neque id quidem theologorum noſtrorum autoritate tantummodo probat, verumetiam ſyllogiſmo & rationibus, quibus aduerſarium ita circumagit & opprimit, vt neque quo ſe recipiat calumniator Platonis habeat, neque quid reſpõdeat obrutus argumentis, ſatis inueniat. Hunc ſiquidem homuncionem vir ampliſsimus ita interdum deridet, ſeruata grauitate dignitatis, vt fateri cogat, ſe non modò non intellexiſſe Platonis mentem, quem hic nouus Carneades imperitiæ, turpitudinis, inconſtantiæ arguit : ſed ne linguæ quidem Græcæ proprietatem tenuiſſe, cùm ipſe Græcus ſit, & Platonis leges non latinas facere, ſed deprauare conatus, philoſophi ſententias euerterit, & obſcuriores reddiderit. Quanta fuerit huius audacia Quirites, animaduertite quæſo. Hic enim acſi in quauis ſcientia, doctrina & antiquitate ſolus doctor gentium & magiſter haberetur, ſolus peragraſſet orbem terrarum diſcendi cauſa, quicquid vbique arcanum & reconditum eſt, vt Platonem & Pythagoram feciſſe intelleximus, ſolus in publicis Europæ gymnaſijs Gorgiæ Leontini & * Archelai morem à Socrate deriſum vſurpaſſet, quæſtionẽ ſcilicet in conuentu & corona hominum poſcendi, & iubere dicere qua de re quiſque vellet audire : non eò temeritatis progredi certè debuiſſet, vt doctiſsimum Ariſtotelem cum diuino Platone, diſcipulum acutum cum ampliſsimo præceptore conferret ac committeret : huius tamen audacia nil nobis obfuit Quirites imò vehementer profuit : & ſi cui licet optare vt aliquis peccet, id certè nobis adeò precibus expoſcendum fuit. Hac enim indignitate concitatus Beſſarion, omnem omnium philoſophorum qui vnquam fuere, ſentenciam explicat, & quod maxime optandum erat, doctrinam & mentem Platonis à nemine ferè iuniorum cognitam, ita explicat & aperit, vt perfacilè appareat, omnes ſectas quæ ſanum aliquid ſapere videntur, ab ipſo Platone tanquam perenni & huberrimo fonte manare. His rebus quæ grauiſsimæ ſunt, & totum hominẽ propè requirunt, intentus pro tempore Beſſarion, nil tamen vnquam omiſit, quod ad officium cardinalatus pertineret. Rem diuinam & domi & foris nunquam intermittit. Senatum frequentat, in quo ſecundus à pontifice habetur. Sententiam in conſultationibus grauiter, & conſtanter in repub. Chriſtianæ tuetur, clientibus & familiaribus apud pontificem patrocinium ſuum præſtat. Circũuentos malorum fallacijs adiuuat, bonos & doctos ad meliorem fortunam & honeſtiorem dignitatis gradum cõmendationibus ſuis grauiſsimis ac proprijs facultatibus interdũ erigit, familiam domi alit, in vtraque lingua eruditiſsimam, & in quauis facultate doctiſsimã. Veſtri illi maiores Quirites, viros doctiſsimos in contubernium ſuum recipiebant diſcendi & philoſophandi cauſa, vt Scipio Africanus Ennium poetam, Panætium philoſophũ, Polybium hiſtoricum, Luculli, Catones & Hortenſij Archiam poetam. Cicerones Cratippum philoſophum, Cn. Pompeius Lenæum Libertum, Auguſtus Cæſar Appolonium Pergamenum : multos qui id fecere non de Romanis tantum, ſed etiam de externis, cõmemorare poſſem. Hæc autem Beſſarionis ſit præcipua laus, quod ſuos non religione tantũ & moribus ad benè viuendum inſtituit, verumetiam litteratura, eruditione, doctrina ita imbuit, vbi à negotijs publicis vacat, vt inde quemadmodum quotidie cernimus, multi & quidem docti, tanquam ex equo Troiano (vt de Iſocrate ait Cicero) continuè prodeát, ac plures propè quã ex reliqua Romana curia. Quid deeſt Nicolao Perotto archiepiſcopo Sipontino, quod ad mores & doctrinam faciat? Grauis pro dignitate, comis & humanus, ſcribit ac dicit eleganter & copioſe : ſed qui Græca Latina melius faceret, nemo adhuc ætate noſtra inuẽtus eſt. Quanta ſit Theodori Gazæ viri optimi doctrina & eruditio tum Græca tũ Latina, ex hoc vel maximè deprehendi poteſt, quod omnes bonarum artium ſtudioſi de aliqua re ambigentes, hunc adeunt ex tota ciuitate vt oraculum totius eruditionis ac diſciplinæ. Hic etſi Græcus ſit, ita latinè ſcribit, vt nullã hoſpitis ſpeciem præ ſe ferat. Non eſt omittendus Iohannes Gattus theologus philoſophiſque inſignis, nõ Valerius Viterbienſis, eruditione, doctrina cum quouis optimo ætatis noſtræ medico conferendus : non Andronicus Græca & Latina lingua apprimè eruditus. Sunt & in eius contubernio qui pontificium ac ciuile ius, quique mathematica optimè teneant. Subſequuntur & iuuenes quidam, qui validiores facti, tanquam generoſi pulli & ex optima prole ſumpti, non tubam aut campanam reformidabunt. Hi fructus oriuntur vndique ad hubertatem non minus ciuitatis, ſed totius prouinciæ, Beſſarionis opera & impenſa, qui non vna in re tantum liberaliſsimas manus, ſed in pluribus circumfert. Miſeratus Græcorum calamitatem, multa nummũm millia aureorum pro redimendis captiuis expendit, puellas multas inopia parentum marito carentes, ſæpe proprio dote facta nuptui collocat. Inopes & valetudinarios continuò iuuat : ædes ſacras aut inſtituit, aut collapſas vetuſtate reficit : quod indicat templum Apoſtolorum in vrbe, vbi ſacellum ſibi condidit, & ſeceſſus cryptæ ferratæ beatæ Virgini dicatus. Domum quoque ſibi parauit, ita dignitati & facultatibus congruentem, vt neque ; meliùs quiſquam, neque modeſtiùs in vrbe habitet. Accedentes & quidem frequenter, libenter admittit, audit, & quod fieri ab eo amicorum

cauſa poteſt, doctorum præſertim, quorum patronus eſt, id ſe libenter facturum repromittit. His verò de ſuo tantum interdum donat, quantum ei per domeſticas impenſas licet. Bibliothecam Græcam triginta millibus nummum aureorum emptam, Venetijs extruxit, ne omninò Græca litteratura deficeret. Vidit enim eam vrbem propter vicinitatem & nauigationem Græcis à barbaris vexatis eſſe percommodam. Ornabit & hanc veſtram ciuitatem latina ſupellectile, ſi ei aliquandiu viuere licuerit. Hunc itaque hominem Quirites, qui ob ſuam ſingularem ſapientiam, conſtantiam, fidem, pietatem, fortitudinem humanitatem, gratiam, eruditionem, doctrinam, facit quò minùs Socrates, Platones, Ariſtoteles, Gracchos, Numas, Varrones, Brutos, Sulpitios, Catones veſtros deſideretis: hunc inquam omnium hominem bene de optimo quoque & induſtrio meritũ, colite, obſeruate, ac frequentibus laudibus celebrate. Hac ratione (tanta eſt autoritas veſtra) & bonorum ingenia ad virtutem excitabitis propoſita gloria, optima ad excitandos homines calcaria, & malos à vitio deterrebitis, cùm à vobis poſthaberi ac notari flagitioſos dedecoris ac turpitudinis nota videbunt. Ego verò maximas vobis gratias ago, quòd me audire quouis modo lòquenté volueritis, maiores tamen habiturus, ſi vos quoque Beſſarioné patrem ampliſsimum quouis præconio dignũ, laudibus veſtris, quæ grauiſsimæ ſunt, celebraueritis.

BAP. PLATINAE AD PAVLVM. II. PONT. MAX. DE PACE ITALIAE COMPONENDA,

atque de bello Turcis indicendo, oratio.

SI cui vnquam pro conſeruata vna atque item alia ciuitate gratiæ ſunt actæ, ea hoc potiſsimùm tempore PAVLI PONT. MAX. laus eſt, qua vel laudatiſsimum quéque iure ac meritò antecellat. Is enim conſilio quo valet plurimum, prudentia, qua cuncta moderatur & regit, conſtantia, cuius adminiculo vt firmiſsima ancora non ſolum Petri nauiculam à procellis & fluctibus tuetur, verum etiam vitam omnium noſtrum, bona, fortunas, parentes, liberos, domicilia, ciuitates, Italiam totã Europã ex flamma, ferro, atque omni genere crudelitatis & ſæuitiæ vna denunciatione pacis eripit ac conſeruat. Ardebant cũcta bello, ſolicitabantur pollicitationibus in partes principes ac populi: noui conſcribebantur exercitus, veteribus ſupplementa addebantur, commeatus omnifariã ad tantũ bellum iam parati erant. Verùm Paulus diuino nutu collegio cardinalium adiuuante, auditis perſæpè partium legatis, æquas pacis conditiones in medium ponit, auerſurus à ceruicibus Italiæ, à viſceribus ciuitatum, ab euerſionibus vrbium noſtrarum omnem vim in immaniſsimum Turcum. O mentem hominis propè diuinam, ô ſingularem ſapientiam, ô charitatem erga Chriſtianum genus inexplicabilem. Quod viuimus, quod ſpiramus, quod fruimur pace ac liberiore vita, tuo id munere fieri nemo eſt qui ambigat. Tibi deinceps quicquid nobis fortuna aut induſtria dederit, id omne merito tuo referemus acceptum. Vilior erit poſthac annona, liberior mercatura mari ac terra, amplior, ac copioſior agricultura, quoquò voluerimus aut negotij, aut animi cauſa ſine hoſtili metu migrare nobis licebit. Egiſti nimirum Paule quod pontificem decet. Curanda eſt, tibi creditarum animarum ſalus. Curanda populorum ac principum concordia. Retinendi admonitionibus & cenſuris in officio ſunt, qui aut ſuperbia, aut auaritia, aut cupiditate dominandi melioribus vim inferre, ac iniuriam facere tenuioribus conantur. Tu vnicus diuino nutu ac patrum omnium conſenſu ex ordine cardinalium delectùs es, qui Chriſtianam rempub. regeres ac gubernares, qui leges, qui plebiſcita, qui mores prouinciarum ac populorum æqua lance téperares. Ad ſummam laudé Paule nil tibi præter bellum Turcis indictum ac confectum deeſſe video. Hinc enim omnis tua laus tanquam ex optimo gymnaſio æternitatem capiet. Graue eſt fateor hoc bellum & periculoſum, ſed multo grauius vt incendium inter condenſa tecta futurum eſt, ni obuiam ſæuienti hoſti terra ac mari itum fuerit. Is enim ſedentibus Chriſtianis ſocordia & auaritia principum: in Europá cum magno exercitu traijciens, capta Conſtátinopoli ac direpta, magnam parté Thraciæ, Macedoniam, Theſſaliá, Boetiam, Achaiam, & totam ferme Epirum, addo etiam Peloponneſum, vi cæpit, præter pauca oppida, & ea quidem maritima, quæ à Venetis fortiter & conſtanter ſunt defenſa. Reticeo mortes duorum imperatorũ, Conſtantinopolitani ſcilicet & Trapezuntij: taceo regis Boſſinæ, ducis Seruiæ, ac multorum Chriſtianæ religionis principum, vnà cum populis & nationibus interitum. Is occaſionibus illectus homo omniũ crudeliſsimus ac dominandi cupidus, Pánonias magnis inuicem illatis acceptisque cladibus, cum ingenti exercitu ſæpe ingreſſus eſt: reſtitere fortiter ac cõſtanter Vngari. Idé fecere Epirotæ & Illyrij: idé poſtremo Veneti terra mariqúe. Quibus bellis declaratũ eſt, plus ſpei hoſté in diſcordia Chriſtianorum, quàm in virtute & fortitudine ſuorum repoſuiſſe. Excitare hæc profectò animos hominum atque inflammare potius, quàm deterrere, ad tantum bellum, tamque neceſſarium debent. Diutiùs tamen diſſerendum non eſt, ne qui vſque ad hæc tempora cum magno ſuorũ interitu: Barbarorũ impetus ſuſtinuere dimicando & ſua tuendo, nunc demum derelicti, Vngarorum exemplum imitati, Turcis ſe ſuaque omnia dedant. Conqueruntur

tum

tum denique homines * liberè & tranſitionis, quando à vobis deſtitui videbuntur honeſtiorem viam putabunt: tantumque quod etiam atque etiam conſiderandum eſt, additamenti hoſtibus potentiſsimis accedet, quantum vobis ademptum fuerit. Adde quod hoſtibus audacia & vectigal, noſtris timiditas & inopia creſcet. Omitto vtilitatē: quæ quàm magna futura ſit, negotiantes & mercatores Europæ, qui commigrare emolumenti cauſa ante hoc grauiſsimum bellum ſolebant, cum gemitu commemorant, & ſpe pleni loca illa amœniſsima & fructuoſiſsima, in poteſtatem Chriſtianorum aliquando ventura vtilitatem exoptatam expectant. Omitto inquam vtilitatem, quæ etiamſi nulla extaret debellato hoſte, ad delendam tamen ignominiam ſuperioribus negligentia & auaritia eorum ad quos maximè attinebat acceptam, bellum ſuſcipiendum eſſet: præcipuè verò cum hæc immaniſsima belua, non in homines, ſed in Deum Opt. Max. quem meritò colimus vt verum Dei filium, vt redemptorem humani generis, vt veræ ac ſanctæ religionis fundatorem, arma ſumat, ſpurcam, ſordidam, inhoneſtam, inceſtam Mahometanam perfidiā verbis ſtolidis & impudica actione iactitans. Poſſum commemorare ob leues cauſas, ſi ad has reſpicimus quæ grauiſsimæ ſunt, multos quondam populos, multos principes bella periculoſiſsima ſuſcepiſſe, vt Romanos Achaium & Tarentinum, Gallos Romanum, Lacedæmonios Atticum. Omitto Romanos bella propè infinita cum finitimis & externis geſsiſſe ob res quātumuis paruas repetitas & non redditas, ob violatū ius gentium, & læſum aliqua ex parte fœdus. Vos autē tot vrbibus direptis, euerſis atque incenſis, tot deuaſtatis prouincijs, tot regibus, tot principibus, tot populis Chriſtianis varijs cruciatibus necatis, tot puberibus, partim ſtupratis, partim in grauiſsimam ſeruitutem abactis, à vindicanda tanta iniuria ſuperſedebitis? Moueat ſaltem vos, ſi hæc non ſatis magna videntur, ſpreta religio, prophanata templa, expoliata ſacraria, comminuta ac diffracta Dei ſanctorumque omnium ſimulacra. Quid martyrum reliquiæ? nonne per cōtemptum ex abditis & ſacrarijs auulſæ paſsim per vias, per compita & immunda loca proiectæ iacent? Audire eorum voces nunc certe videor obſecrantium vos per ſanguinem eius qui nos redemit, per martyria ſua ad ſalutem cōmunem tendentia, vt bellum animo conceptum, tandem ſuſcipiatis, habituri ducem Chriſtum ipſum, ac ſanctorum opera & auxilio pro centurionibus & ſigniferis vſuri. Vnum tantùm modo vereor ne vos deterreat res toties infeliciter tentata. Sed quo conſilio per immortalem Deum, quibus copijs quam diſiunctis & inæqualibus bella inchoata nec perfecta. Nollem id factum, cùm ob eam rem reſederit Chriſtianorum ardor. Collectæ pecuniæ quauis arte & acerbitate ſunt, conſcripti milites, comparata claſsis, ne tamen quicquam dignum memoria geſtum eſt. Imperatorem, & quidem præclarum, veteranum & firmum exercitum, non collectitium, ærarium ſolidum, non mendicatum tanta moles bella exigebat. Viouada duce clariſsimo Vngari non propulſarunt modò numeroſum hoſtem & ferocem, verum etiam ingenti illata clade eum cedere è finibus coegere. Quantillis copijs magnos hoſtium fudere exercitus Illyrij & Epirotæ ducum ſuorum imperio ac conſilijs in prælio recenti. Parua manu iam quinquennio Veneti magnas Turci tum terra tum mari detinuere copias: congredi nauali prælio nunquam cum Venetis eſt auſus, contentus Boſphori Propontidisve limites tanquam tutiſsima effugia tueri. Conjectari ex his licet hominem plus fortunæ & diſsidio Chriſtianorum quam virtuti fidentē, pelli ex Europa in latebras Aſiæ poſſe, ſi conſilio tuo & mandatis Italiæ populi obtemperauerint. Armauit Vrbanus ſecundus Pont. Max. conuentu Chriſtianorum ad Clarum mōtem habito, trecenta millia hominum in Sarracenos recuperendæ Hierolymæ cauſa: hæc tanta multitudo Chriſti ſigno notata, Conſtantinopolim primo diuerſis itineribus perueniens, ducibus & quidem clariſsimis Gotifredo, Euſtachio, Balduino, Raymundo, Boemundo vſa, in Aſiam traijciens, Græcis ipſis, maximè verò Alexio imperatore Conſtantinopolitano aduerſante, qui malignè commeatus ſubminiſtrabat, oppida multa, Nicæam Antiochiam, Hieroſolymam, Heracleam, Tarſum, multis millibus Sarracenorum & Turcorum cæſis, occuparunt. Deſerentibus deinde tantam expeditionem quibuſdam, deletis etiam paulatim Chriſtianorum exercitibus, nullo ſubminiſtrato ſupplemento, vt decebat, ad Sarracenos & Turcos tandem recidere omnia. O bellum ſanctiſsimum & annalibus aureis notandum, ſi id retinere Chriſtiani principes adnixi fuiſſent, quod multo ſudore ac ſanguine noſtri pepererant. Nónne ad aſtra Vrbani nomen fertur, qui iam pium ac iuſtum bellum concitauit? Laudatur & Bernardus Clareuallenſis Abbas, qui hortatu ſuo & ſanctitate qua celebris tum habebatur, multos principes ad tantum bellum tamque neceſſarium impulit: in primis Conradum Sueuum, cuius exercitum dum Iconij eſſet, non Barbari, ſed Emanuelis Conſtantinopolitani imperatoris fallacia deleuit, mixto gypſo cum farina, quæ commeatus nomine ſubminiſtrabat. Deficientibus enim hanc ob rem militibus (nam varijs afflictabantur morbis) cedere retrò Conradus coactus eſt. Repreſsit ferociā Saladini viri fortiſsimi Balduinus quartus Hieroſolymorū rex, fugatis eius ad Aſcalonē copijs. Quo poſtea mortuo, idem Saladinus victis ingenti clade Chriſtianis, omnia facillimè in poteſtatē ſuam redegit. Defuere illis ſeculis pontifices qui & vellent, & poſſent, tantū bellū ſuſtinere.

Velle te nemo eſt qui ambigat, cùm pacem Italiæ, quietem Europæ accuratiſsimæ quæſieris. Vt etiam poſſes, fecit tua non in quærendis modo pecunijs ſolertia, ſed etiam in conſeruandis parſimonia. Delegiſti item, & quidem prudenter ex militia Iralica Bartholomæum Bergomatem veteranum ducem, cui tuas ac reliquorum ſociorum copias meritò committeres: in eo enim ſunr, quæ in duce optimo ineſſe oportet: ſcientia rei militaris, quam à teneris annis propè in caſtris enutritus ſub Barchio duce præſtãtiſsimo contra acerrimas hoſtium copias dimicans, imbibit. Duxit deinde per multos annos ordines. Libertatem Italiæ, dum Mediolanenſes varijs bellis diſtraherentur, ſuis copijs contra Gallos fortiter dimicans tutatus eſt. De labore hominis in bellicis negotijs, de fortitudine & conſtantia in adeundis periculis, de conſilio in prouidendo, re militari ita exigente, non attinet dicere, quòd cùm ſemper alias, tum verò vel maximè præterita æſtare maximos ductauerit exercitus, nullo incommodo à magnis hoſtium copijs accepto. Adde quòd gloriæ cupidus, antequam è vita diſcedat, relinquere de ſe monumentum cogitat, quod poſteri fama celebrent: offerri viro nulla certè maior occaſio potuit: bellum habet honeſtiſsimum, pro pijs contra impios, pro iuſtis & bonis contra iniuſtos & malos, pro modeſtis contra immodeſtos & intẽperantes: pugnaturus nimirum eſt Deo ipſo duce, quem ſpernunt hoſtes, quem neganr, quem tollunt è medio quoad fieri poteſt. Mahometum perfidæ ſectæ & ſpurcæ autorem ſequentes. Inchoare tantum bellum difficile videtur, quod longe ab Italia ſit eundum, quod in aliena prouincia ſit dimicandum, & contra eos qui immanes & crudeles in prælijs habentur. Adeo ne remollitos & effœminatos Italorum animos putabimus, vt cùm Romani olim belli gerendi cauſa extremas orbis rerrarum partes peragrauerint, maria nauigauerint, alpes aditu difficiles ſuperauerint, non ſint futuri, qui noſtra ætate nomina dent ad tranſeundum in Epirum, in Macedoniam, in Græciam? Ego verò ſic exiſtimo propoſito die quo ad danda nomina ad tam ſanctam militiam ſit eundum, innumerabiles propè tum equites, tum pedites eò properè ituros: abundant milite & quidem exercitatiſsimo Italia, ſed paupere ob auaritiam principum & diuturnam pacem. Confluere eò tanquam ad epulas putabis, vincendi ac prædandi cauſa. Pertinebit & hoc ad communem Chriſtianæ reip. vtilitatem, & quod aberit ſuſpicio conſpirationis, intento ad res agendas milite: & quod bellum in terra hoſtili motum, eorum commeatus, animos, vectigalia diminuet, ac noſtris audaciam faciet. Continebitis irem in fide hoſtium finitimos, qui vel feſsi diuturnitate belli, vel aliqua opportunitare illecti, non ita conſtantes futuri videntur. Omitto oblatam vobis occaſionem recipiendi eos in fidem & amicitiam, qui crudele ſeruitutis iugum à collo ſuo reijcere iamdudum cogitant. Timorem obijcitis noſtris militibus? magis ne reformidant vulnera & fuſum cruorem Europei quàm Aſiani? Vnde quæſo robur militiæ & conſtantia ac contemptus vitæ in prælijs eſt habitus, ſi non hanc fortitudinem Europa habuit, quæ homines ad labores, ad frigora, ad æſtus, ad famem & ſitim tolerandam, ad ſuſtinenda vulnera, ad tingendas cruore manus producere atque alere videtur. Hinc orti ſunr, præcipue autem ex Italia, qui orientem, qui meridiem, qui denique totum orbem terrarum, Romanorum imperio ſubiecere. Obſtinatiores in prælio futuros noſtros putarim, quòd non pro libertate tantum ſed etiam pro religione & immortali Deo dimicaturi ſunt. Terret quoſdam multudo hoſtium, quod ad ducenra millia hominum eadem caſtra plerunque habeant. Nuſquam ne auditum aut lectum eſt, magnam multitudinem, & eam quidem inconditam, ſeſeque ſua numeroſitate impedientem, à paruis exercitibus fuſam? Superauit Melciades Athenienſium dux in campis; Marathonijs cum decem millibus militum, adiuuantibus perpaucis Plateenſibus, centum millia Perſarum in Græciam à Dario miſſa, occupatis anguſtijs Thermopilarum: Leonidas Spartanorũ rex, cum quattuor millibus militum ita Xerxis copias terris etiam graues pugnando defatigauit, vt non victi Lacedæmonij, ſed hoſtes cedendo defatigati potius concidiſſe dicantur. Superauit Themiſtoles Athenienſium dux, in anguſtijs Salamini freti ingentem Xerxis potentiſsimi regis claſſem cum paucis nauibus, ſi numerum Perſarum inſpicimus. Hac pugna Xerxes præterritus, in regnum omiſſa Græcia trepidè ſeſe recepit. Quoties parua manu Darium aut præfectos eius magnorum exercituum duces fudit Alexander Magnus? Quoties Cæſar? Quoties Scipio? Quoties Hannibal? Quoties Pyrrhus? Et ne veteris teſtamenti hiſtoriam prætereamus, Saul rex ſolus vno prælio mille. Dauid decẽ millia Philiſtæorum ſuperauit. Non fraudetur ſua laude Iudith fœmina illuſtris, quæ Holofernẽ interfecit, ac patriam graui obſidione liberauit. Factum hoc auxilio Dei, qui iuſtam ſemper cauſam fouet, non negauerim. Tuebitur & nos idem Deus, qui Pharaonem iniuſtè populum eius perſequentem, vndis rubri maris ſubmerſit, qui Boemundum quondam, Euſtachium, Gotifredum, Balduinum, noſtra ætate Sigiſmumdum imperatorem Eugenio pontifice, Viouadam Nicolao quinto, Matthiam regem Vngariæ Pio ſecundo inſtante, magnis illatis crudeliſsimo hoſti & impio cladibus, tutatus eſt. Erunt quos fortaſſe impenſa bellica deterreat, quod ſine ingenti armorum, commeatus, pecuniarum vi & numero tantum bellum ſuſtineri nequeat, quippe cum aduerſus totam Aſiam ac magnam partem Europæ ſit

dimican-

dimicandum. Eſt quidem hoc bellum (vt verũ fatear) magnum, nõ tamen adeo magnum, vt ſuſtineri ab Italia non poſsit. Et vt à teipſo Chriſtianorum principe Paule incipiam, tui prouentu diuturni & perẽnes, tua vectigalia, vnde impenſæ bellicæ ſatis fieri poſsit, nõ ſunt contemnenda. Sub ditione tua Picenum habes patrimonium, maritimã oram, feraciſsimas Italiæ partes, vnde nauibus facilimè comportari ad noſtros in Epirum, in Peloponneſum in Illyricum cõmeatus poſſunt. Quid quòd tibi facultas data eſt exigendi decimas ac trigeſimas quidem alias à ſecularibus, illas à presbyteris, ſi ita reſp. Chriſtiana exigere videbitur? hinc enim grandis pecunia ex tota fermè Europa colligeretur, qua vel diuturnum bellum ſuſtineri poſſet. Omitto ſcribere quos theſauros quadriennio iam paraueris, ad hos credo vſus. Eſt enim hæc conſtans omnium opinio, magnam vim ſignati auri apud te eſſe, quo & exercitus Chriſtianos ſuſtinere, & te ac tua, ſi qua vis ingruerit tueri poſsis. Non deerit tanto bello Ferdinandus Neapolitanus rex, qui pacato iam diu ab externis hoſtibus regno, glorioſius nil aut ſanctius agere poteſt, quàm vnà tecum hoſtes Chriſtiani nominis à ceruicibus noſtris remouere. Habet militem exercitatiſsimum & veteranum, habet triremes, abundat omnifariam commeatu, habet portus ad traijciendum in Epirum & Græciam accommodatos. Hinc quantum ſpei concipere poſsis non ignoras, cùm mandatis tuis obſequentiſsimus iturus ſit ſemper. Florentinos item pollere terra ac mari tua oſtendũnt decreta, cùm belli partem eis deſignaueris. Senenſes, Lucenſes, Ferrarienſis Marchio, additamenta ad hanc rem non parua videntur. Ducem præterea Mediolanenſium Galeatium vicecomitem potentem milite, commeatu, pecunia facilè in ſententiam tui deducẽs, modò bellum ſuſceptum inchoetur. Venetos florentes copijs & opibus tantum ad bellum cæteris promptiores cognoſcimus, & quod hoſtes quibus cum quinquennio varijs caſibus bellum geſſere, finitimos habent, & nuſquam maiorem oportunitatem augendi rem & gloriam Venetam hac habituros ſe ſperant, maximè autem ſub tuo hoc feliciſsimo pontificatu, quo omnia ad pacem populorum, ad concordiam principum & regum ſpectare videntur. Multa ſunt beatiſsime pater, quæ te ad hoc bellum debent impellere, honor Chriſti, pro quo & mors eſt obeunda, cum ipſe qui Deus erat & homo, pro noſtra ſalute grauiſsimos cruciatus vſque ad interitum eſt paſſus: periculum quod imminet ceruicibus Chriſtianorum omnium, ſæuiente illa immaniſsima beſtia: charitas patriæ tuæ, quæ propè in faucibus barbarorum eſt poſita, qua ſublata tanquàm refracta porta, huc hoſtes humani generis vt rabidæ tigres ſunt deuolaturi, ad explendam ſitim quam de ſanguine Chriſtianorum cõcepere. Retinendi ſunt Veneti in angulo Italiæ, quorum nulla maior aut ſanctior noſtra ætate reſpub. eſt. Fouendi atque iuuandi omninò ſunt. A nobis enim exteras gentes & barbaras ſuo ſudore, ſuo ſanguine, reijciunt. Mare Hadriaticum, Ionium, Ægæum tutum nauigantibus præſtant, prouinciam huberem & abundantem rerum omnium copia faciũt, libertatem Italicam tuentur. Tyrannorum quorundam ſæuitiam cohibent, facta populis ſpe ad eos tranſeundi, ſi grauiùs & iniquiùs opprimerentur. Bello nauali, quo ipſi ſoli plus penè poſſunt quàm reliqui qui nauigatione vtuntur, Turcam adoriantur. Centum enim triremium claſſem, omitto onerarias, quarum magnus eſt numerus, inſtruere poſſunt, qua hoſtem vel intra anguſtias Helleſponti & Boſphori perſequantur. Bello terreſtri tu cum reliquis ſocijs adiuuantibus eiſdem Venetis hoſtem aggrediare, inſta, vrge: ac demũ Epirum, Macedoniam, Peloponneſum, Atticam, Bœotiam, Thraceam, & Conſtantinopolim caput orientalis imperij è faucibus rabidi lupi eripe. Subſequentur autoritatem tuam Germani: ſubſequentur Galli & Hiſpani: ſubſequentur denique omnes Chriſtiani nominis, qui nihil aliud expectare videntur, quàm vt abs te ſignum crucis ſanctiſsimũ vexillũ efferatur, accenſus pulchritudine gloriæ, qua te celebrari imperator audiet, pariet tandem quod iam diu parturit, tot conuentibus ob hanc rem in Germania habitis, te ſolùm omnes intuẽtur & inſpiciunt ituri quoquò imperaueris. Tolle itaque vexillũ ſanctiſsime pater, & vt optimum ducẽ par eſt, in hoſtem ſigna moue. Hoc vt facias, te Deus ipſe adhortatur, monet, impellit: hoc pietas, hoc religio, hoc humanitas, hoc denique illorũ calamitates, qui dominatũ & potentiam crudeliſsimorũ barbarorum tot annos patiũtur: videor audire eorum gemitus, videre lachrymas, ſupplices manus ad te porrectas, vt eos à pœnis à cruciatibus, ab omni genere ſæuitiæ, à ſeruitute ipſa morte grauiore tandem pro tua miſericordia & pietate liberes. Hoc bellum etiam Chriſtianam rempublicam penè labantem confirmabit, beatiſsime pater, & tibi gloriam cum æterna laude pariet.

IN BAP. PLATINÆ PARENTALIA,
DIVERSORVM ACADEMICORVM PANEGYRICI.

PROSPER SPIRITVS VIterbienſis in mortem Platinæ Epigramma,

QVi res pōtificum ſacras & geſta piorū,
Quiq; ducū vitas nobile fecit opus,
Quiq; modum docuit, quo laudet honeſta voluptas,
Et quo ne iuuenes torqueat acer amor,
Pluraq; quę longū eſt properās cenſere viator,
Omnia ſidereæ pignora mentis erant.
Viuit adhuc Platina,& quanquā cōceſſerit orIus habet in vatē Parca ſeuera nihil. (co,

PROSPER SPIRITVS VIterbienſis ad Demetrium Platinæ funus curantem.

Concordes homines vterque doctus,
Sed Demetrius eruditus à te,
Eſt vates Platina, tuus alumnus
Formatus digitis bonus ad artes.
Vidi verticis omnium ſororum,
Qui curat tibi buſta diligenter
Tyronis pia laureaque culta:
Nunquam prodidit elegante lingua,
Mens tantum ſapientiam patroni,
Quantum mi Platina tuus miniſter
Cælo laudibus imminens ſupremis,

ANGELVS CAMPANVS in parentatione Bap. Platinæ.

DVcere ſi longe didiciſſent ſtamina vitæ,
Parcere vel cuiquam fata ſeuera nimis
Nobiſcum Platina plures victurus in annos
Manſiſſet, noſtro gratus & vſque Ioui.
Nunc illum Eſquilię, nunc illū deflet adēptum
Cuſtodem Sixti bibliotheca ſuum,
Viuet inextinctū nomē dum Roma manebit,
Dum Papæ ſedes, dum caput orbis erit.

CAROLVS BERARDVS Caeſenas Epitaphium B. Platinæ.

ROmanū (heu dolor) eloquiū, muſę; Latinę,
Quo Platina hoc paruo cōdita ſunt tumulo.

CONSOLATIO AD AMICOS.

Quid Platinā pia turba gemis tui nuper adēptū?
Nō obijt, cuius nomen honoſq; manent.
Parte ſui Platina eſt multo meliore ſuperſtes:
Fama viget terris, ſpiritus aſtra tenet.

MANILIVS RALLVS.

DEmetri lachrymas pioſque fletus,
Nec non triſtia iuſta, quæ merentis
Patroni parat oſsibus, iuuato
Spectator gemitu nouoque planctu,
Doctæ quo Platinæ excitentur vmbræ.
Res hæc officioſa, nec pudenda,
Quam cum fœnore poſtulant ſepulchra,
Vſtis quam cupit oſsibus referri,
Quicunque ad ſtygias vocatur vmbras.
Quod ſi fleueris hæc dolenda iuſta,
Degas ſecula longiora iuſto.

Platina bibliothecæ præfecto, Sixto quarto pontifici maximo ob eximiam vtriuſque linguæ eruditionem, cateraſq; perſpicuas animi & corporis dotes in primis charo, qui cùm maximè viuere debuiſſet, fatis iniquis præreptus eſt, Demetrius Lucenſis, alumnus patrono B. M. parentauit.

BARTHOLOMEVS ARISTOphilus in parentalibus Platinæ.

B Platinam excellentis ingenij virum, & qui literas è ſitu plurimum vindicauit, quàm diu vixit, ita colui atque obſeruaui, vt meritò me redamauerit. Igitur vbi hominis mortem reſciui, vt filium decuit, dolore confectus ſum. Bibliotheca pontificia, cuius ille curam modeſtiſſimè geſſerat, mox præfecit me pont. Sixtus. Idem mihi cubiculum eſt, quod illi antè fuerat. Id ego cum primum ingreſſus ſum, quodam horrore obrigui: lectus, libri, & vniuerſa ſuppellex eius memoriam excitabat: denique, quocunque aciem dirigebā, illius maieſtas oculis obuerſabatur. Itaque dolor vires quas mora minuerat, iterum aſſumpſit, & re crudeſcebat vulnus, quod nondum cicatricem obduxerat. Inualuerat mœror, & maiore impetu indies ſæuiebat. Senſere id manes pientiſſimi, & priſtinæ charitatis non obliti, ſæpius aſſumpto corpore anguſtiore forma non conniuenti, verum ſentienti, & intuenti apparuere, triſtitia confectum ſolati ſunt: & quò dolendum non eſſet, apertiſſimis argumentis & rationibus comprobarunt. Quoniam verò non minore deſiderio vos tabeſcere planè intelligo, eadem vobis qui iuſta perſoluiſtis communia eſſe volui, Verum quò maiorem autoritatem habeat oratio, Platinam ipſum conuiuas alloquentem fecimus: neque verò cuiquam mirū videatur ſi quod in vita fortaſſe nō conſueuerat heroicos cantet. Id enim in Eliſijs dum Orpheum & veteres poetas æmulatur, in præſentiarū ſæpius vſurpat. Sed iam ipſum ſuam ſententiam explicantem audiamus:

Qui

Qui modo grata meo cineri pia thura dediſtis,
Et dulces lachrymas, multoque natantia fletu,
Faucibus in medijs verba interrupta dolore,
Salucte ô proceres, & noſtri nominis vſque
Turba memor, qua nihil melius ſundata Quirino
Roma iugo, quâta eſt ſeptemplice martia ſeruat,
Eliſij memores ſedes camposque virentes
Quos grate ſuperis animæ, quos turba piorum
Incolit & niueæ laudis quos perculit ardor,
Deſerui triſtes, quo vos & fata quærentes
Alloquar, & dulces præſens ego ſoler amicos:
Si pro me gemitus, ſi pro pectore toto
Luctus & inſanæ feriunt pia numina voces,
Deſinite innumeris fata incuſare querelis:
Deſinite, hoc vnum mihi numinis inſtar amici
Extremum munus concedite, ponite vanos
Vſque metus, flendi ceſſet miſeranda voluptas.
Eſt mihi certa quies: nemo eſt felicior: atqui
Pellar ab Eliſijs, ſi me mors terruit ipſa:
Stamina ſi vitæ mihi ſunt truncate dolori,
Si grauius quicquam quàm ſi fata impia forſan
Me remeari velint humana in pectora ruiſus
Arte Machaonia vel ſi mihi vita ſtetiſſet,
Non me deprendit ſupremo in limine vitæ
Atra dies pauidum, dubióue in turbine rerum
Huc modo, mox illuc ferri, ſed pectora firmo,
Spêq; metuſque omnes ſpernêtê humaq; paſsim
Exemptum curis, ridentem gaudia, paſsim
Ridentem humanos caſus, & abire paratum.
Mox vbi ſupremum tenui cum murmure têpus
Affuit, inque leues ſeceſsit ſpiritus auras,
Non me Theſiphone horrendû ſerpentibus atris
Cincta caput, flammasque ferens armata flagello
Terruit, atque Charon nigrantis nauita Cymbæ:
Non me tergemino latrauit Cerberus ore:
Non ego tartareas ſedes, ſcelerataque vidi
Limina, non ſontes animas, numeróue malorum
Additus inſpexi Tityon fœcundaque pœnis
Viſcera, perque nouem diſtentum iugera corpus
Quæq; habitât miſeri loca furua & plena doloris
Audiui gemitus & verbera, turba nocentum
Quæ patitur: verùm inde abij, leuaq; reliqui.
Mox ingreſſus iter, qua dextera ſemita ducit,
Et qua lege Deum fœlis datur ire beatis,
In nemus Eliſium veni: qua culta locorum
Splendeſcit facies, qua non violentior auſter
Intonat, & dulces ſpirant clementius auræ:
Qua non ſtridet hyems, non æſtas torrida câdet,
Autumnúſue nocens pallenti ſæuit hiatu:
Nam Zepheri molles, æternaque tempora veris
Floribus exornant colles & amœna vireta,
Nubibus & cælum nunquam prætexitur atris.
Gramine vernat humus, veſtitur frôdibus arbor
Semper, & alta comas nô ponit populus vnquá.
Garrula tum dulces profert philomena quærelas,
Et volucris molli ſi qua eſt quæ gutture cantet.
Non deſunt fontes, quibus exundantibus amnes
Prata rigant, blandoque fluunt cû murmure riui
His natura locis ſolito mage, prodiga & ipſam
Se ſuperans, larga & facili dedit omnia dextra.
Viſitur hic quicquid fas eſt ſpectare theatris,
Quodque placet forma doctâue probatur ab arte
Hic Decij bello inſignes, geminique coruſcant
Scipiadæ, & patriæ quicunque accenſus amoré
Occubuit, pulchra pro libertate cruentus:
Qui genus humanum ſibi deuinxere merendo,
Improba quos neq; ſpes torſit, neq; dira cupido
Qui ſanctam coluere fidem, qui iura piumque,
Inque nefas nullum male ſuada potentia adegit,
Quis rerum cauſas, quis cæli noſcere motus
Cura fuit phœboque cohors ſacrata poetæ.
Tum pater Arpinas terras auditus in omnes,
Poſt quê noſtra manus pede libera, Graiaq; lôgè
Subſequitur, linguæ celebrat quos fama diſertæ.
Quos inter Leonardus erat mihi cognitus olim:
Quique iocaris adhuc dictis & ſcommate Poggi,
Guarinus, centumque alij, quos dicere longû eſt,
Obuia fit nobis manus hæc: effuſaque plauſu
Excipit, & magnis exceptum laudibus ornat.
Pontifices ſacros recolunt, queis noſtra perenne
Lingua dedit nomê, quæ non dânanda voluptas,
Quodue bonû vero eſt, quod falſo nomine dictû
Quicquid & à noſtro manauit fonte, priuſquam
Deficeret curſu vena interrupta peracto.
Tum medium excipiût, & per iuga côſita multa
Arbore, perque nemus, per prata virentia ducût.
Dû loquimur, tardoque gradu per læta vagamur
Gramina, deuêtum eſt lethæi ad fluminis vndas,
Qua volucres animæ rediture in pectora rurſus,
Huc illuc volitant, atque ipſo in gurgite prone,
Protenſo latices & lethen gutture potant.
Tum comitû è numero qui me deduxerat vnus,
Bis ſummûue, inquit, ter pleno Cynthia cornu
Quantus erat fratrem formoſo reddidit ore:
Ex quo potus aquas atque ipſo gurgite lotus,
Hinc iuuenis forma egregius cui plurima vultu
Gratia, cui nuſquam liuor, neque menda, tuoq;
Sanguine concretos artus, infectaque membra
Ingreſſurus abit, nil his quos vndique ſpectas
Par fuit in campis illi: non indole quiſquam
Floruit æquali, nullſue modeſtia maior
Atque pudor, præcox erat hæc tua poſthuma pro
Te referês, grauis inceſſu, quin littus oberrâs (les
Velle videbatur blæſis proferre labellis
Literulas, teneroſq; apices, & murmure primas
Balbutire notas, abeuntem turba ſecundis
Plauſibus, & multo conſperſum flore ſecuta eſt.
Hunc, poſtquam exultans in lucem venerit aluo
Proditus, excipient chari tua turba ſodales.
Nec cedent in amore tibi, ſed ſanguinis omne
Officium implebunt animoque & mête patêtes:
Præcipuè hunc dulci clarus pietate fouebit,
Te recolens nomenque tuum Gonzigius heros,
Purpura puniceo cui tempora velat amictu.
Huius ope altiloqui noſcet diuina Maronis
Carmina, & Aonidum Parnaſsi in vertice fontê
Hac ope cognoſcet Romanæ flumina linguæ,
Et quicquid cantat bene conſcia Græcia rerum:
Moribus & vita te reddet denique talem,
Vt patre ſe dignus ſis, tali tu quoque nato.
Dixerat, & rata ſunt: nâ poſtquam ſtamina rupit
Athropos, inſontes animæ non fallimur, atri
Corporis exemptæ laqueis & carcere cæco.
Cauſa igitur nulla eſt, cur quiſquâ noſtra ſequatur
Funera cum lachrymis, feriat ſeu pectora plâctu
Me propter: mihi certa ſalus & plena voluptas,

Viuo ego, & algenti poſitis cum corpore curis,
Docta pet ora volar virtutum fama ſuperſtes:
Hoc probitas, hoc ſancta fides peperere laborq́;,
Et ductæ inſomnes interque volumina noctes:
Hoc Plato facundus, dedit hoc mihi muſa Mená-
Et quæſita diu gemine faſtigia linguæ, (dri,
O decus æternum muſarum, & præmia vatum
Humanis maiora bonus, ô pectora multum
Artibus ingenuis exculta, negauerat vllus
Vos procul humanis caput exeruiſſe ſuperbum,
Dum ſuperũ penetrare domos, dĩ ſidera noſſe.
Atque vices anni cura eſt, lunæque labores,
Aſtrorum & varios curſus varioſque receſſus:
Cur glaciem Saturnus agat, cur claſsica mauors
Concitet, aut nubes depellat Iuppiter aſtro,
Cur genus omne colet Venerē quidq́; erigat altè
Occeanum, quidue ſagax natura recondit:
Ignauo neque vult cuiquám ve pateſcere regni.
Vos ne homines potiúſ ve abſtruſos corpore dicã
Eſſe deos? veſtrũ in nomē mors improba nullum
Ius habet, atque auidè correptum mordicus vnũ
Oſsibus & putri terra quod conſtitit, aufert:
Victura æternum contempta morte ſuperſunt
Carmina, & ingenij ſemper monumēta legētur:
His igitur quicquid vulgus miratur amatq́ue
Cedat, & antiqui vincatur pompa triumphi.
Cedat Erithæis quod concha recundit in vndis,
Nauta vel Æoo quod geſtat Auarus ab orbe,
Hæc eadem moneo docti mea turba ſodales,
Hæc animis eadem fortiq́ue capeſsite dextra:
Orbita ſit veſtris eadem contrita quadrigis,
Quadrupedum curſu non diſpare meta caleſcat:
Eſte viri fortiq́ue animo, male ſana voluptas
Frena pati diſcat, vitiorum ſemina paſsim
Obruta diſpereant, & germinet antea virtus:
Sanctus amicitiæ nexus ſeruetur amorq́ue.
Sic vbi feſſa ratis portus intranerit, & mors
Pallida non pauido penetrauit ad intima greſſu,
Fas erit antiqui titulos æquare decoris,
Sic deſiderium noſtri quo pectora tabent,
Alterna vice ſermonum ſatiare licebit,
Et ſimul æternum cælo meliore fruemur.

ANTONIVS MILITANVS
in parentalibus Platinæ.

HIccine ſunt cineres, hęc noſtra funera vatis
Hoc tegitur duro Platina ſarcophago?
Heu mala ſors hominũ, miſeriſq́; obnoxia fatis,
Quam fugere in nulla conditione licet.
Nec quenquam ſplēdor, nec gloria læta tuetur,
Sanguisve, aut partum dura per arma decus.
Huic etiam regum eſt ſubiecta pontentia letho,
Et ditum menſas mors violenta rapit.
Saltem virtuti ſacraſq́ue colentibus artes,
Debuerant tracta parcere fata manu.
Heu potuit Lacheſis tam clarum abſcindere filũ,
Taliaq́ue in ſæuo ponere membra rogo?
Hoc hoc fletu nefas, & tundite pectora palmis,
Laurigero quiſquis cingitis orbe caput.
Plangite vos mœſtæ toto Libethrides antro,
Et ſimul abſciſsis exultate comis.
In iuſtum & lachrymas, in flebile carmen Apollo
Vertere, & è fronte laurea ſerta cadant:
Lamentis, gemituq́ue per omnem platina ſyluã
Quæratur, vatem fraxinus alta fleat.
Gorgonenſq́ue latex hæc triſti lara ſuſurro
Eiulet, & lachrymas Pagaſus ingeminet.
Sed quæ mœſta parens, quæ tam facunda dolorē
Exprimet in tanta præfica mœſtitia?
Non quæ fleuit Ithim, non cerula mater Achills,
Non quæ luxerunt Memnona, vel Primum.
Nõ Phaetõriades Niobe quoq; clamet adēptum
Nænia par tanto nulla futura viro eſt.
Nec tetricæ curant lachrymas, nec vota ſorores,
Et ſtygium ſuperat victima nulla Iouem:
Atque ideo potius tumulo pia thura feramus,
Spargentes albis lilia marmoribus.
Pinguibus aut genium dapibus, maneſq́; beatos
Placemus, tales hic petit exequias.
Certatimq́ue viri celebremus carmine laudes,
Et quæ tam claræ ſint monumenta togæ.
Pluris erit, quàm ſi dent Cares mauſoleum,
Deq́ue ſuis vnum barbara Memphis opus.
Vel ſi fingat eum fuluo Lyſippus in ære,
Phidiacáve gerant marmora culta manu.
Hæc Platina ætherei cùm ſit nouus incola regni,
Imbrobat, & pompæ ſyrmata quæq; negat,
Ac prohibet noſtras in fletum ducere voces
Et ſua percuſſo plangere fata ſinu.
Iucundoq́ue ſuos cultu ſolatur amicos,
Atque ita de cæli vertice lætus ait:
Crœſus, Alexãder, Xerxes, Darius, Mithridates.
Fœmineiſq́ue Carus occidit inſididijs,
Arſacide cuncti, Perſes, Maſiniſſa, Tygranes,
Seleucus mortem ſenſit & Antiochus,
Adraſtiq́ue duces, geminiq́ue in Pergama fortes
Atridæ, mecum turba ſepulta iacet.
Quicunque Æneade capitolia celſa triumphis
Ornarunt, quos nunc lõga referre mora eſt,
Felices animæ bello cum prole, domoq́ue,
Extremum, vt ſcitis, oppetere diem.
Hannibal & genitor cecidit, ceciditq́; Moloſſus,
Atque alij quotquot barbara terra tulit,
Legibus ijs etiam virtus, ſapientia, Pallas
Fatorum ſerie ſubdita iura tenent.
Draco, Solõ vbi ſunt? vbi morũ norma Lycur-
Gorgias, Plato, Xenephõ & Socrates (gus?
Defuncta ſeptem Graiorum lumina, ſectæ
Quattuor, & quotquot Græcia ſuſtinuit.
Splendor & Auſonij Cicero ſermonis ademptus
Varroq́ue ſic latiæ conditor hiſtoriæ.
Si quos ſepoſuit terræ mors æqua rependam,
Quorum ſcribuntur nomina, veſper erit.
Denique nullius capiti Proſerpina parcit,
Audax è cæli vertice ſumma rapit:
Exitus hic idem magnas quoque conficit vrbes,
Atterit & valida pegmata pulchra manu.
Carthago, Babylõ, Numantia, Troia, Corinthus,
Triſtibus exemplis cognita fata docent.
Quis non Roma tuas ploret collapſa ruinas?
Quam iuncto paſtor findit aratq́ue boue.
Exciſa eſt moles venerabilis amphitheatri,
Et tua Pompei porticus ampla ruit:
Templa, domos, arcus, ſcenas, capitolia, thermas
Cernite, ſi fati noſcere vim cupitis.
Quis tot æquæ ductus, diſiecta tot atria, quæſo
Non doleat, ſiccis aſpiciatq́ue genis?

Deijcit è ſolio populos, & ſceptra potentum
In cineres hominum publica iura trahit:
Aſsyrij, Perſæ, Medi, Lacedæmones huius
Fecerunt ſortis commeritique fidem.
Ceeropidæ quoq; ſunt teſtes, Pœniq; ſuperbi
E quorum faſtu nil ſupereſſe vides.
Et quandoque viro potior regnauit Amazon,
Nonc iacet, & regni pœnitet Hippolyten.
Roma iterũ atq; iterũ lachrymis venit obuia no-
Flebilis, & pullo conſpicienda ſinu. (ſtris
Quacunque exoriens cœlo ſol aſpicit vſque
Extremas Gades, Herculeumq; fretum.
Quaq; timet gelidis mergi Cynoſura ſub vndis
Et tepidi perflat leniter aora nothi,
Innumeras gentes victumq; ſubegerat orbem
Neptuno, & cunctis ſola videbat aquis.
Perdidit infelix conuerſis omnia fatis,
Et nil tam magno reſtat ab imperio.
Quid tibi Paule fuit ieciſſe in vincula Perſen?
Et quid Iugurtham vincere Sylla tibi?
Perdere tot captos reges, tot in æquore claſſes,
Hoſtibus innumeris impóſuiſſe iugum?
Et monuiſſe parũ eſt extremas arma per vndas,
Horum ſi tandem finis habendus erat?
Humanis igitur quæ ſit fiducia rebus
Pendite, nil firmi Cypthia ſubter habet.
Occidit omne quod eſt quocũque autore creatũ
Omnibns eſt finis, metaque principijs.
Ergo quid à vobis tam triſte Platina fletur?
His ego quid lachrymor ſubditis auſpicijs?
Natus homo moriturus eram, calcandaq; lethi
Semita, Styxque mihi prætereunda fuit.
Huc ſemel à cunctis ex mundi luce migratur,
Hos mane, hos ſero, veſpere nauta vehit.
Gratia dijs, aliquot ſparijs vitæque diebus
Functus, ad has vndas & vada nigra feror.
Mercurij quòd eram cultor Phœbique ſacerdos,
Vixi magnatum clarus amicitijs.
Sumque per auſonias fama notiſsimos vrbes,
Atque aliquot ſtudij ſunt monumenta mei.
Conſilio, vt potui, multos opibusque iuuaui,
Exijt à factis læſio nulla meis.
Me non ambitio fuſcoſaque gloria rerum,
Sed ſancta tenuit in probitate pudor.
Sed mihi fatalem ſecuit bona Iuno capillum,
Et cecidi iamiam ſorte iubente ſenex.
Et quod ſingultus lachrymasq; in gaodia vertat,
Æterna cæli luce domoque fruor.
Ambroſia felix, dulci quoque nectare veſcor,
Eſſe qeid hac maius conditione poteſt?
Gratia ſidereo patri, qui talia reddit
Præmia, & humanis aſtra dat officijs.
Hæc monuit ſacra venerandus Platina voce,
A ſolio meritis conueniente ſuis.
Nos ideo comites, fletu lachrÿmisque remiſsis,
Spargamus ſacris thura merumque focis.
Soluamusq; Deo grates, quem Platina coltum
Ex animo lætus ſuſcipit & fruitur.
Vtque viri ſecum manes ſuper axe quieſcunt,
Vmbraque vti ſacris gaodet in Eliſijs:
Sic lapſis iſte precor feliciter obtegat artus,
Et ſit conſumptis oſsibus vrna leuis.

IOHANNES BAPTISTA AL-
madianus Viterbienſis.

Agitur nunc annus ab hinc ferè tertiusdecimus, ex quo ego Platinam colere incepi: ventitabat enim ipſe frequenter ad ædes Beſſarionis, vbi ego tunc ſtudioſior literarum moram trahebam: atque in illa doctiſsima academia, de litteris, quæ egregij illius cardinalis voluptas erat, ac bonis artibus facundiſsimè ſemper diſſerebat. Cœpi ergo ex illo protinus hominẽ ſuſcipere: & quod contra euenire ſolet, poſtquàm penitus inſpexi, in dies magis ſum eius ingenium ac facultatem admiratus: quæ obſeruantia eatenus perſeuerauit, quatenus ipſe vita defunctus eſt: quo tempore, profitebor enim ingenuè animi mei in amicorum caſibus imbecillitatẽ, tanto ſum dolore affectus, vt nunquam æquè aliàs, atque idcirco in eum monodiam conſcripſi, in qua remotis arbitris hoc eſt, veris lachrymis, dolori concepto laxatis frenis indulſi: hanc noſter Demetrius Lucenſis, qui non mediocre in me habet imperium, iubet edere: cui fuiſſem certè refragatus, niſi iniquum cenſerem non ei obſequi, qui omnibus eſt obſequentiſsimus. Adeſte igitur animis obſecro, & fauete.

IO. B. ALMADIANI VITERB.
in Platinam Monodia.

ACcipe deſerti ſupremum munus amici,
Muſarũ linguæq; parẽs tibi carmine triſtes
Exequias pius ante rogos, ac flebile præſto
Officium, demens habitet mea pectora quãuis
Luctus, & inſano perculſa dolore tremiſcant
Corda licet, crebrisque mihi ſingultibus ora
Impediant lachrymę, tamẽ in tua funera mœſtus
Debita iuſta pater, mea dona nouiſsima ſoluo.
Non tibi Apollinea feſtus de more ſacerdos
Frõde coma nectẽs, hederisve ſequacibus adſto,
Sed mihi taxus iners, buſtisq; decora cupreſſus,
Triſtia ferali prætexunt tempore ſexto:
Non ego amicleos numeris imitabor olores,
Nec ſolito clãgore canam, ſi quando potentum
Faſta vitum, ſuperumque libens præconia luſi:
Sed ſtrigis infauſtos meditabor pectine cantus,
Mœſtaque diſcordi ſtridebit nænia chorda,
Flebilibus ſine more ſonis, & Apolline nullo
Conquerar ô quondam vatum tutela piorum
Phœbe pater, quænã fortuna innimica maligno
Eripuit ſacris tua numina vatibus auſu?
Non poteras herbis, ſi te facit eſſe potentem
Turba, ſaluriferamque tenes clementior artem,
Aonium ſeruare virum, qui Delphica ſemper
Carmina, qui lauros pius & pæana canebat?
Qui ſi te forſan ſuperum reſponſa ferentem,
Inſtabilis Delos, ſeu te Parnaſia rupes,
Aut tunc Euboicæ tenuit Cortyna Sibyllæ.
Non potuit medica ſerpens Epidaurius arte
Adueniens, natusque patris mandata faceſſens,
Delatas implere vices? & ſtamina vati
Longa vel indociles fletu mulcere ſorores?
Quò pæan, quò priſcus amor? iam nulla tuorum
Cura ſubit, linguisque ſacros auerſæ poetas?
Proh dolor, & notæ ceciderunt pectori lauri?
Occidis ergo pater? iam te Platina inclyte rapto

Heu quid agam? quò me crudelia numina vertã?
Iratus Muſis, etiam me iam piget æui,
Iam ſine te nil vita iuuat: properate miniſtri,
Deuotum vittate caput: date manibus amplis
Inferias, nil fata moror ſtimulisque vocatæ
Mortis agor, ſanctoque velim comes ire parẽti.
Siccine me miſerum vita digniſsime vates
Aſpicio impoſitũ pheretro? heu tua pallida texit
Ora lues, vbi grande decus? vultusque ſereni
Dignus honos? & quę quondã venerãda decẽsq;
Canities inhonora manet, iuuenilibus annis
Calliope merita quam cinxerat enthea lauro?
Infelix, tua Phœbeo radiata tenore
Lumina perpetuis clauſerunt fata tenebris?
Num froniis vigor iſte tuæ? grauitasq; modusq;
Ingenuusque pudor, faciesque verendi
Gratia & in toto digniſsima corpore membra
In cineres abitura iacent? ô ſæua tonantis
Numina, luxiſſes vtinam mortalibus vnquam
Atra dies, Piliam meritum ſuperare ſenectam
Opprimis? & latum fama qui peruolat orbem,
Anguſto clauſum ſpatio breuis vrna tenebit,
O ſuperi, Iſmarias potuit quæ viribus amplis
Eloqui mulcere feras, Erebique miniſtros
Flectere, lingua ſilet? quænã tibi Parca loquẽdi
Nectareum præcluſit iter? quis preſsit & ora,
Vnde faui dulces & hymetia mella fluebant?
Præterea tua certa fides, nec fallere docta,
Recta animi requies, atque inconſueta nocendi
Corda, ſed vna fauens cunctis & amica volũtas,
Affectusque boni, vel quæ fugit inclita terras,
Iuſtitiæ ſpectatus amor, rectique cupido,
Cautaque ſimplicitas, caſtæque modeſtia mẽtis,
Et nunquam magno conſtantia victa timore,
Quam nullo valuit confringere fulminis ictu
Fortunæ variantis opus, ſeu carceris atri
Pedor iners, minitansque trucis vox dira tyrãni
Quid referã pectusq; memor quo cũcta tenebras
Priſcorũ monumenta virum, quos babara tellus
Argolicúmve ſolum genuit, ſeu mitia rura
Falcifero regnata ſeni, quæ ſidera cælo
Fixa manent, & quę conuerſa lege vagentur?
Quur mare nõ auſit metas tranſcẽdere, vel quur
Pharraſis occiduo nunquã cadat vrſa profundo?
Tu terras ſpatiumque maris, tu flumina noſti,
Æoliasque domos, tu conſeris vtile honeſto,
Et Latio doctus, veteres oſtendis Athenas.
Ingenij dotes ne quærar? te Græca putaſſent
Ora ſuum, tua Mæonio quum ſcripta cothurno
Cõtegis, aut doctæ tibi vox fluit Attica linguæ
Noſcerit inque vicem latio de ſunguine, quũ tu
Andinos æmulare ſonos, & carmina condis
Laurigero diſpenda Deo, pedibusve ſolutus
Dicendi ſublime genus ſectaris & artes,
Conſulis Auſonij veneratur maximus orbis
Ingenij monumenta tui, quæ clara vigebunt,
Dum linguæ latialis honos, dum littora Tibris
Lida pater ſubeat, dũque inclyta Roma manebit
Doctorumque oculos, aureſq; moraberis, & te
Poſteritas ventura colet: meliore tuique
Parte ſuperſtes eris: nec te libitina rogusque
Opprimet, ęternúmue decus tua nomina cõdet,
His tibi pro meritis, quantos Fráciſcos honores
Progenies Conzaga dedit, quæ maxima floret,
Italiæ præclara domus, qua Mintius ampla
Mitis arundinca complectitur arua corona.
Is tibi parua licet priſcæ propè culta Cremonæ,
Tecta forent, natale ſolum tamen illa ferebat,
Te conſanguineo ſolitus conferre Maroni
Magna bianoreæ ſuperaſſe cacumina terræ.
Is tibi primus opem placidi quoq; dona fauoris
Ac ſtudijs fomenta tulit non Parca benignus,
Atque iter ad titulos, & nomina clara parauit,
Quum ſubito maiora ferunt tibi numina: namq;
Florentem ſtudio, muſisque Helicona cientem,
Pontificis te cura vocat: tibi protinus ingens
Aula patet, magnisque habitas in ſedibus hoſpes
Grandior, auguſtique colis faſtigia tecti.
Mox tibi pontificum vitas ac geſta recenſens,
Das ſtudij documenta tui, tibi quæritur ingens
Gloria, mirantur iuuenes tua ſcripta ſenesque
Certatim, & magno paſsim celebraris honore.
Ecce autem infeſto properãs Rhamnuſia motu,
Atra genas, oculosque gerens immane micãtes,
Parcarumque colos, & magna ſtamina vatis
Occupat, & manibus facinus crudele nefandis
Importuna ſecat: mox vt vaccinea languent
Immitti proculſa noto, ſeu vulnere pandi
Vomeris, & flexa terram ceruice tuentur:
Sic prius abrupto defecit ſtamine vates
Protinus: & fundit dũ verba nouiſsima ſenſim
Palluit, æternoque rigat ſuo menbra ſopore.
Tu ne igitur uento flarent dum fata ſecundo,
Dum melior fortuna redit, propiusque veniret
Lætior hora, cadis? magno quem perdis alumno
Heu quantũ tibi Roma perit: peperere triũphos
Antiqui latio proceres, ac barbara colla
Romano preſſere iugo, maiora fatendum
Munera: quis tantum, ne tu, licet hoſte ſubacto,
Barbara Roma fores? dedit hoc tibi Platina donũ
Hoc Platinæ doctrina dedit: lugete Quiritum
Docta caterua virum, lamentaque triſtia ſæuis
Verberibus perculſa ſonent: ferus inuidet orcus
Munera tanta tibi latialis gloria linguæ
Occidi, aſſertorq; ue bonus, date pectore quæſtus
Et mecum largos oculis rorantibus imbres,
Magnæ parẽs: nã triſte chaos, neq; terra videbis
Tartara, tergeminiue reus canis ore timebis:
Tu pius Eliſijs potius ſpatiabere campis,
Inſignes inter cuneos, ac docta parentum
Agmina: & egregios animis heroas, & inter
Inſontes animas venerabilis vmbra ſedebis:
Siue, quod ipſe reor, meritò ſua ſidera iuſtus
Dat tibi pacta tonãs, liquidũque per ęthera diuus
Scandis ouans, & morte carens, qua lactea cæli
Orbita, ſidereum penetrat ſublimis ad axem.
Vnde hominũ mortale genus, miſerabile vulgus
Deſpicis, & curas & inania pectora rides.
Sis felix proſperque precor, ſupremaque triſtes
Quæ tibi iuſta damus, cœlo ſtellatus ab alto
Reſpice, & affectus ne dedigneris amicos:
Sic leuior te terra tegat, defletaque buſto
Leniter oſſa cubent, & conclamata quieſcant.

P. FRANCISCVS AMERINVS
in parentalibus Platinæ.

AD tua nos ergo pater optime funera mœſti
Conuenimus, ſacris & dare thura focis.
Quæque tuas ageret laudes, niſi fata vetarent,
Carmen ad exequias flebile Muſa mouet.
Sed mecum ad lachrymas vatũ pia turba venite,
Laurea de comptis ponite ſacra comis:
Tempora vel taxus cingat, vel dira cupreſſus:
Nil culti poſsit, cuncta ſed atra dolor.
Fletibus interſit, noſtris excitus Apollo,
Migret & ad lachrymas ex Helicone chorus
Rerum prudentes veniant cum Pallade docti,
Adſit & officijs vtraque lingua pijs.
Scilicet iſta viros tangit, iactura deosque,
Arte trahunt ſi qui nomen ab ingenua.
Nec tam doctrinæ, quæ ſumma probatur in illo,
Quàm vitæ cunctos publica damna mouent
Heu vbi iucundi ſeruato pondere mores,
Summus amor recti, cum probitate pudor?
Otia cum magno qui ſemper honore ſecutus,
Noluit externis viuere conſilijs.
Tempora perpetuo traduxit tuta tenore,
Solicita viuens ambitione procul:
Eſtque palatinas ex omnibus vnus ad ædes
Accitus, ſummi principis imperio.
Bibliotheca illi mox eſt commiſſa, locoque
Inde tamen maior, quàm ſibi, creuit honos.
Hæc quoque cum tota librorum mœſta corona,
De crucibus ſatis eſt modò viſa queri.
Depictumque illic te deplorare videtur,
Pro deſiderio vultibus orba tuis.
Heu pater ex auro totus, ſi gratia magnis
Par meritis eſſet, conſpiciendus eras.
Vt ſummis gratus, ſic iſte minoribus æquo
Obliqua vixit liber ab inuidia.
Fortunæ nunquam, virtuti ſemper adhæſit.
Profuit hic, libuit ſed nocuiſſe nihil.
Sed quid Muſa paras? lachrymis hęc tẽpora dãtur
Non laudes tantas enumerare vacat.
Nec poteſt ipſa quidem, vires metire puſillas:
Nam non ingenium, ſed dedit iſta dolor.
Sat tibi, communis fueris quod conſcia luctus,
Communi in luctu nec tacuiſſe ſat eſt.
Sed quæ digna poteſt pro re ſatis eſſe querela?
Aut quis pro damno ſufficit in lachrymas?
Nemo putet poſt hac placari numina poſſe,
Eſt precibus flecti neſcia Parca pijs.
Dignior aut quiſquam ſeruari, vel fuit alter,
Pro quo plura queant vota precesque dari?
Ceu mandata forent, perierunt omnia vento.
Nil tua vel virtus, vel valuere preces.
Tene pater nobis prime fraudate ſenecta,
Mors dignum ſemper viuere dira rapit?
Nil agit hæc, citra famam conſiſtit, & illa
Surgit ab inuita nunc tibi maior honos:
Qui ſemper vatum memori tibi carmine creſcet
Sed plus in ſcriptis panditur ille tuis.
Illa legent cuncti nil concedentia priſcis,
Textáve compoſito, ſeu peda laxa vago.
Præferri Platinam ſibi iam verona videbit,
Proxima nec mutuo Mantua maior erit.
Vtraque pręclaros potuit* verare poetas,
Es patriæ orator parque poeta tuæ?
Hactenus extinctum fas ſit luxiſſe parentem,
Æternum Platinæ purior vmbra vale.

Mores, vita, decus partum, ſolantur amicos,
Et vitæ ſimilis mors in honore tua.
Oſſa leuis ſemperque virens hæc excipe tellus;
Pro meritis animæ nam patuere poli.

SIGISMVNDVS FVLGINAS
Secretarius Apoſtolicus in exequijs Platinæ.

VAtis ad exequias vatum pia virtute venite
Et vos Pierides ex Helicone deæ:
Nec lachrymas tumulo vanos aut thuris hono-
Facta ſed in laudes carmina plura dare. (tes,
Nam quãuis meritò Platinã lugemus adẽptum,
Et deſiderio tangimur vſque pio:
Ipſe tamen nos flere vetat, mandataque linquit,
Qualia diuinus Ennius antè dedit.
Ne quiſquam lachrymis decoret, ne funera fletu
Faxit, quod volitat docta per ora virum.
Docta per ora virum volitas ſanctiſsime vates,
Æternusque tui nominis extat honor:
Nec quicquam morti de te concedis auaræ,
Oſſa niſi & tenuem, quæ regit oſſa, cutem.
Quippe ita vixiſti, ſtudiorum ea cura tuorum,
Mors in te vt iuris poſsit habere nihil.
Non petere ignotas inſida per æquora merces,
Non animam lucro vendere cura fuit.
Nec ſæuas pugnas aut claſsica dira ſequutus,
Sanguinis alterius prodigus atque tui.
Attonitum nec te traxit popularibus auris
Plauſus ab infido pectore proſiliens.
Ingenuæ placuere artes, præceptaque diui
Socratis, & Samij ſcripta verenda ſenis.
Quæ penitus tu noſſe volens, de fonte petiſti
Graiorum, gemino nobilis eloquio.
Hæc fines animo certos peperere modumque,
Hæc ſanctos mores ingenuere tibi.
Harum ope & auxilio viuis poſt fata ſuperſtes,
Has per mortales effugis ipſe rogos.
Harum præceptis vitio ſubmotus ab omni,
Calcaſti ſæuam largus auaritiam.
Cùm tibi ſe largum præberet dextera Sixti,
Impleretque tuos aura ſecunda ſinus.
Contentus modico, nil vltrà poſcere certus,
In tenues vſus ſponte tua redigis:
Vtque magis miſera procul ambitione maneres,
Et ſtudijs eſſet gratior ora tuis
A Vaticano collem tranſcendis in illum
Cui nunc Phidiacus nomina præbet equus.
Hic muſis dilecta domus fundataque, culta eſt
Extremum vitæ tempus ad vſque tuæ.
Hic magno ingenio longum transfundis in æuũ
Acta, & ſummorum nomina pontificum,
Hic etiam æternus liber eſt de principe natus,
Dux Vrbinatum quem Fredericus amat,
Hicque voluptates iuſtas condire laboras,
Et quicquid ſcriptis panditur vſque tuis.
Proh ſuperi ignorãt homines, ſi quãta voluptas,
Artibus his quanta & gloria quantus honos.
Mitiùs his igitur ſtudijs fœcunda iuuenta,
His oblectatur cana ſenecta bonis.
Hæ poſſunt artes res exornare ſecundas,
Aduerſis eadem pandere perfugium.

Dele-

Delectant foris atque domi, perq; omne periclũ
Noctes atque dies dant tibi ſe comites.
Atque etiam poſt fata iuuant, nomenque latere
Cultorum ac laudes poſſe perire vetant.
Adde quod hinc pẽdent reges populiq; ducesq;
Qui geſtis rebus nomen habere volunt.
Tanti etenim virtus cuiusque & vita putatur,
Egregijs quanti fertur ab ingenijs.
Hortor & admoneo colere has Romana iuuẽtus
Appetere has toto pectore & ingenio,
Si patriæ vultis, ſi vobis viuere chari,
Si poſt exequias nomen habere iuuat.
Aſpicite vt Platinæ totum circumuolet orbem,
Viuat & in noſtris gloria pectoribus.
Cuius nos animam grata pietate colentes,
Quos cupit & ſpetat, eſſe ſui memores,
Annua ſoluamus tumulo ſolennia ſancto,
Carminaque in laudes dicere plura iuuet.

LIPPVS BRANDVLINVS DE morte Platinæ.

Ergo etiã ſanctos tertis mors improba vates
Inuidet? & nobis optima quæque rapit?
Quid non in muſas auſuram & magna putemus
Numina? iam dubitem numina & ipſa mori?
Suſtilit è medio Platinam ſæuiſsima noſtrum
Hiſtoriæ Platinam Pieridumque decus.
Cur tantum Lacheſi ſinis in tua iura licere
Phœbe pater? magnos iam petet illa deos.
Fruſtra igitur colimus cunctis tua numina tẽplis
Ar nihil in Lacheſin tu quoque iuris habes?
At te quæ rabies tam clarum extinguere lumen
Compulit? ingluuies ſic ſaturanda fuit?
Nónne humili de plebe aliquis ſi dita vorandi
Vexabat rabies, qui raperetur erat?
Nõ tamẽ es cõtẽta, doles quoq; viuere quenquã,
Et noſtris inhias nocte dieque malis.
Nec turbæ nocuiſſe ſatis, petis ardua ſemper:
Nec niſi de ſummis acta ruina placet.
At poteras ſæuosque duces auidosque tyrannos
Perdere, ſi tituli te capiebat honos.
Quòd ſi diuitias fuerat captare libido,
Rex Mida non vnus qui moreretur erat.
Quæ verò extincto parta eſt tibi gloria vate,
Compulit ad tantum quæ tngo cauſa nefas?
Nõ habuit quas quęris opes quos quęris honores
Contentus Muſæ vixit honore ſuæ.
Quæ tandẽ cauſa eſt? noſtras extinguere laudes
Vis? puto te Platinæ gloria parta mouet.
Non licet, hoc fruſtra tentas, nil iuris in illam
Eſt tibi, laus auidos effugit vna rogos.
Nil illi nocuiſſe potes, quin profuit eſſe
Extinctum, à tumulo gloria maior adeſt.
Nec tamen extinctus, mortalis exuit artus:
Viuit, quaque decet parte carere, caret.
Corporeis liber vinclis & carcere cæco,
Incolit ætherei ſpiritus aſtra poli.
Spiritus aſtra tenet, viuit ſua gloria terris,
In ſedes redijt corpus inane ſuas.
Viuit in extinctum vates, viuetque per æuum:
Nil agis in vates, nil tibi Para licet.
Ergo nõ celebret lachrymis hæc funera quiſquã?
Carmina ſunt doctis vatibus apta magis.
Fũdite pro lachrymis doctiſsima carmina vates,
Officium (viuit) ſentiet ille pium.
At cineri date thura ſacro, date myrrhea dona,
Aſsirio totus fragret odore locus.
Luceat incenſis circum funalibus vrna,
Carmine ſignetur, qui tegit oſſa, lapis.
Sũ Platina, hiſtorias ſcripſi Sixto auſpice ſactas,
Erecta eſt ſtudio bibliotheca meo.

LODOVICVS IAZARELLVS in exequijs Platinæ.

Aonij Montis quæ nũc iuga ſancta refertis
Exquiliæ, & ſacri fontis habetis aquas,
Cernitis vt coeant ſanctiſsima turba poetæ,
Vt reſonent elegis omnia plena ſonis.
Si mens cuncta replet, mundi ſi infuſa per artus
Quicquid vbique agitur, conſcia facta videt:
Conuentus cauſam ſacri docet, ecce queruntur
Nunc vates varis ſtamina trunca ſui.
Dicite vos, vbi nunc effundit Platina cantus,
Hic hic aſſuetus flectere voces feras:
Qui geminæ cum ſæpe lyræ data fila moueret,
Marmoreos dulci carmine mouit equos.
Hic fuerat claros vates non vltimus inter,
Hunc qui Pegaſeo fonte rulere cohors.
Nos igitur quoſcunque ſimul dolor iſte coegit,
Ad mœſti querimur funeris exequias.
Laurea ſerta comis excuſſa mœſta cupreſſus,
Deuouet & fatum fertea fata chorus.
Sed cur terra tremit? quę vox modo fertur ad au
Audite, ô paulum deſinat iſte dolor. (res?
Non Phœbi oraculũ eſt mõtis, mẽs ipſa querelas
Nobiſcum & gemitus iungere forrè cupit:
Quid fletis vates nomen quòd mortis inane eſt?
Principium ad vitæ mors potioris iter.
Decipiat reliquos occulta ſcientia fati,
Vos tamen hic vates ne malus error agat.
Quotidie ſacta ſenſus Heliconis ab vnda
Duciris, abſceſsit non tamen vmbra retro.
Vos etiam ignari fallit ſententia vulgi,
Qui mortem rerum crediris eſſe aliquid.
Nil quærit in mundo: vinclis in prima ſolutis
Orſa redit rerum quod viget omne genus.
Corporeã hanc molẽ ſub prima elemẽta reſolui
Quis dubitat? mentis ſors tamen eſt varia.
Ingenijs doctis reditus patet æthera ad altum:
Ignauos animos tartara cæca trahunt.
Qui ſapit, is bonus eſt: ignauus quiſq; malignus
Hic petit vmbrarum, lucis at ille domos.
Hoc fatũ, hic ordo eſt, fari quodcunq; neceſſe eſt
Eueniat, mundum legibus ordo regit.
Mercurium ô vates in carmina ſæpe vocatis,
Cur tamen illius dogmata non legitis?
Noſcetis liquido, doctrinæ ſi qua manebit
Cura, perire nihil, viuere cuncta Deo.
Platina ſidereis igitur nunc ſedibus hymnos
Dulci ſonos cantat commodiore lyra.
Quãquã huius mũdanus homo ſtet cõditus vrna,
Quam ſibi viuenti ſtruerat æde ſacra.
In ſenſu vitæ redijt melioris ad aſtra
Totus, & inſanas deſpicit has lachrymas.
Compatitur vobis, veſtras felix ve querelas
Arguit, & tales fundit ab ore ſonos:

Quid ne meam petitis gemitu turbare quietem?
Viuo ego, non perij, vita mihi melior.
Libera mẽs cælo eſt, quã nuper carcer habebat:
Merſa prius tenebris, luce redempta videt.

C. LAVRENTII EVSTOCHII
Secretarij reipublicæ Venetæ Elegia in funere Platinæ,

FErales amplexe faces triſtemq́ue cupreſſum
Huc ades, & pullos dilaniata ſinus:
Tu dea, tu querulis euictas vocibus aures
Quæ rapis ad ſtygias & ſine luce domos.
Hoc funus celebrare tuum eſt, tuus vritur igni
Platina, Romanæ ſidus academiæ.
Obſtupuit, facilesq́ue modos oblita retorſit
Animis indigno pectora mœſta rogo.
Obſtupuit tantis elegia victa procellis,
Mœſtaque in aduerſa lumina fixit homo:
Diua quid attonita es: vanos heu ſcinde Corym-
Nũc licet in teneras vnguibus ire genas (bos
Spargantur laceri per eburnea colla capilli,
Turgeat & lachrymis lumen vtrunque ſuis.
Interit, ah durum eſt tantos meminiſſe dolores,
Platina Pomponi maxima cura tui.
Huc redeat gelido quicquid reſupinus in Hemo
Dixit ab amiſſa Thracius Eurydice.
Quicquid & ad nigri, paſſo furibunda capillo,
Memnonis exequias addidit alma parens.
Quod Venus, horrendo cũ vulnere fuſus Adonis
Occidit, in cineres & pia iuſta dedit,
Denique ſi quid habet luctus caua machina mũdi
Hoc petat immites, deuoueatq́ue rogos.
Quid non flãma rapit? quid non mortalia carpũt
Fata? quid in toto non terit orbe dies?
Ite procul fragiles calami, fuge muſa poetas,
Qua potes es vati carmen inane tuo.
Quid mihi vos optem, ſi mors extrema rapacem
Vnca manum fidibus non ſinit eſſe locum?
Eſt tamen, eſt aliquid, rapias licet omnia paſsim
Improba mors, homini quod queat eſſe ſuper.
Nomina ſurripimus flammis, non fama ſepulchro
Conditur, hic nullum eſt ius tibi ſumma dies.
Æterna eſt clari ſublimis fama Tibulli:
Æternumq́ue viuit gloria, viuit honos.
Hoc tibi non Lacheſi potuit, non ſumma ſororũ
Platina ſolicita ſurripuiſſe manu.
Vrna tegit quodcunque poteſt, tamẽ indice ſaxo
Littera cælatas prodet amica notas.
Exquilijs iacet ille ſuis, grauiſsima ſedes
Hæc fuit, hic mollem repperit vrna locum.
Confluat huc quiquid ſacro de colle Quirini,
Quicquid Auentina cernere ab arce poteſt.
Huc pullata ſimul properet Romana iuuentus
Iſta ſonent media pectora mœſta via.
Eiulet hic gemitus, gemitus quoq; funera poſcũt
Ille comam digitis, appetat ille genas
Hic ferat in cineres quodcunque è valle Sabæa
Mittit Arabs, violat ille, vel ille ferat.
Ingeminent planctus, tremulis ſingultibus aer
Intonet, & magnos vox vetat ille deos.
Aſpice vt obſcuro fundantur ab æthere nimbi,
Deplorentq́ue tuum Platina magne rogum:
Liquitur in gelidas commixta grãdine lymphas
Iuppiter, & cineri dat ſua dona tuo.
Grando coacta graui glaciem cepiſſe dolore
Creditur, & tantis obſtupuiſſe malis.
Quid faciunt homines? quid tu Romane parariſ?
Ecce dolent nubes, lux adoperta dolet:
Roma gemit, fontes lachrymis auxiſſe putatur
Aſpice virgineam qui furor vrget aquam
Vos quoq; Romulidę ſęuos date munus in ignes:
Et ſonet extremum iam pia lingua Vale.
At tu ſeu cælo ſublimia recta tonantis
Sedibus Eliſijs, ſeu vaga regna tenes,
Sit felix: nos quippe tui repetita quotannis
Heu dabimus cineri februa mœſta tuo.

C. LAVRENTII EVSTOCHII
Secretarij reipublicæ Venetæ, tranſlatio Platinæ in cælum.

OCyor Æolis rapiunt qui nubila ventis,
Ocyor excuſſo librata fulmine dextra,
Fama pijs elapſa locis, vbi ſummum potentum
Atria compleuit, totum diſcurſibus orbem
Sollicitat, ſpargitq́ue cauo quod nuper auerno
Extulit, & patulas implet rumoribus auras:
Platina Romanæ fato proh Iuppiter atro
Raptus academiæ, placida mox ſede receptus,
Lethæas dum ſpectas aquas, dũ murmura captat,
Et luſtrare cupit mediæ telluris hiatu,
Res nulli conceſſa prius, iactanda per orbem
Accidit, vt furui raperentur ad æthera manes
Nanque vbi in excultos deſcendit Platina cãpos
Subiecitq́ue oculis quicquid Plutonia vaſto
Regna tenẽt Erebro, trãſuerſo in lumine mutus
Hæſit, & arenti concreta eſt lingua palato.
Ingreditur tamen arua ſacro circundata muro,
Et modò per colles longè lateque vagatur
Eliſios: modo per ſegetes & amœna patenti
Gramina proſpectu, varijs & diſcolor ambit
Floribus in gyrum, maculisq́ue intincta coruſcis
Linea, temperiem vernam, nullumq́ue laboris
Indicium, & lucem medijs miratur in vmbris,
Vndique circunſtant animæ felicia quondam
Nomina, nunc lætos paſsim vaga turba per agros
Olli fidus adeſt lateri comes omnia vati
Mantua quem genuit ſimilis, meminiſſe iuuabis
Quin potius magno fuerit comitatus homero.
Viuit enim rurſumq́ue Ioui, rurſumq; Camœnis
Redditus has carpit membris ſpirantibus auras.
Lumine qui quondã captus, nũc lumine captus,
Lippus ad Auſonios reparat ſua carmina neruos.
At meus hic nitidas facili comitáte caterua
Circunſpectat aquas, & nullo vomere tactam
Cernit humum, nullo taurorum condita tergo.
Semina iam canas meſſes, iam poma rubenti,
Hinc ſuffuſa nota pallenti, hinc æmula ceræ
Mitiaq́ue & grandes curuantia pondere ramos.
Erranteſq́ue videt capreas, ceruosq́ue fugaces,
Et lepores, aprosq́ue truces, rigidosq́ue leones,
Et quæ præterea vaſtis animalia terris
Sparſa terunt ſyluas, & inhoſpita luſtra tuentur.
Nec minus alpinos detrito tergore mures,
Dentibus armatos glires, hirtaque ſciuros

Inſignes cauda : quos inter muſculus olim
Euganeo prognatus auo, ſibi credita curat
Iugera, ſementeſq́ue auium cuſtodit ab vmbris.
Obſtupuit primo, greſſusq́ue immotus in ipſo
Subſtitit, & quæ ſunt animæ ſimulachra ferarum
Iſta precor, dixit, ſunt ne & regione ſub ima
Quæ ſuperis natura dedit? num corpora cerno,
An tenues, tactuq́ue hominũ mẽbrisq́ue ſolutæ
Occurrunt vmbræ? ſunt ne hæc genitalia rerum
Semina, quæ terras, quæ cœlũ & flumina cõplent
Occeanumq́ue patrem? vel ſi quid fortè ſub hiſce
Hæret imaginibus : ſit fas arcana deorum
Diſcere, & ignotas rerum cognoſcere cauſas.
Tum vates, placidis quam Mintius abluit vndis,
Hæc contra: regnis hoſpes modo reddite noſtris,
Vicino mihi iuncte ſolo, dum vita manebit,
Accipe quę tigres, quę ſint hęc mõſtra per vmbra
Sparſa, ſub æthereis quicquid mortale procellis
Aut raptare ſolet, pedibúſve inſiſtere terræ,
Aut vacuas tentare vias quaſſoque lacerto
Auia ſecuris volitare per aera pennis
Quicquid & in media pulſatur fluctibus vnda,
Communes animas alternaq́ue iura tuetur.
Ergo vbi ſupremos Lacheſis defluxit ad annos,
Feſſaq́ue iam nullo perduxit brachia filo,
Quam tenuit vitæ formam, quo corpore clauſus
Quiſque fuit, retinet ſpeciem vultusq́ue priores
Atque hinc ad lethen longo poſt tempore fatis
Raptus, in æthereas iterum tranſmittitur auras.
Et modo qui fuerat pecudis ſeu triſtis aſelli
Spiritus, humanis infunditur artubus: inde
Tarda ſubeſt agili mens obſopita cerebro,
Et ſtupet, & ſtertit, veteres imitata figuras.
Interdum volucres humani corporis vmbra
Ingreditur, ſic quem ſeptemfluus attulit alueo
Nilus, habet priſci monumenta inſignia fati
Pſitacus: hic verbis hominem, bleſaq́ue canorus
Voce refert, quaq́ue ipſe poteſt ſub iura retentat,
Et picas quandoque leues ſubiere priorum,
Ac nimium faciles animæ petulantia picis.
Hinc trahitur vocisq́ue ſonus, fandiq́ue cupido,
Stultaque garrulitas, hinc ebria verba procaci
Ore vomũt, referuntq́ue humanæ murmura lin-
Sic rerum ſeries, & inexorabile fatum (guæ.
Inſtituit, ſic penſa trahunt alterna ſorores.
Tu quoque ſi manes, quos aurea ſuſtulit ætas,
Necdum longa dies lethea merſit in vnda
Vera ferunt, ſuperas ter iam dimiſſus in auras
Huc redis, armigeræ tellus ſacrata Mineruæ
Prima tulit puerum nullo tum perſſa tyranno.
Mox vbi corripuit funeſta Piſiſtratus arma,
Iniecitq́ue manum patriæ, ſolioq́ue ſuperbus
Inſilijt, veterum ſparſos ſine more libellos
Colligere & gemmis ornare aggreſſus & auro,
Primus Cecropiam muſas perduxit in arcem,
His datus eſt cuſtos, rurſum poſt funera lethe
Mergeris, & varios animam traducis in artus.
Hic quoq; iam laceris immẽſa volumina chartis
Sedulus inſtauras, regũq́ue hoc munere munus
Accipis, Auſonia quo te modò Sixtus in vrbe
Extulerat: nunc Eliſijs iam reddite campis,
Quid facies? num te quartum mortalia poſcant
Pectora? quæ tandem fato vexatus iniquo
Præmia digna feres? vel quæ tibi meta laborum;
Sic ſatis æternùm noſtris te fata reponant
Sedibus, aut ſummi rapiant ad ſidera cæli.
Hæc Maro: tum crines hedera redimitus & auro
Threicius vates: hem quo Cyllenius, inquit,
Quò properat? properabat enim: miratur euntẽ
Turba Deum, rapidis hic tartara præterit alis,
Conciliumq́ue petit vatum, mox talia fatur:
Felices ſaluete animæ, Ioue miſſus ab ipſo
Huc venio, iuſsit placidis hæc nuncia dictis
Verba feram, ſedes veſtras, & regna beatis
Circunſepta iugis fatorum lege teneri.
Nec minus atq; Iouẽ, quanquã ſuprema tenentẽ
Sceptra manu, quanquã diuũq́ue hominũ potẽtẽ
Hic nouus Eliſios modò qui deſcendit in agros
Platina debetur ſuperis, hunc fata repoſcunt
Ipſa ſibi, tuq́ue ô grauibus defunctæ periclis
Linque nemus roſeum, & cælo ſuccede patenti
Bibliotheca Iouis nullo cuſtode tot annos
Sparſa fluit, repares diſiectos fata libellos
Ecce petunt, vtq́ue in terris Sixtima miniſtrum
Bibliotheca ſuis habuit celeberrima libris,
Sic cæli regione manet diuina nitentem
Bibliotheca animam: non hic tibi cura laborum
Sed requies, ſemel ipſe tuos vbi forte libellos
Ordine diſponas, ſatis eſt ſuperisq́ue Iouiq́ue.
Nomen idem cælo teneas, quod munere Sixti
Ceſſerat in terris viuo : cape protinus haſtam
Hanc tibi : cæleſtes mecum conſcende penates.
Aſſenſere pij nulla conamine vates,
Et ſummum dixere vale : totidemq́ue recepit
Verba chorus: vatum caducifer arripit auræ
Par celeri, parrioq́ue refert ſublimis olympo,
Nubibus effractis, Iani penetralia tandem
Attigit, & comitem cæli ſubduxit in arcem
Talia diuerſas iactat dum fama per vrbes,
Huc quoq; Tyrrheno diuertit ab ęquore curſum
Mærentiq́ue rogis, & acerbo Platina fato
Aſtitit, & mæſtas impleuit protinus aures.
Eſte igitur læti, planctus lachrymasq́ue Quirites
Soluite, iam tremulis ſingultibus ora quieſcant,
Pullatiq́ue humeris paſsim lacerentur amictus,
Platina quem luctu Romanæ turba repoſcit
Triſtis academiæ, fatalia dona ſequutus,
Aſtra tenet, curasq́ue virum nunc ludit inanes.

ONVPHRII

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS, FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI.

DE RITV SEPELIENDI MORTVOS APVD VETERES CHRISTIANOS, ET EORVNDEM Cœmeterijs LIBER.

MONALDO MONALDENSI CERVARIA VIRO ILLVſtri, Baſilicæ Vaticanæ Canonico,

Onuphrius Panuinus Veronenſis, Frater *Eremita Auguſtinianus, S. D.*

IIs qui de me bene mereri non ceſſant, ego viciſſim, vt mea conditio patitur, gratificari totis viribus contendo. Mihi verò nihil præterea relictum eſt, quo gratitudinis meæ argumenta demonſtrarem, niſi vt eorum nomina meis quanquam tenuibus, accuratis tamen, & curioſis lucubratiunculis celebrarem. Quum verò conſtituerim, breues hoſce commentariolos de ritu ſepeliẽdi mortuos apud antiquos Chriſtianos, & de eorundem cœmeterijs, publicare, ad hiſtoriæ pontificiæ cognitionem non alienos, & more iam recepto amico cuipiam nuncupare, Tu vnus occurriſti, qui in hiſce ſtudijs verſatus, generis ſplendori, qui ſummus eſt, animi moderationem, & incredibilem pietatem adiunxiſti. Familiam enim tuam, inter prouinciæ Etruriæ primarias fuiſſe, patriæ tuę Vrbis veteris monumenta publica docent, vetuſtique Italiæ annales profitentur. Dantes vir clariſsimus in egregio illo opere, quod comœdiam inſcripſit, commemorat, quæ per ſexcentos ferè annos perpetua ſerie viros principes procreauit: patriæ ſuæ Orbiti principatum quàm diuturnum obtinuit, multos eccleſiæ Dei prælatos ſubminiſtrauit, atq; earum familiarum, quæ nunc (hoc fortunæ proprium, hæc eius vis eſt) ſummum claritatis, & potentiæ locum tenent, proceribus incrementa futuræ magnitudinis & gloriæ tribuit. Tu verò eandem nobilitatem excipiens, ipſam moribus, aſsiduo litteratorum ſtudio, litteratorum amore, & liberalitate, qua priuatorum fortunam excedis, excoluiſti. Quibus rebus à me exiſtimatus es, cuius nomine non hæc breuia, ſed longe maiora commentaria in manus hominum exirent. Hæc tamen modò tuo nomine emiſi, etſi non dignum fortaſſe tua virtute munus, vt tamen meæ erga te obſeruantiæ aliquod apertum modò argumentum extaret, quem excolendæ virtuti natum, Deus Optimus Maximus ſoſpitet. Vale. Romæ Kalendis Octob. Anno M. D. LXVII.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI

De ritu ſepeliendi mortuos apud veteres Chriſtianos & eorundem cœmeterijs Liber.

PRAEFATIO.

APud omnes gentes Romanas, Græcas, Hebræas, ÆEgyptias, & alias Barbaras nationes, ſtatos, ſolenneſq́; ſepeliendorum mortuorum ritus, & cærimonias fuiſſe in libris, quos L X. Antiquitatum Romanorum ſcripſi, diffuſe oſtendi, ſingulaſq́; commentarijs, & tabellis æneis, res ipſas exprimentibus, illuſtraui. Quod ſi profanos ſepulchrorum ritus memoriæ commendaui, ſacras veterum Chriſtianorum in eadem re, pulcherrimaſq́; obſeruationes, quas paſsim annotaui, ſilentio præterire nefas eſſe duxi. De quibus iam iuſtum commentarium feci, quod in epitoma hic redactum, communi ſtudioſorum vtilitati publicare conſtitui. In quo breuiſsimè, quæ ſancti patres noſtri antiqui religionis Chriſtianæ propagatores, de ſepeliendi ritu ſcripſerint, adeiam. De religioſis igitur ſepulturæ Chriſtianorum cærimonijs diſputaturus, ab hominis Chriſtiani ægrotantis actis ſolennibus incipere operæpretium videtur, deinde aliqua proſequar, quæ ad hoc argumentum conuenientia eſſe iudicabo.

DE CONFESSIONIS EVCHARISTIÆ, ET EXTREMAE VNCTIONIS SACRAMENTIS, animæque morituri commendatione.

CAPVT I.

HOMINEM Chriſtianum ægrotantem presbyteros Eccleſiæ vſque ab apoſtolorum temporibus viſitaſſe, pro eo oraſſe, ipſius confitentis peccata audiſſe, & dimiſiſſe, euchariſtiam porrexiſſe, extremæque vnctionis Sacramento donaſſe, docent tum S. Iacobus apoſtolus, tum alij pattes Apoſtolorum temporibus vicini. Ille quidem epiſtolæ catholicæ cap. V. ſic pœnitentiam, & extremam vnctionem commemorat: Infirmatur quis in Vobis? inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentut ei. Confeſsione ſcilicet peccatorum: quam quum ſæpe, tum extremo vitæ facere ſolitos fuiſſe, idem B. Iacobus innuit, quum ſubijcit: Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra, & orate poſt inuicem, vt ſaluemini. Multum enim valet deprecatio iuſti aſsidua. De Confeſsione paſsim omni tempore vſurpata Actorum cap. xix. Multi credentium veniebant confitentes, & annuntiantes peccata ſua. Eandem veteres patres Diui Cyprianus, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius, item Sozomenus, & alij ſæpe commemorant. Ludouicus Pius imperator ægrotus quotidie Confeſsionis ſuæ munus, ſacrificiumque ſpiritus contribulati, & cordis humiliati, Deo offerebat. Annonius ex Ademaro libro V. cap. xix. de rebus geſtis Francorum. De ſacramento Euchariſtiæ paulò ante obitum ſumpto, extat exemplum apud Euſebium in hiſtoria eccleſiaſtica lib. V. cap. xiiij. de Serapione, qni non niſi ea ſuſcepta mori potuit. Verba ſunt hæc: Serapio quidam erat apud nos fidelis ſenex, qui diu quidem inculpatè vixerat, in perſecutione verò ceciderat. Hic ſæpenumero recipi petierat, verum nemo illi attenderat, ſacrificauerat enim. In morbo autem conſtitus, totum triduum mutus, & ſenſuum facultate deſtitutus manſit. Pòſt vbi quarto die nonnihil conualuiſſet, nepoti ex filia ad ſe vocato dixit: Quouſque ô fili detinetis me? Obſecro properate, & me velociter abſoluite. Voca ad me aliquem ex presbyteris. quibus dictis, iterum obmutuit, Cucurrit puer ad presbyterum, erat autem nox. Presbyter ægrotabat, ideoque ire cum puero non poterat. Quoniam verò mandaueram morituros, ſi petant, & maximè ſi etiam antè ſuppliciter petierunt, admitti debere, vt ſpe bona fulti migrent, parū Encharistiæ puero dedit, iuſsitque, vt id infunderet, & in os ſenis inſtillaret. Puer redit, adferens Euchariſtiam. Cùm autem è vicino eſſet, antequam ingrederetur, rurſus Serapion: Venis (inquit) fili? Presbyter quidem venire non poteſt, tu verò confe-

ſtim facito, quod, ille præcepit, meque dimitte. Infudit puer, ac ſimul ori ſenis inſtillauit. Qui cum parum guſtaſſet, mox ſpiritum reddidit. An non perſpicue ſenex hic tantiſper detentus fuit, donec abſolueretur, & à peccato liberatus, coram multis quæ fecerat confiteri poſſet: ita Dionyſius Alexandrinus epiſcopus apud Euſebium. Refert Gregorius Nazianzenus in oratione in funere patris, patrem ſuum ſacerdotem ardentiſsima & diuturna febri exhauſtum ab ancilla aliquando ſinaxis tempore deductum manu in conuentum eccleſiaſticum, in quo pro more Euchariſtiam, ſed pauciſsimis, & quibus tum per morbum potuit verbis conſecratam, alijs & diſtribuerit, & ex ea participarit ipſe quoque. Reuerſus verò ad lectum, ciboque parum ac ſomno refectum, melius ſtatim habuiſſe, ac priſtinæ tandem ſanitati ex integro fuiſſe reſtitutum. Tale quiddam, & de ſorore ſua Gorgonia recitat in oratione in funere ſororis. Hoc verò de fratre ſuo Satyro Ambroſius commemorat in oratione in funere eiuſdem: Priuſquam (inquit) perfectioribus eſſet initiatus myſterijs, in naufragio conſtitutus, cum ea qua veheretur nauis ſcopuloſo illiſa vado, & vrgentibus hinc atque hinc fluctibus ſolueretur, non mortem metuens, ſed ne vacuus myſterij exiret è vita, quos initiatos eſſe cognouerat, sb his dininum illud fidelium ſacramentum popoſcir, non vt curioſos oculos inſereret arcanis, ſed vt fidei ſuæ conſequeretur auxilium. Etenim ligari fecit in oratorio, & oratorium inuoluit in collo, atque ita ſe deiecit iu mare, & ſeruatus eſt. Carolus Magnus paulò ante obitum ſacratiſsimā ſuſcepit Euchariſtiam, vt tradit in eius vita Eginardus. Ludouici Pij Imperatoris ægrotātis cibus fuit per XL. dies Dominicum corpus: Annonius ex Ademaro libro V. cap. xix. de rebus geſtis Francorum, Haymo in iiij. cap. I. ad Theſſalonicenſes. Qui ſigno crucis ſunt muniti, atque ſacramento corporis & ſanguinis eius, in die mortis, illi venient cum Chriſto in gloria ad iudicium. Idiota cap. xx. de ſancta Maria virgine, petit à Deo, vt ſibi concedat in hora mortis deuotam Euchariſtiæ ſuſceptionem, quæ quia nos pro via ad aliam vitam euntes confirmat, viaticum appellatur. Extremæ vnctionis regulas Innocentius papa epiſt. 1. ad Decentiū Eugubinum epiſcopum cap. viij. tradit ſic: Sanè quoniam de hoc ſicut de cæteris conſulere nos voluit dilectio tua, adiecit etiam filius meus Cæleſtinus diaconus in epiſtola ſua, eſſe à tua dilectione poſitum illud, quod in beati apoſtoli Iacobi epiſtola conſcriptum eſt: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & ſuſcitabat illum Dominus, & ſi in peccatis fuerit, remittentur ei. Quod non eſt dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intellligi debere, qui ſancto oleo chriſmatis perungi poſſunt, quo ab epiſcopo confecto, non ſolum ſacerdotibus, ſed omnibus vti Chriſtianis licet in ſua aut ſuorum neceſsitate inungendo. Cæterùm illud ſuperfluum videmus adiectum, vt de epiſcopo ambigatur, quod presbyteris licere nō dubium eſt. Nam idcirco de presbyteris dictum eſt, quia epiſcopi occupationibus alijs impediti, ad omnes languidos ire non poſſunt. Cæterùm ſi epiſcopus, aut poteſt, aur dignum ducit aliquem à ſe viſitandum & benedicere, & tangere criſmate ſine cunctatione poteſt, cuius eſt ipſum Chriſma conficere. Nam pœnitentibus iſtud infundi non poteſt, quia genus eſt ſacramenti. Nam quibus reliqua ſacramenta negantur, quomodo vnum genus putatur poſſe concedi? Gregorius Turonenſis epiſcopus hiſtoriarum lib. vi. cap. vij. auctor eſt, Hoſpitium oleo benedicto vſum eſſe in ſanationibus infirmorū miraculoſis. Hoſpitius (inquit) apprehenſa manu cæſariæ cuiuſdam ægroti, attraxit caput illius in feneſtram, aſſumptoque oleo benedictione ſanctificato tenens manu ſiniſtra linguam eius, ori verticique capitis infudit, dicens: In nomine Domini mei Ieſu Chriſtj aperiantur aures tuæ, reſeretque os tuum virtus illa, quæ quondam ab homine ſurdo & muto noxium deiecit dæmonium. Et hæc dicens interrogat nomen. Ille verò clara voce ait, Sic dicor. Cùm hæc vidiſſet diaconus, ait: Gratias tibi immenſas refero Chriſte, qui talia per filium tuum dignaris oſtendere. Synodus Cabinolenſis cap. xlviij. Secundum beati Iacobi Apoſtoli documentum. Cui etiam decreta patrum conſonāt, infirmi oleo quod ab epiſcopis benedicitur, à presbyteris vngi debent. Sic enim ait: Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros eccleſiæ, & orent ſuper eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei ſaluabit infirmum, & alleuiabit eum Dominus, & ſi in peccatis ſit dimittētur ei. Non eſt itaque parui pendenda huiuſmodi medicina, quæ animæ corporiſque medetur languoribus. Et Beda lib. ij. cap. vi. in Marcum, ægrotos oleo conſecrato inungi ſolitos indicat. Carolus Magnus cōſtituit, vt presbyter in ampulla oleum ferat ad inungendum infirmos, lib. 1. cap. clvi. de legibus Frācorum. Haymo ſuper euangelia de ægrotantium vnctione per oleum à Pontifice benedictum affirmat, quòd ab Apoſtolis ſit ea conſuetudo eccleſiæ tradita, quæ vſque ad noſtra tempora continuata, nouiſsimè in Concilio Tridentino vnum ex ſeptem eccleſiæ ſacramentis eſſe contra hæreticorū ſententiam, confirmatū eſt. D. Gregorius homilia Euangeliorum xxxv. auctor eſt, morem ſuo tempore fuiſſe, vt homines ad morientes, quos ſanctè vixiſſe exiſtimatunt, in agone poſitos cucurrerint, eiſq; animas ſuas cōmendauerint: Stephanū (inquir) patrem monaſterij Reatinæ Vrbis virū ſanctum, quū dies mortis egredi de corpore vrgeret, cōuenerunt multi, vt tā ſanctæ animę de hoc mūdo recedēti ſuas animas cōmendarenr.

Idem refert homilia XXXVII. ſolitos eſſe orare pro ijs, qui animam iam cogerent. Monachus quidam cùm extremum diem ageret, conuenerunt fratres, vt egreſſum illius orando protegerent. Qui tanto pro eo cœperunt enixius orare, quanto eum iam videbant ſub celeritate diſcedere. Epiſcopi etiã & presbyteri ſolebant ægrotantes viſitare, vt paſsim ex antiquis hiſtorijs conſtat. Tradit Methaphraſtes: Ioannem Eleemoſynarium epiſcopum Alexandrinum magna cura ad ægrotos acceſsiſſe, ac ſæpe oculos morientium ſuis manibus clauſiſſe. Quid verò præterea apud ægrotos ſacerdotes egerint, ex iiſdem monumentis intelligitur. De Adunato in geſtis Metenſium epiſcoporum ſcribitur, quòd aſtantes circa lectum eius euangelia legerint, & Pſalmos, hymnoſque cecinerint. Apud Audomarum verò preces fecerunt ad Deum, quibus animam ægrotantis Deo commendarunt. Vincentius libro xxiij. cap. C viij. Sic quoque confeſsiones interdum flagirarunt ab ægrotis, illiſque Euchariſtiæ ſacramentum exhibuerunt, vt idem Vincentius lib. xxiij. cap. xcv. tradit de Philiberto. Et in geſtis Metenſium extat formula confeſsionis, quam Amatus ante agonem recitaſſe dicitur, his verbis: Amatus antequam animam exhalaret iuſsit ſibi prælegi epiſtolam papæ Leonis ad Flauianum, in qua fides catholica continetur. Et prælecta dixit: Sic credo Trinitas ineffabilis: ſic confiteor. Deus omnipotens: ita de te ſentio, Fili Dei Ieſu Chriſte, qui pro noſtra ſalute dignatus es venire in hunc mundum, ſic de te intelligo: Deus æternæ ſpiritus ſancte, vnum Deum in trinitate, trinumque in vnitate confiteor. Ita edoctus de tua ſentio incarnatione pijſsime Chriſte, quòd aſſumpta carne ſint duæ naturæ vnitæ in vnam perſonam. Ludouicus Pius imperator moriens, Diogenem epiſcopum Metenſem accerciuit, & ab eo benedictionem petijt. Annonius cap. xix. lib. V. Morientes teſtamentum condere ſolebant, & aliquot ex ſuis facultatibus eccleſiæ relinquere, quod teſtatur S. Gregorius epiſtola VI. libri VIII. vbi ait: Quendam teſtatorem duas vncias ſubſtãtiæ ſuæ eccleſiæ ſancti Gregorij legaſſe, vbi ſepeliri voluit.

DE CORPORE MORTVO. CAP. II.

VEteres Chriſtiani hominem, vt primùm mortuus eſſet, lauabant. Actorum cap. IX. Quum Tabitham Dorcadem mortuam lauaſſent, eius corpus in cœnaculo põſuerũt. In hiſtoria de peſtilentia Alexandrina Dionyſius epiſcopus ad Hieracem ſcribit de Chriſtianorum funeribus: Sanctorum corpora ſupinis manibus ac ſinu exceperunt, oculos depreſſerunt, ora clauſerunt vnanimes, & pariter affecti ſtrictim complexi ſunt, lauerunt, & ad ſepulturam ornarunt, Euſebius lib. vij. cap. xxij. Hic vſus mortuorum corpora ante humationem lauandi vſque ad noſtra tempora permanſit. In Gallijs eum morem fuiſſe refert S. Gregorius Turonenſis in libro de gloria confeſſorũ cap. Ciiij. Item in vitis Patrum cap. CX.

DE EXPOSITIONE CORPORIS MORTVI. CAP. III.

CAdauer lotum & purgatum in Cœnaculis, & domus publica parte exponebant Actorum cap. IX. Tabithæ Dorcadis mortuæ corpus lotum in Cœnaculo expoſuerũt. Corpus Caroli Magni more ſolenni lotum & curatum maximo totius populi luctu in eccleſia Aquiſgranenſi expoſitum, & ſepultũ eſt. Ex Eginardo Abbas Vrſpergenſis. Tertullianus in libro de anima auctor eſt, mortuos oratione à presbyteris componi conſueuiſſe. In Concilio Antiſiodorenſi decretum quoddam extat, ne mortuis Euchariſtia, aut oſculum daretur, ne velo aut pallijs corpora eorum inuoluerentur, canone XII.

DE PLANCTV, ET ATRA VESTE. CAP. IIII.

PLanctus, lachrymas & lamẽtationes ſuper mortuos antiquos Chriſtianos feciſſe, teſtis eſt Lucas Actorum cap. V. Curauerunt (inquit) Stephanum viri timorati, & fecerũt planctum magnum ſuper eum. Plorantes verò ſuper mortuos ſpe reſurrectionis conſolatur beatus Paulus Apoſtolus ad Theſſalonicenſes prima epiſtola cap. IIII. Origenes libro III. commentariorum in Iob conſuetudinem ſuper mortuos lugendi fuiſſe refert. Luctus (inquit) mortui fit ſeptem diebus, & ſeptem noctibus. D. Cyprianus in ſermone de mortalitate mentionẽ facit atri, vel lugubris amictus, vbi fratres defunctos lugeri aut plangi omnino prohibet ſic: Nobis ſæpe reuelatũ eſt, fratres noſtros non eſſe lugendos accerſione Dominica de ſæculo liberatos, cum ſciamus non eos amitti, ſed præmitti: recedentes præcedere, vt proficiſcentes deſiderari eos debere non plangi: neque accipiendas eſſe hic atras veſtes, quando illi ibi indumenta alba iam ſumpſerint, occaſionem dandam non eſſe gentibus, vt nos merito, ac iure reprehendant, quod quos viuere apud Deum dicimus vt extinctos, & perditos lugeamus, &c. In luctu quoſdam peculiares geſtus adhibuerunt. Et aperte dicit diuus Ioannes Chryſoſtomus eos eructaſſe brachia, capillos ſcidiſſe, laniaſſe genas, brachia nudaſſe, & nigris ſe veſtibus amiciſſe. Quæ omnia reprehendit, aitque: ſe quidem non

non prohibere mortuos lugere, ſed impudenter lugere, nec lachrymare ſuper defunctum: id improbandum eſſe homilia LXI. in XI. cap. Ioannis. Item in exhortatione morali ſermone iij. in 1. ad Philippenſes caput. Et homilia iiij. in cap. 2. ad Hebræos repræhendit morem, qui tempore ſuo inoleuerat, quod aliquas mulieres lugentes conducerent, minaturque ſe eiuſmodi homines eccleſia eiecturum. In Gallijs in mortuorum funeribus veſtem lugubrem viros & mulieres aſſumpſiſſe refert Gregorius Turonenſis libro V. hiſt. cap. xxxiiij. Metaphraſtes funera hominum cum multorum lamentatione, eiulatu, & planctu deducta fuiſſe tradit. Alcuinus in xij. cap. eccleſiaſtici: Cùm homo diſſolutus fuerit, tunc reuertetur in terram ſuam ad ſepulchrum exequijs rite celebratis & finitis, plangentium in platea circa ſepulchrum turba præcedente.

DE RITV EFFERENDI MORTVVM. Cap. V.

Mortuos ex domo ad ſepulturam ad eum vſum antiquitus adſcripti iuuenes efferebant. Actorum cap. V. ait Petrus Saphyræ: Ecce pedes eorum, qui ſepelierunt virum tuum Ananiam ad oſtium, & efferent te. Confeſtim cecidit ante pedes eius, & expirauit. Intrantes iuuenes inuenerunt Saphyram mortuam, & ſepelierunt eam ad virum ſuum. Poſterioribus temporibus ſummi viri ſanctorum hominum corpora extulerunt. Eutychianus Papa CCCXLII. martyres manu ſua ſepeliuit. Gregorius Nazianzenus tradit Baſilij Magni funus in lectulo aliorum ſanctorũ manu elatum fuiſſe. Epiphanius libro III. tomo I. hæreſi LXXI. auctor eſt, Georgium Alexandriæ Epiſcopum certo numero lecticas & feretra conſtituiſſe, quibus mortuorum corpora efferentur. Inter efferendum lumina, & cerei accenſi & pſalmi Dauid modulis lugubribus, & luctu permixti, canebantur, vt in eadem oratione de libitina ſancti Baſilij Nazianzenus refert. Qui in oratione infamatrice in Iulianum de funere Conſtantij Imperatoris loquens: Conſtantius (inquit) communibus omnium elatus eſt laudibus, ac pompis, ijsque venerandis, ac noſtris, nec non cantibus tota nocte reſonantibus, ac luminibus accenſis, quibus Chriſtiani tranſitum honorare piũ cenſemus, panegyrisque poſt mortem dicta eſt, & corporis facta deportatio cum comitatione. Eadem ferè de Imperatoris Conſtantini pompa funebri Euſebius in eius vita libro IIII. indicauit. Cadauer (inquit) in capſula collocatum, & purpureo tegmine coopertũ, Conſtantinopolim deportatum eſt, & in baſilica ſub altiſsimis gradibus depoſitum, luminibus ſuper candelabris aureis circumcirca accenſis, inde deductum in aliud templum, vbi conditum eſt. Turba frequens omnis generis hominum ſequuta eſt, ac preces cum fletu pro anima Imperatoris fudit. Diuus Hieronymus in Epitaphio Paulæ matris: Sacerdotes lampades, cæreosque prætulerunt funeri. Et in epiſtola ad Euſtochium de obitu Paulæ: Ex hinc non vlulatus, non planctus, vt inter ſæculi homines fieri ſolet, ſed pſalmorũ linguis diuerſis examina concrepabant. Tranſlata eſt Epiſcoporum manibus, & ceruicem feretro ſubijcientibus, cum alij Pontifices lampades cereosque præferrent, alij choros pſallentium ducerent, in media eccleſia ſpeluncæ ſaluatoris eſt poſita. Tota ad funus eius Palæſtinarum Vrbium turba conuenit, monachi, virgines, viduæ, pauperes, Hebræo, Græco, Latino Syroque ſermone pſalmi in ordine perſonabant, non ſolum triduo, donec ſubter eccleſiam, & iuxta ſpecum domini conderetur, ſed per omnem hebdomadam cunctis, qui venerant ſuum funus & proprias credentibus lachrymas. Et in epiſtola ad Oceanum de funere Fabiæ Romanæ: Iam fama volat tanti prænuncia luctus, totius Vrbis populum ad exequias congregabat, & ſonabant pſalmi, & aurata tecta templorum reboans in ſublime quatiebant alleluia. Hic iuuenum chorus, illic ſenum. Audio præcedentiũ turmas, & cateruatim, in exequijs eius multitudinem confluentem, non plateæ, non porticus, non imminentia, deſuper tecta, capere poterant proſpectantes. Ioannes Chryſoſtomus homilia IIII. in II. caput ad Hebræos: Dic mihi? quid volunt iſtæ ſplendidæ lampades, quid hymni? & paulo infra: Cogita quid pſallas in illo tempore. Reuertere (inquis) anima in requiem tuam, quia Deus benefecit tibi. Item: Non timebo mala, quia tu mecũ es. Et homilia LXI. affirmat, Honorem mortuo non eſſe fletum, nõ eiulatum, ſed hymnos, & pſalmos, & optimam vitam. In Gallijs quoque mos fuit, turbas pſallentium cum cereis funera deduxiſſe, ita cadauer Chrotildis Francorum Reginæ pſallentium multitudine comitante ſepultum eſt Pariſijs, vt ait Gregorius Turonenſis hiſt. libro IIII. cap. I. Qui etiam libro VIII. cap. X. refert, Clodouei corpus à Rege Guntharanno cum clero, populo & cereis ſepulchro mandatum fuiſſe. Beda libro IIII. cap. XXIII. Tintinnabilis, vel campanis populum conuocari ſolitum fuiſſe tradit ad funerum deductionem. Sanctimonialis fœmina Begu audiuit ſubito in aere notum campanæ ſonum, quo ad orationes excitari, vel conuocari ſolebant, cùm quis eorum de ſæculo fuiſſet euocatus, &c. Funeri Romani Pontificis presbyteros, & diaconos ſanctæ Romanæ eccleſiæ intereſſe debere, ſtatuit Benedictus III. Papa Bibliothecarius.

DE MODO SFPELIENDI CHRISTIANOS. CAP. VI.

Religione Chriſtiana paulatim creſcente, multa ſancti homines pro Chriſtianorum ſepultura cœmeteria fabricarunt, quibus certis, ſtatiſque honeſtis riribus, eadē corpora reconderent: hominis enim ſepulchrum perpetuo magni fecerunt, cauſſas reddunt Origines & diuus Auguſtinus. Scribit enim ille libro V. contra Celſum: Humana corpota, vt animæ domicilia, & ſanctioris præcipuæ, haud quaquam ſunr reijcienda, quippe quæ, ex optimarum legum permiſſu cum honoribus, qui haberi his poſſunt, & ſepultura dignantut. Et lib. viij. contra eundem: Rarionalem animam honorare didicimus, & huius organa ſepulchro honorifice demandare. Auguſtinus libro 1. cap. xiij. de ciuitate Dei: Nec ideo tamen contemnenda, & âbijcienda ſunt corpora defunctotum, maximeq́; iuſtorum, atque fidelium, quibus tanquam organis, & vaſis ad omnia bona opera ſanctus vſus eſt Spirirus. Si enim paterna veſtis & annulus, ac ſi quid huiuſmodi ranto charius eſt poſteris, ranto erga parentes maior affectus, nullo modo ipſa ſpernenda ſunr corpora, quæ vtique multo familiarius, atque coniunctius, quam quælibet indumenta geſtamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adiutorium, quod adhibetur extrinſecus, ſed ad ipſam naturam hominis pertinent, vnde & anriquorum iuſtorum funera officioſa pietate curata ſunt, & exequiæ celebratæ, & ſepultura prouiſa, ipſiſque dum viuerent de ſepeliendis, vel etiam trāsferendis ſuis corporibus filijs mandauerunt. Has igitur ob cauſſas hominum corpora veteres terræ mandarunt. Et quidem non ſine periculo Chriſtiani ſæpius martyrū corpora reuerenter, & teligioſe ſepeliebant. Quod Aſterij ciuis Romani diuitis, nobilis, patricij, ſenatoris, & Imperatorum propinqui exemplum teſtatur: qui quum Marinū martyrem Cæſareæ Cappadociæ capite plexum (vt auctor eſt Euſebius libro vij. cap. xvi.) ſepeliſſet, eo facto, & ipſe capite cæſus eſt. Cùm in conſumatione martyris Marini Aſterius (inquit) adeſſet, corpus illius capite truncum bumeris ſuis, ſplendidoq́ue, & pretioſo indumento impoſitum detulit, & ſplendiſsimè, quantum conueniebat ſepulturæ tradidit, & honotem quem martyri detulit, continuo ipſe martyr aſſequitur. Origenes libro 1. cōmentariorum in Iob, meminit pretioſi veſtitus, quo mortui ornati in terram conditi ſunt. Quem ſi quis pro conſuetudine mortui amici corpori inuoluēdo mittere cōſtituiſſet, priùs conſcindebat, ne ab improbis ſubrepto, corpus irreuerenter abijceretur, Eutychianus Papa (auctore Damaſo) conſtituit, vt quicunque fidelium martyrem ſepelitet, id ſine Dalmarica, aut collobio purpurato nullatenus faceret, & manibus ſuis per diuerſa loca cccxlij. martyres ſepeliuit. Prudentius, quæ in eccleſijs Occidenralibus in veſtiendis, & vngendis defunctorum corporibus fieri ſolita eſſent, breuiſsimè explicat in hymno in exequijs defunctorum ſic:

Hinc maxima cura ſepulchris
Impenditur, hinc reſolutos
Honor vltimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat
Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos eſt,
Aſperſaq́; myrrha Sabeo,
Corpus medicamine ſeruat.
Quid nam ſibi ſaxa rauata?
Quid pulchra volunt monumenta.
Res quod niſi creditur illis
Non mortua ſed data ſomno.

Sanctus Gregorius Papa in Canrica: mortuorum copora mirrha condita fuiſſe tradit, ne putreſcerent. Annonius corpora defunctorum magna cura vncta, & aromatibus condita fuiſſe refert libro iiij. cap. xxxiij. Potenriotes quidam cum ornamentis & auro ſepeliebantur. Sic ſepulta fuit Maria vxor Imperatoris Honorij Romæ, ſic propinqua quædam vxoris Guntarani regis Francorum in eccleſia Metenſi. Turonenſis libro viij. cap. xxi. Inter deponendum in ſepulchro defunctum præcationes habitas eſſe intelligitur ex oratione Nazianzeni pro Gæſario fratre, quarum exemplum habetur in fine eiuſdem orationis. Diuus Auguſtinus, homines diuites, qui nimis magnos faciebant in funeribus ſumptus reprehendit libro 1. cap. xii. de ciuitate Dei, curationemq́ue funeris, ſepulturæ conditionem, exequiarum pompam, magis viuorum ſolatia, quàm ſubſidia mortuorum eſſe tradit. Eandem rem etiam D. Ioannes Chryſoſtomus arguit. Refert diuus Gregorius moris fuiſſe ſuo tempore, quod funera Pontificum Romanorum ſolerent dalmaticis contigi, quas poſt ſepulturam populus conciſas reuerentiæ cauſſa ſeruare ſolebat. Quem morem ipſe improbar. Indignum eſſe ſcribit, cum multa adſint ab Apoſtolorum, & martyrum corporibus velamina, à peccatorum corporibus ſumi quod aſſeruaretur. Statuit igitur vt feretrum,

quo

quo Romani Pontificis corpus ad ſepeliendum ducebatur, nullo tegmine velaretur, libro XII. in Concilij cuiuſdam Romani ad ſe congregati actionibus. Illud etiam inoleuiſſe videtur, vt Epiſcopi aliquid pro ſepultura acciperent, quam rem Maſſalino Epiſcopo prohibet Diuus Gregorius, præcipitque, ne prætium pro ſepultura accipiat libro VII. ep. IIII. & LV. Quum tamen ſponte pro luminaribus in templo aliquid voluerint hæredes dare, vt id licitum ſit accipere, ſtatuit.

DE SEPVLCHRIS ET EPITAPHIIS. Cap. VII.

In cœmeterijs (de quibus infra dicam) erant priuatorum ſepulchra marmorea, lateritia & loculos habentia, in quibus Chriſtiani ſepeliebantur. Ex ſepulchris verò quædam fuiſſe hæreditaria, quædam donatitia, ex eo apparet, quod de vtriſque mentio extat. De hæreditarijs D. Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, de donatitijs Nazianzenus in oratione funebri Cęſarij fratris mentionem faciunt. Sepulchrum, inquit, à nobis Cæſarius domum habet, quod parentibus ac ſenectuti in tempore ſuo fuerat præparatum. Nicephorus libro VIII. cap. XII. ſcribit Helenam Auguſtam Hieroſolymis agrum figuli parari curauiſſe ad peregrinorum & aduenarum ſepulturam. Diuus Hieronymus ad Pammachium de obitu Paulinæ vxoris: Cæteri (inquit) mariti ſuper tumulos coniugum ſpargunt violas, roſas, lilia, floresque purpureos, & dolorem pectoris his officijs conſolantur. Quod Prudentius in hymno de exequijs mortuorum repetit:

Nos tecta vouebimus oſſa
Violis, & fronde frequenti
Titulumq́, & frigida ſaxa
Liquido ſpargemus odore.

Magna apud antiquos fuit cura & religio ſepulchrorum, vt ex Sidonio intelligitur, qui tradit epiſtola ad ſecundum libro iij. ſeipſum quum aliquando interueniſſet, prohibuiſſe quoſdam homines profanos à direptione ſepulchrorum, ſumpto de ipſis ſupplicio, quia inter alia proaui ſui tumulum violaſſent. Magnifica ſepulchra veteres extruxiſſe, ex homilia Ioannis Chryſoſtomi lxxix. in xvij. caput Ioannis intelligitur. Cæterum quum antiquitus tantum extra vrbem in Cœmiterijs hominum corpora ſepelirentur, pace eccleſiæ data intra vrbes ad templorum limina, poſtea in ipſis templis ſepeliri mos inualuit. Conſtantinus in porticum templi apoſtolorum Conſtantinopoli: Honorius in porticu templi ſancti Petri Romæ, eius vxor intra idem templum ſepulti ſunt: Rotharis rex Longobardorum Ticini in ſancti Ioannis Baptiſtæ, Clodoueus Francorum Rex Pariſijs in templo Apoſtolorum, Clotharius Rex Pariſijs in baſilica ſancti Vincentij, Brunchildis Regina Frãcorum apud Heduam in æde Sancti Martini, Carolus Martellus, & eius filius Pipinus in templo ſancti Dionyſij Pariſijs, Carolus Magnus Imperator in eccleſia ſanctæ Mariæ Aquiſgrani. Hiludouicus Pius Imperator in baſilica ſancti Arnulfi Metis. Macedonius Conſtantinopolitanus Epiſcopus apud Gangras exul moriens, in templo ſancti Gallinici martyris, Diuus Benedictus Abbas Caſinas in baſilica ſancti Ioannis Baptiſtæ conditi ſunt. Eorum enim, qui pietatis laude, aut rerum geſtarum magnitudine celebriores fuerunt, corpora in templis tumularunt. Sic Leo, Simplicius, Gelaſius, Anaſtaſius II. Symmachus, Hormiſda, & teliqui deinceps Romani Pontifices ad ſanctum Petrum Apoſtolum ſunt tumulati: Ioannes Papa Rauennæ, Agapetus Conſtantinopoli tranſlati, Romæ in eodem templo ſepulti ſunt. Iuſtinianus Imperator Conſtantinopoli baſilicam ſanctorum Apoſtolorum extruxit, in quo Imperatores, & Patriarchæ locum ſepulturæ haberent. Euagrius libro iiij. cap. xxxi. Cæterum ſepulchra marmorea fuiſſe Gregorius Turonenſis de gloria confeſſorum cap. xlij. teſtatur. Sepulchrorum loca ſacerdotali benedictione conſecrata fuiſſe ait idem Gregorius libro eodem cap. cvi. Nobilium ſepulchris lychnos ſuſpendere ſolebant, quod libro iiij. cap. xxx. exponit Turonenſis, qui ſcribit Glaſuintæ Reginæ Francorum lychnum fune fracto dilapſum eſſe. Ignatius in vita Taraſij ait: Mulieres profluuio ſanguinis laborantes ex lampade ad ſepulchrum Taraſij Patriarchæ Conſtantinopolitani lucente, hauſiſſe oleum, & ſanatas eſſe. In primo Conſilio Bracarenſi decretum legitur, ne corpora defunctorum intra baſilicas ſanctorum tumulentur, ſed ſiant omnes ſepulturæ extra ciuitatem, cap. xxxvj. Sepulchris Chriſtianorum epitaphia affigebantur, de quibus meminit Prudentius in paſsione ſancti Hippolyti Epiſcopi & martyris.

Innumeros cineres ſanctorum Romula in Vrbe,
Vidimus Chriſti Valeriane ſacer
Inciſos tumulos, titulos, & ſingula quæris
Nomina difficile eſt vt replicare queam.
Plurima litterulis ſignata ſepulchra loquuntur
Martyris, aut nomen, aut epigramma aliquot.

Extant adhuc multa ſanctorum martyrũ epitaphia carmine facta, quibus Damaſus Papa eorum

pa eorum ſepulchra exornauit. Reliquorum etiam hominum ſepulchris epitaphia addiderunt, quorum infinita penè ante mille annos videntur per Vrbis Romæ eccleſiarum pauimenta. Nam his, qui de republica Chriſtiana benemeriti erant, epitaphia addi ſolere, & ſepulchrum, monumenta, titulosque ſtatuta fuiſſe à Chriſtianis, ait Paulus diaconus libro iij. cap. ix. hiſtoriæ Longobardorum. Poſt pacem Chriſtianis datam, multos ex imperito vulgo in cœmiterijs luxurioſe bibiſſe, imò etiam ipſis cadaueribus exhibitas epulas. Quas voracitates, & ebrietates perinde ac religioſas habitas, diſertè Auguſtinus reprehẽdit libro primo de moribus eccleſiæ cap. xxxiiij. & epiſtola lxiiij. ad Aurelium Carthaginenſem Epiſcopum, vbi ita ait: Commeſſationes & ebrietates ita conceſſæ, & licitæ putantur, vt in honorem etiam beatiſsimorum martyrum, non ſolum per dies ſolennes, ſed etiam quotidie celebrentur. Arceatur igitur tantum dedecus de ſanctorum corporum ſepulchris, de locis ſacrorum, de domibus orationum, addiditque eum abuſum in Italia & aliis prouincijs aut nunquam fuiſſe, aut exortum, epiſcoporum diligentia ſublatum eſſe. Et paulo infra: Sed quum iſtæ in cœmeterijs ebrietates, & luxurioſa conuiuia, non ſolum honores martyrum à carnali & imperita plebe credi ſolent, ſed etiam ſolatia mortuorum, mihi videtur facilius illic diſſuaderi poſſe iſtam fœditatem ac turpitudinem, ſi etiam de ſcripturis prohibeatur. Longobardos Chriſtianos in locis defunctorum trabes erexiſſe, vt quiſque ſciret, quo in loco ſui iacerent, auctor eſt Paulus diaconus, libro v. cap. xiij. de rebus geſtis Longobardumm. Sepulturas vendi, & laicos in eccleſijs ſepeliri vetat ſynodus Triburienſis cap. xv. Hincmarus Remenſis Epiſcopus cur non ſint vẽdenda ſepulchra addit rationem: quod ſit terra illa conceſſa putredini, & non deceat de alieno luctu facere compendium, in epiſtola ad eccleſiam Tornacenſem.

DE ORATIONIBVS FVNEBRIBVS. CAP. VIII.

CÆterum antequam mortuorum corpora humi mandarent, orationes de eorũ vita haberi ſolitas, ex Euſebio, Naziatzeno, & Socrate clarum eſt. Euſebius enim Conſtantinum, Nazianzenus fratres Cæſarium & Baſilium, Gregorius Meletium Antiochenum Epiſcopum (vt ait Socrates libro V. cap. ix.) mortuos orationibus funebribus laudarunt

DE ELEEMOSYNIS PRO MORTVIS, CAP. IX.

COndito, & curato funere, dabantur eleemoſynæ. Origines lib. iij. in Iob: Conuocãtur (inquit) in anniuerſarijs diebus memoriæ, vel parentum defunctorum, ſeu amicorum, ſeu quorumcunque, qui in fide diſceſsiſſent, ſacerdotes ſimul, & laici, atque in eo cœtu primum mortuis, quod in fide diſceſsiſſent, gratulantur, & ſibi pium & trãquillum exitum quiſque precatur, poſtea conferuntur eleemoſynæ, vel oblationes, quæ in pauperes, qui ſimul tum adſunt, pupillos, & viduas diſtribuuntur. Hieronymus ad Pãmachium de obitu Paulinæ vxoris: Pammachius noſter ſanctam Fauillam, oſſaque veneranda Paullinæ eleemoſynæ balſamis rigat, his pigmentis, atque odoribus fouet cineres quieſcentes, ſciens quia ſcriptum eſt: Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemoſyna peccatum. Diuus Auguſtinus epiſtola lxiiij. ad Aurelium Carthaginienſem Epiſcopum: Si quis in memorijs mortuorum aliquid pecuniæ offerre voluerit, in præſenti pauperibus eroget, ita nec deſerere videbuntur memorias ſuorum, quod poteſt gignere non leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in eccleſia, quod piè & honeſtè celebratur. Eadem propemodum refert D. Ioannes Chryſoſtomus in oratione de martyribus.

DE ORATIONIBVS, PRECIBVS, OBLATIONIBVS, ſacrificijs, & diebus aniuerſarijs pro animabus Defunctorum. CAP. X.

TErtullianus in libro de corona militis: Oblationes pro defunctis, pro natalitijs annua die facimus. Et in libro de Monogamia: Enimvero pro anima eius oret, & refrigerium interim adpoſtulet ei, & in prima reſurrectione conſortium, & offerat annuis diebus dormitionis eius. Hinc anniuerſariorum ſacrorum pro defunctus cum eleemoſynis origo, quæ apud nos perpetua inſtituuntur. Quam rem perinde ac nuper inſtitutam hæretici hodie irrident. Diuus Cyprianus libro primo epiſtola ix. ad clerum Furnitanorum: Epiſcopi anteceſſores noſtri religioſe & ſalubriter prouidentes cenſuerunt, ne quis frater excedens ad tutelam, vel curam, clericum nominaret, ac ſi quis hoc feciſſet, non offeretur pro eo, vel ſacrificium pro dormitione eius celebraretur. Neque enim apud altare Dei meretur nominari in ſacerdotum prece, qui ab altari ſacerdotes, & miniſtros voluit auocare. Et

ideo

ideo Victor cùm contra formam nuper in Concilio à ſacerdotibus datam Germinium Fauſtinum presbyterum auſus ſit tutorem conſtituere, non eſt, quod pro dormitione eius apud vos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine eius in eccleſia frequentetur, vt ſacerdotum decretum religioſe & neceſſariè factum ſeruetur à nobis. Euſebius libro iiij. de vita Conſtantini: Turba frequens omnis generis hominum funus Imperatoris Conſtantini ſecuta eſt, ac preces cum fletu pro anima Imperatoris fudit. Diuus Auguſtinus libro ix. cõfeſſionum cap. xj. de ſancta Monica matre ſua moriente loquens, ait: Illud vos rogo, vt ad Domini altare memineritis mei vbi fueritis. Et cap. xij. In eis precibus, quas tibi fudimus cùm offerretur pro ea ſacrificium pretij noſtri, iam iuxta ſepulchrum poſito cadauere, nunquam fleui. Precum, & eleemoſynarum pro defunctorum animabus mentionem faciunt D. Ioannes Chryſoſtomus homilia lxj. In xj. cap. Ioannis, & ſermone iij. in primum caput ad Phillippenſes: Item Diuus Aurelius Auguſtinus epiſtola lxiiij. ad Aurelium Epiſcopum Carthaginienſem, ſic: Oblationes pro ſpiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare credendum eſt, ſuper ipſas memorias non ſint ſumptuoſæ, atque omnibus petentibus ſine typho, & cum alacritate præbeantur, neque vendantur. Tradit Metaphraſtes, Io. eleemoſynarium præcepiſſe, impigre fieri oblationes, & ſacrificia pro defunctis. Sic de Tuma presbytero Bedas ſcribit, qnod in monaſterio Tumiaieſtir pro fratre ſuo, quem in bello interfectum putarat, ſæpius miſſas celebrarit, pro abſolutione animæ eius: ſicque factum, vt is in bello à nemine vinci poſſet. Hoc miraculo permoti alij, ſimiliter pro illis, qui de ſæculo migrarant, oblationis ſacræ victimas tulerunt, edocti ſacrificium miſſæ ad redemptionem animæ & corporis valere. In hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro quarto cap. xxij. Collectas pro defunctis fecerunt, quod eas mortuis ad redemptionem animæ prodeſſe crediderint, vt docuit Ioannes Eleemoſynarius, teſte Vincentio libro xxij. cap. cx. Hinemarus Remenſis Epiſcopus ait in epiſtola ad Tornacenſem eccleſiam: Ab amicis propinquis, hæredibus mortuorum eccleſijs, in quibus ipſi ſepulti erant, offerri aliquid ſolitum eſſe, quum accipere quidem, ſed non exigere liceat. De diebus vero vij. xxxiij. & xl. ſolennibus mortuorum pauca dicamus. In eccleſijs Occidentalibus celebris ob defuncti memoriã fuit dies xl. poſt obitum. Ambroſius in oratione funebri Theodoſij Imperatoris: Eius principis, & proximi conclamauimus obitũ, & nunc quadrageſimum celebramus, ſicut ſanctus Ioſeph patri ſuo Iacob quadraginta diebus humationis officia detulit. Vbi & de eius ritus varietate iſta addidit. Alij tertium diem, & xxx. alij vij. & xl. obſeruare conſueuerunt. Idem in oratione de fide reſurrectionis. Nunc die ſeptima ſepulchrum ad redimus, quod dies ſymbolum futuræ quietis eſt, quo in loco refert orationes, & exhortationes eo die haberi conſueuiſſe: Narrat Diuus Gregorius in dialogis libro ij. cap. xxiij. duas quaſdam ſanctimoniales petulanti laboraſſe lingua, ſanctum Benedictum vero minitantem dixiſſe. Niſi cortexeritis linguas veſtras, excõmunico vos, Mortuæ vero ſunt mulieres, & in templo ſepultæ. Cum autem tempore Miſſæ diaconus clamaret de more, ſi quis non communicat, det locum: vidit earum nutrix etiam iſtas ſepultas mulieres ſurgere, atque de templo exire. Poſtea igitur oblatione pro defunctis facta, remanſerunt in ſepulchris. Scribit idem Pontifex quandam mulierculam pro ſuo marito in bello capto, & abducto, veluti promortuo, hoſtias hebdomadibus ſingulis curaſſe offerri, in euangelia homilia xxxvij. Recitat idem auctor Caſsium Narnienſis vrbis Epiſcopum, prope ſancti Iuuenalis martyris ſepulchrum quotidie obtuliſſe ſacrificium pro defunctis & viuentibus, in euangelia homilia vij. Orationes, quibus animas mortuorum Deo commendant, commemorat Beda libro iiij. cap. xxv. Geſta Epiſcoporum Metenſium recitant de Clodulfo Epiſcopo, quod ipſi ſepulto, clerici eius per dies xxx. Miſſarum ſolennibus, orationibus, continuis vigilijs & pſalmodijs pietatis intuitu iuſſa perſoluerunt. Impijs verò, neque loco ſolito iuxta cæteros Chriſtianos tumulus datus, neque preces pro ijs exhibitæ, neque Miſſæ dictæ, aut pſalmi cantati. Beda libro V. cap. xv. Memorias defunctorum anniuerſarijs orationibus vigilijs, pſalmorum laude, Miſsis celebrarunt, vt tradit idem Beda libro tertio cap. ij. qui refert ad crucẽ, quã Oſuualdus in Anglia erexerat, fratres Haguſtaldenſis eccleſiæ quotãnis pridie ante illum diem, quo is occiſus fuerat, vigilias cum plurima ſpalmorum laude continuaſſe, & victimam ſacræ oblationis pro ſalute animæ eius offerri ſolitos fuiſſe. Oluuius quoque Rex, in loco, vbi Oſuinum Regem interfici curarat, eo nomine monaſterium extruxit, vt quotidie preces pro vtriuſque anima ibi fierent, teſte Beda libro iij. cap. ij. Sic de Monialibus idem ſcribit, quòd expletis matutinis horis, quotidie ad fratrum ſepulchra certas Deo laudes canere ſolerent, libro iiij. cap. vij. Ædiſuualdus in epiſtola ad ſanctum Bonifacium refert, memorias mortuorum anniuerſario die orationibus celebratas. Defunctorum nomina prout opportunitas anni exegerit, ex vtraque parte adducta fuiſſe. Ioannes Damaſcenus in ſermone de defunctis affirmat, non tantum anniuerſarias, ſed etiã trigeſimas, & quadrageſimas in defunctorum vtilitatem cedere, ex auctoribus, Diuo Gregorio, & Dionyſio, & alijs patribus, quam rem Apoſtolos approbaſſe tradit. S. Bonifacius in epiſtola ad Alderium abbatem pro dormientium fratrum animabus orare iubet, Leobgyta in epi-

epiſtola ad ſanctum Bonifacium: Pro anima patris mei preces ad Deum offerre non renues. Carolus Magnus libro ij. cap. xxxj. pro parentibus ſuis, & amicis orat, & pro ijs eleemoſynas diſtribuit. Michael, & Procopia Imperatores Taraſij memoriam anniuerſarij die celebrarunt ad ſepulchrum eius. Annales Conſtantinopolitani lib. xxiiij. Ex his igitur ſanctorum patrum locis, ignem purgatorium eſſe ſatis aperte intelligitur, cuius præter alios vetuſtiſsimus auctor Origenes ita meminit Homilia ij. in pſalmum xxxvj. Eſt hoc (inquit) peccatum ira, vnum ex illis, quod ad ædificia adfert ligna, fœnum & ſtipulam. Et neceſſe eſt huiuſmodi materias per ignem probari, ita vt permaneamus tamdiu in igne, donec in nobis ligna iracundiæ conſumantur, & fœnum indignationis, & ſtipula verborum eorum, quæ huiuſmodi vitijs exagitari pertulimus. Et homilia iij. in eundem: Veniemus ad illum ignem, in quo vniuſcuiusque opus quale ſit ignis probabit, & vt ego arbitror, omnes vos venire neceſſe eſt ad illum ignem, etiamſi Paulus aliquis ſit, vel Petrus: venit tamen ad illum ignem, ſed illi tales audiunt, etiamſi per ignem tranſeas flamma non vret te. Homilia octaua in Leuiticum aſſerit eos, qui peccatum commiſerunt, quod neque in hoc neque in futuro ſæculo remittitur per duas ſeptimanas manere immundos, ſed tertia incipiente purgari ab immunditia Homilia duodecima in Ezechielem: Nobis alia (inquit) ſeruantur tormenta, qui videmur credere, & in ipſa credulitate peccamus, ab eorum ſupplicio, qui ne initium quidem crudelitatis habuerunt. Et libro quinto contra Celſum: Singulos quibus per ignem, vel pœna ſit ſimul, & medicatio adferenda ignis iſte amburit, non tamen exurit, vt qui nil habent, quod per ignem ſit abſumendum. Plura dicit in eam ſententiam ante, & poſt ea verba.

DE COEMETERIIS. CAP. XI.

COEmeteria loca erant Chriſtianorum ſepulturæ ſpeciatim aſsignata. Nam quemadmodum veteres tam antiquæ, quam nouæ legis patres mortuos dormire dicebant (quod frequenter diuina ſcripta commemorant, vt illud: Dormiuit cum patribus ſuis in ſenectute bona: Et epiſtola prima ad Theſſalonicenſes cap. iiij. Nolumus vos ignorare de dormientibus, vt nō contriſtemini) ſic eorum ſepulchra appellabant eo nomine, quòd ſignificarent loca ad quietem & ſomnum comparara. Athenæus lib. iiij. ex Doſiadis, item lib. iiij. τῶν κρητικῶν ſcribit apud Cretenſes in ſingulis ciuitatibus fuiſſe quaſdam ædes publicas, ad excipiendos peregrinos, quæ appellabantur cœmeteria. Sed Chriſtiani hoc verbo pro ſepulturæ locis (vt dixi) præcipuè vſi ſunt. Veteres primitiuæ eccleſiæ patres ſua cœmeteria habuerunt, in quibus Chriſtianorum corpora ſepelirent, Ea 1. Corinth. cap. xv. beatus Paulus innuit. Deinde, quia ſolebant ad ſepulchra ſanctorum martyrum, quorum ſacroſancta erat memoria anniuerſario die paſsionis eorum conuenire ampla, & capacia cœtibus publicis orationum loca cœmeterijs adiacentia, etiam Cœmeteria vocarunt. Legimus veteres Romanos Pontifices inter martyrum tumulos ſtationes, id eſt, omnes actus publicos pontificales celebrare conſueuiſſe. Itaque hæc cœmeteria erant Chriſtianis (quod & nunc ſunt) veluti templa, & orationum loca, in quibus Epiſcopi ſynodos congregabant, ſacramenta adminiſtrabant, verbum Dei concionabantur. Hinc illud ſcitu dignum, quod quum Imperator quiſpiam perſecutionem in Chriſtianos inſtaurare conſtituiſſet, ante omnia eos à cœmeterijs arceri ſolebat, ne in vnum conueniendi eis facultas eſſet. Itaque legimus apud Euſebium Cæſarienſem hiſtoriæ eccleſiaſticæ libro vij. cap. xj. Æmilianum iuridicum Ægypti in Valeriani perſecutione ita Dionyſium epiſcopum, presbyteros, & Clericos Alexandrinos, & alios Chriſtianos in Chriſti fide conſtantes alloquentem: Video vos, & ingratos eſſe, & non ſentire manſuetudinem Auguſtorum, quapropter Alexandriæ nō eritis, ſed in Lybiam relegabo vos, & vobis alijsque non licebit amplius ſynodos colligere, vel ad cœmeteria (ſicut vocāt) ingredi. Et hiſtoriæ eiuſdē libro ix cap. ij. legimus Galerium Maximinum aliquando conatum cœmeteria Chriſtianis rurſus adimere, cum eos diſsipare, atque peſſundare vellet: Itaque (inquit) nihil non ad ſubuerſionem noſtram molitus, primùm nobis libertatem in Cœmeterijs conueniendi prætextu quodam adimere conatur, Rurſus cum Imperator alius perſecutionem in nos reprimere vellet ante omnia ius conueniendi in cœmeteria reddidit. Extabat Gallieni Auguſti edictum, quo Chriſtianis cœmeteria ſua reſtitui iuſsit, vt ad ſua ſacra coire poſſent, quibus à patre ſuo Valeriano Imperatore paulò ante impijs edictis prohibiti fuerant. Eius rei ita Euſebius libro vj. cap. xiij. meminit: Valeriano Imperatore capto, filius eius Gallienus monarchiam nactus, moderatius imperio vtitur, ac confeſtim publicis edictis perſecutionem contra nos motam remiſit, & vt doctrinæ noſtræ præſides cuncta liberè pro conſuetudine ſua obirent, dato reſcripto pręcepit. Extat eius conſtitutio, quam ad epiſcopos miſit, permittens illis illa loca recipere quæ cœmeteria vocamus, & paulò ſupra:

Imperator

Imperator Cæſar. Licinius Callienus Pius Felix Auguſtus Dioniſio Pinnæ, Demetrio, & alijs Epiſcopis ſalutem:

Beneficentiam doni mei per vniuerſum mundum publicari mandaui, vt à locis, quibus diſciplinæ gratia derinentur, diſcedant, & ob hanc cauſſam etiam vos exemplo huius reſcripti mei vti poteſtis, ne quiſquam vobis negotium faceſſat, & hoc quod à vobis licitè petfici poteſt, diu anteà eſt à me conceſſum. Quapropter Aurelius Quirinus, qui maximis negoci;s præeſt, exemplar à me datum cuſtodiet. Euſebius igitur indicat præcipuum eius beneficium fuiſſe, quòd petmiſerit Chriſtianos recuperare cœmiteria. Cum igitur audimus ea Chriſtianis permitti, intelligimus etiam permitti, vt ad ſua ſacra coire poſſint. Gallienus ſui edicti cuſtodem, & veluti excutorem, ac vindicem nominat quendam Aurelium Quirinum. Ex his igitur liquet, apud Chriſtianos perſecutionum tempore cœmeteria præcipua quædam templa, ſiue loca ſacra fuiſſe, in quibus ad ſua ſacra conuenire poſſent. In cœmiterijs fabricas materiales fuiſſe, ſacrorum myſteriorum vſibus extructas, auctor eſt Damaſus papa, qui in ſancti Fabiani papæ & martyris vita ita ait: Hic multas fabricas per cœmeteria fieri præcepit. Bibliothecarius in vita Ioannis iij. papæ: Hic ampliauit, & reſtauranit cœmeteria ſanctorum martyrum. In cœmeterio beatum Xyſtum ij. papam cum quattuor diaconis occiſum fuiſſe, auctor eſt ſanctus Cyprianus libro V. epiſtola ad Succeſſum, Xyſtum (inquit) in cœmeterio animaduerſum ſciaris, & cum eo diaconos quattuor. viij. Iduum Auguſtarum die. Hinc Damaſus ait: Liberium papam de exilio reuerſum, habitaſſe in cœmiterio ſanctæ Hagneris apud Conſtantiam, ſororem Conſtantij Auguſti. Et paulo infra: Conſtantius Auguſtus facto concilio, miſit & reuocauit Liberium de cœmeterio ſanctæ Hagneris. Bibliothecarius ait: Bonifacium papam Vrbe pulſum habitaſſe aliquando in cœmeterio ſanctæ Felicitatis martyris, via Salaria. In Cœmeterijs Romæ exiſtentibus bapriſmum, & miſſas celebrare, vigilias decantare, ordinationes & ſtationes, id eſt, omnes ſacras cæremonias habere, veteres ſolitos fuiſſe, docent antiquiſsima eccleſiaſtica monumenta. Protonotarius ſanctæ Romanæ eccleſiæ in actis Liberij papæ, primo tomo Conciliorum: Habitabat Liberius papa ab Vrbe Roma milliario tertio, in cœmeterio Nouellæ, iuxta cœmeterium Oſtrianum, vbi Petrus Apoſtolus baptizauit. Eodem tempore paſchæ baprizauit Liberius papa (in eodem cœmeterio) promiſcui ſexus numero quattuor millia & dundecim: quia omnes Romani, & à longè alij, & Romanorum vicini deſiderabant ab eodem baptizari. Bibliothecarius in vita Sergij papæ. Hic tempore ſui presbyteratus impigrè per cœmeteria diuerſa miſſarum ſolennia celebrabat. Concilium Elibertinum ſub Siluestro papa cælebratum, cap. xxxv. Placuit (inquit) prohiberi, ne fœminæ in cœmeterio peruigilent, eò quod ſæpe ſub obtentu orationis ſcelera latenter committant. Item ex Apologia diui Athanaſij de fuga ſua: In hebdomada poſt ſacram Pentecoſtem populus completis ieiunijs ad orandum ad cœmeterium abijt. Cui loco conuenire videntur Leonis papæ verba: Quarta & ſexta feria ieiunemus, ſabbato verò apud ſanctum Petrum conſuetas vigilias celebremus. Damaſus papa in vita Dionyſij papæ ait: Ipſum presbyteris Romanis eccleſias, & cœmeteria (curanda ſcilicet) diuiſiſſe. Vetuſtiſsimum ante Damaſi tempora Sanctæ Romanæ eccleſiæ regiſtrum: Populus Romanus timens Deum, multiſque perſequutionibus fatigatus per cœmeteria martyrum ſtationes ſine clericis celebrabat, & ad ſanctam Hagnem multi fidelium conuenerunt. Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Ioannis iij. papę ita ſcribit. Hic amplicauit, & reſtaurauit cœmeteria ſanctorum martyrum, & inſtituit vt oblationes hamulæ (panem ſcilicet, & vinum pro ſacrificio intelligit, quia hæc verba in hoc ſignificatu paſsim accepta iuueniuntur) & luminaria per eadem cœmeteria omnibus Dominicis de Lateranis adminiſtrarentur. Et paulò infra: Tunc venerabilis papa Ioannes retinuit ſe in cœmeterio ſanctorum Tiburtij & Valeriani, & habitauit ibi multo tempore, vt etiam Epiſcopos ibidem conſecraret, Idem in vita Gregorij iij. papę. Hic inſtitutis diſpoſuit, vt in cœmeterijs ſanctorum martyrum circumquaque poſitis Romæ, in die natalitiorum ipſorum luminaria ad vigilias faciendas, & oblationes de patriarchio per oblarionarium deportarentur, ad celebrandas miſſas per ſacerdotē qui pro tēpore fuerit. Itē in vita Nicolai primi. Hic Pontifex cœmeterium ſancti Marci, inter vias Appiā, & Ardeatinā, multis ruinis conquaſſatū atque contritū mirifice cōſtruxit, ac decorauit, diuiniqúe cultus myſterium, quod multos per temporum curſus diſceſſerat reſtituit. Quis igitur negare audebit cœmeteria nō ſolum idem cum eccleſijs fuiſſe, ſed aliquid amplius, quam eccleſiæ Vrbanæ, ſepulchra ſcilicet Chriſtianorū, quæ intra Vrbē fieri nō poterāt, habuiſſe, quū in ijs ſtationes, & ſynodus haberi, baptiſmū, ordinationes, & miſſas celebrari, & vigilias fieri videamus? Igitur cōtra aliquorū ſententiā COEMETERIVM, FACIT ECCLESIAM SIVE BASILICAM, quod expreſſe Damaſus papa in vita ſancti Marci papæ, qui ſancto Siluestro immediate ſucceſsit, exponit ſic: Marcus papa fecit baſilicas duas vnā via Ardeatina, in qua ſepultus eſt, aliā in vrbe Roma iuxta Palatinas, Ex huius ſuggeſtione Conſtātinus Auguſtus obtulit baſilicæ quā cœmeterium inſtituit via Ardeatina fundum roſarum. Et paulò infra:

Marcus Papa moriens ſepoltus eſt in Cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina, quod ipſe inſiſtens fecerat. Hic animaduerſione dignum, eccleſiam illam, quam antea baſilicam vocauerat, cœmiterio ibidem conſtituto, non amplius baſilicam communi ſcilicet nomine, ſed Cœmeterium ſpeciali appellatione dici.

DE COEMETERIIS VRBIS ROMAE. CAP. XII.

EIuſmódi Cœmeteriorum plura, qualia etiam nunc cernuntur Romæ, fuerunt, vel in topho ſuburbano ſacellis quibuſdam adiunctis excauata, vel in ſubterraneis cryptis conſtituta, ex quibus in antiquis eccleſiæ monumentis horum mentionem inuenimus.

I. Cœmetrium omnium vetuſsimum Oſtrianum, via Salaria ad tertium ab Vrbe lapidem, in quo beatus Petrus Apoſtolus baptizaſſe dicitur. De quo Protonotarius ſanctæ Romanæ eccleſiæ in actis Liberij papæ cap. iij. ptimo conciliorum tomo, ſic ait: Erat non longe à cœmeterio Nouellæ ad tertium milliarium ab Vrbe via Salaria cœmeterium Oſtrianum, vbi Petrus Apoſtolus baptizauit.

II. Cœmeterium Vaticanum iuxta templum Apollinis, Caique, & Neronis, circum, via Triumphali ſitum: in hortis Neronianis, vbi nunc eſt baſilica ſancti Petri Apoſtoli, In quo iacuere corpora ſanctorum Romanorum Pontificum, Petri, Lini, Cleti, Anacleti, Eoariſti, Xyſti, Teleſphori, Hygini, Pij, Eleutherij, Victoris, & aliorum, Damaſus, Martinus, & cæt. Hoc cœmeterium fontis ſancti Petri vocat liber cenſoum, quod prætet ſepulchra, fontem qnoqoe baptiſini haberet, qui non omnibus cœmeterijs commonis erat.

III. Cœmeterium ad Nymphas, in prædio Seueræ via Nomentana, laplde ab Vrbe inter ſeptimum & octauum, in quo ſepulta fuerunt corpora ſanctorum martyrum, Alexandri papæ, Euentij, & Theoduli, presbyterorum, Papiæ, & Mauri militom, Aproniani tribuni, & aliorum. Damaſus, & martyrologium.

IV. Cœmererium vetus, quod poſtea à Papa Calliſto ampliatum ex eius nomine Calliſti appellatum eſt, via Appia, lapide ab Vrbe ſecundo, ſub baſilica ſancti Sebaſtiani ſitum, in quo iacuere corpora ſanctorum martyrum, Romanorum Pontificum, Aniceti, Soteris, Pontiani, Anteri, Fabiani, Cornelij, Lucij, Stephani, Xyſti ij. Dionyſij, Eutichiani, Caij, Euſebij, & Milciadis: Item ſanctorum Sebaſtiani, Cæciliæ, Tertullini presbyteri, Nemeſij, diaconi, Lucillæ filiæ eius, & aliorum innumerabilium ſacerdotum & martyrum. Damaſus Papa: Hic fecit (inquit) aliud cœmeterium via Appia, vbi multi ſacerdotes & martyres requieſcunt, quod appellatur vſque in hodiernum diem cœmeterium Calliſti. In eo cœmeterio erant catatumbæ, vbi aliquando iacuerunt corpora ſanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, & aliorum multorum ſanctorum. De quibus ita ſcribit Damaſus Papa: Sáctus Cornelius Papa cogatus à quadam matrona, Lucina nomine corpora beatorum Petri & Pauli, Apoſtolorum de catatumbis leuauit noctu, primum quidem corpus beati Pauli beata Lucina poſuit in prædio ſuo, via Oſtienſi ad latus vbi decollatus eſt: Beati verò Petri corpus accepit beatus Coroelius epiſcopus, & poſuit iuxta locom vbi crucifixus eſt, inter corpora ſanctorum epiſcoporum in templo Apollinis, in monte Aureo, in Vaticano Palatij Neroniani iij. Kalend. Iulij. Bibliothecarius in vita Damaſi Papæ: Hic dedicauit Platoniam in catatumbis, vbi corpora ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli iacuerunt, quam verſibus ornauit. Bedas in libro de ratione temporum. Xyſtus iij. papa fecit Platoniam in Cœmeterio Calliſti via Appia, vbi nomina epiſcoporum & martyrum ſcripſit, ea commemorans. Gregorius papa regiſtri libro iij. epiſtola xxx. ad Conſtantinam Auguſtam. De corporibus vero beatorum Apoſtolorum, quid ego dicturus ſum? dum conſtet, quia & tempore quo paſsi ſunt, ex Oriente fideles venerunt, qui eorum corpora, ſicuti ciuium ſuorum repeterent: Quæ ducta vſque ad ſecundum Vrbis miliarium, vſque ad locum, qui dicitur ad Catarumbas, collocata ſunt, ſed dum ea exinde leuare omnis eorum multitudo conueniens niteretur, ita eos vis tonitrui, atque fulguris nimio impetu terruit atque diſperſit, vt talia denuo nullatenus attentare præſumerent. Tunc auté exeuntes Romani, eorum corpora, qui hoc ex domini pietate meruerunt, leuauerunt, & in locis, vbi nunc ſunt condita poſuerunt. Et paulò ſupra: Corpora ſanctorum Petri & Pauli Apoſtolorum tantis in eccleſijs ſuis corruſcant miraculis, atque terroribus, vt neque adorandum ſine magno illuc timore poſsit accedi. Extat adhuc hoc cœmeterium, ſub baſilica ſancti Sebaſtiani via Appie. Leo magnus papa fecit baſilicam beato Cornelio papæ, & martyri, iuxta cœmeterium Callixti via Appia. Hæc Anaſtaſius monachus, & ſanctæ Romanæ eccleſiæ Bibliothecarius, Martyrologium, Liber cenſuum cameræ Apoſtolicæ bibliothecæ Palatinæ editus à Cenſio camerario ſanctæ Romanæ ecccleſiæ, qui poſt papa Honorius iij. fuit, commemorant.

V. Cœmeterium ſancti Soteris Papæ & martyis quod cœmiterio Calliſti vicinum, vel eius

potius

eius potius patrem fuiſſe exiſtimo. Id reſtaurauit Stephanus Papa ij. Anaſtaſius Bibliothecarius. Reſtaurauit tegumen cœmeterij ſancti Soteris, quod ceciderat.

Cœmeterium ſancti Zepherini Papæ & martyris, via Appia prope Catatumbas, & vi.
cœmeterium ſancti Calliſti Papæ, in quo ipſe cum multis alijs martyribus ſepultus eſt. Damaſus.

Cœmeterium ſancti Callepodij presbyteri ſanctæ Romanæ eccleſiæ via Aurelia, lapide vii.
ab Vrbe ij. aliàs iij. extra portam Ianiculenſem prope eccleſiam ſancti Pancratij, vbi dormierunt ſancti Papæ, Calliſtus martyr, & Iulius confeſſor. ſancti martyres, Palma vir conſularis, cum vxore, filijs, & familia, numero xlij. Simplicius ſenator, cum vxore filijs, & familia numero xliix. Iulius ſenator, Felix, & eius vxor Blanda. Damaſus. Martyrologium, liber cenſuum.

Cœmeterium ſancti Prætextati presbyteri, via Appia lapide primo ab euntibus per di- viij.
uerticulum ſiniſtrorſum, in quo dormierunt ſancti martyres Vrbanus Papa, Feliciſſimus, Agapetus, Ianuarius, & Magnus, diaconi: Vincentius, & Stephanus ſubdiaconi Xyſti Papæ ij. Quirinus Tribunus, & eius filia Balbina virgo, ſub ſancto Alexandro papa occiſi. Damaſus. Martyrologium, Liber cenſuum bibliothecæ Vaticanæ.

Cœmeterium ſancti Pontiani Papæ, non longe à ſanctis, Abdon, & Senen, in quo ipſorũ ix.
martyrum corpora cum ſancto Pigmenio presbytero, requieuerunt. Martyrologium, liber cenſuum.

Cœmeterium Cyriacæ, alias Crypta Tiburtina in agro Veranio, in qua condita ſunt X.
corpora ſanctorum martyrum, Laurentij archidiaconi, Seueri presbyteri, Claudij ſubdiaconi, Romani Oſtiarij, Creſcentij lectoris, ſub Xyſto Papa ij. Item Zoſimi, Xyſti iij. & Hilarij Romanorum pontificum, Hippolyti martyris, Concordiæ nutricis eius, cum alijs xix. familiæ ſuæ, Iuſtini presbyteri, Citenei, Habundij, Cyrillæ, Thriphoniæ, martyrum. Extat adhuc in Eccleſia ſancti Laurentij extra muros. Damaſus, Bibliothecarius, Martyrologium, & liber cenſuum.

Cœmeterium Lucinæ via Aurelia, extra portam ſancti Pancratij Martyrologium. xi.

Cœmeterium Aproniani via Latina haud longe ab Vrbe in quo ſepulta eſt ſancta Euge- xij.
nia virgo & martyr ſub Galieno Imperatore. Martyrologium.

Cœmeterium ſancti Felicis Papæ via Aurelia miliario ab Vrbe ij. in quo iacet corpus eius, xiij.
& Felicis ij. antipapæ. Adiunctum eſt cœmeterio ſancti Calepodij prope ſanctum Pancratium, extra portam Ianiculenſem. Damaſus, Liber cenſuum.

Cœmeterium Priſcillæ, alias ſancti Marcelli Papæ via Salaria veteri, in cubiculo claro, xiiii.
iuxta Cryptam ſancti Creſcentionis, lapide ab Vrbe tertio, à ſancto Marcello Papa dedicatum. De quo Damaſus: Marcellus Papa rogauit quandam matronam nomine Priſcillam, & fecit cœmeterium via Salaria, & xxv. titulos in Vrbe Roma. In hoc autem cœmeterio dormierunt ſancti martyres, Marcellinus Papa, Claudius, Quirinus, & Antonius presbyteri: Marcellus ipſe Papa & martyr, Syluester, Liberius, Siricius, & Cæleſtinus Papæ & confeſſores: item Vigilius Papa, Pudens cum vxore Subinilla, & filiabus Pudentiana, & Praxede, Baſilla virgo, Hermes præfectus, Prothus, & Hiacinthus Eunuchi. Damaſus Bibliothecarius, Martyrologium, Liber cenſuum bibliothecæ Vaticanæ. Reſtauratum à ſancto Ioanne Papa. Bibliothecarius.

Cœmeterium ſancti Timothei presbyteri via Oſtienſi intra baſilicã ſancti Pauli Apoſtoli xv.
in quo ipſe iacet. Martyrologium.

Cœmiterium Nouellæ via Salaria, de quo protonotarius ſanctæ Romanæ eccleſiæ in xvi.
actis Liberij Papæ cap. ij. Tomo cõciliorum primo: Habitabat (inquit) Liberius ab Vrbe Roma milliario tertio in cœmeterio Nouellæ via Salaria, quaſi exul. Veniente autem die Paſchæ vocauit vniuerſos presbyteros, ciues Romanos, & diaconos, & ſedit in eodem cœmeterio, & dixit: Nolite timere, quoniam vobiſcum ego nõ habito in Vrbe Roma, ſed habetis Vicarium, ecce fratrem meum, & presbyterum Damaſum.

Cœmeterium Balbinæ, alias ſancti Marci Papæ, inter vias Appiam & Ardeatinam, iuxta xvii.
baſilicam ſancti Marci Papæ, in quo ipſe Pontifex dormiuit. Damaſus in eius vita: Hic fecit baſilicas duas, vnam in Ardeatina, in qua ſepultus eſt, aliam in Vrbe Roma iuxta Palatinas. Ex huius ſuggeſtione Conſtãtinus Auguſtus obtulit baſilicæ, quam cœmeterium conſtituit via Ardeatina fundum Roſarum, cum omni agro campeſtri præſtante ſolidos xl. Et pauló infra: Marcus Papa moriens ſepultus eſt in cœmeterio Balbinæ, via Ardeatina, quod ipſe inſiſtens fecerat anno ſalutis cccxxxvi. Gregorius. iij. Papa baſilicæ beati Marci via Appia extra Vrbem ſitæ, tectum dirutum de nouo refecit. Bibliothecarius. Pontifex Nicolaus ad cœmeterium beati Marci confeſſoris, atque Pontificis, quod inter Appiam Ardeatinamque vias poſitum eſſe cognoſcitur, ſancto deductus eſt ſpiritu, & hoc multis ruinis conquaſſatum reperiens, atque contritum, conatu ſummo renelans, mirificè conſtruxit ac decorauit, diuinique cultus myſterium, quod multos per temporum curſus diſceſſerat, reſtituit ac reſtaurauit.

xiix. Cœmeterium ſancti Iulij prope via Flamina, prope eccleſiam ſancti Valētini, extra muros Vrbis, adhuc extat in vinea fratrū Eremitarū, ordini ſancti Auguſtini. De eo Damaſus.

xix. Cœmeterium ſancti Iulij Papæ via Aurelia. Damaſus.

XX. Cœmeterium ſancti Iulij Papæ via Portuenſi. Damaſus.

xxi. Cœmeterium ſancti Damaſi Papæ inter vias Ardeatinam, & Appiam, iu quo iacent ſancti martyres Proceſſus, & Martinianus, ipſe Damaſus cum matre & ſorore. Bibliothecarius: Hic fecit baſilicas duas, vnam iuxta theatrum, quæ ſancti Laurentij vocatur, aliam via Ardeatina, vbi requieſcit in catatumbis Damaſi cœmeterium reſtauratum eſt à Ioanne vij. Papa, vt idem Bibliothecarins ait.

xxij. Cœmeterium ſancti Anaſtaſij Papæ intra Vrbem regione quinta Eſquilina in Vico Vrſi pileati, prope eccleſiam S. Vibianæ, in quo iacent idem Anaſtaſius, & Innocentius Papæ. Anaſtaſius Bibliothacacius: Anaſtaſius Papa ſepultus eſt in cœmeterio ſuo ad Vrſum pileatum Liber cenſuum bibliothecæ Vaticanæ. Antiqua inſcriptio. Anno Domini ..... Menſe Octobris ...... dedicationem huius eccleſiæ ſanctorum martyrum Simplicij, Fauſtini, & Beatricis ad cœmeterium Vrſi pileati, iuxta formam Claudij ad portam Taurinam. Quam primus Leo Papa maxima deuotione cum indulgentia & remiſsione trium annorum & xl. dierum fecit. In quo cœmeterio requieſcunt quatuor milia cclvij. corpora ſanctorum, exceptis paruulis & mulieribus.

xxiij. Cœmeterium ſancti Hermetis martyris, alias ſanctorum Hermetis, & Domitillæ martyrum, factum à Pelagio Papa ij. Bibliothecarius, & liber cenſuum.

xxiiii. Cœmeterium ſancti Nicomedis presbyteri, & martyris, via Ardeatina, lapide ab Vrbe vij. extructum à Bonifacio v. Papa. Bibliotbecarius: Hic perfecit cœmeterium ſancti Nicomedis, & dedicauit illud,

xxv. Cœmeterium ſanctæ Hagnetis, via Nomentana, Liber cēſuum. Damaſus in Liberio Papa: Rediens Romam Liberius Papa, habitauit in cœmiterio ſanctæ Hagnetis apud germanam Conſtantij Auguſti Conſtantiam. Et paulò infra: Conſtantius Auguſtus reuocauit Liberium Papam de cœmeterio ſanctæ Hagneris. De hoc loqui puto Marcellinum lib. xxi. vbi ait: Iulianus Cæſar Helenæ connigis defunctæ ſuprema miſerat Romam in ſuburbio viæ Nomentanæ condenda, vbi vxor quoque Galli quondam ſoror eius ſepulta eſt Conſtantina. Damaſus: Liberius Papa ornauit de platoneis marmoreis ſanctæ Hagnetis ſepulchrum. Bibliothecarius: Innocentius Papa conſtituit, eccleſiam beatæ Hagnetis martyris à presbyteris Leopardo & Paulino gubernari, & eorum ſolicitudine regi, & ornari. Bonifacius Papa die Paſchæ, ſicut conſuetudo erat, celebrauit baptiſmum in baſilica ſanctæ Hagnetis martyris, quam ruinæ proximam cum abſide renouauit Symmachus Papa.

xxvi. Cœmeterium ſanctæ Felicitatis martyris via Salaria, in quo Bonifacius Papa ſepultus eſt. Bedas, Bibliothecarius, liber cenſuum. Bonifacius Papa fecit oratorium in cœmiterio ſanctæ Felicitatis iuxta corpus eius, cuius & ſancti Siluani ſepulchra exornauit, vbi poſuit hæc dona, patenam, Amam, Scyphum, calices duos, coronas tres, omnia argenta. Symmachus Papa baſilicam ſanctæ Felicitatis ruinæ proximam reparauit. Bibliothecarius.

xxvii. Cœmeterium Iordanorum à Symmacho Papa refectum, vbi quieſcit corpus ſancti Alexandri martyris Bibliothecarius: Hic fecit cœmeterium Iordanorum in melius, propter corpus ſancti Alexandri.

xxiix. Cœmeterium ſanctorum Nerei, & Archillei martyrum, via Ardeatina, in prædio ſanctæ Dimitillæ, in crypta Harenaria, lapide ab Vrbe ſecundo, reſtitutum à Papa Ioanne in quo ipſorum corpora condita ſunt. Maryrologium, & Bibliothecarius. Qui ſic ſcribit: Hic Papa reſtaurauit cœmeterium beatorum martyrum, Nerei & Archilei, via Ardeatina, & cœmeterium ſanctorum martyrum, Felicis & Adaucti, & cœmeterium Priſcillæ.

xxix. Cœmeterium ſanctorum Felicis, & Adaucti martyrum via Oſtienſi milliario ab Vrbe ſecundo. Renouatum à Ioanne Papa. Bibliothecarius.

XXX. Cœmeterium ſanctorum Tiburtij & Valeriani martyrum. Bibliothecarins in Ioanne iij. Papa: Ioannes Papa retinuit ſe in cœmeterio ſanctorum Tiburtij & Valeriani martyrum, & habitauit ibi multo tempore, vt etiam epiſcopos ibidem conſecraret. Ronouatum à Gregorio iij. Papa. Idem Bibliothecarius. In quo iacuerunt ſancti martyres Marcellinus presbyter & Petrus exorciſta. Martyrologium. Bibliothecarius: Hadrianus Papa tectum cœmeterij S. Tiburtij reſtituit.

xxxi. Cœmeterium ſanctorum Marcellini & Petri martyrum via Lauicana. Renouatum ab Honorio Papa. Bibliothecarius in vita Hadriani Papæ: Cœmeterium ſanctorum Marcellini, & Petri nouiter refecit, & gradus eius via Labicana, iuxta baſilicam beatæ Helenæ renouauit, & eiuſdem tectum refecit, quoniam nullus iam deſcenſus erat ad ipſa ſancta corpora.

xxxii. Cœmeterium ſanctorum Marci, & Marcelliani martyrum, via Ardeatina, reſtauratum à Ioanne Papa vij. Bibliothecarius: Laborauit Ioannes vij. Papa in cœmeterijs ſanctorum martyrum Marcelliani, & Marci, Damaſique ſancti Pontificis.

Cœmeterium ſanctorum Ianuarij, Vrbani, & Maximi martyrum reſtauratum & ornatum à Gregorio Papa iij. Bibliothecarius. Gregorius iij. laborauit in cœmeterijs ſanctorum martyrum Ianuarij, Vrbani, Tyburtij, Valeriani, & Maximi, eorumque tecta in ruinis poſita à nouo refecit. xxxiii.

Cœmeterium ſanctæ Petronillæ ornatum à Gregorio Papa iij. de quo Anaſtaſius Bibliothecarius: In cœmeterio beatæ Petronillæ ſtationem annuè dare inſtituit, vbi obtulit coronam auream, calicem, & patenam argenteam, ſeu & alia diuerſa ad ornatum eccleſiæ pertinentia. xxxiv.

Cœmeterium ſanctorum Simplicij, & Seruiliani xxxv.
Cœmeterium ſanctorum, Quarti & Quinti. xxxvi.

Bibliothecarius in Hadriano Papa.

Cœmeterium ſanctæ Agathæ ad Girolum via Aurelia, in quo iacuerunt corpora ſanctorum Proceſſi & Martiniani. xxxvii.
Cœmeterinm Vrſi ad Porteſam. xxxiix.
Cœmeterium Cardianum via Larina. xxxix.
Cœmeterium inter duos Lauros ad ſanctam Helenam. XL.
Cœmeterium ad Cliuum cucumeris. xli.
Cœmeterium ſancti Thraſonis ad S. Saturnium xlii.
Cœmeterium ſancti Cyriaci via Oſtienſi. xliii.

Ex libro cenſuum cameræ apoſtolicæ qui eſt in bibliotheca Vaticana collectis à Cencio Camerano S.R.E. qui poſtea creatus eſt Honorius III. Papa.

Aſtulfus Longobardorum Rex multorum ſanctorum corpora effodiens, circa Romam eorum cœmeteria ſubuertit. Bibliothecarius in Stephano ij.

Paulus papa magnam ſolicitudinis curam erga ſanctorum cœmeteria indifferenter gerebat. Vnde cernens plurima eorundem ſanctorum cœmeteriorum loca neglecta, ac deſidia antiquitatis maxima demolitione, atque iam vicina ruinæ poſita, protinus eadem ſanctorum corpora de iſtis dirutis abſtulit cœmeterijs, quæ cum hymnis, & canticis ſpiritualibus infra hanc ciuitatem Romanam introducens, eadem per diaconias, ſeu monaſteria, & reliquas eccleſias, cum condecenti ſtuduit honore recondi, & præſertim in eccleſia monaſterij, quod in domo propria in honorem ſanctorum Pontificum Stephani martyris, & Silueſtri confeſſoris à fundamentis erexit. Ad quam venerabilium ſanctorum corpora, quæ de præfatis demolitis abſtulit cœmeterijs, maximo venerationis affectu tranſtulit atque recondidit. Paſchalis Papa multa corpora ſanctorum, quæ in dirutis cœmeterijs iacebant, intra Vrbem in eccleſia ſanctæ Praxedis collocauit. In porticu ante baſilicam ſancti Petri Apoſtoli, prope vetuſtiſſimum ſecretarium, quod nunc ſancta Maria de febribus vocatur, ſepulta fuerunt corpora ſanctorum Romanorum Pontificum, Leonis, Simplicij, Gelaſij, Anaſtaſij ij. Symmachi, Hormiſdæ, Ioannis i. ij. & iij. Felicis iij. Bonifacij ij. Agapeti, Pelagiorum I. & ij. & Gregorij I. Anaſtaſius Bibliothecarius, & Ioannes diaconus lib. iij. de vita ſancti Gregorij papæ.

In ſecretario, quod nunc dicitur ſancta Maria de febre, ante baſilicam ſancti Petri Apoſtoli, quieſcit Benedictus Papa.

In baſilica ſancti Petri Apoſtoli dormiunt ſancti Romani Pontifices, Sabinianus, Bonifacij iij. iiij. v. vi. viij. & ix. Deuſdedit, Honorij I. & iiij. Seuerinus, Ioannes iiij. v. vi. vij. viij. ix. xiv. xv. xvi. & xix. Theodori I. & ij. Eugenij I. & ij. iij. iiij. Vitalianus, Adeodatus. Domini ſiue Domniones I. & ij. Agatho, Leones I. ij. & iiij. vi. vij. viij. & ix. Benedicti ij. iij. iiij. vi. viij. & ix. Cuno Sergij, I. ij. Siſinnius, Conſtantinus, Gregorij ij. iij. iiij. v. & ix. Zacharias, Stephani ij. iij. iiij. v. vi. vij. viij. & ix. Pauli I. ij. & iij. Hadriani I. ij. iij. iiij. Paſchalis, Valentinus, Nicolai I. ij. iij. & v. Marini I. & ij. Formoſus, Romanus, Chriſtophorus, Anaſtaſius iij. Landones I. & ij. Vrbani I. & vi. Cæleſtinus iiij. Innocentij vij. & viij. Calliſtus iij. Pij I. ij. iij. & iiij. Xyſtus iiii. Alexander vi. Iulij ij. & iij. & Marcellus ij. Laterani verò ſepulti ſunt Romani Pontifices Leo V. Sergij iii. & iiii. Silueſter ii. Ioannes x. xi. xii. & xiix. Agapitus ii. Bonifacius vii. Alexandri ii. & iii. Paſchalis ii. Calliſtus ii. Honorius ii. Innocentii ii. & V. Cæleſtini ii. & iii. Lucius ii. Anaſtaſius iiij. Clemens iii. & Martinus V.

Ad ſanctum Paulum requieſcunt. Felix ii. & Ioannes xiii.

Ad ſanctam Mariam Maiorem conditi ſunt Benedictus X. Honorius iii. prope præſepe & Nicolaus iv. Papæ.

Ad ſanctum Laurentium extra muros quieſcit Damaſus ii. In Baſilica ſancti verò Clementis corpus eius octingenteſimo poſt eius mortem anno à Nicolao Papa ex Græcia tranſlatum, conditum eſt.

Ad ſanctam Crucem in Hieruſalem Benedictus vii.
Ad ſanctam Sabbam in cella noua Ioannes xvii.
Ad ſanctam Vibianam Benedictus ix.
Ad ſanctam Mariam nouam Gregorius xi.
Ad ſanctam Mariam de Minerua Leo x. Clemens vij. & Paulus iv.
Ad ſanctam Mariam de anima Hadrianus vi.

ſepulti ſunt.

Extra Vrbem verò Benedictus V. Antipapa Hamburgi in Saxonia,
Gregorius vi. & Gelaſius ij. Cluniaci in Gallijs.
Clemens ij. Bambergæ in Germania.
Victor ij. Stephanus ix. & Ioannes qnondam Papa xxiij. Florentiæ
Gregorius vij. Salerni.
Victor iij. Caſsini.
Clemens iij. Antipapa, Rauennæ.
Lucius iij. Veronæ.
Vrbanus iij. Ferrariæ.
Gregorius viij. Piſis.
Innocentius iij. Vrbanus iv. & Benedictus xi. Peruſiæ.
Innocentius iv. Neapoli.
Alexander iv. Clemens iv. Hadrianus v. & Ioannes xxi. Viterbij.
Gregorius ix. Arretij.
Cœleſtinus V. apud ſanctum Antonium de Ferentino.
Clemens V. Burdegalæ.
Ioannes xxij. Benedictus xij. Innocentius vi. & Clemens vij. antipapa (Auinione
Clemens vi. in monaſterio Caſæ Dei in Gallijs
Vrbanus V. Maſsiliæ ad ſanctum Victorem.
Benedictus xiij. Paniſcholæ
Gregorius xij. Recaneti.
Alexander V. Bononiæ.

} conditi ſunt

DE COEMETERIIS EXTRA VRBEM. CAP. XIII.

PRæter Romana cœmiteria alia in omnibus ciuitatibus vbi Chriſtiani eſſent. multa fuerunt, & præſertim extra Vrbes. Chryſoſtomus enim in ſermone de fide & lege ait: Omnem ciuitatem, & omne caſtellum ante ingreſſum habere ſepulchra. De cœmiterio Alexandrino Athanaſius in apologia de fuga ſua. In hebdomada poſt ſacram Pentecoſtem populus completis ieiunijs, ad orandum ad cœmeterium abijt. De Antiocheno Euagrius libro primo cap. xvi. Sancti Ignatij oſſa robuſtiora, quæ relicta fuerant à beſtijs, Antiochiam deportata, & in cœmiterio condita ſunt. Thomæ Syri viri ſancti corpus publico honore & pompa Antiochiam delatum, in cœmiterio conditum eſt, vt Euagrius lib. iiij. cap. lxxxv. ita commemorat: Thomas Syrus vir ſanctus, cùm reuerteretur in Hoſpitali ægrotantium, quod in ſuburbio Daphne eſt, ad incorruptibilem vitam trâſiuit, cuius corpus in ſepulturam exterorum abſporrarũt. Hic cum vnus & alter poſt ipſum ſepulti eſſent, corpus ipſius ſupra illos inuentum. Deum ſic illum maximo miraculo poſt mortem quoq; declarante. Etenim profundius eum ſepeliendo abiecerant. Admirantes itaque Ephraimo epiſcopo de hoc ſancto ſignificatum, ac ſacroſanctum illius corpus, publico honore & pōpa Antiochiam transferunt, inque cœmiterio condunt, vnde & peſtifer morbus, qui tum inualuerat, facta hac tranſlatione quieuit. Annuum quoque illius feſtum Antiocheni ad hûc vſque diem magnificè celebrant. Diuus Auguſtinus epiſtola lxiiij. ad Aurelium Epiſcopum Carthaginenſem, Ebrietates, & luxurioſa conuiuia, quæ in cæmeterijs tanquam martyrum honori, & mortuorum ſolatio habebantur, deteſtatur. De Cœmiterio Auguſtodunenſi Gregorins Turonenſis. cap. lxxiiij. lib. de gloria confeſſorum: Cœmiterium apud Auguſtodunenſem vrbem Gallica lingua vocitauit, eò quod ibi fuerint multorum hominum cadauera funerata, inter quæ, quod ſint quorundam fidelium dignarumque de animarum ſepulchra frequens occulte pſallentium myſterium docet. Nam audiui, quod duo ex incolis loci, dum loca ſancta orandi gratia circuire diſponerent, audiunt in baſilica ſancti Stephani, quæ huic coniuncta eſt cœmiterio, pſallentium ſonum. Fuerunr in ſingulis ciuitatibus duplicia cœmiteria, peregrinorum, & ciuium, quod exponit Euagrius libro iiij. cap. xxxv. Cæterùm de cœmeterijs in genere per omnes ciuitates multa ſuprà diximus.

DE FESTIVITATIBVS SACRIFICIIS, ET OBLATIONIbus memoriæ Sanctorum. CAP. XIIII.

APud veteres patres in martyrum diebus feſtis oblationes, & ſacrificia fieri ſolita fuiſſe indicat Origenes lib. iij. in Iob: Antiqni diem natiuitatis celebrabant, vnam vitam diligentes, & aliam poſt hanc non ſperantes. Nunc vero nos non natiuitatis diem celebramus, cùm ſit dolorum atque tentationum introitus ſed mortis diem, vtpote in omnium dolorum depoſitionem, atque omnium tentationum effugationem, diem mortis celebramus, quia non moriuntur hi qui mori videntur. Propterea & memorias ſanctorum facimus, & parentum noſtrorum, vel amicorum in fide morientium deuote memoriam agimus,

agimus, tam illorum refrigerio gaudentes, quam etiam nobis piam conſumationem in fide poſtulantes. Sic itaque non diem natiuitaris celebramus, ſed mortis, quia in perpetuo viuent ij, qui motiuntur. Celebramus nimirum religioſos cum ſacerdntibus conuocantes fideles vnà cum clero inuitantes, adhuc egenns, & pauperes, pupillos, & viduas ſaturantes vt fiat feſtiuitas noſtra in memoriam requiei defunctis animabus, quarum memnriam celebramus, nobis autem efficiatut in odorem ſuauitatis, in conſpectu æterni Dei. Diuus Cyprianus presbyteris, & diaconibus ſuis: Cum volunrari, & confeſsioni noſtræ in carcere, & vinculis accedit moriendi terminus, conſumata martyris gloria eſt. Deniq;, & dies eorũ, quibus excedũt annotatę, vt cõmemorationes eorũ inter memorias martyrũ celebrare poſſimus. Quanquã Tertullus fidelisſimus, ac deuotiſsimus frater noſter pro cætera ſolicitudine & cura ſua, quã frattibus in omni obſequio operationis impertir, quod nec illic circa curam corporum deeſt, ſcripſerit, ac ſcribat, & ſignificet mihi dies, quibus in carcere beati fratres noſtri ad immortalitatem glorioſæ mortis exitu tranſeunr, & celebrentur hic à nobis oblationes, & ſacrificia, ob commemorationes eorum, quæ ciro vobiſcum domino protegẽtem celebrabimus. Et lib. iiij. epiſt. V. ad plebem & Clerum de Celerino confeſſore ordinato lectore: Sactificia pro martyribus Laurentino, Ignatio, & Celerina, ſemper vt meminiſtis offerimus, quoties martyrum paſsiones, & dies anniuerſaria commemoratione celebramus. Martyrum memoriæ præcipuè in eccleſia Rnmana celebrantur, ſuper quorum ſepulchra Miſſæ ſiebant ex Felicis Papæ conſtitutionibus. De martyrum memorijs Diuus Auguſtinus lib. viij cap. xxviij. de ciuitate Dei: Nec tamen nos eijſdem martyribus templa, ſacerdotia, ſacta, & ſacrificia conſtituimus, quoniam non ipſi ſed Deus eorum nobis eſt Deus. Honoramus ſane memorias eorum tanquam ſanctnrum hominum Dei, qui vſque ad mortem ſuorum corporum pro veritate certarunt, vt innoteſceret vera religio ſalſis teligionibus, fictisque cnnuictis, quod etiam ſi qui antea ſentiebant, timendo reprimebant. Quis autem audiuit aliquando fidelium ſtanrem ſacerdntem ad altare, etiam ſuper ſanctum corpus martyris ad Dei honorem, cultumque cnnſtructum dicere in precibus, Offero tibi ſacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane? cum apud eorum memorias offeratur Deo, qui eos & homines, & martyres fecit, & ſanctis ſuis angelis cæleſti honore ſociauit, vt ea clebritate, & Deo vero de illorum victorijs gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atque palmarum, eodem inuocato in auxilium ex eorum memoriæ renouatione adhortemur. Quæcunque igitur adhibentur religioſorũ obſequia in martyrum locis, ornamenta ſunt memoriarum, non ſacra, vel ſacrificia mortuorum, tanquam Deorum. Quicunque etiam epulas ſuas eò deferunt, quod quidem à Chriſtianis melioribus non fit, & in pleriſque terrarum nulla talis eſt conſuetudo, tamen quicunque id faciunt, quas cum appoſuerint, nrant, & auferunt, vt veſcantur, vel ex eis etiam indigentibus largiantur, ſanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine domini martyrum: non autem iſta eſſe ſacrificia martyrum nouit, qui nouit vnum quod Deo illic offertur ſacrificium Chriſtianorum. Nos itaque martyres noſtros, nec diuinis honnribus, nec humanis criminibus colimus, ſicut colunt illi Deos ſuns: nec ſacrificia illis offerimus, nec Deorum probra in eorum ſacra cnnuertimus. Ad eundem plane modũ loquitur lib. xxij. cap. x. Nos autem martyribus noſtris non templa ſicut Dijs, ſed memorias, ſicut hominibus mortuis, quorum apud Deum viuunt ſpiritus, fabricamus: nec ibi erigimus altaria, in quibus ſacrificemus martyribus, ſed vni Deo, & martyrum, & noſtro ſacrificium imolamus, ad quod ſacrificium, ſicut homines Dei, qui mundum in eius confeſſione vicerunr, ſuo loco & ordine nominantur, non tamen à ſacerdote, qui ſacrificat, inuocantur. Deo quippe, non ipſis ſacrificat, quamuis in memoria ſacrificet eorum, quia Dei ſacerdos eſt, non illorum. Ipſum verò ſacrificium corpus eſt Chriſti, quod non offertur ipſis, quia hoc ſunt & ipſi, &c. Refert diuus Ioannes Chryſoſtomus in argumenro epiſtolæ ad Romanos: Sancti Pauli Apoſtoli epiſtolas lectas, quando ad martyrum memorias agẽdas Chriſtiani conueniſſent.

DE TRANSLATIONIBVS SANCTORVM MORTVORVM. CAP. XV.

COrpora ſanctorum hominum humi, vel arcis incluſa ad alium locum transferri veteres conſueuiſſe, exemplum eſt de corpore ſancti Ignatij martyris, cuius oſſa ſolidiora quæ Leonibus qui ipſum deuorarunt, ſuperfuerunt, vt ſcribit Nicephorus libro iij. cap. xix. longo tempore pòſt, pij Chriſtiani Romam Antiochiam detulerunt. Sanctus Corneulis Papa rogatus à quadam matrona Lucina corpora beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli è catatumbis leuauit noctu, & corpus quidem beati Pauli beata Lucina primùm poſuit in prædio ſuo via Oſtienſi, ad latus vbi decollatus eſt: corpus verò beati Petri accepit beatus Cornelius epiſcopus, & poſuit iuxta locum vbi crucifixus eſt inter corpora ſanctorum epiſcoporum, in

Vaticano. Modus tranſlationis Romæ vſitatæ, refert Sozomenus lib. vij. cap. x. Circa id tempus Meletij reliquiæ, è Conſtantinopoli Antiochiam ſunt tranſlatæ, & iuxta thecam Babilæ martyris ſunt repoſitæ. Fertur autem, quod ſecundum Theodoſij Imperatoris iuſſum, per totam viam publicam intra muros in ipſas ciuitates more Romano aſſumptæ, & per vices, & pſalmodias ſingulis locis cum honore, donec Antiochiam deportarentur exceptæ fuerint. Ritum verò in leuandis, & transferendis martyrum inuentis corporibus in occidentalibus eccleſijs vſurpatum, ſanctus Ambroſius indicat epiſtola xxiv. ad ſororem, ſic: Primùm inuentæ ſeu ſtudio, ſeu caſu ſancti alicuius reliquiæ populo monſtrabantur, & cuius eſſent martyris ſignificabatur. Deinde ordine componebantur, & transferebantur ad aliquod templum, vbi vigiliæ tota nocte fiebant, concio de vita ipſius martyris habebatur, fiebant miracula. Ægri enim, qui veſtes ſanctorum, manu contigiſſent, ſanabantur. Celebratur ſolennis illa tranſlatio corporis ſancti Babylæ martyris Antiochiæ, de qua Rufinus libro primo cap. xxx. Socrates lib. iij. cap. xviij. Quum enim ſacerdotes Appollinis Iuliano apoſtatæ Antiochiæ iuxta fontem Caſtalium non litanti dixiſſent, ſepulchrum Babylæ martyris, quod in vicinia erat, in cauſa eſſe, quòd Apollo non daret reſponſa, mandauit, vt Gallilæi (ſic enim appellabat Chriſtianos) venirent, & ſepulchrum Babylæ auferrēt. Igitur vniuerſa eccleſia conueniens, virgines iuueneſque immenſa exultatione ſuccincti, trahebāt longo agmine arcam martyris, pſallentes ſummis clamoribus, & cum exultatione dicentes: Confundantur omnes, qui adorant ſculptilia, & qui gloriātur in ſimulachris ſuis. Honorem reliquijs ſanctorum à gentilibus, aut diſperſis, aut quocunque modo neglectis, & inuentis ſuum habuerunt, vt veterum exempla teſtantur. Narrat Sozomenus libro V. capite ix. mulierem quandam Gazenſem collegiſſe reliquias oſsium, martyrum eorū, quos Gazenſis populus, propterea quod templa eorum idolatria labefactaſſent interfecerant, Euſebij ſcilicet, Neſtabi, & Zenonis fratrum, & in ollara reconditas, Zenoni conſobrino eorum tradidiſſe, quas abditas, ille domi abſeruauerit, oratorioque ædificato ea repoſuerit. In perſecutione verò Perſica ſub Sapore Rege, & magis Aſepſimas epiſcopus fortiter in confeſsione perdurans mortuus eſt, cuius reliquias nonnulli ex Armenia ex illis, qui Perſis ſunt vicini, clanculum ſublata ſepelierunt. Narrat Sozomenus libro ij. cap. xiij. De reliquijs Hilarionis monachi clam ſubreptis, & in Paleſtina reconditis, per Heſychium Hilarionis diſcipulum, mentionem facit idem Sozomenus libro iij. cap. xiv. Memorantur paſsim ſanctorum tranſlationes in antiquis eccleſiæ catholicæ monumentis, quarum præcipuæ eæ ſunt: S. Barnabæ Apoſtoli reliquiæ, cum euangelio B. Matthæi, ipſius Barnabæ manu Hebraicis characteribus ſcripto ex Cypro Conſtantinopolim ſub Zenone Imperatore tranſlatæ ſunt. Theodorus libro ij. collectaneorum. Reliquiæ ſancti Stephani ex Hieròſolymis, Sanctorum Laurentij, & Hagnetis ex vrbe, Conſtantinopolim tranſlatæ, in martyrio ſancti Laurentij ab Eudoxia Auguſta Theodoſij iunioris Imperatoris coniuge conditæ ſunt. Theodorus libro ij. & Bedas de temporum ratione. Corpus ſancti Danielis prophetæ Conſtantinopolim ex Iudæa tranſlatum eſt, ſub Imperatore Arcadio Auguſto, & Attico Patriarcha Conſtantinopolitanis, Theodorus libro ij. Sancti Ioannis Chryſoſtomi corpus, ex loco in quo obijt, Coſtantinopolim à Theodoſio Iuniore tanſlatum eſt. Socrates lib. vij. cap. xl. Theodoretus lib. v. cap. xxxvij. Flauiani Epiſcopi Conſtantinopolitani corpus ex Epheſo Conſtantinopolim tranſlatum eſt à Theodoſio Iuniore Imperatore. Nicephorus libro xxxiv. cap. xlix. Sub Zenone Imperarore Antiochiam delatæ ſunt reliquiæ Euſtathij, ex Philippis Macedoniæ, vbi ipſe in exilio mortuus fuerat. Theodorus libro ii. Sacratiſsimum corpus ſancti Ioannis Baptiſtæ Hieroſolymis à monachis inuentum, in vrbem Phœniciæ Emeſſam tranſlatum fuiſſe ſcribit Bedas in libro de ratione temporum. Sanctorum Hermagoræ & Fortunati corpora ex Aquileia Gradum ab Helia Epiſcopo Aquileienſi tranſlata ſunt. Chronicon Aquilienſe: Sancti Antonij monachi corpus inuentum. Alexandriam eſt deportatum. Iſidorus, Beda, Honorius Auguſtuòunenſis. Addo iiij. ætate. Ioannes Papa iiij. corpora ſanctorum Martyrum Anaſtaſij, Mauri, Telij, Antiochiam, Aſterij martyrum de Delmatia, & Iſtria Romam adduxit, & prope fontem Lateranenſem in ipſorum nomini dedicata eccleſia ſepeliuit. Leo ij. Papa corpora ſanctorum Simplicii, Fauſtini, Beatricis, & aliorum quorundam martyrum ad eccleſiam ſancti Pauli tranſtulit. Sancti Anaſtaſii Perſæ reliquiæ Romam tranſlatæ ſunt ſub Papa Deuſdedir, & in monaſterio, ad aquas Salinas locatæ. Theodorus Papa corpora ſanctorum martyrum Primi, & Feliciani, ex harenario viæ Nomentanæ, ad eccleſiam ſancti Stephani in Cælio monte tranſtulit. Bibliothecarius. Anno Domini dccxcix. Monachus Hieroſolymis veniens, à Patriarcha multas reliquias attulit Carolò Magno. Regino lib. ij. Addo ætate vi. Sancti Silueſtri corpus Nonantulam anno dcclii. trāſlatum. Sigebertus. Sancti Nazarij reliquię ex Vrbe Roma in Galliæ monaſterium Lauresheim trānſportatum, anno dcclxiiij. Sigebertus. Valbertus Romā orationis gratia profectus, corpus ſancti Alexandri ſecum Vildeshuſem attulit, Henricus Herphordienſis cap. lxj. Chronicon Miſniæ. Sanctus Nabor Roma à Crodegando Metenſi epiſcopo tranſlatum eſt in cœnobium Hilariacum.

Auctor

Auctor de vita eius cap. v. Sigebertus anno dcclxiiij. Zacharias Papa tranſtulit caput ſancti Georgij ex Patriarchio Lateranenſi ad eccleſiam eius, in Velabro, cum hymnis & canticis. Bibliothecarius. Liutprandus, Longobardorum Rex corpus ſancti Auguſtini doctoris, ex Sardinia Inſula Ticinum tranſtulit, & in eccleſia ſancti Petri in cœlo aureo collocauit. Beda. Paulus Papa, corpus ſanctæ Petronillæ beati Petri Apoſtoli filiam ex cœmeterio viæ Appiæ, ad baſilicam ſancti Petri tranſtulit, canentibus ſacerdotibus, & populo celebritatem agente. Bibliothecarius. Legati Caroli Imperatoris ab Aarone Sarraceuorum Amyra redeuntes, corpora ſancti Cypriani epiſcopi Carthaginienſis, & Sperati martyris Scillitanorum in Galliam deferunt anno dcccij. Sigebertus. Corpora ſanctorum Marcellini, & Petri ex Vrbe in Franciam tranſlata ſunt anno dcccxxv. Sigebertus. Rodulfus ſancti Caliſti Papæ corpus in Gallias detulit anno dcccliiij. Sigebertus. Corpus ſancti Marci à mercatoribus ex Alexandria Venetias deportatum, io maxima veneratione extructo templo fuit. Chronicon Venetiarum.

In tranſlatione reliquiarum veteres Chriſtiani vſi ſunt eiſdem penè ritibus, quibus in funeribus, Nam præcedentibus triduanis ieiunijs, preces, cantus, vigiliæ, miſſarum ſolennia, oblationum diſpenſationes factæ ſunt, vt ibi, quod ex veterum hiſtorijs intelligitur, in quibus ſæpe multa miracula Deus benedictus ipſorum ſanctorum meritis operabatur.

De ſolenni oſtenſione reliquiarum narrat Henricos de Herphordia, Carolum Magnum publice ſignificaſſe, vt omnes corde contrito confeſsi peccata ſua Aquiſgranum Idibus Iunij conuenirent, ſpectatum reliquias ſanctorum de Hieroſolyma & Conſtantinopoli allatas: Et ſynodum poſteà ſtatuiſſe, vt quotannis feria iiij. ieiuniorum quattuor temporum in menſe Iunio, reliquiæ illæ monſtrarentur, capite lxix.

DE PEREGRINATIONIBVS AD SEPVLCHRA Sanctorum. CAP. XVI.

Nicephorus tradit homines ad ſepulchrum ſancti Clementis Papæ Cherſonæ vicinũ peregrinationis gratia conueniſſe. Sic verò cap. xviij. eiuſdem libri ſcribit: Sanctus Clemens ancora ferrea collo eius appenſa in altum mare proijcitur. Mari autem diebus ſeptem ad tria millia paſſuum diuiſo, multi eò eunt, & martyris corpus exoſculantur, templo diuina virtute excitato. Et quum aliquando mare, vt aſſolet, diuiſum eſſet populusque ſtata ibi ſacra peregiſſet, atque inde rurſus reuerteretur, euenit, vt per patentum obliuionem illic puer quidam relinqueretur, atque vbi mare in ſeſe redijt, puer tenellus etiam tum vndis eſt obrutus. Deinde quum rurſum fluctus receſsiſſent, parentes eò acceſſere, & puellum ſaluum & validum loculo ſancti martyris aſsidentem, reperierunt. Qua re cognita intellexerunt eum per inhabitantem ibi gratiam fotum, & citra nocumentum à feris marinis conſeruatum eſſe. Quapropter ſancto, quem decuit atque oportuit, honore habito, cum puero ſuo domum ſunt reuerſi. Cæterum quum perſecutionum tempore, non ita facilis fuerit perſecutorum metu peregrinatio ad loca ſancta, vel ad martyrum ſepulchra, Conſtantino baptizato, vti res pia illico religioſe coli eſt cœpta. Cum enim Imperator Conſtantinus Chriſti fidem profeſſus, loca terræ ſanctæ ab idolatrijs gentilium expurgaſſet & excoluiſſet propter Chriſti, & eius paſsionis memoriam, frequens ad ea loca pietatis cauſſa peregrinatio ex toto terrarum orbe inſtituta eſt. Nam Conſtantinus Magnus in locum ſepulchri Chriſti, idolo Veneris fœdatum, oratorium excitauit. Eius mater Helena mulier ſanctiſsima illuc adorandi cauſa profecta, reperta Chriſti cruce duo templa ædificari curauit, vnum prope Dominicæ natiuitatis ſpecum, alterum in monte ex quo Chriſtus in cœlum aſcendit. Euſebius lib. iij. de vita Conſtantini. Ruffinus lib. 1. cap. vij. Poſtremo ipſe Conſtantinus in loco Caluariæ, vbi Chriſtus crucifixus fuit, ingens templũ extruxit, quod publica ſolennitate, patrum ſynodo accerſita dedicari iuſsit. Euſebius libro iij. de vita Conſtantini. Quæ res anniuerſaria ſolennitate celebrata eſt, confluentibus eò ex omnibus mundi partibus Chriſtianis, vt indicat Sozomenus lib. ij. cap. xxvj. Atque hac ratione ſolennis illius ad terram ſanctam peregrinationis initium fuit. Sed etiam ad Vrbẽ Romam ad Apoſtolorum corpora frequentiſsimas peregrinationes fuiſſe, intelligitur ex Auguſtino in epiſtola ad Madaurenſes, Sophronio, Leone Papa, & Ioanne Chryſoſtomo, in demonſtratione, quod Chriſtus Deus ſit aduerſus gentiles. Nam qui ducebantur (inquit) qui contempti erant, & vincti, vbi defuncti ſunt, regibus ipſis erant magis venerabiles, etiam Romæ, quæ Vrbium eſt regaliſsima, relictis omnibus ad ſepulchra piſcatoris, & pellionis currunt & reges, & præſides, & milites, &c. Bertrada Romam venit adoratura ad limina Apoſtolorum anno dcclxx. Vrſpergenſis in chronico, & annales Francorum. Golfridus abbas Bedæ & presbyter Romam orationis gratia profectus, in itinere obiit. Beda lib. ii. de ratione temporum. Grodegannius Romam ad martyrum ſepulchra oratũ profectus eſt, cap. xj. de eius vita. Carolus Magnus intra annos xlvij. quater Romam ad vota perſoluenda, & orandum profectus eſt. Eginardus. Vilitaldus Hieroſolyma, & terram ſanctam

ctam viſitauit. Stedelius. Ex Francia multi nobiles Romam orandi gratia profecti ſunt. Sub Leone Iſauro. Addo. Multos amore diuino inflatos ex Anglia Romam abijſſe, & religionis ergo tonſuram clericalem accepiſſe, refert Bedas de ratione temporum, & Addo ſexta ætate. Haymo ſuper epiſt. ad Romanos: Nunc ad tumulum Piſcatoris flectunt genua Imperatores, & ſuper eoangelia. Eorum peregrinationem commemorat, qui ex Britannia voti cauſſa Hieroſolyma proficiſcebantur. Solebant obſeſſos à dæmonibus ad loca ſacra ſanctorum martyrum ducere, & à Deo ſanctorum precibus liberationem impetrare. Annonius lib. v. cap. xxx. de rebus geſtis Francorum. Rabanus in admonitione ad populum, Rugiunt dæmones iuxta ſepulchra, & iuxta reliquias ſanctorum.

FINIS Opuſculi de ritu ſepeliendi, & de Cœmeterijs.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS EREMITÆ AVGVSTINIANI,

INTERPRETATIO MVLTARVM VOCVM ECCLESIASTICARVM, QVAE OBSCVRAE vel Barbaræ videntur.

Item de Stationibus Vrbis Romæ, Libellus.

LAVRENTIO CELSO ROMANO XII. VIRO Abbreuiatori, S. D. P. Papæ à ſupplicibus Libellis referendis, & Protonotario Apoſtolico ex ſeptem,

Onuphrius Panuinus Veronenſis Frater Eremita, Auguſtinianus. S. P. D.

Nemo eſt qui neſciat, me poſt Deum, operam, induſtriam: ſpem, omnes denique fortunas meas in Alexandri Farneſii Cardinalis ampliſsimi fide & pietate collocaſſe. In quo ornando, quia eius magnitudo meas ſuperat vires, quum potẽs non ſim, eos ſaltem celebrandos perpetuò perſcrutatus ſum, qui in eius clientela eſſent, vt quæ Domino, virium imbecillitate præſtare non poſſum, id ſaltem eius clientulis, amicis meis conferrem: ex his, quin principem locum familia tua non obtineat, nemo eſt qui dubitet. Multis enim beneficijs, fauoribus, ſtudijs ab ipſo ornata, & ipſa viciſsim omnem induſtriam ſuam in eius voluntate exequenda poſuit. Hac rem Vrbi Romæ pater tuus Ioannes optimæ fidei, induſtria, & incredibilis diligentia homo viuẽs oſtendit. Eandem modo profitetur Aſcanius Patruus tuus, vir ſupra fidem induſtrius, in hominum proborum amicitia excolenda accuratus, patroni amantiſsimus, in exequendis maximarum rerum arcanis promptiſsimus. At hæc quanquam magna exteriora ſunt. Tu adhuc iuuenis magnis muneribus honeſtatus, optimis moribus adeo litterarum ſtudia, & præclaras actiones adiunxiſti, vt eximiæ cuiuſdam, & inuſitatæ virtutis in te breui futuræ ſpem omnibus attuleris, quam vt magis, magisq́; accenderem, animumq́; tuum ad præclara quæque perſequenda, quæ occepiſti, inflammarem, hac epiſtola te conueniendum duxi, quam breui huic libro præpoſui, in quo multas eccleſiaſticas obſcuras voces Latinas, Barbaras, Græcas, quæ paſsim à ſcriptoribus eccleſiaſticis vſurpatæ occurrunt, illuſtraui, ijsq́; breue de Stationibus re in Vrbe frequentiſsima, opus adiunxi: quas lucubratiunculas tuo nomine publicare conſtitui, tum vt meum erga te ardenti virtutis ſtudio præditum, aliquid extaret obſeruantiæ ſignum, tum vt omnes agnoſcant, me in hominibus celebrandis non omninò iudicio caruiſſe. Vale. Romæ kalend. Septembris:

Anno M. D. LXVII.

ONVPHRII PANVINII VERONENSIS FRATRIS Eremitæ Auguſtiniani, Interpretatio Vocum Eccleſiaſticarum, quæ obſcuræ, vel barbaræ videntur.

Qvum paſsim in Hiſtorijs eccleſiaſticis, & præſertim Romanorum pontificum vitis, multæ voces barbaræ, inuſitatæ, ex Græcis Latinæ redditæ, alienis aliquando à ſuo ſignificatu ſenſibus, metaphoricè acceptæ, & ideo minus cognitæ, inſertæ ſint: operæ pretium facere exiſtimaui, ſi breuem earundem interpretationem, & expoſitionem, ex vetuſtiſsimis quibuſdam ſcriptoribus conſtituerem, quo omnia legentibus clariora, & apertiora ſeſe offerentia, eorum in legendo aſsiduam curam & diligentiam non remorentur: ſunt autem eiuſmodi,

OFFICIA,

OFFICIA SIVE MAGISTRATVS.

DOMNVS pro Dominus per Synçopen dicitur, qua appellatio ne olim pōtificem Romanū, mox & alios epiſcopos venerationis cauſa honorabant Pontificem enim Dōnum apoſtolicum vocabant: nam dominus terroris non reuerentiæ vocabulū eſſe exiſtimabāt. PAPA Græca vox, quæ Latinè dicitur papus, auū ſignificat, id eſt, patrem patris, Auſonius ad nepotem,

.... *Papos aniaſq; trementes,*

Ante ferunt patribus ſeri noua cura nepotes.

Apud Bithynios cognomen Iouis erat, qui dicebatur Iuppiter papas, id eſt pater. Hanc vocē omnes antiqui Chriſtianorū epiſcopi pro patre, ſiue maiore patre frequentatūt (auus enim aliquādo maior pater dicitur) & præſertim magnarū, & inſignium vrbium, vt Romæ, Carthaginis, Alexandriæ, Antiochiæ, Hieroſolymorum, & ſimiliū. Cornelius enim Epiſcopus Romanus presbyteri eiuſdē eccleſię, & alij multi in epiſtolis ſuis Cyprianum Carthaginenſem Epiſcopū papam, & papatem vocant. Dionyſius Alexandrinus Epiſcopus Heraclam prædeceſſorem ſuum, in epiſtola ad Philemonē presbyterū Romanum, beatum papā nominat. Similiter Athanaſius, Theophilus, & Cyrillus Epiſcopi Alexādrini, papæ dicūtur. Sidonius in epiſtolis ſuis paſsim omnes Galliarū epiſcopos, ad quos ſcribit papas appellat. Hæc vox, poſt Gregorij primi tempora, reliquis epiſcopis adempta, ſoli Romano pōtifici attributa eſt. Qui & apoſtolicus eſt aliquando dictus, ob præcipue apoſtolicæ ſedis, cui præeſt, reuerentiam.

EPISCOPVS, Magiſtratus apud veteres nomen fuit, cuius munus erat panis, & cæterarū rerū, quæ ad cibū pertinent, curā habere: vt colligi poteſt ex verbis Arcadij iuriſcōſulti Dig. lib. Tit. 50. de muneribus, & honorib. Quæ vox de operatione deducta eſt: nam vel ab ἐπισκοπεῖν venit, quod ſignificat ſpeculari, conſiderare, vel ab ἐπισκοπεύομαι quod eſt viſito, ſiue ſpeculor. Quod nomen ad Chriſtianorū pōtifices trāſlatum eſt, qui epiſcopi, vel viſitatores, ſeu inſpectores, obſeruatores, & ſpeculatores dicti ſunt: quod illorum præcipuè officiū ſit, gregis ſibi cōmiſsi curā gerere, & mores explorare. Hac voce vſus eſt Cicero lib. vij. epiſtol. ad Atticū: Vult Pōpeius me eſſe, quē tota hęc Cāpania, & maritima ora habebat epiſcopum ad quem delectus, & negocij ſumma deferatur.

CARDINALIS vox variè accipitur. Virtutis lib. iiij. ca. vi. Foresita compingantur (inquit) vt ſcapi cardinales ſint ex altitudine luminis totius duo decima parte. Et lib. x. cap. xx. ait: Ex cōcludantur ſupernè inter cardinatis trabibus, ſupra trabes collocētur capreoli cardinibus alius in aliū cōcluſi, in altitudine excitati pedes ix, Et cap. xxi. eiuſdē libri: Erigebantur, & arrectaria duo cōpacta pedū xxxv. craſsitudine ſeſquipedali, latitudine pedū ij. cōiuncta capitibus, trāſuerſario cardinato tigno, & altero mediano inter duos ſcapos cardinato, & laminis ferreis religato, Hic Vitruuius ſcapis cardinatis, ſignificat cuſpidibus & dolaris linguiculis cōpactos vel incorporatos, ita vt apud Vitruuiū idē ſit cardinalis, quod annexus, vel inſertus, vel cōpactus. Hæc vox in eandē ferè ſententiam frequēs eſt in regiſtro D. Gregorij & epiſtolis pontificū Romanorū decretalibus. Quibus is cardinalis dicitur presbyter, vel diaconus, qui certæ alicui eccleſiæ vel diaconiæ proprius, & ad certi alicuius tituli ſiue eccleſiæ miniſterium ordinatus, inſertus, annexus, & (vt ipſe loquitur) incardinatus eſt: Nā S. Gregorio idē eſt, Cardinalē cōſtituere in aliquo titulo vel eccleſia, quod incardinare alicui eccleſiæ, vel in aliqua eccleſia cardinare. Idē etiā de epiſcopis dicit, quod de ſua eccleſia ad aliā neceſsitatis cauſa trāſlatos, epiſcopos quidē eccleſiæ ſuæ, illius, verò ad quā trāſlati ſunt ſacerdotes, ſiue pōtifices cardinales vocat: quę vox nō ſolū Romanæ, ſed omnibus alijs eccleſijs per prouincias cōmunis eſt. At quoniā epiſcopus, presbyter, vel diaconus ita cardinatus, & cōſtitutus principē locū in ea eccleſia, cui incardinatus erat, tenebat: hinc factū eſt, vt cardinalis vocabulū, pro præcipuo ſiue principali acciperetur, in quā ſignificationē Seruius ſuper. 1. Æneidos: Vētos quattuor cardinales principales interpretatur. Et D. Cyprianus libellū de cardinalibus. i. de principalibus Chriſti operibus ſcripſit, & vox cardinalis in antiquis pontificū decretis, & pręſertim S. Sylueſtri in cōcilio Romano reperitur. Isq; dicitur presbyter, vel diaconus cardinalis alicuius tituli, vel diaconiæ, qui eiuſdē pręcipuā curā gerit, omnesq; alios earundē eccleſiarū miniſtros gubernat, & moderatur. Hoc porrò nomē omnibus eccleſijs cōmune, multis adhuc hęſit, vt Rauēnati, Piſanę, Mediolanēſi, Cōpoſtellanę, & alijs, ſed potiſsimū Romanę: quia ſicut Romanus pōtifex omniū epiſcoporū princeps eſt, ita & ſacerdotes Romanę eccleſiæ omniū eccleſiarū clericos dignitate & honore antecellunt: hinc cardinales hodie tantùm appellari videntur, ſed hac de re latius in libro, quem de origine cardinalatus ſcripſi, diſputaui.

PRESBYTER Græcè, Latinè ſenior dicitur. Auguſtinus, Etiam grandioris ætatis, & (ſicut ſcriptura loquitur) plenum dierum poſſe dici ſeniorem, hoc eſt, presbyterū, quæ vox maioribus natu, & cōmuni cum epiſcopo concilio, eccleſiam gubernantibus, ſacraque myſteria tractantibus, attributa eſt, vt presbyteri, id eſt, ſeniores vocarentur. Hinc Tertullianus in apologetico cap. xxxix. Nobis præſident probati quinque ſeniores, honorē iſtum

non pretio ſed teſtimonio adepti. Quorũ primus archipresbyter dicitur.i.primus presbyter quemadmodum Archidiaconus, & Archiſubdiaconus diaconorum, & ſubdiaconorũ primi, & principes. Ex presbyteris porrò Romanæ eccleſię quidã ſuper pœnitentes cõſtituri ſunt à Simplicio papa, vt his verbis docet Bibliothecarius: Hic conſtituit ad Sanctos Petrum, Paulum, & Laurentiũ hebdomadas, vt presbyteri ibidẽ manerent propter pœnitentes & baptiſmum: regionem tertiã ad Sanctum Laurentiũ, primam ad ſanctum Paulum, & ſextã, vel ſeptimam ad ſanctũ Petrum. Hi presbyteri pœnitentiũ vocati ſunt, qui eorum exemologeſes audiebant. Quorum primus maior pœnitentiarius dictus, hodie eſt Cardinalis, reliqui minores pœnitentiarij, non Cardinales, vocati.

DIACONVS, Græcè, miniſter Latinè dicitur, Apoſtoli verbi Dei prædicationi vacãtes, quũ inopia laborantium ſubleuationi attendere nequirent, miniſtros ſeptem, quos diaconos appellauere, elegerunt. Quibus pauperum, & viduarũ cura (vt Lucas Act. 6. tradit) demandarunt. Apoſtolorũ exemplo Euariſtus papa primus in Romana eccleſia ſeptẽ diaconos ordinauit, qui, cùm presbyteri docẽdis populis, & ſacramentis adminiſtrãdis attenderent, ipſi viduis, pupillis, pauperibus, & egenis, ex eccleſiæ theſauris, & oblationibus fidelium, ſubuenirent. Hi quũ antè præſcriptũ ſibi, & certum locum non haberent, ſed eorũ munia in promiſcuo eſſent, primus vrbis regiones ſingulis diuiſit Fabianus papa certaque loca aſsignauit, quæ diaconiæ, & pauperum hoſpitalia dicta ſunt: quibus ij præerant, & in ſuis quiſque regionibus fidelium pauperum neceſsitatibus, ex eccleſiæ pecunia, & Chriſtianorũ eleemoſynis à ſubdiaconis collectis, atq; ab ipſis cuſtoditis, quantũ in ſe eſſet, ſuppeditabat. Ex ipſis aũt primus, vel antiquior, cum epiſcopi, cleri, populiq; cõſenſu electus Archidiaconus, vel Diaconus Cardinalis.i.principalis vocabatur, quemadmodũ presbyterorũ primus archipresbyter. Vnus igitur tantũ vetuſsimis temporibus erat diaconus cardinalis, vt ex actionibus ſynodi Romanæ ſub S. Syluestro papa celebratę, liquet, qui & archidiaconus, & diaconus circũluſtrator, & perſcrutator vocabatur. Longo tẽpore poſt diaconorũ in eccleſia Romana numerus auctus eſt, & ex ſeptẽ quattuordecim primũ, deinde xviij. facti, qui omnes vt ab alijs diaconis nõ cardinalibus differrẽt, quorũ multi in vrbe erãt, Diaconi cardinales vocati ſunt, id eſt, principales, qui pręcipuè hoſpitaliũ, & diaconiarũ miniſtri erãt. Ex his porrò xviij. quattuordecim regionar.j vocabãtur, quod ſingularũ regionũ, quę xiiij. erãt, diaconijs præeſſent: quattuor palatini, vel baſilicarij dicti, quòd in palatio, & baſilica Lateranenſi papæ miniſtrarent. Diaconi verò Stationarij nomen perpetuũ nõ erat, ſed ad tẽpus. Ita enim appellabatur is, qui ea vice põtifici ad ſtationẽ aliquã profecto miniſtraret. Antiquitus erãt diaconi teſtimoniales, qui epiſcopũ prædicantẽ cuſtodirent, qui vſus iãdiu exoleuit. De diaconis, & ſubdiaconis, ita ſcribit Ioãnes Diaconus in vita ſancti Gregorij: Prudentiſsimus paterfamilias Chriſti Gregorius ſingulis diaconijs, vel Xenodochijs, viros idoneos deputauit, quos, vt ſecurius imò ſagacius in opere pietatis & miſericordiæ laborarẽt, priuilegijs muniendos eſſe decreuit: Quia (inquit) te virũ religioſum, & menſis pauperũ exhibẽdis idoneũ nouimus, ideo te diaconiæ eligimus præponendũ, & ne qua tibi naſcatur ex hac adminiſtratione dubietas, hac te munitione proſpeximus fulciendum, cõſtituentes, vt de hoc, quod ad menſas pauperum vel diaconiæ exhibitionem percepiſti, ſiue ſubinde perceperis erogandum, nulli vnquam hominum cogaris ponere rationem. Hos ego puto in libello Romani ordinis vocari partes diaconiæ.

SVBDIACONVS, quanquã ordinis ſubdiaconorũ nulla in ſacris litteris mẽtio extet: vetuſtiſsimus tamẽ is in eccleſia eſt & ſub ipſa apoſtolorũ tẽpora inſtitutus, de quo Ignati⁹ in epiſtola ad Antiochenos meminit, qui ſalutat presbyteros, diaconum & ſubdiaconum. Hic antiquitus ſacer ordo nõ erat, nec certo deputatus officio, niſi tãtùm clericali, vel diuino: tũc enim in Miſſa nec euangeliũ, nec epiſtola cãtabatur. Adiũctus aũt fuit diaconorum adiutorio, quibus ſubminiſtrabat. Fabianus papa Romę ſeptẽ ſubdiaconos primus cõſtituit, qui ſeptẽ notarijs à Clemẽte papa inſtitutis imminerẽt, vt res geſtas martyrũ in integrũ colligerẽt: & cùm ſeptẽ diaconi, vt miniſtrarent pauperibus Chriſtianis, totidemq; notarij, vt martyrũ facta deſcriberẽt, per vrbis regiones ſparſi eſſent, ijs ipſi ſubdiaconi iuncti fuerũt. Ideo etiã ipſi ſubdiaconi regionarij vocati ſunt, vt regionum, primæ, tertiæ, quartæ, & ſeptimæ: & præſertim poſtquã alij ſeptẽ ſubdiaconi, qui, quòd Miſſarũ celebrationi in baſilica Lateranẽſi per vices ſuas deſeruirẽt, S.R.E. ſiue baſilicarij ſubdiaconi ſunt vocati, inſtituti fuerũt. Nã eccleſię maieſtate aucta, ſubdiaconi ad epiſtolæ lectionẽ, & miniſteriũ Altaris acciri, & ſacri ordinis particeps facti ſunt: & propterea regionarijs, qui per regiones diebus ſtationum pontifici miniſtrabant celebrãti, ſeptem alij additi, & ad quattuordecimum numerũ aucti. Ioãnis ſubdiaconi regionarij regionis primæ mentio eſt apud Bibliothecariũ in vita Sãcti Siluerij papæ: Hi porrò S.R.E. ſubdiaconi baſilicarij: quòd põtifici certis officijs aſsiſterẽt, & ſeruirent, vt in camera, in menſa, & in proceſsione crucẽ ante ipſum deferrent: Palatini etiam ſubdiaconi dicti ſunt. His in ſchola cantorum vij. alij additi, eorumq; numerus vnus & viginti factus. Quorũ primus Archiſubdiaconus, Primus, vel prior ſubdiaconorum in libris Romani ordinis nuncupatur. Ex his porrò ſubdiaconis is oblationarius dicebatur, ad cuius per vices miniſterium pertinebat ſuſcipere oblationes, põtificis Miſſam celebranti

lebranti factas, & eas archidiacono præſentare. Stationarius verò erat is, qui hebdomada ſua epiſtolam in ſtationibus, papa Miſſam celebranre, cantabat.

MANSIONARIVS, dictus eſt cuſtos, & conſeruator ædiũ eccleſiaſticarũ, tẽplorum & altariũ: item familiaris & domeſticus, à manſione. Multi ex his erãt in eccleſia Romana, quorum maior, primus manſionarius vocabatur: Vnius horũ, & eiuſdẽ muneris meminit D. Gregorius in libris Dialogorum. Hodie in multis eccleſijs extant, curãque pſalmodiæ, & altarium habent.

ACOLVTVS, à Græcis is dictus eſt, qui nullis minis ab inſtituto poterat reuocari. Ἀκόλουθοι Quare Stoici Acoluthi dicti ſunt, qui impium putabant, mutare ſententiã. A Chriſtianis hoc nomine dicti ſunt ij ſacrorum miniſtri, qui, quum ipſi ſacris non operarentur, ab illis tamen non excludebantur. Dicti Acoluthi, quaſi non prohibiti, à priuatiua particula α & κωλύω, quod ſignificat prohibeo. Hinc eorum, miniſterium diuerſum fuit à diaconorum, & ſubdiaconorum, qui ſacris cõmunicabant, munere. Miniſtrabant porrò epiſcopis & eccleſijs, in his, quæ ad ſacra facienda pertinent, vt in parãdis mappis & in altaribus, luminibusque, accendendis, & in ferendis ijs, quibus in ſacris faciẽdis, vſus erat. Fuerũt multi in vrbe Acoluti, Palatini, vel S.R.E. qui papę miniſtrabãt in Palatio, & Baſilica Lateranẽſi. Regionarij, qui in regionibus diaconis ſeruiebãt, Stationarij, qui in ſtationibus Papæ celebrãti prę ſto erant.

SVBPVLMENTARIVS. Quid eiuſmodi voce veteres ſignificare voluerint, haud certò ſcio. Niſi is Subpulmentarius fuerit, qui pauperibus ea eleemoſynarũ genera è palatio Pontificis diſtribuebat, quæ vel menſe ſuperfuerant, vel ad cibum pertinebant. Quod innuere videtur Bibliothecarius in vita Hadriani papæ.

Is etiam Paracellarius dicitur.

PRIMICERIVS SCHOLÆ CANTORVM. Quanquã tempore S. Syluestri papæ, & poſtea plures & magnæ fuerint in Vrbe baſilicæ conditæ, nõ tamen ſingulæ clericos, vel monachos ſpeciatim habebant, qui in illis ſacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis, diaconi diaconijs præfecti, ſuo quiſque tantùm muneri vacabẽt: illi ſacris adminiſtrandis: hi pauperũ ſubuentioni procurandæ. Pſalmodia verò quotidiana in omnibus eccleſijs tunc in vſu non erat, nam ſingulis vrbis Baſilicis reditus adhuc aſsignati non erant, quibus poſſent ſingula collegia canentiũ nutrire. Ideoq; ſchola cantorum inſtituta fuit, quę vrbi cõmunis erat, & ad ſtationes, proceſsiones, ſingulaſque diebus eorundem feſtis, eccleſias vrbis conueniebat, ibique ſacra officia, & Miſſarum ſolennia pontifice, vel presbytero celebrãte, decãtabat. Hæc ſchola cõmunibus ſumptibus viuebat, habebatq; magnæ in vrbe dignitatis, & exiſtimationis præfectum, qui Primicerius, alias prior Scholæ Cantorũ vocabatur, cuius opera optimi iuuenes ſelecti in cantu, lectione ſacrorum librorum, & optimis moribus inſtituebantur. Hinc origo Primiceriorũ per alias orbis terrarum eccleſias cathedrales manauit, de quorum officio, & dignitate xxv. diſtinct. mentio eſt. Hanc ſcholã eam eſſe opinor, cuius initiũ ſcribit Bibliothecarius in vita Hilarij papæ ſic: Hic cõſtituit in vrbe miniſtrales (id eſt clericos) qui circũirent, conſtitutas Stationes, id eſt, miniſtrando ſacris, & pſallendo. Quanquã Ioannes diaconus libro ij. de vita S. Gregorij papæ ipſam hanc ſcholam S. Gregorium conſtituiſſe ſcribit: quod potius de eius quadã reformatione, ſiue reſtitutione intelligendũ eſſe opinor, quàm de prima inſtitutione, quæ longè ante fuiſſe neceſſe eſt. Sic aũt ſcribit: Scholã cantorũ, quæ hactenus in ijſdem inſtitutionibus in ſancta Romana eccleſia modulatur, conſtituit, eique cũ nonnullis prædijs duo habitacula, ſcilicet, alterum ſub gradibus eccleſiæ Sancti Petri apoſtoli, alterum verò ſub Lateranenſis patriarchij domibus fabricauit, vbi vſque hodie lectus eius, quo recũbens modulabatur: & flagellum ipſius, quo pueris minabatur veneratione congrua, cũ authenthico antiphonario reſeruãtur. De hac ſchola cantorũ huiuſmodi Statutum reperi in libro peruetuſto Romani ordinis: Primùm, in quacũque ſchola reperti pueri bene pſallẽtes tollãtur, inde nutriantur in ſchola cantorũ, & poſteà fiant cubicularij. Si aũt nobilium pueri fuerint, ſtatim in cubiculo nutriantur, & hanc accipiant poteſtatẽ ab archidiacono, vt liceat eis ſuper linteũ villoſum ſedere, quod mos eſt ponere ſuper ſellam equi. Deinde, ſicut Sacramentorũ codex continet, quando, & vbi fuerint, vſque in ſubdiaconatus officium ordinentur. Diaconi verò, atque presbyteri, nunquã, niſi in publica ordinatione. Schola porrò cantorũ in plures choros diuidebatur. Chorus aũt (auctore Iſidoro) propriè eſt multitudo canentiũ, inde dictus, quòd initio in modũ coronæ circũ aras ſtarent, & ita cãtores pſallerent. In ſchola cantorũ, poſt Primiceriũ, quattuor maiores reliquis erãt, primus, ſecũdus, tertius, & quartus ſcholę vocati. Quorũ tres primi paraphoniſtæ, quartus verò archiparaphoniſta dicebatur. Cuius officiũ erat pontifici de cantoribus, quum quid opus erat, nunciare. Ita in libello Romani ordinis.

VICEDOMINI, qui & MAIORES DOMVS, à Pontifice Romano ex ordine cleri, & aliquando epiſcopali conſtituebantur: viri prudentes, & rerum gerendarum periria inſignes, quibus epiſcopij, vel patriarchij Lateranenſis cura, & adminiſtratio committebatur, in gubernanda domo, hoſpitibus ſuſcipiẽdis, & domeſticorum Pontificis cauſſis cognoſcendis, vt liquet ex epiſtola B. Gregorij, ad Antonium diaconum, & Clemen-

 tiam

tiam Patriciam. Bibliothecarius in vita Vigilij Papæ: Hic in Sicilia agens, remiſit Romam Ampliatum presbyterum, & Vicedominum ſuum. & Valentinum epiſcopum S. Rufinæ, ad cuſtodiendum Lateranum, & gubernãdum clerum. Hinc in palatio Lateranenſi locus erat, vicedominum vocatum, de quo idem Bibliothecarius, in vita Stephani iij. Qui & Veſtiarij ibidem mentionem facit, qui Pontificis veſtes Laterani cuſtodiebat.

CANCELLARIVS, aliàs BIBLIOTHECARIVS. Is, qui Romanum Põtificem in chartis eccleſiaſticis iuuabat, & Oriẽtis Occidentiſque Synodicis conſultationibus (vt D. Hieronymus in epiſtola ad Agerúchiã, de monogamia tradit) reſpondebat: quem antiqui ſcribam, à libellis: ab epiſtolis, epiſtolarum magiſtrum: noſtro tempore ſecretarium vocant. Cancellarius, in Eccleſia Romana appellabantur. Quam vocem à Flauio Vopiſco, in Carini vita primùm vſurpatam fuiſſe obſeruaui. Vnum (inquit) ex Cancellarijs ſuis Vrbi præfectum fecit. Hi quum à ſecretis, & libellis principũ eſſent, ſcribendis quoque, ac cuſtodiendis publicis rebus vacabant, & à cancellis, intra quos demãdata ſibi munera obeuntes, permanebãt, appellationem habuere. Quã rem in Epiſtolis Caſsiodorus ſubinde explicat, qui hoc officium cancellorũ decus ita nominat. Hoc igitur laudabile præiudiciũ, ſententia gratioſã, militia domeſtica a XII. indictione cancellorum tibi decus attribuit, vt cõſiſtorij noſtri ſecreta fideli integritate cuſtodias, per te præſentandus accedat, per te noſtris auribus deſiderium ſupplicis innoteſcat, iuſſa noſtra ſine ſtudijs venalitatis expedias, omniaq́; ſic geras vt nobis iam poſsis cõmendare iuſtitiã. Reſpice, quo nomine nuncuperis: Latere non poteſt, quod inter cancellos egeris. At cancelli ligneæ, aut ferreæ crates ſunt, inter ſe modicis interuallis in quincuncem poſitæ, quibus quũ aër aſpectuſque admittatur, prohibetur acceſſus. His ſcænæ feneſtræ, iudicium tribunalia ſcribarumque ſubſellia (à quibus cancellarij dicti) muniri ſolent. Chirius Fortunatianus antiquus ſcriptor, principum antiquorũ & nobilium (vt nos hodie appellamus ſecretarios) olim cancellarios dictos refert. Omniũ igitur ſcribarum, notariorum, & ſcriniariorum S.R.E. princeps cancellarius vocabatur: quod munus diu in eccleſia ampliſsimũ fuit, & non niſi ſummæ auctoritatis presbyteris, & ſæpiſſimè epiſcopis cõcedi ſolitum: qui quòd bibliothecarũ etiã curam haberet, Bibliothecarius etiã dicebatur. Hic epiſtolas Romani põtificis nomine dictabat, Synodicis epiſcoporũ conſultationibus reſpõdebat, ſacerdotũ Romanorũ decreta ſcribebat. A Cãcellario dictus Vicecancellarius, qui Cãcellarij vices gerit: de cuius officio, & dignitate librũ ſingularẽ ſcripſi.

CAMERARIVS à camera, vox eſt recèns inuẽta. Archidiaconi enim S.R.E. officio Gregorij VII. papæ tempore extincto, in eius locum ſucceſsit Camerarius: qui quòd pecuniarum eccleſiaſticarũ, quæ in cameris conſeruabantur, curam gereret, ita appellatus eſt. Eſt autem propriè camera teſtudo ſeu fornix, & ipſa pars ſuperior: Item tectum deuexum, & recuruũ, à forma teſtudinis, quaſi cameræ, id eſt, curuæ, vt inquit Seruius ſuper iij. Georgicorum: Camuris hirtæ ſub cornibus aures. Camera etiam dicitur integra pars ædificij, parietes ſcilicet ipſi cum fornice.

PRIMICERIVS à cereo fit (vt auctores ſunt Diuus Hieronymus, & Caſsiodorus in epiſtolis) quoniã & Græce πρωτοκήριος dicitur, quemadmodũ & Secũdicerius, quæ officia apud Ammianum Marcellinum inueniuntur, vt Primicerius protectorũ, notariorum, domeſticorum, & ſimiliũ: idem aũt ſonat, quod primus. Cæterũ inter vij. antiquos Romanæ eccleſiæ officiales, primi, & nobiliſsimi erãt, Primicerius, & Secũdicerius S.R.E. ab officijs nomina ſortiti. Hi papæ continuò aſsiſtebãt, quorũ loca hodie tenent duo diaconi Cardinales primi, iudicesq́; rerũ Palatinarũ erant: à dextera leuaq́; pontificem in omnibus proceſsionibus comitabatur, ſine quorũ cõſilio nihil quod magni momenti eſſet, põtifex trãſigebat: inde papæ Conſiliarij dicti. Octauam ſuper epiſcopos in matutinis feſtorum ſolennium lectionem legebant.

ARKARIVS, ab arca pecuniarum, quas colligebat, & cõſeruabat, dictus eſt, qui tributorum, & vectigalium exactioni præerat.

SACELLARIVS, alias SACCVLARIVS, à ſacello pecuniarũ, quas erogabat, dictus. Is militibus ſtipẽdia, operarijs & familiarib⁹ põtificis ſalaria diſtribuebat, & ſabbato ſcrutiniorũ eleemoſynã dabat, Romano quoq́ clero & populo presbyteria largiebatur. Hũc hodie Theſaurarius repræſentat. Cuius muneris Bibliothecarius frequẽter in pontificũ vitis mentionẽ facit. Dictus aũt eſt à ſacco Saccularius, vel à ſacello, id eſt, paruo ſacco ſacellarius: quę vox apud Auguſtinũ extat in cõment. Pſalmorũ: Ne amiſso (inquit) iudicio pauperis in mala cauſſa miſericors, cuius ſi parcis ſacello, percutis cor. Eã aũt pecuniarũ ſummã, quã Sacellarius vel Saccularius diſtribuebat, Rogã appellabãt: quæ vox ſæpe in Bibliothecario legitur, & erogatione, munus, ſeu donatiuũ, vel ſtipendium ſignificat, ab erogando dicta.

PROTOSCRINIARIVS, is Scriniarijs præerat. Scriniarius porrò à ſcrinio dictus eſt, quod eſt arca, qua ſeruatur precioſiora, & ſecretiora vt ſcripriones. xij. porro in Romana eccleſia erant Scriniarij, qui ſcrinia publica ſcripturarũ S.R.E. curabãt, Epiſtolas à Cancellario, & protoſcriniario dictatas ſcribebãt, inſtrumẽta, donationes, vẽditiones, & reliqua eiuſmodi conficiebant. Horum munus cũ notariatu plerunque coniunctũ erat, vt infra dicam.

PRIMI-

PRIMICERIVS DEFENSORVM. Gregorius (vt auctor eſt Ioannes Diaconus) remotis à ſuo cubiculo ſecularibus, clericos ſibi prudentiſsimos conſiliarios, familiareſque delegit, nemo laicorum quodlibet palatij miniſterium, vel eccleſiaſticum patrimonium procurabat: ſed omnia eccleſiaſtici iuris munia eccleſiaſtici viri ſubibant: ob quod nonnulli procerum ſe ſub obtentu religionis tonſurare cœperunt. Hæc conſuetudo poſtea diu obtinuit in Romana eccleſia, vt omnia eccleſiaſtica miniſteria tum priuatim, tum publicè per ſolos clericos adminiſtrarentur: quare notarij, & defenſores ex clericorum quoque ordine ſumebantur: quod tamen etiam ante S. Gregorium obſeruatum à religioſis pōtificibus videtur, vt ex reſcriptis Zoſimi, & Gelaſij pontificum apparet. Quod autem fuerit defenſoris officium, breuiter deſcribitur à Pelagio in reſcripto ad Antoninam Patriciam quæ poſtulabat monachum fieri defenſorem, in quo oſtendit officium monachi, & defenſoris conuenire non poſſe. Illis enim (inquit) quies, oratio, labor manuum, at ijs cauſſarum cognitio, conuentiones, actus, publica litigia, & quæcunque vel eccleſiaſtica inſtituta, vel ſupplicantium neceſsitas poſcit. Ex decreto Vrbani patet, procuratoris nomine intelligi quemlibet eccleſiaſticarum rerum adminiſtratorem, vt verbi gratia, præpoſitum, œconomum, vicedominum, defenſoris nomine aduocatum, ſiue caſtaldum, & iudicem. Hos aduocatos, ſiue aduocatores dictos puto. Quorum quidam defenſores ſine adiectione, quidā defenſores regionarij dicti ſunt, quod ſcilicet in ſingulis regionibus diſtributi eſſent. Quorum primus vel princeps, primicerius defenſorum dicebatur, magnæ in eccleſia Romana exiſtimationis.

ADMINICVLATOR ab adminiculando, id eſt, adiuuando dictus. Septimus erat ex Romanæ eccleſiæ primis officialibus. Hic pro viduis, pupillis, & egenis afflictis, & captiuis procurabat: quod munus hodie pauperum aduocatus facit.

PRIMICERIVS NOTARIORVM. Notarius à nota dictus, vel à notando, quòd ſcribendo cuncta notaret. Clemens papa primus ſeptem notarios, per totidem Vrbis regiones inſtituit, ad res geſtas martyrum diligenter ſcribendas. Quibus notarijs ſeptem ſubdiaconos ab ſe recens creatos imminere iuſsit Fabianus, vt accurate munus ſuum implerent. Quibus ne, pace eccleſiæ parta, & martyrio ſublato, deſides eſſent: Iulius papa iniunxit, vt notitia, quæ omnibus fidem faceret, per eos colligeretur, & vt omnium monumentorum in eccleſia confectio, notariorum, & in ſcrinium eorum munus eſſet (ita enim ipſorum primus, quem aliquando cancellarij munus obiſſe obſeruaui, vocabatur) hæc autem, quo ad cautiones, inſtrumenta, donationes, commutationes, teſtamenta, colligationes, & manumiſsiones intelligi voluit. Hi autem notarij, dicti ſunt regionarij: quia per ſeptem regiones diſtincti muneri ſuo vocabant. Quorum vſus diu māſit. Qui etiam inter cętera populo per Vrbem (vt hodie curſores faciunt) denunciabant, quando papa Litanias, id eſt, proceſsiones, vel ſupplicationes facere, aut vbi Miſſam celebrare, vel ſtationem indicere conſtituiſſet. Aucto deinde notariorum numero, qui ex ſeptem illis primis fuerunt notarij regionarij, vel protonotarij vocati ſunt: reliqui notarij ſimpliciter. Notarijs porrò munus ſuum promiſcuè exercentibus additi ſunt xij. ſcriniarij, qui rebus eccleſiaſticis ſcribendis tantùm, quæ à cancellario, vel protoſcriniario pontificis nomine dictabantur, vocabantur, vt bullæ, priuilegia, actiones conciliorum, & ſimilia. Frequenter tamen accidit, vt vna perſona duo hæc officia ſubiret, eſſetque ſcriniarius S. R. E. & notarius regionarius.

PRIMICERIVM IVDICVM. Multi in Vrbe iudices erant, qui de controuerſijs, & litibus populi Romani cognoſcebant, quorū primus iudicū primicerius vocabatur.

NOMENCLATOR. Cuius in Romano ordine mentio eſt, à nomine calando, id eſt, vocando appellationem obtinuit, qui memoriter vnumquemque vocare didicit, vtputà in foro reos, in conuiuio conuiuas, quo ſenſu in ordine Romano accipitur.

SACRAS AEDES, ET EARVM PARTES.

ECCLESIÆ. Vetuſsimus, ac ab ipſis apoſtolorū tēporibus mos in religione noſtra vſitari cœptus eſt, vt Chriſtiani homines, vbicunque orbis terrarū loco eſſent, ad res ſacras quæ ad Chriſti fidem pertinebant, tractandas, & diuina myſteria celebranda in vnū certū locum cōuenire ſolerent. Cœtus autem illos publicos plurium fidelium in vnum congregatorum eccleſias voce Græca, id eſt, congregationes appellabant. Ioannes epiſt. iij. Eijcit eos (inquit) ex eccleſia, ſeu congregatione, & Paulus 1. ad Corinth. xiiij. Sicut vbique in omni eccleſia doceo, & cap. iiij. Mulieres veſtræ in eccleſijs taceant. Conuentus autē hos ſacros celebrare, ſic notare ſolebant apoſtoli. Conuenire ad audiendū ſermonem Dei, Conuenire ad frangendum panem. Conuenire in vnum. Oportuit autē veteres Chriſtianos in locis, & ædificijs certis conuenire. Sed ea priſcis eccleſiæ temporibus non vbique fuerunt eiuſdem generis. Nam tum in templo Salomonis Hieroſolymis, tum in ſynagogis publicis Iudæorum, tum in ſcholis, tum in priuatis diuerſorum fidelium ædibus prout Chriſtianis initio cōmodius fuit, publicos conuentus, vt ex Actis Apoſtolorum conſtat, egerunt.

ipſaſque, quo quiſque ſuis finibus, limitibuſque contineretur, diſtribuit, pluribus per ſingulas, vt Hyginius fecerat, presbyteris conſtitutis: presbyterorum quoque eccleſiæ Romanæ curæ, cœmiteria adiunxit: quæ, quum plura eſſent, ea inter presbyteros diſtribuit gubernanda, vt martyrum ſepulturis conſuleretur.

Verum non longè pòſt circa annum Chriſti cccv. Marcellus xxix. poſt Petrum apoſtolū Romanus epiſcopus titulos Vrbis Romæ, ab Euariſto antiquitus, & primò presbyteris datos, numero limitauit, decreto ſtatuens, xv. alias xxv. in Vrbe Roma quaſi diœceſes eſſe ad Baptiſmatis cōmoditatem, eorumque opportunitatem, qui ad fidem ex gentibus quotidie veniebant, quin vt etiam martyrum ſepulchris conſuleretur, vt auctor eſt ex Damaſo Bibliothecarius. Titulos autem Romanos, ſiue parœcias, ceſſantibus perſequutionibus, adauxere, presbyteroſque plures in ſingulis conſtituere: Silueſter, qui titulum Equitij: Marcus, qui titulum S. Marci: Iulius, qui titulum S. Mariæ Tranſtyberim: Damaſus, quī titulum Sancti Laurentij: Innocentius, qui titulum Veſtinæ fecerunt, & reliqui pontifices Romani. Quum enim primò infinita gentilium multitudo, mox Vrbs, & Italia omnis fidem Chriſti ſuſcepiſſet, non ſufficientibus xv. Titulis, nec his, qui in eis reſidebant, presbyteris, tum ob neceſſitatem, tum ad Vrbis, & Romanæ eccleſiæ ornamentum, & maieſtatē, & Titulorum, & presbyterorum in vnoquoque numerus auctus eſt: factique ſunt tituli. xxviij. quem numerum nunquam exceſsiſſe vſque ad noſtra tempora ſatis conſtat. Qui omnes, quum eccleſiæ eſſent, vel templa Diuis dicata, nomen ſortiti ſunt, vel à ſanctis, quibus dedicati erant, vt S. Chryſogoni, S. Ceciliæ, S. Anaſtaſiæ, S. Marci, & ſimiliū. Vel ab eis hominibus, qui ipſos erexerunt, vt Callıſti, Damaſi, Equitij, Paſtoris, Veſtinæ, Eudoxiæ, Lucinæ, Tigridæ, Pammachij, & ſimilium. Porro autem xxviij. Titulorum numerum circa Innocentij primi, vel Zoſimi papę tempora expletum fuiſſe multis coniecturis, & rationibus ductus crediderim. Neque enim facilè poſt Zoſimum papam inueniri poteſt, aliquem Romanorum pontificum titulum quendam nouum addidiſſe, ſed eos, vel mutaſſe, vel reſtituiſſe, aut tantum exornaſſe.

PAROLCIA, ſiue PAROCHIA, idem eſt, quod titulus, ſcilicet ſacra ædes, vbi animarum cura à presbyteris gereretur: qui parochi dicti ſunt, id eſt, curati. Parœcia autem dicitur accolatus, ſiue accolarum conuentus ſacraque vicinia: nam παρὰ, iuxta, οἶκος domus: vbi ſcilicet ſunt domus contiguæ. Auguſtinus lib. xxiij. de Ciuit. Dei, presbyter fuit quidam nomine reſtitutus in parœcia Calamenſis eccleſiæ. Et parœci ſunt accolæ. Quare, qui ſacram ædem aliquam accolunt, parœci dicti ſunt, eiuſdem ſcilicet fani conſortes: Latinè curia, & curiales, & curiones dici poſſent. Qui parochiam vocant, eam vocem à parochu deducunt, ἀπὸ τοῦ παρὰ ἔχειν, hoc eſt à præbendo. Erant enim parochi, qui legatis Romā publicè venientibus, cæteriſque alicuius dignitatis hoſpitibus ſalem, & ligna præparabant, vt exponit Acrun ſuper illud Horatij i. ſerm. ſatyra 5. Tum parochi, qui debent ligna ſalemque. Hi Latino vocabulo copiarij dicti ſunt, vt auctor eſt Porhirio: quod omnium rerum neceſſariam copiam regum populorumque legatis ſuppeditabant. Nam quamuis Horatius loco iam citato ſalis tantum, & lignorum meminerit: tamen, vt ibidem animaduertit Acron, ſub illarum ſpecierum appellatione, omnia hoſpitibus neceſſaria, voluit intelligi. A parocho parochia dicitur, quibus ſingulis ſacerdotes ſui deſtinati ſunt ad oblationem ſcilicet ſacroſancti corporis, & ſanguinis Chriſti, ſub panis, & vini ſpeciebus.

DIACONIÆ à diaconis dictæ ſunt. Erant hæ publicæ pauperū hoſpitales domus, quæ oratoria, & ſacella adiuncta habebant, in quibus à patre diaconiæ, ſiue diacono egenis neceſſaria ſubminiſtrabantur. Nam diaconi inopia laborantium viduarum, & pupillorum miniſtri erant, hiſque domibus hoſpitalibus præerant. Antiquitus in Romana eccleſia per ſingulas Vrbis regiones diaconi diſtincti erant, diaconique regionarij vel talis, & talis regionis appellabantur. Poſt eorum præcipuo vſu exoleſcente, & hoſpitalibus domibus ipſorum negligentia dirutis, ipſorum ſacella, vel ædiculæ ſuperfuerunt, quæ diaconiæ nomen retinuerunt: a quibus diaconi Cardinales Vrbis Romæ poſtea denominationem habuerunt, ſic, Diaconus cardinalis SS. Cuſmæ, & Damiani, vel S. Theodoti.

XENODOCHIVM idem eſt, quod domus publica hoſpitalis, qua peregrini hoſpites, & egeni hoſpitaliter recipiuntur. Hieronymus Xenodochium in portu Romano ſitum totus pariter mundus audiuit. His qui præerat. Xenodochus dicebatur.

MONASTERIA à ſolitudine dicta, quæ olim in locis abditis, & ab hominum cōmercio procul remotis condi ſolebant ijs hominum actibus alendis, qui etiam à ſolitudine monachi dicti ſunt, vbi contemplationi vacantes ſoli commorabantur.

GREMIVM BASILICÆ vocat Bibliothecarius, medianam baſilicæ partem, quā nos maiorem nauim dicimus.

CAMERA. Bibliothecarius in vitis pontificum Romanorum frequenter baſilicarū variarum Cameras pruſitetur, vt Lateranenſis, & aliarum, quas etiam ab ijſdem pontificibus exornatas ſcribit. Eas opinor ego fuiſſe ſacraria, vel quid eiuſmodi baſilicis adiuncta.

ABSIS, ſiue APSIS, propriè eſt curuatura totæ, id eſt, lignum in et rotas tenens

k 4 ſcalas

SACRARVM AEDIVM ORNAMENTA.

PATENA, ſiue PATINA, eſt genus vaſis, à parendo dictum, quo dapes in menſam ferũtur. Dicta à Columella patena lib. xij. cap. xliij. Columella (inquit) patruus meus ex ea creta, qua fiunt amphoræ, lata vaſa in modum patenarum fieri videbat. Harum vſus in primitiua eccleſia in oblatione corporis Domini inſtitutus, adhuc vſque perſeuerat. Illud intereſt, quod hodie paruæ, antiquitus magnæ conficiebantur ex auro, & argento, vt Euchariſtiam pro tanta multitudine ſuſcipere capaces eſſent.

CALICES. In vitis pontificũ Damaſi, & Bibliothecarij, & præſertim in vita S. Silueſtri, frequenter mentio eſt calicum maiorũm, & minorũ, & miniſterialium, quos pontifices, & Imperatores, in his præſertim Conſtantinus in eccleſijs ab ſe conſtitutis; aureos & argenteos contuliſſe leguntur. Miniſteriales ideo dicti, quòd adminiſtrãdo ſanguinem Chriſti populo deſeruirent. Remigius archiepiſcopus Remenſis, quum eiuſmodi calicem miniſterialem fieri iuſsiſſet, in ipſius circuitu hoſce ab ſe editos verſiculos poſuit:

Hauriat hinc populus, vitam de ſanguine ſacro
Iniecto, æternus quem fudit vulnere Chriſtus,
Remigius reddit domino ſua vota ſacerdos.

AMVLAM, alias AMAM, quidem interpretantur phyalam ad vrceoli ſimilitudinem. Certè quo loco III. Regum VII. Græcè legitur φιάλας, noſter interpres vertit amulas. Expoſitor ordinis Romani: Amula (inquit) vas eſt, in quo vinum offertur: cuius generis vaſa fuſilia fecit Rex Salomon DCCC. ſicut Ioſephus teſtatur, &c. Sed in geſtis pontificalibus legitur religioſos quoſque Imperatores, principes, atque pontifices tantum numerum de amulis, atque patinis, ſeu alijs vaſis, atque ornamentis eccleſiaſticis ad honorem Dei obtuliſſe illi, atque illi eccleſiæ, quanta poſsibilitas fuit vnicuique pro ſua deuotione. Nonnunquam, & amæ dicuntur, & per aſpirationem hamas nõnulli legunt. In vitis Pontificum Bibliothecarij frequenter legitur, hamas argenteas, & aureas donatas miniſterio diuino. Hinc hamula, & hamulula deductæ. Colomella in coltu hortorum,

Aut habilem lymphis hamulam Bacchiue lagenam.

Hodie etiam hamula ab Italis dicitur vulgo vaſculum vitreum ad vſum aquæ, & vini, & præſertim in ſacrificio miſſæ.

COLATORIVM, hoc erat vaſculum quoddam ſubtiliſsimis foraminibus ab imo perforatum, quo vinum ex hamulis in calicem refundebatur.

PVGILLARES inter inſtrumenta ſacra, quę Pontifici ad ſtationem procedenti præferebantur, numerantur pugillares aurei ſiue argentei. Videtur autem ea ætas pugillarium nomine intellexiſſe ſtylos, ſeu graphia, ſeu etiam pennas, vel calamos, quibus litteræ deformantur, & ex hac ſimilitudine fiſtulas, ſeu cannas, quibus ſanguis, è Dominico calice exugebatur, quum propriè pugillares ſint ipſæ tabulæ, in quibus ſcribi conſueuit, quæ Græcè πινακίδια dicuntur. Eiuſmodi pugillarium ſeu fiſtularum argentearum, & aureariũ quum hæ antiquitus cuncto populo in communione ſanguinis Chriſti deſeruirent, hodie ſolus Romanus pontifex vſum adhuc obſeruat.

SCYPHI, METRETÆ, HYDRIÆ, ſunt vaſa diuino miniſterio ab Imperatoribus, & pontificibus oblata, quæ frequenter Bibliothecarius commemorat. Scyphus autem vaſis potorij genus erat, quod propriè Herculi attribuebatur, quemadmodum Cantharus Libero patri: Quo veteres in ſacris & in conuiuijs vſi ſunt. Vergil. IIII. Æneidos: Et ſacer impleuit dextram ſcyphus. Horat. epod. IX. Capaciores affer hic puer ſcyphos. Metreta etiam genus vaſis fuit, conſtans ex duobus batis, id eſt, decem congios, vel ſexaginta ſextarios comprehendens. Et quod Dioſcorides metretam vocauit, Plinius cadum tranſtulit. Alij metretam amphoram dicunt. Hydria vero vas aquatium erat, à Græca voce ὕδωρ, id eſt, aqua dicta.

THYMIAMATERIVM, quod Latinè Acerra dicitur, vas erat, in quo odores ſuauiſsimi thymi, herbæ odoratæ, naturam referentes in ſacris, incendebantur.

PELVIS, quaſi Pedaluis (vt Varro inquit) à pedum lauatione vas dictum. Alij pelnim à pellucendo dictam tradunt, putantque ſinum eſſe aquarum, in qua variæ res pelluntur. Iunenalis ſatyra III.

Vt ſint contentæ patulas effundere pelues.

Veteres Chriſtiani vaſa, quibus in baptiſmo vtebantur, pelues appellabant.

PHARA, Damaſus & Bibliothecarius in Romanorum pontificum, & præſertim S. Silueſtri vita, phara canthara, ceroſtata, coronas, delphinos, lychnos, & lychnucos, pro diuerſi generis lampadibus, & lucernis in eccleſijs ardentibus, acceperunt.

Pharus igitur inſula, & turris ampliſsima in portu Alexandrino ſita erat ſaluti nauigantium condita, quæ nocturnis ignibus portum ijs monſtrabat. Solinus ſcribit, ab hac turri pharo, pharos poſtea vocari machinas in portibus ad prælucendi miniſterium fabricatas: quoniã ex hac pharo Alexandrina, naues nocturnis facibus accẽſis, dirigebantur. Papinius,

Lumina

Lumina noctiuagæ tollit pharus æmula lunæ.

Hegeſippus lib. iiij. tradit à Græcis Latiniſque pharon appellari ex ipſius rei vſu, eò quòd longè videatur à nauigantibus, atq; ἀπὸ τοῦ φανῶ, quod ſignificat lucidũ, & immutata littera pharos dicitur. Hinc hodie triremium Lanternæ fanones & fanales vocantur, & turres in portubus Neapolitano Meſſinenſi, & Genuenſi lumina nocturna ſuſtinentes, Phari dicuntur. Eccleſiaſtici igitur ſcriptorès hac voce ſuggeſtus aureos, & argenteos in modum turriũ vel columnarum vocabant, quibus annexi erant certum lychnuchorum genus, quod Delphinum vocabant. Ita enim ſcribitur: Fecit pharum vnum cum x. delphinis. Phariĩ porrò etiam coronam vocabant; fortè quod rotundus eſſet. Fecit, inquit Bibliothecarius, coronam, id eſt, pharum cantharum, cum delphinis quattuor oleo ardentibus, vbi illud animaduerſione dignum eſt, quod quanquam idem ferè eſſe lychnuchum, & delphinum dixerim, nonnihil tamen inter ſe differre opus fuit. Nam delphini ardentes, cum pharis cantharis, vel cum coronis coniunguntur: lychnuchi vero cum lucernis. Cur autem pharus cantharus dicatur, haud certò ſcio, niſi in formam vaſis magni factum fuerit in extrema parte. Nam poculum fuit, quod Baccho tribuebatur, ſicut ſcyphus Herculi dictus à cantharo, quod erat nauigij genus. Plinius libro xxxiij. cap. xj. refert Marium poſt victoriam Cimbricam cantharis potaſſe. Liberi patris exemplo. Virgilius,

Et grauis attrita pendebat cantharus anſa.

Vlpianus tradit cantharos eſſe, per quos aquæ ſaliunt.

Præter pharum cantharum, iſ eodem ferè ſignificatu Bibliothecarius enumerat Ceroſtota, & canthara ceroſtota, quæ lucernæ fortè erant in modum cornu factæ à κέρας, quod eſt cornu, dicta. Vt autem delphini coronis, & pharis cantharis ardentibus attribuuntur, ſic lychni, vel lychnuchi lucernis. Eſt enim lychnus Græcè Latinè lucerna. Sed Bibliothecarius lucernam pro lychnorum ſuſtentatione, ſiue candelabro accepit. Lychnum verò ſeu lychnuchum pro lampade ipſa ardente.

GEMELLIONES aurei, & argentei dicuntur, qua voce, quid ſignificari poſsit, niſi vrceoli, vel ampullæ ſint, non inuenio.

SACRARVM VESTIVM GENERA.

ANABOLAGVM, alias ANABOLADIVM, à verbo Græco ἀναβάλλομαι, quod eſt ſupra iaceo, vel reijcio, appellabatur amictum album lineum: qui, quod humeris imponeretur, ſuperhumerale etiam vocabatur.

ALBA, ſcilicet veſtis, vel camiſia, hodie dicitur Camiſium.

CINGVLVM à cingendo, corda, qua Pontifex cingitur.

ORARIVM vocabant eam faſciam, quam nos ſtolam dicimus: alij velum, cui Romanus pontifex, & archiepiſcopi pallium ſuper humeros imponunt, orarium vocant.

MAPPVLAM vero, quam hodie manipulum appellamus, quæ à mappa, qua manuum ſordes in menſa abſtergimus, dicta eſt.

COLOBIVM eſt veſtis ſine manicis, ac mutilata, à κολοβὸν verbo Græco, quod breue, mutilatum, truncum ſignificat, dicta. Qua olim virgines vtebantur, & ſancti patres, vt Paulus Heremita. Expoſitor Romani ordinis in candidiſsimo (inquit habitu) colobionis, quo vel apoſtoli, vel apoſtolici viri vſi ſunt, quum culparetur à quibuſdam nuditas brachiorum. Silueſter papa inſtituit, vt in eccleſiaſtico miniſterio diaconi delmaticas, id eſt, tunicas manicatas, & candidas induerent, quales teſtatur Iſidorus epiſcopus in Delmatia primum contextas, qua etiam vſi ſunt veteres. Lampridius in Commodo, Delmaticatus in publicum proceſsit.

CASVLA, alias PLANETA, genus veſtis, in ſacris à Chriſtianis ſacerdotibus vſurpata, ἀπὸ τῆς πλάνης, id eſt, ab errore, dicta. Quoniam quum latiſsimo initio, & ſine manicis eſſet, eius limbus ſuper brachia, & ſcapulas proiectus, errabundus totum corpus circuiret. Hodie ab vtraque parte conciſa, ante & retro tantum producitur vſque ad talos.

PALLIVM eſt faſcia ex candida lana contexta habens deſuper circulum humeros conſtringentem, & duas lineas ab vtraque parte dependentes quattuor purpureas cruces, antè, retrò, à dextris, & à ſiniſtris: duplex quidem à ſiniſtris, ſimplex à dextris, cui in tres partes conciſo, tres acus inſiguntur, quibus conſuitur. Quæ omnia moralibus ſunt repleta myſterijs, quorum explicationem vide apud Innocentium iij. lib. x. cap. xij. de ſacro altaris myſterio. Dictum autem eſt, vt puto, à verbo Græco πάλλομαι, quod eſt vibror, agitor: nam circum collum ſuper humeros vibrabatur, agitabatur, circumuoluebatur. In viij. Synodo Conſtantinopolitana iiij. poſteriore ſub Ioanne viij. papa celebrata Seſsione prima pallium vocatur ἀρχιερατικὴ στολή, Hoc eſt, pontificalis ſtola. Vbi illud ſcitu dignũ, quod in ea ſynodo exponitur, quomodo Ioannes viij. papa Photio mittebat pallium & Sandalia, vt oſtenderet ſe eum in patriarchali Conſtantinopolitana ſede ſuſcipere. Vbi ſunt hæc verba: Quod Domnus noſter Apoſtolicus admittit, Domnum Photium in patriarcham, te-

ſtatur pontificalis ſtola à ſummo pontifice Domno noſtro Ioanne ad eum miſſa, quam propterea direxit, vt omnes intelligant, & certo ſciant, Domnum Photium recipi à ſummo pontifice in patriarcham: cumque hoc dixiſſet, dedit Photio pontificalem ſtolam, humerale indumentum, oenulam, & Sandalia. Paſcalis ij. papa: Pallium (inquit) eſt inſigne archiepiſcopalis dignitatis, quod aſſumitur de corpore, id eſt, de altari B. Petri, in ſignum vnitatis apoſtolicæ ſedis. Quod archiepiſcopo electo apoſtolica ſedes non tradit, niſi prius præſtet pro fide, obedientia, & vnitate iuramentum. Antiquitus candidi agni ſine macula nutriebantur à monialibus albis S. Andreæ prope S. Marcellum de Vrbe, poſteà ea cura ad moniales S. Hagnetis extra Vrbem via Nomentana tranſlata fuit: hodie eſt monialium turris ſpeculi. Qui dominica in albis circuibant altare S. Petri. Ex eiuſmodi agnis ſumitur lana, de qua per eaſdem virgines pallia texuntur, quæ Papæ, & archiepiſcopis per manum primi diaconi initio ipſorum promotionis dari ſolent. Qui niſi accepto pallio, neminẽ epiſcopum conſecrare poſſunt. Eo etiam præter archiepiſcopos, vtuntur epiſcopi quidam ex priuilegio, vt Lucenſis, & ex decreto Marci Papæ Oſtienſis in conſecratione Romani pōtificis. Gregorius papa vetuit aliquid pro ſuſceptione pallij ſolui. Quod decretum confirmarunt Leo ij. & Vrbanus ij. ſummi pontifices.

MITRA, ſeu MITHRA, à Perſis ſol dicitur, aliquando pro primario ſacerdote ponitur, vt apud Apuleium lib. vltimo, ipſumque Mithram illum ſuum ſacerdotalem præcipuum ſacrorum miniſterium decernit. Mitra etiam ſine aſpiratione ſignificat quoddam capitis ornamenti genus, quo primum Mœonij, deinde Ægyptij, Syri, Phryges, Lydij, & Perſæ vſi ſunt. Erat autem pileum acutum. Accipitur & pro muliebri corona, ad ornatum capitis adoleſcentularum, ex qua pendebant faſciolæ, quæ phylla dicebantur, quod florum inſtar dependerent. Virg. x. Æneid.

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Epiſcopi Chriſtianorum mitra vtuntur, quum rei diuinæ operam dant, quæ pileus lineus vel è ſerico albo eſt, in altum porrectus, & in duas cuſpides diuiſus. Fiunt mitræ aureæ vnionibus, & gemmis ornatæ. Quarum vſum in Romana eccleſia non ante ſexcentos annos eſſe opinor.

OFFERTORIVM, ſyndonem ſericeum, ſeu linteamen ſignificat, in quo populorum oblationes reponebantur, ab offerendo dictum. A quo etiam ea Miſſæ pars vocatur offertorium, quæ dicebatur tempore oblationis.

FANO N etiam appellabatur linteamen illud, quæ vox Germanica eſſe videtur, à quibus vela illa ex haſtilibus dependentia fanen vſque hodie appellantur. Guillelmus durantes, cum fanone candido exponit cum mappula alba, & nitida. Hodie Veronæ in patria mea linteamina ſericia, & depicta ex haſtis dependentia, & in ſupplicationibus deferri ſolita, confanônes vocantur.

NACVS pro naccho intellexerunt veteres Chriſtiani Romani pannum laneum rubrum, quo equorum ſellam cum pontifex equitabat, cooperiebant, à verbo Græco Νάκος, quod lanam ſiue vellus ſignificat, deriuatum.

DE

DE STATIONIBVS VRBIS ROMÆ LIBELLVS.

QVum ſtationum rei in Vrbe notiſsimæ, admodum obſcura initia ſint, non alienū quoque à meo inſtituto fore exiſtimaui, ſi breuiter, quæ de ſtationibus collegi, in medium adferrem. Atqui vt à vocis ſignificatione initium ſumā Statio propriè dicitur ipſe ſtandi actus, vnde omnes de quibus mox dicam ſignificationes fluxere. Nā primū ſtatio dicitur locus, in quo naues aut milites tuto ad tempus ſtant vel in quo frequenter conſiſtunt. Id autem ex Virgilij Æneidos ij. & xij. atque è Q. Curtio intelligitur. Ille.

Nunc tantum, ſinus & ſtatio maleſida carinis. Item:

Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo.

Item: cognitum id per exploratores, qui ſtationes hoſtium fuerant ingreſsi. Hinc metaphoricè ſtatio pro temporaria habitatione accipitur. Cicero ad Atticum lib. vj. Athenis ſtatio mea nunc placet. Sumpta eſt hæc tranſlatio à loco littorali, vbi naues ad tempus ſubſiſtunt. Statio etiam appellatur locus ad cuſtodiam aſsignatus, quando milites ſtantes vigilant. Virg. Æneidos lib. ix.

Seruantque vices ſtatione relicta.

Hinc milites ſtationarij. Statio quoque dicitur officina in quam multi conueniunt vt de aliqua re decerni poſsit, vel vt ius dicatur. Gell. lib. xiij. cap. xiij. Quæſitum eſſe memini in plerisque Romæ ſtationibus, ius publice docentium. Et Iuuenalis Satyra xj. ······ omnis conuictus, thermæ, ſtationes omne theatrum. Stationis nomen vel à militia Romana, vel ab alia harum ſignificationum tractum, & vſurpatum, vt alia multa in Chriſtianorum veterum vſu hæſit. Nam quemadmodum milites ſtationem faciebant ſtantes, & præſidiū certo in loco agitantes, ita & Chriſtiani. Tertullianus libro de oratione: Si ſtatio de militari exemplo nomen accipit (nam & militia Dei ſumus) vtique nulla lætitia ſine triſtitia obueniens, caſtris ſtationes militum reſcindit. Et in libro de ieiunio aduerſus Pſychicos: Venit de exitu Domini, quem etſi ſemper commemorari oportet ſine differentia horarum, impreſſius tamen cum eis ſecundum ipſum ſtationis vocabulum, addiſcimus. Nam & milites nunquam immemores ſacramenti magis ſtationibus parent &c. Stationis enim voce ſignificabant antiqui Chriſtiani actum quendam corporis, quo in ſacris conuentibus orātes ſtabant, nunc in hac baſilica, nunc in alia conuenientes, nonnunquam apud martyria, id eſt, martyrum ſepulchra, Deum ſtantes, & attenti precabantur, quod præcipue fiebat Dominico die. Tertullianus in libro de corona militis, de milite Chriſtiano loquens: Iam (inquit) & ſtationes aut alij magis faceret, quam Chriſto, aut & Dominico die quando nec Chriſto? Quæ vt acuratius intelligantur, illud ſcitu dignum eſt, apud veteres Chriſtianos inter plura duo fuiſſe compræcationum genera: Primum cum genibus flexis, alterum, cùm ſtantes orarent. Hiſtoria de legione Fulminatrice Chriſtiana in expeditione Germanica M. Antonini, quæ exercitui in ardentiſsima ſiti pluuiam precibus à Deo (Tertulliano teſte in Apologetico & ad Scapulam) impetrauit, indicant, orantes genibus flexis prouoluiſſe ſe in terram, eumque orandi ritum antiquiſsimum & certiſsimum fuiſſe omnibus ſæculis apparet. Clemens vltimo ſtromatum refert, orantes ſolitos abijcere ſeſe in terram: quod de geniculis adorare in libro de Corona militis, & geniculario in libro ad Scapulam vocat Tertullianus. Quando non (inquit) geniculationibus & ieiunationibus noſtris etiam ſiccitates ſunt depulſæ? Idem teſtatur Origines homilia iiij. in Numeros. Aliud porrò precandi genus erat, cum ſtantes orabant: quod de geniculis nō adorare vocat idem Tertullianus, quem orandi morem die Dominico, & per totum id tempus, quod inter Paſcha & Pentecoſten eſt, vſurpabatur. Tertullianus in libro de corona militis: Die dominico ieiunium nefas duximus, vel de geniculis adorare. Eadem immunitate à die Paſchæ in Pentecoſten vſque gaudemus. Quamobrem precationes illæ ſtationes vocantur, quarum ſubinde veteres doctores meminerunt. Tertullianus eas ad aram factas ſolenniores indicat in libro de oratione: Solennior (inquit) erit ſtatio tua, ſi ad aram Dei ſteteris, accepto corpore Domini & reſeruatō: vtrunque ſaluti eſt, & participatio ſacrificij, & executio officij. Teſtatur in libro de ieiunio eas ſtationes interdum in veſperam vſque productas eſſe. ſic: Arguunt nos Pſychici, quod ieiunia propria cuſtodiamus, quod ſtationes plerunque in Veſperam producamus, quod etiam xerophagias obſeruemus, ſiccantes cibum ab omni carne, & omni iurulentia. Idem ſtationes ſæpe commemorat, vt libro ij. ad vxorem: Vt ſi ſtatio facienda eſt, maritus de die condicat ad tabernas: ſi ieiunia obſeruanda ſunt, maritus eadem die conuiuium exerceat: Si procedendum erit, nunquam magis familiæ occupatio adueniat. Dies ſtationibus ſolennes recenſet in libro de ieiunio contra Pſychicos: Stationes dies ſuos habent quartæ, & ſextæ feriæ. Et infra: Cur Stationibus quartam & ſextam

tam ſabbati dicamus, & ieiunijs paraſceuem (id eſt ſabbatum) Et in lib. de fuga in perſecutione. Tunc & fides in expeditione ſolicitior, & diſciplinatior, in ieiunijs, & ſtationibus, & orationibus, & humilitate. Et in libro de oratione: ſimiliter de ſtationum diebus: Non putant plerique ſacriſiciorum orationibus interueniendum, quòd ſtatio ſoluenda ſit accepto corpore domini: & in libro de ieiunio aduerſus Pſychicos: Propterea per ſingulas diximus ſpecies ieiunationum xerophagiarum (id eſt, aridorum ciborum nihil iuris habentium comeſtionum) ſtationnm. Et paulo infra: Quomodo in oobis ipſam vanitatem ieiunationum & xerophagiarum & ſtationum denotatis? Et paulo infra: Conuentus illi ſtationibus prius & ieiunationibus operari norunt. Vbi perpetuo ferè ſtationibus ieiunia adiungit. Nam ante ſolennes illos conuentus ieiunium præmittebant. Meminit eius geſtus & D. Cyprianus in ſermone de oratione Dominica: Stamus (inquit) ad orationem: orabant autem orientem verſus, vt in Apologetico refert Tertullianus. Hinc ſtationis vocabulum in hoc fere ſenſu, Vrbi Romæ notiſsimum eſt ex antiquitate relictum, ipſa etiam obſeruatione veteri per manus tradita, & retenta. Nam veteres Romani pontifices ſtatis quibuſdam diebus, precipueque in Quadrageſima, & feſtis, ad diuerſas Vrbis Romæ eccleſias accedebant, vbi ſermone vel concione ad populum adſtantem habita, & oratione ad Deum facta, diuioa myſteria poſteà cum clero, & populo Romano celebrantes, participabant. Qui actus ſtatio appellata eſt, à ſignificatione, quam cicero libro vj. ad Atticum vſurpauit, pro temporaria videlicet habitatiooe, vel etiam à ſtando, quod in his accedentes populi ſtarent. Has ſtationes, hoc eſt ad diuerſas eccleſias ſolennes proceſsiones, & conuẽtus commemorant. Auctor actorum Damaſi papæ, & Anaſtaſius Bibliothecarius in vita Hilari papæ. Ille quidem ſic: populus Romanus per Cœmeteria martyrum ſtationes ſine clericis celebrabat. Et panlò infra: Felix Vrbem inrupit, & ſtationem in Iulii Baſilica Trãſtiberim dare præſumit. Hic verò: Hic conſtituit in vrbe miniſteriales, qui circumirent conſtitutas ſtationes, fecitque Scyphum aureum anſarum vel ſtationarium librarum viij. pro vſu ſtationum. Per miniſteriales autem, clericos idoneos ad miniſtrandum, & officiandum in eccleſijs diebus ſtationum intelligit. Quare diu fuerunt in Vrbe ad hoc Cantores deputati, præbendas propterea habentes in eccleſia S. Mariæ de roſa, quum non omnes eccleſiæ Vrbis haberenr, tunc canonicos vel propios clericos ad diuinum officium peragẽdum. Eas porrò ſtationes poſtea S. Gregorius papa certo ſub numero limitauit, totidem per totum annum ſtatuens: videlicet, quattuor Dominicis aduentus, ferijs iiij. vj. & ſabbato quattuor temporum, vigilia, & die natiuitatis Domini, ſancti Stephani, S. Ioannis euangeliſtæ, ſanctorum innocentium, Kal. Ianuarij in circunciſiooe domini, die Epiphaniæ, Dominicis in lxx. lx. & l. à feria quarta cinerum, vſque ad Dominicam in Albis per totam quadrageſimam, in litanijs maioribus, in die ſancti Marci, in Aſcentione Domini à vigilia Pentecoſtes, vſque ad Dominicam ſanctæ Trinitatis excluſiue, in feſtiuitatibus S. Crucis, & anniuerſaria dedicatione eccleſiarum ſancti Saluatoris, & ſanctorum Petri & Pauli apoſtolorum. Quibus diebus ſequentes pontifices adiunxerunt Litanias triduanas ante aſcenſionem, ſolennia Beatæ Virginis Deiparæ, Purificationis, Annunciationis, Aſſumptionis, & Natiuitatis: Item ſanctorum Angelorum, ſancti Ioannis Baptiſtæ, ſanctorũ apoſtolorum Petri & Pauli, Laurentij, & aliorum quorundam martyrum, quorum poſteà memoria exoleuit. Hinc Ioannes Diaconus libro ſecundo de vita ſancti Gregorij papæ: Stationes (inquit) per baſilicas, vel beatorum martyrum Cœmeteria ſecundum quod hactenus plebs Romana, quaſi eo viuente certatim diſcurrit, ſolicitè ordinauit, per quas & ipſe ſimul diſcurrens, dum adhuc eloqui præualeret, xl. homilias euangelij coram eccleſia diuerſo tempore declamauit. Quare ego ex præſcriptionibus homiliarum ſuarum, ſtationes in ea eccleſia eſſe conſtitui, in quas eas habitas fuiſſe ipſarum index exponit. Petrus Mallius in libro hiſtoriæ ſacræ: ſanctus Gregorius papa Romanum cantum, primicerium, & ſcholam cantorum inſtituit, docuitque. Ordinauit ſtationes propter pœnitentes, quas cum primicerio, cantoribus, regionarijs, accoluthis, cruce ſtationali præcedente, faciebat. Nam alirer in quadrageſima vſque ad Paſcha, & aliter in albis dominicis diebus & feſtiuitatibus ſanctorum. Statuit antiphonas has proceſsionaliter in quattuor temporibus decãtari: Deprecamur te domine &c, Multa ſunt domine peccata noſtra, &c, Parce domine parce populo tuo, &c. In litanijs maioribus alias antiphonas ordinauit. Fecitque ad ſanctũ Stephanum æphanotrophium, vbi Primicerius & cantores manerent, qui iugiter eſſent cum pontifice, epiſcopis, cardinalibus, diaconis, regionarijs, accoluthis, cubicularijs, qui eum cuſtodirent, & eſſent ei bonum teſtimonium. Et Gelaſij papæ ordinatione repetita, ſanxit, vt eſſent per regiones diaconi, Cardinales, ſubdiaconi, & regionarij. In Vrbe verò vnaquæque eccleſia ſtationalis vicinam aliquam aliam ædem ſacram habebat, in quo populus die ſtationis colligebatur, & ibi dicebatur collecta ſuper populum collectum: & exinde omnes ſimul proceſsionaliter ad eccleſiá, in qua erat ſtatio, accedebát, ſolennique Miſſarũ ſacrificio & concioni intererant. Stationes autẽ, quæ celebrantur, ſunt quæ ſupra commemoraui, à Dominica prima aduentus vſque ad Sabbathum ante S. Trinitatem cũ tribus

ferijs quattuor temporum lxxvj. diebus numero tribus & octuaginta celebratæ. Nam die Natalis tres, & feria quinta, qoſt quartam dominicam quadragæſimæ duæ ſtationes ſunt. Ad quas autem eccleſias, & quod vicibus, nunc ſtatio ſit vel olim fuerit, paulò infrà ſigillatim aperiam. Illud tantum in ſumma aperire placuit, noſtro tempore ſtationes eſſe in quinque eccleſijs patriarchalibus, omnibus xxviij. Titulis, excepto. SS. Nerei & Achillei, quattuor diaconijs, ſex titulis nouis, & S. Maria Rotunda. Sunt autem omnino eccleſiæ, in quibus nunc ſtatio eſt, tres & quadraginta ſtationes xxcvj. diebus xxciij. Pius iiij. noſtro tempore Thermas Diocletiani eccleſiam S. Mariæ Angelorum dedicauit, & Stationem in ea conceſsit Sabbato poſt iiij. Dominicam Quadrageſimæ.

STATIONES, quæ noſtro tempore in ſingulis Vrbis eccleſijs per annum celebrãtur

¶ In baſilica Patriarchali Lateranenſi ſunt ſtationes viij.

Dominica prima quadrageſimæ vetuſtiſsima eſt ſtatio, cuius in homiliarum xl. S. Gregorij papæ libro mentio extat.

Dominica palmarum.

Feria v. in cæna domini. Sabbato ſancto.

Sabbato in albis vetuſtiſsima à tempore S. Gregorij papæ.

Feria iij. Letaniarũ triduanarũ ante aſcenſionẽ domini recens ſtatio Sabbato ante Penteco-(ſten.

¶ In baſilica Patriarchali S. Petri apoſtoli in Vaticano ſunt ſtationes xiij.

Omnibus quattuor ſabbatis quattuor temporum.

Dominica iij. aduentus Domini.

In Epiphania domini vetuſtiſsima ſtatio ante mille annos.

Dominica in Quinquageſima vetuſtiſsima ſtatio.

Feria ij. Paſchæ vetuſtiſsima ſtatio.

In die ſancti Marci in Letanijs maioribus vetus ſtatio.

Feria iiij. Letaniarum triduanarum ante Aſcenſionem Domini recens ſtatio.

In Aſcenſione Domini vetuſtiſsima ſtatio.

In Pentecoſte vetuſtiſsima ſtatio.

¶ In Baſilica Patriarchali ſancti Pauli Apoſtoli extra muros Vrbis via Oſtienſi ſunt ſtationes quinque:

In die SS. Innocentium.

Dominica in Sexageſima.

Feria iiij. poſt quartam Dominicam quadrageſimæ.

Feria iij. Paſchæ vetuſtiſsima ſtatio.

Feria v. poſt Pentecoſten.

¶ In Baſilica Patriarchali ſanctæ Mariæ Maioris in Exquilijs ſtationes xij.

Dominica prima aduentus domini.

Singulis quartis ferijs quattuor temporum.

In vigilia Natalis Domini.

Media nocte in prima Miſſa Natalis Domini ad præſepe vetuſtiſsima ſtatio.

In Miſſa maiori Natalis Domini.

Die S. Ioannis Euangeliſtæ.

Feria iiij. maioris hebdomadæ.

In die ſancto Paſchæ vetuſtiſsima ſtatio à tempore vſque S. Gregorij Papæ.

Feria ij. Letaniarum triduanarnm ante Aſcenſionem Domini recens ſtatio.

¶ In Baſilica Patriarchali S. Laurentij extra muros ſunt ſtationes tres:

Dominica in Septuageſima vetuſtiſsima ſtatio.

Dominica ij. in Quadrageſima.

Feria iiij. poſt Paſcha vetuſtiſsima ſtatio ante mille annos.

¶ In Titulo S. Mariæ in Transtiberim ſunt ſtationes duæ:

In Circumciſione Domini Kal. Ianuarijs.

Feria v. poſt ij. Dominicam Quadrageſimæ.

¶ In Titulo S. Chryſogoni ſtatio Feria ij. poſt Dominicam paſsionis.

¶ In Titulo S. Cæciliæ ſtatio Feria iiij. poſt ij. Dominicam Quadrageſimæ.

¶ In Titulo S. Anaſtaſiæ ſunt ſtationes tres:

Die Natalis Domini in Miſſa Auroræ.

Feria iij. poſt primam Dominicam Quadrageſimæ.

Feria iij. poſt Pentecoſten.

¶ In Titulo S. Laurentij in Damaſo ſtatio Feria iij. poſt quartã Dominicã Quadrageſimæ.

Faria iiij. Letaniarum triduanarum ante Aſcenſionem Domini eſt collectio.

¶ In Titulo S. Marci ſtatio Feria ij. poſt quartam Dominicam Quadrageſimæ.

In die S. Marci in Letanijs maioribus ibidem eſt collectio.

¶ In Titulo S. Martini in Montibus ſtatio Feria v. poſt quartam Dominicam Quadrageſimæ, quam quum exoluiſſet, reſtituit Paulus Papa iiij.

¶ In

¶ In Titulo S. Sabinæ ſtatio Feria iiij. Cinerum.

¶ In Titulo S. Priſcæ ſtatio Feria iij. maioris hebdomadæ.

¶ In Titulo S. Balbinæ ſtatio Feria iij. poſt ij. Dominicam quadrageſimæ.

¶ In Titulo SS. Nerei, & Achillei olim erat ſtatio Feria ij. maioris hebdomadæ, nūc exole- (uit.

¶ In Titulo S. Xyſti ſtatio Feria iiij. poſt Dominicam iij. quadrageſimæ.

¶ In Titulo S. Marcelli ſtatio Feria iiij. de paſsione.

¶ In Titulo S. Suſannæ ſtatio Sabbato poſt iij. Dominicam quadrageſimæ.

¶ In Baſilica SS. xij. Apoſtolorum ſunt ſtationes ſex, omnibus ſextis.
Ferijs quattuor temporum.
Dominica iiij. Aduentus Domini. Feria v. poſt Paſcha.

¶ In Titulo S. Quirici ſtatio Feria iij. de paſsione.

¶ In Titulo S. Euſebij ſtatio Feria vj. po iiij. Dominicam quadrageſimæ.

¶ In Titulo S. Pudentianæ ſtatio Feria iiij. poſt iij. Dominicam qudrageſimæ.

¶ In Titulo S. Vitalis ſtatio Feria vj. poſt ij. Dominicam quadrageſimæ.

¶ In Titulo SS. Marcellini, & Petri ſtatio Sabbato poſt ſecundā Dominicā quadrageſimæ.

¶ In Titulo S. Clementis ſtatio Feria ij. poſt ij. Dominicam quadrageſimæ.

¶ In Titulo S. Praxedis ſtatio Feria ij. maioris hebdomadæ,

¶ In Titulo S. Petri ad vincula ſtationes duæ.
Feria ij. poſt primam Dominicam quadrageſimæ.
Feria ij. poſt Pentecoſten.

¶ In Titulo S. Laurentij in Lucina ſtatio Feria ſexta poſt tertiā Dominicā quadrageſimæ,

¶ In Titulo S. Crucis in Hieruſalem ſtationes tres:
Dominica ij. Aduentus.
Dominica iiij. in quadrageſima.
Feria vj. Paraſceues.

¶ In Titulo S. Stephani in Cœlio monte ſtationes ij.
In die S. Stephani vetuſtiſsima. Feria vj. de paſsione.

¶ In Titulo SS. Ioannis, & Pauli ſtatio Feria vj. poſt cineres,

¶ In Titulo SS. quattuor coronatorū ſtatio Feria ij. poſt quartā Dominicā quadrageſimæ.

¶ In Diaconia S. Mariæ in Dominica ſtatio Dominica ij. quadrageſimæ.

¶ In Diaconia SS. Coſmæ, & Damiani ſtatio Feria v. poſt iiij. Dominicam quadrageſimę.

¶ In Diaconia S. Gregorij in velabro ſtatio Feria v. poſt cineres.

¶ In Diaconia S. Nicolai in carcere Tulliano ſtatio Sabbato poſt iiij. Dominicā Quadrageſi- (mæ.

¶ In Diaconia S. Hadriani collectio Feria ij. Letaniarum triduanarum.

¶ In Diaconia S. Mariæ Nouæ collectio Feria iij. lætaniarum triduanarum.

¶ In Archipresbyteratu olim nunc Titulo S. Ioannis ante portam Latinam ſtatio Sabbato de paſsione.

¶ In Archipresbyteratu olim, nunc Titulo S. Appollinaris ſtatio Feria v. de paſsione.

¶ In Monaſterio, & nouo Titulo ſancti Laurentij in Paneperna ſtatio Feria v. poſt primam Dominicam Quadrageſimæ.

¶ In Monaſterio, & nouo Titulo ſancti Silueſtri in Campo ſtatio Feria v. poſt iiij. Dominicam Quadrageſimæ.

¶ 1 In Monaſterio, & nouo Titulo ſancti Pancratij ſtatio Dominica in Albis.

¶ 4 In Archipresbyteratu, S. Mariæ Rotundæ alias Pantheō ſtatio Feria vj. poſt Paſcha.

¶ 2 In Archipresbyteratu nunc Monaſterio, & nouo Titulo S. Triphonis ſtatio Sabbato poſt cineres.

¶ 3 In Monaſterio, & nouo titulo ſanctæ Mariæ Angelorum in Thermis Diocletiani Sabbato poſt iij. Dominicam Quadrageſimæ.

Sunt omnes Eccleſiæ xliiij.
Stationes xxcvij.
Diebus xxciij.

Poſteaquam ſtationum ſeriem ordine eccleſiarum enumerato recitauimus, nunc ad faciliorem lectoris intelligentiam, maioremque commoditatem, eaſdem, ſeruato dierum ordine repetemus.

Dominica igitur prima Aduentus Domini ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.

Dominica ſecunda ſtatio ad S. Crucem in Hieruſalem, olim ad S. Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.

Dominica tertia ſtatio ad ſanctum Petrum, olim ad SS. Marcellinum, & Petrum. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.

Feria quarta ſtatio ad Preſepe, alias ad S. Mariam Maiorem.

Feria ſexta, ſtatio ad ſanctos Apoſtolos.

Sabbato in xij. lectionibus ſtatio ad ſanctum Petrum, olim ad S. Ioannem Baptiſtam. Ex indice Homiliarum D. Gregorij.

In omnibus ieiunijs quattuor Temporum, ſimiliter eædem ſunt ſtationes.
Dominica I I I I. Aduentus Domini ſtatio olim ad S. Petrum, poſtea diu vacauit, nunc eſt ad SS. Apoſtolos.
In Vigilia Natiuitatis Domini ſtatio ad S. Mariam Maiorem,
In miſſa eiuſdem noctis ſtatio ad Preſepe vetuſtiſsima.
Mane ſtatio ad S. Anaſtaſiam.
In miſſa [illegible] ſtatio ad S. Petrum, nunc, ad S. Mariam Maiorem.
In die S. Stephani ſtatio in eccleſia eius, quæ eſt in Cœlio monte.
In die S. Ioannis Euangeliſtæ ſtatio Laterani olim, nunc ad S. Mariam Maiorem,
In die SS. Innocentium ſtatio ad S. Paulum, vbi ſunt reliquiæ eorum.
In octaua Natiuitatis Domini, antiquitus vacabat, poſtea à Calliſto I I. Papa facta eſt ſtatio ad S. Mariam Tranſtiberim, vt ex eius bulla liquet.
In Epiphania Domini ſtatio ad S. Petrum.
In Purificatione Beatæ Mariæ ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
In Septuageſima ſtatio ad S. Laurentium extra muros vetuſtiſsima.
In Sexageſima ſtatio ad S. Paulum, olim ad S. Petrum.
In Quinquageſima ſtatio ad S. Petrum.
Feria I I I I. cinerum ſtatio ad S. Sabinam.
Feria V. ſtatio ad S. Georgium.
Feria V I. ſtatio ad SS. Ioannem, & Paulum.
Sabbato ſtatio olim ad S. Laurentium in regione I I I. poſteà diu vacauit, hodie ad S. Triphonem.
Dominica in Quadrageſima ſtatio Laterani.
Feria I I. ſtatio ad S. Petrum ad vincula.
Feria I I I. ſtatio ad S. Anaſtaſiam.
Feria iiij. ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
Feria v. antiquitus vacabat, poſtea facta eſt ſtatio ad S. Laurentium in Paneperna
Feria vj ſtatio ad S. Apoſtolos.
Sabbato in xij. lectionibus ſtatio ad S. Petrum.
Dominica ſecunda quadrageſimæ, antiquitus vacabat, poſtea facta eſt ſtatio ad S. Mariam in nauicula, alias in Dominica.
Feria I I ſtatio ad S. Clementem.
Feria I I I. ſtatio ad S. Salbinam.
Feria I I I I. ſtatio ad S. Cæciliam, vbi corpus eius requieſcit.
Feria v. ad S. Mariam Tranſtiberim tituli Calliſti.
Feria V I. ſtatio ad S. Laurentium in Lucina.
Sabbato ſtatio ad ſanctos Petrum, & Marcellinum.
Dominica I I I. Quadrageſimæ ſtatio ad S. Laurentium foris muros.
Feria I I. ſtatio ad ſanctum Marcum.
Feria I I I. ſtatio ad ſanctam Pudentianam.
Feria I I I I. ſtatio ad ſanctum Xyſtum.
Feria v. ſtatio ad ſanctos Coſmam, & Damianum
Feria V I. ſtatio ad ſanctum Laurentium in Lucina.
Sabbato antiquitus vacabat, poſtea facta eſt ſtatio ad ſanctam S[illegible]nam. Pi[illegible] iiij. papa adiunxit ſanctam Mariam Angelorum in Thermis D[illegible].
Dominica quarta Quadrageſimæ ſtatio ad ſanctam Crucem in Hieruſalem.
Feria I I. ſtatio ad ſanctos Quattuor coronatos.
Feria I I I. ſtatio ad ſanctum Laurentium in Damaſo.
Feria I I I I. ſtatio ad ſanctum Paulum.
Feria v. duplex ſtatio ad ſanctum Silueſtrum in campo Martio, & ad ſanctum Martinũ in Montibus à Pa[illegible] [illegible]eſti[illegible]ta.
Feria V I. ſtatio ad ſanctum Euſebium.
Sabbato duplex ſtatio olim ad ſanctum Laurentium foris muros, [illegible] ex[illegible]: & hodie ad ſanctum Nicolaum in carcere Tulliano, quæ durat.
Dominica de paſſione ſtatio ad ſanctum Petrum.
Feria I I. ſtatio ad ſanctum Chryſogonum.
Feria I I I. ſtatio ad ſanctum C[illegible] in Thermis olim, nunc ad ſanctos Quiritum, & Iuliram
Feria I I I I. ſtatio ad ſanctum Marcellum.
Feria v. ſtatio ad ſanctum Apollinarem.
Feria V I. ſtatio ad ſanctum Stephanum in Cœlio monte.
Sabbato [illegible] Papa dabat eleemoſynam ad ſanctum Petrum duplex ſtatio, ad ſanctum Ioannem ante Portam Latinã, quæ in vſu eſt, & ad ſanctum Petrum, quæ exoleuit.

Dominica

Dominica Palmarum ſtatio Laterani in Baſilica ſancti Saluatoris:
Feria ii. duplex ſtatio, antiquitus ad ſanctum Nereum, & Archileum, quæ abrogata eſt, & hodie ad ſanctam Praxedem, quæ durat.
Feria iij. ſtatio ad ſanctam Priſcam.
Feria iiij. ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.
Feria V. ſtatio Laterani.
In Paraſceue ſtatio ad ſanctam Crucem in Hieruſalem.
Sabbato ſancto Laterani.
In Paſcha mane ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem, in Veſperis verò ad ſanctum Ioannem in Laterano.
Feria ij. ſtatio ad ſanctum Petrum manè, in veſperis Laterani ſimiliter.
Feria iij. ſtatio ad ſanctum Paulum, in veſperis Laterani.
Feria iiij. ſtatio ad ſanctum Laurentium extra muros.
Feria V. ad ſanctos Apoſtolos, olim Laterani.
Feria vi. ſtatio ad ſanctam Mariam ad Martyres, alias Rotundam.
Sabbato in Albis ſtatio Laterani.
Dominica in Albis ſtatio olim Laterani, nunc ad ſanctum Pancratium.
In letanijs maioribus collectio ad S. Marcum, ſtatio ad Sanctum Petrum.
Ferio II. letaniarum collectio ad S. Mariam Maiorem, ſtatio Laterani.
Feria III. collectio ad S. Sabinam. ſtatio ad S. Paulum.
Feria IIII. collectio ad S. Euſebium, ſtatio ad S. Laurentium extra muros.

ALIAS.

Feria IIII. collectio ad S. Crucem in Hieruſalem, ſtatio ad S. Laurentium foris muros.

NVNC.

Feria II. collectio ad S. Hadrianum, ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
Feria III. collectio ad S. Mariam Maiorem, ſtatio Laterani.
Feria IIII. collectio ad S. Laurentium in Damaſo, ſtatio ad S. Petrum.
In Aſcenſione Domini ſtatio ad S. Petrum.
Sabbato Pentecoſtes ſtatio Laterani.
Dominica Pentecoſtes ſtatio ad S. Petrum.
Feria II. ſtatio ad S. Petrum ad Vincula.
Feria III. ſtatio ad S. Anaſtaſium, alias S. Anaſtaſiam.
Feria IIII. ſtatio ad S. Mariam Maiorem.
Feria V. ſtatio ad S. Paulum.
Feria VI. ſtatio ad SS. Apoſtolos.
Sabbato in XII. lectionibus ſtatio ad S. Petrum, olim ad S. Laurentium.
In ſolennitatibus S. Crucis ſtatio Laterani in Baſilica S. Saluatoris.

VARIETAS IN STATINIBVS.

Dominica II. Aduentus olim ſtatio erat ad S. Petrum. nunc ad S. Crucem in Hieruſalem.
Dominica ij. Aduentus Domini olim ſtatio erat ad S. Ioannem Baptiſtam, nunc ad ſanctum Petrum in Vaticano.
Dominica iiij. Aduentus Domini olim ſtatio erat ad S. Petrum, nunc eſt ad SS. Apoſtolos.
Die Natalis Domini ad Miſſam maiorem olim ſtatio erat ad S. Petrum. nunc eſt ad S. Mariam Maiorem.
In die S. Ioannis Euangeliſtæ olim ſtatio erat Laterani, nunc eſt ad S. Mariam Maiorem.
In octano Natalis Domini olim vacabat, hodie eſt ad ſanctam Mariam Tranſtiberim.
Dominica in Septuageſima olim erat ſtatio ad S. Petrum, nunc eſt ad S. Paulum.
Sabbato poſt cineres olim ſtatio erat ad S. Laurentium in regione iij. hodie eſt ad ſanctum Triphonem.
Feria V. poſt primam Dominicam in Quadrageſima olim vacabat, hodie eſt ad S. Laurentium in Pane & perna.
Dominica ij. Quadrageſimæ olim vocabat, hodie eſt ad S. Mariam in Dominica.
Sabbato poſt iij. Dominicam Quadrageſimę olim vacabat, hodie eſt ad ſanctam Suſannam, & ſanctam Mariam Auguſtum.
Feria V. poſt iiij. Dominicam Quadrageſimæ olim duplex erat ſtatio: ad ſanctum Silueſtrum in Campo Martio, quæ nunc etiam perdurat, & ad ſanctum Martinum in Montibus, quam abrogatam renouauit Paulus quartus.
Sabbato poſt quartam Dominicam Quadrageſimæ olim duplex erat ſtatio.
Ad ſanctum Laurentium foris muros, quæ nunc exoleuit, & ad ſanctum Nicolaum in carcere, quæ nunc in vſu eſt.
Sabbbato de paſsione, duplex olim ſtatio erat.
Ad ſanctum Petrum, quæ exoleuit, & ad
S. Ioannem ante portam Latinam, quæ nunc perdurat.

Feria ij. maioris hebdomadæ duplex olim ſtatio erat:
Ad SS. Nereum, & Achilleum, quæ exoleuit, &
Ad ſanctum Praxedem, quæ nunc in vſu eſt.
Die ſanctæ Paſchæ duplex olim erat ſtatio:
Manè ad ſanctam Mariam Maiorem vetuſtiſsima, quæ nunc frequentatur, & ad Veſperas Laterani.
Feria ij. Paſchæ duplex olim ſtatio erat.
Manè ad S. Petrum vetuſtiſsima, quæ perdurat, & veſpere in baſilica ſancti Saluatoris.
Feria V. poſt Paſcha duplex olim erat ſtatio.
In Baſilica Conſtantiana, quæ exoleuit, & nunc eſt ad ſanctos Apoſtolos.
Dominica in Albis olim erat ſtatio in Baſilica, Conſtantiana, quæ etiam deſijt, &
Nunc ad ſanctum Pancratium.
In letanijs maioribus in die ſancti Marci olim collectio erat Laterani, nunc ad ſanctum Marcum, ſtatio verò ad ſanctum Petrum.
In letanijs maioribus, quas triduanas vocant, ante Aſcenſionem Domini vetuſtiſsimis temporibus ſub Leone iij. Anno Domini dccc.
Feria ij. collectio erat ad ſanctam Mariam Maiorem, ſtatio verò ad Lateranum.
Feria iij. collectio erat ad S. Sabinam, ſtatio verò ad ſanctum Paulum.
Feria iiij. collectio erat ad ſanctam Crucem in Hieruſalem, ſtatio vero ad ſanctum Laurentium foris muros.
Poſterioribus vero temporibus feria iiij. collectio ad ſanctum Euſebium, ſtatio autem ad S. Laurentium extra muros.
Noſtris porro temporibus feria ij. collectio ad ſanctum Hadrianum, ſtatio verò ad ſanctam Mariam Maiorem.
Feria iij. collectio ad S. Mariam Nouam, ſtatio autem Laterani.
Feria iiij. collectio ad ſanctum Laurentium in Damaſo, ſtatio vero ad S. Petrum.
Sabbato quattuor temporum Pentecoſtes olim ſtatio erat ad S. Laurentium, quæ exoleuit & nunc eſt ad ſanctum Petrum Apoſtolum.
Feria vi, quattuor temporum Septembris olim ſtatio erat ad S. Clementem, quę exoleuit & nunc eſt ad ſanctos Apoſtolos.

STATIONES ANTIQVÆ, QVÆ NOSTRIS tēporibus exoluere.

Dominica prima poſt octauam Paſchæ ſtatio ad ſanctum Petrum.
Dominica ij. poſt octauam Paſchæ ſtatio ad ſanctos Coſmam, & Damianum.
Dominica infra viij. Aſcenſionis, quæ de Roſa dicebatur, ſtatio ad S. Mariam Rotundam.
Dominica prima poſt Trinitatem ſtatio ad S. Laurentium.
Dominica ij. poſt Trinitatem ſtatio ad SS. Apoſtolos Philippum, & Iacobum.
Dominica iij. ſtatio ad ſanctos Ioannem, & Paulum.
Dominica viij. ſtatio in Baſilica Conſtantiniana.
Dominica poſt feſtum ſancti Calliſti mēſe octobris ſtatio, ad S. Mariam Tranſtiberim.
Dominica xx. ſtatio ad ſanctum Clementem.
Pridie Kal. Decembris die ſancti Andreæ ſtatio ad ſanctum Andream in Exquilijs.
Pridie Kal. Ianuarij die ſancti Sylueſtri ſtatio ad ſanctum Sylueſtrum.
XIX. Kal Februarij ſtatio ad S. Felicem in monte Pincio.
XIIII. kal. Februarij ſtatio ad ſanctum Sebaſtianum.
XII. kal. Februarij ſtatio ad ſanctam Hagnem.
IIII. Nonas Februarij die Purificationis B. Mariæ Virginis collectio ad S. Hadrianū, ſtatio vero ad S. Mariam Maiorem.
VIII. Kal. Aprilis die Annunciationis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.
V. nonas Maij ſtatio ad ſanctam Crucem in Hieruſalem.
III. Idus Maij ſtatio ad S. Mariam ad Martyres, alias Rotundam.
IIII. Idus Maij duplex ſtatio ad S. Pancratium, & ad ſanctos Nereum, & Archilleum.
IIII. Nonas Iunij ſtatio ad ſanctos Marcellinum, & Petrum, via Labicana.
Viij. Kal. Iulij ſtatio in Baſilica Conſtantiniana.
III. Kal. ſtatio ad ſanctum Petrum.
Pridie kal. Iulij ſtatio ad ſanctum Paulum,
VI. Nonas Iulij ſtatio ad ſanctos Proceſſum, & Martinianum,
IIII. Idus Augusti ſtatio ad ſanctum Laurentium extra muros.
XVIII. Kal. Septembris die Aſſumptionis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.
XVI. Kal. Septembris ſtatio ad ſanctam Mammam.
VI. Idus Septembris die Natiuitatis Beatæ Mariæ Virginis ſtatio ad ſanctam Mariam Maiorem.
XVIII. kal. Octobris die exaltationis ſanctæ Crucis collectio ad Baſilicam ſancti Laurentij in palatio, quæ dicitur ſancta ſanctorum, ſtatio Laterani.

XV. kal.

X V. kal. Nouembris die ſanctæ Lucæ ſtatio Laterani.
V. Idus Nouembris die Dedicationis Baſilicæ ſancti Saluatoris, ſtatio ad Baſilicam Lateranenſem.
X I I I I. kal. Decembris die Dedicationis Baſilicarum SS. Petri & Pauli, ſtatio ad vtriuſque Baſilicas.
I X. Lal. Decembris ſtatio ad ſanctam Felicitatem.

STATIONES, QVAE IN SINGVLIS BASILICIS exoluerunt.

In Baſilica Conſtantiana, Die Paſchæ ad veſperas.
Feria ij. Paſchæ ad Veſperas.
Feria V. poſt Paſcha.
Dominica in Albis.
In letanijs maioribus collectio.
In letanijs minoribus feria ſecunda.
Dominica octaua poſt Trinitatem.
In die ſancti Ioannis Euangeliſtæ.
In inuentione ſanctæ Crucis.
In feſto ſancti Ioannis Baptiſtæ.
Die exaltationis ſanctæ Crucis.
Die ſanctæ Lucæ.
Die dedicationis Baſilicæ ſancti Saluatoris.

Ad ſanctum Petrum.
Dominica ſecunda aduentus Domini.
Dominica tertia aduentus Domini.
Die Natalis Domini ad Miſſam maiorem.
Dominica in Sexageſima.
Sabbato de Paſsione.
Dominica prima poſt octauam Paſchæ.
Die Dedicationis Baſilicarum Apoſtolorũ.

Ad ſanctum Paulum.
Feria tertia Triduanarum.
Die commemorationis ſancti Pauli.

Ad ſanctam Mariam Maiorem.
Feria ſecunda Triduanarum collectio.
Die Purificationis, Die Annunciationis, Die Aſſumptionis, Die Natiuitatis } Beatæ Virginis.

Ad ſanctum Laurentiũ extra muros.
Sabbato poſt iiij. Dominicã Qnadrageſimę
Sabbato quattuor temporum Penteceſtes.
Dominica prima poſt ſanctam Trinitatem.
Feria quarta Triduanarum.
Die ſancti Laurentij.

Ad ſanctum Martinum in montibus.
Feria V. poſt iiij. Dominicam xl. eam reſtituit Paulus quartus.

Ad ſanctam Anaſtaſiam.
Feria quarta cinerum collectio.

Ad ſanctam Sabinam.
Feria tertia Triduanarum collectio.

Ad ſanctos Neteum & Archilleum.
Feria ſecunda maioris hebdomadæ.
Die eorum ſolennitatis iiij. Idus Maij.

Ad ſanctos xij. Apoſtolos.
Dominica ij. poſt ſanctam Trinitatem.

Ad ſanctum Euſebium.
Feria quarta Triduanarum collectio.

Ad ſanctos Marcellinum, & Petrum.
Dominica tertia aduentus Domini.

Ad ſanctum Clementem.
Feria iiij. quattuot temporum Septembris.
Dominica xx. poſt Trinitatem.

Ad ſanctam Crucem in Hieruſalem.
Feria quarta Triduanarum collectio.

Ad ſanctos Ioannem, & Paulum.
Dominica iij. poſt ſanctam Trinitatem.

Ad ſanctos Coſmam, & Damianum.
Dominica ſecunda poſt octauam Paſchæ.

Ad ſanctum Hadrianum.
Collectio in die Purificationis.

Ad ſanctum Ioannem Baptiſtam.
Sabbato quattuor temporum aduentus.

Ad ſanctam Mariam Rotundam.
I I I I. Idus Maij. Dies dedicationis eiuſdẽ, à Bonifacio iij. Papa.

Dominica infra octauam Aſcenſionis, quæ de Roſa dicebatur.

Die ſancti Andreæ.
Die ſancti Silueſtri.
Die ſancti Felicis.
Die ſancti Sebaſtiani.
Die ſanctæ Agnetis.
Die ſancti Pancratij.
Die ſanctorum Proceſsi, & Martiniani.
Die ſanctæ Mammæ.
Die ſanctæ Felicitatis.

Exoluerunt ſtationes, quæ erant in earundem Baſilicis, tempore ſancti Gregorij Papæ, vt ex indice homiliarum ab eo. in ijſdem Baſilicis ſtationum diebus editarum & Ioanne Diacono in eiuſdem vitæ libro ij. liquet.

BONI-

BONIFACIVS VIII. PAPA OMNES STATIONVM INDVLGENTIAS A PRAEDECESSORIBVS SVIS conceſſas confirmauit, vt ex hoc eius diplomate conſtat.

BOnifacius Epiſcopus, ſeruus ſeruorum Dei,ad perpetuam rei memoriam, Sublimi ſedis apoſtolicæ ſolio diuina diſponente clemẽtia præſidentes. Etſi de cunctis orbis eccleſijs,juxta noſtri officij debitum, indefeſſo ſollicitudinis ſtudio cogitemus,ad earum ſtatum votiuum & proſperum intendendo: de illis tamen, quæ almæ Vrbis latitudo ſinuoſa complectitur, eò propenſius cogitare nos conuenit, & ad ſtatus & honoris earum incrementa felicia, opem, & operam, efficacius impartiri, quo noſtris humeris illarum cura dignoſcitur ſpecialius,& principalius imminere. Sanè frequenti conſiderationis indagine perluſtramus,& infra clauſtra pectoris ſolicita meditatione diſcutimus, qualiter doctor optimus eccleſiæ ſanctæ lumen, beatus Gregorius, dum adhuc in terris gereret vices Chriſti,patriarchalibus, & quampluribus alijs eiuſdem Vrbis eccleſijs, primò, pro vt tradit antiquitas, & alij poſtmodum Romani pontifices prædeceſſores noſtri,ad honorem Dei,& ſalutem animarum fidelium, quorũ ad Vrbem ipſam de vniuerſis fere orbis prouincijs innumera confluit multitudo,de apoſtolicæ ſedis liberalitate munifica,diuerſorum tenorum ſtationarias indulgentias conceſſerunt. Nos igitur prædeceſſorum ipſorum veſtigijs præ ſolicitudinis ſtudio inhærentes, & crebrius reuoluentes in intimis,quod in eadem Vrbe nõ ſine ſupernæ diſpoſitionis arbitrio glorioſorum Principum orbis terræ, ac aliorum innumerabilia ſanctorum veneranda corpora requieſcant: Et propterea non indignè volentes, ob diuinam,& Principum ac ſanctorum reuerentiam prædictorum,eccleſias ipſas, nec non, & eandem Vrbem, vtpote ipſius Romanæ eccleſiæ filiam ſpiritualem, & ad eius beneplacita exequenda diſpoſitam, quam infra ſacrarium pectoris gerimus prædilectam honoribus condignis attollere, vberibus proſequi gratijs, & præcipuis fauoribus confouere, ac animarum fidelium prouidere profectibus eorundem, vniuerſas ſtationarias indulgentias ſupra dictas eiſdem eccleſijs ſub quacunque forma continentia,ſiue modo eis à prædeceſſoribus ipſis conceſſas,auctoritate apoſtolica,& ex certa ſcientia confirmamus, eaſque obtinere volumus perpetui roboris firmitatem, & vt paternæ dilectionis affectum,quem ad vrbem gerimus prælibatam, per effectum operis euidentius oſtendamus: ac ipſam, & eaſdem eccleſias honoris, & gratiæ potioris impendio proſequamur,& ſaluti prouideamus vberius fidelium prædictorũ. Nos de omnipotentis Dei miſericordia, & eorundem Principum beatorum Petri, & Pauli apoſtolorum eius auctoritate confiſi, omnibus vere pœnitentibus & confeſsis, qui ad prædictas eccleſias à die cinerum, vſque ad feſtum reſurrectionis Dominicæ incluſiue, ex tunc proxime ſequuturum, venerabiliter viſitauerint, annuatim vnum annum & quadraginta dies, ac illis etiam, qui in ſtatu huiuſmodi exiſtentes ad recipiendum benedictionis munus per ſummum pontificem, qui pro tempore fuerit à prædicto die cinerum, vſque ad feſtum ipſius ſimiliter incluſiue ſuper peregrinos,prout moris eſſe dignoſcitur,faciendæ,deuotè acceſſerint,ſeu alias illi contigerit intereſſe, præter alias indulgentias conſuetas centũ dies de iniunctis ſibi pœnitẽtijs miſericorditer relaxamus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis, & relaxationis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei,& beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum prædictorum ſe nouerit incurſurum. Datum Laterani VIII. Idus Aprilis, Pontificatus noſtri, Anno Tertio.

FINIS.

RERVM VERBORVMQVE IN PLATINAM, ET ONVPHRIVM DE VItis Pontificum Index copioſiſsimus, ſtudioſiſsime fideliſsiméque iam collectus.

A

ABagarus Rex Edeſſæ 151.
Abbas Ioachim hęreticus 165.
Abimelech Admiratus Saracenorum 79.
Abdiſu peritiſsimus Aſſyriæ, Chaldaicæ, & Arabicæ linguæ, limina bb. Apoſtolorum deuotè viſitat, fidem Romanam profitetur, iuramentum præſtat, & à Pio 4. in Patriarcham Chriſtianorum orientalium confirmatur; & decreta Concilij Tridentini ſibi tranſmitti poſtulat 341.
Abrogationis pontificiæ forma 233.
Abdex amirannus rex Saracenorũ 96.
Abundius presbyter 48.
Accon capitur 143.
Achacius Monophthalmus 41.
Academicorum nomen ſuſpectũ 159.
Achatius Epiſcopus Conſtantinopolitanus 42.
Acephalorum hæreſis 56. 72.
Acheruntia obſidetur 74.
Acianum Vbaldinorum arx 152.
Acies igneæ cœlo viſæ 61.
Adalbertus Epiſcopus Martyr 120.
Adauctus cum totius vrbis populo martyrio plectitur 31.
Adelaus Subaudiæ comes 134.
Adelphonſus Aſturiæ & Galliciæ Rex 95.
Adeobaldus Epiſcopus Vltraiect. 123.
Adeodatus I. Papa 74.
Adolphus à Naſſau ab Alberto Rodolphi filio occiditur 187.
Adoaldus rex Longobardorum 69.
Adrianus Papa 1 91. 2 108. 3 110. 4 151. 5 181. 6 285.
Adrianus primus Carolo Magno dedit poteſtatem eligédorum Epiſcoporum 97.
Adrianus 6 longiori vita dignus olim Caroli 5. præceptor Hiſpaniç gubernator abiens eligitur 285.
Adriani moles arx Creſcentij quare dicta 122.
Adrianus Imperator 14.
Adrianus Abbas 74.
Aegidius Græcus abbas 69.
Aegidius à Martino Epiſcopus Maioricentis declaratur 242.
Aegyptiæ idola ceciderunt 4.
Aegyptus ferè tota in errorẽ Dioſcori labitur 42.
Aegypti Arſinopolis, vnde ſic dicta, & eius ſitus 166.
Aelius Pertinax Imperator 21.
Aemilianus Imperator 26.
Aeneas Syluius laurea poetica donatur 246. animat principes Chriſtianos in Turcas 248.
Aetius ambit Imperium 48.
Afrorum Rex fulmine necatus
Africanus hiſtoriographus 21.
Agabus propheta 6.
Agapetus I. papa 58.
Agapetus ſecundus papa 117.
Agapitus Martyr 28.
Agareni vnde ſic dicti 71.
Agatha virgo Martyr 30.
Agatho I. papa 76.
Agrippa cognomento Caſtoris 14.
Agrippa Iudææ præficitur 5.
Agnus Dei in miſſa canendum 80.
Aiſprandus regno potitus moritur 82.
Aiſtulphus Longobardorum rex 87. Romanos vexat, vrbem obſidet 88. moritur 88.
Alalchius dux Tridentinus fit dux Brixianorum 77.
Alani, Sueui, Vuandali, placantur Honorio 47.
Alach Turcus 158.
Alba vrbs 142.
Alani à Turcis ſuperantur 87.
Alaricus rex Gothorum 46.
Alba capta diripitur
Albertini ædes euertuntur, & bona cõfiſcantur 254.
Albertus Imperator 150. occiditur 191.
Albertus magnus & opera eius 174.
Albertus Scotus Guelphorũ dux 193.
Albertus rex Italiæ 117.
Albertus Epiſcopus Alatrinus
Albericus Etruriæ comes captus, obtruncatur 115.
Albini Imperatoris edacitas 23.
Albi nouam ſectam, & qualem introducentes 213.
Albo abbas Flociacen. 128.
Alboinus Longobard. rex 81.
Albericus Eſten. qualis miles Italos bella gerere docuit, Angl. Briton. & Theut. expulit Italia 210.
Alboinus Longobardorum rex Italiam inuadit 61.
Alcoranus liber mahometi 70.
Aldeprandus Longobord. rex 87.
Aldegiſius filius Deſiderij fugit Conſtantinopolim 92.
Alemanni Franciæ regno adiunguntur 84.
Alemanus Ademarius Cardinalis 230
Alexander Papa 1 14. 2 132. 3 154. 4 176. 5 216. 6 273.
Alexander Cappadociæ Epiſ. 25.
Alexãder de Hales minorita ſummam in Theologiam ſcribit 171.
Alexander Farneſius Aueniōnis legatus 306.
Alexander epiſcopus Hieroſolymita. Bibliothecam conſtruit 23.
Alexandri Imperatoris laudes 23.
Alexand. Imp. Chriſto templum conſtruere, & cum inter deos recipere voluit ibid.
Alexander magnus Scythas montibus Hyperboreis incluſit 88.
Alexander Medices dux Florentinus per inſidias occiſus 34.
Alexandria Aegypti obſidetur 154.
Aelius Patritius 48.
Agilulphus Longobardorum rex 65.
Alexandro Medici, filia Caroli v. Imp. Margareta nubit 296.
Alexander epiſ. Alexandrinus 84.
Alexandria Aegypti euerſa, impẽſis Hadriani reſtaurata 15.
Allocephalis eccleſia Rauennas 75.
Alexandrinus Patriarcha ſedi Apoſtolicæ obedientiam defert
Alexius Conſtantinopolitanus Imperator Chriſtianos Conſtantinopoli abire cogit
Algeriana expeditio infauſta 307.
Alleluia canendum in miſſa 64.
Alidulphus rex Angliæ 103.
Almericus rex Hieroſolymitanus 154.
Almericus hæreticus exuſtus 165.
Aloiſij patriarchæ cadauer erutum & ornamentis ſpoliatum 71.
Alphonſus Caraffa Cardinalis pecunijs mulctatus dimittitur 340.
Alphunſus Hiſpaniæ rex moritur 153.

Alphonſus Arragoniæ rex pontifici infenſus 212. captus Mediolanum perducitur liberatus Caieta potitur 218.
Alphonſus Petrucius iuſſu Papæ Aethiopis orlandi manu ſtrangulatur 284.
Altus patria Nahum prophetæ 317.
Amadæus abdicato pontificatu, cardinalatu & legatione potitur 238.
Almaſiuntha Gothorum regina 57 58.
Amandus epiſcopus Traiecten. 68.
Ambertus Archiepiſcopus Rhemenſis 150.
Ambroſius Alexandrinus auditor Didymi 47.
Ambroſius epiſcopus creatur 44.
Ambroſius minatur obſidentibus Mediolanum ni diſcedant 127.
Ambroſius monachus 213.
Amorræus Saracenus Hyſpaniæ Rex 85.
Amphitheatrũ à Veſpaſiano factũ 10.
Anabaptiſtæ Monaſterien. ad internetionem ferè trucidati 301.
Anacletus I. Papa 12.
Anagniæ S. Clara canonizatur 171.
Anianus S. Marco ſuccedit 6.
Anaſtaſius Papa 1 44.
Anaſtaſius Papa 2 54.
Anaſtaſius Papa 3 115.
Anaſtaſius Papa 4 153.
Anaſtaſius Pontifex dicitur Acacium reuocaſſe, & fœde perit 54.
Anaſtaſius Imperator Eutychianis hæreticis fauens, & Ro. Eccleſiæ legatis iniurius, fulmine perit 56.
Anaſtaſius Bibliothecarius 109.
Anaſtaſius Arthemius cogitur ſacris initiari, ne imperium repetat 82.
Anatolius Laodicenſis epiſc. 29.
Ancona capitur 155.
Ancona à Saracenis capta & direpta 101.
Anconæ Pius 2. moritur 249.
S. Andreæ oſſa Cõſtantinopolim trãſferuntur 11.
Angelus Politianus Leonis x. præceptor 282.
Angelicus Pontifex 76.
Angelotus Cardinalis Romæ à cubiculario ſuo, vita & fortunis ſpoliatur 233.
Anglia ex vrbe doctores recipit 74. credit 64. Romanæ Eccleſiæ vectigalis efficitur 165. Ab hæreſi conuertitur 380. In hæreſim recidit 335. Vectigalia ſoluit 103.
Angli reges titulum regni Hieroſolymitani ſeruant 163.
Anglici oratores Pontifici obedientiam præſtant 320.
Anicetus I. Papa 18.
Anima Benedicti octaui equo nigro inſidens Epiſcopo cuidam apparet 127.
Anima Benedicti 9. poſt mortem apparet 127.
Anima Dagoberti Regis Martyrum Dionyſij, Mauritij & Martini confeſſoris auxilio à manibus dæmonum liberatur 75.
Anima Theodorici Regis in ignem Liparcum mittitur 57.
Animæ Deo poſt mortem commendantur 106.
Annatarum vſus 281.
Anni ſæcularis origo 159.
Anno Archiepiſcopus Colonien. 132.
Anſelmus Archiepiſcopus Cantuarienſis 145.
Anſelmus Epiſcopus Lucen. 145.
Antherus I. papa 24.
Anticardinales duo pertinaces in carcerem coniecti 225.
De Antichriſti aduentu error 20.
Antiochia quæ & Reblatha dicitur Ciuitas capitur 141.
Antiochia prima ſedes Petri 16.
Antiochenæ ſedi ſubijciuntur eccleſiæ 360 140.
Antiochia Mygdoniæ veteris nunc Niſibi dicta 317.
Antiochia Hieroſolymitano regno adiungitur 148.
Anthoninus Archiepiſcopus Florentinus canonizatur 290.
Anthoninus Caracalla 21.
Anthonini Commodi vitia in Eleutherio Pontifice 19.
Anthoninus Martyr 31.
Anthonini Pij, Laudes & ſtudia 15. & 16.
Anthonius Eremita 37.
Anthonius de Padua canonizatur 167.
Aphrica à Chriſtian. capitur 315.
Apollinaris Aſiæ epiſcopus 17.
Apollinaris hæreticus 46.
Apollonius orator Martyr 19.
Apollogeticus Innocentij quarti de authoritate Pontificis & iuriſdictione imperij 171.
Apoſtatæ quamuis ob cauſam ad monaſteria ſua redire coguntur 333.
Apoſtatarum edictum moderatum eſt 339.
Apoſtolorum capita trãſlata in capſulis argenteis comitante populo in templum reſtituuntur 182.
Apoſtolorum capita diu quæſita ab Vrbano V. inuenta ſunt, & locellis argenteis recondita 203.
Apoſtolorum Petri & Pauli corpora transferuntur 85.
Apoſtolis diuiduntur prouinciæ 5.
Apoſtolus Parthorum Thomas
Apoſtolus Aethiopum Matthæus
Apoſtolus Iudorum Bartholom.
Apoſtolus Scythiæ Andreas
Apoſtolus Aſiæ Ioannes
Apoſtolus Græciæ Petrus
Apoſtolus Gentium Paulus
Apparatus Innocentij 4. Bernardi Parmenſis & Compoſtellani 171.
Appellat rex Franciæ ad ſedem Romanam & futurum Concilium 190.
Appion doctor 20.
Aqua baptizante Arriano euanuit 54.
Aqua vino miſcenda in miſſa 14.
Aqua luſtralis inſtituitur 14.
Aquæ ductum Romæ Claudius perfecit 6.
Aquila ſecundus Interpres legis poſt 70. 15.
Aquila & Priſcilla 15.
Aquileiæ ſchiſma 69.
Aquiſgranum ciuitas 96.
Aquiſgrani conuentus fit 97.
Aquitaniam Saraceni occupare conantur 84.
Aquitani à Carolo Magno in poteſtatem rediguntur 91.
Arach quæ & Edeſſa 150.
Arator Subdiaconus Rom. 57.
Arcadius & Honorius Theodoſij Imperatoris filij 46.
Archiepiſcopi Primates non dicuntur 18.
Arelate à Veſogothis liberatur 85.
Aretij moritur Gregorius x. 179.
Ariminenſe concilium 39.
Ariſtides librũ pro Chriſtiãnis Adriano porrexit 14.
Arithperti donatio 81.
Ariſpandus Longobardorum regnum occupat 88.
Ariſtobulus & Hyrcanus fratres ob principatum digladiantur 3.
Armenij nobiſcum in fide conueniunt 231.
Armeni à Turcis ſuperantur 88.
Armeni ad fidem conuertuntur 62.
Armeniæ maioris Patriarcha Catholicus Romam venit, ac fidei Romanæ conſentiens, honeſtatus donis, ad ſuos remittitur 314.
Arnoldus Brixianus hæreticus 153.
Arnobius præceptor Lactantij 32.
Arnulphus rex Italiæ 110.
Arnulphus Epiſcopus Remen.
Arnulphus epiſcopus Metenſis ſanctitate præſtans Francorum regem in officio continet 68.
Arnulphus Imperator pediculari morbo perit 111.
Arnulphus prædicator inſignis interficitur 149.
Arrius & Arriani 38.
Arrius ab Exilio reuocatus moritur 38.
Arriani pulſi reuocantur 56.
Artæmon hæreticus 27.
Aſcalon capitur 142 reſtauratur 163.
Aſia minor Turcis ſubijcitur 88.
Aſinius orator iuſſu Tyberij necatur 5.
Aſſur quæ & Muzal iuxta Tygrim Chriſtianorum Metropolis 307.
Aſterius Philoſophus Arrianus 39.
Aſtrologi Marcellum II. Pontificem futurum prædicunt 321.
Araulphus rex Gothorum 46.
Athanaſius Alexandrinus 38. 39. 40.
Athalaricus rex Gothorum 44.
Athimus rex Saracenorum 85.
Attila & Belda Hunorum Reges 50.
Attila Beldam fratrem obtruncat 94.
Attila flagellum dei, moritur 50. vide in vita Leonis 1.
Auditoribus ſacri Palatij ſalaria inſtituuntur, ne muneribus corrumpantur 199.
Adoënus Archiepiſcopus Rothomagenſis 78.
Auenion capitur 85.
Auenion à Romano Pontifice emitur 200.
Auerſa vrbs 142.
Aues domeſticæ in ſilueſtres mutantur 178.

Auguſta

Auguſta Hiſpaniæ diripitur 93.
Auguſtæ conſtitutiones, quæ INTERIM appellantur, publicantur 312.
Auguſtinus Hypponenſis 47. moritur. 48.
Auguſtini corpus Papiam delatū 86.
Auguſtus, Chriſto nato noluit ſe dominum vocari 3.
Auguſtus maluit Herodis porcus eſſe quàm filius 4.
Auguſti Cæſaris virtutes 3.
Aurea S. Virgo 69.
Aurelianus Clodouæo autor fuit, vt Chriſtianiſſimus fieret 54.
Aurelianus Imperator Chriſtianorum hoſtis de cœlo tactus occiditur. 29.
M. Aurelij Anthonij Heliogabali vitia 22.
Authenticæ, quas Hoſtienſis citat ab Innocentio IIII. compoſitæ 371.
Auximates Romano Pontifici ſe dedunt 92.
Azimo pane offerendum eſt 14.

B.

Babylonia nunc Bagdat dicta 307.
Babilæ martyris ſepulchrum, Apollinis oracula facit ſilere 42.
Baiazetes Turcarum Imperator 272.
Balahac Parthorum rex 148.
Babylas Martyr 25.
Beſſarion Cardinalis Nicænus in Paulo ij
Bætica Prouincia tempore Platinæ Saracenis erat ſubdita 80.
Bætica, quæ dicta ſit antiquis 195.
Baianus Bulgarorum Princeps Magus 120.
Balduinus Bolionius Galatiæ Comes ad expeditionem Hieroſolymitanam cum fratribus ſuis proficiſcitur 139. Rex Solymorum conſtituitur 141. capitur 148. redimitur ibid. multa prælia gerit & moritur 154.
Balduinus Conſtant. Imperator, lanceam & ſpongiam Chriſti Venetis vendit 168. imperium cogitat relinquere 173.
Balduinus Comes Flandriæ in Paleſtinam proficiſcitur 161.
Balduinus leproſus Hieroſolymorum rex 156.
Baldus Iuriſperitus 204.
Balthaſar Coſſa ſe Pontificatu cogitus abdicare Martinum canonice electum, Pontificem ſalutauit, & moritur 223.
Baptiſterij deſcriptio 37.
Barbas Epiſcopus Arrianus, dum baptizat illigitumè, aqua diſparuit 54.
Bambergenſis Epiſcopatus fundatur 136.
Banderesij, qui, 304.
Barnabæ Corpus cum Euangelio eius manu ſcripto repertum 51.
Barnabas Cyprius ante Petri paſſionem cognominatus Leuites Ioſeph, obijt 7.
Barnabæ Apoſtoli geſta. 7.
Bartholus Saxoferratus 205.
Baſilien. Pontificem creant. 230.
Baſilienſes Amadæum Sabaudiæ Ducem Pontificem creant, eumque Felicem vocant ibidem.
Baſiliſcus ſerpens, oratione Leonis IIII. fugatur 101.
Baſilius Epiſcopus Anciranus 39.
San. Baſilius doctiſſimus & ſanctiſſimus 44.
Bauari ab Henrico Caroli magni Præfecto ſuperantur 95.
Bauari Franciæ regno adiunguntur 84.
Bauarorum Dux Taſſillo Pipino ſubijcitur 90.
Beda venerabilis 81.
Beliſſarius inſignis dux 57.
Bellum inter Florentinos & Medicæos acerrimum 256.
Bellum inter Alphonſum Venetos cum Franciſco Sfortia Florentinis & Gallis 239.
Bellum inter Cæſarem & Gallorum regem 303.
Bellum inter Carolum V. & Ioannem Fredericum Ducem Saxoniæ & Philippum Lantgrauium Haſsiæ. 311.
Bellum inter Turcas & Venetos 304.
Bellum ob hæreſim indicitur 73.
Bellum Paulus 4. cum Philippo Hiſpaniarum rege ſuſcipit 329.
Benedicitur exercitus ſigno crucis 101.
Benedictio frugum, vini, & fabarum 29.
Benedictio Ro. Pontificis 99.
Benedictus Papa
1 62.
2 77.
3 106.
4 113.
5 119.
6 120.
7 121.
8 126.
9 159.
10 130.
11 190.
12 198.
Benedictus XII. Caietanus in Iure ciuili peritiſſimus Bonifacius VIII. vocatus 188.
Benedictus II. Inter beatos poſt mortem cenſendus 77.
Benedictus XIII. Antipapa deponitus 182.
S. Benedictus Vrſinus 57.
Beneficia vnde comparata 119.
Beneficia non conſanguineis, ſed idoneis conferenda 289.
Beneficia plura habenti quid mandet Clemens 4. 177.
Beneficiurum adipiſcendorum abuſus tollitur 288.
Beneficiorum cōferendorum optima ratio 225.
Beneficiati ad Eccleſias ſuas iubentur proficiſci 201.
Beneuentum
capitur 115.
Incénditur 121.
diripitur 169.
corp. S. Bart. donatur 99.
Ro. Ponti. donatur 129.
terræmotu concutitur 212.
Benedicti corpus in Galliam transfertur 81
Benno epiſcopus canonizatur 290.
Berengarius de Euchariſtia primum dubitauit 128. poſtea errorem reuocauit 131.
Berengarius primus quando regnauerit 114.
Berengarius 4. exulat 118.
Berillus ab Origene conuerſus 14.
Bernardus Abbas Clareuallen. 145.
Principes in Turcas animae 151.
Bernardus Rex Italiæ necatur 97.
Bernardi Parmen. ſcripta 171.
Bernardinus canonizatus 242.
Berſlauardus Britannorum Epiſcopus 80.
Bernardus patruelis Caroli mag. 92.
Bernardus Pictauienſis 110.
Bertha Carolomanni defuncti vidua, filijs ſuis regnum abiens dedit 92.
Berytum vrbs capitur 161.
Bibliotheca Sancti Petri reſtituitur 87.
Bibliotheca Gordiani Imperatoris 62000. librorum habuit 24.
Bireta coccinea præter Cardinales nemo geſtare debet 260.
Blaſtus & Florinus hæretici 20.
Bohemiæ dux Spitinæus fidem recipit 151.
Bohemiæ Rex hæreſios ſuſpectus à Rom. Pontifice citatur 248.
Bohemiæ rex ſchiſmaticus 254.
Bohemiæ regis perfidia iuſſu Pauli II. coërcetur Ibidem
Boëmundus Apuliæ Dux ad terram ſanctam proficiſcitur 139. Antiochię præficitur 141. captus 143. liberatus moritur 144.
Boetius 55.
Bombardæ primus vſus 207.
S. Bonauentura canonizatur eius ſcripta. 177.
Bononiæ inter Leonem x. & Franciſcum prim. Franciæ Regem pax icta 283.
Beſſarion Cardinalis Nicænus 260.
Bonifacius epiſcopus Moguntinus 85.
Bonifacius Monachus Germanos ad fidem conuertit 83.
Bonifacius Papa
1 47.
2 57.
3 66.
4 68.
5 69.
6 112.
7 150.
8 188.
9 209.
Bononia in Eccleſiæ poteſtatem redacta 223. pulſis eccleſiæ magiſtratibus in libertatem ſe vendicat 231.
Bononiæ Ioannes vigeſimus quartus eligitur 217.
Bononienſis ſchola Patauium transfertur 169.
Bononiæ Carolus quintus coronatur 296.
Borſius Eſtenſis Dux Mutinæ creatur 217.
Brachius ad pedes Martini prouolutus veniam petit 223.
Brachij cadauer in loco profano ſepelitur 224.
Bono Epiſcopus Lauicanus 142.
Brigida Scotiæ 57.

Brigida Suetiæ princeps Romam voti cauſa venit 303.
Britannia ad Chriſtũ conuertitur 19.
Britannia à Ludouico I. Vaſtatur 88.
Britannia à Pictauis, Scotis & Anglis occupatur 48.
Britannia à ſummo Pontifice Epiſcopo donatur 49.
Brixia & Cremonenſium oppida, & Bergomum Venetis ea fœdere cedunt 282.
Brixia Pontificis decreto Philippo adiudicatur ibid.
apud Brixiam pluit ſanguis 108.
Brundusium conueniunt christiani ad expeditionem Hieroſolymitanam profecturi 167.
Bocalinus Auximus Tyrannus à Pontifice expugnatus ad Ludouicũ Sforțiam mittitur 272.
Bulgaria ad fidem Chriſti conuertitur opera Nicolai Pontificis 108.
Buda à Turcis occupatur 294.
Burdinus Antipapa 148.
Bulgari Pannoniam inuadunt 98.
Boleſlauis Bohemiæ Rex 117.
Borbonium capitur 89.
Boſſinæ regnum obtrũcato illius Rege à Turcis occupatur 243.
Bulgari Rom. Eccleſiæ ſubiecti Latinos Sacerdotes eijciunt & Græcos introducunt 108.
Burdegalenſis Synodus 46.
Burgundia Prouincia Imperialis. 127.
Burgundiones capiuntur 85.
Buxeti conueniunt Pontifex & Imperator 310.
Byzantij natus puer quadrupes 06.

C.

CAbinius Martyr 30.
Cacanus Rex Auarorum, Reges Longobardorum ſuperat 68.
Cadauer Syluestri 11. ab equis ſua ſponte euntibus ad baſilicam Lateranen. defertur 124.
Cæleſtinus 1 Papa 48.
Cæleſtinus 2 Papa 161.
Cæleſtinus 3 Papa 162.
Cæleſtinus 4 Papa 169.
Cæleſtinus 5 Papa 187.
Cæleſtinus v. vt ſe pontificatu abdicarit. Sanctus, ſimplex miracula facit 188.
Canonizatur 194.
Cæleſtinus hæreticus 54.
Cæſaraugustana Eccleſia Metropolitana fit 159.
Cæſar Borgia fratrem necat 285 depoſita Cardinalatus purpura vxorem ducit & Italiam funesta internecione regulorum occupat 275. capitur, inglorius moritur 279.
Cæſarea Capadociæ, antea Mazaca dicebatur 45.
Cæſarea Regina Perſarum baptizatur 73.
Caius hiſtoricus 7.
Caius; 1. Papa 30.
Cayrum, olim Cares dicta obſidetur 154.
Calabria Græci expelluntur 130.
Calamitas Eccleſiæ & Rhodiorũ 287.
Caieſium oppidum 200.
Calices primum lignei, poſt vitrei demum argentei & aurei 20.
C. Caligulæ vita 5.
Caliſtus 1 Papa 21.
Caliſtus 2 Papa 147.
Caliſtus 3 Papa 242.
Caliſtus 3. centum & quindecim milia (150000.) aureorum in vſus belli Turcici parat 242.
Caliſtus & Concordius falſi teſtes B. Damaſi 54.
Callynicus Patriarcha Conſtantinopolitanus effoſſis oculis Romæ exulat 82.
Caloioannes Imperator Conſtantinopolitanus 201.
Cameraci fœdus exitioſum Venetis inter Reges Francorum, Hyſpaniarum Imperatorem & Romanum Pontificem initum 279.
Camerinum Eccleſiæ oppidum beneficiarium 306.
Camerinum Eccleſiæ reſtituitur 313.
Campana meridie pulſanda quando & cur inſtitutum 243.
Campanas Eccleſiarum Hieroſolymis Turcæ deijciunt 161.
Campania Eccleſiæ ditioni reſtituitur 250.
Campani olim Hernici dicti 171.
Canonici regulares in Lateranen. Eccleſiam remiſſi 233.
Canoſſi ſupplex à Gregorio vij. veniam petit Henricus iii. Cæſar 134.
Cantus Eccleſiaſticus ordinatur 74.
Caput S. Andreæ 257.
Caput humanum in poculum redactum 61.
Capita Apoſtolorum à Ro. Pontifice in ſupplicatione deferuntur 269.
Capitolium Romæ vna cum Bibliotheca conflagratur 19.
Caraffæ capiuntur, damnantur 339.
Carbunculum 6000. aureorum ex tiara Pontifex amittit 151.
Cardinalis creatus fuerat Gregorius xi. vix 17. annum attingens 203.
Cardinales ab Egidio creati ſponte ſe Cardinalatu abdicant 125.
Cardinales à Frederico 11. capti, non potuerunt eligere Papam 169.
Cardinales galero rubro vtuntur 171.
Cardinales in conclaui electuri Pontificem Viterbij capiuntur 183.
Cardinales legati Prouinciarum reuocantur à Paulo IIII. 328.
Cardinales 4. qui olim cum Petro Luna, adulterino Pontifice ſenſerant, cum Martino redeunt in gratiã 184.
Cardinales qui concilium Piſanum inſtituerant tanquam rebelles priuantur 280.
Cardinales ſex Inquiſitionis iudices lecti 333.
Cardinales xx. à Paulo III. lecti pontificatu digni 300.
Cardinalium collegio boni & docti tantum cooptandi 185.
Cares, olim Carium obſidetur 154.
Carmelitarum ordinẽ non ſatis concilijs probatum, mutatis pallijs nigris in alba Honorius 4. confirmauit 185.
Carolomannus Martelli filius monachus efficitur 87.
Carolomannus in monaſterium vienneſe ablegatus moritur 88.
Carolus Borbonius transfugit ad Cæſarianos 293. Romam inuadit, & traiectus pila tormẽti occũbit 295.
Carolus Caraffa Cardinalis creatur 328. vrbe pellitur 329. moritur 339.
Carolus Francorum Rex Octauus in regnum Neapolitanum expeditionem parat & Romam venit 274.
Carolus Magnus quare ſic vocatus 87.
Carolus Magn. domat Guaſcones ſuperatis Aquitanis 91. Deſiderium Longobardor. Regem ſuperat 92. Romam veniens Pontificis pedes exoſculatur 92. inungitur Imperator 95 moritur 69.
Carolus 2. Imperator moritur 109.
Carolus 3. Imperio priuatur 110.
Carolus 4. Bohemius Imperator 199.
Coronam ferream Mediolani accipit, Romæ à duobus Cardinalibus coronatur 102.
Carolus v. Imperator deſignatus 284. Regem Gallorum ad ſingulare certamen prouocat 303. eundem bello capit. biduo cum eodem colloquitur 294. ab eodem magnificentiſſimè Pariſijs excipitur 306. Imperiũ per manus tradit fratri ſuo Ferdinando 333. in Hiſpanijs moritur 325.
Carolus v. Clementem priori dignitati reſtituit, & in amicitiam recipit 296.
Carolus v. maximi & fortiſſimi cognomine a Paulo III. donati 312. In conuẽtu Auguſtano conſtitutiones (quas interim vocant) publicauit, quod Pontifex ægrè tulit, ibi.
Carolus v. bellum Pœnis inferens Pontifex duodecim triremes Duce Virginio Vrſino ſubminiſtrat victori gratulatur 302.
Carolus Malateſta totius exercitus Dux capitur 228.
Carolus Martellus Saracenos ſuperatos fugat regnis filijs diuiſis moritur 87.
Carolus rex Hieruſalem, & Siciliæ à Cardinalibus declaratur 175. magna potitus contra Manfredum victoria 176.
Carolus rex Siciliæ capitur, moritur 184.
Carolus Valeſij comes 189.
Carthoſienſis ordinis initium 140.
Carthuſienſibus thermæ Diocletiani donantur 346.
Carus Probo ſuccedit in Imperio 30.
Caro patri ſuccedunt Carinus & Numerianus filij 30.
Caſſianus rex Antiochiæ 141.
Caſſinẽſe monaſterium ſpoliatur 119.
Caſſiodorus Senator 57. 61.
Catalogus librorum prohibitorum publicatus 338.
Cataphrygæ hæretici 17. 45.
Catharina Senenſis in ſanctas relata 249.
Catholicorum perſecutio 54.
Cecilia Virgo 25.
Cecilius Presbyter Cyprianum conuertit 26.
Celſus Epicuræus 25.
Ceraſalana pugna cruenta 311.
Cœmeterium Caliſti 21
Carolus 5. coronatur Auguſtus 296.

Vico-

Viennã obſidione Turcarũ liberat ib.
Cœmiterium dedicatur 69.
Cœmiterium Priſcillæ 49.
Cœmiterium reficitur 70.
Cœmiteria exornantur 81.
Cenſura Romana quantæ autoritatis olim fuerit 113.
Cere° benedicẽdus ſabbatho ſancto 47
Chalcedonenſis ſynodus 50.
Chalcedonenſe concilium ſub Martiano Imperat. ſexcentorum triginta Epiſcoporum legitimum fuit ibi.
Chares Lyſippi diſcipulus coloſſum Rhodiom conſtruxit 73.
Cherinthi dogma 27.
Childebertus Francorum rex 80.
Chiliaſtæ hæretici 27.
Chriſma ab epiſcopo tantum conficitur 37.
Chriſma quotannis renouandum 25.
Chriſtophorus I. Papa 114.
Chriſtus ſine dolore matris natus 3. quo tempore & ætate mortuus 4. S. Petro in via Appia apparet 7. in forma pauperis Rom. Pontifici apparet 130.
Chriſti genealogia 3.
Chriſti morte ſigna facta 5.
Chriſto naſcente, oleum ex fonte in Tyberim fluit 4.
Summa pax vbique ibidem
Chriſtum cum diſcipulis nil proprij habuiſſe dicentes hæretici 195.
Chriſtiani apud Aſſyrios dicuntur Neſtoriani, Martianitæ, Iacobitæ, Cophthi 307.
Chriſtiani gentilibus vendi prohibentur 87.
Chriſtiani gentilium ſtudia tractare prohibentur 42.
Chriſtiani qui ad expeditionem Hieroſolymitanam profecti 139. 168.
Chriſtianorũ 20000. captiuitate Turceti liberantur 302.
Chryſoloras Byzantius in Italiã Græcas literas rurſum introduxit 213.
Ciborium argenteum 58.
Cyprus inuaditur 204.
Cyprignius in Apocalypſim 57.
Cyrinus Martyr 31.
Cyrus Epiſc. Alexand hæreticus 70.
Cintius ciuis Romanus Pontificem Romanum ſtrangulat 120.
Ciſterſienſis ordinis initium 140.
Ciuitates quædam libertatem emunt ſibi 185.
Clara canonizatur 173.
Claromons vi. capitur 90.
Claromontanum concilium 139.
Claudius Imperator aurea ſtatua donatur 28.
Claudius & Cyrinus Mar. 32.
Clemens Alexandrinus 19.
Clemens à S. Petro ſummus Pontifex conſtituitur 7.
Clemens cur voluerit Linum & Cletum præcedere, ex D. Hieronymi teſtimonio 9.
Clemens 1 Papa 11.
Clemens 2 Papa 128.
Clemens 3 Papa 161.
Clemens 4 Papa 175.
Clemens 5 Papa 191.
Clemens 6 Papa 199.
Clemens 7 Papa 292.
Clementis 4. optio quam dedit nepotiſino, tria beneficia habenti 177.
Clemens 7. Cæſarianis ſe dedit 296. Paulum III. Pontificatu dignum iudicat 259.
Clementinæ eduntur 104. & confirmantur 155.
Clerici barbam & comam nutrire prohibentur 12 18.
Clerici in commune viuunt 23.
Clericis palam bibere interdicitur 47.
Clerus Rom. Pontificem creat. non expectata Imperatoris confirmatione 18.
Cletus alius ab Anacleto 13.
Cletus I. Papa 10.
Cliſſa dalmatiæ oppidum, necato regulo à Turcis occupatur 304.
Clodoueus Rex Franciæ à D. Remigio baptizatur 38. moritur 57.
Clodoueus hæreticos regno ſuo pellit chriſtianos vero reducit 55.
Comaclũ expugnatum inceditur 117.
Cloniacenſe monaſterium conſtruitur 110.
In Cluniacenſi monaſterio moritur & ſepelitur Gelaſius 2. 146.
Cochobas Dux, Chriſtianos perſequitur 14.
Codex Iuſtiniani componitur 58.
Cognatis & affinibus quam cuiuis bono, non plus ſe debere arbitrabatur Nicolaus iiij. 186.
Cognatis quam parum Clemens iiij. tribuerit 175.
Colloquium Pontificis cum Cæſare de ducatu Mediolanenſi, de pace & Turcico bello 310.
Coloſſus ſtatua 70. cubitorum à Saracenis deſtruitur. & eius ære 900. Cameli onerantur 73.
Columba Fabianum Pontificem aſſumendum ſignificat 24.
Columbanus Abbas 66.
Comes Buranus per medios hoſtes, cum copiis ad Cæſarem in Germaniam peruenit 312.
Communione facta, Romani ad bellum ſe præparant 161.
Concilium à Felice II. coactum 41.
Concilium ob ambitionem Alphonſi Regis à Pontifice diſſoluitur 224.
Concilium Baſilienſe confirmatur ibi.
Concilium Trid. bello ſoluitur 316.
Concilium Conſtantienſe & quę ibi acta ſint 218.
Conſtantiæ concilium quatuor annis durauit, & probatur 221.
Concilium 6. Conſtantinopolitanum confirmatur à Leone 77.
Concilium decimo quoque anno celebrandum 221.
Concilium Epheſinum, cui præcedit Dioſcorus Epiſcopus Alexand. fuit hæreticum 50.
Concili[illegible] Ferrarienſe confirmatur 229.
Concilium Florentiæ in Eccleſia cathedrali habitum 232.
Concilium Francorum & Germanorum Epiſcoporum 93.
Concilium Lateranenſe Iulius II. indixit, vt Piſanum quorundam Principum & Cardinalium opera inſtitutum deſtrueret 280.
Concilium Lugdunenſe in quo Græci in ſententiã Rom Eccleſiæ iniſum perdu[illegible] multa bona ſtatuit 178.
Concilium Mantuæ primum, deinde Vicentiæ tandem Tridentum transfertur 303.
Concilium Rauennæ 55.
Concilium tempore Victoris in Palæſtina habitum 20.
Concilium Tridenti celebrandum à Pontifice indicitur, & ab omnibus principibus ratum habetur, & fœliciter conſummatur 344.
Conc[illegible]io Carthaginenſi interſunt legati Rom. Pont. 47.
Concilio clericorum, laicorum nullus intereſſe debet 118.
Concilio generali omnes Epiſcopi intereſſe debent 41.
Concilium indicere Romani Pontificis eſt 155.
Concilia à Rom. Pontifice conuocanda & confirmanda 66.
Concilia generalia enumerantur 76.
Concilia iniuſſu Rom. Pontificis celebranda non ſunt 39.
Concilium Vercellenſe 130.
Conon I. Papa 78.
Confeſſio in Principio miſſæ dicenda 43.
Coniuratio Smalcaldi Saxoniæ oppido contra Cæſarem acta 318.
Conradus I. in Aſiam tendit & reuertitur 151. 152.
Conſtantinus Antipapa dum conſecratur, manus Epiſcopi conſecrantis areſcunt 90.
Conſtantia Moguntiæ Prouinciæ ciuitas 218.
Conſtans cogit Conſtantiam recipere D. Athanaſium, & moritur 38.
Conſtantinus Epiſ. Conſtantinopolitanus Martyr 89.
Conſtantinus I. Papa 83.
Conſtantinus II. Papa in Pontificatum ingreditur. Pontificatu ſe abdicat, victurus in monaſterio oculis priuatur, eius decreta abrogantur 90.
Conſtantinus I. Imperator Romæ cũ Criſpo filio baptizatur 38.
Conſtantin. Imperat. multas baſilicas ædificat & magnificentiſſimè dotat 33. 34.
Conſtãtij ſanctio de Pont. Rom. 77.
Conſtantinus iii. Heraclij filius à nouerca interficitur 72.
Conſtantinus iiij. 76.
Conſtantinus v. Imperator hæreticus cum Saracenis fœdus init. 89.
Conſtantinus vi cum matre Irene imperat. celebrato concilio in hæreſim incidit, & imagines ſanctorum demolitus, ancillam vxoris ſuæ ducit 93. excæcatus in carcere moritur 95.
Conſtantinus Imperator Leonis filius 82.
Conſtantinopolis ex Byzantio ædificatur 34. à Saracenis obſidetur 38. capitur 164. 240
Conſtantinopolitana v. Synodus in Vigilio 59. vi Synodus 76.
Conſtantinopolitanus Patriarcha à Rom. Pontifi. officio priuatur 85.

Conſtan-

Conſtantinopolitanus Imperator à Turcis obtruncatur 240.
Conſtātinopolitani ad Eccleſiam Romanam redire cupiunt 223.
Conſtantius & Galerius Diocletiano & Maximiniano ſuccedunt in Imperio 38.
Conſtantius 1. Pater Conſtantini in Deos refertur 32.
Conſtantius I I. filius Conſtantini hæreticus, non Conſtantinus Pater 40.
Ab Euſebio baptizatur ibidem
Conſtantius 3. Imperator hæreticus 71. eius ſcelera & mors 73.
Conſtantia Rogerij Regis Siciliæ filia Deo dicata, diſpenſatione Romani Pontificis nubit 162.
Conuentus Norinbergenſis 307.
Conuentus Ratiſponenſis ob hæreticorum impudentiam, & coniuratorum contumaciam irritus 307.
Conuentus Vuormatien. cui Lutherus interfuit 307.
Corbanes Princeps militiæ Regis Perſarum in defenſione Antiochiæ amitus 100000. militum Camelorum 15000. præter reliquas cauuias 241.
Cordyſius muros Solymorum diruit 166.
Cornelius I. Papa 25.
Corona Imperij Romæ accipitur 178.
Corona aurea Romæ ſolet accipi 178.
Corona ferrea Mediolani accipi ſolita 192.
Coronam ferream accipere de more debet Imperator ibid.
Coronatur Imperator à tribus Cardinalibus 193.
Corpora trium Regum Coloniam delata 154.
Corporale è panno lineo texendum 15.
Corpus San. Marci Venetias transfertur 95.
Corſi patria expulſi Leoninam inhabitare iubentur 102.
Cortona in ciuitatem erigitur 196.
Coſdroas Rex Perſarum Palæſtinam diripit, crucem Domini tollit, Epiſcopum Hieroſolymitanum abducit 68.
Coſdroas ſuperatur ibid.
Coſmas & Damianus Marty. 32.
Crepini pax icitur 311.
Creſcentius Martyr 28.
Creſcentius Conſul Rom. 128.
Creta Bonifacio Marchioni montisferrati datur & Venetia venditur 164. in coloniæ formam redigitur 165.
Crimitus rex Anglorum Romam voti & religionis ergo venit 127.
Crux Domini inuentus Conſtantinopolim defertur 71.
Crux in cœlo Conſtantino viſa 34.
Crux aurea magni ponderis D. Petro à Ludouico I. donata 97.
Crucis cruentæ ſignum in multorum veſtibus apparet 118.
Crucis Dominicę lignum in Perſidem defertur 68.
Crucis Dominicæ pars inuenitur 80.
Crucis lignum Chriſtiani à barbaris repetunt 163.
Crucis pars à Sarracenis reperitur 165
Crucis ſignum Dæmones fugat 42.
Crucis ſigno Benedictus exercitus hoſtium ſuperat 102.
Crucis ſigno incendium reſtinguitur 102.
Crucis ſupplicium prohibitum 36.
Crucem Dominicam quantum Tyberius I I. Imper. ſit veneratus, & ex tali veneratione, quantum emolumenti ſit aſſecutus 62.
Cruce ſignatus Ludouicus Rex Francorum in Aſiam proficiſcitur 152.
Cubicularij qui olim 51.
Cumicus Anglorum Rex 127.
Cuthel Epiſc. Martyr 127.
Cyrus Abbas fit Patriarcha Conſtantinopol. 81. exulat 81.
Cyprianus Martyr 25.
Cyrillus Epiſcop. Hieroſ. 47.
Cyrillus Alexandrinus 49.

D.

DAcia Imperio ſubijcitur 82.
Dæmones ſepulchrum Martyris metuunt 48.
Dagobertus Rex Francorum 68.
Dalmatios Cæſar
Damaſcus à Saracenis capitur 78.
Damaſci initium & ſitus 152.
Damaſus competitorem habuit 42.
Damaſus I. Papa 42. ſecund. 120.
Damianus Epiſc. Ticinenſis 76.
Damianus & Fugatius Anglorum Apoſtoli 19.
Damiata Aegypti obſeſſa & capta reſtituitur 166.
Dani ad Palæſtinam proficiſcūtur 161.
Danies Aldegerius vernacula ſua lingua inſignis poeta 190.
Decretà aliquot Pauli iiij. à Pio iiij. reuocata 319.
Decretales Epiſtolæ ab Honorio iij. compilatæ 166.
Decretales Gregorij ix. 168.
Decretalium apparatus compoſuit Innocentius iiij. 171.
Decretalium liber ſextus a Bonifacio viij. conſcriptus 189.
Decretales Epiſtolas compilauit Alexander iiij. 188.
Defunctorum in miſſa commemoratio 15.
Degradatur Epiſc. 193.
Demetrius Epiſc. 58.
Deſiderius Longobardorum Rex 90. exulatum mittitur 92.
Deuotio Nicolai iij. inter ſacrificandum 182.
Deuſdedit I. Papa 68.
Deuſdedit abbas in Valentino 98.
Deater 99.
Diabolus perſonā Moyſi indutus multos Iudæos decipit 49.
Diaconus dalmatica vti debet 37.
Diaconi 7. Epiſc. prædicantem cuſtodiant 13.
Dialogorum libri D. Gregorij à Zacharia Pontifice in linguam Græcam transferuntur 87.
Dydimus cæcus inſignis Theologus 44.
Dica cinerum 118.
Digeſta componuntur 55.
Diocletianus & Maximianus Imperiū deponunt 32.
Diocletiani arrogantia 30.31.
Diodorus Tarcenſis 47.
Dionyſius I. Papa 28.
D. Dionyſius animam Dagoberti liberat 75.
Dionyſius Epiſc. Corinth. 18.
Dioſcorus Epiſcop. Alexand. Hæreticus 50.
Diſio Romanæ Eccleſiæ 81. 92. 117. 145.
Damaletus monachus 118.
Dominica & Feria 5. non ieiunandum 33.
Dominicus canonizatur 167.
Dominicani Chriſtianos in Turcas animant 168.
Domitiani vitia 11.
Idem mortas ſtilo configit, & poſteros Dauid perſequitur ibi.
Donatus hæreticus 40.
Donatiana hæreſis ibid.
Dona Eccleſijs à Conſtantino data 33.
Donatio Ariſhperthi à Luytprando rege confirmatur 83.
Donatio Pipini & Caroli mag. 92.
Donus | 1, 2 Papa 75. 120.
Dorotheus & Gorgonius Martyres 31.
Dorothea virgo Martyr 33.
Dorotheus Præceptor Euſebij 29.
Dorotheus Iuriſperitus Iuſtinianum in digeſtione librorum Iuris iuuat 57.
Drogo Epiſcopus Meten. 160.
Druſus veneno ſublatus 5.
Dulcinus nouus Hæreſiarcha Nouarien. vna cum vxore laceratur, exuritur 191.
Dulcini ſecta 194.
Dux Burgundiæ Leodiom vaſtat & Epiſcopos liberat 260.
Duces Cæſariani inſcio Cæſare Romā captam inuadunt 294.
Duella caeceraia 345.

E.

EBion hæreticus 44.
Ebionitarum hæreſis 11.
Eccleſiæ ab epiſcopo tantum conſecrandæ
Eccleſiarum prouentus 99.
Eccleſiaſticos ordines inter ſe diuiſit Nicolaus 3. & quid cuique conueniret oſtendit 182.
Eclypſis Solis maxima 169.
Edeſſa Mezopotamiæ vrbs capta diripitur 152.
Edimuodus Archiepiſcopus Cantuarienſis Confeſſor canonizatur 170.
Ediſius Frumentius & Iulianus tempore Syluestri innumeros gentiles ad Chriſtum conuertunt 37.
Edmundus rex Martyr 241.
S. Eduardus Angliæ rex 120.
Eduardus rex Angliæ 186. eiuſdem bellum cum Philippo Frācorum rege 186. 192.
Ephrem Diaconus Edeſſenus 45.
Egeſippus Hyſtoricus 18.
Egeſippus alius ſcriptor 54.
Egidius Abbas 85.
Egidius munio dictus Clemens 8. Antipapa 225.
Electionis Pontifici Romani forma 138.

Electorea

Electores imperij 123.
Eleutherius 1. Papa 19.
Eleutherius Patricius, dum ſe Italiæ regem creat, occiditur 69.
de Eligendo Pontifice Gregorij conſtitutionem in meliorem formam redigere voluit Adrianus 5. 181.
Elizæi oſſa Alexandriam tranſlata 53.
Elizabeth canonizatur 168.
Elogium Adriani 6. 287.
Emanuel Imperator Conſtantinopol. Latinis victoriam Turcicam inuidet 148.
Emanuel Imper. Conſtant. à Rom. Pontifice petit diuiſum Imperium vnicum reddi 153.
Emanuelis 2. Imp. Conſt. in Chriſtianos fraus 151.
Emaus poſtea Nicopolis 23.
Encraticarum hæreſis 18.
Epheſina Synodus 49.
Epiphanius epiſc. Salaminæ 45.
Epiphanius epiſc. Tycinenſis 54.
Epiſcopatus Belgiæ 18. ſunt Iuris patronatus Philippi filij Caroli 5. 335.
Epiſcopus à tribus Epiſcopis conſecrandus 18.
Epiſcopus ante diem tertium poſt obitum præcedentis non eligendus 66.
Epiſcopus non ſua ipſius cauſa, ſe ad alium Epiſcopatum transferre poteſt 24.
Epiſcopus Oſtienſis, à quo Romanus Pontifex conſecratur, pallio vtitur 38.
Epiſcopi conſecrantes annulos in manibus habeant 99.
Epiſcopi duo in multis ciuitatibus à Lothario Arriano conſtituuntur vnus catholicus alter Arrianus 72.
Epiſcopi electio à quibus fienda 66.
Epiſcopi, Diaconi, & Presbyteri à Conſtantino initiati denuò conſecrantur 90.
Epiſcopum duo Presbyteri, tres Diaconi vbique comitari debent 26.
Epiſcopum Tycinen. Romanæ ſedi, non etiam Mediolanenſi obtemperare debere decernitur 83.
Epiſcoporum eligendorum poteſtas Imperatoribus conceſſa, Romano Pontifici reſtituitur 97.
Epiſtolarum SS. Petri & Pauli numerus 7.
Equites aurati ab Imper. creati 239.
Equus æneus Ticino Papiam aduehitur 84.
Equo albo Pontifex ad Lateranum initio Pontificatus vehi ſolet 148.
Eremitarum Ordo Pariſijs improbatus, confirmatur ab Honorio quarto 125.
Euagrius 47.
Euangelium Aeternum dicebatur peſtifer quidam liber ab autoris ſectatoribus 173.
Euangeliũ dum legitur ſtandũ eſt 44.
Euariſtus 1. Papa 13.
Eudoxius epiſcopus Arrianus Imperatorem Valentem peruertit & baptizat 41.
Eudoxia opprimitur, & in Aphricam captiua cum filia, vna cum multis abducitur 52.
Eucharistia veneno illita interfectus dicitur Imperator 193.
Eucherius epiſcopus Lugd. 50.
Euentius Diaconus Martyr
Eugenius 1. Papa 73.
Eugenius 2. Papa 98.
Eugenius 3. Papa 154.
Eugenius 4. Papa 225.
Eulalius electus Pontifex Romanus pellitur, ſuccedit Bonifacius 47. poſt Bonifacij mortem in vrbem reuocatur 48.
Eunomiana hæreſis 41.
Euſebius Cremonenſis diſcipulus S. Hieron. 50.
Euſebius 1. Papa 32.
Euſebius ob amorem Pamphili Martyris optat dici Euſebius Pamphili 32.
Euſebius Emiſſenus 39.
Euſtachius Abbas 69.
Eutyces Abbas Conſtantinopolitanus hæreſiarcha 50.
Eutychiana hæreſis ibid.
Eutychianus 1. Papa 29.
Eutychius Eunuchus ad Longobardos à Leone tertio mittitur, vt eos à ſocietate Rom. Pontificis auocaret 84.
Eutropius epiſc. Valentinus 68.
Eutropius Hyſtoricus 48.
Exarchatus Italiæ à Nanzete principium, in Aiſtulpho finem (cum duraſſet 170. annis) habens donatur Romanis 89.
Excæcandi nouus modus 265.
Excommunicantur qui largitionibus ad Epiſcopatum perueniunt 66.
Excommunicantur Veneti, Florentini & Lucenſes 192.
Execrationes in Cœna Domini 190.
Exequijs Epiſcopi, presbyteri, aut Diaconi, Pontifex vna cum clero intereſſe debet 160.
Euzoius epiſcopus Cæſareæ Paleſtinæ Bibliothecã Origenis reſtaurat 46.
Expeditio in terram ſanctam ſuſcepta deſcribitur 139. 140. 152.

F

Fabianus 1. Papa 24.
Faces igneæ in cœlo viſæ 115.
Falſarij ſcribæ Apoſtolici ſuſpenſi & exuſti 272.
Fames Romæ 82.
Fames Romæ cogit quoſdam humanis carnibus veſci 60.
Fauentia capitur Romano Pontifici traditur 88.
Fauorinus Rhetor 14.
Fauſtinus epiſcopus 47.
Fauſtus epiſcopus 54.
Felici Feſtus, feſto ſuccedit Albinus Præſes Iudææ 7.
Felix epiſcopus Taruiſiſius 65.
Felix Archiepiſcopus Rauennas excæcatur in Pontum exulatum mittitur. Eccleſiæ ſuæ reſtituitur 81.
Felix 1. Papa 29.
Felix 2. Papa 40.
Felix 3. Papa 53.
Felix 4. Papa 57.
Felix in Liberij abſentia epiſcopus Romanus conſtituitur 39.
Felix 2. dicitur ab Acacio Pontifex conſtitutus 41.
Felix inſtante Frederico Imperatore Pontificatum abdicat 238.
Felix vir doctiſsimus à Cunibertо Rege Longobardorum baculum auro & argento inſignitum gratiã virtutis accipit 78.
Feliciana hæreſis 93.
Feliciſsimus Martyr 28.
Ferdinandus rex Hiſpaniarum 253.
Ferdinandus frater Caroli V. Aquiſgrani Rom Rex coronatur 296.
Ferdinandus tributum eccleſiæ ſoluere promittit cum perpetua obedientia 271.
Ferdinandi Cæſaris imperium à Paulo 4. improbatum à Pio 4. ratum habetur 339.
Ferraria eccleſiæ donatur 145. traditur Romano Pontifici 88.
Ferrum haſtæ dominicæ Romam allatum 273.
Feſta Apoſtolorum Euangeliſtarum & doctorum quatuor 189. & omnium Sanctorum inſtituuntur 100.
Filiæ regiæ Deo dicantur 50.
Firmani ſeque ſuaque Rom. Pontifici dedunt 92.
Flandris datur Epiſcopus 109.
Flandrenſes ad terram ſanctam proficiſcuntur 139.
Flauia Domicilla Martyr 11.
Flauianus Epiſcopus Conſtantinopolitanus 50.
Flauius rex S. Egidium donat valle Flauea 109.
Florentia Archiepiſcopatu donatur 223.
Florentia obſidetur 296.
Piſas capiunt 280. Interdictum tum incurrunt 249. 266. Lucam obſidione coguntur ſoluere 294. duos Prælatos ſuſpendunt 266.
Florianus Tacito in Imperio ſuccedit 29.
Fodinæ aluminis apud Tolfam inſtitutæ 249.
Fœminæ Aquilienſes ex ſuis capillis cordas arcuum parant 24.
Formoſus 1. Papa 111.
Formoſi corpus è tumulo tractum Pontificali habitu exuitur eius acta rurſum reſcinduntur 114.
Fons aquæ ſub agni pede 11.
Fons in ſanguinem verſus 126.
Fores D. Petri argenteæ 102.
Fores Eccleſiæ vectibus obſignatæ, aduenientе cadauere Gregorij 6. aperiuntur 128.
Formula recens creandorum Epiſcoporum 345.
Fortunatus Sancti Martini vitam ſcripſit 62.
Franci à Franconia dicti 93.
Francorum cum Romanis perpetuum fœdus 92.
Franciſcus Aſsiſias canonizatur 167.
Franciſcus Franco um rex Mediolanum, Parmam, Placentiam occupat, in Imperio repulſam patitur 293. Ticinum obſidens capitur 294. vicies centenis milibus aureorum redimitur 296 Ducatus Mediolanenſis poſſeſsione priuatus aduerſus Cæ-

ſus Cæſarem arma mouet 302. moritur 311.
Franciſcus Petrarcha Poeta 198.
Franciſcus Sforcia Inſubriæ Dominatum ambit 237. nouiſsimus Dux Mediolanenſis moritur 302.
Franciſcani in Turcas Chriſtianos animant 168.
Franconia ſubijcitur 93.
Fraticelli hæretici 198.
Fredericus I. coronatur, & obuius Ro. Pontifici deſcendit equo 153. Eccleſiaſticas ditiones inuadit 154. in terram ſanctam proficiſcitur 161. moritur 162.
Fredericus 2. Imperator electus coronam imperij à Romano Pontifice nequit impetrare, à Moguntino Archiepiſcopo Rex Germanorum coronatur 165. Imperio deijcitur & excommunicatur 167. fraude Chriſtianos circumuenit. Pontificem decipit & fœdera violat 168. Saracenis fauet, & ciuitatem donat: fratrem Regis Tuneſij à baptiſmo ſuſcipiendo deterret 169.
Fredericus 3. Imperator cum Eleonora vxore à Pontifice benedictione donatur: & Imperij corona ornatur 239 Regnum Vngariæ ſibi deberi prædicat 255. moritur 274.
Fredericus Ferdinandi regis Aragonenſium filius aurea roſa donatur à Pontifice 255.
Fredericus Ferdinandi filius, ducit filiam Franciſci Sfortiæ ibid.
Friſones ad terram ſanctam proficiſcuntur 139.
Fronto Rhetor 20.
Frugalitas Adriani 6. 285.
Fulco Hieroſolymorum rex in venatione moriens 151.
Fulgentius Epiſcopus Rupen. 54.
Frontinus Rhetor 16.

G.

GAbriel Condelinerius Pontifex creatur Eugenius 4. dictus 225.
Galba Imperator à militib' creatus 9.
Gaius I Papa 30.
Galbæ Auguſto Otho ſuccedit Imperator 9.
Galba Othonis inſidijs Romæ cum Piſone iugulatur 7. menſe Imperij ſui ibi.
Galenus Pergamenus Medicus 20.
Galerus rubeus 190.
Galero rubro Cardinales vtuntur 171.
Gallia à locuſtis vaſtata 109.
Galli à D. Benedicto cupiunt vitam monaſticam edoceri 59.
Galli repulſis Cæſarianis Ticinū tranſeunt 293.
Galli Florentinis bellum inferunt 319.
Galli Pontificem aduerſus Hiſpaniarum Regem adiuuant 319.
Gallis ex fœdere Genua in feudum datur 256.
Gallinicus Patriarcha Conſtantinopolitanus 74. in exilium mittitur 81.
Gallicia Rex cum tota diœceſi Diui Iacobi à Romano Pontifice excommunicatur 140.
S. Gallus Sancti Columbani diſcipulus 69.
Gallus cum filio Voluſiano Decio ſuccedunt 26.
Gamaliel D. Pauli Præceptor 7.
Gēblacenſe Monaſteriū extruitur 316.
Gandauenſium grauis rebellio 306.
Gaza ciuitas ædificatur 151.
Gazis rex Turcorum capitur 148.
Gelaſius I. Papa 53.
Gelaſius II. Papa 146.
Gelaſij Papæ opera 53.
Gelaſius Cæſareæ Paleſtinæ Epiſc 48.
Gemmarum vſus Sacerdotibus interdicitur pręterquam Pręſulibus dum ſacrificant 99.
Geminus Presbyter Antiochenus 24
Gennadius Conſtantinopolitanus Epiſcopus 51.
Gennadius Maſsilienſis Epiſcopus librum de dogmatibus Eccleſiaſticis D. Auguſtino attributum conſcripſit 55.
Genua à Saracenis capitur 116.
Genuæ ſanguinis fons largiſ. fluxit 116.
Genuam Franciſcus Sfortia adipiſcitur 256.
Genucoſibus Archiepiſcopus præficitur 150.
Genuenſes ciuitates aliquot Venetorum capiunt 207.
Genuenſes à Gallis deficiunt 256.
Genuenſes indignabundi à Philippo Mediol. Duce deficiunt 228.
Genuenſes Famaguſta pelluntur
Genuenſiū contra Piſanos pugna 185.
Genſericus rex Vuandalorum 50. perſequitur Epiſcopos 48.
Georgius Archiepiſcopus Rauennas 100.
Georgius Patriarcha Conſtantinopol. hæreticus conuertitur 76.
Gerardus Epiſcopus Canodienſis 126.
S. Gerardus Epiſcopus Vngarorum Martyr 137.
Germanus Altiſiodorenſis 51.
Germanus Epiſcopus in Britanniam prædicaturus mittitur 49.
Germanus Epiſcopus Pariſienſis, ſuo exemplo Regem Franciæ ſemper in officio continuit 62.
Germanus Epiſcopus Campanus 54.
Germanus Patriarcha Conſtantinopolitanus in exilium mittitur 85.
Germani ad fidem conuertuntur opera Romani Pontificis, cuius manu multi Romam venientes ſunt baptizati 83.
Germanis Imperatoris electio permiſſa 183.
Germani dicti neutrales
Apud Germanos mos eſt Epiſcopatus armis tueri 274.
Gerunda ciuitas dedentibus ciuibus à Rege Franciæ capitur 185.
Gibellini 165.
Gibertus Epiſcopus Rauennas Pontificatum ambit 133. prohibetur munere ſacerdotali fungi 135. priuatur dignitate 137.
Gilibertus cognomento voluerſalis 150.
Gilimer Rex Vuandalorum à Beliſario captus in triumphum abducitur 57.
Giſcalis ciuitas Iudæę patria Diui Pauli 7.
Gloria in excelſis canendū in miſſa 16
Gordianus Presbyter 55.
Gothi Regem ſuum nolunt litteris erudiri 57.
Gothi ſedibus pulſi 61. penitus delentur 84.
Gothi ad vnionem Catholicæ Eccleſię redeunt 64.
Gothifridus Rex Saracenorum ſuperatur, conuertitur, baptizatur 109.
Gothifridus Galliæ Comes ad expeditionem Hieroſolymitanam proficiſcitur 139.
Rex Hieroſolymorum creatur auream coronam reijcit 141. moritur 142.
Granata à Ferdinādo expugnatur 273.
Græcas literas in Italiam rurſum aduexit Chryſolates 213.
Græci Calabria & Apulia eijciuntur 120.
Græci à fide Catholica deficiunt 187.
Græci in azimo corpus Chriſti conſecrandum eſſe fatentur 231.
Græci ob varias ſectas, & religionem & imperium amiſerunt 69.
Græci Romanum Pontificem verum Chriſti vicarium eſſe fatentur in vigilio, legitimumque Petri ſucceſſorem 59.
Græci ſpiritum ſanctum à patre filioque procedere & Homouſion eſſe fatentur 231.
Græci tertia decima vice in ſententiam Romanæ Eccleſiæ toties deficientes in Concilio Lugdunenſi pertracti 178.
Græci purgatorij locum eſſe credunt 231.
Græci ius gentium violant 256.
Grandimontēſis ordo reformatur 195.
Gratianus compilator Decreti 165.
Gratiani Imperatoris laus 44.
Gregorius Papa
- 1 23.
- 2 83.
- 3 85.
- 4 71.
- 5 188.
- 6 128.
- 7 123.
- 8 161.
- 9 167.
- 10 178.
- 11 201.
- 12 215.
- 13 Antipapa deponitur 219.
Diuus Gregorius I. adhuc Diaconus libros moralium Conſtātinopolim miſſus compoſuit 61. inuitus fit Pontifex ibid. à calumnijs vindicatus 66. eius vitam ſcripſit Ioannes 9. 109.
Gregorius Bæticus 44.
Gregorius Cæſaricoſis Epiſcopus 28.
Gregorius Ligonenſis 01.
Gregorius Nazianzenus 45.
Gregorius Nicænus
Gregorius Protoſecretarius Conſtantini Imperatoris 88.
Grimaldus dux Beneuentanus 73 moritur 75.

Groſſoni

[illegible] Arab [illegible]
[illegible]
[illegible] 116.
[illegible] 21.
[illegible]
[illegible] Thomas [illegible]
[illegible] 26.
H[illegible] 11.
[illegible]
H[illegible] custo-
[illegible] 218.
Hære[illegible] de [illegible] ab [illegible] one ma[illegible] & fæ[illegible] 194.
H[illegible] Romæ [illegible] maxima & in undat[illegible] 167.
[illegible] 164.
[illegible] cum suis [illegible] 65.
[illegible] 61.
[illegible] 56.
Hæreticorum [illegible]
[illegible] 26.
[illegible] 167.
[illegible] 44.
H[illegible] Abbas [illegible]
He[illegible] obuiam venit 30.
He[illegible]
[illegible] 61.
H[illegible] pro an[illegible] 7.
[illegible] 16.
Herme[illegible]
Hero[illegible] 5.
[illegible] 14.
Herode[illegible] 4.
[illegible] 3.
Her[illegible]
[illegible] 48.
Hie[illegible] 14[illegible]
[illegible] à T[illegible] 116.
[illegible] 14.
[illegible] ab ho[illegible] 171.
[illegible] 42.
[illegible] 16.
[illegible] 50.
[illegible] 44.
[illegible] 51.
[illegible] 149.
[illegible] 164.
[illegible] Hun[illegible] 127.
[illegible] 50.
[illegible] 71.
[illegible] ab A[illegible] 98.
H[illegible] 1 70. 2 148. 3 105. 4 184.
[illegible] distinguuntur offi[illegible] 66.
[illegible] Rex Robertus [illegible] mœnia [illegible] 25.
[illegible] 165.
[illegible] 294.
[illegible] summa [illegible] 241.
[illegible] Mahomete [illegible] 72.
[illegible] Rom. extruitur 5.
[illegible] 128.
[illegible] 16.
[illegible] 171.
[illegible] 149.
Hun[illegible] rex Vuandalo[illegible] 53.
Hunn[illegible] 93.
Hun[illegible] 111.
[illegible] ab Alex[illegible] 88.
H[illegible] copus 58.
IAc[illegible] nimus aliquor prælijs [illegible] 243.
Iacobus [illegible] Neap[illegible] 255.
Iac[illegible] in Romanu[illegible] 168.
[illegible] 7.
[illegible] 3.
[illegible] 22.
[illegible] 15.
[illegible] 16.
[illegible] à Paulo [illegible] 297.
[illegible] D. Igna-

D. I[illegible] opus [illegible]
Igoa[illegible] Conſtantino[illegible] taous [illegible] 108.
Ilde[illegible] aconus Roma 112
I[illegible] R[illegible]
C[illegible] 56.
Imag[illegible]
Ima[illegible] ten[illegible]
Imag[illegible] ſi corpu[illegible]
Ima[illegible] unt 8.
I[illegible] es [illegible] lim[illegible] pera[illegible] 8.
Ima[illegible] untur 87
Ima[illegible] dem[illegible]
Ima[illegible] em An[illegible] habebat[illegible] us d[illegible] 12.
Imp[illegible] e magna imperi[illegible] 159.
Imp[illegible] itur 10.
Imp[illegible] ano[illegible] coro[illegible] 12. 128. 121. 164.
Impera[illegible] à R[illegible] o Po[illegible] 164.
Impera[illegible] Romano Pont[illegible] exe[illegible] munt[illegible] tur, & [illegible] priuator 16[illegible]
Imperator coronatur à tribus Cardinalibus 193. a duobus 202.
Imperator coronatus equites creat auratos[illegible] H[illegible] 219
Imperator Con[illegible] Ema[illegible] à Romano Pontifice petit, diuinum Imper[illegible] vnum seddr[illegible] 13.
Imperator Conſtantinopolitanus Fer[illegible] venit 229.
Imperator de Rege Gallorum conque[illegible] ritur ad Romanum Pontificē 305.
Imperat[illegible] Romani Pontificis ſedes 136.
Impe[illegible] 1. Romano [illegible] equo deſcenden[illegible] tum[illegible] 1[illegible]
Imperator Fredericus 1. excommu[illegible] 154
Imperator Fredericus 2. imperio de[illegible] 170.
Impera[illegible] 4 Romani[illegible] tiſi[illegible] capit & coron[illegible] ibid. coronatur [illegible] 145 cum perſequitur 146.
Imperator H[illegible] imagineād mo[illegible] litur 89.
Imperator Iuſti[illegible] approbat Pontificum d[illegible], non ſecutus autem Co[illegible] Pontificis conſilium [illegible] 82.
Im[illegible] Lo[illegible] 11. Romano Pont[illegible] ſcendens frenum[illegible]
Im[illegible] Rom[illegible]
Im[illegible]
Im[illegible]
Imp[illegible] Rom.[illegible] 123
Imperatoris eligendi ratio à Gregorio [illegible] 123.
Imperator[illegible]
Imp[illegible] hæret[illegible]
Imperatori omnium rerum[illegible] à Leone ymea abſtribitur[illegible] bro quo[illegible]
Imper[illegible]
Imper[illegible] poſt[illegible] in[illegible] ſum tra[illegible] 173.
Imperium ad Francos transfertur 5.
Imp[illegible] Germanos trāsfertur 118.
Imp[illegible] Italia 97
Imper[illegible] mationem petenti [illegible] negat Pontifex 189.
Impe[illegible]
Imper[illegible] Occidentalis fines à Carolo [illegible] ibid.
De Im[illegible] magna apud Italos, Francos, [illegible] concertatio [illegible]
Imago[illegible] in Vener.[illegible] 99.
[illegible] ginita[illegible] 85.
Ima[illegible] & Abrahæ in[illegible] Alexand[illegible] 83
Imagines A[illegible] um [illegible]
Incendi[illegible] author fuit, Chriſtian[illegible] putatur 7
Incendium maximum Flore[illegible] 145.
Incendium Regiæ domus Chriſtianis imp[illegible] atur
Index Hæreticorum librorum à Paulo 4 publicatur 315.
Indulgen[illegible] dandæ 219.
[illegible] fide[illegible] bus arma dari prohibentur
Innocentius Papa 45.
Innocentius 2. Papa 149
Innocentius 3. Papa 103.
Innocentius 4. Papa 169.
eius ſcripta 171.
Innocentius [illegible] Papa 180.
Innocentius 6. [illegible] 199.
Innocentius [illegible] Papa 215.
Innocentius [illegible] Papa merito ab vitæ in[illegible] 269.
Innocen[illegible] 28.
Inquiſitio hæreticorum 3[illegible]
Interim [illegible] ſtitutiones Auguſtæ promu[illegible] 312.
I[illegible] 64.
Inſtitutiones Iuris co[illegible] 58.
Inſulæ Iouij & Aeger à Venetis occupantur 164.
In[illegible] figuratas[illegible]
[illegible] pœna[illegible]
Int[illegible] 184.
[illegible] 13.
I[illegible] 16[illegible]
[illegible] chenus Presbyter [illegible]
[illegible] Castello Ma[illegible] 4.
[illegible] omatum E[illegible] opus 78.
[illegible] 48
[illegible] ſtomus 47.
Ioannes[illegible] ad[illegible] 10.
Rom[illegible]
I[illegible] 64.
E[illegible]
Ioannes E[illegible] Alex[illegible] 3[illegible]
Ioannes [illegible] 6.
Ioannes 1 [illegible] 56.
2 [illegible] 58.
3 [illegible] 6
4 [illegible]
5 [illegible]
6 [illegible] 10.
7 [illegible] 3.
8 [illegible] 10.
9 [illegible] 9.
10 [illegible]
11 [illegible] 115.
12 [illegible] 116.
13 [illegible] 18.
14 Papa [illegible]
15 [illegible]
16 [illegible]
17 [illegible]
18 [illegible]
19 [illegible] 129.
20 [illegible] 5.
21 [illegible]
22 [illegible]
23 [illegible]
24 [illegible]
Ioannes Hus cum Hieronymo Pragenſi exuſtus 29.
Ioannes [illegible] Albertus author ordinis Vallis vmbroſæ
Ioānes Mon[illegible] chus[illegible] us cōſilio Theodo[illegible] ius Imperator ſæpè vtebatur 4[illegible]
Ioannes M[illegible] us Patriarcha Con[illegible] ſtan[illegible] Hæ[illegible] archa 82.
Ioannes [illegible] comes cum Aliſano & Cardi[illegible] decollari[illegible] 310.
Ioānes Mo[illegible] Ca[illegible] ur 43.
Ioannes Moronus Card[illegible] & nonnulli ab omni & iniuriis & [illegible] 4. ab[illegible] luuntur 319.
Ioānes[illegible] digeſtione librorum ad[illegible] 37.
Ioan[illegible] Fra[illegible] us [illegible]
Ioannes 23 Pontifi[illegible] priuatur 218.
I[illegible] s Rex[illegible] oſolomytanus ius re[illegible] Re[illegible] bus donat[illegible] Fra[illegible] G[illegible] iam[illegible] cobum [illegible] tur, Hexarchus Ra[illegible] 166.
Ioannes R[illegible] is & Thomas[illegible] A[illegible] em ali[illegible] religionis cauſa i[illegible] 301.
Ioa[illegible] Diony[illegible] Hie[illegible] 103.
Io[illegible] E. Ioanne Euzo[illegible]
[illegible] Valera Magiſter equi[illegible] 43.
Ioannes Wicleff Hereſis dam[illegible] & duo[illegible] tatores eius exuſti ſunt in Con[illegible] Conſta[illegible] ienſ[illegible] 9.
S. Iod[illegible] Regis Britonum fi[illegible] us 73.
[illegible] 42.
Ioſephu[illegible] filius 12. qui mor[illegible]

tem Neronis & Veſpaſianum imperaturum prædixit, ibidem in vita Cleti Ioſephi de Chriſto & Ioanne baptiſta teſtimonium 4.
Ioſeph Eremita 43.
Irenæus 13.
Irene Imperatrix Cooſtantinopolitana 93.
Iouiniani Imperatoris laus 42.
Iſaac Conſtant. Imperator excæcatus moritur cum Alexio filio 164.
Iſaatius Patricius Exarchus Italiæ 89. Baſilicam Lateranenſem theſauris exuit 71.
Iſidorus Cyprignlus Epiſcopus Hiſpanus 57.
Iſidorus Eremita 41.
Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus 61.
Italos quis docuit bella gerere 310.
Iubilæus Inſtituitur à centeſimo anno in centeſimum 189.
à quinquageſimo in quinquageſimum 199.
Iubilæo anno Nicolaus Pontifex ſtationes quotidie inuiſit 238.
Iubilæi anno eodem die multi in tanta frequentia obtriti & ſuffocati in ponte Hadriani ibid.
Iudas Cyriacus dictus, Inuentor San. Crucis, baptizatur 32.
Iudæi ſupplicijs ad Chriſti fidem compelluntur in Honorio.
Iudæi ingreſſu Hieroſolymorum prohibentur 14.
Iudæorũ triginta milia in portis Hieroſolymitanis templi obtriti. 6.
Iudæi iuſſu Iuliani templum Hieroſolomitanum reſtaurant, ſed horribili terræmotu & fulmine diruitur & conflagratur 42.
Iudæi ex Francis expelluntur 391.
Iudæorum auaritia à Paulo 4 coercetur, ipſorumque maiori nocet coloris pileum ferre cogitur 328.
Iudas Chronographus 20.
Iulianus Apoſtata eius genus Clericus fuit, & moritur 42.
Iulianus impius ſigno Crucis dæmones fugat 42.
Iulianus Iuriſperitus Imperator.
Iulianus Legiſlator 80.
Iulius Frontinus 23.
Iulius 1. Papa 38.
Iulianus Dux nefariè necatur 292.
Ioannes Leidẽſis rex Anabaptiſtarum captus 301.
Iulius 2. 278.
Iulius 3. 3ı3.
S. tuo Presbyter cononizatur.
Iuriſiurandi Henrici 3. Imperatoris formula. 134.
Ius ciuile ex varijs libris componitur 58.
Iuſtina Arriana in multas calamitates filios ſuos Imperatores coniecit 44.
Iuſtinianus Dux Venetorum 99.
Iuſtinianus Epiſcopus Valentinus 57.
Iuſtinianus 1. Imperator 57. doctrina eius & liber ibid. minatur Rom. Pontifici, moritur 59.
Iuſtinianus 2. Imper. 78 Sergiũ Rom. Pont. Conſtantinopolim adduci iubet in exilium mittitur 79. in Cherſoneſo omnes pubertatẽ ſupergreſſos interfici iubet 82. eius ingratitudo in Trebellium. ibidẽ, & Romani Pontificis conſenſum petit in negotio fidei 82.
Iuſtinus 1. Imperator Legatos Rom. Pontifi. honorificè ſuſcipit 56 pietas eius & mors 57.
Iuſtiniani Codex 58.
Iuſtinus 2. Imperator ob flagitia in inſaniam vertitur 61.
Iuſtinus Philoſophus Martyr. 16.
Iuuenalis Epiſcopus 48.
Iuuencus Hiſpanus Presbyter 38.

K.

KYrieleyſon nonies in Miſſa cantãdum 64.

L.

LActantius Firmianus 32.
Ladiſlaus Neapoli potitur 312. & Roma 313. regno priuatur 317.
Ladiſlaus Rex Vngariæ ſine hærede moritur 254.
Laicus dum ſacra fiunt Presbyterium ingredi prohibetur. 101.
Luitprandus Diaconus ſanctus 111.
D. Lambertus Leodienſis Epiſcopus 80.
Lampades perpetuo accenſæ in Eccleſijs 66.
Lancea Chriſti Antiochiæ inuenta in bello loco vexilli præfertur 141.
Lancea Chriſti à Venetis emitur 1⁄.8.
Landulphus beneuentanus Princeps 115.
Landus Pontifex 115.
Lanfrancus ſcriptor 131.
Lannociatus Abbas Clodoueo author fuit, vt Chriſtianiſſimus fieret 54.
Lantgrauius Heſſiæ Brunduſij ad expeditionẽ Hieroſol. profecturus moritur 167.
Laodicea capitur
Lapis è cœlo decidit 118.
Lapis cui Chriſtus inſedit 141.
Lateranenſe Concilium 250.
Laqueum in collo geſtare maximum pœnitentiæ ſignum 183.
Lateranenſis Eccleſia ſpoliatur 71.
Largitiones pro impetrandis beneficijs à Paulo 4. ſublatæ
Latinianus Epiſcopus Carthaginenſis.
Laurẽtius competitor Symmachi Papæ Epiſcopus Nucerinus 55.
Laurentius Leuita Martyr 28.
Laurentius Medices Dux Florentinus vna cum fratre ſuo Iuliano dolo necatur. 266.
Leander Epiſcopus vel Toletanus vel Hiſpalenſis 62.
Legatus Roman. Pontif. Henricum 3. Cæſarem creat 139.
Legati Rom. Pont. Concilio Conſtan. interſunt 76.
Legati Rom Pontificis ad Henricum iii. & Rodulphum mittuntur, iudicaturi vtri debeatur Regnum 135.
Legati Romani Pontificis Henrico Anglorum Regi pœnitentiam imponunt 156.
Legati ad concilium Tridentinum mittuntur 342.
Lemungiidus Rex Luſitaniæ. 68.

Leo Papa
- 1 50.
- 2 77.
- 3 95.
- 4 101.
- 5 114.
- 6 116.
- 7 117.
- 8 119.
- 9 139.
- 10 282.

Leodegarius Epiſcopus Auguſtodicenſis martyr 78.
Leodij moritur Henricus 3. Imperator. 144.
Leodienſes Epiſcopum ſuum & Legatum capiunt 260.
Leonardus Aretinus 213.
Leonardus Aretinus, Carolus, Poppius Auriſpa Trapezuntius. Blondus viri doctiſſimi conſiliarij Eugenij 4. folio 235.
Leonina vrbs à Leone quarto Pont. ædificata 102.
Leontius Imperium inuadit, & captus interficitur 81.
Leo 1. Imperator 51.
Leo 2. Imperator 52.
Leo tertius Imperator Hæreticus imagines ſanctorum demolitur & incendit 84.
Leo 4. Imperator gemmis delectatus templum ſanctæ Sophiæ ſpoliat, vt diadema ſuum gemmis ornet, ac paulo poſt moritur 93.
Leges quæ in comitijs Rom. Pont. ſeruari debent 179.
Leo Imper. Conſtant. Baſilij filius folio 110.
Letaniæ decendæ, vide ſupplicationes
Letaniæ à ſancto Apollinari ad ſanctũ Petrum 71.
Lex qua cauetur ne rex Neapolitanus in Cæſarem eligi poſſit antiquatur 184.
Liberalitas Pontif. Anaſtaſij quarti 151.
Liberalitas Alexandri 5. 316.
Liberalitas in pauperes & virtutes Nicolai 5. 235.
Liberalitas Pij 4. in pauperes 336.
Liberius Pontifex 39.
Liberium quidam volunt hæreticis conſenſiſſe ibid.
Libertas vera quæ ſit 189.
Libertatem quædam ciuitates emunt 185.
Libri hæreticorum, vide hæreticorum libri
Libri ſanctorum Patrum integre denuo imprimendi 346.
Libri iuris ciuilis ad duo ferè millia fuerunt
Licinius Apoſtata à Conſtantino ſuperatur 32.
S. Linus 1. Papa 9.
Linus à Saturnio Conſ. capitali ſupplicio afficitur 10.
Linus & Cletus D. Petro adhuc viuente ordinantur 7.

Litanias Mamertus Epiſcopus Vienneſis primus inſtituit 51.
Literę Apoſtolicę Hadriani 6 ad Principes Germaniæ 288.
Loca ſancta viſuntur 139.
Locuſtæ galliam vaſtant 108.
Loduicus Andegauenſis in Italiam contendens moritur 308.
Lodouicus Epiſcopus Toloſanus canonizatur 195.
Ludouicus I. Rex Aquitaniæ 96. Imperator Roman. Pontifici obuius fit, Britanniam vaſtat 97.
Ludouicus ſecundus Rex Italiæ decernitur 101.
Loduicus 2. Imperator 103.
Lodouici Bauari Imperatoris ſuperbia, quod ſine authoritate Romani Pontificis Imperatorem ſe appellarit 194. ferream coronam Mediolani accipit, Romæ coronatur, Shiſma conatur introducere in Eccleſiam, & Antipapam creat 196. factæ in cum cenſuræ confirmantur 198.
Lodouicus Rex Frãciæ in Aſiam proficiſcitur, reuertitur 152.
Lodouicus rex Franciæ ex voto in Aſiam proficiſcitur 170. Damyatam expugnat, bello ſuperatus capitur & liberatur, & ſexto expeditionis anno in patriam reuertitur 171.
Lodouicus rex Franciæ canonizatur à Bonifacio 8. 189.
Lodouicus 12. rex Franciæ vi potitur Mediolano 274. edaci febre moritur 283.
Lodouicus Princeps Tarentinus rex Neapolitanus declaratur 220.
Lodouicus Sfortia cum fratre ſuo Cardinale à Francorum rege captus obit in carcere
Lodouic⁹ Vngarię rex interfectus 294
Lodouicus Sabaudiæ Comes in Palæſtinam proficiſcitur 164.
Lodouico rege, peſte cum minore natu filio ſublato, Philippus eius filius ſufficitur 176.
Longobardi regnum amittunt 92.
Longobardi ſolam Papienſem monetam admittunt
Longobardi ſe ſuaque omnia Rom. pontificis fidei committunt 92.
Longobardorum nomen ibi tantum remanet, vbi gens illa præcipuè ſedem habuit 97.
Longobardorum rex arma ſua templo D. Petri offert 92.
Loquendi libertatem Romæ Pius 2. indulſit 250.
Lotharingia à Lothario Imperatore ſic dicta 148. In Lotharingia fons in ſanguinem vertitur 186.
Lotharius I. Imperator patrem in vincula conijcit 99 à fratribus ſuperatur 100. monachus efficitur 103.
Lotharius 2. Imperator 100.
Lotharius 3. coronatur 150.
Loyſius Caroli filius in ſanctos relatus 186.
Lucæ colloquium Pontificis cum Cęſare habitum 307.
Lucas Euangeliſta
Luceria vrbs capta ſolo æquatur 74.
Lucia virgo Martyr 30.
Lucianus Presbyter Antiochenus Martyr 31.
Lucianus Presbyter reliquias D. Stephani inuenit 48.
Lucina matrona Eccleſiam reliquit hæredem 28.
Lucinij ſæuitia 32.
Lucifer Caracalitanus 42.
Lucius Arrianus eius ſæuitia 43.
Lucius { 1 29. / 2 Papa 151. / 3 159.
Lugdunum à Carolo rege capitur 85.
Luithprandus Longobardorum rex moritur 86.
Luna ſanguineo colore videtur
Lutheri ſcripta impia ſuperioribus Concilijs damnata fuerunt 288.
Lutherani concilium quod antea poſtulauerant, per friuolas excuſationes reſpuunt 310.
Lutherani Euangelicorum & Proteſtantium nomen ſibi vſurparunt ibi.
Lybia à Saracenis inuaditur 78.

M.

Macarius Antiochenus Epiſcopus hæreticus damnatur 76.
Macharij duo 43.
Macedoniana hæreſis 41.
Magdalenæ caput in theca argentea conditum 183.
b. Magdalenæ corpus & caput à Carolo rege Siciliæ maiori honore affecta ibid.
Magus Martyr 28.
Mahometi vita 69. mors 71.
Mahometi ſecta ibidem
S. Maiolus Abbas Cluniacenſis 120.
Maiorica Inſula Mauris eripitur 166.
Malchion Presbyter 27.
Mamercus Viennenſis Epiſc. 51.
Mammea Alexandri Imperatoris mater fidem Chriſti ab Origene docetur 24.
Mammeus Pons Romanus à quo ædificatus 144.
Manfredus Conradum veneno petijt & excommunicatur 171.
Maunia Saracenorum regina Epiſcopum Catholicum petit 44.
Manichæorum hæreſis in Eutychiano
Manſuetus Archiepiſcopus Mediolanenſis 76.
Mantuæ principum Chriſtianorum conuentus habitus de bello Turcis inferendo 248.
Mantuæ Dominus Marchionali dignitate ornatus 227.
Mantuæ ſanguis Chriſti aſſeruatur 96.
Mantuanum Concilium 132.
Marcellinus papa 30.
Marcellini quod Deos adoraſſet pœnitentia 31.
Marcellus Presbyter 31.
Marcellus Ancyranus Epiſc. 39.
Marcellus | 1 32. / 2 Papa 321.
Marcianus Barcilonæ Epiſc. 46.
Marcus Byſantius Rhetor 14.
Marcus primus ex Gẽtibus Epiſcopus Hieroſolymorum 14.
Marcus I. Papa 37.
S. Marcus Euangeliſta 6.
Marcus Martyr 32.
Mareſchalchi tredecim in vrbe à pontifice delecti 239.
Maria Arrogonia Henrici octaui filia, Angliam ad priſtinam pietatem reduxit 310. Philippi Caroli 5. filio nubit. moritur 315.
S. Martinus
D. Martinus prædicit Maximo Tyranno calamitatem 45.
Martinus { 1 72. / 2 109. / 3 Papa 117. / 4 183. / 5 220.
D. Martinus animam Dagoberti liberat 75.
Martinus à toto repub. Chriſtiana vna duntaxat peninſulla excepta Pontifex habetur 232.
Martini 4 miracula 185.
Martyris ſepulchrum dæmones metuunt 42.
Martyres ſine dalmatica ſepeliendi nõ ſunt 29.
Maſinulphus Antipapa 143.
Martinus Scotus 138.
Martyrum geſta per regiones ſeptem diuiſas notarijs deſcribi iubentur 12. 25. 24.
Martyrum geſta recondi pręcepit Antherus 24.
Martyrum hiſtoriæ in templis pingebantur 148.
Maſſilia à Veſogottis liberatur 85.
Matthias Vaiuoda regnum Vngariæ occupat 254.
Mathildis Comitiſſa 130. diuortium cum Axone fecit 137. moritur, ditionem Romanæ Eccleſiæ augens 145.
Matrimonium niſi ſponſæ benedixiſſet Sacerdos legitimum non habebatur
Matrimonium contrahendum non eſt filio patrimi cum puella à Patre fonte leuato 68.
Mauritius animam Dagoberti liberat 75.
Mauritius cum vna legione Thebæorum ad Rhodanum fluuium Martyrio coronatur 32.
Mauritius Gallorum partes fouens Cæſarem acriter perſequitur 316.
Mauricij Imperatoris mala & mors 65.
Maurus diſcipulus S. Benedicti in Galliam mittitur 59.
Mauri Siciliæ magnam partem vaſtant 99.
Maxentij & Maximini magia & tyrannis 31.
Maximianus imperium recuperare ſtudet, ſed miſerè perit 32.
Maximinus malorum pœnitentia ducitur & moritur 33.
Maximini Imper. proceritas adagio celebratur 24.
Maximus 22.
Maximus Tyrannus 44.
Mazaca, quæ & Cæſarea Cappadociæ 45.
Mecha ciuitas 71.
Mediolanum ſolo æquatur 254. reſtauratur 255.

Medio-

Mediolanẽſis Archiepiſcopus pallium à Romano Pontifice accipit 140.
Matrimonia clandeſtina vetita 345.
Melchiades Papa 31.
Melito Aſianus Sardẽſis Epiſcopus 16.
Melphi Synodus celebratur 119.
Melphis furto occupatur ibid.
Merlinus vates 51.
Meſana templo S. Martyrum Marcellini & Petri donatur 36.
Metis obſidetur 318.
Meſſenus & Vitalis à Felice 3 vt ſimoniaci excommunicantur 33.
Mezentius Clodouæo author fuit, vt Chriſtianiſſimus fieret 54.
Mezentius Imp. 74.
Mezenlidis fœmina ſancta 75.
Michael Palæologus Latinos perſequitur 173. Imperium ſibi deſumit quod poſt annos 48. à Latinis in Græcos rurſum tranſlatum eſt ibid. ad concilium Lugdunenſe profectus tertiadecima vice in ſententiam Romanæ Eccleſiæ Græcos toties deficientes pertrahit 178.
Michael Imperator ad Lodouicum 1. Legatos mittit, qui peterent quid de ſacris imaginibus eſſet faciendum moritur 98.
Michael Imperat. Conſtant. ad Gregorium 7. confugit 135.
Michael Theophili filius Conſtant. Imperatoris Romam S. Apoſtolis dona mittit 107.
Milites cruce ſignati ad expeditionem terræ ſanctæ mittuntur 461.
Milites Chriſtiani aquam diuinitus ad ſedãdam ſitim & victoriam impetrant 18.
Minorum ordo inſtituitur 165. confirmatur 166.
Miſſa in Eccleſia tantum dicenda 29.
Miſſa dum celebratur Laicus Presbyterium ingredi prohibetur 101.
Miſſa quotidiana 86.
Melita à Turcis oppugnata, ab Hiſpanis defenditur 348.
Mauritius archiepiſcopus Bracharen. Antipapa 146.
Miſſa quotannis in honorem Martyrum celebranda 29.
Miſſa ter in Natali Domini celebratur 15.
Miſſæ ſacrificium vt fuerit paulatim cæremonijs auctum 15. 48. 51.
Miſſam celebrat Pontifex nocte Natalis Domini 131.
Miſſa latine celebratur Conſtantinopol. à Legato Romani Pontificis, & modus Romanus celebrandi à Græcis laudatur 76.
Mitra Põtificis varietate gemmarum augetur
Mitra Pontifex Syluester vtitur 34.
Mitra S. Syluestri è Vaticano ad Lateranum defertur 234.
Monachus ſtricto gladio Mauritio imperatori mortem prædicit 65.
Monachi ſacris initiari poſſunt 43.
Monachorum regulæ à Gregorio 3. præſcribuntur 85.
Monachorum regulas Egeſippus compoſuit 54.
Monaſteria conſtruuntur 86.
Monaſterium Virginum 77.
Monothelicarum hæreſis 76.
Monſtra marina humanam ſpeciem præ ſe ferentia 66.
Monumenta veterum non deſtruxit D. Gregorius ibid.
Mors Hadriani 6. deploratur
Mortuorum in miſſa commemoratio 15.
Moſes à Lucio Arriano Epiſcopus conſecrari recuſat 43.
Mutilati membris in Clerum non aſſumendi 44.
Marcus Leuita Secerni in Italia ſcripſit Euangelium. teſtimonio Petri comprobatum in Aegyptum mittitur, Alexandrinam Eccleſiam conſtituit
Militia S. Lazari reuocata 345.
Marcus ex gentibus primus Solymorum Epiſcopus 15.
Marcus Byzantius Rhetor ibi.
Montanus hæreticus 17.
Maximilla & Priſcilla prophetides hæreticæ 17.
Marcion hæreticus Ibid.
Marcioniſtæ ibid.
Muſanus contra hæreſes ibid.
Modeſtus in Valerinum 20.
Maximus Alexandrinus Epiſc. 28.
Manes hæreticus 29.
Maxentius Chriſtianas prægnantes ſcindit 33.
Moſes Eremita 43.
Maunia Saracenorum regina Romani exercitus domitrix Moſen genti ſuæ Epiſcopum extorquet ibi.
Moguntinus Archiepiſcopus cum Saxoniæ duce in paleſtinam pergunt 163.
Mahometes vnde natus 69.
Mutina emitur à Leone 10. 30. mil. aur. 43.
Maximilian° Imperator moritur 284.
Mamas Aſſyriorum Patriarcha 317.
Maximilla Montanus, & Priſcilla, autores Cataphrygarum 45.
Maurus & Placidus monachi 58.
Menas Epiſcopus Conſtantinopolitanus 59.
Marcus Barnabæ Comes 7.
Muardus Archiepiſc. Remenſis 72.
Muleaſſes rex Tuneti regno reſtituitur 202.
Milo monachus 109.

N.

NArbonenſes bello vexati 342.
Narciſſus Hieroſolymitanus Epiſcopus 20.
Narſes Eunuchus prius bibliopola Gothos inuadit & perſequitur poſtea contumelia affectus Italiã moleſtat 61.
Nationes multæ Conſtantini tempore ad fidem Chriſti conuertuntur 37.
Neapolis Italiæ capitur 235.
Neapoli Innocentius 4. moritur
Neapolitani belli, quod accidit tempore Pauli 4. initium 330.
Neapolitani religionis quæſtionẽ admittere noluerunt 329.
Nepotiana hæreſis 27.
Neſtorius Epiſcopus Conſtantinopolitanus 49.
Nerua Imperator 81.
Neronis ſceleſti vita & mors 78.
Neroni ſuccedit Galba 9.
Neſtoriana hæreſis 49.
Nicæa obſidetur à Chriſtianis 140.
Nicææ colloquium habitum à Paulo 3. Cæſare, & Gallorum rege de pace & bello contra Turcas gerendo 305.
Nicænum I. Concilium & eius decreta 34.
Nicænum 2. Concilium 93.
Nicephorus Imp. Conſtant. Imperio priuatur 135.
Nicephorus Imperium Conſtant. inuadit 96.
Nice. Conſtant. Imperat. monachus fieri cogitur 155.
Niceta Epiſcopus Conſtantinopolitanus hæreticus 90.
Nicolaus 1 Papa 106.
Nicolaus 2 Papa 131.
Nicolaus 3 Papa 182.
Nicolaus 4 Papa 216.
Nicolaus 5 Papa 215.
pacis amator ibid.
Nicolaus Tolentinus in ſanctos relatus 234.
Nicolai tertij deuotio inter ſacrificandum 182.
Nicolaus Rentij 200.
Nilus inundans 166.
Nomina Pontificum immutandi conſuetudo 100.
Noriobergenſis conuentus
Normanni Galliam vaſtant
Normanj Apulia potiuntur 125.
Normani fidem Chriſti ſuſcipiũt Galliæ partem inhabitare permittuntur ita, qui fuerint 113.
Noruegia ad fidem Chriſti conuertitur 153.
Notarios & Tabelliones vtpote ſanguine pauperum & litigantium viuentes reijcit Nicolaus 3. 182.
Nouatiana hæreſis 25.
Nuceria Saracenorum 169.
Nuptiæ inter filium Ferdinandi & Franciſci fortiæ filiam 255.

O.

OCtaua Natiuitatis B. Mariæ celebranda inſtituitur 171.
Octauius Farneſius Margaritam ab Auſtria vxorem ducit 305.
Præfectus vrbis creatur ibi.
Octauius Farneſius & Alexander Farneſius Cardinalis cũ copijs Italicis ad Cæſarem in Germaniam perueniunt 312.
Odilo Abbas Cluniacenſis 128.
Odoacer Rauennæ regnat 52. filiam Clodouei regis Frãcorum vxorem accipit 53.
Officium corporis Chriſti D. Thomas compoſuit 174.
Officium diuinum continenter in æde D. Petri celebratur 84.
Officium Eccleſiaſticum vetus D. Gregorius I. inſtituit 64.
Officia Romana & ſedi Apoſtolicæ oneroſa & offendiculis obnoxia
Olympius Arrianus de cœlo tactus perijt 34.

Oppianus Poeta 24.
Optatus Epiſ. Mileuitanus 44.
Oratio Pij Pontificis de bello Turcico omnes mirum in modum incendit 247.
Ordo
S. Benedicti 59.
Carmelitarum 185.
Chartuſianorum 140.
Ciſterſienſis 140.
Eremitarum 187.
Grandimontenſis reformatur 195.
Militum ibi.
Minorum 165.
Pauli quarti 326.
Prædicatorū inſtituitur ibi. confirmatur 165
Templariorum 147.
Vallis vmbroſæ 132.
Ordinum ſacrorum diſtinctio 30.
Organa in eccleſijs adhibentur 74.
Origenes Clementis Alexandrini diſcipulus 89.
Oſculo Pontifex lepram curat 68 72.
Otho I. Imperator 118.
Ottho 2. à pontifice in Italiam vocatur & coronam imperij recipit ibid.
Ottho 4. Imperator electus à Romano pontifice confirmatur 164.
Ottho Saxoniæ dux à quibuſdam Imperator eligitur, coronatur, imperio priuatur 164.
Orthoni in imperium ſuccedit Vitellus 9
Oppianus Poeta 17.
Odenatus Perſas fundit, Syriam defendit, Meſopotaniam recipit 27.
Odoacer vna cum filio à Theodorico Gothorum rege Rauennæ interimitur. 58.
Olympius Exarchus Italiæ 73.
Otho rex Germaniæ 117.
Oldericus rex Bohemiæ victus capitur 127.
Otho Burgundiæ Dux in Palæſtinam proficiſcitur 108.
Octauio Farneſio Vidua Alexādri medicis Margareta Auſtriæ nubit 305.
Octauius Farneſius fit dux Camerinus ibid.
Orizæ ſaccus, quantum equus ferre poteſt venit 9 iulijs 317.
Oldericus Bohemiæ rex 127.
Organa cantui coniuncta harmoniæ cauſa 74.
Otanum oppidum 346.

P.

PAcianus Epiſcopus 46.
Palæologus Orator Conſtan. Imperatoris 153.
Palæologus à pontifice excommunicatur moritur & extra locum ſacrum ſepelitur 181.
Palæmon Rhetor 14.
Palla ſacra à nulla Monacha contrectari debet 48.
Palladius in Scotiam Epiſcopus mittitur 49.
Pallij vſus & etiam officia alia ſine pecunia conferenda ſunt 77.
Pambo, Paphnutius, Pauli duo Eremitæ 43.
Pampaluna diripitur 93.
Pamphilus Martyr 30.
Pandectæ componuntur 48.
Pandulphus frater Honorij 4. 185.
Panhormum à mauris capitur 90.
Pannonia Bulgaris traditur 76.
Pantheō plumbeo tecto reſtitutū 141.
Papiam equus æneus aducitur 24.
Papias Hieropolitanus epiſcopus auditor S. Ioannis 13.
Papias Lombardus 165.
Papienſis moneta ſola apud Longobardos recipitur
Papienſis Epiſcopus pallio & cruce à Romano Pontifice priuatur 156.
Pariſienſis Gymnaſij inſtitutio 96.
Pariſiorum ciuitas caput Regni conſtituitur 55.
Parma & Placentia Pontifici deducuntur 281.
Parmenſis belli occaſio 315.
Paſchalis Archipresbyter pecunia pro pontificatu apud Heparchum ſollicitat 78. moritur 79.
Paſchalis I. 97.
Paſchalis II. Papa 141.
Paſchatis celebratio 20.
Patauinum ſtudium inſtituitur 169.
Patauij Diuus Anthonius de Padua moritur 167.
Patriarchæ loco Protoflaminum 19.
Patrimus & matrima 16.
S. Paulinus Nolanus Epiſcopus 51.
Paulus Apoſtolus 7.
Paulus diaconus in exilium relegatus poſtea monachus efficitur 98.
Paulus Iuriſperitus 23.
Paulus Patriarcha Aquilienſis 62.
Paulus I. 89.
Paulus 2. 252. apoplexia moritur 260.
Paulus 3. 297.
tam gratus omnibus fuit, vt paucarum horarum ſpatiō poſt conclauis ingreſſum pontifex ſalutatus fuerit 299.
Paulus 4. 325.
Paulus Samoſatenus 28.
Pauperes centum in atrio Lateranenſi quotidiè paſcuntur 93.
Pauperes Religioni deditos & eleemoſinis viuentes non eſſe in ſtatu ſalutis, docebat Guilielmus de ſancto amore 174.
Pauperum pedes in Paſchate lauantur 53.
Pauperibus cum Hadrianus II. eleemoſynam largiretur, miraculum cōtigit 108.
Pax in miſſa danda 77.
Pax inter Pontificem & Hiſpaniarum Regem 328.
Pacem prouinciarum turbare capitale eſt 117.
Pedes Romani pontificis antiquitus oſculabantur 156. 101.
Pelagius I. papa 60.
Pelagius 2. 62.
Pelagiana hæreſis 45.
Pera à Turcis capitur 240.
Peregrinatio ad loca ſancta 268.
Peregrinus Romanus in Galliam prædicaturus mittitur 15.
Petrus Rex Cypri 204.
Perſæ à Turcis vincuntur 88.
Perſarum Rex cum 40000. militum baptizatur 74
Perſecutio Chriſtianorum tempore Diocletiani omnium quæ fuerunt maxima 30.
Perſecutiones Diocletiani cauſa 31.
Pertares Longobardorum regnum recuperat 75 eius probitas 77.
Peruſij Gymnaſium extruitur 168.
Peruſij moritur Benedictus xi. 188.
Peruſij moritur Innocentius 3. 165.
Peſtis in Italia adeo eſt graſſata, vt vix decimus quiſquis ex mille ſit reſeruatus 206.
Petronius Epiſcopus Bononienſis 47.
Petrus Apoſtolus Marcellinum ſepeliri iubet 31.
Petrus claues dedit Romanis pontificibus 66.
Petrus & Paulus Apoſtoli Attilæ apparent 52.
Petrus & Paulus eodem die, ſed diuerſo mortis genere Romæ occumbunt 7.
Petrus Abelardus Peripateticus Philoſophus conuerſus Monaſterium ingreditur 151.
Petrus Capporius Cardinalis Peruſij Gymnaſium extruit 168.
Petrus Comeſtor 160.
Petrus Conſtant. Imperat. Romæ cum vxore ab Honorio tertio coronatur 165.
Petrus de Corbario Antipapa ab Imperatore creatur, in carcerem coniectus à pontifice, moritur 197.
Petrus Epiſcopus Alexandrinus martyr 13.
Petrus Epiſcopus Illyricus templum D. Sabinæ ædificat 50.
Petrus Eremita in terram ſanctam cum alijs Chriſtianis proficiſcitur & Nicæam obſidens fugatur, Hieroſolymam cuſtodit 139 142.
S Petrus quo tempore Romam venenerit & quare 6.
Petrus ſeptem annis Antiochiæ ſedit 5.
Petro Luiſio Parmam & Placentiam pontifex in Feudum concedit 313.
Petrus luna Antipapa 210.
Petrus Veronenſis ordinis prædicatorum martyr canonizatur 170.
Petrus Vinea Imperatori omnium rerum arbitrium & non pontifici aſſcribebat, contra quem libium conſcripſit Innocentius 4. 171.
Petri dignus ſucceſſor non eſt, qui plus cognationi quam pietati aut Deo tribuit 177.
S. Petri patrimonium
In Petri petra Chriſti Eccleſia fundata 134.
S. Petro pallium auro intertextum obtulit Conſtantius Imperator 74.
Petri cuiuſquam ordinis Minorū gloſſula damnata 155.
Phileas Thimmuenus martyr 31.
D. Philippus Apoſtolus moritur 11.
Philippus Atrebatenſis Comes Franciæ Regis filius 184.
Philippus Diui Hieronymi diſcipulus 50.
Philippus dux Mediol. moritur 236.
Philippus Mediol. Cabrinum Tyrannum capitali ſupplicio afficit 222.

Philip-

Philippus Franciæ Rex in Pal[illegible]nam pro[illegible] 161. red[illegible] & 10 A[illegible]ram [illegible] 16[illegible]
Philippus [illegible] Epiſcopus [illegible]
Philippi[illegible] hæreſ[illegible]
Phi[illegible]
Philippus Rex [illegible]
Philippus [illegible]
Philo Iu[illegible]
Philo[illegible] 37.
Philo[illegible] 213.
Philoſophiæ laus 8.
Phucaldus Abbas 88.
Phocas [illegible] Romana ſedes prima & caput omnium eccl[illegible] dice-retur & habe[illegible] ab omnibus 66.
Sanctus Photinus Lugdunenſis Epiſcopus martyr 16.
Photinus Epiſcopus [illegible] hæreticus 37
Photinus hæreticus 44.
Photius hæ[illegible] 105.
Phriſones [illegible] opprimuntur 85.
Pientii [illegible] 238.
Pilaes m[illegible] 5.
Pintius [illegible]
Pipinus A[illegible] 95.
Pipinus Dux Auſtriæ [illegible] Francorum Regem [illegible] 80
Pipinus Rex [illegible] creatur mortuus 96.
Pipini Reg[illegible] Francorum filii 84.
Piſani A[illegible] à pont. Rom. 350.
Piſanum [illegible]
Piſis [illegible] pontifex eligitur 110.
Piſces magna ex parte pere[illegible] 138.
Piſtorium [illegible], apud Florentes nomina Guelphorum & Gibellinorum [illegible] 168.
Pius I. 17.
Pius 2. ſedis Apoſtolicæ & dignitatis pontificiæ defenſor 245.
Pius II [illegible]
Pius IIII 36
Pius V. 340.
Placen[illegible]
Place[illegible]
Placidi[illegible] Theodo[illegible] ſum [illegible] 45.
Pl[illegible] Benedi[illegible] 1.
Pl[illegible] 4 [illegible]
Pla[illegible] Hexaë[illegible] 78.
Pl[illegible]
Pl[illegible] 254.
P[illegible]
Plataſe[illegible] 8.
Plutarch[illegible]
Poculum ex capite huma[illegible] 61.
Præ[illegible] accuſant 41.
[illegible] Chriſti [illegible]
P[illegible]
P[illegible] 47.
ad[illegible] per gradus aſcen[illegible] 9.
[illegible] Chriſtianos in T[illegible] 18
Pon[illegible] 2.
P[illegible] ſaracen. 140.
[illegible] 6.
[illegible] 58.
Porta[illegible] 102.
Po[illegible] Claudium[illegible] 6.
Poſſido[illegible] 47.
Poſthumus [illegible] Valerianum & Gallienum [illegible] 27.
Pragmatica in Gallia abrogata quando 240.
Prædicatorum ordo inſtituitur confirmatur 166.
Prædicatores animos Chriſtianorum in[illegible] 242
Presb[illegible] quibus veſtibus [illegible] 35
Presb[illegible] quinque [illegible]
[illegible] 104.
Praxedis & Pudentiana ſorores [illegible] 17.
Prim[illegible] Paulum
Primates non dicantur Archiepiſcopi 18.
Princeps ſæcularis conſilio Clericorum intereſſe non debet
Princi[illegible] literati laudes & illiterati [illegible] 125.
Princi[illegible] 13
Princip[illegible] ſeculares quam ſpi[illegible] quomodo præeſſe, de[illegible] 190.
Priſcianus grammaticus 57
Pr[illegible] impulſu Marcellini Martyri [illegible] 31.
Priſcilliana hæreſis
Proba m[illegible] Ad[illegible] Chriſti[illegible] compoſuit 47.
Probi[illegible] Marcellini ſecundi 31.
Pro[illegible] tempore Iuliani doctiſ[illegible] Chriſtianum inuenitur 42.
Pro[illegible] mater 15.
Pro[illegible]
Pro[illegible] 3
Pro[illegible] 19.
Pr[illegible]
Pr[illegible] a Soldano [illegible]
[illegible] poſſeſſio[illegible] 16.
Pro[illegible] Cæleſtini[illegible] 37
[illegible] Ma[illegible] 41.
P[illegible] 17.
Puer quadrupes 66.
Puerpera [illegible] ſibi infantem mittatum parere 245.
[illegible] Græci credunt 231.
[illegible] hæreticus interficitur 72.

Q.

Q[illegible] Apoſtolorum diſcipulus [illegible] Chriſtianis librum Adriano Imperatori porrigit 14.
Qui[illegible]
Q[illegible] hæretici 20.
Q[illegible] Præſes Syriæ
Q[illegible] ſuo fratri ſuo Claudio [illegible] ſucceſſit 28.
Quintianus Rhetor repertus à Poggio

R.

Rabanus monachus 100.
Ra[illegible] Epiſcopus Veroneſis 117.
Rac[illegible] Longobardorum rex monachus efficitur 87.
Rachiſius monachus regnū Longobardorum ambit ibidem
Ramula vrbs expugnatur 141.
Ratiſ[illegible] conuentus 306.
Rau[illegible] dicitur 83.
Rau[illegible] Epiſcopus Michael à Romano pont. deijcitur, & Leo cō[illegible] 91.
Rauennas Archiepiſcopus à Nicolao [illegible] 107.
Rauennas epiſcopus à Romano pontifice confirmatur 77.
Rauennatibus a Rom. pont. Epiſcopus datur 80.
Raymundus Barchilonenſis adiutor [illegible] noni in decretalium compilatione 109.
Reatini ſe ſuaque omnia Rom. pont. fidei committunt 98.
Reblita quæ nunc Antiochia 140.
Reges Hebræorum vnguento cæteris in[illegible] habentur 3.
Reges Longobardorum Flauij dicti 62.
Regi Franciæ Rom pont. ceſſit 191.
Re[illegible] Polus Anglus Cardinalis legatus in An[illegible] mittitur 340.
Regi[illegible] Angli ad fidem Ca[illegible] reuertuntur ibid.
Re[illegible] Polus moritur 355.
R[illegible] Ga[illegible] 72.
[illegible] Franciæ [illegible] datur 87.
Re[illegible] titulus, & iura à Ro[illegible] recognoſcitur 156.
Re[illegible] Rom[illegible] pontifice [illegible] ibid.
[illegible] 316.
[illegible] Romam [illegible] 68.
[illegible] Auguſtini Hipponenſis [illegible] 86.
Re[illegible] Epiſcopi Man[illegible] 145.
Re[illegible] inue[illegible] transferun[illegible] 105.
Reliquiæ Diui Bartholomæi transferuntur 121.

Reliquiæ

Reliquiæ D. [illegible]
Reliquiæ S. [illegible]
Reliquiæ S. [illegible]
Reliquiæ [illegible]
Reliquiæ S. [illegible]
Reliquiæ S. P[illegible] tur
Reliquiæ [illegible] po[illegible] tur 86.
Reliquiæ ſa[illegible] gento [illegible] 2.
Reliquijs a[illegible] c[illegible] unt Sacerdotes ob[illegible] 144.
Reliquiæ [illegible] Tiburt[illegible] ſeruatur 100
Reliquiæ S. [illegible] ſeruntur V[illegible] 148.
Reliquiæ D. Thomæ A[illegible] della 35
Reliquiarum vener[illegible] 89.
Reliquiæ D. V[illegible] tor [illegible]
Reliquiæ [illegible] naſtaſ[illegible]
In reliquiarum [illegible] ne leproſus [illegible]
Remeoſis Sy[illegible]
Remigius Altiſodo[illegible]
Remigius Epiſc[illegible] 52
S. Renaldus Tra[illegible] pus
Rex Germanorum A[illegible] natur 296.
Rex Polonus cum Iuliano Cardinali ab hoſtibus interfectus [illegible]
Regis titolu[illegible] tur 2[illegible]4.
Reinaldus Alemano[illegible] dux [illegible] Chriſti abne[illegible]
Radagaſus Go[illegible] rum rex 4
Rhenus fluuius [illegible]
Rhodanus [illegible] ius [illegible]
Rhodus a S[illegible] ace[illegible]
Rho[illegible] ded[illegible]
Rho[illegible]
Rhoſi[illegible] na[illegible] 6
Richardus A[illegible]
Ric[illegible]
Richar[illegible] tur 18
Robertus Ba[illegible] Du[illegible]
Robertus [illegible]
Robe[illegible] F[illegible]

[illegible] gonæ [illegible] 204
Roma [illegible] 58.
Romanorum [illegible] primatus pr[illegible]
Romæ [illegible] ab Arin[illegible]
Alb[illegible] peratore [illegible] 154
[illegible] 25.
[illegible] 190.
[illegible] ard. rex Ar[illegible]
[illegible] adorari [illegible] 4.

[illegible] 119.
[illegible] 148.
[illegible] 85.
[illegible] e exit 64.
Romani popu[illegible]
Roma [illegible] Imperator [illegible]
Roma [illegible] dicere [illegible]
Roma [illegible]
[illegible] 159.
[illegible] 60.
[illegible] 96.
[illegible] 81,
[illegible] 77.
[illegible] ratione imperatoris 183.
[illegible] 78.
[illegible] Imperatorum 77.
[illegible] m Impe[illegible]
Romani [illegible]
Romanus [illegible] dens

cedens eius pedes oſculatur, equi frenum manu tenens, pedes eum in ciuitatem introducit 88.
Romanus pontifex pecunia, aut aliquo tumultu creatus, non Apoſtolicus, ſed Apoſtaticus cenſendus 131.
Romanus pontifex, vt Petri ſucceſſor omnibus præeſt 66.
Romanus pontifex Pipinum regem Italiæ creat 91.
Romanus pōtifex plenam delictorum omnium remiſſionem præſtat viſitantibus Apoſtolorum limina 188.
Romanus pontifex poteſtatem eligendorum Epiſcoporum Imperatori Carolo conceſſam recipit 97.
Romanus pontifex quibus cæremonijs conſecretur 142.
Romanus pontifex qui coactus Epiſcopos ſimoniacos confirmarat, confirmatione reuocat 144.
Romanus pontifex à Rege vt legatus Conſtantinopolim mittitur, & in Agapeto 1. 58.
Romanus pontifex Reges inungit 95.
Romanus pontifex ſuffragijs Cardinalium eligitur 183.
Romanus pontifex Syluester 2. dęmone adiuuante pontificatum conſecutus, pœnitentia ductus moritur 124.
Romanus pontifex vnicus Christi in terris vicarius 198.
Romanus pontifex vniuerſales Synodos confirmat 51.
Romanus pontifex regem Gallaciæ cum tota diœceſi D. Iacobi excommunicat 140.
Romanus pontifex regni titulum donat ibidem
Romanus pontifex Lutheraniſmum profligare nititur 258.
Romanus pontifex pontificatu ſe abdicat 218.
Romanus pontifex benedictione accepta Galli, cruce ſignati digrediuntur 173.
Romanus pontifex eſt de rebus ſacris decernere 97.
Romanus pontifex electio ad 22. menſes ob Cardinalium captiuitatem differtur 169.
Romanus pontifex electio vltra triduum non differenda 58.
De Romano pontifice autoritate, & iuriſdictione imperij liber Innocentij 4. contra Petrum Vineam 171.
Romanus Pontifex eſt Concilium indicere 154.
Romanus pontifex licere, vt ſe pontificatu abdicet 188.
Romanus pontifex decet eo loci reſidere, vbi Petrus ſedem Pontificiam Domino volente collocauit 205
Romanum pontificem Martinum 1. interfecturus cæcus efficitur 73.
Rom. pon. moriturum ſepulchrum & oſſa Syluestri 2. Indicant 124.
Romanus pontifex quantum Iuſtinianus Imperator ſit veneratus in Ioanne 2. 58.
Romanus pontifex Tiberius 2. Imperator mirum in modum obſeruauit 62.
Ad Rom. pont. vocante imperio omnis poteſtas Imperatoris recidit 198.
A Romano pontifice Orthodoxæ fidei rationem petit Raſſianus Rex 191.
Pontifices ſibi ſucceſſorem deligere prohibentur 158.
Romani pontifices Benedictus 9. & Syluester 3. & Gregorius 6. pontificatu ſe abdicare coguntur 128.
Romani pontifices nomina mutant 100.
Romani Martinum 5. honorificentiſſime ſuſcipiunt, & diem aduentus eius in Feſtis annotarunt 214.
Romani Martinum patriæ parentem appellarunt ibid.
Romani à Paulo 4. priuilegijs donati, eidem marmoream ſtatuam erigunt 229.
Romani nobiles centum cuſtodiæ Pauli 4. aſſignati ibidem
Romanorum mortuo Paulo 4. immoderata in Carafarum nomen petulantia 335.
Romanis omnem inſolentiam commiſſam in Paulum 4. Pius 4. condonauit 339.
Ruſtici viginti ſeditioſi laqueo ſuſpenſi 243.
Ruſticorum in Germania cædes 293.
Rodulphus Burgundionum rex 216.
Rotharis cadauer erutum, & ornamētis ſpoliatum 72.
Rhodelinda pia regina 77.
Rom. pont. profligatas reginas & exortes liberaliter ſuſtentat & elocat 28.
Regij iuriſiurandi formula 134.
Remigius Epiſcopus Antiſiodorenſis 111.

S.

SAbbathum ſanctum 74.
Sabelliana, & Photini hæreſis in Nicena Synodo damnantur 35.
Sabina Romana Martyr 14.
Sabinianus 1. Papa 66.
Sabinus Bulgarorum Princeps 89.
Sabinus Canuſinus 61.
Sabinus Veſpaſiani frater cum Flauiana familia in Capitolio à Vitellio concrematur 9.
Sacerdos & Leuitæ publice ordinandi ſunt 21.
Sacerdotes cum Inſulis, & reliquijs ſanctorum procedunt obuiam Imperatori 144.
Sacerdotes pretioſis veſtibus, aut ornamentis aureis vti prohibentur 99.
Sacerdotes poſt admiſſum crimen & pœnitentia peracta ad priſtinos honores redire poſſunt
Sacramenta Eccleſiæ in extremo vitæ pontifex Paſchalis 2. accipit 141.
Sacramentis omnibus Eccleſiæ acceptis moritur pontifex 181.
Sacrilegi vbique anathematizandi 69.
Sacrificabat religioſiſsime Nicolaus 3. 182.
Saladinus Saracenorum rex terram ſanctam occupat 161.
dolo Chriſtianos circumuenit 162.
moritur & ſepelitur præcone ante funus clamante 163.
Sanantur cæci, muti & claudi ad ſepulchrum Martini 4. 185.
Sancti ſpiritus adſit nobis gratia, &c. à quo compoſitum 123.
Sanctorum inuocatio 139.
Sanctorum omnium ſolemnitas inſtituitur 122.
Sanguis Chriſti Mantuæ aſſeruatur 96
Sanguinis fons Genuæ fluxit 116.
Sanguinem pluit apud Brixiam 118.
Sanctorum veneratio 71.
Saphyra Antiochena martyr 14.
Sardinia templo ſanctorum Martyrum Marcellini & Petri donatur 36.
Saraceni Aſiam occupant & aditum Chriſtianis ad loca ſancta intercludunt 59.
Saraceni à Carolo magno ſuperantur 91.
Saraceni à ceruicibus Gallorum & Hiſpanorum pelluntur 83.
Saraceni in Galliam ab Eudone euocantur 83.
Saraceni naufragium patiuntur 102.
Saraceni à Romanis ſuperantur 115.
Saraceni permittuntur in Italia ſuis legibus viuere 176.
Saraceni à Turcis vincuntur 88.
Saraceni vnde ſic dicti 69.
Saracenorum duces Admirati vocantur 78.
Saxones fidem recipiunt Sergij pontificis virtute & ſanctitate 80.
Saxones Franciæ regno adiunguntur 96.
Saxones idololatræ fidem ſuſcipere coguntur 92.
Saxonū duo reges voti cauſa Romam veniunt 89.
Saxonum rex Theodoricus in deditionem accipitur 87.
Saxum in Vaticano iuxta Pontificem cadens, vnum ex Heluetijs occidit 288.
Scaldes fluuius 100.
Schiſma ob plures pontifices in Innocentio
Sclaui quando fidem receperint 120.
Schiſma à Martino prorſus ſublatum 220.
Schiſma maximum in Eccleſia tempore Vrbani 6. contra quem eligitur Clemens 7. 106.
Schiſmatici, & hæretici à ſeculari poteſtate coerceri poſſunt 61.
Scripturæ ſacræ igne concremantur Diocletiani tempore 31.
Scotia à Romano Pōtifice Epiſcopum accipit 49.
Scythæ Hyperboreis montibus incluſi 88.
Sedechias medicus Iudæus regem veneno tollit 209.
Seditio Rauennæ exorta 84.
Secularis anni origo 199.
Seculum quid dicatur ibid.
Selymus Turcarum Imperator occupat regna Syriæ & Aegypti 284.
Seneca Neronis præceptor 8.
Sepelitur Imperator Conſtantinop.

o extra

extra locum ſactum 187.
Sepulchrum Aloyſij Cardinalis ſpoliatum 255.
Sepulchrum alterum Hadriano 6. Cardinalis Encbauordius erexit 292.
Sepulchrum Chriſti omni genere turpitudinis fœdatur 170.
Sepulchrum Domini reſtituitur 130.
Sequana fluuius 84.
Serapio ſcholaſticus 40.
Sergius 1 Papa 79.
Sergius 2 Papa 100.
Sergius 3 Papa 114.
Sergius 4 Papa 125.
Sergius Martyr 32.
Serica veſte M. Antoninus 1. Romæ vſus 22.
Seuerinus 1. Papa 71.
Seuerus Epiſcopus Aquilienſis hæreticus 64.
Seuerus ſcriptor 66.
Seueri Imperatoris victoriæ in Caliſto 21.
Seueriana hæreſis 17.
Seueritas Pauli 4. 333.
Sextus Decretalium à Bonifacio 8. æditur 188.
Sextus ſcriptor 20.
Siciliæ magna pars à Mauris vaſtata ab iiſdem liberatur 99.
Siciliæ & Neapolitani reges regni Hieroſolymitani titulum vnde habeans 166.
Siculæ veſperæ prouerbium 184.
Sigibertus monachus Gemblacenſis 143.
Sigiſmundus Imperator pontificis rogato eligitur 217.
Sigiſmundus in Imperatorem creari curatur à Pontifice 217 Concilio Conſtantienſi interfuit 218. pedes Pontificia oſculatur 219.
Sigiſmundus Romæ imperij corona donatur 227.
Sigiſmundus moritur 229.
Siluerius Papa 59.
Simon Domini conſobrinus moritur 13.
Simonis Magi nequitia 6.
Simoniaci excommunicantur 333.
Simoniaci ibidem
Simoniacorum pœna ibidem
Simplicius 1. Papa 52.
Simulacra Deorum in Aegypto cecidere 4.
Sirenes apparent 66.
Siſebutus Gothorum rex 68.
Siſebutus Gothorum Rex omnes Hiſpaniæ ciuitates Romano Imperio adimit ibidem.
Siſinnus 1. Papa 81.
Sixtus 1 Papa 15.
Sixtus 2 Papa 27
Sixtus 3 Papa 49.
Sixtus 4 Papa 263.
templorum & aliorum locorũ piorum inſtaurator 268.
Salomonis templum aqua roſacea lotum non prophanarunt Saraceni 163.
Sophia Iuſtini 2. Imperat. vxor imperium gubernat 61.
Sophronia 33.
Sophronius 43.
Soter 1. Papa 18.
Sozymus 1 Papa 28.
Spirenæus Bohemiæ dux 117.
Spongia Chriſti à Venetis emitur 163.
Spiritus ſanctus rectè dicitur à Latinis, à patre, & filio procedere 150.
Staniſlaus Cracouienſis Epiſcopus canonizatur 171.
Staniſlaus Hoſius legatus ad Concilium Tridentinum mittitur 342
Stationum magnam partem D. Gregorius inſtituit 64.
Statua reperta in Apulia aurum eſſe occultatum ſignificabat 129
Ad Statuas qui minxerant damnabantur 21.
Stellæ micantes in cœlo apparent 114.
Stephanus 1 Papa 27.
Stephanus 2 Papa 87.
Stephanus 3 Papa 90.
Stephanus 4 Papa 96.
Stephanus 5 Papa 110.
Stephanus 6 Papa 112.
Stephanus 7 Papa 116.
Stephanus 8 Papa 117.
Stephanus 9 Papa 130.
Stephanus martyr 28.
Stephanus Portarius coniurationis Romanæ caput ſuſpenſus 240.
Sanctus Stephanus Vngarorum rex 127.
S. Stephani prothomartyris reliquiæ inueniuntur 48.
Strabo frater Venerabilis Bedæ 81.
Studia humanitatis & linguarum, per quos refloruerunt in Italia 213.
Sueui Franciæ regno adiunguntur 84.
Suffragia Cardinalium libera eſſe debent 187.
Supplicatio Romæ habita, & per totam Italiam 238.
Supplicationes ad abolenda prodigia Romæ habentur 75.
Supplicationes pro Concilio generali habitæ 342.
Supplicationes maiores à D. Gregorio 1. inſtituuntur 64.
Supplicationes pro victoria Tunetana indictæ 302.
Supplicationes triduo ante Dominicam aſcenſionem celebrantur 96.
In ſupplicatione nudis pedibus à Romano pontifice, & alijs omnibus itum eſt 91.
Supplicationum Inſtitutio 58.
Suſanna neptis Gai ex fratre martyr 30.
Sutrij Concilium celebratur 131.
S Syluerius 1. Papa 59.
Syluester 1 Papa 34.
Syluester 2 Papa 12.
Syluester 3 Papa 127.
S. Syricius 1. Papa 43.
Symmachus 1. Papa 55.
Symbolum Nicænum poſt Euangeliũ cantatur 38.
Symmachus In Ioanne 1.
Symon Cleophæ filius, Chriſti conſobrinus Hieroſolymitanus Epiſcopus, ſub Traiano Principe crucifigitur 13.
Symon Magus præſtigijs ſuis Deus creditus, D. Petrum Apoſtolum Romæ miraculis prouocat, cuius oratione ex aere delapſus Symoniacæ ſectæ autor moritur 6.
Symon Petrus Galilæus ex Bethſaida frater Andreæ Princeps Apoſtolorum 5.
Symõ Sulaka Oriẽtalis Aſſyriæ electus Patriarcha à Pontifice Romano cõfirmatus honorificè remittitur 317.
Synodus 8. Conſtantinopolitana 103.
Synodos Conſtantinopolis habita, cui etiam Romani Pontificis apocriſarius ſubſcripſeras, à Romano Põtifice exploditur 79.
Synodus Romana 65.
Synodus Florentina 130.
Synodus Romæ apud D. Petrum ſub D. Gregorio 1. celebrata 64.
Synodus, quam Græci ſeptimam vocant, abrogatur 93.
Syracuſæ à Saracenis occupantur & ſpoliantur 74.
Syracuſis Baſilica terræmotu corruens, omnes exceptis duobus contriuit 138.

T.

TAbor mons à Saracenis occupatur 146.
Tacitus Aureliano ſuccedit 23.
Tamburlanus Turcas ſuperauit, & regem vinctum catenis ſecum traxit 212.
Tancredus Antiochiam egregie tuetur 143.
Rex Antiochiæ conſtituitur 146.
Tartari Europam & Aſiam inuadunt 170.
Tatianus hæreticus 17.
Templum S. Mariæ rotundæ à Phoca Imperatur 68.
Templum Conſtantinianum Romæ incenditur
Templum pacis Claudius cœpit, Veſpaſianus perfecit 10.
Ad templa confugientibus parcendum eſt 69.
Ad templa confugientibus in bello parcitur 46.
Templorum conſecratio in Bonifacio 4. 68.
Templorum conſtructio & conſecratio 268.
Templorum dona & ornatus In Silueſtro 34.
Templorum reſtauratio 182.
Templarij Gazam inhabitans 151.
Templarij ſuſtolluntur 198.
Templarij ad Sarac. deficiunt 191.
Templariorum bona diripiuntur 169.
Templariorum Magiſter capitur, 160.
Terra ſancta à Saladino Saraceno occupata 161.
Terræmotus 189.
Terræmotus Neapoli 244.
Tertullianus 13.
Teſtamentum iuſſu principis vbique valet 69.
Thaddæus Apoſtolus Edeſſam Meſopotamiæ ad fidem conuertit 151.
Theate incenditur 56.
Thebæ captæ recuperantur 152.

Theleſpho-

Theleſphorus 1. Papa 15.
Themiſtins Philoſophus 43.
Theobaldus nobilis Francus 130.
Theodahatus rex Gothorum 57.
Theodatus rex Gothorum cogit Clerum, vt Siluerium eligat in Roma. pont. 59.
Theodoricus rex Gothorum extincto Odoacre dominatur Italiæ 52. bellũ Francis infert 53.
Theodoricus Francorum rex moritur 80.
Theodorus 1. Papa 72.
Theodorus 2. Papa 113.
Theodorus Calliopa Exarchus Italiæ 72.
Theodorus Heracliæ Epiſc. 39.
Theodorus presbyter 53.
Theodorus Syriæ Epiſcopus 53.
Theodorus Marti. 1. dolo capit 73.
Theodorus ab ingreſſu Eccl. prohibitus 45.
Theodoſius Catholicus Conſtantin. Imp. 82.
Theodoſius iunior 48.
Theodoſius Imperator Hiſpanus 44.
Theodotion Tatiani diſcipulus 19.
Theodorus Coriarins hæreticus 20.
Theodulus Diaconus martyr 14.
Theophanios Abbas Epiſcopus efficitur 76.
Theophilus Elexandrinus 47.
Theophilus Antiochenſis Epiſcopus 16.
Theophilus Iuriſperitus Iuſtinianum in compoſitione librorum Iuris iuuit 57.
Theophilus Paleſtinæ Epiſcopus 20.
Theophilns Patriarcha Alexandrinns agnoſcit Romanam Eccleſ. 290.
Thermæ Antonianæ 21.
Thermæ Diocletiani in Carthuſianorum Cœnobium à pio 4. conuertuntur .
Theodelinda Longobardorum Regina moritur, in Honorio 70.
Thomas Aquinas Alberti diſcipulus, & eius opera 174.
Thomas Aquinas canonizatur cum Thoma Herferdenſi 195.
S. Thomas Cantuarienſis martyr canonizatur 156.
Thomas Morus martyrio coronatur 301.
Thomas Caietanus Cardinalis in Vngariam ſubſidij cauſa pecunijs onuſtus mittitur 288.
Thomas Cromerus Archiepiſcopus Cantuarienſis hæreticus comburitur 328.
Tiberianos 47.
Tiberias Galilææ vrbs Gothifredo ſe dedit 142.
Tiberis inundatio 24. 107.
Tiberius ciuis Conſtantinop. Imperator interficitur 81.
Tiberius Chriſtum in deorum numerum referre voluit 5.
Tiberij 2. Imperatoris laudes, liberalitas, religio, & aliæ virtutes, & opes 62.
Tiberij vita 6.
Tibur ab Hadriano conſtruitur 14.
Timotheus presbyter martyr 32.
Titus Imperator 10.
Eius liberalitas ibidem
Titus dictus amor & deliciæ generis humani ibidem
Tituli in vrbe ab Euariſto diuiduntur 13.
Toletanus Archiepiſcopus primas Hiſpaniæ à Rom. pont conſtituitur 140.
Toletum Saracenis ereptum, Chriſtianis incolendum traditur 138.
Toloſana Eccleſia ad Archiepiſcopatum transfertur 195.
Tormenta Inaudita Chriſtianorum 30.
Totila Gothorum rex flagellum Dei à B. Benedicto minis terretur 60.
Transfigurationis officium à Caliſto 3. dictatum & promulgatum 145.
Traxamundus rex Vuandalorum Arrianus 120. Epiſcopos ablegans in Sardiniam
Traiauns Imperator 12.
Tranſamundus dua Spoletinus clericus efficitur 86.
Trapezon interempto priùs Imperatore à Turcis capitur 243.
Trebellius Bulgarorum rex Iuſtinianum reſtituit imperio 80.
Trephilius Ledrenſis 40.
Tridentum muris cingitur 53.
Tridentina Synodus indicitur 307.
Tridentina Synodus Bononiam tranſlata 312.
Triphon Originis auditor 23.
Tripolis Aſiæ ciuitas inſignis à Soldano Chriſtianis diſcordantibus euerſa 186.
Tunetum Muleaſſi regi certis conditionibus interpoſitis reſtituitur 301.
Tunetum & Goleta Barbaroſſa profligato capiuntur 301.
Tunica Chriſti inuenitur 64.
Turcæ duce Ioanne Vaiuoda ad Brigradum ſuperantur 242.
Turci ſuperantur à Chriſtianis 151.
Turcarum rex catenis vinctus à Tambuilano 212.
Turcarum triginta millia cæſa 142.
Turinus qui munera acceperat fumo interficitur
Tyberius priuignus & hæres Auguſti Cæſaris imperat variè viginti tribus annis 5.
Tyrus occupatur 148.

V.

VAlachi populi olim Romani 164.
Valdricius Bauarus ſanctus 101.
Valens imperator ab Eudoxio Arriano baptizatur 43.
Valens Arrianus Imperator ab hoſtibus exuſtus ibidem.
Valentia vrbs Mauris eripitur 167.
Valentiniana hæreſis 16.
Valentiniani Imperatoris laus 43. mors ibidem
Valentinianus Iunior Imperator 48.
Valentinus 1 Papa 92.
Valentinus Norſius 61.
Vallias rex Gothorum 47.
Valerianus & Gallienus Aemiliano ſuccedunt in imperio 16.
Valerianus Imperator Perſarum regi ſcabellum quo equum conſcanderet efficitur ibidem
Valerianus & Tiburtius 23.
Valerius publicola inſtituit ludos ſeculares Romæ 15.
Vuandali à Romanis ſuperantur 51.
Vaticani ſedes Longobardis ad inhabitandum conceditur 91.
Vaſa ſacra niſi à miniſtris ſacrorum tãgenda non ſunt 15.
Vaſcones prementes Carolum Magnum ab eodem victi pœnas luunt 93.
Vectigal à ciuitatibus pendi ſolitum Eccleſijs, & Clero donatur à Conſtantino 37.
Venceslaus Imperator ob ignauiam abrogatur 211.
Venenum mari immerſum piſces interimit 4.
Vedaſtus Epiſcopos Diſcip. Beati Remigij 61.
Veneno in calicem iniecto Victor iii. dum ſacrificat, necatur 138.
Veneris templum in monte Caluariæ ædificatum 36.
Veneti ab Innocentio omni cenſura abſoluuntur 271.
Veneti Cretam emunt 164.
Veneti ciues inſulas occupare permittuntur ibidem
Veneti excommonicantur 192.
Veneti & Florentini aſcito in ſocietatem belli principe Mantuano & Ferrarienſi, Philippum Mediolanen ducem bello prouocant 222.
Veneti Iaderam emunt 212.
Veneti lanceam & ſpongiam Chriſti emunt 168.
Venetorum exercitus ad Cremonam fuſus 226.
Venetorum origo 99.
Venetorum Senatus à Romano pont. inſignibus & muneribus ornatur 156.
Vermundus Patriarcha Hieroſo. 148.
Verba quibus in pontificibus eligendis vtebantur 135.
Vergiliæ quando oriantur 77.
Veronæ Concilium habetur 159.
Verſiculus, Gloria patri, &c. poſt Pſalmos dicendus 43.
Verus Conſul 85.
Veſogothi ea Gallia fugantur 85.
Veſpaſianus Imperator 19.
eius cum filio triumphus ibidem,
eius leuitas & clementia ibidem
Veſtibulum D. Petri marmoribus ſternitur 75.
Veſtibus ſacris extra Eccleſiam & miniſteria diuina vti nollus debet 17.
Veſuuius mons Campaniæ 77.
Viciſti Galilæe, viciſti, extrema Iuliani verba 42.
Vigilius 1. Papa 59.
S. Vgubertos 116.
Victor 1. Papa 20.
Victor 2. 119.
Victor 3. 138.
Victor Capuanus 61.
Victoria Pij 2. & in rebus gerendis dexteritas 351.
Victoria pont. & Florentinorum aduerſus Philippum Mediolanen. ducem 235.

Victorinus 213.
Victorinus Pictauienſis 13.
Victorinus Aquitanus 51.
Victorinus mortuo poſthumo imperium occupat, & Agrippinæ occiditur 27.
Victorinus Pictobonienſis Epiſcopus 30.
Victorinus Rhetor 44.
Victorini nummi 168.
Vigilius 1. Papa 59.
Vigilius diaconus inſtigat Auguſtam, vt Syluerius pontifex in inſtitutione Anthimi hæretici in ſede Conſtant. conſentiret 59.
Villa Iulia pontificum vſui applicatur
Vincentius Baluacenſis Epiſcopus 72.
Vincentius Cæſar Auguſtanus Epiſcopus Arrianus 66.
Vincentius Epiſcopus Leodienſis de quadratura circuli ſcripſit 130.
Vincentius Hiſpanus ordinis prædicatorum in ſanctos relatus 243.
S. Venceſlaus à fratre interfectus in ſanctos refertur 117.
Virginū & ſacerdotum priuilegia 37.
Vitalis Epiſcopus 53.
Vitam D. Gregorij 1. ſcripſit Ioannes ix. pontifex 109.
Vitallianus 1. Papa 73.
Vitellius Imperator 9.
Eius voracitas Ibidem
Vitellianum vnde ſic dictum 78.
Viterbio ſacris interdictum propter Impetum in Cardinales factum 183.
Viterbio nomen impoſitum, & Eccleſia Metropolitana conſtituitur 169.
Viriges rex Gothorum Romam obſidet 59.
Vlix bona capitur 95.
Vlpianus Iuriſperitus 23.
Vnctio extrema raro Iteranda in Pio 2.
Vngari Carolo Magno ſe dedunt 95.
Vngari cædunt Saracenos 120.
Vngari Italiam Germaniam, & Galliam inuadunt 113.
Vngari Italiam inuadunt 115.
Vngari integram fidem Chriſti ſuſcipiunt 116
Vngari ſunt quos Hunnos vocant 93.
Vngarorum rex baptizatur 120.
Vniuerſitatis Pariſienſis inſtitutio 96.
Vocienus Mōtanus Narbonenſis orator 5.
Vormatienſi Conuentui Martinus Loter interfuit 307.
Votum Lodouici regis Franciæ in ægritudine ſua de expeditione in Aſiam 170.
Votum peregrinationis 83.
Votum peregrinationis ad D. Iacobum 166.
Voti cauſa S. Brigida Romā venit 303.
Ex voto templum ædificatur
Vrbanus 1 Papa 51.
Vrbanus 2 Papa 138.
Vrbanus 3 Papa 160.
Vrbanus 4 Papa 173.
Vrbanus 5 Papa 203.
Vrbanus 6 Papa 205.
Vrbanus 11. in Tulliano carcere biennio ſe continuit 120.
Vrſicinus diaconus competitor Damaſi Papæ 42.
Vſumcaſſanus Perſarum & Armeniæ princeps precibus Papæ Turcas fundit 245.
Vuandali ex Hiſpania in Africam traiicientes, eam arriana impietate fœdant 48.
Vuandali cum Romanis, & multis alijs acriter pugnant 50.
Vuormatienſis conuentus 307.
Vxor vt legitima ſit eſt à ſacerdote benedicenda 19.
Vitellius vna cœna abſumit 2000. piſcium & 7000. auium 9.
Veſpaſianus Imperat. cum Tito filio 10.
Veſpaſianus genus Dauid in prælio habuit Ibidem

X.

XEnodochia apud D. Petrum conſtruuntur Romæ 96.
Xenodochia duo à Beliſario Romæ ædificata 60.
Xenodochium ſancti ſpirit. collapſum à nouo reſtituitur 268.
Xyſtus 1 Papa 15.
Xyſtus 2 Papa 27.
Xyſtus 3 Papa 49.
Xyſtus 4 Papa 263.

Z.

ZAcharias Patriarcha Hieroſolymitanus captiuus in Perſidem ducitur 68.
Zacharias 1 Papa 86.
Zeno filio ſuo Leoni ſecundo in imperio ſuccedit 58.
Zenobia orientis regina ab Aureliano ſuperata in triumphum ducta 29.
Zepherinus 1. Papa 30.
Zezimus frater Baiazetis Turcarum Imperatoris Romæ degit 272. Capuæ moritur 274.
Zozimus 1. Papa 46.

FINIS INDICIS.

Errata quæ operarum incuria obrepſere, ſic corrige.

Pagina 5. linea a lege ſuilla carnis. Pag. 12. lin. 43. l. Apoſtolū. Pag. 19 lin 44. l pōtificatu. Pag 21. li. 25. l. pertinacia. Pag. 26. lin. 3. l. accipias. Pag. 37. lin. vlt. l. vero. Pag. 42. lin. 24. l. non reddi. Pag. 57. lin. 41. l. Hexametris. Pag. 59. lin. 12. l. vbi opus. Pag 63. lin. 9. l. placandam. Pag. 64. lin. 57. l. ex. Pag. 71. lin. 42. l. redegeris. Pag. 74. lin vlt. l. preada. Pag. 79. lin. 42. l. Iuſtinianum. Pag. 95. lin. 20. l. in itinere. Pag 100. lin. 33. l. praeclarum. Ibid. lin. 48. l. Rhenū. Ibid. lin. 50. l. Romana. Pag. 111. lin. 16. l. ia inito. Pag. 118 lin. 17. l. ſupererat. Pag. 141. lin. 41. l. exercitibus. Pag. 145. li. 45. l. cōtentus. Pag. 152. li. 54. l. Chriſtianis. Pag. 168. li. 58. l. alteri. Pag. 170. li. 12. l. vouit. Pag. 183. li. l. 25. Gallus. Pag. 188. lin. 54. l. nemoribus. Ibid. lin. 67. l. quod Procheto. Pag. 207. lin. 55. l. ante portum. Pag. 208. lin. 56. l. prodire in publicum. Pag. 211. lin. 28. l. indignati. Ibid. lin. 40. l. celebrata Pag. 212. lin. 43. l. dimendi dica. Pag. 217. li. 53. l. datam. Pag. 219. lin. 12. l. rem. Pag. 123. lin. 51. l. vt demum. Pag. 227. lin. 20. l. Nicolaus. Pag. 229. lin. 50. l. Alberto. Pag. 231. lin. 3. l. fine. Pag. 265. lin. 19. l. libellos. Pag. 288. lin. 5. l. dedebatur. Pag. 299. lin. 42. l. ſcripturum. Pag. 304. lin. penult. l. mutuaque. Pag. 327. lin. 17. l. obeunda. Ibid. lin. 49. l. rerumpublicarum. Pag. 328. lin. 55. l. vrbs. Pag. 333. lin. 20. l. anglica. Pag. 335. lin. 51. l. amens. Pag. 338. lin. 41. l. vacatis non. Pag. 345. lin. penult. l. militum. Pag 349. lin. 8. l. lateritio.

NIHIL in hiſtoria B. Platinæ quod non ſit Catholicum, deinde omnia quæ vel in eius, vel Onuphrij opuſculis habentur, pia ſunt, ac Conſona placitis & doctrinæ Eccleſiæ Romanæ.

Frater Petrus Bacherius S. Theologiæ Profeſſor, Prior Prædicatórum LOVANII ita cenſeo.

Frater Baltazar Textor. S. Theologiæ Profeſſor, ac Regens in conuentu Prædicator. Louanien.

Hæc Hiſtoria B. Platinæ cum cæteris annexis diligenter lecta, viſitata & correcta per Venerabiles viros, F. Petrum Baccherium S. Theologiæ profeſſorem, Priorem prædicatorum in Louanio, & fratrem Balthazarem Textoris ſimiliter S. Theologiæ profeſſorem ac Regentem in conuentu Prædicatorum Louanij citra periculum imprimi poterit. Actum Louanij hac 17. Febr. 1571.

Nicolaus Lutoſanus à Fraxinis, S. Theologiæ Licentiatus, auctoritate Apoſtolica & ordinarij ad viſitandos examinandoſque libros commiſſus, & per Catholicam Reg. Maieſt. approbatus.

Impenſis IOANNIS BOGARDI, excudebat Ioannes Maſius, Typog. Iurat. Reg. Maieſtatis.

M. D. LXXII.

